CHRISTOPHORI

SCHEIBLERI,

ANTEHAC IN ACADEMIA GISSENA PROFESSORIS, ET PÆDAGOGIARCHÆ, NUNC TREMONIÆ in Ecclesia Superintendentis, & in Gymnasio RECTORIS

METAPHYSICA,

DUOBUS LIBRIS

Universum hujus scientiæ Systema comprehendens:

OPUS TUM OMNIUM FACULtatum: tum inprimis Philosophiæ & Theologiæ Studiosis utile & necessarium.

PRÆMISSA EST SUMMARIA METHODus, sive dispositio totius Scientiæ.

Et accessit Procœmium de usu Philosophiæ in Theologia, & prætensa ejus ad Theologiam contrarietate.

Additi sunt singulis Libris INDICES *duo*: alter *Capitum generalium Titulorum, & Articulorum in initio*: alter *rerum in fine*.

Quibus omnibus accessit Exercitationum auctarium, de selectis aliquibus Metaphysicæ Capitibus. Per *T. B. Art. Mag. & Coll. Reg.* OXON Socium.

EDITIO ULTIMA.

OXONIÆ,

Excudebat GUILIELMUS TURNER pro J. ADAMS, & væneunt apud JOSEPH: GODWIN. 1637.

BODL

ILLVSTRISSIMO ET CELSISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DN. LVDOVICO,

Haſsiæ Landgravio, Comiti in Cattimeliboco, Decia, Ziegenhainia & Nidda, &c.

Domino ſuo Clementiſſimo:

NOn eſt ulla in univerſa Philoſophia, ſcientia, Princeps Illuſtriſſime, cujus major ſit utilitas, atq; neceſſitas, ad quarumvis rerum cognitionem, ac eſt Metaphyſica: quo intuitu ab *Ariſtotele* meritiſſimè Regina, Princeps, ac Domina aliarum ſcientiarum omnino vocata eſt, cùm nulla prorſus earum, ad ſcopum ſibi propoſitum, hoc eſt, ad veri cognitionem, pervenire poſſit, niſi in ſubſidium acceptâ declaratione generaliſſimorum terminorum, quos Metaphyſica explicat. Et, ut alias mittam diſciplinas, Theologia idipſum abunde comprobat. Ex ea enim frequentiſſimè ad Metaphyſicorum terminorum explicationem recurrendum eſſe, nôrunt omnes, qui primis labris ſtudium illius attigerunt. Memorabile eſt, quod *Boëthius* narrat, cùm in Nicæno concilio omnes dicerent, duas naturas & unam perſonam Chriſti, neminem tamen ſciviſſe, quid *perſona* ſit. Ex qua

Uſus Metaphyſicæ in Theologia.

etiam ignorantia factum est, ut cùm aliqui dicerent, tres esse personas divinas, alii tamen nollent ita loqui. Apparétque adeò satis necessariam esse doctrinam in Metaphysicis, quâ, quid in communi suppositum sit, vel persona, dilucidatur. Ita frequenter quæri solet, de personarum divinarum *distinctione*. *Damascenus* ait eas *ratione* distingui: alii *realiter*. At quid sit realiter vel ratione distingui, aliunde non, quàm ex Metaphysicis sciri potest. Cùm de divina providentia disputatur, sæpissimè incidit mentio *necessitatis & contingentiæ*: quibus terminis non rectè cognitis, satis difficulter explicatur divinæ præscientiæ infallibilitas, & humanorum actuum libertas atque contingentia. Contra Pontificios celebris est disputatio de *notis Ecclesiæ*. At quæ notarum sit natura & conditio, solus præscribit Metaphysicus. In doctrina de Sacramentis, frequentissima est *signorum* mentio, quorum doctrina ex Metaphysicis petenda est. Indéque eâ cognitâ, facilè istæ *Calvinianorum* ineptiæ cadunt, quod Sacramenta *non* sint *signa nuda*, quia *significant*: Item quod ob rationem signi quæ intervenit, aliquo modo loquendi, inter panem Eucharisticum & corpus Domini, censendum sit, corpus Domini esse præsens, cùm solùm opinione illorum in cœlo sit. In *Photinianis* controversiis, cùm de Trinitate disputatur, frequenter argumenta fiunt ex natura *causæ*, Entis *independentis & infiniti, singularis & universalis, simplicis & compositi*. At hos omnes terminos declarat Metaphysica. Post Papatûs reformationem à *Luthero* institutam, Magnopere Ecclesia turbata fuit opinione *Flacii Illyrici*, qui aiebat: peccatum originale substantiam esse & non accidens. Sed lapsus in eo erat, quod non sciebat rationem accidentium: Arguebat nempè ex ratione accidentis prædicabilis ad esse substantiale. Neque enim accidens prædicamentale definiri solet, (ut ille assumebat,) quòd sit id, quod

In controversiis Pontificiis.

Calvinianis.

Photinianis.

In controversia Flacii.

sit

sit id, quod adesse & abesse potest,&c. Sed longè aliter. Taceo doctrinam Metaphysicam de Deo, Angelis, separatis mentibus: quorum consideratio Philosophica (cùm de iisdem etiam Theologia tractet) non potest non plurimum conferre ad pleniorem eorundem Theologicam cognitionem.

Atque hæc & similia facilè à me obtinuerunt, ut cùm pro lectione publica, versarer in doctrina Metaphysica, animum deinceps etiam adjicerem, aliquid hac de re edendi in publicum.

Cur verò T. C. Princeps Illustriss. dicarem hunc librum meum, causas habeo & multas & magnas. Cui enim potiùs approbarem studia mea, ac T. Celsitudini, quippe, quæ non solùm ante septennium fermè, mihi honorificum professionis in Græca lingua officium contulit primùm, sed etiam deinceps Logicæ ac Metaphysicæ professionis munus addidit, ac tandem pædagogii regimen, atq; adeò Pædagogiarchæ munus, translato Græcæ professionis munere, clementissimè commisit: & hactenus in munerum meorum administratione acquievit clementissimè. Æquum igitur existimavi, si, ex quo fonte derivata sunt studia mea, ad eundem etiam recurrant. Accedit quòd quicunque animum ad scribendum appellunt, soleant istiusmodi operas suas, studiorum patronis offerre. Tua v. Illustrissime Princeps, ea est in promovendis studiis promptitudo, & verè magnifica liberalitas, ut Illustrissima Tua Celsitudo ea in re parem vix habeat, superiorem verò neminem: quippè quæ non solùm hoc loco paucis adhinc annis Gymnasium erexit, sed etiam Cæsaria Privilegia, post longinqua itinera ejus rei causâ suscepta, sumptúsque plurimos, isti Gymnasio suo acquireret, atque adeò istam Academiam suam, ingenti pecuniæ summa munificentissimè, idque ex camera-

libus ſuis reditibus, nuper dotaret, exemplo in omnem poſteritatem laudabili & memorabili. Accipe igitur, Princeps Illuſtriſsime, ſtudiorum Mecœnas Inclyte, hos meos in primam Philoſophiam commentarios; ſtudiorum meorum rationem ex iis cognoſce, & quâ ſoles clementiâ, deinceps etiam me tibi commendatum habe. Vale Princeps Illuſt. Domine Clementiſsime, diu & fœliciter, in Reipub. literariæ emolumentum, tuorúmque ſubditorum commodum atq; proſperitatem. Datum ex Muſeo: Anno M.DC.XVI. Menſ. Decemb. decurrente.

Illuſtriſſ. C. V.

Subjectiſſimus.

M. Chriſtopherus Scheiblerus, *Logic. & Metaph. Profeſſ. & Pædagogiarcha.*

LECTORI

Lectori Philo-Metaphysico ἀληθεύειν.

Benigne Lector

Nemo nascitur Metaphysicus, nec divinioris hujus scientiæ intelligentiâ, ab incunabulis fruimur. Nimirum primi parentis lapsum adhuc luimus, sera eorum posteritas; ignorantiæ tenebras peccato inductas, & densam insciticæ noctem, intellectus noster hæreditario jure patitur: mentis oculi si non cæcutiant, lippiunt tamen; adeò ut judicio inerrante, & indistincto, nec obvia, nec minima cognoscamus, nedum Metaphysica. ὡς ἐσθὲν ἴσμεν τἀνὲς, ἀλλ' ἀλλόμεθα, *ut rectè ille apud* Sophoclem. *Qui diviniora hujus scientiæ mysteria penitiùs cognoscere, sciat hoc non esse naturæ privilegium, sed industriæ; laboriosæ nimirum, nec ullas difficultatum angustias moraturæ. Scientiarum suprema justè audit Metaphysica, quæ inferiora* Pernasi *non habitat, sed summa: Ubi (ut olim* Daphnis *apud* Maronem) ——Sub pedibus videt nubes:— *& intellectus serenitate fruitur perpetuâ: adeò ut montem ascendas necesse est, si illam ambias: vili pretio, aut imbelli conatu lucranda non prostat divinior Metaphysica;* μακρὸς χὠ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτώ. *Qui diuturna viarum tædia, qui salebras & senticeta metuit, illam non meruit: Conatum humilem, & languentis animi iners desiderium, nobiliori fastidio dedignatur; tali animo illam sequi possis in æternum, non assequi. Procum admittit nullum nisi magnanimum, etiam summa (non obstante difficultatum turbâ) ausurum. Nec immeritò, cùm indignum esset, ut vili constaret tanta bonitas;* δῖα θεάων *Metaphysica, scientiis aliis & major, & melior: talis nimirum quæ universas transcendit, adeò ut nullam vel æqualem sibi admittit, vel similem. Divinam solùm excipio Theologiam, cui soli assurgit, & fasces in obsequium paratos submittit, eique propinquiùs famulatur, & officiosiùs. Tali famulâ fœlix Theologia, nec unquam majori successu juratos veritatis hostes debellatura, quàm cum his subsidiis armata: Tela his artibus acuminata, errores fortiùs vulnerant, &*

efficaciùs, victrices hederas, & laurus triumphales reportatura: quæ si desint veritatem prodas citiùs, quàm justè asseras; athleta animosior forsan, sed & infirmior. Infœlicia Arii *dogmata fortiùs oppugnat, qui è Metaphysicâ nostrâ, quid sit persona, quid subsistentia penitiùs cognoverat: ex quo defectu fortasse fuerat, quòd usq; adeo invaluit* Arius, *& errore damnato, & justo anathematum fulmine percusso, in ipsam veritatem solùm non triumphavit: Cum inter Patres Nicænos, quid esset persona, vix ullus noverat; quod & ob-*

a *De Trinit.* *servat, & miratur* Boëthius[a]. Manichæi *fatum, aut* Stoïci, *nullus fœliciori successu lacessat, quàm qui scientiâ è Metaphysicâ mutuatâ, necessarij, & contingentis naturam priùs didicerat. Quî enim fieri possit, ut necessitatem fatalem justè convellat, qui quid sit non intelligat? Usque adeò hæ artes Theologo semper commodæ, hodie necessariæ. Ea enim ætatis nostræ fatalis infœlicitas, ut non solùm antiquæ hæreses, & dogmata iterato anathemate* ἐμβεβύνται *recrudescunt; sed & novæ fœcunditatę infœlici enascuntur. Periit antiqua illa Patrum simplicitas, & immanis hominum curiositas veritatem tot tricis, & mæandris involutam reddidit, tot incrustatis distinctionum minutiis perplexam, ut universis scientiarum subsidiis opus est, ut illam tot umbris larvatam, tali ceromate, & purpurisso obvelatam, invenias; nedum ut inventam victrici intellectûs aciè, in libertatem asseras. Dum hîc superstitionis Romanæ juratæ vindices, adversus veritatem,* æterna bella, pace sublatâ gerunt, jurant odium, nec prius hostes esse desinunt, quàm esse desinunt. *Illic, (ut alios mittam)* Infaustus Socinus *(quasi sibi in perniciem non sufficeret simplex hæresis) alios omnes hæreticos, indoctos erroris catechumenos judicat; quicquid* Arius, Photinus, Samosatenus *deliraverat, tanquam pusillum nefas, nobiliori nequitiâ dedignatur, & majus aliquid meditatur, non quo unum, aut alterum fidei articulum, (hoc minus, nec* Socino *dignum nefas) sed ipsum subrueret Christianismum. Et ne sine ratione insanire videatur, ipsam rationis* ἐξοχὴν, *mentitur suam: & utcunque rationes suas non adeò* Gordias *esse nôrunt docti, sed post severius examen* Leotrephide, & Thaumantide *macilentiores deprehendunt; tamen tali fuco, tot* Mæandris, *& sophismatum præstigiis perplexum agnoscunt, ut vel subtiliori opus est Metaphysicâ, ut fallaces enthymematum inconsequentias acutiùs videat quis, & refellat nervosiùs. Prodiit non adeò*

pridem

pridem libellus [b], *mole scilicet exiguus, non ita malitiâ; qui* παῦρα μὲν ἐσθλα, πόλλα ἢ λυγρὰ *continet: In quo impurus rabula universos regni nostri Theologos immundo ore, & mendaci Rhetoricâ exagitat; eosque omnes in damnata infœlicis* Fausti *dogmata facilè ruituros pseudopropheta vaticinatur: Et rationem (si diis placet) reddit, sed irrationalem, sed mendacem: Quia* (inquit) *magnæ Britanniæ Theologi concionatoriam quandam eloquentiam affectant, &* nervosam negligunt Metaphysicam: *ex quo fit ut cum* Spinosa Socinianorum enthymemata *non evadant, infœlices succumbunt. En audacem impii calumniatoris impudentiam! & immeritam calami mendacis calumniam! quam apologiâ nullâ dignabor, ne blasphemam ejus Rhetoricam tanti æstimâsse videar. Utcunque*

——Pudet hæc opprobria nobis, vel dici potuisse.

Quod ad illum spectat, Theologum sibi oppositum, non talem expertus est; sed illum qui judicio acuto, pariter & solido, fucatæ sophismatum suorum inconsequentias cognoscat, & nervosè redarguat. Qui Nodos *suos, non aded* Gordios, *non solum secare novit, sed & solvere. Qui veritatem, præstigiis in fallaciam elaboratis involutam, victuro conamine explicuit: adeo ut calumniatorem illum* nodosum *indignum judico, qui à tanto periret; cum honori suo & hoc imputabitur, quod Æneæ magni dextrâ cadit. Sed illum mitto: quod ad nos spectat, in nobis est hanc calumniam, non solùm dicto, sed facto diluisse, si modo nobiliori nostræ Metaphysicæ, pro officio nostro, & Academiæ mandato, industriam nostram animosiùs impendamus. Scil. nulla fœlicioris progressûs subsidia nobis desunt, si nos, nobismetipsis non simus defuturi. Academiam diuturnâ pace florentem nobis habere contigit, qualem alii nec sperare, nisi incassum, poterant. In quâ non languent literæ sine bravio, sed præmia piâ benefactorum munificentiâ studiis proposita, talia sunt, quæ industriam aliâs intermorituram, novo spiritu, & calore redivivo ad majora accendant. Mitto reliqua; Metaphysicam nostram priori seculo sine stipendio neglectam, ulteriùs indotatam ire non passus est Cancellarius noster, (in fœlicem literarum* παλιγγενεσίαν *natus;) quem nec honoratissimum appello, nec Reverendiss: cum sit omni major epitheto, & melior; ut orbe suo summus, sic nobis optimus, qui nos aspectu propitio aspicit, & influentiâ benigniori perpetuò refocillat: Qui parentem potius se præbet, quàm dominum, nec solùm voluit nobis benè, sed & fecit.*

[b] A direction to be observed by *N. N.* & *ann.* 1636.

Ordinem

Ordinem rectum reduxit, & vaganti fræna licentiæ imposuit. *Metaphysicam (dico) ulterius non passus est ire indotatam; sed stipendio liberali honoratam nobis commendavit: Adeo ut jam ni desit qui diviniorem hanc scientiam discat, nunquam defuturus est qui doceat. Quo igitur progressus fœliciores facias, corpus Metaphysicæ industriâ, & judicio elaboratum tibi damus denuò recusum; librum scilicet à multis (nec injustè) seriò quæsitum, sed ob nimiam exemplariorum penuriam, non nisi quæsitum. At jam* Scheiblerum *non solùm quæras, sed & invenias; & ingeniosâ prædi industriâ minori pretio lucraberis bonum non minus. Nimirum ea est nonnullorum simplicitas, vel (ut liberiùs dicam) inconsulta temeritas, ut cum anhelo progressus desiderio Metaphysicam sitiunt, ~~cum~~ nisi* Fonsecam, Mendozam, *aut* Suaresium *adeunt, quos eò periculosiùs legunt, quò securiùs: Et dum mella sperant* ἀκρηδία, *non rarò industriâ infœlici venena imbibunt, in erroris incrementum profutura. Ea enim Jesuitarum solennis astutia, & perpetua impietas, ut Philosophiam suam indignè adulteratam, Theologiæ suæ superstitiosæ pariter, & hæreticæ obtorto collo servire cogunt: adeò ut thesis nulla adeo ab omni veritate aliena, quin si in speratum sententiæ suæ patrocinium cedat confidentiâ audaci, & importunâ asserunt. Hinc* πολώεια *illa, & ultra quàm dici possit,* παράδοξα *scholæ suæ effata;* De Accidente sine subjecto omni; *de* corpore sine quantitate extenso; *de* corpore uno, finito, identico, in locis pluribus, imò infinitis simul (*modò Eucharistia tot locis consecratur*) existente. *Scilicet portenta opinionum, potiùs quàm dogmata; de quibus nihil unquam inaudiverat ætas antiqua, & miratur nostra. Quæ omnia eo fine asserunt, ut* Idolum Missaticum, *nempe dogma illud* περιττώδες, *& ultra omnem Rhetoricantis linguæ hyperbolen delirum, vel possibile esse astruant, cum probabile esse in æternum non poterant. Non diffiteor* Suaresium (*& in hoste virtus laudanda*) *esse virum ingenio, & eruditione magnum; tamen scripta ejus Ægypto similia, herbas salutares habent, sed & noxias: Vinum habent fatecr, sed veneno immistum, & ideo qui vinum gustaret, venena cavcat, ne dum hoc voluptatem ferat, illud exitium. Non hæc dico quasi* Suaresium τὸν πάνυ *legi nollem* (& Julianum *legas per me licet,&* Socinum) *solum cautiùs hæc legenda, ut & tutiùs. At* Scheiblerum *tibi damus securiùs evolvendum, & utiliùs: nulla hic errorum portenta metuas.*

Non

Ad Lectorem.

Non hic Centauros, non Gorgonas, Harpyásque invenias *veritati insidiantes. Hic tutò navigas, fretum hoc brevia non habet, aut syrtes naufragium minaturas. Unus aut alter forsan* Lutheranismi *scopulus occurrat, sed quem cognoscas facilè, & fugias: Qui periculum faciet (fidens dico) nullum inveniet. Patientiam tuam nimium lassatam, diutiùs non morabor; Vale, &* Scheiblero *fruere; quem, (ut illud* Plauti *apponam)* Si Ames, Emes.

Tuus THOMAS BARLOW
Art. Magist. & *Coll. Regin.*
OXON: Socius.

SUMMARIA

SUMMARIA METHODUS SIVE DISPOSITIO TOTIUS OPERIS.

Juvandæ Memoriæ causâ, placuit summariam Methodum & dispositionem totius hujus tractationis præmittere.

Ad Librum Primum.

Quia in omni tractatione præmitti debet definitio cuiusque rei: Ideò statim primo loco differitur de natura & definitione Metaphysicæ. Indeque ibi explicantur varia huius scientiæ nomina, tractatur de eiusdem genere, abstractione, obiecto, variis muneribus & attributis. Et tandem subjicitur eius distributio in partem universalem & particularem, Cap. 1.

Porrò: Universalis pars Metaphysicæ continet doctrinam Entis in communi, eiusque generalium principiorum & affectionum. Hinc ergo generatim de Ente & Essentia, adeóque generalibus entis principiis, Cap. 2.

Deinceps de affectionibus entis generatim, Cap. 3.

Cæterùm affectiones entis aliæ sunt primariæ & fundamentum aliarum. Aliæ autem inde oriuntur. Et primariæ quidem sunt: Unum, Verum, Bonum, & Perfectum *Hinc ergo primò agitur de Uno*, Cap. 4.

De Uno. *Jam sub uno continentur affectiones aliæ, quæ constituunt quasdam divisiones entis, iuxta varietatem unitatis. Inter has est primò* simplex *&* compositum, *de quibus est*, Cap. 5.

Divisiones ex Uno. *Jam verò compositum dicit aliquem ordinem ad terminos componentes, unde componitur, qui consequenter dicuntur* partes *compositi, & compositum respectu* totum *dicitur: De composito igitur & componentibus terminis sub nomine totius & partium est*, Cap. 6.

Secunda divisio entis ex unitate proveniens, est, qua ens distinguitur in singulare *&* universale *de qua est*, Cap. 7.

Denique, quia unitas rei importat divisionem à quovis alio. Ideò ad eiusdem doctrinæ complementum, additur de Identitate *&* distinctione *rerum*, Cap. 8. *Atque ita absolvitur consideratio* unius, *quod erat prima affectio Entis.*

De Vero. *Altera primaria affectio entis, erat* Verum, *de quo est*, Cap. 9.

De Bono. *Tertia primaria affectio entis erat* Bonum, *de quo est*, Cap. 10.

De Perfecto. *Quarta primaria affectio entis est* Perfectio, *de qua est*, Cap. 11.

Divisiones ex perfectione. *Jam secundum perfectionem sumuntur omnes cæteræ transcendentales distinctiones entis. Atque ita primò secundùm perfectionem distribuitur ens in* incompletum *&* completum, Cap. 12.

Deinde, secundùm perfectionem, ens dividitur in Infinitum *&* Finitum, C. 13.

Tertiò, secundùm perfectionem dividitur ens in Actum *&* Potestatem, *& hinc in ens* actu *&* potestate, Cap. 14.

Deinceps ad pleniorem entis actualis tractationem agitur primum de Existentia, *quæ est quasi formalis ratio entis actualis*, Cap. 15.

Tum

Tum de duobus attributis entis actualis. Horum primum est Duratio. *Indéque de ea, variisque eius generibus est*, Cap. 16.

Alterum attributum entis actualis est, esse alicubi. *Indeque de eo, variisque generibus adessendi est*, Cap. 17. *Atque sic absolvitur doctrina entis actualis.)*

Quartò igitur nunc secundùm perfectionem distribuitur Ens, in necessarium & contingens, Cap. 18.

Quintò, in Ens permanens & successivum, Cap. 19.

Sextò, in Absolutum & respectivum, Cap. 20.

Jam sub respectivo explicantur cæteræ, quæ supersunt entis divisiones. Prima igitur classis entium respectivorum continet Principium & principiatum, Cap. 21. Divisiones Entis respectivi.

Sub principio & principiato continetur Causa *&* Causatum, *de quibus, ut & singulis causarum generibus, est*, Cap. 22.

Secunda classis, sub ente respectivo, continet Subiectum & adiunctum, *de quibus est*, Cap. 23.

Tertia classis continet Signum & signatum, Cap. 24.

Sub signo autem & signato, continetur Mensura & mensuratum, *quæ rationem signi contrahunt ad quantitatem. De his igitur est*, Cap. 25.

Quarta classis entis respectivi continet, esse Prius, posterius vel simul *cum alio. Hæc igitur expediuntur*, Cap. 26.

At denique, quia Metaphysica per se, est de entibus realibus, pro Appendice explicatur natura Entium rationis, Cap. 27.

Atque ita concluditur pars Metaphysicæ universalis. Quæ primo libro proponitur.

Ad Secundum Librum.

Pars Metaphysicæ specialis est ea, quæ dividit ens in Substantiam & accidens, *eáque explicat quæ sub iis sunt. Ista igitur divisio entis statim tractatur, simúlque generatim agitur de* Substantia, Cap. 1.

Tum proponuntur Divisiones substantiæ, *atque inter alias ea, quæ est in substantiam corpoream & incorpoream*, Cap. 2.

Ex his quia corporea substantia ad Physicam pertinet, ideò de ea nihil porrò agit Metaphysicus, sed solùm persequitur substantias incorporeas. Atque ita agitur primùm de Deo, Cap. 3.

Deinde inter substantias incorporeas tractandum est, de Angelis, quod fit Cap. 4.

Tertio de Anima rationali separata, Cap. 5. *Atque sic absolvitur consideratio substantiarum. Reliqua doctrina est de Accidentibus.*

Atque ita agitur primò de accidentibus *ingenere*, Cap. 6.

Deinde distinctis capitibus tractantur novem genera accidentium: nempe est ùm De Quantitate, Qualitate, Relatione, Actione, Passione, Quando, Ubi, Situ, & Habitu. *Atque sic completur hæc etiam Metaphysicæ pars, & proinde Metaphysica in universum.*

INDEX

INDEX
AD LIBRVM PRIMVM, CAPITVM, TITVLORVM, ARTICVLORVM, ET PVNCTORVM.

Numerus appositus notat numerum marginalem, in unoquoque capite.

Et nota, primum segmentum Capitis *vocari* Titulum. *Si quando* Titulus *dividitur, in* Articulos *dividitur: &* Articulorum *segmentum dicuntur* Puncta.

CAPUT I.

De definitione & distributione Metaphysicæ.

Titulus I. *De nominibus Metaphysicæ & æquipollentibus* 2
Tit. II. *De genere Metaphysicæ* 9
Artic. 1. Metaphysicæ genus non esse pendentiam 12
2. Metaphysicæ genus non esse artem 14
3. Metaphysicæ genus non esse sapientiam 20
4. Eam esse scientiam, & genus eius esse scientiam 24
5. An Metaphysica sit scientia speculativa? 35
Tit. III. *De abstractione Metaphysicæ* 41
Art. 1. In quo explicatur abstractio Metaphysica 44
2. In quo solvuntur obiectiones de abstractione Metaphysica 50
Tit. IV. *De obiecto Metaphysicæ* 64
Art. 1. In quo referuntur, qui in constituendo obiecto Metaphysicæ in defectu peccant 65
2. In quo solvuntur obiectiones, præcedenti articulo contrariæ 79
3. Referuntur illi, & refutantur qui in constitutione subiecti Metaphysici, in excessu peccant 93
4. De obiectionibus priori articulo contrariis 99
Punct. 1. An Metaphysicæ obiectum debeat comprehendere etiam entia rationis, & ea quæ sunt per accidens 100
2. An debeat descendere ad quævis particularia 103
Art. 5. In quo proponitur sententia propria de obiecto Metaphysicæ 107
6. Proponuntur & solvuntur obiectiones 112
Tit. V. *De muneribus seu officiis Metaphysicæ* 116
Art. 1. In quo enumerantur munera Metaphysicæ 117
2 An scientiæ particulares subalternentur Metaphysicæ 129
Punct. 1. In quo constituuntur conditiones ad subalternationem requisitæ. 130
2. Pro-

2. Probatur Metaphysicæ non subalternari alias scientias 143
Tit. VI. *De attributis Metaphysicæ* 149
Art. 1. In quo explicantur attributa sapientiæ 150
2. De unitate Metaphysicæ 157
Punct. 1. An & quomodo in se una sit? 158
2. An Metaphysica sit divisa à quovis alio, & præsertim à Logica? 161
Tit. VII. *De divisionibus Metaphysicæ* 172
Art. 1. In quo refutatur opinio *Pererii*, dividentis Metaphysicam, in duas specie distinctas disciplinas. 173
2. D *Taurelli* divisione, in &c. 180
3. De *Keckermanni* divisione, in &c. (183
4. Proponitur divisio Metaph. in partem universalem & specialem 185

CAPUT II.

De ente in genere ejusque principiis.

Tit. 1. *De vocibus* 1
Art. 1. De voce, Ens 2
2. De voce, res 4
3. De voce, aliquid 5
4. De voce, non ens 6
5. An ens rationis comprehendat ens, ut in Metaphysicis tractatur? 8
6. An solùm Deum, vel solùm ens creatum comprehendat? 9
7. An ens in Metaph. sumatur nominaliter, an participialiter? 17
Tit. II. *In quo declaratur definitio entis* 18
Tit. III. *De conceptu entis in ordine ad inferiora* 31
Art. 1. An is conceptus æquivocus? 33
2. An sit verè unus & præcisus ab inferioribus 35
3. An sit univocus, an analogus 37
4. Quomodo ens contrahatur ad inferiora? 41
Tit. IV. *De principiis ex quibus demonstrat Metaphysica* 43
Art. 1. De principio demonstrationis ducentis ad absurdum 48
2. De principio domonstrationis à priori 51

CAPUT III.

De transcendentalibus affectionibus entis in genere.

Tit. 1. *De transcendentibus* 2
An sex tantum sint transcendentia? 3
Tit. II. *De affectionibus entis* 8
Art. 1. An ens habeat affectiones 9
2. An habeat reales & positivas affectiones 14
3. Quænam sint conditiones passionum entis 18
4. Quænam sint generales affectiones entis 21
punct. 1. An existentia sit generalis affectio entis 26
2. An duratio sit generalis affectio entis 27
3. An impossibilitas sit affectio entis? 28

CAPUT IV.

De Uno.

Tit. 1. *De voce unius & ejus ambiguis significationibus* 2
De eo quod est per se unum. 7
De eo quod est unum per accidens. 10
Tit. II. *Quid sit unitas entis* 16
Art. 1. An addat aliquid positivum rationis 17
2. Quid unum addat enti 23
3. An unum connotet divisionem ab alio 29
Tit. III. *De adæquatione unius ad ens* 37
Art. 1. Unum esse attributum adæquatum 38
2. An ens rectè dividatur in unum & multa? 40

CAPUT V.

De simplici & composito.

Tit. 1. *Ubi debeat tractari de simplici & composito* 1
Tit. II. *De voce simplicis & compositi.* 4

Tit. III.

Tit. III. *Quid sit simplicitas* 13
An simplicitas significet perfectionem & eam quidem eminentiorem, quàm compositio? 14
Tit. IV. *De composito & variis compositionum generibus.* 22. (tia. 23
Art. 1. De compositione ex esse & essen- An ea compositio sit realis, an rationis. 29. (state. 35
Art. 2. De compositione ex natura & suppposito 31
3. De compositione ex actu & pote-
4. De compositione ex genere & differentia 38
5. De compositione ex differentia & differentia. 41. (ma. 44
6. De compositione ex materia & for-
7. De compositione ex partibus quantitativis 46
8. De compositione ex subiecto & accidente 48
9. De compositione quæ est ex pluribus accidentibus 51

CAPUT VI.

De toto & partibus.

Tit. I. *De voce totius & partium* 4
Tit. II. *De definitione & distributione eorum* 17
Art. 1. De definitione totius & partiũ. 18
2. De distributione totius 22
Punct. 1. An totũ perfectionale connumerandũ sit generibus totorũ aliis. 23
2. An potestativum totum connumerandum, &c. 27
3. An totum numerale 33
4. An totum individuale 37
5. Exponitur propria divisio 39
Tit. III. *De toto essentiali ejusque partibus* 42
Art. 1. Quid sit totum essentiale 43
2. De divisione totius essentialis 45
3. De partibus totius essentialis 48
Punct. 1. De differentia ejúsque conditionibus 50
2. An materia rectè dicatur pars essentialis 67
3. An quod est Metaphysicè totũm, sic & Physicè totum 77
Art. 4. Quomodo totum distinguatur à partibus suis 81
Tit. IV. *De integrali toto ejusque partibus* 90
Art. 1. De voce & definitione totius integri 91
2. De divisione totius integri ejúsque partibus 96
punct. 1. De divisione totius, in similare & dissimilare 97
2. De divisione partium, in principales & minus principales 107
Tit. V. *De toto universali ejúsque partibus* 109
Art. 1. De voce generis & speciei 110
2. De definitione generis & speciei 120
3. De divisione generis & speciei. 138
Punct. 1. De genere generalissimo & subalterno: specie specialissima & subalterna 139
2. De divisione generis in remotum & propinquum 143
3. In univocum & analogum 145

CAPUT VII.

De singulari & universali.

Tit. I. *De voce singularis & æquipollentibus* 2
Tit. II. *Quid sit singularitas & singulare* 11
An Deus sit res universalis, an singularis 24
Tit. III. *Quid singulare superaddat naturæ communi, ut sit singulare* 39
Tit. IV. *De principio individuationis.* 52
Art. 1. De individuatione Dei 53
2. De individuatione substantiarum simplicium, veluti angelorum 54
3. De individuatione formarum 57
4. Materiæ 61
5. Compositi corporũ naturalium. 64
6. De individuatione accidentium. 76
Non individuari accidentia per subjectum 77
Tit. V. *De nomine universalis* 87

CAPITUM.

Tit. VI. *De rei universalis definitione.* 92
Art. 1. Quomodo universale dicatur unum? 94
2. Quomodo dicatur commune 103
Tit. VII. *De entitate universalium?* 111
Art. 1. An universalia sint res extra singularia 112
2. An solùm sint communia nomina 116
3. An in singularibus sint actu universalia 119
4. An sit actu universale per operationem mentis 130
Per quam operationem fiat? 131

CAPUT VIII.
De Identitate & distinctione.

Tit. 1. *De voce idem* 2
Tit. II. *De voce diversitatis & æquipollentibus* 7
Tit. III. *De distinctione reali* 13
Art. 1. Explicatur phrasis hæc: realiter differre 14
2. Quid sit realiter differre 17
3. De indiciis realis distinctionis. 20
Punct. 1. In quo removentur indicia spuria 21
2. Declarantur indicia genuina 27
Tit. IV. *De distinctione rationis* 36
Art. 1. De phrasi: differre ratione 37
2. Quid sit distinctio rationis 42
3. Quotuplex sit distinctio rationis. 45
Tit. V. *De distinctione modali* 53
Art. 1. An præter distinctionem realem & rationis necessarium sit dari aliam distinctionem 54
2. In quo explicatur modalis distinctio. 63. (76
Tit. VI. *De aliis nominibus divisionum.*
Art. 1. De distinctione ex natura rei. 77
2. De distinctione formali 83
3. De distinctione essentiali. 86
4. De distinctione potentiali. 92
5. De distinctione includentis & inclusi 95
Tit. VII. *De distinctione rei à re per reflectum ad tertium.* 103

CAPUT IX.
De Vero.

Tit. 1. *An Metaphysici sit agere de veritate* 1
Tit. II. *De voce veritatis* 9
Tit. III. *Quid sit veritas transcendens.* 12
Tit. IV. *An veritas sit adequata enti & ejus.* 31

CAPUT X.
De Bono.

Tit. 1. *De voce Boni, indéque de aliquibus ejus distinctionibus* 2
Tit. II. *Quid sit bonitas transcendens* 19
Art. 1. Quid ea non sit 20
Eam non differre ab essentia 21
Non esse qualitatem 23
Non significare negationem, nec esse idem quod perfectum 29
Non esse in sola extrinseca denominatione 33
Art. 2. Quid sit bonitas transcendens. (35
Tit. III. *An bonitas transcendens sit adequata enti* 52
Art. 1. Omne ens esse bonum 33
2. An etiam vitia moralia sint bona. 58
3. An omne bonum sit ens 64
Tit. IV. *De malo.* 70

CAPUT XI.
De Perfecto.

Tit. 1. *De voce perfecti & æquipollentibus, ejúsque distinctionibus variis* 2
Tit. II. *De imperfecto* 14
Tit. III. *Quid sit perfectio transcendens* 25
Tit. IV. *An perfectum verè sit transcendens, & distincta entis affectio.* 34
Art. 1. An perfectum æquipolleat enti. (35
2. An perfectio contineatur sub bonitate 39
3. Quod ea sit transcendens 47
Tit. V. *An perfectio transcendentalis sit adequata enti* 50
Art. 1. Omne perfectum esse ens 51

2. Omne ens esse perfectum 53

CAPUT XII.

De completo & incompleto.

Tit. 1. *De voce completi & incompleti.* 6

Tit. 11. *De quibusdam entibus in particulari, an sint completa, an incompleta* 20

Art. 1. An genera sint entia incompleta. 21

2. An anima separata à corpore sit ens completum 29

3. An Deus etiam possit aliquid completum dici 36

4. An accidentia possint esse entia completa 43

5. An substantia non satis aucta sit ens completum 48

Tit. 111. *Quid sit ens completum & incompletum in genere.* 51

CAPUT XIII.

De finito & infinito.

Tit. 1. *De voce finiti & infiniti* 1

Tit. 11. *Quid sit finitum* 6

Tit. 111. *Quid sit infinitum* 12

Tit. 1v. *De aliis appellationibus entis finiti & infiniti* 19

Art. 1. In quo declaratur divisio entis in ens à se & ab alio 11

2. De divisione entis in dependens & independens 14

3. De divisione entis in increatum & creatum 17

4. De divisione entis in ens per essentiam, & per participationem 23

5. In purè actuale & potentiale 24

6. In purè necessarium & contingens 32

7. In incircumscriptum & circumscriptum 36

Tit. v. *An divisio entis in finitum & infinitum sit adæquata?* 42

Tit. v1. *An sit illa divisio analoga?* 49

CAPUT XIV.

De actu & potestate.

Tit. 1. *De potentia generatim* 2

Art. 1. De origine vocis potentiæ 3

2. De variis significationibus hujus vocis 5

3. De definitione potentiæ 14

Tit. 11. *De divisionibus potentiæ* 17

Art. 1. De divisione potentiæ in Naturalem & obedientialem 18

punct. 1. De potentia naturali 19

2. De potentia obedientiali 20

3. De potentia objectiva 24

Art. 2. De potentiæ divisione in activam & passivam 26

Punct. 1. De earum potentiarum definitionibus 27

2. De illius divisionis adæquatione 37

Art. 3. De divisione potentiæ in remotam & propinquam 48

4. De divisione potentiæ in rationalem & irrationalem 50

Tit. 111. *De actu in genere* 57

Art. 1. De voce actus 58

2. De definitione actus 61

Tit. 1v. *De divisionibus actus* 62

Art. 1. De divisione actus, in purum & impurum 63

2. In primum & secundum 64

Punct. 1. Quis sit sensus illius divisionis 65

2. De actu primo 67

3. De actu secundo 69

4. An ea divisio sit adæquata 71

Art. 3. De divisione actus in formalem & entitativum 74

4. In actum existentiæ & essentiæ. 79

5. In signatum & exercitum 80

Tit. v. *De divisione entis in ens actu & potestate* 83

Art. 1. An Metaphysicus rectè dividat ens in ens actu & potestate 84

2. An ea divisio sit adæquata enti 86

Tit. v1. *De ente in potentia* 90

Art. 1. Quid sit esse in potentia 91

2. An etiam illud sit in potentia, quod nunquam futurum est 94

3. An & quomodo ens in potentia sit

sit ens 94
Tit. VII. *De ente actu.* 101

CAPUT XV.
De Existentia.

Tit. I. *De voce existentiæ* 2
Tit. II. *Quid sit existentia* 4
Art. 1. Existentiam non esse accidens. 5
2. Nec substantiam 6
3. Esse transcendens 8
4. Eam in conceptu suo adæquato involvere essentiam 9
5. Qualem modum significat existentia 14
6. Declaratur definitio existentiæ. 18
Tit. III. *Quomodo distinguantur existentia & essentia* 25
Tit. IV. *An sint separabiles* 40
Art. 1. Essentiam non esse sine existentia 41
2. Non posse esse sine propria existentia 42
Punct. 1. An humana natura Christi habeat existentiam propriam 43
2. An materia existat per se ipsam. 45
3. An partes existant existentiâ propriâ 50
Art. 3. Existentiam non esse sine essentia 56
Tit. V. *Quibus rebus conveniat existentia* 57
Art. 1. Non convenire enti possibili. 58
2. Nec universali 60
3. Quibus igitur conveniat 61

CAPUT XVI.
De Duratione.

Tit. I. *De ratione Methodi ubi & quæritur: An soli enti actuali conveniat duratio* 2
Tit. II. *Quid sit duratio* 6
Art. 1. An existentia & duratio sint realiter idem 7
2. Quid duratio addat existentiæ 14
3. An duratio sit denominatio extrinseca 18
4. An consistat in ratione mensuræ. 21
Tit. III. *De divisione durationis* 28
Q. An adæquata & bona sit divisio durationis per æternitatem, ævum & tempus 29
Tit. IV. *De æternitate* 37
Art. 1. De voce æternitatis 38
2. De definitione æternitatis 41
Tit. V. *De Ævo* 49
Art. 1. De nomine ævi 50
2. De definitione & quidditate ævi. 52
Punct. 1. Aliorum opiniones recitantur 53
2. Exprimitur sententia propria 65
Art. 3. Quænam res durent ævo 67
Tit. VI. *De tempore* 72
Art. 1. De voce temporis *ibid.*
2. Quid sit tempus 73
3. Quarum rerum sit hæc duratio. 79
Tit. VII. *In quo solvuntur argumenta contra istam durationum divisionem* 84
Tit. VIII. *De duratione permanente & successiva* 92
Art. 1. In quo ea divisio exponitur 92
2. An entia creata habeant durationem permanentem 97

CAPUT XVII.
De esse alicubi.

Tit. I. *De phrasi esse alicubi* 5
Tit. II. *Quid sit esse alicubi* 7
Art. 1. In quo aliorum opiniones referuntur & refutantur *ibid.*
2. In quo exponitur sententia propria 19
Tit. III. *De divisione τοῦ esse alicubi.* 21
Tit. IV. *De esse alicubi repletivè* 22
Art. 1. De phrasi, esse alicubi repletivè *ibid.*
2. Quid sit 24
Tit. V. *De esse alicubi definitivè* 35
Art. 1. De phrasi, &c. 36
2. Quid sit 38
Tit. VI. *De esse alicubi circumscriptivè* 47
Art. 1. De phrasi, &c. 48
2. Quid sit 51

3. De distributione ubi circumscriptivi 62

CAPUT XVIII.
De necessario & contingenti.

Tit. I. *De vocibus* 2
Art. 1. Explicatur vox necessitatis 2
2. Explicatur vox incorruptibilis 9
Tit. II. *Quid sit necessarium & contingens* 11
Tit. III. *De adæquatione illius divisionis* 14
Art. 1. In quo probatur illa adæquatio 15
2. An detur in rebus contingentia. 22
3. An quod est liberum, sit medium inter contingens & necessarium. 29
4. An impossibile sit inter ea medium 36
5. An solus Deus sit Ens necessarium 38
Punct. 1. Deum esse Ens necessarium. (41
2. Substantias separatas non esse entia necessaria 47
3. Nec corpora cœlestia 55
4. Nec materiam primam 57
5. Nec universalia 61
6. Nec mundum 67
7. An dentur aliquæ propositiones absolutè necessariæ, & quænam sint illæ 70
Tit. IV. *De distinctionibus necessarii & necessitatis* 88
Art. 1. De divisione necessitatis in complexam & incomplexam 89
2. In absolutam & hypotheticam. 90
3. In necessitatem consequentis & consequentiæ 91
4. In necessitatem naturæ & violentiæ 94
5. In eam quæ est ad esse, & ad bene esse 97
6. Dividitur per habitudinem ad causas 98
Tit. V. *De voce contingentis* 99
Tit. VI. *De divisionibus contingentis.* 102

CAPUT XIX.
De permanente & successivo.

Tit. I. *De voce & natura entis permanentis* 2
Tit. II. *De voce & natura entis successivi* 7
Tit. III. *De conditionibus entis successivi* 13
Tit. IV. *Quænam sint entia successiva?* 23
Art. 1. An qualitas sit ens successivum? 24
2. Motus an & quatenus sit ens successivum 27
3. Tempus an & quatenus sit ens successivum 29

CAPUT XX.
De absoluto & respectivo.

Tit. I. *De voce absoluti* 2
Tit. II. *De voce respectivi* 7
Tit. III. *De definitione absoluti & respectivi* 9
Art. 1. An in absoluto & respectivo contineatur perfectio 10
2. Secundum quem respectum intelligatur illa divisio 13
3. Traditur eorum definitio 20
4. De distinctione respectivi 21

CAPUT XXI.
De principio & principiato.

Tit. I. *De voce principii & principiati* 1
Tit. II. *De definitione principii* 2
Art. 1. In quo aliorum definitiones examinantur 5
2. Traduntur definitiones propriæ. 10
3. Declaratur definitio *Aristotelica* principii 15
Tit. III. *De definitione principiati* 21
Tit. IV. *De conditionib. principiorum.* 24
An principium sit prius principiato? 29
Tit. V. *De divisionibus principii & principiati* 55
Art. 1. De divisione in principium essendi & cognoscendi 56
Punct. 1. De principiis essendi. 57
2. De

2. De principiis cognoſcendi 57
3. De diviſione principiorum cognoſcendi, in propria & communia 75
In indemonſtrabilia & demonſtrabilia (79
Art 2. De principiorum diviſione in cauſalia & non cauſalia 101
3. In interna & externa 108

CAPUT XXII.

De cauſa & cauſato.

Tit. I. *De quæſtionibus procœmialibus* 3
Q. 1. Cujus diſcipline ſit de cauſis agere 4
2. Ubi & quomodo in Metaph. de cauſis agi debeat 12
Tit. II. *De voce & quidditate cauſæ* 17
Artic. 1. De nomine cauſæ 18
2. De natura & definitione cauſæ 20
Tit. III. *De diviſionibus cauſarum* 23
Art. 1. De diviſione in efficientem, materiam, formam, & finem 24
Queſt. 1. An una tantum cauſa ſit, nempe efficiens 24
2. An inſtrumentalis cauſa augeat numerum cauſarum 28
3. An idea ſit peculiaris cauſa 35
4. An cauſa ſine qua non ſit peculiaris cauſa 40
5. Probatur, quatuor eſſe cauſas 41
Art. 2. De diviſione cauſæ in internas & externas 42
Tit. IV. *De efficiente in genere* 45
Artic. 1. An efficiens rectè præponatur cauſis aliis 47
2. Quid ſit efficiens 51
3. Quæ ſit ejus cauſalitas 53
Tit. V. *De cauſa procreante & conſervante* 56
Art. 1. Quid ſint 57
2. Quomodo diſtinguantur 63
3. De adæquatione illius diviſionis. 66
Punct. 1. An ſolius efficientis ſit conſervare 67
2. An detur cauſa media inter illas 69
Tit. VI. *De diviſione cauſæ in ſolitariam & ſociam* 73
Artic. 1. De cauſa ſolitaria & ſocia in genere 74
2. De cauſis coordinatis & ſubordinatis 77
Tit. VII. *De cauſa principali & inſtrumentali* 82
Tit. VIII. *De cauſæ efficientis diviſione, in cauſam per ſe & per accidens* 85
Art. 1. Quid ſit cauſa per ſe & per accidens 86
2. De cauſis per ſe in ſpecie, hoc eſt, de naturali & voluntaria cauſa 92
3. De cauſa per accidens in ſpecie 99
Punct. 1. An in ſolis efficientibus dentur cauſæ per accidens 100
2. An rectè diſtinguatur in eam quæ agit neceſſitate vel fortuna 103
3. Declaratur diviſio propria 107
Tit. IX. *De diviſione efficientis in univocam & æquivocam* 110
Tit. X. *De diviſione efficientis in eam quæ agit per emanationem & per tranſmutationem* 119
Art. 1. Exponitur illius diviſionis ſenſus (120
2. An cauſa per emanationem rectè dicatur cauſa efficiens 124
Tit. XI. *De diviſione cauſæ in univerſalem & particularem; primam & ſecundam* 127
Tit. XII. *De diviſione efficientis in externam & internam* 137
Tit. XIII. *De diviſione efficientis in Phyſicam & moralem* 138
Tit. XIV. *De nomine & definitione materiæ* 142
Art. 1. De nomine materiæ & æquipollentibus 142
Punct. 1. Ad vocem materiæ 143
2. Ad vocem elementi 145
3. Explicatur definitio elementi 149
An forma propriè ſit elementum 151
An materia prima ſit elementum 152
An vulgata quatuor elementa rectè dicantur elementa 154
Art. 2. De definitione materiæ 158
Tit. XV. *De entitate materiæ* 166

INDEX

Art. 1. An materia sit ens? 167
2. An omnis materia sit substantia 171
3. An materia sit ens actuale 175
4. Per quid materia sit ens actuale 182
5. De potentia materiæ 183
Tit. XVI. *De causalitate materiæ* 190
Art. 1. An materia sit causa 190
2. Quarum rerum materia sit causa 196
3. Quomodo causet materia 204
Tit. XVII. *De divisionibus materiæ* 205
Art. 1. De divisione materiæ in remotam & propinquam. 206
2. In immanentem & transeuntem 207
3. In sensilem & intelligibilem 210
4. In primam & secundam 214
Tit. XVIII. *De appellationibus formæ* 218
Art. 1. De voce formæ, ejusque divisionibus nominalibus 219
2. De aliis nominibus formæ 232
Tit. XIX. *De definitione formæ* 241
Tit. XX. *De entitate formæ* 244
Art. 1. An forma sit 245
2. An forma habeat esse substantiale an accidentale 257
Tit. XXI. *De causalitate formæ* 256
Art. 1. An forma sit causa 257
2. Cujus rei sit causa 261
3. Quæ sit formę causalitas 269
Tit. XXII. *De divisionibus formarum* (270
Artic. 1. De divisione formæ in substantialem & accidentalem 271
2. In genericam, specificam, & numericam 273
In totalem & partialem 277
Q. *An plures formæ possint esse in eodem composito* 280
Punct. 1. De formis specificis 291
2. De formis generalibus 283
3. An plures animæ in homine 292
4. De formis partialibus 304
5. De forma misti 309
Art. 4. De divisione formę in materialem & immaterialem 314
Tit. XXIII. *De nomine finis* 320
Tit. XXIV. *De definitione finis* 326
Tit. XXV. *De causalitate finis* 328
Art. 1. An finis causa sit 329
2. Quæ agentia possint agere propter finem 334
3. Quænam res possint esse propter fines 343
Punct. 1. An malum possit esse finis 344
2. An quod est indifferens possit esse finis 352
3. An quod est medium possit esse finis (354
4. An incognitum possit esse finis 357
5. An non-ens possit esset finis 359
Artic. 4. An finis causet in esse reali, an in esse intentionali 361
5. Quomodo finis causet 369
Tit. XXVI. *De divisionibus finalis causæ* (370
Art. 1. De divisione in finem ultimum & non ultimum 371
2. In finem cujus & finem cui 374
punct. 1. An finis cui verè sit causa 375
2. An finis cujus sit verè finis 382
Art. 3. De divisione finis, in formalem & objectivum 385
4. In finem indigentiæ & assimilationis 388
5. In finem principalem & minus principalem 392
6. In finem per se & per accidens, internum & externum 396
7. In inadęquatum & adęquatum 399
8. In finem actionis & rei factæ per actionem 400
9. In eum qui est per motum & citra motum 401
Tit. XXVII. *De mediis destinatis ad finem* 402
Tit. XXVIII. *De causato* 405
Art. 1. De causato in genere 406
2. De divisione causati in effectum, materiatum, formatum & finitum 410
3. De effecto specialiter dicto 411
4. De materiato 417
5. De formato 418
6. De finito 419

CAPUT.

CAPUT. XXIII.
De subjecto & Adjuncto.
Tit. I. *De voce subjecti & adjuncti* 2
Tit. II. *De definitione eorum* 6
Tit. III *Quænam res possint esse subiecta vel adjuncta* 10
Art. 1. An substantiæ possint esse adjuncta 14
3. An non entia possint esse subjecta vel adiuncta 22
4. An Deus possit dici subiectum 24
Tit. IV. *De divisionibus subiecti & adiuncti* 32
Art. 1. De divisione in proprium & commune 32
punct. 1. De voce proprii 33
2. De definitione proprii eiusque conditionibus 37
3. Continens varias quæstiones de propriis 54
Q. 1. *An adiuncta propria suscipiant magis & minus* 55
2. An possint à subiectis separari 63
3. An possint communicari 73
4. An communicato uno communicentur & alia 90
Punct. 4. De adiuncto communi 95
Art. 2. De divisione subiecti in subiectum informationis & denominationis 97
3. De divisione in separabile & inseparabile 100
4. De divisione in subiectum inhæsionis, adhæsionis, & occupans 103
Punct. 1. Explicatur sensus illius divisionis 104
2. An obiectum rectè referatur inter subiecta 107
3. De divisionibus obiectorum 110
CAPUT XXIV.
De signo & signato.
Tit. 1. *An doctrina signorum debeat esse Metaphysica* 1
Tit. II. *De voce signi.* 8
Tit. III. *De essentia & definitione signi* (11
Quæst. 3. An essentia signi implicet respectum ad signatum, & cognoscentem potentiam, & quo ordine 16
2. An respectus signi sit vera relatio prædicamentalis 26
3. An ad essentiam signi pertineat actu representare? 31
4. An signum & signatum debeant esse realiter distincta 33
Tit. IV. *De divisionibus signorum* 41
Art. 1. De divisione signi in naturale & arbitrarium 42
Punct. 1. Quid sint 42
2. An benè sic dividantur 43
Art. 2. De divisione signi in rememorativum, demonstrativum, & prognosticum 54
3. In contingens & necessarium 57
4. In formale & instrumentale 59
Punct. 1. Quid sint 60
2. An benè signum sic dividatur 65
Art. 5. De divisione signorum in Theorica & Practica 72
6. In σημαντικὰ καὶ μεταδοτικὰ 77
7. In doctrinalia & non doctrinalia 80
punct. 1. In quo generatim illa divisio exponitur 81
2. De voce & distinctione conceptus 83
3. Cujus signum sit formalis conceptus (87
4. An conceptus apud omnes sint iidem (94
5. De distinctione seu varietate conceptuum 98
6. De vocibus 101
7. Cujus voces sint signa 104
8. An voces sint signa naturalia an arbitraria 122
9. De varietate seu divisionibus vocum (129
10. De scripto 137
Artic. 8. De divisione signi in actuale & aptitudinale 138
9. In proprium & improprium 139
10. In suppositivũ & manifestativũ 141
11. In notificans, commonefaciens, & obsignans 142

CAPUT

INDEX CAPITUM.

CAPUT XXV.

De mensura & mensurato.

Tit. 1. *An metaphysici sit agere de mensura & mensurato* 2
Tit. II. *De voce mensuræ* 5
Tit. III *De definitione mensuræ* 8
Tit. IV. *De divisione mensuræ* 13
Art. 1. De mensura quantitativa 14
2. De mensura perfectionis 18
3. *An* Deus aliarum rerum rectè dicatur mensura perfectionis 23
4. Cui primò conveniat ratio mensuræ 26
5. *An* rectè distribuatur mensura, in extrinsecam & intrinsecam 34
Tit. V. *De conditionibus mensurarum & mensuratorum* 38

CAPUT XXVI

De priori, & posteriori & simul.

Tit. I. *De voce prioris* 4
Tit. II. *De definitione prioris* 6
Tit. III *De generibus prioritatis* 10
Tit. IV. *De iisdem speciatim* 14
Artic. 1. De prioritate temporis 15
2. De prioritate naturæ 22
3. De prioritate ordinis sive enumerationis 29
4. De prioritate cognitionis 34
5 De prioritate dignitatis 37
6. De prioritate loci 39
Tit. V. *De cæteris generibus prioritatis & eorum reductione* 41

CAPUT XXVII.

De Ente Rationis.

Tit. 1. *Cuius disciplinæ sit agere de ente rationis* 3
Tit. II. *De voce: Ens rationis* 15
Tit. III. *An sit ens rationis* 18
Tit. IV. *Art.* 1. In quo declaratur opinio asserens ens rationis esse, quod est in ratione 25
2. In quo refutatur opinio, asserens ens rationis consistere in denominatione extrinseca, eâ scilicet, quæ est à ratione 29
3. Declaratur propria sententia, quid sit Ens rationis 35
Punct 1. An intellectus efficiat ens rationis 39
2. An ens rationis sit solùm per intellectum 44
3. An etiam divinus intellectus efformet Ens rationis 51
Tit. V. *De divisionibus entis rationis* 53
De divisione Entis rationis in Relationem, Privationem, & Negationē 58
An privationes & negationes sint entia rationis 56

Finis Indicis ad Librum primum.

PROOE-

PROOEMIUM.

DE USU PHILOSOPHIÆ IN THEOLOGIA, EJUSQUE AD EAM PRÆTENSA CONTRARIETATE.

FRequenter hoc noſtro tempore eâ de re diſceptari ſolet. Proinde ad vindicandam in hac controverſia & veritatem, & Philoſophiæ dignitatem, paucis rem ipſam perſequar: Viſurus 1. de uſu Philoſophiæ in Theologia: Tum de ejus ad eam contrarietate. Denique etiam objecta quædam diſſolventur, præmiſſis aliquibus, quæ ad voces intelligendas neceſſaria videbuntur.

CAPUT I.

DE VOCABULIS QUIBUSDAM, *& eorum expoſitione.*

I. Recordandum eſt: Philoſophiam eſſe quid aggregatum. Unde nihil aliud hactenus eſt Philoſophia, quàm notitia rerum Metaphyſicarum, Phyſicarum, Mathematicarum: Item Prudentia agendi ea quæ ad vitam civilem ſpectant, vel in communi, vel etiam particulatim, prout ea in Rep. vel domo noſtrâ æſtimatur. Quòd ſi inſtrumentales etiam Diſciplinas nomine Philoſophiæ complecti velimus, tum porrò hactenus Philoſophia nihil aliud erit, quàm artes loquendi per diſtinctas linguas, *Hebræam, Græcam, Latinam*, &c. dicendi ornatè, diſſerendi acutè.

Reſolvitur vox Philoſophiæ.

Ergò hactenus Philoſophiam contrariari Theologiæ, nihil aliud eſſet, quàm notitiam univerſaliſſimorum terminorum, & attributorum rerum quarumvis, notitiam item de Deo & Angelis ex natura ſumptam: Itémque eam, quæ eſt de cœlo, elementis, metallis, herbis, beſtiis, homine: notitiam item numerandi, canendi, menſurandi cœlum, terrámve, &c. nec non ipſum temperanter, juſtè, liberaliter, fortiter vivere, prudentérque adeò in Republica vel domo ſuâ, officio ſuo fungi, hoc ipſum, inquam, eſſet contrariari Theologiæ. Imò & nôſſe varias linguas, & modum perſuadendi ornatè, & rem propoſitam legitimè definire, dividere, concludere, ordinare, hoc eſſet, contrariari Theologiæ.

Quid hactenus ſit, Philoſophiam contrariari Theologiæ.

Singula ſunt evidentia, partim quòd aggregatorum natura non eſt alia à natura

partium

partium, partim quòd hæc ipsa quæ inducta sunt, sunt definitio Philosophiæ, eorúmque quæ in Philosophia continentur. Unde utriusque erit eadem ratio.

Sicut & in oppositum: Philosophiam utilem esse ad Theologiam, nihil aliud est, quàm notitias istas, &c. eò utiles esse.

Philosophia non est idem quod sophistica.

II. Observandum est, nomine Philosophiæ, Philosophiam intelligi, non sophisticam. Et proinde non intelligendi nunc sunt errores Philosophorum, quales prolixâ inductione ex singulis disciplinis & partibus Philosophiæ connumerari possunt, qui frequenter non Theologiæ tantùm, sed etiam veris Philosophiæ principiis, imò & sibi ipsis quandoque, quæ falsitatis natura est, contrariantur. Ista enim vitia sunt artificum, non artium. Sicut ergò contrariari Theologiæ, non est, contrariari erroribus Theologorum, nec opiniones quibus Scripturæ prætexuntur, ilicò Theologicæ sunt, cùm possint esse hæreticæ, ut ob id Theologiæ non sint imputandæ: Ita etiam, quibus prætexitur Philosophia sententiis, non ilicò Philosophicæ censendæ sunt, cùm possint esse sophisticæ, & proinde nec Philosophiæ sint imputandæ. Nempe quod hæreticum est, Theologicum non est, & quod sophisticum est, Philosophicum non est. Proinde, si quis ostendere velit, Philosophiam Theologiæ contrariari, non errores & falsæ opiniones Philosophorum opponendę sunt ad Theologiam, sed ea quæ omninò Philosophica, hoc est, vera sunt.

Explicatur vox rationis.

III. Solet & in hac controversia usurpari vox Rationis. Unde, pro nomine Philosophiæ, supponendo vocem *rationis*, quæri solet: an ratio Theologiæ & divinis mysteriis contrarietur, an secus? Sed termini revera non sunt æquipollentes.

Aliquando ratio est idem quod intellectus.

Adverte igitur, vocem *rationis* esse ambiguam. Aliquando ratio est idem quod intellectus, altera nempe animæ nostræ potentia, contradistincta voluntati. Ita *Scalig. Exercit.* 307 *sect.* 5. eam definit, quòd sit vis animæ, quæ movet se ab effectibus ad causas investigandas, &c.

Sic rationi convenit multiplex imperfectio.

Atque huc pertinent, quæ dicuntur de imperfectione, & debilitate, & obscuritate rationis nostræ, rationis, inquam, hoc est, intellectûs nostri. Hæc enim vulnera sunt menti nostræ inflicta ex peccato originali, ut benè persequitur *Bellarm. lib. 6. de amiss. grat. cap.* 9. Unde consequenter apparet, cùm ista dicantur de ratione, sive intellectu nostro, per ordinem ad actum intelligendi, quòd consequenter ea imperfectio & obscuritas comitetur intellectum in omni genere intelligendi, & proinde in ordine ad quodvis intelligibile. Nempe vitiositas ista adhæret intellectui nostro, sive debeat res sacras sive profanas tractare, sive debeat versari in cognitione rerum Theologicarum, sive in cognitione rerum Philosophicarum, Juridicarum, aliarúmve.

Eáque cernitur in ordine ad quodvis intelligibile.

Non magis efficit contrarietate Philosophiæ, quàm alterius facultatis ad Theologiam.

Ex quibus evidentissimum est, quæ ex illa rationis imperfectione, cœcitate, &c. sumuntur, non magis facere, ut Philosophia contrarietur Theologiæ, quàm ut eidem contrarietur Medicina, aut Jurisprudentia; ut de habitibus, Mechanicis nihil dicam. Imò sive etiam res Theologicas seorsim cognoscamus, sive etiam adsciscendo terminos Philosophicos, semper tamen in illis cognitionibus intellectus noster, sive ratio (cujus est omnis actus cognoscitivus) est humana ratio, est humanus intellectus, hoc est, obscurus, imperfectus, ita ut in omni genere intelligendi falli possit; & si quid cognoscat, imperfectè cognoscat. D. *Paulus* certè, 1. *Cor.* 13. *v.* 11. omnem nostram de Deo notitiam, *αἰνιγματώδη* vocat, & tanquam in speculo: & D. *Lutherus* ait, ut infrà dicam, neminem Theologorum fœdiùs errâsse in Scriptura, quàm qui præsumpserunt se in ea nihil errâsse.

Hactenus

Hactenus ergò nomen rationis humanæ non potest accipi pro Philosophia, non magis ac posset accipi pro Theologia. Cùm ratio sive intellectus noster indifferenter se habeat, ad cognoscenda Theologica & Philosophica. Unde consequenter nulla causa est, quæ ad extenuandum rationis lumen rectè dicuntur, particulatim attrahere ad Philosophiam, aut potius æstimare in cognitione rerum sacrarum, si quis terminus Philosophicus adhibeatur, quàm si res Theologicæ seorsim cognoscantur, cùm etiam ista pura rerum Theologicarum tractatio non fiat nisi per intellectum, nisi forrassè cognitio sit non rationis, sive intellectûs, sed manuum pedúmve, alterjúsve potentiæ vel organi.

Ratio sic non est idem quod Philosophia.

Jam *Secundò*, Ratio significat peculiare genus probandi contradistinctum Testimonio. Ita requiritur à Philosopho ut non tam authoritatibus, quàm rationibus disputet. Atque tum ratio nihil aliud est, quàm probatio sumpta à natura extremorum, ut *Aristot.* fieri jubet, 1. *Prior. c.* 26. Et sic intelligitur vocabulum Rationis, cùm argumentum definitur, quòd sit ratio rei dubiæ fidem faciens. Vid. *Armand.* de Bello *Visl. 2. term. cap.* 208. Atque hæc significatio iterum hujus loci non est. Nam dimissis testimoniis, ex natura extremorum disserere, omnibus disciplinis commune est, & convenit etiam Theologiæ. Atque ita hactenus non ad propositum reprehenduntur aliqui autores, quòd frequenter post probationes ex testimoniis Scripturæ & Patrum, in controversiis Theologicis utantur etiam rationibus, hoc est, probationibus, quæ ex natura extremorum petitæ sint. Ubi sicut aliàs testimonia gignunt fidem sive assensum propter authoritatem dicentis, divina divinam, humana humanam: Ita ratio inprimis scientiam gignit, quando idonea est, & demonstrativa: Sicut *Augustinus de util cred.* aut *c.* 11. *Quod intelligimus rationi, quod credimus authoritati, quod opinamur errori debemus.*

Ratio significat peculiare genus probandi.

Quomodo Philosophus procedat ex ratione?

Ex ratione sic procedunt omnes disciplinæ, etiam Theologia.

Utrumq; certè genus probandi etiam in rebus Theologicis usurpant sancti Patres, in concertationibus contra hæreticos, quod qui negat, illum in Lectione & Analysi eorum valdè hospitem esse oportet, *Athan. in Ep. de sent. Dionys. tom. 1. f.* 428. provocat Arianos, ut suam sententiam deducant, *aut ex Scripturis, ἢ καὶ ἀνθρώπινόν τινα λόγον ἐυτεθῆ, aut humanâ aliquâ piâ ratione, εἰ ἢ μηδὲν τι τοιῦτο ἔχυσι, σιωπάτωσαν, si autem nihil tale habent, taceant.* Et subjicit posteà, illis nec ex Scriptura (*fol.* 428.) nec ex humana aliqua pia ratione, aliquid ad sui defensionem relinqui (*f.* 429.) Atque hinc utriusq; probationis consonantiam & harmoniam laudat *Augustinus Epist. 7. ad Marcellin. Si ratio*, inquit, *contra divinarum Scripturarum authoritatem redditur, quàmlibet acuta sit, fallit verisimilitudine. Nam vera esse non potest. Rursus si manifestissimæ, certissimæq; rationi, velut Scripturarum sanctarum objicitur authoritas, non intelligit, qui hoc facit, & non Scripturarum illarum sensum, ad quem penetrare non potuit, sed suum potiùs objicit, nec quod in eis, sed quod in scipso, quod pro eis invenit, opponit.* Et posteà subjectis exemplis probat, pravam dictorum expositionem ratione corrigi posse. Similia exempla habet *Pererius*, in regulis, quas præmittit suis commentariis in *Genesin.*

Rationibus utuntur Patres in rebus sacris.

Prava dictorum expositio potest rationibus refutari.

Veluti: Si quis puter, Lunam majorem esse aliis stellis, quia *Gen.* 1. dicatur Luminare majus, ille facilè convincetur errâsse, in illa Scripturæ applicatione, quia manifestissimâ ratione Mathematicâ ostendi potest, Lunam majorem non esse quibúsq; aliis stellis. Sic *Mat.* 15. *v.* 17. dicitur: *Omne quod in os intrat, in secessum vadit.* Hunc locum ita interpretatur *Lomb. l. 2. d.* 30. O quasi nutritio non fiat per conversionem alimenti in substantiam, sed quòd illâ quasi percolatione cibi, resista-

tur nativo calori. Hinc Scripturæ sensus, qui aliàs primâ fronte videtur Magistri sententiam juvare, idoneus non est, ut validissimâ ratione probatur, ex rerum accretionibus, quæ indicant alimentum in substantiam verti.

Ratio quomodo sumatur in malam partem.

Porrò *Tertiò*, ratio sumitur in malam partem. Estque nihil aliud, quàm intellectus noster sibi relictus, & extra ductum & dictamen Spiritûs Sancti constitutus: Atq; tum ratio continetur sub nomine carnis, de qua dicitur, quòd concupiscat contra spiritum. Sicut nempe appetitus aliâs contrariatur rationi, ita ratio contrariatur spiritui; Ita effectus rationis est, quòd sub cruce constituti diffidimus Deo, certum auxilium promittenti; aut quòd extimescimus vim & multitudinem hostium: sicut Ecclesia canit ex *Psalm.* 124. **Ach HErr Gott wie reith trestestu, die gantzlich seind verlassen, die gnaden-Thur steht nimmer zu, vernunfft kan das nit fassen, sie spricht es ist nun alles verlohrn, &c.** Et postea, **Die feind sind all in deiner Hand, darzu all thr gedancken, tzh Anschlag sind dir wol bekandt, hilff nur daß wir nicht wancken, vernunfft wider den Glauben sicht, auffs künfftig will sie trawen nit, &c.** Sic etiam hujus rationis effectus est, quòd cùm Deus jusserit non esse solicitum de crastino, & repromiserit etiam crastino diei, quæ ad illum necessaria essent, nihilominùs tamen soliciti sumus de futura nostri & nostrorum sustentatione, colligentes interim Manna cum filiis *Israël*, in diem sequentem, *Exod.* 16. *vers.* 20.

Hujus rationis effectus varii.

In mortalibus.

In ordine ad mysteria fidei.

Itidémque rationis sic sumptæ effectus est, reniti mysteriis fidei, iisdem difficulter assentiri, aut etiam ea prorsùs negare (puta articulum de resurrectione corporum) & consequenter hujusmodi mysteriis, ad astruendam eorum incredibilitatem varia argumenta opponere, hinc inde conquisita, idque non ex Philosophia solùm, sed etiam ex Scripturis malè intellectis. Puta, cùm oppugnatur resurrectio illa mortuorum, opponendo illud *Aristotelicum*, quòd idem numero non possit redire in vitam, quod semel morte deletum est, cui hactenus prætexerint Philosophiæ: aut cum eadem intentione, *Matth* 12. *v.* 23, 24 *Sadducæus* adducit exempla quinq; fratrum, ex *Deut.* 25. *v.* 5. Cui hactenus prætexitur Scriptura. Idémq; est in aliis.

Ratio sic sumpta est captivanda.

Cæterùm ratio sic sumpta, undecunque obmurmuret, sive ex natura, sive ex Scriptura, est captivanda sub obsequium fidei, & tutissima via est, Piscatoriâ simplicitate in hoc & similibus mysteriis inhærere Dei verbo. Si quis tamen omninò respondere velit contrariis argumentis, ostendet vel objectarum Scripturarum eum sensum non esse, vel ea, quæ putantur impossibilia esse, reverà tamen talia non esse, & sic utrobique rationi, vel ex Philosophia, vel ex Scripturis obmurmuranti satisfiet, prout Christus docuit *Mat.* 22. *v.* 29. *Erratis*, inquit, *nescientes Scripturas, & virtutem Dei*. Ubi duplex principium ponitur erroris *Sadducæorum*; alterum, quòd Scripturas non intelligebant; alterum, quòd ignorabant virtutem seu potentiam Dei, existimantes id impossibile esse Deo, quod reverà tale non erat.

Ex hac rationis contrarietate, non sequi contrarietatem Philosophiæ ad Theologiam.

Porrò, etsi ratio sic omninò contrarietur & renitatur in assensu ad divinas promissiones, sacra mysteria, &c. tamen hoc nihil attinet ad Philosophiam, ut ipsa censenda sit iisdem contrariari, multóque minùs sic humana ratio & Philosophia idem sunt. Nam 1. id erat etiam in illis, qui nullâ Philosophiâ sunt imbuti, quíq; simpliciter erant idiotæ; unde per accidens est, ad rationem sic sumptam, an sit in Philosopho, an in alio, 2. quia ratio renitens palliat se, non tantùm Philosophicis, sed etiam, idque sæpiùs Theologicis principiis, nempe Scripturæ textibus. Unde si ex illa applicatione censenda est, Philosophiam contrariari Theologiæ, eodem

modo

modo censendum est, Scripturam Scripturæ, & proinde Theologiam sibiipsi contrariari. Denique, quòd cùm ratio hujusmodi Philosophica principia assumit, frequenter tamen non assumit ea, quæ verè Philosophica sunt, sed quæ absolutè loquendo sunt falsa; etsi hunc istúmve Philosophum Patronum habeant. Nam utique falsum est, quod dicitur: Impossibile esse, ut quid idem numero ad vitam redeat: Neque hac in re implicatio contradictionis, in ordine ad divinam potentiam ostendi potest. Falsæ autem opiniones non sunt Philosophia, ut ex dictis præsuppono.

Melius formatur status sub nomine Philosophiæ, quàm sub nomine rationis.

Atque ita summatim appareret: dimisso vocabulo rationis, vel rationis humanæ, ad evitandam variam ambiguitatem, melius statum hujus controversiæ proponi sub nomine Philosophiæ. Cùm, ut visum est, termini illi non sint æquipollentes: Vel saltem nomine rationis intelligendæ sunt illæ notitiæ, & prudentiæ, & artes, quas Philosophia complectitur, juxta factam resolutionem vocis Philosophiæ in primo prænognito.

Contrarietatis vox exponitur.

IV. Prænosco. Sub voce contrarietatis intelligi veram contrarietatem, non autem ἐναντιοφάνειαν. Indéque attendendæ sunt conditiones oppositionum, quas Aristoteles habet. Nempe, ut utrobique sit attributio ad idem, secundùm idem, &c. si enim hic de cepis, & alius de alliis loquatur, non est contrarietas. Id fit, cùm termini aliter atque aliter accipiuntur. Opposita non possunt eidem attribui. τὸ αὐτῷ

Ex nihilo nihil fit; Et: ex nihilo fit aliquid, quomodo non contrarientur?

ἐκ ὀνόματι, ἀλλὰ πράγματι, inquit Arist. Ita nulla est contrarietas, si Physica dicat: ex nihilo nihil potest fieri, *Fieri*, inquam, hoc est, generari. & *potest*, nempe per potentiam naturæ. Et, si Theologia ex Scripturis dicat: Ex nihilo aliquid potest fieri. *Fieri* inquam, hoc est, creari; & *potest*, nempe per potentiam Dei. Imò si hac in re esset contrarietas inter Philosophiam & Theologiam, eadem etiam esset inter Physicam & Metahysicam: In Metaphysica enim similiter docetur, posse aliquid fieri ex nihilo, explicando doctrinam de attributo omnipotentiæ divinæ, & de creatione, quæ actibus divinis connumerari solet.

Cæterùm contrariari hîc est idem, quod esse verum hîc & falsum alibi, unde hactenus idem est, quærere: An Philosophia contrarietur Theologiæ? Et: An quod verum est in Philosophia, sit falsum in Theologia, & viciſsim.

Theologiæ voce quid sic significetur?

V. Nomine Theologiæ, cùm de usu Philosophiæ ad Theologiam sermo est, cumprimis intelligitur Theologia, in quantum ea significat habitum, qui hominem potentem sive efficacem efficiat ad exhortandum in doctrina sana, & arguendum eos, qui contradicunt, ut Dn. D. Meisnerus definit *part: 1, Sob: Philos: in q: general. p.* 13.

CAPUT. II.

In quo ostenditur: Philosophiam utilem esse ad Theologiam.

Manebo hac in re in generalibus, tum quia prolixum esset, inducere singulas partes Philosophiæ, Theologiæ utiles esse; tum etiam quia, præter alios, prolixè id præstitum est à celeberrimo Theologo, & Philosopho, Dn. Jacobo Martini **im Vernunfft. Spiegel.**

Utilitas philosophiæ instrumentalis.

Igitur Philosophiam instrumentalem esse Theologiæ, manifestum est, quia res non possumus cognoscere, nisi cognitis linguis. Linguarum autem cognitionem

tionem Theologia non tradit. Idémque eſt, de Rhetorica, quæ ſimiliter ad intelligendum ſermonem pertinet. Et eſt æquè evidens, de modis ſciendis, puta de definiendo, dividendo, Syllogiſando, ordinando.

Et philoſophiæ realis.

Quòd autem idem procedat etiam de Philoſophia reali, hinc liquet, quia univerſa Philoſophia, ancilla vocatur Theologiæ. Unde ſub ea ratione eſt inſtrumentum ad illam. Inſtrumentum autem utique ſuo principali utile eſt. Neque ancillæ nomen meretur, quod non eſt utile dominæ ſuæ.

Uſus Philoſophiæ in interpretatione Scripturæ.

II. Theologi utique eſt ex profeſſo interpretari Scripturam ſacram. At in ea occurrunt plurima, quæ purè Philoſophica ſunt, & per hoc ſine Philoſophia per manifeſtam implicationem contradictionis tractari nequeunt. Patet aſſumptum, quia utique in Scriptura occurrunt multa, quæ ad rationem Oecomomiæ, aut vitam Politicam pertinent, item quæ referuntur ad actus virtutum & vitiorum, notitiam Dei naturalem, ſtellarum, volucrum, plantarum, quadrupedum, hominis, &c.

Et in tractatione controverſiarum

III. Multæ ſunt controverſiæ Theologorum, in quibus vel expreſſè vel implicitè continentur termini Philoſophici. Non poteſt autem quæſtio ulla decidi, ignoratis terminis illius, cum ex attributis extremorum ſumendi ſint medii termini. Igitur non poteſt non Philoſophia eò utilis eſſe. Ita quæritur: An peccatum ſit ſubſtantia, an accidens? An ſit quid poſitivum, an privativum? An perſonæ Divinitatis realiter, an modaliter, an ratione diſtinguantur? An verè & realiter in divinis diſtinguantur eſſentia & perſona? Quænam ſint genuinæ notæ Eccleſiæ? & quæ ſunt quæſtiones plurimæ aliæ, quæ inter Theologos agitari ſolent. At rationem ſubſtantiæ & accidentis, diſtinctionis realis, rationis modalis, poſitivi, privativi, notæ ſive ſigni notificantis, &c. Theologia nullâ ſui parte tradit, ſed Philoſophia ſola.

Et in refutatione adverſariorum.

IV. Theologi eſt ἐλέγχειν τοὺς ἀντιλέγοντας, redarguere contradicentes. *Tit.* 1. *v.* 9. ἐλέγχειν autem ſignificat τὸ μὴ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν, ἀλλ' ὅπως, ὡς ἡμεῖς λέγομεν, *quod non poteſt aliter ſe habere, ſed ſic prout nos dicimus.* Ἀντιλέγοντες autem, etſi ſint duorum ordinum, eò quòd alii facto, alii doctrinâ contradicant, ut latè deducit B. Auguſt: *in op:* 50. *Homil: homil:* 7. Et inter hos pauciſſimi ſint, ut Auguſtinus ibi ſubdit, qui linguâ; plurimi, qui malè vivendo contradicunt: Nihilominus ex vi illius generalitatis, intelligendi ſunt & illi, qui veritati ſalvificæ adverſantur.

Ad hoc autem munus utilis eſt philoſophia; maximè cùm Theologus officio reſpondentis fungitur. Sæpè enim adverſariorum argumenta ſolent ſumi ex conſideratione terminorum Philoſophicorum. Ita Antitrinitarii argumentantur contra pluralitatem perſonarum divinarum, ex conſideratione ſimplicitatis, infinitatis, ſingularitatis, ex proprietate Syllogiſmi expoſitorii, &c. ubi certè faciliùs ſe expediet, & Auditori ſatisfaciet, & adverſario perſuadebit, qui præter Scripturas, in quibus oportet, ut ſit primarium fundamentum ſolutionis, etiam ex Philoſophia oſtendere poteſt, ea quæ objiciuntur detorta & contorta eſſe, non hunc, ſed alium ſenſum habere, quæ aſſumuntur, &c. Idémque eſt in aliis. Quanquam ſimplicitati fidei nihil detractum volo. Qui enim inhærens Scripturæ ſacræ, contra hujuſmodi argutias, easdem prorſus contemnit, ſine dubio ſibi incedit tutiſſimus. Ita Origines, *l.* 1. *cont: Celſ. fol.* 1. *A.* ait: *meliore conditione exiſtimârim ſiquis Celſi dicta, ut vana & vilia contempſerit, ut nihil ducat his reſpondendum, &c.* Addit tamen in prioribus: *Sed cùm infirmiores ſint in Eccleſia, quos Paulus ſuſcipiendos eſſe commonefacit, non abs re fuerit deliri hominis ineptias refutare, ne fortè, qui recens ſe ad veram hanc contulit diſciplinam, ſive verborum lenocinio quodam illectus, ſive priſtinâ*

stinâ & pravâ suâ ad memoriam revocatâ consuetudine ad vomitum relabatur.

V. Probatur etiam usus Philosophiæ in Theologia exinde, quòd privatio & ignoratio ejusdem, frequenter occasio fuit magnorum errorum. *Flacius* peccatum Originale dixit esse substantiam, non accidens, quia non possit abesse & adesse homini citra ejus corruptionem. Errat autem non solùm, quòd absentia peccati non tollit essentiam humanam, quo minùs homo sit homo, si maximè eâ careret, (quod ad istam definitionem hactenus satis est) sed etiam, quòd accidenti accommodat eam definitionem, quæ non loquitur de accidente, ut substantiæ contradistinguitur, de quo erat quæstio, dicitúrque vulgò accidens prædicamentale; sed prout contradistinguitur proprio, & vulgò accidens prædicabile dicitur. De quo quæstio nulla erat, ut ex antithesi ad substantiam intelligitur.

Ignoratio Philosophiæ occasio fuit errorum in Ecclesia. Incertamine Flaciano.

Vorstius in Notis ad disp: de Deo, cùm præter officium magis Metaphysica ibi tractaret, quàm Theologica, satis hallucinatus est, in consideratione attributorum divinorum, quod verbi gratiâ æternitatem Dei dixit esse successivam, non autem totam simul: Item, Deum esse infinitum, &c. Ista nunquam dixisset, si satis ex Philosophia, tenuisset, quæ & quomodo duratio successiva dicatur, quídque sit, Ens aliquod infinitum esse.

Vorstiano.

Keckermannus ait: personas divinas distingui modaliter, intuendo, quòd personæ istæ distinguantur per τρόπους ὑπάρξεως, hoc est, modos subsistendi. Hîc lapsus est Keckermannus, non æquè in Metaphysica, ac Logica exercitatus. Neque enim modaliter distinguantur, quæ distinguuntur per modos, præsertim cùm vox modi etiam ambiguè accipi soleat: Sed ea est modalis distinctio, quæ est inter rem & modum, puta, inter quantitatem & figuram illius, inter accidens & illius inhærentiam, inter calorem & illius gradus. Atque ita si modalis distinctionis terminus hic quidem usurpandus esset, non esset ea inter patrem & filium, sed inter patrem, & modum subsistendi huic personæ congruentem, item inter filium & modum subsistendi γεννητοῦς. Alia mitto.

In distinctione personarum divinarum.

Adeò scil. rectè dixit Schegkius *in dedic. lib: contra Antitrin:* quod Dn. D. Meisnerus inde laudat etiam *part: 1. Sob. Phil: in q. gen: p.* 30. Verè inquit Schegkius, *hoc mihi dicturus videor; nisi acuratiùs homines incipiant Philosophari futurum, ut nullus sectarum, nullus hæresium sit finis futurus, quando hac ignoratione accidat, ut neque accipere legitimè, neque reddere rationes disputatores imperiti valeant. De gubernatione Rerump: dicebat Plato: Tum demum beatas fore Respublicas, si vel Philosophi gubernarent, vel qui gubernant, Philosopharentur: Ita certè rectissimè de decisione controversiarum dici potest, tùm demum rectè illas institutum iri, si, qui huic rei dant operam, Philosopharentur sobriè, vel sobriè philosophantes, easdem tractationes susciperent,* quod iidem Autores alibi inculcant.

VI. Accurata speciei cognitio non potest haberi, nisi præviâ cognitione generis, vel quod generis, cùm genus sit pars essentiæ & quidditatis in specie. At multoties tractatur in Philosophia de genere aliquo, cujus speciem vel quod speciem tractat Theologia. Antecedens patet, quòd Philosophia tractat de Ente ut sic, de uno, simplici, composito, necessitate, contingentiâ, principio, causâ, signo, substantiâ, accidente, supposito, personâ, spiritu, relatione, privatione, bono, malo, & sic in aliis, tum in Metaphysicis, tum in disciplinis aliis. Apparet ergo, si in Theologia rerum suarum & quæstionum Theologicarum accurata & distincta cognitio requiratur, id sine istis fieri non posse.

VII. Et quomodo Philosophia non esset utilis Theologiæ, cùm frequentissimè etiam nostrates doceant, contra Photinianos, esse aliquam de Deo naturalem notitiam, quæ ex libro naturæ sumatur. Liber autem naturæ non est alius ab eo, quem Philosophia explicat.

Quinam reprehendant philosophiam?

Cúmque adeò hæc evidentissima sint & clarissima, facilè apparet eos, qui contra Philosophiam loquuntur, complere veritatem illius vulgatit *Ars non habet osorem & rosorem, nisi ignorantem.* Ita scilicet admiratio sui etiam maximis viris aliquando imposuit, quod ab exemplo *Augustini* & *Hilarii* dicimus, qui cum Hebræas literas non intelligerent, ausi sunt asserere, in V. Instrum: libris nihil requirendum, ultra translat: LXX. Interpp: id quod Hier: *in præf: & Epist. suis* meritò refellit: & Erasmus *in lib: de Method: Theol:* ubi plurima de usu Philosophiæ in Theologia habet, hoc Elogio donat *B. 2. fat: 2. more hominum fit,* inquit, *ut tantum quisque probet, quantum se assequi posse confidit, &c.*

CAPUT. III.

In quo ostenditur Philosophiam Theologiæ non esse contrariam.

Si Theologiæ contraria retur Philosophia, non esset utilis, sed perniciosa.

Id igitur *I.* probatur ex prioribus. Id enim si esset, non utilis, sed pernitiosa esset Theologiæ. Esse enim Theologiæ contrarium, est certè nihil aliud, quàm esse contrarium doctrinæ, quæ est via salutis. At quod viam salutis intervertit, non magis utile, sed pernicioſissimum mihi est, quale quid sunt hæreses, rixæ, & id genus alia quæ non dona Dei sunt, in quorum numero Philosophia computatur, sed opera carnis. Unde his ipsis actuum & habituum generibus connumeranda esset Philosophia, siquidem Theologiæ contraria retur. Et proinde peccaret maximè, quisquis vel docere, vel discere vellet Philosophiam; quisquis item eam discentem docentémve stipendiis alere, aut quoquo modo juvare aut promovere vellet.

Philosophica effata sunt Dei effata. Ergo Theologiæ non contrariantur.

II. Dei effata non sunt sibiipsis contraria. Atqui utraque effata, & Philosophica & Theologica, quæ inquam utrobique verè talia sunt, sunt Dei effata. Ergò, &c. Propositio patet, quia sibiipsi contrariari, tantæ imperfectionis est, ut in homine sit vel à vitiositate & mendacio, vel saltem ab imbecillitate intelligendi; unde fit, ut quæ semel docuimus, aliquando deinceps retractamus meliùs edocti. Unde apparet, id maximè à Deo alienum esse, cui nec peccatum ullum, nec ulla in intelligendo imperfectio convenit, cui retractatio vel ἐπανόρθωσις aliqua sit opponenda. Assumptio itidem clara est, & indubia. Nempè sicut per Scripturam loquitur ad nos Deus de via salutis nostræ, ita per naturam loquitur ad nos Deus de aliis, puta, ut intelligamus res naturales, morales, &c. Ita utrobique Deus Præceptor noster est, & animo nostro infert omnem illam veram notitiam, quam intus habemus, ut quaquaversum rectè dicatur, illa Dei ad nos effata esse, seu per seipsum, seu per Prophetam, aut Apostolum, seu per alium Præceptorem docentem, aut etiam per ingeniositatem homini divinâ donatione inditam, ad nos loquatur. Sic Origenes, *l. 1. Cont. Cels:* ait: *Non mirum videri debet, eundem Deum, quæ per Prophetas & salvatorem edocuit, in universorum etiam animos deseminâsse, ut in divino judicio omnis homo sit inexcusabilis.* Et Apostolus ad *Rom. 2. 2.* docet, etiam ipsas naturales notitias,

notitias, quæ in homine etiam extra specialem Sp. S. illuminationem reperiuntur, & in Philosophia continentur, ab ipso Deo inscriptas esse, ut æquè ad naturæ & Scripturæ effata Deus quasi communis Præceptor sit. Urget etiam hoc argumentum, inter alia plura, Thomas *l. 1. cont. gent. c. 7.*

III. Si Philosophia esset contraria Theologiæ, tùm ea contrarietas conveniret Philosophiæ vel ex toto, vel ex parte. Si primum dicatur. Ergò etiam hoc est Theologiæ contrarium: *Hominem habere animam: Deum esse primam causam: Substantiam esse ens: quatuor esse Elementa: Bis tria esse sex: cantum esse durum, vel mollem: Lineam rectam esse brevissimam intra suos terminos: homini vivendum esse temperanter, justè, &c. Regnum contra se divisum non posse consistere,* & similia infinita alia. Hæc enim sunt omnia omninò Philosophica, ex variis disciplinis sumpta. Sin autem ex parte tantùm sit illa contrarietas, tum inprimis nominentur illa particularia: Et apparebit, vel ea falsa esse, atque adeò non Philosophica, sed sophistica esse: vel cùm vera sint, in falso tamen sensu applicari, atque adeò cùm decepis loquamur, eadem de allio non habere veritatem. Et rursus jam nulla causa erit, cur petatur fundamentum, & quasi adæquata causa hujus contrarietatis ex eo, quia res Philosophicæ sint rationis, Theologicæ verò sint res fidei. Nam non minùs ea, quæ priùs inducta sunt, sunt rationis, ac omnia alia.

CAPUT: IV.

In quo ostenditur idem: probando non esse duplicem veritatem.

Unum & idem est, Philosophiam Theologiæ contrariam esse, & quod ibi verum est, hîc falsum esse, atque ita duplicem esse veritatem. Placuit tamen eos modos loquendi nunc seorsim expendere, majoris lucis causâ.

Duplex istà veritas involvit contradictionẽ.

Igitur *IV.* probo, non posse quid verum esse Philosophicè, quod sit falsum Theologicè. Nam inprimis per accidens est ad rerum vel propositionum veritatem, in disciplinis tractari vel enunciari. Id autem est illi essentiale dicere conformitatem ad rem, (loquendo de veritate propositionum;) vel ad intellectum, cumprimis divinum, loquendo de veritate rerum, ut aliàs in Logicis & Metaphysicis doceri solet. Ita verum est aurum, vel argentum, vel corpus, quod est hoc ipsum, quod sub nomine auri, argenti, corporis, spiritûs significatum etiam à divino intellectu intelligitur. Unde si quid sit verè substantia, verbi gratiâ, in Philosophia, non autem sit verè substantia in Theologia, (stando extra terminorum æquivocationem) cùm utrobique denominatio veri sit per ordinem ad divinum intellectum: Idcircò erit conforme divino intellectui, & non erit conforme divino intellectui, quæ involvunt contradictionem, & proinde sunt impossibilia. Apprehendere, inquam, Deum aliquid sub ratione substantiæ, & tamen non ita apprehendere. Sic rursus propositio aliqua vera est, per conformitatem ad rem, quæ scilicet pronunciat ut res est, quod sit, componendo vel dividendo aliqua, quæ à parte rei vel composita vel divisa sunt. Ita vera erit hæc enunciatio: Homo non est lapis, si à parte rei unum non sit alterum. Similiter vera erit, universalis enunciatio, v. g. *Omne ens est unum*, si nullum detur ens, cui non conveniat unitas. Atq; ita si unicũ exemplũ in contrariũ habeatur, sive id sit in Philosophia, sive in Theologia, sive Medicina, sive aliâ quacunq; disciplinâ, aut

Veritas rei quomodo se habeat.

Quomodo veritas propositionis.

Universalis enunciatio falsa fit ex unico exemplo contrario.

aut etiam extra omnem disciplinam allatum, falsò dixit Philosophus, omne ens est unum, cùm universalia enunciata non sint vera, nisi quæ inductione omnium singularium, nullo excepto, fiant, id quod probè observandum est. Atque ita, si quid esset verum in Philosophia, non autem esset verum in Theologia, tum aliquod enunciatum esset conforme rei, sive pronunciaret quod res est, h.e. diceret, (de universalibus enunciatis loquendo) nullum prorsus singulare esset exemplum, undecunque sumatur, in quo id non procedat: Et tamen non pronunciaret quòd res est, hoc est, diceret esse aliquod singulare exemplum, in quo secus sit. Ista autem apertè sunt contradictoria.

Ex necessitate propositionum refellitur duplex veritas.

V. Idem probatur specialiter ex necessitate propositionum. Nam verum enunciatum dividitur per necessarium & contingens. Aut igitur, quod dicitur, propositionem in Philosophia veram, in Theologia esse falsam, intelligitur de ea, quæ est vera in Philosophia necessariò, aut quæ talis est contingenter. Non hoc intenditur. quæ contingens est, etiam extra disciplinarum varietatem, propter rerum & connexionum mutabilitatem est vera mutabiliter. Illud autem non est. Nam quæ est propositio necessaria, illa ita est vera, ut non possit esse falsa, per ullam extrinsecam circumstantiam, qualiscunque ea sit. Ergò non potest etiam variari veritas illarum, per disciplinarum diversitatem, quæ æquè extrinseca est propositionibus, ac circumstantia loci, temporis, aliæve. Et confirmatur, quòd propositio per se dicitur ex habitudine terminorum, adeò ut quæ per se est in Geometria, etiam per se maneat, sive in Arithmetica, sive in Logica ponatur, loquendo de propositione præcisè & in se sumptâ.

Si duplex est veritas, tum possunt duæ contradictoriæ verè esse.

VI. Si quod sic verum est, alibi possit esse falsum, tùm duæ contradictoriæ possent esse veræ, quod adeò falsum est, ut ejus contrarium pro communissimo & generalissimo principio omnis scientiæ ponatur. Antecedens probatur illis exemplis, ubi quod Philosophicè verum dicitur, negatur esse Theologicè verum. Ut: *Nullum unum est trinum: Quoddam unum est trinum. Nulla virgo potest parere: Quædam virgo potest parere. Omnis ignis urit: Quidam ignis non urit. Nullum corpus potest esse in pluribus locis: Quoddam corpus potest esse in pluribus locis.* Hæ propositiones apertè sunt contradictoriæ, & tamen ab adversantibus utraque vera dicitur. Mihi, qui novi, contradictorias non posse simul veras esse, altera vera est, altera falsa est. Falsæ sunt universales, veræ sunt particulares.

Dices: Eas falsas quidem esse, sed non in Philosophia, quia in Philosophia stando, & in exemplis Philosophicis, utique nullum trinum sit unum, & nulla virgo potest parere, &c. *Resp:* omnino istas propositiones falsas esse simpliciter & sine addito, adeò quidem ut illa vera Philosophia non admittat. Neque enim in Philosophia admittitur ulla propositio, tanquam universalis, cui vel unica singularis vel particularis enunciatio opponi possit. Et nihil refert undecunque singularis illa afferatur, sive ex hac, sive ex alia disciplina id fiat. Ita e. g. falsa sunt quæ in Metaphysica universaliter enunciantur de signis, non tantum si secus sit in exemplis signorum Philosophicis, sed etiam si secus sit illis, quæ à Medico dicuntur signa sanitatis & morbi, aut quæ à Theologis dicuntur signa gratiæ, vel signa aut notæ Ecclesiæ, signa extremi judicii, alitérve. Ita nempe, ubicunque asseritur universalis propositio vera esse, non priùs vera erit, antequam veritatem habeat in omnibus singularibus, quæ sub illa sumi possunt, cùm ista & hæ identificentur & æquipolleant. Neque quicquam refert, unde illæ asserantur. Apparétq; adeò, illas, quas dixi, universales

absolutè

absolutè sine addito, ut dixi, falsas fuisse, ubicunque, & in quacunque disciplina dicantur, quia deficiunt in inductione singularium sub illis contentarum. Et confirmatur. Nam si veritas universalium in Philosophia, æstimanda tantùm esset ex Exemplis Philosophicis, sive iis quæ in Philosophia tractantur, tunc absolutè nulla propositio Philosophica esset universalis. Nam singularia ex quibus universalitas colligenda est, non tractantur in Philosophia, sed sunt extra vel intra illam. Ita non magis in Physica v. g. docetur, de Magdalena, vel Elizabethâ, vel Salome, quàm de Maria: de meo aut tuo igne, quàm de igne Babylonico: de Petro, Paulo, Johanne, quàm de Jesu mariæ filio, itidem verò nobisque ὁμουσίῳ homine. Omnia nempe illa sunt singularia, quæ sunt extra essentialem complexum Physicæ. Et tamen ut verè sint propositiones Physicæ universaliter, oportet, ut veritas illarum sit etiam in hujusmodi singularibus, atque adeò in exemplis non Philosophicis.

CAPUT. V.

Quòd non sit prorsus illicitum, ex Philosophia ad res Theologicas argumentari.

Putant aliqui, Philosophica enunciata tantùm vera esse, in suo, hoc est, Philosophico foro; si aliorsum referantur, & in specie ad Theologiam esse μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος, & vi illius μεταβάσεως esse ἀνακολουθίαν. Ut ergo hac in re etiam de usu Philosophiæ constet, paucis videndum est.

Ex philosophicis similitudinibus argumentamur ad res Theologicas.

Igitur I. Aio: *Licere ex philosophia in Theologiam argumentari.* Hoc 1. probatur ex variis similitudinibus, quæ ad illustrandas res Theologicas ex Philosophia petuntur, etiam illas, quæ sunt μυστικώδεις. Justin. *in expos. fid. tom: 3. fol. 20.* & Athan: *Dial. 5. de Trin:* dederunt mysterium Trinitatis, ex similitudine solis & lucis. Similitudine animæ & corporis utitur idem Justinus *ib. f. 18.* & Aug: *Ep: 57.* & Cyr. *in Ep. Synod:* & alii. Alia Mitto. Argumentari autem à similitudine, est utique argumentari. Neque enim argumentari idem est, quod probare.

Ab effecto ad causam.

2. Ab effecto ad causam argumentari & vicissim, utique est benè argumentari. At in Theologia agitur de causa, hoc est, Deo ipso. In Philosophia agitur de rebus creatis, quæ sunt effecta divina:

A genere ad speciem.

3: A genere ad speciem bona est argumentatio. At in Philosophia agitur de genere cujus speciem expendit Theologia, cujus rei exempla fuerunt in superioribus. Ita ex generali natura signorum possumus argumentari ad signa Ecclesiæ, vel gratiæ divinæ, &c.

4. Atque ita etiam ab universali ad singulare bona est illatio. Ita Physica agit de homine universaliter: Theologia, de homine hoc, hoc est, Christo. Hinc rectè probamus in Theologia: Christum esse hominem, quia habet animam & corpus, & partes varias materiales, quod argumentum est ab essentialibus & integralibus hominis, in genere loquendo. Taceo modos argumentandi alios, partibus qui specialibus hujusmodi materiis itidem applicari possent.

Probatur exemplo Christi.

Jam 5. idem probatur ab exemplo Christi. Is variis similitudinibus à natura petitis illustravit mysteria fidei. Probavit se non colludere cum diabolo, quia regnum contra se divisum non possit consistere, quod Politicum est: Probavit se non esse spiritum, vel spectrum, quia habeat carnem & ossa, quod Physicum est; & sic in aliis.

6. Probatur

Et Theologorum universali praxi.

6. Probatur etiam ab universali Praxi Theologorum, qui frequentissimè disputant de rebus Theologicis, ex indiciis variarum distinctionum, & aliis terminis Philosophicis, ut cuivis illicò fiet obvium, si quis unicam hujusmodi tractationem resolvere velit. Imò istis etiam usitatum est ex rebus juridicis argumentari, quæ non alieniores sunt, saltem æquè diversæ sunt à rebus Theologicis, ac Philosophicæ. Est autem id, cùm, verbi gratiâ, ex proprietatibus Testamentorum multa inferunt de Cœna Domini, cùm & ipsa contineat Testamentariam dispositionem: Et nominatim hinc inferunt, verba retinere ibi nativam significationem.

Arguunt etiam illi ex rebus juridicis ad Theologicas.

Ille modus argumentandi non est μετάβασις εἰς ἄλλο γένος.

II. Dico: *Progressum ex Philosophia in Theologiam, ut sic, non esse vel constituere μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος.* Ita ex prioribus sequitur. Nam *μετάβασις* hæc sophistica est. Ille autem progressus fundatur in idoneis regulis consequentiæ, ut visum est. Et certè ex ipsa vi vocabulorum apparet: *μετάβασιν ἐκ τοῦ γένους πρὸς εἶδος*, transitum à genere ad speciem, non esse à genere in genus aliud.

Quomodo sit illa μετάβασις.

Tunc autem erit illa sophistica *μετάβασις*, quando de alio atque alio genere loquitur Philosophia & Theologia. Veluti: si quis ad evertendam regenerationem spiritualem argumentetur cum Nicodemo ex generatione naturali. Aut si quis cum Ario, ex generatione Physica disputet contra generationem filii Dei: Aut si quis contra manducationem spiritualem, disputet ex requisitis manducationis naturalis cum Capernaitis. Item si quis ex conditionibus motûs Physici, disputet contra justificationem: aut ex judicio politico argumentetur, quòd Scriptura non sit judex controversiarum: aut si ex Monarchico regimine in Republica, velimus extruere Monarchicum regimen in Ecclesia. In his & similibus casibus, est illa sophistica *μετάβασις*, & proinde nulla in illis est consequentia.

Quæ universaliter vera sunt in Philosophia, in omni particulari vera sunt.

Ex superioribus autem porrò etiam apparet: quæ universaliter vera sunt in Philosophia, siquidem universaliter vera sunt, non in eo tantùm circulo & foro rerum Philosophicarum procedere, sed quousque sub illis universalibus ad particularia descendi potest. Quod si in ullo entium Exemplo, ad quod sub tali genere descendi potest, secus sit, jam non fuit in Philosophia universaliter verum, sed particulariter tantùm, ut dictum est.

An ergo necesse est Theologo respondere quibusque Philosophicis.

Dices: Ita necesse esse ei, qui defensurus est fidem nostram, respondere ad ea etiam, quæ ex Philosophia ad res Theologicas efferuntur. *Respondeo*: si quis respondere velit ad ea, eum sequi hac in re consilium B. Augustini, quod habet *lib.* 1. *de Genes. ad lit. c.* 21. *Hoc indubitanter*, inquit, *tenendum est, quicquid sapientes hujus mundi de natura rerum veraciter demonstrare potuerunt, ostendamus nostris literis contrarium non esse.* 2. Nihilominus, quia res & mysteria fidei nostræ, sunt supra rationem & *καταληψιν* nostram, præsertim, si quis gnarus non sit rerum Philosophiphicarum, tutiùs faciet, qui vel nihil respondebit, vel respondebit per instantiam, & conclusioni adversarii opponet disertas Scripturas. Neque turpe sibi ducat quisquam, si ignorantiam hac in re suam confiteatur, & solutionis directæ tempus à Domino expectet. Cùm vel in rebus salutem non concernentibus, sæpè difficultates adeò graves occurrant, quæ animum disputatoris suspendant, ut sibi ipsi satisfacere non possit. Ita suasit B. Chrysost. *homil.* 45. *in Joban. fol.* 64. *D. Hoc Discipuli est, quæ Magister asserit, non curiosiùs investigare, sed audire & credere, & idoneum solutionis tempus expectare.* Et Hilar. *l.* 10. *de Trin. In simplicitate* inquit, *fides est, in fide charitas, nec per multas & difficiles quæstiones Deus nos ad salutem vocat.* Usus est sæpè hoc modo respondendi Athanas. Vide *de spir. S. ad Serap.* tum.

tom.2. fol.25. & in qq. ad Antioch. q.1. tom. 2. fol.277, 278. & aliâs. Et *Gregorius Nazianzen. orat.2. de Theol. prolixè* inducit ea, quæ sunt inexplicabilia in natura, ut compescat nostram nimiam anxietatem circa res divinas. Et *orat. 4. de fil. Dei, fol.* 110. loquendo de generatione Filii, contra *Arianos*, deducit eos ad ignorationem multorum, circa propriam sui generationem. *At si ne quidem tuam, quonam pacto Dei nâsti*, inquit, *& ut maximè cognitam haberes tuam, non tamen cognitam haberes divinam generationem, &c.* Sed ut res clarior sit, seorsim de eo videndum est.

CAPUT. VI.

An absolutè necessarium sit Theologo, respondere ad Philosophica; maximè in disputationibus contra hæreses?

Duobus in casibus id inprimis absolutè necessarium videri possit. 1. Quando objectiones ex Philosophia procedunt, & descendunt ex genere, aut generali aliquo enunciato ad speciem, aut specialem aliquam conclusionem. 2. Quando quæstiones proponuntur à Theologo, ubi alteruter terminus est Philosophicus, quarum aliquæ superiùs tactæ sunt. *Ubi id videri possit necessarium.*

Hac igitur in re respondeo 1. Sacram Scripturam continere omnia, quæ ad consequendam salutem necessaria sunt, ut habetur ex *Joh.20.v.ult. Hæc scripta sunt, ut credatis, & credentes vitam æternam habeatis*, & *2.Tim.3.v.16. Scriptura dicitur inspirata divinitùs, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Atque hinc ex testimoniis divinis argumentamur, non affirmativè tantùm, sed & negativè, in rebus ad salutem attinentibus. Veluti de Invocatione sanctorum nihil scriptum est. Ergo ea ad salutem necessaria non est. *Sacra Scriptura continet omnia ad salutem necessaria.*

Atque hinc sequitur 2. quæstionum illarum decisionem non esse absolutè necessariam Theologo, quæ ex Scripturis expediri non possunt. Si enim Theologus auditorem suum ad æternam salutem adducat, & quomodo alios porrò eò adducere possit edoceat, satis habet, si maximè eum de cætero non instruat ad doctrinam & scientiam, ut de hujusmodi subtilibus quæstionibus in utramque partem disputare nôrit. Quò pertinet illa allegata priùs elegans *Hilarii* sententia, & concinni sunt versiculi *Prudentii* hanc ad rem: *Quæ inde expediri non possunt eo necessaria non sunt.*

Quid non libido mentis humanæ struat?
Quid non malorum pruriat?
Statum lacessunt omnipollentis Dei
Calumniosis litibus.
Fidem minutis dissecant ambagibus
Ut quisque linguâ est nequior.
Solvunt, ligántque quæstionum vincula,
Per Syllogismos plectiles.
Væ captiosis Sycophantarum strophis,
Væ versipelli astutiæ!
Nodos tenaces recta rumpit regula
Infesta dissertantibus.

Vocirco

Iccirco mundi stulta dilegit Deus,
Ut concidant sophistica.
Déque imbecillis subjugavit fortia,
Simplex ut esset credere.

Contráque istam hujusmodi, à Scopo Theologiæ & fidei simplicitate maximè extravagantium contentionum & quæstionum curiositatem, in quam secula nostra magno suo malo relabuntur, multis agit D. *David Chytreus*, in oratione eleganti, Witteb. & Lemgoviæ Editâ, de studio Theologiæ (ut verba tituli habent) exercitiis veræ pietatis & virtutis potiùs, quàm contentionibus & rixis disputationum colendo: Ejusdem argumenti est præfatio dedicatoria, quam Onomastico Theologico *Chytræus* præmisit, ad D. *Bielfeld.* Episc. Berg. in Norweg. Et Epistola istius Episcopi ibidem. Quibus adde Dn. D. *Gerhard.* in Præfat. ad lib. Meditationum, & Egregium libellum, quem ibi vocat & allegat, *Thomæ de Kempis* de imitatione Christi, lib. 1. cap. 1. *D. Chemnit.* in Introd. Acad. Helmstad. *Johann. Arnd.* l. 1. de vero Christian. cap. 37. *Lubin.* in orat. Rectorali, Anno 1615. Et quis omnes enumeret?

Athanasii judicium de præcidendis quæstionibus.

Placet solùm opponere elegans *B. Athanasii* & *Nazianzeni* dictum. Ille, in *Epist. ad Joh. & Antioch. Compresbyteros tom. 1. fol. 733. Significâstis*, inquit, *de illis qui sub prætextu quæstionum simplices turbare volunt Cæterùm de illis præcipit Apostolus, non esse attendendum rixis verborum, aut nova quærentibus, neque oportere nos teneri studio nova audiendi, dicendive. Vos autem cum habeatis firmum fundamentum, quod est Dn. Jesus Christus, & Patrum de veritate confessionem, aversamini illos, qui plus minúsve, quàm est in Confessione, loqui velint, & majorem operam fratrum utilitati impendite, in metuendo numine & fratrum præceptis, ut doctrinâ Patrum & observatione Præceptorum grati Domino in die judicii apparere possitis.*

Nazianzenus autem, qui cæteroquin infensissimus erat contentionibus Ecclesiasticis, & multò maximam operæ partem in hac tempestate sedandâ se impendisse ait, in funere Patris, *orat. 28. f. 474.* & orationes tres de Pace, hanc ad rem scripsit, quæ sunt, *nu. 8, 9, 10.* ille, ut unum tantùm allegem; in *Athanasii* funebri oratione (quæ & habetur apud *Athan. tom. 2. f. 504.*) inquit, *Fuit quondam tempus, cùm res nostræ florerent, & præclarè se haberent, cùm nimiùm superflua hæc, & verborum lepore atque arte fucata tractandæ Theologiæ ratio, ad divinas causas ne aditum quidem habebat: Verùm idem erat calculis ludere, inversionis celeritate aspectum fallentibus, aut omnigenis & lascivis corporis flexibus spectatores ludificari, quod novi quidpiam ac curiosi, de Deo vel dicere vel audire. Simplex contrà, ingenuáque oratio atque doctrina pietatis existimabatur. An posteaquam Sexti & Pyrrhones*, (illi omnium aliorum sententias disputabant, ut *Nicetas* inquit ad hanc *orat. 31. Nazianz. in schol. nu. 11. f. 535. & prodidit Laërtius l. 9. in vita Pyrrhonis. Adde & Gellium l. 11 c. 5.*) *& contradicendi libidine incitata lingua, velut gravis quidem ac malignus morbus, in Ecclesias nostras irrepsit infeliciter, quódque Actorum liber de Athenienſibus narrat, ad nihil aliud vacamus, quàm ad novi aliquid dicendum, vel audiendum: ô quis Hieremias confusionem nostram caliginémque deplorabit, qui solus lamentationes calamitatibus exæquare novit. Hanc rabiem auspicatus est ille à furore nomen habens, Arius, qui etiam petulantis & effrenatæ linguæ pœnas dedit, &c.*

Jam

Jam 3. de objectionibus dicendum est. Hæ, inquam, turbare nos non debent, si maximè satisfacere illis per omnia non possimus. Simplicitas enim fidei id non requirit, ut quis omnibus strophis & argutiis satisfaciat, quippe qui *ne illa quidem scire possumus, quæ ad pedes sunt, nec arenas maris, guttas pluviæ, aut dies ævi enumerare, nedum ut per Dei profunditates incedere possimus, ac reddere rationem naturæ, usque adeò ineffabilis supráque rationem positæ*, ut loquitur *Nazianz. orat. 6. de Sp. S. fol. 179.* Quid igitur? Exemplum Christi imitari possumus, qui aliquando ad eludendas objectiones ipsi propositas respondebat, opponendo Scripturas; qui modus respondendi ut indirectus est, & in Scholis instantia vocatur, ita simplicitati fidei satis est, ut ex hoc Christi facto colligit *Athan. de Sp. S. ad Serap. tom. 2. f. 25.* & *Nazianz. orat. 36. in dict. Christ. Matth. 19. fol. 573.* De cætero, si quis ignorantiam aliquando confiteatur suam, complebit illud *Scaligeri*, bonâ cum sui laude, & inviolatâ existimatione: *Humanæ sapientiæ pars est, quædam ignorare velle.*

Quid faciendum in Theologia, ad objectiones ex Philosophia petitas.

CAPUT VII.

De quibusdam objectionibus.

Adversus usum Philosophiæ in Theologia solet frequenter objici 1. quòd ad *Rom. 8. sapientia carnis dicitur esse inimicitia contra Deum.*

Respondeo 1. si per sapientiam carnis intelligeretur hoc loco Philosophia, Philosophia Dei donum non esset. Nam de Philosophia sic sumptâ dici non potest, quòd sit inimicitia contra Deum; item, quòd qui tractant Philosophiam, Deo placere non possint, quod ibi dicitur de illis, qui in carne sunt. Repugnat certè maximè, esse aliquid Dei donum, & tamen Deo non placere. *Quorum Autor est Deus, eorum odor non est.*

Philosophia non est sapientia carnis.

Unde 2. Respondeo, vocem carnis ibi in malam partem accipi, & proinde sapientiam carnis esse illam, quæ est hominis, in quantum est activus ex sua carnali propensione; Seu, sapientia carnis est solicitudo, & cura quædam nimia providendi quæ carni sunt utilia, commoda, suavia, neglectâ curâ & solicitudine eorum, quæ ad spiritum pertinent, ut *Bellarminus* definit, *l. 5. de stat. peccati, c. 10.* Probo, non solùm ex Antithesi, quòd ibi caro spiritui, & sic sapientia carnis, sapientiæ spiritûs opponitur: Sed etiam ex simili corruptela, à nostris communiter rejectâ, quòd in versu statim seq. *Syricius* Papa 1. *Epist. cap. 7.* & *Concil. I. Turon. c. 1.* dicunt, conjugium intelligi, quando dicitur: *qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* Sicut, inquam, hîc in carne esse, non potest idem esse, quod in conjugio vivere, cùm in conjugio quis possit Deo placere, & non placere: Ita nec sapientia carnis potest Philosophia esse, cùm Philosophus vel amicus, vel inimicus Deo esse possit.

Quid Apostolo sit sapientia carnis.

II. *Objicitur* contra Philosophiam, *quòd animalis homo non percipiat ea, quæ sunt Dei, 1. Cor. 2.* Respondeo negando, quòd Philosophia ibi descripta sit sub nomine animalis hominis. Nam *homo animalis* ibi opponitur spirituali, sicut & *in Epist. Judæ vers. 19.* ψυχικὸς dicitur ὁ πνεῦμα μὴ ἔχων. *Spiritualis* autem est idem qui renatus. Ergo animalis est non renatus. Quicunque ergo renatus non est, ille est animalis, & per consequens non percipit ea quæ sunt Dei. Hominum autem non renatorum ordo omnes status complectitur. In omnibus, inquam, statibus

Animalis homo quid sit Apostolo.

tibus ſunt renati & non renati. Sicut ergo non illicò qui Theologus eſt, eſt ſpiritualis: Ita non illico qui Philoſophus eſt, eſt homo animalis; multóque minùs Philoſophia hominem animalem facit. Non magis ergo id contra Philoſophiam allegari poteſt, quàm contra aliam quamvis facultatem, etiam Theologiam. Prout Apoſtolus, in illo catalogo non ſapientes tantùm, ſed etiam ſcribas, hoc eſt, peritos in Scripturis, ſive Theologos, & inquiſitores hujus ſeculi, recenſet: 1. *Corinth.* 1. v. 20. Similis corruptela hæc eſt illi, quod *Stapletonus l. 5. de Eccleſ. c.* 4. per hominem *ſpiritualem* intellectum vult Theologicum, ut Laicis poteſtatem dijudicandi adimat.

III. Solet & opponi locus *ex Coloſſ.* 2. *Videte ne quis vos decipiat per Philoſophiam, &c. Reſpondeo:* optimæ rei poſſe maximum abuſum eſſe. Non ergo mirum, ſi Philoſophia etiam huic abuſui ſubjaceat, qui tamen Philoſophiam non ob id malam facit. Similes monitiones ſunt in Scriptura paſſim, ne patiamur nos inescari ab amabilitate mulierum, ſpecie, & decore vini. Iſta tamen omnia bona ſunt maximè, ſi extra illum abuſum congruè uſurpentur. Imò hinc potiùs Philoſophiæ ſtudium commendatur, quia magis ſibi cavere poteſt à deceptionibus Philoſophicis, quod Apoſtolus monet, qui diligentem operam poſuit in rebus Philoſophicis, quàm qui eas ignorat. Quòd ſi quis omninò moroſè hunc locum urgere velit, ille oſtendat primùm, id hoc loco, & tùm temporis intellectum fuiſſe nomine Philoſophiæ, quod etiamnum eâ voce intelligi ſolet, hoc eſt, notitiam linguarum, numerandi, canendi, menſurandi, rerum naturalium, Metaphyſicarum, prudentiam honeſtè, civilitérque vivendi, juxta ſuperiorem vocis hujus ſolutionem. Neque enim incommodè videri poteſt, nomine Philoſophiæ hîc intelligi Phariſæorum, Eſſæorum, & Sadducæorum ſtudia, quæ tùm temporis Philoſophia dicebantur; ſicut poſteà ſtudia & exercitia Monachorum nomine Philoſophiæ appellata fuerunt, alio utrobique ſenſu, ac nunc de Philoſophia ſermo eſt. Atque ita intelligendam hîc eſſe Philoſophiæ vocem, multis docet Dn. *Jacobus Martini, in Lo. Theol. de Theol. conſt. diſp.* 5. *th.* 13. *ſeqq.* prolixè, & confer, quos ad hanc rem allegat *Joſeph. Scalig. in Elencho Trihæreſ. Nicol. Serarii cap.* 22. *p.* 164. *& cap.* 29. *p.* 434. *& Jan. Druſ. in reſp. ad Serar. lib.* 1. *cap.* 2. *p.* 4.

Philoſophiæ nomine hîc intelligi ſtudia phariſæorũ, &c.

IV. *Objiciunt* etiam: Rationem eſſe normam Philoſophiæ, eam autem corruptam eſſe, proinde non poſſe quid incorruptum inde provenire. *Reſpondeo:* argumentum laborare quatuor terminis, propter æquivocationem, quæ eſt in vocabulo Ratio; Igitur ratio aliquando eſt nihil aliud, quàm probatio ex natura extremorum ſumpta, quo ſenſu ratio Teſtimonio opponitur. Philoſophus ergo ſic procedit ex ratione, ſive naturâ extremorum, puta ſi velit tractare de homine, aut de cœlo, aut de lapide, aut de arbore, &c. non Philoſophatur Philoſophus, ſi, quæ de illis ſubjectis concludenda ſunt, concludat adducendo Teſtimonium hujus vel illius autoris: ſed tum demum Philoſophatur, ſi ex natura arboris, probet aliquid de arbore, & ſic in aliis. Proinde in hoc ipſo proceſſu norma Philoſophandi eſt natura arboris. Scibile enim ipſum eſt menſura ſcientiæ. Cenſetur igitur Philoſophus rectè fuiſſe Philoſophatus, non ſi dixit id, quod rationi ſive intellectui ſuo ita videbatur (ut qui nequaquam eſt norma Philoſophandi) ſed ſi concluſit conformiter rebus. Hactenus ergo in norma Philoſophandi nulla eſt corruptio. Intellectus enim, qui corruptus eſt, non erat norma Philoſophandi; Naturæ autem rerum manſerunt eæ, quæ priùs fuerunt.

Objicitur. quòd ratio, quæ corrupta eſt, ſit norma Philoſophiæ.

Quomodo Philoſophus procedat ex ratione?

Jam

Jam 2. ut & supra dictum est, ratio est idem quod intellectus. Ita, inquam, non voluntas nostra tantùm per peccatum originale corrupta est, ut appetat mala tanquam bona, sed etiam intellectus, ut assentiatur falsis tanquam veris. Illa autem corruptio, quæ sic hæret in ratione, hoc est, intellectu, non magis nocet, ut itidem suprà visum est, processui Philosophico, quam cuivis alii tractationi etiam Theologicæ, cùm nec Theologus possit res Theologicas tractare manu aut pede, sed omnis ea operatio sit intellectûs, præsertim, cùm non ilicò Sp. S. præditus sit, qui Scripturam & res Theologiæ tractat, & si maximè eo præditus sit, non tamen ilicò Sp. S. omnem aberrandi immunitatem hominibus sanctis tribuat. Et de facto apparet, illam corruptionem, quæ intellectui sive rationi humanæ ex peccato originali insidet, cerni in tractationibus Theologicis, cùm etiam Theologi frequenter errent, circa indagandum sensum Scripturarum, atque adeò applicandam normam Theologiæ, non minùs ac errant Philosophi, expendendo naturas rerum. *Hoc didici*, inquit, *D. Lutherus, Scripturam esse eam, quæ nullius ingenium, nullius eruditionem, nullius diligentiam, nullius sanctimoniam non in multis partibus fallat & superet, atque cum omnibus etiam parvulis sit exposita ad satietatem usque, magnis tamen semper sepositа est ad esuriem. Ut verissimè & sapientissimè dixerit Gregorius: Scripturam esse fluvium, in quo agnus peditet, & equus natet. Nec in ea fœdiùs, nec perniciosiùs errârunt, quàm qui se nihil in ea errâsse præsumpserunt: nec salubriùs & feliciùs in ea profecerunt, quàm qui timuerunt se in omnibus errare. Sapientia enim est, cujus principium timor Dei, quæ intellectum dat parvulis, & sapientiam reprobat. Quare meos errores si judicet frater meus quisque, ut sese etiam alicubi errare non dubitet, ne fortè superbus nusquam non erret. Porrigamus potius summis viribus mutuas operas in Domino, præsertim in Scripturis sacris tractandis, etiam sic errores non evademus, donec in vita hac sumus immunda. Solus hic se glorietur non errare in ulla parte, qui sine peccato fuerit in hac vita.* Hæc ille in epilog. ad operat. in Psalterium.

Corruptio rationis Theologo nocet tractanti Scripturam.

CAPUT VIII.

Continens imaginem & picturam Philosophi ex Gregorio Nazianzeno.

Quandoquidem aliquot pagellæ supererant, placuit pro coronide subjungere lectu dignam imaginem & picturam Christiani Philosophi, qualem descripsit B. *Greg. Nazianz. orat. 13. post red. hab. fol. 351. seqq.* Unde apparet B. Patrem longè aliter sentire, ac nostri temporis quidam Philosopho-Mastiges, quibus Philosophia est ferè non nisi mater hæresium, sentina absurdorum, & quid non? At ille quicquid ferè magnum est in vita civili, quoad animi æquabilitatem, rerum mundanarum contemptum, & æstimanda fortunæ ludibria, Philosophiæ transcribit, ejusdémque præceptis se suámque vitam conformare studet, quę duo membra sunt, istius descriptionis. Potéstque hæc ipsa Philosophi pictura, cuique Philosophiæ operam danti esse perpetuum speculum, unde se quotidie contueatur, ut tantùm se in Philosophia profeciſse intelligat, quantum se isti imagini conformârit. Verba ita habent.

Fabulosa arbor continet picturam Philosophi.

Est quædam in fabulis arbor, *inquit Gregorius*, quæ secta floret, & cum ferro certamen suscipit, ac (si novum & insolens quiddam proferendum est de re nova & inaudita) morte vivit, & sectione germinat, incrementum denique sumit, cùm absumitur. Hæc quidem est ipsa fabula, figmentíque libertas. Mihi verò videtur, omninò quiddam hujusmodi esse Philosophus. Ærumnis inclarescit, casus tristes materiam virtutis æstimat, rebus adversis ornatur. Non armis justitiæ dextris effertur, nec sinistris flectitur: Sed idem semper in rebus non iisdem permanet, vel potius etiam probatior, ut aurum in fornace reperitur.

Sic autem rem ipsam consideremus. *Patricius est?* oppositam sanguini morum honestatem exhibebit, ut duplici adeò ratione clareat, quippe qui & ornamenta generis recenseat, & nobilis esse conspiciatur. *Ignobilis est*, quod statuam ac lutum hoc attinet? (Si tamen esse magnum discrimen potest, inter lutum & lutum) adferet ejus loco nobilitatem illam, quam mente intelligimus, & quâ seipsum quisque vel in pejus vel melius fingit. Aliam omnem ceu flocci pendendam, & adulterinam rejiciet, quæcunque sc. vel ab homine proficiscitur, vel rescriptis confertur. Est enim triplex genus, unum, quod supernè originem duxit, cujus respectu omnes ex æquo nobiles sumus, ad Dei scil. imaginem facti. Alterum à sangine provenit, cujus ratione numquis sit nobilis, equidem haud scio, præsertim cùm ortus ejus cum interitu conjunctus sit. Tertium ex vitio vel virtute cognoscitur & æstimatur, cuius vel magis vel minus participes sumus, prout, meâ quidem sententiâ, vel servaverimus imaginem, vel corruperimus. Hanc nobilitatem diliget, quisquis verè sapiens ac Philosophus fuerit. Nam quartum genus ex rescriptis & edictis pendens, apud me tum erit in pretio, cùm pulchritudinem sitam in coloribus amplexus fuero, & similiam cepero venerari, quæ leo sit esse jussa.

Juvenis est? Adversus animi morbos se geret viriliter, & cum juventutis fructum feret, ut iis rebus, quæ iuvenibus accidunt, non sit obnoxius, sed prudentiam senilem in corpore vegeto ac florente declarat. Magis etiam hac victoriâ delectabitur, quàm ii, qui in Olympia coronam consequuntur. Vincet enim in publico totius terrarum orbis theatro, & quidem victoriâ nequaquam emptitiâ potietur.

Ad senectam vergit? At non animo quoque senescit. Accipiet dissolutionem corporis, tanquam præscriptum necessariæ libertatis tempus. Perlubenter ad ea, quæ vitam hanc sequuntur, transibit, ubi nulla est amplius immaturitas, nullum senium, sed omnes ætate spirituali sunt perfecti.

Formæ venustatem nactus est? Animi pulchritudo fulgore suo pulchritudini corporis respondebit. Flos ætatis illæsus præteriit? Ad seipsum se convertit, ac ne cerni quidem se novit. *Turpis ac deformis est quâ sub adspectum cadit?* Sed abditâ parte sui est venustus, quemadmodum in folliculo non florido nec fragrante, rosa florida & fragrantissima latet. Formosus est elegantiâ singulari supra filios hominum, ac ne tempus quidem ad spectanda externa concedit, sed spectatorem ad internum hominem convertit.

Valetudine integrâ est? sanitate corporis optimè utetur: admonebit, obiurgabit, liber in dicendo erit, vigilabit, humi cubabit, ieiunabit, crassitiem corporis exhauriet, terrena cœlestiáque contemplabitur, omni studio mortem meditabitur. *Ægrotus erit?* Pugnabit, quod si succumbit, vincet, hoc consecutus, ut non amplius pugnet.

Dives est? commentabitur quo pacto dedisescat, cum egente facultates suas communicabit tanquam alienorum dispensator, ut & ille per communicationem

hanc

hanc beneficio afficiatur, & ad Deum ipse colligatur, præter crucem & corpus nihil habens. *Pauper est?* Deum pro divitiis habebit, & possessores earum irridebit, ut qui semper quidem adquirant, verùm nihilominus semper inopes sint, dum pluribus egent; qui denique bibunt, ut magis sitiant.

Esurit? cum avibus aletur, quarum vita nec sementem, nec arationem habet: Apud Sareptanam cum Elia vivet; cadus olei non deficiet, & farinæ seria non minuetur. Ille semper scaturiet, fontis instar: Hæc largè proferet fructum, ut hospitalis vidua honoretur, & nutrientem nutriat. *Sitiet?* fontes habet ac flumina, quæ potum præbeant, & quidem non inebriantem, nec demensum. Quod si omnia propter imbrium inopiam deficiant, vel de torrente potum fortassis hauriet.

Algebit? Idem accidit *Paulo*, & algebit aliquandiu. Est & à petra quoddam indumentum, cujus rei fidem tibi *Jobus* faciat; quum ait: Quia tegmen nullum habebant, rupem induerunt.

Nunc & perfectiora mihi considerato. *Conviciis proscindetur?* vincet non vicissim conviciando. *Persecutores experietur?* patienter id feret. *Petetur maledictis?* obsecrabit. *Calumniis vexabitur?* preces fundet. *In dextram ejus malam colaphus impingetur?* præbebit & alteram; ac si tertiam quoque haberet, & illam objiceret: ut magis ad lenitatem percussorem ipsum erudiat, facto docens, quæ verbo docere non poterat. *Probris adficietur?* Idem Christo accidit; adflictionis societate ornabitur. Etiamsi Samaritanus appelletur, etiamsi accusetur ut agitatus à malo genio, cum Deo cuncta accipiet. Quamvis multa perpetiatur, multa tamen restabunt: acetum, fel, corona spinea, sceptrum arundineum, chlamys coccinea, crux, clavi, latrones simul in crucem acti, prætereuntium contumeliæ. Nam Deum potiores ferre partes oportet, dum plus etiam ignominiarum perfert.

Nihil invictius est Philosophiâ, nihil expugnatu difficilius. Omnia priùs cedent, quàm Philosophus. *Silvester* asinus est in solitudine, quemadmodum *Jobus* ait, solutus ac liber, urbanas turbas ridens, expostulationem tributorum collectoris non audiens. Unicornis est animal libertate gaudens. Si tibi servire volet, si sub jugum ducetur, videbis eum ad præsepe. Si rebus terrenis omnibus expellatur, paratæ sunt ipsæ alæ, tanquam aquilæ. Convertet se ad domum præsidis sui, ad Deum convolabit.

Dicam summatim quiddam: Hæc duo venatu difficilia sunt, Deus, & Angelus: ac tertium, Philosophus, in materie materici expers; in corpore non circumscriptus; in terra cœlestis; in affectionibus, expers affectionum; omnibus in rebus superari se facilè ferens, præter animi magnitudinem; vincens eâ re alios, qui potiri se victoriâ putant, quia vincitur.

Nunc quia Philosophum nobis expressit oratio, (ita pergit *Nazianzenus*) facto ab ea re initio, quam indicavimus: age nostra etiam ad hunc collata consideremus, (etenim & ipse me Dei spiritum habere puto, quanquam fortassis ab eorum aliquo quæ dixi, vulnerari vincíque possim) ut si me deprehendant inferiorem, qui oderunt, & oppugnant, conatûs saltem sui veniam consequantur, si non voluntatis: Sin eis superiorem & sublimiorem, vel ab improbitate sua discedant, vel novam aliquam injuriæ viam excogitent, quando præsentem contemnimus: neque committant, ut præter improbitatis culpam, etiam in eos amentiæ crimen cadat, tanquam frustrà scelerate agentes, ac ne tenentes quidem lædendi rationem, in quo tamen ipso nullo non studio sunt occupati.

Enimverò ad omnia venientes, in quibus lædi ab hominibus homo potest. Ecquâ nos in parte læsuri sint, videamus. *Indoctum vocabunt?* Unam sapientiam novi, timere Dominum. Nam & initium est sapientiæ, Dei timor: Et finis (audi omnia) Deum time. Hæc sapientissimus *Salomon* dixit. Quare probent me Dei timore destitui, & vicerint. Reliquam verò sapientiam partim præterii, partim opto accipere, spiritúque fretus me accepturum spero.

Num paupertatem mihi objicient, quæ divitiæ meæ sunt? Utinam & pannos hosce liceret & exuere, quo nudus spinas hujus vitæ percurrerem. Utinam & gravem hanc tunicam liceret quamprimum deponere, ut leviorem consequerer. *Exulem vocabunt?* quàm demissè de nobis sentiunt: homines reâpse injurii, & hospitum osores. Quæso vos éstne mihi descripta certis finibus patria, cui tùm quævis, tùm ulla patria est? Non tu quoque peregrinus es & advena? Equidem habitationem tuam non laudo, si sic affectus es. Vide ne verâ excidas patriâ, ad quam conversatio nostra referenda est.

Num etiam senectutem & valetudinem hanc morbis obnoxiam nobis exprobrabit? Atqui non carneæ molis naturæque totum hoc est, (ut aliquid meorum arcanorum scias) sed etiam ratio nonnihil absumpsit. Libet enim paululùm gloriari. Næ tu quidem turgescens, & alendæ carni deditus, jucundum mihi spectaculum es. Utinam & ipse aliquo caniciei, pallorísque flore ornatus esses, quo saltem prudens & Philosophus esse credereris.

Quid amplius? *Solis deturbabunt?* at quibus obsecro? Num quæ vel modò, vel priùs lubenti animo conscendimus? Num conscendentes beatos prædicamus? Num tu solia mihi jucunda gratáque reddes, dum ea tam indignè conscendis? Nondum adhuc ea, quæ nuper acciderunt, animi mei sententiam vobis indicârunt? Num illa quoque jocus & delitiæ quædam erant, ac desiderii erga me vestri exploratio? nimirum ita solent homines vafri, & ingenioſi, quibus obnoxii sunt ipsi, de aliis vel cogitare vel dicere. Quid dicam de animi compressione? quid de imprecationibus, quas publicè contra nos ipsos concepimus? quid de Lachrymis? quid quod mei vos misertum est, quanquam propemodum in odio propter reluctationem essemus?

Locum principem nobis eripient? quis unquam mente præditus & cordatus hunc suspexit & admiratus est? In hoc verò tempore, illum (meâ quidem sententiâ) fugere, princeps est prudentia. Propter hunc omnia nostra quassantur & perturbantur; propter hunc, orbis terrarum limites, suspicione, ac bella quodam muto, nec nomen habente laborant: propter hunc periculum est, ne hominum simus, quos Deus condidit: neve magnum illum novúmque nomen amittamus. Utinam nulla sit princeps dignitas, nulla prærogativa loci, nullum privilegium tyrannicum, ex quo virtute solâ cognoscceremur. Nunc autem dextrum illud & sinistrum, & medium, & sublimius, & inferius, & par incessio multas nobis, citra fructum ullum collisiones pepererunt, multos in foveam præcipitârunt, & ad hircos aggregârunt, non solùm inferioris sortis homines, sed etiam Pastores, qui cum Israëlitorum Magistri sint, hæc tamen ignorârunt.

Ab aris arcebunt? etiam aliam novi aram, cui figuræ sunt eæ, quæ nunc sub oculos cadunt, cui nec ascia, nec manus est adhibita, non ferrum in ea, non aliud ullum artificum instrumentum est auditum: Sed totum hoc mentis est opus & per contemplationem patet ad id ascensus. Huic adsistam, huic grata mactabo, victimam, oblationem,

oblationem, solidas hostias, iis quæ hîc offeruntur tanto præstantiores, quando veritas umbrâ potior est. De hac mihi magnus ille Davides Philosophari videtur, quum ait: Ingrediar ad aram Dei, qui juventutem meam spiritualem exhilarat. Ab hac ara me non quivis abstrahet.

Ab urbe pellent? at non illa, quæ supernè sita est, hoc si poterunt, qui nos odio persequuntur, reâpse nos debellârint. Quàm verò diu non possunt hoc efficere, guttis nos petunt, vel auris feriunt, vel insomniis ludunt. Tanti ego bellum illorum æstimo.

Opes adiment? Quas obsecro? si meas, eâdem operâ præcidant alas mihi, quas ego nullas habeo. Sin Ecclesiæ: nimirum hoc ipsum est, cujus causâ totum hoc bellum geritur. Earum causâ fur ille propter erumenam æmulatione quâdam accenditur, & Deum triginta, quod gravissimum est, argenteis acceptis prodit: quo quidem pretio, non qui prodebatur, sed qui prodebat, dignus erat.

At excludent domo? delicias præcident? amicos abalienabunt? Etenim plurimis, uti vides, molesti fuimus, etiam nos arcessentibus: (non enim ut ingrati hoc reticebimus) ac ti maximè molesti fuimus, potiùs id parcendo, quàm accipiendo factum est. Ejus rei causa fuit, quòd *domus* quædam religiosa, & amans Dei nos fovebat, sicut Elisæum domus viduæ Sunamiditis: domus, inquam, planè liberalis eorum hominum, qui nobis tàm corpore, quàm spiritu cognati essent, apud quos hic etiam populus est consolidatus, quum furtim adhuc pietatem persequutionibus afflictam arriperet, non liberè, nec sine periculo. Reddat ei vicem Dominus in die remunerationis. *Delicias* autem si sectamur; Delicientur adversum nos, qui nobis infesti sunt. Non enim aliud quiddam mihi magis imprecabor. Cæterùm *ex amicis* alii quidem, sat scio, ne quidem, si lædantur, nos deserent, (nam acceptarum injuriarum societas fecit, ut esse doloris etiam socii velint) aliorum verò factum ferre, siquidem nos contemnant, longâ jam exercitatione didicimus. Etenim amici proximíque mei, partim adversum me palàm accessêre propiùs, & constitêre; partim steterunt procul, qui mecum agere scilicet humanissimè vellent: adeóque cuncti hac nocte offenderunt. Parum abfuit, quin *Petrus* etiam me negaret, ac fortasse ne quidem amarè plorat, ut peccato medeatur.

Solus audax ego, confidentiæque plenus, uti quidem videtur, solus spe bonâ subnixûs, in rebus adversis ac terribilibus solus tolerans, & publicè propositus, & privatim contemptus, & tùm orienti, tùm occidenti notus, ex bellis iis, quæ mihi inferuntur. O vesaniam! Si tota castrorum acies se mihi opponet, nihil sibi cor meum metuet: Si bellum ingruat, in hoc sperabo. Tantùm abest, ut præsentia formidanda putem, ut omissis meis rebus eos deplorem qui dolore me affecerunt, &c.

Hæc hactenus eloquentissimus *Nazianzenus*, tùm in genere, tùm in seipso Philosophum elegantissimè depingens. Claudat hanc digressiunculam ejusdem *Nazianzeni* sententia, *ex orat. 33. in Laudem Heronis philosophi, fol. 544. Sic*, inquit, *existimo, duorum alterum nobis faciendum esse, ut vel Philosophiæ demus operam, vel Philosophiam certè honoribus ac laudibus efferamus; nec alioquin à rectò atque honesto penitus aberremus, ac brutæ cujusdam vecordiæ damnemur, qui rationis participes creati sumus, ac rationis ope & adjumento, ad primariam illam rationem properamus.*

FINIS.

CHRISTOPHORI SCHEIBLERI METAPHYSICORVM LIBER PRIMVS:

Continens PRIMAM PHILOSOPHIAM, QVAM VOCANT, SEV PARtem Metaphyſicæ univerſalem.

CAPUT I.

DE DEFINITIONE ET DISTRIBVTIONE *Metaphysicæ.*

1. METAPHYSICA *est scientia de Ente quatenus Ens est.* Vel: *Est scientia de Ente, secundùm rem & rationem abstracto à materia.*

2. *Ejus partes duæ sunt: Generalis & Specialis.*

3. *Generalis pars Metaphysicæ est, quæ agit de Ente in genere, ejúsque adeò generalibus affectionibus transcendentibus, indeq; nascentibus Entis divisionibus.*

COMMENTARIUS.

AD generalem doctrinam Metaphysicæ rectè docendam, distincti tituli proponendi sunt. I. Agendum est de nomine Metaphysicæ & æqui-pollentibus. II. De genere Metaphysicæ. III. De abstractione competente Metaphysicæ. IV. De illius objecto. V. Tractandum est de muneribus Metaphysicæ. VI. Agendum est de aliquibus illius attributis, & sic etiam conferenda est cum disciplinis aliis. Et *denique* inquirendum est, an sit una disciplina, & quomodo sit dividenda. 1 *proponuntur tractanda.*

TITULUS I.

De Nominibus Metaphysicæ, & æquipollentibus.

Igitur primò vulgatissimum hujus scientiæ nomen est, quod dicitur *Metaphysica*, 2
quod

Metaphysica. quod tamen apud *Aristotelem* non extat, sed sumptum est solùm ab Interpp. ex inscriptione Metaphysicorum *Aristotelicâ*. Libri enim illi dicuntur τὰ μετὰ τὰ φυσικά. Est autem duplex sensus hujus appellationis. Μετὰ enim significat post, & etiam trans vel supra. Metaphysica igitur uno sensu dicitur eo nomine, quia agit de iis, quæ *supra physicam* sunt, seu quæ sunt supra naturam.

3 Alio autem sensu dicitur Metaphysica q. *post-physica*, quia post physicam ipsa inventa est. Quò pertinet, quòd *Aristot. lib.* 1. *Metaph. cap.* 2. disputat, homines primùm tractâsse ea, quæ faciliora & magis necessaria erant, (quo pertinent ea, quæ in disciplinis practicis tractantur.) Deinceps ulterius processisse eos, ut specularentur de passionibus lunæ, & iis quæ circa solem ac stellas fiunt, ac de generatione Universi: tandem verò altius transcendisse, hoc est, Metaphysicam invenisse τὸν πάντων ὑπερχόντων καὶ ἀναγκαίων, inquit ibi, καὶ πρὸς ῥᾳστώνην καὶ διαγωγὴν, ἡ τοιαύτη φρόνησις ἥξατο ζητεῖσθαι. Atque ita etiam apparet: Metaphysicam dici post-physicam, solùm quoad ordinem inventionis. Nam quoad ordinem naturæ & dignitatis secus est. Cùm enim ipse agat de Deo & divinis, nullâ Philosophiæ parte potest illa, quoad dignitatem, posterior esse. Rursus, cùm agat de rebus universalissimis, non potest ulla scientia naturâ prior esse, quàm sit Metaphysica.

4. *Philosophia.* II. Hæc disciplina vocatur simpliciter, & sine addito, *Philosophia*, *lib.* 4. *Metaph. c.* 2. *&* 3. *& lib.* 6. *cap.* 1. *& lib.* 1. *Phys. c. ult.* Idque κατ' ἐξοχὴν, vel ἀντονομασίαν, quia ipsa est nobilissima pars Philosophiæ.

5. *Prima Philosophia.* III. Vocatur hæc disciplina, πρώτη φιλοσοφία, prima Philosophia, *lib.* 4. *Met. t.* 5. *&* 6. *&* 7. *Metaph. cap.* 1. *& lib.* 1. *Phys. t.* 83. *& aliis multis locis.* Dicitur autem *prima* Philosophia, non ordine inventionis, ut ex prioribus constat; sed quia agit de primo scibili, hoc est, de Ente communissimè sumpto, ejúsque communissimis, si ita dicere licet, differentiis. Unde & factum, ut, speciali acceptione, prima Philosophia dicatur Doctoribus ea pars Metaphysicæ, quæ de Ente communiter agit. Etsi interim diffitendum non sit, quòd etiam vox ea pro tota Metaphysica accipiatur: & in hac oppositione, sicut Metaphysica dicitur prima Philosophia, ita Physica dicitur δευτέρα σοφία, secunda sapientia, vel secunda Philosophia, 6. *Met. c.* 11.

6. *Sapientia.* IV. Vocatur hæc disciplina σοφία sapientia, ut 1. *Metaph. cap.* 1. *&* 2. & alibi. Idque ideò, quia ipsa tractat prima rerum & scientiæ omnis principia. At ex principiis primis conclusiones colligens, est sapientia, Autore *Arist. lib.* 6. *Eth. cap.* 3.

Conditiones sapientiæ. Tradit autem *Arist. lib.* 1. *Metaph. cap.* 2. varias conditiones sapientiæ, quæ consequenter, sub hoc nomine, Metaphysicæ competunt. Tales sunt, quòd 1. sapientia versatur circa omnia. 2. Circa res difficiliores, & minùs sensiles. 3. Sapientia est cognitio certissima. 4. Est apta ad docendum, & aperiendas rerum causas. 5. Debet appeti propter se, non alterius causâ. 6. Debet sapientia dominari aliis scientiis, & eas dirigere atq; adeò nobilissima esse. Quomodo hæ singulæ conditiones conveniant Metaphysicæ, prolixè disputat *Suarez. disp.* 1. *Metaph.* & *Fonseca* 1. *Met. c.* 2. *in commentario in digress. ad lit. h.* Nos autem eâ de re, quantum satis videbitur, dicemus in sequentibus *ad tit.* 6 *art.* 1.

7 *Theologia.* V. Vocatur hæc disciplina *Theologia* apud *Arist. lib.* 6. *Metaph. c.* 1. *& lib.* 11. *cap.* 6. & *Damascen. in Dial. cap.* 3. Idque per συνεκδοχὴν, quia aliquâ suâ parte agit de rebus divinis. Dicitur autem Theologia non hoc sensu, quasi omnia, quæ de Deo cognosci possint, tradat, (utiq; enim quòd Deus sit trinus, quòd prædestinet

ad

ad salutem, quòd redimat homines, quòd mittat filium, quòd sanctificet per Sacramenta, &c. nulla Philosophiæ pars docet) sed quòd de Deo agat, quoad ea, quæ sunt intra sphæram naturalis intellectûs, sive luminis, prout infrà occurret tractandum, *lib. 2. cap. 3.* Theologia enim vi vocis nihil aliud significat, quàm rationem vel sermonem de Deo, ut *Augustinus* meminit, *lib. 8. de Civit. Dei. cap. 1.* Juxta quam appellationem Poëtæ ac gentiles appellati sunt Theologi, apud *Aug. lib. 18. de Civit. Dei, c. 14.* & *Ciceronem, in lib. 3. de nat. Deorum*; & speciatim *Orpheus* Theologus appellatur à *Clemente Alexand. lib. 5. Strom.* Vide plura eâ de re apud Clarissimum *Finckium, in disp. 2. Met. p. 21.*

Apud *Platonem* sæpè vocatur Dialectica: sic *lib. 7. de Rep. f. 626.* ait: *An ergò videtur tibi doctrinis omnibus Dialectica velut apex, nec ulla doctrina eminentior vel ulterior reperiri.* Hîc per Dialecticam significari Metaphysicam, *Pererius* interpretatur, *lib. 1. de Philosoph. cap. 12.* 8 *Dialectica.*

Denique solet & Metaphysica dici disciplina ἀρχιτεκτονικωτάτη, Princeps & Domina aliarum scientiarum: sed hæc non tam sunt hujus disciplinæ nomina, quàm honorarii tituli, unde etiam eorum dijudicationem hîc dimitto.

TITULUS II.

De genere Metaphysicæ.

Postquam actum est de nomine Metaphysicæ, atque adeò de definito; nunc agendum est de ejus definitione, in qua primò occurrit Metaphysicæ genus. 9

Variant autem hac in re sententiæ & modi loquendi Philosophorum. *Ramæi*, qui, inter eos, Metaphysicam admittunt, Metaphysicam artem vocant, solentque ad hanc rem urgere definitionem *Luciani*, τέχνη ἐστὶ σύστημα ἐγκαταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων, πρὸς τὸ τέλος εὔχρηστον τοῦ ἐν τῷ βίῳ, hoc est: *Ars est systema, vel ordo præceptorum, usu cognitorum, ad finem in vita utilem.* 10 *Variæ sententiæ.*

Aristotelici plerique genus Metaphysicæ faciunt scientiam, aliqui etiam sapientiam: quin & φρόνησιν, prudentiam vocavit *Arist. lib. 1. Metaph. c. 2.* 11

De singulis videndum. Incipio à facilioribus.

ARTICULUS I.

Metaphysicæ genus non est prudentia.

Ita patet. Nam prudentia est περὶ πρακτά, atque inde est habitus practicus. Metaphysica autem est habitus speculativus. Unde porrò ad locutionem *Aristotelis* dicendum est, quòd ea intelligenda sit κατ' ἀναλογίαν, ut benè interpretatur *Suar. disp. 1. Metaph. in proœmio.* Consistit autem ea ἀναλογία in hoc, quòd Metaphysica inter habitus speculativos excellit, sicut inter habitus practicos prudentia. 12 13. *Quomodo dicatur prudentia?*

ARTICULUS. II.

Metaphysicæ genus non est Ars.

Ita ut pateat, inprimis præmittendum est, vocem artis ambiguè dici. Igitur vox artis, quantum ad præsens pertinet, tripliciter sumi potest. *Primò* ars à natura contradistinguitur, proinde artificiosè ea dicuntur fieri, quæ meliùs fiunt, ac si per naturam solùm fierent. *Alia* significatio est, quam exprimit definitio *Luciani* priùs recitata. Denique alia est significatio, quam exprimit definitio hæc *Aristot. lib. 6. Eth. c. 4.* Ars est habitus cum ratione recta effectivus. 14 *Ambiguitas in voce artis.*

Igitur, quoad primam significationem artis, certum est, Metaphysicam artem dici posse 15.

Metaphysica quomodo dici possit ars?

posse. Sic enim omnes habitus artes sunt, h. e. aliquid sublimius, quàm sit natura. Sic etiam prudentia est ars componendi actiones civiles, & justitia est ars distribuendi cuique quod suum est. Vide *Piccolom. grad. 5. Phil. Mor. cap. 50.* Et *Zabarella lib. 1. de Nat. Logic. c. 8. etiam* meminit, *Averroëm* quandoque scientias appellare artes speculativas. Atque adeò sic in summa, ars est idem quod habitus. Proinde, etsi juxta hæc, ars de Metaphysica prædicatur per modum generis, non est tamen tale genus, quod nunc inquirimus, id est, id, ex quo metaphysica definiri possit. Ars enim si valdè remotè prædicatur de Metaphysica. At peccat definiendo, qui transiliens genera definit, hoc est, qui ex genere remoto definit, ut *Aristot.* docet *lib. 6. Top. c. 4.*

16. *An sit Ars in Luciani definitione.*

Juxta alteram significationem similiter dicendum est. 1. Si etiam maximè Metaphysica sit ars, istâ significatione, nihilominùs eo sensu Metaphysicam non debere definiri per artem, quia ars sic remotè prædicatur de Metaphysica. Est autem contra bonitatem definitionis, si ea per remotum genus fiat, ut priùs tactum est. Patet autem veritas. Nam inter artem in tanta generalitate dictam, adhuc mediat scientia. Ergò scientia propinquius genus est ad Metaphysicam, quàm sit ars, ex hypothesi loquendo, & juxta dictam significationem. Ergò potiùs scientia debet assumi, quàm ars, ut interim taceam ἀκυρολογίαν & improprietatem, quæ est in voce artis, sub ea latitudine acceptæ, de qua diligenter agit *Zabarella dict. loc.* Certè valdè præposterum est, artes & scientias definire per ordinem ad librum, & farraginem præceptorum in libro contentorum. Nam cùm artes & scientiæ sint habitus intellectivi, ad mentem potiorem habent ordinem, quàm ad librum.

17 Quanquam ad hanc rem porrò *secundò* dico: Non satis videri, quomodo Metaphysica ars dici possit, juxta istam significationem, & definitionem à *Luciano* traditam, si rigorosè loqui velimus. Nam inprimis ars debet esse πρὸς τὸ τέλος ἔυχρηστον ἐν τῷ βίῳ ad finem utilem in vita. Hic modus loquendi, ex communi more loquendi significat Usum civilem, quem unaquæque ars habere debeat. At talis usus non convenit Metaphysicæ, ex hoc, quia est libera disciplina, ut inculcat *Arist. lib. 1. Metaphys. cap. 2. Ferè*, inquit, *omnibus inventis, quæ necessaria essent ad degendum, hujusmodi prudentia cœpta est quæri. Patet itaque quòd ob aliam nullam utilitatem eam quærimus, sed quemadmodum dicitur liber homo, ille, qui sui ipsius & non alterius gratiâ est, ita & hæc sola scientia libera est.* Et priùs, *Si*, inquit, *propter fugam ignorantiæ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν philosophati sunt, patet quòd causâ cognoscendi, & nullius usûs gratiâ ipsum scire prosequebantur.*

Deinde etiam non satis apparet, quomodo, rigorosè loquendo, Theoremata
18 Metaphysica (veluti, quòd veritas consistit in conformitate ad intellectum; quòd unitas consistit in indivisione, &c.) possint dici ἐγκαταλήψεις ἐγγεγυμνασμέναι, exercitatione vel usu comprobatæ aut cognitæ, quæ omnia sat commodè dicuntur de habitibus practicis, ut videri possit ista definitio solùm habitus practicos comprehendere.

19 Juxta tertiam artis significationem indubium est Metaphysicam artem non esse. Illa enim ars, quæ ibi intelligitur, præcisè est habitus practicus. Ποιητικὸν enim (quod in ista artis definitione continetur) continetur sub practico. Metaphysica autem non est habitus practicus, ut posteà docebo. Neque sunt aliqua, quæ, in summa hactenus dictis officiant.

ARTI-

ARTICULUS III.

Metaphysicæ genus non est sapientia.

Ad veritatem hujus assertionis inprimis certum est: Metaphysicam esse sapientiam. Ita priùs satis patuit in priori titulo hujus capitis. Hoc nunc solùm dico: Sapientiam, non esse metaphysicæ genus, quod quidem ex priori non sequitur. Non, inquam, sequitur, si metaphysica sit sapientia, quòd idcircò sapientia sit ejus genus. Neque enim omnia prædicata sunt generica. Existimo igitur hos terminos esse æquipollentes, sapientiam, & Metaphysicam: atque sic ita se habere eos, ac se habent Metaphysica, & prima Philosophia; & hinc consequenter, non magis sapientia est genus metaphysicæ, ac metaphysica est genus sapientiæ. 20 *Metaphysica est sapientia.*

Ratio autem hujus assertionis hæc est, quòd omne genus est aptum esse in pluribus. *Aptum* dico. Facilè enim admitto, quod ad rationem generis non necessariò requiratur actualis extensio ad plures species. Atque hinc sequitur, quòd genus esse non possit, cuicunque repugnat esse in pluribus, hoc est, cui deest aptitudo essendi in pluribus. At tale quid est sapientia. Nam sapientia ut sic, dicit dependentiam notitiæ ex summis sciendi principiis. At non potest esse alia disciplina præter Metaphysicam, quæ agat de summis sciendi principiis. Ergò non potest alia disciplina præter Metaphysicam esse sapientia. 21 *Sapientia genus non est Metaphysicæ.*

Assumptum declaro. Nam illa disciplina quæ id præstaret, vel esset æquè universalis ac Metaphysica, vel minùs Universalis, vel magis Universalis: Magis universalis esse non potest. Nam universalitas scientiæ sumitur ex universalitate Objecti. At non potest esse universalius objectum, quàm id quod Metaphysica contemplatur, hoc est, quoq; sit ipsum Ens. Et deinceps, si talis disciplina daretur, tum ista reverà esset sapientia, Metaphysica autem non. Metaphysica enim demonstraret dependenter ab illâ universali disciplinâ. At hoc repugnat sapientiæ. Rursus neque, potest aliqua disciplina sapientia esse, quæ sit æquè universalis ac metaphysica. Nam hæc hypothesis est simpliciter impossibilis. Quia non potest ullum scibile objectum esse æquè universale, ac est objectum metaphysicę. Ens enim nulli alii condividitur, sed simpliciter, quicquid ullo modo est, Ens vocamus. Quòd si aliqua sunt extra Ens, ut est Ens rationis, unum per accidens, & quæ sunt his similia, ista tamen non possunt facere peculiarem disciplinam, multóque minùs possunt constituere disciplinam, quæ sit sapientia. Tandem verò, quòd nulla disciplina possit sapientia dici, quæ sit minùs universalis, ac est metaphysica, inde apparet, quòd minùs universales disciplinæ omnes demonstrant dependenter à metaphysica, hoc est, universali scientiâ. Est 2. contra rationem sapientiæ, demonstrare dependenter aliundè, hoc est, non ex primis principiis, sed ex iis, quæ aliunde dependent. 22

Contra hanc assertionem ferè non aliud obiicitur, quàm quòd 1. Metaphysica omninò sit sapientia: 2. Quòd genus possit salvari in una specie. *Sed* neutrum istorum convincit propositum, ut ex dictis patuit. Neque enim ilicò genus est, quod de aliquo prædicatur, per quod prima obiectio solvitur. Et rursus, ut maximè genus possit salvari in una specie, non tamen debet ei repugnare multiplicatio, quam repugnantiam de sapientia probavi. Non possunt genus & species ἀντιπαρήκειν, seu æquè latè patere, docente *Arist. lib. 4 Top. cap. 1. & 10. & Porphyr. in Isagog. c. 9. §. 6. 7.* 23 *Solvuntur obiectione.*

ARTI-

ARTICULUS IV.

Metaphysicam esse scientiam: Atq; adeò, scientiam esse ejus genus.

24 *Ostenditur, quòd Metaphysica sit scientia.*

Ita patet inprimis, quòd Metaphysica sit scientia. Nam in ipsa cognoscuntur proprietates Entium, per demonstrationem. Ergò cognoscit conclusiones suas scientificè. Scientia enim est demonstrationis effectus. Imò nihil aliud intendit Metaphysica, quàm ut demonstret affectiones varias de Ente, generatim vel specialim, quoadusque Metaphysica descendit. *Deinde* idem probatur à posteriori. Metaphysica est scientia speculativa, ut posteà probabitur. E. etiam est scientia. Consequentia est evidens. Nam speculativum est differentia scientiæ. Imò quòd speculativa disciplina est, id absolutè, & sine addito, tanquam, κατ' ἐξοχὴν, vel ἀντονομασίαν est scientia.

Proponuntur & solvuntur objectiones.

25. *Prima objectio*

Varia hîc objici solent. *Primò:* Metaphysica est sapientia, ut priori articulo visum, quicquid sit, an habeat rationem generis, vel non. E. Metaphysica non est scientia. Consequentia patet, quia sapientia & scientia sunt oppositi habitus intellectivi, apud *Arist. lib 6. Eth. cap. 2.* Opposita autem non possunt quidditativè de eadem re prædicari, multóque minùs ejusdem respectu rationem generis habere, ut & *Arist.* docet, 4. *Top. cap. 2. §. 1.*

26 *Scientiæ vox ambigua.*

Respondeo esse ambiguitatem in voce scientiæ: Vox igitur scientiæ bifariàm sumitur: *aliquando* scientia significat notitiam conclusionis præcisè, & sic distinguitur & opponitur ad intellectum, & sapientiam. Intellectus enim notat ibi habitum principiorum, sapientia complectitur utrumque habitum. Hoc modo Metaphysicus habitus non est scientia, sed sapientia. Neque enim Metaphysica continet notitias conclusionum, præcisis principiis, sed & cognoscit principia, & conclusiones per ista. *Aliter* autem sumitur vox scientiæ, ut implicat etiam notitiam principiorum. Ergò sic in communi, habitus eruens conclusiones ex cognitione principiorum est scientia. Estque hæc significatio frequentissima. Atque sic quicquid sapientia est, etiam scientia est, ut scientia, hoc sensu, ad sapientiam habeat rationem generis. Addit enim sapientia scientiæ primitatem, quòd scilicet ex primis principiis probet. Dicam breviter: scientia est habitus eruens conclusiones ex principiis; (sine addito & indifferenter loquendo, qualiacunque sint principia, Prima, annon) sapientia autem est habitus eruens conclusiones, ex principiis (non qualibuscunque, sed addendo q. differentiam, nempe ex principiis) primis.

27 *Quomodo Metaphysica sit scientia, & sapientia.*

Atque ita inter sapientiam & scientiam non est oppositio, sed subordinatio, ut utrumque istorum de Metaphysica dici possit. Metaphysica itaque est scientia, quia demonstrat ex principiis, sicut & id faciunt scientiæ aliæ: Eadem v. disciplina est sapientia, qua principia ex quibus demonstrat, sunt prima principia, Confer. *Thom. 1. 2. q. 57. art. 2. ad prim. Piccol. grad. 5. Phil. moral. cap. 22.* & *Suarez disp. 1. Met. sect. 5. n. 52.*

28 *Secunda objectio.*

Deinde contra eandem sententiam objicitur. Omnis scientia circa tria est (verba sunt *Arist. 1. post. c. 7. text. 57. & 76.*) *primum* quidem, circa illa, quæ ponuntur esse. Hoc autem est ipsum genus (subjectum) cujus affectionum per se contempla-

trix

trix est. *Deinde* circa communia, quæ dicuntur *dignitates*, ex quibus primis demonstrat; & *tertium*, circa affectiones, quarum singulum quid significet, accipit. Hoc dicit *Aristoteles*, quòd in unaquaque scientia debeat esse subjectum genus, principia, & affectiones. At nihil horum potest convenire metaphysicæ. Ergò ipsa non potest esse scientia, cùm vel ex unius istorum defectu tollatur ratio scientiæ.

29 *Metaphysicam non habere subiectum genus.*

Assumptum probatur: quoad singula. Et primò quidem de subjecto genere. Ens ponitur subjectum metaphysicæ. At Ens non potest habere rationem generis, ad ullum eorum, de quibus prædicatur, ut *Arist.* clarè docet 4. *Top.* c. 6. §. 2. & 2. *post.* c. 7. & alibi, & probat id dictis locis, quia Ens omnibus rebus est consequens. Unde sequitur, quòd nulla positiva differentia esse possit, quæ non sit Ens. At quicquid rationem generis habet, id extra se habet differentias, de quibus ipsum non debet prædicari, ut *Aristot.* iterum docet 6. *Top* c. 6. §. 9. & 14. & *Porphyr. in Isagog.* c. 7. §. 5. Hactenus igitur deest metaphysicæ una conditio ad scientiam requisita.

30 *In Metaphysica non sunt principia.*

Quòd autem nec II. principia conveniant metaphysicæ, inde patet, quòd principia ex quibus fit demonstratio, (propter hanc enim opus est illis in scientia) sunt Efficiens & Finis. Subjectum autem Metaphysicæ, hoc est, Ens omne non habet efficiens & finem. Nam in ista latitudine abstrahit ab increato & creato, unde ne quidem omnes affectiones, quas contemplatur metaphysica, habent principia. Nam pleraque (ut in progressu apparebit) sunt prorsùs eadem cum subjectis suis, quod inprimis clarum est de attributis divinis. Si igitur ipse Deus non habet efficientem & finem, etiam ipsius attributa non habebunt efficientem & finem, & per hoc in metaphysica non sunt principia. Atque sic deest etiam secunda conditio ad scientiam requisita.

31 *In Metaphysicæ non esse affectiones.*

Quòd denique III. neque affectiones sint in metaphysica, patet, quia in definitione affectionum debet subjectum poni ἐν περιέχοντος, atque adeò debet esse aliquid ad essentiam accidentis περιεχόμενον appositum: Ergò aliam debet habere essentiam, ab essentia affectionis. At Ens non potest habere affectiones, quæ essentialiter ab eo differant, quia sic ipsum, qua tale est, esset accidentaliter compositum; Compositione eâ, quæ est ex subjecto, & accidente. Hoc autem tollit latitudinem & universalitatem subjecti metaphysicæ, quæ hoc exigit, ut nullam determinatam differentiam essendi implicet, atque inde debet in quantum tale est, etiam præscindere à simplici & composito. Atque ita deest & Metaphysicæ tertia ad scientiam requisita conditio.

32 *Respondetur de subiecto.*

Ad horum *primum* de subjecto respondeo: Non esse necessariam subjecti scibilis conditionem, quòd debeat ipsum genus esse, prout genus relationem dicit ad speciem, ut rectè disputat *Zabarel. lib. de trib. præcog. cap.* 2. Et patet, quia scientiæ & demonstrationis sunt æquales limites. Atqui ad demonstrationem non requiritur, ut subjectum passionis habeat species, Ergò nec id requiritur ad scientiam. Unde *secundò* respondeo: Cùm *Aristoteles* subjectum scientiæ vocat genus, non sumere ipsum genus, pro genere Logico, (quod respectum dicit ad speciem;) sed pro genere physico, quod idem est cum materia, sub qua etiam comprehenditur materia circa quam, hoc est, Subjectum vel objectum. Unde sic, id quod subjicitur disciplinæ, dicitur æquipollenter & *Genus* & *Subiectum*, & conjunctim *genus subiectum*. Confer *Fonsec.* 4. *Metaphysic. in comment. ad t.* 2. *lit. h.* Et *tertiò* respondeo ex abundanti. Etsi Ens non sit genus ullius inferioris rigorosè loquendo.

Quomodo subiectum scientiæ dicatur genus?

nihilominùs

nihilominùs ob amplitudinem suam vocari solet genus, & sic consequenter subsantia & accidens solent vocari species Entis, quod ipsum etiam satis est, ut Metaphysica totalem scientiam constituat, prout eâ de re erit plus alibi.

33 *Respondetur de principiis.*

Ad *secundam* conditionem, de principiis, respondeo: Principia ad scientiam non solere requiri ea, quæ sunt efficiens & finis rigorosè dicta: Sed sufficiunt ad eam complexa principia, sive communissima axiomata, item qualescunque rationes, quę à nobis apprehenduntur priores attributis. Et patet, quia hujus generis principia sufficiunt ad demonstrationem, ista quidem, saltem ad eam, quę est per impossibile; Hæc autem etiam ad demonstrationes potissimas, quas διότι vocant. Et hinc ex utriusq; generis principiis demonstrat Metaphysica, ut pleniùs doceo *seq. cap.* ubi etiam apparebit, quòd hoc genus principiorum non repugnet divinis attributis.

34 *Respondetur de affectionibus.*

Ad *tertiam* conditionem de affectionibus, respondeo: Affectiones non necessariò debere esse realiter distinctas à subjectis, eas inquam, quæ in communi ad scientiam requiruntur; sed id solùm est in iis affectionibus, quæ accidentia, hoc est, ex accidentium prædicamentis desumpta sunt. Ad rationem enim affectionis scibilis satis est, si ea per modum accidentis, sive παρωνύμως prædicetur. Id enim si sit, demonstrari poterit. At si affectio demonstrabilis sit, sat habet ad rationem affectionis scibilis. Demonstratio enim & scientia hactenus habent eosdem limites. Porrò, posse aliquid de alio demonstrari, quod realem cum eo identitatem habet, clarè docent attributa divina, quæ de Deo demonstrantur. Atque sic Metaphysicæ non desunt affectiones. Sed eâ de re, ex instituto erit *seq cap.* 3. & pleniùs eâ de re egi *in Introduct. Log. in tract. proœm. de philos. n* 47. *seqq.*

ARTICULUS V.

An Metaphysica sit scientia speculativa?

35 Ut præsentem tractationem de genere Metaphysicæ compleamus, postquam visum est Metaphysicam esse scientiam, inquirendum est etiam, qualis sit scientia, Speculativa vel practica.

36 Hâc in re responsio expedita est, quòd Metaphysica sit disciplina speculativa; & patet, quia ista non habet objectum πρακτὸν & operabile, neque nos vel omne Ens, vel aliquid eius facere, aut circa illud operari docet, sed totam suam cognitionem sistit in se, hoc est, acquiescit in cognitione veritatis. Illam autem disciplinam quæ ultimò acquiescit in cognitione, & eam non terminat ad agendum, vel faciendum, vocamus Theoricam, seu Speculativam.

37 *Objectiones.*

Tria hîc frequenter objici solent: *Primò* Metaphysicæ est aliquis usus, ut facilè admittunt omnes, & infrà pleniùs patebit, sub titulo quinto huius capitis. Ergò non est ea propter se, sed propter aliud, & proinde non est speculativa, sed practica disciplina. *Deinde* Metaphysica imperat aliis disciplinis, unde & Domina & Princeps aliarum disciplinarum dicitur ab *Arist. 6. Met. c. 1. & lib. 11. Met. c. 6.* Dominari autem & imperare est aliquid practicum. *Denique,* Metaphysica agit plenè & adæquatè de Angelis: Neque enim ulla alia disciplina de Angelis agit; Ergò cognoscit de iis, quicquid de iis cognoscibile est. Ergò & cognoscit & contemplatur de beatitudine illorum. At beatitudo eorum, ex parte aliqua in praxi consistit.

38 *Solutiones.*

Ad *primum* respondeo: Ex usu non æstimari & constitui disciplinam practicam. Sic enim nulla esset disciplina Theorica, ne quidem Physica, & Mathesis, quæ aliàs,

alias, & rectè, speculativæ scientiæ dicuntur. Nam matheſis uſum ſuum habet ad artes mechanicas prorſus neceſſarium; Phyſica ad medendum, & regendum affectus, aliaque. Practica igitur diſciplina abſolutè dicitur illa, quæ docet id, quod cognitum eſt, operari, vel ſecundum illam cognitionem operari. Tale quid autem non convenit Metaphyſicæ, quæ nuſpiam docet, qualiter debeamus facere Ens, aut quomodo ſecundum eam cognitionem operari debeamus. *Practica ſcientia non dicitur ex uſu.*

39 *Ad ſecundum* reſpondeo: Metaphyſicam omninò imperare & dominari aliis diſciplinis, ut dd. ll. *Ariſtot.* docet: ſed ſciendum eſt, imperium eſſe duplex: ſpeculativum, & practicum. Dominatur igitur Metaphyſica aliis diſciplinis, *non practicè*, veluti jubendo ut hoc aut iſtud ab illis fiat, quale imperium in omnes diſciplinas exercet Politica, quæ limites præſcribit & officia, ſingulis artium & ſcientiarum profeſſoribus: *ſed ſpeculativè*, declarando eos terminos, citra quorum declarationem non poteſt ulla alia diſciplina veritatem attingere, aut ad ſcopum & propoſitum ſuum pervenire. Proinde ex tali imperio, non fit Metaphyſica diſciplina practica, cum imperium illud, ſit imperium merè ſpeculativum. Confer *Suarez diſput. 5. Metaph. ſ. 4. n. 4. & ſ. 5. n. 44.* *Imperium duplex.* *Quomodo imperet Metaphyſica?*

40 *Ad tertium* reſpondeo: Si maximè Metaphyſicus cognoſceret beatitudinem Angeli, eaque conſiſterit praxi. Non tamen Metaphyſica hinc fieret, etiam quoad hanc partem, diſciplina practica, æſtimando diſciplinas per ordinem ad intellectum *humanum*. Loquimur enim de iis, prout hominibus eæ tribuuntur. Neque enim ea, quæ Angelis ſunt practica, illa etiam nobis practica ſunt, ſed ea, quæ Angelis practica ſunt, nos poſſumus Theoricè cognoſcere. Imò quæ in una diſciplina practicè cognoſcimus, in alia poſſumus Theoricè cognoſcere. Veluti in Phyſicis agimus de affectibus & actionibus mentis Theoricè. Et in Ethicis affectus conſiderantur practicè, prout ſubjiciendi ſunt rectæ rationi, ſic & actiones mentis in Logicis conſiderantur practicè, prout ſcil. ſubjiciendæ ſunt ad bene diſſerendum, & ſic in aliis.

TITULUS III.
De abſtractione Metaphyſica.

41 Poſtquam conſtitutum eſt in priori titulo, quod genus Metaphyſicæ ſit ſcientia, nunc ulterius agendum eſt de Abſtractione Metaphyſica. Unaquæque enim ſcientia exigit peculiare genus abſtractionis à materia, quod conſtitutioni ſubjecti, in unaquaque diſciplina, neceſſariò præſupponendum eſt, ut ſaltem ex Phyſicis apparet. Ibi Phyſicæ ſubjectum eſt corpus naturale. Sub hoc corpore naturali continetur *Petrus*, & *Paulus*, hic lapis, hæc & illa arbor. Cur igitur illa non conſiderantur in Phyſicis, cum ſint corpora naturalia, & proinde ſub ſubjecto Phyſicæ comprehendantur? *Reſpondeo:* id inde eſſe, quia non continentur ſub abſtractione Phyſica, quæ eſt, abſtractum eſſe à materia ſignata ſive ſingulari. Iſta enim ſunt incluſa materiæ ſignatæ: hoc eſt, ſunt ſingularia. Alia reſponſio dari non poteſt. Proinde hinc apparet, & neceſſitas conſiderandi abſtractionis genus in unaquaque diſciplina; & ſumitur ratio, cur hoc loco ſtatim intendam dicere de abſtractione Metaphyſica. *Neceſſitas abſtractionis in ſcientiis.*

42 Cæterùm in diſciplinis ſpeculativis intelligitur abſtractio per ordinem ad *materiam*. Alias enim abſtractio latius patet. Dicimus etiam aliquid abſtractum à ſubjecto, & ſic in aliis. Terminus igitur à quo abſtractionis in ſcientiis eſt *materia*. *Quid ſit abſtrahere?*

teria. Hactenus igitur disciplinæ speculativæ considerant Entia abstracta à materia. Porrò abstrahere, non est Physicè vel positivè separare, ut hactenus abstracta à materia dicantur, quæ sint à materia sejuncta vel separata: sed abstrahere est actus mentis, quo, apprehenso uno, non apprehendimus aliud, etsi aliâs de facto sit ei conjunctum, vel non. Veluti Physica abstrahit à materia signata, & tamen nulla res Physica est de facto in mundo, quæ non habeat materiam signatam, hoc est, quæ non sit corpus singulare.

43 *Abstractionis genus triplex.*

Porrò cum sint tres scientiæ speculativæ, triplex quoq; genus abstractionis est. Alia igitur scientia abstrahit suum subiectum à materia signata, hoc est, singulari solum; Talis est Physica. Alia abstrahit à materia sensili secundum rationem; Talis est Mathesis. Alia denique à materia sensili abstrahit secundum rem & rationem, talis est metaphysica. Ac de singulis quidem istis abstractionibus plenius dixi *in tract. de Philosophia Num. 90 & seqq.* Nunc tamen ne præsens mutila sit tractatio, de abstractione Metaphysica aliquid repetendum est.

ARTICULUS I.
In quo explicatur abstractio Metaphysica.

44 *Abstractio Metaphysica duplex.*

Igitur Metaphysica abstrahit à materia secundum rem & rationem, hoc est considerat ea, quæ in conceptu suo materiam non implicant, seu quæ non habent materiam, vel à parte rei, vel iuxta ordinem apprehendendi nostrum. Id autem est bifariam. Aliquibus enim prorsus materia repugnat, & in se, & in inferioribus, vel ad inferiora descendendo; Tale quid est Substantia spiritualis, quæ prorsus abstrahit à materia, non solùm in isto generali conceptu, sed etiam descendendo ad quævis particularia, quæ sub substantia spirituali continentur. Idem igitur est etiam, particulatim sumendo Angelum. Ille igitur abstrahit à materia non solùm in isto generali conceptu, sed etiam descendendo usque ad individua Angelicæ naturæ. Hæc igitur dicuntur *abstracta secundùm essentiam.* Possunt etiam dici abstracta à materia, per repugnantiam ad ipsam, quia ipsis in omnibus statibus repugnat materia. Aliqua verò abstrahunt à materia; quia solùm in præciso conceptu sunt expertia materiæ, juxta quem etiam solùm considerantur in Metaphysicis. Descendendo tamen ad inferiora, (hoc est, ad ea quæ in Metaphysicis non considerantur) possunt conjungi cum rebus materialibus. Tale quid est substantia v. g. quæ, ut sic, hoc est, in præciso & generali suo conceptu nullam materiam, neque à parte rei, neque in ratione vel in apprehensione nostra implicat. Et proinde hinc dicitur substantia abstracta à materia secundum rem & rationem. Isti tamen substantiæ, ulteriùs descendendo, non repugnat, ut reperiatur in rebus habentibus materiam, sicut neque ei repugnat, ut inveniatur in rebus immaterialibus. Et hujus generis sunt omnia transcendentia, quæ ut sic, hoc est, in generali & præciso suo conceptu nullam materiam implicant, non tamen repugnat eis deinceps reperiri in rebus materialibus, & immaterialibus. Atque hæc dicuntur *abstracta* à materia *secundum indifferentiam*, quia scilicet, cùm materiam non implicent, apta tamen sunt, ut reperiantur & cum materia, & extra materiam.

45

Atque hinc celebris est illa distinctio, quâ abstractio Metaphysica alia dicitur esse secundùm essentiam, alia secundùm indifferentiam, quæ distinctio ex dictis intelligi potest, solétque frequenter sumi ex *Thom. 6. Metaph. cap. 1.* & *Avicen. 1. Metaph. cap. 2.*

Pererius

Pererius lib. 1. de Phil. c. 6. impugnat hanc distinctionem inde, quia quæ indifferentia sunt, non magis referuntur ad hoc, quàm ad illud. Proinde, cùm transcendentia sint indifferentia ad materialia & immaterialia, non magis debent dici immaterialia, seu à materia abstracta, quàm materialia seu materiæ immersa. 46 *Objectio Pererii contra abstractionem per indifferentium.*

Respondeo 1. Indifferentia dicit nuditatem ab ulterioribus differentiis. Proinde, cum transcendentia habeant indifferentiam ad res materiales & immateriales. Ideo ipsa nec materialia sunt, nec immaterialia. *Positivè* intelligendo rem materialem & immaterialem. Ita enim intelligitur, cùm Ens aliquod dicimus materiale, vel immateriale. Materiale enim apprehendimus tanquam constitutum per positivam aliquam differentiam, per quam opponitur immateriali. Et sic ad eundem modum immateriale apprehendimus, tanquam constitutum per positivam aliquam differentiam, per quam opponitur materiali, ut neque materiale, immateriale; nec immateriale, materiale possit esse aut fieri. Proinde negationem, seu carentiam *talis* immaterialitatis secum fert indifferentia, quam habent transcendentia, ad materialia & immaterialia. Nempe sicut transcendentia non sunt materialia, ita etiam non sunt immaterialia, juxta sensum declaratum. Præterea autem possumus sumere τὸ immateriale *negativè*, & quasi præcisivè, tantùm pro eo, quod (non constituitur per positivam differentiam, & repugnantem rei materiali, sed quod) solum non includit materiam. Et hoc modo Ens & omnia Transcendentia possunt esse, imò sunt immaterialia vel abstracta à materia, non obstante eorum indifferentiâ ad res materiales & immateriales, aliter enim hîc & ibi intelligitur immaterialitas. Simile est, cùm Ens dividitur in absolutum & respectivum: tùm Ens est indifferens ad absolutum & respectivum positivè intellectum. Habet enim tum qualemcunque rationem generis. Genus autem præscindit à differentiis dividentibus. Nihilominus omnes dicunt, Ens in ista indifferentia & præcisione sumptum, posse dici absolutum negativè, quatenus scilicet, ut sic, nullum respectum implicat. Atque ita tandem apparet, ea, quæ sunt abstracta secundùm indifferentiam, rectè posse dici abstracta à materia, quia scilicet in ista præcisione sumpta, nullam implicant materiam. *Responsio.*

Ex hactenus dictis hæc fluunt πόρισματα.

I. Quæcunque sunt prorsus immaterialia, & quasi positivè, ut loquebamur; Ea sunt considerationis Metaphysicæ. Talia sunt ea, quæ dicebantur abstracta à materia secundum essentiam. 47 *Quænam tractanda sint in Metaphysic.*

II. Quæcunque sunt indifferentia ad res materiales & immateriales, seu quæ communiter de utroque Entium genere prædicantur, ea sunt etiam considerationis Metaphysicæ. Talia sunt ea, quæ hinc dicebantur abstracta secundum indifferentiam, qualia sunt omnia Transcendentia. 48

III. Quæ neutrius generis sunt, non pertinent per se & directè ad Metaphysicam, ut in ea scientificè cognoscantur. 49

ARTICULUS II.

In quo solvuntur objectiones de abstractione Metaphysica.

Ut quæ ad hanc rem dixi rectiùs intelligantur, oportet aliquas objectiones apponere, ex quarum solutione clarior erit doctrina proposita. Multa enim videntur huic rei obstare. 50

Nam primo objicitur. Metaphysici communiter agunt de causis, atque adeò etiam 51 *Objectio prima de Causis.*

etiam de materia & forma. Illa autem solum sunt principia corporis, hoc est, rei materialis, non igitur videntur abstrahi posse à materia. Hanc objectionem infrà solvo *capite* 22. *tit.* 1. *q.* 1. ubi vide.

52 *Object. II. de Prædicamentis.*

II. Objicitur. Metaphysica tractat de decem Prædicamentis. At illa non sunt abstracta à materia secundum rem & rationem. Nam per *substantiam*, quæ sit genus generalissimum in Prædicamento substantiæ plerique intelligunt substantiam corpoream, ut *Durand.* 2. *dist.* 3. *q.* 1. *Ægid. quodlib.* 2. *q.* 8. *Albertus in lib. categ. c.* 2. aliique. Rursus *quantitas* non fundatur, nisi in materia. *Qualitates* autem præsupponunt in subjecto quantitatem. Hæc enim causa est, cur quantitas in ordine Prædicamentorum præponatur qualitati. Sic *Habitus* significat adjacentiam corporis. *Situs* significat positum partium materialium. *Ubi* connotat locum: tempus connotatur per *Quando*. Atqui hæc omnia implicant materiam, vel connotant respectum ad materiam, vel connexionem cum ea.

53 *Respondet. de Prædicamentis, quoad abstractionem Metaphysicam.*

Ad hoc argumentum respondent aliqui. Metaphysicam non agere de Prædicamentis per se & directè, sed per indirectum. Abstractio autem restringit disciplinam, solùm quoad ea, quæ directè ad eam pertinent, unde quasi per digressionem disciplinæ quandoque solent attingere ea, quæ intra eas non continentur, sicut in Physicis solet aliquando discursus fieri, de hoc vel illo singulari corpore, veluti de sale Cyrenaico vel Indico, de terra Lemnia vel Armenia. De mari Adriatico vel Oceano, quæ omnia directè in Physicis doceri non possunt, quia ista disciplina abstrahit à materia singulariter signata. Juxta hanc igitur hypothesin, (si scilicet solum indirectè de Prædicamentis in Metaphysicis ageretur) per se non deberent contineri sub abstractione Metaphysica. Sed tamen hæc sententia non procedit, & rectè confutata est à *Pererio lib.* 1. *de Philosophia cap.* 6. Inprimis, si de tota Prædicamentorum doctrina intelligatur in Universum, ut ex dicendis etiam clariùs patebit.

54 *Specialiter Respondetur de Substantia.*

Dimissa igitur ista responsione, aliter respondeo. Suppono tamen in aliquibus Prædicamentis eam procedere. Igitur 1. *de Substantia* dico, in ejus Prædicamento Genus generalissimum non esse substantiam corpoream. Nam Angeli etiam sunt substantiæ de genere Prædicamentalis substantiæ, ut infrà disputabitur. Et tamen Angeli non sunt corporei. Proinde relinquitur, quòd substantia ut sic, indifferenter se habeat ad substantiam corpoream & incorpoream, quódque adeò ipsa abstracta sit à materia, eâ abstractione, quæ erat secundum indifferentiam.

55 *De Quantitatis abstractione.*

Deinde, *Quantitas*, prout peculiare Prædicamentum constituit, indifferenter dicitur de quantitate continua, & discreta. Unde etsi quantitas continua, conveniat solum rebus materialibus, non tamen id est de quantitate discreta, ut plurimis placet. Numerus enim tribuitur etiam rebus expertibus materiæ. Proinde à fortiori apparet, quod quantitas generatim & præcisè considerata non involvat rationem materiæ. Ita ex mente aliorum respondeo. Deinde si generalis vel specialis Doctrina quantitatis abstractioni Metaphysicæ repugnet, & tamen agat Metaphysicus de quantitate, tunc non facit cognoscendo sed præcognoscendo eam, aut quasi per digressionem, ad eum modum, quo Metaphysicus etiam solet aliquid docere de corpore. Unde ex dicendis ad tertiam objectionem hæc illustrari hactenus poterunt. Sed ex professo hac de re infrà tracto *lib.* 2. *c.* 7. *tit.* 1. *art.* 1.

56 *De Qualitate.*

Tertiò: *Qualitates* materiales, ut maximè recipiantur in subjecto, mediante & præsuppositâ quantitate (unde sumpta est ratio ordinis inter quantitatem & qualitatem.)

qualitatem.) Nihilominùs qualitas, qua talis est, non necessariò prærequirit quantitatem, atque adeò nec materiam. Dantur enim habitus & potentiæ naturales in angelis, quibus nulla materia convenit. Proinde & qualitas est abstracta à materia, abstractione eâ, quæ est secundùm indifferentiam.

Quartò: *Quando* & *ubi* tribuuntur etiam rebus immaterialibus. Nam Quando comprehendit etiam durationem ævi; & Ubi comprehendit etiam præsentiam definitivam, quam vocant, ut suo loco videbitur. Proinde *quando* & *ubi* ex se sunt *indifferentia*, ut tribuantur rebus materialibus & immaterialibus. Ergo sufficienter sunt abstracta à materia, ut in Metaphysicis doceri possint. Nam omnia transcendentia non habent aliam abstractionem à materia, quàm eam, quæ est secundum indifferentiam. 57 *De Quando & Ubi.*

Quintò: *Situs* & *Habitus* solùm conveniunt corporibus; Et proinde non continentur sub abstractione Metaphysica, sed solùm in Metaphysica docentur consequenter: Partim ut Metaphysicus compleat summa genera Entium. Partim etiam quia ex instituto debebat Metaphysicus solùm ista accidentia præcognoscere; Præter talem autem tractationem, nihil ferè singulare occurrit, circa ista considerandum, propter quod eorum tractatio alio remittatur. 58 *De Situ & Habitu.*

Tertiò objicis: In Metaphysicis agitur de Corpore, ergò non solùm ibi tractantur ea quæ sunt abstracta à materia. Consequentia est evidens, quia corpus quidditativè includit materiam. Antecedens autem patet, quia *Aristot. 7. Metaphys.* Prolixè agit de substantia generabili & corruptibili. At substantia generabilis & corruptibilis nihil aliud est, quàm corpus. Deinde Metaphysicus dividit substantiam in corpoream & incorpoream. Proinde sicut de hac agit, ita etiam debebat de illa agere. Et confirmatur, quòd si Metaphysicus non attingeret considerationem corporis, non posset Physicæ præscribere suum subjectum. Hoc enim est corpus naturale. At absurdum est, & pugnat contra naturam Universalis disciplinæ, inferioribus & particularibus scientiis non præscribere subjecta. 59 *III. Objct. De Corpore.*

Respondeo: In Metaphysicis cùm agitur de corpore, fit id solùm per διέξοδον, sive digressionem, ad declaranda alia, vel præcognoscendo illud. Neutrum enim tollit abstractionem Metaphysicam, vel ei repugnat. Nam intra illam solùm coercentur, quæ per se & directè in Metaphysicis tractantur scientificè, (prout illud anteà ex Physicis illustratum fuit) quæque in ea *cognoscuntur*, hoc est, scientificè tractantur, non autem *præcognoscuntur*. Præcognitio enim consistit in sola notitia τ̃ an sit, & quid nomen significet; unde quæ præcognoscuntur, in tantum non tractantur scientificè, indeque in constitutione subjecti scientiæ, & ad eam pertinentis abstractionem, non attenduntur. 60 *Respondetur: quomodo Metaph. agat de corpore.*

His ita positis dico: Metaphysicam dictis duobus modis agere de corpore. Primus modus est, ut Metaphysica de corpore agat, quasi per διέξοδον, sive digressionem seu per modum commentarii. Id igitur facit Metaphysica, cum vult declarare naturam substantiæ incorporeæ & incorruptibilis. Cum enim contraria juxta se posita magis eluceſcant, fieri non potest, quin illustretur natura substantiæ istius, si aliquid tractetur de substantia corporea & corruptibili. Sic etiam facere potest mentionem corporis ad declarandam essentiam. Essentia enim corporum, quæ in materia & forma consistit, nobis notior est, quàm essentia aliorum, & proinde à fortiori, quàm sit essentia in communi. 61 *Duobus modis de corpore tractat Metaphysica.*

Alter modus est, ut Metaphysica agat de corpore, præcognoscendo ipsum. 62

Id facit Metaphysicus sub Ente, accipiendo corpus, hoc est, Ens dividendo in corpus & alia. (Hinc enim relinquitur corpus esse Ens, & non esse nihil) & rursus explicando nomen corporis. Prout id à nobis infrà fiet, *lib. 2. c. 2. num. 104. & seqq.* Atque hoc modo Metaphysica Physicæ suum objectum præscribit.

63 Cur autem Metaphysica progrediatur ad scientificam tractationem substantiæ incorporeæ, dimissâ substantiâ corporeâ, non sumitur aliunde, quam quia ista sub abstractione Metaphysica continetur, hæc non, ut *d. l.* attingam.

TITULUS IV.
De objecto Metaphysicæ.

64 In constitutione subjecti hujus scientiæ Philosophi aliqui in excessu peccant, aliqui in defectu. Nobis dimisso utroque extremo in medio ambulandum est.

ARTICULUS I.
In quo referuntur & recitantur, qui constituendo subjectum Metaphysicæ, in defectu peccant.

65 Tales sunt I. qui subjectum Metaphysicæ ponunt Deum. Ita tribui solet *Averroi. 1. Physic. comment. ult.* Et *Albert. in init. Metaph.* refert ex *Alpharab. l. de divis. scientiarum.*

66 II. Tales sunt, qui in oppositum solùm Ens creatum aiunt tractandum esse in Metaphysicis, referentes doctrinam de Deo ad solam Theologiam.

67 III. Tales etiam sunt, qui adhuc latiùs subiectum Metaphysicæ ponunt substantiam immaterialem. Ita tribui solet commentatori *1. Phys. comment. ult.*

68 IV. Tales sunt, qui adhuc latiùs subiectum Metaphysicæ ponunt substantiam in communi, prout præscindit à finita & infinita, materiali & immateriali. Et hæc sententia vulgo à Doctoribus tribui solet *Buridano.*

69 V. Tales sunt, qui adhuc latiùs subiectum Metaphysicæ ponunt, Ens divisum in decem Prædicamenta: juxta quàm constitutionem, de accidente etiam per se in Metaphysicis tractant. Ita tribuunt Flandriæ. *Ex 1. Metaph. q. 1.*

70 *Unde arguatur Defectus, in constitutione subiecti Metaphysici.*

Hi omnes ut dixi in defectu peccant: Quod si conficio. Inprimis subiectum Metaphysicæ ita constituendum est, ut supra illud nihil sit, quod sit per se scibile. Ita certum, ex duobus certis principiis. Primum est, quòd Metaphysica sit Universalissima disciplina. Alterum est, quòd quicquid est per se scibile per naturam, tractandum est in aliqua scientia, ut rectè & perfectè, quoad fieri potest, cognoscatur. His igitur præmissis, sic argumentor. Illud omne subiectum est angustius in Metaphysicis, supra quod relinquitur aliquid per se scibile, ut ex dictis constat. At talia sunt omnia illa subiecta, quæ priùs relata sunt. Ergo sunt angustiora.

72 *Ens divisum in prædicamenta non esse obiectum Metaphysicæ adæquatum.*

Veritas assumptionis patet breviter incipiendo à posteriùs relata quinta opinione. Nam Ens divisum in decem Prædicamenta, convenit in aliquo positivo conceptu, cum aliquibus entibus quæ sunt extra Prædicamenta. Veluti in Prædicamentis sunt, (exempli gratiâ) Entia finita & completa. Extra prædicamenta sunt, Ens infinitum, & Entia incompleta. Hæc conveniunt in multis communibus prædicatis, & supra se habent Ens præcisè sumptum cum istis proprietatibus, quæ similiter Entibus utriusque generis conveniunt. Atque hoc Ens in ista præcisione & Universalitate sumptum est aliquid, & omninò aliquid per se scibile.

73 Dicis autem: Ens infinitum & incompletum contineri sub Ente divisio in decem

cem Prædicamenta. Respondeo, quòd per qualemcunque reductionem ista Entia referantur ad Prædicamenta, ut suo loco disputo. At si istam Entis divisionem in tanta amplitudine sumere velimus, ut comprehendat etiam ea, quæ in Prædicamentis per se non sunt, & quæ ibi sunt per reductionem, tum revera subiectum illud latius erit. Nam inter ea, quæ ad Prædicamenta reducuntur, sunt etiam privationes v. g. & Entia rationis. Hæc tamen non comprehendenda sunt sub subiecto Metaphysicæ. Nam quia non sunt per se Entia, per se non sunt scibilia; unde per consequens nulla est scientia, quæ per se de illis agere possit. Ad evitandum igitur hoc incommodum, quod in Excessum declinat, per Ens divisum in Prædicamenta non potest intelligi, nisi quod in Prædicamentis per se est. Atque tum militat discursus priùs factus.

Idemque nunc facilius patet contra quartam opinionem. Nam supra rationem substantiæ adhuc est ipsa ratio Entis in communi, quæ scilicet etiam extenditur ad accidens declarandum. 74 *Nec substantiæ.*

Dices: Accidens, non esse per se Ens, & proinde non esse per se scibile, proinde etiam non posse à substantia & accidente abstrahi communem rationem Entis, ut in eo aliqua scientia per se occupetur: *Respondeo* Distinguendo antecedens: Accidens non est per se Ens, quatenus per se opponitur ei quod est in alio. Accidens enim utique est Ens in alio. Nihilominùs tamen Accidens est Ens per se, quia non dicitur Ens solum æquivocè, aut per qualemcunque proportionem, vel extrinsecam denominationem, sed quia in se habet, quod ad positivam Entitatem sufficit, cujus positivæ Entitatis clarum est indicium, quòd accidentibus positivi actus conveniunt, ut suis locis videbitur; Proinde quia accidentibus convenit realis & positiva essentia, consequens est, quod Ens communiter se habet, ad substantiam & accidens, quódque adeo suprà substantiam sit aliquid per se scibile, hoc est Ens, simpliciter sumptum & indifferenter ad substantiam & accidens. 75

Atque hæc à fortiori procedunt contra tertiam opinionem. Nam supra substantiam immaterialem, non solùm est per se scibilis in communi ratio Entis, sed etiam substantia simpliciter, præscindens scilicet à materiali & immateriali substantia. Quæro igitur ubi de substantia illa in communi agatur? An in Metaphysica? At ea excedit propositum subjectum Metaphysicæ. An in alia superiori scientia? At nulla superior datur. Per Metaphysicam enim omnes intelligimus Universalissimam scientiam. An in aliqua inferiori scientia? At repugnat inferiores scientias habere subjecta latiora, quam habeat Metaphysica. Relinquitur igitur, quòd hactenus malè constitutum sit subjectum Metaphysicæ, quod scilicet substantiæ nullum locum in disciplina relinquit. 76 *Nec substantiæ immaterialis.*

Sequitur ex iisdem etiam falsitas secundæ opinionis. Nam Ens creatum & increatum conveniunt in communi ratione Entis, ut suo loco ostendam. Atqui illud Ens in hoc communi conceptu est aliquid per se scibile. Nulla autem scientia de Ente in ea generalitate agere potest, si summum genus, ut sic loquar, in Metaphysicis sit Ens creatum. Et alias etiam hæc sententia procedit ex falsa hypothesi, quod scilicet de Deo solùm sit in Theologia agendum, qua de re infrà agam *lib. 2. cap. 3. tit. 1.* 77 *Nec Ens creatum.*

Ad eundem etiam modum hinc apparet falsitas primæ opinionis. Nam ratio jam facta communis est. Sive enim Deus, hoc est, Ens increatum, sive Ens creatum ponatur subjectum Metaphysicæ, remanet difficultas de Ente, quænam 78 *Nec Deus.*

scientia tractet de Ente simpliciter & indifferenter, & prout quasi præscindit à creato & increato. Deinde subjectum debet adæquatum esse disciplinæ. At multa tractantur in Metaphysicis quibus non adæquatur Deus. Neque enim apparet quomodo ad Deum omnia referri debeant, quod similiter in subjecto requiritur, ut quæcunque in disciplina tractantur ad illud subjectum referantur. Talia sunt, unum, verum, bonum, perfectum, singulare, simplex, compositum. Quomodo hæc omnia Deo adæquantur, vel ad Deum referuntur?

ARTICULUS II.

In quo proponuntur & solvuntur Objectiones precedenti articulo contrariæ?

79 Ut res sit dilucidior, aliquæ objectiones sunt expediendæ, quæ inprimis videntur priùs relatis opinionibus favere, & eas reddere probabiliores.

PUNCTUM I.

In quo sunt ad primam opinionem objectiones.

80 *Object. Quòd Deus sit obiectum Metaphysicæ.*

Igitur, quòd Deus sit objectum Metaphysicæ inde probari potest. Inprimis Deus non convenit cum rebus creatis, in uno aliquo communi genere. Ergo nec cum rebus creatis potest tractari in una disciplina. Nam subjectum disciplinæ habet rationem communis generis, ad ea, quæ illi in eadem disciplina subjiciuntur, sive quæ quidditativum illius conceptum participant. At nihilominùs Deus est considerandus in Metaphysica. Alia enim nulla Philosophica disciplina est, quæ id facere possit. Deus igitur ibi erit subjectum, ut de rebus creatis ibi agatur, tanquam de effectis Dei. Et sic sat commodè ad illud subjectum referri poterunt illa omnia, quæ in Metaphysicis tractantur. Effectus enim utique referri potest ad suam causam.

81 Deinde Metaphysica eodem sensu vocatur Theologia, apud *Arist. lib. 6. Metaph. cap. 1. & lib. 2. cap. 6.* At denominationes optimè sumuntur à subjectis. Insinuabitur igitur hinc, Deum esse subjectum Metaphysicæ.

Solutiones.

82 Respondeo *ad primam* objectionem. *Primò:* Nititur ea falsâ hypothesi, quòd scilicet subjectum disciplinæ debeat esse genus rigorosè dictum, respectu eorum, quæ in disciplina tractantur. Quòd enim hoc non sit, evidenter apparet inde, quòd in eadem disciplina agitur de substantia & accidente, & ista participant communem conceptum Entis. Ens tamen istorum genus non est, ut suo loco patebit. Proinde *secundò* Respondeo, ad bonitatem subjecti sufficere, si unum conceptum dicat in inferioribus suis: ex qua conceptûs unitate subjectum imitetur rationem generis, ut & genus dicatur, etsi, rigorosè loquendo, genus non sit. Atque sic etiam Deus & res creatæ conveniunt in communi aliquo conceptu ipsius Entis, indéque satis habent ad hoc, ut in una aliqua disciplina tractentur. *Tertiò*: Neque possunt omnia præter Deum in Metaphysicis tractari per modum effectûs Dei. Nam multa in Metaphysica tractantur in tanta generalitate ut præscindant à ratione creati & increati, & proinde utrunque transcendant. Unde ista non possunt referri ad Deum ut effectum Dei. Quicquid enim effectum est, id creatum est. Antecedens patet in plurimis. Veluti quòd in Metaphysicis agitur de Ente præcisè & universalissimè; similiter de uno, vero, bono, perfecto, singulari, completo, duratione,

tione, Existentiâ, &c. Quæ omnia in ista generalitate sua, neq; creatum quid sunt, neque increatum, sed sunt ad ista indifferentia. Possunt enim ista dici de Deo, & de rebus creatis communiter.

Ad *secundam objectionem*: Respondeo Denominationes, hoc est, impositiones nominum esse liberas. Neque semper sumuntur illæ à Subjecto adæquato, sed frequenter sunt ynecdochicæ. Metaphysica igitur dicitur Theologia, non à subjecto totali, sed partiali. Deus enim est subjectum perfectionis in Metaphysica. Subjectum autem perfectionis est subjectum partiale. Vide suprà *& tit.* 1. 83

PUNCTUM II.

Continens ad secundam opinionem objectiones, earumq; solutiones.

primò pro ista opinione (qua Ens creatum dicebatur objectum Metaphysicæ) objici potest, ad eum modum, quo (servatâ proportione, & mutandorum mutatione) ea proposita est primo loco, ad priorem opinionem. Sed responsio eciam consimili modo fieri potest. 84 *Ob. Quòd ens creatum sit objectum Metaphysicæ.*

Deinde objicitur: si de Deo tractetur in Metaphysica, tunc Deo convenirent principia, & accidentia, sive affectiones. Hæc enim in omni scientia requiruntur. At absurdum videtur ad Deum referre principia & affectiones. Ergò de Deo in nulla scientia tractari poterit. Proinde subjectum hujus scientiæ comprehendit Ens creatum. 85

Hujus objectionis solutio potest peti ex iis, quæ *n.* 33. *&* *n.* 34. dicta sunt, ubi ostensum est, Deo non repugnare principia, & affectiones, qualia in scientiis requiruntur.

PUNCTUM III.

In quo ad tertiam opinionem, objectionum solutio continentur.

Ibi dicebatur substantiam immaterialem esse subjectum metaphysicæ; Confirmatur: quia nihil aliud videtur immateriale, quàm abstractum esse à materia. At Metaphysica non considerat, nisi Entia abstracta à materia. Ergò etiam non considerat, nisi Entia immaterialia. 86 *Ob. Quòd substantia immaterialis sit subiectum Metaphysicæ.*

Respondeo I. Aliud est Ens immateriale: & aliud substantia immaterialis. Hoc enim angustius quid est ac illud. Unde dicere Ens immateriale esse subjectum metaphysicæ, latius est, quàm si illud subjectum dicatur esse substantia immaterialis. II. Neque tamen hæc procedit opinio. Nam supra Ens immateriale considerandum est Ens præcisè, quódque indifferens est ad materiale & immateriale. Huic autem nullus locus relinqueretur in Metaphysicis. Si subjectum adæquatum illius esset Ens immateriale. 87

III. Non est idem Ens immateriale, & Ens abstractum à materia. Ens enim immateriale dicimus, quasi per positivam differentiam constitutum, quæ sit addita ad Ens in communi sumptum, secundùm quod opponatur materiali, ut & superiùs constituebamus. Ens autem abstractum à materia ut dicatur, ad hoc quidem sufficit negatio materiæ, Ideóq; Ens, quum dividitur in materiale & immateriale, in ista, 88 *Immateriale & abstractum à materia differunt.*

ista, inquam, indifferentia sumptum, est quidem abstractum à materia, non tamen est immateriale. Si enim illud Ens esset immateriale, non posset sub illo sumi materiale, tanquam species illius. Species enim non debet repugnare generi. Et aliàs etiam differentia non debet actu contineri in genere. At immateriale ibi est quasi differentia Entis.

PUNCTUM IV.

Ubi ad quartam opinionem objectionum Solutio continetur.

89 *Ob. Quòd substantia in communi sit obiectum Metaphysicæ.*

Quarta opinio dicebat substantiam in communi esse subjectum Metaphysicæ. Probatur. Subjectum in scientia non debet ita constitui, ut ipsum etiam prædicetur de affectionibus subjecti. Veluti subjectum Physicæ est corpus naturale, quod non debet prædicari de suis proprietatibus, veluti de motu, aut quantitate. Et ex hoc principio subjectum Physicæ non rectè dicitur Ens naturale, quia etiam affectiones Physicæ Entia naturalia dici possunt. At affectiones substantiæ sunt accidentia. Ergò non debet esse subiectum in Metaphysica illud, quòd commune sit ad substantia, & accidentia. Ergò substantia est adæquatum subiectum.

90 Respondeo 1. Hunc Syllogismum petere principium. Nam supponit substantiam esse subiectum Metaphysicæ, quod ipsum probandum est. Clarè id patet inde, quia dicitur: substantiam non debere prædicari de suis proprietatibus. Unde etiam porrò mala est illatio. Id enim solùm sequitur: Accidens non esse substantiam, quia Accidens est affectio substantiæ. Tertiò Respondeo: Accidens non esse adæquatum attributum substantiæ. Sunt enim aliqua attributa communia, veluti quòd sunt vera, & bona, & indivisa, & perfecta Entia. Et ex his communibus attributis indicatur, etiam communem ista habere essentiam. Proinde hinc etiam apparet, in Metaphysicis superiùs debere esse subiectum, quàm sit substantia, de quo istæ affectiones demonstrentur. Et sic deinceps, accidens in Metaphysicis, non ut affectio, sed ut species subiecti istius, minùs ac substantia, considerabitur.

PUNCTUM V.

In quo ad quintam opinionem objectionum solutio continetur.

91 *Quinta opinio* dicebat: Metaphysicæ subiectum esse Ens divisum in decem Prædicamenta. Hæc suadetur inde, quòd *Aristoteles* id Ens fecit subiectum Metaphysicæ, quod posteà divisit in substantiam & Accidens. Hæc autem divisio Entis constituit Prædicamenta.

Respondeo: Ens dividi in substantiam & accidens: non tamen primò, sed per
92 subdivisionem: Diviso, inquam, Ente in finitum & infinitum. Omne Ens finitum deinceps est substantia vel accidens, & sic in aliis. De hac autem intentione loquor, si per divisionem istam constituere velimus Prædicamenta, eáque intelligamus de iis, quæ in Prædicamentis collocantur per se. Ita enim intelligi ista debent. Sed hæc clariora erunt ex dicendis de adæquatione istius divisionis ad ens, de qua erit, *lib. 2, cap. 1.*

ARTI-

ARTICULUS III.

In quo referuntur & refutantur illi, qui in constitutione subjecti Metaphysici in excessu peccant.

Tales sunt I. Qui subjectum Metaphysicæ dicunt esse Ens in tanta latitudine, ut comprehendat sub se Ens reale & rationis; Ens positivum & privativum; Ens per se, & Ens per accidens. Et ad hunc modum subiectum Metaphysicæ constituit *Timplerus, lib. 1 Met. c. 1.* 93

II. Tales, hoc est, in excessu peccantes, sunt, qui subiectum Metaphysicæ sic constituunt, ut indicent, Metaphysicum debere ad specialissima quæque progredi: Ut subiectum Metaphysicæ sit omne intelligibile, quicquid sub ullam scientiam cadere potest. Et ita tenuit *Ægid. 1. Met. quæst. 22.* & *Antonius Mirandulanus l. 13. de evers. singul. certam. sect. 6. 7.* Ubi consequenter disputat: omnes illas disciplinas esse partes Metaphysicæ, sicut doctrina de cœlo aut homine, est Pars Physicæ, ut singulæ partes illæ integrent Metaphysicam tanquam totum. 94

Refutantur relatæ opiniones.

Neutra tamen illarum opinionum potest subsistere; Nam subiectum scientiæ debet esse unum. Ab eius enim Unitate sumitur unitas scientiæ. At ens, in ordine ad istam rerum farraginem, non est aliquid Unum, sed dicitur de illis æquivocè, vel per analogiam proportionis, quæ sub æquivocationem reducitur. Æquivocum enim non est Unum quid, sed multa. Et proinde si alicuius scientiæ obiectum, ad sibi subiecta, esset æquivocum, non esset scientia, sed scientiæ. Atque hinc absolutè sequitur, quòd nulla prorsùs scientia possit agere de Ente in ea generalitate, ut comprehendat sub se & Ens reale, & rationis, & cætera priùs enumerata. 95 *Scientiæ subiectum non debet esse æquivocum ad sua inferiora.*

Quòd autem Ens dicatur de istis æquivocè, facilè patet. Nam ens rationis & reale, positivum & privativum, per se & per accidens non conveniunt, nisi in nomine Entis, non autem in eius definitione. Et hinc entia rationis non tam sunt, quàm finguntur esse. Et entia privativa non dicunt Entitatem, sed defectum Entitatis. Et ens per accidens non est ens, sed entia; ex quibus clarè apparet æquivocatio. Pleniùs erit de entibus rationis infrà *hoc lib. cap ult n. 3. seqq.* 96 *Ens in ista latitudine ad Ens reale & rationis, &c. esse æquivocum.*

De Ente per accidens frequenter allegari solet, quòd *Aristot. 6. Metaph.* Ens per accidens excludit à scientia. Placet tamen aliquibus autoribus, non ibi *Aristotelem* loqui de eo, quod est per Accidens in ratione Unius, sive de eo quod est Ens per aggregationem, sed loqui de eo quod per accidens est ratione causæ. Vide *Colleg. Conimbr. ad 1. post. cap. 10. q. 2. a. 1.* Nam inprimis omnes scientiæ subalternatæ agunt de ente per accidens, hoc est, de tali ente, quod sit ex pluribus aggregatum. Sed de sensu verborum istorum *Aristotelis* vide pleniùs infrà *lib. 2. cap. 7. tit. 5. articul. 2. §. Nunc ad obiectiones.* 97 *Quo sensu dicat Aristoteles, de eo quod est per accidens, non esse scientiam.*

Quòd autem (quæ altera erat opinio) subiectum Metaphysicæ non debeat constitui, ut liceat Metaphysico descendere ad quasvis particulares rationes essendi, liquidum est ex absurdo consequenti, quia scilicet inde sequitur, omnes alias Philosophiæ partes esse partes Metaphysicæ, & proinde Metaphysicam & Philosophiam esse æquipollentia: quæ omnia pugnant contra communem modum loquendi, à quo cur recedere oporteat, nulla apparet ratio valida. Taceo iam diversitatem 98

tem

tem in modo procedendi, quæ omninò prohibet, omnes disciplinas in unum quasi chaos commisceri, vel potiùs confundi. Prolixè agit hâc de re *Suarez, disp. 1. Met. s. 2 n. 2. & seqq. Perer. lib. 1. de Philos. c. 8. Fons. lib. 1. Met. c. 2. q. 1. aliique.*

ARTICULUS. IV.

In quo solvuntur argumenta priori articulo contraria.

99 Duorum generum objectiones hîc solvendæ sunt, *primùm* istæ, quibus contenditur, subjectum Metaphysicæ debere comprehendere Ens reale, & rationis, & cætera. *Deinde* istæ, quibus contenditur, Metaphysicam debere tractare particulatim de quovis scibili.

PUNCTUM I.

De Objectionibus, quòd Metaphysicæ subjectum debeat comprehendere entia rationis, & per Accidens.

100 Objicitur *primò* pro priori opinione. Metaphysicum optimè agere de Entibus rationis, Negationibus, & Ente per accidens. Oportet igitur ut ea etiam sub illius objecto contineantur. Oportet igitur consequenter Ens amplissimè sumi, ut complectatur etiam ista omnia Entia.

101 *Respondeo* admittendo antecedens, cum distinctione tamen. Nempe Metaphysica debet agere de istis entibus, sed non per se & directè, sed indirectè, ad eum modum, quo Physici agunt de tenebris, *ἀγλαοσία*, Cæcitate, & aliis, prout id de Entibus rationis specialiùs disputabitur infrà dicto *cap. 28.* hujus libri. Porrò, quæ in disciplina aliqua solùm traduntur indirectè, & per quandam *ἀναγωγὴν* ad ea comprehendendà non debet extendi constitutio subjecti.

102 Dices: ergò dabitur alia aliqua scientia, quæ de iis per se agat? *Respondeo* negando consequentiam; Non enim ilicò, quæ in una scientia tractantur per accidens, & quasi eventualiter, & indirectè, in alia tractantur per se. Fieri enim potest, ut non sint entia per se. Unde consequens est, ut etiam non sint intelligibilia per se; & rursus ut non sint scibilia per se. Nam scientia commensuratur naturali intellectioni: Intellectio autem rebus. Atq; hinc talia Entia in nulla scientia per se considerari debent. In Physicis indirectè agitur de tenebris, quatenus illæ removent lumen, quod cùm sit positiva affectio, per se in Physicis tractatur, & directè. At nulla disciplina agit de tenebris per se. Sic etiam est de priùs memoratis.

Instantia. Quod in una scientia per accidens tractatur, non necessariò in alia tractatur per se.

PUNCTUM II.

De Objectionibus, quòd Metaphysica debeat descendere ad quævis particularia.

103 Deinde, pro altera opinione inprimis obiici solet, quòd *Aristot. lib. 4. Met. t. 2.* ait: *Unam scientiam speculari Ens, in quantum Ens, & species eius & species specierum.* Quibus verbis videtur indicare *Aristoteles*, quòd Ens debeat considerari à Metaphysica, & minutissimæ species, quæ sunt sub Ente. Accedit, quod dicit *Arist. 1. post. c. 23. Eiusdem scientiæ est, considerare partes, & totum.* At species utique partes sunt generis. Ergò ubi de genere agitur, agetur etiam de specie. Ergò ubi de

ubi de substantia agitur, agetur etiam de substantia corporea, & iterum eodem argumento, ubi agitur de substantia corporea, ibi agetur etiam de Igne, Aqua, Cælo, Homine, &c. Nam hæc omnia sunt species corporum. Atque ita omnia redigerentur in unam disciplinam.

Ad *primum* horum respondeo: sensum illius propositionis ambiguum esse, optimè autem intelligetur, si eum *Græcè* audiamus: τῶ ὄντ@ ὅσα εἴδη, θεωρῆσαι, μιᾶς ἔστιν ἐπιστήμης τὸ γένει, τάτε εἴδη καὶ εἰδῶν. Hoc est, *Entis quæ species* (sunt) *contemplari, unius est scientiæ genere, & species specierum.* Hîc inprimis sciendum est, *Græcos* pro adjectivis frequenter uti substantivis cum periphasi aliqua. Ergò sic ἐπιστήμην τὸ γένει dicunt, pro ἐπιστήμη γενικῆ. Hactenus igitur Unius *generalis* disciplinæ est contemplari species entis. Jam sequitur: *Et species specierum,* Hæc verba possunt vel ad Ens solùm referri, vel divisim ad Ens & scientiam. Prior sensus est, quòd species specierum entis debeant θεωρῆσθαι in illa ἐπιστήμη γενικῆ. Sed Sed hic sensus pugnat contra receptam scientiarum partitionem & ipsum *Arist.* qui in proximè præcedenti textu 1. secus loquitur, satis clarè discernens scientias: *Nulla scientiarum,* inquit *de Ente, quatenus Ens est, considerat, sed aliquam partem abscindunt, & de ea speculantur.*

104 *Explicatur textus Aristotelis:* Entis quæ species, contemplari, est unius scientiæ genere, & species specierum.

Alter igitur sensus accipiendus est, quòd voces hæ (*species specierũ*) intelligantur divisim ad Ens, & ad Scientiam. Nempe Unius scientiæ generalis est contemplari species Entis; & specierum, h. e. specialium scientiarum, contemplari species ipsius Entis, subintellige ulteriores. Et hoc modo interpretatur *Aristoteles Fons. lib. 4. Met. c. 2. ad d. t. 2. lit. h.* & *Suarez disp. 1. Met. s. 2. n. 21.* Et ad hunc modum non juvatur *Mirandulanus* ex isto loco *Aristotelis*, sed potiùs confirmatur inde distinctio scientiarum.

105

De altero loco *Aristotelis* prolixiùs dixi, *in lib sent. Exerc. 16. Axiom. 5.* Nunc si per totum, & partes intelligamus totum genericum, & ei subiectas species, Dico: Ubi agitur de toto, h. e. genere, ibi agitur etiam de partibus, h. e. speciebus, saltem implicitè & confusè: Genus enim habet identitatem ad species. Unde qui agit de animali, agit etiam implicitè de homine & bestiâ. Et consequenter, qui agit de substantia, agit etiam de Cœlo, Igni, Aqua, implicitè, inquam, & confusè. Explicitè tamen & distinctè cæteræ disciplinę subsequentes, possunt agere de specie. Ad scientiam enim non satis est rem confusè nôsse. Confer *Suarez d. l. n. 11. & Zab. lib. 2 de nat. Log. c. 3.*

106 *Quomodo eiusdem scientiæ sit considerare partes, & totum.*

ARTICULUS V.

In quo proponitur sententia propria de subjecto Metaphysicæ.

Approbo hâc in parte sententiam *Aristotelis*, qui subjectum Metaphysicæ facit *Ens, quâ Ens est.* Ex quo etiam eam definit *lib 4. Met. c. 1.* ubi ait, eam esse scientiam, *quæ speculatur Ens, quâ Ens est, & quæ ei per se insunt.* Hanc sententiam interpp. ferè communiter ibi acceptant, quibus adde *Comment. lib. 3. Comment. 14. & lib. 12. Comment. 1. Soncinat. 4. Met. q. 10. Avicennam lib. 1. Met. c. 1. Ægid. lib. 1. q. 5. Fons. lib. 4. Met. q. 1. Suar. disp. 1. Met. sect. 1. n. 24. seqq. Clarisf. Fac. Martin. in disp. Met. disp. 1. q. 15. ut & in exercitationibus.* Aliique plurimi ita sentiunt.

107

Igitur Ens, quâ Ens est, esto subjectum Metaphysicæ. Hoc priùs explico.

108

Ens in præsenti sumitur juxta famosius & principalius suum significatum. Analoga

Ens quomodo sumatur in constitutione subiecti Metaphysici.

loga enim per se posita, stant pro suo significato famosiori, ut vulgaris habet regula. Proinde de quocunque dicitur Ens per posterius, sive æquivocè, & transsumptâ ad id appellatione Entis, ob aliquam similitudinem cum ipso, id nunc voce entis non venit. Atque ita per ens in præsenti, intelligitur Ens reale & positivum, quódque non per aggregationem, sed per se Unum est. Nam Ens rationis, & negationes, & entia per accidens, non sunt nisi æquivocè entia, ut suprà dictum est. Indéque ista non magis officiunt hujus subjecti constitutioni, quàm si subjectum Physicę dicam esse corpus naturale, vel hominem, non curatis illis, qui sunt sculpti, aut picti, aut mortui homines. Hi enim non sunt homines, nisi æquivocè. Atque hoc diligenter notandum est.

109 De particula, *Quatenus*, etiam controversia est; quomodo ea accipi debeat: Igitur inprimis animadvertendum est, quòd particula *quatenus* sumatur bifariàm, reduplicativè, & specificativè: Sed non eodem modo explicatur hæc distinctio.

Quid sit quatenus specificativè, & reduplicativè.

Matthias Aquarius in disput. de subiecto Metaphysicæ, ait, particulam, *quatenus, reduplicativè* sumi, quando reduplicat subjectum propositionis, ut *homo, quâ homo* (est risibilis;) *specificativè* autem ait sumi, cùm per particulam illam subjecto propositionis apponitur quasi nova species: Ut *homo quatenus habens aures* (audit:) *Homo quatenus habens pedes* (ambulat:) *Homo quatenus est animal* (sentit:) Juxta hanc igitur interpretationem, particula *quatenus* in præsenti reduplicativè sumitur. Sed hæc expositio non admodum est ad propositum, & per se est evidens, quòd ibi τὸ *quatenus* reduplicativè sumatur, atq; inde juxta hunc sensum nullâ opus fuisse quæstione.

110 Alii igitur aliter explicant dictam distinctionem, ut videre est apud *Scot. 4. Met. c. 1.* & *Ant. Andr. 1. Met quæst. 1.* Et *Arnisæum in Logic. Crellii l. 1. de demonst. c. 2. lit. E. pag. 586. 587.* Illi igitur, ad utrumq; modum, loquuntur de *quatenus*, prout reduplicat subjectum propositionis. Quando igitur reduplicat subiectum propositionis, non semper tamen sumitur eodem modo. Igitur illi dicunt τὸ quatenus *reduplicativè* sumi, quando significat prædicatum convenire subjecto per propriam ipsius essentiam. Ut *homo quatenus homo, est risibilis*: homo, inquam, quatenus homo, hoc est, secundùm, & per propriam suam essentiam est risibilis. *Specificativè* autem sumitur τὸ quatenus, quando non significat causam inhærentiæ prædicati ad subjectum, sed solùm determinat speciem, cui aliquid tribuitur, veluti: *homo, quâ homo, est albus*, hoc est, (specificativè sumendo vocem *quatenus*) ea res vel illa species, quæ homo dicitur, est alba, ut maximè albedo non conveniat homini per propriam essentiam. Atque ita, (ut discrimen istarum diversarum acceptionum in voce *quatenus* appareat) illa propositio: *Homo quâ homo est albus*, est vera, accipiendo τὸ quatenus specificativè; falsa autem est, accipiendo τὸ quatenus reduplicativè.

111 His positis dico, τὸ quatenus in præsenti non sumi specificativè, sed reduplicativè.

Metaphys. agit de Ente, quatenus Ens est, reduplicativè.

Nempe Ens, quatenus Ens est, est subiectum Metaphysicæ, non hoc sensu, quasi subiectum Metaphysicæ sit Ens, quatenus Ens, hoc est, ea res quæ dicitur Ens: Id enim procederet, si vel maximè practicè Metaphysica versaretur circa Ens. Igitur subiectum Metaphysicæ est Ens, quâ Ens, hoc est, secundùm propriam suam essentiam spectatum. Debet igitur Metaphysica occupari in cognoscendo ente, in quantum tale est, hoc est, in investiganda & contemplanda, adeóque scientificè tractanda ipsa entis essentia. Atque ita τὸ quatenus hîc reduplicativè intelligitur.

ARTI-

ARTICULUS IV.

Proponuntur & solvuntur objectiones.

Duo sunt, quæ frequenter huic sententiæ sic declaratæ objici solent. 112

Primum est: si Metaphysicæ subjectum sit Ens, quâ Ens est, tum Metaphysicæ 113
non licere descendere ad inferiora, sed solùm debere subsistere in generali comtemplatione entis. Unde consequens est, quòd non debeat agere de substantia, quatenus substantia est, aut de finito, quatenus finitum est, &c. hoc est, secundùm proprias quidditates istorum, sed solùm in quantum sub generali conceptu Entis continentur. At hæc omnia manifestè impugnant totum Systema Metaphysicæ, in quo frequenter agitur de Entibus, sub propriis & privatis ipsorum quidditatibus.

Alterum est: quòd Ens quatenus Ens est, non satis coërceat Metaphysicam. Et tamen subiectum debet finire, & limitare scientiam. Antecedens patet. Nam cœlum, verbi gratiâ, & homo, & animal, & argentum, sunt Entia, & proinde sub obiecto Metaphysicæ continentur, & tamen non considerantur in Metaphysicis. Imò non minùs sunt Entia ac Angeli, & tamen hi ibi tractantur, illa non.

Solutiones objectionum.

Ad *primam obiectionem* respondeo: cùm Ens quâ Ens dicitur subiectum Meta- 114
physicæ, non habere hunc sensum, quasi Metaphysicus solùm debeat Ens considerare in communi & generali conceptu, sed quod debeat considerare Ens, non secundùm aliquid extrinsecum, sed secundùm propriam essentiam, vel quidditatem eius. Unde nullo modo hinc prohibetur, quò minùs Metaphysica agere possit in particulari de determinatis modis, vel rationibus essendi. Simile est, quòd Physicæ obiectum dicitur esse corpus naturale, quâ tale est. Huius sensus non est, quòd Physicus debeat solùm versari in corpore naturali, iuxta eius generalem & communem conceptum; sed quod debeat corpora naturalia considerare, non secundùm aliquid extrinsecum, (veluti hominem, secundùm quod beandus est, aut curandus, aut mensurandus) sed secundùm propriam singulorum essentiam. Unde etsi eius subiectum sit corpus naturale, quâ tale est, nihilominùs potest descendere ad particulares essentias corporum, veluti cœli, hominis, & aliorum. Idem igitur est etiam in Metaphysica.

Denominatio Entis, quâ Ens est, non inhibet specialem considerationem.

Ad *alteram* obiectionem respondeo: Officium coërcendi, vel limitandi disci- 115
plinam, non peti ex solo subiecto, sed ex subiecto, adiunctâ abstractione cuiq; disciplinæ propriâ. Ita similiter evidenter patet ex Physicis. Physicæ subiectum est corpus naturale. Sub hoc naturali corpore continentur etiam Individua, veluti *Petrus*, *Paulus*, *Johannes*, idque non minùs, ac animal, equus, Homo, & alia universalia. Nihilominùs hæc sola ibi tractantur, non illa. Cur hoc? Alia ratio non est, quàm quia Physica abstrahit à materia signata. Unde cùm singularia corpora sint materiæ signatæ immersa; (Sola enim universalia sunt ab ea abstracta.) Ideò de his solis speculatur Physica, dimissâ consideratione illâ singularium, etsi utrinq; illa Entia participent de subiecto Physicæ. Ad eundem igitur modum, etsi & corpora & spiritus, & alia sint Entia, adeóque sub subiecto Metaphysicæ contineantur, non tamen ista æquè ibi tractantur ac hæc. Cur hoc? quia Metaphysica requirit abstractionem à materia ad subiectum suum, ut suprà visum est. Corpora autem illam abstractionem sibi vendicare non possunt.

Subiectum limitat scientiam, non solùm, sed iuncta abstractione.

TITU-

TITULUS V.

De Officiis, sive Muneribus Metaphysicæ.

116 Sub hoc titulo de duobus agendum est. *Primò*, percensenda sunt illa munera Metaphysicæ. Deinde agendum est de subalternatione scientiarum, ad Metaphysicam.

ARTICULUS I.

In quo enumerantur munera Metaphysicæ, sive officia.

117 *Metaphys. perficit, & purificat intellectum.*

Munera & officia Metaphysicæ varia sunt; *Primum est*, quòd Metaphysica perficit, ac purificat intellectum nostrum, in intellectione rerum maximè universalium. Nempe naturaliter, & quivis ferè rusticus, potest aliquo modo intueri, omnes res esse aliquid, & non prorsùs nihil, hoc est, esse Entia, & speciatim, potest aliquid scire de natura & conditionibus Entis finiti, sive creati, & sic in aliis. Ut igitur hæc & similia distinctissimè & perfectissimè quoad fieri potest, intellectus noster intelligat, juvatur ab habitu Metaphysico, sive scientia Metaphysica. Atque hoc sumitur ex generali conditione habituum. Omnes enim habitus ordinantur ad hoc, ut perficiant naturales potentias, & actus. Sic igitur Metaphysica scientia perficit illam naturalem intellectionem, quæ refertur ad conceptus universalissimos.

118 Atque hoc etiam consequenter dicendum est de illis, quæ particulatim sub ipsius Subiecto continentur. Nempe officium Metaphysicæ est, ut iuvet & perficiat intellectum nostrum, in cognitione naturali, quam habemus de Deo, de Angelis, de Anima, de Quantitate, Qualitate, rerum durationibus, & quæ sunt alia, quæ sub subiecto huius disciplinæ contenta sunt.

119 *Metaphys. utilitas, & necessitas, ad alias scientias.*

Atque ex hoc Metaphysicæ munere, quo fungitur in declaratione istorum universalissimorum terminorum, patet multiplex eius utilitas, & necessitas ad omnes alias scientias. Nam omnes aliæ scientiæ agunt particulatim, de hoc vel isto Ente, ut *Aristot.* docet, 4. *Metaph. c.* 1. Non potest autem hoc vel istud Ens cognosci, nisi dependenter ad cognitionem Entis simpliciter. Sicut non potest cognosci distinctè homo, nisi cognito animali, & animal, nisi cognito corpore: Ita non potest cognosci distinctè ullum Ens in Particulari, nisi cognito Ente, iisque, quæ ad ipsum pertinent, in genere, ut interim taceam, quòd termini illi propter universalitatem suam frequentissimè soleant admisceri specialibus materiis, veluti cùm quæritur: An peccatum originis sit *Substantia?* An *distinctio* inter personas Deitatis sit *modalis?* An Sacramenta sint *signa?* & quæ sunt infinita alia.

120 *Secundum munus Metaphysicæ, tradere prima principia.*

Secundum munus Metaphysicæ est, confirmare & demonstrare prima principia. Hoc officium *Aristoteles* Metaphysicæ tribuit, 4. *Metaph. cap.* 3. & 1. *post. c.* 7. & 1. *Phys. c.* 1. Exequitur autem id variis modis, ut præ aliis eleganter docet *Suarez disp.* 1. *s.* 4. *n.* 17. Primùm id facit diligenter declarando terminos illos, ex quibus prima principia constant. Traditur enim in hac scientia, quid sit Ens, essentia, actus, potestas, totum, pars, aliáque, ex quibus illa prima principia conficiuntur. Ad primorum autem principiorum notitiam nihil ferè magis facere potest, quàm si termini rectè intelligantur. Sunt enim per se nota, modò à terminis absit obscuritas, & recta adsit illorum notitia. *Deinde* facit id Metaphysicus potissimùm confir-

mando

mando ea per deductionem ad absurdum, quod fit, si ejus oppositum involvat aliquid esse vel non esse. Impossibile enim est de eodem affirmare & negare idem. Sed hac dere etiam plura erunt *seq: capite.*

121 *Quomodo Metaphysica confirmet particularium scientiarum principia?*

Solet & dici, quòd Metaphysica confirmet & demonstret aliarum scientiarum particularium principia. Sumiturque ex Arist. 1. *Phys. c. 2. t. 8. & 1. post. c 7. t. 23.* & Averroë. *l. 3. de cœl. comm: 4.* Verùm id non facit, ut *d l.* Suaretz persequitur, proximè & immediatè attingendo principia istarum scientiarum, sed facit id, vel quatenus opus est generalibus terminis, ad proprias definitiones tradendas, & proprios terminos explicandos, vel etiam, quatenus in eis generales vel transcendentales habitudines includuntur, sine quarum cognitione, non potest aliqua ratio seu quidditas alicujus rei in particulari explicari; vel etiam, cùm ex generalibus suis principiis format deductiones ad absurdum pro astruenda veritate principiorum, quæ sunt in inferioribus disciplinis. Confer Perer. *lib. 2. de Philos. cap: 25. & lib: 4. de antiq: phil. cap: 11.*

122 *Unde probetur principia Metaphysicæ, si negentur.*

Sed quid si ipsi Metaphysicæ negentur sua principia, quis tunc ea defendet vel probabit? Si enim hoc facere potest ipsa Metaphysica, cur non possunt idem facere disciplinæ aliæ, ut istâ precariâ quasi, & emendicatâ aliunde principiorum probatione opus non sit?

123

Respondeo præeunte Pererio *dicto l. 4. de antiq: Phil: cap: 11.* Qui negat principia scientiæ particularis, fieri potest, ut nihil penitus concedat eorum, quæ ipsi scientiæ subjiciuntur, ex quo fit, ut nihil ei reliquum faciat, quo principia sua tueri possit. Qui autem negat principia Metaphysicæ, vel is concedit aliquid, vel nihil. Si nihil, non erit cum eo disputandum. Omnis enim disputatio est ex aliquibus positis & concessis. Sin verò aliquid concedat, quicquid sit, hoc ipsum aliquo modo attinget jus Metaphysicæ, utpote quæ agit de Ente, ut Ens est, cui subjiciuntur omnia, quæcunque sunt in rebus, Proinde Metaphysicus ex iis, quæ ab adversario ponuntur & conceduntur, principia sua confirmare, & adversarium redarguere potest. Ad quem modum & Arist. 4. *Met.* generalissima principia multis modis declarare & probare contendit. Confer Thom. 1. *quæst. 1 art. 8.*

124 *Tertiò: Metaphysica scientiis inferioribus subjectas præscribit.*

Tertium principale munus Metaphysicæ est: disciplinis particularibus præscribere subjecta, & si opus sit, ea demonstrare. Ita tradit Averroës 3. *de cœl. comm. 4.* Et quoad præscriptionem objecti, in primis sciendum est, id non fieri modo Practico, quasi scil. Metaphysica jubeat hoc aut illud, ab hac vel illa scientia tractari. Sed id facit prorsus speculativè, dum scilicet Ens partitur ad determinatiores species vel modos essendi. In his partitionibus progreditur eo usque, donec offendat aliquid, quod ipsa tractare non possit. Hoc igitur dimittit, & quia nihilominus illud est aliquid per se scibile, oportet, ut ejus scientificam cognitionem persequatur alia aliqua scientia. Et sic tali scientiæ, quæ sibi præscindit istud subjectum, censetur Metaphysica id præscripsisse. Veluti Metaphysica dividit Ens in substantiam & accidens. Item substantiam dividit in corpus & spiritum. Hic offendit corpus, quod descendit infra abstractionem Metaphysicam. Non potest igitur id scientificè tractare. Ergo id dimittit. Hîc ergo ubi Metaphysicus desinit, incipit Physicus, & accipit illud subjectum sibi à Metaphysico relictum. Hactenus igitur Metaphysica Physicæ subjectum præscripsit. Idem est, si sub accidente descendatur ad quantitatem. Ita enim præscribetur subjectum Matheſi.

Atque ex his etiam patet, quod Metaphysicus præscribendo subjecta scientiis

particularibus, non agat quicquam contra abstractionem huic disciplinæ propriam: Neque enim attingit particularium scientiarum objecta, in ista præscriptione, scientificè ea tractando, sive cognoscendo, hoc est, earum naturas & affectiones considerando, & demonstrando, sed solùm præcognoscendo. Consistitque ista præcognitio, non in cognitione quidditativa, sed in his duobus. *Primò*, ut cognoscatur quid nominis: *Deinde* ut teneatur, An sit id, quod porrò inferiori scientiæ relinquitur, ut ex Aristot. docet in primis Zab. *lib. de trib. præcog: cap: 2. & l. 1. de Nat: Logic. c. 15. & l. de Nat: scient. constit: c. 2.*

Quid sit præcognitio subjecti.

126. Atque ex hoc etiam sequitur munus alterum, quod Metaphysica circa subjecta scientiarum particularium exercebat, nempe, quòd earum subjecta demonstret. Dictum enim est, quòd præcognitio, quæ ad subjecti præscriptionem requiritur, contineat notitiam τοῦ an sit. Igitur subjecta ista demonstrat, quod sint, locando ea in gradibus Entium, sive sub Ente accipiendo ista particularia subjecta. Atque hinc etiam ad probandum quòd ea sint, contra refractarium disputatorem uti potest suis generalibus indiciis, quibus essentiam declarat Metaphysicus, veluti, quod tale quid non involvat in quidditate ea, quæ ei tribuitur, repugnantiam, vel quod ab ea proveniant actus positivi, & quæ sunt i dicia alia.

Metaphysica quomodo demonstrat objecta particularium scientiarum.

127 Solet & inquiri: *An munus Metaphysicæ sit tradere modos sciendi hoc est doctrinam definiendi, distribuendi?* Sed hac de re, quod scil. id munus huic scientiæ non congruat, satis egi in Topicis, *cap: 29. n. 2. seqq. ubi vide.*

Quæstio de modis sciendi.

128 Id pro Coronide sub hoc titulo inquirendum est: *An Metaphysica subalternet sibi particulares scientias?* Id enim si esset, ex hoc speciale munus Metaphysicæ obtingeret.

ARTICULUS. II.

An scientiæ particulares subalternentur Metaphysicæ.

129 In hoc articulo videndum est de duobus punctis. *Primò* generatim aliquid constituendum est de subalternatione scientiarum. *Deinde* magis ad propositum deveniendum.

PUNCTUM. I.

In quo constituuntur conditiones ad subalternationem requisitæ.

130 Subalternatio scientiarum ex vi vocis ea est, secundùm quam scientia una est *sub altera*. Atque hinc subalternata scientia ambiguè dicitur. Solentque frequenter notare Doctores, quòd generatim loquendo de subordinatione scientiarum, possit ea in tribus attendi, nempe in subordinatione finium, principiorum, & subjectorum.

Vox subalternati exponitur.

131 Subordinatæ disciplinæ *ratione finium* dicuntur, quando unius finis refertur ad finem alterius Ita ars frænefactoria & equestris sunt artes subordinatæ. Nam finis frænefactoriæ ordinatur ad equestrem.

Subordinatæ disciplinæ ratione finium.

132 *Ratione principiorum* autem dicuntur subordinatæ, quando, quod in una disciplina conclusio est, in alia inferiori est principium.

Ratione principiorum.

133 *Ratione subjectorum* autem subordinatæ sunt, quando unius subjectum sumitur sub subjecto alterius. Idque potest esse bifariam. *Uno* modo, ut subjectum inferioris scientiæ, sit quasi species subjecti illius, quod subjectum est in scientia superiori,

Ratione subjectorum.

quomodo

quomodo scientia de homine subordinatur scientiæ de animali. *Altero* modo, ut disciplina inferior retineat subjectum scientiæ superioris, addat tamen ei differentiam accidentalem, quomodo Optica, quæ de linea visibili agit, subordinatur Geometriæ, quæ agit de linea: Et Musica, quæ de numero sonoro agit, subordinatur Arithmeticæ, quæ agit de numero: Et Medicina, quæ de homine sanabili agit, subordinatur Physicæ, quæ agit de homine. In his enim omnibus sumitur subjectum scientiæ superioris ad inferiorem, cum additione alicujus accidentalis differentiæ.

134 Atque hoc posterius genus subalternationis speciatim retinuit nomen subalternationis. Hîc enim est maxima dependentia disciplinæ inferioris ad superiorem. Ad hanc autem dependentiam insinuandam institutum atque impositum est nomen subalternæ scientiæ.

135 Cæterum conditiones ad istam rigorosè dictam subalternationem, aliqui tres, aliqui duas ponunt. Ut videre est apud Thom. 1. *post. lect.* 35. *& opusc.* 42. *cap.* 13. Hervæum. *qu.* 6. *prolog.* Bonav: *q.* 2. *prolog:* Zabar: *lib. de trib: præcog: cap.* 12. Suaretz. *disp* 1. *Met: s.* 5. 5. 49. Colleg: Conimb: 1. *post. cap.* 10. *q.* 2. *a.* 1. Pereir. *l.* 1. *de Philos. cap:* 13, 14, 15. Et Interpp. *ad* 1. *post. c.* 7. *t.* 20. *& c.* 10. *t.* 30. aliósque; Colligam omnes in summam.

136 *Subalternatio requirit duas scientias.*

primò ad subalternationem requiritur, *ut sint duæ scientiæ*. Ideó que subalternatio non est, de qua nunc sermo est, si maximè pars una ab alia in eadem scientia quandoque penderet. Hanc conditionem attigit etiam Suaretz. *d. l. n.* 47.

Deinde: *Illæ duæ scientiæ non debent esse oppositæ, sed subordinatæ*: hoc est, una debet esse superior, alia inferior. Ita sumitur ex ipso nomine subalternationis. Superior scientia dicitur *subalternans*. Inferior dicitur *subalternata*. Quanquam & coniunctim dicuntur subalternatæ scientiæ, quæ istiusmodi sunt, quia scilicet una illarum est sub altera.

137 *Eásque non oppositas.*

Tertiò: *Subiectum inferioris debet contineri sub subiecto superioris scientiæ.* Et in hoc hæc subalternatio deviat, ab ea, quæ est secundùm subordinationem finium. Quæ enim subordinationem habent ratione finium, non necessariò etiam habent subordinationem subiectorum, quam nunc ad disciplinarum subalternationem rigorosè dictam requiro. Ratio autem, cur rigoriosior subalternatio fiat in subiectis, quam in finibus, inde est, quod in scientia potior ratio est subiecti, quàm finis. Indéque in scientia sumitur à subiecto & unitas & distinctio. Hinc igitur ubi dependentia est in disciplinis quoad subiectum, fortior & arctior ea est, quàm si sit penes fines scientiarum. Loquor autem de subiecto scientiæ inferioris adæquatè & secundùm omne quod implicat. Nam si seorsim loquamur de re considerata in isto subiecto, iam non debet sub subiecto superioris scientiæ *contineri*, sed debet illud ipsum *resumere*. Quod tamen non necessariò intelligitur de totali subiecto scientiæ superioris, sed sufficit, si aliquam illius particulam præscindat. Neque enim Optica assumit quantitatem continuam in communi, sed tantùm lineam. Nec medicina assumit omne corpus naturale, sed tantùm hominem, & sic in aliis etiam potest esse satis, si pars subiecti de scientia subalternante accipiatur ad scientiam subalternatam. Atque ex defectu huius conditionis Chirurgia non subalternatur Geometriæ, Etsi principium aliquod Chirurgia ex Geometria sumat, veluti de curatione vulnerum orbicularium. Neque enim Chirurgiæ subiectum (corpus sanabile) continetur sub quantitate continua.

138 *Subiectum inferioris debet contineri in subiecto scientiæ superioris.*

Cur in disciplinis maior sit dependentia ratione subiectorum, quam ratione finium.

139 Quartò: *Scientia ſubalternata debet ſubjecto ſcientiæ ſubalternantis addere differentiam accidentalem.* Accidentalem autem differentiam dicimus, quæ non eſt eſſentialis. Ideoque non debet illa differentia addita eſſe per modum differentiæ ſpecificæ. Nec debet etiam eſſe per modum paſſionis, ſive affectionis eſſentialis. Atque ita animal, & animal rationale non poſſunt facere ſubalternatas ſcientias, quia rationale non eſt differentia accidentalis, ſed ſpecifica. Rurſus: Corpus & corpus mobile, vel quantum, non poſſunt conſtituere ſubalternatas ſcientias. Nam mobilitas & quantitas non ſunt in corpore per modum differentiarum accidentalium, ſed per modum proprietatum, ſive eſſentialium affectionum.

Qualis differentia debeat addi à ſcientia ſubalternata?

140 Cur autem talis differentiæ additio requiratur ad rigoroſam hanc ſubalternationem, explicant non malè Conimb. 1. *poſt. c.* 10. *q.* 2. *art.* 1. Dicam dilucidius. Inprimis ad ſubalternationem requiritur aliqua diſtinctio (iuxta dicta in prima conditione) etiam aliqua identitas, vel convenientia. Hæc autem non procedunt, ſi vel eſſentialis contractio ſit, vel affectio propria addatur ad ſubiectum. Nam cum affectio propria additur ad ſubiectum, ſiſtitur intra eandem diſciplinam. Uniuſcuiuſque enim ſcientiæ eſt demonſtrare affectiones proprias de ſuo ſubiecto. Proinde hinc non poſſunt effici diverſæ diſciplinæ. Cùm verò eſt contractio eſſentialis, hoc eſt, ad peculiarem ſpeciem, tum ſimiliter non neceſſariò ſunt diverſæ diſciplinæ. Genus enim & ſpecies, plerunque ad eandem diſciplinam pertinent. Subalternatio autem ſemper efficit diverſitatem diſciplinarum. Evidens igitur eſt, quod iſta habitudo ſubiectorum, quæ eſt per modum generis & ſpeciei, inadæquata ſit ad faciendam ſubalternationem. Et quanquam genus & ſpecies aliquando diverſas diſciplinas faciunt (cum ſcil. diverſitas eſt in abſtractione) tamen abſolute negari non poteſt, quin maior ſit diſciplinarum dependentia, cùm additur ſubiecto ſuperioris ſcientiæ differentia accidentalis, quàm cùm additur differentia ſpecifica. Subalternatio autem in ſcientiis ponitur ad ſignificandam maximam earum ab invicem dependentiam. Unde iſtis potius relinquendum eſt nomen ſcientiæ ſubalternatæ, quàm his. Antecedens patet. Nam cùm additur ſubiecto ſuperioris ſcientiæ differentia ſpecifica, conſtituitur nova ſpecies. Datâ autem novâ ſpecie dantur etiam propria principia, ex quibus demonſtrari poſſint paſſiones de illa ſpecie. Non opus igitur eſt, ut aſſumantur aliunde principia & demonſtrationes. At cùm accidentalis differentia apponitur ſubiecto ſcientiæ ſuperioris, tum non fit nova ſpecies, ſed ſolùm Entia diverſorum generum aggregantur, ideoque tales ſcientiæ ſumunt principia & demonſtrationes aliunde. Imò non habent proprias demonſtrationes ullas, ſed ſolùm tranſſumptas ex ſcientia ſuperiori ſubalternante. Atque hinc.

Cur differentia addita debeat eſſe accidentalis.

141 *Quintò* in ſcientia ſubalternata requiritur, *ut utatur principiis demonſtrabilibus.* Demonſtratio autem ipſa ſumitur ex ſcientia ſubalternante. Ita Optica cùm aliquid demonſtrat de linea viſibili, ſumit principium & medium demonſtrationis ex natura lineæ, quam contemplatur Geometra. Sic etiam cùm Muſicus aliquid demonſtrat de numero ſonoro, facit id aſſumendo proportionem, quæ eſt inter numeros, & ſic ſemper aliunde: hoc eſt, ex ſubalternante ſcientia tranſumit ſuas probationes.

141 Solent denique aliqui Doctores addere, quod ſcientia ſubalternata debeat addere differentiam, quæ ſit *ſenſibilis.* Ita facit Zab: *l. de trib: præcog. c.* 12. Et Keckerm. *in Syſtem. Log.* 511. & alii. Sed revera hæc conditio ſpuria eſt, quia ratio ſubalternationis

An ſubalternata ſcientia de-

tionis adæquatè consistit in maxima unius disciplinæ ab alia dependentia. De ea autem dependentia non apparet, quomodo ipsa varietur, sive differentia sensilis sit, sive non. Proinde prorsus per accidens est ad rationem subalternatæ scientiæ, an versetur in re sensili, an non. Neque sufficiens indicium hujus rei inde sumi potest, quod disciplinæ illæ Mathematicæ, quæ indubiè sunt subalternatæ, differentiam sensilem addunt. Neq; enim apparet ratio, cur non possit dissimile exemplum dari. Imò secus id est in Medicina, quæ subalternatur Physicæ doctrinæ de homine addendo homini sanabilitatem. Sanabilitas tamen non est differentia sensilis. Negat quidem Zabarella ibi subalternationem. Alii tamen etiam inter has disciplinas eam admittunt, inter quos est & Suarez. *disp:* 1. *Met. s.* 5. *n.* 46. His ita præmissis propiùs ad propositum accedo.

beat addere differentiam sensibilem.

PUNCTUM. I.

In quo probatur, Metaphysicæ non subalternari alias scientias.

143 Igitur nunc facile conficitur: Metaphysicæ non subalternari alias scientias. Fiétque id optimè, explicando, quod conditiones aliquæ ad subalternationem requisitæ hîc deficiant.

144 *Prima ratio.* Desunt autem potissimum duæ. *Prima* est, quod subjecta scientiarum particularium non addunt subjecto Metaphysicæ differentiam accidentalem, sed sumunt quasi speciem sub ipso. Mathesis enim sumit sub Ente, descendendo per accidentia, quantitatem. Physica autem sumit sub Ente, descendendo per substantiam, corpus. Quantitas autem & corpus habent se ad Ens per modum specierum. Habitudo autem quæ inter subiecta diversarum scientiarum est per modum generis & speciei, tollit subalternationem, ut priùs visum est.

145 *Instantia.* *Dices:* Physicam addere corpori mobilitatem. Corpus mobile enim est subiectum Physicæ. Mobile autem utique est differentia accidentalis. *Respond:* 1. Mobile non est differentia accidentalis, ut ea hîc sumitur. Differentia enim accidentalis hæc non solùm opponitur differentiæ specificæ. sed etiam illi differentiæ, quæ est in subiecto per modum proprietatis, ut suprà confirmatum est. Mobilitas autem est affectio propria corporis. Atque ita, si vel maximè Physicæ subiectum esset corpus mobile, nondum tamen Physica subalternaretur Metaphysicæ, ut rectè contra Ægidium id asserentem in *Prin: Phys:* disputat Perer. *lib:* 2. *de Phil natur. cap:* 1. *pag:* 62, 63. *II.* Non tam corpus mobile, quàm corpus Naturale, seu corpus quà corpus, aut substantia corporea, quatenus est substantia corporea, est subiectum Physicæ. *III.* Si omnino corpus mobile ponatur subiectum Physicæ, tamen sciendum est, in illa locutione Philosophos non sumere mobile pro passione aliqua, sed potiùs per id vocabulum idem significare quod Naturale. Atque ita mobile idem est, ac habens principium motûs & quietis. Et sic non significat differentiam accidentalem. Vide id iterum apud Perer *d. l.* 2. *de Phil. Nat. c.* 2. *p.* 67. *&* *c.* 3. *p.* 73. *&* *p.* 77. ad Nonum. Et adde Zabarell. *de Nat. scient. const: c.* 3.

146 *Secunda ratio.* *Altera* conditio, quæ hîc deest ad subalternationem aliàs requisita, est, quod scientiæ subalternatæ non habent propria principia ex quibus demonstrat, sed demonstrant solùm, principiis petitis ex scientiis subalternantibus. Singulæ autem disciplinæ speculativæ, in ordine ad Metaphysicam, de iis loquendo, sua propria &

adæquata Principia habent, quibus ad demonstrandum utuntur, quod adeò verum est, ut Aristoteles redarguat eos, qui de rebus Physicis, non Philosophantur ex causis Physicis 3. *d. cal. c.7.t.61.* Alia Argumenta mitto.

147 Loquor autem, in hactenus propositis, de rigorosè dicta subalternatione. Si enim molliùs vel latiùs loquamur, (intuendo, quòd particulares scientiæ præscindant sibi particulam subjecti Metaphysici) aliæ disciplinæ subalternatæ vel subordinatæ ad ipsam dici possunt. Quomodo boni autores quandoque loqui solent.

148 *Objectiones*, quæ contra hanc opinionem sunt, partim sunt tactæ, partim autem solent sumi ex insufficienti conditionum, ad subalternationem requisitarum, enumeratione; Partim etiam consistunt in modo loquendi, quod modò latiùs modò strictiùs vox subalternationis sumi solet, unde eæ ex dictis & fieri & solvi possunt.

TITULUS VI.
De attributis quibusdam Metaphysicæ.

149 Inter attributa Metaphysicæ. *primò* numero ea, quæ ei ex hoc conveniunt, quia ipsa est sapientia. Sunt enim sapientiæ varia attributa apud Aristotelem *l.1. Metaph. cap:2.* Deinde etiam agam de Unitate Metaphysicæ, ejusque ab aliis distinctione.

ARTICULUS. I.
In quo explicantur attributa sapientiæ.

150 *Sapientia est de omnibus.*

1. *Metaphysica sive sapientia versatur in rebus omnibus.* Id facit ipsa, Ens communissimè considerando, partim etiam agendo de universalissimis causis in quarum potestate cætera continentur.

151 *Est de abstrusissimis.*

2. *Metaphysica sive sapientia agit de rebus abstrusissimis.* Ita patet. Nam prima nostra cognoscendi ratio est à sensu. Unde quò quid est à sensu remotius, eò cognitu difficilius & abstrusius. Res autem Metaphysicæ à sensu sunt remotissimæ. Nam vel illæ sunt prorsus spirituales, vel maximè Universales. Sensus autem hæret in corporeis & singularibus.

152 *Certitudo scientia duplex.*

3. *Metaphysica sive sapientia est certissima.* Ad hanc rem distinguendum videtur. Nam certitudo scientiæ potest spectari in duobus. *Primum* in certitudine subjecti. *Deinde* in certitudine & evidentia demonstrationum. Igitur quoad modum posteriorem frequenter dici solet: disciplinas Mathematicas esse certissimas. Utuntur enim demonstrationibus valde evidentibus. Metaphysica igitur certissima est solùm, attendendo certitudinem subjecti. Versatur enim partim in rebus maximè Universalibus, partim in rebus divinis, quibus omnibus certitudo summa convenit. Confer Perer. *l.1. de philos. cap.16.*

153 *Aptitudo docendi est in duobus.*

4. *Metaphysica sive sapientia est ad docendum aptissima.* Hîc advertendum est, quod & Suarez *disp:1. Metaphysicâ sect: 5. num:26.* monet, quod aptitudo docendi possit intelligi in duobus: Primum *quoad modum* & ordinem docendi. Deinde quoad subministrationem *rerum.* Quoad priorem modum, Dialectica est ad docendum aptissima. Ipsa enim agit de noëmatibus, quæ pertinent ad modum intelligendi. Unde & τέχνη ἐπιστήμης hoc est, modus sciendi vocari solet. Metaphysica igitur ad docendum aptissima est, quoad rerum subministrationem. Quia enim universalissimos terminos explicat, quæ usum habent in quibusvis particularibus materiis, quomodo ista, ad docendum, aptitudinem non faciat?

5. *Metaphysica*

5. *Metaphysica sive sapientia per se appetitur & cognoscitur.* Ita relinquitur ex eo, quia Metaphysica est speculativa scientia. Generatim enim ratio speculativæ scientiæ postulat, ut per se cognoscatur & appetatur. 154

6. *Metaphysica est scientia nobilissima.* Ita patet ex objectorum nobilitate. Agit enim de Deo, & de divinis attributis, de Angelis atque adeò de iis, quæ supra alias res nobilitate suâ eminent. A nobilitate autem subjecti sumitur nobilitas scientiæ. Et confirmatur quòd Metaphysicæ est dominari & præcipere aliis disciplinis, eásque dirigere. Id autem utique illius eminentiam significat. Et quamquam politica etiam imperet, aliis disciplinis, (quo in sensu ab Aristotele ipsa ἀρχιτεκτονικωτάτη dicitur) tamen id solùm est, quoad usum sive exercitium earum in politia. Metaphysicæ autem imperium & directio, est quasi intrinseca scientiis, quia ejus beneficio, unaquæque scientia attingit veritatis cognitionem. Porrò, quòd imperium illud, quod Politica habet, in contemplativas etiam disciplinas, atque adeò etiam in Metaphysicam, non constituat eam his nobiliorem, patet, quia hoc modo etiam Theologiæ vel potius Theologis præcipit, quoad usum & exercitium ejus. In quantum Politici leges ferunt de officiis & muniis Theologorum, & sic in aliis. At sine dubio, Politica non est nobilior Theologiâ. Ergo imperium quod ipsa habet in usum disciplinæ, non facit eam aliâ disciplinâ nobiliorem. Ergo nec inde nobilior est Metaphysicâ 155

Metaphysica est nobilissima, ob imperium.

Politica non tam imperat in disciplinam, quã usum illius.

ARTICULUS. II.

De unitate Metaphysicæ.

Unitas significat indivisionem in se, & importat divisionem ab alio. Unde hic de duobus videndum est: 1. An & quomodo Metaphysica in se una sit. 2. An divisa sit ab omni alio. 157

PUNCTUM. I.

An & quomodo Metaphysica in se una sit.

In quæstione hac involvitur communis aliqua ratio habituum, unde parciùs hîc ea de re ago, reservatâ pleniori tractatione ad locum alium. 158

Dico igitur I. *Metaphysica est una Vtitate subjecti.* Ita patet. Nam omnia, quæ in Metapysicis tractantur, continentur sub Ente, junctâ abstractione huic disciplinæ propriâ. Sicut igitur Physica una est, quia omnia quæ in ea tractantur, continentur sub ejus subjecto, hoc est, corpore naturali. Ita etiam est in Metaphysica. 159

II. *Metaphysica non est una per se.* Ita patet, quia in habitu Metaphysico includuntur plurimæ conclusiones, veluti de uno, de perfecto, de Universalibus, de compositione, de duratione, de Deo, de Angelis, de substantia, de Accidente, quæ conclusiones non habent in eo habitu essentialem Unionem. Sunt enim singulæ per se completæ notitiæ. Non possunt igitur aliquid per se unum facere. Nam ex duobus vel pluribus Entibus completis, tale quid, id est, ens per se, fieri non potest. Nihilominus inter prædictas notitias est aliqua Unio. Habent enim, ut dictum est, Unitatem subjecti. Oportet igitur ut ista Unio saltem sit accidentalis, seu per aggregationem. 160

PUNCTUM. II.

An Metaphysica sit divisa à quovis alio, & præsertim à Logica.

160 Quæstionem hanc solùm propono propter Ramæos, qui Metaphysicam & Logicam dicunt esse eandem disciplinam, nisi quod ipsi πνευματολογίαν adhuc specialiter relinquunt. Annotabo igitur varia discrimina primùm.

161 *Metaphys. & Logica differunt variè.*

Primò Metaphysica & Logica differunt ratione finium. Finis enim Metaphysicæ est, speculari Finis autem Logicæ est operari. Atque hinc illa appetitur propter se. Hæc autem propter operationem.

II. Differunt *genere* Metaphysica est scientia. Logica autem est ars.

III. Differunt *obiectis*. Logicæ subiectum (considerationis) sunt notiones secundæ, quibus ad differendum mens nostra uti potest. Metaphysicæ autem obiectum, quod ipsa considerat, est omne ens, in quantum ens est, seu quod est à materia abstractum.

162 *Obiicis*: Logicam etiam versari in omni Ente, ut Aristot. insinuat. 1. *Rhet. c.* 1. Et facilè patet, Logica enim debet in universum iuvare intellectum ad omnes actus intelligendi. Intellectûs autem Obiectum sunt omnia Entia. Ergo & Logicæ.

163 *Quomodo Logicæ obiectum sint omnia Entia?*

Respondeo ad antecedens: Logicum versari in omni Ente, atque adeo omne Ens est obiectum Logicæ: sed id intelligendum est, de obiecto operationis Logicæ, ut prolixè exposui *in Introd: Log. c.* 1. *num.* 54. Id tamen obiectum operationis Logicę hoc est, illa omnia Entia Logica non tractat vel considerat. Non enim in Logicis, agitur de cœlo, vel homine, v.g. sed traditur in Logicis generalis modus definiendi & distribuendi rem quamvis, atq; adeò etiam cœlum & hominem. Rursus traditur ibi generalis modus discurrendi & argumentandi de re quavis, atque adeò etiam de cœlo & homine. Unde hoc ipso ipsa Entia aliis disciplinis relinquuntur, in quibus iuxta actus & essentias proprias considerentur, quod in particularibus materiis est evidens, & admittitur à Rameis. Nam secus, tollerentur omnes reliquę scientię. Logica enim versatur in omni Ente particulariſſimè, veluti in rebus corporeis & incorporeis, in virtutibus & vitiis, in morbis & sanitate, & sic deinceps, & tamen hoc non obstante sunt particulares disciplinæ, quæ de iis rebus agunt.

164 *Consectaria.*

Equibus, ut ad propositum veniam, duo colligo. *I.* Oportere aliquam scientiam distinctam à Logica esse, quæ agat de omni Ente, sive de Ente prout prę scindit à particularibus suis differentiis. Sicut enim aliud est modus sciendi Ens speciatim, (qui est in Logica) & aliud specialis scientia, quæ de ipso Ente agat. Ita etiam est aliud, modus sciendi Ens generatim, & aliud ipsa scientia Entis generatim concepti. *II.* Si Metaphysica & Logica debent esse Una disciplina, quia utraque versatur in omni Ente, tùm Physica etiam & Logica (idémq; est de reliquis scientiis) essent eadem scientia. Nam utraque versatur in rebus corporeis. Ratio paritatis clara est. Unde, in oppositum, si Logica & Physica adhuc distinctæ sunt, quia ista in corporibus versatur sciendo & cognoscendo ipsum: hæc verò in iis versatur, tradendo modum sciendi ista. Ergo etiam sufficienter distinguentur Logica & Metaphysica, in quantum in omni ente occupantur, quòd hæc versetur in Ente generatim, sciendo & cognoscendo ipsum: Ista tradendo modum sciendi (sicut alia omnia in peculiari, ita etiam) ens generatim.

165 *Secundò* argumentor: Plurima in Metaphysicis docentur, quæ nusquam doceri possunt

possunt in Logicis; imò nec uspiam ab iis in Logicis tractantur. Ergo vel ista in nullâ scientia tractabuntur, vel danda est Metaphysica. Consequentia est evidens. Nam omnes particulares scientias ista, quæ recensenda sunt, communitate sua transcendunt. Deinde absurdum est, illa in nulla scientia tractari. Pugnat enim id contra generalem scientiarum constitutionem. Sunt enim ipsæ ad hoc constitutæ, ut quicquid naturaliter intelligibile est, ipsæ distinctè & accuratè edoceant, cum naturalis nostra notitia admodum tenuis sit, ut porrò habitu superaddito, quo juvetur, opus habeat. At certè isti communissimi termini naturaliter intelligibiles sunt. *Secundum argumentum.*

Jam igitur veritas antecedentis patet, variorum terminorum Metaphysicorum inductione. Ubi Logicus agit, de Unitate, Veritate, Bonitate, perfectione, singulari, universali, necessario & contingenti, finito & infinito, permanente & successivo, simplici & composito, substantiâ & accidente, & ejusmodi pluribus aliis? 166

Solent dicere: De veritate, universalitate & singularitate agi in Logicis, quia Logicus propositionem in veram & falsam, universalem & particularem dividit. De substantia autem & accidente, agi in doctrina de subjecto & adiuncto. 167 *Exceptio Ramæorum.*

Resp: 1. Quid igitur fiet de cæteris, quæ memorata sunt? Ergò illa saltem facient, vel indicabunt peculiarem scientiam, quæ non potest alia esse, quã Metaphysica. 168

Deinde: Logicus solum agit de veritate & falsitate, universalitate & singularitate, necessitate & contingentia propositionum. At Metaphysica agit de iis prout sunt in terminis simplicibus. Quod si in Logicis non est idem contradictio in propositionibus, & contradictio in terminis simplicibus, quomodo coincidunt quæso veritas, verbi gratiâ, Entis, hoc est, simplicis termini, & veritas propositionis. 169

Tertiò: Substantia & Accidens non sunt nisi exempla subjecti & adjuncti: Unde sicut sub substantia homo, & sub accidente calor (cum exempla sint subjecti & adjuncti) non docentur ibi quidditativè & scientificè, ita etiam est id de Substantia & Accidente. Ergo pro tali illorum tractatione relinquitur Metaphysica. Et confirmatur, quod substantia sæpè potest exemplum esse adjuncti, & vicissim accidens esse exemplum subjecti. Adeò non coincidit in Logicis substantia cum subjecto, & accidens cum adjuncto. 170

Argumenta pro identitate Metaphysicæ & Logicæ ferè non sunt, nisi ex identitate subjecti, quod scilicet utraque versetur circa omne Ens, & quod multi termini traduntur in Logicis, qui etiam traduntur in Metaphysicis. Sed ad utrumq; genus argumentandi, quid responderi possit, ex dictis constitit. 172

TITULUS. VII.
De divisione Metaphysicæ.

Poteramus de materia hujus tituli, etiam sub priori titulo agere, quia multitudo partium pertinet ad essentiam & unitatem compositorum. Nihilominus ut clariora sint singula, separatim de ea ago, atque ita postquam hactenus actum est de natura Metaphysicæ in genere, nunc inquirendum est, quomodo dividi possit?

ARTICULUS. I.
Refertur & refutatur opinio Pererii, dicentis, Metaphysicam Dividendam esse in duas specie distinctas disciplinas.

Principio Pererius Metaphysicam dividit in duas specie distinctas disciplinas. 173

Hanc

Hanc autem suam sententiam proponit *l. 1. de Phil. c. 6: 7.* & ad hanc *c. 7.* constituit has propositiones. *I. Oportet*, inquit, *esse aliquam scientiam universalem, diversam à scientiis particularibus, quæ agat de Transcendentibus, & iis quæ sparsa sunt per omnes disciplinas, &c. II. Prædicta scientia universalis non debet agere de intelligentiis per se, & ut sunt species Entis, sed tantùm fortasse in ordine ad suum Subjectum, nimirum ut sint generalia principia & universales causæ omnium Entium. III. Necesse est esse duas scientias distinctas inter se, Unam quæ agat de transcendentibus & universalissimis rebus.* Alteram *quæ agat de intelligentiis. Illa dicitur prima Philosophia & scientia universalis.* Hæc vocabitur propriè Metaphysica, Theologia, &c. & tandem subjicit §. *ad posteriorem*: non debere videri absurdum, si ponatur quarta scientia speculativa, cùm ad id, ut inquit, manifesta & necessaria ratio cogat & impellat.

174 Ratio autem Pererii. *dict. c. 7.* hæc est, ad secundam (nam de prima ipsius conclusione nunc nulla controversia est) conclusionem, unde & confirmat tertiam. *Subjectum*, inquit, *prædictæ ipsius universalis scientiæ est indifferens ad omnes species Entis particulares, sive materiales, sive immateriales sint. Non debet igitur scientia considerans Ens universaliter sumptum, descendere ad tractationem & considerationem omnium specierum eius particularium. Vel enim descendet ad considerationem omnium specierum, & sic scientia universalis efficietur etiam particularis, imò tollerentur omnes scientiæ particulares, & una tantùm erit scientia omnium Entium*: quod absurdum est, & à nobis non admittitur: *Vel tantùm descendet ad species Entium immaterialium non autem materialium. At id est contra rationem. Cùm enim Ens indifferenter se habeat ad Ens materiale & immateriale, & communiter de utroque dicatur, aut non debet scientia agens de Ente, ut Ens est, descendere ad cognitionem Entis sive materialis, sive immaterialis, ut ita servet modum suæ considerationis; aut si transgrediens modum sui subjecti, & suæ considerationis, descendat ad inferiora & particularia Entia, nulla ratio esse potest, cur potiùs descendat ad considerationem rerum immaterialium, quàm materialium.*

175 Nihilominus hæc sententia admittenda non est. Nam inde, ut & Pererius inferebat, fiunt quatuor scientiæ speculativæ, quod pugnat contra communissimam Doctorum sententiam, à qua sine urgentibus & ponderosis rationibus temerè recedituur. Eas autem Pererius non habet. Nam prior ipsius discursus, in quo solo nititur, involvit duas falsas hypotheses. Prima est, quod supponit, distinctionem & limites scientiarum sumi à solo subjecto. Referendum enim id officium est ad subjectum, junctâ abstractione cuique disciplinæ propriâ; Prout id evidenter patet ex objecto Physicæ. Id non minus comprehendit (dimissâ abstractione, quam à materiâ signatâ habet) corpora singularia, quàm Universalia. Et tamen de singularibus corporibus in Physicis non agitur, sed solùm de universalibus: Ista tamen non arcentur, nisi quia sunt extra Physicam abstractionem, sive quia sunt materiæ signatæ immersa, & non ab ea abstracta. Supposito igitur, quòd in limitanda scientia, abstractio cuique disciplinæ propria sit jungenda subjecto cujusque Scientiæ, jam satis clara ratio dari potest, cur Metaphysicus agat de Ente: & cùm Ens indifferens sit ad materiale, & immateriale, de immateriali tamen solo tracter, dimisso materiali; quia & Ens in communi, & Ens immateriale continentur sub abstractione Metaphysicâ, Ens autem materiale non item.

Refutatio sententiæ Pererii.

176 *Expenduntur rationes Pererii.*

Limites scientiarum constituuntur à solis subjectis.

177 Altera falsa hypothesis Pererii est, quod supponit abstractionem, quam secundùm

dùm indifferentiam vocant, non esse abstractionem à materia, prout & nominatim disputat, *lib: 1 de philosophia cap. 6.* Sed hanc distinctionem suprà satis defendi *N. 47. hoc c.* Supposito igitur, quòd utraque abstractio, ea quæ est secundùm essentiam, & ea quæ est secundùm indifferentiam, sit abstractio à materia omni, utique & Transcendentia & substantiæ intellectuales, conveniunt in eodem genere abstractionis Ergo pertinent ad unam scientiam. Diversitas enim scientiæ sumitur juxta diversitatem abstractionum.

178 *Instantia.*

Dicis: Nihilominus alius modus abstrahendi est, qui convenit Transcendentibus & Prædicamentis; & alius qui convenit substantiis intellectualibus. Illa enim ut nunc supponimus, abstrahunt à materia secundùm indifferentiam, & proinde eis non repugnat, ut deinceps materiascant, ut Jamblicus loquitur, quod fit, cum rebus materialibus ea prædicata attribuuntur. Ibi enim sortiuntur identitatem ad res materiales. Ad id non est de substantiis intellectualibus. His enim repugnat prorsus materia, unde & secundùm essentiam à materia abstractæ dicuntur.

179

Respondeo primò. Nihilominus conceditur, quod conveniant Transcendentia, &c. & substantiæ intellectuales, in eodem *genere* abstractionis. Unitas autem, in genere abstractionis, ad unitatem scientiæ satis est. Nam *secundò*, si juxta varietatem in gradu abstractionis, prout ea purior est vel impurior, velimus secare scientias, tùm ex Physica fierent tot scientiæ, quot sunt essentiales divisiones. Nam illæ faciunt, vel indicant, corpora magis vel minùs universalia. At quæ minùs universalia sunt, sunt propiora suis singularibus, quàm magis universalia. Unde & minùs à materia signata abstrahunt, quàm magis universalia. Vide & Colleg: Conimb: *in Proœm: in phys. q: 1. a. 6. ad Sextum.*

ARTICULUS.

In qua expenditur sententia Taurelli, dividentis Metaphysicam in partem, quæ agat de iis quæ communiter conveniunt corporeis & incorporeis: & partem, quæ agat de substantiis incorporeis.

180

Nicolaus Taurellus Philosophus Clarissimus *in cæs. alp. pag.* 19. & 28. ait: Metaphysicæ partem aliam esse, quæ circa substantias incorporeas occupetur; & aliam quæ consideret ea, quæ pariter corporeis & incorporeis insunt.

181 *Incommoditas sententiæ Taurelli.*

Quanquam autem hæc divisio omnino adæquetur Metaphysicæ, tamen ex alio capite probanda non est. Nam trajicit ordinem partium Metaphysicæ, qui juxta istam divisionem haberi non potest. Nam inprimis, quænam ex istis partibus præponetur? Non ea quæ est de communibus Prædicatis rerum materialium & immaterialium. Nam sub istis etiam continentur substantia & accidens. Absurdum autem est de accidente prius agi, quam de substantia ulla, cujuscunque generis sit, quia totum genus accidentium toto genere substantiarum posterius, cùm etiam in Angelis & anima, quæ entia immaterialia sunt, dentur Accidentia, quæ in iis fulciuntur, & ab iis dependent. Quid quod eo in processu necessariò hiatus contingeret in Metaphysicis. Nam Metaphysicus, persequendo communia ista rerum & materialium & immaterialium, attributa, cùm commodè persequi posset Doctrinam substantiarum immaterialium post generalem doctrinam substantiarum, istis dimissis, atque adeò turbatâ connexione, faceret saltum ad doctrinam accidentium.

Nec

182 Nec potest pars illa præponi, quæ est de substantiis immaterialibus. Nam generalia priùs docenda sunt, quam specialia. Et proinde antequam agatur de substantia immateriali, agendum est de substantia simpliciter.

183 Nec obstat, quod hæc specialis Metaphysicæ pars nobilior & dignior est aliâ. Nam disciplinæ non ordinantur secundùm ordinem dignitatis, sed secùndùm ordinem naturæ, & melioris cognitionis.

ARTICULUS. III.

In quo expenditur divisio Keckermanni, facientis Metapysicæ partes tres, quarum Prima *agat de Divisionibus Entis:* Altera *de cognatis:* Tertia *de oppositis.*

184 Ita distribuit Keckermannus *in compend: Metaph: cap:* 1. Sed mala est hæc divisio, quæ multiplicem genuit confusionem in Keckermanni compendio, ut rectè observavit clarissimus Dominus Jacob. Martini *disp.* 1. *Meth: q.* 23. Nam primò supponit, subjectum Metaphysicæ esse solùm Ens creatum & finitum. At id subjectum nimis angustum est, ut antea disputavi. Deinde affectiones Transcendentales, quæque adeò & Substantiæ & accidenti conveniunt (Unitatem, Bonitatem, &c. dici) coarctavit ad solam substantiam. At cùm de Ente in Metaphysicis agatur generaliter, prout præscindit à substantia & accidente, cur non agatur etiam de affectionibus illis ibi generaliter? Sicut enim Accidens est Ens per dependentiam ad substantiam, ità etiam idem est Unum, Bonum, &c. per dependentiam ad substantiam, sumptâ ratione partim ex Analogia Entis, partim ex identitate affectionum transcendentalium ad ipsum Ens.

ARTICULUS. IV.

In quo proponitur & perpenditur Divisio Metaphysicæ, in partem universalem & specialem.

185 Igitur vulgatissimè dividitur Metaphysica in partem universalem & specialem, & quidem commodissimè, petitáque ratione ex natura cuiusque disciplinæ speculationis.

186 Igitur id inprimis certum est, quod unaquæque scientia debeat suum subiectum plenè tractare. Ergo omnis scientia debet primum accuratè tradere Doctrinam generalem de subiecto suo, pervestigare eius generalia principia, & generales affectiones. Prout hoc Aristoteles de corpore ntaurali fecit *in lib. phys.* ἀκροάσεως. Jam præterea debet unaquæque scientia considerare species (eo modo intellectas, quo eas quæque habet) subiecti sui. Nam ad rationem totalis scientiæ requiritur, ut habeat subiecti species, per Zabarell: *lib. de trib: præcogn: cap:* 2. Prout & hoc Aristoteles prosequutus est, de corpore naturali, in cæteris libris Physicis. Atque hinc Physica dividitur communiter in partem universalem & specialem, iuxta sensum eum, qui insinuatus est.

187 Ex his autem sequitur, quod Metaphysica etiam debeat agere de Ente universaliter & specialiter, quodque hinc commodissimè dividi possit in partem universalem, quæ agit de Ente communissimè, eiusque communibus principiis, communibúsque

munibúsque affectionibus: Et partem specialem, quæ agat de speciebus Entis, hoc est, de substantia & accidente, & quæ deinceps sub illa sunt. Non enim potest diversitatis ratio utrobique dari.

Goclenio tamen *in disp: Metaph: disp: th.* 1. displicet hæc divisio, & aliter procedit, tum hîc, tum in procœmio illius *lib: thes.* 6. *& seqq*: ubi scientiam aliam ait esse generalem, quam primam Philosophiam vocat. Et aliam vocat Metaphysicam & transnaturalem, quam subdividit in Deum & Mentes. *Partes*, inquit, *eius duæ sunt: Deus, & mentes.* Incidit sic profectò Goclenius in Scyllam, dum vult vitare Charibdim. Nam partes scientiæ non possunt esse subiecta eius partialia. Et quis feret, Deum, hoc est, substantiam nobilissimam, esse partem Metaphysicæ, hoc est, habitus, sive accidentis cuiúspiam, & propter hanc ipsam absurditatem refutavit eam suam opinionem *l.* 1. *controv. Log: c.* 1. *q.* 7. Quod autem potissimam istius divisionem, quam recitavi, attinet, si habeat hunc sensum quòd Metaphysica constituat duas specie disciplinas, iam satis contra eam dictum est *artic:* 1. *huius tit.* Sin sensum habeat alium, ut istæ partes intelligantur per modum partium integrantium eandem scientiam, iam revera ea coincidit cum divisione nostra, quam tamen impugnare intendit. Sed nunc ad partem illam communem sive universalem progrediemur. 188

CAPUT. II.

De Ente in genere ejusque principiis.

1. *Ens est quod habet essentiam.*
2. *Essentia igitur est id, quo Ens est Ens.*

COMMENTARIUS.

In hoc capite de quatuor nobis agendum. *Primò* vox Entis & non entis cum æquipollentibus declaranda est. *Deinde* differendum est de ipsa Entis quidditate & definitione: Et *Tertiò* de conceptu Entis in ordine ad inferiora: *Denique* quartò de principiis ex quibus demonstrat Metaphysica. 1 *Proponuntur tractanda.*

TITULUS. I.

De voce Entis & Æquipollentibus, item non Ente.

Principio quia Ens in priori disputatione constitutum est subiectum Metaphysicæ, nunc id porrò declarandum est. Repetendum autem nunc est, sermonem esse de Ente reali. Hoc enim intelligebatur, cùm illud subiectum huius disciplinę poneretur.

ARTICULUS. I.

De voce, Ens.

Igitur Ens non uno modo sumitur. Principales significationes sunt hæ: *Primò* sumitur latissimè pro omni eo, de quo aliquid affirmativè enunciari potest. Estque ratio huius appellationis, quod affirmativa enunciatio fit per verbum EST: Cæcitas EST in oculo. Sic Aristot. 4. *Metaph: cap.* 1. Privationes & negationes, adeoque Entia rationis, vocavit Entia: Possuntque adeò sic etiam Entia rationis vocari Entia, 2 *Variæ significationes Entis explicantur.*

Entia, sicut statua Cæsaris vocatur Cæsar: aut imago hominis in speculo vocatur Johannes, nempè propter imitationem istam, & similitudinem.

Deinde: strictissimè dicitur ens proeo, quod est incorruptibile. Sicut Augustin. ait, *lib. 7. confess. cap:* 11. *Id*, inquit, *verè est, quod incommutabiliter manet.* Et *lib.* 8. *de Civit: Dei, cap.* 11. *Quæ creata sunt*, inquit, *etsi videntur esse, non sunt tamen: Et Deus solus qui æternus est, essentiæ nomen verè habet.*

Rursus attendendo significationem concretivam in voce Entis, videtur ea locum habere in solis Entibus creatis. Nam concretum insinuat compositionem, quæ non potest Deo convenire. Unde sic nec Ens videtur vocari debere, sed Entitas. Quo videntur Theologi aliqui respicere, cum in descriptione Dei aiunt: Deum esse (non Ens, sed) *essentiam* spiritualem, &c.

Denique, Ens vocatur, quod veram, & realem, & positivam essentiam habet. Quomodo Deum & Ens creatum vocamus Ens, contra posteriores significationes: non autem privationes & Entia rationis, contra primam significationem. Prolixiùs hæc proposui *Introd. Log: c.* 4. *n.* 11. *seqq: in Comm.*

3 *Ens nominaliter & Participialiter sumptum quid sit?*

Aliter Ens sumitur dupliciter: Nominaliter, & Participialiter. Ante cuius distinctionis declarationem sciendum est: Participia significare actus suorum verborum, ut: *Scribens* dicitur, qui actu scribit: *Currens*, qui nunc actu currit, & sic in cæteris. Nomina autem non solent connotare actus. Neque enim *homo* vocatur ea res, quæ nunc actu existit. Sed nihil attinet ad significationem hominis, an res eâ voce significata actu existat, an verò sit demum possibilis. Dicitur utrumque sine repugnantia: Homo producibilis, & homo productus. Sic igitur quando Ens sumitur ad modum Participii à verbo *sum*, tum est illud quod actu est in mundo. Sumptum autem ad modum nominis, tum perinde est, sive existat, sive non, hoc est, indifferenter dicitur, ad id quod possibile est, & quod jam dum existit. Posteà autem declarabo, quæ significatio ex utraque resolutione nunc hîc valere debeat.

Voces æquipollentes sunt *Res*, & *aliquid.*

ARTICULUS.
De Voce Rei.

4 *Unde dicatur Res?*

De voce Rei, notat Armand: de Bello Visu, *l.* 2. *Lexici sui cap:* 14. dupliciter eam accipi: vel enim derivatur ex Participio verbi *Reor*, hoc est, à ratus, a, um. Et sic rem nihil aliud esse ait, quàm id quod firmum esse habet. Dicimúsq; secundùm hanc significationem Ens reale, ut proinde res sic significet essentiam, sed cum independentia à ratione. Opponitur enim Ens rationis ei, quod res sive ens reale est. Aliter autem res derivari potest ex prædicti verbi præsenti tempore, ut res sit, de quo *rerù*, hoc est, opinaris vel concipis aliquid.

Et secundùm hoc ampliari potest *Res* etiam ad entia rationis. Unde utrinque & in voce Entis, & in voce Rei relinquitur æqualis æquivocatio. Ego existimo in communi modo loquendi, rem prorsus idem esse quod Ens. Etsi per priùs dicta non diffitear,) ut mirer, cur id neget Suarez *disp:* 3. *s.* 2. *num.* 13.) vocem Rei aliquando connotare carentiam fictionis. Hæc tamen carentia fictionis à Metaphysicis sub voce Rei non connotari solet, sed sub voce veri.

Avicenna 1. *Metaphysic.* distinguit Ens, & rem, ut Res significet ipsam & quidditatem præcisè, Ens autem connotat actum essendi. Sed hoc discrimen non esse firmum apparet ex iis, quæ suprà dixi de Ente nominaliter sumpto.

ARTICULUS

ARTICULUS III.
De voce aliquid.

5 *Aliquid unde dicatur.*

*Aliquid Armandus ubi suprà, cap.*23. ait dici, tanquam *aliud quid*, indéque sicut unum dicit indivisionem cujusque in se, ita ait aliquid significare divisionem ab alio. Atque sic summatim Ens vocatur aliquid, in quantum habet essentiam distinctam ab alio. Nihilominùs quia aliquid non solet à Metaphysicis poni inter affectiones Entis, (quod secundum Etymologiam *Armandi* faciendum esset,) sed communiter ejus fit mentio, tanquam æquipollentis Enti, utique meliùs dicetur aliquid, tanquam habens *aliquam quidditatem*, quam Etymologiam etiam tradit *Suarez disputat. Metaphys.*3. *sect.*2. *num.*1. & plenius *num.*5.6. Item *Fonseca* 1. *Met. c.*2. *q.*5. *s.*2. Congruítque hoc Græcæ voci Τὶ, quâ *Aristoteles* utitur. Eam enim interpretes vertunt per vocem *Quid & aliquid.*

Aliquid æquipollet Enti.

Aliâs quoad latitudinem significationis suæ est revera æquipollens ad Ens, ut mirabile sit, quòd *Timplerus, lib.*1. *Metaph. cap.*2. *in Theorem. & q.*3. aliquid facit Entis genus: neque merentur referri, quæ ibi pro se habet. Est igitur animadvertendum, sicut de Ente antè dictum est, illud aliquando latè sumi, ut comprehendat etiam negationes & privationes, adeoque ea quæ verè sunt non Entia, aliquando verò stricte, ut contradistinguatur contra ista: Ita etiam esse in voce aliquid. Illud igitur secundum latam significationem suam comprehendit etiam Entia & non Entia, ut rectè ait *Fonseca* 5. *Metaphys. cap.*1. Secundùm angustiorem tamen excludit, sicut & Ens. Adeoque sicut *Timplerus* ait, *Aliquid* positivum & *Negativum*; ita etiam rectè dici potest (ad omnimodam τῶ aliquid & Entis æquipollentis) *Ens* positivum & *negativum*. De quo videri potest *Gerhard.* De monte in *Thom. de Ente & Essentia init.*

ARTICULUS IV.
De voce non-Ens.

6 *Non-Ens quot modis dicatur.*

Quot modis sumatur Non-Ens, ex superiùs dictis facilè colligi potest. Igitur primò erit Non-Ens, quod non est æternum. Quomodo omnes creaturæ erunt non Entia. Deinde erit Non-Ens, quod non habet positivam essentiam & realem. Supra hæc omnia tamen, Non-Ens aliquando vocatur, quod habet esse diminutum & imperfectum, vel nondum actuatum, quomodo accidentia, materia, Ens potentiale, &c. vocantur Non-Entia. De quo vide *Scalig. exerc.* 307. *sect.* 24. *Perer. l.*4. *de Philosoph. antiq. cap.*15. aliósque. Eleganter loquitur *Marsilius Ficinius Ennead.*1. *l.*8. *in Plotin. cap.*3. Non-Ens aliquando ait dici pro eo, quod *non est verè Ens*, (hoc est, quod est Ens imperfectum & diminutum:) aliquando verò pro eo, quod *est verè Non-Ens*, hoc est, quod simpliciter nihil est.

7 Constitutis igitur nunc variis significationibus Entis & æquipollentium, item Non-Entis, nunc constituendum est, quænam significatio nunc acceptanda sit: Quæro specialiùs ad hanc rem.

ARTICULUS V.
An negationes vel aliâs Entia rationis comprehendat Ens, ut in Metaphysicis tractatur?

8 Hæc quæstio solvi potest ex dictis priori capite. Unde resumo. 1. Negationes,

ut

ut & in genere, Entia rationis, non ſunt per ſe intelligibilia. Ergo & per ſe non poſſunt tractari in ſcientia. Hæc ibi ſatis deducta.

2. Atque tunc ſequitur: Ens in Metaphyſicis non declarandum eſſe, ut ejus tractatio accommodetur ad iſtas negationes, & quævis alia Entia rationis. Subjecti enim conſtitutio in unaquaque diſciplina reſpicit non ea, quæ per accidens & ſecundariò in ſcientia cognoſcuntur, ſed quæ ibi primariò & ex inſtituto cognoſcuntur.

3. Nihilominus quia negationes & alia Entia rationis ſolent latiſſimè extendi, idcirco nulla diſciplina convenientior eſt, ad eorum tractationem (ſecundariam) quàm Metaphyſica. Unde de iſtis infrà pro appendice ad hunc librum agam.

ARTICULUS. VI.

An vel Deus ſolus, vel ſolùm Ens creatum intelligatur per Ens in Metaphyſicis?

Superiùs referabatur duplex ſignificatio Entis, quarum altera ſolùm Deum, altera ſolùm Ens creatum comprehendebat: Atque hæc eſt hujus quæſtionis occaſio.

10 Statuendum igitur eſt. ***Deum & Ens creatum ſimul contineri ſub Metaphyſica ſignificatione Entis.*** Ita apparet, quod quæ de Ente Metaphyſicè ſumpto enunciantur, communiter utrique conveniunt, quod patebit magis ex mox declaranda definitione Entis. Talia ſunt Ens ipſum, Unum, Verum, Bonum, &c. Unde relinquitur, quòd Ens, & quæ ad ipſum pertinent, in Metaphyſicis ita declaranda ſint, ut utrique poſſit accommodari talis tractatio.

11 *Obiectiones.* Contra hanc ſententiam ex duplici principio diſputari poteſt: ***Altero***, quòd Deus cum Ente creato, non poſſit in eadem ſcientia conſiderari. Sic enim redigerentur iſta ſub unum genus, quod abſurdum eſt, cum corruptibile & incorruptibile differant genere. ***Altero***: Quòd Deus non poſſit tractari in Philoſophica ſcientia, ſed ſolùm in Theologia, id quod video recentiores quoſdam defendere velle. Probántque ita, quia Deo non conveniat genus, nec affectio, nec principia, quæ omnia conveniunt illi, quod ſub aliqua ſcientia continetur. Repugnant autem iſta Deo, partim quia inſinuant aliquid eſſe prius Deo, partim quia Dei tollunt ſimplicitatem.

12 *Corruptibile & incorruptibile quomodo differant genere?* Nihilominus hæc non ſunt ſatis efficacia. Nam contra primum diſcurſum. 1. Sciendum eſt: Genus, in quo differunt corruptibile & incorruptibile, non intelligi aliud, niſi genus Phyſicum, quod nihil eſt aliud, quàm ſubiectum, ſive materia (ut declaravi latius *in Introd: Logic: cap: 2. num: 4. comment.*) ut ſic nihil iſtius axiomatis veritati derogetur, per tractationem Dei & Entis creati in communi aliqua ſcientia. 2. Aliàs etiam abſurdum non eſt: Deum cum Ente creato convenire in aliquo genere, quale quidem ſubiectum ſcientiæ debet eſſe ad ſua inferiora. Nam tum genus non intelligitur exquiſitè, quia remotâ conſideratione Dei ex Metaphyſicis, adhuc tamen Ens non eſt genus accuratè loquendo, ad ſua inferiora, veluti Subſtantiam & accidens, aliáque, ut mox videbitur.

13 *Solvitur altera obiectio.* Quòd autem in altero diſcurſu tangebatur, repugnare Deo, ut tractetur in aliqua ſcientia Philoſophica, ad id particulatim reſpondendum eſt.

14 *Quale genus* ***Repugnat Deo genus.*** Reſp: Verum id eſt, ſi de genere propriè ſic dicto intelgatur. At id non requiritur in ſcientia, ut modò dictum. Genus enim ibi requiſi-

tum

tum sufficit, si sit qualecunque superius in prædicationis amplitudine, hoc est, genus ibi vocatur, quod habet essentiam tam latam, ut aptum sit de rebus distinctis prædicari. Atque hoc habet Ens, dicitur enim Deus Ens, & creatura Ens. *requiratur ad scientiam.*

2. *Repugnabant affectiones.* Resp. Non ita est. Deo enim convenit immensitas, omnipotentia, & alia. Tenendúmque est in scientia requisitam affectionem non esse de prædicamentis accidentium, sed satis esse, si sit prædicatum demonstrabile de Subjecto. Quódque ita sit, apparet, quia Ens sufficienter scibiles affectiones habet (Unum, Verum, Bonum, &c.) quæ tamen accidentia prædicamentalia non sunt, hoc ipso, quia Transcendentia sunt. 15 *Qualet affectiones requirantur ad scientiam.*

3. *Repugnabant principia.* Resp. In scientia requiruntur principia, sed inprimis respectu affectionum. Harum enim ad scientiam requiritur demonstratio in scientia. At ista sine affectionum demonstrabilium principiis dari non potest. Cæterùm etiam principia divinorum attributorum, ex quibus illa inesse demonstrentur, dari non repugnat, ut deinceps patebit. Sed hac de re etiam alibi disputo. 16 *Qualia principia?*

ARTICULUS VII.

An Ens in Metaphysica sumatur Nominaliter, an Participialiter?

Assumendo superiores definitiones Entis Nominalis & Participalis breviter dico: Ens Nominaliter nunc sumendum esse. Nam Ens dividitur in Ens actu, & potestate. Unde consequens est, Ens ut sic sumptum præscindere ab actu essendi, adeóque nominaliter verè sumi. Participia enim solent actus suorum verborum significare. Unde Ens, quod est Participium, est, quod actum essendi habet, sive quod est Ens actuale. 17

TITULUS II.

In quo declaratur definitio Entis.

Primò illa definitio sit sine genere. Ens enim est Prædicatum communissimum, & plus quàm genus generalissimum. At generalissimum non potest habere genus. 18 *Ens rectè definiri sine genere.*

Contra hæc *Timplerus, lib.* 1, *c.* 3. *q.* 1. ait: Ens habere genus, nempe, intelligibile & aliquid, ut noviter, ita & inceptissimè. Nam si Ens esset species ad intelligibile & aliquid, tum in Ente esset quid, quod non esset intelligibile, & aliquid, differentia scilicet hoc genus restringens. De nullius enim speciei differentia debet prædicari illius speciei genus: Veluti Rationalitas (quæ est differentia hominis, cujus genus est animal) non est animal: Vide *Arist. 6. Top. c. 6. §. 9. & 14.* & *Porphyr. in Isag. c. 7. §. 5.* At si illud, quod generi Entis (alicui & intelligibili) supraponitur ad coarctandum illud genus, non est aliquid, nec intelligibile, quomodo adhuc est differentia vera? Idémq; discursus fieri potest de Essentia, quam facit alteram speciem intelligibilis, cum Ente illud dividentem. Novo adhuc errore. Essentia enim est quasi differentia Entis. At illam non posse cum sua specie in eodem genere esse diu docuerunt Logici. *Vide Introd. Log. c. 2. num. 29.* Et certè nihil verius continetur in sententia *Timpleri*, quàm quòd illa differẽtia non sit aliquid, vel intelligibile. Nam conceptus Entis est simplex, nec admittit compositionem ex genere & differentia, cùm Ens sine incommodo prædicetur de simplicissimo, quod fieri non posset, si 19 *Obiectiones Timpleri.*

Ens ut sic involveret aliquam compositionem, ex genere scil. superiori, & differentiâ additâ.

20 *Entis genus non est aliquid.* Deinde in specie, Ens non potest pro genere habere *aliquid*. Nam æquè latè patent. Et ea, quæ in uno est latitudo, vel angustia, similiter est in altero. Unde non magis aliquid potest esse genus ad Ens, ac Ens ad aliquid.

21 *Nec intelligibile.* ***Intelligibile*** autem non potest esse genus, quia de Ente prædicatur per modum affectionis. Esto sit communis affectio ad Ens, & alia, ut vult ***Timplerus***. At affectio non potest esse genus subjecti, per *Arist. 4. Top. c. 6. §. 3.* ubi inde docet: Album non posse esse genus nivis.

22 Reverà igitur nullum est genus Entis. Igitur & nulla est vera differentia Entis. Adhibentur tamen plura vocabula, inter quæ est abstractum Entis loco differentiæ: ut per plura clariùs intelligatur, quod in uno vocabulo est obscurius. Dicamus eâ de re pleniùs. Igitur Quæritur:

Quid sit habere essentiam.

23 Primò tenendum est vocabulum *Habere* esse necessitate extortum, nec, si rigorosè loquamur, satis rei ipsi esse congruum. Propterea, quòd vox illa videtur importare reale discrimen inter Ens & essentiam, quod non est admittendum de istis transcendenter sumptis. Nam si Ens & Essentia, ut sic, essent realiter distincta, ut habens, & habitum, tum Deus non rectè diceretur Ens, in quo essentia non est ab ipso distincta, ut de aliis taceam. Animadvertendum tamen; similem necessitatem esse in aliis, ubi similiter non est realis distinctio habentis, & habiti. Nam frequentes sunt locutiones, quâ Deus dicitur *habere divinam naturam, & habere omnipotentiam*, & alia, in quibus tamen nulla realis distinctio locum habere potest. Si minus incommodum est dicere, Ens est, cui *convenit* essentia, dicatur ita.

24 *Entitas & essentia quomodo distinguuntur.* Deinde quoad vocem ***Essentiæ*** sciendum est, aliquos Doctores (vide *Gerardum de Ente, & essentiâ* in initio) ponere discrimen inter Entitatem, & essentiam. Indéque *Essentiam* vocant actum Entis, non simpliciter, sed ejus, quod positivum & reale est. *Entitatem* autem aiunt latiùs dici, proportionaliter ad generalissimam significationem Entis, ut, sicut in ea privationes dicuntur Entia, ita etiam dicantur habere (non essentiam, sed) Entitatem. Hæc distinctio ad docendum non est adeò inutilis.

25 *Æquipollentia ad essentiam.* Aliter essentia vocatur ***Esse rei***, ***Natura***, ***Quidditas***, item *forma*. Sciendum tamen: *Esse* bifariàm dici. Est enim esse essentiæ, & esse existentiæ. Hoc est, esse aliquando significat ipsum existere cujusque rei, aliquando autem significat essentiam præcisè, quæ ut sic est indifferens, an sit producta sive existens, an verò solùm producibilis. *Natura* autem vocatur eadem essentia, per ordinem ad operandum. Et *quidditas* vocatur essentia, secundùm quod per definitionem indicatur, atque adeò in quantum pluribus conceptionibus manifestatur, ut rectè docet *Zab. lib. 3. de Method. cap. 13.* & confer *Arist. 2. Post. c. 6.* *Forma* autem vocatur essentia, sed ea, quam vulgò formam totius vocant. Atq; hæc forma totius forma dicitur, quia est ultima actualitas, à qua Ens aliquod est Ens.

26 *Percensentur varia indicia essentiæ.* Nunc, ut enucleatiùs dicam, quid sit habere essentiam, sciendum est: Metaphysicos variis viis uti ad id declarandum, ut benè persequitur *Suarez, disp. 2. Met. s. 4. num. 56.* ***Principaliter*** igitur declaratur essentia per ordinem ad *operationem*, (latè sumendo hanc vocem pro omni influxu cujusvis causæ.) Atque ita essentiam habere, est operari, vel influere ad aliquid. Atq; hoc ex ipsis terminis clarum est, quòd

essentiam

essentiam operatio indicet. Neque enim fingere possumus, quomodo aliquid verè operetur, & tamen non sit, sive habeat essentiam. Et sic eleganter in *Plutarch. de primo frigido*: ὡς τῷ εἶναι ἐνεργεῖν ἀκολουθεῖ, οὕτω τῷ μὴ εἶναι τὸ μὴ ἐνεργεῖν, *ut ipsius esse consequens est operari, ita ad non esse consequitur, non operari.* *Declaratur ex operatione.*

26 *Deinde* hoc declarari potest per ordinem ad *affectiones*. Igitur sic habere essentiam est habere veras affectiones. Hoc etiam satis patet. Cùm enim affectiones (ex vi nominis) requirant aliquid quod afficiant, quódq; adeò ipsas sustentet, utique non potest nihil esse, quod veras affectiones habet. Atque huc pertinet vulgatum illud: *Non Entis nulla sunt accidentia.* Ergò cujus sunt accidentia, sive attributa, illud erit Ens. *Ex affectionibus.*

27 *Tertiò* declaratur per ordinem ad *definitionem*. De hoc etiam patet. Nam definitionis partes sunt genus & differentia, quæ nomina sunt significativa essentiæ. Unde quod genus & differentiam habet, utique essentiam habet. Hîc tamen addendum est: Non esse hunc modum notificandi essentiam reciprocam. Etsi enim, quicquid definitur, Ens sit; tamen non vicissim, quicquid Ens est, id etiam definitur. Est enim definitio Instrumentum notificandi non essentiam simpliciter, sed essentiam rerum compositarum, ut alibi docetur. *Ex definitione.*

28 *Quartò* declaratur essentia per *Negationem*. Et sic essentia est ille actus, qui non involvit repugnantiam, atq; sic Ens dicitur omne illud, quod non involvit repugnantiam, ut sit vel fiat. Atq; sic non sunt Entia, *Hirco-Cervus*, *Homo sine anima*. *Deus ab alio creatus*, *&c.* Nam si aliqua res est Cervus, non est Hircus, & vicissim; Et si est sine anima, non est homo, & contrà. Item si est Deus, est primum Ens & independens. At si id est creatum, non est primum Ens, vel independens. Et sic in aliis. *Per negationem repugnantiæ.*

Atque sic ex his puto clarum esse, quid Metaphysicus voce essentiæ intelligat. Nunc declarandus est Conceptus Entis in ordine ad sua inferiora.

TITULUS III.

De conceptu Entis in ordine ad inferiora.

29 Primò animadvertendum est: Conceptum Entis duplicem poni. Alius est conceptus formalis, alius objectivus. *Obiectivus conceptus* est nihil aliud, quàm ipsa res intellectui objecta. Meliùs alii *rem intellectam*, *& intentionem intellectam* vocant. Vocantúrq; istæ res intelligibiles *conceptus*, quia de iis concipi aliqua forma potest in intellectu. *Formalis* autem *conceptus* est, ipsa forma vel species in intellectu existens, quam res intellectui objecta eidem intulit. Veluti (ut rem crassè declarem) intueor equum qui currum trahit, indéque mente meâ considero equum. Hinc igitur in intellectu meo est etiam species, vel forma quædam, realem istum equum repræsentans. Igitur equus ipse trahens currum est objectivus conceptus, seu quod idem est, est res intellectui objecta. Forma autem ab illo in mentem meam illata, est conceptus formalis. *Conceptus obiectivus.* *Formalis.*

30 Est autem observandum: Conceptum formalem, si verus sit, conformem esse conceptui objectivo. Unde perinde est, nunc de hoc vel de isto quærere: Duo solùm sunt discrimina, quæ notavit *Suarez* 2. *s.* 1. *num.* 1. Primò; objectivus potest esse Ens rationis, at formalis (etiam de Ente rationis factus) est Ens reale, nempe vera qualitas in mente hærens, eámque actuans. Deinde conceptus objectivus potest esse aliquid universale. At conceptus formalis semper est aliquid singulare, etiamsi de universali fiat. Hæret enim iste formalis conceptus in huius vel illius concipientis *Discrimina conceptûs formalis, & obiectivi.*

concipientis intellectu. At hæc sunt indicia singularitatis. Atque hoc, contra reprehensionem *Montorii de Univers. cap. 5. pag. 446.* videtur voluisse *Scotus*, dicens *2. sent. d 3. q. 1. & 7. Met. q 18.* Naturam universalem esse Unum numero intelligibile. Nunc aliquot articulis quædam quæstiones enodandæ sunt.

ARTICULUS I.

An Entis conceptus ad inferiora se habeat æquivocè.

33 *Damasc. in Dial. cap. 46.* ut & *August. in Categ. cap. 2.* & ante eos *Aristoteles lib. 1. Elench. cap. 6.* & *Porphyr. in Isag. cap. 2.* aiunt, Ens dividi in Substantiam & Accidens, ut vocem æquivocam: sed eam intelligunt, quæ est ab uno ad unum. Quæ quidem æquivocatio verè est analogia. Igitur, si æquivocum sit idem quod analogum, nunc nondum de eo est quæstio. æquivocum igitur sumitur specialiter, ut contra analogum & univocum distinguitur. Estque tum æquivocum, quod de pluribus prædicatur, solùm secundùm nomen, non autem etiam secundùm unam nominis definitionem, ut *Arist.* definit, *l. Categ. c. 1.* Quomodo canis æquivocè dicitur, de sidere, & de latratili animali.

34 *Ens non esse æquivocum.* Igitur, quòd Ens non sit æquivocum ad sua inferiora, hoc est, substantiam & accidens, apparet ex eo, quòd definitio Entis etiam Accidenti convenit & non solùm substantiæ. Ista enim significatur per habere Essentiam. At Accidens habet essentiam, per indicia priùs recensita, convenit enim Accidentibus operatio, veluti calori calefacere, frigori frigefacere, & sic deinceps. Idemque est de aliis indiciis essentiæ. Attingentur hæc infrà plenius, *lib. 2. cap. 1. num. 25. seqq. & cap. 3. num. 142. seqq.* ubi illum Entis conceptum speciatim declarabo, in ordine ad Deum & creaturam: item ad accidens & substantiam.

ARTICULUS II.

An Entis Conceptus sit verè Unus, & præcisus ad inferioribus?

35 Existimant aliqui, Entis conceptum non esse Unum, sed actu esse plures Conceptus, atque adeò concipere Ens, aiunt nihil aliud esse, quàm concipere substantiam, Accidens; finitum, infinitum; simplex, compositum, & sic deinceps.

36 *Ostenditur Unitas conceptûs in Ente.* Hæc sententia non est admittenda. Nam 1. superiùs relata definitio Entis non implicat ulteriores ejus differentias, ut patet. Ergò signum est, Ens concipi posse, non conceptis ejus inferioribus.

Deinde patet hoc per experientiam cujusvis. Quilibet enim, concipiens essentiam, simpliciter experitur in mente sua, non ferri eam simul ad plura, sed ad unum quoddam commune prædicatum aliarum rerum.

Denique (quod etiam argumentum ursi de Philosophia in *comment. Num. 56.*) Si Ens implicaret plures res in primo suo conceptu, tum illud esset vel copulativè (substantia & accidens;) vel disjunctivè (substantia *vel* accidens;) vel sine ulla conjunctione (substantia accidens.) At nihil horum esse potest. *Non primum.* Nam si Ens statim idem esset, quod substantia & accidens, tum nulla res in particulari esset Ens. Neque enim calor v. g. est substantia & accidens, nec homo est substantia & accidens. Opposita enim non possunt prædicari de eodem. Non potest igitur *Ens* æquivalere huic copulativo, *substantia & accidens.*

Nec

Nec secundum dici potest. Nam sic primùm committeretur negatio in Analysi harum propositionum: Substantia est Ens, Accidens est Ens. *Ens* enim, juxta præsentem opinionem, supponit pro hoc disjuncto, *Substantia vel accidens*. Jam in disjuncta propositione, quia ex oppositis sumitur, plus uno assumi non potest. Dic ergò: *substantiam esse Ens*. Hîc primum, vi æquipollentiæ, dicitur substantiam esse substantiam vel accidens. Deinde, ex natura disjunctæ propositionis, nihil amplius relinquitur, quam, substantia est substantia. Accedit, quòd Ens sic fieret univocum. Hoc enim disjunctum, *substantia vel accidens*, æqualiter prædicatur de substantiis, & accidentibus. Non minus enim aut dependentius Homo, v.g. est Ens, hoc est, substantia vel accidens, ac calor est Ens, hoc est, substantia vel accidens. *Tertium* autem dici non potest, quod scilicèt Ens, sit idem quod *substantia accidens* demissâ & copulativâ, & disjunctivâ conjunctione. Tales enim prædicationes, in quibus duo substantiva sine conjunctione prædicantur, prorsùs insinuatæ sunt in lingua nostra. At ex obtingerent, si Ens idem esset, quod substantia-accidens: Nempe calor est Ens, id est, est substantia-accidens. Ut taceam, omnes istiusmodi propositiones ex semisse falsas esse, vel etiam ex omnibus Entibus monstra fieri, hoc est, Chimæras, Hirco-Cervos, & alia.

ARTICULUS III.

An conceptus Entis sit univocus, an analogus?

Hoc est quod quæro: *An quod concipitur voce Entis, dicatur ad inferiora univocè, an analogicè?* Ubi supponendum est, non esse sermonem de analogia *proportionis*, qualis est inter verum risum, & ridere prati, (quia hæc coincidit cum æquivocatione, eâ, quæ est à consilio:) sed de ea, quam vocant analogiam *attributionis*, quæ requirit essentiam quidem communiter repertam in analogatis, sed ita tamen, ut uni conveniat priùs, alii posteriùs. His positis statuo: 37 *Removetur analogia proportionis.*

Entis generalem, sive communem conceptum non esse univocum, sed analogum. Loquor autem hîc de universa ejus significatione, secundùm quam comprehendit creatum & increatum; substantiam & accidens. Indèque de singulis istis prædicatur. Aliàs enim dubium non est, in particulari posse de aliquibus rebus Ens prædicari univocè, veluti de homine, & ligno, aliisve. 38 *Ens est analogum.*

Quod igitur Ens sit analogum, in comparatione ad creatum, & increatum, apparet, quia ipsum Ens creatum requirit dependentiam ad Creatorem in declaratione essentiæ suę. Unde cogitari non potest, essentiam Entis creati æquè primò accipi ab Ente simpliciter, ac essentiam Entis increati. Vide plenam hujus tractationem infrà, *lib. 2. cap. 3. art. 5.* 39 *Ad creatum & increatum.*

Quòd etiam Ens sit analogum ad substantiam & accidens, ex eodem fundamento patet, quòd essentia accidentis est per ordinem ad substantiam. Unde etiam declarari non potest, nisi per habitudinem ad ipsam, veluti per inhærentiam, aut per afficere eam, & quæ sunt his similia. Et sic apparet etiam Ens esse priùs communicabile ad substantiam, & posteriùs ad accidens. Cæterùm studiosè hîc cogitandum est: Ens non sumendum nunc esse, cum omni præcisione. Cùm enim sermo sit de analogia, & univocatione, illa autem non cognoscatur, nisi per *participationem* ejus, quod univocum, vel analogum est; utique participatio Entis est consideranda. Ideóq; sic sensus quęstionis est: An iste Entis conceptus æquè primò 40 *Ad substantiam, & accidens.*

participetur, &c. Rursus, cùm Ens non dicat distinctam in re essentiam ab inferioribus, idcircò quomodo Ens participetur, optimè discitur ex specialibus Entitatibus (ut sunt inhærentia, & ἀνυπαρξία.) Atque tum, si una essentia non possit intelligi, nisi per habitudinem ad aliam alterius Entis, utique illud ipsum aliud priùs participabit essentiam, quàm alterum. Hæc diligenter considerandæ sunt. Pleniùs autem hac de re dicetur infrà, *lib. 2. c. 1. num. 25. & seqq.*

ARTICULUS IV.

Quomodo Ens contrahatur ad inferiora.

41 *Ens non contrahi per differentias.*

Dico 1. *Ens non contrahi ad inferiora, per superadditas differentias, quib. ipsum tanquam genus, restringatur.* Ita apparet. I. in genere, quia repugnat officio differentiæ, ut de ipsa prædicetur genus suæ speciei, per *Aristot. 6. Top. c 6. §. 14.* Unde si Ens haberet ullas species, darentur in illis differentiæ, quæ tamen non essent Entia. Quod absurdum est. Quomodo enim ultimam, eámque positivam perfectionem speciei dare potest, quod sit non Ens? *Deinde* specialiter id apparet in aliquibus divisionibus Entis, ex quibus sumi potest judicium de cæteris. Neque enim major ratio est in his, quàm in istis. Igitur sic Ens dividitur in simplex & compositum. Hîc si simplex intelligitur per additionem alicujus differentiæ supra Ens, per quam istius illimitata natura restringatur, tum simplex non erit simplex. Nam utique compositum est, quod habet differentiam naturæ communi additam. Fit enim tum compositio ex genere & differentia. Item Ens dividitur in finitum, & infinitum. Quòd si hîc infinitum addit aliquam differentiam contrahentem Ens, tum infinitum non remanebit per omnia simplex, ut in priori patuit. At si non est simplex, neque infinitum est. Nam infinitas removet omnem dependentiam. At quod non est simplex, sed compositum, utique dependentiam habet, & ab efficiente componente, & à partibus componentibus. Rursus indicant hoc etiam Dd. de substantia, & cæteris prædicamentis, quæ aiunt esse summa genera. Ex quo statim sequitur, in substantia, vel accidente non esse aliquid per modum differentiæ; nec ea genus aliquod includere. Utrumque enim tollit rationem generis generalissimi. Si autem τὸ per sese subsistere, & subsistere per accidens, non sunt differentiæ contrahentes Ens ad substantiam & accidens; multò minùs alii determinati modi essendi erunt rationes vel differentiæ specificæ.

42 *Determinatos conceptus Entis esse simplices.*

Dico secundò: *determinatos conceptus Entis* (veluti simplex & compositum, finitum & infinitum, universale & singulare, substantiâ & accidens, &c.) *esse æquè simplices, ac ipsum Ens.* Hoc ex priori relinquitur. Unde consequens est: Ens contrahi sine additione; solùm per expressiores, & determinatiores conceptus. Atque ita sensit *Thomas q. 1. de verit. art. 1. Suarez disp. 2. Met. s. 2. n. 11. & s. 6. num. 7. & seqq. & disp. 39. s. 3 num. 9. aliique.* Solent autem ad hanc rem etiam alia exempla afferri, quæ non differunt, nisi ut expressum & confusum, citra aliam additionem veræ differentiæ. Veluti; quantitas alia est bicubita, alia tricubita. Hîc bicubita significat quantitatem determinatam, sed tamen eam æquè simplicem, ac ipsa quantitas simpliciter eam indicat. Neque enim bicubitum potest resolvi in quantitatem, & aliquid amplius, quod quantitas non sit. Aliud exemplum est in calore, ut sic, & calore ad gradus quatuor; in sapientia simpliciter, & sapientia increata. Et sic deinceps.

TIT.

ARTICULUS. IV.

De Principiis ex quibus demonstrat Metaphysica.

Hujus tituli hoc in loco occasio est, quòd priùs mentio facta est essentiæ, quæ, ut apparebit, potissimum est principium, unde Metaphysicæ demonstrationes sumuntur. 43

Variæ autem hac de re contentiones sunt. 1. Insinuant aliqui Metaphysicam demonstrare per causas has, efficientem, finem, & cæteras. Hinc enim illi in compendiis, & tractationibus suis Metaphysicis, statim post considerationem Entis, agunt de prædictis quatuor causis, ante affectiones Entis simplicis. 44 *Metaphysicam non demonstrare per genera causarum.*

Hæc tamen sententia admitti non potest, propter multa. Nam si hæc sunt principia Entis generalia, tum etiam Deus talia principia habebit, quod implicat. Aut supponetur subjectum hujus disciplinæ esse solùm Ens creatum, quòd falsum esse, in primo capite satis demonstratum est. Deinde: ista genera causarum, sunt Entia, per specialem participationem Entitatis. Unde sic hoc ipso sunt angustiora, quàm Ens simpliciter, atque adeò etiam posteriora Ente. Ergò non possunt esse causæ ipsius Entis, vel affectionum ejus abstractissimè sumpti. Denique de ipsis his causis demonstrandæ sunt earum affectiones. Ergò tum, si Metaphysica non demonstret nisi per tales causas, utique de efficiente demonstrabit per efficientem, & deinceps de hoc etiam efficiente demonstrabit per alterius efficiens, qui erit progressus in infinitum. 45

Hoc est quod dico: causarum considerationem ad Metaphysicam non pertinere, ut sint principia subjecti, vel affectionum ejus, sed quia sunt determinati quidam gradus Entis, Entis scilicet respectivi.

Est autem. 1. Observandum: principia quæ sumuntur ad demonstrationes Metaphysicas, ita constituenda esse, ut congruant attributis Entis in genere: adeò, ut non repugnet, ea accommodari ad attributa divina. Nam quia Dei consideratio ad Metaphysicam pertinet, utique quod in genere dicitur de Ente, tale esse debet, quod non repugnet iis, de quibus Ens dicitur. 46

2. Est considerandum, duplex esse genus demonstrationis, quo utuntur scientiæ, aliud est per deductionem ad absurdum, aliud est per demonstrationem à priori, quam demonstrationem potissimam vocant. Estque porrò tum notandum, cùm demonstratio dicitur à priori, non hoc dici, quasi principium talis demonstrationis sit prius affectione demonstrabili; vel etiam subjecto demonstrationis, secundùm ordinem naturæ rigorosè loquendo. Possunt enim termini demonstrationis, nempe subjectum, principium, & affectiones realiter idem esse: dicitur igitur illa demonstratio à priori, quia saltem in ordine nostræ cognitionis, principium demonstrationis apprehenditur, tanquam aliquid antegrediens affectionem. 47 *Demonstrationis genus duplex.* *Quomodo demonstratio dicitur à priori.*

PRIMO:

De principio demonstrationis ducentis ad absurdum.

Aristoteles 4. *Met. c.* 3. *t.* 8. hoc posuit primum principium. *Impossibile est, idem simul esse & non esse.* *Antonius Andreas* tamen 4. *Metaph. q.* 5. aliud prius posuit, hoc: *Omne Ens est Ens.* Alii hoc ponunt. *Necesse est quodlibet esse, vel non esse:* quod etiam ponit *Aristoteles*, 1. *post. c.* 10. Sed addit in superiori hoc fundari. 48 *Quodnam primum principium?*

Hâc in re dicendum est. 1. *Propositionem Antonii Andreæ non esse principium demonstrativum, quia est identica.* 2. reliqua duo præmemorata axiomata posse esse principia deductionis ad impossibile. 3. Omnium primum tamen esse, quod *Aristoteles* posuit, & rectè primum vocavit citato loco.

50 Quòd ita sit, apparet ex officio & fine deductionis ad absurdum. Illa enim fit, concludendo, quòd idem sit, & non sit, ut videri potest, ex *Arist. 1. prior. cap. 23. & 2. prior. c 11.12.* Atque sic omnis deductio ad absurdum, terminatur ad hoc principium. Impossibile est idem esse, & non esse. Estque tum tanta vis illius deductionis, ut nemo recurrat ad negandum hoc principium, (tanquam lumine naturæ notum;) sed vel ad desertionem suæ sententiæ, vel ad alia diverticula.

Esto igitur principium illud demonstrationis Metaphysicæ. Usus ejus patebit in speciali dissertatione de affectionibus Entis.

SECUNDO:

De principio demonstrationis â priori.

51 Hæc, ut antè dictum est, non potest fieri per vulgata causarum genera. Duo autem sunt illius media. *Prius* est ipsa essentia Entis. Ita apparet ex aliis scientiis, quæ affectiones suorum subjectorum demonstrant per singulas essentias. Veluti Physicus, per essentiam corporis naturalis, demonstrat naturales affectiones, & in specie affectiones hominis per ejusdem essentiam, & sic in aliis.

52 *Alterum* est affectio priùs demonstrata, ex qua alia fluit, quæ hoc ipso est principium alterius inde fluentis, quomodo inter divina attributa se habet independentia ejus, ad ejusdem immortalitatẽ. Hæc enim ad istam sequitur, ut alibi patet.

CAPUT III.

De Transcendentalibus affectionibus Entis in genere.

1. *Fuit de essentia, atq; adeò de principiis: Sequitur de affectionibus Entis.*

2. *Affectiones Entis sunt, quæ ad essentiam consequuntur, ut quòd Ens dicitur Unum, Verum, Bonum, & sic deinceps, Rectiùs dicuntur* attributa.

3. *Variè distinguuntur: Alia Entis attributa sunt simplicia, alia conjuncta.*

4. *Simplicia sunt, quæ singula cum Ente recurrunt. Ut* unum. *Nam omne Ens est unum. Et omne unum est Ens.*

5. *Conjuncta sunt, quæ complicatè cum Ente recurrunt, ut* necessitas & contingentia. *Ut omne Ens est necessarium, vel contingens. Et quod est contingens vel necessarium, est Ens.*

6. *Aliter distinguuntur sic: ut connotent vel negationem, vel respectum quendam, vel peculiarem statum, &c.*

7. *Negationem; ut unum.* 8. *Respe-*

8. *Respectum; ut verum, bonum.*
9. *Peculiarem statum; ut actus & potentia, finitas & infinitas.*

COMMENTARIUS.

Titulum capitis feci de Transcendentibus affectionibus Entis, atque inde in præsenti duo tractanda sunt. 1. de Transcendentibus. 2. de Affectionibus Entis in genere. 8

TITULUS I.

De Transcendentibus.

Alibi notavi (quod etiam *Lychettus* docet *lib.* 1. *dist.* 8. *q.* 2. *fol.* 113. *fac.* 2. & *Armand.* 2. *Termin. c.* 174.) Transcendens bifariam dici. Aliquando dicitur Transcendens à nobilitate vel eminentia & sublimitate Entitatis. Sic Deus dicitur Transcendens. Deus, inquit *Athanasius in orat. contra Gregales Sabellii*, non solum *transcendit* substantiam illam, quæ omnium aliarum substantiarum summum genus in Logicis constituitur: sed ipsum quoque Ens *sublimitate sua* supergreditur, tanquam Ens Entium & principium principiorum. Sic & *Damasc. lib.* 1. *de orthod. fid. cap.* 11. ait, Trinitatem esse omnia *Transcendentem.* 2 *Transcendens bifariam dicitur.*

Deinde: Transcendens dicitur respectu prædicamentorum, quod scilicet ea transcendit communitate Entitatis & prædicationis, sic, ut prædicetur de singulis prædicamentis, & sic Ens est transcendens. Hinc dicitur: Substantia est Ens, & quantitas est Ens, & qualitas est Ens, & sic in cæteris. Item substantia est quid unum, & quantitas est quid unum, & qualitas est quid unum. Et sic in cæteris prædicamentis.

Sic igitur transcendentia. 1. transcendunt prædicamenta. 2. habent tàm commune significatum, ut secundùm illud de singulis prædicamentis prædicari possint. Atque ita nihil potest dici transcendens, de quo nomen alicujus prædicamenti prædicari potest. Quæri hîc solet de numero transcendentium. Igitur

QUÆRITUR.

An sex tantum sint Transcendentia.

Vulgo ponuntur sex: *Ens, res, aliquid, unum, verum, bonum*, quod fit etiam à *Suarez disp.* 3. *s.* 2. *n.* 10. aliisque. *Timplerus* multiplicat illa, additque inter alia etiam impossibilitatem, sed malè, ut apparebit ex seqq. 3

Ergo existimo 1. *singula istorum esse transcendentia: Indéque non rectè numerum Transcendentium minui.* Ita apparet applicando ea, quæ jam de Transcendentibus dixi, & porro repetendo, quæ superius ad vocem Entis, rei & alicujus dixi conferendo etiam quæ deinceps de uno, vero & bono dicemus. Non igitur probo, quod *Valla lib.* 1. *Dial.* solùm *rem* facit Transcendens. Malè etiam *Monlorius de universis cap.* 7. disputat, quod *res* & *aliquid* non sint transcendentia, quia non sint affectiones Entis. Neque enim omnia Transcendentia debent esse affectiones Entis, cùm etiam ipsum Ens sit transcendens. Satisque adeò est, ad naturam transcendentalem, transcendere categorias, & singulis accommodari posse. Unde tùm sub transcendentibus comprehenduntur, & *Ens* & æquipollentia (ut sunt *res* & *aliquid*) & ejus affectiones illæ, quæ ab eo realiter non distinguuntur. 4 *Res non est solùm transcendens.* *Res & aliquid sunt Transcendentia.*

2. Dico: *divisionem illam transcendentium, non esse quasi in species infimas, sed tanquam in genera subalterna, ita, ut sub singulis plura comprehendi possint.* Veluti, 5 *Numerus sex*

Transcendentium non est, ut in species infimas.

Veluti, sub uno continetur singulare, (quod constituitur per unitatem individualem) & universale (quod constituitur per unitatem universalem;) sub eodem continetur simplex (quod dicitur unum per remotionem partium;) & compositum, quod est unum ex partibus conjunctis ad unam essentiam. Unde porrò sequitur, quod sub composito contineatur totum, & proinde & partes. Rursus sub uno continetur identitas, quæ est unitas comparata ad aliud, & proinde paritas, similitudo, aliáque: Item diversitas, in quantum unum consignificat divisionem à quovis alio. Eodem modo potest ampliari verum, ut comprehendatur sub eo possibilitas Entis, seu quod affectio Entis dicitur, non esse impossibile, item esse intelligibile, aliáque.

6

Plura esse Transcendentia quã sex.

3. Dico: *Nihilominus plura numeranda esse transcendentia:* Neque fortasse definitus eorum numerus assignari potest. Ubi interim satis est, si Metaphysicus persequatur ea, quæ alicujus momenti sunt. Veritas prioris propositionis apparet, ex necessitate & contingentia, finitate & infinitate, respectu causæ, aliisque, existentiâ & duratione, aliisque.

Est autem observandum, cùm Doctores sex numerant transcendentia, tunc recensere eos solùm transcendentia simplicia. Conjunctas tamen affectiones (quæ jam enumeratæ sunt) revera habere naturam transcendentalem ex priùs dictis clarum est. Confer *Montorium de universis cap. 7.*

7

Ubi hoc etiam accuratè pro coronide notandum: Transcendentia non solùm vocanda esse, quæ reciprocantur ad Ens in Metaphysicis, sed etiam ea, quæ etsi sint determinatiores affectiones Entis, tamen adhuc in tantum non sunt determinatæ, ut sint redactæ infra classes prædicamentorum, sed adhuc aptæ sint in singulis reperiri, quomodo existentia & duratio inter transcendentia sunt numerandæ, etsi soli Enti actuali conveniant.

TITULUS II.

De Affectionibus Entis.

8

Circa hunc titulum primò inquirendum est, An Ens habeat affectiones? 2. Quales habet affectiones? 3. Quas conditiones requirant? 4. Quænam illæ affectiones sint?

ARTICULUS I.

An Ens habeat affectiones?

9

Probatur Ens habere affectiones.

Ens habere affectiones certum est. 1. Unum, verum, bonum, aliáque habent se ad Ens, ut de eo demonstrari possint. At non demonstrantur de alio, nisi ejus affectiones, ut certum est. *Deinde:* Metaphysica est scientia. Ergo & conclusiones ejus sunt scientiæ, & notæ per demonstrationem. At demonstratio non est nisi in his tribus, subjecto, principiis, & affectionibus. Ergo requiritur, ut Ens quod subjectum est, habeat etiam affectiones. Vide de hoc requisito scientiæ *Arist. prim. poster. t. 57.* omnis, *inquit*, Scientifica demonstratio est in tribus, subjecto, principiis, & affectionibus.

10

Objectiones.

In oppositum tamen est ratio dubitandi inprimis triplex. 1. Si Ens haberet affectiones, tum esset compositum, nempe ex Entitate & sua affectione. Affectio enim addita subjecto, facit compositionem. At Ens Transcendenter sumptum, non potest esse compositum, quia si id esset, tùm falsa esset hæc: Ens simplex est Ens.

Nam

Nam ex parte prædicati involveretur prædicta compositio. Unde relinqueretur repugnantia inter hos terminos, esse Ens, & tamen esse simplex.

Deinde affectio debet realiter distingui à subjecto: debet enim de eo enunciari in secundo modo dicendi per se. At ibi inter subjectum & prædicatum requiritur reale discrimen, ut discurrit *Zaberella, lib. 1. de propos. necess. cap. 4.* ponens in eo discrimen inter secundum & tertium modum dicendi per se. At affectiones Entis non possunt esse realiter distinctæ ab Ente, ut ex tertio quæsito apparebit.

Denique affectio non debet de subjecto prædicari quidditativè. Ponitur enim subjectum in definitione affectionis, non ut genus, sed κατ' ἐπίθετον, seu tanquam additum ad ea, quæ sunt essentialia, ut *Aristoteles* habet, *4. Topic. 5. §. 11. & 1. post. c. 18. t. 35. & 7. Metaphys. c. 5. t. 18.* Et patet per exempla. Risibilitas non est homo. Calor non est ignis. Sensitivitas (ut ita mihi loqui liceat ad significandam potentiam activam sentiendi. Sensibilitas enim quâ vulgò utimur, est nomen potentiæ passivæ quâ quid sentitur) non est animal. Motus non est corpus naturale. Ergo & affectiones Entis non erunt Ens. At si non sunt Ens, quomodo sunt verè affectiones?

His tamen non obstantibus, tenenda est superiùs probata sententia. Igitur *ad primum* dico: Ens non esse aliquid compositum, eo quòd habeat affectiones, seu (ut rectiùs vocari dixi) attributa. Neque id necessarium esse apparet, quia etiam Deus attributa habet, & tamen est aliquid simplex. Apparet igitur adjunctum cum subiecto non semper facere compositionem. Est autem utriusque illius rei ratio hæc, quòd attributum transcendentale, Entis; & divinum, Dei; non significat Entitatem, ab Entis & Dei Entitate diversam; sed primò significat ipsam Entitatem Entis, & Dei. Deinceps verò eidem non supraponit, nisi vel negationem, vel rationis respectum, vel peculiarem statum, quæ omnia inepta sunt, ut veram compositionem faciant. Veluti cum dico: Deus est misericors. Hîc attributum (misericors) non significat novam Entitatem, sed misericordia illa, est ipsa Entitas divina, apprehensa cum respectu ad actum miserationis, vel rem miserabilem. Idémq; est in aliis attributis divinis. Idem autem est etiam de Ente. Igitur cum dico: Ens est unum. Hic attributum (unum) non significat novam Entitatem. Sed unitas est. 1. ipsa Entitas. 2. connotans indivisibilitatem. Atque ita apparet nullibi in his exemplis importari compositionem.

11 *Solvuntur objectiones.*

Non omne attributum facit compositionem.

Ad alterum respondeo: spuriam esse conditionem τῶ per se secundi modi, quòd in eo debeat esse realis distinctio subjecti & prædicati, patétque id non solùm ex hac doctrina transcendentalium affectionum, sed etiam ex quibusdam proprietatibus, quas *Aristoteles* prædicamentis attribuit, veluti, quòd substantia sit susceptibilis contrariorum. Item, quòd quantitas possit æquari aliis, quæ non dicunt aliquid realiter distinctum à generibus ipsis prædicamentalibus. Fortiùs autem apparet id inde, quia de prioribus fortè dubitari posset, quod non debeat esse conditio arctior illius modi per se, quàm est ipsius demonstrationis, cum propter hanc tradatur ista perfectas. At demonstratio inter terminos suos non requirit realem distinctionem. Ergo nec iste modus dicendi per se. Assumptum patet, quia proprietates divinæ de Deo demonstrari possunt, ubi illa realis distinctio neutiquam est.

12 *Per se secundi modi non exigit realem distinctionem extremorum.*

Ad tertium respondetur: 1. Quod affectio est rigorosè dicta, talis scilicet, quæ sumatur ex prædicamentis accidentium, hæc non potest implicare in sua quidditate subjectum, Hoc per se patet.

13

Secundò:

Affectionem scibilem posse connotare subiectum.

Secundò: Nihilominus posse esse affectionem (quæ sufficiat ad scientiam, quæque de subjecto demonstrari possit. Hoc enim principaliter requiritur ad affectionem scibilem) quæ in quidditate suo connotet subjectum, apparet ex divinis attributis, quibus assimilari transcendentalia attributa Entis, antea dixi. Ista enim divina attributa (requirente id simplicitate Dei) sunt ipsa Dei essentia, sub inadæquato conceptu, hoc est, secundùm quod ea apprehenditur relatè ad objectum scibile, vel ad objectum possibile, vel sub negatione alicujus imperfectionis creatæ.

Atque ita est etiam in attributis Entis, quæ significant idem quod Ens, sed sub inadæquato conceptu, hoc est, qui non representet Ens secundum omne, secundum quod concipi potest, sed solùm, ut apprehensum cum respectu ad intellectum (ut est verum,) vel voluntatem (ut est bonum,) vel cum negatione divisionis in se (ut est unum.) Et sic deinceps.

Tertio: Nihilominus hæc etiam attributa imitantur (propter inadæquationem, quam habent ad significandam essentiam subiecti) alias affectiones, quoad definitiones per additamentum; Is enim modus definiendi significatur, cùm subiectum in definitione attributi ponitur in casu obliquo. At id est in definitionibus affectionum transcendentalium. Veluti unitas est affectio *Entis*, secundùm quam, &c. Et idem de cæteris.

Supra quæ omnia, est 4. observandum, omnibus proprietatibus in concreto sumptis convenire, ut prædicetur de iis subiectum earum. Et sic hæ æquales sunt. Risibile est homo. Calidum est ignis. Unum est Ens, & sic in aliis: sed specialius de hac quæstione agendum est, ut appareat quales affectiones habeat Ens.

ARTICULUS II.

An Ens habeat reales & positivas affectiones?

14 Autores, qui in his sententiis in contrarias partes abeunt, vide apud *Suarez disp. 3. s. 1. n. 2. seqq.* aliósque. Patet autem quæstionem affirmandam esse, ex priùs dictis. Et nunc specialiter patet, quod si affectiones illæ non essent reales, sed confictæ per intellectum; jam in Metaphysica, quæ non curat passiones à ratione confictas, istæ tradendæ non essent. Et apparet satis, operante intellectu, res non esse demum bonas, veras, unas.

Affectiones Entis sunt reales.

15 Rursus, si non essent affectiones illæ positivæ, tùm revera nihil essent. Positivo enim opponitur negativum. Negativum dicitur, quod negat essentiam. At negare essentiam, & nihil esse, idem sunt, si autem illæ affectiones nihil sunt, quomodo adhuc sunt affectiones?

16 Est tamen hîc accuratissimè observandum, illam unitatem & positivitatem, quam tribuimus affectionibus Entis, non habere eas, in eo quod Enti superaddunt, sed in eo quod Ens ipsum implicant & connotant. Veluti unitas non est indivisio, sed est ipsa Entitas indivisa. Atque sic, quòd unitas est affectio, realis & positiva, non sumendum est ex eo, quod per eam Entitati additur, (quæ est indivisio;) sed intelligitur de unitate, quoad implicitam Entitatem, adeóque intelligendum est de hoc toto complexo, Entitas indivisa. Idémque est in cæteris.

17 Atque hinc deinceps purè loquendo de unitate, quantum ad hoc quod præter Entitatem significat, vel, ut Doctores loquuntur, quod Enti superaddit seu supraponit, rectè respondetur, non esse id aliquid reale & positivum. Secus enim non evitaretur

compositio

compositio in Ente, quæ tamen ei transcendenter sumpto repugnat, quia de simplicissimo etiam dicitur, quòd Ens sit.

ARTICULUS III.

Quænam sint conditiones passionum Entis?

Harum conditiones aliæ sunt generales, aliæ speciales. Generales sunt, quæ requiruntur in omni affectione scibili. Súntque hæ, quòd affectio debeat competere subjecto; quòd non debeat tractari aliter ac in ordine ad subjectum; quòd debeat de subjecto demonstrari posse; quòd debeat converti cum subjecto, adeoque illi subjecto adæquata esse; ut non sit nihil, ut quodammodo à subjecto distinguatur. Videri potest hac de re *Zabarella lib. de trib præcogn. cap. 3.* & *Suarez in Metaphys. Disp. 3. s. 1. n. 1.* Hoc ipso autem quia conditiones generales sunt, debent etiam affectionibus, quas Metaphysica ponit, competere. 18 *Generales affectiones affectionum.*

Igitur *primò* affectiones transcendentales Entis debent habere jam recensita requisita.

Deinde: non debent Enti inferre aliquam compositionem, quia ejus natura transcendentalis talis est, ut possit etiam Ens prædicari de simplicissimo. 19 *Quæ requirantur in attributo Transcendentali.*

Tertiò: Enti nihil reale superaddere debent, quod sit positivum. Ita patet, quia secus non evitaretur compositio.

Quartò: affectiones Entis singulæ debent connotare Entitatem, sicut attributa divina connotant divinitatem sive Deitatem. Ita apparet, quia si non aliquid reale superadderent Enti, ut jam dictum, nec etiam ipsam Entitatem includerent, utique non essent veræ affectiones, quæ non debent esse nihil, ut in generalibus conditionibus dictum est.

Quintò: Debent tamen significare Entitatem, sed sub inadæquato conceptu, hoc est, ut non significent simpliciter idem quod Ens, (quale quid sunt res & aliquid) sed solùm, ut significent Ens apprehensum cum aliqua negatione, vel respectu, statúve peculiari. Veluti, qui apprehendit unum, apprehendit quidem Entitatem, sed tantùm ille conceptus non adæquatur toti significationi Entis, sub quâ comprehenduntur etiam aliæ affectiones, veluti veritas, bonitas, &c. Est igitur solum conceptus inadæquatus, quia fit de Entitate, solùm ut connotat negationem divisionis in ipsa.

ARTICULUS IV.

Quænam sint generales affectiones Entis?

1. Sine dubio affectiones Entis sunt unitas, veritas, bonitas, & perfectio. His enim conveniunt omnes conditiones priùs enumeratæ. 21

2. Atque inde etiam rectè dicuntur affectiones Entis, quæ porrò in iis continentur, ut sunt simplicitas & compositio, universalitas & singularitas, identitas & diversitas, quæ omnia sub uno continentur. Idemque est de iis, quæ sub cæteris attributis comprehenduntur. 22

3. Eodem etiam jure huc pertinent aliæ conjunctæ proprietates Entis, ut sunt necessitas & contingentia, actus & potestas, esse principium & principiatum, esse signum & signatum, esse prius & posterius, & sic deinceps. 23

Patétque ex iis, sicut aliâs propriorum, ita etiam transcendentalium affectionum, esse duo genera. Aliæ nempe enunciantur de Ente simpliciter, ut unum, verum. 24

verum & bonum. Aliæ enunciantur cum conjunctione, ut universalitas & singularitas; Actus & potestas.

25 *Discrimen affectionum disjunctarum.*

Est autem rursus inter has disjunctas affectiones hoc discrimen, quod aliæ tales sunt, ut ejus pars una conveniat huic Enti, alia alii. Aliæ autem tales sunt, ut utraque pars conveniat uni Enti, solùm sub diversa consideratione, sicut magnum & parvum in categoriis affectio quantitatis sunt, ubi quantitas quæ uno respectu parva dicitur, alio dicitur magna: Tales affectiones in Ente sunt, actus & potestas, idem & diversum, unum divisum contra multa. Quod enim sic unum est, alio respectu est multum. Et quod sic idem est, alio respectu est diversum. Vide *Monlor. de universf. cap. 7. p. 465.* ubi hujusmodi divisiones ait non esse in res diversas, sed in rationes diversas, qualis est divisio motionis in actionem & passionem. De aliquibus autem specialiter quærendum est.

Quæstio I.

An existentia sit generalis affectio Entis?

26 Ita existimat *Timplerus*, quia propterea eam primo loco explicat inter attributa Entis, *lib. 1. Metaph. cap. 4.* Malè tamen, quia non convertitur cum Ente. Nam Ens ut Metaphysicæ subjectum constituitur, intelligendum est nominaliter, atque adeò intelligitur indifferenter ad Ens actu & potestate, ut suprà constitutum est. At existentia non convenit Enti in potestate. Significat enim existentia modum Entis, secundum quem apprehenditur, ut productum à suis causis, adeoque tanquam aliquid actuale. Ex quo sic apparet, Existentiam solum convenire Enti in actu.

Quæstio II.

An Duratio sit affectio generalis Entis?

27 Hæc quæstio facilè solvitur ex priori. Duratio enim vel idem est quod existentia, vel aliquid eam consequens, & sic ipsa non potest majorem latitudinem habere quàm existentia. Pertinet huc quod Duratio definitur permansio Entis in Existentia. Sic igitur Enti in potentia non rectè tribuitur duratio. *Suarez. disput. 3. Metaph. s. 2. num. 11.* eam ejicit ex numero generalium affectionum, quia sit speciale quoddam Ens, refértque sic ad prædicamentum Quando, ex quo id constet. Verùm prædicamentum Quando non continet durationem simpliciter, sed solùm durationem creatam: Unde apparet, durationem, in quantum abstrahit à creata & increata, non malè poni affectionem Entis, sed specialem, Entis scilicet actualis.

Quæstio III.

An Impossibilitas sit affectio Entis?

28 Sic opinatur *Timplerus lib. 2. Metaph. cap. 7.* ejusque *Scholiastes Goclenius ibid.* ubi per possibile & impossibile Ens distinguunt. Malè, quia impossibilitas est quid repugnans essentiæ, ut apparet ex iis quæ ad declarandam essentiam dicta sunt. Ibi enim nota essentiæ erat, non involvere repugnantiam, unde concludebamus non esse Entia, hominem sine anima, Deum creatum, Hirco-cervum, quòd singula implicent contradictionem, & sic sint impossibilia. Quod autem dicit repugnantiam ad Ens, quomodò adhuc dicetur affectio Entis?

CAPUT IV.

De Uno.

1. *Fuit de affectionibus Entis in genere, sequitur de iis specialiùs.*
2. *Prima igitur affectio est, secundum quam Ens dicitur Unum.*
3. *Unum dicitur Ens, quatenus est indivisum in se.*
4. *Ejus consequens est, esse divisum à quovis alio.*

COMMENTARIUS.

Tractatio de Uno in quinque capitibus continetur. *Primò* agetur de Uno in genere. *Deinde* de uno diviso in simplex & compositum; ubi etiam *tertiò* incidet consideratio totius & partium. *Quartò* agetur de uno diviso per universale & singulare. *Denique* de unitate comparata (quæ alio nomine dicitur identitas) eique oppositâ diversitate vel distinctione. Nunc autem solùm ago de unitate in genere. 1

TITULUS I.

De voce unius & ejus ambiguis significationibus, ubi & de eo, quod est unum per accidens.

Triplex inprimis occurrit æquivocatio in hac voce. 2

1. Unum aliquando idem est, quod singulare, sive unicum & solitarium. Hoc modo Deus dicitur Unus, *Deut.* 4. Quia scilicet non sunt plures Dii. Hæc significatio comprehenditur quidem sub unitate transcendentali, tanquam aliquis ejus gradus, tamen ista latiùs patet. Nam universalia etiam suam unitatem & indivisionem habent. Unde sic rectè dicimus, animal esse quid unum, etsi multæ ejus species & individua sint. Atque sic hæc altera unius significatio est, quæ etiam unitatem universalium continet. 3

2. Unum aliter accipitur in prædicamentis: aliter in transcendentibus. Ibi est principium Numeri. Et proinde sic illis solùm competit unitas, quibus convenit quantitas. Inter transcendentia autem unitas significat omnem indivisionem in quovis Ente, sive quantum sit, sive non. 4

Ambiguitates istæ dederunt occasionem diversis quæstionibus, quarum prima est ex priori ambiguitate: *An unitas transcendens sit idem quod unitas singularis?* Quæ neganda est per ibi dicta, eò quòd universalia etiam suam habent unitatem. 5

Altera ex posteriori ambiguitate est: *An unitas transcendens sit eadem cum unitate quantitativa?* quæ similiter neganda est, propter ibi dicta, quia scilicet hæc unitas transcendens convenit etiam non quantis, quod est secus de unitate quantitativa. Est tamen observandum hîc accuratè, cùm transcendentia non dicant naturam diversam ab inferioribus; sed contineantur in inferioribus intimè, solùm per expressiores conceptus transcendentes, hinc etiam unitatem quantitativam esse unitatem, solùm expressiùs determinando unitatem transcendentalem. Dicam clarius. 6

clarius. Ens significat essentiam. Ens tale habet essentiam talem. Veluti, substantia, essentiam ἀνυπαρκτον. Ita etiam Ens simpliciter requirit unitatem, Ens tale (quantum) requirit unitatem talem, quæ est unitas quantitativa, in hoc Entis genere, hoc est, in quantitate.

7 *Unius divisio in Unum per se & per accidens.*

3. Unum dividitur in unum per se, & unum per accidens. Quæ similiter est solùm distinctio ambigui, & non distinctio generis. Neque enim unum prædicatur aliter de istis, ac æquivocum, quod ex consilio vocant, nempe propter similitudinem, quàm habet unum per accidens ad unum per se, in ratione unitatis. Proposuit illam *Aristot. 5. Metaph. cap. 6.*

De eo quod est per se unum.

8 Ac quid sit unum per se, postea apparebit clariùs. Ea enim, quæ de unitate simpliciter dicuntur, declarant quid sit unitas per se. Nihilominus nunc breviter declarandum est id, ut etiam intelligatur, quid sit unum per accidens.

9 *Quid sit unum per se.*

Cæterùm quid sit unum per se, optimè declaratur; si animadvertamus Entium aliud esse simplex, aliud compositum. Igitur, quod simplex est, statim est unum per se. Quia ad unum per accidens requiruntur plures Entitates. Illæ enim non sunt in eo, quod simplex dicitur, ut ex termino simplicis apparet. Vocatur enim *simplex*, quod non implicat res distinctas, tanquam *sine plica* rerum distinctarum.

Quodnam compositum sit per se unum.

Quod autem est compositum, id est unum per se, si partiales Entitates, quæ in eo sunt, contineantur ab una quadam communi essentia. Sicut v. g. aqua, etsi implicet formam suam & materiam, indéque illius materiæ plures partes integrantes, tamen est una res per se, quia omnes illæ partes sub una essentia aquæ continentur. Idem est in homine, aliísque rebus tàm similaribus, quàm dissimilaribus. Est autem ista unitas per se, in illis compositis, quando in illis est pars alia actus sive forma, alia potestas, hoc est, essentialiter perfectibilis, per accessum formæ. Atque sic ex his apparet, Ens per se, in genere, rectè dici istud, quod essentiam habet, non includentem extraneum aliquid ab ea, sed solùm ea, quæ ad unius illius essentiæ integritatem & complementum per se & extrinsecè necessaria sunt.

De eo, quod est unum per accidens.

10 *Quid sit Ens per accidens.*

Atque tum Ens per accidens dicetur, quod implicat plures essentias non redactas ad communem quandam essentiam, vel ut *Suarez* describit *in Metaphys. disp. 4. s. 3. num. 13.* quod ex rebus distinctis constat, absque Physica & reali unione earum inter se.

11 Ex quo statim apparet: Quicquid est Ens per accidens id 1. non posse esse simplex. 2. Sed debere implicare plures Entitates. 3. Illas tamen non debere redigi sub communem aliquam essentiam. Ex quo statim apparet. 4. Ens per accidens, non esse accurate loquendo unum. Nam unum reciprocatur ad Ens. Unde ubi plures sunt essentiæ, ibi statim non est Ens, sed Entia. Indéque expirat unitas, & inducitur pluralitas.

12 *Gradus Entium per accidens.*

Cæterùm, specialiter illud Ens per accidens est *Primò*, quando Entia diversorum prædicamentorum aggregantur: veluti quantitas colorata, homo albus, substantia quanta. Quod tamen non est sic intelligendum, quasi quantitas substans colori, aut homo albedini, &c. non possint esse Entia per se, sed est intelligendum de toto hoc complexo, hoc sensu, quod homo conjunctus cum albedine, in ista conjunctione non sit unum per se, & sic in aliis. Extra quod tamen, quando consideratur

deratur homo ut sic, in propria essentia, (esto aliàs subsistet albedini) potest esse Ens & unum per se.

Et præterea est hîc observandum: illud Ens per accidens, non necessariò indicari distinctis vocibus, sed posse etiam indicari voce una. Sic *pulchritudo* est Ens per accidens, quia componitur ex peculiari relatione, colore & quantitate, eáque nec nimis magna, nec nimis parva, ut Arist. habet *in Poët. c. 7*. Et idem est de concretis accidentium, quæ significant subjectum & accidens. Veluti *Album*, *Nigrum*, *Doctus*, *&c.* Hæc enim æquivalent huic, *Res* (sive substantia) *habens albedinem, nigredinem, doctrinam.* *Concreta accidentalia significant Ens per accidens.*

Rursus est observandum, quadam ἀναγωγῇ posse huc pertinere ea, quæ sunt concreta ex Entitate & privatione, ut sunt, *Cæcus*, *Surdus*, hoc est, res habens cæcitatem, surditatem. Dixi: ἀναγωγῇ sive reductione: quia alias Ens per aggregationem fit ex pluribus Entitatibus, quæ ibi non sunt, cùm privatio non significet essentiam. 13 *Concreta ex Entitate & privatione.*

Secundò: Ens per accidens est, quando ejusdem prædicamenti species distinctæ congregantur ad unum. Hinc enim, quia species sunt, utique & plures Entitates sunt, & eæ tales, quarum una non possit actuari per aliam essentialiter, hoc est, quarum una possit esse alterius forma. Tale quid est *Mundus*, qui est aggregatum ex omnibus speciebus corporum naturalium: *Respublica*, quæ constat ex diversis hominibus: *acervus* lapidum, granorum, nummorum, lignorum. 14

Atque in hoc genere Entium per accidens, eminent ea, in quibus est aggregatio Entium perfectorum sine ordine, ut est in acervo lapidum, granorum, lignorum, aliisque. Minus autem sunt Entia per accidens, cujus partes vel remittuntur in unione sua, vel etiam sortiuntur aliquem ordinem. Nam in utroque horum, est major similitudo ad Ens per se. Sic igitur Entia per accidens, in quibus partes unitæ remittuntur, sunt vinum permistum aquæ, ubi neutrum retinet virium suarum excellentiam, sed fit confusio quædam & imminutio earum. Idémque est in aliis liquoribus & liquabilibus commistis. Alia etiam Entia per accidens sunt, in quibus intervenit ordo inter partes, veluti Respublica, in qua omnia subordinantur ad unum caput, nempe principem, & ad unum finem, veluti Reipublicæ salutem. Item habitus disciplinarum, in quibus perfectæ distinctorum subjectorum partialium notitiæ, coordinantur ad idem subjectum totale, & ad eundem finem. Atque hinc, quia ista Entia quasi per unum vinculum cohærent, habent etiam vicinitatem ad Entia per se. 15 *Summus gradus Entium per accidens.*

TITULUS II.
Quid sit unitas Entis.

Principio ex superiori capite multa hîc repeti possunt. 1. Igitur unitas erit reale attributum Entis, sed quia connotat ipsam Entitatem. 2. Non connotabit aliquid reale positivum, quia sic involveret aliquam compositionem ad Ens. 3. Addet tamen aliquid vel positivum rationis, vel aliquam negationem. Alias enim non esset affectio, si supra Entitatem nihil significaret, qua de causa etiam res & aliquid non erant affectiones Entis. Hoc ergo nunc est quod inquirimus, quid unitas addat Enti. 16

ARTICULUS. I.
An addat aliquid positivum rationis?

17 Ita existimant aliqui, qui aiunt unitatem quidem addere Enti indivisionem, sed illam in divisionem (etsi modum habeat significandi negativum, revera tamen) significare aliquid positivum. Sic Scalig: *Exerc. 65. f. 5.* Indivisibilitatem ait poni in definitione unitatis, ad supplendum defectum vocabulorum positivorum. Idem docuit Bonav 1. *d.* 23. *a.* 1. *q.* 1. Alensis 1. *p. q.* 13. & Hodie Timplerus *l.* 2. *Metaph: c.* 3. *q.* 1.

18 *Fundamentum sententiæ aientis.*

Principale eorum fundamentum est, quia indivisio (quam significat unitas) negat divisionem. Divisio autem est nomen negativum. Divisa enim intelligimus, dum intelligimus hoc Ens non esse illud Ens. Neque aliter explicari potest divisio.

19 *Probatur unitatem non addere quid positivum.*

Nihilominus hæc sententia admitti non potest. Nam si maximè indivisio posita esset pro aliquo positivo, quia simplex vox non occurrere putabatur, tamen sine dubio multis vocibus circumscribi posset illud positivum. At id fieri non potest. Neq; quicquam positivum hactenus dictum est, quod intelligatur per unum; solùm hæretur in eo, quod indivisio sit vox explens defectum positivi; neque tamen est, qui positivum illud substituat, aut circumscribat.

20 *An unitas significet identitatem ad seipsum?*

Videtur objici posse: quod unitas significet identitatem ad se ipsum. Sed rectè id refutatur à Suarez *disp: 4. f. 1. n. 7.* inde, quod, esse unum, & esse idem sibi ipsi sint valdè differentia; ita ut identitas ad seipsum quasi fundetur in unitate. Et apparet unum convenire rei sine omne operatione intellectûs. At id secus est de Identitate. Identitas enim illa consistit in comparatione ejusdem ad seipsum, quod non fit sine operatione mentis.

21 Atque ex his sequitur: indivisionem, quam significat unum, revera non significare aliquid positivum.

22 *Solvitur objectio.*

Ad *objectionem* autem, quâ id probatur: quia indivisio neget divisionem, quæ negatio est; Indeque putabatur indivisionem esse aliquid positivum, quia duæ negationes æquivaleant affirmationi: Ad eam respondeo. Divisionem non esse simpliciter negationem, sed solùm eam significare consecutivè. Nam *Primò* divisio significat Entitates in seipsis completas, vel res, quarum singulæ sunt suis Entitatibus terminatæ. Atque hoc positivum est significatum divisionis. Aliud autem negativum ad hoc consequitur, quod scilicet unum non sit aliud. Ex quo sic apparet, indivisionem, dum negat divisionem, non negare negationem, sed negare positivum quid, & propter hoc ipsum istam indivisionem revera esse negationem.

ARTICULUS. II.
In quo declaratur quid Unum addat Enti.

23 *Unum significat indivisionem.*

Primò certum est unitatem significare indivisionem. Ita apparet. 1. Ex opposito unius, quod est multa. Multa enim dicimus, quæ inter se divisa sunt Entitatibus. Ergo unum erit quod non est divisum in Entitate sua, vi contradictionis. Atque sic, sicut divisio indicat multitudinem, ita indivisio significabit unitatem.

Deinde confirmatur idem à specialibus unitatibus. Veluti simplicitas est per indivisionem Entitatis talem, quæ removet etiam Entitates partiales. Item unitas quantitativa est, per remotionem divisionis in re quanta. Ergo relinquitur etiam unitatem simpliciter nihil aliud dicere, quàm indivisionem simpliciter.

Secundò:

Secundò: quia in superioribus concluſum, quod indiviſio non ſit nomen poſitivum. Ergo, ſi unum non addit niſi indiviſionem, utique unum non ſignificabit niſi negationem. 24 *Atque adeò negationem.*

Aliqui negationem illam, quam ſignificat indiviſio, vocant privationem. Sic Henricus apud Scaligerum *Exerc: 65. ſ. 5.* ait unitatem eſſe privationem diviſibilitatis. Idemque faciunt Doctores alii. Sed ſciendum eſt: Indiviſionem vocari privationem, non propriè, ſed per Metaphoram ſive ſimilitudinem, quia ſcilicet aſſimilatur privationi in eo, quod hæc indiviſio adhæret Enti reali, ſicut omnes privationes. At id non eſt in negationibus, quæ non expoſcunt ſubjectum, multóque minus ſubjectum definitum. Similia vide infrà de abſoluto *cap: 20. num. 21.* Quod autem indiviſio non ſit privatio, propriè loquendo, id inde eſt clarum, quia aliàs ejus oppoſitum, hoc eſt, multitudo, per ſe & per naturam conveniret enti, indéque ipſa potius eſſet affectio Entis, quàm unitas. Privationes enim non removent niſi id, quod naturâ debitum fuit. 25 *Unitas an ſignificet privationem?*

Tertiò, eſt hîc declarandum: *Qualis hîc intelligatur indiviſio,* ubi ſtatim tenendum: indiviſionem hîc complicari cum Entitate, ſic igitur unitas dicit *indiviſionem Entitativam.* Hoc propterea noto, quia accidentalis diviſio, quoad ubi vel locum, non tollit unitatem Entis, ſupponendo, quod myſterium Euchariſtiæ clare docet, Ens unum poſſe eſſe in diviſis & ſeparatis ubi. Vide hac de re inprimis Bell. *lib. 3. de Euchariſt. c. 4.* 26 *Qualis hîc intelligatur indiviſio.*

Remotâ igitur diviſione accidentali, noto, indiviſionem Entitativam poſſe complicari cum diſtinctis terminis. Dici poteſt aliqua indiviſio, quia quid ſit non diviſum *à ſeipſo,* & non diviſum *ab alio* Ente, & non diviſum *in ſe.* Ex quibus ultima hæc phraſis eligenda eſt, ad declarandum unitatem tranſcendentem. 27

Ergo ſic quod eſt unum, eſt indiviſum *in ſe,* hoc eſt, in ſe continet omnia, quæ adſuæ eſſentiæ complementum pertinent, & excludit omne extraneum, ut ſuprà de Ente per ſe loquebamur. Indiviſio autem *ab alio* non pertinet huc, quia uni potius convenit *diviſio ab alio* Hæc enim eſt conſequens unitatis, ut jam dicetur. Indiviſio autem *à ſe* non ſignificatur voce *unum,* quia hæc continet comparationem ejuſdem ad ſeipſum, indéque non eſt ſine operatione intellectûs. Unum autem vocatur Ens, ſine operatione rationis, ut prius diſcurrebamus. Sed hîc porrò quæritur: 28

ARTICULUS. III.

An Unum connotet diviſionem ab alio?

Diviſionem ab alio quidam faciunt eſſentiale requiſitum unitatis, quidam ejus conſequens, quidam prorſus rejiciunt illam à conſideratione Entitatis. 29

Hac in re ſuppono: Diviſionem ab alio poſſe bifariam intelligi: *uno modo,* ut illud aliud non ſignificet ſolùm illud quod exiſtit, ſed etiam illud, quod poſſibile eſt. *Alio modo,* ut diviſio ab alio intelligatur, tùm ut ab Ente, tùm ut à non Ente. 30 *Diviſio ab alio bifariam intelligitur.*

Quibus poſitis, dico: *Enti accidentalem eſſe, atque adeò ad unum non pertinere, diviſionem ab alio tanquam Ente exiſtente.* Ita apparet, quia ſic aliquid poteſt eſſe Ens, & proinde unum, quod tamen ſic non eſt ab alio diviſum; ut apparet de Deo ante creationem mundi. Quia enim tunc non erant Entia creata, utique tùm Deus non erat ab alio diviſus. Et patet amplius, quod talis diviſio requirit coëxiſtentiam alterius. Exiſtentia autem eſt Enti, qua tale eſt, contingens, eò quòd Ens, ut ſic contineat Ens etiam poteſtate, cui non convenit exiſtentia. 31 *Quatenus ad unitatem pertineat diviſio ab alio.*

32 2. Aliter, divisio ab alio, est Enti quasi essentialis, si divisio ab alio intelligatur indifferenter ad divisum esse ab alio, tum eo quod est, tum eo quod non est. Et sive id quod Ens est, sit Ens potestate, sive Ens actu. Patétque tum, Deum ante creationem etiam fuisse unum, atque ita divisum. 1. à non-Entitatibus. 2. etiam à possibilibus Entibus.

33 3. Nihilominus illa divisio ab alio sic exposita, adhuc 1. non essentialiter significatur per unum, sed 2. eam consequitur. 3. multóque minus est aliquid unitate prius.

34 *primum* patet, quia illa divisio ab alio insinuat *relationem, unius* scilicet ad aliud. At hæc relatio, ut ipsa verba sonant, jamdum supponit aliquid unum. Ergò divisio illa ab alio, non dat demum unitatem. Et repetatur, quod suprà dictum est, unitatem esse attributum absolutum.

35 *Alterum* patet: quia si unitas ponit indivisionem in ipso, utique statim sequitur, quod ad extrancam Entitatem statim inferat multitudinem, hoc est, ut ipsum & aliud sint (non unum sed) multa. Multitudo autem posita est primò in divisione rerum, quæ multæ dicuntur.

36 *Tertium* ex modò dictis sequitur: patet tamen porrò, quia si divisio esset prior uno, tum multitudo esset prior uno. Divisio enim statim importat multitudinem. At absurdum est, multitudinem esse priorem unitate, quia unitas est multitudinis mensura; & multitudo pro partibus componentibus exigit distinctas Entitates, quarum singulæ sunt unum quid. At partes componentes non possunt esse posteriores composito.

TITULUS. III.
De adæquatione Unius ad Ens.

37 Sub hoc titulo de duobus videndum est: *Primò:* An Ens & Unum adæquentur? *Deinde:* quis sit sensus divisionis Entis in Unum & multa?

ARTICULUS. I.
An unum sit adæquatum attributum Entis? Ubi etiam redditur ratio, cur omne Ens sit Unum?

38 Quòd omne Ens sit Unum, inde patet: quia si non esset unum, esset multiplex. At si est multum, est divisum. Si autem est divisum utique esset & divisa Entitas. Ubi autem sunt diversæ Entitates, ibi non est Ens, sed Entia. Ergo quod non est unum, non est Ens, sed Entia.

39 Est solùm hîc observandum: unitatem illam non exigere ubivis unitatem summam, sed esse intelligendum cum proportione. Ergo simplex habet unitatem simpliciter. Compositum habet unitatẽ per resultantiam ex multis partibus. Universale habet unitatem universalem. Singulare habet unitatem numeralem, & sic deinceps.

40 Sed tum quæritur, de divisione Entis in unum & multa, quæ hactenus dictis videtur contradicere.

ARTICULUS. II.
An Ens rectè dividatur in unum & multa?

Illa divisio vulgo usurpari solet: sed quia ostensum est, Ens reciprocari cum uno, idcircò

idcirco nunc ὁμωνυμίᾳ utendum est, ut appareat, quomodo ens sit multa, adeoque Ens dicatur, quod tamen non unum est.

Potest igitur duplex esse illius divisionis sensus: *Primò*, ut Ens illud dicatur multa, quod multas partes requirit ad complementum suæ essentiæ, quódque adeò hoc ipso tale est, ut sit resolubile in multas partes. Tale quid est omne Ens compositum. Si hoc modo explicetur vox multa, tùm divisio illa erit sic intelligenda: omne Ens est *unum*, hoc est tale, quod non possit dividi in multa, quod quidem idem est ac Ens simplex, *vel multa*, hoc est tale, quod dividi possit in multas partes componentes. Unde summatim, divisio Entis in unum & multa, sic æquipollet ejusdem divisioni in simplex & compositum. Unde tandem apparet, adhuc unum reciprocari cum Ente, quia compositum, etsi habeat multitudinem partium, tamen revera unum est, in quantum omnes ejus partes ab una essentia continentur, quod quidem ad unitatem satis est. 41 *Duplex illius divisionis sensus.*

Aliter, per multa intelligi potest Ens per Accidens, & id quidem melius. Nam multitudo requirit separationem actualem, per Arist: 5. *Metaph: c.* 13. *t* 28. At illa non est in composito. Unde sic unum dicetur, quod est unum per se. Unde sic sensus illius divisionis est, idem cum sensu hujus: Ens est per se vel per accidens: Vel: Ens est unum simpliciter, vel est unum secundùm quid. Divisio autem illa sic intellecta, nihil derogat reciprocationi Entis & unius, sed potiùs eam confirmat. Hoc quidem, quia dum per Ens, quod multa dicitur, solùm intelligit Entia per accidens, utique non est Ens per accidens, relinquitur esse unum, quod nobis satis est. Nam, ut prius etiam demonstratum, cùm unum & Ens reciprocantur, non sumitur Ens latissimè, secundùm omnem significationem & æquivocationem suam, sed solùm, id quod per se unum est, vel quod subjectum Metaphysicæ positum est. Illum autem solùm Entia per se comprehendit. 42

Denique recogitandum est, quod ex Monlorio *cap*: 3. *supra* ad divisionem affectionum, in commentario dictum est, esse aliquas divisiones Entium, quæ non sunt in res, sed in rationes diversas. Et sic Ens unum erit, vel multa, quia aliquo respectu est unum, aliquo respectu multa. 43

Caput. V.

De Simplici, & Composito.

1. *Fuit de Uno generaliter: sequitur de eo specialius.*
2. *Unum ergò est simplex, aut compositum.*
3. *Simplex est, quod habet Entitatem indivisibilem, ut Deus.*
4. *Compositum est, quod habet Entitatem (actu quidem indivisam, quia unum est, sed tamen) divisibilem, ut Homo, & in genere quodvis Ens creatum.*
5. *Termini, ex quibus compositum sumitur, sunt varii.*

6. Est igitur sic. 1. cõpositio ex esse & essentia, 2. Ex natura & supposito. 3. Ex actu & potentia. 4. Ex genere & differentia. 5. Ex differentia & differentia. 6. Ex materia & forma. 7. Ex partibus quantitativis. 8. Ex subjecto & accidente, & 9. Ex pluribus accidentibus.

7. Unde quod horum unam vel alteram, vel omnes combinationes habet dicitur compositum.

8. Termini illi componentes alio nomine dicuntur partes. *Exinde compositum, alio nomine vocatur* totum ; *Sub quibus nominibus agetur de iis, in seq: capite.*

COMMENTARIUS.

1 *principio* quærendum est de sede hujus tractationis, ubi scilicet agendum sit de simplici & composito. *Tum* de voce simplicis & compositi. *Tertiò* de quidditate simplicis. *Quartò* de composito, ubi etiam erit de variis compositionum genneribus.

TITULUS I.

Ubi debeat tractari de simplici & composito ?

Aliqui singularem faciunt ex his terminis divisionem Entis. Suarez sparsim docet de iis *in disp. 4. de Uno, & disp. 30.* Inter attributa Dei. *& disp. 31.* Inter attributa Entium creatorum.

2 Existimo tamen optimè hanc doctrinam conjungi cum Uno. Ita fecit Arist. etiam 10. *Metaph. c. 6. dicens:* aliud unum esse indivisibile (simplex) aliud indivisum (compositum.) Et hinc compositum definitur, quod sit ἓν δι' ἄλλων, *unum* per alia. Simplicitas autem in re nihil aliud est, quàm nomen maximæ unitatis, ut etiam Suarez docet *disp. 4. Metaphys. s. 1. num: 11.* Ex quo sequitur, cùm Ens dividitur in simplex & compositum, quod tamen ibi Ens sit sumendum cum unitate; ut sic simplex & compositum, proximæ sint differentiæ unius. Ex hoc liquet imperitam esse tractationem Timpleri, qui de simplici & composito tractat ante *unius* doctrinam.

3 Aliter (quandoquidem simplicitas soli Deo convenit : & compositio omnibus Entibus finitis.) Non incommodè, de ista inter attributa Dei, de hac inter attributa Entis creati tractatur. Solùm hoc est inconveniens : quod simplicitas ut sic, est quid latius, quàm simplicitas summa, quæ soli Deo convenit. Unde hoc intuitu existimo, simpliciter melius esse agere de simplici & composito seorsim, quàm inter attributa specialium Entium, quæ ipsa ex generali hac doctrina sibi sumere possunt, quod ipsis debetur.

TITULUS. II.

De voce simplicis & compositi.

4 *Simplex quid dicatur extra philosophiam.*

Simplex ambiguè dicitur: Apud oratores & in vulgari genere loquendi, simplex (homo v.g.) vocatur qui est ἁνὴρ ἁπλοῦς καὶ ἀκάκος; Ita Christus jubet suos esse simplices, ut columbæ sunt, *Matth:* 10. Aliter simplex est idem, quod imprudens; unde Germanicè etiam dicimus, **ein Simpel Menschen,** vel summatim sic simplex est, quod non est commistum cum aliquo ascititio; sive id ascititium sit per modum accidentis,

accidentis, artis ad naturam, vel etiam fuci alicujus, alitérve, quo sensu simplex sensus, & simplex oratio, &c. dicitur.

Apud Philosophos simplex dicitur absolutè & comparatè. *Absolutè simplex* est, quod est expers omnis compositionis. Ita solus Deus est simplex. Et huic significationi congruit Etymologia simplicis, juxta quam simplex est, quasi sine plica, sicut duplex vocatur, in quo duo plicantur, triplex in quo plicantur vel complicantur tria. 5 *Absolutè simplex. Simplex unde dicatur.*

Comparatè autem dicatur *simplex*, quod non caret omni compositione, sed aliqua, & ita hoc simplex vocatur secundùm quid & in suo genere. Ita anima nostra vocatur simplex, apud Scal. *Exerc.* 307. *s.* 27. simplex, inquam, non quia nullo modo sit composita, in genere Entium creatorum, sed comparatè intelligendo simplicitatem. Nam anima nostra, hoc ipso, dum Ens creatum est, est composita, & solùm est simplex, ad negandum specialem aliquam compositionem, quæ in aliis creaturis reperitur, ut est compositio ex materia & forma. 6 *Simplex comparatè. Anima quomodo simplex.*

Hoc sensu etiam Angeli dicuntur simplices, qui tamen aliàs multiplicem compositionem habent, ut suo loco videbitur. Eodem sensu Cœlum & Elementa vocantur simplicia apud Aristot: 1. *de Cœl.* c. 2. sed in genere corporum naturalium, hoc sensu, quòd inter corpora non sint Entia simpliciora istis. Negat igitur ista simplicitas specialem compositionem, possibilem in genere corporum, quæ significatur per mixtionem ex elementis. Aliàs utique ista corpora composita sunt, hoc ipso, quia corpora sunt, omne enim corpus habet materiam & formam, & à potiori erunt composita per eos terminos componentes, qui quodvis Ens creatum faciunt compositum. *Et Angeli. Item cœlum & Elementa.*

Secundùm hanc sententiam etiam termini Logici aliqui dicuntur simplices, nempe termini inventionis, non quia nullus eorum habeat compositionem, & multitudinem conceptuum, (Secus enim est de definitione, distributione, testimonio) sed quia non habent compositionem axiomaticam, sive quia illi non sunt integra axiomata, ut latiùs declaravi *in Top: comment.* c. 1 *n.* 6. *&* 33. Rursus, in comparato sensu, axioma aliquod vocatur simplex, & Syllogismus, non quia nullam habeant ista compositionem. Est enim omne axioma compositum ex argumento & argumento, & omnis Syllogismus ex tribus terminis, & distinctis propositionibus. Dicitur igitur aliquod axioma simplex, non ad removendam omnem compositionem, sed solùm ad removendam specialem compositionem, quæ est possibilis in genere axiomatum. Et idem est de Syllogismo. 7 *Et termini Logici.*

Ex his igitur intelligitur, etiam compositum dici aliquando absolutè pro omni eo, quod qualemcunque realem compositionem admittit. Quomodo omne creatum est compositum: Aliquando autem distingui contra simplex, ut compositum significat specialem compositionem, in aliquo genere Entium. 8

Deinde observetur: vocabulum compositionis etiam esse ambiguum. Igitur potest significare actum effectivum, hoc est, influxum illius, quod componit efficienter. Unde sic compositio est actus efficientis, quo ipsum efficiens aliud componit. Atque tum compositio sic sumpta, est aliquid extrinsecum compositis, sicut ædificatio ædificio, & omnis effectio suo effecto. *Deinde* compositio frequenter significat actum formalem, hoc est, illum actum, quo compositum est id quod est. Et hoc modo compositio ad compositum, sicut simplicitas ad simplex dicitur. Estque tum compositio intrinsecum quid ad tem compositam. 9 *Compositio ambiguè dicitur.*

10 Rursus teneatur: compositionem aliam esse realem, aliam rationis. Indéque
Compositio realis, vel rationis. *realis compositio* est, quando in re una Entitates realiter distinctæ coadunantur. Quomodo homo, v.g. est quid compositum. *Rationis* autem *compositio* est, quando in re non datur nisi una Entitas, nostra tamen ratio eam unam essentiam sub diversis conceptibus apprehendit. Quomodo in Deo aliter apprehendimus divinam essentiam & aliter misericordiam, & sic per rationem Deus est quid compositum, cùm in re sit simplicissimus.

11 Denique teneatur, sicut de uno dictum est, ita etiam esse in composito. Nempe in genere compositorum quod est unum per se, hîc vocatur compositum per se. Dixi: *in genere compositorum*. Nam unum per se, & compositum per se, non æquè latè patent, quia unum per se comprehendit etiam simplicia, ut priori disputatione constitutum est. Quod autem ibi fuit unum per accidens, hîc vocatur compositum per accidens. Indéque quid compositum per se & per accidens dicatur, ex istis satis clarum est.

12 Et circa has divisiones quidem Metaphysicus non debebat solicitus esse circa compositionem rationis & eam quæ est compositorum per accidens: nihilominus, interius declarando speciales compositiones, aliquid de istis dicendum erit.

TITULUS III.
Quid sit Simplicitas.

13 Respondeo breviter: Simplicitas est summus gradus unitatis. Unde 1. Quæ de
Simplicitas contrahit rationem unitatis. unitate dicta sunt, hîc recurrunt, nempe quod Simplicitas significat ipsam Entitatem cum negatione divisionis in se. 2. Summum autem gradum unitatis constituit simplicitas, quia connotat non simpliciter indivisionem, sed (indivisibilitatem) hoc est, quâ quid *non possit* ullo modo deinceps dividi in multa. Esse autem hunc summum gradum unitatis apparet sic: Unitas simpliciter dicit indivisionem Entitatis. Ergo quo quid magis & sublimius indivisum est, eò magis & sublimius erit unum. At magis est indivisum, quod neque actu neque potestate est divisum, quod est in simplici, ac quod est indivisum quidem actu, & pro isto statu, divisibile tamen est, quodque adeò multa includit, potestate in quæ etiam resolvi possit, quod est in composito. Simplex igitur majorem habet & sublimiorem unitatem, quàm compositum.

QUÆRITUR:
An simplicitas significet perfectionem & eam quidem enumeratiorem quàm compositio?

14 Cajetanus *de Ente & Essent: c.* 2. negavit simplicitatem esse nomen perfectionis, idque ideò, quia simplicitas significat negationem, non aliquid positivum. Vorstius etiam *in Not. ad disp. 3. de Deo p.* 207: contendit, Deum esse aliquid compositum. Unde sic, quia compositio infinitari potest, hoc est, attribui Enti infinito, relinquitur de illius sententia, compositionem significare majorem perfectionem, quàm simplicitatem. Contrarium tenuit Scotus 1. *d* 8. *q.* 1. *ad.* 1. *& quodlib.* 5. & post eum Soncin. 4. *Metaphys q.* 14. & Lichetus *in comment: ad Scotum d. l.* & Suarez *disp:* 30. *s.* 3. *n.* 3.

15 Tractavi hanc rem *in Top: comment. c.* 22. *n.* 56. ad axioma, *quò quid est simplici-*
Simplicitas significat, eò est præstantius, unde aliqua petantur. Nunc dico breviter Primò: Simplicitas est

eſt nomen perfectionis, & quidem majoris quam compoſitio: Ita apparet. 1. Quia unum & Ens reciprocantur. Igitur quod nobiliori modo unum eſt, etiam nobiliori & perfectiori modo eſt Ens. At ſimplex, per prioris quæſtionis deciſionem, nobiliori modo unum eſt. Ergo etiam nobiliori & perfectiori modo Ens eſt. *nificat majorem perfectionem quam compoſitio*

16 *Deinde:* compoſitio eſt nomen imperfectionis. Ergo ſimplicitas eſt nomen perfectionis. Contraria enim contrariorum ſunt conſequentia. Antecedens probatur. Nam compoſitum *primò* involvit imperfectionem dependentiæ. Dependens autem utique imperfectius eſt independente. Dependet autem compoſitum multipliciter, nempe à terminis intrinſecè componentibus, ex quibus ſcilicet quidque componitur. Deinde dependet ab aliquo effectivè componente, ſicut Juſtinus ait *qq. Chriſtianarum quæſt.* 129. Qui componentem non habet, quomodo eſt compoſitus? Eſt etiam tandem in eo, quod eſt compoſitum per ſe, (Neque enim de compoſito per accidens ex inſtituto agit Metaphyſicus) dependentia unius partis ad aliam. Secus enim non eſſet in eo niſi partium agglutinatio, quæ ad compoſitum per ſe non ſufficiat. *Imperfectiones, quæ inferuntur per compoſitionem.*

17 Altera imperfectio, quam inſinuat compoſitio, ſumitur ex priori. Nam quia omne compoſitum eſt dependens: Ergo omne compoſitum eſt poſterius alio. Ergo nullum compoſitum eſt Ens primum. At hæc ſatis magna eſt imperfectio, dicere repugnantiam, quo minùs quid ſit Ens primum.

18 Denique compoſitum habet hanc imperfectionem, ut implicet aliquam potentiam. Nam in eo, quod eſt per ſe compoſitum, alius terminus componens eſt per modum actus, alius per modum potentiæ. Ergo nullum compoſitum poteſt eſſe actus puriſſimus. Eſt autem utique imperfectio, implicare aliquid per modum potentiæ. Sed hæc pleniùs deduxi in oratione ἐλεγκτικῇ ad metaphyſica Photianorum argumenta, quam infrà vide *lib. 2. in fin: c. 3. de Deo, num. 734.*

19 Eſt tamen obſervandum: Inter Entia, quibus non repugnat illa imperfectio compoſitionis, fieri poſſe, ut compoſitum habeat majorem perfectionem, quàm ſimplex, atque ſic per multitudinem partium ſortiatur aliquam perfectionem, quam non habet ſimplex, per defectum iſtarum partium. Ita partes ſunt ſimpliciores, & tamen ignobiliores compoſito. Et ſic Gerhard. de Monte *in Thom: de Ent: & Eſſ: fol. 4.* ait, corpora naturalia, quo ſint compoſitiora, eò eſſe perfectiora, quia multitudine formarum recedunt magis magiſque à ſimplicitate materiæ primæ, & ſic multiplicando formas, multiplicant perfectiones. *Compoſitum non eſt ſimpliciter ignobilius quovis ſimplici.*

20 Simile quid eſt in aliis attributis. Immutabilitas abſolute eſt nobilior & perfectior mutabilitate, unde Deo illa convenit. At in iis, quæ non ſunt ſimpliciter immutabilia, poſtea nobilioris naturæ eſt, eſſe mobile, quàm eſſe immobile.

21 3. Denique quod attinet ad argumenta Cajetani ſciendum eſt: negationem *primò* non ſignificare perfectionem, quia omnis negatio Entitatem removet, adeóque ſignificat perfectionem aliquam formaliter non convenire ei, cui accommodatur negatio. Atque ſic ſimplicitas negat Entitatem compoſitam, indéque inſinuat, ei, quod ſimplex dicitur, non convenire illam perfectionem, quæ eſt Entis compoſiti. Nihilominus negatio *conſequenter* poteſt ſignificare perfectionem. Poteſt enim negatio negare imperfectionem, vel Entitatem ignobiliorem, poſt cujus abſentiam relinquatur Entitas nobilior; & hoc dicendum eſt de omnibus divinis attributis negativis, quæ negant in Deo noſtras perfectiones, quæ in comparatione ad divinam eſſentiam ſunt imperfectiones, ideóque perfectiones iſtæ formaliter *Solvuntur objectiones.* *Negatio quomodo ſignificet perfectionem?*

in

in Deo contineri non debent. Et hoc modo simplicitas est nomen negans, negans inquam imperfectionem compositionis, unde hoc ipso simplex relinquitur nobilius composito. De opinione Vorstii suo loco plenius erit dicendum, cùm ad considerationem attributorum divinorum perventum erit.

TITULUS. IV.

De composito & variis compositionum generibus.

22 Prius exposita est vox compositi. Nunc res ipsa tractanda est. Ac *primò* quidem, cùm compositum hîc fecerimus quasi differentiam unius, declarandum erit, quomodo, quod compositum est, sit adhuc unum? Sed id priori capite factum est, declarando unitatem per se in Entibus compositis. Nunc declaranda sunt varia compositionum genera, quorum novem enumerata sunt in Theorematibus.

ARTICULUS. I.

De compositione ex esse & essentia.

23 *Duplex sensus illius compositionis.*

Hanc compositionem Doctores dupliciter declarant. Igitur per *essentiam* intelligunt unumquodque Ens quasi in abstracto, sive id, *quo* est unumquodque Ens. Per *esse* autem intelligunt id *quod* est, veluti essentia hominis est *humanitas*, quâ homo est homo. Esse autem hominis est nihil aliud, quàm id quod est *homo*. Quod quidem modo non solùm includit essentiam suam, sed etiam attributa sua. Sic lapis & lapideitas, Asinus & asinitas, canis & caninitas, differunt ut esse & essentia. Sic igitur creaturæ sunt compositæ ex esse & essentia; quia aliud est in iis quod sunt, & aliud quo sunt. In Deo autem idem est Deitas & Deus. Unde sic illa compositio in Deo locum non habet.

24 Alii, inter quos est etiam Suarez *disp. 30. s. 4. num. 2. & disp. 31. s. 13. n. 8 seqq.* per esse intelligunt existentiam, unde compositio ex esse & essentia, idem est, ac compositio ex existentia & essentia.

25 Et hinc statim sequitur, istam compositionem sic solùm habere locum in Entibus actu. Nam quæ sunt Entia potestate, ea existentiam non habent. Quanquam omnia Entia finita, etiam quando sunt in potestate, sunt possibilia, hoc ipso. Et proinde sic etiam in isto statu talia dici possunt, quæ apta sint ad suscipiendam compositionem, ex esse sive existentia & essentia.

26 *Congruentior sensus quis?*

Cæterùm hæc expositio istius compositionis videtur magis congrua esse, quàm prior, si ad vim terminorum respiciamus. Nam infinitivi solent significare actus suorum verborum. Ita currere dicitur, qui actu currit, disputare, qui hoc actu facit. Unde sic esse dicitur id, quod actu est, indeque familiarissimè, esse significat existentiam.

27 *Esse & existentia quomodo faciant compositionem?*

Porrò tùm existentia & essentia faciunt in creato, sive Ente finito, compositionem, quia ad creaturæ vel Entis finiti (quâ voce libentius utor, quàm creaturæ, ad evitandam ambiguitatem) essentiam non pertinet, ut actu sit, sed Ens finitum est indifferens an sit actu, an sit potestate. Unde sic in creatura apprehendimus. 1. Essentiam ejus, quæ, ut sic, indifferens est, ut dictum est ad actum & potestatem. 2. Existentiam, per quam quasi constringitur ejus indifferens Entitas ad actuale esse. Unde hæc duo sic tum faciunt in Ente creato compositionem.

28 *Deus non com-*

Et ex his statim sequitur istam compositionem in Deo non posse habere locum, quia impossibile est, ut essentia divina sit indifferens ad essendum actu, vel potestate.

In

In poteſtate enim (objectiva) quod eſt, id actuatur ſive inducitur de potentia, per agens aliquod extrinſecum. At hæc omnia repugnant Deo, quia per hæc eſset aliquid prius Deo, & proinde, tùm Deus non eſset Ens primum & independens, id eſt, non eſset Deus. Unde ſine omni diſtinctione in Deo idem eſt eſsentia & exiſtentia. Et proinde faciſſit ibi iſta compoſitio. Sed hæc infrà pleniùs exponuntur, *lib. 2. c. 3. n. 236 ſeqq.* *ponitur ex eſſe & eſſentia.*

Sed de rebus creatis quæritur: Qualis ſit hæc compoſitio in rebus creatis? 29

An in rebus creatis compoſitio ex eſſe & exiſtentia ſit realis, an rationis?

Pendet hujus quæſtionis deciſio ex illa: *An eſſe* (ſive exiſtèntia) *& eſſentia differant realiter?* De qua Doctores variant. Si enim hæc realiter differunt, etiam illa realem faciunt compoſitionem in Ente. Quod enim ex multis realiter diſtinctis unum eſt, id eſt realiter compoſitum. Si autem exiſtentia & eſsentia non differunt realiter, ſed ratione, etiam non facient compoſitionem realem, ſed rationis, tanquam intellectus apprehendat plura in una aliqua re, quæ tamen revera unum ſunt.

Quia igitur probabile exiſtimo, eſsentiam & exiſtentiam realiter non diſtingui. Idcirco dico: compoſitionem illam ex eſsentia & exiſtentia non eſse realem, ſed rationis. 2. Habere tamen fundamentum aliquod reale. Prius patet per modò dicta. Fundamentum autem reale eſt, quòd eſsentia Entis creati, ut ſic, non involvit exiſtentiam, quod adeò verum eſt, ut definitiones Entium creatorum, per quas eorum eſsentiæ ſignificantur, etiam veræ ſint, ſi maximè nunquam illa exiſtetent. Unde mens noſtra occaſionem habet exiſtentiam apprehendendi per modum alicujus ſupervenientis, vel ſuperadditi; quod ſecus erit in Deo. 30

ARTICULUS. II.

De compoſitione ex natura & ſuppoſito

Hæc compoſitio ſolùm habet locum in Entibus ſingularibus. Suppoſitum enim eſt res ſingularis, eáque ultimò completa, ſic ut non ſit pars alterius. In genere ſubſtantiarum intelligentium ſuppoſitum vocatur perſona: Unde ibi iſta compoſitio dici poteſt ex natura & perſona. 31

Eſt igitur *natura* hîc nihil aliud, quam eſsentia alicujus rei individuæ. *Suppoſitalitas* autem, vel *perſonalitas*, eſt ille modus, per quem proximè vocatur perſona. ſive per quem illa eſsentia individua coarctatur ad eſse perſonæ. Horum utrumque eſt, v. g. in Paulo, qui habet & eſsentiam ſingularem, & modum, unde per ſe completum ſuppoſitum dici poteſt. At in humana natura ἡ λόγος eſt quidem eſsentia ſingularis, ſed non eſt ille ulterior modus, ſecundùm quem res ſingularis perſona dicitur. Aliàs enim Θεάνθρωπος eſset duplex perſona, quod Neſtorianum eſt. 32 *Declarans terminus.*

Patet autem per hoc Chriſti exemplum, in rebus creatis, naturam & ſuppoſitum facere compoſitionem, quia in actu & re ipſa ſeparari poteſt eſſentia à perſonalitate, indéq; iſtorum diſtinctio indicatur. Patétq; ex eodem exemplo in illis naturam ſingularem, quà talis eſt, eſse indifferentem ad eſsendũ in ſuppoſito proprio & alieno. 33

Ex quo rurſus patet: compoſitionem ex natura & ſuppoſito in Deo locum non habere. Impoſſibile enim eſt eſsentiam divinam ſuppoſitari in alieno ſuppoſito, atque ita ſecundùm ſe indifferentem eſse ad ſubſiſtendum in ſuppoſito proprio & alieno, quæ ſolùm erant fundamenta hujus compoſitionis in rebus creatis, quia his 34 *Deum non eſſe compoſitum ex natura & ſuppoſito.*

his remotis nullum remanet indicium distinctionis naturæ à supposito. At distinctio semper præsupponitur à compositione. Vide Thom. 1. *part. q.* 3. *a.* 3. & 4. & Suarez *in Metaph. disp.* 30. *s.* 4. *n.* 3. *seqq.*

ARTICULUS. III.

De compositione ex actu & potestate.

35 *Prior sensus hujus compositionis.*

Hæc compositio vagatur per cæteras compositiones, ex quibus consurgit unum per se. Si enim utrumque sit potestas, non possunt ad invicem coadunari. Si autem utrumque sit actus, consurgit inde Ens per accidens. Ex duobus enim actibus non potest fieri unum per se. Sic igitur in compositione ex natura & supposito, natura est veluti potestas, suppositum veluti actus. In compositione ex esse & essentia, essentia est potestas, esse est actus. In compositione ex materia & forma, forma est actus, materia potentia, & sic deinceps.

36

Est autem ista compositio in isto sensu sic intelligenda, ut *potestas* id dicatur in Ente creato, quod est determinabile & perfectibile per accessum alterius. *Actus* autem id, quod est determinans & perficiens.

37 *Sensus alius.*

Est tamen in alio sensu hæc etiam compositio, diversa à cæteris generibus; Atque tum per potentiam intelligenda est potentia passiva, secundùm quam Ens creatum, in esse jam constitutum, sit aptum ad accipiendum aliquid, veluti perfectiones accidentales, aut etiam secundùm quam deponi possit ab illa Entitate in qua est. Estque hæc potentia passiva in omni Ente creato ponenda. Nam quia nullum Ens habet summam perfectionem, idcircò omne illud Ens potest admittere adventitiam aliquam perfectionem, propter quam supponenda est in eo esse potentia passiva. Et rursus, quia omne Ens creatum est dependens, idcircò statim ab eo unde dependet, poterit annihilari vel mutari, si ipse velit.

Summatim igitur: Sic Ens creatum est compositum ex actu, hoc est, essentia sua, & potentia passiva, secundùm quam possit admittere aliquid extraneum.

ARTICULUS. IV.

De Compositione ex genere & differentia.

38

Hæc compositio convenit omni Enti creato, ut est in mundo. Dico: *ut est in mundo.* Nam sumptum cum aliqua abstractione carere potest genere & differentiâ, ut est genus generalissimum. Unde sic solùm relinquitur illa compositio Enti illi quod species est.

39 *Non est realis compositio.*

Est igitur sic res creata composita ex genere & differentia, hoc est, natura communi restricta per supervenientem differentiam. Unde statim apparet: hanc compositionem esse non realem, sed rationis. Quia genus & species adeóque differentia realiter non distinguuntur. At omnis realis compositio supponit realem distinctionem terminorum componentium.

40 *Deo non convenit.*

Nihilominus talis compositio Deo attribui non potest; Nam etsi compositio rationis non repugnet Deo, nec tollat dei simplicitatem, tamen aliunde compositio et genere & differentia importat imperfectionem, Deo repugnantem. Est autem ista, quod differentia omnis est extra rationem generis & ipsius speciei, hoc sensu, ut nec genus alicujus speciei, nec species ipsa possit de differentia illa prædicari, quomodo rationalitas, quæ est differentia hominis, nec animal est, nec homo est, ut id de differentia tradidit Aristoteles 6. *Top.* c. 6. & alibi.

At

At nihil apprehendi potest in Deo, quod non sit DEUS. Ergo signum est, in Deo non posse aliquid apprehendi per modum differentiæ. Atque ita relinquitur Deus simplex, etiam removendo hanc compositionem, quæ ex genere & differentia est. Sed hac de re alibi est plenius.

ARTICULUS. V.
De compositione ex differentia & differentia.

Hanc compositionem pono propter genus, sive totum universale. Omne enim totum habet sibi correspondentes partes, atque hinc illud compositum, hæ autem termini componentes dicuntur. Convenítque adeò hæc compositio generi, ut genus est. 42

Ex quo statim sequitur: hanc compositionem non reperiri actu in re, & in mundo. Nam genus ut sic, quia universale est, in mundo non est. 43

Neque rursus cogitandum est; genus esse compositum ex differentiis, quasi actu sint in illo (sunt enim illæ differentiæ contrariæ, quæ non possunt esse simul in eodem) sed quia sunt in potestate & latitudine generis, quæ ex genere emergere, vel ut rectiùs loquamur, ad quod genus uniri possit. Atque hoc sensu, non incommodè recentes quidam Metaphysici, genus vocant compositum *potestativum*. Sed horum intelligentia juvabitur etiam ex seq: capite. 45

ARTICULUS VI.
De Compositione ex materia & forma.

Ex notitia materiæ & formæ hæc compositio satis est perspecta. Talis compositio est in homine ex corpore & anima. Idémque est in omnibus corporibus, quæ necessariò implicant materiam & formam. 44

Quòd autem hæc satis distincta sint, ut possint facere realem compositionem, apparet, quod materia & forma separari possunt, ut apparet in separatione animæ humanæ à corpore. At Entia, quæ realiter distincta sunt, ea cùm uniuntur, faciunt realem compositionem. Clariora hæc erunt ex seq: capite, ubi agetur de toto essentiali, & infrà tractanda Causarum doctrina. 45

ARTICULUS VII.
De Compositione ex partibus quantitativis.

Hæc compositio emergit ex priori. Unde sicut illa erat solùm corporum: Ita & hæc. Súntque *partes quantitativæ* nihil aliud, quàm partes integrantes materiam. Sic aqua est composita ex partibus quantitativis, hoc est, ex particula hac, & illa, & alia aquæ. Et sic in aliis.

Cæterùm hæc compositio ex partibus integrantibus, ut de aliis dictum est, planiùs dilucidabitur per doctrinam totius integralis, de quo seq: capite agetur. Vide etiam *lib. 2. c. 4. n. 54. seqq:* 46 *partes quantitativæ quæ?*

ARTICULUS. VIII.
De Compositione ex subjecto & accidente.

Talis compositio significatur per hos terminos. *Homo doctus.* Ubi subjectum est *homo*: Accidens est *doctrina*. Faciúntque hæc compositionem, quia Entitas doctrinæ unitur cum Entitate hominis. At plurium essentiarum unio facit compositionem. 47

Ex

49 *Compositio ex subiecto & accidente facit Ens per accidēs.*

Ex hoc exemplo sic declarato (idem autem est in aliis) apparet ex hac compositione emergere non compositum, sive unum per se, sed per accidens. Semper enim exurgit Ens per accidens, quando Entia distinctorum prædicamentorum conjunguntur.

50 *Non semper est realis.*

Et rursus observandum: hanc compositionem, tùm demum realem esse, quando affectio, sive attributum realiter distinguitur à subjecto, seu quando attributum verè est accidens. Nam cum attributum realiter idem est cum subjecto, tum, quia perit realis distinctio componentium, perit etiam realis compositio. Atque hoc est in Deo & divinis attributis, item in Ente & transcendentalibus ejus passionibus. Unde in Deo, & Ente transcendenter sumpto, realis compositio ex subjecto & accidente non datur.

ARTICULUS. IX.

De compositione ex pluribus accidentibus.

51 Accidentia sive attributa hîc iterum intelligenda sunt, quæ realiter ab invicem distinguuntur. Secus enim non facient compositionem realem. Quia realis compositio requirit Entitates realiter distinctas, unitas tamen in eadem. Atque tum ista sic realiter distincta accidentia faciunt compositionem, quia per multitudinem Entitatum receditur à simplicitate ad compositionem, ut per se patet, realis igitur compositio est in Angelo, ex scientia & potentia: In anima ex scientia & prudentia. In homine ex risibilitate & capacitate disciplinæ. Et sic in aliis

---

CAPUT. VI.

De Toto & Partibus.

1. *Fuit de composito, ut opponitur simplici, sequitur de eodem, ut opponitur partibus, quo respectu totum vocatur.*

2. *Totum est quod continet partes.*

3. *Est que triplex: totum essentiale, integrale, & universale sive genus.*

4. Totum essentiale *est, quod est compositum ex partibus constituentibus essentiam per modum actûs & potestatis.*

5. *Huc pertinet compositum ex materia & forma, ex genere & differentia, ex natura & supposito, & ex esse & essentia.*

6. *Illud dicitur totum physicum: hæc dicuntur tota Metaphysica. Partes igitur totius illius sunt Materia & forma, genus & differentia, natura & suppositum, esse & essentia.*

7. Totum integrale *est, quod est compositum ex partibus quantitativis, sive integralibus.*

8. *Partes quantitativæ sunt, quæ integrant materiam, ut: in homine, ossa, nervi, caro, &c, ex quibus integratur corpus.*

9. *Totum*

9. Totum integrale est similare, sive homogeneum, vel dissimilare sive heterogeneum.

10. Totum homogeneum est, quod habet partes ejusdem speciei, ut: aqua, cœlum, ignis, sanguis.

11. Totum Heterogeneum est, quod habet partes diversa speciei, ut: Animal.

12. Totum universale, *sive genus est, quod de pluribus differentibus specie prædicatur in Quid est, non conversim. Ut animal respectu hominis.*

13. Unde ejus principales conditiones sunt, 1. Prædicari de multis. 2. Prædicari de iis in quid est. 3. Prædicari non conversim. 4. Ut ea, de quibus tanquam genus prædicatur, differant specie, indéque nec solùm accidentaliter, nec ut primò diversa ea differre debent. Specie autem differre sumendum est, ut comprehendat etiam differentiam numericam, atq; inde homo etiam genus sit Petri & Pauli, &c.

14. Pars generis dicitur species.

15. Species igitur est pars generi subjecta.

16. Est autem genus generalissimum vel subalternum.

17. Generalissimum est, ante quod non est genus, ut: Substantia.

18. Subalternum est, quod inferioris genus, & superioris species est, ut: Animal.

19. Ampliando vocem generis, genus est vel univocũ, vel analogum.

20. Univocum est, quod æquè primò participatur à speciebus, ut animal ad hominem & bestiam.

21. Analogum est, quod ab una specie prius, ab alia posterius participatur, ut Ens ad substantiam & accidens.

COMMENTARIUS.

De Toto & partibus alibi etiam egi, nempè *in Top: comment. c.* 28, 29. Et ex parte etiam, hoc est, de genere, & specie, & differentia, *in Introd: Log: c.* 3. Nihilominus, ne præsens mutila sit hac in parte tractatio, iterum de iis aliquid commentandum est. 1

Ratio autem Methodi & cohærentia cum præcedente capite est satis evidens. Inprimis enim in præcedenti capite actum est de composito. Jam omne compositum est ex aliquibus, tanquam componentibus compositum. Ergo compositum hoc sensu & respectu est idem quod totum. Termini autem componentes sunt idem quod partes. Quanquam non est diffitendum, sub nomine compositi modò, modò sub nomine totius, solere Philosophos latiùs loqui, ac sub nomine alterius. 2 *De ratione Methodi.*

Porrò est in hoc capite *Primò* agendum de voce Totius & Partium. *Deinde* de 3

eorum

eorum definitione & distributione, *Tertiò* de toto essentiali; *Quartò*, de toto integrali. Et tandem *Quintò* de toto universali sive genere.

TITULUS. I.

De voce totius & partium.

4 *Ambiguitas in voce totius.*

Varias vocum harum significationes recenset Aristot: 5. *Metaph: c.* 25, 26. Proponam eas distinctius. Igitur Totum aliquando solet speciatim sumi, ad significanda ea solùm, quorum positio differentiam facit: Sic Aristot. *d.l. cap:* 26. *Ea*, inquit, *quorum partium positio non facit differentiam, dicuntur* omne, *quorum autem facit, dicuntur* totum, *quibus verò utrumque accidit in iis &* totum, *&* omne *usurpatur*. Et juxta hanc significationem in liquidis, iisque quæ mensuris concavis mensurantur, ut sunt aqua, oleum, cinis, frumentum, usurpanda est vox omnis, non totius; sed hæc significatio totius est ad vulgatiorem Græcorum consuetudinem, quàm Latinorum, ut rectè observat Fonseca 5. *Metaph: c.* 26. *ad lit. b.* Et ad præsens institutum ista significatio nimis angusta est.

5 *Totum pro perfecto sumitur.*

Secundò totum aliquando idem est quod perfectum, ut Arist. Docet 3. *Phys: c.* 6. *t.* 64. & Scalig: *lib.* 1. *de plant. p.* 107. *& lib.* 5. *de caus. L.L cap.* 10. *pag:* 285. *Sic* Deum totum dicimus, veluti, cùm Deus dicitur totus adesse cuilibet parti mundi. Unde sic Augustinus. *contra Felician. de unit. Trin. ad Optat. cap.* 14. *cap.* 16. Non dimisit patrem Christus cum venit in virginem, ubique *totus*, ubique perfectus. Uno eodémque tempore *totus* erat in inferno, *totus* in cœlo. Sic Scaliger in carmine ad finem exercitationum: Ante omnia, post omnia, *totus*, unus, ipse. *Et antea.* Extra omnia omnis, *sine partibúsque totus.* Ad hunc etiam modum anima tota dicitur esse in qualibet corporis parte, tota, inquam, totalitate essentiæ & perfectionum suarum, ut declarat Zabarella *de partit: anim: c.* 1.

6

Porrò, totum hoc non dicitur per respectum ad partes. Dicebatur enim, hoc totius genere, Deus totus *sine partibus*, à Scaligero. Ejus igitur consideratio nunc etiam non intenditur sub voce totius. Opponitur auem hoc totum imperfecto. Unde & ipsum solet dici, totum *perfectionis*, & *perfectionale*, quasi sc, totum hoc idem sit, quod perfectum. Sub imperfecto autem, quod huic toti opponitur, continetur etiam id, quod dimidiatum est & mutilum & mancum, de quibus erit infrà *c.* 11. *num:* 12.

7 *Totum dicitur omne Ens in quantum distribuitur.*

Tertiò, totum sumitur valdè latè pro omni eo, quod distribui potest. Proinde cum distributio etiam detur ex causis & effectis, & subjectis & adjunctis. Ideò singula istorum possunt totum & partes dici. Veluti cum dico, hominum alii sunt boni, alii mali: homo qui bonitatis & malitiæ subjectum est, est aliquo modo totum: Sic: Bonorum alia sunt homines, alia Angeli, &c. Hîc Bonum, quòd aliàs est adjunctum hominis & Angeli, habet rationem totius ad istos. Sic hominum alii sunt creati, alii generati. Hæc hominum divisio est per causas. Homo igitur, qui effectum est, ibi habet rationem totius. Idem est in aliis.

8 *Totum potestativum.*

Atque huc pertinet etiam totum *potestativum*, quod solùm in ista Amplitudine totum dici potest. Aristotelici solent hæc vocare tota per accidens, qua de re vide Fonsec. *lib:* 4. *Inst: Log. c.* 7.

9

Cæterùm, totum in ea amplitudine à Metaphysico non sumitur, quia ea quæ recensui, solùm sunt artificiosè talia, in quantum scil. illis adaptatur distributio aliqua. At nunc tota dicuntur, quæ non tam per artificium talia sunt, quàm quæ statim per naturam suam implicant respectum ad partes, ut posteà dicam.

Quarti

Quartò totum angustè accipitur ad significandum totum integrale & essentiale, in qua acceptione totum distinguitur contra genus. Ita Logici frequenter alium locum argumentandi dicunt esse à toto, & alium à genere: sumiturque ad eandem significationem interpretatio axiomatis illius, quo partes dicuntur priores toto, quod occurrit apud autores passim. Hoc enim non procedit de omni toto, & partibus; sed istis solùm, quas dixi. Neque enim species, quæ est pars generis, tanquam totius universalis, est prior genere. Sed contrà, genus est prius specie, per *Aristot. 4. Top. c. 2. §. 2. & Porphyr. in Isag c. 7. §. 8.* 10 *Totum generi contradistinguitur.*

Quintò: vox Partis aliquando angustè sumitur ad significandas solùm partes quantitativas. Hoc modo formæ dicuntur carere partibus, & esse impartibiles. Sunt, inquam, illæ impartibiles per defectum partium quantitativarum. 11

Denique totum & partes sumimus in communi, pro iis Entibus, quæ juxta naturam suam talia sunt, ut unum destinetur ad esse alterius, vel alia destinẽtur ad esse illius. Utrobique enim significatur Entitas partialis, cui ex opposito totum respondet. Atque ita vox totius comprehendit totum essentiale, integrale, & universale, de quibus etiam sub nomine totius solùm in Metaphysicis docetur. 12 *Vox totius quomodo à Metaphysico intelligatur?*

De distinctione inter Totus & Totum.

Solet & distingui inter *totum & totus*. Ea apud *Damasc. l. 3. de orthodox fide c. 7. circa fin.* differunt sic: *Totum*, inquit *Damascenus, est naturæ repræsentativum. Totus autem hypostaseos sive personæ, quemadmodum* aliud *est naturæ*, aliud *hypostaseos. Igitur Christus totus Deus perfectus, sed non totum Christi Deus; Nam non solùm Deus, sed & homo. Et Totus est homo perfectus, non Totum autem homo. Non solùm enim homo, sed & Deus.* 13 *Totus & totum Damasceno quid?*

Æquipollenter huic modo loquendo, juxta hunc sensum, videtur loqui *Zabarel.* distinguens inter totum conjunctim, & disjunctim sumptum. Vide ipsum *libr. de gener. & inter. c. 4.* Totum enim conjunctim sumptum illud est, quando prædicatum convenit toti secundùm utramque partem. Totum autem disjunctim sumi insinuat, quando prædicatum convenit speciebus, ut maximè id sit secundùm unam solùm partem. Sic cùm *Aristot. lib. 1. de gener. & inter. t. 23.* ait generationem esse mutationem, tanquam transmutabilis *totius* in totum, vox totius sumitur conjunctim. Neque enim omnes ejus partes transmutantur, cùm saltem materia maneat, ut ibi disputat *Zabarella.* 14 *Totum coniunctim & disjunctim sumptum quid?*

D. *Hutterus in lib. Concord. art. 9. q. 3. p. 972.* per masculinum *totus* (in applicatione ad personam τῦ λόγυ) intelligit Christum duabus naturis constantem. Per Neutrum autem, *Totum*, intelligit, illas ipsas naturas ratione proprietatum essentialium consideratas. Sic & *Pelarg. in Damasc. lib. 3 c. 7. memb. 4. p. 128. fac. 2.* Et secundùm hunc sensum solent explicare *Lombard.* qui *lib. 3. distinct. 22.* ait: *Totus Christus est ubique, non autem totum Christi est ubique.* Nempe *Totum Christi est* ubique, loquendo ex naturalibus proprietatibus naturarum, sed tamen *Totus Christus* est ubique, comprehendendo sub voce *Totus* naturas, tum quoad id, quod eis per se, tum quòd eis aliunde convenit. Totus enim, inquit, *Hutterus dict. loc.* non est Christus, ubi non est Deus & Homo. Homo autem non est sine sua humanitate. Sed hæc Θεολογικώτερα; Redeo ad vocem totius. 15 *Aliis quid* totus & totum.

Alia distinctio vocis, Totum.

Tandem igitur ex *Boëthio* frequenter solet distingui vox Totius. Sic igitur 1. est 16

totum in quantitate sine multitudine, quod est universale, signo universali notatum, ut omnis substantia. 2. Vel est totum in loco, ut ubique. 3. Vel est totum in tempore, ut semper. 4. Vel est totum in modo, quod est universale sine adjectione prolatum, ut Homo. Confer *Fonsec. lib. 7. Dial. Instit. c. 8.* & *Francisc. Titelm. lib. 5. consid. Logic. c. 6.* Tantum de nomine Totius & Partium.

TITULUS II.

De Totius & Partium definitione, & distributione.

17 Duo proponuntur sub hoc titulo, nempe primò definitio Totius & Partium. Deinde eorum distributio. De singulis seorsim videndum est.

ARTICULUS I.

De definitione Totius & Partium.

18 *Examinatur Definitio Aristotelis.*

Arist. 5. Met. c. 25. totum, inquit, *dicetur, cujus nulla pars eorum abest, ex quibus naturâ totum denominatur.* Hæc definitio ab aliquibus commendatur, tanquam congrua huic tractationi de Toto & Partibus.

Sed tamen reverà congrua non est, nec est ad mentem *Aristotelis* ea intentio. *Aristoteles* enim solùm voluit unam totius significationem circumscribere, quâ totum idem est quod integrum, ut *Fonseca* ibi notavit *ad text. lit. a.* Quòd autem bona non sit, patet, quia homini mutilato, v. g. deest aliquid eorum, quæ habere debet; & tamen homo mutilatus adhuc est aliquid totum, quia adhuc post mutilationem, habet suas partes & essentiales, & quantitativas. Impossibile autem est, ut totum non dicatur, quod partes habet: sicut impossibile est, non esse filium, qui habet patrem; aut non esse dominum, qui servum habet.

19 *An debeat totum definiri sine mentione partium?*

Deinde placet aliquibus, totum definire citra mentionem partium, quia scil. detur aliquod totum quod partibus omnibus caret, ut est totum perfectionale. Totum enim perfectionis de Deo dicitur. At is dicitur totus sine partibus, ut superiùs ex *Scaligero* relatum est. Ut igitur totius definitio generalis sit, videtur, oportere partis mentionem dimitti.

20 Nihilominùs hæc non placet intentio, quia totum de toto perfectionis & aliis, non dicitur nisi per æquivocationem. Æquivocum autem non debet significare unam essentiam, & definitionem. Antecedens apparet. Nam totum nunc respectivè dicitur. Nam aliàs, cur copulatur ad eandem tractationem doctrina totius & partium? At totum perfectionis, quod vocant, non dicitur respectivè, sicut neque perfectum, cui æquipollet. Atq; hoc exprimere voluit *Scaliger*, cùm, quòd hoc genere totius totum dicitur, vocat totum *sibi*, vel totum *suum*, præscindens hoc ipso respectum ad aliud. Vide ipsum *lib. 5. de caus. L. L. c. 110. p. 285.*

21 *Propria definitio totius.*

Optimè autem definietur totum, si cogitetur quod totum dicatur respectivè ad partes. Relata enim mutuò se definiunt, ut *Arist.* docet *lib. Categ. cap. 7.* Totum igitur necessariò definiendum per ordinem & respectum ad partes, quòd non incommodè fit hoc modo: *Totum est quod continet partes.* Et *pars est, quæ continetur à toto.*

ARTI-

ARTICULUS. II.

De distributione Totius.

Anteà persecutus sum distinctiones vocis, quæ ad vocem totius pertinent, nunc de re ipsa agendum est, *Armandus* de Bello *Vis. lib. 2. Term. c. 256.* ponit sex genera Totius. *Totum essentiale, integrale, perfectionale, potentionale, sive potestativum, Universale, & numerale,* sive quod ex numeris constat. Addunt aliqui *totum individuale.* Sed aliqua istorum non rectè videntur aliis connumerari, de quibus seorsim videndum, ut tandem retineamus, quæ genuina tota sint, in quæ distribui possit. 22

PUNCTUM I.

An totum perfectionale connumerandum sit aliis generibus totorum?

Respondeo ex præcedente articulo, totum perfectionale non debere aliis connumerari totorum generibus. Totum enim definiendum fuit, per respectum ad partes. At toti perfectionis non conveniunt partes. Unde priùs Deus dicebatur totus, sed sine partibus. 23

Eleganter hoc explicat Clarissimus *Martini disp. Metaph. 4. theor. 5. Deus,* inquit, *totum dicitur. Atque id propterea, quia partibus caret. Partium verò carentia huic toti essentiam tribuit, quippe, quæ perfectissimam dat uni unitatem, & absolutissimam perfectionem, & totalitatem.* Atq; ita totum perfectionis, quod vocant, non tam venire debet ad distributionem totius, quàm distinctionem ambigui. *Plato* Deum prorsùs noluit vocare totum quid, quia videtur totum aliquid imperfectionis insinuare. De quo *Scalig. Exerc. 65. s. 2. p. 246. Primam causam ne quidem totius nomine,* inquit, *appellandam esse censuit Plato quia totum partes habeat, & quod habet partes aliquo modo multa sit, non unum.* 24

Sed excipitur, quod, ut *Armandus* docet *d. cap. 256. & 257.* etiam totum perfectionale partes habeat, sed solâ ratione differentes. Ergò utiq; partes habet. Ergò debet contineri sub toto propriè dicto, & non solùm secundùm æquivocationem. 25 *Obiectio.*

Respondeo: Hoc ipso, quia in toto perfectionis non sunt partes realiter differentes, ideò verò totum non est. Nam ita relinquitur quod tale totum purè loquendo, & absolutè, sit aliquid simplex, & non compositum. At quod non est compositum, id ne quidem totum est. Accedit maximè, quòd perfectiones impropriissimè partes dicuntur ejus rei, quæ perfectiones habet, & per similitudinem. Ergò id hîc etiam obtinet, quod statim de toto potestativo dicetur. 26

PUNCTUM. II.

An totum potestativum connumerandum sit aliis generibus totorum?

Potentiæ animæ sæpè dicuntur partes animæ; Ergò vi relationis anima est totum quid, respectu istarum potentiarum. Idémque est in aliis potentiis, & habentibus potentias. Totum ergò potestativum, sive potentionale est, cujus partes sunt potentiæ. Exemplum ejus jam fuit in anima. 27

28 Hoc igitur totum potestativum aio dimittendum esse in enumeratione generum totius, sed quomodo?

Fonseca quo referat Totum potestativum?

Fonseca lib. 4. Inst. dialect. c. 3. totum hoc revocandum esse ad totum integrale docet, & causam istius revocationis ait hanc esse, quia, *inquit*, ut res extensa constat suis partibus integrantibus, quoad totam extensionem. Sic res quæ multas habet vires, constat suis viribus potentiisve, quoad totam potestatem, quæ extensio quædam censeri potest. Hæc ille.

29 *Refutatur.*

Sed ista sententia non placet, quia fundamentum hujus reductionis ponit in sola similitudine. Similitudo autem non dicit essentialem, sed accidentalem identitatem. Convenientia igitur in sola similitudine insufficiens est, ad duo pluráve conjungenda sub eodem genere. Quódque totum potestativum incommodè referatur ad totum integrale, inde præsertim patet, quia horum differentia est penes ea, quæ potissima sunt in toto integrali. Nam de ratione totius integralis est, ut partes integrent illius essentiam. Sunt enim illæ partes materiales. Materia autem utique ad essentiam pertinet. At potestates, sive potentiæ non pertinent ad essentiam totius illius quod potestativum dicitur.

30 *Totum potestativum omittendum esse in divisione totius.*

Dimissâ igitur hâc *Fonsecæ* reductione, dico, totum potestativum similiter non debere connumerari aliis totis, nec sub aliis totis comprehendi debere, sed solùm æquivocè totum esse, prout Metaphysicus sub nomine totius loqui soler.

31

Ita patet, quia totum potestativum non habet partes alias, quàm potestates. At potestates animæ, v.g. sunt adjuncta animæ. Subjectum autem ad adjunctum non habet propriè rationem totius, sed solùm dicitur totum in ea amplitudine, juxta quam totum dicitur omne illud, quod distribuitur. Et confirmatur, quòd nulla major ratio est hîc usurpandi rationem totius, & partium, quàm in aliis subjectis, & adjunctis. Cur igitur anima etiam totum non est respectu suorum Habituum? aut Elementum, vel mixtum aliquod, respectu suarum qualitatum?

32

Accedit, quòd ista denominatio nimis materialis est, quæ à potentiis sumitur. A diversitate materiarum autem non debet constitui ullum totum, sed potiùs ex vario modo respiciendi partes. Aliàs in infinitum multiplicanda essent totius genera, fieréque adeò aliud totum humanum, aliud Metallicum, aliud Meteorologicum, aliud habituale, aliud, quod jam ponitur, potentionale.

PUNCTUM III.

An totum numerale aliis totis connumerandum sit?

33 *Totum Numerale bifariàm dicitur.*

Vox totius numeralis ambigua est. Vel enim totum numerale, seu numericum significare potest totum singulare, vel totum illud, quod est ex numeris compositum. Et de priori quidem significatione seq. puncto agitur. Nunc de posteriori agemus.

34 *Numerale totum continetur sub toto integrali.*

Igitur inprimis ad resolutionem propositæ quæstionis sciendum est, numerum non esse aliquid per se, sed per accidens, ut infrà disputo *lib. 2. cap. 7. tit. 5. a. 7.* Porrò quæ sunt unum per accidens, ex instituto à Metaphysico in Entium divisionibus non curantur. Quia tamen qualiscunque unitas est in numero, propterea que ipse sub quantitate, tanquam ejus species, continetur, idcircò hoc totum numerale revocari potest ad totum integrale. Et patet. Nam totum integrum dicitur per ordinem ad partes materiales. At unitates in numero sunt veluti materia ejus. Ergò numerus.

merus ex iis conflatus est totum integrale. Et alioquin hæc etiam totius denominatio est nimis materialis, ut de toto potestativo antè à arguebatur.

Ad ea quæ dixi, excipit *Armand.* de Bello *Vis. l. 2. Term. c. 257.* totum numerale, & integrale differre, eò quòd quælibet pars totius numeralis pertineat ad essentiam ejus. At non quælibet pars totius integralis pertinet ad essentiam totius integralis. 35 *Obiectio.*

Sed hæc partim falsa, partim inconsequentia sunt. Falsum est, quòd non quælibet pars totius integralis pertineat ad essentiam totius integralis. Nam quælibet pars illius totius est pars materiæ. At materia est pars essentiæ. Quòd si in toto integrali non quâvis parte ablatâ tollitur essentia illius totius, id non satis indicat talem partem non esse essentialem toti, sed solùm non esse principaliter essentialem. Et ad hunc modum (nempe pro sola principaliter essentiali parte) scio aliquos sumere partem essentialem, unde non admodum litigo de vocabulo. Sic *Suarez disp. 36. Metaph. s. 2. n. 14.* non omnes partes materiales, inquit, sunt essentiales, quia non omnes sunt necessariæ, ut forma complere possit cum materia illud compositum, in quo essentia rei consistit. Et ideò illa materia est simpliciter essentialis, (ubi sub hac voce *simpliciter essentialis* indicat tamen alias partes *suo modo essentiales* dici posse) quæ ad hoc necessaria est; reliqua verò dicitur esse de integritate, ac complemento rei. *Responsio.*

Admisso autem isto discrimine, adhuc tamen inconsequentia sunt, quæ dicuntur, quia in particularibus exemplis alicujus generis facilè potest evenire aliqua varietas. Sub toto essentiali continetur, & totum Physicum, & Metaphysicum, quæ vocantur, & tamen multiplex inter ea est differentia. Cur igitur non debeat, aut possit esse varietas in exemplis totius integralis? Quod hîc inprimis locum habet, quia quod de toto numerali nulla pars auferri potest, non sumitur ex ratione totius simpliciter, sed ex ratione numeri. Indéque illud discrimen iterum est à diversitate materiarum. 36

PUNCTUM IV.

An totum individuale connumerandum sit aliis totis?

Inprimis hîc certum est, non omne individuum esse totum, ut nunc de eo loquimur. Nam totum non dicitur, nisi per respectum ad partes. At individuum potest esse Ens simplex. 37

Loquendo igitur de individuis compositis, in quibus scilicet discernuntur materia, & forma numerica, sive species aut genus, & differentia numerica, hæc sunt & dicuntur tota, ex genere totius essentialis. Nam materia & forma simpliciter, item genus & differentia simpliciter, sunt partes essentiales. Ergò totum quod ex iis constat, hoc est, ipsum individuum, eorum respectu est totum essentiale. Confer & *Fonsec. lib. 4. Instit. Logic. c. 5.* 38

PUNCTUM V.

In quo exponitur propria divisio.

Ex dictis nobis relinquuntur solùm tria totorum genera; nempe *totum essentiale,* 39

tiale, integrale, & universale. Ita apparet, quia hæc singula & sola, naturâ suâ tota sunt. At Metaphysicus sub nomine totius ea solùm intelligit, quæ talia sunt naturâ. Quòd si quæ alia talem totalitatem habent, non faciunt peculiaria genera totorum, sed sub istis continentur. Unde colligitur superiorem totius divisionem non esse in species infimas, sed subalternas, ut unaquæque istarum iterum subdividi possit.

40 *Objicis:* Totum integrale & essentiale non verè distingui: Indéque duo solùm relinqui totius genera, essentiale, & universale. Antecedens patet. Quia partes totius integralis etiam sunt essentiales integro.

Objectio de distinctione totius integralis, & essentialis.

Respondeo: Totum essentiale & integrale distingui, quod integrale dicitur per ordinem ad Partes materiæ, essentiale autem dicitur per ordinem ad materiam junctâ formâ. Et apparet à posteriori, eorum distinguendorum necessitas, quia secus nullum totum possemus dicere similare. Si enim totum essentiale solùm datur, hoc est, tale totum, quod ordinem habet ad materiam & formam, tum omne totum erit dissimilare, quia hæ partes, hoc est, materia & forma sunt diversæ speciei. At partes diversæ speciei faciunt totum dissimilare. Æstimando autem seorsim partes materiales, dimissâ formâ, aut etiam sub singulis complectendo formam, tum aliæ res similares, alia dissimilares partes habet. Discrimen igitur traditum inter totum integrale & essentiale constans est.

41

TITULUS III.

De toto Essentiali, ejusq; partibus.

42 Prima totius species continet totum essentiale. De quo quatuor considerandæ sunt. *Primò* generatim constituendum est, quid sit totum essentiale. *Deinde* proponenda est ejus divisio. Ubi & *tertiò* erit de partibus hujus totius agendum. Et *tandem* quomodo hoc totum ab utraque parte sua distinguatur?

ARTICULUS I.

Quid sit totum essentiale.

43 Dicitur totum essentiale, cujus partes complent totam illius, sive compositi essentiam. Dico: *totam* compositi essentiam, propter totum integrale, quia partes totius integralis etiam pertinent ad essentiam compositi. Sed non integrant eæ, nisi unam solùm partem essentiæ, hoc est, materiam compositi. Materia autem sola non absolvit compositum.

Discrimen inter totum integrale, & essentiale.

44 Potest tamen etiam discrimen illud sic constitui, ut totum essentiale dicatur illud, quod accipit essentiam à partibus habentibus rationem actûs, & potestatis. Semper enim in illo toto pars alia est perfectiva alterius, & proinde alia ab alia perfectibilis. At hoc non est in toto integrali, ubi neutra pars aliam actuat. Neque enim in homine, v.g. caput, brachia, cor, pulmo, Epar, aut alia ulla pars habet rationem actûs ad aliam. Idémque à fortiori est in totis integralibus homogeneis. Intelligitúrque adeò ex his, quid sit totum essentiale generatim loquendo.

ARTICULUS. II.

De divisione totius essentialis.

45 Totum essentiale distingui solet in totum essentiale Physicum, & Metaphysicum.

Vide

Vide *Fonsec.* 5 *Metaph c.* 25. *lit. d. e. ad text.* & *Scalig. lib.* 1. *Poët. c.* 9. Et sumitur ex *Arist.* 5. *Metaph. c.* 25. *t.* 31. *Ea*, inquit, *quoque partes sunt, in quæ aliquid dividitur, aut ex quibus totum componitur, qualia sunt forma, & formam habens.* Hactenus notantur partes Physicæ. Subjungit autem postea *Aristoteles. Præterea sunt in ratione, quâ quæque res declarantur, ea etiam sunt partes totius. Et sic*, inquit, *genus est pars speciei, cum alio modo species pars generis dicatur.* Hactenus igitur notantur partes Metaphysicæ. *Totum essentiale est Physicum, vel Metaphysicum.*

Porrò totum *Physicum* dicitur per ordinem ad partes Physicas; Dicuntúrque partes Physicæ, quæ in ipsa rerum natura, præciso omni actu mentis, distinguuntur, quales sunt materia & forma. Totum igitur in ordine ad materiam & formam dicitur totum essentiale physicum. 46

Totum autem essentiale *Metaphysicum* dicitur per ordinem ad alias partes, quæ non nisi Metaphysicas, sive generales compositiones essentiæ faciunt. Ita quælibet species componitur ex genere & differentiâ, naturâ & supposito, esse & essentiâ. Igitur genus & differentia, & quæ alia jam sunt enumerata, sunt Metaphysicæ partes, respectu suorum compositorum, quæ ob id etiam tota essentialia Metaphysica dici possunt. 47

ARTICULUS III.

De partibus totius essentialis.

Ac de natura quidem & supposito, sufficienter erit infrà *lib.* 2 *c.* 2. tractando de substantia prima: Item de esse & essentiâ, hoc libro, infrà *cap.* 14. 15. tractando de Ente actuali & potentionali. Iterum de materia & forma erit, tractando de causis. Rursus de genere mox erit hoc capite. Proinde nunc ex omnibus partibus vel Physicis, vel Metaphysicis, nulla ulteriori declaratione eget, quàm differentia, de qua non occurret alibi locus tractandi. 48

Hîc igitur aliquid de ea commentandum est. Deinceps etiam considerandum est, an materia rectè dicatur pars essentialis, & denique: an quod Metaphysicè totum est, sit etiam Physicè totum. 49 *Proponuntur dicenda.*

PUNCTUM I.

De Differentia, ejusq; conditionibus.

Igitur per differentiam intelligitur actus ille, per quem ad certam speciem coarctatur indifferens, & illimitata natura generis, seu, quod idem est, per quem constituitur species in esse ultimo. Tale quid est rationalitas, quæ addita animali, restringit ejus indifferentiam, quam habebat ad hominem & bestiam, & restringendo istam indifferentiam, constituit hominem in esse ultimo. Porrò ejus varias conditiones recenset *Arist. lib.* 6. *Top. cap.* 6. & *Porphyr. in Isagog. cap.* 3. *& alibi passim*, conferens differentiam cum prædicabilibus aliis. Excerpam eas inde conditiones brevissimè. 50 *Differentia quid sit?*

1. *Differentia non debet esse negativa.* Est *Aristot. d. l.* 6. *Topic. cap.* 6. §. 5. Ita patet, quia negationes nullam dicunt Entitatem, & differentia debet dare esse, nempe suæ speciei. Essentiam ergò ipsa habere debet. Fieri tamen potest, ut aliqua differentia in defectu vocabulorum exprimatur vocibus negativis, modò eæ supponant pro aliquo positivo, quales sunt, quæ apud *Græcos* per *a*, & *Latinos* per *In* 51

componuntur. Has enim privationes vocat *Aristot. lib. 5. Metaph. c. 22.* Sic bestiæ differentia ponitur *irrationalitas*, supponendo vocem privativam pro positiva. Confer *Scalig. exerc. 65. s. 4. & 5. & lib. 2 de Plant. pag. 306.*

52 2. *Omnis differentia debet habere ἀντιδιηρημένην, sive oppositam sibi differentiam.* Per *Arist. 6. Top. c. 6. §. 2.* Ita rationalitas, quæ est differentia hominis, habet sibi oppositam irrationalitatem. Observat autem porrò *Aristoteles* de illa differentia ἀντιδιηρημένη si ea non verificetur de genere, aut etiamsi maximè ei jungatur, non tamen faciat speciem, tum neutram illarum esse veram differentiam.

53 3. *Species generis non potest esse differentia.* Est *6. Top. c. 6. §. 9.* Ita irrisio non potest esse differentia convitii, quia est species convitii.

54 4. *Genus non potest esse differentia speciei.* Est *ibid. §. 10.* Ita bonum non potest esse differentia virtutis, quia generatim dicitur de virtute.

55 5. *Differentia debet prædicari in quale quid. Ibidem §. 11.* Quale autem duplex est, substantiale, & accidentale. Differentia igitur debet prædicari in quale, non tamen simpliciter in quale, sed in quale *quid*, hoc est, in quale ad substantiam, vel essentiam rei pertinens. Atque ex hoc colliguntur duo. 1. Quòd non sit vera differentia quæ prædicatur ad quæstionem quid est. Atque inde nullum genus potest esse differentia. 2. Quòd non sit vera differentia, quæ est adjunctum, sive accidens speciei.

56 6. *Differentia non debet esse per accidens ad speciem.* Est *lib. 6. Top. c. 6. §. 12.* Sic & *Scal. Exerc. 182. s. 1.* puerorum & muliercularum est, non subtilium judiciorum res partiri fortuitis distinctionibus. Atque ita malè *Pererius lib. 2. de Philos. natural. c. 3.* differentias corporis fecit Physicum, & Metaphysicum, quia consideratio in scientia est rebus accidentalis.

57 7. *Differentia non debet prædicari de genere.* Est *6. Top. c. 6. §. 13.* Ratio hujus theorematis est, quia differentia est genere angustior. Prædicatum autem non potest esse angustius subjecto, sed vel est latius, vel ejusdem latitudinis.

58 8. *Genus non debet prædicari de differentia.* Est *ibid. §. 14.* & apud *Porphyr. c. 7. §. 5.* Ita rationalitas non est animal. Et per hoc axioma sequitur Ens nullas posse habere differentias rigorosè dictas, per quas dividatur. Nam Ens in omni inferiori includitur. Et sic quia Ens non potest habere differentias, ideò non potest habere species, & per consequens nec ullius rei potest esse genus.

59 9. *Differentiæ non potest attribui species, aut quicquam eorum, quæ sunt sub specie.* Est *ib. §. 15.* Ita Rationalitas non est homo, vel *Petrus* aut *Paulus*. Sic & in oppositum non debet prædicari de specie, intellige de quidditativa prædicatione. Veluti homo non est rationalitas.

60 10. *Differentia est posterior genere, prior specie.* Est *6. Top. c. 6. §. 16.* Et apud *Porphyr. c. 12. §. 5.* Est autem prior specie, quia est speciei pars essentialis; Pars autem essentialis est prior suo toto, apud *Arist. 7. Met. c. 10.* Iterum, differentia est posterior genere, quia ista generi supraponitur, & sic est quid accessorium ad genus.

61 11. *Differentia non debet esse duorum generum, quorum neutrum sub altero continetur.* Est *6. Top. c. 6. §. 17.* Sic & *lib. Categ. c. 3. §. 2.* Heterogeneorum, quorum alterum sub altero non collocatur, diversæ speciei sunt differentiæ. Sic & *lib. 1. Top. cap. 15. §. 15.* Ita animalis & scientiæ non possunt esse eædem differentiæ. Animalis differentiæ sunt terrestre, volucre, bipes, aquatile, quorum nullum est differentia scientiæ. Non enim harum una ab alia differt, quia bipes sit.

Porrò

Porrò ejus rationem assignat *Aristoteles* hanc, quia secus contingeret, si eædem differentiæ adderentur heterogeneis, quod tùm species etiam eædem essent sub oppositis generibus. Porrò disertè axioma loquitur de omnibus generibus, *quorum neutrum est sub altero.* Subalternorum enim generum, ut *Arist.* ait *lib. categ. cap.* 3. §. 3. nihil prohibet easdem differentias esse. Nam superiora inferioribus generibus attribuuntur. Quare quotcunque attributi differentiæ sunt, totidem etiam subjecti erunt. 62

Cæterùm id hîc studiosè notandum est, quod identitas differentiæ non æstimetur ex identitate vocis, sed æstimetur ex identitate definitionis. Si enim eadem vox accipiatur sub diversa significatione, poterit etiam heterogeneorum differentia esse una. Una, inquam, unitate vocis, non significationis. Sic rationale est differentia animalis. Astronomus tamen etiam Horizontem dividit per rationalem, &c. 63

12. *Differentia non debet esse affectio.* Est *6. Top. c. 6. §. 22.* Sic nivis differentia non debet poni albedo.

13. *Differentia est immutabilis.* Sic *Arist. 6. Top. cap. 6. §. 22.* ut simpliciter dicam, inquit, secundum quæ variatur id quod eam habet, eorum nihil differentia illius est. Quocirca qui talem aliquam differentiam tradidit, peccavit quoniam omnino non variamur secundum differentias. 64

14. *Differentia non debet esse generi repugnans,* hoc est, absoluti absoluta, relativi relativa debet esse differentia *6. Top. c. 6. §. 23.* 65

15. *Differentia cuique assignanda est, juxta naturam ejus.* Est *6. Top. 6. §. 24.* Ita oculi differentia rectè dicitur ea esse, quod sit ad cernendum. At strigilis malè ponitur differentia, quod exhauriamus aquam, quia etsi ea aqua hauriri possit, tamen ad hoc non est natura ejus. Alias differentiæ proprietates dimitto. 66

PUNCTUM. II.

An materia rectè dicatur pars essentialis?

Hac in re dico. 1. *Non cujusvis essentiæ parte est materia.* Hæc assertio est contra eos, qui generalia omnium entium principia faciunt materiam & formam. Sed id secus est, quia nec materia ad essentiam Dei, vel formæ, vel ipsius materiæ, vel etiam eorum pertinet, quæ sunt Entia spiritualia. Spiritualia enim Entia dicuntur inde, quòd sint expertia materiæ & formæ. 67

2. *In habentibus materiam, materia est pro parte essentiæ.* Sunt, inquam, Entia aliqua immaterialia, de iis quæstio esse non potest, an materia, quam prorsus non habent, ad eorum essentiam pertineat. Alia autem sunt Entia materialia, in quibus aio materiam non esse ut aliquid accessorium, vel ut extraneum ad esse rei materialis, sed omninò pertinere ad illius essentiam. Itaque hæc assertio est contra *Averroëm* id negantem *7. Metaph. com. 21. & 34.* quia cum aliis docet materiam esse solùm vehiculum essentiæ. Formam autem esse totam rei essentiam. Docent autem eadem, contra jam relatam sententiam, *Avicenna 5. Metaphys. cap. 4. Thom. 1. p. q. 75. a. 4. & 7. Metaph. ad t. 34. Fandun. 7. Metaph. q. 12. Peterius lib. 6. Phil. Nat. cap. 6, 7, 8. Suarez in Metaph. disp. 36. s. 2.* 68

Porrò veritas hujus assertionis patet. 1. Corpus est Ens compositum. Ergo & habet Entitatem compositam. Consequentia est evidens ex conjugatis. Ad rationem corporis autem non est alia Entitatis illius compositio, præter eam quæ sit ex materia & forma. Ergo ex materia & forma est Entitas corporis composita. 69 *Materiam esse partem essentialem probatur.*

Deinde

Deinde, sicut se habet genus ad speciem, (quod est totum essentiale Metaphysicum;) ita sese habet materia ad compositum, (quod est totum essentiale Physicum.) Ratio similitudinis illius jam insinuata est, quòd scilicet ista ad idem genus totius, & partium pertinent. At genus pertinet etiam ad essentiam speciei; nec absolvitur ea in sola differentia. Ergo etiam materia pertinebit ad essentiam compositi, ut ea non absolvatur in sola forma. Quod si putatur inefficax argumentum esse, quia videtur solùm ex similitudine duci, detur ratio diversitatis: cur cùm genus solùm confusè attingat essentiam speciei, & sit tamen pars ejus essentialis: Materia autem non sit pars essentiæ compositi, quia materia compositum non actuet, distinguat, determinet, ultimò perficiat, &c. Prout adversæ partis defensores loqui & argumentari solent.

70 *Tertiò:* Materia ponitur in definitione corporum. Ergo & pertinet ad essentiam corporum: Antecedens patet: quia corpus generatim definitur, quod sit substantia ex materia & forma composita; & in specie homo, v. g. definitur, quòd sit animal rationale. Animal autem non solùm animam sensitivam significat, sed significat eam in partibus organicis existentem. Ad hunc modum *Augustinus lib. 19. de Civ. Dei, cap. 3.* Laudat *Varronem*, quod dixerit, hominem non esse vel solùm animam, vel solùm corpus, sed utrumque. Consequentia autem evidens est. Nam inprimis corpora sunt substantiæ. Substantiæ autem non definiuntur ex προσθέσεως, hoc est, ex additione illius, quod non sit essentiale. Id quod accidentibus convenit.

71 Tandem etiam hæc sententia confirmatur ex *Aristot. 8. Met. t. 15.* ubi disputat, quòd essentia Entium materialium sit per se una, quia conflatur ex actu & potentia. At per potentiam ibi non potest intelligi nisi materia.

Observationes.

72 Sunt tamen ad hanc rem duo observanda. *Primò*: quòd materia & forma non concurrant æqualiter ad essentiam: Materia enim pertinet ad essentiam, solùm tanquam illius inchoatio quædam, & primum essentiæ fundamentum. Forma autem requiritur ad eam, tanquam ejus ultimum complementum.

73 *Essentia bifariam sumitur.* *Deinde* observandum est, quòd possit esse ambiguitas in vocabulo essentiæ, ut notat *Pererius lib. 6. Phil. Natur. cap. 8. ad finem.* Igitur essentia aliquando sumi potest, ad significandum omne illud, quod in re quavis non est ab essentia extraneum sive accidentale, seu quicquid pertinet ad integritatem substantiæ & naturæ ipsius compositi. Aliter essentiæ vox sumitur angustiùs, pro eo solo, quod in quolibet composito, ejus actuativum, distinctivum, denominativum, definitivum, determinativum, & perfectivum, ut *Pererius* loquitur *dict. loc.* Atque ex hac distinctione superiores etiam sententiæ conciliari possunt. In quantum tamen simpliciter existimatur, quòd materia non debeat dici pars essentiæ, sic objectiones solvendæ sunt, quoad ad hanc intentionem facere videntur.

Solvuntur objectiones.

Objiciuntur igitur varii textus ex *Aristot. lib. 7. Metaph. t. 10.* dimissâ materiâ formam vocat quidditatem. Sic *8. Metaph. t. 12.* Idémque est aliis multis locis.

74 *Respondeo* formam dici quidditatem, quia est ejus principalior pars. Indéque per excellentiam ei convenit dici partem quidditatis. Ita plerique respondent *Pererius* tamen *lib. 6. Philos. Natural. cap. 7.* existimat omninò *Aristoteli* sententiam fuisse, quòd sola forma sit tota rei quidditas, istas criticas contentiones aliis relinquo.

Deinde

Deinde *objicitur:* Si materia esset pars essentiæ, tùm etiam per eam corpora ab invicem distinguerentur. At hoc non est. Nam omnium rerum eadem est materia, & ex parte materiæ non est diversitas. Connexio autem patet: quia quod essentiale est, utique distinctionem dare debet. 75

Respondeo negando propositionem, quia materia est solùm inchoatio essentiæ, indéque est illud essentiale, in quo quævis istæ res conveniunt. Forma autem est ultimum essentiæ complementum, indéque ipsius officium est, compositum ab aliis distinguere. Declaratur à simili. Nam & genus est pars essentialis speciei. Et tamen genus non dat speciebus distinctionem, quod inprimis procedit de genere generalissimo, & à fortiori, in Ente, quod rectè dicitur prædicatum essentiale. Et tamen nullam prorsus dat distinctionem. Sicut igitur differentiæ officium est (ut ipsa vox insinuat) dare distinctionem speciebus, eo tamen non obstante, genus est pars essentialis. Ita etiam formæ officium est compositum distinguere, ut eo non obstante, materia possit esse pars essentiæ. Alia argumenta mitto. 76

PUNCTUM III.

An quod est Metaphysicè totum, sit etiam Physicè totum?

In præcedentibus totum essentiale, divisum est in totum Physicum & Metaphysicum, ubi satis apparuit formale discrimen eorum totorum. Nunc autem quærimus, *An semper in eandem rem conveniant?* Ubi id certum est, quod, quidquid est Physicè totum, hoc est, quod ex materia & forma constat, quòd id etiam sit Metaphysicè totum, ut constet ex genere & differentia. Nam compositiones illæ Metaphysicæ sequuntur simpliciter ex ratione Entis creati. Unde illis nullum Ens creatum carere potest. Hoc autem nunc quæritur: An etiam, vice versâ, omne illud sit Physicè totum, quod genus & differentiam, &c. habet, hoc est, quod Metaphysicè totum dicitur. 77

Suarez disp. 6. Met. s. 11. aliique sic hanc quæstionem informant: Quod sit in rebus principium unitatis universalis, h.e. ut ipse explicat, unde sumantur genus & differentia. Nam si genus & differentia non sumuntur, nisi ex materia & forma, ut aliquibus placet, (Autores vide apud *Suarez. dict. loc. n. 3.*) Patet, quæcunque genus & differentiam habent, quòd eadem etiam habeant materiam & formam. 78

Nihilominus omninò existimo: non quicquid est Metaphysicè totum, id etiam Physicè totum esse. Ita patet: Nam in rebus etiam immaterialibus nulla ratio est, cur non assignetur genus & differentia, idémque est de cæteris compositionibus. Speciatim autem alio loco constabit, Angelos omninò esse ex genere & differentia compositos. Illi tamen non sunt materiales, sed sunt materiæ & formæ expertes. 79 *Metaphysicè totum, non statim est Physicè totum.*

Objici solet: Materiam frequenter dici idem esse quod genus: & differentia solet vocari forma. *Respondeo*, si illa eadem dicuntur, vox *identitatis* non sumitur pro identitate essentiali, sed accidentali, hoc est, solâ similitudine. Est enim multiplex inter ista convenientia. Veluti quod materia & genus sunt naturæ illimitatæ, & proinde communia ad multa, iisdémque posteriora. In oppositum autem forma & differentia sunt naturæ limitatæ & limitantis, & proinde restrictæ ad peculiarem speciem. Nam quòd essentialis identitas inter ista non sit, ex multis discriminibus colligitur, de quibus, studiosè ea colligentes vide *Averroëm, 2. Met. comm. 17. Alexand. lib. 2. Nat. quæst. cap. ult. Zabar. lib. 2. de prim. rer. Mater.* 80 *Materia & genus quomodo idem sint?*

Mater. cap. 18. *pag.* 221. & *Pererium lib.* 5. *Phyſ. cap.* 17.

ARTICULUS IV.

Quomodo totum diſtinguatur à ſuis partibus?

81 Hanc quæſtionem, quæ ex vi vocum generalis eſſe videtur, hîc ſpeciatim diſputo, quia per totum in iſta diſputatione potiſſimum intelligi ſolet totum eſſentiale. Quanquam eadem ratio eſt etiam de toto integrali.

82 Atque tùm tres ad eam ſunt ſententiæ. Alii diſtinguunt totum iſtud à partibus re: Alii modo: Alii etiam nullum intervenire diſcrimen aiunt, niſi quod eſt in modo loquendi & concipiendi. Singularum ſententiarum defenſores vide apud *Suarez diſp.* 36. *Met. ſect.* 3. *Pererium lib.* 7. *Phyſ. cap.* 18. *ſeqq. Colleg. Conimb.* 1. *Phyſic. cap.* 2. *q.* 1. Suntque in his ſententiis quidam adeò dubii, ut nihil aſſerere velint.

83 *Quomodo totum à parte una diſtinguatur?* Igitur 1. dico: *totum & partes ſimul ſumptas à toto non diſtingui realiter.* Loquor hîc de partibus ſimul ſumptis. Nam ſi totum comparemus ad partem unam, ſine dubio ab ea diſtinguitur, nempe ut includens ab incluſo: Aliud eſt homo, & aliud anima, quia homo præter animam includit etiam corpus. Et rurſus homo eſt aliud quàm corpus. Nam præter corpus includit etiam animam.

84 Quòd igitur à partibus ſimul ſumptis homo, v. g. realiter non diſtinguatur, apparet, quia Entitas compoſiti, quæ ei convenit, ut totum eſt, & ſecundùm quam contra partes diſtinguitur, eſt vel ſimplex, vel compoſita. Simplex eſſe non poteſt. Nam quærimus de Entitate compoſiti. Compoſitum autem non poteſt eſſe compoſitum per ſimplicem Entitatem, ut ex ipſis terminis apparet. Si autem iſta Entitas eſt compoſita. Ergo oportet eam totam includere aliquos terminos ipſam componentes. Atqui non alii termini ſunt, qui componant compoſitum eſſentialiter, ſive qui dent eſſentiam compoſito, præter materiam & formam, &c. Si autem illæ partes ſtatim includuntur in compoſito, ut nihil ſit per quod diſtingui poſſit ejus eſſentia à partibus, remotis iſtis partibus. Ergò certè partes illæ ab eo non poſſunt realiter diſtingui.

85 *Obiectionum ſolutio indicatur.* Argumenta, quæ contrarium evincere debent, ſumuntur inde, quòd alia ſint attributa totius & partium, veluti quòd partes conſtituant, totum conſtituatur.

86 *Conſtituens non neceſſariò realiter diſtinguitur à conſtituto.* At, quod hæc argumenta ſint inefficacia ad probandam realem diſtinctionem, apparet, quod ea ſumuntur ex generali ratione totius & partium. Unde ſi ad conſtituere & conſtitui (ab iiſque conſequentia) ſequitur realis diſtinctio inter partes eſſentiales & totum: Tunc inter omne totum & partes erit realis diſtinctio, quod eſt abſurdiſſimum. Conſequentia patet. Nam etiam genus conſtituit ſpeciem, & pars integralis in toto per accidens conſtituit totum; Et tamen nec genus à ſpecie, nec totum per accidens à partibus ſuis realiter diſtinguitur. Et (quod fatetur etiam *Timp. lib.* 3. *Met. cap.* 6. *q.* 2. & *Joh. Neapol. quodlib.* 2. *q.* 7.) pars totius homogenei conſtituit totum homogeneum, ſine reali hujus ab illo diſtinctione. Unde ſtatim negari poſſunt hæ propoſitiones, & ſimiles: *Quæ differunt ut conſtituens & conſtitutum*, aut *quæ habent ſe ut conſtituens & conſtitutum, differunt realiter.* Nam falſas eas eſſe in prioribus patuit per exempla allata.

87 Dico 2. *Addit tamen totum partibus unionem eſſentialem.* Ita apparet, quòd in omni compoſito partes debent conjungi, ut unum ſit velut actus alterius. Aliàs enim compoſitum non poteſt eſſe quid unum. Unde porro apparet illam unionem debere

debere esse non accidentalem, quæ consistat in præsentia nuda ad idem spacium; sed debere esse essentialem, quæ fiat per περιχώρησιν talem, quæ ad actuandum satis sit, hoc est, quo & pars una actuet aliam, & sic consequenter composito totum esse attribuat.

Porrò illa unio non est res distincta à partibus, sed solùm est modus harum, unde totum præter Entitatem partium singularum, includens earum peculiarem modum, hoc est, dictam unionem, non includit peculiarem aliquam rem, in qua fundetur realis distinctio ejus à partibus. 88

3. Dico: *Totum à partibus distingui ratione.* Hoc satis sequitur ad præcedentia. 89

TITULUS IV.

De toto integrali ejusq; partibus.

Sub hoc titulo de duobus potissimum agendum est. *Primò* de voce & definitione totius hujus. *Deinde* de ejusdem divisione. 90

ARTICULUS I.

De voce & definitione totius integri.

Vox integri trifariam sumitur. Aliquando integrum opponitur mutilo. Et proinde tùm integrum est peculiare nomen perfectionis. Sicut esse mutilum est speciale nomen imperfectionis. Dicitúrque tùm integrum, cui nulla pars quantitativa deest, quanquam id cum certis conditionibus intelligendum. Sicut enim non cujuslibet partis ablatio rem facit mutilam, ita non cujuslibet partis defectus tollit hanc integritatem. Neque enim homo mutilus, atque adeò non integer dicitur, si ei particula cutis præsecetur, aut si calici adimatur pars de medio, veluti perforatione. Vide *Arist. 5. Met. c. 27.* Et adde hoc libro *infrà cap. 11. n. 12.* 91 *Integri vox trifariam sumitur.*

Et hæc significatio non est hujus loci, ut ex tribus potissimum apparet. 1. Quia nunc agitur de toto, ut partibus opponitur. At juxta hanc significationem opponitur mutilo. 2. Quia quod est aliquod mancum & mutilum, adhuc tamen est totum integrale, (integrale enim melius nunc possumus dicere, quam integrum, ad evitandam æquivocationem) juxta præsentem significationem, quia habet & illud partes quantitativas sive materiales. 3. Quia totum hoc sub se comprehendit totum similare & dissimilare. At totum, ut integrum dicitur, solum sumitur sub toto dissimilari. Quia enim in toto homogeneo non requiritur definita magnitudo, vel definitus partium positus, hinc quâlibet parte ablatâ nunquam tamen aqua, v.g. dicitur mutilata, sed in omnibus istis statibus semper dicitur æquè perfecta, ut *Arist.* docet *d. l.* 92 *Integrum hîc non sumi ut opponitur mutilo.*

Ab ista autem significatione ducitur alia Metaphorica, in qua integritas significat virtutem moralem, eam, quâ quis candidus est, nec habet dissensum sermonis ad sententiam cordis, ut quasi unum eorum ab alio ablatum sit) 93

Tertiò autem integrale vel integrum dicitur, idque juxta præsens institutum, pro omni eo toto, quod habet partes materiales, hoc est, partes tales ex quibus materia ejus constituitur, seu habeat omnes, seu aliquas. Ita homo est totum integrale, respectu capitis, brachiorum, cordis, pulmonis, &c. seu careat pede, seu non. Idémque est, si alia pars absit non tollens essentiam speciei. Dico: *non tollens essentiam speciei.* Quia si essentia speciei tollatur, non relinquitur, nisi totum 94

per

per accidens. Sub toto autem integrali nunc non comprehendimus, nisi quod per se unum est.

95 Atque ex his etiam quæ ad vocem integri hactenus commemorata sunt, apparet, quid sit totum hoc integrale, seu quomodo definiendum sit. Quibus junge ea, quæ in principio præcedentis tituli dicta sunt, constituendo discrimen inter totum essentiale, & integrale.

ARTICULUS II.

De divisione totius integralis, ejusq; partibus.

96 Sub hoc articulo de duobus punctis agendum est. *Primò* de divisione totius integri in totum similare & dissimilare. *Deinde* de divisione partium in principales & minus principales.

PUNCTUM I.

De divisione integri in similare & dissimilare.

97 Totum integrale dividitur in totum similare, & dissimilare. *Scaliger lib. 1. de Plant. p. 168.* rejicit has appellationes, & mavult dicere, *consimile* & *condissimile*. Sed lites vocabulariæ ad nihil prosunt. Unde mihi perinde est quomodo dicatur hoc vel illud totum. Aliàs etiam *Aristot.* totum dissimilare vocat *organicum* ejusque partes ὀργανικὰς καὶ ὄργανα, *lib. 2. de generat. animal. cap. 1.* Latinè dicuntur etiam totum homogeneum & heterogeneum.

98 Atque ex hoc loco *Aristotel.* sumpta est, hæc totius divisio, ut & *lib. 2. de part. anim. cap. 1.* ubi dicit partes alias esse ὁμοιομερεῖς, alias ἀνομοιομερεῖς, & alibi, eodem sensu, ut modo retuli, partes alias esse ὁμοιομερεῖς, alias ὀργανικὰς. Súntque ista Græca vocabula admodum significantia, & statim declarant naturam totius similaris & dissimilaris.

99 *Quid similare & dissimilare.* Ergo totum similare est, quod habet partes ejusdem essentiæ, ὁμοιομερὲς enim dicitur tanquam habens ὅμοια μέρη. Totum dissimilare autem est, quod habet partes diversæ essentiæ. Ἀνομοιομερὲς enim dicitur quod habet μέρη ἀνόμοια. Sic aqua dicitur totum ὁμοιομερὲς, similare & homogeneum, hoc est, habens partes ejusdem essentiæ. Animal autem dicitur totum ἀνομοιομερὲς, sive dissimilare & heterogeneum, hoc est, habens partes diversæ essentiæ.

100 *Ex disconvenientia & nomine non bene discernitur totum similare & dissimilare.* Frequenter discerni solet totum similare & dissimilare, ex convenientia vel disconvenientia nominis. Sic igitur aiunt totum similare esse, de cujus partibus prædicatur nomen totius, sicut quælibet pars aquæ vocatur aqua: Totum autem dissimilare esse, de cujus partibus non prædicatur nomen totius, sicut non quælibet (imò nulla pars) homini est homo. Vide *Damasc. in Dial. cap. 6.* & *Zabar. de nat. scient. const. cap. 27. Goclen. lib. 1. Inst. Log. p. 115.*

101 Sed hoc discrimen non est constans, quod ex nomine sumitur. Cùm enim impositiones nominum sint ab arbitrio hominum, & proinde liberæ, fieri potest, ut aliquod totum similare, habeat nomen ab aggregatione partium, unde tùm illius totius nomen non poterit partibus accommodari. Neque enim singulæ partes sunt aggregatæ partes. Tale quid est in vocibus maris & cœli. Hæ sunt sumptæ ab aggregationibus plurimarum partium, hinc igitur non quælibet pars cœli, cœlum; aut quælibet pars maris, mare dicitur. Et tamen mare & cœlum sunt tota homogenea.

Dimissâ

Dimissâ igitur convenientiâ & disconvenientiâ in nomine, ab essentiæ identitate & diversitate, optimum sumitur discrimen discernendi totum similare à dissimilari. Totum ergo similare dixi, quod dividitur in partes ejusdem essentiæ. Totum autem dissimilare, quod dividitur in partes diversæ essentiæ. 102

Cæterùm diversitas & identitas in essentia, non intelligitur, nisi de eadem vel diversa *specie* essentiâ. Aliâs enim totum similare potest dividi in partes diversæ *numero* essentiæ, veluti tota aqua, in varias aquæ guttulas, quæ guttulæ habent essentias numero diversas. Iterum totum dissimilare potest habere partes ejusdem *genere* essentiæ. Conveniunt enim animalis partes, verbi gratiâ, in communi ratione Entis, & sic in aliis. Indicátque hoc *Aristoteles*. Is enim describens hanc similitudinem in Elementis, ait ea esse ἀδιαίρετα εἰς ἕτερα τῷ εἴδει, *lib. 3. de Cœl. c. 3. t. 31.* Et ἀδιαίρετα τῷ εἴδει. *5. Met. 3.* hoc est, indivisibilia in alia *specie* (diversa) & *specie tenus* indivisibilia. 103 *Discernuntur per essentiam eandem specie.*

Rursus cogitandum est, cùm totum sic dividatur, quod est totum quantitativum, proinde divisio etiam in partes diversæ essentiæ intelligenda est, non ut in materiam & formam (quomodo omne integrale totum habet partes diversæ speciei) sed ut in partes quantitativas sive materiales. 104

Cæterùm quia totius similaris partes conveniunt in eadem specie essentiâ, & partes totius dissimilaris ejusdem speciei non sunt. Hinc sequitur, quòd istorum totorum distinctio etiam sumi possit juxta identitatem & diversitatem, eorundem specie attributorum essentialium. Attributa enim sequuntur ad essentiam. *Et attributa specifica.*

Dico autem eorundem *specie* attributorum. Nam totum similare potest habere attributa, in differentibus partibus, numero diversa. Ita aqua est totum similare. Et proinde habet partes ejusdem speciei, conveniúntque illæ omnes in iisdem specificis attributis. Et proinde aqua undique est humida. Sed tamen alia numero humiditas est, quam aqua Lani nostri habet hîc, & alia, quam aqua ejusdem Lani habet Wetzlariæ, vel Weilburgi. 105

Addidi etiam majoris claritatis causâ: *attributorum essentialium.* Nam totum similare variare potest in attributis accidentalibus. Ita totus aër est aliquid similare, etsi aliis atque aliis partibus variet, sic ut hîc sit salubris, alibi insalubris, & sic in aliis. Mare est aliquid similare, etsi in superficie sit salsius, quàm in partibus inferioribus. Huc pertinet quod *Scalig.* ait *Exerc. 61. sect. 1. p. 224.* ex *Averroë: Non est*, inquit, *in cœlo heterogeneitas, etsi partes ejus differant raritate & densitate, motu celeriori & tardiore.* Et proinde & stellæ (quæ condensatam habent materiam) & aliæ cœli partes, quæ raræ sunt, homogeneæ cœli partes sunt. Idémque est in varietate actuum. Ita terra est aliquid similare, etsi alia ejus pars moveatur, alia non. Vide *Perer. lib. 7. Philos. Nat. cap. 5. & lib. 11. cap. 7.* 106

PUNCTUM II.

De divisione partium in principales & minus principales.

Hæc divisio partium referenda est solùm ad totum dissimilare, sive heterogeneum. In toto enim homogeneo nihil habet pars una præ alia. Porro pars principalis non est hîc idem, quod pars nobilior; & minus principalis, quod pars ignobilior: sed alia duo discrimina sunt, quibus istæ partes discernuntur. *Primum* est, quod parte principali ablatâ tollitur totum, sive species. Sic partes principales hominis, sunt 107 *Divisio hæc pertinet ad solas partes dissimilares. Discrimina partiũ principalium à minus principalibus.*

sunt caput, cor, pulmo. Illis igitur ablatis, vel aliquâ illarum, tollitur esse humanum. Partibus autem minus principalibus ablatis non tollitur totum. Ita præsecto digito, manu, vel brachio, vel auriculâ, vel pede, homo tamen manet homo. Istæ igitur sunt partes minus principales. Ratio hujus discriminis sumi potest ex altero, quod statim attingo.

108 *Alterum* igitur discrimen, ut rectè constituatur, præsciendum est, quod & suprà est constitutum, quòd essentia totius non consistit in sola forma, sed in forma & materia. Forma igitur non potest explere officium suum, hoc est, ultimò speciem aliquam absolvere, nisi subjectetur in materia, proinde illa pars materiæ, quæ formæ est prorsus necessaria ad effectum suum formalem, sic, ut forma citra eam non possit absolvere speciem, ea est pars principalis. Atque hoc est in iis, quas antea enumeravi. In oppositum igitur, quæ partes non sunt necessariæ formæ, ut effectum suum formalem exhibeat, eæ sunt partes minus principales.

TITULUS V.

De toto universali, ejusq; partibus, hoc est, de genere & speciebus.

109 Per totum universale nihil aliud solet intelligi, quàm genus. Genus enim habet naturam universalem. Et universali aliqua totius ratio convenit, sicut *Zab. 2. post. ad text. ult.* ait, universale esse totum, quod complectitur omnia singularia.

Portò etsi frequenter totum distingui soleat à genere, ut in primo titulo hujus capitis dictum est, tamen in Philosophia Aristotelica non est insolitum, genus appellare totum. Sic *Arist. 5. Metaph. cap. 25.* ait, speciem esse generis partem. Ergo in oppositum, genus est respectu speciei totum. Atque ita ad complendam hanc de toto & partibus doctrinam, docendum est aliquid de genere & specie. Dicendúmque *primò* de voce generis & speciei. *Deinde* de ejus definitione. Et *denique* de generis & speciei divisionibus.

ARTICULUS I.

De voce Generis & Speciei.

110 Vox generis & speciei variè accipiuntur, ut tradit *Arist. 5. Metaph. cap. 28. Porphyrius in Isagog. cap. 2. Damasc. in Dial. cap. 9.* aliique. Igitur *Primò* dicitur Genus pro patria & parentibus. Sic *Achillem* dicimus ex genere *Pelidem*. Et nos Dei genus dicimur ex *Arato* ab Apostolo. *Ludov. Vives lib. 3. de causs. corrupt. artic. p. 110.* rejicit hanc significationem, sed exempla proposita satis eam confirmant.

Generis significationes oratoriæ.

111 *Secundò* vicina huic est significatio, in qua genus familiam significat, ut *Heraclidarum* genus, hoc est, familia.

112 *Tertiò* genus est idem quod generatio. Sic solemus dicere, inquit *Aristotel. 5. Metaph. cap. 18.* quousque erit hominum genus, hoc est, quousque erit hominum generatio.

113 *Quartò* genus sumitur pro subjecto: Sic vulgò dicitur: corruptibile & incorruptibile non convenire in eodem genere, hoc est, subjecto: hoc est, eandem rem non esse corruptibilem & incorruptibilem, prout in isto axiomate hanc vocem interpretantur *Fonseca 5. Met. c. 8. q. 4. s. 2. Suarez disp. 35. in Met. s. 3. n. 37.* Ex *Thoma, Conimbr. lib. Categ. c. 5. q. 1. art. 2. & Arnisæus in Epit. Met. p. 229.* aliique.

Genus est idem quod subiectum.

Sic

Sic & cùm *Arist.* 1. *post.* c. 7. t. 57. & c. 10. t. 76. ait, omnem demonstrativam, seu speculativam scientiam circa tria versari: circa *genus*, &c. Per genus nihil aliud intelligi potest, quàm subjectum. Eadem significatio est, ipso *Aristotele* interprete 5. *Metaph.* c. 28. Cùm superficiem dicimus *genus* figurarum superficialium, & solidum solidarum.

114 *Genus dicitur quod confusum ad alia conceptum habet.*

Quintò: omne illud genus dicitur, quòd naturam confusam, & determinabilem habet, sic substantia & accidens dicuntur species Entis, *l.* 4. *Metaph. t.* 2. Unde Ens istorum genus dicitur. Et tamen non est genus propriè sed impropriè, solùm attendendo ejus communitatem & confusam naturam. Ens enim aliàs nullius rei genus est, secundùm *Arist.* 2. *post. cap.* 7. & 4. *Top.* c. 6. §. 2.

115

Sextò: genus significat omne illud universale, quod naturam habet inferioribus communicabilem, & per veras differentias contrahibilem. Hoc modo etiam species infima dicitur genus respectu individuorum, apud *Arist.* 2. *Met. cap.* 2. & 4. vide de hac significatione *Ramum lib.* 3. *Schol. Dialect.* c. 5, 6.

116

Denique apud *Aristotelicos* frequenter genus sumitur pro illo universali, quod sit contrahibile per differentias specificas. Unde sic species infima non est genus, quia non contrahitur nisi per differentias numericas sive individuificas. Atque ita species numeratur inter Prædicabilia. Prædicabile autem & Universale æquipollent, & aliàs individua non prædicantur.

117 *De voce speciei.*

Speciei vox quot modis nunc sumatur, facilè apparet. Pleræque enim significationes occurrentes ad vocem generis, redundant ad vocem speciei. Unde istæ inde peti possunt.

118 *Forma quomodo dicatur species?*

Sumitur autem præterea species pro pulchritudine, unde & speciosus dicitur pro pulchro. Ad hunc modum aliqui aiunt, Formam vocari speciem, quod passim *Arist.* dicit, & repetit *Scalig. Exerc.* 80. *s.* 3. quia scilicet ipsa sit ornamentum materiæ, quanquam & species vocari potest forma, quia cùm materia compositum, sive speciem constituit. Utrumque attingit *Fonseca* 1. *Met. cap.* 7. *q.* 2. *s.* 8.

119

Iterum species aliquando sumitur pro apparentia, & opponitur veritati. Ita dicimus bonum, aliud esse verè bonum, aliud autem habere speciem boni. Vicina isti significationi est illa, quâ Philosophi dicunt speciem sensilem, & intelligibilem: Ibi enim species sumitur pro imagine rei, & distinguitur contra rem ipsam. Nempe species sensilis est quæ sensui, intelligibilis, quæ intellectui aliquid adumbrat. Confer *Armand.* de Bell. vis. *lib.* 2. *Term. cap.* 184. Nobis hîc species dicitur id omne, in quo per differentiam additam alicujus generis natura restringitur, sive coarctatur.

ARTICULUS. II.
De definitione generis & speciei.

120.

Duo hîc proponuntur: Primò generis; Deinde speciei definitionem tradere, & explicare.

PUNCTUM I.
De definitione generis.

121

Aristot. 1. *Top.* c. 5. §. 6. Et *Porph. in Isag.* c. 2. & *Damasc. in Dial.* c. 9. & alii genus ita definiunt: *Genus est, quod de pluribus differentibus specie prædicatur in quid est, non conversim.* Μεταφυσικωτέρα erit hæc definitio. Si pro voce *prædicatur* (quæ

magis Logica est,) sumatur vox ὑπάρχει, *convenit*, sive *inest*. Ita enim etiam *Aristoteles* Logicam & Metaphysicam universalis discernit definitionem. In Logicis enim, inquit: *lib. de Interp. c. 7.* Universale id esse, quod est aptum de pluribus κατηγορεῖσθαι *prædicari*. At in Metaphysicis ait, *lib. 7. Metaph. cap. 13.* universale id esse, quod aptum est ἐν πλείοσιν ὑπάρχειν *esse* in pluribus.

122 *Rami definitio rejicitur.*

Ramus lib. 1. Dial. cap. 27. ait: genus esse totum partibus essentiale. Sed non placet illa definitio, quia juxta eam omne commune prædicatum, quod aliis inferioribus esset essentiale, esset itidem genus, quod falsum est in multis exemplis. Ens, v. g. est quidditativum prædicatum substantiæ & accidentis, Animal maris & fœminæ, quantitas ad bicubitum & tricubitum, & tamen nihil istorum rationem generis habet, ut mox patebit, excluduntúrq; à definitione *Aristotelica*, inde, quòd ista non prædicantur de differentibus specie.

Explicatur definitio generis Aristotelica.

123 *Genus quomodo de pluribus prædicatur.*

Igitur: *Primò* dicit *Aristoteles: Genus prædicari de pluribus.* Ita patet, quia genus est aliquid universale. Universale autem, ut jam relatum est, est quod de pluribus prædicatur.

124

Porrò illa extensio ad Plura est intelligenda non de actu, sed de aptitudine. Ea enim de causa *Aristoteles* in definitione universalis ait: ὃ πέφυκε *quod aptum natum est*. Atque inde genus potest esse genus, si maximè de facto uni solùm insit, modò naturam habeat multiplicabilem, ut in pluribus inesse *possit*. Sic animal est genus bestiæ, & hominis simpliciter & ad quemvis statum: Et tamen antequam crearetur homo, animalis natura non erat nisi in bestia, & post hujus mundi destructionem non erit de facto, nisi in homine. Hâc de re plura erunt agendo de universalibus.

125

Apparet autem ex istis, id non posse esse genus, quod non potest esse in pluribus, seu quod non habet naturam in plures species (de multitudine enim specierum intelligitur illa pluralitas) multiplicabilem. Et sic Deus nullius rei potest esse genus, quia simpliciter, ob Dei infinitatem, repugnat ut plures sint Dii, ut suo loco videbitur. Sic neque sapientia potest ullius disciplinæ genus esse, quia repugnat ut sint plures sapientiæ, ut fuit suprà *cap. 1. n. 21.*

126 *Genus prædicatur in quid est.*

Secundò dicit *Aristoteles: Genus prædicari de pluribus in quid est.* In quid est autem ea dicuntur attribui; quæ aptè respondentur, cum rogatur, quid res sit, ait *Arist. 1. Top. c. 5. §. 6.* Sic, cùm animal sit genus hominis interrogando, quid homo sit, rectè respondebitur, quòd sit animal: Et sic in aliis.

127

Et hinc sequitur, quòd accidens rei ejus non possit esse genus, sicut & *Arist.* docet 4 *Top. cap. 6. §. 3.* Ita album non potest esse genus nivis, aut Cygni, vel lactis, & ratio est, juxta præsentem definitionem, quia accidentia prædicantur non in quid, sed in quale est.

128

Deinde ex eodem etiam sequitur, quòd differentiæ, etsi sint communes, non sint genera specierum. Ita sensitivum, si in rigore loquamur, non potest habere rationem generis ad hominem & bestiam. Differentiæ enim non prædicantur in quid, sed in quale est, apud *Porph. in Isag. c. 3.* Dixi *si in rigore loquamur*, quia qualicunque ratione differentiæ communes, sive generales, in concreto sumptæ, supponunt pro ipsis generibus: Unde cùm dicitur: *Sensitivorum aliud esse hominem, aliud bestiam*, divisio dicitur à Logicis esse generis in species, ut plenius disputo in

Topicis.

Topicis, *cap.* 29. *n.* 9. *seqq.* Aliter autem generi, & aliter definitioni convenit, in quid prædicari, ut statim attingam.

Tertiò dicit *Aristoteles*: *Genus prædicari non conversim.* Genus, cum alterutra specie non debet reciprocari. Τέτ& ὐδὲν εἶδος ἀντιμαρτυρεῖται, ait *Porphyrius in Isag. cap.* 9. §. 6. 7. Et in hoc distinguitur genus à definitione. Definitio enim etiam in quid prædicatur de definito, sed conversim. At id, ut nunc *Aristot.* dicit, non convenit generi. Hoc sensu. *Rodolph. lib.* 2. *de invent. cap.* 9. ait: Genus respondere quæstioni quid sit, sed ita ut totam interrogationem non absolvat: Pertinétq; huc, quod *Plato* in *Menone* ait: quòd δικαιοσύνη non sit ἀρετὴ sed ἀρετή τις, & quòd στρογγυλότης sit σχῆμά τι, οὐχ ἁπλῶς σχῆμα: hoc est, quòd justitia non sit virtus, sed virtus quædam; & rotunditas non sit figura, sed figura quædam.

129 *Genus non prædicatur conversim.*

Quartò dicit *Aristoteles*: *Genus prædicari de differentibus specie.* Inprimis ad hanc hujus definitionis particulam intelligendam, est prænotandum, quòd Phrasis illa, *differre specie*, bifariàm accipiatur. *Ramus*, ejúsq; assecla essentialem distinctionem ponunt vel in genere, vel in specie, omissâ differentiâ numericâ. Ergò istis etiam individua dicuntur differre specie, sicut & individua ab illis dicuntur species. Vide inprimis *Ramum l.* 3. *Schol. Dialect. cap.* 4. 5. 6. *Aristotelicis* autem specie differre, est medium quid inter differre genere, & differre numero. Indéque *Socrates* & *Johannes* istis non differunt specie, sed numero. Idémque est de omnibus individuis, quæ ejusdem speciei sunt. Prout igitur latè vel strictè accipitur τὸ differre specie, ita etiam ampliandum, vel constringendum est nomen generis.

130 *Genus prædicatur de differentibus specie. Differre specie, quid Ramæis & Aristotelicis.*

Nam *Ramæi* etiam speciem infimam (quam *Aristotelici* dicunt) vocant individuum. At *Aristotelici* infimam speciem genus non vocant. Infimam enim speciem propterea vocant, quia non sit divisibilis in alias ulteriores species. Estq; species infima illud universale, quod in ordine essentialis prædicationis est proximè supra individuum, quale quid est homo.

131

Ad mentem autem *Aristotelicorum* explicando eam definitionis particulam, *Prædicari de differentibus specie*, tria inprimis, si accuratè eam intueamur, in ea involvuntur. *Primò* igitur dicitur, quòd genus debeat prædicari de *differentibus* specie. Porrò differentia discernuntur à diversis, apud *Aristot.* 10. *Metaph. t.* 12. Dicuntúrq; diversa, quæ se totis distinguuntur. Differentia, quæ per aliquid sui, veluti, per additam generi differentiam distinguuntur. Sic homo & bestia differentia sunt. At rationalitas & irrationalitas primò diversa sunt. Idémq; est de summis generibus. Hæc enim hoc ipso, quia summa genera sunt, simplicia sunt sive expertia differentiæ distinguentis. Confer *Perer. lib.* 5. *Philos. Natural. c.* 12. *Colleg. Conimbr. in Porph. cap.* 3. *q.* 1. *a.* 1. *p.* 250. *& lib.* 1. *Phys. c.* 9. *q.* 3. *a.* 3. *& Scaliger de Plantis lib.* 1. *p.* 149. *& Interpp. add. l.* Atque ex his dico: Si quid in quid prædicetur, non tamen de differentibus, sed de diversis, tum id non habere rationem generis. Tale quid est, cùm Ens prædicatur de substantia & quantitate, & qualitate, & cæteris.

132 *Per Phrasin de differentibus specie, quidnam ab Aristotele à definitione generis arceatur.*

Deinde: differre specie, est species differentiæ essentialis. Differre, inquam, essentialiter, est genere, specie, numero differre. Atq; ita hactenus, quicquid habet rationem generis, debet esse in differentibus specie, atque adeò in iis, quæ differunt essentialiter.

133 *Differre specie excludit τὸ differre accidentaliter.*

Hinc sequitur: Si quid prædicetur in quid, non tamen de essentialiter differentibus, quòd id non habeat rationem generis. Sic animal prædicatur de mare & fœmina.

mina. Jam sexûs diversitas non facit discrimen essentiale. Animal igitur non potest esse genus maris & fœminæ, etsi de iis in quid prædicetur. Sic quantitas prædicatur in quid, de quantitate longa, & parva, bicubita & tricubita. Item fides de fide firma & languida. Et tamen ista non habent ad hæc rationem generis. Nam quantitas longa & parva, fides firma & languida solùm per majus & minus, item magis & minus differunt, quæ non mutant speciem. Sic *Zabar. lib de propos. neces. cap. 2. p. 378.* Albedo, *inquit*, simpliciter sumpta, quæ puram & impuram complectitur, latiùs patet, quàm albedo pura, nec tamen est istius genus.

Deus non est genus ad Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum.

Atque ex hac etiam affectione sumi potest ratio, cur Deus non sit genus ad Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, nempe id exinde est, quia istę personæ non differunt essentialiter. At omne genus ad ea refertur quæ essentialiter differunt & specie distinguuntur. Vid. *Aug. l. 7. de Trin c. 6.* & *Suarez disp. 30. Met. s. 4. num. 31.*

134 ***Denique*** differre specie, distinguitur à differre genere, & numero. Jam quæ genere differunt, differunt etiam specie. Quæ autem numero differunt, non necessariò differunt specie, sed possunt esse ejusdem speciei, ut *Johannes* & *Petrus*. Hinc si quid prædicetur de iis, quæ solo numero differunt, tum id non potest habere rationem generis. Ad mentem *Aristotelicorum* loquor. Ita homo in quid prædicatur de *Johanne* & *Petro*. Et tamen illorum genus non est, quia non differunt illi specie, sed solo numero. Atque hic sensus est summatim definitionis priùs traditæ. Sunt aliquæ objectiunculæ contra hanc definitionem, quas discussi *in Intr. L. c. 3. num. 21.*

PUNCTUM II.

De definitione speciei.

135 *Definitiones Porphyrianæ examinantur.*

Porphyrius in Isag. c. 2. duas habet definitiones speciei. Primò : *species est id quod generi subjicitur*. Secundò : *species est id quod de pluribus numero in quid est prædicatur*. Sed utraque definitio mala est, si *Aristotelicè* philosophemur. Prima quidem, quia ea definitio etiam individuo convenit. Nam & individua subjiciuntur generibus. Ut *Socrates* est animal. Hic equus est equus. At individua in Philosophia *Aristotelica* non sunt species.

136 Altera definitio similiter bona non est. Nam & genera prædicantur de pluribus differentibus numero, etiam genera generalissima. Et tamen ista non possunt esse species.

Antecedens sequitur ex censura prioris definitionis. Nam si individua subjiciuntur generibus. Ergò genera prædicantur de individuis, quia subjici & prædicari dicuntur relativè. Alia ad hanc rem addidi *in Intr. Log. c. 3. q. 2. num. 29. seqq.*

137 Ampliando autem vocem speciei, ut ad individua etiam extendatur, quod non incommodè potest fieri, sic generatim species definiri potest, quòd sit pars generi subjecta ; seu, quòd sit id quod generi subjicitur, ut *Porphyrius* loquebatur.

138 *Species quomodo dicatur pars generis?*

Dicitur autem species ***pars*** generis, quia partem de potestate generis sibi præscindit. Veluti cùm homo in potestate sua contineat rationalitatem & irrationalitatem, homo, qui animalis species est, non nisi rationalitatem sibi præscindit. Quanquam aliàs intuendo speciei constitutionem, quæ est ex genere & differentiâ, non incommodè etiam genus speciei pars dicitur. Unde *Aristot. lib. 5. Metaph. cap. 27.* utrumque dicit, nempe & genus esse partem speciei, & speciem esse partem generis.

ris. Distinguit hæc *Boëth in lib. de divis.* aiens, genus in definitione partem esse speciei, in divisione totum.

ARTICULUS III.

De divisione generis & specie.

Tris potissimùm sunt divisiones hîc explicandæ.

PUNCTUM I.

Genus est generalissimum vel subalternum: Et vicissim, *species est specialissima & subalterna.*

139 Divisiones has tradunt *Arist. 1. prior. cap. 27.* & *Porphyr. in Isagog. cap. 2°* §. 23. Unde frequenter & ab Autoribus aliis usurpantur. Sumitur autem ratio distinctionis, ex ista rerum diversitate, quòd res quædam aliis communiter insint; Aliæ autem adhuc communiùs insint, ut istis & aliis communiter insint. Veluti animal communiter est in homine, & in bestia. Sed corpus adhuc communius est, cujus natura reperitur in animali, & in planta, & in lapide.

140 Igitur tum genus generalissimum dicitur, quòd cùm sit aliorum genus, non habet tamen aliud supra se genus, cujus species sit, seu ὃ γένος ὂν οὐκ ἔστιν εἶδος, seu *quod genus est, & nullo modo species*, seu ὑπὲρ ὃ οὐκ ἄν εἴη ὑπερβεβηκὸς γένος, ut autores dicti loquuntur. *Genus generalissimum.*

141 Talia summa genera dicuntur esse decem prædicamenta. Nam etsi vox Entis significet in eis communem quandam naturam: tamen Ens non est genus eorum, imò nullius rei, ut alibi disputavi. Unde relinquitur, quòd ad constituendum genus generalissimum exigatur, non habere supra se genus exactè & rigorosè dictum. *Græcis* dicitur γένος γενικώτατον. *Decem prædicamenta sunt genera generalissima.*

Genus autem subalternum (*Græcis* genus ὑπάλληλον) est, quod cùm genus sit ad aliqua inferiora, est tamen species superioris vel superiorum. Sic animal erat genus hominis, est tamen species animalis. Ergò animal est genus subalternum. *Genus subalternum.*

142 Et ex his patet: quid sit species specialissima & subalterna. Nempe sicut genus subalternum erat, quod hujus quidem genus, alterius verò species est. Ita species subalterna erit, quæ hujus quidem species, alterius tamen genus est: Ita animal est species subalterna, quia cùm species sit corporis, est tamen genus hominis. Summatimque, quodcunq; genus est subalternum, id est etiam species subalterna, materialiter loquendo, sive de rebus ipsis, quæ talia genera & species denominantur. Rursus, sicut genus generalissimum erat, quod non habebat genus, ita etiam species specialissima est, cujus non est species. *Species specialissima & subalterna.*

Est autem hæc quæstio inter *Ramæos* & *Aristotelicos*, *Quidnam sit ista species specialissima?* *Ramæi* enim individua vocant species specialissimas. *Aristotelici* autem individua simpliciter distinguunt à speciebus, omnemque speciem, faciunt esse quid universale. Inprimis autem video, pro utraque opinione inveniri doctorum locutiones, sæpéque individua dici species. Unde hæc λογομαχία solùm est. Prolixiùs hanc rem persecutus sum, *in Top c. 28, n. 77. seqq.* *Quid veniat nomine speciei specialissimæ.*

PUNCTUM II.

De divisione generis in remotum & propinquum.

143 Hæc altera est divisio generis, sumiturque inde, quòd prædicata quidditativa possunt plura de eadem re dici. Id autem non potest esse citra subordinationem. Neque enim eadem res potest esse sub generibus oppositis. Subordinatio autem est in eo, quòd plurium illorum generum, quæ de una dicuntur specie, unum est genus alterius generis, & sic universalius altero. Nam juxta *Aristotelem lib. Categ. c.* 3. Quod dicitur de prædicato, dicitur etiam de subjecto. Unde quod genus est animalis, v.g. id etiam dicitur de homine, & est genus hominis.

144 Ex his ergò subordinatis generibus *propinquum* est, quod est minus universale, ac aliud: *Remotum* autem, quod est universalius alio, cúmque propinquitatis, & remotionis illius certi gradus sint, sumentur illi similiter ex majori vel minori universalitate. Conf. *Arist. 4. Top. cap.* 2. §. 2.

PUNCTUM III.

De divisione generis in univocum, & Analogum.

145 *Vox univoci exponitur. Æquivocum non est genus.* Apud *Aristotelem, lib. Categ. cap.* 1. univocum opponitur æquivoco; sed id est, dividendo nomen, non dividendo genus. Nomen enim pluribus potest esse unum, sub diversa significatione, & essentiâ. At genus non potest esse diversæ essentiæ. Est enim genus nomen communis essentiæ, dicente *Arist.* 10. *Met. c.* 3. Atque ita potest quidem nomen esse æquivocum, non autem genus. Atque hoc propterea diligenter observandum est, quòd aliqui definitionem *generis univoci* volunt extruere ex isto loco *Aristotelis*, quatenus univocum etiam Analogo opponitur, quòd propter dicta esse non potest, præsertim cùm ibi nulla mentio sit generis analogi. Sed de hac re erit posteà observatione quintâ.

146 *Vox generis non sumitur rigorosè cùm genus distinguitur in analogum, & univocum.* *Deinde* observandum est: cùm genus dividitur in analogum, & univocum, quòd vox generis non sumatur in rigore, juxta expositam ejus definitionem; atque adeò, comparando hanc divisionem ad genus, juxta illam definitionem, nunc non tam est generis distributio, quàm vocis distinctio. Analoga enim nunc dicuntur, quæ isto modo genera non sunt. Ita Ens dicitur analogum ad substantiam, & accidens; & tamen non est genus illorum, quia substantia & accidens non sunt specie differentia, sed primò diversa. Atque ideò dixi *in Theorem.* 20. *huius capitis*, ampliandam esse vocem generis, cùm per analogum, & univocum dividitur. Ampliatio autem hæc est, ut scilicet omne illud dicatur genus quòd significat unam essentiam, vel unum conceptum in pluribus, quod aliàs ad rationem generis rigorosè loquendo, non sufficit, ut suprà constitutum est.

147 *Vox analogi & analogiæ explicatur.* *Tertiò* est observandum, vocem analogiæ, & analogi frequenter significare proportionem, & proportionale. Unde *Zab. lib. de nat. scient. const. c.* 10. negat, quòd aliàs πρὸς ἓν καὶ ἀφ' ἑνὸς dicitur, rectè analogum dici. *Multi putant*, inquit, *illud esse analogum, quod ab uno ad unum vocant; decipiuntur tamen, quia in iis quæ ab uno ad unum dicuntur, est pendentia quædam necessaria aliorum ab uno, quatenus talia sunt, sicut accidentia eâ ratione sunt Entia, quatenus inhærent substantiæ quæ primariò dicitur Ens. At unum analogiâ nihil aliud est, quam unum proportione, etiamsi nulla sit pendentia aliorum ab uno.* Hæc ille. Et verum quidem est, ana-

logum

logiam significare similitudinem, & proportionem, sed tamen & usus apud Doctos obtinuit, ut etiam illud quod πρὸς ἓν καὶ ἀφ' ἑνὸς apud *Aristotelem* dicitur, dicant analogum. Atque ita hoc loco etiam id per analogum intelligimus.

Atque tum *quartò* porrò observandum, τὸ πρὸς ἓν καὶ ἀφ' ἑνὸς (Nunc analogum id dicimus) duplex esse, aliud consistit solùm in extrinseca attributione, & pendentia unius ad aliud, præterea autem nullam dicit communitatem essentiæ ad analogata. Sic sanum dicitur de sano animali & urina, & aëre & remedio, &c. Aliud verò præter illam extrinsecam denominationem dicit etiam communitatem essentiæ, quale quid est Ens ab substantiam, & accidens. Proinde in divisione generis, in univocum & analogum non intelligitur prius ejus generis. Cùm enim id non dicat communitatem in essentia sub communi nomine. Ergò simpliciter non est nisi æquivocum, & non genus. Genus enim necessariò subinfert communitatem in essentia. Proinde nunc alterum solum genus τὸ πρὸς ἓν intelligitur. 148 *Analogum distinctum à proportione duplex*

Atque ita à præsenti consideratione analogi, sive divisione generis in univocum & analogum, rejicimus omne illud analogum quod in analogatis non significat communem essentiam. Genus enim est, inquit *Arist.* 10. *Met. c.* 3. quo, quæ conveniunt, secundùm essentiam idem sunt. Atque ita & analogum, & univocum communem essentiam significant. 149

Proinde specialiùs loquendo: duo genera analogorum huc non pertinent. *Primùm* ea, quorum analogia consistit in sola proportione, sive similitudine, de quibus anteà erat secundâ observatione. Similia enim non sunt (ratione essentiæ) eadem. *Deinde* ea, quæ ex sola attributione, & dependentiâ extrinsecâ analogâ dicuntur, de quibus proximè actum. 150

Quintò observandum est, univocum bifariàm dici. *Aliquando* æquivoco soli opponitur: *Aliquando* verò non opponitur æquivoco adæquatè, sed junctum æquivoco & analogo. In quo posteriori sensu mediat analogum inter univocum & æquivocum: Indéque ob vicinitatem ad utrumque modò dicitur univocum, ut *l. Cat. cap.* 1. modò etiam dicitur æquivocum, quomodo frequenter occurrit, quòd Ens ad substantiam, & accidens dicatur æquivocè apud *Arist. 1. Elench. c. 6. Porph. in Isag. c. 2. Aug. in Cat. c. 2. Damasc. in Dial. c. 46.* & alios. 151 *Univocum bifariàm sumitur.* *Analogum dicitur univocum, & æquivocum.*

Igitur univocum, quatenus soli æquivoco opponitur, non etiam analogo, definitur ab *Arist. lib. Categ. c.* 1. *Univoca ea dicuntur*, inquit *Aristoteles, quorum & nomen commune, & ratio substantiæ, nomini accommodata eadem est.* Hæc significatio non est ad præsentem divisionem. Nam nomina hîc dicuntur univoca, quæ sub uno nomine unam etiam essentiam significant. At non nisi hoc ipsum, quod scilicet unam essentiam significat, potest dici genus. Ergò sic omne genus est univocum. Ergò & analogum hoc sensu est univocum. Ergò univocum genus, nunc non opponitur analogo. Ergò univocum genus accipiendum nunc est in significatione à priori diversâ. 152 *Univocum quid Arist c.* 1. *Categ.*

Hanc significationem constituit *Scaliger. Exerc* 299. *s.* 2. *p.* 890. Cùm nomen utrinque æqualiter secundùm eandem essentiam convenit, univocum dicitur. Et rursus: *lib.* 4, *de caus. L L. c.* 91. univocum, *inquit*, est, quod idem genus æquè omnibus dispertit. *Analogum*, quòd non æquè, sed ordine quodam. *Æquivocum*, quòd nomen solùm communicat. 153 *Univocum quid hîc sit?*

Constituitur quid sit univocum, & analogum.

His præmissis facilè est constituere, quid sit univocum & analogum genus, 154.

Nempe genus univocum est, quod eandem essentiam æquè suis univocatis communicat, ut modò loquebar ex *Scaligero*.

155 *Explicatur definitio univoci.*

Hujus autem definitionis *Primò* non est hic sensus, quasi statim sit genus univocum, cujus essentia (sistendo in ea, ut generica) *æqualiter, hoc est, non secundùm plus & minus* reperitur in inferioribus. Nam id etiam est in analogo genere. Veluti Ens est analogum ad substantiam, & accidens, hîc accidens non minùs habet de generali ratione, & definitione Entis, quàm substantia. Nam & Accidens est aliquid habens realem essentiam.

156

Nec *Secundò* illius sensus est, quasi species generis univoci debeant esse æquales ratione *dignitatis*. Fieri enim potest, ut sub genere univoco una species sit nobilior aliâ, propter differentiam, quæ sit in alia nobilior, quàm alterâ. Sic *Zabar. lib. de nat. scient. const. c.* 10. *p.* 25. Si cœlum, *inquit*, propter nobilitatem esset magis corpus naturale (seu principale analogatum corporis naturalis) quàm corpora caduca, oporteret eâdem ratione hominem magis quàm lapidem esse corpus naturale, & magis quàm asinum animal esse, quod tamen dicendum non est. Atque ita species generis univoci, cùm aliæ aliis sint nobiliores, per id tamen non stat, quin participatione generis sint æquales.

157 *Æqualiter quomodo univocum se communicet?*

Proinde æqualitas, quæ in communicanda essentia ad univocum genus requiritur, intelligitur solùm *de identitate ordinis*, ut scilicet illa generalis essentia, non conveniat alii prius, alii posterius, aut per dependentiam ab isto. Sic animal est univocum ad hominem, & bestiam, quia generalis essentia animalis, nec prius homini, nec prius bestiæ convenit, ut alterutrum eorum sit animal, per dependentiam ad alterum.

158 *Analogum genus quid?*

Atque ita genus analogum dicitur, quod eandem essentiam analogatis communicat inæqualiter, hoc est, (removendo priùs omnes heterogeneos sensus anteà tactos ad definitionem univoci) in diverso ordine, ut scilicet unum analogatorum habeat eam prius, aliud posterius. Sic Ens est analogum ad substantiam, & accidens. Accidens enim non participat rationem Entis nisi inhærendo in substantia, vel generaliùs loquendo, afficiendo eam. Semper igitur postulat accidens, ut substantia jam dum habeat esse, in quo accidens fulciatur, & sustentetur. Atque adeò ut Entitatem habeat per dependentiam ad substantiam sustentantem. Alia exempla mitto.

159

Sunt aliqui, qui genus analogum dari negant, sed exempla sunt multa illud in oppositum confirmantia. Atque ita etiam de toto universali satis esto.

CAPUT VII.

De Singulari & Universali.

1 *Secundò: ad unius considerationem pertinet singularitas & universalitas.*

2. *Singulare est, quod est hic & nunc: vel quod non est commune (incommunicabile) multis, numero distinctis, ut* Socrates: *Hæc terra. Hic Angelus.*

3. *Univer-*

3. Universale est, quod est unum, commune multis, numero aut etiam specie distinctis. Ut Angelus ad Michaelem & Raphaëlem. Homo ad Petrum & Paulum. Animal ad hominem & bestiam.

COMMENTARIUS.

Potiores Metaphysici agunt de singulari & universali in doctrina Unius. Hos non sequimur potiùs, quàm ut ex istis terminis faciamus peculiarem divisionem Entis, quod quidam faciunt. Et facit huc, quòd frequenter horum Periphrasis & descriptiones fiunt per vocem unius, veluti quod singulare dicitur *Unum* numero. Universale etiam apud *Aristotelem* passim dicitur, *unum* in multis. Vide inprimis 1. *post. cap.* 8. 1

Agam autem *primò* de singulari. *Postea* de universali. Ac de singulari quidem de quatuor capitibus differendum est. 1. De voce singularis & æquipollentibus. 2. De quidditate rei singularis. 3. Quid singulare addat naturæ communi, & deinceps de principio individuationis. 2

TITULUS I.
De voce singularis & æquipollentibus.

Singulare apud Oratores dicitur, quod peculiariter eminet in genere aliquo, vel quod habet aliquid, quod communitur in aliis ejusdem generis non solet reperiri. Et sic opponitur vulgari. Quomodo singulariter doctus, singulare ingenium, singularis notitia in re aliqua gesta dicitur. Hanc significationem nunc non curamus. 3

Apud Philosophos sumitur singulare, duobus modis: 1. Singulare dicitur latè, pro omni; quod superiori contractius est, quomodo singulare dicitur, non solùm individuum, sed minus universale. Hoc sensu *Aristot.* ait 1. *Top. cap.* 1. & 1. *Post. cap.* 14. Inductionem progredi à singularibus. Sæpe enim inductio progreditur à speciebus ad genus. Veluti homo nutritur, bestia nutritur, planta nutritur. Ergo omne animatum nutritur. Rursus 2. *Post. t.* 82. ait: Facilius definiri singulare, quàm universale. Ubi per singulare rectè intelligitur minus universale, docente *Zab. ad hunc text.* & *Perer. lib.* 3. *de Phil. cap.* 11. & 13. Nam alias singulare, hoc est, individuum non potest definiri, secundum *Aristot.* 7. *Met. cap.* 4. & 5. 4 *Philosophi quid singulare?*

1. Singulare est idem quod individuum vel particulare. Unde singularia Græcè dicuntur, καθ' ἕκαστα, κατὰ μέρος, ἄτομα. Vide *Arist. cit. loc.* 5

Est tamen discrimen quoddam inter singulare Individuum, & particulare; ut non malè tradit *Armandus de Bello Visu Lexici lib.* 2. *cap.* 286. Una igitur eadémque res sic dicetur *singularis*, in quantum est ab aliis numero diversa. *Individua* autem, in quantum in se est indivisa, nec porrò in alia individua est divisibilis. *Particularis* autem dicitur, in quantum exceditur à natura communi sive universali, ejúsque partem solùm (loquendo de rei universalis potestate) vendicat. 6 *Singulare individuum & particulare quomodo differant?*

Unde sub his distinctis rerum singularium nominibus insinuantur tres earum proprietates. 1. Quòd debeant esse ab aliis numero distinctæ. 2. Quod debeant esse indivisibiles in alia individua. 3. Quod non debeant totam naturam universalis significare; sed eam contrahere ad particularem quasi differentiam. 7 *Tres cõditiones singularium.*

Necessariò tamen notandum est: in aliquo alio sensu adhuc singulare & 8

particulare

Alia distinctio singularis & particularis.

particulare distingui. Veluti, in doctrina propositionum, aliud est subjectum singulare, & aliud est subjectum particulare. Indéque aliud etiam est propositio particularis, aliud propositio singularis. Particulare ergo (ut quidam homo, quidam equus) ibi significat ad modum partis & est vagum, indéque in eo potest esse ambiguitas, ut particulare axioma sæpè rejiciatur à loco, in quem singulare admittitur, in doctrina syllogismi. Atque sic singulare significat ad modum totius, & proinde nullam ambiguitatem habet, ut *Socrates*, *Bucephalus*, &c. Vide *Zabar. 1. post. ad text. 63. p. 767. & de quarta figura syllogismi cap. 7.*

5 Rursus: sicut universale distinguitur in universale, quod est in essendo, & quod est in prædicando, & quod est in causando: ita etiam est in singulari, unde quæ ad hanc distinctionem de universali dicentur, hîc etiam applicanda sunt.

10 *Specialia nomina singularium.*

Specialia nomina rerum singularium sunt: *Hoc aliquid*, (sicut *Arist. lib. categ. c. 5. §. 16.* Substantias primas, ait significare Hoc aliquid) *substantia prima, suppositum, persona.* Igitur *Hoc aliquid* est individuum substantiale completum. Veluti *Socrates*; unde quâdam proportione trahitur etiam ad partes seperatas & abscissas, ut dicantur *Hoc aliquid.* Vide *Colonienſ. ad Hispan. tract. 3. copul. Logic. fol. 110. Bellovisum in Lexico lib. 2 c 290.* Idémque est de *Supposito. Substantia prima* est idem quod substantia singularis. Atque sic ipsa est nomen singularitatis, in genere substantiarum. *Persona* autem similiter contrahit singulare ad esse substantiale, eorum, quæ sunt suppositа intellectiva. Hæc in doctrina de substantiis clarius proponentur.

TITULUS II.

Quid sit singularitas & singulare?

11 Singularitas est nomen unitatis. Unde superaddit Enti non nisi negationem. Hæc igitur in genere est indivisio. Ergo sic singulare, quia est aliquid unum, est aliquid indivisum. Quia autem est unum tale, nempe singulare, ideò est indivisum numero: hoc est, singulare ita dicitur unum, ut non possit dividi in plura, numero distincta. Vocatur aliâs hæc negatio *incommunicabilitas.* Sumitúrque ex oppositione ad Universale. Universale enim est, quod est unum commune. Singulare igitur erit, quod est unum incommunicabile, seu non commune multis.

12 *Singulare quomodo in communicabile?*

Atque ex hac oppositione ad universale, intelligitur, quomodo singulari conveniat incommunicabilitas, nempè id est, opposito modo, quo universali convenit communicabilitas. Nempe universale est communicabile aliis, ut hoc dicatur esse istud, & in istis fiat numero multiplex. Veluti animal communicatur homini, & homo Petro per modum universalis. Et hinc homo est animal: Et Petrus est homo. Indéque plurificatur animal in iis, quibus se communicavit: Sicut & homo, in iis, quibus ille se, ut universale, communicavit. In oppositum igitur, singulare est incommunicabile, quia non habet alia infrà se, in quibus plurificetur, & dicatur de istis quidditativè. Dicam clariùs.

13 *Communicatio duplex.*

Communicatio, ut non obscurè tradit *Lychettus lib. 1. dist. 2. q. 4. in initio ad Scotum*, est duplex: Alia est quidditativa, alia effectiva. *Effectiva* est, qua quid per modum efficientis alii communicat essentiam. Hoc modo individuum non est incommunicabile. Nam gignens (veluti *Anchises*) communicat essentiam genito, veluti *Æneæ*. Atque ex hac communicatione, non sequitur hæc prædicatio quidditativa, ut *Æneas* dicatur *Anchises.*

Quidditativa

Quidditativa communicatio est, qua communicans communicat essentiam alii, sic, ut istud ad complementum essentiæ hujus intrinsecè pertineat. 14

Atque tum hæc quidditativa communicatio iterum est duplex. Est enim aliquid alii communicabile, ut *Quo*, vel ut *Quod*. Quod est communicabile ut *Quo*, est tanquam forma. Forma enim communicat se composito. Sic, ut id, quo compositum est hoc aliquid, sit forma. Et proinde hinc sic apparet, nec hoc genus communicabilitatis repugnare rei singulari. Nam forma singularis, ut anima Petri, est communicabilis suppositio, nempe Petro. Atque ex hac communicabilitate etiam non semper sequitur, ut hoc dicatur istud, quod est in communicatione universalium. Neque enim Petrus est anima Petri. 15 *Quidditativa communicatio duplex.*

Loquitur autem hoc genus communicationis potissimum de ea, quæ est inter partem ad totum. Est tamen proportionaliter etiam amplianda ad communicationem, quæ est inter partes ad invicem, veluti quod forma (etiam singularis) se communicat suæ materiæ. 16

Est igitur alia communicatio præterea, qua quid communicatur ut *Quod*. Estque sic communicabile ut Quod, quod habet aliqua inferiora ab invicem essentialiter distincta, de quibus prædicari possit in recto, sive prædicatione dicente, hoc est hoc. Veluti animal communicat se homini & bestiæ per modum universalis. Et inde dicitur, homo est animal, bestia est animal. Quæ duo (homo & bestia) inter se essentialiter distinguuntur. Atque hæc communicabilitas negatur singulari. Neque enim *Socrates*, verbi gratiâ, se communicare potest, ut aliæ dicantur, ex participatione illius naturæ, *Socrates*. Dixi *ex participatione illius naturæ*. Nam per æquivocationem potest fieri non attendendo hinc participationem, quæ est in generatione, ut genitum accipiat nomen gignentis. Veluti ut filius *Socratis* dicatur *Socrates*. Neque tamen hinc *Socrates* est res universalis. Et rursus si aliquod individuum se communicet, sic, non tamen dividitur in plura, specie aut numero distincta. 17

Atque ex his statim apparet 1. Quòd individuo non repugnet communicabilitas omnis, potest communicari per effectivam communicationem, & per modum formæ. 18 *Non omnis communicabilitas repugnat individuo.*

2. Apparet: Incommunicabilitatem non satis distinguere singulare ab universali: Si omne id dicatur universale, quod est communicabile, ut hoc dicatur istud: & singulare non sit, quod est communicabile. Nam ex communicatione, quæ est inter partes, aliquando eveniunt prædicationes directæ. Neque tamen illæ universalia sunt. Et hac de causa dixi, communicabile ut Quo non semper facere prædicationes has, hoc est istud. 19

Antecedens patet. Nam ὁ λόγος σάρκωσιν suam communicat cum assumpta carne. Indéque dicitur: Filius Mariæ est Deus. Et nihilominus ὁ λόγος, sive Deus non est aliquid universale, per talem communicationem. Idémque est in fictitiis unionibus Poëtarum, veluti Tragelaphi, aliorúmque. In Tragelapho enim in quo concurrunt natura hirci & cervi, fiunt ex communicatione illa ad istud suppositum, hæ prædicationes: Tragelaphus est hircus, Tragelaphus est cervus. Sic etiam *Homerus Iliad. 7. Chimæram* vocat Leonem & Draconem. Πρόσθε λέων ὄπιθεν δὲ δράκων, &c. Et tamen istæ sunt partes Chimæræ. Neque intelligitur in istis prædicationibus: Draco aut Leo: aut cervus, ut quid universale, sed omninò hic cervus, &c. Ut satis apparet. Nam rectè dici potest, Tragelaphus est hic cervus, 20

& sic

& sic in cæteris. Atque sic apparet posse esse aliquid communicabile, ad gignendam propositionem directam, nec tamen esse universale.

21 *Communicabilitas quæ faciat universale?*

3. Igitur communicabilitas, quæ facit universale, requiret: *Primò* ut communicetur ut Quod, hoc est, quicquid est communicabile per modum universalis, de iis, quibus communicatur, in quid est dicitur. *Secundò*, ut communicetur ad alia, quæ non ejusdem sed inferioris ordinis sint. Inferioris, inquam, ordinis, quoad latitudinem prædicandi, hoc est, non debent ea tam latè patere, sicut ipsum universale. Contrahunt enim naturam universalem. Et hinc hujus respectu ejus inferiora dicuntur particularia, κατὰ μέρος. *Tertiò*, ut communicetur ad multa. Ubi nihil refert, an actu, an potestate multa habeat, quibus communicetur. Hoc enim respectu dicitur universale commune multis.

22 Porrò multiplicari non potest universale, nisi per specificas differentias, aut numerales. Unde sic, universale est communicabile multis specie, vel saltem numero distinctis. Atque sic summatim: Universale est 1. Communicabile, ut quod. 2. Suis multis inferioribus. 3. Specie aut numero distinctis.

23 Singulare igitur erit incommunicabile, modo opposito. Nempe, singulare non est communicabile ad inferiora, specie aut numero distincta.

Ergo sic, ὁ λόγος non est quid universale, etsi prædicetur, ut quod, de filio Mariæ. Quia in ordine prædicandi sunt æqualis latitudinis, ὁ λόγος sive Deus, & Filius Mariæ. Unde dici potest conversim. Filius Mariæ est Deus, & Deus est Filius Mariæ, propter personæ unitatem.

Et rursus Deus non est aliquid universale, respectu Patris, Filii, & Spiritûs S. Quia etsi divina essentia sit communicabilis personis, tamen iis non communicatur, ut specie aut numero distinctis, quod in universali, quale quidem nobis notum est, semper requiritur. Sed videamus seorsim de illo.

QUÆRITUR.

An Deus sit res Singularis, an Universalis?

24 *Quòd Deus sit quid universale ad tres personas. Aliquorum opinio.*

Videtur Deus esse res universalis. Nam est ejus essentia communicabilis, ut Quod, (hoc est, ad directam prædicationem) ad tres personas realiter distinctas. Patrem, Filium, & Spiritum S. Atque hic *Cajet. 1. part. q. 3. a. 3. & aliis locis*, dixit, vocem Dei sumi posse, & ad modum speciei, (quod est nomen rei universalis) & ad modum individui. Et istud quidem intelligit esse, cùm est prædicatum harum propositionum. Pater est Deus, Filius est Deus. Antitrinitarii etiam docent, si Dei essentia sit communicabilis pluribus, tùm revera, non esse singularem, sed universalem. Vide *Goslavium lib. 3. contra Keckerman. cap. 4.*

25 Alii igitur nec universalem nec singularem aiunt esse essentiam divinam sive Deum, ut *Suarez disp. Met. s. 1. n. 6.* refert. Aliquot patrum dicta recenset *Lombardus lib. 1. sent. dist. 23. Lit. 1.* Quibus dicunt, Deum unum esse, non singularem. Ita *Augustinus*. Et non singularitatis, sed unitatis esse, cùm Deus unus dicitur. Ita *Ambrosius*, qui addit: Deum non esse confitendum, singularem vel solitarium, vel unicum, quia singularitas, personarum pluralitatem excludat.

26 *Deus non potest esse nec singularis, nec universalis.*

Decisio quæstionis.

Dico 1. *Non potest Deus esse nec singularis, nec universalis, sed necessariò est aliquid horum.* Opponuntur enim singularitas & universalitas, per communicabile pluribus

pluribus numero distinctis (quod convenit universali.) Et non communicabile pluribus numero distinctis. At ista sic sumpta sunt contradictoria. Inter contradictoria autem non datur medium.

2. *Deus non est aliquid universale.* Nam universale est aptum esse in multis, h. e. universale potest plurificari, vel per species, vel per individua. Universale autem sic est multis communicabile, ut multa hæc sint ejus species vel individua, ut per se notum est. At tale quid non est Deus, quia Deus ut sic, est infinitus. At non possunt multa esse infinita. Si enim essent plura infinita, essent ea ab invicem distincta. Ergo singula haberent perfectionem aliquam, quæ non esset in aliis, secundùm quam distinguerentur. Illa autem perfectio non posset esse aliquid finitum. Distinctio enim sumitur ab ultima cujúsque perfectione, quæ in infinito est infinitas. At si esset illa perfectio infinita, in qua unum infinitum distingueretur ab alio, tùm utrumque eorum careret aliquâ infinitâ perfectione, câ scilicet, quam habet alterum. At repugnantia est, infinitum carere aliquâ infinitâ perfectione. Fieret enim, per defectum illius perfectionis, finitum in perfectione. Non possunt igitur plura esse infinita. Atque adeò non possunt esse plures Dii. Et sic repugnat Deo multiplicari. Ergo Deus non est Ens universale. Argumenta hîc multiplicare nolo. *Deus non est aliquid universale.*

Damasc. lib. 3. de Orth. fid. cap. 4. & 6. vocat essentiam divinam communem, & personas individua. Sic & *Fonseca lib. 5. Met. c. 8. q. 5. s. 6.* ait: essentiam esse commune quid & determinatum. Sed per dicta apparet, id accuratè loquendo non esse; Dicitur igitur natura esse communis, & persona individuum per similitudinem. De quo vide *Lomb. 1. d. 19.* 27 *Naturam divinam quomodo communem dicat Damasc.*

3. *Deus est aliquid singulare.* Hoc ex prædictis sequitur. Si enim omne Ens est singulare vel universale, per primam propositionem, & Deus non est aliquid universale per secundam. Relinquitur, ut sit singulare Ens. 28 *Deum esse quid singulare.*

Et confirmatur. Quod maximum singularitatis signum est repugnantia ad multiplicationem. Hoc enim intuitu individuum dicitur res singularis. Et, in contrarium, universale dicitur commune multis. At requirente id infinitate Dei, repugnat quàm maximè, Deum multiplicari, hoc est, plures Deos esse, ut prius ostensum est. Ergo Deus verè est aliquid singulare. 29

Et confirmatur, quia si Deus non esset res singularis, sive unus numero, tum unitas, quæ Deo tribuitur in Scripturis, intelligenda esset, de unitate generica, vel specifica. At hoc absurdum. Nam hæc locutio *Deut. 4. & 32. Non est alius præter unum.* Et: *non est alius præter me*, negant apertè plures numero Deos. Neque enim v. g. *Adam* distinctus ab *Eva* potest dicere: Non est alius homo præter me. 30

Atque sic etiam Patres dicunt: Deum esse Unum numero vel singularem. *Justinus lib. de Monarch. Dei*, vocat Deum singularem. *Nazianz. ad Evagrium de Deitate.* Individua summi numinis natura est. *Aug. lib. 1. contra Maxim.* Pater, Filius, & Spiritus sanctus unum sunt, propter individuam eandémque naturam. *Nazian. in tract. de fide:* Quæ est, *inquit*, substantia Dei, nisi ipsum, quod Deus est Ens simplex singulare, purum, nullâ concretione permixtum. Et sic in aliis. Vide plura apud *Bellarm. lib. 1. de Christo, cap. 3. Argumento 3. ex Patribus.* 31 *Sententia Patrum.*

Obiectum fuit 1. Essentiam divinam esse communicabilem Deo Patri, Filio, & Spiritui sancto: *Respondeo.* Non omnis communicatio arguit naturam universalem, sed ea solùm, qua quid est communicabile multis speciebus, aut individuis, 32 *Obiectio.*

individuis, ut priùs constitutum est. Personæ autem istæ non sunt species, vel individua Dei. Quia species & individua ab invicem distinguuntur essentialiter. Specifica enim & numeralis distinctio essentialis est. At personæ istæ non distinguuntur essentialiter. Vide *Suarez in Metaph. disput.30.s.4.n.31. Fonsec.5. Metaph. cap.8.q.5.a.1.* ubi ait: Deus non est genus, (universale) respectu trium personarum, siquidem dici de pluribus, ut de subjecto (speciebus vel individuis) nihil est aliud, quàm prædicari prædicatione essentiali de pluribus, in quibus id quod prædicatur, diversum sit, & multiplicatum, quo pacto Deus non est in Patre, Filio, & Spiritu sancto.

33 Hoc ipsum etiam gravi ratione probat *Augustin. lib.7. de Trinit.cap.6. Si essentia*, inquit, *genus est, species autem persona, oportet appellari 3. substantias*, (essentias) *ut appellantur 3. personæ. Sicut, cùm animal sit genus, & equus species, appellantur 3. equi, & eadem tria animalia. Non enim ibi species pluraliter dicitur, & genus singulariter, ut si diceretur 3. equi sunt unum animal, sed sicut 3. equi nomine speciali, ita etiam illa tria animalia nomine generali dicuntur. Cùm ergo 3. personas fatemur esse unam essentiam, non tres esse essentias, cùm tres equi tria animalia dicantur, non unum; Patet ratione essentiæ non significari genus, nec nomine personæ speciem significari, sed aliquid singulare atque individuum, & nomine essentiæ speciem intelligi, ut persona dicatur, non sicut homo, sed sicut hic homo, velut*, Abraham, Isaac, Jacob; *Sic quoque illos eadem ratio confutabit. Sicut enim* Abraham, Isaac, & Jacob *dicuntur tria individua, (personæ) ita etiam dicuntur tres homines, & tria animalia:* Hæc *Aug.*

34 *Monlorius de Univers. p.445, 446. Natura divina*, inquit, *una numero est, in tribus personis. Natura verò universa non debet una numero esse in multis, sed communione essentiali, quæ sit supra individuum.*

35 *Instantia.* *Instas:* Pater & Filius, & Spiritus sanctus omninò distingui numero. Sunt enim *tres*, quæ vox numeralis est. Ergo Deus prædicatur de his ut Universale. Significat enim essentiam communem multis numero distinctis.

36 *Personas Trinitatis non distingui numero.* *Respondeo:* Si accuratè, & modo loquendi Philosophico loquamur; Personæ illæ non distinguuntur numero. Nam, ut & prius dictum, numeralis distinctio est distinctio essentialis. At istæ personæ essentialiter non distinguuntur, quia singularum est una essentia. Dicuntur igitur numero differre personæ istæ alio modo, qui ad contrahendam naturam universalem insufficiens est, nempe in quantum numero distinguuntur, quæ in enumeratione sive computatione sibi non adjunguntur: Et hoc, non priori sensu ait *Damasc. lib.3. de orthod. fid. cap.4.* personas illas distingui numero, ut benè exposuit *Lomb. lib.1. d.19. q.*

37 *Alia Obiectio.* 2. *Obiectum* fuit ab *Ambrosio.* Tolli pluralitatem personarum, si essentia dicatur singularis. *Resp.* (quicquid sit de verbis *Ambrosii*, ut & *Augustini*) singularitate essentiæ non tolli pluralitatem personarum; quia per generationem & spirationem æternam supponitur, non obstante singularitate ejus, naturam illam esse communicabilem per realem identitatem. At ista communicabilitas infert pluralitatem ὑποστάσεων.

38 Ubi non est quidem diffitendum, communicationem istam videri similem communicationi universalis ad singulare, (quo sensu etiam, ut prius dictum, *Damasc.* naturam vocavit communem, personas individua) nihilominus verè talis non est: per dicta ad secundam propositionem. Verè autem, vel quàm maximè est hæc commu-

communicatio talis, qualis est naturæ ad suppositum. Communicat igitur se divina essentia tribus personis, ut natura suppositis, in quibus nec ab ipsis, nec à se ipsa illa dividitur, docente etiam *Suarez in Metaph. disp. 5. sect. 1. n. 6.*

TITULUS III.

Quid singulare superaddat naturæ communi, ut sit singulare.

39 Inprimis præcedenti discursu apparet, singulari convenire incommunicabilitatem ad plura numero aut specie distincta. Illa autem incommunicabilitas, cùm sit negatio intrinsecè conveniens singulari, necessariò fundatur in aliqua Entitate. Hoc igitur fundamentum istius negationis nunc inquiritur.

40 *Singularitas Dei.*

Unde 1. Dico: ***Dei & divinarum personarum singularitatem fundari statim in ipsa Entitate divinâ, & non in aliquo addito.*** Ita apparet, quia Deus, ut sic, non est res universalis: sed in se statim includit repugnantiam ad multiplicationem, quod est signum singularitatis. Unde satis clarum est, non requiri aliquid porrò, quod determinet Deum ad singulare esse.

41 *Singularitas Entium creatorum.*

II. Omnia Entia Creata determinantur ad esse singulare, per differentiam individualem. Sicut enim species contrahit genus ad esse specificum per differentiam specificam: ita etiam individua contrahunt communem sive universalem naturam, ad esse individuum.

42 *Entia creata composita ex natura & differentia individuali.*

Unde sic creatum individuum componitur Metaphysicè ex natura communi & differentia individuante. Estque fundamentum ibi hujus compositionis satis clarum, quòd omnia individua creata habent naturam, cui non repugnet, ut detur huic simili, atque adeò quæ actu possit esse in multis. Et hinc in individuo sumitur alter terminus hujus compositionis, nempe natura communis. Rursus de facto illa natura sumitur in individuo, ut incommunicabilis & indivisibilis ad plura individua. Ergo sic habetur in individuo, & alter terminus illius compositionis. Faciúntque adeò hæc compositionem in individuo, ad eum modum, quo id fieri diximus per esse & essentiam, naturam & suppositum suprà *cap.* 5.

An singulare creatum constituatur citra additionem differentiæ individualis?

43 *Aliorum opinio.*

Dicunt aliqui naturam communem contrahi ad esse singulare, non per aliquod additum, sed solùm per expressiorem conceptum superioris, qui tamen sit æquè simplex, ac conceptus naturæ communis; quomodo Ens coarctatur ad finitum & infinitum, substantiam & accidens, simplex & compositum, ut suprà constitutum, *cap.* 2.

44 *Refutatur.*

Sed eò devenire hîc necessarium non est. Nam inveniuntur in individuo creato, fundamenta sufficientia ad inducendam compositionem in individuo, quæ contrahant naturam communem, ut prius dictum. Neque repugnat creato individuo admittere compositionem, quod erat in Ente, generaliter sive transcendenter sumpto. Et rursus non poterant ultra Ens assignari differentiæ, quæ istud contraherent, quia omnes veræ differentiæ implicant Entitatem, quam contrahere debent. At id est contra rationem differentiæ, ut includant id genus, cui adduntur. At id secus est in individuis creatis. Nam differentiæ individuales non implicant hoc quod

contrahunt;

contrahunt; Neque enim *Platonitas*, v. g. est *Plato*, vel etiam homo, & idem est in cæteris individuis.

Individuum non addere aliquid naturæ communi realiter distinctum ab ea.

45 *III. Individua non addunt aliquid naturæ communi, ut natura & individuum realiter non distinguantur.* Hoc est, quod dico. Monstrato aliquo individuo, non esse in eo duas res: Naturam communem, & individuum, ut aliud sit homo & hic homo in re ipsa. Unde rursus dico compositionem ex natura communi & differentia individuali, sicut aliàs in genere, compositionem ex genere & differentia, non esse realem.

46 *Monlorii sententia refertur.* Hæc assertio est contra *Monlorium in tr. de univers. in Proœm. & cap. 5. 6. seqq.* qui contendit realiter distincta esse singulare & universale. Et ut maximè non reperiatur universale extra singulare: (quod asserit contra *Platonem*) tamen aliud esse universale, aliud singulare, sicut materia nunquam est sine forma, & tamen aliud est à forma, & sicut color pomi non est separatus ab odore pomi, & nihilominus est aliud color pomi, & aliud odor pomi, quibus exemplis utitur, *cap.* 8.

47 *Monlorio quid sit differre ratione?* Ubi observandum est: *Monlorium* aliquando dicere universale & singulare *differre ratione*, sed ipse specialiter utitur phrasi illa, *differre ratione*. Nam ratione differre, ille non accipit, pro differentia operâ mentis, sive intellectione & cogitatione, sed λόγῳ οὐσίας, hoc est ratione essentiæ, juxta quod sæpè *Aristoteles* essentiam vocat λόγον, sive rationem rei, ut ipse explicat, & expressè docet, *cap.* 4.

48 Cæterùm pendet hæc *Monlorii* sententia, ab alia, quâ ipse statuit universale esse in re completè ante operationem mentis. Si enim universale non est in re (præcisa operâ mentis) sed quicquid est in re, est singulare, quomodo universale in re, ubi non est, à singulari distingui potest. Distinctio enim realis requirit utrinque terminos reales.

49 *Probatur, esse singulare quicquid est in re.* Pendet igitur hæc quæstio ex illa, quæ est de Entitate universalium de qua posteà disputabo, quò pleniorem hujus dijudicationem remitto. Nunc patet breviter: Quicquid est in re, esse singulare. Ita igitur patet 1. Quia quicquid est in re, id habet existentiam, ac proinde est productum à suis causis. (Loquor de Ente creato, in quo solum sermo est, de additione alicujus ad essentiam communem;) At quod producitur à causis, id est aliquid singulare. Actio enim non est, nisi in singulari & ad singulare. Ergo quicquid est in re, est singulare.

50 Aliud argumentum efficax *Suarezii* est *disp. 5. Met. sect. 1. n. 4.* Quicquid existit habet certam & determinatam Entitatem. Sed omnis Entitas talis necessariò habet adjunctam negationem divisionis. Ergo & habet singularitatem, individuámque Entitatem. Minor patet: quia omnis Entitas, hoc ipso, quòd est determinata Entitas, non potest dividi seipsa. Ergo non potest dividi in plures, quæ tales sint qualis est ipsa. Alioquin toto illa Entitas esset in singulis, & consequenter ut est in una, divideretur à seipsa, in quantum est in alia. Quod manifestam involvit repugnantiam.

51 *Respondetur ad exempla Monlori.* Cæterùm, exempla proposita à *Monlorio*, illustrant quidem illius sententiam. Est tamen hujus & istorum manifesta diversitas. Inprimis enim facilè datur, quæ conjuncta & de facto separata non sunt, posse realiter differre. Estque hujus realis differentiæ in materia & forma; pomi colore & odore manifestum indicium, quod materia,

materia, quæ nunc est cum hac forma, potest manere amissâ formâ, ut patet in rerũ corruptionibus. Et rursus pomi odor mutari potest manente colore, & color manente odore. At id secus est in universali, & in singulari. Nam humanitas v. g. Socratis, non potest amissâ hac individuali differentiâ, quæ scilicet est Socratis, acquirere aliam, ut non sit Socratis, sed ea, quæ fuit Socratis, sit Platonis, ut Patet.

TITULUS IV.

De principio individuationis sive singularitatis.

Hactenus constitutum est, individua (creata) constitui per differentias individuales: Nunc inquirendum est principium, quod in re est, unde ista individuatio sumatur. Quæ quidem quæstio est satis lata & difficilis. 51

ARTICULUS I.

De Individuatione Dei.

Deus individuus est per propriam suam essentiam, ut sæpius dictum. Essentiæ enim Dei repugnat multiplicari, unde in seipsa statim est singularis, & individua. 53

ARTICULUS II.

De Individuatione substantiarum (creatarum) simplicium, veluti Angelorum.

Eodem modo existimant aliqui, Angelos individuari: nempè hoc ipso, quia habent essentiam Angelicam. Aiunt enim non posse esse plures Angelos solo numero differentes, intra eandem speciem. Ut refert Suarez *in Metaph: disp. 5. sect. 2. n. 22, 23.* ubi etiam hujus sententiæ patronos vide. 54

Hæc tamen sententia falsa est. Nam essentia Angelica, quæ in individuo angelico est, de se non dicit repugnantiã, cujus similis possit esse in alio Angelo. Et proinde essentia Angelica potest esse universalis. Ergò essentia Angelica ut sic, non potest dare esse individuum. Rectè itaque dicit Suarez, *ubi suprà num:* 18. Eos propriam vocem ignorare, in naturis Angelicis dari conceptum specificum, & tamen illam naturam esse ex se incommunicabilem, ita, ut importet contradictionem esse in pluribus individuis solo numero distinctis. Conceptus enim specificus, est conceptus universalis, cui hoc ipso convenit aptitudo essendi in multis. 55

Angeli igitur individuentur, non per essentiam Angelicam, ut sic, sed per essentiam Angelicam talem, nempè hanc vel istam. Estque satis clara. Nam singularitas est gradus unitatis. Unitas autem proportionatur Enti, & Entitatem immediatè sequitur. Unde per quod habet aliquid Entitatem, per id etiam habet unitatem. Ergò essentia hæc etiam dabit unitatem hanc, hoc est, singularem. 56

ARTICULUS III.

De Individuatione formæ substantialis.

Veluti per quid forma Johannis, vel Christophori est hoc aliquid, & singulare? 57

Respondeo 1. *Formæ non possunt individuari per compositum*, veluti ut forma Christophori sit singularis, quia sit Christophori, & si à posteriori signũ singularitatis in formis, sumatur ex singularitate compositi. Ita patet: quòd formatũ est ordine *Formæ non individuantur per compositum.*

naturæ posterius formâ: Ergo non potest formæ dare esse individuum. Nam sic in ordine naturæ supponitur forma habere suum esse, antequam compositum sit. Unde in tali statu erit etiam singularis ista forma.

58 *Nec per materiam.*

II. Nec possunt formæ individuari per materiam. Ita apparet: quia forma potest eadem numero manere depositâ materiâ, ut apparet in anima separata. Hæc enim non est aliud individuum post separationẽ, ac fuit in unione. Et proinde servat suam individualitatem. Et tamen non est in utroque statu conjuncta cum materia.

59 Aliter idem patet. Materia non concurrit ad dandum esse formæ. Ergo etiam non ad dandam unitatem. Nam Unitas & Entitas se consequuntur. Antecedens patet: Nam materia non dat Entitatem, nisi per intrinsecam compositionem ad aliud, ut notum. At forma non componitur ex materia.

60 *Nec per accidentia.*

III. Non possunt Formæ individuari per accidentia. Eodem argumento, quo prius utebamur de composito. Quia accidentia sunt naturâ posteriora substantiâ. Unde in proportione sequitur, quòd accidentia talia sint naturâ posteriora substantiâ tali; Individua individuâ. Unde sic in isto naturæ statu, forma erit singularis, etsi non habeat accidentia singularia.

61 *IV. Est igitur Forma Substantialis una numero per propriam suam essentiam, Neque dandum est aliquid distinctum ab illa, quod det esse individuale illi.* Nam forma est res simplex. Sicut igitur non habet essentiam per aliud: ita etiam non habebit unitatem per aliud. Ergò erit individua forma Chrystophori, vel Johannis, quia est talis essentia. Hoc est, est individua à se, non ab alio. A se, inquam, non removendo efficiens, sed removendo id, quod intrinsecè actuet individualiter.

ARTICULUS. IV.

De individuatione Materiæ.

62 Eodem modo quo de forma, Philosophandum est de materia singulari. Igitur hæc etiam individuatur per se ipsam, & non per aliud, quia Entitatem non habet per aliud, sed quia simplex est, habet Entitatem per seipsam, removendo omne aliud quod intra essentiam materiæ non continetur.

63 Ergo materia non individuatur per compositum, quia hoc istâ est posterius. Indéque 2. Nec per accidentia, eodem argumento. 3. Non etiam per formam substantialem, quia hæc materiâ, ordine naturæ est posterior, cùm sit subjectum formæ. Unde etiam eadem numero manet materia, variatâ formâ, sicut viventis & mortui materia est eadem, forma diversa. Et rursus forma non dat Entitatem, indéque nec unitatem nisi per intrinsecam compositionem ad suum formatum: At materia non componitur ex forma.

ARTICULUS. V.

De Individuatione Compositi materialis, sive corporum naturalium.

64 Hoc compositum ultimò dico individuari per formam. Sicut enim se habet res in esse, & in unitate. Unde quod dat essentiam corpori naturali, dabit etiam unitatem, & proinde singularitatem; Unde rursus sequitur. Cùm compositum, etsi aliàs essentialiter includat materiam, ultimò esse habeat per formam, idcircò ultimò etiam formam dare composito singularitatem: Non Excluſâ tamen materiâ à toto officio.

Atque

Atque hinc dico in oppositum, specialiter 1. *Sola materia non est principium individuationis in corpore naturali.* Ita patet *primò* per inversum prius argumentum. Nam si materia sola daret esse individuum, tum ea etiam sola daret esse simpliciter, quod est absurdum. Consequentia autem est evidens: individualitas nihil reale addit ad naturam, sicut nec unitas (cujus species est singularitas) simpliciter. *Deinde*, quod dat unitatem, dat etiam divisionem ab alio. At secundùm materiam non sumitur rerum divisio, quia materia ex se indifferens est, & communis pluribus. 65 *Materia non est principium individuationis in corpore.*

Solet *objici*, quòd Unum numero sint, quorum materia est una, dicente Aristot. *lib. 5. Metaph. c. 6. t. 42.* 66

Respondeo: Aristotelem ibi non declarare ex instituto principium singularitatis, sed solùm per occasionem declarare rerum unitatem, ex unitate materiæ, quia ipsa certis quibusdam attributis quasi signata & determinata, est singularitatis signum. Vide Zabarell. *de constitut: Indiv: c. 10.* Javel. *lib. 5. Met. q. 14* Et Interp. *ibid.* 67

2. Dico: *Nec sola forma est principium individuationis in corpore naturali.* Ita patet eodem argumento. Nam ea sola non dat essentiam compositio, ut disputabitur superiori capite. 68 *Nec forma sola.*

3. Dico: *Nec materia signata est principium individuationis in corpore.* Hujus assertionis contrarium tenet Thomas *1. p. q. 3. a. 3. & q. 50. art. 4. & 3. p. q. 77 a. 2. & lib. 1. de cœl. ad ux. 92. de Ente & Ess. cap. 2. & alias.* Sequuntúrque eum aliqui ejus interpp. Per signatam materiam intelligentes materiam determinatam per quantitatem. 69 *Nec materia signata.*

Nihilominus veritas nostræ assertionis patet: quia si materia cum quantitate individuaret corpus, tum individuum, in quantum tale est, esset Ens per accidens. Materia enim & quantitas non possunt facere ens per se, quia sunt diversorum prædicamentorum. At absurdum est, Socratem, &c. esse aliquid per accidens. Quia individua sunt per se in prædicamentis. 70

4. *Nec accidentia sola possunt individuare compositum materiale.* Ita tenetur contra Porphyrium, qui docere id dicitur *in Isagog. c. 2. 3. §. 38.* Mihi tamen ibidem id docere non videtur. Circumloquitur ibi solùm naturam singularem ex accidentibus. Non declarat autem, an ultima ratio individui in eo consistat. Magis autem eam sententiam defendit Chlichtoveus *ad Damasc. lib. 3. c. 6. in comm.* 71 *Nec accidentia.*

Veritas autem assertionis nostræ patet per aliquoties dicta, quod corpora quæ in mundo sunt, sunt in omni statu individua. At non habent in omni statu accidentia. Accidentia enim sunt posteriora naturâ substantiis. Ergò accidentia in isto primo naturæ statu non possunt corporibus dare individualitatem. Ergò tum non habent corpora eam ab accidenti. Ergo simpliciter non habent individualitatem ab accidentibus. 72

5. *Existentia corporis non potest individuare corpus.* Ita patet, quia esse individuum præscindit ab esse actuali & possibili. Unde Socrates dicitur simpliciter esse res singularis, sive sit producibilis, sive productus. At existentia non convenit rebus possibilibus. Est enim formalis ratio, unde aliquid actuale, sive Ens actu dicitur. Oppositum tenuit Carthus. *l. 3. sentent. disp. 3.* 73 *Nec existentia.*

6. *Denique agens non potest individuare corpus naturale.* Hæc assertio est contra Henric: *in quodl. 5. q. 8.* Ita patet: quia efficiens solùm extrinsecè attingit effectum. Unde ad rem in facto esse nullum amplius influxum præbet. Potestq; adeò domus Fabro, sive architecto, & filius, parente mortuo, superstes esse. At individua- 74 *Nec agens.*

litatem non habent solùm res naturales cùm fiunt, sed etiam cùm factæ sunt. Quæritúrque nunc, non de eo, quid extrinsecè largiatur individualitatem, sed quodnam sit intrinsecum principium ejus, seu formalis ratio, unde res individua sit individua, cùm alias certum sit, efficientem causam, sicut extrinsecè largitur essentiam, ita etiam largiri essentiam individuam, *atque adeò etiam individualitatem.*

75 *Quodnam sit individuationis principium summatim?*

Relinquitúrque adeò, quod principio dictum est: *Formam cum materia esse principium individuationis in corpore naturali.* Plura vide apud Fonsec. 5. *Metaph.* c. 6. q. 2. Perer. *lib. 6. de forma. c. 9. seqq.* Zabarell. *in peculiari libro de constitut: Individui.* Suarez. *disp. 5. Met. 3. seqq:* aliósque.

ARTICULUS. VI.

De individuatione Accidentium.

76 Celebris sententia est: Accidentia individuari per subjecta. Veluti Calorem esse aliquid individuum, quia recipitur in subjecto singulari sive individuo. De eo igitur

QUÆRITUR:

An Accidentia individuentur per subjecta?

77 Hujus sententiæ affirmativa non est admittenda. Nam subjectum non pertinet ad essentiam accidentium, unde cùm accidentia definiantur per subjectum, definiuntur ἐν περιφράσει, hoc est, ex appositione ejus quod non est essentiale. At quod non dat essentiam, etiam non dat unitatem, indeque nec singularitatem, Hæc enim semper se consequuntur.

78 *Accidentia solo numero differentia sunt in eodem subjecto.*

Idem probatur per experientiam; *Primò*, quòd accidentia solo numero differentia sint in uno numero subjecto. Unde evidens est, numeralem accidentium unitatem non sumi ex numerali sive indiuiduali unitate subjecti. Antecedens clarum est in speciebus intentionalibus, quæ simul sunt in eodem subjecto. Veluti species omnium rerum albarum in aëre. Hîc species albedinum realium, distinguuntur numero, & aliàs sunt eadem specie. Et tamen sunt in eodem subjecto. Ita in intellectu simul est species hujus singularis accidentis & alterius solo numero distincti ab isto; veluti species intelligibilis de temperantia duorum hominum aut justitia, & sic in aliis. Idémque docent aliqui de relationibus, quas secundùm numerum distinctas aiunt in eodem patre v.g. ad plures filios esse.

79 *Quænam accidentia solo numero differentia possint in eodem subjecto esse?*

Cæterùm de hac re difficulter traditur regula: quænam accidentia, solùm numero differentia, possint esse in eodem subjecto, quæ non. Aiunt aliqui realia non posse: at posse intentionalia.

At nec intentionalia omnia id possunt, nec omnibus realibus id est negatum. Prius patet de lumine, non possunt enim plura numero differentia lumina in eodem subjecto esse, cùm sine omni causa negetur, plurium v. g. candelarum lumina, in aëre coalescere in unum lumen, intensius scilicet. Posterius patet, de relationibus paternitatis pluribus, fundatis in uno patre ad diversos filios.

80 Alii inquiunt: Accidentia *propria* solo numero differentia non posse esse in eodem subjecto. At *communia* posse.

81 Falsò. Nam multa communia sunt, quæ non possunt numero plurificari in eodem subjecto, veluti duæ temperantiæ, aut duæ albedines. Quia nullum indicium est, quòd hæc debeant esse numero distincta, & non coalescere in unum intensius,

ut nempe faciant subjectum, verbi gratiâ, hominem magis album, aut magis temperantem.

Alii aiunt: *Absoluta* non posse, *relativa* posse.

81 Falsò. Nam species intentionales sunt Entia de absolutis prædicamentis, & tamen solo numero differentes sunt in eodem subjecto compossibiles. Ex alia parte sunt relationes, veluti creaturæ ad creatorem, quæ solo numero differentes, non possunt esse in eodem subjecto. Unde adhuc inquiritur: quænam accidentia solo numero differentia inesse possint, quæ non.

83 *Propria sententia.* Igitur hoc inprimis certum est ex dictis. *Primò* aliqua accidentia, solo numero differentia esse in eodem numero subjecto. Unde sequitur individuationem accidentium non pendere ex individuatione subjectorum.

Secundò, Quoad discrimen horum, quænam in subjecto esse possint, quæ non, nihil mihi magis placuit, quam quod Suarez reliquit, *in Metaph. disp. 5. s. 8. n. 15.* Quædam, *inquit*, accidentia ita differunt solo numero, ut præter distinctionem Entitatum, in reliquis omnibus habeant quandam similitudinem & convenientiam, scilicet in munere vel officiis, ad quæ destinantur, in quacunque habitudine, quam dicunt, ut sunt duo colores, duæ albedines, & similia. *Alia* verò sunt, quæ licet in specifica ratione conveniant, & sub ea tantùm numero differant, tamen non habent inter se tantam similitudinem, ut priora: sed differunt vel in munere, vel in habitudine, ut sunt v.g. duæ species visibiles, quæ differunt munere sic, ut hæc hanc rem albam, illa aliam rem albam repræsentet. Unde quæ posterioris generis sunt, multiplicari possunt in subjecto uno numero, etsi inter se solo munere differunt. De prioribus autem secus est. Nam quando accidentia sunt prorsus similia, otiosa & superflua esset multiplicatio eorum. At ista superfluitas non est, cùm Accidentia sunt quodammodo muneribus suis distincta.

84 *Idem subjectum potest habere successivè accidentia solo numero distincta.* *Secunda* Experientia, unde probatur, accidentia non accipere unitatem numeralem à subjecto, est, quòd subjectum, manens idem numero, potest distinctis temporibus, sive successivè, acquirere diversa numero accidentia. Veluti paries, qui nunc habet albedinem, potest cras denigrari, perendie iterum dealbari. Hîc albedo, quam nunc habet, & ea, quam perendie acquirit, sunt accidentia differentia numero. Et nihilominus manet paries unus numero & singularis in utroque statu. Antecedens patet. Nam ipsa natura requirit, ut agens etsi pro nunc indifferens sit ad producendum hoc vel illud, tamen non producat distinctis temporibus, unam eandémque rem numero, sed nunc hoc individuum, postea aliud: Legatur de his Suarez *in Met. disp: 5. s. 9.*

85 *Unde individuentur accidentia?* Dimissâ igitur & refutatâ sententiâ, quæ individuationem accidentium sumebat à subjecto; Dico: *Accidentia individuari per propriam suam essentiam.* Sunt enim sicuti formæ. Unde quod dictum est de formis substantialibus, proportionaliter intelligendum est de accidentibus. Inprimis quantum ad hoc, quòd formæ dicebantur non individuari posse per materiam. Nam materia etiam comparatur ad formam, ut subjectum, sicut accidentia comparantur ad substantias, ut ad subjectum. Et confirmatur porrò, quòd accidentia sint Entia simplicia. At simplex non habet essentiam ex pluribus, sed habet essentiam per se ipsum, removendo sic partes, à quibus habet dependentem essentiam. At si habet essentiam per seipsum, & non per aliud, etiam habet unitatem per seipsum, & non per alia.

Hactenus fuit de Singulari: sequitur de Universali.

De Universali.

36 *Primò* hîc tractandum est de nomine universalis. *Deinde* de ejus definitione, & consequenter de essentia rei universalis. Ac *denique* de variis distinctionibus universalium.

TITULUS V.
De nomine Universalis.

37 *Universale in essendo, causando & prædicando.*

Universale vulgò triplex ponitur, *in essendo, in causando, & in prædicando*, quæ distinctio nominis solùm est, non rei. Est enim solùm hîc sensus, quòd aliter sumatur vox Universalis in distinctione Entium, & aliter in doctrina causarum, & aliter in doctrina prædicationum, quanquam aliter hanc distinctionem declarat Suarez *in Met: disp: 6. s. 8. n. 2.*

38 Nobis universale *in causando*, est idem quod causa universalis. Estque tum universale, quod illimitatum est, & indifferens ad (simul aut successivè) producendos plures effectus. Sic Deus est universalis causa, etsi sit Ens singulare.

39 Universale *in prædicando* est idem quod universalis propositio vel prædicatio. Dicitur tamen universalis propositio bifariam. Uno modo universalis propositio dicitur omnis ista, quæ non est particularis, ut de ea agit Aristot. *de Interp: c. 7.* Deinde universale Aristoteli 1. *post. c. 4.* dicitur axioma reciprocum, sive quod est de omnia per se, & quatenus ipsum. Et hoc sensu non omne axioma dicitur universale, quod non est particulare. Sed præterea requiritur ut sit in materia necessaria, rursus ut habitudo sit reciproca. De hac re in Logicis ago.

Universale *in essendo* est, quod intelligitur, cùm Ens dividitur in universale & singulare. Sumitúrque ab hoc universali, universale *in cognoscendo*, quod nihil aliud est quàm species, quæ in intellectu, sive cognitione nostra representat universale.

Dicitur autem illa species universalis, non in se, sed propter representationem. Representat rem universalem, sed tamen in se est singularis. De isto igitur universali in essendo agit Metaphysicus.

90 *Alia ambiguitas in voce universalis.*

Est tamen porrò animadvertendum: Universale Ens ambiguè dici. Aliquando sumitur comparatè, pro eo scilicet, quod est magis universale alio. Sicut singulare etiam dicitur, po omni quod contrahit aliquid superius, sive aliàs fit in Individuum, sive Universale. Sic sumitur univetsale 2. *post. t. 82.* cùm ait Atist. Faciliùs definitur singulare, quàm universale, hoc est, minùs universale, quàm magis universale. Vide suprà de singulari titulo primo. Aliquando autem sumitur universale absolutè, pro omni eo, quod singulari, hoc est, individuo contradistinguitur, sive sit in universalium superiori, sive inferiori gradu. Tale quid est corpus, Homo, Animal. Individua autem sive singularia sunt, Petrus, Paulus, hic equus, hæc ruta, hic adamas.

91 *Alia ambiguitas.*

Alit ambiguitati Aristoteles occasionem distinctis locis dedit, ut mox videbitur: Aliter igitur universale dicitur omne illud, quod quoquo modo est aliquid superius in communitate prædicandi. Sic etiam Ens universale dicitur, ab Aristotele 4. *Met. tit:* 10. Potéstque ad hunc sensum calor dici universale quid, ad calorem duorum & trium graduum. Similiter omnia transcendentia sic sunt universalia. Sed aliter sumitur universale pro eo, quod naturam habet determinabilem per supervenientes differentias specificas vel individuales. Et sic Aristoteles negat, Ens esse quid universale 4. *Met. c. 2.* Et hæc significatio est hujus loci. Neque sunt secundum illam transcendentia quid universale. *Confer* Suarez *disp. 6. s. 8. n. 12, 13.*

TITULUS

TITULUS VI.
De rei Universalis definitione.

Universale vulgò definitur, quòd sit unum commune multis. Hæc definitio ex variis textibus Aristotelis sumitur. Sic 7. *Met:c.*13. ait, τὸ καθόλου κοινόν. Καθόλου δ' οὗτο λέγω, ὃ πλείοσιν ὑπάρχειν πέφυκε. H. E. *universale est commune. Universale autem illud dicitur, quod pluribus inesse natum est.* Et postea: τὸ καθόλου καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται ἀεί. *Universale semper dicitur de aliquo subjecto.* Sic de Interp. *c.*7. *Universale, dico, quod πέφυκε ἐπὶ πλείονων κατηγορεῖσθαι. quod natum est prædicari de pluribus.* Hæc definitio coincidit cum priori. Solùm discrimen est, quòd Aristoteles in Logicis est usus termino Logico, *Prædicandi*, in Metaphysicis, termino Metaphysico, *Existendi vel essendi*. Sic & *de partib: Anim.c* 4. universalia, inquit, sunt communia: Universalia autem dicimus, τὰ πλείοσιν ὑπάρχοντα, quæ multis insunt. 92

Docenda autem & explicanda sunt duo, circa hanc definitionem. *Primò*, quomodo universale dicatur unum? *Secundò*, quomodo sit commune? Et quidem multis. 93

ARTICULUS. I.
Quomodo universale dicatur Unum.

Sumamus pro exemplo universalis, *Animal*, quod est commune pluribus bestiis & hominibus. 94

Præcognoscendum igitur. Unitatem esse triplicem. Alia est unitas formalis: Alia unitas individualis: alia unitas universalis. Unde providendum est, in constituenda unitate universali, ne istarum unitatum fiat commixtio. 95 *Unitas triplex.*

Unitas igitur *formalis*, est simpliciter unitas essentiæ, præscindendo, an sit essentia singularis, an universalis. Unde postea, & in singulari, & universali ista unitas reperitur. Veluti, animal per essentiam suam unam, est aliquid unum, ut maximè nondum apprehendatur tanquam universale. Estque adeò ad unitatem formalem, perinde, an sit in universali Ente, an in singulari. 96 *Unitas formalis*

Unitas autem *Individualis* addit quasi formali unitati, repugnantiam ad multiplicationem. Vocatur enim individuum, tanquam in alia indivisibile. In alia inquam, non tanquam in partes essentiales, vel integrales. (Hæc enim facilè dantur in individuo) sed tanquam in partes subjectas, quomodo genus, universale, est divisibile in species, vel individua. 97 *Unitas individualis.*

Unitas Universalis autem addit unitati formali aptitudinem ad multiplicationem; ut sumitur ex suprà relata definitione universalis. 98 *Unitas Universalis.*

Ex his statim apparet: Nondum sufficienter explicari unitatem universalem, si dicatur: universale esse unum, quia habet unam essentiam. Hæc enim solùm describunt unitatem formalem. 99 *In quo ea consistit?*

Optimè igitur explicatur unitas universalis, per similitudinem ad alia tota. Veluti unum essentiale est, quod habet essentiam indivisam, in pluribus partibus essentialibus; Et unum integrale est, quod habet essentiam indivisam in pluribus partibus integrantibus. Unde quia totius universalis partes sunt, distinctæ differentiæ, quæ in ipsius potestate continentur, erit unitas rei universalis in eo, quòd res universalis habet Entitatem indivisam in pluribus differentiis, quas in potestate & latitudine sua explicat. 100

101 Hæc diligenter tenenda sunt, & ostendunt evidentissimè, præscindendo ab omni operatione intellectûs, nullam rem habere unitatem universalem in re; unitas enim implicat in universali (sicut & in aliis totis) plures partes, hoc est, differentias oppositas. At istas differentias in re non habet animal v.g. nisi actu natura animalis conjungatur cum suis differentiis, veluti cum rationalitate. Conjunctione autem eâ ad rationalitatem factâ, est incompossibilis altera differentia, nempè irrationalitas, & ponitur in animali sic repugnantia ad irrationalitatem. At natura universalis, cùm est universalis, non implicat repugnantiam ad suas differentias.

Cæterùm à differentiis istis nuda est res universalis solùm per intellectum, qui rem universalem apprehendit, cum gemina potestate, nempè ad differentiam hanc, & differentiam istam. Unde sic natura universalis relinquitur & tota, & una unitate universali. Hæc in seqq. clariora erunt.

102 Atque sic ex his clarum est: universalia in re non habere unitatem universalem, sed solùm formalem, ut scilicet per universale, quæ essentia significatur in hac specie, ea etiam significetur in alia specie, veluti cùm homo dicitur animal, tum per animal id intelligitur, quod intelligitur etiam, cùm bestia dicitur animal. Nam utrobique animal significat essentiam sentientem, & se moventem.

ARTICULUS II.

Quomodo Universale sit commune, & id quidem multis?

103 Communitas sive communicabilitas rei universalis, suprà, inter ea, quæ sunt dicta de singularibus, multùm illustrata est.

104 Unde teneatur 1. communitatem illam esse quidditativam, in quid. Veluti quia animal per modum universalis communicat se homini. Hinc dico, homo est animal, & interrogando quid sit homo? respondetur est animal.

105 2. Et proinde ex iisdem multa illa, de quibus universale prædicatur, sunt inferioris ordinis, quàm ipsum universale; unde si sit universale per modum generis, multa illa erunt species: Et si universale sit per modum speciei erunt illa multa, illius speciei individua: proinde multa illa distinguuntur ab invicem, vel numero, si sint individua, vel specie, si sint generis species. Utrobique autem essentialiter differunt, quia Numeralis & specifica distinctio sunt distinctiones essentiales. Súntque hæc adeò vera, ut Aristot. 4. *Met. cap.* 2. negârit Ens & unum esse universale, cujus ratio est, quia non prædicantur de pluribus, ut speciebus vel individuis, ut suprà apparuit *cap.* 2. *de Conceptu Entis q.* 4. Confer de hoc Suarez *in Metaph. disp.* 6. *s.* 8. *n.* 12.

106 Unde rursus sequitur. 3. Quod communitas universalis, quam ad multa habet, talis sit, ut ipsa natura universalis simul in iis multiplicetur, veluti, ut acutè disputat Augustin. *de Trinit: l.* 7. *c.* 6. quia corpus vel animal est aliquid universale (genus) respectu trium equorum, idcircò hi equi, non solùm tres equi, sed etiam tria animalia, & tria corpora dicuntur. In quo deviat communicabilitas essentiæ divinæ ad personas divinas, à communitate vel communicabilitate ea, quæ requiritur à natura universali. Neque enim sicut tres personas, ita tres Deos dicimus.

107 Et proinde hinc cognoscitur: naturam divinam ad istas personas, non esse quid universale (de quo suprà satis) sed communicabilitatem illam esse alterius ordinis.

108 Cæterùm multa requirit sub se Natura universalis. Non tamen illa necessariò

sunt

sunt actu, sed sufficit si multa sub Ente universali dari *possint*. Et hinc Aristot: *Interp: 6.7.* ait, ὃ πέφυκε, *quod natum est*, vel *quod aptum est*, ut de pluribus prædicetur. Potest enim de facto natura universalis salvari in uno, quoad totam suam essentiam. Veluti antequam homo crearetur, bestiæ erant: Et proinde animal erat: & post mundi interitum, solus homo supererit, deletis bestiis. Et adhuc animal erit, utrinque in una specie. Nihilominus tamen utrinque animal universale quid, quia convenit ei natura multiplicabilis. Sicut enim animal ut sic, habet aptitudinem ut possit esse irrationale. Ita etiam habet aptitudinem, ut possit esse rationale. Multiplicabilitas autem non potest convenire singulari, cui convenit repugnantia ad multiplicationem.

Sub Universali multa continentur, saltem aptitudine.

109

Ex quibus colligitur, quòd etsi essentia Solis, de facto, sit in uno individuo, nihilominus sit essentia universalis, ut sic sumpta, sine addito. Neque enim repugnat ei multiplicatio, ut duo astra sint ejusdem speciei solaris, quorum v. g. unum illustret hoc hemisphærium aliquot horis sequentibus, pluribus vel paucioribus, prout variant situs Solis in Zodiaco. Idemque est de cæteris Planetis.

Sol est quid Universale.

110

Imò etiam naturam universalem habent, quæ etsi de facto non possint simul ad plura multiplicari, possunt tamen id successivè. Veluti Monarcha Romanus, ut ex vi nominis apparet, non potest nisi unus esse. Et proinde, de simul existentibus pluribus, non potest dici nomen *Monarcha*. Nihilominus Monarcha est quid universale, quia quam multiplicationem simul non habet, eam habet successivè, veluti quod multiplicatur ad Rodolphum & Matthiam, & sic deinceps.

Naturam Universalem habẽt quæ multiplicantur successivè.

TITULUS VII.
De Entitate Universalium.

Hic Titulus propter varias opiniones de Entitate universalium latè patet. Declarabo eum per distinctas quæstiones.

111

ARTICULUS I.
An Universalia sint res Extra Singularia.

Affirmativa hujus quæstionis ab Aristotele 1. & 7. *Metaph:* tribuitur Platoni. Hic enim dicitur Statuisse Ideas, hoc est, res à singularibus abjunctas, quæ tamen habent esseniiam multiplicabilem in species, vel individua. Idemque docuisse Eustatium & Simplicium, passim refertur à Metaphysicis. De Platone autem, etsi Aristoteles sic ejus sententiam referat, dubitant tamen aliqui, an Plato id senserit.

112

Ideæ Platonicæ.

Sed quicquid sit de Autore hujus opinionis, falsa est. Dico igitur: *Universalia non esse aliquid abjunctum à singularibus*, veluti hominem non esse aliquid extra Platonem, Catonem, Paulum, Petrum, &c. ita, ut sit aliquid loco avulsum & distans à suis individuis. Ita patet, quia quicquid est in mundo, præter Deum, hoc est productum à causis. At Actio causæ non potest terminari nisi ad singulare. Et præterea productum Ens, statim est existens. At Existentia non convenit nisi singularibus.

113

Ratio, quâ dicitur Plato motus esse ad hanc sententiam, est ista, quòd scientiæ sint de rebus sempiternis. At hoc non est verum de singularibus, quòd sint sempiterna. Nam ipsa sunt corruptibilia, & quicquid in eis est. Ergo dandum est aliquid à singularibus abjunctum, quod sit inceptionis & desitionis expers.

114

Ratio Platonis.

Respondeo, Id totum fieri posse de universalibus, nempè ut de iis sit scientia, tanquam

115

Solutio.

tanquam incorruptibilibus, si maximè non sint à re singulari avulsa. Quomodo autem universalibus conveniat incorruptibilitas seqq. docebunt. Et ex parte constabit infrà c. 18. n. 59. seqq.

ARTICULUS II.

An Universalia sint solùm communia nomina?

116 Ita aiunt: Gabr. 1. d. 2 q. 7. & 8. Occamus quodl. 5 q. 12, & 13. & alii qui ab hoc dogmate *Nominales* dicti sunt. Alii tamen universalia aiunt esse (non nomina communia sed) *res* communes, ex Arist. qui τὰ πράγματα, hoc est, *res* dividit per universale & contingens, *de Interp.* c. 7. §. 1. Et τὰ ὄντα, *Entia* in 1 *prior.* c. 27. §. 3. & locis aliis.

117 Cæterum universalia non solùm esse nomina communia, sed etiam significare res communes, apparet: quia cum universale prædicatur de singulari, veluti homo de Petro, tunc Homo significat naturam talem, quæ ex se non est astricta ad Petrum, sed quæ ex se est indifferens, an sit in Petro, an in Paulo, vel alio individuo. Indéque pro voce illa *homo* potest substitui ejus definitio. Nempe Petrus est animal rationale. Definitio autem rem significat.

118 Porrò idem etiam constat ex distinctione æquivoci & univoci, cùm prædicatum infert secum suam definitionem, non solùm nomen, sed ipsam rem prædicari. Unde in oppositum relinquitur, juxta nominalium sententiam, omnia nomina ambigua esse, nullum autem esse univocum. Univocum enim & æquivocum in eo distinguuntur, quòd æquivocum solùm nomen significat. Plura mitto. Qui volet videat Fonsecam, prolixè, *lib.* 5. *Met* c. 28 q. 2. & Coll. Conimb. *ad Porphyr. in præf.* q. 1. a. 2.

ARTICULUS III.

An Universalia in singularibus sint actu Universalia?

119 Hoc est quod quæro: An universalia in singularibus habeant omnia, quæ ad universalitatem requiruntur, ut proinde non egeant alio, quicquid hoc sit, ut fiant universalia. Igitur tum affirmativa sententia hujus, est Monlorii *in tract. de Univers. in proœmio & cap*: 5, 6, 7, 8, 9. Tribuit eandem sententiam Platoni, Veneto, Scoto (quem tamen in toto sibi non consentire fatetur *cap*: 6. *p.* 449.) Scaligero, Doctoribus Parisiensibus & Aristoteli in proœmio illius tractatûs *p.* 414. *operum suorum.*

120 *Argumentum Monlorii.* Argumentum Monlorii principale est, quod universalia, prout in singularibus sunt, habent ad universalitatem sufficientem & unitatem, & communitatem. Unde relinquitur quod revera sint universalia. Nam universalitas consistit in his duobus. Et utrumque probat prolixè.

121 *Refutatur sententia Monlorii.* Hæc sententia tamen admitti non potest. Nam quicquid est in aliquo singulari, est hîc & nunc, nempe hîc, ubi est singulare; & nunc quando est singulare. At hæcceitas (sive hic & nunc esse) est signum individualitatis. Ut præterea manifestum est, quia quod hîc non est multiplicabile in talia, quale ipsum est. Ergò signum est, quod hic est, semper esse singulare.

122 *Universale in singulari non* 2. Retorqueri potest argumentum Monlorii: universalia in singularibus non habent sufficientem unitatem & communitatem. Ergo in singularibus non sunt universalia. De unitate apparet. Nam universale est unum, sicut alia tota. Ergò

implicat

implicat partes in unitate sua universali, juxta quas universale dicitur. Sicut totum essentiale implicat suas in unitate. Partes autem totius universalis sunt differentiæ specificæ, vel species. Unde non potest totum universale esse totum, sive unum universale, sine istis suis partibus. *habet unitatem universalem.*

Hinc ergo argumentor. An universale in singulari habet illas suas partes actu, vel potestate. Non actu: Nam differentiæ illæ sunt oppositæ. Ergo actu simul esse non possunt. Neque potestate. Nam de facto cum una sua differentia universale est conjunctum in singulari, veluti esse humanum cum differentia individuali Petri. At per præsentiam actûs tollitur potestas ad actum istum. Materia humana non est amplius in potentia ad formam humanam, hoc ipso, quia eam jam secum habet. Non potest etiam tum universale esse in potestate ad oppositam differentiam. Nam differentia individualis coarctat omnia quæ sunt in individuo. Veluti ut Petrus non solùm dicatur Petrus, sed etiam hic homo, & hoc animal, & hoc corpus, & hæc substantia. At hoc est officium differentiæ individualis, tollere vagam potestatem eorum, quæ ad essentiam illius rei pertinent. Et si maximè daretur adhuc illa potestas ad aliam differentiam, tamen illa satis non esset ad naturam universalem, cujus universalis unitas est in indivisione *plurium* partium, quæ partes in toto universali sunt differentiæ oppositæ, in potentia universalis contentæ, ut secundùm eam multiplicari possit in species, vel individua. 123

Apparet igitur universale in singulari non habere unitatem quæ ad universalitatem requiritur. 124

Potest etiam exinde deduci, quod universale in singulari non habeat communitatem universalem. Nam illa communitas non aliter explicari potest, quàm per indifferentiam ad plura, sive aptitudinem essendi in multis. At hæc indifferentia non potest universali, ut in re est, convenire ante omnem operationem intellectûs. Nam ex una parte sublata est illa differentia, quia de facto, verbi gratiâ, humanitas est sub individuali essentia Petri. Ergò homo non est amplius indifferens ad esse Petri. Quia quod indifferens est, debet esse nudum ab eo, ad quod est ejus indifferentia. Ad alia autem individua, non est humanitas Petri indifferens, quia illa est identifica ad Petrum; At quod est sic uni appropriatum, non potest adhuc esse indifferens ad alia. Confer superiùs dicta, quibus probatum est, quod omne Ens, ut in mundo est, sit singulare. 125 *Non communitatem.*

Sæpè excipitur: Hoc quod significat *Homo*, cùm Petrus dicitur homo, esse de se indifferens ad esse Petri & Pauli & aliorum. Et sic esse aliquid commune. 126

Respondeo. Verum est: Hominem de se, hoc est, in unitate formali, non esse determinatum ad esse Petri, sed esse indifferentem ad plura suppositа humana. Nam essentia humana potest etiam singularis & universalis esse. Et proinde ut sic: sicut non includit determinatum esse Petri. Ita etiam ut sic, hoc est, in unitate formali sumpta non includit indeterminationẽ. At nihilominus cùm homo non sumitur præcisè, secundùm suam formalem unitatem, sed ut concurrens jam cùm aliqua differentia individuali, tum non est aliquid indifferens amplius ad esse Petri aliorúmve hominum. 127

Teneatur igitur, quòd latiùs exponit Suarez *disp: 6. sect: 4. n.* 11. ut natura sit universalis, non satis est, ut ex se non habeat determinationem ad unum, si aliunde, saltem ex adjuncta differentia individuali, illam habeat, sed requiritur ut absolutè & simpliciter sit indifferens. 128

Relinquitur

129 Relinquitur adeò ex dictis: Universale in re, sive singulari, non esse actu universale.

ARTICULUS IV.

An Universale fiat actu Universale per operationem mentis?

130 Ut Universale actu sit Universale, requiritur, ut sit indifferens ad plura, & ad ista æquabilem habeat aptitudinem. At sic esse non potest aliquid in re, ante operationem mentis. Ergo non est actu universale ante operationem mentis. Antecedens apparet: quia vel illam indifferentiam haberet Extra singulare, vel in singulari. Non hoc. In singulari enim est coarctatum per individualem differentiam. Non igitur sic est amplius indifferens ad hanc differentiam. Neque enim est indifferens ad alias differentias, quia dum conjungitur cum differentia individuali, ponitur per eam repugnantia ad multiplicationem. At repugnantia ad multiplicationē aufert universalitatem actualem. Nec etiam eam indifferentiam habet avulsum à singularibus, quia universalia in tali statu esse non possunt, ut primo articulo dictum est. Relinquitur igitur, quòd universale, ut sit actu tale, sic fiat per operationem mentis. Hoc igitur ut intelligatur, quæritur:

Quænám sit operatio mentis per quam fiat Universale actu?

131 Variant hîc Doctores, quorum alii volunt: Universale fieri in actu Universale, per abstractionem à differentiis contrahentibus. Alii aiunt, fieri actu universale per comparationem, in quantum per comparationem plurium invenitur convenientia vel similitudo eorum in prædicatis essentialibus.

132 Ego hac in re existimo, utrumque non incommodè dici posse, prout & Suarez docet *disp. 6. s. num:* 10. pertinétque hoc ad fœcunditatem intellectûs, quòd eandem rem per diversos actus facere potest. Nec sunt, quæ alterutri opinioni obstent.

133 *Quomodo fiant universalia per comparationem.* Igitur per comparationem facit intellectus universale, quando intuetur varias res, & conferendo unam cum alia, invenit dimissis aliquibus, in quibus differunt, esse tamen aliqua, in quibus conveniant. Hinc, quia communia attributa invenit, imponit eis etiam aliquod commune nomen: Et hoc commune nomen signat naturam communem, ob rationem eandem repertam in singulis. Veluti, intuetur intellectus hominem, avem, bovem, leonem, piscem aliáque: In his omnibus invenit conferendo res eas ad invicem, quòd sentiant, quódque se moveant. Hinc ergo imponit eis commune nomen, ut scilicet singulum eorum dicatur *Animal*. Animal igitur tunc est quid universale.

De Abstractione, per quam intellectus universale facit tale esse actu, est aliquid prænotandum.

134 *Abstractio duplex.* Igitur abstractio est realis, vel intentionalis. *Illa* fit per actualem separationem rei à re, veluti animæ à corpore, surculi ab arbore. *Intentionalis* autem abstractio est, quando unum intelligimus, non intellecto alio, ut maximè à parte rei sint ea maximè unita.

135 *Abstractio intelligendi duplex.* Hæc iterum duplex est, negativa, & præcisiva. *Negativa abstractio* est, quâ dicimus hoc non esse illud, verè sit id an falsò, nihil interest. Hoc modo abstrahimus à corvo nigredinem, vel albedinem, cùm dicimus, corvum non est nigrum, vel non esse album. *Præcisiva* autem *abstractio* est, quâ mens nostra præscindit aliquid sibi ad intellectionem suam, non agnoscendo aliud, nec tamen dicendo, hoc non esse

esse illud, aut hoc non habere illud. Sic abstrahimus à corvo nigredinem, cum eum definimus, idémque est in omnibus aliis rebus, cum definiuntur ut abstrahantur ab attributis. Nam definitiones purè declarant essentias, dimissis proprietatibus, & omnibus quæcunque ullo modo sunt extra essentiam definiti.

136 *Universalia per qualem abstractionē fiant.*

Igitur universale *Primò* non fit per abstractionem realem; Nam universalia extra singularia non sunt. Et singularia non manerent, si ab iis auferrentur prædicata communia, veluti, si à Socrate auferretur esse humanum, vel esse animalis.

137

Secundò: nec fiunt ea per abstractionem negativam. Nam universalia (veluti homo) ad singularia (veluti Socratem) habent realem identitatem. Unum igitur de alio negari non potest. Socrates, inquam, est homo. Falsum est, Socratem non esse hominem.

138

Tertiò: Igitur relinquitur abstractio præcisiva, quæ faciendis universalibus congruit, nempè animalis natura conjuncta est cum variis differentiis, cum esse volatili, cum esse natatili, latratili, hinnibili, rationali. Ab his differentiis cùm præscindendo animal apprehendo naturam animalis, tùm dimissis omnibus istis differentiis, animal provehitur in statum universalis actu.

139 *Ordo in actionibus mentis.*

Porrò actus in mente hoc modo se consequuntur. *primùm* extrinsecè aliquid offertur sensui, quod sui speciem imprimit, verbi gratiâ, oculo. Oculus per nervos opticos eam speciem transmittit ad sensum communem, qui eam speciem dijudicat, hinc resultat Phantasma impressum quod vocant, in Phantasia. Hactenus nihil adhuc universale est.

Porrò igitur intellectus agens deputat istud impressum Phantasma, & id offert intellectui passibili, qui sine conditionibus singularibus, quæ in sensitiuis potentiis erant, potest rem illam apprehendere. Eodémque modo deinceps progredi potest in faciendis magis universalibus, prolixè hac de re differunt Coll. Conimb: *præf. in porphyr. q. 5. a. 2.* & Suarez *in Met. disp. 6. s. 6. n. seqq.*

Caput. VIII.

De Identitate, & Distinctione, vel Diversitate.

1. *Tertiò ad Unitatis considerationem pertinet Identitas & distinctio,*

2. *Identitas est convenientia, sive unitas, vel unio duorum; ut similium in qualitate eadem; Æqualium in quantitate eadem.*

3. *Diversitas est Entium disconvenientia, vel inter se, vel in tertio. Sic distincta sunt, Leo & Lapis. Lumen & animal in substantia, quorum hoc est substantia, illud non.*

COMMENTARIUS.

1 *Cur hic agitur de Identitate & diversit.*

Doctrina de Identitate & Distinctione, non malè refertur ad doctrinam unius. Nam Unitatis consequens, ut suprà dictum est, est divisio ab alio. At hæc est rerum distinctio.

Deinde

2 Deinde Identitas explicatur per indivisionem, veluti hominis & bestiæ in esse animalis. At indivisio pertinet ad unitatem. Et hinc etiam Aristoteles identitatem & diversitatem reduxit ad unitatem. Vide ipsum 10. *Metaph. cap.* 5. 6. *seqq. & lib.* 5. *cap.* 9.

3 *Unum & idem differunt.*

Ex quibus tamen apparet, unitatem non esse prorsus idem quod identitatem. Nam unitas est quid absolutum. Unde remotis omnibus aliis dicitur quid unum. At identitas est quid respectivum. Et hinc unitas est indivisio cujusque in se. At Identitas est indivisio comparata, in quantum duo sunt indivisa in tertio. Atque ita identitas præsupponit unitatem, quâ quid in se sit unum.

4 *proponuntur tractanda.*

Est autem hîc *Primò* tractandum de voce identitatis. *Deinde* de voce diversitatis. *Tertiò* de distinctione reali. *Quartò* de distinctione rationis. *Quintò* de distinctione modali. *Sextò* de aliis nominibus distinctionum: & *denique* de distinctione, quæ est per respectum ad tertium.

TITULUS. I.

De voce Idem.

5 *Explicantur variæ significationes vocis, Idem.*

Aliquæ ambiguitates hîc occurrunt, quæ notandæ sunt: 1. Idem sumitur specialiter, & significat identitatem, vel convenientiam in tertio essentiali. Sic Aristot. 5. *Metaph: c.* 9. *Quorum materia*, ait, *una est, aut quæ sunt unum specie vel numero, hæc ταὐτὰ eadem dicuntur, & quorum substantia (* ἰδέα essentia *) una:* Hoc sensu dicitur: *similia non esse eadem.*

Aliter identitas sumitur latiùs pro omni convenientia in tertio, sive id sit essentiale, sive non. Et sic Arist: *Metaph: c.* 3. ait: Similia esse ταὐτὰ Eadem. Ponitúrque adeò sic identitatis species etiam similitudo & æqualitas.

6 2. Idem sumitur negativè & positivè. *Negativè* sumptum est nihil aliud, quàm non diversum: Unde sic etiam potest esse aliquid idem sibiipsi, quia non est diversum vel divisum à seipso. *Positivè* autem sumptum importat relationem, per quam ad aliud referatur, cum quo sit idem. Unde tum identitas non potest esse, qua quid sibiipsi dicitur unum. Quia non habet quid ad seipsum relationem, quæ semper est (si de relatione reali sermo sit) inter res oppositas. Unde & Aristoteles relata fecit speciem oppositorum, 1. *Categ. cap.* 10. *lib.* 2. *Top. c.* 8. *& l.* 5. *c.* 6. *& l.* 5. *Metaph. c.* 10.

TITULUS. II.

De voce diversitatis & æquipollentibus.

Vox diversitatis ambiguè sumitur. 1. *In Logicis* diversa opponuntur oppositis. 7 *Exponitur vox diversitatis.* Estque sic diversitas inter istos terminos, qui ab invicem negantur, tamen non habent repugnantiam, ut de se affirmentur. Ita hæc propositio (Homo non est lapis) est ex oppositis. At hæc (Homo non est formosus) est ex diversis.

8 *Differentia quæ?*

II. *In Metaphysicis* diversa aliquando opponuntur differentibus. Vide 4. *Met: c.* 2. & inprimis 5. *Met: c* 9. *& l.* 10. *c.* 5. Tum igitur *differentia* dicuntur, quæ in aliquo conveniunt, & in aliquo differunt, vel quæ distinguuntur per aliquid sui, veluti sui differentias. *Diversa* autem dicuntur, quæ in nullo conveniunt, & proinde se totis distinguuntur, & non per aliquid sui, veluti differentias. Ita differentia sunt homo & bestia, quia distinguuntur per suas differentias, rationalitatem & irrationalitatem,

eatem, Deus autem ab aliis non differt, sed est diversus. Idémque est in differentiis ipsis, veluti rationalitate & irrationalitate, & cæteris.

III. In Metaphysicis diversum opponitur eidem. Sic Aristoteles 3. *Metaph. c.* 9. Diversum & idem oppositè dici ait. Súntque adeò sic omnia diversa, quæ non sunt idem. 9

Unde porrò dicendum est, in proportione, de diversitate, quod dictum est de identitate, nempè illam aliquando sumi strictè ad signandam diversitatem essentialem, aliquando autem sumi ad signandam disconvenientiam simpliciter, qualiscunque sit, essentialis an accidentalis. 10

Aliàs æquipollenter dicuntur: *differens, diversum, & distinctum*, præsuppositâ ambiguitate, quæ inter *differens* & *diversum* relata est. Videtur enim *distinctum* aliquo loquendi modo distingui à diverso, sic ut distinctio solùm neget realem identitatem, eámque essentialem. Diversitas autem neget convenientiam quamvis. Veluti una imago dicitur esse distincta ab altera, quia non est eadem quæ ista, etiamsi sit similis. At cùm diversæ dicuntur, non solùm signatur essentialis diversitas, sed etiam dissimilitudo, quæ scilicet non sit hujus similis, vel æquè perfecta ac ista. Vide Suarez *in Metaph: disp.* 7. *s.* 3. *num* 6. Quicquid autem sit, in aliquo loquendi modo, certum est, frequenter accipi istos terminos æquipollenter. 11 *Æquipollentia.*

Cæterùm doctrinam de identitate & diversitate inprimis declarabo in distinctione sive diversitate, unde sumi possunt proportionaliter, ad doctrinam de identitate, quæ ad eam pertinent. Hæc enim oppositorum natura est, ut uno benè declarato facilè intelligatur alterum. 12

TITULUS III.
De distinctione Reali.

Distinctio à nobis potissimum duplex ponitur: *Realis*, & *Rationis*. Atque nunc à prima specie distinctionis incipio. 13

ARTICULUS I.
Explicatur Phrasis hæc: realiter differre.

Primò hîc præcognoscendum est: vocem Realis distinctionis ambiguè dici. Igitur in Philosophia Peripatetica, realiter differre est; *Primò*: Subjecto differre. Sic materia & privatio sunt idem re, quia non habent diversa subjecta. Item album, & dulce, & similia concreta, quæ idem subjectum connotant 1. *Phys. c.* 2. *s.* 21. 14 *Realis distinctio ambiguè dicitur.*

Secundò: Realiter differre est essentiâ differre. Differúntque adeò sic realiter, quę præter operationem intellectus habent essentias diversas. Sic realiter differunt Petrus & Paulus. Dixi: *præter operationem intellectus.* Nam sumendo unam rem in majore vel minore abstractione, possumus ei tribuere diversas essentias. Neque tamen differunt realiter. veluti animal, sumendo cùm abstractione à differentiis divisivis, aliam habet essentiam, aliam homo; Nihilominus homo & animal realiter non differunt. Et hoc modo loquendi ait Damasc. *lib.* 1. *de Orth: fid: cap.* 11. personas divinas non distingui realiter, quia habent unam essentiam, vel potiùs, quia sunt una essentia. 15

Unde, *Tertiò:* Complectendo etiam distinctionem personarum divinarum sub distinctione reali, realiter differre erit nihil aliud, quàm sic differre, ut intellectus præcisè non faciat differentiam: seu, realiter differunt, quæ differunt ante operationem 16

operationem mentis, quodcunque tandem fundamentum sit illius distinctionis, an diversitas essentiæ, (quæ non est in divinis;) an diversitas ὑποστάσεων, sive subsistentiarum, quæ in divinis poni solet. Et ita Doctores, & Patres, contra Sabellianos (qui à conditione dogmatis, Noëtiani dicti sunt) aiunt, personas divinas non distingui ratione, sed realiter.

ARTICULUS. II.
Quid sit realiter differre.

17 Porrò igitur dari realem distinctionem certum est: Dicuntúrque adeò omnia realiter differre, quæ differunt ante operationem mentis, adeóque inter quæ intellectus non excogitat discrimen.

18 Súntque talia 1. Supposita ejusdem speciei, ut Petrus & Paulus. 2. Supposita etiam diversarum specierum, Petrus & Bucephalus, & hic lapis. Estque inter hæc realis distinctio evidens. Sunt enim de facto separata, indéque multa reverâ. Ergo ab invicem sunt realiter distincta. 3. Etiam realiter differunt, quæ etsi non sint separata de facto, separari tamen possunt. Ita realiter differunt materia & forma, ignis & calor. Et hæc realis distinctio sic potissimum est inter res distinctas.

19 *Ampliatur realis distinctio.* Dupliciter tamen porro ampliatur realis distinctio. 1. Ad negationes, tum quatenus hæ ad invicem referuntur, tum etiam quatenus referuntur ad res positivas. Et sic realiter dicuntur distingui, tenebræ, surditas, cæcitas, paupertas, & non solùm ab invicem, sed etiam à luce, auditu, visu, divitiis. 2. Ad alia Entia rationis, quæ in specie (distinguendo ea contra Negationes,) Entia rationis dicuntur. In quantum scilicet Entia rationis eo modo, quo sunt, verè distinguuntur. Ita realiter differunt Cerberus, & Charon, & Chimæra, & aureus mons, tum inter se, tum à realibus Entibus, veluti lapide, bove, cœlo, igni, &c. Vocari hæc distinctio solet, *quasi realis*, quia Entium rationis distinctio assimilatur distinctioni rerum. Sed de indiciis realis distinctionis peculiariter videndum est.

ARTICULUS. III.
Quodnám sit indicium realis distinctionis.

20 Hanc quæstionem latè tractat Suarez *disp: 7. s. 2.* & Fonsec: *5. Met: c. 6.* Ursinus *in disp. de rerum distinct: q. 13.* alíque. Confer etiam Arist: *l. 7. Top. c. 1.* cujus doctrinam, quoad hoc, extraxi *in Top. comm: c. 21. n. 7. seqq.*

PUNCTUM. I.
In quo removentur indicia spuria.

21 *De diversitate Loci.* Hìc dico. 1. *realem distinctionem non posse statim extrui ex diversitate Loci, ut ad unitatem Entis realis sequatur unitas Loci, & proinde ad multitudinem locorum sequatur multitudo rerum.* Ita patet, quòd una numero res potest esse in pluribus locis, ut per mysterium Eucharistiæ docetur. Nihilominus hoc verum relinquitur. Quod quæ realiter habent separatas essentias, quòd ea etiam realiter distinguantur, ut prius dictum, de suppositorum distinctione.

22 *De diversitate temporis.* 2. *Realis distinctio non potest statim Extrui per diversitatem temporis.* Ita patet, quòd idem numero redire potest, quod semel interiit, ut docet mortuorum resuscitatio. Atque ex hoc, quod Calviniani admittunt, credibile potest fieri prius quod illi negant. Nam si unum numero potest esse, quod est in distinctis & separatis temporibus,

temporibus, nulla causa ampliùs est, cur non possit idem numero esse quod est in distinctis & separatis locis. Locus enim & tempus æquiparantur.

3. ***Quæ distinguuntur prædicamentis non statim distinguuntur realiter.*** Ita apparet in actione & passione, quæ non differunt nisi ratione. Et tamen sunt duo prædicamenta. Distinguuntur enim actio & passio solùm per inadæquatos conceptus. Veluti calefactio est actio, in quantum concipitur ut prodiens à calefaciente. Eadem illa res tamen vocatur passio, in quantum recipitur in calefactibili. Neque in re aliud est, quod exit ab agente, & aliud quod recipitur in patiente. Idem apparet in figura & quantitate. Nam figura est in prædicamento qualitatis. At ibi non est quantitas. Neque tamen realiter distinguuntur. Nam figura solùm est modus quantitatis, unde à quantitate non differt ut res à re, sed ut modus à re. Et hinc etiam ***Pererius in Phil. lib. 10. cap. 2.*** negat sequi, quòd quantitas & substantia realiter distinguantur, quia sunt diversa prædicamenta: & rursus ***lib. 7. cap. 3.*** quòd forma artificiosa realiter distinguatur à subjecto, quia hoc substantia, illa in quarta specie qualitatis sit. 23 *De diversitate prædicamentorum.*

4. ***Quæ differunt ut constituens & constitutum, non necessariò differunt realiter.*** Ita apparet, quòd partes totius per accidens, constituant illud totum, & tamen realiter idem sunt partes illæ, & illud totum. Idémque est de toto integrali (similari & dissimilari) & essentiali, quod constituitur à partibus suis, sine reali distinctione ab ipsis. Loquor autem de eo, quod intrinsecè constituit, Secus enim est de eo, quod constituit effectivè. 24 *De diversitate inter constituens, & constitutum.*

5. ***Quæ differunt definitione, non statim distinguuntur realiter.*** Ita malè *Mercenarius* ex hoc colligit differre mistionem, & misti generationem realiter: Item Simplicius realiter differre animam & naturam. Patet autem, quia alia est etiam definitio animalis, & alia hominis. Et nihilominùs ista realiter non differunt: Et apparet, quia diversitas definitionis fieri potest; prout res magis vel minùs abstrahitur. Unde nasci potest solùm ex inadæquatione conceptuum. At ista est insufficiens ad reale discrimen. Atque hoc est in tribus prioribus exemplis. Aliter etiam potest diversitas definitionis esse solùm quoad accidentia. Unde nec sic realiter intelligitur esse diversa essentia. Sic aliter Ethicus, & aliter Physicus potest definire affectus. Confer ***in Top. c. 30. n. 173.*** & infrà ***hoc cap. tit. 6. art. 3.*** 25 *De diversitate in definitione.*

Cæterùm in superioribus propositionibus dixi: ***non statim extrui*** reale discrimen ex distinctione loci, temporis, prædicamenti; Hoc sensu; quòd talis distinctio non satis sit ad efficiendam realem differentiam: cùm aliàs multa sint realiter distincta; quæ locis, tempore, vel prædicamentis distinguuntur. 26

PUNCTUM II.

In quo declarantur indicia propria realis distinctionis.

6. ***Quæ essentias habent actu separatas ea differunt realiter.*** Ita apparet, quia ibi est vera multitudo. At multitudo requirit plura Entia, & ita plures Entitates. At plures Entitates necessariò sunt realiter distinctæ. 27

7. ***Quæcunque habent essentias separabiles, ea differunt realiter.*** Ita realiter differunt anima & corpus, quia anima separatur à corpore, & utrinq; separatim subsistit anima, emissa à corpore, & corpus desertum ab anima. Sumitúrque hinc in- 28

dicium, simile discrimen habere etiam cæteras formas à materia.

29 Notandum hîc est. 1. Separationem esse duplicem, aliam mutuam, qua utrumq; separatorum posteà existit; Aliam non mutuam, qua unum separatorum manet, alio intereunte. Ubi hæc posterior separatio non est semper indicium distinctionis realis, sed prior solùm. Ita patet quia quæ distinguuntur modaliter, ea etiam separari possunt, ut unum maneat alio intereunte, ut posteà patebit.

30 Deinde notandum hîc est: Separabilitatem, quæ est indicium realis distinctionis, non intelligi solùm eam, quæ completur, sive actuatur per agens naturale; sed eam etiam quæ educitur in actum per Deum. Ergò quæcunque separatione mutuâ possunt separari à Deo, vel à natura, ea distinguuntur realiter.

31 Cæterùm quia de facto, multa unita nondum sunt separata, idcircò in istis, quando dubitari potest de separabilitate, hoc ipso simul dubitatur de reali distinctione & vicissim.

In hunc eventum accuratè tenendum est, quod & *Suarez* monet, *disp. 7. s. 2. n. 12.* Signum ex separatione sumptum, neque esse adæquatum, neque unicum, nec semper primum, solúmque assignari ut certius & notius, quando haberi potest.

32 8. ***Quæ habent se ut res efficiens, & res effecta realiter differunt:*** Repugnantia enim est, idem seipsum producere. Nam si se produceret, utique ageret. At actio non est nisi Entis. Ergò illud producens esset Ens. At si demum est producendum, hoc ipso est non-Ens. Ergò quod se ipsum producit, erit & non-Ens & Ens. Non Ens, quia producitur demum: Ens, quia producendo agit.

33 9. ***Quæ habent diversas essentias, ea distinguuntur realiter.*** Diversas intellige, sive separatæ sint, sive unitæ. Diversas essentias, veluti si unum sit animatum, aliud inanimatum, si aliud sit homo, aliud bestia. Diversitas enim essentiæ: quæ est cum subordinatione, non indicat realem diversitatem, quia quæ est una & eadem essentia unius rei, potest per plures inadæquatos conceptus essentiales apprehendi, veluti *Petrus* sub voce *Petri*, & animalis, & hominis; & tamen ista omnia non distinguuntur realiter.

34 10. ***Indéque quorum genera (accuratè sic dicta) aut differentiæ sunt diversa, realiter distinguuntur.*** Dico: *accuratè sic dicta*; Nam prædicamentalia summa genera, sunt quasi genera suorum inferiorum, & non accuratè dicta: Illa tamen quæ sunt in diversis generibus prædicamentalibus, non necessariò realiter distinguuntur, ut visum est propositione tertiâ. Ita realiter differunt avis & aurum, quia illa est animal, hoc metallum. Item homo & bestia realiter distinguuntur per rationalitatem & irrationalitatem. Item individua, ut *Petrus*, & *Paulus*, &c.

35 11. ***Quorum subjecta sunt realiter distincta, ea ipsa sunt realiter distincta.*** Ita differunt realiter, quorum unum est in anima, aliud in corpore.

TITULUS IV.
De distinctione Rationis.

36 De distinctione rationis tria sunt tractanda. *Primò* est explicanda phrasis τῶ differre ratione, *tum* quid sit distinctio rationis, & *tandem* quotuplex ea sit.

ARTICULUS. I.
In quo explicatur phrasis: Differre ratione.

37 Primò explicanda est phrasis τῶ differre ratione.

Ramus

Ramus in Logicis differre ratione ait, quæ tam leviter dissentiunt, ut iis non repugnet consensio, quomodo se habent termini hujus propositionis. *Ulysses non est formosus.* 38 *Ramo quid differre ratione & re.*

Re autem differre ait, quæ dissentiunt cum repugnantia ad affirmationem, vel consensionem, qualis differentia est inter hos terminos, *Homo non est lapis.*

Secundò λόγῳ, sive ratio sæpè sumitur pro essentia. Ideò sic differre λόγῳ est differre essentiâ. Sic *Aristoteles* ait, cùm dulce & album prædicantur de eodem, nihilominùs differre λόγῳ, sive ratione, hoc est, (non per operationem intellectûs, sed) per essentiam & definitionem, ut rectè exponit *Suarez in Metaphys. disp. 7. s. 1. num. 14.* Et ad hunc sensum ait *Monlor. de Univers. cap. 4.* Universale & singulare differre λόγῳ, hoc est, ratione ἐσίας, non λόγῳ, hoc est, operâ intellectus. Sic & *Perer lib. 13. Phys. cap. 3.* ait, actionem & passionem distingui ratione, per rationem non intelligendo operationem intellectûs, sed definitionem & ipsum esse rei. 39

Tertiò, Quia differre ratione opponitur τῷ differre realiter, & verò differre realiter infert rebus creatis differentiam essentialem, idcircò sic differre ratione dicuntur, quæ non differunt essentialiter. Et hoc sensu *Damasc. lib. 1. de Orthod. fid. c. 11.* ait, personas Trinitatis differre ratione. Ratione, inquam, hoc est, non essentia. Est enim una numero essentia. 40

Quartò: Differre ratione dicuntur, quæ in re sunt aliquid unum, apprehenduntur tamen ut multa. Veluti attributa divina omnia sunt unum idémque, propter identitatem, quam habent ad essentiam divinam: nihilominùs apprehenduntur ut multa, & ut distincta ab essentia divina. Hoc modo loquendi *Noëtiani* dicebant personas Trinitatis distingui ratione, hoc est, solùm nostro modo apprehendendi, ut *Epiphan.* refert *lib. 2. Tom. 1. hæres. 57.* Et proinde hanc locutionem Ecclesia admisit in *Damasceno*, reprobavit in *Noëtianis.* Et hoc posteriori modo nunc intelligitur distinctio rationis. 41

ARTICULUS II.

Quid sit distinctio rationis?

Atque ex his statim apparet, quid sit distinctio rationis? Nempe distingui ratione, dicitur, quod simpliciter est aliquid unum, apprehenditur tamen tanquam includens multa. 42

Alii putant distinctionem rationis esse, qua distinguuntur Entia rationis: Realem, quâ distinguuntur Entia realia. Sed malè. 43 *Aliorum opinio.*

Nam primò Entia rationis, postquam acceperunt esse per intellectum, etiam distinguuntur realiter, ut priùs dictum, *Tit. 3.* Deinde sic non relinquitur nomen illi distinctioni, qua in re præcisè nostra ratio apprehendit multa, veluti in Deo plura attributa. Neque enim talis distinctio vocari poterit rationis, quia non est in Ente rationis. Neque etiam est realis. Nam realis distinctio supponit plura in re, fundatúrque adeò in eo, quòd hæc res non est ista. 44 *Rejicitur.*

ARTICULUS III.

Quotuplex sit distinctio rationis?

Est autem distinctio rationis duplex. Alia est rationis ratiocinatæ, alia est rationis ratiocinantis. 45 *Distinctio rationis ratiocinatæ*

46 *Distinctio rationis ratiocinatæ est*, quando ratio ratiocinatur, (ut sic barbarè loquar) hoc est ad ratiocinandum movetur per fundamentum aliquod ex re sumptum.

47 *Quodnam fundamentum in distinctione rationis ratiocinatæ.*

Ubi per fundamentum hujus distinctionis, non intelligitur multitudo rerum, quæ supponatur ante hanc distinctionem. (Id enim si esset, esset distinctio realis) sed qualiscunque occasio sumpta ex re ad multiplicandos conceptus. Veluti, quòd una eadémque res connotat distinctas negationes vel respectus. Unde quia negationes tales negant res realiter distinctas, & respectus significant ad res realiter distinctas, inde ex reali distinctione earum, quæ extra aliquod Ens sunt, sumitur occasio inadæquatè concipiendi rem aliquam, modò cum hac negatione, modò cum alia, modò cum hoc respectu, modò cum alio.

48 Et sic distinguitur Deus ratione à suis attributis: Et similiter ea inter se. Veluti quia immensitas significat essentiam divinam, sed ut carentem finitudine & commensuratione ad aliquod spacium, immortalitas significat essentiam divinam, sed ut carentem corruptibilitate, & sic deinceps in aliis attributis negativis: Ergò sic fundamentum distinguendi immortalitatem & immensitatem in Deo, sumitur ex reali distinctione mortalitatis & finitudinis, quæ in Deo non sunt. Rursus misericordia significat essentiam divinam, sed quatenus dicitur misereri. Justitia significat eandem essentiam quatenus denominatur, vel dicitur punire. Unde quia aliud est misereri, & punire, sumitur qualiscunque occasio & fundamentum distinguendi misericordiam & justitiam, quæ istos actus respiciunt.

49 Vocatur etiam aliàs hæc *distinctio virtualis & eminentiæ*, fitque semper per inadæquatos conceptus ejusdem rei, quorum unus repræsentet rem sic sumptam, alius eandem rem aliter sumptam, eo modo quo declaratum est.

De distinctione rationis ratiocinantis.

50 Distinctio rationis ratiocinantis est, ubi tale fundamentum non supponitur in re unde ratio occasionem distinguendi sumat. Estq; tum, quando eadem res comparatur ad seipsam per repetitionem solùm. Veluti cùm dico *Homo est homo*, ratio distinguit hominem, faciendo ex eo distinctos conceptus, prædicati & subjecti, in re tamen prorsùs idem, quod est homo in prædicato, & quod est homo in subjecto.

51 Atque ita apparet distinctionem rationis ratiocinantis indicari per repetitionem ejusdem conceptûs, ut dictum est. Distinctio autem rationis ratiocinatæ est, quando tale fundamentum in re reperitur, quod declaratum est.

52 *Cautela.*

Ubi tamen cavendum est, ne declinetur ad distinctionem realem à distinctione rationis, ubi opus non est. Proinde quamdiu adhuc sistitur solùm in multitudine conceptuum, nondum necessarium est venire ad distinctionem realem. Nam visum est, eam etiam esse in distinctione rationis. Opus igitur est ad inducendum realem distinctionem, præter multitudinem conceptuum, aliis indiciis, quæ priùs tacta sunt ad distinctionis realis doctrinam.

TITULUS V.
De distinctione modali.

Hìc *Primò* inquirendum est: An præter distinctionem realem & rationis, danda
53 sit alia species distinctionis, quæ modalis, vel aliter dicatur? *Deinde* explicanda est speciatim modalis distinctio.

ARTIC

ARTICULUS I.

An præter distinctionem realem & rationis, necessarium sit dari aliam distinctionem.

Multi aiunt non posse excogitari mediam distinctionem inter distinctionem realem & rationis, cujus sententiæ defensores vide apud *Suarez in Metaph. disp. 7. s. 1, num. 9.* 54

Necessariam non esse distinctionem, distinctam à reali & rationis distinctione.

Ego primo dico: *non esse prorsùs necessarium ad distinctionem realem & rationis addere tertiam, quomodocunque dicatur, Modalis an aliter.* 55

Ita apparet, quia sine ullo incommodo omnem distinctionem possumus vocare realem, quæ non est ficta per intellectum, sed quæ in re supponit plura, inter quæ sit illa distinctio; Distinctionem autem rationis, in qua non supponitur pluralitas in re ipsa, sed ubi supponitur unum quid solum diversimodè conceptum vel apprehensum. 56

Patet *Primò:* Quia nihil veri incommodi denominari potest, quod istâ sententiâ positâ sequatur. *Secundò,* Quia realis distinctio extenditur etiam ad privationes, tum quatenus illæ ab invicem distinguuntur, tum quatenus distinguuntur ab Ente reali. Neque enim peculiare genus distinctionis hactenus ad istam rem constitutum est. Unde à potiori sequitur extendi etiam posse ad modos, in quantum illi ab invicem, & etiam à re modificata distinguuntur. Modi enim magis accedunt ad naturam Entium, quàm privationes. 57

Rursus. 3. si modalis distinctio additur cæteris duab. fit ut membra illa sint inæqualis naturæ. Nam modalis distinctio sumit nomen ab extremis quæ distinguuntur. At realis & rationis distinctio non dicuntur ab extremis. Nam de distinctione rationis antè visum est, eam inveniri posse etiam in Ente reali, veluti inter misericordiam & justitiam Dei. Et rursus realis distinctio potest esse inter Entia rationis, ut visum est in *Titulo* 3. veluti inter aureum montem & Cerberum. Et in oppositum etiam, unitas rationis potest esse inter Entia realia, quomodo duæ species, veluti homo & bestia, unum sunt in genere, veluti esse animalis. Membra autem distinctionis debent ambulare æquali gradu. 58

Unde 4. pertexendo idem argumentum: Si species distinctionum sumendæ sunt ab extremorum conditione, ut fit in modali distinctione, tum 1. Erit etiam realis distinctio, quæ est inter Entia realia. Et 2. rationis distinctio erit inter Entia rationis, quæ absurda esse apparuit. Et 3. mista distinctio ex distinctione reali & rationis, quando distinguitur Ens reale ab Ente rationis. Et 4. mixta ex reali & modali, quando res à modo distinguitur. Modalis enim putanda est fuisse, quæ est inter distinctos modos. Rursus 5. mixta ex distinctione rationis & modali, ut alia taceam. At hæc omnia absurda hîc sunt, quia multiplicant Entia sine necessitate.

Deniq; distinctio realis & rationis opponuntur per contradictionem: Ergò immediatè. Antecedens sic patet: Nam realiter distinguuntur, quę distinguuntur ante mentis operationem, vel quæ ante mentem distinguentem multa sunt. At ratione 60

tione distinguuntur, quæ non distinguuntur ante mentis operationem, & ante mentem distinguentem non sunt multa.

61 Patetque adeò hinc modalem distinctionem rectè contineri sub distinctione reali & rationis, quia ante mentis operationem aliud est modus, & aliud res quam modificat.

62 Atque ita quæ nunc trado, de modali distinctione, non accipi debent, tanquam de nova specie distinctionis, sed tanquam ad complendam realis distinctionis doctrinam, quàm suprà specialiùs tradidi, prout scilicet à modali distingui solet.

ARTICULUS II.

In quo explicatur modalis distinctio.

63 Modalis distinctio est, quâ distinguitur res, & ejus modus, differtque in eo à distinctione reali, specialiter sic dictâ, quod per eam differunt res & res, non res & modus.

Quid intelligatur per modum?

64 Ad intelligendam autem hanc doctrinam, præsciendum est, quid sit modus, de quo etiam tractat *Fonseca 4. Metaph. c. 2. q. 4. & 5. Metaph. c. 7. q. 3. s. 2. Ursinus in disp. de distinct. real. q. 15.* Et *Suarez in Met. disp. 7. s. 1. num. 16. seqq. & disput. 2. s. 5. n. 8. & disp. 32. s. 1. nu. 13. seq.* cum his confer, quæ de modis retuli *in Introduct. Logic. c. 4. num. 18. 27. 28.*

65 *Vox modi quadrifariàm sumitur.* Prænotandum autem est, quòd vox modi quadrifariàm sumatur. *Primò* modus dicitur omne id quod est qualitas. Ita *Thomas 1. 2. q. 49. a. 2. in corp.* figuram, potentiam naturalem, qualitatem passibilem & habitum appellat modos, sive determinationes subjecti.

Secundò: Modus vocatur, omne id quod determinat vel contrahit aliud; quomodo Rationalitas potest dici modus, quo contrahatur animal ad esse humanum, & irrationalitas est modus per quem contrahitur animal ad esse bestiale.

66 Ex qua significatione sumitur illa specialior, quâ modus sumitur tanquam quid distinctum contra differentiam, ut sicut differentia contrahit superius quid ad esse specificum, vel individuale: Ita modus dicatur contrahere superius aliquid ad conceptum determinatiorem, nondum tamen, ut fiat species, vel individuum: Sic modi dici possunt, ea, quibus contrahitur Ens ad Summa genera, sive prædicamenta.

67 *Tertiò:* Modus sumitur pro congruentia, quam unaquæque res secundùm naturam suam sibi exposcit. Ita res creatæ requirunt sibi suum modum, in hoc, quòd bonæ dicuntur, per *August. de nat. Dom. c. 3.* Modum, inquam, hoc est congruentiam ad sua principia.

68 *Modus quid in præsenti.* *Quartò:* Alia ab his significatio est, secundùm quam modus dicitur, quod afficit Entitatem, & per se non sufficit constituere Ens, sive Entitatem in rerum natura, sed intrinsecè postulat, ut actu afficiat Entitatem aliquam, sine qua esse nullo modo possit, ut ferè loquitur *Suarez disp. 7. s. 1. num. 1. 17.* Unde subjungit: Tales modos necessariò dari, quia creaturæ imperfectæ sunt, ideóque sunt dependentes, vel compositæ, vel limitatæ, vel mutabiles, secundùm varios status præsentiæ, unionis, aut terminationis, indéque indigent istis modis quibus hæc omnia in istis compleantur.

69 Talis igitur modus est dependentia, quâ creatura à Deo, aut accidens à substantia dependet; præsentia, quâ aliqua res creata est alii præsens; mutabilitas, unio,

unio, inhærentia, gradus qualitatis, & sic deinceps. Hæc omnia afficiunt aliam Entitatem, & seorsim nec dantur, nec dari possunt, nec addunt præexistenti Entitati novam Entitatem, sicut calor v. g. adveniens aquæ: sed solùm modificant entitatem præexistentem. Indéq; intrinsecè conjunguntur cum illa, nec possunt ullo modo seorsim ab illa esse.

Quomodo differat modus à re modificata?

Cæterùm illi modi non differunt solâ ratione ab Entitate modificatâ. Nam quę solâ ratione differunt, illa nullo modo sunt separabilia, in re, sed solùm in intellectione, in qua etiam suam distinctionem habent. At res modificata potest carere suo modo. Veluti formæ modus est, quod est unita materiæ. Hanc unionem potest amittere, ipsâ manente. Sic etiam qualitas, v. g. potest amittere aliquem modum, veluti aliquem gradum caloris, & nihilominùs remanere calor potest, nec amittere suam speciem, & essentiam. 70

Potest autem ex his simile judicium fieri de cæteris. At quorum unum potest esse sine altero, ea non sunt prorsùs idem, ut *Aristot. in 7. Top. c* 1. ait: Et patet satis clarè, quia nihil potest in re dividi à se ipso, quia si divideretur, statim essent multa Entia. Divisio enim gignit multitudinem. At non potest aliquid esse, & multa Entia, & unum Ens. 71

Ex his sequitur: non incommodè dici posse, modum distingui à re realiter, quia ut visum est, non distinguuntur per operationem mentis, sed ante eam. 72

Nihilominùs Specialiter hæc distinctio modi à re modificata, veluti præsentiæ corporis à corpore ipso, & gradûs caloris à calore, vocatur modalis, ut hæc sit tanquam media inter realem & rationis. 73

Hîc verum est 1. modum à re non distingui per rationem, ut priùs probatum est. 74

2. Dicitur autem modalis distinctio non esse realis, Synecdochicè, & quasi κατ' ἀντονομασίαν, intelligendo distinctionem realem, pro ea, quæ est nobilissimo modo talis, nempe quæ est inter rem & rem. Unde sic discrimen est, inter distinctionem modalem & realem, ex ipsis terminis harum distinctionum. Realis est inter rem & rem, veluti inter calorem & frigus, inter corpus & spiritum, inter animam & corpus. At modalis non est inter rem & rem, sed inter rem & modum; Veluti inter calorem & suum gradum, inter corpus & præsentiam suam, inter formam & suam unionem. Conveniunt tamen istæ distinctiones, quòd utraque est actualis in re, hoc est, ante mentis operationem. *Judicium Autoris de distinctione modali.*

3. Etsi autem prædicto modo distingui possit distinctio modalis & realis: Nihilominùs absolutè existimo, melius esse, modalem distinctionem comprehendere sub reali, hoc ipso, quia & ipsam mentis operationem antevertit, inprimis ad evitanda incommoda sub initium hujus sectionis recensita. 75

TITULUS VI.

De aliis nominibus divisionum.

Valdè varia nomina distinctionum occurrunt, quæ alius Philosophus sic, alius aliter accipit, quæ diversitas in appellationibus, facit hanc materiam intricatissimam. Ergò celebriora declarabo, quæ frequentiùs occurrere solent, ostensurus, quomodo talia genera distinctionum, sub distinctione reali aut rationis contineantur. Sunt autem hæc: distinctio ex natura rei, formalis, essentialis, potentialis, includentis denique & inclusi. 76

ARTICULUS. I.

De Distinctione ex natura rei.

77 Distinctio ex natura rei solet poni media inter distinctionem realem & rationis. Faciúntque ita graves Metaphysici. *Suarez disp. 7. s. 1. num. 16.* Facit eam distinctionem æquipollentem modali.

78 *Fonsec. l. 5. Metaph. cap. 6. q. 6. sect. 1. & 2.* eam à modali distinguit, ut distinctio ex natura rei sit veluti genus ad modalem. Facit enim triplicem distinctionem ex natura rei, formalem, modalem, & potentialem. Absolutè tamen malè definit distinctionem ex natura rei. Ait enim *d. q. s. 2.* Distinctio ex natura rei est, quæ aliquid ab aliquo distinguit præcisâ omni operatione intellectûs. Malè: quia sic etiam distinctio realis est ex natura rei: ut diffiteri non potest *Fonseca.* Subjicit enim *d. l.* Sic ex natura rei distingui omnia quæ realiter differunt, ut *Socratem* & *Platonem.* Ergò sic realis distinctio comprehenditur sub distinctione ex natura rei. Ergò non debebat fieri distinctio peculiaris, distincta à distinctione reali, sed summatim dicendum erat; omnem distinctionem esse vel ex natura rei, (sub qua comprehenditur distinctio realis, formalis, &c.) vel rationis.

Fonsecæ quid distinctio ex natura rei.

79 *Wilhelmus Ursinus in disp. de Distinct. real. q. 16.* Ex placitis veterum, meliùs definit distinctionem ex natura rei, ut eam distinguat à distinctione reali. *Distinctio ex natura rei est,* inquit, *quæ in re fundamentum habens, est inter ea, quorum alterum pertinet ad perfectionem alterius.*

Ursino quid?

80 Undead distinctionem ex natura rei sic sumptam postulantur duæ conditiones. *Prima* est, ut, quæ sic distinguuntur, distinguantur præcisâ operatione mentis. Estque hoc etiam in distinctione reali: *Secunda* est, ut unum sit de perfectione alterius.

Nescio tamen, an hoc aliis etiam placere possit, qui ex natura rei etiam aiunt differre relationem & personam, item personas Trinitatis, & modum etiam àre, quam non modificat, veluti præsentiam corporis à spiritu. At hîc unum distinctorum non pertinet ad alterius perfectionem.

81 Atque ita non satis declarant & definiunt Doctores, quid tandem intelligi velint per distinctionem ex natura rei, nisi vel negative, nempe non esse eam realem, nec rationis: vel divisivè esse eam scilicet formalem, vel modalem, vel potentialem: qui termini si intelligantur, intelligetur quodammodo, quid sit distinctio ex natura rei. Factum autem id jamdum est, de distinctione modali, unde de ea nihil dicendum supereſt.

82 Intelligetur autem ex seqq. hanc divisionem reverà non esse mediam inter distinctionem realem & rationis.

ARTICULUS II.

De distinctione formali.

Distinctio formalis est, eorum quæ differunt formis sive conceptibus objectivis.

83 *Fonseca lib. 5. Metaph. c. 6. q. 6. s. 2.* Facit eam duplicem, quarum alia sit formalis, & essentialis; alia sit formalis solùm & non essentialis.

Distinctionem formalem solùm, ponit inter personas Deitatis.

Formalis autem essentialis est, inquit, quâ 1. distinguuntur diversæ essentiæ Entitatésve, sive simplices, sive compositæ. 2. Quæ habent diversas hujusmodi

essentias

essentias. Aut 3. ita sunt affectæ inter sese, ut aliquid essentiæ Entitatisvè includatur in uno, quod non includatur in altero. Hoc pacto distinguuntur natura hominis & equi, natura *Socratis* & *Platonis*, & ipse homo & equus. *Socrates* & *Plato*, itémque homo & animal, sensitivum & rationale, & cætera omnia superiora & inferiora, eorúmque differentiæ.

Ex qua deductione apparet, *Primò*: contineri sub formali distinctione eriam ea 84
quæ realiter distinguuntur, ut sunt homo, equus, *Socrates*, *Plato*, &c. Unde sæpe sequitur distinctionem formalem, & à fortiori distinctionem ex natura rei, malè opponi distinctioni reali.

Et rursus *secundò*: Exinde apparet aliqua formaliter distincta, pertinere ad distinctionem realem: Et rursus.

Tertiò, Alia pertinere ad distinctionem rationis, ut sunt, animal & homo. Nam animal & homo, (si sermo sit de animali, quod prædicatur de homine) non differunt, nisi per inadæquatos conceptus, & ista differentia, nisi quid aliud subsit, non est nisi rationis. Si autem sermo sit de animali, quod prædicatur de bestia, & realiter identificatum est cum illa, hoc, quia non est nisi animal irrationale, realiter differt ab homine. Animal autem abstractum ab homine & bestia, sic non est in re, sed in ista universalitate & nuditate à differentiis dividentibus, est solùm in intellectu. Prout autem in re est, est vel realiter idem cum homine, quod scilicet in eo est, vel est ab eo realiter diversum, si sit cum differentia opposita, aut irrationalitate.

Alii specialiùs, quàm fecit *Fonseca*, coërcent formalem distinctionem, ut hæc 85
sit eorum, quorum unum addit realiter aliquam perfectionem alteri, quale quid est inter genus & speciem, inter generis & specici differentias, inter unam partem & totum. Vide *Wilh. Ursin. dict. disp. q.* 16.

ARTICULUS III.
De Distinctione Essentiali.

Distinctio essentialis est species distinctionis formalis, ut *prior. art.* visum est. 86
Vnde etiam apparet, quid sit essentialis distinctio, nempe est in iis quæ essentiis distinguuntur.

Unde patet 1. Aliqua formaliter distingui, atque adeò plusquam ratione, quæ 87
tamen non distinguuntur essentialiter: Ea nempe, quæ differunt purè formaliter, & non per aliquid ampliùs, sicut *prior. art.* dicebantur differre personæ Trinitatis, quæ formaliter differunt & non essentialiter. Imò & in rebus creatis posse esse, quæ differunt realiter, nec tamen essentialiter, contendit Doctissim. *Ursin. de disp. q.* 20.

2. Apparet, malè distingui essentialem distinctionem (sub nomine distinctio- 88
nis ex natura rei) contra distinctionem realem. Nam quæ essentiis differunt, illa differunt realiter, veluti homo & equus. *Essentialis distinctionis reductio.*

3. Summatim autem aliqua differunt essentialiter, quorum distinctio pertinet ad distinctionem rationis: aliquæ, quorum distinctio est realis.

Prius patet: quòd aliqua differunt definitione, quæ tamen differunt ratione. Ve- 89
luti alia est definitio hominis, & alia animalis. Alia est definitio quantitatis in Physicis, alia in Matheſi, & tamen homo & animal, quantitas Physica & Mathematica, non sunt in re distincta. Vide suprà indicia distinctionis realis. *Num.* 15. *Essentialem distinctionem non esse vacuam.*

Et sic etiam *Suarez disput. 7. sect. 1. num.* 20. air, dari aliquando esentialem 90
distinctio-

distinctionem secundùm rationem. Estque hoc ipsum semper, quando unius (in re) essentia concipitur per inadæquatos conceptus, generaliores & specialiores; sicut est, cum hominis essentiam concipimus confusè, sub ratione animalis, & confusiùs sub ratione corporis, & distinctiùs sub ratione hominis. Ubi, in istis inadæquatis conceptibus, apprehenditur alia essentia voce corporis, alia voce animalis, alia voce hominis, & proinde hæc distinguuntur essentialiter: At nihilominus realiter non differunt, quia non potest eorum distinctio indicari aliter quàm in ordine ad conceptus nostros. At distinctio per conceptus, nisi aliud subsit, non infert nisi distinctionem rationis.

91 *Altera* autem pars, quod differentia essentialiter, possint differre realiter, clariet & certior est quàm ut probari debeat.

ARTICULUS IV.
De Distinctione Potentiali.

92 *Distinctio potentialis quid sit?*

Distinctio Potentialis dicitur illa esse, quâ partes integrantes alicujus continui, dum in eo sunt, distinguuntur & inter se & à toto, veluti pars aëris hæc à parte alia, ejus pars in media regione, ab alia ejus parte, quæ est in superiori vel inferiori regione. Pars hæc aquæ ab alia parte aquæ. Vocatur autem hæc distinctio potentialis, quia singulæ partes habent potentiam, ut unaquæque earum possit esse separatum totum, & completum Ens, si separetur.

93 Hæc distinctio itidem solet media poni (sub nomine distinctionis ex natura rei) inter distinctionem realem & rationis, ut antea fecit *Fonseca 5. Metaph. cap. 6. q. 6. s. 2.* Rectè tamen *Suarez disp. 7. sect. 1. num. 20. 22.* istam distinctionem negat esse distinctam à reali.

94 *Eam esse distinctionem Realem.*

Patétque potentialem distinctionem verè esse realem. Nam si partes continui non essent realiter distinctæ, tùm continuum non esset aliquid compositum, sed realiter simplex. Compositum enim (reale) non est nisi ex realiter distinctis. At nemini adhuc in mentem venit, continuum esse aliquid simplex. Quod enim partes illæ ab invicem separatæ non sint, non satis est ad earum distinctionem tollendam. Plus enim est separatio, quàm distinctio. Estque ad eam satis, si unum (etiamsi unitum) non sit aliud. At id est in continuo. Nam hæc gutta aquæ non est pars illa aquæ: & hæc pars aëris, non est pars alia.

ARTICULUS V.
De Distinctione includentis & inclusi.

95 *Quorum ea sit?*

Talis distinctio est inter partem unam & totum, veluti inter hominem & animam. Ubi totum includit hanc partem (unde & includens dicitur) & aliquid amplius, nempe partem aliam.

96 *An distinctio includentis & inclusi sit realis?*

Ursinus in disp. de Rer. distinct. q. 16. negat inter totum & alteram sui partem esse distinctionem realem, quia pars etiam singula cum toto consentiat, ab alia autem parte dissentiat.

97 Hæc ratio firma non est, nec aliâs etiam sententia vera est. Nam consensio illa solum est σχετικὴ. Vnde non tollit ea realem distinctionem. Ita apparet, quod etiam efficiens cum effecto, & subjectum cum adjuncto consentit, & nihilominus ea realiter differunt. Et absurdum est maximè, digitum, v.g. qui etiam est pars hominis, realiter esse eundem cum homine.

Frequentior

Frequentior igitur est sententia: totum realiter esse idem cum partibus suis simul sumptis, & realiter differre à partibus singulis & seorsim sumptis. Et ita apparet, quia aliquam rem includit totum, quam non includit pars. Unde sic compositum (Homo) v. g. differt à corpore, quia illud includit esse animæ, quod non includit corpus. Rursus idem differt ab anima, quia illud includit esse corporis, sive materiæ. At anima non includit corpus sive materiam, in esse suo. 98 *Sententia auctoris.*

Et ista quidem realis distinctio est in isto genere includentium & inclusorum: absolutè tamen & generaliter dicendum non est, includens & inclusum semper distingui realiter. 99

Distinguitur enim ratione, totum essentiale Metaphysicum à suis partibus, hoc est, species à genere & differentia, veluti homo à sua animalitate, & idem à sua rationalitate. Nam genus & differentia, sunt solùm inadæquati conceptus unius ejusdémque rei, unde per hoc realiter non distinguuntur à specie. 100

Ex quibus summatim apparet: Aliqua exempla includentis & inclusi pertinere ad realem distinctionem, aliqua ad distinctionem rationis, & proinde non esse hanc novam distinctionis speciem: summatímque omnia hactenus enumerata distinguendi genera, sub distinctione reali, & rationis contineri. 101

TITULUS VII.

De distinctione rei à re per respectum ad tertium.

Hactenus actum est de distinctione à re præcisè. Nunc agendum est de rerum distinctione per respectum ad tertium, quæ non adeò curanda est Metaphysico, sicut prior. 102

Ergo sic differunt aliqua *genere*, quorum genera sunt diversa; Ita differunt Lumen & homo. 103

Aliqua differunt *specie*, quæ distinguuntur sub eodem genere, specificis differentiis, ut homo & bestia. 104

Aliqua differunt *numero*, quæ sub eadem specie differunt essentiis singularibus, ut *Cato* & *Plato*. 105

Est autem hîc observandum, Phrasin *differre numero* bifariàm sumi. *Primò* & generaliter differre numero dicuntur, quæcunque enumeratione & computatione differunt, vel quibus applicari possunt nomina numeralia, unum, duo, tria. Et sic etiam dicimus *decem* prædicamenta, quæ tamen Philosophis non differunt numero. Ita numeramus gradus in calore: Qui tamen nec differunt numero, modo loquendi Philosophis usitato. Et hoc sensu etiam intelligendum est, cum *Damasc.* ait *lib. 3. de orth. fid. cap. 4.* & inde *Chemnitius de duab. nat. in Christo cap. 1.* Personas divinitatis differre numero, ut benè interpretatur *Lombard. 1. d. 19. Q.* 106 *Numero differre bifariam dicuntur.*

Alter *differre numero*, est differre essentiâ singulari, atque ita numeralis distinctio est distinctio essentialis, unde nec gradus caloris, nec personæ divinæ sic differunt numero: Et rursus, ita essentia in sic distinctis debet esse singularis. Unde ab hac distinctione excluditur numero, quo ipsa genera tanquam plura numerantur.

Rursus aliqua differunt efficientibus, quorum diversæ sunt causæ efficientes. Item differunt materiâ, formâ, fine, subjectis, adjunctis, &c.

Ad hanc classem pertinet *inæqualitas* & *dissimilitudo*. Nam inæqualitas est distinctio

stinctio plurium in quantitate; & dissimilitudo distinctio plurium in quantitate. De qua re satis tractavi *in Topic. Comment. cap.* 22. *&* 23. unde petantur.

Potest autem idem proportionaliter fieri in Identitate. Sic igitur aliqua dicuntur eadem genere, specie, numero, quantitate, (unde sunt paria) qualitate, (unde sunt similia) & sic in cæteris.

CAPUT IX.

De Vero.

1. *Hactenus fuit de Unitate, & ejus distinctis gradibus; sequitur de veritate.*

2. *Veritas est conformitas rei & intellectûs.*

COMMENTARIUS.

1 *Veritas cur sequatur doctrinam de uno.*

Post doctrinam Unius, agitur de Vero. Rectè quidem post illam; quia verum terminat Ens aliorsum, unde necessariò supponitur in se esse aliquid unum, quod dicitur conformabile alii. Aliâs enim non esset conformabile Ens, sed conformabilia. Et veritas non diceret conformitatem, sed conformitates.

2 *Cur præcedat doctrinam de bono?*

Rursus rectè verum anteponitur bono. Nam non est bonum, nisi quod verè est, quod est. Veluti non est bona sanitas, quæ non est vera sanitas, & non est bonum aurum, quod non est verum aurum.

3 *Ponuntur dicenda.*

Circa initium hîc statim incidit quæstio: *An Metaphysici sit agere de veritate? Posteà* agendum est de voce veritatis, *tum* quid sit veritas, & *denique* de ejus adæquatione ad Ens.

TITULUS I.

An Metaphysici sit agere de veritate?

4 Ratio dubitandi est, quòd veritas est affectio propositionis, unde poni solet in compositione & divisione intellectus. At propositionis consideratio non pertinet ad Metaphysicam.

5 Nihilominus in oppositum est, quod etiam Entia simplicia & incomplexa dicuntur vera, quomodo dicimus, verum aurum, verum hominem, &c. Posteáque talis veritas accommodari omni Enti, non solùm in genere, ut omne Ens (reale. De hoc enim agit Metaphysicus) dicatur verum Ens, sed etiam complicando veritatem cum tali specie Entis. Ut omnis homo dicatur verus homo, & omne aurum dicatur verum aurum.

Dixi: *in tali specie Entis*, hoc est unamquámque rem metiendo ex natura sua, & propriis suis essentialibus. Unde consequitur, per horum defectum, quod non est verè aurum, non esse aurum, & quod non est verus homo, id non esse hominem.

6 Ex quibus intelligitur *primò* falsum esse: quod dicitur, veritatem solùm esse affectionem propositionis.

Secundò: Veritatem convenire omni Enti, & proinde esse generalem affectionem Entis.

Unde

Unde *Tertiò* sequitur: eam doceri non posse, nisi in generali disciplina, quæ est Metaphysica.

Est autem observandum: Veritatis considerationem esse duplicem, alia est in actu signato, alia in actu exercito. 7 *Varia veritatis consideratio.*

Veritatis consideratio in actu exercito pertinet ad omnes disciplinas, quæ verè cognoscunt sua subjecta. Ita quid verè sit aurum tractat Physicus; quid verè sit virtus tractat Ethicus; quid verè sit circulus docet Mathematicus. Et ipsa etiam Metaphysica sic veritatem persequitur, in quantum tractat, quid verè sit singulare, universale, imò quid verè sit veritas ipsa.

Deinde veritas intelligitur in actu signato, hoc est, ut signetur vel definiatur quid sit veritas. Et talis consideratio, pro varia ejus significatione, pertinet ad distinctas disciplinas, quod apparebit ex sequenti titulo. 8

TITULUS II.
De Voce Veritatis.

Veritas trifariam sumitur. *Primò*, Veritas opponitur mendacio, éstque habitus moralis, de quo *Aristoteles* agit *lib.4.Ethic.* Unde talis veritas dici potest Ethica, tanquam pertinens ad Ethicam. 9 *Veritas Ethica.*

Secundò: Veritas est affectio propositionis, & opponitur falsitati. Sicque dicitur vera propositio, quæ pronunciat ut res est: Falsa quæ non conjungit vel disjungit, ut res est conjuncta vel disjuncta. Et hæc veritas est Logica & tractanda est à Logico. 10 *Veritas Logica.*

Tertiò: Veritas est transcendentalis & Metaphysica, quæ convenit omni Enti: quæ quid differat à veritate aliter sumptâ, ex his & priori articulo, quantum ad significationem vocis satis est, intelligitur. De re ipsa autem mox erit. 11 *Veritas Metaphysica.*

TITULUS. III.
Quid sit veritas transcendentalis?

Rem hanc valdè intricatam fecerunt multæ opiniones, fiet tamen, ut spero, doctrina hæc facilis, partim ex generali doctrina affectionum Entis, partim ex seqq. 12

Ergo 1. *Veritas Entis debet in adæquatâ suâ significatione implicare Entitatem ipsam:* Sicut & unitas non erat solùm indivisio, sed ipsa Entitas indivisa. Sicut misericordia Dei non est habitudo Dei ad actus miserendi, sed est ipsa divina essentia, sumpta cum hoc respectu, idémque in cæteris attributis divinis est propter realem identitatem Dei & divinorum attributorum. 13

Ita autem apparet, quia attributa ista sunt realia. At non habent Entitatem vel realitatem, ultra Entitatem subjecti, ut mox probabitur. Ergo realitatem habent implicando ipsam Entitatem subjecti. 14

2. *Veritas non potest significare peculiarem Entitatem, quam superaddat Entitati subjecti;* quomodo calor in igne significat novam Entitatem (qualitatis scilicet) in igne, aut doctrina in anima. 15

Id patet per generalem rationem superiùs factam, de affectionibus in genere, quia si id esset, tum veritas faceret compositionem in Ente, eam scilicet, quæ est ex subjecto & accidente, sicut ignis est compositus ex esse suo & suo calore, & anima ex esse suo & sua doctrina. At absurdum id est. Nam etiam de simplicissi- 16 *Veritas Enti nihil reale addit.*

mo

mo dicitur, quod sit aliquid verum, quod non diceretur sine repugnantia, si veritas faceret compositionem in eo cui ipsa convenit.

17 Speciatim autem idem probari potest quia præscindendo ab omni addito ad essentiam auri, adhuc dicitur esse verè essentia auri. Ergo veritas non potest consistere in aliquo addito. 18 Sequitúrque ex hoc specialiter, quòd veritas non superaddat Enti aliquam Entitatem, sive ea sit per modum absoluti, sive ad modum relativi. A remotione enim generis ad remotionem singulaum specierum valet consequentia.

19 3. *Veritas non potest significare solùm relationem rationis, qualiscunque hæc sit, si accuratè loquamur.* Cur hoc adjiciam in sequentibus apparebit.

20 Apparet autem, quia relatio rationis est, sicut & alia Entia rationis, aliquid fictum. At veritas negat hanc ipsam fictionem. Non igitur potest compleri veritas per relationem rationis.

21 4. *Veritas non potest significare solùm denominationem extrinsecam.* Ita apparet, quia denominationes extrinsecæ, ut ipsum nomen importat, sumuntur ab aliquo extrinseco. At affectiones scibiles, quia proprietates sunt, sunt sumendæ ab ipsa essentia subjecti, ut per eam demonstrari possint. Unde repugnat esse aliquid affectionem propriam, & tamen in totum sumi ab extrinseco. Veluti affectio rei propria nullius rei potest esse, esse cognitum, vel visum; quia hæ denominationes non sumuntur secundum essentiam subjecti, sed ab alio. Veluti, parieti aut lapidi conveniunt hæ denominationes ab intellectu hominis, aut visu animalis, sumptæ.

Summatim declaratur quid sit veritas?

22 5. Summatim igitur dicendo: quid verè sit veritas, potest id fieri ex duobus capitibus.

23 *Primò* veritas potest explicari negativè, quod & fecit *Aureolus apud Capreol.* 1. *d.* 13. *q.* 3. ut refert *Suarez disput.* 8. *s.* 7. *num.* 17. Sic igitur veritas est nihil aliud quàm essentia, ut carens fictione, vel non habens solùm apparentiam. Veluti, id verè *Petrus* est, & id verè homo est, quod non est fictus, vel solùm apparens *Petrus* vel homo. Unde veritas, ut infert *Suarez d. l.* sic explicanda est, per principia rei intrinseca, ut verus homo dicatur, qui essentialibus principiis hominis constat, in quo supra Entitatem nihil additur, nisi negatio fictionis & apparentiæ. Sicut unitas in superioribus significabat Entitatem ut indivisam, hoc est, cum negatione divisionis vel multitudinis: Ita veritas nunc significat Entitatem, cum negatione fictionis & apparentiæ. Atque in hoc modo declarandi veritatem nihil incommodi video.

Veritas explicatur per negationem?

24 *Secundò*: Et id quidem communiter, declaratur veritas per conformitatem ad intellectum, & hinc etiam sumpta est in theorematibus relata veritatis definitio.

Aliter declaratur per respectum.

Sed quid est, rem conformem esse intellectui? *Respondeo*: dicitur id nihil esse aliud, quàm rem esse talem, qualis secundùm essentiam suam intelligitur, vel intelligi solet aut potest. Inde igitur aurum verum esse, est nihil aliud, quàm aurum tale esse, quale secundum sua principia essentialia esse intelligitur. Et verè est corpus, quod est tale, quale juxta essentialia principia corporis intelligi solet.

Ad quem intellectum sumatur conformitas, quam significat veritas?

25 Cæterùm intellectus, ad quem sumitur ista rei conformitas, est tum creatus,

tum

tum increatus. Increatus quidem primò, creatus autem secundariò, quantum in hoc aliqualiter divini intellectus perfectio relucet. Nulla enim res est, quæ ab intellectu creato præsertim gratiosè, aut glorioſè illuminato, non possit, ut verè est, cognosci.

Utrinque igitur veritas est nihil aliud, quàm conformitas rei ad intellectum divinum & creatum, hoc est, res dicitur vera, quæ est talis, qualis à Deo, vel Angelis aut hominibus esse in tali essentia intelligitur vel intelligi potest, veluti aurum verum est, **daß Gott vnd Mensch vor Golt ertennet**, quomodo linguâ nostrâ loqui solemus. 26

Qualis sit illa conformitas?

Atque hinc tria sequuntur. 1. Illam conformitatem non necessariò esse actualem, sed sufficere, si sit aptitudinalis: quia etsi divinus intellectus ipso actu cognoscat res, tamen non est id de intellectu creato, unde hoc respectu est dicendum: veritatem esse essentiam, non ut est actu intellecta, sed saltem ut est intelligibilis. 27 *Conformitas aptitudinalis.*

2. Sequitur: quod illa conformitas non sit nunc intelligenda in re ad intellectum, per modum mensurati & mensuræ, sed solùm per modum cognoscentis & cogniti. Nam etiam Deus ipse à suo intellectu est intelligibilis, & sic verè dicitur Deus, quod ab intellectu divino intelligitur esse Deus, unde sic Deus esset res mensurata per suum intellectum. At mensuratum dici, est nomen imperfectionis. 28 *Non est per modum mensuræ & mensurati.*

Sistendum est igitur, in declaranda ista conformitate, simpliciter in ratione cognoscentis & cogniti. Confer *Fonsecam 4. Metaph. cap. 2. s. 9.* ubi cùm conformitatem hanc exposuisset per modum mensuræ & mensurati, agnoscit tamen, non satis benè Deum posse aliquid mensuratum dici.

3. Sequitur: sic loquendo de veritate, posse dici, eam Entitati superaddere qualemcunque relationem rationis. Neque enim occurrit nomen, quo meliùs explicemus nomen conformitatis. 29 *Veritatem addere relationem.*

Summatim ex dictis: *veritas est nihil aliud, quàm* vel *essentia carens fictione*, vel, *essentialis, qualis sub tali Ente à Deo & creato intellectu intelligitur.* 30

TITULUS IV.

An veritas sit adæquata Enti, & cur?

Omne Ens esse verum, apparet, quia omne Ens tale est, ut intelligi possit ab aliquo intellectu, præsertim divino. At essentia in quantum ipsa est conformabilis ad aliquem intellectum, dicitur vera. Et apparet porrò; quòd si esset aliquid Ens in se falsum, id non posset gignere, nisi difformem sui conceptum, cùm intelligitur. At inde consequitur imperfectio omnis intellectus. Proculdubio enim imperfectio est, rem non posse apprehendere ut est. At hoc saltem absurdum est de intellectu divino, in eum cadere talem imperfectionem. Ad istum tamen principaliter æstimatur veritas, ut dictum est. 31

2. Rursus etiam, *Omne verum esse Ens*, apparet, quia veritas, ut *in artic. 3. propos. 1.* deductum est, debet implicare Entitatem. At quod Entitatem habet, id utique Ens est. Omne igitur verum est Ens. 32

Sic igitur relinquitur adæquatio veritatis ad Ens, quia omne Ens est verum, & omne verum est Ens. 33

Proponuntur

Proponuntur objectiones.

34 Sed in oppositum est, 1. quod etiam non Entia dicuntur vera, quomodo dicere possumus, *verè cæcum*. Sic & Entibus rationis tribuitur veritas, veluti cùm dicimus, aliquid verè esse propositionem, vel syllogismum, id quod repugnantiam includit, verè esse Chimæram vel non-Ens. Unde relinquitur non omne verum esse Ens, sed dari aliquid verum, quod sit non-Ens, vel Ens rationis.

2. Multa Entia realia dicuntur falsa, veluti, cùm dicimus, *falsum aurum; falsum argentum, falsum Deum, &c.*

Objectionum Solutiones.

35 *Privationibus & aliis Entibus rationis quomodo tribuatur veritas?*

Ad harum *primam* objectionem dicendum est: Entia rationis (sub quibus etiam sunt privationes) dici Entia, per analogiam sive similitudinem ad Entia realia. Unde rursus, sicut in nomine Entis faciunt, ita fiunt etiam quasi similæ Entium realium, in applicandis sibi proprietatibus eorum; ut hæc dicantur aliquid unum, singulare, universale, verum, & sic deinceps in aliis.

Hæc tamen omnia his applicantur, non secundùm eam rationem, secundùm quam ea prædicantur de aliis, sed secundùm rationem similem solùm.

36 Quantum ad veritatem attinet, facilè patet. Nam veritas, ut eam declaravimus in Ente, declaratur per negationem fictionis, seu quod non habet essentiam per fictionem intellectus. Ergo ad hunc modum Entia rationis non possunt vera dici, quia quamcunque Entitatem attribuerimus iis, hanc non habent ante intellectus operationem, sed post eam. Idque est etiam in privationibus, quæ dicuntur esse ficta Entia, vel Entia rationis, non hoc sensu, quasi nemo, v. g. sit cæcus, nisi per operationem mentis, sed hoc sensu, quod cæcitas, quæ revera solùm negatio est essentiæ, non sit Ens, nisi per operationem mentis.

37 Deinde, declarabatur veritas in Ente, non per solam conformitatem, sed erat idem quod ipsa Entitas conformis ad intellectum. At in Entibus rationis non est Entitas, nisi secundum ambiguitatem vocis, sicut scilicet imago *Barbarossæ* dicitur *Barbarossa*, aut sicut radix plantæ os dicitur. Unde consequitur clarè & evidenter, quod cùm veritas tribuitur Entibus fictis, sive Entibus rationis, etiam non sit intelligenda, sic nisi per ambiguitatem, ut hæc vera dicantur, quia qualitercunque assimilantur in hoc Entibus realibus, quod ea ipsa intelligi possint. Indicium hujus rei est & illud, quod non solent ferè generali nomine dici vera, sed solùm speciali. Veluti cæcitas non dicitur *verè Ens*, sed solum dicitur *verè cæcitas*, aut privatio. Ubi sicut cæcitatis esse consistit solùm in defectu, ita & ejus veritas.

38 Unde statim apparet hanc veritatem non esse ejusdem rationis cum Entibus realibus quorum veritas erat ipsa essentia conformis, &c. ut dictum est. Propositio non dicitur verè Ens, sed verè dicitur propositio, & sic in aliis. Esto autem, ut applicetur veritas qualicunque modo ad Ens rationis, ut priori discursu dictum est, nihilominus hinc non sequitur, veritatem non esse adæquatam affectionem Entis. Nam ut ex eodem discursu relinquitur, veritas dicitur solùm de Entibus rationis, & Entibus realibus, secundum similitudinem & analogiam proportionis. At analogum proportionis per se, & sine additione stat pro famosiori significato, hoc est, principali analogato, quod ibi est veritas per attributionem ad Ens reale. Ergo rursus sequitur, sine addito, Entia non realia non posse dici vera.

39 Ad alteram autem objectionem, quâ dicebantur Entia aliqua esse falsa, sciendum est; ista falsa dici, non nisi secundum extrinsecam denominationem, & non per

per se (aliàs enim respectu cujusvis intellectûs essent falsa, quia à per se ad omni valet consequentia. At id maximè absurdum est, Aurichalcum etiam ad intellectum divinum saltem, inferre difformem à sua essentia conceptum, hoc est, talem, qui non repræsentet naturam Aurichalci, sed auri) sed per accidens. At istæ denominationes non curantur in scientia, quæ ab extrinseco sumuntur, & inprimis solùm per respectum ad particularem aliquem intellectum, alio præterea indicio, quia remoto hoc particulari respectu, ista res verè denominatur vera, nempe Aurichalcum est verè Aurichalcum: Tum etiam, quòd si tales denominationes essent reales, omnis res posset dici falsa, quia in particulari aliquo intellectu nihil repugnat aliquam rem apprehendi in conceptu difformi à sua essentia, seu etiam aliquam rem esse objectum falsæ alicujus opinionis, seu etiam rem aliquam assimilari alii, ut putetur ejus speciei esse, cujus tamen reverà non sit: Et ita relinquitur, nullum Ens falsum esse ab intrinseco. Et proinde falsitatem nullius rei esse proprietatem, atque adeò tandem remanet omne Ens esse verum, non obstantibus istis intrinsecis & accidentalibus denominationibus, quod erat principaliter concludendum. Qui de falsitate plura cupit, legat prolixam dissertationem *Suarez in Metaphys. disp.* 9.

Falsitatem non esse Entis proprietatem.

CAPUT X.

DE BONO.

1. *Fuit de Vero, sequitur de Bono.*
2. *Bonitas est conformitas rei & voluntatis.*
3. *Bonum igitur dicitur Ens in quantum tale est, ut possit terminare actionem voluntatis.*

COMMENTARIUS.

Cur verum prius sit bono in prioris cap. initio dictum est. Nunc statim ad ipsam boni considerationem venio. Ubi *primò* tractandum est de voce Boni, ejúsque distinctionibus. *Deinde* quid sit bonitas transcendentalis. *Denique* de ejus adæquatione ad Ens.

TITULUS I.

De voce Boni, indeq; aliquibus ejus divisionibus.

Bonum aliqui derivant *à boando*, quia scilicet boet, & clamet quasi, ut alios ad se alliciat: quo sensu aliqui etiam explicant τὸ καλὸν ἀγαθὸν. Aiunt enim Bonum dici καλὸν ἀπὸ τῦ καλεῖν, quia animos provocat ad se appetendum: vel ἀπὸ τῦ κηλεῖν, quia demulcet appetitum: Et ἀγαθὸν dici quasi ἄγαν ἄξιον θέας, dignum multa spectatione: vel ἄγαν ἄξιον τῦ θεῖν, valdè dignum ad quod curramus, ut refert *Cœlius Rhodig. l.* 24. *Antiq. lect. c.* 7. Et *Scalig. Exerc.* 300. *s.* 3. 2

Bonum Καλὸν καὶ ἀγαθὸν.

Aliquæ etiam hîc divisiones Boni præcognoscendæ sunt, ut intelligatur, quodnam sit Bonum, de quo Metaphysicus contemplatur. 3

Primò Bonum dividi solet *in bonum Morale, Naturale*, & *Transcendentale*, vel ut à disciplinis nomina sumamus, in bonum Ethicum, Physicum, & Metaphysicum, 4.

Bonum Ethicum.

cum. *Bonum Ethicum* (ampliando terminum, ut comprehendat etiam Bonitatem de qua Theologi loquuntur ex doctrina Legis & Evangelii) est nihil aliud quàm virtus. Indéque cùm sic homo bonus dicitur, nihil aliud est homo bonus, quàm homo virtute præditus. Unde apparet, hoc bonum non adæquari homini, multóque minùs Enti. Sunt enim sic aliqui homines non boni, sed mali, hoc est, vitiis præditi. Et summatim extra naturam intellectualem non datur talis bonitas. Nec possunt hoc modo loquendi, lapis, planta, bestia, &c. dici bona. Atque ex his sequitur, de tali bonitate agere, non pertinere ad Metaphysicum. Metaphysica enim, quia est generalis disciplina, agit solùm de generalibus & communissimis attributis Entium.

5. *Physicum.*

Bonum Physicum est nihil aliud, quàm congruentia naturæ. Vel ut *Scalig. defens exerc. 307. s. 27.* Bonitas, *inquit*, naturæ, est perfectio cujusque Entis quâ tale est, producta ex iis, quæ requiruntur ad finem illius Entis. Atque ita bonus v. g. dicitur homo, qui talis est, ut possit assequi fines suos, veluti qui potest audire, loqui, generare, &c. Sic aqua pisci bona est, & pyrausta ignis, ad vivendum ibi; At homini non est bona. Ex quo apparet hanc bonitatem etiam non adæquari Enti, & proinde non esse considerationis Metaphysicæ.

6. *Transcendens.*

Alia igitur est bonitas transcendentalis, quæ convenit omni Enti, & hæc pertinet ad Metaphysicam, quam posteà considerabimus.

7 *Bonum verum vel apparens.*

2. Bonum est vel apparenter (φαινομένως) bonum; vel reverà (ὄντως) bonum. *lib. 2. Phys. c. 3. & l. 3. Eth. c. 6.* Ubi bonum apparens non pertinet ad hanc considerationem. Nam bonitas præsupponit veritatem, ut suprà dictum est, indéque non dicitur bona sanitas, quæ non est vera sanitas. Veritas autem dicit carentiam fictionis, & opponitur nudæ apparentiæ.

8 *Bonum corporis, fortunæ, & animæ.*

3. *Plato l. 3. de ll.* & *Aristoteles 1. Magn. Moral. c. 3. & 1. Rhetor. ad Theodect. c. 5.* dividunt bonum, in bonum corporis, quale quid est sanitas; & bonum animæ, quale quid est doctrina; & bonum fortunæ, sive exterius, quale quid sunt honor, fama, divitiæ. In hac angustia nunc non sumitur bonum. Loquitur autem divisio ista solùm de bono hominis, sive de bono humano.

9 *Bonum honorabile, vel laudabile.*

4. Eodem modo de bono humano, eóque nondum omni intelligendum est, quòd *Aristoteles* distinxit bonum, in bonum honorabile & laudabile, loquens de beatitudine, *lib. 1. Eth. c. 12.* ubi *laudabile* bonum vocatur, cujus bonitas destinatur ad aliud, unde subjungit *Aristoteles* rerum præstantissimarum non esse laudem. *Honorabile* igitur bonum est, quod (non laudamus, sed) tanquam divinius & melius quiddam suspicimus, & in rerum beatissimarum numero ponimus. Ergò bonum laudabile est virtus. Bonum autem honorabile est Beatitudo, vel summum bonum.

10 *Bonum utile, vel fruibile.*

5. Rursus de bono humano intelligendum est, quod *Augustinus lib. 1. de doct. Christ. cap. 3. & seqq.* distinguit bonum in fruibile, & utile. Ubi bonum hominis *fruibile* est, cui amore suo inhæret, propter seipsum, quale bonum hominis est Deus. *Uti* verò homo dicitur eo bono, quod refert ad obtinendum illud, quo fruendum est, quomodo omnibus, quæ in mundo sunt, utimur, non fruimur. Alias etiam significationes juxta hanc distinctionem tradit *Augustinus in seqq. cap.* Confer & *Lombard. 1. d. 1.*

11 *Bonum honestum.*

6. Itidem de bono humano primùm tradita est divisio boni, in bonum honestum, delectabile, & utile, quam *Thomas 1. p. q. 5. a. 6. & 2. 2. q. 145. a. 3.* habet, & sumi

sumi solet ex *Arist. lib. 2. Ethic. cap. 3. Cicerone lib. 5. Tuscul. qq.* & *Ambr. lib. 1. offic. c. 9. 10.* *stum, delectabile vel utile.*

Per honestum autem bonum tum non intelligitur illud quod honoratum est, seu, ut specialiter honestum vocatur, quod rectæ rationi congruit: sed summatim, quod vel rectæ rationi congruit, vel etiam, secluso rectæ rationis dictamine, congruum est naturæ, eámque perficit, id honestum dicitur. Hoc est honestum comprehendit ibi & honestum morale, & naturale. Unde porrò extenditur illud honestum ad operationem & ad habitum, & ad objectum hujus actionis & habitûs, quæ honesta denominantur.

Bonum autem delectabile vocatur, quòd quietat & sistit appetitum, per amicam complacentiam in tali actu vel objecto. Comprehenditur enim sub bono delectabili & delectationis actus, & objectum delectabile. 12

Bonum autem utile dicitur, quòd destinatur ad acquirendum bonum honestum, vel delectabile.

Cæterùm hæc divisio non est intelligenda de istis bonis materialiter, sed formaliter. Nam in materia, sive re subsstrata, possunt singula illa genera bonorum convenire, ut una eadémque res sit, quæ sit & honesta, & similiter delectabilis, & rursus utilis ad aliud bonum. Differunt igitur solùm formaliter. Nempe honestum qua tale non est delectabile, quia delectabile bonum implicat delectationem, ad quam honestum, ut sic, est indifferens.

Idémque est de honesto in comparatione ad utile. Nam hoc destinatur ad aliud bonum, ad quam destinationem, bonum honestum, ut sic, etiam est indifferens.

Et rursus sic formaliter distinguuntur, utile & delectabile. Nam delectabile etiam est indifferens, an destinetur ad bonum aliud, an non. Datur enim bonum ultimò delectabile, vel quòd delectat nostram voluntatem ultimò, sine destinatione ad majus, vel ulterius bonum, quale quid est Deus.

Dixi autem suprà, primùm traditam esse hanc distinctionem de bono humano. Nam deinceps divisio est ampliata ad bonum quodvis in communi, quod exposuit *Suarez in Met. disp. 10. s. 2. num. 26.* quæ tamen extensio satis est contorta. 13

7. Aliæ divisiones boni fiunt secundùm divisionem Entium. Et illæ consequenter exhauriunt bonum transcendens. 14 *Adæquatæ bonì divisiones.*

Aug. l. 2. de lib. Arb. c. 19. & de cog. vere vitæ c. 7. ait, bonorum esse quatuor genera: Existentium, viventium, sentientium, & intelligentium.

Item *in Psal. 134. & lib. 8. de Trin. c. 3.* dividit bonum in id, quod est bonum per se, & quod est bonum per participationem, quorum hoc est bonum creatum, illud increatum. Inter hæc autem non datur medium.

Ejusdem sensus est, quod bonum dividitur in bonum simpliciter (*ἁπλῶς ἀγαθὸν*,) & bonum secundùm quid, ubi intelligitur per hoc, bonum creatum. Dicitur autem creatum bonum, secundùm quid bonum, non quasi res creata sit aliquid malum, aut quod non sit bonum simpliciter, hoc est, sine additamento: sed solùm ad significandam eminentiam bonitatis in Deo. Et sic solus Deus dicitur bonus, *Mat. 19. Luc. 18. & Marc. 10.* Solus, inquam, Deus bonus est: per exclusivam non removendo totum prædicatum, quasi creaturæ nullatenus sint bonæ, sed tantùm removendo excellentiam bonitatis ab aliis. *Sic Chrys. homil. 64. in Matth.* hominem nullum esse bonum annuit Christus, inquit, nec tamen omninò humanum genus bonitate privatum affirmat, sed *comparatione* divinæ bonitatis, nemi- 15 *Quomodo bonum creatum dicatur bonum secundùm quid?*

nem bonum asserit. Et patet. Nam aliàs omnia à Deo creata dicuntur bona, *Gen. 1. & Matth. 12.* dicitur Bonus homo de bono thesauro, &c. Ad quæ loca egregiè ait *Augustinus Epist. 54. ad Macedon.* Non est sibi in his contraria locutus, inquit, Deus ergò solus singulariter bonus est, & hoc amittere non potest. Nullius enim boni participatione bonus est, quoniam bonum, quo bonus est, est à seipso. Homines autem, quos Deus bonos dicit, sunt tales ex participatione gratiæ, cùm alios malos vocet propter vitia.

26 Unde videri etiam potest, bonitatem, quæ ascribitur soli Deo, & removetur ab hominibus, intelligendam esse, non de bonitate transcendente, sed de ea, cui vitium opponitur, hoc est de bonitate Morali.

27 Ad eandem amplitudinem pertinet boni divisio, quâ per decem prædicamenta bonum dividitur ab *Aristot. l. 1. Eth. c. 6.*

Ex quibus distinctionibus & divisionibus hoc relinquitur, quod eam bonitatem debeat considerare Metaphysicus, quæ non est restricta ad peculiare genus Entis, sed secundùm quam omnia Entia, quæcunque sunt, dicuntur bona esse.

18 *Bonum dupliciter sumitur.*

Estque supra hæc animadvertendum: vocem *Boni* sumi dupliciter. 1. absolutè. Estque tum bonum idem quod perfectum. Estque sic res bona, in quantum non deest ei quicquam eorum, quæ ad essentiam illius faciunt. Vulgò dicitur *bonum in se*. Hæc ratio boni in præsentia à nobis non consideratur, sed considerabitur sub nomine perfectionis in seq. capite. 2. Sumitur relativè, atque adeò hoc bonum est quod vulgò *bonum alteri* dicitur. Et illud nunc consideramus. Distinctionem eandem tradidit *Arist. 3. Top. c. 1.*

TITULUS II.

In quo declaratur quid sit bonitas transcendentalis?

29 Sub hoc titulo de duobus videndum est: *Primò* removendæ sunt aliorum opiniones, disputando, quid non sit bonitas transcendentalis? *Deinde* declaranda est sententia propria.

ARTICULUS. I.

Quid non sit Bonitas transcendentalis?

20 Hanc rem, pro varietate opinionum, complectar distinctis propositionibus, sicut & priùs factum in aliis attributis Entis.

Bonitas non differt re ab essentia.

21 1. *Bonitas Transcendentalis non est aliquid re distinctum ab ipsa Entitate, quæ bona denominatur.* Ita apparet per rationem, in genere, & in specie factam, de attributis Entium, quia si in ulla affectione Entis id esset, tum in subjecto suo (Ente) faceret realem compositionem. At id absurdum est, quia sic Deus etiam compositus esset, quia etiam denominatur bonus. Patet consequentia, quia quod convenit bono, quâ tale, debet etiam omni bono convenire. Nam *τὸ quatenus* includit τὸ de omni, apud *Aristot. 1. post. c. 4.*

22 Unde etiam à posteriori sumitur argumentum pro eadem sententia. Nam si de facto repugnat dari aliquod Ens, in quo sit ejus bonitas realiter distincta ab eo, (ut est in Deo:) Ergò Ens ut sic non potest dici bonum, sumptâ denominatione ab aliquo realiter distincto ab ipsa Entitate. Nam conditio repugnans speciei, (latè vel strictè dictæ) non debet convenire generi, quia hoc totum in specie includitur, quod in ipso est.

Bonitatem

Bonitatem non esse qualitatem.

Atque hinc sequitur: Bonitatem Transcendentalem, quâ communiter omnia bona dicuntur, non esse qualitatem, ut aliquos opinatos refert *Soncinas* 4. *Metaph.* q.19. & novissimè censet *Timplerus lib.* 4. *Metaph. c.9.q.6.& 2.* 23

In contrarium hîc est communis sententia, quæ confirmatur 1. argumentis modò factis ad primam propositionem.

Deinde idem patet, quia sic bonitas non maneret Transcendens, quia reverà esset infra prædicamenta, quod repugnat Transcendenti. Patet tamen, ex ipso modo prædicandi, quia hinc dicitur; Bonitas est qualitas. At in prædicatione quidditativa prædicatum est latius (vel æquè latum, nunquam angustius) subjecto. Unde relinquitur: qualitatem esse aliquid latius, vel communius, quàm sit Bonitas. Quæ vel ipso sono verborum falsa sunt, & repugnant hypothesibus & tractationi *Timpleri*, qui de bonitate agit inter Transcendentia, & non sub prædicamento qualitatis. 24

3. Efficacissimè patet, quòd Bonitas sit aliquid latius quàm qualitas, quòd ipsa qualitas bonum quid, & substantia dicitur bonum quid, & utrobique est ratio bonitatis eadem. Ergò signum est bonitatem esse attributum commune, adeóque latius quàm sit substantia vel qualitas, & sic in cæteris. 25

Denique patet, quòd aliquibus convenit bonitas, quibus non convenit qualitas. Ita apparet 1. in Deo, qui bonus est sine qualitate. 2. In substantia, in quantum ea concipitur in esse proprio, quod insinuatur per definitionem ejus, remotis omnibus accidentibus. Veluti homo remotis accidentibus, sumptus secundùm esse humanum, est aliquid bonum. Nam est Ens verè productum à Deo. At repugnat aliquid produci à Deo sine communicatione bonitatis, quia nunquam agens agit, etiam in rebus creatis, citra intuitum bonitatis in re producibili, quæ moveat agens ad agendum. At in puro suo esse sumptus homo non includit qualitatem, ut facta est hypothesis & facilè admittitur. Apparet igitur hominem, (& idem est de aliis) in puro suo esse, esse aliquid bonum, & tamen in eo non includi qualitatem, & proinde bonitatem non esse qualitatem. Sic *August. lib.* 1. *de Doctr. Christ.* c.32. *In quantum sumus, boni sumus.* Ex quo dicto rectè concluſit *Thom.* 1. *p.* q.57. a.1. Bonitatem & essentiam non realiter differre.

Unum hîc *objici* potest, quod necessariò explicandum est: Quomodo solus Deus dicatur bonus per essentiam, si omnia Entia sint bona, per hoc, quod habent essentiam, & non per qualitatem. 26

2. *Quomodo solus Deus dicatur bonus secundùm essentiam?*

Respondeo 1. loquendo de bonitate Transcendentali, proculdubiò omnia Entia sunt bona per essentiam. Nam ut probatum est, ipsum esse humanum, præciso omni extraneo, est aliquid bonum. Unde Homo hoc ipso, quia habet esse humanum, est aliquid bonum, & proinde per suum esse est aliquid bonum. Et idem est in cæteris. 27

Solus igitur Deus vocatur bonus per essentiam, quòd nullius generis bonitas ei convenit, quæ sit distincta ab illius essentia, id quod non est in rebus creatis. Nam Homo v. g. bonus dicitur, bonitate morali, quæ non est ejus essentia, sed qualitas, unde Homo sic non est bonus per essentiam suam, sed per aliquid illi extraneum, nempe qualitatem: *Deinde Thomas* 1. *p.* q.6. Deum esse bonum per essentiam, explicat, per complexionem omnis perfectionis, quod nulla ei, quod bonum per essentiam dicitur, conveniat per extrinsecum. Sic igitur solus Deus est

bonus per essentiam, alia autem sunt bona per participationem.

Bonitatem non esse relationem rationis.

28 3. Bonitas Transcendentalis, non est sola relatio rationis. Ita tenendum est contra *Fonsecam lib. 4. Metaphys. cap. 2. q. 6. s. 4. 5.* Apparet: quia relationes rationis sunt Entia rationis. At hæc præcisâ operatione mentis nihil sunt. Quis autem dicet, res non esse bonas nisi per operationem intellectûs. Conatur *Fonseca d. q. 6. s. 9.* se hinc extricare, dicendo nonnullas relationes rationis, præcisâ intellectûs operatione, rebus convenire. Sed manifesta est repugnantia in adjecto, esse relationem rationis, adeóque Ens rationis, & tamen non dependere à ratione, ut contra *Fonsecam*, quanquam suppresso nomine, disputat etiam *Suarez disp. 10. s. 1. num. 4.*

Bonitatem non significare negationem, nec bonum, idem esse quod perfectum.

29 *Bonitas non est idem quod perfectio.*

4. *Bonitas non addit Entitati negationem.* Ita sentiunt in contrarium illi, qui aiunt bonitatem esse idem quod perfectionem. Perfectum enim dicitur cui nihil deest. Et ita completur ejus significatio per negationem. Et hæc sententia videtur sequi ex eo, quòd perfectio convenit omni Enti. Et proinde perfectum connumerandum est transcendentibus. At perfectio nullibi significatur, nisi per bonitatem. Ergò bonitas significabit perfectionem, & proinde negationem. Coincidit hue, quòd vulgò, bonum & perfectum dicuntur idem.

30 Nihilominus hæc sententia non est admittenda. Nam reverà in re duo sunt: carere defectu, & esse appetibile, & utrumque horum convenit omni Enti. Duæ igitur debent esse affectiones Entis, quibus ista divisim significentur. Unde si bonitas significet carentiam defectûs, non relictum est nomen, inter transcendentales affectiones, pro significanda appetibilitate, quæ non minus debet esse affectio Entis, ac intelligibilitas, quæ significatur per verum.

31 *Boni & perfecti distinctio.*

Atque ita hinc ea partienda sunt, ut *nihil deesse* Enti, significetur per perfectionem: Appetibilitas autem significetur per bonum.

32 *Bonum & perfectum quatenus idem?*

Atque hinc infero: in vulgato numero Transcendentium malè omissum esse perfectum, quod *seq. cap.* clarius apparebit. *Bonum* autem *& perfectum idem sunt:* non sumendo bonum in omni latitudine significationis suæ, sed in quantum bonum dicitur, quod est bonum in se, de quo prius dictum. Perfectio, inquit *Suarez, disp. 10. s. 3. num. 4.* & bonitas, quâ res in se bona dicitur, idem sunt. Bonitas autem Transcendentalis est, secundùm quam res est bona in respectu ad aliud, ut fatetur etiam *Suarez in Met. disp. 10. s. 1. n. 13.*

Bonitatem non esse in sola denominatione extrinsecâ?

33 5. *Bonitas non consistit in sola denominatione extrinseca.* Ita patet, quia omnia attributa propria demonstranda sunt per essentiam subjecti, & proinde sic sunt intrinseca. Unde repugnat, Bonitatem esse proprietatem Entis, & tamen eam consistere in denominatione extrinseca. Et hinc in specie negat *Suarez disp. 10. s. 2. num. 23. & disp. 24. s. 6. n. 6.* quod utile est, dici bonum, quia ordinatur ad finem, qui bonus est. Et rursus *disp. 10. s. 3. n. 8.* rectè infert, creaturas non posse dici bonas bonitate divinâ. Habent enim creaturæ suum esse, & per hoc movent agentia, cùm sint in potestate, ut ab istis actuentur & producantur. At ista motio non potest esse in agente, ab objecto possibili, nisi per apprehensionem boni in illo, ut ex doctrina finis apparet.

Nec:

Nectit fortaſsè *Suarez* inſidias iſtâ diſputatione doctrinæ noſtræ de juſtificatione, ubi docemus hominem dici juſtum (quod eſt nomen bonitatis) extrinſecâ denominatione, hoc eſt, per imputationem juſtitiæ Chriſti; ſed longè aliud eſt loqui de hac juſtitia, quæ proprietas non eſt; & de bonitate Tranſcendentali, quæ eſt proprietas, & per hoc ab intrinſeco Enti convenire debet, ut probatum eſt. 34

Nunc rejectis opinionibus variis de conceptu bonitatis propria ſententia declaranda eſt.

ARTICULUS II.

Quid ſit bonitas Tranſcendentalis?

Hoc dico 1. ***Bonitatem Tranſcendentalem implicare ipſam Entitatem,*** ſicut de cæteris Tranſcendentalibus dictum. Nam ſi id non eſſet, bonitas reverà nihil eſſet, quæ præter Entitatem ſubjecti (quod hîc eſt Ens reale communiſſimè ſumptum) non poteſt ſignificare novam Entitatem vel relationem, ut probatum eſt in præcedentibus. 35

2. ***Bonitas addit aliquid Entitati.*** Ita apparet, quia ſi bonum ſimpliciter eſſet idem quod Ens, tum fieret ταυτολογία cùm dicitur, Ens eſſe bonum, hoc eſt, Ens eſſe Ens. Et rurſus bonitas non eſſet affectio Entis, quia ſic fierent Synonyma, ſicut res & Ens, quorum neutrum eſt alterius affectio. Et aliàs omnia attributa, quæ realiter eadem ſunt cum ſuo ſubjecto, debent illud ſubjectum ſignificare in inadæquato conceptu; ſicut miſericordia divina eſt nomen eſſentiæ divinæ, ſed non ſignificans adæquatè, quod ſignificat eſſentia divina, verùm inadæquatè, hoc eſt, ut ſumpta cum reſpectu ad actum miſerendi: Oportet igitur, ut ſit etiam aliquid, quod bonitas addat Enti, unde conceptus ejus fiat inadæquatus ad ſignificandam eſſentiam, non ſimpliciter, ſed ut ſic ſumptam. 36

3. Hoc igitur (quia non fuit novum Ens, nec negatio per priorem artic.) relinquitur ut ſit reſpectus, ſive relatio rationis. Ut hactenus dicere bonum nihil ſit aliud quàm dicere Ens cum aliquo reſpectu. 37

Sed ***quis vel ad quid eſt iſte reſpectus?*** plerique Metaphyſici hodierni deſcribunt bonitatem rei per convenientiam ad aliud. Ut bonum dicatur Ens, in quantum eſt alii conveniens, ampliando illam convenientiam ad quoſvis modos convenientiæ. 38 *Ad quid ſit reſpectus quem ſignificat bonum?*

Iſta tamen ſententia mihi non fit probabilis propterea, quòd ita malum æquè erit affectio Entis ac bonum. Nam ſæpè fit, eſſentiam Entis alicujus talem eſſe, quæ ſit conveniens huic, & diſconveniens alii. Veluti eſſentia aquæ conveniens eſt piſci, ut in ea vivit, indéque eſt bona piſci. At non minus eſt diſconveniens homini & aliis animantibus reſpirantibus, ut in ea vivant. Ergò erit aqua mala homini. Et ita Malitia æquè primò, & æquè fortiter radicabitur in eſſentia aquæ. Ergò Malitia erit attributum Entis tranſcendentale, ſicut & bonum, ut ex utroque fiat conjuncta Entis affectio, ſicut ex eodem & diverſo.

Neque obſtat quòd omne Ens bonum eſſe adhuc relinquitur, quia omne Ens eſt alicui conveniens. Nam ut ex exemplo ejuſdem & diverſi apparet, conjunctæ affectiones poſſunt in re ſubſtrata, ſive materialiter convenire. Una eadémque res v.g. homo, eſt diverſus à beſtia, & eſt etiam idem ſub aliis conditionibus. Et hinc attributa tranſcendentia Complexa non omnia ſunt in diverſas res, ſed ſufficiat, ſi ſint per diverſas rationes, ut docet *Monlorius de univerſ. c. 7. p. 464. 465.* Nam hæc 39

non possunt consistere. Pugnant enim cum adæquatione boni ad Ens, & Malitia præcisè significat privationem. Unde per utrumque sequitur; Malitiam non posse esse affectionem Entis.

Declaratur sententia Autoris.

40 Hoc ergò dimisso, declaro respectum, quem significat bonum, per ordinem ad appetitum, vel voluntatem, eo prorsùs modo, sicut veritas declarata est per ordinem ad intellectum. Unde 1. sumitur hujus rei confirmatio. Nam non magis entibus intrinseca est intelligibilitas, sive respectus ad intellectum, quàm volibilitas, sive appetibilitas. Unde si ista faciat attributum Entis, cur non faciet idem appetibilitas? Deinde nullum attributum transcendentale relinquitur, per quod iste respectus significetur, præter bonitatem. Ergò comprehendetur in bonitate.

41 Denique magna ratio hujus veritatis est in eo, quòd aliæ opiniones non potuerunt consistere. *Suarez* etiamsi noluerit ita sentire, tamen in eandem sententiam aliquando relabitur, cum disputat *disp.* 10. *s.* 3. *n.* 10. Bonitatem transcendentem potissimùm sumptam esse à bonitate honesta, quatenus omne hujusmodi bonum est per se appetibile. Sic & *Scaliger Exerc.* 307. *s.* 2. Bonitatem Transcendentalem declarat per ordinem ad voluntatem & appetitum.

Declaratur Bonitas ex doctrina de Vero.

42 Nunc potest tota hæc res illustrari per dicta de veritate, superiori capite. Igitur *Primò* Bonum significat respectum ad voluntatem divinam & humanam, Increatam quidem primò, creatam autem secundariò; in quantum in hac aliqualiter divinæ voluntatis perfectio relucet, hoc est, res est bona, in quantum est talis, ut à Deo, Angelo, vel hominibus appeti possit.

43 *Res creatæ quomodo dicantur bonæ?* Atque ita apparet 1. Res creatas esse aliquid bonum in respectu ad divinam voluntatem, quia potuerunt & possunt à Deo produci, quod non est, nisi quia intuitus est bonitatem, quam iis potuit communicare. Omne enim agens movetur ad agendum non nisi ex præcognitione boni, quod sit futurum in re producibili, ut ex doctrina finium apparet.

44 *Deus quomodo bonus?* 2. Ipse autem Deus dicitur bonus, in respectu ad suam voluntatem, sicut & verus dicitur in respectu ad suum intellectum. Ergò Deus verus est, quia tale quid est, quod divinus intellectus intelligit sub nomine Dei. Et rursus, bonus est Deus, quia tale quid est, in quo complaceat sibi voluntas divina.

45 *Appetitus complacentiæ.* Atque ad hanc rem illustrandam pertinet appetitus, quem Dd. appetitum complacentiæ vocant, qui non terminatur ad absens, sed ad præsens bonum. Quod enim præsens est, non appetitur nisi appetitu complacentiæ, quæ nihil aliud est, quàm quietatio vel sistentia in præsenti bono. Unde sic partiendo rationem boni in ordine ad diversos appetitus, dicendum est: Bonum esse, quod vel (cùm nondum sit) Deus appetere potest, ut fiat; vel in quo complacet voluntati divinæ.

46 Quòd si fortasse nomen appetitûs videtur implicare repugnantiam, ad rem præsentem, indéque appetitus complacentiæ non esse appetitus, facilè circa hoc ostendi potest, quomodo talis appetitus sit quodammodo etiam ad absens, nempe ad continuationem. Continuatio autem, ut subtiliter *Scaliger* differit ad hanc rem, *Exerc.* 307. *s.* 27. *p.* 978. est conjunctio multorum præsentium, & affluxio futurorum. Quia, quod est præsens, abit. Appetitur ergò quod abest, ut habeatur, & sit præsens. Unde apparet, appetitum, quando terminatur ad continuationem tẽ esse, terminari quodammodo ad futurum: Et hactenus appetitum complacentiæ con-

venire

venire in generali ratione appetitus. Solétque eodem sensu dici: omnia esse appetunt.

Dicam clariùs & brevius ad rem præsentem: Bonum dicitur in ordine ad divinam voluntatem, quod Deus potest velle ut fiat, vel velle, ut permaneat in esse, & in eo esse suo continuetur. 47

Atque ex his facilè est: Declarare bonum in ordine ad voluntatem creatam, quod ex prioribus sumere potest benevolus lector. 48

Secundò, sicut veritas declaratur per conformitatem actualem & aptitudinalem simul: ita nunc dicendum est; rationem boni non consistere in actuali volitione, sed saltem in aptitudinali, hoc est, ad rationem boni satis est, si res appeti possit. Quia de facto fieri potest, ut homo, verbi gratiâ, nunc non appetat aurum aliudvè. Et ut Deus non appetat, ut nunc sit individuum hoc vel istud, ista tamen bona sunt, quia appeti possunt, & divina, & humana voluntas ad ea de facto aliquando terminatur aut terminata est, quanquam hic actus præcisè ad rationem boni necessarius non sit. Nam multa sunt possibilia Entia, & proinde bona possibilia, quæ tamen nunquam fient, ut per actualem volitionem vel appetitum Deus ad illa terminetur. 49 *Bonitas non consistit in actuali volitione.*

Illud principale est, quod objicitur, quòd scilicet ratio boni prior sit, quàm appetibilitas, indeque aiunt appetibilitatem consequi ad rationem boni. Ita disertè *Fonseca* objicit *lib. 4. Metaph. c. 2. q. 7. s. 5. ad propos. 2.* & insinuat *Suarez disp. 10. Metaph. s. 1. n. 19.* 50 *Obiectio.*

Sed *respondeo* aliud esse loqui de appetitione, sive actuali appetitu, (qui etiam significari potest voce appetibilitatis, cùm talia nomina sæpè significent actus secundos) in quo non consistit ratio boni, ut dictum est, sed consequitur ad eam. Ipsa autem appetibilitas sumpta in re appetibili, à parte rei illius, nihil aliud est, quàm ejus bonitas. Et sic rem aliquam talem esse, quæ movere possit alterius appetitum, est nihil aliud, quàm eam esse bonam. Sicut ex consentiente Doctorum doctrina, rem aliquam veram esse, est nihil aliud, quam eam esse intelligibilem, hoc est aptam, quæ suæ essentiæ conformem conceptum in intellectum aliquem ingerere possit. 51 *Solvitur.*

TITULUS III.

An bonitas transcendentalis sit adæquata Enti?

Adæquatio duo requirit; *Alterum*, ut subjectum non sit latius vel angustius prædicato. *Alterum* ut prædicatum non sit latius vel angustius subjecto. Ad ostendendam igitur adæquationem, Boni & Entis, de duobus dicendum est: *An omne Ens sit bonum?* Et: *An omne bonum sit Ens?* 52

ARTICULUS I.

An omne Ens sit bonum?

Dico 1. *Omne Ens est bonum.* Ita apparet, quia omne Ens est vel creatum vel increatum. At Ens creatum est bonum. Nam hoc ipso, quia creatum est, fuit aliquando terminus divinæ operationis, ipsius scilicet creationis. At non potest Deus moveri ad aliquid creandum, quod non sit bonum. Cùm ne creaturæ quidem moveantur ad aliquid faciendum sine intuitu bonitatis in objecto vel termino operationis, nisi fortè per inordinationem & imprudentiam, in quo casu nihilominus 53 *Ostenditur Ens creatum esse bonum.*

nus non feruntur ad ista, extra speciem saltem vel apparentiam boni. Adeò non
Ens increatum. potest appetitus ferri ad id quod malum. Ens autem increatum, bonum est, quia non potest suæ ipsius voluntati displicens esse. At ista est quasi norma bonitatis, ut ex superioribus constat.

54 *Dices:* omne quidem Ens creatum fuisse bonum, tùm, cùm à Deo crearetur, ut indicat facta demonstratio; at ab ista bonitate desciviſse aliqua Entia, veluti homines & Angelos quosdam, hoc est, Dæmones: Unde relinquitur, nunc non omne Ens esse ampliùs bonum.

55 *Respondeo* 1. Bonitas transcendentalis in omnibus Entibus est ejusdem rationis, vel est talis, ut omnibus Entibus, saltem in prima creatione, convenerit, juxta illud *Genes.* 1. Vidit Deus omnia, & ecce erant (illa omnia) valdè bona. At bonitas moralis, quæ consistit in præsentia virtutum, non est talis, ut secundum eam omnia Entia dicantur bona, ea scilicet, quæ carent intellectu, ut sunt bestiæ, plantæ, lapides, metalla, elementa, &c. Non potest igitur bonitas Transcendentalis idem esse quod bonitas moralis, unde porrò sublata bonitate morali, tanquam speciali, potest remanere bonitas transcendentalis.

56 2. Desciverunt igitur homines & Angeli à bonitate morali: at retinuerunt bonitatem transcendentalem, quia manebant eædem Numero creaturæ, quæ & antea erant, unde quam bonitatem in ipsa sua Entitate (remotis accidentibus) prius habebant, necessariò retinuerunt.

Patétque id efficacissimè, quòd adhuc post lapsum illum, hominum & Angelorum *esse*, terminat aliquam Dei operationem, ut est *primò* conservatio, per quam Deus continuè influit esse, sine quo influxu ilicò redigerentur aliâs in nihilum. Implicat autem prorsus, Deum conservare id, in quo nihil boni prorsus est. 2. Est quoad homines, generatio, ad quam Deus, tanquam causa universalis concurrit, sicut propterea distinctis scripturis, Deo appropriatur hominis generatio, ut plenius probavi *comm. Top. cap.* 3. *n.* 99.

57 Inquiri solet ad hanc rem: *An relationes, & materia sint bona?* Sed hæ quæstiones mihi videntur hîc esse heterogeneæ, quia bonitas in iis intelligitur pro perfectione, ut satis clarum est, unde ex *seq. cap.* istæ quæstiones dijudicari possunt, ubi etiam constabit, quòd perfectio & bonitas differant.

Id ad hanc rem pertinet, ut disquiratur, an vitia moralia habeant Bonitatem.

ARTICULUS II.

An etiam vitia Moralia sint bona?

58 Talia sunt, avaritia, prodigalitas, injustitia, superbia, &c. Est autem quæstio ista satis intricata, & solet plerúmque à Metaphysicis hîc tractari. Quæritúrque an ea sint bona, non bonitate morali: quia sic idem esset quærere, ac, an avaritia sit bona, hoc est, virtus, quod frivolum esset; Sed de bonitate transcendentali est quæstio, an scilicet sint bona, sicut lapides, plantæ, calor, frigus, &c. sunt aliquid boni; quorum omnium bonitatem complectitur bonitas transcendens.

59 Hac in re ratio dubitandi est, quod ista vitia sint habitus, & proinde vera Entia.
Dubitandi rationes pro utraque parte. At omne Ens est bonum per superiorem propositionem. Unde relinquitur, ista (vitia scilicet) esse bona.

Rursus in oppositum est, quod vitia moralia habent difformitatem ad voluntatem

tem divinam, nec ullo modo habent conformitatem cum ea. At in hoc consistit formaliter ratio boni transcendentalis, ut suprà patuit. Bonum enim definitum est per conformitatem ad voluntatem divinam. Et porrò patet: invertendo argumentum factum ad primam propositionem *hujus artic.* Si vitia Moralia haberent Bonitatem, haberent eam vel creatam, vel increatam. Non increatam, quia hæc soli Deo convenit: Non creatam, quia Deus non est autor iniquitatis.

60 Hæc res non adeò facilis videtur, ut cognosci potest ex iis, quæ tractat hac de re *Cajetan. 1. 2. q. 18. art. 5. q. 71. art. 6. & q. 27. a. 1. & Suarez in Metaph. disp. 11. sect. 1. num. 8. seqq.*

61 *Sententia Autoris.* Ego simplicissimè existimo: optimè de natura vitii posse judicari, ex actu sive operatione, quæ est ab illo. Operatio enim est nota essentiæ. Cæterùm operatio vitiosa est Ens per aggregationem, eo modo loquendi, quo suprà *cap. 4. n. 13.* dicebamus, ex Entitate & privatione fieri Ens per accidens. Atque ita in vitio actu non solùm est Entitas, nec solùm privatio, sed utrumque concurrit, nec altero eorum ablato remanet vitiosus actus. Veluti est actio furtiva. In illa est primò motio aliqua, veluti apprehensio rei alienæ. In hac sic præcisè nondum est vitiositas, possum enim rem alienam tangere sine ullo vitio, imò rem alienam, quam alius furando, ego cùm virtute possum tangere, veluti si alii eam asservare velim, quam secus existimabam furto ablatum iri. Adeò apparet, in ista motione (quæ est in actu furtivo) præcisè non esse vitiositatem; Igitur præter istam motionem concurrit ἀταξία, sive inordinatio quædam animi, & hæc non potest non esse privatio. Cúmque in ipsa motione non constiterit ratio vitiositatis, relinquitur, eam præcisè & adæquatè consistere in hac ἀταξία, adeoque privatione. Unde summatim nunc apparet, in actu vitioso quicquid est Entitas, id omne bonum esse, malitiam autem non consistere in Entitate, sed in ejus privatione, sive dictâ ἀταξία.

Malitia vitiosi actus in quo consistat?

62 Cúmque hoc ita sit in *actu* vitioso, consequenter dicendum est necessariò, idem etiam esse in *habitu* vitioso. Ergo & hic erit Ens per aggregationem, ex privatione scilicet & Entitate. Consistétque summatim in dispositione quadam animi (quæ Entitas est,) cum inordinatione (quæ privatio est) ad objectum aliquod. Unde apparet, etiam quod in vitio est Entitas, id bonum esse: Esse autem solùm malum, ob immixtam in illa Entitate privationem.

63 Ex quibus tamen & hoc relinquitur: absolutè & in totum dici non posse, vitium esse bonum, (bonitate Transcendentali) quia implicat in adæquata sua ratione ἀταξίαν, quæ est voluntati divinæ difformis, adeoque mala: Sicut neque in oppositum, vitium in totum potest dici malum, (malitiâ, si qua esset, Transcendentali) quia implicat in adæquata sua ratione Entitatem, & consequenter, aliquam bonitatem transcendentalem.

ARTICULUS III.

An omne bonum sit Ens?

64 Nunc venio ad alteram propositionem hujus principalis quæstionis de adæquatione boni ad Ens. Igitur.

II. Dico. *Omne bonum esse Ens.* Ita apparet, partim ex generali doctrina de affectionibus Entis, partim ex dictis *Tit. 2. art. 2. hujus cap. propos. 1.* Ex quibus manifestum est: bonitatem implicare Entitatem, solùm cum connotatione alicujus respectûs. Hinc igitur adæquatè explicando, quid sit bonum, est nihil aliud ibi

Bonum,

Bonum, quàm Ens divinæ voluntati conforme. At Ens divinæ voluntati conforme, proculdubio est Ens. Per regulam *A conjunctis, &c.* Non potest igitur quicquam verè bonum dici, quod non sit Ens.

Objectiones.

65 Objicitur: quòd etiam negationes sint bonæ, & privationes. Nam hæ possunt esse finis. At finis & bonum idem sunt. Ita Scandalizanti pueros, melius esset, si nunquam natus esset, *Matth.* 18. Ubi ipsum *non esse* dicitur bonum, præ ipso esse. *Deinde* idem est in Entibus rationis aliis, sic dicimus Bonus Syllogismus, &c.

Objectionum Solutiones.

66 *Bonitas quatenus tribuatur Entibus rationis.*

Respondeo *Primò* in genere. Ea quæ non sunt Entia realia, (sive sint negationes, sive aliàs Entia rationis) dici bona, sicut eadem suprà dicebantur vera, quod ibi solum erat per *ἀναλογίαν*, sicut & talia dicuntur Entia per *ἀναλογίαν*. Quódque ita sit in bonitate apparet, quia Entia realia verè sunt bona. At Entia rationis solùm finguntur esse bona, hoc ipso quia finguntur etiam esse Entia, & citra fictionem (hoc ipso, quia sunt Entia rationis) non habent Entitatem.

Unde nec citra fictionem, vel operationem mentis habent bonitatem. Atque ita fit, ut Bonitas, quæ tanquam analogum proportionis dicitur de bonitate Entium realium, & de bonitate Entium rationis, de hac dicatur per posterius: At, in tali genere, Analogum per se positum stat pro suo principali analogato: unde relinquitur sine omni additione, generaliter, rectè dici omne bonum esse Ens, (reale) sicut rectè dicitur, omne ridens esse hominem, etsi per analogiam proportionis, etiam pratum dicatur ridens.

67 Rursus ex iisdem relinquitur: quòd Metaphysicus non debeat agere de omni Bonitate in communi, prout præscindit à bonitate realium Entium, & Entium rationis, quia analogum proportionis non postulat sibi generalem doctrinam, sed satis est, si declaretur in principali analogato, unde factâ proportione, facilè sibi posterius analogatum sumit, quantum ei congruit ex altero analogato. Ita Physici non agunt de ore quod communiter se habeat ad os animalis & radicem plantæ, nec de risu, qui communiter se habet ad hominem & pratum. Eodem igitur modo dicendum est de bonitate.

68 *Privationes quomodo fines & bonæ sint?*

Nunc specialiter respondeo *ad primum.* Privationes possunt esse fines, nec tamen propterea eis convenit Bonitas Transcendens. Nam ad rationem finis perinde est, an habeat Bonitatem veram, an apparentem. Vide *in comm. Top. c. 6. n. 33.* At bonitas apparens excluditur in bonitate transcendente. Vide suprà *hoc caput tit. 1. dist. 2.* Deinde privationes dicuntur Bonæ, non quia in se habent bonitatem, quomodo nunc omne Ens dicimus bonum, & omne bonum Ens; sed dicuntur Bonæ solùm, in quantum dicunt absentiam majoris mali, quo modo loquendi *Arist. l. 5. Ethic. c. 1.* minus malum, quodammodo ait esse bonum. Atque ita bonitas in privationibus consistit non in aliquo positivo, sed in remotione mali, quæ dicitur bonitas solùm æquivocè.

69 Alia Entia rationis, veluti Syllogismus, &c. non dicuntur bona, nisi eo modo, quo in genere prius dictum est, Entia rationis bona dici; Aut intelligendo bonitatem pro perfectione. Bonus enim Syllogismus est idem quod perfectus Syllogismus: Perfectionem intelligendo (non de perfectione materiali. Potest enim bonus

nus Syllogiſmus eſſe, etiam qui caret aliqua præmiſſa, ſed) de perfectione formali. Et ſic bonus eſt Syllogiſmus, cui nihil deeſt, ad ſyllogiſticam conſequentiam neceſſarium. De tali autem bonitate nunc non agitur, ut aliquoties dictum. Unde ſic objectio iſta eſt heterogenea hoc loco.

TITULUS IV.

De Malo.

Ejus doctrina non poteſt per ſe pertinere ad Metaphyſicam. Malitia enim eſt privatio. At privationes non ſunt per ſe intelligibiles. Igitur non ſunt per ſe ſcibiles. Imò ſi accuratè loquamur, nec per accidens pertinet mali conſideratio ad Metaphyſicam, quia nulla eſt materia, quæ privat bonitate tranſcendentali, niſi fortaſſe non-Entia mala dicantur, quæ hoc ipſo, quia non ſunt Entia, etiam non ſunt bona, bonitate Tranſcendentali. In quibus tamen malitia non apprehenditur per modum privationis, ſed per modum ſimplicis negationis, quia bonitas non eſt debita non-Enti, ut ei inſit. At privatio negat ſolùm in ſubjecto apto cui conveniat, vel convenire debeat habitus: ſed ad rem. 70

1. De nomine mali & diſtinctionibus ejus judicari poteſt, ex eis quæ dicta ſunt de diſtinctione Boni, niſi quod bono Tranſcendenti non correſpondet malum in genere Entis, ut mox dicetur. 71

2. Nullum Ens poteſt dici malum, removendo bonitatem Tranſcendentalem, ita apparet ſatis clarè ex præcedenti articulo, ubi confirmatum eſt, Bonum eſſe adæquatum Enti, unde concluſum eſt ibi, omne Ens eſſe bonum.

Atque ita alia hîc de malo adjungere operæ-pretium non eſt.

CAPUT XI.

De Perfecto.

1. *Hactenus de Bono: Sequitur de Perfecto.*
2. *Perfectum eſt cui ad eſſentiam nihil deeſt.*

COMMENTARIUS.

Primum de ordine monendum eſt; Abſolutè melius eſſe, prius agere de perfecto, quàm de bono. Nam bonum dicitur per reſpectum ad extrinſecum, ut declaratum eſt. Perfectum autem dicitur unumquodque præciſè in ſe. Sicut hinc ſecundum bonitatem Tranſcendentalem, res dicitur bona alii, & ſecundum perfectionem, dicitur Bona in ſe. At ea, quæ præciſè ſunt in re, priora ſunt iis, quæ rei conveniunt per extrinſecam denominationem. 1 *De perfecto priùs eſſe agendum quàm de bono.*

Nihilominus nunc placuit mihi de perfecto agere poſt doctrinam Boni, ut complerem prius tractationem, de celebrioribus attributis Entis, qualia ſunt unum, verum, & bonum,

TITULUS I.

TITULUS I.

De voce Perfecti & Æquipollentibus; ejusq; divisionibus.

2 *Varia nomina perfecti.*

Perfectum alio nomine vocatur *Totum*, item *Totum perfectionis*, vel *totum perfectionale*. *Scaliger* vocat *totum sibi*. Totum, inquit, *lib.* 1. *de Plant.* p. 107. & perfectum idem sunt. Est enim unumquodque totum sibi & perfectum, cùm eorum quæ habere debet, ei nihil deest. Aliter vocatur *Bonum*, quâ quid prorsus bonum est in se, hoc est, citra respectum vel denominationem ad extrinsecum. Hinc vulgo dicitur: *Bonum & perfectum idem*. Et *Thom.* 1. p. q. 5. Semper declarat bonitatem mentione perfectionis.

Tantum de æquipollentibus. *Scaliger Exerc.* 140. p. 470. Omnia ista vocabula conjungit: omne quod est, *sibi* est & *bonum*, & *totum*, & *perfectum*.

Prima distinctio.

3 *Perfectio Moralis, Transcendens, & naturalis.*

Aliâs perfectum ambiguè dicitur, quo pertinet vulgata distinctio perfectionis, in perfectionem Transcendentem, Naturalem, & Moralem.

Perfectio Moralis est, secundùm quam alicui nihil deest in habitu virtutis. Et hæc perfectio habet contrarium. Non enim omnis homo, v.g. est perfectè doctus, aut temperans, sed aliquis est imperfectè talis, ut satis notum.

Perfectio Naturalis est, secundùm quam nihil deest rei, ad naturalem illius operationem. Ita *Arist.* 4. *Meteor.* ait, perfectum esse unumquodque cùm generat sibi simile. Unde & hæc perfectio admittit contrarium, hoc est, imperfectum. Puer enim qui propter defectum ætatis non potest generare, sic erit imperfectus.

Perfectio autem Transcendentalis præcisè sistitur in indefectibilitate essentiæ, hoc est, Ens sic dicitur perfectum, cui in essentia nihil deest. Atque hæc non habet contrarium, hoc est, non datur Ens imperfectum, quod prorsus careat illa Transcendentali perfectione, ut plenius patebit in seqq. Confer ad hanc distinctionem *Fonsecam lib.* 4. *Met. cap.* 2. *q.* 7. *s.* 6.

Secunda distinctio.

4 Aliter perfectum ambiguè dicitur. 1. sumitur pro eo quod est consummatum, ad nobilissimum gradum perfectionis, τὸ μὴ ἔχον ὑπερβολὴν πρὸς τι γίνε, hoc est, ad cujus naturam non potest advenire aliquid majus, ut *Arist.* loquitur, *lib.* 5. *Met. cap.* 16. Quomodo virtus, quæ aliâs est remissior, in comparatione ad intensiorem, non est perfecta, sed imperfecta. Et sic dicitur perfectus Tubicen, aut perfectus Musicus, cùm secundum propriæ virtutis speciem in nullo deficiunt, ait *Arist. d. l.* Sic Ethici faciunt aliquas virtutes imperfectas, vel semivirtutes, in quibus affectus nondum sunt plenè subjecti sub dominium rationis, sed adhuc qualitercunque pugnant contra rationem, ut sunt tolerantia & continentia. Hanc perfectionem nunc non intelligimus.

5 Est igitur 2. perfectio, secundùm quam Ens intelligitur habere præcisè ea, quæ ad esse sunt necessaria, quomodo etiam imperfecta virtus est perfecta, quia quod ad esse virtutis simpliciter est necessarium, id in tali virtute est. Et hoc modo sumitur vox perfecti *in* 1. *Joh.* 2. *v.* 5. ubi dicitur, Charitatem Dei perfectam esse in eo qui servant verbum Dei. Perfecta inquam charitas, non tanquam sit consummata, &

& omnibus numeris absoluta, sed quia ad esse charitas simpliciter, nihil deest. Ita fides parva est etiam fides, ideóque etiam fides parva habet essentialem perfectionem fidei, etiamsi sit adhuc satis (accidentaliter) imperfecta, negando in ea robur, vel intensionem. Atque hoc modo vocem perfecti in prius relato dicto *Johannis*, etiam *Suarez* interpretatur *disp.* 10. *Met. s.* 1. *nu.* 15. quod obiter Theologiæ studiosi notare possunt contra Jesuitas alios, qui perfectionem ibi interpretantur ita, ut sit prorsus congrua legi Dei, & sic consummata.

Tertia distinctio.

3. Perfectum aliter bifariam dicitur. Nempe 1. sumitur eminenter & specialiter, cui prorsus perfectio convenit sine ulla imperfectione, cujuscunque generis sit, & sic solus Deus est perfectus, omnes autem creaturæ sunt imperfectæ, non quidem imperfectione privativâ, quasi careant aliquo, quod debeat eis inesse: sed imperfectione negativâ, quòd non habeant aliquas perfectiones, quæ sunt in Deo, vel aliâs etiam in creaturam cadere possint. Hæc significatio enim est hujus loci, ubi generalius sumimus terminum perfectionis. 6

Aliter igitur perfectum dicitur Ens latiùs, ut comprehendat non solùm summam perfectionem, sed etiam quæ est inferioris ordinis.

Quarta distinctio.

4. Perfectum sumitur absolutè, vel comparatè. Comparatè est idem quod perfectius. Unde imperfectum, quod ei opponitur, non removet perfectionem, in totum, sed in tantum, seu, non tollit perfectionem simpliciter, sed solùm tollit perfectionis gradum tantum. Veluti Metallum aliud est perfectum, aliud imperfectum, hoc est, aliud est perfectius, aliud minus perfectum. Et satis apparet perfectum in his & similibus divisionibus non posse sumi absolutè, quia si absolutè loquamur, omne Ens est perfectum, non solùm in genere Entis, sed etiam in genere talis Entis. 7 *Perfectum absolutè, vel comparatè.*

Absolutè igitur sumitur vox perfecti, cum citra collationem ad aliud, unumquodque in suo genere dicitur perfectum. Et sic etiam materia, etsi in comparatione ad alia Entia, sit satis imperfecta, tamen in suo genere habet omnino perfectionem, neque sic deest ei quicquam eorum, quæ ad ipsius esse pertinent. Et proinde sic etiam omne Metallum est perfectum. Vide *Scaliger. Exerc.* 106. 8

Quinta distinctio.

5. Perfectum sumitur nominaliter, vel participaliter. *Participaliter* sumptum infert respectum ad aliquod perficiens, sicut omnia participia passiva explicantur per respectum ad agens. Veluti calefactum dicitur, quod tale est ab eo, quod calefacit, sive à calefaciente. Et dealbatum dicitur, quod à dealbante est dealbatum. Unde apparet, perfectum sic sumptum, implicare dependentiam ad aliud, unde perfectionem habeat. Unde statim apparet istam significationem nunc esse heterogeneam, quia secundùm eam Deus non potest aliquid perfectum dici, quia non habet Ens independens dependentiam ab alio, quod prorsus ipsum perficiat. At perfectio transcendens competit omni Enti, adeò ut Ens perfectissimum dicatur Deus, *Matth.* 5. disertè dicitur Deus perfectus. *Thomas p.* 1. *q.* 4. *a.* 1. Ex *Gregorio* ait: Balbutiendo, ut possumus, excelsa Dei resonamus. Quod enim factum non est, perfectum 9 *Perfectum Nominaliter, vel Participaliter.*

perfectum propriè dici non potest; sed quia in his, quæ fiunt, tunc dicitur esse aliquid perfectum, cum de potentia educitur in actum, transumitur hoc nomine perfectionis ad significandum omne illud, cui non deest esse in actu, sive hoc sit per modum perfectionis, (intellige, si sumatur ea vox pro actu efficientis) sive non.

10 *Nominaliter* igitur perfectum sumitur cum præcisione respectus, qui sit ad perficiens, hoc est, perfectum sic dicitur, cui nihil deest in essentia, sive illam perfectionem habeat aliunde dependentem, sive non. Et significatio hæc est hujus loci.

11 *Perfectio dicitur formaliter vel efficienter.* Atque ex ista ambiguitate consequenter etiam perfectio ambiguè sumitur. Potéstque sumi primum pro actu effectivo perficientis, sicut suprà dicebamus, compositionem sumi pro influxu effectivo agentis componentis. Et sic efficiens perficit. Dicitúrque secundum hanc significationem perfectio esse Ens successivum, sive ex eorum numero, quæ non sunt, nisi fiant, apud *Scalig. Exerc. 6. s. 5.*

Græci hîc habent vocem τελειώσεως, quâ significant perfectionem, quæ est ab extrinseco.

Aliter autem sumitur perfectio pro actu formali, quo quasi ipsum perfectum, dicitur perfectum, sicut compositio est actus compositi, unde dicitur compositum. Græci hîc habent vocem ἐντελεχείας, quâ significant perfectionem, quæ est ab intrinseco, ut ipsa vocis compositio infert. Et sic forma perficit. Estque in hac disputatione perfectio intelligenda non pro actu effectivo perficientis, sed pro actu formali ipsius perfecti.

Sexta distinctio.

12 *Perfectum essentialiter, vel accidentaliter.* 6. Perfectum dicitur vel secundum perfectionem essentialem, vel accidentalem. *Secundum perfectionem essentialem* dicitur id perfectum, cui nihil eorum deest, quæ ad essentiam sunt necessaria. Et hæc verè est Transcendentalis perfectio, competítque omni Enti. Nam quamprimùm est Ens, habet essentiam. At si habet essentiam, non potest carere ullo eorum, quod ad essentiam est necessarium. Nam necessarium dicitur, sine quod id esse non potest, ad quod est necessarium. At supponimus omne Ens habere essentiam. Ergo & ilicò adsunt ea, quæ sunt necessaria ad essentiam. Ergo sic omne Ens est perfectum. Nam perfectio transcendens, ut dictum est, consistit in hoc, quod non desunt Enti, quæ ad esse cujusque sunt necessaria.

13 Secundum perfectionem accidentalem verò dicitur Ens perfectum, cum nihil eorum deest, quæ ultra essentiam requiruntur ad integritatem, ornamentum, ad actus, vel ad benè esse.

TITULUS II.

De Imperfecto.

14 *Imperfectio per ordinem ad quantitatem.* Atque huc perfecto opponitur imperfectum, quod scilicet caret accidentalibus perfectionibus.

Est *1.* in ordine ad quantitatem & magnitudinem materiæ. Sic imperfectum est quod caret justa quantitate & magnitudine.

15 *Imperfectio quæ in monstris est.* Atque huc pertinent corpora monstrosa, quæ ut plurimum sunt, vel circa excessum & defectum magnitudinis debitæ, hoc est, si membra sint insigniter majora vel minora, quàm communiter esse solent; vel in situ materiæ, ut si membra, præter consuetudinem Naturæ sint transposita; vel in figura materiæ, ut si homo non

sit

sit figura recta, sed prona ad morem quadrupedum, aut aliquod membrum habeat non juxta morem speciei humanæ, sed ferinæ; vel numero partium, veluti, si homo nascatur biceps, vel unoculus, aut tripes, & sic deinceps. *Confer* Perer. *in phys. lib. 9. cap. 10.*

16 *Mutilum quid, & quas conditiones habeat?*

Ad hoc genus imperfectorum pertinet etiam id quod mutilum & mancum dicitur: Hoc enim sic dicitur, per defectum partium. Aristot. *l. 5. Met. c. 27.* multas requirit conditiones, ut aliquid dicatur κολοβὸν, hoc est, mutilum.

17

Igitur 1. ut aliquid sit mutilum, oportet, ut sit totum, & partes habeat. Mutilatio enim fit demendo partem.

2. Oportet, ut post mutilationem maneat prior species: si calix sit mutilus, inquit ibi, Aristoteles, adhuc oportet esse calicem.

3. Quod mutilum dicitur, oportet ut sit heterogeneum totum. Nam in homogeneo neque requiritur definita magnitudo, neque definitus partium positus, unde vel hac, vel aliâ parte ablatâ semper manet perfectum. Atque hæ conditiones requiruntur ex parte ejus, quod post mutilationem relinquitur mutilum.

18 *Ex qua parte res dicuntur mutila?*

Nunc etiam aliæ conditiones sunt, quæ requiruntur in parte faciente mutilationem. Neque enim cujusvis partis ablatio facit mutilum. Igitur 4. partes facientes mutilationem non debent esse principales. Veluti ablato capite, homo non dicitur mancus, sed simpliciter non est homo. Et patet. Nam partes principales dicuntur, quæ simpliciter necessariò requiruntur à forma, & sine quibus non potest ipsa formale suum officium exercere. Unde per defectum ipsarum necessariò etiam desinet forma. At formâ deficiente non relinquitur Ens mutilum, sed nullum.

19

5. Debet pars faciens mutilationem esse in extremo, quia mutilatio debet tollere priorem magnitudinem, ut res mutilata sit in minori quantitate, quàm erat cùm esset integra. At id non est nisi ablatâ parte extremâ. Si calix perforetur, inquit, Aristot. *lib. 5. Metaph. cap. 27.* non est mutilus, sed si ansa, aut extremum quid dematur; homo quoque (est mutilus) non si carnem, aut splenem, sed si extremitatem tollamus.

20 *Mutilum unde dicatur?*

6. Debet pars illa esse notabilis, veluti integrum membrum, aut articulus. Neque enim si particula Cutis præsecetur in extremitate corporis, ilicò homo mancus dicitur, & huc congruit quod secundùm Scalig. *Exerc. 140. p. 171.* Mutilum dixerunt veteres, deductâ voce ab hominibus mutis. Quippè homini sermo nobilissima res, & maximè necessaria.

21

7. Debet pars illa non esse apta renasci. Ita homo non vocatur mutilus per præsectionem pilorum, vel unguium. Fatendum tamen sic est, quod etiam Suarez notavit *ad lib. 5. Metaph. cap. 27.* hoc solùm spectare usum vocis, quia possit res dici mutila pro eo tempore, quo caret parte, etiamsi posset illam partem recipere.

22 *Imperfectio per ordinem ad finẽ.*

II. Datur etiam imperfectio, in ordine ad finem, ut illud dicatur imperfectum, quod fine non potest potiri, ad quem ordinatur; veluti si quid sit in genere animatorum, atque ita habeat potentiam generandi, nec tamen possit generare. Aut si sit in genere animalium, & non possit videre, aut audire. Atque hæc imperfectio, est in carentia naturalis alicujus perfectionis, veluti quòd organum in isto animali est indispositum ad videndum & sentiendum.

23 *Imperfectio ex admistione contrarii.*

III. Datur imperfectio, propter admistionem contrarii. Ita imperfectè est doctus, quia adhuc multum habet ruditatis: Et imperfectè calidum est, quod habet admixtum frigus. Alia mitto. Teneatur summatim, sicut perfectum est, cui nihil

deest eorum, quæ ad esse ejus requiruntur, aut etiam quæ quolitercunque ipsum perficere possunt, (si comprehendere velimus omne genus perfectionis, essentialem & accidentalem,) Ita imperfectum esse, cui aliquid deest.

24 *Imperfectio privativa & negativa quid?*

Alias Dd. faciunt imperfectionem duplicem: Negativam, & privativam. ***Privativa imperfectio***, est carentia perfectionis debitæ inesse. Talis est cum homo caret visu, vel auditu. Nam natura animalis requirit, ut homini insint visus, & auditus. ***Negativa imperfectio est*** carentia perfectionis, debitæ inesse alii generi. Ita omnes creaturæ sunt imperfectæ, quia nulla earum est æterna, omniscions, omnipotens. Arbor est imperfectior homine, quia scilicet non potest loqui, ut homo. Hæc est purè negativa, non privativa. Neque enim arbor debet loqui: Imò si loqueretur aut deberet, possétve loqui, non esset ampliùs arbor.

TITULUS. III.

Quid sit perfectio Transcendentalis?

25 Quæ & in genere de affectionibus Transcendentalibus, & in specie de quidditate unius, veri, & boni dicta sunt, hîc quoque recurrunt.

26 *Perfectio non est aliquid re distinctum ab Ente.*

Igitur 1. ***Perfectio non potest esse aliquid realiter distinctum ab Ente; multóque minus Qualitas entis.*** Ita apparet, quia removendo omnia accidentia, & præcisè apprehendendo ipsam essentiam, prout per definitionem explicatur, adhuc ea est perfecta, sine ullo addito. Recurrúntque præterea hîc argumenta ad hanc rem sæpius facta.

27 2. ***Perfectio in adæquata sua significatione, non est vel nuda negatio, vel nudus rationis respectus, sed implicat necessariò suam Entitatem. Et proinde perfectio est nihil aliud quàm ipsa Entitas sumpta cum aliqua negatione, vel respectu*** Nunc enim nihil refert quicquid horum sit Constabit autempostea, quódnam illorum addendum sit Entitati ad significationem perfectionis.

28 Apparet autem satis: quia aliàs perfectio rei esset nihilum, vel non Ens, vel saltem Ens fictum per intellectum. Nam negatio est non Ens. Relationes autem rationis, Sunt Entia ficta per intellectum. At absurdum est tale quid significari perfectionis voce. Igitur â nihilo removetur perfectio, vel per realitatẽ propriam, quam scilicet subjecto (quod Ens est) addat: vel per realitatem subjecti ab ea inclusam. Non primum, quia aliàs realiter distingueretur ab Ente, quod falsum esse visum est, primâ propositione. Ergo per realitatem ejus subjecti (Entis) significationi perfectionis inclusam.

3. ***Perfectio non addit Enti respectum rationis.*** Ita apparet, tum quod nihil dari 29 potest, ad quod terminetur iste respectus, tum quod sufficienter perfectio potest declarari negatione. Ergo

30 4 ***Perfectio addit Entitati Negationem, hoc est, perfectio est nihil aliud quàm essentia carens defectu eorum, quæ ad eam requiruntur.*** Et sic etiam Aristoteles definit perfectionem *l. 5. Metaph. cap. 16.* Perfectum est, cui nihil deest. Et concordat ICtus *l. 1. D. de Orig Juris.* Nihil perfectum est, quod non ex omnibus suis partibus constet. Quódque perfectio Transcendentalis consistat in ista indefectibilitate, apparet inde, quod omnis alia perfectio solet significari per indefectibilitatem, sicut rursus imperfectio solet describi per defectum. Veluti imperfectum est animal, cui deest visus, vel motus & sic in aliis.

31 Cæterum est hîc observandum 1. illam indefectibilitatem esse in perfectione Transcendentali

Transcendentali præcisè intelligendam in essentia. Ergo sic perfectũ Ens est, cui nihil deest ad suam essentiam. Nam si desit ei aliquod accidens, vel aliquis status nobilior, adhuc tamen est perfectum transcendenter, hoc est, in genere suo. Veluti materiæ deest pulchritudo, & forma ad quam habet appetitum, & potentiam sive aptitudinem, nihilominus est perfecta in suo genere, quia nihil deest ei, quod ad rationem materiæ simpliciter est necessarium. Atque ita apparet ad comprehendendam omnium Entium perfectionem, (quod fieri debet sub nomine transcendentalis perfectionis,) indefectibilitatem, quam dicit perfectio, non consistere in alio, quàm quòd non desunt ea, quæ simpliciter ad esse rei sunt necessaria, quicquid sit de defectu aliorum. Nam horum defectus etsi facit imperfectionem, tamen hæc imperfectio non tollit perfectionem transcendentem, (quę semper essentialis est.) sed accidentalem. Sed hîc

QUÆRITUR:

An illa negatio, quam significat perfectio, sit privativa?

Respondeo: Dici potest ista negatio privatio, sicut de Unitate dictum est suprà, eam significare privationem, hoc est, est privatio per similitudinem, non verè. Illud quidem, quia sicut privatio semper requirit peculiare, & determinatum subjectum, cui tribuatur (neque enim cæcitas dicitur de quovis, sed solùm de animali, & sic in cæteris) Ita etiam perfectio: quæ definita est ad hoc certum subjectum, nempè Ens. Infinitæ autem negationes aliàs solent esse vagæ & illimitatæ. 32

Alterum autem patet, quòd scilicet indefectibilitas verè non sit privatio, quia privatio, & habitus sunt in eodem subjecto, & non removet privatio, nisi habitum, qui aptus est esse in subjecto, in quo est habitus. At non potest in Ente esse defectus eorum, quæ ad esse sunt necessaria. Defectus tamen (si indefectibilitas esset privatio) necessariò compararetur ad indefectibilitatem, ut habitus, unde per prius debebat inesse Enti, quod est absurdum. 33

Ex his nunc solvi potest & decidi quæstio sequens.

TITULUS IV.

An perfectum verè sit transcendens, & distincta Entis affectio?

Vulgato numero Transcendentium continentur: *Ens, res, aliquid, unum, verum, bonum*, omisso perfecto. Hanc rem considerabo in variis opinionibus, vel modis loquendi de perfectione, ex quarum remotione relinquetur: Perfectionem esse affectionem Entis, & verum Transcendens. 34

ARTICULUS I.

An perfectum æquipolleat Enti?

Igitur 1. perfectum videtur esse æquipollens vel synonymum Enti, sicut res & aliquid, & illi nihil addere. Hanc sententiam attingit & defendit Suarez *disp.* 10. *sect.* 1. *n.* 11. & 14. & *s.* 3. *n.* 4. Et *disp.* 4. *s.* 8. *n.* 11. Et probat, quia non potest Ens concipi cum Entitate, quin concipiatur cum perfectione essentiali, unde infert inter Entitatem, & perfectionem non esse differentiam, nisi secundùm Etymologiam. 35

Cæterùm secundùm hanc sententiam nihilominus relinquitur, perfectum esse Transcendens, & proinde malè esse omissum in numero simplicium Transcen- 36

dentium. In iis etiam continentur, quæ sunt Enti æquipollentia, ut sunt res & aliquid. Imò hæc, eo ipso, quia sunt synonyma sive æquipollentia Enti, sunt Transcendentia, hoc est, naturam habent, quæ contineatur in omnibus prædicamentis; communitate tamen prædicationis supergrediatur singula, quomodo suprà de Transcendentibus diximus. Aliàs tamen hæc sententia falsa est, de æquipollentia entitatis & perfectionis. Nam ostensum est in superiori articulo, perfectionẽ Entitati aliquid addere, nempè negationẽ defectûs. Unde relinquitur, eam non minus esse affectionẽ entis, ac ejus affectio est unitas, quę similiter entitati addit negationẽ nẽpè divisionis.

37 *Objectio* autem Suarezii nihil aliud convincit, quàm quòd non differat perfectio ab Entitate realiter, quod facilè admittitur, cùm idem sit etiam in cæteris passionibus Entis, imò in omnibus esse debeat. Unde quâ necessitudine perfectio est conjuncta Entitati, eâdem conjunctæ sunt illi cęteræ passiones. Nam conceptâ Entitate etiam implicatur veritas. Quod si enim vera non est Entitas etiam præcisè concepta, tunc ne quidem est intelligibilis illa Entitas, quia res non nominatur intelligibilis, nisi per veritatem suam, quam res habet. At si non intelligibilis, quomodo adhuc est illa entitas?

38 Cæterùm perfectio, & veritas, & cætera attributa, servant rationem attributorum; quia etsi ipsa Entitas præcisè sumpta etiam implicet revera sua attributa, (quod est necessarium, quia ab illis realiter non distinguitur) tamen, illa distincto, & expresso conceptu non apprehenduntur, cùm apprehenditur essentia præcisè.

Velut cùm apprehendo essentiam, apprehendo quidem rem veram, & conformem intellectui, sed tamen tunc non reflectitur intellectus meus ad cognoscendam istam conformitatem. Atque hoc & non aliud est de perfectione. Cum apprehendo essentiam, apprehendo quidem rem perfectam, sed tamen distincto, & expresso conceptu non intuetur intellectus meus ipsam indefectibilitatem, etsi ipsa implicetur sub voce essentiæ.

ARTICULUS II.

An perfectio contineatur sub Bonitate?

39 2. Videri potest perfectionem contineri sub Bonitate. Et proinde non esse distinctam affectionem Entis. Solétque vulgò dici: *Bonum & perfectum esse idem*: ut etiam relatum est *Tit. 1. hujus comm.*

40 *Bonum est bonum in se, vel bonum alteri.*

Hac in re inprimis notandum est: Bonum esse duplex, vel bifariam dici. Aliud est bonum, quâ quid est bonum in se; & aliud, qua quid est bonum alteri, per Arist. *lib. 1. Top. cap. 1.* Ex his non omne bonum pertinet ad bonitatem Transcendentalem, sed qua quid est bonum alteri. Est enim bonum attributum respectivum Entis, ut superiori cap. probatum est: & fatetur Suarez passim *disp. 10. imprimis s. 1. num. 12, 13, 14.*

41 *Bonum, & perfectum quomodo idem.*

Illud autem bonum, qua quid est bonum in se, est idem quod perfectum. Perfectio enim non dicitur respectivè, sed absolutè, cui nihil deest, pręcisâ omni convenientiâ ad aliud, id vocatur perfectum.

Atque ex his apparet: bonum quod idem est ac perfectum, non esse ejusdem generis, cum eo quod est bonum Transcendens, sed esse alterius ordinis.

42 Unde statim sequitur: Perfectionem non posse comprehendi sub bonitate Transcendentali, sicut neque potest comprehendi sub toto, etiamsi aliquo modo loquendi perfectum & totum idem sint, ut initio dictum, quia sic aliter sumitur totum,

cùm

cum dicitur æquipollenter ad perfectionem, tum enim totum intelligitur absolutè, citra respectum ad partes: potéstque sic totum dici cui nihil deest, sive partes habeat, sive non. Atque ita ex his claret, quòd bonum transcendens & perfectum solùm in nomine boni conveniant, in re autem nihil; sicut & totum quod parti opponitur, solùm in nomine convenit cum perfecto, & in re nihil.

Fonsec. *lib.* 4. *Metaph cap.* 2. *q.* 7. *s.* 6. Triplex ponit discrimen inter bonitatem transcendentalem, & perfectionem. *Primò*: quod perfectio dicitur absolutè; Bonitas comparatè, sicut & antè dictum est. Atque sic dicitur agua bona pisci. At non dicitur perfecta pisci. Omnia entia dicuntur bona & appetibilia à Deo. At non dicuntur perfecta a Deo. 43

Discrimen inter bonum & perfectum triplex.

Deinde inquit, quicquid est bonum in hoc vel illo genere, est etiam bonum in genere Entis, hoc est, est bonum Ens. At non quicquid est perfectum in hoc, vel illo genere: est etiam perfectum Ens. Quis enim dicat materiam & punctum perfecta esse Entia: cùm interim materia dicatur perfecta potentia passiva, & punctum perfectus terminus lineæ. 44

Hoc tamen discrimen non est bonum. Nam 1. tollit adæquationem Entis, & perfecti, quam seq. Titulo confirmabo. 2. Absurdum est, esse aliquid perfectum in specie aliqua, tamen non esse perfectum in quidditativo prædicato illius speciei. Cùm, in prædicatis synonymicis, quicquid prædicatur de prædicato, prædicatur etiam de subjecto, veluti, homo est animal: & animal est corpus: & corpus est substantia: & substantia est Ens. Ergo homo est etiam corpus, & est substantia, & Ens. Et consequenter si perfectè est animal, est etiam perfectè corpus, & perfectè substantia, & perfectè Ens. Quia hæc omnia prædicata in ipso animali inclusa intelliguntur. Si igitur materia est perfectè materia, non potest non esse perfectè Ens, si evitetur ambiguitas in voce perfectionis, hoc est, si ea non intelligatur comparatè, sed absolutè, ut, materiam perfectum Ens esse, sit nihil aliud, quam nihil ei deesse, ad hoc ut sit Ens, sicut dicitur perfectè materia, quia nihil deest ei ad hoc, ut sit materia, & deinceps. 45

Tertium discrimen est in modo loquendi, quod, v. g. divisum loquitur de bonitate Dei, & Dei perfectione. 46

ARTICULUS. III.

Perfectionem esse omnino Transcendens.

3. Denique videri potest: perfectionem non debuisse communicari hîc Transcendentibus, quia in isto numero comprehenduntur solùm Transcendentia simplicia sive incomplexa, perfectio autem sit Transcendens quidem, sed complexum, quia dividat perfectio Ens, sed juncta imperfectioni, ut Ens sit perfectum, vel imperfectum. 47

In hac opinione supponitur primum, quod perfectio sit Transcendens: Unde ejus doctrina in Metaphysicis relinquitur. Quod autem existimatur perfectionem non esse simplex attributum Entis, sed complexum, id refutabitur ostensâ adæquatione perfecti, & Entis, de qua statim. 48

Relinquitur igitur perfectionem verè esse affectionem Entis, & eam connumerandam esse Transcendentibus. 49

TITULUS. V.

An imperfectio transcendentalis sit adæquata Enti?

50 Adæquatio perfecti & Entis est in duobus, nempè si omne perfectum sit Ens, & omne Ens sit perfectum. Unde duo sunt confirmanda, per duos articulos.

ARTICULUS. I.

Omne perfectum est Ens.

51 Hoc satis clarè patet. Nam perfectio in adæquato suo conceptu implicavit ipsam essentiam, ut ostensum est, *Tit. 3. propos. 2. & 4.* Unde, à parte rei perfectum nihil aliud est, quam Ens indefectibile; & perfectio, Entitas carens defectu. Unde porrò omne perfectum esse Ens, est nihil aliud, quam omne Ens indefectibile esse ens. At tunc ejus propositionis veritas est evidentissima, per regulam: *A conjunctis ad divisa.*

52 Quod si perfectio aliquando accommodatur non Entibus, vel Entibus rationis, veluti cùm Syllogismus dicitur perfectus, aut perfecta cæcitas, dicendum est id fieri per analogiam, quia & per analogiam dicuntur Entia. Unde proportionaliter, quod est verè perfectum, est etiam verè Ens. Et quod est analogicè perfectum, est etiam analogicè Ens. Confer huc, quæ de veritate, & bonitate applicata ad non entia, & entia rationis, superioribus capitibus dicta sunt.

ARTICULUS. II.

Omne Ens est perfectum.

53 Hujus propositionis veritas aperta est, solùm resolvendo terminos. Nam perfectum vocamus, quod nullo eorum caret, quæ ad essentiam ab intrinseco pertinent. At Ens est, quod habet essentiam. Quod si habet essentiam non potest carere eis, quæ pertinent ad essentiam. Atque ita omne Ens esse perfectum, est nihil aliud, quàm omne habens essentiam non carere iis, quæ pertinent ad essentiam, quod sic evolutum est per se clarissimum.

54 Est autem hîc observandum propositionem conceptam esse de perfectione Transcendentali, quæ essentialis est, & absoluta, ut supra sæpiùs dictum est: probatum est.

55 Ex quo relinquitur duobus modis adhuc posse Entia vocari imperfecta, 1. *accidentaliter*, quod scilicet desit id, quod ad integritatem, vel ornamentum, vel altiorem, & intentiorem statum pertinet.

Entia duobus modis imperfecta esse.

56 Et sub hac imperfectione continetur etiam imperfectio, quæ est in defectu partium materiæ minus principalium. Nam materia pertinet ad essentialem perfectionem, sed id completur satis secundùm partes principales in toto heterogeneo, quæ sufficientes sunt ad radicandam, & sustentandam formam, manifesto indicio, quod ablatis partibus minùs principalibus, manet prior species. Veluti, si homo & careat pedibus, & brachiis, & naso, & oculis, adhuc tamen est homo, & est directè in prædicamento, in quo & ante talem truncationem fuit, hoc est, in prædicamento substantiæ: Atque ita per ablationem partium minus principalium, nihil adhuc deest, quod pertineat ad Transcendentalem perfectionem, quæ essentialis est, ipsius hominis. Atque ita homo adhuc est perfectè homo, & perfectè Ens. Indeque nec hac imperfectione tollitur perfectio Transcendentalis. Suarez *disp: 33. sect. 1. num. 9.* defectum in partibus integrantibus, vocat imperfectionem accidentalem,

Imperfectio quæ est ex defectu partium materialium, quò sit referenda?

dem ilem, attendendo quantitatem, ſecundùm quam ſunt partes integrantes. 57

Deinde, poſſunt vocari Entia imperfecta *comparatè*, quod ſcilicet non habeant eſſentiam tam perfectam & nobilem, quàm alia. Neque enim eſt idem ordo perfectionis in omnibus ſpeciebus vel gradibus Entium. Ita materia eſt imperfecta, quia non ſit tam nobile Ens, ac forma, quæ eam (accidentaliter) perficit, eo modo ſicut doctrina animæ erat Perfectio. Confer de Perfectione materiæ Suarez *diſp:* 10. *ſ.* 3. *n.* 24. Et Thomam *l* 3. *cont. gentes c.* 20. Hæc igitur imperfectio iterum non tollit perfectionem tranſcendentalem, quo minus tranſcendenter, perfecta dicantur, quæ ſic ſunt imperfecta. Hæc enim eſt prorſus abſoluta, ut ſæpius dictum.

Caput. XII.

De Completo & Incompleto.

1. *Hactenus fuit de Perfectione generatim, ſequitur ut agamus de diviſionibus Entis, quæ ſecundùm perfectionem ſumuntur.*

2. *Igitur ſecundùm perfectionem,* Primò, *Ens eſt completum, vel incompletum.*

3. *Ens incompletum eſt, quod complet eſſentiam alterius, ut forma, materia, differentia.*

4. *Ens Completum eſt, quod habet eſſentiam totalem per ſe non complentem aliud, ut cum alio faciat Ens per ſe. Ut homo, Socrates.*

COMMENTARIUS.

De quæſtionibus Methodi

Nunc incipimus proponere diſtinctiones Entis, quæ aliàs immediatè Enti ſolent aſſignari. Nos tamen Methodi & memoriæ cauſâ applicabimus Enti ſumpto cum perfectione. Imprimis, quia perfectio intimiùs, quàm ullum aliud, eſt connexa cum eſſentia, ut, ſicut *priori cap.* dictum eſt, exiſtimârint aliqui, eam ne quidem Entis paſſionem, ſed Synonymum ei eſſe. 1 *Cur diviſiones Entis ſumantur ſecundùm perfectionem?*

Imitamur autem hac in re alios Philoſophos. Ita Javell. *tr.* 1. *de Tranſcend: c.* 1: & Suarez *diſp.* 5. *Met. ſ.* 8. *n.* 3. Ens ſecundùm bonitatem, ſive perfectionem dividunt per finitum & infinitum. Thomas Ens actuale explicat voce perfectionis 1. *q.* 4. *c* 1. Et ſic in aliis.

Reſummatim eódem redit, ſive Ens immediatè dividatur per iſtos terminos, ſive ſecundùm perfectionem: ſolùm connexio partium diſciplinæ eſt evidentior, & memoria magis juvatur, ſi iſtæ diuiſiones Enti ſecundùm perfectionem, applicentur. 2

Solet etiam hîc inquiri: *Quænam Entis diviſio debeat primò poni?*

Javel. *citato Tractat.* 1. *de Tranſcend. c.* 1. Exiſtimat primam diviſionem eſſe Entis in Ens reale, & rationis. Malè: quia hæc diſtinctio nominis ſolùm eſt, & non 3

divisio rei. Debétque subjectum Metaphysicè solùm complecti Ens reale. Unde distinctiones illius Entis Metaphysici, non debent latiores, & laxiores esse, quàm est subjectum ipsum.

4 Scotus *in Quodl. q. 5. a 1. & 1. d. 8. q. 3.* primam divisionem entis ait debere esse eam, quâ Ens dividatur in finitum, & infinitum, quia hæc duo contrahant Ens formaliter. Aliter faciunt, & sentiunt alii, de quo vide Suarez *disp. 5. s. 8.*

5 *Methodus hîc est arbitraria.* Ego existimo: Methodum hîc esse prorsus arbitrariam, quia illæ divisiones non sunt ab invicem dependentes, & sunt omnes æquè generales, si quis divisionem Entis in finitum, & infinitum præmittere velit, sive aliam, perinde est.

TITULUS. I.

De voce Completi & Incompleti.

6 *Completum nominaliter & participialiter sumitur.* Vox cõpleti, ut de perfecto dictum est, potest sumi nominaliter, vel participialiter. *Participialiter* sumptum, quia est vox passiva, ideò implicat respectum ad agens, quod hîc est complens. Ergo sic completum est, quod tale est à complente, sive quod à complente completur. Rursus, complens hîc potest intelligi bifariam, dicitúrque 1. Complens, quod complet per modum efficientis, ideòque extrinsecè; 2. per modum formæ, & materiæ, quæ complent compositum, non effectivè, & extrinsecè, sed essentialiter, & intrinsecè. Hæc participialis completi significatio hîc est heterogenea. Dicitur enim (ut postea apparebit) nunc completum, etiam id quod est prorsus Ens independens, ut Deus; qui tamen non dependet ab alio, quod ipsum vel effectivè, vel etiam per modum materię & formæ compleat.

7 *Complens dicitur aliquid bifariam.*

8 *Completum nominaliter quid?* Aliter igitur sumitur completum, *nominaliter* nempè, cùm præcisione illius respectus qui est ad complens, quæ significatio est hujus loci. Et proinde sic completum dicitur, sive habeat tale esse à prioribus principiis illud cõplentibus, sive habeat tale esse per seipsum. Sic etiam de ente completo loquitur Suarez *disp: 33. s. 1. n. 7.* in applicatione ad substantiam, ubi ait substantiam completam esse, si etiam per simplicem, & prorsus independentem essentiam habeat, quicquid necessarium est ad perfectum esse substantiale, absque dependentia, vel habitudine ad alterum. Addítque perfectiori modo esse completum, si simplex sit.

An Completum sit idem quod consummatum; & incompletum, quod inconsummatum?

9 Aliàs etiam ambiguè sumitur vox completi, & incompleti. Igitur 1. solet sæpè æquivalere ei, quod est consummatum, & inchoatum. Ita opus inchoatum vocatur incompletum; & consummatum vocatur completum.

10 *Completum hîc non est idem quod consummatum.* Hæc significatio huc non pertinet. Nam sic denominationes completi, & incompleti, redeunt in eandem rem, solùm sumptam sub diversis statibus. At prout Metaphysici loquuntur de completo, & incompleto: differunt etiam illa materialiter, hoc est, re substrata, ut eadem res non dicatur completa, & incompleta, solùm excipiendo partes similares, de quibus postea. Forma est quid incompletum, & in nullo statu potest fieri completa, etiamsi de facto aliqua separatio existat, ut in anima rationali contingit. Rursus, suppositum est aliquid completum, & in nullo statu potest esse ens incompletum.

11 *Deinde*, inchoatio, & consummatio repugnat substantiis in universum, quæ in primo sui esse habent esse consummatum, & ultimum. Neque enim substantiæ, & prædicata

prædicata substantialia dicuntur secundùm magis & minus. Et sic hinc Scal. *Exerc. 6. sect. 5.* refutat inchoationem formarum in materia, quæ ipsæ etiam quamprimùm sunt in esse consummato. At nihilominus dicuntur substantiæ etiam completæ, & incompletæ. Unde rursus, si completum, & incompletum intelligerentur de consummatione, & inchoatione, divisio illa non deberet applicari generatim Enti, sed speciatim, accidenti.

Denique in accidentibus, imprimísque qualitatibus, datur quidem aliqua inchoatio, & consummatio, sed ea similiter non est quoad esse earum. Nam in minimo gradu, calor sumptus, habet tamen essentialem perfectionem caloris, & proinde est consummatus etiam tum, in hac specie entis. Consummatur igitur solùm quoad majorem, vel intensiorem gradum. At major minórve gradus est accidentalis ad esse qualitatis. Unde completum, & incompletum sic non distinguerent Ens, nisi denominationibus accidentalibus, quod absurdum est. 12

An completum, & incompletum æquipolleant perfecto & imperfecto?

3. Solent termini hi completum, & incompletum, æquivalere aliquando perfecto, & imperfecto. Sic Pererius *l. 5. Phys. c. 13. p. 312.* Ens aliud est completum, & perfectum, aliud imperfectum. Sic & Thomas *q. 3. de potent. a. 9. ad primum*, Embryonem, vocavit quid incompletum. Sed incompletum ibi nihil aliud est, quàm imperfectum, ut rectè docent Conimb. *l. Categ. c. 4. q. 2. art. 2. in fine.* Sic & Kecker. *in Phys. l. 2. c. 7.* commutat terminos incompleti, & perfecti tanquam æquipollentes. Quia, *inquit*, cœlum est corpus perfectum, ideò etiam elementa putabant esse completum quid. Sed quod à natura est ordinatum, ut sit pars alterius rei per naturæ intentionem, est incompletum quid. Sic & alii. 13 *Completum hîc idem non quod perfectum.*

Cæterùm congruus talis modus loquendi videatur, pro explicanda tali Entis distinctione, quòd aliàs non apparet, quomodo Ens incompletum dicatur perfectum. Quod si igitur solùm Ens completum est perfectum, Ens incompletum erit imperfectum. 14 *Objectio.*

Revera tamen neciste modus loquendi est congruus nostræ divisioni. Nam 1. nullum Ens dicitur imperfectum, præcisè considerando essentiam, tanquam per defectum eorum, quæ ad essentiam pertinent. Est enim repugnantia, esse essentiam, & tamen non adesse necessaria ad essentiam. Indéque imperfectio solùm est per defectum accidentalium perfectionum, ut *prioris cap.* visum est. At Ens incompletum sic dicitur præcisè, juxta essentiam, remotis omnibus accidentibus. Veluti materia est imperfecta, per defectum determinationum attributorum, & ipsius etiam formæ substantialis, quæ in materiam non infert ei essentialem perfectionem, sed accidentalem. At non est incompleta hoc respectu, sed præcisè, intuendo essentiam ejus, quam habet ad complendam essentiam alterius. 15 *Sententia Autoris.*

Atque hinc sequitur 2. Ens posse dividi conjunctim, per completum, & incompletum, cùm omne Ens sit perfectum. Non enim Ens dividitur in perfectum & imperfectum. 16

Denique forma est Ens incompletum, ut patebit. At forma non est Ens imperfectum, cùm in composito ipsa vel sola sit perfectio, unde & Græcis ἐντελέχεια, & vulgò *actus perfectivus* vocari solet. 17

Atque ita admisso, quòd aliquo genere loquendi idem sint perfectum & completũ, 18

item

item imperfectum & incompletum, nihilominus relinquitur, quod in facta divisione, ista non dicantur æquipollenter.

19 *Solvitur objectio.* Quod autem arguebatur: Non apparere, quomodo Ens incompletum possit dici perfectum: Dicendum est; Ens incompletum omnino esse perfectum, applicando ea, quæ generaliter dicta sunt de perfectione, *priori cap.* Materia enim (v.g.) & forma, quæ sunt Entia incompleta, talia sunt, ut neque desit eis quicquam ad rationem Entis, vel etiam in specie, ad rationem materiæ & formæ.

TITULUS II.

De quibusdam Entibus in particulari; an sint completa & incompleta.

20 Procedam hîc Methodo Analyticâ, indéque *Primò* in particularium quæstionum enodatione inquiram, quid ferre possit ratio Entis completi & incompleti: & *deinde* generaliter constituam, quid sit Ens completum & incompletum.

ARTICULUS I.

An genera (veluti animal) sint Entia completa?

21 Ratio dubitandi pro parte negativa est, quod genera sunt partes essentiales specierum. Hominis enim partes (Metaphysicè resolvendo hominem) sunt genus & differentia, seu esse animal, & esse rationale. Et sic etiam Aristot: genus vocavit partem speciei, *l. 5. Met. c. 25.* At esse incompletum, & esse partiale secum inferunt.

22 *Genera esse Entia completa.* In oppositum tamen est, quod genera sunt directè in prædicamentis. Prædicamentum enim est series generum & specierum. At nihil est directè in prædicamento, quod non sit Ens completum, ut demonstravi *in Introduct. Log. c. 2: in Comm. n. 90:* Cum quibus confer Fons. *l. 5. Met. c. 7 q. 7. s. 2. & c: 8. q 2.* & Coll. Con. *l. Categ. c. 4. q. 2. a. 2.* Atque hæc sententia propter factam rationem est eligenda.

23 *Aliorum probatio.* Ad priorem autem sententiam, ejusque probationem, videtur 1. Responderi posse: Genera, non esse Entia incompleta, quia realiter eadem sunt cum speciebus, & consequenter cum individuis. Genera enim repræsentant individua, inadæquato conceptu & confuso. Unde propter istam realem identitatem, quod à parte rei convenit individuis, id etiam convenit generibus. Et proinde, si illa sunt completa, hæc quoque videntur debere esse completa.

24 *Refellitur.* Hæc tamen Evasio bona non est, propter duo. Nam *Primò* Realis identitas, qualis est inter genus & individuum sibi subjectum, est etiam inter differentiam generalem & individuum. Et nihilominus differentia semper est aliquid incompletum, quia ipsa, etsi realiter eadem sit cum individuo, semper tamen apprehenditur tanquam alteri adjacens, & pertinens ad ejus essentiale complementum & perfectionem.

25 *Deinde:* Ille discursus solùm probat: Genus non esse aliquid incompletum Physicè, quod solùm sequitur ex identitate ejus ad individuum. At hoc non obstante potest adhuc esse quid incompletum Metaphysicè, sicut & erat de differentia.

26 Vera igitur solutio est, quod genera (loquendo de re ipsa, quæ talis denominatur veluti de animali) apprehendantur per modum Entium totalium. Animal enim quà animal est, non implicat respectum quenquam in definitione sua ad hominem aut bestiam, sed præcisè dicitur: Animal est corpus sensu præditum. Partes autem &

Entia

Entia incompleta non possunt definiri, nisi cum respectu ad totum. Estque aliud istius totalis naturæ indicium, quod genus v. g. animal, prædicatur in quid est, de individuo. At non potest in quid est prædicari, quod significat partem essentiæ, ejus, de quo prædicatur, sicut propterea nec generalis differentia, nec forma, vel materia in quid prædicantur.

Apparétque ex his manifesta discrepantia inter genus & differentiam, in ratione 27
Entis completi & incompleti. Nam differentia non potest apprehendi aliter, ac alteri adjacens & proinde illud essentialiter complens. Unde simpliciter est Ens incompletum.

Genus autem, quia habet essentiam totalem, cum præciso omni respectu ad spe- 28
cies, vel individua; ideò satis habet ad esse Entis completi, etsi aliquo modo loquendi sit pars speciei. Ita enim pars est, ut tamen retineat etiam suo modo essentiam totalem.

Fonsec. *l.5. Metaph. c.7. q.7. s.2.* suppositum vocat completum simpliciter; genera autem & species vocat completa secundùm quid: Non congruè, si intelligatur ratio Entis completi principaliùs convenire suppositis, quàm generibus & speciebus, idq; inde, quia aliquo modo loquendi genera sunt partes specierum. Confer Colleg. Conimb: *suprà d.l.* & Suarez *disp.33. s.1. n.17. seqq.*

ARTICULUS II.

An anima separata à corpore sit Ens completum?

Videtur tum esse Ens completum. Neque enim illa in isto statu complet esse 29
alterius, neque apprehenditur ut adjacens. Et proinde sic non habet esse partiale. *Videri quòd sit Ens completum.*
Ergò nec est incompletum.

Et confirmatur à simili. Nam aqua quæ sumitur de flumine, prius erat ejus pars. 30
Et tamen post separationem à communi massa vel corpore, est Ens aliquod completum, quia habet proprium terminum sui esse. Nec officit, quod anima habet aptitudinem, ut iterum uniatur cum sua materia, ad idem suppositum. Nam aqua etiam habet hanc aptitudinem. Potest enim iterum affundi priori aquæ, unde acquirendo continuationem ad aliquam aquam desinit esse incompletum. Ex quo exemplo apparet: Alternationem in Entitate completa & incompleta, non esse absurdam, ut scilicet aliquid nunc sit Ens completum, nunc incompletum.

Nihilominus aliàs communis est sententia, animam in quovis statu esse quid in- 31
completum, sive sit unita corpori, sive ab eo separata. Confer præter dictos autores *Animam esse Ens incompletum.*
in *priori quæstione*. Armand: de Bello Visu, *in Lexic. l. 2. cap. 290.* & Colon. ad Hispan: *tract.3. cap. Log. fol. 119.*

Idque est propterea, quia cùm sit forma, necessarium est, ut naturalem habeat 32
aptitudinem, secundùm quam conjungi possit idoneæ materiæ ad componendum aliquod compositum. At quod naturali destinatione complet esse alterius, id simpliciter est quid incompletum, esto, possit habere aliquam separationem. Nam eadem de causa etiam manus abscisa, vel pes, vel auris, est Ens incompletum, quia tales partes naturali destinatione complent esse alterius, cujus rei indicium in illis est, quod habent dispositionem organicam. Organum autem, sive instrumentum naturali destinatione refertur ad usum, quem tales partes habere non possunt, nisi jungantur animæ.

Atque ex hoc exemplo apparet solutio ad argumentum contrarium. Nam 33
apparet

Resp. ad objectionem.

apparet ex illo, posse esse Ens incompletum, quod actu non est alii adjacens, aut habens esse partiale.

34 *Cur totius similaris partes separatæ fiant Entia completa?*

Alterum autem exemplum, de aqua separata à flumine, est valdè dissimile. Neque enim illa est Ens completum, quia separata est, & desiit habere continuationem ad aliud: sed quia est abjuncta & natura similis simul, quorum hoc deficit in partibus abscissis, & in anima. Patétque. Nam totum similare habet partes ejusdem rationis, & per se non deposcit sibi determinatam magnitudinem, sed potest esse sub quantitate minima, nec est in eo partis unius ab alia dependentia. Atque hinc quælibet guttula est peculiare suppositum.

35 *Potentia in anima, & gutta separata ad reunionem est diversæ rationis.*

Potentia autem secundùm quam gutta separata iterum uniri potest priori massæ, non est naturalis, & positiva, sed Logica solùm, & negativa, hoc est, consistit solùm in non repugnantia. Unde illius nulla ratio est, ad constituendum Ens incompletum: Nam similis potentia remansit in majori parte aquæ, unde alia hausta est. Et tamen illa sine dubio statim est aliquid completum. Potentia autem, quæ in anima est ad informandum corpus, non Logica, sed Physica est, & positiva.

ARTICULUS III.

An Deus etiam possit dici quid completum?

36 *Sententia Suarez.*

Suarez *disp.* 32. *s.* 3. *in tit.* & *n.* 33. & 34. divisionem Entis in completum & incompletum applicuit solùm Enti creato.

37

Sed tamen non satis sibi constat. Nam *disq.* 33 *s.* 1 *n.* 8. & in Thom. 3. *p. tom.* 1. *disp.* 11. disputat etiam, Deum esse aliquid completum, etiam cùm abstrahitur à tribus personis. Idque ideò quia per se ipsum est essentialiter subsistens, & ex se non indiget alio ad consummatam, & absolutam substantiæ perfectionem: quia licèt tribus personis communicetur, tamen neque ab eis in re distinguitur, neque propter dependentiam aliquam in eis subsistit, ut ab eis complementum accipiat, sed solùm ut suam infinitam perfectionem eis essentialiter, & per summam identitatem communicet: Rursus *eadem disp.* 33. *s.* 1. *n.* 12. disputat: λόγον esse substantiam completam, etiam cum actu unitus est humanitati, quia ab humanitate nullo modo pendet, vel in esse, vel in aliquo essendi modo, nec amittit proprium intrinsecum terminum, quem antè habebat.

38 *Aliorum opinio præponitur.*

Nihilominus videri potest: Deum non posse dici Ens completum, atque adeò (cùm nec incompletum dici debeat) reduci debere illam divisionem solùm ad Ens creatum. Idque ex duobus principiis. 1. Quod applicando illam divisionem ab substantiam, videtur in re æquipollere huic, substantia est materia, vel forma, vel compositum, quam Arist. tradit passim. Vide *l.* 2. *de Anim. c.* 1. *tit.* 2. & *lib.* 7. *Met. c.* 3. §. 10. 13. & 15. & *l.* 8. *c.* 2. 3. Comprehendendo enim materiam, & formam sub uno membro, erit substantia incompleta. Substantia igitur quæ relinquitur, nempè compositum, exhauriet substantiam completam. Ergo omnis completa substantia erit compositum. At Deus non est aliquid compositum.

39

Alterum principium est, quod completum dicitur, quod ab aliquo completur, vel intrinsecè, vel per modum efficientis. Unde sequitur quod completum est, non posse esse primum Ens, sed ante se habere id quod ipsum compleat. At repugnat, aliquid dici Deum, & tamen non esse Ens primum.

40 *Divisio quæstionis.*

Nihilominus in oppositum dicendum est: Hanc divisionem complecti omne Ens, creatum & increatum. Membra enim ista opponuntur sub Ente, præcisè sumpto contradictoriè,

contradictoriè. At inter contradictoria non datur medium. Prius patet. Nam completum vocatur id Ens, quod habet perfectionem in se terminatam, citra destinationem ad complementum alterius. Incompletum autem, quod non habet perfectionē nisi destinatam ad complementum alterius. At hæc contradicentia sunt: Habere essentiam, vel perfectionem destinatam, &c. Et non habere.

Solvuntur Objectiones.

Ad *primam objectionem* negandum est, quòd substantia completa, & compositum sint idem. Nam per compositum. Aristot. intelligit id, quod est ex materia & forma compositum. Sic enim loquitur *l.3. Met.c* 3. substantia est materia, vel forma, vel tertium quod *ex hīs* est: At præter hoc, etiam in genere Entium creatorum datur Ens completum, nempè substantia immaterialis, sive Angelus. Unde rursus appareret, nec illam divisionem exhaurire totam rationem substantiæ, sed solùm pro occasione Aristotelem, sic dividendo substantias, voluisse enumerare aliquos gradus substantiæ. Estque ejus rei indicium, quod (non omni, sed soli) substantiæ primæ istam divisionem applicat Aristoteles, *d. lib.7. Met.c.3.* Sed hac de re erit plenius *in lib.2, cap. 2.* 41 *Substantia completa non est idem quod compositum.*

Ad alteram repetatur, quod superius dictum est: Ens completum à Metaphysicis non sumi participialiter, sive cum respectu ad complens, sed nominaliter. Ibi vide. Hoc tamen hîc non diffitendum: Impositum esse primò hoc nomen ad significanda ea, quæ aliunde complementum habent, sicut & de perfecto dictum est, *cap. 11. tit.1. dist. 5.* Hic autem cogitetur, sæpè nominum usum deviare ab impositione. 42

ARTICULUS IV.

An etiam accidentia possint esse Entia completa?

Suarez negat, *disp. 32. s.1. num. 2. & sect.2 n.34,35.* qui tamen nec sic sibi constat. Nam *disp.32. sect.1, n. 12.* fatetur, nomen completi & incompleti reperiri in accidentibus. 43

Atque hæc affirmativa sententia communior est, sic Fonseca candorem vocat Ens completum, *lib.5. Met.c.7.a. 7. s.2.* Et patet, quia etiam generalia accidentia prædicantur in quid est, de singularibus, veluti candor de candore hoc. Illa autem quidditativa prædicata indicabant esse completum in substantiis per *1. quæst. hujus tit. nostri.* 44 *Sententia affirmantis approbatio.*

Deinde, in accidentibus etiam possunt sumi differentiæ, sicut & in substantiis. Veluti ab albedine sumitur albedineitas, quæ (ad modum differentiarum) non potest prædicari de individuis albedinibus. Neque enim albedo est albedineitas. Dantur igitur in accidentibus variæ species. At species non est aliquid incompletum. 45

Denique: accidentia per se reponuntur in prædicamentis, ut notum est. At entia incompleta non ponuntur in prædicamentis per se & directè, etiam loquendo de accidentibus. Motus enim non est per se in prædicamento, quia est Ens incompletum, ut docet Fonseca, *d.s. in fine.* Et Thom. *4. d 1 q.1 a.4.* Et rursus Suarez *disp: 33 s.1, n.13.* ponit Entitatis completæ etiam hoc indicium esse, per se in prædicamento esse. 46

Nec invenio difficultates contra hanc sententiam. Vulgò quidem solent accidentia vocari Entia incompleta, sed sic Ens incompletum est idem quod imperfectum. Dicuntúrque sic accidentia in comparatione ad substantiam. 47 *Quo sensu accidentia sint Entia incomple-*

ARTICULUS *ta?*

ARTICULUS. V.

An substantia non satis aucta sit Ens Completum?

48 Veluti arbor recens exorta, quæ nondum acquisivit magnitudinem in ista specie possibilem, aut homo duorum tantùm annorum. Estque ratio dubitandi, quia talis substantia ordinatur ad faciendam compositionem, cum partibus illis, quæ postea accrescunt.

49 In oppositum autem est, quòd tales substantiæ sint etiam suppositа, & directè in prædicamento. Atutrumque est indicium Entitatis completæ.

50 Suarez sic rectè respondet *disp: 33. s. 1. n. 13.* tales substantias omnino esse completas, si Metaphysicè loquamur, quia habent omnem perfectionem, quæ in substantia Metaphysicè reperiri potest & debet: & quia omnia prædicata substantialia de ea simpliciter prædicantur. illam tamen partium accrescentiam ait indicare naturam (non Metaphysicè, sed solùm) Physicè incompletam.

TITULUS III.

Quid sit completum & incompletum in genere.

51 Atque hîc generaliter definiendo completum, & incompletum: Dico, 1 Ens incompletum est quod (*primò*) non habet essentiam in se terminatam (unde & incompletum dicitur,) sed (*secundò*) terminatam ad essentiam, vel perfectionem alterius, (unde non incommode potest vocari Ens complens,) & id quidem secundùm istius naturæ suæ destinationem.

52 Atque ita Entia completa sunt 1. Ea quæ de facto uniuntur ad aliud, unione essentiali, seu quæ de facto partes sunt, quomodo anima, & corpus, & differentiæ, sunt Entia incompleta. 2. Ea, quæ etsi de facto sint separata, implicant tamen adhuc respectum ad Entitatẽ aliam, (quomodo anima separata est quid incompletũ,) vel prorsus frustra sunt, quod est in partibus abscissis. Unde exemplis constituitur duplex genus incompletorum. Alia sunt incompleta physicè, ut anima, corpus. Alia sunt incompleta Metaphysicè, ut differentiæ, velut rationalitas, animalitas, albedineitas.

53 Remanet autem hîc extra classem Entium incompletorum 1. ὁ λόγος etiam actu unitus humanitati, quia semper retinet essentiam in se terminatam, nec ullo modo ea consummatur per dependentiam ab esse humano.

Entium completorum Catalogus.

2. Quod est pars solùm in toto per aggregationem. Est enim de hujus ratione, & quidditate, esse ex completis, & perfectis. Ita lapis est Ens completum, etsi jungatur aliis lapidibus, in cumulo lapidum. Excluduntur autem ista, quæ sic partes sunt, per superiorem descriptionem, tum, quia illæ partes habent entitatem prorsus in se terminatam, tum etiam quia esse partiale sortiuntur, non secundùm naturæ suæ distinationem, sed per applicationem artificiosam, vel fortuitam.

54

55 3. Ea quæ sunt genera. Hæc enim (veluti animal) etsi habent esse partiale suo modo, in quantum complent speciem: tamen absolutè, & præcisè habent essentiam in se terminatam. Cùm enim quidditas earum, & definitio apprehenditur, nullus respectus ad species implicatur, ut superius probatum est.

56 Denique extra Entium incompletorum classem manent partes similares abjunctæ à totis, quia & hæ tum habent & essentiam in se terminatam, & possunt uniri toti, ex quo sumptæ sunt, non secundum naturæ suæ destinationem, sed similiter fortuitò.

fortuitò. Unde nec in illis partibus est potentia ad reiterationem talis unionis, nisi Logica, & negativa, hoc est, repugnantia.

II. Ens completum igitur est, quod habet essentiam totalem, & terminatam in se, & non ad intrinsecam perfectionem alterius. Atque hæc ex prioribus satis clara sunt. Solùm est observandum: cùm completum essentia totalis dicitur, non id sic fieri, quasi resultet entitas rei completæ, ex partibus. (Hoc enim per accidens est ad rationem Entis completi, unde completum dici potest, sive sit simplex, sive compositum, modo habeat essentiam in se, & non ad perfectionem alterius terminatam) sed est intelligendum negativè: ut essentia totalis dicatur, quæ non est partialis, sive quæ non est per modum partis. Estque sic, quoad hoc, differentia inter Ens completum, & incompletum. Ens enim incompletum est pars alterius, vel habet essentiam complentem aliud. At non omne completum est totum. Sed potest esse vel totum, vel etiam prorsus simplex. Totum; ut homo, animal, Socrates. Prorsus simplex; ut Deus, item Angeli, qui & ipsi aliquo modo simplices sunt. 57 *Ens completum quid?*

CAPUT. XIII.

De Finito & Infinito.

1. *Secundùm perfectionem II. Ens est finitum vel infinitum.*

2. *Finitum est, quod habet fines, vel terminos essentiæ suæ: ut est omne Ens creatum.*

3. *Infinitum est, quod non habet fines vel terminos essentiæ suæ, ut Deus.*

4. *Æquipollent, quoad rem significatam, isti divisioni aliæ divisiones Entis; veluti: Ens est à se, vel ab alio; dependens, vel independens; creatum, vel increatum; per essentiam, vel per participationem: purè actuale, vel potentiale, purè necessarium, vel contingens: circumscriptum, vel incircumscriptum.*

COMMENTARIUS.

Ad hoc caput videndum est de quatuor Titulis: *Primò.* De voce finiti, & infiniti. *Secundò:* Quid sit finitum. *Tertiò.* Quid sit infinitum. Et *quartò.* De divisionibus æquipollentibus divisioni propositæ. *Quintò.* De adæquatione illius divisionis. Et *denique,* an sit analoga, vel univoca illa divisio?

TITULUS. I.

De voce Finiti & Infiniti.

Finitum aliquando idem est, quod causatum finis, sicut formatum est causatum formæ. Illa significatio huc non pertinet. Opponitur enim sic finitum fini, non autem infinito, ut nunc. 1

Igitur quando finitum, & infinitum opponuntur, sumuntur bifariam. 1. Intelli- 2

guntur

Explicatur ambiguitas in voce finiti, & infiniti.

guntur secundùm quantitatem. Sic Arist. *l.* 3. *Phys. cap.* 4. *text.* 24. ea refert ad magnitudinem. Et proinde ibi *& text.* 34. demonstrat Physici esse agere de hoc finito & infinito. Pertinétque ad hanc significationem tota disputatio de infinito, quam Aristoteles persequitur, *l.* 3. *Phys. cap.* 4, 5, 6, 7, 8. *& l.* 1. *de Cœlo c.* 5. túmque quæritur, an detur infinitum actu?

3 *Infiniti varii modi.*

Atque ita de infinito Aristoteles tradidit, id quinque modis sumi *c.* 4. *t.* 34. quas significationes dilucidiùs retulit Magirus *lib.* 1. *Phys. c.* 7. Igitur hìc dicitur infinitum *primò*: Id quod transitum nullum admittit, propterea quia non sit idoneum ad sustinendam divisionem, secundùm quam actu vel potestate sit divisibile. Sic punctum dicitur infinitum, quia prorsus non potest dividi, ut fines accipiat.

Secundò: Infinitum vocatur, quod διέξοδον ἢ πέρας, transitum aut extremum quidem habet, sed tamen ad finem ejus nunquam pervenitur. Ita linea in infinitum porrecta, si daretur, dicitur infinita. Quæritúrque secundùm hanc significationem, an Mundus sit infinitus, hoc est, in infinitum protensus.

Tertiò: Infinitum vocatur, quod finem quidem habet, sed vix, ac difficulter ad eum pervenitur: quomodo simili modo loquendi dicitur: Infiniti laboris esse laudare Herculem.

Quartò: Infinitum vocatur, quod fines, vel terminum habet, sed ad eum propter externum obstaculum pervenire non potest. Sic maris profunditas est infinita.

Denique: Infinitum vocatur, cui semper potest fieri accessio, ut numerus & magnitudo. Neque enim repugnat cuilibet, quantumvis magno numero, aut lineæ, fieri majorem.

4 *Infinitum actu & potestate quid sint?*

Atque sic ex his fit infinitum non datur. *Infinitum potestate* vocatur, cujus quantitas non est actu terminata. Et tale infinitum non datur. *Infinitum potestate* vocatur, cujus partes non quidem simul sunt, sed sibi succedunt, nec pervenitur tamen ad ultimam possibilem extensionem. Talia infinitas est, ut dictum est, in numero & magnitudine. Hæc summa doctrinæ est, quam Aristoteles de infinito tradit, prius citatis locis.

5 2. Sicut autem porrò ipsa vox quantitatis transfertur à quantitate molis, ad significandam quantitatem perfectionis, (unde & perfectio, quantitas virtualis, & quantitas intensiva dicitur, & propterea convenientia aut disconvenientia in perfectione, vocatur æqualitas, & inæqualitas, quæ aliàs propriè dicuntur secundùm quantitatem, per Arist. *l. Categ. c.* 6.) Ita etiam vox finiti, & infiniti transumuntur ad significandas perfectiones; intelliguntúrque sic hæc prædicata etiam in illis, quæ omni quantitate sive extensione carent. Et sic nunc sumuntur hi termini à Metaph.

Soleo aliàs expositionem æquipollentium annotare, ad expositionem vocis, sed nunc melius videtur, seorsim distributiones æquipollentes persequi, inter attributa specialia singuli Entis.

Plenam Entis infiniti doctrinam hìc non persequor, sed fiat id inferius, sub speciali Tractatu de substantiis. Incipio autem ab Ente finito.

TITULUS II.

Quid sit Finitum.

6 Igitur ex vi nominis apparet, finitum dici à finibus: & infinitum quod habet fines. Sed quinam sunt illi fines? *Respond:* Simpliciter esse fines essentiæ. Summatim tamen.

Finitum

Finitum est 1. *quod habet fines essentiæ*. Potest autem id esse bifariàm. *Primò*, Quia illam essentiam aliquando non habuit, antequam scil. creatum est. Quòd si putabitur hæc conditio contingens esse, eò quòd videri potest effectum posse esse coævum (Hæc enim vox indicat solùm simultatem temporis, & non naturæ. At effectum potest simul tempore esse cum sua causa, ut apparet in sole & lumine) causæ suæ, atque adeò mundum Deo: Intimiùs dici potest. Ens finitum habere fines essentiæ, quia aliquando potuit non esse. Neque enim esse creaturæ primò implicat actualitatem, sicut esse Dei, cui repugnat esse in potentia. Unde esse creatum præscindit ab esse actuali, & possibili. Patétque inde, quòd Deus est agens liberum. Ergò potest influere & non influere, & determinare se ad agendum quando vult. Quâ in parte dissimile est exemplum solis & luminis. Cùm enim sol sit causa luminis per naturalem dimanationem, fieri non potest, ut sol suspendat actum illuminationis, quò minùs ipsi lumen sit coævum. 7 *Fines in essentia.*

Deinde, Ens finitum habet fines esse, quia aliquando non erit, vel poterit non esse. Quia enim Ens finitum conservatur per influxum divinum, qui liber est, hinc ad arbitrium voluntatis divinæ res finitæ possunt non esse, si nolit eas Deus conservare. Quòd si igitur aliqua Entia finita (ut Angeli & animæ rationales) de facto non desinunt, id non est in istis per intrinsecam repugnantiam ad non esse, ut in Deo, sed est per extrinsecum obstaculum, quia scilicet Deus non vult. Animæ non corrumpuntur, quia Deus non vult, inquit *Scalig. Exerc.* 307. *s.* 20.

2. Finitum habet fines *perfectionum*, in quantum illæ & potuerunt non esse, & potuerunt esse, ut de finibus essentiæ dictum est. Aliter habet finitas perfectiones, quia Entis finiti perfectiones non sunt summæ, sed possunt dari eminentiores. Veluti hominis maxima perfectio est intelligere posse, hæc tamen non est absolutè summa perfectio, quia illa humana intellectio est limitata, neque tanta est, ut possit etiam cognoscere cogitationes humanas, & quò minùs erret quandoque, & non attingat penitissimè essentias rerum. Et ita est in aliis. 8 *Fines in perfectione.*

3. Finitum habet fines in virtute, & *operatione*. Nam 1. Ens finitum non potest quidvis agere. Homo non potest movere terram, aut sistere cursum solis, aut producere vermem, vel leonem. 2. Rursus, manendo intra latitudinem objectorum possibilium aliàs, non potest semper assequi finem suum, sed sæpè eo frustratur, propter dependentiam, quam in actione sua habet, à prima causa. Ita ignis non urit, etiam propensissimus ex vi naturæ suæ ad urendum, per defectum concursûs divini, & sic in aliis. 9. *Fines in operatione.*

4. Finitum habet fines ratione *durationis*, eò quòd non est æternum, sed vel in ævo, ut Angeli; vel in tempore, ut lapis. 10 *Fines in duratione.*

5. Finitum habet fines *præsentiæ*. Definitur enim, vel circumscribitur ad determinatum spacium, intra quod est, & non extra illud. Atque sic naturaliter nec est in multis, nec omnibus locis. 11 *In præsentia.*

TITULUS III.

Quid sit Infinitum.

Atque ex his intelligi potest, quid sit infinitum. Est enim vox hæc negativa. Unde removebitur per illam ab Ente infinito, id quod importabatur per vocem finiti in Ente finito. 12

Ergò primò: Ens infinitum caret finibus essentiæ. Ubi statim notandum: hanc 13

Infinitum caret finib. essentiæ.

carentiam finium non esse intelligendam in Ente infinito privativè, (quasi Ens infinitum de facto quidem non habeat fines, possit tamen, aut debeat habere) sed negativè, sic, quod nec actu habeat, nec debeat aut possit habere fines, quod infinitum dicitur.

14 *Ens infinitum non est aliquid factibile.*

Igitur 1. caret finibus essentiæ à parte antè, quia prorsùs huic, quod infinitum dicitur, repugnat, non fuisse, aut si de facto quidem fuerit, potuerit tamen non fuisse. Si enim essentia Entis infiniti posset esse potentialis, vel possibilis, tum vel seipsam posset actuare, vel aliud eam posset actuare. *Primum* implicat, quia si aliquid seipsum actuaret, hoc est, produceret non esse ad esse, tum reverà *esset*, quia ageret producendo; Et tamen *non esset*, quia demum produceretur. At esse & non esse sunt contradicentia. Neque *rursus* etiam Ens infinitum posset produci, vel creari ab alio. Quia sub voce Entis infiniti apprehendimus id Ens, quod primum est. Et præterea, sic id, quod crearet Ens infinitum, reverà esset valentius & dignius Ens, eo quod producit. At hoc ipso infinitum desineret esse infinitum, si aliud esset, quod haberet eminentiorem perfectionem. Atque ita apparet, repugnare, esse creatum, & infinitum, hoc est, quod creatum est, non posse esse infinitum, & quod infinitum est, non posse esse creatum.

15 *Infinitum non potest desinere.*

Rursus 2. Ens infinitum caret finibus essentiæ à parte pòst, hoc est, prorsùs repugnat, illud vel deponi ab Entitate sua, vel deponi posse. Ita apparet, quia quod corrumpit aliud, oportet esse valentioris virtutis, quàm id quod corrumpitur. Aliàs enim, quia omne Ens appetit sui conservationem, ideò resistit volenti se corrumpere, & tamdiu renititur, donec vincatur à contraria virtute. At repugnat, infinito aliquid esse valentius. Infinitum igitur non potest corrumpi. Atque ita apparet, non esse id infinitum à parte pòst. Sunt quidem & alii modi desinendi, quos plenius persequor, & removeo à Deo infrà, *cap.* 18. *n.* 24. *& seqq.*

16 *Infinitum ratione perfectionum.*

2. Infinitum non habet fines *perfectionis*. Ita sequitur primum ex priori. Nam propter æquipollentiam perfectionis ad essentiam, sequitur, eâ existente infinitâ, etiam perfectionem ejus esse infinitam, hoc est, eam neque cœpisse, nec desituram esse, rursus nec incipere potuisse, nec desinere posse.

17 *Ratione operationum.*

3. Infinitum caret fine *virtutis & operationis*. Hoc est, quod infinitum est, potest operari & efficere quicquid ullo modo est possibile. Neque limitatum est ad certum gradum, ultra quem non possit operari.

Attenditúrque adeò infinitas virtutis in Ente infinito in duobus. 1. quòd nihil cuiquam causæ possibile est, quod non possit Deus efficere. 2. quia in omnibus istis actibus agit indefectibiliter, nihil necessariò exigens ad concausandum.

18 *Ratione durationis.*

4. Ens infinitum caret finibus *Durationis*, hoc est, est æternum.

19 *Ratione præsentiæ.*

5. Et caret finibus præsentiæ, atque adeò est immensum & omnipræsens. Hæc omnia autem erunt inferiùs clariora, ubi persequemur doctrinam de Deo.

TITULUS IV.

De aliis appellationibus Entis finiti & infiniti.

20

Sub hoc Titulo intendo declarare alias divisiones Entis, huic æquipollentes; Unde propter hanc ipsam æquipollentiam, membra illarum, verè solum sunt alia nomina Entis finiti, & infiniti, significantúrque per illas divisiones varias, Entis finiti, & infiniti attributa varia.

ARTIC.

ARTICULUS. I.
In quo declaratur divisio Entis, in Ens à se, & ab alio.

Hîc Ens infinitum dicitur *Ens à se*; Et Ens finitum, *Ens ab alio.* 21

Ens Infinitum quomodo sit à se?

Ens infinitum quomodo dicatur Ens à se?

Dicitur autem infinitum à se, non per positivum influxum, quo sibi ipsi esse tribuit. (Hoc enim involvit repugnantiam, ut priùs *præced. titut.* 3. *n.* 14. dictum est) sed est intelligendum id negativè. Atque ita Ens *à se* dicitur, quod non est creatum vel factum ab alio. Vide *Valent. Tom.* 1. *disp.* 3. *punct.* 4. Sicúrque Ens, quod hîc ab alio dicitur, alio nomine vocatur creatum: ita quod hic à se dicitur, alio nomine vocatur increatum, quod est prorsùs negativum vocabulum. Eo modo loquendi dicuntur etiam res simplices individuari à se, non quasi per positivum influxum tribuant sibi ipsis esse singulare, sed hoc sensu negativo, quòd non habeant principium unde accipiant singularitatem.

Ens Finitum quomodo sit Ens ab alio?

Ens autem finitum dicitur esse *Ens ab alio.* Ubi duo sunt notanda. 1. Istud esse ab alio, sumendum esse cum ampliatione. Ita ut Ens ab alio dicatur, non solùm quod de facto in definito tempore est creatum ab alio, sed etiam cui non repugnat esse ab alio, etsi de facto sit æterno coævum. Etsi enim de facto nullum ens præter Deum sit ab æterno, tamen fortasse non repugnat, esse Ens aliquod ab æterno præter Deum. Et tamen hoc Ens adhuc reverà posset dici Ens ab alio, & finitum, quia non repugnat *id* Ens de novo accepisse entitatem. Neque enim ullum Ens præter Deum est purè actuale, hoc est tale, ut ei repugnet esse in potentia. Patétque evidentissimè, quia omne Ens præter Deum potest deponi ab ea Entitate quam habet. Unde quia, à parte pòst, ei non repugnat non esse, indicium est, quòd neque à parte antè repugnet ei non fuisse. 22

2. Notandum est phrasin illam, *esse ab alio*, non intelligi de omni modo essendi ab alio. Nam Filius Dei est Ens infinitum, itidémque Spiritus Sanctus, & tamen Filius est à Patre, & Spiritus Sanctus ab utroque. Unde sic sequitur, Filium & Spiritum Sanctum aliquo modo loquendi esse *ab alio*, & tamen reverà esse Ens *à se*, quia, ut nunc sumitur Ens à se, dicitur id æquipollenter ad infinitum, atque ita quicquid est infinitum, propter dictam æquipollentiam, est etiam à se. Ergò esse ab alio, significat nunc modum essendi ab alio, per efficientiam veram. Atque ita summatim: Ens aliud est ab alio effectum, aliud est à se, hoc est, non ab alio effectum. Ex qua deductione patet, Filium & Spiritum Sanctum, absolutè, juxta hanc divisionem, non esse Ens ab alio, sed Ens à se, quia generatio & spiratio divina longè transcendunt rationem causæ, vel efficientis, propter numeralem identitatem essentiæ divinæ, quæ est in Patre & cæteris personis. Potest ex his ferè expediri quæstio: An Christus sit *αὐτόθεος*. De qua porrò vide *Bellar. lib.* 1. *de Christ c.* 19. 23

Filium & Spiritum Sanctum simpliciter esse Ens à se.

ARTICULUS II.
De Divisione Entis in dependens, & independens.

Hîc Ens finitum vocatur dependens; Ens infinitum vocatur independens. 24

Debent autem termini hi eodem modo intelligi, ac priores.

Vocatúrque hîc Ens dependens, non quod habet qualemcunque modum essendi ab alio, sed quod est ab alio effectivè. Neque enim Filius etsi sit à Patre, Deus 25

de Deo, & lumen de lumine (*per Symbol. Nicen.*) est Ens dependens à Patre, sed simpliciter est Ens independens, ut Metaphysici his terminis utuntur. His enim quod dicitur Ens dependens semper habet essentiam numero distinctam ab alio. Vide *Suarez disp.* 12. *in Met. s.* 2. *n.* 5, 6. *Scotum l.* 1. *Sent. d.* 2. *q.* 6. *Lychet. ib. in fine. Bellarm. l.* 2. *de Christ. c.* 10. At id non est in divinis processionibus. Pater enim gignens communicat Filio suam numero essentiam, & proinde independentem essentiam. Talis enim est essentia paterna. Atque ita hinc summatim Ens dependens vocatur, quod ab alio effectivè habet esse: Ens independens autem vocatur, quod ab alio non est effectum.

26 *Dependentia Entis creati Multiplex.*

Suarez. disp. 31. *s.* 14. Entis finiti ab infinito dependentiam fecit multiplicem. 1. eam, quòd Ens finitum habet esse receptum ab illo. 2. quod est subjectum illi, in ordine ad suam annihilationem, hoc est, quod per solam suspensionem influxûs divini potest annihilari. 3. dependet ab infinito Ente in agendo, & causando. Hinc naturales suos actus non exequitur, nisi cum influxu divino. 4. Dependet ab eo, ut quidvis recipiat aut agat, quod Deus vult. Sicut secundùm hoc, Asinus potest loqui, & ex lapide potest fieri panis, & sic in aliis.

ARTICULUS III.

De divisione Entis.

In Ens Creatum & increatum.

27 Hæc nomina specialia sunt dependentiæ, & independentiæ. Atque ita nunc Ens finitum vocatur creatum, Ens infinitum vocatur increatum. Quæ facilè intelliguntur ex prioribus, & plenius cognoscentur, ex inferiùs dicendis de creatione.

28 Dividunt autem ista Ens immediatè. Omnis substantia seu res, quæ Deus non est, creatura est, ita *Aug. l.* 1. *de Trinit. c.* 6. Et *Just. Martyr. in Expos. fidei non longè ab initio* ait, in id quod creatum est, & in id, quod non creatum, dividi omnia.

29 *Increatum bifariam dicitur.*

Id hîc peculiariter notandum est; quòd increatum possit bifariàm sumi: illo modo sumitur prorsùs negativè. Estque tum id increatum, quod non est creatum, imò ne est quidem, sive nullam positivam Entitatem habet. Hoc sensu ea quæ impossibilia sunt, increata sunt. Nec aliter tempus imaginarium & locus imaginarius, ut quæ nihil reale sunt, increata dicuntur. Nobis autem increatum quodammodo positivè dicitur. Est enim nunc increatum, quod, cùm veram Entitatem habeat, non tamen habet eam creatam, sive dependentem ab alio. Increatum enim hîc ponitur quasi differentia Entis.

Quæritur:

An eodem modo dividi possit Ens in ingenitum, & genitum?

30 Nam hæc videntur etiam esse specialia nomina dependentiæ, & independentiæ, ut proinde Ens ingenitum dicatur infinitum, Ens genitum dicatur finitum. Videtúrq; ratio geniti inferre aliquam essentiæ finitatem à parte antè, hoc ipso scilicet, quia quod genitum est, est à gignente tale.

31 *Decisio quæstionis negativa.*

Respondeo: Vocem generationis esse impositam ad significandam similitudinem, quæ est in producente & producto, ut ipsa vox indicat. Generare posse, est, genus vel essentiam suam communicare. Potest autem communicari eadem numero essentia, ut ex mysterio Trinitatis novimus, (quæ generatio etiam ineffabilis dicitur

dicitur *Esa.* 53.) Unde sic apparet, nullam esse repugnantiam, quod est genitum id esse infinitum. Sumitur enim denominatio finiti & infiniti ab essentia. At essentia in genito potest esse eadem numero quæ est in ingenito. Et proinde si in ingenito fuit infinita, etiam in genito erit infinita. Et proinde genitum erit ens infinitum. Atque ita apparet hæc non esse æquipollentia: genitum & finitum, item ingenitum & infinitum, sicut æquipollentia sunt creatum & finitum, item increatum & infinitum.

Et rursus apparet hinc: cur Theologi vocent filium genitum, non tamen creatum vel factum, quia hæc vocabula præcisè significant effectionem. Generatio autem significat communicationem essentiæ, cui, ut visum est, non repugnat, communicari eam unam numero. 32

ARTICULUS IV.

De Divisione Entis in ens per essentiam, & per participationem.

In hac divisione Ens finitum vocatur Ens per participationem: Ens infinitum autem dicitur Ens per essentiam. 33

Ergò Ens infinitum dicitur *Ens per essentiam*, quia ex se, & à se habet suum esse, ita ut non possit illud non fuisse, aut deinceps non esse. Ens autem finitum dicitur *Ens per participationem*, quia habet essentiam à superiori efficiente, unde dependet. Hæc ex prioribus satis sunt clara.

ARTICULUS. V.

Ens est vel purè actuale, vel potentiale.

Secundùm talem divisionem Ens infinitum dicitur purè actuale: Ens finitum autem dicitur potentiale. 34

Ens infinitum quomodo sit Ens purè actuale, sive actus purus?

Igitur Ens infinitum est purè actuale: Cæterùm notandum est: Purum in genere dici, quòd nihil habet alieni, ut *Scaliger* definit *Exerc.* 250. Atque ita purè actuale vocatur, quòd nihil habet potentiæ.

Ubi advertendum est: cùm potentiæ potissima significatio sit in materia, hinc aliquando purus actus, vel purè actuale vocatur, quod nihil materiæ, vel potentiæ materialis implicat. Hoc sensu etiam Angeli dicuntur puri actus juxta *Aristot.* 8. *Metaph. t.* 16. quanquam rectè id fieri neget *Fonseca* 5. *Metaph. cap.* 8. *q.* 4 *sect.* 3. Hæc significatio non est hujus loci. Nam Angeli sic sunt puri actus, ut dictum est; & tamen non sunt Entia infinita. At Ens purè actuale & infinitum, nunc dicuntur æquipollenter. 35 *Angeli quomodo puri actus.*

Unde porrò patet; Ens purè actuale nunc dici adæquatè per remotionem potentiæ passivæ. Hoc est, Ens purè actuale est, quod nullam implicat potentiam passivam. 36 *Purè actuale quid hîc sit?*

Dixi: *potentiam passivam*. Nam potentia activa nullam infert imperfectionem, nec secundùm eam dicitur Ens potentiale. Unde purè Ens actuale relinquitur, si maximè habeat potentiam activam, qualis significatur in Deo sub voce omnipotentiæ, vel omnis potestatis. 37

Summatim autem Ens purè actuale, secundùm dicta, caret 1. *potentiâ obiectivâ*, hoc est, non potest, aut potuit latere in causis, è quibus per alterius agentis operationem emergeret. Hæc enim potentia sic exposita, manifestè repugnat Enti infinito, 38 *Ens purè actuale quâ careat potentiâ?*

infinito, quia si emergeret per operationem alterius agentis, reverà esset illud Ens finitum, per dependentiam quandam ab illo agente.

2. Caret *potentiâ Logicâ*, quâ ei non repugnat, non esse. Nam si ens infinitum posset definiri, reverà esse posset finitum à parte post, nempe per definitionem essentiæ, quod itidem implicat.

3. Rursus caret *potentiâ passivâ*, quâ vel crescat, vel decrescat in perfectionibus. Nam si perfectiones Entis infiniti possent crescere (vel per extensionem, ut plures accipiat, vel per intensionem, ut eædem quæ præextiterunt, fiant radicatiores) ante illud incrementum fuissent finitæ, Ergò pro tunc illud Ens non fuisset infinitum. Absurdè! Rursus, si illæ perfectiones possent decrescere, post illud decrementum, illud Ens non remaneret infinitum. Absurdè!

4. Ens infinitum est expers *potentiæ materialis*. Ita patet, quia quod materiam habet, habet eam dependenter ab aliqua causa efficiente, quæ ei formam introducit. Infinito autem repugnat causa effectiva. Relinquitur ita Enti infinito nullam potentiam passivam competere, & proinde id rectè dici purè actuale.

39 *Objectio.* *Dices:* Infinitum Ens posse blasphemari, laudari, cognosci. At hæ sunt passiones. At cuilibet actui respondet sua potentia. Ergò istis passionibus respondent etiam potentiæ passivæ in Ente infinito, & per consequens non caret omnipotentiâ passivâ, ut dici potuerit purè actuale.

40 *Passiones per denominationem extrinsecam.* *Respondeo:* tales denominationes esse extrinsecas, & sic istas passiones non esse à parte rei in eo, quod denominatur blasphemari, laudari, cognosci. Ergò nec in eodem correspondere debet potentia passiva. Sicut & paries dicitur visus vel cognitus, citra aliquid ipsi parieti adveniens. Atque ita hactenus apparet, adhuc Ens infinitum non habere *in se* ullam potentiam passivam.

Ens finitum quomodo sit potentiale Ens?

41 Ex his nunc facilè patet, quod, & quomodo, & cur, Ens finitum sit Ens potentiale; Est potentiale, inquam, 1. quia non repugnat illi, latere in suis causis. 2. quia non repugnat, illud definere esse. 3. quia non repugnat illud perfectionibus suis vel crescere, vel decrescere.

ARTICULUS VI.

In quo explicatur divisio Entis, in Ens purè necessarium, & contingens.

42 In hac divisione, Ens infinitum dicitur *purè necessarium*: Ens finitum autem dicitur *contingens*.

43 Ergò Ens infinitum vocatur purè necessarium, removendo omnem contingentiam, quæ est in Entitate. Contingens autem est, quod potest esse, & non esse. Confer *Aristot. 1. prior. cap. 13. & de interpr. cap. 6.* At simpliciter repugnat Enti infinito, non esse. Quia si vel non fuisset, vel deinceps esse desineret, reverà utroque in casu esset finitum.

44 Dixi autem nunc removeri contingentiam omnem *in Entitate*. Nam Ens infinitum potest esse liberum *agens*. At libertas est species contingentiæ. Unde si infinitum Ens liberè agit, utique contingenter (dextrè intelligendo vocem) & non necessariò agit. Neque hoc incommodum est prioribus. Nam secundùm contingentiam, vel necessitatem operandi, non dicitur Ens aliquod necessarium, vel contingens,

tingens, sed præcisè & adæquatè ex modo essendi, ut patebit ad divisionem Entis, in Ens necessarium, & contingens.

Proinde nunc in oppositum Ens finitum sensu opposito dicitur contingens. Nam quia Ens infinitum liberè creat finitum. Ergò potest non creare. Ergò & Ens finitum potest non esse, si scilicet nolit illud Ens infinitum creare. 45

Rursus, Ens finitum conservatur ab infinito, & illa conservatio rursus est libera. E. ex voluntate & arbitrio suo, potest Ens infinitum non conservare aliud. E. illud Ens aliud tum necessariò desinet, & proinde non erit. Et sic utroque modo Ens finitum potest non esse. At hæc est ratio contingentis, posse esse, & non esse, ut dictum est.

ARTICULUS VII.

In quo explicatur divisio Entis, in Ens circumscriptum, & incircumscriptum.

In hac divisione Ens finitum dicitur circumscriptum. Ens infinitum dicitur incircumscriptum. 46

Notandum autem est; Circumscriptionem esse triplicem: Alia est circumscriptio *localis*, quâ quid ambitur & circumscribitur ab alio continente corpore. Talis circumscriptio competit turri, existenti in aëre vel aqua. Alia est circumscriptio *quantitativa*, quâ quid circumscribitur (non continentis, sed) propriâ suâ superficie, vel terminis quantitatis suæ, qualis circumscriptio etiam est in corpore posito in vacuo. 47 *Circumscriptio triplex.*

Estque harum circumscriptionum utraque accidentalis rei circumscriptæ, & de facto abesse potest à re circumscriptibili. Patet id de circumscriptione locali, in cœlo extremo, quod à nullo ambitur. Item in corpore primùm creato, & denique in corpore, quod Deus immitteret in vacuum, si quod à Deo poneretur, intra aliquod spatium, veluti, si removeret omnem aërem ex hoc conclavi. 48 *Circumscriptio localis à re potest abesse?*

De circumscriptione autem quantitativa patet, in corpore Dominico, prout est in Eucharistia, ubi non retinet terminos secundùm quantitatem, vel staturam suam sibi debitos. Idémque esset in corpore Cameli, si id à Deo poneretur in foramine acûs, vel per illud traduceretur, quod Deo possibile esse nobis certum est, *ex Matth. 19.* 49 *Et quantitativa.*

Atque ita, quia talis differentia, sic sumpta, est contingens, utique circumscriptio sic nunc non est intelligenda.

Est igitur tertiò *circumscriptio essentiæ*, vel essentialis, secundùm quam unumquodque Ens creatum habet terminos essentiæ. Sic *Ambros. lib. 1. de Spirit. sanct. c. 7.* ait: omnis creatura certis *naturæ* est *circumscripta limitibus*. Nemo igitur audeat Spiritum Sanctum appellare creaturam, qui non habet circumscriptam determinatámq; virtutem, quod divinitatis, & dominationis est proprium. Sic & *l. 2. in Job c. 2.* Angelos ait esse finitos & circumscriptos: Confer *Lombard. 1. d. 38. A. & N.* ubi etiam similis sententia refertur ex *Beda ad c. 1. Luc.* Sic *Scalig Exerc. 6. s. 2:* ait, mentes habere certos limites. Eodem modo loquuntur *Theodoret. q. 3. in Gen.* & *Tertull. c. 12. Apolog.* Confer *Pelarg.* ad *Damasc. l. 1. c. 18. & lib. 2. c. 3.* 50 *De circumscriptione essentiæ.*

Quia autem hæ voces, *Terminus* & *Finis*, ut nunc eas usurpamus, æquipollentes sunt, ideò habere fines essentiæ, & habere terminos essentiæ, idem etiam sunt 51

atque inde incurrit explicatio tradita finiti ad vocem, & infiniti in essentia. Etiam Ens incircumscriptum dicitur, sic, quod non habeat terminos vel fines in essentia. Atque ita & sic recurrit, id quod ad vocem infiniti secundùm essentiam dictum est priùs. Vide *Titul. 2. & 3. hujus cap.*

TITULUS V.

An divisio Entis in infinitum & finitum sit adæquata?

52 Inprimis evidens est: oportere hanc divisionem esse adæquatam. Fit enim per attributa contradictoria, hoc modo, omne Ens vel *habet fines essentiæ* (quod est finitum Ens) vel *non habet fines essentiæ*, (quod est Ens infinitum) inter contradictoria autem non datur medium.

53 *Obiectio de divinis relationibus.* Sed difficultatem hîc aliquam faciunt divinæ relationes præcisè sumptæ. Illæ igitur aut sunt finitæ, aut infinitæ. Non finitæ. Realiter enim eædem sunt cum divina essentia, quæ est infinita. Non etiam sunt infinitæ. Nam reverà tres sunt relationes illæ. Ergò sic erunt tria infinita. Neque videtur dici posse, istas relationes esse unum infinitum propter implicationem unius infinitæ essentiæ, quia nunc loquimur de relationibus præcisè sumptis, & inquirimus quid eæ sint, an sint infinitæ, an finitæ?

54 *Solvitur.* Ad hanc rem expediendam, aliqui valdè laborant, prolixéque disputat hanc quæstionem *Suarez, disput. 28. sect. 2.*

55 *Divisiones trãscendentales quales?* Nobis ad hoc ipsum, ut & ad aliàs rectè intelligendam adæquationem hujus divisionis, prænotandum est: istam divisionem, ut & alias transcendentales divisiones, non intelligi de Ente, ad quosvis status præcisionis, sumpto: Sed solùm intelliguntur istæ divisiones adæquatæ esse Enti, prout est à parte rei, & de facto in mundo. Atque inde sufficit, si nullum ens de facto detur in mundo, quod nec sit finitum, nec infinitum: sed alterutrum horum.

56 Antecedens quod dixi, patet. Nam Ens completum ut sic, & abstractè sumptum, etiam non est Ens finitum, nec infinitum. Si enim Ens completum ut sic esset infinitum, nec posset Ens completum prædicari de Ente creato, veluti homine; *Socrate*, &c. Iterum, si ens completum, ut sic esset finitum, tum Deus non posset dici Ens completum. Atque ita, quia & Deo & creaturis potest applicari ratio Entis completi, apparet, completum, ut sic sumptum, nec esse finitum, nec infinitum, sed præscindere ab utroque.

57 Ad eundem modum, substantia, ut sic sumpta, in præcisione scilicet à particularibus substantiis, nec est finita nec infinita, sed præscindit à finito, & infinito, cum indifferentia ad essendum sub utroque modo essendi, juxta quod & Deus (Ens infinitum) potest dici substantia, & homo (Ens finitum) potest dici substantia. Sufficitque adeò hîc, ad adæquationem hujus divisionis, si in particulari, vel de facto, in mundo, non detur Ens aliquod, quod sit vel Ens completum, vel substantia, & tamen nec sit finitum, nec infinitum.

58 Hoc præsuppositio, etiam non debet quæri applicatio hujus divisionis ad relationes divinas, ut intelliguntur præcisè ab essentia, sed prout extra omnem præcisionem sunt de facto, in mundo. Unde porrò dicitur: Eas simpliciter esse Ens infinitum. Habent enim realem æquipollentiam ad essentiam divinam, prout à parte rei sunt. At ista essentia divina est infinita.

TIT.

TITULUS VI.
An illa divisio sit Analoga?

Hæc quæstio expeditur ex iis, quæ *cap.* 2. dicta sunt de analogia Entis. Ens 59
enim statuitur esse quid analogum, inprimis intuendo hos modos essendi, finitum scilicet & infinitum. Atque ita hîc nunc nihil addi necesse est. Specialiter tamen aliqua attingam, considerando attributionem Entis ad Deum, in *lib.* 2. *cap.* 3. ubi vide.

CAPUT XIV.
De Actu & Potestate.

1. *Secundum perfectionem* III. *Ens dividitur per actum & potestatem.*

2. *Fit id bifariam.* 1. *ut Ens aliud dicatur* potentia, *aliud* actus. 2. *ut Ens aliud dicatur* actu, *aliud* potestate; *quæ posterior divisio potissimum intenditur.*

3. *Actus est, Ens actuans aliquam potentiam.*

4. *Potentia est Ens, quod per actum aliquem actuatur.*

5. *Ens actu est, quod emersit è causis suis, (vel rectiùs: quod est extra causas) adeoq; existit, ut rosa nata in vere.*

6. *Ens potestate est, quod potest esse deinceps, ut rosa in hyeme.*

7. *An Ens actu pertinet existentia & Duratio & præsentia. De quibus est seqq. capp.*

COMMENTARIUS.

Hujus capitis declaratio consistit in duabus partibus principaliter. *Primò*, ut 3
seorsim declarentur termini actûs & potestatis. *Secundò*, ut conjunctim declarentur hæc conjuncta: Ens actu, & Ens potestate.

Summatim autem tractandum est. *Primò*, de voce potentiæ sive potestatis ejúsque definitione. *Secundò*, de variis ejus divisionibus. *Tertiò*, de actu. *Quartò*, de ejus divisionibus. *Quintò*, de divisione Entis in Ens actu, & Ens potestate. *Sextò*, de Ente in potentia. Et *Septimò*, de Ente in actu.

TITULUS I.
De Potestate sive Potentia, ejusq; definitione.

Hîc tria sunt declaranda. *Primò*, origo vocis potentiæ. *Deinde* variæ significa- 4
tiones ejus percensendæ sunt. Et *denique* ejus definitio proponenda est.

ARTICULUS I.
De origine vocis potentia.

Vox potentia sumpta & imposita est primùm à potentia hominum, ut ex *Avi-* 5
cenna deducit *Bellovisius in Lex. tract.* 2. *c.* 8. Inter homines igitur potens vocatur qui

qui facit quod vult, vel potest facere quod vult, sine aliis & sine impedimento.

Et pertinet huc, quòd *Aristot. 5. Metaph. cap. 12.* ait: potentiam activam dici aliquo modo loquendi non eam simpliciter, quâ agimus, sed quâ benè agimus. Qui solùm, inquit, ambulant aut dicunt, non autem benè, eos non dicimus posse ambulare aut dicere.

4 Hinc porrò translatum est nomen potentiæ, ad significandum omne principium actionis. Atque ita potentia tribuitur quibusvis formis & agentibus naturalibus.

Rursus cum potentem hominem vocamus, qui quidem possit agere in alium, non tamen ab eodem pati: Inde porrò apparuit, vocem potentiæ non implicare repugnantiam, ut complicetur ejus significatio cum passione. Et sic porrò ampliata est vox potentiæ ad significandam potentiam passivam. Atque hoc de origine vocis.

ARTICULUS II.

Variæ ambiguitates in voce potentiæ percensentur.

5 Nunc præterea vox potentiæ ambiguè sumitur: sæpè potentia & potestas distinctè sumuntur, sæpè æquipollenter.

6 Cùm differenter sumuntur: ***Potentia*** significat præcisè ipsam virtutem vel vim agendi. ***Potestas*** autem significat jus, vel jurisdictionem, & autoritatem in agendo. Atque hæc non semper coincidunt. Veluti quilibet homo, cum ab alio hostiliter invaditur, habet potestatem se defendendi, sed tamen sæpè non habet potentiam se defendendi, propter imbecillitatem suam, aut hostium multitudinem, &c.

Potentia & potestas quomodo differant?

His significationibus in Græca lingua respondent, Δύναμις καὶ ἐξουσία, quorum illud est, ἀπὸ τοῦ δύνασθαι, à posse, hoc verò est à verbo ἔξεστι, licet. Atque hinc ἐξουσία, commodè dicitur potestas vel licentia. Δύναμις autem significat potentiam.

7 Δύναμις καὶ ἐξουσία.

8 Calviniani solent hæc applicare ad expositionem dicti, *Matth. 28. v. ult.* Sed malam esse applicationem, abunde docent Theologi, quibus hoc relinquo.

9 Ex vocis, potentia, & potestas, æquipollentiâ, sunt hæ locutiones: ***Ens potestate*** & ***Ens potentiâ***, quæ Metaphysicis idem significant.

10 ***II.*** Aliter ambiguè sumitur vox potentiæ. ***Et Primò*** indifferentee potentia dicitur ad agendum & patiendum. Unde & potentia distinguitur in activam & passivam. ***Secundò*** autem sumitur vox potentiæ strictè, intelligiturque solùm de potentia passiva. Ita ***actus purus*** dicitur, qui nihil habet potentiæ. Potentiæ inquam passivæ. Nam sine dubio, quod est actus purus potentiam activam. Atque ita necessariò puritas actus, quæ non potest exponi, nisi per remotionem potentiæ, infert vocem potentiæ aliquando strictiùs accipi, pro sola potentia passiva.

Alia ambiguitas in voce potentiæ.

11 ***III.*** Potentiæ ambiguè sumitur: Et modò intelligitur prædicamentaliter, modò transcendenter, ut ***Thomas*** distinxit *opusc. 48. cap. 3. de qual.*

Potentia prædicamentalis & transcendentalis?

Estque istius distinctionis sensus, quòd aliter sumatur potentia inter species qualitatis, quas enumerans *Arist. lib. Categ. cap. 8.* facit mentionem potentiæ. Et rursus, quòd aliter sumatur vox potentiæ, in communissima hac divisione Entis, quâ Ens aliud dicitur actus, aliud potentia: vel Ens aliud dicitur actu, aliud potentiâ.

12 Ex quibus statim apparet discrimen potentiæ transcendentis & prædicamentalis. Nam omnis potentia prædicamentalis est qualitas. At potentia transcendens vagatur per omnia Entium genera.

Discrimen potentiæ, transcend. & prædicamentalis?

Rursus

Rursus potentia prædicamentalis potest conjungi cum suo actu. Neque enim, v.g. de igne tollitur calor & potentia calefactiva, cùm actu calefacit. At id secus est de potentia transcendente. Quando enim homo est Ens actu, non est amplius Ens potestate: Et sic in aliis. Atque sic priori modo loquendi, hominem aliquem dicimus *posse* disputare, etiam cùm de facto disputat: item cœlum *posse* moveri, etiam cùm de facto movetur. Confer *Zabarellam lib.* 1. *de Nat. Log. cap.* 9. *& l.* 1. *de prima materia c.* 9. *& l.* 1. *de mot. grav. & lev. c.* 11.

Et ex his intelligi potest quomodo anima definiatur actus corporis, vitam habentis *potestate*, apud *Aristot. lib.* 2. *de anima t.* 6. Non enim anima est in corpore, quod vitam nondum habet, sed habere potest: verùm dicitur esse in potestate anima, quia sufficiens & potens satis est ad operationes vitales exercendas. Vide interpr. *h. l.* & adde *Arist. ibid.* 10. 13 *Explicatur vox potentiæ in definitione animæ.*

ARTICULUS III.
De definitione potentiæ.

Atque hæ sunt principales distinctiones vocis potentiæ. Nunc ad definitionem ejus veniendum. 14

Vulgò igitur Metaphysici potentiam vocant id Ens, quod ab alio, id est actu, potest perfici & compleri. Sed quia potentia etiam est ad non esse, ut in omni Ente creato, ideò non nisi cum maxima ἀκριβολογίᾳ, non esse dicitur perficere ipsum esse. 15 *Aliorum definitio.*

Malo igitur usurpare generaliorem terminum. Potentiam igitur voco id Ens, quod potest *actuari*. Unde porrò loquendum est de potentia & actu proportionaliter. Nempe potentia ad non esse, actuatur, cùm de facto est. Materia est potentia, intelligendo illam potentiam ad esse formæ. Actuatur igitur materia, cùm de facto accipit formam. 16 *Definitio propria.*

TITULUS II.
De Divisionibus Potentiæ.

Distinctiones nominales potentiæ antea tractatæ sunt, nunc magis reales persequor. Sunt autem variæ. *Primò* potentia est naturalis, vel obedientialis. *Deinde* potentia est activa, vel passiva. *Tertiò* potentia est remota, vel propinqua. *Quartò* est rationalis, vel irrationalis. Videndum est de singulis. 17

ARTICULUS I.
In quo declaratur divisio potentiæ, in potentiam naturalem & obedientialem.

Armandus de Bello visu tract. 2. *cap.* 12. aliique, hanc divisionem applicant solùm potentiæ passivæ, sed sine ullo incommodo intelligitur de potentia simpliciter: Cùm etiam detur activa potentia naturalis & obedientialis, ut apparebit. 18

PUNCTUM I.
De potentia naturali.

Potentia naturalis consistit in positiva aliqua proprietate, quam quid habet ad aliquem actum. Ita naturalis est potentia, potentia visiva aut progressiva in animali, potentia natandi in piscibus. 19

Dicitúrque

Dicitúrque inprimis naturalis, per respectum ad actum, quòd eum sit apta naturaliter habere.

Unde denominetur naturalis. Dixi *per respectum ad actum.* Nam respiciendo subjectum, potest esse aliqua qualitas in subjecto innaturali, quæ tamen est naturalis, ut nunc de ea loquimur: qualis scilicet est virtus impressa in lapidem, secundùm quam sursum movetur.

PUNCTUM II.

De potentia obedientiali.

20 Potentia obedientialis est, secundùm quam quid potest admittere actum, non per naturalem inclinationem sive propensionem, sed per non repugnantiam. Unde hæc potentia etiam solet vocari potentia negativa, & in specie, potentia per non repugnantiam.

Cur dicatur potentia Logica? Alii vocant eam potentiam Logicam, quia non in rebus ipsis ea attenditur, sed in connexione terminorum. Veluti quia inter terminos hujus propositionis (Asina loquitur) non est absoluta repugnantia, ideò possibile est asinam loqui. Et inde hæc potentia, quæ est in asina, dicitur obedientialis, & Logica potentia ad loquendum.

21 *Cur dicatur obedientialis?* Dicitur autem illa potentia, *obedientialis*, quia Ens, habens talem potentiam, est secundum eam aptum, ut obediat agenti superiori, ad admittendum actum illi potentiæ congruum, actum inquam passivum, vel effectivum.

22 *Quatenus aliqua potentia obedientialis sit activa?* Ex quibus apparet, potentiam obedientialem posse ad duo comparari. 1. ad agens superius, cui obeditur. Et hoc sensu potentia obedientialis est passiva. 2. ad actum, ad quem habet potentiam: Et sic alia potentia obedientialis est activa, veluti quam habet asinus ad loquendum, prophcta ad prædicendum futurum; Alia autem est passiva, veluti quam habet aqua, ut ex ea possit fieri vinum, vel sol, ut à motu quiescat, vel lapis, ut ex ea possit fieri panis aut filius *Abrahæ.*

Cúmque potissimùm potentiæ dicantur activæ aut passivæ per comparationem ad actus, ideò apparet, absolutè melius esse, ut potentia obedientialis, ut sic sumpta, præscindat ab activa & passiva, quàm ut determinatè dicatur passiva.

23 Portò, potentia obedientialis dicitur respectu agentis *superioris*, hoc est, illius quod dominium habet, unde res alias possit ad actus prædefinitos disponere & actuare.

Potentia obedientialis respectu Dei. Atque ita *Primò* omnes res creatæ habent potentiam obedientialem in ordine ad Deum. Ut scilicet de iis, & in iis fiat omne illud, quod non implicat contradictionem.

Respectu artificum. *Secundò:* Res Naturales habent potentiam obedientialem in ordine ad artificem, quâ scilicet possunt admittere formas artificiosas: veluti, ut ferrum suscipiat formam gladii; argilla, formam ollæ; lignum, formam mensæ; aurum, formam annuli; stannum, formam Canthari, &c.

Respectu gignentis. *Tertiò:* Rursus talis potentia obedientialis, est in generabili, quod actuari potest à gignente, vel generaliter in factibili, quod actuari potest ab efficiente: indéque sub obedientiali potentia continetur *potentia objectiva*, de qua seorsim dicendum est.

n

PUNCTUM

PUNCTUM III.
De potentia objectiva.

Hanc potentiæ appellationem primùm introduxisse *Scotum* memorant Metaphysici. Videatur *Scotus* 2. *d.* 12. *q.* 1. 24

Est igitur potentia objectiva illa, secundùm quam potest aliquid produci. *Quid sit potentia obiectivia?*

Estque ratio appellationis inde, quòd quæ sic dicuntur esse in potentia, sunt objectum alicujus potentiæ activæ, quæ istud Ens producere possit. Veluti rosa dicitur Ens in potentia, quatenus datur aliqua causa, cujus objectum possit esse rosa, sol scilicet, qui efficaciâ suâ potest actuare semen vel radicem rosæ, & sic producere rosam. *Unde dicatur?*

Summatim autem in potentia objectiva, secundum quam res aliqua possibilis & producibilis dicitur, duo implicantur. *Primò*, id quod talem potentiam habet, non involvere repugnantiam. Et propter hanc negationem etiam vocatur illa potentia, potentia Logica, & non naturalis. *Secundò*, (quod tamen remotius est:) dari aliquod agens, quod sufficiens sit, ad actuandum id, quod hoc modo possibile dicitur. Et hoc modo potentia illa objectiva realis est, non quidem ex parte ejus, quod est possibile, sed ex parte agentis. Estque in hoc, adeóque in omni sua realitate, nihil aliud quàm potentia activa, ut plenius declarabitur *seq. art.* 2. *n.* 40. 25 *Esse in potentia obiectiva duo implicat.*

ARTICULUS II.
De divisione potentiæ in potentiam activam & passivam.

Hanc divisionem tradit *Aristot.* 5. *Metaph. cap.* 22. *Suarez in Metaph. disp.* 43. *s.* 1. *n.* 1. exponit eam divisionem de potentia prædicamentali. Sed malè. Nam *Arist. d. l.* ut & *lib.* 9. *Metaph. cap.* 2. *&* 5. etiam artem medendi vocat potentiam. At ars medendi non est potentia prædicamentalis, quia est habitus. Habitus autem & potentia, in prædicamentis, sunt specie distincta. Atque ita juxta hanc divisionem potentiam sumimus transcendenter & generalissimè. 26

Duo autem sunt hîc tractanda. *Primò* potentiarum istarum definitiones. *Secundò* adæquatio istius divisionis.

PUNCTUM I.
De definitione istarum potentiarum.

Quod igitur definitionem potentiarum attinet, traduntur illæ ab *Arist. cit. loc.* tales: *Potentia activa est principium motûs, aut transmutationis in altero, aut prout alterum est; Potentia passiva autem est principium transmutationis ab altero, aut quatenus alterum est.* 27 *Definitio Aristotelica.*

Ut hæ definitiones rectè intelligantur, notanda sunt, quæ eis incommodare videri possunt.

Prima obiectio proponitur & solvitur. 28

Igitur *I.* videntur illæ definitiones esse incommodæ, eò quod conveniunt non solùm potentiæ, sed habenti etiam potentiam. Sicut & *Zabarella de facultatibus animæ cap.* 5. existimat, *Aristotelem* non tàm definiisse potentiam, quàm potens, hoc est, habens potentiam. Et probat, quia formæ sint principia transmutandi, quæ tamen non sint potentiæ, quia non sunt qualitates. *An definitiones illæ intelligi debeant de Potente & non de potentia?*

Hîc *Respondeo* 1. Esse contra mentem *Aristotelis* definire potens. Sed voluit 29

ille

ille præcisè definire potentiam. Nam ex prius tradita ista definitione potentiæ, collegit, definitionem τῦ δυνατῦ. Et ait *d. cap.* 12. τὸ δυνατὸν (potens) esse quod potentiam habet.

2. Non absurdum est formas, dicere potentias, in quantum scilicet illæ perficiuntur per actus, quod fit, dum formæ constituuntur operantes. 3. Illa autem imaginatio, quòd omnis potentia sit qualitas, (quam etiam *Zabarell.* propugnare conatur *lib.* 1. *de materia cap.* 9.) vana est. Nam etiam materia est potentia, in quantum est actuabilis per supervenientem formam. Et tamen ista non est qualitas sed substantia, ut docet ipse *Zabarell. ibid. cap.* 11. Sic etiam animam vocat aliquando *Aristoteles* potentiam, ut idem *Zabarella* tradit *de facul. animæ c.* 5. *ad nonum.*

30 Ne tamen definitiones illæ applicari possint habenti potentiam, duobus modis responderi potest. *Alter est:* Quòd esse principium transmutationis, non significet causalem influxum, sed quod sit ratio, secundùm quam aliud transmutet, aut transmutetur; quo modo loquendi aliqui dicunt, potentias qualitativas non esse causas actionis, sed solùm conditiones ad agendum prærequisitas in agente.

Hæc tamen evasio non est admodum proba. Nam ut maximè dari possit, posse esse aliquid potentiam, quòd non causet actionem: tamen sine dubio etiam inter potentias sunt aliqua Entia, quæ causant, ut de formis dictum est. Atque ita vox *principii* in definitione potentiæ sumenda est cum indifferentia tali, ut perinde sit, an sit principium causale, vel non.

31 *Propria responsio.* Alius igitur modus respondendi melior est, quòd scilicet definitio sit intelligenda de eo, quod est primò & formaliter. Atque ita quod primò sive immediatè & formaliter est principium, &c. id est potentia. Habens autem potentiam, non est principium, nisi mediatè, ideò scilicet, quia potentiam includit.

Secunda objectio proponitur & solvitur: De actibus immanentibus.

32 *II.* Videntur illæ definitiones non convenire potentiis, in ordine ad actus immanentes, & eos qui sunt per emanationem. Nam potentiis, quarum actus sunt per emanationem, non convenit *transmutatio*. Distinguitur enim agens per transmutationem, contra agens per emanationem. Rursus, potentiis, quarum actus sunt immanentes, non convenit agere *in aliud*, quod istæ definitiones requirunt, ut ipsum nomen indicat. Unde illæ solùm conveniunt agenti illi, quod agit actione transeunte, & transmutativâ.

33 *Aliæ definitiones potentiæ activæ & passivæ præferuntur.* Hæc objectio non adeò facilis est, unde absolutè existimo, alias definitiones meliores esse, quibus scilicet, tales actus talibus potentiis vendicantur. Atque ita, sicut potentia est quod actuatur: ita potentia activa est quæ actuatur agendo, & potentia passiva est, quæ actuatur patiendo. Atque ita sub istis generalibus vocibus satis commodè continentur speciales modi agendi, veluti per emanationem, transeundo, & immanendo. Atque hoc etiam ideò melius est, quia non nisi cum ἀκυρολογίᾳ, agenti per emanationem tribuitur transmutatio, & immanenter agenti, quod agat in aliud.

34 *Explicatur in definitione Aristotelica vox transmutationis* Nihilominus ad vulgatas superiores definitiones retinendas, respondetur superiori objectioni, quòd cum potentiæ activæ, v. g. tribuitur transmutatio ad aliud, *transmutatio* illa non sit intelligenda rigorosè, pro transmutatione essentiali, sed pro qualicunque mutatione, ad quam satis sit acquisitio actus alicujus, ut sic dicatur transmutari, quicquid novum actum acquirit. Unde hoc modo loquendi etiam

agens

agens per emanationem, veluti ignis, producens sibi ipsi calorem, emanantem à sua essentia, dicitur se transmutare, quia potentia passiva, quæ est in igne, ad recipiendum & sustentandum à se productum calorem, completur; & proinde sic in igne est novus actus. Et hæc est, ut dixi qualiscunque transmutatio ignis. Ex quo appareret etiam agens per emanationem, transmutare (generaliter sumendo vocem) id, in quo recipitur actus emanans.

Rursus illud *aliud*, non sumendum est specialiter, quasi potentia activa semper terminetur ad extraneum suppositum, aut aliam partem suppositi. Neque enim *Aristoteles* ait simpliciter, potentiam activam esse potentiam transmutandi aliud, sed conjunctim loquitur, *aliud, aut quatenus aliud est*. Et hinc subjicit: Artem medendi esse potentiam activam, etiam cum medicus seipsum sanat. *Ineſt*, inquit, *ea in illo, qui sanatur, non autem prout sanatur*. Atque ita in termino potentiæ activæ satis est, si is careat actu aliquo qui acquirendus est. Ad quod sufficit alietas accidentalis. Veluti: in igne est potentia activa, quâ movet seipsum, ipsum scilicet, quatenus caret illo motu, hoc est, potentia motiva in igne movet ignem, non quatenus ipse ignis movens est, sed quatenus aliud est à se movente, hoc est quatenus mobilis est. 35 *Explicatur vox: aliud.*

Tertia objectio proponitur, & solvitur de potentia creativa.

Denique *III.* Videtur illa definitio non convenire potentiæ creativæ. Hæc enim sine dubio est potentia activa, & tamen non est in aliud, quod solùm convenit motibus physicis, sed est in non-Ens. 36

Ad satisfaciendum huic objectioni, dicendum est: vocem *aliud* latissimè sumendam esse, ut scilicet aliud dicatur, sive sit non-Ens, sive Ens, seu quod qualicunque ratione objectum, Logicè loquendo, dici possit. Ex quo etiam dicitur virtus creativa esse *in* non-Ens. Ergo sic transmutatur aliud bifariam, vel cum ex non-Ente fit Ens, vel cum ex hoc Ente fit istud Ens.

Atque ita ex his apparet, quomodo definitio potentiæ activæ imprimis sit intelligenda, unde judicium fieri potest de potentiæ activæ definitione.

PUNCTUM II.

De adæquatione illius divisionis.

Ex tribus videri potest, illam divisionem non esse adæquatam. *Primùm* quod impotentia quædam potest esse activa, quædam passiva, ut ex *Aristotele* patet: qui eam qualitatem facit, & actionem ei attribuit *lib. Categ. cap.* 8. §. 7. Et tamen ista non est potentia. Potentia enim & impotentia opponuntur. Unde sequitur istam divisionem latiorem esse diviso. 37 *Dubia contra adæquationem illius divisionis.*

Secundò. Potentiam objectivam addunt aliqui, ad potentiam activam & passivam, ut & *Armand.* fecit *lib.* 2. *Lexic. cap.* 8. Et patet ejus necessitas, & distinctio istis generibus potentiarum. Nam actio & passio non conveniunt, nisi rebus productis & habentibus esse, unde idem etiam erit de potentia activa & passiva. At potentia objectiva non convenit rebus habentibus esse, sed possibilibus demum. 38

Tertiò. Dubitari potest de potentia resistendi, quæ nec est activa, cùm durities, v. g. resistat sectioni sine activitate ulla: nec est passiva, cum resistens impediat, ne, quod resistit, patiatur. Et tamen illa vis resistendi est verè potentia, per *Arist. lib. Categor. c.* 8. §. 7. Durum, inquit, naturalem *potentiam* habet, ne facilè secetur.

De

De impotentia.

39 *Impotentia bifariam accipitur.*

De impotentia res facilis est. Tenendum igitur, eam vocem bifariam accipi. 1. impotentia potest sumi *negativè*, sic, ut impotens dicatur, qui nihil potest. Et hoc modo impotentia, nec est activa, nec passiva. Unde nec venit in præsentem considerationem. 2. impotentia sumitur quasi *privativè*, sic, ut impotens dicatur, non quod nihil potest, sed quod imbecilliter & debiliter potest aliquid. Et sic sumit *Arist.* vocem impotentiæ *lib. Categ. cap.* 8. cum impotentiam distinguit contra potentiam. Potentiam enim ibi *Aristoteles* vocat eam, non secundum quam simpliciter aliquid possumus, sed secundum quam aliquid benè vel facilè possumus. Atque ita relinquitur impotentiam sic sumptam, verè esse potentiam, ut nunc de ea loquimur. Nunc enim sumitur potentia ut sit principium actûs, cum indifferentia, an ille actus per eam facilè fiat, an non.

40 Dubium secundum erat de potentia objectiva, nempe

An sit addenda activæ & passivæ potentiæ?

Altera igitur objectio priùs posita putabat objectivam potentiam addendam esse ad superiorem divisionem. Nihilominus eam non esse distinctam distincti generis potentiam apparet ex eis quæ priùs de potentia objectiva dicta sunt, *n.* 25. *hujus capitis*. Nempè non est illa potentia, secundùm quam intelligitur res esse Ens potestate (objectivâ potentiâ,) potentia realis, nisi ex parte causarum, unde pendet res producibilis.

Potentia objectiva quomodo sit realis?

Atque ita, potentia objectiva, sumpta cum respectu ad agens, cujus objectum est res producibilis, *est potentia activa*, activa inquam potentia, agentis, quod sufficiens sic apprehenditur, quòd aliud, quod possibile dicitur, actuare possit.

Rursus potentia objectiva realis est, sumpta in materia, in qua supponitur realis capacitas sive potentia ad recipiendam novam formam. Hæc ipsa autem *potentia* est *passiva*.

Quomodo aliquid dicatur possibile?

Ergo sic summatim, quod dicitur potentiale vel possibile, id non est possibile per suam peculiarem potentiam, quam realiter habeat, sed dicitur possibile, 1. quia datur aliquod agens, quod sufficientem potentiam habet ad illud producendum, quomodo objectiva potentia, est potentia activa. 2. quia datur materia, (loquendo de possibilitate rerum materialium, & generabilium) quæ sit idonea ad recipiendam novam formam, quomodo potentia illa est passiva.

41 *Non est diversa à potentia activa & passiva.*

Unde hactenus potentia objectiva, non est nisi activa vel passiva potentia, ut visum. Extra hanc autem considerationem, potentia activa nihil reale habet, sed consistit in sola negatione, nempe in non repugnantia. Unde sic non debet novum potentiæ genus constituere; Confer *Zabar. lib. 2. de prima mat. cap. 2. p. 179.* & Clariss. *Jacob. Martin. lib. 1. Exercit. Metaph. 3. theor. 7.*

42 Si quis tamen melioris claritatis causâ velit triplicem potentiam facere, non adeò repugno. Si primùm ponatur potentia, secundùm quam res concipiatur producibilis antequam fiat. Et postea rei productæ assignetur potentia activa, & passiva.

De potentia resistendi.

Tertia difficultas contra adæquationem divisionis superioris fiebat ex consideratione potentiæ resistendi. Poterit autem hæc res expediri, si rectè teneatur quid sit resistentia.

1. Igitur

1. Igitur aliqui resistentiam aiunt esse de Categoria actionis, ut *Zabarella* refert *de react. cap.* 5. Et ex hac sententia sequitur, neque resistentiam esse potentiam, neque etiam specialiter, eam esse activam vel passivam. Actioni enim non convenit actio. At potentiæ (activæ) debet convenire actio. Hæc tamen sententia non est admittenda. Quia aliud est resistere, aliud posse resistere de quo loquimur. 43 *Resistentia an sit actio?*

Aliter è numero potentiarum, & per consequens è genere potentiæ activæ & passivæ excluditur à *Pomponatio in lib. de React.* & à *Zabarella d. loco.* qui docent, resistentiam esse nihil aliud quàm impedimentum, quod exponunt poste à solùm privativè. *Credo*, inquit *Zabarella, resistentiam in nulla Categoria esse directè, neq; esse aliquid positivum sed privativum, quia nihil aliud est agenti resistere, quàm non pati ab illo.* Declarátque similem impedimentorum naturam in aliis. Sic paries impedit, ne sol me calefaciat, hoc non est dicere aliquid positivum quod insit parieti, sed solùm est dicere, me non pati à sole, & solem non agere in me. Sic distantia loci impedit ne ignis calefaciat aliquod corpus, non quasi distantia illa habeat efficientiam, vel influxum aliquem, sed solùm distantia illa dicit privationem actionis in igne, & passionis in calefactibili. 44 *Resistentia an sit privatio? Impedimenta esse privationes.*

Hæc sententia vera est de resistentia, si illa contradistinguatur contra reactionem, prout de ea *Zabarella* loquitur. Unde sic in istis, quæ resistunt efficaciter, debilitando alterius contrarii scilicet, qualitates, aliud est ipsum resistere, & aliud est ipsum reagere. Reagit hactenus ad frigus, v. g. calor, quatenus debilitat vim frigoris, at resistit frigori solùm non admittendo actionem frigoris. Quomodo resistentia, quæ vel maximè activa videtur esse, si purè loquamur de ea, nihil habet positivi, sed solùm absolvitur in privatione, & quicquid hîc actionis est, non convenit calori ut resistens dicitur, sed ut dicitur reagens. Et secundùm hunc modum loquendi, potentia resistendi non est realis & positiva potentia, quia non habet actum positivum, & proinde non connumerari debet potentiis realibus, quæ comprehenduntur in divisione potentiæ activæ & passivæ. Unde porrò sequitur: vocem potentiæ tribui facultati resistendi solùm latè loquendo. 45 *Quatenus resistentia sit privatio?*

Quòd si quis opinatur etiam resistentiam formaliter esse, cùm agendo debilitatur virtus contrarii agentis, relinquitur solùm contentio in voce resistentiæ. Unde sub hac ampliatione vocis resistentiæ, relinquitur duas quasi species illius esse, quomodo de resistentia etiam *Suarez* loquitur *disput.* 43. *sect.* 1. *n.* 8. 46 *Quatenus aliqua resistentia sit positiva?*

Estque sic *prima species* resistentiæ, quâ solùm ponitur privatio actionis inferendæ. Ita durum resistit sectioni. Fitque illa resistentia inde: quòd subjectum ita dispositum est, ut forma imprimenda, vel prorsùs non sit cum tali constitutione compossibilis, vel non nisi difficulter tali subjecto imprimatur. *Alia* autem *species* resistentiæ est conjuncta cum actione, quâ id, quod resistit, efficaci influxu debilitat vim agentis, & sic resistit frigus calori, & calor frigori. Ex quibus sequitur, potentiam resistendi, quæ est prioris generis, non esse realem potentiam, nec activam nec passivam, quia absolvitur in privatione, & carentia actûs. Posterior autem potentia resistitiva (quia præter actionem quasi secundariò convenit Enti sic resistenti, carentia actûs adventitii) activa est, ut declaratum est. *Duæ species resistentiæ.*

3. *Soncinas* 9. *Metaph. q.* 6. potentiam resistendi docet reverà eandem esse cum potentia activa. 47 *Sententia Soncinatis.*

Sed hæc sententia ex prioribus refutata relinquitur, in quibus patuit, dari aliquam resistentiam, quæ terminatur sine activitate ulla in nuda privatione, sive carentiâ actûs.

ARTICULUS III.

De divisione potentiæ in remotam & propinquam.

48 Potentia proxima vocatur, cui proximè correspondet actus. Potentia autem remota vocatur, inter quam & actum mediant actus alii. Veluti in semine est potentia proxima, ut ex eo fiat homo: At in terra est potentia remota ad actum istum.

49 *Potentia remota amittit nomen potentiæ.* Hîc' solùm illud est observandum, quòd potentia remota juxta vulgarem loquendi modum ferè soleat amittere nomen potentiæ, si nimis remota sit. Veluti, non solemus dicere, naturaliter posse ex ligno fieri hominem; & tamen id procul dubiò verum est, si loquamur de remota potentia, quæ sit in ligno, quæque priùs per varios actus sit complenda, antequam deveniatur ad esse humanum. Nempe in ligno supponitur materia, hæc de se non est abstracta ab esse ligni. Manet enim materia semper eadem in genito & corrupto, unde hæc materia amittere potest formam ligni, & acquirere formam terræ, sine ulla essentiæ suæ mutatione; unde porrò illa materia potest accipere formam herbæ, & rursum post formam herbæ manducatæ, accipere formam sanguinis, & dehinc seminis, & tandem hominis. Et ita apparet absolutè ex ligno posse fieri hominem, loquendo de potentia remota, quæ sit in eo, quæ post multos actus intervenientes tandem compleatur per esse humanum.

ARTICULUS IV.

De divisione potentiæ in Rationalem, vel irrationalem.

50 Δυνάμεων αἱ μέν εἰσιν ἄλογοι, αἱ δὲ μετὰ λόγου, ait *Arist. l. 9. Metaph. c. 2.* Atque hinc quia in Metaphysicis *Aristoteles* istam divisionem proposuit, vulgò etiam Metaphysici eam explicare solent.

Inprimis autem intelligitur divisio illa in potentia activa. Et potest ea divisio intelligi tripliciter. 1. De potentiis hominis. 2. De potentiis animæ communiùs. & 3. De potentia communissimè loquendo.

51 *Potentiæ hominis quomodo, sint rationales vel irrationales.* Quantum ad primum potentiæ hominis aliæ dicuntur rationales, aliæ ἄλογοι, sive irrationales. Dicunturque *rationales*, in quibus vel formaliter est ratio, vel ad quos pertingit imperium rationis. Tales sunt in eo intellectus & voluntas, quæ dicuntur *rationales per essentiam*, item potentia motiva, sensitiva, & appetitiva, quæ patiuntur se regulari ad imperium voluntatis, unde fiunt & dicuntur *rationales per participationem* quod quomodo in singulis fiat, plenius tractavi *part. 3. de anim. disp. 6. n. 16. seqq.* cum quibus confer *Magir. libr. 6. Phys. cap. 10. Armand.* de Bello Visu, *lib. 2. Lexici c. 11.* & *Colleg. Conimbr. disp. 4. Eth. quæst. 2. & interpp. ad 9. Metaph. c. 2. & lib. 3. de anima.*

Ex quibus relinquitur eas esse potentias ἀλόγους, quæ non patiuntur se coerceri sub dictamen, vel imperium rationis, vel voluntatis. Ita ἄλογοι δυνάμεις sunt, potentiæ vegetativæ & inferiores in homine. Neque enim aut nutrimur, aut crescimus, aut generamus, aut ponderamus, quantum volumus, sed simpliciter, quantum natura permittit præscribitivè.

Atque

Atq; ita etiam patet secundum: *quomodo animæ potentiæ aliæ dicuntur rationales, aliæ irrationales.* 52

Potentiæ in communi, quomodo sint rationales, vel irrationales.

Tertiò autem potentia communissimè dividitur in rationalem & irrationalem, quomodo eam divisionem intelligit *Arist. 9. Metaph. c. 2.* indicans id ipsum, dum calorem vocat ibi potentiam irrationalem.

Atque ita vox potentiæ irrationalis sumenda est cum negatione infinita, hoc sensu, ut irrationalis dicatur, tanquam non rationalis. Unde sic irrationales illæ potentiæ omnes dicuntur, in quibuscunque Entibus sunt sine ratione. Rationale contrà. 53

Dices, juxta dicta, potentiam activam, quæ Deo convenit, non esse rationalem. Nam non est ea conjuncta cum ratione. Ratio enim implicat discursum, & est motio ab uno cognito ad aliud, veluti ab effecto ad causam, aut à causa ad effectum, ut *Scalig.* definit *Exer. 307. s. 2.* Hoc ipsum autem est imperfectionis, unde discursus non solet Deo tribui. Et tamen similiter non facilè videtur, dici posse, quòd sit potentia irrationalis. Nam hæc est ad unum, & non ad contraria, ut *Aristot. 9. Metaph. cap. 2.* subjungit. Deus autem, quia liberé agit, utique non agit unum. 54

Potentia activa Dei, an sit rationalis dicenda?

Hâc in re omninò existimo: potentiam activam quæ in Deo est, non esse irrationalem, ut satis probatum est. Est ergò rationalis. 55

Unde porrò nunc tenendum est rationem, secundùm quam dicitur potentia rationalis, non intelligi specialiter pro discursu, sed simpliciter pro omni intellectione, cujuscunque gradûs sit, h. e. sive sit cum discursu, sive cum simplici apprehensione, unde eliciatur imperetúrve aliquis actus. Et proinde sic Dei potentia est rationalis, quia ea actuatur, vel exeritur intelligenter.

Vox potentiæ rationalis declaratur.

Cæterùm potentias rationales & irrationales sic distinguit *Aristot. Sæpè citat. loc. 9. Metaph. c. 2. Rationales*, inquit, *omnes eædem, contrariorum sunt; irrationales verò una unius.* Veluti calor (potentia irrationalis) est solùm causa calefaciendi. Medicandi verò potentia (quæ est rationalis) est causa infirmitatis, & sanitatis. Quæ quomodo intelligenda sint satis dixi *in Topic. c. 3. n. 157. & 161. in comment.* quibus addi potest *Suarez disp. 26. Metaph. s. 6. n. 14.* & *Armand.* de Bello *Vis. l. 2. c. 12. Et interpp. Arist. ad d. l.* Ac hactenus quidem fuit de Potentia, sequitur de Actu. 56

Distinctio potentiæ rationalis, & irrationalis.

TITULUS III.
De Actu, & ejus definitione.

Duo hîc declaranda proponimus: *primò* vocem Actûs. *Deinde* ejus definitionem. 57

ARTICULUS I.
De voce Actûs.

Quoad impositionem vocis hujus, tradit *Zabarell. lib. 2. de mat. prima cap. 2. p. 179.* primùm vocem illam impositam esse ad significandam operationem, & postea à eandem traductam ad significandam formam. Rursus, sicut in præcedentibus dictum, potentiam primùm positam ad significandam potentiam activam, ita etiam primò impositum est vocabulum actûs, ad significandum id, quo completur potentia activa, cujus vestigium est in ipso sono vocis hujus, ex conjugatis vocabulis, *agere*, & *actionis*, & *activi*. 58

Unde vox actûs imposita?

Nihilominùs tamen porrò traductum est vocabulum, ad significandum id etiam quo completur potentia passiva. In omnibus tamen his significationibus, vox Actûs sumitur adhuc respectivè, hoc est, cum ordine ad potentiam. Et sic actus dicitur, quia actuat & perficit aliquam potentiam, veluti forma est actus materiæ, quæ ad formam habet potentiam passivam, actio est actus potentiæ activæ, passio passivæ.

59 Porrò, quia actus solet esse perfectior potentiâ, & eam perficere, hinc porrò per ἀναλογίαν sumptum est, ut vox actûs haberet significationem absolutam, & sic Deus vocatur actus, non quia actuat aliquam potentiam, sed est actus absolutè. Sicut & Deus forma vocatur, ad significandam perfectionem, transsumendo Vocabulum aliàs respectivum ad significationem absolutam. Neque enim Deus forma dicitur, quia informet aliud.

Ex his etiam emersit significatio illa, quâ posteà dictum est, id actus rei, quod dat alii esse. Quomodo forma vocatur actus, compositi etiam, itémque formæ accidentales dicuntur actus substantiarum, vel subjectorum. Unde & æquipollenter sumitur actus pro essentia.

60 *Recensentur variæ significationes* Actûs. Ex his quæ dicta sunt, facilè est colligere varias significationes vocis actus. 1. Actus sumitur *respectivè* ad potentiam. Et sic actus correspondet potentiæ activæ & passivæ. 2. Actus sumitur respectivè, sed non ad potentiam, verùm ad esse. Et sic actus vocatur, quòd dat alii esse, accidentale vel substantiale, quomodo dictum, formas substantiales & accidentia, & essentiam dici actus, formati, subjecti, & Entis. Quanquam hæc significatio ad priorem revocari potest. Denique, 3. *Absolutè* sumitur actus, & non cum respectu, absolvitúrque sic ejus significatio in negatione: quomodo Deus dicitur actus, non positivè, inprimis, tanquam aliquid actuans, sed negativè, quia caret omni potentiâ, unde & cum adjectione solet dici purus, vel purissimus actus.

ARTICULUS II.
De definitione Actûs.

61 Propter dictam ambiguitatem in voce actûs, actus dupliciter definiri potest. 1. Igitur potest actus definiri per negationem potentiæ. Sic actus dicitur Ens quod caret potentiâ. Unde porrò actus, sic sumptus, distinguitur in actum purum & impurum, de quo posteà. 2. Actus potest definiri cum respectu ad potentiam. Unde sic actus correspondenter ad potentiam dividi potest. Et proinde hoc modo actus alius est, quia actuat potentiam activam, alius qui passivam actuat, sed de divisionibus actûs dicemus seorsim.

TITULUS IV.
De divisionibus Actûs.

62 Divisiones actûs occurrunt variæ, quas distinctis articulis declaro.

ARTICULUS I.
De divisione actûs in purum & impurum.

63 *Actus purus.* Purus actus dicitur, qui nihil potentiæ habet. Talis est Deus, & suo modo Angeli. Quæ omnia quomodo intelligenda sint jam antè declaratum est, *cap. 13. in comm. art. 4. ad divis. 5.*

Impurus

Impurus igitur actus est, qui habet aliquid potentiæ. Et sic principaliter corpora sunt actus impuri. Hæc enim quia sunt & existunt, habent utique actus: Et tamen quia habent multiplicem potentiam passivam, sunt actus impuri. Habent enim materiam, quæ implicat potentiam passivam, item habent potentiam Logicam, sive non repugnantiam ad non esse, ut scilicet corrumpi possint. Iterum habent potentiam passivam ad ulteriores & superiores perfectiones accipiendas, quàm sint illorum naturales perfectiones. Atque hæc potentia, quæ consistit in non repugnantia ad non essendum, item quæ ordinatur ad suscipiendas nobiliores perfectiones, est in omni Ente creato, unde hoc intuitu etiam substantiæ immateriales, & accidentia rectè dicuntur actus impuri. Hæc omnia clariora sunt ex priùs citato loco. *Actus impurus.*

ARTICULUS. II.

De divisione Actûs in primum & secundum.

Hanc divisionem proponit *Aristoteles libr. 2. de anim. cap. 1. t. 2. Actus*, inquit, *est duplex alius ut ἐπιστήμη scientia, alius ut τὸ θεωρεῖν, hoc est, ipsum scire vel contemplari.* Eadem divisio insinuatur *& 8. Phys. c. 4 t. 32.* Interpp. vocant actum primum & secundum. Non tamen eodem modo intelligitur. Sunt autem quatuor hîc tractanda. 1. Quis sit sensus illius divisionis. 2. Quid sit actus primus? 3. Quid actus secundus? Et denique: an sit addendus actus tertius: quem imperfectum vocant. 64

PUNCTUM I.

Quis sit sensus illius divisionis?

Cajetanus aliique ibi, per actum existimant intelligi solam formam substantialem, de qua in præcedentibus proximè locutus est *Aristoteles*: Istámque dividi hac divisione in varios status, ut forma dicitur actus primus, quando non apprehenditur ut operans, sed est veluti in otio, quod est, cùm forma apprehenditur juxta officium formale, quod exercet sine effectione ulla, intrinsecè componendo compositum, & illi tribuendo ultimum complementum, in essendo. Unde porrò forma substantialis dicitur actus secundus, quando ipsa concipitur ut operans. Unde porrò infertur, juxta hanc sententiam, quòd mentio fiat τῆς ἐπιστήμης, & τῷ θεωρεῖν, non tanquam exemplorum actûs primi & secundi, sed tanquam eorum quæ similia sint formæ, juxta prædictos status sumptæ. 65 *Cajetani Expositio.*

Communior tamen est opinio, quòd illa divisio non intelligatur de forma, sed generatim de omni actu. Et inprimis apparet, si textum *Aristotelis* inspiciamus diligenter, poni ἐπιστήμην tanquam exemplum actûs uno modo sumpti, & ipsum θεωρεῖν tanquam exemplum actûs alio modo sumpti. Ex quibus tum sequitur amplitudo hujus divisionis, secundùm quam omnem actum comprehendat. 66 *Alia sententia approbatur.*

PUNCTUM II.

De Actu primo.

Est igitur sic actus primus, nihil aliud quàm forma, ad quam consequitur, aut consequi potest operatio passióve. 65

Ita forma ab *Arist. d. l. 2. de anim. c. 1. t. 1.* vocatur actus, & in specie anima vocatur actus, *ibid. t. 6.* Et forma substantialis quidem vocatur actus trifariàm, *tum* scilicet, *Forma trifariàm est actus.*

scilicet, quia actuat materiam, inferendo ei determinata attributa, & dando ei esse accidentale, quod facit in materia per modum adjuncti: *cùm* etiam quia actuat compositum, dando ei ultimam perfectionem, quod facit per modum formæ, ut talis est, *tum* denique est actus effectivè, quia producit operationes, sive actus.

68 Est tamen advertendum: per actum primum nunc non solùm intelligi formam substantialem, sed in genere formam omnem, substantialem, vel accidentalem: Nam *Aristoteles* hîc utitur exemplo scientiæ, quæ est forma, sive actus accidentalis animæ. Et proinde sic actus primi rectè dicuntur etiam habitus & potentiæ, in quantum antegrediuntur suos actus alios. Et hinc usitatissimè dicitur: *Ridere posse* esse actum primum, *ridere* autem, esse actum secundum.

PUNCTUM III.

De Actu secundo.

69 Nunc videndum est, quid sit actus secundus. Hîc valdè frequenter dicunt Dd: Actum secundum esse ipsam operationem: Adducti exemplo *Aristotelis*, qui exemplum Actûs secundi facit τὸ θεωρεῖν comtemplari, sive scire. Comtemplatio autem est operatio contemplantis.

70 *Passio etiam est actus secundus.* Sed reverà *Aristoteles* non voluit id exemplum esse adæquatum, ad declarandum actum secundum, quasi omnis actus secundus debet esse actio, sicut ipsa comtemplatio est. Nam sine dubio etiam actus primus est, posse calefieri, & actus secundus est, de facto calefieri. Et tamen calefieri non est operatio, sed passio. Atque ita relinquitur: actum secundum esse actionem, vel passionem indifferenter. Neque hoc repugnans videri potest *Aristoteli*. Nam etiam ad declarandum actum primum nec est exemplo scientiæ, neque tamen id huic rei adæquatum esse voluit; quasi scilicet omnem actum primum oporteat esse habitum, aut qualitatem, cùm sine incommodo, imò principaliter, forma substantialis dicatur actus primus, ut visum est.

Quòd si pro declarando actu secundo putabitur omninò usurpanda esse vox operationis, tunc ea amplianda est, cum aliqua ἀκυρολογία ut comprehendat etiam passionem, quo modo loquendi dicitur unaquæque res esse propter actionem, tanquam finem. Ubi actio adeò latè sumitur, ut hinc dici possit particulariter, materiam, v. g. esse propter receptionem formarum. Unde sic loquendo, receptio etiam est operatio, quæ tamen specialiùs loquendo non est actio, sive operatio, sed passio.

PUNCTUM IV.

An divisio Actus in primum & secundum sit adæquata?

71 *Motus, qualis sit actus.* *Pererius lib. 13. Phys. c. 3.* existimat *Aristotelem* ibi solùm dividere actum perfectum, quia aliàs etiam motus sit actus, secundùm *Arist. lib. 3. Phys. c. 2. t. 6. & 16. & cap. 3. t. 23.* Et tamen nec sit actus primus vel secundus. Unde ipse complendo divisionem actuum, docet, *d. l. 13. c. 2.* In omni re naturali inveniri triplicem actum, *unum* per quem res fit, & is est motus. *Alterum* per quem res habet esse, & hîc est forma; Et *tertium* per quem agit, qui est operatio.

Refutatur Pererius. Sed mittendo alia vitia hujus divisionis, reverà motus non potest constituere tertiam speciem actûs. Motus enim summatim bifariàm potest vocari actus, moventis

moventis scilicet & mobilis. Et ad movens quidem motus comparatur, ut ejus actio, ad mobile autem, ut ejus passio. Veluti clarius est loquendo de motu in specie, veluti de calefactione, hæc est actio calefacientis veluti ignis, & est passio calefactibilis veluti aquæ. Actio autem & passio, sunt actus secundi, ut priùs patuit.

Sed objicit *Pererius d.c.* 2. Motus non est actus secundus, quia non est operatio proveniens à forma, sed tendens ad formam. 72

Respondeo 1. Supponit *Pererius* quod falsum est, ut antè ostensum est, omnem actum secundum esse operationem, quo quidem posito, non apparet, quomodo motus sit actus mobilis, quod *Aristoteles* locis citatis dicit. Nam à mobili non provenit motus, 2. Hoc autem dimisso motus est actus secundus mobilis, quia mobile, quod antè suscipere poterat motum, per adventum motûs, de facto motum sustentat. Et ita mobile anteà erat in actu primo, ut significatur hinc, quod dicitur: mobile *potuisse* sustentare motum. Postea autem est in actu secundo: cùm scilicet de facto in eo motus recipitur. Et ita motus est actus secundus mobilis. 3. Quanquam hoc etiam falsum sit, quòd motus non proveniat à forma: provenit enim utique à forma moventis.

ARTICULUS III.

De divisione actûs in actum Formalem & Entitatem.

Hujus distinctionis frequens est mentio in disputatione de materia prima. Et subìstis nominibus putatur primùm tradita esse, à *Scoto*, qui eam proponit. 2. *sent* d. 12. q. 1. 2. Estque bona distinctio: unde, ad illius explicationem, est prænotandum quod actus sumatur pro existentia in illa divisione. Ergò hoc dicitur, quòd existentia alia sit formalis, alia Entitativa. 73

Ergò sic actus formalis est is actus, quo Entia dicuntur actu esse, vel existere per formam. Sic homo, v.g. existit actu formali, quia existit per formam suam. Nam sicut homo intrinsecè habet essentiam per formam suam, ita existentiam, quia ut sequenti capite videbitur, existentia est realiter idem quod essentia actualis, sive extra causas posita. 74 *Actus formalis*

Inde porrò patet, quòd existentia illa formalis, sive actus formalis, non possit convenire rebus ex materia & forma compositis, hoc est, corporibus naturalibus, quia forma nulli rei dat essentiam, præter hęc ipsa corpora. Et confirmatur porrò: Illud, dare existentiam, convenit formæ, proculdubiò intelligendo istam dationem, quòd sit ab intrinseco. Nam loquendo de eo, quod extrinsecè dat existentiam, sic non forma, sed agens producens ipsam formam & consequenter compositum, dicitur dare existentiam. Intrinsecam autem unionem non habet forma ad quicquam, præterquam ad compositum materiale. Neque enim quicquam est, ad quod forma comparetur, tanquam suum formatum, præter compositum. Ad materiam autem comparatur, ut adjunctum ad subjectum vel receptaculum, quæ non est habitudo intrinseca & essentialis, sed accidentalis. Atque ita, ut dixi, actus formalis solùm convenit rebus compositis, sive corporibus naturalibus. 75 *Quorum sit ille?*

Atque ex his manifestissimè colligitur necessitas alterius actus, secundùm quem dicantur existere Entia; quæ non sunt corpora naturalia, ut sunt Deus, Angeli, formæ ipsæ, & accidentia. Nam horum aliqua saltem proculdubiò fatebitur existere 76 *Necessitas actûs entitativi.*

existere *Zabarella*, per existentiam propriam & nos verum id esse de iis omnibus, ostendimus *seq. c.* 15. Neque ulli horum convenit forma, tanquam aliquid ei intrinsecum. Unde valdè miror, quomodo in mentem venire potuerit *Zabarellæ*, ut scriberet *lib.* 2. *de prim. Mat. c.* 2. Vanum esse, ponere alium actum præter formalem.

77 *Actus Entitativus.* Is igitur actus, quo cætera intrinsecè non habentia formam, existunt, vocatur actus Entitativus, sic dictus quòd talia Entia existant non per formam, sed per Entitatem communiùs dictam: Unaquæque scilicet res, per suam.

Actus ille non rectè dicitur imperfectus. Indéque non placet, quòd aliqui actum Entitativum vocant imperfectivum, in comparatione ad formalem, quódque is principaliter conveniat materiæ & formæ. Nam quia actu Entitativo subsistunt Deus, & Angeli, & alia priùs enumerata, apparet eum ex genere suo esse actum nobiliorem, quàm sit formalis.

78 Cæterùm inprimis moveri solet quæstio de actu Entitativo materiæ, ideò speciatim de illa quæstione videbitur *seq. cap.* Sumitur enim in hac divisione, ut dictum est, vox Actûs pro Existentia. Unde ista tractatio magis homogenea est seq. cap.

ARTICULUS IV.

De divisione actûs in actum existentiæ, & essentiæ.

79 Actus & essentia aliquo modo loquendi, sunt æquipollentia: unde loquendo de Ente præcisè, & abstrahendo à potentionalitate & actualitate, convenit ei aliquis actus. Is igitur vocatur *actus essentiæ*, qui simpliciter apprehenditur in Ente, tum in genere, tum in specie, veluti homine, equo, &c. prout significatur per definitionem suam. Quia tamen definitio vera est de re, cùm non est ipsa de facto in mundo, idcircò quasi supervenit ei actus alius, secundùm quem res creata educitur è potentia activa agentis, & incipit esse Ens actu. Hic igitur actus, secundùm quem Ens vocatur Ens actu, vel Ens actuale, is vocatur *actus existentiæ*. De horum convenientia & discrimine, plenius erit *seq. cap.*

ARTICULUS. V.

De divisione Actûs in signatum & exercitum.

Hæc distinctio valdè frequens est in disputationib.

80 *Actus signatus.* Apprehenditur igitur res in actu signato, cùm concipitur sic, prout communi definitione signatur, & sub proprio signo, hoc est, nomine (nomina enim sunt signa conceptuum *c.* 1. *de Interp.*) apprehenditur.

Actus Exercitus. In actu autem exercito apprehenditur, cùm concipitur aliquid non in communi sed particulari, dimisso communi nomine. Clariss. *Facobus Martini* sic definit *disp.* 2. *Met. th* 60. Actus signatus, inquit, vocatur à singularibus abstractus. Actus exercitus est actus in singularibus multiplicatus.

81 *Exempla actûs signati, & exerciti de veritate.* Exempla hoc magis illustrabunt. Veritas dicitur considerari in Metaphysicis in actu signato, in aliis autem disciplinis consideratur in actu exercito, hoc est, Metaphysica communiter signat vel definit quid sit veritas. Aliæ autem disciplinæ non signant vel definiunt, quid communiter sit veritas, sed in particulari inquirunt veritatem, sive veram essentiam hominis, vel animæ, vel auri, & sic deinceps.

De singulari & contingenti. Sic dici solet: Singularium & contingentium non est scientia & definitio in actu exercito, at est eorum scientia & definitio in actu signato, hoc est, de contingenti & singulari est scientia, secundùm quod communiter signatur & definitur, quid

quid sit contingens & singulare. At non est in particulari scientia de re singulari (ut *Socrate* vel *Petro*) & contingenti, ut de inventione thesauri per fossionem vineæ.

De genere.

Sic vulgare est axioma: *Genus prædicatur de specie.* Hoc verum est, loquendo de eo in actu exercito, non in actu signato, hoc est, genus prædicatur de specie, non sumendo communes notiones, sive nomina generis & speciei, sed particularia exempla. Ideóque non possum dicere: Genus est species, aut species est genus; At rectè dicitur: Homo (quod est exemplum speciei) est animal, (quod est exemplum generis.)

Definitio & definitum quomodo sunt idem?

Sic: (*definitio & definitum idem sunt* intelligendo de actu exercito, non de actu signato, hoc est, definitio & definitum, non sunt idem cum sumuntur sub istis communibus nominibus. Sic enim quia sunt argumenta, utique sunt relata, & proinde opposita, unde & directè dicitur secundum actum signatum: Definitio non est definitum, & definitum non est definitio. At definitio & definitum sunt idem in actu exercito & loquendo de exemplis eorum, veluti: Homo est animal rationale, & animal rationale est homo. Ubi quidem faceßit prior negatio, quæ erat in propositione, factâ ex definito & definitione, sumptis in actu signato.

Substantiæ secundæ quomodo prædicentur de prima?

Sic substantiæ secundæ prædicantur de prima, non in actu signato (sic: substantia prima est substantia secunda), sed in actu exercito (sic: *Plato* est homo, *Bucephalus* est equus.)

82

Atque ex his exemplis apparet amplius usus istius superioris divisionis, ex quâ multa sic disertè explicari possunt.

Et hactenus quidem considerata est doctrina actûs & potestatis: nunc declarandum est, quid sit Ens actu & potestate.

TITULUS V.

De Entis divisione in Ens Actu, & Ens in Potentia.

83

Hactenus doctrina actus & potestatis, perspicuè, quantum opinor, proposita est; nunc porrò complexum hoc, *Ens actu*, & *Ens potestate* explicandum est. Occurrunt autem hîc primum generales quæstiones, quæ sunt explicandæ. Quæritur igitur hic, tùm de bonitate, tùm de adæquatione illius divisionis.

ARTICULUS I.

An Metaphysicus rectè dividat Ens in Ens actu & potestate.

84

Ratio dubitandi est, quod Ens in potentia est non Ens. Unde generatio dicitur transitus à non esse: Et tamen supponitur ante eam Ens possibile. Hanc rationem infrà solvam, nempe *seq. tit. 6. art. 3.*

85

Nunc autem: rectè fieri istam divisionem, quia etiam in particulari scientiæ tractant de rebus abstrahendo ab esse actuali & potentiali. Veluti Physica, quæ agit de homine, non terminat contemplationem suam ad hominem actualem, sed simpliciter ad hominem. Unde scientia ista manet scientia, sive homo sit, sive non sit. Et sic in aliis. Consequens igitur est, etiam Metaphysicam debere agere de Ente, abstrahendo ab esse actuali & potentiali. Quo posito sequitur, quòd etiam cum talibus modis additis tractari possit de Ente. Et porrò patet, quòd, qui tenuissimè loquuntur de Ente in potentia, nihilominus aiunt, Ens à Metaphysico sumendum esse nominaliter, ut in primo suo conceptu non statim intelligatur involvere actum, quod participia facere solent: sed ut intelligatur habere

habere significationem indifferentem ad esse actuale & potentiale.

ARTICULUS II.

An divisio ista Entis, sit adæquata Enti?

86 *Suarez disput. 43. Metaph. in proœm.* Ens præsertim creatum dividi ait per esse actu & potentiâ. Unde secundum istum, actu & potentiâ esse, non adæquantur Enti simpliciter, sed Enti creato.

87 Hæc sententia non placet: Nam sine incommodo dicitur Deus esse Ens actu, idque purissimè, quia Deus nec latet in causa, nec latere potest. Atque ita actualitas sive Existentia, hoc sensu, dicitur Deo esse essentialis, eò quod prorsus repugnat, Deum esse aliquid possibile.

88 *Objici* potest: Ens actu esse, quod est extra causas suas. At Deus non est extra causas, quia nullas habet, & est principium primum.

89 *Respondeo* 1. non admodum probo, quo dicitur: Ens actu esse, quod est extra causas *suas*. Hâc enim voce remotâ, sensus illius phraseos negativus planior erit. Malo igitur simpliciter, & absque addito dicere Ens actu esse, quod est extra causas. 2. Hoc autem intelligendum est, negativè, cum applicatur ad Deum, ut extra causas esse, sit nihil aliud, quàm non latere in causis. Atque ita Deus est Ens actuale, quia non est demum Deus possibilis, vel quia non continetur in potentia alicujus causæ, quæ ei dare aliquod esse debeat. Similis modus loquendi est, cum Deus dicitur Ens à se. A se, inquam, est negativè, quia non est aliud, quod Deum producat, vel esse faciat.

TITULUS VI.

De Ente in Potentia.

90 Ad hujus intelligentiam, oportet duo declarare: *Alterum* quid sit esse in potentia? ubi incidit declaratio quæstionis illius: An etiam dici possit, esse in potentiâ, quod nunquam futurum est: *Alterum*, an & quomodo id, quod sic est potentia, dicatur esse Ens?

ARTICULUS I.

Quid sit esse in potentia.

91 Esse in potentia potest bifariam sumi: *Primò* esse in potentia, potest esse attributum Entis actualis, secundum quod intelligatur ei deesse aliquid, quod habere potest. Ita puer est in potentia, ad esse doctrinæ, hoc est, ut doctus fiat, & paries est in potentia ad accipiendam albedinem: Et summatim, sic aliqua res est in potentia ad agendum & patiendum.

Nunc tamen esse in potentia non sumimus per denominationem ad subjectum, quod dicitur esse in potentia. Nam illud, ut dictum est, est Ens actuale. Nunc autem Ens actuale distinguitur contra Ens potentiale sive possibile.

Propria hujus loci significatio. Ergo *Secundò* esse in potentia est denominatio ejus quod nondum existit, quomodo (non puer dicitur esse in potentia, sed) ipsa doctrina dicitur esse in potentia, & (non paries dicitur esse in potentia, sed) albedo dicitur esse in potentia. Ergo sic doctrina, in non habente doctrinam, dicitur Ens potentiale, & albedo in non habente albedinem, dicitur Ens potentiale. Et ad eundem modum, homo qui post decem annos concipiendus est, nunc dicitur in potentia ad istud esse suum, & rosa sic

est

est in hyeme in potentia. Sumuntúrque adeò hæ denomitationes inprimis secundum potentiam objectivam, de qua suprà dictum est. Ergo quid hîc sit esse in potentia, nunc quærimus declarare.

Nunc igitur aliquid esse in potentia, potest bifariam intelligi. 1. *negativè*. Ergo sic esse in potentia dicitur, quod non est actu, seu quod non existit. 2. Et melius, dicitur aliquid esse in potentia, per denominationem à causa, quod scilicet lateat in causa. 92 *Esse in potentia bifariam exponitur.*

Inprimis autem solet id specialiter fieri secundum duas causas, nempe efficientem & materiam.

Ergo sic in potentia id esse dicitur, quod latet in potentia efficientis, seu quod tale est, ut ad illud detur sufficiens aliqua virtus, quæ id, quod pro nunc est potentiale, actuare possit. Unde sic quod dicitur esse in potentia, supponit potentiam in agente.

Rursus (loquendo de rebus naturalibus) Ens in potentia, supponit potentiam passivam, sive capacitatem in materia. Unde Ens in potentia dicitur, ad quod in materia supponitur potentia recipiendi alicujus formam.

Sic igitur summatim hactenus homo est aliquid in potentia, qui post aliquot annos gignendus est, quia datur *efficiens* causa, quæ sufficiens sit, ad impertiendum homini esse actuale: Item quia *materia*, quæ nunc hanc vel illam formam habet, est aptâ ut accipiat formam, istius hominis, qui possibilis dicitur.

Apparétque ex his, Ens potentionale & possibile, esse in re idem. Atque ita quod est potentiale, sive quod est in potentia, id est etiam possibile, & potentiale. Solùm videtur esse aliqua varietas in impositione. Ens enim potentiale dicitur in quantum significatur carentia actûs. Possibile verò dicitur, in quantum significatur aptitudo accipiendi actum. Sed tum quæritur de iis, quæ nunquam futura sunt, an ea possint dici esse, vel Entia in potentia.

ARTICULUS II.

An etiam illud sit in potentia, quod nunquam futurum est?

Quæstionem hanc solent Interpp. disputare ad 9. *Metaph. cap.* 3. & 4. Estque *Aristotelis* hac in re sententia clara dictis locis. In *cap.* 3. ait generatim, *id esse possibile, quo posito nihil sequitur impossibile.* Sic & *l.* 2. *de gen. c.* 11. *tex.* 64. *&* 65. *De quo nunc eorum est*, inquit, *ipsum esse futurum, hoc non fore nihil vetat. Nam tametsi futurum est, ut quisquam ambulet, tamen fieri potest ut non ambulet.* 93

Potest autem ejus communis ratio esse, quia potentia tempore prior est actu, unde fieri potest, ut destruatur habens potentiam, atque ita de facto non poterit sequi actus, præsuppositâ actûs illius possibilitate. Veluti rosa, hoc hyemali tempore, est in potentia solis, qui eam producere poterit, & est illius forma in capacitate sive potentia materiæ. Ergo sic rosa est possibilis. Et tamen fieri potest, ut Deus destruat totum mundum ante futurum ver.

In specie autem sumi potest ejus rei probatio inde etiam, quod multa potest Deus facere, quæ non facit. Veluti, præviâ Scripturâ; potest Deus panes facere ex lapidibus, item filios *Abrahæ* ex lapidibus suscitare, & poterat filius rogare patrem suum, ut mittat Angelos, qui impediat vim & tyrannidem Judæorum, ne necaretur, & tamen nihil horum factum est. Patet igitur, quod illa, quæ correspondent activæ isti Dei potentiæ, etiam sint possibilia, & tamen nunquam facta sunt.

ARTICU-

ARTICULUS III.

An & quomodo Ens in potentia sit Ens.

94 Duas hac in re asſertiones pono. 1. *Ens in potentia non habet realitatem vel Entitatem in se, antequam egrediatur è causis suis.* Ita ſtatuo contra opinionem, vel ſaltem contra modum loquendi aliquorum, qui rebus creatis ante ſui productionem, vel creationem tribuunt eſse quoddam æternum.

Cæterùm. Ita vulgatiſſimè teneri ſolet. Et patet ejus veritas. Si enim homo producibilis, v.g. in ſe haberet aliquem Entitatem, præciſâ exiſtentiâ, tum illa Entitas eſset vel creata, vel increata. At neutrum dici poteſt. Ergo nec ſimpliciter eſt Entitas. Aſsumptio patet. Nam 1, non eſt iſta Entitas increata. Hæc enim ſolùm competit Deo, de quo repugnantia eſt dicere, in eo Entitatem increatam, & tamen poſſibilem: quia dum vocatur Entitas increata dicitur eminentiſſimæ perfectionis Entitas. Dum autem dicitur Entitas poſſibilis, inſinuatur in eo imperfectio, in alio autem major perfectio, in cujus ſcilicet virtute lateat id, quod poſſibile dicitur.

Rurſus dici non poteſt, quod illa Entitas ſit creata. Repugnat enim aliquid eſse creatum, & tamen non exiſtere, ſed demum poſſibile eſt. Creatio enim & in genere omnis ſubſtantialis mutatio, terminatur ad rem, ut exiſtat, facitque adeò exiſtere, quod ante non exiſtebat; Plura argumenta cumulare nolo. Si quis volet, videat *Pererium lib. 6. Phyſ. cap. 16. Scal. Exer. 6. ſ. 13. Suarez 31. diſp. Metaph. ſ. 3.* & Autores ibi citatos.

95 2. Aſsertio. *Ens potentiale habet realitatem & Entitatem in causis suis.* Hoc ſequitur juxta dicta *num. 92. præced.* Inprimiſque id eſt, intuendo potentiam activam, quæ eſt in Deo, quæ ſufficiens eſt ad actuandum omne, quod eſt potentiale ſive poſſibile. Unde in Deo apprehenduntur à nobis ideæ, ſive exemplaria quædam æterna, quibus in tempore conformantur res cùm producuntur.

96 Atque propter illam realitatem, quam Ens poſſibile habet in cauſa ſua, ſit, ut 1. Priuſquam fiat, poſſit terminare cognitionem Dei, qui ſicut Ens actuale, ita etiam penitiſſimè potentias quarumvis cauſarum & ſuam ipſius cognitam habet.

97 2. Rurſus, de re quoque prædicari poſsunt, prædicata eſsentialia, cum de facto etiam non eſt. Veluti ſic homo eſt animal & riſibilis, &c. etiam cùm nullus homo eſt in mundo, quia ſi actuandum eſt illud Ens, nempe homo, qui dicitur eſse in potentia, non ſit aliud, quàm animal & riſibilis, &c.

98 3. Eadem de cauſa ſit, ut res in prædicamentis ponantur non attendendo, an ſint actuales, an in potentia, ſed præſcindendo ab utroque. Unde poſtea, ſi interrogetur, homo poſſibilis, an ſit ſubſtantia? Omnino dicendum eſt: eſse ſubſtantiam. Patétque firmiſſimè, quia ſubſtantia eſt prædicatum hominis eſsentiale. Eſsentialia autem prædicata identificantur rebus, quibus ſunt eſsentialia, præſcindendo ab omni nunc & hîc, hoc eſt, tempore & loco.

99 4. Denique patet: Ens potentiâ, non eſse Ens rationis, vel fictum ab intellectu. Etſi enim in ſe ſit nihil, nec habeat Entitatem, niſi quam noſtra apprehenſio ei tribuit, tamen in cauſis, ut declaratum eſt, iſtam realitatem habet, & eam quidem talem, ut de facto poſſit eſse, qualis præexiſtit in virtute vel potentia cauſæ. De his prolixè vide *Suarez diſp. 31. ſ. 2. n. 6. ſeqq. & ſ. 12. n. 38. ſeqq.*

100 *Scaliger Exerc. 307. ſ. 24.* Ens potentiâ vocat Ens & non-Ens, quod ex dictis commodè

commodè intelligitur. Est scilicet Ens, in causis; Non est Ens in se. Vel est Ens & non-Ens, ad significandam Entitatem imperfectam. Ad hoc enim solet frequenter adhiberi illa contradictoriorum complicatio, ut deduxi *in comm. cap.* 14. *num.* 14. 23. *Ens in potentia Ens & non-Ens.*

TITULUS VI.

De Ente Actu.

Ens actu dicitur, quod non latet in causis, sed quod esse habet extra causas. Potestque id esse bifariam, vel ut habeat repugnantiam ad esse sub causis. Et sic Deus dicitur Ens esse actuale. Vel, quia, quod ante latebat in causis, egressum est è causis. Sic Entia creata dicuntur Entia Actualia. 101

Alias formalitas Entis actualis solet significari voce *Existentia.* Ergo sic Ens actu est quod existit. Unde si rectè intelligatur doctrina de existentia, rectè quoque cognita erit natura Entis actualis, præterquam quòd aliquid lucis relinquitur ad hanc materiam, ex dictis de Ente potentiali. De existentia igitur statim ago.

CAPUT XV.

De Existentia.

1. *AD considerationem Entis Actu, pertinet consideratio Existentiæ.*

2. *Existentia est actus, secundum quem res est extra causas.*

COMMENTARIUS.

Quia Ens actu, ultimo constituitur per existentiam, ideò existentiæ consideratio intimè implicatur in consideratione Entis actu. Quia tamen prius caput jam dum satis excrevit, & multa dicenda sunt de existentia, ideò peculiari capitè de eadem ago. Est autem agendum: *Primò*, De voce existentiæ. *Tùm* quid ea sit. *Tertiò*, Quomodo ab essentia distinguatur. *Quartò*, De earum separabilitate. *Denique* quibus rebus ea conveniat? 1

TITULUS I.

De Voce Existentia.

Existentia ex vi vocis videtur idem esse, quod essentia, unde sicut essentia dicitur possibilis vel actualis, ita etiam dici ex vi nominis potest, aliquid *actu existere*, & aliquid *posse existere*. Sed ita Metaphysici non usurpant vocem existentiæ. Existentia enim in Metaphysicis solùm tribuitur Entibus actualibus, ut Entibus potestate non conveniat existentia, sed existentia sit hoc ipsum, per quod Ens actu distinguitur contra Ens potestate. Ita etiam ex *Capreolo* docet *Suarez disp.* 31. *s.* 6. *nu.* 21. Et *disp.* 34. *s.* 4. *num.* 14. 15. Congruitque huic significationi Etymologia, quorundam quibus existere dicitur tanquam *extra sistere*, quia per existentiam sistitur aliqua res extra causas. 2 *Existentia quomodo accipiatur in Metaphysicis?*

Deinde est observandum existentiam *bifariam* sumi: *Uno modo famosè*, & 3

ad

ad significandam principalissimi generis existentiam, quo sensu existentia distinguitur ab inexistentia. Et sic sola supposita existunt; Partes autem supposítorum, item accidentia, non sic dicuntur existere, sed inexistere. *Alio modo* sumitur generalius, pro omni modo quo res quælibet est de facto in mundo. Et sic etiam accidentibus & partibus, convenit existere, sicut & essentia iis convenit, quod infrà clarius erit.

TITULUS II.

Quid sit Existentia?

4 Prænotandum hîc est: Existentiam etiam Deo convenire, unde sequitur quæ de existentia in genere dicuntur, ea etiam debere Deo convenire: & in oppositum, non posse dici de existentia in genere, quæ Deo repugnant. Sed rem distinctè persequor.

ARTICULUS I.

Existentia non est accidens.

5 Id est contra *Avicen. 5. Metaph.* Ita autem esse apparet 1. Quia nullum prædicamentum dari potest, in quo sit existentia. 2. Quia sic faceret compositionem in Ente, quod absurdum est, quia etiam simplicissimum Ens existit. At omne accidens facit compositionem, in eo, cujus est accidens.

3. Si existentia, ut sic, esset accidens, etiam existentia substantiarum esset accidens. At id est absurdum, quia sic, substantia existens esset Ens per accidens, aggregatum scilicet ex essentia sua, & isto accidente, quod nunc dicitur existentia. At hoc est absurdum, quia substantia existens, loquendo de substantiis naturalibus, est terminus generationis. Et terminus cujusque motus debet esse aliquid unum, quia hinc sumitur unitas istius motus. Ens autem per accidens non est verè unum, sed multa.

ARTICULUS II.

Existentia, ut sic, non est substantia.

6 Ita apparet, quia existentia secundùm generalem suum conceptum debet tribui etiam accidentibus. Absurdum autem est accidentium existentiam esse substantiam. Atque hoc nulli in mentem venit. Quia etsi accidentia existant in substantia, tamen id non magis est loquendo de existentia, quàm de essentia præcisè. Nam accidentia habent etiam essentiam suam in substantia. Et sic apparet, utrinque hoc est, & existentiæ, & essentiæ, in accidentibus terminum solùm extrinsecum esse substantiam. At quærimus nunc de quidditativo conceptu existentiæ, quid scilicet ipsa sit intrinsecè.

7 Hæc sunt satis clara; Est tamen ad ea porrò observandum, quod iste discursus solùm sit, loquendo in generali de existentia. Nam in particulari verum est, aliquam existentiam esse substantiam, & aliquam esse accidens. Nam essentia & existentia, ut infrà videbitur, sunt idem realiter. Unde in particulari, essentia substantiæ, & existentia substantiæ, item essentia accidentis, & existentia accidentis erunt realiter idem. Loquimur, ut dixi, nunc solum de existentia præcisè, & ejus communi ratione, juxta quam omnia existentia existunt.

ARTIC.

ARTICULUS III.
Existentia est transcendens.

Hoc sequitur ex prioribus. Nam transcendens vocatur quod est prædicatum commune substantiæ & accidentis, indéque nec est substantia, nec accidens, & porrò habet realem identitatem ad ista, cum contrahitur ad particularia. 8 *Transcendens quid?*

At hæc omnia satis clara sunt de existentia. Nam eam nec esse substantiam, nec accidens, visum est. 2. Eam tamen prædicari de substantia, & accidente patet, quia substantia dicitur existere, & accidens dicitur existere. *Existentia & essentia non differunt realiter.*

3. Eam autem realiter identificari ad substantiam & accidens, cum scilicet de istis prædicatur, nunc breviter patet, quod in seqq. plenius deducetur: quia si essentia substantiæ, & ejus existentia realiter distinguerentur, tunc utrumque esset vera res, præciso altero. Realis enim distinctio, præsupponit veram multitudinem, sive plures Entitates. At substantiæ essentia & ejus existentia non sunt duæ res, quia essentia substantiæ, præcisâ existentiâ, sive antequam existat, est in se nihil, & *quicquid* ei convenit realitatis non convenit ei in se, sed in alio. Habet enim omnem realitatem partim in capacitate, sive potentia passiva materiæ, partim in potentia activa producentis. Unde & absolutè dicuntur generatio & creatio esse mutationes, *à non esse* ad esse, eò, quod id quod est possibile, in se nihil sit.

Unde apparet manifestè, quod omnem realitatem habeat Ens in se, per Existentiam. Atque ita cum in Ente actuali apprehenditur essentia & existentia, non apprehenduntur ibi duæ res, quia omnis realitas, quam habet essentia, habet in hoc, quia actualis, hoc est existens.

ARTICULUS IV.
Existentia in adæquato suo conceptu involvit essentiam.

Hoc sequitur ex natura transcendentium, quæ ipsam essentiam implicant, sicut id suprà sæpe probatum est, in aliis transcendentibus. Veluti bonitas in adæquato suo conceptu implicat essentiam, idémque erat in aliis affectionibus: hoc est, à parte rei, veritas erat ipsa essentia, & bonitas erat ipsa essentia, aliter atque aliter concepta. Unde quæ superiùs ad hanc rem probandam inducta sunt, nunc quoque militant. 9

Cæterùm quia transcendentia, quæ non sunt prorsus æquipollentia & Synonyma Enti, aliquid addunt Enti, id nunc in existentia inquirendum est. Erit enim existentia quidem ipsa essentia, sed cum addito aliquo, Igitur, 10

Quidnam est, quod significet existentia præter essentiam?

Respondeo: addit aliquem modum. Ita enim vocantur omnes determinatæ rationes Entitatis, ut suprà dictum est, explicando distinctionem modalem. Et sic etiam *Fonseca* existentiam vocat modum, comparando eam cum aliis determinatis rationibus Entis. Est inquam modus Entis, sicut simplicitas est modus Entis, item sicut singularitas est modus Entis, & sic in aliis. 11 *Existentia est modus.*

Et patet veritas, quia sicut simplicitas coarctat Entis indifferentiam, quam habet ad compositum & simplex, ad modum essendi per simplicitatem: Ita etiam existentia coarctat Entis indifferentiam, quam habet ad Ens actu & potentia, ad modum essendi actualiter, qui significatur per existentiam.

Unde

Unde porrò patet. Ens existens sive actu, non plus addere ad Ens simpliciter, quàm Ens potentiâ, quia utrobique est modus coarctans indifferentiam Entis.

12 *Existentia qualiter addat modum.*

Cæterùm additio talis, qualis est in istis determinatis Entium modis, non est, nisi per expressiores conceptus, quæ æquè sint simplices ac est ipsum Ens simpliciter, qua de re vide quæ suprà dicta sunt, *cap. 2. Num. 41. seqq.* de contracto conceptu Entis.

13 Atque ita ex hactenus dictis patet: Existentiam esse nihil aliud, quam ipsam essentiam sumptam cum aliquo determinato modo, seu quod idem est, esse essentiam modificatam; sed nunc specialiùs inquirendum est.

ARTICULUS V.

Quisnam sit ille modus, quo essentia modificetur per existentiam?

14 Igitur ad hanc rem porrò declarandum, Dico: *Existentiam non addere aliquid essentiæ ultra actualitatem.*

Ita apparet: quia quicquid additur ultra actualitatem, id non est necessarium, loquendo de formali & essentiali conceptu existentiæ. Atque ita relinquitur existentiam præcisè addere actualitatem, atque ita existentiam in adæquato conceptu esse nihil aliud, quàm essentiam actualem.

15 *De existentia substantiæ.*

Antecedens patet, quia transeundo per speciales gradus essendi, quales sunt substantia & accidens, si quid ultra illorum actualitatem esset existentia, tum id esset, in substantia, subsistentia, sive ὑπόστασις; in accidente, inhærentia. Neque enim ullum aliud fingi potest. Ista tamen non possunt intelligi de existentia. Nam subsistentia est modus, quo aliqua substantia ultimò quasi completur in esse personæ vel suppositi. At, primò, existentia non potest competere solùm compositis substantialibus. Partes enim suppositi debent ad invicem uniri, & intrinsecè concurrere ad constitutionem compositi, & pars una debet aliam sustentare vel perficere. At hæc cogitari non possunt, quod conveniant rebus non existentibus. Apparet igitur, quod subsistentia sive suppositalitas, non sit existentia substantiæ.

16 *Suppositum potest esse Ens potentiale.*

Deinde etiam suppositis, ut sic, non convenit ilicò existere. Ergo suppositalitas vel subsistentia, non est formaliter existentia substantiarum. Antecedens patet, quia sine repugnantia dicitur, etiam suppositum esse possibile sive potentiale. At maximè cum repugnantia dicitur: Existens esse possibile. Non potest igitur suppositum existentis, & suppositalitas existentiæ nomen esse.

17 *De existentia accidentis.*

Atque ita ex his relinquitur, in accidente etiam ad formalem conceptum existentiæ illius nihil pertinere, nisi actualitatem essentiæ. Nam in ratione existendi, præcisè loquendo de ea ut sic, nihil differre debent substantia & accidens, propter unitatem conceptûs quem debent habere Transcendentia ad sua inferiora. Quod si in Existentia accidentis dicendum est implicari unionem ad substantiam, non est id magis, quàm in essentia ipsius, quam etiam aliqui describunt implicando unionem ad substantiam. Prolixè ad hanc rem videri potest *Suarez disput. 31. Metaph. sect. 4. & 5.* Nunc declaranda est existentiæ definitio.

ARTICULUS VI.

In quo declaratur tradita definitio Existentiæ.

Existentia est actus secundùm quem res est extra causas.

Primò dicitur: ***Existentia, actus.*** Actus autem dicitur respectu potentiæ, quam actuat. Ergo hactenus significatur existentiam aliquid actuare, & aliquid esse pro potentia, quod per existentiam actuetur. 18 *Existentia est actus.*

Quidnam igitur actuatur per existentiam? Essentia actuatur. Essentia inquam dicitur actuari, quæ possibilis est. Actuatur autem, non quia ipsi sic manenti imprimatur existentia: sed, quod realitas essentiæ, quæ prius erat sub natura possibili, tota posteà sit existens & actu. Ut declarat Alensis 7. *Metaphys. cap.* 22. & Suarez *disp.* 31. *s.* 12. *n.* 36. 19 *Quid actuet existentia?*

Aliqui addunt vocem ***primus***, & dicunt: Existentiam esse ***actum primum:*** quod de ea intelligitur, comparando eam ad proprietates, vel operationes rei existentis, qui ejus sunt ulteriores actus. Atque ita primo, hoc est, antequam res operetur, actuatur ea existendo, sicut & Arist. 1. *de an. cap.* 1. animam vocat actum primum. Secundo autem res actuatur per operationes. 20 *Quomodo sit actus primus.*

Alii addunt vocem, ***ultimus***, & dicunt: Existentiam esse ***actum ultimum***, vel actualitatem ultimam, quod intelligitur de ea, comparando eam ad omnia prædicata essentialia. Et sic existentia est id, ut & Suarez interpretatur *disp.* 31 *s.* 11. *n.* 22. quod, nostro modo intelligendi, ultimò advenit essentiæ, in constituenda intrinseca, & actuali Entitate rei. 21 *Et actus ultimus.*

Additur autem: quod sit actus ***secundùm quem res est extra causas***, seu quod idem est, secundùm quem res non latet in causa, vel etiam, est actus formaliter constituens, & extrahens rem extra potentiam objectivam. Antequam res (de creaturis nunc speciatim loquor) existat, latet intra causas suas, & non est nisi in potentia. Quod non intelligendum sic, quasi ante actualitatem res habeat illam potentiam in se. Nam si de facto haberet, vel reciperet in se aliquam potentiam, etiam haberet essentiam de facto. Attributa enim actualia non sustinentur nisi in essentia actuali. Ens autem potentiale habere essentiam actualem implicat. Ergo potentia illa, quæ tribuitur rei possibili, secundùm quam sit possibilis, est non in illa, sed est in causa, ut sæpius dictum est. At ita existentia est ille actus, quo res intrinsecè constituitur in esse proprio, quæ antè non erat, nisi in potestate causarum. Atque hoc est cum causæ potentias suas exequuntur, veluti cum efficiens de facto producit id, quod producere poterat, & materia (liceat enim nunc specialiter id declarare in corporibus naturalibus, quibus solùm convenit materia) de facto formam illam suscipit, quam suscipere poterat. 22

Est autem porrò observandum: quod verba illa, ***extra causas esse***, non sint intelligenda positivè, sed negativè, hoc sensu, quod Ens existens non lateat intra causas. Nam aliàs non omne Ens actuale, sive existens constituitur per influxum causarum. Ut de Deo, qui Ens actuale est, apparet. Atque ita ad existendum perinde est, an res habeat ultimam actualitatem per influxum causalem, an per seipsum. 23 Extra causas esse, *quomodo sit intelligendum?*

Pererius *lib.* 6. *Phys c.* 13. *q.* 2. Existentiam definit, quòd sit ***modus***, &c. Et ita frequenter loquuntur Dd. quod existentia sit modus rei, vel essentiæ. Ibi tamen vox modi non est sumenda specialiter, ut modus solet distingui contra essentiam, 24 *Existentia quomodo sit modus?*

vel Ens, quomodo speciali titulo solent Metaphysici loqui de modis Entium, & hinc sumere materiam distinctionis modalis, sed existentia dicitur modus, sic sicut determinatæ rationes Entium solent vocari modi, quibus scilicet Ens communiter, & vagè sumptum coarctatur ad determinatos status, veluti ad simplicitatem, compositionem, singularitatem. Hac de re etiam priùs aliquid dictum est, *num.* 11. *hujus capitis.*

TITULUS III.

Quomodo distinguatur Existentia & Essentia.

25 *In Deo existentiam, & essentiam non differre.*

Hæc quæstio videtur satis ex præcedenti articulo posse judicari, tamen pro doctrinæ hujus complemento, placet aliquid addere.

Inprimis autem consentiunt Dd. ex cc, quod existentia & essentia in Deo non differant realiter. Atque hoc inprimis certum est, quia repugnat, Deum concipi ut Ens potestate. Ens enim possibile dicitur possibile, non nisi attendendo potentiam 26 causæ. Ex cujus consideratione dicitur possibile, quia illa (causa scilicet) est sufficiens ad id producendum, quod possibile dicitur. Et sic apparet, omne illud quod apprehenditur ut Ens potestate, apprehendi cum dependentia ad causam saltem efficientem. At dependentia effectiva adversatur naturæ Dei. Atque ita sequitur, Deum intimè esse Ens actu, neq; ullum in eo indicium esse distinguens essentiam ab exi- 27 stentia.

Nec existentia, & essentia, ut sic.

Hinc sequitur 2. quod existentia & essentia, ut sic, non possint distingui realiter. Nam si id esset tùm semper distinguerenter realiter, quod non esse, apparuit de essentia & existentia De.

28 *De iisdem in rebus creatis.*

Quæritur igitur nunc specialiter de essentia, & existentia rei creatæ. *An & quomodo differant?* Ubi autores valdè scinduntur, aliis ponentibus distinctionem realem, aliis modalem, aliis distinctionem rationis. Nomina autorum vide apud alios. Ego ea vitandæ prolixitatis causâ omitto.

29 *Creatum, & finitum in modo loquendi differunt.*

Igitur possumus primò comparare existentiam creatam ad essentiam creatam communiter sumptam, & cum præcisione ad essentiam actualem simul & possibilem. Fit hoc meliùs sub voce Entis finiti, quod in re æquipollenter dicitur ad Ens creatum, solùm est differentia in modo loquendi. Nam vulgò solet vocari Ens creatum, quod actu habet esse creatum. Id autem quod est possibile, solet vocari non creatum, sed creabile. Unde à fortiori, Ens sumptum cum indifferentia ad esse actuale, & potentiale, non satis benè creatum dicitur: at satis benè dicitur finitum. Igitur sic possumus existentiam Entis finiti comparare ad essentiam entis finiti præcisè eam intelligendo, quatenus scilicet ea apprehenditur cum indifferentia tali, ut & homo possibilis, v.g. & homo productus dicatur Ens finitum.

30

Atque hoc modo existentia, & essentia Entis finiti non possunt differre realiter, quia essentia Entis finiti communiter sumta est, veluti genus essentiæ talis, hoc est, essentiæ existentis. Genera autem à speciebus non distinguuntur realiter: quod à fortiori procedit in communi conceptu Entis, & ejus determinationibus rationibus, inter quæ est major identitas, quàm sit inter genus & speciem; quia determinationes istę non fiunt per ullius differentię additionem, ut est in speciebus, prout aliàs tradidi.

Et de hac comparatione essentiæ, & existentiæ nunc non solet quæri.

31

Secundò: Existentia creata, & essentia creata possunt comparari in distinctis Entium

tium creatorum generibus, veluti existentia rosæ, cum essentia hominis. Et sic hæc sine dubio distinguuntur realiter. Neque de hac essentiæ, & existentiæ collatione nunc quæritur.

Tertiò: Existentia, & essentia possunt in creaturis comparari, quoad ejusdem rei diversos status. Veluti Petri existentia, & ejusdem essentia possibilis, seu posita in potestate. Et sic etiam existentia, & essentia non differunt realiter, si rigorosè loquamur. Nam Petrus possibilis in se nihil est: Ut manifestè patet, quia istius possibilis Petri productio est per creationem, vel per generationem. At istæ mutationes sunt simpliciter à non esse ad esse, non autem ab esse Sic, ad esse aliter. Distinctio autem realis est, inter res & res: non autem inter rem & non rem. Dixi: *si rigorosè loquamur*. Nam aliàs distinctio realis solet etiam extendi ad negationes, veluti ut: sic realiter privationes distinguantur & inter se, & ab Entibus aliis. Idemque est in aliis negationibus, cum distinguuntur à rebus. 32

Atque hæc res etiam extra est, nec, quoad hanc materiam in contentionem venit. Quod enim aliqui Entibus creatis etiam ante actualem productionem esse quoddam æternum tribuunt, id huc non pertinet, & præcedenti capite satis refutatum est, in consideratione Entis possibilis, sive ejus quod est potestate.

Quartò: Existentia & essentia creata possunt in creaturis comparari, quoad ejusdem rei eundē actum, veluti existentia & essentia actualis Petri, seu qnod idem est. Petri, ut est productus, & de facto est in mundo essentia & existentia. Atque sic de hac quæstione inprimis disputatur. Volentibus quibusdam, existentiam & essentiam in Petro producto distingui realiter, sicut in eodem realiter distinguuntur materia, & forma. Unde porrò aiunt, realem compositionem in eo fieri ex essentia, & existentia. 33 *Proponitur status quæstionis.*

Ex quo etiam insinuatur argumentum pro hac sententia. Nam compositio illa solet omnibus tribui, tanquam essentiale ἰδίωμα earum. Ergò non videtur esse solùm compositio rationis. Ita enim esset compositio solùm per extrinsecum, in creatis Entibus. At si est compositio realis, etiam termini componentes erunt realiter distincti.

In rebus creatis essentiam ab existentia non distingui realiter.

Verior tamen est sententia, quod existentia, & essentia actualis non differant in rebus creatis realiter. Nam 1. nihil videri potest, quod existentia significet vel plus, vel minus, quàm essentia actualis. Nam essentia actualis dicitur, quæ non est potestate, vel quæ est extra causas, vel quæ est de facto in mundo. At quid aliud est existentia, vel existere? Hominem vel rem existere similiter nihil aliud est, quàm id quod existit, esse extra causas, & esse de facto in mundo. 34

2. Rursus, si in Petro aliud est Entitas actualis, & aliud existentia. Ergo de illa Petri existentia quæro, an sit creata Entitas, an increata. At non est illa Entitas increata, quam solus Deus habet. Ergo erit Entitas creata. At si est Entitas creata. Erit Entitas actualis. Nam creatio, & in genere quævis actio non terminatur esse possibile, sed actuale, quia per actionem creativam emergit ex esse possibili. Ergo sic existentia Petri est Entitas actualis. Ergo ab Entitate actuali non potest realiter distingui. Alia argumenta cumulare nolo. Qui plura volet, videat autores alios. Tractatur enim hæc quæstio undique.

Solvitur objectio.

35 Ad argumentum prius insinuatum de compositione ex esse & essentia negant aliqui eam dari in omnibus Entibus creatis, prout multis argumentis contendit Pererius *lib. 6. phys. cap.* 15. quæ hîc examinare nolo; Sunt enim facilia, & alibi locus est ea de re dicendi.

Quo sensu autem hæc compositio in omnibus Entibus reperiatur, suprà cap. 9. satis deductum est. Ex quibus facilè admittitur eam in Entibus creatis non esse per modum compositionis realis, sed rationis, sumpto solum fundamento ex re: Unde & hujus respectu ἰδίωμα Entis creati illa compositio dicitur. Estque id hoc, quòd Entibus creatis non conveniat essentia, quæ sit intimè actualis, cui repugnet omni modo, ut sit potestate, quod est de essentia divina. Atque hinc potest essentia creata existere in virtute sive potentia causæ suæ, unde essentiæ egredienti ex illa causæ potestate videtur advenire existentia tanquam aliquid alterum, quod faciat compositionem ex esse & essentia. Sed jam porrò.

Fundamentum compositionis ex esse, & essentia.

QUÆRITUR:

An essentia actualis & existentia differant modaliter?

Ita opinantur aliqui. Videntúrque adduci ex communi modo loquendi, in quo 36 existentia solet modus essendi, vel Entis, vel essentiæ vocari, ut prius relatum est. Modus autem à re distinguitur modaliter, ut notum est, & ipsum nomen indicat.

Nihilominus hæc sententia non est admittenda. Nam inprimis per essentiam, à 37 qua disputatur distingui existentia, intelligitur essentia actualis. Nihil autem porsus est quod significet, sive tanquam Entitatem, sive tanquam modum Entitatis, existentia, præter essentiam actualem. Ergò sicut non erat prius realis distinctio, ita nunc nec modalis apparet distinctio.

Refutatur modalis distinctio.

Rursus si existentia est modus essentiæ. Ergo essentia, præciso seu, remoto hoc modo, erit adhuc vera aliqua res. At hoc est absurdum. Nam sicut existentia faciebat rem aliquam verè esse rem, & extrahebat eam ex nihilo, ut prius ex natura generationis, & creationis probatum est, ita eâdem ablatâ, res recidit in nihilum: Quia etsi eâ remotâ, relinquitur entitas possibilis vel revocabilis, (quod enim morte deletum est, Dei potentiâ potest idem numero redire in vitam) tamen ea absolutè, & in se, pro isto statu nihil est. Unde corruptio simpliciter dicitur mutatio ad non esse.

38 Ad superius argumentum *Respondeo:* Non omne id facere modalem distinctionem, quod modus quomodolibet dicitur. Nam omnia accidentia dicuntur modi substantiæ, quæ tamen à substantia non distinguuntur modaliter, sed realiter. Rursus determinatæ rationes essendi, dicuntur modi Entis, & tamen ab Ente non distinguuntur modaliter, sed ratione, quod posterius est etiam de existentia quæ dicitur modus Entis, ut & simplicitas, stante reali horum identitate, quod & prius dictum. Apparétque id inde, quod existentia non dicitur modus essentiæ actualis, à qua, quæritur, an modaliter distinguatur, sed simpliciter dicitur modus essentiæ. Confer *dict. sup. c.* 8. de distinct. modali *& tit. 2. hujus capitis in fin.*

39 Atque ita tandem relinquitur: Essentiam, & existentiam 1. non distingui realiter, nec 2. Modaliter, sed 3. sola ratione, sumpto tamen fundamento, & occasione ex re, quod fundamentum ante attigi, explicando compositionem ex esse, & essentia.

Summa dictorum.

TITULUS

TITULUS IV.

An existentia, & essentia sint separabiles?

Respondeo non esse separabiles. Et patet clarè ex probata identitate essentiæ & existentiæ. Nam separari dicuntur quæ antè fuerunt unita. At quæ dicuntur unita, non sunt realiter idem. Hæc enim simpliciter unum dicuntur. Unde unio supponit terminorum unibilium realem distinctionem. 40

Continentur autem sub hac assertione multæ controversiæ, quas acutè persecutus est Suarez *disp.* 31. *s.* 12. Videbimus ea de re distinctis articulis breviter.

ARTICULUS I.

Essentia non potest esse sine existentia.

Ita apparet, quia esse in mundo, est esse actualiter. At esse actualiter, & existere idem sunt. 41

Dices: in mundo multa sunt Entia possibilia. At illa non existunt, hoc ipso, quia sunt possibilia.

Respondeo negando antecedens, in quo est implicatio contradictionis, esse scilicet possibile, & tamen esse in mundo. Nam quæ possibilia sunt, ut sic, non sunt in mundo, sed possunt esse in mundo.

ARTICULUS II.

Essentia non potest esse sine propria existentia.

Ita apparet, quia neque quicquam potest esse sine propria essentia. Essentia autem & existentia proportionantur propter realem identitatem. Quæritur autem hîc de tribus, quæ ordine videnda sunt. 42

PUNCTUM I.

An humana natura Christi habeat Existentiam propriam?

Igitur ad hanc propositionem, *Objicitur* exemplum de humana natura Christi, quæ utique retinet essentiam humanam, & tamen non existit existentiâ humanâ, sed subsistit subsistentiâ τῦ λόγυ. 43

Respondeo: esse ignorationem Elenchi in hoc argumento, quia non sunt idem subsistere & existere. Subsistentia enim (de qua solemus loqui in Mysterio incarnationis) est nihil aliud, quàm ille modus, secundùm quem substantia (non quidem simpliciter constituitur Ens actu, sed secundùm quem) constituitur formaliter sub ratione personæ, vel suppositi, quod est longè aliud quàm existere, tum quod suppositum atque adeò habens, secundùm debitum naturæ suæ, subsistentiam, veluti Petrus, potest esse Ens possibile, sive in potestate, tum quod partes, ut nunc dicetur, habent existentiam propriam, quæ tamen non habent subsistentiam sive suppositalitatem. 44

Aliud est existere aliud subsistere.

Atque ita humana natura in Christo existit existentiâ propriâ, per prius dicta: non tamen subsistit seipsa; hoc est, non habet suppositalitatem, quam habere posset: sed subsistit subsistentiâ alienâ, nempè τῦ λόγυ, propter unitatem personæ. Confer etiam Suarez *disput.* 34. *s.* 4. *n.* 14, 15.

PUNCTUM II.

An materia subsistat per seipsam? sive: An habeat Actum Entitativum?

45 *Secundo*: ad illam propositionem solet tractari quæstio de materia. An scilicet ipsa existat? Hæc enim habet essentiam, quia Ens est, & in specie substantia. Et tamen non habet sibi propriam existentiam, quia in se est pura potentia, & quia forma solet actus ejus vocari. Unde videtur ista existere existentiâ alienâ, nempè formæ. Tractatur hæc quæstio latè à *Zabarella lib. 2. de prim. mat. cap. 1. seqq.* qui eam negat: & Pererio *lib 5. Phys. c. 13.* Suarez *disp. 13. s. 4, 5. & disp. 31. s. 11. n. 10.* aliisque, qui eam affirmant.

46 *Probatur actus Entitativus materiæ.*

Nihilominus omninò dicendum est: materiam existere propriâ suâ existentiâ, hoc ipso, quia habet essentiam, ut iterum sequitur, propter earum realem identitatem. Et porrò patet, quia materia est actione creativâ Dei producta. At creatio non terminatur ad rem sub esse possibili, sed sub esse actuali sumptam, quia per hanc ipsam extrahitur res de esse possibili.

Deinde: non potest existentiam à forma habere, cùm sit subjectum, & receptaculum formæ, ideò ordine naturæ est formâ prior. Ergò in isto naturæ statu habebit etiam existentiã. Ergo eam non potest habere à forma, quæ sic ea naturâ est posterior. Efficacissima etiam sunt argumenta, quibus ad hanc rem Scotus utitur. *2. sent. d. 12. q. 1, 2.* quæ relata sunt apud Zabarellam *lib. 2. de prim. mat. cap. 1.* ubi quæ Zabarella habet *cap. 5.* contra ista, satis tenuia sunt, quæque ex hisce satis expediri possunt.

Solvuntur objectiones.

47 *Materia quomodo sit pura potentia.*

Quod igitur objicitur 1. materiam esse puram potentiam. Ad id sciendum est, quòd id solùm sit intelligendum de potentia passiva, in ordine ad formas, hoc sensu, quòd ab omnibus formis sit denudata, cum universali potentia ad eas suscipiendas. Aliàs igitur non relinquitur, sub hac propositione, materia sub potentia objectiva, quasi sit possibilis demum. Et proinde, quia emersit materia ex illa potentia objectiva, ideò, ad removendam istam potentiam, convenire debet ei actus ille, qui opponitur potentiæ objectivæ. Indeque per eum, quod erat potestate, desiit esse potestate.

48 Atque hinc obiter novum argumentum facto, quod materia non existat per formam, sed per seipsam. Nam materia egressa ex potentia objectiva accipit ilicò actum, qui absorbebat istam potentiam, estque ille actus existentiæ, ut conclusum est. At hic actus non convenit ei per formam, quia materia in ordine ad formas est adhuc in pura potentia. Ergò hunc actum habebit materia à seipsa. A seipsa, inquam, non removendo efficiens, sed removendo id, unde intrinsecè existat materia.

49 *Formæ quomodo sit actus materiæ?*

Ex his etiam solvitur altera insinuata objectio, quâ dicebatur: formam esse actum materiæ. Forma scilicet est actus materiæ; solùm quia complet illius potentiam passivam, secundùm quam tribui potest variis formis: non autem quia extrahit eam de potentia objectiva, quod est munus existentiæ. Ita igitur forma est actus materiæ, sicut & accidentia dicuntur actus substantiarum, neque enim forma materiam afficit essentialiter, sed solùm per modum adjuncti. Egi de hac quæstione etiam *Top: comment: c. 5 n. 24. & hic præced. c. 13. tit. 4. art. 3.*

PUNCTUM

PUNCTUM. III.

An partes existant existentiâ propriâ?

Denique ad superiorem nostram propositionem disputatur generaliùs de partibus: *An scilicet illæ existant existentiâ propriâ?* Habent enim illæ suam propriam essentiam, veluti corpus suam, & anima suam, & tamen putantur existere existentiâ suppositi, quia secus in una re daretur duplex existentia, veluti in composito materiali, existentia formæ, & existentia materiæ. Unde sequeretur *primò*. Existentiam compositi esse compositam. *Deinde* generatio illius non esset unus motus, quia terminatur ad duas res existentes. Nam res non terminat actionem agentis, nisi subratione existentiæ, ut sæpiùs dictum, quia possibilia non generantur, sed hoc ipso, quia generantur, desinunt esse possibilia, & fiunt actualia. Propugnat istam sententiam Zabarella *de prim mat lib. 2. c. 4.* 50

Hæc sententia similiter concidit propter talem identitatem essentiæ, & existentiæ. Unde, quia partes non sunt per essentiam compositi: ideò etiam non existunt existentiâ compositi. Atque inde rectiùs in oppositum diceretur, compositum existere existentiâ partium. Nam partes communicant essentiam composito, & hinc interveniente essentiali earum unione, realiter idem sunt, quod compositum. 51

Idémque confirmatur argumento priùs facto, quod scilicet partes ordine naturæ sunt priores composito, unde in isto naturæ statu etiam habent existentiam. Atque ea sic non est à composito, quod (sic loquendo, nempe de ordine naturæ,) nondum est.

Denique non apparet, quomodo ullo modo causalitatem exercere possint materia, & forma, si non essent Entia actualia, adeóque existentia, sed solùm potentialia. In hoc enim finis distinguitur à cæteris causis, quod ille solùm possit causare in esse possibili.

Solvuntur objectiones.

Ad objectiones dicendum est. 1. Absurdi nihil esse in una re poni plures existentias, sicut nec absurdum est, in una re poni plures Entitates partiales. Imò hoc necessarium est in aliquo genere Entium, nempè in compositis. Hæc enim, si non includerent plures Entitates, non essent composita Entia, sed simplicia. Utrumque igitur proportionaliter ponendum est in composito, nempe plures Entitates partiales, & plures existentiæ partiales, quibus illa partialia Entia in se sint aliquid actuale, & extra nihilum. Hoc enim munus est existentiæ. 52

Atque hinc 2. relinquitur: absurdum non esse, si existentia sit composita, rei scilicet compositæ. Imò hoc ipsum necessarium est, ut priùs est insinuatum. 53

Nec 3. sequitur generationem non esse unum motum, partim, quia nullo modo per generationem producitur materia, sed eidem supponitur, ut sit subjectum recipiens motum, & eum sustentans, unde sic per generationem producitur solùm una existentia, partialis formæ scilicet: partim etiam, quòd generationis adæquatus terminus non est pars hæc vel illa, sed simpliciter suppositum. Atque ita generatio, quâ generatur Petrus, & Paulus sunt duo motus, propter dualitatem terminorum. At quâ producitur anima, & cor, non sunt duo motus, propter unitatem suppositi, cui hæc producuntur, & ad quod essentialiter uniuntur. 54

55 *partes quo sensu non existant per se?*

Pro coronide notandum est, quod aliqui Dd. dicant: *partes non existere per se.* Hoc rectè dicitur eo sensu, quod non existant nisi in alio, malè tamen dicitur hoc sensu, quod non existant nisi per aliud, ut ex dictis constat.

ARTICULUS III.

Existentia non potest esse sine essentia.

56 Ita apparet, quia si de facto daretur in aliquo essentia & existentia, & tum destrueretur essentia, remanere autem intelligeretur existentia: fieri non potest, ut illa destructio fit sine destructione existentiæ. Sicut enim generatio non terminatur ad esse possibile. Sed ad esse actuale sive existens. Ita etiam corruptio non potest terminari nisi ad esse actuale & existens, ut hoc ipsum desinat. Et apparet hoc porrò inde, quia secus nulla daretur destructio. Nam propter infinitam vim agendi quæ est in Deo, nulla res est, quæ ita destruitur, ut non sit iterum possibilis. Ergò sic quicunque destruit essentiam alicujus, necessariò etiam destruit ejus existentiam. Ergo existentia non potest manere, essentiâ ablatâ.

TITULUS V.

Quibus rebus conveniat existentia?

Timpler. *lib.* 1. *Metaph. cap.* 6. omni Enti tribuit existentiam. Hoc tamen non est
57 dandum, si loquamur de Ente secundum omnes modos essendi, quomodolibet abstractos ab inferioribus.

ARTICULUS I.

Enti potentiali, sive ei quod est potestate, non convenit existentia.

58 Ita patet solùm declarando terminos. Nam Ens potentiale dicitur, quod adhuc latet in causis suis. Existentia autem est hic ipse modus, secundùm quem res intrinsecè intelligitur constituta extra causas.

59 Neque valet hîc exceptio: quòd existentia conveniat Enti possibili, sicut Entitas. Nempè ut convenit Enti possibili Entitas possibilis, sic & possibilis existentia. Nam repugnantia est dicere existentiam, & tamen eam esse possibilem, ut patuit, quia existentiæ nomen ad hoc ipsum impositum est, ad significandum scilicet, illum actum, secundùm quem intelligitur extractum è possibilitate sive potentiâ objectiva agentis, ut sæpè dictum.

ARTICULUS II.

Enti universali non convenit propria Existentia.

60 Ita apparet, quia si universali conveniret existere, tunc id conveniret ei, vel ut est à parte rei in singularibus, vel ut est ab iis abstractum. Non posteriori modo: quia ut abstractum, non est revera in mundo, ut communiter docetur contra ideas Platonicas. At existere nihil aliud est, quam esse revera in mundo. Non etiam priori modo. Nam prout universalia sunt in singularibus, non habent propriam essentiam: veluti hominis, qui de Petro Prædicatur, non est peculiaris essentia, distincta ab essentia Petri, sed est ipsa essentia Petri, solùm confusiùs concepta, propter realem identitatem, quam habet universale & singulare. Si igitur universale sic non habet essentiam distinctam ab essentia singularis; Ergò nec habet existentiam distinctam ab existentia rei singularis.

ARTICULUS

ARTICULUS III.

In quo declaratur positivè, quibus rebus conveniat existentia.

Atque ita existentia convenit 1. *Enti creato, & increato.* Increato quidem purissimè, quia intimè est Ens actuale, ut nullo modo possit esse Deus Ens possibile, & in causis latens, ut prius etiam tactum est. Creatio autem, quia hoc ipso dum creatum est, terminavit operationem productivam creantis. Productio autem non terminatur ad rem sub esse possibili, in quo est ante productionem, sed ad esse actuale, atque adeò ad existere. Hæc tamen existentia non est purissima, ut in Deo, quia nihil repugnat Ens finitum carere existentiâ, & latere in causis; unde hinc etiam sumitur occasio compositionis ex esse in essentia, in Ente finito, ut suprà dictum est suo loco. 61

2. *Existentia convenit toti & partibus.* Hoc satis liquidum est, ex præced. Titulo hujus Comment. Nam ibi evictum est materiæ, atque adeò partibus essentialibus in communi, convenire existentiam. Totum autem existere indubitatum est, quia ipsum terminat operationes agentis, & rursus ipsum principaliter est agens. At hæc non conveniunt nisi existenti. Hæc tamen compositi essentialis existentia non est alia ab existentia partium: sicut neque habere essentiam peculiarem, & superadditum, supra Entitates partium, ut suprà [illegible]um est. 62

3. *Existentia convenit substantiæ, & accidenti.* Ac de substantia quidem simpliciter res est indubitata, De accidente autem patet similiter. Nam sicut substantia intelligitur existere, in quantum ipsa est actualiter, & extra causas, ejusque existentiæ indicium sumitur inde, quod ipsa terminet aliquam operationem productivam agentis, ita etiam est in Accidentibus. Nam etiam Accidentia sunt extra causas suas, veluti postquam ab essentia subjecti emanarunt, aut aliundè sunt substantiæ inducta. Et simile indicium etiam illius existentiæ hîc est, quia etiam accidens potest terminare aliquam actionem agentis, veluti calor actionem calefactivi, quâ ipse calor producitur, per istam igitur productionẽ calor aut constituitur in esse possibili, aut in esse actuali. Non prius, quia per talem productionem emergit ex esse possibili, sicut & substantia per productiones suas. E. constituitur in esse actuali. At esse actualiter est nihil aliud, quam existere. Atq; ita sequitur accidens existere. Unde etiam porrò sequitur: quod existat existentiâ propriâ, non existentiâ subjecti, quia, in prioribus concluſum est, nulla essentia potest esse sub existentia aliena. 63

CAPUT. XVI.

De Duratione.

1. *Præter existentia ad Ens actuale pertinet Duratio.*
2. *Duratio est permansio Entis in Existentia.*
3. *Estque triplex, æternitas, ævum, & tempus.*
4. *Æternitas est duratio prorsus indefectibilis, & interminabilis, secundùm quam res durans, nec principium nec finem habere potest. Competítque soli Deo.*

5. *Ævum*

5. *Ævum est duratio, secundùm quam durans potest habere initium, sed ex se non habet finem. Competitque Angelis & animæ humanæ, &c.*

6. *Tempus est duratio undeque defectibilis, secundùm quam res, & principium, & ex se finem habere potest. Talis est duratio Elementorum, hominis, bestiarum.*

7. *Aliter: Duratio est permanus, vel successiva.*

8. *Duratio permanens, est duratio Entis permanentis. Ut duratio Dei, essentiæ Angelicæ, vel corporalis.*

9. *Duratio successiva est Duratio Entis successivi. Ut Duratio motûs.*

COMMENTARIUS.

E In hoc capite declaranda *primùm* est ratio Methodi, ubi & despiciendum: an duratio soli Enti actuali conveniat? *Deinde*, constituendum est, quid sit duratio? *Tertiò*: Quotuplex ea sit? Tum *Quartò* specialiter agendum de æternitate; *Quintò* de ævo, *Sextò* de tempore: *Septimò* agendum est de argumentis, attingentibus numerum durationum. Ac *denique* de divisione durationis in permanentem, & successivam.

TITULUS I.

De ratione Methodi, ubi & quæritur:

An duratio soli Enti actuali conveniat?

2 Quòd hîc ago de duratione, id ex duabus causis est: 1. Quod duratio solùm convenit Enti actuali, (de quo cap. 14. actum est) sicut & existentia. 2. Quod duratio realiter est eadem cum existentia, ut postea videbitur.

3 *Objectiones.* Dices: Enti in potentia etiam convenire durationem, idque dupliciter. Nam 1. Sicut Ens in potentia dicitur Ens possibile, ita etiam videtur posse dici ejus duratio possibilis. Unde sicut ipsum Ens abstrahit à possibili, & actuali, ita etiam videtur duratio abstrahere à duratione actuali & possibili. Et proinde, ut sic, non implicari in solo Ente actuali.

Secundò: videri potest duratio actualiter convenire Enti possibili. Nam dici potest, illum qui nunc nascitur aliquot millenis annis latuisse, vel fuisse, vel durâsse in causis. At hæc ipsa significant durationem.

4 *Enti possibili non convenire durationem.* Ad hæc igitur notandum est. 1. Sicut vox existentiæ significat seipsam in actu exercito, ut proinde repugnantia sit, dicere existentiam possibilem: Ita etiam esse in voce durationis, propter identitatem ad existentiam. Ideóque sic vox durationis usurpatur ad significandam durationem, quâ res durat in esse actuali. Unde & sic est repugnantia, dicere, durationem possibilem: quia duratio adhibita est ad significandum actum aliquem, secundùm quem res est extra statum possibilem.

5 Unde porrò etiam cadit generalis proportio Entis ad durationem; sicut neque eandem proportionem generaliter habet Ens ad Existentiam. Atque ita solvitur primum argumentum.

2. Est

3. Est observandum. Enti possibili, dum latet in causis, solere attribui durationem, sed non ab intrinseco, verum per coëxistentiam aliorum durantium. Atque ita dicitur aliquid per mille annos latuisse in causis, non quia in se durârit, sed quia tanto tempore durârint aliquæ aliæ res. Atque ita istius locutionis hic sensus est, si rigorosè loquamur, quòd res possibilis in tanto tempore, sive durationerum aliarum, caruerit propriâ existentiâ, vel duratione.

Ubi porrò tenendum est. 1. Illam moram possibilitatis, non posse vocari durationem. Aliàs enim, quia res creatæ latuerunt ab æterno in causa sua, hoc est, Deo producturo, possent illæ dici fuisse ab æterno, quod absurdum est. Rursus observandum, quod extrinseca aliarum rerum duratio non satis est ad dandam denominationem durationis simpliciter. Aliàs enim, quia Deo tribuuntur ab extrinseco per coëxistentiam rerum temporalium, aetributa temporalia, veluti esse, & fuisse, dicendum esset, Deo convenire durationem temporalem. Atque ita solvitur etiam secundum argumentum. 6

Paténtque ex his nunc summatim duo. 1. Durationem convenire solùm Enti actuali, & proinde. 2. Ejus doctrinam rectè annecti doctrinæ Entis actualis. Nunc ad rem.

TITULUS. II.

Quid sit Duratio?

Scalig. *Exerc.* 359. *sect.* 7. definit durationem, quòd sit continuatus tractus essendi, Pererius *lib.* 12. *Phys. cap.* 5. *pag.* 654. Duratio, inquit, est quantitas, vel extensio, seu mora quædam ipsius existentiæ, sic & *lib.* 6. *cap.* 16. Cum istis definitionibus congruit ferè nostra, quâ dicimus, *Durationem esse permansionem in existentia.* Atque inde durare, est nihil aliud, quàm habere existentiam permanentem. Ubi tamen hanc absolutè meliorem esse existimo. Nam vox *tractus*, & *extensionis* non facilè videtur iis accommodari posse, quæ durant solùm in instanti. Duratio tamen non videtur isti repugnare. 7

Quia autem in illa definitione duo ponuntur; 1. Vox existentiæ. 2. Vox permansionis, ideò summatim de duobus videndum est, quomodo sc. se habeat existentia ad durationem, tum, quid existentiæ addat duratio.

ARTICULUS I.

An existentia, & duratio sint realiter idem?

Inprimis supponimus, quòd duratio solùm conveniat rebus existentibus, quod in procœmio hujus cap. disputavimus. Atque ita materialiter, hoc est, in re subsstrata conveniunt existentia, & duratio. Nunc autem quærimus de formali, & reali identitate, an scil. una, eadémque res sit existentia, & duratio. 8

Objectiones pro reali distinctione.

Hac in re prima sententia est eorum, qui existimant ea realiter distingui; cujus sententiæ fundamentum potest esse, quòd duratio est accidens prædicamentale, pertinens ad prædicamentum quando. Ad hoc enim reduxit Albertus *in prædic. tract.* 4. *cap.* 1. etiam ipsam æternitatem: & à fortiori, in eo sunt durationes cæteræ. Ergo omnes durationes sunt accidentia: at non omnis existentia est accidens, multóque minus de prædicamento *Quando.*

Aliud

Aliud indicium istius realis distinctionis potest esse, quod duratio, & existentia ab invicem separantur. Nam res quæ habet esse momentaneum, utique habet esse, hoc est, existit: Et tamen non dicitur talis res durare, quia duratio significat extensionem, vel moram, vel permansionem, quæ opponuntur momentaneo, sive instantaneo.

Durationem & existentiam esse realiter eadem.

9 Nihilominus hæc sententia proba non est, rectissiméque dicitur: durationem & existentiam esse realiter eadem.

Ita apparet primò: quia si duratio esset res peculiaris, tum in durante faceret compositionem, cum ipso esse durantis. At hoc est absurdum. Nam quod simplicissimum est, adeóque expers omnis compositionis, nihilominus rectè dicitur & existere, & durare.

2. Non potest nominari res aliqua quàm significet duratio, distincta ab illa re quam significat existentia. Ergo frustrà fingitur multiplicatio Entium.

Permansio non significat additam Entitatem.

Dices: Durationem significare rem peculiarem, nempè ipsam permansionem. *At* hîc non apparet, quomodo permansio sit peculiaris res, cùm sufficienter explicetur per negationem, ut rem permanere, sit idem, quod non ilicò destrui. Negatio autem non est peculiaris res.

Rursus 3. Si realiter essent existentia, & duratio distincta, tunc intellectus noster saltem posset sibi imaginari rem habentem esse actuale, hoc est, existentem, carentem duratione. At hoc statim, ut cujusvis experientia docere potest, refragatur menti nostræ.

Denique, idem est quærere: Quamdiu duraverit res aliqua; ac quamdiu extiterit; Et idem est, rem aliquam esse brevis aut longæ durationis, quod, esse brevis aut longæ existentiæ. Plura vide apud Perer. *lib. 2. de Temp. cap. 5.* Suarez. *disp. 50. Metaph. s. 1* alióque.

Solvuntur Objectiones.

10 Ad primam objectionem Respondeo 1. Lubricam esse illius hypothesin. Nam quæ prædicamentis distinguuntur, non necessariò realiter distinguuntur, ut suprà cap. 8. ostensum est. Deinde absurdè dicitur: Æternitatem, quæ Dei est duratio, esse accidens, quia æternitas à parte rei idem est quod Deus. Deus autem quomodo dicatur accidens. Pleniùs hæc discussi *in Introd. Logic. cap. 12. n. 7.* Atque ex his 3. apparet falsum esse, quod duratio communiter sit accidens.

11 *An momentaneis conveniat duratio?*

In altera objectione tangitur quæstio, *An detur duratio instantanea?* Seu: *quod est solùm in instanti* (quale quid est generatio substantialis) *an id dicatur durare?* vel etiam: *An res quæ deinceps, aliquandiu durat statim in primo sui esse, dicatur durare?* Suarez *d 50. s. 2. n. 9 & 13.* negat, postea tamen addit *n. 15.* non esse improbabile, etiam instantaneam durationem dicere durationem. Atque hoc posterius, & ipse probabilius existimo. Estque permansio tum intelligendo proportionaliter ad existentiam. Ut enim res aliqua existit in momento, vel etiam porrò continuat illam existentiam, ita etiam dicitur durare in momento, vel porrò illam durationem continuare.

12 Quod si tamen videtur incommodum esse, dicere durationem, secundùm quod est solùm in instanti, tum id non tam à parte rei est incommodum, quàm propter usum

usum vocis, qui non infert reale discrimen. Nam sine dubio realiter idem sunt quiescere & permanere in loco, & tamen in primo instanti quietis non solemus dicere, quòd permaneat in loco, sed quod incipiat permanere in loco. Atque ad hunc modum etiam existere, & durare sive permanere in esse, possunt esse realiter eadem, etsi res in primo instanti sui dicatur quidem existere, non tamen durare, sed incipere durare. Atque ita à parte rei etiam non separantur existentia & duratio, sed solùm separatio est in aliquo modo loquendi, quæ separatio non pertinet ad realem distinctionem.

Conclusio propositæ quæstionis.

Hac igitur sententiâ dimissâ, dico existentiam, & durationem differre solâ ratione. Quia tamen rationis distinctio, supponit rem unam, eandem tamen menti nostræ præsentat per plures conceptus, qui unam & eandem rem inadæquatè repræsentent. Hinc quæritur: quid significet duratio, præter id, quod significat existentia. Idem nunc inquiro. 13

ARTICULUS II.

Quid duratio addat existentiæ?

Respondeo, id esse *permansionem*. Atque hæc est altera pars nostræ definitionis. Unde nunc summatim; duratio est nihil aliud, quàm *existentia permanens*. Et durare est nihil aliud, quàm *permanenter existere*. 14

Est autem primò hîc observandum: vocem permansionis esse ambiguam. Igitur primò significat illum actum, secundùm quem dicimus Ens permanens, quod distinguitur contra successivum, & vocatur illud quod est totum simul. Ita nunc non sumitur vox permansionis. Nam etiam Entia successiva durant, imò videtur ab illis primum sumpta esse vox durationis. Unde frequenter Dd. uruntur voce successionis in declaranda natura durationum. Et tamen Entia successiva sic non sunt Entia permanentia. Aliter igitur permansio sumitur quasi cum indifferentia ad esse successivum, & permanens, & juxta hanc significationem consequenter rectè dicitur Entia successiva permanere aliquandiu in esse suo. Et in hac latitudine intelligenda nunc est vox permansionis. 15 *Permansionis vox ambigua.*

Nunc *secundò* observandum est: quod talis permansio commodè possit circumscribi per negationem. Unde hîc permanere in esse, est non statim destrui. Sicut, quod & antè dictum est, quiescere est permanere in loco. Sic Sol illuminans dicitur permanere in illuminando. Illuminat enim Sol, continuâ aggeneratione luminis. 16 *Quid sit permanere?*

In quibus exemplis, & vox permanendi potest negativè explicari, & est realis identitas inter talia, id est, inter quiescere, & permanere in loco, item inter illuminare, (hoc est, gignere lumen) & permanere in illuminando, (hoc est, conservare lumen.)

Hoc tamen fatendum est: In tali resolutione attendi inprimis ad principalem usum, quem habet vox durationis, in qua non solet instantaneis durationibus attribui. Nihilominus si subtiliter intueamur hanc rem, videtur etiam in unico momento esse qualiscunque permansio. Momentum enim dicitur per defectum successionis temporalis, unde in eodem momento potest adhuc relinqui successio secundùm prius & posterius naturæ. Veluti in eodem momento simul sunt forma, & res formata, ut sol & illuminatio, sive lumen. Vide de his naturæ instantibus distinctis, 17 *Quomodo in momento sit permansio?*

distinctis, in eodem momento, Conimb. *l. 4. phys. c. 14. q. 3. a. 2.* Atque sic etiam relinquitur, in tali momento, successio qualiscunque, ut non sit prorsus repugnans, durationem, & proinde permansionem tribuere Enti instantaneo.

Patet igitur hactenus quid verè sit duratio: Nunc porrò ad aliarum opinionum confutationem, de aliis est inquirendum.

ARTICULUS III.

An duratio sit denominatio Extrinseca?

18 Ratio dubitandi est: quòd nostras durationes circumloquimur per motum cœli. Unde nostra duratio videtur esse nihil aliud quàm applicatio motûs cælestis ad nos. Veluti durâsse per annum, est coëxtitisse annuæ revolutioni Cœli; durâsse per mensem, est coëxtitisse periodicæ revolutioni Lunæ, vel soli percurrenti astrum aliquod Zodiaci.

Atque hinc porrò ævum definitur à Scalig. Exerc. 359. *s.* 7. per coëxistentiam ad æternitatem, sicut nostra duratio est per coëxistentiam ad motum cœli: & sic Scriptura describens Dei æternitatem, ait, Deum fuisse heri, hodiè & in secula.

19 *Duratio formaliter non est per coëxistentiam ad aliud.*

Hac in re dicendum est 1 ***Durationem formaliter non consistere in coëxistentia ad aliud.*** Ita apparet, incipiendo à nostratibus, quia si maximè cœlum non moveretur, aut prorsus non esset, nihilominus diceremur durare, hoc est, perseverare in esse. Atque ita relinquitur duratio esse denominatio intrinseca, quæ convenire rebus possit remoto omni extrinseco. Atque ex his à fortiori sequitur, durationem non esse denominationem extrinsecam in Angelo, & Deo. Estque adæquatum indicium hujus rei, quod à parte rei, ut ostensum est, idem sunt existentia, & duratio. Non dicitur autem res existere per coëxistentiam ad aliud. Ergo nec dicetur sic durare.

20 2. ***Duratio cognosci potest per extrinsecum,*** hoc est, per coëxistentiam ad durationem alterius. Duratio enim unius si sit notior, ista potest esse quasi mensura alterius durationis, & proinde notificare durationem alterius. Atque id est in motu cœli, comparando eum ad durationes nostras. Is enim est constantissimus. Unde in quantum id volunt, ea quæ initio hujus quæstionis dicta sunt, facilè ea admittuntur. Alio modo nec speciem probabilitatis habent, & satis convulsa sunt per priùs dicta.

ARTICULUS IV.

An duratio consistat in ratione mensuræ?

21 Frequentissimè apud Dd. in disputatione de duratione, solet occurrere nomen mensuræ. Ponúntque adeò in relatione mensuræ aliqui formale ipsius durationis. Sed tamen malè.

22 Advertendum igitur est: posse istam relationem mensuræ intelligi, vel activè, vel passivè; hoc est, ut formale durationis putetur consistere in hoc quod mensuretur (ab alio) vel quod mensuret (alia.) Igitur

23 *Duratio non consistit in mensurari.*

Dico 1. ***Duratio non consistit formaliter in mensurabilitate.*** Nam 1. Deo convenit duratio, quæ tamen non est mensurabilis, si accurate loquamur, quia est infinita. Infiniti autem non est mensura. Nam mensurari est definitè cognosci, quantum id sit quod mensuratur. Vide Pererium *lib. 12. Phys. cap. 10. 13.* Atque ita sequitur, durationem in genere non posse constitui per mensurabilitatem. 2. Sed nec duratio

creata

creata potest formaliter consistere in mensurabilitate, sed ista hâc ordine naturæ est prior, quia mensurabile secundum durationem dicitur *id*, quod supponitur habere durationem. Sicut enim mensurabile secundùm perfectionem, supponitur habere perfectionem, & mensurabile secundùm magnitudinem supponitur habere magnitudinem: ita etiam mensurabile secundùm durationem, supponitur habere durationem, quæ per applicationem mensurantis mensuretur, & sic denominetur mensurabilis. Atque ita mensurabilitas est solùm affectio durationis creatæ, secundùm quam illa dicitur cognoscibilis per applicationem rei mensurantis. Affectio autem rei non potest esse ejus formalis ratio, sive conceptus intrinsecus.

Dico 2. ***Duratio non consistit formaliter in ratione mensuræ, activè sumendo vocem mensuræ, pro eo quod mensurat.*** Ita patet, quia si duratio formaliter, & essentialiter est aliquid mensurans, quæro quid mensuret? Aut igitur duratio mensurat aliquid intra rem durantem, aut aliquid extra eam. Non hoc, quia remoto & destructo omni extrinseco, nihilominus res dicitur durare. Veluti Deus semper actu duravit, & tamen antè mundi creationem nihil fuit, quod eum mensuraret. 24 *Removetur mensuratio activa à ratione durationis.*

Unde sequitur, si aliqua duratio mensuret aliquid extrinsecum, quòd tamen non consistat in eo formaliter ipsum esse durationis, sed quòd solùm id sit accidentalis proprietas durationis. Veluti etsi motus, & duratio cœli, mensuret durationes nostras, non tamen, durare cœlum, vel ejus motum consistit in mensuratione durationem nostrarum. Sed cœlum dicitur formaliter durare, quia in suo esse permanet, ut rectè dicatur cœlum durare, etiam remotis omnibus corporibus, extra ipsum positis, quorum duratio per motum cœli cognosci, & mensurari potest. 25

Nec etiam dici potest: quod duratio formaliter consistat in actuali mensuratione ejus, quod sit intra rem durantem. Nam 1. Sic sequeretur in omni durante esse aliquid mensurabile, quod scilicet mensuret duratio. At hoc est absurdum. Nam Deus dicitur rectè durare, & tamen in Deo nihil est mensurabile, quia omne mensurabile est quantum, & finitum, unde nomen mensurari, vel mensurabilis, communiter statuitur importare imperfectionem. Imperfectio autem nulla in Deo est. 26 *Removetur mensuratio intrinseci.*

Deinde specialiter inquiro: quid duratio mensuret in re durante? An mensurat *durationem*? At id non dicitur sine repugnantia, quanquam id sæpissimè occurrere soleat. Nam ita idem mensuraret seipsum, quod est absurdum, quia idem poneretur & ignotum, & notum. Mensura autem debet esse notior mensurato, & modificare mensuram. Ergo hoc respectu mensuratum est ignotum. Ergo si sint idem mensura, & mensuratum, eadem res erit nota, quia est mensura, & tamen erit ignota, quia est mensuratum, vel mensurabile.

An igitur mensurat ipsum *esse rei durantis* præcisè? at hoc esse non potest. Nam ipsum esse, in ordine apprehensionis nostræ, est prius duratione, unde ipsum potius mensurat durationem, quàm duratio mensurat ipsum esse. Neque occurrunt alia, quæ mensurat duratio. 27

Atque ita relinquitur simpliciter, formale ipsius durationis, nec consistere in hoc quod mensuretur, nec in hoc quod mensuret, sed, in permansione in existentia. Nunc specialiter agemus de Duratione.

TITULUS

TITULUS III.

De Divisionibus durationis.

28 Duratio à nobis bifariam divisa est. 1. Per æternitatem, ævum, & tempus. 2. Per durationem permanentem, & successivam. De priori priùs agendum, idque dupliciter. *Primò* generatim de adæquatione illius divisionis: *Deinde* in particulari, de singulis istis durationibus videndum est. Igitur.

QUÆRITUR:

29 *An adæquata & bona sit divisio per æternitatem, ævum, & tempus?*

Argumenta pro inadæquatione. Æternitatem solam esse durationem.

Ex multis capitibus videri potest inadæquata esse illa divisio. Igitur 1. videri potest, istam divisionem abundare, & sic solùm unam esse speciem durationis, nempè ipsam æternitatem, cujus velut partes sint ævum, & tempus, quæ abscindant sibi aliquam partem durationis, sicut hora sibi abscindit aliquam partem durationis diurnæ, unde hora & dies, non constituuntur distinctæ quasi species durationum, & cõfirmatur, quod aliàs est impossibile duas durationes esse simul, nisi una sit pars alterius. Veluti non sunt simul duæ horæ, aut duo dies: At hora, & dies possunt esse simul. Et sic Cicero 1. *de Juventut.* ait: *tempus esse partem æternitatis, cùm annui, mensium, diurni, nocturnive aliqua significatione.*

30 *Æternitatem non esse durationem.*

2. Videri potest, æternitatem non esse speciem durationis: quia permansio, quæ pertinet ad essentialem conceptum durationis, solet æquipollenter significari, per vocem successionis. Et patet: quia vix intelligi potest permansio sine continuatione plurium instantium, juxta quod priùs dictum est, aliquos dicere, Entia momentanea non habere durationem. Continuatio autem plurium instantium est successio. At implicat in Deo dari successionem, unde & definitur æternitas, quòd in ea vita *tota simul* possideatur, apud Boëth. *l.* 3 *de Consol prosa secunda.* Atque ita relinquuntur duæ solùm durationes, nempè ævum, & tempus. Atque hoc seriò contendit Aureolus apud Capr. *l.* 1. *d.* 9. *a.* 2. non dari in Deo durationem.

31 *Nec ævum.*

3. Videri potest: omittendum esse ævum. Ut summatim omnis duratio sit æternitas, vel tempus, sicut in Scriptura passim solent immediatè opponi, temporale & æternum, & in vernacula nostra, **Zeitlich vnd Ewig.** Unde frustrà interponitur ævum. Et hanc sententiam tenet Timplerus, *l* 1. *Met. cap.* 5. *in Theor. & q.* 4. *&* 6. Ubi porrò ævum comprehendit sub æternitate, & vocat eam *æternitatem limitatam.* Atque hæc sunt, ex quibus videri possit abundans, superior divisio.

32 *De momentaneis.*

Nunc etiam videri potest illa divisio deficere, eo quòd plures sint species durationum. Igitur 4. momentum est aliqua duratio. Nam generatio substantialis existit in momento. Ergo & durat in momento, quia durare, & existere in re idem sunt. Momentum tamen non continetur sub istis speciebus durationum. Non sub tempore, quia nullam habet successionem, quod in tempore requiritur. Non sub cæteris, quia generatio est defectibilis. Æternitas autem, & ævum sunt durationes indefectibiles.

33 *De ipsarum essentiarum naturalium duratione.*

5. Corpus naturalis, veluti homo, & equus etiam secundùm esse suum, præciso omni motu, habent durationem, quatenus in esse perseverant. Et tamen sic eis non convenit tempus, quod attenditur solùm in motu. Nec etiam istis convenit ævum. Hęc enim vox significat durationem ab intrinseco indefectibilẽ, qualis est duratio Angeli, & animæ. Multò autẽ minus talis duratio est æternitas, ut per se patet,

Et

Et sic *Suarez* disputat *disp.50.s.7.n.5. in Metaph.* talem durationem esse distinctam à cæteris. Sic & Dd. *Conimb.l.4.Phys.c.14.q.3.a.1.*

6. Denique frequenter solet fieri mentio temporis discreti, quod intelligitur in diversis & discretis intellectionibus Angeli, sibi immediatè succedentibus. Hæc igitur mora in intelligendo, est hoc ipso duratio quædam ipsius intellectionis. Et tamen non est ibi duratio ævi, quia tales actus sunt ab intrinseco defectibiles, & sicut incipiunt, ita etiam desinunt. Neque etiam dicendum est, durare illos tempore. Nam tempus quod connumerari solet aliis durationibus, intelligitur de tempore continuo. Vnde ista duratio, ad distinctionem ab illo tempore vocata est tempus discretum. E. hoc tempus discretum erit peculiaris duratio. 34 *De tempore discreto.*

7. Denique dubitari solet de Visione beata: Hæc suam durationem habet, & non est temporalis, & tamen non apparet, an duret duratione ævi, an duratione æternitatis. 35 *De Visione beata.*

Nihilominùs omninò existimo: istam durationum divisionem esse omninò adæquatam: quod apparebit, si ea quæ inducta sunt, nihil isti divisioni officere docebuntur. Quia autem in istis multa attinguntur specialia, pertinentia ad singulas species durationum, ideò singulas durationes priùs considerabimus, ne methodum conturbemus, & posteà, ex iis quæ dicenda erunt; objectiones solvemus infrà *Titul. septimo.* Nunc istas difficultates hîc indicâsse satis sit. 36 *Probatur adæquatio propositæ divisionis.*

TITULUS IV.
De Æternitate.

Quoad æternitatem hîc de duobus videndum est. *Primò:* de voce æternitatis. *Secundò:* de ejus definitione. Vbi etiam aliqua ejus attributa incidenter declarabuntur.

ARTICULUS I.
De voce Æternitatis.

Vox æternitatis primùm explicanda est. Igitur notatio ejus dari solet hæc; quod *æternum* dicatur tanquam *extra terminum.* Eò quòd hæc duratio est interminabilis, ut posteà dicetur, *Græci* ἀΐδιον dicunt, ἐκ τῆς ἀεὶ *semper*, unde & *Latinè sempiternum* dicimus. 38 *Unde dicatur æternum?*

Deinde notandum: quòd vox illa dicatur ambiguè. Igitur 1. Æternum est affectio propositionis. Dicitúrque sic æterna propositio, quæ habet veritatem immutabilem, indéque fuit, & est, & erit semper vera. Ita æternæ veritatis propositiones sunt hæ: Homo est animal rationale. Homo est capax disciplinæ, albedo est color. Et sic deinceps. 39 *Ambiguitas in voce æterni.*

Aliter æternitas intelligitur de Ente incomplexo. Et proinde sic 2. Æternum dicitur ad significandam durationem prorsùs indefectibilem & interminabilem, quæ videlicet nec terminum habuit, nec habebit, imò nec habere potuit, aut poterit. Et sic solus Deus est æternus. Agimúsque nunc hoc sensu de æternitate.

3. Atque hinc per analogiam porrò æternum dicitur, quod durationem aliquo modo habet interminabilem, veluti quod à parte pòst non habet terminum, etsi à parte antè habeat terminum, hoc est, etsi inceperit. Sic damnatio impiorum, & piorum vita dicitur æterna.

4. Vocatur etiam æternum, quod valdè diu durat, etsi utrinque sit terminatum.

Ita circumcisio vocatur fœdus æternum, quia diu duravit, quanquam alii æternitatem ibi interpretentur compleri non in ipsa, sed in ejus antitypo.

Unde porrò 5. Æternum etiam dicitur, quod non quidem admodum durat diu, sed tamen est tamdiu, quamdiu est ipsum subjectum. Unde servitus ejus cujus aures perforatæ sunt, dicitur æterna, quia protenditur usque ad illius obitum. Hæc de significationibus vocis, ex quibus, ut dictum est, secunda significatio est ad nostrum propositum.

ARTICULUS II.

De definitione Æternitatis.

40 Æternitas apud *Boëthium l. 3. de cons. propos. 2.* definitur, quòd sit interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. Quam definitionem communiter solent interpretari Scholastici. Vide & *Thom. 1. p. q. 10. a. 1.* & *Perer. l. 12. de Temp. c. 9. Armand.* de Bello Visu, *l. 2. Term. c. 63.*

Æternitatem esse durationem.

41 In nostra definitione 1. Loco generis ponitur *Duratio*. Ergò Dei æternitas est duratio. Nam Deus permanet in esse suo, & non desinit, At permansio in esse vocatur duratio. Ergò Deo competit duratio. Ergò sine dubio perfectissima duratio, quæ est æternitas. Atque ita æternitas est hoc ipsum nomen, quo significatur Dei duratio. Atque adeò generatim loquendo, æternitas est duratio.

42 Sed *objicitur* argumentum, quod præcedente titulo tactum est, de successione, quòd ea requiratur in omni duratione, & tamen non sit in æternitate.

Ad argumentum hoc *respondeo* 1. Intrinsecam successionem non esse de ratione durationis. Datur enim duratio permanens, etiam in rebus creatis, ut infrà videbitur. 2. Nihilominùs quia nos spiritualia per corporalia, & æterna per temporalia intelligimus, & verò in tempore, ut famosè de eo loquimur, est successio secundùm priùs & posteriùs: hinc omnem durationem apprehendimus per successionem quandam, quâ Deus apprehenditur existere in pluribus momentis sibi succedentibus. Et hæc imaginaria successio non repugnat æternitati. Nam ipsa Scriptura in ejus descriptione, usurpat τὸ heri & hodie, aliáque temporalia.

Quæ sit differentia, quâ æternitas distinguatur à durationibus aliis?

43 Obtento igitur genere, non investiganda est differentia. Hæc igitur variè solet assignari.

An actualis carentia termini sufficiat ad rationem æternitatis?

Frequenter dici solet: æternitatem esse durationem, quæ *careat utroque termino*. Ut æternum sit quod caret utroque principio, ut nec inceperit, nec desinat. Et sic loquitur de æternitate *Perer. lib. 12. c. 7. & seqq. in Phys.* aliíque veteres. Unde consequenter dicit, si aliquid ab æterno creatum esset à Deo (quod ipse disputat non esse absurdum *ibid. lib. 15. de mundi ætern. cap. 10. seqq.* Sicut nec reverà absurdum) id esse etiam æternum. Vocántque aliqui, talis rei durationem, æternitatem participatam.

44 Alii tamen æternitatem vel vendicant soli Deo, & sicut de facto non est aliqua creatura æterna, ita aiunt nec posse esse aliquam æternam, ut maximè ab æterno aliqua creatura facta esset. Quo in casu posteà illa creatura, juxta sententiam explicandam, non dicitur æterna, sed ex æterno, vel æternitati coëxistere, aut etiam

æterna,

æterna, intelligendo id non de duratione intrinseca, sed per denominationem extrinsecam, sumptam scilicet à Dei æternitate.

Et hanc sententiam magis probo, utpote quæ non solùm magis fundata est in communi modo loquendi de æternitate, sed etiam, quod de divinis attributis loqui debemus, ut maxima vendicetur Deo sublimitas & excellentia. Id autem magis fit, si attributum aliquod Deo approprietur, quàm si in commune consortium trahatur cum rebus aliis. 45 *Sententia Autoris.*

Quo posito, rectiùs, ut & in nostra definitione factum, ponitur differentia æternitatis per voces potentiarum, quàm per nomina actuum, hoc est, per interminabilitatem & repugnantiam ad incipiendum & desinendum, quàm per carentiam actualis inceptionis, & desitionis. Unde tunc æternum dicitur, quod non potest incipere, & non potest desinere. Voluitque hoc etiam *Boëthius* indicare: dicens, æternitatem esse possessionem *interminabilem.* Interminabile enim (sicut & alia terminata in *bilis*) nomen potentię est significans id, quod terminari non potest. 46 *Æternitas describenda per non posse, &c.*

Atque tum solus Deus est æternus. Prorsùs enim repugnat Deo, ut incipiat & desinat, ut suprà ostendimus *cap.* 13. ostendendo, Deum esse Ens purè actuale. Entia autem creata, si maximè supponeretur aliquid factum esse ab æterno, & perseverare in æternum, reverà sic non sunt æterna: quia nec repugnat Enti creato, in tempore creari, & rursus etiam in tempore desinere, utrumque propter libertatem influxûs divini, ex quo fit, ut nec Deus sit determinatus ad peculiare & definitum nunc in quo operetur, creando aliquid, & rursus etiam ut pro lubitu suspendere possit influxum suum quo res conservat. Eo autem suspenso, nec ad momentum quidem potest res creata subsistere, sicut nec lumen, deficiente sole illuminante, potest subsistere. Consonat huic quod *August.* 12. *de civ. Dei c.* 15. docet, si Angeli ab æterno creati essent, nihilominùs non fuisse coæternos Creatori suo. *Ille enim semper est*, inquit, *æternitate immutabili, illi autem facti sunt.* 47 *Solus Deus æternus.*

Alii differentiam æternitati ab aliis durationibus ponunt in eo, quòd duratio permanens sit æternitas: Aliæ autem durationes sunt successivæ. Hæc sententia non est admittenda; si intendatur, quasi omnis alia duratio, præter æternitatem, sit Ens successivum, accuratè loquendo. Nam ipsum esse rerum creatarum corruptibilium & incorruptibilium, est durabile. Et istud tamen habere potest partes suas simul. Unde est permanens. E. & duratio illius est permanens, propter identitatem ejus ad essentiam. Atque ita in rebus creatis datur duratio, non solùm successiva, sed etiam permanens, quod etiam infrà videbitur. 48 *An æternitas ab aliis durationibus differat per successionem.*

Si tamen duratio permanens intelligitur nunc κατ' ἐξοχὴν, ad significandam permanentiam talem, secundùm quam res durans intelligatur, incapax omnis variationis & mutationis, inceptionis vel desitionis, sic hæc sententia coincidit cum exposita à nobis definitione æternitatis, & verum est sic, nullum esse creatum, esse permanens, & proinde nec habere durationem permanentem. Est ea fugax velut umbra: Quam ad rem commodè aliqui faciunt duplicem successionem, positivam & privativam. Positiva successio est à positivo ad positivum. Et positiva successio iterum duplex est, vel à toto ad totum, quomodo constituitur tempus discretum, vel à parte Entis una ad partem aliam. Et hæc propriè facit Ens successivum, quale est motus. Privativa autem successio est inter esse & non esse, qualis datur in omni Ente creato, vel dari potest. *Successio duplex.*

TITULUS V.
DE ÆVO

49 De ævo tria inprimis sunt tractanda. *Primò*, de nomine ævi. *Secundò*, de definitione & quidditate ipsius ævi. Ubi etiam aliqua ipsius attributa declarabuntur. Et *Tertiò*, Quænam res durent ævo?

ARTICULUS I.
De nomine Ævi.

50 Ævum *Græcis* αἰὼν dicitur, ἀπὸ τῆς ἀεὶ εἶναι, tanquam ἀεὶ ὤν. Unde ejus conjugatum est αἴδιον æternum, quod similiter ab ἀεὶ nomen habet: Unde apparet ex vi vocis, & secundùm ejus impositionem, æternitatem, & ævum idem esse. Sicut & *Argyropilus* ἀυτάρκειάτατον ζωὴν καὶ αἰῶνα apud *Arist.* 1. *de cœlo*, cap. 10. vertit sufficientissimam sempiternitatem. Et *Plut.* αἰῶνα Deo tribuit. Θεὸς, ait, οὐκ ἦν ἐδένα χρόνον ἀλλὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν ἀκίνητον καὶ ἄχρονον, καὶ ἀγέγκλητον, καὶ ὃ πρότερον οὐδὲν ἦν, οὐδὲ ὕστερον, οὐδὲ νεώτερον, ἀλλὰ εἷς ὤν, ἕνὶ τῷ νῦν τὸ ἀεὶ πλήρωσε. Hoc est, *Deus non est secundùm tempus, sed secundùm ævum, immobile, intemporale, & immutabile, quo nihil prius vel posterius, vel novius, sed unus, in uno nunc, æternitatem implevit.*

51 *Variæ significationes in voce ævi.*

Cæterùm valdè frequens est, ut nominis usus deviet ab impositione, ut scilicet usus sit latior vel angustior, quàm patiatur nominis impositio. Atque hinc etiam plures sunt significationes ævi. *Colleg. Conimbr. ad c. de cœlo in Paraph. t.* 100. duas enumerat significationes vocis hujus. *Pererius* addit tertiam *libr.* 12. *de Temp. cap.* 12.

Igitur 1. Ævum sumitur generaliter pro omni duratione, etiam temporali: Unde *longævum*, *coævum*, & *æquævum* dicuntur. *Secundò*, sumitur pro vita, seu duratione rerum supracœlestium. Sic *Aristot.* 1. *de cœl. cap.* 9. *t.* 100. ait, ea, quæ extra cœlum sunt, esse inalterabilia & impassibilia & sufficientissimam vitam (ζωὴν καὶ αἰῶνα) habere. Unde sic etiam æternitas est ævum. Denique, in disputationibus de duratione, ævum significare solet durationem mediam, intra æternitatem & tempus, quæ istâ sit imperfectior, hâc perfectior. Et sic nunc agitur de ævo. Plures significationes vocis hujus vide apud *Damasc. l.* 2. *de Orthod. fid c.* 1. *& Pelarg. ib.*

ARTICULUS. II.
De definitione & quidditate ipsius ævi.

52 1. Ratione *generis* ævum est duratio. Significat enim hæc vox specialem modum permansionis in esse, appropriatum quibusdam Entibus, ut posteà videbitur. At permansio in esse, est duratio.

PUNCTUM I.
Aliorum opiniones, quæ sit ævi differentia ab aliis durationibus, referuntur & refutantur.

53 *Prima opinio.*

2. Quoad *differentiam* solet *primò* pars ejus poni *in successione*, quatenus ea distinguenda est ab æternitate. Hæc sententia *Bonaventuræ* tribui solet *Exerc.* 2. *d.* 2. *q.* 3. *a.* 1.

Sed

Sed id non benè dicitur juxta dicta *præced. tit. hujus comment. n.* 48. ubi qua ἐπιείκεια possit illa accipi sententia, etiam visum est. Prolixam disputationem contra istam opinionem, vide apud *Suarez disput.* 50. *Met. s.* 3. *n.* 3. *seqq.* & *Perer. l.* 12. *de Temp c.* 12. 13. *Rejicitur.*

Deinde: Alii partem istius differentiæ, qua ævum ab aliis durationibus distinguitur, faciunt hanc, quòd ævum sit duratio esse creati *naturalis.* Unde aiunt, ea quæ habent esse supernaturale, ut est visio beatifica, non contineri sub ævo. Ita docet *Colleg. Conimb. l.* 4. *Phys. c.* 14. *q.* 3. *a.* 1. *Thomas*, 1. *p. q.* 10. *a.* 5. & alii veterum, qui durationem visionis beatificæ vocant æternitatem participatam. 54 *Secunda opinio.*

Suarez disp. 50. *s.* 8. *n.* 5 exponit illam participatam æternitatem, per æquipollentiam ad ævum, quo modo loquendi ait & *August. lib.* 83. *qq. q.* 23. animam nostram *participare* divinam *æternitatem* immortalitate. *Æternitas participata.*

Sed talis interpretatio non est ad mentem ipsorum autorum, qui omnino volunt æternitatem participatam distinguere contra ævum. Unde *Conimb. d. l.* ad coarctandam rationem ævi, sic illud definiunt: *Ævum est duratio seu mensura esse creati* naturalis *stabiliter & perenniter se habentis.*

Verior igitur sententia est: istam differentiam spuriam esse. Quia naturale & supernaturale sunt differentiæ extrinsecæ ipsius esse. Sumuntur enim tales denominationes à subjecto, vel à causa, unde naturale in contradictione à supernaturali definitur, quòd sit ab agente naturali, modo naturali, & secundùm ordinem naturalem, apud *Pererium lib.* 7. *de Nat. cap.* 1. Subjectum autem & causa efficiens non variant essentias rerum. Ergò nec existentiam. Ergò nec durationem propter horum omnium realem identitatem. Atque ita visio beatifica potest mensurari ævo, non obstante hoc, quod est aliquid supernaturale, si nihil aliud impediat. 55 *Discutitur.*

Unum non consistere in ratione mensuræ.

Tertiò: Rursus, aliqui ponunt rationem ævi in respectu mensuræ.

Hæc tamen sententia concidit per ea, quæ suprà generaliter ostenderunt, quòd duratio non possit formaliter consistere in respectu mensuræ. Addam tamen aliquid propter peculiares modos loquendi. 56 *Tertia opinio.*

Igitur 1. *Ævum non consistit in ratione mensuræ, respectu æternitatis, quasi sit aliquid mensurabile per æternitatem.* Ita videtur ferè in contrarium sentire *Scal. Exerc.* 359. *s.* 7. Et confirmari potest, quòd primum in unoquoque genere est mensura reliquorum. At æternitas est prima duratio. E. est aliarum mensura. 57 *Ævi formale an sit, mensurari æternitate.*

Hæc sententia non est admittenda. Nam mensura debet esse notior mensurato. At duratio æternitatis est ignotior quâvis aliâ, manifesto indicio, quod in ea declaranda solemus uti nominibus nostrarum durationum, veluti successionis & aliorum: *Deinde*, si omninò supponeretur: Æternitatem mensurare alias durationes, non tamen propterea in hac mensurabilitate posset ipsum formale aliarum durationum consistere, quia, ut suprà visum est, mensurabilitas præsupponit quantitatem, cui accidat ipsum mensurari. E. in rebus æternis supponitur duratio tanquam ordine naturæ prior mensurabilitate. Patétque id porrò inde, quòd omnis mensura fertur solùm in homogeneum. E. etiam datur aliquid in rebus æviternis homogeneum divinæ æternitati, juxta quod hæc dicatur mensura illius. At id non est nisi duratio. E. duratio præsupponitur à mensurabilitate. E. non potest formaliter & intrinsecè constitui per mensurabilitatem. *Sententia Autoris.*

58 Primum autem in unoquoque genere, dicitur mensura reliquorum, loquendo de mensura perfectionis, non durationis. Atque isto modo verum est, æternitatem mensurare alis durationes. Cognoscuntur enim hæ perfectiores vel imperfectiores, in quantum plus vel minus habent de æternitate.

Solvitur obiectio.

59 2. *Ævum non consistit in ratione mensuræ, respectu temporis, tanquam sit aliquid mensurans tempus nostrum.* Ita patet ex priori discursu, quòd scil. tum ævum in ratione durationis est aliquid ignotius quàm tempus, per argumentum ibi factum: tum etiam, quod esse mensuram alterius, supponit (sicut de mensurabili dictum est) in re mensurante quantitatem, secundùm quam sit alii homogenea. Quantitas a. sic illa non est alia, quàm duratio. E. duratio supponitur in eo quod debet mensurare durationes. E. formaliter & intrinsecè non constituitur per hoc, quod est activè mensurare.

60 3. *Ævum non consistit in ratione mensuræ sic, quasi Angelus summus duret, mensurando durationes aliorum inferiorum: & rursus angeli inferiores durent quatenus mensurantur duratione primi Angeli.* Ita loquuntur aliqui, non tamen istis omnibus placet formaliter durarè Angelos, per tale mensurare & mensurari, sed id esse proprietatem, vel attributum durationis Angelicæ, ut *Perer.* hanc sententiam declarat *lib. 12. de Temp. c. 16.* Notat enim ibi ævum dupliciter sumi: *uno modo*, pro intrinseca duratione æviternorum. Alio modo pro extrinseca mensura hujus durationis; & sic ait aliquos dicere, quòd omnia æviterna durent hâc mensurâ, sive uno ævo, quod sumatur per applicationem durationis Angeli ejus, qui sit summum eorum, quæ æviterna sunt, sicut omnia temporalia sunt in eodem tempore quatenus mensurantur per unum motum primi mobilis.

61 In neutro tamen sensu, talis sententia procedit. Nam primò quod formaliter non consistat duratio in isto mensurare & mensurari, convincitur argumentis & suprà in initio hujus commentarii generaliter, & posteà specialiter factis.

Secundò: dici non potest, per modum proprietatis, ævum superioris Angeli mensurare ævum cujuslibet inferioris Angeli, vel alterius æviterni, quia omnes illæ durationes sunt nobis æquè ignotæ.

Neque convenire possunt autores, in determinando isto primo æviterno, quod aliorum durationes mensuret. Alii putant illud primum æviternum esse *Luciferum*, quia hic sit excellentissimæ naturæ, quam, labendo non amiserit: alii ponunt, Angelum, qui remanserat inter bonos excellentissimus: alii animam Christi: alii aliud ponunt. Unde signum est unius durationem non esse notiorem aliâ. At omnis mensura debet esse notior mensurato.

62 Simpliciter igitur hactenus relinquitur, quòd ratio ævi non consistat in respectu mensuræ, quod *n.* 55. propositum fuit.

Ævum non constituitur ex actuali inceptione, & carentiâ desitionis.

63 Igitur *Quartò:* Solet esse valdè frequens sententia, secundùm quam differentia ævi assignatur hæc, quòd ævum sit duratio *carens fine, sed habens principium.* Ex qua distinguitur ab æternitate & tempore. *Ab æternitate:* quia hæc nec principium, nec finem habet. *A tempore* autem, quia hæc duratio, & principium & finem habeat. Unde relinquitur ævum esse durationem mediam inter utramque, quia participat aliquid de æternitate, nempe carentiam finis, & aliquid de tempore, nempe initium, sive terminum à parte antè.

Quarta opinio.

Hæc

Hæc tamen differentia, sine addito, non est sufficiens. Unde rectè à *Thoma* 1. *p. q.* 10. *a.* 4. *&* 5. vocatur differentia per accidens. Quod sic patet, quia si Angelus statim ab æterno fuisset creatus, non is habuisset initium durationis, hoc est, non datum fuisset tempus (ita enim nunc loqui liceat) in quo non fuisset Angelus, ille sic non duraret durationè ævi, sed aliâ. Et idem esset, si vel ille Angelus, qui per hypothesim ponitur coævus Deo, vel etiam alius Angelus desineret in tempore per subtractionem divinæ conservationis. Ille enim Angelus sic non duraret durationè ævi, quia hæc dicitur expers finis. Atque ita posset Angelus durare durationè æternitatis, & durationè ævi, & durationè temporis. Iterum si Deus nunc crearet equum, & eundem, vel etiam alium genitum per naturales causas, conservaret in æternum, ille non haberet durationem temporis, sed ævi, quia careret illa duratio fine, & haberet principium. At absurdum est, durationes Entium adeò variari: ut una eadémque res duret distinctis speciebus durationum. Nam duratio realiter est eadem cum existentia, & consequenter cum essentia. Unde si variaretur ejusdem rei duratio specie, etiam specie variaretur ejusdem rei essentia. Et rursus cùm essentia non varietur per extrinsecum, & quamvis circumstantiam, apparet nec durationis speciem variari per extrinsecum, & circumstantiam ullam. Et patet absurdissimè dici: Equum morientem secundùm naturalem cursum, differre specie ab eo, qui conservaretur à Deo in æternum. E. nec ejus duratio differt specie ab alterius durationè, ut illius quidem duratio sit tempus, hujus ævum. 64 *Rejicitur sententia affirmans.*

PUNCTUM II.

In quo propria sententia exponitur de ævi differentiâ.

His igitur omnibus hactenus propositis, & refutatis sententiis dimissis, rectissimè dicitur: *Ævum esse durationem rerum creatarum naturâ indefectibilium.* Definitio in theorematibus posita hæc erat: *Ævum est duratio secundùm quam durans potest habere initium, sed ex se non habet finem.* 65

Hâc in definitione principiò notandum est: eam non fieri per verba actualis inceptionis, aut defectûs, cujuscunque tandem ordinis illa sint. Potest enim aliquid durare durationè ævi. 1. quod ab æterno creatum esset, & permaneret in æternum. 2. aut ab æterno creatum esset, & desineret in tempore. 3. aut quod factum est in tempore, & desineret in tempore. 4. aut quod factum est in tempore, & maneret in æternum. Quæ omnia fieri possunt circa Angelum, cujus esse durat durationè ævi.

Relinquuntur autem duæ quasi essentiales conditiones ævi. Igitur 1. *duratio ævi potest habere initium*, hoc est, quod durat durationè ævi, potest aliquando non fuisse, & non habet repugnantiam ad latere in causis, vel, non est purè actuale. Et indicatur hinc ævum non posse convenire Deo. Æternitas enim est prorsùs interminabilis duratio, cui repugnat prorsùs vel à parte antè, vel à parte pòst habere terminum. At Deus est Ens prorsùs actuale, ut repugnet ei habere initium, aut posse habere initium. 66 *Essentiales conditiones ævi duæ.*

Altera conditio ævi est, *ex se non habere finem*, hoc est, esse rerum naturâ suâ indefectibilium.

Dicuntur autem naturâ suâ indefectibilia & incorruptibilia, quæ adeò quasi tenax esse sortita sunt à Deo, ut non possint desinere per causas secundas, sed solùm *sint?* *Naturâ indefectibilia quæ*

solùm per specialem Dei voluntatem, qua suspendat influxum suum ad talia Entia conservanda. Talia Entia sunt angeli, ubi nec angelus angelum, nec aliud intra causas secundas eum corrumpere potest, nec ipse, sibi relictus, remotis causis extrinsecis, tandem desinit & collabitur, ut faciunt arbores, herbæ, animalia. Sed quando desinit angelus, solùm id fit, quia Deus eum speciali voluntate non vult ampliùs in esse conservare. Et talis modus essendi solet vocari, naturalis indefectibilitas, & incorruptibilitas, non quasi angelus istam indefectibilitatem non habeat per gratiam (quod attendendo solent aliquando angeli & anima dici, esse naturâ corruptibiles & mortales, per gratiam autem incorruptibiles & immortales, ut loquitur *Damasc. lib. 2. de orth. fid c. 3. & 12. & lib. 1. c. 8. Synod 6. sess. 11.* Et *Hieronym. lib. 2. contra pelag.* & alii plures, quos vide apud *Suarez disp. 35. Met. s. 3. n. 54.* Et *Perer. l. 4. in Genes. n. 119.* Eodémque sensu etiam *part. 3. disp. de anima*, animam rationalem suâ naturâ dixi mortalem *disput. 3. th. 6. seqq.* sed quia per gratiam accipiendo naturam, simul cum natura accepit à Deo implantatam suæ naturæ indefectibilitatem, ut per eam adeò stabile esse habeat, ut sit immunis ab omni corruptione & desitione, quam causa secunda procurare posset, solùm autem relinquatur sub imperio Dei, ut ad hujus solius nutum & voluntatem desinere possit.

67 *Ævi & temporis differentia.*

Et per hanc conditionem, distinguitur ævum à tempore. Tempus enim significat durationem rerum naturâ suâ defectibilium & corruptibilium, ut posteà plenius dicetur. Atque ex his nunc facilè solvitur quæstio hæc.

ARTICULUS III.

Quanam res durent Ævo?

68 *Durant Ævo Angeli.*

In genere, ævo durant omnes res creatæ, quæ naturâ suâ sunt indefectibiles, & incorruptibiles.

In specie autem talia Entia sunt 1. *Angeli, secundùm esse suum.* Hi enim sunt naturâ suâ indefectibiles, eo modo, quo declaratum id est, *præced. artic.* Dixi: *Secundùm esse.* Nam operationes angelicæ, veluti intellectio, & actiones ipsorum transeuntes ad Entia materialia, quia, hæ natura sua sunt defectibiles, nec durant duratione ævi, sed temporis, ut Metaphysici tempus sumere solent.

69 *Et anima rationalis.*

2. *Anima rationalis etiam durat duratione ævi.* Hæc propositio sumitur secundùm veriorem sententiam, quæ est de anima rationali, quod scil. ea sit naturâ immortalis, quam rem alibi considerabimus. Naturâ autem immortalium duratio, est duratio ævi. Sequitur autem hinc, alias omnes formas excludi ab hac duratione, quia illæ desinunt per naturales causas, nempe per destructionem suppositorum in quibus sunt. Unde si tum, hoc est, post suppositorum destructionem, porrò conservarentur in esse, fieri id oporteret per specialem & extraordinariam Dei actionem, qualis etiam esset, in ipsius suppositi, veluti equi conservatione ab omni interitu. Quæ specialis actio est indicium naturæ defectibilis in equo & ejus forma, atque adeò communiter in forma quavis, præter animam rationalem.

70 *Et materia prima.*

3. *Duratio materiæ primæ est æviterna.* Hæc enim est ingenerabilis & incorruptibilis, hoc sensu, quod nec per seipsam collabi aut emori possit, nec etiam ab ulla causa secunda corrumpi possit. Ergò ipsius annihilatio aut destructio solùm subest imperio divino. At talia durant ævo.

4. *Duratio*

4. *Duratio cæli est duratio ævi.* Hæc sententia procedit supponendo, quòd cœlum sit quintæ essentiæ, diversæ scilicet naturæ à quatuor Elementis. Quo supposito sit, ut neque cœlum in se includat contrarias qualitates, neque etiam contrarias qualitates habeat extra se, quæ ipsum immutent vel corrumpant. Unde propter harum defectum non potest naturaliter ab extrinseco corrumpi, & per defectum prioris conditionis, non includit quicquam, ex quo reddatur quasi sibi ipsa causa suæ corruptionis. Relinquitur ergo sic naturâ suâ incorruptibile, & per consequens mensurabile ævo. Et hæc satis sunto de secunda specie durationis, quæ fuit ævum. Sequitur de Tempore. 71 *Et cœlum.*

TITULUS VI.

De Tempore.

Sicut de ævo, ita & de Tempore tria sunt consideranda; *Primò*, ipsa vox temporis. *Secundò*, quid sit tempus? Et *denique*: Quarum rerum sit hæc temporis duratio? 72

ARTICULUS I.

De voce Temporis.

Vox temporis est ambigua: Ea igitur primum declaranda est. *Primò* igitur tempus non pro ipsa duratione, sed pro opportunitate sumitur, quomodo Græcis tempus dicitur καιρὸς. De quo *Augustinus Epist.* 78. *ad Hesych.* καιρὸς, inquit, *significat tempus, non tamen quod in spatiorum voluminibus transit*: sed *quod in rebus ad aliquid opportunis aut importunis sentitur.* χρόνος *autem est ipsum spatium temporis.* Et sic dicimus in tempore agere, vel venire; item servire tempori. *Ambiguitas in voce temporis.*

Secundò sumitur tempus pro extrinseca mensura durationis, quomodo (applicatione ad durationes rerum naturalium) *Aristot.* agit de Tempore, 4. *Physic.* atque *cap.* 11. *t.* 101. id esse numerum motûs, secundum prius & posterius. Et hoc modo etiam *Gen.* 1. *v.* 14. dicitur: Luminaria magna esse facta in signa & *tempora*, hoc est mensurandas durationes rerum aliarum.

Tertò tempus solet à *Ramæis* generaliter sumi pro omni duratione, quomodo Deo etiam tribuuntur temporis differentiæ, veluti fuisse, & esse, & fore, & consequenter tribui ei potest, vox temporis, tanquam æquipollens voci durationis. Vide de hac significatione *Dounamum lib.* 1. *Comment. Log. cap.* 11. *p.* 207.

Quartò tempus sumitur pro duratione contradistinctâ ab æternitate. Et sic *Arist.* 4. *Phys.* 12. ait: τὰ ἀεὶ ὄντα οὐκ ἔστιν ἐν χρόνῳ, οὐδὲ μετρεῖται τὸ εἶναι αὐτῶν τῷ χρόνῳ. *Æterna non sunt in tempore, neque mensuratur esse eorum à tempore.* Quam ad rem sententia *Plutarchi* suprà relata est. Et in hac oppositione intelligitur vel adæquatè opponi æternitati, vel etiam mediante ævo. Unde temporale dici potest, quod non est æternum simpliciter & absolutè. Et rursus temporale dici potest, quod non est æternum secundum quid, velut quod est æviternum.

Quintò: Atque hinc tempus solet poni duratio distincta non solùm contra æternitatem, sed etiam contra ævum. Unde relinquuntur omnia durare tempore, quæ non sunt æterna aut æviterna.

Ex *Sextò* solet, per antonomasiam, intelligi vox temporis de duratione tali, qualis est rerum Physicarum. Nunc tamen latiùs accipitur, ut comprehendat etiam

etiam rerum non Physicarum durationem, item durationem momentaneam generationis, quæ omnia possunt dici durare tempore Metaphysicè dicto, ut apparebit.

ARTICULUS II.

Quid sit Tempus.

73 Quæ in superioribus de esse durationis, & de prioribus ejus speciebus disputata sunt, hîc etiam tractari solent, & proinde ex ibi dictis judicari possunt.

74 *Discrimen temporis Physici & Metaphysici.*

Deinde est observandum: non hîc agi de tempore, de quo Physici agere solent. Id enim est mensura extrinseca durationis, quam Metaphysici inprimis, non curant. *Et rursus* tractatur ibi solùm in applicatione ad res naturales: At nostrum tempus reperitur etiam in non naturalibus, veluti in actibus Angelicis. Et *denique* tempus Physicum verè est unum. Una enim est mensura, qua cognoscuntur omnium rerum motus. At tempus Metaphysicum, totuplex est, quotuplex res. Ita scilicet unicuique rei sua duratio est, & proinde alia est duratio (& in specie tempus) hominis, alia equi hujus, alia illius.

75 Igitur de hoc tempore, Metaphysicè loquendo, solet differentia illius poni, *in successione*, quasi scilicet omnes aliæ durationes sint permanentes: Tempus autem sit duratio successiva. Unde consequenter tempus aiunt solùm esse Entium successivorum, ut motuum, & non etiam ipsarum essentiarum, quod & *Suarez* fecit, *disp.* 50. *Metaph. s.* 7.

76 *Etiam tempore durare res permanentes.*

Hæc tamen opinio proba non est. Unde alii non solùm actus, sed etiam esse rerum quarundam, aiunt durare duratione eâ, quæ tempus dicitur. Vide *Thom.* 1. *part. q.* 10. *a.* 3. *Tempore*, inquit, *mensuratur omnis motus, & etiam ipsum* esse *rerum corruptibilium.* Et apparet satis, quia motus & esse rerum corruptibilium conveniunt in uno esse, defectibilitatis. At secundum defectibilitatem & indefectibilitatem sumitur ratio permanendi in esse, & consequenter ipsius durationis. Atque ita summatim, esse temporalis durationis, abstrahit à permanente & successivo: & sunt revera aliqua temporalia, quæ sunt permanentia ut esse equi, asini, &c. Et alia sunt successiva, ut motus equi, asini, &c.

77 Alii faciunt differentiam temporis hanc, quòd duratio temporis sit illa quæ habet principium & finem.

Sed hæc differentia est per accidens, ut manifestum est ex iis, quæ de æternitate & ævo dicta sunt. *Num.* 42. *& seqq. & Num.* 61. *seqq.* Nam duratio propter identitatem & essentiam est invariabilis, sicut & essentia est invariabilis: At secundum talem definitionem temporis, quod est idem specie cum alio, posset habere durationem differentem specie ab alio à quo non differt specie. Veluti equus hic & equus iste sunt iidem specie, & tamen haberent juxta talem definitionem, durationes specie differentes, quia nihil repugnat equum divinâ potentiâ conservari in æternum, unde sic per defectum finis in duratione, duraret non tempore, sed ævo. Alius autem duraret non ævo, sed tempore. Ævum autem & tempus sunt durationes differentes specie.

78 Rectissimè igitur, dimissâ actuali desitione, dicitur: Quod *Tempus sit duratio, quæ naturaliter possit deficere. Naturaliter* dico: hoc est, quorum interitus procurari possit per causas naturales. Et dico: *possit*; Ad insinuandum, quod non repugnet, de facto perseverare rem temporalem. Unde si contingeret rem aliquam,

natura

naturâ suâ corruptibilem, divinâ potentiâ præservari ab interitu, nihilominus ista, duratione temporis duraret, quia res ista secundùm naturam suam est corruptibilis. Sequitúrque hujus veritas clarè satis, partim ex refutatione priorum opinionum, partim ex iis, quæ de æternitate & ævo locis *prior. Num.* citatis disputata sunt. Sed ad hanc rem pleniùs intelligendam quæritur, quibus conveniat hæc duratio, de quo statim videndum.

ARTICULUS III.

Quarum rerum sit hæc temporis duratio.

Respondeo generaliter primò: *Omnia durare tempore, quæ sunt naturâ suâ corruptibilia.* Natura autem corruptibilia nunc intelliguntur ea, quæ talia sunt, non quasi per excellentiam, quomodo solus Deus est naturâ incorruptibilis: Sed illa naturalis incorruptibilitas intelligitur sic, prout talis incorruptibilitatis est capax Ens creatum. Ea inter Entia creata dicuntur naturâ incorruptibilia, quæ ad corruptionem non habent, nisi potentiam Logicam, sive non repugnantiam, in ordine ad primum Ens, hoc est, quæ non possunt corrumpi, nisi speciali voluntate Dei, per suspensionem influxûs, quo res creatæ in esse conservantur. Unde in oppositum nunc naturâ corruptibilia dicuntur, quæ etiam aliunde, intra naturam sistendo, corrumpi possunt. Et hæc omnia durant duratione eâ, quæ tempus dicitur. 79

Specialiter autem durant tempore 1. *Omnes motus rerum naturalium.* Et de his quidem res creata est, qui sunt Entia successiva, ut sunt motus accidentales: patet tamen etiam de motibus instantaneis, veluti est, generatio substantialis. Nam & hæc est naturâ suâ defectibilis. At natura defectibilium non est alia duratio quàm Tempus. 80 *Tempore durans motus.*

Solum objici hîc potest, quod rerum instantanearum nulla sit duratio, quia duratio implicat aliquem tractum essendi & permansionem in esse. Sed id suprà expositum est, *Num.* 11. 12. *Objectio.*

2. *Tempore durant, etiam ipsæ essentiæ rerum naturâ corruptibilium.* Hoc satis constitit priùs, *Num.* 76. 77. Unde nunc nihil addo. 81 *Essentiæ rerum corruptibilium.*

3. *Durant tempore actus Angelici.* Nam & hi sunt defectibiles natura sua, & non solùm per specialem actionem Dei, quia ab Angelo intermitti possunt, & sic de facto non esse. Solet ab aliquibus hoc tempus dici, tempus spirituale, vide *Suarez disp.* 50. *s.* 7. *n.* 1. 82 *Actus Angelici.*

Alia ex superioribus dijudicare possunt. Solet porrò quæri: Quomodo illæ rerum durationes mensurentur ab extrinseco? & unde? & an omnes inde mensurentur? Ubi supposito, quod id fiat per motum cœli, qui est nobis notissimus, & sic accommodatissimus ad mensurandas rerum durationes, inprimis tota illa quæstio videtur potius Physica, quam Metaphysica esse. 83

TITULUS VII.

Digressio ad solutionem argumentorum, initio propositorum.

Nunc solvenda sunt argumenta, suprà *Num.* 28. *& seqq.* proposita, contra bonitatem divisionis, in ista durationum tria genera. 84

Ad primum, dico: De Æternitate posse nos bifariam loqui, *uno modo*, quoad id, quod convenit ei à parte rei. *Alio modo*, quoad imaginariam successionem, quam nos apprehendimus pro concipiendo esse æternitatis.

Et

Et quoad hanc imaginariam successionem sive fluxum, dici potest tempus & ævum esse partes illius fluxus, quarum durationum hæc vel illa applicat sibi partem aliquam illius tractus. Est ad eundem modum intelligendus *Cicero*.

In quantum autem loquimur de æternitate, prout est à parte rei, ibi omnis cessat successio. Atque sic tempus non potest dici pars æternitatis, sicut nec ævum: sicut neque essentia defectibilis, potest dici pars essentiæ indefectibilis. Ad confirmationem autem respondetur: quòd impossibile sit duas durationes esse simul, quarum neutra sit pars alterius, loquendo de durationibus ejusdem generis, ut *Thomas* ait, 1. *p. q.* 10. *artic.* 4. *ad primum*. Et inprimis hoc procedit non de durationibus ipsis, sed de extrinsecis mensuris durationum.

Secundum suprà solutum est, *Num.* 40.

85 In *tertiò* probatur solùm, quòd aliquo modo loquendi ævum comprehendi possit sub tempore, quod facilè admittitur. Neque absurdum est, secundum vocum ambiguitatem, unam speciem ab alia includi: At, non obstante vocis illius ambiguitate, sufficiens discrimen datum est, (juxta communem modum loquendi de ævo) inter tempus & ævum, ut ex toto hactenus discursu manifestum est. Videatur *Num.* 66.

86 *De momentaneis.* In *quarto* tangitur quæstio: *An momentum sit duratio, & qualis?* Ubi jam antè responsum est, momentum esse durationem, *num.* 11. 12. In specie etiam, loquendo de duratione momentanea generationis substantialis, antè dictum est, eam durare in tempore, *num* 80. Ubi notandum est: Tempus à Metaphysico non sumi ad significandam solam durationem successivam, sed generaliùs dicitur, tempus esse durationem omnem illam, qua durat id, quod naturâ suâ defectibile est, ut est declaratum, sive aliàs habeat esse permanens, sive successivum, instantaneum vel continuatum esse.

87 *De Duratione essentiarum in rebus corporeis.* In *quinto* tangitur quæstio: *An ipsæ essentiæ rerum corporearum durent tempore?* Harum igitur durationem multi volunt aliam esse à tempore. Unde *Suarez disp.* 50. *s.* 7. *n.* 5. refert opiniones, vocantium durationes istas, ævum, tempus, Instans, permanens, durationem rerum corruptibilium.

Sed revera non opus est multiplicare species durationum, adeoque Entia. Nam satis commodè dicitur essentias rerum corruptibilium durare tempore, prout hactenus naturam temporis declaravimus. Vide inprimis *Num* 75. 76.

88 *De tempore discreto.* In *sexto* argumento agebatur de tempore discreto, de quo dicendum est, quòd illud non constituat peculiarem speciem durationis. Nam tempore discreto dicuntur durare res diversæ sibi succedentes. Et principaliter quidem solet id poni in Angelicis actibus, sed tamen idem etiam est in actibus nostris, quorum alii aliis succedunt. Unde statim sequitur, absolutè loquendo, sicut hîc multa sunt Entia, ita etiam multas durationes esse. Unde tempus discretum implicat tot durationes, quot Entia implicat. Atque hæc durationes satis continentur, particulatim sumptæ sub tempore, de quo tractavimus. Toti autem complexo ex multis particulatibus durationibus sibi succedentibus, non debet peculiaris duratio adæquatè respondere, quia id non est verè unum, sed solùm est unum per aggregationem.

89 *Quâ Durationne duret visio* In *septimo* argumento quæritur: *qua duratione duret visio beatifica*, qua scilicet sancti Angeli, & animæ Deum intuentur:

Respondeo hic in re 1. Non debere peculiare genus durationis esse, qua ista duret. Nam evidenter æternitas, & ævum, & tempus exhauriunt omnem durationem,

nem. Nempe omnis duratio, aut est prorsus indefectibilis, aut non prorsus defectibilis. Si primum, sic est æternitas. Si autem non est prorsus indefectibilis. Ergo est vel defectibilis per naturam, vel non. Si primum, est tempus. Si secundum, est ævum. Atque inter hæc evidens est non posse dari medium. Nam omnia membra facta sunt per contradictionem.

Dei beatifica? Probatur sufficientiâ divisionis Durationum.

90 2. Sed quænam duratio ex his convenit visioni beatificæ? *Thomas, p. 1. q. 10. a. 5. & l. 3. contra gent. c. 61. & l. 4. sent. d. 49.* tribuit tali visioni æternitatem, vocátque eam speciali nomine *participatam.*

Thomæ sententia.

Nihilominus hæc sententia admittenda non est. Nam æternitas significat durationem prorsus indefectibilem. Visio autem illa est defectibilis, tùm à parte antè, quia potuit non inchoari; tùm à parte pòst, quia potest, sicut & ipse Angelus animáve de facto, saltem per Dei potentiam destrui. Atque hoc indicat etiam vox *Participata*, quæ revera, ut nunc ea vox intelligitur, diminuit vel tollit æternitatem: quia illa voce significatur, durationem visionis illius subjectam esse Dei imperio, atque indefectibilem esse.

Argumenta quædam pro hac sententia habet *Thomas*, sed ea facilia sunt. Si placet, videantur apud *Perer. l. 12. de Temp. c. 8. & Scot. l. 4. Sent. 49. q. 16.*

Dimissâ igitur hâc sententiâ verè dicitur, visionem illam durare ævo, quod & *Scotus d. l.* voluit, patétque ex prædictis satis. Nam ævo durant illa, quibus nec repugnat incipere, nec repugnat, per Dei voluntatem specialem, desinere, supponimus autem quod talis visio non sit res naturâ corruptibilis, qua in causa aliâs mensuraretur tempore.

Et hactenus quidam consideravimus primam divisionem durationum, quæ erat per æternitatem, ævum, & tempus; sequitur ut alteram quoque attingamus, quâ duratio alia dicitur permanens, alia successiva.

TITULUS VIII.

De duratione permanente & successiva.

91 Hæc est altera divisio durationis, cujus mentio facta est in Theorematibus hujus capitis. Inprimis autem hîc de duobus agendum est: *Primò* explicandus est sensus propositæ divisionis. *Deinde* videndum: an rebus creatis possit duratio permanens convenire.

ARTICULUS I.

In quo exponitur divisio durationis in permanentem & successivam.

92 Est autem *Primò* observandum, successionem aliam esse realem, aliam imaginariam. Unde, loquendo de imaginaria successione, omnium rerum, hoc est, tam creaturam, quàm rei increatæ, duratio est successiva. Quia nos divinam istam durationem apprehendimus per heri & hodie & cras, adeoq; fluxum à priori ad posterius. Sicut enim immaterialia per materialia: ita etiam æterna non intelligimus, nisi per temporalia.

Ex qua successione dicatur duratio successiva?

Atque ita, ut intelligatur duratio permanens distincta contra successivam, intelligi oportet successionem realem, quia, ut visum est, permanens duratio etiam habet imaginariam successionem:

93 *Deinde:* permansio solet aliquando sumi pro omni mora in essendo, esto, aliâs id sit, habendo partes simul, sive influxu quodam, quomodo suprà exposita est ista

Ex qua per-

vox,

mansione dicatur permanens?

vox, ad definitionem durationis, *num.* 15. Unde sic permanens vocabitur, quicquid durat: quia durare est permanere in esse. Unde consequenter, hoc modo, omnis duratio est permanens, sicut in priori modo loquendi, omnis duratio erat successiva. Unde apparet juxta istum sensum non intelligi hîc durationem permanentem.

94 *Successio duplex.*

Tertiò: Aliter successio est duplex, privativa & positiva. *Privativa* seu negativa successio est, non esse & esse. *Positiva* autem est inter diversas partes ejusdem esse. Unde sic omnia Entia creata durant successivè, successione privativâ, quatenus ipsorum esse succedit ad non fuisse, & illud esse tandem desinit per non esse. Nulli enim rei creatæ, ut vulgo dici solet, ipsum existere est essentiale, hoc sensu, quod & possit latere in causis & tandem destrui. Unde, talem privativam successionem excludendo datur quidem aliqua duratio permanens, sed ea in solo Deo. Successionem autem positivam non habent omnia Entia, ut apparebit.

95 *Quartò:* Permanens duratio potest intelligi per excellentiam, pro ea quæ est omni modo indefectibilis, in qua nulla detur, vel innovatio, vel inveteratio, vel qualiscunque variatio. Et sic solus Deus habet permanentem durationem. Entia autem creata eam non habent, quanquam alia proximè eidem accedunt, ut est duratio Angelica, quæ variis variationibus non est ita obnoxia.

96 *Quintò*: Atque ita, loquendo de positiva successione, sunt aliqua quæ eam habent, alia eam non habent. Positiva successio datur in motu, cujus aliqua pars est præterita, alia est futura, & alia est præsens. Atque ita ejus partes non sunt omnes simul, sed sibi succedunt. Talia igitur Entia dicuntur successiva, correspondétque his duratio, quæ dicitur successiva. Rursus aliqua Entia habent totum suum esse simul, & non in fluxu, quale quid est Deus, Angelica essentia, anima, ipsum corpus, &c. Atque his correspondet duratio permanens. Estque hic sensus imprimis superioris divisionis in durationem permanentem & successivam.

ARTICULUS II.

An Entia creata habeant durationem permanentem?

97 Dubitant ea de re aliqui, ut videre est est apud *Henric. quodlib. 5. q. 11. Pererius lib. 12. de Temp. cap. 6.* & vulgò apud Metaphysicos.

Sed apparet satis, aliquam durationem creatam esse permanentem, juxta sensum *num.* 96. relatum. Illa enim Entia creata, quæ ibi enumerantur, non habent esse fluens, sed permanens. Duratio igitur illorum etiam, non est fluens, sed permanens. Hæc tamen tota res magis illustrabitur ex infrà dicendis, ad divisionem Entis in permanens & successivum, *cap.* 19.

98 *Objectio.*

Sed *objicitur:* omnes res conservari à Deo. Conservatio autem nihil est aliud, quàm continuata generatio. Ergo res creatæ continuè accipiunt esse. Ergo non habent id totum simul. Hæc principalis est hac in re objectio.

Conservatio duplex.

Respondeo: Conservationem duplicem esse. Alia immediatè attingit esse, & consistit in continuata generatione rei, quæ conservatur. Ita sol conservat lumen, continuando sparsionem radiorum, per quos conservatur lumen. Lumen ergo conservatur per continuum influxum illuminationis. Unde & quamprimùm removetur illuminans, removetur etiam lumen, quod secus est in calore, v.g. qui, remoto calefaciente, durat adhuc in re calefacta. Alia conservatio non attingit immediatè essentiam: sed dispositiones, essentiæ debitas. Quò pertinet etiam, si res conserventur

ſerventur, removendo nocumenta, quomodo Magiſtratus conſervat Rempublicam (non continuè faciendo rempublicam, ſed) tuendo leges, arcendo hoſtes, ſedando factiones, ſeditiones, &c.

Ex his igitur quocunque modo Deus conſervet res, neutro tamen modo creaturæ fient Entia ſucceſſiva. Et de poſteriori quidem modo conſervandi, res eſt ſatis perſpicua, quia is non attingit immediatè eſſentiam. Vnde non apparet, quomodo ex continuitate conſervationis, ſequatur ſucceſſio in Ente conſervabili. Si autem dicatur Deus res conſervare, primo modo conſervationis, tùm nec ſic quidem fiunt Entia ſucceſſiva, ut apparet exemplo Luminis, quod maximè conſervatur iſto modo. Nam lumen eſt Ens permanens, ut inde apparet, quia in quovis momento habet ſuam eſſentiam totam ſimul, & ſi vel maximè ſolo momento exiſtat, adhuc tamen lumen eſt lumen, quod repugnat Enti ſucceſſivo. Sic igitur & homo, quia in quovis momento eſt homo, & in nullo momento quicquam ei deeſt, quod pertineat ad eſſentialem ejus integritatem, hinc ergo is, non obſtante conſervatione divinâ, & à Deo per continuatam generationem dependentiâ, abſolutè eſt Ens permanens, & non ſucceſſivum. Idem autem eſt etiam in rebus creatis aliis. Quo tamen modo Deus res conſervet, alibi videndum eſt. 99

CAPUT XVII.

De eſſe alicubi.

1. *Tertiò denique ad Ens actuale pertinet:* eſſe alicubi.

2. *Eſſe alicubi, eſt nihil aliud, quàm ſpatio adeſſe.*

3. *Ejus modi tres ſunt: Eſſe alicubi repletivè, definitivè, & circumſcriptivè.*

4. Repletivè *alicubi eſt, quod omnia ubi replet, ſive, quod eſt ubique, nec per naturam aliter alicubi eſſe poteſt.*

5. Definitivè *alicubi eſt, quod naturâ ſuâ citra occupationem ſpatii, eſt hîc & non alibi. Talis modus eſſendi alicubi, convenit Angelis.*

4. Circumſcriptivè *eſt alicubi, quod aliquod ubi natum eſt occupare, atque ita excludere corpus aliud. Talis modus eſſendi alicubi convenit corporibus.*

COMMENTARIUS.

Vetuſtiores Metaphyſici non agunt de alicubi eſſe in doctrina tranſcendentium, & tranſcendentalium diſtinctionum. Fecerunt tamen id recentiores quidam, inter quos ſunt *Johannes Lippius* & *Henricus Nollius*, viri doctiſſimi, quos honoris cauſâ nomino. 1

Idque rectiſſimè. Nam 1. Metaphyſici vetuſtiores, cùm explicant prædicamentum ubi, frequentiſſimè inſinuant, quòd ſit aliquis ſuperior modus eſſendi alicubi, qui non ſumitur ſecundum ubi prædicamentale, qualis Deo convenit. Unde complectendo 2

Inter tranſcendentia agendum eſſe, de eſſe alicubi.

plectendo sub una generali voce etiam hunc modum essendi alicubi, relinquitur esse alicubi, ut sic, transcendere prædicamenta, atque ita inter transcendentia poni debere.

3 Deinde idem docent *Ramæi*, qui contendunt locum (quod tamen melius sit sub voce *esse alicubi*,) esse omnis Entis (actualis.) Vide hac de re inprimis *Downam, lib.1. Dialect. cap.10. p.184. 191.* Sic *Arist.4. Phys.1.* τὰ μὲν ὄντα πάντες ὑπολαμβάνουσιν εἶναι πῦ, *quæcunque sunt, omnes alicubi esse arbitrantur.* Et *Cicero Tusc.1. Si quid est, nusquam esse non potest, & si nusquam esset quidem.* Indéque *Thales* apud *Laertium*, locum ait esse maximum quid, quia omnia capit. Et rursus *Aristot.1. de Cœl. cap.9.* etiam τὸ θεῖον ait ἱδρῦσθαι, *divinum locari vel collocari.* Et sic *Damascenus* etiam *lib.1. de Orthod. fid. cap.17.* agit de Dei loco, & posteà *cap.18.* de loco Angeli & animæ. Idémque confirmat vulgaris distinctio, eorum quæ sunt in ubi, sive loco, priùs in Theorematibus relata, in qua summatim omnia Entia comprehenduntur.

4 Atque his de causis voluimus generaliter de esse alicubi, & non coarctare ad prædicamentum *Ubi* istam considerationem, quod *Suarez* faciendum censuit, *disp.3. Met. s.2. n.11.*

Sunt autem summatim in hoc capite hæc tradenda: *Primò* de phrasi, esse alicubi. *Deinde* quid sit esse alicubi? *Tertiò* de ejus divisione. *Quartò* distinctiùs agendum est de esse alicubi repletivè. *Quintò* de esse alicubi definitivè; Et *Denique* de esse alicubi circumscriptivè.

TITULUS I.
De voce esse alicubi.

5 *Alicubi* ex vi nominis significat *aliquod ubi*, sive ubi μερικὸν. Unde ad comprehendendos omnes modos præsentiæ, fortasse vox *ubi* fuisset magis accommodata, quàm vox *alicubi*: Maluimus autem hanc usurpare, tùm, quod alias etiam sæpè fieri solet, quia vox ista deviavit ab ista angusta usurpatione, in qua partiale ubi & præsentiam significat, tùm etiam, quòd vox *ubietatis* videtur nunc appropriata esse ad significandum ubi prædicamentale, quod Deo non convenit. Et sic *Scalig.* ait: *Ubi* esse affectum necessarium omni Enti, præter Deum *Exerc.5. s.6. & 6. s.2. & 359. s.5.* Sed contentio non debet esse de vocabulis.

Notatio τῦ Alicubi.

6 Remansit autem ambiguitas in Phrasi hâc: *esse alicubi.* Inde igitur 1. alicubi esse, est idem, quod esse in ubi μερικῷ sive partiali & determinato; Et sic ait *Aug. lib.13. qq.q.20. Deus non est alicubi. Nam quod alicubi est, continetur in loco, quod continetur in loco, corpus est, Deus autem non est corpus. Non ergo alicubi est. Et tamen quia est, & in loco non est, in illo sunt potius omnia, quàm ille alicubi. Nec tamen ita in illo ut ipse sit locus, &c.* Et concordanter his ait *Chrysostom. Homil.5. ad Coloss.* Deum nusquam esse, licèt sit ubique.

Ambiguitas ejus explicatur.

Aliter autem esse alicubi sumitur generaliùs, ad significandam omnem præsentiam, quâ quid removetur ab ipso, nusquam esse. Et sic etiam *August. d. l.* adjicit: Locum Dei, dici ejus templum, quod ei præsens sit, non quòd eo contineatur. Quibus indicat *Augustinus*, si esse alicubi, vel in loco, significet solùm præsentiam, Deo id non repugnare. Et hinc *Lombard. l.1. d.38. lit. O.* illa citata verba *Augustini* interpretatur, quòd solùm intendat iis *Augustinus* purificare Dei naturam à locali motu & circumscriptione.

TITULUS

TITULUS II.
Quid sit esse alicubi?

Hâc in re statuo aliquas propositiones, quibus *primò* determinandum est, quid non sit esse alicubi, hoc est, variæ aliorum opiniones removendæ sunt. *Deinde* declaranda est sententia propria. 7

ARTICULUS I.
In quo aliorum opiniones referuntur & refutantur.

I. Esse alicubi non consistit formaliter & solùm in denominatione extrinseca. Extrinsecæ denominationes illæ dicuntur, quæ sumuntur ab actu alienæ alicujus rei, vel per coëxistentiam alterius rei. Quomodo paries dicitur visus, non per aliquid sibi intrinsecum, sed sumpta denominatione ab extrinseco actu videntis. Patétque. 1. quia esse alicubi est proprietas cujusque Entis actualis. Proprietates autem non sumuntur ab extrinseco. Deinde quia remoto omni extrinseco, adhuc res relinquitur esse alicubi. Id enim extrinsecum, unde sumeretur hæc denominatio, inprimis esset res alia circumdans vel circumscribens. At omni circumdante remoto, veluti remoto aëre ex conclavi per divinam potentiam, atque ita conclavi evacuato, nihilominùs res eò immissa, esset alicubi, & non nuspiam. Idémque à fortiori apparet de Deo, qui, ut posteà ostendetur, est etiam alicubi, cùm est in spaciis imaginariis extra hunc mundum. Et tamen ibi nullum est circumdans. Idémque est de corpore primùm creato, atque adeò, mundo ipso totaliter sumpto. *Tò Alicubi non consistere in denominatione extrinseca.*

Atque ex his sequitur: nec ipsum esse alicubi, in genere, nec in specie hujus vel illius Entis alicubietatem, postulare extrinsecum aliquid, ad quod factâ comparatione dicatur esse alicubi. 8

II. Esse alicubi non consistit formaliter in operatione transeunte. Hæc sententia opponitur opinioni aliquorum (vel saltem modo loquendi, fortè enim mens satis dextra est) qui loquendo de Angelorum præsentia, aiunt eorum alicubi esse, esse nihil aliud, quàm operari. Tribuitur talis sententia *Capreol. l. 2. d. 2. q. 1. §. 1. Ferrar. l. 3. contra gent. cap. 68.* & aliis. Et eodem modo loquuntur aliqui de præsentia Dei. 9. *Nec in operatione transeunte.*

Hæc tamen opinio refutatur ab aliis. *Vide Fonsec. l. 5. Met. c. 15. q. 9. s. 4. Suarez disp. 30. s. 7. n. 14. & disp. 51. sect. 4 11. Scalig. Exerc. 359. s. 5. & Lombardistas ad l. 1. d. 37. & l. 2. in initialibus distinctionibus.*

Patet autem, ipsum esse alicubi non consistere formaliter in tali operatione. Nam 1. Quia talis operatio supponitur esse transiens, ideò requirit aliquid extrinsecum, ad quod scilicet transeat. At illud extrinsecum vel coëxistens non requiri ad ad ipsum esse alicubi, ad primam propositionem patuit. 10

Scaliger citato loco. Sic porrò 2. argumentatur, non posse ipsum alicubi esse, consistere in operatione, quia operatio non est comes necessarius Entium. Potest enim res esse, si maximè non operetur. Ipsum autem alicubi esse, est necessaria proprietas omnium Entium, etiam Dei, ut nunc de esse alicubi loquimur, quia non est nusquam. 11 *Rationes Scaligeri.*

Item 3. Si Angelus (idem autem est etiam de aliis) esset in suo ubi per operationem, non posset in eodem ubi aliam exercere operationem, sed variatâ operatione variaretur ubi. At hoc est absurdum, quia sine ulla mutatione ipsius ubi, multas

 potest

potest exercere operationes. Iterum: sic non posset mutare ubi, nisi mutaret operationem. Quod itidem est absurdum. Pertinet hoc, quod *August. Epist.* 28. Identitatem præsentiæ ponit cum varietate operationum. *Anima*, inquit, *per omnes particulas corporis tota adest simul, nec minor in minoribus, nec major in majoribus, sed tamen in aliis intensiùs, in aliis remissiùs operatur.*

Probatur, Dei præsentiam non consistere in actu transeunte.

Specialiter autem idem patet de Deo. Nam, ut postea videbitur, Deus præsens est infinitis spaciis extra cœlum, ut postea confirmabitur; & tamen ibi nullam operationem habet.

Patet igitur, ad præsentiam per accidens esse, operari, atque adeò, posse quid esse alicubi, ubi non operatur. Unde porrò non incommodè dicitur, quòd esse alicubi sive ipsum adesse, sit conditio in agente prærequisita ad agendum: quod in corporibus est evidens, ad quorum actionem præsupponitur, ut sint alicubi, & specialiter quidem ita, ut per talem præsentiam habeant contactum ad patiens, de quo *Arist.* ait *1. de gener. & corrupt cap. 6. t. 44. seqq.* Unde sic esse alicubi, atq; adeò habere præsentiam ad aliquod spacium. est ordine naturæ prius ipsâ operatione.

12 Quia tamen Scriptura loquitur per ea, quæ sunt notiora nobis, ideò frequenter solet ipsum alicubi esse, sive præsentiam Dei, describere per operationem, tanquam notam vel indicium præsentiæ. Ita *Ps. 76.* dicitur: *in Salem esse tabernaculum eius, & in Sion eius habitatio.* Et *Esa. 31.* dicitur: *ignis eius esse in Sion, & clibanus in Hierusalem.* Ita cum justo dicitur Deus cœnare, & intrare ad illum. *Apoc. 3. v. 20.* & mansionem apud illum facere, *Joh. 14. v. 23.* tanquam in templo suo, *1 Cor. 6. v. 19.* Rursus, sic cœlum vocatur sedes Dei, *Esa. 66. v. 1.* quæ omnia dicuntur propter speciales Dei operationes, quas exercet in Ecclesia, animâ justi, & in cœlo. Unde per defectum alicujus operationis prius alicubi exercitæ, Deus, aliàs reverà manens alicubi, dicitur tamen inde recedere: & accedere, cùm incipit aliquid operari, quod anteà non erat operatus. Quæ tamen omnia indicant, hoc ipso, præsentiam Dei non consistere in operatione. Semper enim manens ubique, dicitur accedere & recedere operando, & quòd aliàs cœli cœlorum non capiunt illum, cùm tamen omnis transiens Dei operatio sit intra cœlum, sive mundum hunc.

13 *III. Ipsum alicubi non est formaliter idem quod spacium.* Ita patet, quòd spacium ipsum in se nihil est. Ita patet, quòd extra hunc mundum nihil est creatum. Mundus enim est universale systema rerum creatarum, & tamen extra mundum est spacium, quod sit aptum repleri corpore, quódque adeò summatim tale est, ut in eo dici possit aliquid esse alicubi. Atque hinc etiam illud spacium extra cœlum solet dici spacium imaginarium.

14 *An spacium extra cœlum sit aliquid reale?*

Colleg. Con. l. 8. Phys. c. ult q. 2. a. 4. ut & *Fonsec. l. 5. Met. c. 5. q. 1. s. 1.* disputant: quòd illud spacium non sit aliquid rationis. Ponunt igitur de spacio *Conimbricenses* duas propositiones. *I. Spacium non esse ullum aliquod reale, ac positivum Ens,* cùm nihil præter Deum ab æterno fuerit, hoc verò spacium semper extitit, semperque esse debet. *II. Spacium illud non esse Ens rationis,* cùm ab eo, reipsa absque opera intellectûs, intra mundum corpora concipiantur, & extra mundum recipi queant, si illic à Deo creëntur. Atque hinc inferunt, ejus dimensiones non idcircò *imaginarias* dici, quòd fictitiæ sint, aut à sola mentis notione pendeant, nec extra intellectum dentur: sed quia imaginamur eas in spacio, proportione quâdam respondentes, realibus ac positivis corporum dimensionibus.

15 Hæc tamen sententia non cohæret. Nam inter Ens reale, & rationis non datur medium.

medium. Tum etiam peccat in definitione Entis rationis. Neque enim consistit Ens rationis adæquatè in eo, quòd fingatur vel fiat per intellectum. Nam cæcitas aliæque privationes sunt Entia rationis, & tamen non sunt per fictionem mentis nostræ. *Bartimæus*, v. g. est cæcus antequam quisquam id cogitet. Consistit igitur in eo natura Entis rationis, quòd nullam Entitatem habeat, nisi quam tribuit intellectus. Ac certè cæcitas, & spacium illud, nullam entitatem habent, nisi quam intellectus iis tribuat, cùm ante hanc Entitatis attributionem per operam mentis, in spacio non supponatur Entitas esse, hoc ipso, quia non est reale.

IV. Ipsum alicubi non est idem, quod ubi prædicamentale. Ita patet, quia prædicamentum *Ubi* constituit aliquod genus accidentium. Unde ad rem ubicatam, facit necessariò compositionem, & proinde repugnat Deo, ut sit alicubi, sumptâ tali denominatione ex prædicamento ubi, quod pleniùs disputavi *in Introd. Log. cap.* 13. *n. Marg.* 8. contra *Fonsec.* 5. *Met. c.* 15. *q.* 9. *f.* 3. 7. At illa alicubitas, de qua nunc loquimur, comprehendit etiam Deum in quantum, à Deo, removendo ipsum nusquam esse, eundem dicimus esse alicubi: Atque inde porrò sequitur. 16

V. Ipsum alicubi, ut sic, non esse modum ex natura rei distinctum, ab illa re, quæ dicitur esse alicubi. Nam si id esset, tum consequenter idem dicendum esset, de omnibus, quæ alicubi sunt. At attributa Dei non sunt ex natura rei distincta ab ipso. E. nec hoc, quod ipse dicitur esse alicubi. In aliis tamen entibus creatis, ubi aliquam distinctionem habet ab ipsis, quia variare possunt ubi, nihil variatâ essentiâ, ut etiam de hoc ubi creato disputat *Suarez disp.* 51. *f.* 1. *n.* 14. *seqq.* 17

Generatim autem: quomodo alicubitas differt à re quæ est alicubi? *Respondeo,* distinctionem eorum esse indifferentem ad distinctionem realem, & rationis. Nam alicubitas divina, nullo indicio patet distincta esse à Deo. Et proinde in hac specie adessendi, est distinctio rationis. Ubi autem creatum patuit ex natura rei distinctum esse ab ipsa re creata quæ alicubi esse dicitur. Ergò hâc in specie adessendi non est distinctio rationis. Simile est in aliis attributis multis, quæ de Deo & rebus creatis dicuntur. Veluti quid differt sapientia à sapiente, aut justitia à justo? *Respondeo,* ea ut sic præscindere à differentia reali, & rationis. In specie autem: Justitia divina à Deo sola ratione, ab homine autem justo, realiter, tanquam qualitas à substantia distinguitur. 18

ARTICULUS. II.

Continens expositionem sententiæ propriæ.

VI. Quid igitur tandem est esse alicubi? Respondeo: *Alicubi esse, nihil aliud est, quàm esse præsens spacio,* vel *alicubitas est præsentia in spacio.* Vel, *est modus secundùm quem res dicitur esse in spacio.* Ubi modus vocatur hæc alicubitas, quia est quædam determinatio essendi, quatenus scilicet per esse alicubi, essentia intelligitur esse hîc aut illic, vel ubique. 19

Quod autem formalis effectus ipsius alicubitatis consistat in hac præsentia, apparet 1. Ex rejectione aliarum opinionum. *Deinde* quia hâc præsentia immutata, res dicitur immutare ubi, & hac præsentia retenta, dicitur retinere aliquod ubi.

Atque ita patet: principaliter quidem, ipsum ubi non esse spacium, quod prius visum est, sed tamen ipsam alicubitatem sumi cum determinatione ad spacium. 20

Neque hîc obstat: quòd spacium sit Ens rationis. Nam per præsentiam rei, ad illud ipsum, fit quodammodo reale. Dixi *quodammodo*. Quia aliàs realitas spacii non

consurgit ex præsentia cujusvis Entis, sed Entis corporei. Unde apprehenditur accipere realitatem, quando accipit dimensiones, quas in eo nobis imaginamur. Dimensiones autem reales non sunt, nisi in corpore.

TITULUS III.
De divisione τῶ esse alicubi.

31 *In loco* esse vulgò dividitur in hos tres modos. 1. esse in loco repletivè. 2. esse in loco definitivè: & 3. esse in loco circumscriptivè. Sed magis propriè id dicitur sub generaliori vocabulo, nempe *esse alicubi*, quia locus plus imperfectionis, juxta vulgarem modum loquendi infert, quàm vox ubitatis vel alicubitatis. Indéque istos modos sumpsimus sub esse alicubi.

Solent autem aliquæ difficultates proponi contra bonitatem & sufficientiam istius distinctionis, sed eas melius proponere & solvere poterimus, singulis istis modis declaratis prius, quanquam nec id necessarium erit seorsim facere. Traditis enim benè iis, quæ specialiter ad istos modos adessendi pertinent, difficultates tales ex iisdem statim relinquentur solutæ.

TITULUS IV.
De esse alicubi repletivè.

32 Hic primus specialis modus est essendi alicubi. Et tribuitur Deo.

ARTICULUS I.
De Phrasi: [Esse alicubi repletivè.]

Estque hîc de voce, sive phrasi aliquid observandum. Is igitur modus divinus adessendi, significatur voce *alicubi*, non tamen ut signetur ubi μετεικὸν, ad quod significandum primitùs ista vox imposita est, ut priùs dictum. Ita enim repugnaret adjicere vocem repletivi. Alicubi igitur nunc vox generalis est, significans omnem præsentiam, cujuscunque tandem ordinis sit.

33 Vox autem *repletivè* hîc non sumpta est à materiali repletione, sive occupatione loci, quæ corporibus convenit: quæ propriè dicuntur *replere* locum vel ubi. Nam replere est plenum facere, adeóque tollere vacuitatem. Per præsentiam autem solùm rei corporeæ tollitur vacuum. Unde extra cœlum etsi Deus sit, tamen ibi absolutè est vacuum & spacium, non reale, sed imaginarium, cujus causa antè *num.* 20. posita est. Nunc igitur, inde traductâ voce, sumitur repletivum Metaphysicè. Sicut *Aristot. lib. de Mund. ad Alexand.* ait veteres dixisse omnia Deorum esse *plena.* Sic & in Scripturis dicitur Deus *implere* sive πληροῦν cœlum & terram. Et inde etiam existimo hanc vocem sumptam esse, ad loquendum de præsentia divina, quia istis vocibus divina præsentia sine dubio à Propheta describitur.

Unde Dei præsentia dicatur repletiva?

ARTICULUS. II.
Quid sit esse alicubi repletivè?

34 Quid igitur nunc est, esse alicubi repletivè? *Resp.* uno verbo, est, esse ubique sive in omnibus ubi, sive locis. Quæri autem hîc solet:

An ille modus universalis præsentiæ extendatur etiam extra cœlum?

35 Variant hîc sententiæ: Aliqui existimant istam universalem præsentiam sat habere,

bere, si in mundo non sit ullum πῦ, à quo absit id, quod talem modum adessendi habet. Ita censuit *Aquarius* 1. *Met. q.* 14. *Argent.* 1. *d.* 37 *q.*1. *Durand. ib. q.*2. Item *Scotus, Bonaventura*, & *Capreolus ibid.*

Alii tamen rectiùs censent, eam extendi etiam (ita enim loqui oportet, cùm alia vocabula desint) ad illa ubi imaginaria, quæ sunt extra hunc mundum, ut Deus (quem supponimus tali modo præsentem esse, demonstrabimus autem id ipsum, Deo volente, infrà) reverà istis præsens sit. Ita frequenter disputant alii Scholastici *ad* 1. *d.* 37. quibus adde *Fonsecam, lib.* 3. *Met. cap.* 15. *q.* 9. *s.* 4. *Coll. Con. lib.* 8. *Phys. c.* 10. *q.* 2. *Suarez disp.* 30. *Met. s.* 7. *n.* 28. *seqq.* aliósque.

Confirmatur præsentia Dei extra mundum.

Hæc posterior sententia sine dubio vera est. Et patet ejus veritas 1. Testimoniis Scripturæ, 3 *Reg.* 8. *v.* 27. *Cœli cœlorum non capiunt eum.* Item *Job.* 11. *v.* 12. dicitur Deus excelsior cœlo. Item est *Jobi* 22. *v.* 12. Alia mitto. 26 *Authoritatibus probatur præsentia Dei extra mundum.*

Faciunt etiam huc Testimonia Patrum. Sic *Justin. qq. Christian. q.* 11. *Deus*, inquit, *est Universo major substantiâ & dignitate.* Et *Athanas. in orat.* contra *Sabellii gregales: Ne requiras magnitudinem loci tam spatiosam, quæ capere possit Dei magnitudinem.* Et *Dionys. in lib. de Divin. nom. cap.* 1. ait, *Deum esse in mundo, & supra mundum, & circa mundum.* Similia sunt apud *August.* qui clarissimè loquitur, ipsorum spaciorum extramundanorum mentionem faciens, *lib.* 11. *De Civ. Dei, cap.* 5. *& l.* 7. *Confess. c.* 5. *Hieron. in c.* 66. *Esaiæ & c.* 10. *Ezech. Hilar. in Psalm.* 118. *Ambros. lib.* 1. *de Spiritu Sancto, c.* 10. Similiáque leguntur apud Philosophos & Poëtas frequentissimè. 27

Deinde, idem patet rationibus, 1. Eadem est ratio divinæ æternitatis, & ejus præsentiæ. At illa definitur etiam per extensionem (ut sic loquamur) ad illa momenta, quæ fuerunt ante creationem mundi. Ergò præsentia divina definienda est per extensionem (ita enim loqui liceat) ad spatia imaginaria, quæ sunt extra mundum. Ergò alicubitas repletiva, de qua nunc loquimur, requirit omninò existentiam & præsentiam in imaginariis spatiis extra mundum. *Deinde:* potest Deus operari extra hunc mundum, faciendo in isto spatio novum aliquod corpus. Ergò jamdum supponitur ibi esse. Consequentia patet, quia actio Dei præsupponit præsentiam. Hinc enim colligimus, Deum in omnibus partibus mundi esse, quia in omnibus partibus mundi operatur. Unde rejectum est à Doctoribus simile *Aristotelis*, qui *in lib. de Mundo*, Deum ponit in extremo cœlo, ut inde, tanquam Rex, (qui non adest quâvis parte regni sui) omnia in mundo disponat. Posito autem, quod actio præsupponat præsentiam, facilè concluditur quòd non inceperit Deus ibi esse, cùm creare inciperet. Id enim apprehendi non potest sine motu locali, quo Deus acceperit aliquod ubi, quod antè non habuerit. Absurdum autem est, Deo tribuere motum, quia hic simpliciter repugnat immenso & infinito. 28 *Et rationibus.*

Atque hinc *tertiò* novum argumentum potest sumi. Si scilicet Deus creët tale corpus, in spatio extramundano, non contiguum cum hoc mundo: inprimis tunc certum est, quòd Deus debeat esse & in hoc mundo, & etiam adesse isti corpori, propter dependentiam rerum creatarum ab isto, in esse & conservari. Tum igitur porrò quæritur: An etiam sit in isto spatio medio inani & vacuo, quod supponitur interponi inter tale corpus & mundum, an non? Negari certè id non potest, quia aliàs Deus à seipso esset divisus, quod est absurdum. Ergò sic præsentia Dei est ad spatium etiam imaginarium. Alia omitto. 29

30 Contra hujus doctrinæ veritatem, aliquæ objectiones fieri solent, sed eæ solent potissimùm ex eo fundamento oriri, quòd putatur præsentia consistere formaliter in operatione transeunte. Sed hanc sententiam *priori tit.* 2. refutavimus. Unde nihil necesse est alia addere. Et si quæ addenda sunt, commodè id fiet infrà disputando de immensitate Dei *ad l.* 2. *c.* 3 *t.* 12.

DEFINITUR:
Quid sit esse alicubi repletivè?

Hactenus itaque modus essendi alicubi repletivè est esse præsens ad quodlibet spacium, sive in eo sit aliquod Ens creatum, sive non: In hoc tamen non absolvitur ultimò talis adessendi modus.

31 Sicut igitur de æternitate dictum est, quòd illa non consistat præcisè in actuali carentia termini ejus, qui est à parte antè, & à parte pòst, (unde absolutè non dicebatur quid esse æternum, etsi utroque termino caret:) Ita nunc absolutè non dicitur adesse repletivè, ut maximè non habeat actuales limites essendi alicubi.

Repletivè adesse, complectitur omnia ubi, cum repugnantia secus adessendi.

Estque ratio hujus ista, quia, sicut tempus & locus, ita generaliùs, duratio & alicubitas proportionaliter se habent. Requirebat autem duratio illa æternitatis non solùm carentiam terminorum in durationc, sed addebat etiam impossibilitatem ad terminos tales, hoc est, æternum dicitur, quod non potest habere initium. Sic igitur nunc etiam esse alicubi repletivè dicitur, quod non habet terminos in adessendo, & eosdem etiam habere non potest. Unde sicut non dicitur æternum quod de facto quidem non habet terminos, eos tamen habere potest: Ita non dicitur esse alicubi repletivè, quod de facto quidem in adessendo non habet limites, eosdem tamen habere potest. Neq; enim existimo, involvere repugnantiam, ut Ens aliquod creatum sit in omnibus locis, sive careat terminis adessendi: sicut neq; repugnat Ens aliquod creatum carere termino durationis. Illud, inquam, ens creatum de quo tale quid fieret, nondum tamen diceretur, alicubi esse repletivè, si in rigore loquamur, *In rigore*, inquam, quia qualicunq; intentione vel applicatione, nihil vetat id omnipræsens dici: sicut & nihil vetat, dicere æternum qualicunq; applicatione ad durationem Dei, quod ab æterno factum esset, & nunquam desineret.

32 Patet autem porrò: hoc requiri ad istum modum adessendi repletivè, quia aliàs isti modi essent accidentales, quia si una eadémq; res, modò haberet hunc modum adessendi, modò alium. At hoc absurdum est, quia attributa transcendentalia implicant essentiam subjecti, unde ita constitui debent, ut ipsa non mutentur, manente eâdem essentiâ. Connexio patet de Angelo, v. g. qui est ens creatum. Potest ille divinâ potentiâ sisti in omnibus spaciis, atque ita per gratiam primi agentis esse illimitatus in adessendo. Ergò sic conveniret ei ubi repletivum, cui aliàs convenit ubi definitum. Item à re quanta potest Deus tollere actum commensurationis ad spatium, atque ita, impedito hoc actu quantitatis, res quanta sive materialis, potest esse tota in toto, & tota in qualibet parte sui spatii, quod de facto contigit in corpore Dominico, præsente in cœna. Unde sic existeret corpus definitivè, quod aliàs existit circumscriptivè.

Ex hoc tamen discursu patet: aliquando contingere, & contingere posse, ut una
33 res ex hoc genere, in adessendo assimiletur quodammodo alii modo, sive speciei adessendi debitæ Entibus alterius generis.

Huic simile in durationibus contingit. Nam in quantum Ens aliquod creatum ab æterno

æterno factum concipitur, & idem præservatur ab omni deinceps interitu, assimilatur ejus duratio æternitati. Rursus, si res aliqua, naturâ suâ corruptibilis, veluti equus, divinâ voluntate conservaretur, sine omni corruptione, in quo nulla esset repugnantia, assimilaretur ejus duratio ævo, cui aliàs convenit duratio temporis.

Atque hæc proportio ad durationes semper diligenter attendenda est, ex qua, propter paritatem rationis, videri potest, quid ferre possit modus adessendi.

Veluti *Calvinus*, & alii assectæ illius existimant, corpus, cui juxta naturam suam convenit ubi circumscriptivum, non posse habere modum adessendi similem ei, qui est per ubi definitivum. Id satis falsum esse patet ex dictis.

Summatim nunc hactenus : *Adesse repletivè est nihil aliud, quàm adesse omnibus spatiis, nec posse limites adessendi admittere.* 34 *Definitio præsentiæ Repletivæ.*

TITULUS V.
De esse alicubi definitivè.

Sæpè fit, ut rectè quidem, in aliqua parte disciplinæ, totum aliquod dividatur, cujus divisionis partes tamen, vel ad aliam disciplinam, vel ad aliam ejus disciplinæ partem remittantur. 35

Metaphysicus rectè dividit substantiam in corpoream, & in incorpoream : corpoream tamen ipse non considerat, sed ad Physicam remittit.

Physicus in parte communi Physicæ, rectè distinguit motum per generationem, corruptionem, augmentationem, &c. Augmentationem tamen in parte communi non considerat, sed in doctrina de anima.

Id enim fit in præsenti. Nam ad partem communem Metaphysicæ rectè pertinet, docere, quid sit esse alicubi, & illud porrò in speciales modos dividere. Isti tamen speciales modi essendi alicubi, definitivè scilicet, & circumscriptivè, non incommodè remittuntur ad prædicamentum ubi.

Nihilominus nunc placet aliquid hîc de istis modis adessendi adjicere, ad doctrinam Alicubitatis, quam tradimus, complendam.

Est autem sub hoc titulo declaranda *tum* phrasis τὸ adesse alicubi, *tum* etiam ejus quidditas & definitio.

ARTICULUS I.
De Phrasi :
Essendi alicubi definitivè.

Sumitur bifariàm, ut etiam *Fonseca* tradit *lib. 5. Metaph. cap. 15. q. 9. s. 6.* Igitur primò sumitur generaliter. Atque sic definitivè in loco, sive alicubi est, quicquid est hîc vel ibi, ut non sit alibi, quomodocunque tandem id sit, sive sit ibi, ut totum in toto, & pars ejus in parte spatii, sive etiam sit ibi, ut totum in toto, & totum in qualibet parte. Unde sic omne Ens creatum alicubi est definitivè. Omnis creatura, ait *Damasc. lib. 2. de Orthod. fid. cap. 3.* à creante ipso definitur & determinatur. Atque ita solus Deus non est alicubi definitivè. 36 *Esse alicubi definitivè bifariàm dicitur.*

Aliter autem sumitur specialiter, opponiturque talis modus essendi alicubi, ei, qui est per ubi circumscriptivum, quem nunc consideramus. Nunc enim esse alicubi definitivè, medium quid est, inter esse alicubi circumscriptivè, & esse alicubi repletivè. 37

Definitivè activè sumendam.

Videtúrque quàm maximè appropriatum esse vocabulum hoc, isti modo adessendi, si vocem *definitivè* interpretemur activè, hoc est, ut definitivè alicubi esse dicatur (non quod definitur spatio, sed) quod *sibi definit* spatium, id quod nihil eorum facere potest, quæ alicubi sunt circumscriptivè, quæ sic dicuntur esse alicubi, non quia circumscribunt, sed quia circumscribuntur, vel circumscribi apta sunt. Angeli autem possunt sibi ipsis definire ubi suum & ejusdem quantitatem, ut in doctrina de Angelis apparebit.

Scalig. Exerc. 359. s. 5. vocat, *esse alicubi per designationem.* Item esse alicubi *per definitionem hunc ad modum: ibi est, hîc non est.*

PUNCTUM II.

Quid sit esse alicubi definitivè?

38 Alicubi definitivè esse, est nihil aliud, quàm *esse in aliquo spatio totum in toto, & totum in qualibet parte, nec per naturam aliter alicubi esse posse.* Conveníque talis modus adessendi Angelis, animæ nostræ, intra & extra corpus, qualitatibus immaterialibus, veluti scientiæ, sapientiæ, &c.

39 *Divinitivæ præsentiæ differentia à repletiva. A circumscriptiva.*

Dixi 1. *in aliquo spatio:* ad distinguendum hunc modum adessendi, ab esse alicubi repletivè. Quod enim sic est alicubi, non est in aliquo spatio, sed in omni, ut prius dictum est.

Dixi 2. *Totum in toto, & totum in qualibet parte spatii:* ad ponendum discrimen hujus modi adessendi, ab esse alicubi circumscriptivè. Quod enim sic est alicubi, est totum in toto spatio, & pars ejus in parte spatii.

Quid sit esse totum in toto, & totum in qualibet parte spatii?

40 *Quomodo sit totum in qualibet parte, quod est definitivè præsens?*

Est autem observandum: quod de illa totalitate rei, alicubi existentis, bifariàm possimus loqui. *Primò* scilicet, prout res est tota secundùm essentiam & perfectiones suas. *Deinde,* prout est tota secundùm quantitatem: prout id, de modo, quo anima est in corpore, dextrè exposuit *Zab. de Part. anim. c. 1. & seqq.*

Ergò id quod est alicubi definitivè, est totum in parte: (Nam esse rem totam in toto spatio, difficultatem non habet, nec in eo consistit discrimen ubietatis circumscriptivæ & definitivæ, cùm, quod alicubi est circumscriptivè, etiam totum sit in toto spatio.) Non intelligendo totalitatem illam, secundùm quantitatem, sed secundùm substantiam, & substantiales perfectiones. Neque enim anima, quæ sic est alicubi, & est tota in qualibet parte, sic id habet, quasi quæ pars animæ (ut sic loqui liceat per commensurationem ad corpus) est extensa ad totum, adeóque ad caput, sit etiam extensa ad pedem, sed hoc dicitur: quòd tota anima sit in toto hoc spatio humani corporis, & tota etiam essentia animæ sit in qualibet parte illius spatii humani. Neque enim in minima parte pedis, quicquam deest animæ, quod ad illius essentiam pertineat, & sit alibi positum.

41 *Angelus quomodo totus in qualibet parte spatii?*

Idem etiam est in Angelo. Cùm is, verbi gratiâ, definit sibi præsentiam suam ad spatium totius hujus hypocausti, tunc est totus in isto spatio toto, & etiam totus est in qualibet parte illius spatii. Neque enim in illo, quod prope me, vel intra me est, quicquam deest illi Angelo, quod pertineat ad essentiam hujus Angeli, quódque alibi sit positum: illa tamen pars (loquendo de commensuratione Angeli hujus ad tale spatium) Angeli, quæ extensa quasi est ad ubi mihi propinquum, illa non est eadem extensa ad ubi remotius.

Neque

Atque sic summatim: Quod est alicubi definitivè est totum in qualibet parte spacii, totum, inquam, secundùm essentiam, non autem totum secundùm quantitatem, vel imaginariam suam extensionem, eo modo quo est declaratum.

Corporibus non convenit adesse repletivè.

Atque sic nunc talis modus adessendi non convenit iis, quæ circumscriptivè sunt alicubi. Nam homo, v. g. secundùm essentiam totus non est qualibet parte sui spatii. Veluti non est tota essentia hominis in spatio sui pedis, vel digiti, vel tota in alia parte corporis. Essentia enim hominis requirit ad sui complementum corpus organicum, hoc est, caput, cor, cerebrum, sanguinem, &c. quæ requirente id istotum quantitate, non possunt (naturaliter loquendo) esse in eodem spatio. Ergo de his dicitur, quod non, illa tota, sint in qualibet parte, sed, quod pars essentiæ, v. g. humanæ sit in hac parte humani spatii, & pars alia illius essentiæ humanæ, in parte alii spatii.

Deinde adhuc est observandum: quod illa verba *(totum in toto, & totum in qualibet parte)* sint intelligenda negativè, non positivè, ut rectè monent *Conimb. lib. Categ. c. 9. q. 2. a. 2.* Suntque idem, quod non habere essentiam extensam per partes subjecti, cujus scilicet una pars sit in alia, & alia in alia parte spatii, quia fieri potest, ut quod alicubi est definitivè, nullam prorsus partem vel extensionem habeat, veluti cum Angelus existit in puncto indivisibili. 42

Quid sit ubi vel locum occupare?

Alii ubi definitivum à circumscriptivo distinguunt per occupationem spatii, quod & in nostris theorematibus factum est.

Corpora occupant spatium.

Ergo sic, quod est alicubi circumscriptivè, occupat spatium: quod autem alicubi est definitivè, illud spatium non occupat. 43

Cæterùm occupare spatium, est ita applicari dimensionibus spatii, ut inde ponatur repugnantia, ut ibi sit aliud, seu ut istis spatii dimensionibus applicetur aliud. Veluti manus mea est alicubi, occupando spatium. Ea igitur sic ibi est, ut non possit esse intra illud spatium, vel alia manus, vel corpus quodvis, etsi subtilissimum sit. Nam ipse etiam aër cedit corpori subeunti in aliquod spatium.

Anima non occupat spatium.

Id autem non est in iis, quæ alicubi sunt definitivè. Nam anima immeat corpus, non existendo quasi in cavis partibus corporis, quomodo aër corpus nostrum, aut aqua spongiam, aut ignis ferrum permeat: sed etiam existendo in iis spatiis, ubi proprius locus est ipsius corporis: Imò anima, quandiu forma est, non est alibi, quàm in iis spatiis, quæ actu occupantur à materia. Et idem est de Angelo, qui ita est alicubi, ut tamen non cedat vel excludatur corpus, vel angelus alius.

Atque hoc discrimen satis constans est. Nam ubi definitivum convenit rebus spiritualibus, & expertibus quantitatis. Ubi autem circumscriptivum convenit rebus materialibus, sive habentibus quantitatem. Quantitas autem adæquatè facit istam impenetrabilitatem in dimensionibus, tùm partium ejusdem rei, tùm quantitatis extraneæ. Ergo, quia quantitas reperitur solùm in corporibus, non autem in rebus spiritualibus: Ideò istis convenit solùm, occupare spatium, his non, eo, quo declaratum est, modo.

Completur Expositio propositæ definitionis.

Denique dixi 3. *Nec per naturam aliter alicubi esse potest*: Id eodem modo facere solent Dd. alii. Ponitúrque ea differentiæ pars ad faciendam ejus constantiam. Estque ejus causa in simili prius tacta, de modo adessendi repletivo. 44

Ubi etiam generalis ratio hujus differentiæ insinuata est. Et patet: Nam 45

Angelus

Angelus simpliciter est alicubi definitivè. Et cùm modus adessendi sequatur ad essentiam, nullo modo est ille modus in Angelo mutabilis. At id non est, nisi addendo id: *per naturam, &c.* Nam non repugnat, ut Dei potentiâ, Angeli alicubitas, modo adessendi repletivo assimiletur. Assimiletur inquam; Nam in rigore non convenit ei esse alicubi repletivè, quia per naturam non est Angelus illimitatus in adessendo, quod ad esse alicubi repletivè prius requisitum erat.

46 Rursus etiam idem Angelus potest, per superioris agentis potentiam, esse in pluribus *Ubi*; Neque tamen desinit esse alicubi definitivè. Atque ita, sicut ævum fuit duratio ejus quod naturâ erat incorruptibile, post acceptum initium essendi; & tamen id poterat de facto desinere, atque adeò assimilari durationi temporali, in rigore, servatâ priori durationis specie: Ita etiam modus adessendi definitivus, est eorum, quæ naturâ suâ postulant esse in aliquo spatio, citra occupationem ejus: etsi de facto possint esse (non in aliquo, sed) in omni spatio: Servatúrque is modus adessendi, etiamsi qualiscunque fiat assimilatio ad modum adessendi alium. Recurrétque hæc observatio in modo adessendi circumscriptivè.

TITULUS VI.

De esse alicubi circumscriptivè.

47 De esse alicubi circumscriptivè, tria inprimis tractanda sunt. *Primò* explicanda est phrasis τῶ esse alicubi circumscriptivè; *Secundò* quid illud sit? & *Tertiò* quotuplex sit, videndum est.

ARTICULUS I.

De Phrasi.

Esse alicubi circumscriptivè.

48 Principiò ad vocem observandum est, quòd esse alicubi circumscriptivè ambiguè sumatur. Unde *Primò* idem est, quod esse alicubi modo limitato, opponitúrque sic esse alicubi, adæquatè modo adessendi repletivè. Et hoc modo *Damascen. lib. 2. de Orthod. Fid. cap. 3.* Angelos etiam dicit esse alicubi circumscriptivè, sive eos circumscriptos esse, quia, cùm sunt in cœlo, in terra non sint, & quia in terram à Deo missi, non remaneant in cœlo.

Quia tamen Angeli aliquo modo differunt in adessendo à corporibus. (Neque enim ut ibi *Damasc.* subjungit, continentur portis, muris, claustris, & signaculis, quibus sunt interminabiles) ideò ad specialiorem significationem tractum est vocabulum, adessendi circumscriptivè, indéque significat modum distinctum ab eo, quo Angeli, aliáque istis similia Entia sunt alicubi.

49 *Unde dicatur circumscriptiva præsentia?* Ex quo porrò patet: rationem appellationis, non sumptam esse circumscriptione communiter dictâ, qualis etiam, ut dictum est, est in præsentia Angelica, sed à circumscriptione specialiter dictâ, qualis reperiri potest in solo corpore. Et non incommodè intelligitur hîc circumscriptio ab extrinseco sive continente, sive ambiente, prout & *Damascenus* antè (removens ab angelis hoc ubi circumscriptivum) dicebat: *eos non* contineri *claustris, muris, &c.* Unde ei, quod circumscriptivè est alicubi, relinquitur talis Angelis negata circumscriptio.

50 *Circumscriptio duplex,* Est autem tùm notandum: circumscriptionem talem esse duplicem, actualem, & aptitudinalem. Ex quibus actualis circumscriptio ab ambiente hîc intelligi non potest. Nam citra coëxistentiam alterius, res dicitur simpliciter esse alicubi, ut

suprà concluſum eſt, *num.* 7. Iſta autem actualis circumſcriptio ab ambiente, utique requirit aliquid extrinſecum, ipſum ſcilicet ambiens. Actualis igitur iſta circumſcriptio eſt per accidens ad eſse alicubi circumſcriptivè.

Atque inde relinquitur circumſcriptio potentialis ſive aptitudinalis. Ergo ſic dicitur alicubi circumſcriptivè id eſse, quod ab ambiente ſive continente circumſcribi poteſt. Quod convenit omnibus rebus Quantis, ſive materialibus. Atque hæc de phraſeos ambiguitate, & notatione ſive ratione appellationis.

ARTICULUS II.

Quid ſit eſſe alicubi circumſcriptivè?

Atque ſic ex his, quæ hactenus dicta ſunt, tùm de aliis modis adeſſendi, tùm etiam de voce hujus alicubitatis, patet, quid ſit eſse alicubi circumſcriptivè. 51

Ergo 1, ſic eſse alicubi circumſcriptivè, eſt eſse in *aliquo ubi μειχῷ* ſive partiali. Et in hoc diſtinguitur contra modum adeſſendi repletivè. Atque ad hanc rem inſinuandam in Theoremate ſexto hujus cap. dictum eſt: quod *aliquod ubi* occupet. 52

Deinde: Eſse alicubi circumſcriptivè fit occupando ſpatium, quod quid ſit, prius *Num.* 45. 46. declaratum eſt. 53

Aliter hæc differentia aſſignari poteſt ſic, quòd eſse alicubi circumſcriptivè, ſit eſse totum in toto ſpatio, & partem ejus in parte ſpatii, quod etiam antea declaratum eſt, *Num.* 42. 43.

Et rurſus aliter ea differentia poteſt aſſignari, quòd ſcilicet eſse alicubi circumſcriptivè dicatur id, quod ita eſt alicubi, ut à continente ſive ambiente contineri & circumſcribi poſſit, de quo dictum eſt, *Num.* 50.

Denique etiam addenda eſt reſtrictio, ejus ſcilicet, quod ſit *per naturam*. De quo in aliis modis adeſſendi dictum eſt, prius *n.* 32. *ſeqq.* & *n.* 47. Hoc eſt, circumſcriptivè dicitur eſse alicubi, quod ſecundum naturam poſtulat eſse in aliquo loco, & eundem occupat. Nam primi agentis liberalitate & potentiâ fieri poteſt, 1. ut quod eſt alicubi circumſcriptivè, non ſit in uno aliquo loco partiali, ſed in pluribus, quod fides noſtra docet factum eſſe in corpore Dominico, quod cum pluribus hoſtiis Euchariſticis offertur manducantibus. Rurſus: quod eſt alicubi circumſcriptivè, poteſt eâdem Dei potentiâ eſse alicubi citra occupationem ſpatii, atque ita eſse totum in toto, & totum in parte ſpatii, iſtud enim, ut pars corporis locetur in parte ſpatii, provenit ex actu quantitatis. Iſtum autem inhiberi poſse facilè per divinam potentiam, patet exemplo Cameli, quem Deus etiam per foramen acûs traducere, vel tranſmittere poteſt. Atque hoc contingit ſimiliter de facto in corpore Dominico, quod totum eſt in toto pane, citra actualem extenſionem, & commenſurationem ad ſpatium panis, in cujus parte una ſit unio panis cum pedibus, in alia cum ejus capite. Quæri hinc ſolet: 54

Quo modo adeſſendi corpus Chriſti ſit in Cœna.

Hac in re variant modi loquendi apud Metaphyſicos, *Thomas* 3. *p. q.* 76. *a.* 5. *ad primum* ait: Corpus Chriſti, nec eſse definitivè ibi, nec circumſcriptivè. Non iſto modo, quia ita eſt ibi, ut tamen etiam ſit alibi. Non etiam hoc modo, quia ibi non eſt per commenſurationem quantitatis. Et hunc ſequitur *Suarez* in 3. *parte Thomæ tom.* 3. *diſp.* 48. *ſ.* 3. & *in Met. diſp.* 51. *ſ.* 6. Atque hinc ille *Ubi* prædicamentale, (quod eſt nihil aliud, quam ubi rerum creatarum) partitur primùm juxta præſentiam 55 *Variæ ſententiæ.*

sentiam naturalem & supernaturalem. Et istam distinguit per ubi definitivum & circumscriptivum. Supernaturalem autem præsentiam attribuit corpori Dominico in Eucharistia.

At *Fonseca lib. 5. Metaph. cap. 15. q. 9. s. 6*, ait: virtute divinâ fieri, ut substantiæ materiales & divisibiles ponantur in loco more indivisibilium, atque sic sint in loco definitivè, veluti est in corpore Domini. Sic etiam *Colleg. Conimb. lib. Categ. cap. 9. q. 2.* ait: in cœna, corpus Domini esse definitivè. Dividitur enim ibi, *Ubi* definitivum in corporale, & spirituale. Et corporale tursus in naturale, & supernaturale. Et additur: posteriori modo est corpus Dominicum in Eucharistia. Idémque ait esse, si aliud quodcunque corpus poneretur, poneretur totum in toto, & totum in qualibet parte loci.

56 *Decisio quæstionis.* Hac in re dico 1. *Corpus Christi ex naturâ suâ postulare ubi circumscriptivum.* Ita patet, quia corpus Christi est quantum. Actus quantitatis autem est ponere partem extra partem, in ordine ad spatium, & proinde inducere impenetrabilitatem dimensionum: & consequenter in hoc posita est aptitudo, quâ quid ab extrinseco circumscribi possit.

57 2. *Prout autem corpus Christi est in Eucharistia, habet modum adessendi similem definitivo.* Neque enim in hoc est pugnantia. Cùm ista propositio partis extra partem in ordine ad spatium, sit quantitatis actus. Actus autem naturales facilè tolluntur à causis unde emanant: sicut ab igne tollitur ustio, & à gravi gravitatio. Imò, quantitas ipsa, divina potentia posset abesse à corpore, siquidem ut communior est opinio, realem distinctionem habeat à corpore.

58 Est autem similitudo illa in hoc, quod corpus Christi, in Eucharistia existens, est totum in toto, & totum in qualibet parte panis. Ita enim nunc supponimus ex Theologicis, juxta veriorem sententiam de præsentia corporis Dominici. Atque ita etiam, corpori Dominico, prout ibi est, non convenit occupare locum.

59 *Objectio.* Nec obstat, quod *Thomas* prius objiciebat. Quod est alicubi definitivè, ita esse hîc, ut non sit alibi. *Illa* enim verba ponuntur hîc solùm, ad excludendam præsentiam universalem, quæ significatur per esse alicubi repletivè. Unde negativè ista verba optimè explicantur, nempe, per *non ubique* est. Quod, inquam definitivè alicubi est, hîc est & non alibi, hoc est, non est ubique. At id satis benè potest dici de corpore Dominico, etsi sit in pluribus ubi, quoad celebrationem Eucharistiæ. Inde enim non est ubique; Multa enim ubi dantur, in quibus corpus illud pani unitum non est. Unde hoc etiam non diffiteor, si præsentia universalis caderet in corpus, prout asseri aliâs solet id, de corpore Dominico, in eo talem modum adessendi alicubi non assimilari ubi definitivo, sed repletivo.

60 *Assimilatio ad ubi definitivum non tollit ubi circumscriptivum.* Cæterùm similitudo ad ubi definitivum non tollit, quo minus corpus Dominicum, etiam in Eucharistia, habeat ubi circumscriptivum. Nam sicut suprà constitutum est, non est, τὸ alicubi esse positum in eo, ut aliquid actu circumscribatur, vel habeat partem extra partem: sed alicubi circumscriptivè id esse dicitur, cujus natura postulat talem modum adessendi, etiamsi de facto per extrinsecum agens iste naturæ actus impediatur. At sine dubio corpus Dominicum, etiam in Eucharistia retinet talem naturam, quæ sit apta circumscribi, & habere partem extra partem.

Illustrari id potest per doctrinam, de duratione temporali. Tempus igitur est duratio eorum, quæ sunt natura defectibilia, & proinde initium & finem naturali-

ter

ter habent. Si igitur de facto contingat, Dei potentiâ, tale Ens, veluti est equus, præservari ab omni interitu, & durare in æternum, tùm propter carentiam finis, equi illius duratio, assimilaretur quidem ævo, (quod significat durationem habentem habentem principium, sed carentem fine) absolutè tamen equus iste non ævo, sed tempore duraret, quia, immotâ istâ suâ duratione, equus retinet potentiam naturalem juxta quam desinere possit.

Ad eundem igitur modum, ubi circumscriptivum significat modum adessendi eorum, quæ naturâ sunt circumscriptibilia, & proinde circumscriptionem naturaliter habent. Si igitur de facto contingat Dei potentiâ tale Ens, veluti est quodvis corpus, adesse alicubi, sine actuali circumscriptione, vel loci occupatione, sive positionis partis extra partem, in ordine ad spatium: tùm propter ista, is modus adessendi assimilaretur quidem ubi definitivo, (quod significat talem modum adessendi, in iis, quæ eum, naturâ suâ ita postulante, habent) absolutè tamen tale corpus non est alicubi per ubi definitivum, sed per ubi circumscriptivum: quia in illo modo miraculoso adessendi, semper retinet naturam & potentiam, juxta quam circumscribi possit.

Atque propter hanc varietatem, non incommodè ubi circumscriptivum (rectiùs quàm ubi definitivum) distinguitur in naturale & supernaturale, ut mox dicam. 61

ARTICULUS III.

De distributione ubi circumscriptivi. 62

Ubi circumscriptivum naturale & supernaturale.

Bifariam potest distingui ubi circumscriptivum. *Primò* igitur, ut prius insinuatum est: Ubi circumscriptivum est duplex, naturale & supernaturale.

Naturaliter alicubi circumscriptivè est illud corpus, quod in præsentia sua servat omnes actus, quos exigit natura ad talem præsentiam, veluti commensurationem sui ad spatium, atque adeò localem positionem partis extra partem, &c. taliter circumscriptivè sunt alicubi, nostra corpora extra miraculum. 63

Supernaturaliter alicubi circumscriptivè est corpus sive res quanta, quæ amittit quidem aliquos actus, à natura requisitos ad talem præsentiam, per dispositionem primi agentis: simpliciter tamen servat naturam, & naturalem potentiam, juxta quam istos actus omnes, recedente miraculo, & re redeunte ad naturam suam habere possit. Et iste modus, circumscriptivè adessendi alicubi, est in corpore Dominico. Atque in hoc esse scilicet alicubi, cum possibili (juxta naturam rei ubicatæ) circumscriptione, præcisè consistit hic modus adessendi circumscriptivè, ut ex exemplo, priùs facto, de duratione, manifestum est. 64

Alia divisio præsentiæ circumscriptivæ.

Aliter alicubi esse, est dupliciter. *Alia* sunt alicubi circumscriptivè *per se*: alia *per accidens*. Hæc divisio sumitur juxta divisionem quantitatis. Quantitas enim facit istum modum adessendi alicubi, per circumscriptionem. Quantorũ autem aliud est quantum per se, aliud per accidens, apud *Arist. lib. 5. Met. cap. 13*. Ergo quod est quantum per se, habet etiam ubi circumscriptivum per se: quod autem est quantum per accidens, habet etiam ubi circumscriptivum per accidens. 65

Atque hoc modo per accidens alicubi sunt ea, quæ in quanto recipiuntur, ut sunt formæ, & accidentia rerum materialium, præter quantitatem ipsam. Hæc enim sibi ipsi etiam tribuit suum formalem effectum, ut seipsam extendat, & sui partem unam ponat extra partem aliam.

Quanquam

66 Quanquam sub istis, sic circumscriptivè alicubi existentibus, contineantur aliqua, quæ purè ad modum hunc adessendi non pertinent, sed simpliciter dicuntur esse alicubi definitivè, veluti extra controversiam est anima rationalis, & quæ in ea sunt, velut sunt sapientia, ars, &c. Et aliquibus idem videtur de formis animalium perfectorum, ut meminit *Fonseca lib. 5. Metaph. cap. 15. q. 9. s. 6.*

Atque sic satis esto de variis modis adessendi: In quibus, ut id pro coronide non diffitear, sunt aliqua in quibus mihi ipsi non satisfacio.

CAPUT XVIII.

De necessario & contingenti.

1. *HActenus fuit de Divisione Entis in Ens actuale & potentiale, & quæ ad Ens actuale pertinebant, ut sunt existentia, duratio, & esse alicubi. Nunc*

2. *Secundum perfectionem* IV. *Ens est necessarium vel contingens.*

3. *Necessarium est, quod habet Entitatem immutabilem.*

4. *Contingens est, quod habet Entitatem mutabilem.*

COMMENTARIUS.

1 Utilitas, quæ est in omnium terminorum Metaphysicorum declaratione, in hoc capite imprimis elucet, propter gravissimas Theologorum disputationes, de providentia & præscientia Dei, de viribus humanis, sive libero arbitrio. Et hinc etiam in istorum Logicorum tractatione multa doctè recensuit de Necessitate, Magnus noster *Chemnit. part. 1. Loc. Theol. pag. 406. seqq.* in loco de causa peccati *cap. 7.* & rursus *de lib. arb. cap. 3. ibid. pag. 460.* Item de necessitate bonorum operum *part. 3. pag. 51.*

Est autem hîc, *Primò* tractandum de voce necessarii. *Deinde,* quid sit necessarium & contingens? *Tertiò,* de adæquatione illius divisionis. *Quartò,* de distinctionibus necessarii. *Quintò,* de voce contingentis. Et *Denique* de ejus divisione.

TITULUS I.

De voce Necessarii & Æquipollentibus.

ARTICULUS I.

Ad vocem necessarii.

2 1 Notationem allusivam vocis necesse *Scaliger* dat hanc, quod scilicet necesse sit quam sine quo res nec esse possit, *lib. 11. de Causis ling. lat. cap. 166.* Aliis à *cessando* dicitur, tanquam in quo non sit cessandum.

Notatio vocis.

3 Atque secundum has notationes apparet: vocem *necesse* primò impositam esse, ad significandum id, quod est alii necessarium: unde etiam posteà tractum sit vocabulum ad significandum id, quod in se tale est. Item vocem necesse primò significare

Impositio.

ficare indigentiam, sive calamitatem, quæ talis est, ut in ea sublevanda non sit cessandum. Unde rursus tractum sit vocabulum ad significandum necessitatem Entium.

Remansit tamen in voce ista, ambiguitas, quam facilè evitant Græci, quòd necessitatem sumptam pro indigentia, vocant χρείαν; Aliam autem necessitatem vocant ἀνάγκην, quod eruditè monet *Chemnit. in Loc. Theol. de Bon. oper. q.* 4. χρεία, ἀνάγκη.

Videtur etiam magis primò necessitas significare violentiam, **ein Notzwang**, quàm immutabilitatem Entium in se, ad quam postea ampliata est vox illa. Sæpe enim dicimus, necesse est: quod nullâ vi esse cogitur, & necesse non esse, quod nullâ prohibitione removetur. Ita dicimus Deum necessariò esse immortalem, & nemo tamen cogit Deum, ut sit immortalis, ait *Anshelmus in lib. de Concordia præscientiæ & prædestinationis.*

4 *Ambiguitas.*

Atque ex his etiam patet ambiguitas aliqua quæ sit in voce Necessitatis. Necessitas enim aliquando sumitur pro indigentia. Atque inde necessarium est, id quo indigemus. Aliquando autem sumitur pro immutabilitate Entis, de qua hîc agemus.

Pet. Hispani Comment. ad cop. Log. part. 1. *p.* 2. Notat versiculos, aliâs etiam occurrentes:

Utile, perpetuum, sustentans, & violentum.
Quatuor expressè vox denotat ista Necesse.

5

Ergo ibi 1. Necessarium est idem quod utile. Ita equus est necessarius peregrinanti, utique ad commodiorem peregrinationem (quæ est utilitas) non ad peregrinationem simpliciter.

2. Necessarium est idem quod perpetuum. Talis necessitas tribuitur Deo, & propositionibus essentialibus.

3. Necessarium est idem quod sustentans. Ita homini est necessarius cibus & potus.

4. Necessarium est idem quod violentum. Ita necessariò abit ad patibulum, qui ad illud trahitur à carnifice.

Aristotelica distinctio ad vocem necessitatis.

Arist. lib. 5. *Metaph. cap.* 5. docet Necessarium 4. modis dici; 1. Pro eo, quod necessarium est ad vitam, ut est respiratio; 2. pro eo, quod requiritur ad bene esse; 3. quod est violentum & per vim. Denique 4. quod simpliciter aliter se habere non potest. Prolixius id persequuntur interpp. *h. loco.*

6

Aliter distingui potest necessarium, sicut & universale, in necessarium in essendo, & necessarium in prædicando, & necessarium in causando.

7 *Necessarium in causando.*

Atque ita necessarium *in causando* est nihil aliud, quàm causa necessaria. Causa autem necessaria dicitur, tùm quæ necessitate naturæ agit, quomodo ignis necessariò urit, tùm quæ necessitate coactionis, vel violentiæ agit. Utramque enim necessitatem hanc *Aristot.* reduxit ad causam efficientem, *lib.* 1. *Rhet. cap.* 10.

Necessarium autem *in prædicando* est nihil aliud, quàm necessitas complexa, sive necessaria propositio. Estque necessaria propositio, tùm quæ purè talis est, (ut homo est animal) tùm quæ talis est modaliter, sive per expressum modum, (ut Necesse est esse hominem animal.)

In essendo.

Denique necessarium in essendo, est nihil aliud quàm Ens necessarium, de quo Metaph. agit.

Sumitúrque ex hac distinctione Necessarium aliter in causis, pro eo scilicet, quod

quod necessariò agit. Et aliter in propositionibus, pro eo scilicet, quod habet immutabilem nexum terminorum; Et rursus aliter in divisionibus Entium, quod nunc considerabimus.

8 Aliæ distinctiones necessitatis etiam occurrunt, sed illæ melius infrà considerabuntur, seorsim agendo de divisione necessitatis.

ARTICULUS II.

In quo declaratur vox incorruptibilis.

9 Æquipollenter ad necessarium, dicitur *incorruptibile*, *& æternum* etiam, apud *Aristot. lib. 6. Ethic. cap. 3.* & aliàs. Ac *de æterno* quidem, quoad vocis significationem, suprà dictum est. Unde de eo nihil addere necesse est. Cùm quoad rem ejus consideratio nunc, propter æquipollentiam ad necessarium, cum necessario coincidat.

10 *Incorruptibile trifariam dicitur.*

Incorruptibile autem Ens potissimum trifariam dicitur: *Primò* incorruptibile dicitur, quod simpliciter est immutabile, & nullo potest modo desinere. Ita Deus est aliquid incorruptibile. Loquor de incorruptibilitate Entis. Neque enim nunc sermo est de propositionibus, quarum aliquæ aliâs etiam absolutam necessitatem habent, ut nullo modo possit desinere veritas earum, quod inprimis evidens est in iis, quæ habent terminos realiter idem significantes, ut sunt hæ: Homo est animal; Homo est rationalis; Homo est animal rationale.

Deinde incorruptibile vocatur, quod ab intrinseco & suâ naturâ non est corruptibile, sed solùm ab externo, neque eo omni, sed solùm per vim & voluntatem primi agentis. Hoc sensu frequenter dicuntur incorruptibiles Angeli, & anima rationalis, & materia prima. Neque enim vel ab intrinseco talia Entia desinunt, nec etiam aliâs extra Deum habent hostem, qui sufficiens sit ad ea destruenda.

Deinde incorruptibile vocatur, quod per se non est corruptibile, etsi aliâs ad corruptionem aliorum amittat Entitatem. Hoc modo universalia dicuntur æterna & incorruptibilia, veluti homo, animal, avis. Hæc enim non corrumpuntur per se, imò nec dempto aliquo singulari, ut sunt universalia, corrumpuntur; Sed corrumpuntur solùm, demptis omnibus singularibus, per *Aristot. lib Categ. cap. 4.* Quanquam alii (inter quos est *Monlorius in tract. de univers. cap. 1. a. 10.*) existiment universalia dici incorruptibilia & æterna, quod in quibus sunt & quando sunt; semper habeant unam & eandem rationem constantem & immutabilem. Sed quicquid sit: Apparet tamen peculiarem significationem esse, quâ universalia, & quâ aliæ res dicuntur incorruptibiles, id quod nunc dicere intendo.

TITULUS II.

Quid sit necessarium & contingens?

11 Conjunctim hæc declaro, quia unius definitio ex alterius definitione statim sequitur. De voce contingentis tamen infrà seorsim dicam.

Zabarellæ definitiones necessarii & contingentis.

Zabarell. lib. 1. de Nat. Logic. cap. 2. sic ea definit: *Necessarias, inquit*, res voco tùm eas, quæ ipsæ per se semper sunt, & nunquam fiunt; tùm eas quæ fiunt quidem, non tamen à voluntate nostra, sed à natura per certas causas operante. Hæ namque etsi quatenus sunt singulares, non semper sunt; tamen quatenus ad universitatem rediguntur, & ita à certis causis dependere necessariò considerantur, ut eas esse

esse, aut non esse; fieri, vel non fieri, non sit in nostra voluntate constitutum, eatenus necessariæ, ac sempiternæ dici possunt, cujusmodi esse res omnes naturales manifestum est.

Restat ut alterum divisionis membrum (*Ens contingens*) res illas contineat, quæ ab hominis voluntate pendent, quoniam eas facere, vel non facere in arbitrio nostro positum est, &c. Hæc Zabarella, quibus contingentiam definit per respectum ad arbitrium nostrum, & necessarium per ejus defectum. Sat intricata tamen est talis circumlocutio.

Melius definitur necessitas, & contingentia per ordinem ad mutabilitatem. Ergo *necessarium* est, quod habet Entitatem immutabilem. *Contingens* verò est, quod habet Entitatem mutabilem. Ita etiam definit Aristoteles. Contingens enim vox ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν, quod potest aliter se habere, *lib. 6. Ethic. cap. 3. & lib. 1. prior. cap. 13. §. 2.* Necessarium autem (ἀναγκαῖον) est τὸ μὴ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν, quod non potest aliter esse, *lib. 6. Metaph. cap. 5. & 1. post 29. & alibi.* Sic Commentatores Hispani *in Log. fol. 133.* Necessarium dicitur Ens, impossibile ad aliter se habere & mutari. Mutari enim nihil aliud est, quàm aliter se habere nunc quàm prius. Unde necessarium includit Ens, tanquam materiale, & immutabilitatem, ut formale. Hæc ipsi. 12 *Melior definitio.*

Objicis: Non posse necessarium generaliter definiri per immutabilitatem, quia distinguitur necessitas in necessitatem immutabilitatis, quam vocant, & eam quæ est ex hypothesi. Unde relinquitur non omnem necessitatem significare immutabilitatem. At, si generaliter necessitas definiretur per immutabilitatem, repugnaret dari aliquam necessitatem, in qua non sit immutabilitas. 13 *Objectio.*

Respondeo: Valdè frequens est, ut nomina generalia aliquando in defectu vocabulorum accipiantur ad peculiarem speciem significandam. Atque ita, sine incommodo, etsi omnis necessitas significet immutabilitatem, potest tamen immutabilitas per Synecdochen transferri ad speciem necessitatis significandam. Et id tantò rectiùs fit, quod necessitas, quæ necessitas immutabilitatis dicitur, est simpliciter necessitas: ea autem, quæ huic contradistinguitur, non est aut dicitur necessitas, sine addito, sed dicitur necessitas ex hypothesi, vel hypothetica, vel conditionata: Ita patet, quia loquendo simpliciter & sine addito, necessitas hypothetica significat rem contingentem. Atque inde propositiones, quæ hanc hypotheticam necessitatem habent, (veluti hæ: ex suppositione temporis præteriti Johannes disputavit; & præsentis, ut Johannes disputat) dicuntur sine addito propositiones contingentes, & non necessariæ. 14 *Solutio: Quomodo dicatur Necessitas immutabilitatis?*

TITULUS III.

De Adæquatione divisionis Entis in necessarium, & contingens.

Adæquatio hujus divisionis primùm probanda est. Deinde sunt aliquot quæstiones de ea re enodandæ.

ARTICULUS I.

In quo probatur adæquatio illius divisionis.

Adæquatio, ut aliquoties dictum, requirit æquabilitatem terminorum. Et proinde, si contingens, & necessarium sunt adæquata Enti, tum oportet, ut 1. omne necessarium, & contingens sit Ens. 2. ut omne Ens sit contingens, vel necessarium: 15

16 *Necessitas & contingentia nõ conveniunt nisi Enti.*

Et quod attinet primam propositionem apparet ejus veritas. Nam necessitas & contingentia, per proportionem ad alia transcendentia, debent in adæquato suo conceptu implicare ipsam essentiam. Et sic necessitas adæquatè est nihil aliud quàm essentia immutabilis; Et contingentia est essentia, ut mutabilis. Essentia autem non convenit nisi Enti. Ergo nec contingentia & necessitas possunt cuiquam convenire præterquam Enti.

De non Entibus dicuntur per analogiam.

Per analogiam tamen (non attributionis, sed proportionis, quæ consistit in ambiguitate vocis) convenire non Entibus, & sic etiam Entibus rationis, id hîc etiam non est diffitendum.

17 Rursus etiam alterius propositionis veritas satis apparet, quia necessarium & contingens opponuntur per contradictoria, veluti per habere essentiam mutabilem (quod est contingentis.) Et non habere essentiam mutabilem (quod est necessarii.) Contradictoria autem opponuntur sine medio. Et sic etiam Scalig. *Exerc.* 39. ait contingens, & necessarium distingui integris essentiis, sicut per per se, & ab alio.

18 *Proponuntur disputanda.*

Nihilominus tria sunt, quæ hîc controverti solent. 1. An Ens contingens verè sit Ens. Atque adeò, an detur in rebus contingentia? Id enim si non sit, Ens necessarium recurret cum Ente, simpliciter, & non condivisum alii.

19 2. An inter contingens, & necessarium detur medium? Ita enim videtur esse, de eo quod est liberum. Ita Conimb. *lib. 8. phys. cap. 2. q. 5. a. 1.* aiunt, actus Dei esse non necessarios, nec contingentes, sed liberos, ut refert, & taxat Taurellus *de rer. ætern. part. 1. p. 183.*

20 Videtur etiam aliter dari posse medium, nempè impossibile. Nam contingens est, quod potest esse, & non esse. Et ab hoc egreditur ad latus quasi, id cui solùm convenit esse, quod est necessarium; ergo & in aliud latus egredi debet id, cui solùm convenit non esse, id quod erit impossibile.

21 Denique in particulari potest quæri, de aliquibus Entibus, an sint Necessaria, an contingentia. De singulis his est videndum.

ARTICULUS II.

An detur in rebus contingentia?

22 *Stoici* omnem contingentiam è rebus sustulerunt, ut refert Cic. *de divinat.* & Laërt. *l. 7 in vita Zenonis.* Aliquos tamen aliter inferre sententiam Stoicorum induxi, *l. comment. Top. c. 3. n. 51.*

Contractius loquuntur alii. Igitur *Avicenna* admittit quidem contingentiam in animi nostri actibus, Negat tamen eam esse in rebus naturalibus, ut meminit Thomas, *1 p. q. 115. a. 6.* cui accedit Occamus *quodl. 1. q. 17.* Et eandem sententiam Scotus *1. d. 2. q. 2. & d. 8. q. 9.* tribuit Aristoteli, quia ille existimet Deum agere ex necessitate naturæ, & hinc etiam omnia necessariò fieri, juxta hypothesin Aristotelis. Unde porrò ait Scotus Aristotelem sibi contradicere, cùm aliàs dividit Ens per necessarium, & contingens, de qua quidem collectione, quantum efficaciæ habeat, nunc non disputo: Videatur Hervæus *Quodl. 2. q. 4.* & Pererius *lib. 9. phys. c. 1. in fine.*

23 Cæterum quod verè sit libertas & contingentia in actibus humanis, satis ostenditur alibi. Unde nihil hic addendum est. Solùm nunc generaliter probandum est dari aliquod Ens contingens.

24 Atque hoc nunc probatur 1. Ex his ipsis actibus liberis voluntatis nostræ. Quod enim.

enim libertas indicet contingentiam, posteà patebit. & nunc etiam patet breviter, quia libertas ex parte effectûs, sive actus (ita disertè dico: Nam causa quæ denominatur libera, non propterea è est contingens in essendo) infert ejus mutabilitatem, ut scilicet ille actus possit esse, & non esse. At hæc varietas inter esse, & non esse, non est in necessario Ente, sed solùm in contingente. *probatur contingentia ex actibus liberis.*

Quod autem actus illi nostri verè liberi sint, præterquam quod per cujusque experientiam patet, est etiam inde manifestum, quod secus nec laudari nec vituperari, nec damnari quisquam posset. Imo de nulla re posse mus consultare, quæ omnia sunt absurda. 25

Deinde idem probatur 2. Per actus Angelicos. Nam & hi liberi sunt. Ergo & hi habent contingentiam. Consequentia patet ex dictis ad prius argumentum. Antecedens autem patet per generale indicium libertatis, quod est judicium intellectivum, quod in angelis datur. Vide latius *in comm. Top. c. 3 n. 45. seqq. & in fine lib. 2. c. 3. de Angelis.*

Tertiò, idem patet de actibus, sive effectibus divinis. Nam quæ efficiuntur à Deo, fiunt juxta libertatem, sive consilium voluntatis ipsius. Ergo possent non fieri. Nam libera causa est, quæ potest agere, & non agere. Rursus, juxta eandem libertatem potest Deus Ens conservare, & non conservare. Ergo & possit esse, & non esse. At, quod cum est, potest tamen non esse, id est contingens. Ergo omne Ens creatum est contingens. 26

Quartò, specialiter id apparet ex iis, quæ casu, & fortunâ fiunt. Hæc enim possunt aliter fieri, imò ut plurimum solent aliter fieri. Veluti cùm piscator extrahit tripodem, utique est extractio tripodis, sed poterat tamen non esse. Et idem est in aliis. At quid est esse contingens, aliud, quàm quod cùm sit, potest tamen non esse, & quod cùm sic sit, potest tamen aliter esse. Omnis scilicet varietas ista non aliunde, quàm ex contingentia sumitur. 27

Atque hæc sunt evidentissima, & vel sensibus manifesta, unde dimissis ratiocinationibus, optimè juxta Dd. consilium, sensualibus experimentis disputandum est contra negantes contingentiam. Scotus 1. *d.* 32. ait ad hanc rem: *Eos qui clamant omnia fieri necessariò, tormentis exponendos esse, & tamdiu cruciandos, donec fateantur, se posse non cruciari.* Et Avicen. 1, *Met.* ait, *Talium impugnatores* (loquitur tamen inprimis de veritate illius principii, *quodlibet est, aut non est*) *non fatigandos rationibus, sed torrendos esse donec fateantur posse se uri, & non uri; posse se dolere, & non dolere.* 28 *Sensualia experimenta contingentiæ.*

Argumenta contra hanc rem solent aliqua fieri, non adeò facilia, veluti ex divinis, præscientia; providentia; concursu Dei ad actiones causarum secundarum. Sed hæc satis solvi, *in com. Top. c. 3. n. 53. & seqq.* quatenus ea officere videntur libertati humanæ. Et aliàs ea nihil peculiare habent, ut in aliis Entibus necessitatem faciant. Unde hîc nihil addo. 29

ARTICULUS III.

An quod est liberum, sit medium inter Contingens & Necessarium?

Ita sentire Conimb. prius retuli, *n.* 19. Idemque antè docuit Thomas 1. *d.* 43. *q.* 2. *a.* 1. *& in qq. de pot. q.* 3. *a.* 15. loquunturque isti autores de actibus divinis, veluti actione creatitia, quâ scilicet creat mundum. Hos dicunt nec esse necessarios, nec contingentes, sed liberos.

30 *De actibus Dei immanentibus.*

Videtur tamen fortiùs id disputari posse de actu Dei immanente, ipsius nempè intellectionis & volitionis. Hi enim, hoc ipso quia sunt immanentes, sunt, & manent in Deo. At absurdum videtur, esse aliquid *in Deo* contingens. At in confesso præterea est, eos actus non esse necessarios. Sed hanc materiam de actibus immanentibus infrà tractabo de attributis divinis. Nunc maneo intra terminos Conimbricensium, qui in hac re loquuntur de actibus transeuntibus. Inprimis, quia res hæc de actibus immanentibus transigi non potest, antequam rectè intelligatur, quomodo se habeant actus immanentes ad essentiam divinam?

31 *Actus Dei transeuntes non esse Entia necessaria.*

Hac in re dico 1. *Non posse esse ullum Ens, quod nec sit necessarium, nec contingens quodque adeò verè medium sit inter necessarium & contingens.* Id prius sufficienter probatum est, *n.* 17. quia contingens, & necessarium opponuntur per contradictoria, indéque immediatè.

2. *Actus Dei transeuntes, non sunt Entia necessariò.* Ita patet ex prioribus dupliciter. Nam 1. Si non datur medium inter necessarium, & contingens, & tamen isti actus non sunt necessarii, relinquitur necessariò, eos esse contingentes. 2. Si isti actus nõ sunt necessarii, quia possunt esse, & non esse, ut dictum est. E. statim sunt contingentes, quia ista varietas in essendo proximè & formaliter constituit contingentiam.

32

33 *Objectio Conimbricensium.*

Sed objicitur Conimb. Actus istos non posse dici contingentes, quia contingentia mutabilitatem, & imperfectionem in operante innuit.

34

Ad solutionem hujus, *Primò* non incommodè distinguitur vox contingentis, quòd scil. ex se aliquam imperfectionem significet, sed cum applicatur ad actus divinos sit purificanda ab istiusmodi imperfectione, ut etiam tradidi *in Top. c. 3. n* 42. *Secundò*, nihilominus melius respondetur: advertendo, quod contingentia, de qua nunc loquimur, non sit in essentia divina, sed præcisè in operatione illius. Neque enim propter contingentiam operationis (quæ hìc non significat aliquid fortuitum, vel casuale, quæ imperfectiones etiam operationibus divinis repugnant, & aliàs voce contingentis, ut posteà videbitur, significari solent, sed contingentia hìc generatim significat essentiam talem, quæ cùm sit, possit tamen non esse.) Deus dicitur aliquid contingens in essendo, sed, loquendo de essentia divina, simpliciter Deus est Ens necessarium, quia istam essentiam prorsus habet immutabiliter, hoc est, repugnat ei prorsus talem essentiam amittere.

35

Posito igitur, quod ista contingentia de qua nunc sermo est, sit præcisè in operatione divina, jam porrò patet, nihil absurdi esse, si ea habeat aliquid imperfectionis, in genere Entis, Non est enim idem quod ipse Deus; E. aliquid ignobilius Deo. E. in hac comparatione habet aliquid imperfectionis, quæ quidem nunc specialiter dicitur mutabilitas Entitatis: Illa autem mutabilitas creationis, v.g. consistit præcisè in hoc, quod ea esse, & non esse potest. Fuit enim aliquod tempus, (ut sic loquamur ad modum nostrum apprehendendi) quo nondum erat creatio, quando scilicet Deus nondum influebat creando. Et rursus nunc est etiam tempus, quo desiit Deus creare, & proinde quo non est creatio. Et idem est de actibus aliis. Summa rei est: contingentia significat mutabilitatem. Atque hinc illa necessitas est in Deo, quia ita est, ut nunquam potuerit, vel non fuisse, vel deinceps non esse. In actibus autem transeuntibus Dei, ita est Entitas, ut tamen ei non repugnet, vel non fuisse, vel deinceps non esse, id quod nunc significat eorum contingentia. Atque ita contingentia hæc & imperfectio non est in ipso operante, ut Conimbb. opinantur, sed præcisè in operatione, ut ostensum est.

ARTICULUS

ARTICULUS IV.

An impossibile sit medium inter contingens & necessarium?

Suprà retuli cap. 3. Timplerum & Goclenium dividere Ens per possibile, & impossibile: & ibidem improbavi, quia quod est impossibile non est Ens. Ex quibus nunc sumitur etiam decisio hujus quæstionis. Nempè, Ens non poterit dividi in Necessarium, contingens, & impossibile; quia ex istis relinquitur repugnantia inter Ens & impossibile. Membra autem non debent repugnare toti diviso. 36

Ad rationem autem dubitandi prius *n.* 20. insinuatam *Respondeo*, non incommodè ab aliquibus dici contingens esse medium inter necessarium, & impossibile, sed istam medietas non est intelligenda tanquam inter Ens, & Ens, sed inter Ens & non Ens. Unde hoc ipso, impossibile non debet connumerari, in divisione Entis per contingens, & necessarium. Rursus illa medietas non attenditur nunc in vera participatione extremorum: sed in similitudine ad extrema. Contingens igitur assimilatur necessario in quantum habet Entitatem; impossibili autem, in quantum potest non esse. 37 *Solvitur objectio. Quomodo contingens mediet inter necessarium & impossibile.*

ARTICULUS V.

An solus Deus sit Ens necessarium?

Necessitas spectatur tum in rebus sive terminis simplicibus, tum in propositionibus. Unde nunc inquirendum est; an dentur aliquæ propositiones, absolutè necessariæ, præter Deum? ut non soli Deo conveniat necessitas absoluta. Etsi enim hæc quæstio videatur esse Logica, quia tamen de ea non nisi ex principiis Metaphysicis disputari solet, non erit incommodum hîc ea de re tractare: Inprimis, quia alii etiam Metaphysici hoc loco decidunt istam quęstionem de necessitate propositionum. 38

Rursus loquendo præcisè de entibus incomplexis, existimat Aristoteles, dari aliqua Entia, præter Deum, quæ habeant absolutam necessitatem. Veluti sunt substantiæ separatæ, corpora cœlestia, materia, Elementa secundùm se tota, species sive universalia, atque adeò mundus. Ita *ex* 8. *Phys. c.* 1 *usque ad t.* 15. 1. *de cœlo c.* 2. *a t.* 76. *&* 12. *Met. c.* 6. *à t.* 3. disputat Fonseca. 5. *Met. c.* 5. *q.* 1 *s.* 1. 39

Nostra sententia hæc est. 1. Deus est Ens necessarium.

2. Inter Entia incomplexa non est Ens simpliciter necessarium, præter Deum. Harum propositionum veritas constat etiam ex dictis suprà, *cap.* 13. *membro* 4. *divis.* 6. 40 *Summaria decisio.*

3. Necessitas igitur absoluta non convenit substantiis separatis, & aliis, priùs ad mentem Aristotelis recensitis.

4. Est autem necessitas absoluta etiam in Entibus complexis, sive propositionibus. Agamus de his singulis seorsim.

PUNCTUM I.

Deum esse Ens Necessarium.

Præcisè nunc loquor de necessitate in essendo, non de necessitate in operando. Non, inquam, Deum nunc dico agens necessarium, sed Ens necessarium. 41

Sic igitur Deus est Ens purè necessarium, hoc est, nullo modo potest non esse. Atque ita 1. *Deus non potest non fuisse*, antequam haberet esse, tanquam aliunde acceptum, quia sub ratione Dei apprehendimus id, quod primum est. At si posset non *Deum esse Ens purè necessarium probatur.*

fuisse, fuisset aliquid prius Deo, quod ipsum scilicet traduceret de non esse ad esse. Repugnat enim aliquid seipsum producere, ut suprà ostensum *cap.* 13. *n.* 15.

42 *Deum non posse desinere probatur.*

Rursus: *non potest Deus tandem non esse.* Nam illud esset vel per collabentiam quasi, quâ Deus tanquam senio confectus, absque extrinseco agente desineret, sicuti solent res animatæ etiam interire, morte scilicet, (quam Aristot. *in lib de vit. & mort.* vocat) naturali. Aut id esset per vim extrinseci agentis, ut sic Deus desinat morte violenta. Aut denique id esset, quia Deus sibi ipsi abbreviaret, quasi tempus vitæ suæ, citra intrinsecam defectibilitatem, quæ insinuabatur in primo membro, & citra agens extrinsecum, de quo loquebatur altera pars nostræ propositionis. Nihil autem horum esse potest.

43 *Deum non posse sibi vitam adimere.*

Non postremum. Nam naturaliter & ordinatè omnia esse appetunt; quia in non esse nulla est vera & realis bonitas, quæ est sub esse. Appetitus enim semper fertur ad bonum. Atque ita cupiditas non essendi, non potest esse citra perturbationem & inordinationem, ex qua quandoque contingit, ut homines mortis suæ sibi causæ sint. Absurdissimum autem prorsus est, perturbationem ullam in voluntate sive appetitu divino ponere. Non potest igitur Deus, cùm diutiùs esse possit, ponere sibi terminos breviores essendi, atque ita efficere ut non sit.

44 *Deum non posse senio emori.*

Neque primum dici potest. Quia iste collapsus naturæ, sive naturalis interitus, supponit in natura valdè magnam imperfectionem, qualis ne quidem est in omnibus Entibus creatis, Angelis scilicet, & anima rationali. Supponit, inquam, ista naturæ collabentia compositionem ex contrariis, quę diuturnâ cohabitatione tandem redduntur sibi improportionata, uno eorum, vel altero magis intenso, vel remisso, quàm ad esse istius rei par erat. Unde porrò fiat inhabilis materia, in qua forma talis rei sustentari porrò possit. Atque ita oportet talem rem tandem collabi. At hîc implicantur multæ imperfectiones, quarum nulla Deo potest convenire. Veluti sunt compositio, & quidem ea, quæ est ex materia & forma: & quidem talis materia, quæ substet contrariis: & talis forma, quæ non habeat sufficiens & plenum dominium, ad conservandas dispositiones, sibi, & suæ permansioni congruas.

45 *Deum non posse ab alio interimi.*

Neque tandem dici potest. Quod Deus possit desinere per extrinseci agentis vim, sive interitu violento. Nam interitus violentus non potest procurari nisi à valentiori. Unaquæque enim res naturâ esse appetit. Atque ita secundùm ultimum naturæ suæ resistit volenti se corrumpere, atque ita tandem non corrumpitur nisi fractis viribus resistendi. At nihil est valentius Deo, cum quicquid est extra Deum, sit Ens creatum; & proinde habeat esse participatum à Deo, & nullam virtutem agendi, quæ non eminentiùs præexistat in Deo.

46 Relinquitur igitur tandem 1. Deum non potuisse non fuisse *ex num.* 41. Neque eum tandem posse desinere, & non esse *ex num.* 42. *seqq.* Atque ita summatim Deum habere Entitatem immutabiliter, & proinde esse ens necessarium: Id quod erat demonstrandum.

PUNCTUM II.

Substantiæ separatæ (Angeli, & anima nostra) non sunt Entia necessaria.

47 Hactenus ostendi, cui Enti conveniat necessitas: nunc ostendam, cui ea non conveniat, specialiter locuturus de iis solùm, de quibus contraversia esse soler, ad mentem Arist. *ex n* 39. *hujus c.* Remotâ autem necessitate, relinquitur istis Entibus contingentia. In

In hoc autem discursu loquimur 1. non de necessitate in operando, sed de necessitate in essendo. Hæc enim solùm intelligitur sub nomine Entis necessarii. Ista autem pertinet ad doctrinam causarum. 48 *Generalia præcognita.*

Nec 2. loquimur de necessitate, quâ quid est necessarium *alii*, sed quâ quid est necessarium *in se*: Angelum enim nunc dicimus non esse Ens necessarium, & tamen is, sicut & omnis species alia, est necessarius perfectioni mundi. Neque enim mundus perfectus esset, si deesset ei ulla species Entis.

Neque 3. loquimur de necessitate ἐν πλάτει, & in omni latitudine, complectendo eam etiam, qua quid qualitercunque sit necessarium: sed loquimur rigorosè, per necessitatem simpliciter, intelligentes immutabilitatem.

Igitur substantias separatas non esse Entia necessaria, patet 1. quia potuerunt non fuisse. Nam extra istas datur agens sufficiens, ad dandum esse ipsis, nempè Deus. Et ab intrinseco non habent repugnantiam ad recipiendum esse, sicut de facto quotidiè patet de anima, in generationibus hominum. Ergo à parte antè (ut loquuntur Dd.) non habent Entitatem immutabiliter. Ergò sic non sunt Entia necessaria. Ex quo sequitur 2. quod possint etiam non esse deinceps. Nam non est majoris virtutis rem corrumpere, quàm facere. At Deus potest facere substantias separatas. Ergo & potest eas (si maximè de facto non fiat) corrumpere, atque adeò facere, ut non sint. At varietas inter esse, & non esse, hoc est, posse esse, & non esse, est Entis contingentis, non necessarii. 49 *Substantias separatas non esse Entia necessaria.*

Objicitur: quod vulgò, & rectè statui solet: angelos, & animas esse immortales, & id quidem naturâ suâ, (prout præter alios latè tractant Conimb. *de anim. sep. disput.* 1. *a.* 5. Et infrà *l.* 2. *c.* 5. à nobis etiam plenius considerabitur) immortalitas autem idem est, quod necessitas. Ergò sic angeli & anima sunt Entia, ex vi æquipollentium, naturâ suâ necessaria. 50

Respondeo 1. Aliqui etiam, & nec id malè, dicunt: angelos, & animas esse naturâ mortales, gratiâ autem immortales. In quo modo loquendi clarè insinuatur contingentia in essentia talium Entium. Videatur antecedens *in Synod.* 6. *sess.* 11. apud Hieron. *Contra Pelag.* & Damasc. *l.* 2. *de fid. c.* 3. *&* 12. *&* *l.* 1. *c.* 8. Quibus adde, quæ referuntur apud Perer. *l.* 4. *in Gen. num.* 119. & Suarez *disp.* 35. *Metaph. s.* 3. *n.* 52. *usque ad* 59. 51

11. Dicuntur tamen angeli, & animæ naturâ immortales, non quod nullatenus desinere possint, sive quasi naturæ illorum repugnet omnis desitio (quod ad necessitatem Entium requiritur) sed quòd per naturam non desinant, cùm interim per extraordinarium modum agendi à Deo corrumpi possint. Veluti, anima humana non desinit, sicut formæ aliæ, per vim causæ secundæ, quæ faciat materiam inhabilem, pro tali forma sustentanda, quomodo desinunt formæ aliæ. Veluti in arboris ramo est anima, ad eámque in ramo conservandam, requiritur conjunctio, sive continuatio ad radicem. Igitur, qui hanc conditionem prærequisitam ad esse animæ, sive præsentiam illius, tollit, ille statim plantalem animam etiam tollit, & corrumpit; cùm anima non habebat in se ulteriusistam firmitatem, & quasi tenacitatem naturæ, ut in se conservetur. Idem est etiam in forma bruti. Ea tollitur, & corrumpitur per indispositionem materiæ, veluti cùm educitur sanguis è corpore, in quo juxta Scripturam, habitat anima, aut cùm inhibetur spiritus sive respiratio illius. Talis desitio non convenit animæ rationali. Si enim vel maximè procuretur talis dispositio materiæ, ut in hac non possit amplius habitare, nondum tamen 52 *Angeli & anima quomodo immortales.*

desinit, sed adhuc permanere potest. Et sic dum vocatur naturâ incorruptibilis, & immortalis, semper tamen relinquitur ei natura talis, quæ dicatur corruptibilis, declarando illam corruptibilitatem per ordinem ad potentiam Dei.

53 Ad eundem etiam modum declaratur de Angelis, quod ipsi naturâ immortales dicantur, nempè non per omnimodam indefectibilitatem, & immutabilitatem; sed solùm, quod habeant à Deo indultam naturam eam, quæ ita munita sit contra quodvis corrumpens, ut non desinat, nisi Deus velit peculiariter istam destruere, quod secus est in aliis rebus. Nam homo, v.g. vel asinus, vel equus talem naturam
54 habent, ut si vel omne agens extrinsecum removeatur, quod corrumpat, tamen ea tandem collabatur, & intereat. Ex quibus patet istam naturalem immortalitatem talium Entium, eo modo quo exposita est, non indicare necessitatem, sed adhuc stare cum contingentia, quia nihilominus possunt desinere, & non esse. Esto illa potentia non sit Physica & naturalis, sed obedientialis & Logica. Contingens enim Ens communissimè definitur, quod potest esse, & non esse.

PUNCTUM III.

Corpora cœlestia non sunt Entia necessaria.

55 Principio hîc repetenda sunt, quæ prius dicta sunt, *num.* 48. ad generalis status formationem. Et tum patet ulterius: Corpora cœlestia non esse Entia necessaria, sive prorsus indefectibilia, & immutabilia. Hæc enim nunc æquipollentia sunt. Nam omne corpus est aliquid dependens à componentibus, tùm iis quæ intrinsecè componunt, tum eo quod effectivè componit uniendo partes componentes. Ergo in aliquo statu naturæ non fuit corpus, quodcunq; tandẽ sit. Ergo rursus sine repugnantia, quicquid corpus est potest non esse. At hæc varietas indicat contingentiam.

56 *Elementa non esse necessaria Entia.* Atque ex hoc discursu non solum in specie, sed etiam generalius patet, nullum corpus posse esse Ens necessarium: id quod tenendum est propter elementa, quæ dicebantur ad mentem Aristotelis esse Entia necessaria.

PUNCTUM IV.

Materia prima non est Ens necessarium.

57 Repetitis & hîc prius dictis, *ex num.* 48. nunc facilè patet positæ assertionis veritas. Sumitúrque à posteriori indicium Entitatis contingentis in ipsa, inde, quod nullum corpus naturale est Ens necessarium, ut prius conclusum est, *num.* 35. Materia enim non potest Entitatem habere nisi sub forma, adeóque in composito. Unde si compositum de facto nullum sit, nulla etiam erit materia. Et proinde proportionaliter loquendo de composito & materia, si compositum potest non esse, adeóque est Ens contingens, etiam materia poterit non esse, adeóque sic & ipsa est Ens contingens.

58 *Objici* hîc potest: Quod materia prima est ingenerabilis, & incorruptibilis. Nam ex hoc, quod dicitur ingenerabilis, significari videtur, quod non possit accipere esse, adeóque, quod non fuerit sub non esse. Rursus ex hoc quod dicitur incorruptibilis, significatur, quod non possit desinere, & tandem non esse. Ergo utrobique materiæ repugnat non esse. Ergo ipsum esse habet immutabiliter. E. est Ens necessarium.

59 *Materia quomodo ingenerabilis.* *Respondeo* 1. Materia prima est ingenerabilis, & incorruptibilis, terminos illos, præcisè intelligendo Physicè. Ergo materia *est ingenerabilis*, hoc est, non potest incipere per generationem physicam, *& est incorruptibilis*, hoc est, non potest

corrumpi

corrumpi corruptione Physica. Atque hoc verum est. Nam quod generatur Physicè, id semper fit ex aliquo præjacente, in quo fiunt dispositiones, & alterationes, in illúdque tandem forma introducitur, indeque id, quod tandem resultat, compositum, dicitur Physicè generari, non id quod præjacet, id quod est materia. *lis & incorruptibilis ?*

Rursus, quod corrumpitur physicè, non corrumpitur per resolutionem in nihilum: sed post physicam corruptionem aliquid manet, stans sub forma geniti, æquè ac sub forma corrupti. Atque hoc est materia. Id quod in particularibus corruptionibus, velut hominis, equi, &c. facilè est intueri.

2. Cæterùm etsi materia non incipit, aut incipere possit per physicam generationem, nec desinat etiam, aut desinere possit, per Physicam corruptionem: nihilominus ei alius modus incipiendi, & desinendi facilè potest convenire, is inquam, qui est per creationem, & annihilationem. Atque ita & potest non fuisse, & potest deinceps non esse, & proinde simpliciter est Ens contingens. 60

PUNCTUM V.

Universalia (veluti genera & species, ut sunt animal & homo) non sunt Entia necessaria.

Universalia non esse Entia necessaria, ex parte patet ex hactenus dictis. Nam demonstratum est antea nullum corpus posse esse necessarium Ens, *num.* 55. 56. At aliqua universalia sunt corporea, ut sunt homo, & animal, de quibus formabatur quæstio. 61

Atque ex hoc porò sequitur, esse universale ut sic non afferre secum necessitatem. Id enim si esset, omne universale esset necessarium, quod absurdum esse, visum est in universalibus istis quæ corporea sunt. 62

Et rursus ex istis sequitur, per accidens esse ad naturam universalem, ut sit necessaria, si vel maximè in specie detur aliqua, quæ sit necessaria:

Aliud argumentum sumitur ex contingentia singularium. Singularia specierum (solo Deo excepto, cui antea vendicavimus necessitatem in essendo) sunt contingentia. Ergo & universalia sive species ipsæ.

Connexio firma est: quia, juxta veriorem doctrinam, superius de universalibus traditam, universalia non habent realitatem ullam nisi in singularibus, & ab his etiam realiter non distinguuntur. Unde si singularia alicujus speciei omnia corrumpantur, non poterit remanere universale, quia quæ realiter idem sunt, eâdem generatione generantur, & eâdem corruptione corrumpuntur, per Arist. 7. *Top. c.* 1. §. 3. Atque hinc ait Aristot. *l. Categ. c. de substant.* sublatis substantiis primis (singularibus) nihil aliorum remanere.

Solent aliqui dicere, demptis singularibus non esse universalia, loquendo de esse existentiæ.

Sed esse essentiæ realiter abjunctum ab existentia reverâ nihil est, ut suprà à nobis probatum est, *cap.* 15 *memb.* 3. & 4. & aliàs ibi passim. Pluribus hanc sententiam confirmat Monlorius, *in Tractat. de univers. c.* 10. *ubi vide.*

Proponuntur & solvuntur objectiones.

Objici hic solet, 1. quod Aristoteles ait 1. *post. cap.* 24. Universalia esse. *Respondeo* primò ad mentem Fonsecæ prius recensitam. *num.* 39. Aristoteles quidem existimat 63

existimat universalia esse Entia necessaria, sed in eo errat. 2. Si maximè universalia semper sint, hoc est, per omnes temporis differentias, nihilominus adhuc possunt esse Entia contingentia, quia ad contingentiam sufficit, si, quod est, *possit* non esse, etiamsi aliâs de facto semper sit, ut constat ex tradita definitione contingentis. Quanquam 3. etiam ita potest juxta Dd. interpretationes explicari illa universalium sempiternitas, ut tamen inde non sequatur, ea esse Entia necessaria.

64 *Universalia quomodo sint semper?*

Sunt autem duo modi interpretandi istam sententiam Aristotelis. *Unus* est valde celebris ad mentem Thomæ 1. *p. q.* 16. *a.* 7. *ad secundum*, quem etiam sequitur Suarez *in Metaph. disp.* 6. *s.* 7. *n.* 6. quod universalia sint semper, & ubique, non positivè, sed negativè; hoc est, dicuntur semper esse, non quasi non desinant, vel incipiant, sed quod non habent peculiarẽ locum, aut tempus, in quo incipiant, & desinant.

Dicitur aliquid esse semper dupliciter, inquit ibi Thomas; *Uno modo*, quia habet in se, unde se extendat ad omne tempus, & hoc Deo competit. *Alio modo* dicitur esse semper, quia non habet in se, quo determinetur ad peculiare aliquod tempus: sicut materia dicitur una, non quia habeat unam formam, sicut homo est unus ab unitate formæ, sed quia non habet formas distinguentes. Et hoc modo universale dicitur esse semper. Quo posito, universale quidem dicitur perpetuum esse, & nihilominus potest amittere id per desitionem, & sic non esse, atque adeò esse contingens.

65 Alium modum attingit Monlorius *de univers. c.* 10. *Ad primum.* Illi igitur universalia dicuntur perpetua, & semper esse, non quod sublatis singularibus adhuc sint, hoc est, habeant essentiam, vel existentiam: sed quia in quibus sunt, & quando sunt, semper habent unam & eandem rationem constantem, & stabilem. Sic Arist. 1. *post cap.* 9. quærens quâ ratione de Eclipsi solis, & lunæ, & aliis rebus similibus, quæ non semper sunt, sed statis quibusdam temporibus, fieri possit demonstratio, quæ rerum est sempiternarum: *Respondet*, hujusmodi res non semper esse, quâ singulares sunt, quatenus autem tales sunt, semper esse. Eclipsis igitur lunæ semper est, hoc modo, non quod eo tempore, quo nulla est Eclipsis, sit ejus essentia, sed quia quando est, semper habet eandem rationem, ac fit per eandem causam. Propter hanc igitur rationis constantiam Eclipsis dicitur semper esse. Nempè semper illa Eclipsis est privatio luminis ob interpositam terram inter solem & lunam. Si autem nunc eveniret propter unam, deinde propter aliam causam, tunc non esset res perpetua, sed casualis. Sic etiam rosa dicitur æterna, non quod in hyeme rosa, dimissâ existentiâ, habeat essentiam; sed quia cùm est, semper habet eandem rationem, & naturam, & vim. Atque ita pereunt quidem singulis annis singulares rosæ, quæ non redeunt ampliùs, redit tamen semper eadem communis ratio in distinctis individuis. Atque nihilominus hîc etiam relinquitur, cùm de facto desinunt omnes singulares rosæ, & proinde etiam rosa in communi, (éstque de cæteris idem judicium,) quòd ipsa rosa etiam in communi sit aliquid contingens, quia inde indicatur posse esse, & non esse.

66 2. *Objicitur.* Scientiæ sunt de necessariis solùm. At ea sunt de universalibus. E. universalia sunt Entia necessaria, non contingentia.

Universalia quomodo sint perpetua?

Respondeo: universalia sunt Entia necessaria, nempè intuendo perpetuitatem & immutabilitatem rationis, sive essentiæ, quam habent, cùm sunt. Hoc est, in singularibus, v.g. hominibus, est varietas. Neque enim si nunc sit homo latâ, & rubicundâ facie, mediocri staturâ, subrufâ barbâ, diviso mento, habens cicatricem in manu statim

statim renascitur, isto mortuo, alius iisdem conditionibus, quæ singulares sunt, & contingentes. at natura hominis semper renascitur ejusdem rationis, sive sit sub his conditionibus individuantibus, sive sub aliis. Ut id etiam prius expositum est *num.* 63.

Atque hæc necessitas est necessitas secundùm quid, non absolutè. Nam interim illa tota communis natura hominis, & aliarum specierum, potest deletis omnibus singularibus deleri, & sic de facto non esse, quod non convenit Enti necessario.

In hac autem tota disputatione, quâ Deo soli vendicamus necessitatem essendi, loquimur de eo, quod est necessarium simpliciter, & absolutè, ut principio constituimus, *num.* 48.

PUNCTUM VI.

Mundus non est Ens necessarium.

Atque ex his tandem relinquitur: Mundum non esse Ens necessarium. Mundus enim est Ens aggregatum. Ens autem aggregatum non habet aliam entitatem ab Entitate partium aggregatarum. At partes, ex quibus aggregatur mundus, probatum est esse contingentes, & non necessarias. Mundus igitur ipse est Ens contingens, non necessarium. 67

Objicitur: Si ponatur: Deum agere ex necessitate naturæ, (neque enim contrarium hactenus probavimus) tum Mundus necessariò fiet à Deo, & necessariò conservabitur à Deo. Ergò ipse etiam mundus erit Ens necessarium. 68

Respondeo 1. secundum veriorem sententiam, Deus non agit ex naturæ necessitate, sed ex voluntatis libertate: unde, novo argumento confirmari potest, mundi, atque adeò omnium rerum extra Deum contingentia. Nam de ratione liberæ causæ est posse agere, & non agere. Ergo effectus illius causæ potest esse, & non esse. At hoc ipsum est esse contingenter, posse esse, & non esse. 69

2. Neque, si supponatur Deus agere necessitate naturæ, illicò etiam res effecta erit Ens necessarium. Nam poterit aliunde desinere. Veluti, juxta istam hypothesin, etiam hic, vel iste ignis erit factus ex necessitate; item hæc, vel ista rana. Et tamen iste ignis poterit extingui aquâ, & hæc rana interemptione, aliisque de causis. Atque ita res factæ per necessitatem, poterunt esse, & non esse; & sic poterunt esse Entia contingentia.

3. Apparétque nunc adæquatè, actionem Dei (sicuta supponatur) necessariam, non facere, ut res creatæ sint Entia necessaria. Estque id generaliter inde, quia illa necessitas ab efficiente, est extrinseca respectu effecti. Necessitas autem Entis, de qua Metaphysicus loquitur, sub nomine necessitatis absolutæ, non sumitur ab extrinseco, sed ab intrinseco. Confer de hoc Suarez *disp.* 28. *s.* 2. *n.* 9. 11.

TITULUS VII.

An dentur aliquæ propositiones absolutè necessariæ, & quænâm illæ sint?

Hactenus egimus de necessario incomplexo, nunc etiam de complexo videndum est, juxta factam proportionem, *num.* 38. 70

Inprimis hac in re certum est: Propositiones quæ sunt de Deo, prædicando de illo attributa divina, esse propositiones necessarias, veluti sunt hæ: Deus est justus, Deus est spiritus, Deus est sapiens. 71 *Necessariæ propositiones de Deo.*

Idem

72 *Ex oppositis.*

Idem videtur etiam dicendum esse de iis, quæ negativæ sunt ex oppositis: Veluti homo non est Angelus. Calor non est frigus. Pater hujus non est filius hujus. Cæcus non est videns. Lapis non est non lapis.

73 *Eæ, quæ sunt in primo modo dicendi per se.*

Tertiò. Absolutè necessariæ etiam sunt propositiones quæ sunt in primo modo dicendi per se. Veluti, homo est animal. Homo est rationalis. Estque ejus rei ratio manifesta, quia in primo modo dicendi per se, prædicantur illa quæ pertinent ad rei definitionem. Definitio autem, & res definita sunt realiter idem. Nempè realis identitas est inter genus (animal,) & speciem (homo.) Item inter differentiam (rationalis,) & speciem (homo) ut ex doctrina universalium suprà proposita satis constat. Sic igitur cùm dico, *Homo est animal:* Animal nihil aliud significat, quàm essentiam ipsius hominis, sed ut confusius apprehensam. Et Homo significat nihil aliud quàm essentiam ipsius animalis, ut contractius apprehensam. Quod si igitur realis identitas, & essentialis est, inter genus & speciem: item inter differentiam & speciem: utique nullo prorsus modo fieri potest, ut homo non sit animal, aut ut homo non sit rationalis. Sicut & nullo modo fieri potest, ut homo non sit homo. Est enim paritas manifesta exinde, quod & hæc, & ista veritatem suam habent in reali identitate terminorum.

74 *De propositionibus in secundo modo dicendi per se.*

Quartò absolutè necessariæ sunt propositiones secundi modi, dicendi per se. Ita patet. 1. de aliquibus, quia aliquæ earum etiam habent extremorum realem identitatem, nec differunt à subjecto prædicata earum, nisi in quantum inadæquatè repræsentant subjectum, qualia sunt attributa transcendentalia in ordine ad Ens, unde sunt hæ propositiones: Ens est unum: Ens est verum: Ens est bonum. Hæ prædicationes sunt in secundo modo dicendi per se, ut in Logicis disputo *in lib. de propos. cap. 4. num. 77.* Et tamen illæ affectiones realiter eædem sunt cum suo subjecto, per ea, quæ suprà disputata sunt, *cap. 3. num 11. & seqq.* Estque ista realis identitas proprietatum ad subjectum etiam in aliis, veluti, sic realiter eadem est substantia corporea cum aptitudine recipiendi quantitatem, esendi in loco, &c. quæ aptitudines non sunt aliquid additum ad essentiam ejus: & proinde nullo modo abesse possunt ab essentia subjecti, sed constituunt cum subjecto propositiones summè necessarias. Confer Fonsecam, *lib. 5. Metaph. cap. 5. q. 1. s. 5* Et per hæc patet, saltem generaliter dici non posse, propositiones secundi modi non esse absolutè necessarias.

An omnes propositiones secundi modi dicendi per se, sint absolutè necessariæ?

75

In aliis autem non facilè est declarare illam necessitatem absolutam, ubi prædicatum continet aliquid realiter distinctum à subjectis, ut est in istis: *homo est risibilis: ignis est calidus: corpus est quantum sive dimensum.* Talia enim propria possunt per divinam potentiam abesse à suis subjectis, ut docet Fonseca *dict. loc.* & Suarez *disp. 7. in Metaph. s. 3. n. 22.* aliique, & latius disputavi *in Top. c. 8 n. 101. seqq.* Unde sic homo est risibilis, ut (per potentiam divinam) possit esse non risibilis. At quod potest esse & non esse, id non est necessarium, sed contingens.

Occupatio.

Ubi nihil refert, quod illud *non esse*, pendet solum ex divina potentia. Nam id ad contingentiam satis est, posse esse, & non esse, ex quacunque tandem id causa. Sicut & superius, *n. 49 seqq.* constituimus: Angelos & animam esse Entia contingentia, qui tamen (non per naturam, sed solùm) per Dei potentiã, poterant non esse.

Hac

Hac in re sunt tres modi dicendi apud Autores. 1. *Aliqui* aiunt: istas propositiones esse absolutè necessarias, sed negant divinâ potentiâ, posse illa prædicata abesse à suis subjectis, Ita faciunt Calviniani, ut recensui in Top. proximè dicto loco, sed hæc sententia consistere non potest, ut etiam ibidem ostendi. 76 *Referuntur variæ opiniones.*

2. *Alii* dicunt tales propositiones non esse absolutè necessarias, sed contingentes, hoc ipso, quia possunt secus esse. Atque huc facere videtur, quod clarissimus Arnisæus *in Crell. lib. 1. part. propriæ c. 2. in comment. lit. c. pag.* 580. docet Deum posse immutare modos dicendi per se, sive modos propositionum necessarium. 77

3. *Alii* autem, & hîc (sicut & in primo modo) inveniunt aliquam identitatem, propter quam tales propositiones sint absolutè necessariæ, ut latè tractat Fonseca 1. *Metaph. c.* 5. *q.* 1. *ad* 4. & Suarez *disp.* 31. *s.* 12. *num.* 38. *seqq.* & insinuat eâdem *disp. s.* 2. *n.* 8. sed suppositâ reali distinctione proprietatum à subjecto, (de his enim nunc loquimur) non videtur explicari posse identitas illa, secundùm quàm istæ propositiones habent absolutam necessitatem. 78

Decisio quæstionis.

His propositis existimo duobus modis expediri posse hoc negotium. *Primò*: possunt in istis propositionibus duo significari: *Primò* prædicati *convenientia* ad istud subjectum: *Deinde* prædicati *inexistentia* in tali subjecto.

Atque inter hæc illud prius potissimum est, & ne quidem per Dei potentiam tollitur à subjecto. Nam si maximè de facto tolleretur calor ab igne, aut risibilitas ab homine, nempè ista accidentia à talibus subjectis, nihilominus semper igni conveniret calor, & homini conveniret risibilitas, hoc est, postularetur, & exigeretur à tali natura talis qualitas. Atque hoc ipso, si in istis propositionibus intelligatur non tam inexistentia prædicatorum, sive proprietatum talium, quàm convenientia earum ad subjectum, utique, quia hæc est prorsus immutabilis, ipsæ etiam propositiones erunt prorsus immutabiles, & necessariæ. Et juxta hunc modum explicandi necessitatem earum, sunt absolutè necessariæ, aliàs non. 79 *Quatenus propositiones secundi modi sint necessariæ?*

Secundò igitur, si prædicationum talium sensus sit: quòd earum prædicata subjectis inexistant, veluti, quod in homine sit aliqua qualitas, sive illud accidens, quod dicitur risibilitas: item quod in igne sit illa qualitas sive accidens, quod dicitur calor: Tunc dicendum est, esse quidem istas propositiones necessarias, sed non absolutè, & prorsus immutabiliter. Sunt inquam necessariæ propositiones, si loquamur juxta statum naturæ talium rerum: Non sunt tamen absolutè necessariæ, propter dicta de separatione propriorum à suis subjectis. 80

Atque ex his summatim: summus gradus necessitatis ísque absolutus est in primo modo dicendi per se propter realem identitatem terminorum: *per n.* 71. Et eadem de causa in istis propositionibus secundi modi, in quibus prædicata realiter eadem sunt cum subjectis *per n.* 72. in aliis autem est necessitas solùm secundùm quid. 81 *Gradus necessitatis in propositione.*

Cæterum quia aliqui (inter quos Hervæus *quodl.* 1. *q.* 10.) omnes propositiones aiunt esse solùm secundùm quid necessarias, extra eas quæ de Deo sunt, à nobis recensitas, *n.* 69. ideò objectiones aliquæ sunt solvendæ.

PUNCTUM VIII.

In quo solvuntur objectiones de propositionum necessitate.

Primò solet objici: Veritas propositionis fundatur in re. At nulla res creata est necessaria & perpetua. E. & nulla propositio est necessaria, & perpetua.

Hoc

83 Hoc argumentum variè ſolvi ſolet à Metaphyſicis.

Aliorum reſponſio.

Aliqui dicunt veritatem & neceſsitatem talium propoſitionum fundari in rerum eſsentiis. Eſsentias autem eſse perpetuas, & æternas, & res creatas variari ſolùm juxta exiſtentias.

84 *Rejicitur.*

Sed hæc ſententia falſo nititur principio, eóque gemino; *Altero*, quòd eſsentia, & exiſtentia realiter diſtinguantur; *Altero*, quòd Ens non exiſtens, nihilominus ſit verè, & realiter aliquid, adeóque quod Ens etiam poſſibile habeat veram, & realem Entitatem. Contra quas opiniones ſatis dictum eſt ſupra *c. 14. n. 71. ſeqq. & c. 15 n. 23 & ſeqq.* Atque ſic ſi eſsentia ſeparatâ exiſtentiâ nihil eſt, relinquitur in re non exiſtente non eſſe eſſentiam. Et proinde juxta hæc adhuc nihil eſt reale, in quo fundetur perpetua veritas, ſive neceſſitas talium propoſitionum.

85 *Alia reſponſio. In intellectu divino, quomodo fundetur neceſſitas propoſitionum?*

Alii fundant talium propoſitionum veritatem, & neceſſitatem in intellectu divino. Qua in re ſequuntur aliqui Thomam ita docentem *1. p. q. 10. a. 3. & q. 16. a. 7. & alibi.*

Id non incommodè dicitur, ſi ita explicetur: Neceſſitas eſt nihil aliud quàm firmata veritas, ſive conſtantia veritatis. Veritas autem ſumitur per reſpectum ad intellectum inprimis divinum, ut ſuprà traditum eſt. Ergo ſic neceſſaria veritas illi competet, quod à divino intellectu non aliter intelligitur, quam ut eſt tale, vel quod ne quidem à divino intellectu aliter intelligi poteſt, quàm ſic, ut per tales propoſitiones exprimitur. Quo poſito veritas, & neceſſitas talium propoſitionum non requirit realitatem, & poſitivitatem extremorum quam in mundo habeant. Nam intellectus, ſive ſcientia non fertur neceſſariò ad objectum reale & præſens; ſed poteſt etiam intelligere, quod futurum eſt vel eſſe poteſt.

86 *Propria reſponſio.*

Exiſtimo tamen in hac ratione non conſiſtere immediatè neceſſitatem talium propoſitionum: Etſi per eam rectè explicetur, quod ſint neceſſariæ. Nam inprimis adhuc inquiri poteſt: Cur Deus non poſſit apprehendere ſubjectum propoſitionis neceſſariæ, removendo ab eo tale prædicatum. Veluti hominem non eſſe animal, & carnem non eſſe beſtiam, & ſic in aliis.

87

Aliorum igitur ratio propinquior, & immediatior, eſt qui neceſſitatem talium propoſitionum ponunt in identitate extremorum. Unde etiam priori quæſtioni *num. 86. propoſitæ*, ſatisfieri poteſt. Nam cur Deus non poſſit hominem intelligere aliter, quam ſub ratione animalis, id eſt inde, quia homo, & animal à parte rei ſunt unum & idem.

Eſt autem iſta realis identitas evidens in priori modo dicendi perſe, quia ibi prædicatum pertinet ad eſſentiam, & definitionem ſubjecti. Partes autem eſſentiales non diſtinguuntur realiter à ſuototo. In ſecundo modo autem eatenus eſt abſoluta neceſſitas, quatenus intra terminos talium propoſitionum intervenit realis identitas. juxta dicta *n. 72. & 77.* Rurſus autem ubi deficit realis illa identitas, ibi etiam deficit abſoluta propoſitionis neceſſitas, juxta *num. 78.*

Objectio.

Objicis: Ea ipſa etiam identitas, quia eſt realis, debet fundari in aliqua re. Et ſic ſi identitas illa eſt æterna, & proinde tales propoſitiones ſunt veritatis æternæ: utique adhuc erit æterna aliqua res, in qua fundetur talis identitas: aut dicendum eſt, quia nulla res creata æterna eſt, quod neque ulla propoſitio de re creata poſſit æterna, & abſolutè neceſſaria eſſe.

Solutio.

Hanc inſtantiam prolixè, & diligenter ſolvit Fonſeca *5. Met. c. 5. q. 1. ſ. 4.* ubi docet illas identitates eſſe negationes; idque non incommodè. Nam identitas

revocatur

revocatur ad unitatem. Unitas autem consistit in negatione, ut suprà disputatum est. Atque ita identitas est negatio diversitatis. Et proinde hominem esse animal, atque sic hominem & animal idem esse, est nihil aliud quam hominis essentiam, non esse diversum ab essentia animalis. Porrò negationes puræ, etiam purè negativè existunt, hoc est, per solam non existentiam eorum, quæ negantur, non autem fundantur illæ in aliquo positivo. Atque ita nihil prætereà quæri debet, in quo fundetur talis identitas, sicut neque id quæri solet aut potest in negationibus aliis.

TITULUS IV.

De distinctionibus necessitatis, & necessarii.

Locuti sumus in priori quæstione de eo quod Absolutè, & summè necessarium 88
erat. In hoc autem discursu latius sumemus necessitatem. Attribuemus enim eam etiam Entibus extra Deum. Estque porrò observandum, quod singulæ divisiones non contineant omnia genera necessitatis, sed solùm distinguunt ad definitos modos loquendi de necessitate.

ARTICULUS I.

De divisione necessitatis in incomplexam, & complexam.

1. Necessitas est complexa, vel incomplexa.

Necessitas complexa, est necessitas propositionis, quæ est Ens complexum.

Necessitas autem *incomplexa*, est necessitas Entis incomplexi sive τὸ ἄνευ συμ- 89
πλοκῆς λεγομένου. Ista necessitas est in hoc, v.g. *Homo est animal.* Hæc est in hoc Ente, Deus. De his satis fuit in prioribus.

ARTICULUS II.

De divisione necessitatis in absolutam, & hypotheticam.

2. Necessitas est vel absoluta, vel hypothetica.

Necessitas absoluta est, quæ sumitur ab intrinseco, qua quid est immutabile po- 90
stulante id naturâ alicujus rei. Unde & necessitas naturæ & definitionis dicitur.

Necessitas autem *hypothetica* est, quâ quid est immutabile, expositione extrinseca alicujus circumstantiæ. Ita necessitas absoluta est, Deum esse justum, & ignem urere. Necessitas autem hypothetica est, de qua ait Aristot. *de interp. cap.* 8. Unumquodque quod est, eo ipso dum est, necesse est esse. Item: quod factum est, infectum fieri nequit: seu, quod idem est: quod factum est, necesse est fuisse. Ibi enim necessitas non sumitur ex natura rei, quæ necessaria dicitur, sed ab extrinseco, nempè ex hypothesi, sive suppositione tẽporis. Ita necesse est, venire scandala, ex suppositione scilicet conditionis humanæ, quod homo sit proclivis ad quælibet scelera & flagitia, qualis hypothetica necessitas est etiam in hypotheticis propositionibus, quæ & inde nomen habent; Veluti: si asinus volat habet pennas.

Alia Necessitas est, ait Aug. *l.* 5. *de Civ. Dei, c.* 10. Cùm dicimus necesse est Deum semper vivere & omnia præscire. *Alia*, cùm dicimus, necesse est homines mori. Et *alia*, cùm dicimus: Homo iam libera voluntate aliquid vult. E. necesse est eum velle.

ARTICULUS II.

De distinctione necessitatis in necessitatem naturæ & violentiæ.

3. Necessitas distinguitur in necessitatem naturæ, & in necessitatem violentiæ. 91

Quæcunque

Quæcunque ex neceſſitate agunt, partim vi, partim naturâ agunt, ait Ariſt. 1. *Rhet.* 10. *& lib.* 2. *poſt. c.* 11.

Ita de neceſſitate naturæ intelligitur, cùm dico ignem neceſſariò urere. Neceſſitas autem violentiæ eſt, quâ fur neceſſariò it ad patibulum, & torturam. Et ſic in aliis.

92 *Violentia quid?*

Solet autem diſtinctionis cauſâ, illa violentia, quæ eſt in agentibus liberis, vocari *coactio*. Unde coactio eſt violentia, cum diſplicentia ejus quod violentiam patitur. In cæteris agentibus, eſt violentia ſimpliciter, & ſine addito. Eſt autem porrò de violentia accuratè obſervandum: quod ea accuratè loquendo non ſit niſi cum contranitentia agentis. Id enim violentum rei dicimus, cui effectivè reſiſtit Ens, cui quid violentum dicitur. Ita neceſſitate violentiæ manet lapis in aëre, detentus, v. g. manu alicujus, cui quieti prorſus lapis reſiſtit ponderando deorſum, & urgendo manum tenentis. Et idem eſt in aliis.

Violenti duæ conditiones.

Atque ſic violentum implicat duas conditiones. *Prima* eſt, ut quod violentum dicitur, conveniat rei ab extrinſeco, hoc eſt, non à natura rei. Deinde debet res ad ſtatum oppoſitum efficaciter propendere, & præſenti ſtatui effectivè reſiſtere.

93

Hinc relinquitur: cùm quid rei convenit ab extrinſeco, non tamen naturâ rei reſiſtente & contranitente, quod non ſit dicenda eo in caſu violentia. Veluti animæ ſeparatæ convenit ſtatus ſeparationis ab extrinſeco, videlicet ab eo, qui dat mortis cauſam. Neque tamen is ſtatus eſt violentus ſed naturalis, ut infrà patet, *l.* 2. *c.* 5. *n.* 38. *ſeqq.* Sic etiam cæcitas oculo violenta non dicitur, etiamſi non ſit à natura oculi, ſed aliunde. Confer Colleg. Conimb. *l.* 2. *de cœl. c.* 5. *q.* 5. *a.* 5. *& l.* 2. *de gen. & inter. c.* 11. *q.* 1. *a* 4. *& de anim. ſepar. diſp.* 2. *a.* 3. *fere in fin.*

94

Gabriel Biel ad ſuperiorem diſtinctionem addit neceſſitatem finis *lib.* 3. *ad* 16. Multiplex, *inquit*, eſt neceſſitas. Eſt enim neceſſitas abſoluta, vel ſimpliciter dicta, cujus oppoſitum includit contradictionem. Alia eſt neceſſitas coactionis, & violentiæ, qualis eſt neceſſitas corruptionis ligni poſiti in ignem: quod violenter ab igne corrumpitur. Tertia eſt neceſſitas finis, ſeu conditionata: Sic neceſſarium eſt ad finem, ſine quo finis haberi non poteſt.

ARTICULUS IV.

De diviſione neceſſitatis in neceſſitatẽ conſequentis, & conſequentiæ.

95

4. Neceſſitas alia eſt conſequentis, alia conſequentiæ. Hæc conſequentia ferè vicina eſt ſecundæ diſtinctioni ſuperiùs traditæ. Nam neceſſitas conſequentiæ ſumitur ex ſuppoſitione prioris alicuius, & ſic eſt quodammodo hypothetica.

Sumuntur autem illæ appellationes ex Logicis. Ubi in doctrina Syllogiſtica (in qua habetur ratio conſequentiæ potiſſimum) diſtingui ſolet inter conſequens & conſequentiam.

Neceſſitas in Syllogiſmo.

Ibi igitur *neceſſitas conſequentiæ* eſt in omni Syllogiſmo, hoc eſt poſitis aliquibus præmiſſis, non poteſt non ſequi quod infertur, etiam in contingentiſſima materia: veluti, *Omnes homines ſunt divites, Johannes eſt homo.* Ex illis neceſſe eſt inferri, nec poteſt quicquam aliud deduci præter hoc: *Ergo Johannes eſt dives.* Et de hac neceſſitate conſequentiæ in Syllogiſmo Ariſt. 1. *prior. c.* 1. §. 8. loquitur, dicens, Syllogiſmum eſſe orationem, in qua aliquibus poſitis, aliud *ex neceſſitate* ſequitur. Et 1. *prior. c.* 4. §. 6. cùm nihil neceſſariò ſequitur, non eſt Syllogiſmus.

Neceſſitas autem *conſequentis* in ſyllogiſmo, eſt nihil aliud, quàm neceſſitas concluſionis in ſe ſpectatæ, & citra habitudinẽ ad præmiſſas. Atq; hæc non eſt in omni

Syllogiſmo.

syllogismo. Nam inferunt aliqui syllogismi conclusionem, quæ sit contingens: Et aliqui inferunt conclusionem, quæ sit necessaria. Fuítque in priori syllogismo exemplum conclusionis contingentis.

Hinc ergò egrediendo è materia syllogistica, *in rebus* dicitur *necessitas consequentiæ* illa, cùm aliquid necessarium dicitur per suppositionem ad alia, & connexionem cum aliis. *Necessitas* autem *consequentis* dicitur ea, quâ quid necessarium est, remotâ tali connexione, & rem spectando in se præcisè. 96 *Necessitas consequentis, & consequentiæ in rebus.*

Veluti: quæ Deus præscit, non possunt non evenire, & sic habent necessitatem fiendi. Idque propter infallibilitatem præscientiæ divinæ. Hæc necessitas est necessitas consequentiæ. Res enim sic dicuntur necessariæ, non nisi per connexionem ad aliud, hoc est, præscientiam divinam.

Loquendo autem de rebus in se spectatis, quæ præsciuntur, remotâ connexione ad præscientiam divinam, non omnes res sunt necessariæ, quæ necessitas est consequentis. Sunt enim multa in mundo casualia, fortuita, libera, quæ omnia in se spectata non necessaria, sed contingentia sunt. *Fiunt proculdubiò cuncta*, ait *Boëthius*, *quæ esse futura Deus prænoscit: Sed eorum quædam proficiscuntur de libero; quæ quamvis eveniant, tamen propriam naturam non amittunt, sed priusquam fierent, etiam non evenire potuissent.*

ARTICULUS. V.

De distinctione necessitatis in eam, quæ est ad esse, & quæ est ad benè esse.

5. Necessitas alia est ad esse, alia ad benè esse. Ita *ad esse* homini necessaria est anima, & victus. *Ad benè esse* autem illa sunt necessaria, extra quæ quidem consistere potest esse rei, iis tamen remotis, non est illa res in statu satis digno vel commodo, &c. Sic ad benè esse homini necesse est, aliquando uti remediis, vivere in salubri loco, uti cibis lautioribus, peregrinari adhibito equo & curru. 97.

ARTICULUS VI.

De distinctione necessitatis per habitudinem ad causas.

6. Necessitas distinguitur per habitudinem ad causas, cum quibus necessitas adeò magnam connexionem habet, ut aliqui de ea ilico post doctrinam causarum agant. 98

Igitur aliqua necessitas sumitur *ex efficiente*, qualis est ea, quâ quid agit ex necessitate naturæ, vel necessitate coactionis. De quibus prius fuit. Alia necessitas sumitur *ex forma*. Ut necesse est hominem esse rationalem. Alia necessitas sumitur *ex materia*. Ut necesse est, mixtum ex Elementis compositum, corrumpi. Alia denique necessitas sumitur *ex fine*. Ut necesse est volentem curari à morbo, uti remediis: Et huc pertinet etiam necessitas expedientiæ secundùm quam necessarium quid dicitur, non sine quo finis obtineri nequit, sed sine quo nequit obtineri expeditè, vel æquè benè. Ita cùm quis possit pedes peregrinari, equus necessarius est peregrinanti, necessitate expedientiæ solùm, & sic in aliis. Vide *Armand.* de Bello visu, *l.* 2. *Term. c.* 248, *Cornel. Martin. in Epitom. Metaph. p.* 155. 156. *Commentatores Hispan in Log. fol.* 133. *fac.* 1. *Necessitas expedientiæ.*

TITULUS V.
De voce Contingentis.

99 *Enumerantur variæ contingentis significationes.*

Contingentis vox ambiguè dicitur. Aliquando contingere id omne dicitur, quod consequitur, vel fit, etsi aliàs sit necessarium, vel non. Ita 1. *Rhet. cap.* 2. ait *Aristot.* Rhetoricam contemplari τὸ ἐνδεχόμενον πιθανὸν, quod *contingit*, vel est, persuasivum. Sic & 1. *post. t.* 75. & multis locis aliis. Comprehenduntúrque illa omnia, sub isto *Aristotelis* 1 *prior. cap.* 3. §. 3. καὶ τὸ ἀναγκαῖον, καὶ τὸ μὴ ἀναγκαῖον, καὶ τὸ δυνατὸν ἐνδέχεσθαι λέγομεν, hoc est, *& quod necessarium est, & quod non est necessarium, contingere dicimus.* Secundùm hanc igitur significationem contingens non opponitur necessario.

Aliter contingens idem est, quod fortuitum & casuale, quomodo contingentium dicitur non esse scientia. Et hoc modo etiam actus Dei non dicuntur contingentes, sed, ad evitandam æquivocationem, solent dici liberi.

Aliter denique contingens dicitur id esse, quod est mutabiliter. Sic *Arist.* 1. *prior. c.* 13. §. 2. *& l.* 6. *Eth. c.* 3. ait, ἐνδέχεσθαι καὶ ἐνδεχόμενον λέγεσθαι ᾧ μὴ ὄντι ἀναγκαίῳ τελευτᾶν καὶ ὑπάρχειν, ἀδύνατον ὄντι διὰ τοῦτο ἀδυνάτου, hoc est, *contingere & contingens esse dicitur, quod cùm non sit necessarium, posito tamen, nihil impossibile existit.*

Et secundùm hanc significationem, contingens opponitur necessario, ut hîc clarè *Aristoteles* ait. Estque veluti medium inter necessarium & impossibile, dum appropinquat necessario, per posse esse, & impossibili, per posse non esse. Differt tamen ab utroque: Quia necessarium non potest non esse. Contingens autem potest non esse: Impossibile autem non potest esse. At contingens potest esse. Et juxta hanc significationem in præsentia loquimur.

100 *Contingentium quomodo non sit scientia?*

Aliter contingens sumitur vel in actu signato, vel in actu exercito. Ibi supponit pro communi istâ naturâ, secundùm quam omnia, quæ in particulari contingentia sunt, dicuntur communi nomine, contingentia. In actu autem exercito supponit pro particulari exemplo istius, quod universali nomine contingens dicimus: Et de hoc contingente dicitur, quod contingentium non sit scientia. 1. *post.* 2. *&* 6. *Eth. cap.* 3. contingentium, inquam, veluti de *Petro* & *Paulo*, effossione fortuitâ Thesauri, & deinceps. Aliàs enim de contingente in actu signato potest esse scientia. Agitur enim sic de eo in Metaphysicis hoc loco.

101 Definitionem & naturam contingentis suprà *tit.* 2. *huius capitis* satis declaravi; unde ad illa hîc nihil est alia addi.

TITULUS VI.
De divisionibus contingentis.

102 *Tria genera contingentium.*

1. Contingentia significat potentiam contradictoriam, hoc est, posse esse, & posse non esse. Juxta hanc igitur varietatem in posse esse, & non esse, tria sunt genera contingentium.

Alia sunt perinde ad esse, & non esse, quæ dicuntur contingentia ἐπ' ἴσης, æqualiter, vel contingentia ad utrumlibet. Taliter contingentes sunt actus liberi, veluti sunt, deambulare, scribere, disputare; quia actus ex parte sui, vel etiam juxta habitudinem ad causam suam, non magis postulant esse, quàm non esse, & contrà.

Alia magis non sunt, quàm sunt, quæ dicuntur contingentia rarò; veluti fis-

sorem.

forem lignorum excusâ securi occidere hominem; fossorem vineæ, effodere thesaurum. Pertinéntque huc omnia, quæ dicuntur casualia & fortuita. Unde de contingentibus rarò etiam dicitur, quòd eorum nulla sit scientia, cum cæterorum esse possit.

Denique *alia* contingentia magis sunt, quàm non sunt, quæ dicuntur contingentia ut plurimùm, ὅτι τὸ πολὺ, vel ὅτι τὸ πλεῖον. Ita contingens est, hominem habere quinque digitos. *Contingens*, inquam, id est, quia potest non habere quinq; digitos. Est tamen contingens *ut plurimum*, quia sæpius id est, quàm non sit. Unde ejus oppositum est contingens rarò, hominem scilicet habere plures aut pauciores quinque digitis.

II. Contingentia alia est in essendo, alia in operando. *Contingens in essendo* dicitur, cujus essentia est mutabilis. Contingens *in operando* est, cujus operatio est mutabilis, seu, quod idem est, quod potest operari & non operari. Et hoc modo contingentia convenit omni agenti libero. Libertas enim species est contingentiæ, quatenus scilicet contingentia actionibus accommodatur. Et sic Deus etsi in essendo sit Ens necessarium. Ejus tamen operationes possunt esse, & non esse, hoc est, sunt contingentes, non quatenus illa vox significat fortuitum & casuale quid, sed in quantum præcisè per contingentiam significatur potentia contradictionis, hoc est, posse esse, & non esse, qua de re suprà fuit *Num.* 32. *seqq.* 103 *Contingentia in essendo & operando.*

III. Contingentia alia est per habitudinem ad subjectum, alia per habitudinem ad causam. *Contingens ratione subiecti est*, quod subjecto suo rarò convenit & contingenter. Contingens *ratione causæ* est, quod rarò fit tali causâ positâ, quale quid est fodiendo invenire Thesaurum. Istâ enim causâ, hoc est, fossione, positâ, rarò ponitur Thesauri inventio. Ita Eclipsis in Luna est aliquid contingens, ratione subjecti quidem, (Lunæ enim rarò obtingit Eclipsis) at non ratione causæ. Nam quæ causa est Eclipseos Lunæ, eâ positâ, non rarò, sed semper producit talem effectum, hoc est, Eclipsin. Semper enim fit Eclipsis in Luna, cùm Diametraliter opponitur ad Solem. Atque ita Eclipsis ratione causæ non contingens, sed necessaria est. Eadem tamen, ratione subjecti, contingens est. Vide *Zabar. 1. post. c. 24. t. 181. fol. 993. & 2. post. c. 2. t. 6. fol. 1501. Comment. Hispan. Copul. Log. tract. 6. fol. 226.* 104 *Contingentia ratione causæ, & ratione subiecti.*

Hanc contingentium diversitatem valdè prodest notare. Inde enim hoc porrò discrimen emergit, ut quæ contingentia sunt ratione causæ, non possunt in scientiis tractari. Siquidem scientiæ non sunt, nisi ex causis certis, quæ rebus istiusmodi non conveniunt. At quæ contingentia sunt, solùm ratione subjecti; & ratione causæ cæteroquin necessaria sunt: Ea sat commodè possunt in scientiis tractari & doceri. Cùm enim scientia nihil aliud sit, quàm notitia rei per causas, utiq; sciri poterit, quod causas definitas, & certas in natura habet. 105

I. Denique, sicut necessitas alia fuit *rerum*, sive incomplexa; alia *propositionum*, sive complexa: ita etiam est de contingentia. Contingentia igitur incomplexa est, quâ res dicuntur contingentes, sive mutabiles ad esse, & non esse. Contingentia autem complexa est, quâ propositiones dicuntur contingentes. Sed de hâc Propositionum contingentiâ ex instituto ago in Logicis, *in doctr. propos. cap.* 4. 106

CAPUT XIX.

De Permanente & Successivo.

1. QUintò: *Secundùm perfectionem Ens dividitur in Permanens & Successivum.*

2. *Permanens est quod habet partes sui esse simul, vel Rectiùs: quod non habet partes suas in fluxu unius ad aliam abeuntem. Ut Deus, Homo.*

3. *Successivum est, quod habet partes sui esse in fluxu, ut motus, qui partim abiit, partim est, & partim erit.*

COMMENTARIUS.

1 Eorum quæ ad hoc caput pertinent, multa intelligi possunt, ex iis quæ de durationibus dicta sunt *cap. 16. hinc inde.* Nonnulla tamen inde repetenda & aliqua addenda sunt.

Estque dicendum *primò* de voce & naturâ Entis permanentis. *Deinde* de voce & naturâ Entis successivi. *Tertiò* de conditionibus Entis successivi. Et *denique* in particulari constituendum, quænam Entia sint successiva?

TITULUS I.

De voce & natura Entis permanentis.

2 *Vox permansionis explicatur.*

Vox permansionis *primò* significat omnimodam indefectibilitatem, & immortalitatem. Ita permanere dicitur, quod nulli mutationi est obnoxium. Veluti *Ps.* 104. cœli peribunt, tu autem permanes. Ubi soli Deo κατ' ἐξοχὴν vendicatur permansio. Hæc significatio non est hujus loci. Multa enim ex creatis Entibus, & corpora naturalia omnia sunt Entia permanentia, juxta hujus divisionis sensum.

2. Permansio significat tractum vel continuationem essendi, quomodo ea vox sumpta est in definitione durationis, quæ definitur, quod sit permansio Entis in existendo. Ergò cuicunque duratio convenit (convenit autem ea omni existenti) ei etiam convenit aliqua permansio propter identitatem definitionis & definiti. Ergò etiam Enti successivo sic convenit permansio. Ens enim successivum habet etiam continuatam existentiam. Unde rursus patet: istam significationem non esse hujus loci. Hîc enim successivum permanenti contradistinguitur.

3 In hac igitur oppositione Entis permanentis ad Ens successivum (quæ tertia ejus est significatio) Ens permanens definiri solet, esse illud, quod omnes partes esse habet simul.

4 *Entis permanentis definitio explicatur.*

Ad quam definitionem notandum est: 1. Quòd ea habeat sensum negativum, ut definitiones plurimæ in Metaphysicis. Vnde *partes habere sui esse simul*, est nihil aliud, quàm *non habere* partes fluentes, ut statim in Theorematibus addidi. Est id propterea, quod Entibus permanentibus non repugnat, ut sunt Entia prorsùs simplicia, quæ prorsùs non habent partes. Veluti est Deus, qui est Ens permanens & tamen

tamen partes nullas habet. Estque Ens permanens ex eo, quia non habet partes sui fluentes; quod à fortiori ei convenit quàm aliis, quia ei simpliciter non conveniunt partes, unde multò minùs conveniunt ei partes fluentes.

2. Notandum est, quòd non omnis fluxus partium facit Ens successivum, sed ille, quo quid habet partes sui esse fluentes, hoc est, quod essentiam talem habet & ex talibus partibus consurgentem, ut dimisso partium fluxu, vel continuatione, vel successione, non ampliùs Ens sit id quod est. Unde si quid partes fluentes, & sibi succedentes habeat, sed tamen ita, ut dimissâ etiam successione, & quasi in quiete, res ea habeat esse, jam non est successiva, sed permanens. Veluti: unguis, crinis, &c. habent partes quasi fluentes, semper enim prioribus adnascuntur aliæ, demptis & præsectis prioribus. Ista tamen Entia permanentia sunt, & non successiva, quia in quovis momento habent partes sui esse simul, & in nullo momento eis deest pars ulla, quam requirant ad essentialem sui integritatem, & omninò dimisso omni tali fluxu, adhuc crinis est crinis, & unguis est unguis.

5. *Qui fluxus faciat Ens successivum?*

Per defectum autem istius conditionis, motus, v.g. Ens permanens non est, sed successivum. Nam ille adeò requirit continuationem partium ad sui esse, ut nisi sit ille fluxus partium, non sit essentia motûs; & omninò repugnet, motum esse in instanti. De motibus accidentalibus loquor, ut sunt, accretio, alteratio, & motus localis rerum physicarum. Sic etiam annus non habet omnes suas partes simul, adeò, ut in quolibet instanti non sit annus, sed colligendo præsens cum præterito & futuro, tandem sit annus, summatim scilicet colligendo revolutionem solis per Zodiacum. Et sic est etiam in die, horâ & aliis. Unde hæc omnia sunt successiva Entia. De quibus *Conimbricenses* disputant *l. 2. de gener. & inter. c. 11. q. 3. a. 2.* quod ne divinâ quidem potentiâ Entis successivi entitas possit contrahi ad momentum, ita ut tale quid essentiam suam uno momento simul habeat.

6. *Motus non est Ens permanens.*

TITULUS II.

De voce & naturâ Entis successivi.

Natura Entis successivi facilè pateret ex iis quæ de Ente permanente dicta sunt, ad meliorem tamen elucidationem aliqua sunt porrò addenda. 7

Est igitur principio notandum, quòd successio sit multiplex, unde aliquid successivum dici possit. *Primò*, successio aliqua est *imaginaria*, & quasi extrinseca; alia autem est *realis*, & quasi intrinseca. Et isto quidem modo successivum quid dicitur per coëxistentiam ad tempus reale, vel imaginarium, quod habet successionem à priori ad posterius. Et hoc modo omnis res successiva; est etiam Deus, qui dicitur heri, & hodiè, & in secula, sive esse, & fuisse, & fore, quæ differentiæ temporis sunt. Hæc successio huc non pertinet. Unde neque dicimus Entia successiva esse per coëxistentiam ad imaginarium tempus, sed quòd quasi ab intrinseco in suo esse implicat successionem, id nunc dicitur Ens successivum, quale quid non est nisi in motu & tempore. 8

Successio realis, vel imaginaria.

Ex successione imaginaria non dicitur Ens successivum.

II. Successio alia est Positiva, alia Privativa. *Privativa successio* est inter esse, & non esse, & inter non esse ad esse. Sic homo cùm generatur, habet successionem sui esse ad non esse: Et cùm corrumpitur, habet successionem sui non esse ad habitum esse. Atque adeò talis successio convenit omni generabili & corruptibili, quæ Entia permanentia sunt. Unde relinquitur istiusmodi privativam successionem non facere Ens successivum. 9

Successio positiva, vel privativa.

Successio autem *positiva* est, quæ pro utroque termino, anteriori & posteriori, & medio utrumque copulante, habet aliquid positivum.

10 *Successio discreta, vel continua.*

Ista igitur positiva successio iterum potest esse duplex: *altera* vocari potest discreta, *altera* vocari potest continua. *Discreta successio* est, inter Entia totaliter perfecta, quomodo si priùs cognoscam naturam hominis, & posteà cognoscam naturam plantæ: successio est in cognitionibus variis, quarum singulæ sunt in se sufficienter perfectæ; Sic succedunt alii homines aliis in officiis. Hæc discreta successio etiam non constituit Ens successivum.

11

Altera igitur successio, quam continuam dixi, est *inter partes* ejusdem Entis, & non inter Entia totalia. Ita partes temporis sibi invicem succedunt, & partes motuum eodem modo. Ergò sic, quod habet partium successionem in suo esse, id vocatur nunc Ens successivum. Dixi *in suo esse*, cujus rationem anteà posui *nu.* 6.

12 *Alia successio in ordine naturæ, & alia in ordine temporis.*

Denique observandum est: quod ubicunque reperitur prius & posterius, possit suo modo dici successio. Unde sequitur, quòd non incommodè distingui possit successio per eam quæ est in ordine materiæ, & per eam quæ est in ordine temporis. Et ista quidem successio, per quam copulatur id, quod prius tempore est, cum eo quod est posterius tempore, nunc dat denominationem Entis successivi. Unde intelligitur, quòd successio, in qua Ens successivum dicitur, sumatur non nisi secundùm tempus.

TITULUS III.

De conditionibus Entis successivi.

13

Istæ ex prædictis facilè erui possunt. Igitur 1. *Quod est Ens successivum id debet habere Partes.* Unde quod est simplex & indivisibile non potest esse Ens successivum.

14

2. *Quicquid est Ens successivum, debet habere aliquid de esse suo quod præterierit, & aliquid quod futurum sit.* Ita patet, quia Ens successivum constituitur per successionem temporum. At temporaria successio implicat præteritum & futurum.

15

3. *Quicquid est Ens successivum, debet habere copulatas partes suas ad præsens.* Ita patet, quia cùm Ens successivum sit Ens, & non Entia, utiq; debet esse quid Unum. At illa unitas non posset in eo esse, nisi prius cum posteriori per præsens uniretur.

16

4. *Ens successivum non potest partes suas habere simul in eodem momento.* Ita patet ex prioribus. Nam ad integritatem Entis successivi pertinet præteritum, & præsens, & futurum. At repugnat ea simul esse. Factum enim non potest esse infectum. At si in idem præsens, sive momentum concideret & præteritum & futurum, jam quod præteritum est, atque adeò factum, nihilominùs esset infectum, quia demum est futurum.

17

5. *Omne Ens successivum est continuum.* Ita patet. Quia successivum quid unum est, per prius dicta. At unitas illa non potest esse in eo citra continuitatem præsentium, quia secus successivum tale esset, per successionem discretam, quod antè rejectum est. Est autem continuum nihil aliud, quàm esse quantum, cujus extrema sunt unum, vel cujus partes copulantur ad unam partem: estq; id ad differentiam *contigui*, cujus partes extremæ, quibus fit & præstatur illa contiguitas, non sunt unum quid, sed ἅμα simul.

18

6. *Quicquid est Ens successivum, id durat etiam tempore.* Nam ex omnibus durationibus,

durationibus, solo tempore dicitur durare, quod est Ens successivum. Et cæteræ durationes non sunt nisi rei permanentis. Et hinc sequitur cùm aliquæ actiones Angelicæ sint successivæ, quòd illæ etiam non durent ævo, sed tempore. *Vide sup. c.16. Num.82.*

QUÆRITUR:

An Ens successivum existat per solùm præsens?

Disputari de hac quæstione solet à Physicis, in doctrina de motu & tempore, inter quos vide *Colleg. Conimb. 4. Phys c.14.q.1 a.2.* 19

Dico breviter: *Ens successivum non subsistere per instantia, sive præsentia momenta, sed per partes continuè sibi succedentes.* Ita patet, quia partes illæ fluentes, ut prius visum est, pertinent ad essentiam, & integritatem Entis successivi. At existentia rei non differt realiter ab ejus essentia. Oportet igitur, ut & existentia Entis successivi includat non solùm instans sive præsens momentũ ad omnes partes.

Eatenũs tamen explicando Phrasin, facilè dici potest: Ens successivum existere per instantia, non quasi completè id in instanti sit, (quod jam refutatum est) sed quòd instans sit quasi gluten, vel vinculum, vel anima, quâ connectantur partes Extremæ in Ente successivo, quo intuitu etiam instans dicitur pars formalis Entis successivi. Non quasi reverâ forma sit. Est enim non minùs pars materialis, ac partes præteritæ & futuræ: sed propter similitudinem ad formam, quam habet in eo, quod extrema copulat & connectit: quo sensu etiam vinculum in propositione vocari solet forma propositionis, quia copulat & connectit categoremata, quæ in propositione sunt, quâ de re docui *in tractat. de propos. c.1. titul.5.* 20 *Quo sensu dici possit Ens successivum subsistere per solùm instans?*

Solet *objici*, quod vulgò dicitur: ***Nihil habere nos de tempore, nisi quod præsens est***, & sic tempus non nisi per præsens, adeóque adæquatè per illud existere. Quod enim præteriit non habemus, sed habuimus, & quod futurum est non habemus, sed habebimus. 21 *Objectio.*

Respondeo, concedendo, quod de tempore non habeamus, nisi præsens, neque oportet ut simul habeamus totam essentiam Entis successivi. Si enim id esset, non esset successivum, sed Ens permanens. Permanens enim Ens est, quod totam quidditatem habet in indivisibili. Unde supposito, quòd non omne Ens sit permanens, sed quòd aliquod Ens sit successivum, utique non debet generatim in omni Ente requiri, quod debeat partes suas simul habere. 22

TITULUS IV.

De divisione Entis successivi: seu, Quænam Entia sint successiva?

Juxta varias acceptiones Entis successivi, variæ etiam ejus species sunt. Nunc autem loquor de Ente successivo, secundùm illam solùm acceptionem, quæ priùs definita est, juxta quam vulgò solet sumi Ens successivum in comparatione ad Ens permanens, & superius quidem *c.16 num.97. seqq.* disputavi, an omnia Entia creata sint successiva, quod ibi vide. Nunc porrò quæritur de aliis. 23

ARTICULUS I.

An qualitates sint Entia successiva?

Igitur principio videri potest, etiam qualitates esse Entia successiva. Hæ enim partibiliter 24

partibiliter & successivè acquiruntur, per alterationem, unde sic esse suum habent in successione.

25 *Qualitates non esse Entia successiva.*

Secus tamen est: Ad quod intelligendum distinguenda est alteratio à calore, v. g. vel aliâ qualitate, ad quam fit alteratio. Ubi de alteratione ipsa indubium est, ut & posteà videbitur: Eam esse Ens successivum. Calor tamen ipse non est Ens successivum. Ita patet, quia in quolibet gradu, & maximo & minimo, nihilominùs semper est calor, & non deest ei quicquam, in quocunque momento sumatur, in quo calori desit quicquam eorum, quæ ad esse caloris pertinent. Idq; inde porrò manifestum est, quòd partibilis acquisitio ejus in alteratione est tantùm ad intensionem ejus. Intensio autem non variat speciem. Ergò & ante intensionem, & in omni gradu intensionis species est eadem ad quodvis momentum. At, quod esse suum simul habet ad idem momentum, non est Ens successivum, sed permanens.

Quænam verè sint Entia successiva?

36 Dimissis igitur qualitatibus, & aliis Entibus, quibus multò minùs videtur competere ratio Entis successivi, invenitur ea solùm in motu & tempore. Atque ita duo sunt genera Entis successivi. Motus scilicet & Tempus. Quæ tamen duo sunt, solùm juxta differentiam conceptuum, eandem rem inadæquatè repræsentantium, & proinde non sunt duo ista à parte rei. Tempus enim, de quo nunc loquor, nihil aliud est, quàm motûs duratio. Duratio autem rei à re non distinguitur realiter, ut suprà visum est; sed videamus de singulis speciatim.

ARTICULUS II.

Motus, an & quatenus sit Ens successivum?

27 *De Motibus substantialibus.*

Motum *Aristoteles* passim docet esse Ens successivum & fieri successivè, sed tamen id limitatione eget.

Nam inprimis motus substantiales, qui rectiùs dicuntur Mutationes, non fiunt successivè. Sed in instanti. Successio enim motûs oritur ex partibili acquisitione termini illius motûs. At terminus mutationis substantialis non acquiritur partibiliter. Is enim est substantia, quæ non est capax istiusmodi latitudinis, illius mutationis, quæ ad ipsam est, requiritur.

28 *Motus Accidentales aliqui instantanei.*

Sed & aliqui motus accidentales non successivi, sed instantanei sunt, ut *Aristoteles* de Illuminatione docet, 2. *de anim. cap.* 6. Docéntque idem aliqui *de motu*, qui fieret *in vacuo*. (quanquam de eo secus sit propter quantitatem mobilis, unde necessariò sequitur impenetrabilitas partium, ut consequenter in vacuo etiam, eo loco quo caput mobile est, non possint esse pedes, & sic de aliis.) Item *de motu Angeli*: quanquam de illo nobis probabile sit, eum fieri successivè, ut infrà videbitur *lib.* 2. *c.* 4 *n.* 233.

29 *Quomodo omnis motus fiat successivè?*

Atque ita hactenus apparet, juxta præsentem modum loquendi, non omnem motum esse successivum.

Ubi tamen nec id diffiteri possum, si de privativa successione (quam paulò antè definivi) loquamur, omnem motum esse Ens successivum. Omnis enim motus fit à non esse ad esse. Unde omni motui præsupponitur subjectum aptum ad suscipiendam aliquam formam, adeóque carens eâ: & rursus, omnis motus acquirit aliquam formam, quæ reverà nihil aliud est, quàm in motu esse successionem à non esse ad esse. Et juxta hunc sensum existimo, *Aristotelem* & alios Autores intelligendos esse, cùm generatim & indifferenter aiunt motum fieri successivè, vel esse Ens successivum.

Ad

Ad politivam igitur successionem (juxta quam denominatur Ens successivum) redeundo, non omnibus moribus convenit, ut sint Entia successiva, ut prius visum est. Sed in particulari id convenit alterationi, quæ est ad qualitates reales, quas vocant, (Ita loquor propter illuminationem, quæ est alteratio ad qualitatem spiritalem, hoc est, lumen) Accretioni, diminutioni, & motui locali. Et patet de istis, quia partes indivisibiles sive instantaneæ istorum motuum, non sunt alteratio vel accretio, &c. quia istiusmodi motus inferunt quendam tractum & partibilem acquisitionem termini. At quæ sunt Entia permanentia (& non successiva) tota simul sunt, & non deest eis quicquam ullo momento, quod ad essentialem illorum integritatem pertineat. Estque hæc res de istis motibus indubia. Unde nihil addo.

30 *Positiva successio convenit motibus accidentalibus.*

ARTICULUS III.

Tempus an, & quatenus sit Ens successivum?

In superioribus distinctum est Tempus Physicum à Metaphysico. Vide *cap. 17. n. 72. seqq.* Et tempus Physicum quidem est, tempus extrinsecum, & proinde omnium rerum unum, propter unitatem motûs cœlestis, ad quem sumitur ista denominatio temporis extrinseci. Tempore enim Physico res dicuntur durare per coëxistentiam ad motum cœli. Unde illud extrinsecum, sive id quod extrinsecè mensurat durationes rerum naturalium (quæ in se & præcisè, remoto omni motu cœli, sunt tempus illarum rerum Metaphysicè loquendo) est motus cœli. De quo ex præcedente quæstione clarum est, quod sit Ens successivum.

Duratio autem ipsa rerum naturalium, quæ mensuratur motu cœlesti, alia est à motu cœli, imò prorsus non existente eo, rebus conveniret. Et hæc vocatur tempus Metaphysicum, ut ex suprà dictis constat.

Quo posito advertendum est: non omnem durationem rei corruptibilis, (quæ nihil aliud est, quàm istud Tempus) esse Ens successivum. Ideóque indifferenter & illimitatè loquendo, non est dicendum, tempus esse Ens successivum, de quo nunc loquimur, nisi permissivè loqui velimus. Ita patet: Nam duratio rei ab essentia actuali realiter non distinguitur, sed solum per inadæquatos conceptus, qui constituunt discrimen rationis, qua de re suprà fuit, *cap. 17. n. 7. seqq.* At essentia rerum, sive corporum naturalium, non successiva est, sed permanens. Ergo & duratio illarum non est successiva. At ea nihil aliud est quàm tempus earum, quod vulgo solet vocari tempus intrinsecum.

31 *Corpora naturalia non habere durationem successivam.*

Objicis: Tota duratio corporum naturalium non est simul. Ergo corporum naturalium duratio est successiva.

32 *Objectio.*

Respondeo ad antecedens: A parte rei loquendo, totam durationem corporum naturalium esse simul, quia in quoquo momento istius suæ durationis, habent totum esse suum simul. At essentia & duratio à parte rei non distinguuntur, sed idem sunt.

33 *Respondetur.*

Unde 2. *Respondeo:* successionem in duratione rerum esse duplicem. *Alia* est *realis*, quæ non est, nisi per successionem & fluxum, partium illius rei, quæ durat. Et ab hoc denominatur Ens successivum, patétque clarissimè, hoc modo durationem rerum naturalium non esse successivam. Nam ipsa res durans non habet partes suas essentiales per fluxum vel sucessionem, ut facilè admittitur.

Alia igitur successio est *imaginaria*, quæ consistit non in fluxu partium essentialium illius rei quæ durat, sed collatione rerum durantium, ad tempus imaginarium quod

quod vocatur, quod apprehendimus continuatum esse, inde quasi ab æternitate, neque alligatum est ad Entia, multóque minus ad corpora, sicut & spatium imaginarium. Et ejusmodi successionem facilè admitto in durationibus corporum naturalium.

34 *Successionem imaginariam non constituere Ens successivum.*

Ea tamen successio insufficiens est ad constituendum Ens successivum, ut ex duobus patet. Nam 1. Entis successivi denominatio est realis. Ergo non potest fundari in sola successione imaginaria, & ex ea consurgere. *Deinde*, quia sic omnis duratio esset successiva, etiam Dei & Angelorum, quia in ordine ad coëxistens imaginarium tempus, etiam Deus & Angeli non habent totam suam durationem simul. Sunt enim ista Entia, sed tamen & fuerunt & erunt. Et proinde duratio illorum tota non consistit in præsenti, sed implicat etiam præteritum & futurum. Illæ autem differentiæ (præsentis, præteriti, & futuri) non sumuntur aliunde, nisi à tempore. Absurdum tamen est, illorum Entium durationes vocari successivas. Ergo simpliciter relinquitur quòd juxta successionem imaginariam, non debeat dici duratio successiva. At ex nulla causa alia corporum naturalium duratio est successiva. Ergo ea absolutè non est successiva sed permanens. Et proinde tandem relinquitur, esse aliquod tempus permanens, (loquendo de tempore intrinseco, quo res in se & remota omni extraneo dicuntur durare) quod initiò intendebat, & prolixiùs *supra cap. 17.* patuit.

35 *Quodnam igitur tempus est Ens successivum?* Respondeo breviter: Tempus est species durationis, jam durationes dicuntur successivæ per successionem partium essentialium illius rei, quæ dicuntur durare, ut in præcedentibus visum est. At nulli rei convenit fluxus vel successio partium essentialium, præterquam motui, (permissivè loquendo, ut prius visum est) unde non est tempus successivum, nisi tempus, quo durat ipse motus. Nempe sicut essentia motûs consistit in successione partium: Ita etiam duratio motûs consistit in successione partium, & proinde utrumque est Ens successivum, si tamen à parte rei loquamur, tùm solùm unum Ens est successivum, nempe motus. Duratio enim motus à parte rei eadem est, cum essentia ipsa.

CAPUT XX.

De Absoluto & Respectivo.

1. *QUintò: secundum perfectionem, Ens est absolutum vel respectivum.*

2. Absolutum *est, quod caret respectu ad aliud.*

3. Respectivum *est, quod habet respectum ad aliud.*

4. *Respectivum Ens est principium vel principiatum, & sic causa vel causatum: subjectum vel adjunctum: totum vel pars: Idem vel diversum; signum vel signatum; & sic mensura vel mensuratum: & denique prius vel posterius, vel simul cum alio.*

COMMENTARIUS.

In superioribus satis persecutus sum, quæ ad naturam Metaphysicæ, & affectionum

num Entis simplicium, indéque ortarum distributionum quarundam fecerunt, superest autem nunc adhuc, ad complendam generalem partem Metaphysicæ, ut persequamur tùm generalem doctrinam Entis absoluti & respectivi, tùm in specie quæ supersunt ex Entibus respectivis. *Dico quæ supersunt.* Nam suprà jamdum actum est de toto & partibus, itémque de eodem & diverso, quia istæ divisiones proximè emergebant ex consideratione unitatis, unde de istis hîc nihil tractandum supereſt.

Est autem hoc capite *Primò* explicanda vox absoluti: *Secundò* vox respectivi. *Tertiò* agendum de utriusque definitione. Et *denique* de respectivi distributione. *Proponuntur tractanda.*

TITULUS I.
De voce absoluti.

Vox hæc potissimum trifariam sumi solet. 1. Absolutum idem est quod completum sive perfectum & consummatum. Quomodo opponitur ei, quod est inchoatum, & perfectionis inchoatæ. Hoc sensu homo, dum generatur, non est absolutè; sed ubi generatus fuerit, secundùm *Taurell. part. 2. de rerum ætern. p. 313.* 1

Deinde absolutè dicitur id esse, quod est simpliciter & impermixtum suo opposito, & est contradistinctum illi quod est secundum quid tale. Veluti, sic absoluta necessitas dicitur, quæ nihil contingentiæ implicat, & absolutè bonum vocatur, quod nihil habet malitiæ. Quanquàm non incommodè hæc significatio ampliari potest, ut absolutum dicatur, quod non est mixtum alii, sive quod non implicat aliud, sive sit oppositum, sive non.

Ita *Thomas de Ente & essent, fol. 4 a.* & *Scalig. lib. 4. de caus. L. L. c. 39. p. 266.* aiunt: Absolutum pluribus modis intelligi. Veluti sic est absolutum *à causa*, sive quod causam non habet, ut est Deus. Item absolutum *à materia*, quod materiam non habet, ut Angeli: item absolutum *à subjecto*, sive quod ad essendum non requirit subjectum, ut sunt omnes substantiæ.

Atque ex his emergit specialis significatio absoluti, secundum quam absolutum id vocatur, quod caret termino sive relatione, in qua negatione opponitur respectivo, quod istum respectum ad terminum implicat. Atque de hoc nunc loquimur. Et huic, ut & priori significationi, congruit etiam Etymologia vocis. *Absolutum* enim dicitur tanquam *ab alio solutum.* Apud *Armand. de Bello Visu lib. 2. Lexici Philosoph. cap. 17.* 2 *Absolutum quid sit in præsenti.*

Porrò cum absolutum opponitur respectivo, adhuc vox ista ambigua est. 3

Itaque clarissimus *Martini, lib. 2. Exerc. Metaph. theor. 1. in initio* aliique Metaphysici, faciunt aliud absolutum positivè, aliud privativè, aliud negativè.

Positivè absolutum est, quod distinguitur contra id, quod est positivè respectivum. Positivè autem respectivum à nobis apprehenditur, tanquam per aliquid additum ad essentiam, (prius indifferenter sumptam) unde fiat respectivum. Ergo sic absolutum positivè, ex altera parte, illud erit, cui est aliud additum, per quod contrahatur indifferentia Entis ut sic sumpti, ad esse speciale, quod distinguatur contra respectivum. Et ita nunc loquimur de absoluto. 4 *Positivè absolutum.*

Privativè autem *absolutum* est, quod, ut sic solutum est à respectu, & de facto ac positivè respectivum non est. Ex quo apparet ratio, cur *absolutum* dicatur: *Privativè* autem dicitur absolutum, quia nec ut sic est constitutum, quasi per differentiam additam ad essentiam, unde contractum sit, quod nunc absolutum diximus, à 5 *Privativè absolutum.*

natura.

natura indifferenti (ad esse absolutum & respectivum) ad esse tale.

Atque hoc congruit ipsi Enti, ut sic sumpto ante divisionem in respectivum. In ista inquam generalitate Ens sumptum non implicat respectum, ut ex ipsa voce Entis liquet. Sed tamen neque sic positivè absolutum est Ens. Nam Ens positivè absolutum, est membrum dividens. Membra autem dividentia non debent actu contineri in diviso. Et præterea, si Ens ut sic esset positivè absolutum non posset dividi per respectivum; Quia tale absolutum (tanquam condivisum respectivo) habet repugnantiam ad esse respectivum, membra autem dividentia non debent repugnare diviso. Vocatur igitur Ens, ut sic sumptum, ante divisionem in absolutum (positivè) & respectivum, absolutum privativè.

6 *Immateriale dictum positivè & privativè.*

Possunt hæc illustrari per similem modum loquendi de Ente immateriali. Immateriale enim etiam distingui potest, in id, quod est immateriale positivè, & quod est immateriale privativè. Nempe ipsum Ens, ut sic sumptum, & ante divisionem in materiale, & immateriale, revera non habet materiam. Aliàs enim non posset dividi per immateriale. Ergo quia non habet materiam potest dici immateriale. Et tamen non est illud Ens, sic sumptum immateriale, sicut Angelus dicitur immaterialis, quæ immaterialitas illi convenit per positivam repugnantiam ad esse materiale, hoc est, ut Angelus non possit esse materialis. Ad istud igitur discrimen constituendum & indicandum, Ens, ut sic sumptum, dicitur immateriale privativè. Angelus autem dicitur immaterialis positivè. Ad eundem modum fuit etiam in absoluto in prioribus. Atque hæc satis perspicua sunt.

7 *Absolutum negativè.*

Porrò *absolutum negativè* illud dicitur, cui ita convenit esse, ad se, ut nullo modo sit ad aliud, seu quod est præcisè & solitariè, omni alio remoto. Ita dicuntur absolutè rerum quidditates & differentiæ, veluti equinitas, rationalitas; Item divina essentia.

TITULUS II.

De voce respectivi.

8 Principio solent hîc æquipollenter sumi, *Respectivum, Relativum, & ad aliquid esse. Armandus de Bello Visu* tamen existimat, *tract. 2. term. cap. 171.* vocem respectivi significatiorem esse voce relativi, & utraque voce, πρὸς ad aliquid. Nihil autem refert, hácne an aliâ utamur.

TITULUS III.

De definitione absoluti & respectivi.

9 Ad plenam horum doctrinam præmitti oportet duarum quæstionum decisiones: *Prior est:* An in utroque (absoluto & respectivo) contineatur perfectio? A nobis enim Ens per ista divisum est, juxta perfectionem, *Theorem. 1. Posterior est:* Per quem respectum fiat illa divisio: An Prædicamentalem, an Transcendentalem? Nam vox *termini*, quæ in istorum definitionibus ponitur, æquè ad utrumque respectum extendi potest.

ARTICULUS I.

An in absoluto & respectivo contineatur perfectio?

10 *Scotistarum opinio.*

Dubitatio ad hanc quæstionem est ex mente *Scoti* ejúsque interpretum, qui Ens respectivum negant significare perfectionem: Et hinc Ens dividunt in quantum & non

non quantum. Et sic sub non quanto, (hoc est, non habente quantitatem perfectionis) sumunt relationes. Adducuntúrque potissimum hâc ratione, quod relationes divinæ sunt utique relationes, & sic significant respectus, & tamen nullam possunt perfectionem significare. Nam si perfectionem significarent, illa esset finita vel infinita. At utrumque horum incommodè dicitur. *Illud*, quia nihil finiti potest poni in Deo; *Hoc* verò quia sub ea ratione, quâ relationes sunt, non repugnat eis multiplicari, sicut quidem de facto multæ sunt. At infinitum non potest esse nisi unum. Vide *Scotum Quodlib. 5. adult. & Lychet. 2. d. 1. q. 4. 5.*

Hac in re dicendum est: Omne Ens esse perfectum, & proinde respectivo etiam competere perfectionem, ut non incommodè secundum varietatem perfectionis Ens dividi possit in absolutum & relativum. Nam perfectio significat simpliciter indefectibilitatem eorum quæ ad esse pertinent. Implicat autem quam maximè esse aliquid Ens, & tamen deesse ei aliqua, quæ ad esse necessaria sunt. Atque adeò dari quodquam Ens, quod non habeat perfectionem. Latius de his est suprà *cap. 11. Tit. 5. art. 2.* 11

Ad rationem autem dubitandi prius positam de relationibus divinis, prius responsum est, *cap. 13. ubi vide.* Addíque potest istis *Suarez disp. 28. Metaph. s. 2. n. 2. 4 seqq.* 12

ARTICULUS II.

An Ens sit dividendum in absolutum & respectivum, juxta relationem Transcendentem vel Prædicamentalem.

Quid sit relatio Prædicamentalis & Transcendentalis, posteà planius erit. Nunc autem breviter discutiendo propositam quæstionem: Existimant aliqui, intelligendam eam esse, de sola relatione prædicamentali, ex hoc fundamento, quòd juxta hanc distinctionem datur aliquod Ens quod est absolutum, & non respectivum. At nullum Ens est sic absolutum, ut careat etiam respectu Transcendentali, qui sine addito potest attribui rei absolutissimæ. Absolutum igitur, in oppositione ad respectivum, sic erit quod non refertur, relatione scilicet prædicamentali. Et respectivum, erit, quod refertur relatione prædicamentali. 13 *Aliquorum opinio.*

Ex alio capite rursus videri potest: relationem in Ente respectivo, & ejusdem carentiam in Ente absoluto, esse intelligendam de relatione Transcendentali. Versamur enim nunc in declarandis distinctionibus Transcendentalibus Entis: Unde heterogeneum videretur, mentionem facere relationis prædicamentalis. Hæc enim, prout vox insinuat ipsa, pertinet ad prædicamenta, & proinde ad specialem partem Metaphysicæ. 14

Mea hìc sententia est: Respectum esse intelligendum indifferenter, tam de eo qui prædicamentalis est, tam de eo qui est transcendentalis. Ergo sic *absolutum* est, quod caret respectu, quicunque tandem iste sit. *Respectivum* autem est, quod respectum habet, vel respectum prædicamentalem vel transcendentalem. Nihilominus, quia famosior & notior est respectus prædicamentalis, respectu transcendentali: Ideò inprimis illa distinctio declarari solet in ordine ad respectum prædicamentalem potiùs, quàm ad respectum transcendentalem. 15 *Autoris sententiam.*

Potest autem ista sententia superior inde probari, quod respectus transcendentalis & prædicamentalis conveniant in ratione respectus simpliciter, non quoad nomen solum, sed etiam reipsa & juxta definitionem respectus. Nempe respectus 16

generalitèr

generaliter significat modum, quo res aliqua refertur aliorsum, sive ad aliud. Id quod communiter utrique respectui applicari potest. Ergo hinc sequitur etiam quod ratio respectivi præcisè, & indifferentur sumpta, sit scibilis. At id non potest fieri, nisi sub nomine respectivi. Ergo respectivum simpliciter utrumque respectum implicare debet.

Deinde idem patet ex specialibus modis Entium respectivorum. Principium enim, verbi gratiâ, non dicitur secundùm relationem prædicamentalem. Nulla enim Deo relatio prædicamentalis convenit, & tamen ille dicitur principium.

Solvuntur objectiones.

17 Quod autem probatur anteà *num.* 13. non posse hîc intelligi respectum transcendentalem, quia nullum Ens detur absolutum à transcendenti respectu.

Ad priorem opinionem.

Ad id præsciendum est, quod distinctiones transcendentales non necessariò ferantur ad distinctas species Entium, sed quod fieri etiam possint ad diversos status ejusdem Entis, quod evidens est, in distinctione Entis per idem & diversum. Nam in specie nullum Ens datur, quod non sit diversum, sed idem tantùm: sicut neque rursus ullum Ens datur, quod sit diversum tantum & non idem: sed supposito, quod materialiter, sive in re subjecta conveniant idem & diversum, adhuc distinguuntur formaliter, & juxta diversos status & respectus, quia Entia modò sunt eadem, modò diversa. Atque ita etsi nullum Ens detur, quod sit prorsus absolutum, sic, ut omni respectu transcendentali careat, nihilominus secundum aliquē statum potest esse absolutum, & carere, in particulari, aliquo transcendentali respectu. Veluti potentiæ implicant transcendentalem respectum ad actus suos, & objecta sua. Eo respectu caret quantitas. Ergo quantitas sic est Ens absolutum per defectum istius respectus. Et sic est in aliis.

Quomodo Ens aliquod sit absolutum à respectu transcendentali?

18 Alio etiam modo possunt Entia absoluta à respectu transcendentali intelligi, per præcisionē mentis. Veluti à qualitatibus patibilibus sunt actus. Ergo ad istos etiam habent respectus transcendentales. Veluti calor ad calefactionem. At qualitates illæ patibiles optimè possunt præscindi à tali respectu. Nam (ad differentiam à potentiis naturalibus) ad actus istos non referuntur, nisi secundariâ intentione naturæ, quæ istas qualitates primò comparavit, ad perficiendum subjectum. Ergo caloris essentiâ sic præcisâ, calor est Ens absolutum ab aliquo respectu, ut declaratum est. Atque hoc satis esset etiam seorsim ad fundandam distinctionem Entis per absolutum & respectivum. Nam sine incommodo Ens dividitur per singulare & universale. Et tamen non datur Ens universale, nisi post præcisionem, cum aliâs de facto omne Ens sit singulare.

19 Quod autem in alterius opinionis argumento tangebatur, *n.* 14. Non debere hîc considerari respectum prædicamentalem. Ad id sciendum est 1. juxta doctrinam à nobis propositam, respectum non intelligendum esse primò, de respectu prædicamentali: Sed cum indifferentia ad hunc & transcendentem. Unde sic sine incommodo tractari potest de isto respectivo in doctrina transcendentalium distributionum. Inprimis cùm fieri possit, ut in particulari membro alicujus distinctionis in Metaphysicis, implicetur id, quod non solùm ad partem specialem Metaphysicæ pertineat, sed etiam prorsus pertineat extra considerationem Metaphysicam, veluti cum Ens per locale & illocale, materiale & immateriale distingui solet.

Ad posteriorem opinionem.

ARTIC.

ARTICULUS III.
In quo constituitur definitio absoluti & respectivi.

Atque ex his nunc facilè constituitur & intelligitur, definitio absoluti, & respectivi. Nempe *respectivum* est id, quod habet essentiam respicientem vel terminatam aliorsum sive ad aliud. *Absolutum* autem est, quod respectu caret. 20

Illud autem studiosè hîc notandum est, quod absoluti definitio soleat fieri per nomina privativa, & non per negativa specialiter dicta; veluti nomine *defectus* vel *carentiæ*. Nec tamen istius essentia consistit in privatione, si rigorosè loquamur. Nam privationes negant in eo subjecto solùm, cui debet inesse habitus. At absolutum nunc non vocatur, quod caret quidem respectu, ex natura tamen sua postulat respectum. Nihilominus vocabula privativa commodiora hîc sunt quàm negativa: quia negationes non solent postulare aliquod definitum subjectum cui adhæreant. At id faciunt privationes, idémque facere debent attributa transcendentalia. Hæc enim comparantur ad Ens, tanquam ad subjectum proprium. Atque sic non solum in genere hîc usurpari potest vox privationis, sed etiam specialia nomina privativa hîc adhiberi possunt, explicando vocem privationis, & alia nomina specialia, per Metaphoram & similitudinem, attendendo tertium comparationis istud, quod prius tactum est, quod scilicet istæ negationes exposcunt definitum subjectum, cui inhæriant, sicut & privationes: Similia sunt quæ ad hanc rem dicta sunt, de unitate, suprà *cap. 4. num. 24.* 21 *Quomodo in describendo Ente respectivo utamur vocibus privativis?*

TITULUS IV.
De distinctione respectivi.

Respectivum 1. distinguitur in certas classes, nempe in principium & principiatum, &c. juxta theorema 4. De quibus id generaliter notandum est, quod non exhauriant totam latitudinem Entis respectivi, singulæ istæ. Neque enim omne Ens respectivum est principium vel principiatum: Aut omne Ens respectivum est subjectum vel adjunctum: sed omnes istæ classes, simul sumptæ, exhauriunt latitudinem Entis respectivi. 22 *Respectivi variæ classes.*

2. Quia respectus duplex est, prædicamentalis & transcendentalis, ideò respectivum etiam est, vel tale secundùm respectum transcendentalem, vel secundùm respectum prædicamentalem: Id quod in proportione etiam intelligi potest, de absoluto, ut absolutum dicatur, vel quia caret respectu transcendentali, vel quia caret respectu prædicamentali. 23 *Respectus prædicamentalis vel transcendent.*

Cæterùm quid uterque respectus sit, omnium diligentissimè tractavit *Suarez disp. 47. s. 3. num. 10. & s. 4. tota.* Nobis sufficiens distinctio videtur sumi posse ex collatione ad transcendentia talia. Igitur transcendentium natura est, habere realem identitatem ad subjectum suum, adeoque Enti nihil realiter addere. Igitur respectus ille erit transcendens, qui ad id quod respectivum dicitur, habet identitatem realem. Veluti potentia habet respectum ad actum & objectum suum, ut, in specie, potentia visiva ad videndum vel colorem. Hîc igitur est respectus. Ille respectus non potest esse aliquid additum ad essentiam potentiæ. Nam, præcisissimè loquendo, de essentia potentiæ, & removendo prorsus omne extraneum, semper tamen implicatur in potentia ista, ista habitudo sive respectus ad objectum, & actum suum. Talis igitur respectus erit transcendentalis. Idémque est in habitibus, 24

bus, qui similiter respectus habent ad actus & objecta sua.

25 Porrò alii respectus non sunt tales, sed comparantur ad subjecta, sive id, quod respectivum denominatur, tanquam realiter, (in quantum implicant aliquid coëxistens,) ab eo distincti, qui consequenter in præcisis conceptibus subjectorum non includuntur, quibus scilicet præcisè essentia illorum apprehenditur. Talis est relatio limitandi, quæ advenit lapidi; Relatio dominandi vel serviendi, quæ advenit homini, relatio conjugii, quæ advenit *Abrahæ* & *Saræ*. Hæ igitur relationes vocantur relationes prædicamentales, in ea amplitudine loquendo, quâ prædicamentalis & transcendens relatio adæquatè opponuntur.

26 *Omne Ens habet respectum transcendentem.*

Apparet autem ex his (in quibus etiam aliud discrimen observari potest istorum respectuum,) quod respectus transcendentalis applicari possit omni Enti, quod non est ita in prædicamentali. Nam, ut visum est, potentia & habitus ad objecta, & actus suos habent respectus transcendentales. Ergo, cum respectus iste sit mutuus, vicissim objecta, & actus potentiarum habent respectus ad ipsos habitus & potentias. At nihil prorsus est, quod non possit esse objectum potentiarum & habituum, veluti ut non possit esse objectum saltem facultatis cognoscitivæ, vel appetitivæ, (universaliter loquendo de subjectis quibus tales potentiæ conveniunt, ut sunt, Deus, Angeli, homines & bestiæ, item scilicet: Dimittendo potentias, & habitus alios.

CAPUT XXI.

De Principio & Principiato.

1. *SUb Ente respectivo continetur* 1. *principium & principiatum.*

2. *Principium est, unde principiatum est, vel fit, vel cognoscitur.*

3. *Dividitur bifariam potissimùm.* 1. *Principium aliud est principium essendi, aliud cognoscendi.*

4. Principium essendi est, *unde res est.*

5. Principium cognoscendi est, *unde aliud solum cognoscitur.*

6. II. *Principium est vel causale, vel non causale.*

7. Principium causale est, *unde aliud est per veram causalitatem, sive influxum causalem. Estque idem quod causa, de qua erit seqq. cap.*

8. Principium non causalè est, *unde est aliud citra influxum causalem, quale principium est privatio respectu motûs: Pater in Trinitate respectu Filii.*

9. *Principiatum est, quod aliunde est.*

COMMENTARIUS.

Proponuntur tractanda.

Post generalem doctrinam de Entibus respectivis, *primò* occurrit tractandum de principio & principiato. Circa quam materiam, *Primò* est explicanda vox principii

cipii & principiati. *Secundò*, constituenda est definitio principii. *Tertiò*, definitio principiati. *Quartò*, recensendæ sunt conditiones principiorum. Et *denique* variæ distinctiones principii & principiati proponendæ sunt.

TITULUS I.

De voce Principii & Principiati.

Primò, principium aliquando idem est quod initium, quod ut sic non involvit respectum ad aliquod consequens, sed habet significationem negativam, ut scilicet neget antecessionem. Atque sic principium est, ante quod non est aliud : Dicitur aliàs, primum negativè: quo sensu Filius, ante quem non est genitus alius, vocatur primus, & primogenitus, etsi nullus post ipsum nascatur. Atque hæc principii usurpatio est usitatior, judice *Scalig. Exerc.* 364. *s.* 2. 1 *Explicatur ambiguitas in voce principii.*

Hæc significatio principii non est hujus loci, quia nunc principium dicitur respectivè ad principiatum, atque inde principium implicat respectum ad aliquod consequens, & non consistit in sola negatione.

Deinde, principium sumitur per excellentiam de principio primo, sive de eo, quod tantùm est principium, & non principiatum. Sic *Arist.* 5 *de gen. anim. c.* 7. ait : hoc est principium, quod est causa multorum, sed ipsius nulla est superior causa. Sic & *Scalig. Exerc.* 297. *s.* 3. ait : principii esse movere, & non moveri. Sic & *Cic. l.* 1. *Tusc. qq.* ait: *Principii origo nulla : Nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem ex nulla re alia.*

Aliter sumitur vox principii per excellentiam, de solo principio causali, cùm *Arius* ait, quod natum est, habere principium. Quæ locutio juxta sensum *Arii* rejecta est, ut videre est apud *Ambr. de fid. ad Gratian. c.* 5. & *Lomb.* 1. *dist.* 9. *l. tit. c.*

Alio modo sumitur vox principii quandoque specialiter juxta subjectam materiam. Veluti, quando *Aristoteles* discurrit de numero principiorum, *lib.* 1. *Physic. c.* 2 *seqq.* quæ speciatim intelligenda sunt de principiis rerum generabilium, & corruptibilium.

Denique, alia significatio est, in qua principium dicitur omne illud, ad quod aliud consequitur, sive primum sit, sive non, aliáve intervenat varietas specialis, ut mox ex definitione ejus plenius patebit.

Arist. 5. *Metaph. c.* 1. Satis intricatè refert varias significationes principii. Ibi *primò* dicitur principium unde quid primò dicitur moveri. *Deinde*, principium dicitur, unde quid optimè fit. *Tertiò*, principium dicitur, unde primo aliquid fit, ut insit, quomodo disputatur an principium in animali sit cor, an cerebrum. *Quartò*, principium dicitur, quod efficit, sive, ut *Aristoteles* loquitur, unde est motus. Atque sic principium est idem quod efficiens. Indéque *quintò* specialiter principium dicitur, quod est efficiens voluntarium. Et aliter *sextò*, quomodo artes dicuntur principia agendi. Qui tres modi ab aliquibus reducuntur ad unum, nempe prout principium sumitur pro efficiente præcisè. *Denique*, principium sumitur pro eo, unde aliquid cognoscitur. Hæc *Arist.* 2. *Significationes principii apud Aristotelem.*

Non est tamen hîc diffitendum : *Aristotelem* non omnia significata & genera principiorum istâ enumeratione comprehendisse. *Fonseca* igitur *lib.* 5. *Metaph. c.* 1. *q.* 4. *s.* 2. notat : *Aristotelem* non voluisse enumerare omnia principiorum genera : sed ea, quæ erant etiam vulgò nota. Sine dubio enim forma & finis etiam sunt principia, quæ tamen ibi recensita non sunt. 3.

De voce principiati.

4 Principiati vocem quod concernit, existimat *Fonseca* 5. *Metaph.c.*1. *q.*3. *s.*4. melius dici correlativum principii *id cuius est principium*, & sic Ens est principium, vel (non principiatum, sed) id cujus est principium. Et certè videtur ista commodior esse circumlocutio, quàm simplex vox principiati, ad evitandam imperfectionem, quæ vi vocis videtur insinuari in voce principiati, unde consequenter non adeò congruè filius (utpote qui Deus atque adeò primum Ens est) dici potest principiatum, etsi Pater dicatur ejus principium. In symbolo *Niceno* dicitur principium de principio. *Thomas* tamen, 1. *p. q.* 33. *a.* 1. *ad secundum*, meminit *Græcos* dicere, Filium & Spiritum Sanctum principiari. Sed in verbis litigandum non est. Cùm vocem istam, vel etiam alias ad divina transferimus, semper purificandæ sunt ab imperfectionibus.

TITULUS II.

De definitione Principii.

ARTICULUS. I.

Aliorum definitiones proponuntur, & examinantur.

5 *Aristotelicæ principii definitiones.*

Variè *Aristoteles* principium definivit, ut *Fonseca* retulit 5. *Metaph.c.*5. *q.*1 *s.*1. Igitur in *Poëticis c.*7. principium *Aristoteli* est, quod ipsum quidem post aliud necessariò non est, post illud autem aliud natum est esse vel fieri. *Aliter* definitur *l.*5. *de gener. animal. c.*7. quod sc. ipsum quidem sit causa multorum, sed ipsius sit nulla superior causa. *Alia* definitio est 1. *Phys. c.*5. *t.*42. Ubi principia sunt quæ nec ex se mutuò, neque ex aliis sunt, sed ex quibus sunt omnia. *Alia* est 1. *post. cap.*10. *t.*73. principia sunt, quæ quod sunt, non contingit demonstrare.

6 *Censura priorum definitionum.*

Hæ tamen definitiones non tradunt satis communiter naturam principii. Nam cùm *prima definitio* specificet particulares modos principiorum, per esse & fieri, omittit tamen ipsum cognosci: Unde consequenter principiis cognoscendi ista definitio accommodari non potest. At id nullo jure fieri potest.

7 *Secunda definitio* similiter loquitur de principiis in particulari, nempe de iis, quæ simul etiam causæ sunt principiatorum. At principium in communi suâ significatione transcendit rationem causæ:

8 *Tertia definitio*, ut Physica est, ita etiam Physicè intelligenda est, & proinde communem rationem principii, quam indagat Metaphysicus, non exhaurit. *Quarta* autem loquitur de principiis demonstrationum.

Definitio aliorum.

Recentiores aliqui sic definiunt principium: *Principium est unde principiatum dependet.* Ita fecit etiam *Timplerus l.*3. *Met.c.*1. Et *Goclenius ibid.* Egóque eandem etiam usurpavi *in prim. edit. Synops. Philos. disp.* 11. *thes.* 2. *Metaph.*

Principium non est definiendum mentione dependentiæ.

Sed non placet illa definitio, quia dependentia non reperitur in omnigenere principiorum & principiatorum, sed solùm in particulari, nempe in causato, quod dependet à principio. Ita patet, quia Ens dependens & creatum sunt æquipollentia. Ergò quicquid est dependens ab alio, id creatum & causatum est. At ratio principii & principiati præcisè concipi potest in Deo, ubi nihil creati est. Veluti cùm independentia dicitur esse principium, cur ipse sit immortalis. Item, cùm Pater dicitur principium Filii. Et hinc porrò dependentia insinuat essentialem distinctionem ab eo, unde est dependentia, ut deducit *Suarez disp.*12. *Met. s.*2. *nu.*6 *& disp* 35. *s.*1. *n.*3

*ſ.*1.*n.*3. & *Fonſec.* 5.*Metaph.c.*1.*q.*3.*ſ.*3. Iſta autem eſſentialis diſtinctio non eſt in exemplis proximè dictis. Confer *Thomam* 1.*p.q.*35.*a.*1.*ad primum.*

ARTICULUS II.

In quo traduntur definitiones propriæ.

Dimiſſis igitur iſtis definitionibus, duæ ſunt, quæ omnium commodiſſimæ videntur. Prior eſt iſta: ***Principium eſt unde eſt aliud.*** In qua definitione vox ***Eſt*** ſumenda eſt in ampliſſima ſua ſignificatione prout ſcilicet ſignificat tum eſſe reale, tum etiam eſſe objectivum ſive cognitum, quod vocant: Et rurſus prout ſignificat tum eſſe permanens, tum etiam eſſe ſucceſſivum, (quod aliàs ſpecialiter ſolet exprimi per vocem *fieri.*) Atque adeò ſic principium dicimus, omne illud, unde aliquid eſt, vel inde habendo eſſe ſuum, vel inde habendo ſui cognitionem, & ſive res ab eo ſit in eſſe, ſive in fieri. Hos enim omnes modos, aliunde eſſendi, comprehendit nunc vox illa ***Eſt.*** 10 *Prior definitio.*

Vocula autem illa ***Unde*** ſignificat generaliter omnem habitudinem, juxta quam aliud apprehenditur conſequi ad alterum, ſive id ſit per veram cauſalitatem, ſive non; modò ſit aliqua connexio vel conſecutio hujus ad illud. 11 *Explicatur vecula,* Unde.

Atque ita, ſi ſubtiliter intueamur, vox illa, ***Unde*** duo inſinuat: ***Primò*** quidem, prioritatem ejus in ordine ad principatum. Neque enim videtur apprehendi poſſe, quomodo quicquam ſit ab alio ſive aliunde, & tamen iſtud non ſit hoc prius; (quocunque tandem id modo ſit, prout poſtea ſpecialius tractabitur.) ***Deinde*** inſinuat etiam illa vox conſecutionem. Neque enim ſimpliciter principium dicitur, quod alio prius eſt, ſed oportet conſecutionem vel connexionem aliquam intervenire. Neque enim homo heri natus, eſt principium illius, qui hodiè naſcitur, aut actus intellectûs eſt principium actûs voluntatis, & ſic in aliis. 12

Atque ita, iſta conſecutio complet quaſi formale ipſius principii, & requiritur in principio, tanquam aliquid additum ultra prioritatem.

Atque huic definitioni concordat illa, quam ***Thomas*** tradit 1.*part.q.*33.*a.*1. ad primum: ***principium eſt à quo aliud procedit.*** 13 *Definitio Thomæ.*

Ubi vox procedendi ampliſſimè ſignificat omnem modum, quo quid ad aliud conſequitur, ut interpretatur *Fonſeca* 5, *Metaph.c.*1.*q.*5.*ſ.*1. & *Suarez diſp.*12. *ſ.*1.*Numer.*13.

Ubi nec obſtat particula illa, *A quo, &c.* ut propter illam hæc definitio ſpecialis fiat, ut opinatur *Timplerus in Metaph.l.*3.*c.*1.*q.*2. Nam etſi ſpecialiter phraſis illa ſoleat applicari efficienti, tamen ſæpè etiam generaliùs ſumitur, ut æquipolleat voci, *Unde.* Sicut & *Ariſtoteles* vocem ὅθεν & ἀφ' οὗ ſolet frequenter commutare.

Denique vox illa ***Aliud*** non eſt ſumenda in eo rigore, ut notet alietatem in eſſentia (juxta quam rurſum ἄλλο & ἄλλο alius & aliud opponuntur) principium enim & principiatum non neceſſariò diſtinguuntur eſſentialiter. Alietas igitur hæc fuſiſſimè eſt intelligenda, qualis etiam poſſit intervenire inter ea, quæ ſolâ ratione diſtinguuntur: principium enim & principiatum ſæpè non niſi ratione diſtinguuntur.

Poſterior definitio, quæ ſimiliter nobis ſatis commoda videtur, eſt iſta, quam *Ariſtoteles* tradit 5.*Met c.*1. πασῶν κοινὸν ἀρχῶν, τὸ πρῶτον εἶναι, ὅθεν τί ἔστιν, ἢ γίνεται, ἢ γιγνώσκεται: *Omnibus principiis commune eſt, eſſe primum, unde quod eſt, aut fit, aut cognoſcitur.* 14 *Poſterior principii definitio.*

ARTICULUS III.

In quo declaratur definitio Aristotelica Principii.

25 In ista, jam relata definitione, primò dicitur Principium esse *primum*. Hæc vox mox declarabitur in seq. titulo quarto hujus commentarii, inter conditiones principii, *Num.* 28.

26 Deinde dicitur ὅθεν, *unde*, &c. quâ voce, ut prius dictum, notatur consecutio vel connexio hujus ad illud, quod principium dicitur.

27 Denique dicitur, *aut est, aut fit, aut cognoscitur*. In quibus verbis insinuantur speciales modi principiorum. Sæpè enim solent definitiones fieri per divisionem, sive enumerationem specierum, vel specialium conditionum, ut in *Top.* deduxi, *cap.* 30, *in comment. num.* 16. Speciales autem istæ conditiones non ponuntur in definitione principii, quasi non possit principii haberi unus præcisus & abstractus conceptus, (eum enim dari posse prior definitio ostendit,) sed ut iste unus generalis conceptus tantò magis notificetur. Specialia enim magis nota sunt, quàm generalia.

28 Cæterùm vox *Est*, ibi sumitur strictè, prout scilicet significat rem in facto esse. Ergò hactenus potissimùm principium est, unde aliquid est, hoc est, intrinsecè constat & componitur. Atque hæc principia possunt dici strictè, *principia essendi*.

29 Rursus vox illa *FIT*, comprehendit illa principiorum genera, quæ concurrunt ad rem in fieri, sive in suo produci. Atque adeò hîc continentur illa, quæ sunt principia actionum vel motuum. Habent enim ista esse fluens sive successivum non permanens. Talia principia sunt efficiens, finis, privatio, &c. Possunt hæc principia dici *principia fiendi*.

30 Ultimò proponitur verbum *cognoscitur*, quæ vox ponitur ad comprehendenda illa principia, quæ non concurrunt nisi ad cognitionem rei. Hæc omnia posteà clariora erunt.

TITULUS III.

De definitione Principiati.

21 Principiati definitio commoda satis ex dictis extrui potest. Nempe *principiatum est, quod aliunde est*. Ubi vox *Aliunde* respondet illi *Unde*, quæ ponitur in definitione principii.

22 *Esse ab alio bifariàm sumitur.*

Si juxta illam, *Num.* 13. relatam definitionem principii (principium est à quo aliud procedit) definire velimus principiatum, sic; *Principiatum est, quod est ab alio*: Tum notandum est, phrasin illam: *ESSE ab alio* bifariàm sumi: *Primò* esse ab alio opponitur ei, quod est à se: Et sic omne Ens dicitur esse à se, vel ab alio. Hîc esse ab alio, significat dependentiam. Unde infert, esse principiatum à principio essentialiter distinctum. Indéque Ens ab alio reverà nihil est aliud, quàm Ens creatum, quod prolixiùs vide suprà *c* 13. *Num.* 22. Juxta hanc significationem, principiatum non semper est Ens ab alio. Nam immortalitas divina comparatur ad aliud Dei attributum, veluti ejus independentiam per modum principiati. Et tamen immortalitas divina, juxta istam divisionem, non est Ens ab alio, sed est Ens à se. Idémq; est de Filio & Spiritu Sancto qui comparantur ad Patrem, ut illius principiata, & tamen juxta tactam divisionem, non sunt Entia ab alio, sed Entia à se, ut citato loco pleniùs dixi.

23 Igitur *secundò* latiùs sumitur, vox esse ab alio, ut comprehendat omnem, ut sic loquamur,

quantur, aliunditatem, sive illa sit per veram dependentiam, sive non, ut summatim dicatur ab alio esse omne id, quod ad aliud consequitur: Et sic intelligi debet phrasis illa, in dicta principiati definitione.

TITULUS IV.

De conditionibus principiorum.

1. ***Principiatum non est necessariò realiter distinctum à principio.*** Ita patet, quia sine omni repugnantia inter attributa divina, unum (veluti independentia) est principium alterius (veluti immortalitatis.) Et tamen inter ista reale discrimen non est. 24

2. ***Principium non est necessariò distinctum essentialiter ab eo cuius est principium.*** Ita patet. Nam Pater est principium Filii. Et tamen hæ personæ non distinguuntur essentialiter. 25

3. ***Principium non requirit necessariò influxum verum & realem.*** Ita patet, quia principium ex se latiùs patet, quàm causa. Solis autem causis convenit influxus. Patétque amplius exemplo privationis, quæ est principium motûs citra influxum in motum. 26

4. ***Principium non est necessariò causa multorum. Arist. l. 5. de generat. animal. c. 7. ait:*** Principium esse causam multorum. Sed ibi solùm loquitur de primo principio, vel potiùs de prima causa. **Prima autem causa necessariò refertur ad multa.** Nam si ad unum solum refertur, non dicetur prima, sed prior, ut commentatur ***Fonsec. l. 5. Metaph. c. 1. q. 1. s. 1. §. cur autem.*** 27

5. ***Principium est primum.*** Ita ait ***Arist. 5. Met. c. 1.*** Ubi etiam addit: ***omnibus principiis commune esse***, esse Primum. Vocatur autem principium negativè primum, quod scilicet aliud non antegrediatur ipsum. Sicut ***Arist.*** etiam ***in lib. Poët. cap. 7.*** circumloquitur rationem principii, ut prius ***Num. 5.*** retuli. Ubi primò notandum est, quòd ista negatio antegressionis in principio, non sit intelligenda universaliter; sed est intelligenda in respectu ad principiatum. Ergò principium est primum, hoc est, principium est tale quid, quod non antegrediatur id cujus est principium. 28

Quomodo omne principium sit primum?

Porrò ex illo axiomate ***Aristotelis***, vulgò sumitur illud, quod principium sit prius principiato, sed de eo specialis, nec usque adeò facilis est quæstio, propter Trinitatis mysterium, sed videamus:

An principium sit prius principiato?

Difficultatem potissimùm in hac quæstione facit mysterium Trinitatis: Nam in eo Pater dicitur principium Filii; Et tamen non apparet, quomodo Pater possit dici prior Filio, potissimùm propter duo. Nam 1. si Pater esset prior Filio. Ergò Filius esset posterior Patre. Ergò Filius non esset Ens primum, adeóque nec æternus, & proinde nec Deus. Quo pertinet quod ***Ambr. l. 11. de fid c. 5.*** & inde ***Lombard. 1. dist. 9.*** negant posteritatem omnem in Deo: ***Scriptum est***, inquit, ***in V Testamento***, (***Esa. 43. v. 10.***) ***Ante me non fuit alius Deus, & post me non erit. Quis hoc dicit: Pater, an Filius? si Filius: Ante me, inquit, non fuit alius Deus: Si Pater: Post me, inquit, non erit. Hic priorem, ille posteriorem non habet.*** 29

Deinde: si Pater esset prior Filio, tum id esset, vel attendendo essentiam, vel relationem personalem. Non primum. Nam essentia est una Numero. Non postremum. Nam relata sunt simul: Ergò Pater in esse respectivo, seu qua Pater est, non erit prior Filio: 30

Variæ sententiæ referuntur.

31 Hæc res, ut video, trifariàm expediri solet. 1. Aliqui negant patrem debere dici principium Filii. Ita insinuat *Ambrosius de fid. ad Gratian. c.* 5. Et libentiùs aliqui utuntur nomine Auctoris. Ita *Hilarius l.* 4. 9. *&* 11. *de Trinit.* Patrem vocat Autorem, & Filium Patri Autori coæternum.

32 II. Alii autem admittunt quidem Patrem dici principium Filii, sed negant de ratione principii esse, ut sit prius principiato. Sic *Damascen. lib.* 1. *de Orthod. fid. c.* 9. Si dicimus Patrem principium Filii, non tamen eo priorem esse ostendimus. Ita etiam *Thom* 1. *p. q.* 33 *a.* 1. Patrem rectè vocari principium Filii disputat, & negat tamen Patrem priorem esse Filio. Unde ibi subjicit: Vocem principii impositam quidem esse ad significandam prioritatem, sed usum vocis deviare ab impositione. Ita docet etiam *Thom. q.* 32. *a.* 3. *&* *q.* 40. *a.* 4. *&* 1. *d.* 9. *q. a.* 1. Eundémque sequuntur multi alii. Nituntúrque quoad negationem prioritatis, inprimis argumentis priùs factis *Num.* 29. 30.

33 III. Denique alii utrumque dicunt. Nempe & Patrem esse principium Filii, & eundem esse priorem Filio. Ita sentit *Scotus* 1. *d.* 12. *q.* 2. *&* *d.* 28. *q.* 3. *&* 2. *dist.* 1. *q.* 1. Et *Gabriel de Biel, ad* 1. *d.* 9. Aliique plures ex Scholasticis, quos sequitur *Fonsec. l.* 5. *Met. c.* 1. *q.* 3. *s.* 2. & *Suarez disp.* 12. *s.* 1. *num.* 10.

An Pater possit dici principium, vel prior Filio?

34 Ad hanc igitur rem tres assertiones propono.

Prima Assertio.

35 *Patrem esse principium Filii & Sp. Sancti.*

Hâc in re dico, I. *Pater potest dici principium Filii & Spiritûs Sancti.* Sic *Aug. l.* 4. *de Trin. c.* 20. Patrem vocat principium totius Deitatis. Intendúntque id ipsum Græci Patres, cùm Patrem vocant *causam* Filii. Idque passim. Et patet ejus veritas, quia communis ratio principii consistit in eo, ut inde aliquid sit, hoc est, principium est, unde aliquid est, vel à quo aliud procedit, latissimè intelligendo terminos, ut declaratum est, *tit.* 2. At Filius est à Patre, & exiit à Patre, insinuátq; hoc ipsum vox generationis. Et ipsa vox Autoris eandem rationem principii importat. Ubi nec apparet, quomodo vox *Autoris* in eo, cujus quid Author dicitur, minorem importet imperfectionem, quàm vox principii. Aut quomodo vox Authoris quidem purificari possit ab imperfectione, id ipsum autem non possit fieri similiter in voce principii. Objectio potissima contra hanc propositionem est, quæ sumitur inde, quòd principium debeat esse prius principato: sed ea postea expeditur.

Assertio secunda.

36 *Idem est prior filio.*

Dico II. *Pater dici potest prior filio*, si dextrè intelligatur, & latissimè sumendo vocem prioritatis, prout latissimè sumi debet, cùm principium principiato prius dicitur, ita quidem, ut etiam talis prioritas intervenire possit, inter ea, quæ realiter non differunt, ut postea videbitur.

37 Prioritas autem ista non est 1. prioritas naturæ. Nam ordo naturæ ex rigoroso modo loquendi supponit distinctionem naturæ. At natura in Patre & Filio non distincta sed una est. 2. nec est prioritas temporis. Ita patet per dictum ex *Esa.* 43. antè citatum: Ante me non est Deus, & post me non erit.

38 Intelligitur ergò nunc prioritas, quæ à doctoribus vocatur *Prioritas ordinis, vel*

vel originis, vel naturalis enumerationis. Hæc enim omnia idem sunt. Etsi *Fonseca* opinatur duplex genus prioritatis esse, aliud originis, aliud enumerationis. *Qualis prioritas hic interveniat?*

Atque ita nunc veritas nostræ propositionis patet ex vulgatissimo modo loquendi in quo Patrem vocamus *primam* personam. Primum enim non dicitur, nisi, quod cum aliis adjungitur, est *prius* aliis. Atque hic modus enumerandi non pendet præcisè ex arbitrio nostro, sed transsumitur ex ipsa natura, hoc sensu, quòd Pater sit origo Deitatis, atque inde cæteræ personæ sint per egressionem, vel processionem *à Patre*, quomodo & *Aug. l. 3 contra Maximini. 14.* ait: inter personas divinas dari ordinem *naturæ*. Atq; hunc ipsum modum ordinis & enumerationis, *Aristoteles* etiam fecit aliquem modum prioritatis. Juxta quem dicit ex ordium esse prius Narratione in oratione, *l. categ. c* 12. §. 3. Et eum qui in consessu aliquo sedet secundo loco, priorem esse eo, qui tertium tenet locum, *l. 5. Metaph. c.* 11. Quibus indicat *Aristoteles* enumerationem constituere aliquem modum prioritatis. Id quod à fortiori hîc applicari potest, quia in præsenti exemplo Enumeratio fundatur in ipsa natura, hoc est personarum aliarum processu à Patre, ut dictum est. 39

Solvuntur obiectiones.

Objiciebantur contra hujus propositionis veritatem, aliqua, *Num.* 29. quæ nunc expedienda sunt. 40

1. Objiciebatur: filium sic esse posteriorem Patre, & proinde non esse æternum. 41

Respondeo 1. Sicut Pater est prior Filio, ita vicissim Filius dici potest posterior Patre, dextrè id intelligendo, nempe de enumeratione solùm. 2. Atque hinc non tollitur æternitas Filii Dei. Æternitas enim non tollit omnem prioritatem, sed eam solùm, quæ est prioritas temporis, vel, (ut generaliùs loquamur) durationis: ut manifestum est inde, quòd potest aliquid alii coævum & coæternum esse, ubi tamen intervenit prioritas naturæ. Veluti, si Deus ab æterno produxisset Angelum, ille Angelus esset naturâ posterior Deo. Et tamen esset coævus & coæternus Deo, hoc ipso, quia juxta hypothesin est factus ab æterno. Sic & *Augustinus* docet in 6. *l.* 2. *de Trinit.* Et ex eo *Lombard. l.* 1. *d.* 9. D. declarans id exemplo splendoris & ignis. *Splendor*, inquit *qui gignitur ab igne, atque diffunditur, coæternus est illi, & esset (prorsus) coæternus, si ignis esset æternus.* Quibus manifestè indicatur, quod etiam naturæ posterioritas non officiat æternitati. Confer quæ suprà *cap.* 17. de æternitate dicta sunt. 42

Deinde inferebatur etiam eodem argumento: Filium non esse Ens primum, si aliud sit eo prius. Et proinde non esse Deum. 43 *Secunda obiectio.*

Respondeo 1. Non video quomodo magis sequatur, Filium non esse primum Ens, si Pater dicatur eo prior, quàm si Pater dicatur principium Filii, atque adeò Filius principiatum Patris. 2. Sed tamen utrinque res bene habet, si dextrè intelligatur. Ens primum dicitur, à quo sunt omnia alia creata, quódq; non habet aliud ante se, à quo dependeat. Ita patet, quia Enti primo adæquatè opponitur id, quod est creatum, vel ab alio, vel dependens. At Filius, etsi ejus principium sit Pater, & proinde Pater eo prior sit, aliquo modo loquendi, non tamen est aliquid creatum, vel dependens, vel Ens ab alio, ut rigorosè ista phrasis sumitur in oppositione ad Ens, quod est à se, ut sæpiùs dictum. 3. Estque diligenter observandum, quòd non omnis prioritas repugnat Enti primo, ut manifestè apparet in attributis divinis, quæ propter identitatem cum essentia divina, singula sunt Entia prima, vel potiùs, unum Ens primum: Et tamen aliud alio ita prius est, ut possit alterius

principium dici, & per unum aliud demonstrari. Repugnat autem Enti primo solùm habere aliquid prius naturâ, vel tempore, quod non est intra Trinitatem, ut priùs confirmavi.

44 *Tertia obiectio.* Quod autem objiciebatur etiam dictum *Esaiæ* 43. *v.* 10. *Ante me non fuit alius Deus, &c.* Illud satis clarè loquitur de prioritate temporis, Nam vox *Ante* est nota temporis. Neque verò dicitur Pater tempore prior Filio. Atque hoc ipsum etiam *Ambrosius* dicere intendit, nempe generationem Filii non efficere, ut Pater *tempore prior* sit Filio, sicut *Arius* garriebat: *Si filius est natus, ergò erat tempus in quo non erat filius*, ut meminit *August. in 6. l. 2. de Trinit.*

45 Ad alteram objectionem *Num.* 30. propositam respondet *Fonseca* 5. *Metaph. c.* 5. *q.* 3. *s.* 2. Quòd etsi persona producens non possit concipi sine relatione, possit tamen concipi more nostro ante productionem activam, conceptu non relativo, sed absoluto, more, inquam, concipiendi, quo concipimus producentia nostratia, quæ reverà absoluta sunt. Id autem tum fit, cùm apprehendimus relationem producentis, non quatenus terminatur ad personam productam, sed quatenus dat esse incommunicabile, sive hypostaticum. Atque sic prioritas, juxta modum intelligendi nostrum, juxta *Fonsecam* est præcisis rationibus. Ubi non officere videtur, quod à parte rei una numero est essentia in Patre & Filio. Nam ad priritatem, qualis in genere requiritur in principio, non necessaria est realis distinctio, ut priùs patuit.

46 *Suarez* alio modo procedit, qui prioritatem ponit juxta relationes. Igitur *disput.* 12. *Metaph. s.* 1. *num.* 10. *Genus prioritatis*, inquit, *inter correlativa in creatis rebus non potest inveniri, quia unum relativum, ut tale est, non procedit ab alio. In divinis autem reperitur processio unius correlativi ab alio, quatenus talia sunt.* Et subjicit: *Non est mirum, quòd sicut ratio principii in illis personis singularis est, ita etiam modus prioritatis sit peculiaris, & longè alterius rationis ab omnibus, quæ in creaturis reperiantur.* Sed de utraque responsione penes lectorem sit judicium. Nolui enim istud argumentum meis verbis solvere.

47 Et hactenus quidem conclusum est, quod non repugnet, aliquam prioritatem ponere inter divinas personas: Nihilominùs sit.

Tertia Assertio.

48 *Cautius esse, si Pater non dicitur prior Filio?* Dico *III. Cautius est dicere: Patrem non esse priorem Filio.* Ita existimo, quia ut maximè Pater possit dici prior Filio, juxta dicta, si ea dextrè intelligantur: tamen potissima significatio prioris est, secundùm quam significat prioritatem temporis, ut *Arist.* etiam tradit *in categ. c.* 12. §. 1. quod ipsum etiam est in vocabulis specialibus, *antè & pòst.* Unde frequentissimè vox prioritatis, etiam sine addito posita, significat prioritatem temporis, & unum *simul* cum alio dicitur esse, si maximè interveniat prioritas etiam naturæ. Ita forma dicitur simul esse cum formato. Et tamen ista est prior naturâ suo formato. Ex quo consequitur, hanc locutionem (Pater est prior Filio) ingerere hanc opinionem, quasi putetur tempus aliquod esse, in quo fuerit Pater, nec tamen fuerit Filius. Id quod *Arrianum* est. Locutiones autè, quæ inducere possunt in errorem, studiosissimè sunt, quoad fieri potest, devitandæ.

Generaliter deciditur: An & quatenus principium sit prius principiato?

49 Principiò hîc notandum est, quod principium & principiatum possit bifariam sumi.

sumi. *Primò* potest sumi formaliter, principium quâ principium, & principiatum quâ est principiatum. Et sic neutrum est altero prius, sed simul sunt, quia sunt respectiva, sicut & causa & causatum, subjectum & adjunctum.

Deinde possunt sumi materialiter, hoc est, pro re subsstratâ huic respectui, sive pro ea re, quæ denominatur principium & principiatum. Et hoc modo agit de principio & principiato Metaphysicus, dicítque principium principiato prius esse.

Atque hoc modo loquendo de principiis, adhuc aliter loquendum est de principio generatim, & aliter de hoc vel isto. 50

Specialiter si loquamur de principiis, tunc aliquod principium est prius tempore suo principiato, veluti flos fructu, aurora die: Aliud est solum prius naturâ, ut causa synectica effecto, veluti sol lumine, forma formato: Aliud cognitione, juxta modum intelligendi nostrum, veluti independentia Dei ejus immortalitate, vis calefactiva in sole, vi exiccativâ: Aliud enumeratione, eáque vel arbitrariâ, (quomodo primum vocamus, à quo volumus inchoare numerationem, solùm ex placito nostro) vel etiam naturali, quomodo patrem diximus priorem filio in Trinitate: Aliud loco prius est, ut, qui sedet ante alios, & est principium sessionis sequentium; & quod punctum est in linea, est principium & prius punctis sequentibus. 51

Atque ex his patet, si generaliter loquamur de principio, tum principium quidem esse prius principiato, sed tamen determinatè non est illa prioritas in tempore, neq; necessariò est prioritas naturæ, vel alterius generis determinati. Nam forma est principium formati, & tamen formato non est tempore prior. Vis calefactiva in sole est principium, cur in eodem sit vis exiccativa, atque ita est prior hac, & tamen ista non est prior naturâ vel tempore, quia à parte rei non est distincta facultas calefactiva ab exiccativa, & sic est in aliis. 52 *Prioritas indifferenter requiritur in principio.*

Atque ita principium est prius principiato, intelligendo illam prioritatem communiter & indifferenter: Qualecunque enim genus prioritatis in specialibus exemplis interveniat, id satis est ad rationem principii.

Objectio de principiis cognoscendi.

Peculiaris difficultas solet moveri de principiis cognoscendi. Nam hæc, quia principia sunt, utique ex hoc generali discursu etiam erunt priora principiatis. At hoc est absurdum. Nam sæpe effectus sunt principia, ex quibus cognoscitur causa, & tamen effectus non est prior causa. Et confirmatur, quod talis cognitio dicitur à posteriori. Ergo aliquod principium est posterius principiato. 53

Respondeo: Unumquodque principium referri debet ad principiatum *sibi proportionatum*, atque ita principium cognitionis non debet referri ad esse rei, sed ad cognitionem rei. Atque ita etiam principium cognitionis debet esse prius (non re cognitâ, sed) cognitione. Nam (non rei cognitæ, sed) cognitionis principium est. Atque hoc etiam procedit de effectu in ordine ad causas. Etsi enim essentia effectûs sit posterior essentiâ causæ, tamen cognitio effectûs sæpè (quando scilicet est principium cognoscendi causam) est prior cognitione causæ, sive sæpè effectus cognoscitur, & postea ex ejus cognitione devenitur in cognitionem causæ. 54

Cæterùm illa cognitio quæ est per effectus, dicitur cognitio à posteriori, non attendendo *cognitionem*, quasi effectus posteriùs sit cognitus quàm causa, sed attendendo *essentiam*, quod scilicet inchoatur cognitio ab eo, quod essentiam habet alio posteriorem. Id autem ad hanc rem non pertinet, ut ex dictis patet. *Cognitio per Effectus, quomodo dicatur à posteriori?*

TITULUS

TITULUS V.
De divisionibus principii & principiati.

55 Tres sunt inprimis principiorum divisiones. Igitur ***Primò*** principium est vel principium essendi, vel principium cognoscendi. ***Deinde*** principium est vel causale, vel non causale: ***Denique*** aliud est internum, aliud externum, de quibus ordine videndum est.

ARTICULUS I.
De divisione principiorum in principia essendi, & cognoscendi.

56 1. Principium dividitur in principium essendi & cognoscendi. Quæ divisio ideò non immeritò primò ponitur, quia oritur ex *Aristotelica* Principii definitione, in qua fecit mentionem ejus, quod aliunde *est*, & quod aliunde *cognoscitur*.

PUNCTUM I.
De Principiis Essendi.

57 Porrò ***Principium essendi*** vocatur, *unde aliquid est.* Dicitur aliâs *principium incomplexum.*

58 Hanc ad rem duo sunt observanda diligenter. 1. Vocem *essendi*, sive *esse* aliquando opponi τῷ fieri. Sicut & *Arist. 5. Metaph. cap. 1.* hæc distinxit, unde aliquid *fit*, & unde aliquid *est*. In hac tamen divisione vox essendi, non ita specialiter accipitur. Dicitúrque adeò principium essendi, non solùm quod concurrit ad esse rei, sed etiam quod concurrit ad fieri rei.

Pro quo porrò diligenter observo, quod esse & fieri solum opponantur, cum referuntur ad tertium, veluti compositum. Ita nempe aliud est esse compositi, aliud ipsum fieri compositi. Quando autem præcisè sumitur τὸ fieri sine ordine ad compositum, tum utique nullam habet oppositionem ad esse. Quia ipsum fieri significat esse actionis. Indéque quod non est, nisi cum fit, nihilominus est, & est Ens. Atque sic principium in communi est, unde aliquid est, unde inquam est vel actio, vel res per actionem facta, quorum illud, (si quis distinguere velit) dici potest principium fiendi, hoc est, principium essendi. Ex dictis tamen patet sine incommodo (intuendo esse actionis) principium fiendi, posse dici principium essendi.

59 *Solvitur objectio.* Solvíque potest ex dictis objectio, quæ solet fieri contra divisionem istam, quòd scilicet sit inadæquata, ex eo, quia dimittat principia fiendi, in definitione principii insinuata.

Principium essendi comprehendere etiam rationes non causantes.

60 *Privatio est principium.* 2. Observandum est: Principium essendi dici unde res est, non solum intelligendo modum essendi aliunde, de vera & rigorosè dicta causa, unde sit aliud, sed etiam latiùs loquendo, ut etiam ea dicantur principia essendi, quæ tales causæ non sunt.

61 Atque ita principium essendi vocari potest ***Privatio***, quæ in Physicis est principium motus. Possúntque huc referri omnia, quæ vel minus, vel sublimius quid sunt, quàm causa, ut ista principia dici possint. *Minus* inquam, veluti erat in privatione. *Sublimius*; veluti est in Patre gignente filium in divinis.

62 Sic etiam cum omnis demonstratio, quæ est à priori, fiat per principia essendi, non

non tamen omnis demonstratio est per causas rigorosè loquendo. Atque inde etiam pro principiis, quæ requiruntur ad scientiarum subjecta, non solum admittuntur causæ, sed etiam altioris generis principia, quæ causæ non sunt. Sic *Suarez disput. 5. Metaph. s. 1. n. 27. principia incomplexa*, inquit, *duplici modo intelligi possunt, primò quod sint veræ causæ, secundùm rem aliquo modo distinctæ, à proprietatibus & effectis, quæ per illas demonstrantur. Et hujusmodi principia vel causæ non sunt simpliciter necessariæ ad rationem objecti scibilis, vel etiam ad demonstrationes veras.* Alio modo *dicitur principium, seu causa etiam id, quod concipitur ut ratio alterius, cum ea ad invicem distinguuntur.* Atque hoc genus principii sufficit ad scientiam, quia sufficit ad faciendam demonstrationem, per quam reddatur ratio, cur talis proprietas tali subjecto conveniat. Confer eundem *disp. 1. Metaph. s. 5 n. 37. & disp. 12. in Proœm.* Et hujus sententiæ primus Autor nominatur *Cajetanus & Colleg. Conimb. 1. post. c. 2. q. 1. a. 1.*

Principia qualia requirantur ad demonstrationem?

Principia in Scientia quæ non sint causæ.

63 Est autem hoc posterius genus principiorum valdè necessarium in scientia de Deo, & attributis Entis Transcendentalibus. Nam de Deo demonstrantur attributa illius, per illius essentiam, aut etiam per aliud attributum, quod apprehenditur ut antecedens aliud. Et tamen, quia nec essentia ab attributis, nec attributa inter se essentialiter distinguuntur, non potest intervenire ratio verè causæ. Veluti hîc, quòd Deus est intelligens, est principium, cur sit agens liberum: Et ejus omnimoda independentia est principium, cur idem sit immortalis.

64 Eadem autem de causa procedit id etiam in Transcendentalibus attributis. Nam hæc nec ab essentia Entis, nec inter se essentialiter vel realiter distinguuntur. Et tamen illa attributa demonstrantur partim per essentiam, partim per attributa prius demonstrata.

65 Atque ex his nunc summatim dico, quod principium essendi in communi comprehendat omnes illas rationes, quæ concipiuntur, ut aliquid antecedens, ex quibus consequuntur alia, sive id sit per consecutionem, quæ connotet causalitatem, sive etiam id non sit.

PUNCTUM II.

De Principiis cognoscendi.

66 Principium essendi hactenus declaratum est, nunc declarandum est *principium cognoscendi*: Id quod in Theorematibus hujus capitis, sic definiebatur: *Principium cognoscendi est, unde aliud solùm cognoscitur.* Dicitur autem *principium complexum* per synecdochen. Dantur enim etiam principia cognoscendi, quæ non sunt Entia complexa, sed incomplexa, veluti effectus respectu causarum.

Definitio principii cognoscendi.

67 *Zabarella lib. de Tribus præcog. cap. 4.* ait: Ea quæ sunt tantum principia cognoscendi essentiam, dignitates esse & propositiones notas, sed in universum id admittendum non est. Atque ita.

68 1. Observandum est, ad cognoscendam rectè doctrinam principiorum cognoscendi: quod non solùm ista denominatio cadat in Entia complexa. Sed possunt etiam Entia incomplexa esse principia cognoscendi. Ita patet de effectibus in ordine ad causas. Nam sæpè contingit ut effectus sint notiores causâ, veluti motus naturâ, operationes vitales animâ. Et sic sunt priores causâ ordine cognitionis. Præterea que hinc sæpè pendet cognitio causarum, ut ab istis tanquam notioribus nobis, veniamus in notitiarum harum, quæ nobis ignotiores sunt. At quod est tale

tale, ut sit qualitercunque alio prius, illúdque aliud pendeat ab ipso, id non potest non esse principium. At effectus non sunt principia essendi in ordine ad causas, quia attendendo utrinque essentias causæ & effecti, causa prior est effecto, non contrà. Relinquitur igitur quod effectus sint principia cognoscendi respectu causarum, atque adeo, quod etiam Ens incomplexum possit esse principium cognoscendi.

69 *Quodnam correlatum sit principii cognoscendi?*

2. Observandum est: quod correlatum principii cognoscendi, non sit res, sed rei cognitio, ut ipsum nomen indicat. Atque ita effectus (de quo confirmavimus, quod sit principium) non est principium causæ simpliciter, & sine addito, sed est principium causæ ut cognita est, seu, est principium cognitionis illius, quæ est de causa. Sic etiam diligens cognitio rerum creatarum sive visibilium, nobis est principium (non Dei, sed) cognitionis illius, quam de Deo consequimur. Atque ita juxta hæc semper est observanda proportio inter principium ad principiatum sibi congruum. Principium *essendi* est, unde est *esse* rei. Principium *cognoscendi* est, unde est *cognitio* rei.

70 *Principia essendi à principiis cognoscendi, quomodo distinguantur in ratione cognitionis?*

3. Est observandum, quòd principium cognoscendi referatur ad cognitionem *solum*; cum quo additamento etiam definitum est à nobis principium cognoscendi. Ad hæc sciendum est, quod Principia essendi etiam conferant ad cognitionem rei. Modus enim cognoscendi etiam sequitur modum essendi, unde à quo res pendet in essendo, ab eodem necessariò etiam pendet cognoscendo. Patétque id inde manifestè, quia effectus à priori demonstratur ex causis. Ergo cognitio effectorum pendet à causis prius cognitis, seu, quod idem est, à cognitione causarum.

71

Atque ex his sequitur, quod ex vi nominis, quæ sunt principia essendi possint dici principia cognoscendi. Attamen quia frequenter principia essendi, & principia cognoscendi opponi solent, ideo, principia cognoscendi in communi dicuntur non illa, unde est cognitio, sed illa, unde (non est essentia, sed) solum est cognitio rei. Id enim valdè frequens est, ut ex generali conditione sumatur nomen, quod appropriatur uni speciei, unde totius locum habet synecdoche in significationibus nominum. Sic hoc loco generalis conditio omnium principiorum est, facere ad cognitionem principiatorum. Nihilominus denominatio hæc, qua quid dicitur principium cognoscendi, reservata est uni peculiari speciei, illi scilicet, cui convenit, solùm esse principium cognitionis, & non alterius cujuspiam.

72 *Objectio.* *Responsio.*

Solvitur autem ex his *objectio*, quæ contra hanc divisionem fieri solet, quod scilicet ea non habeat membra opposita, eo quod principia essendi sint etiam principia cognoscendi. *Patuit* enim quod principia essendi conducant quidem ad cognitionem rei: Non tamen ideò debent dici principia cognoscendi, quia (dimissa impositione vocis, secundùm quam possent dici principia cognoscendi, etiam ea, quæ hîc dicuntur principia essendi,) in communi usurpatione vox hæc per synecdochen appropriata est istis principiis, quæ ad nihil amplius quàm cognitionem principiant. At principia essendi non utique ad solam cognitionem principiant, sive principia sunt.

73 *Potissima principia cognoscendi sunt axiomata. Axioma quid?*

Denique est observandum: Etsi principia cognoscendi dici possint Entia incomplexa, ut prius patuit de effectis, *num.* 68. quod tamen emineant inter principia cognoscendi, ea quæ vulgò *Dignitates* sive axiomata vocantur, ex *Aristot. lib.* 1. *post. cap.* 7. *t.* 57. & aliàs passim. Vocantúrque accommodatissimè ἀξιώματα, sive *Dignitates*, quia sunt ἄξια πίστεως, digna fide. De quibus ita *Zabar.* ait, *lib.* 1. *Post. t.* 14. *fol.* 672. *Illa quæ propter maximam evidentiam nota sunt omnibus, antequam*

quam audiant ex ore præceptoris, à Græcis axiomata, à Noſtris dignitates dicuntur. Sunt enim quædam ita conſpicua ſecundum Ariſtotelem, *ut eis hoc nomen tribuatur, ad ſignificandam claritatis excellentiam, quia præ cæteris digna quibus fides adhibeatur.* Hæc ille, quibus adde *Scalig. lib. 4. Poët. c. 6. & l. 5. de Cauſſing. lat. c. 114.* Et quæ alia refero ad hanc vocem *in 3. part. Log. de Propoſitionibus, cap. 1. in Comment. num. 3.*

Tales propoſitiones ſunt: *De quolibet vera eſt affirmatio vel negatio,* ſive *quodlibet eſt aut non eſt. Non poteſt idem ſimul eſſe & non eſſe.* Quæ duo principia ſic differunt, ut prius loquatur de immediatione contradicentium, alterum autem loquatur de eorum repugnantia in eodem ſubjecto. At immediatio & repugnantia non ſunt unum & idem. Nam hæc etiam eſt in contrariis adverſis. At illa non. Id quod obiter notandum eſt contra eos, qui aiunt illa principia, ſenſu eadem eſſe. Sic etiam principia ſunt hæc: *Totum eſt majus ſua parte. Si æqualibus addideris æqualia, quæ manent, ſunt æqualia, &c.* 74

PUNCTUM III.

Continens diviſionem dignitatum ſive principiorum cognoſcendi, in principia propria & communia.

1. Dividuntur principia illa in propria & communia, apud *Ariſt. l. 1. poſt. c. 10. §. 3.* Intelliguntúrque iſtæ denominationes per ordinem ad diſciplinas, ut *Ariſt. d. l.* indicat, dicens, principiorum, quibus utuntur demonſtrativæ *ſcientiæ*, alia eſſe propria, alia communia. 75

Propria igitur principia ſunt, quæ uni ſcientiæ particulariter competunt: Talia ſunt, quæ continent definitionem ſubjecti ſcientiæ, vel conſtant ex ſubjecto diſciplinæ, & ejus propria paſſione. Unicuique enim diſciplinæ propria ſunt ſubjectum & paſſiones ſuæ. Quod ſi tamen ſubjectum unius diſciplinæ comparetur ad ſubjectum alterius, per modum generis, aut latioris cujuſdam, tùm adhuc illa, quæ huic univerſali vel ſubalternatæ diſciplinæ ſunt propria, præciſè ſumpta poſſunt, vi univerſalitatis & ſubalternationis illius, extendi, ad diſciplinas particulares. *Propria principia.*

Communia autem *principia* ſunt, quæ applicari poſſunt pluribus diſciplinis. Horum exemplum ponit *Ariſtot.* hoc: *ſi ab æqualibus æqualia demas, ea quæ reſtant ſunt æqualia.* Hoc igitur principium poteſt accommodari pluribus diſciplinis, veluti Arithmeticæ & Geometriæ. Loquitur enim axioma de æqualitate, quæ eſt in quantitate, ut ſic, ut *Ariſtot.* tradit *de Categ. cap. 5.* Atque hinc accommodari poteſt ad quantitatem continuam & diſcretam. Eſtque adeò hoc principium Arithmeticum, ſi dicatur ſic: ſi ab *æqualibus numeris*, (veluti duobus centenariis) æqualia demas, (veluti ab utroque viginti) quæ reſtant ſunt æqualia. Idem fit Geometricum, ſi dicatur ſic: *ſi ab æqualibus magnitudinibus* æqualia demas, quæ remanent erunt æqualia. 76 *Principia communia.*

Atque ex his intelligitur quod *Ariſt.* dixit: Principia communia pluribus ſcientiis convenit, κατ' ἀναλογίαν, ſive ſecundum proportionem. Nempe vult *Ariſt.* ut in applicatione generaliorum principiorum fiat proportionalis applicatio ad particularia ſubjecta, veluti ut applicetur, v. g. ad numeros, quod Arithmeticum, & ad magnitudines, quod Geometricum fieri debet. 77 *Principia communia quomodo pluribus conveniant ſecundum proportionem?*

Cæterùm

78 Cæterùm inter omnia communia principia, communissima sunt illa duo, prius etiam relata principia. *Impossibile est idem simul esse & non esse.* Item: *De quolibet vera est affirmatio & negatio*, de quibus *Arist.* agit, *lib. 4. Met. cap. 3. seqq. & 1. post. c. 1. a.*

PUNCTUM IV.

Continens divisionem principiorum cognoscendi: in ea quæ sunt indemonstrabilia simpliciter, & indemonstrabilia secundum quid.

79 2. Principia (cognoscendi) dividuntur in indemonstrabilia simpliciter, & indemonstrabilia secundum quid, ut ex *Arist.* annotat *Coll. Con. 1. post. Anal. cap. 8. §. Non est autem.* Videtur autem mihi divisio illa coincidere cum hac: qua principia alia prima, alia secunda dicuntur.

80 Cæterùm quia *Aristot.* initio istius citat. *cap. text. 73. in 1. post.* ait, principia in genere esse quæ non contingit demonstrare: Ideò, Quæri solet:

An omnia principia sint indemonstrabilia?

81 Ratio dubitandi jam inusitata est. Nam *Aristoteles* ait in genere principia esse indemonstrabilia, *in text. 73.* Et tamen cùm dicimus, aliqua principia esse indemonstrabilia, solùm secundum quid, utique indicatur, ea absolutè esse demonstrabilia.

82 Probatúrque id ipsum porrò, (quod scilicet principia sint demonstrabilia) quia *Aristoteles* ait: Metaphysicum probare principia. Vide *1. Post. t. 70. & 4. Met. cap. 3. seqq.* quibus locis etiam *Aristot.* conatur probare communissima illa principia Metaphysica, quæ prius *num. 78.* retuli. Unde & frequenter ad hanc rem usurpari solet demonstratio per impossibile. At demonstratio per impossibile, utique est demonstratio.

83 *Indemonstrabile bifariam dicitur.* Ut igitur & hæc & prædicta nostra divisio evidentia sint; Notandum est *primò*: Indemonstrabile bifariam dici. *Primò* indemonstrabile sumitur quasi in malam partem. Estque indemonstrabile illud, quod vel falsum est, vel etiam non nisi ex probabilibus cognosci potest, atque tùm vel nullum, vel debilem assensum intellectu nostro relinquit. Hoc sensu de principiis non intelligitur, quòd sint indemonstrabilia. Habent enim ista sufficientem credibilitatem.

Aliter indemonstrabile sumitur in bonam partem, & indemonstrabile sic dicitur, quod non infra, sed supra demonstrationem est, seu quod tam evidens est, ut non debeat, vel, propter primitatem suam, possit demonstrari. Atque hoc sensu principia intelliguntur esse indemonstrabilia.

Quomodo omnia principia sint indemonstrabilia?

84 Secundò est observandum, quod principia bifariam possint considerari. *Uno modo* in se & præcisè: *alio* verò modo prout actu ingrediuntur demonstrationem & proinde actu referuntur ad faciendam in nobis scientiam. Et juxta hunc posteriorem statum de illis loquitur *Aristoteles* sæpiùs *d. text. 73.* Demonstrationem autem non ingrediuntur principia (prout actu talia sunt) ut ipsa demonstrentur, sed ut ipsa sint tale quid, *per quod* demonstretur aliud, nempe passio sive proprietas, ut *Arist.* clarè tradit, *lib. 1. post. t. 76.* Imò hoc sensu, principia omnia indiscriminatim

Quomodo omnia principia sint prima.

tim *prima* vocantur, ut fit ab *Ariſt. eodem t. 76.* Non, quòd omnia talia ſunt, ut nihil habeant ſe priùs, (neque enim omnia ſunt prima principia) ſed quod ut ſic (hoc eſt, intra demonſtrationem) ſumpta, & conſiderata ut actualia principia, ſunt priora concluſione, ſive paſſione demonſtranda. Juxta quem modum *Ariſt. lib. 5. Metaph. cap. 1.* in genere & indifferenter dicit de principiis, quod *prima* ſint, cùm tamen aliàs, præciſè loquendo de principiis (eſſendi) multa dicantur principia, quæ non ſunt prima ſed ſecundaria. Vide ſuprà *hoc cap. n. 28.* Atque ita ſecundum hunc ſenſum nullum principium eſt, quod demonſtretur.

Quomodo omnia principia ſint demonſtrabilia?

Tertiò. Nunc noto etiam alium ſenſum, ſecundùm quem omne principium poteſt demonſtrari. 85

Primò: *Probantur principia deductione ad abſurdum.*

Ergo 1. omnia principia demonſtrari poſſunt *per deductionem ad abſurdum*, hoc eſt, oſtendendo ea & eſſe, & non eſſe. Et hoc quidem perſpicuum eſt in ſecundariis principiis. 86

An primum principium poſſit probari deductione ad abſurdum?

De primo tamen principio, quod eſt fundamentum iſtius deductionis ad abſurdum, non videtur id procedere poſſe. Veluti ſi hoc principium negetur: Quodlibet eſt vel non eſt. Nam ſi quis dicat: contradictoria ſimul poſſe eſſe vera, ipſum non poterit vincere deductio ad abſurſum, quia hæc non habet aliud fundamentum quàm iſtud. Indéque qui uteretur ea deductione ad demonſtranda principia, petere principium dicitur, ab *Ariſt. lib. 4. Met. c. 4.*

Reſpondeo: Iſtud principium non probari quidem deductione ad abſurdum, ſi rigoroſè loquamur, quia illa eſt ad majus incommodum. At majus non eſt incommodum, quam ſi quis cogatur ad aſſerenda duo contradictoria, quæ juxta adverſarii hypotheſin non ſunt incompoſſibilia. Nihilominus locum hîc habere poteſt *redargutio*, quæ eſt ſimilima deductioni ad abſurdum, ſicut eam multipliciter & ipſe *Ariſt. d. l.* inſtituit. Veluti poſſumus à rebus, de quibus loquitur potiſſimum illud principium, illud transferre ad verba quibus loquitur adverſarius. Velut: Qui tale principium impugnant, *ſignificant* iſti propoſitioni aliquid contrarium, & non ſignificant. Et quia aiunt ſe non ſignificare aliquid iſti propoſitioni contrarium, utique etiam non eſt reſpondendum, quia manet tunc illius veritas, ſi nihil dicatur ei contrarium: Et aliter: Illi *intelligunt* & *non intelligunt* quid loquantur. Et quia non intelligunt quid loquantur, utique nec adhuc reſpondendum eſt. 87

Redargutio negantis incompoſſibilitatem contradicentium.

Deinde principia Experimentis probantur.

2. Aliter principia poſſunt demonſtrari à poſteriori; veluti per experientiam: Si hoc principium, *totum eſt majus parte*, probatur, quia *hoc* totum eſt majus parte ſua, & *aliud* itidem parte ſua. Et ſic in reliquis. 88

Ubi tamen diligenter obſervandum eſt: experientiam in tali probatione non offerri ut cauſam per ſe illius cognitionis, quam habemus de principio aliquo. Nam experientia ſolum terminatur ad ſingularia, unde ſequitur, quia non neceſſariò omnia ſingularia incurrunt in ſenſum, ideò ex experimento, præciſis aliis, non poſſe fieri principium univerſale. Rurſus, experimentum ſolùm eſt de rebus ſenſibilibus, ſenſus autem non judicant, niſi de re ſimpliciter, non autem de rerum connexionibus. Ad principii autem rationem non ſolum requiritur, ut prædicatum inſit 89

Quales ſint probationes ab experimento?

sit omni, (quod fortasse, si omnia singularia cognoscerentur, haberi posset per experimentum) sed requiritur inprimis etiam in eo immutabilitas, ut scilicet prædicatum & subjectum, non possint non cohærere ad invicem.

90 Itaque probationes istæ, quæ ab experimento sumuntur, hoc solùm faciunt, ut tollant formidinem in intellectu ad ferendum judicium: cum aliàs absoluta ratio assentiendi sit lumen intellectûs, & penetratio sive exacta notitia terminorum. Atque ita principium dependet, tùm ab experimento, ut à manuductione, & conditione (non afferente rationem assentiendi, sed) disponente & juvante intellectum, ut majori promptitudine, & absque omni formidine assensum præbeat, dum videt sensum (hujus enim est experiri) quem veritatis indagandæ tum ministrum habet, secum in rem eandem conspirare. Vide *Coll. Conimb. l. 1. Post. c. 1. q. 2. a. 3.*

Denique: *Probantur principia declaratione terminorum.*

91 Denique 3. possunt etiam principia probari declaratione terminorum, quorum exactam notitiam, *penetrationem* vocant. Veluti si quis neget *omne Ens esse perfectum*, tum id probatur declarando terminos. Veluti, *Ens* est quod habet essentiam. Et *perfectum* dicitur unumquodque, in quantum nihil deest ei eorum, quæ ad essentiam pertinent. Quibus terminis sic declaratis statim assentitur intellectus, quod omne Ens sit perfectum. Neque enim intellectus noster potest aliquid apprehendere, tanquam Ens, hoc est habens essentiam, in quo tamen adhuc apprehenditur aliquid deesse ad essentiam. Et hanc terminorum declarationem *Aristoteles* sæpè nominat probationem principiorum. Veluti cùm dicit Metaphysicam probare principia. Id enim plerunque non fit aliter, quàm terminos declarando, ut notum est.

92 *Summa dictorum.* Atque ita hactenus patet 1. Nulla principia esse indemonstrabilia, juxta aliquem modum loquendi, de quo erit prius *num.* 83.

2. In genere omnibus principiis convenit, quod non demonstrentur, cum actu sunt principia, & ingrediuntur demonstrationes. *Ex n.* 84.

93 3. Omnibus principiis convenit: demonstrari posse tripliciter. 1. per deductionem ad absurdum. 2. per experimentum. 3. per declarationem terminorum. Ex *num.* 85. *seqq.*

Declaratur: quomodo principia alia sint demonstrabilia, alia indemonstrabilia.

94 His ita præsuppositis declarandum est: *Quomodo principiorum divisio in demonstrabilia & indemonstrabilia* sit intelligenda, quæ superius tradebatur, *num.* 79.

95 Ista igitur divisio 1. loquitur de principiis in se consideratis, non prout sumuntur ut actu ingrediuntur demonstrationem, & pariunt cognitionem. 2. Demonstratio autem in eadem divisione, intelligitur, non de demonstratione, quæ est per absurdum, illáve, quæ est à posteriori, aut per terminorum declarationem, sed de ea quam potissimam vocant, seu quæ est à priori.

96 *Principia demonstrabilia quæ?* Ergo nunc aliqua principia sunt *demonstrabilia*, ea scilicet, quæ pendent ex prioribus. Atque inde hæc demonstrativè cognosci possunt per attributa prius demonstrata, demonstratione inquam eâ, quæ est à priori. Atque talia principia, sunt principia, quæ non sunt prima sed secundaria. Eadem tamen vocantur *indemonstrabilia*

strabilia secundùm quid ab Aristot. *citat. loc.* duplici ratione. Nempè quia 1. vel sunt principia in particularibus scientiis, indeque in istis non demonstrantur, sed in superiori scientia. Idémque est de principiis scientiarum subalternatarum, quæ in his non demonstrantur, sed in subalternantibus. Vel etiam 2. Intelligenda est ista limitata indemonstrabilitas de principiis, prout sunt actu principia, & actu ponuntur in demonstratione. *Quomodo illa dicantur secundùm quid indemonstrabilia?*

97 *Principia indemonstrabilia quæ?*

In oppositum igitur ***principia indemonstrabilia absolutè*** sunt, quibus nullo modo convenit à priori demonstrari, quod quidem præcisè solùm convenit primis principiis.

98

Ergò summatim alia principia sunt indemonstrabilia absolutè, alia secundùm quid. Hoc est alia quidem non demonstrantur à priori, in hac sententia, & pro tali statu: sed possunt tamen demonstrari in alia scientia, & in alio statu. Alia autem nullo modo, & in nullo statu, & in nulla scientia demonstrari à priori possunt.

Solvuntur objectiones suprà factæ.

99

Patet autem ex his etiam evidens solutio argumentorum priùs factorum *n.* 81. Nam 1. Aristot. omnia principia indiscriminatim vocavit indemonstrabilia, sive dixit non demonstrari, sed loquutus est de istis ut *actu* sunt principia cognitionis, & demonstrationem ingrediuntur, ut indicatum est *n.* 84.

2. Metaphysica autem probat quidem principia omnia, sed id est partim, contradicentes deducendo ad absurdum, partim declarando terminos. At de hoc genere demonstrationis non loquitur nostra divisio, sed de ea solùm, quæ est in priori, ut priùs dictum *num.* 95. Quòd si aliqua principia probet Metaphysica à priori, veluti per attributa, unde alia consequuntur, neque sic aliquid incommodi est. Nam fatemur esse aliqua principia, quæ à priori sunt demonstrabilia, juxta *n.* 96.

3. Atque ex his, etiam apparet: quid de demonstratione ad absurdum dicendum sit. Nempè nec ista intelligitur exempta, cùm aliquod principium absolutè indemonstrabile dicitur. Removetur enim solùm demonstratio, quæ est à priori.

100

Et hactenus quidem fuit de distinctione principiorum in principia essendi, & & cognoscendi. Occurrunt equidem plura, quæ de principiis cognitionis, & habitu principiorum, & actibus quibus principiorum notitia acquiritur, disputari solent *ad 1. post. c. 1, 2, 8. & alibi.* Sed de istis fortasse commodiùs agi poterit alibi. Nunc ad aliam divisionem progredior.

ARTICULUS II.

De principiorum divisione in Causalia, & non-Causalia.

101

II. Principium dividitur in Causale, & non Causale. Cujus divisionis sensus est, quod principium aliud sit causa, aliud non. Aliud, inquam, principium habet verum influxum causalem in aliud (quod hoc ipso est causa.) Aliud autem habet rationem principii citra influxum causalem, quomodo privatio est principium, non autem causa motûs. Sic & Pater est principium Filii in Trinitate, non tamen causa.

102 *Principium conditionale.*

In synopsi philosophiæ *disp.* 11. principium divisi in *Conditionale*, & *Causale*. Ubi priori appellatione respexi ad privationem, quæ solet vocari principium motûs, non ut *causa*, sed ut *conditio* solùm, sicut Scaliger loquitur, *l. 1. de Plant. p.* 13. & Dd. alii: sed tamen video nomen istud non esse satis rei accommodum, quia non omne principium, quod causa non est, habet similem modum (in esse principii) privationi, ut sit conditio solùm: quod inprimis evidens in exemplo posito de Patre, in Trinitate.

103 *Principium non causans est duorum generum.*

Atque inde relinquitur: simpliciter meliores esse hos terminos, *Causale*, & *non Causale*. Nam quia illi sunt contradictorii, utique prorsus sunt immediati.

Unde porrò dici posset: Principium non-Causale, posse quid esse bifariam. Nempè potest aliquid principium esse, nec tamen causa ob *imperfectionem*, quod scilicet non tantum faciat, quantum causa: quale quid est in privatione. *Aliter* quid potest esse principium, non tamen causa, *ob perfectionem*, quod scilicet omnem Causandi rationem, in ratione secundùm quam est principium, superet & transcendat: Et sic in divinis Pater est principium non causale, Filii. Atque inde causale principium esse, est nomen perfectionis mediæ, quâ scilicet possit, & esse perfectio major & minor.

104 Cæterum divisio ista ex vi terminorum (qui contradictorii sunt) non incommodè potest extendi ad quodvis principii genus, potissimum tamen intenditur in ea dividi principium essendi.

105 *principium est latius causâ.*

Porrò ex ista divisione relinquitur 1. Principium latiùs patere, quàm causam Nam in ea principium ad causam comparatur per modum generis. Et exempla prius proposita *n.* 101. idem convincunt. Solet autem hac de re latè disputari, sed hanc disputationem persecutus sum alibi. *Vide in Top. c. 2. n 64. seqq.*

106 2. Relinquitur ex eadem divisione, omnem causam esse principium, quod Arist. disertè dicit, *l. 5. Met. c. 1.* & patet. Nam per priora, causa est velut species principii. Omnis autem species participat naturam generis. Sunt autem causæ, principia respectu effectorum. Nam & causæ priores sunt effectis: Et effecta ex causis consequuntur, in quibus duobus absolvitur ratio principii, ut suprà declaratum est.

107 Atque hinc 3. relinquitur: cum Ens dividitur per causam & causatum, non esse istam singularem divisionem Entis, sed solùm esse speciales gradus principii, & principiati. Itaque sequitur sequentis capitis cohærentia ad præsens caput.

ARTICULUS III.

De principiorum divisione in externa, & interna.

108 *III.* Distinguuntur principia ab Arist. *l. 5. Met. c. 1.* in interna, & externa. Ἀρχῶν αἱ ἐνυπάρχουσαι, αἱ ὑπὸς ἐκτὸς. Divisionem autem istam, in applicatione ad causas (quarum aliæ dicantur internæ, aliæ externæ ex hac divisione) tractavi in *comment. Topic. c. 2. n* 14. Eritque aliquid de eadem *seq. cap. tit.* 3. *a.* 2. Ex quibus ampliatis, tota hæc divisio generalius concepta intelligi potest.

Satis sit, generaliter, illa principia vocari *interna*, quæ sunt intrinseca principiato, seu quæ pertinent ad essentiam principiati. Illa autem dicuntur *externa* principia, quæ essentiam principiati intrinsecè non constituunt, sive ejus essentialem constitutionem non ingrediuntur.

CAPUT. XXII.

DE CAUSA ET CAUSATO.

1. *POstquam fuit de Principio, & Principiato; agendum est nunc de Causa, & causato. Hæc enim sunt specialia nomina Principii, & Principiati.*

2. Causa

2. Causa *est principium, unde (vel à cujus influxu) pendet aliud.*

3. Causarum *quatuor sunt*: efficiens, materia, forma, & finis.

DE EFFICIENTE CAUSA.

4. Efficiens *est causa, à qua res est.*

5. *Distinguitur variè.* I. Efficiens est procreans, vel conservans.

6. *Procreans est quæ rem primò efficit educendo eam à non esse, ad esse.*

7. *Conservans est, à qua res porrò est.*

8. II. Efficiens vel est solitaria, vel socia.

9. *Solitaria est, quæ sine concursu alterius efficit.*

10. *Socia est, quæ cum concursu alterius efficit.*

11. *Socia causa dicitur esse* vel coordinata, *quando est ejusdem ordinis cum concausa*: *vel* subordinata, *quando est ordinis diversi. Ista tamen potiùs intelligitur causa socia.*

12. III. Causa efficiens est principalis, vel instrumentalis.

13. *Principalis causa est quæ instrumento utitur.*

14. *Instrumentalis causa est quæ deservit agenti principali, & ab eo ad effectum, istius virtute superiorem elevatur.*

15. IV. Causa efficiens est per se, vel per accidens.

16. *Per se est, quæ suâ facultate, hoc est, naturâ, vel consultò aliquid efficit.*

17. *Indeque est naturalis, vel voluntaria.*

18. *Per accidens est, quæ alienâ facultate efficit, hoc est, præter naturæ propensionem, vel animi propositum. Ibi dicitur* casus, *hîc* fortuna.

19. V. Causa efficiens est univoca, vel æquivoca.

20. *Univoca est quæ producit effectum sibi similem in specie. Ut cùm homo gignit hominem.*

21. *Æquivoca est, quæ producit effectum dissimilem in specie. Ut cùm homo facit scamnum.*

22. VI. Causa efficiens est per emanationē, vel per transmutationē.

23. *Per emanationem agit causa, à qua est effectus per resultantiam, non interveniente accidente alio. Per transmutationem agit, quæ agit mediante accidente.*

24. VII. Causa efficiens est universalis, vel particularis.

25. *Efficiens universale est, quod in plures effectus indifferenter influit.*

26. *Particulare est, quod determinatè attingit certam speciem.*

27. VIII. Efficiens est prima, vel secunda.

28. *Prima est, quæ habet virtutem independentem: secunda est, quæ habet virtutem agendi dependentem à prima.*

29. IX. Causa efficiens est, vel externa, vel interna.

30. *Interna est, quæ in se recipit effectum à se productum. Externa est, quæ effectum ponit extra se.*

31. X. Efficiens est physica, vel moralis.

32. *Physica est, quæ per proprium, & realem influxum producit effectum. Moralis est quæ citra influxum ita se gerit, ut ei imputetur effectus,*

33. *Et hactenus fuit de causa efficiente, sequitur de materia.*

DE MATERIA.

34. Materia *est causa ex qua res est.*

35. *Ea etiam variè distinguitur.* I. Materia est remota, vel proxima.

36. *Materia proxima est, ex qua res est proximè. Remota est, ex qua res est mediante aliâ propinquiori.*

37. II. Materia est immanens, vel transiens.

38. *Materia immanens est, ex qua non mutatâ res componitur.*

40. III. Materia est sensilis, vel intelligibilis.

41. *Sensilis est, quæ subest qualitatibus sensibilibus. Intelligibilis quæ secus est.*

42. IV. Materia est prima, vel secunda. *Ista caret omni formâ, cum universali appetitu ad omnes habendas. Hæc autem est, quæ de facto aliquam formam habet.*

43. *Et sic etiam de materia; sequitur de forma.*

DE FORMA.

44. Forma *est causa, per quam res est id, quod est.*

45. *Dividitur & ipsa variè.* I. Forma est substantialis, vel accidentalis. *Substantialis est, quæ dat esse substantiale. Accidentalis est, quæ dat esse accidentale.*

46. II. Est generica, vel specifica, vel numerica. *Generica est, quæ speciei dat esse genericum. Specifica quæ dat esse specificum. Numerica quæ dat esse singulare.*

47. III. Forma est totalis, vel partialis.

48. *Forma totalis est, quæ adæquata est essentiæ totius compositi:*

partialis

partialis est, quæ est forma partis in aliquo composito.

49. Forma est materialis, vel immaterialis.

50. *Forma materialis est: quæ est dependens à materia: immaterialis, quæ secus est.*

51. *Postquam fuit de forma, de Fine nunc sequitur.*

DE FINE.

52. Finis *est causa propter quam, vel cujus gratiâ res est.*

53. *Dividitur variè.* I. Finis est proximus, vel remotus. *Proximus est qui ordinatur ad alium; Remotus est, qui terminat alium, seu ad quem ordinatur finis alius. Unde hoc respectu isti dicuntur subordinati.*

54. II. Finis est cujus, vel cui.

55. *Finis* cujus *est, cujus adipiscendi gratiâ agens agit. Finis* cui *est, in cujus gratiam agens agit, seu cui finis cujus acquiritur.*

56. III. Finis est objectivus, vel formalis

57. *Finis objectivus est res illa sive objectum ad quod tendit agens. Sic finis noster est Deus. Dicitur hic finis alio nomine* Finis qui.

58. *Finis formalis, est modus, per quem agens unitur objecto possidendo. Sic finis noster est visio Dei: Dicitur hic finis alio nomine* Finis quo.

59. IV. Finis est indigentiæ, vel assimilationis.

60. *Finis indigentiæ est, qui indiget mediis ad ipsum pertinentibus talis finis est homo respectu rerum naturalium. Finis assimilationis est, quo indigent media illi deservientia. Hoc modo Deus est finis omnium rerum.*

61. V. Finis est principalis, vel minus principalis.

62. *Principalis est, qui principaliter ab agente intenditur. Minus principalis, qui minus principaliter.*

VI. Finis est per se, vel per accidens.

64. *Finis per se est, qui ab agente intenditur secundùm naturam, & constitutionem cujusque rei. Per accidens est, qui aliunde assumitur. Dicuntur etiam hi fines interni, vel externi.*

65. VII. Finis est adæquatus, vel inadæquatus. *Adæquatus est, qui nec excedit finitum, nec ab eo exceditur, seu qui nec est communis, nec partialis. Inadæquatus est, qui finitum excedit, vel ab eo exceditur, veluti qui non est proprius & totalis.*

66. VIII. Finis est finis actionis, vel rei factæ.

67. *Finis actionis est res facienda. Finis rei factæ est ejus operatio.*

68. *Denique*, alius finis est per motum, alius est citra motum. *Illo modo res genita est finis gignentis. Hoc modo, Deus est aliorum finis.*

DE EFFECTO.

96. *Ex istis causis quod exurgit est* effectum, *vel* causatum.

70. *Causatum ergo est principiatum, quod ex influxu causarum pendet.*

COMMENTARIUS.

1 Cùm Topica ederem commentaria, non erat animus Metaphysicam scribere. Proinde tum ibi prolixiusculè, & μεταφυσικωτέρως, de causis egi. Et quanquam voluerim nunc nihil hîc de ea re dicere: tamen ne manca sit præsens tractatio in hoc capite, compendiosè, & quasi per Epitomen attingo, quæ ibi tractavi *in Comment. Top. capp.* 2, 3, 4, 5, 6, 7. Additis tamen hinc inde iis, quæ ad institutum Metaphysicum pertinent.

2 *Proponuntur dicenda.* Dicendum autem est *principiò* de causis in communi: *Deinde* de singulis in specie: & tandem de effecto, juxta occasionem hanc ad rem in Theorematibus datam. Istisque omnibus præmittendum est: Cujus disciplinæ sit agere de causis, & quo in loco Metaphysicus de causis tractare debeat:

TITULUS I.
De quæstionibus Proœmialibus.

3 Quæstionum istarum proœmialium duæ sunt, quas modo recensui.

Quæstio I.
Cujus disciplinæ sit agere de causis?

4 *Causarum tractatio duplex.* Suppositò, quòd diversæ disciplinæ possint de eadem re agere, modò diversus considerandi modus subsit, dicendum est: Tractationem causarum esse duplicem, aliam esse generalem, aliam specialem. *Specialem* illam dico, quâ agitur de hujus vel illius rei causâ, veluti de causis virtutum, & vitiorum, de causis morborum, de forma hominis, elementorum, de materia metallorum & similibus. *Generalem* tractationem eam dico, quâ in actu signato edisseritur de causis, veluti, ut in communi consideretur, quid causa sit, & quotuplex sit, & sic deinceps.

5 Rursus generalis illa causarum tractatio potest esse Theorica, vel practica. *Practica* causarum tractatio est, quâ causæ cognoscuntur, ut ex ipsis doceamur facere Syllogismum, sive sumere medium terminum. *Theorica* causarum consideratio est, quâ ipsæ cognoscuntur quidditativè, & præciso respectu ad operationem istam syllogisticam, aliámve.

6 *Decisio quæstionis.* Ex his igitur dico: *Specialis causarum tractatio, pertinet pro diversitate materiarum ad varias disciplinas.* Ethici est agere de causis virtutum; Medici de causis morborum; Physici de causis rerum naturalium, ut de Physica disertè Aristot. docet, *l. 2. phys. c. 7. t. 70.*

7 Deinde, *Generalis causarum cognitio, ea quæ practica erat, ad Logicam pertinet,*

Dirigitur

Dirigitur enim ista cognitio ad benè differendum, vel utendum ratione: At is est finis Logicæ. Quæ autem sub fine artis continentur, (is enim est mensura in habitibus practicis) ea sunt in arte homogenea.

Denique: *Generalis causarum tractatio, ea quæ theorica erat, ad Metaphysicam pertinet.* Et patet. Ratio causæ, ut sic, est aliquid scibile. At nulla particularis scientia sic de ea potest agere. Nam singuris singularium scientiarum subjectis amplior est ista consideratio. Pertinet igitur ad universalem scientiam, hoc est, Metaphysicam. 8

Dices: Posse quidem Metaphysicam de causis agere in communi, & in specie, posse etiam eam agere de efficiente & fine: Non tamen id posse esse de materia, & forma. Hæ enim non sunt nisi propriæ corporis. Non igitur abstrahunt à materia secundum rem, & rationem. At quæ non sunt sub Abstractione Metaphysica ad Metaphysicam pertinere non possunt. 9 *An Metaphysica possit agere de materia & forma?*

Responderi solet ad hæc argumentum bifariam: *primò*, quòd Metaphysica agat de materia & forma, solùm quoad quid nominis, per δέξοδον autem, sive digressionem solum, seu per modum commentarii, agere de istis pelnè, & scientificè. Per δέξοδον inquam illam, ut Metaphysicus declarare inde possit naturam actûs, & potentiæ passivæ, item rationem substantiæ incorporeæ, quæ per remotionem materiæ, & formæ definiri solent: vel etiam ut compleat summa genera causandi, & influendi, quomodo, ut compleat summa genera essendi, solet Metaphysica digredi ad prædicamenta aliqua, quæ excedunt abstractionem Metaphysicam. Et sic opinantur Conimb. *in Phys. in Proœm. q. 1. a. 5.* Porrò abstractio Metaphysica debet solùm ea continere, quæ ex instituto, & per se ad eam disciplinam pertinent, ut facilè datur. Procedítque hæc responsio, si tractatio de materia, & forma intelligitur, de istis, ut rigorosè, & per excellentiam intelligantur. Sic enim supponunt de materia & forma physicis. 10 *Responsio.*

Secundò etiam responderi potest: Metaphysicam ex instituto posse agere de materia, & forma, supposito, quòd materia & forma latiùs possint sumi, quàm isti termini sumuntur, cum rebus corporeis tribuuntur, veluti est, cùm Trianguli, v. g. materiam dicimus esse tres lineas, parallelogrammi, quatuor lineas parallelas. Atque secundum hunc modum loquendi, materia, & forma, ex se abstrahunt à materia, & forma Physicis. Et Proinde sunt indifferentia ad res materiales, (hoc est, materia Physica constantes) & res immateriales (hoc est, materia Physica carentes.) Ea autem quæ sunt indifferentia ad res materiales, & immateriales, eo modo intellectas, sub abstractione Metaphysica, & proinde sub ipsa Metaphysica continentur. 11

Quæstio II.

Ubi, & quomodo in Metaphysica agi debeat de Causis?

Supposito, quod Metaphysica agere debeat de Causis, inquirendum est, quomodo & ubi id fieri debeat. Ubi, loquendo de modo considerandi, ex dictis patet, tractari eas ibi generaliter, & theoricè. Sed id nunc non inquiro. 12

Igitur agunt aliqui de causis in Metaphysicis, per ordinem ad subjectum Metaphysicæ, ut scilicet illius tradant causas. Ita fecit Clariss. Lippius, *in compend. Metaphysic.* Et Suarez etiam *disp. 12. Metaph. in Proœm.* inter alia ait: Metaphysicam agere de causis, quia ad scientiam pertineat considerare causas sui subjecti. Sed hic processus non est bonus. Nam si de causis in Metaphysicis ageretur ut causis subjecti 13 *Aliorum Sententia.* 14 *Refutatur.*

ſubjecti Metaphyſici, tum ſubjectum illud revera non eſſet aliud, quam Ens cauſatum, & per veram efficientiam productum, aut etiam ſolùm res naturalis ſive corporea. Nam cauſæ illæ non ſunt, niſi cauſati cauſæ, & in ſpecie materia non eſt, niſi rei materialis materia. Abſurdum autem eſt, ſubjectum Metaphyſicæ dicere ſolùm Ens materiale, vel communius etiam Ens cauſatum; quia ſic revera non eſſet univerſaliſſima ſcientia, quia ultra Ens materiale, & cauſatũ, eſt cognoſcibile ipſum Ens, prout præſcindit à materiali, & immateriali, à cauſato, & incauſato. Iſta igitur diſciplina (quæ tamen nondum data eſt, ad indicandum, quòd iſta tractatio ad Metaphyſicam revocanda ſit) ſine dubio eſt univerſalior Metaphyſicâ, ſi quæ in tanta abſtractione, & generalitate de Ente ageret. Et confirmatur; quòd nec ſic affectiones, quas Metaphyſica ſuo ſubjecto attribuit, iſti ſubjecto adæquarentur. Nam unum, verum, bonum, &c. latiùs patent, quàm Ens materiale, aut etiam Ens cauſatum. Et iterum confirmatur, quòd Ens conjunctim dividitur in cauſam, & cauſatum. Non igitur magis cauſa intelligitur ibi, ut principium ſubjecti, ac ut ſubjectum dicatur cauſa cauſati. Nam cauſa & cauſatum, prout Metaphyſicus de iis agit, æquè reſpiciunt ſubjectum Metaphyſicæ.

15 *Dices:* Quænám igitur principia ſunt in Metaphyſicis? *Reſpondeo:* Principium ad ſcientiam & demonſtrationem requiſitum, non eſt neceſſariò de genere cauſarum, ut alibi diſputo, omne igitur id, quod modo intelligendi noſtro apprehenditur, ut prius alio, poteſt eſſe principium, ex quo probetur aliud, etiamſi vera cauſa non ſit. Accedunt & dignitates ſive principia cognoſcendi. Metaphyſicus igitur ex principiis demonſtrat, quando demonſtrat per eſſentiam, per aliud prius attributum, vel per complexa principia.

16 Dimiſſâ igitur priori ſententiâ, dico, in Metaphyſicis agi de cauſis & cauſato, ut de reſpectivis attributis, ſive affectionibus Entis, quod clarius eſt, ſi ſic loquamur: Enti accidit, vel reſpectus cauſæ, vel reſpectus cauſati. Proinde ſic intelligenda eſt illa diviſio, ac ſi quis diceret: Hominum alius eſt pater, alius eſt filius: vel hominum alius eſt Magiſtratus, alius ſubditus; quæ omnes diviſiones ſunt per accidentia: ſicut igitur relatio paternitatis, & filiationis; ſunt accidentia hominis, ita etiam relatio cauſæ & cauſati ſunt accidentia Entis ſic tamen ut ipſum Ens connotent per modum concretorum, ſicut id etiam eſt in voce Patris & Filii. Iſtæ enim voces non ſignificant nudè accidentia, ſed ſignificant accidentia; connotatâ ſubſtantiâ & ſubjecto.

TITULUS II.

De Voce, & Quidditate, atque adeò de definitione cauſæ.

17 In omni materia, prima cura debet eſſe de nomine. Principio igitur nobis vox cauſæ explicanda, poſtea ejus definitio extruenda eſt.

ARTICULUS I.

De nomine Cauſæ.

18 In explicatione nominis cujuſque, tria veniunt explicanda, nempè, æquipollentia, notatio, & nominis diſtinctio. Et æquipollentia quidem hîc non ſunt, niſi quod pro cauſa quandoque per περίφρασιν ſolemus dicere *principium cauſale.*

Dicitur

Dicitur autem causa, vel quasi *cauta*, vel quasi *cavissa*, ut Becmannus tradit *de orig. ling. lat.* 19 *Unde dicitur causa?*

Denique significationes ejus variæ sunt. *I.* apud Rhetores, cum causarum genera enumerant, causa idem est quod thema. *II.* Aliquando causa strictè sumitur, pro solo efficiente. Efficiens enim per excellentiam causa est. Sic dicitur *qualis causa talis effectus.* Hîc *causa* sumitur pro efficiente. *III.* Sumitur pro eo, quod rationem principii habet, ut maximè non influat, causaliter. Ita Aristot *l.* 12. *Metaph. cap.* 2. privationem causam vocat. Et juxta hunc modum aiunt, in Trinitate Patrem esse Filii causam. Damasc. *l.* 1. *de Orthod. fid c.* 8, 9, 11, 23. Athanas, *in actis Niceni Synodi.* Et Nazianz. *in orat.* 29. *&* 35. Imò sic etiam essentia divina dicitur esse causa, cur Deus sit sapiens, apud August. *l.* 7. *de Trin. c.* 1. *Vide* Fonsec. *l.* 5. *Met. c.* 1. *q.* 7. *s.* 2. Denique sumitur causa pro eo omni & solo, quod verum influxum causalem præbet: in qua significatione dividitur in efficientem, materiam, & formam, & finem. Et in præsenti quidem sumitur, juxta hanc posteriorem significationem. 20 *Recensentur ambiguæ significationes causæ.*

ARTICULUS II.

De Natura & definitione Causæ.

Ad constituendam definitionem causæ duo sunt prænotanda. *Primum* est, ut in ejus definitione fiat mentio dependentiæ. Ita patet, quia de ratione effecti est, ut sit *ab alio*, rigorosè loquendo. Illud autem, *ab alio* esse, dependentiam significat. Et confirmatur, quia per dependentiam restringitur principium ad causam, sive causale principium. Nempè principium dicitur id omne, ad quod aliud qualemcunque consecutionem habet. Hæc igitur communis principii ratio restringitur ad causam, ut scilicet aliquod principium causa sit, si ista consecutio sit cum dependentia. Atque ex hoc capite sequitur: Patrem in SS. Trinitate, etsi gignat Filium, non tamen debere, vel posse dici causam filii, nisi juxta eam vocis amplitudinem, quam præcedente articulo attigi. Vide ea de re Lychet. *in Scot. l.* 1. *sent. dist.* 2. *q.* 6. *in fine.* Et Suarez. *disp.* 12. *Met. s.* 2. *n.* 6. 21 *Causatum omne debet esse aliquid dependens.*

Deinde observandum est, quod in definitione causæ non debeant apponi determinatæ rationes causandi. Aliàs enim definitio fieret inadæquata, & excederet definitum. Et ex hoc capite non est bona definitio Pererii illa, quam habet *l.* 8. *phys. cap.* 1. ubi causa, *inquit*, est, quæ in suo genere *per se*, *& principaliter* concurrit ad constituendum effectum. Similis est apud Suarez *disp.* 12. *Met. s.* 2. *n.* 4. Et patet. Nam causare per se, & principaliter sunt speciales modi causandi, unde communis ratio causandi præscindit ab istis. 22

Atque ex hoc capite patet, quod ad definiendam causam in communi, non deberent assumi vocabula actionem significantia, veluti sunt producere, influere, vel constituere. Nam agendo causare, ad solam efficientem pertinet, cuius causalitas est actio. Nihilominus, quia non habemus ferè vocabula, quibus in hac re loquamur, nisi quæ in prædicamento actionis sumuntur, proinde cum ἐπεκείνα, & moderatione intelligenda sunt, per ampliationem quandam rei huic congruentem, si talia vocabula occurrant. Congruenter igitur istis, optima erit definitio hæc: causa est principium, unde (vel è cuius influxu) pendet aliud, vbi principium habet rationem generis. Pendentia autem restringit principium ad hoc speciale genus principiorum. Aliorum definitiones mitto.

TITULUS

TITULUS III.
De divisionibus Causarum.

23 Divisiones causæ potissimum duæ sunt. *Primò* quod causæ dividuntur in quatuor genera. Nempè efficientem, materiam, formam, & finem. *Deinde* quod ex his aliæ dicuntur internæ, ut materia, & forma: aliæ externæ, ut efficiens, & finis. De istis igitur nunc seperatim videndum est.

ARTICULUS I.
De divisione causæ in efficientem, materiam, formam, & finem.

24 Ad hanc distinctionem causarum multa disputantur, quæ ordine videnda sunt.

Quæstio I.
An una tantum sit causa, nempè efficiens?

Ita affirmavit Seneca *lib.* 8. *Epist.* 66. In una, inquit, causa efficiente sistendum est, reliqua verò sunt veluti adjumenta hujus causæ, aut conditiones necessariæ. Solétque ista sententia in communi attribui Stoicis.

25 Hac in re, etsi id admitti possit: quod efficiens sit per excellentiam & κατ' ἀντονομασίαν causa, quia ei maximè perspicuè convenit, influere in effectûs productionem, absolutè tamen, & præcisè, efficiens sola non est causa. Nam singulæ cæteræ influunt in effectum, ut ex instituto patebit in sequentibus. Influxûs autem esse indicat causalitatem. Causalitatem autem quod habet, id utique causa est.

26 Sed *Objicit* Seneca dicto loco: si omnia in numero causarum ponenda sunt, sine quibus effectus fieri non potest, tum plures sunt numerandæ quàm quatuor, nimirum addendum est tempus, locus, motus, sine quibus nullus sit effectus.

Objectio Senecæ.

27 *Respondeo* esse ignorationem elenchi in argumento, vel elenchum non causæ ut causæ. Cur enim materia, & forma, & finis dicantur causæ, non est inde, quia sine iis effectus fieri non possit; (sic enim utique plures causæ quàm quatuor essent) sed adæquata illius ratio sumitur inde, quod ad productionem effecti ipsa influxum suum præbent, quod non est in aliis, quæ à Seneca recensentur. Speciales objectiones contra hanc rem, specialiter attingam, ubi ad particularia causarum genera descensum erit. Deinceps igitur solùm de istis disputo, quæ numerum causarum augere videbuntur.

Responsio.

Quæstio II.
An instrumentalis causa augeat numerum causarum?

28 Ita Plato existimavit, & Galenus, qui instrumentum peculiare genus causæ fecerunt, distinctum à cæteris, ut Scalig. refert *Exerc.* 297. *s.* 3. à qua sententia adeò ibi Scaliger recedit, ut neget prorsus instrumentum esse principium, quia ipsum non moveat, sed moveatur. Unde à fortiori sequitur instrumentum non esse causam. Sed neutra proba est sententia.

Aliorum de Instrumento opiniones.

29 Nam 1. quod *instrumentum omninò sit principium, & causa*, ut specialius loquar, inde patet, quia quotiescunque agens principale utitur instrumento, effectus illius agentis dicitur etiam esse ab instrumento. At illud *esse ab*, ex parte effectûs, dependentiam, & proinde ex parte alterius, influxum significat. Antecedens patet. Nam sectio dicitur à cultro, qui convertitur, vel docetur in via salutis, dicitur converti & doceri à sacerdote, & sic in aliis.

Instrumentum esse principium.

Ratio

Ratio autem Scaligeri contra hoc, inefficax est. Nam non pugnat contra rationem causæ, aliunde moveri. Sed solùm quod prima causa est, excludit illam superioris motionem. Unde causa, juxta communem suum conceptum; præscindit ab hoc, quod est moveri ab alio, vel agere independenter, hoc est, circa motionem factam ab alio. 30

Supposito igitur, quod instrumentum causa sit, dico 2. *Instrumentum non facere quintam causam*: Quod ut rectè teneatur, præmonendum est, quòd divisio causarum in efficientem, materiam, formam, & finem, non sit tanquam in species infimas, sed tanquam in species subalternas. Ita sub istis intelligi possunt speciales quædam causæ, ad quas, per subdivisionem istorum summorum generum, deveniatur. Veluti apparet de casu, & fortuna. Istis vocabulis causæ significantur, sed sub efficiente, sunt, inquam, causæ efficientes. Atque ad hunc modum dico etiam instrumentum contineri sub aliqua causarum. Et patet, quia divisio illa in quatuor causas, sumitur secundùm varietatem influxûs, quem causæ præbent ad producendum effectum. At instrumentum non habet influxum diversum ab istis causis, ut statim apparebit specialiùs. 31 *Instrumentum non esse quintam causam.*

Dices: Sub qua igitur causa continetur instrumentum? *Respondeo*: ea in re variare Philosophos. Philoponus *lib.* 1. *Phys. text.* 27. retulit instrumentum ad materiam. Pererius *lib.* 8. *Phys. c.* 1. aliud instrumentum ad materiam, aliud ad efficientem reducit. Plerique revocant omne instrumentum ad efficientem causam, & merito. Nam instrumentum influit in effectum per operationem. Operatio autem est causalitas efficientis. 32 *Sub qua causa contineatur instrumentum.*

Atque hæc ratio etiam confirmat, quod instrumentum nullùm possit esse materia. Si enim operetur, jam effectivum est, ut dictum est. Si autem non operetur, ne quidem instrumentum est. Et confirmatur, quia instrumentum attingit effectum solùm per extrinsecum influxum. Intrinsecè enim nulla res instrumentata componitur ex instrumento. At de ratione materiæ est, rem ab intrinseco componere. 33 *Nullum Instrumentum esse materiam.*

Objici solet: Efficiens esse *primum* principium motûs apud Apist. *l.* 2. *Phys. t.* 29. Instrumentum autem non est primum principium. 34 *Objectio.*

Respondeo ad antecedens: dici primum principium motûs, est solùm nomen efficientis, non autem ejus definitio. Frequens enim est Aristoteli per τὸ εἰφερὲς aliquam exprimere simplices terminos, atque sic pro efficiente dicit Aristoteles: ὅθεν ἀρχὴ τῆς κινήσεως,, & sic in aliis. Nomina autem non sunt necessariò adæquata suis significatis, sed frequentissimè sunt in nominibus Synecdochè. Et confirmatur; quia secus causa conservans, causa minus principalis, & adjuvans non essent causæ efficientes. Dicitur igitur efficiens *primum principium* motus, non quasi in particulari quodlibet efficiens primum influxum habeat, sed Synecdochicè, quod aliqua sub genere efficientis, habeat primum influxum, præsertim quando est collatio ad causas alias. Sic enim primus influxus est ab efficiente, non autem à materia, vel aliis. Alias responsiones vide apud Colleg. Conimb. *l.* 2. *Phys. cap.* 7 *q.* 2. *a.* 3. Arnisæum *in Epitom. Met. p.* 66. *& alios.*

Quæstio III.

An idea, sive exemplar sit peculiaris causa?

Per exemplar nunc intelligimus formam mentis, per quam, & secundùm quam agens per intellectum agit, & illud imitatur atque exprimit, ut ferè definit August. *l.* 12. *de civ. Dei. c.* 25. 35 *Exemplar quid?*

Igitur

Non est peculiaris causa.

Igitur Platonici hoc exemplar apponunt causis, sed malè, quia non potest ei tribui specie distinctus influxus, ab influxibus aliarum causarum. At juxta hanc diversitatem, numerantur genera causarum. Ita patet. Nam exemplar nihil aliud facit, quàm ut dirigat, & actuet, vel compleat intellectum practicum, omnino sicut naturales potentiæ complent formas, in ordine ad actus suos. Hoc autem officium commodissimè intelligitur sub efficiente, siquidem aliquam causalitatem importat. Videri enim potest exemplar solùm esse in agente intellectuali, conditionem, vel dispositionem, illi ad agendum necessariam, citra proprium influxum, quem exhibeat ad effectum, sicut Zabarella *lib. de Facultat. Animæ cap.* 4. disputat, nec potentias naturales esse causas actionum: sed solùm esse conditiones, vel dispositiones agentis. Quo posito, exemplar non ad causas pertinet, sed ad locum antecedentium, vel est principium, prout principium præscindit à causali & non causali: quanquam utrumque mihi æquè probabile est, seu exemplar dicamus causam contentam sub genere efficientis, seu conditionem agentis.

36 *Exemplar non potest contineri nisi sub efficiente.*

Deinde dico: Exemplar nullo modo posse referri ad causas cæteras, hoc est, nec est materia, nec forma, nec finis. De prioribus patet, quia de re & ratione istarum causarum est, causatum intrinsecè constituere. Exemplar autem non ingreditur causatum, veluti exemplar domûs, domum materialem. Sed solum est in intellectu agentis. Et confirmatur speciatim, quod non possit esse nec materia, nec forma. De materia quidem, quia exemplar ad causalitatem materialem ne similitudinem quidem habet, vel proportionem ullam. Neque enim exemplar significat quid potentiale, sed potius indicat aliquid actuale: neque concurrit aliquo modo recipiendo, sed potius suo modo actuando, & determinando. Confer Suarez *disp.* 25. *Metaph. sect.* 2. *n.* 2. Nec etiam potest exemplar esse causa formalis rei Exemplatæ, quia officium formæ est, ultimò speciem constituere, quod non facit exemplar. De causa finali etiam idem patet. Quia de ratione exemplaris est determinare actionem agentis. Finis autem primò motione Metaphorica excitat actionem agentis. Quæ officia valdè differunt.

37 *Objectio.*

Objici solet, quod exemplar sit materia, quia Aristot. *l* 7. *Met. c.* 3. *t.* 23. utitur in eo exprimendo particulâ *Ex.* συμβαίνῃ ποτὲ πνα ὑγίειαν ἐξ ὑγιείας, καὶ τὴν οἰκίαν ἔκ τινων ὕλην, ἐξ οἰκίας τῆς ἄνευ ὕλης γενέσθαι, hoc est, *contingit sanitatem ex sanitate, & domum materialem* ex *immateriali fieri.*

Respondeo: Argumentum procedere à particulari. Ex, non semper denotat materiam, sed aliquando etiam efficientem, ut disertè Arist. docet *l.* 5. *Metaph. cap.* 24. *& lib.* 1. *de gener. animal. cap.* 18. Sic enim loquitur *lib.* 5. *Metaphys. c.* 1. τὸ τέκνον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς, καὶ ἡ μάχη ἐκ τῆς λοιδορίας. *Filius est* ex *patre & Matre, & pugna* ex *convitio:* ubi tamen pater & mater filii, & convitium pugnæ efficiens sunt.

38 *Exemplar an sit forma?*

Conimbricenses *l.* 2. *phys. c.* 7. *q.* 4. exemplar formam esse dicunt, qui & *lib. de Interp. c.* 1. *q.* 4. *a.* 1. *p.* 51. Exemplar & efficiens opponunt. Rationes illorum sunt duæ. *Primò*: Exemplar eatenus causare dicitur, quatenus passum imitatione certam formam indit rei factæ per artem. Id autem munus causæ formalis *Deinde* Patres frequentissimè ideam vocant formam. Allegant Dionys. *c.* 5. *de Divin. nom.* August. *l.* 83. *qq.* Boët. *l.* 1. *de Trin. & alios.*

39

Respondeo ad *primum*: Indere formam, non est influxus formalis, sed effectivus. Ex hoc ergò, exemplar non erit forma, sed efficiens. Ad *alterum*: Dico exemplaria

plaria dici formas, non quia sunt formæ essentiales, (hæ enim solùm veniunt nomine formalis causæ) sed duobus modis aliis. 1. Quia sunt formæ mentis, ad eum modum, quo & alia accidentia sunt formæ suorum subjectorum. 2. Quia sunt imagines, & figuræ exemplorum. Figuram enim rei, frequenter formam vocare solemus.

Quæstio IV.

An Causa sine qua non, sit peculiaris Causa?

40 *Respondeo:* Causam sine qua non esse æquivocè causam. Proinde ea non pertinet ad numerum causarum, sicut nec privatio, quæ eodem modo æquivocè causa est. Antecedens patet. Nam ea causa dicitur, nec tamen habet causalitatem. Causam enim sine qua non, vocamus, quæ etsi nihil causet, tamen sine ea effectus fieri non potest. Dimissio valvarum non illuminat conclave: & tamen illuminari conclave non potest, nisi dimissis valvis. Dimissio igitur illa est Causa sine qua non ad illuminationem. Remotio puruleutiæ ex vulnere, non est sanatio. Si tamen ea non fiat, sanatio non obtinget. Ergo est illius causa sine qua non. Rectiùs dicitur conditio sine qua non.

Quæstio V.

Ubi probatur quatuor esse causas, non plures, non pauciores.

41 Probationes ad hanc rem variæ afferri solent. Quot sunt causæ in rebus naturalibus, tot absolutè sunt causæ. Confirmatur non solùm ex modo intelligendi nostro in quo semper ordimur à materialibus, sed etiam ex natura illarum rerum. Sunt enim illæ compositissimæ. Unde sine dubio à plurimis pendent. Clarè autem apparet, quatuor esse, quæ earum respectu exerceant veram causalitatem. Quatuor igitur causæ erunt. Assumptum probo. Nam inprimis nulla res naturalis potest generare seipsam. Dependet ergò ab aliquo producente, & hoc est efficiens. Jam efficiens non agit, nisi moveatur à fine. Finis enim movet efficientem. Et hoc ipso causalitatem exercet, quæ diversi generis est ab omnibus aliis causis. Est enim sola ista motio Metaphorica, in quo differt ab efficiente. Et est causalitas extrinseca, in quo differt à materia & forma. Hactenus igitur duarum causarum necessitas ostensa fuit.

Numerus causarum è rebus naturalibus probatur.

Jam præterea corpora intrinsecè, & essentialiter pendent à materia & forma à quibus componuntur. Ergo hoc ipso illa exercent causalitatem citra corpora. Ergo & ista Entia causæ sunt, ergo sic sunt quatuor causæ. Nec apparet quidnam porrò vel respectu corporum, vel respectu aliorum Entium causalitatem exerceat, nec tamen sit aliquid istorum. Alia argumenta mitto, quæ alibi proposui. Videri etiam potest Simplic. *l.* 2. *Phys. c.* 3. *t.* 68. Avic. *l.* 3. *Met. c.* 3. Perer. *lib.* 8. *d. Phil. c.* 1. Coll. Con. *lib.* 2. *Phys. c.* 7. *q.* 2. *a.* 1.

Objectiones vel confirmant alias esse causas, quæ in prioribus solutæ sunt, vel derogant causalitatem istis, quas nunc posuimus causis, & proinde in seqq. attingentur.

ARTICULUS II.

De divisione causæ in internas & externas.

42 Hanc causarum divisioneem tradit Aristoteles, *lib.* 5. *Met. c.* 1. Ἀρχῶν μὲν αἱ ἐνυπάρχουσαι αἱ δ' ἔκτός, hoc est, *principiorum alia quidem intrinseca sunt, alia verò*

verò *extra*. Per causas autem *internas* intelliguntur speciatim materia & forma: per causas *externas*, intelliguntur efficiens & finis. Unde statim sumitur illius divisionis bonitas. Materia enim & forma, à parte rei hanc habent convenientiam, quòd utraque earum pertinet ad intrinsecam rei compositionem, vel constitutionem, ejusque essentiale complementum. Unde & consequens est, quòd in communi etiam ratione, & titulo convenire possint, qui est hic ipse, quod utraque earum dicitur *causa interna*.

Ex alia etiam parte efficiens & finis conveniunt in eo, quod utraque ista causa quâ talis est, solùm attingit effectum in fieri, non autem in facto esse, manétque adeò extra essentialem rei constitutionem. Ergò ob istam communitatem, hæ etiam causæ dicuntur causæ externæ.

43 *Quid hîc sit internum & externum?*

Atque ex his quæ dicta sunt, facilè intelligitur, quomodo nunc sumantur voces interni & externi. Idque ut rectiùs teneatur, observandum est: Externum & internum bifariam sumi. Ratione essentiæ, & ratione subjecti. *Ratione essentiæ* illud internum dicitur quod est intra essentiã rei, hoc est, quod eam intrinsecè constituit. Externum autem ratione essentiæ dicitur, quod extra essentiam rei est, & constitutionem ejus non ingreditur. *Ratione subjecti* autem externum dicitur, quod extra subjectum aliquod est, veluti si adjaceat, sive adhæreat, vel circumstet. Internum autem ratione subjecti dicitur, quod intra subjectum aliquod subsistit.

Discrimen inter hæc hoc est, quod quæ sunt interna ratione subjecti, non sunt ilicò interna ratione essentiæ. Sic adjuncta quæ inhærentia dicuntur, sunt interna subiecti ratione. Non sunt tamen interna ratione essentiæ. Doctrina est intra animam, essentiam tamen animæ non constituit. Vide Zab. *l. 2. de Med. demonst. c. 9. & l. 1. de propos. necess. c. 10.*

44 Hispositis dico: cùm causæ dividuntur per externum, & internum; quod adæquatè intelligatur per ordinem ad essentiam rei. Sic igitur efficiens, & finis sunt causæ externæ, hoc est, essentiam rei non ingrediuntur. Unde si quando efficiens etiam alia dicatur interna, alia externa, non id ratione essentiæ intelligitur, sed subjecti, quòd scilicet aliqua intra effectum subsistat, citra tamen essentialem effecti ab efficiente dependentiam, quæ περιγεμένη dicitur: aliqua autem sit extra effectum, hoc est, loco ab eo remota, quæ περιπατητικὴ dicitur. Ex his tamen utriusque generis efficiens est revera externa, iuxta sensum declaratum. Nam & causæ περιγεμέναι, sunt extra essentialem effecti constitutionem: sic etiam in oppositum si materia vel forma dicantur aliquando externæ, tum vel illud additum (externum) diminuit de ratione formæ, vel materiæ, ut sensus sit, quòd, quæ forma externa dicitur, sit æquivocè forma, vel etiam est sensus à proposito alius, ut scilicet, v. g. materia externa aliqua dicatur, quia externè apparet, & in sensus incurrit. Simpliciter tamen, & in universum quicquid est causa formalis & materialis, id internum est, eo sensu quo declaratum est. Nempè id est intra essentiam, vel essentiale complementum rei materiatæ, & formatæ.

45 Gregor. Dounam. *in Dial. comment. lib. 1. c. 3. f. 105.* aliquot argumentis impugnat istam divisionem, sed ea expendi in Topicis *cap. 2. quæst. 2. Numer. marg. 14. 16. seqq.*

TITULUS

TITULUS IV.
De Efficiente in genere.

Hic de tribus videndum est: *Primò*: An efficiens rectè præponatur causis aliis. *Deinde* constituenda est ejus definitio: Et *denique* quæ sit ejus causalitas? 46

ARTICULUS I.
An efficiens rectè præponatur causis aliis?

Negat id Timpl. *l.3.Met c.2.q.29.* Eúmque sequens Goclenius *part.1. controv. Log.c.3.q.9.* Argumentum eorum hoc est: *Quicquid* (verba sunt Timpleri *d. l.*) *ante alias omnes causas actum causandi exercet, rectè dicitur prima omnium causarum. Atqui finis ante omnes alias causas actum causandi exercet. Ergò finis rectè dicitur prima causarum.* Atque hinc illi de fine primum, secundò autem de efficiente agunt. 47

Hac in re illud facilè admittitur, quòd finis sit, & possit dici *prima causa*, quia causalitatem suam exercet, ante aliam omnem causam, concluditque hoc, & nihil amplius proposita objectio. Hoc autem inde non sequitur, quod sit prima *in ordine doctrinæ*, quæ non sumitur ex qualicunque alia primitate. Veluti quod primum mobile est, nullâ necessitate primum est in ordine doctrinæ, quæ sit de mobilibus. 48 *Finis quatenus sit prima causa?*

Et cor etsi sit primum vivens inter partes corporis nostri, nullâ tamen necessitate primum de eo dicetur, inter partes corporis nostri. Ad eundem igitur modum etsi finis prima sit in causando, non tamen ilicò propterea præponi debet, cujus cognitio quæritur.

Neque etiam speciatim ex ordine causandi sumi potest illa prioritas. Nam in simili, omnium primò ex iis quæ requiruntur ad visionem, agit objectum, actuando potentiam visivam. Et tamen nulla necessitate in doctrina de visione agitur primum de objecto visibili, sed frequenter solet primum tractari de potentia visiva. Apparétque ita propositum argumentum satis lubricum, & inefficax esse. 49

Atque hinc simpliciter existimo: Melius esse efficientem causam præponere causis aliis, idque propterea, quia in ordine semper habenda est ratio melioris cognitionis. At sine dubio magis juvatur cognitio nostra in causarum tractatione, ordiendo ab efficiente, quia causalitates aliarum causarum, ferè non possunt aliter exprimi, quàm per nomina actionum, quæ primò significant causalitatem efficientis, unde id saltem relinquitur, quòd notior est causalitas efficientis, quàm cujusvis alterius causæ. Simile est, quòd de visu tractari solet priùs, quàm de sensibus cæteris, quia scilicet, quæ ad sensionem pertinent, in eo evidentiora, & notiora sunt, quàm in sensibus reliquis. 50 *Melius efficientem causam præponi.*

ARTICULUS II.
Quid sit Efficiens?

Peripatetici ex Aristotele ita solent definire efficientem: *Efficiens est primum principium motûs.* Item: *Efficiens est unde est principium motûs, & quietis.* Sed illæ definitiones bonæ non sunt. Dantur enim aliqua efficientia, quæ primò non agunt, ut sunt causæ adjuvantes, instrumentales, item causæ secundæ in communi. 51 *Aliorum definitiones examinantur.*

Rectiùs igitur definitur generaliter *Efficiens*, quòd sit *causa à qua res est.* Ubi particula illa *A*, significat influxum effectivum, ut eam Scalig. interpretatur, *lib.3. de causis* 52 *Definitio propria.*

causis L.L.c.72. Est autem eadem definitio apud Cicer. *in Top.* & apud Platonem, ut Plutarchus meminit, *l.1. de plac. Philos. c.11.*

ARTICULUS III.
Quæ sit efficientis causalitas.

53 *Actionem esse efficientis causalitatem.*

Respondeo: Causalitatem causæ efficientis esse actionem. Et patet. Nam causalitas causæ cujusque, est hoc ipsum, unde unaquæque causa formaliter est actu causans, & influens. At hoc ipsum est actio. Nam cùm efficiens habet solùm potentiam causandi, nondum est actu causa. Ergo cùm illam potentiam exequitur, constituitur actu causans. At hoc non est nisi per actionem. Ergo actio est causalitas ejus. Et confirmatur, quòd quicquid est ante actionem, id sufficiens est, ut efficientem causam, denominet actu causam. Quicquid autem est post actionem, eo omni nondum existente, causa efficiens adhuc relinquitur actu causans. Ergo signum est, per actionem, causam efficientem constitui formaliter in esse causæ efficientis.

54 *Objectio.*

Objici solet: Etiam ipsam actionem esse effectum causæ. Ergo non posse eam esse id, unde efficiens denominetur. *Respondeo:* id etiam esse in cæteris causis, ut causalitates earum sint primò ab ipsis, & postea sint via ad effectus alios.

55

Deinde solet objici: Non omnium efficientium esse actionem. Ergò actionem non esse adæquatam efficientis causalitatem. Ita Timpler. *l.3. Met. c.2 q.45,46.* Sed antecedens simpliciter falsum est, neque ullum dari potest efficiens, quod omni actione careat.

TITULUS V.
De causa procreante & conservante.

56

Hactenus actum est de causa efficiente in genere. Deinceps igitur agendum est de ejusdem distinctionibus, inter quas primò occurrit ea, quâ efficiens dividitur in procreantem & conservantem.

Est autem hîc de tribus videndum. *Primò* quid utraque causa sit? *Tùm* de earum distinctione. Ac *denique* de istius divisionis adæquatione.

ARTICULUS I.
Quid causa procreans, & conservans sit?

57 *Procreans.*

Causa procreans vulgò definitur, quòd sit ea, quæ rem primò efficit: sed hîc vox *Primò* dextrè intelligenda est. Possunt enim & causæ secundæ & minùs principales causæ, esse causæ procreantes, & tamen non efficiunt (aliquo in sensu) *primò* sed præsuppositâ actione causæ primæ & principalis. Proinde ad comprehendenda omnia causarum procreantium genera, primitas illa in definitione causæ procreantis, non est secunda ex parte causarum, ut sibi significet ordinem, sic, ut quæ non agit primò, sed dependenter, subordinatione ad âliam, ea non sit procreans: sed primitas sumenda est ex parte effecti. Igitur circa rem, quæ effectum dicitur, duplex potest contingere operatio. Prior est, qua effectus extrahitur à non esse. Et ante hanc operationem nulla circa eum est operatio. Posterior est, quæ est circa rem jamdum in esse positam, quale quid est nutritio, &c. Ex his igitur causa procreans illa dicitur, quæ rem primò efficit, hoc est, quæ confert rei primum esse, sive quæ extrahit eam è non esse, sive concurrat aliàs primariò, vel secundariò ad hunc effectum.

effectum. Indéque suprà in theoremate ita conjunctim loquor: Procreans est quæ rem primò efficit, educendo eam à non esse ad esse.

Atque ex his relinquitur: quòd efficiens conservans sit, quæ concurrit per operationem aliquam, ad rem jamdum productam, ita quidem, ut faciat rem porrò esse, quæ semel cœpit esse. Sed hîc quæritur: An id quod conservat, rectè ponatur sub genere causæ efficientis? 58 *Conservans.*

An causa conservans rectè dicatur efficiens?

Ita aio: Nam conservanti tribuitur vera actio, veluti nutrici nutricatio, vel lactis præbitio. At actio est causalitas efficientis. Unde cuicunque convenit actio, id efficiens esse necesse est. 59

Sed objicit *Timplerus* (cui & *Keckerm.* assentitur) *lib.* 3. *Met. c.* 2. *q.* 47. Conservans non esse efficiens, quia efficientis est dare esse. Conservans autem non dat esse. Deinde, quia *Aristot.* ποιητικὸν καὶ σωτικὸν distinguit ab invicem. 60 *Objectiones Timpleri.*

Respondeo *ad primum:* Aliqua conservantia omninò dare esse. Conservant enim aliqua, per continuam aggenerationem. Sic lumen à sole, motus à moventi, & quælibet creatura à Deo conservatur per continuam dationem esse semel inchoati. 61 *Solvuntur.*

Deinde, vox *esse* frequenter etiam sumitur pro continuatione τοῦ esse. Quomodo omnia appetunt esse, non utique ut accipiant esse, quod non habent, sed ut porrò sint & in esse conserventur. Proinde causa efficiens (generatim loquendo, dat esse; vocem *esse* accipiendo cum indifferentia, ut illud etiam dicatur dare esse, quod dat ejus continuationem. *Efficiens quomodo dat esse.*

Quod autem (quæ altera erat objectio) *Aristoteles* ποιητικὸν καὶ σωτικὸν opponit, id fit, specialiter sumendo vocem effectivi, sive ποιητικοῦ. Neque enim insuetum est generalia nomina quandoque adhiberi ad species significandas.

ARTICULUS II.

De distinctione causæ procreantis, & conservantis.

Videtur aliquibus, causam procreantem & conservantem non rectè distingui: *Tum*, quia eadem res potest esse procreans & conservans causa, sicut parentes generant & conservant liberos: *tum*, quia conservatio solet dici continuata generatio. 63 *Ratio dubitandi.*

Hâc in re dicendum est: Divisionem causæ, in conservantem & procreantem, intelligi, non ut in diversas species, sed ut in diversos modos vel rationes. Unde etiam in re substrata, sive materialiter istæ causæ discerni non debent. Satis est, si differant formaliter. Atque hoc hîc est. Nam quod significat τὸ procreans, id formaliter non significat causa conservans. Illa importat eum influxum, per quem rei *primùm* datur esse. Hæc autem per quem datur esse πορρώτερον. 64 *Qualis sit divisio causæ in procreantem & conservantem?*

Atque ita solvitur utrumque argumentum. Nam *in primo* solùm probatur, quod materialiter, sive in re subjecta non differant procreans & conservans, quod ex dictis admittitur. In *altero* autem quo dicitur conservationem esse continuatam generationem, adhuc relinquitur discrimen conservantis à procreante. Nam generationi additur per conservationem, continuatio vel perpetuatio. Quanquam etiam non est id verum de omni conservatione, quòd sit continuata generatio: veluti, cùm quid aliquid conservat, arcendo hostes, vel tollendo contraria, aut etiam influit in qualitates, quæ rei, ut persistat, necessariæ sunt. 65 *Expediuntur dubia.*

ARTICULUS III.

De adæquatione divisionis causæ in procreantem, & conservantem.

66 Adæquatio requirit reciprocam exæquationem. Unde in præsenti de duobus disputandum est: ***Primò***, an omne procreans & conservans sit efficiens causa? qua in re dubitatur de causa conservante. Existimant enim aliqui: quòd aliæ causæ etiam conservent: ***Deinde***, an omnis causa sit procreans vel conservans? videntur enim debere dari mediæ. De utroque videndum breviter.

PUNCTUM I.

An solius efficientis sit conservare?

67 *Suarez disp.* 21. *Met. s.* 3. & *Goclen. l.* 1. *Inst. Log. c.* 4. *p.* 61. conservationem etiam referunt ad causas alias, veluti materiam & formam. Alii solis efficientibus relinquunt conservationem.

Mihi hac in re dicendum videtur: Solius efficientis esse conservationem, si de ea loquamur, juxta vulgarem usum. Sic enim significat influxum intrinsecum, qui non convenit materiæ & formæ, in quantum tales sunt. Quòd si placet etiam illum influxum, quo materia & forma persistunt, intrinsecè componendo compositum, appellare conservationem, contentio solùm est de voce, quam non magnoperè curo.

68 Cæterum in hunc eventum, nihilominùs benè & adæquatè dividitur efficiens in causam conservantem, &c. Nam id frequens est, terminos vel voces esse latiores diviso, atque tum ad faciendam vel vindicandam adæquationem, dicendum est: Omne efficiens esse procreans, vel conservans: Et omne efficiens procreans vel conservans, esse efficiens. De qua re in Logicis latiùs doceri solet.

PUNCTUM II.

An dentur causæ mediæ inter procreantem & conservantem?

69 *Timplerus* hanc distinctionem accusat *l.* 3. *Met. c.* 2. *q.* 47. exinde, quod inter eas detur medium, quia etiam sint causæ agentes, diminuentes, alterantes, & locomoventes. Addunt & alii causam corrumpentem. Harum neutra videtur dici posse causa, vel procreans, vel conservans.

Rationes dubitandi.

De his igitur, si ostendatur, eas non esse causas inter procreantem & conservantem medias, relinquetur bonitas & adæquatio illius divisionis.

70 Igitur ad hoc sciendum est: causam procreantem non dici solùm per ordinem ad esse substantiale (prout aliàs solet accipi vox generationis) sed generatim quicquid incipit esse, cùm anteà non fuisset, id jam procreari dicitur, sive sit substantia, sive accidens. Et proinde sic, causa augens, generat vel procreat quantitatem; causa alterans generat vel procreat qualitatem: Imò & quod loco movet, generat vel procreat sibi vel alii aliquod ubi, ut *Aristoteles* clarè docet *l.* 8. *Phys. c.* 3. *t.* 24. Ferè, inquit, *& ipsum moveri est quoddam generari. In quod enim aliquid transit vel movetur, hoc generatur, aut in illo* (aliquid sit,) Atque ita omnes motus posse generationes

rationes dici, disputat *Zabarella*, quem vide, *lib. de natur. scient. const. cap. 5. lib. de prim. mat. c. 3. lib. de gener. & inter c. 5. & lib. 2. de mist. gen. c. 6.*

De causis corrumpentibus (quæ dicuntur) aio: vel eas causas non esse, vel habere influxum causæ procreantis. 71 *De corrumpentibus.*

Primum patet de iis causis, quæ corrumpunt solùm per suspensionem vel cessationem influxûs, quomodo Deus res corrumpit, annihilando, & sol, occasu suo, sic corrumpit lumen, non ampliùs illuminando. Utique autem causa non est, quod nihil causat, sed à causando cessat. *Aliqua corrumpentia non esse causas.*

Atque hoc ipsum etiam dicendum est, de omnibus corruptionibus, in quantum referuntur ad non esse rei illius, quæ corrumpitur. Nam non esse non potest esse effectus, si rigorosè loquamur, quia causa & effectum sunt differentiæ entium. Ergò causa corrumpens, quatenus ab ea est non esse rei, non est causa. Hactenus igitur non potest mediare inter procreantem & conservantem.

Alterum autem patet: quia referendo causam corrumpentem (non ad terminum corruptionis, qui est non esse, sed) ad actum corruptivum, sic aliqua corrumpunt, introducendo qualitates, rebus corrumpendis contrarias, atque ita disponendo materiam, ut inhabilis sit ad retinendum formam, vel etiam introducendo aliam formam substantialem. Horum igitur respectu, ea, quæ corrumpentia dicuntur, reverà possunt causæ procreantes dici, illarum formarum, vel substantialium, vel accidentalium, quæ cum forma præexistente sunt incompossibiles. 72

TITULUS VI.

De divisione causæ in solitariam & sociam.

Secundò, causa efficiens dividitur in solitariam & sociam. De quibus duo dicenda sunt. *Primò* declaranda est generaliter ratio causæ solitariæ & sociæ. *Deinde* specialiter agendum est, de coordinatis & subordinatis causis. 73

ARTICULUS I.

De causa solitaria, & socia in genere.

Igitur solent sumi istæ voces ex causarum coordinatione. Indéq; *solitaria* causa dicitur, quæ non habet causas coordinatas: *socia*, quæ eas habet. Nunc autem docendi causâ ampliamus istos terminos, ad considerationem causarum & coordinatarum, & subordinatarum. 74

Ergò causa solitaria est, quæ agit sine concursu causæ alterius. Id igitur bifariàm intelligi potest. *Vel* ut agat sine subordinatis, *vel* ut agat sine coordinatis. Illo modo solus Deus est solitaria causa, qui per seipsum solus omnia potest facere, nec indiget ullo, tanquam adjuvante, vel instrumento. At omnes res creatæ agunt dependenter à Deo, & sic, in agendo Deo subordinantur. Ergò nulla causa creata agit sola, hoc est, ut in agendo excludat concursum Dei. Posteriori igitur modo solitaria dicitur, quæ agit citra influxum causarum coordinatarum, hoc est, earum, quæ sunt ejusdem ordinis. Atque sic etiam res creatæ dicuntur causæ solitariæ. Veluti Nisus est solitaria causa cædis illatæ Rutulis. Sicut ipse ait apud *Virgil. Æneid. 9.* 75 *Solitaria causa bifariàm.*

Me me: adsum, qui feci, in me convertite ferrum.
O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iste (Eurialus) *nec ausus,*
Nec potuit.

Hìc Nisus vocatur causa solitaria illius cædis, & tamen sine dubio, non caruit

divino concursu & auxilio, & usu instrumentorum, sed istæ causæ non sunt coordinatæ.

76 *Causa socia quid sit?*

In oppositum igitur, causæ sociæ etiam dicuntur, vel ad significandam societatem cum coordinatis, vel cum subordinatis, unâ vel pluribus. Hoc posteriori modo omne agens à rebus creatis est socium, per ea quæ priùs dicta sunt, quia scilicet nulla res creata agit citra curcursum divinum, & plerumque etiam adhibitis instrumentis. At non omne agens creatum est socium, loquendo de consociatione ad causas coordinatas. Veluti, sic causæ sociæ sunt duo equi in trahendo curru; item plures in excitanda tempestate, sicut apud *Virgil.* id describitur:

Unà Eurúsque Nothúsque ruunt creb.rque procellis
Africus, & vastos tollunt ad littora fluctus.

At nulla est societas, si currus trahatur ab uno equo, & sic in aliis. Atque ex hac, ad coordinatas causas societate, principaliter æstimatur causa socia. Socios enim dicimus, qui sunt ejusdem ordinis vel gradûs. Unde versiculus iste:

Noscitur ex socio qui non cognoscitur ex se.

ARTICULUS. II.

De causis coordinatis & subordinatis.

77 *Causæ coordinatæ.*

Causæ coordinatæ & subordinatæ aliquoties mentio facta est, de iis igitur hîc pleniùs aliquid dicendum est.

Igitur causæ coordinatæ sunt, quæ sunt ejusdem gradûs & ordinis. Sic duo equi dicuntur coordinati. Et de his aiunt Scholastici: *Causæ coordinatæ plures stant pro una.* Veluti, cùm tres equi trahunt aliquem currum, illi tres equi stant pro uno, veluti, qui esset triplo robustior singulis: Causæ autem *subordinatæ* sunt, quæ agunt in diverso ordine, veluti si una sit particularis, alia universalis; alia sit prima, alia sit secunda: una sit principalis, alia sit instrumentalis.

78 *Causæ ordinatæ per se, & accidentaliter.*

Dividuntur illæ, in ordinatas per se, sive essentialiter, & ordinatas accidentaliter. Sed hi termini non accipiuntur eodem modo apud omnes. *Melanchthon. l. 4. Dial. p. 283.* Ordinatas *essentialiter* dicit eas, quarum una sine altera, etiamsi illius vis valdè augeretur, effectum, in natura ordinatum, non potest efficere, ut Pater & Mater. Sic & voluntas non eligit sine cognitione, concurrunt igitur ad electionem necessariò intellectus & voluntas. *Accidentaliter* autem ordinatas vocat, quarum una, si vis ejus aucta fuerit, effectum sola potest efficere, ut cùm duo equi currum trahunt.

72 *Conditiones causarum essentialiter ordinatarum.*

Strictiùs & angustiùs istarum causarum distinctionem explicat *Scotus l. 1. dist. 2. q. 1.* Et ex eo *Lychetus ib fol. 40. col. 4.* ubi tria requisita ponit ad causas essentialiter ordinatas, unde intelligi potest, quæ sint per accidens ordinatæ. *Prima* igitur conditio est, quòd in causis essentialiter ordinatis, causa secunda, in quantum causat, dependet à prima, hoc sensu, quod primâ non agente, secunda agere non possit. Et sic per accidens subordinantur *Johannes* (Filius) & *Franciscus* (pater) qua etsi iste ab hoc dependeat in essendo, quoad fieri suum, non tamen in agendo. Potest enim agere patre mortuo.

80

Altera conditio est: quod, in essentialiter ordinatis, causalitas est alterius ordinis, quia superior est perfectior, scilicet essentialiter & quidditativè: in accidentaliter ordinatis non. Et hinc infert *Scotus*, individua ejusdem speciei, non posse habere ordinem causarum essentialiter ordinatarum. Unde porrò infert: Patrem & Matrem

Matrem non esse causas essentialiter ordinatas, (utpote qui ordo solùm intelligitur in causis subordinatis,) sed esse duas partiales integrantes unam totalem. Potrò hîc causalitas, alterius ordinis & rationis sic est, quod superior in alio ordine causandi causat, puta, quod causat, respectu secundæ, independenter, & est movens, non mota : Inferior verò dependenter, & movet, in quantum movetur à prima, & sic est movens mota. Aliter etiam potest esse illa diversitas, quod superior causalita s est essentialiter perfectior, sicut & entitas.

81 *Tertia* conditio est, quòd omnes causæ per se essentialiter ordinatæ, simul necessariò requiruntur ad causandum, non sic intelligendo, quod sicut inferior non potest producere effectum, non concurrente superiore : Ita nec possit quid superior producere, inferiori non concurrente, sed quod inferior nullo modo possit aliquid producere, superiori non agente, ad commune effectum. Atque ex his sequitur : Deum, & causas secundas, essentialiter subordinatas esse. Solétque de his dici, quòd in tali subordinatione non possit dari processus in infinitum.

TITULUS VII.

De causa Principali, & Instrumentali.

82 *principalis causa non dicitur uno modo.*

Hæc *Tertia* est causarum efficientium distributio, ad quam illud inprimis observandum est : Causam principalem non uno modo dici. Aliquando igitur principalis causa opponitur causæ minùs principali, ubi sub minus principali continentur non solùm causæ instrumentales, sed quævis ministeriales. Quomodo dux in Bello vocatur causa principalis victoriæ ; Milites cæteri sunt causæ minus principales, quæ tamen non dicuntur satis rectè causæ Instrumentales. Aliter igitur causa principalis opponitur adæquatè causæ Instrumentali. Atque tum quæcunque non est instrumentalis, ea est principalis. Et sic in præsenti de iis loquimur.

83 *Explicatur vox Instrumenti.*

Hoc igitur ut rectè intelligatur. Similiter notandum est : Instrumentum non eodem modo dici. Aliquando instrumentum vocatur omne id, quod dirigitur vel movetur ab alio superiori. Et sic omnis causa secunda est instrumentum Dei. *Deinde*, instrumentum vocatur id, quod operationem habet, nec tamen est suppositum. Hæ significationes à præsenti alienæ sunt.

84 *Instrumenti conditiones duæ.*

Proinde juxta vulgariorem usum, *Instrumentum* dicimus illud quod ab alio movente & dirigente adhibetur ad effectum suâ virtute superiorem. *Causa* autem *Principalis* dicitur, quæ aliquo instrumento utitur. Apparet autem ex dictis, in omni instrumento duas requiri conditiones. *Prima* est, ut subsit alicui superiori agenti, à quo dirigatur. *Altera* est, ut ad effectum causæ principalis per propriam causalitatem influat. Dico : *ad effectum causæ principalis :* quia ut *Thomas* docet 3. *p. q.* 29. *a.* 2. Instrumenti & causæ principalis actio est una, veluti scriptio est & à manu & à calamo : inadæquatè tamen. Deinde dico *influit*, quia nisi actionem propriam haberet instrumentum, efficiens non esset. Et proinde passivum instrumentum, quod *Keckermannus* vocat *l.* 1. *Syst. c.* 15. *p.* 132. reverà instrumentum non est.

TITULUS VIII.

De causæ efficientis Divisione in causam per se, & per accidens.

85 Hæc quarta est causarum efficientium distributio; ad quam *Primò* generatim dicendum est, de causa per se, & per accidens, quid eæ sint? *Deinde*, quia causarum per se alia est naturalis, alia voluntaria, ideò deinceps de his in specie seorsim dicendum est, ac *tandem* de causis per accidens in specie.

ARTICULUS I.

Quid sit causa per se, & per accidens?

86 *Per accidens ex parte causæ.* Per se & per accidens variis modis sumuntur, prout aliàs declaratur. In hac autem materia solent illi termini intelligi bifariàm, nempe vel ex parte causæ, vel ex parte effecti. *Ex parte causæ, per accidens* illud dicitur esse, si causæ per se agenti additum sit aliquod attributum, secundùm quod agere dicatur, à quo tamen effectus per se non proficiscitur. Veluti, Musici est per se, canere: Si ergò idem, qui Musicus est, sit etiam architectus, atque inde dicatur architectus canere, tum ibi est per accidens in ratione causæ. Sic dulci per se convenit dulcorare linguam. Si ergò rei quæ dulcis est, conveniat etiam flavedo, (ut est in melle) atque inde (propter identitatem subjecti) dicatur flavum dulcorare linguam, similiter est aliquid per accidens ratione causæ. Idem est, si dicatur album calefacere, calidum exsiccare, Geometra mederi, aut Medicus γεωμετρεῖν. Et sic in aliis.

87 *Per se ex parte causæ.* Atque sic in oppositum, *per se ratione causæ* erit, si effectus referantur ad principia, à quibus per se fiunt, veluti, si Musicus dicatur canere, Architectus ædificare, dulce dulcorare, & sic in aliis. Vide *Arist. l. 5. Met. c. 2. 3.* & locis aliis.

88 *Lychetus 1. dist. 2 q. 1. ad Scot. f. 40. col. 4.* causas per se (ex hoc genere loquendi) facit duplices. Quædam igitur dicuntur per se, non tantùm quia agunt per formam, quæ est ratio formalis agendi, sed etiam includunt illam formam per se, & quidditativè. Sic igitur ignis per se causat ignem, quia forma substantialis ignis est ratio formalis producendi ignem. At talis forma est de essentia ignis. Quædam autem dicuntur per se causæ, eò quòd in se habent formam, quæ per se est ratio formalis agendi, licèt non includat illam per se & quidditativè. Et sic ignis per se calefacit lignum, quia calefacit mediante calore, qui est per se ratio calefaciendi.

89 *Per se & per accidens in ratione effecti.* Fuit de priore sensu, quomodo scilicet per se, & per accidens dicantur ratione causæ. Nunc iidem termini declarandi sunt ratione causati. Sicut igitur per se & per accidens ratione causæ dicuntur, quando causa determinatur agere, secundùm id, quod formaliter (in causa per se) vel secus (in causa per accidens,) ei ad hanc actionem convenit: Ita effectus dicitur per se, vel per accidens, quando vel ab ea juxta causæ propensionem, vel intentionem sit, vel ei (intento effectui) alius apponitur: Veluti piscatoris est per se piscari: si huic piscationi apponatur alius effectus, veluti extractio aurei tripodis, tunc hic effectus dicitur per accidens. Proinde si dicam: Musicus piscatur. Est id per accidens ratione causæ, quia causæ apponitur id, cui formaliter non conveniebat piscari. Si autem dicam: Musicus piscando invenit aureum tripodem: tum est per accidens ratione effectûs, quia tum effectui apponitur id, quod non intentum erat.

Cæterùm

Cæterùm loquendo de eo, quod est per accidens ratione effectûs, adhuc potest id esse trifariàm, ut docet *Thom. l. 1. 2. q. 43. a 1. & q. 56. a. 8.* & *Armand.* de Bell. Vis. *tract. 2. cap. 246. Primùm*, cùm effectus nullum ordinem vel connexionem habet ad effectum per se. Veluti si aliquis dicatur causa terræ-motûs, quo domum ingrediente contingit terræ-motus. *Secundò*, cùm effectus, qui per accidens dicitur, habet ordinem ad effectum per se, sed necessarium. Sic movens columnam est causa per se motæ columnæ, per accidens cadentis lapidis, qui jacebat supra columnam Hæc duo genera causarum per accidens huc non pertinent, quia illa nullum influxum præbent ad istos effectus. Igitur *Tertiò*, genus causæ per accidens est, in quo effectus accidentalis habet ordinem ad effectum per se, sed contingentem, ita ut rarò isti intento effectui apponatur. Et hoc modo piscator est causa per accidens extractionis tripodis: & fossor vineæ, inventionis thesauri. 90 *Per accidens in ratione effecti, est trifariàm.*

Atque ita summatim, ut aliqua res dicatur causa per accidens, requiritur. 1. ut ea aliquam rem efficiat. 2. ut illi rei, quam per se efficit, adhæreat alius effectus non intentus, quique non habeat necessarium nexum ad illam, quæ per se producitur. Et in specie quidem 3. ut rarò ei apponatur. Denique 4. ut agens non agat secundùm alias consuetum agendi modum. 91 *Requisita quatuor causæ per accidens.*

ARTICULUS II.

De causis per se, in specie, hoc est, de naturali & voluntaria causa.

Fuit de causa per se in genere: Ea nunc dividitur in naturalem & voluntariam. Ubi statim apparet, naturale nunc non dici, prout opponitur vel violento vel artificioso, vel supernaturali, vel animali: sed opponi voluntario. Congruítque ferè huic divisioni illa, quâ *Aristot.* potentiam activam dividit in irrationalem & rationalem *l. 9. Met. c. 2.* 92

Igitur *causa naturalis* est, quæ agit ex naturæ impetu, vel instinctu, vel propensione naturali: non autem ex antegressa deliberatione. Sic causæ naturales sunt, cùm ignis urit, magnes ferrum trahit, grave descendit, lève ascendit, Rhabarbarum purgat, Theriaca veneno resistit, & sic in aliis. 93 *Causa naturalis.*

Causa autem *voluntaria est*, quæ agit ex antegressa cognitione intellectiva, sive ex voluntatis arbitrio, eligendo hoc, & dimittendo aliud. Ubi nihil refert: an quis agat ex plena voluntate, an verò ex antecedente aliqua, vel adhortatione, vel rogatione, vel jussione, vel impulsu: modò voluntas tandem consentiat, & prædefinitum aliquem actum potentiis executivis imperet, & ex iis eliciat. 94 *Causa voluntaria.*

Atque ita ad causas voluntarias suo modo reducuntur etiam illa agentia, quorum actiones sunt mixtæ, ubi agens agit ἑκόντ' ἀέκοντί γε θυμῷ, hoc est, volens-nolens. Veluti cùm nauta obortâ in mari tempestate, merces aliquas abjicit. Nam quòd illa actio sit voluntaria, sive quod constituat agens voluntarium, patet, quia fit ex antecedente periculi imminentis consideratione, & simile est, cùm quis agit ex prævia petitione, adhortatione, consilio, persuasione, jussione, &c. quia & hîc non est pleniſſima libertas. Absit tamen, ut hæ causæ, quæ ex iis præsuppositis agunt, dicantur agentia non per se (& proinde voluntaria) sed per accidens, ut *Ramus* vult de prioris generis causis, *l. 1. Dial. c. 3.* 95 *De actionibus mixtis.*

Porrò verò discernuntur causa naturalis & voluntaria. Illa semper agit unum, 96

Discrimen causæ naturalis, & voluntariæ.

idem manens, intelligendo id de modo agendi. Veluti ignis non agit nisi calefaciendo. At agens voluntarium potest agere contraria, ut *Arist.* docet, *l.9. Met c. 2. Deinde:* agens naturale agit ex necessitate, necessitatem intelligendo, de necessitate (non coactionis, sed) naturæ. At voluntarium agit ex libertate. *Tertiò:* agens naturale semper agit secundùm extremum virium, ut *Arist.* docet, *lib.2. de gener. & corr. cap. 10, t. 59.* At agens voluntarium non semper agit secundùm extremum virium. Potest arcularius & eleganter & deformiter facere cistam vel mensam aliquam: & quis putet Deum non posse nobilius quid facere, quàm muscam, quam aliquando facit. *Denique* agens voluntarium omnibus ad agendum prærequisitis positis, potest agere & non agere, solùm ex defectu voluntatis suæ: At naturale, positis illis, non potest non agere.

97 *Octo sunt, quæ ad actionem prærequiruntur.*

Cæterùm illa ad actionem prærequisita sunt octo, ut colligunt *Scotus l.9. Metaph. quæst.14. ad secundum,* & *Anton. Andreas. q. 1. ad secundum. Primò,* ut quod agens est, sit Ens actuale. II. ut sit in eo virtus ad agendum sufficiens. III. ut medium, per quod aliqua actio fieri debet, sit rectè dispositum. IV. ut patiens non sit in termino completo, veluti calefactibile nondum habeat summum calorem. V. ut, si ad hanc actionem prærequiratur alia aliqua actio, ea etiam facta sit. VI. ut sit debita inter agens & patiens propinquitas. VII. ut patiens sit capax illius, quod ab agente aliquo producibile est. Neq; enim quodlibet agit in quidlibet. VIII. Denique ut absint omnia alia, quæ impedire possunt actionem agentis.

98 Proinde jam discrimen agentis naturalis & voluntarii hoc est, ut agens quidem voluntarium possit istis positis non agere, solùm ex defectu propriæ voluntatis & beneplaciti: Naturale autem non possit non agere; quia non voluntate, sed naturali instinctu & propensione agit.

Atque ex his etiam patet, quænam agentia sint voluntaria. Nempe talia solùm sunt 1. *Deus.* 2. *Angeli* (de quibus id infrà constabit) & 3. *Homo.* Alia omnia agentia agunt non ex proposito voluntatis, sed ex naturæ necessitate.

ARTICULUS III.

De causa per Accidens in specie.

99 Quid causa per accidens sit, suprà visum est: Nunc de ejus divisione videndum. Ubi de tribus agendum est, *I.* An causa efficiens dividenda sit in eam, quæ est in ratione efficientis, & in ratione materiæ? seu, quod idem est, an in solis efficientibus dentur causæ per accidens? *II.* An efficiens rectè dividatur in eam quæ agit necessitate, vel fortunâ? Denique est exponenda propria divisio.

PUNCTUM I.

An in solis efficientibus dentur causæ per accidens?

100 *Avicenna* causam per accidens ponit etiam in causa materiali, *lib. suffic. c. 13.* Et videtur quod sic. Nam monstra sunt effectus per accidens. At multa fiunt monstra, per respectum ad materiam, veluti propter inconvenientes dispositiones materiæ, veluti, si materia sit redundans vel deficiens, vel semina distinctarum specierum sint confusa, vel semina sint distracta, ob secundinæ rupturam, & sic in aliis.

101 *Decisio quæstionis.*

Sed hæc sententia non procedit. Nam effectum per accidens dicimus, quia à causa aliqua producitur, dependenter ad alium effectum per se intentum. Unde talis effectus non est ex intentione vel destinatione causæ. At nulla forma qualiscunque

cunque sit, talis est, ut materia non habeat æquabilem propensionem ad formam hanc, ac ad alias. At in eo quod est indifferens ad utrumque, nulla est ratio causæ accidentalis.

Proinde ad productionem monstrorum quod attinet, certum quidem est, quod ea per accidens producantur ab agentibus naturalibus, per concursum quendam materiæ, ut declaratum est. Nihilominus ad materiam præcisè æstimando eos effectus, nullum influxum accidentalem eo exhibet materia. 102

PUNCTUM II.

An causa per accidens rectè distinguatur in causam, quæ agit necessitate, vel fortunâ.

Ramus causam per accidens eam definit, *lib. 1. Dial. cap. 5.* quæ externa facultate efficit, eámque dividit in eam, quæ necessitate, vel fortunâ agit. Hæc distinctio coincideret cum divisione *Aristotelicorum*, si per causam necessitate agentem intelligatur causa casualis. At *Ramus* hanc vocem ita non intelligit. Nam sub necessitate intelligit omnem causam, quæ agit ex necessitate coactionis, quæ sub agente naturali non continetur, quia coactio non reperitur, nisi in agentibus voluntariis, quæ si quid per accidens agant, non casualia sed fortuita sunt. Atque inde non valdè probo istam distributionem. 103

Summatim autem dico 1. *Non est id omne agens causa per accidens, quod externâ facultate efficit.* Ita apparet ex eo quod agit ex antegressâ rogatione, adhortatione, persuasione, jussione, consilio, coactione, &c. Nulla enim ratio est, cur illa agentia non possint voluntaria dici. 104

Atque hinc sequitur: *Eam quæ ex necessitate coactionis agit, non debere fieri speciem causæ per accidens.* Atque adeò hanc partem in divisione *Ramæa* repugnare toti diviso. Et patet. Nam illud, quod ex necessitate coactionis agit, agit ex consilio, deliberatione, notitiâ finis & modi agendi. At hæc non possunt convenire ei, quod non est agens voluntarium. 105

Solet objici locus ex *Aristot. lib. 1. Rhet. cap. 10.* ubi ait *Arist. ea quæ non agunt per se, partim per fortunam agere, partim ex necessitate.* Sed locus non est ad propositum, quia *Aristot.* ibi loquitur de actionibus humanis, quarum aliquas, dicit non esse per se, eas scilicet, ex quibus accusari non potest, cujusmodi sunt, si agat homo necessitate vel fortunâ. Unde sub necessitate comprehendit etiam necessitatem naturæ, quæ utique ad causas per accidens non pertinet. Sic enim statim subjicit: *quæ ex necessitate sunt, partim sunt vi, partim naturâ.* 106 *Objectio.*

PUNCTUM III.

In quo declaratur divisio propria.

Dimissâ igitur hac divisione, *Aristotelici* causam per accidens dividunt per causam casualem & fortuitam, cujus divisionis bonitas inde sumi potest, quod causa per se in universum est naturalis, vel voluntaria. Effectus autem per accidens sunt, quasi appendices effectuum per se. Proinde in universum effectus per accidens, vel apponitur causæ naturali, & sic dicitur *casus*: vel apponitur causæ voluntariæ. Et sic est fortuna. 107

Atque hinc *Aristoteles lib. 2. Phys. cap. 5. tex. 52.* definit sic Fortunam: *Fortuna est* 108

Fortunæ definitio.

est causa per accidens, in iis quæ operantur ad aliquem finem, ex electione, neque semper, neque ut plurimum, & subjicit *cap.6. t.59. Neque inanimatum ullum*, inquit, *neque bellua, neque infans, quòd delectum non habent, quippiam agunt eorum, quæ fortunâ eveniant, nisi quadam similitudine & improprietate, sicut Protarchus fortunatos dixit lapides è quibus aræ extructæ essent, quòd honore afficerentur, cùm alii ejusdem generis pedibus conculcarentur.* Vide prolixiùs ad fortunæ definitionem, *Perer. lib.9. de Conting. cap.8.9.*

109 *Casus.*

Casus autem (post & inter alias significationes, quas ea vox habet) ad præsens erit nihil aliud, quam causa per accidens, quâ effecto causæ naturalis apponitur alius effectus non intentus, nec necessarium nexum habens cum isto effecto priori. Solet tamen frequentiùs casus accipi per modum effectûs. De utroque potest videri prolixiùs, *Arist. l.2. Phys. c.3. 6.* & interpret. ibidem.

TITULUS IX.

De divisione causæ efficientis in æquivocam & univocam.

110 *Divisio hæc non convenit omnibus causis.*

Hæc quinta est efficientium causarum divisio. *Timplerus lib.2. Met. c.2.* Eam extendit ad omnes causas: Sed juxta communem modum loquendi solum attinet ad causas efficientes, unde & generatio in univocam & æquivocam distingui solet. Generatio autem est effectivus influxus gignentis.

111 *Nec solùs causis secundis.*

Suarez disp.17. Met. sect.2. n.2. eandem contrahit ad solam causam secundam: ut prima causa nec sit univoca, nec æquivoca. Sed non video repugnantiam, cur Deus creans, v.g. hominem vel angelum non debeat eorum æquivoca causa dici.

112 *Accommodatur solùm causis principalibus.*

In primis autem intelligitur ibi dividi causa principalis. Ad hanc enim inprimis apprehenditur assimilatio effectus. At ad indicandam effectuum ad causas assimilationem, inducta est divisio causæ, in univocam & æquivocam.

113 *Æquivoca causa quid?*

Cæterùm causa æquivoca est, quæ producit effectum sibi dissimilem in specie. Tale quid est, cum arcularius (homo) facit scamnum, vel mensam, (non hominem) aut cum sol ranam vel murem efficit. Talis igitur æquivoca causa est Deus respectu omnium creaturarum. Nulla enim istarum est Deus.

114 *Est nobilior effectu.*

Porrò: quia illa causa producit effectum in specie à se diversum, ideò semper causa æquivoca debet esse nobilioris ordinis, quàm sit ejus effectus. Nam inprimis si effectus esset causæ isti par, in essentialibus perfectionibus: Ergo non esset dissimilis in specie, sed idem. Et proinde, non esset effectus æquivocus sed univocus. *Deinde* etiam effectus non potest esse nobilior causâ æquivocâ. Quia simpliciter repugnat, ut effectus sit nobilior causâ, quia nihil habet nisi à causa sumptum.

115 Relinquitur, igitur quod omnis effectus causæ æquivocæ sit eâ ignobilior, & proinde quod causa illa sit nobilioris ordinis quàm effectus. Et proinde etiam tota potestas, & perfectio agentis æquivoca, nunquam manifestatur in uno effectu, ut *Thom. discurrit. 1.2. q.25. a.2.*

116 *Univoca causa quid?*

Atque hæc est causa æquivoca. Univoca autem causa est, quæ producit effectum similem in specie. Sic animalia generant tale, quale est ipsum generans, inquit *Arist. lib.2. de Anim. cap.4. t.49.* Veluti cum homo hominem, equus equum, leo leonem, ursus ursum, &c. gignit.

117 Dixi: *similem in specie.* Unde 1. cùm effectus est specie diversus à causa, non est causa univoca, sed æquivoca, ut dictum est. *Secundò*, cum autem productum est ejusdem numero essentiæ cum gignente, tùm sicut transcenditur ratio causæ, ita etiam

etiam transcenditur ratio causæ univocæ. Atque ita in divinis, Pater gignens filium, non debet hujus causa univoca dici. *Denique* cum dico similem in specie, relinquitur quòd omnis alia diversitas, supposita similitudine vel identitate in specie, non tollat rationem causæ univocæ. Unde si parens sanguineus, vel ingeniosus, gignat filium Melancholicum, vel hebetem; adhuc tamen est agens univocum, quia istæ differentiæ non tollunt identitatem in specie. Atque idem est, si masculus dicatur parens fœminæ, & fœmina masculi. Differentiæ enim sexûs non sunt specificæ. Unde etiam non tollunt identitatem speciei, & sic consequenter non destruunt rationem agentis univoci.

Cæterùm id pro coronide est notandum, quod principaliter illa divisio intelligatur de efficiente procreante. Ad conservantem tamen extendi solet. Atque inde calor, v.g. non solet solùm causa univoca dici, dum calorem generat, sed etiam cum calorem conservat. Æquivocè autem dicitur agere, cum frigus destruit. 118

TITULUS X.

De divisione causæ in eam, quæ est per Emanationem, & per Transmutationem.

Sextò dividitur causa efficiens in eam, quæ agit per Emanationem & Transmutationem. Hac in re *Primùm* declarandus est sensus illius divisionis. *Deinde* videndum est: An agens per Emanationem rectè dicatur efficiens? 119

ARTICULUS I.

In quo exponitur sensus divisionis causæ in eam quæ agit per Emanationem, & quæ agit per Transmutationem.

Est igitur causa per Emanationem ea, à qua est effectus per resultantiam, atque adeò citra conatum agentis, & citra resistentiam patientis, non etiam alio interveniente accidente, per quod causa efficiens ad talem effectum producendum actuetur vel disponatur, vel quo tanquam instrumento utatur. Tale quid est ignis forma, respectu caloris, siccitatis & aliarum qualitatum naturaliter igni inhærentium. Idémque est in aliis omnibus naturalibus proprietatibus, quæ à subjectis sunt per Emanationem & naturalem resultantiam. Quod enim aliquibus videtur, proprietates non emanare à subjectis, tanquam causis suis, sed à gignente id infrà sufficienter considerabitur, & quod nostræ huic sententiæ officit refutabitur, *lib. 2. cap. 6. n 57. seqq.* 120 *Quid causa per Emanationem?*

Causa igitur per Transmutationem est, quæ secus est. Veluti cum efficiens cum conatu aliquo agit, qualis est actio generativa animalium, aut cum præceptor informat discipulum: Aut cum patiens resistit agenti. Unde actio per Transmutationem est quando ignis aliúdve, frigidum calefacit: cúmque adeò agens agit mediante aliquo accidente, ut est in igne, qui calefacit calorem. 121

Zabarella lib. 2. de med. demonst. cap. 5. & de sens. agente cap. 10. & Goclen. part. 1. Inst. Log. pag. 52. indicat, actionem per Emanationem, eandem esse cum actione immanente, actionem autem per Transmutationem, eandem esse cum actione transeunte. Unde sic illis, quicquid agit actione transeunte, est agens per transmutationem: quod autem agit actione immanente, est agens per Emanationem. 122

Sed

123 Sed illa opinio bona non est. Potest enim esse agens aliquod per Emanationem, quod agit actione transeunte. Vocamus enim in communi actionem transeuntem, quâ aliquid fit vel in alieno supposito, vel etiam in alia parte suppositi. Sic sol illuminans est causa luminis per emanationem, & tamen illuminatio est actio transiens. Recipitur enim lumen in aëre extra solem. Sic & proprietates naturales sunt à formis subjectorum per emanationem, & tamen multæ sunt proprietates, quæ producuntur actione transeunte, cum scilicet emanantes à forma recipiuntur in materia. Sic siccitas & calor in igne emanant ab ejus forma, & recipiuntur in ejus materia. Diversitas autem partium in eodem supposito sufficit ad actionem transeuntem, ut alibi persequor.

ARTICULUS II.

An causa per Emanationem rectè dicatur efficiens?

124 Ratio dubitandi est, quod omni efficienti convenit actio, ut suprà constitutum est, *tit. 4. art. 3.* Illi autem, quod dicitur causa per emanationem, non convenit actio, nisi valdè impropriè, ut & *Cajetan.* docet in *Th. 1. p. q 34. d. 3.* & *Zabarell. lib. 2. de med. Demonst. cap. 5.* & confirmatur: Nam quantitatis nulla est actio. Et tamen, ut nunc loquimur, quantitas potest esse causa per emanationem. Est enim à quantitate localitas per emanationem ab ipsa. Sic etiam est ab ea species sensilis. Refertur enim quantitas inter objecta sensilia ab *Aristot. lib. 2. de anim. text. 64.*

125 Nihilominus omnino dicendum est: causam per emanationem esse veram causam: Inprimis enim certum est, non esse ullam rem, quæ caret efficiente. Nihil, inquam, fit sine causa. At sunt aliqua, quæ non sunt, nisi per emanationem. Ergo agens per emanationem est verè causa. Assumptum patet, ex istis exemplis, quæ prius allata sunt. Et confirmatur ex ratione dubitandi modò proposita. Ibi enim admittitur quantitatem percipi sensu. Ergo species quantitatis est in sensu. Quæro igitur: quam causam efficientem habeat ista species? certè non aliam, quàm objectum reale, quod sentitur. Ab objectis enim sensibilibus sunt species sensiles. Ergo & à quantitate est species quantitatis. Ergo quantitas est causa illius per emanationem. Ergo emanatio satis est ad rationem causæ, & proinde etiam taliter agens est causa efficiens.

126 *Objectiones solvuntur.* Ad objectiones initio propositas Respondeo: vocem actionis aliquando sumi per excellentiam & κατ' ἐξοχὴν, pro ea scilicet, quæ nobiliori modo est actio. Atque tum id quod agit per emanationem, non dicitur agere: eodémque modo quantitatis nulla est actio. Si autem actionis vocem generatim sumamus, per omni eo, quod influxum effectivum exhibet, tum agens per emanationem verè dicitur, & propriè agere. Et simpliciter quantitati convenit vera actio, in ordine ad eum effectum, qui ab illa est per influxum verum & positivum.

TITULUS XI.

De divisione causæ in universalem & particularem: Primam & Secundam?

127 Hæc Septima & Octava est divisio causarum efficientium, quæ satis idoneè conjunctim declarari possunt, quia aliqua disputari solent ad hanc rem, quæ ad utramque divisionem pertinent.

Porrò,

Porrò, quod ad priorem divisionem pertinet, sicut universale in essendo est, quod communem habet essentiam: Ita universale in causando (hoc est causa universalis) est, quod habet causalitatem communem. Unde in oppositum agens particulare est, quod habet causalitatem restrictam ad peculiarem speciem, quam producat, vel respectu cujus operetur. 128 *Causa universalis, particularis.*

Causa autem *Prima* dicitur, quæ habet vim agendi independentem, quæque ante se non habet causam aliam, unde ad agendum actuetur, vel quoquo modo compleatur. *Causa secunda* igitur est, quæ habet vim agendi à primo Ente, adeóque à prima causa dependentem, quales causæ sunt omnia Entia creata. Unde prima causa unica & sola est Deus. 129 *Causa prima, secunda.*

Quæri solet ad hanc divisionem. *Primò:* An Deus sit causa universalis, seu quod idem est; An Deus ut causa universalis concurrat ad omnes actus causarum secundarum? *Secundò:* Quomodo istum influxum vel concursum præstet? *Tertiò:* An causæ secundæ verè aliquid agant, an verò solum dicantur agere per extrinsecam denominationem, quatenus Deus in iis operetur. Sed de iis singulis infrà ago, *l.2. c.3. t.19.* de Dei concursu. 130 *Quæstiones.*

Præter hæc solet quæri: An solus Deus sit causa universalis? Sed hac de re nulla est difficultas vel dubitatio, nisi de cœlo, unde tractatio ista est φυσικωτέρα. Breviter tamen dico: cœlum esse causam universalem, non quasi ad omnes res præbeat influxum suum, id quod soli Deo convenit; sed quòd concurrat ad res plurimas. 131 *An solus Deus sit causa universalis?*

Posterius patet: quod scilicet cœlum ad res plurimas producendas concurrat. Nam inprimis omnes herbę & arbores non protrudunt & germinant, nisi calefactæ. Sol autem istius caloris autor est. Proinde sic cœlum universalis causa est, respectu omnium istarum generationum. Idémque est in productione animalium. Unde *Arist. l.2. Phys. c.26.* ait: Sol & homo generant hominem. Et *l.2. de gen. t.55.* In communi solem vocat autorem rerum procreandarum. 132 *Cœli Efficientia universalis?*

Prius etiam patet, quod scilicet, cœlum non concurrat ad omnes actus rerum sublunarium. Nam inprimis per se non concurrit cœlum ad productionem actionum immaterialium. Actiones enim immateriales sunt improportionatæ ad agens materiale, quale est cœlum. Constituítque ita *Concil. Bracarense primum cap.9.* 10. *contra Priscilianum.* Confer *Damasc. l.2. de orth. fid c.7.* Ejusdémque generis actiones illæ, quæ non sunt veri motus. Ita non apparet necessitas, cur cœlum concurrere debeat ad sparsionem speciei ab objecto odorabili, sonoro, alióve. Imò & aliqui motus sunt, qui efficiuntur à causis secundis, citra influxum cœli. Qua enim necessitate ignis exigit concursum cœli ad calefaciendum, aut aqua humectandum? Et sic in aliis. Confer hac de re *Ægid. in proœm. ad lib. Meteor. q.1. & 2. Coll. Con. l.2. de Cœlo. c.3. q.1. seq. Suarez. disp.22. Met. s.5.* 133 *Quæ actiones non subsint influxui cœli.*

TITULUS XII.

De causa efficientis divisione in externam & internam.

Hæc nona est distributio efficientis causæ. Ubi id inprimis certum est, quod omnis causa efficiens externa sit: Sed si externum & internum sumamus per respectum ad essentiam; Ut suprà patuit *hoc cap. t.3. a.2.* 134

Optimè autem nunc videntur declarari posse causa externa & interna per ordinem ad actionem transeuntem & immanentem. Nempe quod immanente actione agit,

agit, id est efficiens internum. Quod autem agit actione transeunte, id est efficiens externum. Atque ita apparet etiam hujus divisionis differentia ab ea, quâ agens aliud dicebatur esse per emanationem, aliud per transmutationem. Hæc enim divisio non sumebatur juxta diversitatem actionis immanentis & transeuntis, ut suprà visum est.

Efficiens Externum.

Porrò actio transiens est, tùm transitum illum explicando ad aliud suppositum, tum etiam ad aliam partem suppositi. Atque ita causæ externæ duo sunt genera. ***Primum*** est, cum causa ponit effectum in alio suppositio, vel cum producit aliud suppositum, veluti cum quis alium jugulat. ***Alterum*** est, cum causa ponit effectum in alia parte suppositi, veluti cum forma ignis producit (per naturalem resultantiam) calorem, hærentem in materia ignis, item, cum anima producit motum hærentem in corpore.

135 *Causa Interna.*

Atque sic in oppositum causa interna est, quæ effectum ponit, non solùm intra suppositum quod agit, sed etiam intra partem eandem suppositi. Ita anima est causa interna, quatenus ab ea emanat potentia intelligendi, vel etiam quatenus est causa suæ intellectionis, vel volitionis, & sic in aliis.

136 *Causa προηγεμὼν & προκαταρκτικὴ.*

Medici frequenter distinguunt causas morborum in internas & externas. Illas προηγεμόνας vocant, has προκαταρκτικὰς. Vide *Galen. lib. 1. de meth. med. cap 8. lib. de causis Morb. c. 3. & l. 2. de sanit. tuend. cap. 2.* sic cum Dysenteria sit intestinorum exulceratio, causa προηγεμὼν est, bilis exuberans in toto corpore, facta acrior & venenatior. Causa autem προκαταρκτικὴ (irritatricem vocant & primitivam) est largior potus in æstu, aut crudi fructus, qui facilè putrescunt, indéque augent bilem, lubricitatem efficiunt, & bilem auctam movent. Sic iracundiæ causa προηγεμὼν est temperamentum cholericum, quod veluti stipula concipit facilè irarum flammas. προκαταρκτικὴ verò est objectum aliquod externum, veluti convitium, vel injuria illata, &c.

137 *Causa συνεκτικὴ.*

Addit & *Galenus* aliquando causam συνεκτικὴν. Dicitur autem causa συνεκτικὴ à Medicis illa, quæ ipsa quidem non efficit morbum, sed morbum jam factum auget & fovet, & unà cum morbo incipit & desinit. Sic Hydropis causam externam, seu προκαταρκτικὴν, aiunt esse intemperantiam: προηγεμόνα verò seu internam, malam ventriculi & Epatis constitutionem. Causam συνεκτικὴν verò, impuritatem sanguificationis & cruditatem humorum in toto corpore. Hęc enim incipit cum morbo hydropico, & eo sublato desinit. Confer *Melanchthonem lib. 4. Dial. Divisione nona de causis, p. (mihi)* 287.

TITULUS XIII.

De divisione causæ efficientis in Naturalem sive Physicam & Moralem.

138

Hæc decima eáque ultima est divisio causarum efficientium. Ubi inprimis causa Physica & Moralis, non dicuntur hîc ex parte effectûs vel causæ, præcisè spectando essentias illarum. Non, inquam, causa Physica dicitur, quæ producit aliquid Physicum, veluti equum, vel motum, &c. Et Moralis, quæ producit aliquid ad mores attinens, veluti virtutem vel vitium: Non etiam Physica causa est, id quod est res Physica: Et moralis id, quod est affectum aliquo morali attributo, veluti virtute vel vitio.

Denomina-

Denominationes igitur istæ sumuntur ex modo agendi. Ergo Physica causa est, quæ per verum & proprium influxum attingit effectum: Veluti cum ignis comburit, tum combustionis illius, ignis est causa Physica. Moralis autem est, quæ suo quidem influxu non attingit effectum, nihilominus tamen talis est, ut imputetur ei effectus, in laudem vel vituperium, pœnam vel præmium. Sic idem ignis cum comburit domum, ex prævia, ab aliquo facta, applicatione ignis ad domum. Hic solus ignis, Physicè loquendo, comburit & est causa combustionis. Applicans autem ignem, Physicè non est causa combustionis. Neque enim is habet vim combustivam. Nihilominus iste est moraliter causa combustionis, quia illi imputatur incendium, ut inde sit reus mortis, qui tale quid patrat. 139

Atque ad hoc genus moralium causarum pertinent & illi, qui aliquid faciendum hortantur, rogant, consulunt, persuadent, minis instigant, non impedientes, meritoriæ causæ, & quæ quoquo modo se gerunt, ut eis effectus, propriæ & physicæ causæ imputetur. Et hactenus quidem fuit de efficiente; sequitur de materia. 140

De Materia.

Secunda causæ species est materia. De qua deinceps agendum est. Occurrit autem *primò* consideratio vocis. *Posteà* agendum est de ejus definitione. *Tùm* de Entitate illius. *Præterea* de causalitate materiæ, & quæ ad eam pertinent. Et *denique* de illius divisionibus. 141

TITULUS XIV.
De nomine & definitione materiæ.

In omni negotio δεῖ πρῶτος ἐξετάζειν τὰ ὀνόματα, juxta *Galeni* præceptum. 142

ARTICULUS I.
De nomine Materiæ, ubi & de nomine Elementi.

PUNCTUM I.
Ad vocem Materiæ.

Inprimis vox materiæ est ambigua. Aliquando materia est idem quod subjectum; unde & speciatim solet dici materia *in* qua: aliquando est idem quod objectum; Unde & solet dici materia *circa* quam: Aliquando verò est idem, quod causa materialis, quæ ad evitandam æquivocationem dicitur materia *ex* qua. 143

Distinctio materiæ in materiam, Ex qua, in qua, & circa quam.

Atque ex his intelligitur, cùm materia dividitur in materiam in qua, ex qua, & circa quam, tùm, quid per singulos istos terminos intelligatur, tùm quod ea non sit materiæ distributio, sed solùm vocis distinctio. Quanquam *Fonseca lib. 5. Met. c. 2. q. 1. s. 1. Suarez disp. 13. Met. sect. 1. n. 1.* aliique Metaphysici, alium etiam istius distinctionis sensum tradunt, quod scilicet eâ divisione dividatur materialis causa, secundùm distincta munia & officia, ut ipsa dicatur *ex qua* per ordinem ad compositum, quod ex ea componitur: *in qua*, per ordinem ad formam, quæ in ea recipitur: & *circa quam*, per ordinem ad efficiens, quod in ea disponenda occupatur. Ad nostrum institutum satis est, quòd materia aliquando solet significare objectum, aliquando subjectum, & aliquando materialem causam.

Alia ambiguitas in voce materiæ significatur, cùm materia distinguitur in Physicam 144

Materia Physica & Logica quid?

sicam & Logicam. Nam & hæc revera non est, nisi vocis distinctio, ad hunc sensum, quod materia aliquando sumatur pro genere, (quod dicitur materia Logica) aliquando verò significet peculiarem causam, aliis causis condivisam, prout nunc de ea loquimur. Et hæc in illa distinctione intelligitur per materiam physicam.

Denique sumendo materiam pro materiali causa, adhuc accipitur ambiguè: Aliquando enim intelligitur *κατ' ἀντονομασίαν*. Atque tùm materia omnis dicitur esse substantia, apud *Aristot. l. 2. de Anim. t. 2. l 7. Metaph. t. 7.* & locis aliis, quibus *Aristoteles* substantiam dividit in materiam, formam, & compositum. Atque hæc materia consequenter non reperitur, nisi in substantiis, & quidem corporeis. Alia autem significatione sumitur latiùs & communiùs, pro omni eo, ex quo aliquid componitur, particulam *Ex* speciatim explicando. Atque hoc modo etiam accidentia possunt esse materia, veluti trianguli materia sunt tres lineæ, quadranguli, quatuor, & sic in aliis.

145 Quanquam autem Metaphysica consideratio ex se præscindat à materia substantiali, (quam ita vocare possumus) sive materiâ corporum: nihilominus cum ea potior sit materiâ, quæ est in corporibus; solent Metaphysici potissimùm rationem materiæ declarare per ordinem ad res corporeas, unde postea judicari potest, quid ferat ratio materiæ; qua talis est, & in præciso isto conceptu.

PUNCTUM II.

De voce Elementi.

146 Cæterùm quia nomen Elementi, est etiam peculiare nomen materiæ, proinde id hîc declarandum est etiam, cum *Aristoteles* idem fecerit, *l. 5. Met. c. 3.*

Elementi variæ significationes. Forma Elementum.

Igitur id primò observandum est, quod vox Elementi aliquas habeat peregrinas significationes secundum quas non habet rationem materiæ. Igitur Elementum aliquando est idem, quod omne illud ex quo aliud est. Hoc sensu etiam forma Elementum dicitur, apud *Aristot. lib. 12. Metaph. cap. 4. t. 29. l. 2. de gener. t. 16. l. 1. Phys. t. 84.* & aliis locis. Nam ex forma etiam dicitur res esse apud *Aristot. lib. 1. Phys. cap. 7. t. 65.*

147 Deinde etiam Elementum dicitur, quod conjungitur ei, ex quo aliud componitur, quod exinde etiam solet dici Elementum per accidens. Hoc modo privatio vocatur Elementum ab *Arist. lib. 12. Met. c. 4. t. 22.* ut *Fonseca* interpretatur, *lib. 5. Met. c. 3. ad t. 4. in explan. lit. a.* Solet & elementum æquipollenter dici ad principium, & causam, ut in verbis *Aristot. l. 1. Phys. t. 1.* (quarum sint principia, aut causæ, aut elementa) interpretatur *Perer. l. 3. Physiol. cap. 1.*

148 Denique etiam loci communes, & prima initia vel rudimenta solent vocari Elementa ex *Arist. l. 2. Rhetor. ad Theodect. c. ult.* Ad quam significationem *Aristot. l. 5. Met. c. 3. t. 4. Hinc*, inquit, *& per translationem Elementum vocant, quicquid unum cum sit & parvum, ad multa est utile. Quocirca & id quod parvum est, & quod simplex, & quod indivisibile Elementum dicitur.*

PUNCTUM III.

In quo explicatur definitio Elementi.

149 Quid autem propriè Elementum sit *Aristotel. dicto lib. 5. Metaphys. cap. 3.* hac definitione expressit. στοιχεῖον λέγεται ἐξ οὗ συγκειται πρώτου ἐνυπάρχοντος ἀδιαιρέτου

ρέτε πῶ εἶδει εἰς ἕτερον εἶδος : *Elementum dicitur id, ex quo primo infinito, ac indivisibili specie in aliam speciem, aliquid componitur.*

Ex hac Elementi definitione, *Armandus* de Bello Visu, *lib.*2. *Term.c.*247. quatuor conditiones Elementi excerpit.

Igitur ut aliquid Elementum dicatur, requiritur *primò*, ut sit causa *ex qua* fiat aliquid. Et per hanc conditionem, Elementum pertinet ad genus causæ materialis. Et proinde forma non potest Elementum dici. *Secundò* requiritur, ut sit primum in illo genere. Et ideò forma non potest dici Elementum panis, quia habet aliam materiam in se, nempe grana. *Tertiò* requiritur, ut ista materia sit inexistens, & intrinseca, per quod differt Elementum ab omni eo, ex quo fit aliquid, tanquam ex materia transeunte, sive sit privatio, sive contrarium, sive materia privationi, & contrarietati subjecta, quæ est materia transiens, ut cùm dicimus hominem Musicum fieri ex non musico. Elementa enim oportet manere in his, quorum sunt Elementa. *Quartò* requiritur, ut habeant aliquam speciem, quæ non dividatur in alias duas diversas, per quod Elementum ait *Armandus* differre à materia prima, (quæ nullam speciem habet) & ab omnibus materiis aliis, quæ in diversas species resolvi possunt. Sicut corpus humanum, in carnes, ossa, humores, &c. Sed hæc non admittuntur ab omnibus, ut apparebit ex dubiis, quæ statim subjicio. 150 *Quatuor Elementi conditiones.*

Igitur dubitatur primò de forma, an ea sit Elementum. *Dubium primum de forma, an sit Elementum.*

An etiam forma propriè sit Elementum?

Aristoteles aliquando formam Elementum vocat, ut paulò antè retuli, *Ex l.*12. *Metaph. c.* 4. & locis aliis ibi citatis. Idem tamen etiam negat eam esse Elementum, *l.*7. *Metaph. c. ult.* Hanc ad rem *Fonseca* existimat *l.*5. *Met. cap.*3. *q.*2. *s.*2. eam non esse Elementum secundùm primam vocis impositionem: At nihilominùs esse propriè Elementum, juxta usum vocis. Sed magis placet, Formam κατὰ χρῆσιν Elementum dici. Nam in primis *Arist. l.* 5. *Met. q.* 3. rationem Elementi explicat per esse ex aliquo. Ea autem phrasis ad communem modum loquendi, significat influxum materialem. Unde & *Fonseca a l. in explanat. text. lit. a.* propter illam particulam infert, exemplarem causam, efficientem, & finem non posse Elementa dici. Quod non procedit, si ex aliquo esse, latè accipiantur. Nam singulis istis causis generatim loquendo particula *Ex* accommodari potest, ut mox videbitur. Si autem eadem strictè accipiatur, tum soli materiæ appropriatur, & proinde forma sic non est, ex quo aliquid est. Et per consequens nec ipsa propria est Elementum. Atque hoc etiam *Thomas* docet, 5. *Met. lect.*4. *Armand. lib.*2. *Termin. c.*247. Et consentire videtur *Suarez. disp.*15. *s.*10. *n.*16. 151

Dubium II.

An Materia prima sit Elementum?

Negant id *Thom. d. l* 5 *Metaph. lib.*4. *Javellus* 5. *Metaph. quæst.*10. *Armand. d. lib.*2. *Term. cap.*247. Ratio illorum est, quia materia in nulla specie est. At quod est Elementum, debet esse in aliqua specie, per illa verba *Aristot.* Διαιρέτε πῶ εἶδει εἰς ἕτερον εἶδος. 152

Sed Respondeo: illa verba aliud nihil significare, quàm quòd quicquid Elementum dicitur, non debeat esse aliquid dissimilare vel heterogeneum. Sicut & hæc phrasis sumitur *lib.* 3. *de Cœl. cap.* 3. *text.* 31. At materia prima non est ali-

quid dissimilare & heterogeneum, sed similare. Ergò ex tota Elementi definitione nihil deest materiæ ad rationem Elementi.

153 Atque ita apparet spuriam Elementi conditionem illam esse, quâ requirebatur, ut, quod Elementum dicitur, sit in aliqua specie. Quanquam, nec in omni modo loquendi repugnet, materiam dici speciem. Confer *Thom. lib. 3. de cœl. lect. 8.* ubi priorem sententiam retractavit; *Fonsec. lib. 5. Met. c. 3. q. 2. s. 1.* & *Suar. disp. 15. Metaph. s. 10. n. 55.*

Dubium III.

An vulgata quatuor Elementa rectè dicantur Elementa?

154 *Rationes dubitandi.* Ratio dubitandi ex *Aristotelica* Elementi definitione est duplex: Altera, quòd ad rationem Elementi requiritur, ut sit *primum*, &c. unde quod Elementum est, non debet esse resolubile in alia se priora. At singula illa Elementa sunt resolubilia in materiam & formam. *Deinde* ad rationem Elementi pertinet, ut sit aliquid *insitum* τοῦτον ἐνυπάρχον. At quatuor Elementa non sunt actu in misto. Atque ita *Averroës 5. Metaph. comm. 4.* docet, materiam primam propriè ita esse Elementum: Corpora verò illa quatuor (ignem, aërem, aquam, terram) solùm esse elementa, hominum opinione, quia scilicet veteres opinati sint, ex illis corporibus primò omnia componi, & in ea ultimò resolvi. Et videtur id velle *Aristoteles*, cùm ista Elementa, *quodammodo* Elementa vocat, quæque nonnulli sic appellent: Vide *lib. 2. de part. anim. cap. 1. & lib. 2. de gen. cap. 1. t. 1. 4. 5. & 3. Phys. cap. 5. t. 45. & 1. Phys. cap. 4. t. 32.*

155 *Decisio.* Hâc in re id quidem certum est, etsi juxta primam vocis impositionem vulgata quatuor Elementa, primò dicta sint Elementa: tamen de re ipsa loquendo rationem Elementi primò convenire materiæ, (quod ipsum etiam voluit *Aristot.* citatis locis.) Indéque illa quatuor Elementa (non quidem impropriè, sed tamen) secundariò Elementa esse, ut & *Fonseca* disputat *lib. 5. Metaph c. 3. q. 1. s. 3. & q. 2. s. 4.*

156 *Solvuntur Objectiones.* Atque ita ad *primam* rationem dubitandi respondeo: quòd primitas, quæ ad rationem Elementi requiritur, non intelligenda sit absolutè: sed, ut quid Elementum dicatur, sufficit, si sit primum in aliquo genere. Atque ita quatuor Elementa sunt primum quid, unde corpora componantur: primum, inquam, non simpliciter, sed in genere sensilium. Neque enim quicquam sensile est, ex quo priùs componatur res corporea, aut in quod ea posteriùs resolvatur, præter illa quatuor Elementa.

157 *Ad secùndam Respondeo:* Admisso, quòd vulgata quatuor Elementa actu non sint in misto, adhuc ea posse Elementa dici. Ad illud enim ἐνυπάρχειν, cujus mentionem facit definitio *Aristotelica* Elementi, satis est, si ita contineantur in Elementato, ut hoc in illud resolvi possit. Unde sufficit, si Elementum sit in Elementato (si non actu, tamen) virtute, prout *Aristot.* docet *lib. 3. de cœlo, cap. 3. t. 31.* Atque ita de ratione Elementi, hactenus summatim est, ut insit, nec semper formaliter, nec virtute tantùm, sed modo accommodato suæ compositioni. Vide *Suarez disput. 15. Metaph. s. 10. n. 54. 55.* & *Fonsecam, d. l. & in Explan. tit. 3. illius capitis 3. ad lit. d.*

ARTIC

ARTICULUS. II.
De definitione Materiæ.

Materiæ definitio, dimissis aliis, optima est ea : ***Materia est, ex qua res est,*** quam undique tradit *Aristoteles*, ὕλη ἐστὶν, ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος, hoc est, *Materia est causa, ex qua existente aliquid fit. 4. Met. 2. & 2. Phys. t. 3.* Sic & *1. Polit. c. 3.* λέγω δὲ ὕλην τὸ ὑποκείμενον, ἐξ οὗ τί ἐστι τελεῖται ἔργον, hoc est, *Materiam voco subjectum, ex quo res aliqua efficitur.* Ex hinc frequenter pro voce ὕλης quasi per periphrasin usurpari solet, τὸ ἐξ οὗ. Coincidit cum istis *Stoïcorum* definitio, quam *Laërtius* tradit *in Zenon.* ὕλη ἐστὶν, ἐξ ἧς ὁποιονοῦν γίνεται, *Materia est ex qua quodlibet fit.* 158

Pertinent autem ad istius definitionis declarationem tria : ***Primum*** est, quod materia dicitur causa. ***Alterum*** est particula ***Ex***. ***Tertium*** est vocula ***est***. 159

Horum primum commodius declarabitur, *seq. tit. 16.* Ubi agetur de materiæ causalitate. 160

Vox est *declaratur.*

Quoad tertium verò sciendum est, quod particula illa ***Est***, sit sumenda cum ampliatione, ita ut complectatur tum esse, tum fieri. Dicimus enim materiam esse causam, ex qua res *fit* & *constat*, quod ipsum etiam ex *seq. tit.* clarius erit.

Quoad secundum, ponitur ibi particula ***Ex***, tanquam propria nota, & character materiæ. *Verbum* γίνεται *cum propositione* ἐξ *significat* τὸ ὅθεν τῆς ὕλης : ait *Scalig. l. 1. de plant. p. 234.* Intelligendum autem hoc est de celebriori & famosiori significatione τοῦ ***Ex***. Nam aliàs etiam iis tribuitur, quæ materia non sunt, ut *Aristot.* docet *l. 5. Met. c. 24. & l. 1. de gen. anim. c. 18. Arm.* de Bell. Vis. *tract. 2. Term. c. 251. 252.* Et speciatim singulis causis ea particula tribui potest. 161

Declaratur particula Ex.

Igitur sic (præter illam significationem, quâ ***Ex*** materiam notat) ***Ex*** aliquando efficientem causam significat. Ita *Luc. 1. Maria* dicitur concepisse ***Ex*** Spiritu S. hoc est, efficientiâ Spiritûs Sancti, ut *Ambros.* interpretatur *l. 2. de Spirit. Sanct cap. 5.* Quod eleganter expressit *Damascenus, l. 3. de Orth. fid. c. 2.* Conceptum scilicet Christum esse ex Spiritu Sancto, οὐ σπερματικῶς ἀλλὰ δημιουργικῶς. Sic & apud *Arist. lib. 5 Met. c. 1.* dicitur esse τὸ τέκνον, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ ἡ μάχη ἐκ τῆς λοιδορίας, hoc est, *Filius* ex *Patre & Matre, & pugna* ex *convitio.* Pertinétque huc etiam, cum exemplari tribuitur particula ***Ex***. Nam exemplar ad causam efficientem pertinet, ut *tit. 3*, visum est. Applicat autem eam particulam *Aristoteles* exemplari *l. 7. Metaph c. 7. t. 23.* Συμβαίνει τρόπον τινὰ ὑγίειαν ἐξ ὑγιείας γίνεσθαι, καὶ τὴν οἰκίαν ἐξ οἰκίας, τῆς ἄνευ ὕλης, τὴν ἔχουσαν ὕλην. *Contingit aliquo modo ex sanitate fieri sanitatem, & ex domo domum, materialem ex immateriali.* Ubi apertè *Aristoteles* de exemplari loquitur. 162

Ex etiam efficientem significat.

Secundò, ***Ex*** aliquando adhibetur ad significandam formam. Sic ex forma & materia dicitur esse compositum, ut *Aristoteles* loquitur, *lib. 1. Phys. cap 7. t. 65.* Atque hinc *Fonseca. l. 5. Met. c. 3. q. 2. s. 2.* ait, etiam formam posse dici Elementum formati, quia formatum ***Ex*** eo est. 163

Tertiò, ***Ex*** significat finem, ut *ex* eo edimus; ut vivamus, hoc est, propter eum finem edimus, &c.

Quartò, ***Ex*** significat totum. Ita versus aliquis dicitur sumptus esse *ex* Iliade, vel trabs *ex* ædificio.

Quintò, ***Ex*** significat terminum à quo, sive aliquid antecedens : seu id sit positivum ; 164

fitivum ; seu simplex negatio. Sic dicitur ex puero senex fieri, & *ex puero indoctus sæpè peritus homo.* Item ex nocte dies, & ex die nox, eodem sensu fit. Huc pertinet quod *Arist.* ait *l. 1. de gener. anim. c. 18.* Alio *modo* dici, ex die fieri noctem, item ex puero fieri virum, quia unum post alterum; *Et alio* etiam *modo*, cùm ex ære statuam, Ex ligno lectum, aliáve ex materia fieri dicimus. Atque huc etiam pertinet, quod per creationem dicitur aliquid fieri ex nihilo. Ibi enim Ex nihil notat, nisi antecessionem, quòd scilicet, quod creatur, antequam crearetur, fuerit nihil, ut exponit *Anshelmus in Monolog. cap. 7. 8. Lychetus in Scot. 2. d. 1. q. 2. in initio. Scalig. exerc. 6. sect. 13. Taurellus de rer. ætern. p. 211.*

Sexto etiam Τὸ *Ex* aliquando speciem significat. Veluti cùm dicimus bovem esse ex genere quadrupedum, apem ex genere avium, Et sic in aliis.

165 Famosissima tamen, ut suprà dictum est, significatio τῆς *Ex* est, in qua materiam significat. Indéque etiam sine addito ponitur, quasi adæquata nota materiæ.

TITULUS XV.

De Entitate Materiæ.

166 Inprimis materia potest considerari sub duabus notionibus: *altera* absolutâ, secundùm quam consideratur in ratione Entis: *altera* respectivâ, secundùm quam consideratur in ratione causæ, ut *Themistius* docet, *ad 1. Phys. in magna digress.* & *Zabarell. l. 1. de prim. mater. cap. 6.*

Quoad Entitatem materiæ, quærendum est 1. An materia prima sit Ens? 2. An sit substantia? 3. An sit Ens actuale? Et 4. per quid sit Ens actuale? Et 5. deniq; agendum est de potentia materiæ.

ARTICULUS I.
An Materia sit Ens?

167 *Materiam esse Ens.* Materiam esse Ens, verè dicitur, & rectè probatur inde: quòd materiam apprehendimus, eâ ratione, quòd aliud per eam intrinsecè constituatur, sive quòd materia tum ex materia constet. At hic est positivus effectus, qui non potest proficisci ab eo, quod nihil est. Et quomodo essentiam dare potest, quod non est Ens, sive quod nullam habet essentiam?

168 *Objectiones.* Sed hîc duo objiciuntur: *Primò*, quod *Arist. 5. Phys. tit. 8. & lib. 1. de gener. & corr.* Materiam vocat Non-Ens. *Deinde*, quòd essentia indicatur per operationem, ut suprà disputatum est, *cap. 2.* At materiæ nulla est operatio.

169 *Solvuntur.* *Ad primum Respondeo:* De sententia *Aristotelis* absolutè loquendo, materia omninò est Ens. Frequenter enim *Aristoteles* substantiam dividit in materiam, formam, & compositum, ut suo loco videbitur. At substantia utique Ens est. Proinde sciendum est, Non-Ens aliquando dici, ad significandam Entitatem (non nullam, sed) imperfectam & incompletam, ut suprà visum est, *c 2. n. 6.* Sic igitur materia non est Ens, hoc est, non est ens completum, vel perfectum, sicut alia, ut & *Pererius* interpretatur, *lib. 5 Physic. cap. 11.* Et ipse *Aristoteles* intuens hanc perfectionem comparatam, ait 1. *Physic. t. 69.* Materia non est Ens *sicut* hoc aliquid. Et *Augustinus lib. 12. conf. cap. 7.* ait, materiam esse *prope* nihil. Et confirmatur, quia si materia esset absolutè loquendo non Ens, sive nihil: tum idem esset, fieri ex materia, & fieri ex nihilo. At ex diversitate creationis & generationis satis constat eorum diversitas.

Materia quomodo sit non-Ens.

Ad

Ad secundum Respondeo: operationem esse indicium essentiæ: sed tamen non est indicium adæquatum. Omne, inquam, quod operatur Ens est, sed tamen non viciſſim, quicquid Ens est, id operatur, si vocem operandi rigorosè sumamus. Vel saltem operatio extendenda est, ut aliàs etiam sumi solet ea vox, ad omnem usum vel causalitatem, ut attigi suprà, hoc *lib. 1. cap. 2. n. 16.* Atque ita materia est Ens, quia etsi non habeat operationem (effectivam) habet tamen causalitatem, quæ ad indicandam essentiam satis est. 170 *Operatio quale indicium sit essentiæ?*

ARTICULUS II.
An omnis Materia sit substantia?

Quia hæc res facilis est, ideò statim respondeo per duplicem distinctionem: *Primò* materiæ vox intelligitur aliquando pro materia Physica. *Aliquando* autem intelligitur communiùs pro omni eo, quod materialem causalitatem exercet, sive sit in corpore naturali, sive non. 171 *Ambiguitas in voce materiæ.*

Deinde etiam vox substantiæ *aliquando* sumitur communiter pro omni illo Ente, quod est ἀυθυπάρκτον, seu quod talem essentiam habet, quæ non eget alio, in quo fulciatur. *Aliquando* verò specialiter sumitur vox substantiæ, pro eo scilicet, quod cùm è tali Entium genere sit, est etiam completè tale, seu quod est substantia completa. 172 *Ambiguitas in voce substantiæ.*

His præmissis duo dico: 1. *Materia communissimè sumpta non semper est substantia.* Ita patet. Nam sine incommodo tres lineas dicimus materiam trianguli, (quod idem est in aliis quantitatibus) & tamen lineæ non sunt substantiæ. Proinde hinc relinquitur: quòd materia, in ista communitate, præscindat ab esse substantiæ & accidentis. 173 *Decisio.*

2. Dico: *Materia Physica est substantia, si substantiam intelligamus communiter pro omni Ente ἀυθυπάρκτῳ.* Ita patet, quia materia Physica dicitur solùm per ordinem ad corpora naturalia, quæ ex illa componuntur essentialiter. At substantiæ non possunt essentialiter componi ex non substantiis, ut disertè *Aristoteles* docet, 1. *Phys. t. 52.* Idémque docetur ab *Arist. 2. de anim. t. 2.* ubi, ut & multis locis alibi, dividit substantiam in materiam, formam, & compositum. Dixi: *Si substantiæ vox communiter accipiatur, &c.* Nam materia, substantia completa non est, eóque pertinet, quod *Aristot. 1. Phys. t. 79.* ait, materiam esse propè substantiam. Et *lib. 7. Metaph. t. 8.* ait: *materiam non esse substantiam, neque quantum, neque aliquid aliud eorum, quibus Ens determinatur.* Non est, inquam, tale quid, perfectè, determinatè, & completè. 174

ARTICULUS. III.
An materia sit Ens actuale?

Hoc quæritur: *An hoc Ens, quod materiam vocamus, detur de facto in mundo?* 175

Hoc igitur si probemus de materia Physica, à fortiori, vel etiam à simili, procedet de materia alia, vel de materia in communi.

Igitur materiam de facto in mundo dari, adeóque eam esse Ens actuale inde patet: quia secus corpora naturalia essent Entia simplicia, & non composita, quod implicat. Consequentia autem patet, quia corpora naturalia essentialiter & Physicè non componuntur, nisi ex Materia & Forma. At nihil realiter componitur nisi ex iis, quæ sunt actualia, sive quæ actu in illo sunt. 176 *Probatur materiam esse Ens actuale.*

177 ***Deinde*** etiam probat id *Aristoteles* 1.*Phys.* Ex rerum transmutatione, inprimis evidens est, cùm res corrumpuntur, res illas non resolvi in nihilum. Ergò remanet aliqua substantia in corrupto, quæ præfuerat in corrumpendo, quæ scilicet sustentet formam cadaveris, quæ anteà formam hominis sustentabat. At illud commune subjectum formarum continuarum, vocamus materiam.

178 ***Denique***, solet id probari per analogiam, de qua *Arist.* differit 1.*Phys.t.* 69. Nempe sicut in mutationibus accidentalibus, aliquod est commune subjectum formæ utriusque. Ita oportet, ut sit etiam in mutabilibus substantialibus. At hæc, quæ in genito & corrupto est eadem substantia, non potest esse, nisi materia. Corruptio enim fit per separationem, & quasi abitum formæ. Antecedens autem patet. Nam eadem aqua est, quæ priùs erat frigida, & postea est calida. Idem homo est, qui priùs erat rubicundus, & postea est pallidus. Item in mutationibus artificiosis, idem æs est, quod nunc caret formâ nummi vel thaleri, & postea eam habet, & sic in aliis. Vide inprimis eâ de re *Zab.lib.*1.*de prim.mat.c.*3.4.5.

179 *Obiectiones.* Objiciuntur duo: ***Primum*** est, quòd materia dicitur informis. At nihil in mundo est, quod sit informe. ***Alterum*** est, quòd materia dici solet pura potentia. Purum autem dicimus, quod alieni nihil habet. Proinde pura potentia erit, quæ nihil habet actûs. Materia igitur nullum actum habebit, & per consequens non erit aliquid actuale.

180 *Responsiones. Materia quomodo informis?* Respondeo ad ***primum***: Materiam esse informem, si loquamur de ea in puritate essentiæ. Est, inquam, materia informis, hoc est, in essentia sua non implicat quicquam, quod forma sit. Nihilominùs materia non existit. Hactenus enim verum est illud vulgatum: Plura requiruntur ad existentiam, quàm ad essentiam. Sic igitur forma ratione essentiæ non implicat materiam, & simpliciter est Ens actuale, non obstante eo, quod non reperitur, nisi in materia. Ita vicissim, cùm materia in essentia sua non implicat formam, potest ipsa esse Ens actuale, etsi ipsa non reperiatur, nisi juncta, vel unita formæ.

181 Quomodo autem (quæ altera erat objectio) materia dicatur pura potentia, apparebit in proximè sequenti quinto articulo, unde hujus objectionis solutio petenda est.

TITULUS IV.
Per quid materia sit Ens actuale?

182 *Materia est per seipsam actualis, & non per formam.* *Zabarella l.*2.*de prim. mat. c.* 1. *seqq.* disputat materiam actuari per formam solùm: Indéque omnem actum ait esse formalem; & vanum esse, addere aliquem actum Entitativum. Etsi autem verum sit, materiæ potentiam passivam actuari per formam: tamen essentia materiæ non est actualis per formam. Nam secundum essentiam suam prior est formâ. Ergò in ordine naturæ ratione essentiæ suæ, actualis est, priusquàm habeat formam. Et confirmatur, quòd forma non actuat quicquam essentialiter, nisi intrinsecè illud componendo & constituendo. At materia, quippe Ens simplicissimum, non componitur ex forma. Sed hanc rem satis persecutus sum suprà, *cap.*14.*num* 74.*seqq.*& *cap.*15.*n.*45.*seqq.*

ARTICULUS V.
De potentia materiæ.

183 Duo solent potissimum materiæ attributa esse, potentia & privatio. Per privationem

tionem significatur absentia vel vacuitas formarum, in eam introducendarum, ut *Scalig.* definit *ex 5. s. 2. & de plant. p.* 183. Potentia autem significat aptitudinem ad habendam eam formam, quæ pro tempore non habetur.

Hæc igitur potentia, quomodo cum actualitate materiæ, de qua hactenus actum est, consistat videndum est.

184 *Materia non est in potentia objectiva.*

Proinde hanc ad rem discernenda est potentia objectiva à potentia passiva materiæ. Illa intelligitur, cùm materia dicitur ***posse fieri***, cúmque adeò adhuc dicitur latens in causis. Atque hanc potentiam materia non habet. Neque enim ea adhuc dum producibilis est, sed dudum est producta. Per productionem autem sui, unaquæque res emergit ex tali potentia. Porrò, remotio potentiæ infert actualitatem. Per carentiam igitur potentiæ objectivæ, materia est aliquid actuale. Actualis, inquam, est, per actualitatem suæ essentiæ, quòd, quam essentiam habet, non habet eam ampliùs producibilem.

185 *Materia quomodo sit pura potentia?*

Atque hinc illud sequitur, quòd, cùm materia dicitur esse pura potentia, non intelligatur removeri à materia actus ille, qui elevet eam ex potentia objectiva. Dicetur ergò pura potentia; non simpliciter, sed secundùm quid.

Estque adeò id solùm intelligendum, de potentia passiva, quam habet per ordinem ad recipiendas formas. Est, inquam, hoc modo in pura potentia, quia nullam formam, quæ suo modo actuat materiam, includit. Unde apparet, cùm materia dicitur pura potentia, quod idem sit, ac dicatur ἄμορφος sive informis.

186

Atque hinc rursus relinquitur: potentiam materiæ esse universalem. Nam purum dicimus, quod alieni nihil habet. Atque ita pura potentia erit id, quod nihil actualitatis habet. Cùm igitur illa potentia intelligatur per ordinem ad formas. Ergò, nullam prorsùs formam habet cum aptitudine ad omnes habendas. At hæc est universalis potentia.

187 *Potentia materiæ est universalis.*

Sunt autem ad hanc rem duo observanda: ***Primum*** est, quòd illa universalis potentia materiæ intelligatur de ea, cùm sermo est de puritate essentiæ, quam materia habet, ut insinuatum est. Nam prout de facto existit materia, semper est conjuncta cum aliqua forma. Ergò sic non habet potentiam ad formam istam, veluti materia, quæ est hominis, ad formam hominis. Hæc enim potentia tollitur per præsentiam actûs. Proinde, potentia materiæ est universalis, spectando eam ex vi essentiæ ejus. Est autem ejusdem potentia particularis, attendendo eam juxta eum modum, quo de facto existit. Nunquam enim sine aliqua forma, actu habita subsistit.

188 *Quatenus sit universalis?*

Alterum est: quod illa aptitudo in materia sit quidem ad omnes formas, quod tamen illa non compleatur simul per omnes formas. Impossibile enim est, ut eadem materia simul habeat oppositas, sive contrarias formas. Materia, quæ hominis formam recipit, non potest etiam simul habere bestiæ formam, & sic in aliis.

189

TITULUS XVI.
De Causalitate Materiæ.

Quoad causalitatem materiæ tractanda sunt tria: ***Primò***: An materia sit causa? ***Deinde***: quarum rerum sit causa? ***Denique***: quomodo causet, seu, quæ sit ejus causalitas?

190

ARTICULUS I.
An materia sit causa?

Materiam esse causam rectè & sufficienter probatur inde, quòd ea verum & positivum influxum præbet ad productionem, vel intrinsecam constitutionem materiati. At illi influxui nihil deest, quod ad veram causalitatem satis sit. Quicunque autem convenit causalitas, id utique causa est. Alia mitto.

191 *Objectiones.* Solet objici 1. Quòd materia non sit actu, sed potestate. At omnis causa debet esse aliquid actu. 2. Quòd omnis causa debeat responderi ad propter quid, *Ex. 1. Physic. cap. 7.* At propter materiam res non dicitur esse, sed ex materia. 3. Quòd materia sit non Ens. 4. Quòd materia nihil agat. At omnis causa agere debet.

192 *Resolvuntur.* ***Respondeo*** breviter ***ad primum:*** Esse actuale non est cuivis causæ necessarium, ut de fine patet. 2. Materiæ non deest esse actuale. Dicitur enim solùm esse in potestate, intelligendo eam potentiam per ordinem ad formas substantiales. Omnis causa autem (excipiendo finem) debet esse actualis, hoc est, non debet latere in potentia agentis. At materia utique non latet in agentis potentia. Vide *prior. tit. 15. art. 3. 5.*

193 ***Ad secundum respondeo:*** Tò ***propter*** bifariàm sumi. Aliquando est idem, quod cujus gratiâ. Et sic soli fini, non autem omnibus causis convenit. Aliter autem sumitur generaliùs. Atque tunc sicut efficiens & forma, non obstantibus specialibus characteribus sunt causæ, & propter quid dicuntur: Ita etiam est in materia. Vide *Fonsec. 1. Metaph. c 7. q. 1. s. 6.*

194 ***Ad tertium:*** Antea visum est *tit. 13. art. 1.* quomodo materia non sit Ens, quâ explicatione præsuppositâ, nihil relinquitur officiens causalitati materiæ.

195 ***Ad quartum Respondeo:*** Materiam nihil agere, intelligendo actionem pro influxu effectivo. Atque hæc actio non debet competere materiæ: quia materia est, & non efficiens. Unde etiam relinquitur, quòd non conveniat causæ generatim loquendo, quod ea agere debeat. Omnis enim causa debet agere, eo solùm sensu, si agere æquipollenter dicatur ad influere. Unde hoc sensu materia rectè agere dicitur, hoc est, influere. Influit enim utique, dum intrinsecè & essentialiter compositum constituit.

ARTICULUS II.
Quarum rerum materia sit causa?

196 Hanc rem prosequor per distinctas propositiones.

Non omne Ens habere materiam. Unde dico 1. ***Non omnia Entia habere materiam.*** Ita patet, quia sunt aliqua Entia absolutè simplicia. At cuicunque materia competit, id compositum est. Neq; enim materia sola constituit compositum. Ergò coëxigit formam. At hæc juncta, compositionem efficiunt, & tollunt simplicitatem. Unde si omne Ens haberet materiam, cum repugnantia Ens divideretur in simplex & compositum.

197 Atque ad hanc assertionem porrò probandam 2. dico: *Deum non habere materiam.* Ita patet ex multiplicibus imperfectionibus, quæ seclus Deo essent attribuendæ, quas suo loco persequor. Vide infrà *l. 2 c. 3.* ad locum de Dei simplicitate.

198 3. Dico: *Angelos non habere materiam.* Hoc itidem probatur infrà *lib. 2. c. 4. n. 23. seqq. & n. 50 seqq.*

4. *Formæ*

4. ***Formæ non habent materiam.*** Ita patet, quia secus formæ non essent simplices; & præterea etiam ipsæ formæ formas haberent, quia materia sola non absolvit speciem. At hæc omnia absurda sunt. 199

5. ***Non sola corpora naturalia habent materiam; si latè sumamus terminum.*** Nam, ut visum est præcedente Titulo, *art.* 2. Potest vera materia accidens esse. Materiatum igitur, per hanc materiam, utique non erit substantia, ac proinde nec corpus. 200

6. Atque ad hanc rem nunc porrò dico: ***etiam accidentia habere materiam,*** quod quomodo sit, & quatenus, infrà explico, *lib.* 2. *c.* 6. *n.* 42. *seqq.* 201

In universum autem, ***Primò:*** omne id materiam habet, quod formam habet. Forma enim necessariò postulat subjectum, vel receptaculum in quo sit: Et hoc est materia: ***Deinde*** omne id materiam habet, quod quantitatem habet. Atque hinc *Scalig. exerc.* 61. *s.* 1. in cœlo etiam esse materiam probat, quia ibi datur quantitas, indicio sumpto ex raritate & densitate partium, quæ sumuntur secundùm diversitatem quantitatis. ***Tertiò:*** quæcunque habent partes realiter distinctas eásque Physicè essentiales, ea habent materiam. Tales enim partes non sunt, nisi Materia & Forma. 202 *In universum quæ habeant materiam?*

Atque ita ex his relinquitur respectu solius compositi (quod scilicet ex materia & forma constat) materiam exercere causalitatem, seu, quod idem est, materiam solùm compositum causare. Hoc enim solùm intrinsecè constituitur per materiam. Alii autem respectus, quos materia habet, non sunt necessariò sub ratione causæ, sed sufficit ad istos, respectus subjecti. Tales sunt ii, quos materia habet per ordinem ad formam vel generationem. Atque hoc ipsum etiam docet *Major* 2. *dist.* 12. *q.* 2. *Albert.* 2. *Phys. tract.* 2. *cap.* 1. Dissentit *Suarez disp.* 13. *Metaph. s.* 9. *n.* 7. 203

ARTICULUS III.

Quomodo causet materia?

Concluso est hactenus: materiam esse causam compositi. Nunc igitur porrò dico: materiam attingere compositum duobus modis, adeóque dupliciter exercere causalitatem, respectu compositi. ***Primò*** igitur materia concurrit ad productionem compositi, ***in fieri suo.*** Hoc facit materia, sustentando varias dispositiones, & alterationes, quæ ad ejus productionem pertinent. Atque hanc causalitatem attingit ***Aristoteles,*** dicens, quòd materia sit subjectum, ex quo res fit, 1. *Phys. cap.* 9. *&* 2. *Phys. cap.* 9. ***Deinde*** materia concurrit ad compositum ***in facto esse,*** quod facit intrinsecè cum forma componendo compositum. Et hæc ejus causalitas probatur, quia si taliter se non haberet materia, non esset causa interna. Internum enim cum materiæ & formæ appropriantur, intelliguntur, per ordinem ad essentiam, cui istæ causæ internæ dicuntur. Atque ita satis nugatoriè ait ***Timplerus*** *lib.* 4. *Metaph. t.* 6. *q.* 10. cœlum esse immateriatum, quia non sit ex materia productum. At si non habuit cœlum materiam in fieri, quod facilè admitti potest, habet tamen materiam in facto esse. Ideóque sufficiens ratio est, unde cœlum materiatum dicatur. 204 *Materia causat duobus modis.*

TITULUS

TITULUS XVII.

De divisionibus materiæ.

205 Materiæ divisiones potissimùm quatuor sunt: 1. Materia est remota vel propinqua. 2. Materia est immanens vel transiens. 3. Materia est sensilis vel intelligibilis. 4. Materia est prima vel secunda.

ARTICULUS I.

De divisione materiæ in remotam & propinquam.

206 Divisio hæc facilè intelligitur ex proportione ad divisiones similes. Veluti cum efficiens aliud propinquum, aliud remotum dicimus. Proinde sicut efficiens remotum vocamus, quod causat, mediante alio propinquiori efficiente. Ita materia remota est, quæ causat mediante aliqua propinquiori materiâ. Et rursus: Sicut efficiens propinquum est, quod proximè causalitate sua attingit effectum: Ita materia etiam propinqua est, quæ proximè ad rem aliquam exercet causalitatem materialem. Igitur materia propinqua animalis fiunt caro & ossa. Remota sanguis & semen, ex quibus fiunt caro & ossa: Adhuc remotior materia sunt quatuor Elementa; Ex quibus fiunt sanguis & semen. Sic in Logicis: Materia propinqua Syllogismi dicuntur præmissæ & conclusio: Materia remota sunt tres termini, ex quibus præmissæ & conclusio componuntur: Et sic in aliis.

ARTICULUS II.

De divisione materiæ in immanentem & transeuntem.

207 *Materia immanens bifariam dicitur.*

Ad hanc divisionem rectè intelligendam inprimis advertendum est, quod materia immanens bifariam dicatur: Aliquando enim materia immanens dici potest hoc sensu, quod sit interna materiato, seu quod pertineat ad rei materiatæ essentiam. Et hoc sensu omnis materia est immanens. Nulla autem est transiens. Aliter verò materia immanens intelligi potest, pro ea, quæ secundùm eandem rationem, & speciem manet in materiato. Et sic aliqua est immanens, aliqua transiens. Vide *Colonienses in Hispan. tract. 5. fol. 212. fac. 1.*

208 Et ex his statim intelligitur: quid nunc sit materia immanens & transiens? *Transiens* nempe *Materia* est, quæ ut compositi essentiam constituat, transit priùs ex esse suo, in esse illud, secundùm quod maneat in composito. Sic ex caseo fiunt vermes. Hîc materia vermium est caseus, materia, inquam, transiens. Transit enim caseus ex esse suo, in esse aliud, secundùm quod est in vermibus. Idem est cum ex semine homo, ex quisquilius mus, ex ovo gallina gignitur. Semper enim ibi id, quod materiam vocamus, ex esse suo transit. Neque enim intra essentiam vermium, hominis, muris, vel gallinæ, invenimus caseum, vel semen, vel quisquilias, vel ova: & sic in aliis.

209 Materia igitur immanens est, quæ in composito manet secundùm eandem speciem & formam. Sic corpus organicum est materia animalis. Materia domûs (si in aggregatis id etiam dicere liceat) sunt ligna & lapides.

ARTIC.

ARTICULUS III.

De divisione materiæ in intelligibilem & sensilem.

Divisio hæc traditur ab *Aristot. 7. Metaph. cap. 10.* ὕλη ἡ μὲν ἔστιν αἰσθητὴ, ἡ δὲ νοητή: *Materia alia quidem est sensilis, alia verò intelligibilis.* 210

Porro nomen *intelligibilis materiæ* possumus trifariam accipere. 1. ut intelligibilis materia dicatur, quæ cum verè materia non sit, apprehenditur tamen ab intellectu tanquam materia. Quomodo intelligibilis quantitas dicitur, quæ Angelis tribuitur, à *Scalig. Exerc. 359. s. 3.* intelligibilis, inquam, hoc est, quæ *solùm* ab intellectu apprehenditur, (cùm revera non sit) tanquam quantitas. Atque hoc modo possumus Angelis, servatâ proportione ad quantitatem corum tribuere materiam intelligibilem. Sed hoc modo intelligibilis materia non sumitur in illa superiori divisione. Nam juxta hanc significationem, intelligibile non opponitur sensili, sed ei, quod verum vel reale est. 211 *Materia intelligibilis trifariam dicitur.*

Aliter: intelligibilis materia dici potest, quæ cùm sit verè materia, non potest tamen ullo modo, sensu, sed solo intellectu cognosci. Sensilis autem est sic, quæ vel à sensu cognoscitur, vel apta est, sic cognosci. Atque sic cùm nihil sensile sit, nisi quod est in corpore, hinc igitur quæcunque materia reperitur in incorporeis, dicenda erit intelligibilis. Atque ita Clarissimus Dominus *Theodoricus in Instit. Dialect. lib. 1. cap. 8.* Materiam sensilem definit: Ex qua constat materiatum corporeum. Materiam intelligibilem autem definit, ex qua constat materiatum incorporeum, ut sunt dictiones in oratione, tres propositiones in syllogismo, & sic in aliis. 212

Denique: materia intelligibilis dicitur, quæ cùm vera sit materia, de facto tamen, &, ut talis est, non cognoscitur sensu. Sensilis autem materia est quæ actu, &, ut talis est, à sensu potest cognosci. Atque hoc modo, materia prima, intelligibilis dicitur, non sensilis. Illa, inquam, intelligibilis solum est, quia non convenit ei determinata quantitas, aut qualitas, quæ ad actualem sensionem præsupponuntur. Atque hoc modo sumenda est vox materiæ intelligibilis, cùm Mathematicus dicitur abstrahere à materia sensili, non autem intelligibili. Sensus enim est, quòd Mathematicus non consideret quantitatem in definito aliquo sensili corpore, sed apprehendat quantitatem in corpore aliquo confusè accepto. At id non est aliud, quàm materia prima. Ita etiam docet *Zabarell. in comm. ad 2. Phys. ad text. 18. Socinas 6. Metaph. q. 11. Ægid. Rom. 7. Met. cap. 1. q. 1. ad tertium, in fine*, aliique. Nam quod ibi per materiam intelligibilem intelligunt aliqui ipsam magnitudinem (ut facit *Colleg. Conimbr. in Phys. q. 1. procem. art. 4. Pererius lib. 10. de quantitate, cap. 17. Suarez disp. 37. Metaph. s. 2. n. 16.* aliisque) in eo satis sibi contradicunt, ut ostendi in opusculo de Philosophia, *n. 84.*. 213 *Mathesis quomodo non abstrahat à materia intelligibili?*

ARTICULUS IV.

De divisione materiæ in primam & secundam.

Hæc Physica est materiæ divisio. Ideóque breviter attingenda est, solùm ut termini declarentur. Ratio igitur appellationis est, quod *materia prima* apprehenditur illa esse, quæ est irresolubilis in aliam, se priorem, materiam. Unde *materia secunda* est, quæ aliam materiam præsupponit. Sic Elementa non sunt materia prima animalium, v. g. sed materia secunda. Nam & ipsa Elementa constant ex aliqua 214 *Quid sit materia prima & secunda?*

aliqua materia, ut inde manifestum est, quia Elementa frequenter corrumpuntur, veluti aqua, cùm ex ea aër fit, aut aër, cùm ex eo aqua fit. Hîc igitur inprimis certum est, cùm aqua, v.g. eo modo corrumpitur, tùm abire quidem formam aquæ, eámque prorsus non remanere, ipsam tamen aquam non annihilari, sive in nihilum abire. Est igitur aliquid substantiale in aqua, quod postea manet sub diversa forma, nempe aëris. Hoc igitur non potest aliud fuisse, nisi materia aquæ. Atque hæc materia, quæ ex discursu relinquitur esse in aqua, est in aliam priorem materiam irresolubilis. Ergo ista materia secunda in se spectata, & non attendendo formam, cui de facto conjungitur, vocatur prima materia. Atque ita apparet: etiam istam primam materiam dari.

Ramæorum, eam negantium, argumenta, (quorum quinquaginta quinque recenset & refutat Clarissimus *Hippius in probl. phys. q.* 11.) hîc persequi nolo: Sunt enim φυσικώτερα.

215 *Descriptiones materiæ primæ.*

Descriptiones materiæ primæ variæ tradi solent: *Aristot. lib.* 1. *phys. in fine* ait: *Materiam esse primam substantiam uniuscujusque, ex quo fit aliquid, cùm insit, non secundùm accidens: Et si corrumpitur aliquid, in hoc abibit ultimum.* Et *lib.* 7. *Metaph. t.* 8. *Materia est, quæ per se ipsam neque quid, neque quantum, neque aliquid aliud est eorum, quibus Ens determinatur, &c.*

216 *Augustinus lib.* 12. *Confess. cap.* 7. *Materia*, inquit *est infima omnium rerum, & propè nihil, ex se informis & immutabilis, omnium tamen formarum capax, omniumque mutationum primum subjectum, non tam ex se, quàm ex commutatione eorum, quæ in ea versantur, apta cognosci à nobis.*

217 Paulò prolixius verò circumloquitur eam *Porphyrius in lib. de occasionib. c.* 11. *Materia prima*, inquit, *ex se est incorporea, neque intellectus, neque anima, neque aliud secundùm se vivens, informis, immutabilis, infinita, impotens. Quapropter, neque Ens, sed verum non-Ens. Imago molis apparens, appetitio subsistentiæ, & stans non in statu, tùm parvum, tùm magnum, quod fit semper, manet verò nunquam, neque tamen aufugere potens, quippe cùm totius Entis sit defectus, quamobrem quicquid promittit, mentitur, ac si magnum appareat, interim evadit parvum. Quasi enim ludus quidam est in non-Ens refugiens. Fuga ejus non fit in loco, sed dum ab Ente deficit. Quocirca, qua in ea sunt imagines, insunt in deteriori rursus imagine: Sicut in speculo, quod alicubi situm est, apparet alibi, & ipsum speculum plenum esse videatur, nihilque habet, dum omnia videatur habere.* Sed hæc omnia dextrè sunt intelligenda. Ad Physicam autem pertinet hæc uberiùs tractare. Atque hactenus fuit de materia, sequitur ut agamus

De Forma.

218 Quoad causam formalem, de his potissimùm videndum est: *Primò*, de appellatione formæ. *Deinde*, de ejus definitione. *Tertiò*, de ejus Entitate. *Quartò*, de ejus causalitate & pertinentibus ad eam. Ac *denique*, de variis istius divisionibus.

TITULUS XVIII.
De appellatione Formæ.

Nominis expositio potissimùm in tribus consistit, nempe in Etymologia, distinctione variarum significationum, & expositione æquipollentium, de his igitur agendum est.

ARTIC.

ARTICULUS I.

De vocis formæ Etymologia, & variis significationibus ejus, ubi & variæ vocis distinctiones explicantur.

Igitur vox formæ videtur transsumpta esse ex Græco μορφὴ per μαπάθεσιν literarum, ut *Scaliger* autumat, *exerc.* 312. *pag.* 1025. mutato φ Græcorum in *F* Latinum, sicut & fit in voce φήμη, unde est fama; & φαίνομαι, unde est, ex *Scaligeri* opinione, Latinorum nomen fenestra. 219 *Forma unde dicatur?*

Quoad varias vocis hujus significationes, solet *primò* vox formæ sumi æquipollenter ad essentiam, sicut & quidditas, & natura: *vide suprà hoc lib. c. 2. n. 25.* 220 *Ambiguitates in voce formæ.*

Ab hac significatione, alia est ea, quâ forma inter causas numeratur. Atque hoc discrimen constituitur per illam distinctionem *Scoti*, quando distinguit inter formam totius, & partis, *2. sent. dist. 3. q. 6. & in quodlib. q. 2. a. 2.* Satis commodè, quicquid dicat *Zabar. lib. de const. individ. t. 8, 9, 10.* 221 *Explicatur distinctio formæ in formam totius & partis.*

Igitur: *Forma partis*, est nihil aliud quàm forma, quæ est altera pars compositi; illúdque cum materia, tanquam comparte constituit. Quale quid est anima in homine. *Forma totius* autem est nihil aliud, quàm forma sumpta pro essentia. Vocatur illa *totius* forma negativè, quia non habet rationem Physicæ partis in Ente, aut etiam, quia totam essentiam significat, non autem solum alteram partem. Comprehendit enim in rebus materialibus, materiam & formam earum. Et sic humanitas vel homineitas est forma hominis.

Atque ex his apparet multiplex discrimen, inter formam totius & partis. Nam 1. Forma totius convenit omni Enti etiam immateriali. At forma partis non convenit, nisi rebus habentibus materiam. Deinde forma partis contradistinguitur materiæ. Et forma totius materiam implicat. Alia mitto. In præsenti igitur consideratione, sive causarum distinctione, vox formæ intelligitur de forma partis. 222

Secundò: Forma aliquando idem est, quod differentia. Hæc etiam significatio non est hujus loci. Nam differentia non constituit totum cum materia, sed cum genere. Forma autem, quæ inter causarum genera ponitur, dicitur εἶδος π, nempe ad materiam. 223

Ad hanc igitur significationem ab illa descernendam, distinguitur forma in Physicam & Logicam, sive Metaphysicam. Ubi, sub forma Physica, illa intelligitur, quæ est compars materiæ, & in divisione causarum intelligitur. Forma autem Logica sive Metaphysica, (termini enim hi æquipollenter dicuntur) est idem quod differentia. Juxta quem sensum & genus commutatâ proportione, materia Logica vel Metaphysica, & totum ex genere & differentia resultans, totum Metaphysicum; Ex materia autem & forma resultans, totum Physicum, dici solet. *Forma physica & Logica quid?*

Tertiò: Forma aliquando solet sumi pro externa effigie, vel determinatione quantitatis, quomodo *Aristot. lib. Categ. cap. 8.* figuram & formam fecit quartam speciem qualitatis. Atque ad hanc significationem fermè relabitur illa etiam, quâ forma sumitur pro pulchritudine, juxta quam significationem à forma formosum dicimus. Hæc etiam significatio non est hujus loci. 224

Igitur ad hanc significationem discernendam ab ea, quam nunc habet vox formæ, solet forma distingui in substantialem sive essentialem (οὐσιώδη.) Et accidentalem (ἐπουσιώδη, quasi post essentialem) ubi ex terminis statim apparet diversitas significa- 225 *Forma substantialis & accidentalis quid?*

significationum. Nam forma in divisione causarum est pars essentiæ, indeque est eâ prior. At accidentalis forma est ἐπισπώδης, hoc est, essentiâ posterior. Sic igitur essentialis forma hominis est anima. Accidentalis autem ejus forma, est externa lineamentorum dispositio, veluti quòd erectos vultus ad sydera tollit. Apparétque inde istam formæ non esse divisionem, (rigorosè loquendo) sed distinctionem nominis, sicut & de prioribus erat.

226 *Quartò:* Forma aliquando sumitur pro externo motore. Quomodo Peripatetici aiunt, intelligentias esse formas cœlorum. Et, sensu Averroistico, dicitur anima rationalis esse forma hominis. Ubi ratio appellationis sumitur solùm à similitudine, juxta quam convenit utrique, impertiri motum ei rei, cujus quidque forma dicitur.

227 *Forma assistens & informans quid?* Atque hæc etiam significatio non est hujus loci. Externus enim motor ad causam efficientem pertinet, cui nunc forma contradistinguitur. Et forma utique non est quid externum, sed internum. Atque hinc ad hanc etiam vocis significationem secernendam, forma distinguitur in *assistentem* & *informantem*. Per formam enim informantem intelligitur ea, quæ juxta præsentem sensum forma est. Per formam autem assistentem intelligitur ea, quæ verè forma non est, nec aliquid informat, sed solum tribuit motum.. Atque hinc etiam ea non est divisio rei, sed distinctio vocis solùm. Quod observandum est, contra *Timplerum*, qui id non intelligens ait: *lib.3. Metaph. c.2. q.66.* Formam assistentem esse merum figmentum ingenii humani, & propterea ex Philosophiæ limitibus eliminandam. Imposita enim solùm est vox formæ assistentis, ad signandam peculiarem quandam significationem sub voce formæ, ut jam expositum est.

228 *Angeli quomodo sint formæ?* *Quintò:* Forma sumitur per Metaphoram, pro eo Ente, quod in ratione simplicitatis simile est formæ. Atque hoc modo Angeli solent dici formæ separatæ. Hæc etiam significatio hujus loci non est, ut ipsa vox separati evincit. Nam forma in quantum talis est, non est aliquid separatum vel abjunctum à materia, sed unitum ei. Unde etiam significatio ejus est relativa, dicitúrque adeò forma formati forma. At Angeli dicuntur formæ, juxta absolutam significationem.

229 *Sexto:* Solet & forma sumi pro imagine, quomodo conceptus in mente, res repræsentantes, dicuntur formæ earum. Et hoc modo loquendi exemplar solet forma appellari, ut ex variis Autoribus referunt *Conimbricenses lib.2. phys. cap.7. q.4:* non quia sint verè formæ, ut ipsi ibi volunt: sed quia rerum exemplatarum imagines sunt, ut rectè interpretatur *Suarez in Metaph. disp.25. s.2. n.15.*

230 *Septimò:* Sicut materia κατ' ἀντονομασίαν intelligitur de materia rerum naturalium: Ita etiam forma intelligitur quandoque κατ' ἀντονομασίαν de forma corporum. Quo sensu *Aristot. l. de anim. t.2. & 7. Metaph. t.7.* Substantiam dividit in materiam, & formam, & compositum; ubi indicat, quod forma omnis, juxta illam insinuatam ἀντονομασίαν, sit substantia.

231 *Denique* in communi forma dicitur omne illud, sive in corpore sit, sive non, quod coordinatur materiæ, ab absolvendam aliquam speciem, quomodo Metaphysicus loquitur de forma: Etsi, cùm principale analogatum formæ, sit forma rerum naturalium, non declaret ferè rationem formæ, nisi intuendo id potissimùm formarum genus: Cùm aliâs etiam accidentia verè & propriè sint formæ, ut infrà declarabitur *lib.2. c.6. t.4. punct.4.*

ARTIC

ARTICULUS
De aliis nominibus formæ.

Variæ vocis formæ significationes & nominales divisiones hactenus determinatæ sunt, venimus ad expositionem æquipollentium. 232

Igitur 1. valdè frequenter forma dicitur λόγος τῆς οὐσίας, sive *ratio essendi*, vel *ratio quidditatis*, ex *Aristot. 2. Phys. c. 3. 1. post. 11. & 5. Met. 2.* Item λόγος τοῦ σχήματος, & οὐσία τοῦ σχήματος, *l. 1. de gener. anim. c. 1.* Idque adeò, quia est potissima pars essentiæ, non in quibusque Entibus, (neque enim omnia Entia habent formam) sed in iis, quibus ea convenit. In his enim non est tanquam aliquid extrinsecum essentiæ, prout sunt accidentia, neque etiam aliquid inchoans essentiam, sicut materia, sed sicut absolvens: Atque hoc significant nomina ista. Simile est, quòd apud *Platonem* anima, appellatur homo, quia melior pars essentiæ illius in ea consistit, ut interpretantur *Conimb. 1. Phys. c. 9. q. 5. art. 3.* 233 *Forma dicitur ratio quidditatis.*

2. Apud *Aristotelem lib. 2. de anim. cap. 1.* ex definitione animæ, forma vocatur ἐντελέχεια. Ἐντελέχεια autem non est idem quod motio, ut *Cicero* interpretatur, *Tusc. quæst. 1.* & defendit *Politianus, in Miscell. c. 1.* Quia motio est Ens successivum non permanens, quale quid est anima. Proinde nec ἐντελέχεια significat aliquid successivum. Unde nec ἐντελέχεια hîc idem est, quod ἐνέργεια, prout hanc vocem aliquos interpretatos esse, refert *Plutarch. in lib. de placit. Philos.* Rectiùs igitur forma dicitur ἐντελέχεια, tanquam actus intrinsecè perficiens, ut Etymologia vocis insinuat. Dicitur enim ἐντελέχεια ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ τέλει, τῷ ἔχω, quasi intus habens perfectionem. Vide *Budæum lib. 1. de asse. Monlorium in particulari lib. de* ἐντελεχεία. *Scalig. exerc. 307. s. 12. & 39. & Fonsec. lib. 1. Met. c. 7. q 3. s. 8. Cœlium Rhodiginum l. 2. antiq. lect. c. 22.* 234 *Forma quomodo dicatur* ἐντελέχεια.

3. Appellatur etiam μορφὴ, unde & præcedenti articulo, ex hoc nomine factum putabamus nomen formæ. Sic *Scal. exerc. 80. s. 3.* ἰσοδυναμοῦντα facit ἐντελέχειαν, μορφῷ καὶ εἴδει. 235 Μορφὴ.

4. Forma dicitur *actus*, quia scilicet actuat aliud. Idque bifariam. Nam 1. actuat materiam, non, dando ei esse, (quod suprà refutatum est) sed, dando ei determinata attributa, quæ ante illius formæ adventum non habebat: aut etiam, quia complet ejus capacitatem, sive potentiam passivam, quam habet ad recipiendas formas. Dicitur ergo hactenus actus respectu materiæ. Secundò etiam est actus, respectu compositi. A forma enim est ultima actualitas compositi. Et sic *in lib. 2. de anim. cap. 1. Aristot.* ait, animam esse actum corporis organici, ubi plerique per corpus organicum non intelligunt corpus ad modum materiæ vel partis, sed ad modum totius. Vide inprimis *Zabar. in lib. de anim. in comment. p. 143. 144.* Et *Suarez disp. 15. Metaph. s. 5. n. 2.* 236 *Forma est actus bifariam.*

5. Forma vocatur εἶδος, sive species bifariam: Tùm scilicet, quia est speciosum materiæ ornamentum, tùm quia compositum specificat, sive in determinata specie constituit. Ut *Fonseca* exposuit *l. 1 Metaph. c. 7. q. 3. s. 8.* 237 Εἶδος *est forma bifariam.*

6. Forma appellatur *Terminus*, ab *Arist. 3. & 4. phys. & lib. 1. de gener. anim.* Trifariam: 1. respectu generationis, quia formâ introductâ terminatur & finitur generatio. 2. Respectu materiæ, quia eam terminat vel determinat ad certam speciem, ut videlicet sit equi vel lapidis materia, ut interpretatur *Marsil. Ficinus, in Plotinum, Ennead. 1. lib. 8. cap. 4.* & *Colleg. Conimbr. lib. 1. phys. cap. 9. q. 10. art. 2.* 238 *Forma quomodo dicatur terminus?*

3. Dicitur

3. Dicitur Terminus, respectu accidentium, quæ sunt in materia. Nam cùm simpliciter materiæ conveniat quantitas, ipsa facit, ut illa quantitas in materia terminos habeat, veluti ut sit bicubita vel tricubita. Vide *Zabar. lib. 2. de prim. mater. cap. 9.* Atque hinc vocatur etiam *mensura*, eodem sensu, ut interpretatur *Ficinus d. loc.*

239 *Forma quomodo dicatur harmonia.*

7. A *Pythagoreis* frequenter vocatur *harmonia*, inde sumptâ appellatione, quod in mistis sint contraria elementa, & contrariæ qualitates, quæ nihilominus consistunt & cohabitant intra eandem speciem. Hunc contrariorum conventum facit forma. Indéque *Harmonia* dicitur. Alia nomina explicat *Albertus Magnus 1. Physic. tract. 3. cap. 17.* & *Colleg. Conimbr. 1. Phys. q. 10. tit. 2. Pererius lib. 6. de forma cap. 1.*

TITULUS XIX.

De definitione Formæ.

240 *Arabum definitio.*

Arabes, ut *Pererius* refert, *lib. 6. phys. natur. c. 2. ad finem*, formam definiunt quòd sit, *participatio primi actûs impressa rebus.* Per primum autem actum intelligunt Deum vel ipsum esse. *Platonici* aiunt: *Formam esse divini exemplaris imaginem, expressam in materia.* Sed obscuriores sunt istæ definitiones.

241

Aristot. l. 2. phys. c. 3. t. 18. definit formam, quod sit ratio quidditatis, seu quod sit id, in quo formati essentia præcipuè consistit.

Suarez 15. Met. s. 1. n. 1. sic definit formam: *Forma est substantia, simplex & incomplexa, quæ ut actus materiæ, cum ea constituit essentiam substantiæ compositæ.* Sic & *Colleg. Conimb. 1. phys. c. 9. q. 10. art. 1.* Forma est *actus simplex unum per se cum materia constituens.* Sed istæ definitiones inadæquatæ sunt, quia accidentia etiam formæ dici possunt, ut infrà disputo *l. 2. cap. 6. t. 4. punct. 4.* Quanquam nec intendunt isti doctores declarare quidditatem formæ in communi.

Explicatur propria definitio formæ.

Sat bona autem est definitio *Aristotelica*, quam modò retuli, cum qua coincidit nostra: *Forma est causa, per quam res est id quod est.*

Hîc primùm Forma dicitur *causa*. Unde & eodem sensu, ad evitandam ambiguitatem, solet *formalis causa* dici: Et proinde quod forma quidem dicitur, nec tamen est causa, id à præsenti consideratione est alienum. Tale quid est forma, pro quarta specie qualitatis aut pulchritudine sumpta. An autem forma rectè causa dicatur, & quam causalitatem exerceat, in sequentibus tractandum est.

242

Deinde dicitur: *Per quam res est id quod est.* Hæc verba significant: Formam esse aliquid rei intrinsecum, & pertinere ad speciei constitutionem, & quasi ultimam rei manum imponere, h. e. speciem illam ultimò absolvi & perfici per formam. Proinde juxta primam conditionem à præsenti consideratione excluditur id omne, quod forma dicitur, nec tamen intra rei essentiam est, quale quid est forma assistens, forma externa, sive exemplar, & sic in aliis. Per alteram autem conditionem forma secernitur à materia. Nam materia est intra essentiam rei, sed tamen id est, non absolvendo, sed solum inchoando essentiam. Per formam, inquam, res est id quod est. Veluti homo per formam suam est homo, & lapis per formam suam est lapis, & sic in aliis.

243 *Explicatur particula* PER.

Cæterùm ad hanc rem significandam adhibetur particula PER, sicut & aliis casis peculiares præpositiones adduntur, quibus distinguuntur: non, quasi illæ aliis rebus non possint attribui: sed usurpando particulas istas, juxta famosum usum, quem

quem habere solent in doctrina causarum, ut de particula *Ex*, ad definitionem materiæ dixi. Nam aliàs, quod ad præsens attinet, particula *per* solet etiam adhiberi ad significandum id, quod medium est, ut transire per ignem, demonstrare per causam. Deinde, aliquando significat instrumentum, ut ignis excludit pullos per calorem. Imò & communiùs significat efficientem causam, quomodo per exercitationem dicimus acquiri doctrinam. Quartò etiam subjectum significat, veluti cum corpus *per* superficiem coloratum dicimus. Confer Arm. de Bell. Vis. *lib. 2. term. Phil. c.* 301.

TITULUS XX.
De Entitate Formæ.

Quoad Entitatem formæ, inprimis, de duobus inquirendum est: *Primò*: An Forma sit? *Deinde*, si sit, quale esse habeat, an substantiale, an accidentale? 244

ARTICULUS I.
An sit illud Ens, quod formam vocamus?

Sceptici, aiebant, nihil esse, nisi quod videretur, ut refert Mornæus *l. de ver. rel. Christ. c.* 3. juxta hanc sententiam, nulla forma erit, Nam nulla forma videri potest.

Sed principium hoc lubricum est. Nam ad essentias rerum extrinsecum est, cognosci à sensibus Et proinde potest aliquid verè esse Ens, si maximè à sensu non cognoscatur, inprimis, quia ruditati & imperfectioni sensûs superordinatur intellectus, ut quod, cùm sit, à sensu cognosci nequit, cognoscatur tamen ab intellectu. Per intellectum autem sive rationem, quòd cognosci possit id Ens quod formam vocamus, statim apparebit. 245 *Formas esse probatur.*

Igitur quòd formæ dentur, inprimis inde *primò* manifestum est, quia secus nulla daretur corruptio. Nam corruptio non est, nisi per separationem, vel secessum formæ à materia quam informavit, 246 *Probatur forma ex rerum corruptionibus.*

Dices; per corruptionem hominis, v.g secedere calorem vitalem. Sed hoc non disputo nunc, quale esse habeat forma, & an esse habeat forma accidentale, an substantiale. Satis nunc est, si esse aliquod habeat, quod satis liquet ex natura corruptionis, Ea enim non est, nisi per desitionem alicujus Entitatis. Quanquam revera inde etiam sequitur, quòd corruptio substantiarum fiat per abitum formæ substantialis. Secus enim non esset φθορὰ, sed ἀλλοίωσις, non esset corruptio, sed alteratio. 247 *Instantia.*

Deinde: Dimissâ materiâ (quippe quæ operativa non est) est aliquid pro principio operationum in composito. Ergo datur forma, eáque veram Entitatem habet, consequentia est evidens. Nam sub nomine formæ intelligimus id ipsum, quod est radicale, & universale principium operationum compositi. Non potest autem nihil esse, quod veras & reales opiniones habet, Antecedens etiam per se liquidum est, cùm materia, ut diximus, operativa non sit. Sed in re perspicua non est opus diutiùs immorari. 248

ARTICULUS II.
Quale esse habeat forma, substantiale, an accidentale?

Primò videri potest: omnem formam esse substantiam. Nam Aristoteles passim dividit substantiam in materiam, formam, & compositum. At divisio debet diviso adæquata esse. 249 *Rationes dubitandi.*

In oppositum videri potest: omnem formam esse accidens, quia omnis forma est in alio, nempè in materia: & ita quidem, ut materia sit subjectum ejus. At quod est in alio, ut subjecto, id accidens est, & non substantia. Atque hæc, ut & argumentum est Francisci Patritii *Tom. 4. discuss. peripat. l. 3. fol. 385.* Neutra tamen istarum sententiarum vera est. Ergo tria dico.

250 *Decisio quæstionis.*

1. ***Non omnis forma est substantia.*** Hæc assertio est contra priorem opinionem. Patet autem ejus veritas, quia accidentia in abstracto sumpta sine ullo incommodo dicuntur formæ concretorum, veluti albedo albi, doctrina docti. Doctus enim, qua talis, per doctrinam est id, quod est, & sic in aliis. Sed hanc rem ex professo persequor, *l. 2. infrà c. 6. tit. 4. punct. 4.*

Non omnis forma est substantia.

251 *Solvitur objectio.*

Ad objectionem, de divisione substantiæ in materiam, formam, & compositum: admitto, eam non esse adæquatam, ut patuit ex priori *tit. 15. art. 2. hujus cap.* ubi confirmatum est, etiam materiam aliquam esse de prædicamentis accidentium: Idémque plenius patebit infrà *l. 2. c. 2. tit. 2.*

252 *Non omnis forma est accidens.*

2. ***Non omnis forma est accidens.*** Hæc assertio est contra alteram Patritii opinionem. Et confirmatur 1. Ex præcedente articulo, per argumentum factum ex natura corruptionis. *Deinde* id saltem evincit divisio Aristotelica substantiæ in materiam, & formam, &c. quod aliqua forma sit substantia. Præsertim cum *lib. 2. de anim. c. 1.* hinc confirmet animam esse substantiam.

Tertiò: Clarè probatur, animam rationalem esse substantiam. Nam illa separatur positivâ separatione à materia, ita quidem, ut naturaliter subsistat extra materiam, ut plenius disputabitur infrà, *lib 4 c. 5.* At hæc clarè arguunt animam habere esse αὐθυπαρκτον. At quod habet esse αὐθυπαρκτον, est substantia. Porrò anima rationalis est forma hominis. Ergò quædam forma est substantia.

253

Quartò: Si non daretur in rebus naturalibus forma substantialis, tum nulla res naturalis esset aliquid per se unum. Nam inprimis certum est, res naturales esse compositas ex materia & forma. Si ergo forma rerum naturalium est accidens; Et ea additur ad materiam (substantiam) pro compositione rerum naturalium, tum fiet Ens per accidens. Nam Ens per accidens est, quoties substantia & accidens, uniuntur ad faciendum aliquod compositum.

254 *Solvitur objectio.*

Ad objectionem Patritii: Respondeò *primò* etiam substantiis convenire, quòd sint in alio. Sic aqua est in spongia, locatum in loco. Ita colligi potest ex variis modis essendi in N. quos Aristoteles refert *lib. 4 phys. c. 3. t. 23.* Et ista quidem ibi sunt, ut in subjectis. Unde *secundò* apparet: *In subjecto*, si in omni latitudine sumatur, non statim importare, vel significare essentiam accidentalem. Unde speciatim sequitur, si maximè formæ quævis sint in materia, ut in subjecto, quòd tamen ex eo nondum sint accidentia; sicut nec aqua accidens est, etsi sit in spongia, ut in subjecto, continente eam. Igitur *tertiò* dico, aliquando pluràsin, *in subjecto esse*, speciatim sumi, atque tum adæquari accidenti: Id tum est, si in subjecto id esse dicatur, quod cùm insit, non est pars rei, & omnino esse non potest, nisi in illa re, ut Aristoteles definit *l. Categ. c. 2.* At forma substantialis ita est in materia, tanquam in subjecto, ut tamen sit pars rei, nempè compositi, quod una cùm materia essentialiter constituit. Ita enim amplianda est illa particula, *non est pars rei*, nempè, ut nec sit pars ejus, in quo est: nec cum eo sit pars essentialis alterius, ut benè monuit Titelmannus *in Log. l 2. cap. 12.* Cujus ampliationis necessitatem alibi ostendi. Vide *in Introd. Log c. 5. n. 25. & in Top c. 8 n. 22.*

In subiecto esse non semper notat essentiam accidentalem.

3. Forma

3. *Forma indifferens est secundùm se ad esse accidentale, & substantiale.* Hæc assertio ex prioribus relinquitur. Visum enim ibi est, in particulari aliquam formam esse substantiam, & aliquam esse accidens. Hoc autem esse non posset, nisi forma, qua talis est, præscinderet ab esse substantiali & accidentali. Si enim, qua talis est, forma esset accidens, omnis forma esset accidens: Iterum, si forma, qua talis est, esset substantia, omnis forma esset substantia, quorum utrumque patuit esse falsum. 255 *Forma est indifferens ad esse substantiale.*

TITULUS XXI.
De causalitate formæ.

Ad hunc titulum de tribus agendum est: 1. An forma sit causa: Deinde, & cujus sit causa: 3. Quænam sit ejus causalitas: seu, quomodo sit causa. 256

ARTICULUS I.
An Forma sit causa?

Inprimis hanc ad rem est triplex dubitandi ratio: 1. Quia omnis causa est prior effecto, dicente Aristotele 2. *Phys.* 92. At forma est simul cum formato. *Deinde,* omnis causa est nobilior effecto, ut ex commentatore sumitur 2. *Phys. t. comm.* 4. At forma non est nobilior formato, quia formatum implicat omnem perfectionem formæ, & aliquid ampliùs, nempe perfectionem materiæ. *Denique,* si forma causa est, cujus erit causa? non materiæ; nam hæc est prior formâ: non compositi, quia sic erit sui ipsius forma, quia dimissâ materiâ (cujus forma non erat causa) nihil est in composito, nisi forma. 257 *Rationes dubitandi.*

Nihilominus dicendum est: formam esse causam, quia verum & realem influxum præstat ad productionem compositi, inde etiam compositum intrinsecè dependet à forma. Ergo per talem dependentiam compositum est effectum formæ. Ergo vi relativæ ἀντιστροφῆς Forma erit illius causa. 258 *Decisio quòd forma sit causa.*

Ad *primam* obiectionem *respondeo:* omnem causam esse priorem effecto, loquendo de prioritate naturæ. Nam loquendo de ordine temporis (secundùm quem forma dicebatur simul esse cum formato) etiam aliæ causæ non sunt priores effectis. 259 *Solvuntur obiectiones.*

Ad *alterum* responderi potest iuxta Averroëm. 2. *Phys. comm.* 4. Formam esse nobiliorem composito. *Sed* hæc sententia falsa est, propter argumentationem in obiectione additam. Admisso igitur quòd forma sit ignobilior composito: *Respondeo,* negando propositionem, quòd omnis causa debeat esse nobilior causato. Nam utique materia causa est. Et tamen materia est Ens imperfectissimum. Inprimis autem loquitur ista proportio de causa efficiente. Aut si ad alias causas ea etiam extendenda sit, intelligenda solùm est de causato in fieri, & de causa, prout est in ipso influxu. Hactenus enim utique nobilius est dare esse, quàm accipere, quomodo forma est aliquid composito nobilius. Huc pertinet, quod Augustin. ait qq. 83. q. 2. Omne quod fit (intellige in quantum fit) ei à quo fit, par esse non potest. 260 *Forma an sit nobilior composito?*

De tertia autem ratione in contrarium, ex dicendis constabit, ad *n.* 268.

ARTICULUS II.
Forma cujus rei sit causa?

Hac in re id certum mihi est. 1. Quæcunque habent veram materiam, ea 261

Quænam habeant formam.

etiam verè habent formam. 2. Quæ non habent propriè loquendo materiam, ea nec propriè loquendo formam habent. 3. Quæ habent materiam secundùm quid, & impropriè, etiam habent formam secundùm quid, & impropriè. Ratio est, quia materia & forma sunt ad aliquid.

262 *An forma informet materiam?*

Id autem quæritur: cum forma actum formalem exercet, an id faciat respectu materiæ, an respectu compositi, seu, an forma informet materiam, an verò informet compositum? Disputant ea de re variè autores. Vide Ægid. 2. *phys. cap* 7. *q.* 2. Javell. 8. *Metaph. q.* 1. Perer. *lib.* 8. *phys. c.* 2. *& lib.* 5. *cap.* 12. Fonsec. 5. *Met. cap.* 2. *q.* 2, 3. Suarez *disp.* 15. *Met. s.* 9. Et inde Interp. Lombard. *ad* 2. *dist.* 13. & Thom. *ad* 1. *p. q* 66.

263 *Informatio duplex.*

Hac in re mihi præponenda videtur necessaria distinctio in voce informationis. Alia nempe est informatio accidentalis, alia substantialis. Informatio accidentalis est, quæ est non ad dandum esse simpliciter, sed ad dandum esse tale. Atque hoc modo cùm qualitates, verbi gratiâ, dicuntur formæ substantiarum, intelliguntur eas informare accidentaliter. Neque enim per istàm informationem substantiis dant esse, quod necessariò tali informationi præsupponitur. Alia igitur est informatio essentialis, secundùm quam, id quod informare dicitur, alii tribuit esse simpliciter. Ita anima rationalis informat hominem, non dando ei esse accidentale, sed dando ei esse simpliciter, nempe ut sit homo.

264 *Decisio. Forma accidentaliter informat materiam.*

Hoc posito, duo dico: 1. *Forma informat materiam non informatione substantiali sive essentiali, sed accidentali.* Ita patet, quia materia ad formam ex ista informatione solùm habet rationem subjecti. Subjecti autem essentia præsupponitur essentiæ adjuncti. Ergo eam ab adjuncto non accipit. Proinde nec materia accipit esse ex tali informatione, quam præstat substantialis forma in illam introducta. At hæc est accidentalis informatio. Non, inquam, forma informans materiam, dat materiæ esse suum, ut scilicet sit materia, sed solùm ei dat esse tale, ut sit materia talis vel talis, tanta vel tanta, hujus vel istius.

265 *Objectio.*

Objicitur: quod Aristot. *l.* 2. *de anim. c.* 1. animam definit, quod sit actus *corporis*. Corpus autem est materia animalis. Igitur animam per ordinem ad materiam definivit. At forma definienda est utique per ordinem & respectum ad id, quod essentialiter informat, ut sequitur ex generali natura Entium incompletorum, quæ definiuntur per habitudinem ad *id* quod complent.

266 *Corpus bifariam dicitur.*

Respondeo: vocem corporis esse ambiguam; aliquando significat ad modum partis, ut cum homo dicitur constare animâ, & corpore: aliquando dicitur ad modum totius, veluti cum prædicatione synonymica dicitur *homo esse corpus*. Vide Zab. *in tab. Log. pag.* 13. *& lib.* 1. *in prim. mat. cap.* 6. *& lib.* 2. *cap.* 17, 18, 19. Et Armand. de Bell. Vis. 2. *term. c.* 58. Atque ita cùm anima dicitur esse *actus corporis*, corpus intelligendum est, non per modum materiæ, sed per modum totius. Anima igitur est actus corporis (non veluti materiæ, sed) veluti animalis, hominis, vel plantæ. Prout & alii autores ibi eam vocem interpretantur, ut priùs retuli, *t.* 18. *art.* 2. *ad* 4. *appellationem.*

Anima quomodo sit actus corporis?

267

2. Dico: *Forma informat compositum informatione substantiali sive essentiali.* Ita primùm relinquitur ex prioribus. Nam inprimis forma debet aliquid essentialiter informare. At dimissâ materiâ nihil relinquitur, nisi compositum, quod ab ea informetur. *Deinde* compositum habet essentiam per formam, & est id quod est per eam. At dare essentiam utique est influxûs causalis. Ergo forma ad

compositum

compositum habet influxum causalem. Denique apparet id inde, quod diversarum causarum est idem causatum, non diversum. At materia non est materia, nisi compositi. Et efficiens non est efficiens, nisi ejusdem. Ergò & forma est compositi forma.

268 Sed hîc recurrit *objectio*, præcedenti articulo proposita. Forma non est forma materiæ compositi. Et nihil præterea est in composito præter formam. Ergo est suiipsius forma. *Objectio.* *Respondeo* 1. per instantiam. Materia non est formæ materia in composito, & nihil præterea est in eo præter materiam. Ergo materia suiipsius est materia. Absurdè. Consequentia igitur utrobique est vitiosa. Estque id inde, quia materia & forma essentiam constituunt, per identitatem ad ipsum compositum vel speciem. Atque ita forma, nec seipsam, nec materiam informat, sed speciem; quia partes illæ non ordinantur ad essentiam partium speciei, sed ad speciem ipsam. Atque ita speciatim anima non informat animam, nec corpus humanum, sed ipsam speciem, nempè hominem.

ARTICULUS III.

Quæ sit formæ causalitas?

269 Breviter *respondeo*: Causalitatem formæ esse unionem ejus ad materiam. Ita patet. Nam per causalitatem intelligitur is modus, secundùm quem causa influit in effectum, seu, qui proximè unamquamque causam constituit actu causantem. Ergò formæ etiam causalitas illa est, quæ ex parte formæ requiritur ad hoc, ut ipsa actu influat, & sic actu informet. Id autem est ejus unio ad materiam. Quamprimùm enim ipsa materiæ unitur, statim dat etiam alicui speciei, eámque ultimò in esse suo absolvit, qui est ejus formalis effectus. Estque hæc res satis plana. Consentienter ita docere solent Interpp. *ad* 1. *Metaph. cap.* 2. *&* 2. *phys. cap.* 3.

TITULUS XXII.

De divisionibus Formarum.

270 Distinctiones nominales formæ suprà *tit.* 18. *art.* 1. persecutus sum: nunc reales divisiones tractandæ sunt. Sunt autem talium divisionum quatuor propositæ in Theorematibus hujus capitis. Igitur *primò*, forma est substantialis, vel accidentalis. *Secundò*: forma est generica, specifica, vel numerica. *Tertiò*: Forma est totalis, vel partialis. Et *denique*, forma est materialis, vel immaterialis. Hæ divisiones ordine explicandæ sunt.

ARTICULUS I.

De divisione formæ in substantialem, & accidentalem.

271 Hujus divisionis sensus duplex esse potest: possunt enim termini intelligi, tùm juxta diversitatem, quæ est in modo informandi, tum juxta diversitatem rerum, quæ informantur. Si priori modo intelligatur illa divisio non est realis, sed nominalis, indeque hoc sensu tractata est suprà t. 18. *art.* 2. ubi vide.

272 Sin verò posteriori modo intelligatur, hoc est, juxta diversitatem rerum informantium, sic alia forma est substantia, & dat esse substantiale: Alia verò est accidens, & dat esse accidentale, utrobique tamen essentiale. Ita anima est forma substantialis hominis. Doctrina formæ accidentalis docti: sumitúrque tum

hujus divisionis bonitas exinde, quòd, ut antea ostensum est *tit.* 20. *art.* 2. alia forma est substantia, alia accidens.

ARTICULUS II.

De divisione formæ in genericam, specificam, & numericam.

273 *Forma generica.* Harum formarum definitiones facilè sumi possunt ex ipsis nominibus. Igitur Forma generica est, quæ speciei alicui dat esse generale. Talis est anima sentiens in homine, quæ tribuit homini, ut sit animal. Dico *speciei*. Quia si essentiam generalem sumamus in ipso genere, ea non necessariò præstatur per formam. Nam generalissima genera, cùm sint expertia generum, à fortiori sunt expertia formarum.

274 *Forma specifica.* Forma autem *specifica* est, quæ dat esse specificum, sive quæ aliquam rem constituit in determinata specie. Sic anima rationalis est forma specifica hominis.

275 *Forma numerica.* *Denique* forma *Numerica* est, quæ dat esse individuum, sive singulare. Unde eodem sensu forma *individuifica* dicitur. Dicitúrque *Numerica*, quia per eam constituitur aliquid unum numero. Id autem non putandum est, quòd unaquæque res quæ singularis est, sit per formam singularis, sed solùm, quod forma, in habentibus formam, sit principium individuationis in illis, qua de re suprà satis fuit, *cap.* 6. *num.* 52. *seqq.*

276 *Quomodo distinguatur forma in genericam, specificam, & numericam?* Cæterùm est observandum, quòd illa distinctio non sumatur secundùm diversitatem, quæ sit à parte rei, sed solùm est secundùm abstractionem, vel præcisionem Entis. Nam inprimis à parte rei, non est universale à singulari distinctum, ut *d. cap.* 6. ostensum est. Sed Socrates, verbi gratiâ, & homo qui de eo dicitur, & animal, quod de eodem homine dicitur, significant unam & eandem essentiam, solùm sub præcisioribus conceptibus. Hinc igitur etiam à parte rei non debent respondere plures formæ, quarum una sit generica, alia specifica, alia numerica: sed una eademque forma, quæ dat esse singulare, solùm sub præcisiori conceptu, aliud nomen arripit, & specifica, ac deinceps generica forma dicitur. Sed hæc res pleniùs patebit disputando de pluralitate formarum, quod faciemus sequenti articulo, postquam declaraverimus divisionem formæ in totalem & partialem. Nam & de partialibus formis disputari solet: An earum plures, præsertim in totis dissimilaribus, possint esse in eodem composito.

ARTICULUS III.

De divisione formæ in totalem & partialem.

277 Alia est hæc distributio, ab ea, quâ forma distinguebatur in formam totius & partis, de qua prius fuit *t.* 18. *art.* 1. *ad* 1. *signif.* Est igitur nunc forma *totalis*, quæ est adæquata toti composito, qualis est anima sentiens in animali. Partialis autem forma est, quæ est inadæquata ad aliquod totum, sed destinatur ad constituendam partem aliquam, qualis est in animali, forma nasi, vel linguæ, vel cordis.

278 *Qualis sit distributio formæ in totalem & partialem?* Cæterùm hæc etiam distinctio, non est in diversas res, sed solùm in diversos modos, vel rationes ejusdem rei. Neque enim forma partialis dicitur, tanquam adæquatè respiciens aliquam partem, & ad totalem formam addita. Mox enim ostendemus, non dari plures formas partiales, quod necessarium esset, si partiales formæ sumerentur juxta numerum, & diversitatem partium in composito.

Est

Est igitur in unaquaque specie specifica forma, hæc adæquatur toti speciei, qua- 279
lem dixi esse animam sentientem in animali. Et hæc forma ex illa adæquatione totalis dicitur. Illa igitur forma, quia totalis est, necessariò extenditur ad quamlibet partem materiæ. Atque ita per præsentiam ad partem, fit partialis. Et sic partialis forma est, quasi pars formæ totalis. Id inprimis intenditur in totis dissimilaribus. Ibi igitur anima sentiens (quæ totalis forma est, & proinde etiam ad nasum, verbi gratiâ, extenditur) accommodata materiæ idoneæ ut in ea exerceat actum olfaciendi, constituit nasum. Et sic hactenus est forma partialis nasi. Eadem anima porrò extensa ad materiam, quæ est apta ad videndum, vel apprehendendum, constituit cum illa materia, oculum, vel manum. Et sic fit partialis forma oculi, vel manûs. Et sic in partibus aliis. *Sed* hæc clariora erunt ex iis, quæ statim adjungemus, de pluralitate formarum. Ibi enim ostendetur plures partiales formas, realiter diversas, in eodem composito non dari.

Disputatur.

An plures formæ possint esse in eodem composito?

Hanc rem *in Topic.* tractavi c. 5. *tum ad num.* 41. *seqq. tum ad n.* 64. *seqq.* Quid 280
statuendum sit paucis propositionibus expono.

PUNCTUM I.

De formis specificis.

1. ***Plures formæ specificæ, h. e. diversas species facientes non sunt in uno com-*** 281
posito. Ita ex ipsis terminis clarum est. Nam forma specifica est quæ speciem facit. *Plures specificæ*
Ergo plures formæ specificæ plures species faciunt. Proinde clara est repugnantia: *non sunt in eo-*
Dicere plures formas specificas, & tamen dicere unum compositum vel speciem. *dem composito.*
Estque hæc assertio contra Manichæos, qui homini duas animas assignabant, eásque contrarias, alteram à bono, alteram à malo Deo inditam, teste Augustino *in lib. de duabus animab. contra Manichæos & l.* 10. *de Gen. ad lit. c.* 13. *& lib. de vera relig. cap.* 9. cui adde Hieron. *Epist.* 150. *ad Hedib. q.* 12. Damnata hæc Manichæorum opinio est in Concil. Constantinop. *Act.* 11. *Can.* 11. *Apparet* (verba sunt Concilii) *quosdam id temporis in tantam impietatem venisse, ut hominem duas habere animas impudenter dogmatisarent. Tales igitur impietatis inventores, & similia sentientes cùm Veteris & Novi Testamenti, omnésque Ecclesiæ patres unam habere animam asseverent, sancta, & universalis Synodus anathematizat.*

Objectio illorum principalis est: quod in Scriptura solet anima duobus vocabulis *Objectio.*
conjunctim circumscribi, nempè voce spiritûs & animæ, ut 1. *Thess.* 5. *vers.* 23. Deus pacis sanctificet vos, ut integer *spiritus* vester *& anima*, & corpus sine querela in adventum domini nostri Jesu Christi servetur. Sic & in locis aliis.

Sed inprimis hic ipse locus intentionem Manichæorum satis refutat, de anima 292
bona & mala, quia hîc de spiritu, & de anima dicitur, integritas, & sanctificatio, & *Spiritus & ani-*
servatio, *Daniel* 3. aiunt pueri: Benedicite spiritus & animæ justorum Domino. At *ma quomodo in*
hæc non possunt animæ attribui, si quæ in nobis esset, præter eam, quæ à bono *Scripturis di-*
Deo indita est. Spiritus igitur & anima, in Scriptura, quando conjunguntur, non *stinguantur?*
distinguuntur substantiâ, sed officio & munere, ut Hieron. docet *cit. loco.*

PUNCTUM II.
De Formis generalibus.

283 2. Assertio: *Juxta numerum prædicatorum essentialium non sunt numerandæ & multiplicandæ formæ essentiales, tanquam realiter diversæ in eadem specie.* Hæc assertio est contra Paul. Venet. *lib. 7. Metaph.* Avicembron. *in l. fontis vitæ.* Joh. Gandav. 2. *Metaph. q.* 10. *& l.* 1. *de anim. q.* 8. Philopon. *l.* 1. *de anim. text.* 91. & alios; & patet ejus veritas, per ea, quæ priùs *art.* 2. constituta sunt. Nempè singulare & universale, & proinde genus, species, & individuum, non dicunt essentias à parte rei distinctas: sed una eadémque essentia, quæ distinctè significatur sub voce *Socratis*, illa ipsa, confusè & cum præcisione conditionum individuantium, significatur sub voce *hominis*. Et rursus illa ipsa essentia, etiam significatur sub voce *animalis*, per adhuc confusiorem, & præcisiorem conceptum. Cùm igitur ipsa formata à parte rei non distinguantur, nulla hactenus necessitas est, ut attributis ratione distinctis, respondeant formæ distinctæ realiter.

Formæ non sunt multiplicandæ, juxta quidditative prædicata.

284 Addidi autem: in superiori assertione, *tanquam realiter diversæ in eodem composito.* Nam sicut plura dicimus prædicata essentialia, sumendo pluralitatem, secundùm diversitatem, & præcisionem rationis: Ita etiam in eodem composito dici possunt, esse plures formæ, itidem sumendo pluralitatem secundùm diversitatem & præcisionem rationis. Ita in homine utique est & anima vegetans, & sentiens, & rationalis, non tamen, ut realiter distinctæ, sed ut una anima sumpta cum majori vel minori præcisione, juxta conditionem formatorum per ipsas, ut speciatim videbitur sequenti propositione.

285 Contra hanc propositionem ex duplici principio potest disputari. *Primò*, quod universale, & singulare distinguantur re, & non solâ ratione. Inde enim consequitur, ut & formæ, pro istarum realitatum differentia, differentes sint. Sed de hac hypothesi satis dictum est suprà, *hoc lib. 1. c. 7.*

Objectiones.

286 *Deinde*: quòd admissâ reali identitate inter singulare & universale, adhuc sint necessariæ diversæ formæ. Nam inprimis, Socrates est homo. At esse hominem est prædicatum substantiale. Ergo per aliquam formam substantialem est homo. Hæc autem est anima rationalis. Rursus idem Socrates est etiam animal. Hoc prædicatum iterum est substantiale. Ergo Socrates per aliquam substantialem formam est animal. Hæc autem est anima sentiens. Ergo præter animam rationalem est in homine anima sentiens. Ergo sic diversitas prædicatorum essentialium infert pluralitatem formarum.

287 Si *dices*: esse ibi diversas formas, sed solùm ratione distinctas, sicut & ipsa essentialia prædicata, hoc est, homo & animal: Retorquebatur: quòd sic dici deberet animam rationalem esse animam sentientem, sicut dicitur: hominem esse animal, sed falsum est, animam rationalem esse sentientem animam.

288 Sed tamen bona fuit responsio, quod scilicet Socrates utique sit & homo & animal, & id quidem per substantialem formam. Sed cùm homo & animal non significent duas Entitates, sed unam, magis minùsve præcisam & abstractam: Ita oportet etiam esse de forma, ut & de ea non necessum sit, ut realiter diversa sit, quæ facit esse animal, & esse hominem.

289 Ad *instantiam* autem *respondeo*: realem identitatem extremorum, non semper satis esse, ut de se invicem prædicentur, quæ realiter idem sunt, præsertim si sermo

sit d: abstractivis nominibus. Nam inter genus & speciem, ut objectio supponit, est realis identitas, item inter differentiam & speciem, & tamen falsæ sunt hæ propositiones in rigore: *rationalitas est animalitas, & humanitas est rationalitas.* Istæ enim prædicationes abstractivæ insinuant, quasi quod formaliter significatur sub una, significetur etiam sub altera, quod hîc & ibi (hoc est, in anima sentiente & rationali) non est. Confer Scotum *in præd q. 16. &* Suarez *disp. 6. Metaphys. s. 10.*

Deinde frequenter objicitur locus Aristot. *Met c. 10.* ubi ait: *partibus definitionis respondere partes definiti, seu rei ipsius.* At partes definitionis sunt genus & differentia. Ergo in re erunt genus, & differentia, & proinde formæ, quibus constituatur esse genericum, & esse quasi differentiale, seu, quod idem est, specificum. 290 *Objectio.*

Respondeo admittendo, quod generi & differentiæ, quæ sunt partes definitionis, respondeant partes in definito, sed istæ non sunt necessariò realiter diversæ, & consequenter nec necessariò inferunt formas realiter diversas. 291 *Solutio.*

Sunt alia etiam, quæ opponi solent, quæ Zabarella refert pro adstruenda multitudine animarum, desumpta ex natura essentiæ generalis: sed ista meliùs sequentibus referentur & refellentur.

PUNCTUM III.

De animarum multitudine, vel unitate in homine.

3. Separatim dico: *non esse plures (realiter diversas) animas in homine, quarum una sit vegetans, alia sentiens, alia rationalis.* Ita primum ex dictis relinquitur, & est contra Occamum *quodl. 2. q. 10. & 11.* Zabarellam *lib. de facult. anim. cap. 8. de gener. & inter, c. 2. & in comm. ad 2 de anim. t. 31. fol. 361. & in comm. ad lib. 1. de gener. & corrup. p. 830.* Apparet autem assertionis nostræ veritas, ex separatione animæ. Nam inprimis anima sentiens & vegetans, si realiter diversæ sunt ab anima rationali, prorsus sunt materiales, idemque, sicut cæteræ formæ materiales, separatio illarum à materia, erit interitus earum. At nihilominus eas non interire Scriptura testatur, *Matth. 7. Animam hominis*, inquit Christus, *occidere non possunt.* Oportet igitur ut eandem substantiam habeant cum anima rationali, ut inde, per identitatem ad illam, separentur. Alia addere nolo. 292 *Non sunt plures animæ in homine.*

De Objectionibus.

Objectiones contra hanc assertionem variæ sunt, quas proponit Zabarella *de facult. anim. cap. 8.* & alibi repetit. 293

Primum argumentum.

Primò, *Fidem*, inquit, *huic animarum distinctioni, facere potest continua illa quam in nobis experimur pugna sensûs cum ratione. Quod enim sensus appetit, ab eo ratio frequenter abhorret, & quod ratio vult id persæpe sensus fugit ut molestum: ita ut eadem res sit molesta sensui, & jucunda rationi; vel sensui jucunda, & molestâ rationi: alia igitur est substantia animæ, qua sentimus, & alia qua intelligimus & volumus.* Eodem argumento utitur Occamus *quodl. 2. 10, 11.* *De pugnantia operationum sensualium & intellectualiũ.*

Sed *respondeo:* ad istam operationum diversitatem, vel contrarietatem, satis esse, si sit diversitas in facultatibus, non autem requiritur præterea diversitas in formis, secus enim oporteret etiam aliam animam videntem esse, & aliam audientem, quia si attentè intendamus aliquid auditu nostro observare, in iis quæ præ oculis sunt, cognoscendis, visus deficit. Estque ad hanc rem observandum, 294

quod

quod Suarez monet *disp. 15. sect. 8. n. 28.* dupliciter intelligi posse, quòd in homine sint contrariæ operationes, scilicet vel simul, vel diversis temporibus. Hoc posterius non solùm in eadem anima, sed etiam in eadem potentia accidere potest. Illud autem prius non est verum de animæa hominis intellectum de propria contrarietate. Nam quando voluntas, & appetitus moventur effectibus contrariis, tendunt in contraria sub diversis rationibus, & diverso etiam modo. Nam cum affectus unius est efficax, alterius est inefficax, ex quo potius colligitur istos diversos appetitus in eadem anima radicari. Nam motus unius retardat motum alterius, si sit aliquo modo repugnans. Si autem inter se consentiant, facilius indicatur ista identitas.

Secundum argumentum.

295 *Ab una forma, unum esse.*

Secundò: *Illud me maximè movit*, inquit Zabar. *quòd forma simplex est essentia, & dat unum tantùm esse, & non plura; quæ igitur dat esse hominem, eadem non dat esse animal. Ergo si homo per animam rationalem est homo, non potest per eandem esse animal, & esse vivens: sed per rationalem est homo, & per sensibilem est animal, & per vegetantem vivens.*

296 *Quatenus una forma possit dare plura esse.*

Respondeo: Admisso, quòd una forma dat tantùm unum esse, nego consequentiam, quia esse hominem, & esse animal non sunt plura esse, sed sunt unum esse. Essentia, inquam, generica, & specifica, sunt unum esse à parte rei, multitudo autem est solùm secundum majorem, vel minorem præcisionem. Proinde, ad hanc multitudinem, etiam satis est una, & eadem anima, præcisiùs, vel minùs præcisè sumpta. Sed ea de re jam fuit in præcedenti puncto.

Tertium argumentum.

297

Tertiò: *Incidunt autem*, inquit porrò Zabarella, *in aliud quoque absurdum non minus grave. Sicut enim dicunt: Plura esse ab una, & eadem forma tribui: etiam affirmant, idem esse simul tribui à pluribus diversis formis. Nam secundùm eos tam forma propria hominis, quàm forma propria equi. & forma propria leonis dat esse animal. Hoc autem tum ipsum per se cuilibet consideranti absurdum est manifestum, tum etiam hoc argumento probari potest, quia si unum, & idem esse simul provenit à pluribus formis: Ergò à singulis provenit per accidens, ut animalitas per accidens à forma hominis, per accidens à forma equi, & per accidens à qualibet alia. Illa enim est alicujus causa per accidens, sine qua illud esse potest. Atqui animalitas existere potest, & existit actu sine forma humana. Ergo ab ea provenit per accidens, & eâdem ratione a qualibet alia per accidens. Idque à nulla ritè philosophante negari potest. Ex hoc autem possumus tale argumentum colligere: Omne quod est per accidens, est reducendum ad aliquod per se*, ut ait Aristoteles 2. Phys. context. 66, 67. *Ergo necesse est aliam esse formam ab omnibus specierum formis distinctam quæ per se se tribuat esse animali, eámque unam & eandem esse in omnibus animalibus, proinde communem formam generis distinctam esse à formis specierum.* Hactenus Zabarella.

298

Respondeo: Inprimis satis indicat Zabarella in hoc, & multis aliis, se minus exercitatum esse in prima Philosophia. Sed videamus 1. Quatenus una forma possit plura esse tribuere, & quatenus id sit in præsenti negotio, ex priori argumento liquet. *Deinde* observandum est, quòd unitas generica, vel universalis (secundùm quam duæ pluréve species dicuntur habere unam essentiam,) non sit realis, sed rationis. Unitas enim illa non est, nisi sumendo essentiam genericam, cum præcisione

&

& indifferentia ad differentias specificas. Ac sic nulla res in mundo est, quæ à parte rei sit indifferens ad differentias contrahentes. Hoc igitur posito, forma etiam generalis, secundùm quam sit illa unitas, non debet sumi ut à parte rei diversa à specifica, sed solùm secundùm præcisionem. Atque hoc est de anima hominis, verbi gratiâ. Ea enim præscindi potest, & inadæquatè concipi, & dimissâ rationalitate solùm apprehendi, secundùm ea attributa, quæ etiam brutis conveniunt. Idémque sicut est in homine, fieri etiam potest in equo, & leone, quæ animalia consequenter secundùm istam præcisionem conveniunt in eadem essentia generica. Ex his igitur liquet, quod à parte rei non debeat una esse forma in diversis speciebus. Unde porrò *tertiò* loquendo de animalitate, ut est à parte rei, debet ea dari ab illa forma specifica, cui identificatur. Et proinde animalitas, quæ in equo est, ex equi natura, quæ in leone est, ex leonis natura sumi & præscindi debet. Unde *quartò* id consequenter facilè admittitur, quòd leonis natura, ad dandam animalitatem simpliciter sit per accidens. Potest enim & animalitas, ex alia natura, veluti equi vel hominis sumi, quia specifica differentia hæc vel ista, est per accidens ad genus, ut ipse Zabar. disputat *in* 1. *de propos. necess.*

Quid igitur *inquit*, dat animalitatem per se? *Respondeò*: Animalitas, ut unam 299
aliquam essentiam significet, non est à parte rei, sed cùm aliqua præcisione mentis. Hinc igitur & forma ista, quæ dat animalitatem, satis est, si sit cum eadem præcisione. Nempè anima præcisa à determinatis rationibus horum, vel istorum animalium, quæ nihil aliud est, quàm anima sentiens, per se dat istam animalitatem, sic sumptam. Deinde animalitas, ut est à parte rei, per realem identitatem ad species, quæ sunt sub ea, est à natura per se cujusque speciei, veluti animalitas, quæ in leone est, est à natura leonis: Et animalitas, quæ in homine est, est à natura hominis.

Quartum argumentum.

Quartò: *Hoc eo quoque*, inquit, *argumento confirmatur, quod sic servatur univocatio generis, quæ secundùm illorum sententiam, servari non potest. Illa enim verè conveniunt in univoco, quibus una aliqua natura communis, qua participent, respondet. At secundùm eos homo, & bruta non participant aliqua eádem communi naturâ, qua sint animalia, siquidem homo est animal per animam rationalem, equus verò est animal, per propriam equi formam. Ergo animal non est eis genus univocum: At si in omnibus unam & eandem inesse animæ sensibilis naturam fateamur, animalis univocationem optimè servamus: sic etiam, per vegetantis animæ participationem, dicimus in vivente, tanquam communi genere, convenire animalia omnia, & stirpes, ideóque vivens esse illis omnibus genus univocum.* Hæc Zabarella. 300

Respondeo: Animal est univocum ad hominem & bruta, quia secundùm eandem definitionem dicitur de homine & brutis. Hæc enim est univocorum definitio apud Aristot. *lib. Categor. cap.* 1. Cùm enim dico, *Hominem esse animal*, sub nomine animalis significatur, hominem esse naturæ sensitivæ, & appetitivæ, quæq; seipsam movere possit. At hoc ipsum etiam significatur, cùm dico: *brutum esse animal*. Estque præterea hîc observandum, quòd univocatio illa sit nihil aliud, quàm unitas specierum in genere. Ea autem unitas non est realis, sed rationis, ut prius ostensum est. Ad hanc igitur satis est, si ab animalium, brutorum, & hominum natura, possit aliquid præscindi, & abstrahi, de se significans unam in 301
utroque

utroque essentiam, quod satis commodè fieri potest sub nomine animalis, & animæ sentientis.

Quintum argumentum.

302 Quintò: *Præterea aliud absurdum*, inquit, *eorum opinionem consequitur. Dicunt enim rationalem & sensibilem, & vegetabilem in homine, non tres formas esse, sed tres facultates unius, & ejusdem formæ.*

303 *Respondeo*: Accuratè loquendo rationalis, & sensitiva, & vegetans anima, non sunt facultates, (quo nomine solent qualitates vel potentiæ activæ significari) sed sunt ipsa anima inadæquatè apprehensa, sicut homo & animal, & vivens unam essentiam dicunt sub conceptibus inadæquatis.

Hæc propterea prolixius tractare volui, quia disputatio hæc, etsi sit de anima, & proinde Physica, tamen ferè non tractatur, nisi ex principiis Metaphysicis, ut hactenus patuit.

PUNCTUM IV.
De formis partialibus.

304 *Non esse plures formas partiales in eodem composito.*

4. Dico: *Non sunt plures formæ partiales in eodem composito.* Entia enim non sunt multiplicanda sine manifesta necessitate. At necessitas nulla est multiplicandi formas partiales. Idque apparebit, si solverimus rationes, quæ videntur earum formarum partialium necessitatem probare. Consentiunt hanc ad rem Thom. 1. *p. q. 76. art.* 4. Gregor. 2. *disp.* 17. *q.* 7. Javell. 7. *Metaph. q.* 19. Suarez *disp.* 15. *Metaph. s.* 8. *n.* 29.

305 *Aliorum opinio.*

In oppositum autem formas plures partiales dari disputat Venetus *in summa de an. cap.* 5. Anton. Andr. 7. *Metaph. q.* 17. Niphus *lib.* 1. *de gen. t.* 78. Scalig. *exerc.* 346. Alique.

306 *Argumenta pro opinione aliorum.*

Probant *primò*: quia in diversis partibus sunt diversæ, imò contrariæ dispositiones, & operationes. Requiruntur ergo diversæ formæ.

Respondeo: negando consequentiam. Nam forma misti, quæ virtute suâ continet formas elementorum juxta diversas elementorum qualitates, facilè potest efficere varias dispositiones, in aliis atque aliis membris. Hinc igitur anima membris diversimodè dispositis unita, varias etiam potest operationes in iis edere una eadémque.

307

308 *Deinde* inquiunt, si non est peculiaris forma in partibus totius dissimilaris, tum non different partes totius similaris, à partibus totius dissimilaris. *Respondeo*, non differre quidem formâ: at differunt nihilominus diversis dispositionibus materiæ, quod satis est.

PUNCTUM V.
De forma misti.

5. Dico: *In rebus animatis præter animam est forma misti, sive corporeitas, quam aliqui vocant.* Hujus assertionis veritas patet, quia in misto corrupto & integro, veluti homine vivente, & ejus cadavere sunt aliqua determinata attributa, eadem. Oportet igitur, ut in utroque sit eadem forma, quæ non potest esse, nisi forma misti, vel corporeitatis, quam vocant. Consequentia est evidens, quia determinata accidentia non sunt, nisi à forma. Ergo eadem accidentia sunt ab eadem forma.

309 *Esse in rebus animatis peculiarem formam misti.*

Antecedens

Antecedens patet, de quantitate, humiditate, & calore elementari, partium densitate, mollitie, & quæ sunt alia, quæ omnia sunt eadem in vivente, & cadavere. Et hoc argumentum rectè etiam urget Zabarella *in lib. de gener. & inter. c.* 23. Alia mitto, quæ ille prolixè disputat.

Cæterùm illa forma requiritur in animatis, non ex eo, quia constituat genus animalis (ita enim visum est in prioribus, quòd generibus non necessariò à parte rei respondeant peculiares formæ) sed quia hæc necessaria est ex parte materiæ, dispositio, ad recipiendam animam. Ad quem modum Scotus, Henricus, & alii Scotistæ ea de re loquuntur. Proinde quæ ex natura generum, vel universalium sumuntur argumenta, hîc non militant. 310

Id frequenter *objici* solet: quòd generatio unius sit corruptio alterius, vicissim corruptio unius fit generatio alterius. Ergo etiam cùm corrumpitur vivens debet aliud generari. At nihil generabitur, si forma misti præexistit in vivente. Generatio enim requirit novæ formæ introductionem. 311 *Objectio.*

Respondeo: Adæquatus generationis terminus non est forma, sed species. Et proinde nova erit generatio, si fiat species, quæ antea non fuit. At hoc fieri potest, etsi forma misti præexistat. Nam intereunte vivente, utique fit species, quæ antea non erat hoc ipso, quia fit res inanimata. Atque ita corruptio unius, intellige speciei, est generatio alterius speciei. Et speciatim corruptio viventis, est productio non viventis, sive inanimati. 312 *Corruptio unius quomodo sit generatio alterius.*

Sed *instas*: Generatio est mutatio *totius in totum*, ut Aristot. definit, *lib. 2. de gener. t.* 23. Et Scalig. *exerc. 6. s.* 1. Ergo nihil eorum, quæ in genito sunt, præexistit. 313 *Instantia.*

Respondeo: Vocem totius esse ambiguam; potest enim sumi tanquam ex adjectivo *totus*, vel tanquam ex substantivo *totum*, inter quæ quid intersit, exposui suprà *c. 6. n.* 13, 14. Igitur cùm generatur, vel corrumpitur homo, totus homo mutatur. At non mutatur totum hominis. Nam saltem manet materia, quæ est ingenerabilis, & incorruptibilis. Proinde vox illa *totius* in definitione generationis, non est sic intelligenda, quasi *totum speciei* mutetur (quod apparuit esse falsum) sed quod *tota species* mutetur, hoc est, ut desinat illa species, quæ fuit. Confer & Zabarell. *lib. de gener. & inter. cap.* 4.

ARTICULUS IV.

De divisione formæ in materialem & immaterialem.

Timplerus *lib.* 3. *Metaph. cap.* 2. *q.* 66. hanc divisionem ait non consistere posse. *Nam formam materialem*, inquit, *vocant quæ materiæ est unita seu juncta. Immaterialem verò quæ ab omni materia est sejuncta. Jam autem omnis forma, quâ forma; est unita materia, neque fieri ullo modo potest, ut aliquid actu sit forma, quod à materia est separatum.* Hæc ille. 314

Sed iniqua illa est censura: Nam 1. Si per formas immateriales intelligerentur formæ separatæ, quas vocant, per materialem autem illæ, quæ sunt materiæ unitæ, adhuc benè distingueretur forma in materialem & immaterialem, non tanquam divisione reali, sed tanquam per distinctionem nominis ambigui in sua significata. Id enim negari non potest, quòd intelligentiæ & Deus frequenter formæ dicantur. Tum igitur formas istas à materiis abjunctas significaret nomen formæ immaterialis. Sed tamen 2. respondeo, istum sensum superiori divisione non intendi. Atque ita forma immaterialis, & materialis communiter 315

convenium

Quid forma materialis & immaterialis?

conveniunt in eo, quòd utraque informet materiam. Indéque in communi ratione formæ univocè conveniunt, ut forma, in materialem, & immaterialem, reali divisione distingui possit. Ita mox apparebit.

316 *Formæ materiales.*

Igitur hæc est inter formas inprimis varietas, quòd aliæ aliis majorem habent ad materiam dependentiam. Igitur sic *formæ materiales* sunt, quæ maximam habent ad materiam dependentiam, ut nec esse, nec fieri, nec operari possint, nisi in materia. Tales sunt formæ brutorum, & aliarum rerum infrà hominem; quæ non fiunt, nisi in materia, & non operantur, nisi in materia, & non sunt, nisi in materia, ideò, ut, si materia aliunde fiat inhabilis, quæ porrò talem formam sustentet, ilicò istæ formæ intereant. Istæ igitur formæ hactenus dicuntur materiales.

317 *Formæ immateriales.*

In oppositum igitur forma immaterialis est, non quæ est abjuncta, & separata à materia, sed, quæ cùm sit materiæ unita, non tamen tantam habet ad materiam dependentiam, ac formæ aliæ. Talis igitur est anima rationalis, quæ esse potest extra materiam. Separata enim à materia vult, & intelligit, sicut & Angeli, non minùs ac actus istos in corpore exercebat. Unde porrò apparet, solam animam humanam, quippè quæ sola immaterialis est, inter formas esse formam immaterialem.

318 *Formarum materialium conditiones.*

Pererius *lib. 5. phys. c. 22.* tradit, & insinuat Colleg. Conimb. *1. phys. cap. 9. q. 12. a. 5.* Formæ materialis conditiones esse quinque. *Prima* est, quòd tales formæ producuntur ab agentibus materialibus, per actiones materiales, & per dispositiones materiales, hoc est, hærentes & infixas in materia. *Secunda* est, quòd tales formæ dependent in fieri à materia, hoc est, non possunt gigni, nisi intra materiam eique penitus copulatæ. Non enim per se producuntur, sed extrinsecus adveniunt & adjunguntur materiæ. *Tertia* est, quòd pendent à materia in esse. Nam extra materiam, in qua ab initio productæ sunt, ne puncto quidem temporis aut per se, aut in alia materia, subsistere possunt: sed planè idem est, eas separari à materia, quod, ipsas penitùs interire. *Quarta* est, quòd pendent à materia in operationibus suis. Ex quo fit, inquit, ut operationes hujusmodi formarum, non sint subjectivè in forma, sed in toto composito. *Quinta* est, quod pendet à materia quidditativè, quamobrem sine ea nequeunt aut definiri, aut perfectè intellgi. Hæc Pererius.

Hactenus fuit de Forma, sequitur nunc, ut agamus

De Fine.

319 Doctrina Finis consistit potissimùm in quatuor capitibus. Igitur agendum *Primò* est, de nomine finis, & æquipollentibus. *Deinde* de definitione finis. *Tertiò* de ejus causalitate, iisque quæ ad eam pertinent. Tum *Quartò*, de divisionibus finis, & *denique* de mediis.

TITULUS XXIII.

De nomine Finis.

320 *Unde dicatur* Finis.

Vocabulum *Finis*, à finiendo sumptum est, ut sonus vocis indicat. Scalig *lib. 2. de plant. pag. 317.* Derivat *à fiendo*. Verba sunt elegantia: *Nostrâ Latinâ linguâ*, inquit, *vox* Finis *generationem, non abolitionem significat, siquidem à verbo* fio *dicta est. Itaque vulgo quoque ii, qui Metallicis præsunt, ubi aurum, argentúmve excoctum est, quasi finem sit, hoc est, perfectionem consecutum, à* fine *denominant,*

tam

pter finem, non esse necessariam præcognitionem. Indéque subjungit diversimodè agentia agere propter finem: Et agentia voluntaria agere propter finem, quatenus ex cognitione finis ejusdémque bonitatis, ejus moventur desiderio: Unde in hoc modo agendi omninò requiritur cognitio. Agentia autem naturalia ait agere propter finem, non tanquam ex amore & desiderio finis, sed quia causalitas finis ibi sit, ut ad eum per se & ultimò terminetur agentis operatio.

Sed hæc responsio non satisfacit. Nam sine dubio Tò *propter finem agere* significat causalitatem finis. At causalitas finis non est in terminando, sed in movendo. Aliàs enim, quia sphæra sagittario proposita, terminat sagittarii actionem, sphæra etiam ista esset finis sagittarii. Absurdè. Quandoquidem igitur juxta hanc sententiam nondum apparet, quomodo agentia naturalia moveantur à fine, ideò similiter nondum apparet, quomodo per solam terminationem explicetur, cùm agentia naturalia propter finem agere dicuntur. *Refellitur.*

338 Aliter igitur communis responsio est, quòd omnis actio sit propter finem, adeóq; quod ad omnem finem requiratur ejus præcognitio. Eam tamen præcognitionem aiunt non esse necessariam ex parte cujusvis concurrentis, sed satis esse, si aliquid eorum, quod agit, finem præcognoscat. Quo posito: porrò observandum est: quòd omnis actio requirat concursum primi agentis. Primum autem agens non agit, nisi ex cognitione finis. At ita attendendo hunc concursum, nulla simpliciter actio est, quæ non sit propter finem, vel quæ non fiat citra præcognitionem. Atq; ita porrò in particulari non est cuivis agenti necessaria præcognitio, sed satis est, si ex aliqua ex concurrentibus præcognoscat. *Communis responsio.*

An & quatenus Deus propter finem agat?

339 Sed quia diximus: Deum agere propter finem, id nunc porrò explicandum est, quatenus verum sit. Opus enim est ad hanc rem distinctione aliqua.

1. *Actiones immanentes Dei non habent causam finalem.* Ita patet. Nam actiones Dei immanentes sunt idem quod essentia divina, ut suo loco videbitur. At essentiæ divinæ nulla est causa. Ergò nec finalis causa. *Actiones Dei immanentes non habent finem.*

340 Sed *objicit Soncinas* 5. *Metaph. q.* 2. quòd etiam actiones Dei immanentes sint propter aliquid. Amat enim Deus omnia (amare autem est actus immanens) propter se. At, *propter*, finem significat. *Quomodo Deus agat propter se?*

Respondeo: Tò *propter* in eo modo loquendi non potest, rigorosè loquendo, causam significare, per argumentum modò factum. Duobus igitur aliis modis potest illa ibi particula explicari: 1. ut Tò *propter* notet terminum actionis divinæ hoc sensu, quòd amatio divina, quâ amat quasvis res, terminetur ad propriam suam bonitatem. In terminatione autem non consistit ratio causandi, ut priùs visum est. Deinde Tò *propter se* agere, potest non positivè, sed negativè sumi, non, inquam, quasi per positivum influxum ipse suæ actionis immanentis (atque adeò ejusdem suæ essentiæ) causa sit, sed (qui sensus negativus est) quòd nihil sit extra Deum, quod respectu illius, finis esse possit. Similis sensus est, ex genere efficientis, cùm dicimus Deum esse *à se*. Hujus enim sensus non est positivus, quasi Deus per positivum influxum effectivum se produxerit, sed (qui sensus negativus est) quòd nihil sit extra Deum, quod Deum efficaciter produxerit, vel producere potuerit. *Deus quomodo sit à se?*

341 2. *Actiones Dei ad extra sive transeuntes habent finem.* Nam forma rei genitæ est finis generationis. Ergò etiam forma, v.g. rei creatæ est finis actionis creativæ.

Quid forma materialis & immaterialis?

conveniunt in eo, quòd utraque informet materiam. Indéque in communi ratione formæ univocè conveniunt, ut forma, in materialem, & immaterialem, reali divisione distingui possit. Ita mox apparebit.

316 *Formæ materiales.*

Igitur hæc est inter formas inprimis varietas, quòd aliæ aliis majorem habent ad materiam dependentiam. Igitur sic *formæ materiales* sunt, quæ maximam habent ad materiam dependentiam, ut nec esse, nec fieri, nec operari possint, nisi in materia. Tales sunt formæ brutorum, & aliarum rerum infrà hominem; quæ non fiunt, nisi in materia, & non operantur, nisi in materia, & non sunt, nisi in materia, ideò, ut, si materia aliunde fiat inhabilis, quæ porrò talem formam sustentet, ilicò istæ formæ intereant. Istæ igitur formæ hactenus dicuntur materiales.

317 *Formæ immateriales.*

In oppositum igitur forma immaterialis est, non quæ est abjuncta, & separata à materia, sed, quæ cùm sit materiæ unita, non tamen tantam habet ad materiam dependentiam, ac formæ aliæ. Talis igitur est anima rationalis, quæ esse potest extra materiam. Separata enim à materia vult, & intelligit, sicut & Angeli, non minùs ac actus istos in corpore exercebat. Unde porrò apparet, solam animam humanam, quippè quæ sola immaterialis est, inter formas esse formam immaterialem.

318 *Formarum materialium conditiones.*

Pererius *lib. 5. phys. c. 22.* tradit, & insinuat Colleg. Conimb. *1. phys. cap. 9. q. 12. a. 5.* Formæ materialis conditiones esse quinque. *Prima* est, quòd tales formæ producuntur ab agentibus materialibus, per actiones materiales, & per dispositiones materiales, hoc est, hærentes & infixas in materia. *Secunda* est, quòd tales formæ dependent in fieri à materia, hoc est, non possunt gigni, nisi intra materiam eíque penitus copulatæ. Non enim per se producuntur, sed extrinsecus adveniunt & adjunguntur materiæ. *Tertia* est, quòd pendent à materia in esse. Nam extra materiam, in qua ab initio productæ sunt, ne puncto quidem temporis aut per se, aut in alia materia, subsistere possunt: sed planè idem est, eas separari à materia, quod, ipsas penitùs interire. *Quarta* est, quòd pendent à materia in operationibus suis. Ex quo fit, inquit, ut operationes hujusmodi formarum, non sint subjectivè in forma, sed in toto composito. *Quinta* est, quod pendet à materia quidditativè, quamobrem sine ea nequeunt aut definiri, aut perfectè intellgi. Hæc Pererius.

Hactenus fuit de Forma, sequitur nunc, ut agamus

De Fine.

319

Doctrina Finis consistit potissimùm in quatuor capitibus. Igitur agendum *Primò* est, de nomine finis, & æquipollentibus. *Deinde* de definitione finis. *Tertiò* de ejus causalitate, iisque quæ ad eam pertinent. Tum *Quartò*, de divisionibus finis, & *denique* de mediis.

TITULUS XXIII.

De nomine Finis.

320 *Unde dicatur Finis.*

Vocabulum *Finis*, à finiendo sumptum est, ut sonus vocis indicat. Scalig *lib. 2. de plant. pag. 317.* Derivat *à fiendo*. Verba sunt elegantia: *Nostrâ Latinâ linguâ*, inquit, *vox* Finis *generationem, non abolitionem significat, siquidem à verbo* fio *dicta est. Itaque vulgo quoque ii, qui Metallicis præsunt, ubi aurum, argentúmve excoctum est, quasi finem sit, hoc est, perfectionem consecutum, à* fine *denominant,*

tam

pter finem, non esse necessariam præcognitionem. Indéque subjungit diversimodè agentia agere propter finem: Et agentia voluntaria agere propter finem, quatenus ex cognitione finis ejusdémque bonitatis, ejus moventur desiderio: Unde in hoc modo agendi omninò requiritur cognitio. Agentia autem naturalia ait agere propter finem, non tanquam ex amore & desiderio finis, sed quia causalitas finis ibi sit, ut ad eum per se & ultimò terminetur agentis operatio.

Sed hæc responsio non satisfacit. Nam sine dubio Tò *propter finem agere* significat causalitatem finis. At causalitas finis non est in terminando, sed in movendo. Aliàs enim, quia sphæra sagittario proposita, terminat sagittarii actionem, sphæra etiam ista esset finis sagittarii. Absurdè. Quandoquidem igitur juxta hanc sententiam nondum apparet, quomodo agentia naturalia moveantur à fine, ideò similiter nondum apparet, quomodo per solam terminationem explicetur, cùm agentia naturalia propter finem agere dicuntur. *Refellitur.*

Aliter igitur communis responsio est, quòd omnis actio sit propter finem, adeóq; quod ad omnem finem requiratur ejus præcognitio. Eam tamen præcognitionem aiunt non esse necessariam ex parte cujusvis concurrentis, sed satis esse, si aliquid eorum, quod agit, finem præcognoscat. Quo posito: porrò observandum est: quòd omnis actio requirat concursum primi agentis. Primum autem agens non agit, nisi ex cognitione finis. At ita attendendo hunc concursum, nulla simpliciter actio est, quæ non sit propter finem, vel quæ non fiat citra præcognitionem. Atq; ita porrò in particulari non est cuivis agenti necessaria præcognitio, sed satis est, si ex aliqua ex concurrentibus præcognoscat. 338 *Communis responsio.*

An & quatenus Deus propter finem agat?

Sed quia diximus: Deum agere propter finem, id nunc porrò explicandum est, quatenus verum sit. Opus enim est ad hanc rem distinctione aliqua. 339

1. *Actiones immanentes Dei non habent causam finalem.* Ita patet. Nam actiones Dei immanentes sunt idem quod essentia divina, ut suo loco videbitur. At essentiæ divinæ nulla est causa. Ergò nec finalis causa. *Actiones Dei immanentes non habent finem.*

Sed *objicit Soncinas* 5. *Metaph. q.* 2. quòd etiam actiones Dei immanentes sint propter aliquid. Amat enim Deus omnia (amare autem est actus immanens) propter se. At, *propter*, finem significat. 340 *Quomodo Deus agat propter se?*

Respondeo: Tò *propter* in eo modo loquendi non potest, rigorosè loquendo, causam significare, per argumentum modò factum. Duobus igitur aliis modis potest illa ibi particula explicari: 1. ut Tò *propter* notet terminum actionis divinæ hoc sensu, quòd amatio divina, quâ amat quasvis res, terminetur ad propriam suam bonitatem. In terminatione autem non consistit ratio causandi, ut priùs visum est. Deinde Tò *propter se* agere, potest non positivè, sed negativè sumi, non, inquam, quasi per positivum influxum ipse suæ actionis immanentis (atque adeò ejusdem suæ essentiæ) causa sit, sed (qui sensus negativus est) quòd nihil sit extra Deum, quod respectu illius, finis esse possit. Similis sensus est, ex genere efficientis, cùm dicimus Deum esse *à se*. Hujus enim sensus non est positivus, quasi Deus per positivum influxum effectivum se produxerit, sed (qui sensus negativus est) quòd nihil sit extra Deum, quod Deum efficaciter produxerit, vel producere potuerit. *Deus quomodo sit à se?*

2. *Actiones Dei ad extra sive transeuntes habent finem.* Nam forma rei genitæ est finis generationis. Ergò etiam forma, v.g. rei creatæ est finis actionis creativæ. 341

Tandem autem finis ultimus est propria gloria. Et confirmatur, quòd & actionum immanentium fuisset aliquis finis, nisi realem cum essentia divina haberet identitatem. Hæc autem causa ibi cessat. Actiones enim transeuntes ab essentia divina, utique distinguuntur.

342 Contra hanc assertionem disputari posset ex eo principio, quod secundùm aliquos, actiones Dei transeuntes nihil aliud sint, quàm actualis Dei volitio. Volitio autem divina etiam ad extra terminata, est realiter eadem cum essentia divina, ut suo loco probabitur. Atque inde videtur consequens ex priori propositione, quòd etiam actionum transeuntium non sit finis. *Sed* istam hypothesin, de identitate actionis transeuntis cum volitione divina, suo loco destruemus.

ARTICULUS III.
Quænam possit esse fines?

343 In hoc articulo variæ quæstiunculæ implicantur speciatim, quæ breviter considerandæ sunt. 1. De malo. 2. De indifferenti. 3. De mediis. 4. De incognito. Et denique de non-Ente. De his omnibus quæritur, an possint esse fines.

Quæstio I.
An malum possit esse finis?

344 Quæstio hæc eadem est cum illa: *An malum possit appeti?* Nam finis non est finis, nisi cognitus sit ab agente, & ab eodem amatus & cupitus.

Bonum ὄντως, vel φαινομένως. Hanc igitur ad rem, ut respondeatur, præmittenda est distinctio boni. Aliud nempe est bonum ὄντως, hoc est, reverà tale. Aliud autem est bonum φαινομένως, sive apparenter. Ubi, quod est bonum φαινόμενον, etsi reverà malum sit, tamen ex errore judicii intellectivi apprehenditur tanquam bonum. Vide *Arist. l. 2 Phys. c. 3. t. 31.* Et *l. 3. Eth. c. 6.*

345 *Malum, quâ malum, non potest esse finis.* Quo posito duo dico: Primò: *Malum quâ malum est, hoc est, prout nec revera bonum est, nec speciem, vel apparentiam boni habet, non potest esse finis.* Ita patet saltem per cujusque experientiam. Experimur enim in nobis nihil nos appetere, nisi quod honestum, vel jucundum, ac delectabile existimemus, hoc est, in quo non aliquam rationem boni apprehendamus. Et confirmatur, quòd malitia secundùm se & formaliter sumpta est non-Ens. At non-Ens non potest veram & positivam causalitatem exercere. Atque hoc ipsum docet *Aristot. l. 1. Eth. c. 1.* Et *l. 11. Metaph. c. 7. Marsilius Ficin. in Plotinum, lib. 8. Ennead c. 3 Scalig. exerc. 250. sect. 1. Colleg. Conimbr. in Eth. disp. 1. q. 2.* Et consentiunt Patres. Vide *Dionys. c. 4. de divin. nom. Augustinum lib. 2. Confess. c. 6. 8. Damasc. lib. 1. de Orthod. fid. cap. 22.* Alios mitto.

346 *Objectiones.* Sed objicitur *primò*, voluntatem hominis non esse liberam, si non possit, sicut bonum appetere, ita & malum. Libertas enim est indifferentia ad opposita. Et apud *Lomb. 2. dist. 24. 25.* definitur liberum arbitrium, quòd sit facultas rationis & voluntatis, quâ bonum eligitur, gratiâ assistente, vel malum, eâdem desistente. *Deinde:* intellectûs & voluntatis eadem est ratio. At intellectus fertur ad verum & falsum. Ergò & voluntas ad bonum & malum. *Tertiò:* Experientia docet: aliquos aliis appetere dedecus, vel contumeliam, vel paupertatem, vel mortem, hoc ipso, quia ea mala sunt. *Denique* etiam sæpè movemur, ab objecto ad vitandum illud. Hunc ipsum igitur actum exercet malum in voluntatem nostram.

nostram. Et proinde malum potest habere rationem finis. 347

Respondeo *ad primum*: esse elenchum definitionis. Liberum enim arbitrium est quidem facultas ad opposita. Sed ea opposita non necessariò sunt bonum & malum. Deus enim est liberum agens: Et tamen indubiè is non appetit, seu finaliter movetur ab eo, quod malum est. Opposita autem illa, ad quæ terminatur libertas, satis esse potest in genere bonorum, veluti liber est homo, quia potest ambulare, & non ambulare, potest edere, & non edere, bibere, & non bibere, & sic in aliis. *Libertas non est per indifferentiam ad bonum & malum.*

Ad secundum respondeo: Admittendo propositionem. Et persequor. Sicut igitur intellectus est ad verum & falsum, differenter tamen, ut falsò non assentiatur, nisi apprehendatur sub ratione veri. Ita etiam voluntas est ad bonum & malum, ut tamen malum non concupiscat, nisi sub ratione boni. 348

Ad tertium dico: cum aliis mala cupimus, quia mala sunt, tum fit id ideò, quia malus homo, ex depravatione judicii, existimat sibi benè esse, si alii sit malè: Satis clarè igitur tum in ista appetitione implicatur ratio boni, in ordine ad appetentem. 349

Ad quartum dico: cùm voluntas movetur ad evitandum malum, tum respectu voluntatis non exercetur finalis causalitas à malo, à quo recedit, sed bono, quod per mali evitationem acquiritur, retinetur, & possidetur. Vide *Coll. Conimbr. in Eth. d. disp. 1. q. 2.* 350

Dico 2. *Etiam id potest exercere finalem causalitatem, quod solum est apparenter bonum*, quia causa, cùr bonum esse debeat id quod finalizat, hæc est, quia secus non posset movere voluntatem. At voluntatem æquè movet, quod verè bonum est, & quod tale esse appparet. Sequitur enim hac in re voluntas judicium intellectûs. Intellectus autem idem pronunciat de re, quæ verè talis es, & quam putat esse talem, decipitur autem. 351 *De appparente bono.*

Quæstio II.

An quod est indifferens possit esse finis?

Ratio dubitandi est ex prioris quæstionis decisione. Ibi enim apparuit, id solum esse finem, quod bonum est. At quod indifferens est, est medium inter bonum & malum. Ergò non est bonum. Ergò nec finis esse potest. 352

Sed *respondeo*: quod est indifferens omninò potest esse finis. Pro quo observandum est, quod indifferens mediet inter bonum & malum, non quodvis, sed inter id, quod tale est, per bonitatem & malitiam moralem. Veluti edere & bibere sunt ἀδιάφορα, sive indifferentia. Namque ex iis nemo vel vitiosus, vel virtuosus dicitur. Indifferens igitur, non est bonum, bonitate morali. At cùm omnis finis dicitur debere esse bonus, per bonitatem non solùm intelligitur bonitas moralis, sed communiùs intelligitur sub ea omne id bonum, quod delectabile, vel honestum est. In hæc enim bonitas in communi dividitur ab *Aristotele, lib. 2. Ethic. cap. 3. Cicero lib. 5. Tusc. qq. Ambrosius lib. 1. de offic. cap. 9. 10.* Sub honesto intelligendo non id solùm, quod honestum est, honestate morali, sed etiam quod tale est, honestate naturæ, ut suprà expositum est, *cap. 10. num. 10.* porrò talem bonitatem, hoc est, delectabilitatem, vel honestatem naturæ, ea etiam habent, quæ indifferentia sunt. Proinde hoc ipso apta sunt, quæ finalem causalitatem exercere possint. 353 *Indifferens potest esse finis.*

Quæstio III.
An quod est medium, possit esse finis.

354 *Medium quâ medium non est finis.*

Ad hujus quæstionis decisionem duo dico: 1. *Medium quâ medium non potest esse finis.* Nam reduplicatio significat subjecta sumi in suis propriis formalitatibus. Alia autem sine dubio formalitas est medii, & alia finis. Oportet igitur ut sub ea ratione & reduplicatione medium & finis sint opposita. Et confirmatur, quòd omnis finis debet esse suo modo quid ultimum, ut clarè docet *Aristoteles 2. Met. c. 2. & l. 5. c. 16. & lib. 1. Eth. cap. 7.* At medium nullâ ratione est aliquid ultimum, semper enim apprehenditur tanquam utile ad aliud, adeóque tanquam aliquid ad aliud commodum, ut utile definit *August. lib. 1. de doctr. Christ. c. 4.*

355

Objicitur: medium quâ tale, est appetibile, & bonum hoc ipso, quia est utile. At quod est appetibile, finis est. At finis & bonum convertuntur.

Bonum & finis quomodo convertantur?

Respondeo: id solùm finis est, quod est appetibile propter se, quod autem non appetitur, nisi ut utile alii, hoc ipso non est finis, quia, ut dictum est, finis debet esse quid ultimum. Bonum autem & finis convertuntur, loquendo de iis non formaliter, sed materialiter, hoc est, de re substrata, hoc est, ea res, quæ denominatur bona, ea etiam habet rationem finis. Ubi tamen addendum est, quòd bonum in ista identitate ad finem, non comprehendat utile. Ratio autem illius jam dicta est. Confer *Suarez. disp. Met. 23. s. 5. n. 16. & s. 6. n. 5.* Et adde hac de re *Colleg. Conimbr. disp. 2. Eth. q. 1. art. 2.* Porrò id facilè admitti potest, quòd id, quod est medium, possit esse finis, ut hoc modo medium & finis in materiali conveniant, (ut statim dicam in secunda propositione.) Nunc autem solùm sermo est de medio, quâ tale est. Et sub ea ratione nego medium esse finem.

356

2. Dico: *Id quod est sub hac ratione medium, sub alia potest esse finis.* Hoc est quod dixi: Finem & medium posse materialiter, sive in re substrata convenire. Patet autem veritas assertionis, in finibus subordinatis. Hîc enim qui sunt subordinati, habent rationem mediorum ad fines ultimos: Atque sic *Zabarel. lib. 1. de natur. Log. c. 11. p. 26. lit. E.* ait: fieri posse, ut aliquid tum ad alia utile sit, tum etiam ipsum per se aliquam dignitatem habeat, & non modò ipsum propter alia, sed etiam propter seipsum expetibile sit.

Quæstio IV.
An quod est incognitum, possit esse finis?

357

Negativæ sententiæ veritas inde patet, quòd finis non exercet causalitatem, nisi prout desiderio & amore sui movet agens ad agendum. Desiderium autem, sive amatio, quia actus est voluntatis, necessariò præsupponit intellectionem vel cognitionem. Neque enim amamus id, quod non novimus. Fuit prolixiùs ea de re superiùs. Atque ex his relinquitur, quòd incognitum non possit esse finis. Vide *Suarez disp. 23. Metaph. s. 7.*

358 *Objectiones.*

Duo *objiciuntur:* 1. Quod fatui & pueri sic non possint agere propter finem. *Deinde,* quòd nec agentia naturalia agant propter finem. *Sed* de posteriori satis fuit, *hoc. tit. 25. art. 3.* Ubi vide. De pueris autem & fatuis nego, quod non cognoscant. Neque enim ad finaliter agendum simpliciter, requiritur accurata & judiciosa cognitio. Sed satis est, si agens propter finem, apprehendat aliquam bonitatem in fine, cujus amore & desiderio ad agendum moveatur.

Quæst.

Quæstio V.

Quod non Ens est, an possit esse finis?

Suprà *cap. 2. n. 6.* dictum est, aliquando non Ens dici, quod diminutam & ignobilem habet Entitatem. Et hoc, quia absolutè & simpliciter est Ens, utique etiam finis esse potest. Nunc igitur solùm sermo est de eo, quod simpliciter non est, hoc est, nihil prorsùs est. Hoc igitur non-Ens non potest esse finis, rigorosè loquendo, quia omnis finis debet habere realem, & positivum influxum, quia causa est. At positivus influxus sufficiens est, idque primarium indicium essendi, ut dictum est. *eod. cap. 2. n. 26.* 359 *Non-Ens non est finis.*

Dices: Sæpè appetitus fertur ad non esse, veluti eorum, qui sunt in exquisitis calamitatibus. Ergò non esse potest sui amorem causare: Et proinde esse finis. 360

Respondeo: appetere nos quandoque Tò non esse, sed in quantum per illud aufertur malum, quod habemus. Ablatio autem mali non appetitur, nisi quia malum à nobis aufert aliquid, quo oblato possidemus aliquam bonitatem, vel esse quoddam, quod habere cupimus. Atque sic ipsum esse, solùm & per se finalizat. Confer *Thom. 1. p. q. 4. a. 2. Soncin. l. 9. Met. q. 16. Colleg. Conimb. 2. Phys. c. 7. q. 23.* *Quomodo oppetatur non esse?*

ARTICULUS IV.

An finis causet in esse reali, an in esse intentionali?

Scissæ de præsenti quæstione sunt Philosophorum sententiæ: *Favell. 5. Met. q. 6. Fonseca 5. Met. c. 2. q. 10. 11. Perer. lib. 8. de Phil. nat. c. 4. Colleg. Conimb. 2. Phys. c. 7. q. 23.* Et *Suarez disp. 23. Met. s. 8.* aiunt finem causare in esse reali. *Alii* placet, quòd finis causet in esse intentiali. Ita disputat *Soncinas, 5 Met. q. 3.* Et solet tribui *Thomæ exerc. 1. 2. q. 21. art. 1.* & *Avicennæ 8. Met. c. 5.* Denique, alii utramque sententiam amplectuntur, aientes, quòd utroque modo causet finis, ut meminerunt *Fonseca* & *Favellus* dictis locis. 361 *Variæ opiniones.*

Ad dijudicationem propositæ quæstionis, præcognoscendum est, quòd finis, qualis est sanitas, v. g. respectu medicantis, possit trifariàm considerari: vel enim loquimur de ea, in esse acquisito, sive actuali: vel loquimur de ea, in esse acquirendo, sive possibili, (quorum utrumque reale est:) vel deniq; loquimur de ea, quatenus à mente apprehenditur, quæ mentis apprehensio secundùm se, se indifferenter habet ad esse actuale & possibile, quibus positis, Dico: 362 *Præcognitum.*

1. *Finis non causat in esse reali actuali.* Ita patet, quia cùm finis est in tali esse, veluti cùm est actualis sanitas, cessat opera agentis. At causalitas finis est ante operam agentis, ut scilicet ejus amore agens demum incipiat agere, quod anteà non egerat. 363 *Finis nõ causat in esse actuali.*

Objicitur: Causalitatem finis in eo esse, ut quietet causam efficientem. Quietatio autem ab opere, non convenit fini, nisi cùm actu est acquisitus *Respondeo* ad antecedens. Quietare motum agentis, non convenit fini purè & simpliciter, sive ex eo, quia finis est, sed convenit ei, in quantum transit in effectum. Unde purè loquendo, non finis quietat, sed effectus, hoc est, cùm effectus est, tum agens ab agendo quiescit, & ulteriorem actionem intermittit. 364 *Finis non quietat agens.*

2. *Finis non exercet finalem causalitatem in esse cognito, sive intentionali.* 365

Hoc dico: Quòd formalis ratio causandi finaliter non sit in fine apprehenso ab intellectu, præcisè de eo loquendo, & ex parte intellectûs. Ita patet. Quia finis

tale quid est, ut aliquando ex parte ejus contingat ejus frustratio. At ratione illius apprehensionis vel intellectionis nulla est frustratio. Nam omne agens habet finem in esse cognito.

366 3. *Finis non causat, & in esse reali, & in esse cognito.* Apparuit enim simpliciter, quòd finis non causet in esse cognito.

Finis causat in esse possibili. 4. *Finis causat in esse reali possibili.* Ita apparet ex remotione priorum opinionum. Nam sanitas, v.g. omninò causat finaliter. At non causat simpliciter in esse cognito, ut visum est 3. *proposit.* Nec causat in esse reali actuali, ut visum est ad secundam propositionem. Causat igitur in esse possibili.

367 *Objectiones.* Sed *objicitur*: Quod causat actu, debet etiam esse actu. Ergò finis in esse possibili non potest esse causa. *Respondeo*: Antecedens esse particulare. Et, ut maximè verum sit de efficiente materia & forma: tamen in fine peculiaris causa est, cur ibi non procedat. Finis enim exercet causalitatem, solùm excitando amorem & desiderium sui in agente. Amor autem sicut & cognitio præcedens, æquè terminari potest ad possibile, ac ad actuale bonum. Atque ita cùm, quod possibile est, non possit alias causalitates exercere: potest tamen finalem causalitatem exercere.

368 Deinde *objicitur*: Finis in esse reali est effectus. Ergò non est causa in esse reali. *Respondeo* ad antecedens per distinctionem. Finis in esse reali, scilicet actuali; est effectus, ut visum est ad primam propositionem. At non est effectus, in esse possibili. Ita patet, quia omnis efficientia terminatur ad esse actuale ejus rei, quæ producitur. Unde clarè repugnantia est, terminũ ad quem productionis esse Ens possibile.

ARTICULUS V.

Quomodo finis causet, seu quæ sit causalitas finis?

369 *Finis causalitas in quibus sit?* Ex iis, quæ hactenus de fine disputata sunt, facilis est præsentis quæsiti decisio. Supponendum autem est, quòd in hac, de causarum causalitatibus, disputatione, per causalitatem intelligatur modus, qui ex parte causæ requiritur, ut ipsa constituatur actu causans. Atque tum dico: Finis causalitatem esse 1. in motione, vel excitatione, & extimulatione agentis ad agendum. 2. In ordinatione, mensuratione, & dispositione mediorum. Hæc enim, si quid exerceat, hoc ipso in effectum influis, & constituitur in actuali causatione effecti.

TITULUS XXVI.

De divisionibus variis causæ finalis.

370 Novem divisiones finis propositæ sunt in Theorematibus. Igitur 1. finis est proximus, vel remotus. 2. Finis est vel ᾧ vel ᾧ, *cujus* vel *cui*. 3. Finis est objectivus, vel formalis. 4. Finis est finis indigentiæ, vel assimilationis. 5. Finis est principalis, vel minùs principalis. 6. Finis est per se, vel per accidens. 7. Finis est adæquatus, vel inadæquatus. 8. Finis est vel actionis, vel rei per actionem factæ. Et denique *finis* est vel per motum, vel circa motum. Hæ divisiones ordine sunt explicandæ.

ARTICULUS I.

De divisione finis in ultimum, & non ultimum, sive proximum & remotum.

371 *Deambulatio sanitatis causa est, Illa verò felicitatis. Felicitas verò alterius. Ita semper*

semper alterius gratiâ est, inquit *Aristot.* 2. *Met. cap.* 2. Atque hinc sumitur divisio finium, in ultimos & non ultimos, sive subordinatos; atque ita etiam in proximos & remotos. Sic & cum *Aristot. lib.* 1. *magn. mor. c.* 2. ait: τέλος τὸ μὲν τέλειον, τὸ δ' ἀτελές, hoc est, finem alium esse perfectum, alium imperfectum: finis perfectus ultimum; imperfectus, subordinatum finem significat, interprete *Donnamo lib.* 2. *comm. Dial. c.* 8. *p.* 164. Atque ita finis *proximus* est, qui proximè movet agens ad agendum. *Remotus* autem qui mediante alio. Porrò fines illi, qui non sunt ultimi, dicuntur *subordinati*. Subordinati, inquam, ad fines alios.

372 *Finis ultimus aliquando est secundùm quid talis.*

Est tamen hîc observandum: quòd finis ultimus quandoque dicatur, ut simpliciter talis, quandoque solùm secundùm quid, & in certo aliquo genere. Ita Rhetoricæ finis ultimus est benè dicere. Et tamen non est simpliciter ultimus. Ordinatur enim τὸ benè dicere ad Dei gloriam. Ultimus igitur solum erat is finis secundùm quid, & in certo aliquo genere.

373

Sed *objicitur*: Omnis finis debet esse aliquid ultimum, ut priùs ostendimus *tit.* 25. *art.* 3. *q.* 3. *in init.* ex variis locis *Aristotelis*. Nullus igitur finis est subordinatus, & non ultimus.

Finis omnis est quid ultimum, duplititer.

Respondeo ad antecedens: omnis finis (& proinde etiam iste, quem nunc subordinatum & non ultimum dicimus) est aliquid ultimum, duplici sensu: *Primò*, ut idem sit, ac quod omnis finis debeat in se habere aliquam bonitatem, propter quam sit per se appetibilis. Ergo hactenus ultimò & non alterius gratiâ appeti, est idem, quod non appeti propter extrinsecam bonitatem. Et hoc modo fines subordinati etiam appetuntur propter suam bonitatem, & non propter bonitatem alterius ulterioris. *Alius sensus* est, comparando finem solùm cum mediis. Atque ita finis non appetitur alterius gratiâ, hoc est, non appetitur propter media, sed media propter ipsum. Atque hoc modo, etiam fines subordinati non sunt alterius gratiâ. Et confirmatur hæc expositio, quòd secus ipse *Aristoteles* docet, antea citato textu, aliquem finem ordinari ad alium.

ARTICULUS II.

De divisione finis in finem cujus, & cui.

374

Divisionem hanc finis proponit *Aristot. lib. de anim. c.* 4. *t.* 37. *& 2. phys. c.* 2. *t.* 14. *& c.* 7. *t.* 7. Dicitur autem finis *cujus*, (Græci vocant finem τοῦ) is, cujus adipiscendi gratiâ agens agit. Finis *cui* autem (Græci vocantur finem τῷ) est, in cujus gratiam agens agit. Sic cum dico: Medicus laborat, ut ægroto restituat sanitatem: Exprimo medici finem, cujus & cui. Nam *cujus* adipiscendi gratia laborat medicus? sanitatis gratia. Ergo sic sanitas est finis τοῦ. Deinde, *in cuius* gratiam laborat medicus? in gratiam ægroti. Ergo ægrotus est finis τῷ medici. Sic est & in aliis. Atque ita hæc divisio non est nominalis, ut aliquibus placet, qui aiunt finem τῷ solùm nomine tenus esse finem. Nam, ut apparet, finis τῷ etiam finalem causalitatem exercet. Quanquam & aliis placet, Finem τοῦ non esse verè finem: Sed seorsim videamus de utroque.

PUNCTUM I.

An qui est finis cui, sit verè finis, sive finalis causa?

375

Negant id multi ex recentioribus Philosophis. Videatur cumprimis *Timplerus l.* 3. *Metaph. c.* 2. *q.* 41. Et aliquos vetustiores ita sensisse refert *Occamus lib.* 2. *sent.*

Plerique

Plerique tamen asserunt, & rectè quidem, finem ὡ, finem revera esse. Videatur *Biel.2. d.1. art.5. Henric. Quodl.2.q 1. Fonseca 5. Metaph.62. q.10. s.1. Suarez disp.23. Met. s.2. n.2. seqq.*

376 *Finem cui esse finem.*

Et patet hujus affirmativæ sententiæ veritas, inde quòd etiam *finis cui* movet agentem causam, & mensurat media. Movetur enim, v.g. medicus ad hæc ista remedia adhibenda, prout ægrotus dives vel pauper, juvenis vel senex est, veluti ne nimis pretiosis remediis oneret pauperem, & quæ sunt alia. At hæc causalitas finis est, quæ est in respectu ad agens, & media, ut prius visum est *in præced. tit. art. ult.* Sic & minister verbi Dei, cùm vult concionari ad salvandum hominem juxta diversitatem finis ὡ mensurat suam concionem, ut modò ex lege concionetur, ad securos & Epicureos homines, modo ex Evangelio ad contritos & humiliatos.

377 *Objectiones Timpleri.*

Sed *objici* solet: *Quod* (verba sunt *Timpleri d. l.*) *finis in genere definitur causa extrinseca*, cujus *gratiâ causatum seu finitum est. Ergo si hæc definitio est vera, quemadmodum ab ipsis etiam Scholasticis conceditur, irrefragabiliter sequitur, omnem finem esse finem cujus, ideóque malè finem dici, alium finem cuius & alium finem cui.* Postea subjungit, *Aristot.* semper pro eodem sumere, Τὸ τέλος, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα: & cùm finis rerum naturalium dici turhomo, ab *Arist.2. Phys. cap.2.* perinde est, sive eas dicamus esse hominis gratiâ, sive in hominis gratiam. Unde concludit *Timplerus*, finem οὗ & ὡ non distingui. Alii addunt, quod finis ὡ ab *Aristotele* dicatur finis, cùm additione: Nempe finis *quodammodo lib.2. phys. cap.2. t.24. Sumus & nos*, inquit, *quodammodo finis*, vox autem illa, *Quodammodo*, improprietatem notat. Atque hinc consequenter, aliqui finem ὡ subjectum vocant.

378 *Inconstantia Timpleri.*

Hac in re id inprimis observo, quod *Timplerus* in sua sententia sibi non constet. Nam in principio insinuat, quod finis ὡ non sit finis, & tamen postea ex phrasibus *Aristotelicis* disputat, finem ὡ non esse diversum à fine οὗ. At fine dubio, finis οὗ verè est finis. Ergo per istam æquipollentiam & identitatem, etiam finis ὡ est verè finis, quod priori argumento negat *Timplerus.*

379 *Fini ὡ convenit definitio finis.*

Ad *primum* argumentum *respondeo*: negando consequentiam. Est, inquam, finis ὡ etiam causa, cujus gratiâ res est. Et tamen non est finis cujus. Ita patet, Nam *Aristoteles* eodem loco, quo finem ὡ à fine οὗ distinguit, dicit tamen finem ὡ etiam esse οὗ ἕνεκα. Sic enim ait, *lib.2. de anim. cap.4.* τὸ οὗ ἕνεκα δοκοῦν, τὸ μὲν ὡ, τὸ ᾧ οὗ. Atque ita non est una eadémque locutio, finis cujus gratiâ res est, & finis cujus. Hoc est commune fini, ut ejus gratiâ agens agat, hoc autem non est commune omni fini, ut ejus possessio & productio ab agente quæratur. Idque propriè est, quod per finem οὗ notatur. Unde præter dicta, etiam discrimen hujus, à fine ὡ sufficienter apparet. Confer Clar. *Jacob. Martini in Met. disp.1, 2. q.2.* Apparétque adeò hinc consequenter, quod finis ὡ sine repugnantia dicatur τὸ οὗ ἕνεκα, eo sensu, quo *Aristoteles* omnem finem generatim vocat οὗ ἕνεκα. Grammaticè autem, etsi non distinguuntur, *cujus gratiâ, & in cujus gratiam*, tamen satis idonea occasio est, ex diversitate exemplorum, aliquando ea distinguendi in sententia.

380

Quod autem *Aristoteles* ait: Finem ὡ esse quodammodo finem, non id est ad imminuendam rationem finis, in fine ὡ: sed ad significandum specialem modum finalisandi, quasi velit dicere, quod *quidam* specialis *modus* finalisandi sit, qui significetur per finem ὡ. Confer & *Fonsec. l.5. Met. c.2. q.10. s.1.*

381

Denique finis ὡ subjectum vocari potest, sed ratione finis οὗ. Finis enim οὗ recipitur in fine ὡ, veluti sanitas in medico. Eo tamen non obstante, Finis ὡ revera finis,

sive

sive finalis causa est, in ordine ad agens, quod ad agendum extimulat, non secus ac finis ♀. Ex quo sufficienter habet, ut causa sit.

PUNCTUM II.

An quod est finis ♀, sit verè finalis causa?

Occamus 2. *dist.* 1. & *Biel. ib. q.* 5. & *Henric. quodl.* 2. *q.* 1. disputant: Finem ☉ solùm esse causam, non item finem ♀. Argumentum illorum hoc est: Illud est propriè finis, ad quod cætera propriè referuntur. Si enim non nisi aliorsum refertur, non est finis, sed medium. Atqui ad finem ☉ refertur etiam id, quod finis ♀ dicitur. Ergo finis ☉ solùm est finis. Assumptio declarant, quia ad finem ♀ terminatur actio, sed in quantum is est proportionatus vel congruus subjecto. 382 *Ratio dubitandi.*

Sed hæc sententia non militat. Nam & finis ♀ extimulat agens ad agendum, & ordinat ac mensurat media, quæ est propria finis causalitas. Oportet igitur ut finis ♀ revera sit finalis causa. 383 *Finis ♀ verè est finis.*

Ad objectionem respondeo: Non illum solùm esse verè finem, qui est ultimus, sed illum etiam, qui est alii subordinatus, ut in priori articulo visum est. Ad probationem autem respondeo, id demum medium esse, si aliorsum referatur, nec habeat in se bonitatem, propter quam sit per se appetibile. Quod igitur tale est, ut non sit appetibile, nisi in quantum est utile ad aliud, finis non est, sed medium. Hoc autem non est de fine cujus, unde ad summum illa objectio efficit, quòd finis ☉ principaliùs sit finis, quam finis ♀. De qua tamen re nunc non disputo. Videat, qui volet ea de re *Suarez disp.* 23. *Met. s.* 2. *n.* 6. *seqq.* 384

ARTICULUS III.

De divisione finis in objectivum & formalem.

Hæc tertia est divisio finis. Solet autem finis objectivus dici alio nomine *finis qui*: & finis formalis dicitur alio nomine *finis quo*. Coincidit etiam ex parte cum ea distinctione illa finis distinctio, quâ alius finis dicitur præexistere actioni agentis, alius per eam acquiri. 385

Porrò, *Coll. Conimb. in Eth. disp.* 2. *q.* 2. *a.* 2. definit finem objectivum, quod sit is, qui ab agente possidendus est. Finis autē formalis est modus, quo objectivus possidetur. Ille objectivus dicitur, quia coincidit cum objecto, ad quod agens refert & terminat suam actionem. Hic autem dicitur formalis, quia est forma, vel modus, vel ratio, secundùm quam agens cum isto, virtutis suæ activæ objecto unitur. Si finis noster obiectivus est Deus. Formalis finis noster, est Dei visio. Et sic in aliis. 386

Thomas 1, 2. *q.* 11. *art.* 3. *ad tertium*, ait, hos fines, non esse duos fines, sed unum finem in se consideratum, & alteri applicatum. *Deus igitur*, inquit, *est ultimus finis, sicut res, quæ ultimò quæritur. Fruitio autem est simul adeptio huius finis ultimi.* Id non incommodè dicitur. Nam quia actus non potest fieri, nisi circa obiectum, & rursus etiam circa obiectum occupari non possumus, nisi mediante aliquo actu vel formâ, iccircò actus & obiectum isti actui accommodatum, coniunctim & per modum unius exercent finalem causalitatem excitando desiderium in agente ad agendum, utque adeò per actionem suam feratur ad istiusmodi obiectum. 387

ARTIC.

ARTICULUS IV.

De divisione finis, in finem indigentiæ & assimilationis.

388 Indistinctè solet hæc distinctio assignari fini: rigorosè loquendo tamen, solùm fini *cui* convenit. Definitiones in Theorematibus positæ sunt. Sic *Prov.16. v.4.* Dicuntur omnia esse propter Deum: *omnia est propter semetipsum Deus operatus.* Hìc Deus est finis assimilationis omnium. Aliter autem *Aristot. 2. physic. cap. 2.* omnia naturalia ait esse propter hominem. Homo igitur est finis indigentiæ, respectu istorum. Sic *Scalig. exerc. 250. s. 1. Ambiguâ*, inquit, *locutione dicitur: omnia esse propter hominem, & hominem esse propter Deum. Quia homo ut esset, & bene esset, opus his habuit. Deus autem non ita. Imò Deo opus habet homo, ut sit & bene sit.*

389 *Objectiones.* Sed *inquiritur* 1. Quomodo omnia sint propter hominem tanquam finem indigentiæ, cum multa sint homini noxia? 2. Quomodo Deus dicatur finis assimilationis respectu omnium rerum, cum bruta & res aliæ, infrà eas, non quærant, ut assimilentur Deo?

390 *Diversimodè omnia sunt propter hominem.* *Respondeo:* omnia esse propter hominem, sed diversimodè. Indéque juxta illos varios modos, ea, quæ sunt uno modo homini noxia, alio modo explent illius indigentiam, indéque sunt illi utilia. Proinde *primò* generatim, de omnibus rebus loquendo, sant illa propter hominem, ut ex illorum intuitu sumat materiam glorificandi Deum. Ita *Psal.19. v.2.* Cœli dicunrur enarrare gloriam Dei, quod faciunt, dum occasionem & materiam homini præbent, ad enarrandam Dei gloriam. *Deinde* in particulari pertinent aliqua ad esse hominum, ut sunt elementa. *Tertiò*, aliqua pertinent ad victum hominum: ut olera, animalia quædam. *Quarto*, aliqua ad amictum hominum referuntur, ut pelles luporum, vulpium, &c. *Quintò*, aliqua referuntur ad medendum homini; vel per introsusceptionem, vel per externam applicationem, quo pertinent varia pharmaca, unguenta, imò etiam aliqua quæ noxia sunt. Neque enim qui à scorpionibus icti sunt, aliunde curantur, quàm ex scorpionibus. *Sextò*: Alia pertinent ad contractus, ut sunt aurum & argentum. *Septimò*, pertinent aliqua ad conservanda & paranda ea, quibus egemus, veluti, quæ sunt alimenta pecorum, ligna & metalla, quibus ad varia vasa & instrumenta opus est. *Octavò*, aliqua homini inserviunt, ut in iis contempletur imagines virtutum & vitiorum, veluti in Ciconia gratitudinem, in Cuculo ingratitudinem, in leone fortitudinem, in turturibus amorem coniugalem. Et sic de aliis. Habent & aliqua hunc usum apud nos, ut per ea puniamur & exerceamur per crucem, atque adeò, ut doceant nos, quærere patriam à talibus calamitatibus liberam. Qua de re vide *Augustinum lib.1. de Gen. ad lit. contra Manich.* Et videatur *Selneccer. part.1. pædag. Christ. p 79. & 105.*

391 *Quomodo Deus sit finis assimilationis omnium.* *Ad secundum* respondeo: Deum vocari finem assimilationis, proximè attendendo ordinem hominis ad ipsum, cuius ultima perfectio in ista assimilatione consistit. Aliorum autem talis finis est, quatenus ea, eo quo dictum est, modo, usui humano deserviunt.

ARTICULUS V.

De divisione finis in principalem, & minus principalem.

392 Hæc divisio intelligi potest, tùm de finibus subordinatis, tùm de finibus coordinatis.

natis. Ergo loquendo de finibus subordinatis, ad alios fines: qui sunt ultimi, sunt principales; qui autem non sunt ultimi, sed subordinati, ad alios, sunt minus principales. Ita apparet; quia finis debet esse aliquid ultimum, ut *Arist.* docet 2. *Met.* c. 2. & l. 5. c. 16. Et l. 1. *Eth.* c. 7. Unde quò quid magis habet rationem ultimi, eò magis & principaliùs est finis. Et confirmatur: quòd fines subordinati, etsi per se, hoc est, propter suam propriam bonitatem sint appetibiles, tamen, vi subordinationis, sunt etiam appetibiles, propter aliud. Ergo hoc erit maximè appetibile. Nam propter quod unumquodque tale est, illud magis tale est, secundùm *Aristot.* l. 1. *post.* c. 2. t. 15. At quò quid magis est appetibile, eò etiam magis & principaliùs habet rationem finis.

Cæterùm ubi talis subordinatio, sive destinatio unius finis ad alium non est ibi, (quod secundùm membrum erat prius compositum) nihilominus potest esse ratio finis & principalis, & minùs principalis: Sic finis per accidens, est finis minùs principalis, finis per se verò, est finis principalis. Possunt etiam specialiter illi fines discerni in actionibus humanis, & in rebus aliis. 393

In actionibus humanis ille finis principalis est, qui principaliter ab agente intenditur. Minus principalis, qui intenditur minus principaliter. Ita fieri potest, ut ejus, qui medicinæ studet, principalis finis sit, ut sciat causas & differentias morborum, modúmque curandi istos. Minus principalis autem sit, ut operam medicam exerceat. Neque enim ibi sumitur ratio principalis, vel minus principalis finis aliunde, quàm ex nuda intentione agentis. 394

In aliis autem rebus fines principales sunt fines, qui sumuntur (loquendo de rebus naturalibus) ex naturis rerum, vel (loquendo de rebus arbitrariis) ex arbitrio ac voluntate instituentis. Unde minus principales fines sunt, qui extrinsecâ destinatione rebus adduntur. Unde nihil refert ad rationem finis minus principalis, fiátne id congruè an incongruè. Ita finis principalis est elementorum, complere mundum & mista, ut *Scalig.* disputat *exerc.* 11. *s.* 1. At minus principalis finis est, si aqua, v. g. adhibeatur ad usum sacramentalem, vel ablutionem immundarum rerum, vel ad incantandum. Sic finis principalis matrimonii est, multiplicatio generis humani: Minus principalis est, ut sit in vitæ solatium, & adversus luxuriam ac libidinem remedium. Istiusmodi exempla undique occurrunt plurima. 395

ARTICULUS VI.

De divisione finis in eum, qui est per se, vel per accidens: Item internus & externus.

Denominatio finis, qui sit vel per se, vel per accidens, potest intelligi tùm respectu agentis, tùm respectu finiti. Isto modo finis per accidens nullus est. Quia *per accidens*, in ordine ad agens, opponitur ei, quod est per intentionem. At nullus finis est finis, citra intentionem & appetitionem agentis. Unde si quid præter intentionem agentis eveniat, adventitium est & fortuitum, finis autem rationem non habet. 396 *Respectu agentis nullus est finis per accidens*

Igitur æstimando istas denominationes ex respectu ad finitum: Dicitur finis per se, qui sumitur ex natura, & juxta naturam rei. Inde igitur finis per accidens est, qui naturæ isti aliunde additur & supraponitur. Finis vestium per se est tegere corpus; Per accidens, si ad superbiendum adhibeatur. Finis Campanarum per se est, 397 *Quid finis per se & per accidens?*

ut earum pulsu convocentur homines. Per accidens, ut earum pulsu, in tempestatibus, dissipentur nubes.

398 *Quid finis externus & internus.*

Altera distinctio finis, in internum & externum, ferè ejusdem sensûs est. Ergo tùm finis internus est, finis per se. Finis externus, est finis per accidens. Possunt tamen & alii sensus illius distinctionis esse.

Igitur deinceps *Zabarella lib. 1. de nat. Log. c. 25.* Finis (in artibus) internus, est forma rei efficiendæ: Externus est finis inde resultans. Ita finis internus Architectonicæ est domus: At externus, est domûs inhabitatio.

Deinde internus finis (in artibus) dicitur, qui ex vi solius artis obtineri potest, qualis finis Rhetoricæ est, benè dicere: Externus autem finis artis est, qui non obtinetur, nisi assumpto aliquo extraneo: quomodo finis Rhetoricæ est, benè persuadere. Is enim finis vix obtinebitur, nisi apud auditorem benevolum, adhibitis alioquin omnibus, quæ ex parte ipsius artis requiruntur.

ARTICULUS VII.

De divisione finis in adæquatum & inadæquatum.

399 *Inadæquatio finium potest esse bifariam.*

Inadæquatio finium potest esse bifariam: *Primùm* igitur finis potest esse inadæquatus, *per defectum.* Id autem est, si sit finis partialis. Ita finis inadæquatus Logicæ est, tradere doctrinam syllogismorum, quia præter syllogismum sunt & alii modi sciendi, quos etiam tradit Logica. Ita finis inadæquatus linguæ est, quod per eam loquimur. Nam & ea data est ad gustandum. Aliter finis inadæquatus est *per excessum*, veluti, si sit finito latior, quales sunt fines communes. Ita finis inadæquatus Physicæ est, quod ea comparetur ad Dei gloriam. Nam & aliæ disciplinæ eodem referuntur.

Hinc igitur ad finem adæquatum duo requiruntur: 1. ut non sit partialis, sed totalis. 2. ut non sit communis, sed proprius.

ARTICULUS VIII.

De distinctione finis, in eum, qui est finis actionis, & qui est finis rei per actionem factæ.

400

Divisionem hanc tradit *Averroës lib. 4. de cælo, comm. 22.* Sumi solet ex *Arist. l. 1. magn. mor. c. 3. & l. 1. Eth. c. 1. & 1. de gen. & corr. c. 7. t. 55.* Igitur finis actionis, veluti generationis, est forma rei genitæ. Quò pertinet, quod *Aristot.* ait *l. 2. Phys. c. 7. t. 70.* Formam & finem esse idem numero. Finis autem rei per actionem factæ, est eius usus vel operatio. Sic *Aristot. l. 1. Eth.* ultimum finem hominis collocat in eius actione, quâ scilicet agit secundùm virtutem perfectam. Et generatim ait *lib. 2. de cælo, cap 3. tit. 17.* Quorum est aliquod opus, unumquodque eorum esse gratiâ operis. Id quod portò expositum vide, apud *Suarez disp. 23. Metaph. s. 2. num. 10.*

ARTICULUS IX.

De divisione finis in eum, qui est per motum & citra motum.

401 *Mathematica.*

Divisio hæc frequenter habetur apud Interpp. *Aristotelis.* ad conciliandos varios textus *Aristotelis.* Nam *Aristoteles* frequenter ait: Unamquamque rem esse propter

propter finem, vel habere finem, & tamen negat, rerum Mathematicarum & intelligentiarum esse finem, *lib.* 3. *Metaph. cap.* 2. *t.* 3. Rursus etiam iisdem finem attribuit, *lib.* 12. *Metaph. cap.* 7. *t.* 37. Prior igitur textus loquitur de fine, qui per Physicum motum obtinetur. Posterior autem loquitur de eo, qui est citra motum, qualis in communi est finis iste, propter quem res agunt, citra intentionem producendi eum, quo modo finis hominis, Deus est. Vide *Pererium lib.* 2. *de Philos. Nat. cap.* 5. *p.* 85. *rum rerum quomodo non sit finis?*

TITULUS XXVII.

De mediis sive destinatis ad finem.

Media sive destinata ad finem vocantur, quæ ad finem referuntur. Solent eorum variæ differentiæ assignari. Ergo sic media sunt necessaria vel contingentia. *Necessaria* media sunt, sine quibus finis obtineri nequit. Ita medium necessarium ad eruditionem consequendam est, diligenter incumbere literis. Media necessaria ad salutem, sunt audire verbum Dei, & uti sacramentis. *Contingentia* autem media sunt, sine quibus finis potest obtineri, qualia sunt, quæ non simpliciter ad esse necessaria sunt. Ita contingens medium ad peregrinandum, est, uti equo, vel rhedâ. 402 *Media quid? Media necessaria, vel contingentia.*

Aliter media differunt bonitate & appetibilitate. *Alia* igitur media sunt bona quidem & perinde appetibilia, propter aliud, sed tamen & dimissâ illâ destinatione habent bonitatem in se, propter quam sint per se appetibilia. Tale medium, ad sui sustentationem, est doctum fieri. Nam & doctrina per se potest appeti, ad ornandum & perficiendum animum, citra illam destinationem, ut inde quis se sustentare possit. Atque hæc, quæ eâ ratione sunt media, dimissâ illa destinatione, possunt habere rationem finis. *Alia* autem sunt media, & propter aliud appetibilia, ita, ut non possint per se terminare appetitionem. Talia igitur media nunquam possunt esse fines. 403 *Mediorum alia differentia.*

Porrò, quia medium destinatur ad finem, ideò etiam ex fine accipit modum, & ordinem, mensuram & amabilitatem. Atque inde etiam finibus ipsis media non possunt non ignobiliora esse. Atque hæc *de causis* satis sunto: sequitur ut agatur de causato. 404 *Media quid habeant ex fine?*

TITULUS XXVIII.

De Causato.

Postquam hactenus actum est de causis, nunc etiam paucis agendum est de causato, non tàm ut rem ipsam declaremus, quæ satis constat ex præcedentibus, quàm ut aliquid de vocabulis huic rei propriis attexamus. Dicam autem *primò*, de causato in genere, *tùm* de divisione causati in effectum, materiatum, formatum, & finitum. Et *denique* de singulis istis. 405

ARTICULUS I.

De Causa in genere.

Causatum Græcis τὸ ἐξ αἴτου ϗ αἰτιατὸν dicitur. *Cicero in Top.* fugiens barbaram causati vocem, *effectum* vocavit. *Coniunctus causarum loco*, inquit, *est locus ille, qui efficitur ex causis. Ut enim causa effectum indicat, sic effectum, quæ fuerit causa, demonstrat.* 406

Cæterùm

407 *Effecti vox quot modis dicitur.*

Cæterùm vox effecti ambigua est, quæ ambiguitas, quoad duas posteriores significationes, redundat etiam in vocem causati. Igitur effectum *primò* propriè & adæquatè significat causatum specialiter, nempè, cum connotato respectu ad efficientem causam, sicut materiatum significat causatum, sed connotando respectum ad materiam: & formatum, connotando respectum ad formam. *Deinde* effectum sumitur generaliùs, & per Synechdochen speciei pro genere, quomodo dicitur æquipollenter ad causatum, quomodo jam *Cicero* loquebatur: ut hoc modo causatum, dicatur etiam effectum, respectu aliarum causarum, veluti materiæ, & formæ, & finis. Jam præterea *tertiò*: effectum (sicut & causatum) aliquando specialiter accipiuntur; prout significant esse stans & permanens post actionem. In quo distinguuntur contra effectionem vel actionem, vel motum. Atque ita aliqui aiunt actionem non esse effectum, sed id, quo producitur effectus. Vide *Suarez disp.* 18. *Metaph. s.* 10. *n.* 8.

Hîc tamen communiùs effectum & causatum sumuntur. Dicitúrque id omne causatum quod habet esse per dependentiam ab aliqua causa; sive sit actio, sive res per actionem facta. Atque ita etiam *Ramus in Logic. l.* 1. *c.* 9. *Huc*, inquit in doctrina effecti, *pertinet motus, & res motu facta.*

Denique effectus aliquando communiùs dicitur pro omni eo, quod est alterius principiatum. Sicut enim quandoque causa dicitur omne id, quod est alterius principium. Ita etiam est causatum omne id, quod est alterius principiatum. Atque ita sicut privatio est causa motûs, apud *Aristot. l.* 12. *Met. c.* 2. Ita etiam motus est causatum privationis. Vide suprà *hoc cap. tit.* 2. *art.* 1.

408 *Quid hîc significet effectum.*

Igitur juxta præsentem tractationem effectum vel causatum dicimus, omne illud, quod habet esset dependens ab alio, tanquam causâ. Unde quod ab alio est, sed citra dependentiam, hîc effectum non est: Quale quid est Filius Dei, & Spiritus S. quæ personæ sunt à Patre. Rursus, quod ab alio est, sed tamen non accipit esse ab illo, illud itidem effectum non est. Atque ita motus non est effectum privationis. Privatio enim cùm sit non-Ens, Entitatem dare non potest.

409 *Utra vox melior sit, effecti an causati.*

Disputari solet: *Utra vox melior sit, effecti an causati?* Mihi eodem in censu sunt. Nam utraque habet aliquid obscuritatis. Altera, (*effectum*) quia Tropica est, nempe Synecdochica. Altera (*causatum*) quia barbara est πᾶν γὰρ τὸ μὴ εἰωθὸς ἄσαφές: Omne quod insinuatum est obscurum est, inquit *Arist. l.* 6. *Top. c.* 2. §. 5. Et *Barbaries facit obscuritatem, ut non intelligantur quæ scripta sunt, si non rectè formatis vocibus res obtegantur*, ait *Augustin. lib. de doct. Christ. cap.* 10. Unde quantò vox effecti melior est voce causati, quia Barbara non est, sicut hæc; Ita vicissim tantò melior est vox causati, voce effecti, quia Tropica non est, sicut altera. Perinde itaque mihi est, utra ex his usurpetur.

ARTICULUS II.

De divisione causati, in Effectum, Materiatum, Formatum, & Finitum.

410 *Qualis sit divisio causati, in effectum, materiatum, &c.*

Inprimis dico: *Divisionem causati in effectum, materiatum, formatum, & finitum, non esse divisionem in diversas res, sed in ejusdem rei diversos status & respectus.* Atque ita non est distributio in species, sed in diversa accidentia. Ergo est una res, ad quam unaquæque causa suum ἐπιβάλλον μέρος confert. Finis actu-

ando

ando agens: Efficiens præparando materiam, & introducendo formam: materia ab intrà inchoando essentiam. Forma ab intrà absolvendo essentiam. Propter istam igitur quadruplicem dependentiam, quam causatum habet ad singulas causas, modò sic, modò aliter dicitur: nempe ad significandum respectum, qui est ad causam efficientem, vocatur effectum: & respectu materiæ dicitur materiatum: & respectu formæ, dicitur formatum: & respectu finis, finitum. Atque ita, non sicut distinctæ causæ sunt, sunt etiam distincta causata: Quia singulæ causæ non producunt singulas & diversas Entitates, sed unam & eandem. Unde in causis specifica distinctio locum habet, non etiam in causatis. Sed specialiter de istis videndum.

ARTICULUS III.
De effecto specialiter dicto:

De effecto hîc non ago, prout æquipollet causato, sed in quantum dicit specialem respectum ad causam efficientem. Nihil autem occurrit hîc explicandum præter specialia nomina effectorum, qualia sunt & ἐνέργεια, ἐνέργημα, ἀποτέλεσμα, πρᾶξις & ποίησις. 411

Igitur ἐνέργεια hoc loco nihil aliud est, quàm *ipsa actio*, *Damasc. lib. 3. de Orth. fid. c. 15.* eam definit, quòd sit efficax & substantialis naturæ motus. De hoc effectûs genere, hoc est, de actione intelligendus est iste Canon: *cessante causâ cessat effectus:* Effectus, inquam, qui est ἐνέργεια. Cessante patre, cessat (non filius, sed) generatio filii. Cessante Architecto, cessat (non domus, sed) ædificatio. 412 Ἐνέργεια *quid?*

Ἐνέργημα autem *opus* est, post actionem manens, ut *Damascenus ibidem* docet. Sic ergò patris ἐνέργημα est filius, Architecti domus. Deus creat mundum. Hîc mundus est ἐνέργημα, sed creatio est ipsa ἐνέργεια. 413 Ἐνέργημα.

Ἀποτελέσματα vox frequenter usurpatur, ad significandum effectum communem, duarum pluriúmve causarum. Ita redemptio generis humani est ἀποτέλεσμα ad quod divina & humana natura concurrunt. Theologi notant ἀποτελεσμάτων duo esse genera. *Alia* concipiuntur sic, ut utrique causæ concurrenti ea tribui possint. Sic liberatio generis humani ἀποτέλεσμα est, quia & divinæ & humanæ naturæ eam tribuere possumus. Liberat enim Christus secundùm humanam naturam. Et liberat etiam secundùm divinam naturam. *Alia* autem ἀποτελέσματα concipiuntur, cum connotatione specialis proprietatis, veluti cùm dicitur, *Christi livore sanati sumus.* Livor enim ad humanam naturam pertinet. Vide Dn. D. *Mentzerum p. m. Tom. 1 disp. Giss. disp. 7. th. 83. seqq.* Quòd autem hæc etiam ἀποτελέσματα verè sint ἀποτελέσματα inde patet, quòd ratio ἀποτελέσματος absolvitur in eo, ut sit effectus resultans ex influxu distinctarum causarum, quod non minùs est, connotando proprietatem naturæ, quàm eam dimittendo. 414 Ἀποτέλεσμα. *Apotelesmatum duo genera.*

Πρᾶξις quandoque generatim significat operationem, sicut & latina vox actionis. Specialiter autem sumitur cum τῇ διαφύσει, ποιήσει, καὶ ἐνεργήματι opponitur. Atque tum πρᾶξις significat illam operationem quæ in se sistit, h.e. quæ non terminatur ad aliquod opus. Igitur dicimur secundùm fortitudinem, agere fortiter. At non dicimur agere domum, sed facere, ut jam dicam. Facere enim est taliter operari, ut inde opus consequatur. 415 Πρᾶξις.

Ποίησις significat operationẽ, per quam producitur opus. Inde ars definitur ποιητικὴ ἕξις, apud *Arist. l. 6. Et. c. 3.* hoc est, habitus factivus, vel effectivus, sive operis alicujus productivus. Solent aliqui τὸ ποιεῖν, definire quòd significet operationem, 416 Ποίησις.

quæ terminatur ad opus corporeum, ut docet etiam *Zab. l. 1. de nat. log. c. 8. Arnis. in Crell. p. 8.* & *Regius l. 1. Exerc. log. probl. 2.* Sed tamen *Aristoteles* & vocem artis, & vocem τῆς ποιητικῆς, attribuit etiam iis, quæ opus materiale & corporeum non producunt. Medicinam enim vocat artem *l. 2. Phys. c. 1. t. 3.* Ea autem producit sanitatem, quæ non est aliquid materiale & corporeum. Confer *Julium Pacium in præf. ad Org. Arist.* & *Monlor. in præf. in prior. anal.* Plura ea de re sunt, *in Introd. log. c. 1. n. 33. 34. 35.* Atque ita in communi, ποιεῖν, sive facere & efficere, est idem, quod opus producere, seu sit materiale, seu immateriale, aut quæcunque sunt differentiæ aliæ.

ARTICULUS IV.
De Materiato.

417 *Materiatum non est definiendum ex fieri.*

Materiatum *Timplerus l. 4. Metaph. cap. 5. in Theor. & q. 18. & 20,* Definit id solùm ex productione, h. e. dicit esse materiatum, quod ex materia est productum. Atque hinc infert cœlum non esse materiatum, quia ex nulla materia productum sit. Sed mala hæc est sententia. Nam potior ratio est materiæ *in esse*, quàm *in fieri*. Indéque frequentissimè definitur materia, quòd sit causa ex qua res *constat*. Proinde etsi cœlum, quoad fieri suum non dependerit à materia: tamen quia in facto esse ab ea dependet, & intrinsecè ex materia constituitur & componitur: ideò simpliciter est materiatum. Idémque iudicium est de aliis similibus. Atque hinc etiam eam sententiam in *Timplero*, (quanquam suppresso nomine) refutat *Goclen. part. 1. controv. Log. 7. q. 11.* Atque ita materiatum dicitur omne id, quod ex materia constat, & intrinsecè componitur, sive aliàs (loquendo de fieri illius) ex materia, sive ex nihilo productum sit. Quænam autem in particulari materiata sint, in superioribus discussum est, tractando de causa materiali.

ARTICULUS V.
De Formato.

418

Vox formati est ambigua. *Aliquando* igitur intelligitur aliquid tale esse, per dependentiam ad causam efficientem, indéque sic formatum dicitur, quod per aliquem influxum effectivum formam accepit. *Aliquando* verò significat formatum dependentiam ad aliquid intrinsecè formans, hoc est, in specie aliqua absolvens, & ultimò actuans & constituens. Et hoc modo nunc intelligitur formatum. Unde *tertiò* etiam alia est ab hac significatione, illa, quâ formatum sumitur pro effigiato. Sicut & forma aliquando idem est quod effigies. Ita fœtus in utero dicitur formatus, vel informis, ex *Exod 11. v. 22.* apud *August. in q. 80. in Exod.* Unde repetitum est *caus. 32. q. 2. c. quod verò.* Non, inquam, formatus dicitur fœtus, vel informis, hoc est, habens animam, vel eâ carens, sed habens effigiem humanam, vel eâ carens. Sicut ibi LXX. Interpp. aiunt: πρωτότοκον ἐξεικονισμένον ἢ μὴ ἐξεικονισμένον. Εἰκὼν autem utique effigiem, sive figuram, vel formam externam significat.

ARTICULUS VI.
De Finito.

419

Finitum vel dividit Ens in ratione essendi, vel quantitatem, quæ ambæ significationes sunt absolutæ, & tractatæ sunt suprà *cap.* 13. Vel sumitur respectivè, & notat respectum ad causam finalem. Et sic, sicut materiatum dicitur respectivè ad materiam,

materiam, & formatum ad formam. Ita finitum dicitur per respectum ad finem. Estque id quod destinatur ad finem. Sic finis omnium rerum est Deus. Ergò omnes res sunt finitæ, sive destinatæ ad hunc finem, hoc est, ad Deum.

CAPUT XXIII.

DE SUBJECTO ET ADJUNCTO.

1. *Hactenus fuit prima classis Entium respectivorum in Principio & Principiato, & quæ sub iis sumuntur, in Causa & Causato: Nunc secunda classis Entium respectivorum, est in Subjecto & Adjuncto.*

2. *Igitur subjectum est, Ens respectivum, quod alicui subjicitur: vel cui aliquid adjungitur. Sic homo est subjectum doctrinæ.*

3. *Adjunctum est Ens respectivum, quod alicui adjungitur: vel, cui aliquid subjicitur. Sic doctrina est adjunctum hominis.*

4. *Divisiones eorum sunt variæ.*

5. *Primò*: subjectum est proprium vel commune.

6. *Subjectum proprium est, cujus adjunctum convenit ei solì, omni, semper, Primò & per se. Sic homo est subjectum proprium risibilitatis.*

7. *Subjectum commune est, cujus adjunctum convenit etiam rebus aliis. Sic homo est subjectum albedinis.*

8. II. *Subjectum est vel* subjectum informationis, vel denominationis.

9. *Subjectum informationis est pars aliqua totius, quæ primò afficitur ab aliquo adjuncto. Vocatur &* subjectum quo. *Sic animæ est subjectum doctrinæ.*

10. *Subjectum denominationis est totum, cui tribuitur adjunctum partis. Sic subjectum doctrinæ est homo. Dicitur aliàs* subjectum quod.

11. III. *Subjectum est vel* subjectum adjuncti separabilis, vel inseparabilis.

12. *Adjunctum separabile est, quod potest abesse à suo subjecto. Sic albedo est adjunctum parietis.*

13. *Adjunctum inseparabile est, sine quo non est subjectum.*

Sic albedo nivis, risibilitas hominis, est adjunctum inseparabile.

14. IV. Subjectum est vel subjectum inhæsionis, vel adhæsionis, vel occupans, sive objectum.

15. *Subjectum inhæsionis est, cui adjunctum inhæret. Sic homo est subjectum doctrinæ.*

16. *Subjectum adhæsionis est, quod adjunctum recipit ad vel circum se. Sic homo est subjectum vestium, divitiarum, &c.*

17. *Subjectum occupans, sive objectum est, circa quod adjunctum occupatur. Sic color est objectum visûs, sonus auditûs.*

18. *Porrò objecti divisiones variæ sunt.*

19. *Ergò* I. Objectum est adæquatum, vel inadæquatum.

20. *Inadæquatum est, quod est vel commune objectum, vel partiale.*

21. *Adæquatum est, quod est proprium & totale.*

22. *Huc* II. *pertinet distinctio objecti in* objectum perfectionis, vel adæquationis.

23. *Objectum adæquationis est, quod ab adjuncto adæquatè occupatur, ut nec sit eo latius, nec angustius.*

24. *Objectum perfectionis, vel nobilissima pars objecti totalis.*

25. III. Objectum est vel per se, vel per accidens.

26. *Objectum per se est, in quo per se occupatur adjunctum. Ita verum per se est objectum intellectûs.*

27. *Objectum per accidens est, in quo adjunctum per accidens occupatur. Ita falsum est objectum intellectûs.*

COMMENTARIUS.

1 Quia in *Top. c.* 8. doctrinam de Subjecto & Adjuncto exposui satis prolixè, & eâ, quâ ad causarum doctrinam dixi, intentione μεταφυσικωτέρως : Proinde hîc etiam tractandum est ea de materia contractiùs : Agendum autem *Primò* est de vocibus subjecti & adjuncti & æquipollentibus. *Deinde* de eorum definitionibus. *Tum* quænam possint esse subjecta, vel adjuncta. *Quartò* de eorum divisionibus. Et *Denique* particulatim de objecto.

TITULUS I.

De voce Subjecti & Adjuncti & Æquipollentibus.

2. *De voce subjecti.* Subjectum adjectivè sumitur apud Oratores & Poëtas, & est idem quod subditum : Sicut *Virgilius lib. 6. Æneid.* ait :

Tu regere imperio populos Romane memento.

Parcere

Parcere Subjectis, *& debellare ſuperbos.*

Sic & *Cicero, de natura Deorum: Nulli,* inquit, *naturæ Subjectus & obediens eſt Deus.*

Apud Philoſophos duæ ſunt potiſſimæ vocis ſubjecti ſignificationes. Igitur *primò* ſubiectum opponitur prædicato. Atque tum ſubiectum eſt nihil aliud quàm pars antecedens in propoſitione. *Deinde,* ſubiectum opponitur adiuncto. Atque ita in præſenti ſumitur vox ſubiecti, quod, quid ſit, poſteà explicabitur.

Adiunctum Oratores ſumunt pro eo, quod eſt alii aſſociatum, vel additum. Eſtq; illa adiectiva ſignificatio. Aliter adiunctum in oppoſitione ad ſubiectum eſt, id quod ſubiecto apponitur, ſeu quod adiungitur alii, ſumiturque ea vox ex *Cicerone,* qui *adiunctum* vocavit, quod prius Συμβεβηκὸς & *accidens* dicebatur. Vide ipſum in *Top. p.* 222. *ſeqq.* Sic & *lib. de Legib.* Hoſtiâ maximâ parentare, pietatis adiunctum eſt. *Et de invent.* videndum eſt, inquit, quid ſit adiunctum negotio, &c. 3. *De voce adiuncti.*

Ariſtotelici ſubiectum frequenter vocant materiam. Materiam autem dividunt in materiam *ex qua, in qua,* & *circa quam.* Ubi materia *in qua,* & *circa quam,* ſunt ſpecialia nomina ſubiectorum. Nam materia *in qua* eſt nihil aliud, quàm ſubiectum inhærentiæ: Et materia *circa quam* eſt nihil aliud quàm ſubiectum occupans ſive obiectum, ut ſuperiori capite viſum eſt, in initio doctrinæ de materia. 4. *Quatenus ſubiectum dicitur materia.*

Adiunctum autem iidem *Ariſtotelici* vocant *accidens,* ut ſpecialiùs infrà attingam, *lib. 2. cap. 6. n.* 10. ubi patebit, quo ſenſu accidens & adiunctum æquipollenter dicantur. 5 *Adiunctum quomodo æquipolleat accidenti.*

TITULUS II.
De definitione Subjecti & Adjuncti.

Inprimis ſupponendo, quòd termini Metaphyſici ob tranſcendentiam ſuam non poſſint accuratè & limatè definiri, ſolùm qualitercunque circumloquor rationem ſubiecti & adiuncti. Fit autem hoc bifariàm: Res tamen utrinque eodem redit. 6

Igitur primò *ſubiectum* dicitur, *quod alicui ſubjicitur; & adiunctum eſt, quod alicui adiungitur.* Sed hæ deſcriptiones ſunt magis nominales. 7 *Subiectum & adiunctum quid.*

Aliæ magis reales ſunt: *Subiectum eſt cui aliquid adiungitur. Et adiunctum eſt cui aliquid ſubjicitur.* Generis autem loco ponitur, quòd utrumque ſit *Ens reſpectivum.* Entis enim reſpectivi conceptus ex ſe latiùs patet, ut patuit *ex ſuper. cap.* 21.

Cæterùm adiungi non eſt hîc idem quod inhærere. Dantur enim aliqua adiuncta, quæ non inhærent: ſed ea omnia adiungi cenſentur, quæ eſſentiam rei conſequuntur, vel ei ſuperveniunt: Et ſic q. formæ illius accidentales fiunt: Atque ita *Primò* inter adiuncta non reputantur, quæ rei eſſentialia ſunt. *Secundò:* Quæ ſunt quidem accidentalia & extra rei eſſentiam, ſed tamen non ſunt formæ illius. Atque ita actiones non ſunt adiuncta agentium, ſed effectus eorum. 8 *Adiungi quid ſit.*

Denique particula *aliud,* in definitione ſubiecti & adiuncti, non eſt intelligenda, tanquam ſignificans alietatem eſſentialem. Sufficit autem inter ſubiectum & adiunctum diverſitas concipiendi. Ita Deus eſt ſubiectum reſpectu ſuorum attributorum: Et Ens reſpectu ſuarum affectionum tranſcendentalium: & tamen in neutro iſtorum eſt realis diſtinctio. 9

TITULUS III.

Quænam res possint esse Subjecta, vel Adjuncta?

10 Ut particulariùs constet quibus rebus conveniant respectus Subjecti & Adjuncti, eâ de re aliquæ quæstiones tradendæ sunt. Potest autem *primò* dubitari de substantiis, an eæ possint esse adjuncta. Et in oppositum de accidentibus, an ea dici possint subjecta. *Tum:* an isti respectus conveniant non-Entibus. *Tum*, an Deus, vel respectu suorum attributorum, vel (in persona τοῦ λόγου) respectu humanitatis subjecti rationem habeat. De his igitur breviter videndum est.

ARTICULUS I.

An substantia possint esse adjuncta?

11 *Obiectiones.* Substantiis non videtur competere ratio adjuncti. *Primò*, quia adjunctum & accidens sunt æquipollentia *Aristotelis*. Accidens autem substantiæ opponitur contradictoriè. *Deinde*, *Aristoteles* expressè docet, substantias non esse in subjecto, *l. Cat. c. 5. §. 12.*

12 *Substantias posse esse adiuncta.* Nihilominùs potest substantiis convenire respectus adiunctorum. Nam formæ substantiales sunt adiuncta materiæ. Indéque frequenter materia vocatur subiectum, formæ receptaculum, δοχεῖον, πανδεχὲς, &c. Vide *Scal Exer.* 17. Eadémque de causa materia vocatur *locus*, apud *Platonicos*. Vide *Scal. Exerc.* 10. At formæ substantiales utique substantiæ sunt. Sic & locus est subiectum rei locatæ. Unde *Plato* locum μεταληπτικὸν καὶ μεδεκτικὸν vocat. Et tamen res locatæ utique substantiæ sunt. Quin & ipsæ substantiæ, quòd dicantur adiungi, ostendit prædicamentum habitûs. Nam adiacentia, ex qua illud prædicamentum constituitur, non potest esse nisi ex corporibus adiacentibus, vel quæ adiunguntur.

13 *Solvuntur obiectiones.* *Ad Primum Respondeo:* accidens opponi substantiæ, non quatenus adiuncto æquipollet, sed in quantum significat Ens, non αὐτύπαρκτον. Vid. inf. *l. 2. c. 6. n. 10.*

Ad Secundum Respondeo: substantiis convenire quidem subiectum: Non tamen propterea sunt *in subiecto*. Nam adiuncti respectus non est solùm per modum inessendi, ut priùs *tit. 2.* dictum est. Potest enim etiam adiunctum habere respectum ad subiectum, per modum adhæsionis & aliter. Substantiis autem solùm convenit, non esse *in subiecto*, quatenus scilicet illa phrasis strictè & rigorosè sumitur, prout *in subiecto id esse dicitur* (definitore *Aristot. in lib. Cat. c. 1. quod cùm inest, non est pars rei, & omninò esse non potest nisi in illa re*. Plenius hac de re est infrà, *lib. 2. cap. 1. t. 3. a. 3.*

ARTICULUS II.

An accidentia possint esse subjecta, & quomodo?

14 Quæstionem hanc alii Metaphysici sic informant: *An unum accidens possit esse materialis causa alterius accidentis?* Ita videri potest apud *Suarez disp. 14. s. 4.* Nam per materialem causam intelligunt materiam in qua. Materia autem in qua, est idem quod subiectum. Unde apparet, in tali hujus quæstionis formatione, satis magnam ἀκυρολογίαν esse. Nam etsi subiectum possit materia dici, non tamen dicendum est materialis *causa*.

15 *Status quæstionis.* In ea autem quæstione id inprimis controversum est: *An accidentia possint esse proximum subiectum, in quo hæreat aliud accidens: an verò solùm sint dispositiones substantiæ.*

ſubſtantiæ quibus mediantibus accidentia recipiantur in ſubſtantia, tanquam proximo ſubiecto? Ubi tamen illa quæſtio non intelligitur de executione divinæ potentiæ: An ſcilicet Deus facere poſſit, ut accidentia ſuſtentent (tanquam primum & fundamentale ſubiectum) accidentia alia, ſed quæritur: quid ſit, ſiſtendo in natura rerum.

Igitur *Durandus* 1. *d.* 8. 2. *part. q* 4. *n.* 15. diſputat, Accidentia poſſe eſſe proximum ſubiectum. quem ſequitur *Suarez*, *diſp.* 14. *ſ.* 4. *n.* 6 *ſeqq.* ſolet & in iſtam ſententiam *Thomas* allegari. 3. *p. q.* 77. *a.* 2. Negat autem *Greg.* 1. *d.* 2. *q.* 12. & *Capreol.* 1. *diſt.* 3 *q.* 3. 16 *Deciſio.*

Quid hâc de re ſtatuendum ſit, aliquot propoſitionibus exponam. 1. *Accidens non poteſt eſſe ſubiectum Quod, hoc eſt, radicale, vel fundamentale, & primum.* Ita apparet, quia accidens eget alio ſuſtentante. Ergò ipſum accidentibus non poteſt eſſe primum ſubſiſtendi fundamentum. Atq; hoc etiam docet *Ariſt. l.* 4. *Met. t.* 13. 14. dicens, τὸ συμβεβηκότος μὴ εἶναι συμβεβηκὸς, εἰ μὴ ἄμφω συμβέβηκε ταυτῷ, hoc eſt, *accidentis non eſſe accidens, niſi ambo accidant eidem.* Ubi ſatis indicat *Ariſt.* quòd accidentia pro primo ſubſiſtendi fundamẽto expoſcant ſubſtantiam.

2. Certum eſt: *Accidentia aliqua convenire ſubſtantiis, mediantibus accidentibus aliis.* Ita patet imprimis communiſſimè de habitibus. Iſti enim non conveniunt ſubiectis ſuis, niſi mediantibus naturalibus potentiis, quibus habitus ſupraponuntur, quáſque ad ſuos actus iſti facilitant, ut ſuo loco videbitur. Tum etiam certum eſt: accidentia corporea recipi mediante quantitate. Ita ſine dubio figura, v.g. convenit rebus corporeis ex præſuppoſita quantitate. An verò iſta mediatio ſit ratione cauſæ, an verò ratione ſubiecti ſtatim exponendum eſt. 17 *Accidentia poſſunt ſubſtantiæ mediantibus aliis ineſſe.*

3. *Accidentia aliqua ſunt propria accidentium aliorum ſubiecta, atque adeò accidentibus non repugnat, ut ſint ſubiecta.* Hoc eſt quod dico: cùm accidentia dicuntur ſubſtantiis, mediantibus accidentibus, convenire, non habet hunc ſenſum, quaſi ſolùm id ſit mediatione cauſæ, aut quòd ſolùm accidentia ſint diſpoſitiones ad accidentia alia, ſed id eſt mediatione ſubiecti. Atque hoc probatur. Nam inprimis accidentia aliqua, ex eo, quia mediante quantitate recipiuntur, exinde accipiunt etiam extenſionem, veluti ſunt colores, ſapores, & id genus accidentia alia. At extenſio non poteſt cuiquam competere, niſi vel ſit ipſa quantitas, vel habeat quantitatem, vel ſit in quantitate. E prioribus autem neutrum convenit iſtis accidentibus. *Deinde:* idem etiam patet de habitibus. Nam habitus iuvant potentias, in ordine ad actus ipſarum. Id autem non faciunt, niſi per ſeipſos. Oportet igitur, ut habitus ipſas potentias informent, atque ſic in iis, tanquam proximo ſubiecto, recipiantur. 18

Sed *Objicitur:* Subſtantiæ ſubſtant accidentibus. Indéque nomen habent. Ergò ſi accidentia ſubſtent accidentibus (faciunt autem id, ſi alia recipiantur in iis tanquam ſubiectis) tum ſubſtantiæ erunt, & non accidentia. 19

Reſpondeo: Subſtantiam à ſubſtando dici, Notatio eſt. Notatio autem non eſt neceſſariò adæquata nomini. In hoc enim à definitione differt. Et propterea ex vi iſtius notationis non ſequitur, ut ilicò ſit ſubſtantia, quod accidentibus ſubſtat. 20

Cæterùm pro Coronide obſervandum eſt, quòd quæſtio propoſita inprimis ſit de ſubiecto inhærentiæ. Nam aliàs, loquendo de ſubiecto occupante, quod aliàs obiectum dicitur, ſine dubio accidentia per ſe, & primò tales reſpectus ſuſcipere poſſunt. 21

ARTICULUS III.
An non-Entia possint esse subjecta, vel adjuncta?

22 Hâc in re facilis est decisio juxta vulgatam propositionem: *Non entis nulla sunt accidentia, nullæ qualitates, nullæ operationes.* Dextrè tamen id est intelligendum.

Igitur prædicta propositio vera est, si in rigore terminos sumamus, tanquam differentias Entis; Entis, inquam, respectivi. Unde non solùm in eorum definitione *Ens* respectivum ponitur q. loto generis, sed etiam additur vox *alicui*. Aliquid autem & Ens æquipollenter dicuntur, ut alibi traditum.

23 Cæterùm, quia non-Entia sunt quasi Simiæ Entium, unde & Entia rationis dicuntur, in quantum ab intellectu apprehenduntur, tanquam Entia: ideò consequenter fit, ut etiam illa suscipiant respectus subiectorum & adjunctorum. Quanquam reverà eo in casu ista non-Entia non tam *sint* subjecta & adjuncta, quàm talia esse *fingantur*. Unde in universum servanda est hæc proportio, ut quæ verè sunt Entia, verè etiam suscipiant rationem subiecti & adiuncti. Quæ autem finguntur esse Entia, fingantur etiam esse subiecta vel adiuncta. Sic *Ovid. l. 2. Metam.* sua tribuit adjuncta domui Solis:

Regia solis erat, sublimibus alta columnis,
Clara micante auro, flammáque imitante Pyropo,
Cujus ebur nitidum fastigia summa tegebat,
Argenti bifores radiabant limine valvæ.

Sic *Homer. Iliad. 7. Chimæræ*, quæ similiter est fictum quid, sua attribuit adjuncta quantitatem scilicet & figuram peculiarem.

Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα,
Δεινὸν ἀπαυείκουσα μένος πυρὸς αἰθομένοιο.

ARTICULUS IV.
An Deus possit dici subjectum?

24 Inprimis hanc ad rem, ut initio hujus Tituli referebam, de duobus controversia esse solet. *Primò* quidem, quoad ordinem ad attributa divina. *Deinde* quoad assumptam humanitatem. De utroque dico sigillatim.

25 *Deus potest dici subiectum suorum attributorum.*

1. *Deus est subiectum suorum attributorum.* Ita patet, quia si quicquam obstaret, esset id realis eorum ad essentiam divinam identitas. At hæc causa nulla est. Nam Ens & affectiones eius habent etiam realem identitatem, ut suo loco visum est. Et tamen etiam Ens & affectiones eius habent se ut subiectum & adiunctum. Et confirmatur, quòd omnis demonstratio est de *aliquo ut subiecto*, ut *Arist.* docet 1 *post. t. 57. In demonstrationibus*, inquit, *est aliquid ut subiectum genus, cuius affectiones, & per se accidentia declaret demonstratio.* Sed ea de re plenius erit infrà *lib. 2. cap. 3.*

26 *Humana natura Christi non est divinæ adiunctum.*

2. *Humana natura in Christo non debet dici divinæ naturæ adiunctum.* Ita disputat *Thomas part. 3. q. 2. a. 6. Chemn. de duab. nat. in Christ. c. 6. p. 35.* Dn. D. *Mentz. Tom. 1. disp. Giss. disp. 2. th. 71.* Dn. D. *Meisnerus in Phil. Sobr. part. 1. s. 1. q. 4. p. 113.* Et veritas illius assertionis probatur: Nam si humanitas esset adiunctum λόγῳ, λόγος non posset dici homo, sed humanus solùm. Neque enim adiuncta nominibus substantivis prædicantur. Atque porrò inde clarè sequitur, quòd istæ naturæ non sint unitæ in unam personam, sed quòd solùm huius ad illam sit aliqua σχέσις, quod *Nestorianum* est. *Deinde:*

Deinde: si humanitas esset adjunctum τῷ λόγῳ, tùm id esset, vel per inhæsionem, vel per adhæsionem. Non hoc: quia adhæsio ad summum inducit περίχωσιν & συγχώρησιν. Περιχώρησιν autem nullo modo: Indéque manifestè tollit unionem personalem, & facit solùm unionem accidentalem, ut & *Nestorium* docebat. Vide *Thom. dist. 3. p. q. 2. a. 6.* Nec illud dici potest, quia substantiæ sic essent in subiecto, quod absurdum esse paulò antè visum est. 27

Denique non solet dici, quòd subiectum sit *in adiuncto*, sed adiuncta potius sint in subiectis. At Deus *in carne* dicitur esse. Vide *Col. 1. v. 9. & c. 2. v. 9. 1. Joh. 4. v. 3.* Unde & humanitatem Patres, δοχεῖον τῷ λόγῳ vocant: Vide inprimis *Epiphan. in Anchorato.* Unde humanitas potius τῷ λόγῳ quàm λογῷ, humanitatis subiectum dici debeat. *Greg. Nyssenus* σάρκα vocat θεοδόχον. Et *Athanasius* vocat σάρκα θεοφόρον, quanquam hæc locutio postea in *Nestorio* reprobata est. Vide *Chemnit. de duab. nat. in Christ. fol. 59. fac. 2.* 28

Sed objicitur: caro accessit ad λόγον. Ergo est ejus adiunctum. Ita *Goclenius* argumentatur *citato loco.* Sed fallax est consequentia. Neque enim id omne est adiunctum, quod ad aliud accidit. Ita apparet in pilis, plumis, dentibus, cornibus, & quæ animalibus adnascuntur, & tamen animalium partes sunt, non adiuncta. Idémque est in omnibus istis partibus, quæ demum rebus in esse constitutis accrescunt, ut sunt rami in arboribus, & sic deinceps. 29 *Objectio.*

Propinquius & vicinius huius rei est exemplum, quo frequenter utuntur Patres, sumptum à surculo, qui stipiti inseritur. Is enim non est adiunctum, sed fit pars arboris. Eleganter ad hanc rem ait *Thom. 3 p. q. 2. a. 6.* quod tùm demum, id quod accessorium est, sit accidens, si non trahatur in communionem illius esse. Atque ita est in præsenti exemplo. Nam humana natura assumitur in ipsam τῷ λόγῳ personam: Unde post incarnationem, persona τῷ λόγῳ, ex & *in* duabus naturis existit, quo sensu & λόγον ex istis naturis compositum, & σύνθετον Patres vocant, & inde istas naturas, patres τῷ λογῳ dicunt. Vide inprimis *Damasc. lib. 3. de Orth. fid. c. 4.* Et adde *Lomb. l. 3. d. 6.* Vide & *Thom. d. l. a. 4. Eonsec. l. 5. Met. c. 8. q. 7. sect. 2. fol. 560.* 30

TITULUS IV.

De divisionibus Subjecti & Adjuncti.

Divisiones subiecti & adiuncti, quatuor propositæ sunt in Theorematibus. *Primò*, in proprium & commune. *Deinde*, in subiectum denominationis & informationis. *Tertiò*, per separabile & inseparabile. Et *denique* quartò divisum est subiectum in subiectum inhæsionis, vel adhæsionis, vel occupans. Hæ divisiones sunt ordine explicandæ. 31

ARTICULUS I.

De divisione, in adjunctum proprium, & commune.

Ad hanc divisionem *Primò* est explicanda vox proprii. *Deinde* explicanda est definitio proprii, quod fiet distinctim explicando quasdam conditiones propriorum, & quæstiones, quæ de illis esse solent. *Denique* agendum est de adiuncto communi. 32

PUNCTUM

PUNCTUM I.
De voce proprii.

33 Proprium alio nomine *proprietas*, vel conjunctim *adjunctum proprium* dicitur. Græci vocant ἴδιον, & ἰδιότητας & ἰδιώματα. Unde communicatio idiomatum, de qua Theologi loqui solent, est nihil aliud quam communicatio proprietatum. Quod observandum est contra imperitos Calvinisequas, qui communicationem quidem idiomatum frequenter in ore habent, Latè tamen admodum impugnant communicationem proprietatum.

34 *Proprium multis modis dicitur.* Vox autem proprii ambiguè sumitur. *Aliquando* enim proprium opponitur figurato. Quomodo Tropus definitur, quod mutet propriam vocis significationem in alienam. Hæc Grammatica vel Rhetorica potiùs est vocis illius significatio. *Aliter* proprium opponitur communi. Unde sicut commune, ex vi vocis pluribus rebus attribuitur, quàm ut denominet tantùm adjunctum, ita etiam proprium dicimus, non solùm quod est tale, per modum adjuncti: sed & finem, & partem, & res alias dicimus proprias & communes. *Denique* speciatim solet vox proprii sumi, prout opponitur (in enumeratione prædicabilium) accidenti. Tunc enim idem est quod adjunctum proprium, & contradistinguitur adjuncto communi: Et de proprio juxta talem significationem nunc agitur.

35 Sed tamen neque sic, proprium, vel proprium adjunctum dicuntur eodem modo. Atque huc pertinet, quod *Aristot. 5. Top. c. 1.* distinguit proprium, in id quod est absolutè proprium, & quod est proprium per comparationem. *Proponitur*, inquit, *proprium, vel per se & semper: vel per comparationem cum altero & interdum. Ut hominis proprium est per se animal naturâ mansuetum. Per comparationem verò cum altero: ut animæ cum corpore, quoniam illa jubendi, hoc parendi vim habet. Semper autem, sicut Deo proprium est, animal immortale. Interdum autem cujusdam hominis, de ambulare in Gymnasio.* Nunc autem agitur, de eo quod per se & absolutè est proprium.

36 *Recensentur quatuor modi proprii.* Ad hanc vocis distinctionem etiam pertinet, quòd vulgò distingui solet proprium in quatuor modos, ex *Porphyr. in Isagog. c. 4. Primus modus* est, quo proprium dicimus, ὃ μόνον τινὶ ἐστὶ συμβέβηκε, εἰ καὶ μὴ παντὶ, hoc est, *quod uni soli speciei convenit, etsi non omni*: Sic hominis proprium est, esse Medicum, vel Grammaticum. Secundus modus proprii est. Quod omni convenit, etsi non soli: Sic proprium hominis est, esse bipedem. 3. Quod quidem omni & soli competit, sed non semper: sic proprium hominis est canescere. 4. ἐφ' ᾧ συνέδραμε τὸ μόνῳ καὶ παντὶ καὶ ἀεὶ, hoc est, *in quo concurrunt, & soli, & omni, & semper convenire.* Atque hoc est proprium rigorosè dictum, quod etiam idcircò *proprium quarti modi* dici solet. Quod autem hæc distinctio vocis solùm sit, ut vox proprii æquivocè solum extendatur, ad ea, quæ dicta sunt, inde apparet, quod aliàs proprium id non solet dici, quod etiam aliis convenit, ut *Aristot.* docet 1. *Top. c. 5.* Et tamen quæ hujus generis sunt, nunc etiam propria dicta sunt.

PUNCTUM II.
De definitione proprii.

37 *Proprium quid sit?* Proprium vulgo definiri solet, *quod uni speciei convenit, omni, soli, semper, primò & per se*, prout ferè sumitur ex *Porphyr. in Isagog. c. 4. Aristot. 1. Top. c. 5. & 5. Topic.*

Topic. hinc inde passim. Ista igitur ut rectè intelligantur, seorsim de singulis istis requisitis proprietatum agendum est.

Proprium uni Soli *convenit.*

Igitur primò: *proprium uni soli subjecto convenit.* Ita apparet ex ipso sono vocis hujus: Proprium enim communi contradistinguitur. At quod non uni soli convenit, sed pluribus, hoc ipso commune est. Unde ex hoc proprium ab accidente, sive adjuncto communi distinguitur, à *Porphyr. in Isagog. c.17. §.4,5.* Et *Aristot. 1. Top. c.5. §.5.* ἴδιον ὅτι, inquit, ὃ μόνῳ ὑπάρχει, καὶ ἀντικατηγορεῖται τοῦ πρέγματος. Et posteà: ὁδεὶς ἴδιον λέγει, τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλῳ ὑπάρχειν, οἷον τὸ καθεύδειν ἀνθρώπῳ, hoc est, *proprium est, quod soli convenit, & cum re reciprocatur.* Et: *Nemo id proprium dicit, quod esse potest in alio, veluti dormire, hominis esse proprium.* 38

Est autem nunc sermo de proprio rigorosè dicto. Quòd enim aliâs vox proprii etiam iis accommodetur, quæ uni soli non conveniunt, anteà dictum est. 39

Deinde observandum est, quòd adjunctum uni soli convenit, sed servando etiam conditiones alias. Convenit, inquam, uni soli, sed primò & excellenter. Aliâs enim quod hujus proprium est, secundariò potest alii convenire. Sic calor est proprietas ignis: Et tamen calor secundariò etiam convenit mistis. Atque hoc propterea observandum est, quia mirandum est, quomodo dictis viris in mentem venire possit, quòd propriorum communicatio tollat proprietatem, ex eo, quia, ut inquiunt, proprietates sic fiant communes. Nam eâ communicatione non obstante, proprium alicubi subjecto, uni convenit primò, & excellenter, quod ad rationem proprii hactenus satis est. Communicatio autem tantùm facit, ut quod uni primò convenit, de alio prædicetur secundariò, quod rationem proprietatis non tollit. 40

Proprium quomodo uni soli conveniat?

Quod proprium conveniat omni *subjecto.*

Secundò *proprium convenit omni subjecto.* Hanc conditionem expressit *Porphyr. in Isagog. c.4.* dicens, id esse proprium, ἐν ᾧ συνέβαινε τῷ μόνῳ καὶ παντὶ, in quo & soli & omni concurrunt. Et *Arist. 5. Topic. c.1. §.4.* ἔστι τὸ καθ' αὑτὸ ἴδιον ὃ πρὸς ἅπαντα ἀποδίδοται, hoc est: *Est per se proprium, quod ad omnia traditur.* 41

Loquitur autem hæc conditio de proprio rigorosè dicto. Nam aliâs datur in aliquo modo loquendi proprium, quod non convenit omni, ut priùs visum est, in præcedenti puncto. 42

Deinde: proprium quidem convenit omni, sed tamen servato aliquo discrimine. Igitur tenendum hîc est, quòd propriorum duo sunt genera, ut ex *Arist. Zabarella* docet *1. post. c.4. t.31. & lib.1. de propos. necess. cap.12.* *Alia* sunt simplicia, quæ consequenter sunt ἀντίστροφα ἄνευ συμπλοκῆς, quale quid est risibilitas. *Alia* verò sunt conjuncta, sive συμπεπλεγμένα, quæ consequenter reciprocantur ad subjectum suum, conjunctim sumpta. Sic proprium numeri est, paritas & imparitas. Sic igitur quæ conjunctæ proprietates sunt, illæ etiam subjectis suis conjunctim, non autem simpliciter conveniunt. Neque enim omnis numerus est par. Neque etiam omnis numerus est impar: Neque conjuncta conjunctim, simplicia simpliciter omni suo subjecto conveniunt. Veluti: Omnis homo est risibilis. Item omnis numerus est, vel par, vel impar. 43

Propriorum duo genera.

Denique observandum est: quòd proprium, requirente id subjectâ materiâ, 44

nunc

nunc intelligatur de proprio, eo, quod est tale, per modum adiuncti. Nam effectus proprii, veluti actus naturalium potentiarum, non necessariò omnibus conveniunt. Ita *Scal. Exerc. 202. s. 3.* refert esse in *Fucutana* & *Cozumella*, & aliis Insulis, canes, qui non latrant. Et sic est in aliis.

Quod proprium suo subjecto semper *conveniat.*

45 Tertiò: *Proprium convenit suo subiecto semper.* Illud ἀεὶ expressit etiam *Porphyr.* priùs citato loco. Sic & *Aristoteles lib. 5. Top. cap. 1. §. 6.* maximè propria ait esse, τάτε καθ' αὑτὰ ἀεὶ, *quæ per se & semper sunt.* Illud autem *semper* convenit, quod ut *Aristot.* ibi addit, καὶ πάντα χρόνον ἀληθεύεται. καὶ μηδέποτε ἀπολείπεται, seu, *quod omni tempore verum est, & nunquam amittitur*, quomodo autem hæc conditio de sempiternitate procedat, postea explicabitur, *seq punct.* ubi disputo, de adiunctorum propriorum à suis subiectis seperabilitate.

Quòd proprium subjecto primò & immediatè conveniat.

46 Quartò: *Adiunctum proprium debet suo subiecto convenire primò, & per se sive immediatè.* Ita *Aristoteles* docet *5. Top. c. 1. §. 6.* ubi *Aristoteles* ait: *ea maximè propria esse, quæ per se sunt.* Locus paulò antè relatus est. Sunt autem particulæ istæ: *Primò, per se, & immediatè* æquivalentes.

47 Porrò id observandum est, quòd perfeitas & immediatio duplex sit, alia est immediatio *ratione causæ*, alia verò est immediatio *ratione subiecti.* Nunc igitur adiunctum proprium debet suo subiecto convenire, per se, & immediatè, primitate, inquam, & immediatione subiecti, non autem intelligitur id de immediatione causæ. Potest enim subiecto suo adiunctum convenire, per aliam causam: sed non debet esse in alio priori subiecto. Quanquam id etiam addendum est, quod prioritas illa subiecti, intelligatur solum de subiecto *quod*, sive denominationis. Nam potentiæ animæ, sunt adiuncta propria rei animatæ, quia non habent istæ aliud prius subiectum *Quod.* Et tamen etiam aliud subiectum *quo* habent, h. e. ipsam animam, in qua subiectivè recipiuntur.

Immediatio duplex.

48 Porrò in hactenus enumeratis conditionibus consistit quidem ratio & definitio proprietatis, sunt tamen aliæ etiam explicandæ, quæ inde fluunt. Igitur:

Proprium reciprocatur ad essentiam.

49 Quintò: *Proprium reciprocatur cum essentia*, τὸ ἴδιον ἀντικατηγορεῖται ὃ ἔστιν ἴδιον, ait *Porphyr. cap. 9. §. 6. & cap. 13. §. 4. & cap. 15. §. 2.* Reciprocatio autem est nihil aliud quàm conversio simplex sub universali quantitate. Ergo sic quia risibilitas est ἴδιωμα hominis, ideo omnis homo est risibilis, & vicissim omne risibile est homo.

Unius proprium non est proprium alterius.

50 Sextò: *Proprium unius non potest esse proprium alterius.* Sic *Porphyr. in Isagog. cap. 15. §. 4.* ἴδιον, ἄλλων εἶναι ἴδιον, ἀδύνατον. Et *Zabarell. 1. post. ad t. 58.* *Quæ subiecto huic sunt essentialia*, inquit, *ea alii subiecto per se inhærere nequeunt.* Et *D. Chemnit. de duab. Nat. in Christo, cap. 22. fol. 139.* *Nos firmiter*, inquit, *tenemus hanc regulam, quòd unius naturæ proprietas nunquam fieri possit etiam alterius proprietas.* Est autem ratio huius conditionis manifesta, quia si alii etiam conveniret,

niret, non conveniret uni soli, sed pluribus. Ergo hoc ipso statim desineret esse proprium, & fieret commune. Repugnantia igitur est manifesta.

Aiunt autem illi autores (non, quod est proprium alterius, non potest alicui alii competere, sed) quod est proprium unius, non esse *proprium* alterius; Et non potest alii *per se*, & tanquam alterius *proprietas* convenire. Aliâs enim secundariò & per participationem, quod est proprium unius, potest alii competere. Quò pertinent illæ Philosophorum sententiæ: *Omne tale per aliud, reducitur ad aliquid per se tale*: Et *illud est per se tale, per quod alia talia sunt*. Et sic inquit *Zabarella lib. 1. de visu c. 2. p. 861.* Quod alicui competit per participationem, dicitur alii competere per essentiam. Et *Scal. Exerc. 10.* ait: *Nihil*, inquit, *accidentaliter inest cuipiam, quod secundùm essentiam non insit alicui primò & per se.* Similis sententia est, *Exerc. 51. p. 195.* Vide & *Goclen. in instit. Log. l. 1. c. 8. p. 250. Et in prodrom. Lex. Philos. can. 129.* 51

Proprium esse naturâ, posterius subjecto.

Septimò: *Proprium est naturâ posterius subiecto.* Ita *Scal. lib. 2. de plan. p. 436.* *Potentia*, inquit, *seu potestas, sive facultas, seu vis, aptitudóve posterior est naturâ.* Et generatim, ait *Porphyr. in Isagog. c. 9.* διαφέρουσι τὸ γένος καὶ τὸ ἴδιον, ὅτι τὸ μὲν γένος πρότερον, ὕστερον δὲ τὸ ἴδιον. Differunt genus & proprium, quod genus quidem prius est, proprium autem est posterius. Atque hinc sequitur, quòd nullum proprium possit esse forma alterius. Et speciatim, quòd qualitates Elementares, nec sint formæ Elementorum, omnis enim forma est naturâ prior formato. 52

Procedunt autem hæc de prioritate naturæ, ut disertè dicebat *Scaliger.* Nam quoad ordinem temporis simul sunt, subiectum & adiunctum proprium.

Octavò: *Cui convenit proprium, ei etiam convenit essentia*, & contrà. *Cui non convenit proprietas, ei non convenit essentia.* Utrumque requisitum sequitur ad præcedentia. Prius quidem. Quia adiuncta propria, ut dictum est, conveniunt suis subjectis solis: Alterum, quia adiunctum proprium convenit subiecto suo semper. Atque ita quæ prius ad istas conditiones dicta sunt, hîc recurrunt. 53

PUNCTUM III.

Continens aliquot quæstiones de adjunctis propriis.

Quatuor inprimis solent de rerum proprietatibus disputari. 1. An suscipiant magis & minus. 2. An possint à suis subjectis separari. 3. An ea possint communicari. Et denique: An uno communicato necessariò etiam communicetur alterum. 54

Quæstio I.

An adiuncta propria suscipiant magis & minus?

Variant hîc in re sententiæ Philosophorum. *Porphyr. in Isagog. c. 17. §. 16.* ait: ἡ μὲν ἰδίων, ἐπίσης μετοχή· ἡ δὲ συμβεβηκότων, ἢ μᾶλλον, ἢ ἧττον, hoc est *propriorum æqualis est participatio, accidentium autem secundum magis & minus.* Repetivit id & *Damasc. in Dial. c. 28.* Vide & *Scal Exer. 12. s. 2.* Et *Zabar. l. 2. de mot. grav. & lev. c. 15. & lib. de mistione cap. 3.* Alios mitto. 55

Alii tamen Philosophi contractiùs loquuntur. *Suarez disp. 46. Met. s. 2. n. 10. seqq.* docet: Qualitates secundæ & quartæ speciei non suscipere magis & minus: 56

At

At qualitates primæ & tertiæ ſuſcipere. Porrò in qualitatibus partibilibus, (quæ qualitates tertiæ ſpeciei dicuntur) multæ ſunt, quæ ſunt qualitates propriæ. Aſſerit igitur aliquas proprietates ſuſcipere magis & minus.

57 *Exempla Fonſecæ propriorum remiſſibilium.*

Sic & *Fonſeca 5. Metaph. c. 28. q. 19. ſ. 4.* docet ſolùm qualecunque diſcrimen eſſe proprii & accidentis, (quod priùs, quoad ſuſceptionem τὸ magis & minus retuli, ex *Porphyrio*) & intelligi ſolùm ad hunc ſenſum, quòd ita ſit ut plurimum. Unde ſubjungit aliqua propriorum exempla, quæ intenduntur & remittuntur, qualia ſunt 1. Qualitates Elementares, veluti calor, frigus, & cæteræ. 2. Potentiæ naturales, materiales, veluti ſunt ſenſitivæ & vegetativæ, quæ paulatim deficiunt in ſenibus, & ex parte penitus tolluntur. 3. Dicit etiam extenſionem, ſive quantitatem recipere magis & minus, in quantum eadem quantitas ſit major & minor per rarefactionem vel condenſationem.

58 *Deciſio.*

Ergo hanc ad rem ſic diſtinguere ſolco: Aliqua propria habent aliquid ſibi poſitivè contrarium: alia non. Deinde aliqua propria unicè & adæquatè dependent ab eſſentia ſubiecti. Aliqua verò dependent in fieri vel conſervari etiam à cauſa extrinſeca, præter eam dependentiam, quæ eſt ab eſſentia ſubiecti. Sic aiunt aliqui: qualitates Elementares dependere quidem ab eſſentiis Elementorum, ſed tamen & concurrere, ad eas faciendas & conſervandas, ipſum cœlum. Sic & aiunt: Potentias herbarum non ſolùm dependere ab eſſentiis herbarum, ſed etiam à peculiaribus diſpoſitionibus earum. Unde juxta varietatem iſtarum diſpoſitionum varientur etiam ipſæ potentiæ.

59 *Quænam qualitates non ſuſcipiant magis & minus?*

His poſitis. Dico 1. *Eas proprietates non ſuſcipere magis & minus, quæ non habent poſitivum contrarium.* Remiſſio enim qualitatum fit per admiſtionem contrarii, unde quæ contrarium non habent, intenſionis & remiſſionis non ſunt capaces. Secus autem eſt in aliis.

Deinde, quæ adæquatè dependent ab eſſentia ſubiecti, ea ſimiliter non ſuſcipiunt magis & minus: Secus etiam ipſa intenderetur eſſentia, ut *Scalig.* infert *Exercit. 12. ſ. 2.* At quæ aliunde etiam pendent, ea intendi & remitti poſſunt. Ibi enim cauſa eadem eſt, quæ eſt & in intenſione & remiſſione habituum. Intenſiores enim hi ſunt vel remiſſiores, quia agens fortiter vel minus fortiter operatur, unde ipſi producuntur.

60 *Expenduntur exempla Fonſecæ.*

Quibus poſitis *ad primum Fonſecæ* exemplum *reſpondeo*: qualitates elementares ſuſcipere magis & minus, quia iſtæ non dependent adæquatè ab eſſentiis ſubjectorum. Sicut neque iſtæ qualitates ſuis contrariis carent. In iſtiuſmodi autem proprietatibus admiſſa eſt intenſio & remiſſio. Ita malo reſpondere, quàm ut dicam, eas qualitates non intendi, ſed extendi cum *Scaligero Exerc. 12. ſ. 2.*

61 *Potentiæ naturales an intendantur.*

Ad alterum de potentiis naturalibus, *reſpondeo:* eas non intendi & remitti. Nam quod experientia oſtendit aliquam intenſionem & remiſſionem: ea non eſt ex parte ipſarum potentiarum, ſed eſt in actibus illarum potentiarum. Actus autem naturales ſunt iſtiuſmodi intenſionis & remiſſionis capaces, quia non proficiſcuntur à ſola potentia naturali, ſed præterea ad eas requiruntur peculiaria organa, quæ conſequenter, prout meliùs pejúſve ſunt diſpoſita, etiam intenſiores vel remiſſiores actus efficiunt. Atque ita quòd ſenex non tam acutè videt, quàm iuvenis, id non eſt per remiſſionem potentiæ viſivæ, in ipſo, ſed per defectum, & quaſi delaſſationem organorum, quibus ad benè videndum opus eſt. Confer *Suarez diſp. 46. Metaph. ſ. 2. n. 11.*

Ad

Ad tertium, respondeo: quantitatem non suscipere magis & minus, ut disertè docet *Aristot. lib. Categor. cap. 6. §. 25.* Rarefactio autem & condensatio etsi habent quid simile ad intensionem & remissionem, ad quam similitudinem etiam *Thomas* rarefactionem intensionem vocat 1,2. *q. 24. a. 5.* Tamen, propriè & absolutè rarefactio & condensatio, intensio & remissio non sunt. Nam intendi & remitti nihil aliud est, quàm amittere plures vel pauciores eiusdem formæ partes, in eadem parte subiecti, ut sumi solet, ex 1. *de gener.* & 8. *Metaph.* In rarefactione autem vel condensatione non admittuntur aliæ partes quantitatis intra eandem partem, sed priores termini quantitatis extenduntur, vel contrahuntur. Simile quid est, citra intensionem, etiam in qualitatibus: Veluti cùm calor vitalis ad maiores vel minores terminos se extendit, prout partes aliquæ adnascuntur vel demuntur, sive amputantur. 62 *An quantitas intendatur & remittatur.*

Quæstio II.

An adiunctum proprium possit separari à suo subiecto?

Porphyr. in Isagog. c. 17. §. 2. ait: Κοινὸν τῷ ἰδίῳ καὶ τῷ ἀχωρίστῳ συμβεβηκότι, τὸ ἄνευ αὐτῶν μὴ δύνασθαι εἶναι, ἐφ' ὧν θεωρεῖται, h.e. *commune est proprio & accidenti inseparabili, sine ipsis non subsistere ea, in quibus spectantur.* Ergo ad mentem *Porphyrii*, neque proprium est extra essentiam subiecti, neque essentia est denudata à suo proprio, quanquam hoc posterius inprimis intenditur. 63

Cæterùm, ad hanc rem, triplex est necessaria cautio. Igitur 1. Separatio duplex est. Alia est *mentalis*, quæ aliâs dici solet abstractio. Alia vero est *realis* & significat à parte rei, unius ab alio absentiam realem. Ubi de separatione mentali hîc sermo non est. Indubium enim est, quòd consideratione mentis apprehendatur essentia subiecti, dimissis proprietatibus: veluti clarè apparet, definiendo ipsas. Ibi enim concipiuntur essentiæ dimissis conceptibus proprietatum. Sic *Scal. Exer. 5. §. 6.* ait, propria, quia non includuntur in definitione, abesse posse à definito in definitione. Vide & *Zabarell. lib. 1. de prim. mat. cap. 12. p. 163.* & *lib. 2. cap. 5. p. 188.* Et cùm accidens à *Porphyrio, in Isag cap. 5. §. 2.* dicitur separabile nihilominus ab eodem dicitur, separabile τῷ ἐπινοεῖσθαι, hoc est, cogitatione & intellectione mentis. 64 *Observationes, quoad proprio-rum separatio-nem.*

Nunc igitur loquendo de reali separatione. 2. Observandum est, quòd aliud sint actus proprii, & aliud potentia. Ubi iterum certum est: actus proprios & naturales posse abesse, veluti ab homine risionem, à cane latratum, & sic in aliis. Atque hoc diligenter observandum est, contra *Calvinianos*, qui negant corpus Christi posse esse, ubi non palpetur & videatur. Nam illi *actus* solùm sunt proprietatum naturalium, quos abesse posse constat, & ipsa Scriptura docet, corpus Christi aliquando fuisse ἄφαντον, hoc est, inconspectum & non visum. De istis autem naturalibus actibus nunc quæstio non est. Illi enim habent rationem effectuum, non adjunctorum, de quibus est præsens quæstio. 65 *Actus proprios abesse posse.*

Denique observandum est: quòd aliud sit loqui, de eo quod fieri potest secundùm ordinem naturæ, & quod potest fieri divinitus, & per absolutam Dei potentiam. 66

Atque ad hanc rem nunc duo dico. Primò: *Dei potentiâ, quodvis adiunctum proprium, habens realem distinctionem à subiecto, posse à subiecto separari.* Disertè loquor de attributis realiter distinctis à subiecto. Sunt enim aliqua, quæ talem distinctionem 67 *Divinâ potentiâ posse adiunctum separari.*

ſtinctionem non habent, veluti ſunt affectiones Entis, quæ conſequenter ab Ente ne divinâ quidem potentiâ tolli poſſunt, quia ſecus eſſent realiter diſtinctæ. Quæcunque autem realiter ſeparantur, ea itidem realiter diſtincta ſunt.

68 De realiter autem diſtinctis patet, quia cum Deus ſit agens liberrimum, poteſt Deus influxum conſervativum præbere ad eſſentiam ſubjecti, non concurrere tamen ad illam naturalem dimanationem, per quam adjuncta propria ſunt à ſuis ſubjectis. Ergo vi divinæ conſervationis, eo in caſu, manebit eſſentia ſubjecti. Deſinet autem in eo naturalis proprietas, propter iſtius conſervationis defectum. Idem docet etiam *Fonſeca, lib. 5. Metaph. cap. 5. q. 1. ſ. 5.* & *Suarez diſp. 9. Metaph. ſ. 3. num. 22.* Eadémque multis docentur ab *Heizone Buſchero in Exercitationibus Logicis.*

69 *Goclenius.* *Goclenius* contra illam aſſertionem pluribus agit, *in Appendice ad problemata Log. p. 40. ſeqq.* non tamen invenio tàm argumenta, quibus ſententiam ſuam probet, quàm declarationem ferè ſolum ſententiæ ſuæ. Et (quævis veritas eſt) non ſibi conſtat ibi. Ait enim *p. 45. Non dico*, inquit, *ſimpliciter impoſſibile eſſe Deo, ſalvo igni ab eo tollere calorem.* De hoc enim quæſtio eſt, quam diſputat *Buſcherus*: An ſimpliciter Deo impoſſibilis ſit illa propriorum ſeparatio. Neque ad rem facit ullo modo, quod ibi ſubjungit: *Dico impoſſibile ſolùm ex hypotheſi, propter conſtantem & immutabilem decreti, voluntatis, & ordinis ejus veritatem.* Aliud enim eſt loqui de Dei voluntate, & aliud de potentia. Et quæ ſecundum vulgarem ordinem non *vult* Deus fieri, quomodo ſtatim negabuntur etiam à Deo fieri *poſſe*. Potentia enim Dei latior eſt, quàm volitio, hactenus, ut ſuo loco diſputabo. Miror autem quomodo iſtiuſmodi limitatoribus potentiæ divinæ, non aliquando ſubeat in memoriam, quod clarè Scriptura ait; *Poſſe Deum plus agere, quàm nos intelligere poſſumus.* Fortaſſe, cùm mens tua non poſſit intelligere, quod illud poſſit Deus, eſt hoc ipſum ex iis reſervatis, quæ Deus poteſt, neque tamen intelligi poſſunt poſſibilia eſſe.

70 *Adiuncta propria non poſſunt ſeparari per naturam.* Secundò: *Adiuncta propria per naturam à ſubiectis ſuis ſeparari non poſſunt.* Hoc enim efficiunt illa, quæ vulgò apud Philoſophos habentur, quòd propria ſubjectis ſuis ſemper conveniant, ut in priori puncto, ad tertiam conditionem, inductum eſt.

71 *Obiectio de qualitatib. Elementaribus.* Id frequenter hîc *objici* ſolet, quòd qualitates Elementares ſint adjuncta propria elementorum, & tamen ea à ſubjectis tollantur. Veluti calor ab aëre, humiditas ab aqua, & ſic in aliis.

Reſpondeo, de aqua, cùm ab ea tollitur humiditas, tùm etiam non manet eſſentia ejus ſalva. In quo caſu adiuncta ſunt à ſubiectis inſeparabilia. Cùm enim humiditas ab aqua tollitur, fit glacies, quæ eſt quid mixtum.

72 Sed de aqua videtur res eſſe gravior, à qua manente, videtur frigiditas auferri. Hanc igitur ad rem duplex ſolet eſse reſponſio. Prima eſt *Conimbricenſium*, quos vide in *Porphyr. cap. 4. q. 1. art. 2. in fine, & lib. de interp. c. 8. q. 1. a. 1. p. 180.*

Illi igitur aiunt, eas Elementorum qualitates poſſe vel ſpectari ſecundum conventientiam ad ſubiecta; vel ſecundum inexiſtentiam in iis: hanc autem tolli quidem aliquando à ſubiectis: Semper tamen remanere convenientiam, ſeu de facto habeant illas qualitates, ſeu non. Juxta hanc ſententiam porrò dicendum eſt, quòd accidentia propria ſolùm ſint inſeparabilia, loquendo de convenientia eorum ad ſubiectum.

Aliâs

Aliàs tamen & fortaſſe melius videtur, quod proprietates Elementorum nunquam ſeparentur ab illis, quamdiu ſalva manet eorum eſſentia, loquendo de ordine naturæ. Unde porrò dicendum eſt, ab aqua nunquam auferri omne frigus: quod non eſt intelligendum ſic, quaſi in peculiaribus quibuſdam particulis aquæ lateat frigus aliis partibus calefactis, ſed quòd aqua nunquam accipiat ſummum gradum caloris, ut ſic amittat omne frigus. Quamdiu enim in aqua non eſt ſummus calor, tamdiu habet adhuc aliquid frigoris. Caloris enim remiſſio non eſt, niſi per admiſtionem frigoris. Quòd autem aqua nunquam habeat calorem ſummum, quatenus ſcilicet ex parte caloris poſſibile eſt, id inde apparet, quia ſic aqua igniretur. Nam poſito ſummo calore, ſatis ſufficiens eſt diſpoſitio, ut adſit forma ignis. Ergò cum ſummo calore, quatenus ſcilicet ejus gradus ex parte caloris poſſibilis eſt, non poteſt ſalva manere eſſentia aquæ. Ergo nunquam amittitur omnis caloris gradus, etſi valde minuatur quandoque.

Quæstio III.

An adjuncta propria poſſint communicari?

Goclenius paſſim in libris ſuis id negat. Cui aſſentiuntur cæteri Calviniani. Vide Keckermannum, *l.* 1. *Syſt. Log. c.* 21. *& l.* 2. *Gymnaſ. Log. c.* 7. Timpler. *lib.* 3. *Metaph. c.* 3. *q.* 13. Generalis illorum intentio eſt, hinc deſtruere communicationem majeſtatis divinæ, ad humanam naturam. 73

In oppoſitum autem, cùm ex Scripturis conſtet, quòd majeſtas divina ſit carni communicata, veluti clarum eſt de virtute vivifica, *ex Joh.* 6. de adoratione *ex Phil.* 2. de omniſcientia, *ex Coloſſ.* 1. *&* 2. de vi judicandi, *ex Joh.* 5. de omnipotentia, *ex Matth.* 28. Hinc conſequenter noſtrates docent, proprio non repugnare, ut communicetur. Prolixè hanc rem perſequuntur viri clariſſimi, Dn. Schlüderus *in peculiari libro de comm. propr.* Finckius *part.* 1. *Sched. philoſ.* Meiſnerus *in part.* 1. *Sobr. Philoſ.* Joh. Regius *in exerc. Log. contra Friderum Mindanum.* Vietor *in præfer.* Buſcherus *in exerc. Log.* Heſſelbernius *in Anti-Goclenianis.* 74

Cæterùm cùm iſti autores ſatis prolixè iſtam materiam tractent, ego ſolùm in communi oſtendam, quod naturæ proprii non repugnet, ſi communicetur, quod commodiſſimè fiet particularia exempla contra hanc rem inducendo. Hæc n. tollunt iſtas univerſales: *Proprium ſi communicetur non manet proprium. Nullum proprium poteſt communicari.* Et: *Proprium qua tale, eſt incommunicabile. Quod communicatur commune eſt, & deſinit eſſe proprium; & ſi proprium communicetur, tollitur diſcrimen inter proprium & commune*, quæ & ſimiles proportiones frequenter apud iſtos autores occurrunt. Dico igitur: 75 *Proprium generis eſt communicabile ſpeciei.*

Primò: *proprium generis eſt communicabile ſpeciei.* Ergo quoddam proprium eſt communicabile. Antecedens, ut & conſequentia eſt evidens. Atque hinc porrò ſequitur: quod falſum ſit: nullum proprium eſſe communicabile; quòd communicabilitas tollat proprietatem, quod propria non diſtinguant, ſi communicentur, & quòd propriorum, & communium adjunctorum diſcrimen, etiam per illorum communicationem, tollatur. Nam propria generis, ut dictum eſt, communicantur, & tamen nihil iſtorum ſequitur. 76

Dicent exemplum eſſe diſſimile. Neque enim diſputari, de communicatione proprietatum generalium ad ſpecies. *Sed* Reſpondeo exemplum eò ſolùm adduci, ut oſtendatur, quid ferre poſſit natura proprii, quà tale eſt. Nempè genus revera habet 77 *Refellitur exceptio.*

Proprietates. Et illæ revera communicantur, & tamen illa propria manent propria, & sufficientia sunt ad dandam aliquam distinctionem. Ergo proprio, quà tale est, non repugnat communicatio. Neque communicatio, in quantum talis est, repugnat proprietati, ut adversarii loquuntur. Si enim id esset nullum proprium posset communicari, & omnis communicatio tolleret proprietatem.

78 *Propria partium communicari totis.*

Secundò: *Proprium partis revera communicatur toti.* Ergo proprium aliquod est communicabile, & proinde falsa est, quæ illi contradicit, Nullum proprium est communicabile. Antecedens negatur à Timplero, *lib. 3. Met. c. 3 q. 13. Neque materia*, inquit, *suo materiato, neque forma suo formato, neque partes, vel essentiales, vel integrales toti compositi dissimilari, &c. suas proprietates, propter mutuam unionem communicant.* Ita ipse, quem nescio, an quisquam alius sequatur. In contrarium autem, nostrum antecedens facilè confirmatur. Nam homo realiter est intelligens & volens, vel habens potentiam intelligendi & volendi. Et tamen istæ potentiæ sunt proprietates animæ, quæ est pars hominis. Ergo alicujus partis proprietas est communicabilis ad suum totum. Idem est de quantitate, quæ à materia sumitur, & prædicatur de materiato. Alia mitto. Eâ autem intentione nunc illud argumentum propono, ut ostendatur, generatim non repugnare proprio, ut communicetur. Pertinéntque huc omnia illa, quibus Patres dicunt, proprietates naturarum communicari personæ τῷ λόγῳ. Elegans locus est apud Ignat. *in Epist. ad Trallian. Deus*, inquit, verè *natus est verbum ex virgine, vestitus corpore obnoxio iisdem passionibus nobiscum.* Verè *natus ex vulva, qui omnes in vulva fingit. Et corpus sibi fabricavit ex sanguinibus virginis, hoc solùm excepto, quòd nulla viri consuetudo interceserit. In utero gestatus est, sicut & nos: certis mensium circulis, sicut & nos, &c.*

79 *Partis unius proprium potest communicari parti alii.*

Tertiò: *Proprium partis unius potest communicari ad partem aliam, per intervenientem earum unionem.* Præsupponendum autem, ad hujus rei ostensionem est, quòd communicatio proprietatum eo in casu, non fiat per migrationem de subjecto (communicante) in subiectum (ad quod fit communicatio) aut per informationem, & inhærentiam, sed fit per usurpationem alicujus attributi Veluti sic animal dicitur communicare corpori suas proprietates, non quasi eas in corpus illud transfundat, sed quod corpus usurpet ista idiomata, quæ animæ conveniunt.

80

Igitur quòd ibi revera sit communicatio, patet, quia inprimis potentiæ vitales sunt adjuncta propria animæ. Ita patet, quia ejus est potentia, cujus est operatio, ut Aristot. ait, *in l. de Som. & vig. c. 1.* At operationes vitales sunt ab anima. Ita patet ex definitione animæ, quæ definitur, quòd sit principium quo vivimus, sentimus, movemur, & intelligimus; ab Aristotele, *lib. 2. de anim. t. 24.* Ergo & animæ sunt illæ potentiæ. Jam quòd illæ potentiæ communicentur corpori, id inde patet, quia à corpore illæ usurpantur, veluti ab oculo ad videndum, à lingua ad gustandum, & sic in aliis: At in illa usurpatione alieni proprii, consistit formaliter ejus communicatio, unde eodem etiam argumento probatur calorem ab igne communicari ferro ignito: Ferrum enim usurpat illum calorem, ad urendum, qui est in igne ejus naturalis proprietas. Sic eleganter ad hanc rem ait Basilius εἰς πλῶ ἀγίαν τῆς χριστοῦ γέννησιν: πῶς πρόπον ἐν σαρκὶ ἡ θεότης; ὡς τὸ πῦρ ἐν σιδήρῳ, ἀ μεταβατικῶς, ἀλλὰ μεταδοτικῶς, ἀ γὰρ ἐπιτρέχει τὸ πῦρ τοῖς ἐ σίδηρον, μόνον ὃ χρῆ χρέων, μεταδίδωσιν αὐτῷ ἐ οἰκείας δυνάμεως, ὅπερ ἔτε ἐλατ[illegible] τῇ μεταδόσει, χὴ ὅλον πλεῖ ἑαυτοῦ τὸ μετέχον. hoc est: *Quomodo Deitas est in carne? sicut ignis in ferro, non transitivè, sed communicativè. Non enim excurrit ignis in ferrum, sed manens in*

suo

ſuo loco, communicat ipſi ſuam propriam facultatem, nec communicatione illa fit minor, ſed ſeipſo illud totum replet, quod particeps eſt ignis.

Proponuntur, & ſolvuntur objectiones.

Varia argumenta hîc objici ſolent, Keckermannus autem iſtam rem curioſiùs, quàm alii, tractavit. Ejus igitur argumenta reſumam, prout ab eo propoſita ſunt *l. 2. Gymnaſ. Log. c. 7. p. 127.* 81

Ratio 1. illius hæc eſt: *Quorum eſſentia & definitio non eſt communis, illorum etiam propria non ſunt communia. At ſubiectorum realiter diſtinctorum eſſentia & definitio non eſt communis. Ergo etiam non ſunt propria eadem.* Rationem conſequentiæ in majore probat, quia eſſentia eſt cauſa proxima, è qua neceſſariò ebulliunt propria, & ad quam unam, & indiviſam, tanquam aliquid ἑστιῶδες, ejuſmodi propria ſunt determinata. 82

Reſpondeo: concedendo totum: Rerum, inquam, realiter diſtinctarum propria non poſſunt eſſe eadem. Neque ullo modo id officiet propriorum communicationi, quia per communicationem iſtam, non fit aliquid rerum diſtinctarum proprium, ſed eſt ſolùm proprium unius, ſcilicet, cui primò convenit. Alterius igitur non eſt proprium hoc ipſo, quia ei primò non convenit. Neque enim, ſi ignis calidus ſit, & mixtum ſit calidum, propterea ignis, & miſtum habebunt eadem propria. Manétque adeò ſemper vera regula, præcedente puncto propoſita: *Proprium unius, non poteſt eſſe proprium alterius.* 83

Ratio ſecunda: *Omne oppoſitum, & diverſum, includit in ſe oppoſiti, & diverſi negationem. At commune eſſe, & proprium eſſe ſunt oppoſita diverſa. Ergo & proprium in ſe includit communitatis negationem.* 84

Reſpondeo: iterum admittendo totum. Neque id officit propriorum communicationi (non magis, cùm eſt ad diverſum, & realiter diſtinctum ſubjectum, ac cum eſt vel ad ſpeciem à genere, vel à parte ad ſuum totum) quia proprium, quod communicatur, ex ea communicatione non ſit commune, hoc ipſo, quia ratio communicationis inſinuat, quòd id uni ſolùm primò conveniat, alii non. Ergo manet etiam illius ſolum proprium, non autem fit vel iſtorum duorum proprium, vel eorundem commune accidens. Illud quidem, quia proprium non eſt proprium, niſi ubi primò reperitur. Ergo ibi ſolùm ſignificat affectionem eſſentialem. Non etiam utriuſque eſt idem commune, *κοινότης* eſt *ταυτότης ἐν πλείοσιν*, ut definivit ex Galeno Scaliger, *lib. 1. de plant. p. 105. communitas eſt identitas in pluribus.* Unde adjunctum commune dicitur non reſpectu eorum, quorum uni convenit primò, alii per participationem; ſed in quorum utroque æqualiter reperitur. Atque ita etiam proſyllogiſmus Keckermanni, quem ad hanc rationem addit, habet vitioſam, & falſam aſſumptionem. Nullum proprium, (inquit) eſt commune. Quoddam proprium eſt commune. Ergo quoddam proprium non eſt proprium.

Ratio tertia: *Quod tollit diſcrimen inter accidens proprium, & commune, id pro abſurdo habetur. At communicatio propriorum tollit hoc diſcrimen.* Ergo. Major probatur: *Quia omnes philoſophi ex Ariſtotele docent commune, & proprium differre, præcipuè ratione inhæſionis, dum proprium inhæret ſuo ſubjecto ſpecifico & determinato: Et ut Scotus ſuper prædicabilia loquitur, exquirit patronum, & Dominum tantùm unum; accidens autem commune (ut idem loquitur) propter ſui capitis fluxibilitatem, eſt indeterminatum ad plura diverſa ſubiecta.* Hæc ille. 85

86 *Respondeo:* Discrimen proprii adjuncti, & communis, quod sumitur ex unitate, vel pluralitate subjecti, satisconstans est, nec tollitur per proprii communicationem. Nam illa subjecti pluralitas attenditur, non quomodolibet multiplicando subjecta, sed solùm sic, quod unum debeat esse subjectum proprii, primum scilicet, seu cui primò conveniat. Aliàs enim ignis proprietas etiam non esset calor, quia loquendo de subjectorum pluralitate, quomodolibet, quod est proprium unius, aliter potest pluribus convenire. Secus inquam calor non posset esse proprietas ignis, quia calor, præter ignem, etiam aliis rebus convenit. Cæterùm communicatio proprii, nondum multiplicat primum subiectum suum. Ergo hactenus in ea nihil est, quod pugnet contra eam proprii ab adjuncto communi distinctionem, quæ inter ea sumitur ex subjecti unitate, vel pluralitate.

87 Ratio quarta: *Propria sunt causa distinctionum. Ergo non sunt communia diversis subiectis. Quod n. est causa discrepantiæ, id non est causa cõvenientiæ, respectu eiusdẽ. Quòd autem accidentia propria secundùm rei essentiam & formam præcipuè rem à re discernant, perspicuè docet Arist. lib. 1. de anim. t. 11. Et Porph. c. 4. t. 3. ubi dicit διαφορὰν ἰδίως, distinctam etiam sumi à propriis accidentibus.*

88 *Respondeo:* admittendo, quod propria dent aliquam distinctionem, nego consequentiam in argumento. Nam in ratione caloris utique distinguitur etiam ignis, (quippè qui ejus proprietas est) à rebus mixtis, & tamen mixta etiam habent calorem, quia isti convenit calor primò, huic secundariò. Ad hunc modum etiam Patres distinguunt, quoad divinas proprietates, divinam Christi naturam ab humana, quia illa ἰδιώματα conveniant Deo per naturam, huic κεχαειτωμένως (ut Scriptura loquitur Phil. 2.) & per gratiam. Sic Vigil. ait, *l. 5 cont. Eutych. secundùm carnis naturam, illam potestatem cœli, & terræ adeptus est, qui secundùm naturam verbi nihil horum eguit aliquando.* Sic Cyr. *l. 4. in Joh. c. 24. Natura carnis,* inquit, *per se vivificare non potest nec sola in Christo esse intelligitur, sed habet filium Dei coniunctum, qui substantialiter vita est. Quando igitur Christus carnem suam vivificam appellat, non ita illi ut sibi, sive proprio spiritui vim vivificandi attribuit.* Vide ad hanc rem plurima, *in. l. Concord. in Append. de Catalog. Testimon. & c c 5.*

89 Denique adducit Keckermannus argumenta inartificialia, ut vocat, ubi *primò* inquit, *adduci possunt autoritates Theologorum, ut Theodoreti Dialog. 3. Vigil. lib. 5. contra Eutychen, cap. 2. & seqq. & ipsius Lutheri in lib. de Concil. qui omnes uno ore statuunt, sublatis proprietatibus confundi naturas. Accedit autoritas Philosophica Aristotelis, Porphyrii, & omnium saniorum eius interpretum, ex quibus nequidem unum hactenus producere potuerunt adversarii, qui vel levissimâ specie propriorum communicationem probaret. Inprimis autem est manifestum dictum Aristotelis 1. Topic. cap. ubi* inquit, ἐνδέχεται ἴδιον λέγειν τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλῳ ὑπάρχειν. Hæc ille.

90 *Respondeo:* 1. Argumenta quæ à testimoniis humanis petuntur, ex suo genere non satis firma sunt. 2. Si maximè aiunt Patres: *sublatis propriis confundi naturas,* non tamen inde negant communicationem idiomatum. Communicatio enim illa non infert ablationem propriorum, ut clarissimè patet ex propositis exemplis. 3. Quomodo non sit proprium, quod est ἐνδεχόμενον ἄλλοις ὑπάρχειν, ad mentem Aristotelis antea expositum est, in responsione ad tertiam rationem. *Denique* admodum gloriosa est jactantia pro cõmunicatione nullũ autorem afferri, adeò vanè, ut contrarium verum sit: nullum autorem contra eam afferri posse ad eum modum,

quo

quo dicitur ea à nobis fieri, nempè ut, quod proprium est unius, dicatur alii competere secundariò. Communicationis possibilitatem igitur confirmant omnes qui aiunt: quòd *uni per se convenit posse alii secundariò convenire*; quorum testimonia relata sunt præcedente puncto, ad sextam conditionem. Paulò ante etiam dictum Basilii allegatum est, de communicatione proprietatum ferri. Nec excidit sine dubio, quod modò de communicatione divinæ majestatis, ex Patribus retuli ad rationem quartam.

Quæstio IV.

An communicato uno adjuncto proprio, statim communicentur & alia?

Calviniani id affirmant, indéq; , cùm demonstrent in particulari, aliqua non communicari, inferunt, nulla communicari. Probant autem, quia adjuncta propria sint connexa cum essentia. Ergo non communicari possunt non communicatâ essentiâ. Rursus *æqualiter* sunt connexa cum essentia, ergò unum non potest communicari, dimisso altero. Sed ratio firma non est, ut postea videbitur.

In primis autem clarè patet: *uno communicato, non necessariò alia communicari.* 91
Ita manifestum est 1. in communicatione, quæ est à parte ad totum. Anima enim communicat composito potentiam intelligendi. Et tamen non communicat ei invisibilitatem, incorporeitatem, immortalitatem. Dicimus, inquam, hominem aliunde intelligentem, & volentem (verba illa de potentiis intelligendo) non autem invisibilem, incorporeum, immortalem. Et in persona τῦ λόγυ ad eam communicantur proprietates aliquæ humanæ naturæ, ut Deus dicitur natus ex virgine, passus, crucifixus, &c. non tamen dicitur creatura, quæ alia est humanæ naturæ proprietas. Vide de differentia horum, Thomam 3. *p. q.* 16. *a.* 8.

Uno communicato non necessariò omnia communicantur.

Et ex his, per instantiam, responderi potest argumento proposito pro parte affirmante. Nam anima non minùs habet sibi connexam invisibilitatem, ac potentiam intelligendi: Et tamen hâc communicatâ, illam non communicat. Apparet etiam hinc communicationem proprii unius, qua talis est, non efficere communicationem proprii alterius, quia si sic, tum id semper esset. At jam ostensum est, in propositis exemplis, id semper non esse. 92

Atque hujus rei indicium 2. est etiam, in communicatione effectiva, quam vocant. Ignis enim aquæ communicat calorem. At non communicat ei siccitatem vel levitatem. 93

Atque ita tandem apparet contra naturam proprii nihil dici, si dicatur ignis ferro communicare calorem, non autem levitatem: si dicatur anima corpori communicare potentias vitales & animales, non autem invisibilitatem. Si dicatur divina natura, carni communicare omnipotentiam, vim vivificam, potentiam judicandi, &c. non autem infinitatem, vel æternitatem, vel, & sic in aliis. 94

PUNCTUM IV.

De adjuncto communi.

Quid proprium sit hactenus declaratum est, nunc agendum est de adjuncto communi, cujus natura ex dictis intelligitur. Sunt autem inprimis duæ adjuncti communis conditiones. *Prima* est, pluribus convenire. *Deinde* æqualiter convenire, non quidem prout æqualitas identitatem gradûs significat, sed, quod adjunctum commune debeat istis pluribus subjectis suis non competere cum hac differentia, ut 95

Duæ conditiones adjuncti communis.

alteri eorum primò, alteri ſecundariò conveniat. Pertinetque huc quòd Galenus communitatem eſſe ait ταυτότητα, hoc eſt, identitatem in pluribus Vide Scalig. *l. 1. de plant. p. 105.*

96 *Accidens an idem ſit quod adiunctum commune.*

Aliqui adjunctum commune vocant *accidens*, quia hoc (accidens) in prædicabilibus proprio opponitur. Sed identitas in iſtis abſoluta non eſt. Nam accidens illud eſt Porphyrio, quod abeſſe, & adeſſe poteſt citra ſubjecti corruptionem. At dantur multa adjuncta communia, quæ non poſſunt abeſſe à ſubjecto, citra ejus corruptionem, ad eum modum id intelligendo, quo id dicitur de adjunctis propriis, veluti eſt de genericis proprietatibus quæ in ſpeciebus ſunt. Neque enim minùs ſeparabilis eſt ab homine viſiva potentia, aut motiva, ac ab animali ſimpliciter. Ea igitur adjuncta communia ſpecierum, quæ ex genere ſumuntur, accidentia dici non poſſunt. Proinde in univerſum non æquipollent adjunctum commune, & accidens prædicabile. Etſi hoc diffitendum non ſit, quòd quicquid eſt accidens prædicabile, eſt adjunctum commune.

ARTICULUS II.

De diviſione ſubjecti in ſubjectum informationis, & denominationis.

97 Subjectum denominationis alio nomine vocatur *ſubjectum Quod*; Subjectum informationis autem, vocatur *ſubiectum Quo*. Unde ex diſtinctione principii, in principium *Quod* & *Quo*, propter terminorum identitatem, hæc diſtinctio intelligi poteſt. Sicut igitur principium *Quod*, eſt, in reſpectu ad operationem, ipſum ſuppoſitum, vel compoſitum, & *principium Quo* eſt pars ſuppoſiti, ſecundùm quam operatur. Ita etiam, *ſubjectum Quod* in reſpectu ad affectiones, eſt ejus compoſitum, vel ſuppoſitum; *Subjectum* autem *Quo* eſt pars ſuppoſiti, ſecundùm quam ei convenit aliqua affectio. Ita ſubjectum *Quod* doctrinæ eſt homo, ſubjectum autem *quo*, doctrinæ, eſt anima.

98 *Cur ſubiectum* quod *dicatur ſubiectum denominationis.*

Porrò ſubjectum *Quod*, vocant ſubjectum denominationis, quia ſuppoſitum eſt fundamentalis ratio omnium quæ ſunt in eo. Indéque ſicut ipſum per excellentiam dicitur agere, ut maximè radicaliter proveniant actiones à forma: Ita etiam ipſum per excellentiam q. denominatur ab adjunctis, etſi partes quandoque proprietates in ſe ſuſcipiant, & proinde ab iis informentur: quo intuitu etiam ſubjectum *Quo*, ſubjectum *informationis* dicitur.

99 Ejuſdem ſenſûs etiam eſt vulgata illa diviſio, *in ſubiectum recipiens*, & ſubjectum *originis*. Si per ſubjectum originis intelligamus id, quod ita ſuſcipit aliquod attributum, ut deinceps cauſa ſit, ab eóque ſumitur origo, ut ab eo denominetur compoſitum. Atque tum ſubjectum originis eſt nihil aliud, quàm *ſubiectum Quo*. Sin verò per *ſubiectum originis* intelligatur ſolùm id, quod in compoſito tale eſt, ut ab eo oriatur aliquod attributum, etſi illud in ſe non recipiat, tum illud ſubjectum originis æquivocè dicitur *ſubiectum*, quia ratio ſubiecti non conſiſtit in tali origine, ſed ratio cauſæ, ut benè obſervat Zabarella *lib. de nat. ſcient. conſtit. cap.* 39.

ARTICULUS III.

De diviſione ſubjecti & adjuncti per ſeparabile & inſeparabile.

100 Adiuncta alia à ſubiectis ſeparari, alia non, Experientia docet. Hinc igitur Porphyrius *in Iſag. c. 5* accidens dividit per ſeparabile, & inſeparabile. Sed tamen ſub illa

illa distinctione etiam intelligi potest adiunctum proprium, & proinde adiunctum in communi, ut in summa, omne adiunctum, sit vel separabile, vel inseparabile.

Distinctio autem illa, solùm procedit, quoad actualem separationem, & absentiam adiunctorum à subiectis. Ergo *separabilia* illa dicuntur adiuncta, quæ vel de facto absunt, vel saltem ex genere suo, & per suam naturam abesse possunt à suis subiectis: seu quæ talia sunt, ut non necessaria postulentur à suis subiectis, ut sibi conveniant. *Inseparabilia* igitur accidentia sunt, quæ subiectis suis sunt necessaria, ab iisque iuxta exigentiam naturæ illorum, postulantur ut eis insint: Atque adeò ab iis non absint, nisi vel per specialem Dei actionem, vel alioquin satis rarò.

101 *Quomodo accidentia inseparabilia possint separari.*

Atque hinc consequenter infero, quòd, dimittendo talem separationem accidentium, quæ nunc sunt inseparabilia, possint esse separabilia, separatione mentis, seu τῷ ἐπινοῆσαι, ut & Porphyrius docet, *d.l.* atque hæc separatio mentis non est intelligenda solùm, de separatione *præcisiva*, quâ apprehendatur v. g. corvus non apprehensâ nigredine: sed etiam separatione *negativâ*, quâ mens nostra imaginetur sibi corvum non nigrum, sed album, vel alterius coloris, quod à fortiori inde sequitur, quia, ut iam dicam, accidentia quæ nunc sunt inseparabilia, de facto per divinam potentiam abesse possunt à suis subiectis. Cur igitur mens non possit de facto apprehendere eas res ut carentes talibus adiunctis. Dissentit hac in parte Zabarella, 1. *post. ad. t.* 82. qui præcisivam solùm mentis abstractionem, vel separationem admittit, negativam autem nequaquam.

102

Tertiò etiam adiuncta illa inseparabilia, sunt separabilia, reali separatione à suis subiectis, per divinam potentiam. Cum enim Deus liberum præstet influxum, ad rerum conservationem, fieri potest, ut influat in subiectum, suspendat autem influxum in accidente illius. Inde ergo fiet, ut subiectum persistat, intereunte accidente, quâ de re suprà fuit, *Præced. art.* 1. *p.* 3. *q.* 2. Idémque etiam aliquando in natura fit, quanquam rarò. Sic nigredo est adiunctum inseparabile corvi, ut Porphyr. docet. *dict. c.* 5. & tamen dantur quandoque corvi albi, ut ex Arist. *l.* 5. *de gener. animal.* docet Scaliger *Exerc.* 59. 1. ubi & perdices albos & lepores ex Allobrogum alpib. se esitasse, & murem candore splendidissimo habuisse, similémque passerem & hirundinem se vidisse, scribit idem Scalig. qui colores alioquin istis animalibus competentes, censentur inter adiuncta inseparabilia.

ARTICULUS IV.

De divisione subjecti in subjectum inhæsionis, adhæsionis, & occupans.

103

Quoad hanc distinctionem *primò* explicandum est sensus illius divisionis; *Tum* inquirendum est: An obiectum rectè connumeretur subiectis? *Denique* aliquæ obiectorum divisiones explicandæ sunt.

PUNCTUM I.

In quo explicatur sensus propositæ divisionis.

104 *Quid subiectum inhæsionis.*

In proposita illa τριχοτόμῳ divisione, primò nominatur *subiectum inhæsionis*, potest autem id bifariam sumi. Atque primò inhæsio quandoque significat omnem modum quo quid accidentaliter afficit aliud, h.e. quicquid in universum non est substantia est accidens. Ita enim dici solet accidentis *esse*, esse *inesse*. Quo modo loquendi omne subiectum est subiectum inhæsionis, quia quicquid refertur ad aliud ut subiectum, id subiectum afficit extraessentialiter. Unde iuxta hunc modum lo-

quendi, nunc non potest sumi subiectum inhæsionis. Nam subiectum inhæsionis, tanquam aliis contradistinctum, nunc est inadæquatum ad rationem subiecti in communi. Aliter subiectum inhęsionis, solet æquipollenter dici ad subiectum informationis, sive subiectum *Quo*. Estque sic subiectum inhæsionis, quod cùm sit pars suppositi, vel compositi, informatur ab aliquo attributo: Hoc sensu, anima est subiectum inhæsionis, respectu suæ doctrinæ, non autem homo, quippe qui est subiectum denominationis, cui nunc subiectum inhæsionis opponitur, & contradistinguitur. Unde iterum apparet, iuxta hunc sensum non posse nunc sumi subiectum inhæsionis. Nam subiectum denominationis, quod vocant, non afficitur tantùm à suo adiuncto, adhærendo, vel occupando; sed multa etiam sunt, quæ in talibus subjectis inhærent. Ideóque juxta præsentem significationem, quod subiectum denominationis est, potest esse etiam subiectum inhæsionis, veluti est homo respectu sanctitatis, temperantiæ, & adiunctorum similium. Ergò *nunc* tandem inhæsio significat illam informationem, quâ aliquod adiunctum suum subiectum afficit abintra, seu per intro-receptionem in subiectum. Atque tum opponitur subiecto adhæsionis. Quid ergo nunc sit subiectum inhæsionis, hactenus patet.

105 *Subiectum adhæsionis.* Et in eo oppositum liquet, quid sit *subiectum adhæsionis*. Adhærentia igitur adiuncta sunt in universum illa omnia, quæ non introsuscipiuntur in subiectum, sed quæ eidem exteriùs coniunguntur. Sic igitur adiuncta adhærentia sunt, cùm hominem armatum, vel palliatum, cùm poculum inauratum, vel argento obductum dicimus: item, cùm aliquem divitem, vel oneratum dicimus. & quæ sunt id genus alia.

106 *Obiectum.* Tandem *subiectum occupans* (alio nomine *obiectum* & *materia circa quam* dicitur) est, quod alterius actionem occupat, vel terminat. Sic subiectum visûs est color, in quo visus occupatur. Obiectum additus sunt soni. Obiectum medici, est corpus sanabile: obiectum Physici, est corpus naturale, & sic in aliis: de hoc subiecti genere aliqua porrò constituenda sunt.

PUNCTUM II.

An obiectum referatur rectè inter subjecta?

107 *Ratio dubitandi.* Videntur obiecta potius causæ esse, quàm subiecta, quia ipsorum officium est, movere aliud ad actum. Sic sensitiva potentia, hoc respectu dicitur passiva, quia admittit actionem obiecti in se: Et Aristoteles docet ab obiectis mutari & alterari istas potentias, *l. 2. de anim. c. 4.*

108 *Obiectum quâ tale est, non debet movere.* *Respondeo:* ad rationem obiecti, ut sic & in ea generalitate, per accidens esse, ut moveat, & exuscitet potentiam ad agendum. Id enim solùm est, de obiectis potentiarum. Hoc igitur officium obiectorum est in communi, quòd debeant *terminare* actionem eorum, quæ in istis obiectis occupantur. In ratione autem terminandi, non consistit causalitas, ut supra constitit in doctrina de fine. Obiectum igitur, quâ tale, quia terminat solùm, non habet rationem causæ. Atque ita relinquitur hic præcisè respectus subiecti. Neque v. g. apparet, quomodo corpus naturale, quod est obiectum Physicæ, moveat Physicum. Et sic est in disciplinis aliis.

109 *Respondetur superiori dubitationi.* Atque ex hoc porrò sequitur, quòd cùm obiecta potentiarum moveant illas, indeque respectu earum exerceant causalitatem, quòd hoc non faciant ex communi officio obiecti, sed ex peculiari causa, quia scilicet *talia* obiecta sunt. Hæc igitur obiecta potentiarum, habent rationem causæ, in quantum potentias movent ad actus suos. Habent autem rationem subiecti, in quantum actiones illas terminant.

terminant, in qua terminatione, ut dictum est, nulla est causalitas, ad rationem autem obiecti satis est.

PUNCTUM III.
De divisionibus objectorum.

Tres divisiones obiectorum, in Theorematibus propositæ, pro conclusione huius capitis, porrò illustrandæ sunt. *prima* est, in adæquatum, & inadæquatum: *Altera* in subiectum perfectionis, & adæquationis. *Ultima* in obiectum per se, & per accidens. 110 111

Quid sit obiectum adæquatum & inadæquatum.

Quod ad *Primam* divisionem attinet, potest illa intelligi, ex distinctione finis, in inadæquatum & adæquatum, propter identitatem terminorum. Ergo sic *inadæquatum obiectum* est, quod vel excedit, vel exceditur ab adiuncto occupato, quod est, si vel sit communius, vel sit partiale. Sic obiectum inadæquatum visûs est quantitas. Nam ex se communius est, cùm possint etiam alii sensus, veluti tactus, occupari in quantitate. Aliter visûs obiectum inadæquatum est lux, quia id solùm est partiale, cùm præter lucem possit visus occupari in calore.

In oppositum igitur id *subiectum adæquatum* erit, quod nec latius est adiuncto occupato, nec angustius, hoc est, quod nec est commune, nec partiale. 112

Ex hac distinctione intelligi potest, distinctio altera, quâ subiectum erat, vel subiectum adæquationis, vel perfectionis. *Obiectum* enim *perfectionale*, quod vocant, est species quædam subiecti. Unde ad obiectum adæquationis hîc præter ea, quæ modò dicta sunt, nihil addi oportet. 113

Obiectum perfectionis.

Obiectum autem *perfectionis* solet ex duobus denominari. *primò* igitur subiectum perfectionis dici potest, quod est perfectissima, vel nobilissima pars obiecti totalis, & adæquati. Sic Deus est in Metaphysicis objectum perfectionis. Nihil enim nobilius & perfectius in Metaphysica tractatur, quàm sit Deus. Sic & cœlum solet vocari perfectionis objectum in Physicis, quia inter corporalia ipsum sit res nobilissima, ut Arist. appellat. *lib. 1. de part. anim. c. 5. & lib. 2. de cœlo cap. 2. t. 6.* Sic etiam obiectum perfectionis Logicæ est Ens reale, quia id nobilissimum est in objecto ejus totali, quæ aliàs extenditur ad omne, quod quoquo modo est intelligibile, seu sit Ens reale, seu Ens rationis. Aliter autem subjectum perfectionis dici potest, non intelligendo perfectionem ex parte objecti, sed ex parte modi sciendi. Ergo si subjectum perfectionis erit, quod perfectissimo, & maximè scientifico modo tractat aliqua scientia, v. g. sed tamen prior sensus vulgatior est. 114

In disciplinis quid sit obiectum adæquatum.

Alibi doceo, quòd ad rationem subiecti adæquati duo pertineant, loquendo de objectis disciplinarum. 1. ut omnia sub subiecto contenta in disciplina doceantur, & nihil in disciplina doceatur, de quo illud subiectũ non prædicetur in recto, vel obliquo. Et 2. ut nihil alio modo in scientia doceatur, quàm cum respectu ad subiectum. Atque ita homo beandus, etsi homo, & proinde etiam corpus naturale, tamen subiectum Physicæ non extenditur ad hominem ut beandus est, quia sub ratione *beandi*, homo non cognoscitur speculativè, sed practicè. Concluditúrque ex iisdem conditionibus etiam modum differendi non esse obiectum Logicæ, ut persequor *in Introd. Log. c. 1. n. 80. seqq.* 115

De obiecto per se, & per accidens.

Ultima distinctio obiecti erat in obiectum per se, & per accidens. Sic Arist. *lib. 2. de anim. c. 6 t. 62.* sensilia dividit, in sensilia per se, & per accidens. Sic visus per se cognoscit colorem per accidens cognoscit Petrum; quia non fertur ad eum, sub ratione Petri, sed solùm sub ratione coloris, in communi autem *obiectum per se* dicitur, 116

illud

illud ad quod res reliqua terminatur, vel ordinatur primariò, & ex natura ſua. Per accidens autem obiectum alicuius eſt, in quo aliquid eventualiter, vel per directionem ad aliud, vel per exorbitantiam aliquam, vel etiam ſecundariò occupatur. Ita intellectus per ſe occupatur in Ente reali, per Accidens in Ente rationis. Voluntas per ſe occupatur in bono, per accidens, & per errorem iudicii, occupatur in malo. Sic & dici ſolet potentias appetitivas per ſe verſari in proſequendo, & acquirendo; per accidens autem in fugiendo, & ſic in aliis.

CAPUT. XXVI.

De Signo & Signato.

1. *TErtia claſſis Entium reſpectivorum continet Signum, & Signatum.*

2. *Signum eſt quod potentiæ cognoſcenti aliquid repræſentat.*

3. *Id quod repræſentatur, vocatur ſignatum.*

4. *Dividuntur ſigna variè.* I. Signum eſt Naturale, vel Arbitrarium.

5. *Signum naturale eſt, quod ſignat aliquid ex naturali connexione cum eo. Sic fumus eſt ſignum ignis.*

6. *Signum arbitrarium eſt, quod (non ex natura, ſed) ex arbitrio, vel ordinatione extrinſecâ ſignat. Sic hedera eſt ſignum venalis vini.*

7. II. Signum eſt rememorativum, demonſtrativum, vel prognoſticum.

8. Rememorativum *eſt, quod ſignat aliquid præteritum.* Demonſtrativum *eſt, quod ſignat aliquid præſens.* Prognoſticum *eſt, quod ſignat aliquid futurum.*

9. III. Signum eſt contingens, vel neceſſarium.

10. *Signum neceſſarium* (*Græcis* τεκμήριον) *eſt, quod neceſſariò ſignat: contingens ſignum eſt, quod contingenter ſignat.*

11. IV. Signum eſt inſtrumentale, vel formale.

12. *Signum inſtrumentale eſt quod priùs cognitum, inducit cognitionem alterius. Sic veſtigium leporis in nive, cani eſt ſignum leporis.*

13. *Signum formale eſt, quod citra ſui cognitionem immediatè ſignat, ſicut ſpecies lepori, in oculo canis, cani eſt ſignum leporis.*

14. V. Signum eſt Practicum, vel Theoricum.

15. Practicum *eſt, quod ſignando, aliquid per ſe efficit.* Theoricum *eſt quod tantùm ſignat, non autem aliquid per ſe efficit.*

16. VI. *Eodem ferè ſenſu ſignum eſt* σημαντικὸν, *vel* μεταδοτικὸν.

17. Σημαντικὸν

17. Σημαντικὸν *signum est, quod signat tantùm:* μεταδοτικὸν *verò signum est, quod signat, & id quod signat exhibet.*

18. VII. Signum est doctrinale, vel non-doctrinale.

19. *Signum doctrinale est, quo utimur in modo docendi, quale signum est* conceptus, vox, *&* scriptum. *Signa Non-doctrinalia sunt, quæ secus sunt.*

20. VIII. Signum est aptitudinale, vel actuale.

21. *Signum aptitudinale est, quod potest signare aliquid cognoscenti potentiâ.*

22. *Signum actuale est, quod actu aliquid signat.*

23. IX. Signum est proprium, vel improprium.

24. *Signa propria sunt, quæ significant, & ad hoc instituta sunt, ut significent. Talia sunt conceptus, species intelligibilis, & similia signa.*

25. *Signa impropria sunt, quæ signant quidem, tamen per se non sunt instituta (à natura vel aliunde) ut signent. Sic effecta sunt signa causarum.*

26. X. Signum est suppositivum, vel manifestativum.

27. *Signum suppositivum est, quod rem signat, & pro ea supponit in oratione, veluti sunt voces, in quantum signant res. Pro his enim in oratione supponunt.*

28. *Signum manifestativum tantùm est, quod tantùm signat rem, non autem pro ea supponit in oratione. Sic voces sunt respectu conceptuum.*

29. XI. Signum est notificans, *(sive nota)* vel commonefaciens, vel obsignans.

30. *Notæ sunt signa indicantia rem, aliâs ignotam. Græcis dicuntur* γνωείσματα *Sic annulus flavus est signum Judæi.*

31. *Signa commonefacientia sunt, quæ rei cognitæ notitiam conservant. Græcis dicuntur* Μνημόσυνα. *Sic cœna est* μνημόσυνον *passionis Christi.*

32. *Signa obsignantia (Græcis* σφεγίδες *) sunt quæ certificant rem cognitam. Sic circumcisio est signum fœderis.*

COMMENTARIUS.

In hoc capite tractandum *primò* est, quasi proœmii loco: An doctrina signorũ debeat esse Metaphysica? *Deinde* de voce signi: *Tertiò* de essentia & definitione signi. Tum *quartò* de divisionibus signorum.

PUNCTUM

PUNCTUM I.

An doctrina Signorum debeat esse Metaphysica?

1 Primò igitur videtur dubitari posse: *An doctrina signorum debeat esse Metaphysica?* Propterea, quia Metaphysicæ obiectum sunt res. Signa autem non sunt Res. Sicut Aug. *l.* 1 *de doct. Christ. c.* 2. ait, omnem doctrinam esse de rebus, vel de signis. Ubi signa & res opponuntur.

2 *Resp*: Signa omninò res esse. Nam vocabula in divisionibus Metaphysicis supponunt pro istis, quæ suscipiunt tales denominationes. At utiq; res sunt: veluti fumus: & alia, quæ denominantur esse signa. Et amplius patet. Quia si signa res non essent (Transcendenter sumendo vocem rei) tum nihil essent, ut Aug. argumentatur, *d. loco.*

3 *Ad obiectionem* prius positam, respondet rectè Zabarella, *lib.* 1. *de vis. c.* 7. Et Scoto 2. *d.* 13. Quando distinguimus rem à signo, non propterea dicimus signum non esse rem, sic enim esset nihil, proinde signum appellari non posset: Sed cùm rem à signo distinguimus, nihil aliud significare volumus, quam aliquid esse rem tantùm, & non signum, aliquid verò esse & rem & signum. Sic & Lomb. 1. *d. Lit. A.* ad istam oppositionem rerum & signorum ait: *Quæ hîc appellantur signa, sunt res, illæ, videlicet, quæ ad significandum aliquid adhibentur. Omne tamen signum etiam res aliqua est. Quod enim nulla res est, omninò nihil est. Non tamen è diverso, omnis res signum est, quia non adhibetur ad significandum aliquid.*

Quomodo res distinguuntur à signo.

4 Atque hinc sumitur confirmatio, quòd Metaphysicus debeat agere de signis, quia illius officium est persequi varios gradus, & denominationes Entium.

Probatur quòd Metaphysicus debeat de signis agere.

Nunc porrò observandum est: Doctrinam signorum posse considerari in actu signato, vel in actu exercito, cuius distinctionis sensum tradidi suprà, *c.* 14. 61.

Ergo agere de signis, *in actu signato*, hoc est, in quantum generaliter signatur, & docetur, quid sit signum, ad solùm Metaphysicum spectat: quia ratio signi, ut sic, transcendit omnes particulares scientias. Unde idipsum est etiam de generalibus signorum divisionibus in quibus, si quid in particulari occurrat, quod videatur egredi ex abstractione Metapysica, tunc vel illud remittendum est, ad speciales disciplinas, vel tantùm est docendum per modum commentarii, & ad illustranda alia genera signorum, quæ per se ad Metaphysicam spectant.

5

6 *Quoad actum exercitum* autē signorum doctrina ad varias disciplinas pertinet. Sic Theologi agunt de signis sacris, hoc est, de Sacramentis: Item de signis, sive Notis Ecclesiæ: de signis prognosticis extremi judicii. Physici agunt de signis pluviarum, terræ-motuum, cometarum, &c. De quibus vide Aristot. *in Meteorol.* Dialectici agunt de signis universalitatis, & particularitatis in propositione, & generalius de signis conceptuum, iuxta Arist. *de Interp c.* 1. Item de signis, ut sunt materia Enthymematum, apud Arist. 2. *prior. c.* 27. *&* 1. *Rhet. c.* 2. Medici agunt de signis valetudinis, & morborum, qua de re integrum librum habet Averroës, ut meminit Zabarell. *l.* 2. *de Meth. c.* 12. Apud Hippocratem extat liber de signis morborum ex insomniis, quem J. C. Scaliger commentariis illustravit.

7 Etsi autem per hæc pateat: Metaphysicorum esse de signis agere, tamen non est diffitendum: vetustiores Metaphysicos, de illis nihil, aut parum habere. Plurimum autem scribi de iis solet, à Philosophis *ad l. de Interp. c.* 1. & à Scholasticis Theologis ad Lomb. 1. *d.* 1. 4. *d.* 1. & Th. 3. *p. q.* 60. Sed ad rem.

TITULUS

TITULUS II.
De voce Signi.

8 *Quot modis sumatur vox signi?*

Vox signi variis modis sumitur, quanquam in singulis videtur aliqua ratio significandi insinuari. Astrologi, constellationes, sive sidera cœli, vocant signa cœlestia, & inprimis ista, quæ sunt in Zodiaco, quem inde etiam vocant *signiferum*. Vulgò solet signum significare vexillum militare. In Scripturis frequenter significat aliquid prodigiosum, & portentosum, veluti Matth. 24. *Actor.* 2. ubi tanquam Synonyma conjunguntur signa, & prodigia. Unde & pœnæ in quibus singulariter elucet divina severitas, dicuntur signa. Sæpè etiam signum rei sumitur pro ipsa re, veluti signum circumcisionis, *Rom.* 4. est idem quod circumcisio. Ita signum filii Dei *Matth.* 24. quod Pontificii plerique intelligunt de imagine crucis) est ipse filius Dei. Quomodo iidem Pontificii ipsam crucem, vocant *signum crucis*, ut signum crucis, & crux idem sint per constructionem intransitivam, (ut loquitur Soncinas 6. *Metaph.* 4. 18. ut fatetur Bellarm: *l.* 2. *de Cult. Sanct.* c 28. Sed de aliis significationibus vocis hujus, videatur Clarissimus Flacius *in Clav. Script. ad vocem signi.*

9 *Definitiones signi apud Augustinum.*

Id nobis peculiariter observandum est: cùm notitia nostra inprimis sit à sensibus, inde vocem signi primò impositam esse, ad significanda illa signa, quæ sunt sensilia. Et juxta hanc impositionem Augustinus definivit signum, *lib.* 2. *de doctrin. Christ. c.* 1. *Signum est res præter speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud faciens ex se in cognitionem venire.* Et *l.* 1. *de princ. Dial c.* 5. *signum est, quod seipsum sensui & præter se aliquid animo repræsentat.*

10 Quia verò aliqua solùm intelligibilia, sunt analoga istis sensilibus signis, ideò hinc ampliata est vox signi ad comprehendenda etiam ea, quæ nihil sensibus ingerunt, ficut sunt species & conceptus mentis quæ sunt signa rerum, quarum essentias menti repræsentant. Atque hinc recentiores Dd. solent ampliorem dare signi definitionem, quam mox tradam.

TITULUS III.
De essentia & definitione Signi.

11 Definitiones Augustini priùs retuli *n.* 9. ubi etiam insinuatum est, eas non esse adæquatas, sed solùm competere signo, sumpto secundùm primam suam impositionem. Patetque id manifestè, ex dictis *num.* 10. Nam dantur signa quæ solùm sunt intelligibilia, veluti sunt species, & conceptus, quæ Aristoteli signa dicuntur, *de Interp. cap.* 1. At in Augustini definitione illa solùm dicuntur signa, quæ imprimunt aliquid sensui.

12 *Proponitur & explicatur definitio signi.*

Commodior est igitur definitio à nobis tradita, in qua *signum* definitur esse *id quod potentiæ cognoscenti aliquid repræsentat.* Et hoc modo nunc ferè communiter solet definiri signum.

Repræsentare hîc idem est, quod præsens facere. Præsentia autem ista, quam facit signum, non est respectu signati, sed respectu potentiæ cognoscentis, quæ ex cognitione signi, habet sibi præsens etiam ipsum signatum. Et hoc satis clarè insinuat posita definitio, in qua signum dicitur aliquid repræsentare *potentiæ cognoscenti.*

13

14 Porrò igitur notandum est: Omne signum involvere duplicem respectum: alius est ad signatum, alius est ad potentiam cognoscentem. Uterq; insinuatur in definitione tradita: Signum est, quod *aliquid* (signatum) repræsentat *potentiæ* cognoscenti.

Ut

15 Ut hæ rectiùs, & pleniùs intelligantur, quatuor quæstiones sunt decidendæ. 1. An utique ille respectus (ad signatum scilicet & potentiam cognoscentem) includatur in essentia signi, & an æ què primò? 2. Qualis sit ille respectus, an sit vera relatio, an verò aptitudo quædam transcendens? 3. An ad rationem signi satis sit, posse repræsentare, an verò debeat actu repræsentare? quæ quæstio pertinet ad complementum eorum, quæ ad vocem repræsentandi dicta sunt. Denique, 4. quæritur, An signum, & signatum semper debeant esse realiter distincta? Et per hanc quæstionem declarabitur vocula *aliquid*, quæ reliqua erit in definitione signi.

Quæstio I.

An essentia signi implicet respectum ad signatum & potentiam cognoscentem? & quo ordine?

16 Hac in re dico, 1. ***Signum implicat respectum ad rem signatam.*** Ita patet ex communissimo modo loquendi: Sacramentum definitur *signum rei sacræ*, ab Augustino, *lib. 10. de Civitat. Dei. c. 5.* Sic Iris dicitur *signum pluviæ, & gratiæ:* Circumcisio *signum fœderis*, signaculum justitiæ, fidei, &c. quæ omnia sunt signata.

17 Dico II. ***Signum implicat respectum ad potentiam cognoscentem.*** Ita insinuat Augustinus, qui definiens signum, ait id esse signum, quod præter se ingerit aliquid *animo*. Et patet amplius per exemplum. Experimur scilicet à nobis ipsis, cum rationem signi concipimus, nos simul implicare habitudinẽ ad potentiam cognoscitivam, cui aliquid signetur. Et hinc juxta priorem propositionem signum signat *aliquid*: juxta posteriorem autem, signum signat quid *alicui*.

Observationes de respectu signi ad potentiam cognoscentem.

18 Tria sunt hîc notanda. *Primò*: illam potentiam cognitivam, non solùm esse intellectivum, sed etiam sensum. Hoc est, signum potest signare aliquid, & intellectui, & sensui, & ei quidem etiam bruto. Veluti elevatio lapidis etiam cani signum est futuræ projectionis, & dispositio Bombardi signum est corvo, futuri ictûs, unde & canis, & corvus moventur ad fugam.

An ratio signi æstimetur etiam ad sensum?

19 Ex quibus porrò sequitur, quòd cognitio signati ex repræsentatione facta per signum, non sit necessariò per verum discursum. Neque enim notitia discursiva potest bruti tribuis, in quibus sufficit ad apprehensionem signati, transmissio speciei per sensum apprehensæ, ad judicium Phantasiæ. Quanquam talis etiam transmissio à potentia cognitiva, uni ad aliam, non est semper necessaria.

Qualis debeat esse cognitio quæ ad rationem signi requiritur?

Objicis: quòd Aug. *l. de prin. Dial. c. 5.* dicit: Signati cognitionem fieri solùm ab animo: ut relatum est *n. 9.* Animus autem non potest tribui brutis. *Respondeo.*

20 1. Jam antea ostensum est (*Num. 10.*) quòd ista Augustini definitio sit particularis. Neque nunc apparet, cur ratio signi necessariò implicet respectum ad solum animum sive mentem, præsertim cùm non maneat nomen pro istis signorum generibus (quæ nos vocamus) quæ à sensu solùm percipiuntur.

Animi vox explicatur.

2. Quanquam non incommodè etiam dici potest vocem *animi* latè sumi posse, ut significet omnem facultatem cognoscitivam, etsi terso Philosophandi genere in ea generalitate vox animi non sumatur. Nam eâdem ἀκριβολογίᾳ usus est Arist. cùm etiam *intellectionem* brutis tribuit, & omnem motum naturalem ait præscribi, & dirigi ab intellectione. *lib. 3. de anim. cap. 10.* Ubi Toletus *ad t. 48.* notat, quòd intellectio etiam cognitionem sensitivam comprehendat, & rectè, ut ostendi *part. 2. de anim. disp. 13. n. 15.*

Deinde

Deinde: etiam hoc notandum est: cùm signatum cognoscitur ex apprehensione signi, non necessariò concurrere actus duarum potentiarum, in quarum una apprehendatur signum, in alia verò signatum; cujus contrarium videtur insinuari, in definitione Augustini. Ubi signum dicitur apprehendi sensu, signati verò cognitio dicitur fieri debere (non in sensu, sed) in animo. Id patet, quia sunt aliqua signa solùm intelligibilia, qualia sunt rerum conceptus, unde horum signata non possunt alteri ulteriori potentiæ apprehendenda relinqui. 21 *Ad rationem signi non necessariò concurrunt distinctæ potentiæ.*

Hoc tamen semper est necessarium: Externum sensum ex cognitione signi ejus, quod instrumentale est, non posse apprehendere signatum, ideóque cùm signum ingerit aliquid externo sensui, semper requiritur illa transmissio ad aliam potentiam, in qua apprehendatur signatum. Ita patet, quia signatum (ut tale est) non apprehenditur nisi in apprehensione signi. At externi sensus (quia eorum operatio non est reflexa) non cognoscunt se cognoscere, vel apprehendere aliquid. Speciem igitur signi transmittunt ad sensus internos, (in homine etiam quandoque ad intellectum eam immediatè transmittunt) qui cognoscunt actus sensuum exteriorum, & de iis judicant, & sic etiam signatum apprehendere possunt. 22

Atque ex his summatim *tertiò* notandum est: quòd signorum sit multiplex varietas, juxta diversitatem potentiarum, quibus signa aliquid repręsentant. Nempè signa aliqua notificant aliquid sensui, aliqua soli intellectui. Item aliqua signa signati cognitionem transmittunt ad potentiam ulteriorem, aliqua non, &c. quæ omnia in prioribus patuerunt, & patebunt magis *in seqq.* vbi signa dividimus in formalia & instrumentalia. 23 *Diversitas signorum per ordinem ad potentiam.*

Nunc dico 3. *Utrumq; respectũ essentialiter implicari in ratione signi.* In prioribus propositionibus patuit, signum implicare respectũ ad rem simul, & ad potentiam cognoscentem: sed adhuc dubium esse potuit, an illi implicentur essentialiter, an verò per modum adjunctorum, idque nunc determino. Patet igitur id contra Bonaventuram, & Scotum (quorum uterque 4. *Sent. d.* 8. *q.* 2. rationem signi ponit in solo respectu ad rem) quia inprimis exprimitur in mente nostra, quod non possimus sufficientem signi conceptum apprehendere, nisi cum utroque respectu. Unde Augustinus *d. locis* utrumque respectum in definitione signi posuit. Veluti hedera signum est vini vendibilis, id non esset verum, nisi daretur mens cognoscens istam habitudinem hederæ ad vinum. Si solùm aures, aut nasi essent in mundo (dimisso intellectu) fumus non esset signum ignis, quia solùm oculo signat ignem. Ita ergo apparet, intimè in ratione signi implicari istum respectum, ad potentiam cognoscitivam. 24 *Conferuntur respectus signorum, quos habent ad signata, & ad potentias cognoscentes.*

Dico 4. *Respectum signi ad signatum priorem esse eo qui est ad potentiam.* In eo primùm nihil videri debet absurdi esse. Nam id sæpè contingit, ut etiam ordo sit inter ea quæ essentialiter alicui conveniunt. Ita materia & forma sunt essentialiter compositi: & genus, & differentia speciei, & tamen ista his priora sunt. Nunc autem patet veritas istius propositionis, saltem ex ipsis nominibus signi & signati, quæ apprehenduntur ut Relativa, quod non ita est in signo & potentia cognoscente. Relativis autem sine dubio per prius convenit respectus, qui est ad correlatum. Confer de hoc Colleg. Conimb. 1. *de Interp. c.* 1. *q.* 1. *a.* 1. §. *certum ergo.* 25

Quæstio II.

An respectus signi sit vera relatio prædicamentalis?

26 Non opus est prolixitate hac in quæstione. Aiunt igitur Scotus & Bovav. locis, *num.* 24. citatis, aliique rationem signi consistere in vera, & propriè dicta relatione, quæ sit prædicamentalis.

Hæc sententia nobis non placet. Nam 1. signum, juxta respectum ad potentiam, non habet aliud, quàm ut sit cognoscibile, sive sit objectum cognitionis. Nullum autem objectum ad potentiam habet veram relationem prædicamentalem. Quia secus ipsam etiam potentiam oporteret esse de prædicamento relationis, quod non est. Nam potentia cognoscitiva, de qua sermo est, est in prædicamento qualitatis.

27 Deinde, quòd nec signum constituatur per prædicamentalem relationem ad signatum, apparet, quia signum ut sic, præscindit etiam ab arbitrario signo. At signum arbitrarium non potest constitui per addititiam relationem realem, quia arbitrium, quâ tale est, non potest facere realia Entia, indéque nec relationes. At si signum ut sic, constitueretur per relationem, tum omne signum esset tale per relationem realem. Quod, ut vidimus, absurdum fuit.

28 Atque ex his etiam sequitur, quòd non congruè dicatur: rationem signi non consistere quidem in tali relatione, hanc tamen semper advenire signis, qui consequenter rationem signi (non in relatione, sed) in fundamentis relationum ponunt. Ita Alex. Alensis, 4. *p. q.* 1. Ledes. 1. *p. q.* 1. *a.* 2. *dub.* 3. & Colleg. Conimb. 1. *de Interp. c.* 1. *q.* 1. *a.* §. 1. *Alexand.* Et rectè quidem isti probant, quod essentialis ratio signi non consistat in istis realibus relationibus, quia nummus est signum pretii, & fumus latentis ignis, sine ullo addito. Nam signum per id intelligitur constitutum (ita argumentantur Conimbricenses) in sua ratione formali, quod est ei ratio promovendi potentiam in notitiam rei signatæ. At hoc præstat, mediâ proportione formali, non verò interventu relationis. E. per id constituitur in formali ratione signi. Minorem probant exemplo fumi, in quo nemo percipiat relationem ad ignem, sed naturam ab eo, in sua existentia dependentem. Ex eo enim fumus ducit in notitiam ignis, quia absque eo esse non potest. Confer *quæst.* 4. *in sect. art.* 1.

29 Cæterùm id non probant isti, quòd ad rationem signi, & signati tandem resultet realis & prædicamentalis relatio, id quod nos jam priùs falsum esse monstravimus, *num* 27.

30 Atque ita tandem apparet, quòd respectus à signo ad signatum sit superioris ordinis, nempè Transcendentalis. Atq; hoc quomodo negare possint Conimbricenses (1. *de Interp c.* 1. *q.* 4 *a.* 1. *in sect. p.* 33.) non video. Sic aiunt. *Fumus haud dicit relationem transcendentalem ad ignem, sed naturam absolutam talem, ut possit ignem manifestare.* Nam hæc ipsa ratio manifestandi aliud, significat respectum ad aliud. At præter prædicamentalem respectum non est alius, quàm transcendentalis.

Quæstio III.

An ad essentiam signi pertineat actu repræsentare?

31 Et hæc quæstio breviter expediri potest. Igitur inprimis patuit, quod signum implicet respectum ad potentiam significativam, quomodo habet relationem objecti scibilis, sive cognoscibilis. Porrò objectum scibile non desinit esse signum, si maximè non

non actu repræsentet aliquid potentiæ, seu si, quod idem est, non cognoscatur & apprehendatur à potentia cognoscente. Atque hinc etiam distingui solet signum in actuale & aptitudinale ut & à me in Theorématibus factum est. Docéntque ita *Alensis 4.p.q.5. Bonavent.ib q.2. Colleg. Conimb. 1 de Interp.c.1.q.2.a.2.* aliíque.

Objicitur: Definitio signi signum est, quod *repræsentat*, & c. ubi certè significatur actus ræpræsentandi. Respondeo, verba in definitionibus potentiam, non actum significant, vel etiam debent indifferenter intelligi ad actum & potentiam. Ergò signum sic est, quod aliquid vel actu repræsentat, vel repræsentare potest. 32

Quæstio IV.

An signum & signatum debeant esse realiter distincta?

Affirmat *Colleg. Conimb. 1. de Interp.c.1.q.a.2.* citátque pro se *August. l. de magist. cap. 5. Anselm. ad Rom. c. 4. Ambr. l. 1. de Abrah. c. 4.* & *Soncin. 12. Metaph. q. 59.* Et *Torres de trin. q. 27 a. 1. disp. 2.* 33

Rationes hujus opinionis sunt *primò*, quia signum & signatum sunt relativa. Relata autem, quia sunt species oppositorum, necessariò differunt realiter. *Deinde* nihil est nota sui. Ergò signum & signatum differunt realiter. *Denique* arguitur ex definitione signi: Signum est quod aliquid repræsentat. Aliquid autem notat diversitatem. Indéque dici solet, *aliquid* idem valere, ac *aliud quid*. Sic & *Aug. de princip. Dial. c. 5.* ait, signum esse quod *præter se* aliquid significat. 34 *Rationes affirmativæ partis.*

Hac in re dico: *Signa, quæ juxta primam vocis impositionem dicuntur signa, adeóque, quasi per excellentiam signa dicuntur, realiter distingui à signatis.* Et hoc modo interpretor dicta Patrum, prius *num.* 33. recensita. 35

In genere tamen dici non potest, quòd signum à signato differat realiter. Nam differentia specifica, v. g. est signum intelligibile, per quod cognoscitur subesse natura generica. Veluti si intellectus apprehendat rem aliquam esse rationalem: signum habet hoc ipso, quòd eadem res sit etiam animal. Et si intellectus intelligat rem aliquam esse animal, signum habet, quòd eadem res sit vivens. Congruum huic rei est exemplum quod *Aristoteles* habet 1. *Rhet. c. 2.* ubi dicitur signum ægritudinis esse, si quis febri laboret. Ægritudo ibi est signum febris, quæ non differunt realiter, quia habent se ut genus & species. At differentia specifica & natura generica non differunt realiter. Alia exempla proponuntur ab aliis, quæ non urgeo. Accommodum est & illud, cùm *Acolastus* & *Cornelius* seipsos repræsentant in Comœdia. 36

Ad objectiones igitur nunc respondendum est. *Ad primam* sciendum est. 1. Inter signum & signatum esse relationem quandam, sed tamen non prædicamentalem. Est, inquam, ibi respectus transcendentalis, & in aliquibus relatio rationis. At tales respectus non necessariò supponunt realé discrimen; ut de relatione rationis patet in identitate numerali, quâ quid est idem sibi ipsi. De relatione autem transcendentali similiter patet, quia potentia cognoscitiva, v. g. habet respectum transcendentalem ad objectum cognoscibile, & appetitus ad appetibile. Et tamen potentia cognoscitiva potest seipsam cognoscere, & voluntas potest seipsam, tanquam bonum quid velle, saltem appetitu complacentiæ, quem vocant. 37 *Solvuntur objectiones.*

Ad enervandum autem probationem, quæ sumebatur ex vi relativæ oppositionis, sciendum est, signum & signatum (quod ipsum etiam est de aliis terminis relativis) posse sumi bifariàm: formaliter, hoc est, ut relativa sunt; & materialiter, hoc 38

est, pro rebus subſtratis, quæ à talibus relationibus denominantur. Ergò relativi termini, formaliter ſumpti, differunt realiter, illúdque eſt etiam in ſigno & ſignato. Nam quod formaliter importat vox ſigni, id non ſignificat vox ſignati. Et juxta hæc, formaliter loquendo, de ſigno & ſignato verum eſt dicere: ſignum non eſt ſignatum, & ſignatum non eſt ſignum. Secus autem eſt, ſi loquamur de ſigno & ſignato materialiter, h.e. pro rebus ſic denominatis, prout de eis loquitur Metaphyſicus, qualia ſunt, v.g. ignis & fumus, quæ non ampliùs opponuntur relativè. Atq; ſic de ſigno & ſignato dicimus, ea materialiter ſumpta, non neceſſariò differre realiter. Simile eſt de definito, & definitione, de toto & partibus, genere & ſpecie & aliis. Hæc enim omnia relativè opponuntur, formaliter ſumpta: unde definitio non eſt definitum: & totum non ſignificat id, quod ſignificat vox partium: & genus non eſt ſpecies, & viciſſim. Et tamen loquendo de iiſdem materialiter, ſive de rebus, iſti denominationi ſubſtratis, tum poteſt eſſe realis identitas: Ita realiter idem ſunt (ex definito & definitione) Homo, & animal rationale. Item (ex toto & partibus) Homo, & ſua anima ac corpus: Item (ex genere & ſpecie,) Homo & animal.

39 In altero argumento (quod *Conimbricenſium* eſt) petitur principium, & per ſe etiam inadæquatum eſt. Nam ſignum generaliùs patet quàm Nota, ut patet ſuprà ex Theorematibus hujus capitis. Unde ſi maximè omnis nota realiter diſtingueretur à notato: non eſſet tamen neceſſarium, ſignum in generali ſuo conceptu in quo complectitur etiam ea, quæ rigorosè loquendo non ſunt Notæ, implicare realem diſtinctionem à Notato.

40 Denique vox *aliquid*, non neceſſariò importat realem diſtinctionem, ſi maximè dicatur tanquam *aliud quid*, de quo vide ſuprà, *cap. 2 n. 5.* Nam etiam illa vox *aliud* (quod ipſum etiam eſt de voce, *præter ſe*) ampliari poteſt ad diſtinctionem rationis, ut aliud ſit, ſive ſit aliud re, ſive ſolùm ſit aliud ratione. Et quia non habemus generaliora vocabula, quàm eſt vox *aliquid*, ideò oportet, ut ea amplietur ad ea etiam, ubi realis diſtinctio non eſt: Veluti ſubjectum eſt cui *aliquid* ſubjicitur, & adjunctum eſt, cui *aliquid* ſubjicitur. Et tamen ratio ſubjecti & adjuncti non neceſſariò diſtinguuntur realiter, ut inter alia patet evidentiſſimè, in Ente & ejus attributis tranſcendẽtalibus, & in Deo ac ipſius adjunctis. vid. *in Top c. 8. n. 38. 39.*

TITULUS IV.
De diviſionibus Signorum.

41 *Nunc ſupereſt, ut apponam ſignorum diviſiones, quæ in Theorematibus relatæ ſunt.*

ARTICULUS I.
De diviſione ſigni in Naturale & arbitrarium.

42 *De hac diviſione duo ſunt videnda.* Primò *explicanda eſt natura & eſſentia utriuſque ſigni.* Deinde *videndum eſt, de bonitate illius diviſionis.*

PUNCTUM I.
Quid ſit ſignum naturale & arbitrarium?

Naturalia ſigna quid. Diviſio hæc communiſſimè tradi ſolet à Philoſophis & Theologis. Igitur *Auguſtinus l. 2. de doct. Chriſt. c. 1.* Naturalia vocat ea, quæ ſunt voluntate, atque ullo appetitu ſignificandi, præter ſe aliquid aliud ex ſe cognoſci faciunt, ſicut eſt fumus

ſignificans

significans ignem. Non enim volens significare, id facit, sed rerum expectarum animadversione & notatione, cognoscitur ignem subesse, etiamsi solus fumus appareat. *Data* verò signa (ita vocat arbitraria) sunt, quæ sibi quæque viventia dant invicem, ad demonstrandos, quantum possunt motus animi sui, vel sensa & intellecta quælibet. Dicam, si possum, clariùs: *Signa naturalia* dicuntur ea, quæ naturalem connexionem habent cum suis signatis, sicut est fumus (propter naturalem dependentiam ab igne) respectu ignis. *Signa* autem *arbitraria* sunt, quæ non significant propter naturalem connexionem cum signatis: sed significant solùm ex arbitrio, vel ordinatione, vel institutione extrinsecâ, quâ remotâ sunt inefficacia ad signandum id, ad quod assumuntur. Tale signum est hedera, quæ significat venale vinum, item prostans cantharus, significat venalem cerevisiam, fasces sunt signum imperii, elevatio digitorum, juramenti, & sic in aliis.

PUNCTUM II.

An signum benè dividatur in naturale & arbitrarium?

Ut rectiùs ista intelligantur, hæc quæstio dicenda est. Ac 1. videtur dari posse medium inter utrunque, medium scilicet per participationem. Veluti est in Iride. Iris enim est signum non venturi diluvii, partim naturale, partim voluntarium, ut autumat *Thomas Quodlib. 3. a. 30. Cajetanus in Gen. c. 9. Colleg. Conimb. 1. de Interp. c. 1. q. 2. a. 2. ad tertium.* Aliique. 43 *Rationes dubitandi.*

Deinde: signum arbitrarium constituitur tale, vel per arbitrium humanum solum, vel etiam divinum. *Si hoc* dicatur, tunc nullum erit signum naturale. Nam ipsæ essentiæ rerum naturalium dependent ex arbitrio & voluntate Dei, veluti fumi. Si essentia, Ergò & hoc ipsum, quòd fumus significat ignem. Ergò fumus ex arbitrio divino significat ignem. Ergò est signum arbitrarium. Et in cæteris signis naturalibus (quæ vocantur) est eadem ratio. Ergò ista etiam erunt signa arbitraria. *Sin verò* arbitrium (ex quo denominatur signum arbitrarium) intelligatur solùm de arbitrio humano: tum quæro qualia signa sint Sacramenta? Illa enim dicuntur signa gratiæ & fœderis. At sic non sunt signa arbitraria, quia istam gratiam non signant per arbitrium humanum: nec etiam sunt signa naturalia, ut constat. 44

Denique: aliqui addunt tertiam signorum speciem, nempe ea, quæ significant ex consuetudine. Ita fecit *Ruvio 1. de Interp. c. 1. q. 101.* ponens exemplum istius consuetudinarii signi in Mappa apposita, quæ est signum prandii vel cœnæ. 45

Nihilominùs bonitas & adæquatio hujus divisionis patet satis, quia illa divisio sumitur ex causa signandi. Causa enim, cur aliqua significent, est vel arbitrium instituentis, vel natura signi. At in ratione causæ, naturale & voluntarium sive arbitrarium opponuntur exactè, ut ex doctrina causarum notum est. 46 *Probatur bonitas divisionis.*

Solvuntur Objectiones.

Ad. 1. argumentum *Conimbricenses d. l.* existimant, signum Naturale & arbitrarium opponi solùm formaliter, non etiam materialiter, & proinde unam eandémque rem, posse esse & signum arbitrarium & Naturale. Hæc sententia vera est solùm, si intelligatur in ordine ad diversa. Ita rectè dicitur: Iridem esse signum Naturale sequentis serenitatis. Arbitrarium verò signum fœderis. 47

Ut hæc pleniùs intelligantur, cautè observandum est, quòd naturale signum sit Illud, quod ex natura sua sine addito, sufficiens est, ad significandum id, ad quod adhibeatur, 48 *Naturale signum quid.*

adhibetur. Inde igitur arbitrarium signum est, quod (etsi supponatur qualecunque fundamentum habere in natura rei illius, ad significandum, tamen) non est sufficiens ad significandum, sine accidente arbitrio, vel institutione, aut ordinatione extrinseca, quæ naturæ rerum supervenire debet. Dixi *de sufficientia* ad significandum. Nam sunt aliqua signa arbitraria, quæ nihilominùs desumpta sunt juxta naturas signorum, sive rerum signantium.

49 *Duo genera signorum arbitrariorum.*

Atque hinc duo sunt genera signorum arbitrariorum. *Prius* est eorum, quæ signant prorsùs, & non aliunde, quàm ex arbitrio & ordinatione extrinseca. Quale signum est hedera respectu vini: annulus flavus respectu Judaïsmi, annulus respectu fidei conjugalis. *Aliud* genus est eorum, quæ ad signandum adhibentur, propter conditionem naturæ suæ. Ita iris est signum arbitrarium ad significandum fœdus & securitatem de non-obventuro alio diluvio. Ipsa enim iris, ut existat, requirit nubem roscidam, & non adeò densam ac fœcundam, quæ vel serenitatem, vel pluviam non adeò magnam, ad quam diluvium consequi possit, indicat. Vide *Perer. l. 4. in Gen. num. 87. & seq. & inprimis num. 96.* Atq; ita, quia iris significat naturaliter proximè non futuram copiosam pluviam, hinc Deus assumpsit iridem, ut significaret, nunquam debere esse diluvium universale, ad quod significandum, iris, ante arbitrium & beneplacitum divinum, insufficiens est, ut proinde ultima sufficientia ad significandum sit ex arbitrio divino, quo fit, ut meritò iris signum arbitrarium dicatur. Atque sic solutum relinquitur primum argumentum.

50 *Observatio.*

Illud porrò non inutiliter hîc notari potest: Quòd naturale & arbitrarium signum aliquando non denominentur, ex modo significandi; (quomodo eam divisionem exposui, & frequenter exponi solet) sed ex rebus significantibus, ut naturale signum sit, quod est res Naturalis, quomodo lapis etiam erit naturale signum in discernendis agris, qui tamen aliàs est signum arbitrarium istius discretionis. Unde juxta istum modum loquendi signum arbitrarium est, quod est res sive actio voluntaria, quomodo solùm actus liberi sunt signa arbitraria. Ita loquitur *Pererius d. l. 14. in Gen. n. 73.* Ubi signum iridis *Noæ* datum, & signum velleris ac roris *Gedeoni* datum naturale vocat: Signum circumcisionis autem, vocat signum voluntarium.

An ratio signi arbitrarii sumatur solùm ex respectu, ad arbitrium humanum?

51

In altero argumento tangitur quæstio: *An ratio signi arbitrarii constituatur arbitrio humano solùm, an etiam divino?* Ubi *Respondeo* per utrumque constitui signum arbitrarium. Nam sine dubio Sacramenta sunt signa arbitraria, sive voluntaria, quæ tamen gratiam non significant arbitrio humano, sed arbitrio, seu voluntate, & ordinatione divinâ.

Ex quo arbitrio constituatur signum arbitrarium?

Illud autem arbitrium constituit rationem signi arbitrarii, quod est rebus seu naturis rerum *superveniens*, ut priùs dictum *Num. 48.* seu, quod naturam in se insufficientem ad significandum, complet in esse signi. Illud autem arbitrium, quod est ad res producendas & conservandas, huc non pertinet, sed illud solùm, quod est ad significandũ. Atq; hinc patet: non omnia signa dicenda esse signa arbitraria, admisso arbitrio etiam divino in constituendis signis arbitrariis. Nam arbitrium divinum semper quidem supponitur ad rerum productionem. Non tamen semper supervenit naturis rerum, ut quæ nondum ex natura sua sufficientes erant ad aliquid significandum, novo & superveniente arbitrio Dei ordinẽtur ad aliquid significandum.

candum. Et sic fumus non est signum arbitrarium, quia sine addito, & sine superveniente ordinatione aliâ, fumus significat ignem, etsi antecedenter natura fumi pendeat ex arbitrio divino.

De signis consuetudinariis.

Ad tertium Respondeo: Signa consuetudinaria esse signa arbitraria. Nam consuetudines sumuntur ex placito & consensu utentium, ut *Justinianum* habet *l. 1. Instit. tit. 2.* Unde Jus Canonicum *in Instit. canon. l. 1. tit. 2.* definit consuetudinem, quòd sit jus quoddam moribus *institutum, ex d. 1. c. consuetudo.* 52

Est etiam specialis dubitatio de vocibus: sintne arbitraria, an naturalia signa? quam inferiùs persequor. 53

ARTICULUS. II.

De divisione signi, in Rememorativum, Demonstrativum, & Prognosticum Signum.

Divisio hæc signorum frequenter occurrit apud *Sententiarios, 4. d. 1.* exponitúrq; à *Conimbricensibus de Interp. c. 1. q. 2. a. 1.* Sumitur autem ista varietas signorum, à differentiis temporis, prout & ab *Aristotele, 2. prior c. 27. t. 2.* factum, ubi signum aliquod ait simul extare cum signato, aliud prius, aliud posterius esse. Et sic *Remorativum* signum est, quod signat aliquid præterium, unde & *memoriale* vocatur **ein Gedenckmahl, Gedenckzeichen.** Memoria enim est rerum præteritarum: Sic Cœna est signum Rememorativum, sive memoriale, mortis & passionis dominicæ. 54

Demonstrativum signum est, quod signat aliquid præsens. Sic fumus signat ignem præsentem. Sacramenta sunt signa gratiæ præsentis, quam scilicet, per sacramenta, Deus Christianis offert & exhibet. 55

Prognosticum signum est, quod signat aliquid futurum: πρόγνωσις enim prænotio, vel præcognitio est. Talia signa à Medicis sumuntur multa ad præcognoscendos morbos: ab Astronomis ad præcognoscendas tempestates. Sic ex apparentia lunæ sumuntur signa prognostica. 56

Pallida luna pluit, rubicunda flat, alba serenat.

Et celebres sunt versus prognostici de die conversionis *Pauli*:

Clara dies Pauli, *bona tempora denotat anni,*
Si fuerint Nubulæ, pereunt animalia quæque.
Si fuerint venti, designant prælia genti,
Si nix aut pluvia, designat tempora cara.

Talia multa prognostica habet *Colerus in Calendario & Astronomia Oeconomicis.*

ARTICULUS III.

De divisione signorum, in signa Contingentia & Necessaria.

Necessitas & contingentia transeunt per omnia Entium genera. Atq; ita etiam inveniuntur in signis. Traditur ista divisio ab *Aristotele l. 1. Rhetor. c. 2.* Ubi aliud signum esse ait, quale est hoc, *signum est sapientes esse justos, quia Socrates erat sapiens & justus.* Et hoc est contingens. *Aliud verò signum esse ait, quale est hoc,* 57

si quis febrim habet, signum est eum ægrotare; vel aliquam peperisse, quia lac habet. Et hoc est *Aristoteli* signum Necessarium : Quanquam recentiores Physici, & Medici, ex lacte sumant signum contingens partûs.

58 Cæterùm, *Arist. d. l. ex his*, inquit, *quod necessarium est, τεκμήριον est. At quod non est necessarium nomine caret quo distingui possit.* Recentiores tamen etiam signis contingentibus nomen tribuunt, ut ea vocent *εἰκότα, verisimilia*, ut hanc vocem interpp. reddunt *lib. 2 prior. c. 27. & 1. Rhetoricor. cap. 2.* & alibi. Verbum enim *εἰκὸς* significat verisimilitudinem. Necessaria autem signa *τεκμήρια* dicuntur, quia ipsa sunt *δεδειγμένα* & *πεπερασμένα* demonstrata & conclusa. *τὸ γὰρ τέκμαρ καὶ πέρας ταὐτόν ὅτι, κατ' ἀρχαίαν γλῶτταν, quia τέκμαρ (unde est τεκμήριον) & terminus sive conclusio veteribus idem sunt*, ut inquit *Arist. dict. loc.*

ARTICULUS IV.

De divisione signorum in Instrumentalia, & Formalia.

59 *Hîc etiam duo sunt explicanda. 1. Quid signum formale & instrumentale sit?* Deinde, *An divisio illa sit bona?*

PUNCTUM I.

Quid sit signum formale & instrumentale?

60 *Formalia signa quæ.*

Hanc signorum divisionem veteres quidem non habent, tradiderunt tamen & exposuerunt eam recentiores. Vide *Ægid. 1. d. 3. q. 2. a. 3. Fons. l. 1. Instit. Logic. c. 8. Colleg. Conimbr. 1. de Interp. c. 1. q. 2. a. 1. & 3.* D. D. *Finckium Disp. Metaph. 14. p. 278.* aliósque.

Signa formalia dicuntur illa, quæ sunt species receptæ à potentia cognoscitiva, quibus mediantib. res extraneæ cognoscuntur. Ita species coloris recepta in oculo, species equi recepta in intellectu, species dulcedinis recepta in lingua, sunt istis potentiis cognoscitivis signa ad percipienda ista objecta extranea, veluti calorem, equum, dulcedinem. Dicuntur hæc signa formalia, quia per modum adjunctorum recipiuntur in potentiis cognoscentibus. Valdè frequens autem est, accidentia vocare actus vel formas subjectorum : in quantum in illis recipiuntur.

61 Et inprimis congruit huic, quòd exemplaria, sive ideæ rerum, quæ veluti species & imagines sunt rerum exemplatarum, solent vocari formæ mentis ex *Dionys. de divin Nom c. 5.* & *August. lib. 83. qq.* Et aliàs communissimè, imagines rerum vocantur formæ rerum. Omnia autem exempla signorum formalium sunt imagines rerum aliarum.

62 *Signa instrumentalia quæ.*

Signa instrumentalia sunt, quæ cognita priùs, inducunt cognitionem rerum aliarum. Ita iris est signum fœderis. Vestigium leporis, pulveri aut nivi impressum, est signum leporis, & sic in aliis.

63 *Discrimina inter formale & instrumentale signum.*

Porrò discrimen, inter signa instrumentalia & formalia, multiplex est. 1. Signa formalia semper sunt Entia spiritualia; hoc est, quæ primariâ naturæ operâ sunt ad repræsentandum. At in signis instrumentalibus id non est. Potissimum autem discrimen in eo est, quòd signa instrumentalia oportet priùs cognosci, antequam cognoscatur signatum. Veluti fumus est signum instrumentale respectu latentis ignis. Hîc directè oportet priùs cognosci fumum. Deinde ex fumi cognitione mens elicit aliam cognitionem, nempe ignis latentis. At, ad ea quæ sunt signa formalia, non fertur priùs cognitio mentis nostræ, sed statim ad rem signatam. Veluti

sic

sic conceptus est signum rei. Hîc non sunt duæ cognitiones, quarum prior feratur ad cognoscendum conceptum, altera ad cognoscendam rem: sed res cognoscitur statim, non cognito conceptu, nisi fortè per accidens. Veluti, si quis deditâ operâ, intendat cognitionem peculiarem ad apprehendendam cognitionem conceptûs. Dixi *esse per accidens*: quia signatum potest apprehendi citra directam cognitionem conceptûs. Idem autem est in aliis etiam signis formalibus. Ita species rei visibilis, est signum ipsius rei. Ubi si quis rem visibilem cognoscere velit, non oportet, ut antecedat cognitio ipsius speciei, ut maximè non nisi per istam speciem cognoscatur.

Atque hinc puto rationem reddi posse, cur signa instrumentalia dicta sint *instrumentalia*, quia scilicet ipsa cognita sunt instrumentum cognoscendi signati. Atque cum porrò oportet admitti synecdochen in hac appellatione; quia specialiter instrumentalia vocantur aliqua signa, cùm non incommodè omnia signa possint dici instrumenta cognoscendi signati. 64

PUNCTUM II.

An signa rectè dividantur in signa formalia, & instrumentalia?

Autores & approbatores istius divisionis retuli priùs, *Num.* 59. Prætereáque patuit illius bonitas ex dictis, *Num.* 63. Nam ibi per posita exempla apparuit discrimen signorum: quòd scilicet aliqua cognoscantur priùs ad cognoscendum signatum, quæ dicebantur *instrumentalia*: aliqua autem priùs non cognoscantur, quæ dicebantur *formalia*. Atque ex hac signorum diversitate, justissima sumitur occasio, dividendi signa, ut factum est. 65 *Objectiones.*

Sed sunt aliqua quæ objici solent. 1. Signa formalia non videntur esse signa, quia videtur de ratione signi esse, duplicem ingerere notitiam, alteram sui, alteram rei signatæ, ut *Augustinus* indicat *de princ. Dial. cap.* 5. dicens, quòd signum se manifestet sensui, & signatum manifestet animo: at quod manifestatur sensui, utique cognoscitur à sensu: At signa formalia ut talia sunt, non cognoscuntur à potentia cognoscente. In hoc enim potissimùm distinguebantur à signis instrumentalibus. 66

Deinde: Non videntur ista signorum genera satis opponi, quia una eadémque res potest esse signum Formale, & Instrumentale. Veluti: esto in mente hominis conceptus equi. Hic igitur conceptus erit homini signum formale cognoscendi equi. Eundem conceptum in mente hominis intueatur Angelus. Ergò hîc erit idem conceptus, Angelo, signum instrumentale; quia, ut ponimus, per intuitum sive cognitionem, priùs fertur Angelus ad ipsum conceptum. 67

Eadem difficultas frequenter solet etiam moveri de specie in speculo, vel alia aliqua re lævi relucenti, veluti de imagine solis, vel hominis in aqua. Nam istæ imagines sunt manifestè signa instrumentalia, ideò quia peculiaris cognitio primò fertur ad istas imagines, ut constat. Quòd tamen istæ species sint etiam signa formalia, patet hoc ipso, quia *species* sunt. Unde istæ sunt species similes istis, quæ immediatè in potentiis cognoscitivis sunt. At hæ sunt signa formalia. 68

Igitur, suppositâ priùs factâ probatione illius divisionis, ad has objectiones respondendum est: *Ad primam* itaque dico 1. Signa formalia, quę dicuntur, rectissimè vocari 69 *Solvuntur objectiones.*

vocari signa. Nam, significant aliquid menti. At in significando consistit ratio signi, ut idipsum nomen indicat. Unde & *Lombard. 1.de 1.a. Signa*, inquit, *sunt quorum usus consistit in signando.* Et ipse *Aristoteles l. de Interp c.1.* conceptus vocavit signa, quia tamen non cognoscuntur priùs à potentia cognoscente, & postea aliud significant. Nam conceptus equi repræsentat intellectui nostro equum: & tum non necessariò mens nostra reflectitur ad apprehendendum esse ipsius conceptûs. Atque ex his Respondeo 2. per accidens esse ad rationem signi in genere sumpti, ut in se, priusquam faciat cognosci signatum, peculiari cognitione apprehendatur ab intellectu. Unde hactenus etiam nimis angusta est definitio signi *Augustiniana*, ut aliquoties dictum. Voluit enim *Augustinus* solùm definire signũ, quod famosissimè & vulgatissimè tale est. Id autem solùm convenit signis Instrumentalibus.

70 *Ad alteram* objectionem *Respondeo:* Quòd membra divisionis debeant dissentire saltem formaliter. Materialiter enim h. e. in re substrata, facilè convenire possunt membra bonæ definitionis. Ita saltem patet in divisione signi in arbitrarium & Naturale. Ubi eadem res poterat signum Naturale & arbitrarium dici, de quo erat, *nu.27.* Sic igitur & nunc nihil absurdi est, neque inde sequitur quòd prædicta divisio bona non sit, si una eadémque res, per ordinem ad diversas potentias, sit signum formale & instrumentale. Dixi *ad diversas potentias.* Nam sicut una eadémq; res potest dici signum arbitrarium & naturale per ordinem ad diversas res signatas: Ita nunc eadem res potest dici signum formale & instrumentale, per ordinem ad diversas potentias. Quia divisio ista convenit signo juxta varietatem habitudinis ad potentias cognoscentes. Atque ita responsum est ad exemplum de conceptu equi, in mente hominis existente.

Ad exemplum de specie in speculo rectè respondent *Dn. Conimb. de Interp.c.1.*
71 *q.2.a.3. in secundo* quòd scil. non sit signum instrumentale, sed formale; unde porrò negandum est, eam speciem directè in speculo videri & cognosci, quod Optici solent clarè demonstrare. Probatúrque idem physicè inde, quod nihil à visu est cognoscibile, nisi sit coloratum & illuminatum. At istæ denominationes non possunt speciebus tribui. Proinde visus in speculo non apprehendit speciem, sed per speciem reflexam apprehendit rem visibilem. Atq; sic, quia ista species non cognoscitur, sed solùm res extra speculum existens, utique hoc ipso signum formale, erit talis species. Satisfactúmq; etiam est adeò, rationi dubitandi in contrariũ factę.

ARTICULUS V.

De divisione Signorum, in Theorica & Practica signa.

72 Distinctio hæc frequenter occurrere solet in doctrina de Sacramentis. Insinuavit eam *Lomb dist.1. A. Et 4 d.1. B.* Cui signa *alia sunt, quorum usus consistit tantùm in significando: Alia verò sunt, quorum etiam est significare & justificare.* Quanquam ratio practici signi latiùs pateat, quàm juxta respectum ad justificandum. Ista igitur Theorica, hæc verò practica signa sunt sub quibus nominibus hanc distinctionem exposuit *Bellarm. l.1. de Sacram. in gen. c.8.*

73 Cæterùm *Practica signa* dupliciter dici possunt. *Primò* practicum signum id
Practicum signum quid. omne dici potest, quod præter repræsentationem, aliquid efficit. Ubi si efficientiam interpretemur, pro omni consequente actione, post factam significationem & repręsentationem, fortasse nullum signum est, quod non sit practicum. Ita hedera est

signum

signum vini vendibilis: hæc præterquam, quòd id signat, movet sitientem, ut istuc vadat & vinum emat. Imago Christi est illius signum, hæc præterquam, quòd Christum repræsentat, potest occasionem præbere, diligentiùs meditandi vulnera Christi, & sic ad esse devotum. Atque ita quia signa, sic omnia fortasse sunt practica, nulla relinquentur Theorica. Unde juxta istum modum signa practica exponi non debent.

Aliter igitur signa practica dicuntur: quæ non aliunde, sed ex ratione signi, præter significationem, aliquid efficiunt, non occasionaliter, sed per veram efficientiam. Ita signum illud, quod *signaculum* vel *sigillum* vocamus, non debet solùm significare familiam, vel collegium, vel scribentem, sed verè etiam insigne familiæ, vel collegii, &c. imprimere ceræ. Sic etiam Baptismus est signum practicum. Nam Baptismus aliquod signum est, & significat aliquid, ut *Augustin. Confessio* loquitur, *art.* 13. Et *Apolog. ad art.* 4. *p.* 116. *& de usu Sacram. p.* 267. *edit. Lipsi. Anno* 1606. Neque tamen solùm significat gratiam Dei, sed est etiam efficax organon, per quod Deus efficit nostri regenerationem. Ex qua varietate exemplorum, apparet, quòd practica signa non sint ejusdem ordinis. Aliqua enim sunt practica, ex vi naturali, ut erat de signaculo. Alia autem sunt practica ex speciali Dei ordinatione, ut erat Baptismus, cui naturalis vis operandi remissionem peccatorum (ut *Lutherus* loquitur *in Catechesi*) non convenit. 74

Ex his relinquitur: signa Theorica esse quæ solùm significant, & non efficiunt, nisi fortè aliunde & per accidens, & occasionaliter, quomodo pictura *Herculis* est signum *Herculis*. 75

ARTICULUS VI.

De divisione signi in σημαντικὸν & μεταδοτικὸν.

Divisio hæc ferè coincidit cum priori, quatenus signum *σημαντικὸν* est Theoricum. Signum autem *μεταδοτικὸν* est Practicum. Estque & hæc distinctio valdè frequens in controversiis de Sacramentis. 76

Antequam ista divisio explicetur, notandum est, quendam *Gutbertlethum* negare istam divisionem. Ita enim scribit *in assert. disput.* 1. *contrà Dn. D. Finckium, pag.* 101. oppositionem hîc non esse, *cùm sit duntaxat secundum gradus differentia, qualis est inter genus & speciem. Nam signum μεταδοτικὸν semper præsupponit σημαντικὸν.* Hæc ille. 77

At 1. Ipsi *Calviniani* hanc distinctionem tradunt, quorum autoritate ipse moveri debebat. Videat suum *Zepperum, de Sacram. l.* 2. *c.* 9. Deinde id valdè frequens est, ut nomen generale, in defectu vocabulorum sumatur ad significandam speciem per Synecdochen, quomodo, certè opponitur alii, cujus aliâs extra synecdochicam significationem genus fuisset. Atque ita etsi omnia signa sint significativa, sive *σημαντικὰ*, generaliter loquendo: aliqua tamen non sunt *σημαντικὰ*, voce istâ, ex conventione Doctorum, acceptâ specialiter, pro iis signis, quæ significant *tantùm*. Simile quid est, in divisione principii, in principium essendi, & principium cognoscendi, de quo suprà vide *cap.* 21. *n.* 70, 71. 78

Suppositâ igitur sufficiente membrorum oppositione, adeóque divisionis bonitate: Nunc breviter res ipsa declaranda est. Σημαντικὸν igitur, sive significativum signum est, quod tantùm signat. Dicitur aliâs *nudum* signum. Est autem illa nuditas, sive, τὸ *tantùm signare*, explicandum per oppositionem ad *μετάδοσιν*, ut 79

evincit

evincit oppositio. Ergo hactenus σημαντικὸν & *Nudum* signum est, quod tantum signat, non etiam confert, sive exhibet, id quod signat. Estque id diligenter observandum contra *Calvinianos*, qui cum dicunt Sacramenta non esse Nuda signa, explicant id sic, quòd non sint denudata à significando. At præterquam, quòd hanc expositionem non patitur oppositio ad μεταδοτικὸν, etiam generalis ratio signi istud glossema non fert. Nam nudum & non nudum nunc sunt differentiæ signi. Atque ita signum nunc dicitur nudum, aliud non nudum. E quibus: si signum non nudum est, cui non deest significatio. Ergo juxta istorum sententiam, signum nudum erit, cui deest significatio. Id quod implicat: esse signum & tamen non significare, vel signare. Atque ita relinquitur, quòd nudum signum dicatur non à defectu significandi, sed à defectu μεταδόσεως, sive exhibitionis.

89 Μεταδοτικὸν igitur signum est, quod exhibet id quod significat. Ita & sequitur ex prioribus: & ipsa vocis ratio id insinuat. Μετάδοσις enim exhibitionem significat.

ARTICULUS VII.

De divisione signorum in Doctrinalia & non-Doctrinalia.

81 *Hìc agendum* primò *est generatim de illa divisione.* Deinde *specialiter dicendum est de signis doctrinalibus.*

PUNCTUM I.

In quo exponitur generatim illa signorum divisio.

82 *Signa doctrinalia quæ?* Divisionem hanc signorum tradidit *Scotus*, & inde repetivit & exposuit *Colleg. Conimb. de interp. c. 1. q. 3. a. 3.* Vocantúrque signa *Doctrinalia* illa, quibus in docendo utimur. *Non-doctrinalia*, quibus non utimur in docendo; veluti est fumus, respectu ignis, imago cæsaris, respectu cæsaris. Cujus discriminis non est iste sensus, quasi per signa posterioris generis nihil possimus docere: (Hoc ipso enim quia signa sunt, sunt media, quibus juvatur intellectus in cognitione, atque adeò per quæ alius doceri possit) sed intelligitur illud discrimen solùm quoad rationem & modum docendi. Atque ita, quia non docemus, nisi *conceptus* nostros exprimendo *scripto* aut *voce*, ideò summatim tria sunt genera doctrinalium signorum, nempe, *conceptus, signa, & voces.* Ubi quæri statim solet:

An signum doctrinale dicatur univocè de conceptu, scripto, voce.

83 Id quod negandum est, quia conceptus significat naturaliter, vox autem & scriptum significant per impositionem, adeóque per intervenientem operam rationis. At de eo quod reale est, & eo quod rationis est, non prædicatur quid univocè.

Sed dicamus de singulis seorsim.

PUNCTUM II.

De conceptus voce & distinctione.

84 *Quid conceptus formalis obiectivus?* Ex tribus doctrinalibus signis, quæ priùs dicta sunt: Primò est *conceptus*. Et principiò hoc præcognoscendum: quòd vox *conceptus* ambiguè dicatur, unde distinguitur, in conceptum formalem & objectivum. Hæc enim distinctio nominis solùm est: cùm conceptus objectivus, dicatur *conceptus* solum denominatione extrinsecâ, ut patebit. Igitur *obiectivum conceptus* est nihil aliud, quàm ipsa res

extra

extra intellectum (ut ab eo hanc rem declarem, quod est illustrius) existens, quæ concipitur. Unde manifestum est, conceptum objectivum per extrinsecam denominationem vocari conceptum, sumptâ scilicet appellatione ab intellectu concipiente, vel formali conceptu. Rectiùs & evidentiùs diceretur, *obiectum concipibile.*

Formalis autem *conceptus* (de quo solo hîc loquimur) est forma mentis nostræ, quâ mediante, intellectus noster res ei obiectas intelligit. Id sic intelliges: Ad actionem requiritur agentis approximatio ad patiens. Hinc ergo etiam, ut fiat cognitio alicujus, oportet, ut cognoscens & cognoscibile uniantur. Illa autem unio vel approximatio, non potest fieri juxta proprias essentias rerum, qua intellectus etiam res absentes & corporeas intelligit, veluti equum, integrum exercitum, &c. quæ si debeant juxta proprias essentias esse in intellectu vel sensu, intellectum vel sensum (idem enim est de potentia sensitiva quoad hoc quidem) oporteret valdè esse amplum, qui tot corpora capere posset. Proinde ista unio fit mediantibus conceptibus, in quibus mens intuetur res extra se positas.

Porrò iste conceptus dicitur *formalis*, quia est forma mentis. Ita enim (hoc est, formæ nomine) vocatur omnis qualitas recepta in subiecto. 85

Est autem multiplex discrimen inter conceptum formalem & obiectivum. 1. Formalis conceptus est in mente. Obiectivus potest esse extra mentem. 2. Formalis conceptus semper est qualitas (mentis.) At obiectivus potest esse omnium generum, substantia, quantitas, &c. 3. Formalis conceptus semper est realis, & significat veram mutationem (accidentalem) mentis. At conceptus obiectivus potest esse Ens rationis, ut conceptus *Chimeræ*, Aurei montis, &c. Atque hinc etiam formales conceptus diversi sunt, juxta quamcunque distinctionem rei intelligibilis, sive scilicet in ea sit distinctio realis, sive distinctio rationis. Realiter nempe, in mente nostra differunt, conceptus de diversis attributis divinis, & tamen hæc reale discrimen non habent, ut alibi disputo. 4. Iste semper est singularis. At obiectivus potest esse universalis, veluti animalis. Alia mitto. 86 *Discrimen inter conceptum formalem & obiectivum.*

Loquendo igitur nunc de formali conceptu, quem diximus pertinere ad hanc contemplationem, determinanda sunt de eo aliqua. 87

PUNCTUM III.

Cujus signum sit formalis conceptus, & quomodo?

Hanc ad rem expedita est responsio. Nempe: Conceptus sunt signa *rerum*. Ita *Arist.* ait *lib. de Interp. c.* 1. Affectus sive conceptus (hos enim vocat affectus sive passiones animi) esse *rerum* similitudines. Ergo conceptus equi, est signum realis & materialis equi: Conceptus de lapide, est signum repræsentans realem & materialem lapidem, & sic in aliis. 88

Solet ad insinuandum specialem modum signandi, quem conceptus habent, dici, quòd sint *imagines* rerum, quæ vox plus requirit, quàm vox *similitudinis*. Nam ratio similitudinis absolvitur in convenientia duorum. *Imago* autem porrò requirit, ut sit aliunde expressa. Ovum dicitur simile ovo. At ovum non dicimus imaginem alterius ovi. 89 *Imago quid sit?*

Hactenus ergo dum conceptus dicuntur signa rerum, per modum imaginis, implicantur duo. *Prius* est, quòd habeant convenientiam & similitudinem cum rebus. Ubi convenientia ista non est intelligenda aliter, quàm attendendo repræsentationem, 90 *Conceptus quomodo sint imagines?*

nem, quâ conceptus rem repræsentat. Nam aliâs in multis aliis prædicatis differunt, conceptus & res, ut patet ex dictis, *num* 86. ubi ostendimus, formalem conceptum (quem nunc præcisè conceptum dicimus) in multis differre à conceptu objectivo, hoc est, à re concepta, sive objecta isti actui mentis nostræ. *Posterius* est, quòd omnis conceptus habeat dependentiam à re ipsa, sive eo quod objicitur intellectui.

91 *Inquis*: Sæpè obiectum intellectûs sunt negationes, & Entia rationis, ut constat. Ergò tùm oportet, ut eorum sint conceptus, per dicta *num.* 84. At Entia rationis, & speciatim negationes non possunt aliquid reale producere, qualé quid est conceptus. Non videtur igitur de ratione conceptûs esse, ut sit signum per modum imaginis.

92 *Respondeo:* Dependentia imaginis à re imaginata, non est necessaria semper, ad eum modum quo effectus ab efficiente pendet: Sed satis est, si illa dependentia sit ut ab exemplari. Neque enim necessariò imago *Cæsaris* est expressa per propriam actionem vel effectionem *Cæsaris*, sed satis est, si ipse *Cæsar* sit exemplar suæ imaginis ad quod hæc efformetur. Sic *Leuchettus l.* 1. *d.* 3. *quæst.* 9. *in comm. ad Scotum* cum eodem eleganter ait: *In omni imagine requiritur, ut imago imitetur imaginatum. Imitatio autem dicit dependentiam essentialem ad imaginatum, vel causati ad causam, vel ut mensurati ad mensuram, vel ut participati ad imparticipatum &c.* Idémque tradunt *Ægid.* 1. *d* 4 *q.* 2. *&* 3. & *Durand. ibid. q.* 1.

Imaginis requisita.

Quo posito dicendum est, conceptum negationis posse dependere à negatione, non per dependentiam, quæ verè & rigorosè loquendo sit effectiva, (quam negationes non habent, ut sumebatur in obiectione) sed per talem, quæ sit ut ad exemplar, in quantum ejus officium est, terminare exemplatum. Atque hoc ferè modo respondent etiam *Conimbr.* 1. *de Interp. c.* 1. *q.* 4. *a.* 1. *prope finem.*

93 Alius modus respondendi potest esse, si dicatur, negationum, & aliorum Entium rationis esse conceptus, sed ut sunt intelligibiles, intellectionis enim causâ exposcuntur isti conceptus. At negationes & alia Entia rationis, non sunt intelligibilia per se, sed per accidens, & per juxta positionem ad Entia positiva & realia, sive attribuendo eis similitudinem ad Entia positiva & realia. Conceptus ergo isti etiam non convenient negationibus per se, sed per accidens, & gratiâ Entium positivorum & realium. Sed priorem responsionem magis probo.

PUNCTUM IV.

An conceptus apud omnes sint iidem?

94 Quæstionem hanc alii aliter formant: *An scil. conceptus sint signa naturalia?* Quæstiones enim hæ in re coincidunt. Nam si conceptus sunt signa naturalia. Ergo etiam idem sunt apud omnes. Et rursus, si iidem sunt apud omnes, tum etiam erunt signa naturalia.

Conceptus esse eosdem.

Est autem ad hanc rem affirmativa sententia satis clara, per verba *Aristot. de Interp. cap.* 1. ubi comparans conceptus & voces, *Aristoteles* ait: *Conceptus apud omnes eosdem esse, voces autem diversas.* Ac res ipsa, de unitate conceptuum evidenter patet inde, quòd conceptus contineant imaginem rerum, & proinde res sunt exemplaria ad quæ conformantur conceptus. At res apud omnes sunt eædem, neque in diversis nationibus essentiæ sunt diversæ. Eadem videlicet res, quam Germanus

manus vocat **Menſch**, & Latinus *Homo*, & Græcus ἄνθρωπος, & Hebræus *Adam*. Et ſic in aliis. Oportet igitur ut conceptus ſint iidem.

Objicitur autem contrà 1. conceptus non eſſe eoſdem apud omnes, qui conceptus eſt forma mentis. Unde ſicut non omnibus una mens competit, ita etiam non apud omnes eſt idem conceptus. Ratio conſequentiæ eſt, quia multiplicatis ſubjectis, oportet multiplicari accidentia. 2. Imò contrarii conceptus de eadem re ſunt aliquando apud varios. Ita de terra alius apprehendit eam moveri, alius eam quieſcere: ſolis conceptus in mente ruſtici eſt, per modum corporis parvi. At in mente Mathematici, eſt per modum corporis magni. Et in aliis. 95

Ad horum *primum* Reſpondeo: conceptuum identitatem apud omnes non intelligi de identitate numerali. Sic enim conceptus hominis in *Petro*, *Paulo*, & aliis individuis, non idem ſed diverſus eſt: non ſolùm de rebus diverſis, ſed etiam, de re una numero. Ita quem de *Bucephalo* conceptum habeo, numero diverſus eſt ab eo, quem tu habes de eodem *Bucephalo*. Identitas igitur conceptuum, apud omnes, intelligitur de ſimilitudine conceptuum, in ordine ad res. Veluti quod mihi repræſentat conceptus hominis, id etiam repræſentat tibi conceptus hominis; ſive apprehendas hanc rem, quam ego hominem voco, ſed voce hominis, ſive ſub voce alia alterius linguæ. 96 *Conceptus quomodo ſint iidem?*

Ad alterum reſpondeo: Conceptus eoſdem eſſe, ſed cæteris paribus, nempe ſi utrobique veri ſint. Poteſt utrumque illuſtrari per comparationem ad voces & ſcripta. Nam iſtos conceptus comparat *Ariſtoteles* dicens: *Conceptus eſſe eoſdem. Voces autem & ſcripta diverſa.* Hîc voces diverſæ ſunt apud diverſas nationes, quia non omnibus vox *homo* ſignificat illam rem, quæ dicitur animal rationale. **Gretten** nobis idem eſt, quod *flere*: *Hollandis* ſignificat contrarium, quibus **grynen** eſt idem quod *ridere*. Hæc varietas non eſt in conceptibus, propter immutabilitatem eſſentiarum, quas conceptus repræſentant. Rurſus, ſi vera ſignificatio vocis apprehendatur, non tamen ſemper eſt eadem, adeò ut alicubi, hæc vox (homo, vel alia) ſit prorſus ἄσημος. Hoc iterum ſecus eſt in conceptibus. Ad hoc igitur ſignificandum dicitur: conceptus apud omnes eoſdem eſſe. 97

PUNCTUM V.

De diſtinctione ſive varietate conceptuum. 98

Conceptum antea partiti ſumus, *num.* 83. in formalem & objectivum, quæ diſtinctio nominis erat, ibi ſatis declarata. Aliter ergo:

1. *Conceptus eſt medius, vel ultimus: ſive ultimatus, & non ultimatus.* 99

Diſtinctio hæc frequens eſt, & exponitur à *Fonſeca lib.* 1. *Inſtit. Log. cap.* 11. & *Colleg. Conimbr. de Interp. cap.* 1. *q.* 3. *a.* 3. Conceptus igitur *medius*, ſive non ultimatus, eſt conceptus vocis, vel ſoni in voce, qui formari poteſt ab ignaro linguæ, veluti cum Monialis legit Pſalterium, aut cùm idiota audit loquentem linguis. Conceptus autem *ultimus* ſive ultimatus eſt, conceptus rei, quæ exprimitur per vocem, aut exprimi poteſt. Veluti cum dico: *Cœlum movetur*, hic conceptus alius eſt, qui fertur ad percipiendas voces. Hic eſt conceptus medius, (ſic dictus quia eſt veluti medium ducens ad aliud.) *Alius* eſt, qui fertur ad cognoſcendam rem ſignificatam. *Conceptus medius.* *Ultimus.*

2. *Conceptus*

2. *Conceptus est adæquatus & inadæquatus.*

100 Frequens est hæc conceptuum distinctio in doctrina transcendentium & attributorum divinorum. ***Adæquatus*** igitur conceptus est, qui totam rem repræsentat. ***Inadæquatus*** est, qui aliquid illius repræsentat. Ita adæquatus conceptus Entis est, qui apprehenditur sub voce ***Entis***. Inadæquatus autem Entis conceptus est, qui apprehenditur sub voce ***unius***. Unum igitur significat quidem essentiam, sed non nisi ut indivisam. Hactenus igitur sub voce unius, Entitas apprehenditur, inadæquatè, quia Entitas apprehendi potest etiam cum addito alio. Sic perfectionis conceptus adæquatus est, qui apprehendit totum id quod perfectio significat. Indefectibilis autem significat conceptum perfectionis, inadæquatè, quia perfectio præter indefectibilitatem implicat, in conceptu suo adæquato, etiam Entitatem. Unde perfectio adæquatè est nihil aliud, quàm ***Entitas indefectibilis***. Et sic in aliis. Adæquatus conceptus hominis est, qui repræsentat totam essentiam hominis. At inadæquatus ejus conceptus est, qui significatur per vocem rationalis. Nam præter rationalitatem, ad essentiam humanam, requiritur etiam animalitas.

PUNCTUM VI.
De vocibus.

101 Alterum genus signorum doctrinalium continebat ***voces***, de quibus nunc agendum est.

102 Ubi principiò observandum est: Nomen vocis esse ambiguum. Aliquando enim significat sonum animalis; quomodo *Arist.* de voce egit *l. 2. de anim. c. 8. t. 87. seqq.* constituens obiectum auditûs. Hæc tractatio vocis huc non pertinet. Aliter igitur vox est idem quod vocabulum, quo sensu *Aristot. 1. de Interp. c. 1. seqq.* de vocibus loquitur, & eas distinguit in nomen & verbum. Dicítque eas esse signa conceptuum. Ita de istis inprimis nunc agimus. Dixi inprimis, quia consequenter nunc etiam tractatur de voce, in quantum aliquid manifestat auditui. Unde hoc consilio, hîc ***vox*** & ***scriptum*** distinguuntur.

103 Cæterùm de vocibus tria sunt tractanda. 1. Cujus signa sint voces? 2. Qualia signa sint: Naturalia, an arbitraria? 3. De vocum varietate, sive earum divisione: quæ ordine videnda sunt.

PUNCTUM VII.
Voces cujus sint signa?

104 Quæstio hæc involvit plures particulares quæstiones. Ergo hîc

QUÆRITUR:

1. *An voces sint signa conceptuum?*

105 1. ***Voces sunt signa conceptuum.*** Ita clarè docet *Aristot. de Interp. c. 1.* Contraria tamen sententia tribuitur *Scoto 1. d. 27. q. 3. Et de interp. cap. 1. q. 1. Gabrieli 1. d. 22. q. 1. a. 3.* aliísque.

106 Ego hac in re sequor *Aristotelem*; & probo, voces esse signa conceptuum. 1. Quia secus non daretur mendacium. Nam mentiri est contra mentem ire: unde si quis voce significat quod res est, secus tamen loquitur ac est in animo, potest quis vocari mendax, ut eruditè disputat *Scalig. Exerc. 2.* Ex quibus necessariò sequitur, quòd

quòd mendacium intrinsecè consistat in difformitate vocis ad conceptus, quoad eorum notificationem. At si voces debent notificare conceptus, utique horum signa sunt.

Secundò probatur ex necessitate finis, quia si id non esset, nulla posset fieri communicatio consiliorum, doctrinæ, &c. inter homines. Id enim fieri non potest, nisi nostros conceptus aliis notificemus. At non possumus nostros conceptus immediatè aliis imprimere, prout id ab Angelis fieri dicitur, qui ob id etiam nullo sermone opus habent. Ergo oportet ut id fiat à nobis per aliud, veluti vocem, scriptionem, &c. Ergo tum voces notificant occultos priùs conceptus. At in notificando, consistit ratio signi. 107

Denique: mittendo plura, idem patet per experientiam cujusvis. Quilibet enim in se experitur, cùm audit aliquem loquentem, quòd tùm feratur animus illius, ad apprehendendos conceptus loquentis. 108

In contrarium objicitur 1. Vox supponit in oratione pro suo significato. Veluti cùm dico: homo est animal: sensus est, rem istam, quæ est homo, esse rem illam quæ dicitur animal. Ergo si voces sunt signa conceptuum, tùm etiam stabunt in oratione pro isto significato suo, id est, pro conceptibus. Veluti cum dico: Homo est animal: sensus erit, conceptus hominis, est conceptus animalis. Id autem est absurdum, quia in mente nostra alius est conceptus animalis, alius hominis. Hunc enim mens nostra apprehendit per modum speciei, istud per modum generis. Et patuit in prioribus, conceptus semper realiter distingui, seu in obiectis intelligibilibus sit realis distinctio, seu rationis. *num.* 86. 109 *Objectiones.*

Deinde. Aliud sequitur incommodum. Nam si nomina etiam supponerent pro conceptibus, omnia nomina fierent æquivoca. Nam conceptus sunt rerum imagines. At de re & ejus imagine, (exemplo *Cæsaris*, & imaginis ejus pictæ in pariete) non potest quid unum prædicari, nisi æquivocè. 110

Denique multæ voces dicuntur, quibus nullus conceptus respondet, veluti cum incogitanter, & in divinis sæpè dicimus, quæ non intelligere valemus. Sunt enim ista ἄρρητα, καὶ κρείττονα ἡμῶν, ut *Justinus* ait. 111

Solutiones.

Respondeo *ad primum*, quòd signum sit duplicis generis: aliud, est signum suppositivum, aliud manifestativum tantùm. Ubi *signum suppositivum* vocatur illud, quod in oratione, supponit vel stat pro suo signato. Tale signum est vox respectu rei. Qui enim dicit, hominem esse animal, ille significat hoc, quòd res illa quæ est homo, sit realiter animal. *Manifestativum* autem est, quod in sermone non supponit pro re, sed eam solùm manifestat & notificat; quomodo hedera est signum manifestativum cauponæ. Ex quibus patet, per accidens esse ad rationem signi in genere, ut supponat pro signato: indéque posse aliquid esse signum alterius, si maximè pro eo non supponat. Atque ita hactenus, sine incommodo, voces possunt dici signa conceptuum non suppositiva, sed manifestativa tantùm. 112 *Signum suppositivum.*

Inquis: Cùm igitur voces sint signa suppositiva rerum, cur non etiam sunt signa suppositiva conceptuum? *Respondeo* 1. ad propositum nostrum satis est, si voces sint signa conceptuum, quicquid sit in particulari, an sint signa suppositiva, an manifestativa tantùm. 2. Voces autem videri possunt supponi pro rebus, & non pro conceptibus quia res sunt ultimum signatum vocum, unde intimiùs voces in ratione signandi, debent attingere res, quàm conceptus. 113 *Dubium.* 114

Altera

115 *Altera* objectio ex his soluta relinquitur. Nam nunc visum est, voces non supponere pro conceptibus. Inde vox hominis non prædicatur de conceptu hominis. Neque enim conceptus hominis est homo. Atque hinc desinit insinuata æquivocatio, quæ non est, nisi cum quid de pluribus dicitur. Atqui nunc vox hominis (idémque est in aliis) non dicitur de re & conceptu, sed solùm de re. Id inquam, quod in re est, vocatur homo. Id autem quod in mente est, non vocatur homo. Secus verè hîc esset æquivocatio.

116 Ad *tertiam* Respondeo: vocem semper præsupponere conceptum quem vox significat. Ille tamen conceptus non necessariò est conceptus ultimus: sed satis est si sit conceptus medius, qui ut antea vidimus, *num.* 99. est conceptus vocis. De quo patet quod dixi. Nam vocis prolatio pertinet ad facultatem motivam. At facultas motiva non movet, nisi directa à cognitione, ut *Aristot.* docet *lib.* 2. *de Anim.* Cognitio autem non fit, nisi per conceptum ejus, quod cognoscendum est.

Hactenus igitur patuit, voces esse signa conceptûs: Sed porrò quæritur:

2. *An voces etiam significent res?*

117 Nunc igitur 2. Dico: *Voces significant etiam res*: Assertio hæc est contra *Boëthium*, qui *in secunda edit. lib. de Interp.* docet voces solùm signare conceptus. Et probat: Quia voces sunt inventæ ad significandos conceptus. Nam quia immediatè non poteramus conceptus nostros manifestare, voce opus erat, ut si prius esse posset, vocibus non uteremur. Deinde: multæ sunt voces, quibus nullæ res subsunt, veluti sunt Syncategoremata, *omnis*, *nullus*, *quidem*, *quanquam*, *si*, *aut*, & alia.

118 Nihilominus assertionis nostræ veritas patet. Nam 1. id omne vocatur signum alicujus, per quod ducimur in illius cognitionem. At per voces ducimur in rerum cognitionem. Ergo rerum signa sunt. *Deinde* idem patet, quòd in sermone & scripto voces subrogantur pro rebus, & pro iisdem supponunt. Ad id non esset, nisi res significarent. Et proinde 3. hinc leguntur nomina esse non conceptibus, sed rebus imposita, veluti ut res terræ, vocaretur nomine terræ. Et res hæc, homo, vocaretur nomine hominis. Et sic deinceps.

119 Ad *primum Boëthii* respondeo: Concedendo, quòd voces sint inventæ ad significandos conceptus. At conceptus non possunt significari per voces, nisi hoc ipso etiam res significent. Quid enim aliud sunt conceptus, quàm signa rerum? Et confirmatur: quòd voces feruntur ad manifestandos conceptus, non in esse proprio, secundum quod sunt qualitates mentis; sed feruntur ad eos manifestandos, in esse repræsentativo, seu in quantum res significant.

120 Ad *alterum* Respondeo: Syncategoremata non debent res seorsim significare, ut ipsa vox insinuat vi particulæ σὺν. Juncta autem Categorematibus omninò signant rem aliquam, nempe modificatam. Atque ita rei modificatio, significatur per Syncategoremata, quod hîc satis est.

121 Atque hactenus obtentum est, voces signare, & res, & conceptus. Dubitari adhuc portò solet: *Quo ordine conceptus & res significentur per voces?* Sed hæc ex prioribus non obscurè dijudicari possunt.

PUNCTUM VIII.

Qualia signa sint voces, an Naturalia, an Arbitraria?

122 Quæstio hæc valdè antiqua est, etiam tempore *Platonis* & *Aristotelis* disputata. Sunt

Sunt autem de hac quæstione duæ sententiæ: aliis volentibus, ea esse signa naturalia: aliis, ea esse signa arbitraria.

123 *Voces esse naturalia signa.*

Igitur: voces esse naturalia signa, probatur 1. de vocibus in genere, inde quia sermo homini est naturalis. Oportet igitur & vocem esse naturalem, quâ loquamur. *Deinde* roboratur iste discursus, quod secus bruta essent perfectiora hominibus. Ista enim habent naturalia signa suarum passionum, quomodo grunnitus Sui, mugitus bovi convenit, & sic in aliis: *Tertiò*, in particulari id saltem patet, in multis vocibus, quæ sumuntur ex naturis rerum. Veluti quòd *Adam* dicatur ab *Adamah*, quia sit sumptus de terra rufa; & quòd *Jehova* dicitur ab *Hajah* ad significationem essentiæ, sive ἐντελεχείας, ut sic mihi loqui liceat. *Quartò*, probabile quidam existimant si quis nullam linguam discat, fore, ut loquatur quis *Hebraicè*. *Herodotus* etiam meminit l. 1. quòd *Psammitichus* Rex *Ægypti*, jusserit educari pueros inter pecudes, qui cùm ad homines posteà accessissent, nominârint *Beccus*, quæ vox Phrygibus panem significat.

124 *Approbatur voces esse signa arbitraria.*

Opposita tamen sententia est melior, quòd voces sint signa arbitraria, quam apertè tradidit *Aristoteles, de Interp. c. 2. & 4.* ubi voces ait esse σημαντικὰς κατὰ συνθήκην. Et patet, quia si essent signa naturalia, tum apud omnes essent eadem, & omnibus idem significarent. Naturalia enim sunt immutabilia, sicut in omnibus nationibus vaccæ mugiunt, & mugitus indicat affectus vaccarum. Et omnibus in locis fumus significat ignem. At id non est in vocibus. Igitur quod in *Germanica* vocamus, **Mensch**, significat nobis hanc rem, ex voluntate & impositione hominum. Plura dimitto.

125 *Solvuntur argumenta contraria.*

Ad *Primam* objectionem *Respondeo*: quòd sermo quidem sit naturalis; non tamen naturalis est hic sermo, veluti *Latinus*, aut *Germanicus*. Hoc ergò naturale est: sonos linguæ posse articulare, id quod brutis non convenit. Ex voluntate autem & arbitrio hominum est, quòd hâc, sive istâ linguâ tales soni proferuntur.

126

Neque tamen hinc sequitur, quòd homo per defectum naturalium signorum sit brutis imperfectior. Nam etiam homo habet naturalia signa suorum effectuum, veluti risum, lachrymas, oscitationem, sternutationem, tussim, & hujus generis alia. Ergò quod præterea habet signa voluntaria, pro conceptibus suis exprimendis, id abundantioris est perfectionis, partim quia accepit homo rationem per quam sufficienter potest explere istum, si quis est, defectum in faciendis sibi signis ad placitum suum.

127 *Signa naturalia quæ sint?*

Ad *Tertium Respondeo*: Signa naturalia non dici illa, quæ sumuntur ex naturis rerum, vel congruenter iis, sed quæ ante supervenientem dispositionem extrinsecam per se *sufficientia* sunt ex naturis suis, ad notificandum aliquid, ut plenius patuit *Num.* 48. 49. *suprà hoc cap.* At id non est in vocibus. Nam etiam quæ ex naturis rerum sumuntur, nihilominùs nondum possunt significare, nisi arbitrium humanum interveniat. Veluti hominis nomen sumitur ex ejus natura, quòd scilicet est *ex humo*. At cur non etiam lapidem & plantam vocamus hominem, quæ etiam sunt ex humo sive terrâ? Cœlum vocamus Schamajim ex natura illius, quia aquæ ibi. At cur non etiam mare vocamus Schamajim, cùm & ibi sint aquæ? Nulla certè hîc causa dari potest, nisi ex arbitrio impositorum quod clariùs patet, si loquamur de nominibus primitivis. Nam cur terram vocamus hoc nomine, *terra*, vel *humus*, aut cur aquas vocamus *Majim*. Hîc iterum nulla causa dari potest, præter hominum arbitrium.

128 Quod *in quarto* tangitur, per se improbabile est, quicquid videatur aliis. Nam inprimis de facto apparet, quòd nemo loquatur *Hebraicè*, nisi qui peritiam linguæ istius sit adeptus aliunde.

An Lingua Hebraica, vel alia possit esse naturalis.

Dices: Id esse propterea, quia homines ilicò assuefiunt suis linguis. *Respondeo:* At naturalia non mutantur assuefactione. Millies si lapis sursum projiciatur, non discit tamen ascendere. Ita si vel maximè homines assuefiant ad linguas alias, nihilominùs oporteret exeri saltem aliquid de locutione *Hebræa*, quod nunquam & nusquam deprehensum est.

Illud verò *Beccus* Phrygum vel frivolum est & ementitum, vel si quid tale auditum est, contingenter & per accidens id factum est, ut pueris istis censendum sit fuisse vocem ἄσημον. Fortasse etiam Phryges inde gloriam nominis, & antiquitatem generis captaturi, valdè attenti fuerunt in judicandis vocibus istorum puerorum, unde fieri potuit, ut, ex obiter prolatarum vocum similitudine ad voces suæ linguæ, facilè deciperentur.

PUNCTUM IX.

De varietate, seu divisionibus vocum.

129 Hanc vocum varietatem, utpote, quæ ab instituto Metaphysici paulò alienior esse videtur, non tam tractabo, quàm superficiariè recensebo.

130 1. Rhetori alia vox est propria, alia tropica, sive modificata.

2. In Grammatica vox dividitur per octo partes orationis vulgò notas.

131 3. Vox alia est *Categorematica*, quæ per se aliquid significat sine addito: Atque hinc etiam potest absolvere subjectum & prædicatum in propositione: vel *Syncategorematica*, cujus significatio est modificare significationem alterius: veluti sunt particulæ adverbiales, & aliæ.

132 4. Vox est primæ, vel secundæ notionis. *Primæ notionis* nomina dicuntur, quæ immediatè significant res, ut vox *Homo*, *canis*. *Secundæ notionis* nomina sunt, quæ imponuntur primis, indéque res non significant, nisi his mediantibus. Veluti *subjectum* significat rem, sed in quantum sub eo sumitur paries, qui est subjectum albedinis, & sic in aliis.

133 5. Vox est certa vel ambigua: *Ambigua* est, quæ multa simul significat, citra convenientiam in eadem definitione, quomodo *Cancer* est aliquid ambiguum, ad sidus cœleste, & animal aquatile. *Certa* est, quę aliquid definitè significat, veluti vox hominis, cùm dico, Homo est animal. Volui autem id declarare in ordine ad propositionem. Nam extra propositionem fortè nullum vocabulum est, quod non sit ambiguũ, ut *Aug.* docet *de princip. Dial. c. 5.* Vide de his prolixiùs, *in Top. co. c. 27.*

134 6. Vox est concreta vel abstracta. *Concreta* vocatur, quæ habet modum significandi compositum, hoc est, significat & formam aliquam, & connotat subjectum, ut hæc vox *Albus*. *Abstracta* est, quæ significat formam nudè citra implicationem subjecti, ut hæc vox *Albedo*. Est de his prolixiùs *in Top. comm. c. 25.*

135 Alias multas nominum divisiones recenset *Fonseca, l. 1. Inst. Log. aliquot capp.* Sed pleræque non sunt divisiones nominum, sed rerum, unde eas omitto.

136 Cæterùm possunt hæc etiam applicari ad voces *scriptas*, non minùs ac ad voces prolatas.

Atque sic hactenus fuit de vocibus, sequitur de tertio genere signorum doctrinalium, quod comprehendit Scripturam.

PUN-

PUNCTUM X.

De Scripto.

Quæ de vocibus dicta sunt, satis illustrant signum hoc, quod *Scripturam* vocamus. Igitur scripta significant res & conceptus : sicut & voces : Quod probari potest, sicut & de voce probatum erat. *Deinde* horum non sunt signa naturalia, quia Scriptura, non secus ac voces, variat ex arbitrio humano. Alia hîc addere necesse non est. Videatur plenius *Colleg. Conim. de Interp. cap. 1 q. 3. a. 4.* 137

ARTICULUS VIII.

De divisione signi in aptitudinale, & actuale.

Divisio hæc sumitur ex respectu signi, quem habet ad potentiam cognoscitivam. Indéque vocatur id *actuale*, quod actu significat aliquid potentiæ cognoscenti. *Potentiale* sive aptitudinale, quod aliquid significare potest. Illustrantur hæc per dicta superiùs, *num.* 31. 32. Unde etiam patet, an rectè sic dividatur signum, quia videri potest omne signum debere actu repræsentare. 138

DIVISIO IX.

Signum est proprium, vel improprium.

Proprietas & improprietas quibusvis ferè materiis applicantur. Potest autem illius divisionis duplex sensus esse. *Primò* quidem per signum proprium intelligi potest id, quod per excellentiam signum est, quomodo signa sensibilia, signa sunt, & quæ aliàs instrumentalia vocantur. Unde nunc signa impropria sunt, quibus non ex prima vocis impositione convenit dici signa, sed ad quæ vox signi extensa est, ob inventam similem rationem in his & istis, qualia sunt signa solùm intelligibilia, & in universum quæ formalia dicuntur. 139 *Prior sensus.*

Frequentiùs tamen hoc sensu occurrit ista divisio, ut *signa impropria* dicantur, quæ significant, sive signant quidem aliquid, non tamen sunt per se instituta à natura, vel aliunde, ad hoc significandum. Tales sunt effectus naturales respectu causarum. Quia enim hi non possunt non pendere à causis, inde ubi effectus sunt, facilè colligitur, subesse vel adfuisse causas, atque ita sunt causarum suarum signa. Propria igitur signa erunt illa, quæ & significant, & ad hoc instituta sunt, ut scilicet significent. 140 *Posterior sensus.*

Atque hoc modo species sensiles & intelligibiles, & conceptus, & voces sunt signa propria, quæ ad nihil aliud ordinata sunt, quàm ut significent, sive repræsentent aliquid.

DIVISIO X.

Signum aliud est suppositivum, aliud manifestativum tantùm.

Distinctio hæc satis intelligitur ex superiùs dictis, *Num.* 112. 113. 141

DIVISIO XI.

Signum est notificans (sive Nota,) vel commonefaciens, vel obsignans.

Divisio hæc sumitur ex fine signorum. Alia igitur dicuntur signa *Notificantia*, quæ patefaciunt rem ignotam. Unde *Græcè* dicuntur γνωστικὰ. *Commonefacientia* signa (μνημόσυνα, monumenta) dicuntur, quæ conservant notitiam rei cognitæ. *Obsignantia* (σφραγίδες) sunt, quæ certificant rem cognitam. Ita pura doctrina & rectus Sacramentorum usus sunt notæ Ecclesiæ. Cœna Dominica est μνημόσυνον passionis Dominicæ. Circumcisio est σφραγὶς, sive signaculum justitiæ fidei.

143 *Conditiones notarum.*

Conditiones notarum solent vulgò multæ poni, in controversia de notis Ecclesiæ, quæ disputatio tota non est de Notis, quæ εἰκότα sunt, hoc est, signa contingentia, sed de τεκμηρίοις, hoc est, notis necessariis, & perpetuis, & inseparabilibus. Nam etiam aliàs nota potest esse contingens, & solum notificat ut plurimum, quomodo in Logicis solent poni notæ argumentorum, veluti in diversis, in similibus, &c. quæ tamen abesse possunt ab istis argumentis, & reperiri in argumentis aliis.

144 Ergò *primò* exquisitæ *Notæ debent simul esse cum notato.* Ita tradit *Witakerus de Ecclesia contra Bell. q. 5. pag.* 296. 304.

Secundò: Notæ debent esse propriæ, non communes. *Si enim velim designare tibi certum hominem, quem nunquam vidisti, ut mox atque videris discernere eum ab aliis possis, non debeo dicere est quidam homo, qui habet duos oculos, duas manus, &c.* inquit *Bellarm. lib. 4. de Eccles. c. 2. p.* 280. Et rectè. Atque ex hac propria *Bellarm.* nota, collabuntur omnes ferè, quas Papistæ afferunt, pro notis Ecclesiæ. Nam & Hæretici vocant se Catholicos, & Græcæ Ecclesiæ habent successionem ab Apostolis, & ab Ethnicis aliqua patrata sunt miracula: & zizania eandem antiquitatem habent, quam triticum, & sic in aliis.

145 Quod autem subjicit *Bellarminus*, notas debere proprias esse notato, non solùm in re, *sed etiam in hominum opinione.* ut eas sibi nullus alius vendicet, id frivolum est. Nam has ipsas, quas Pontificii ponunt, pro notificanda Ecclesia, vendicant sibi illi, quos ipsi Hæreticos vocant, veluti Ecclesiæ notæ sunt, quòd sit una, & sancta, & Catholica. At has nos etiam nobis vendicamus, & nostræ Ecclesiæ. Proprietas igitur notarum satis est, si sit sepositâ opinione, in rei veritate. Vide *Witacker. de Eccles. p.* 495. 499. 510.

146 *Tertiò:* Nota debet esse notior notato. Aliàs enim non esset nota, sed ignota. Ita *Bell.* ait *d. l. 4. de Eccles. c.* 2. Similiter hæc conditio rectè assignatur, & probatur à *Witackero d. l. p.* 499. quia de ratione notæ est, ut sit id, per quod cognoscimus aliud. At propter quod unumquodque tale est, id magis tale est.

Quartò: Nota debet à notato esse inseparabilis. Ita etiam ponit *Bellarm. l.* 4. *de Eccles. c.* 2. Et amplectitur *Witackerus de Eccles. p.* 505. Atque hinc sequitur claritatem, amplitudinem, &c. non esse notas. Nam hæ possunt abesse ab Ecclesia, veluti cum tempore Antichristi Ecclesia fugit in desertum.

CAPUT

CAPUT XXV.

DE MENSURA ET MENSURATO.

1. *SUb Signo & Signato comprehenduntur Mensura & Mensuratum.*

2. *Mensura est signum quo quantitas alterius cognoscitur.*

3. *Ejus correlatum dicitur mensuratum, éstque id cujus quantitas cognoscitur.*

COMMENTARIUS.

Connexio hujus capitis, cum præcedente facilè patet, quia mensura & mensuratum participant rationem signi & signati. Id enim signum dicitur, quod ducit in cognitionem alterius, ut suprà visum est. At id convenit etiam mensuræ, ut exprimit ejus definitio per vocem *cognoscitur*, quâ etiam *Aristoteles* utitur in definitione Mensuræ *lib.* 10. *Met. c.* 1. ut postea videbitur. Atque ita mensura videtur contrahere rationem signi. Signum enim in genere est, quod aliquid signat. Mensura autem est, quod signat quantitatem alterius. Atque hinc de mensura agi potuisset in præcedente capite, sed id jamdum satis excrevit. Simile quid factum est suprà, excerpendo speciale caput de causis, ex doctrina principiorum. Antequam progrediamur quærendum est: An Metaphysici sit agere de mensura & mensurato? Tum de voce, definitione, distributione, & aliquibus proprietatibus mensuræ agendum est. 1

TITULUS I.

An Metaphysici sit agere de mensura & mensurato?

Nullus Metaphysicorum, quantum scio, ex professo Materiam hanc tractavit in Metaphysicis, solùm declarant incidenter rationem mensuræ, cùm agitur de essentia quantitatis, & speciebus durationum, quibus locis *Suarez* de ea egit *disp.* 40. *Met. s.* 2. *& disp.* 50. hinc inde, inprimis autem *s.* 2. *n.* 7. *& s.* 10. *n.* 1. *seqq & s.* 4. *n.* 3. *seqq.* Alii attingunt eam materiam, agentes de unitate, quomodo & *Arist. l.* 10. *Met. c.* 1. incidit in mensuræ considerationem. 2.

Nihilominùs facilè patet hâc de re, ex instituto differendum esse in Metaphysicis. Nam ratio mensuræ & mensurati, est aliquid scibile, unde frequenter inter disputandum isti termini occurrunt. At de istis non potest tractari in particularibus scientiis, quia singulas has transcendunt, reperiuntúrq; in Entibus sumptis supra subjecta specialium istarum scientiarum. Relinquitur igitur, quòd de iis agendum sit in Metaphysica. 3. *Quod de mensura debeat Metaphysicus agere.*

Objicis: Mensuram restringi ad quantitatem. At quantitas insequitur materiam, à qua Metaphysicus abstrahit: Ergò sic ratio mensuræ est infra & extra abstractionem Metaphysicam: Vel saltem doceri de ea debet in prædicamento quantitatis, inter ejus attributa. *Resp.* quicquid sit de quantitate, ejúsque ad materiam consequentiâ, vel connexione, ratio mensuræ nec extra abstractionem Metaphysicam 4.

est, nec pertinet ad prædicamentum quantitatis. Nam mensura restringitur ad quantitatem quidem, sed latè eam sumendò, ut comprehendat etiam quantitatem perfectionis. Indéque mensura indifferenter dicitur, sive mensuret magnitudinem, sive perfectionem rerum, ut posteà patebit.

TITULUS II.

De Voce Mensuræ.

5 *Mensuræ vox ambigua.*

Vox mensuræ aliquando negativè sumitur, veluti cùm Deus dicitur *mensura suæ esse*. Hujus enim sensus negativus est, quòd scilicet non sit aliud, quod Deum mensuret. Quomodo Deus dicitur esse Ens à se, non quia per positivam actionem se produxerit, sed quòd non sit productus ab alio. Eodem modo, quod *Augustinus*, ait, Deum finiri suâ cognitione, id intelligitur negativè, quòd scilicet creato intellectu non possit finiri essentia divina. Ita nunc non intelligitur vox mensuræ.

6 *Mensura activè & passivè sumitur?*

Frequenter etiam distingui solet vox mensuræ, quòd sumatur modò activè, modò passivè. Passivè sumitur cùm ab eo denominatur mensurabile. Et sic solet tempus vocari numerus, vel *mensura motûs*, hoc est, res mensurabilis & numerata à motu. Quod & *Aristoteles* tradit *lib. 4. Phys. c. 11. t. 102.* Sic & *Scal. Exerc. 352. sect. 2.* Tempus *μέτρον* vocat motûs, quia naturâ tempus metitur motu. Sic quæri solet: An esse quantitatis consistat in ratione mensuræ? Hîc notant Interpretes, vocem mensuræ activè & passivè sumi, ut sensus sit: An esse quantitatis consistat vel in hoc, ut mensuret, vel in hoc, ut mensuretur. Activè igitur sumitur mensura, cùm ab eo denominatur mensurans. Et hæc significatio usitatior est priori. Sumiturque ita nunc à nobis, quia mensuram opponimus mensurato.

7 *Mensuræ vox cui sit primùm imposita?*

Tripliciter sumitur.

Denique observandum est, quòd nomen mensuræ *Primò* sit impositum ad significandam mensuram quantitatis specialiter dictæ, unde posteà traductum est hoc nomen ad significandam mensuram, etiam quantitatis intensivæ, sive perfectionis. Atque hinc tripliciter solet sumi vox mensuræ: *Aliquando* enim intelligitur de ea mensura, cui significandæ primò est imposita ea vox, hoc est, de mensura quantitatis specialiter dictæ. Ita mensura ab *Aristotele* dicitur esse quid minimum, *l. 10. Met. c. 1.* Nam de mensura perfectionis secus est. Nempe quòd talis mensura debet esse non minimum, sed maximum in perfectione, sive perfectissimum. Aliquando autem intelligitur mensura, de mensura perfectionis, veluti cùm *Protagoras* ait, hominem esse mensuram omnium rerum, sive omnium viventium, ut *Scaliger* loquitur *Exerc. 102. s. 2.* Denique, mensura intelligitur in communi: veluti cùm *Arist. d. lib. 10. Met. c. 1. in fine*, ait mensuram esse in quantitate. Et hoc posteriori modo nunc sermo est de mensura.

TITULUS III.

De Definitione Mensuræ.

8 Μέτρόν ἐστι ᾧ ποσὸν γνώσεται, *Mensura est quâ quantum cognoscitur*, ait *Arist. l. 10. Met. c. 1.* Mensura, inquam, est, quâ cognoscitur quantitas mensurati.

9 Cæterùm notandum hîc est, quòd vox quantitatis significet, & quantitatem molis, seu (ut rectiùs loquamur, ad comprehendendam etiam quantitatem discretam) quantitatem prædicamentalem & extensivam, juxta quam solemus hominem, verbi gratiâ, *corpore magnum* vocare: & quòd etiam significet quantitatem virtutis, quam aliàs quantitatem perfectionis, & quantitatem intensivam vocare

solent

solent. Juxta hanc dicimus, hominem *animo magnum*, item calorem magnum, doctrinam magnam. Hîc enim disertè notari aliquam quantitatem, vox *magni* indicat. Atque ex his dicendum est, quòd quantitas in mensuræ definitione intelligatur cum indifferentia ad utramque quantitatem. Sicut *Aristoteles* subjicit, dicens: Mensuram esse & ad quantitatem, & ad qualitatem. Mensura igitur hactenus est, id, quo quantitas rei cognoscitur, hoc est, quo cognoscitur, quanta sit rei longitudo vel latitudo, &c. (quæ quantitates prædicamentales fuerunt) item ex quo cognoscitur, quanta sit rei perfectio.

10 Deinde in eadem definitione ponitur vox *cognoscitur*, quæ vox infert respectum mensuræ ad potentiam cognoscitivam. Atque ita mensura omnis implicat duplicem respectum; alterum ad mensuratum, cujus quantitas exploratur per mensuram: Alterum ad potentiam cognoscentem, cui mensuratur, vel manifestatur quantitas mensurati; quæ pleniùs intelligi possunt ex iis, quæ de signis in genere dixi suprà *Num.* 14. 16. *seq.* suprà *cap.* 24. cum quibus confer *Soncin. l.* 10. *Metaph. q.* 2. §. *Respondeo.*

11 Potest ex dictis decidi quæstio: *An possit alicujus Entis essentia posita esse in ratione mensuræ?* Ita existimant aliqui. Nam *Thom. Opusc.* 52. essentiam quantitatis ponit in ratione mensuræ. Sic & aliqui esse durationis ponunt in ratione mensuræ, ut suprà retuli *c.* 26. *n.* 21. Hæc tamen sententia non potest procedere. Et de duratione quidem id superiùs patuit *d. l.* Patebitq; infrà de quantitate. Nunc satis sint generalia argumenta contra hanc opinionem. *An alicujus essentia possit esse in ratione mensuræ?*

12 *Primò:* Ratio mensuræ completur per denominationem extrinsecam. At id, in quo rei essentia consistit, debet maximè intrinsecum esse. *Deinde* non vocatur aliquid mensura, nisi in quantum aliquid ab intellectu assumitur, aut assumi potest, ad notificandam quantitatem alterius. At id non est aliud, quàm aliquid esse, aut posse esse medium, concludendi aliquid. At hæ denominationes non conveniunt rebus, nisi præsuppositis essentiis, juxta quas, res ideoneæ sunt, ut iis intellectus noster, in discurrendo, & alia investigando utatur. Confer *Suarez disp.* 40. *sect.* 3. *num.* 12. *& sect.* 7. *num.* 7.

TITULUS IV.
De divisione Mensuræ.

13 Potissima divisio mensuræ sumitur ex distinctione quantitatis mensurabilis. Omnis enim mensura mensurat & notificat quantitatem alterius. At quantitas est duplicis generis. Alia est quantitas molis, sive quantitas prædicamentalis, ut anteà placebat loqui: Alia quantitas perfectionis. Hinc ergò mensura duplex est, alia mensura est, quæ mensurat veram & propriè dictam quantitatem: alia mensurat quantitatem intensivam, sive quantitatem perfectionis. *Mensura duplex.*

ARTICULUS. I.
De Mensura quantitativa.

14 Mensura prioris generis iterum est duplex: Alia vocatur mensura *adæquationis*, quæ est, cùm mensura & mensuratum exactè in quantitate conveniunt, ut mensuratum non excedat quantitatem mensuræ, in quo casu solùm mensura fit inadæquata. Nam cùm mensura excedit quantitatem mensurati, esset quidem inadæquatio, sed tum simpliciter non est mensura inadæquata, quia de ratione mensuræ est, esse minimum: in quoquo genere (de hoc genere mensurarum loquendo) hoc *Mensura adæquationis.*

est non esse majus mensurato. Unde sic ulna non vocatur mensura quadrantis panni, sed quadrans ulnæ metitur quadrantem panni. Atque in hoc sic relinquitur exemplum mensuræ adæquationis; quantitas enim in quadrante & panni, & ulnæ est æqualis. Ita sex unitates sunt mensura adæquata senarii. Ulna est mensura adæquata quantitatis, æqualis in panno. Duodecim asses sunt mensura adæquata unciæ. Et sic in aliis.

15 *Mensura repetitionis.*

Huic mensuræ adæquationis opponitur mensura *repetitionis*. Quia enim mensura debet exactè notificare quantitatem mensurati, hinc si hæc excedat, oportet ad cognoscendam mensurati quantitatem iterari & repeti applicationem mensuræ. Posset hæc mensura vocari inadæquata, sicut in oppositione prior dicebatur adæquata. Ita unitas est mensura senarii per repetitionem. Oportet enim unitatem repeti, & sexies iterari ad mensurandum senarium. Sic stadium est mensura milliaris. Oportet enim aliquoties iterari stadium ad mensurandum milliare. Ita gradus est mensura Æquatoris, aut alterius circuli, quia 36 ogies repetitus gradus adæquat Æquatorem, & sic in aliis.

16 Cæterùm, divisio hæc exinde apparet convenire soli mensuræ quantitativæ, quia mensura perfectionis non dicitur, nisi quod est perfectissimum, quódq; adeò excedit quantitatē alterius. Ergò nihil est mensura perfectionis per adequationem; quanquam possit esse mensura, & in hoc genere, per repetitionem. Unde omnis mensura perfectionis est, propter excessum perfectionis, inadæquata mensurato.

17 Et hactenus quidem fuit de mensura quantitativa (specialiter sic dicta:) sequitur ut & de altera dicamus; hoc est, de mensura perfectionis.

ARTICULUS. II.
De Mensura perfectionis.

18 De hac *primò* tenendum est : quòd rectè dicatur mensura, & proinde rectè contradistinguatur contra mensuram quantitativam. Nam ita docet expressè *Arist. l. 10. Metaph. c. 1.* ubi docet: mensuram non solùm esse quantitatis, sed etiam qualitatis : Et patet illud ex vulgatissimo modo loquendi. Deum enim, v. g. dicimus mensuram omnium rerum. At id non potest intelligi de mensura quantitativa. Igitur non est aliud quàm mensura perfectionis. Assumptum patet, propter duplicem repugnantiam. Nam 1. Sic Deus ipse haberet quantitatem. Mensura enim debet esse Συγγενὴς mensurato; per *Arist. d. l. 10. Metaph. cap. 1.* unde quantitatem non nisi quantitas, longitudinem longitudo, latitudinem latitudo mensurat, &c. ait ibi *Aristot.* At incongruum est, Deo tribuere quantitatem. Alia repugnantia est, quòd sic oportet omnes res extra Deum esse quantas. Supponimus enim Deum esse mensuram omnium rerum, unde nisi mensura alia esset à mensura quantitativa; relinqueretur necessariò, omnes res esse quantas, quod absurdum est.

19 Cæterùm mensura perfectionis mensurat perfectionem, ut vox ipsa indicat. Id autem fit eatenus, in quantum intellectus, id quod mensura dicitur, assumit, & per appropinquationem aut recessum ad illud, indicat de majore aut minore perfectione.

20 *Homo quomodo sit regula viventium?*

Veluti : Homo est regula & mensura viventium : apud *Scalig. Exerc. 102. s. 3.* Hinc ergò cognoscitur perfectio viventium, sic, ut ea quæ plùs participant de perfectionibus hominis, dicantur perfectiora : Ea autem quæ minùs habent de istis, dicantur imperfectiora. Veluti sic perfectiora sunt animalia bruta, quàm plantæ.

Nam

Nam in brutis animalibus, reperitur etiam ista hominis perfectio, quæ est sentire & appetere, & moveri loco. At istæ non sunt in plantis. Sic inter animalia illa, quæ omnes sensus & motum habent, sunt perfectiora istis quibus motus & sensus aliqui desunt, quia ista his viciniora sunt, in ordine ad perfectiones humanas.

Sic albedo, quæ est perfectissimus color, mensurat perfectionem colorum alio- 21
rum, indéque, qui isti propinquior est, perfectior est alio. *Albedo mensurat alios colores*

Objicis: Sic nigredinem esse imperfectissimum colorem, quia maximè recedit ab albedine. Prius tamen absurdum videtur, quia color iste efficacius movet visum, 22
quàm color cineraceus, v.g. vel quisquam alius medius. At movere visum, est perfectio coloris. Ergo qui magis & efficacius movet, etiam erit perfectior color.

Respondeo: Albedinem esse mensuram aliorum colorum attendendo solum formale coloris, ut observat *Soncinas* 10. *Metaph. q.* 2. §. *quantum ad secundum.* Formale autem in colore dicitur lumen, per quod actuatur color. Unde sic, qui color plus participat de luce, propinquius accedit ad albedinem, quæ eam maximè habet, & proinde sic est perfectior colore alio. Unde idem formale attendendo, color niger, est imperfectissimus color, quia minimum habet de luce. Motio autem potentiæ vitivæ, & terminatio diaphani, hactenus non attenduntur. Et summatim nihil absurdi, unum sic, aliud aliter nobilius & perfectius esse alio.

ARTICULUS II.

An Deus rerum aliarum rectè dicatur mensura perfectionis?

Frequentissimè id dicitur à Philosophis & rectè. Nam per appropinquationem 23
ad Deum æstimantur perfectiones, ut quæ plus participant de perfectionibus divinis, dicantur perfectiora aliis. Ita homines sunt perfectiores brutis, quia facultatem intelligendi habent, in qua cum Deo conveniunt. Eam autem bruta non habent. Rursum Angeli sunt perfectiores hominibus, quia isti omnia intelligunt intelligentiâ simplici, quâ Deus etiam semper utitur. Homines autem non intelligunt omnia simplici & intuitiva intelligentia, sed sæpè utuntur intellectione dianoëtica, sive discursiva, quæ in Deo non est. Unde in tantum recedunt à perfectione divina, indéque imperfectiores sunt Angelis.

Sed in oppositum est, quod quælibet creatura infinitè distet à Deo: Ergo una 24
non magis distat, quàm alia. Infinitum enim non dicitur secundùm magis & minus. Id enim si esset, tum quod propius accedit, aliquoties iteratum adæquaretur infinito, quod implicat. Et patet in numeris. Centum, v.g. non magis accedunt ad numerum infinitum, quàm tria aut quatuor, propter rationem dictam. Quod si autem una creatura non magis distat à Deo, quam alia, etiam una non magis appropinquat, quam alia. Ergo Deus non est mensura perfectionis in rebus creatis.

Respondeo, potest unumquodque Ens creatum apprehendi, ut medium inter duo extrema; veluti Deum & non Ens. Atque sic una creatura magis appropinquare dicitur Deo, quàm alia; non tàm secundùm aliquam proportionem ad ipsum, ita ut una appropinquet ei aut distet ab eo, in duplo, alia in triplo: sed tanto magis dicitur una appropinquare Deo, quàm alia, quanto plus recedit ab altero extremo opposito, hoc est, ab ignobilitate, à qua tanto magis recedit, quanto ejus Entitas est perfectior, sicut denarius potest dici magis appropinquare infinito, quàm Senarius, quia magis distet ab unitate, licèt uterque eorum distet infinitè, & sine proportione à numero infinito.

Alio

25 Alio modo dici potest: quòd in Deo sint (ratione) distinctæ plures perfectiones, veluti esse, vivere, intelligere, &c. Dicuntur igitur aliqua magis appropinquare, quia non solùm habent esse, sed etiam vivere: Alia verò & utrumque horum habent, & præterea intelligunt, ut maximè, particulatim loquendo, vivere creatum & vivere Dei, & intelligere creatum, ac intelligere divinum, infinitè distent. Videatur *Soncinas. l.* 10. *Metaph. q.* 2. §. *Respondeo.* Sed nunc inquirendum est: cui primò conveniat ratio mensuræ?

ARTICULUS IV.

Cui primò conveniat ratio mensuræ?

26 Attuli hactenus varia mensurarum genera. Perfectio rei unius, dicebatur mensura perfectionis alienæ, & mensura applicabatur ad numeros & ad quantitatem continuam. De utra igitur harum primò dicatur vox mensuræ, quæri solet.

27 *Mensura primò convenit veræ quantitati.*

Hac in re dico 1. *Mensura principaliter & primò dicitur de mensura quantitatis prædicamentalis.* Ita patet: Quia omnis mensura dicitur cum respectu ad quantitatem mensurati, ut patuit per *Aristotelicam* definitionem mensuræ, *ex l.* 10. *Met. cap.* 1. Quantitas autem per prius dicitur de quantitate prædicamentali, quæ hinc etiam præcisè & sine addito solet vocari *Quantitas.* Ergo idem etiam erit in mensura. Atque ita sicut vox quantitatis, præter primam impositionem, est extensa & ampliata ad quantitatem virtualem: Ita etiam vox mensuræ eandem extensionem subit. Et hoc clarè docet *Arist. d. l.* Confer *Pererium l.* 12. *de temp. c.* 5.

28 *Qualitates quomodo notiores quantitate?*

Objicit. Illi priùs convenit ratio mensuræ, quod alio notius est, quia mensuræ est notificare. At qualitates sunt notiores quantitate, in quibus potest esse ratio mensuræ perfectionis. Ergo in qualitatibus prior erit ratio mensuræ, quàm in quantitate. Indéque mensura perfectionis per prius erit mensura, quàm mensura quantitativa. *Respondeo:* Qualitates esse quidem absolutè notiores quantitate, eas præsertim, quæ sensiles sunt, attamen, secundùm quid, quantitas est notior qualitate. Secundùm quid, inquam, hoc est, secundùm mensuræ rationem: Quod enim est mensura, id debet ita notius esse, ut aptum sit ad notificandam alterius quantitatem. Ad quantitatem autem notificandam nihil tam proportionatum esse potest, ac quantitas ipsa.

29 *Unitati priùs convenit mensura, quàm quantitati continuæ.*

2. Propositio: *Mensura priùs convenit unitati, quàm quantitati continuæ.* Ita docet *Soncin. l.* 10. *Metaph. c.* 2. §. *quantum ad tertium.* Et interpretes ferè communiter, *ad* 10. *Metaph. c.* 1. ad mentem *Aristotelis hoc loco.* Et patet. Quia continuum non fit, nisi per additionem unitatum. Ergo unitas simpliciter prior est quantitate. Quòd autem ista prioritas sit etiam in ratione mensuræ, apparet ex duobus. 1. Quia ipsa unitas est mensura quantitatis continuæ per sui repetitionem. Et sic in ratione mensuræ, continuatum ab uno dependet. Aliud est, quòd *Aristoteles* 10. *Metaph.* declarans rationem mensuræ in quanto continuo, transsumit nomina ex unitate, veluti quòd mensura debeat esse quid *indivisibile* & *minimum*, quæ quantitati continuæ simpliciter non conveniunt, sed declarantur in ea per proportionem ad unitatem.

30 *Objicit:* Hanc propositionem pugnare contra superiorem: Nam unitas non est quantitas. At priori propositione dicebatur mensuram per prius convenire quantitati. *Respondet Suarez disp.* 40. *Metaphys. s.* 3. *num.* 15. Mensuram esse, per repetitionem, esse proprietatem unitatis, & ei primò convenire: Esse autem mensuram

suram per accommodationem sive adæquationem, esse proprietatem quantitatis continuæ. *Sed* hæc sententia non placet. Nam per rationem factam patet, absolutè rationem mensuræ priùs reperiri in unitate. Unde, ad conciliationem hujus præcedentis propositionis, rectiùs dicitur, quòd prior propositio constituat quantitatem pro primo subjecto mensuræ: Id autem intelligendum sit largè, ut comprehendat tùm ea, quæ absolutè, tùm ea, quæ per reductionem pertinent ad prædicamentum quantitatis. Quale quid est unitas. Hæc autem propositio determinat, quòd ratio mensuræ conveniat primò, non illi, quod per se est quantitas, sed quod tale est per reductionem. Nulla igitur hîc pugnantia.

31 3. Propositio. *Unitati prius convenit ratio mensuræ, quàm numero.* Ita etiam docet *Soncin. d l.* & patet, quia etiam unitatis est mensurare numeros: Et præterea, quia esse minimum & indivisibile, (quæ conditiones sunt mensuræ) primò reperiuntur in unitate.

32 Tandem igitur relinquitur: quòd simpliciter primò, conveniat unitati esse mensuram. Non verò mensuræ perfectionali, nec quantitati continuæ: non etiam numero, ut hactenus per distinctas propositiones patuit. *Unitas primò est mensura.*

33 Et hactenus quidem propriam mensuræ divisionem exposui, nunc etiam quæritur.

ARTICULUS V.

An mensura rectè distribuatur in extrinsecam & intrinsecam?

34 Distinctionem hanc tradit *Soncinas* 10. *Met. cap.* 2. §. *quantum ad secundum.* Igitur *extrinsecam* mensuram vocat eam, ad quam comparando mensuratum, cognoscimus ejus (mensurati) quantitatem, sive dimensionem, sive virtutem. Hoc sensu perfectum in aliquo genere dicitur esse mensura aliorum. *Intrinseca* autem mensura est, rei (mensuratæ) quidditas, per quam cognoscitur, quanta sit illa, secundùm quantitatem perfectionis: aut ejus intrinseca quantitas, per quam certificamur de ejus propria magnitudine, sicut per quantitatem, quâ Sortes formaliter est extensus, cognoscimus quantus sit Sortes. Hæc ille. Eandem divisionem tradit *Ægidius*, ut refert *Suarez disp.* 50. *Met. f.* 6. *n.* 2. *Extrinseca mensura quid?*

35 Hæc divisio mihi non placet, qui existimo omnem mensuram esse aliquid extrinsecum mensurato, atque ita repugnantiam esse, dicere, aliquid esse mensuram, & tamen esse rei intrinsecum. Unde specialiter multi alii negant, quantitatem posse esse mensuram proprii subjecti. Ita *Scotus* 2. *d.* 2. *q.* 2. *Duran. Ib. q.* 5. *Suarez disp.* 40. *f.* 3. *n.* 11. aliique. *Refellitur.*

36 Igitur 1. *quidditas rei non potest esse sibi mensura intrinseca.* Nam interrogo, quid mensuret? omnis enim mensura aliquid mensurat, & notificat, quod antea erat ignotum. Dici hîc nihil aliud potest, quàm quod mensuret perfectionem quidditatis. At hoc incongruè dicitur. Nam 1. quidditas & perfectio quidditatis realiter idem sunt, ut patet ex dictis suprà de perfectione. Mensura enim & mensuratum, juxta communem modum loquendi, non debent esse realiter idem; quia mensura comparatur ad mensuratum, tanquam aliquid hoc notius, & illud notificans: unde si mensura & mensuratum coinciderent in re eadem, tunc una eadémque res esset notior & ignotior seipsa. Confer *Pererium l.* 12. *de tempor. c.* 10. *propos.* 2. *Quidditas non potest esse sibi mensura.*

Deinde mensura semper debet esse homogenea mensurato. Ergo quod mensurat perfectionem jamdum habet perfectionem. Quidditas igitur secundùm quod habet

habet perfectionem, mensurat quidditatis perfectionem, hoc est, quidditatis perfectio mensurat ejusdem quidditatis perfectionem, quæ nugatio est, & τautολογία.

37 *Secundò*: Neque quantitas dici potest mensura substantiæ, in qua est. Nam (quod argumentum superiorum Autorum est) si mensuraret substantiam, in qua hæret, tum vel notificat & mensurat perfectionem substantiæ, vel ejus molem sive magnitudinem. Primum dici non potest, quia mensura perfectionis debet esse nobilior mensurato. Quantitas autem non est nobilior substantiâ. Neque id est ad mentem *Soncinatis*, ut priùs audivimus. Neque etiam dici potest, quòd quantitas sit mensura molis in substantia, quia in substantia moles & magnitudo alia non est; quam quantitas. Ergo sic quantitas esset mensura sui ipsius, quod absurdum est, quia mensura & mensuratum dicuntur ad aliud, ut patuit non solùm ex communi modo loquendi, sed etiam ex ratione prius facta. *Mensura est*, inquit *Suarez d.l. per quod cognoscimus rei quantitatem, sed non cognoscimus quantitatem rei, per ipsammet quantitatem ejus, sed per applicationem alterius.* Unde licet quantitas se posset notificare per modum objecti cognoscibilis, non tamen propriè, per modum mensuræ. Atque ita relinquitur: Utrumque desinere exemplum mensuræ intrinsecæ, & proinde omnem mensuram esse extrinsecam.

TITULUS V.

De conditionibus Mensurarum & Mensuratorum.

38 1. *Omnis mensura est notior mensurato.* Ita patet ex adæquata ratione mensuræ, in qua requiritur, ut notificet mensuratum. At notificare non potest aliud, quod alio notius non est.

39 2. *Omnis mensura notificat quantitatem.* Ita sumitur ex definitione *Aristotelis* prius tradita: Ex qua recolendum est, quòd vox quantitatis intelligenda sit cum ampliatione, ut complectatur quantitatem propriè, & quomodolibet dictam.

40 3. *Omne igitur mensurabile est quantum.* Ita sequitur ex priori. Unde relinquitur, quod quantitas hic amplianda sit, sicut prius.

4. *Omne mensurabile est finitum.* Ita tradit *Pererius lib. 12. cap. 10.* & inde concludit, æternitatem, quæ infinita est, non esse mensurabilem. *Mensurabile*, inquit, *debet esse finitum. Nam quod infinitum est, eâ ratione, ut est infinitum, non potest mensurari. Siquidem mensurari est per mensuram determinari & definitè manifestari, præciséque cognosci, quantum sit. Id autem repugnat infinito, quâ infinitum est. Sed æternitas Dei omninò est interminabilis, & infinita. Ergo non est mensurabilis.*

Ex hoc axiomate objicit Philosophus quidam Ethnicus apud *August. Epist. 49. ad Deo gratias, quæst. 3.* quòd æternum supplicium non rectè dicatur commensurabile peccatis, quod *Matth. 7.* dicitur, *qua mensura mensi fueritis, eâdem remensurabitur vobis.* Hic damnatio, quæ æterna est, dicitur mensurari à peccatis. Hic *Augustinus* respondet inter alia, quod etiam sempiternum possit aliquid esse, & tamen habere certam sui modi mensuram. Directiùs respondetur, quod verba illa Christi sint allegorica & parabolica. In parabolis autem non exiguntur omnia ad proprietates rerum. Propriè autem id significat Christus, quod qui peccant, congruam suis peccatis pœnam ferre debeant.

5. *Mensura*

5. *Mensura & mensuratum non possunt esse realiter idem.* Ita patuit priùs, num. 36. 41

6. *Mensura est prior mensurato.* Sic *Scal. Exer.* 352. *s.* 2. hinc infert: tempus non esse mensuram motûs primi. *Nostri sanè motûs mensura sit tempus; primi motus mensura non est. Mensura namque naturâ prior est, quàm res cujus est mensura. At tempus est posterius. At nulla mensura generatur ab eo, cujus est mensura, sed id quod efficit, erit effectæ rei mensura. Ita primum corpus est omnium mensura corporum, & primus motus omnium motuum.* 42

7. *Primum in unoquoque genere est mensura reliquorum.*

Axioma hoc, admodum vulgare, sumitur ex *Aristot.* 10. *Metaph. c.* 1. (*in edit. Casauboni est, cap.* 2.) μάλιστα τὸ μέτρον ἔστι πρῶτον ἑκάστου γένους, hoc est, *Maximè mensuram esse primum cujusque generis.* Etsi enim hoc axioma alium sensum habere possit, ut indicat *Suarez in* 10. *Met. c.* 2. tamen hunc etiam habet, qui intenditur isto axiomate nunc exponendo. Igitur in eo, per mensuram, intelligitur non quantitatis sed perfectionis mensura. *Primum* autem vocant aliqui hîc, illud, quod est aliorum productivum. Rectiùs tamen intelligitur de primo, ratione dignitatis, vel nobilitatis, ut primum idem sit, quod perfectissimum, sive id sit aliorum causa, sive non. Hoc igitur primum sive perfectissimum, est mensura perfectionis aliorum, ejusdem generis, sic ut quò magis illud accedit ad hujus perfectiones, eò censeatur perfectius, quò magis autem recedit, eò censeatur imperfectius. Sic igitur homo vocatur regula sive mensura viventium, hoc est, plantarum & bestiarum: & eorum perfectio cognoscitur in collatione ad hominem. Indéque jam cognoscitur perfectio eorum, major scilicet in bestiis, quàm in plantis, quia istæ magis appropinquant homini, quàm plantæ, eò quòd istæ sensum, & motum, & affectus habent, quæ in plantis non sunt. 43

8. *Mensura est aliquid indivisibile.*

Axioma est *Aristot.* 10. *Metaph. cap.* 1. (*aliis est cap.* 2.) τὸ μέτρον ἕν τι καὶ ἀδιαίρετον, *Mensura est quid unum & indivisibile.* Et postea: πανταχοῦ τὸ μέτρον ἕν τι, καὶ ἀδιαίρετον ζητοῦσι. *Ubique mensuram unum quid & indivisibile quærunt.* Intelligitur autem axioma de mensura quantitatis, sive molis & magnitudinis. *Dices:* hanc dividi posse: ulna certè dividitur, dividitur itémque pes, cubitus, & aliæ mensuræ quantitatis. 44

Respondeo: mensura quantitatis est aliquid indivisibile, non hoc sensu, quasi id, quod mensura est, dividi non possit. Id enim repugnat quantitatis mensuræ. Hæc enim debet homogenea esse mensurato, h.e. mensura longitudinis debet esse longa, latitudinis lata, &c. At quod tale est, utique dividi potest. Neque etiam sensus hic est ad mentem *Aristotelis.* Nam cum dixisset *alleg. loco*, mensuram esse aliquid indivisibile, immediatè ibidem subjungit: ἐν ταῖς γραμμαῖς χρῶνται ὡς ἀτόμῳ τῇ ποδιαίᾳ, hoc est, *In lineis utuntur pedali*, ut *indivisibili*, quæ tamen pedalis dividi potest in suas etiam partes. Sicut rursus posteà omnes mensuras ait non similiter indivisibiles esse, ut unitatem & pedem. Nam illam quidem omnino esse indivisibilem, hunc verò non item. Esset enim continuum indivisibile, &c.

Quis igitur sensus est axiomatis? Dicam: Mensura est indivisibilis, hoc est, debet esse aliquid fixum & certum, hoc est, ut de eo nihil dematur, vel ad illud addatur, in quantum certa mensura est. Sic igitur ulna etsi divisibilis sit suo modo, est tamen, quia est mensura, indivisibilis hoc sensu, quòd quamprimùm aliquid 45

additur

additur vel aufertur, non ampliùs certa & fixa, ſed adulterina ulna eſt. Hanc indiviſibilitatem explicat *Ariſtoteles* ipſe, dicens: ὅτε μὲ τὸν δοκεῖ μὴ εἶ ἀφελεῖν ἢ προσθέναι, τοῦτο ἀκριβὲς τὸ μέτρον, hoc eſt, ubi videtur non etiam aut addendum, aut auferendum, illa *certa* menſura eſt.

9. *Menſura eſt quodlibet minimum.*

46 Hoc ſumitur ex priori. Nam illi quod eſt minimum, difficiliùs poteſt aliquid addi vel detrahi. Ideóque hactenus optimè congruit minimo eſſe menſuram. Ex hoc colligit *Ariſt. l.* 10. *Met. c.* 1. In numero certiſſimam eſſe menſuram. Eſt enim ibi unitas, quæ eſt omnino indiviſibilis. Unitas autem eſt menſura repetitionis. Numerantes enim, v. g. ſtudioſos, repetendo unitatem, colligimus, & menſuramus eorum numerum, ut viginti dicantur: ſi vicies unitas repetatur. Cæterùm axioma tantùm intelligitur de menſura quantitatis. Nam in menſura perfectionis, contrarium eſt. Hoc ſcilicet, quod eſt maximum in perfectione, eſt menſura perfectionis aliorum, ut in *præcedentibus* conſtitutum eſt.

10. *Menſura eſt homogenea menſurato.*

47 Axioma eſt *Ariſtot. l.* 10. *Metaph. cap.* 1. (*aliis eſt cap.* 3.) Ἀεὶ συγγενὲς τὸ μέτρον, μεγεθῶν μὲν τὸ μέγεθος, καθ' ἕκαστον μήκους μῆκος, πλάτους πλάτος, φωνῶν φωνὴ, βάρους βάρος, μονάδων μονάς, hoc eſt, *Semper menſura congenea eſt; magnitudine namque magnitudo, & in univerſum longitudinis longitudo, latitudinis latitudo, vocis vox, gravitatis gravitas, unitatis unitas.*

Dices 1. Sic Deum non eſſe menſuram aliorum Entium, qui tamen eſt inter omnia Entia aliquid primum & perfectiſſimum. Neq; enim Deus poteſt in eodem genere convenire cum aliis Entibus. 2. Tempus non poſſe menſurare res, quia illud eſt Ens ſucceſſivum, hæ Entia permanentia. Quæ certè non ſunt homogenea. *Reſpondendum* eſt. 1. Axioma hoc inprimis loqui de menſura quantitatis, quæ vocatur. Ad menſuram tamen perfectionis cum proportione ſervatur iſtud axioma, ſicut & alia quædam. 2. explico ſenſum axiomatis. Cum dicitur menſuram debere eſſe homogeneam menſurato, tùm id nec de genere proximo, nec de remoto, imò nec de proprio genere neceſſe eſt intelligi: ſed de tali convenientia, quæ ſufficiat ad debitam proportionem, inter menſuram & menſuratum, neceſſariam. Hæc autem convenientia, neque in omnibus menſuris, neque in omnibus rebus æqualis eſſe poteſt, aut debet. Nec de hoc poteſt una & eadem regula, pro omnibus aſſignari: ſed juxta rerum & menſurarum diverſitatem, id eſt judicandum. Nam in aliqua menſura perfectionis, ſufficit convenientia analoga, in aliqua verò menſura quantitativa requiritur, non tantùm convenientia generica, ſed etiam ſpecifica. Linea enim ſeu longitudo, non poteſt niſi lineâ ſeu longitudine menſurari. Vide *Suarez diſp.* 40. *ſ.* 3. *n.* 11. *&* 14. *& diſp.* 50. *ſ.* 1. *n.* 6. *& l.* 10. *Metaph. in indic. Ariſt. c.* 3. Ex dictis patet ſolutio ad objectiones. Nunc pro coronide quæritur:

Quomodo res menſurent ſcientiam, & viciſſim ſcientia res?

48 Axioma ſumitur ex *Ariſtot. lib.* 10. *Metaph. cap.* 1. (*mihi*) πλὴν ἐπιστήμων μέτρον τῶν πραγμάτων λέγομεν καὶ πλὴν αἰσθήσιν, διὰ τὸ αὐτὸ, ὅτι γνωρίζομέν τι αὐτῆς, ἐπεὶ μετροῦνται μᾶλλον, ἢ μετροῦσι, hoc eſt, *ſcientiam, menſurarum rerum dicimus, & ſenſum propter eandem rationem, quia cognoſcimus aliquid de iis. Atqui menſurantur magis, quàm menſurent.* Cæterùm res, quæ ſit ſcientiæ menſura, indicatur à *Zabarella*, quòd ſcilicet ſit *ſubiectum*. Vide ipſum *l.* 1. *Apolog. de ordine c.* 11.

Nam

Nam subjecto inprimis convenit unitas & simplicitas, præ aliis, quæ in scientia sunt. At ista requiruntur in ratione mensuræ. Per mensuram autem hîc intelligitur mensura perfectionis. Et sic axioma hunc sensum habet, quòd scientiæ tùm demum cognoscantur perfectæ esse, si in ipsis perfectè cognita habeatur tota natura rerum ipsis objectarum. Et sic etiam dicendum de sensu, quòd eodem modo sit mensura sensibilium. Cæterùm *Aristoteles* non solum dicit, scientiam mensurari à rebus, sed etiam in oppositum: *scientiam esse mensuram rerum.* Hæc igitur concilianda sunt. Dico igitur: Scientias mensurari à rebus, iis videlicet, quæ earum objecta sunt. Deinde scientiæ mensurant res, per res non intelligendo res objectas scientiæ, sed res, quæ sunt mensuræ. Applicando enim rem, quæ est mensura, ad intellectum, demum illa mensura mensurat. Est enim mensura medium, quo intellectus utitur in cognoscendis quantitatibus ex *Aristot. d.l.* Eo igitur modo scientia vocatur mensura, quo anima vocatur numerus 4. *Phys. c.* 14. quod fit sic, *quòd anima applicans dicitur numerare.*

CAPUT XXVI.

De Priori, & Posteriori, & Simul.

1. IV. *Classis Entium respectivorum est secundum quod aliquid alio prius, vel posterius, vel simul cum eo esse dicitur.*

2. *Prius igitur est, quod est ante aliud. Posterius contrà.*

3. *Simul est, quod est cum alio.*

4. *Dicitur autem prius, & posterius, & simul.* 1. *Tempore.* 2. *Naturâ.* 3. *Ordine.* 4. *Cognitione.* 5. *Dignitate. Et* 6. *Loco.*

COMMENTARIUS.

Principiò tenendum est, quòd doctrina Prioris, &c. pertineat omnino ad Metaphysicam. Nam prioritas, &c. communissimè invenitur in Entibus materialibus, & immaterialibus: At quæ sic indifferentia sunt, non alibi tractantur, quàm in Metaphysicis, quia hoc ipso cognoscuntur esse generalissima. Indéque modos prioris *Arist.* recensuit *lib.* 5. *Metaph. c.* 11. Quanquam & id fecit *lib. Categ. cap.* 12, 13. inter Postprædicamenta. 1

Sed *ubi in Met. debet agi de priori, & posteriori, & simul?* Respondeo dicuntur ista relativè, prius ad posterius, & simul ad aliud, cum quo sit simul. Unde hactenus inter gradus Entium respectivorum, non malè de illis tractatur, ab aliquibus. Alii multa attingunt de prioritate in doctrina de principiis, quia principiorum generalis conditio est, esse prius. Ita fecit *Suarez disp.* 12. *s.* 1. *n.* 8. *seqq.* & nos etiam suprà in eadem materia aliquid hac de re tractavimus. 2 *Ubi in Metaphysicis agi debeat de modis prioris?*

Quia tamen immediatè fundantur ista in rerum diversitate, quæ est passio consequens rei unitatem, ideò ad complendam doctrinam de unitate, post materiam de rerum diversitate potest etiam aptè de ea tractari, ut factum est à Clarissimo *Martin. Exerc.* 3. *s.* 1. *Metaph.* 3

Loquor autem potissimum de priori. Poterit tamen ex his intelligi ratio posterioris, & ejus quod simul est.

TITULUS

TITULUS I.
De voce Prioris.

Quia potissimus gradus prioris est is, quo quid dicitur tempore prius, ut *Arist.* docet *lib. Categ. cap.* 12. §. 1. quòd de voce *simul* repetit, *Ibid. cap.* 13. §. 1. Hinc vox prioris seorsim posita, & sine addito, frequentissimè sumitur, de prioritate temporis, ut & *Suarez* notavit *disput.* 26. *Metaph. s.* 2. *n.* 20. Veluti sic *Aristot.* 5. *Met. cap.* 2. illimitatè dicit, causam in actu, esse simul cum suo effecto in actu, & *ibidem* causam in actu, esse simul cum suo effecto, ubi simultas & ex consequenti, negatio prioritatis, intelliguntur, juxta dicta de ordine temporis. Sic & voces *antè* & *post* solent frequenter intelligi, & ferè solùm, sine addito, de ordine temporis. Solet quidem aliâs etiam sine addito sumi de alio genere prioritatis, sed id sæpè colligitur ex subjecta materia.

4 *Prioris duplex respectus.*

Deinde: vox illa *prior* implicat, juxta aliquem modum loquendi, duplicem respectum, alium ad antegrediens, quod primum sit, alium ad consequens, quo prior sit. Hîc igitur, dimisso priori respectu, nunc omne id dicitur prius, quod antegreditur aliud, adeò ut etiam, quod positivè primum est, possit dici prius alio, ut notavit *Fonseca, l.* 5. *Metaph. c.* 11. *in explic. textûs.*

5 *Primum positivè & negativè quid?*

Dixi *positivè primum.* Nam quòd primum est negativè, (hoc est, quòd primum vocatur solùm ad negandam antecessionem alterius, si maximè nihil aliud consequatur: quo sensu primus filius & primogenitus dicitur, ante quem non est natus alius, si maximè nullus etiam pòst nascatur) non dicitur respectivè. At prius de quo nunc loquimur, semper dicitur respectivè ad aliquid posterius. De eo quod primum est positivè, locutus est *Taurellus de rerum eter. p.* 252. *τὸ πρῶτον perpetuò est, ἐν τοῖς ἑφεξῆς. Primum certè non est, quòd solum est. Sequentium enim respectu primum dicitur.*

TITULUS II.
De definitione prioris.

6 *Definitio Aristotelica.*

Arist. l. 5. *Metaph. c.* 11. Priora definit, per propinquitatem ad aliud, vocátque priora, quæ sunt alicui principio, sive primo propinquiora. Et *Thomas* quidem, ac *Alensis* aiunt, tradi hîc generalem definitionem prioris, ut meminit *Fonsec. ad hunc l.* Sed tamen nec est id ad mentem *Aristotelis*, nec etiam aliâs sic rectè traditur ratio prioris. Nam *Aristoteles* initio istius textûs subjectum habet particulare. "Ενια *aliqua* vel *nonnulla priora & posteriora dicuntur ex eo, quod cum primum aliquid sit, & principium in aliquo genere, illud est prius, quod propinquius est alicui principio, &c.* Quod autem verè non definiatur prioritas, inde patet, quia si prius alio dicitur, quod est propinquius primo, tùm primum à fortiori, hoc prius est. Veluti sic aër est prior terrâ, quia iste est propinquior cœlo, tum à fortiori cœlum ipsum erit prius terrâ.

7 *Differentia eorum quæ priora sunt.*

Atque hinc si particulariter loquamur de prioritate, *aliqua* priora dicuntur aliis, quia primo propinquiora sunt, hoc est, declarabitur prioritas eorum, per ordinem ad tertium. *Aliqua* autem dicuntur priora præciso respectu ad tertium, juxta habitudinem, quam inter se habent; quomodo cœlum (ordine loci prius est terrâ.

8 Et sic posterior modus definiendi prioritatem est ei adæquatus, juxta quem sine respectu

respectu vel propinquitate ad tertium, priora definiuntur per habitudinem, quam inter se solùm habent. Id quæri hîc solet.

An prioritas consistat in relatione reali?

Negandum id est: quia relatio realis semper requirit terminos realiter distinctos. At id non est in prioritate. Nam genus est prius specie, veluti animal homine, inter quæ realis distinctio non est. *Deinde* in specie, sub generibus priorum, recensentur, quæ priora sunt, secundùm æstimationem humanam, veluti sæpè contingit in prioritate loci, quæ ad quidvis etiam non determinatum sumi potest, ut Aristoteles ait, *lib. 5. Met. cap. 11. t. 16.* Et idem est in prioritate, qua amicus alio amico prior dicitur, hoc est dilectior, quod genus prioritatis ad prioritatem dignitatis retulit Titelmannus *l. 2. consid. Log. c. 65.* Æstimatio autem humana non potest facere Entia realia, & proinde nec relationes reales. Confer Suarez ad Aristot. *lib. 5. Metaph. cap. 11.* 9

TITULUS III.
De generibus Prioritatis.

Genera prioritatis non solent eodem modo recensèri, Aug. *lib. 12. Confess. c. 28.* ait prius dici quatuor modis. 1. *Æternitate*, sic Deus est prior omni creatura. 2 *Tempore*, sic flos est prior fructu. 3. *Electione*, sic fructus est prior flore. & 4. *Origine*, sic prior est sonus cantu, & materia materiato. 10

Armandus de Bello Visu, *l. 2. Term. c. 233.* sic dividit prius: Ait omne prius dici per respectum ad aliquod principium. Id autem principium intelligi in tribus, in quantitate, in cognitione, & in esse. Ex prioritate secundùm quantitatem (continuam) sumit prioritatem *loci*, & *temporis*, & secundum *motum*. Ubi quia complectitur etiam motum in voluntariis, ideò sub hoc genere prioritatis, quod secundùm motum est, complectitur etiam prioritatem secundùm *dignitatem* & eligibilitatem. Ex quantitate autem discreta sumit ordinem *numerationis*, qualis v. g. est inter quatuor sedentes. Sub prioritate secundùm *cognitionem*, comprehendit ea quæ dicuntur notiora aliis. Sub prioritate *in essendo* intelligit eam, quæ est prioritas *naturæ*, cui annectit proritatem *in causando*. 11

Arist. *lib. Categ. c. 12.* Ex vulgi opinione recensèt quatuor modos prioris. Nempè prioritatem *temporis*. 2. Prioritatem *in essendi consequentia*. 3. Prioritatem *dignitatis*. His ille de suo addit prioritatem *è ratione causæ*. Ita & Damascenus enumerat, *in Dial. c. 59.* Et hos quinque modos complectitur illud vulgare distichon. 12

Tempore, naturâ, prius ordine, dic & honore, &
Causam causato dicimus esse prius.

Paulò aliter enumerat modos prioris Aristot. *l. 5. Met. c. 11.* Est ibi 1. Prius *loco*. 2. *tempore*. 3. *motu*. 4. *potestate*. 5. *ordine*. 6. *cognitione*, & 7. *Naturâ*. 13

Hac in re primò explicabo peculiaria genera prioritatis. Posteà cætera ad ea reducam.

TITULUS IV.
De generibus prioritatis speciatim.

Principalia genera prioritatis ego agnosco hæc: 1. Prioritatem temporis. 2. Naturæ. 3. Ordinis sive enumerationis. 4. Prioritatem cognitionis. 5. Prioritatem dignitatis. 6. Prioritatem loci. 14

ARTICULUS I.
De prioritate temporis.

15 De prioritate ſecundùm tempus rectiſſimè primùm agitur, quia inde nomen prioris ſumptum eſt, ut antè conſtituebamus, *num.* 3. Damaſc. *in Dial. cap.* 59. habet ſpecialia vocabula. Dicit enim quod prius eſt tempore, in animatis vocari, *ſenius*: in inanimatis autem *vetuſtius*, & horum unum pro altero abuſivè poni.

16 Dicitur autem id prius tempore, quòd uno, vel pluribus momentis exiſtit, & durat, ante aliud. Unde prioritas temporis non incommodè poteſt vocari prioritas *durationis*. Sic flos tempore prior eſt fructu. Pueritia tempore prior eſt adoleſcentiâ, & adoleſcentia ſenectute.

17 Apparet autem ex nunc tradita definitione, quòd tempus in hoc prioritatis genere, non intelligatur ſolùm de tempore propriè dicto, ſed etiam de tempore imaginario. Nam tempus propriè dictum, non fuit ante mundum, & non convenit niſi rebus materialibus. At prioritas temporis latiùs & longiùs patet. Nam ſi ſupponamus, Angelum aliquot annis (ut ſic loquamur) conditum eſſe ante creationem mundi. Is rectè dicetur tempore prior mundo. Et idem eſt de Deo, qui dici poteſt tempore prior eſſe mundo. Atque hinc fortaſſe prius duratione rectiùs dicimus, quàm prius tempore.

18 *Deinde*, eſt obſervandum, quod ad prioritatem temporis non ſufficiat quodvis genus prioritatis. Sicut Arrius aiebat, *ſi filius eſt natus, erat tempus quando non erat filius*, ut refert Auguſt. *in* 6 *lib.* 2. *de Trinit.* & meminit Lombard. *lib.* 1. *d.* 9. *lit. c.* Nam prioritas temporis eſt valdè ſpecialis. Indéque poteſt aliquid prius eſſe alio, nondum tamen tempore. Ita forma prior eſt formato, quæ tempore ſimul eſt cum eo. Sic & Sol lumine prior eſt, non tamen tempore; idémque eſt in aliis. Quod exemplum de lumine declarat falſitatem propoſitionis Arrianę. Nam lumen utique naſcitur à ſole, & tamen ſole exiſtente, nullum eſt tempus in quo non ſit lumen. Atque ita generatio filii nullo modo efficit, ut filius non ſit cum patre ſimul tempore, hoc eſt, coæternus.

19 Imò nec forſan abſurdè dicetur (quod infrà tangam diſputaturus de creatione) creaturam aliquam fieri ab æterno. Nam ab æterno eſſe, removet ſolùm prioritatem, & anteceſſionem in tempore. Ad id quod creatur, & efficitur ab alio, non neceſſariò eſt tempore poſterius gignente, ſeu creante, ut exemplo ſolis & luminis patuit. Loquor de *poſſe*. Nam novimus ex Scripturis, quod de facto non placuerit Deo facere ſive creare aliquid ab æterno.

20 *Prioritas aptitudinalis.* Et hactenus quidem fuit propriè dicta temporis prioritas. Impropriè ſumitur, pro prioritate temporis *aptitudinali* quam vocant, quâ tempore prius alio dicitur illud, quod etſi de facto ſimul exiſtat cum alio, nihilominus tale eſt, ut ſeparatus iis, quæ illi coëxiſtunt, poſſit aliquo tempore ſine illis eſſe. Ita interpretantur Autores Ariſtotelem, cùm dicit *lib.* 7. *Met. c.* 1. ſubſtantiam tempore priorem eſſe accidente. Confer Suarez *diſp. Met.* 38. *ſ.* 1. *n* 5. *&* 8.

Simul tempore quæ ſint Ea quæ ſunt ſimul tempore, dicuntur *σύγχρονα*. Dicunturque iſta, quorum ortus ſunt ſimul, ſecundùm Ariſt. *l. Categ. c.* 13. quæ definitio eſt intelligenda negativè, ut illa dicantur ſimul tempore, quorum unum non eſt ortum ante aliud. Nam perſonæ divinæ ſine dubio poſſunt dici ſimul tempore, & duratione: & tamen iſtæ poſitivè non habent ortus ſimul, quia Deo repugnat oriri & fieri. Idémque

eſſet

esset de iis, si, quæ mens est Aristotelis, duo lapides vel Angeli fuissent ab æterno. Hi enim non haberent ortus simul positivè, (quia id est contra ὑπόθεσιν factam, juxta quam loquimur de rebus æternis) & possent tamen dici simul tempore.

Quanquam id rectè observarunt etiam Dd. Conimb. *lib. Categ. ad hunc locum*, quod Phrasis illa, *simul tempore esse*, latiùs nunc accipiatur, ut simul tempore dicantur, quæ concurrunt in aliquo tempore, sive incipiant & desinant simul, sive non, aut etiam ut unum citiùs incipiat desinere, quàm aliud. Ita συγχρόνους, & tempore simul dicimus esse, Matthiam Imperatorem, & Ludovicum Hassię Principem, etsi iste hoc sit senior, & unus præ alio desinere possit. 21

ARTICULUS II.
De prioritate naturæ.

Damasc. *in Dial. cap. 7. & 59. Prius naturâ id esse ait, quod coinfertur quidem, sed non coinfert: Et cointerimit, non autem cointerimitur, ut animal naturâ prius est homine.* Interempto enim & non existente animali, ex necessitate nequit homo erit. Nam homo est animal. Homine autem interempto, & non existente, possibile est esse animal. Erit enim equus, canis, & alia, quæ animalia sunt. *Rursus* illato homine, & animal infertur. Homo enim est animal. Animali autem illato non omnino coinfertur homo, sed equus, vel canis, vel aliquid talium. Nam & hæc sunt animalia. Atque ita neque Petrus est naturâ prior Paulo, neque homo bestiâ. Petro enim interempto erit Paulus, & Paulo illato non coinfertur Petrus, neque Petro illato coinfertur Paulus. Hæc Damascenus, quæ sumpta sunt ex Arist. *l. 5. Met. c. 11.* ubi πρότερα φύσει, *naturâ priora dicuntur, quæ ejusmodi sunt, ut sine aliis esse possint, non item sine eis illa.* Ex quibus locis apparet, quod quæ Arist. *l. Categ. c. 12, 13.* vocavit priora & simul, *secundùm essendi consequentiam*, quòd ea nihil aliud sint, quam priora naturâ, ut proinde minùs benè aliqui duplex genus prioritatis fecerint, ex hac & ista. Nisi fortasse, quod non incommodè fieri potest, placeat dicere prioritatem in essendi consequentia, semper esse prioritatem naturæ. Hanc tamen latiùs patere istâ, ut aliquæ dicantur priora naturâ, quæ non sunt priora consequentiâ essendi. 22

Prioritas secundùm essendi consequentiam.

Est autem ad hæc notandum 1. quòd ista collatio, & cointeremptio, intelligenda sit in essendo, non prædicando. Unde Arist. *l. Categ. c. 12, 13.* vocat ἀκολούθησιν τοῦ εἶναι). Nam quoad consequentiam *in prædicando*, sæpè quod priùs natura est, coinfertur, & cointerimitur, Cum posteriori natura. Velut est in subjecto proprio, quod est prius naturâ suo adjuncto. Item indifferentia, quæ est naturâ prior specie. Unde sunt hæ propositiones: Homo est rationalis: homo est risibilis: ubi sive hoc, sive istud, inferas aut interimas, statim idem est, de altero, hoc est, sive hoc, sive istud affirmes vel neges, statim etiam reliquum affirmatur vel negatur, ut patet. At id non est in consequentia *essendi*. Nam quia hic etiam homo à rationalitate, & risibilitas ab homine pendet: Hinc fieri non potest, ut homo & risibilitas in essendo apprehendantur simul esse. Intervenit igitur prioritas, & posterioritas unius ad alterum, quæ non potest alia esse, quàm naturæ. 23

Atque hinc ad evitandam ambiguitatem istam indicatam, fortasse clariùs & meliùs describitur prioritas naturæ, quod sit ista, quæ infertur per dependentiam, ut prius naturâ dicatur, à quo aliud dependet. Atque tum etiam facilè redditur causa, cur pater in divinis non dicatur naturâ prior filio? Nempè id est, quia prioritas 24

Prioritas naturæ significatur per dependentiam.

naturæ implicat dependentiam posterioris à priori. At filius non est Ens dependens à Patre, juxta ea quæ dicuntur *c. 14. n. 13. seqq.*

25 *Deinde* est observandum: quòd prioritas naturæ aliàs non dicatur hoc sensu, quasi, quod sic prius dicitur, in natura, hoc est, ante mentis operationem sit prius alio. Sed simpliciter naturâ prius vocatur, quod naturam, sive essentiam habet priorem alterius essentiâ, sive ista sit præcisè in natura, sive per abstractionem mentis. Id noto propter universalia. Hæc naturâ priora sunt singularibus, & tamen id non est, nisi tantum ratione, & abstractione mentis, ut Fonseca etiam insinuat, *lib. 5. Met c. 11. in exemplis lit. L.*

26 Atque ex hoc nunc *Tertiò* notandum est, quòd sicut universalibus ad prioritatem naturæ satis est, quòd ipsa à mente nostra apprehenduntur tanquam priora singularibus: quod, inquam, eodem jure naturâ priora possint dici, per reductionem qualemcunque, principia ista, quæ cùm realiter non distinguantur à passionibus, adhibentur tamen in potissimis harum demonstrationibus pro principiis, quale quid est essentia, respectu unitatis in Ente. Unde hactenus essentia naturâ prior dici potest (ampliando terminum prioritatis naturæ) respectu hujus & aliarum passionum, & idem est in aliis.

Duplex modus prioritatis naturæ.

27 *Ordo naturæ generantis & intendentis.*

Cæterùm solet aliàs duplex ordo naturæ poni: Alius est ordo *naturæ generantis*, alius est ordo *naturæ intendentis*. Ita distinguit Armand. de Bello Visu, *l. 2. Ter. c. 276.* Piccolomineus, *in Eth. p. 35.* Pererius, *l. 3. Phys c. 6. & l. 6. c. 4. q. 2.* Zabar. *de nat. scient. const. c. 35. & lib. 2. de med. demonst. c. 10. & in comm. ad l. 1.* Arist. *de gener. & corr. p 833.*

28 Ordo igitur *naturæ generantis* est, quem natura servat in generatione rerum, in qua progreditur ab imperfectiori ad perfectius, atque ita prius hîc est id, quod est imperfectius: posterius autem quod est perfectius. Ordo autem *naturæ intendentis est*, quam ipsa servat in intentione sua, cúmque intentio semper primò feratur ad ultimum, à quo cientur media: hinc hic ordo est contrarius priori, & proinde in ordine naturæ intendentis id est primum, quod est perfectissimum. Sic de ordine naturæ generantis verum est: materiam esse priorem formâ, apud Aristot. *lib. 1. Phys t 52.* At de ordine naturæ intendentis verum est oppositum: nempè formam esse priorem materiâ, apud Aristot. *lib. 7. Metaph. t. 7.* Partes sunt priores toto, ordine naturæ generantis. At totum est prius partibus, secundùm naturæ intentionem. Potentia prior actu ordine generationis. At actus est prior potentiâ ordine intentionis & appetitionis.

Prioritas naturæ positiva vel privativa.

Aliter Scotus *lib. 2. dist. 1. q. 2.* facit duplicem modum prioritatis naturæ. Alia scilicet prioritas naturæ est positiva, alia privativa. Veluti in eodem instanti in quo forma ingreditur materiam, dicitur expelli privatio, quæ naturâ prior dicitur esse in materia, quàm forma, non formaliter, seu positivè, sed causaliter seu negativè: quia nisi introduceretur forma, ibi esset privatio. Atque sic etiam Suarez *disp. 20. sect. 6. n. 11.* Ad creationem ait satis esse, si ipsum non esse rei creatæ, sit prius ipso esse rei creatæ, per prioritatem naturæ negativè dictam.

ARTIC.

ARTICULUS III.
De prioritate ordinis, sive enumerationis.

Omnis quidem prioritas, & posterioritas fiunt secundùm ordinem, ut hactenus possemus dicere ordinem temporis, naturæ, & cognitionis. Nihilominus specialiter uni gradui prioritatis, remansit generale nomen ordinis (quod & in aliis sæpè fieri solet) ea de causa, quia in hoc prioritatis genere, nihil ferè, præter ordinem & enumerationem attenditur. Posuitque id prioritatis genus ipse Arist. *& lib. Cat. c.* 12. *& lib.* 5. *Metaph. cap.* 11. Veluti: *secundus est in chorea*, inquit Arist. *prior est eo, qui est tertius. Hoc modo A prius est S.* inquit Damasc. *in Dial. cap.* 59. Sic facultas juridica, prior est facultate Medicâ & Philosophicâ. Episcopus Romanus juxta ordinationem Conciliorum prior est (ordine inquam, non jurisdictione) quàm Constantinopolitanus, vel Antiochenus, &c. Exordium est prius narratione, & hæc confirmatione. 29

Atque hoc genere prioritatis patrem priorem filio in divinis dicunt Doctores. Vide Fonsec. *l.* 5 *Met. c.* 1. *q.* 3. *s.* 2. Suarez *disp.* 12. *Metaph. s.* 1. aliósque. Id suprà considerari pleniùs, *cap.* 21. *n.* 29. 34. *seqq.* Estque hoc genus prioritatis ad hanc rem commodius, quia id est valde generale, unde & generale nomen retinuit, ut ordinis prioritas diceretur, ut antea dictum. Ea autem quæ generalia sunt, faciliùs apprehenduntur sine imperfectione, quàm quæ sunt specialia, quo consilio Theologi & Philosophi volunt patrem vocare potiùs principium filii, quàm causam filii: Keckerm. *lib.* 1. *Syst. Log. cap.* 6. *in fine* vocavit prius analogicum, quia prioritas, qua pater filio prior dicitur, deficit à conditionibus aliarum prioritatum. 30 *Pater quomodo prior filio.*

Est autem hîc observandùm, quòd prioritas illa ordinis quandoque fundetur in natura, ut non solùm enumerationis iste ordo sumatur ex arbitrio humano. Veluti partes declamationis, *per Arist. in Categ.* habent inter se, una præ alia, prioritatem ordinis, & tamen id non est ex arbitrio humano. Neque enim debet confirmatio prior fieri exordio, vel eodem Epilogus. 31

Atque hinc Dd. patrem priorem dicunt filio, prioritate ordinis, sive enumerationis naturalis. Nam cum filius sit à patre, naturaliter, hoc est, sepositò arbitrio humano, pater prior filio dicendus est, cùm aliâs etiam filius nominetur, & numeretur ante patrem in Epistola ad Gal. *c.* 2. *per Jesum Christum, & Deum Patrem, & c.* 32

Dicam clariùs: cùm enumeratio fiat bifariam, vel enim pro lubitu hinc aut illinc incipimus, ut si in enumerandis liberis alicujus incipimus, à natu minimo ad maximum, aut etiam à medio ad extremos, progredimur: Vel etiam incipimus juxta aliquem ordinem in rebus inventum, ut si eosdem (ordinem temporis secuti) enumeremus à maximo ad minimum, hinc ordo enumerandi etiam erit duplex. Alter numerabilitatis naturalis, alter prorsus arbitrariæ. Utrumque tenere possumus in aliis, quæ sunt à parte rei ordinata. Arbitrarium quidem: si solùm intendamus colligere numerum ordinatorum. Nihil enim refert ad hanc rem undecunque incipiamus. Naturalem autem: si sequi velimus aliquem alium specialem ordinem, qui in rebus cernitur, in quo enumeratio nostra fundetur. 33 *Ordo enumerationis duplex.*

Atque hoc potest etiam evenire in divinis personis. Si enim nihil aliud quàm ternarium numerum earum colligere velimus, perinde est undecunque incipiamus. At si instituamus sequi ordinem originis (ita enim solet is enumerationis ordo vocari, ex Thom. 1. *part. q.* 42. *art.* 3.) & processionis, qui in eis à patre rei cernitur, tum

pater prima persona, & filius secunda persona, atque adeò non filius patre, sed pater filio prior dicitur. Confer Fonſ. *l.5. Met. c.1. q.3. ſ. 2.*

ARTICULUS IV.
De prioritate cognitionis.

34 Prioritas cognitionis non est ipsa præcisè, secundùm quam unum cognoscitur ante aliud, veluti cùm per successionem discretam à cognitione unius devenimus ad cognitionem alterius, à cognitione lapidum, ad cognitionem metallorum. Sed priùs cognitione hîc vocamus, quod est alio notius, & per hoc juvat ad cognitionem ignoti.

35 *Notiora sunt dupliciter.* Cæterùm dicitur aliquid alio Notius bifariam: nempè secundùm sensum, & rationem, vel secundùm nos; aut simpliciter, ut Arist. tradit *l. 6. Top. c.3. & 1. post. t.5.* Notiora *simpliciter* sunt, à quibus sunt alia. Unde hactenus quicquid naturâ prius est, etiam cognitione prius est. Notiora autem *secundùm nos* sunt, quæ propinquiora sunt sensibus, à quibus ferè omnis cognitio nostra inchoatur. Veluti summatim: Causæ effectis, partes totis, substantiæ accidentibus, simplicia compositis, magis universalia minùs universalibus, & singularibus, sunt Notiora simpliciter. At secundùm nos vice versa, effecta causis, tota partibus, accidentia substantiis, composita simplicibus, singularia universalibus, & inter hæc minùs universalia magis universalibus, sunt Notiora.

36 Ad utrumque autem genus Notiorum, Aristoteles ampliavit prioritatem cognitionis, *l.5. Met. c.11. Quæ cognitione*, inquit, *priora sunt, alia ratione, alia sensu priora sunt. Ratione enim priora sunt universalia, sensu particularia.*

ARTICULUS V.
De prioritate dignitatis.

37 Priora secundum dignitatem appellantur ea, quæ aliis sunt nobiliora & digniora. Ita Metaphora est prima Troporum, hoc est, inter Tropos nobilissima. Quod est diuturnius, est prius, hoc est, nobilius minùs diuturno, qualia multa habet Arist. *l.3. Top. c.1.* quæ exposui *in Top. c.22. n.35. seqq.*

38 Sumpsit autem Aristot. *lib. Categ. cap.12. §. 5.* hoc prioritatis genus ex isto genere loquendi: quod multi dicere solent, istos esse priores apud se, quos magis honorant, vel diligunt. Atque hinc sub prioritate dignitatis comprehenditur ea, quæ est secundùm amicitiam, quæ non semper fundatur in majori dignitate amici unius præ alio, sed in magnitudine affectûs, quem habet amans, ut observat Titelman. *in Log. l. 2. c. 65.*

ARTICULUS VI.
De prioritate loci.

39 Aristoteles *in Metaph lib.5. c.11.* Priora loco definit ea, quæ sunt propinquiora ad locum aliquem definitum. Sed hæc definitio adæquata & bona non est propter dicta, *num.6,7. huius capitis.* Rectiùs igitur prioritas loci definitur per habitudinem unius ad aliud, sine propinquitate ad tertium. Ergo prius loco dicitur, cujus locus antegreditur locum alterius.

40 Cæterùm ista prioritas potest esse tripliciter, ut Aristot. *d.l.* insinuat, nempè, aut ut ad medium, aut ut ad extremum, aut ut ad quidvis; veluti referendo ad medium,

hoc

hoc est, centrum mundi, prior est aër quàm sphæra lunæ. Referendo autem ad extremum prior est sphæra lunæ, quàm aër. Ad quidvis autem sumi dicitur prioritas loci, ex arbitrio humano, veluti cùm priorem dicimus esse in Auditorio, qui prior est ad januam æstimando prioritatem. Vel etiam cum priorem dicimus, qui propinquior est cathedræ, ad hanc æstimando prioritatem.

TITULUS V.

De cæteris generibus prioritatis, & eorum reductione.

1. *Prioritas æternitatis*, cujus suprà ex Augustino mentionem feci. *Num.* 10. continetur sub prioritate temporis, ut priùs visum *num.* 17. 41

2. *prioritas in essendi consequentia*, cujus ex Aristot. mentionem feci. *Num.* 12. coincidit cum prioritate Naturæ, vel saltem sub ea continetur, ut visum est, *n.* 22. 42

3. Prioritas in motu, cujus ex Aristot. mentionem feci. *Num.* 13. reducitur ad prioritatem in ratione causandi. Unde de ea fieri potest judicium ex dicendis de prioritate in causando. 43

4. Prioritas in potestate continetur sub prioritate dignitatis. Ita enim Aristot. *lib.* 5 *Metaph. cap.* 11. eam definit sic: *Quod potestate excellit, quódque potentius est, id prius dicitur.*

5. *Prioritas causæ*, quam *num.* 12. ex Aristot. posuimus, non continet peculiare genus prioritatis, quia denominatio ista, non est ex modo antegrediendi, (unde sumi debent genera prioritatis) sed est materialis, hoc est, à re subsstrata, unde nullo modo debent sumi species prioritatis, quia aliâs etiam liceret peculiare genus prioritatis facere, prioritatem partis, prioritatem universalis, & sic in aliis etiam specialioribus. Prioritas autem, quam causa habet ad effectum, est prioritas naturæ, & cognitionis, concurrit etiam quandoque prioritas temporis, item in causis æquivocis, & principalibus, prioritas dignitatis. Ratio causæ autem, ut sic, non habet peculiare genus prioritatis, propter causam dictam. 44

CAPUT. XXVII.

De Ente Rationis.

1. *PRo appendice, & in conclusionem universalis Metaphysicæ, nunc disputabo de Ente rationis. Cùm enim hactenus tractatum sit de Ente reali, & ejus passionibus, ideò antequam fiat digressio ad alia, cognoscendum est de Ente rationis, quantum in Metaphysicis fieri debet.*

2. *Sunt autem multa de eo tractanda.* Principiò: *Cujus disciplinæ sit agere de Ente rationis?* Deinde *de voce Entis Rationis.* Deinceps: *An detur Ens rationis?* Porrò, *quid sit Ens rationis: ubi occurret* etiam *consideratio ejus quæstionis, à quo sit Ens rationis.* Denique *in particulari agendum est de Ente rationis, præmissâ ejus divisione.*

TITULUS I.

Cujus disciplinæ sit agere de Ente rationis?

3 Hanc quæstionem necessariò primo loco determino, ne peccare videar, hîc agens de Ente rationis.

4 *Variæ sententiæ.*

Sunt autem tres sententiæ hac in re. *Alii* referunt ejus doctrinam ad Logicam, ut meminit Suarez *disp. 54. Metaph. s. 1. in proœmio.* Videntúrque ad hoc inde adduci, quod tota logica est de notionibus secundis, sive Entibus rationis. *Aliqui* referunt ejus tractationem ad Metaphysicam, sic, ut de ea tractet directè, & ex instituto, quod consequenter docent illi, qui subjectum Metaphysicæ ponunt Ens communissimè sumptum, prout scilicet communiter prædicatur de Ente reali & rationis, quàm opinionem novissimè defendit Timplerus, *lib 1. Metaph. cap. 1. q. 5. & 3. q. 8. Denique,* alii ad Metaphysicam referunt doctrinam Entis rationis eventualiter, & indirectè, & per reductionem. Ita communis ferè est opinio, quam & ego sequor.

5 *De Ente rationis nulla scientia potest per se esse.*

Sunt autem duo prænotanda 1. quod res sint mensuræ scientiarum: ut Arist. ait *l. 10. Met. cap. 1.* Unde sicut unumquodque Ens est, ita cognoscitur ab intellectu, & porrò scitur in scientia. Ergo quod non est Ens per se, sed per proportionem ad aliud, illud etiam non cognoscitur per se, sed per se, sed per proportionem ad aliud, cessátque in isto genere Entium, regula, quæ vulgo circumfertur: Quod in una scientia tractatur per accidens, aliter tractatur per se. Si enim non sit Ens per se, etiam consequenter non debet cognosci per se. Modus enim cognoscendi debet sequi modum essendi. Veluti Physicus agit de privatione, de cæcitate, de vacuo, &c. per accidens utique. Nam non sunt veræ affectiones, neque aliud quid corporis naturalis. Et tamen ista non debent in scientiis aliis per se tractari. Ex quibus nunc infero, quòd de Ente rationis in nulla scientia debeat tractari per se, quia non est Ens per se, sed solùm est per proportionem ad Ens reale, ut postea videbitur.

6 Deinde est observandum, quòd quæstio proposita sit intelligenda de Ente rationis, in actu signato, non in actu exercito. Hoc est, quæritur: ubi generaliter tractandum & signandum sit, quid sit Ens rationis, & quæ ad ipsum pertinent. Nam in actu exercito certum est Dialecticam agere de Entibus rationis, veluti argumentis, prædicato, subjecto, &c. Sic etiam in particulari, Physica agit de vacuo & aliis, Metaphysica ipsa sic etiam de Entibus rationis agit, veluti de identitate, quâ quid sibi ipsi idem est, de unitate, universali, & aliis. De hoc autem, ut dixi, præsens quæstio non est, sed de communi ratione Entis rationis. Nunc

7 *Dialectica non potest agere de Ente rationis in genere.*

Dico 1. *Ad Dialecticam non pertinet agere de Ente rationis in genere.* Ita patet: quia generalis illa tractatio non pertinet ad finem Logicæ. Finis autem est mensura in artibus. Antecedens Patet. Nam finis Logicæ est tradere modum benè differendi. At non omnia Entia rationis faciunt ad benè differendum, sicut apparet & de Entibus fictis, & iis, quæ ad dicendi, vel loquendi artem pertinent. Deinde juxta hanc sententiam supponitur, quòd de Entibus rationis non debeat tractari in Metaphysica. At id non potest esse, nisi quia per se non sunt Entia, sed per proportionem. Hinc infero: Si Entia rationis non sunt Entia, nisi per proportionem. Ergo etiam non possunt cognosci nisi per proportionem, scilicet ad Ens reale. At in Logicis non tractatur per se de Ente reali. Ergo nec ibi tractari debet de Ente rationis in genere; præsertim, quia inquirimus disciplinam, in qua tractetur de ente rationis speculando,

ſpeculando, & quidditativè illud cognoſcendo. Non autem quæ de eo agat modo practico, particulariter de Ente rationis ſit in Logicis. Quanquam priorem rationem firmiorem iudico.

Ad objectionem autem *num.* 4. inſinuatam, pro hac opinione reſponſum eſt, *num. 6.* 8

Dico 2. *Ad Metaphyſicam non pertinet per ſe agere de Ente rationis.* Ita patet: quia aliàs deberet contineri Ens rationis ſub ſubjecto Metaphyſicæ, non eſt, ut ſuprà vidimus *cap.* 1. Et patet hîc breviter, quia ens de ente rationis prædicatur ſolùm per analogiam ſive ſimilitudinem, eo modo, quo os v. g. prædicatur de ore animalis & radice plantæ, quæ ejus os dicitur. At hæc analogia revera nihil aliud eſt, quàm æquivocatio, ea ſcilicet, quam ex conſilio vocant. At ens in iſta æquivocatione non poteſt ſervare unitatem ſcientiæ, quia ſic ipſum non eſt unum. Æquivocum enim non ſignificat unum, ſed multa. Unde etiam in Phyſicis non agitur de ore in communi, prout abſtrahit ab ore animalis & ore plantæ, ſed ſolùm declaratur per ſe, & ſub voce oris, os animalis, ex qua tractatione conſequenter intelligitur, quomodo radix ſit os plantæ. Et ſic in aliis. Summa argumenti hæc eſt: Quod deſtruit unitatem ſcientiæ non poteſt contineri ſub ſubjecto ſcientiæ. At ens ſumptum in communi, & indifferenter ad ens reale, & ens rationis, deſtruit unitatem Metaphyſicæ, propter dictam analogiam proportionis. Ergo id non comprehenditur ſub ſubjecto illius ſcientiæ per ſe. Atquè ſic æquè abſurdum eſt, ſi quis dicat: Ens in Metaphyſicis tractari cum indifferentia ad ens reale, & ad ens rationis, ac ſi quis dicat Phyſicum agere de homine, vel auro, cum indifferentia ad verum, & pictum, vel fictum hominem, vel aurum. 9

Subiectum Metaphyſicæ non comprehendit Entia rationis.

Objicit Timplerus, *ſuprà d. l.* tria, quòd directè in Metaphyſicis agendum ſit de Ente rationis 1. Quia ens rationis directè ſub Ente univerſaliter ſumpto, tanquam ſpecies ſub ſuo genere analogo, continetur. 2. Quia Ens rationis eſt per ſe ſcibile, multáque habet attributa cum Ente reali communia. Ergo de eo, quia in alia ſcientia id fieri non poteſt, in Metaphyſica tractandum eſt. 3. Quia ſine generali doctrina de ente rationis, multa neque in Metaphyſicis, neque in aliis ſcientiis cognoſci poſſunt. 10

Objectiones Timpleri.

Reſpondeo inprimis ſupponendo, quod quæſtio ſit: An *per ſe* debeat tractari in Metaphyſica de ente rationis, ad quod probandum iſta argumenta adducit Timplerus. 11

Igitur *ad primum* dico, quòd Ens (miſſâ voce generis, & ſpeciei) ſit analogum ad reale & rationis, ſed analogiâ proportionis. Juxta hanc enim omnia exponi poſſunt quæ communiter dicuntur de ente reali, & rationis: unde non opus eſt ponere majorem analogiam. At iſta analogia proportionis eſt inepta: ut fundet aliquam generalem doctrinam, ad quam per ſe tractetur etiam de poſteriori analogato, ut priùs patuit, *num.* 9. 12

Ad 2. *Reſpondeo* 1. negando quòd ens rationis ſit per ſe ſcibile, ut patuit antè. *Num.* 5. 2. Communia autem attributa non fundantur niſi in proportione. Sicut communia attributa ſunt Barbaroſſæ, & imaginis ejus. Veluti cùm dicimus Barbaroſſa habet aures, & oculos, & capillos. Et imago Barbaroſſę habet aures, & oculos, & capillos. Ex quo exemplo apparet, quod non omnia communia attributa rediguntſubjectum eorum, ad unam, & eandem ſcientiam. Neque apparet, quomodo major ratio ſit communium attributorum entis realis, & entis rationis, ac eſt in 13

iſto

isto exemplo de Barbarossa & imagine ejus, præsertim quia Entia rationis sunt veluti imagines Entium realium:

Tertium argumentum confirmat quidem in Metaphysicis agendum esse de Ente rationis: at non confirmat, quòd id fieri debeat per se, quod nunc negamus.

14 *Quomodo Metaphysica agat de Entibus rationis.*

Dico 3. *In Metaphysicis consequenter, & per reductionem agendum est de Ente rationis.* Duo hîc dicuntur, 1. quod de Ente rationis agendum sit in Metaphysicis. 2. quod id ibi fieri debeat per reductionem. *primum* patet, quia Entia rationis finguntur communissimè ad naturam Entium realium; tam materialium, quàm immaterialium: At quæ talia sunt, sunt generaliora, quàm ut in speciali disciplina tractentur, ergo tractanda sunt in Metaphysicis. Atque ex his fluit & alterum, junctim iis, quæ dicta sunt ad priorem propositionem, *num. 9.* quòd scilicet in Metaphysicis agendum sit de Ente rationis indirectè. Quod enim ad disciplinam pertinet, pertinet ad eam directè, vel indirectè. Atqui ad Metaphysicam pertinet agere de Ente rationis, per præsentem propositionem, non autem per se, & directè, per propositionem secundam. Ergo id est indirectè, quod nunc intendo.

TITULUS II.
De voce: *Ens rationis.*

15 *Ambiguitas explicatur.*

Principiò hîc notandum est, quod vox illa dupliciter sumatur. 1. Ens rationis opponitur Enti reali. Estque tum Ens rationis omne illud, quod non habet essentiam realem, quod quid sit, postea clarius erit. Et in ea latitudine nunc loquor potissimum de Ente rationis. 2. Ens rationis opponitur Enti ficto. Ubi utrique communiter convenit non esse reale. Atque tum dicitur Ens fictum, quod involvit repugnantiam, vel saltem nullum fundamentum in re habet. Tale quid est Chimæra, Tragelaphus, sive Hircocervus, aureus mons. Ens igitur rationis tum complectitur illa Entia, quæ quidem non sunt, nisi per intellectum, rebus tamen attribuuntur, ut sunt notiones Logicæ, veluti generis, prædicati, subjecti, medius terminus, majus extremum, &c. quæ denominationes omnes attribuuntur rebus. Confer Fonsec. *l. 5. Metaph. c. 7. q. 6. s. 5.* Et de Ente rationis sic sumpto, aliqui interpretantur istam divisionem, quâ Ens rationis dividitur in relationem rationis, Privationem, & negationem, ut meminit Colleg. Conimb. *in Porphyr in præfat. quæst. 6 a. 2.* & Suarez *disp. 54. s. 4. n. 2.*

16 *Explicatur Notatio.*

Quantum ad Notationem vocis hujus attinet, Ens rationis dicitur sumptâ appellatione à ratione. Nempè Ens rationis est, quod est aliquid rationis, vel quod habet respectum ad rationem.

17

Porrò ad rationem potest quid referri multipliciter. 1. *Subjectivè*, quia sit aliquid in ratione. Hic modus convenit multis Entibus realibus. Omnes n. habitus intellectivi sunt in ratione, sive animo. 2. *Effectivè*. Sic omnes actiones mentis, item arte facta pertinent ad mentem, & ista cùm sint Entia realia, consequens est, quod nec juxta hunc modum denominetur Ens rationis. 3. *Objectivè*, quomodo omne Ens refertur ad intellectum, per modum cogniti, vel cognoscibilis. Unde hoc ipso, quia sub cognoscibilibus multa realia continentur, nec ex hac connotatione rationis, dicetur Ens rationis. Deniq; dicitur esse aliquid rationis *objectivè tantùm*, h. e. quod nihil est præterquam, cùm objicitur intellectui, & ab eo apprehenditur. Atque hoc præcisè dicitur Ens rationis. Estq; id, de quo nunc agimus. Dicitúrq; Ens rationis, quia à ratione, & non a voluntate, vel sensu suam dependentiam habet, quod postea ostendemus de eo.

TITULUS

TITULUS III.
An sit Ens rationis.

18 Methodus Aristotelica, ante quæstionem quid sit, requirit quæstionem an sit. Unde nunc & hanc placet præmittere. Illud enim dari negant, Durand. 1. *d.* 19. *q.* 5. Paulus Venetus *q.* 4 *proœm. in Log.* Major, *in Quodl. q.* 7. ut communiter ferè meminerunt autores.

19 Potest ad hanc rem id afferri, quòd quæcunque sunt Entia rationis, à mente apprehenduntur. E. sic sunt in intellectu. Ac esse in intellectu est satis ad esse reale, ut inde patet, quòd conceptus & species sunt Entia realia, & tamen non sunt, nisi in intellectu. Imò hoc ipsum *esse in intellectu*, est realis proprietas, quia significat veram inhærentiam. At realis proprietas non potest convenire, nisi Enti reali. *Aliorum opinionis argumenta.*

20 Nihilominus in oppositum, quòd dentur Entia rationis, patet per experientiam cujusvis, multa enim sibi imaginatur mens, quæ nullibi sunt, & nuspiam, nec esse possunt, veluti hominem volantem, vel alatum, Navim Charontis, purgatorium, & quæ sunt alia. *Dari Entia rationis.*

21 Ad objectionem factam diligenter distinguendum est inter conceptum formalem, & objectivum: Conceptus formalis est in mente (etiam de Ente rationis) realis. Est enim omnis conceptus formalis, vera quædam forma, & accidens mentis, ut suprà patuit, *c.* 24. *n.* 86. Atque ita etiam conceptus, qui in mente mea est de Chimæra, est vera mentis qualitas, & eam afficit per modum formæ accidentalis. At nunc sermo de eo est, quod objicitur intellectui, non de formali conceptu, de eo, inquam, de quo iste formalis conceptus formetur. Veluti: facio conceptum de Chimæra, quæ ambulet in nostra sylva, aut de homine volante, qui sit Giffæ. Hîc illud objectum cognitionis non apprehenditur, ut in mente existens, sed ut existens alibi. Indéque apparet, quòd inhærentia formalis conceptûs non satis sit ad realitatem omnium Entium, quia hæc non attenditur in formali conceptu, (qui, ut dictum est, semper est realis) sed in conceptu objectivo, sive re objectâ intellectui: at realiter, sive revera extra fictionem, & imaginationem, Giessæ non est homo volans, & in sylva nostra non est Chimæra. Hæc igitur, quæ præter formalem conceptum, sive, præter esse cognitum, nihil sunt, dicuntur Entia rationis, quæ dari ex dictis patet.

TITULUS IV.
Quid sit Ens Rationis.

Quid Ens rationis sit, optimè declaratur ex ipso nomine Entis rationis.

22 Ergo 1 *Ens rationis est Ens.* Id autem quo sit modo intelligendum, patet ex iis, quæ antè inducta sunt, nempè sicut radix plantæ vocatur os ejus, *num.* 9. Et sicut picta imago Barbarossæ vocatur Barbarossa, *n.* 13.

23 Ex quibus id obiter intelligitur, cùm Ens distinguitur in Ens rationis, & reale, quòd non sit distinctio rei, sed solùm distinctio nominis ambigui. Talis, inquam, ambigui, quod ex consilio ambiguum dicitur, & ubi ratio ambiguitatis sumitur ex similitudine & proportione unius ad alterum.

24 Formalis autem ratio Entis rationis sumitur per connotationem ad rationem. In eo tamen declarando, non loquuntur eodem modo autores.

ARTIC.

ARTICULUS I.

In quo proponitur, & refutatur opinio dicentium, Ens rationis esse, quod est in ratione.

25 Igitur Hervæus *Quodlib.* 3. *q.* 3. Occam. 1. *part. Log. cap.* 4. aiunt, ens rationis esse, quod est in ratione. Ens autem reale esse, quod est extra rationem sive intellectum. Unde porrò inferunt, conceptus rerum, & species intelligibiles etiam esse entia rationis.

26 Hîc primò diffitendum non est, quòd ens realia soleat frequenter circumscribi per esse extra intellectum. Id quod potest fieri ab eo, quod nobilissimo, & evidentissimo modo reale est. Si autem summatim putetur adæquata ratio entis realis consistere in *esse extra intellectum*, tum sine dubio id falsum est.

27 *Esse in intellectu non satis est ad Ens rationis.* Nam 1. Multa eorum quæ in intellectu sunt, habent veros, & reales actus, sicut inprimis apparet de potentia intelligendi, & habitibus intellectivis. At operatio est index essentiæ. Non possunt igitur è numero entium realium ejici ista. Et per consequens, *esse in intellectu* non est adæquata ratio entis rationis.

Species intelligibiles sunt Entia realia. 2. Neque oportet, ut minoris conditionis sint species in intellectu, ac sunt species in sensu. At species sensiles non sunt entia rationis, quia movent sensus. Et sensûs non est, entitates fingere. Et quis diceret, speciem, quæ in speculo cui assimilatur species in speculo animato, hoc est, oculo) esse aliquid rationis solùm, & non habere esse reale. Quinimò hæc ipsa habet esse reale, quia est extra intellectum. Id enim non potest convenire, nisi entibus realibus. At species in speculo, & species intelligibiles sunt ejusdem generis. Si ergo istæ sunt entia realia, oportet etiam, ut species intelligibiles sint entia realia.

28 Atque hinc 3. De iis etiam quæ in intellectu sunt, agunt reales disciplinæ, veluti Physica in doctrina de anima. Ethica in speciebus habituum: Metaphysica etiam in prædicamento qualitatis.

ARTICULUS II.

In quo proponitur opinio, asserens Ens rationis consistere in denominatione extrinseca, eâ scilicet, quæ est à ratione.

29 Hæc opinio frequenter solet in hac controversia recenseri. Vide Scotum 1. *d.* 36. *quæst. un.* Fonsec. *l.* 5. *Metaph. cap.* 7. *quæst.* 6. *sect.* 3. 4. Suarez disp. 54. *Metaph. s.* 2. *num.* 6. *seqq.*

30 Hîc inprimis id certum est, quod non omnis extrinseca denominatio faciat ens rationis. Talis enim est, cùm poculum dicitur inauratum, corpus locatum (accipiendo locum pro superficie continentis) homo vestitus, & sic in aliis. At hæ denominationes non dependent à ratione, nisi fortè quantum ad sola nomina, quod idem tamen etiam est in entibus realibus.

31 *Cognitio triplex.* Denominationes igitur extrinsecæ, quando dicuntur constituere ens rationis, aiunt, sumendas eas esse ab intellectu, quales sunt eæ, quæ reducuntur ad esse cognitum. Unde prima talis denominatio est hæc ipsa, quâ aliquid dicitur *cognitum*. Quia autem porrò cognitio nostra triplex est, apprehensio simplicium, compositio, & divisio, & denique discursus. Hinc ens rationis ampliatur ad tres ordines,

ordines, atque sic alia Entia rationis sumuntur per denominationem ab intellectu, juxta primam opinionem, veluti sunt esse, *genus*, *speciem*, *definitionem*, *definitum*: Alia sumuntur ex secunda operatione, veluti sunt, esse subjectum, prædicatum: Alia sumuntur ex tertia operatione, veluti sunt esse *majus*, aut *minus extremum*, esse *medium terminum*, *&c.*

Hæc opinio etiam proba non est. Nam 1. juxta hæc nondum apparet, quomodo multa, quæ entia rationis dicuntur, sint entia rationis. Veluti est de entibus fictis, veluti Chimærâ, Cerbero. Nam in his non apparet, quam specialem denominationem cogniti ex hac vel illa operatione mentis habeant. Quod autem generaliter denominantur *cognita*, non satis est, ut sint entia rationis. Nam hæc denominatio convenit etiam Entibus realibus, ut homo aut lapis dicatur quid cognitum. Sin verò ipsa denominatio cogniti præcisè esset ens rationis, non autem id, quod denominatur cognitum, (ut videntur velle Autores hujus opinionis) tùm etiam, quando Chimæra denominatur cognita, ipsum quidem cognitum erit aliquid rationis. At res, quæ denominatur cognita, inde non necessariò erit Ens rationis, sicut in similibus denominationibus patuit prius. Potéstque idem discursus fieri de privationibus, & negationibus, quas inferius demonstrabo esse Entia rationis. 32 *Ens rationis non constituitur per denominationẽ ab intellectu.*

2. Non enim apparet, cur extrinseca denominatio ab actu rationis, sive intellectûs, possit facere Ens rationis, & non possit aut debeat idem esse, in denominationibus extrinsecis aliis. Nam inprimis non apparet ulla disparitas, cur non attento alio, extrinseca denominatio, facta ab intellectu, faciat Ens rationis, & non fiat idem in aliis. Priùs autem relatæ sunt, *num.* 30. denominationes extrinsecæ, quæ non constituunt Ens rationis. Idémque est in denominationibus, sumptis a sensibus, appetitu, & intellectu divino. Veluti, cùm homo aut lapis dicitur visus, vel volitus, vel cognitus à Deo. 33

Quanquam id facilè admittere possum, quòd istæ relationes, quæ peculiariter *Num.* 30. sunt inductæ juxta speciales actus mentis, sunt Entia rationis. Id tamen non est, adæquatè ex tali denominatione, sed aliunde, nempè, quia dimissâ operatione intellectus illa non sunt in rebus. 34

ARTICULUS III.

In quo proponitur propria sententia quid sit Ens rationis.

Maximè probo veterem illam definitionem, quam commentator tradit 6. *Met. comm.* 4. Ens rationis est, quod solum habet esse objectivè in intellectu. Cui consonat definitio Fonsecæ, *lib.* 5. *Metaph. cap.* 7. *q.* 6. *s.* 5. Ens rationis est, cujus esse pendet ab operatione intellectûs. Subjungit enim quod dependentiam illam non intelligat effectivè, (quomodo multis entibus realibus convenit ab intellectu pendere, ut vidimus *num.* 17.) sed objectivè. Undè in tantum melior est nostra ex Commentatore definitio, quæ vocem objectivè statim implicat, ad evitandam æquivocationem. 35 *Quid sit Ens rationis?*

Porrò *objectivè* illud nunc dicitur esse in intellectu, quod nihil est, nisi in quantum objicitur intellectui: sive, cui nullum esse convenit remotâ actione mentis. Atque hinc ens reale, & ens rationis distinguuntur in eo, quod ens reale etiam est, cùm 36 *Quid sit esse objectivè in intellectu?*

cùm non objicitur intellectui. Ens autem rationis non habet esse, nisi cùm objicitur intellectui.

37 Dico disertè de *esse*. Nam Entia rationis possunt rebus convenire præter operationem mentis. At esse nullum habent, nisi quod illis tribuitur ab intellectu. Veluti ante operationem mentis verum est, Bartimæum esse cœcum, hoc est, cœcitatem, quæ Ens rationis est, convenire Bartimæo. At cœcitas ante operationem mentis non habet Entitatem: sed omnis Entitas quam habet convenit illi, in quantum objicitur rationi. Idémque est in relationibus, cùm dico, homo est albus, tum homini convenit relatio subjecti, etsi ego non apprehendam relationem subjecti in voce hominis. At Entitatem nullam habet ista relatio, antequam intellectus eam intelligat, & quasi fabricet.

38 *proponuntur dicenda.* Ut tota hæc res sit plenior, tria sunt inquirenda; 1. An intellectus efficiat Entia rationis? 2. An Entia rationis sint per solum intellectum? An verò etiam per respectum ad alia? Et denique: An etiam intellectus divinus faciat Entia rationis.

Quæstio I.

An intellectus efficiat Ens rationis.

39 Negat id Soncinas 6. *Met. q.* 18. §. *quantum ad secundum.* Et probat. Nam si ab aliqua causa (quæcunque illa sit) essent, tum essent per se, vel in alio. At neutrum, quia nec sunt substantiæ, nec accidentia. 2. Impossibile est, esse productionem nobiliorem suo termino, quia nobilitas productionis, & cujuslibet actionis sumitur ex termino suo. Sed Ens rationis est imperfectius qualibet productione, quia omnis productio est ens reale, omne autem ens reale est perfectius quolibet ente rationis. Hæc ille, à qua sententia alii recedunt; Ponentes efficientem causam entis rationis.

40 *Ens rationis propriè non habet efficientem.* Hac in re dico, 1. *Ens rationis non habere efficientem, si propriè & rigorosè loquamur.* Ita patet, quia efficiens & effectum, seu generalius, causa & causatum sunt quasi differentiæ Entis. Et Ens non prædicatur per se de entibus rationis, sed per analogiam proportionis. Ergo & effectum esse, non potest de iis aliter prædicari, ac per analogiam proportionis. Deinde siqua causa esset per se entis rationis, tunc id maximè esset intellectus. At is non attingit res aliter, quam cognoscendo eas. Cognitio autem non efficit res cognitas, cognoscens equum non facit equum, cognoscens hominem non facit hominem. Ergo etiam cognoscens cerberum, rigorosè loquendo, non facit cerberũ. 3. Quod si autem aliter quàm cognoscendo intellectus attingeret ens rationis, tum possent dici Entia realia, non minus ac arte facta. At ens rationis esse ens reale implicat. Convincítque hoc ipsum ratio Soncinatis, quod per nominatum absurdum, non potest ens rationis terminus esse, realis ac positivæ operationis intellectûs, quia terminus, cùm propter eum fiat actio, semper debeat esse nobilior actione ipsa. Idémque convincit ejus prius argumentum, quòd scilicet per se Ens rationis non possit habere causam efficientem. Unde ad ea nihil porrò respondendum est.

41 *Ens rationis quomodo habeat efficientem?* 2. *Ens rationis habet causam efficientem per similitudinem, & proportionem.* Ita sequitur ex prioribus. Nam quo modo ens est, eo modo potest etiam effectum alterius dici. Sunt enim entia rationis, veluti Simiæ entium realium. Unde sicut ens reale vocatur ens unum, & verum, & bonum, & simplex, vel compositum, & singulare, vel universale. Ita etiam ens rationis dicitur ens & unum, &c. proinde

& effectum

& effectum : Patet autem id inde, quia ens rationis ſuo modo incipit, cùm, ſcilicet ſit objectum intellectûs, & definit, cùm intellectus non amplius illud eſſe apprehendit, & ſic in aliis.

42 *Intellectus quomodo ſit cauſa Entium rationis?*

Ut ſingula hæc rectiùs teneantur, diligenter notetur ordo hic. Intellectus concipit aliquam rem mente ſua, quæ non eſt, veluti Chimæram. Illa conceptio ſive cogitatio, eſt realis, & propriè dicta actio mentis. Ergo iſti actioni reſpondet aliquis terminus qui neceſſariò etiam realis. Is ergo eſt formalis conceptus, qui, ut ſuperiùs patuit, ſemper eſt realis, etiam de ente rationis. Hactenus igitur intellectus, in efformatione ſcilicet conceptûs formalis, eſt verè & proprie dicta cauſa: jam verò nullus formalis poteſt eſſe conceptus, cui non correſpondeat conceptus aliquis objectivus, ſeù, quod idem eſt, objectum aliquod, quod repræſentatur per iſtum formalem conceptum. Atque ita, cùm intellectus format conceptum Chimæræ, verbi gratiâ, *in ſylva* verſantis. (Ita enim loqui placet, ut intelligatur diſtinctio Chimæræ, ſub conceptu formali, quomodo eſt in mente, & ſub conceptu objectivo quomodo dicimus eam in ſylva extra mentem verſari,) tum fertur etiam intellectus ad Chimæram, tanquam objectum, cui conformetur conceptus formalis. Objectum autem non conſequitur ordinariè conceptum formalem, ſed ei præſupponitur, ſicut & objecta aliorum ordinum. Ex quibus evidens eſt (quandoquidem alius ordo eſſe non poteſt) intellectum non concurrere ad iſtud objectum ſuum (quod eſt ens rationis) per propriè dictam cauſalitatem.

43

Nihilominus, quia conceptus iſte formalis, quem intellectus habet, conformandus eſt alicui objecto. Objectum autem iſtud nihil eſt, niſi in quantum ejus imago eſt in mente. Ideò hactenus ratio dicitur eſſe cauſa objecti cogniti, quæ tamen vera cauſa non eſt, niſi conceptûs illius formalis, de objecto cognito. Et hoc intuitu ait commentator 6. *Metaph. com.* 8. Et *l.* 1. *de anim. comm.* 8. quòd entia rationis fint facta ab anima, quo ſenſu ego ipſe ſæpè loquor, ſolétque ad eundem ſenſum quæri: An ſolus intellectus faciat Entia rationis, quam quæſtionem ſtatim expedio. Imò ſimpliciter ſolet ad id ſignificandum dici, quòd intellectus ſit cauſa Entium rationis. Vide *Scot. q.* 4. *in prædicab.* Rectius, & cautius ſic: intellectus, vel fingit, vel format, vel facit conceptum ejus quod non eſt, quod hoc ipſo non eſt, niſi per formalem conceptum, hoc eſt, in mente.

Quæstio II.

An Ens rationis ſit ſolum per intellectum?

44

Qui in ſolo intellectu negant eſſe Entia rationis, addunt partim voluntatem, partim etiam ſenſum. Dicitúrque ad has omnes potentias Ens rationis ampliâſſe Scotus 1. *d.* 45 *quæſt. un.*

45 *An fiat per voluntatem?*

Ac *de voluntate* quidem id probatur, quia voluntas ſæpè tribuit Rei alicui ordinem ad aliud, quem juxta naturam ſuam non habet, veluti cum amat doctrinam propter divitias acquirendas. Iſte enim ordo non inventus in re, eſt relatio rationis; atque ſic Ens rationis. Ergo voluntas facit Ens rationis.

46

Rurſus *de ſenſu* probatur, quia ſenſus, præſertim imaginativa, falilè poteſt apprehendere, quæ non ſunt. Sicut Melancholicus imaginatur ſibi irruentes hoſtes, & verſans in tenebris, imaginatur ſibi ſpectra, & ſic in aliis. At hæc nihil reale habent, ſunt igitur Entia rationis

Nihilominus

47 *Ad solum intellectum pertinere.*

Nihilominus rectissimè soli intellectui vendicatur fabricatio (ut sic loquamur) Entis rationis. Nam (non voluntas, sed) intellectus, solùm versatur in apprehendendo Ente, ut Ens est. Voluntas autem solum versatur in Ente, ut bonum est. At quod debet facere Ens rationis, debet attingere Ens ut Ens. Undè si voluntas ferretur in aliquod objectum, quod non esset, appetendo illud, ex vi talis actus non esset Ens. Inprimis quia voluntas præsupponit intellectum, unde ipsa non fertur ad aliquid tanquam bonum, quod intellectus non antea apprehendit, & judicavit *esse bonum*. Ergo ipsum esse, & bonum præcisè non existimatur, nisi per judicium intellectus.

48 *Solvuntur objectiones.*

Ad obiectionem autem propositam *Respondeo*, quod ordinare unum ad aliud, non sit actus voluntatis, sed intellectus. Unde voluntas quando unum amat propter aliud, ipsa non facit hunc ordinem, sed præsupponit eum factum esse ab intellectu, qui prius apprehenderit, unum esse bonum propter aliud, postea voluntatis solùm est amare. Atque hinc Caietanus 1. *p. q.* 28. *a.* 1. rectè ait: voluntatem nihil operari circa Ens rationis, nisi præparando fundamentum, quod proximè sit idoneum ad relationem: quomodo ille, qui se collocat ad columnam, dextro latere verso ad columnam, facit, ut columna dicatur, à relatione rationis, sinistra. Ipse tamen non est efficiens talis relationis, (ut ita nunc loquamur) sed mens sive ratio: quia Entia rationis non efficiuntur, nisi efficiendo formales conceptus, ut declaravi antea. Confer Colleg. Conimb. *in Porph. quæst. 6. proœm. cap.* 1.

49 *Sensus an faciat Ens rationis?*

Quod ad alterum attinet: sensus, ut sic, non potest fingere Ens rationis, quia ad hoc requiritur actus reflexus, quo unum comparetur cum alio. Est enim Ens rationis, solùm Ens per proportionem ad aliud. Undè potentia, quæ apprehendit Ens rationis, necessariò utrumque illius proportionis extremum intuetur. At sensus non cognoscit per reflexionem, sed solùm directè.

50

De imaginativa igitur facultate dico, quòd ea apprehendat obiecta ficta, sed id solùm est de imaginatione humana, quæ coniungitur cum intellectione. Undè id opus non tam est imaginativæ facultatis, quàm intellectus, præsertim, quia in brutis nihil tale deprehenditur. Confer hîc Suarez *disp.* 54. *s.* 2. *n.* 17, 18.

Hactenus igitur confirmatum est: solum intellectum facere Entia rationis, sed quæri solet specialius, an etiam de divino intellectu id procedat. Id nunc breviter tractandum est.

Quæstio III.

An etiam divinus intellectus efformet Ens rationis?

51

Non efformat. Nam in eo actu est imperfectio. Omnis autem imperfectio debet abesse ab actibus divinis. Prius patet, quia in efformatione entium rationis, ens apprehenditur secus, ac est. At hæc est aliqua deformitas, idcóque, statim est imperfectio. Patet. Nam ut fingantur Entia rationis, ea quæ unum sunt, apprehenduntur ut distincta: ea quæ absoluta sunt, intelliguntur, ut respectiva. Ea quæ non sunt, apprehenduntur ac si sint.

52 *Deus intelligit Entia rationis.*

Id tamen dandum est, quòd cùm intellectus Dei intelligat omnes humanas cogitationes, quod consequenter etiam intelligat conceptus formales, qui sunt in mente nostra. Illi enim sunt verè res. Unde porrò sequitur: quod ad perfectionem divini intellectûs pertineat, etiam cognoscere obiectum, quod intenditur repræsentan-

repræsentandum per istum formalem conceptum. Atque adeò tum Deus intuetur id, quod est fictum vel fingibile à nobis, etiamsi ipse non fingat entia. Sicut Deus intuetur nostros discursus, quomodo scilicet à noto ad ignotum progrediamur in cognitione nostra, cùm ipse tamen non discurrat.

TITULUS V.
De divisionibus Entis rationis.

Optimam divisionem entis rationis existimo fieri per proportionem ad divisionem entis realis. In ea enim consistit generalis ratio entis rationis. Ergò sicut ens reale est substantia, vel quantitas, vel qualitas: Ita etiam ens rationis est substantia, ut Chimæra: vel quantitas, ut eiusdem magnitudo: vel qualitas, ut cœcitas, vel Chimæræ color, & sic in aliis. 53 *Optima divisio.*

In his tamen eminet relatio. Ad similitudinem enim relationum realium finguntur plurimæ relationes rationis. Estque id inde, quia proprius conceptus relationis consistit in esse ad, qui, ut sic, est entitatis debilissimæ. Unde entia rationis quàm proximè ad istas relationes accedunt. *Cur plurimæ sint relationes rationis?*

Contrariari isti divisioni videtur, quod *Timplerus* disputat, *l. 1. Metaph. c. 3. q. 10.* omne ens rationis esse accidens, probátque tribus rationibus, quæ in idem recidunt, quòd scilicet sit in intellectu omne ens rationis. At inprimis confunditur in hac opinione, entis rationis conceptus formalis cum obiectivo. Conceptus formalis de Chimæra, verbi gratiâ, est subiectivè in mente. At hic ipse est aliquid reale. Conceptus autem obiectivus Chimæræ non est subiectivè in mente. Obiectum enim istius conceptûs potest esse Chimæra, quæ in sylva fingitur versari. At de ente rationis inprimis loquimur iuxta obiectivum conceptum, tanquam de eo, quod intellectui obiicitur repræsentandum per formalem conceptum. Atque hinc rectissimè dixit *Suarez*, entia rationis non esse in intellectu subiectivè, sed obiectivè, quod de Chimæra *in silvis* ficta, est evidentissimum. Indéque dum hæc *Suarezii* verba erroris arguit *Timplerus*, reverà indicat, quòd non rectè intelligat naturam entium rationis. 54 *An omne Ens rationis sit accidens?*

2. Aliter dividitur ens rationis, in ens fictum, & ens rationis specialiter dictum. Cuius distinctionis sensus haberi potest ex dictis *num. 15.* 55 *Alia divisio.*

3. Distingui solet ens rationis in positivum & negativum. Ubi sub negativo intelliguntur privationes & negationes specialiter dictæ. Sub positivo autem intelliguntur cætera, veluti Chimæra, Minotaurus, Relatio rationis, &c. 56

Timplero non videtur proba ista divisio, quia privationes & negationes non sunt entia rationis. Indéque omne ens rationis ait esse positivum quid, *l. 1. Met. cap. 3. q. 11.* Hæc tamen refutatio nihil ponderis habet, ut posteà videbitur. 57

4. Dividitur Ens rationis in relationem, privationem, & negationem, de qua plura considerandà sunt.

De divisione Entis rationis, in relationem, privationem, & negationem:

Divisionem hanc tradunt Autores plurimi, *Thom. q. 21. art. 1. de veritate. Cajetanus 1. p q. 28. a 1. Soncinas 9 Met. q. 16. Colleg. Conim. in qq. proœmia, lib ad Porphyr q. 6. a 2 Suarez in Met. disp. 54. s. 4. & 5.* Aliíque ferè communiter. Multùm tamen laborant Recentiores, præsertim in istius interpretatione, inprimis quoad sufficientiam istius divisionis: Nam non videtur, sub quo membro 58

debeant comprehendi Entia ficta, veluti Chimæra, Cerberus & alia.

59 *Et sufficientia huius divisionis.*

Duplex autem tentatur reductio. *Primò* reducunt aliqui ista & similia ad relationes: Argumento, quia ista sunt entia rationis per modum cogniti, seu in quantum sunt cognita ab intellectu. Sub ea ratione autem involvimus respectum ad potentiam cognoscentem.

60

Hæc reductio bona non est. Nam 1. Sic eodem jure dicerentur etiam privationes & negationes relationes rationis, atque sic omne Ens rationis esset relatio rationis, unde aliunde apparet propter membrorum consensum, istius divisionis imperfectio. Patet consequentia, quia Ens rationis, ut sic, requirit istam denominationem cogniti, & non est Ens rationis, nisi in quantum à ratione cognoscitur esse. *Deinde* denominatio cogniti est quidem respectiva, sed tamen ipsum quod denominatur cognitum, non statim est relatio rationis. Chimæra enim absolutè apprehenditur, nempe per modum animalis, quòd sit

Πρόσθε λέων ὄπιθέν τε δράκων, μέσση τε χίμαιρα,
Δεινὸν ἀποπνείουσα πυρὸς μένος αἰθομένοιο.

Ut describitur ab homero *Iliad.* 7. Atque sic, quia Chimæra apprehenditur ab intellectu, per modum animalis tergemini, utique non apprehenditur ut relatio, præsertim, quia, cùm loquamur de ente rationis sub objectivo conceptu, etiam debemus illud dividere, juxta varietatem, quam habet ens rationis, sub objectivo conceptu.

61 *Aliorum reductio. Refellitur.*

Igitur 2. Alii ista entia ficta reducunt ad negationes, quia ipsa sunt simpliciter non entia. Ita fecit *Colleg. Conimb.* & *Suarez dd. loc.* Sed nec hoc benè dicitur, quia si à parte rei intelligatur id *non esse*, tum omnibus entibus rationis convenit non esse. Atque sic etiam relationes rationis possunt dici negationes. Unde non appareret, quomodo majori jure entia ficta contineantur sub negationibus, quàm relationes rationis. Nam & relationes rationis non habent esse à parte rei.

62 *Instantia.*

Dices: At entia ficta involvunt repugnantiam & contradictionem, & proinde simpliciter non sunt, quod non est in relationibus rationis. *Respondeo* negando antecedens, si universaliter intelligatur. Sunt enim multa entia rationis, quæ nullam contradictionem involvunt, veluti, si quis fingat magnum exercitum nunc cingere *Francofurtum*, hoc tempore esse cometam, & in ejusmodi aliis. Hæc quia non sunt, & tamen intellectus de iis aliquid concipit, utique sunt entia rationis. Et tamen nulla involvitur repugnantia, si tale quid revera sit. De his ergò saltem evidens est, quod non contineantur sub negatione, maiori iure, ac relationes rationis.

Autoris sententia de ista divisione.

63

Atque propter hæc simpliciter existimò istam divisionem esse insufficientem, si intelligatur divisio illa, de ente rationis in universum concepta.

Commodè exponitur illa divisio. Ens rationis quid sit specialiter?

Exponi tamen potest commodè illa divisio, si subiectum illius, sive totum distributum, intelligatur de ente rationis particulatim, & quod famosè tale dicitur, contradistinctum ab ente ficto. Quomodo ens rationis id dicitur, quod habet entitatem, per rationem, (in quo convenit cum iis, quæ specialiter dicuntur ficta entia) sed tamen entibus realibus attribuitur, quomodo ens rationis aliquando sumi suprà tradidi *num.* 15. Solémque hæc entia rationis vocari *doctrinalia*, eò quòd ea in docendo soleamus uti. Unde propter usum hunc suum videntur magis entia esse, quàm entia cætera rationis, atque adeò videntur ipsa sola distributa esse dimissis aliis. Atque sic omne ens rationis (specialiter sumptâ voce, pro ente rationis, quod

doctrinale

doctrinale est, quódque ficto contradistinguitur) est vel relatio, vel privatio, vel negatio.

Sed tum ex alio capite huic divisioni contravenit *Timplerus*, disputans, privationes & negationes non esse entia rationis, *l.1 Met.c.3.q.11.& l.5.c.6.q.3.* Id nunc considerandum est. 64

An privationes & negationes sint Entia rationis?

Principiò videri potest: Privationem esse plusquam ens rationis, hoc est, esse ens reale. Sed de hoc sufficienter disputavi *in Top. c.20.n.34. seqq.*

Nunc igitur solùm disputandum est, an sint entia rationis, an verò aliud quid sint, quod contendit *Timplerus dictis locis*, ex eo, quia omne ens rationis debeat esse positivum. Cui accedit, quòd privationes & negationes rebus à parte rei conveniunt, ante omnem operationem intellectûs. Neque enim ab ullius intellectu pendet, quòd tenebræ conveniant aëri, aut *Iro* paupertas, & *Bartimæo* cœcitas, & quod ante istam mentis operationem id non sit. 65

Nihilominùs in oppositum est, quòd ipse *Aristoteles* privationes & negationes vocat entia, *l.4. Met c.2. Quædam*, inquit, *vocantur Entia, quia substantiæ; quædam, quia privationes, &c.* At negationes & privationes non sunt entia realia. Ergò sunt entia rationis. Faciúntque ad aliqualem entitatem privationum obtinendam (quòd idem consequenter est de negationibus infinitis) quòd privationes dicuntur quodam modo *habitus*, 5. *Met.* 17. & *species* εἴδη, 1. *Phys c.8.t.75.* Hæc enim sunt specialia nomina entium. Atque hinc etiam dicuntur privationes *esse* in subiecto. Veluti cœcitas *est* in oculo, tenebræ *sunt* in aëre, & sic in aliis. 66

Ad primam rationem in contrarium *respondeo* negando, quòd omnis ens rationis debeat esse positivum. Petitúrque principium in ista assertione. Quanquam id largiri possum, quòd quicquid est ens rationis apprehendatur à mente, ut positivum quid, mens enim faciendo ens rationis, apprehendit tanquam ens, quod tamen ens non est. Atque hoc etiam in privationibus & negationibus, quas cùm mens apprehendit, apprehendit eas tanquam inhæreant aliis, adeóq; quasi sint attributa vel formæ entium. At hoc ipsum inhærere, non est nisi entium. 67

Ad alterum patet responsio, ex superius dictis *n.37.* Entia rationis pendent ab intellectu, non quantum ad convenientiam quam habent ad subiectum. Hæc enim potest esse semoto actu mentis: sed quantum ad essentiam, h. e. entia rationis non sunt, vel non habent esse, antequam operetur intellectus, & eis quasi conferat esse. Ita *Iro*, ante omnem operationem mentis, convenit paupertas, & *Bartimæo*, ante omnem operationem, convenit cœcitas. Paupertati autem & cœcitati *Iri*, & *Bartimæi* non convenit ullum esse, nisi inquantum sunt obiectivè in intellectu. Nam prout à parte rei sunt, solùm convenit eis negare. Intellectus autem apprehendit eas tanquam formas inhærentes aliquibus subiectis, hoc est, apprehendit eas per modum positivorum. Entitatem igitur quamcunque habent privationes, habent per intellectum. Idémque est, ne putetur hîc principium peti, in aliis entibus rationis, quæ fundamentum ex re sumunt. Nempe & ista ante operam mentis conveniunt rebus, solùm non sunt entia ante operam mentis. Veluti *Tullio* & *Ciceroni* convenit, quòd sint idem numero, antequam mens negotietur. Sed ista relatio rationis, sive identitas eiusdem ad seipsum, non habet entitatem nisi cùm est obiectivè in mente. Sic cùm homo quis est albus, ibi à parte rei, homini convenit esse subiectum. At relatio subiecti in homine, nullam habet entitatem, 68 *Quatenus entia rationis pendeant ab intellectu?*

69 nisi in quantum est in intellectu obiectivè. Cæterùm, quia entia rationis in particulari iuxta factam divisionem erant, relatio rationis, privatio, & negatio. Ideò videbatur de his nunc agendum esse, sed neutrum facio. Nam de privatione & negatione prolixè scripsi in *Top. c. 16. n. 9. & c. 20. toto.* Unde ista doctrina sumi potest. Relatio autem rationis commodiùs declarabitur infrà post tractationem de relatione reali. Sicut enim ens rationis in genere rectè intelligitur per iuxta-positionem ad ens reale in genere, (quo consilio etiam hîc in generali Metaphysica de ente rationis egi) ita Ens rationis, hoc est, relatio rationis commodiùs intelligitur per iuxta-positionem ad relationem realem. Atque ita nunc generalis Metaphysicæ finis esto.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM ALPHABETICVS.

PRIOR NUMERUS CAPUT; POSTERIOR, NUMERUM MARginalem cujusque capitis notat.

A

A se & ab alio.

Quid sint ? 13.11
Esse ab alio, ambiguè dicitur, 12.13 & cap. 21. num. 13. & 22.

Absolutum.

De absoluto est c. 20
Ejus variæ significationes 20.2
Absolutum positivè & privativè quid? 20.4
Absolutum cur definiatur nominibus privativis. 20.21

Abstractum.

Quid sit 24.134

Abstractio.

Omnis scientia exigit aliquam abstractionem 1.41
Quid sit ? 1.42
Abstractionis triplex genus 1.43
Qualis in Metaphysicis ? 1.44
De abstractione secundùm indifferentiam 1.47
Abstractio quousque se extendat, 1.53
Abstractio non arcet ea quæ præcognoscuntur in scientia 1.60
Abstractio coërcet scientiam 1.115
Abstractio realis & intentionalis quid ? 7.134
Abstractio negativa & præcisiva quid ? 7.135

Accidens.

An sit per se scibile 1.75
Quomodo non sit ens 1.75
Absolutè est ens ibid.
Quomodo sit non ens ? 2.6
Accidentia unde individuentur 7.76
Non individuari per subjecta 7.77
Solo numero differentia possunt esse in eodem subjecto 7.78
De quibus id esse possit ? 7.79
Individuari per essentias suas 7.85
Accidens posse esse ens completum, 12.43
Quo sensu sit incompletum : 12.47
Accidentis existentia non est substantiæ 15.6
Quæ sit ejus existentia 15.7
Accidens existere existentiâ propriâ 15.64
Accidentia an possint esse subjecta, & quomodo ? 23.14
Accidens potest esse proximum subjectum alterius accidentis 23.17
Accidens prædicabile non est idem, quod adjunctum commune 23.96

Actus, Ens actu, actualitas.

Ens actu quid sit 14.101
Ejus formalis ratio est existentia, ibid.
Actus & potentia quomodo faciant compositionem 5.25
Purè actuale quid sit ? 13.26
Quâ careat potentia ? 13.28
De actu vide aliqua ad vocem potentiæ. Est de eo c. 14
Actus purus bifariàm dicitur 14.10
Actus immanentes, quomodo contineantur sub potentia activa 14.32
Actûs vox unde dicatur ? 14.58
Ejus variæ significationes. 14.60

Ejus definitio 14.61
Actus impurus quis? 14.63.
Explicatur divisio in actum primum & secundum 14.64
Per actum ibi non intelligitur, sola forma substantialis 14.65
Quid actus primus? 14.67
Actus secundus non est idem ac operatio (14.69
An præter primum & secundum actum detur alius? 14.71
Explicatur divisio actûs in formalem, & entitativum 14.74
Actûs entitativi necessitas 14.76
Non rectè dicitur is imperfectus, 14.77
Explicatur divisio in actum existentiæ, & essentiæ 14.79
Explicatur divisio actûs in actum signatum, & exercitum 14.80
Actus separari posse à potentiis, 23.65

Actio, agere.

Actio mixta quid? 22.95
Octo prærequiruntur ad actionem 22. (97
Actio immanens, & per emanationem differunt 22.123
Ambiguitas in voce actionis 22. 126
Ejus duplex significatio 22.332
Quænam agant propter finem 22. 334 (seqq.

Adjunctum.

Non potest esse genus 6.126
De adjuncto est cap.23
Vox ad uncti explicatur 23.3
Adjungi quid? 23.8
Adjuncti divisio in proprium & commune explicatur 23.32
Adjuncti divisio in separabile, & in inseparabile explicatur 23.100

Æquivocum.

Non potest esse genus 6.145
Æquivoca causa quid? 22.113
Semper est nobilior effecto 22.114
Ambiguum quid? 24 133

Æternum, æternitas.

Æternitas non est accidens 16.10
An sola sit duratio 16.29. & 84
An æternitas sit duratio 16. 31
Æternum unde dicatur 16.38
Ambiguitas in voce æterni 16.39
Ejus definitio explicatur 16.41
Æternitatem esse durationem 16.42
Quomodo distinguatur ab aliis durationibus 16.43
Actualis carentia termini an sufficiat ad æternitatem? 16.43
Æternitatem soli Deo convenire, nec alii rei convenire posse 16.47
Æternitas an sola sit permanens 16.48
Æternitas participata refellitur. 19.53. & 90.

Ævum.

An sit specialis duratio? 16.31. & 85
Ævum unde dicatur? 16.50
Variæ ejus significationes 16.51
Quæ ævi definitio 16.52
Ævo an possit durare quid supernaturale? 16.53
Ævum non consistere in ratione mensuræ. 16.55
Non consistere in actuali inchoatione, & carentia desitionis. 16.63
In qua differat à durationibus aliis, (16.65
Duæ sunt ævi conditiones. 16.66

Affectiones in scientia.

Quales esse debeant, 1.14. & 3.15
Affectiones entis, vide entis affectio.
Non semper faciunt compositionem in subjecto 3.11
Affectiones scibiles possunt connotare subjectum 3.13
Quid ad eam requiratur? ibid.
Earum variæ conditiones 3.18.15

Αγαθὸν.

Unde dicatur? 10.2

Alicubi esse.

Est de eo toto cap.17
Est affectio transcendentalis 17.2
Alicubi esse unde dicitur 17.5
Ambiguitas ejus 17.6
Quid sit 17.7. & specialiùs n. 19.

Non

Non consistere in denominatione extrinseca 17.7
Nec in operatione transeunte 17.9
Formaliter non est idem quod spatium 17.13
Non est ubi prædicamentale 17.16
Alicubi esse non est res distincta ab ea quæ est alicubi 17.17
Alicubi esse dividitur in esse alicubi repletivè, definitivè, & circumscriptivè 17.21
De phrasi: alicubi esse repletivè 17.22
postulat ut sit extra cœlum etiam, 17.25
Quid sit esse alicubi repletivè 17.30
Explicatur phrasis, esse alicubi definitivè 17.30
Quid sit? 17.36.
Quid sit esse totum in toto spatio, & totum in qualibet parte spatii 17.40
Quid sit occupare locum 17.43
De phrasi: Alicubi esse circumscriptivè 17.48
Unde dicatur circumscriptiva præsentia (17.49
Quod definitivè est alicubi, est hîc & non alibi. 17.50
Ubi circumscriptivi divisio in naturale, & supernaturale explicatur 17.62
Eorum, quæ circumscriptivè adsunt alia per se talia sunt, alia non 17.65
Quomodo sit actus corporis 22.265
Animæ contrariæ an sint in homine, 22 (281
Anima vegetans, sentiens, & rationalis, non sunt realiter distinctæ in homine 22.292
Objectiones multæ solvuntur 293
Animam communicare corpori suas potentias 23.80
Animi vox explicatur 23.20
Anima quomodo sit numerus 25.48

Aliquid.

Non importat realem distinctionem vocabulum Aliquid 24.40
Unde dicatur? 2.5
Æquipollet enti ibid.
Non est genus entis 2.18. & 20
Est transcendens 2.4

Analogia, Analogum.

Vox analogi explicatur 6.147
Analogum, quomodo sit idem quod πρὸς ἓν καὶ ἀφ' ἑνὸς 6.148
Non omnis analogia constituit aliquid per modum generis 6.150
Analogum dicitur univocum, & æquivocum, quomodo 6.151
Analogum quid sit 6.158
Analogia proportionis continetur sub æquivoco. 27.9

Angelus.

Incorruptibilis creatura quomodo dicatur Angelus 16.66
Angeli superioris duratio non mensurat inferioris Angeli durationem, 16.60
Et quomodo circumscripti 13.39
Quomodo sint simplices 5.6
Unde individuentur 7.54
Non sunt ex se singulares 7.55
Quomodo sint puri actus 13.26
Angeli durant ævo 16.68
Angelus non est alicubi per operationem transeuntem 17.10
Angelus quomodo sit totus in toto spatio, & totus in qualibet parte spacii, (17.41
Angelus Dei potentiâ potest esse in pluribus ubi 17.46
Quomodo sit alicubi circumscriptivè, 17. (48
Angeli actus sunt liberi & contingentes 18.25
Angeli an sint entia necessaria 18.47
Quomodo sint naturâ immortales, 18.50
Quomodo dicantur formæ 22.228

Anima, Animus.

Quomodo sit simplex 5.6
Animam separatam non esse Ens completum 12.29
Etiam separata retinet naturalem aptitudinem ad corpus 12.32
Anima quomodo sit actus entis in potestate 14.13

Anima quando dicatur naturâ incorruptibilis 16.66
Anima rationalis durat ævo 16.69
Anima quomodo sit tota in toto spatio, & tota in qualibet parte spatii 17.40
Non occupat spatium. 17.43
Anima an sit Ens necessarium 18.47
Quomodo sit immortalis naturâ, 18.50
Anima bruti & plantæ quomodo sit mortalis 18.52
Animæ separatus status non est violentus 18.53
Anima quomodo dicatur homo, 22.233

Απτίλεσμα.

Quid sit 22.414
Ejus duo genera ibid.

Appetitus.

Appetitus complacentiæ 10.45
Appetitus quomodo possit esse rei præsentis 10.46
Quomodo non esse appetatur 32.360

Ars.

Quid Luciano 1.10
Quot modis vox artis sumatur 1.14
Artis finis internus & externus, 22.398

Axioma.

Unde dicatur 21.73
Quid sit ibid.
Vide Propositio.
Dignitatum divisio in propriàs & communes explicatur 21.75

B

Bonum.

De eo agitur toto 6.10
Unde dicatur bonum 10.2
Bonum morale, naturale, & transcendens 10.4
Bonum verum, vel apparens 10.7
Bonum corporis, animæ, vel fortunæ, 10.8
Bonum honorabile vel laudabile, 10.9
Utile vel fruibile 10.10
Honestum, delectabile vel utile 10.11
Boni divisiones juxta divisionem Entium 10.14
Boni vox dupliciter sumitur, 10.18. & 11.40
Bonitas transcendens quid sit 10.19
Re non differt ab essentia 10.21
Non esse de prædicamento qualitatis 10.23
Non est relatio rationis 10.28
Etiam non significare negationem, 10.29
Non est Bonitas idem quod perfectio, 10.29
Quomodo ab invicem distinguantur, 10.31
Quomodo sint idem 16.32
Bonitatem etiam esse in extrinseca denominatione 10.33
Quid sit bonitas transcendens 10.35
Quid addat entitati 10.36. *seq.*
Addit respectum ad voluntatem 10.38
Declaratur per collationem ad doctrinam de vero 10.42
Non consistit in actuali relatione 10.48
Bonum transcendens adæquatur enti, 10.52
Omne bonum esse ens 10.64
Bonum ὄντως vel φαινομένως 22.344
Inter bonum & malum, quomodo medietur indifferens. 22.353
Bonum & finis quomodo convertantur, 32.355

C

Casus.

Quid sit 22.109
Non omnia casu fieri 22.335

Causa, causatum, causaliter.

Causarum tractatio ad Metaphysicam non pertinet, ut sint principia subjecti 2.45. & 22.13
De causa & causato est cap.22
Cujus disciplinæ sit agere de causis 22.4
Quomodo ad Logicam pertineant, & quomodo ad Metaphysicam, 22.6 & 12
Causa unde dicatur? 22.17
Ambiguitas in ea voce 22.19
Ejus definitio traditur, & explicatur 22.20

disputatur

Disputatur de divisione causarum, sine qua non, quid sit 22.24
Causa sine qua non, quid sit 22.40
Probatur quatur esse causas 22.41
Causarum divisio in internas & externas explicatur 22.42
Causa procreans vel conservans 22.56
Solitaria vel socia 22.73
Causa solitaria bifariam dicitur 22.7
Causæ coordinatæ vel subordinatæ quid (22.77
Causæ quæ per se & accidentaliter ordinatæ 22.78
Causarum per se ordinatarum conditiones 22.79
Causa principalis vel instrumentalis, (22.82
De causa per se & per accidens 22.85
Vide in per se & per accidens.
De causa naturali & voluntaria, 22.93
Earum discrimen 22.96
Divisio causæ in univocam, & æquivocam 22.110
Divisio causæ in eam quæ est per emanationem, & per transmutationem. 22. (119
Causæ divisio in universalem & particularem, primam & secundam 22. (127
Causæ efficientis divisio in externam & internam explicatur 22.134
Causa προηγεμὼν, προκαταρκτικὴ καὶ συνεκτικὴ *quid* 22.137
Quid morale & naturale 22.138

Completum.

Vide incompletum.

Causa, causatum.

Causatum quid sit 22.406
De voce effecti 22.407. (409
Meliórne sit vox effecti, an causati 22.
Causati divisio, in effectum, materiatum, formatum, & finitum qualis 22.410

Christus.

Christus totus & totum Christi quomodo differant? 6.15
Christi humana natura existit existentiâ propriâ 15.43
Non autem subsistit subsistentiâ propriâ. 15.44
Christi corpus quo modo adessendi sit in cœna 17.55
Humanam naturam Christi non esse divinæ ad unctum probatur 23.26

Circumscriptum & incircumscriptum.

Quid sit? 13.36
Circumscriptio triplex 13.37
Circumscriptio essentialis quæ 13.39
Circumscriptivè alicubi esse: vide alicubi esse
Circumscriptio actualis vel aptitudinalis 17.50
Unde dicatur præsentia circumscriptiva ibid.

Cœlum.

Quomodo sit simplex 5.6
Habet materiam 22.202
Quomodo sit homogeneum 6.106
Durare ævo 16.71
An sit Ens necessarium 18.55
An sit causa universalis & quo modo, 22. (133

Color.

Inter colores quomodo albedo sit mensura aliorum 15.21
Quatenus nigredo sit color imperfectissimus 25.22

Commune & communicatio.

Communicatio duplex 7.13
Communicatio quidditativa, iterum duplex est 7.15
Quænam communicatio repugnet rei singulari 7.15
Quæ communicabilitas faciat rem universalem 7.21
Commune ad unctum quid 23.94
Communicatio propriorum defenditur, (23.73
Uno communicato non necessariò communicari reliqua 23.90

Compositum compositio.

Quodnam sit per se unum 4.9
De eo est toto capite 5

Rectè

Rectè ejus doctrina annectitur uni 5.2
Ambiguitas in voce compositionis explicatur 5.9
Quid realis & rationis compositio, 5.10
Compositum ignobilius est simplici 5.15
Importat multiplicem imperfectionem, (5.17
Quando compositum sit nobilius simplici, (5.19
Compositionum varia genera explicantur 5.22
Quid compositio ex esse & essentia, 5.23 (& 15.35
Cui conveniat ibid.
Convenit solùm enti actuali 5.26
Non faciunt realem compositionem 5. (26.29
Quódnam fundamentum hujus compositionis 5.30
Compositio ex natura & supposito explicatur 5.31
Explicatur compositio ex actu & potestate. 5.35
Compositio ex genere & differentiâ, 5.38
Ex materia & forma. 5.44
Ex partibus quantitativis 5.46
Ex subiecto & accidente 5.51
Compositi existentia est composita, 15.54

Conceptus.

Objectivus & formalis quid 2.31
Utriusque discrimen 2.32. & 24. (83. seqq.
Formalis conceptus an sit signũ rei? 24.88
Conceptus quomodo dicantur imagines, (24.90
An sint apud omnes iidem 24.94
Sunt signa naturalia ibid.
Conceptus sunt iidem specie, non numero, 24.97
Conceptus medius & ultimus quid, 24.99
Quid adæquatus, & inadæquatus, 24.100
Conceptus Entis rationis formalis & objectivus quomodo differant 27.21

Concretum.

Accidentalia sunt Entia per accidens, 4.12
Concretum quid sit 24.134

Causa conservans & procreans conservatio.

Conservatio duplex 16.98
Conservans & procreans causa quid, (22.57
Causa procreans quomodo primò efficiat ibid.
An conservans rectè dicatur efficiens, (22.59
Qualis sit earum causarum distinctio, 22. (64
An solius efficientis sit conservare, 22.67
An dentur causæ mediæ inter procreantem & conservantem 22.69
Procreans non dicitur per ordinem ad esse substantiale solùm 22.70

Consuetudo.

Quid sit. 24.52

Contingens.

Vide aliqua ad vocem necessarii. Contingentium, quomodo non sit scientia, (14.81. & 18.100
De contingentia est c.18
Contingentis definitio 18.12. & 11
Contingentia an detur in rebus 18.22
Sensualia experimenta contingentiæ, 18. (28
Contingentis variæ significationes, 18.99
Contingentia est in essendo, vel in operando. 18.103
Contingentia in ratione causæ, & in ratione subiecti quid 18.104
Quænam contingentia possint in scientia tractari 18.105
Quid contingentia rerum & principiorum 18.106

Contradicentia.

Contradicentium incompossibilitatem negans quomodo redarguendus 21.87

Corpus.

De corpore, quomodo agat Metaphys. 1. (59. & 60
Quomodo ibi prægnoscatur 1.62
Unde individuetur 7.64
Corpora non individuari per materiam 7.65

Nec

Nec per formam ſolum 7. 68
Nec per materiam ſignatam 7.69
Nec per accidentia 7.71
Nec per exiſtentiam 7.73
Nec per agens 7.74
Non convenit ei adeſſe repletivè, 27.41
Quomodo corpora occupent ſpatium, 17. (43

Corpus.

Corpus unum divina potentia poteſt eſſe in pluribus ubi 17.54
Corpora naturalia habent durationē permanentem 18.31
Sumuntur ad modum totius & partis. (24. 260

Corruptio, corrumpens.

Aliqua corrumpentia non ſunt cauſæ. (22.71
Aliqua ſunt cauſæ procreantes 22.27

Corruptibile.

Corruptibile & incorruptibile, non conveniunt in eodem genere explicantur, (2.12

Creatum & increatum.

Creatum Ens non eſt adæquatum obiectum Metaphyſicæ 1. 104. & 94
Nec increatum 1.78. & 80
Entia creata quomodo ſint ſingularia, 7. (41
Sunt compoſita ex natura & differentia individuali. 7. 42
An conſtituatur tale per additionem alicujus differentiæ individualis 7.43
Creatum Ens quomodo dicatur verum, (10 43
Creatum Ens eſt finitum ratione eſſentiæ, perfectionum, operationum, &c. (13. 7. *ſeqq.*
Creati Entis dependentia multiplex, 13. (16
Diviſio Entis in creatum & increatum explicatur 13.16
Increatum biſariam ſumitur 13.19
Creatum & increatum non æquipollent, genito & ingenito 13.20
In rebus creatis exiſtentiam & eſſentiam non diſtingui realiter 15.34
Nullum creatum poteſt eſſe æternum, 16. (47
Ens creatum poſſe habere durationem permanentem. 16.97
Ens creatum non eſt Ens ſucceſſivum, 16.99

D

Dependens & independens.

Entis diviſio in dependens & independens explicatur 13. 14
Filius Dei non eſt Ens dependens, 13.15
Dependentia infert diverſitatem in eſſentia ibid.
Dependentia Entis creati multiplex, (13.16

Definitio.

Debet eſſe ex genere proximo 1. 16
Quomodo indicet eſſentiam 2.28
Definitur facilius ſingulare quàm univerſale quid ſit. 6.4
Definitionis diverſitas non eſt indicium realis diſtinctionis 8. 25. 89
Definitio & definitum quomodo ſint idem 14.81
Definitionis partibus reſpondent partes definiti 22.283

Definitur eſſe alicubi.

Vide alicubi eſſe

Demonſtratio.

Non poſtulat terminos realiter diſtinctos 1. 34
Demonſtrationis genus duplex 1. 47
Demonſtratio ad impoſſibile, ex quo principio procedat 2. 48. & 21.86
Demonſtratio potiſſima in Metaphyſicis, quomodo fiat 2. 51
Demonſtrationes ab experimento quales ſint. 21.89.

Deus.

Non eſt adæquatum objectum Metaphyſicæ 1.78. & 80
Deum Ens eſſe, & tractandum in Metaphyſ. 2. 10
Deus quomodo dicatur aliquid tranſcendens 32
Non eſt cōpoſitus ex eſſe & eſſentiâ, 5.28

Nec

Nec ex natura & suppositо 5.34
Nec ex genere & differentia, 5.39 & 40
In Deo non datur differentia 5.40
Deus quomodo dicatur totum quid 6.5
Deus nullius rei potest esse genus 6.125
Non est genus Patris, Filii, & Spiritus sancti 6.133
Deus an sit aliquid universale 7.24
Non potest esse quid universale 7.26
Essentia divina quomodo dicatur communis à Damasceno 7.27
Deum esse aliquid singulare 7.28
Quid sit Deum esse unum numero? 7.31
Quomodo essentia divina sit communicabilis, nec tamen universalis 7.32
Essentiam divinam non esse genus personarum probat Augustinus 7.33
[Ad vocem *Deus* plura vide in in fine literæ *D.*]
Dei præsentiam non consistere in operatione transeunte 17.11
Judicium ejus quomodo sit operatio, 17.2
Deus quomodo dicatur alicubi esse repletivè 17.23
Ejus omnipræsentia postulat, ut sit in omni spatio extra cœlum 17.25. *seqq.*
Deum esse Ens purè necessarium 18.41
Non posse ullo modo desinere, 18.42. *seqq.*
Actus Dei immanentes sintne Entia necessaria 18.30
Quid de transeuntibus 18.31
Actus divini possintne contingentes dici 18.34
An solus Deus sit Ens necessariũ? 18.38
An pater possit dici principium filii, vel prior eo 21.29. *seqq.*
Pater quomodo vocetur prima persona? 21.40. (22.131
An solus Deus sit causa universalis?
Non habet materiam 22.197
An & quatenus propter finẽ agat? 22.331
Quomodo agat propter se? 22.332
Quomodo sit à se? ibid.
Deum esse subiectum suorum attributorum 23.25
Dei intellectus non facit Entia rationis 27.51
Intelligit tamen ea 27.52
Deus quomodo dicatur mensura sui esse? (24.5
Deus an rectè dicatur mensura perfectionis aliorum 25.23
Generatio filii non fecit, ut Deus pater tempore sit prior filio 26.18
Pater quomodo sit filio prior 27.30

Dialectica.

Aliquando est idem, quod Metaphysica 1.8
Quomodo sit ad docendum aptissima? (1.153
An & quomodo à Metaphysica differat, (1.165
Quomodo versetur in omni Ente 1.161
Quomodo agat de veritate & falsitate, necessitate & contingentia, &c. 1.169
Dialectici termini quomodo sint simplices 5.7
Non debet tractare de Ente rationis in genere 27.7

Differentia, differre.

De differentia non debet prædicari genus speciei 2.41
Differentia & genus quomodo faciant compositionem 5.38
Quid sit differentia 6.50
Plurimæ differentiarum conditiones ex Aristotele explicantur 6.51. *seqq.*
Differentiæ non sunt genera specierum, (6.128
Differre specie, quid sit? 6.130
Differentia & diversa, quomodo distinguantur? 6.132. & 8.8
Differre ratione, quid aliquibus sit? 7. (47. & 8.37
Vide & ad vocem distinctio
Differentia cur sit quid incompletum, 12. (24. & 27

Dignitas.

Vide axioma.

Distributio.

Ejus membra quatenus dissentire debeant 24.70

Distinctio.

Distinctio.

Est de ea cap. 8
Differre realiter quid? 8. 14
Quænam differant realiter? 8. 17
Ampliatur realis distinctio etiam ad negationes. 8. 19
Realis distinctionis varia indicia examinantur 8. 20
Non sumitur ex diversitate loci, 8. 21. temporis, 22. prædicamentorum, 23. ex ratione constituentis & constituti, 24. nec ex diversitate definitionis. 8. 25
Indicia propria realis distinctionis. 8. (27
Distingui ratione, quot modis dicatur? (8. 38
Quid sit? 8. 42
Non tantùm restringitur ad Entia rationis 8. 43
Distinctio rationis quotuplex sit 8. 40
Rationis ratiocinantis, & rationis ratiocinatæ ibid.
Distinctionis rationis ratiocinatæ quodnam fundamentum? 8. 47
Distinctio virtualis & eminentiæ quid? (8. 49
Distinctio rationis ratiocinantis quid? (8. 50
Distinctio modalis quid? 8. 53
An præter distinctionem realem, & rationis danda sit distinctio alia? 8. 54
Non necessariò addi aliam distinctionem 8 55
Non denominantur tales ab extremis, (8. 58
Modalis distinctio, an & quomodo differat à distinctione reali? 8 74
Distinctio ex natura rei, quid sit? 8. (77
Distinctio formalis quæ? 8. 83
Distinctio essentialis quæ? 8. 86
Distinctio potentialis quæ? 8. 92
Esse eam realem ibid.
Distinctio includentis & inclusi 8. 95
An sit realis? 8. 96
De distinctione rei à re per respectum ad tertium 8. 102
Differre genere, specie, numero, quid? (8. 104
Differre numero bifariam dicitur. 8. (106
Ad distinctionem modalem, qualis modus requiratur? 15. 38

Divisio, indivisio.

Divisio implicat aliquid positivum. 4. (22
Quid indivisio Entitativa & accidentalis? 4. 26
Indivisio an sit privatio? 4. 25
Indivisio à se, & ab alio quid sit? 4. 27
Divisio ab alio, bifariam intelligitur (4. 29

Deus.

Quomodo personæ divinæ dicantur distingui numero. 7. 35. & 8. 106
Deus non est singularis per additionem, (7. 40
Personæ Deitatis quomodo dicantur differre ratione à Damasceno? 8. 40
Dei attributa quomodo distinguantur? (8. 49
Deus quomodo solus bonus? 10. 15
Deus solus quomodo bonus secundum essentiam? 10. 26
Deus quomodo bonus dicatur per ordinem ad voluntatem? 10. 44
An sit aliquid completum? 12. 36
Deus quomodo infinitus ratione essentiæ, perfectionum, operationum, &c. 13. 13
Filius & Spiritus sunt Ens à se quomodo? 13. 23
Deo cur repugnet creatio & non generatio 13. 21
Dei potentia activa quomodo dicatur rationalis? 14. 55
Deus potest aliquid facere, quod non fecit 14. 93
In Deo existentia & essentia non differunt realiter 15. 26
Deo purissimè convenit existentia. 15. 61.

Quomodo

Quomodo dicatur esse nusquam 17. & 7

E

Effectum.

Effecti vox quot modis dicitur 22.399
Effecti an causati vox melior 22.409
Non potest esse non Ens 27.40
Effectus non sunt propriè signa 24.140

Efficiens.

Efficiens & effectum differunt realiter, (8.22
Efficiens an sola sit causa 22.24
Efficientis non est definitio, cum dicitur principium primum motus 22.34
An rectè præponatur causis aliis 22.47
Cur præponatur 22.50
Quid sit efficiens 22.51
Efficientis causalitatem esse actionem, (22.53
Efficiens dividitur in procreantem, & conservantem 22.56. *seqq.*
Vide plura ad vocem conservans.
Quomodo efficiens det esse 22.61
Efficiens per emanationem quid, 22 120
An rectè dicatur efficiens 22.124

Elementum.

Quomodo sit quid simplex 5.6
An sit Ens necessarium 18.56
Elementi variæ significationes 22.146
Explicatur definitio elementi 22.150
Quatuor conditiones elementi ibid.
Debet esse quid homogeneum 22.152
An vulgata quatuor elementa rectè dicantur elementa 22.154
Sunt elementa quodammodo ibid. & 157
Elementorum formæ, non sunt qualitates elementares 23.52
Eorum qualitates an & quomodo separari possint ab ipsis 23.71

Ens.

Non habet rationem generis ad sua inferiora 1.29
Ens præcisè sumptum est absolutum negativè 1.46
Ens creatum non est obiectum adæquatum Metaph. 1.77. & 94
Nec Ens increatum 1.78. & 80
Ens latissimè sumptum non est obiectum Metaphysicæ 1.95
Ens æquivocè dicitur de Ente reali, & rationis, positivo, & privativo, &c. (1.96
Ens quomodo sit subiectum Metaphysicæ? (1.108
Entis variæ significationes 2.2
Quid sit Ens nominaliter & participialiter sumptum 2.3
De non Ente vide Non-Ens.
Ens in Metaphysica an sumatur nominaliter, an participaliter 2.17
Entis definitio explicatur 2.18
Ejus nullum posse dari genus ibid.
Quid sit habere essentiam 2.23
De Entis conceptu disputatur, 2.31 *seqq.*
Ens non est æquivocum ad inferiora, 2.33
Quomodo dicatur æquivocum ibd.
Ejus an sit unus conceptus ísque præcisus ab inferioribus 2.35
Ens non esse univocum, sed analogum, (2.38
Non est analogum per proportionem 2. (37
Analogia ad creatum & increatum, (2.39
Ad substantiam & accidens 2.40
Non contrahitur ad inferiora per superadditas differentias 2.41
Ens non est genus suorum inferiorum, (2.41
Entis determinati conceptus sunt æquè simplices, ac est ipsum Ens 2.42
Non esse quid compositum ex suis affectionibus 3.11
An habeat affectiones? 3.8
Omne Ens cur sit unum 4.38
An rectè dividatur in unum & multa, (4.40
Ens quomodo dicatur genus? 6.114
Omne Ens quomodo verum? 9.31
Non omne Ens habet materiam 22.196
Quomodo distribuatur in Ens reale & rationis 27.12
Entis divisiones an sumantur secundum perfectio-

perfectionem 12. 1
Entis divisio quæram prima 12. 3
Ens est à se, vel ab alio. Explicatur. (13. 11
Ens dependens, & independens, vide dependens.
Entis divisio in creatum & increatum 13. 17
Entis divisio in Ens per essentiam, & per participationem explicatur 13. (23
In purè actuale & potentiale 13. 24
In circumscriptum, & incircumscriptum 13. 36
Entis divisio in Ens actu & potestate explicatur 14. 83
An ea divisio bona sit & adæquata, (14. 84
Vide de eis porrò ad vocem Actus & potentiæ.
Entis divisio in necessarium & contingens explicatur c. 18
Vide necessarium & contingens.
Entis divisio in permanens & successivum est c. 19
Vide permanens & successivum.
Entis divisio in Ens absolutum & respectivum explicatur c. 20
Entis divisio Scotistica, in quantum & non quantum, refertur 20. 10

Ens actu.

Vide actus.

Ens potestate.

Vide potentia.

Ens rationis.

Quatenus de eo agat Metaphysica. 1. (101. & 2. 8
Ens rationis quomodo dicatur bonum, (10. 66
Ens rationis est simia Entis realis 27. 41
Ejus propriè, intellectus causa non est, (27. 42
An fiat à voluntate? 27. 45
An à sensu 27. 46
Fieri à solo intellectu 27. 47
Non ab intellectu divino 27. 6
Ens rationis quid sit 27. 22
Cujus disciplinæ sit de eo agere 27. 3
Cur nulla scientia possit de eo per se agere 27. 5
Non posse de eo generatim agi in Logica 27. 7
Nec per se in Metaphysica 27. 9
Agendum de eo ubi est per reductionem, (27. 14
Ens rationis bifariam dicitur 27. 15
Unde dicatur 27. 16
Quomodo sit in intellectu objectivè tantùm 27. 17
Ens rationis dari 27. 20
Diversitas ejus sub conceptu formali & objectivo 27. 21
Non omne quod est in ratione est Ens rationis 27. 24
Non consistit in denominatione extrinseca 27. 29
Optima ejus divisio quæ sit 27. 54
An omne Ens rationis sit accidens? 27. 54
Aliud est loqui de ejus conceptu formali, & aliud de objectivo. 27. 54
Divisio Entis rationis in relationem, negationem, & privationem, an sit sufficiens. 27. 58
Denominatio cogniti non facit Ens rationis 27. 60
Superior divisio quatenus bona sit. 27. (63
Ens rationis quatenus pendeat ab intellectu 27. 68
Est de eo toto. c. 27
Quæ sit propria essentia Entis rationis, 27. 36
Entia rationis possunt rebus convenire præter operationem mentis 27. 37
Propriè loquendo intellectus non efficit Ens rationis 27. 39
Solùm habet aliquid simile efficienti. (27. 40

Ens per accidens.

Quatenus excludatur à scientia. 1. 97
Quatenus de eo agat Metaphysica, 1. 101
Vide etiam unum per accidens.

INDEX.

Ἐνέργεια.

Quid sit? 22.412
Quid ἐνέργημα. 22.413

Ἐντελέχεια.

Quid sit? 22.234
Unde dicatur ibid.

Entis affectiones.

De iis est generatim, & earundem distributione cap. 3. toto.
An habeat affectiones 3.8
Nullam faciunt in Ente compositionem, (3.11
Nec sunt realiter distinctæ ab eo, 3.12
Connotant subjectum 3.13
Significant Ens sub inadæquato conceptu ibid.
An Entis affectiones sint reales & positivæ 3.14
Quomodo sint reales & positivæ 3.16
Recensentur variæ conditiones affectionum Entis 3.18
Quænam sint generales affectiones Entis 3.21
Affectionum Entis duo genera 3.24
Affectionum conjunctarum discrimen, (3.25

Essentia.

Quid sit habere essentiam 2.23
Essentia & Entitas quomodo ab aliquibus distinguantur 2.24
Essentia, esse rei, natura, quidditas, forma, quatenus sint æquipollentia, (2.25
Essentiæ varia indicia explicantur, 2.26
Esse & essentia quam faciant compositionem, & quomodo 5.23. seqq.
Essentia & existentia, quomodo differant 15.25
An sit separabilis ab essentia 15.40
Non potest esse sine existentia ibid.
Essentiæ indicium quale sit operatio, (22.170
Essentia ullius rei an possit esse in ratione mensuræ 25.11

Ex.

Non semper notat materiam 22.37
Omnibus causis tribui potest 22.161
Imò & rebus & aliis 22.164

Exemplar.

Vide idea

Existentia.

An sit generalis affectio Entis 3.26
Est de ea toto c.15
Quomodo accipiatur in Metaphysicis, (15.2
Est formalitas Entis actualis, 14.101 (& 151
Ambiguitas in voce existentiæ explicatur 15.3
Quid sit 15.4
Existentia ut sic, non est accidens 15.5
Nec subsistentia 15.6
Sed transcendens 15.8
Ab essentia non differt realiter, 15.8. (& 25
Involvit in conceptu adæquato essentiam 15.9
Quid addat essentiæ 15.10
Quomodo sit modus, 15.11 & 12. & 21
Existentia est actualitas essentiæ 15.14
Explicatur definitio existentiæ 15.18
Est actus ibid.
Actus primus quomodo sit 15.20
Quomodo ultimus 15.21
Quomodo ponat rem extra causam, (15.22
Nec in Deo, nec in rebus creatis, realiter differt ab essentia 15.26
Essentiæ actualis & existentia differunt modaliter 15.36
Essentia & existentia an sint separabiles 15.40
Essentia non potest esse sine existentia, 15.41
Et eâ quidem propriâ 15.42
Essentiæ plures possunt esse in una re. (15.52
Existentia non potest esse sine essentia. (15.56
Existentia cui rei conveniat. 15.57

Externum.

Externum & internum bifariam dicuntur.

cuntur 22.43
Quomodo intelligantur in divisione causæ 22.43

F

Falsitas.

Non est entis affectio 9.39
Dicitur solùm ab extrinseco 9.39
Falsitas nulla est ab intrinseco ib.

Finitum Ens, vide infinitum.

Finis, & finitum.

Finis quomodo dicatur prima causa, 22.(48
Finis unde dicatur 22.320
Quot modis dicatur 22.321
Finis, & causa finalis an & quomodo differant 22.322
Quomodo finis & scopus 22.324
Finis definitio explicatur 22.326
Finem esse causam probatur 22.329
Finis quomodo nulla sit actio 22.330
Quomodo non agat 22.331
Quomodo principio opponatur. 22.333
Quænam agant propter finem, 22.334
Agentia naturalia, an & quomodo agant propter finem 22.336
Quænam res possint esse fines an malum, incognitum, indifferens, Non Ens, &c. 22.343
Finis an causet in esse reali, an in esse intentionali 22.361
Finis an quietet agens 22.364
Quænam sit causalitas finis 22.369
De divisione finis in ultimum & non ultimum 22.370
Finis omnis est ultimum quid dupliciter, (22.373
De divisione finis in finem cujus & cui, (22.374
Finem cui esse verè finem 22.375
Convenit ei definitio finis. 22.379
Cur dicatur finis quodammodo 22.380
Quomodo sit subjectum 22.381
Finis divisio in formalem & obiectivum, exponuntur 22.385
De divisione finis in finem indigentiæ, & assimilationis 22.388
De divisione finis in finem principalem, & minùs principalem 22.392
Finis per se, vel per accidens, 22.388
Internus, vel externus 22.398
Finis adæquatus vel inadæquatus, 22.399
Actionis, & rei factæ per actionem, 22.(400
Est per motum, vel citra motum, 22.419
Finitum quid sit 22.419

Forma.

Quomodo æquipolleat essentiæ 2.25
Formæ substantiales unde individuentur 7.57
Non per compositum. ibid.
Non per materiam 7.58
Non per accidentia 7.60
Quomodo forma dicatur potentia, 14.29
Quomodo sit actus materiæ 15.49
De forma, an possit in Metaph. agi, 22.9
Forma an possit dici elementum, 22.151
Forma unde dicatur 22.219
Eius variæ significationes 22.220
Forma totius & partis quid sit, 22.221
Discrimina inter eas 22.222
Forma Physica & Logica quid, 22.223
Forma substantialis & accidentalis quid? 22.225
Forma informans, & assistens quid, 22.(227
Varia eius nomina explicantur, 22.(232
Quomodo dicatur ratio quidditatis? ib.
Forma bifariam dicitur actus 22.236
Bifariàm dicitur species 22.237
Quomodo dicatur terminus? 22.238
Quomodo harmonia? 22.239
Definitio formæ explicatur 22.240
Formas esse, variè probatur 22.245
Non omnem formam esse substantiam. (22.244
Nec omnis est accidens 22.247
Formam esse causam probatur, 22.257
An sit nobilior composito? 22.260
Forma cuius causa sit 22.261
An informet materiam? 22.265

Informatio duplex 22.263
Formæ quænam causalitas 22.269
Divisio formæ in substantialem, & accidentalem 22. 271
In genericam, specificam, & numericam, (22.273
Qualis ea sit distributio 22.276
De divisione formæ in totalem, & partialem 22 277
Qualis ea sit distributio ibid.
Plures formæ an possint esse in eodem composito 22.279
Non plures specificæ 22. 280
Non sunt multiplicandæ juxta quidditativa prædicata 22.283
Quatenus una forma possit dare plura esse 22. 296
Formæ partiales plures an sint in eodem composito? 22. 304
Formam misti in viventibus, distinctam esse ab anima. 22.309
Formæ divisio in materialem & immaterialem 22. 314
Formarum materialium quinque conditiones 22. 318
Formatum bifariàm dicitur 22.418
Forma quomodo sit prior materiâ, 26. (28

Fortuna.

Fortunæ, hoc est, fortuitæ causæ definitio 22. 103
Non omnia fortuitò fieri 22.335

G

Generatio.

Quomodo sit mutatio totius 6.14
Generatio cur non repugnet infinito, 13. (21
Generatio unius, quomodo sit corruptio alterius 22.312
Generatio quomodo sit mutatio totius in totum 22.313
Generatio etiam applicatur motibus accidentalibus 22.70

Genus.

Debet esse aptum, ut sit in multis, 1.21
Aliquando idem est, quod materia 1.32
Cum differentia quomodo faciat compositionem 5.38
Quomodo componatur ex differentiis, 5. (45
Genus potest dici totum 5.109
Generis variæ significationes. 9.110
Aliquando idem est, quod subiectum, 6. (113
Explicatur Aristotelica definitio generis 6.121
Rami definitio rejicitur 6.122
Quomodo prædicetur de pluribus, 6.123
Prædicatur in quid est 6.126
Genus non dicitur conversim 6.29
Prædicatur de differentibus specie, 6.130
Generis divisio in generalissimum, & subalternum, explicatur 6. 139
Item in remotum & propinquum, 6.143
In univocum & analogum 6.145
Quomodo ibi sumatur vox generis? 6. (146
Analogum non esse semper genus, ibid.
Genera non esse entia incompleta. 12.21
Quomodo sint incompleta secundùm quid, 12.28
Generica unitas non est realis, 22.298

H.

Habitus.

Quomodo de eo agatur in Metaphysicis. 1.58

Hoc aliquid.

Quid sit. 7.10

Homo.

Ejus potentia alia quomodo sit rationalis alia irrationalis 14.51
Hominum actus esse contingentes, 18.23
In homine non sunt duæ contrariæ animæ. 22 281
In homine quomodo sint contrariæ operationes 22.294
Diversis modis omnia sunt propter hominem 22.388
Quomodo sit regula viventium, 25 (20

Honestum.

Honestum bonum quid sit 10.71

Idea

INDEX.

I.

Idea.

Quæ Ideæ Platonicæ 7. 112
Quid Idea, sive exemplar? 22.35
An sit peculiaris causa ibid.
Non potest nisi sub efficiente contineri, 22.36
Quomodo dicatur forma 22.39. & 229

Identitas.

Est de ea cap. 8
Idem & unum non sunt æquipollentia. 8. 3
Explicantur variæ significationes vocis idem 8. 5
Idem negativè & positivè quid, 8.6
Identitas realis non satis est, ut aliqua de se invicem prædicentur 22.289

Imago.

Quid sit 24. 89
Eius requisita 24.92
Quomodo debeat dependere ab imaginato? ibid.

Immateriale

Bifariàm sumitur 1. 47
Immaterialis substantia, non est adæquatum obiectum Metaphysicæ, 1.76
Immateriale & abstractum à materia non sunt idem 1.88
Dicitur positivè & negativè 20. 6

Immediatum.

Immediatio est vel ratione causæ, vel ratione subiecti 23.47

Impedimentum.

Impedimenta sunt privationes 14.44

Imperium.

Imperium duplex 1. 9.

Imperfectum

De eo *est c.* 11. *num.* 14. *seqq.*
Dicitur solùm secundùm accidentalia, (11.14
Imperfectum per ordinem ad finem, 11. (22
Per admistionem contrarii 11. 23
Imperfectio privativa & negativa quid 11. 24
Imperfecta sunt entia duob. modis 11. 55
Imperfectio quæ est ex defectu partium materialium, quò sit referenda, 11.56

Impossibile.

Non est affectio Entis. 3.28
An sit medium inter necessarium, & contingens 18.19
Quomodo sit medium 18.37

Impotentia.

An contineatur sub potentia 14. 37
Bifariàm sumitur. 14. 39
Quomodo in categoriis distinguatur à potentia 14. 35

Incognitum.

An possit esse finis 22.349

Incompletum, completum, complens.

De iis est toto c. 12
Completum sumitur nominaliter, vel participialiter 12.6
Complens dicitur aliquid bifariàm, 12. 7
Completum non est idem quod consummatum 12. 10
Completum & incompletum non æquipollent perfecto & imperfecto, 12. 13
Quid sint 12.15
Disputatur de generibus, animâ, & Deo, &c. sintne illa entia completa, an incompleta. 12.20
Divisio hæc comprehendit omnia entia, (12.42
Incompletum per se non est in Prædicamento 12.46
Incompletum & completum quid sint? (12.51
Incompletorum Entium catalogus, 12. (52

Incorruptibile.

Trifariam dicitur 18. 10
Incorruptibile naturâ, ambiguè dicitur, (16.66

Increatum *vide creatum.*

Indifferens.

An possit esse finis 22.352

Individuum, individuatio.

Quomodo differat à singulari 7.7

Non repugnat ei omnis communicabilitas 7.18
Vide etiam aliqua de singulari.
Individuationis principium quodnam sit (7.52
Individuum non addere aliquid naturæ communi, realiter distinctum ab ea 7.45

Inductio.

Quomodo omnis à singularibus 7.4

Infinitum & Finitum.

Non possunt esse plura infinita, 7.26
De finito & infinito est toto c.13
Ambiguitas in voce finiti & infiniti explicatur 13.2
Finitum in mole & essentia 13.5
Quomodo possit mensurare aliquid, 25 (24
Finitum quomodo habeat fines in essentia? 13.6. *& perfectionibus.* 8. *& operationibus.* 9. *& duratione.* 10. *& præsentiâ* 11
Infinitum quomodo careat finibus in essentia, &c. 13.12
Infinito repugnat, ut fiat 13.14
Repugnat ei ut desinat 13.15
Infinitum quomodo sit à se 13.21
Finitum quomodo sit ab alio 13.22
Infinitum quomodo sit purè actuale. 13 (24
Infinitum caret omni passivâ potentiâ, (13.28
Finitum quomodo sit ens potentiale, 13. (31
Infinitum quomodo sit purè necessarium, 13.33
Entis divisio in finitum & infinitum est adæquata 13.42
An sit analoga divisio 13.49

Instrumentum.

An sit quinta causa? 22.28
Esse principium 22.29
Continentur sub efficiente, non sub materia 22.32
Vox instrumenti explicatur 22.83
Eius duæ conditiones. 22.84

Integrum.

Trifariàm sumitur 6.91
Integrum in doctrina totius non opponè mutilo 6.92
Integri divisio in similare & dissimilare, explicatur 6.97

Intellectus.

Propriè non est causa entium rationis 27.43
Quod ad intellectum pertinet subjectivè, vel effectivè, vel objectivè, non est ilicò ens rationis 27.17. *&* 25
Intellectus triplex operatio 27.31

Καλὸν.

Unde dicatur? 10.2

L.

Liberum, Libertas.

Liberum an sit medium inter necessarium & contingens 18.19
Libertatem esse in actibus humanis, 18 (23
Libertas non est per indifferentiam ad bonum & malum 22.347

Locus.

Quomodo conveniat omni Enti 17.3
Etiam Deo & Angelis tribuitur, ibid.
In loco esse repletivè, definitivè, & circumscriptivè quid sit 17.21
Vide alicubi esse.
Locum occupare, quid sit? 17.43

Logica.

Vide Dialectica

M.

Malum, Malitia.

Malitia vitiosi actûs, in quo consistat? (10.61
Mala doctrina non pertinet ad Metaphysicam. 18.70
Nihil est malum removendo bonitatem transcendentem 10.71
Malum an possit esse finis? 22.345

Materia.

Quomodo non ens 2.6
Quomodo dicatur genus? 6.80
Materia unde sit individua 7.62
Quomodo sit imperfecta 11.36

An subsistat per seipsam, 15.45
An habeat actum entitativum 15.45
Non potest existentiam habere à forma, (15.46
Quomodo sit pura potentia 15.47
Materiam primam durare ævo, 16.70
Materiam primam non esse Ens necessarium 18.57
Quomodo sit ingenerabilis, & incorruptibilis 18.58
De materia, an possit in Metaphysicis agi, (22.9
Materiæ vox explicatur 22.143
Materia in qua, ex qua, circa quam quid, (22.143
Materia Physica, & Logica quid, 22. (143
Materia prima an sit elementum, 22. (152
Materiæ definitio explicatur 22.158
Materiæ absoluta & respectiva notio, 27.166
Materia quomomodo ens & nons ens, 22 (167
Materiæ vox ambigua 22.171
An omnis sit substantia 22.172
An sit ens actuale 22.175
Eius actualitas probatur 22.176
Materia quomodo sit informis, 22.180
Per quid materia sit actualis, 22.181
Non est actualis per formam 22.182
Eius duo attributa, potentia, & privatio 22.182
Materia non est in obiectiva potentia, 22.184
Quomodo sit pura potentia? 22.185
Eius potentia quomodo universalis, 22 (187
Materiam esse causam probatur, 22. (180
Quatenus nihil agat 22.195
Quænam res habeant materiam, 22. (196
Materia causat duobus modis, 22.204
Explicatur divisio materiæ in remotam, & propinquam 22.206
In immanentem & transeuntem, 22. (207
Immanens materi abifariàm dicitur, ibid.
Divisio materiæ in sensilem & intelligibilem explicatur 22.210
Materia intelligibilis trifariàm dicitur, 22.211
Materiæ divisio in primam & secundam 22.214
Primam materiam esse probatur, 22. (214
Eius variæ descriptiones 22.215
Materiatum quid sit 22.417

Mathesis.

Quomodo non abstrahat à materia intelligibili? 22.213
Mathematicarum rerum quomodo non finis 22.401

Medium.

An possit esse finis 22.354
Materialiter convenire possunt. 356
Media quid sint 22.402
Necessaria vel contingentia ib.
Mediorum alia differentia 22.395
Quid ex fine habeant 22.396

Mendacium.

Quid sit 24.106
Mentiri unde dicatur ibid.

Mensura, mensurabilitas.

De quo primò dicatur 25.7
Dicitur tripliciter ib.
Eius definitio ex Aristotele explicatur, 25.9
Mensura duplex 25.15
Mensura adæquationis quid 25.14
Quid mensura repetitionis 25.13
De mensura perfectionis 25.18
Cui propriè conveniat esse mensuram, (25.27
Malè distribuitur in intrinsecam, & extrinsecam. 25.34
Variæ conditiones mensuræ & mensurati 25.38
Omne mensurabile est finitum 25.40
Explicatur axioma. primum in unoquoque

quoque genere est mensura reliquorum 25.43
Quomodo mensura sit aliquid indivisibile 23.44
Quomodo sit quodlibet minimum, 25.46
Quomodo sit homogenea mensurato, 25. (47
Quid sint 26.23
Mensurabile non est quid ab intrinseco, (16. 26
Debet esse notior mensurato 16. 57
Est de ea toto c.25
Mensura est species signi 25.1
De eis agi debet in Metaphysica 25.2
Mensura, & mensuratum abstrahunt à materia 25.4
Vox mensuræ ambigua 25.5
Sumitur activè & passivè 26.6

Metaphysica.

De Metaphysica in genere est totum cap.1
Unde dicatur Metaphysica 1. 2
Dicitur Philosophia 1.4
Et prima Philosophia 1.5
Non est primò inventa ib.
Dicitur sapientia 1.6.
Quomodo dicatur Theologia. 1.17. & (83
Et Dialectica 1.7.
Quodnam sit genus Metaphysicæ, 1.8 (seqq.
Quomodo dicatur prudentia 1. 12
Non est ars propriè loquendo 1.14
Non videtur ei convenire definitio artis à Luciano tradita 1.17
Eius genus non est sapientia 1.20
Non est aliqua universalior scientia, quàm sit Metaphysica 1.22
Eius genus esse scientiam 1. 24
Quomodo sit & scientia & sapientia, (1.26
An sit speculativa scientia 1.35
Quomodo imperet aliis scientiis 1. 30
Qualem abstractionem habeat Metaphysica 1. 41
Abstractio Metaphysica duplex 1.44
Abstractio secundùm indifferentiam defenditur 1.46
Metaphysica quænam tractare possit, (1.48
An & quomodo agat de prædicamentis, (1.54
An & quomodo agat de corpore. 1. 59
Obiectum Metaphysicæ quodnam. 1.64
Quinam angustius subiectum ponant, & refutatio eorum 1. 70. seqq.
Quinam latius subiectum ponant, & refutatio eorum 1.93. seqq.
Metaphysicam non debere descendere ad omnia inferiora 1.98. & 103
Propria sententia de subiecto Metaphysicæ exponitur 1.107
Metaphysicam posse descendere ad aliqua inferiora 1. 115
Metaphysicæ varia munera enumerantur, (1.117
Eius utilitas & necessitas 1.119
Confirmat & demonstrat principia aliarum scientiarum, 1.120. & 21.99
An possit principia propria probare, & confirmare 1. 122
Quomodo præscribat subiecta aliis scientiis 1.124
An ei subalternentur aliæ scientiæ, 1. (129
Metaphysica est de rebus omnibus, 1. (150
De abstrusissimis. 1.151
Est certissima 1.152
Ad docendum aptissima 1.153
Per se appetitur 1. 154
An sit scientia nobilissima 1.155
Quomodo sit una 1. 158
Non est simplex qualitas 1.160
An & quomodo differat à Logica, 1. (161
Metaphysica quomodo sit dividēda, 1.172
Aliorum divisiones examinantur, & rejiciuntur 1.173
Traditur divisio propria 1.185
Metaphysica non demonstrat per genera causarum 2.45
Qualia sint principia in demonstrationibus

nibus Metaphysicis? 2.46
Metaphysica non esset una, si per se ageret de ente rationis 2.79

Mistum.

Forma misti distincta est ab anima vivente 22.309

Modus, modale.

De distinctione modali 8.55. & 63
Modi vox ambiguè sumitur, 8.64. & (15.24
Modus à re modificata quomodo differat? (8 70
Modalis distinctio quomodo differat à reali? 8.74

Momentum.

Dicitur per defectum successionis in tempore 15.17
potest in uno momento esse successio in ordine naturæ ib.
An sit aliqua duratio momentanea, 16.32 (& 86

Monstra.

Variorum generum 11. 15

Μορφὴ.

Quid sit? 22.235

Motus.

Qualis sit actus, primus, an secundus? (14.71
Bifariam potest dici actus 14.71
Esse actum secundum 14.72
Non est ens permanens 19. 6
An & quatenus sit Ens successivum? 19.27
Substantialis motus non est successivus. (ibid.
Et aliqui accidentales sunt instantanei 19.28

Mundus.

Non est aliquid necessarium 18.67
Ne quidem si Deus ex necessitate naturæ ageret 18.69

Mutilum.

Quid sit? 11.16
Ejus septem conditiones explicantur. ib.

N.

Natura, Naturale.

Quomodo æquipolleat essentiæ? 2. 25
Quid sit cùm contradistinguitur supposito? 5. 32
Qualis sit compositio ex illis? ib.
Naturâ indefectibile esse, quid sit, 16.62
Naturalia agentia an & quomodo agant propter finem? 22. 336

Necessarium, necessitas.

Purè necessarium & contingens, quid sint? 13.32
Est de eo cap. 18
Unde dicatur 18. 2
Χρεία καὶ ἀνάγκη differunt 18.3
Necessarii variæ significationes 18.4
Aristotelica distinctio vocis 18.5
Necessarium in causando, essendo, & prædicando quid 18.7
Necessarii definitio 18.11
An necessitas possit generatim definiri per immutabilitatem? 18. 14
Necessitas immutabilitatis quæ? 18.14
Ens adæquatè dividi in necessarium & contingens 18,15
Necessitatis divisio in complexam & incomplexam exponitur 18. 88
In necessitatem absolutam & hypotheticam 18. 90
In necessitatem naturæ & violentiæ, 18. (91
Necessitas finis 18.94
De divisione in necessitatem consequentis, & consequentiæ 18. 94
In eam quæ est ad esse & benè esse, 18. (97
Necessitatis divisio per ordinem ad causas 18.98
Necessitas expedientiæ quid sit 18.98

Negatio.

Negationes an comprehendat subjectum Metaphysicæ 2.8
Negationes quomodo declarent essentiam 2. 29
Duæ æquipollent affirmationi 4. 22
Negationes quomodo possint significare perfectionem 5.21
Negationum quomodo possit esse conceptus?

ceptus ? 24.92

Non-Ens.

Quot modis dicatur? 26. & 22. 169
Non-Entia quomodo dicantur vera? 9. 35
Non esse, quomodo bonum sit 10.65
An possit esse finis? 22.359
An possit esse subjectum, vel adjunctum ? 23.22

Nota.

Quid sit ? 24. 142
Debet esse simul cum notato 24.144
Debet esse propria, non communis, ibid.
Debet esse notior notato 24. 146
Et à notato inseparabilis, 24.146

Notius.

Secundùm naturam & nos, quid sit ? (26.42

Numerus.

Non est ens per se 6. 34
Numerale totum quid sit ib.
An differat ab integrali 6. 35
Numero differre bifariàm dicitur, 8. (106
Unitati prius convenit esse mensuram, quàm numero vel quantitati continuæ 25. 39

O.

Objectum.

An potiùs causa sit, an subiectū, 23.107
Obiectum qua tale non debet movere, 23. (108
Obiecti divisio in adæquatum & inadæquatum 23.110
Subiectum perfectionis quod dicatur, 23. (114
Obiecti scientiæ, conditiones 23.115
Divisio obiecti in obiectum per se & per accidens 23.116

Operatio.

Operatio indicat essentiam, 2. 26
Operationes mixtæ quid sint 22. 95
Operatio est inadæquatum indicium essentiæ. 22. 170

P.

Pars, Particulare.

Partes quantitativæ quid 5. 46
Est de partibus, toto cap. 6
Pars quomodo prior toto 6. 10
Eius ambiguitas explicatur 6. 11
Partes totius essentialis, quænam, 6. 48
Principales & minùs principales, quomodo differant ? 6. 107
De partibus similaribus, & dissimilaribus 6. 97
Particulare & singulare quomodo differant 77. & 8
Partes existere existentiâ propriâ, 15. (50
Quo sensu existant per se 15 55
Existentia convenit toti & partibus, 15 (63
Partes communicant propria sua toti, 23 (78

Passio.

Etiam est actus secundus 14. 69
Aliquando dicitur actio 14. 70
Quot modis illa particula usurpetur ? (22. 243

Perfectum, perfectio.

Perfectum & bonum quomodo differant? (11. 43. & 10. 29. (41
Quomodo sint idem? 10. 32. & 11. 2. &
De perfecto est, toto c. 11.
De perfecto prius agendum quàm de bono (11. 1.
Perfectum & totum quomodo idem. 11. 2
Perfectio moralis, naturalis, & transcendens quid differant ? 11. 3
Ambiguitas in voce perfecti 11. 4
Alia ambiguitas 11. 6
Perfectum sumitur nominaliter, vel participialiter 11. 7
Sumitur absolutè vel comparatè. 11. 7
Perfectio sumitur formaliter, vel efficienter 11. 11
Essentialiter vel accidentaliter 11. 12
Perfectio transcendens quid sit ? 11. 25
Eius definitio ex Aristotele 11. 30
Qualem notet indefectibilitatem? 11. 31
Perfectio an notet privationem 11. 32
Perfectum an sit verum transcendens ? (11. 34
Non æquipollet Enti. 11. 35

Non

Non comprehenditur sub bonitate, 11. (39
Perfectionem esse transcendens 11.47
Omne Ens esse perfectum, & vicissim, (11.51
Perfectionis quis adæquatus conceptus, (24. 100
Perfectionis quomodo sit aliqua mensura? 25.18

Permanens, permansio.

Permansionis vox ambigua 15. 15 (& 19. 2
permansio quomodo denominet Ens permanens? ibid.
Res permanens potest etiam durare tempore 18. 76
De Ente permanente est cap. 19
Entis permanentis definitio explicatur, (19. 4

Per se & per accidens.

Quid sint in ratione causæ? 22. 86
Quid in ratione effecti? 22.89
Per accidens in ratione effecti est trifariam 22. 90
Causæ per accidens requisita quatuor, 22. 91
De causa per accidens in specie est, 22. (99
An causa per accidens detur in solo efficiente? 22. 100
An rectè distinguatur per necessitatem & fortunam? 22. 103
Rectè dividitur per casum & fortunam 22. 107

Persona.

Quid sit? 7. 10

Physica.

Physica abstractio quid præstet? 1. 115 (& 176
An sit subalternata Metaphysicæ? 1. 145
Corpus mobile quomodo sit ejus subjectum? 11. 45

Politica.

Quomodo sit disciplina ἀρχιτεκτονικωτάτη? 1. 55
Quomodo imperet aliis? ibid.

Potentia, potestas, Ens potentiâ.

Vide ad vocem actus *aliqua. Est de ea* cap. 14
Unde dicta sit vox potentiæ? 14. 3
Variæ ejus significationes 14. 4
Potentia & potestas, quomodo differant? 14. 6
Aliquando significat solam potentiam passivam 14. 10
Potentia prædicamentalis & transcendens, quid differant 14. 11
Potentiæ definitio 14. 15
Declaratur divisio potentiæ in naturalem & obedientialem 14. 18
Potentia obedientialis cur Logica dicatur? 14. 20
Cur dicatur obedientialis 14 21
An omnis sit passiva 14. 22
Quid sit potentia objectiva 14. 24
Esse in potentia objectiva duo implicat 14. 25
Explicatur divisio potentiæ in activam & passivam 14. 26
Definitiones Aristotelicæ examinantur, (14. 29
Non omnis potentia est qualitas 14. 29
Propria definitio activæ & passivæ potentiæ 14. 33
Potentia objectiva, an sit addenda potentiæ activæ & passivæ? 14. 40
Quomodo sit realis ibid.
Quomodo dicatur quid, Ens possibile, (14. 40
Explicatur divisio potentiæ in remotam & propinquam 14. 48
In rationalem & irrationalem 14. 50
Potentia rationalis per participationem, (14. 51
Esse in potentia quid sit 14. 91
Bifariam exponitur 14. 92
Est per ordinem ad efficientem & materiam 14. 92
An etiam illud sit in potentia, quod nunquam futurum est 14. 94
Ens in potentia, an & quomodo sit Ens ibid.

Habet

Habet Entitatem in cauſis ſuis 14.95
Ens in potẽtia non eſt Ens rationis, 24.99
Quomodo ſit Ens & non Ens? 14.100
Ens in potentia non habet exiſtentiam, (15.58
Nec durationem 16.4
Dicitur durare per denominationem extrinſecam 16.5
Potentiæ naturales an intendantur, (23.61

Practicum.

Vide ſcientia.
Πρᾶξις *quid* 22.415
Ποίησις *quid* 22.416
Ποιεῖν *non eſt ſolùm per ordinem ad materiale opus* ibid.

Prædicamenta.

An verſentur ſolùm in rebus materialibus 1.52
An de iis in Metaphyſicis agendum, (1.53
In prædicamentis per ſe non ſunt incompleta 12.46
In prædicamentis ſunt Entia, cum indifferentia ad eſſe poſſibile & actuale, Præſentia. (14.98
Vide ad vocem Alicubi eſſe.

Principium & principiatum.

Eſt de eis cap.21
Explicatur ambiguitas quæ eſt in voce principii 21.1
Principiati vox an congrua ſit 21.4
Aliorum definitiones principii 21.5
Principium non debet definiri per dependentiam 21.9
Principium eſt, unde eſt aliud, explicatur 21.10
Principiorum Ariſtotelica definitio explicatur 21.15
Principiati definitio 21.21
Principiorum variæ conditiones 21.24
Quomodo principium dicatur primum? (21.28
Sitne prius principiato 21.29
Principium generatim quomodo ſit prius principiato 21.52
An id etiam ſit in principiis cognoſcendi 21.53
Principiorum diviſio, in principia eſſendi & cognoſcendi explicatur 21.56
Principium eſſendi comprehendit, & principium fiendi 21.58
Et ea, quæ non ſunt cauſæ 21.60
Principium cognoſcendi quid ſit 21.66
Aliqua principia cognoſcendi eſſe incomplexa 21.68
A principiis eſſendi, quomodo diſtinguantur 21.70
Potiſſima principia cognoſcendi ſunt axiomata 21.73
Principiorum diviſio in propria & communia 21.75
De diviſione principiorum in indemonſtrabilia & demonſtrabilia 21.79
Quomodo alia ſint demonſtrabilia, alia non 21.94
Varii modi quibus probantur principia, (21.86
De principiorum diviſione in cauſalia, & non cauſalia 21.101
Principium conditionale 21.102
Principium non cauſans eſt duorum generum 21.103
Principium latius eſt cauſa 21.105
De principiorum diviſione in interna & externa 21.108
Principium quod & quo 23.97

Privatio.

Privationes diſtinguuntur realiter, 8. (57
Quomodo dicantur veræ 9.35
Privationes quomodo bonæ ſint & fines 10.68
Privatio eſt principium 21.61
Privatio Phyſica quæ 22.102
An & quatenus ſit Ens rationis 27.65
Dicuntur Entia 27.66

Prius, poſterius, & ſimul.

Prioritas originis quænam 21.38
Eſt de priori, & c. toto c.26
Eſſe de eo agendum in Metaphyſicis, 26.1
Ambiguitas in voce prioris 26

Ejus duplex respectus 26.4
Primum positivè & negativè quid, 26.5
Definitio priorum Aristotelica examinatur 26.6
prioritas non involvit relationem realem 26.9
Genera prioritatis varia 26.10
prioritas temporis explicatur 26.15
prioritas temporis aptitudinalis quæ, (26.20
Simul tempore quæ sint 26.20
De prioritate naturæ 26.22
Pertinet ad eam prioritas secundum essendi consequentiam ibid.
Significatur per dependentiam 26.24
potest aliquid naturâ prius esse aliquo, cum quo est realiter idem 26.25
prioritas naturæ intendentis & generantis quæ sit 26.27
prioritas naturæ positiva & privativa quæ 26.28
prioritas ordinis sive enumerationis quæ sit 26.29
De prioritate cognitionis 26.34
De prioritate dignitatis 26.37
De prioritate loci 26.39
De prioritate æternitatis 26.41
Causæ. 26.44

Propositio.

An detur aliqua absolutè necessaria, (18.70
Necessariæ propositiones sunt de Deo ex oppositis, & in primo modo dicendi per se 18.71
An idem sit in propositionibus ex secundo modo dicendi per se 18.74
Differentia inter eas 18.75
Quatenus propositiones secundi modi sint necessariæ 18.79
Gradus necessitatis in propositione, 18.81
Necessitas propositionum in quo fundetur 18.83
Quatenus fundetur in intellectu divino 18.85
Fundatur in aliqua terminorum identitate 18.86
Vide axioma.

Proprietas, proprium.

Non potest esse in extrinseca denominatione 23.33
proprii vox multis modis dicitur, 23.34
Quatuor modi proprii 23.36
Definitio proprii explicatur 23.37
Quomodo uni soli conveniat 23.38
convenit omni 23.41
propriorum duo genera 23.43
Proprii convenit subiecto semper, 23.44
Et primò ac immediatè 23.46
Reciprocatur ad essentiam 23.49
Unius proprium, non est alterius proprium 23.50
Est naturâ posterius subiecto 23.52
An suscipiat magis & minus 23.54
Differentia propriorum hac in re, 23.58
An possit separari à suo subiecto, 23.63
Divinitùs separari posse probatur, 23.67
Posse proprium communicari, 23.73. *à genere ad speciem*, 76. *à parte ad totum*, 78. *à parte ad partem*. 79
Solvuntur obiectiones 23.82
Uno communicato non necessariò cætera communicari 23.90
Proprium est separabile etiam negativè 23.110

Propter.

Vox hæc ambiguè sumitur 22.193. (& 326

Pulchritudo.

Est Ens per aggregationem 4.12
Quid sit? ibid.

Q

Qualitas.

Qualitates nõ esse Entia successiva, 19.25
Quænam qualitates suscipiant magis & minus 23.59
Qualitates quatenus sint notiores quantitate 25.28

Quando.

Tribuitur etiam rebus immaterialibus, (1.57
Non continet adæquatè omnem durationem 3.27. & 16.8

Quantitas,

Quantitas.
An & quatenus de ea doceatur in Metaphysic. 1.55
Quantitas molis vel virtutis 13.5
Quantitas intelligibilis quæ 22.211
Quantitas an in condensatione vel rarefactione intendatur 23.62
Quantitas extensiva & intensiva 25.9
In quantitate propriè & primò reperitur ratio mensuræ 25.27
Quantitas non potest mensurare substantiam in qua est 25.37
Quatenus.
Reduplicativè & specificativè acceptum quid sit 1.109
Quidditas.
Quomodo æquipolleat essentiæ 2.25
Quidditas rei non potest sibi esse mensura intrinseca. 25.36
R
Rationalis, Ratio.
Rationalis & irrationalis potentia quid sit? 14.51
Rationale per participationē quid 14.51
Ratio quid 14.54
Rationalis potentia non est necessariò cum discursu 14.55
Rationalis potentia est contrariorum: irrationalis unius quomodo 14.56
Ratione differre.
Vide differre.
Relatio, respectus, respectivum.
Relationes divinæ sintné finitæ, an infinitæ. 3.43
De respectivo est cap.20
Relativum & respectivum, & ad aliquid sunt æquipollentia 20.8
Quid sit? 20.9
Respectivū an dicat perfectionem 20.10
Divisio Entis in absolutum & respectivum, an intelligantur secundùm respectum transcendentem, an prædicalem 20.13
Respectus transcendens & prædicamentalis quid 20.23
Relata quatenus realiter distinguantur 24.38 (55
Relationes rationis cur plurimæ sint 27.
Optimè intelliguntur per juxta positionem ad relationem realem 27.69
Repletivè alicubi esse.
Vide: alicubi esse.
Res, reale, realiter.
Unde res dicatur? 2.4
Quomodo aliqui distinguant inter Ens & rem? ibid.
Est transcendens 3.4
Realiter differre quid sit? 8.14
Resistentia.
An sit potentia distincta à potentia activa & passiva? 14.38
An sit actio? 14.43
An sit privatio? 14.44
Quatenus sit privatio? 14.45
Quomodo differat à reactione ibid.
Quæ species resistentiæ 14.46
Non est potentia activa semper 14.47
S
Sapientia.
Sapientiæ sex conditiones 1.6
Sapientia non est genus Metaphysicæ, 1.20
Sapientia quomodo distinguatur à scientia 1.26
Nullius habitus genus est 6.125
Scientia.
Scientiæ non multiplicantur ex diverso modo abstrahendi 1.178.seqq.
Quomodo res scientiam mensurent, & vicissim scientia res 25.48
Quod in una scientia tractatur per accidens, non necessariò in alia per se tractatur 27.5
Scientiæ quomodo dicantur artes 1.15
Scientiæ vox ambigua 1.26
Quomodo à sapientia distinguatur, ibid.
De tribus agit 1.28
Scientiæ subiectum non debet necessariò esse genus 1.32
Scientia quævis postulat aliquod abstractionis genus 1.41
Quæ in aliqua scientia tractantur per accidens:

accidens: in alia non necessariò tractantur per se 1.102
Explicatur axioma: una scientia speculatur Ens, & species ejus, & species specierum. 1.103
Explicatur axioma: Ejusdem scientiæ est agere de toto & partibus. 1.106
Scientiarum particularium principia, quomodo confirmet Metaphysica, 1. (121
Scientiæ certitudo est duplex 1.152

Scientia speculativa & practica.

Quid sit? 1.35
Potest habere usum aliquem 1.38
Scientia practica quid ibid.
An danda sit quarta scientia speculativa? 1.173.seqq.

Scientiæ subjectum.

Scientiæ subjectum non necessariò debet esse genus 1.32.& 82.& 2.14
Quomodo dicatur genus ibid.
Quomodo debeat esse quid unum 1.82
Non debet esse æquivocum 1.95
Subjectum scientiæ dimissâ abstractione, non satis coarctat scientiam, (1.115.& 176
Quomodo præscribatur à Metaphysica 1.124
Subjecti præcognitio quod sit 1.125
Quomodo particularia subjecta demonstrentur à Metaphysica 1.126

Scientiæ subalternatio.

Scientia subalternata agit de Ente per accidens 1.97
Subalternata scientia unde dicatur? (1.130
Scientiarum subalternatio triplex, 1. (131
Subalternationis propriæ, variæ conditiones 1.135
Cur potius sit ratione subjectorum, quàm ratione finium 1.138
Quomodo ejus subjectum debeat contineri sub subjecto subalternantis. 1.138
Qualem differentiam debeat addere subalternata scientia ad subjectum subalternantis 1.139
Cur requiratur additio differentiæ accidentalis? 1.140
An necessariò debeat addere differentiam sensilem? 1.142
Scientias alias non subalternari Metaphysicæ 1.143

Scopus.

Unde dicatur 22.324
Quomodo à fine differat ibid.

Sensus.

An faciat Entia rationis 27.47
Non cognoscit reflexè 27.49

Separatio.

Triplex est. 8.29
Quomodo indicet realem distinctionem ibid.

Sermo.

Quatenus sit naturalis 24.115
Quod Hebræus, vel alius sermo non possit esse naturalis 24.128

Signum & signatum.

Est de iis 6.24
An de signo debeat in Metaphysica agi? 24.1
Signum & res quomodo opponuntur, (24.3
Signum variè accipitur 24.8
Definitio ejus ex Augustino 24.9
Propria definitio explicatur 24.11
Signum involvit respectum ad signatum, & potentiam cognoscentem, (24.14
An ratio signi æstimetur etiam ad sensum 24.18
An utrumque istum respectum essentialiter includat 24.24
Sitne respectus iste vera relatio prædicamentalis 24.26
Nec eam consequi ad rationem signi, 24.28.

An debeat actu repræsentare 24.31
A signato an debeat esse realiter distinctum 24.33
Divisio signi, in arbitrarium & naturale explicatur 24.42
An bona sit ea divisio 24.41
Naturale signum quid 24.48
Signorum arbitrariorum duo genera, (24.49
Arbitrarium signum an dicatur per solum humanum arbitrium 24.51
De divisione signi in rememorativum, demonstrativum & prognosticum, (24.54
De divisione signi in necessarium & contingens 24.57
De divisione signi in instrumentale & formale 24.59
Discrimen inter utrumque 24.63
An bona sit ista divisio 24.65
Signorum divisio in Theorica & Practica 24.72
Practicum signum unde dicatur, 24.73
Divisio signi in σημαντικὸν καὶ μεταδοτικὸν, exponitur 24.76
Signum nudum quid sit 24.79
Signorum divisio in doctrinale & non doctrinale 24.81
Signum doctrinale an univocè dicatur de conceptu, voce, & scripto, 24.83
Signum suppositivum & manifestativum quid sit 24.112
Signa naturalia quæ sint 24.127
Arbitraria possunt etiam ex naturis rerum sumi 24.128
Signum actuale & aptitudinale quid? 24.138
Quid proprium vel improprium, 24. (139
Est notificans, vel commonefaciens, vel obsignans 24.142

Simile.

Similia quomodo sint eadem 8.5

Similare vel dissimilare.

Quid sint? 6.97
Non dicuntur ex convenientia vel disconvenientia in nomine 6.100
Differunt juxta identitatem vel diversitatem essentiæ 6.103
Similaris totius partes habent eadem attributa. 6.104
Ejus partes separatæ cur sint Entia completa 12.34

Simplex.

Omne est per se unum 4.9
De eo est toto c.5
Rectè ejus doctrina annectitur uni, 5.2
Explicatur ambiguitas in voce simplicis 5.4
Dicitur absolutè vel comparatè 5.5
Simplicitas quid sit 5.13
Quod significet majorem perfectionem quàm compositio 5.14
Simplex quomodo individuetur à se, (13.11

Simul.

Vide prius.

Singulare, singularitas.

De eo est cap.7. & vide individuum.
Vox singularis explicatur 7.3
Sumitur apud philosophos duobus modis 7.4
Singulare individuum & particulare, quomodo differant 7.6
Tres conditiones rei singularis 7.7
Quid sit singulare & singularitas 7. (11
Quomodo sit incommunicabile 7.12
Non repugnat ei omnis communicatio, (7.18
Inter singulare & universale non datur medium 7.26
Singulare quid superaddat naturæ communi, ut sit singulare 7.39
Quicquid in re est singulare esse 7. (49
Individuationis principium quodnam 7.52
De individuatione Angelorum 7.54
Formarum 7.57

Materiæ

Materia 7.62
Corporum 7.64
Accidentium 7.76
Singularium quomodo non sit scientia? 14.81

Situs.

De situ quomodo agatur in Metaphysica 1.58

Spatium.

Extra cœlum an sit aliquid reale 17.14
Est Ens rationis 17.15
Spatium quomodo fiat reale 17.20
Quid sit esse totum in toto spatio, & totum in qualibet parte spatii 17.40

Species.

Intelligibiles & sensiles non sunt Entia rationis 27.27
Propriè sunt signa 24.140
Speciei variæ significationes 6.110. & 117
Speciei differre, quid sit? 6.130
Specie definitio explicatur 6.136
Quomodo dicatur pars generis 6.138
Speciei divisio in specialissimam & subalternam explicatur 6.139
Species specialissima an sit idem quod individuum 6.142

Subjectum.

Non habet rationem totius vel partis 6.31
Idem subjectum successivè potest habere accidentia solo numero distincta 7.84
In subjecto esse *non semper notat essentiam accidentalem* 22.249
Est de eo c.23
Vox subjecti ambiguæ 23.3
Quatenus dicatur materia? 23.4
Subjectum quid 23.6
Subjectum informationis & denominationis quid sit 23.97
Subjectum quod & quo ibid.
Subjectum originis quid? 23.99
Subiecti divisio in subiectum inhæsionis, adhæsionis, & occupans, explicatur. 23.104

Substantia.

In prædicamento substantiæ genus generalissimum non est substantia corporea 1.54
Non est adæquatum objectum Metaphysicæ 1.74. & 89
Substantia completa non est idem quod compositum 12.41
Substantia, non satis aucta, est completum Ens 12.48
Substantiæ secundæ quomodo prædicentur de prima 14.81
Quæ sit ejus existentia? 15.16
Substantiæ vox ambigua 22.172
An possit esse adjunctum 23.11
Non sunt in subjecto 23.13

Successio, successivum.

Successio duplex. 16.48
Ex qua dicatur Ens successivum ibid. & 19.8
Qualis in duratione 16.84
Successio realis vel imaginaria, 16.92 & 19.8
Positiva vel privativa 16.94. & 19.9
De Ente successivo est c.19
Quinam fluxus faciat Ens successivum 19.5
Successio discreta & continua quid? 19.10
Entis successivi conditiones, 19.13
An existat per solum præsens 19.19
Quo sensu existat per solum instans 19.20
Quænam sint Entia successiva in particulari 19.26
A successione imaginaria non dicitur Ens successivum 19.34

Suppositum, suppositalitas.

Quid sit? 5.31

Quomodo

Quomodo faciat cum natura compositionem ibid.
Potest esse aliquid potentiale 15.16

Syllogismus.

Quam necessitatem habeat 18.95
Quid necessitas consequentis & consequentiæ ibid.

Syncategoremata.

Quid significent 24.120
Quid sint? 24.131

T

Τεκμήριον.

Quid sit & unde dicatur? 25.58

Tempus.

An duratio ipsarum essentiarum sit tempus 16.33
Tempus discretum quid? 16.34 & 83
An sit specialis duratio? ibid.
Ambiguitas in voce temporis explicatur 16.72
Quid sit tempus? 16.73
Physici & Metaphysici temporis discrimen 16.74
Tempore durare etiam res permanentes 16.77
Tempus non constituitur per actualem inceptionem & desitionem, 16.(77
Tempore quænam durent 16.79
Nihil habemus de tempore, nisi quod præsens est 19.21
Tempore non omne est Ens successivum 19.30
Quodnam sit successivum 19. *n. ult.*

Theologia.

Ejus vox exponitur 1.7

Transcendentia.

Quomodo possint dici immaterialia, (1.47
Transcendens bifariam sumitur 3.2
Quot sint transcendentia 3.3
Eorum duæ conditiones 3.2
Non omne transcendens est affectio Entis 3.4
Sex transcendentia, non sunt tanquam species infimæ 3.5
Plura sunt transcendentia quàm tria, (3.6
Transcendentia aliqua sunt conjuncta. 3.7
Transcendens non potest esse qualitas 10.24
Transcendens quid 11.36. & 158
Transcendentales divisiones quales, (13.45

Transmutatio.

Quid sit in definitione potentiæ activæ 14

Totum.

Est de toto & partibus, toto c.6
Ambiguitas in hac voce explicatur 6.4
Totum & omne, *quomodo differant* ibid.
Totus & totum, *quomodo differant* 6.13
Conjunctim & disjunctim sumitur, (6.14
Quid sit totum in quantitate, modo, tempore, loco. 6.16
Totius definitio Aristotelica explicatur 6.18
An possit definiri sine mentione partium 6.19
Totius distributiones 6.22
Totum perfectionale non est propriè totum 6.23
Totum potestativum an rectè dicatur totum 6.27
Non est totum integrale 6.28
Totum numerale bifariam dicitur, (6.33
Quale sit totum numerale ibid.
Integralis totius pars quælibet est essentialis 6.35
Totum individuale non est peculiaris species totius 6.37
Totum est essentiale, integrale, vel universale 6.39
Essentialis & integralis quæ distinctio 6.40

Quid

Quid sit totum essentiale 6.43
Totum essentiale est Metaphysicum vel physicum. 6.45
An quod est Metaphysicè totum, sit etiam physicè totum 6.77
Quomodo distinguatur totum à partibus (6.81
De integrali toto 6.90. *seqq.*
Quid totum similare, & dissimilare 6. (97
De toto universali 6.109
Totum an realiter differat à partibus seorsim sumptis 8.98

V.

Ubi.

Ubi non tribuitur solis rebus materialibus. 1.57
Ubi prædicamentale non continet omnium præsentiam 17.16
Ubi, vide alicubi.

Verum, veritas.

Est de eo cap.9
De eo cur agatur post unum 9.1
Cur præcedat doctrinam de bono 9.2
An Metaphysicæ sit agere de veritate (9.3
Veritatis tractatio in actu exercito pertinet ad omnes scientias 9.7
Quænam disciplina agat de veritate in actu signato 9.8
Veritas Ethica. Logica, Metaphysica 9.9
Quid sit veritas transcendens 9.12
Implicat essentiam subjecti 9.13
Non addit Entitatem 9.14
Non significat denominationem extrinsecam 6.21
Veritas declaratur negativè 9.23
Quomodo dicat conformitatem ad intellectum 9.25
Ad quem intellectum intelligatur illa conformitas 9.26
Intelligitur de conformitate aptitudinali 9.29
Non est per modum mensuræ & mensurati 9.28
Veritas adæquatur Enti 9.31
Veritas ubi considerandæ 14.81

Violentum.

Violentia quid sit 18.92
Violenti duæ conditiones 18.92

Vitium.

Vitium morale an sit bonum 10.58
Vitiositas in quo consistat 10.61
Vitiosus habitus, est Ens per aggregationem, sicut & actus vitiosus 10.62

Univocum.

Univoci vox exponitur 6.145
Bifariam sumitur 6.151
Quid sit Aristoteli 6.152
Ejus definitio explicatur 6.155
Quomodo æqualiter se communicet 6.157
Univoca causa quæ 22.116
Univocum quid postulet 22.301

Universale.

De Universali toto est cap. 6. 109
De Uniuersalibus agitur cap.7
Universale quomodo sit communicabile 7. (21
Universale non esse in re distinctum à à singulari 7.45
Distinctio universalis, in universale in essendo, causando, & prædicando, explicatur 7.87
Universale Ens quot modis dicatur 7.90
Universalis definitio explicatur 7.92
Universalia quomodo sint unum 7.94
Ejus veritas in quo consistat 7.99
Unitatem universalia in re non habent (7.101, & 102
Universale quomodo sit commune multis (7.103.
Universale potest de facto esse in uno 7 (108
Universale an sit res extra singulare 7. (112
Non est à singularibus ab unctum 7. 113
Universalia non sunt solum communia nomina 7.116
Universalia in singularibus non sunt actu universalia 7.119
Non habent communitatem, nec unitatem in singularibus actu 7.112. *seqq.*

An universale fiat actu universale per operationem mentis 7.130
Quâ operatione mentis fiat 7.131
Fiunt abstractione & comparatione ib.
Universali non convenit propria existentia 15.60
Quomodo dicatur incorruptibile 18.10
An, & quomodo sit Ens necessariũ 18.61
Universale quomodo sit semper 18.63. (*seqq.*
Quomodo sit perpetuum 18.66

Unum, unitas.

De eo est toto cap. 4
Explicatur ambiguitas in voce unius 4.2
Unitas transcendens non est unitas singularis 4.3
Nec est unitas idem quod unitas numeralis 4.4
Quid unitas transcendens 4.16
Non addit enti aliquid positivum 4.17
Non addit Entitatem ad seipsum 4.20
Addit indivisionem 4.23
Qualis sit illa indivisio 4.26
An sit privatio ibid.
Non addit indivisionem ab alio 4.28
Quid sit divisio ab alio 4.29
Unum, & Ens, an adæquentur 4.37
Cur omne Ens sit unum ibid.
Unum & multa quomodo dividant Ens (4.40
Unitas formalis, universalis, & individualis, quid sint 7.95
Unius adæquatus conceptus 24.100

Unum per se, & accidens.

Quid sint explicatur 4.7
Omne simplex esse per se unum 4.9
Conditiones ejus quod est unum per accidens 4.10
Entium per accidens gradus aliqui 4.11
Concreta accidentalia sunt Entia per accidens 4.12
Et privativa 4.13

Voluntas.

Non faciat Entia rationis 27.45
Quid præstet circa ea 27.48

Vox.

Ambiguitas in nomine vocis 24.101
An voces sint signa conceptuum 24.102
Cur voces supponantur pro rebus, non pro conceptibus 24.113
An etiam significent res 24.117
An sint naturalia signa 24.123
Esse signa arbitraria 24.124
Vocum aliquæ divisiones 24.129
Categorematica, vel Syncategorematica 24.131
Primæ vel secundæ notionis 24.132
Certa vel ambigua 24.133
Abstracta vel concreta 24.134

Uti. Utile.

Uti, & frui, quomodo differant 10.10
Utile bonum quid 10.12

FINIS.

CHRISTOPHORI

SCHEIBLERI,

ANTEHAC IN ACADEMIA GISSENA PROFESSORIS, ET PÆDAGOGIARCHÆ, NUNC TREMONIÆ in Ecclesia Superintendentis, & in Gymnasio RECTORIS.

METAPHYSICA SPECIALIS,

SIVE

METAPHYSICORVM LIBER II.

CONTINENS

Tractationem DE SUBSTANTIIS (adeóque DE DEO, ANGELIS, & ANIMA SEPARATA) & singulis accidentium generibus.

OXONIÆ,
Excudebat GUILIELMUS TURNER, 1637.

ILLVSTRISSIMO ET CELSISSIMO PRINCIPI, DN. PHILIPPO, HASSIÆ LANDGRAVIO, Comiti in Cattimeliboco, Decia, Ziegenhainia, & Nidda, &c.

Domino ſuo Clementiſſimo,

DOlendum eſt, Princeps Illuſtriſsime, Domine Clementiſsime, ea quæ ſuperioribus ſeculis, in doctrina *de Deo*, communiter, ídque rectè credita & demonſtrata fuerunt, hoc noſtro tempore, per rationes ſæpè nullius ponderis, à nonnullis in controverſiam vocari, vel ſaltem extenuari, & de varietate ſuſpecta reddi. *Conradum Vorſtium* intelligo, ejúſque aſſeclas. Is enim ferè nihil, inter attributa divina intactum reliquit, de quo non aliqua ſcrupuloſè diſputaverit, & minùs cautis aut exercitatis lectoribus aliqua dubia reddiderit, quanquam pleraque, vel ſolo auditu abſona ſint Chriſtianæ menti.

Ait *in notis ad Diſputationem* 3. De Deo, Deum *ſolùm ſecundùm quid, & cõparativè infinitum eſſe, ſicut numerus ſtellarum vel arenæ maris,* *Vorſtii ſententia de infinitate Dei.*

maris, infinitus est, etsi absolutè certus sit & finitus: Hanc sententiam vel primus de Deo conceptus refutat. Apprehendimus enim infinitum per defectum finium, in essendi inprimis. Deus autem simpliciter, & absolutè, neque habet initium essendi, cùm sit simpliciter ens independens, neque habet essendi terminum, cùm simpliciter sit immortalis. Oportet igitur, ut simpliciter sit infinitus, & absolutè. Et nescio quid vagum, vel confusum, & ἄοριστον, interim sibi sub voce infiniti imaginetur *Vorstius*.

De Dei potentia.

Sic in eadem disputatione non minùs profanè ait: *Potentia Dei etsi respectu nostri, & rerum possibilium immensa dicatur, non tamen, prorsus infinita est, quia non extenditur ad impossibilia.* Si prorsus infinita non est Dei potentia. Ergo finita est simpliciter & absolutè loquendo. At quos tandem fines habet hæc Dei potentia? Quod impossibilia non producit Deus, mirabile est, quomodo finiat Dei potentiam, cùm impossibile sit simpliciter nihil. Mirum autem est aliquam potentiam finitam fieri, si non possit ipsum nihil producere. Et omnipotentiæ (sic enim vocatur Dei infinita potentia) vox hanc rem refutat. Omnipotentia enim ab *omnibus* nomen habet Omnia autem ab iis, quæ nihil, vel nulla sunt, manifestè distinguuntur. Vox *omnis*, inquam, distribuit in ea quæ sunt, non in ea quæ non sunt, ut vulgò dici solet.

De Dei simplicitate.

Quin & *simplicitatem* Dei multis oppugnat. At interim Deo multiplicem imperfectionem, quam importat compositio, subinfert. Nempè cùm compositum dependeat à componentibus, indéque sit istis componentibus posterius, includat etiam aliquid per modum potentiæ perfectibilis (nisi per aggregationem compositum dicere velimus) hinc consequenter Deus erit Ens dependens, non Ens primum, nec purus actus, sed obnoxius potentiæ passivæ. Absurdè.

De Dei præsentia.

Quoad *præsentiam* Dei, multis argumentis disputat: *Deum non in terris, sed in cœlo solùm præsentem esse.* Et novo errore addit: *Deum, ubi est, non esse totum in qualibet parte sui speciei.* Unde, cùm de communi sententia, Deus dicatur totus, ubi ubi est, adeóque in quolibet puncto: Vocat inde Deum, per contemptum, Deum *punctualem*, & *atomicum*. Ita nempè ex priori hypothesi tollitur unio personalis, in persona Christi. Neque enim unio personalis esse potest, inter divinam naturam, in solo cœlo existentem, & humanam naturam in terris versantem. Ex hypothesi verò altera, ratione præsentiæ

plus

plus relinquitur dignitatis ſpiritibus creatis, quàm Deo ipſi: Nam ſpiritus creati, cùm non habeant partes eſſentiæ, non poſſunt adeſſe per partes. Ergo ubi ubi ſunt, toti ſunt, totalitate eſſentiæ, inquam. Ita enim intenditur eâ, quam dixi, locutione, cùm quid dicitur totum eſſe in qualibet parte ſpatii ſui.

De æternitate Dei.

Sic & in conſideratione *æternitatis* divinæ, hoc ei valdè abſurdum videtur: quòd æternitas Dei dicitur eſſe *tota ſimul*. Sed in oppugnatione illius communis ſententiæ, neque intelligit, quid hæc ſibi velit locutio, nec quæ ad rationem durationis pertinent. Nempè non vocatur duratio ſucceſſiva (ſucceſſioni enim opponitur hoc, quòd Dei duratio dicitur eſſe tota ſimul) ab extrinſeco, vel quia coëxiſtat res aliqua motui cœlesti, qui ſucceſſivus eſt, ſed denominatio illa ſumitur ab intrinſeco, nempè à rei cujuſque natura. Unde in cujus natura non eſt ſucceſſio, in eo, ad iſtum modum loquendi, etiam non eſt ſucceſſiva duratio. Jam in rerum creatarum naturis, duplex reperitur ſucceſſio. Una peculiaris eſt motui. Unde cùm cætera entia dicantur permanentia, motus dicitur ens ſucceſſivum, ſpeciali nomine. Alia ſucceſſio communis eſt omnibus entibus creatis, conſiſtítque in eo, quòd Deus, vi conſervationis ſuæ, continuè in res creatas influit, non ſecus ac Sol per continuatam irradiationem, conſervat lumen ſuum, adeò ut ſi ſucceſſio, vel continuatio illa deficiat, illicò oporteat, omnes res creatas recidere in nihilum, non ſecus ac lumen deficit, ſi ſol illuminare deſinat. Et ex hac cauſa duratio rerum creatarum dicitur, non eſſe tota ſimul. Cùm igitur tale quid in eſſentia, & conſequenter in duratione ſive æternitate divina non ſit, ideò ad remotionem hujus imperfectionis, dicitur Deus eſſe totus ſimul. Quid hîc incredibile, aut tale etiam de quo quiſquam dubitare debeat? Sed nolo vel hæc, vel alia latiùs hoc loco perſequi.

Succeſſio in rebus creatis duplex.

Quanquam verò multum in his laborârunt Theologi: tamen cùm ad hanc rem pleraque ex principiis naturæ, & naturali intellectûs lumine diſputentur; Et in primis ad Metaphyſicam pertineat, explicare iſtiuſmodi Dei attributa: Proinde operæ-pretium fuerit, hanc rem ſuo loco pertractare, ut & cætera, quæ ad naturalem Dei cognitionem pertinent. Atque hæc magna pars eſt hujus ſpecialis Metaphyſicæ. Unde tota diſciplina hæc, maximam ſupra omnes alias ſcientias eminentiam conſecuta eſt, cùm nulla earum ſit, quæ de rebus tam ſublimibus tractet, ac Metaphyſica, quatenus ea de Deo, divinis

attributis,& actibus(ut interim Angelorum,& animæ ſeparatæ cognitionem ſicco pede præteriam, quæ & ipſa tractatio Metaphyſicorum propria eſt)contemplatur.

Atque hæc ipſa tractationis præſentis ſublimitas, efficaciter mihi perſuaſit, ut confiderem, eandem T. Celſitudini, Princeps illuſtriſſime, non ingratam futuram, præſertim cùm magis ardua conſideratio eſſe nequeat, ac eſt ea, quæ de rebus divinis eſt, contemplatio. Accedit ſingularis T. Celſitudinis in ſtudia literarum, & in Inclytam hanc Academiam, in eáque docentes, & diſcentes Clementiſſima propenſio, multis argumentis comprobata, ut ea imperitârit mihi, cùm antehac generalem Metaphyſicam, Illuſtriſſimo, ac Celſiſsimo Principi ac Domino, Dn. *Ludovico*, Haſsiæ Landgravio, &c. Celſitudinis Veſtræ, Fratri Germano, Domino meo Clementiſsimo, humilimè inſcripſerim, nunc ut Metaphyſicam ſpecialem Veſtræ Celſitudinis inclyto nomini, eâdem humilitate conſecrarem, atque adeò utriuſque Clementiſsimum, in ſtudia literarum, animum, ſubmiſſè deprædicarem. Accipe ergo, Domine Clementiſsime, hunc tractatum meum, eundem inſtructiſsimæ Bibliothecæ tuæ particulam eſſe patere, méque quâ ſoles literatos (quorum tenuis umbra ſum) clementiâ & gratiâ tibi commendatum. Vale Princeps Inclyte, diutiſſimè,& feliciſsimè. Datum Giſſæ, ex Muſeo, Ann. 1617. M. Martio.

V. Celſ.

Subjectiſſimus.

M. Chriſtophorus Scheiblerus, Logic. & Metaph. Profeſſ. & Pædagogiarcha, & p.t. Academiæ Rector.

INDEX

INDEX CAPITVM,

GENERALIVM TITVLORVM, ET QUÆSTIONUM.

NVMERVS ASSIGNATVS NOTAT

NUMERUM MARGINALEM

CUJUSQUE CAPITIS.

CAPUT I.

De Substantia in genere.

Titulus 1. *An Metaphysicæ liceat descendere ad specialia* 2

Tit. *II. De divisione Entis in Substantiam & Accidens* 8

Art. 1. Quidnam in illa divisione intelligatur per divisum? *seu*, quænam sint in prædicamento 9

Punct. 1. An incorruptibile comprehendatur in prædicamento 10

2. An Deus sit in prædicamento 11

3. An Angeli sint in prædicamento 12

4. An transcendentia sint in prædicamento 13

5. An, & quomodo negationes sint in Prædicamento 14

6. An, & quomodo entia rationis sint in prædicamento 15

7. An, & quomodo entia per accidens sint in prædicamento 16

8. An, & quomodo concreta sint in prædicamento 19

9. An, & quomodo entia incompleta sint in prædicamentis 18

10. An, & quatenus æquivoca sint in prædicamento 19

11. An artificiosa sint in prædicamentis 20

12. Summaria decisio propositi articuli 21

Art. 2. An bona sit divisio Entis in substantiam & accidens 22

3. Qualis sit divisio Entis in substanstantiam & accidens, an univoca, an analoga, an nominis solùm 25

Punct. 1. In quo referuntur variæ opiniones 26

2. In quo ostenditur: Ens non esse æquivocum ad substantiam & accidens 28

3. In quo ostenditur: Ens non esse merè univocum ad substantiam & accidens 33

4. In quo ostenditur: Ens esse analogum ad substantiam & accidens 38

5. In quo solvuntur objectiones, pro univocatione propositæ 43

Tit. *II. De Substantia.* 47

Art. 1.

Art. 1. De voce ſubſtantiæ 48
2. De quidditate, & definitione ſubſtantiæ 51
3. De Ariſtotelicis attributis ſubſtantiæ 55
Punct. 1: Subſtantiæ non ſunt in ſubjecto 56
2. Subſtantiæ prædicantur ſynonymicè 58
3. Subſtantia ſignificat hoc aliquid 60
4. Subſtantia non habet contrarium 62
5. Subſtantia non accipit intſienonem & remiſſionem 65
6. Maximè proprium ſubſtantiæ eſt, cùm una ſit, & eadem numero, contraria ſuſcipere poſſe 68

Caput II.

De Diviſionibus Subſtantiæ.

Tit. *I. De diviſione ſubſtantiæ in completam, & imcompletam* 2
Tit. *II. De diviſione ſubſtantiæ, in materiam, formam, & compoſitum* 4
An illa diviſio ſit bona 6
Tit, *III. De diviſione ſubſtantiæ in primam & ſecundam* 16
Artic. 1. Quid intelligatur per ſubſtantiam ptimam, & ſecundam 17
2. Continens dubia, & objectiones ad harum definitiones 24
3. An benè diſtinguatur ſubſtantia in primam & ſecundam 30
Tit. *IV. De ſpecialibus rationibus ſubſtantiæ primæ, veluti de* Hoc aliquid, ſuppoſito, hypoſtaſi, & perſona 37
Art. 1. De hoc aliquid 37
2. De ſuppoſito 39
Punct. 1. De voce ſuppoſiti 39
2. De definitione ſuppoſiti 41
3. An ſuppoſitum ſit idem quod perſona, vel ſubſtantia prima 45
Artic. 3. De Hypoſtaſi 47
4. De perſona 49
Punct. 1. De voce perſonæ 50
2. An perſona ſit nomen ſubſtantiale 52
3. In quo percenſentur, & defenduntur aliæ conditiones perſonæ 64
4. In quo traditur definitio perſonæ 69
Art. 5. Quid ſuppoſitum, vel perſona addat naturæ, & quomodo diſtinguantur 72
Punct. 1. In quo præmittuntur aliquæ obſervationes 72
2. In quo referuntur variæ ſententiæ 74
3. In quo ſtatuuntur concluſiones declarantes ſententiam propriam 77
4. In quo proponuntur concluſiones contra opiniones aliorum 88
5. In quo ſolvuntur objectiones 93
Tit. *V. De diviſione ſubſtantiæ in corpus & ſpiritum* 99
Art. 1. De corpore 100
Punct. 1. De voce corporis 100
2. In quo exponitur, quid corpus ſit, cùm dividit ſubſtantiam 103
3. An, & quatenus Metaphyſici ſit agere de corpore 104
Art 1. De ſpiritu 110
Punct. 1. De voce ſpiritûs, & ſpiritualis & incorporei 111
2. Quid ſit ſpiritualis, ſive immaterialis, & incorporea ſubſtantia 119
3. De generalibus proprietatibus ſubſtantiæ immaterialis 127
4. Quænam ſubſtantiæ in particulari ſint immateriales 132

Caput III.

De Deo.

Tit. *I. De quæſtionibus proœmialibus* 2
Art. 1. An Dei tractatio pertineat ad Metaphyſicam 2
Punct 1. De objectionibus, & ſententiis variis 2
2. In quo ponuntur aſſertiones 4
3. In quo ſolvuntur objectiones 12
Artic. 2. An Deus naturaliter poſſit cognoſci 17
Punct. 2. In quo referuntur objectiones 18

2. *In* quo confirmatur, quòd Deus sit naturaliter cognoscibilis 19
3. *In* quo solvuntur objectiones 21
Art. 3. Quomodo Deus cognoscatur 24
Modus Deum cognoscendi triplex 27
4. Probans Deum esse 31
Prima probatio. *A subordinatione causarum, in eáque evitando processu in infinitum* 34
Secunda probatio. *Ex ordine & constitutione mundi* 39
Tertio probatio. *Ex conditione hominum* 43
Tit. *II. De nomine Dei.* 45
Art. 1. De Nomine Hebræo Dei 45
2. De Græca voce Θεὸς, & aliis 46
3. De voce Germanica Gott 49
4. De voce Latina Deus 50
5. An vox Deus sit nomen essentiæ, an officii 54
6. Exponitur ambiguitas in voce Deus 58
Tit. *III. De definitione Dei* 60
Art. 1. An Deus definiri possit 61
Punct. 1. De argumentis: quòd Deus definiri possit 61
2. Deum perfectè definiri non posse 64
3. Deum definiri posse definitione imperfecta 71
4 Solvuntur objectiones 72
Art. 2. Quomodo, & qualiter Deus definiri possit 75
3. Ponuntur Dei descriptiones 79
Tit. *IV. De attributis Dei in genere* 86
Art. 1. De voce attributi, & æquipollentibus 87
2. An Deo conveniant attributa 90
3. Quid sint attributa divina 96
4. Quomodo attributa divina à Deo, & inter se distinguantur 109
Punct. 1. Quomodo se habeant attributa divina ad essentiam Dei 110
2. Quomodo se habeant attributa divina ad invicem 111
3. Quòd attributa divina distinguuntur ratione ratiocinata 113
Art. 5. Quomodo attributa divina de Deo enuncientur 117
6. De divisione attributorum divinorum 127
7. De ordine attributorum divinorum ac deinceps dicendorum 136
Tit. V. *De attributis Dei quidditativis* 139
Art. 1. De Entititate Dei 140
Punct. 1. Deus est Ens 140
2. Quomodo Ens prædicetur de Deo & creaturis 142
3. Ens non esse nomen æquivocum ad Deum & creaturas 144
4. Continens primum consectarium de unitate conceptûs Entis ad Deum & creaturas 147
5. Continens secundum consectarium: Quòd entis conceptus in ordine ad Deum, & creaturas non sit analogus, analogiâ illâ quæ est per proportionem, & denominationem extrinsecam 154
6. Ens non est univocum ad Deum & creaturas 160
7. Ens non est analogum ad Deum & creaturis 168
8. Solvuntur objectiones 171
Art. 2. De esse Dei substantiali 174
Punct. 1. An Deus sit substantia 175
2. Quomodo Deus sit substantia 181
Art. 3. De esse Dei spirituali 184
Punct. 1. Probans Deum esse spiritum 186
2. Solvuntur objectiones 192
Tit. *VI. De unitate Dei* 197
Art. 1. An Deus sit aliquid singulare & unus numero 200
Punct. 1. *In* quo referuntur variæ opiniones 201
2. Probatur Deum unum numero esse 204
3. *In* quo proponuntur, & solvuntur objectiones contra unitatem Dei 213
Art. 2. De simplicitate Dei 218

Punct.

Punct. 1. In quo præcognoscuntur aliqua 220
2. Removetur à Deo compositio ex genere & differentia 224
3. Removetur à Deo compositio ex materia & forma 225
4. Removetur à Deo compositio ex esse & essentia 236
5. In quo removetur à Deo compositio ex natura & supposito 240
6. In quo removetur à Deo compositio ex subjecto, & accidente: adeóque disquiritur: an in Deo sint accidentia 245
Probatur: Deo non convenire accidentia 251
Proponitur sententia Vorstii, ponentis in Deo accidentia 256
Examen sententiæ Vorstianæ de accidentibus Dei 264
Quid sint actus liberi Dei, & quomodo se habeant ad Dei essentiam 268
Cognitionem & volitionem Dei esse eadem cum essentia Dei 268
Esse unam respectu omnium objectorum 272
An decreta divina faciant in Deo realem compositionem 274
Examinantur argumenta Vorstii 275
Punct. 7. An Deus sit componibilis cum aliis 282
8. In quo ponuntur & solvuntur generalia argumenta contra simplicitatem Dei 293
Tit. *VII. De Dei veritate & cognoscibilitate* 297
Tit. *VIII. De Dei bonitate* 300
Art. 1. An Deus sit bonus 301
2. An Deus solus sit bonus 304
3. Quomodo Deus sit bonus 308
4. An res creatæ sint bonæ, bonitate divinâ 311
Tit. *IX. De perfectione Dei* 313
Art. 1. An Deus sit aliquid perfectissimum 316
2. Quomodo Deus contineat aliarum rerum perfectiones 320
Tit. *X. De infinitate Dei.* 327
Art. 1. An, & quomodo Deus sit infinitus 328
2. In quo solvuntur objectiones contra Dei infinitatem 338
3 In quo declarantur attributa æquipollentia 342
Tit. *XI. De Dei æternitate* 247
Art. 1. An Deus sit æternus 348
2. qualis sit Dei æternitas 353
Tit. *XII. De omnipræsentia Dei* 360
Quæst. 1. *An Deus sit omnipræsens* 361
Art. 1. In quo referuntur variæ sententiæ 361
2. In quo probatur Dei omnipræsentia 366
Punct. 1. De præsentia Dei in omnibus partibus mundi 367
De præsentia Dei extra mundum 367
Artic. 3. In quo solvuntur objectiones veritati contrariæ 380
Punct. 1. In quo considerantur objectiones de potentiali Dei præsentia in hoc mundo 387
2. In quo solvuntur objectiones, quibus disputatur, Deum non esse supra cœlum 398
Quæst. 2. *Qualis sit Dei omnipræsentia* 403
Tit *XIII. De vita Dei* 411
Artic 1. An Deo conveniat vita propriè loquendo 412
2. Quomodo Deo conveniat vita 414
Tit. *XIV. De intellectu sive scientia Dei* 417
Art. 1. Quid sit scientia sive intellectus divinus 418
2. De objecto divinæ intellectionis 422
Punct. 1. De cognitione Dei quâ cognoscit seipsum 423
2. An cognoscat Deus res creatas omnes quæ sunt in mundo 424
Consectarium: de notitia singularium & universalium; corporalium & spiritualium

ſpiritualium 429
Punct. 3. An Deus cognoſcat res creatas in ſeipſo ſolùm, an verò cognoſcat eas juxta proprias earum eſſentias 432
4. An Deus cognoſcat res contingenter futuras. 440
5. An Deus etiam mala cognoſcat 395
Artic. 3. De modo divinæ cognitionis 460
Punct. 1. Cognitio Dei eſt perfectiſſima 460
2. Eſt certa & infallibilis 461
3. Deus comprehendendo ſe (ſeu comprehenſivè, & adæquatè ſe cognoſcendo) cognoſcit creaturas in ſeipſo juxta proprium eſſe eorum 463
4. Deus non cognoſcit res creatas per ſpeciem, & proinde nec ſeipſum 464
5. Deus non cognoſcit componendo & dividendo 465
6. Deus non cognoſcit diſcurrendo 468
Artic. 4. De variis diſtinctionibus divinę cognitionis 473
Punct. 1. De diviſione ſcientiæ Dei, in ſcientiam ſimplicem, & ſcientiam approbationis 475
2. De diviſione ſcientiæ Dei in ſcientiam viſionis, & intelligentiæ 476
3. De diſtinctione ſcientiæ divinæ in ſpeculativam, & practicam 481
Quæſt. 1 *Quid ſit practica, & ſpeculativa cognitio, atque adeò an Deo conveniant* 482
2. *Quarum rerum ſit cognitio Dei ſpeculativa & practica* 485
Punct. 4. In quo diſſeritur, de aliis humanę ſcientiæ nominibus, & eorum applicatione ad ſcientiam divinam (489
Tit. *XV. De voluntate Dei* 499
Artic. 1. Quid ſit Dei voluntas 500
2. De objecto voluntatis divinæ 507
Punct. 1. Deus amat ſeipſum primariò 508
2. Dei voluntas terminatur etiam ad res creatas 510
3. Deus non vult malum culpæ ſeu peccatum 512
Artic. 3. Qualis ſit Dei voluntas? ſeu quomodo velit Deus 517
Quæſt. 1. *An, & quatenus voluntas Dei ſit libera* 518
2. *An, & quatenus voluntas Dei ſit immutabilis* 527
Art. 4. De diviſionibus divinæ voluntatis 531
Punct. 1. Volitionem Dei unam eſſe 531
2. De diviſione voluntatis in voluntatem ſigni, & beneplaciti 535
An permiſſio rectè dicatur voluntas ſigni 543
Punct. 3. De diviſione voluntatis Dei in voluntatem antecedentem, & conſequentem 545
Art. 5. De virtutibus & affectibus divinæ voluntatis 547
Punct. 1. De virtutibus voluntatis divinæ 547
2. De affectibus voluntatis divinæ 554
Tit. *XVI. De potentia Dei* 556
Artic. 1. An in Deo ſit potentia, & quid ea ſit 557
2. Qualis ſit Dei potentia 564
3. Quodnam ſit objectum divinæ potentiæ 568
Quæſt. 1. *An Deus poſſit facere ut præteritum non ſit præteritum* 579
2. *An Deus poſſit facere infinitum, atque adeò alium Deum* 578
3. *An potentia Dei extendatur ad peccandum, moriendum, alioſque materiales actus* 582
4. *An Dei potentia extendatur ad impoſſibilia* 5 7
5. *An Deus poſſit aliquid quod non fecit*

fecit 588
6. *An Deus solum possit facere quæ vult* 494
7. *An Deus possit melius facere, quod fecit ac quomodo fecit* 597
Art. 4. De distinctione divinæ potentiæ 603
De distinctione potentiæ Dei in absolutam & ordinatam 604
Tit. *XVII. De creatione* 609
Art. 1. De voce creationis 612
2. De definitione, & quidditate creationis 617
punct. 1. In quo constituitur definitio creationis 618
2. Quid sit creatio respectu Dei creantis, vel in Deo 624
3. Quid sit creatio ex parte rei creatæ 632
4. An creatio possit dici mutatio 635
5. An creatio possit dici actio, & quidem transiens 637
6. An ad rationem creationis sit necessaria novitas essendi 641
Art. 3. Cujus sit creare 652
An creatura possit esse creationis causa principalis 653
An aliqua creatura possit esse creationis causa instrumentalis 658
Art. 4. Cujus sit creari 663
5. An probari possit, quod aliquid de facto sit creatum 668
Tit. *XVIII. De conservatione* 676
Art. 1. Quid sit conservatio, & quotuplex, & quomodo se habeat ad creationem 677
2. An, & quomodo Deo conveniat res conservare 688
Tit. *XIX. De cooperatione sive concursu Dei cum causis secundis* 695
Art. 1. An res creatæ aliquid verè agant 696
2. An Deus concurrit ad quosvis actus causarum secundarum 703
3. Quomodo Deus concurrat ad actus rerum creatarum 713
Oratio, *In qua referuntur Metaphysica Photianorum argumenta, contra Trinitatem* 719
Argum. 1. *Ex singularitate Dei* 722
2. *Ex infinitate Dei* 725
3. *Ex simplicitate Dei* 729
4. *Ex ratione causæ* 737

Caput IV.

De Angelis.

Tit. *I. De Proœmialibus* 1
Art. 1. De voce Angeli 2
2. Angeli an dentur 4
3. Cujus disciplinæ sit agere de Angelis 9
punct. 1. An, & quatenus Physici sit agere de Angelis 11
2. An ἀγγελογραφία sit peculiaris scientia 16
Tit. *II. De definitione Angeli* 18
Tit. *III. De attributis Angelorum quidditativis iisque generalibus* 20
Art. 1. Angeli sunt Entia 21
2. Angelos esse substantias 22
3. Angeli an sint spiritus an corpora 23
Tit. *IV. Angelos esse intellectuales* 40
Tit. *V. Angelos esse finitos* 42
Tit. *VI. De simplicitate Angelorum* 44
Art. 1. Angeli an sint compositi ex esse & essentia 45
2. An sint composita ex natura & supposito 46
3. An sint compositi ex genere & differentia 48
4. An sint compositi ex materia & forma 50
5. An Angeli sint compositi ex partibus quantitativis 54
6. An sint compositi ex subjecto & accidente 58
Tit. *VII. De duratione Angelorum* 61
Art. 1. An Angeli sint æterni 62

2. An sint incorruptibiles 67
3. Quâ duratione duret Angelus 81
Tit. *VIII. De loco, sive Ubi, & præsentia Angelorum* 82
Art. 1. An Angeli sint immensi, & proinde in omnibus locis 83
2. An sint in loco Physicè 84
3. Quomodo Angeli sint alicubi 86
Tit. *IX. De numero Angelorum* 98
Titul. *X. De distinctione Angelorum* 101
Artic. 1. An Angeli possint solo numero differre 102
2. An angeli possint differre specie 105
3. Quomodo angeli sint alicubi 111
Tit. *XI. De actibus Angelorum, ubi primum est de cognitione Angelorum* 112
Art. 1. De cognitionis angelicæ principio 114
Punct. 1. An angeli intelligant per animam 115
2. *An* intellectio angeli sit ejus esse 116
3. *An* in angelo sit potentia cognoscitiva distincta ab illius essentia 118
4. *An* angelus ad intelligendum requirat species 122
5. *An* intellectio angelica fiat ex habitu 127
Art. 2. De objecto cognitionis angelicæ 135
Punct. 1. *An* angelus seipsum cognoscat 136
2. *An* angelus unus cognoscat alium 139
3. *An* angeli cognoscant animas separatas 144
4. *An* angeli naturaliter possint cognoscere Deum 145
5. *An* angeli possint cognoscere res materiales 148
6. *An* angeli futura cognoscant 153
7. *An* angeli cognoscant cogitationes humanas 166
Art. 3. De modo cognitionis angelicæ 173
Punct. 1. Angeli cognoscunt per species 174
2. *An* cognoscant sic, ut modo sint cognoscentes actu, modo potestate 175
3. *An* intellectus angelicus omnia intelligat verè 181
4. *An* angelus intelligat componendo & dividendo 183
5. *An* angeli cognitio sit discursiva & Dianoëtica 188
Titul. *XII. De voluntate Angelica* 169
Artic. 1. *An*gelos habere voluntatem & velle 197
2. De principiis volitionis angelicæ 199
3. De actu & modo voluntatis angelicæ 206
4. De objecto voluntatis angelicæ 208
Titul. *XIII. De Angelorum locutione* 209
Articulus 1. *An* angeli loquantur 210
2. Quomodo loquantur 216
Tit. *XIV. De motu angelorum* 219
Art. 1. *An* angeli moveantur 220
2. Quomodo moveantur 226
punct. 1. *An* motus angeli sit motus Physicus 227
2. *An* angelis motus conveniat per extrinsecam denominationem 228
3. *An* angeli motus sit instantaneus 235
4. *An* angelus transiens ab extremo ad extremum necessariò transeat per medium 235
Tit. *XV. De actionibus transeuntibus Angelorum* 237
Artic. 1. *An* angeli possunt producere substantias 238

2. An Angeli possunt producere qualitates materiales 248
3. De Angelorum vi motiva 253
Punct. 1. An angeli moveant aliqua corpora 254
2. Per quid angeli moveant aliqua corpora 257
Quæst. 1. *An in Angelo sit peculiaris potentia motiva* 258
2. *An Angelus movendo imprimat impetum mobili* 261
Tit. *XVI. De assumptione corporum* 264
Artic. 1. An Angeli assumant corpora 265
2. Qualia sint ea corpora 267
3. Quomodo angelus uniatur corpori 270
4. Quos actus possit angelus exercere in assumpto corpore 273

Caput V.

De Anima separata.

Tit. I. *An Metaphysici sit agere de anima rationali* 1
Tit. *II. De animæ immortalitate* 9
Artic. 1. In quo referuntur opiniones 9
2. In quo ponuntur quædam præcognita 12
3. Ponuntur assertiones 14
4. Probatur animæ rationalis immortalitas ex natura 20
5. Solvuntur objectiones 26
Tit. *III. An anima persistat in statu quodam à corpore separato* 10
Tit. 4. *IV. An animæ sit separationis status naturalis, nec ne* 38
Art. 1. Declarans terminos hujus quæstionis 38
2. In quo proponuntur variæ opiniones, cùm fundamentis earum 44
3. Ponuntur assertiones, & defenduntur 50
Tit. *V. An anima separata retineat propensionem ad corpus* 63
Animæ separatæ an conveniat appetitus elicitus 79
Tit. *VI. De comparatione Angelorum, & Animarum separatarum* 81
Art. 1. An animæ & angeli sint ejusdem speciei 82
2. An anima separata sit dignior, seu nobilior angelo 85
Tit. *VII. Quas potentias, vel habitus, vel actus habeat anima separata* 91
Artic. 1. De potentiis animæ separatæ 92
An in ea maneant potentiæ vitales & animales 93
Art. 2. De habitibus animæ separatæ 101
An anima asportet secum species intelligibiles 110
Artic. 3. De actibus animæ separatæ 113
punct. 1. De cognitione animæ separatæ 144
Quæst. 1. *An anima separata actualiter cognoscat* 117
2. *De objecto cognitionis animæ* 123
3. *De modo cognitionis animæ separatæ* 130
punct. 2. De volitione animæ separatæ 133
3. De actu movendi animæ separatæ 138
Quæst. 1. *An anima separata moveatur* 140
2. *An animæ separatæ moveantur per se, an per accidens* 146
3. *An anima separata possit movere alia corpora* 152

Caput VI.

De accidentibus in genere.

Tit. I. *De voce accidentis* 2
Tit. *II. De definitione accidentis* 11
Tit. *III. De essentia accidentis* 15

Art. 1. Quòd accidenti conveniat essentia 15
2. Quòd accidens dicat unam essentiam 18
3. Qualis sit essentia accidentis in ordine ad sua inferiora, an sit univoca, an analoga 26
4. Constituitur quæ sit essentia accidentis 31
5. An essentia accidentium requirat etiam materiam 42
Tit. *IV. De attributis accidentium*, 50
Art. 1. An & quomodo accidens sit posterius substantiâ 51
2. De modo productionis, quo accidentia producuntur 58
Punct. 1. Explicatur productio accidentium per resultantiam à substantia, (59
2. In quo proponuntur & solvuntur objectiones 62
3. In quo explicatur alius modus quo producuntur accidentia 66
Artic. 3. De vi causativa accidentium (69
Punct. 1. An omnibus accidentibus conveniat actio 70
2. An accidens possit producere substantiam, & quomodo 78
Primò : *Referuntur opiniones* 79
Secundò : *Probatur contra* Scotum: *Substantiam non producere substantiam aliam, immediatè, sed interventu accidentis, ejúsque rationes solvuntur* 82
Tertiò : *probatur contra* Pererium : *Solùm accidens non posse producere substantiam suâ virtute, hoc est, independenter ad substantiam, ejusdémque exceptiones solvuntur* 86
Quartò : *Probatur, accidens in virtute substantiæ aliam substantiam producere* 95
Punct. 3. An & quomodo accidentia producant accidentia 96
Quæst. 1. *An accidens in productione accidentis necessariò exigat influxum formæ* 97
2. *An accidens in accidentis productione debeat dici instrumentum substantiæ* 100
Punct. 4. An & quomodo accidentia sint formæ 103
Tit *V. De divisione accidentium in novem genera* 112
Art. 1. In quo referuntur objectiones, (113
2. Defenditur proposita divisio, 116
3. In quo solvuntur objectiones, 118
Punct. 1. Quo disquiritur, quanta distinctio requiratur ad distinctionem prædicamentorum *ibid.*
2. An accidentium divisio sit abundans 121
3. An accidentiũ divisio deficiat, 126
Tit. *VI. De ordine quo docenda sint accidentia* 130

CAPUT VII.

De Quantitate.

Tit. *I. De proœmialibus* 1
Art. 1. Cujus disciplinæ sit agere de quantitate 2
2. De voce quanti & quantitatis 10
Tit. *II. De essentia & definitione quantitatis in genere* 13
Tit. *III. De divisione quantitatis in continuam & discretam* 18
Quæritur: An benè sic dividatur quantitas 21
Tit. *IV. De quantitate continua* 26
Artic. 1. An essentia quantitatis eadem sit cum essentia substantiæ corporeæ 27
Punct. 1. Opinio dicentium : quantitatem, non distingui à substantia, 28
2. In quo proponitur & approbatur alia sententia 30
3. Solvuntur argumenta contraria, (35
Art. 2. An essentia quantitatis consistat in ratione mensuræ 39

Punct. 1. In quo declaratur sententia affirmans 40
2. Quantitatis essentiã non consistere in ratione mensuræ 43
3. An essentia quantitatis consistat in divisibilitate 48
4. Quomodo essentia quantitatis consistat in extensione 51
Tit. V. *De quantitate discreta* 56
Art. 1. An quantitas discreta sit ens reale 58
2. An quantitas discreta sit aliquid unum, & quomodo 67
3. An numerus rectè ponatur sub quantitate, tanquam species ejus, 74
Tit. *VI. De attributis quantitatis* 82
Art. 1. Quantitati nihil est contrarium. (83
2. Quantum non recipit intensionem & remissionem: sive, non suscipit magis & minus 87
3. Maximè proprium est quantitati, secundùm eam æquale & inæquale dici 92

Caput VIII.
De Qualitate.

Tit. *I. De voce qualis & qualitatis* 2
Tit. *II. De definitione & quidditate qualitatis* 5
Art. 1. In quo examinantur definitiones aliorum 5
2. In quo proponitur & explicatur definitio propria 8
3. In quo proponuntur & solvuntur objectiones contra qualitatis definitionem 13
Tit. *III. De divisione qualitatis in habitum, naturalem potentiam, qualitatem patibilem, & figuram* 16
Artic. 1. In quo proponitur & refutatur aliorum sententia de hac divisione, 17
2. Quomodo distinguantur illa genera qualitatum 23
3. An divisio qualitatis in istas species sit sufficiens 28
4. In quo explicantur duplicata nomina specierum qualitatis ab *Aristotele* proposita 38
Tit. *IV. De habitu in genere* 44
Art. 1. De voce habitûs & dispositionis, (45
2. De essentia & definitione habitûs, 47
An omnis habitus sit operativus 51
Quòd omnis habitus superadditur alicui naturali potentiæ? 56
Habitus juvat actus naturalium potentiarum 60
Art. 3. De subjectis habituum 63
Punct. 1. Quodnam sit primum & proprium subjectum habituum. 64
2. An habitus sint in brutis 68
3. An habitus sunt in potentia motiva 73
4. An possint dari habitus in appetitu sensitivo 77
5. An in voluntate possit esse habitus, 79
6. An in intellectu possint esse habitus 82
7. Proponuntur generalia Theoremata de subjectis habituum 85
Artic. 4. De causa habituum 90
Punc. 1. An aliquis habitus possit esse à natura 91
2. An & quomodo actus sint causa habituum 93
3. An habitus possit fieri ex uno actu (107
4. Quænam sit finalis causa habituum 113
Artic. 5. De actibus qui ab habitibus fiunt 114
Punct. 1. An habitus sint causa efficiens aliquorum actuum. 115
2. An habitus concurrat ad substantiam actûs 118
3. An habitus sit primum principium operationis 123
Art. 6. De extensivo augmento habituum 124

7. De diminutione & corruptione habituum 136
Tit. *V. De divisionibus habituum.* 142
Art. 1. De divisione habitûs in virtutem & vitium 143
2. De divisione habitûs in infusum, & acquisitum 152
3. De divisione habitûs in moralem, & intellectualem 156
4. De divisione habitûs in speculativum & practicum 159
Tit. *VI. De potentia naturali* 167
Artic. 1. In quo declaratur nomen potentiæ naturalis 168
2. De definitione potentiæ naturalis, (172
3. An potentia naturalis sit accidens, (167
Tit. *VII. De qualitate patibili* 122
Tit. *VIII. De figura* 148
Tit. *IX. De attributis qualitatum,* 185
Art. 1. De qualitatum contrarietate, 186
2. De qualitatum intensione & remissione 291
punct. 1. de voce intensionis & remissionis 190
2. An detur intensio & remissio, 192
3. Quid sit intensio & remissio, & quomodo ea fiat 200
4. Cui conveniat intensio & remissio, (205
5. Qualis sit qualitas intensibilis, simplexne an composita 250
Art. 3. De qualitatum similitudine, & dissimilitudine 213

CAPUT. IX.

De Relatione.

Tit. *I. De voce relationis, ejusdemque distinctionibus nominalibus.* 2
De distinctione relationis, in realem & rationis 5
De distinctione relationis secundùm dici, & secundùm esse 6
De distinctione relationis in transcendentem, & prædicamentalem 7
Tit. *II. An omnes relationes pertineant ad prædicamentum relationis.* 16
Tit. *III. Quænam sit generalis essentia relationis prædicamentalis* 13
Art. 1. An relatio prædicamentalis sit, 14
2. An relatio sit accidens 19
Tit. *IV. In quo proponitur & explicatur definitio relationis prædicamentalis,* 22
Tit. *V. De requisitis relationis prædicamentalis* 27
Art. 1. De istis requisitis generatim 28
2. De subiecto relationis prædicamentalis 33
3. De eius fundamento 35
Punct. 1. Quænam in particulari possint esse fundamenta relationum 36
Relatio in quantitate, qualitate, actione, & passione 39
An relationes possint fundari in substantia 40
An in relatione possit fundari relatio, 43
An fundari possit in quatuor ultimis prædicamentis. 46
Punct. 2. Relatio prædicamentalis, & ejus fundamentum quando conveniant, & quando differant 48
Art. 4. De termino relationis 55
punct. 1. An terminus relationis semper debeat esse quid existens 56
2. An terminus relationis sit quid absolutum, an respectivum 58
3. Terminus relationis quomodo ab ipsa debeat distingui 70
Tit. *VI. De divisionibus relationis prædicamentalis* 71
Art. 1. De divisione relationum *Aristotelicâ*, in eas quę fundãtur in unitate, vel multitudine, vel in actione & passione, vel in mensura & mensurato, 72
2. De divisione relatorum in relata æquiparantiæ, & disquiparantiæ, 74
3. De divisione relationis juxta diversitatem fundamentorum 79
Tit. *VII. De attributis relationum & relatorum Aristotelicis.* 81
Art. 1. Contrarietas est in relatis 82
2. Relata suspiciunt intensionem & remissio-

remissionem 84
3. Relata dicuntur reciprocè 89
4. Relata sunt simul naturâ 91
5. Qui novit unum relatorum, novit & alterum 96

CAPUT. X.
De Actione.

Tit. *I. De voce Actionis* 2
Tit. *II. De definitione actionis* 11
Tit. *III. De essentia actionis* 18
Art. 1. An actio sit aliquid respectivum, (19
2. De respectu actionis ad principium agens 23
3. De respectu actionis ad terminum 25
Punct. 1. An omnis actio habeat terminum 26
2. Quomodo actio comparetur ad terminum 37
Art. 4. De respectu actionis ad subjectum (45
Punct. 1. An actio transiens sit in agente 46
2. De subiecto actionis immanentis, atque adeò de subiecto actionis in communi 45
Tit. *IV. Unde sumenda sit specificatio atq; adeò etiam divisio actionum* 56
Tit. *V. De divisionibus actionum* 61
Art. 1. De divisione actionis in immanentem & transeuntem 62
2. De divisione actionis in instantaneam & successivam 68
3. De divisione actionis in materialem & spiritualem 70
4. De divisione actionis in mutuam & non mutuam 72

CAPUT XI.
De Passione.

Tit *I. De voce passionis* 2
Tit. *II. De passionis definitione* 5
Tit. *III. De essentia passionis.* 7
Art. 1. An actio & passio idem sint 8
2. An passio & motus idem sint 19
3. An passio faciat peculiare prædicamentum 23
4. An ad essentiam passionis requiratur inhæsio actualis in subjecto? vel etiam successio? 26
Tit. *IV. De distributionibus passionis* 31
Tit. *V. De actionis & passionis attributis Aristotelicis* 34

CAPUT XII.
De Quando.

Tit. *I. De nomine Quando* 2
Tit. *II. Quænam duratio pertineat ad prædicamentum quando?* 3
De duratione temporali 4
De duratione ævi 5
De duratione æternitatis 12
Generalis determinatio quæstionis, 15
Tit. *III. Quomodo definiendum sit prædicamentum Quando* 16

CAP. XIII.
De Ubi.

Tit. *I. De voce Ubi* 2
Tit. *II. Quænam præsentia in particulari pertineat ad prædicamentum Ubi,* 3
Tit. *III. Quomodo definiendum sit prædicamentum Ubi* 10

CAP. XIV.
De Situ.

Tit. *I. De voce sitûs, & æquipollentibus* (2
Tit. *II. De quidditate & definitione sitûs* 4
Tit. *III. De divisione sitûs* 10
Tit. *IV. An rectè Metaphysicus agat de Situ.* 12

CAP. XV.
De Habitu.

Tit. *I. Cui subjecto conveniat habitûs,* 2
Tit. *II. An habitus sit ipsum corpus adjacens, an verò corporis adiacentia* 7
Tit. *III. In quo constituitur & explicatur definitio habitûs.* 10

Finis Indicis ad Librum secundum.

LIBRI SECUNDI METAPHYSICORVM.

CAPUT I.

De Substantia in genere.

1. *HActenus fuit Pars communis Metaphysicæ, de Ente, ejusq; principiis & affectionibus, & inde orientibus divisionibus: sequitur specialis pars.*

2. *Pars specialis est, quæ tractat de Ente specialiter*, hoc est, *quæ dividit Ens in substantiam & accidens, & sub his generibus descendit ad inferiora, quoad licet.*

3. *Ens igitur est substantia, vel accidens.*

4. *Substantia est Ens per se subsistens.*

COMMENTARIVS.

Duo inprimis hoc capite sunt explicanda: 1. Divisio Entis in substantiam & accidens. 2. Propria ratio substantiæ. Quibus præmittenda est generalis quæstio. 1

TITULUS I.

DE QVAESTIONE PROOEMIALI:

An Metaphysicæ liceat descendere ad specialia?

Pro negativa sententia est, *Primò*, quòd Metaphysica est generalis, imò πανωτάτη scientia: at si ageret de Ente speciali, fieret disciplina specialis. *Secundò*: Si Metaphysica descendit ab universalibus ad specialia, veluti ab Ente ad substantiam, qualitatem, & cur non descendit porrò ad species substantiæ, qualitatis, &c. Veluti ad considerationem auri, hominis, caloris, risibilitatis, &c? *Tertiò*, cùm aliæ etiam divisiones Entis contrahant rationem Entis, veluti simplex & compositum, necessarium & contingens, finitum & infinitum; admisso, quòd Metaphysicæ possit esse aliqua pars specialis, cur istæ divisiones relinquuntur in parte communi, sola autem divisio Entis in substantiam & accidens, facit partem 2. *Rationes dubitandi.*

tem specialem? Non videtur maior ratio esse hîc, quàm ibi. *Denique*, si tractatio de substantia & accidente esset pars specialis Metaphysicæ, tum argumentando à coniugatis, substantia & accidens essent species Entis. At hoc est absurdum. Nam Ens nullius genus est. Ut conclusum est superiori *lib. c. 2. num. 41.* At si substantia & accidens non sunt species Entis, quomodo adhuc illorum doctrina debet dici doctrina specialis?

Confirmatur: *quòd Metaphysico liceat descendere ad specialia.*

3. *Posse Metaphysicam tractare specialia.*

Nihilominùs omninò dicendum est: Metaphysicam posse & debere descendere ad specialia. Nam omnis disciplina, sive scientia totalis, debet subiectum suum cognoscere & generatim, & speciatim. Secus enim non est totalis scientia, sed constituit partem scientiæ. Indéque *Zabarella lib. 1. de tribus præcog. cap. 2.* Conditionem subiecti in scientia totali, ait esse, ut subiectum illud habeat species. Aiúntque aliqui id etiam velle *Aristot. 1. post t. 179.* Cùm ait, considerare debere scientiam, & subiectum, & eius partes. Et confirmatur id inductione, vel potiùs exemplo, aliarum scientiarum. Nam Physica non solùm considerat corpus naturale in genere, sed in specie etiam, veluti cœlum, elementa, &c. Mathesis non solùm agit de quantitate simpliciter, sed etiam de eius speciebus, veluti lineâ, superficie, corpore.

Solvuntur obiectiones.

4. *Metaphysica quomodo generalissima scientia?*

Ad primam autem obiectionem respondeo: Metaphysicam esse generalissimam scientiam, attendendo generalitatem subiecti totalis, quod est Ens. Huius enim ratione, excedit omnes alias disciplinas, quæ habent subiecta angustiora. Atque ita Metaphysica servat generalitatem suam satis, etsi ad specialia descendat.

5 *Quousq; liceat Metaphysico descendere?*

Neque tamen (ut etiam *ad secundum* respondeam) Metaphysicæ licet descendere ad quaslibet species. Limitatur igitur iste descensus ad naturam disciplinæ, & peculiarem modum abstractionis. Atque ita, Metaphysica præscribit sibi abstractionem à materia: Hinc licet illi descendere ad specialia, quamdiu id abstractio Metaphysicæ debita patitur. Quamprimùm autem aliquid occurrit, quod isti sit contrarium, ilicò contemplationem suam præscindit. Veluti Metaphysicus ab Ente descendit ad substantiam. Hîc nihil adhuc evenit abstractioni Metaphysicæ repugnans. Ergò distincte considerat substantiam, & porrò eam partitur dicendo: substantia alia est corporea, alia incorporea. Inter has, substantia corporea implicat in conceptu suo materiam. Ergò eam Metaphysica dimittit. In incorporea autem nihil materiæ est. Ergò eam iterum cognoscit Metaphysica & porrò partitur. Ita facit etiam in aliis prædicamentis, ut descendat ad inferiora tamdiu, donec offendat aliquid materiale. Veluti cognoscit Metaphysica qualitatem, quæ, ut sic, nihil materiale implicat. Descendit igitur, v. g. ad potentiam naturalem, hæc itidem talis est. Sub potentia naturali, est potentia visiva, quæ implicat respectum ad materiam, quia eius actus non exercetur, nisi in organo corporeo. Ergò hanc Metaphysica dimittit.

6 *Divisio Entis in substantiam & accidens cur faciat specia-*

Ad tertium R. Divisionem Entis in substantiam & accidens propterea facere peculiariter partem specialem Metaphysicæ, quia sub ea divisione, Metaphysica descendit ad infima genera, quæ ab ipsa considerari possunt, quod non fit sub distinctionibus aliis. Deinde aliæ divisiones distribuunt ens, non tam per modum specierum, quàm per modum attributorum. Unde hoc ipso ad generalem doctri-

nam

nam pertinent. Idque indicatur fer, per ipsa nomina attributorum talium, quæ solent signari nominibus adiectivis, quæ frequenter adhibentur ad signandum attributa. *lem partem Metaphysicæ?*

Ad quartum respondeo: Substantiam & accidens non esse quidem verè species, & rigorosè loquendo, ut patet loco, in obiectione, allegato. Nihilominùs sunt in Metaphysicis quasi species, quia contrahunt communem rationem Entis. Unde *Aristoteles* etiam hoc modo loquendi, eas vocavit species, ut sæpè induxi. Atque hinc commodè, tractatio Entis, sub modo subsistendi, substantiali, & accidentali, potest specialis dici. Sed propiùs ad rem accedamus. 7

TITULUS II.

De divisione Entis in substantiam & accidens.

De hac divisione tria sunt constituenda: 1. *Quid nunc intelligatur per divisum, sive ipsum Ens. Alii formant istam quæstionem: sic, Quænam sint in prædicamentis? Nam, quia prædicamenta constituuntur per divisionem Entis in substantiam & accidens, ideò quæ ad hanc divisionem pertinent, eodem modo, etiam ad prædicamenta pertinent.* 2. *An bona sit ista divisio?* 3. *Qualis sit illa divisio, an univoca, an analoga, an nominis solùm?* 8

ARTICULUS. I.

Quidnam in ista divisione intelligatur per divisum? seu, quod idem est, Quænam sint in prædicamento?

Hanc rem per plures quæstiones prolixè disputavi *in Introductione Log. cap.* 2. *n.* 40. *seqq.* Unde hæc paucula excerpo, ex quibus summatim apparet in ista divisione intelligi Ens per se comprehendere Ens finitum, positivum, per se, reale, completum, unum. 9

PUNCTUM I.

An incorruptibile etiam comprehendatur in prædicamentis?

Per incorruptibile in præsenti intelligitur, non speciatim illud Ens, quod nullo prorsùs modo corruptibile est, (Id enim cùm sit solus Deus, quæstio hæc coincideret cum sequenti,) sed incorruptibile etiam alia Entia comprehendit, quæ è creaturis dicuntur naturæ incorruptibilis, qualia sunt Angeli, anima, cœlum, materia prima. 10 *Quid incorruptibile?*

Atque de his ratio dubitandi est, quòd Entia corruptibilia sine dubio sunt in genere, sive prædicamentis. At corruptibile & incorruptibile non possunt convenire in eodem genere. Ergò incorruptibile non est sub prædicamentis. Et iuxta hæc ne quidem cœlum in prædicamentis esse, asserunt *Zimara. Theor.* 62. *Gandav.* 10. *Mer. cap. ult qu.* 22. *Mercenar. tom.* 1. *dilucid.* 1. *Ratio dubitandi.*

Hæc tamen sententia bona non est. Nam cœlum & homo (quæ ut corruptibile & incorruptibile differunt) conveniunt in eo, quòd utrique eadem convenit materia, si ea simpliciter, sub esse materiæ, intelligatur. Ergò à fortiori conveniunt *Decisio.*

in eodem genere. Consequentia est evidens, quia convenientia in materia φυσικωτέρα est, quàm convenientia in genere, quæ magis Logica est. At si ineſt, quod majus est, etiam inerit id, quod minus est.

Solvitur objectio.

Neque ratio in contrarium facta, satis efficax est. Nam cùm corruptibile & incorruptibile dicuntur differre genere, per genus intelligitur, non genus Logicum, quod vocant, & speciei opponitur; sed per genus intelligitur, ut aliàs sæpè apud *Aristotelem*, subjectum. Ergò corruptibile & incorruptibile non possunt convenire in eodem genere, hoc est, non potest eadem res esse corruptibilis & incorruptibilis. Veluti, si cœlum est incorruptibile, non est corruptibile. Et sic in aliis. Atque tum propositum axioma non est ad propositum, quod sic exponitur à *Fonseca* 5. *Metaph. c.* 8. *qu.* 4. *s.* 2. *Suarez disp.* 35. *Metaph. s.* 3. *n.* 37. *Anisæo. in Epit. Metaph. p.* 229.

Corruptibile & incorruptibile quomodo differant genere?

PUNCTUM II.

An Deus sit in prædicamentis?

23 Inprimis certum est sub nomine substantiæ, Metaphysicum rectè posse descendere ad considerationem Dei. Nam Deus, cùm sit Ens αὐθύπαρκτον, commodè dicitur substantia. Id enim omne Metaphysicus sub nomine substantiæ complectitur, neque tractat solùm de iis, quæ per se sunt substantiæ prædicamentales. Dividit enim substantiam per completam & incompletam. At substantiæ incompletæ non sunt per se in prædicamento. Præsens igitur quæstio præcisè loquitur de substantia prædicamentali.

Atque tum valdè sciſſæ sunt Philosophorum & Theologorum sententiæ, eâ de re, ut suo loco latiùs recensui, nunc autem lubens omitto:

Deus non est per se in prædicamento.

Et primò dico: *Deus per se & propriè non est in prædicamento substantiæ.* Patet. Nam quæ per se in prædicamentis sunt, vel sunt genera, vel sub generibus. At Deus nec genus est, quia sic esset quid universale, quod suprà, *lib.* 1. *cap.* 6. refutatum est. Nec etiam sub genere. Aliàs enim esset compositus ex genere & differentiâ, quod *cap.* 3. *infrà* refutabitur. Quæ autem huic rei contraria videntur, etiam sunt alibi satis tractata.

II. Dico: *Deum per reductionem & similitudinem esse in prædicamento substantiæ.* Ita patet primùm, ex omnium istorum sermone, qui Deum substantiam vocant, supposito, quòd sub ea Deum non ponant tanquam sub genere. Ab hoc enim recedendo, quòd non sit aliquid species substantiæ, non apparet, quomodo quid substantia dici possit, nisi per qualemcunque accommodationem & similitudinem ad naturam ejus, quod substantia dicitur. Et confirmatur, quòd generatim sumendo terminos, substantia & accidens dividunt ens latissimè, juxta illud:

Summus Aristoteles trutinando cacumina rerum,
In duo divisit, quicquid in orbe fuit.

At Deus utique est aliquid, & non est nihil. Et rursus est aliquid non egens alio sustentante, hoc est, non est accidens. Oportet igitur, ut sit substantia. Unde summatim, quæcunque confirmant Deum esse substantiam, id saltem confirmant, quòd Deus per reductionem substantia sit. Atque adeo confer *c.* 3, *n.* 174. *hoc lib.*

PUN-

PUNCTUM III.

An Angeli sint in prædicamentis?

Negant id *Ægidius, quodlib.* 1. *q.* 8. *Durand. l.* 4. *sent. dist.* 3. *q.* 1. *Albert. in prædicam. cap.* 2. Sed immeritò. Nam Angelis convenit habere genus & differentiam, ut infrà videbitur *cap.* 4. *n.* 48. Ac quæ talia nunc sunt, sunt species. Speciebus autem propriè convenit, esse per se in prædicamento. Atque ex hac ratione eandem sententiam defendit *Thom. de Ent. & ess. q.* 11. *Tolet. in Log. de substant. q.* 2. *Colleg. Conimb. in lib. Categ. c.* 5. *q.* 1. *n.* 2. *Fonseca* 5. *Met. c.* 8. *q.* 14. *s.* 1. 3. Aliique. Objectiones aliquæ sunt ad hanc rem, quas commodius inferius propono, & solvo, *d. c.* 4. *n* 49. 12

PUNCTUM IV.

An Transcendentia sint in prædicamentis?

Superiori libro audivimus dicentes: quòd *Bonitas*, v.g. sit qualitas, quódque sumatur ex prædicamento qualitatis, quòd *quando* & *ubi* significent durationem & præsentiam, de quibus inter Transcendentia actum est. 13

Hæ sententiæ bonæ non sunt. Patétque *primò* ex ipsa voce *Transcendentis*. Transcendentia enim dicuntur à Transcendendo. Quid igitur Transcendunt? Transcendunt prædicamenta, communitate essendi, ut suprà plenius fuit *lib.* 1. *c.* 3. Ergo omnia Transcendentia ex se sunt aliquid latius, quàm prædicamenta. Ergo ipsa dicentur de prædicamentis, prædicamenta autem non poterunt dici de istis. Repugnat enim ut prædicatum sit angustius subjecto. *Transcendentia non sunt in prædicamentis.* *Unde dicantur?*

Deinde etiam idem patet per rationem. Nam purissimè loquendo de essentiis substantiarum, v.g. & præscindendo ab omni extraneo, adeóque ab omni accidente, conveniunt tamen eis attributa transcendentia. Signum evidens igitur est, quòd attributa transcendentia non significent accidentia, quódque adeò hactenus non sunt in prædicamentis. Antecedens patet. Nam humanitas, v. g. præcisissimè sumpta, & in quantum significatur per puram hominis definitionem, nihilominus est aliquid *unum*. Est enim humanitas, non humanitates. Est aliquid *verum*, quia sub ea ratione est aliquid intelligibile. Intelligibilitatem autem signat veritas. Est aliquid *Bonum*. Nam illa essentia terminavit volitionem divinam, ut ea à Deo produceretur. At nihil vult Deus, nisi sub ratione boni. Et sic in aliis.

Proinde dividendo Ens in substantiam & accidens, Transcendentia comprehendenda non sunt sub specialibus istis modis essendi, substantiæ & accidentis, sed sunt ipsum divisum, nempe Ens, propter realem identitatem, & æquè latè patentiam ad ipsum.

PUNCTUM V.

An & quomodo negationes sint in prædicamentis?

Per negationes intelliguntur, hìc, tùm negationes infinitæ, (ut non lapis, non homo,) tùm privationes, quæ sunt negationes definitæ, (ut cœcitas, surditas, nuditas, tenebræ.) Igitur istarum negationum utrumque genus rectè excluditur à prædicamentis, quò minùs in iis per se sint. Nam divisum in substantiam & accidens est Ens. Negationes autem sunt non Entia. At divisum à dividentibus non debet. 14 *Negationes non sunt per se in prædicamentis.*

debet differire. Quod si aliquando *Aristoteles* negationes Entia vocat, ut fit 4. *Metaphys. cap.* 1. tamen id solùm est æquivocè. Æquivoca autem non comprehenduntur eâdem divisione. Neque enim eâdem definitione comprehenduntur.

Et confirmatur, quòd quicquid est in prædicamentis per se, id est, genus vel species. At negationibus repugnat, ut sint genera vel species. Utrumque namque nomen, est nomen Entis. Genus enim communicat *essentiam*: & species accipit *essentiam* à genere. Ergo utrique convenit essentia: ergo quod non est ens, nec genus, nec species esse potest. Loquor de eo, quod sit *per se*. Nam negationes possunt reduci ad prædicamenta. Intelliguntur enim per juxta-positionem ad Entia. Unde etiam juxta-ponuntur Entibus in prædicamentis.

PUNCTUM VI.

An & quomodo Entia rationis sint in prædicamentis?

15 Entia rationis, quatenus ea comprehendunt negationes, quæ itidem Entia rationis dicuntur, sic de iis præcedenti puncto dictum est. Proinde præsens quæstio, vel generatim de Entibus rationis, vel strictè de relationibus rationis, & Entibus fictis intelligi potest.

Aliorum opinio. Igitur cùm aliqui Entibus rationis peculiare prædicamentum attribuunt, undecimum scilicet, quod *prædicamentum signi* vocant. Ita opinatur *Clypeus q. 6. de prædicamentis*, & *Niphus l. 6. Metaph. disp. 7.* Alii autem sub usitatis decem generibus comprehendunt Entia rationis, veluti, ut dicant, relationes rationis esse per se in prædicamento relationis, & sic in aliis.

Entia rationis saltem per reductionem sunt in prædicamentis. Hac in re inprimis certum est: *Entia rationis saltem per reductionem esse in prædicamentis.* Nam sunt intelligibili, per ordinem ad Entia realia, generatim loquendo, ut visum est, superiori *lib. in c. ult.* Ergo Ens rationis hoc vel illud, veluti relatio hæc vel ista, *Cerberus*, *Hircocervus*, & alia, sunt intelligibilia per ordinem ad hæc, vel ista Entia realia, veluti per ordinem ad relationem realem, verum canem, hircum & cervum, quæ per se sunt in prædicamentis.

Non possunt esse directè in prædicamentis. *Deinde* dico: Entia rationis non posse esse directè in prædicamentis, nec, ut aliquod peculiare prædicamentum faciant, nec, ut sub usitatis generibus contineantur. Nam Entia rationis non dicuntur Entia, nisi æquivocè, ut suo loco visum est. Ergo in quidditativo conceptu Entis cum Entibus realibus convenire non possunt, ut sub unam cum iis definitionem veniant. Ergo nec sub eandem divisionem. Hæc enim ad istam consequitur. Et confirmatur, quòd aliâs Metaphysica per se ageret de Entibus rationis. Absurdè! Nam Entia rationis sunt contingentia, cùm ad arbitrium intellectûs sint, & non sint. At scientiæ speculativæ non agunt de contingentibus.

PUNCTUM VII.

An & quomodo Entia per accidens sint in prædicamentis?

16 Per Entia per accidens quid intelligatur, suprà constitutum est *lib. 1. cap. 4. tit. 1.* Patétque de istis, quòd per se non sint in prædicamentis. Ens enim per accidens non est Ens, sed Entia, absolutè loquendo. At quod in prædicamento est per se, est utique Ens. Ens enim est totum illud divisum, quod in prædicamenta dispescitur. Et confirmatur, quòd Entia per accidens sæpe aggregant Entia diversorum

Ens per accidens non est per se in prædicamentis.

rum prædicamentorum, ut eſt, v.g. pulchritudo, quæ conſtituitur ex quantitate, relationibus, & qualitatibus aliquot. Et idem eſt in aliis.

Principalis difficultas ad hanc rem eſt: *Primò*, de habitibus diſciplinarum, veluti Logica, Phyſica, Metaphyſica, Arithmetica, qui, cùm ſint habitus, ponuntur utique directè in prædicamentis, & tamen ſunt Entia per accidens. juxta ea, quæ de iis diſputat *Fonſeca* 5. *Met. c.* 7. *q.* 5. *ſ.* 2. & *Suarez diſp.* 1. *Met. ſ.* 3. *nu.* 3. *ſeqq. & diſp.* 4. *ſ.* 3. *n.* 45. *ſeqq.* & confer *infrà c.* 8. *n.* 133. *Obiectio de habitibus diſciplinarum.*

Altera difficultas eſt de numero, ſive quantitate diſcretâ. Hîc enim ponitur ſpecies quantitatis ab *Ariſtotele*, dividente quantitatem in continuam & diſcretam, *lib.* 5. *Metaph. cap.* 13. *& in Categ. cap.* 6. Et tamen eſt numerus Ens per accidens, ut plurimis placet. *Sed* hanc rem de numero infrà tracto *cap.* 7. *de quant. tit. ult.* ubi vide. *Obiectio alia de Numero.*

De habitibus autem diſciplinarum, admiſſo, quòd ſint Entia per accidens, dico, eos in prædicamentis non eſſe per ſe, ſed per reductionem, quia ſcilicet ſingulæ notitiæ diſtinctarum concluſionum, ex quibus iſti habitus aggregantur, ſunt habitus. Unde in iis facilior eſt reductio, quàm in aliis Entibus aggregatis: partim quia non aggregantur iſtæ diſciplinæ ex rebus diverſorum prædicamentorum; partim etiam, quia illæ partiales notitiæ habent qualemcunque ordinem & unitatem, quatenus vel omnes continentur ſub eodem totali ſubjecto, (quod eſt in habitibus ſpeculativis) vel referuntur ad unum finem, quod eſt in habitibus practicis.

PUNCTUM VIII.

An & quomodo concreta ſint in prædicamentis?

Hîc differenter loquendum eſt, de concretis ſubſtantiarum, & de concretis accidentium. 17

Et de concretis accidentium quidem patet, ea non eſſe per ſe in prædicamentis. Nam ſunt Entia aggregata, & id quidem ex prædicamentis diverſis. Veluti concretum hoc *doctus*, eſt aggregatum ex ſubſtantia & qualitate. *Doctus* enim eſt nihil aliud, quàm *homo* habens *doctrinam*. Quæ autem talia Entia ſunt, jam & priori puncto à prædicamentis rejecta ſunt. Et ſic etiam *Ariſtoteles lib.* 4. *Top.* ait: Juſtum non eſſe ſub genere, ſed juſtitiam. Unde porrò ſequitur: cùm *Ariſtoteles* genera prædicamentalia nominibus concretivis appellat, veluti ποσὸν ϗ ποῖον, *quantum* & *quale*, quòd tamen ea nomina ſupponant pro abſtractis, ut ſuo loco indicabitur. *Concreta accidentalia non ſunt per ſe in prædicamentis.*

Solet deinceps quæri: Admiſſo, quòd concreta accidentalia non ſint per ſe in prædicamento, ſed per reductionem; ad quodnám prædicamentum reduci debeant, an ad id, in quo eſt ſubiectum illius accidentis, an ad id, in quo eſt accidens? Veluti, an doctus debet reduci ad prædicamentum ſubſtantiæ, an ad prædicamentum qualitatis? Ubi, miſſis aliorum opinionibus, ad prædicamentum illud reducendum cenſeo concretum accidentale, ex quo ſumitur forma illius concreti. Veluti, *doctus* reducitur ad prædicamentum, in quo eſt doctrina. Forma enim in talibus accidentalibus potiſſimum quid eſt: unde ſubiectum dicitur etiam ſolùm *connotari* in concretis accidentium, hoc eſt, ſecundariò ſignificari. Et idem docet etiam *Durand.* 1. *d.* 34. *q.* 1. *Averroës* 5. *Metaph. comm.* 14. & *Fonſeca* 5. *Met. cap.* 7. *q.* 5. *ſ.* 3. *Concreta accidentalia quorſum reducenda.*

Concreta

De concretis substantialibus.

Concreta autem substantiarum sunt in prædicamento per se. Nam illa sunt Entia per se. Et aliàs etiam rectè in hoc genere præferuntur abstractis substantialibus, quia abstracta substantialia sunt Entia partialia & incompleta. Significant enim per modum differentiarum, ut sunt, *animalitas, humanitas, bestialitas, &c.* Entia autem incompleta non sunt per se in prædicamentis, ut statim dico.

PUNCTUM IX.

An & quomodo Entia incompleta sint in prædicamentis?

18 Per Entia incompleta quid intelligatur, suprà patuit, *lib. 1. cap. 12.* Sunt autem talia Entia: differentiæ, materia & forma, item partes integrantes.

Entia incompleta non esse per se in prædicamento.

Hæc igitur non esse per se in prædicamento, patet, quia secus, in substantiis singularibus, differentia, formæ, &c. singulares, essent substantiæ primæ. Per substantiam enim primam nihil aliud intelligitur, quàm ea, quæ, in genere substantiarum, singularis est. At absurdum id est. Nam substantia singularis *Aristoteli* est, quæ maximè, principaliter & propriè subsistit. At id nulli rei convenit, quæ Entitatem partialem habet. Ex hoc enim, quia Entitatem partialem habet, necessariò subsistit in alio. Speciales rationes, de singulis istis, persequitur *Fonseca 5. Metaph. cap. 7. quæst. 7. sect. 2. & cap. 8. q. 2.*

Illud peculiariter observandum est, quòd etiam partes abscissæ à toto heterogeneo, adhuc non sint per se in prædicamento: Secus tamen est, de partibus separatis à toto homogeneo. Hæ enim statim post illam separationem sunt Entia completa. Priores autem semper sunt Entia incompleta, cujus rei diversitatem suprà attigi, *d. lib. 1. c. 12.*

PUNCTUM X.

An & quatenus æquivoca sint in prædicamentis?

19 *Resp.* Æquivoca, antequam ad certas significationes determinantur, non sunt per se in prædicamento. Nam in prædicamentis res locantur secundùm essentias suas. At æquivocum, in quantum tale est, non supponit pro essentia, sed solùm nomen vendit. Et confirmatur, quòd æquivoca frequenter significat res diversorum prædicamentorum, aut etiam modò per modum totius, modò per modum partis, &c. quorum illud per se in prædicamento, hoc autem solùm per reductionem.

Dixi: *antequam ad certas significationes determinantur.* Eo enim facto, ut desinunt esse æquivoca, ita etiam in prædicamentis proponuntur: veluti cancer, pro animali fluviatili sumptus, est substantia. Cancer pro morbo sumptus, est qualitas. Et sic in aliis.

Æquivocum activè & passivè quid?

Est autem observandum, quòd per æquivoca nunc intelligamus ea, quæ & activè & passivè talia sunt, hoc est, quæ neque eandem essentiam dant suis significatis, neque etiam eandem essentiam accipiunt ab aliquo superiori genere. Idque propter individua. Nam *Socrates*, v. g. vel *Johannes*, simpliciter sunt in prædicamento substantiæ, etsi plura sint individua, quæ æquivocè conveniant in nomine *Socratis* vel *Johannis*. Et sic sunt nomina ista activè æquivoca. At ista non sunt passivè æquivoca. Nam & *Socrates* gentilis, & *Socrates* historiarum Ecclesiasticarum scriptor, conveniunt in essentia humana, & sic unam essentiam accipiunt. Et proinde, per hoc in prædicamentis locatur *Socrates* simpliciter, non attendendo, de quocunque id nomen dicatur.

PUNCTUM

PUNCTUM XI.
An artificiosa sint per se in prædicamento?

Artificiosa alia dicuntur, quæ à sola arte fiunt: alia, quæ fiunt ab arte, prout ea adjungitur naturæ cooperanti. 20

Artificiosorum duo genera.

Ex quibus dico: ***Ea quæ ab arte fiunt, junctâ cum natura, ea possunt esse in prædicamentis per se.*** Ita aurum, vel aliud metallum purum, non fit à natura, sed beneficio artis purificatur. Et tamen aurum purum est per se in prædicamento substantiæ. Idémque est in transmutationibus artificiosis, quas ars efficit, adhibito igne. Ignis enim potest formas substantiales producere. Unde quod per eum facit, non necessariò à prædicamentis arcetur. Sicut est, v.g. calx & alia, quæ isto modo artificiosa sunt.

Aliqua artificiosa sunt per se in prædicamento.

Ea autem, quæ ab arte sola fiunt in prædicamentis per se non sunt. Nam inprimis arti, v. g. mechanicæ debet supponi materia aliqua corporea, in qua artifex operetur. Ut igitur res artificiosa fiat, introducenda est in illam materiam peculiaris forma, quæ non est aliud, quàm figura alia atque alia. Unde res artificiosa implicat pro materia, corpus aliquod naturale: pro forma autem figuram, vel accidentalem partium coordinationem. Hæc autem Entia diversorum prædicamentorum, non faciunt Ens per se. At quod non est Ens per se, nec est in prædicamento per se, ut visum est *puncto 7.*

Alia non.

PUNCTUM XII.
In quo continetur summaria decisio propositæ quæstionis.

Atque ita summatim apparet, in ista divisione intelligi: Ens per se comprehendere Ens finitum, positivum, reale, per se, completum, univocum. Hæc enim à potiori sunt Entia, unde etiam à potiori debent intelligi in principali divisione Entis. Ens autem infinitum excedit perfectione suâ prædicamenta. Esse enim in prædicamento, est nomen mediæ perfectionis. Potest eâ esse superior perfectio, ut est in infinito. Potest etiam aliud à perfectione ista deficere, ut erat in cæteris. 21

ARTICULUS II.
An bona sit divisio Entis in substantiam & accidens?

Hanc etiam quæstionum, prolixè & sufficienter discussi *introduct. Logic. cap. 4. n. 17. seqq.* ubi vide. Nunc breviter ejus *bonitas*, tum quoad sufficientiam, tum quoad partium oppositionem, patet inde, quod substantia & accidens opponuntur contradictoriè, quoad essentialia attributa, quæ sunt, *per se subsistere*, & *non per se subsistere*. 22

Id principaliter hîc notandum est iterum: quòd duobus modis exponi possit illa divisio. 1. rigorosè intelligendo substantiam & accidens. Id si sit, tum ista divisio adæquatur Enti similiter rigorosè sumpto. Veluti procedit de Ente reali, positivo, incomplexo, & finito. Hactenus enim quod infinitum est, est eminentius, quàm ut simpliciter Ens dicatur. Atque hoc satis patuit præcedenti articulo. 23

Duplex expositio propositæ divisionis.

Aliter autem, si substantia & accidens intelligantur latè ad comprehendenda ea etiam, quæ secundùm quid, & per reductionem etiam sunt substantiæ vel accidentia, tum Ens in eadem amplitudine sumendum est, ut complectatur tam Ens 24

reale,

reale, quàm Ens rationis, tàm positivum, quàm privativum, & sic deinceps, ut ibi latiùs tractatum est, & ex eodem præcedenti articulo intelligi potest.

ARTICULUS III.

Qualis sit divisio Entis in substantiam & accidens? An univoca, an analoga, an nominis solùm?

25 Suprà *lib. 1. cap. 2. num. 37. seqq.* breviter hanc quæstionem attigi, & generaliter: nunc plenius hanc rem persequor.

PUNCTUM I.

In quo referuntur variæ opiniones.

26 Igitur triplex potest esse opinio. 1. dicitur Ens esse univocum ad substantiam & accidens. Ita docuit *Scotus 1. d. quæst. 1. & 3. d. 8. quæst. 2.* Idémque tamen *Scotistæ* alii, *Gabriel 1. d. 2. quæst. 4. Gregor. 1. d. 8. quæst. 3.* & alii Nominales.

Rationes pro univocatione. Hæc opinio principaliter probatur inde: *I.* Quia univocum idem est, ac quod & secundùm nomen, & secundùm definitionem competit suis inferioribus, ut *Aristoteles* definit *lib. Categ. cap. 11. §. 2.* At id est de Ente in respectu ad substantiam & accidens. Nam utrique convenit, ut dicatur Ens: Et est id sub eadem significatione Entis. Unde *secundò* argumentantur: si Ens non esset univocum ad substantiam & accidens, tum id esset, quia Ens inæqualiter significaret substantiam & accidens. At hoc non est. Nam inprimis nunc sermo est de generali conceptu Entis, qui dicitur non esse univocus. At, in illo nullum est vestigium inæqualitatis, sive prioritatis; sive posterioritatis. In substantia autem & accidente est quidem inæqualitas, sed ea est secundùm dignitatem, quæ non tollit univocationem. Nam nullum fortasse genus datur, cujus species sint perfectionis æqualis. Ergo sic nullum genus foret univocum, quod est absurdum.

27 *Opinio de æquivocatione Entis.* *II.* Opinio est, ut Ens dicatur esse æquivocum ad substantiam & accidens, ut locutus est *Porphyr. in Isag. cap. de specie. Damascen. in Dialect. c. 46.* Et in hanc opinionem necessariò incidit *Scotus*, qui existimat accidens non posse præcisè, & sine addito vocari Ens *in Antepræd. c. 4. q. 1.* Quæ sententia si strictè intelligat æquivocationem, idoneis argumentis confirmari non potest.

Neutra autem harum opinionum subsistere potest, ut distinctim videbo. Atque ita tertia aliorum opinio est: Ens esse quid analogum ad substantiam & accidens.

PUNCTUM II.

In quo ostenditur: Ens non esse merè æquivocum ad substantiam & accidens.

28 *Æquivocum bifariam dicitur.* Inprimis notandum est, quod æquivocum dicatur bifariam. Aliquando æquivocum opponitur adæquatè univoco. Aliquando autem opponitur univoco inadæquatè, prout scilicet inter ista mediat Analogum. Analogum enim habet mediam naturam inter æquivocum & univocum. Indéque Analogum propter vicinitatem ad hoc, & ad istud, solet quandoque univocum dici, quandoque æquivocum. Univocum quidem, in quantum unam naturam signat, quod non convenit æquivoco.

voco. Æquivocum autem in quantum non signat eandem naturam æqualiter, quod non convenit univoco.

Et ex his, supponendo, quòd Ens sit analogum, patet, quod non incommodè possit dici æquivocum, æquivocum, inquam, secundùm quid. Atque hoc intellexit *Damascenus*, quando Ens æquivocum vocavit. Ait enim Ens esse æquivocum, tanquam *ab uno ad unum*. Eodémque modo intelligi potest *Porphyrius*. *Ens quomodo possit æquivocum dici?*

29 At id nunc disputo: Ens non esse *merè* æquivocum, hoc est, æquivocum absolutè dictum, & non secundùm quid. Et probatur 1. Æquivocum, id est, cujus nomen solùm est commune pluribus, citra identitatem essentiæ, sive definitionis. At tale non est Ens in respectu ad substantiam, & accidens. Nam non solùm accidenti convenit nomen Entis, ut scilicet Ens dicatur; sed etiam convenit eidem definitio Entis. Nam definitio Entis hæc est: Ens est, quod habet essentiam. At etiam accidens habet essentiam. Et confirmatur, quòd accidentium sint actiones, veluti caloris calefacere, indurare, frigoris infrigidare. Ubi nihil refert, quòd hæ actiones conveniant accidentibus, non principaliter, sed instrumentaliter. Nam instrumentalis causa, utique causa est, & proinde habet veram actionem. At actio indicat essentiam: Unde quicquid veram actionem habet, veram quoque habet essentiam. Ergò & quod communicat cum alio in agendo, communicabit etiam cum eodem in essendo. *Ens non esse merè æquivocum.*

30 Deinde in æquivoco non est contradictio. Veluti utrumque verum est. Pratum ridet, & pratum non ridet. At id non est de accidente, ut accidens dicatur Ens & non Ens. Ergò accidens non est Ens æquivocè. Argumentum hoc est *Soncinatis l. 4. Met q. 4. §. Respondeo.*

31 *Inquis*: Omninò accidens potest dici non Ens. Imò sæpissimè id factum est ab *Aristotele*, & Philosophis aliis. *Resp.* Verum est: accidens posse dici non Ens, sed sunt & substantiæ quædam, hoc est, materia prima, quæ vocatur non Ens. Id quod est intelligendum comparatè, hoc sensu: quod accidens imperfectiori modo sit Ens, quàm substantia. Sicut & materia vocatur non-Ens, quia est imperfectiori modo Ens, ac forma. Ista autem comparata significatio non Entis, non pertinet ad hanc quæstionem. Aliàs enim etiam substantia esset æqnivocè Ens, ut visum est in exemplo materiæ. Intelligitúrque adeò in Metaphysicis Ens absolutè, pro omni in eo, quod essentiam habet. Essentia autem non est neganda illi, si absolutè loquamur, à quo est vera & realis operatio. Et hoc modo non dicimus utrumque contradicentium de accidente, quòd scilicet sit & Ens, & non Ens, quod intendit *Soncinas*. *Accidens quomodo dicitur non-Ens?*

32 Atque sic ex dictis relinquitur: quòd accidens possit dici Ens, sine addito & præcisè. Non, *inquam*, solùm potest dici, Ens imperfectum, vel Ens in alio, vel Entis Ens, vel aliis cum additamentis diminuentibus: sed absolutè potest dici, quod accidens sit Ens, secus ac Soto putabat.

PUNCTUM III.

In quo ostenditur: *Ens non esse merè univocum ad substantiam & accidens.*

33 Dico *merè* univocum, quia supponendo, Ens esse analogum per attributionem, sic commodè potest Ens vocari univocum, quia analogum aliquo modo est vici-

num

num univoco, ſicut & hinc analogum, æquivocum, dicebatur prius, *num.* 28. Dicò igitur *merè univocum*, ad inſinuandum, quòd loquar de univoco, quod analogo contra-diſtinguitur. Atque hanc ſententiam tuentur poſt alios, etiam *Soncinas* 4. *Metaph. q.* 4. *Suarez diſp.* 32. *Metaph. ſ.* 2. & *Fonſeca* 4. *Metaph. c.* 2. *q.* 1. *tota*, & alii plurimi.

34 *Univocũ quid?*

Hujus ſententiæ veritas breviter patet, ſi præmittatur, quid ſit univocum in oppoſitione ad analogum. Eſt igitur tùm *univocum* id, quod æquè primò eſſentiam ſuam communicat ſuis inferioribus.

Analogum quid?

Analogum autem non communicat eſſentiam ſuam æquè (loquor de analogo per attributionem, quale dicimus Ens eſſe ad ſua inferiora) ſuis inferioribus, ſed cum ordine, ut uni communicetur prius, alii poſterius. Sic ipſum nomen hujus generis indicat. *Ariſtoteles* enim ſemper id vocat πρὸς ἓν καὶ ἀφ' ἑνὸς, *ab uno ad unum*, hoc ſenſu, quod natura generalis, ut ſic dicam, ut in alio per prius, & in alio per dependentiam à priori. Ita loquitur *Ariſtoteles* paſſim 4. *Metaph. c.* 2. *t.* 2. *l.* 7. *t.* 14, 15. *l.* 12. *t.* 19. 22. *l.* 2. *poſt. t.* 23, 24. *& alibi.*

Analogum quomodo dicatur ab uno ad unum.

35 *Unde ſumatur diſtinctio univoci & analogi.*

Et patet amplius ex occaſione factæ illius diſtinctionis, inter genus univocum & analogum. Quia enim inter ſpecies (ut latè loquamur) inveniebatur hæc diverſitas, ut *aliæ* quidem acciperent illam communem naturam æqualiter, hoc eſt, æquè primò, & independenter ab invicem. *Aliæ* autem acciperent quidem communem eſſentiam, ſed cum dependentia unius ſpeciei ad aliam, Ideò prius dictum eſt genus univocum, quale eſt animal reſpectu hominis & beſtiæ, ubi ad accipiendum & habendum eſſe animalis, nec beſtia ab homine, nec homo à beſtia dependet. Poſterius autem genus, (nam ita liceat nunc etiam latè loqui) dictum eſt analogum, ſive πρὸς ἓν καὶ ἀφ' ἑνὸς. Quale dicimus eſſe eas reſpectu Dei & creaturarum. Nam creaturæ non ſubſiſtunt, niſi dependenter à Deo. Ergo oportet, ut ratio Entis per prius conveniat Deo. Atque hunc modum communicandi ſecum fert ratio generis analogi.

36 *Ens non eſſe univocum ad ſubſtantiam & accidens.*

His ſic conſtitutis liquidum eſt: quòd Ens non poſſit eſſe univocum ad ſubſtantiam & accidens. Nam Ens non communicat eſſentiam æquè primò ſubſtantiæ & accidenti. Nam accidens eſt Ens, ſed dependenter à ſubſtantia. Ejus enim eſſentia non poteſt aliter declarari, quàm per inhærere, vel afficere aliud. At ſic ſemper ſupponitur accidenti aliud, quod jam dum ſit & habeat eſſe, quódque afficiatur per accidens, & ſit veluti fundamentum & baſis, cui innitatur accidens. Et confirmatur: quòd propter ſimilem dependentiam Entis creati ad increatum, Ens non dicitur univocè, ſed πρὸς ἕν, ſive analogicè, de creato & increato. Et rurſus propter carentiam illius dependentiæ, unius ab alio, animal eſt univocum ad hominem & beſtiam.

37 Alia multa argumenta fiunt à *Fonſeca* & *Soncinate citatis loc.* quæ nos conſultò, ut prætermittimus, ita non omnia ſatis efficacia eſſe fatemur.

PUNCTUM IV.

In quo oſtenditur: Ens eſſe analogum ad ſubſtantiam & accidens.

38 Ita ſequitur ex dictis. Nam non aliter removeri, Ens non eſſe univocum, quàm probando, id eſſe analogum. Ne tamen nunc committatur nugatio in terminis, notandum

notandum eſt: quòd analogum ſit duplex, aliud dicitur analogum per proportionem, aliud dicitur analogum per attributionem. *Analogum duplex eſt.*

Analogum per proportionem vocatur, ubi analogia conſiſtit in ſola & nuda proportione, ſive ſimilitudine, citra communitatem in eſſentia & definitione. Quomodo os analogicè dicitur de ore animalis, & de radice plantæ. Eſtque juxta hunc ſenſum Ens analogum ad Ens reale, & Ens rationis. Dixi: *in ſola & nuda proportione.* Nam analogum per attributionem poteſt etiam fundare aliquam proportionem (veluti ſicut ſe habet ſubſtantia ad ſuum eſſe, ita etiam accidens ſe habet ad ſuum eſſe.) At nunc analogum per attributionem, opponitur ei, quod eſt analogum per proportionem. Salvatúrque illa oppoſitio rectè, ſi dicatur, analogum per proportionem, in *ſola* proportione conſiſtere. Nam analogum per attributionem, præter proportionem, habet aliquid ampliùs & peculiariter, ut poſtea patebit. Unde admiſſo, quòd Ens ſit analogum per attributionem, non placet, propter inſinuatam proportionem, dicere, quòd Ens ſit analogum proportionis, quod *Fonſeca* fecit *l.4. Metaph. c.2 q.1. ſect.7.* quanquam commodâ explicatione locutio iſta explicari poſſit. *Analogum proportionis.*

Ens igitur, ad ſubſtantiam & accidens, analogum per proportionem, abſolutè 39
non eſt. Quia iſta analogia eſt in ſola ſimilitudine, & Metaphora. Indéque quod ſic analogum eſt, de poſteriori analogato dicitur, non niſi per tropum & impropriè, quod de Ente non eſt.

Aliud igitur genus analogi eſt, quod dicitur analogum per attributionem. *Ariſtoteles* non vocavit hoc, analogum: ſed ſemper vocavit πρὸς ἓν καὶ ἀφ' ἑνός. *Analogum attributionis.*

Eſtque iterum duplicis ordinis: *Aliud* analogum per attributionem dicitur, 40
quod eſt tale per *extrinſecam* denominationem & attributionem ad aliud. Ita ſanitas propriè competit animali, quod πρώτως vocatur ſanum, ſi ſit juxta debitam humorum contemperationem. Hinc per attributionem ad ſanitatem animalis, multis aliis tribuitur vox *ſani*, veluti, ut cibus dicatur ſanus, item ſomnus, item urina, item remedium, &c. Sanitas igitur ſic eſt analogum per attributionem, ſeu πρὸς ἓν καὶ ἀφ' ἑνός. *Analogum attributionis duplex.*

Hoc genus analogiæ huc etiam non pertinet. Nam ea, ut dictum eſt, conſiſtit 41
ſolùm in extrinſeca denominatione, & reſpectu ad aliud. At Ens extrinſecè, & juxta unam definitionem attingit & ſubſtantiam & accidens. *Quam analogiam habeat Ens?*

Aliud igitur analogum per attributionem eſt, quod ſecundùm unam & eandem definitionem & eſſentiam ſe communicat ſuis inferioribus, per attributionem tamen & dependentiam unius ab alio. Atque hoc modo Ens analogum eſſe dicimus. Idque, ut diximus, ex prioribus relinquitur. Quæ ſingula ſic cohærent, ſi quaſi ὀπτικῶς procedamus.

1. *Ens nunc eſt id quod analogum dicimus.* 42
2. *Eſt autem Ens, id, quod habet eſſentiam.* *Deducitur analogia Entis ad ſubſtantiam & accidens.*
3. *Ejus analogata ſunt: ſubſtantia & accidens.*
4. *Prius analogatum eſt ſubſtantia.*
5. *Poſterius analogatum eſt accidens.*
6. *His ergò ſuis inferioribus convenit Ens ſecundùm unam & eandem definitionem,* ut pro his propoſitionibus (*Subſtantia eſt Ens: Accidens eſt Ens*) liceat ſumere illas: *Accidens habet eſſentiam.* Et *ſubſtantia habet eſſentiam.* Item ſubſtantia eſt productiva alicujus operationis. Accidens eſt productivum alicujus operationis

tionis. Substantia non implicat repugnantiam. Accidens non implicat repugnantiam, &c. His enim modis circumloquimur, à posteriori, rationem essentiæ.

7. *Accidens igitur non est Ens per extrinsecam denominationem, aut æquivocè.*

8. *Est tamen Ens per attributionem ad substantiam, in quantum accidens supponit substantiam, in qua esse suum fundatum habet.* Unde hoc ipso apprehendi non potest, quòd accidens æquè primò habeat communem rationem essendi, quàm substantia, quia propria ratio accidentis postulat afficere aliud, quod hinc necessariò illi (accidenti) præsupponitur. At non potest supponi accidenti, nisi saltem in hoc, in quantum Ens est.

Quæ contra hanc sententiam specialiter afferuntur, ferè intendunt nihil aliud, quàm ut alias sententias, inprimísque univocationem Entis defendant, quæ statim solvimus.

PUNCTUM V.

In quo solvuntur objectiones, pro univocatione propositæ.

Restat tandem, ut contrariæ objectiones, *ex nu* 26. solvantur.

43 *De univocorum definitione.*

Objiciebatur 1. Definitio univocorum, ex *Aristotele, lib. Categ. cap.* 1. Ad quam *responsiones* Doctorum sunt variæ. Optima mihi videtur ista, quâ dicitur, quòd ista definitio non sit ad hoc propositum. Nam ibi *Aristoteles* univocum opponit soli æquivoco. In hac autem disputatione univocum contraponitur æquivoco & analogo simul. Unde porrò dico, illam speciem analogi, quâ quid dicitur analogum per attributionem, posteriori genere, comprehendi sub univoco, indéque Ens esse univocum, si ex ista definitione disputetur, in qua nullum relinquitur analogum. Est, *inquam*, sic univocum, hoc est, non est æquivocum. Inprimis etiam patuit, *num.* 28. *&* 33. Confer suprà *l.* 1. *c.* 6. *tit. ult.* de divisione generis, in univocum, & analogum.

44 II. *Objiciebatur:* Ens non convenire inæqualiter substantiæ & accidenti, quia in præciso conceptu, nullum inveniatur indicium prioritatis & posterioritatis: Et quod inæqualitas, quæ est in substantia & accidente, sit secundum dignitatem, quæ non tollat univocationem.

45 R. 1. Verum est, quod inæqualis *dignitas* specierum, non faciat analogum, & tollat univocationem, ut patuit per ea quæ in objectione proponebantur.

Analogia & univocatio non est judicanda ex præciso conceptu.

2. R. (Id quod diligenter notandum est) quod de analogia aut univocatione non sit judicandum ex præciso conceptu. Hunc enim & univoca & analoga, habent unum, indéque in eo nihil diversitatis implicari debet. Et confirmatur, quòd una eadémque res, per respectum ad diversa, potest quid univocum, & quid analogum dici. Judicandum igitur de istis est ex appositione advenientium differentiarum, ut sic loquamur, sive ex participatione illius communis conceptûs. Atque tum quod æquè primò participatur à suis speciebus, vocatur univocum: quod autem participatur à suis inferioribus inæqualiter (non secundùm diversitatem dignitatis, intelligendo illam inæqualitatem, sed de diversitate ordinis. Ut inæqualiter sit idem, quod non æquè primò) & cum dependentia, id vocatur analogum. Propter hanc enim diversitatem, quæ intervenit inter genera & species aliquas, inventa est distinctio analogi & univoci, ut priùs dictum.

46 Et hactenus quidem exposita est prior pars capitis, quæ erat de divisione Entis in sub-

in substantiam & accidens : Nunc digrediendum est ad partem aliam, nempe, ad doctrinam, de substantia.

TITULUS III.
De Substantia.

Doctrinam de Substantia, sufficienter tradidi in introduct. Log. c. 5. Ubi vide. *Sunt autem pauca inde breviter repetenda. 1. de nomine substantiæ. 2. de ejus Quidditate & definitione. 3. de ejus attributis.* 47

ARTICULUS. I.
De voce Substantiæ.

Hîc duo occurrunt consideranda : 1 Ambiguitas in voce *substantiæ*. 2. Ejusdem Notatio.

Quantum ad primum : Vox *substantiæ* sumitur apud Philosophos quadrifariàm : 1. generaliter pro Ente, quomodo *Augustinus* ait, non esse, quod substantia non est. 2. Sumitur pro essentia, quomodo definitio indicat substantiam rei. Ita est ex Græcæ vocis ambiguitate, οὐσία enim significat & substantiam & essentiam. 3. Substantia est idem quod subjectum, quomodo *Aristoteles* magnitudinem in Matheſi substantiam vocat. 4. Opponitur accidenti prædicamentali. Hæc hujus loci est significatio. *Vid. d. l. c. 5. n. 1. comm.* 48 *Substantiæ vox sumitur quadrifariam.*

Quantum ad alterum, dico substantiam *à substando* dici : Ita patet saltem ex sono verborum. *Vid. ibid. n. 2. & num. 6.* ubi etiam non adeò probatur Notatio, quâ substantiâ dici putatur à subsistendo. 49 *Unde dicatur substantia?*

Obiicitur : Substantiam non omnem substare. Substare enim, ut inquiunt, dicit respectum ad accidens. At R. 1. Substare non necessariò exponitur per respectum ad accidens, sed potest etiam commodè explicari per negationem, ut substare illud dicatur, quod non eget alio, in quo fulciatur. 2. Notatio ad differentiam à definitione, non est necessariò adæquata nomini, multóque minùs necesse est, eam veram esse de re secundùm omnes eius status, ζῶον dicitur ἀπὸ τῆς ζωῆς, & animal ab anima. Et tamen multa ζωὴν & animam habent, quæ non sunt ζῶα, vel animalia. Plura vide *in Topic. c. 26. n. 30.* 50 *Substare quid sit?*

ARTICULUS. II.
De Quidditate, & definitione substantiæ.

Definitio Substantiæ hæc est : *Substantia est Ens per se subsistens*, quam exposui *in introduct. Log. cap. 5. comm. num. 4. seqq.* 51

Ergò substantia 1. vocatur *Ens.* Quódque ita sit, apparet, applicando ea, quæ ad naturam Entis dicta sunt. Fungitur autem vox illa vice generis, propter communitatem suam, quam habet ad substantiam & accidens. Veruntamen genus non est, propter dicta, superiori *lib. c. 2. n. 41.* 52 *Substantia est Ens.*

2. Dicitur substantia, *subsistere.* Ubi subsistere est vocabulum notans non existentiam, sed etiam, ut hactenus definitio illa etiam conveniat *Petro*, abstrahendo ab existentia eius, sive scilicet sit in mundo, sive non. 53

3. Subsistit autem substantia *per se.* Quæ phrasis, dimissis significationibus aliis opponit substantiam ei, quod non subsistit in alio. Unde, *per se subsistere* optimè exponitur negativè, ut idem sit, ac non subsistere in alio, Subsistere autem in 54

alio missis significationibus aliis, intelligitur juxta famosiorem significationem, in qua, *in alio subsistere*, idem est, quod subsistere in subjecto. In subiecto autem id esse dicitur, quod cùm insit, non est pars rei, & omninò esse non potest, nisi in illa re. Ergò hactenus substantia est Ens per se subsistens, hoc est, *non subsistens in alio, tanquam in subjecto*. Prolixiùs hoc, ut & obiectiones, cùm earum solutionibus, vide suprà. Quibus adde *Soncinatem lib. 5. Met. q. 14.*

ARTICULUS III.
De attributis Substantiæ.

85 *Attributa substantiæ Aristoteles quinque recensuit* lib. Categ. c. 5. *Unde pauca etiam de iis hîc agendum est, de quibus est alibi plenius.*

PUNCTUM I.
Substantiæ non sunt in subjecto.

Esse in subjecto dupliciter dicitur.

Est apud *Aristot. lib. Categ. cap 5. §. 12.* Ad quod observandum est, quod in subiecto esse bifariàm sumatur. Aliquando in subiecto esse dicitur, quod per qualemcunque accidentalem unionem ad aliud dicitur in eo esse, sic aquam in spongia esse dicimus, & hominem in hypocausto, & summatim locatum in loco, tanquam in subiecto. Atque huc pertinet etiam quòd forma substantialis est in materia. Et sic apparet, hoc modo loquendi omninò substantiis non repugnare, ut sint in subiecto.

86 Aliter igitur strictè sumitur Τὸ in subiecto esse, in ea, *inquam*, angustia, in qua opponitur per se subsistere. Cùm enim substantia definitur Ens per se subsistens, Τὸ per se subsistere, negativè exponitur, per non subsistere in alio. Unde quicquid substantia est, est Ens per se subsistens, & per hoc non subsistit in alio. Unde apparet generalis veritas propositi axiomatis.

87 *In subjecto esse quid sit Aristoteli?*

Porrò in subiecto hîc illud dicitur esse, apud *Arist. lib. Categ. cap. 2. Quod cùm insit, non est pars rei, & omninò esse non potest, nisi in illa re.* Et iuxta hanc definitionem, nulla earum substantiarum, quæ priùs relatæ sunt, est in subiecto. Nam locatum est in loco, sed tamen non *inest* vel inhæret loco, & potest etiam unumquodque locatum extra suum locum esse, veluti homo extra hypocaustum, quòd idem etiam de aqua in spongia dicendum est. Denique, quòd forma dicitur esse in materia, similiter non invertit istam generalem propositionem. Nam forma substantialis est in materia, sed ut pars rei, nempe ipsius compositi.

PUNCTUM II.
Substantiæ prædicantur synonymicè.

88 Est apud *Aristotelem lib. Categ. c. 5. §. 15.* Porrò synonymicè prædicari, est secundùm nomen & definitionem quidditativè prædicari. Intelligiturque de solis substantiis secundis. Nam à substantiis primis non est prædicatio, quod & generatim de individuis dicitur, quòd ea non prædicentur. Vide *Aristot. 1. prior. cap. 27. §. 3.* Atque ita hinc efficitur, id axioma particulare esse.

89 Sed de quo substantiæ secundæ prædicantur synonymicè? *Respondeo:* De substantiis primis, quanquam id sit etiam, cùm substantia magis universalis, refertur ad minùs universalem. Atque adeò nunc in hoc distinguuntur substantiæ primæ ab accidentibus. Nam accidentia prædicantur quidem synonymicè de acciden-

accidentibus inferioribus: at de substantiis primis non prædicantur συνωνύμως, sed παρωνύμως. Veluti *Socrates* (non calor, sed) calidus est.

PUNCTUM III.
Substantia significat hoc aliquid.

Et apud *Aristot. d. l. Categ. c.* 5. §. 16. Porrò sicut prius attributum intelligebatur solùm de substantiis secundis: Ita hoc intelligitur de solis substantiis primis. Nam particula *Hoc*, hæcceitatem, atque adeò singularitatem significat. 60

Summatim autem, ut aliquid dicatur hoc aliquid, solent tria requiri. *Primò*, ut illud hoc aliquid, sit aliquid singulare. 2. ut sit res completa, & non pars alterius. Et denique 3. ut sit substantia, & non accidens, ut notant *Colonienses ad Hispan. tract.* 3. *fol.* 129. & *Armand.* de Bello Visu, *lib.* 2. *term. cap.* 290. Et confer *cap. seq. num.* 37. 38. 61 *Ut aliquid dicatur* hoc aliquid, *quid requiritur?*

PUNCTUM IV.
Substantia non habet contrarium.

Ita asserit *Aristoteles d. l. Categ. c.* 5. §. 18. Sunt autem ad illius intelligentiam duo hîc brevissivè notanda. Alibi enim de illis latiùs ago. 62

Igitur *primò* vox contrarii ambigua est. *Aliquando* significat qualemcunque distantiam extremorum, quomodo motus dicitur esse inter contraria; *Aliquando* verò sumitur Logicè, pro distantia duorum positivorum Entium sub eodem genere; *Aliquando* verò sumitur Physicè, definiuntúrque contraria ea esse, quæ sub eodem genere maximè distant, & eidem subjecto vicissim insunt, à quo se mutuò expellunt. Vide *Aristotelem* 10. *Metaph. c.* 4. Et hoc posteriori modo, ad mentem *Aristotelicorum*, substantiis dicitur nihil esse contrarium. Quæ enim hîc contraria dicuntur, postulant esse in eodem *subjecto*. At substantiæ non sunt in eodem subjecto. 63 *Contrarium quot modis dicatur?*

Jam *secundò* notatur, quòd contraria aliqua dicantur bifariàm. Aliqua contraria *primò* & per se, alia *secundariò*, & per alia. Unde nunc dicitur: substantias sibi non contrariari per se, sed secundariò tamen sibi contrariari: veluti ignem & aquam contrariari sibi, non per essentias, sed per calorem & frigus, quæ primò sunt contraria. Pleniùs hanc rem tracto *in Top. cap.* 17. *num.* 12. *seqq.* prolixè. 64 *Contraria aliqua dicuntur dupliciter.*

PUNCTUM V.
Substantia non accipit intensionem, & remissionem.

Est per *Aristot. d. l. Categ. cap.* 5. §. 20. Est autem hic sensus, quòd prædicata substantialia non possint prædicari cum particulis magis & minus, sicut fit in accidentibus. Ibi enim dicimus, inquit *Aristoteles*, aliud alio magis vel minus album, & honestum aliud alio magis vel minus honestum, & sic in aliis. Et proinde de accidentalibus prædicatis loquendo, sine dubio, substantia recipit eorum intensionem & remissionem. At is sensus est propositi axiomatis solùm, quòd substantia in esse substantiali suo non intendatur, vel remittatur, quod fieret, si prædicata substantialia cum magis & minus dicerentur. 65 *Quatenus substantiis repugnet intensio.*

Atque ita speciatim duo continentur in proposito axiomate. *Primò*, quòd, *sistendo in eadem re*, non sit aliqua substantia, nunc, magis vel minus hoc, quàm fuerat anteà, vel futura sit posteà. Veluti, si quis homo sit, non debet in adolescentia, 66

vel senectute magis homo esse, quàm fuerat in pueritia vel infantia, vel etiam cùm in utero adhuc lateret. *Secundò:* comparando substantiam *unam cum re alia*, non debent prædicata substantialia, uni magis, alteri minùs convenire. Veluti *Johannes* non est magis homo, quàm *Petrus*. Utramque indicat *Aristoteles d. l. Si hæc substantia*, inquit, *est homo, non erit magis vel minus homo*, ὅτε αὐτὸς αὐτῷ ὅτε ἕτερος ἑτέρῳ, *neque idem 1. respectu sui, neque 2. idem respectu alterius.*

67 Id frequenter hîc objici solet, cùm substantia non suscipiat magis & minus, quomodo *Aristoteles d. l.* dicat: *Substantias primas esse magis substantias, quàm secundas.*

Substantiæ primæ, quomodo sint magis substantiæ quàm secundæ?

Respondeo: Vocem substantiæ non esse semper prædicatum essentiale, sed aliquando significare relationem substandi, quâ quid alii subsstat. At, *substare alii*, est attributum accidentale substantiarum. Unde istius *Aristotelicæ* propositionis hic sensus est: substantiæ primæ sunt magis substantiæ, sive sunt magis aliis substantes, quàm secundæ. Attributa autem accidentalia, ut initio visum est, cùm magis & minus prædicari possunt. Confer *Colleg. Conimb. l. Categ. cap. 5. in comm. ad t. 9.* & *Francisc. Titelmannum lib. 2. de prædicam. c. 23.* Et ad hunc ferè modum *Zabarella in tab. Log. fol.* 110. explicat, cùm species dicuntur magis substantiæ, quàm genera.

PUNCTUM VI.

Maximè proprium substantiæ est, cùm una & eadem sit, contraria suscipere posse.

68 Est *Aristotelis d. lib. Categ. cap. 5. §. 21.* Estque ad hoc attributum intelligendum, notandum *primò:* Quòd illa propositio non sit intelligenda in sensu composito, sed in sensu diviso: sive de diverso, non eodem tempore. Contraria enim aliàs non possunt esse in eodem subjecto, apud *Aristot. lib. 2. Topic. cap. 7. §. 2.* Et *de somn. ac vigil. cap. 1.* & alibi. Substantia igitur est quid susceptivum contrariorum, sic, ut qui nunc verbi gratiâ, habet ruditatem, posteà habeat doctrinam, & sic in aliis.

Substantia quãdo sit susceptivu contrariorum?

69 *Deinde:* Suscipere notat respectum ad extranea & contingentia, sive ea, quæ anteà non habentur. Neque enim, quæ naturalia sunt, dicuntur suscipi vel susceptа, sed simpliciter dicuntur haberi, & esse habita. Atq; sic ignis non dicitur suscipere hæc contraria, calorem & frigus, quia calorem habet sibi essentialiter. Unde ad eum nulla est susceptio. Atque hoc, quod dico, intendit etiam aliorum locutio, dicentium: Substantiam suscipere contraria, *nisi alterum naturâ insit*.

70 Atque adeò hinc *tertiò* observandum est: cùm varietas dicitur esse in substantia, quoad susceptionem contrariorum, quòd non sit id hoc sensu, quasi quælibet substantia quævis contraria possit suscipere, sed quòd saltem id sit in aliquibus. Veluti lapis non potest suscipere bonitatem & malitiam, sed potest denigrari, & dealbari, & sic in aliis. Atque sic etiam Angeli vel in bono confirmati, vel in malo occœcati & indurati, non necessariò variant in susceptione boni & mali: Et sic in aliis.

71 Id solet hîc objici: quòd non sit hoc attributum *maximè proprium* substantiæ, ut *Aristoteles* dicit, cùm etiam superficies (quæ accidens est) possit suscipere albedinem & nigredinem: Et oratio, quam *Arist.* quantitatem vocat *lib. Categ. c. 6.*

Quomodo maximè proprium

possit

possit esse vera vel falsa. Veluti hæc propositio: *Johannes* sedet, vera est, eo sedente; eadem, eodem surgente, statim falsa est.

Ad prius respondeo: Superficiem non esse id *quod* suscipit contraria, sed solùm esse id, quo substantia suscipit contraria. Et sic absolutè, & sine addito dici potest, quòd superficies non suscipiat contraria. Sicut & *Aristoteles* ait: animam non intelligere, quia solùm est id, *Quo* intelligimus. Vide *lib. de anim. t. 65.* Et ad eundem modum *Scalig. exerc. 307. s. 36.* ait: corpus non edere & bibere, sed hominem, quia illud solùm est id, *quo* edimus & bibimus.

fit substantiæ esse susceptivum contrariorum? 72

Ad alterum respondet *Aristoteles d. l. Categ. c. 5. §. 22.* Quòd si maximè oratio suscipiat contraria, tamen sit ibi & hæc differentia in modo, quòd oratio suscipiat contraria, *sine sui mutatione.* At substantia cum sui mutatione. Atque hinc sequitur, quòd in rigore loquendo, oratio non suscipiat contraria, propter defectum illius mutationis. Nam quod suscipit, patitur. At in oratione nulla fit passio, sed in alio est mutatio, hoc est, in re, de qua est oratio. Vide *Zabarellam in Tab. Log. fol. 111.* 73

CAPUT II.

De Divisionibus Substantiæ.

1. *Substantia dividitur quadrifariàm: I. Substantia est completa, vel incompleta.*

2. *II. Substantia est materia, vel forma, vel compositum.*

3. *III. Substantia est prima vel secunda.*

4. *IV. Substantia est spiritualis, sive spiritus; vel corporalis, sive corpus.*

5. *Corporalis est, quæ habet materiam & formam. Quæ descendit infra abstractionem Metaphysicam.*

6. *Spiritualis est, quæ est materiæ & formæ expers.*

7. *Sub substantia spirituali Metaphysico disputandum est de Deo, Angelis, & anima humana separata.*

COMMENTARIUS.

Quatuor istæ divisiones nobis ordine sunt explicandæ, in quibus sat multa difficilia occurrent. 1

TITULUS I.

De divisione substantiæ, in completam, & incompletam.

Completum & incompletum generaliter dividunt Ens, ut suprà factum est, *cap. 12.* ubi nominatim etiam ostensum est, *quæst. 4.* quòd accidentibus conveniat 2.

dici completum vel incompletum. Atque ita ex istis intelligi potest, quid sit substantia completa & incompleta. Unde nunc aliud addere non est necesse. Vendicantur autem istæ, ut sic dicam, differentiæ, substantiæ potissimùm, quia ipsa est principale analogatum Entis, quale quid sit etiam in universalitate & particularitate, sub nomine substantiæ primæ & secundæ.

3. Id tenendum est: quòd hîc dividatur non substantia prædicamentalis, sed substantia latissimè sumpta, ut accidenti opponitur: Nam substantia incompleta non est prædicamentalis substantia; Et proinde quasi species ejus comprehendi non debet sub ea.

TITULUS II.

De divisione Substantiæ, in materiam, formam, & compositum.

4. Divisionem hanc sæpè tradit *Aristoteles*, 7. *Metaph. cap.* 3. 10. 13. 15. *& lib.* 12. *cap.* 13. *l.* 2. *de anima cap.* 1. *t.* 2. & alibi.

5 Cæterùm, quia materia & forma declarata sunt in doctrina causarum: Compositum autem, ut ostendimus, coincidit cum corpore, ideò in specie hîc nihil de istis dicendum est. Solùm est inquirendum:

An divisio ista bona sit, & quo sensu?

6 Videtur hæc divisio æquè bona esse, ac prior, quia sensu sit eadem cum priori, & solùm differat in modo proponendi. Διχοτόμως enim secando substantiam, substantia est completa, (quæ coincidere videtur cum composito) vel incompleta. Quæ subdividitur in materiam & formam. Eadem substantia, si secetur τριχοτόμως, nempe statim in species, ut sic dicam, infimas, tum occurrunt tria ista, materia, forma, & compositum.

Hæc tamen sententia non est probanda. Hinc tria dico:

7 *Compositum non est idem quod substantia completa.*

I. Compositum non est idem quod substantia completa. Ita patet, quia compositum *Aristoteli* est in superiori divisione idem quod corpus, sive quod est compositum (non simpliciter, sed) ex materia & forma. Sic enim *Aristoteles* dictis locis solet loqui: Materia & forma καὶ τὸ τρίτον ὃ ἐκ τούτων. *Et tertium, quod ex his est.* At quod ex materia & forma est, nihil aliud, quàm corpus est. Completa autem substantia longè plura complectitur, quàm corpus. Nam Deus & Angelus, & suppositum angelicum sunt substantiæ completæ, & tamen sunt immateriales. Patétque adeò, divisionem hanc non coincidere cum divisione substantiæ in completam & incompletam.

8 *Divisio substantiæ in materiam & compositum non est simpliciter bona.*

II. Divisio illa, absolutè & universaliter intellecta de substantia, non est bona. Ita patet per multiplicia vitia. Principale est hoc: quòd est divisio angustior. Dantur enim aliquæ substantiæ, quæ non continentur istâ divisione. Ita patet 1. de Deo. 2. de Angelis. 3. de differentiis substantialibus, veluti rationalitate: quæ singulæ, nec materia, nec forma, nec compositum dici possunt.

Responderi potest 1. de Deo & Angelis, quòd illa contineantur sub composito, quia compositum sit idem quod substantia completa.

9 *Deus & Angeli non continentur sub composito.*

Sed hæc responsio eversa est, priori propositione; ubi ostensum est, compositum non posse in ea amplitudine sumi, ad mentem *Aristotelis*, ut adæquetur substantiæ completæ.

II. Re-

II. Responderi potest: Deum & Angelos comprehendi sub forma. Dicuntur enim ista Entia formæ & actus, item formæ separatæ. 10 *An sub forma?*

Resp. Nec hanc evasionem esse bonam. Nam verum quidem est, aliquo modo loquendi, posse Deum & Angelos *formas* vocari. At ista convenientia est solùm secundùm ambiguitatem vocis formæ, quæ satis non est ad reductionem. Sicut suprà, eadem ex causa concluſimus, perfectum non posse reduci ad doctrinam totius, etsi perfectum aliquo modo loquendi idem sit quod totum. Et evidenter *Aristoteles* loquitur non de forma separata, sed de forma ex qua coalescit compositum, ut priùs retuli. Hoc autem non convenit formis separatis, sed formis informantibus solùm.

III. Responderi potest: Deum non debere comprehendi sub ista distributione, quia per se non sit in prædicamento, indéque non debeat contineri sub divisione substantiæ. 11

Resp. Admisso, juxta veriorem sententiam, quòd Deus per se non sit in prædicamento, nihilominus non debuit esse extra divisionem istam substantiæ, quia in ea comprehenduntur etiam ea, quæ non per se, sed per reductionem in prædicamento substantiæ sunt, veluti materia & forma. Ex quibus apparet, quòd dividendo substantiam, in materiam, formam, & compositum, non intendatur divisio substantiæ prædicamentalis. Aliâs enim contineret aliqua, quæ sub diviso non sunt. 12

IV. Responderi potest de differentiis substantialibus, quòd eæ comprehendantur sub forma. 13

Resp. Nec id esse posse: quia *Aristoteles* loquitur de forma, quæ est compars materiæ, & cum ea constituit τὸ σῶμα, hoc est, corpus. At differentia non est compars materiæ, in constitutione compositi, sed generis.

Dices: Materia etiam potest comprehendere ibi genus, ut materia intelligatur latè, comprehendátque & Physicam, & Metaphysicam materiam, quæ genus est: Ut ad eundem modum forma etiam significet formam Physicam, & Metaphysicam, hoc est, differentiam. 14 *Instantia.*

Resp. Nec hoc subsistere posse, quia genus continetur sub composito, saltem permissivè loquendo: Veluti, Animal hominis, elementum aëris, planta arboris, genus sunt, quæ omnia intelliguntur, in proposita divisione, sub composito. Unde iterum infertur. Cùm materia non possit ampliari ad materiam Logicam, hoc est, genus, quòd etiam non possit ampliari forma, ad comprehendendam differentiam. *Solvitur.*

III. Dico: *Divisio substantiæ in materiam, formam, & compositum, est solùm incidentalis*, hoc est, non intendit *Aristoteles*, eâ divisione dividere totum genus substantiæ, sed incidenter, & pro instituto intelligitur ista divisio, pro subiecta materia. Veluti, cùm *lib. 2. de anima*, vellet indagare genus animæ, substantiam divisit in ista tria, quia, ad hoc institutum, satis erat ita dividere substantiam. Quæcunque enim substantia à Physico per se consideratur, ea vel materia est, vel forma, vel compositum. Sic & 7. *Metaph. cap. 3.* eam divisionem solùm applicat substantiæ primæ. 15 *Explicatur quomodo substantia dividatur in materiam, formam, & compositum.*

TITULUS

TITULUS III.

De divisione substantiæ in primam & secundam.

16 *Divisionem hanc diserte* Aristoteles *tradit, lib. Categ. cap. 5. & insinuat lib. 5. Metaph. cap. 3. Est autem ad hanc divisionem tractandum.* Primò: *Quid intelligatur per substantiam primam & secundam: Atque hinc: an benè dividatur substantia in primam & secundam.* Denique, *specialiùs agendum est de substantia prima, hoc est, de* Hoc aliquid, *supposito, personâ & hypostasi.*

ARTICULUS I.

Quid intelligatur per substantiam primam & secundam?

17 Dicam id uno verbo: Substantia prima est nihil aliud quàm substantia singularis, ut *Socrates.* Substantia secunda est idem quod substantia universalis, ut homo.

18 *Explicatur Aristotelica definitio substantiæ primæ.*

Aristoteles d. l. Categ. c. 5. substantiam primam sic definit: *quòd sit ea quæ neque de subjecto dicitur, nec in subjecto est.* Frequenter solet illa definitio referri: quòd substantia prima sit, quæ maximè & primò, & principaliter est, & neque de subjecto dicitur, nec in subjecto est. Sed accuratiùs intuenti apparet, hanc non esse *Aristotelis* mentem. Sic enim is loquitur: substantia quæ maxime & primò, & principaliter subsistit, (ita circumloquitur *Aristoteles* substantiam primam. Ideóque pertinent hæc ad definitum, non ad definitionem substantiæ) est ea, quæ nec de subjecto dicitur, nec in subjecto est.

19 Definitum igitur hîc est substantia prima, sive substantia, quæ maximè principaliter, & primò subsistit.

20 *Cur substantia singularis dicatur* prima? *& quomodo?*

Dicitur autem substantia singularis, *Prima* substantia, quia primò subsistit. Sed quomodo primò subsistit substantia singularis? Cùm genus specie, & species individuo sint priora. Priora utique Entia, & proinde prius subsistentiâ.

Resp. Verum est, substantiam singularem, ut *Catonem*, esse posteriorem substantiâ universali, ut homine, spectando ordinem naturæ & essentialis dependentiæ. Nihilominus etiam substantia singularis est prior universali, sive, substantia singularis primò subsistit, duobus modis id intelligendo. 1. Quatenus substantiæ primæ sunt quàm maximè elongatæ ultra naturam accidentium. Est enim accidentium natura esse in alio. Huic naturæ propinqua sunt universalia, quia illa sunt etiam in alio, nempe in singularibus. At singulares substantiæ nullo modo sunt in alio, ut *Aristoteles* hâc definitione dicit. 2. Quia singulares substantiæ fundant substantias universales, & sunt quasi basis, cui innituntur universalia. Indéque non possunt subsistere, & in mundo esse, universalia, nisi in singularibus. Atque hæc sunt, quæ summatim indicat *Aristoteles* istis tribus vocabulis: κυριωτάτως, καὶ πρώτως, καὶ μάλιστα, *principaliter primò & maximè.* Quæ vocabula nos æquipollentia esse dicimus. *Severin. Boëthius,* Commentatores Hispani, aliique posuerunt inter illa vocabula discrimen quoddam, sed id discrimen non in ipsis significationibus harum vocum fundatum est, nec aliâs satis intelligi potest. Qui volet, videat *Titelman. l. 2. de prædic. c. 16.* Et hactenus quidem de definito fuit.

21 *Dupliciter substantia prima priùs subsistit ac substantia secunda.*

22 *Explicatur differentia.*

Differentia autem in proposita definitione hæc est. *Nec de subjecto dici nec in subjecto esse.* In quibus optimè dicitur, posse, quantum ad priorem partem, subjectum

tum sumi pro subjecto propositionis, ut sensus sit: substantias primas non esse prædicata aliorum. Id quod *Arist.* etiam expressit, dicens hoc, *cap.* 5. §. 15. *& 1. prior. cap.* 27. §. 3. Singulares substantias non prædicari. Quantum ad alteram verò partem, sumitur pro subjecto inventionis, ut sensus sit, substantias singulares non esse adjuncta, quod intelligo, voce adjuncti proportionaliter sumptâ, ad phrasin, esse in subjecto. Esse autem in subjecto *Aristotelis* hîc dicitur illud, quod, cùm insit, non est pars rei, & omninò esse non potest, nisi in illa re. Unde per hæc conjuncta, separatur substantia prima, sive singularis, ab omnibus illis, quæ non sunt substantiæ primæ. Nam substantiæ secundæ sive universales, non sunt in subjecto, etsi de subjecto dicantur, veluti cùm dico: *Socrates est homo: Petrus est animal*; Et sic in aliis. Atque ita per *non dici de subiecto*, separatur substantia prima à substantia secunda: Ab accidentibus autem separatur substantia prima, per *non esse in subiecto.* Hoc enim specialiter convenit accidentibus. Et hactenus de substantia prima. *ferentia substantiæ primæ.*

Substantia secunda, ut antea dicebamus, est idem quod substantia universalis. *Aristot. l. Categ. c.* 5. §. 2. Substantiam secundam esse ait: quæ est in primis substantiis. Ita vertit interpres. Sed *Aristotelis* verba id non volunt: Is sic loquitur: Δευτέρας δὲ οὐσίας λέγονται ἐν αἷς εἴδεσιν αἱ πρῶτοι λεγόμεναι ὑπάρχουσιν. Quibus verbis *Aristoteles* dicit: Substantias secundas esse eas, (non quæ sunt in primis, sed, contrà) in quibus sunt primæ. Sunt autem substantiæ primæ in secundis, juxta eum modum, quo inferius est in superiori, sive species in genere, quem etiam *Aristot.* posuit inter modos essendi IN, *in* 4. *Phys.* 23 *De substantia secunda.*

Quid secunda substantia sit, dicam clariùs: *Substantia secunda est substantia, quæ quidditativè prædicatur de substantia prima.*

ARTICULUS II.

Continens

Dubia & objectiones ad has definitiones.

Primò dubitari potest: *An sub substantia prima ejúsque definitione, intelligatur quævis substantia singularis, an verò solùm completa & finita.* Nam aliâs etiam substantiæ singulares sunt, materia hæc, & forma hæc, veluti *Petri:* Item Deus, non solùm ut præcisè apprehenditur, sed etiam ut apprehenditur sub nomine Patris, Filii, & Spiritûs sancti. 24 *An substantia prima comprehendat quamvis singularem substantiam?*

Resp. I. Sine addito, & absolutè loquendo, materia & forma singulares possunt dici substantiæ primæ. Nam ista sunt Entia singularia. At substantia prima est nomen, redigens singularitatem ad hanc speciem Entis, hoc est, ad substantiam. Vide etiam *Suarez disp. Metaph.* 34. *s.* 1. *n.* 4. Unde substantia prima nihil aliud est, quàm singulare Ens in ordine substantiarum. Unde eadem collectione patet, Deum, præcisè apprehensum, esse substantiam primam. Ideóque à fortiori procedit, de Deo apprehenso cum characteribus personalibus. Sic enim Deus vocatur persona, & suppositum. At persona & suppositum sunt specialia nomina substantiæ primæ. 25

II. Nihilominus intentio *Aristotelis* non est, ista divisione comprehendere substantiam omnem in universum, prout accidenti opponitur, sed solùm dividere substantiam prædicamentalem, cujus ordines significantur hac divisione. Prædi-

cimentum enim debet descendere à genere ad speciem, & hinc ab universalibus ad singularia, quæ omnia complectitur substantia prima & secunda. Prædicamenta autem non continent Entia incompleta, & quod finitum est. Hinc ergo, priùs memorata, hâc divisione contineri non debent.

36 *Inquies*: Per quid igitur excluduntur istæ substantiæ primæ, à definitione priùs tradita de substantia prima.

Respondeo: Materia & forma excluduntur bifariam: 1. Per definitionem nominalem substantiæ primæ, quâ substantia prima dicitur principaliter, κυριωτατος, propriè, maximè & primò subsistere, quæ non possunt convenire Entibus incompletis, qualia sunt materia & forma, ut ex ipso verborùm sono apparet. Deinde etiam excluduntur per realem definitionem. Nam materia hæc, & forma hæc dicuntur de subjecto, (propositionis) veluti *Socrates* est formatus hac animâ: *Petrus* constat ex hac materia.

37 Deus autem, & divinæ personæ, non continentur istâ divisione, ex generali conditione Entis prædicamentalis, quæ supponitur ad rationem substantiæ. Ea conditio hæc est, ut quod est in prædicamento, sit genus vel species. Prædicamentum enim est series generum & specierum. At Ens infinitum nec genus est, nec species. Vide pleniùs *in introduct. Log. c. 2. n. 54*. Malo autem potius ita dicere, quàm Deum esse substantiam primam juxta hanc definitionem. Inprimis, quia Deus est aliquid singulare, & tamen de subjecto non dicitur. Nam *de subiecto dici Aristoteles* intelligit esse idem, quod essentiali prædicatione prædicari de pluribus, in quibus hoc, per modum generis, sit multiplicatum in species, quod non convenit Deo. Vide *Fonsec. 5. Met. c. 8. q. 5 sect. 1.*

Deus non dicitur de personis, ut de subiecto.

28 *Deinde* dubitatur: *Quomodo tradatur definitio substantiæ primæ, cùm substantia prima, & singularis idem sint. Singularia autem non definiantur.*

Respond. Singularia non definiuntur in actu exercito. Possunt tamen definiri in actu signato. Vide suprà declaratum, *l. 1. c. 14. n. 61.*

Singularia quomodo non definiantur?

Tertiò: Substantia prima dicitur de subjecto. Ergo falsum est, quod in ejus definitione dicitur: Eam de subjecto non dici: aut substantia prima erit, non substantia prima. Antecedens patet. Nam dicimus: *Socrates est substantia prima. Paulus est substantia prima, &c.*

29

Respond. Applicando priorem distinctionem. Substantia singularis non dicitur de subjecto, intelligendo substantiam singularem in actu exercitu, veluti *Petrum, Paulum, Johannem, Socratem.* Hæ, *inquam*, substantiæ primæ, (quæ ejus exempla sunt) non dicuntur de subjecto. Interim substantia prima, sumpta in actu signato, potest de subiecto dici. Sic enim substantia prima, (quod idem est de singulari simpliciter,) est quasi genus ad sua exempla, unde de suis exemplis ipsa prædicatur. Dixi *quasi genus*. Quia termini artium non sunt, accuratè loquendo, genera suorum exemplorum, juxta ea quæ alibi dicta sunt.

ARTICULUS III.

An substantia benè distinguatur in substantiam primam & secundam?

30 Ratio dubitandi est 1. quia ista divisio sumitur juxta universalitatem & singularitatem, ut est expositum. At universalitas & singularitas generatim convenit omni

Rationes dubitandi.

omni Enti. Ex quo sequitur: hanc divisionem non esse reciprocam, & proinde vitiosam.

2. Membra ista inter se non dissentiunt. Nam, *primò*, substantia secunda prædicatur de prima, veluti, *Socrates est homo.* At consensio illa, quæ consistit in prædicatione unius de alio, vel maximè repugnat bonitati divisionis, ut tradidi *in Log. c. 29. Top. in comm. n. 29. Deinde:* ipsa etiam vox substantiæ secundæ prædicatur de substantia prima, hoc est, *substantia prima est substantia secunda.* Nam substantia secunda dicitur ea, quæ de pluribus dicitur, ut constat ex definitione universalis, (est enim hæc substantia, universalis substantia) & relinquitur ex definitione substantiæ secundæ, priùs tradita. At substantia prima prædicatur de pluribus. Nam *Socrates* est substantia prima: Et *Petrus* est substantia prima: & *Bucephalus* est substantia prima. Ergo substantia prima est substantia secunda. 31

3. Denique videtur divisio esse insufficiens. Nam sicut datur substantia prima, hoc est, singularis; & secunda, hoc est, quæ uno gradu est supra substantiam singularem: Ita datur porrò tertia, quæ duobus, & quarta quæ tribus, &c. gradibus abest, à substantia prima. Veluti prima erit *Socrates*; Secunda, homo; Tertia, animal; Quarta, res vivens, &c. 32

Nihilominus bonitas hujus divisionis, patet ex prius dictis ad definitiones substantiæ primæ & secundæ. Unde ad istas objectiones respondendum est breviter. 33 *Approbatur divisio.*

Respond ad primum: Universalitatem & singularitatem in genere quidem convenire Enti, nihilominus quia principaliter analogatum Entis est substantia, & verò porrò, in ea reperitur singularitas & universalitas, ideò sub nomine primæ & secundæ substantiæ, accommodatur universalitas & singularitas substantiæ, ut intelligantur ea potissimùm, & per prius vendicari substantiæ. Porrò reciprocatio divisionis hujus nihilominus manet, si primum & secundum intelligantur cum reduplicatione substantiæ, sic: substantia est, vel substantia prima, vel substantia secunda: Et vicissim: quicquid est substantia prima vel secunda, sive singularis vel universalis, id est substantia. Non autem debet reciprocatio illa tentari, sub solis nominibus primæ & secundæ, sive singularis & universalis. Neque enim quicquid est universale vel particulare, id est substantia. Vide in *Top. c. 29. comm. n. 21, 22, 23.* 34 *Solvuntur objectiones.*

Ad secundum respondeo: Ad bonitatem divisionis quoad dissensionem satis esse, si membra dividentia dissentiant formaliter. Possúntque aliâs in re substrata adeò non dissentire, ut etiam possint esse idem, ut sæpe usu venit. Atque ista dissensio est in substantia prima & secunda. Id enim quod formaliter significat substantia prima, non significat substantia secunda. Et vicissim. Ergo in formalibus conceptibus substantia prima & secunda opponuntur, ut verum sit dicere: Substantia prima non est substantia secunda, & contrà. Quod autem substantia prima, ut *Socrates*, & substantia secunda, ut *homo*, non dissentiunt, huc non pertinet, quia hæc sunt substantiæ primæ & secundæ exempla, hoc est, sunt materia substratis istis denominationibus, in quibus diximus esse identitatem. 35

Substantia autem prima nequaquam fit substantia secunda, si nomen substantiæ primæ prædicatur de pluribus substantiis individuis. Nam definitiones substantiæ primæ & secundæ, non intelliguntur de ipsis nominibus substantiæ primæ & secundæ, sed de rebus subjacentibus, quibus applicari, & in quibus verificari debent. Sicut est in aliis Entis divisionibus, veluti, cùm Ens præcisè dividitur in singulare 36

ſingulare & univerſale, in neceſſarium & contingens, &c. Ipſum enim nomen ſingularis in ordine ad ſua exempla, ſortitur qualemcunque univerſalitatem, & tamen ſimpliciter ſingulare (in actu ſignato, juxta quem intelligi debent ejuſmodi diviſiones, ſumptum) non eſt univerſale. Vide priorem *num.* 29.

TITULUS IV.

De ſpecialibus rationibus ſubſtantiæ primæ, hoc eſt, de, hoc aliquid, ſuppoſito, perſona, & hypoſtaſi.

37 *Nunc, quod tertium erat membrum dicendorum de ſubſtantia, dicendum eſt, de ſubſtantia prima ſpecialiùs, quod ſit ſub prædictis quatuor nominibus.*

ARTICULUS I.
De hoc aliquid.

Generatim quid ſit Hoc aliquid?

Generaliter: Hoc aliquid vocari poteſt, omne id, quod eſt individuum, etiam de genere accidentium. Ita albedo *Socratis* eſt hoc aliquid, & hæc doctrina eſt hoc aliquid. Ita patet. Nam *aliquid* eſt vox tranſcendens, indéque omnibus indifferenter attribui poteſt, tàm accidentibus, quàm ſubſtantiis: Singularitas autem accommodatiſſimè ſignificatur per hæcceitatem, hoc eſt, per articulos demonſtrativos, *hic, hæc* & *hoc*, itidem, ſive ſit in ſubſtantiis, ſive in accidentibus. Ergo hoc totum conjunctum *hoc aliquid*, ſignificat Ens ſingulare, ſive ſit ſubſtantia, ſive accidens.

38 *Ariſtoteli quid ſit* hoc aliquid?

Ariſtoteles tamen terminum *(hoc aliquid)* peculiariter attribuit ſubſtantiis primis, ut ipſa ſignificent hoc aliquid, *lib. Categ. cap.* 5. §. 16. Neque id male. Nam ſicut tale & quale, potiſſimum accidentibus relinquuntur, ita *hoc*, & *quid*, & *quod* peculiariter denotant ſubſtantias. Rurſus cùm *hoc* vocamus, quod quaſi digito demonſtramus; quódque proinde coràm videtur; videri autem ſit paſſio; Et verò paſſiones ſint ſuppoſitorum: hinc potiſſimum vox iſta accommodatur ſubſtantiis ſingularibus completis. Quibus cùm quodammodo aſſimilentur partes abſciſſæ & ſeparatæ à ſuis totis, ideò ad iſtas etiam ſolet quandoque extendi Tò hoc aliquid, ut & hæ dicantur hoc aliquid. Vide *Armand. de Bello Viſu, lib.* 2. *term. c.* 290. & *Colon. in Hiſpan. tract.* 3. *copul. Log. f.* 110.

ARTICULUS II.
De ſuppoſito.

PUNCTUM I.
De voce ſuppoſiti.

39 *Suppoſiti vox ambigua.*

Suppoſitum ambiguè dicitur. Aliquando ſumitur pro præcognito vel poſtulato. Unde & præſuppoſitum, & inde ſuppoſitio dicitur. Ita ad definiendum ſupponitur notitia vocabuli. Ad demonſtrandum, quòd non ſint tres Dii, ſupponitur quod infinitati repugnat multiplicatio. Hæc ſignificatio ad propoſitum non eſt. Hîc igitur ſuppoſitum dicitur ſubſtantia ſingularis, & completa, qualis eſt *Socrates, Johannes, Chriſtophorus.*

40 *Suppoſitum unde dicatur?*

Cæterùm ſuppoſitum dicitur, ſecundùm *Thomam* 3. *p. q.* 2. *a.* 3. inde, quod ſupponitur his, quæ ad rem pertinent, eorum prædicationem recipiens. Vel dicitur tanquam

tanquam *sub alio positum*, quia scilicet naturæ communi (cujus respectu suppositum dicitur) supponitur, ut autumat *Armand. de Bello Visu lib. 2. termin. c.289.* ubi subjicit: Posse aliquid alii supponi bifariam uno modo, sicut inferius particulare, supponitur superiori universali, in quo continetur natura communis. Ut *Socrates* supponitur homini. Et in hoc genere inferius subsistit per se; superius autem non subsistit per se, sed per inferius. Estque hoc suppositum, id, de quo loquimur: Et maximè appropriatur substantiis. *Aliter* autem supponitur aliquid alii, ut concretum abstracto, quomodo supponitur homo humanitati, & tunc homo dicitur suppositum, Humanitas autem dicitur Natura. Unde, quia tàm in substantia, quàm in generibus accidentium, reperitur concretum & abstractum in particulari & universali, ideò suppositum intelligitur, sic conceptum, & in substantia, & in accidente: & non solùm in singularibus, sed etiam in universalibus. *Socrates* igitur, & *homo*, & *album*, & *hoc album*, sic sunt suppositа. *Socrateitas* autem, & *homoneitas*, & *albedo*, & *hæc albedo* sunt Naturæ. Hactenus de voce suppositi. Nunc suppositum, in quantum significat singulares substantias definiendum est.

Suppositum est quid bifariam.

PUNCTUM II.

De definitione suppositi.

41 *Suppositi definitio ex Thoma Rejicitur.*

Thomas 3.*p.* *q* 2 *a.*3. Suppositum (sub nomine hypostaseos, quod, ut postea dicam, idem est, quod suppositum) definit; *quod sit substantia particularis*, (singularis) *non quocunque modo, sed prout est in suo complemento.*

Hæc definitio non est exacta, quia Deus præcisè apprehensus, est substantia, singularis, & completa, & tamen non est suppositum, juxta vulgarem modum loquendi. Suppositum enim, (cùm sumitur intra rationalem naturam) est persona. At Deus non est persona. Unde Metaphysici communiter rejiciunt, quod *Cajetanus* Deum (præcisè apprehensum) vocavit suppositum. Vide *Fonsec.5.Metaph.c.8.q.5. s.3.* & *Suarez. disp.33. s.1. n.2.*

42 *Aliorum definitio rejicitur.*

Alii definiunt suppositum sic, *quod sit substantiæ incommunicabilis.* Hæc etiam definitio imperfecta est. Nam materia hæc, & forma hæc, sunt substantiæ incommunicabiles: & tamen non sunt personæ.

43 *Conditiones suppositi.*

Nos notabimus conditiones suppositi, ex quibus ejus definitio extrui poterit.

Igitur *I.* quicquid est suppositum, debet esse *substantia.* Accidentia enim non tàm dicuntur suppositа, quàm appositа, vel accidentia, vel addita.

II. Debet esse *singulare.* Universalia enim non subsistunt, nisi in singularibus, qui est modus subsistendi imperfectus. Per suppositа autem omnes intendunt appellare id, quod excellentissimo modo subsistit.

III. Debet esse *completum.* Nam quod incompletum est, id, sicut ipsa vox indicat, debet habere incompletum modum subsistendi. Atqui, ut dictum est, vox suppositi tribuenda est illis, quibus convenit eminenter τὸ subsistere.

IV. Suppositum debet esse *incommunicabile.* Quod singulare est, solet etiam incommunicabile esse; quia tamen fides nostra docet, Deum esse aliquid singulare, & unum numero: & tamen communicabile; Ideóque ad nomen suppositi, inprimis propter divinam essentiam additur *incommunicabile.* Deus enim non est suppositum, ut dictum est. Incommunicabile autem hîc dicitur, quod non prædicatur de aliis quidditativâ prædicatione.

Et

44 *Definitio ſuppoſiti.*

Et hinc ſummatim: ***Suppoſitum eſt ſubſtantia ſingularis, completa & incommunicabilis.*** Quæ definitio ſumitur ex definitione perſonæ vulgata: Dempto iſto, quòd perſona ſit ***rationalis naturæ.*** Hanc enim conditionem perſona addit ultra conditiones ſuppoſiti. Traditúrque frequenter à ***Lombardiſtis*** 3. *d.* 2. & ad ***Thomam*** 3. *p. q.* 2. *q.* 3.

Atque ita apparet, ſuppoſita non eſſe 1. ea, quæ ſunt accidentia, veluti eſt calor. 2. Ea, quæ ſunt univerſalia, ut homo, animal. 3. Ea, quæ ſunt incompleta, ut materia, forma, differentiæ. 4. Quod eſt communicabile, ut Deus reſpectu trium perſonarum. Ut hæc rectiùs intelligantur, quæritur: quomodo ad ſubſtantiam primam & perſonam ſe habeat ſuppoſitum?

PUNCTUM III.

An ſuppoſitum ſit idem, quod ſubſtantia prima vel perſona?

45 *Comparatur ſuppoſitum cum ſubſtantia prima.*

Reſp. Si ſubſtantia prima ſumatur pro ſubſtantia ſingulari prædicamentali, tùm eſt idem quod ſuppoſitum. Nulla enim datur ſubſtantia prima, quæ ſit directè in prædicamento, & non ſit ſimul etiam ſuppoſitum. Sin verò ſubſtantia prima, ſumatur pro ſubſtantia ſingulari ſimpliciter, tùm dantur ſubſtantiæ primæ, quæ non ſunt ſuppoſita, & proinde ſubſtantia prima latius quid eſt, quam ſuppoſitum. Nam materia hæc, & forma hæc, veluti ***Lazari***; Item Deus (præciſè ſumptus) ſunt ſubſtantiæ ſingulares. Et tamen non ſunt ſuppoſita.

46 *Et cum perſona.*

Sicut autem ſubſtantia prima hactenus generalius quid eſt, quàm ſuppoſitum: Ita ſuppoſitum rurſus generalius quid eſt, quàm perſona. Perſona enim non dicitur, niſi intra intellectualem naturam, ut poſteà dicemus. Indéque ***Bucephalus***, & hic lapis non ſunt perſonæ. Et tamen iſta dicuntur ſuppoſita. Suppoſitum igitur comprehendit omnes ſubſtantias, (ſingulares, completas, & incommunicabiles) ſive ſint animatæ, ſive non: Item, ſive è genere animatarum, intelligant, ſive non. Suppoſita nempe ſunt: hic lapis, hoc aurum, hæc arbor, ***Bucephalus***, ſive hic equus, & ſic in aliis. At iſtæ ſubſtantiæ non ſunt perſonæ.

ARTICULUS III.

De Hypoſtaſi.

47 Hypoſtaſeos vox duplicem habet ambiguitatem. Igitur hypoſtaſis aliquando ſumitur per modum abſtracti, hoc eſt, pro *ſubſiſtentia:* Aliquando per modum concreti, hoc eſt, pro *ſubſiſtente*, quod Græci ὑφιστάμενον vocant. Vide ***Damaſc. in Dial. cap.*** 42.

48 Aliter hypoſtaſis ſumitur pro eſſentia, aliquando. Sic ***Hieron. in Epiſt. ad Damaſcen.*** negat, in Trinitate eſſe plures ὑποστάσεις. Et ſic etiam *Concil. Sardic.* apud ***Theodoret. lib.*** 2. ***hiſt. cap.*** 8. hæreticorum eſſe ait, aſſerere; tres eſſe hypoſtaſes. Vide ***Lombard.*** 1. ***d.*** 26. ***a.*** Aliquando verò ſumitur pro perſonalitate, ſive modo, quia ultra eſſentiam, (ut noſtro modo intelligendi loquamur) invenitur perſona: aut etiam pro eſſentia limitate ſumpta. Atque ita cùm tres characteres perſonales inveniantur intra eſſentiam divinam, ideò ſic tres hypoſtaſes ponuntur.

49 Dicitur autem ὑπόστασις ἐπὶ τῷ ὑφιστάναι ex ſubſiſtendo, tanquam ſubſiſtens alii, quod ei innitatur. Unde ex vi vocis apparet, idem illam vocem ſignificare ac ſuppoſitum. Indéque nihil addi neceſſe eſt.

ARTICULUS IV.
De Persona.

Hic agendum est primò : *de voce personæ.* Deinde *inquirendum est* : *An persona sit nomen substantiæ.* Tertiò, *aliæ conditiones personæ sunt pertensendæ:* & denique *tradenda est inde definitio personæ.*

PUNCTUM I.
De voce personæ.

Persona Gellio, dicitur, quasi per se sonans. Unde & Lombard. 3. *d.* 10. *lit. B.* ait: Animam rationalem non esse personam, quia non sit *per se sonans*, sed alii conjuncta. Hæc tamen Etymologia non est congrua, ut indicatur ex differentia Prosodiæ sive quantitatis, hîc & ibi. Aliis placet Græca derivatio, ut persona dicatur περιζώννυμι vel περιζώνη, quasi cinctum quid, vel περὶ σῶμα, quasi habens aliquid circa corpus. Persona enim primitus dicebatur is, qui repræsentabat aliquem in comœdia, ad quem statum cincturæ, & velamine adhiberi solent. Hæc non valde moror. 50 *Unde dicatur persona.*

Relinquitur autem ex istis : vocem personæ esse ambiguam. Aliquando enim significat qualitatem, ut cùm quis in comœdia sustinet personam senis, vel juvenis, vel regis. Aliquando autem significat substantiam, veluti, cùm Socratem (sine addito) dicimus personam. Et de hac nunc loquimur. De qua inquirendum est, quid sit. 51 *Vox personæ ambigua.*

PUNCTUM II.
An persona sit nomen substantiale?

Ad cognoscendam personæ quidditatem : Dico 1. *Personam esse substantiam.* Ita communiter ferè statuitura Theologis, & Philosophis. Contrariatur et assertioni Valla, qui *l.* 6. *elegant. c.* 35. disputat, contra Boëthium, quòd persona non significet substantiam, sed qualitatem, quem sequitur Scalig. *in orat. de verbo inepti, in Epist. p.* 374. 52

Sententia & argumenta Vallæ.

Vallæ argumenta duo : 1. ex usu vocis personæ. Deinde ex reipsa. *In homine*, inquit, *persona significat qualitatem, quâ aliud ab alio differimus, tum in animo, tum in corpore, tum in externè positis, quæ à Rhetoricis numerantur, in attributis personæ.* Animi; *ut quo studio quis se exerceat, medicinæ, an juris Civilis, an militiæ, sive iracundus, an moderatus, &c.* Corporis : *Sitne senex an juvenis, &c.* Extrapositorum ; *Sitne dives an pauper ? Ideóque figuræ*, inquit, *& sigilla quædam, quæ rostris, aut alia corporis parte aquam fontanam emittunt, quæ repræsentant varios hominum vultus & gestus, personæ dicuntur. Et histriones in scena personas accipiunt, cùm servum agunt, aut ancillam, &c. Quæ non sunt singula in singulis, sed plurima : Veluti in me est persona humana, liberalis, timidi, iracundi, divitis, fortis, pulchri, &c. Et interdum contraria. Nam ad doctissimum, fortissimum, pulcherrimum, non sum fortis, nec pulcher, nec dives, sed imbecillis, deformis, pauper, &c.* Postea subjungit : *In Deo poni personam, quod verè Deo sit triplex qualitas.* Et postea : *tales qualitates statuo in Deo, & has dico esse personas.* Subjicit his : *vulgò barbarè dici : tres personæ me expectant, &c.* 53

Alterum ejus argumentum est hoc: *Viderit*, inquit, *Boëthius, quomodo persona sit substantia, sunt enim in Deo tres personæ. At non sunt ibi tres substantiæ.*

Decisio propositæ quæstionis.

55 Hac in re *primò* facilè admittitur: quòd nomen personæ aliquando qualitatem significet. Qualitatem, inquam, substantiæ. Ita priùs patuit. Possúntque hactenus admitti ea, quæ primò argumento Valla objecit.

56 2. Nihilominus personam etiam rectè substantiam dici, patet, quia personæ nomen attribuitur Deo. Cui si convenit, dici personam, juxta varios status, vel habitudines, & attributa, tum jam non sunt tres personæ, sed longè plures. Convenit enim Deo persona iræti, & persona misericordis, & persona Judicis, & persona Regis, & persona Patris, & quæ sunt plurima alia. At id absurdum est, non diffitente Vallâ, éstque diuid damnatum in hæresi Sabellii.

Personam significare substantiam.

57 3. Notandum: quòd etiam apud Latinos authores reperiatur vox personæ, eâ significatione, quâ substantiam significat, non verò conditionem, vel statum substantiæ. Ita probat Bellarm. *lib. 2. de Christo, cap. 5.* ex Cicerone, cùm *in Topicis, partitionibus, & de Invent.* attributa facit alia rerum, alia personarum. Additque Valerium Max. *l. 2 c. 21.* quoslibet homines vocare personas. Eodémque significatu poni *in Instit. juris civilis*, quæ Latinissimæ sunt *lib. 2. tit. 9.* Denique probat id inde, quia ipsi etiam Grammatici, cùm in verborum influxionibus distinguunt tres personas, non qualitatem intelligunt nomine personæ, sed res quascunque inter se distinctas.

58 4. Si maximè vox personæ, eâ, quâ Ecclesia eam usurpat, significatione non extaret, Ecclesia tamen posset donare eam vocem peculiari significatione, quod fecit etiam in voce *Sacramenti*, & aliis. Scriptura enim Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum *tres* vocat, *1. Johan. 5.* Sed quomodo tres? Non certè tres Patres, vel tres Filios, vel tres Deos. Tres igitur personas vocavit Ecclesia, non ut rem satis exprimeret, sed ut nonnihil diceret, quia juxta aliquod attributum Trinitas ista erat describenda. Vide Augustin. *lib. 5. de Trinit. cap. 9. & lib. 7. c. 4.* & alibi.

Solvuntur objectiones Vallæ.

59 Quod ad objectiones Vallæ attinet. Prioris solutio jam monstrata est prius.

60 Posteriorem quod attinet, solet ea etiam à Photinianis urgeri, ut videri potest apud Goslavium, *lib. 3. contra Keckerman. cap. 4.* Malim autem hîc potius Theologos de eo audire, quàm meam sententiam dicere. Ut tamen aliquid dicam: Solent variæ esse responsiones. Mihi quam maximè placet, negare consequentiam istius collectionis: Persona est substantia. Ergo tres personæ sunt tres substantiæ. Idque propter ambiguitatem in voce personæ, quam ad idem argumentum usurpavit Lombard. *1. d. 25. lit. E.* Igitur persona aliquando sumitur quasi complexè, & concretè, pro essentia & proprietate personali simul. Ita intelligitur, cùm persona dicitur substantia; Item, cùm pater dicitur persona. Ita Augustinus ait, *lib. 7. de Trinit. cap. 6.* quod idem Deo sit, esse personam & essentiam. Unde colligit Lombard. *d. lit B.* quod cùm pater dicitur persona, dicatur esse essentia divina. Aliter autem sumitur persona quasi abstractè, & proaddito, quod præter essentiam (ut sic loquamur) significat. Et juxta hanc sumptionem intelligitur, cùm dicuntur *tres* personæ. Cujus sensus est, quod sub *tribus proprietatibus* personalibus subsistat una essentia divina.

61 Ut res hæc magis declaretur: Esto simile sophisma. Affectio Entis est Ens. Ergo

Ergo tres affectiones Entis sunt tria Entia. Hìc ratio argumentandi eadem est, quæ prius. Est enim paralogismus propter ambiguitatem in voce, [affectio Entis.] Nam in accidente, affectio Entis, sumitur quasi complexè, ut includat & essentiam, & quod additur ad essentiam. Cùm autem in consequente dicitur, *tres affectiones, &c.* tum affectio sumitur solùm pro addito. Affectiones enim Entis non numerantur & multiplicantur, nisi quoad additum. Unde omnis affectio, loquendo de adæquato conceptu, est Ens. Et tamen tres affectiones, non sunt tria Entia, sed sunt unum idemque Ens sub alio quasi formali sumptum.

Frequens est, illustrare doctrinam de Trinitate per exempla potentiarum animæ. Hìc potentia animæ (ad mentem Scoti) est idem quod anima. Et tamen tres potentiæ non sunt tres animæ. Tres enim potentiæ dicuntur, non ex multiplicato toto significato potentiæ, sed juxta id, quod additur ultra animam. Unde recurrit eadem æquivocatio in voce *potentiæ*, quæ erat in voce affectionis, & personæ antea. 62

Remanet itaque ista prima conditio à nobis posita, quâ quidquid persona est, dicitur substantia. Indéque quidquid accidens est, persona dici non potest. 63

PUNCTUM III.

In quo percensentur, & defenduntur aliæ conditiones personæ.

II. Conditio personæ est *ut sit intelligens.* Atque hinc, Bucephalus non potest dici persona. Et idem est de aliis suppositis, in genere rerum non intelligentium. Differt enim suppositum in hoc à persona, quòd suppositum significat in genere, quamvis singularem completam & incommunicabilem substantiam. Persona autem id facit, solùm in genere rerum intelligentium. 64 *Persona est quid intelligens.*

III. Persona debet esset aliquid singulare, & quidem completum. Ita patet, quia persona est speciale nomen suppositi. Participat igitur omnes conditiones, quæ in supposito requiruntur. At quicquid est suppositum, debet esse aliquid singulare, & completum, ut prius visum est. Indéque animal & homo personæ non sunt, quia sunt universalia. Et anima hæc aut illa, personæ non sunt, quia sunt entia incompleta. 65 *Persona est aliquid singulare, & completum.*

IV. Persona non debet esse aliquid communicabile. Omne singulare est incommunicabile, quatenus intelligitur negatio communicationis, quæ est per modum universalis, quomodo animal est communicabile homini & bestiæ, & homo est communicabilis suis individuis, veluti Petro, Paulo, &c. Unde cùm persona dicitur (peculiari conditione) incommunicabile quid, non intelligitur negatio communicabilitatis istius, quæ est per modum universalis. Hæc enim ut dictum est, continetur sub voce singularitatis. Sciendum est igitur, quod fides revelaverit singularem modum communicationis, secundùm quem una numero natura; adeóque Ens revera singulare, est communicabile pluribus suppositis. Illam igitur essentiam præcisè sumptam Ecclesiæ non vocant personam (ita enim ipsi placuit, indicandæ distinctionis causâ, ut haberet in quo Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, tres & unum, quod utrumque Scriptura facit, nominaret.) Et sic nomen personæ limitatum est hac conditione, ut non diceretur persona, quod est communicabile isto modo. Persona igitur est aliquid incommunicabile. Et per hoc, Deus non est persona. 66 *Persona est quid incommunicabile.*

Ex his patet vanitas objectionis Goslavianæ: *Si essentia divina*, inquit, *lib.* 3. 67

Objectio Goſtavii.

contra Keckerm. cap. 2. *eſt ſingularis, eſt etiam incommunicabilis. Et ſi eſt incommunicabilis eſt perſona.* Reſpondeo ex dictis, quod ſit ambiguitas in voce *incommunicabilis.* Incommunicabile enim aliquando ſignificat id, quod non eſt communicabile *pluribus ſpeciebus, vel individuis*, ſeu, quod idem eſt, pluribus ſpecie aut numero diſtinctis. Et hoc modo omne ſingulare eſt incommunicabile, etiam eſſentia divina hoc ipſo, quia ſingularis eſt. Neque enim Deus ſe habet per modum generis aut ſpeciei, ad Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum. Atque ita ſic ſumptâ voce, admittitur prima conſequentia: Si eſſentia divina eſt ſingularis. Ergo eſt incommunicabilis. At altera conſequentia eſt invalida: ſi ſcilicet eſſentia divina eſt incommunicabilis. (Iſto intellige modo, nempè per oppoſitum modum ad univerſale.) Ergò eſt perſona. Nam Eccleſia hoc nomem perſonæ attribuit illi, quod quaſi ultimum modum ſubſiſtendi habet, ita ut ne quidem ſit communicabile, eo modo, quo natura ſuppoſito eſt communicabilis, quod ſingulare communicationis genus nobis fides revelavit, in eſſentia divina ſingulari, ad tres hypoſtaſes. Unde porrò eſſentia divina eſt ſingularis, & tamen hoc poſteriori genere eſt communicabilis. Et proinde non vocatur perſona. Ita enim longâ conſuetudine nomen perſonæ in Eccleſia receptum eſt, ut quod taliter eſt communicabile, perſona non dicatur. Ita ſignificationibus autem vocum nihil potius eſt, quàm conſuetudo loquentium.

Incommunicabile bifariam dicitur.

68 *Perſona non debet ſuſtentari ab alio.*

V. Perſona non debet ſuſtentari ab alio. Hanc conditionem perſonæ ponere ſolent Doctores, propter humanam naturam in Chriſto; quæ ſi perſona eſſet, Chriſtus haberet duplicem perſonam, quod abſurdum eſt. Ab humana igitur natura Chriſti removetur nomen perſonæ, quia ipſa ſuſtentatur à λόγῳ. Poſſet tamen fortaſſe hæc conditio intelligi, ex generali conditione, quæ ad ſuppoſitum (cujus totam naturam implicat perſona) requiritur, quâ quicquid ſuppoſitum dicitur, debet eſſe quid completum. At humana natura in Chriſto apprehenditur, ibi per modum incompleti Entis, nempè tanquam pars τῷ λόγῳ; Chemnit. *part.* 1. *Loc. com. de Trinit. cap.* 4. *p.* 96. refert, quòd aliqui Scholaſtici hanc conditionem continuerint ſub incommunicabilitate, quam interpretantur ita, ut inde excludant omnem dependentiam ad aliud, in eo quod perſona dicitur. Ut tamen omnia ſint clariora, judicio ejuſdem Chemnitii iſta conditio peculiariter additur.

PUNCTUM IV.

In quo traditur definitio perſonæ.

69 Ex dictis nunc facilè fieri poteſt definitio perſonæ. Antiquitus ſatis tenuiter hac in re actum eſt. Narrat enim Boëthius, cùm lecta eſſet Epiſtola Concilii Chalcedonenſis, in qua dicitur, *quòd Chriſtus ſit una perſona, in illa una tamen perſona ſint diſtinctæ naturæ*, interrogâſſe ſe, quid diſcriminis ſit inter naturam & perſonam, & tum omnes clamâſſe de perſonis, & natura, neminem tamen potuiſſe aſſignare, quid eſſet perſona. Ita refert Chemnit. *d. l. p.* 95.

70 *Perſonæ definitio apud Boëthium.*

Boëthius igitur definivit perſonam, quod *perſona ſit naturæ rationalis individua ſubſtantia.*

Rationale quid ſit propriè.

Sed hæc definitio duo adhuc vitia habet, ſi rigoroſè cum Boëthio agamus. Nam 1. *Rationale* non dicimus, niſi id quod intelligit per diſcurſum, adeóque intellectio ſucceſſiva, ſucceſſione tali, quæ ſit à noto ad ignotum. At id nec

Angelis

Angelis, ut aliquibus placet, nec Deo convenit. Hactenus igitur ponendum est generalius nomen, nempè vox *intelligentis*. Ubi tamen non diffiteor, vocem *rationalis* aliquando generaliter sumi pro intelligenti, quomodo Angeli dicuntur rationales, apud August. *de spirit. & anim. cap.* 18. Et cùm Aristoteles *lib.* 9. *Metaph.* dividit potentiam activam in rationalem, & irrationalem, per potentiam rationalem intelligit omnem potentiam intellectivam. 2. Si tamen substituatur hæc vox *sic*: persona est naturæ *intelligentis* substantia individua: Nihilominus definitio ista est vitiosa, & nimis lata, quia convenit essentiæ divinæ. At Deus præcisè sumptus, non dicitur persona, ut priùs patuit.

Frequenter igitur persona definitur sic: Persona est substantia individua intelligens, incommunicabilis, quæ non sustentatur in alia, vel ab alia. Fit autem hæc definitio summatim colligendo conditiones personæ. Ego breviùs sic definio: *Persona est suppositum intelligens.* Vox *suppositi* enim omnes conditiones personæ implicat, præter gradum intelligendi, qui contrahit suppositum ad rationem personæ. Atque sic relinquitur hæc definitio in sensu concordare cum priori. Malo autem sic potius definire, tum propter brevitatem, quæ in definitionibus maximè commendatur: tum quòd in ea non relinquitur locus illi sophisticationi Arrianorum, & Photinianorum. Si persona est substantia intelligens, &c. Ergo tres personæ sunt tres substantiæ, & c. quanquam ea objectio antea satis confutata est, *num.* 60. *seqq.* 71 *Propria personæ definitio.*

Nunc celebris illa quæstio, de suppositi supra naturam additamento, ejúsque à natura distinctione, explicanda est proquinto articulo.

ARTICULUS V.

Quid suppositum (vel persona) addat naturæ, & quomodo distinguantur.

Prolixa hæc & intricata admodum est disputatio. Nec minùs tamen utilis, & necessaria est. Sunt autem hæc tractanda: Primò, *præmittenda sunt observationes aliquæ.* Deinde, *variæ referendæ sunt opiniones.* Tertiò, *vera sententia confirmanda est.* Et quartò, *refutandæ sunt contrariæ opiniones.* Denique, *solvendæ sunt objectiones veritati contrariæ.* 72

PUNCTUM I.

In quo præmittuntur aliquæ observationes:

Principio hoc animadvertendum est, quòd in hac quæstione sermo sit de supposito, & naturâ ut sunt in rebus creatis. Nam de natura & supposito, prout est in personis divinis ex lumine rationis ferè nihil dici potest.

2. Advertendum est, per naturam hîc non intelligi naturam communem, quomodo ea à supposito sive re singulari distinguitur: Sed intelligitur per naturam, natura singularis, & individua, veluti est natura Socratis, quomodo scilicet ea distinguatur à Socrate ipso, seu supposito, quod constituit Socrates.

Dicam clariùs: Omnis homo in individuo habet singularem, & individuam naturam humanam, vel humanitatem. Omnis, *inquam*, homo. Ergo & Christus, qui etiam homo est, habet humanam naturam singularem, & cætera omnia individua hujus speciei. Est tamen inter has humanitates discrimen. Nam humanitati

manitati Christi non convenit, debita aliâs humanæ naturæ personalitas, (sive non constituit personam humanã, quia sic in Christo essent duæ personæ, quod absurdum est.) At humanæ naturæ, qualis est in Socrate, vel Petro, nihil deest eorum, quæ ad rationem personæ, vel suppositi pertinent. Sunt enim, Socrates, & Petrus, personæ.

Ergo nunc quæritur, quid desit humanitati Christi, quo minùs sit suppositum, vel persona, & in oppositum, quid habeant cæteri homines, per quod sint suppositа, sive personæ. Hoc enim quod his datum, & illi negatum est, erit quod ultra naturam requiritur ad rationem suppositi, sive quod suppositum addit naturæ. Et de hujus distinctione à natura porrò quæritur.

73 Denique est advertendum: suppositum bifariam sumi, aliquando sumitur abstractivè pro suppositalitate, sive ratione aut differentiâ, unde formaliter constituitur suppositum, quod possumus Græcè dicere ὑπόστασιν, *subsistentiam*: Aliquando autem sumitur concretivè, pro eo, cui convenit esse, & dicitur suppositum, quod Græcè possumus dicere ὑφεστὼς, hoc est, *subsistens*.

PUNCTUM II.

In quo referuntur variæ sententiæ.

74 His præmissis variæ sunt in re proposita sententiæ. Aliqui existimant naturam, & suppositum solùm nominaliter, sive vocibus distingui. Ita tribuitur Gandavensi *lib.4.q.4.* Durand. *1.d.34.q.1.* & aliis.

75 *II.* Scotus *3.d. 1. quæst. 1. a. 3. & d. 6. q. 1. & quodlib. 19. a. 13.* aliique ejus sequaces aiunt, suppositum addere naturæ negationem, actualis videlicet, & aptitudinalis (de naturali aptitudine, sive potentia eam intelligendo) dependentiæ ab alio.

III. Aliis videtur, quòd suppositum addat naturæ singularitatem, & accidentia individualia. Ita tribui solet Thomæ.

IV. Aliqui suppositum aiunt ultimò constitui per existentiam, quam naturæ addat suppositum. Et hæc opinio valdè frequens est.

V. Aliqui suppositum aiunt constitui per habitudinem ad existentiam, & per extrinsecam denominationem. Ita Capreolo, Hervæo, & aliis tribuitur.

VI. Aliis videtur, quòd suppositum naturæ addat peculiarem aliquam Entitatem, realiter ab ea distinctam. Ita tribuitur Ferrar. *4. contra gent. cap. 42.* Cajetan. *3. p. q. 1. a. 2.*

76 Denique aliquibus videtur, quòd suppositum naturæ addat positivum aliquem modum, qui significetur per Τὸ per se subsistere, cui opponitur esse alio, & sustentari in alio. Ita sentiunt Fonseca *5. Metaph. cap. 8. quæst. 6.* Suarez *in Metaph. disp. 34. sect. 2. seqq.* Martin. *in disp. Metaph. disp. 18. thes. 14. seqq. & quæst. 3. ibid.* Dicunt autem frequenter illi autores, quod id additum per suppositum, distinguatur reipsa à natura, ubi ista intelliguntur realiter distingui, non tanquam res à re (quæ est rigorosa significatio illius phraseos) sed tanquam modus à re, quæ distinctio realis vocatur, latè loquendo. Ita seipsum explicat Suarez *d. disp. 34. sect. 4. num. 33.*

PUNCTUM

PUNCTUM III.

In quo statuuntur conclusiones, declarantes sententiam propriam.

Ad evitandam prolixitatem, in re alâs valdè prolixa, propono aliquot propositiones:

77 *Suppositum includere naturam.*

I. Conclusio: *Suppositum includit naturam, si concretè sumatur vox suppositi*; ut suprà exposui. Ita certum est & indubium. Natura enim illud est, quod significatur per definitionem rei. At suppositum, v.g. Socrates certè participat naturam, quæ hominis definitione significatur.

78 *Suppositalitas potest abesse à natura.*

II. Suppositalitas potest abesse à natura. Ita patet in exemplo humanitatis Christi. Hic enim habet suppositalitatem humanam naturam, & tamen non habet suppositalitatem humanam. Si enim humanitas ista haberet suppositalitatem, hoc est, istum modum, unde substantia constituitur in ratione suppositi, tunc Christus esset duplex persona, quod absurdum est, & Nestorianum, solétque in pluribus à Theologis ostendi. Apparétque adeò naturam, & suppositum non facere compositionem *ex his*, ut vocant, sed *cum his*.

79 *Non distinguè solâ ratione.*

III. Hinc sequitur: *Quod suppositalitas à natura. Idémque est de supposito & natura, non distinguantur sola ratione, & nudis appellationibus.* Quæ enim talia sunt, à parte rei non possunt divelli. Separatio enim proportionatur distinctioni, unde quæ non nisi per rationem distincta sunt, etiam non possunt separari, nisi per rationem. Apparuit autem in prioribus suppositalitatem posse abesse à natura.

80 *Suppositum non addere rem peculiarem.*

IV. Suppositum non addit ad naturam positivam aliquam rem. Ita patet: quia illa res addita vel pertineret ad essentiam rei, quæ suppositum dicitur, vel non. Si primum. Ergo ubicunque est essentia talis rei, ibi erit etiam illud additum, tanquam intrinsecè ad eam pertinens, quod falsum esse ostendit exemplum humanæ naturæ in Christo. Si secundum. Ergò suppositum, & natura constituerent Ens per accidens, indéque non unum quid, sed plura, quod absurdum est.

81 *Non distinguè realiter.*

V. Suppositum igitur à natura non distinguitur realiter, strictè phrasin sumendo. Realis enim distinctio sic non est, nisi inter rem & rem.

82

VI. Suppositum addit ad naturam modum aliquem Ita patet, quia ut ex doctrina distinctionum constat, quod ab alio distinguitur, non tamen ut res à re, nec etiam prorsus per rationem, id necessariò est modus rei, & sic à re distinguitur modaliter. Is tamen modus, quia non est confictus per rationem, hactenus reipsa à natura distinguitur, ut antea exposui ad *num. 76*.

83 *Suppositalitas non est negatio.*

VII. Is modus est positivus. Et proinde non addit solam negationem, quanquam eam subinferat. Ita patet, quia si suppositum creatum ultimò constitueretur per negationem, tum à fortiori id esset in Trinitate, quia hîc magis habenda est ratio simplicitatis, quàm in creaturis. A compositione autem magis præcavent negationes, quàm si per suppositum adderetur aliquid positivum ad naturam. Absurdum autem est divinas personas distingui solùm negationibus. Non satis etiam congruit is modus loquendi ad humanam naturam Christi. In hac enim juxta Conciliorum & Patrum doctrinam ὁ λόγος explevit personalitatem. At valdè tenue est: si dicatur λόγος expleviſſe negationem. Vide prolixum ad hoc discursum apud Suarez, *disp. 34. sect. 2. n. 8. seqq.* Quòd autem is modus positivus inferat negationem, statim apparebit.

84 *In quo consistat suppositalitas.*

VIII. In specie igitur is modus est per se subsistere, sive in αὐτυπαρξία, in per se subsistentia. Ubi advertendum est, quòd per se subsistere dicatur bifariam: Uno modò Τὸ per se subsistere, opponitur inhærentiæ, hoc est, modo essendi in alio, accidentibus proprio. Et sic omnibus substantiis convenit esse in alio, sed per se subsistere, juxta definitionem substantiæ, superiùs traditam. Unde cùm præter suppositum (quod semper est substantia prima) in genere substantiarum etiam dentur substantiæ secundæ, apparet essentiam suppositi non consistere in tali per se subsistentia. Aliter per se subsistere, sumitur pro perfectissimo modo per se subsistendi, quo res dicitur maximè & principaliter per se subsistere, ut Aristot. *in Categ.* loquitur, *cap. 5:* Et tum per se subsistere dicitur, quod neque inhæret (in quo distinguitur ab accidentibus) nec etiam implicat talem essendi modum, per quem unitur ad aliud istud sustentans, vel à quo dependeat, in quo suppositum distinguitur à substantiis secundis, & partibus suppositorum. Et in hoc consistit ratio suppositi. Estque adeò suppositum nihil aliud, quàm substantia perfectissimo modo per se subsistens, non includens unionem, vel dependentiam ab aliquo sustentante. Ex quibus etiam apparet, quod antea dixi, per suppositum inferri negationem. Nam sic per se subsistere id dicitur, quod non est in alio per dependentiam ab illo. Imò Τὸ per se subsistere ferè non potest aliter explicari quàm istiusmodi negatione.

85 *Suppositum infert negationẽ. Anima separata non est suppositum.*

Cæterùm, dependentia ad aliud sustentans, amplianda est ad dependentiam actualem, & aptitudinalem, propter animam separatam. Nam anima separata, etsi (ut ipsa vox *separationis* indicat) est pro isto statu independens à materia, quoad actualem unionem ad illam, tamen non est suppositum, quia habet aptitudinalem dependentiam ad materiam, quia ex natura sua est forma materiæ, unde necessariò in essentia animæ remanet potentia informandi corpus, quippè, quæ realiter non est diversa ab essentia animæ, ut deinceps *cap. 5.* videbitur.

86 *Objectio.*

Dices: Sic nullum hominem esse suppositum. Nam sicut humanitas, concepta in Matia, suscepta est in personam τοῦ λόγου, ita etiam alia singularis humanitas suscipi potuit. Neq; enim ad hoc est repugnantia. Ergo etiam aliæ singulares humanitates habent aptitudinem ad talem unionem. At aptitudo dependendi à sustentante aliquo, repugnat rationi suppositi, ut priùs visum est, in exemplo animæ.

87 *Quenam aptitudo dependendi repugnet supposito.*

Respondeo: Aptitudinem esse duplicem: Alia est naturalis, alia est obedientalis. Et obedientalis quidem consistit in sola negatione, sive in non repugnantia, unde illius nulla est ratio, in dijudicandis essentiis rerum. De naturali autem potentia secus est, quæ vel est essentia ipsa, vel consistit in reali, & positiva proprietate ejus, quod eam habet. Unde dico: quod naturalem potentiam habet ad dependentiam ab aliquo sustentante, id non esse suppositum, per exemplum animæ separatæ Humanitas autem, idemque est de essentiis aliis, ex natura sua completis, habet solùm potentiam obedientialem, ad istiusmodi dependentiam: unde hac non consideratâ, talia Entia simpliciter sunt suppositа.

PUNCTUM IV.

In quo proponuntur conclusiones, contra opiniones aliorum.

88 Et hactenus quidem constituimus veram rationem suppositi: nunc etiam aliquæ sententiæ nobis removendæ sunt. Igitur:

89 *IX. Suppositum non addit naturæ singularitatem.* Ita patet, quia natura, de qua

in

in præsenti sermo est, est jamdum singularis, per priùs dicta, *num.* 72. Unde alia quæstio est: An universale differat à singulari, & in quo sit illa differentia, & rursus alia quæstio est, an natura differat à supposito. *Suppositum non addit naturæ singularitatem.*

X. *Suppositum quâ tale est, non addit accidentia individualia.* Cùm enim suppositum sit perfectissimum genus substantiarum, oportet, ut non id ultimò compleatur per accidentia, præsertim, quia sic suppositum, quâ tale, esset Ens per accidens. Deinde per suppositalitatem non debet aliquid accedere, quod individuet naturam, quicquid id sit, quia, ut priùs patuit, natura est jamdudum aliquid singulare. 90 *Nec accidentia individualia.*

XI. *Suppositum non addit naturæ existentiam.* Ita patet, quia formale significatum existentiæ est actualitas rei, hoc est, rem existere nihil est aliud, quàm eam actu esse, & non amplius latere in causis. At istud convenit etiam naturæ, esse extra causas. Ergo etiam naturæ convenit existentia generaliter loquendo, ut suprà in doctrina de existentia prolixius visum est. 91 *Nec existentiam.*

Deinde existentia est per accidens ad rationem suppositi, quia suppositum ut sic abstrahit à possibili, & actuali. Indéque suppositum est, quod potest latere intra causas, vel esse extra eas, hoc est, potest esse Ens potestate, vel Ens actu. Atque sic Socrates simpliter est suppositum, sive possibilis sit, sive sit actu in mundo. Formalis autem ratio non debet esse per accidens, sed rei adæquata.

XII. *Suppositum non potest constitui, atque adeò distingui à natura, per denominationem extrinsecam, quacunque illa sit.* Ita patet, ut rectè Suarez concludit, *disp.* 34. *s.* 4. *n.* 4. Distinctio enim in hoc immediatè consistit, quòd unum non est aliud, & ideò necessariò requirit, ut extrema realia, quæ in re distinguuntur, ita se habeant, ut unumquodque alicui rei intrinsecum, ita se habeat, quod non habeat aliud. Unde distinctio per extrinseca semper supponit aliquid intrinsecum, in quo unum ab alio distinguatur, quodque sit ratio & fundamentum distinctionis ejus, quæ est ab extrinseco. Ut, v.g. si visus & auditus distinguuntur per colores & sonos extrinsecè, necesse est, ut pro fundanda istâ distinctione, habeant intra se diversas entitates, per quas habeant istos respectus. Et de hoc intrinseco, quidnam id sit, nunc inquiro, de quo priùs patuit, quòd id sit modus per se subsistendi. 92 *Nec denominationem extrinsecam.*

PUNCTUM V.

In quo solvuntur objectiones.

Objectiones plurimæ hîc moveri possunt, per quas particulatim probentur diversæ sententiæ, sed compendii causâ istas promiscuè proponam, & quidem tantùm potissimas. 93

I. Objicitur: Si personalitas consisteret in aliquo positivo. Ergo ὁ λόγος non assumpsisset quiddam, quod positivè est in humanitate τῷ λόγῳ: at hoc absurdum, quia τὸ ἀπροσλημπτον, ὅτι καὶ ἀθεράπευτον, *quod non est assumptum, non est sanatum.* Nihil autem in homine est, quod non sit sanatum. 94

Respondetur communiter juxta hanc sententiam λόγον assumpsisse humanitatem, non autem hominem, unde, quidquid ad rationem humanitatis pertinet, assumptum est. Atque ita tota humana natura sanata est. Quia verò ὁ λόγος non assumpsit hominem, ideò manifestum, quòd id, unde homo ultimò constituitur sub ratione personæ vel suppositi, non sit assumptum, imò ne quidem assumi potuerit in unitatem personæ. Et hoc non impedit plenam sanationem *naturæ* humanæ, quæ 95

tota

tota assumpta. Et sic damasc. ait, *lib. 3. de orthod. fid cap. 6.* Deum assumpsisse quicquid *in natura nostra* plantavit.

95 *II. Objicitur:* Si ad constitutionem suppositi requireretur aliquid positivum, & proinde id deesset humanitati Christi. Ergò Christus per defectum istius positivi non esset homo, sicut homines alii, adeóque non univocè.

96 *R.* 1. Christum non esse hominem, sicut sunt alii, admitti potest secundùm quid. Nam humanitas Christi est ἐνυπόστατος. Alii autem homines sunt αὐθυπόστατοι. quoad essentialia tamen, Christus est homo sicut & cæteri homines. Atque hinc 2. apparet, quòd homo dicatur univocè de Christo & cæteris. Et ratio est, quia univocatio consistit in identitate non personalitatis, sed naturæ, sive essentiæ, ut Arist. indicat *l. Categ. c.* 1. Univoca definiens, quorum *essentia & definitio* in univocatis est eadem.

Christus univocè est homo cum aliis hominibus.

97 *III. Objicitur:* Entia non sunt multiplicanda sine necessitate. At per negationem satis explicari potest ratio suppositi. Ergo supervacaneum est, addere portò modum positivum. Antecedens declaratur exemplo aquæ, ex qua, prius integra, constituuntur plura supposita, per solam divisionem, hoc est, per negationem unionis inter partis.

98 *R.* 1. Potest omninò ratio suppositi explicari per negationem dependentiæ ab alio, vel unionis ad aliud, ut & antè factum est *num.* 84.

Quòd tamen non possit in ea formaliter consistere ratio suppositi, quodque proinde necessarium sit, addere alium modum positivum, id in prioribus satis patuit. Inprimis ex Mysterio incarnationis, quo dimisso, Philosophi fortasse non potuissent devenire ad distinctionem naturæ & suppositi. Ex quo exemplo jam 3. patet, quòd ex una aqua possint fieri multa supposita per divisionem aquæ, non quasi negatio unionis adæquatè ad hoc satis sit, sed quod partes aquæ divisæ dicuntur per se subsistere.

TITULUS V.
De divisione substantiæ in corpus & spiritum.

Hæc quarta est divisio substantiæ, ex iis, quæ in theorematibus proposita sunt. Cujus divisionis sensus hic est: quod substantiarum alia sit concreta ex materia, qualis est homo: alia sit expers materiæ, qualis est Angelus: Et illa vocatur corpus, seu substantia corporalis & materialis; hæc vocatur spiritus, seu substantia immaterialis, sive spiritualis.

99 *Dicam de istis seorsim, & primùm quidem de corpore, quia ejus tractatio hîc abscindenda est, unde deinceps continuo cursu agi poterit de substantiis spiritualibus.*

De corpore tria constituenda sunt: Primò, *sunt percensenda variæ eius significationes. Quibus positis*, secundò, *exponendum est, quid nunc voce* corporis *intelligatur. Et* denique *quærendum*: *An, & quatenus ejus tractatio sit Metaphysica.*

ARTICULUS IV.
De Corpore.

PUNCTUM I.
De variis significationibus Corporis.

100 Vox *Corporis* ambigua est: *Primò*, Corpus generaliter sumitur, pro eo quod habet

habet esse reale, & positivum, juxta quem sensum corpus umbræ opponitur, vel figuræ. Ita V. Testamento convenit habere umbram. In N. Testamento autem est *corpus, Coloss.* 2. *v.* 17. Dicitúrque ad hunc modum etiam Deus, corpus, ut apud Tertull. *l.* 2. *contra praxeam p.* 318. ut August. explicat *ad quod vult. hæres.* 86. *Deinde* corpus est species quantitatis, quomodo Mathematicus magnitudinem dividit, in lineam, superficiem & corpus. Estque corpus ibi nihil aliud, quàm quantitas trinè dimensa, hoc est, longa, lata, & profunda. Solétque dici corpus Mathematicum.

Ambiguitas in voce corporis *explicatur.*

Deus quomodo sit corpus.

Aliæ significationes sumuntur ex prædicamento substantiæ. Atque ibi *tertiò*, corpus aliquando sumitur cum præcisione formæ, hoc est, pro sola materia, seu pro altera parte compositi, quæ cum forma illud constituit, quomodo dicimus hominem, v. g. constare ex anima & corpore. Estque sic corpus pars hominis, unde de homine quidditativè, & per modum generis prædicari non potest, juxta hanc significationem, ut Aristoteles tradit 4. *Topic. c.* 5. §. 6. Et confer Ramum *lib.* 3. *Schol. Dial. cap.* 4. Alia igitur significatio est, in qua sumitur per modum totius, & proinde cum inclusione formæ, habétque ad res animatas rationem generis. Et sic Porphyr. *in Isagog.* Corpus dividit per animatum & inanimatum, indéque animal, & homo, & planta, hoc sensu quidditativè sunt corpora. Vide quæ *in Topic.* dixi *cap.* 28. *num.* 109. Et adde Armand. de Bello Visu *tract.* 2. *term. cap.* 58. & Zabar. *l.* 1. *de mat. prima, cap.* 6. *&* 2. *cap.* 17, 18, 19. Intelligitúrque in præsenti tractatione, ex significationibus recensitis hactenus, hæc ultima: Corpus enim quod hîc intelligitur, facimus deinceps genus ad corpora naturalia, illud distinguentes à spiritu. Unde; per illam distinctionem à spiritu, significatur, quod corpus hîc non comprehendat omne Ens reale: Et, cùm nec pars, nec accidens possit esse genus substantiæ, relinquitur, quod nec per modum partis, nec per modum accidentis corpus hîc intelligatur.

Corpus sumitur ad modum partis, & ad modum totius.

Præsens significatio corporis quænam.

Quibus sic positis, adhuc tres aliæ significationes à præsenti vocis hujus usurpatione rejiciendæ sunt. 101

Igitur *quartò*: Corpus strictè intelligitur de eo, quod crassius est. Ita Psellus *de Dæmon.* ait: quæ corpora crassiora sunt, vocari corporea: Ea autem quæ subtiliora, & tenuiora sunt, incorporea dici. Et juxta hunc sensum, aër, & spiritus animales, & vitales in corpore nostro, non possunt dici corpora.

Quintò, corpus sumitur latè, dicuntúrque corpora non tantùm ea, quæ ex materia concreta sunt, sed generaliùs omnia ea, quæ composita sunt, ad quem sensum aliqui Patres animam rationalem, & Angelos corporeos vocant, quod infrà latiùs explico, *hoc lib.* 2. *cap.* 4. *num.* 24. Et ex his significationibus, ista propter angustiam, hæc propter latitudinem, à præsenti scopo aliena sunt.

Denique, corpus sumitur pro aggregatione corporum, & sic prædicatur de corpore artificioso, quomodo mensa aut domus corpus dicitur. Hęc etiam significatio à præsenti aliena est, quia corpus sic dictum, non est aliquid unum, & sic non est Ens per se, sed per accidens, quia implicat plura corpora, eáque singula per suas formas completa; vel saltem implicat præter essentiam corporis formam artificiosam, quæ cùm sit de prædicamento accidentis, iterum facit cum corpore, quod substantia est, Ens per aggregationem, sive unum per accidens. 102

PUNCTUM

PUNCTUM II.

In quo exponitur, quid corpus sit, cùm dividit substantiam.

103 *Corpus quid sit.*

Summatim ex dictis circumloquendo præsentem significationem corporis: *Corpus dicitur illud, quod materiam & formam habet.* Materiam & formam rigorosè intelligendo, juxta usitatas terminorum istorum significationes. Dicitur alio nomine, *Substantia corporea, Substantia materialis, & corpus naturale.* Damasc. *lib. 2. de orthod. fid. cap. 12.* corpus vocat substantiam, quæ tres dimensiones habet. Alii aliter.

Excluduntúrque hâccircumlocutione omnes hactenus enumeratæ significationes. Nam 1. quia non omnibus entibus convenit materia & forma. Ergo hactenus corpus, & reale Ens, non dicuntur æquipollenter.

Et 2. quia corpus sic implicat formam, ergo non sumitur nunc per modum partis, ubi à forma præscindit, & notat materiam solam.

Et 3. quia materia, indicio sumpto à quantitate, non convenit solùm iis, quæ crassa sunt, sed etiam quæ tenuia sunt: Ergo quæ tenuia & crassa corpora nunc sub mentione corporis implicantur.

Iterum, 4. quia materia, juxta usitatam vocis acceptionem, non convenit omnibus, quæ qualitercunque composita sunt. Ergo nunc compositum, & corpus non possunt dici æquipollenter.

Denique, quia corpus hîc habet materiam & formam, ideò non continetur sub eo corpus artificiosum, quod non habet materiam & formam, sed formas, eo ipso quia est Ens per accidens: Et proinde non unum, sed multa.

PUNCTUM III.

An, & quatenus Metaphysici sit agere de corpore.

104 *Metaphysicam non posse agere de corpore scientificè.*

Hîc duas assertiones pono primò: *Metaphysica non potest tractare de corpore scientificè, & quidditativè.* Ita patet, quia quidditativa cognitio corporis implicat materiam & formam. Ea autem quæ in Metaphysicis tractantur, abstrahunt à materia. Præterea, scientifica tractatio implicat notitiam affectionum rei. Scientia enim est demonstrationis fructus. Demonstratio autem implicat omninò passiones subjecti. Affectiones autem corporis sunt motus, locus, &c. Unde si Metaphysicus ageret scientificè de corpore, oporteret eum etiam agere de motu, loco, &c. Quæ absurda sunt.

105

Objicis: Cùm Ens dicatur indifferenter ad corpus & spiritum, cur in Metaphysicis, cùm permittatur descensus ad doctrinam de spiritualibus substantiis, non etiam permittatur descensus ad substantias corporeas.

Cur Metaphysica cùm agat de spiritu, non descendat etiam ad corporis considerationem.

R. Per instantiam: cùm Physicus animal dividat in hominem & bestiam, & sub bestia descendat porrò, ad avem & piscem, & cætera, quæ sub bestia continentur. Cur non etiam descendit ad ea, quæ sub homine continentur: hoc est, Catonem Platonem, &c. Sub natura enim animalis, non minùs continentur individua, quàm species, indéque ad utrumque horum, natura communis est indifferens, quid igitur ibi discrimen facit, ut sub bestia fiat descensus ad species, & non etiam sub (bestia vel) homine fiat descensus ad individua.

Igitur *II.* respondeo utrinque id facere abstractionem cuique disciplinæ propriam, quæ ad constituendos limites scientiæ, semper ad subjectum cujusq; disciplinæ adjungenda

adjungenda est. Etsi igitur subjectum Metaphysicæ, dimissâ abstractione, indifferens sit, ad res materiales & immateriales, ut proinde hactenus non magis conveniat Metaphysicæ descendere ad materialia, ac immaterialia. Tamen id secus est, si adjungatur abstractio. Abstractio enim Metaphysicæ propria, est ea, quâ entia sunt abstracta à materia secundùm rem & rationem. Et hæc à Metaphysica arcet res materiales, admittit autem res immateriales. Sicut, cùm Physicæ subjectum sit indifferens ad species & individua, in Physicis tamen descenditur non ad individua, sed ad species solùm; quia Physicus abstrahit à materia signata, sive singulari.

106 *Quomodo Metaphysica agat de corpore?*

II. Assertio: *Metaphysica agit de corpore præcognoscendo illud*: Non, *inquam*, corpus cognoscendo & sciendo, vel scientificè tractando (quod priori assertione probatum est) sed *præsciendo*, vel *præcognoscendo*. Ita patet, quia corpus est subjectum particularis cujusdam disciplinæ, nempe Physicæ. Subjecta autem particularium scientiarum in Metaphysica præcognoscidebent.

107 *Subjecti præcognitio est in duobus.*

Cæterùm, præcognitio est in duobus: *Prius* est, ut intelligatur quid nominis. *Posterius* est, ut intelligatur an res sit, ut *Aristot.* tradit 1. *post. t.* 8. & *Zabar. ad d. Cont. ut & de trib. præcog. c.* 2. Hactenus igitur ad Metaphysicum pertinet agere de corpore quoad quid nominis, & an sit.

108

Et hoc quidem facit Metaphysica, referendo corpus ad divisiones Entis, nempe id dividendo, donec offendatur corpus, unde clarè intelligitur, quòd corpus sit Ens. Alterum verò, h. e. quoad quid nominis, expedit Metaphysicus, cùm varias significationes recenset, & vel per appositionem æquipollentium, vel aliâ circumlocutione declarat, quid per corpus (cujus considerationem scientificam deinceps ad Physicam remittit) intelligendum sit.

109

Et utrumque quidem horum, hactenus præstitum est. Divisum enim est Ens in substantiam & accidens, & porrò substantia & in corpus & spiritum: Unde relinquitur, quòd corpus sit aliquod Ens, & non sit nihil. Deinceps etiam varias significationes corporis recensui, & deinceps limitavi, quænam ex istis, in præsenti sit acceptanda significatio ad sensum illius divisionis substantiæ, in corpus & spiritus. Atque ita hîc de corpore nihil dicendum supereſt.

ARTICULUS. II.
De Spiritu.

110

Fuit de corpore, sequitur de spiritu. Ubi quatuor puncta declaranda sunt: Primò, *de voce* spiritûs, *& æquipollentibus.* Secundò, *quid sit spiritus?* Tertiò, *generales proprietates spirituum referendæ sunt.* Quartò, *de spirituum divisione, seu, quænam res in particulari sint spiritus, dicendum est.*

PUNCTUM I.
De voce Spiritûs, *& spiritualis, & incorporei.*

111 *Ambiguitas in voce* spiritus *explicatur.*

Spiritus aliquando sumitur pro actione respirandi, sive respiratione, ut *Fac.* 2. *v. ult.* corpus sine spiritu mortuum est. Ubi D. *Munnius* spiritum pro respiratione interpretatur, *Tom.* 1. *Lat. oper. fol.* 648. Alii tamen spiritum ibi exponunt pro vita & anima, ut fecit etiam *Chemn. part.* 1. *Log. Theol. p.* 228. Aliter solet sumi pro spiritualibus qualitatibus, & creatis donis. Et rursus aliter sumitur pro Spiritu Sancto.

Aliæ

Aliæ plures significationes in Scripturis occurrunt, quas doctè recitat *Flacius in Clav. Script. in voce* Spiritûs.

112 *Quomodo solus Deus sit incorporeus, sive spiritus.*

Apud Philosophos solet inprimis celebrari triplex significatio: I. Spiritus dicitur per excellentiam, & per ἀντονομασίαν, quomodo Spiritus dicitur, quod est omni modo ἄτρεπτον, sive immutabile. Et hoc convenit soli Deo, qui hactenus solus vocatur Spiritus & incorporeus, *Damascen. lib. 2. de orth. fid.* solum Deum ait esse incorporeum per naturam. Alia autem posse esse incorporea per indultum & gratiam.

113 *Spiritûs vox unde imposita?*

II. Spiritus sumitur pro corpore subtili & tenui, qualis est Spiritus egrediens ex ore respirantis. Unde videri potest primò, vocem *Spiritûs* impositam esse ad significandum talem spiritum: Indéque eam tractam esse, ab substantias incorporeas, quæ in hoc assimilantur talibus spiritibus, quòd videri & tactu prehendi non possint. Juxta hanc igitur significationem ventus vocatur *spiritus*. Sic & in Physicis, spiritus dividitur in vitalem, naturalem, & animalem, ubi per istos spiritus intelliguntur subtilissima corpuscula (ad hoc etiam vasis egentia, intra quæ continentur, unde & *partes contentæ* dicuntur) quæ generantur ab anima ad potiores operationes edendas, veluti nutritionem, sensum, motum, communicationem vitæ. Pertinent & huc, quæ spiritus præternaturales dicuntur, ut est in inflatione membrorum, in ructu ventris, & aliis.

114 *Quid propriè sit spiritus?*

III. Spiritus sumitur pro substantia à corpore adæquatè distincta, generatim loquendo, sive id corpus sit subtile, sive crassum. Unde 1. secundùm hanc significationem nullum corpus vocari potest spiritus. In quo hæc significatio recedit à secunda. 2. Et quicquid non est substantia corporea, est substantia incorporea. Adæquatè enim dixi, sic corpus distingui à spiritu. Et in hoc hæc significatio recedit à prima significatione, quoad latitudinem significandi. Nempe hîc non solùm Deus Spiritus dicitur, sed & iste & substantiæ creatæ, quotquot non sunt corpora. Vide de istis *Cassiodorum de an. c. 3.* Et hæc quidem vulgò dicuntur.

115 *Quando sola anima dicatur forma spiritualis?*

Est tamen præterea *quarta* significatio Spiritûs & spiritualis, quæ tamen non occurrit tam sub voce *substantiæ spiritualis*, quàm sub voce *formæ spiritualis*. Peculiaris enim ista est significatio in distinctione formarum, ea, *inquam*, quâ peculiariter anima rationalis vocatur spiritualis, eique soli vendicatur spiritualitas, ut disputant *Conimb. de an. sep. disp. 1. a. 3.*

116

Ubi primùm apparet: hanc significationem esse diversam à priori. Nam nulla forma substantialis est composita ex materia & forma. Ergò hoc sensu omnis forma substantialis potest spiritualis & incorporea dici. Nunc autem vendicatur id soli animæ rationali.

117

Atque sic nunc spirituale sive immateriale, & materiale sive corporeum, non accipiuntur de concretione ex materia, aut carentia ejus (sic enim omnis anima erit incorporea) sed generaliùs de dependentia à materia & independentia ab ea. Nempe nunc substantiæ, sive formæ illæ vocantur materiales, quæ includunt dependentiam à materia, ut nec esse, nec operari possint extra materiam. Anima autem rationalis dicitur immaterialis peculiariter, quia illa in essendo & operando est independens à materia. Fitque propter istam earum dependentiam à materia, ut nec à Metaphysica specialiter tales formæ considerentur, cùm consideretur ibi anima rationalis.

Solet

Solet & spirituale (frequentiùs spiritale) æquipollere intentionali, opponiturque tum reali & materiali. Ita Physici præsertim in doctrina de anima, frequenter has voces usurpant, cùm quærunt: An sonus in medio habeat esse reale, an spiritale? Item, an lumen sit Ens reale, an spiritale? Hîc igitur, ut *Ægid.* definit *lib. 2. de an. tract. 6. q. 2. c. 2.* Ens spirituale, vel spiritale est illud, cujus natura est esse repræsentationem, vel similitudinem, quo tanquam medio potentia cognoscitiva tendit in objectum. Ens autem reale est, & materiale, quod non est medium, quo aliquid repræsentatur, sed quòd dimissâ repræsentatione adhuc satis habet, ut sit, & cur sit. Confer & *Zab. l. 1. de vis. c. 7.* Veluti sic realis est equus, & realis est Angelus, qui est extra mentem: At species equi & Angeli, eos repræsentantes intra mentem, sunt equus & Angelus spiritalis. Color in pariete est realis, sive materialis. At is, qui est in oculo istum repræsentans, est color Spiritalis. Asperitas & durities in corpore aliquo tangibili, est realis ibi & materialis. Ea autem quæ unitur cum nervo tactivo in manu mea, istam repræsentans, est asperitas & durities spiritalis. Neque manus mea fit dura aut aspera, duritiem aut asperitatem sentiendo. Hæc etiam significatio non huc pertinet, sed ea, quam priùs tertiam dixi. 118 *Ens spirituale quid sit in doctrina de anima.*

PUNCTUM II.

Quid sit spiritualis, sive substantia immaterialis, & incorporea?

Timplerus in Met. l. 4. cap. 6. in Theor. & quæst. 18. & 20. Immateriale definit, quod non est ex materia productum. Indéque consequenter infert, cœlum esse immateriatum. Argumentum ejus hoc est: Quod est ex nihilo productum, est immateriatum, quia ex nihilo esse, & ex materia esse opponuntur. At cœlum est ex nihilo productum. Ergò est immateriatum. 119

Sed *Timplerus* nec constanter, nec rectè differit. Illud patet, quia si materiale & immateriale diceretur juxta productionem ex materia, vel talis productionis defectum. Jam non solùm cœlum supremum & materia prima essent immateriata corpora, (quod ipse ait dicto loco,) sed etiam terra, quæ similiter non ex materia, sed ex nihilo est producta. 120 *Timplerus redarguitur.*

Falsitas autem ejusdem sententiæ inde apparet, quòd materia ad materiatum habet duplicem respectum, alium in fieri, alium in facto esse. Ex materia enim res fit, & etiam ex materia res constat. Et ex hoc quidem adæquatè quid denominatur materiatum. Materiatum, *inquam*, est, quod ex materia constat. Quod etiam esse potest, si maximè quid in fieri non pendeat à materia, sed sit ex nihilo. Per ipsam enim creationem homini, v. g. vel lapidi tribuitur materia & forma. At materia & forma intrinsecè constituunt eam rem, in qua sunt. Ergò in oppositum, res ipsa, veluti homo vel lapis intrinsecè constituetur à materia & forma. Ergò hoc ipso sunt aliquid materiale, si maximè ex materia non sint facta ista corpora. 121

Ex hactenus dictis apparet: quòd, ad rationem rei materialis, satis sit, intrinsecè constitui per materiam, & quòd rebus materialibus sit per accidens, in fieri dependere à materia. Unde relinquitur: quòd ad substantiam immaterialem non sit satis, à materia non dependere in fieri. Nihilominùs, cùm ex vi nominis, immateriale dicatur, per negationem materiæ, utique per negationem materiæ non incommodè describitur immateriale. Porrò in universum à materia est duplex dependentia, altera in fieri, altera in facto esse, ut anteà visum est. Cúmque 122

depen-

dependentia à materia in fieri, possit abesse à re materiali, per priùs dicta, utique sequitur, quòd negatio dependentiæ à materia, in facto esse, sit adæquata ratio, per quam substantia immaterialis dicatur immaterialis.

123 Ergò substantia immaterialis, sive incorporea, sive spiritus, *est substantia, quæ intrinsecè ex materia non componitur*, sive, *quæ est expers materiæ*, seu (à posteriori definiendo) *quæ est expers molis corporeæ*, quæ definitio melior est priori, si etiam materiam primam excludere velimus, ut infrà dicam.

Quæris: *An substantia immaterialis, sicut est expers materiæ, ita etiam expers sit formæ?*

124 *An substantia spiritualis sit etiam expers formæ?*

Resp. Materia & forma dicuntur πρός τι. Unde ubi una earum est, ibi est & altera, & ubi una non est, ibi nec est altera. Et neutra sola est sufficiens ad dandum esse. Materia enim secundùm se est potentialis & illimitata. At esse quarumvis specierum est limitatum, oportet igitur ut præter materiam sit aliud quid intra rem, ad absolvendam speciem. Forma autem non constituit materiam, nisi actuando materiam, ad quam naturalem potentiam habet. Unde in constituenda specie ipsâ necessariò est in materia, tanquam in subjecto, in quo hæreat, & cui ipsa innitatur.

125 Atque ex his sequitur: si substantia spiritualis sit expers materiæ, quod etiam sit expers formæ. Est tamen id intelligendum de forma partis, quam vocant, hoc est, illa forma, quæ ut pars constituit rem. Si enim ut pars constituit. Ergò exigit aliam compartem, quæ non est alia, quàm materia, quæ abest à substantia spirituali.

126 Aliàs autem loquendo de forma totius, quam vocant, quæque nihil aliud est, quàm essentia rei, ea sine dubio reperitur in re immateriali. Et hæc non necessariò præexigit formam partis aut materiam, sed simpliciter adæquatur Enti. Unde sicut Ens aliud est materiale, aliud immateriale. Ita eâdem proportione entitas, sive forma totius, alia emergit ex materia & forma, alia non.

PUNCTUM III.

De generalibus proprietatibus substantiæ immaterialis.

127 Sicut æterna per temporalia, ita immateriale per materiale cognoscimus. Atque ita generalia rerum spiritualium attributa colliguntur per remotionem eorum, quæ rebus materialibus conveniunt.

128 *Spiritus non sunt quanti.*

Igitur dico primò: *Substantiam spiritualem non esse quantam.* Ita patet, quia quantitas est adæquata proprietas materiæ. Unde cùm hæc spirituali substantiæ non conveniat, utique nec eidem conveniet quantitas.

129 *Nec sunt circumscriptivè alicubi.*

Et hinc sequitur 2. *Substantias spirituales non esse alicubi per circumscriptionem, sive non esse in loco Physico.* Talis enim modus adessendi insequitur quantitatem, ut superiori libro visum est.

130 *Nec sunt Physicè mobiles.*

Et hinc 3. sequitur: *Eas non mobiles esse motu physico.* Hic enim motus præsupponit modum adessendi per circumscriptionem. Imò generatim loquendo de substantia spirituali, non est ullus motus ei tribuendus. In ista enim generalitate substantia spiritualis includit etiam Deum. Deus autem prorsùs est immobilis, propter immensitatem essentiæ, quæ efficit, ut nullum ubi careat Dei præsentia. At motus localis acquirit ubi, anteà non habitum. In aliis autem substantiis immaterialibus, Angelis nempe & animâ, motus Physicus non est, sed alterius generis, ut in seqq. disputabo.

4. *Substantia*

4. *Substantia spiritualis est simplicior substantiâ corporeâ.* Ita patet, quia in hac reperitur compositio ex materia & forma, quæ ibi non est, ut particulatim attingam in speciali doctrina substantiarum immaterialium. Imò substantia spiritualis, ut sic, præscindit ab omni compositione. Est enim sub ea Deus, qui est Ens simplicissimum, & carens omni compositione. Aliæ autem substantiæ spirituales creatæ, compositæ quidem sunt ex genere & differentiâ, ex esse & essentiâ, ex natura & supposito, &c. Istâ autem compositione ex materia & forma, hæ substantiæ carent, cùm & hæ & istæ in corporeis substantiis reperiantur. 131

PUNCTUM IV.

Quænam substantiæ in particulari sint immateriales?

Antè visum est, omnes formas esse immateriales & incorporeas, hoc est, expertes materiæ. Quòd enim aliquæ dicuntur materiales, id non est inde, quasi ex materia & forma compositæ sint, sed propter necessariam dependentiam ad materiam, in qua esse postulant, adeò, ut extra eam subsistere non possint. 132

Nihilominùs non sunt omnes considerationis Metaphysicæ, sed solùm anima rationalis. Hæc enim cùm sit naturâ immortalis, ut infrà demonstro, utique & in materia, & extra eam esse potest. Aliæ autem formæ extra materiam esse non possunt. Unde & materiales dicuntur. At ad Metaphysicam pertinent ea, quæ à materia abstrahunt. Extra Metaphysicam autem relegantur, quæ non nisi in materia sunt. Atque ita, ex formis, sola anima rationalis est considerationis Metaphysicæ. 133

Materia prima est quidem expers materiæ & formæ, non tamen dicitur incorporea. Inprimis quia habet quantitatem, sive molem corpoream. Vnde hâc de causa laudabam supra illam substantiæ immaterialis definitionem, quâ ista definitur, esse substantia expers molis sive quantitatis. Et propter hanc molem materia prima simpliciter vocatur *corpus*, vel potiùs inchoamentum corporeitatis. Vide *Zab. l. 2. de prima mat. c. 19.* 134

Dimissâ igitur materiâ, substantiæ immateriales porrò sunt Deus & Angeli. Expertes enim sunt istæ substantiæ omnis materiæ, ut deinceps videbitur. 135

Atque ita summatim in Metaphysicis sub nomine substantiarum immaterialium de tribus agendum est, de Deo, Angelis, & animâ rationali, quorum iste est spiritus infinitus, hi spiritus finiti.

CAPUT III.

DE DEO.

1. *Inter substantias immateriales prima est Deus.*
2. *Deus est Spiritus infinitus.*

COMMENTARIUS.

Eia nunc homuncio fuge paululum occupationes tuas, absconde te modicum à tumultuosis cogitationibus tuis, pone onerosas cogitationes tuas. Vaca aliquantulum Deo, & requiesce aliquantulum in eo. Intra in cubiculum mentis tuæ, & exclude omnia præter Deum, & clauso ostio, quære Deum. Dic nunc totũ cor meum, dic nunc 1

Deo: Quero vultum tuum, vultum tuam, Domine, requiro. Eja nunc ergò, tu Domine Deus meus, doce cor meum, ubi & quomodo te quærat, ubi & quomodo te inveniat. Ita hanc tractationem inchoare placet, verbis *Anshelmi 2 proslog. c. 1.*

Cæterùm Dei doctrina consistit principaliter in tractatione,

De Dei Nomine.
De Dei Definitione.
De Dei Attributis.
De Dei Actibus.

Quibus, quasi loco proœmii, præmittendæ sunt aliquæ quæstiones.

TITULUS I.

De quæstionibus Proœmialibus.

ARTICULUS I.

An Dei tractatio pertineat ad Metaphysicam?

2. *In hac quæstione* primùm *proponendæ sunt objectiones, & sententiæ variæ,* Deinde *sunt subjiciendæ conclusiones, Et* tandem *solvendæ objectiones.*

PUNCTUM I.

De objectionibus, & sententiis variis.

Ex duplici opinione posset quæstio præsens negari.

Opinio existimans, Deum prorsùs non posse esse considerationis Metaphysicæ.

I. Existimando, quòd tota de Deo doctrina pertineat ad Theologiam. Idque propterea, quia, si quæ sit Dei naturalis notitia, ea nihilominùs in Scriptura contineatur. Ergò hæc in Theologia satis tradi potest. *Deinde,* si Deus in ulla parte Philosophiæ tractaretur, jam redigeretur sub idem genus cum rebus creatis, quæ aliàs in Philosophia tractantur. At finitum & infinitum non possunt in eodem genere convenire. *Tertiò,* non apparet, quo modo *in Metaph. de Deo* tractari possit? Nam si dicatur ibi de Deo tractari, ut de causa prima, sive per modum principii: Malè id dicitur. Nam ista ratio adæquata esse non potest, cùm in Metaphysicis agi soleat etiam de absolutis Dei attributis. Et si Deus esset principium in Metaphysicis, tùm subjectum Metaphysicæ non esset Ens in universum, sed solùm Ens creatum. Huius enim solùm causa est Deus. Unde Ens in universum & præcisè abstrahit à ratione creati & increati. Dimissâ autem consideratione ea, quæ de Deo habetur ut principio, non apparet, quomodo in Metaphysicis tractari possit, nisi ut species subjecti. At repugnat Deo esse speciem. *Denique,* quæ in scientiis Philosophicis tractantur, debent esse universalia. At Deus est aliquid singulare.

Opinio existimans de Deo esse specialem scientiam.

II. Existimari potest, Dei doctrinam peculiarem esse debere in Philosophia, separatam ab aliis scientiis, quæ dicatur *Theologia,* vel *Theosophia naturalis.* Ita opinatur *Pererius lib. 1. de Phil. cap. 6. 7.* Et probat, quia non debeat Metaphysica descendere ad particulares rationes essendi, quia sic fiat illa disciplina particularis, & tollerentur per istiusmodi processum, sive descensum omnes aliæ particulares disciplinæ.

PUN-

PUNCTUM II.

In quo ponuntur assertiones.

Hac in re dico *I. De Deo non posse in sola Philosophia tractari. Et proinde aliquam illius tractationem pertinere ad Theologiam.* Ita patet, quia multa prædicantur de Deo, quæ non constant lumine naturali, sed solùm nota sunt ex revelatione, veluti sunt hæc, quòd Deus sit trinus in personis, quòd Pater ab æterno genuerit Filium. Item de processu Spiritûs Sancti, quòd Deus ab æterno decreverit redimere genus humanum per missionem Filii, quòd colligat Ecclesiam, & eam conservet, quòd gratiam suam per distincta Sacramenta conferat aut confirmet, & quæ sunt alia. Nihil autem in Philosophia tractari potest, ad quod lumen naturæ pertingere non possit. Atque ita pars aliqua doctrinæ de Deo transcendit universam Philosophiam, éstque solius Theologiæ propria. 4. *Theologica tractatio de Deo.*

II. Potest aliquid de Deo tradi in Philosophia. Ita patet, quia Philosophia ad hoc data est, ut perficiatur naturalis nostra notitia. Unde quousque pertingit naturale lumen intellectûs nostri, eousque oportet ut extendatur Philosophia, quæ perficiat notitiam istam. & eam juvet, ut rectè fiat, & minùs sit erronea. Idque ex generali natura habituum. Habitus enim ad hoc ordinantur, ut per Ens perficiantur naturales actus. Ergò scientiæ (quæ sunt species habituum) ad hoc ordinantur, ut per eas perficiatur nostrum naturale scire. At naturaliter cognoscimus aliquid de Deo, ut posteà docebo. Oportet igitur ut de Deo etiam in Philosophia agatur, ut perficiatur id, quod in nobis naturale est. Patétque adeò, ex hactenus datis propositionibus, doctrinam de Deo divisam esse, ad Philosophiam, & Theologiam. 5 *Tractatio de Deo Philosophica.*

Nunc porrò videndum est: quænam scientia in specie tractare debeat de Deo? Vbi adverte Deum posse in Philosophia bifariàm considerari. *Uno modo σχετικῶς*, & per modum principii. *Alio modo ἁπλῶς*, & iuxta absoluta sua attributa. Ex his nunc dico: 6 *Quænam scientia de Deo tractare debeat?*

III. Respectiva Dei consideratio, quâ cognoscitur ut principium, potest ad quasvis particulares disciplinas referri. Quia enim omnes partes Philosophiæ agunt de Entibus, & verò Deus est universalis causa omnium rerum creatarum. Ideò in singulis disciplinis per modum principii de Deo agi potest. Ita in Physicis de Deo agitur, ut de primo motore, sive ut causa omnium rerum naturalium. In Ethicis, ut de causa felicitatis. In Politicis, ut de causa Reipublicæ, & sic in aliis. 7 *De consideratione Dei respectiva.*

IV. In Metaphysicis non potest solùm de Deo tractari respectivè, hoc est, per modum principii. Ita rectè patuit initio hujus quæstionis. Nempe naturale lumen intellectûs multa absoluta attributa in Deo apprehendit. Oportet igitur ut in aliqua parte Philosophiæ istorum tractatio instituatur, quod non potest esse alibi, quàm in Metaphysica, ut posteà videbo. Rectè etiam ibi inductum est, quòd Metaphysicæ objectum tum solùm debeat continere Ens creatum. Deus enim non est causa, nisi Entis creati. At istud fieri non debet. Nam ante Ens creatum intelligi potest communis ratio Entis, prout præscindit à creato & increato, in qua latitudine dicitur, unum, verum, bonum, &c. quæ omnia dimitterentur ex Metaphysicis, si Ens creatum ibi objectum esset. Ea enim sunt inadæquata ad Ens creatum & latiora eo. 8

V. Rectè tractatur in Metaphysicis de Deo absolutè. Ita patet. Nam aliæ sci- 9

Absoluta Dei doctrina.

entiæ isto modo non possunt agere de Deo. Ergò oportet ut in Metaphysicis sit. Consequentia firma est ex dictis ad secundam assertionem. Antecedens autem patet. Nam Physica non agit, nisi de corporibus naturalibus. Et Matheſis agit de sola quantitate. Aliæ autem disciplinæ sunt practicæ, neque diriguntur proximè ad cognoscendas naturas rerum. Ergò nulla illarum est, in qua de Deo absolutè tractari potest. Deinde idem patet, quòd Deus continetur sub abstractione Metaphysicæ propriæ. Est enim Deus aliquid abstractum à materia. At abstractionis identitas vel diversitas, optimè constituit & discernit disciplinas.

10 *Non opus esse, ut specialis aliqua disciplina fiat de Deo.*

VI. Temerè ex doctrina de Deo constituitur ab aliquibus specialis disciplina. Ita patet, quia ejus rei nulla idonea causa dari potest. At disciplinæ non sunt multiplicandæ sine necessitate. Adæquata enim ratio discernendi scientias speculativas sumitur ex abstractione. Unde cùm & Deus, & Angeli, & transcendentia conveniant in eadem specie abstractionis, utique etiam in eadem disciplina doceri debent. Omnia enim ista sunt abstracta à materia secundùm rem & rationem.

11 Solet *objici*: Deum puriùs esse abstractum à materia, quàm sint alia, quæ in Metaphysicis docentur. Ergò eum non convenire simpliciter cum aliis in ratione abstractionis.

R. Satis esse ad unam scientiam pro Deo & aliis, si conveniant illa in abstractione simpliciter, ut maximè in particulari sit aliqua diversitas abstractionis, quoad gradum aliquem. Ita patet, quia aliàs ex Physica oporteret fieri tot disciplinas, quot sunt subdivisiones corporum. Nam abstractio Physica illa est, quâ res sunt abstractæ à materia signata, sive singulari. At sine dubio puriùs & longiùs à materia signata abstracta sunt, quæ sunt magis universalia, ut corpus vivum, quàm minùs universalia, ut Passer. Sicut igitur hæc diversitas in modo abstractionis non facit plures Physicas; ita nec ibi id fieri debet.

PUNCTUM III.

In quo solvuntur objectiones.

12 Nunc superest, ut solvantur objectiones initio propositæ.

Ad primam Respondeo. 1. esse aliquam partem doctrinæ de Deo, quæ non nisi Theologica est, ut visum est assertione primâ. 2. De naturali autem notitia Dei, etsi aliqua sint in Scripturis, tamen de eis in Philosophia tractari potest. Sicut & de multis aliis quæ in Scriptura continentur. Multa ibi sunt de proprietatibus avium, quadrupedum, herbarum, stellarum, & aliis, quæ sine dubio in Physica tractari possunt.

13 *Ad secundam* Respondeo: Ad unitatem scientiæ satis esse, si subiectum totale illius disciplinæ habeat unum conceptum. In particulari autem non requiritur, ut is unus conceptus, sit vel univocus, vel genericus, si rigorosè intelligatur ratio generis, ut alibi disputatur. Atq; sic non repugnat: Deum & res creatas convenire in uno conceptu, saltem analogo, qui ad unitatem scientiæ sufficit, ut dictum est. Finitum autem & infinitum non possunt in eodem genere univoco convenire, vel etiam simpliciter in genere, rigorosè dicto, quorum neutrum obtingit, si tractatio de Deo & rebus creatis uniatur ad eandem disciplinam.

14 *Ad tertiam* Resp. 1. Eam tractationem quæ de Deo in Metaphysicis est, ut primâ causâ, inadæquatam esse, ut anteà confirmatum est. Unde omninò alio etiam modo

modo de Deo in Metaph. agendum est. 2. Admitto igitur, de Deo in Metaphysicis agi, ut specie subjecti. Sed addo. Sicut ipsum objectum non necessariò postulat, ut habeat rationem veri generis & rigorosè dicti: Ita etiam, quæ species dicuntur illius subjecti, non necessariò debent esse species, rigorosè dictæ. Ita patet. Nam substantia & accidens in Metaphysica cognoscuntur sic, hoc est, ut species Entis. Et tamen non sunt species, rigorosè loquendo, sed ἐν πλάτει, quatenus scilicet id omne species Entis dicitur, quod indifferentiam & amplitudinem Entis habet contractam ad determinatiorem rationem essendi, ut suprà visum est. Ad hunc igitur sensum, Deus est quasi species entis, quia entitatem Deus habet, & eam quidem ab ista universalitate contractam ad hunc essendi modum, hoc est, ad modum essendi divinum.

De singularibus autem (quæ *quarta* erat objectio) non est scientia, non quasi 15
singularitas, ut sic habeat aliquid repugnans ad rationem scientiæ, sed propter singularium corruptibilitatem. Unde si quod singulare sit incorruptibile (id, quod de Deo est) potest hoc ipso in scientia considerari, ut pleniùs deduxi *in Introd. Log. de Philosophia, Num.* 70.

Ad alteram autem opinionem, quæ specialem aliquam partem Philosophiæ, fa- *Examinatur opinio dicens, specialem esse de Deo scientiam.*
ciebat Theologiam naturalem, responsum est anteà, nullam esse huius rei necessitatem.

Ad rationem autem, quæ initio fiebat, Respondeo 1. Metaphysicam esse disci- 16
plinam universalem, non quasi non descendat ad specialia aliqua, (si enim id esset, non esset disciplina totalis. Est enim de ratione scientiæ totalis, considerare species subiecti sui, ut disputat *Zab. lib. de tribus præcog. cap.* 2.) sed quia subiectum eius est universalissimum. Nulla scilicet disciplina alia, tam amplum subiectum habet ac est ista, sed omnes aliæ aliquam illius particulam sibi abscindunt. Nec 2. illicò fit per istum Metaphysicæ descensum, ut aliæ disciplinæ esse desinant. Iste enim descensus est solùm in spiritualibus substantiis & non in aliis, cuius rationem attigi præcedente *cap. num.* 105. Unde in aliis relinquuntur scientiæ particulares.

ARTICULUS. II.

An Deus naturaliter cognosci possit?

Non quæro nunc de scientiâ visionis, aut quidditativâ & comprehensivâ, quas 17
vocare solent (de quibus in seqq. agitur) sed de cognitione simpliciter.

PUNCTUM I.

In quo referuntur objectiones.

Igitur Deum naturaliter cognosci non posse, videtur 1. inde probari posse. Quòd 18
intellectus creatus est finitus. Deus autem est quid infinitum. Videtur ergò Deus improportionatum obiectum intellectûs creati.

II. Si naturaliter cognosci posset Deus, gentiles non negâssent Deum esse. At de *Diogene* meminit *Cic. l.* 1 *de Nat. Deor.* quòd ille negârit esse Deum. vid. & *Lact. l.* 1. *c.* 3. & *Aust. l.* 3. *cont. lit. petil. c.* 21. Idémq; de aliis insipientibus dicitur, *Ps.* 14. *v.* 1. Imò generatim de gentibus dicitur, quòd ignorent Deum, 1. *Thess.* 4. *v.* 5.

Denique, Patres frequentissimè aiunt: Deum superare omnem sensum & rationem, & quæ sunt his similia. Vide *Dionys. de Divin. Nom. c.* 7. *Nazian. Orat.* 2. *de Theol.*

PUNCTUM II.

In quo confirmatur, quòd Deus sit naturaliter cognoscibilis.

19 Nihilominùs omninò dicendum est: *naturaliter posse aliquid cognosci de Deo.* Ubi priùs explicandum est, quid intelligatur hîc per naturalem lumen, sive naturalem cognitionem. Igitur advertendum est: naturale posse bifariàm sumi. 1. Ut opponitur ei, quod est ἐπίκτητον, sive acquisitum. Et hoc modo nobis non est naturalis, actualis cognitio Dei, ut facilè patet in infantibus. Deinde naturalis notitia, sive notitia ex lumine naturali, sumitur pro ea, quæ distinguitur contra lumen gratiæ, quam vocant, sive pro ea, quæ est ex speciali Spiritûs Sancti gratiosa illuminatione. Atque ita illa cognitio est naturalis, & secundùm lumen naturale, ad quam intellectus noster satis est, & non eget speciali gratiâ, sive spirituali illuminatione. Veluti ex lumine naturæ intellectus noster potest discurrere de rebus naturalibus, citra additamentum gratiæ spiritualis. At ex lumine naturæ, & ex puris naturalibus non possumus clamare ad Deum Abba pater. Ad quod indigemus lumine gratiæ ulterioris.

Quomodo Dei notitia sit Naturalis?

20 Ad hunc modum igitur dico: Deum naturaliter cognosci posse quadantenus, hoc est, Deum qualitercunq; cognosci posse ab intellectu creato, speciali Spiritûs S. gratiâ non illuminato. Patétq; id clarissimè per Scripturas, quia *Rom. 1. v. 19. 20. 21.* dicitur, quòd etiam gentes cognoverint Dei potentiam, & divinitatem, per visibilia. In gentibus autem non supponitur quicquam præter naturale lumen intellectûs. Egregiè ad hanc rem loquitur *August. Serm. 143.* de tempore. *Sapientes gentium, quos Philosophos dicunt, scrutati naturam, de operibus artificem cognoverunt. Prophetam Dei non audierunt, Regem Dei non acceperunt, sed eis Deus quodammodò silens ipsis mundi operibus loquebatur, & eos ad quærendum rerum artificem mundi species invitabat. Nec potuerunt in animum inducere, cœlum & terram sine autore constare. De his B.* Paulus (Rom. 1.) *ita loquitur:* Revelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem. *Quid est super omnem? Non solùm super Judæos qui Dei legem acceperunt, & legis Datorem offenderunt, verùmetiam super impietatem gentium revelatur ira Dei de cœlo. Et ne quis quam diceret: Quare? cùm ipsi legem non acceperint, secutus adiunxit* & in injustitia veritatem Dei detinent. *Jam tu responde. Quam veritatem? non enim acceperunt legem, non audierunt Prophetam. Audi quam veritatem.* Quoniam quod notum est, *inquit*, Dei, manifestum est illis. *Unde manifestum? per visibilia eius*, inquit; *à constitutione mundi per ea, quæ facta sunt, conspiciuntur. Illa per hæc intellecta conspiciuntur, &c.* Et posteà: *Cognoscentes Deum non sicut Deum glorificarunt. Non dicit: nescientes Deum, sed* cognoscentes Deum. *Unde cognoscimus? Ex his quæ fecit. Interroga pulchritudinem terræ, interroga pulchritudinem maris, interroga pulchritudinem diffusi & dilatati aëris, interroga pulchritudinem cœli, interroga ordinem siderum*, & quæ eleganter sequuntur. Et hæc majoris facio, utpote ex textu *Pauli* clarissimè fluentia, quàm ista *Ostorodi*, quæ contra notitiam naturalem iste garrit, *c. 6. n. 6. suarum Inst.* quæ specialiùs refutanda Theologis relinquo. Alia argumenta hîc addere nolo. Patebítque mox veritas ex actualibus probationibus, quibus ex natura conficitur Deum esse. De quibus erit articulo quarto.

PUN-

PUNCTUM III.

In quo solvuntur objectiones.

Ad primum argumentum Respondeo. I. Aliud est loqui de notitia Dei simpliciter, & aliud de notitia Dei comprehensiva, quam vocant. Estque ista, quâ totum & omne, quod ad Dei essentiam & perfectionem pertinet, adæquatè comprehenditur intelligendo. Et hæc nulli intellectui creato est possibilis, propter infinitatem Dei & finitatem intellectûs creati. Neque de tali modo cognoscendi mihi nunc sermo est. Sed satis est mihi, si Deus cognoscatur, quomodocunque tandem id sit. At certè multa sunt, juxta quæ cognosci possit Deus, ab intellectu finito, veluti intuendo effectus Dei, ordinem rerum in mundo, removendo à Deo imperfectiones nostras, & quæ sunt alia. 21

Cognitio Dei non est comprehensiva.

II. Respondeo: Deducendo ad absurdum. Si finitas intellectûs, & infinitas Dei simpliciter & præcisè facerent, quo minùs Deus cognosci possit naturaliter. Ergò ne quidem per lumen gratiæ cognosci posset, quomodo periret tota Theologia. Si enim nihil de Deo cognoscere possemus, quorsum ista traderetur? Consequentia firma est, quia lumen gratiæ non facit vel Deum finitum, vel intellectum creatum infinitum. Ergò & ibi est disproportio, qualis est inter finitum & infinitum. 22

Infinitas Dei non facit, ut non cognoscatur Deus.

Ad secundum R. Negando consequentiam. Si naturaliter cognosci posset Deus, gentes eum non negâssent. Negatio enim ista est solùm particularis aliquorum gentilium. At quæ naturaliter nota sunt, hoc est, citra adjumentum specialis gratiæ, non propterea apud omnes debent habere assensum. Naturaliter isto modo loquendi, notum est, dari quatuor elementa, & tres figuras syllogismorum, neque ad hoc opus est spirituali illuminatione. Et tamen non omnes consentiunt in hoc, inducti vel præjudiciis, vel peregrinis principiis, vel alia de causa. 23

Id autem satis indicat, Deũ naturaliter cognosci posse, quia si non omnes, aliqui tamen gentiles Deum cognoverunt. In istis enim non supponitur ad talem notitiam quicquam præter lumen naturale intellectûs. Ex quibus etiam ad dictum Psalmi patet responsio: quanquam id dictũ etiam, non tàm de scientia, (de qua nunc sermo est) quam de vita insipientiũ loquitur, quam isti talẽ gerunt, ac si non sit Deus.

Ad dictum Psalmi 14.

Ad dictum *ex Epist. ad Thess.* Resp. 1. Scripturam Scripturæ non contrariari. At ista diserte dicit *Rom. 1.* (ut antè retuli) gentes *cognoscere* veritatem Dei. *Ignoratio* igitur Dei gentibus tribuitur bifariam. 1. quia non est qualis qualis illa notitia istis utilis. 2. quia non est plena. *Neque enim norunt Deum, ut Patrem, Filium & Spiritum, seu ut Patrem Domini nostri Jesu Christi.* Et sic utrobique ista cognitio reputatur pro nulla.

Ad dictum 1. Thess. 4.

Dicta Patrum autem loquuntur de notitia comprehensiva, quæ non solùm non cadit in intellectum creatum, prout est in purè naturalibus, sed nec ut est gratioſè illuminatus, ut mox dicam.

ARTICULUS III.

Quomodo Deus cognoscatur?

Hac in re dico I. *Deum non posse cognosci quidditativè.* Ut id rectè intelligamus distingui oportet. Igitur quidditativa cognitio bifariam sumi potest. 1. Quidditativa cognitio dicitur, quâ cognoscimus quid res sit, quod sit, cum cognoscimus aliquod prædicatum, quod in quid est de re dicitur. Et hoc modo cognoscitur Deus quidditativè. Cùm enim Deum dicimus esse spiritum, v. g. omninò spiritus in quid 24

Deum non posse quidditativè cognosci.

de Deo prædicatur. Ergò si ista est cognitio quidditativa. Aliter cognitio quidditativa illa dicitur, quâ apprehendimus omnia quidditativa prædicata rei alicujus positivo & proprio conceptu. Et hoc modo Deus non potest quidditativè cognosci. Ita patet, quia omnis nostra de Deo cognitio inchoatur ex ejus effectibus. At nullus est effectus adæquatè ipsum repræsentans. Est enim contra rationem infiniti, ut sint plura infinita. Nobis igitur non potest notum esse illud ultimum, per quod ultimò Deus sit Deus. Confer *Thom.* 1. *p. q.* 38. *&* 3. *contra gent. c.* 45.

25 *Deus comprehensivè cognosci non potest.*

II. Deus non potest cognosci cognitione comprehensivâ. Solùm nunc loquor de cognitione qualis est intellectûs creati. Deum enim seipsum cognoscere posse, dubium non est. Unde & hoc sensu vulgò dicitur: *Deus sibi ipsi finitus*, quatenus scil. essentia ejus non excedit intellectum Dei proprium. Loquendo autem de intellectu humano, Deus dicitur incomprehensibilis: ἀκατάληπτον vocat *Damasc. l.* 1. *de orth. fid. c.* 1. Et concordat Scriptura, docens, quòd Deus inhabitet lucem inaccessibilem.

Cognitio comprehensiva quid?

Igitur cognitio comprehensiva dicitur illa, quâ totum id, quod est in intelligibili, cognitum est per intellectum, tam quoad quidditativa, quàm quoad attributa alia. Sumptáque est Metaphora à comprehensione corporali, ubi corporaliter quid comprehendi dicitur, cujus tota quantitas continetur intra rem aliquam, ut nihil de quantitate illius sit extra complexum comprehendentis.

26

Igitur nunc patet, Dei non posse esse comprehensivam cognitionem. *Primò*, quia hæc quidditativam implicat. At illa de Deo esse non poterat, per prius dicta. *Deinde*, Deus est infinitus. At quilibet creatus intellectus est finitus, hoc ipso, quia est creatus, unde non minùs comprehendere potest totum id quod est Deus: ac finitum corpus potest comprehendere, sive complexu suo continere, quod infinitum esset.

Modus Deum cognoscendi est triplex.

27 *I. Deus negativè cognoscitur.*

Ex his relinquitur, quòd cognitio Dei solùm sit qualis qualis, quam habemus de eo, contingitq; ista his tribus modis. I. Cognoscimus Deum *negativè*. Removendo ab illo imperfectiones nostras, veluti cùm dicimus, Deum esse infinitum, incorporeum, invisibilem, incircumscriptum, &c. Ubi tamen non dico, quòd nulla Dei cognitio affirmata sit. Unde *Scotus* 1. *d.* 3. *q.* 1. ait: implicari contradictionem, aliquid cognosci solùm negativè, quia negatio non cognoscatur, nisi per affirmationem, quod *Aristoteles* docet 2. *de Interp. &* 4. *Met. c.* 2. *&* 16. Et hoc inprimis verum est, de istis negationibus, quæ necessariò insunt. Negationes, inquam, sunt duorum generum. Alia negatio necessariò inest, quia ejus oppositum sibi repugnat, ut negatio asini verè inest homini. Negatio alia contingenter inest. Talis est negatio albi in homine, quæ ei contingenter inest, quia album esse, homini non repugnat. Attingit hanc negationum diversitatem, etiam *Fonsec. l.* 5. *Met c.* 8. *q.* 6. *s.* 5. Atque ex his negatio illa, quæ necessariò inest, cognoscitur per aliquam affirmationem, sive entitatem positivam. Veluti homini convenit negatio asini, quia repugnat ei asinitas. Hæc negatio inest per oppositam entitatem, hoc est, per rationalitatem, quæ est quid positivum in homine. Sic igitur in præsenti, si cognosco Deum non esse lapidem, quæ negatio necessariò inest Deo, oportet ut cognoscatur aliquid positivum, cui formaliter repugnet affirmatio opposita negationi lapidis. Putà, quia cognosco Deum esse Spiritum, cui repugnat esse corpus, ideò statim in specie cognosco per hoc affirmatum (Spiritus) Deum non esse lapidem. Vide *Leuchettum*, 1. *d.* 3 *q.* 1. *ad Scotum*. Apparétq; adeò, non repugnare, si cognoscatur Deus per terminos positivos, magísque id manifestum erit ex seqq.

Negationes duorum generum.

Cæterùm

Cæterùm ex his cognitio illa, quæ est per terminos negativos, melior est illâ, quæ est per terminos positivos, ut tradit *Dionys. de mystic. Theol. cap. 1. & 2. de cæl. Hierarch.* Et *August. tract. 23. in Joh. & in Psalm. 85.* Cujus rei hæc ratio est, quia in propositione negata, non solùm negatio vera est, sed etiam adæquatè & distinctè cognoscimus prædicatum aliquod, quod de Deo negamus, eò quod est quid creatum, veluti cùm dicimus Deum esse incorporeum, vel non esse corpus. In propositione autem affirmativa licet affirmatio vera sit, tamen prædicatum prout id in Deo esse cognoscimus, non cognoscimus distinctè & adæquatè, sed confusè, & veluti in communi. Cum enim dicimus Deum esse sapientem, tribuimus Deo quandam perfectionem correspondentem illi creaturarum perfectioni, quâ hæ sapientes dicuntur. Inter hanc tamen & istam est infinita distantia. Vide *Valentiam tom. 1. in Thom. disp. 1. q. 3. punct. 1.* 28 *Melior est cognitio Dei negativa, quàm positiva.*

II. Cognoscimus Deum *viâ eminentiæ.* Quia enim à Deo removemus imperfectiones nostras, juxta jam dicta, & tamen oportet, ut is etiam habeat suas perfectiones, relinquitur, quod Deus eminentiores habeat. Ita cum nobis conveniat bonitas sed imperfecta, oportet, ut, cum Deo bonitas tribuitur, sed ea eminentior nostrâ. Et sic in aliis. Huc pertinet, cum Deus ὑπέρθεος vocatur, & quæ sunt huic similia. Estque ratio hujus eminentiæ inde evidens: quia Deus est causa rerum æquivoca. In æquivoca autem causa oportet eminenter præexistere perfectiones causati, ut vulgò constat, & priori libro demonstratum est. 29 *II. Deus cognoscitur viâ eminentiæ.*

III. Cognoscitur Deus *per operationes suas.* Sicut enim aliâs operationes indicant essentiam: Ita etiam operationes divinæ docent nos de essentia divina. Nempe videmus in subordinatione causarum efficientium non posse esse progressum in infinitum. Cùm igitur hoc ab illo, & illud ab alio moveatur, ad sistendum istum progressum, oportet, ut deveniatur ad aliquod primum movens. Et sic Deum vocamus primum Motorem. Iterum cum in creaturis sit esse defectibile, quod indiget conservatione extrinseca, hinc Deum apprehendimus, ut conservatorem. *Et sic in aliis.* 30 *III. Cognoscitur Deus ex actibus suis.*

ARTICULUS IV.

Probans Deum esse.

Antequam porrò provehar, probandum est Deum esse. Quæstio enim an sit, prior est quæstione quid. Unde & ipsa inter prægnitiones recensetur ab *Aristot. 1. post. cap. 1.* 31

Igitur *Diogeni* tribuitur opinio, negans, quòd sit Deus, ut prius *num.* 18. ex *Cic.* & *August.* retuli. *Protagoras Abderites* dubitat, apud *Laërt. lib. 9.* Item *Selius* apud *Martial. lib. 4. Epigram.* Alios mitto.

Nihilominus esse Deum: Primò certum est per revelationem. Scripturæ enim undique testantur ea de re. Idem etiam probari posse ex naturalibus inde clarum est: Quia, ut superius confirmatum est, potest aliquid naturaliter de Deo cognosci. At hæc est prima de unaquaque re notitia, rem esse. Unde nisi gentiles cognovissent esse Deum, nulla fuisset eorum de Deo notitia. Nunc igitur id actualiter ex natura probandum est esse Deum. 32

Id tamen prius dicendum est, quid nempe, confusè saltem, intelligatur sub voce Dei. Is ergo conceptus confusus de Deo optimus est, quo apprehendimus sub voce Dei nobilissimum quoddam Ens, quod & reliqua omnia superat, & à quo tanquam primo authore omnia reliqua pendent, quod proinde ut supremum numen 33

colendum

colendum sit, & venerandum. Vide *Suarez disput. 29. Metaph. s. 2. n. 5.* Possunt tamen & alii conceptus esse, sub quibus confuse apprehendatur Deus, ut in seqq. patebit. Tale igitur Ens dari, nunc probandum est.

PROBATIO I.

A subordinatione causarum, in eáque evitando processu in infinitum.

34 In causis per se subordinatis non potest dari processus in infinitum. Ergo deveniendum est tandem ad aliquam causam, quæ non dependeat ab alia. At hoc ipsum est Deus. Sub voce enim Dei apprehendimus supremam rerum causam, quæ independenter ab aliis causet.

Causæ per se subordinatæ quid sint?

Ut de vi argumenti constet, oportet priùs declarare, quid per causas per se subordinatas intelligatur. Igitur causæ *per se subordinatæ* dicuntur, quarum in agendo una ab altera dependet, quarúmque superior complet defectum agendi, qui est in inferiori. *Per accidens* autem *subordinatæ* sunt, quæ istam in agendo dependentiam non habent, sed solùm in fieri suo, quomodo nepos ab avo dependet, & sic in aliis.

35 *Causarum per se subordinatarum tres conditiones.*

Scotus lib. 1. d. 2. Tres conditiones ponit causarum subordinatarum per se. *I.* In causis essentialiter & per se subordinatis, causa secunda, in quantum causat, dependet à prima, sic, ut primâ non agente, secunda agere non possit. Id non est in causis accidentaliter ordinatis. Nam etsi in his, v.g. *Johannes* à *Francisco* dependeat, quoad generari, non tamen dependet ab eo in operari. Quia *Francisco* mortuo, adhuc *Johannes* potest generare, vel alios actus exercere.

II. In essentialiter ordinatis causalitas est alterius rationis & ordinis, quia superior est perfectior essentialitet & quidditativè. In accidentaliter autem ordinatis id non est. Est enim impossibile, inter individua ejusdem speciei, esse talem essentialem subordinationem. Quomodo & *Arist. l. 3. Met. c. 11.* ait in individuis ejusdem speciei, non est unum alio prius essentialiter. Atque ita causæ essentialiter subordinatæ, oportet, ut sint diversæ speciei.

Cæterùm diversitas ordinis in eo consistit, de quo dixi, quòd scilicet superior, in alio ordine causandi causat, puta quia causat, respectu secundæ, independenter, & est movens non mota. Inferior autem causat dependenter, & movet in quantum movetur à prima.

36 *III.* Conditio est, quòd causæ essentialiter ordinatæ omnes simul concurrunt necessariò ad operandum, hoc sensu, quòd inferior non possit concurrere ad effectum non concurrente superiore, cùm aliâs superior utique agere possit, non adhibitâ causâ secundâ. Confer de de his *Leuchettum* ad *Scotum d. l.* & *Fonsec. lib. 2. Met. cap. 2. q. 1. s. 2.*

37 His præmissis, probatur, in talibus causis non posse dari processum in infinitum. Solent autem ad hoc varia argumenta fieri. Pauca seligam.

Superior causa in essentialiter subordinatis est perfectior causâ inferiori. Ergo in infinitum superior erit in infinitum perfectior: Et sic infinitæ perfectionis in causando. Ergo & independens erit ab alia causa porrò movente. Dependere enim ab alio in causando est ob imperfectionem, cùm id sit ad supplendam virtutem agentis. Unde relinquitur simpliciter, cum infinita perfectione in causando, pugnare dependentiam ad aliam causam. Causa autem, quæ aliunde non dependeat, non est alia, quàm Deus.

Secundò;

Secundò: Omnis ordo fit per prius & posterius. Ergo subordinatio essentialis fit 38
secundum prioritatem & posterioritatem essentialem. Rursus omne prius dicitur per appropinquationem ad aliquod primum, ut *Arist.* docet, 5. *Metaph. c.* 16. Ergo ubicunque datur ordo, & sic unum alio prius est, ibi oportet dari primum. Ergo in ordine etiam causarum datur aliqua prima causa, quod est contra istum in infinitum processum. *Alia mitto.*

PROBATIO II.

Ex ordine & constitutione Mundi.

Inprimis certum est, Mundum ex contrariis constare. Sunt in eo calida & frigida, 39
humida & sicca, venenosa, aliáque, quæ ex naturali propensione ad invicem agunt, ut unum aliud corrumpat. Cùm igitur videmus, ista omnia permanere, oportet, ut sit sapientissima quædam mens, quæ ita disposuerit omnia, ut unumquodque in suo esse perseverare possit.

Rursus videmus res brutas & inanimatas efficacissimas habere propensiones ad 40
conservandam unitatem Mundi, & eo fine etiam cum sui detrimento loca naturalia deserere, quod vel solius aquæ exemplum ostendit, quæ cùm naturâ gravis sit, ex natura sua non est, nisi ad descendendum proclivis, & proinde ex particulari vel privata natura aquæ loquendo, adscensio ei innaturalis est, & detrimentosa, & tamen si fistula, v.g. sive arundo applicetur ad superficiem aquæ, & inde attractione evacuetur ista fistula ab aëre, ilicò subit & ascendit aqua. Oportet igitur esse aliquod principium, quod provideat unitati & saluti totius universi, ad quod etiam res in mundo deservire oporteat, ultra & contra naturales suas propensiones. At hoc ipsum Deum vocamus.

Iterum videmus, unam rem deservire ad bonum particulare alterius. Elementa 41
intrant herbas & arbores, & nutriunt eas ac fructus earum. Istæ porrò herbæ fiunt nutrimentum variarum bestiarum. Variæ autem bestiæ fiunt cibi hominum. Sic & cœlestia corpora horum omnium saluti prospiciunt, impertiendo calorem, & lumen, & occultè influendo. Quia ergo unum tendit ad aliud, unum aliud sustinet, omnia se mutuò juvant, inferioráque superioribus deserviunt, & sic faciunt ordinatissimum quoddam systema, oportet, ut sit quoddam commune principium ordinans omnia, & dirigens omnia. Vide *Raymund. de Sabunde in Theol. Nat. tit.* 4. & adde *Augustin. lib.* 11. *de Civit. cap.* 4. *& serm.* 143. *de Temp. Gregor. lib.* 26. *Moral. cap.* 8. *Damascen. lib.* 1. *de orth. fid. cap.* 3. & *Thom. lib.* 1. *contra gentes, cap.* 13. *Bernard. in Cant. serm. pag.* 662. *Fustin. tom.* 3. *ad q. Græcanicam* 6. *f.* 170.

Denique videmus sæpissimè in natura contingere miracula, ut patrentur sæpissi- 42
mè talia, quæ omnem finitam naturam excedunt, & proinde non nisi ab infinita virtute provenire possunt, quale est quòd cæcis natis visus redditus est, quòd mortui sunt resuscitati, & quæ sunt his similia. Item quod actus naturales quandoque derogantur causis naturalibus: Veluti, quod ignis aliquando non ussit materiam naturâ sua ustilem, & quæ sunt alia etiam inter gentes notissima. Et hæc quidem, circa causas naturales, & earum actus, miracula, indicant clarissimè, quòd aliqua eminentioris perfectionis causa sit, in cujus regimine & Dominio sint tales causæ. At eam ipsam nos Deum vocamus.

PRO-

PROBATIO III.
Ex natura & conditione hominum.

43 Potest hoc genus probationis etiam variè deduci. Igitur, 1. sæpissimè experimur in patratione facinorum, conscientiam quàm maximè anxiam esse, sibíque de pœna talium facinorum metuere.

Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora, pro meritis, spémque metúmque suis.

Hoc judicium conscientiæ indicat, etiam in potentissimis principibus esse aliquem, istiusmodi flagitiorum, vindicem. At is non est, nisi Deus.

44 Iterum ad hanc rem facit universalis omnium populorum consensus ad colendum Deum. Nulla enim gens est, quæ non sua quædam sacra habeat, utut cum multis erroribus ea contaminata sint, quibus Deum colere velint. At ea quæ universalissimè dicuntur & fiunt, non possunt non esse, nisi ex lumine notitiæ naturalis, quicquid sit de particularibus erroribus, quos Scriptura notavit, *Rom.* 1. cum ait: Deum quidem à gentibus cognitum, eundem tamen glorificatum non esse, ut oportebat. Alia & hujus generis, & quæ aliunde formari possent, dimitto lubens. Vide & *Lombard. l.* 1. *d.* 3. Et sententiarios *ibid.* Nunc paulò propius ad rem venio.

TITULUS II.
De nomine Dei.

ARTICULUS I.
De nomine Hebræo Dei.

45 Hebræo nomine Deus potissimum dicitur *Jehovah*, nomine sumpto ab *Hajáh* vel *Havàh* ab essendo. Illæ enim voces idem sunt, quod *fuit*. Estque ratio appellationis inde, quòd principalissimè Deo convenit ipsum esse, quo sensu *Aug. lib.* 8. *de Civ. Dei, c.* 11. Deus solus, inquit, essentiæ nomen verè habet. Vide & *lib.* 7. *Conf. c.* 11. Et sic *Exod.* 3. *v.* 14. Deus circumloquitur nomen suum per esse. *Moses* enim debebat dicere: *Ero qui ero*, (hoc est, Deus, Jehovah) *misit me:* Ubi LXX. Interp. aiunt ὁ ὤν, *ille qui est*, misit me. Unde & *Justin.* existimat, *in Orat. ad gent. Tom.* 1. *fol.* 61. *Platonem*, masculino in neutrum mutato, τὸ ὄν dixisse. Vide & *Apoc.* 1. *v.* 4. *Junius* in Irenico vertit αὐτοῦν **selbstwesslig**.

Cúmque adeò, eminentissimo modo, conveniat Deo ipsum esse, patet hoc nomen quàm maximè accommodatum esse, sicut & specialiter ei appropriatur, *Exod.* 15. *v.* 3. & *Psal.* 83. *v. ult.* & *Esa.* 42. *v.* 8. Nec uspiam alii rei id nomen in Scripturis tribuitur, præterquam soli Deo, quod in aliis Dei nominibus non est. Sed hæc Theologis relinquo.

ARTICULUS II.
De voce Græca Θεὸς *& aliis.*

46 Θεὸς, *unde dicatur.* In Græca lingua Deus vocatur Θεὸς. Súntque istius nominis variæ Etymologiæ, quæ apud autores occurrunt, *Damasc. lib.* 1. *de orth. fid. cap.* 12. Tres notationes tradit. Θεὸς, inquit dicitur, vel à θέειν, hoc est, currere & disponere universa: vel ab αἴθειν, hoc est, urere: Deus enim ignis est consumens omnem malitiam: vel etiam à θᾶσθαι, hoc est, ab intuendo. Nihil enim cum latere possit,

test, qui omnium inspector est. Quam notationem & *Nyssenus* approbat, *in lib. ad Labium.*

Sic & *Plato* ἀπὸ τοῦ θεῖν derivat *in Cratyl.* ut *Euseb.* meminit *lib. 1. de Præpar.* Id Latinè recitat *Pererius lib. 1. Phys. ad 20. Argumentum Procli, p. 815.* Φαίνεται μοὶ, inquit, οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων, τῶν περὶ τὴν ἑλλάδα, τέτες μόνες θεὸς ἡγεῖσθαι, ἅπερ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ γῆν καὶ ἄστρα καὶ οὐρανόν. Ἅτε οὖν αὐτὰ ὁρῶντες πάντα ἀεὶ ἰόντα δρόμῳ, καὶ θέοντα, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς τοῦ θεῖν, θεὸς αὐτοὺς ὠνόμασαν, hoc est: *Videntur mihi primi homines in Græcia eos solùm Deos existimâsse, quos nunc multi barbarorum* (Deos esse existimant) *solem, lunam, terram, astra, cœlum. Hæc igitur videntes perpetuò currentia, ab illa currendi naturâ, θεὸς tanquam cursores nominâsse.* Vide & *Scal. Exerc. 365. s. 4.* & *Theod. l. 3. ad Græcos.*

Fortasse hæ non tàm notationes sunt, quàm allusiones. Neque necesse est omnium nominum notationes dare. Multa enim sunt primitiva. De quo vide *Isid. lib. 1. cap. 26.*

In Scripturis vocatur ὁ θεὸς, ad insinuandam emphasin, quod facit Articulus. 47

Applicationes Dei apud Ethnicos.

Scriptores Ethnici, nominant θεὸν, frequenter cum hoc Epitheto, ut dicant πατέρα ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Familiarissimum etiam iis nomen est, τοῦ Διὸς, *Jovis.* Et *Jovis* quidem nomen putatur sumptum ex Hebræo *Jehova*, vel *Jova.* Dicitúrque ab eis *Jupiter*, quasi juvans pater, ζεὺς, autem in recto casu, vocatur ἀπὸ τοῦ ζῆν, quòd ipsi excellentissimè conveniat vivere, & ipse omnia vivificet: Vel etiam à ζέω ferveo, ut visum *Scal. Exer. 365. s. 4.* Sicut Græcum θεὸς ἀπὸ τοῦ αἴθειν, ab urendo dicebatur: Vel etiam, ut aliquibus videtur, ζεὺς dicitur, ex *Æolico* δεὺς tanquam à δεύω, quod rigare significat. Deus enim est, qui rigat omnia. *Iupiter* ζεὺς.

Quanquam autem ratio appellationis sub nomine *Iovis*, & similibus sat congruat vero Deo, non vult tamen Deus se à suo populo istis nominibus vocari, in odium & detestationem idololatriæ, sub talibus nominibus factæ. Ut malè faciant illi, qui jurantes, aiunt per *Iovem*, aut quoties scribunt carmen, ornare (ita opinantur) cupiunt carmen, mentione & invocatione Deorum gentilium. Vide Clarissim. *Wynckelmannum in Oseam, cap. 2. p. 34. & 38.* 48 *Gentilia Dei nomina non sunt usurpanda.*

Nec valet hîc exceptio eorum, qui aiunt se sub his nominibus intelligere verum Deum, in quantum & ipse juvans pater est. Nam inprimis valdè speciosum est nomen *Baal*, quod significat Dominum & adjutorem. Et non vult tamen Deus vocari *Baal*, in odium, ut dixi, idololatriæ, postquam is aliis se nominibus revelavit. *Ose. 2. v. 16. 17. Non vocabunt me ultra Baalim. Auferam nomina Baalim de ore eorum, & non recordabuntur ultra nominis eorum.*

ARTICULUS III.

De voce Germanica Gott.

Venio ad Germanicam linguam, in qua Deus vocatur **Gott**, quasi **Gut**, nempe à benefaciendo, & eminentissimâ bonitate ac perfectione. *Plato* eum definivit, quod sit autor boni in natura, indicans inter principalissima Dei attributa esse, hoc quod est benefaciens, unde & non immeritò denominari debeat. 49

ARTIC.

ARTICULUS IV.
De voce Latina, Deus.

50 *Deus unde dicatur?*

In Latina lingua usurpatur nomen *Deus*. Hujus igitur vocis similiter variæ sunt derivationes. 1. Aliquibus placet derivatio ex Græca voce Θεὸς, quam inter alias tradit etiam *Valentia, Tom. 1. disp. 1. q. 2. punct. 1.* Displicet hæc derivatio aliis, quia Græci habent θ. Latini D. Sed ista μεταβολὴ literarum in derivationibus frequens est, præsertim si fiat in literas cognatæ potestatis. Ex Græco φήμη derivatur nomen (non phama, sed) fama, & sic in aliis. Sic & ex Græco ἡμίθεος, Latinè dicitur semideus, ubi sat clarè transit θ Græcum in D Latinum. Unde non incongrua mihi videtur ista derivatio, quanquam nec alias improbem. Unius enim nominis variæ dari possunt.

51 *II.* Alii eam vocem derivant ex Græco Δέος *Timor*, tanquam sit res aliqua, cui maximè debeatur timor. Et certè in gentilibus, timor in conscientia, de admissis facinoribus, non videtur postremum fuisse agnoscendi numinis argumentum, congruit huic celebre hemistichon:

------*Primus in orbe Deos, fecit timor.*

52 *III. Junio ad Bellar. l. 2. c. 16.* placet, quòd vox Deus in lingua Latina manârit ex Græco, nempe ex voce Ζεὺς, quod *Æolicum* est, pro Ζεὺς, atque ita Græcis Deum sive *Fovem* significet. Ubi potrò addit, utrumque sumptum esse ex Hebræo nomine *Dái* (quæ *quarta* est vocis derivatio) quod idem est ac sufficiens. Deus certè est Ens αὐτάρκες, & sibi ipsi sufficientissimum. Putatúrque inde etiam sumptum esse aliud Dei Epitheton, quo dicitur *Schaddai*. Congruítque huic notationi etiam *quinta* illa, quam *Valentia* tradit ubi suprà, quod Deus dicatur, *quasi ei nihil desit.*

53 *Zanchio in lib. de trib. Elohim* ista Hebræa derivatio videtur nimis coacta: *Quasi*, inquit, *Latini spectârint hanc radicem Hebræam.* At inprimis novum non est, unius linguæ vocabula ex alia lingua transsumi. Quod si in singulis non videntur tradi justæ notationes, saltem allusiones sumto. Explicant certè Etymologiæ istæ varia Dei attributa, & quomodolibet naturam Dei. Sed de Etymologicis istis hactenus satis sit. Id antequam provehar inquirendum est, quale sit nomen Dei.

ARTICULUS V.
An vox Deus, sit nomen essentiæ an officii?

54 Quæsitum est hac de re inter veteres Theologos & Philosophos. Estque eadem quæstio renovata à Photinianis, qui aiunt vocem Dei significare non essentiam, sed dignitatem solùm & officium. Ita docent *Transsylvani lib. 2. c. 6. apud Bellar. lib. 1. de Christo, c. 16.* Et in simili *Osiorodus, in instit. sua, c. 10.* Is igitur vocem Dei ait significare nihil aliud, quàm dominatorem & gubernatorem. Unde cùm pluribus conveniat, esse dominatorem & gubernatorem, ait citra æquivocationem & propriè posse dici multos Deos, & solùm per excellentiam dici unum Deum, & eum solum esse Deum. Unus est Deus, **das ist**, inquit ille, **es ist nur allein ein einiger aller ding Herscher vnd Regierer, welcher keiner vber sich hat, oder der jhm durchaus in allem gleich were.** Probátque inde, quia vocetur Deus Deorum, hoc est, Dominator dominans etiam dominatoribus aliis; quam phrasin indicat non subsistere posse, si Deus dicatur esse nomen naturæ, non essentiæ.

Accedit

Accedit II. pro eadem opinione, quòd, ut priùs ex *Damasceno* retuli, Deus dicitur ἐπὶ τῇ θέᾳ καὶ τῷ θεῖν, à providendo, quæ certè primò officium significant, non naturam.

Nihilominus apud Philosophos & Theologos receptum est, vocem Dei esse nomen essentiæ divinæ, sicut & vox *Jehova* in lingua sancta. Significatúrque per utrumque, illud Ens, quod eminentissimam habeat essentiam, omni modo independentem. Ubi tamen non diffiteor, posse eam à posteriori circumscribi, per nomina dominandi, gubernandi, &c. 55 *Decisio.*

Unde porrò sequitur, quòd, juxta sententiam Ecclesiæ, cum quid Deus dicitur, quod non nisi creatum est, id non dicatur Deus, nisi æquivocè & non prædicetur vox Dei, de rebus creatis, & increata, secundum unam significationem, reservatâ solùm Deo eminentiâ in hoc prædicato, quale quid est, cum de Deo & rebus creatis, prædicamus bonitatem aut justitiam, *Ambros. l. 2. de fid. c. 3.* disertè ait: quòd Deus sit vocabulum Naturæ.

Patétque veritas hujus sententiæ ampliùs inde, quòd si vox Dei haberet significationem officii, tùm *Jehova* non habuisset ab æterno hoc nomen, quo dicitur *Deus*. Ab æterno enim non convenit Deo, esse dominatorem & gubernatorem. Sunt enim hi actus ad extra, dicuntque respectum ad creaturas, quæ non fuerunt ante conditum mundum: Interim nihil absurdi est, si aliquando vox Dei sumatur, ut nomen officii.

Ad istum autem modum loquendi, quo dicitur *Deus Deorum*, Respondeo: istam phrasin non inferre necessariò, quòd vox Dei sit nomen officii. Potest enim id exponi bifariam. Primò: valdè frequens est, in omnibus linguis: Istam substantivorum complicationem significare eminentiam & excellentiam. Ita dicitur Schir Schirim, *canticum canticorum* pro excellentissimo cantico. Sic ὂν ὄντων dicitur, pro sublimissimo Ente. Logica dicitur ars artium, & scientia scientiarum, hoc est, excellentissima ars & scientia, ut interpretantur *Colonienses in Hispanum tract. 1. copul. Log. fol. 11.* ubi & à nobis insinuatam regulam tradunt, hanc: *Genitivus pluralis, reflexus super suum nominativum singularem importat excellentiam.* Hîc nullum illorum vocabulorum, dicitur respectivè. Ad hunc igitur sensum, cùm vox Dei soleat applicari rebus variis, Jehova vocatur Deus Deorum, hoc est, excellentissimum quid, inter omnia illa, quæ sortiuntur nomen Dei. Sic & *Lutherus Psal. 84.* Deus Deorum vertit, **der rechte Gott**. Hactenus igitur vox Dei sine incommodo in tali modo loquendi potest intelligi per modum essentiæ. 56 *Quomodo Deus dicatur Deus Deorum?*

Aliter *Justinus in Dial. cum Tryph. fol. 102.* Sub voce *Deorum (cùm Deus Deorum* dicitur) intelligit Deos gentiles, hoc est, solem, & lunam, & alia, quæ pro Diis gentilibus culta sunt. Et juxta hanc expositionem, vox Deus respectivè dicitur. Ea enim quæ aliorum sunt, respectivè dicuntur. Unde cum Deus aliorum Deus dicitur, exponi potest per nomina officii. Nam Deus est Deus Deorum, hoc est, creator & conservator rerum, quæ à gentibus pro Diis coluntur. Juxta hoc verò porrò nihil absurdi, si quod modò est nomen naturæ, aliâs etiam sit nomen officii. Sic & *Flacius* ait, *in Clav. Script. tit. Deus.* In voce Dei, non solùm summam quandam majestatem indicari, sed etiam *tùm auxilium curámque ejus*, erga creaturas, tùm vicissim creaturarum timorem, cultum, ac implorationem opis, erga ipsum, id autem nunc solùm contendo, quòd vox Dei, non semper sit nomen officii, sed aliquando etiam naturæ divinæ.

Ad

57 Ad alterum respondeo: Ab impositione alicujus vocis, sæpe deviare ejus usum. Unde etsi nomen Dei impositum sit ex officio, veluti ἐκ τῦ θεᾶσθαι. Potest tamen usurpari, ut proximè naturam significet, de quo pleniùs vide *Thom. part. 1. q. 13. art. 8. & 1. d. 18. art. 5, 6.*

ARTICULUS VI.
In quo exponitur ambiguitas in voce Dei.

58 Ad intelligentiam vocis non oportet solum nosse æquipollentia vocabula, & eorum Etymologias, sed oportet etiam tradi distinctionem vocis; Hanc nunc attingo.

59 Igitur tripliciter potissimum sumitur vox Dei; *Primò*, vox Dei sumitur pro eo, quod est Deus apparenter, hoc est, secundum existimationem & opinionem hominum. Ita Dii gentium, Dii dicuntur, quos frequenter Scriptura, cum addito, vocat Deos *alienos*. Sicut nempe bono apparenti tribuitur nomen boni, & falso auro, nomen auri, per æquivocationem: Ita etiam falso deo, eâdem æquivocatione, tribuitur nomen Dei.

Secundò sumitur vox Dei, ad significandum eum, qui gerit divinum officium, seu, qui alicui est, quasi loco Dei. Ita judices vocantur dii, *Ps. 82. Exod. 22.* Vulgo solet dici, quòd isti dicantur dii, *Nuncupativè*. *Arriani* aiunt, talem significationem habere vocem θεὸς in Scripturis, cum sine articulo ponitur. Sed hæc observatio non est perpetua. Nam & Deus Pater vocatur non solùm ὁ θεὸς, sed etiam sine articulo θεὸς, *Rom. 1. v. 7. & Joh. 1. v. 6.* Et tamen is non est Deus, nuncupativè & per externam denominationem: Vide *Chemn. lib. 1. Loc. Theol. p. 134.*

Denique sumitur vox Dei ad significandum eminentissimum illud Ens, quod est ab omni alio independens, ante quod nihil est, & à quo omnia sunt, Ens optimum maximum. Sub hac significatione nunc de Deo ago.

TITULUS III.
De definitione Dei.

60 A doctrina, de nomine Dei, progredior ad ejusdem definitionem, ubi *primò* inquiro: An Deus definiri possit? Unde etiam *deinde* patebit, qualiter id fieri possit. Et *denique* ponenda est aliqua descriptiuncula Dei.

ARTICULUS I.
An Deus definiri possit?

Hic *primò* afferam varia argumenta, quibus suaderi posse videtur, quòd Deus definiri possit. *Posteà* ostendam Deum perfectè definiri non posse, posse tamen describi. Et *denique* solvenda sunt argumenta veritati contraria.

PUNCTUM I.
De argumentis: quòd Deus definiri possit.

61 *Argumentum, quòd Deus definiri possit.* Principiò videtur, Deum posse definiri. Nam *primò*, datur de Deo scientia. Ergo & datur Dei definitio. Consequentia patet, quia sicut demonstratio est adæquata ratio cognoscendi accidentia. Ita definitio est via adæquata cognoscendi substantias. Antecedens autem liquet, quia Metaphysica omninò scientificè agit de Deo, & confirmatur totus discursus, quòd *Aristot. 7. Metaph. cap. 15.* ex scientia colligit definitionem, & contrà.

2. Rem

2. Rem definire est nihil aliud, quàm ejus essentiam explicare, per plures conceptus, inadæquatè repræsentantes totam illam essentiam: id quod fit, si illorum conceptuum alter insinuet prędicata communia, alter autem insinuet illud alterum, per quod Ens quasi constituitur in esse tali, per quod sit hoc & non aliud, hoc est, distinctum ab omnibus rebus aliis, quorum illud genus vocatur, hoc differentia. Hæc autem omnia attribui possunt Deo. Nam 1. nihil repugnat: divinam essentiam apprehendi sub pluribus conceptibus. Ita patet. Attribuit enim mens nostra Deo multa attributa, etsi eorum singula habent realem identitatem ad essentiam. E. sic una essentia divina apprehenditur sub pluribus inadæquatis conceptibus. E. absolutè non repugnat Deo ista multiplicatio conceptuum, ut, ex hoc principio Deo repugnet definiri, nec deinceps, ut Deus representetur per aliquod commune prędicatū. Nam id de facto est in voce entis, substantiæ, quæ omnia essentiam Dei confuso, & communi conceptu significant. Nam id omne, quod sub voce entis, substantiæ, & Spiritûs significatur, verè Deo convenit & aliis, ut patet. Hactenus igitur habetur ad Deum definiendum genus, nempè aliquid prædictorum. Ex quibus porrò ad contexendam Dei definitionem, eligendum est, quod est propinquius. Nec denique repugnat, ut sit aliquis conceptus Deo proprius. Nam ut Deus sit Ens distinctum à cæteris omnibus, oportet ut habeat aliquid etiam sibi proprium, per quod ab aliis distinguatur, quale quid est hoc, quod dicitur infinitus, immensus, prima causa, & quæ sunt alia, quæ soli Deo conveniunt. Hactenus igitur habetur differentia ad istam Dei definitionem. Quid igitur tandem obstat, cur non possit Deus definiri?

Unde porrò 3. argumentor. Si quid obstaret, cur Deus non possit definiri, tum 63
id vel faceret potissimùm ejus simplicitas, vel infinitas. At neutrum est. Nam linea cùm sit infinita, definitur tamen; & Angeli cùm sint simplices, nihilominus & ipsi definiuntur. Unde patet, quòd infinitas & simplicitas, ut sic, non dicant repugnantiam, ad definiri posse.

PUNCTUM II.
Deum perfectè definiri non posse.

In oppositum: Quòd Deus definiri non possit, *primò*, confirmatur inde, quòd 64
ad exquisitam definitionem, requiruntur genus & differentia, ut *Aristoteles* docet, *Ad definitionē requiri genus & differentiam exactè dicta.*
6. *Top. c.* 5. Debéntque ista (genus & differentia) non intelligi taliter qualiter, sed accuratè, ut inde patet, quia genera generalissima in Philosophia Aristotelica non possunt definiri, quia iis non convenit genus & differentia: Et tamen talia, quæ qualemcunque generis & differentiæ rationem habeant, in generibus generalissimis etiam reperiuntur. Prædicamenta enim singula sunt genera generalissima, & ob id perfectè definiri nequeunt. Et tamen habent distinctos & speciales conceptus, per quos singula à singulis secernantur, veluti quod substantia ἀϐυπαξίαν significat, quantitas extensionem, actio influxum effectivum, & sic in aliis. Unde hæc eo ipso sunt istis entibus vice differentiarum, & quasi differentiæ. *prædicamenta non possunt perfectè definiri.*

Porro, singula istorum sunt Entia, undè singulis istis convenit communis ratio Entis. Ens tamen verè genus non est, vide *l.* 1. *a.* 2. *n.* 41. Patétque adeò clarissimè, ad constituendam exquisitam definitionem, non sufficere id, quod qualitercunque nomen generis, & differentiæ, sed quod ea exactè & rigorosè dicta habet.

Hâc hypothesi præmissâ, concluditur efficacissimè, quòd Deo non conveniat 65
perfecta definitio, quia nec genus, nec differentiam habet, accuratè loquendo.

66 *Deo non convenit differentia.*

Et patet primò *de Differentia*, quòd ea Deo non conveniat, inde, quia de ratione differentiæ, propriè sic dictæ, est, ut neque includat speciem quam constituit, nec etiam genus illius speciei, ut *Arist.* docet, *l.6.Top.c.6.9.* & 14. & *Porph. Isag. c.7.* §.5. veluti rationalitas, quę est differentia specifica hominis, non est homo, & eadem rationalitas non est animal, quod est genus istius speciei (hominis) quam constituit rationalitas. Unde si qua esset differentia, per quam constitueretur Deus in hac specie Entis, illa non esset Deus. At nihil est in Deo quod non est ipse Deus. Cùm enim quicquid præter Deum est, sit creatum quid, oporteret id esse creatum quid, si non esset Deus. Absurdissimum autem est, Deum ab aliquo creato, habere ultimam perfectionem. Hanc enim habentia differentiam, sumunt à differentia sua.

Rursus etiam illa differentia quæ poneretur in Deo, non esset Ens, quod iuxta adversariam hypothesin esset genus Dei, seu remotum sit seu propinquum. De differentia autem non debebat prædicari nomen generis. At quod non est ens, non potest esse differentia, iuxta aliam differentiæ conditionem, ab Aristotele traditam, *d.l.6.Top.c.6.§.5.* Et quis credat Deum, summum illud ens accipere ultimam suam perfectionem, & actualitatem (quod differentiæ specificæ officium est) ab eo, quod non ens, atque adeò, nihil est. Relinquitúrq; adeó summatim Deo non competere propriè dictam differentiam.

67 *Deus non differens, sed diversus est ab aliis,*

Atque hæc etiam causa est, Cur Deus ab aliis dicatur diversus, non autem differens, quia scilicet diversa dicuntur, quæ seipsis distinguuntur. Differentia autem dicuntur, quæ non se totis, nec seipsis distinguuntur, sed per aliquid sui, hoc est, per differentias additas, ut Aristoteles distinguit, *lib.4.Metaph.c.2.* & *l.5. Met. cap.9.* & *l.10.c.5.* Ita nempe Deus diversus est à materia prima (& sic ab aliis etiam) non autem differens, quia per differentiam nullam in esse Dei constituitur, rigorosè loquendo. Vide *Perer lib.5.Phys.c.12.* Coll. Con. *lib.Phys.c.9.q.3.a.3.* Et *Scal.l.1.de Plant.p* 140. Plura quæ fieri possent, argumenta movere nolo.

68 *Deo non convenire genus.*

Cæterùm ex his, quòd Deo non conveniat differentia, efficaciter sequitur, quod nec eidem conveniat genus. Nam generica natura non datur, nisi contracta per differentiam, quæ ipsam actuat & complet, sicut forma materiam. Atque ita sicut huic repugnat, esse sine forma, ita generi repugnat, esse sine differentia. Unde cui repugnat habere differentiam, eidem etiam repugnat, habere genus. At ostensum est, quòd Deo repugnet habere differentiam. Repugnat igitur eidem habere genus.

Et confirmatur: quòd *Arist.1.Top.c.5. Porphyr in Isag.c.2. Damasc.in Dial.c.9.* alíque: cùm definiunt genus, disertè ajunt, id esse genus, quod prædicatur de differentibus specie, &c. Differentia autem specie dicuntur, quæ per additas differentias distinguuntur. Unde clarè importatur, cùm quid non prædicatur de differentibus specie, genus non esse. At Deus (cùm, ut visum est, nullam differentiam habeat) à nulla re est specie, vel alio modo differens, sed solùm diversus, si rigorosè loquamur. Vide, quæ ad hanc rem dixi, *in Introd.Log.c.3.n.8,9. in Comment.*

Patétque adeò, nec Deo genus convenire, nec differentiam: Et proinde, nec perfectè definiri posse, cùm & differentia, & genus ad definitionem requirantur.

69 *Quomodo Deus sit simplicissimum.*

Alia argumenta libens omitto, quæ sumuntur ex simplicitate Dei. Quia Deus Ens simplicissimum vocatur, removendo solùm compositionem realem. Compositio autem rationis non repugnat Deo, ut infrà videtur. Atque ita genus & differentia (quæ re ipsa solùm facerent compositionem rationis) non repugnant Deo, quia compositionem faciant, in re, quæ utrumq; habet: sed quia aliunde ista compositio

infert

infert aliquas imperfectiones, unde & aliquæ aliæ compositiones rationis à Deo removentur, quæ aliunde imperfectionem important, ut est compositio ex esse, & essentia. Quatenus tamen simplicissimum volumus appellare Deum, in quantum ab eo genus, & differentia removetur, sic ratio, à simplicitate sumpta, coincidit cum priùs dictis.

70 Infinitas autem quomodo repugnet, si Deus definiatur, mox attingam. Consentiunt hac in re Dd. plurimi, negantes, Deum perfectè definiri posse. Sic *August. lib. de cognitione veræ vitæ, c. 7. Sicut summus ille spiritus*, inquit, *qui Deus est, à nullo intellectu valet propriè excogitari, ita nullâ definitione potest propriè definiri, aut determinari.* Et *Hilarius: Certè* inquit, *hoc est Deus, quod cùm dicitur, non potest dici; cùm æstimatur, non potest æstimari; & cùm definitur, ipse suâ definitione crescit.* Vide plura apud Dn. *Chemnit. p. 1. Loc. Theol. de Deo, c. 3. p. 59.*

Et pertinet huc, quod *Cicero. l. 1. de Natura Deorum*, memorat de *Simonide* Philosopho. Is cùm interrogaretur ab *Hierone* Tyranno, quid esset Deus, unum ad deliberandum diem petiit. Interrogatus postridiè, biduum petiit; & tandem, *quantò diutius rem considero, inquit Simonides, tantò mihi res videtur obscurior.* *Simonidis sententia de Dei definitione.*

PUNCTUM III.

Deum definiri posse definitione imperfectâ.

71 Atque hæc quæ hactenus dicta sunt, rectè confirmant, Deum perfectâ definitione definiri non posse. Interim tamen Deus qualicunque circumlocutione describi potest. Ad descriptionem enim satis est, si res aliqua (quam definitum vocamus) possit sub aliis pluribus conceptibus apprehendi, per quos intelligatur hoc aliquid esse, & distinctum ab aliis rebus, cujus generis descriptiones etiam postea apponam: quam ad rem eleganter ait *Chemnitius d. l. p. 60. Quia*, inquit, *omnino vult Deus ita cognosci & invocari, sicut se patefecit, tenenda est aliqua descriptio Dei, ad quam mens in invocatione se referat. Nihil enim aliud est adoratio, quàm confessio, tribuens illi essentiæ, quam in invocatione alloquimur, omnia illa attributa quæ in definitione ponuntur.* *Deum describi posse.*

PUNCTUM IV.

In quo objectiones solvuntur.

Ad objectiones igitur principio propositas, nunc in quantum propositæ doctrinæ officiunt, respondendum est.

Ad *primam* dico: ad scientiam satis esse, si quid definitur per descriptionem: non autem necessaria est ad hoc definitio perfecta. Ita patet ex summis generibus, quæ scientificè cognoscuntur in Metaphysicis, & tamen perfectè definiri non possunt. Unde 2. apparet, quoad hoc, esse definitionis, & scientiæ diversitatem. Nam quod perfectè definibile est, id non potest esse Ens perfectissimum, quia implicat compositionem ex genere & differentiâ, quæ imperfectiones sunt. At ut quid dicatur scibile, nihil imperfectionis importatur. 72

Ad *secundam* respondeo: Posse Deum apprehendi sub conceptu communi, & confuso, & similiter sub conceptu proprio ac distincto. Sed non omnis conceptus communis habet rationem veri generis. Unde nec omnis conceptus distinctus ac proprius subinfert propriè dictam differentiam. Nam potest aliquid prædicari de pluribus, vel primò diversis, vel distinctis accidentaliter, vel distinctis Numero, &c. 73 *Non omnis communis conceptus genus est.*

Id igitur hactenus, quia de pluribus prædicatur, conceptum communem significat, & tamen genus non est, quia in neutro casu prædicatur de differentibus specie, quod in definitione generis requiritur, ut alibi latiùs declaravi. Inde igitur etiam sequitur, non omnem conceptum proprium facere differentiam.

74 Ad *tertium* dico: Angelos non esse simplices, removendo ab iis compositionem ex genere & differentia, ut disputo. *Seq. c. n.* 48. Unde nec repugnat Angelo perfectè definiri. At Deus ita simplex est, ut ista etiam compositio ex genere & differentia, ei non conveniat, quæ ad definiendum necessaria est.

Cur infinitum non possit definiri?

De infinitate autem dico, aliam esse in quantitate, aliam esse in essentia, è quibus infinita quantitas, simpliciter non est Ens infinitum. Atque ita ei non repugnat definiri posse, quod repugnat Deo, quia infinitus est in essentia. Infinitas enim in essentia excludit omnem dependentiam in essentia. At quod est definibile, id constat ex genere & differentia. Genus autem & differentia componunt essentialiter, sive dando essentiam. Unde quicquid est definibile, habet essentiam dependentiam, ex genere & differentia, quæ dependentia clarè repugnat ei, quod in essentia est infinitum.

ARTICULUS II.

Quomodo, & qualiter Deus definiri possit?

75 Hac in re dico 1. *Deum non definiri definitione perfectâ, sed solùm per descriptionem.* Ita patuit in priori puncto. Nec addi aliquid nunc necesse est.

76 2. Descriptio autem illa fieri potest, *I. per operationes*, ut quæ indicant divinam essentiam. Quò pertinet, si dicatur Deus *Autor boni in natura*, vel *causa prima, unde pendeant cætera, creator, & conservator, ac gubernator omnium*, & quæ sunt his similia.

II. Fit *per negationes*, quibus removentur à Deo nostræ imperfectiones: veluti, si dicatur *infinitus, immensus, incomprehensibilis* & quæ istis sunt similia. Ubi tamen diligenter observandum est, quod sub istis negationibus non apprehendatur negatio præcisè, sed adæquatus eorum conceptus est implicando essentiam divinam. Veluti infinitas non est præcisè carentia finitatis, sed in conceptu adæquato est idem, quod essentia divina carens finitate. Negationes enim ut sic, sunt non Entia. Unde nisi quid positivum implicarent, non deberent poni in definitione, vel Dei, vel ullius rei alterius.

77 *III.* Fit ex *via eminentiæ*, veluti si Deus dicatur παντοκράτωρ, *omnipotens, omniscius, omnipræsens, optimus, maximus*, & quæ sunt his similia.

Ad quæ tamen generatim notandum est: Videri ferè perinde esse, sive ex coacervatione omnium attributorum divinorum fiat illa Dei descriptio, sive ex aliquibus solum. Eligi tamen in Theorematibus definitionem Dei factam ex solo attributo infinitatis, & non ex coacervatione omnium attributorum, quia sæpè unum attributum Dei solet in alio contineri, & unum ex alio demonstrari, ut sequentibus patebit. Sed hac de re contendere nolo.

78 *Qualis debeat esse Dei descriptio in Metaphysicis.*

Denique descriptio Dei Metaphysica non debet immiscere ea, quæ non sunt nota nisi ex revelatione. Juxta talia enim attributa agitur de Deo in Theologia. In Philosophia autem non agitur de Deo, nisi quantum per notitiam naturalem cognosci potest, ut suprà visum. Et sic etsi ad plenam Dei descriptionem, qualis à Theologis fieri debet, pertineat mentio, Patris, Filii, & Spiritûs sancti, & relationum illarum, quibus ad invicem referuntur: Philosophus tamen, describens Deum, istas

personas

personas non attingit. Unde & in futuro hoc de Deo tractatu, dimissâ ad Theologos doctrinâ de Trinitate, agimus de Deo præcisè.

ARTICULUS III.

In quo ponuntur Dei descriptiones.

Pythagoras, ait: *Deum esse excessum maximorum numerorum supra proximum:* sed hæc definitio nimis ænigmatica est, ut rectè judicat *Chemnit. de Deo p. 58.* 79 *Pythagoræ definitio.*

Trismegistus ait: *Deum esse circulum cujus medium est in centro, circumferentia ubique.* Hanc definitionem etiam non immeritò reprehendit *Scaliger, Exerc. 363.* 80 *Trismegisti.*
Pessimè, inquit, *medium assignat (Trismegistus) infinito, & circumferentiam qui dat, finitum facit. Tum si erit ubique circumferentia, erit etiam in medio. Et idem fiet medium cum circumferentia.* Et alibi etiam prohibet *Aristoteles* definitiones fieri μεταφορᾶις.

Alii tamen definitionem *Trismegisti* aliter referunt. Sic scilicet: *Deus est intelligibilis sphæra, cujus centrum est ubique, circumferentia nusquam.* Traditque *Ambrosius ad cap. 3. Ephes.* hujus descriptionis hanc resolutionem: Sicut nempè in sphæra omnia sunt æqualia, & quanta est altitudo & latitudo, tanta est profunditas: Ita in Deo etiam omnia sunt æqualia. Per centrum indicatur individua & omnimoda Dei simplicitas, & sedere quasi in centro dicitur Deus, indéque universali oculo cuncta conspicere, quoniam à centro simul in omnia est conspectus. Tandem per circumferentiam notatur infinitas & immensitas divina, quæ nullis, neque intra, neque extra mundi ambitum coërcetur limitibus. Confer *Cl. Martin. lib. 2. Exerc. Met. 4. Theor. 12. p. 778.* quanquam sic adhuc est illa definitio Metaphorica.

Platoni Θεὸς ὅτι ζῶον ἀθάνατον, αὐταρκὲς πρὸς εὐδαιμονίαν, οὐσία ἀΐδιος, τῶν πάντων θεῶν φύσεως αἰτία. Hoc est: *Deus est animal immortale, sufficiens sibi ad beatitudinem, substantia æterna, author boni in natura.* Sed neque hîc placet nomen animalis. Animale juxta propriam eámque tritam significationem est species corporis, & præditum est variis organis corporeis, quæ Deo non conveniunt. 81 *Platonis.*

Meliores sunt aliorum definitiones. *August. lib. qq. V. & N. T. q. 1. Deus*, inquit, *est spiritus naturâ simplex, lux inaccessibilis, invisibilis, inæstimabilis, infinitus, perfectus, nullius egens, æternus, immortalis, verendus, diligendus, metuendus, omnipotens, omnitenens, dives, bonus, justus, severus, misericors, clemens, patiens, sive longanimis.* Et de quantit. animæ cap. 33. *Deus est omnium rerum creator, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, incorruptibile principium, incommunicabilis sapientia, incommutabilis veritas, incommutabilis æternitas, incommutabilis virtus, incommutabilis charitas, unus verus Deus atque perfectus, qui nunquam non fuit, nunquam non erit, nunquam aliter fuit, nunquam aliter erit, quo nihil secretius, nihil præsentius, qui difficilè invenitur ubi sit, difficiliùs ubi non sit, &c.* 82 *Augustini.*

Anshelmus in prosolog. c. 18. Quid es, Domine, quid es? quid te intelligit cor meum? Certè vita es, sapientia es, veritas es, bonitas es, beatitudo es, æternitas es, & omne, verum, bonum es. 83 *Anshelmi.*

Damascenus l. 2. de Orth fid. c. 2. Deum negativè ferè describit. Θεός ὅτιν ἄναρχος, ἀτελεύτητος· αἰώνιος, ἀΐδιος, ἄκτιστος, ἀτρεπτος, ἀναλλοίωτος, ἁπλος, ἀσύνθετος, ἀόρατος, ἀναφὴς, ἀσχημάτιστος, ἀφεύνοητος ἀγαθὸς, δίκαιος, πάντων κτισμάτων δημιουργὸς, παντοδύναμος, παντοκράτωρ, παντέπτης, πάντων προνοητὴς, ἐξουσιαστὴς, κριτὴς. Hoc est, *Deus est sine principio, sine fine, æternus, ac sempiternus, increatus,* 84 *Damasceni.*

immutabilis, inalterabilis, simplex, incompositus, invisibilis, intangibilis, incircumscriptus, intelligibilis, incomprehensibilis, Bonus, Justus, omnium creaturarum fabricator, omnipotens, omnia gubernans, & intuens, omnibus providens, habens potestatem, & Judex, &c. Alia recensere supersedeo.

85 *Propria definitionis resolutio.*

In Theorematibus dixi brevissimè: *Deum esse Spiritum infinitum*: ubi sub voce *Spiritus* representatur essentia Dei, secundùm confusum, & communem conceptum. Spiritualis enim natura reperitur etiam in Angelis. *Infinitas* autem secernit Deum ab omnibus rebus aliis. Posui autem unum solum istud attributum, quia in definitionibus studendum est brevitati quàm maximè, & quia hoc attributum satis est ad distinguendum, & secernendum Deum ab omnibus Entibus aliis, ubi tamen nec aliorum, coacervantium omnia attributa divina, consilium improbo. Sed hæc attributa divina deinceps consideranda sunt.

TITULUS IV.
De attributis Dei in genere.

86 Hîc sequentia tractanda sunt. 1. Explicanda est vox attributi. 2. Disputandum est: An Deo conveniant attributa. 3. Quid illa sint, adeóque. 4. Quomodo à Deo, vel ab invicem distinguantur. 5. Quomodo de Deo enuncientur, & 6. De eorundem divisione. Et denique, quis sit ordo inter ea.

ARTICULUS I.
De voce attributi, & æquipollentibus.

87 Lychetus 1. *d.* 8. *q.* 3. *fol.* 115. *fac.* 2. docet, quòd attributum primò dicatur in creaturis, tanquam quod alteri attribuitur, sic ut sapientia dicitur attributum hominis.

Attributum unde dicatur?

Unde porrò ex vi nominis attributum præsupponit essentiam ejus, cui attribuitur, quasi porrò & accidentaliter perficiens id, quod in se & essentialiter perfectum erat.

Et hinc porrò vox attributi transumpta est ad significanda ea, quibus perfectiones Dei de ipso enunciamus. Nam & hæc, cùm de Deo prædicantur, imitantur ferè modum prædicandi cum, quo prædicari solent attributa creaturarum de creaturis, veluti, ut Deus bonus, sapiens, &c. dicatur, etsi ista essentiæ divinæ revera non superveniant.

Est tamen præterea notandum, quòd vox attributi deinceps traducta sit, ad significanda prædicata ἐστιῶδη, ut maximè ex prima vocis impositione attributa solùm sint illa, quæ sunt ἐπεστιῶδη. Atque sic in præsenti titulo per attributa deinceps intelligemus etiam quidditativa Dei prædicata, veluti quum Deus Ens vel Spiritus, vel substantia dicitur. Si quis tamen attributa Dei essentialia ab aliis distinguere velit, & hæc reliqua specialiter attributa dicere, nihil refragor.

88 *Attributa divina etiam dicuntur accidentia.*

Cyrill. *l.* 11. *Thesauri* vocat *Accidentia*, sed tamen cum moderatione. *Sapienter*, inquit, *dicitur, nihil accidere substantiæ Dei, quoniam in se ipsa perfecta est: Sed tamen cogimur nonnunquam quasi accidentia, etiamsi non omnino accidant Deo, hæc dicere, & mente, accidentium modo, concipere.* Frequentiùs tamen usurpatur vox attributi, quàm accidentis, in hac materia. Accidens enim significat essentiam accidentalem, adeóque imperfectam, quod non est in voce attributi, juxta vocis usum loquendo, quicquid sit de impositione. Nam vulgatissimè omne κατηγορούμενον (prædicatum) dicitur attribui subjecto, & tamen ea, quæ cum subjectis realiter sunt eadem, sæpè attribuuntur, hoc est, prædicantur de subjectis.

Voci-

Vocari etiam solent ista attributa *perfectiones simpliciter*. Hæc appellatio ut intelligatur, notandum est: quòd in rebus creatis aliæ sunt perfectiones simpliciter, aliæ perfectiones secundùm quid. Et *perfectiones secundùm quid* illæ dicuntur, quæ perficiunt quidem naturam finitam, implicant tamen in se aliquid perfectionis, ut infinitari non possunt, seu ut jungi non possint cum infinitari. Unde in oppositum in rebus creatis dicuntur *perfectiones simpliciter* illæ, quæ, etsi in rebus creatis sint finitæ, tamen ex genere suo iis non repugnat, ut sint infinitæ, seu, ut reperiri possint in Ente infinito. Sic esse rationale est perfectio hominis, perfectio, inquam, secundùm quid. Nam Ens infinitum non potest dici rationale. Nam rationalitas, sive esse discursivum, qua tale est, involvit progressum à noto ad ignotum. Unde quia discurrenti, seu ratiocinanti aliquid adhuc ignotum est, simpliciter repugnat primo & infinito Enti, ut ratiocinetur. At justitia hominis est perfectio simpliciter. Nam justitiæ ad infinitatem nulla est repugnantia, potéstque adeò aliqua justitia esse infinita. Sic ergo nunc attributa Dei vocantur perfectiones simpliciter. Omnia enim attributa Dei intelliguntur cum infinitate.

89 *Attributa divina dicuntur perfectiones simpliciter.*

Perfectio simpliciter quid sit.

ARTICULUS II.

An Deo conveniant attributa?

Ratio dubitandi in negativam partem est, quòd attributi vox videtur importare realem distinctionem ab eo cui attribuitur, ut sit aliquid essentiæ superveniens, quod attributum dicitur. At tale quid non debet de Deo dici, ut postea videbitur. Et confirmatur *I I.* quòd subjectum in definitione attributi ponitur solùm κατὰ πρόσθεσιν, sive per modum additamenti, ut Aristoteles docet, *lib. 1. post. cap. 18. 35. & lib. 7. Metaph. cap. 5. & 18.* Si ergo subjectum est aliquid προστεθειμένον, sive additum ad essentiam attributi, ergo non potest habere realem identitatem cum suo attributo. At quæ Dei attributa sunt, illa habent realem identitatem cum eo, ut ex postea dicendis suppono. Attributa igitur Dei non sunt attributa. Et confirmatur porrò, quòd si aliqua essent Dei attributa, ea vel maximè essent talia, quæ sunt Dei idiomata sive proprietates, quæque adeò in secundo modo dicendi per se de Deo prædicari possent. At nulla talia esse possunt. Nam in istò modo similiter exigitur realis distinctio prædicati à subjecto, ut Zabar. docet *l. 1. de propos. necess. c. 5.*

90

Nihilominus hac in re dico. *I. Deum habere aliqua attributa quidditativa*, qualia sunt, quæ essentiam Dei significant sub confusis sive communibus conceptibus, ut, *Ens, Spiritus, Substantia*, neque hac de re est controversia.

91 *Attributa Dei quidditativa.*

I I. Deus etiam habet attributa, quæ sunt quasi passiones, sive affectiones ejus. Ita patet. Nam Deus est aliquid ἐπιστὸν, hoc est, scibile, sive considerabile in scientia. At quæcunque talia sunt, ea habent affectiones. Est enim scientia in tribus conjunctim, nempè subjecto, principiis, & affectionibus, per Aristot. *1. post. 4. 76.* Deinde confirmatur ex eadem Hypothesi, quòd si Deus in scientia considerari possit, de Deo oportet ut fiant demonstrationes. Scientia enim est habitus demonstrationis. At non demonstrantur de re, nisi quæ passiones sunt, vel ad modum earum apprehenduntur.

Affectiones Dei.

Ad solutionum objectionum priùs factarum, præcognoscendum est, quòd aliud sit, esse veram, cámque rigorosè & strictè dictam, subjecti passionem: aliud verò est, concipi & explicari, atque adeò prædicari per modum passionis, seu attributi, ut benè monet Suarez *disp. 3. Metaph. sect. 1. n. 5.* ubi nunc porrò dico, quòd ad

92 *Solvuntur objectiones.*

rationem demonstrationis ac scientiæ, non semper requirantur passiones, quæ tales sunt rigorosè loquendo, sed satis est, ad eam, si quid explicetur, concipiatur & prædicetur per modum passionis, ut alibi probatum, & brevissimè patet in attributis transcendentalibus, uno, vero, bono, &c. Hæc enim apprehenduntur per modum passionum, & in Metaphysicis satis sunt, ut Metaphysica scientificè, & demonstrativè agat de Ente universalissimè. Ista tamen attributa transcendentalia habent realem identitatem ad Ens, ut suprà visum est, unde & ipsa non superveniunt Enti, in esse constituto.

Atque ita clarè indicatur, quòd ad rationem passionis, vel attributi, in scientia requisiti, non requiratur ejus realis à subjecto distinctio. Sed ea est, ad rationem scientifici attributi, per accidens. Unde porrò patet, aliqua scibilia attributa habere cum subjecto realem identitatem, aliqua verò habere realem diversitatem.

93 Et ex his patet responsio, ad duas posteriores confirmationes. Nam solùm in rigorosissimè dicta passione, requiritur, quoad ejus definitionem, subjectum tanquam περιεχόμενον. In aliis autem, ut patuit, potest attributi ad subjectum esse realis identitas.

Potest tamen *secundò* responderi per proportionem: quòd sicut aliquæ passiones sunt verè & rigorosè dictæ passiones, aliæ verò solùm apprehenduntur per modum passionum: Ita etiam aliquando subjectum est verè aliquid, definitioni passionis περιεχόμενον: aliquando verò solùm apprehenditur vel concipitur, ut aliquid appositum. Estque id omninò etiam in iis attributis, quæ de Deo prædicantur. Ponitur enim in illorum definitione Deus, etiam in obliquo casu, sicut & ens in definitione transcendentalium attributorum. Infinitas est attributum Dei, &c. Immensitas est attributum Dei, &c. sic in aliis. Veritas est affectio *Entis*, & sic deinceps.

94 Realis autem distinctio (de qua erat ultimâ confirmatione) quam Zabarella urget ad secundum modum dicendi per se, similiter non admittitur, ut saltem indicant attributa transcendentalia. Dixíque ea de re satis, *in lib. de propos. c. 4. n. 75.*

95 Ad *primam obiectionem* dico: sæpè vocis usum deviare ab ejus impositione. Unde etsi vox attributi principiò sit imposita ad significandum id, quod quasi supervenit essentiæ rei: nihilominùs sæpè attributa dicuntur, quæ non superveniunt essentiæ, sed cum illa eadem sunt, ut sine dubio est in omnibus quidditativis prædicatis, quæ hoc ipso quia prædicata sunt, attribuuntur suis subjectis, & tamen realem distinctionem, idque indubiè ab iis non habent. Sed de eo jam dum fuit in priori puncto huius tituli.

ARTICULUS III.

Quid sint attributa divina?

96 *Dei attributa non esse accidentia.*

Hac in re dico *I. Attributa Dei non sunt accidentia Dei.* Hoc inprimis per se certum est, de quidditativis attributis; Cùm enim Deus substantia sit, nihil de eo in quid est prædicari potest, quod sit accidens. Estque indubium,

Attributa divina non esse accidentia.

97 *Actiones non componunt.*

De aliis autem attributis, quæ per modum passionum apprehenduntur, similiter patet: quia si quid esset accidens in Deo, Deus esset aliquid compositum ex essentia & suo accidente. At repugnat ista compositio Deo, ut infrà patebit, disputando de simplicitate Dei, inprimis, *n.* 250.

Loquor autem disertè *de attributis, quæ sunt per modum passionum sive affectionum.*

num. Nam actiones divinæ transeuntes non sunt subjectivè in Deo, sed solùm à Deo procedunt, unde nullam compositionem cum Deo faciunt. Fit enim compositio per unionem eorum, quæ in re sunt. At actio quasi digreditur ab agente. Si sol incipiat illuminare, qui ante annum non illuminabat, non proinde incipit esse aliquid compositum, ex suo esse & suâ illuminatione.

Quanquam id etiam est de actionibus immanentibus. Hæc enim non dicuntur immanentes positivè, quasi in agente, rigidè loquendo, subjectentur, sed negativè solùm quia in externam materiam non transeunt. Unde ad rationem actionis simpliciter & immanentis & transeuntis, non requiritur esse *In*, sed solùm esse *Ab*. Ideóque neutra facit cum agente compositionem. Et sic anima nostra, si incipiat intelligere aut velle, non tamen componitur tum ex suo esse & intellectione, & volitione, quâ tales sunt: Sed in utroque statu, æquè est anima simplex. Dixi: *quâ tales sunt*. Quia ad intellectionem potest consequi aliqua compositio, si sit per speciem intelligibilem. Hujus enim entitas addita ad essentiam animæ facit ibi compositionem.

Atque ita hactenus patet: Affectiones Dei non posse esse de prædicamento accidentium: nihil tamen obstare, quò minùs aliquæ saltem actiones Dei, sint ex prædicamento actionis. 98

Unde porrò specialiùs sequitur, quòd duratio Dei, hoc est, æternitas, sicut nec præsentia illius ad ubi, pertineant ad prædicamentum. Quando, vel ad prædicamentum ubi, de quibus suprà fuit, *lib. 1. c. 16. & 17.* Pleniúsque id patebit infrà, tractando de simplicitate Dei, quatenus ab eo accidentalis compositio removetur. 99

Divina attributa esse inadæquatos conceptus divinæ essentiæ.

Dico II. *Attributa divina sunt inadæquati conceptus essentiæ divinæ.* Id sic intellige, Intellectus noster non potest simul distinctè cognoscere multa. Jam v. nomen Dei est *Pelagus* quasi, ut *Damascenus* loquitur, multarum perfectionum, in quantum in essentia Dei, vel excellentiori modo est, quod est in nobis, vel etiam à Deo nostræ imperfectiones removentur. Hinc ergò fit, ut essentiam Dei, modò apprehendamus cum perfectione hac, modò cum perfectione alia: & sic unam illius essentiam partimur in plures conceptus, eandem essentiam inadæquatè repræsentantes. 100

Hactenus igitur dico duo: *primum* est, quòd omnia attributa divina implicent essentiam divinam, & eam repræsentent. Patétque id de quidditativis attributis. Nam illa omnia significant essentiam Dei, sub communi conceptu, per modum generum, etsi revera genus Dei non sint, ut alibi disputo. Genera autem, quæque rationem generum imitantur, significant suarum specierum, vel inferiorum suorum, essentias, sub confusis conceptibus: ut communiter admittitur. De aliis autem attributis, quæ per modum affectionum apprehenduntur, similiter patet. Nam illi omnia attributa sunt attributa realia. Convenítque Deo, à parte rei, & citra actum mentis, quòd per singula ista significatur, veluti quòd essentia Dei careat finibus, in præsentiâ, duratione, essentiâ, &c. At non sunt realia, per hoc, quod addunt essentiæ divinæ, (ut more nostro loquamur.) Id enim est negatio, vel respectus rationis, ut poste à dicam, quæ nihil realitatis habent. Oportet igitur ut includant essentiam divinam, ut per eam habeant realitatem suam. Illustrari hæc possunt ex iis, quæ suprà dixi, in communi, de affectionibus transcendentibus, in quibus similis est ratio. 101

Attributa divina implicare essentiam divinam.

Diligenter

102 Diligenter itaq; cavendum est, cùm adæquatus conceptus divinorum attributorum dandus est, ne solius negationis, aut istiusmodi respectûs mentio fiat. Quid igitur est æternitas? Non rectè dico, quòd æternitas sit carentia terminorum, in durando: sed æternitas est ipsa Dei essentia, carens terminis in durando. Sic quid est infinitas divina? Non rectè dico & adæquatè: eam esse negationem finitatis, sed (implicando nomen essentiæ divinæ, dico rectè) eam esse ipsam essentiam divinam sumptam cum negatione, vel carentiâ finium. Nisi enim hoc modo adæquati conceptus singulorum attributorum apprehendantur, non potest stare realis identitas divinorum attributorum cum ejus essentia. Neque enim idem sunt Deitas & carentia terminorum in duratione, v.g. sed maximè idem sunt, & in re nihil differunt, Deitas & Deitas carens durationis terminis. Non enim ista differunt, nisi per negationem additam. Negatio autem non est aliquid reale in se, & præcisè sumpta. Ergò neque reale discrimen facere potest.

103 *Attributa divina essentiam Dei inadæquatè significant.*

Alterum quod in superiori propositione continetur, est quòd per attributa divina, essentia divina *inadæquatè* repræsentetur. Id etiam patet, & primò quidem generatim: quia si significent essentiam divinam adæquatè, & quoad omnia, quæ in ea statim implicantur, jam non essent attributa, sed vocabula æquipollentia ad vocem Dei. Sicut in simili, *res* & *aliquid*, quæ adæquatè significant id, quod Ens significat, non sunt affectiones Entis, sed dicuntur æquipollenter ad Ens, unde ista non magis sunt affectiones Entis, ac Ens est affectio rei, & alicujus.

104 Speciatim etiam patet, de attributis Dei quidditativis, quòd illa inadæquatè solùm significent divinam essentiam. Nam illa solùm continent conceptus communes, hoc est, repræsentant essentiam divinam, solùm secundùm ea, quæ etiam in aliis rebus sunt. At omnis res præter ea, quæ cum aliis habet communia, habet etiam aliquid sibi proprium, per quod ab aliis distinguatur; Prædicata autem communia non repræsentant id quod rei cuique proprium est.

105 Rursus etiam id apparet in iis attributis, quæ apprehenduntur per modum affectionum. Nempe in essentiæ divinæ adæquato conceptu implicantur omnes perfectiones. Ergò & perfectio, quâ Deus caret terminis durationis & præsentiæ, quâ est incapax dependentiæ, mortalitatis, & aliorum.

Nulla autem affectio implicat hęc singula sub conceptu distincto ac proprio. Nam æternitas non implicat infinitatem in adessendo, neque hæc illam. Et sic in aliis. Habent enim illa attributa suam per ista distinctionem. Sed quidnam sit, per quod hæc attributa inadæquatè significent essentiam divinam, statim addendum est.

Unde attributa divina significent essentiam divinam inadæquatè?

106 *Attributa divina addunt aliquid ad essentiam.*

Dico 3. *Attributa, quæ Dei affectiones sunt, non addunt aliquid reale ad essentiam divinam, sed aliquid rationis.* Hîc tria dico. I. Quòd ista divina attributa aliquid ad essentiam divinam (quam ipsam tamen implicant, ut priùs visum est) addunt. Ita patet, quia aliàs non possent attributa esse, & essentiam divinam inadæquatè solùm repræsentare; sed fierent reverà æquipollentia ad vocem Dei, ut & priùs tactum est. Et patet idem: æternitas enim distinctè, & explicitè infert carentiam terminorum in durando, quod non fit sub nomine Deitatis, vel divinæ essentiæ.

107 II. Dico in ista propositione: *Quòd attributa divina nihil ad essentiam reale addant,*

addant. Et patet, quia nihil reale ad essentiam ullius rei additum, (quod quidem rationem affectionis habere possit) potest esse, nisi quod sit accidens. At priùs visum est, attributa Dei non esse accidentia. *Non reale.*

III. Dico: *Quòd attributa divina addant aliquid rationis.* Id ex prioribus relinquitur. Nam si singula addunt aliquid, & tamen non addunt aliquid reale, oportet igitur, ut addant aliquid rationis. Inter hæc enim non datur medium, nempe inter reale & rationis. Sic igitur aliqua addunt *negationem*, ut infinitas, immensitas, aliqua addunt *respectum* quendam, ut omnipotentia, scientia, providentia, & sic deinceps. 108 *Sed rationis.*

ARTICULUS IV.

Quomodo attributa divina à Deo, & inter se distinguantur?

De duobus quæritur præsenti quæstione, nempe quomodo se habeant attributa Dei ad essentiam divinam. *Deinde*, quomodo se habeant adinvicem. 109

PUNCTUM I.

Quomodo se habeant attributa divina ad Essentiam Dei?

Igitur I. Dico: *Attributa divina realiter eadem esse cum essentia divina.* Ita relinquitur ex priori puncto. Nam ibi probatum est, singula attributa implicare essentiam Dei, eámque per inadæquatum conceptum repræsentare. Et patet, quia si secus esset, daretur in eo realis compositio, ex essentia ejus & supervenientibus attributis. Sic *August. lib. 7. de Trinit. cap. 1.* ait: *Non alio magnus, alio Deus est. Sed eo magnus quo Deus, quia non est illi aliud magnum esse, aliud Deum esse. Eadem quippe ejus magnitudo est, quæ virtus, & eadem essentia, quæ magnitudo.* Et *l. 7. Confess. c. 4. Voluntas & potentia Dei est Deus. Æternitas quoque Dei; divina essentia est.* Sic & alii docent. Vide cum Magistro Interpret. *ad 1. d. 19. & l. 4. d. 46. Thom. 1. p. q. 13. Suarez disp. 30. Met. sect. 6.* 110 *Attributa divina realiter idem sunt cum essentia divina.*

PUNCTUM II.

Quomodo attributa divina se habeant adinvicem?

Secundò dico: *Attributa Dei inter se realiter non distinguuntur.* Hoc primum patet de attributis quidditativis inde, quia ista sunt communia Dei prædicata. Unde hactenus imitantur rationem generis. At genera uni rei non possunt plura convenire, nisi cum est inter ista subordinatio, & unum includitur quidditativè in altero, ut *Aristoteles* docet *Topic. c. 3. §. 3.* & *Porphyr. in Isagog. c. 7. §. 9.* Procedítque idem à fortiori in illis prædicatis, quæ solùm rationem generum imitantur, quod est in istis divinis attributis. Quia scilicet non sunt realiter diversa prædicata, cùm *Petrus* vocatur homo, & animal, & ens: Inde etiam non sunt realiter diversa prædicata, cùm Deus vocatur Spiritus, & substantia, & Ens. Estque de istis per se certum. 111 *Attributa Dei inter se non distingui realiter.*

De cæteris etiam attributis, quæ per modum affectionum de eo enunciantur, patet idem, quia inprimis nullum sufficiens indicium dari potest realis distinctionis 112 *Indicium nul-*

inter

tum est realis distinctionis inter attributa divina.

inter ea. Entia non sunt multiplicanda sine necessitate. Antecedens patet, discurrendo per ea, quæ efferri solent majoris distinctionis indicia.

Nam *Primò* non potest illa realis distinctio inferri *ex distinctione operationum:* Nam ab una simplici virtute possunt plures operationes dari, sicut virtus illuminativa in sole est eadem, & tamen ab ea est & illuminatio, & calefactio, & exiccatio, & sic deinceps in aliis.

Nec *Secundò* ad eam realem distinctionem faciendam satis est *varietas negationum*, quæ significatur per diversa Dei attributa. Nam ea varietas fit solùm ob imperfectionem intellectûs nostri, nequeuntis rem simplicem uno actu apprehendere sub uno conceptu. Unde eandem rem partitur in plures conceptus, juxta negationum diversitatem, ut suprà patuit loquendo de entibus rationis.

Neque *Tertiò* hæc ipsa *diversitas conceptuum* satis est ad diversitatem rerum. Nam in re maximè eâdem dantur varii conceptus. Nam à parte rei idem est *Socrates*, & homo, & animal, & tamen alios conceptus formamus de *Socrate* quâ *Socrates*, & quâ est animal, & quâ est homo. Idémque est in aliis. Et patet, quia conceptuum diversitas est, ad qualemcunque distinctionem objecti intelligibilis, sive scilicet illud sit realiter, sive re distinctum, ut suprà visum est, *lib. 1. c. 25. n. 86.*

Nec *denique* hanc ad rem satis est *diversitas respectuum*, quæ per attributa divina indicatur. Nam dicitur res aliqua scibilis & appetibilis, qui diversi respectus sunt. Et tamen isti respectus realiter nec inter se, nec à re quæ hos respectus suscipit, differunt. Nam si removeamus à re ista, omne extraneum, & ab ea diversum, adhuc, præcisissimè sumpta, & erit & cognoscibilis, & appetibilis.

PUNCTUM III.

Quod attributa divina distinguantur ratione ratiocinatâ?

113 III. Dico: *Ista attributa divina distingui inter se ratione Ratiocinatâ.* Hîc duo dicuntur. Primò, *quòd attributa divina distinguantur ratione.* Ita patet, nam inprimis attributa divina sunt multa, eáque non synonyma, ut facilè patet. At omnis multitudo infert distinctionem, servatâ proportione, inter multitudinem & distinctionem. Unde, si à parte rei sit multitudo, etiam erit realis distinctio, si autem multitudo solùm sit per multos mentis conceptus, etiam distinctio est per rationem, sive mentis conceptum. At attributa divina non sunt multa realiter, ut priùs visum, sed sunt una divina essentia, per plures inadæquatos conceptus apprehensa. Ergò etiam oportet, ut inter ea sit distinctio per rationem.

114 Deinde dico: quòd ista attributa distinguantur *ratione Ratiocinatâ.* Distinctionem rationis ratiocinatæ superiori libro dixi eam, quâ mens, in facienda rationis distinctione, sumit ex re occasionem. Atque hoc dico esse in attributorum divinorum distinctione.

115 *Occasiones distinguendi divina attributa.*

Igitur occasio distinguendi attributa divina est multiplex; singulæ tamen sunt in ordine ad creaturas, à quarum cognitione provehitur intellectus ad cognitionem Dei. *Prima* sumitur ex distinctione rerum positivarum, quæ per negativa Dei attributa à Deo removentur. Aliud nempe est mori, aliud circumscripta præsentia, & sic in aliis. Hinc ergò juxta horum distinctionem etiam intellectus noster sumit occasionem distinguendi in Deo immortalitatem & immensitatem. Illa enim removet à Deo τὸ mori, hæc finitam præsentiam, quæ in creaturis omninò differunt.

Deinde

Deinde, alia occasio ista attributa distinguendi est, ex diversitate operationum, quia nempe alia est operatio Dei, punire hominem, & alia, hominis misereri, hinc, ex illa actuum diversitate, etiam mens nostra distinguit attributa, nempe justitiam (quâ punit Deus) & misericordiam, (quâ miseretur) quas hinc etiam *Cassiod. in Ps.* 50. vocat duas res. Simile est, quòd mens nostra in sole distinguit vim exiccativam & calefactivam, (quæ aliàs à parte rei est una simplex, & indivisibilis qualitas) quia alia operatio est, calefacere, & alia est exiccare. Et harum operationum intuitu solet dici, quòd attributa divina distinguantur *virtualiter*. Hoc enim nihil aliud est, quàm quòd ea attributa distinguantur virtute & operatione.

Tertia occasio distinguendi attributa divina est inde, quòd quæ attributa in creaturis, correspondent attributis divinis, sunt in rebus creatis distincta. Ita apprehendimus in Deo sapientiam, bonitatem, intellectum, voluntatem, & sic in aliis. Ea etiam prædicantur de rebus creatis. Homini enim & Angelo ista omnia conveniunt. Jam in rebus creatis illa attributa sunt realiter distincta. Hinc igitur sumit ratio nostra occasionem, similiter ea distinguendi in Deo, quæ tamen reverà hîc distincta non erant. Alia mitto.

Objectiones Scotistarum, qui majorem, quàm rationis distinctionem inter attributa divina ponunt, ex his ferè solutæ relinquuntur. Præsertim in iis, quæ ad secundam propositionem dicta sunt. Ubi ostensum est, ea quæ putantur realis distinctionis indicia esse, non tamen talia esse. Quanquam fortassè *Scotus*, ejúsque asseclæ reverà ab hac doctrina non dissentiunt. Iste enim etiam absolutè simplicem docet esse Deum, 1. *d.* 8. & alibi. Unde solùm videtur quoad hanc rem esse discrepantia in modo loquendi, ut videtur *Suarezio, disp.* 30. *Met. s.* 6. *n.* 3. 116

ARTICULUS V.

Quomodo attributa divina de Deo enuncientur?

Sub hoc Articulo possunt variæ quæstiones moveri, sed studio brevitatis eas conferam in paucas propositiones. 117

I. Propositio: ***Attributa divina non enunciantur de Deo efficienter:*** Aiunt aliqui Deum esse bonum, quatenus efficit bonitatem, & justum, quatenus efficit justitiam, & sic in aliis. Hæc igitur resolutio bona non est, quia aliàs etiam Deus posset dici lapis, quia lapidem efficit. Absurdè. Confer *Lychet. l.* 1. *d.* 8. *q* 3. *fol.* 115. ubi porrò observandum est, quòd multa attributa de Deo prædicentur, quæ non efficiantur in rebus creatis, ut sunt infinitas, immensitas, æternitas. Rectiùs igitur illa attributa dicuntur de Deo prædicari, per modum adjunctorum, ut *in Top. c.* 8. *n.* 38. *& seqq.* disputavi. 118 *Attributa divina non intelligi efficienter.*

II. ***Non omnia attributa divina enunciantur de Deo Metaphoricè, sed intelliguntur aliqua propriè.*** Hoc totum docet *Ambros. lib.* 2. *de fid. ad Gratianum.* ***Sunt quædam nomina,*** inquit, ***quæ evidenter proprietatem divinitatis ostendunt. Alia verò sunt, quæ translativè, & per similitudinem de Deo dicuntur.*** 119 *Nec omnia esse Metaphorica.*

Objicitur. Omnia attributa divina transsumi à creaturis. Ab his enim solis deducimur in cognitionem Dei. At quæ creata sunt, non possunt citra tropum prædicari de Deo. 120

Ad hoc Respondet *Thom. part.* 1. *q.* 13. *a* 3. Quòd attributa divina possint bifariàm apprehendi. *Primò* quoad ipsas perfectiones quas dicunt; *Secundò* quoad modum significandi. Ex modo priori, dicuntur de Deo propriè. Sine enim tropo convenit *Attributa divina posse bifariàm apprehendi.*

convenit Deo perfectio, quæ significatur voce bonitatis, justitiæ, & sic in aliis. In ipso tamen modo significandi occurrit aliqua improprietas vel catachresis. In creaturis enim (cùm de his prædicatur bonitas, jnstitia, &c.) Fit modum prædicandi cum quadam compositione, intelliguntúrque ibi prædicari, per modum accidentium.

Quænam de Deo dicantur Metaphoricè.

Deinde est observandum: quòd *alia* nomina immediatè, & ex prima impositione, significent res creatas, ut est nomen *Leonis, agni, manuum, oculorum, &c.* Et hæc non prædicantur de Deo nisi Metaphoricè. *Alia* autem ex genere suo sunt indifferentia, ad esse finitum & infinitum, quale quid est bonitas, sapientia, &c. Et ista non prædicantur, quoad rem significatam, impropriè de Deo, sed maximè propriè, & per prius dicuntur de eo. Denique *alia* sumuntur à creaturis, sed removendo earum proprietates, & in his etiam non apparet, quomodo improprietas sit, veluti cùm Deum infinitum, immensúmque dicimus.

Quid sentiendum de abstractivis & concretivis prædicationibus attributorum divinorum de Deo?

121 *III. Attributa divina possunt de Deo enunciari in abstracto & concreto.* Ita apparet. Nam in primis Scripturæ utroque modo loquuntur. *Deus est bonus, misericors, perfectus, immortalis, verax, &c.* quæ locutiones sunt concretivæ. Et rursus: *Deus est charitas, vita, veritas,* quæ locutiones sunt abstractivæ. Indéq; simile fit judicium de attributis cæteris.

Gilbertus Porretanus, ut meminit *Bernhardus, Serm.* 80. *in Cantic.* existimavit, non eandem rem in Deo significari vocibus abstractis & concretis. Sed id ἀλόγως dicitur, & contra rationem & Scripturam. Unde & ista sententia porrò patronum non habet. Ejus refutationem qui volet, videat apud *Bernhardum d. l.* & *Valentiam Tom.* 1. *in Thom. disp.* 1. *quæst.* 3. *punct.* 3.

122 *Scalig. Ex.* 365. *s.* 6. *disp.* Locutiones concretivas bonas non esse. *Quoniam,* inquit, *multa Deo attribuuntur, ut omnipotens, omniscions, misericors, pius, vindex, sanctus, fortis, immortalis, bonus, purum Ens: haud rectè extorsit usus, ut sic loqueremur. Si enim denominativè de eo quicquam prædicaretur, abstractum esset tum aliud ab ipso, tum ab ipso priùs, quod sane impium est. Quare neque eus est, sed essentia, neque bonus sed bonitas, eeque sapiens sed sapientia, neque omnipotens sed omnipotentia, quæ ita in ipso sunt, ut sint ipsum, ita insunt, ut nihil antecedat nihil sequatur.* Hæc ille.

Quænam meliores sint prædicationes abstractivæ, an concretivæ.

123 Nihilominùs hæc censura mihi non adeò probatur. Nam inprimis istæ concretivæ, sive denominativæ prædicationes non necessariò inferunt, vel realem distinctionem, vel etiam realem prioritatem abstractorum ad concreta. Nam etiam transcendentalia attributa concretivè dicuntur de ente, veluti *Ens est unum, verum, bonum.* Et tamen ibi nec realis distinctio, nec realis prioritas est. Sufficit enim hîc prioritas apprehensionis vel cognitionis nostræ, quæ inter attributa divina, ipso *Scaligero* judice, negari non potest, dum *d. Exerc.* 365. *sect.* 6. unum *prius* alio vocat; & posteà *sect.* 7. inter ea ordinem, (qui sine prioritate & posterioritate non est) ponit.

124 Deinde: id quidem negari non potest, quòd attributa divina, quia de Deo abstractivè dicuntur, significent eminentiam, secundùm quam Deo conveniant (ita namque in creatis etiam, cùm quem excellenter fortem, vel temperantem dicere volumus, solemus eum appellare fortitudinem vel temperantiam) nihilominùs, alia

alia ex parte, locutiones concretivæ liberant Deum ab imperfectione, præsertim in prædicatis substantialibus. Nam abstracta substantialia habent modum significandi incompletum, & quasi partialem. Unde, ut Deus intelligatur Ens completum esse, rectiùs apprehendemus cum tale quid esse, si cum *ens* & *spiritum* dicamus: quàm si eum dicamus *entitatem* vel *spiritualitatem*.

125 Cætera autem attributa similiter aliquam Dei perfectionem rectiùs significant cùm concretè prædicantur, quàm cùm prædicantur abstractivè. Inprimis enim ista attributa ex se habent modum significandi: per esse *In*: neque, ut sic apprehenduntur tanquam ἐνυπόστατα, & per se subsistentia, sed tanquam circumstantia naturam, ut *Damascenus* loquitur *lib.* 1. *c.* 4. *&* 9. At Deo maximè convenit esse ἀνυπόστατον, & habere esse substantiale. Illud igitur rectiùs intelligitur, cùm Deus bonus dicitur, quàm cùm dicitur bonitas, idémque est in aliis.

126 Atque hinc summatim apparet, rectè locutiones abstractivas & concretivas conjungi. Atque tum *abstractivæ* locutiones indicant talium attributorum eminentiam in Deo, tum etiam, quòd talia attributa non sint in Deo accidentia, sed sint in eo per identitatem, ad Dei essentiam. *Concretivæ* autem locutiones vendicant quàm maximè, Deo, esse completum & substantiale.

Abstractivæ & concretivæ prædicationes conjungendæ.

ARTICULUS. VI.

De divisione attributorum divinorum.

127 Attributorum divinorum variæ sunt distinctiones, quarum aliquæ ex hactenus dictis haberi possunt.

I. Attributa divina alia quidditativa sunt, alia naturam circumstantia. Ita *Damascenus* distinguit *lib.* 1. *de orth. fid. cap.* 4. Súntque attributa illa quidditativa, quæ in quid est de Deo prædicantur, quæque adeò de Deo per modum cujusdam generis dicuntur, ut sunt hæc, quibus Deus dicitur ens, spiritus, substantia. Circa naturam autem, vel circumstantia naturam divinam illa dicuntur, quæ apprehenduntur in Deo per modum affectionum, veluti cùm Deus bonus, sapiens, justus, æternus, &c. dicitur. Distinctionem hanc etiam inculcat *Aug. lib.* 15. *de Trinit. Si*, inquit, *dicam æternus, immortalis, &c.* Et *Spiritus; horum omnium novissimum, scilicet* Spiritus, *videtur tantùm significare substantiam.*

Attributa Dei alia quidditativa, alia se cum.

128 *II. Attributa divina alia sunt Deo propria, alia communia.* Ista soli Deo conveniunt, atque ἰδιώματα & proprietates dici possunt. Hæc etiam conveniunt rebus creatis. Propria sunt: æternitas, immensitas: communia sunt, ut esse bonum, sapientem, unum: dicuntúrque illa attributa communia, non quasi talis bonitas, qualis in Deo est, etiam aliis in rebus reperiatur, sed quia potest aliquis communis conceptus abstrahi, à Dei bonitate, &c. in quo conveniant etiam creaturæ, quatenus & hæ bonæ dicuntur.

Alia propria, alia communia.

129 *III. Attributa Dei alia sunt positiva, alia negativa.* Positiva sunt, quæ significantur terminis affirmativis, ut, cùm Deus omnipotens, omniscius, bonus, &c. dicitur. *Negativa* sunt, quæ per particulam negativam *IN*, vel *Græcum A*, de Deo prædicantur. Illa enim particula στερητικὴ est, ut *Arist.* docet *l.* 5. *Met. cap* 22. Talia sunt, cùm Deus vocatur ἀθάνατος immortalis, ἀπερίγραπτος incircumscriptus, ἀκατάληπτος incomprehensibilis, ἄναρχος sine principio, & sic deinceps.

Alia positiva, alia negativa.

130 Quæres: *An illa negativa attributa significent negationes infinitas, an privationes?*

Qualis negatio

Respondeo.

sit in attributis divinis?

Respondeo: Absolutè loquendo, negationes illas esse infinitas. Nam negationes privativæ negant solùm in subjecto πεφυκότι, hoc est, illo, cui per naturam convenit habitus oppositus. Unde cùm per naturam non conveniat Deo mortalitas, finitas, comprehensibilitas, ideò immortalitas, infinitas, incomprehensibilitas, &c. non sunt privationes, sed absolutè sunt negationes infinitæ. Nihilominùs, quia non solet convenire negationibus infinitis, ut ad rem comparentur, quasi per modum adjacentis ad ipsam, quod reperitur in privationibus, hinc nihil incommodi est, si attributa illa dicantur στερητικὰ & privativa, eo modo loquendi, quo suprà exposui, quòd unitas, addens enti indivisionem, addat illi privationem.

131 Iterum quæris: *Quomodo aliqua Dei attributa possint esse negativa: Cùm omnia illa debeant significare perfectiones. Negatio enim nullam perfectionem significat?*

Attributa negativa quomodo dicant perfectionem in Deo?

Respondeo: Attributa Dei negativa bifariàm dicere perfectionem in Deo. *Primò* quidem, quia implicant omnia attributa, essentiam Dei infinitam. Essentia autem divina eminenter implicat omnem perfectionem. *Secundò*, quia singula attributa ista removent à Deo imperfectionem, seu potiùs perfectionem creatam. Indéque consequenter notant, Deo convenire perfectiones eminentiores. Sed hâc de re etiam suprà dixi, *lib.* 1 *c.* 5.

132 Ενεργητικὰ, vel ἀνενέργητα.

IV. Attributa divina alia sunt ἐνεργητικὰ, *operativa; alia* ἀνενέργητα, *non operativa.* Distinctio illa frequenter à Dd. usurpari solet, in doctrina de communicatione idiomatum, sive propriorum. Ubi, cùm communicatio fiat ad operationem, aiunt ἐνεργητικὰ solùm attributa communicari, velut est potentia, vis vivifica, &c. Non autem ἀνενέργητα, qualia sunt, æternitas, &c. Dicuntúrque attributa illa ἐνεργητικὰ, secundùm quæ Deo convenit influere in aliquem actum, qualia jam relata sunt. Ανενέργητα autem attributa dicuntur illa, quæ non sunt ordinata ad actus aliquos, quorum exempla similiter modò recensita sunt.

133 *Absoluta, vel respectiva.*

V. Attributa alia sunt absoluta, alia σχετικὰ, *sive respectiva.* Absoluta sunt, quæ nullum respectum implicant, ut est immensitas, æternitas, infinitas, &c. *Respectiva* autem sunt, quæ respectum aliquem implicant, talia sunt cùm Deus dicitur prima causa, & primus motor, creator, conservator, Dominus, & sic deinceps. Quòd si & respectivis annumerare placet, quæ respectum transcendentem involvunt, tum porrò omnia illa attributa respectiva dicenda sunt, quæ per modum habituum vl naturalium potentiarum in Deo apprehenduntur. Hæc enim omnia transcendentem habitudinem involvunt, tum ad objecta, tum ad actus suos. Talia attributa sunt, cùm Deus justus, bonus, sapiens, potens, intelligens, & volens (de potentiis loquor) dicitur.

134 *Propria, vel tropica.*

VI. Attributa alia sunt propria, alia impropria, seu Tropica & Metaphorica. Impropria dicitur illa, quæ propriè sunt impolita ad significandum aliquid creatum, vel ullam imperfectionem connotant, veluti cùm Deo tribuuntur membra corporea, aut cùm leo vel agnus dicitur, &c. Huc pertinet etiam, cùm Deo tribuitur consilium. Nam ista vox imperfectionem notat, ut monet *Damascen. lib.* 2. *de orth. fid. c.* 24. Et *Scaliger Ex.* 365. *sect.* 8. *Non disceptat Deus, non ratiocinatur, non proponit, non colligit, non cum alio confert, non ab alio accipit,* quæ omnia ad rationem consilii, si propriè loquamur, requiruntur. *Propriè* autem prædicantur de Deo, quæ reliqua sunt, hoc est, quæ nihil creati, aut cujusquam imperfectionis significant, quanquam in his etiam, quoad modum prædicandi, aliquando intervenian

erveniant improprietates, ut priori Articulo dictum est.

VII. Aliqua attributa dicuntur de Deo in concreto, aliqua in abstracto. De his etiam satis fuit, in priori Articulo, ad propos. 3. 135 *Abstractiva, vel concretiva.*

ARTICULUS VII.

De ordine attributorum divinorum, ac deinceps dicendorum.

Attributa divina quia eadem sunt cum essentia divina, à parte rei nullum ordinem habent, secundùm quem unum prius sit alio. Nihilominùs quia intellectus noster frequenter apprehendit unum attributum tanquam principium alterius, ex quo etiam demonstret aliud: Et rursus, quia intellectus noster non potest simul distinctè intueri omnia, & ea considerare, ideóque oportet, ut aliquis inter illa attributa ordo constituatur. 136

Igitur ordinem inter divina attributa talem tradit *Scaliger, Ex. 365. s. 7.* Ait igitur nobis naturali sensu notissimum esse lumen. Et hinc deveniſſe nos in notitiam motûs. Deinceps ut per lumen motum, ita per motum cognovimus ipsum Deum. Et quia non potuimus ipsum pro motore agnoscere, nisi sit, secundariâ intellectione Deum esse percepimus. Tertiò mentis appulsu admovimus nos ad notitiam potestatis. Movet siquidem, quia potest, tum sese obtulêre sapientia, Inde bonitas. Nisi enim bonus esset non benefaceret. Idcirco ex ea deduximus communicabilitatem. Serò tandem deprehensum est, quare esset Ens unum & primum propterea, quòd multi motus apparebant. Post hæc alia sunt consequuta, immensus, æternus, immutabilis, simplex, &c. 137 *Ordo divinorum attributorum.*

Nobis hic ordo maximè placet, ut *primò* dicatur de attributis Dei quidditativis. Ideóque maximè sequenti titulo ago de istis, veluti quòd Deus ens, Spiritus, & substantia dicitur. *Deinceps* tractanda alia attributa, quæ quasi naturam circumstare, phrasi *Damasceni* dicuntur. Inter ista autem multa sumuntur ex transcendentalibus distinctionibus & affectionibus entis, velut quòd Deus dicitur aliquid unum, simplex, necessarium, infinitum, &c. De istis igitur tum subjungo, ac tandem persequor cætera attributa. 138

TITULUS V.

De attributis Dei quidditativis.

Per attributa Dei quidditativa ista intelligo, quæ in quid est de Deo dicantur qualia sunt, Ens, substantia, Spiritus. Unde præsenti titulo disquirendum: An & quatenus ea Deo conveniant? 139

ARTICULUS I.

De Entitate Dei.

PUNCTUM I.

Deus est Ens.

Inprimis suprà *Titulo 2. hujus capitis, n. 45.* ad vocem *Jehova* satis constitit, quod secundùm Scripturas Deus commodissimè, imò quasi κατ' ἐξαίρετον, sive excellentiam, *ens* dici possit. 140

Nunc etiam idem doceri potest à posteriori. Nam operatio est indicium optimum essentiæ, ut suprà *lib. 1. cap. 2.* traditum est, ὡς τὸ μὴ ἐνεργεῖν, ἀκολουθεῖ τῷ μὴ εἶναι,

μὴ εἶναι, ὅτῳ τὸ ἐνεργεῖν ἀκολουθεῖ τῷ εἶναι, hoc est: *Sicut ad non esse sequitur non operari, sic ad esse sequitur ipsum operari*, ait eleganter *Plutarch. lib. de Prim. frigid.* Atque adeò cuicunque convenit realis operatio, ei & convenit verum & reale esse. At Deo convenit vera & realis operatio. Ergò etiam convenit ei verum & reale esse. At secundùm veram & realem entitatem dicitur quid ens. Ergò Deus est ens.

Dices: Deum non esse ens, sed essentiam.

141 *Deus potest & ens & essentia dici.*

Respondeo 1. In ipsis Scripturis Deus vocatur ὁ ὢν existens, ut visum est, hoc cap. *d. tit. 2. n. 46.* 2. Et ut maximè Deus etiam essentia dici possit, nihilominùs ad significandam aliam quandam perfectionem, nempe τὸ εἶναι ἀυθυπόστατον, sive substantialis, meliùs dicitur (hactenus quidem) ens, quàm essentia: quâ de re satis fuit in præcedenti *t. 4. art. 5. ad propos. 3.*

Nunc, quia illud est communissimum prædicatum & Dei & creaturarum, inquirendum est quale sit illud prædicatum.

PUNCTUM II.

Quomodo Ens prædicetur de Deo, & creaturis.

142 Suprà *l. 1. c. 2. n. 37. & seqq.* generaliter constitui, etsi ens ad aliqua dicatur univocè, veluti lignum, lapidem, hominem, &c. quòd tamen generalissimus ejus conceptus, non sit univocus sed analogicus, veluti cùm in particulari iste conceptus applicatur substantiæ & accidenti, (de quo pleniùs dixi, *hoc. l. 2. c. 1. n. 25. seqq.*) tum etiam, cùm iste conceptus applicatur Deo & creaturis, & hoc ipsum nunc ostendendum est.

143 *Variæ opiniones; Ens esse æquivocum.*

Est autem inprimis triplex modus opinandi hâc de re. *Primò* videri potest, ens *æquivocè* prædicari de Deo & creaturis. Ita sensisse Rabbi *Mosen*, tradit *Thom. q. 7. de Potent. a. 5.* Incidúntque in eandem opinionem, qui dicunt, cùm de Deo ens dicitur, id intelligi prorsùs alio modo ab eo, quo creaturæ entia dicuntur. Diversitas enim significationis, sub uno nomine, facit æquivocationem. At ibi est tantùm nomen, nempe ens, quod prædicatur de Deo & creaturis. Ergò si alia atque aliæ subest illi nomini significatio, in applicatione ad Deum & creaturas, omninò relinquitur æquivocatio.

Opinio quòd ens sit univocum.

Alia opinio in alio extremo est, quâ ens dicitur *univocum* ad Deum & creaturas. Ita docuit *Scot. 1. d. 3. q. 1. & 3 d. 8. q. 2.* & qui eum ad ista loca interpretantur.

Quòd analogum sit ens.

Alii denique defendunt quòd ens sit *analogum*, ad ens creatum & increatum. Ita sensit *Thomas 1. p. q. 13 a. 5. l. 1. contra gent. c. 32.* Et alibi *Suarez disp. 28. s. 3. n. 5.* Estque nunc communissima eáque vera sententia, ut apparebit.

PUNCTUM III.

Ens non est nomen æquivocum, ad Deum & creaturas.

144 Igitur, ens non esse æquivocum ad ens creatum & increatum, patet, quia æquivocum dicitur id, quod de pluribus prædicatur, secundùm nomen solùm commune, non autem secundùm rationem vel significationem vel definitionem eandem, ut *Aristoteles* definit, *lib. Categ. cap. 1.* At omninò una est significatio, secundùm quam Deus ens dicitur, & creaturæ dicuntur entia.

Id clarissimè apparebit, si primùm sumantur duo entia creata, & in istis explicetur ratio entis. De istis enim sine dubio ens non dicitur æquivocè. Dico igitur:

Angelus

Angelus eſt ens, & homo eſt ens. De his, quia univocè non dicitur ens, oportet ut dicatur ens, ſecundùm eandem ſignificationem.

Quid igitur utrobique ſignificat ens, ſeu quid eſt, cùm Angelus dicitur ens, & Homo dicitur ens?

Reſpondeo: Id non ſignificare aliud, quàm (negativè explicando iſtum conceptum) Angelum & hominem non eſſe nihil, neutrum horum eſſe aliquid fictum, neutrum horum implicare contradictionem, ſive repugnantiam; vel (per operationes, ſive à poſteriori eum conceptum explicando) Angelum & hominem eſſe tale quid, quorum utrumq; poſſit veros & reales actus exercere: vel (per attributa eum conceptum explicando) Angelum & hominem eſſe aliquid per ſe intelligibile, (verum) & per ſe appetibile (bonum.) Hæc, inquam, ſunt, quæ intelliguntur, cùm aliquam creaturam ens vocamus. Et non poſſumus ferè aliter conceptum entis explicare, ut ſuprà conſtitit *l.* 1. *c.* 2. ad definitionem entis.

Jam porrò omnia hæc etiam Deo applicari poſſunt, ut ſecundùm eandem definitionem ens dicatur. Quid igitur eſt, cùm Deum dico ens? *Reſpondeo:* Deus eſt ens, hoc eſt, Deus non eſt nihil, vel fictum quid, neque implicat ullam repugnantiam. 2. Deus eſt aliquid realiter operativum, ſive eſt tale aliquid, quod verè operari poſſit. 3. Deus eſt aliquid per ſe intelligibile & appetibile. Vide ſingula applicata. At identitas ſignificationis perimit æquivocationem, ut priùs viſum eſt, alia addere nolo. 145

Frequenter hîc *objicitur* ad oſtendendam ſignificationum diverſitatem, quòd Deus longè ſuperiori ratione, ſit ens ac creaturæ. Unde aiunt, aliam eſſe ſignificationem utrobique. Ibi enim intelligi infinitum, hîc finitum. 146 *Objectio.*

R. Præciſum & adæquatum conceptum entis, quatenus tale eſt, nec includere finitum nec infinitum, ſed (quæ in genere, omnium tranſcendentium conditio eſt) præſcindere ab utroque. At nunc loquimur de conceptu entis, quem per ſe habet, quémq; inſinuat, cùm vel Deum vel creaturas ens dicimus. Et iſtum dico ejuſdem ſignificationis eſſe ad Deum & creaturas. 2. Id tamen facilè admitto, quod ad Deum communis & indifferens ratio entis contrahatur per infinitum, ad creaturam autem per finitum. Hinc autem non conſtituitur æquivocatio. Nam ſimile quid eſt, imò oportet eſſe in communibus conceptibus, ut ad particulares modos eſſendi contrahantur per aliud & aliud. Animal ad hominem contrahitur per rationale; ad beſtiam, per irrationalitatem. Hinc tamen non efficitur, quòd animal ſit æquivocum ad hominem & beſtiam, quia cùm de homine dicitur, animal contrahitur per rationale; cùm de beſtia dicitur, contrahitur per irrationale. Quia unitas iſta communis conceptûs & hîc & in aliis exemplis, ſumenda prorsùs eſt in præciſo & abſtracto conceptu, qui ſi ſecundùm illud idem, quod præcisè ſignificat, reperiatur in pluribus, æquivocus non eſt. *Solvitur.*

PUNCTUM IV.

Continens primum conſectarium de unitate conceptûs entis ad Deum & creaturas.

Sequitúrque ex his entis conceptum (præciſum) eſſe unum & eundem in ordine ad Deum & creaturas. Nomini enim æquivoco non opponitur adæquatè, niſi quod unum conceptum ſignificat. Et porrò patet cuique per experientiam mentis 147

suæ. Omnes, inquam, experimur, cùm apprehendimus significatum entis in hac prædicatione (Deus est ens) id nos apprehendere, quod etiam concipimus, dicendo, homo est ens. Apparuitque satis in priùs dictis hic ipse unus conceptus.

148 *Objectiones contra unitatem conceptûs.*

Duo potissimùm contra hunc objici solent. *Primò*: si ens significaret unum conceptum, attributum Deo & creaturis, tum ens esset genus ad Deum & creaturas. Neque enim videtur quicquam significare posse unum conceptum, nisi quod genus sit: unde porrò sequitur, vel ens non significare unum conceptum ad Deum & creaturas; vel Deum esse compositum ex genere & differentiâ, quod absurdum esse posteà apparebit.

149

Deinde: Extrema contradictoria non conveniunt in uno conceptu. Ista enim habent se ut esse, & non esse, quibus nihil est commune. At esse dependens & non dependens sunt contradictoria extrema. E. istis nihil est commune. Et confirmatur: quod frequenter creaturæ divinæ dicuntur non entia, quomodo *Aug.* ait *lib* 8. *de Civ. Dei*, c. 11. *quæ creata sunt*, inquit, *etsi videntur esse, non sunt tamen.*

Solvuntur objectiones.

150 *Non omnis cõmunis conceptus est generibus.*

Ad horum *primum* Respondeo: negando, quòd omnis conceptus, qui communis dicitur, sit genericus, si accuratè loquamur. *Lychetus lib.* 1. *d.* 8. *q.* 2. *fol.* 114. *in Scotum*, facit conceptus quidditativos triplices. *Alii* sunt per modum generis, ut cum Animal dicitur de homine & bestia: *Alii* sunt per modum speciei, ut cùm homo dicitur de *Francisco*, *Christophoro*: *Alii* nec sunt per modum generis, nec per modum speciei, sed tantùm dicuntur, quomodo ens dicitur de Deo & rebus creatis.

Conceptus quidditativus triplex.

Exempla communium, non genericorum, conceptuum.

Sed ne in exemplo *Lychetti* videatur principium peti, facilè ostenditur in aliis exemplis, quòd unitas conceptûs non statim inferat rationem generis. Calor unum conceptum habet, ad intensum & remissum calorem: Et quantitas ad longam & brevem: & animal ad marem & fœminam. Et ens ad simplex & compositum: Et tamen nullum istorum habet rationem generis. Non in primis duobus exemplis. Nam magis & minus, & majus & minus non variant species. At si calor genus esset caloris intensi & remissi, remissus & intensus calor, utique specie different. Et idem est de quantitate.

Rursus, si animal esset genus maris & fœminæ, mas & fœmina essent specie diversa. Absurdè. Nam specificum discrimen est essentiale, sexûs autem discrimen non est essentiale, sed accidentale, ut ex Phys. constat.

Denique si ens esset genus ad simplex & compositum, tum simplex esset species entis. & proinde simplex (in actu signato sumptum) esset compositum ex genere & differentia, & proinde simplex non esset simplex, inprimis, quia simplicitas etiam removet compositionem ex genere & differentia.

151 *Instantia.*

Dices: Sic nihilominùs Deus non erit à creaturis aliquid primò diversum, si convenit cum creaturis in aliquo, quod etiam absurdum est. Patet consequentia, quia, ut *Arist.* 5. *Mitaph.* c. 10. tradit, non diversa, sed differentia dicuntur ea, quæ in aliquo conveniunt, & in aliquo differunt.

Quomodo Deus & creatura sint primò diversa?

Respondet *Scotus*, 1. *d.* 8. *q.* 2. ubi & *Lychetus fol.* 110. & idem *ad* 1. *d.* 2. *q.* 1. Quòd Deus & creatura non sint primò diversa in *conceptu*. Sed solùm sunt primò diversa in realitate, quia in nulla re conveniunt.

152 *Extrema con-*

Ad alteram objectionem Respondeo, quòd extrema contradictoria possint sumi formaliter, vel materialiter, seu fundamentaliter, seu pro rebus, talibus prædi-

catis

catis subſtratis. Ut maximè igitur formaliter ſumpta contradictoria, non poſſint convenire in uno communi conceptu: ſecus tamen eſt in rebus, de quibus contradictoria dicuntur, hoc eſt, non dependere & dependere. Nam, in ſimili, ſubſtantia & accidens dicuntur contradictoria fundamentaliter, quatenus ſcilicet in iis fundantur prædicata contradictoria, eſſe per ſe, & non eſſe per ſe. Et tamen ſubſtantia, & accidens conveniunt in uno communi conceptu entis, quod in ſuperioribus patuit. *tradictoria quomodo non poſſint convenire in uno conceptu?*

Quòd autem creaturæ dicuntur *Non-entia*, entia officit. Nam id ſolùm dicitur, 153
vendicando Deo entitatem, per excellentiam, qui modus loquendi in aliis etiam uſitatus eſt, ad ſimilem eminentiam in alio inſinuandam. Quòd enim creaturæ ſimpliciter non ſint non entia, apparet, quia aliàs non poſſent dici creatæ. Creatio enim non terminatur ad dandum non eſſe. Quod conſiderans *Auguſtinus*, ait, creaturas non eſſe, *quia non ſunt id quod tu* (Deus) *es: Et tamen ſunt, quia à te ſunt.* *Quomodo creaturæ dicantur Non-entia?*

PUNCTUM V.

Continens conſectarium ſecundum.

Quòd entis conceptus in ordine ad Deum & creaturas non ſit analogus, analogiâ illâ quæ eſt per proportionem, & denominationem extrinſecam.

Ex iiſdem etiam ſequitur, quòd entis conceptus non ſit analogus per analogiam 154
proportionis vel extrinſecæ denominationis. Ut hoc quod dico rectè intelligatur, inprimis animadvertendum, quòd entis conceptus ad Deum & creaturas ſit analogus, ut infrà conſtabit. Solùm nunc removeo ſpuria genera analogiæ, quæ hîc non interveniunt.

Igitur 1. dico: *Entis conceptum non eſſe analogum per analogiam proportionis.* 155
Analogum analogiâ proportionis dicitur id, quod de pluribus dicitur, propter analogiam, hoc eſt, proportionem ſeu ſimilitudinem, quam habet unum ad aliud. Hæc Analogia non fundat unitatem in eſſendo, quæ ταυτότης dicitur, ſed ſolùm ſimilitudinem ſive convenientiam accidentalem, quæ ὁμοιότης dicitur. Hanc analogiam habet os, quod prædicatur de ore animalis, & radice plantæ, quæ illi eſt pro ore. Ita *Barbaroſſa* analogicè dicitur, cùm prædicatur de ipſo *Cæſare Barbaroſſa*, & de effigie *Barbaroſſæ*. Hanc analogiam etiam habet ens, cùm prædicatur de ente reali, & de ente rationis, quod illius quaſi imago eſt. *Removetur analogia proportionis.*

Nunc ergò patet, ens ad Deum & creaturas non eſſe iſto analogiæ genere ana- 156
logum, quia hæc analogia coincidit cum æquivocatione. Id enim quod tale dicitur per proportionem ad aliud, non eſt niſi Metaphoricè tale, ut patet. At quod de uno ſuorum dicitur propriè, de alio impropriè, & per Metaphoram, id ipſum æquivocum eſt. At ſuprà viſum eſt, entis conceptum non eſſe æquivocum ad Deum & creaturas.

Deinde quod ſub tali analogo eſt poſterius analogatum, ſeu quod dicitur tale propter ſimilitudinem ad aliud, id remotâ iſta comparatione non dicitur aut eſt ampliùs tale. At ens creatum v. g. homo, abſolutiſſimè de eo loquendo, omninò entitatem habet, dimiſsâ illâ comparatione ad Deum. Non igitur ſolùm homo v. g. dicitur ens, quia enti ſit ſimilis, ſed abſolutè eſt ens & per hoc, ens de Deo & creaturis, non dicitur iſto genere analogiæ. Confer *Suarez diſp.* 28. *ſ.* 3. *n.* 11. & *Fonſecam*; 4. *Metaph. c.* 4. *q.* 1. *ſ.* 7.

157 *Dices:* Omninò ens creatum in entitate assimilari Deo, juxta quod dici solet, quòd homo habeat divinæ particulam auræ. Ergò omninò hîc est proportio, sive similitudo.

Respondeo: Etiam inter ea, quæ in conceptu univoco conveniunt, facilè dari similitudinem. Omne scilicet genitum est simile gignenti, ait *Arist.* 2. *de anim.* 4 *tex.* 49. Unde apparet, non omnem similitudinem facere analogiam proportionis, quæ solùm tunc est, cùm aliqua res non habet aliquod nomen, nisi in quantum simile est ei, cui per prius convenit, ut in hujus libri *cap.* 1. pleniùs dixi, contra *Fonsecam*, de analogia entis ad substantiam & accidens. Atque hoc ostendi non esse in proposito exemplo.

158 *II. Ens non est analogum analogiâ illâ attributionis, quæ est per extrinsecam denominationem.*

Removetur analogia extrinsecæ denominationis.

Inprimis hîc tene, quòd summatim *aliqua* analogia sit proportionis, alia attributionis. Ista hactenus à præsenti negotio remota est.

Analogia attributionis est duplex.

Analogia autem *attributionis* rursus duplex est. Alia est per attributionem intrinsecam, qua scilicet quod analogum est, significat unam quandam entitatem inæqualiter & dependenter inventam in analogatis. Hanc enti in sequentibus assignabo. Alia autem est per extrinsecam solùm denominationem, quam nunc ab ente removeo.

Ista igitur analogia extrinsecæ denominationis, est cùm aliquod commune nomen prædicatur de pluribus per habitudinem ad aliquid unum, quod prius analogatum dicitur. Sic primò convenit animali esse sanum. In isto igitur reperitur sanitas. Per habitudinem ad istam animalis sanitatem, multa alia dicuntur sana, cibus, urina, remedium, &c. Non utique per inhærentem sibi sanitatem, sed per extrinsecam denominationem, factam ad sanitatem animalis, quam diversimodè ista respiciunt.

159 Igitur quòd nec hæc analogia conveniat enti in ordine ad Deum & creaturas, iisdem fundamentis patet: Quia hoc etiam genus analogiæ coincidit cum æquivocatione. Ista nempe omnia non dicuntur sana, nisi æquivocè. Non enim est unum significatum, τὸ sanum esse, in istis singulis, quod ad æquivocationem satis est. Superiùs autem ostensum est, ens æquivocum non esse.

Deinde, dimissâ illa attributione, istis posterioribus analogatis non convenit, ut sint sana, & absolutè sana non sunt. At dimisso omni respectu hominis, v. g. ad Deum, nihilominùs in se & intrinsecè habet humanitatem atque adeò entitatem, quæ identicè in humanitate includitur. Plura addere nolo.

Objicitur locus Aristotelis.

Sed *objicitur* locus ex *Arist.* 4. *Met. c.* 2. *tex.* 2. Ubi *Aristoteles* omninò dicit ens prædicari de substantia & accidente, sicut sanum de sanitate animalis, & cæteris quæ sana dicuntur, quorum utrumque est contrà jam dicta.

Verba *Aristotelis* hæc sunt: *Ens autem multipliciter dicitur*, inquit, *verum ad unum, unámque quandam naturam, & non æquivocè, sed quemadmodum omne sanum ad sanitatem, quoddam eò quod eam conservat, quoddam eò quod facit, quoddam eò quod est signum sanitatis. Quoddam verò capax ejus est.* Et addit ibi *Aristoteles* simile exemplum de Medicinali, quod etiam de aliquibus dicitur πρὸς ἕν. Et tandem subjicit. *Ita & ens multipliciter dicitur, sed totum ad unum principium. Quædam enim entia dicuntur, quia substantiæ sunt, quædam quia sunt substantiæ passiones, quædam quoniam sunt via ad substantiam.*

Ad

Ad hæc igitur *Respondeo* 1. æquivocum bifariàm dici. Aliquando æquivocum sumitur quasi per excellentiam, pro eo, quod nullam prorsùs in significatione sua, involvit unitatem, quale quid est, quod casu æquivocum dicitur, quale quid est ius ad legem & offam. Sic igitur æquivoca non sunt, quæ plura significant, sed tamen cum aliqua unitate (non quidem essentiæ, quæ aliò pertinet, sed) accidentali; veluti cùm propter similitudinem aliquam, vel extrinsecam habitudinem aliquod nomen plura significat, quæ aliàs dicuntur æquivoca ex consilio. Atque ita apparet ea quæ συνώνυμα dicuntur, hoc modo æquivoca non esse. Aliter autem æquivocum dicitur omne illud, quod sub communi nomine non significat communem essentiam, ut *Arist.* definivit æquivocum, *l. Categ. c.* 1. Et hinc æquivoca dicuntur, sive ex casu, sive ex consilio talia sint. Unde cùm *sanum*, v. g. non significet unam & eandem essentiam, in iis quæ sana denominantur, idcò hoc modo loquendi æquivocum rectè dicitur. Et sic, quoad hoc, constat veritas dictorum. *Explicat.* *Æquivocum bifariàm dicitur.*

Deinde, quod *Aristoteles* addit: Ens dici multipliciter, *sicut sanum*, *&c.* In eo non vult stabilire omnimodam convenientiam, quæ sit in utriusque analogia: sed ea similitudo est; quæ satis habet, si in aliquo tertio procedat. Sistenda igitur est illa comparatio in eo, quod utrumque istorum, nempe & ens, & sanum dicuntur de suis analogatis, per prius & posterius. Et hoc verum est de utroque. Quo posito, in cæteris facilè potest esse differentia, sive dissimilitudo, sic, ut ens quidem significet unum conceptum in suis analogatis, sanum autem eum non habeat. Et hoc intuitu dixi, quòd ens ad sua analogata non dicatur sicut sanum, propter hanc nempe dissimilitudinem, quam dixi.

PUNCTUM VI.

Ens non esse univocum ad Deum, & creaturas.

Nunc venio ad secundam, quæ *Scoto* tributa est, opinionem. Observo autem priùs in ea, quòd hæc opinio ad bonum sensum accommodari possit. 160

Id igitur potest fieri trifariam. *Primò* video *Scotum* & ejus asseclas, generatim, omne illud dicere univocum, quod unum quid significat, in suis (ordine prædicandi) inferioribus. Vide, inter alios, *Lychetum Scoti* interpretem. 1. *d.* 2. *q.* 4. *fol.* 45. *&* *d.* 3. *q.* 3. *fol.* 75. *&* *d.* 8. *q.* 2. *f.* 109. *fac.* 2. unde videri potest, *Scotum* univocum non opponere nisi analogo illi, quod tale dicitur per proportionem & extrinsecam denominationem, quod & ipse in priori puncto removi. 161 *Tribus modis in bonum sensum explicatur univocatio entis.*

Et juxta hunc sensum, reverà conceptus entis non analogus sed univocus est, prout & prius ad consectarium primum ostensum est, eum unum esse. Videríque hinc potest esse solùm litem de nomine.

Secundò: vox univoci ambiguè sumitur, aliquando adæquatè opponitur æquivoco: aliquando autem ei opponitur inadæquatè, ut scilicet, præter æquivocum, opponatur etiam analogo. Et priori quidem modo sumpsit *Arist.* univocum, *l. Categ. c.* 1. ubi *Arist.* §. 2. univoca ea dicit esse, *quorum & nomen est idem, & ad illud nomen accommodata definitio est eadem.* 162 *Univocum dicitur ambiguè.*

Et, juxta hunc sensum, iterum ens est univocum ad Deum & creaturas, hoc est, non æquivocum. Univocum enim solùm negatur esse ens, quatenus inter univocum & æquivocum tertium datur, hoc est, analogum. In qua oppositione horum trium, univocum non est, quod eandem essentiam sub communi nomine significat, sed quod eam eandem significat, æqualiter existentem in univocatis, &

non, ut eam habeat unum eorum primò, aliud per dependentiam ab isto.

163 *Tertiò:* Analogum, ut visum est, est medium inter univocum & æquivocum; Medium, inquam, per participationem extremorum, seu propter similitudinem, quam habet ad utrumque extremum. Convenit enim analogum cum univoco, quod unam essentiam significat: In eo autem ab ipso deficit ad æquivoca, quod eam unam essentiam in analogatis significat inæqualiter, hoc est, cum ordine quodam & dependentia unius ad alterum. Unde summatim relinquitur, quòd analogum sit admodum vicinum univoco, magísque ei assimiletur quàm æquivoco, quódque adeò, propter istam maximam affimilationem ad univocum, possit etiam univocum dici, quod analogum est, illâ tamen analogiâ quæ intrinsecæ attributionis dici potest.

164 *Absolutè* tamen censeo: Ens univocum dici non debere ad Deum & creaturas. Quam ad rem suppono, quòd quæ in uno conceptu conveniunt, hanc tamen habeant differentiam. Nempe istorum aliqua prædicantur de suis (ordine prædicandi) inferioribus, ut nulla sit, quoad istius attributi participationem, dependentia; In aliis autem illa dependentia reperitur. Veluti, animal unum communem conceptum significat, quem participant homo & bestia. Hîc igitur participando esse animalis, nec homo à bestia, nec bestia ab homine dependet. Estque adeò participatio æqualis, quoad istius ordinis remotionem, & attendendo istam unius ad alterum independentiam. In oppositum etiam ens unum conceptum significat, ad substantiam & accidens, sed istum entis conceptum non participant substantia & accidens æquè: Sed accidens per posterius. Accidens enim habet entitatem per inhærentiam. Inhærentia autem non potest apprehendi, citra aliquod præexistens, quod jamdum habeat esse, & suo esse quasi fulciat & sustentet id, quòd alii inhærens est. Hoc ipsum est substantia. Ergò sic substantiæ per priùs convenit entitas, & mediante eâ, tanquam sustentante, convenit accidenti essentia.

Ens non esse univocum ad Deum & creaturas.

Occasio distinguendi univocum ab analogo quænam?

165 Ad hanc igitur diversitatem significandam, nunc usurpatur nomen analogi & univoci. Dicitúrque univocum, id, in cujus participatione, eorum, quæ sub eo sunt, unum non dependet ab alio, quale quid priùs erat in animali ad hominem & bestiam. Analogum autem est illud, quod, cùm unum conceptum significet in suis inferioribus, non tamen eum participant ista æqualiter & æquè primò, sed unum dependet ab alio, quale quid erat ens in ordine ad substantiam & accidens, quod etiam eâ de causâ *superiori cap. 1. hujus libri* analogum esse dixi.

166 Hinc nunc probatur principalis intentio: Id quod est univocum, significat unam quandam essentiam æqualiter, hoc est, æquè primò, & citra dependentiam, inventam in suis inferioribus. Ad hoc enim significandum, ut visum est, usurpatur nunc vox univoci. At tale quid non est in ente ad Deum & creaturas. Ergò ens ibi non est univocum.

167 Assumptum patet: Nam ens creatum participat istum communem conceptum entis, dependenter ad Deum, ut ipsa vox *creati* innuit. Indéque non videtur ullo modo apprehendi posse, quomodo entitas æquè primò reperitur in creato & in increato, quia de ratione entis creati est, ut sit ens per dependentiam ab increato, in quo quasi fulciatur & sustentetur illius esse. Plura non addo.

Argumenta, quæ contra hæc faciunt, commodiùs sequenti puncto octavo solvuntur.

PUNC.

PUNCTUM VII.
Ens est Analogum ad Deum & creaturas.

Nunc ad tertiam opinionem venio, in qua analogum intelligitur de illo, quod alii analogum per attributionem (eámque, quæ sit ab intrinseco) vocant. Ita enim sumendum est, cùm univoco, & æquivoco opponitur analogum. Id enim quod analogum est, per proportionem, & extrinsecam denominationem, reverâ æquivocum est, ut primo puncto, ad consectarium secundum, visum est. Unde in ista oppositione ad æquivocum, non relinquitur analogum, nisi quod per attributionem dictum est. 168

Hoc igitur analogum duas potissimum conditiones habet. *Prima* est, ut quod sic analogum est, habeat unum conceptum ad sua analogata. In hoc enim distinguitur contra æquivocum. *Altera* est, ut eum communem conceptum inæqualiter participent analogata: Non intelligendo illam inæqualitatem, secundùm diversitatem dignitatis. (Nam tale quid potest esse in univoco) sed juxta diversitatem ordinis, ut scilicet aliud analogatorum participet istum conceptum communem primò, aliud autem demum per dependentiam ad prius analogatum. Et quoad hoc analogum distinguitur contra univocum, quod æqualiter participatur à suis inferioribus. 169 *Analogi duæ conditiones.*

Igitur nunc Ens analogum esse ad Deum & creaturas, satclarè ex prioribus conficitur. Aut enim Entis conceptus ad Deum & creaturas est idem vel diversus: Non hoc, quia Ens de Deo diceretur æquivocè, quod refutatum est priori puncto. Si autem est idem conceptus. Ergò vel in Deo & creaturis is unus conceptus reperitur æquè primò, vel non. Non illud, quia sic esset ejus conceptus univocus, quod puncto secundo refutatum est. Relinquitur igitur ut is unus conceptus entis reperiatur in Deo & creaturis inæqualiter, in Deo quidem per prius, in creaturis autem per dependentiam à Deo. At hæc ipsa est analogia, de qua contendo. 170

PUNCTUM VIII.
In quo objectiones solvuntur.

Objicitur I. Ens non esse analogum sed univocum, quia univoca sunt, quæ sub uno nomine unam etam essentiam significant, per *Arist.* 1. *Categ.* At id facit ens. 171

Resp. Univocum in ista *Aristotelica* definitione non opponi analogo, sed solùm æquivoco, vide quæ dicta sunt, *præcedenti puncto 6. n.* 162.

Objicitur II. Analogum non potest fundare unum conceptum. At id secus est de Ente. 172

Resp. 1. Ad Antecedens per distinctionem. Analogiæ scil. extrinsecæ denominationis, & proportionis non fiunt secundùm unum conceptum. Aliud autem est de analogia attributionis, quam vocant. Nam inter hujus conditiones requiritur, unam essentiam significare.

Objicitur III. Ens creatum ab increato solùm dependere, quoad particularem modum essendi, & illam dependentiam non involvi in præciso & abstracto conceptu entis. In eo enim nihil vel vel finitatis, vel infinitatis includitur, quia si id esset, reverâ non posset manere unus conceptus. Reverâ enim quilibet experitur, quod non possit uno conceptu apprehendere, dependens & independens. Ergò saltem iste præcisus ac abstractus conceptus entis non est analogus, sed univocus. 173

R. Analogiam, & univocationem non spectari, nisi *in participatione* conceptûs communis.

communis. Unde ad eum considerandum non est sistendum *in præciso* conceptu. Proindéque, si particulares modi essendi, per quos indifferens ratio entis contrahitur ad Ens creatum, & increatum, involvat istam in essendo dependentiam, tùm hoc ipso, ens non erit univocum, sed analogum. Nam ad hoc ipsum significandum usurpatur ista analogi, & univoci differentia, ut priùs visum est ad Punctum sextum, *num.* 164.

ARTICULUS II.
De esse Dei substantiali.

174 *In superiori Articulo visum est, Deum Ens esse. Quia igitur Ens est substantia vel accidens, nunc declarandum est: quid horum Deo conveniat, & quomodo.*

PUNCTUM I.
An Deus sit Substantia.

175 *Ratione dubitandi.* Ratio dubitandi est, quia Deus solet dici ὑπερούσιος, *super substantialis*, ex *Dionys. cap. 1. de Div. nominib. & 2. de myst. Theol.* unde videtur diminuta esse perfectio, esse substantiam. Deinde substantia à substando dicitur, quia scilicet substat accidentibus. At id Deo non convenit. Deinceps plerique Metaphysici docent, quod divisio Entis in substantiam & accidens, sit solùm Entis divisio, qui aiunt, quod Ens primum dividatur in finitum & infinitum, posteà, Ens finitum sit substantia, vel accidens.

176 Hic in re Dico *I. Deum non esse accidens.* Ita patet, quia accidentibus convenit modus essendi, valdè imperfectus, talis scilicet, qui fulcitur, & sustentatur ab alio. Indignum autem est Deo, tanquam αὐτάρκεστάτῳ ente, dependente ab alio in essendo.

177 Dico *II. Deum esse substantiam.* Ita sequitur ex priori, præsuppositâ unâ eáque reali & positivâ essentiâ in Deo, quam priori articulo ei competere vidimus. Quicquid enim unam, eámque realem, & positivam essentiam habet, id eam vel habet αὐθύπαρκτον, seu per se subsistentem, vel ἐνύπαρκτον, hoc est, non per se sed in alio subsistentem. Hoc autem Deo non convenit, quia quod tale est, accidens est. Ergo prius Deo convenit. At quod habet essentiam per se subsistentem, id substantia est. Atque ita substantiam esse, non est diminuta perfectio, sed perfectio simpliciter.

Solvuntur objectiones.

178 *Deus dupliciter ὑπερούσιος dicitur.* Ad *primum* respondeo, οὐσίαν significare & essentiam, (unde ὄν, hoc est, ens dicitur) & etiam significare substantiam. Unde Deus ὑπερούσιος vocatur dupliciter; *Primò*, quia est supra Ens: *secundò*, quia est supra substantiam; At non dicitur supra ens, quo minùs etiam dicatur ens. Ergo nec est supra substantiam, quo minùs possit dici substantia. Dicatur igitur & supra ens, & supra substantiam, solùm signando eminentiam ejus, quam in ratione entis & substantiæ habet, quæ utrobique tanta est, ut communem quasi rationem essendi, & subsistendi dignitate suâ transcendat.

179 *Ad secundum* respondent aliqui, quòd substantia non à substando dicatur, sed à subsistendo, sed id non admodum probo, apparétque secus esse ex ipso sono vocis substantiæ. Dixi ea de re pleniùs, *in Introd. Log. cap. 5 num. 2. & 6.* & adde suprà *h. l. c. 1. t. 3.*

Igitur *II.* Respondeo, si substantia à substando dicatur, adhuc Deum posse dici substantiam, idque bifariam.

Nam

Nam *primò* valdè frequens est, ut nomina deflectant in usu, à sua impositione, & aut latiùs, vel angustiùs sumantur, ac prima nominis fert impositio, ejúsque notatio. Unde si vel maximè substantia inde dicta esset, quia substaret accidentibus, posset tamen ex dicta nominum proprietate, aliqua res substantia dici, quæ nullis accidentibus substaret.

Deinde non necessariò, τὸ substare exponitur positivè, quasi scil. significet respectum substandi accidentibus. Potest itaque id negativè exponi, ut substare dicatur, quod non fulcitur, aut sustentatur ab alio, sed quasi suo esse stat. Ita Suarez hanc vocem interpretatur, *disp.* 33. *Met. s.* 1. *num.* 3. unde sic etiam sine incommodo dici potest, quòd Deus substet, & à substando, sit substantia.

Ad *tertium* dico: Entis divisioni in substantiam, & accidens præmittendam esse 180
divisionem entis in finitum, & infinitum, ut istud solùm porrò dividatur in substantiam & accidens, si scilicet per substantiam velimus intelligere prædicamentalem substantiam, vel prædicamentum substantiæ; substantia enim prædicamentalis (cùm prædicamentum sit series generum & specierum) de omnibus suis inferioribus dicitur per modum generis. Infinito autem non convenit esse sub genere. At nunc non loquor de prædicamentali substantia, ut mox dicam, sed solùm de substantia simpliciter, atque sic dico conceptum substantiæ Deo convenire.

PUNCTUM II.

Quomodo Deus sit Substantia?

Hujus quæstionis decisio ferè sumitur ex priori. Igitur, *I.* dico: *Deum esse substantiam, solùm sub substantiæ nomine apprehendendo id ens, quod per se est, sive subsistit, seu quod esse suum habet prorsus independenter ad aliud sustentans.* Hoc enim hactenus perfectionis est. Ille autem respectus, quia præterea substantiis convenit, ut sustentent accidentia, imperfectionis est, unde is, sub nomine substantiæ implicari non debet. Sic *Lychetus* 1. *d.* 8. *q.* 2. *fol.* 110. *fac.* 2. 181

II. Deus non est per se substantia prædicamentalis. Ita etiam apparet ex prioribus. Nam substantia prædicamentalis dicitur de suis inferioribus, quæ directè scilicet, sub illa continentur, per modum generis, ut præcedenti Puncto, ad tertium confirmatum est. At de Deo nihil per modum generis prædicari potest, ut in seqq. videbitur. 182

III. Nihilominus, qualicunque reductione Deus est in prædicamento substantiæ. Itaptet, quia prædicamenta constituunt universale, & adæquatum objectum Logicè. Neq; enim alio consilio de iis agitur in Logicis. At subjectũ Logicæ cõprehedit quicquid quacunque ratione intelligibile est. Universaliter enim Logica perficit intellectum, in ordine ad omnia intelligibilia, quoad modum cognoscendi. Oportet igitur, ut id, quod quoquomodo intelligibile est, ad prædicamenta referatur: síque id non sit per se, ob defectum, vel eminentiam aliquam (est enim esse in prædicamento perfectio media) est id saltem per aliquam reductionem, sed hanc totam rem disputavi, & à variis objectionibus liberavi in Logicis. Ad Logicam enim ex instituto pertinet prædicamenta constituere. Vide prolixè *in Introduct. Log. cap.* 2. *num.* 43. *& seqq.* 183

ARTIC.

ARTICULUS III.
De esse Dei spirituali.

Præcedente Articulo secundo visum est, Deum substantiam esse. Jam substantia est corporea, vel spiritualis. Nunc igitur videndum est, quidnam horum Deo conveniat.

An Deus sit Spiritus.

185 De voce spiritûs, quidque sit spiritus, satis suprà dictum est, *hoc l. c. 2. n. 110. seqq.* Nempè Spiritus est substantia expers materiæ & formæ. Quid ergo nunc inquiritur? An Deus entitatem suam habeat per materiam & formam; An verò sit Ens & essentiam habeat, ab utroque immunem? Rursus, cùm spiritus opponatur corpori, id quæritur: an Deus spiritus sit an corpus? Corpus, inquam, sumendo pro eo, quod ex materia & forma componitur. Quod ideò, quia corpus quandoque sumitur pro omni illo, quod habet esse verum, & reale, & non umbratile, quo sensu aliqui Deum corpus vocârunt. Vide suprà *h. lib. 2. cap. 2. num. 110. & c. cap. 4. n. 24.* Hac in re *primò* probo, Deum esse Spiritum, & spiritualis substantiæ. *Deinde* solvo objectiones.

PUNCTUM I.
Probans Deum esse Spiritum.

186 Id inprimis de fide certum est. Nam Scriptura disertè Deum vocat Spiritum, *Joh. 4. v. 24.* πνεῦμα ὁ Θεὸς, *Deus est Spiritus.* Deinde, id etiam probatur rationibus Philosophicis.

187 *Rationes pro spirituali Dei essentia.*

I. Quicquid habet materiam & formam, id non est ens primum. At Deus est Ens primum. Ergo non habet materiam & formam. Ergo non est corpus sed spiritus. Propositio probatur, quia materia & forma non cohærent, & uniuntur nisi ab aliquo componente, & istam unionem efficiente. Nam forma non potest seipsam unire materiæ, quia hæc ipsâ posterior est. Neque materia id ipsum facere potest: ut quæ nullius est activitatis. Fingi autem non potest, quòd compositum sibi uniat suam materiam & formam. Nam per talem unionem, id quod ex materia compositum est, demum accipit essentiam. Ergo ante factam istam unionem est non Ens. Ergo nec operari potest, efficienter uniendo sibi materiam & formam suam.

188 *II.* Deus est actus purus. Ergo nulla convenit ei potentia passiva. Ergo nec habet materiam, & per consequens est spiritus.

Antecedens patet, quia potentialitas ad imperfectionem pertinet, unde videmus è creaturarum genere, quò entia aliqua magis recedunt à potentiali esse, quòd tantò sint perfectiora.

Jam porrò probatur prima consequentia, inde. Purum dicitur unumquodque ex eo, quod est suo opposito impermixtum. Actus ergo purus dicitur, qui nihil admiscet potentiæ, potentiæ inquam passivæ. Activa enim potentia nihil imperfectionis infert.

Secunda autem consequentia similiter facilè probatur, quia materia multiplicem potentiam (passivam) implicat. Nam *primò* implicat potentiam in ordine ad formam, quæ illi advenit, tanquam actuans & perficiens illam. *Deinde* implicat potentiam in ordine ad agens, à quo illi forma infertur, prout antea visum est in primo argumento.

III. Si

III. Si Deus includeret materiam & formam, atque adeò ſpiritus non eſſet, tum eſſentialiter dependeret à materia & forma. Ergo à parte rei, & non ſolùm juxta modum concipiendi, eſſet aliquid Deo prius, & Deus eſſet aliquid dependens. Hæc omnia ſunt abſurda. Nam ſub nomine Dei apprehendimus primum Ens, quódque adeò ab omni alio eſt independens. Connexio probatur. Nam materia & forma ſunt in compoſito per modum partium eſſentialium, eò quòd conferunt ipſum eſſe rei compoſitæ. Porrò illæ partes ſunt partes Phyſicæ, hoc eſt, tales, quæ ſunt à parte rei, & inter ſe realem diſtinctionem habent. Et à parte rei habent eſſentias, quarum ſingulæ ſunt naturâ priores re compoſitâ. Unde planum eſt, ſi iſtæ in Deo ſint, quòd Deus non ſit primum & independens Ens. Dependet enim utique ab iſta ſua materia & forma, ſicut homo ab anima & corpore. 189

Denique: Si Deus non eſſet ſpiritus, ſed corpus; atque adeò haberet materiam & formam, tùm etiam haberet quantitatem. Quantitas enim eſt proprium conſequens materiæ. At abſurdum eſt, Deum dicere quantum. Nam ex infrà dicendis conſtabit, Deum eſſe immenſum. Unde ſi & quantus eſſet, haberet immenſam quantitatem. Si ita, tum nec motus ullus, nec corpus ullum, poſſet eſſe in mundo, niſi facto miraculo; quod abſurdum eſt. Patet tamen. Nam quantitas facit impenetrabilitatem quantitatis alterius, undè, quia ſuppoſitâ immenſâ quantitate Dei, jam undique eſt Dei quantitas, nulla quantitas alia ſubingredi poſſet; quod reverâ eſt nihil aliud, quam tollere omnem motum, corpus omne. 190

Dixi, *niſi facto miraculo*. Nam ſcimus divinâ virtute, auferri poſſe à quantitate, hunc ejus actum, quo ipſa aliam ſubeuntem quantitatem prohibet. Id autem perquam abſurdum eſt, mundum non conſiſtere niſi per continuatum miraculi exercitium, quod eſſet in tali cohibitione actûs, quem aliàs præſtat quantitas.

Dices: Corpus, quod Deo tribuitur, non eſſe tale, qualia ſunt noſtratia, ſed in infinitum ſubtilius ac tenuius, 191

Reſpondeo: Illud igitur corpus, qualecunque, vel quomodocunque id ſit, ſubtile an craſſum, vel habet materiam (qualiſcunque itidem & hæc ſit) vel non. Si hoc: jam abſolutè non eſt corpus. Id enim ens, quod materiâ caret, non corpus, ſed ſpiritum vocamus. In iſta enim, ad corpus oppoſitione, Spiritus ſumitur, pro iſto ente, quod materiam non habet. Si verò dicatur prius, quòd ſcil. Deus materiam habeat, tum adhuc remanent priores imperfectiones in Deo; nempè, quòd Deus non ſit Ens primum, ſed dependens ab aliquo componente; & quoad eſſentiam ſuam ab intrinſecis ejus partibus: item, quòd potentiam implicet paſſivam; Et quòd quantitatem habeat: Nam hæc omnia oportet, ut ex qualibet materia inferantur, ſeu ſit in craſſo ſeu tenui corpore. Sequuntur enim ad rationem materiæ ſimpliciter. *Removetur à Deo ſubtile corpus.*

PUNCTUM II.

In quo ſolvuntur objectiones.

1. *Objicitur*, quòd in Scripturis Deo tribuatur anima. Sic ait Deus *Heb. 10. v. 38. Si ſubtraxerit ſe, non placebit animæ meæ.* Anima autem eſt forma. At forma relativè dicitur ad materiam. Ergo ſic habebit Deus & formam, & materiam. 192

2. Imò illud ipſum corpus aliis Scripturæ textibus per varia membra deſcribitur. Tribuuntur enim hinc inde Deo membra corporea, oculi, aures, manus, dextra, & ſiniſtra, pedes, caput, tergum, & ſic deinceps. 193

3. Tribuuntur Deo attributa rerum corporearum, veluti ſunt ſitus, ſedendi, ſtandi, 194

stándi, & motus ascensionis, & descensionis; effectûs, iræ, doloris, tristitiæ, misericordiæ.

195 *Respondeo*: Hæc singula esse intelligenda per ἀνθρωποπάθειαν, hoc est, eo loquendi more, quo de deo loquimur, ac si homo sit. Quæ autem dicuntur de Deo ἀνθρωποπαθῶς, intelligenda sunt στομφεπῶς. Quod dixi, patet. Nam superiori articulo visum est, clarè in Scripturis Deum Spiritum dici. Scriptura autem sibi non contrariatur. Oportet igitur ut alia, quæ corporeitatem insinuant, dicantur de Deo Metaphoricè, veluti, ut anima, oculi, vel aures, & alia humana Deo tribuantur, quatenus ipse etiam tale quid operari potest, (quanquam immediatè per simplicem suam essentiam) quod nos efficimus per talia organa, vide *Anshelm. lib. de expositione actuum, & membrorum Dei.*

196 *Dices*: Æquè multa, imò plura esse loca, quibus docetur Deum esse corporeum quid, per attributionem externorum membrorum, quàm quibus tribuitur esse spirituale, unde potiùs per Metaphoram explicandum est, quòd Deus Spiritus vocetur, quàm quod toties ei corporea membra designantur.

Cur membra corporea potiùs exponũtur Metaphoricè, quàm quod Deus Spiritus dicitur?

Respondeo: Si Spiritus Metaphoricè sumatur, tùm ejus appellationem descriptioni Dei per membra corporea non convenire. Nam illa membra, si ea propriè intelligenda sint, insinuant, Deum constare crassa aliqua materia, qualis scil. in hominibus esse solet, & ad varietatem organorum, variis actibus vitalibus ministrantium, necessaria est. At tale quid non solemus spiritum dicere per Metaphoram; siquidem corpus quidem vocari potest nomine *Spiritûs*, sed si sit admodum subtile & tenue, ut tactum ferè omnem effugiat, quale quid est ventus, aër. Quia igitur Metaphorica Spiritûs acceptio, cùm proprietate quoad membra corporea, stare non potest, oportet, ut versâ vice, Spiritus propriè sumatur, & per Metaphoram explicentur membra corporea, ut alia argumenta, quæ id persuadere possent, dimittam. Patuítque adeò hactenus 1. Deum Ens esse, 2. Eum Substantiam esse. 3. Eum Spiritum esse.

TITULUS VI.
De unitate Dei.

197 In superiori *tit. 4. h. c. art. 7.* dixi, quòd post considerationem quidditativorum Dei attributorum, (quæ hactenus fuerunt) agere velim de illis, quæ ex transcendentibus affectionibus, & divisionibus entis sumuntur. In istis autem primò occurrit unitas.

198 Et generatim quidem loquendo de unitate transcendenti, facilè constat, quòd Deus sit aliquid unum; Significat enim Deus utique aliquid indivisum, Deum, inquam, & non Deos, aut aliquid quod non sit Deus. Neque enim unitas transcendens statim significat aliquid unum numero, sed satis est ad eam, si quid significet essentiam indivisam, sive aliâs illud Ens sit universale, sive singulare, ut suprà satis constitit.

199 Quia tamen Ens secundùm unitatem distinguitur 1. in singulare & universale. 2. In simplex & compositum; ideò sub præsenti titul›, disquirendum est. *Primò*, de unitate De numerali, seu, an Deus sit aliquid singulare, & unum quid numero, an verò essentia Dei possit multiplicari in plures, vel species, vel individua, quo in casu Deus aliquid erit universale. *Deinde* etiam disquirendum est de Dei simplicitate.

ARTIC.

ARTICULUS I.
An Deus sit aliquid singulare, & unus Numero?

Principiò voci singularis aliqui Patres minùs favent, ut suprà retuli, lib. 1. cap. 7. Sed de verbis litigandum non est. Deum esse aliquid singulare, Metaphysicè loquendo, est nihil aliud, quàm Deum esse unum Deum tantùm, vel etiam non esse plures Deos. 200

PUNCTUM I.
In quo referuntur variæ opiniones.

Igitur plures Deos introduxerunt Hæretici & gentiles, veluti *Carpocratiani*, sive *Gnostici*, teste *Epiphan. hæres. 33. & 36. August. de hæres. cap. 6. Appellitæ*, teste *Eusebio, lib. 5. hist. cap. 13.* Manichæi, *teste Augustin. de hæres. cap. 46.* Pertinent & huc, qui sub nomine trium personarum, tres Deos nominârunt, inde dicti Tritheitæ, quales fuerunt Peratæ apud *Theodoret. lib. 1 cap. 18. de Fabulis hæreticorum. Philoponus* apud *Nicephorum lib. 18. cap. 48.* Et superioribus temporibus; *Valentius Gentilis, Protheſ. 20. 23.* idem docuit. Quòd autem Gentiles plures Deos introduxerint, probatione non eget. Est enim id liquidissimum. 201

Non etiam defuerunt in Ecclesia, qui etsi consenserunt, quòd unus sit Deus solùm; existimârunt tamen id non posse naturali ratione probari, sed solùm esse cognitum ex revelatione Scripturarum, veluti *Ockam* & *Gabriel*, 1. *d.* 2. *q.* 10. ut meminit *Valent. tom. 1. Disp. 1. q. 11. punct. 2.* Et *Guilhelm. Var. 1. d. 2. q. 1.* ut meminit *Lychettus ibid. q. 3.* 202

Deinceps igitur probabo ex Scripturis, Deum esse unum, tum etiam ex naturali ratione, & consensu etiam saniorum Ethnicorum; unde simul patebit, non solùm de ista numerali Dei unitate ex revelatione constare: tandem etiam proponentur & solventur objectiones. 203

PUNCTUM II.
In quo probatur: Deum numero unum esse.

Igitur Deum esse aliquid singulare, sive Ens unum numero, inprimis ex Scripturis certum est, *Deut. 4. Dominus ipse est Deus, & non est alius præter eum.* Et *Deut. 32. Videte quòd ego sim solus, & non est alius præter me. Esa. 45. Ego Deus & non est alius, extra me non est Deus.* Alia testimonia mitto. Ista enim clarissimè evincunt id, quod propositum est. Nam quòd non possit intelligi alia unitas præter numeralem, saltem patet, si talem modum loquendi tribuamus particulari alicui homini. Is certè non potest dicere: Ego sum solus homo, & non est alius præter me: cujus rei ratio alia esse non potest, quàm quia sub specie humana de facto dentur multa individua istius speciei. Ergo in oppositum iste modus loquendi de Deo evincit, quòd non sint plura individua sub esse divino: sed quòd sit Deus unum quid numero. 204 *Ex testimoniis Scripturæ.*

Rationes pro unitate Dei.

Rationes verò ad idem probandum variæ esse possunt. *Prima*, sumi potest ex infinitate Dei. Inprimis enim omnes apprehenderunt Deum sub esse infiniti. Inde igitur sic arguo. Non possunt esse plura infinita. Ergo nec possunt esse plures Dii. Ergo Deus est aliquid unum numero, & singulare. Hujus Enthymematis antecedens 205 *Ratio ab infinitate.* *Non posse esse plura infinita.*

dens patet, quia si plura essent infinita, nihil istorum esset infinitum, quia unumquodque istorum careret aliquâ infinitâ perfectione, eâ scilicet, quæ ultimò est in infinito altero, quaque hoc ab illo distingueretur. Oportet enim unumquodque infinitum distingui ab alio infinito. Ergo habebit aliquid quod non habet alterum. At id ut infinitum sit oportet. Sumitur enim distinctio ab eo, quod in quaque re ultimum est, quodque ultimam, ac summam dat perfectionem. Non convenit igitur, ut illud ultimum sit finitum quid. Deerit igitur infinito huic, quod ita ponimus, aliquid infinitum. Et sic ad eundem modum cæteris aliquid infiniti deesset. At per defectum infinitæ perfectionis relinquitur res finita. Ergo suppositâ pluralitate infinitorum nihil infinitum est ex istis, atque ita oportet, ut infinitas solùm tribuatur uni enti. Consequentia autem Syllogismi est firma, quia sub nomine Dei, ut dictum est, omnes apprehendunt, id quod infinitum est.

206 *II.* Si plures essent Dii, tum vel illi essent *subordinati*, ita ut unus eorum sit sub alio, quomodo Gentiles *Jovi* subordinant Deunculos cæteros: vel essent *coordinati*, tanquam æqualis dignitatis, ordinis, virtutis, ac perfectionis.

Non possunt esse plures Dii subordinati.

Si primum datur, quia, in subordinatis causis, inferior causa est limitatioris virtutis, ac est superior: isti subordinati Dii, non essent Dii, quia haberent ab alio superiori causa limitationem virtutis. Ergo illa illimitata virtus esset solùm penes summam causam illius ordinis. Ergo illa sola verè esset Deus; nam omnes apprehendimus Deum esse aliquid, in virtute agendi illimitatum, atque infinitum & independens.

Nec coordinati.

Si autem eligatur posterius: quod scilicet multi Dii sint *coordinati*: tum iterum interrogo: Sintne illi Dii ita coordinati, quia neuter istorum potuerit sufficere ad gubernationem, verbi gratiâ, mundi. An verò solùm ex placito, quia ita illis placuerit, partiri operas, cùm singuli aliàs sufficientes essent ad eundem effectum, puta mundi gubernationem. Primum dici non potest, quia ex defectu virtutis, (ad cujus supplementum exigunt istam societatem) singuli istorum cognoscuntur esse finitæ perfectionis. Ergo nullus eorum est Deus. Sin verò posterius dicatur, quod scilicet cùm singuli sufficientes essent, placuerit tamen ita partiri operas, tum inprimis nulla firma ratio dari potest, ob quam ista entia sint multiplicanda. Neque enim plures eorum esse, ullo modo revelatum est, & inde.

207 *III.* Portò argumentor: Quod sufficienter & æquè benè fit uno posito, id melius fit per unum, quàm per multos. Fit enim ordinatius, cùm ordo fit per revocationem ad unum. Ergo melius est id fieri per unum, quàm per multos. Quò pertinet illud *Homeri*:

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω.
Non benè regnabunt multi, rex unicus esto.

Unde & *Arist. l. 12. Metaph.* Entia nolunt malè gubernari. Non est autem bona pluralitas: Unus ergo Princeps. Et *Athan. in orat. cont. Idol.* Ubi Princeps non est, ibi distributio nascitur. Unde concluditur, quòd multitudo Deorum est nullitas Deorum: Plura vide apud *Stobæum sect.* 45.

Gentilium testimonia de unitate Dei.

Ait Apost. Rom 1. *Quòd Gentiles cognoverunt Deum, non tamen, ut Deum glorificaverint.* Id scilicet etiam verum est, quatenus illi perigrina quædam, & inconvenientia attributa illi attribuerunt. Veluti quòd, inter alia, multos Deos introduxerunt. Et quanquam ita factum est, tamen aliquando unum esse Deum dixerunt,

runt, cùm usi sunt *normâ rationis & artis*, ut eleganter *Prudentius* ait in Ἀποθεώσει:

Prudentius.

Consule, inquit, *barbati deliramenta Platonis,*
Consule & hirsutos Cynicos, quos somniat, & quos
Texit Aristoteles *totâ vertigine nervos:*
Hos omnes anceps semper labyrinthus, & error
Circumflexus agit, quamvis promittere & ipsi
Gallinam soleant aut Gallum, Clinicus ut se
Dignetur præstare Deus mortalibus æquum:
Cum ventum tamen ad normam rationis & artis
Turbidulos sensus, & litigiosa fugosis
Argumenta modis concludunt Numen in unum.

Et id ipsum diligenter aliqui Patres ostenderunt ab Ethnicis traditum esse. Vide *Justin Martyr. lib. de Monarch. Dei, & orat. parænet. Augustin. lib. 4. de Civit. Dei. Arnob. lib. 3. contra gent. Lactant. lib. 1. divin. instit. cap. 5. Tertull in Apolog. cap. 10. seqq.* Pauca dicta huc referam. 209

Orpheus πολυθεότητα, primùm introduxisse dicitur, à *Justino in orat. ad gentiles tom. 1. fol. 55.* Is tamen tandem ad filium suum sic scribit, ut *ibid.* refert *Justin.* 210

Orpheus.

Solis canto piis, omnes procul este profani.
Tu Musæe, audi, Lunâ prognate sileuti,
Pernicioſa priùs, vitæque infesta futuræ,
Ex me cognôsti: sed nunc te vera docebo.

Et postea subdit:

----- Regémque hunc orbis ad ora
Unicus est, per se existens qui cuncta creavit.
Inque his ipse extat, nulli è mortalibus unquam
Lumine conspectus, mortales conspicit omnes.
Hic bonus exundánsque bonis, generi mala nostro
Et bellum horrendum & luctus immittit acerbos;
Non alius constat regnator magnus ab illo.

Sic & *Sophocles:* 211

Sophocles.

Unum profectò numen, unus est Deus,
Qui condidit cœlum, & solum terræ patens
Marísque fluctus, vímque ventorum gravem.
Plerique nostrûm, mente sed capti, Deûm.
Simulacra nobis, ceu mali solatium,
Cùm saxea atque acerva consecravimus,
Tum & aureas eburneásque imagines,
Hos victimis placamus, his festos dies
Agimus: pios hos esse nos rati modo.

Sic & *Pythagoras*, ut *Justinus* refert *de Monarch. Dei tom. 1. fol. 207.* 212

Pythagoras.

Extra unum *si fors jactet sibi numina quisquam,*
Debet & is meritò talem sibi condere mundum.
Hic meus est, rectè tum dicat: & incolat orbem.
Ipse suum, testans quo sit factore creatus,
Et qua de causa.

Plura recensere nolo, qui plura cupit, videat autores priùs allegatos.

PUNCTUM II.

In quo proponuntur & solvuntur objectiones contra Dei unitatem.

213 Tres objectiones sunt potissimùm contra superiorem doctrinam. Igitur 1. non videtur Deus esse aliquid singulare, sed universale. Ideóque unitas, quæ de Deo dicitur, videtur non esse intelligenda de unitate numerali, sed speciei, vel generis. Universale enim est, quod prædicari potest de pluribus. At vox hæc, Deus, prædicatur de pluribus, nempe de Patre, Filio, & Spiritu sancto. Ergo Deus etiam est aliquid non singulare, sed universale, & conferatur, quod *Damascenus lib. 3. de Orth. fid. c. 4.* divinitatem esse *communem* tribus personis. At communitas, & communicabilitas repugnant rei singulari, & indicant naturam universalem.

214 Unde 2. Porrò non apparet, quomodo unitas Dei stare possit cum fide nostra, quâ jubemur tres divinas personas venerari. Videntúrq; adeò inde omnia argumenta nostra everti. Nam ita tribus convenit, sicut Deitas ita & infinitas, quod primo argumento negabatur. Rursus tribus convenit æqualis, eáque infinita potestas, quod secundo argumento negabatur. Denique sic mundi regimen non apparet quomodo sit Monarchichum, si id tres respiciat.

215 Denique ipsa Scriptura multos Deos dicit 1. *Corin.* 8. *Multi sunt Dii, & Domini multi.*

Objectio ex Scripturis: quænam communicabilitas repugnet rei singulari

Ad horum *primum*, responsum suprà est, *lib. 1. c. 7.* ubi pleniùs vide. Inde breviter dico: quòd non omnis communicabilitas tollat naturam singularem; sed ea sclùm quæ est in ordine ad plures species, vel individua. Ea autem communicabilitas, quæ est talis, qualis est naturæ ad suppositum, facile potest esse cum singularitate. At Pater, & Filius, & Spiritus sanctus non species, vel individua Dei, tanquam generis aut speciei, ut eleganter docet *Aug. l. 7. de Trin. c. 6.* quia omne genus, & omnis species multiplicatur in suis speciebus, & individuis: unde cùm animal, & bestiæ sint genus equorum, hinc tres equi rectè dicuntur tres bestiæ, & tria animalia. At divinarum personarum singulæ quidem sunt Deus. Non tamen cùm tres personæ sint, sunt tres Dii, sed, ita in Scripturis singularum illarum divinitas revelatur, ut tamen non minus & Deitatis unitas confirmetur. Unde infallibiliter sequitur, quòd illæ personæ, per unam numero Deitatem, Deus sint. *Damascenus* autem Deitatem ait esse communem personis, solùm quoad modum prædicandi, ut suprà *d. l.* exposui, ex *Lombard. 1. d. 19. cap.*

Damascen. quomodo dicat naturam divinam communem?

216 Unde etiam ad secundum respondetur: Trinitatem non tollere unitatem. Nam unitas est, attendendo essentiam divinam. Trinitas est, attendendo multitudinem relationum. Non sunt autem opposita, quæ non intelliguntur secundùm idem. Unde porrò patet, Trinitatem non evertere argumenta, facta pro unitate Dei. Infinitas enim est essentiale Dei attributum. Unde sicut ipsa essentia non multiplicatur in personis; Ita nec infinitas. Et proinde in tribus personis subsistit una essentia. Est itaque infinitus Pater, infinitus Filius, infinitus Spiritus sanctus. Et tamen non sunt tres infiniti, sed unus est infinitus. Sicut est æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus, & tamen non sunt tres æterni, sed unus æternus est, ut ait *Athan. in Symb.* Deinde in Trinitate est quidem æqualis potestas personarum; sed tamen non est diversa unius ab alia, propter identitatem essentiæ. Unde non tam æqualis

Trinitas non evertit argumenta pro unitate Dei.

(quæ

(quæ aliquam diversitatem importat) quàm una est singularum personarum potestas, si rigorosè loquamur. *Denique* nec desinit regimen mundi esse monarchichum, tum quia istæ tres personæ sunt unus Deus tanquam unus Monarcha, tum etiam, quia istarum personarum actiones ad extrà, qualis est gubernatio mundi, sunt indivisæ, juxta Theologorum regulam.

Ad *tertium* respondeo: supplendo Scripturam. *Dii sunt multi, & Domini multi:* 217
nobis tamen, addit Apostolus 1. *Cor.* 8. *Deus unus est.* Unde Dii multi dicuntur complectendo omnem significationem, quæ est sub voce Deus, & commemorando etiã putatitios, quos *Deastros*, vel *Deunculos* dicere possis. Juxta rei veritatem autem & accurate loquendo, subjicit Apostolus, unum esse Deum. Atque hoc in præsenti, etiam intenditur. Sed hæc prolixiùs explicantur à Theologis.

ARTICULUS II.
De simplicitate Dei.

Alterum quod complectitur unitas, est simplicitas. Nunc ergo videndum *s* Sim- 218
plexne Deus, an compositus. Ubi communissima est sententia, quòd Deus est simplicissimum ens, atque adeò expers omnis compositionis. *Damasc. lib.* 1. *c.* 2. *de orth. fid.* Deum vocat ἁπλῶν, ἀσύνθετον καὶ ἀσώματον, *Augustin. in qq. V. & N. T.* *Deus simplex est.*
q. 1. Deus est Spiritus, naturâ simplex *lib.* 1. *de Trinit. cap.* 6. Deus etsi multiplex dicitur, verè tamen & summè simplex est. *Ambros. lib.* 1. *de fid. cap.* 7. Deus naturæ simplicis est, non conjunctæ atque compositæ. Et quis omnia loca, vel autores recensere possit.

Cæterùm ut de tota hac materia rectiùs constet, primùm *aliqua præcognoscenda* 219
sunt. Deinde *in specie de variis compositionum generibus videndum est, ut ea à Deo* *proponenda.*
removeantur. Ubi quæ singulis obstabunt, statim sunt addenda.

PUNCTUM I.
In quo præcognoscuntur aliqua.

Primò igitur animadvertendum est; quod simplicissimum aliquid dicatur bifa- 220
riam. Nempè aliquid dicitur simplicissimum absolutè & simpliciter, aliud autem dicitur simplicissimum secundùm quid, & in certo aliquo genere. Sic cœlum dicitur quid simplicissimum, sed in genere corporum, hoc est, est corpus simplicissimum, unde quia cœlum est corpus, includit utique aliquam compositionem, puta eam, quæ est ex materia & forma, ac partibus quantitativis. Simplicitas igitur illa non removet omnem compositionem, sed eam solùm, quæ in corporea natura, ultra compositionem, quæ ad esse corporis necessaria est, requiritur. Veluti est ea quæ est ex elementorum mistione. Deum autem simplicissimum vocamus in genere entium. Unde sicut in genere corporum dicitur simplicissimum, quod nullam compositionem habet in genere corporum specialiter possibilem; Ita etiam in genere entium dicetur id simplicissimum ens, quod nullam habet compositionem simpliciter in genere entium possibilem.

Simplicissimum bifariam dicitur.

Cœlum quomodo simplicissimum.

II. Igitur porrò nunc ad istam summam simplicitatem non requiritur defectus 221
compositionis rationis. Nihil enim obstat, quò minùs etiam in re simplicissima, ratio sive mens nostra multiplicet conceptus, quibus una eadémque res, quæ à parte rei simplicissima est, inadæquatè repręsentetur. Atque ita etsi in Deo apprehendamus multa attributa, tamen inde non efficitur, ut Deus non sit simplicissimus.

In simplicissimo potest esse compositio rationis.

Multa enim sunt solùm attributa, propter adæquationem nostræ intellectionis, ad apprehendendam Dei essentiam. Aliàs, à parte rei, nulla est inter ista attributa, realis multitudo. Et consequenter, nec compositio realis. Realis enim compositio necessariò præsupponit realem multitudinem componentium, hoc est, eorum, ex quibus res aliqua dicitur composita. Ubi tamen nec hoc dandum est, quòd statim, quæcunque est compositio per rationem, Deo tribuenda sit. Aliunde enim potest inferre imperfectionem, propter quam ea Deo repugnet, ut infrà patebit in compositione ex genere & differentia, esse & essentia, naturâ & supposito.

Cur aliqua rationis compositio Deo repugnet.

222 *III.* Est observandum: quòd summa simplicitas excludat omnem compositionem *ex* aliis, & omnem componibilitatem *cum* aliis, ut rectè docet *Lychetus lib.* 1. *d.* 8. *q.* 1. *fol.* 108. Dùplex enim est compositionis genus, *Ex his*, & *cum his*. Unde cùm simplicitas tollat omnem compositionem, etiam tollit eam quâ quid dicitur esse compositum cum his. Et patet, quia non aliud est compositionis genus, quo res ex subjecto & accidente dicitur composita. Neque enim hîc exurgit tertium, sed essentiæ subjecti additum accidens, statim facit compositionem cum ista.

Summa simplicitas duo removet.

223 *Denique*: specialiter prænotandi sunt modi compositionis, de quibus nunc quæritur. Quæritur igitur: An Deus ita simplex sit, ut non habeat compositionem, ex genere & differentia, *aut* ex materia & forma, *aut* ex esse & essentia, *aut* ex natura & supposito, *aut* ex subjecto & accidente, *aut* an sit cum re alia Deus componibilis? Atque ita nunc optimo modo defendemus Dei simplicitatem, si omnes istos modos compositionum à Deo removerimus.

PUNCTUM II.

In quo removetur à Deo compositio ex materia & forma.

224 Hæc res satis evicta est in præcedenti titulo, in quo confirmatum est: Deum habere esse spirituale, atque ita esse spiritum, non autem corpus. Nam per Spiritum significatur illa substantia, quæ materiæ, & formæ expers est. Satis enim ibi solutæ sunt objectiones, huic doctrinæ contrariæ. Nihil ergo nunc addendum superest.

PUNCTUM III.

In quo removetur à Deo compositio ex genere & differentia.

225 Quòd Deo non conveniant genus & differentia, satis *in superiori titulo* 3. *art.* 1. evictum est, ubi ferè potissimam rationem, cur Deus perfectè definiri non possit, dedimus hanc, quia non habeat genus & differentiam. Indéque quòd hæc illi non conveniant, ibi confirmatum est satis. Et hinc statim sequitur Deum non esse compositum ex genere & differentia.

Deus genus habere repugnat ejus infinitati.

Scotus 1. *d.* 8. *q.* 2. idem confirmat ex infinitate & necessitate Dei. Ex infinitate quidem, quia omne genus sumi debet ab aliqua realitate, quæ secundùm se est indifferens ad realitatem, à qua accipitur differentia. Sed nullum infinitum est potentiale ad aliquid, quod sit ejus perfectivum. At quicquid in Deo est, est infinitum. Ergo nihil in Deo potest apprehendi, quod rationem generis habeat: Hæ enim sunt oppositæ conditiones: Quia si genus Deus habeat, aliquid perfectibile includit. Et tamen si sit infinitus, repugnat ei, ut quicquam in eo (tanquam essentiale prædicatum, & ab intrinseco constituatur) sit, quod habeat aptitudinem acquirendi aliquam perfectionem.

Ex necessitate.

Ex necessitate autem primi entis, idem sic conficit *Scotus*, & cum eo Avicenna 8. *Metaph.*

8. *Metaph. cap.* 4. Si necessarium ens haberet genus, tum illius genus esset vel ex se necessarium, vel non. Si hoc dicatur, tum id quod est necessarium, esset constitutum ex non necessario, quod est absurdum. Si verò dicatur prius, tum illud genus esset sub suo actu ultimo. Nam ens necessarium est in actu ultimo. At genus non est in actu ultimo, nisi cùm conjungitur suæ differentiæ. Ergò & illud genus includit suam differentiam. At si id fiat, non est genus: Est enim contra rationem generis, differentiam includere, ut constat.

Objectiones quod Deo conveniat genus.

Oppositam sententiam defendunt *Ariminenses*, *Biel*, & *Johannes Major* 1. *d.* 8. 226
Item *Albertus de Saxonia*, & *Robertus Holcotus*, *lib.* 1. *q.* 5. ut refert *Leuchettus* 1, *d.* 8. *q.* 2. *fol.* 110. Argumenta ipsorum hæc sunt. *Primò* quod Patres solent Deum vocare substantiam. Et *Aug. l.* 15. *de Trin.* docet, quod Spiritus significet substantiam Dei, quod nihil aliud est, quàm quòd Spiritus sit quidditativum Dei prædicatum. At genera nihil aliud sunt quàm quidditativa Dei prædicata.

Deinde afferunt autoritatem & rationem Averrois, ex 10. *Metaph. Comment.* 7. Ibi docet Averroës, quod in quolibet genere sit unum aliquod primum, sicut in coloribus est unus aliquis color, qui quasi sit mensura cæterorum. Vide & *Arist.* 10. *Metaph. cap.* 3.

Igitur in substantiis etiam est una prima substantia. Hæc autem substantia non est alia quàm primus motor. Unde sicut in aliis generibus, quod est primum, est aliquid illius generis. Ita etiam primus motor, hoc est, Deus erit, aliquid è genere substantiarum. Atque sic genus ejus erit substantia.

Tertiò: Potest concipi substantia creata, & increata. Et neuter conceptus est simpliciter simplex. Ergò istos conceptus resolvendo, remanebit notio substantiæ indifferens, ad utrumque, & sic indifferenter accepta, erit verum genus substantiæ increatæ. 227

Quartò addunt: Si quid prohiberet, Deum esse sub genere, tum id esset simplicitas Dei: At ea id non efficit. Nam Angeli, & accidentia, inquiunt, sunt entia simplicia, & nihilominus tamen sunt sub genere, ut constat. 228

Denique, videtur Deus prædicari per modum generis aut speciei, de tribus personis. Et idem est sub nomine personæ. Nam utrumque istorum prædicatur de istis personis in quid. At si Deus potest esse genus, cur non posset includere genus. Nam utrobique æquè recurrit eadem imperfectio nempè perfectibilitas. Tum enim inde saltem sequitur, quod Pater, v. g. sit compositus ex genere, veluti essentia divina, & differentia, hoc est, accidente charactere hypostatico. 229

Solvuntur objectiones.

Nihil tamen horum efficit, quod Deus sit sub genere, quódque adeò ipse sit compositus ex genere & differentia, unde ea solvenda sunt, quæ jam sunt allata. Ad quæ omnia diligenter observanda est, quod & suprà ostendi *num.* 150. *hujus cap.* quod non omnis quidditativus conceptus habeat rationem generis. Patétque nunc iterum breviter. Nam non de ratione generis est prædicari in quid, sed de differentibus specie. Unde si quid prædicatur in quid, non tamen de differentibus specie, non erit reverâ genus. Id autem est, cùm quid prædicatur de primò diversis. Nam primò diversa opponuntur differentibus. Rursus id est, cùm quid prædicetur de non distinctis essentialiter, vide quæ hac de re pleniùs dixi, *in Introduct. Log. cap.* 3. *num.* 8. & 9. 230

Non omne quidditativum prædicatum est genus.

231 *Substantia cur non sit genus Dei?*

Et sic ex his statim constat vanitas præcedentis objectionis. Nam inprimis admittitur, quòd Deus sit substantia, quódque substantiæ & Spiritûs nomen significent quidditativum Dei prædicatum. An non statim genus est quod quidditativè prædicatur. Deus enim, & res creatæ sunt primò diversa. Unde quod indiverenter ad ista dicatur, rationem generis non habet. Sicut Ens neque genus est ad substantiam & accidens, eâdem de causâ, quia scilicet substantia, & accidens primò diversa sunt. Et tamen aliàs ens quidditativè dicitur, de substantia & accidente.

232 *Ad secundum* respondeo, 1. Deum omninò posse dici substantiam, & primam substantiam. Inde tamen non sequitur, quòd substantia ejus genus fit, ut patuit.

Et *porrò* respondeo: Per istam primitatem non sequi quòd Deus præcisè debeat esse sub eodem genere cum aliis creatis substantiis. Nam unitas etiam est mensura numerorum. Et tamen ipsa numerus non est, neque ad prædicamentum quantitatis per se pertinet, sed solùm per reductionem: Quid? Quòd Deus non solùm est primus in genere substantiarum, sed simpliciter in genere Entium, unde & accidentia mensurantur per ordinem ad Deum. An ergo & accidens Dei genus est. Absurde.

Mensura & mensuratum nõ sunt necessariò in eodẽ genere.

233 *Ad tertium* respondeo 1. Si admittatur, quòd conceptus substantiæ increatæ sit resolubilis in duos, hoc est, in conceptum substantiæ & increati, nihilominus tamen inde non sequitur, nisi, quòd substantia, præcisè sumpta, possit quidditativè prædicari, de substantia increata. At patuit jam, non omnem conceptum quidditativum esse genericum.

Deinde, respondeo negando: quod substantia increata possit resolvi in duos conceptus. Impossibile enim est, increatum apprehendere, non apprehenso esse substantiali in eo. Unde signum est infallibile, quod increatum non habeat conceptum differentiæ. Nam differentia facilè apprehenditur non apprehenso genere. Exempla similia sunt in aliis complexis, v. g. *quantitas bicubita*, non potest resolvi in duos conceptus, quantitatis, scilicet, & bicubiti. Neque enim bicubitum possumus ullo modo apprehendere, non apprehensâ extensione, quæ formaliter facit quantitatem. Unde bicubitum specialiter implicat quantitatem. Sic etiam complexus terminus est, *Ens simplex*: Hoc non potest resolvi in plures conceptus, Entis scil. & simplicis. Nam aliàs simplex non esset simplex, sed compositum ex genere (ente) & differentiâ (simplicitate.) Plura talia exempla notari solent, cùm de contractione entis ad inferiora disputatur. Illa enim in universum, non fit per additionem aliquarum differentiarum, sed solum per expressiores ac determinatiores conceptus. Unde si ad eundem modum Philosophemur, (dimissâ ex genere & differentia compositione) de quidditativis attributis divinis, certè magnificentiùs loquimur de Deo, quàm istam compositionem ei attribuentes. Confer tamen apud *Suarez* plura exempla, *disp.* 2. *Metaph. s.* 2. *n.* 10. 11. *& disp.* 39. *s.* 3. *n.* 9.

Non omnes cõplexi termini involvunt duos conceptus.

Ens quomodo contrahatur ad inferiora.

234 *Ad quartum* respondeo 1. Quod simplicitas summa Dei præcisè, & sine addito loquendo, non removeat à Deo genus & differentiam. Nam simplicitas illa summa præcisè consistit in remotione compositionum realium. Genus autem & differentia realem compositionem non faciunt, quia realiter illa non distinguuntur. Potiùs igitur perfectio Dei removet ab eo genus & differentiam. Nam ista est in Deo infinita. Unde repugnat, ut quicquam sit in Deo, quod sit perfectibile. At omne genus apprehenditur ut aliquid perfectibile. Atque hinc etiam antea remota sunt à Deo genus & differentia, solùm considerando infinitatem, & necessitatem primi Entis,

Denique

Denique, Deus aut persona non potest per modum generis prædicari de tribus divinitatis personis. Quia omne genus prædicatur de differentibus essentialiter, ut ex definitione generis antea eliciebamus. Personæ autem divinitatis non distinguuntur essentialiter, sed subsistunt in indivisa, & una numero divina essentia. Vide *Suarez disp. 30. s. 4 n. 31.* & *Aug. l 7. de Trin. c. 6.* 235 *Deus aut persona cur non sit genus divinarum personarũ.*

PUNCTUM IV.

In quo removetur à Deo compositio ex esse & essentia.

Inprimis in hoc genere compositionis per *esse* intelligitur existentia rei. Unde sic, componi ex esse & essentia, est nihil aliud, quàm componi ex essentia & existentia, ut *lib.* 1. declaratum est. Quanquam & alius sensus esse possit. 236

Inprimis igitur hæc compositio non satis removetur à Deo, si probentur ista (esse & essentia) in Deo non distingui realiter. Nam etiam aliqua rationis compositio Deo repugnat, si scil. alicunde importet imperfectionem aliquam, ut priùs de compositione ex genere & differentia dicebamus. Unde simplicitas Dei summa solùm tollitur, per reales compositiones. Perfectio tamen istius primi entis etiam non admittit quasdam compositiones, per rationem factas. *Deinde*, in creaturis etiam existentia & essentia faciunt compositionem, & tamen in illis etiam realiter non distinguuntur, ut suprà *l. 1. c. 15. n. 23. seqq.* visum est.

Igitur: cur in Deo non possit esse compositio ex esse & essentia, ejus adæquata ratio est, quia mens nostra non potest in Deo distinguere existentiam & essentiam, citra specialem aliquam imperfectionem maximè Deo repugnantem. At quæ, ne quidem juxta diversitatem conceptuum, possunt distingui, ea nullam compositionem facere possunt. Compositum enim est ἐκ πολλῶν ἕν, ex multis unum. Unde omnis compositio præsupponit multitudinem componentium. 237 *Cur in Deo non sit compositio ex esse & essentia.*

Igitur: quod in Deo non possint essentia & existentia concipi sub duobus conceptibus, patet, quia essentia præcisâ existentiâ apprehenditur ut carens actualitate, proindéque, ut latens in causa. Existentiæ enim formale significatum est, actualis entitas, & non latens in potentia. Ergo essentia divina, præcisâ existentiâ ejus, apprehenditur etiam ut carens actualitate, & ut latens in potentia alicujus causæ, quæ eam actuare possit. 238

Iste autem conceptus multiplicam imperfectionem implicat. Nam inprimis quod dicitur esse ens in potentia objectiva, id, ut Dd. loquuntur, sic dicitur, quia sc. tale ens possit esse objectum alicujus potentiæ activæ, unde producatur. Unde quicquid est in potentia, recognoscit aliquid efficiens, unde actuetur, vel actuari possit, indéq; pro isto statu non est adhuc nisi in viribus causæ, unde, hoc ipso, habet esse mutabiliter, & contingenter, & si ista causa libera sit, poterit nunquam causari; & proinde, quod est in potentia, nunquam erit. Hæ autem sunt imperfectiones maximæ, non esse primum ens, sed dependere à superiori causa, quæ activè possit dare esse mutabiliter, &c. *Cur Deus non possit apprehendi, ut latens in potentia?*

Patétque adeò: essentiam divinam non posse præscindi ab existentia, ut ipsa apprehendatur, dimissâ existentiâ & actualitate.

Atque hoc volunt doctores & Patres, cùm aiunt: ipsum existere, esse de essentia Dei. Unde similiter prorsus fit ut essentia Dei non possit apprehendi, dimissâ existentia. Neque enim res apprehendi potest, dimissis iis, quæ sunt de ejus essentia. Vide *August. lib. 5. de Trinit. cap. 2. & tract. 99. In Johan. Hilarium lib. 6.* *Existere est de essentia Dei.*

de Trin. Et alios, quos refert *Valentia Tom* 1. *in Thom. Disp.* 1. *q.* 3. *punct.* 4.

239 *Cur ex esse & essentia componatur creatura, & non Deus?*

Et ex hoc cognosci potest: cur existentia & essentia in creaturis faciant compositionem, non autem in Deo, quia scilicet essentia creaturarum intelligi potest, præcisâ actualitate, sive ejus existentiâ. Essentiis enim creaturarum non repugnat, ut sint in potentia, atque adeò ut lateant sub causis, utsic de facto non sint.

Et hinc fit, ut existentia in creaturis, possit apprehendi per modum cujusdam actûs supervenientis essentiæ ejus.

Et hinc porrò est; ut existentia non sit de essentia cujusquam creaturæ, quod in Deo erat. Nam ut maximè etiam in creaturis existentia non sit realiter distincta ab essentia: non tamen existentia est de essentia essentiæ creatæ. Sicut & differentia individualis in creaturis realiter eadem est, cum natura rei singularis: neque tamen differentia ista est de essentia naturæ singularis, ut alibi disputatur. Colligiturque ex istis: non statim esse de essentia alterius, quod cùm alio realiter idem est.

PUNCTUM V.

In quo removetur à Deo compositio ex natura & suppositio.

240 In hoc puncto possumus trifariam loqui. *1.* De Deo præcisè, non habita ratione divinarum personarum solùm in quantum sub nomine Dei apprehendimur primum ens. *Deinde* possumus loqui de Deo, ut subsistente in tribus personis. *Tertiò* de aliqua persona particulatim, veluti Patre aut Filio.

241 Ex his, hi duo posteriores modi non tam ad Philosophiam quàm ad Theologiam spectant, qui attingunt materiam de Trinitate, quæ Philosophiam transcendit, In quibus punctis & *Suarez* existimat, *disp.* 30. *s.* 4. *n.* 13. Ex ratione naturali non posse probari, perfectam simplicitatem & identitatem inter naturam & personam, cùm distinctione reali personarum, inter se posse consistere. *Nihilominus tamen*, inquit, *certâ fide credimus, mysterium nihil simplicitati divinæ derogare, neque est contra naturalem rationem, esto sit supra illam.*

Refutatur compositio ex natura & suppositio.

1. Igitur de prima consideratione loquendo non potest Deus, præcisè sumptus dici compositus, secundùm fidem nostram loquendo, ex natura & suppositio, quia Deus ut sic non est suppositum. Suppositum enim constituitur per incommunicabilitatem. At Deus est aliquid communicabile tribus personis. Ergo Deus sic sumptus non est suppositum, sive (quod in intellectualibus entibus idem est) persona. Et hinc communiter rejicitur *Cajetani* sententia, quæ ponit subsistentiam quandam absolutam in essentia divina. Vide ipsum 1. *p. Thom. quæst.* 3. *a.* 3. Id enim si esset, darentur quatuor suppositia divina. Nihil enim obstaret, quo minùs Deus dicatur persona, præcisè sumptus, quia sic in eo apprehenditur subsistentia absoluta, quæ (utnunc ista vox sumitur) ad rationem personæ satis est. Vide *Valentiam Tom.* 1. *disp.* 1. *q.* 3. *punct.* 3.

In divina essentia non esse subsistentiam.

242 *Deinde*: Si natura esset aliquid distinctum quomodolibet à suppositio, tum illa natura esset indifferens, quæ sit sub suppositio divino vel creato. Exinde enim solùm sumpta est naturæ, & suppositi distinctio, atque adeò compositio ex illis, in rebus creatis.

Fundamentum, ut compositio in rebus creatis.

Nempe quia in exemplo humanitatis Christi apparet; humanitatem (quæ est natura creata) manere, dimissâ suppositalitate humanâ, quæ ei suppleta est, per subsistentiam sive suppositalitatem τοῦ λόγου. Hinc collectum est, 1. Humanam naturam (idemque est in cæteris creatis naturis) secundùm se indifferentem esse ad

suppositali-

ſuppoſitalitatem propriam, & ſuppoſitalitatem alienam. Hinc *porrò* collectum eſt, cùm aliqua natura creata, perſonata ſit per ſuppoſitalitatem propriam, & ex natura ſua ſibi debitam, quòd in re creata concipiantur duo, natura & addita ei perſonalitas, è quibus iſta tantùm (natura) competit humanitati Chriſti, hæc non. *Deniq;* hinc illatum eſt, illa facere in re creata compoſitionem, hanc ſcilicet, quæ eſt ex natura & ſuppoſito. Videríq; poteſt, non innoteſcere potuiſſe iſtam, ex natura & ſuppoſito, compoſitionem, niſi myſterium incarnationis illam revelâſſet.

Tale quid autem non eſt in natura divina. Nam natura divina non poteſt apprehendi, ut indifferens ad ſuppoſitum divinum, & ad ſuppoſitum creatum. Nam ſuppoſitalitas actuat naturam. Unde ſi divina natura poſſet apprehendi, ſic, quaſi ſuppoſitari poſſit à ſuppoſito creato, hoc ipſo apprehenderetur, tanquam actuabilis à creatura, quæ eſt imperfectio ſumma. Indéq; quam maximè à Deo removenda eſt.

Tertiò: Facit huc, quòd eſſentia non videtur ſatis præſcindi poſſe à perſonis? 243
Juxta illud Eccleſiæ dictum: *cùm unum cogito, ſtatim in tria feror.* Unde fit ut Theologi, formantes plenam Dei deſcriptionem, addant etiam mentionem ſingularum perſonarum, ſic: *Deus eſt eſſentia ſpiritualis infinita, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, &c.*

De aliis duobus ſenſibus neque diſſertandum eſt Philoſopho, neq; ea de re diſputare ſatis cautè poſſumus. Nobis, in rebus νῦν ϗ καταλήψιν tranſcendentibus, tutiùs eſt balbutire, quàm operosè diſputare. Et res ipſa etiam rectiùs ex Scripturis explicari poteſt, dimiſſis Metaphyſicis terminis, quàm ſi hos terminos iſti myſterio ſcrupulosè applicare volimus. 244 *An Deus ſit compoſitus ex natura & ſuppoſito, attendendo pluralitatem perſonarum.*

Juſtinus Martyr non vult dicere compoſitionem, ſed συνυπαρξίαν, Bono Conſilio. Cùm enim res ſit illa ſingularis, commodè etiam ibi adhibentur ſingularia vocabula, ne cùm per vocabula noſtrarum imperfectionum loquamur, referamus etiam ad Deum imperfectiones noſtras.

Verba ejus hæc ſunt, *tom. 3. in qq. & reſp. quæſt. 129. Quomodo Deus incompoſitus dicitur, è duab. perſonis, quæ intelligentiâ conſubſtantiales eſſe percipiantur, patris dico, & filii: & unius perſonæ, quæ facilem peculiaris ſubſtantiæ notionem præbet, ſancti, inquam, Spiritûs, obtinens compoſitionem?*

Reſpondet: *Qui facientem* (ποιητικόν, *Langius* vertit generantem) *& componentem non habet, neq; genitus* (factus) *neq; compoſitus eſt. Quocirca in Deo quidem dicimus eſſe æternam* Συνύπαρξιν, *h. e. coëxiſtentiam, non autem compoſitionem.*

Sic & *q.* 144. Itidem *fol.* 163. *Si*, inquit, *Deus habet* ſubſiſtentiam *exiſtentem, &* voluntatem *inexiſtentẽ, &* filium *exiſtentem, quomodo tot modis compoſitus, ſimplex Deus dicitur?*

Reſpondet: *Sicuti Deus ubiq; eſt totus, & totus in quoquo, totúſq; in ſe ipſo, atq; id fide noſtrâ probamus: Ita etiam ſimplicitas ejus tota filius eſt, & tota filium habens eſt, totaq; voluntas eſt ac tota voluntatem habens eſt. Non enim ad inſtar creatæ naturæ Deus eſt, ut id quod ſit, & id quod habeat per compoſitionem intelligatur, ſicut natura creata. Verùm pro eo atque naturam habet, ita etiam intelligendus eſt, id quod ſit, & id quod habeat obtinere* ſupra *compoſitionem.* Nempe non vult *Juſtinus* creaturarum imperfectionibus dictum, nomen compoſitionis, aſſignare Deo. Sed ſicut ſublimior Deo convenit eſſentia & ſubſiſtentia, ita oportet etiam ut ibi ſint ſublimiora nomina. Sed hac de re prolixiùs egi in oratione huic capiti annexâ

PUNCT.

PUNCTUM VI.

In quo agitur de compositione ex subjecto & accidente, adeoq; disquiritur, an in Deo sint accidentia?

245 Harum quæstionum una sequitur ex alia. Nam si in Deo sint accidentia, statim per unionem ad essentiam Dei facient in Deo ex subjecto & accidente compositionem. Et iterum: si hæc in Deo ponatur compositio, oportet, ex viterminorum, in Deo dari accidentia, alterum enim extremum in ista compositione est accidens.

246 *De quo sit quæstio?* Sunt autem hæc in re duo præmonenda. *Primò* quæstionem esse de veris accidentibus, quæ differentiæ causâ dici possunt *prædicamentalia accidentia*, quæque adeò realiter distincta sint à substantia. Id ideò dico, quia attributa divina solent ab aliquibus accidentia dici, ut suprà ex *Cyrillo* retuli, *Num.* 88. Ista tamen attributa divina huc non pertinent. Nam non sumuntur ex prædicamentis accidentium, ut eleganter, varia prædicamenta inducens *August.* ait, *l.* 5. *de Trin. c.* 2. *Intelligamus Deum sive qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsidentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui mutatione mutabilia omnia facientem, &c.* Pertinet & huc quod *Athanas.* ait: *l.* 1. *de Trin.* Θεὸς ἐ κατὰ μετοχὴν ἀγαθότητος ἀγαθὸς, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἀγαθότης, φύσει ὢν ἀγαθός, hoc est, *Deus non est bonus bonitatis participatione, sed ipse est bonus, naturâ existens bonus.* Et aliàs ista attributa, ut suprà conclusum est, habent realem identitatem ad essentiam Dei, unde hoc ipso præsens compositionis genus (ex subjecto & accidente) quod reale est, non efficiunt.

247 *Actionum consideratio huc non pertinet.* II. Quæstio est de accidentibus, quæ *in Deo* sint. Hæc enim sola possunt compositionem in Deo facere. Compositio enim requirit unionem & connexionem extremorum illorum, ex quibus res aliqua componitur. Unde quod comparatur per modum egredientis ab essentia, vel ut aliquid extraneum, sive extrinsecum ad essentiam, id compositionem facere non potest in Deo.

248 Unde specialiter relinquitur: quòd in Deo non fiat compositio ex subjecto & accidente, si maximè ei conveniat *agere*, tali actione, quæ prædicamentalis dici possit. Nam actiones non comparantur ad agens, per modum essendi *In*, sed solùm per modum essendi *ab* alio, ut infrà dicemus in generali doctrina accidentium: Atque ita actiones tantùm apprehenduntur ut egredientes ab essentia rei. Quod autem egreditur ab essentia rei, hoc, eo ipso, non potest cum essentia facere compositionem, quæ, ut dixi, extremorum unionem requirit.

Actiones cur non faciant compositionem.

249 *Attributa extrinseca, non faciunt in Deo compositionem.* *Deinde:* ex eadem observatione relinquitur: quòd extrinseca Dei attributa, non faciant in Deo compositionem ex subjecto & accidente. Talia sunt, quæ *Vorstius* introducit ex *Goclenio, in Notis ad disp.* 3. *de Deo, pag.* 208. quod scilicet Deus colitur, invocatur, offenditur. Hæc enim attributa, hoc ipso, quia extrinseca sunt, non sunt *in Deo*. Indéque nec in Deo realem diversitatem aut compositionem efficiunt, ut à fortiori apparet inde, quòd ne quidem in rebus creatis istæ passiones aliquid reale significent, intra rem creatam, quæ ab istis passionibus denominatur, ut inde importetur realis diversitas & compositio in illam. Sunt enim simpliciter illæ denominationes extrinsecæ, & sumuntur ab aliquibus actibus relatis ad objecta sua. Actibus autem extrinsecæ sunt res, quæ illis actibus objiciuntur.

Nihilo

Nihilo simplicior vel compositior est sol, sive (à gentili aliquo) invocetur, sive non. Et sic in aliis.

Patétque id à simili, per illas denominationes, quas objecta habent, à potentiis cognoscitivis, veluti cùm paries dicitur videri, aut cognosci. Ibi paries, sive videatur & cognoscatur sive non, nihilo est vel simplicior, vel compositior, quia scilicet per ista attributa, nihil reale dicitur aut ponitur in pariete, sed attribuitur ei aliquid extrinsecum, quod de se ineptum est, ut compositionem facit.

Igitur loquendo de veris accidentibus, quæ in re sunt, communissima est Doctorum sententia, quod in Deo non detur accidens, quódque adeò repugnet Deo compositio ex subjecto & accidente. Hanc sententiam probabilissimam esse existimo, unde & superiùs, eo intuitu, disputatur, *n.* 97. Attributa divina non esse accidentia propriè dicta: Docent ita & Patres, quos *Autt.* infrà citandi referunt, quibus adde *Pelarg. in Damasc. l.* 1 *de Orthod. fid. cap.* 20. *n.* 5. Prolixè ista recitare nolo. 250

PROBATUR:

Deo non convenire accidentia.

Sùntque pro isto argumenta hæc potissima. 1. Accidentia addunt aliquam entitatem substantiæ. Ergò & addunt aliquam perfectionem. Omnis enim entitas suam quandam perfectionem implicat. At repugnat, ei, quod jam simpliciter est infinitæ perfectionis, aliam perfectionem addi. Et sic quia Deus ex vi essentiæ suæ, est infinitè bonum quid, non opus est ut ei addatur aliquod accidens, per quod habeat bonitatem accidentalem: ita in simili, cùm infinitas perfectiones alias habeat, ex vi essentiæ suæ, non est opus, ut ei addantur accidentia alia, per quæ consequatur perfectionem accidentalem. Et confirmatur, quòd accidentia ad hoc ordinentur, ut perficiant substantiam in accidentalibus. Repugnat autem Deo talis perfectionis additio. 251

II. Illa accidentia vel habent esse creatum, vel increatum. Est enim inter hæc immediata oppositio, ut alibi constitit. At accidentia illa non habent esse increatum nec creatum. Ergò non sunt ulla in Deo. 252

Quod esse increatum illa accidentia habere non possint, inde patet, quia soli Deo convenit esse increatum. Unde sequitur, si talia increata dentur in Deo, quod & ipsa sint Deus, atq; adeò consequeretur; quòd plures dentur Dii, supposito, quod adversaria sententia intendit, reali discrimine inter illa accidentia, & subjectum suum, quod absurdissimum est. Deinde illa sunt incompossibilia, habere summam perfectionem, & esse infimæ perfectionis. At ista concurrerent, si daretur accidens aliquod increatum. Nam accidens, ut sic, notat diminutam & valdè debilem perfectionem, quâ scilicet indiget aliquo se sustentante & fulciente. At in oppositum est summæ perfectionis, habere entitatem increatam, hoc est, per seipsam, & citra dependentiam ad aliud superius. 253 *Quod accidentia divina non habere possint esse increatum.*

Disputat *Vorstius in refut. Sladi*, quòd detur etiam aliquid increatum præter Deum, veluti est spacium quod præextitit creationi mundi. *Sed* hoc nihil ad rem pertinet. Nam illud spacium est increatum solùm negativè, h. e. non est creatum quia scilicet nihil reale est. At nunc est sermo de increato, quod tale sit positivè, hoc est, quod entitatem habeat, habet tamen eam increatam & independentem ab alio, id quod reverà soli Deo convenit. Atque inde adhuc relinquitur, si accidentibus istis divinis realis eáq; increata entitas conveniat, quòd reverà Deus sint, quod anteà absurdum erat. 254 *Exceptio Vorstii. Refellitur, de increato spatio.*

Quòd

255 *Quòd accidentia divina non possint habere esse creatum.*

Quòd autem accidentia illa non habeant esse creatum, id inde patet, quia sic ab æterno fuissent aliqua entia creata. Patet consequentia, quia decreta divina (ex quibus potissimùm adstruuntur ista divina accidentia) fuerunt ab æterno. At est id expressè contra fidem quòd aliquid ab æterno creatum sit, ut clarè docet creationis historia. *Deinde*, cùm de ratione accidentis sit perficere subjectum, quomodo Deus, qui infinitum ens est, potest perfici ab eo, quod creatum est. Alia argumenta mitto. Vide, si libet, plura apud *Thom.* 1. *p.q.* 3. *a.*6. *Valentiam*, aliósque Commentatores *Ibid. Suar. disp.* 30. *s.*5. *Chemn.* 1. *part Loc. p.*68.

Proponitur sententia Vorstii, ponentis in Deo accidentia.

256 Contra hanc communissimam sententiam disputat *Conradus Vorstius in Not. ad disp.* 3. *de Deo p.*208. *seqq. & in Apologiis suis passim.* Non sunt hæc simpliciter vera: *Nullum omninò in Deo accidens esse, sed quicquid in ipso est Deum esse*, inquit, *d.l.p.*207. In qua tamen re satis repugnanter loquitur. Nam disputat dari aliqua entia, sive accidentia in Deo à Deo & inter se realiter distincta, & tamen negat in Deo dari compositionem, & non nisi per κατάχρησιν ibi esse compositionem, sic enim loquitur, *ad Apolog. Exeges. in append. Part.*1, *n.*4. Et rursus nihilominùs hæc disputat, *in notis allegatis*, ut evertat simplicitatem omnimodam Dei, ut ex titulo patet, *p.* 203.

Vorstii inconstantia.

257 *Argumenta Vorstii.*

Argumenta *Vorstii priùs d.l.* hæc sunt: *in Deo*, inquit, *sunt varia de rebus creatis vel creandis decreta, quæ reverà inter se differunt, v.g. decreta, quosdam eligendi, alios reprobandi, mundum condendi vel abolendi, &c quæ contrariis aut diversis saltem objectis ad quæ feruntur, apertè differunt. At Dei substantia unica & simplex est. Non igitur quicquid in Deo est, Dei substantia est. Esse autem ista decreta in Deo tanquam in subjecto, aut saltem tanquam in efficiente causa, vel ex eo constat, quod sunt effecta sive actiones Dei, omnis autem actio est in agente.*

258 II. Hæc ipsa decreta Dei libera sunt, hoc est, ita sunt in Deo, ut simpliciter possint aut potuerint non esse. Sic enim dicitur nos Deus elegisse, secundùm εὐδοκίαν suam, *Eph.* 1. *v.*4. At essentia Dei non potest non esse id quod est, nec ullo modo indifferens est ad essendum, sive de contrarietatis, sive de contradictionis indifferentia loquamur. E. non quicquid in Deo est, ipsa Dei essentia est.

259 III. Hæc ipsa decreta, quia pendent à causa voluntaria, videlicet à libera Dei voluntate, non sunt simpliciter æterna. At Dei essentia simpliciter æterna est, & omnis omninò principii, sive originis expers. Non sunt igitur ista Dei essentia.

260 Extruit hinc *quartò* aliam rationem. Si quicquid in Deo est, Deus est, non potest quicquam apud animum suum Deus liberè, h.e. contingenter sive indifferenter decernere. Proinde nec liberè aut contingenter potest quicquam operari. Nam in essentia Dei nulla est mutabilitas, seu contingentia. Si igitur omnis actio divinæ voluntatis est ipsa Dei essentia, consequitur omninò, Deum quicquid vult, ex necessitate naturæ velle: Et quia quicquid vult, idem facit, sive efficitur, ex eadem naturæ necessitate, eum omnia facere, quæ facit.

261 Hinc porrò, *inquit*, alia efflorescit ratio quâ docetur accidentia etiam quædam in Deo locum habere. Nam (5) decreta illa Dei aut substantiæ sunt, aut accidentia. Non illud: quia neque Deus ipse sunt, (uti vidimus) neque res creatæ jam reverà existentes. Siquidem aliud est propositum de re, aliud res ipsa. Ergò hoc: & proinde totidem in Deo accidentia sunt, quot decreta de rebus foris efficiendis.

262 Addit & *sextò* rationem ex *Goclenio*, quod Deus & colatur, invocetur, offendatur,

datur, &c. Et addo ego, *inquit*, ex sacris literis, quod peccatorib. verè irascatur, contráque, bonis piorum operibus delectetur, déque creaturis suis lætetur, &c. Hæc autem omnia extrinsecè quidem accidentia sunt, quæque Deus aliquatenus tum ad se recipit.

Tandem subjicit *Vorstius* considerationem distinctionum personalium in Trinitate, quæ & ipsę videntur facere in Deo compositionem. Sed ea de re in præcedente puncto actum est, & nunc non agitur nisi de compositione accidentali. 263

EXAMEN.

Sententiæ Vorstianæ, de Accidentibus Dei.

Argumenta *Vorstii* ferè omnia sumuntur ex decretis divinis, de quibus ipse disputat, quòd realiter à divina essentia distinguantur, & proinde in Deo realem compositionem faciant, (accidentalem scil.) Quòd si enim quandoque evitare vult nomen compositionis, reverà tamen in rem ipsam incidit. Omnia enim dicit, quæ ad veram compositionem pertinent, nempè 1. quòd illa decreta sint accidentia, 2. quódque ea sint in Deo, & 3. realiter distincta à Deo. Ista autem ad accidentalem compositionem satis sunt. 264

Nunc igitur porrò advertendum est, quòd decretum dicatur de Deo per ἀνθρωποπάθειαν. Unde vox ista, ab imperfectionibus expurganda est, ut rectiùs de divinis decretis judicemus. Igitur nos dicimur decernere (loquor enim de decreto, quatenus actum decernendi significat, cùm soleat aliàs etiam decretum sumi pro sententia decreta, quæ quasi objectum est actûs illius quo quid decernitur) quando ultrò citróq; discurrentes & consultantes, tandem aliquid faciendum statuimus. E quibus, cùm discursus ac consultatio sint imperfectiones, removendæ istæ à Deo sunt, & sic divinum decretum nihil aliud est, quàm cognitio, vel intuitus rei faciendæ. Ubi dum rem faciendam dico, Dei volitionem includo. Neque enim Deus quicquam facit, nisi quod velit facere. Loqui igitur de decretis divinis, est nihil aliud, quàm loqui de cognitione & volitione Dei, prout isti actus referuntur ad objectum externum: Philosophi, misso decreti nomine (quod θεολογικώτερον est,) disputant hac de re sub nominibus actuum liberorum. 265

Decretum quid.

Ad plenam autem rei illius dijudicationem, de duobus dicendum est. I. An isti actus liberi realiter distincti sint ab essentia Dei, & proinde, *an* reverà non sint substantiæ, sed *accidentia* ? II. Si distinguantur, vel non, ab essentia divina; An in Deo *accidentalem compositionem* faciant? 266

PRIMÒ DISPUTATUR.

Quid sint actus liberi Dei, & quomodo se ad essentiam Dei habeant?

Etsi solùm volitio Dei sit libera formaliter, loquimur tamen etiam de Dei intellectione, quia decretum divinum, ut visum est, cognitionem implicat. 267

Cognitionem & volitionem Dei esse eandem cum essentia Dei.

Igitur dico 1. *Cognitio & volitio Dei, prout in se sumuntur, & significant actum vitalem quo Deus dicitur formaliter cognoscens & volens, sunt idem quod essentia Dei.* Ita video teneri in universum ab omnib. doctoribus, Philosophis & Theologis. Vide *Aug. lib.* 15. *de Trin. c.* 15. solétq; idem deduci, *ex lib.* 7. *de Trin. c.* 7. ubi ait quòd esse Dei sit sapientem esse. At sapientem esse Deum, est nihil aliud, quàm eum intelligere. Adde *Thom.* 1. *p. q.* 14. *a.* 4. *l* 2. *contra gentes, cap.* 10. *Scotum*, 1. *d.* 2. *na. q.* 1. ubi & *Lychettum fol.* 44. *seqq. Valent. tom.* 1. *in Thom. disp.* 1. *q.* 14 *punct.* 1. 268

Intellectio & volitio Dei sunt idem quod essentia divina.

Bellarm.

Bellarm. lib. 3. de libero arbitrio cap. 17. Suarez in Met. Disp. 30. s. n. 14. & s. 16. n. 12. seqq. 15. Idémque docet *Aristoteles*, ut inducit prolix è *Suarez. disp. 15. n. 40.*

269 Ista igitur assertio probari potest mutipliciter. *Primò* Dei summa perfectio consistit in cognitione, & amore (qui ad voluntatem pertinet) saltem sui. Nam ex hac ipsa cognitione Deus fœlix & beatus denominatur. Absurdum autem est summam Dei perfectionem consistere in aliquo creato ente, eóque accidente, quod omnium imperfectissimum est.

270 *Deinde*, si amor ille & cognitio Dei essent aliquid à Deo distinctum, ergò essent entia causata. Nam quod incausatum est, idem est cum Deo, cùm solùm sit unum ens incausatum. At absurdum est, talia dici entia causata. Nam quicquid causatur sive producitur, id causatur mediante cognitione & volitione, hoc est, nihil producit Deus, nisi quod cognoscit & vult. Ergò *vel* progrediendum est in infinitum in istis cognitionibus & volitionibus, quæ ad facienda entia creata prærequiruntur: *Vel* dicendum est aliquid à Deo fieri, ad quod non præsit aliqua cognitio vel volitio, quorum utrumq; absurdum est: *Vel* denique sistendum est in aliqua cognitione & volitione increata, quæ consequenter erunt idem quod Deus, ut per dicta relinquitur.

Dices: id procedere quidem de cognitione & volitione, quâ Deus *se ipsum* cognoscit & amat. Secus autem esse in istis, cùm cognoscuntur & amantur *res creatæ*.

R. I. Doctores ferè in communi, sicut consentiunt, quòd cognitio & volitio, quâ Deus *se* cognoscit & amat, sint eadem realiter cum Deo: ita etiam docent, quòd actus, quo Deus cognoscit & amat *creaturas* sint idem cum Deo.

Cognitio & volitio etiam rei creatæ est idem quod Deus.

II. Et hoc ipsum sequitur ex priori. Nam nulla idonea causa dari potest, cur isti actus Dei, sint realiter idem cum eo, cùm terminantur ad Deum & non cùm terminantur ad creaturas. Inprimis verò id ipsum sequitur ex argumento, quod ad evitandum processum in infinitum factum est. Unde & id à *Lychetto* & *Scoto* urgetur *1. d. 2. q. 1. fol. 44. fac. 4.*

Præsuppono, inquit ibi *Lychettus*, *quòd Deus possit realiter causare hominem, atque tum certum est, quòd non possit eum causare, nec voluntas illum velle, nisi præintelligeret. Quæro tunc, aut intellectio hominis est idem cum principio effectivo, aut est aliud. Si primum: habetur propositum, quòd scilicet etiam intellectio, quâ Deus intelligit rem creatam, sit idem quid cum Deo. Si secundum: Ergò illa intellectio est quid causabile. Nam omne quod est aliud à primo effectivo, est causabile. Sed voluntas non posset illud velle, nisi & hoc præintelligeretur. Et tunc quæro de illa alia intellectione, an sit eadem cum Deo, an aliud. Si aliud: Ergò & prima intellectio erit eadem, cùm non sit major ratio de secunda quàm prima: si secundum, tunc erit processus in infinitum in intellectionibus respectu ejusdem hominis causabilis. Ad istum igitur evitandum, est in prima intellectione hominis sistendum, quod scilicet ea realiter cum Deo eadem sit.* Idémque est etiam de volitione rerum creatarum.

271 Iterum: si intellectio & volitio Dei, quâ creaturas intelligit, esset aliquid realiter à Deo distinctum, tum Deus non esset ens αὐταρκὲς, & sufficiens, & satis perfectum, in ordine ad producendas creaturas. At hoc est absurdum, ut ferè ex primo, quem de Deo habemus, conceptu patet. Ergò & erit illud absurdum. Consequentia connexi patet, quia Deus non producit rem creatam, nisi volendo & intelligendo illam. Ergò ad productionem cujusque rei creabilis præsupponitur volitio & intellectio,

tellectio, saltem ut conditiones sine quibus non. Si igitur ista non sint idem quod Deus, ergò Deus tanquam in se insufficiens ad agendum, completur quasi & actuatur ad agendum, per creatum aliquid.

Cognitionem & volitionem Dei esse unam, respectu omnium objectorum.

Ex hactenus dictis. II. Dico: *quòd intellectio Dei, respectu omnium intelligibilium una sit; Et, quòd volitio Dei, respectu omnium volibilium similiter una sit.* Ita sequitur ex iis, quæ de identitate istorum actuum ad essentiam Dei, concluſa sunt. 272 *Unam esse intellectionem, quâ Deus res omnes intelligit.*

Declaro autem istam propositionem sic: Deus intelligit se, & intelligendo se, intelligit eodem actu omnia, quæ à Deo creata & creabilia sunt. Et amando se, amat omnia quæ à Deo creata sunt, & creabilia sunt. De utroq; præter dicta patet breviter. Infrà enim fortasse prolixiùs hæc dicentur. Intellectio Dei, quâ cognoscit se, est comprehensiva. Ergò per eam cognoscit Deus omne, quod quoquomodo ad Deum refertur. Ergò & terminatur ad effectus Dei, atque adeò ad ea omnia, quæ quoquomodo possibilia, hoc est, talia sunt, quibus participari possit divinum esse, per qualemcunque imitationem illius. Et confirmatur, quòd ad illam adæquatam & comprehensivam Dei cognitionem utique pertinet cognitio perfectissima potentiæ & scientiæ divinæ. Perfectissima autem cognitio scientiæ & potentiæ divinæ non potest esse, nisi perfectè cognoscendo scibilia & possibilia secundùm illa attributa. Absurdum autem est, Deum, cùm se intelligit, intelligere se per plures actus intelligendi. De volitione etiam idem patet. Nam inprimis creaturæ amantur à Deo, non nisi, ut media deservientia ad Dei gloriam. At medium (quod simpliciter medium est, & non induit rationem finis) non amatur, nisi eo solùm amore, quo amatur finis. Ita non amamus sectionem manûs, nisi amore, quo sanitatem amemus, & sic in aliis.

Nunc declarandum est, quomodo in isto actu uno & indivisibili, volitionis divinæ sit libertas? R. igitur id solùm esse, cùm is terminatur ad objectum aliquod externum, veluti est creatio mundi, punitio hominis, missio Prophetæ, &c. hoc est, est in volitione, in quantum volitio illa, vel intellectio practica est, sive operosa in externo objecto. 273

Secundò Disputatur.

An decreta divina faciant in Deo compositionem realem?

Respondeo, non facere: quod inde patet. Decretum enim duo notat. 1. cognitionem ac volitionem. 2. terminationem ad objectum externum. Quantum *ad primum*, hæc cognitio & volitio realiter idem sunt cum Deo, ut priùs visum est. At realis compositio præsupponit realem distinctionem extremorum componentium; Hîc igitur non potest esse realis compositio. Quantum *ad secundum* sic verum est: Deo realiter distinctos effectus attribui, veluti creationem & prædestinationem, & sic in aliis. Effectus autem cum sua causa non faciunt compositionem, quia secundùm proprium suum esse, non sunt *in* causa, sed à causa solùm. Unde hoc ipso causæ suæ extraneantur, & ab ea quasi egrediuntur. At termini componentes *in re* esse debent. Est enim de ratione compositi, includere, vel intra se continere multa, sub ratione alicujus unitatis. 274

Examinantur Argumenta Vorstii.

Argumenta *Vorstii* ex his ferè dijudicari possunt; ad pleniorem tamen totius rei dijudicationem specialiter respondeo. 275

Ad 1.

276 *Decreta divina quomodo differant.*

Ad 1. dico: Decreta Dei diversa esse per extrinsecum, sive per habitudinem ad aliquid extrinsecum. At id non satis est, ad faciendum eorum reale discrimen in Deo. Nam & posse Dei unum est & simplex, neque componitur Deus ex variis posse. Et tamen per habitudinem ad extrinsecum, posse divinum distinguitur. Aliud enim est posse mundum creare, & posse eundem perdere, & posse hominem prædestinare, & sic in aliis. Unde sicut realis distinctio inter creationem, & perditionem, & prædestinationem, ad quæ terminatur divina potentia, non facit realem distinctionem, in divino *posse*: Ita eorundem distinctio, ad quæ terminatur divina voluntas, non facit realem distinctionem in divino *velle*, & sic utrinque cessat in Deo compositio.

II. Decreta divina sunt in Deo, quatenus in iis implicatur actus cognoscendi & volendi. Illi autem actus sunt in Deo, non ut in subjecto, sed per identitatem ad essentiam Dei, ut priùs probatum est.

III. Neque ratio *Vorstii* ad id probandum firma est. Ait enim illa esse in Deo, quia est illorum causa, & omnis actio sit in agente. Nam inprimis ad rationem actionis (alia ut omittam istius argumenti Σοφίσματα) non requiritur, ut ipsa sit in agente, de communi sententia Metaphysicorum. Convenit, inquam, iis solùm modus essendi A B, & non modus essendi I N, ut apparet saltem in actionibus transeuntibus. Quin & actiones immanentes non sunt in agente, ut subjecto, vel ut accidentia: sed dicuntur solùm in eo esse negativè, quatenus non terminantur in externum subjectum, unde etiam cum agente actus interni compositionem non faciunt, quâ de re suprà dixi *Num.* 247. & 248.

277 *Decreta Dei quatenus libera?*

Ad *secundum* Respondeo: Decreta Dei esse libera, solùm per terminationem ad extraneum, seu in quantum volitio Dei circa objectum aliquod extrinsecum, practicè est, ut priùs dicebamus. Eo posito, non tamen datur intra essentiam divinam realis multitudo volitionum, è quibus Deus sit accidentaliter compositus. Ut ex simili de posse divino patuit. Et aliàs isti actus externi, voluntatis divinæ sine dubio realiter, & inter se, & à Deo distinguuntur. Aliud, inquam, est destructio mundi, & aliud creatio mundi, & aliud Deus ipse.

278 Ad *tertium* Responsio eadem est. Pendent itaque ista decreta à Dei voluntate, quoad terminationem ad extraneum subjectum. In quantum autem in Deo sunt, sic important ista decreta solùm cognitionem & volitionem creaturarum, qui actus realiter iidem sunt cum Deo. Et sic utrobique cadit compositio. *Ibi*, quia extranea componunt. *Hîc*, quia realiter ea non faciunt realem compositionem.

279 Ad *quartum* negatur consequentia propositionis. Nam nulla repugnantia est, si Deus aliquid liberè ad extrà agat, si maximè in se nihil contingentiæ includat. Et confirmatur ex hypothesibus *Vorstii*. Inprimis enim datur juxta *Vorstium* aliquis actus mutabilis & contingens in Deo, qui realiter à Deo sit distinctus, unde & formaliter sit agens liberum: Is actus, quia est à Deo distinctus, est productus & causatus (ut loquimur) à Deo: Ergò ante illius productionem, nihil liberum erat in Deo. Quia si quid præextitisset, de eo idem procederet discursus. Ergò sic tandem devenitur ad essentiam, à tali producto actu libero, denudatam. At si sic, quomodo eum ipsum liberum actum producere poterat Deus, si Deus nihil liberè operari potest, nisi aliquem in se liberum actum includat, per quem quasi ultimò actuetur & compleatur ejus sufficientia, ad agendum liberè ad extrà. Patétq; adeò Deum ex vi essentiæ suæ, citra aliquid additum, primò sufficientem esse, ad edendos actus liberos.

Ad

Ad *quintum* Respondeo: 1. Majus vel saltem æquè grave flagitium est in Philosophia, inter creatum & increatum ponere medium, quod ibi *Vorstius* facit, quàm ponere medium inter substantiam & accidens, quod ibi *Vorstius* conatur declinare. 280 *Inter creatum & increatum non datur medium.*

II. Actus liberi seu decreta in quantum IN Deo sunt (sic enim de iis solùm loquimur, quia sub aliâ ratione non apparet quomodo compositionem facere possint) sic utique substantiæ sunt, per ea, quæ suprà disputata sunt, ubi probatum est cognitionem, & velle Dei, idem esse cum essentia Dei.

Ad *sextum* ex parte suprà responsum est. *Num.* 249. ubi vide. De actu autem irascendi & similibus dico, ea de Deo dici per ἀνθρωποπάθειαν. Quantum autem significant à parte rei, id coincidit cum actibus intelligendi, & volendi, qui, ut visum est, sunt non accidentia, sed essentia Dei. 281

PUNCTUM VII.

An Deus sit componibilis cum aliis.

Per summam simplicitatem removeri componibilitatem cum aliis suprà relatum est, *num.* 222. De ea ergò nunc videndum est. 282

Hæc igitur in re inprimis certum est, & de fide, quod divinæ naturæ unita sit humana natura, quódque ex istis sit quasi composita persona Christi, composita, inquam, quatenus in Christo attenditur naturarum pluralitas, & earum in persona eadem, sive ὑποστάσει, unio. Unde & persona ista composita vocatur, ut elicitur & disputatur à *Damasc. lib.* 3. *de orthod. fid. c.* 3, 4, 5. Et *Thom. part.* 3. *q.* 2. *a.* 2. *Lomb. l.* 3. *d.* 6. *Fonsec. l.* 5. *Met c.* 8. *q* 7. *s.* 2. *fol.* 560. *Valentia in Thom tom.* 4. *disp.* 1. *q.* 2. *punct.* 4. *& tom.* 1. *disp.* 1. *q.* 3. *p.* 8. Ubi & docet *Valentia* hanc compositionem solùm esse *quasi* compositionem, quia compositum debeat esse aliquid perfectius partibus componentibus. Ibi autem nihil majus & perfectius, quod ex conjunctione ejusmodi naturarum existit, quàm sit ipsa sola natura divina, ut quæ eminentiori modo jamdum habeat omnem perfectionem humanitatis. Unde solùm dicitur illa persona composita, quatenus ea cùm una sit, constat tamen ex pluribus distinctis naturis. Sed id mysterium est ὑπὲρ κατάληψιν. Unde ea de re taceamus potiùs quàm disputemus, & si quid disputandum sit, id à Theologis fiat. 283

Igitur loquendo de vulgatis, & naturâ notis (altiùs enim Philosophia non transcendit) compositionum generibus, dico, Deum non posse esse alterum compositionis terminum, ut sit isto modo componibilis cum alio, patuítque id ex parte in superioribus. 284

Nam ibi probatum est. *Deum non posse esse genus*, ut breviter inde patet, quia omne genus multiplicandum est in suis speciebus, ut plures homines, v. g. sint etiam plura animalia. At Deus non potest multiplicari. Deus enim, ut sic, est aliquid infinitum. Repugnat autem infinito, ut sæpè visum est, multiplicatio. 285 *Non posse Deum esse genus.*

II. Deus non potest esse differentia cu, usquam. Ita patet, quia de ratione differentiæ est habere perfectionem præcisam & limitatam, & æqualiter contrà distinctam à differentia alia. Unde contra rationem differentiæ est habere perfectionem infinitam, quæ Deo convenit. 286 *Deus non potest esse differentia.*

III. Deus est nullius rei materia. Hæc assertio est contra *Davidem* de *Dynando*, qui materiam primam & Deum stultissimâ opinione nihil differre dixit, ut refert & refutat *Thomas* 1. *p q.* 3. *a.* 8. Et 1. *contra gent. c.* 17. Et *Pererius lib.* 5. *Phys. cap.* 12. *Colleg. conimb.* 1. *Phys. cap.* 9. *q.* 3. Sic & *Alexander* quidam Epicuræus, Deum 287 *Nec materia.*

materiam esse dixi, ut *Albertus*, 1. *phys. tract.* 3. *c.* 13. refert, & meminit *Perer. d. l.*

288 Hæc tamen opinio prorsus stulta est, & ferè non meretur refutari, quia sub ipso nomine Dei omnes apprehendunt ens perfectissimum, quod omnibus sit causa essendi, eis provideat & præsit. Sub nomine autem materiæ primæ omnes apprehendunt ens imperfectissimum, iners, expers omnis activitatis, potentiale, incompletum, quæ omnia repugnant Dei conceptui.

289 *Objectio* istius *Davidis* fuit, quòd Deus & materia prima idem sint, quia si differrent, per aliquid sui differrent. E. in utroque esset aliquid per modum differentiæ. E. singulum istorum esset compositum, nempè ex differentia & alio, quod per differentiam actuetur. At id repugnat Deo & materiæ primæ, cùm utrumque istorum sit ens simplex?

Diversæque. *Responde tur*: Materiam primam & Deum non esse idem, sed distingui. Per istam tamen distinctionem non sunt *differentia*, sed *primò diversa*. Quæ autem primò diversa sunt, non distinguuntur per differentias, sed seipsis; quomodo & ipsæ differentiæ, veluti rationalitas, & irrationalitas diversa sunt, non per differentias alias, unde istæ compositæ sint, sed seipsis.

290 *IV. Deus nullius rei potest esse forma.* Hæc assertio est contra *Varronem*, qui Deum animam mundi esse dixit, ut refert *Aug. l. 7. de Civ. Dei, cap. 6.* Et *Thales Milesius*, ac *Democritus* apud *Eusebium l. 14. de præpar. Evang. c. 6.* Et *Plinius l. 1. Nat. hist. c. 1.* Et *Petrus Abailardus* apud *Bernh. Epist 199.* Huc pertinet etiam quod aliqui dixerunt: Deum esse formam omnium rerum, ut refert *Thom. 1. p. q. 3. a. 8.* Et quod Gnostici ac Priscilanistę animam humanam dixerunt esse particulam divinę substantiæ, referente *Aug. hæres. 6. & 7.*

Deus nullius rei forma est?

291 Sed tamen nec hæc sententia subsistere potest. Nam forma est ens incompletum, atque adeò imperfectum. Sine dubio autem perfectior est modus subsistendi completus, quàm incompletus. Jam porrò forma ordinatur ad alterius perfectionem, nempè compositi, quod consequenter perfectius est, quàma forma sola. Et denique forma includit dependentiam ad aliquod efficiens, quodcunque id sit. Unde repugnat formæ, ut sit ens primum. At hæc omnia repugnant conceptui, quem de Deo formamus: omnes enim apprehendimus Deum sub esse completo, & perfectissimo, & independente, atque adeò primo.

292 Argumenta contra hanc sententiam nulla, quæ speciem habeant, invenio. Nec etiam de cæteris generibus componibilitatum, aliquid dicendum supereſt. Quod enim Deus videri poſt est componibilis cum alio, ut accidente, de eo priori puncto satis fuit.

PUNCTUM VIII.

In quo proponuntur & solvuntur generalia argumenta contra simplicitatem Dei.

293 Duo sunt quæ passim generaliter simplicitati Dei opponi solent. 1. Simplicitas est aliquid negativum. Ita patet non solùm ex nominis notatione, (*simplex* enim dicitur tanquam quod est *sine plica*, vel plicatione) sed etiam quia simplicitas non solet explicari aliter, quàm quòd simplicitas sit unitas, secundùm quam quid (non solùm indivisum, sed etiam) indivisibile est, qui conceptus negativus est. Negationes autem nullam perfectionem dicunt. Et sic differit *Cajetanus de ente & essen. c. 2.*

294 *Deinde*: Si Deus esset Ens simplicissimum, Ergo res creatæ, quò essent simpliciores,

simpliciores, eò essent perfectiores. Nam Deus est mensura perfectionis. Res igitur creatæ erunt perfectiores vel imperfectiores, per majorem vel minorem appropinquationem ad Deum. Id tamen secus est in rebus creatis. Nam materia ex omnibus creatis entibus est simplicissima, & tamen imperfectissima. Et in oppositum, homo ex omni genere rerum naturalium est nobilissimus & perfectissimus, & tamen est summè compositus, ut evincit formarum in eo multitudo, seu istæ à parte rei multę sint, seu solùm per varias abstractiones, juxta varios essendi gradus.

Solvuntur objectiones.

Ad *primum* horum Resp. *I.* quòd simplicitas omninò censeatur perfectio simpliciter, ut rectè tuentur, contra *Cajetanum*, *Lychettus* 1. *d.* 8. *q.* 1. *Scotus ibid. q.* 1. *ad primum*, *Suarez disp.* 3. *Metaph. q.* 14. Et patet, quia simplicitas significat perfectionem independentem. At compositio infert perfectionem dependentem à partibus componentibus. Sine dubio autem perfectio independens est perfectio simpliciter: Nec officit huic veritati, quod simplicitas sit attributum negativum, per ea, quæ generatim de attributis negativis suprà dicta sunt. *num.* 131. *h. cap.* 295 *Simplicitas majorem perfectionem significat, quàm compositio.*

Ad *secundum* respond. Quæ magis approximant Deo in attributis, ea esse perfectiora, id verum est, *cæteris paribus*. Nam quæ approximant Deo, magis quàm alia, secundùm attributum unum, possunt à Deo magis recedere, in attributo alio, eóque potiori. Unde per hunc decessum à Deo, simpliciter sunt aliis imperfectiora. Veluti, materia prima, etsi simplicior, & per hoc propinquior sit Deo, quàm res aliæ creatæ; tamen ipsa est ens valdè potentiale, unde per hoc maximè à Deo recedit, qui est actus purissimus. Sic major perfectio Dei est, intellectio, quàm simplicitas. Unde Elementa, etsi propinquiora Deo sint quàm homo, quoad simplicitatem, tamen magis ab eo recedunt, quàm homo, quoad intellectionem. Et per hoc, non obstante compositione, homo elementis nobilior est. Confer *Suarez disp.* 30. *Met. f.* 3. *n.* 3. Et hoc ipsum est etiam in aliis attributis divinis: Deus quia immensus, est immobilis; & tamen in rebus creatis nobiliores sunt creaturæ mobiles: veluti Angeli & animalia, quàm immobiles, veluti lapides, & alia, quia scilicet istæ creaturæ in aliis potioribus actibus approximant Deo, dimissâ immobilitate. Alia mitto. Vide plura suprà *l. c.* 5 *n.* 14. 296 *Approximatio ad Deum, quatenus sit indicium perfectionis.*

TITULUS VII.

De Dei veritate & cognoscibilitate.

Considerată unitate in Deo, consideranda etiam est Dei veritas, atque adeò Dei cognoscibilitas. Veritas enim dicit conformitatem ad intellectum, atque adeò importat cognoscibilitatem sive intelligibilitatem. 297

Igitur Deo convenire veritatem, atque adeò verum quid esse, inde patet, quòd Deus seipsum cognoscit, & intellectus creatus etiam eundem cognoscit, adeò ut in ista cognitione, beatitudo rei creatæ consistat. At intellectus non fertur ad rem nisi sub ratione veri. 298

De cognoscibilitate Dei varia solent hoc loco disputari. Sed eorum pleraque Theologica sunt. Quæ autem hac de materia Philosophicè disputari possunt jamdum tractata sunt in superioribus, *num.* 25. *seqq.* ubi concluſum est, quòd Deus non possit quidditativè, & comprehensivè ab intellectu creato cognosci, sed solùm qualiter qualiter, sed hæc ibi vide. 299

TITULUS VIII.
De Dei bonitate.

300 Sub hoc Titulo tractari solent variæ quæstiones, de quibus communiter agi solet ad *Thom.* 1.*p.q.*6.*ab Interp.* 1. An Deus sit aliquid bonum. 2. An solus Deus bonus sit? 3. Quomodo Deus bonus sit, veluti: an sit summè bonus, & bonus per essentiam? Et *denique*, An aliæ res sint bonæ Dei bonitate?

ARTICULUS. I.
An Deus sit bonus?

301 *Manichæorum opinio.* Manichæi statuerunt alium Deum bonum, alium malum, ut *Augustinus* meminit, *hæres.* 46. *& alibi.* Probandum igitur est: Deum esse bonum, non solùm bonitate *transcendentali* (de qua fortasse id admiserunt etiam Manichæi, stare enim potest ista cum malitia *morali*, ut apparet in hominibus & actionibus malis) sed etiam de bonitate *morali*. Ubi tamen & sententia Manichæorum inde convincitur, quòd non possunt esse plures Dii, ut priùs visum.

302 *De bonitate transcendente. De bonitate morali.* Igitur bonitate transcendentali Deum esse bonum quid, patet inde, quia ens est. Bonitas enim transcendens est realiter idem cum ente, ut priori libro ostensum est.

Esse etiam eundem bonum, bonitate morali, ut sic loquamur, hoc est, nullis eum vitiis præditum esse, inde patet, quia vitiositas est ab imperfectione, & in ordinatione ad finem ultimum. At omnes sub voce Dei apprehendunt ens perfectissimum. Sumptùmque hoc ipsum est ex omnibus Scripturæ textibus, qui dicunt, quòd Deus sit *bonus* adjectivè. Nam loquendo sine addito, *Bonus* significat bonitatem moralem, & *bonum* significat bonitatem transcendentem. Dicitur autem Deus bonus, *Psal.* 73. *&* 119. *Thren.* 3. *& alibi.*

Ubi tamen nequaquam id dico, quòd ista bonitas in Deo sit habitualis, vel accidentalis, quomodo ea in nobis est, sed ea convenit ei per essentiam, ut ostendat ex dictis, de attributis Dei in genere. Celebre est illud *August. lib.* 8. *de Trin. cap.* 2. *Deus sine quantitate magnus, sine qualitate bonus est, &c.*

Accedit, quod attributa Boni Deo conveniunt, veluti, quòd est aliquid appetibile & amabile, quod est sui diffusivus, & communicativus, & quæ sunt alia.

303 *Objicis*: Bonum consistere in specie, mensurâ & ordine. Hæc autem Deo non conveniunt, qui est sub nulla specie, & immensus, & non ordinabilis ad aliud.

Respondetur prædictam definitionem loqui de bono creato. Deus autem quia est prima causa, bonus est hoc ipso, quia aliis dat speciem, mensuram, & ordinem. Vide *Thom.* 1.*p.q.*6.*a.* 1. *ad primum.*

ARTICULUS II.
An solus Deus sit bonus.

Ita videri potest. Nam 1. Ita disertè dicunt Scripturæ, *Matth.* 19. *v.* 17. *Nemo*
304 *Bonus nisi solus Deus* 11. Idem probatur ex ratione. Bonum est quod omnia appetunt, per *Arist.* 1. *Eth. c.* 1. At nihil est, quod omnia appetunt, præter solum Deum.

305 In oppositum tamen, non solùm Deo convenire esse bonum, simpliciter patet ex Scriptura. Vidit Deus *omnia*, quæ fecerat, & ecce erant valdè *bona*. *Gen* 1. & *Matth.* 25. Servus fidelis & *bonus* dicitur. Et *Matth.* 12. *Bonus* homo de *bono* thesauro, &c. Patétque idem per rationem, quia quæcunq; præter Deum sunt, sunt entia à Deo creata.

creata. At repugnat, ut Deus producat aliquid, nisi velit illud producere. Voluntas autem non est, nisi ad bonum. In omni igitur re creabili est bonitas, cujus intuitu Deus eam producere cupit.

306 *Quomodo solus Deus bonus dicatur.*

Igitur 1. *Respond.* Deum solùm dici bonum, per eminentiam & excellentiam. Unde exclusivè *solus*, non removet ab aliis prædicatum (esse bonum) simpliciter, sed quoad eminentiam solùm, intelligendo bonitatem. Simile est, cùm Deus solus in Scripturis dicitur immortalis & verax. Nam & hæc ista prædicata, ἐξαιρέτως intelligenda sunt. Sic *August. Epist. 54. ad Macedon. Non est*, inquit, *contraria locutus Deus. Hîc (Matth. 19.) & Matth. 12. Bonus homo, &c. Deus ergo solus singulariter bonus est, & hoc amittere non potest. Nullius enim boni participatione bonum est, quoniam bonum, quo bonus est, à seipso est. Homines autem, quos Deus bonos dicit, ex participatione gratiæ id sunt.*

307 *Explicatur*: Bonum est, quod omnia appetunt.

Ad 2. respondent alii, quòd *Aristoteles* loquatur ibi solùm de bono increato, sive Deo, propter argumentum in objectione factum. Ita sensit Eustachius, & alii, ut referunt Conimb. *in Eth. disp. 1. q. 1. a. 2.* Hæc tamen limitatio *Aristoteli* non congruit, dicit enim *Aristoteles* ibi, bona aliis alia amabiliora esse, unde non loquitur de bono increato, sed de bono in communi. Alii alias interpretationes afferunt.

Mihi optimè videtur dici, quod propositio Aristotelica sit exponenda negativè. Nempè bonum est quod omnia appetunt, hoc est, nulla res appetit quicquam, nisi quod bonum. Bonum, inquam, est, & non malum, ad quod quælibet sive omnia feruntur. Similis modus loquendi est, *Joh. 1. v. 9. Deus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, non quia nullus hominum sit, qui non illuminetur, sed nisi ab eo, nullus illuminatur, ut interpretatur *Lombardus* 1. *d.* 46.

ARTICULUS III.

Quomodo Deus bonus sit?

308 *Deum esse summè bonum.*

Hujus quæstionis decisio sumi ferè potest ex prioribus. Unde dico 1. *Deus est summè bonus.* Ita sequitur ex dicto, *Matth.* priùs allegato. Nam non aliâ ratione Deus solus bonus dicitur, quàm quia eminentissimè bonus est, deinde apparet per rationem. Deus rerum creatarum est causa æquivoca. At in omni causa æquivoca eminenter est id, quod producit. Ergo & bonitas, quam in aliis producit, eminentiùs est in eo, quam in rebus aliis.

309 *Deum esse bonum per essentiam.*

II. Deus non est bonus bonitate accidentali, sed per essentiam. Prius patet, quia si isto modo Deus bonus esset, jam esset compositus, & in Deo darentur accidentia quorum utrumque absurdum est, ut priùs visum. Relinquitur igitur, ut Deus sit bonus sine addito, immediatè, per essentiam.

Dices: Et ita res creatæ sunt bonæ per essentiam. Ergo hactenus Deus nihil peculiare habet. Antecedens patet. Nam bonitas, sicut & alia transcendentia attributa, realiter eadem sunt cum essentia. Ergo unumquodque ens bonum est sine addito, hoc ipso, quia essentiam habet.

Dupliciter Deo soli convenit, esse bonum per essentiam.

Resp. Dupliciter soli Deo convenire, quod sit bonus per essentiam. *Primò* per essentiam dicitur id esse, quod tale est, non per participationem. Et isto modo solus Deus dicitur ens per essentiam, alia autem entia dicuntur entia per participationem. Ergo idem etiam in bonitate. Servatâ proportione ad essentiam. Ergo ens per essentiam est etiam bonum per essentiam, & ens per participationem, est etiam bonum per participationem.

Deinde: Deus solus est bonus per essentiam, quia omnis bonitas convenit Deo per essentiam, & nulla accidentaliter. Homines tamen, v.g. etsi bonitatem transcendentem habeant ex vi essentiæ suæ: tamen bonitas moralis etiam in iis est, quæ eorum accidens est, proinde est in iis amissibiliter.

ARTICULUS. IV.

An res creatæ sint bonæ bonitate divinâ?

311 *Cajetanus* 1. *p. q.* 6 *a.* 4. disputat denominationem boni in rebus creatis esse partim intrinsecam, partim extrinsecam. *Hoc:* quia bonæ sunt dependenter à Deo: *illud,* quia in se habent suam sibi essentiam, quæ bonitatem aliquam implicat.

312 Rursus etiam videri potest: res creatas esse solùm bonas bonitate divinâ, hoc est, per denominationem extrinsecam ut scilicet dicantur bonæ, quia sunt à Deo, vel quia ordinantur ad Deum. Quo videtur pertinere dictum *Aug. lib.* 8. *de Trin c.* 8. *Bonum hoc, & bonum illud. Tolle hoc, & tolle illud, & vide ipsum bonum, si potes. Ita Deum videbis non alio bono bonum, sed bonum omnis boni.*

313 *Res creatas esse bonas, intrinsecè.* Nihilominùs absolutè dicendum est: Denominationem boni in rebus creatis esse à bonitate propria, adeóque ab intrinseco. Nam ipsa essentia rei creatæ est appetibilis, ergò implicat aliquam bonitatem, ut per eam res creatæ dici possint ab intrinseco bonæ.

Quanquam & res creatæ secundariò quasi dicantur bonæ, bonitate divinâ, quatenus ea bonitatis propriæ, quæ in creaturis est, & unde formaliter bonæ dicuntur, est effectiva vel exemplar, juxta quem sensum etiam intelligi debet *Augustinus*, secundùm *Thom.* 1. *p. quæst.* 6. *a.* 4.

314 Ad argumentum *Cajetani* in oppositum neganda est consequentia. Nam dependentia ab extrinseco, non facit statim denominationem extrinsecam, quia sic nulla denominatio intrinseca inveniretur in rebus creatis, quæ omnes suas perfectiones habent dependenter ab efficientibus. Sive igitur aliqua proprietas aliunde pendeat sive non, censebitur facere denominationem intrinsecam, si formale significatum illius, sit intra eam rem, quæ ab ea proprietate denominatur. Atque hoc est de bonitate in rebus creatis. Ergò simpliciter est denominatio intrinseca, unde res creatæ bonæ dicuntur.

TITULUS IX.

De perfectione Dei.

315 *Perfectum dupliciter dicitur.* Inprimis *superiori lib. c.* 11. traditum est, quòd perfectum bifariàm dicatur: aliquando sumitur participialiter, éstque perfectum illud, quod ab aliquo perficiente accipit ultimum suum complementum, seu, quod est plenè & totaliter factum. Hoc modo Deus non dicitur aliquid perfectum. Sic enim perfectum dicit respectum ad aliquid, quod effectivè perficiat. Unde repugnat, ut quod ad efficiens est independens, sic perfectum dicatur. Aliter igitur vox perfecti sumitur nominaliter, in quo sensu præscindit ab efficiente.

Quomodo Deus dicatur perfectus? Dicitúrque perfectum in communi id omne, cui nihil deest, esto sit dependens, sive non. Et hoc modo Deus dici potest perfectus, præeuntibus Scripturis, *Matth.* 5. *Estote perfecti, sicut & pater vester perfectus est.* Posito igitur, quòd Deus sit perfectum quid, videndum est de duobus. I. An Deus sit aliquid perfectissimum? II. An & quomodo rerum creatarum perfectiones contineat?

ARTIC.

ARTICULUS. I.

An Deus sit aliquid perfectissimum?

Inprimis dupliciter intelligi potest, quòd Deus sit aliquid perfectissimum. *Primò* ad removendam inperfectionem privativam, quòd scil. Deo nihil desit eorum, quæ ei debita sunt: Ad quem sensum unaquæque res, in genere suo, dicitur esse perfecta, quia nihil eorum deest ei, quæ intra illud genus essendi, rei cuique debentur, etsi aliàs his possint deesse ulteriores perfectiones, quæ intra latitudinem entis possibiles sunt. 316. *Dupliciter intelligitur Dei perfectio.*

II. Potest Deus dici ens perfectissimum, ad removendam imperfectionem negativam, quòd scilicet Deo nihil desit. Dicam clariùs.

Perfectum ens dicitur, cui nihil deest. Imposita igitur est vox perfecti, ad removendos defectus, sive imperfectiones. Ergò perfectissimum est, cui nulla convenit imperfectio. 317

Cæterùm imperfectio duplex est, privativa & negativa. Secundùm imperfectionem privatam dicitur id imperfectum, cui aliquid eorum deest, quæ habere debet, veluti si animal aliquod sit cæcum vel surdum. Secundùm imperfectionem negativam id dicitur imperfectum, cui deest aliqua earum perfectionum, quæ non quidem huic speciei debentur, sunt tamen in genere entis possibiles. Hoc modo imperfectus est lapis, quia non potest loqui, & homo est imperfectus, quia non est naturâ immortalis, vel bonus per essentiam, & sic deinceps. *Imperfectio negativa & privativa.*

Hinc duo dico. I. *Deus est ens perfectissimum & ei nihil deest eorum quæ habere debet, & proinde non habet imperfectionem privativam.* Ita patet, quia privatio eorum, quæ inesse debent, non contingit nisi ab extrinseco. Unum quódque enim ens appetit sui conservationem, adque adeò & suarum proprietatum. At non potest quicquam tam potens esse, quod Dei ista, quæ ei debentur, adimat. Neque hîc dici potest, quòd Deus possit sibi adimere suas perfectiones. Nam Deus, quia est ens simplicissimum, omnes imperfectiones habet per identitatem ad essentiam suam. Perfectiones igitur divinæ non possunt ei adimi nisi per destructionem essentiæ divinæ, quæ prorsùs immortalis est, ut alibi probatur. Vide *Suarez disp.* 30. *s.* 1. & *Lychett.* 1. *d.* 2. *q.* 1. 318

II. *Deo nihil deest harum perfectionum, quæ in genere entis vel sunt, vel sunt possibiles.* Ita patet. Quia, quæcunque perfectiones, extra Deum, de facto sunt in mundo, eæ sunt dependenter à Deo, tanquam à prima causa, eáq; æquivocâ. Ergò oportet ut præhabeantur omnes istæ perfectiones in Deo, & id quidem excellentiori modo. Utrumque patet. Nam omnes res creatæ, sicut habent essentiam causatam, ita etiam habent omnes perfectiones causatas, à creante, id quod ipsorum causa est. Causa etiam non potest dare id quod nullo modo habet. Quòd autem habeat istas perfectiones excellentiori modo, patet, quia de ratione causæ æquivocæ est, perfectiones quæ ab ea dantur, nobiliori modo præhabere. 319 *Deo non convenit imperfectio negativa.*

De perfectionibus possibilibus eadem procedit probatio. Nam perfectiones istæ dicuntur possibiles, non nisi sumptâ denominatione à potentia activa Dei, ut constat ex dictis suprà, de entibus potentialibus. Ergò perfectiones *possibiles* dicuntur, quas Deus potest producere. Ergò hîc etiam intervenit ratio causæ, quæ infert eminenter perfectionem istam in Deo. Alia argumenta mitto. Relinquitúrq; adeò ex his: Deum simpliciter esse ens perfectissimum. Sed tum statim incidit altera quæstio.

ARTICULUS II.

Quomodo Deus contineat aliarum rerum perfectiones?

320 Præcedente quæstione visum est, quòd Dei perfectio consistat in hoc etiam, quod contineat aliarum rerum perfectiones, quod ipsum etiam docet *Dionys. de Div. nom. cap. 5. Iren. 2. lib. 2. c. 1. August. l. 4. de Trin. c. 1. Damasc. l. 1. de orth. fid. cap. 8. Anshel. in cap. Monolog. c. 34. 35.* aliique plurimi, ut prolixè recitat *Valentia in Thom. 1. p. q. 4. punct. 1.*, quomodo igitur istæ perfectiones Deo conveniant? videndum.

321 *Perfectiones simpliciter, vel secundùm quid.* Principio igitur tenendum est, quod perfectiones in rebus creatis sint duorum generum: *aliæ* sunt perfectiones simpliciter, *aliæ* sunt perfectiones secundùm quid. Ubi *perfectiones simpliciter* sunt, quæ nullam implicant imperfectionem, quales sunt in homine, esse sapientem, bonum, intelligentem. *Perfectiones* autem *secundùm quid* sunt, quæ implicant imperfectiones, quales sunt in homine, quod est risibilis, discursivus. Istud enim attributum requirit commercium cum materia, quæ ens imperfectum est. Esse autem discursivum significat intellectionem, quæ procedit ad cognoscendum, quod antea ignotum erat. Unde hoc ipso imperfectionem connotat in intelligendo.

322 *Perfectiones simpliciter quomodo sint in Deo.* Hinc dico *I. Quæ in creaturis sunt perfectiones simpliciter, sunt in Deo formaliter.* Ito patet. Nam cum ista attributa nullam imperfectionem implicent, nulla causa est, cur in Deo non ponantur formaliter, præsertim cùm hic modus habendi, cæteris partibus, sit nobilior, quàm is, quo quid habetur eminenter.

Est autem hîc diligenter notandum: Cùm Deus istiusmodi perfectiones creaturarum (veluti sapientiam, bonitatem, intellectiones, &c.) dicitur habere formaliter, quod non id ita intelligendum sit, quasi prorsus secundùm eandem rationem sint in Deo, secundùm quam sunt in creaturis. Omnia enim ista in creaturis accidentia sunt. At in Deo secus est. Dicitur igitur Deus has perfectiones continere formaliter, (ut & *Suarez* monet, *disp. 30. s. 1. n. 12.*) quia secundùm eas habet aliquam formalem convenientiam cum creatura, ratione cujus illa perfectio, secundùm unam & eandem rationem seu conceptum formalem, attribuitur Deo & creaturæ, salvâ interim prius insinuatâ diversitate, istarum proprietatum in Deo & creaturis. Idémque est etiam de vita Dei. Esse enim viventem, est utique perfectio, & tamen non secundùm omnia attributa, convenit Deo vita, ac nobis, ut *Suarez* differit *disp. 30. s. 14. n. 7.* & infrà attingam *tit. 13.*

323 *Perfectiones secundùm quid, quomodo sint in Deo?* *II. Quæ sunt in Deo perfectiones secundùm quid, sunt in Deo non formaliter, sed eminenter.* Prius patet, quia nihil formaliter v. g. & ab intrinseco potest esse in Deo, quod imperfectionem notat. At tales sunt illæ perfectiones, quæ tales dicuntur secundùm quid. Et hinc alterum relinquitur, quòd istæ sint in Deo eminenter.

Sed: *quid* hoc est, quod dicitur Deus habere istas perfectiones eminenter?

324 *Quid sit eminenter habere?* *Resp.* Habet Deus perfectiones creaturarum eminenter, quatenus omnes actus earum, effectivos etiam per se ipsum exercere potest. Veluti maxima hominis perfectio est, producere hominem, & equi, producere equum. Has ergo perfectiones habet Deus, qui & ipse potest producere hominem vel equum.

325 Atque ita 2. habet Deus perfectiones creaturarum eminenter quatenus ille habet aliquid omnibus istis perfectionibus excellentius, per quod potest omnes tales actus attingere. Veluti perfectio hominis est res cognoscere per discursum, per oculos,

los, aures, &c. Has perfectiones habet Deus eminenter, quia ex perſpicacitate & lumine intellectus ſui ilicò & intimè penetrat eſſentias rerum, ut eas cognoſcat, & huc pertinet, quod *Pſal.* 93. dicitur: *Qui plantavit aurem, non audiet? & qui finxit oculum non conſiderabit?* Et *Eſa.* 66. *Qui generationem cæteris tribuo, ſterilis ero?*

Dixi *de actibus effectivis.* Nam illi ſimpliciter ſunt perfectiones. Unde omnem cauſam efficientem ſupplere poteſt Deus. Actus autem formales & materiales, non ſunt citra imperfectionem, entitatis partialis & incompletæ. Unde iſti non poſſunt à Deo ſuppleri, Indéque poteſt quidem homo eſſe ſine generatione, Deo actum generantis ſupplente: At non poteſt eſſe homo ſine anima, ut munus formæ etiam ſuppleat Deus.

Denique 3. habet Deus perfectiones rerum creatarum eminenter quatenus ipſe eſſentiam habet, à qua omnes iſtæ eſſe poſſint: Et hoc modo ipſam eminentiam *Suarez d. l.* explicat, ex *Aug. l.* 4. *de Gen. ad lit. c.* 24. & *Anſhelm. in Monol. c.* 34. 35. *creatura*, inquit, *in Deo eſt creatrix eſſentia.* Vide *& in proſolog. c.* 17. 326

TITULUS X.
De Infinitate Dei.

Quot modis vox infiniti ſumatur, quidq; ſub voce infiniti ſignificetur, cum per finitum & infinitum ens dividitur, dictum eſt ſuprà *l.* 1. *c.* 13. Nunc de eo quæritur. 1. An & quomodo Deus ſit infinitus? *Deinde* declaranda ſunt æquipollentia attributa Dei. 327

ARTICULUS I.
An & quomodo Deus ſit infinitus?

Inprimis infinitum hic dicitur per carentiam finium. Ergo infinitum eſt, quod non habet fines, fines, inquam, in eſſentia, in perfectionibus, in virtute & operatione, & duratione & præſentia. Atque hos omnes fines removendo, Deus dicitur ens infinitum. 328

Igitur 1. *Deus eſt infinitus in eſſentia.* Infinitas eſſentiæ divinæ ſignificatur per duo particularia attributa, nempè per omnimodam independentiam ab alia ſuperiori cauſa, & per omnimodam indefectibilitatem ſive immortalitatem. Igitur, quòd Deus prorſus ſit infinitus in eſſentia, nec ab ulla re alia dependeat, inde patet, quia ſi id eſſet, tùm daretur aliquid effectivum, Deo naturà prius. At hoc repugnat primo conceptui de Deo. Omnes enim ſub nomine Dei apprehendimus tale ens, quo non ſit prius. Ita autem hoc effectivum potiùs diceretur Deus quàm illud. *Deus infinitus in eſſentia.*

Rurſus: quòd Deus omni modo ſit indefectibilis, & immortalis, inde patet, quia ſi Deus deſinere poſſit, tum vel id eſſet ab extrinſeco & per vim alterius, vel eſſet ab intrinſeco, veluti per ſpontaneam deſtructionem quam ſibi violentè Deus inferret, aut per collapſum naturæ tanquam per ſenectutem. At neutro modo id eſſe poteſt. Ergò Deus eſt ſimpliciter immortalis. Aſſumptum patet, quia ſi Deus deſineret per vim alicujus agentis extrinſeci, Ergo id eſſet Deo potius & valentius. Omnis enim actio, quæ eſt cùm finali victoria, & deſtructione patientis, fit à fortiori. Unde hoc diſtructivum potius dicendum eſſe Deus, quàm illud. 329 *Deus nullo modo poteſt deſinere.*

Neque intelligi poteſt, quomodo Deus ſibi ipſi adimere poſſit vitam. Nam inprimi, omnis ens naturâ eſſe appetit, nec appetit ſui deſtructionẽ niſi per inordinationẽ voluntatis. Enti autem πάρεξιν tribuere voluntatis inordinationem, abſurdum eſt.

Denique

Denique, Deum, quasi per collapsum, & senium naturæ desinere posse, dici non potest: quia sic Deus esset compositus ex contrariis, vel haberet qualitates aliis contrarias, & sic revera esset inferioris conditionis, quàm sunt aliquæ res creatæ, veluti Angeli, & animæ rationales. Et hoc vult etiam Scriptura, 1. *Tim.6.* ubi Deus solus immortalis dicitur. Relinquitúrque adeò, per utrumque, quòd Deus in essendo sit immortalis.

330 *Infinitas Dei in duratione.*

Et hinc *II.* sequitur: quòd Deus etiam in *durando* sit infinitus, h.e. quòd sit verè & absolutè æternus. Æternitas enim significat durationem undequaque indefectibilem, ut suprà visum est, *l.1.c.16.* At ubi essentia est undequaque independens, & immortalis, ibi consequenter necessariò etiam duratio est indefectibilis.

331 *In perfectionibus.*

III. Deus est *in perfectionibus* infinitus. Ita relinquitur ex præcedente titulo. Nam ibi ostensum est: Deum esse Ens perfectissimum, atque ita Deum tantam habere perfectionem, qua major esse non possit, & cæteroquin omnes alias rerum aliarum perfectiones eminenter continere, eúmque sufficientem esse, qui istas omnes perfectiones producat. At hæc est infinitas in perfectionibus.

332 *In operatione.*

IV. Deus *virtute & operatione* est infinitus. Hanc assertionem probat *Arist.8. Phys. t.9. & 12. Metaph.t.14.* inde, quòd Deus movet infinito tempore. Ad movendum autem infinitè, requiri ait, virtutem infinitam: sed hæc ratio bona non est. Nam quælibet virtus immaterialis, in infinitum repetere potest actus suos. Defatigatio enim, vel defectibilitas, in ordine ad operationes, sequitur solùm ex commercio cum materia. Unde anima senis, si daretur ei oculus juvenis, æquè benè videret per istum oculum, ac si esset anima juvenis, ut ex *Aristotele* subtiliter docet *Scaliger, Exerc.76. s.4.* Ad summum igitur ex isto divinæ virtutis effectu, sequitur, eam primi agentis potentiam immaterialem esse, non autem infinitam.

Varii Doctores, Philosophiæ Aristotelicæ amore, varias vias conati sunt proponere, juxta quas exponant mentem Aristotelis, ut prolixè disputat *Suarez disp.30. s.2 n.3. seq.* sed operæ prætium non est, ista persequi.

Ut igitur rectiùs probemus: infinitam virtutem agendi in Deo, inprimis priùs determinandum, in quo ista infinitas consistit, quod optimè fiet considerando finitatem in operando.

333 *Finitum in virtute quid sit?*

Igitur finitum in virtute activa dicimus illud, quod in operando fines habet, ultra & extra quos operari non potest.

Veluti virtus creata 1. determinata est *ad materiam*: & sic non potest aliquid producere ex nihilo, atq; adeò in nō ens agere. 2. Virtus creata est determinata, *ad peculiarē speciē*, intra quam producere potest id quod optimum est, non tamen extra eam, multóque minùs aliam excellentiorem speciem, veluti homo quidem potest producere hominem, at non potest producere vel equum vel angelum, &c. 3. Virtus creata habet fines & *sphæram activitatis* ratione distantiæ. Velut ignis aliquis potest calefacere ad decem pedes: sed non ad pedes mille. 4. Virtus creata est dependens in agendo à *concursu extrinseco*, veluti ipsius Dei. Unde etiam cum ea maximè intendit operari, & ex se sufficiens est ad operandum, sepè tamen non potest in operatione progredi, propter defectū istius concursûs, si Deo placeat, eum non adhibere.

334

Ergo sic Deum infinitæ virtutis esse intelligemus, si sit in operando prorsus independens, posítque adeò id operari omne, quod sit possibile, hoc est, quod ex parte sui non implicet repugnantiam, veluti, si possit, dimissâ materiâ, ex nihilo facere rem materialem & producere id, quod in quavis specie est melius, atq; adeò si agat

independenter

independenter ad quamvis aliam causam, & in quamvis distantiam.

Sic igitur nunc declaratur infinita infinita virtus Dei. Deus agit prorsus independenter, & citra concursum alterius superioris causæ, citra concursum materiæ, &c. Ergo habet vim agendi infinitam. Consequentia firma est, quia finitas in agendo sumitur ex dependentia ad alia, ut visum est. Antecedens autem probatur. Nam primò, Deus est ens primum, ergo non recognoscit aliud superius ens, ergo nec aliud superius agens, à quo in agendo pendeat. Ergò simpliciter agit secundùm intellectionem & volitionem. Ergo producere potest omne illud quod ullo modo possibile est, seu quod nullam repugnantiam involvit. 335 *Deus agit independenter ad aliud agens.*

Quòd etiam Deus possit agere independenter ad materiam, atque adeò, quòd possit agere ex nihilo, patet, quia inprimis nulla hîc, ex parte effecti, apparet repugnantia. Ergo hactenus possibile est, ut homo, v. g. fiat ex nihilo. At quod nullam involvit repugnantiam, Deo possibile est, ut priùs dictum est, & infrà pleniùs dicetur tractando de attributo omnipotentiæ. Quòd enim ad hunc modum agendi revera requiratur infinita virtus in agendo, inde patet, quia tantò major requiritur virtus in agente, quantò major est distantia rei producibilis, ab esse, quod habere debet. Ergo ubi est infinita distàntia, ibi oportet, ut sit infinita virtus in agendo. Cùm autem res est sub nihilo, & deinceps est sub esse actuali, ibi est distantia infinita. Sed de his erit pleniùs in materia de creatione. 336 *Et independenter ad materiam. Agere in nihilum est infinitæ virtutis.*

V. Deus est infinitus ratione *præsentiæ*, hoc est, Deus est revera immensus & omnipræsens. Ita patebit inferius, cum de Dei immensitate agendum est. 337 *Deus est infinitus in præsentia.*

ARTICULUS II.

In quo solvuntur objectiones contra Dei infinitatem.

I. Videri potest Deum non esse infinitum in virtute, quia nullus ejus effectus est infinitus. At ex effectibus est judicandum de essentia cujusque rei. 338

Respondeo. 1. Nullum effectum Dei posse esse infinitum, (ut nunc de infinito loquimur) quia manifesta est repugnantia, in ratione effecti & infiniti. Effectum enim quâ tale est, dicit dependentiam in essendo, à causa sua. At de ratione infiniti est, carere illâ dependentiâ, ut priùs visum est. *Effectum non potest esse infinitum.*

II. Igitur ad judicandum de essentia cujusque rei, sunt consideranda, nempè & effectus, & modus seu ratio efficiendi. Unde etsi nullus effectus Dei sit infinitus: Est tamen modus agendi, quo Deus agit, infinitus, veluti, quod agit in non ens, ut scilicet actuet id, quod in infinitum distat ab omni actualitate, & entitate. Et hoc in præsentia satis est. Eleganter ad hanc rem ait *Scaliger exerc. 365. s. 8. Non sequitur*, inquit, *actio finita, ergo & agens, propterea quòd æterna essentia & potentiæ continuatio, supereſt ipsi jam factæ operæ. Partes tamen habet intelligibiles, quæ per intellectum adæquantur finitis actionibus, sed aliæ succedunt in infinitum.* *Essentia quomodo judicetur ex effectis?*

2. Deus est hoc, & non aliud. Ergo suam sibi habet essentiam, ita finitam, ut per eam distinguatur à quavis re alia. Ergo est ens finitum. Et confirmatur, quod Deus aliquo modo possit *definiri*, ut suprà visum est. Ergo sic Deus est aliquid ὡρισμένον, definitum. 339

Respondeo, Ens dici finitum, non quod intellectus noster definitè, vel ὡρισμένως & non ἀορίστως, hoc est, indefinitè & confusè apprehendit, seu quod est hoc, & non aliud, ut rectè Alensis dicit, 1 *p. q.* 6. *art.* 1. *ad* 19. Sed quia definitur & perficitur ab alio, sive quod dependentiam habet ad aliud, & non potest agere omne, quod citra *Ens finitum unde dicatur?*

tra repugnantiam est possibile. Atque hoc, dum Deo convenit, ut visum est, ipse simpliciter est ens infinitum.

340 *III.* Si Deus esset corpus infinitum & immensum, tum non posset dari ullum aliud corpus. Ergo eodem modo, si daretur ens infinitum, non posset dari aliud ens infinitum.

Cur non possit esse infinitum corpus?

Resp. Negando consequentiam, quæ mala est, propter disparitatem corporum & entium spiritualium. Igitur si daretur infinitum corpus, non posset dari ullum corpus aliud, quia istud jam dum ea vi immensitatis suæ occuparet omne spacium. Ergo sic excluderet omne corpus aliud. Quantitas enim in corpore facit impenetrabilitatem. Ad id non est ex ente infinito, si quod daretur, (ut de facto datur) in genere entium immaterialium. Entia enim immaterialia non sunt alicubi per occupationem spatii. Unde ubi sunt ipsa, facilè potest esse ens materiale, vel immateriale, aliud. Atque sic patet, per immensitatem corporis unius, tolli omnia alia corpora. At id non esse, per immensitatem entis immaterialis.

341 *IV.* Videtur infinitum importare multiplicem imperfectionem. E. non dicendus est Deus infinitus. Antecedens patet. Nam inprimis infinitas est attributum negativum, Negationes autem nullam perfectionem significant. Deinde finitas & infinitas sumuntur secundum quantitatem, ut est, 1. *Phys. t.* 15. *&* 3. *Phys. t.* 66. Quantitas autem utique imperfectionem significat.

Infinitas multiplicem imperfectionem removet à Deo.

Resp. 1. Negationes non necessariò importare imperfectionem, quia possunt removere multiplicem imperfectionem, id quod est sub attributo infinitatis, ut prius satis patuit. Removetur nempe à Deo sub hoc attributo, dependentia à superiori causa, defectibilitas in essendo, virtus limitata & determinata in operando, quæ omnes sunt valdè magnæ imperfectiones.

Infinitas & finitas non dicuntur in sola quantitate.

2. Finitas, & infinitas ex prima impositione quidem sumuntur à quantitate: Translatæ tamen sunt illæ voces deinceps etiam ad essentias & perfectiones rerum, quæ hinc dicuntur quantitates virtutis. Et secundùm hunc posteriorem sensum, infinitum & finitum, dividunt ens, non utique attendendo quantitatem vel molem, sed essentiam, & perfectionem rerum. Et secundùm hunc sensum Deus à nobis dicitur infinitus.

RTICULUS III.

In quo declarantur attributa æquipollentia.

342 Superiori *lib.* 1. *c.* 13. dividendo Ens, in finitum & infinitum, dictum est, esse alias æquipollentes divisiones, è quibus nunc etiam Deo applicanda sunt, quæ ibi dicta sunt Enti infinito æquipollere.

Deus quomodo ens à se?

Ergo sic 1. *Deus est ens à se.* Est, inquam, Deus ens à se, non id intelligendo de positivo influxu, per quem Deus sibi dederit esse. (Hoc enim implicat) sed intelligendo id negativè. Est, inquam, Deus ens à se, hoc est, non est factus à causa aliqua superiori. Et sic patet Deum esse ens à se. Nam ipsa infinitas ejus, quam hactenus probavi, infert omnimodam independentiam ad superiorem causam, ut priùs visum est, *in præced. hujus tituli art.* 1.

343 2. *Deus est ens independens.* Hoc etiam relinquitur ex dictis. Nam infinitas primò consistit, independentia ad causam superiorem.

3. *Deus est ens increatum.* Nam increatum ens dicitur per remotionem causæ efficientis, quæ infinito repugnat per prius dicta.

4. *Deus*

4. *Deus est ens per essentiam.* Per essentiam, inquam, & non per participationem, quatenus is, ex se, & à se, suam habet essentiam.

5. *Deus est ens purè actuale, sive est actus purissimus.* Sub hac appellatione, à Deo removetur omnis potentia passiva. Atque ita primò Deus expers est omnis potentiæ, secundùm esse vel fuisse possibilis, quæ potentia vulgò solet objectiva dici. Patet autem, quia ens possibile dicitur, per latentiam in causis. At repugnat ens infinitum habere causas. *Secundò*: caret Deus potentiâ obedientiali ad non esse. Nam Deus prorsus & simpliciter est immortalis, per priùs dicta. *Tertiò*: Deus caret potentiâ passiuâ, quâ possit crescere vel decrescere in perfectionibus. Est enim Deus ens simpliciter perfectissimum. Perfectissimo autem repugnat omne incrementum & decrementum. *Quartò*: Deo repugnat potentia materialis. Deus enim simpliciter est ens spirituale, ut suprà disputavi. Spiritus autem nullam habet materiam. 344 *Deo nulla convenit passiva potentia.*

6. *Deus est ens purè necessarium.* Ipsius enim essentia simpliciter est immortalis, unde nec potuit aliquando non esse. Quis enim, ex illo non esse, potuisset Deum educere? Nec potest aliquando desinere, quia est simpliciter immortalis, ut antè à probatum est. 345 *Deus est ens necessarium.*

7. Deus est ens ἀπειρύγκριτον, hoc est, incircumscriptum. Incircumscriptus, inquam, Deus est, totidem modis, quot modis etiam Deus infinitus dicitur. Incircumscriptum enim dicitur, per defectum terminorum seu finium. Potissimùm tamen, sub hoc titulo removetur à Deo circumscriptio localis, quantitatis & essentiæ. Atque ita Deus *I.* non est solùm in partiali aliquo spatio. Hoc patebit infrà, ubi demonstrandum est, Deum prorsus immensum, atque ita omnipræsentem esse. *II.* Deus non habet limitatam aliquam quantitatem, intra cujus extrema contineatur. Ita patet, quia non solùm Deus est immensus, sed etiam est naturæ spiritualis. Unde omnis quantitatis est expers. *III.* Deus est expers finium seu terminorum in essentia, quod ita declaratur, sicut in superioribus declarandum est, quòd Deus infinitus sit in essentia. Hîc igitur nihil addo. 346 *Et incircumscriptum.*

TITULUS II.
De Dei æternitate.

Sub infinitate Dei, comprehenditur ejus æternitas, ut priùs visum. Æternitas enim significat carentiam terminorum in duratione. At infinitas indifferenter dicit quamlibet finium carentiam, ut ex voce patet. De ista igitur nunc ago. Et in superiori quidem *lib.* 1. *c.* 16. *n.* 36. *seqq.* satis dictum est, quid æternitas sit. Unde ea de re nihil dicendum superest. Solùm hîc videndum est de duobus. 1. An Deus sit æternus? 2. Qualis sit Dei æternitas? 347

ARTICULUS I.
An Deus sit æternus.

Inprimis quòd sit æternus, per Scripturam certum est. Vide *Psal.* 90. *v.* 2. & 102. *v.* 13. *Esa.* 40. *Rom.* 16. & alibi. 348

Idem etiam ex ratione certum est. Igitur inprimis æternitas significat durationem undique indefectibilem, quâ scilicet ens, quod æternitate durare dicitur, nec potest initium, nec potest habere finem. At Deo hæc omnia conveniunt. Nam inprimis Deo convenit aliqua duratio. Permanet enim Deus in esse suo. At permansio *Æternitas Dei.*

permansio in essendo, vocatur duratio. Deinde Deus non potest habere initium. Si enim id esset, tum Deus esset dependenter ab aliqua causa, quæ illi esse tribueret. At hoc repugnat Deo, ut aliquoties demonstratum est. Deinde Deus etiam non potest habere finem: Est etiam absolutè & prorsus immortalis, ut similiter, in priori titulo demonstratum est.

349 *Soli Deo convenire æternitatem.*

Atque hæc etiam ratio consequenter evincit, quod soli Deo conveniat æternitas. Nam quidquid est, præter Deum, est dependenter à Deo. Unde nec ei repugnat habere initium, nec repugnat aliquando desinere. Unde simpliciter habet defectibilem & mutabilem entitatem. At defectibilitas in essendo, repugnat æternitati, ut paulò antè dictum, & suprà, *lib.* 1. *c.* 16. probatum est.

350 *Objectiones.*

Objicitur 1. Æternitas est duratio. Duratio autem habet rationem mensuræ. Ej & Deus mensuræ habet rationem. At repugnat ut mensura Deo tribuatur, quia ipse est immensus, quæ vox carentiam mensuræ significat.

Resp. Negando, quòd duratio habeat rationem mensuræ, ut suprà *citato cap.* 16. ostensum est. Ad rationem igitur durationis, satis est, si quid in essendo maneat. At hoc Deo convenit.

351 *II.* Si Deus esset æternus, etiam ab æterno aliquid egisset. Videtur enim repugnare, si Deus dicatur tanto tempore otiosus fuisse, præsertim cùm natura boni sit, seipsum communicare.

Quid egerit Deus ab æterno?

Respondet *Aristot.* Deum ab æterno mundum fecisse: sed hæc responsio evertit principia fidei, quibus docemur, mundum definito cæpisse tempore. Salsè respondent alii, istis curiosis hominibus, de actibus divinis quos Deus ab æterno habuerit, quòd scil. Deus colligerit virgas, vel præparârit locum pœnæ istis, qui de talibus soliciti sunt. Confer *Aug. l.* 11. *conf. c.* 12. & *Bod. in Meth. hist. p.* 446.

Sed secundò respondeo. Non opus fuisse ut ab æterno Deus quicquam faceret. Nam sufficienter Deus beatus est citra operationem ad extra. Consistit enim ejus beatitudo in visione & cognitione sui, quam ab æterno habuit.

352 3. Neque hinc Deus otiosus dici debet, antequam quicquam faceret. Otiosum enim dicimus, quod cùm debet, & potest agere, non tamen agit, ut *Scal.* definit *exerc.* 6. *s.* 9. At quis legem Deo posuit, quod debuerit agere?

Cur Deus in tempore mundum condiderit?

4. Non etiam id est contra rationem boni. Nam Deus quidem, ens bonum est, sed tamen & agens liberum. Unde communicat istam bonitatem suam, pro voluntate tamen & placito suo: Placuit autem Deo, non ab æterno, sed in tempore, ad creaturas eam diffundere, idque variis de causis. *I.* Ut appareret Deum mundo non indiguisse, sed fuisse eum perfectè felicissimum, mundo etiam non existente, mundum verò ut esset, divinâ indiguisse virtute. *II.* Ut ita Deus se demonstraret rerum omnium esse principium & causam efficientem. Si namque mundus ab æterno fuisset, quis à Deo eum factum esse intelligeret. Denique ut cognosceretur, Deum esse agens liberum. Vide ex *Toleto Taurellum, l.* 1. *de rerum ætern. ad argumentum* 1. *Toleti p.* 50. Et *Perer. l.* 15. *Phys. c.* 4. *ad argumentum* 1. 2.

ARTICULUS II.

Qualis sit Dei æternitas.

353 Hìc vulgaris sententia est ex *Boëthio. l.* 5. *de consol.* quòd æternitas Dei sit interminabilis vitæ, tota simul & perfecta possessio.

In qua definitione duo dicuntur. 1. 1. *quòd æternitas Dei sit interminalis vitæ possessio:*

possessio: hoc est, quatenus Deus dicitur æternus, habet vitam undequaque indefectibilem, quæ nec possit incipere nec desinere. Et hæc pars per se constat ex dictis, præcedenti quæstione.

2. Dicitur, quòd Deus, in quantum æternus dicitur, habeat vitam suam *totam simul*. Unde ex hac parte removetur à Dei duratione, hoc est, ejus æternitate, omnis successio. Id etiam docet *August. in Psal.* 101. *conc.* 2. *Æternitas Dei substantia est*, inquit, *quæ nihil habet mutabile, ibi nihil est præteritum, nihil est futurum, quia nondum sit, sed non est ibi nisi est.* Vide & *lib.* 1. *de vera religione. c.* 49. sequuntúrque eum sententiarii 1. *d.* 9. & 19. & 2. *d.* 2. *Dei æternitas tota simul.*

Ab hac tamen sententia recedit *Vorstius, in Not. ad disp.* 3. *de Deo, pag.* 222. ubi contendit, etiam Dei durationem esse successivam, & probat, quia Deo tribuantur differentiæ temporis, heri, hodie, quæque diversitatem temporis involvunt, ut recordari, promittere, prædicere, & quæ sunt alia. 354 *Vorstii sententia.*

Sed res facilis est, & rectè ista poterit expediri, si solùm intelligatur, quo sensu Dei æternitas dicatur esse tota simul. 355 *Refellitur.*

Inprimis igitur sciendum est 1. quod duratio non dicatur successiva, per coëxistentiam ad tempus imaginarium, quale etiam, ante mundum conditum, Extra Deum possumus apprehendere, sicut apprehendimus ibi spacium imaginarium. Est enim duratio attributum reale entium, unde non debet ea per aliquid imaginarium compleri. Fuit ea de re suprà, *lib.* 1. *c.* 16. *n.* 92. *Duratio unde dicatur successiva?*

II. Neque duratio debet successiva dici per coëxistentiam ad motum cœli, qui successivus est. Nam duratio simpliciter est attributum intrinsecum. Ergò successio etiam quæ fit in duratione, non est sumenda ab extrinseco. Quòd si per alterutrum horum æstimetur successio in duratione rerum, id est per κατάχρησιν & impropriè: Fatemur autem quoad hunc sensum utrumque, æternitatem Dei successivam dici posse. 356

Neque aliud evincunt argumenta *Vorstii*, quæ omnia de alterutra successione loquuntur, unde nihil ad ista porrò respondendum supereſt. Patres autem, & alii Theologi, & Philosophi de ista successione, quam imaginariam, vel extrinsecam dicere possis, non loquuntur. *Quomodo æternitas Dei sit successiva?*

Ad hoc explicandum prænotandum est, quòd duratio realiter eadem sit cum essentia rei, quod sæpè *d. l.* 1 *c.* 16. probavi, & *Vorstius* facilè admittet, saltem de Deo & ejus æternitate: Propter istam igitur durationis & essentiæ identitatem, æstimanda est successio durationis ex successione essentiæ. Atque hinc in cujus essentia nulla datur successio prorsus, in ejus duratione quoque nulla erat successio prorsus. Facit huc quod & ipse *Vorstius* dicit, *in Not. ad disp.* 3. *de Deo, p.* 221. *Omnis duratio*, inquit, *æstimanda est ex natura entium, quæ durare dicuntur.* 357 *Quomodo non sit successiva?*

Quo posito advertendum est: quòd in essentiis rerum creatarum dupliciter sit aliqua successio. Igitur 1. aliquibus entibus creatis, in particulari convenit, quoad esse illorum, successio talis, ut partes essentiæ suæ nunquam habeant simul, qualia entia sunt accidentales motus, qui ob id etiam dicuntur entia successiva. Unde per excellentiam illis convenit duratio successiva. Et reliquis omnibus entibus convenit, sicut esse, ita & duratio permanens, ut suprà de durationibus visum est. 358 *In essentiis rerum creatarum duplex est successio.*

II. In universum omnibus entibus creatis convenit successio in essentia, in quantum illa per divinum influxum, ipsam conservantem, porrò sunt. Per istam enim conservationem continuatur esse illorum, quod semel per creationem, vel generationem

nem acceperunt. Unde conservatio illorum dicitur continuata generatio. Et vi istius influxûs, in quolibet momento potest abrumpi essentia illorum, ut res creatæ non accipiant illam quasi partem esse sui, sed per influxum conservativum, proximè subsequentem, obtingeret. Ad quem modum & lumen accipit esse suum ab illuminante, quod per continuatum influxum conservatur ab illuminante, & sic partes essentiæ suæ, suo modo, influxum habent.

359 *Quomodo æternitas Dei sit tota simul?*

Et horum neutra est in essentia divina, quæ neque partes fluentes habet, per modum motuum: neque etiam partes esse sui habet dependentes, ex continuo influxu alterius conservantis. Ergo sic essentia divina prorsus est tota simul. Ergo sic etiam ejus duratio sive æternitas (quæ cum essentia est eadem) est tota simul. Intelligúntque hoc ipsum Doctores verbis prælegatis, contra quam sententiam prorsus inefficacia sunt argumenta *Vorstii*: Sed solùm loquuntur de imaginaria & extrinseca successione, ut priùs dictum est.

TITULUS XII.
De omnipræsentia Dei.

360 Inprimis *lib.* 1. *c.* 17. *num.* 21. satis declaratum est (sub phrasi: *esse alicubi repletivè*) quid sit, esse ubique, vel omnipræsens? Nempè esse omnipræsentem, est nihil aliud, quàm non adesse spacio alicui finito, sed adesse omnibus spatiis, tam iis, quæ de facto impleta sunt corporibus, quàm iis, quæ nobis imaginamur, etiam extra hunc mundum, unde & relinquitur, quòd omnipræsentia formaliter non consistat in operatione transeunte, quod ibi pluribus confirmatum est. Atque sic summatim, esse omnipræsentem, est esse ab omni spacio, tam reali quàm imaginario: ista igitur Dei omnipræsentia nunc ostendenda est, quod ut fiat, quæstiones aliquæ sunt enodandæ.

Quæstio I.
An Deus sit omnipræsens?

361 In hac quæstione *priùs* referam aliorum sententias; *Deinde* veram sententiam proponam: *Denique* solventur objectiones.

ARTICULUS. I.
In quo referuntur sententiæ variæ.

De præsentia Dei. sententia Aristotelis.

De præsentia substantiæ divinæ ad res quaslibet atque adeò de immensitate Dei dubitârunt plurimi ex veteribus, & etiamnum de ea controvertitur: *Arist. Metaph. c.* 8. *t.* 84. ait; primum motorem necessariò, vel in centro, vel in circulo seu circumferentiâ esse. Et 1. *de cœlo c.* 3. *t.* 22. ait: Omnes homines supremum locum Diis tribuisse. Idem dicitur *in lib. ad Alex. de mundo, c.* 6. *Præstabilius esse censemus*, inquit Autor, *Deóque tum decentius, tum magis consentaneum, ita de eo opinari, ut dicamus, potestatem illam in cœlo sedes suas habentem, incolumitatis causam rebus universis præstare, ibi quoque quæ longiùs ab eo remota sunt. Nec illis assentiri, qui eam ipsam potestatem per omnia pertendentem, & ventilantem ad ea quoq;, quæ nec adire ipsam honestum est, neq; dictu speciosum, sua illic opera efficere contendunt, réspue terrenas administrare. Atque sic nec ex hominum quidem Principum dignitate esse dixeris, cuilibet operi incumbere, ut v. g. Exercitus ducis, aut urbis præfecti, atque etiam domus primarii dispensatoris, si fasciculū sarcinarium componere, aut viliorem*

aliquam

aliquam operam obire usu venerit, &c. Sic & Ægyptii, aliique Philosophi, Deum in cœlo suo locabant. Vide *Justinum Martyr. Tom. 1. in Paræn. ad Gentes. Cyril. Alex. l. 1. contra Jul.*

In Ecclesia etiam ita senserunt aliqui Judæi vetustiores, qui Deum in solo templo Hierosolymitano ponebant, ut refert *Hieron. in cap. 66. Es. Et August. Steuchus in Psal.* 138. ait: in cœlo Deum esse per essentiam, in terra autem esse eum solùm, per virtutem, potentiam & cognitionem, sicut sol, quo exemplo utitur, est, per essentiæ præsentiam in suo orbe, in aliis autem rebus, per influentiam virtutis suæ. 362

Novissimè etiam eandem sententiam renovavit *Vorstius, in Not. ad disp. 3. de Deo, p. 230.* quanquam non vult videri, quòd ita doceat. Et ait quidem statim in initio, *esse certum* & exploratum, quod Deus non modò virtute & potentiâ, sed etiam essentiæ respectu immensus sit: Nihilominus, isti contradicens, mox *inter dubia* ponit, quomodo Deus ubique præsens sit, *puta* (verba ipsius sunt) *per essentiam nè, & quidem omninò totam, an per potentiam & operationem generalem?* Tum etiam ejus sententia inde patet, quòd omnia argumenta, quæ pro immensitate Dei afferri solent, examinat. De contraria autem sententia, id non facit, sed semper loquitur plausibiliter, & non obscurè insinuat, in quam sententiam propendeat, & aliquoties dicit: *Immensitatem eam non immeritò inter simpliciter ἀδύνατα referri, p. 234. Esse immensæ essentiæ, adversatur naturæ. p. 255.* Et hinc communissimè à Theologis *Vorstio* tribuitur sententia hæc, etiam à *Calvinianis*, quod omnipræsentiam essentiæ divinæ neget. 363 Vorstii *sententia.*

In oppositum autem, vulgatior est Doctorum sententia, quòd Deus omnipræsens sit, essentiæ suæ ratione. Dico *essentiæ suæ ratione*, ad excludendum modum loquendi illum, quo Deus omnipræsens dici solet à parte adversa. Id enim intelligunt de præsentia secundùm virtutem & operationem solùm, quod scilicet eam præsentem exhibeat in omni loco mundi. 364 *Communis sententia exponitur.*

Hæc sententia verior est, mox probabitur. An tamen *Aristot.* eam defenderit, dubitari solet. Multi certè sunt qui id asserunt. Vide Simpl. *l. 8. phys. comment. 48. Philopon. l. 1. de anima, t. 40. Eugubin. de Perenni Philos. l. 4. c. 7. Tolet. l. 8. Phys. c. 10 q. 7.* Colleg. Conimb. *ibid. q. 1. art. 2.* Et videri ita potest. Nam *l. 1. de part. animal. cap. 5.* laudat dictum *Heracliti*, qui ingressus domum furnariam interrogabatur, cur tam vilem domum ingrederetur, & respondit: *etiam ibi Deos esse.* Alia mitto: Neque magnoperè curo, quid *Aristoteles* senserit, ut tantam ea in re operam insumi necesse sit. 365 *Approbatur.*

ARTICULUS II.

In quo probatur Dei omnipræsentia.

Ut Dei omnipræsentia & immensitas probetur, duo sunt concludenda. 1. Deum esse in qualibet parte mundi. 2. Deum etiam esse in imaginariis spatiis extra mundum. Utrumque enim requiritur, ad rationem omnipræsentiæ, ut suprà visum est, *lib. 1. cap. 17.* 366

PUNCTUM I.

De præsentia Dei in omnibus partibus mundi.

Ergo dico 1. *Deum præsentem esse in quavis parte mundi.* Ita patet, primum per Scripturas, *Psalm. 139. v. 7. Quò ibo à Spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam. Si* 367 *Dictum Ps. 139.*

ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, tu ades, si sumpsero pennas meas diluculo, illic etiam manus tua duceret me, & apprehenderet me dextra tua.

368 *Exceptio Vorstii refellitur.*

Excipit hîc *Vorstius* cum *Calvino*: quòd agatur in hoc dicto, non de essentiæ immensitate, sed de omnipotente providentia, & operosa sive efficace Dei virtute. *Sed* inprimis vocabula omnia dicti illius, (si propriè intelligantur) notant præsentiam essentiæ divinæ, veluti sunt, *Illic es*, & *ades*. Vult nempè Propheta ostendere, quòd nemo se possit seducere à facie vel conspectu Dei, quia ipse sit in omnibus mundi angulis, indicans speciatim istas mundi partes, quæ peculiariter inaccessæ sunt, quæque adeò tales sunt, ut si quo à loco Deus sit absens, ibi potissimùm abesse censendus sit, veluti est infernus & extremum maris. De præsentia autem per efficaciam & providentiam, non nisi per catachresticam Metonymiam intelliguntur ista, *ades*, & *illic es*, qualis esset, si quis in terra diceret esse solem, solem, inquam, h.e, calorem vel lumen solis. Tropicus autem sensus in Scripturis non est acceptandus præ proprio, nisi manifesta cogat necessitas, per *Aug. l. 3 de doct. Christ. c. 10. 16.*

369 *Dictum Jerem. 3.*

Ejusdem argumenti est, quod Propheta *Jer. c. 23. v. 23.* probat neminem posse absconditum esse, quia ipse cœlum & terram impleat, atque adeò sit etiam in abscondito, & non Deus de longè. Quæ omnia clarè, & quoad literam loquuntur de essentiæ præsentia, ut non nisi violentè à *Vorstio* explicentur de solo (dimissâ essentiæ præsentiâ) providentiâ Dei. Verba hæc sunt. *Nunquid Deus è vicino ego sum, & non Deus de longè. Sic occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum? Dicit Dominus. Nunquid non cœlum & terram ego impleo?*

370 *Esaiæ 69.*

Pertinet & huc dictum, *Esa. 66. v. 1. Cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.* Ubi Deus per ἀνθρωποπάθειαν intelligitur sedens in aliquo solio vel sella. Proinde sicut in sella sedens, exhibet essentiæ suæ præsentiam, non solùm isti sellæ, sed etiam scabello; (nam in eo sunt pedes sedentis.) Ita etiam Deus in cœlo, tanquam in solio sedens, aliquam tamen sui partem, (ut per eandem ἀνθρωποπάθειαν loqui liceat) exhibet etiam terræ, quæ ei scabellum est.

371 *Exceptio Vorstii refellitur.*

Ubi non video: quâ fronte dicat *Vorstius*, *in Notis p. 233.* Istud dictum potius immensitati Dei refragari, quia hîc dicatur *substantialiter in altissimo illo cœlo* (verba ejus recito) *tanquam in solio vel palatio suo residere, sic tamen ut virtualiter etiam seu κατ' ἐνέργειαν suam in terra versetur: Sive ita, ut hæc etiam terrena aspicere, & curare dignetur.* Nam certè sedens in solio aliquo, non minus substantialiter præsens est Scabello, utpote ad quod pedes pertingunt (qui utiq; ad substantiam sedentis pertinent) quàm substantialiter præsens est solio ipsi. Unde quo jure ex eadem Metaphora sedendi, *Vorstius* Deo tribuit præsentiam substantialē ad solium, & præsentiam solùm energeticam per intuitum ad Scabellum, ibi ad cœlum; Hic ad terram?

372 Sic & *Auctor. 17. v. 27, 28.* Non longè abest Deus ab unoquoque nostrum. In ipso enim vivimus, movemur, & sumus. Et *Eph. 4. v. 6.* Deus dicitur esse in omnibus & per omnia.

Exceptiones quæ ejusdem generis sunt cum prioribus vitandæ prolixitatis causâ refutare nolo, præsertim, quia si maximè hæc dicta de omnipræsentia essentiæ Dei non loquerentur: Satis tamen ea evicta esset per priora. Nunc eadem conclusio rationibus est probanda. Hactenus enim ostensum est esse eam de fide.

373 Ratio potissima, cur Deus sit omnipræsens, sumitur ex ejus concursu, cum rebus creatis,

creatis, qui est ad omnes actus eorum. Ita autem nunc supponimus & infrà idem probabitur. Hoc igitur supposito, efficit Deus omnes Physicos & reales motus, atq; actus causarum secundarum. E. etiam iis est præsens. Ita patet. Nam in rebus spiritualibus actio ipsarum transiens, supponit earum præsentiam, & aliâs etiam semper, inter agens & effectũ, debet esse propinquitas. Variæ solent ad hanc argumentationem objectiones fieri, sed eæ desumuntur ex propinquitate causæ ad effectum, unde & alibi videndę sunt. Qui volet videat prolixè eas discutientem *Suar. disp. 3. s. 7. n. 4. & seqq. Valent. tom. 1. in Thom. disp. 1. q. 8. punct. 1.* Et *Thom. 1. p. q. 8. a. 1.*

Deinde idem probatur ex attributo infinitatis. Deus est infinitus. Ergò & immensus, & omnipræsens. Ita patet, quia defectus omnipræsentiæ & immensitatis, est per finitam præsentiam, & mensuratam, ad definita loca, ut ex terminis constat. Omnipræsentiæ enim opponitur partialis vel particularis præsentia: Et immensitati opponitur mensuratio, quæ simul involvunt finitam præsentiam. At quod est finitè præsens, utique finitum est, non infinitum. 374 *Rationes pro Dei omnipræsentia.*

Tandem etiam idem probatur per testimonium Doctorum. Igitur istam essentiæ divinæ substantialem, in toto mundo præsentiam, manifestè docent, *Dionys. c. 9. de divinis nominibus.* Deus super omnem magnitudinem funditur, & supra expanditur. *Cyprian. l. de vanit. idolorum.* Dei templum est totus mundus. *Aug. Epist. 57. ad Dardan.* Deus substantialiter ubique diffusus est. Et *l. 7. de Civit. Dei, c. 30.* Deus ubique totus implens cœlum & tarram, præsente potentiâ, non absente naturâ. Vide plures alios Patres apud *Valent. ubi suprà*, & adde *Lombardum 1. d. 37.* ubi etiam id docent sententiarii. Item *Thom. 1. p. q. 8.* ubi & ejus Commentatores idem tenent. E Philosophis etiam, tum gentilibus, tum Christianis, tenent idem plurimi. *Pythagoras* apud *Lactant. lib. 1. Div. Inst. c. 5.* ait: Deum esse animum, per universas mundi partes, omnémque naturam diffusum. *Orpheus* de *Saturno* ait: ὅς γαίης καὶ πόντα μέζη κόσμοιοι, qui habitas ad omnes mundi partes. Alios gentiles Philosophos recenset *Ficin. de immortal. animæ, l. 2. c. 6. Clemens Alex. l. 5. Strom. circa fin. Alex. l. 1. contra Julian. Eugubin. l. 4. de Peren. Philosoph.* De sententia *Aristotelis* & *Heracliti* priùs dictum est. 375 *Testimonia pro Dei omnipræsentia.*

PUNCTUM II.

De præsentia Dei extra mundum.

Dico 11. *Deum præsentem esse in omnibus spatiis extra mundum. Et sic revera immensum & omnipræsentem esse.* Hæc assertio etiam probari potest. 1. Scripturis. 2. Rationibus. 3. Autoritatibus. 376

Igitur Scripturæ testimonia ad hanc rem multa sunt, quæ Deum dicunt esse immensum. Ut *Psal. 145. v. 3. Magnitudinis ejus non est finis.* Et *Baruch. 3. v. 24, 25. O Israel quã magna est domus Dei, & ingens locus possessionis ejus. Magnus est & non habet finẽ, excelsus & immensus.* At certè Deus non esset immensus, sed haberet finem magnitudinis suæ, si solùm esset in omnibus partibus mundi. Nam totus mundus finitus est, & non immensus. Deinde idem probatur ex *3. Reg. 8. v. 27 Cœli cœlorum non capiunt eum.* Unde & Deus excellentior cœlis dicitur. *Jobi 2. v. 8, 9.* Excelsior *cœlo est profundior inferno, longior terrâ.* Et *Jobi 22. v. 12.* dicitur *excelsior cœlo, & supra verticem stellarum sublimior.* Quæ verba clarè indicant, quòd Deus etiam sit extra & supra cœlum. Sic & *Justinus* ad hæc *in qq. Christ. q. 11.* Deus universo *major est substantiâ & dignitate.* Pertinétq; huc Metaphora de Deo *sedẽte* in *Probatur præsentia Dei extra mundum.* 377

cœlo tanquan in solio, *Esa.66.v.1.* E qua sequitur, quòd Deus sicut substantialiter præsens est partibus aliquibus infra solium, veluti quâ pedes pertingunt: Ita etiam sit substantialiter præsens aliquibus partibus supra solium, quâ caput pertingit. Ergo sic juxta sedendi Metaphoram, Deus est in solio, & infra solium, & supra solium. Quanquan in ista Metaphorica argumentatione non admodum nitor.

378 Exceptiones *Vorstianæ*, de præsentia virtuali & exertione providentiæ ad dictum, 3. *Reg.* 8. facilè evanescunt. Nam extra cœlum non exeritur divina providentia, supposito quòd ibi nihil creatum sit. Loquimur enim de istis spatiis imaginariis supra cœlum, ubi nihil creatum est.

379 Quoad rationes, aliquæ istarum suprà propositæ sunt, *l.1.c.17.n.27.seqq.* Unde eas brevitatis causa repetat lector. Potest autem id porrò etiam probari, ex consideratione infinitatis divinæ. Nam inprimis non apparet, quomodo Deus sit infinitus in præsentia, si intra hunc mundum tantùm sit. Nam mundus hic totus finitus est, ut & anteà argumentabar, in priori classe probationum ad præsentem conclusionẽ.

Denique, autores, ita sentientes, etiam plurimos allegavi, *d. cap. 17. num. 26.* ubi vide.

ARTICULUS III.

In quo solvuntur objectiones veritati contrariæ.

380 Objectiones duorum generum solvendæ sunt. *primò* quidem illæ, quibus docetur, & confirmari intenditur, quod Deus habet *μερικὸν* sive partiale ubi, & sic ne quidem in toto mundo sit. *Deinde* etiam illæ, quibus confirmatur: Deum non esse præsentem imaginariis spaciis extra mundum.

PUNCTUM I.

In quo considerantur objectiones de partiali Dei præsentia in hoc mundo.

Autores negantes omnipræsentiam Dei & constituentes ejus partialem præsentiam, vel id cœlo, vel alibi, priùs recensiti sunt in initio hujus tituli. Argumenta autem istorum complexus est *Conradus Vorstius in Not. ad disp. 3. de Deo. p. 235.* quæ resumemus.

PRIMUM ARGUMENTUM.

381 *Ex Scriptura.* 1. *Objicitur*: Quòd Scriptura omninò affirmare videatur: Deum ratione subanstiæ suæ tantùm esse in cœlo, sive cœlesti Paradiso, quæ nimirum propriè domus & locus, & habitaculum ipsius in Scripturis appellatur, *Esa.66.v.1. Psal.2.v.4. & 103.v.19. & 113.v.5,6. & 115. Luc.2.v.14. Psal.14.v.2. & 33.v.13,14. & 123.v.1. & 138.v.6. Matth.6.v.9. & 18.v.10. 1.Tim.6.v.16. Esa.40.v.22.* Hæc omnia loca allegat *Vorstius*. Et subjicit, hîc non posse excipi, quòd hæc omnia impropriè sic dicantur, propter singularem aliquam gloriæ divinæ patefactionem, quæ in cœlo fiat, quia hoc ipsum, præcipuum hujus loci *κεκόμμενον* sit, & tantisper, dum clariùs probetur, in medio relinquendum sit.

382 *Respondeo primò.* Ista dicta indicant: Deum esse in cœlo: At non dicunt, Deum esse in cœlo adæquatè, hoc est, in cœlo solo.

Secundò Imò aliqua eorum contrarium docent. Nam in illorum aliquibus Deus dicitur esse in cœlo, sed tanquam in solio, vel throno, vel sede, unde tamen, ut câ-

dem

dem Metaphorâ loquamur, pedes porrigat usque ad terram, quæ illorum pedum scabellum sit. Unde & ibi, hoc est, in cœlo substantialiter præsens est, & in terra. Nam pedes utique pertinent ad substantiam sedentis.

Et patet *tertiò*, quia aliâs Scriptura sibi contrariaretur. Nam passim Scripturæ dicunt Deum esse in cordibus hominum, ibi eum mansionem facere, esse ibi tanquam in habitaculo vel templo, quæ dicta, ex modo loquendi, non minus insinuant substantialem præsentiam Dei, hîc, ac ibi, hoc est, in cœlo.

Ut igitur *quartò* Scriptura sit sibi analoga, quid quæso vetat, *Vorstii*, quo minùs, 383
ut communiter fieri solet, explicetur à Scriptura, de speciali illa præsentia Dei in cœlo, per specialem actionem, hoc modo: Deus ubique præsens est; sed tamen gratiosissimus ille hospes, non ubique eadem operatur. Unde ubi plus operatur, specialiùs præsens est. Igitur cùm in sanctis sit operando in illis gratiosè, quod non est in reprobis; Specialiter istis adesse dicitur, ab his abesse. Et rursus, cùm in cœlo sit Deus gratiosè, per sui visionem, & fruitionem, se exhibendo sanctis, quod non est in hoc mundo: Ergo ibi specialiùs dicitur esse quàm in mundo. Hæc satis rectè cohærent. Nam de præsentia Spirituum ferè non solemus loqui, nisi per manifestationem eorum ex operationibus, unde & aliqui præsentiam illorum, quanquam perperam, ut alibi visum est, putârunt consistere in operatione transeunte.

Et sic tandem *quintò* patet, in hac responsione non peti principium, ut *Vorstius* excepit. Nam dimisso illo speciali modo divinæ præsentiæ, non apparet quomodo conciliari possint sibi Scripturæ. At istæ nusquam sibi contradicunt.

SECUNDUM ARGUMENTUM.

11. Accedit, inquit, *Vorstius, tacitus naturæ, & populorum omnium consensus. Ad cœlum enim elevamus, & animum, & oculos, & manus, quoties in precibus nostris ad Dei majestatem quasi assurgere conamur, atque ita non obscurè fatemur, Deum in cœlis habitare, prout disertè ait David, Psal. 123. v. 1.* Ad te levo oculos, qui habitas in cœlis. *Ipsi etiam Ethnici, hoc naturæ instinctu,* (*teste* Aristot. in lib. de mundo) *Deum in cœlo, utpote suprema mundi regione & quasi acropoli seu regia sede habitare, confessi sunt.* Hæc ille. 384
Rationes apud Vorstium.

Resp. 1. Suppositâ omnipræsentiâ essentiæ, satis idonea ratio dari potest illius elevationis in cœlum, nempè quia illic est patria nostra, & ibidem Deus maximè glorioſè se exhibet suis, quo & nos aspiramus sicut Judæi orantes, solebant se vertere versus Jerusalem, in orationibus suis, non quia ibi solùm esset Deus: Sed quia ibi Deus se peculiariter manifestabat, ibique quasi patria illorum erat, Sic *Augustin. serm.* 182. *Cùm ad orandum*, inquit, *stamus, ad orientem vertimur, unde cœlum surgit, non ideò, quod ibi sit Deus, tanquam cæteris mundi partibus relictis, sed ut admoneatur animus ad excellentiorem naturam consurgere, id est, ad Deum. Peccatori enim dictum erat: Terra es, & in terram ibis.* Ergo sic, cùm de consuetudine orantium, soleant homines oculos elevare ad cœlum, sed Orientem versus. E. ad mentem & intentionem *Vorstii* sequitur: Deum in parte orientali cœli esse, unde ego porrò inferam: Deum ubique esse. Nam ubique oriens, & ubique occidens in cœlo. 385
Cur orando elevemus oculos ad cœlum?
Cur ad orientem?

Ethnicorum autem testimonia) & consensus, sæpè non sumuntur ex lumine naturæ, sed ex imperfectione intellectûs. Veluti est cùm inducunt πολυθεότητα, purgatoria animarum, &c. *De Ethnicorum testimoniis.*

Neque 3. omnes Ethnici tenuerunt, Deum non esse omnipræsentem, prout suprà constitit, *art.* 1. *& 2. hujus quæstionis.* Et nominatim *Aristot.* (quanquam autor

illius libri censetur alius) *in lib. de mund.* docet, aliquos gentiles autumare, quod Deorum omnia sint plena, etsi aliàs is autor, ibi, secus doceat.

TERTIUM ARGUMENTUM.

386 *III. Adhæc*, inquit, *majestas Dei postulare videtur, ut substantiam suam à rebus hisce terrenis & sordidis abstractam habeat, quæ alioquin rebus ipsis immisceri, & pars earum effici videbitur. Et licet hoc non sequeretur, an non tamen indignum erit Deo si dicatur in antro formicæ, aut locis sordidis, totâ suâ essentiâ adesse. Et num Majestati ejus consentaneum erit, dicere, totum essentialiter adesse in minimo etiam pulvisculi grano. Quibus cogitationibus, qui indulgeret, non videatur magnificè satis & condignè de Deo sentire. Simpliciter igitur credamus, quòd sacræ literæ docent: Deum revera suâ substantiâ (quæ ut ampliſsima, & maxima, nostróque respectu immensa, ita simul summè gloriosa est) in cœlo altissimo, eodémque capacissimo habitare: In terra verò ubique virtute & sapientiâ suâ, sive efficaci operatione & providentiâ suâ nobis adesse.*

387 *Nihil detrahit Deo præsentia adres sordidas.* *Resp.* 1. Nihil detrahit Dei Majestati, si adsit rebus sordidis. Sicut neque detrahitur illi, quod eas facit & conservat. Non est minor ratio hîc quàm ibi. Lumen solis, etsi collustret res sordidissimas, eísque conjungatur: Nihil sordidum tamen inde contrahit.

Nec inde rerum pars fit. 2. Neque etiam inde sequitur: quòd Deus rebus ipsis immisceatur, & pars earum efficiatur. Præsentia enim simpliciter exposcit solùm assistentiam, & unionem accidentalem. At, ut pars quid dicatur, unio essentialis requiritur, ut scilicet alterum eorum sit quasi actus intrinsecè perficiens, & aliud sit potentia perfectibilis. Id autem, in præsentia Dei ad res creatas, non est. Et ipse etiam *Vorstius* suâ adversativâ satis indicat imbecillitatem suæ rationis, dicens: *Licet id non sequeretur &c.*

3. De totali præsentia Dei, ad quamlibet partem spacii, in quo est, posteà videbitur. Interim cogitet *Vorstius*, cùm ipse Deum dicat præsentem esse cœlo capacissimo, utrum magnificentius sit: Deo, in spatio extenso, tribuere præsentiam divisibilem (quòd solùm convenit corporibus) an verò indivisibilem, ut in quaque parte spatii sit totus, quod aliis etiam spiritibus competere, infrà *seq cap.* probabo. Certè qui divisibiliter, adeóque per modum corporum, dicunt Deum præsentem esse, multò minus magnificè ac condignè de Deo sentiunt ac alii; sicut & id non admodum magnificum est, quòd dicatur: Deum solùm *respectu nostri immensum*, ubi indicatur, quòd absolutè & simpliciter Deus sit mensurabilis (mensurabilitatis enim negationem significat vox *immensus*) & finitus.

Ait Vorstius: *Deum nostri respectu immensum.*

4. De dictis Scripturæ, quoad præsentiam in cœlo, anteà responsum est, ad primum argumentum. De præsentia autem Dei virtuali in terris quæ dicuntur, dicuntur solùm, non probantur. Neq; nunc allatũ argumentum id convincit, ut vidimus.

QUARTUM ARGUMENTUM.

388 *De visione Dei.* *IV. Substantia Dei videtur jam ab Angelis, Matth. 18. v. 16. & videbitur à nobis, de facie ad faciem, 1. Joh 3. v. 2. & Apocal. 22. v. 4. Ergo non est prorsus & simpliciter infinita. Nam quod tale est, nullo sensu apprehendi potest, quia scilicet proportio esse debet, inter rem percipiendam, & rem seu personam percipientem. Porrò quòd ea loca quibus Deum visuri dicimur, de interiori mentis speculatione, non de externâ oculorum inspectione vulgò interpretantur, nescio an sacris literis satis consentaneum sit. certè magnam futuræ felicitatis nostræ partem, hac explicatione tollere videntur.* Hactenus ille.

Resp. 1.

Resp. 1. Certum est, naturaliter loquendo, Deum, sensu corporeo visûs non esse visibilem. Deus enim est incorporeus, potentia autem visiva corporea & materialis est. Unde ipsa ex vi suæ naturæ, non potest Deum attingere, tanquam subjectum visibile, tribuitúrque contraria sententia Anthropomorphitis & Arianis. Imò censent etiam aliqui, id fieri non ab oculo glorificato. Vide *August. lib. 3. contra Maxim. cap. 26. lib. 2. de Trinit. c. 8. Epist. 111. 112. 174. 178. Greg. l. 18. Moral. cap. 36. Epiph. [hæres. 70.* Et alios, apud *Valent. tom. 1. disp. 1 q. 12 punct. 8.* Et *Suarez disp. 30 s. 11. n. 2.*

389 *Deus oculo corporeo an videatur?*

Sed quicquid ea de re sit (relinquens ejus pleniorem dijudicationem Theologis,) *Resp.* Istam Dei visionem non tollere ejus infinitatem. *Partim*, quia si id sit, elevanda est vis visiva, ut *August.* ait *lib. 22. de Civitat. Dei, cap. 29.* Longè alterius, inquit, potentiæ erunt oculi, si per eos videbitur incorporea natura, quæ non continetur loco, sed ubique tota est: *Partim* etiam, quia essentia Dei, tota in singulis cœli spatiis videri poterit, ut infrà videbitur. Præsentia enim ejus est prorsus indivisibilis. Ad perfectionem autem beatitudinis satis est, si tota essentia Dei videatur, quod in quolibet puncto fieri potest. *Partim* denique, quia illa visio debet esse clarissima. At clara & distincta visio, (si ex nostra visione, prout eam hîc habemus, sumamus ejus rei indicium,) non potest esse de re infinita, sed ne quidem de re valdè magna. Nam & res nimis magna excedit capacitatem oculi & visus nostri, ut experientia monstrat. *Vorstius* autem etsi Deum infinitum neget, fatetur tamen eum esse substantiæ amplissimæ, & esse in cœlo capacissimo. Unde si ex modo corporeæ visionis ejusque claritate, argumentari velimus, longè minoris amplitudinis oporter, ut sit Deus, ac *Vorstius* sibi imaginatur. Sed de divisione Dei nihil certi dicere possumus, qualis sit, cùm in patriam venturi sumus, eâ de re accuratiùs philosophari poterimus. Meritò igitur istud argumentum interim dimittere debebat *Vorstius*.

390 *Visio Dei non tollit ejus infinitatem.*

Quintum Argumentum.

391 *V. Nihil*, inquit, *potest esse actu infinitum in natura tota, cùm omnia actum certum habeant, & definitam essentiam, per quam sunt id quod sunt, & per quam ab aliis differunt. Nam ne materia quidem, etsi potentia dicitur infinita, actu infinita esse potest, quia revera non potest recipere formas infinitas. Nec numerus ullus, nec magnitudo in actu infinita est, &c. Ergò nec Deus. Nam actu infinitum esse, & in specie hoc vel illud esse, contradictoria sunt, quia omne, quod actu est, hoc aliquid in seipso finitum, & ad certum aliquod genus Entis quasi contractum est. Non quod Deus ab alio Deo finitus, vel limitatus sit, sed quod à seipso, sive naturâ suâ habeat specificam formam seu differentiam, quæ ipsam substantiam necessariò restringit, limitat, definit.*

392 *Respondeo* 1. De infinitate essentiæ divinæ; seu de infinitate, quam Deus habet in essendo, satis dictum est, *tit.* 10. Nunc autem sub nomine immensitatis, & omnipræsentiæ loquimur solùm, de infinitate in adessendo, vel infinitate præsentiæ Dei: de qua, ex instituto etiam loquitur *Vorstius*.

2. Est autem admodum inefficax consequentia. Materia, & magnitudo, & multitudo non est infinita. Ergo nec Deus. Nam argumentatio ab exemplo, debet procedere simili exemplo. Dissimilitudo autem hîc est maxima. Tum quia infinitas aliter de istis intelligitur ac de Deo: tùm etiam, quia illa creata sunt entia. Deus autem tale quid non est. Infinitas autem convenit Deo, ex hoc ipso, quia Deus est.

Unde per ista non magis sequitur, Deum non esse infinitum, ac, eum non esse increatum vel Deum, quia ista vel alia non sint increata vel Deus.

393 3. Neque tertiò repugnat essentiæ infinitas, quia omnis essentia hoc ipso, quia est actu, debeat finita esse. Nam præterquam, quod nunc sermo non est de infinitate in essendo, sed de infinitate in adessendo, distinguendum est necessariò in voce infiniti. Infinitum, inquam, aliquando est idem quod vagum, ἀόριστον confusum, & indistinctum, &c. Sic Deus non est aliquid infinitum. Et hæc infinitas repugnat enti. Hoc ipso enim, quia quod ens est, est unum quid, & sic distinctum quid, ideò est & ratione essentiæ suæ indivisum, & aliud à quovis alio. Aliter autem infinitum dicitur in essendo quidem, quod prorsus independenter, & indefectibiliter est, in essendo verò, quod non habet essentiæ suæ finem. Et hæc infinitas non apparet quomodo tollat entitatem: Et entis illius ab aliis distinctionem. Distinctio enim rerum non sumitur per ordinem ad locum, sed sumitur ab intrinseco. Immensum igitur etsi sit in omni spatio, in quo est aliud, est tamen aliud ab iis, cum quibus est. Et id ipsum oportet agnoscere *Vorstium* etiam, nisi fortè dicam Deum in cœlo ita esse, ut cedat à spatio eo, in quo sunt Angeli vel sancti, Si enim est cum illis ad idem ubi, relinquitur, admissâ identitate τῦ ubi, nihilominus adhuc esse diversitatem in essentia. Sed ea de re jam dum dictum *tit. 10. hujus cap. art. 2. in solut. 2. objectionis, num. 339.*

Quomodo Deus dicitur infinitus?

Sextum Argumentum.

394 *VI. Potentia Dei*, inquit, *etsi respectu nostri, & rerum possibilium rectè immensa dicitur, non tamen prorsus infinita est, quia non extenditur ad impossibilia. Imò in ipso Deo consistit intra naturales Dei qualitates. Ergo nec essentia infinita est, quia ut infinita potentia requirit infinitam essentiam, ita etiam finita finitam.*

395 *Respondeo* 1. Uniuscunque potentiæ vis est æstimanda ex objecto proprio. Neque enim potentia visiva debet audire, aut potentia auditiva videre. Objectum autem proprium potentiæ divinæ est id, quod non involvit repugnantiam. Igitur si in Deo sit sufficiens virtus, per quam actuari possit id omne, quod repugnantiam non involvit, absolutè dicetur infinitus in potentia, hoc est, omnipotens. Et patet ex vi vocis. Omnipotens est qui potest omnia. Vox autem illa [*omnia*] est solùm distributiva ad entia. Ergo quibus entitas repugnat, sub istis non continentur. Ergo per defectum potentiæ, ad producenda talia, nihil decedit omnipotentiæ, seu infinitæ potentiæ. Absolutè igitur & simpliciter Deus est *infinita potentiæ*, & non solùm *nostri respectu*, cujus certè locutionis pudere debebat Christianum, nedum Theologum. Cùm nequidem sapientiores Ethnici ita loquuntur. Igitur 2. Victâ omnipotentiâ, hoc est, infinitâ potentiâ Dei, *respondeo* per retortionem argumenti *Vorstiani*. Deus habet infinitam potentiam. Ergo & infinitam essentiam. Sequor enim *Vorstium* quo ducit. Neque enim aliàs sermo nunc est, de infinitate essentiæ Dei, sed de infinitate præsentiæ: seu, non sermo est de infinitate essentiæ, ut essentia est, sed de infinitate essentiæ, ut præsens est.

Vorstius *dicit potentiam Dei nostri respectu, infinitam esse solùm.*

Septimum Argumentum.

396 *VII. Adde etiam*, inquit, *quod sacræ literæ, Deum quidem magnum, excelsum, elevatum vocant, vide Psal. 95. v. 3. & 96. v. 4. & 97. v. 9. & 99. v. 2. & alibi, sed nunquam absolutè infinitum, aut simpliciter immensum appellant. Nam secundùm quid, & comparativè dici posse infinitum, non negamus. sicut respectu nostri infinitus est numerus stellarum & arenæ maris, quamvis in se definitum & certum esse*

Deus secundùm quid est infinitus Vorstio.

conſtet, cùm actu infinitum non ſit in rebus creatis, licet multa ſic dicantur ſuo quodam peculiari reſpectu & modo.

Reſp. I. *Multa ſunt in Scripturis, quæ tamen in iis non dicuntur,* inquit *Nazianzenus de Theol.* Veluti ſunt ea, quæ per conſequentiam eliciuntur inde: unde, ſi maximè in Scripturis non diceretur, Deum eſſe immenſum, nihil tamen ejus immenſitati derogaretur, quia per bonas conſequentias eam antè confirmavi ex Scripturis. *II.* Non tamen admitto antecedens. Nam ſuprà relati ſunt loci Scripturarum, in quibus Deus immenſus dicitur, & magnitudinis ejus finis non eſſe, Carentia autem finis in magnitudine, eſt immenſitas. *III.* Quòd autem iſta immenſitas ſit intelligenda, non abſolutè & ſimpliciter, ſed ſecundùm quid, prout infinitas intelligi ſolet, cùm rebus creatis tribuitur unde tamen evincet *Vorſtius*? Tutius certè eſt, quod litera docet, tenere cum Doctoribus communiſſimè ita ſentientibus, quàm ob qualeſcunque rationes à litera deſciſcere. Et hactenus fuerunt argumenta *Vorſtii*, quæ ille tanti æſtimat, ut ſaltem opinionem de particulari præſentia Dei poſſint ſpecioſam facere. 397

PUNCTUM II.

In quo ſolvuntur objectiones, quibus diſputatur Deum non eſſe ſupra cœlum.

In priori puncto, quæ probârunt, Deum non eſſe in toto mundo, quia in ſe & abſolutè non ſit immenſus: illa conſequenter inferunt, Deum etiam in infinitis ſpatiis ſuprà cœlum non eſſe. Indeque iſta ex prioribus dijudicanda ſunt. Suppoſitâ autem præſentiâ eſſentiæ divinæ, ad quaſvis partes mundi, negant aliqui, Deum eſſe præſentem etiam extra cœlum. Ita cenſent, *Aquarius, Argentarius, Durandus, Scotus, Bonaventura, Capreolus,* aliíque quos ſuprà recenſ. *lib.* 1. *c.* 17. *n.* 25. 398

Objicitur 1. Res ſpirituales ſunt in loco per operationem (tranſeuntem intellige.) At extra cœlum non poteſt talis operatio eſſe. Nam operatio tranſiens dicitur, quia ad externam materiam terminetur. Ibi autem tale quid nihil eſt. 399

Reſp. Negando propoſitionem. Et patuit ſuprà ſatis, quod nullius rei præſentia eſſentialiter, vel formaliter conſiſtat in operatione. Vide *l.* 1. *c.* 17. *n.* 7. 9. *ſeqq.*

II. Objicitur, Spatia illa, quæ ſupra cœlum ſunt, vel ſunt aliquid, vel nihil. Si ſunt aliquid, cùm divinam eſſentiam & increatam non habeant, oportet ut ſint quid creatum. Entia autem creata pertinent ad ſyſtema mundi. Sermo autem nunc eſt de iſtis, quæ ſunt extra mundum. Ergo aſſerendo, quòd ſpatia illa ſint aliquid, nondum diſputatur ex hypotheſi propoſita. Si verò ſunt nihil, non magis erit Deus in iſtis ſpatiis, ac eſt in privationibus. 400

Reſp. De eſſe ſpatii ſuper-cœleſtis exiſtimant Conimbricenſes, illud non eſſe ens rationis, neque tamen etiam eſſe prorſus ens reale. Vide *l.* 8. *Phyſ. c. ult. quæſt.* 2. *art.* 4. Idémque ſentit *Fonſeca, l.* 5. *Metaph. c.* 5. *q.* 1. *ſect.* 1. Sed hæc ſententia meritò rejicitur, per ea, quæ in priori objectionis parte dicta ſunt. Plenè autem iſta ſententia refutata eſt ſuprà, *l.* 1. *c.* 17. *n.* 14, 15. 401 *Spatium ſupra-cæleſte quale ens ſit?*

Igitur admiſſo, quòd ſpatium illud non ſit aliquid reale, ſed rationis: Jam porrò, *primò reſpondeo:* Inprimis non repugnare, ut aliquid præſentiam habeat, ibi, ubi præterea nihil adeſt. Ita patet, non ſolùm de toto mundo, qui à nullo reali ambitur. Et tamen partes ejus ſummæ præſentes ſunt, iſtis proximè contiguis ſpatiis, ſuppoſito, 402

positò, quòd mundus non sit magnitudine infinitus. Idémque esset de corpore, si quod Deus poneret intra vacuum, aut si lapidem poneret extra mundum, ibique eum crearet. Et certè ipse Deus ante creationem mundi non fuit nullibi. Præsentia igitur illius non necessariò exposcit aliquid reale. Id quod & *August.* verba monent, *lib. 3. cont. Maxim. cap. 21.* dicentis, Deum, antequam, mundum fabricaret, fuisse in seipso, in seipso inquam, negativè, hoc est, non in alio.

Unde rursus apparet, aliam esse spirii & aliam privationum rationem. Spatium enim primò dicit aptitudinem ad præsentiam: non autem, id est, de privationibus aliisque negationibus. Plura non addo.

Quæstio II.

Qualis sit Dei omnipræsentia?

403 *Præsentiam Dei esse indivisibilem.*

Communis, ad hanc quæstionem, Theologorum & Philosophorum consensus est, Deum esse præsentem indivisibiliter, atque adeò esse eum totum præsentem, in qualibet parte spatii illius, cui adest.

404 *Vorstii sententia.*

Hæc tamen sententia minùs placet *Vorstio*, quasvis ferè de Deo divinisque proprietatibus sententias, innovanti & pervertenti. ***Num majestati ejus***, inquit, in notis ad *disp. 3. de Deo, 237. consentaneum erit dicere, totam essentialiter adesse, in minimo etiam pulvisculi grano? Qui his cognitionibus indulgent, non videtur magnificè satis & condignè posse de Deo sentire. Et in Apol. Exeg. cap. 16.* taxat Scholasticos, dicentes: Deum totum totalitate essentiæ suæ instar indivisibilis puncti in omnibus etiam minimis, esse substantialiter, adeóque ipsam SS. Trinitatem. Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, non dicam in antro Scarabæi (quod vulgo jactatur) sed in atomo aliquo, v. g. in exiguo pulvisculi grano, totam realiter præsentem esse. Et hinc porrò, in opusculo contra *Sladum*, aliquoties juxta hanc sententiam, Deum per contemptum vocat *Atomicum*, hoc est, *indivisibilem & punctualem* Deum. Rursus etiam in dictis notis ad *disp. 3. de Deo. p. 248. Sanè nimis videtur esse paradoxon, Deum sic omnis quantitatis expertem esse, ut totus substantialiter sit in re qualibet etiam minima, v. g. antro Scarabæi, aut in apice unius pili, &c. Hoc enim maximam & amplissimam Dei essentiam esset in angustum cogere, sive ex maximo & immenso Deo, minimum & pusillum facere.* Et subjicit pro argumento: *Non video, quomodo idem cum Sacra Scriptura conciliari possit, quæ Deum verè magnum & amplum esse apertè testatur, nempè non tanquam ratione qualitatis, hoc est, virtutis, seu potentiæ sapientiæ & bonitatis, (quod extra controversiam est) sed etiam respectu quantitatis, sed spiritualis & divinæ, hoc est, quæ substantiæ divinæ conveniat.*

405 *Indivisibilis Dei præsentia probatur.*

Nihilominus ista, de Dei indivisibili præsentia, sententia necessariò tenenda est, & facilè obtinetur, si solùm rectè intelligatur modus loquendi. In communi enim spiritibus convenit, ut spatio, cui adsunt, adsint indivisibiliter. Igitur id inprimis certum est, quòd corpora, ad essentiæ suæ integritatem, requirant materiam. Hæc enim est altera pars compositi materialis. In ista materia fundatur quantitas, ut per se notum est. Est enim ista materiæ proprietas. Quantitatis autem officium est, ponere partem extra partem, in ordine ad spatium, si sermo sit, de eo, quod juxta ordinarium naturæ cursum esse solet. Et hinc fit, ut materia, atque adeò consequenter nullum corpus naturale habeat essentiæ suæ ratione, spatium indivisibile, sed eam habeat porrectam, secundùm varias dimensiones. Sic verbi gratiâ, homo non

Corpora cur non habeant præsentiam divisibilem?

potest

poteſt eſſe totus in qualibet parte ſui ſpatii: quia etſi (ſupponendo ita) anima tota ſit in pede, v.g. tamen anima & pes non conſtituunt eſſentiam hominis, ſed ad eſſentialem integritatem hominis requiritur etiam cor & cerebrum, & aliæ partes, materiam, atque adeò eſſentiam hominis (materia enim eſſentialis eſt) integrantes, Unde & fit, ut neque totus homo ſit, ibi, ubi cor, vel cerebrum, vel pars corporis alia eſt. Hæc igitur eſt quam dixi, conditio omnium corporum, ut in eſſentia ſua, propter materiam habeant poſitionem partis unius extra partem aliam.

406 Porrò, dimiſſâ materiâ non remanet iſta proprietas, quia phyſicè & realiter loquendo, non datur quantitas extra materiâ. Cùm igitur res ſpirituales non habeant materiâ, conſequenter nec habent (eam conſequentè) quantitatem, per quam ponat partem extra partem. Ergo ſic ad eſſentiæ ſuæ rationem ſunt in indiviſibili, & ubicunque ſunt, tota ſunt. Sumamus exemplum Animæ. Hæc eſt in pede. Quæro an in eo tota ſit? *Reſpond.* Utique eam ibi totam eſſe. Quid enim extra pedes eſt, quod animam eſſentialiter conſtituat, & aliunde accerſendum ſit, ut anima ſit anima? ſicut ad eſſentiæ hominis integritatem, ad animam & pedes accerſendum erat cor, cerebrum, & alia, quæ etiam homini ſunt eſſentialia.

Res ſpirituales totæ ſunt, ubi ſunt.

Ut anima.

407 Idem eſt etiam in qualitatibus ſpiritualibus. Sumamus doctrinam vel ſanctitatem. Illa eſt in anima, ſupponamus nunc animam habere extenſam præſentiam, prout certè eam in corpore habet. Hîc igitur de doctrina rectiſſimè dicimus, eam totam eſſe in qualibet parte animæ, loquendo de eſſentia doctrinæ. Quid enim deeſt doctrinæ, ad eſſentiam ſuam, in anima, ubi cordi unitur? aut iterum, quid deeſt doctrinæ ad eſſe ſuum, in anima, ubi cerebro, vel alii parti unitur? Nihil certè nominari poteſt. Hoc igitur ſenſu res ſpirituales in communi dicuntur totæ eſſe in qualibet parte ſpatii, in quo ſunt, quatenus ad eſſentiale ipſarum complementum, non ſunt aliunde accerſendæ partes aliæ: ſicut in omnibus materialibus, ad unumquodque punctum, in quo forma ejus tota eſt, aliunde accerſuntur partes aliæ materiales, quæ ad eſſentiam rei pertinent.

Qualitates ſpirituales.

408 *Zabar. lil de partit anim cap.* 1. Cùm anima dicitur eſſe tota in qualibet corporis parte, dicit, id poſſe trifariam intelligi: nempè de totalitate eſſentiæ, quantitatis, poteſtatis ac virtutis. Et ſubjicit: non intelligi id, de totalitate ſecundùm quantitatem animæ, quam intelligitur habere per ordinem ad ſpatium in quo eſt, ſed de totalitate eſſentiæ & virtutis. ergo anima tota eſt in qualibet corporis parte, hoceſt, in ubi etiam minimo, nihil deeſt animæ, quod ad eſſentiam ejus pertinet, aut potentia, vel perfectio ulla. Idem etiam judicium eſt de ſpiritualibus ſubſtantiis aliis.

Anima quomodo tota ſit in qualibet corporis parte?

409 Et ſic patet etiam ſolutio objectionis *Vorſtianæ* de magnitudine atque amplitudine Dei: Hæc enim non perit, ſi dextrè intelligatur: & optimè ſtat, cum indiviſibili Dei, ad quodvis ſpatium, præſentiâ: eſt, inquam, Deus maximus, imò immenſus, ſed tamen nullibi ei deeſt, quocunque ſit in ſpatio etiam minimo, quod ad eſſentiam ejus aliunde accerſendum ſit, nulla etiam virtus, nulla potentia, vel perfectio. Sicut etiam erat in anima.

410 Excipit *Vorſtius, d. l. p.* 241. ad exemplum animæ, negans eſſe eam totam in qualibet corporis parte. Sed inprimis id pugnat contra principia Phyſica & Metaph. Nam inprimis, forma non informat compoſitum, niſi unione ad materiam, unde cùm pedem, verbi gratiâ, animatum dicimus, non eſt prædicatio accidentalis, (quod eſſet, ſi ſolùm virtus animæ à corde vel aliunde in pedem porrigeretur) ſed eſſentialis & ſubſtantialis, non minus ac cùm cor animatum dicitur: ſed hanc

rem

rem persequuntur physici. Et hactenus quidem fuit de illis attributis Dei, de quibus occasione ex transcendentibus sumptâ, differendum fuit. Sequuntur alia.

TITULUS XIII.
De vita Dei.

411 Inprimis sub hoc tit. de duobus quæri solet. *Primò*: An Deo conveniat vita? *Secundò*: qualis ea sit, & quomodo ei conueniat?

ARTICULUS I.
An Deo conveniat vita propriè loquendo?

412 Inprimis Deum posse viventem dici, certum est ex Scriptura, quæ eum ita appellat sæpissimè, *Deut.* 5. 1. *Reg.* 17. *Esa.* 37. *Heb.* 9. *Apoc.* 5. & 10. & *alibi*. An verò per Metaphoram solùm, quomodo ei oculi, aures, aliáque membra tribuuntur, nunc quærendum est.

413 *Vita unde dicatur?* Ad hanc igitur rem *principiò* notandum est, quòd vox, *vitæ*, primò imposita sit, inde, si quæ deprehensa sunt seipsa movere, ut *Armand. de Bello Visu* recenset, *lib.* 2. *Termin. c.* 51. Et sic ex motu suo, argentum vivum vocatur vivum, & aquæ ebullientes, ex impetu motûs sui, dicuntur, vivæ. Stagnales autem & quiescentes dicuntur mortuæ. Et hinc speciatim, posteà mansit nomen vitæ istis rebus, quæ intrinsecum principium habent actionum suarum, veluti id in specie repertum est, *in* plantis, bestiis, & hominibus in quibus vita est (inter istas quidem species) nobilissimo modo. Est enim ibi intrinsecum principium intelligendi. Intellectione autem non est nobilior actus, qui ulli rei naturali conveniat. Convenítque adeò homini vita intellectiva.

Unde statim relinquitur, quod Deus possit dici quid vivens. Nam & ille est res intelligens. At, ut visum est, intellectiva est nobilissima vita. Unde & porrò sequitur, quod non solùm vivat Deus, sed nobilissimè vivat, quia ipsius actus vitalis, hoc est, intellectio, est nobilissimus.

ARTICULUS II.
Quomodo Deo conveniat vita.

414 *Vitam Deo propriè convenire.* Inprimis ex præcedentibus relinquitur: Deo convenire vitam, non impropriè, & per similitudinem, sed propriè. Unde Deus formaliter est aliquid vivens. Porrò ea, quæ formaliter sunt in Deo, non tamen absolutissimam habent convenientiam, cum iisdem attributis, in rebus creatis. Neque enim sequitur, quod formaliter reperitur in Deo, esse ibi, ut accidens, vel habitum, vel aliquid ab essentia Dei realiter distinctum, sicut est in rebus creatis. Idémque est in cæteris attributis, ut suprà visum est, *tit.* 9. *art.* 2. Unde si quæ imperfectiones occurrunt in istis attributis, quæ formaliter Deo attribuuntur, repurgandæ illæ priùs sunt ab imperfectionibus, & deinceps Deo accommodandæ.

415 *Vita rerum creatarum quas imperfectiones implicet?* Est autem in rerum corporearum vita, hæc imperfectio, quòd 1. ea consistit in corpore. Unde vita est permansio animæ *in corpore*. Dicitúrque in animalibus consistere in calido & humido, per *Aristot. l. de. vit. & Mort.* Hæc in Deo non sunt, quia ipse est res spiritualis. *Alia* imperfectio est, quâ res creatæ habent actus suos vitales, per veram causalitatem & actionem, quæ ad causalitatem effectivam satis est. Ita intellectio hominis, v. g. ad hominem comparatur, ut ad efficientem propriè

sic

sic dictum. Hoc etiam non est in Deo. Actus enim vitales Dei, ut est ejus intellectio & volitio, habent ibi realem identitatem ad essentiam divinam. Unde sicut essentia Dei est infactibilis, ita etiam isti actus sunt infactibiles, hoc est, non possunt dependere ab aliquo faciente, vel ab efficiente causa.

416 *Perfectio in vita.*

Dimissis igitur imperfectionibus istis, quæ sunt in rerum creatarum vita, aliquid est in vita rerum creatarum, quod simpliciter est perfectionis, quódque adeò consequenter sub attributo vitæ Deo tribuendum est. Illud est, quod (verba sunt *Suarez disp.* 30. *s.* 14. *n.* 7.) existentes (res creatæ) in suo naturali statu, sese actuant, vel aliquando se perficiendo, vel in se ipsis aliqua repræsentando, per cognitionem, vel in cognita tendendo, per appetitum. Ergo Deus est aliquid vivens in quantum apprehenditur ut sese actuans (negativè intelligendo, quatenus scilicet ipse non actuatur aliunde, vel ab alio) & intelligens ac volens. Nunc igitur de ista divina vita, sive actibus vitalibus, porrò agendum.

TITULUS XIV.
De intellectu sive scientia Dei.

417 *Deum esse naturæ intellectualis.*

Inprimis hac in re suppono, ut certum, Deum esse intellectualem, sive naturæ intellectualis. Et patet id firmiter ex effectibus divinis, in quibus relucet ordo, & omnium partium harmonia, si unicam hominis est structuram intueamur, quoad dispensationem alimenti, communicationem spirituum, exclusionem excrementorum, connexionem membrorum & quæ sunt alia: ut impossibile sit, existimare, ea ex casu & fortuna, & non summa cum sapientia coagmentata esse. Alia taceo.

Consistit autem præsentis tituli tractatio, inprimis, in his quatuor articulis, ut disquiratur *I.* quid sit scientia sive intellectus divinus? *II.* De intellectionis divinæ objecto. *III.* De ejusdem modo, & ut varii modi intellectionis explicentur. *IV.* An & quatenus Deo conveniant?

ARTICULUS. I.
Quid sit scientia sive intellectus divinus?

418 *In Deo non est intellectus per modum potentiæ.*

Hanc rem persequor distinctis propositionibus. *I. Intellectus Dei non est potentia, ut sit quasi in actu primo, seclusa actu secundo hoc est, intellectione actuali.* Patet autem veritas. Nam potentia ad suum actum comparatur, ut effectum illius. Unde intellectio v.g. esset effectus potentiæ intellectivæ. At hoc hîc absurdum est. Nam intellectio Dei, cùm sit actus immanens, consequenter realiter eadem est cum Deo, ut superiùs probatum est. At repugnat Deo, ut sit effectus, ab alia superiori causa.

419 *Nec per modum habitûs.*

Atque hinc *II.* dico: *Intellectum divinum non esse in Deo per modum habitûs.* Ita patet. Nam habitus non ordinatur nisi ad facilitandam & juvandam naturalem potentiam, ut alibi videtur. At potentia intellectiva in Deo nulla est, & aliâs etiam habitus sunt accidentia, quæ Deo repugnant.

420 *Esse per modum actus puri.*

III. Scientia igitur, vel intellectus assignandus est Deo, per modum actûs puri & ultimi, sive, est idem quod intellectio. Ita relinquitur ex prioribus. Nam quia omninò Deo convenit intellectio naturalis, ut in proœmio visum est, & verò ea nec habet rationem, vel potentiæ, vel habitus. Ergò Deus immediatè per suam intellectionem est intellectualis. Diligenter ista & prolixè prosequitur *Suarez, disp.* 30. *s.* 15. *n.* 4. *seqq.* ubi vide.

IV. Intel-

421 *IV. Intellectio divina est idem quod essentia divina.* Ita patet, quia ab intellectione, ut visum est, Deus dicitur formaliter intellectualis. Esse autem intellectualem, est quidditativum sive essentiale Dei attributum, quasi per modum differentiæ Deum constituens. In nulla autem re differentia est aliquid realiter distinctum à suo differentiato. Ergo id à fortiori erit in Deo. Non solùm, quia ille aliis rebus simplicior est, sed etiam quia intellectualitas illa, rigorosè dicta, differentia non est. Deinde: si intellectio, quâ Deus intelligit, esset aliquid à Deo realiter distinctum, ergo esset aliquid creatum. Inter Deum enim & rem creatam non datur medium. Absurdum autem est, intellectionem divinam esse aliquid creatum. Nam in hoc consistit formaliter felicitas, atque adeò summa perfectio Dei, quòd intelligit, præsertim seipsum. Absurdum autem est: Beatitudinem Dei consistere in aliquo creato, hoc est, caduco, & variabili ente. Sed hac de re ex instituto suprà disputavi, pluribus argumentis *tit. 6, n. 267. seqq. ubi vide.*

ARTICULUS II.
De objecto divinæ intellectionis.

422 *Inista materia variæ se offerunt materiæ, de quibus disputari solet à Metaphysicis, inprimis apud Thom. 1. p. q. 14. & alibi: sed eam rem contraham.*

PUNCTUM I.
De cognitione Dei, qua cognoscit, sive intelligit seipsum.

423 Dico *I. Deum cognoscere seipsum, & quæ in se sunt.* Ita apparet. Nam inprimis in Deo est entitas. Omnis autem entitas, quâ talis, est cognoscibilis. Et intellectus humanus saltem quomodolibet Deum cognoscit. Ergò à fortiori, divinus intellectus cognoscit istam Dei entitatem. Et confirmatur. Nam nulla causa est, cur intellectus divinus non possit seipsum apprehendere, atque adeò divinam essentiam. Omnia enim ibi sufficienter sunt proportionata, Pertinétque huc quòd Apostolus ait *1. Cor. 2. Quæ sunt Dei, nemo novit, nisi spiritus Dei, qui in ipso est.* Quod dictum etiam insinuat, perfectissimam esse eam cognitionem, quâ Deus se cognoscit. Nam ibi, nosse Deum, soli Deo vendicatur. At id non est, loquendo de Dei cognitione simpliciter. Nam & nos cognoscimus Deum. Ergo loquitur id dictum de eminentia sive perfectione cognoscendi, tali, inquam, ut in comparatione ad istam, nostra censeatur pro nulla, ad eum modũ, quo Deo attribuitur immortalitas, bonitas, veracitas, in quibus prædicatis similiter exclusiva excludit non à prædicato simpliciter, sed ab ea eminentia illud habendi. Et facilè patet res ipsa. Nam omnia attributa intelliguntur de Deo cum summa perfectione. Ergo idem est etiam de cognitione, quâ Deus se cognoscit. Unde & solet illa cognitio vocari κατάληπτικὴ, hoc est, *comprehensiva*, hoc sensu, quod Deus cognoscendo se, comprehendat illam essentiam; vel quod illa cognitio adæquetur essentiæ divinæ.

Scientia Dei quomodo comprehensiva?

PUNCTUM II.
An cognoscat Deus res creatas omnes, quæ sunt in mundo?

424 Viso, quod Deus cognoscat seipsum, jam etiam videndum est, an cognoscat alia præter se, ubi principio inquirendum est de istis, quæ in mundo habent esse actuale, seu quæ creata sunt. Ubi gentiles aliqui Philosophi censuerunt, vilescere intellectum Dei, si ad res vilissimas etiam extendatur. Ita inprimis tribuitur Avicennæ

cennæ & Averr. 1. Imò & *Arist.* ita operari censent aliqui, *Nemes. l. 8. phil. c. 4. Ambros. l. 1. de offic. c. 13. Clemens Alex. lib. 5. stromat. Fandun. 12. Metaph. c. 4. t. 51.* Manifestum, inquit, *Aristoteles, est, quod illud Deus intelligit, quod divinissimum, & honorabilissimum* Et posteà: *quædam melius est non videre quàm videre. Alioquin non esset optimum quid intellectio: scipsum ergo intelligit, si est quidem quod optimum est.* Sic etiam difficilis est locus, *Hieron. in Habac. c. 1. Absurdum est*, inquit, *ad hoc deducere Dei majestatem, ut sciat per momenta singula, quot nascantur pulices, quotvè moriantur. Quæ Carnicum, pulicum, & muscarum. sit in terra multitudo: quot pisces in aqua natent, & qui de minoribus majorum prædæ cedere debeant.* Alius tamen locis sat bene sensit *Hieronymus*, hac de re: Et hic locus intelligi posset, in sensu comparato, sicut illud *Pauli*: *Nunquid de bobus cura est Deo*, cujus solùm sensus est, quòd non tantâ providentiâ Deus bonus prospiciat, ac hominibus: ut inde apparet, quòd alii textus Scripturæ passim providentiam Dei ad res vilissimas extendunt, veluti gramen agri, passerem, pilum capitis, & quæ sunt his similia. Vide *Mat. c. 6. & c. 10, & Luc. 12.*

Hieronymi sententia.

De bobus quomodo Deo non sit cura?

Atque ex his locis opposita sententia rectè primum confirmatur: quod scilicet Deus res quasvis cognoscat, quæ sunt in mundo. Nam ut visum est, providentia Dei extenditur etiam ad res vilissimas. At providentia (Græcis προνοια) non est sine notitia vel cognitione, ut vel ipsa vox evincit. Accedunt & generalia dicta: *Heb. 4.* Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus. Omnia enim nuda & aperta sunt oculis ejus *& 2. Paral. 16.* oculi Domini contemplantur universam terram. Et *Job. 28.* Ipse fines mundi intuetur, & omnia quæ sub cœlo sunt respicit.

425 *Deum res quasvis in mundo cognoscere.*

Idémque apparet etiam ex ratione. Inprimis certum est, magnam esse perfectionem intellectûs nostri, si plura cognoscat, h. e. in extensione ad plura cognoscibilia. ut inde patet, quia uno cognito, adhuc mens nostra laborat, ut porrò cognoscat, & sic aliquam perfectionem consequatur per extensionem ad plura objecta. Unde apparet, simpliciter esse perfectionem in nobis, si cognita habeamus plura objecta. Et absolutè non apparet ea in re, ulla imperfectio. Ergo formaliter debet Deo convenire cognitio omnium rerum, qualescunque sint.

426 *Probatur ex ratione.*

Deinde: idem probatur ex præcedenti assertione. Inprimis cognoscit Deus seipsum comprehensivè, hoc est, ut cognitio ejus essentiæ adæquetur. Ergo & cognoscit Deus potentiam suam, quâ creare & conservare potest res quasvis. At id non potest fieri, quin cognoscantur eodem actu, quo Deus se cognoscit, etiam res quævis creabiles & conservabiles.

427

Et porrò *tertiò* id clariùs patet: quod istam potentiam suam Deus actualiter exercet, creando & conservando res. Ea autem esset maxima imperfectio, & proinde alienissima à Deo, si Deus crearet & conservaret aliquid, & tamen nesciret quid crearet & conservaret.

Et hæc sententia communiter teneri solet, à Christianis, aliisque sanis Philosophis. Et putatur etiam esse sententia *Aristotelis*. Nam *3. Met. c. 4. t. 15.* taxat *Empedoclem*, dicentem: quod Deus non itelligat contentionem, quia sic Deus non sit felicissimus, & minùs sapiens, quàm cæteri, qui contentionem, & discordiam intelligunt: & rursus, *1. de anima t. 18.* ait, ad mentem *Empedoclis*, Deum insipientem esse. Volunt igitur *Aristoteles* partem sapientiæ & felicitatis esse, etiam hæc secularia intelligere. Idem *Aristoteles l. 12. Met c. 2.* Deum facit autorem omnium. Notum autem est, quòd de sententia *Aristotelis*, non faciat Deus quid ignoranter.

428 *Quid Aristoteles senserit?*

Ergo

Ergo omnia cognoscit. Et *l. Oecon. c.* 3. ait: Divinâ providentiâ viri & mulieris societatem ordinatam esse. Ergo vir & mulier Deo nota sunt, secundùm *Aristotelem*. Alia talia occurrunt apud *Aristotelem* plurima. E quibus omninò videtur, alia *Aristotelis* sententia acceptanda comparatè, quod de *Hieronymi* sententia dicebamus, cùm hæc dicta clarissimè ostendant: *Aristotelis* sententiam esse, quòd Deus res omnes cognoscat, nîsi fortè placeat dicere. *Aristotelem* (quippè qui homo fuit, & proinde errare potuit) hac in re contraria docuisse. Confer pluribus *Thom.* 1. *p. q.* 14. *a.* 5, 6. *Suarez disp.* 30. *s.* 15. *n.* 28. *&* 40. *seqq.* Et Interpp. *Thomæ*, *ad d.* 1. *p. q.* 14. & sententiarios 1: *d.* 35.

Consectarium.

De notitia singularium & universalium, corporalium & spiritualium.

429 Ex his, quæ hactenus concluſa sunt, quòd scil. Deus cognoscat omnes res, à se creatas, sequitur & entia singularia & universalia, corporalia & spiritualia, à Deo cognosci.

Et de singularibus quidem patet. Nam actionibus sunt ad singularia: cùm igitur ex vi actionis divinæ, hoc est, creationis & conservationis, conveniat ei notitia creaturarum, ut visum est. Ergò oportet, ut ista singularia Deo sint cognita. Cadítque adeò sententia eorum, qui, ut *Thomas* refert, 1. *p. q.* 14. *a.* 6. *&* 11. aiunt: Deum cognoscere res creatas solùm in communi, in quantum entia sunt, quæ certè satis magna esset in intelligendo imperfectio. Per eundem autem discursum sequitur: quod Deus cognoscat conceptus universales. Cognoscit enim res singulares, comprehensivè & quidditativè: exigente id perfectione divinæ cognitionis. Ergo cognoscit etiam communia prædicata rerum singularium. Ea enim in essentia & quidditate earum concluduntur.

Deum non cognoscere solùm res in communi.

Similiter: quòd Deus cognoscat res materiales & inmateriales, ex eadem generalitate relinquitur. Nam circa has res omnes sunt actus divini. Quia igitur Deus non potest actus suos ignorare, consequenter neque res istas ignorare potest, seu immateriales sint, seu materiales.

De objectionibus.

430 Duo ad hanc rem possunt objici. 1. Singularia sunt numero infinita, præsertímque id est, suppositâ angelorum & animarum immortalitate & permansione in æternum. Hinc enim sequitur cogitationes, & actus istorum multiplicari in infinitum. At infinitum numero est incognoscibile, quia id infinitum, quâ tale est, semper est ejusmodi, ut ejus quantitatem apprehendendo, semper possit aliquid ultra & extra eam sumi, per *Arist.* 3. *Phys. text.* 63. Et *August: lib.* 12. *de Civ. Dei, cap.* 10. ait, quicquid scientiâ comprehenditur, scientis comprehensione finiri. Unde vel infinitum numero erit finitum quod implicat: vel comprehendi non poterit.

431 *II. Objicitur*: inter intellectum & intelligibile debet esse proportio. At res materiales eam non habent, ad intellectum divinum, qui est immaterialissimus. Ergo res materialis ab intellectione divina non potest cognosci.

432 *Resp ad primum*: Infinitum numero posse cognosci, non quidem per intellectum creatum, sed tamen per divinum intellectum, ut *Aug.* clarè docet *d. l.* 12. *de Civ. Dei, cap.* 18. Quamvis infinitorum numerorum nullus est numerus, non tamen est incomprehensibilis ei, cujus scientiæ non est numerus. Estque id propterea, quia Deus per eminentiam scientiæ omnes res intelligit simul. Ergò & infinitum

Infinitum numero an cognosci possit?

Numero

Numero intelligit, singulos nempè istius infiniti numeros apprehendendo, juxta tempus in quo Deus unumquemque futurum vidit. Nos autem, quia infinitum non possumus apprehendere, nisi partem unam intelligendo per alteram: Ideò nobis infinitum numero est incognoscibile. Confer *Thom. 1. p. q. 14. a. 12.*

Ad secundum respondeo: quòd proportio inter intelligibile & rem intellectam non exposcat, ut utrumque eorum sit intra eandem entis speciem. Deus enim cùm sit substantia, intelligit accidentia; & cùm sit creator, intelligit creaturas. Ergo & cùm immaterialis sit, potest intelligere res materiales. Proportio igitur illa solùm exigit qualemcunque similitudinem. At res creatæ certo suo modo similes sunt creatori, ut alibi dicetur. 433

PUNCTUM III.

An Deus cognoscat res creatas in seipso solùm? an verò cognoscat eas juxta proprias earum essentias?

Etsi hæc quæstio attingat modum cognitionis divinæ: Non incommodè tamen hîc de ea agitur, quia in ea implicatur ratio objecti. Sensus enim hujus quæstionis est: An res creatæ sint objectum divini intellectûs, in esse proprio: an verò solùm, in quantum in Deo eminenter, idealiter, aut virtualiter continenter. 434

Hac in re dico *I. In se cognoscit Deus res creatas.* Ita patet. Nam cognitio est actus vitalis intrinsecus agentis, per quem scilicet objectum cognoscibile cernitur ab intelligente, & ei quasi attrahitur. In quo differt à volitione. Volitio enim q. egreditur ad objectum. Intellectio autem quasi attrahit objectum. Estq; id per se clarum. 435

Quo posito, dico: *II. Oportere aliquid esse in Deo quod repræsentet res creatas.* Fit enim intellectio per repræsentationem objecti intelligibilis, ad intellectum. Illa autem repræsentatio non est per species, à creaturis, acceptas. Prout aliàs fit nostra intellectio, ut infrà patebit. Est igitur aliquid intimius Deo, quod res creatas repræsentet. Estque id essentia ipsa Dei, quæ est quasi lucidissimum speculum, in quo, citra additionem specierum relucent omnes essentiæ, & perfectiones rerum creatarum. Ipsa igitur ad eas repræsentandas sufficiens est. Cúmque is modus intelligendi sit eminentissimus, gratis confingitur alius. 436

Neque tamen *tertiò* hoc sequitur: quasi Deus non cognoscat creaturas in esse proprio, ut videri potest inde, quia solùm sic Deus intelligit creaturas comprehendendo, vel adæquatè cognoscendo essentiam suam. Id enim cùm fit, cognoscit Deus omnem modum, quo illa participabilis, vel participata est. E. hactenus semper sistitur, in cognitione, qua Deus cognoscitur in essentia sua: neque apparet illius cognitionis progressus, ad cognoscendas creaturas in esse proprio. 437 *Deus res creatas cognoscit in esse proprio.*

Tota igitur res consistit in eo: ut explicetur: quomodo Deus cognoscat creaturas in esse propriò; & tamen non cognoscat eas nisi intuendo & comprehendendo essentiam suam. Omnia enim, quæ hanc per hypothesin insinuantur, admittuntur. Nempè 1. Cognoscit Deus creaturas, in esse proprio, h. e. ipsum esse creatum, quâ tale est, prout in priori puncto satis conclusum est, & per textus Scripturæ, & per rationes. Omnia enim illa huc faciunt, ut ostendant Deum cognoscere res creatas. At id non est, si non cognoscat Deus res in esse proprio. Ipsa enim essentia Dei, non est quid creatum.

Deinde & hoc admittitur: quod Deus cognoscat creaturas, comprehendendo essen- 438

tiam ſuam, ut patuit in hoc puncto, propoſitione ſecundâ. *Denique* & huc admittitur: quòd eâdem actione, quâ cognoſcit Deus eſſentiam ſuam, cognoſcat creaturas. Cognitio enim divina eſt realiter eadem cum eſſentia divina, ut ſuprà viſum eſt. Ergo uno indiviſibili actu attinguntur & cognoſcuntur omnia.

439 Ut igitur concordantia ſit iſtarum propoſitionum: inprimis præcognoſcendum eſt, quòd eſſentia divina per ſeipſam eam rationem habeat, in cognitione, quâ Deus cognoſcit, quam rationem habent ſpecies, in cognitione hominum. Ita patet, quod utrumque proximè eſt iſta ratio, unde cognitio ſit actualis. Sicut igitur, factâ unione ſpeciei ad potentiam cognoſcitivam, apprehenditur ipſa res, quæ in eſſe ſuo eſt extra intellectum, idque juxta eſſe proprium, ipſa habet realiter & de facto in mundo, extra animum. Ita etiam eſt, cum Deus cognoſcit eſſentiam ſuam, ut in ea etiam, tanquam ſpecie repræſentante eſſentias creatas, res creatæ intelligantur à Deo juxta eſſe proprium. Similiter etiam eſt in ſpeculo. Qui intuetur rem in ſpeculo, proximè quidem intuetur ſpeciem in ſpeculo extantem, ſed tamen & actu intuetur *Petrum* vel *Paulum*, cujus ea eſt imago.

Summatim: Intelligit Deus res creatas in eſſe proprio ipſarum, & intelligit eas in eſſe ſuo. Ibi indicando id *Quod* intelligitur: Hîc verò indicando id *Quo* intelligitur res creata. Videatur *Thom. 1.p.q.14.a.6. & interpret. ibid.* & adde Interp. ad *Lombard. 1.d.35.* Et adde *Suarez diſp.30.ſ.15.n.2.*

PUNCTUM I.

An Deus cognoſcat res contingenter futuras?

440 Affirmanda eſt hæc quæſtio. Nam inprimis & res præteritæ & futuræ quæ ſunt,
441 continentur eminenter in eſſentia divina, unde non poſſunt, non cognoſci, cùm Deus iſtam ſuam eſſentiam cognoſcit. Relinquitúrque id ex dictis, in præcedentibus punctis.

Difficultas.

Sed tum incidit difficultas, quomodo concordet rerum iſtarum contingentia, cum certitudine & infallibilitate ſcientiæ divinæ. Quia enim res contingentes poſſunt non fieri. Ergo etiam poſſunt non ſciri. Ergo aut nulla eſt earum rerum ſcientia, aut eſt mutabilis & variabilis ſcientia.

Contingens res bifariam poteſt cognoſci.

Hæc igitur res ut concilietur, prolixè ſolet ea ab interpretibus *Thomæ* tractari, *ad 1. part. quæſt. 14. artic. 13.* Optimè tamen expeditur hoc negotium, diſtinguendo cognitionem rei contingentis. Igitur res contingentes poteſt bifariam cognoſci: nempè in proprio ſuo eſſe, quod de facto habet in mundo, & aliter in cauſa ſua & ejus diſpoſitionibus. Igitur ſi contingens cognoſcatur in cauſa ſua, & ejus diſpoſitionibus; non gignit niſi conjecturalem, hoc eſt, incertam notitiam. Nam cauſa rei contingentis, cùm putatur in proxima eſſe diſpoſitione, nihilominus adhuc variare poteſt effectum, vel ob interveniens impedimentum, (ſi ſermo ſit de agente naturali) vel ob alterationem voluntatis, (ſi ſermo ſit de agente libero,) veluti, ſi quis puerum videat pergere ad Pædagogium, adventus tamen ad Pædagogium non cognoſcitur infallibili & certâ ſcientiâ, ſed ſolùm per opinionem: eſto ſatis in iſto motu cognoſcatur pueri diſpoſitio, ad iſtum adventum, quia in ipſo momento, quo vult puer limini pedem inferre, poteſt alterari ejus voluntas, aut aliud ei obvenire.

Ut igitur certitudo divinæ ſcientiæ conſtet, aliâ viâ procedendum eſt. Quia enim nos de futuris contingentibus non poſſumus judicare, niſi ex diſpoſitionibus eorum, à quibus ſunt res contingentes; idcò noſtra de illis ſcientia non niſi lubrica & incerta eſt.

Proinde

Proinde dicendum est: quòd Deus cognoscat contingens, tanquam sub proprio esse, & non solùm in dispositione causæ. Ea enim est perspicacitas divini intellectus & scientiæ, quâ Deus tanquam universalis causa, ad omnes actus, iisdem esse dando, concurrit, ut à longè possit videre, quid unaquæque causa sit operatura: An illi alteratio voluntatis, vel impedimentum in agendo eventurum sit, vel non, ut semper inde constet certitudo divino intellectui. Atque ita à longè Deus intuetur, id quod in tempore fit, juxta omnes circumstantias, secundùm quas futurum est, tanquam in speculo, vel turri inspiciens ea quæ à longè accidunt, vel appropinquant. *Is qui in via vadit*, inquit *Thomas* 1. *p. q.* 14. *a.* 13. Ad tertium, *non potest quidem videre eos, qui post se veniunt. Ille tamen qui est in altitudine aliqua, totam viam intuetur, & simul videt omnes transeuntes per viam, seu è longinquo sint, seu è propinquo.* 442 *Deus cognoscit res contingentes in esse proprio.*

Perperam igitur hanc rem explicant, qui rebus creatis tribuunt esse quoddam æternum, aut etiam, qui idem ponunt à rebus abjunctum, quod intuens Deus dicatur cognoscere res etiam contingenter futuras, ut hinc habeat certam atque infallibilem scientiam. Nam inprimis illud esse æternum quod res creatæ habeant, antequam creentur, fictitium est, ut suprà ostensum est, *l.* 1. *c.* 14. *&* 15. declarando naturam entis potentialis & existentiæ. 443

Quod in principali decisione dixi, inde etiam luculentissimum est, quod ea est perspicacitas divini intellectus, ut etiam positis hypothesibus solùm, nihilominus possit Deus scire, quid eventurum sit, hoc est, quid futurum sit, si determinata aliqua hypothesis futura sit. Ubi certè istiusmodi æterna idea non supponitur. Ita 1. *Sam.* 23. *cap.* sciebat Deus, quid futurum fuerit, si *David* abiret in certamen. Ait enim Dominus: *Descendet Saul & Ceilitæ tradent te.* Et *Matth.* 11. *Si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes quæ in te factæ sunt, egissent pœnitentiam in cilicio & cinere.* Et *Sap.* 4. *Raptus est ne malitia mutaret mentem.* Hæc reipsa non futura erant, & tamen prævidet Deus, sub aliquibus hypothesibus, quid eventurum fuerit. 444 *De cognitione eorum, quæ nunquam sunt.*

Objicies: Ergo Deus non cognoscit res contingentes sub actu proprio, sed solùm per intuitum illarum dispositionum, quæ sunt in causis. Nam ista, quæ enumerata sunt, nunquam sortita sunt actum, ut conceditur, & res ipsa loquitur. 445

Respondent aliqui: cognitionem Dei, quæ est ad actus istos Hypotheticos, esse solùm certam moraliter & probabiliter. *Sed* hæc responsio diminuit de perfectione divinæ scientiæ. Nam quod probabile est, nihilominus potest esse secus, indéque non est de eo scientia, sed opinio solùm, quæ est imperfecta notitia. *Deinde* Deus non habet certam notitiam eorum, quæ absolutæ sunt de facto, per intuitum dispositionum illarum, quæ in causis sunt. Ergo nulla causa est, cur is modus certificandi notitiam Dei, sit in istis actibus hypotheticis, quasi scilicet ea certa sit, ex hoc capite, quia Deus intueatur dispositiones causæ. Antecedens patet. Nam cum omnis dispositio causæ contingentis seu liberæ, antecedens quidem ipsum effectum, sit indifferens ad utrumlibet: non potest ex vi illius, aut in illa, certò præsciri effectus futurus. Vide inprimis *Valentiam tom.* 1. *disp.* 1. *q.* 14. *punct.* 5. §. 2. *f.* 342. Docéntq; id etiam communiter Logici, qui etiam in contradicentibus aiunt: alteram partem contradictionis esse determinatè veram. Atque ex his intelligitur summatim; cùm Deus intuetur actum rerum contingentium, intueri eum vel absolutè vel sub hypothesi. Ad utrumque autem modum non incommodè ista rerum visio ampliatur. 446

Estque illud, cùm actus absolutè dandus est: Hoc verò, cùm actus prævidetur futurus quibusdam positis.

PUNCTUM V.

An Deus cognoscat etiam non Entia?

447 *Non ens multifariam dicitur.*

Respondeo ad hanc quæstionem: præmittendo varias acceptiones non-Entis. *Primò* igitur aliquando non-ens dicitur, quod non est ens actuale. Atque ita, quod est in potentia, non est ens, vel non est. *Deinde*, Ens solet accipi pro eo, quod habet realem vel positivam entitatem. Unde in oppositum non ens dicitur, quod est quid rationis, aut quid negativum. *Denique*, non-entia dicuntur, quæ sunt συναδύνατα, hoc est, impossibilia, vel incompossibilia, seu, quæ involvunt contradictionem: ut est, *Chimæra*, *Tragelaphus*, quæque sunt his similia.

448 *Deum cognoscere possibilia.*

Nunc statuo aliquot propositiones. 1. *Deus cognoscit ea quæ possibilia sunt, seu actu futura sint, seu non sint.* Atque ita cognoscit Deus non-ens, quod sic dicitur ad negandam entitatem actualem. Ita patet ex *Roman. 4. Vocat Deus ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.* Etsi enim iste locus non loquatur primò de cognitione, sed de productione eorum, quæ non sunt, ut rectè interpretatur *Chrysost. hom. 8. ad Rom.* & *Theodoretus ad h. l.* tamen ea ipsa productio involvit, & prærequirit notitiam. Quis enim credat Deum aliquid producere velle, quod non intelligit.

449 *Deinde*: patet idem ex sæpiùs allegatâ ratione. Deus adæquatè seu comprehensive (ut loquuntur) cognoscit essentiam suam: Ergo & potentiam suam, hoc est, quid facere possit. At inter ea quæ Deus facere potest, sunt etiam entia possibilia, seu futura sint, seu non. Nam ex hoc ipso dicuntur possibilia, quia ad ea actuanda, præexistit alicujus agentis potentia, quæ ad istam actuationem sit sufficiens, qualis est potentia divina. Ita constat ex suprà dictis de ente potentia, *c. 14. l. 1.*

450 *Deum cognoscere entia rationis, non autem ea formare.*

II. Deus non format quidem Entia rationis, cognoscit tamen ea. Ita patet. Nam *primò*, quòd Deus non formet entia rationis, inde patet, quia formare entia rationis est ab imperfectione intelligendi. Ens enim rationis formatur, cùm id apprehenditur per modum entis, quod reverà ens non est, aut apprehenditur aliter ac est: velut, cùm aliquid negativum, apprehenditur per modum formæ hærentis in subjecto; aut cùm quod absolutum est, apprehenditur sub aliquo respectu; aut quod à parte rei unum est, apprehenditur, ut distincta; aut quæ à parte rei diversa sunt, apprehenduntur ut unum, per præcisos, & abstractos conceptus. At fieri non potest, quin in illa deformitate objecti ad intellectum, sit magna imperfectio, non minor, ac si quis, quod Orichalcum est, cognosceret tanquam aurum: aut quod spirituale est, apprehenderet, ut corporale, & sic deinceps.

451 *Secundò*: quod autem cognoscat Deus entia rationis, inde probatur. Nam 1. simpliciter est perfectionis, si intellectus extendatur ad plura intelligibilia. Ergo ad absolutissimam, & perfectissimam scientiam, hoc est, omniscientiam, requiritur extensio (ita enim vocari solet amplitudo, quæ est in ordine ad objecta) ad omnia objecta. At inter intelligibilia pertinent etiam entia rationis, ut patet per experientiam humani intellectûs. Nos enim omnes experimur nos intelligere sive cognoscere entia rationis.

452 Atque hinc 2. id porrò confirmatur. Inprimis id certum est, quod Deus cognoscat omnia entia realia, ut priùs visum est. E. & cognoscit. Deus etiam illam hominis intellectionem, & illum formalem conceptũ, qui in homine est de ente rationis.

Nam.

Nam intellectio & conceptus reales sunt, qui sunt de entibus rationis, ut suprà conclusum est, c. 25. *Num.* 86. *in lib.* 1. *hujus operis*. Intellectio autem & formalis conceptus non potest cognosci, nisi cognoscatur & objectum illius, seu objectivus conceptus, quem vocant. Intellectio enim est nihil aliud, quàm repræsentatio objecti in potentia cognoscente, unde cognoscens intellectionem non potest ignorare objectum illius actus.

453 *Deum cognoscere negationes.*

III. Deus cognoscit etiam negationes, veluti sunt cæcitas, tenebræ, &c. Ita sequitur *primò* ex jam dictis. Nam istæ etiam sunt entia rationis, in quantum ipsæ intelliguntur ab humano intellectu, ut habentes positivam entitatem. At visum est, entia rationis cognosci à Deo. Non tamen cognoscit Deus negationes, per modum alicujus positivi; (sic enim ex iis formaret entia rationis, quod fieri non posse ostendimus) sed absolutè & simpliciter cognoscit illas. Neque enim perfecta cognitio negationis (quæ Deo tribuenda est) exposcit, ut ipsa directè, & per modum entis, repræsentetur, sed est in hoc, quòd Deus cognoscendo clarissimè entia positiva, in eis cognoscit unum non esse aliud, vel non habere aliud, sub hoc non esse unitũ alii absq; ulla diversa repræsentatione negationis vel privationis. Sic igitur Deus perfectissime cognoscit negationes, eodem inquam actu positivo & reali, quo Deus cognoscit extrema, quæ de se invicem negantur. Confer *Suarez Disp. Met. 54. s. 2. n. 22.*

454 *Deum cognoscere etiam impossibilia.*

IV. Deus cognoscit etiam impossibilia. Ita relinquitur etiam ex facto discursu ad secundam propositionem. Nam & ista sunt objecta & fictiones intellectûs humani. Et patet porrò, quia impossibilia sunt terminus sive finis negativus intellectionis. Unde non possent cognosci extrema in ordine rerum possibilium, nisi cognoscerentur ista, quæ ultra eum sunt impossibilia. Veluti perfectio alicujus rei creatæ est, cognoscere singularia sensilia, veluti est in plerísque bestiis. Ultra eam adhuc est perfectio in genere rerum creatarum, cognoscere etiam universalia, ut est in homine per discursum. Ultra eam adhuc est perfectio in rebus creatis, cognoscere effectum in causa sua, adeóque quasi intuitivè; non autem necessariò per causam, adeóque per discursum. Ita reperitur in Angelis quadantenus. Omnia autem cognoscere intuitivè, quæcunque intelligibilia sunt, id est impossibile, in re creata. Ut igitur cognoscatur iste ordo rerum possibilium: negativè tandem in aliquo sistendum est, quod scilicet non possibile sed impossibile sit, veluti hîc est creatura, intuitivè & perfectissimè cognoscens omnia. Et idem est de aliis.

PUNCTUM VI.

An Deus etiam mala cognoscat?

455 *Verba notitiæ quomodo sumantur in Scripturis?*

Inprimis hanc ad rem præcognoscendum est, quòd verbum notitiæ vel scientiæ, seu cognitionis in Scriptura ambiguum sit. Aliquando igitur sumitur notitia quasi complexè, prout ea implicat approbationem, vel amorem, quomodo Deus dicitur *novisse* viam justorum. *Psal.* 1. Indéq;, quæ Deus non approbat, dicuntur ab eo ignorari. Ut *Mat.* 7. v. 23. Nunquam *novi* vos: Discedite à me, qui operamini iniquitatẽ. Et, de hac scientia facilè patet: Deum malum non cognoscere, hoc est, cognoscendo approbare. *Mundi sunt oculi tui*, dicitur *Habac.* 1. *ne videant malum, & iniquitatem respicere non poterit.* Non vident, inquam, quia non libenter vident, ait *Hieron. ad Hab.* 1. *c.* Aliter igitur sumitur vox cognitionis præcisè & simpliciter, hoc est, sine addito vel connotato, & tum notat cognitionem, sive actum intellectûs, eum præcisè, quo res apprehenduntur, non addendo actum ullum voluntatis, veluti

amoris, vel effectûs alterius. Et de hac cognitione in præsenti quæritur.

456 Iterum 2. præcognoscendum: quod de malo possimus trifariam loqui: Nempè *primò* quoad id, quod in eo materiale est, veluti est actus, vel alia res positiva, quæ malitiæ subsiat. *Secundò*, quoad id quod in eo formale est, hoc est, de ipsa malitia, vel ἀταξίᾳ, vel ipsâ inordinatione, ad divinam voluntatem. *Denique*, de toto aggregato, vel complexo, quódque Ethici solent malum vocare, hoc est, actionem v.g. cum adhærente ἀταξίᾳ.

457 Ex his quoad *primum* res est expedita, quòd Deus cognoscat malum. Nam scientia divina indubiè extenditur ad omne positivum, ut suprà patuit. De cæteris autem duobus capitibus quæstio est.

458 *Deum ipsam malitiam cognoscere.*

Dico igitur: *Deum cognoscere etiam ipsam malitiam, atque adeò totum id, quod significatur voce actionis malæ.* Ita patet, 1. per Scripturam, *Psal.* 49. *v.* 11. Ubi dicitur Deus novisse vanitatem in cogitationibus hominum, & sic in locis aliis. *Deinde* idem patet per rationem. In primis non potest Deus ignorare actus suos. Ergo non potest ignorare objectum eorundem, vel etiam alias eorundem circumstantias. Confirmatur ex suprà dictis. Ibi enim inferebatur, Deum, quia non potest ignorare actum suum creativum, ignorare non posse objectum creabile, seu creaturarum. Ergo ad eundem modum, si Deus actum aliquem exerceat circa rem malam, oportet ut etiam cognoscat ipsam rem malam, tanquam actûs istius objectum. Actus autem, quos Deus circa malum exercet, varii sunt, veluti punire malum, irasci malo, prohibere malum, permittere mala, & qui sunt ejus generis alii.

459 *Scientia Dei, quomodo sit causa rerum?*

Objicitur: Scientia Dei est causa rerum, ut *Thom.* ait 1. *p. q.* 14. *a.* 8. At malorum autor Deus non est. Ergo nec scientiam de iis habet. *Resp.* 1. Scientia divina dicitur esse causa rerum, non quasi quæcunque Deus cognoscit, efficiat: sed quod nihil efficiatur citra divinam scientiam. Est enim aliqua notitia Dei non practica, sed speculativa solùm. Et patet. Nam cognoscit Deus impossibilia, & generatim omnia entia rationis, quæque possibilia quidem sunt, nunquam tamen eveniunt, cognoscit etiam seipsum, quorum nihil efficit Deus. Scientia etiam divina est causa rerum, adjunctâ voluntate, ut rectè disputat *Valentianus*, *tom.* 1. *disp.* 1 *q.* 14 *punct.* 8. *fol.* 379. Unde quæ scit Deus, non tamen vult, non efficit, sed quæ & cognoscit, & vult, ea efficit.

ARTICULUS III.
De modo divinæ cognitionis.

460 Quoad modum divinæ cognitionis multa ex dictis clara esse possunt. Sed progrediamur distinctè.

PUNCTUM I.
Cognitio Dei est perfectissima.

Perfectissima, inquam. Nam omnia attributa divina sunt sumenda cum perfectione summa. Estque illa perfectio intelligenda de perfectione tam extensiva quàm intensiva, ut eos terminos huic materiæ attribuere liceat, ex analogia ad habitus & actus creatos. Perfectio ejus *extensiva* est in eo, quòd nihil, quod quacunque ratione sit intelligibile, effugiat divinam intellectionem, prout per partes, in præcedenti articulo, visum est. Perfectio autem *intensiva* est in eo (non quod ex pluribus scientiæ gradibus sit coagmentata, quod aliâs solet esse in extensiva perfectione habi-

tum

tuum & actuum) sed quòd ea divina scientia sit clarissima, evidentissima, absolutissima, nullo modo fluctuans, carensque adeò omnibus imperfectionibus, quibus humana vel angelica scientiæ sunt expositæ.

PUNCTUM II.

Cognitio Dei est certa & infallibilis.

462 Ita relinquitur ex priori attributo: Nam fallibilitas & incertitudo in scientia est maximæ imperfectionis. Quomodo autem ea infallibilitas & certitudo divinæ scientiæ consistat cum rerum contingentia (de hoc enim potissimum dubitari solet) autea visum est, *in præced. Artic. punct.* 4.

462 *Certitudo & infallibilitas scientiæ an sint idem?*

Distinguunt autem aliqui inter certitudinem & infallibilitatem in scientia. Ita *Valentia tom.* 1. *disp.* 1. *quæst.* 14. *punct.* 5. §. 2. Infallibilem scientiam vocat, quæ talis est, ut spectato lumine, seu principio seu medio, quo nititur, atque etiam spectata ratione objecti, de quo est, non possit esse falsa. *Certam* autem vocat scientiam, quæ ita est necessaria, ut non possit non haberi. Atque sic infallibilitas purificat scientiam à falsitate vel opinione: Certitudo autem purificat scientiam à contingentia. Frequenter tamen certa vocatur scientia, quæ certificat quasi intellectum in assensu, indéque intellectum expurgat à dubitatione, falsitate, vel debilitate aut timiditate in assentiendo, quo sensu infallibilitas & certitudo scientiæ in idem recidunt.

PUNCTUM III.

Deus comprehendendo se (seu comprehensivè & adæquatè se cognoscendo) cognoscit creaturas in seipso, juxta proprium esse earum.

463 Duo definio: *I.* Modum, quo Deus se cognoscat, cognoscit inquam se comprehensivè. *II.* Definio modum, quo cognoscit creaturas. Has igitur cognoscit in seipso tanquam speculo, in quo relucent ideæ omnium rerum creatarum, attingendo tamen eas sub esse proprio earum. Neque enim cognoscit solùm essentiam suam Deus. Hæc tota res suprà plenius disputata est, *in præc. art. hujus cap. punct.* 1. & 3.

PUNCTUM IV.

Deus non cognoscit per speciem res creatas, & proinde nec seipsum.

464 *Deum res creatas non cognoscere per speciem.*

Quòd Deus non cognoscat res creatas per speciem, multipliciter pater. Nam 1. species est quasi effectum rei intelligibilis. Igitur ordine naturæ est posterior re intelligibili. At rem creatam intelligit Deus, cùm ipsa adhuc est in esse possibili, ubi nullam speciem spargere potest. Hanc tamen argumentationem non adeò firmam puto. Deinde: si Deus ad res creatas cognoscendas egeret specie. Ergo earum productio etiam præsupponeret earum speciem, in intellectu divino. At hæc esset magna in Deo Imperfectio, si produceret Deus res creatas, ex necessariò præsupposito aliquo creato ente, quia sic Deus ex seipso, & sine addito non esset sufficiens ad executionem potentiæ. At Deus est ens αὐτάρκεστον. Ergo isto ente creato, hoc est, specie intelligibili opus non habet, ad rerum productiones. Ergo multò minùs ad earum cognitionem. *Denique* officium speciei intelligibilis potissimum est duplex: primum

Speciei intelligibilis officium.

primum est, unire objectum intellectui cognoscenti. Oportet enim objectum approximatum esse potentiæ cognoscenti, unde cum ab intellectu humano multa quoad essentiam suam absint, quæ ab eo cognoscuntur, fiunt ei per speciem sui præsentia. Alterum est actuare potentiam cognoscentem, quæ ex sese indifferens est, ad objectum hoc vel illud, & simpliciter prior est ipsâ actuali cognitione. Utrumque autem cessat in cognitione Dei. Nam divino intellectui, utpote, qui ubique est, omnia sunt præsentissima. Unde & ob eandem præsentiam Dei, noster etiam intellectus Deum non intelligit per speciem intelligibilem. Huc pertinet quod *Scaliger* ait *Exerc. 365. s. 3.* Non intelligit per speciem, sed per sui ipsius præsentiam. Deinde etiam divinus intellectus est actualissimus. Est enim scientia in Deo non per modum habitûs vel potentiæ, sed per modum actûs primi & ultimi, hoc est, non est in Deo potentia intelligendi, sed intellectio unde dicitur Deus intellectualis naturæ, per actualem intellectionem, quæ cum ipso Deo eadem sit, ut suprà conclusum est, *hoc titulo, articulo primo.*

PUNCTUM V.

Deus non cognoscit componendo & dividendo.

465 *Intellectio hominis triplex.*

Nostra intellectio triplex est: Aliquando intelligimus simplices terminos: aliquando apprehendimus & facimus propositiones, & aliquando discurrimus, ut *Arist.* docet, *lib. 3. de anima, cap. 6.* (ubi & Interpp.) *& lib. de Interp cap. 1. Scalig Exerc. 307. sect. 2. Zabarell. lib. 2. de nat. Logic. cap. 2.* Conimb. 1. *prior. cap. 4. quæst. 2. a. 1.* aliique. Ex his igitur, quid Deo conveniat, vel non conveniat, nunc videndum est.

466 *Deum non cognoscere complexa.*

Hac igitur in re id *primò* certum est: quòd Deus cognoscat simplicia & complexa, hoc est, propositiones & Syllogismos. De his enim singulis sunt intellectiones nostræ, indéque ista omnia per conceptus formales in mente nostra repræsentantur. Quia igitur cognoscit Deus omnem intellectionem nostram, igitur cognoscit etiam omnis intellectionis nostræ objectum. Ergo & syllogysmum & propositionem. Nam intellectio est nihil aliud, quàm objecti perceptio. Ergo cognitio hæc est hujus objecti perceptio. Ergo & cognoscere intellectionem hanc, est cognoscere hujus objecti perceptionem. Atque hinc summatim, cùm Deus suam intellectionem cognoscit, eodem actu fertur ad cognoscendum humani intellectûs objectum.

467 *Modus cognoscendi in Deo, non est per compositionem & divisionem.*

Loquendo autem non de re cognita, sed modo cognoscendi, dico: Deum non cognoscere componendo & dividendo, hoc est, formando propositiones. Idque inde est, quia noster intellectus distinctâ intellectione non fertur simul ad plura objecta, & proinde necesse habet, ut partiatur intellectionem, juxta diversitatem intelligibilium, imò, ut aliquando eandem rem partiatur in intelligendo, dum, per plures inadæquatos conceptus, eum oportet apprehendere, quod à parte rei unum est. Veluti, non possumus nos unâ intellectione apprehendere, significatum hominis, & significatum risibilitatis. Oportet igitur, ut aggregemus hos conceptus, dicendo: *Homo est risibilis.* Hæc autem ratio non procedit de divino intellectu. Nam divinus intellectus distinctissimè uno actu cognoscit objecta omnia, eo scilicet, quo se ipsum cognoscit. Atque hinc consequenter repugnat Deo, ut intelligat componendo, & dividendo, hoc est, per plures intellectiones, quæ pluralitas in isto modo cognoscendi implicatur, ut visum est. Confer *Thom. 1. p. q. 14. a. 14.* De discursu statim dicam.

PUNCT.

PUNCTUM VI.
Deus non cognoscit discurrendo.

Viso, de compositione & divisione, nunc addendum est de discursu, qui ex dictis, tertius erat modus cognitionis nostræ. 468

Præsupponendo autem hanc ad rem quod & præcedenti puncto dictum est, non esse nunc sermonem de re cognita, sed de modo cognoscendi. Inprimis enim certum est, quod & ibi probatum est, quòd Deus cognoscat discursum, quin & ipse discursu nititur, cùm nobis aliquid patefacit, vel in verbo suo persuadere intendit. Est enim istorum discursuum plena Scriptura. Hoc solùm dico, quod ipse non cognoscat discurrendo, hoc est, ut habeat alicujus rei notitiam, non eam acquirit sibi per discursum.

Hoc ut rectiùs intelligatur, præcognoscendum est, quod discursus sit duplex, alius est continuus, alius discretus, seu, ut clariùs dicam, alius est per successionem continuam, alius discretam. Prioris generis discursus est in syllogismo, ubi à notitia præmissarum, deducimur in notitiam conclusionis, quæ ex istis, in sui notitia, pendet. Alterius posterioris generis discursus est, cùm citra dependentiam unius ad aliam, unum post aliud intelligimus. Veluti si, cognitis plantis, cognoscamus doctrinam de Metallis. Estque adeò summatim in omni discursu pluralitas notitiarum sese consequentium, ut inferiùs pluribus persequor, *cap. 4. hujus libri, num. 190. seq.* & plenius in doctrina syllogistica *c. 1. n. 17. seqq.* & Confer Colleg. Conimb: *lib. 1. prior. cap. 1. q. 2. a. 1.* 469 *Discursus duplex.*

Nunc *I.* dico: *Deus non discurrit discursu eo, qui est secundum continuam successionem.* Ita patet, quia usus istius discursus est, ad cognoscendum ex notis ignotum & dubium. Unde & medius terminus dicitur ratio, rei *dubiæ* fidem faciens, à *Cicer.* Et *Ram. lib. 2. Dial. cap. 9.* ad constituendum syllogismum ait: *Cùm aliquid dubium sit quæstio efficitur, & ad ejus fidem tertio argumento opus est.* At hæ sunt multiplices imperfectiones in cognitione, præsupponere aliquid ignotum & dubium, & ejus notitiam quærere per antè cognita, & in assensu dependere ex tertio, ut facilè constat. 470

Dices: Deus cognoscit causam & effectum, v. g. Ergò ex causa cognita potest concludere effectum. At iste discursus est syllogisticus. *Resp.* Deus non cognoscit effectum ex causa, vel per causam, sed statim in causa intuetur ejus effectus omnes, citra dependentiam notitiarũ. E. ibi non est discursus, quia discursus, de quo loquitur, est cùm notitiarum dependentia, ut scil. unum per aliud, vel ex alio cognoscatur. 471

II. Deus non cognoscit discursu eo, qui est per successionem, atque adeò simpliciter non discurrit. Ita patet, quia summatim omnis discursus est cum successione notitiarum, indeq ue præsupponit multitudinem earum. At simpliciter repugnat Deo, illa intellectionum pluralitas, ut visum est, in præcedenti puncto, de compositione & divisione. Ea enim quæ ibi dicta sunt, hîc à fortiori procedunt. Nam minus simplex est modus intelligendi per discursum, quàm iste, quo intelligimus componendo & dividendo, ut constat. Confer *Aug. 15. de Trin. c. 14.* & *de Genes. ad liter. c. 18. Dionys. de div. nom. c. 7.* Et *Thom. l. 1. cont. gentes, cap. 55. seqq. Quodlib. 11. a. 2.* & *1. p. q. 14. a. 7.* 472

ARTIC.

ARTICULUS IV.
De variis distinctionibus divinæ cognitionis.

Inprimis præsuppono hanc ad rem, à parte rei, unam esse Dei cognitionem, ut sæpè visum est, & nunc iterum breviter patet.

473 *Cognitionem Dei unam esse probatur.*

Inprimis certum est, quod Deus cognoscat seipsum & quidem perfectissimè. In ista enim cognitione sui, consistit Dei felicitas. Sine dubio autem Deus est beatissimus & felicissimus. Porrò illa cognitio, quâ Deus seipsum, quæque in eo sunt, cognoscit, necessariò est una. Nam ipse Deus est aliquid unum, & quæ in ipso sunt, habent realem identitatem, cum ipso. Ergo & cognitio, quâ se Deus cognoscit, est una. Unum enim objectum, per plures inadæquatos conceptus apprehendere, est imperfectionis in cognoscendo. Ergo, hactenus Deus cognoscendo essentiam suam, unâ & eâdem intellectione, cognoscit perfectissimo etiam modo omnia sua attributa, & proinde etiam potentiam & scientiam. At potentia & scientia Dei isto actu intelligendi, non cognoscitur perfectissimè, si non cognoscatur istorum extensiva latitudo, in ordine ad objecta, hoc est, quid particulariſſimè sit per ea attributa Deo per potentiam quidem, possibile, per scientiam cognoscibile, hoc est, quicquid ullo modo extra Deum est. Ergo hæc omnia eodem actu, uno & indiviso, perfectissimè cognoscuntur. Ergo non supereſt jam actus intelligendi alius. Ergo absolutè una & simplex est Dei cognitio. Mitto alia, de quibus confer *Lychet. ad Scotum* 1. *d.* 2. *q.* 1. *fol.* 45. *& Suarez disp.* 30. *f.* 15. *n.* 33.

Atque hinc sequitur: quòd in variis divisionibus cognitionis divinæ, non intelligatur multiplicari divina cognitio: sed solùm membra istarum divisionum, respondent nostris diversis iisque inadæquatis conceptibus, quos de ista una divina cognitione habemus. Quanquam aliquæ etiam continent solùm distinctionem nominis, ut apparebit.

Propono autem *primò* istarum distinctionum aliquas; *deinceps* etiam alia nomina cognitionis humanæ considerabo, an ea Deo tribui possint.

PUNCTUM I.
De distinctione scientiæ Dei in scientiam simplicem & scientiam approbationis.

475 *1. Scientia Dei est vel simplex, vel approbationis.* Hæc distinctio est distinctio nominis solùm. Indicat enim vocem scientiæ vel cognitionis ambiguè dici, hoc sensu, quod aliquando notet solum & præcisum actum intellectûs divini, hoc est, nudam cognitionem: Et sic scientia divina est simplex: Aliquando verò notet cognitionem, cum addito, vel connotato actu voluntatis, veluti est actus approbationis, vel amoris, seu effectûs. Dicitúrque sic Deus ea cognoscere, quæ cognoscit & amat. Secundùm priorem scientiam, dicuntur omnia nuda & aperta esse oculis Dei, *Heb.* 4. Secundùm posteriorem scientiam Deus dicitur non novisse maledictos *Matth.* 7. *v.* 23. Sic *August. Epist.* 102. *ad Evodium. Deus*, inquit, *si ad scientiam referas, non ignorat eos quibus dicturus est non novi vos, sed eorum improbatio hoc verbo insinuata est.* Alia exempla prius relata sunt, hujus *tit. art.* 2. *punct.* 5.

PUNCTUM

PUNCTUM II.

De divisione scientiæ Dei, in scientiam visionis & intelligentiæ.

476 *II. Scientia Dei est vel scientia visionis, vel simplicis intelligentiæ.* Ut distinctio hæc intelligatur, prænotandum est discrimen, inter visum & intellectum nostrum. Igitur visus cognoscit ea solùm quæ certa sunt, quæque adeò præsentia & actualia sunt. Unde & *præsentia* Scholasticis quibusdam dicta sunt, tanquam *præsentibus* entia. Intellectus autem vagatur longiùs, & non cognoscit ea solùm, quæ præsentibus sunt, sed ea etiam, quæ futura sunt, aut etiam, cùm quæ sunt prorsus impossibilia, sibi imaginatur.

477 *Scientia visionis.* Igitur ad hanc analogiam *scientia visionis* est, quâ Deus intuetur & cognoscit ea, quæ coram sunt, aut etiam in universum, quæ esse actuale habent, vel habuerunt, vel habitura sunt. Hæc omnia seu præterita seu futura sint, sunt intellectui divino præsentia, non hoc sensu, quasi res omnes habeant esse quoddam æternum & permanens, per quod Deo omnibus temporibus coëxistant, sed quod singula perideam sui, quam in mente divina habent, nunquam Deo sint incognita.

478 *Scientia simplicis intelligentiæ.* *Scientia* autem *simplicis intelligentiæ* dicitur illa, quâ Deus cognoscit ea, quæ in nullo tempore habebunt esse actuale, veluti sunt ea, quæ sunt impossibilia, aut, quæ cùm ex parte sui non involvant repugnantiam ad essendum, non tamen de facto existunt unquam. Multa enim quæ possibilia sunt, nunquam fient. Ista igitur cognoscuntur à Deo scientiâ, non visionis, sed intelligentiæ.

479 *Deo non convenit visus.* Ex his apparet 1. *Scientiam visionis non dici hoc sensu de Deo quasi Deus aliqua cognoscat per sensum visûs, dimissis aliis, quæ cognoscantur ab intellectu:* ad quem sensum, in nobis sunt duæ potentiæ cognoscitivæ, sensus scilicet, & intellectus, ad quem modum porrò dici solet, in nobis sensum esse singularium, intellectum autem esse universalium. Nam inprimis visio propriè sic dicta est actus materialis, unde est dependens à materia sive organo corporeo, quod oculus est, proindéque non convenit nisi rebus materialibus. Deus autem spiritus, & proinde expers omnis materiæ est. Scientia igitur visionis, de Deo non propriè, sed per Metaphoram dicitur, sumptâ similitudine inde, quòd sicut initio dictum est, sicut visus est rerum præsentium, ita etiam Deus dicitur cognoscere scientiâ visionis, ea quæ præsentia sunt. Ubi tamen & ampliatio sive Synecdoche concurrit. Cùm enim visus sit ad præsentia sola, scientia tamen visionis, Deo tributa, non est ad sola præsentia, sed etiam præterita & futura, quæ Deus ita intuetur, ac si coràm seu præsentia essent.

480 Deinde ex his etiam apparet: scientiam intelligentiæ in Deo contradistingui contra scientiam visionis, non hoc sensu, quasi detur in Deo ulla cognitio, quæ non sit intellectiva. Sed generale nomen remansit speciali actui intellectûs divini, quod aliâs etiam familiare est, ut speciei uni maneat generale nomen. Generatim igitur loquendo, omnis cognitio divina est intellectio seu intelligentia, proinde etiam scientia visionis, quam vocamus. Speciatim autem, quia Deus aliqua cognoscit, coràm intuendo, aliqua non intuendo, hinc iste modus cognoscendi posterior, simpliciter vocatur scientia intelligentiæ.

PUNCTUM III.

De distinctione scientiæ divinæ in practicam & speculativam.

481 *III. Scientia Dei est practica vel speculativa.*

Aristoteles

Aristoteles lib. 3. de anim. t. 49. intellectum humanum dividit in speculativum & Practicum: unde aliquâ proportione istæ applicationes tribuuntur scientiæ divinæ. Sunt autem duo considerandа. 1. Quid sit practica & speculativa cognitio? Atque adeò an istæ Deo conveniant? 2. Quarum rerum sit scientia practica, & speculativa.

Quæstio II.

Quid sit practica & speculativa cognitio? atque adeò: an Deo conveniant?

482 *Thomas 1. p. q. 14. a. ult.* disputat, istas denominationes à tribus sumi.

Tripliciter dicitur cognitio speculativa vel practica.

Primò: igitur dicitur scientia, speculativa, vel practica, ex parte rerum scitarum. Quæ ergo non sunt operabiles à sciente, qualis est scientia hominis de rebus naturalibus vel divinis, eæ faciunt scientiam speculativam: quæ operabiles sunt, practicam, qualis est scientia ædificatoris, de domo, vel sutoris de calceo.

483 *Deinde* sumuntur istæ denominationes ex modo cognoscendi, quicquid sit de objecto scibili. Ita scientia speculativa est, si quis domum cognoscat, v. g. solùm definiendo & dividendo istud thema, aut etiam communissima ejus prædicata pensitando.

484 *Denique* sumuntur istæ denominationes ex fine. Ergo si quis aliquam rem cognoscat, ut secundùm eam cognitionem operetur, dicetur habere scientiam practicam: Si autem rem aliquam cognoscat, citra intentionem operationis, solùm veritatem considerando, dicetur habere scientiam speculativam.

His præmissis apparet: Convenire Deo scientiam speculativam, & practicam. Nam *Primò:* cadunt aliqua sub divinam cognitionem, quæ non sunt operabilia, ut est Deus ipse. *Deinde:* apprehendit Deus nostros conceptus, quibus definimus, & dividimus res, hoc est, de rebus speculamur. Denique cognoscit Deus aliqua, quæ nunquam facere vult. Ergo hactenus Deo convenit aliqua speculativa cognitio.

Secundò: cognoscit Deus aliqua operabilia, veluti omnes res creabiles, & quidem antequam creet, ut definito tempore eas creare velit. Ergo hactenus Dei cognitio de istis est practica. Sed hæc amplius patebunt in sequenti quæstione.

Quæstio III.

Quarum rerum sit cognitio Dei speculativa & practica?

485 Attingamus eas solùm materias, de quibus controversia esse solet. Atque hinc dico 1. *Deus cognoscit se purè speculativè.* Ita patet, quia Deus non est aliquid operabile. Ergo nec ut aliquid operabile cognosci potest. Operatrix verò scientia requirit subjectum operabile, & ordinem ad operationem.

486 Oppugnant hanc assertionem *Scotus, in Prolog. sent. & 1. d. 38.* ubi docet scientiam sive cognitionem, quam Deus de se habet, esse practicam, quia rectificet amorem, quo Deus se amat. Sed fundamentum lubricum est. Nam si illa rectificatio practica esset, oporteret cognitionem, quâ Deus se cognoscit, diversam esse ab amatione, quâ Deus se amat. Quomodo enim quid dicetur rectificare seipsum? Amatio autem & cognitio, quâ Deus se cognoscit & amat, realiter idem sunt, quia sunt actus vitales Dei, qui ad essentiam, & sic ad se invicem, realem habent identitatem. Vide *Valentiam tomo 1. Disp. 14. punct. 8.*

487 *II.* Dico: *Cognitio Dei respectu creaturarum creabilium est practica.* Ita patet. Nam

Nam & subjectum ibi operabile est, & cognitio est ad operandum.

Objicit hic *Scotus*: Scientiam Dei, respectu harum rerum non esse practicam. Quia praxis omnis, quæ sit in rerum productione, referenda sit, ad voluntatem, non ad intellectum sive scientiam. *Respond.* Scriptura frequenter productionem refert non ad voluntatem solùm, sed ad intellectum etiam, ut ad *Eph.* 1. Operatur Deus omnia juxta *consilium* voluntatis suæ. Consilium enim utique ad intellectum pertinet. 2. Humana etiam scientia (unde primò sumpta est ista appellatio) non dicitur practica, quasi scientia præcisè & remotâ voluntate sit practica, sed quòd eâ accedente talis sit. Ergo etiam ut aliqua scientia Dei dicatur practica, satis est, si id sit accedente voluntate. Vide *Cajetan. in summ.* 1. *p. q.* 14. *a.* 16.

III. Dico: *Scientia Dei etiam respectu malorum est practica.* Non hoc sensu, 488
quasi Deus mala efficiat, sed quia per aliquos actus practicos, circa ea occupetur, veluti ordinando, prohibendo, permittendo ea. Sic *Thom.* 1. *p. q.* 14. *a.* 16. Mala, inquit, licet à Deo non sint operabilia, tamen sub cognitionem practicam ipsius cadunt, sicut & bona: in quantum permittit, vel impedit, vel ordinat ea, sicut & ægritudines cadunt sub practicam scientiam Medici, in quantum per artem suam curat eas & removet.

PUNCTUM IV.

In qua disseritur de aliis humanæ scientiæ nominibus, & eorum appellatione, ad scientiam divinam.

I. Scientia humana solet distingui in confusam & distinctam, adæquatam & 489
inadæquatam. Hæc tamen varietas intelligendi in Deo apprehendi non potest. *Deo non convenit scientia confusa & inadæquata.*
Nam rem confusè & inadæquatè aprrehendere ex semisse saltem est imperfectionis, ut ex ipsis terminis constat. Confusè siquidem apprehendere rem, est eam apprehendere, prout per nomen (dimissâ definitione) exprimitur, ut *Scotus* definit *in quodlibet. q.* 2. §. *loquendo igitur*: Vel etiam est idem, quod rem apprehendere in iis quæ in ea continentur promiscuè & permixtim cognitis, ut *Colleg. Conimbr.* definit, 1. *Phys. c.* 1. *q.* 2. *a.* 1. ubi confer *Zabar. de ord. intell. c.* 111.

II. Scientia humana alia est à priori, alia à posteriori. Illa dicitur scientia pro- 490
pter *quid*, & est per causam: Hæc dicitur scientia *quia*, & est per effectum. Juxta *Nec ea, quæ est à posteriori.*
quam distinctionem etiam aliqua dicuntur notiora secundùm nos, alia secundùm naturam, apud *Aristotel.* 1. *post. t.* 5. & 6. *Topic. cap.* 3. Sed nec hæc varietas intelligendi in Deum cadit. Novit enim Deus necessariam connexionem causæ cum effecto, & novit etiam intellectum humanum posse assurgere, ex effectorum cognitione, in cognitionem causarum: ipse tamen non ita ascendit, sed effectum potius *in causa cognoscit.* Et sic non convenit ei scientia à posteriori. Vide *Suarez Disp.* 30 *s.* 15. *n.* 38.

Sed neque scientia propter quid, seu à priori, Deo convenit, si rigorosè loquamur, 491
ad modum scientiæ illius, quam in nobis vocamus scientiam, propter quid. Eam *Quatenus ei conveniat scientia à priori.*
enim sic dicimus, quam de effecto habemus per vel propter causam, per causam, inquam, tanquam medium. Id enim notat vocula *per* & *propter.* Indéque insinuant discursum. At Deo non convenit discursus, ut priùs visum est, *art.* 3. *punct.* 6. Ad quem modum & *Thom.* ait 1. *p. q.* 14. *a.* 7. *ad secundum*: Deus non cognoscit *per causam*, quasi prius cognitam, effectus incognitos, sed eos cognoscit *in causa.*

Nihilominùs

Quomodo scientia Dei dicatur, Propter quid?

Nihilominùs commodè interpretando, potest scientia Dei vocari propter quid, partim negativè, quatenus isto modo loquendi, removetur à Deo scientia à posteriori; partim etiam, ut particula propter, indicet, non causalitatem, respectu illius cognoscentis, sed solùm causalitatem inter Entia cognoscibilia, quæ à parte rei est, veluti quod effectus est per vel propter causam. Unde habet Deus scientiam, *Propter quid*; in quantum simplicissimâ cognitione cognoscit, quinam effectus huic vel illi causæ congruant, vel quinam ex hac vel illa causa effectus dependeant. Confer *Durand.* 1. *d.* 35. *q.* 4.

492 *Denique:* loquendo, de scientia nostra, solet frequenter usurpari nomen *judicii, prævisionis, recordationis*, seu *reminiscentiæ, fidei, opinionis, consultationis*, seu *consilii*. Hæc omnia significant imperfectionem, unde formaliter Deo non conveniunt, si propriè loquamur. Videamus de singulis.

493 *An Deo conveniat judicium?*

Judicium significat in nobis modum intelligendi compositum, eum nempe, qui est per compositionem, & divisionem, & discursum. Unde & pars Logicæ ea, quæ est de propositionibus & syllogismis vocatur doctrina judicii apud *Cicer. lib.* 4. *de Finibus, & init. Topic. Fabium Instit. Orat. cap.* 14. & alios. Vide inprimis *Ramum lib.* 2. *Schol. Dial. c.* 8. *& compar.* 3. *&* 4. *contra Schegk. in orat. pag.* 472. Sic igitur solet in judicio implicari duplex actus, alter est apprehensivus, quo scilicet objectum apprehenditur; alter verò superveniens, est judicativus. Sic *Ægid. lib.* 2. *de anima tract.* 5. *quæst.* 1. *a.* 1. intellectuale judicium est, inquit, quando potentia præter actionem, quâ apprehendit objectum, elicit alium actum, quo judicat rem ita esse vel non esse, quomodo apprehenditur: Et hoc modo judicare, est opus mentis, quæ apprehensâ hac propositione, homo est animal, assentitur illi, judicans rem ita se habere. Cum igitur intellectio Dei non sit composita, judicium ei propriè non convenit.

In quantum tamen judicium significat cognitionem, purificatam quasi à temeritate, imprudentia, vel sententiæ præcipitantia, sic judicium Deo convenit. Ita dicitur Deus corripere in judicio, *Hier.* 10. castigare in judicio, hoc est moderatè & leviter. *Hier.* 30. Mitto significationes alias, quas diligenter recensitas, Vide apud *Flac. in Clavi Script. part.* 1. *in voce judicare.*

494 *An Deo conveniat prævisio & recordatio?*

Prævisio & *recordatio*, dicuntur per ordinem ad præterita & futura, quæ cognoscuntur. Recordamur enim præteritorum & prævidemus futura. Et proinde accuratè loquendo, (quia ad divinum intellectum nihil est futurum vel præteritum, sed intuetur Deus omnia tanquam præsentia, unde & omnia, quibus convenit esse actuale, sub quacunque id sit differentia temporis, cadunt sub scientiam visionis Dei, quam vocant) Deus non prævidet vel recordatur. Præsertim quia recordatio sive reminiscentia est eorum, quorum notitia in intellectu nostro quasi abscissa est, per oblivionem. *Cùm species in mente nostra obrutæ sunt aut confusæ, per disquisitionem aut evolutionem mens nostra eas repetit. Et hanc rem reminiscentiam vocant*, ait *Scal. Exerc.* 307. *s.* 2. *p.* 921. Sic & de prævisione ait, *Exerc.* 365. *s.* 8. *Omnia*, inquit, *præsentia Deo sunt, quare ut illud quoque subtilius excutiatur, ne verbum quidem illud prævidere Dei convenit omnipotentiæ, nisi quoad nostrâ mutilâ intellectione metimur infinitatem. Nobis quidem, quibus est futurum, prævisio illa est, Deus, cui nihil futurum est, non prævidet, sed videt simplicissimè quod est præsens. At omnia præsentia.* Vide & *Exerc.* 307. *s.* 20. *p.* 957.

Quod si tamen prævisio & recordatio, vel rememoratio simpliciter sumatur juxta

juxta ordinem temporis, quod est in rebus cognoscibilibus, tum quia res aliæ aliis priores sunt, & proinde aliæ præteritæ, aliæ futuræ, non autem omnes præsentes sunt, hactenus sano sensu Deo potest tribui prævisio & recordatio, hoc est, cognoscere res, quæ sunt post alias, vel præ aliis in mundo.

495 *Deus an per fidem cognoscat?*

Fides notat assensum propter autoritatem dicentis vel testantis, atque sic, prout autoritas major minórve est in testante, fides est certior vel incertior. *Ab existimatis proficiscens oratio, vel ab inexistimatis eadem, haudquaquam tantundem valet*, ait *Hecuba apud Eurip. ad Ulyssem*. Atque hinc, quia testimonium divinum insinuat autoritatem in dicente summam, ideò certissimus est assensus, qui ei innititur. Certissimus inquam est assensus, non tamen necessariò est ei evidentissimus, quia non potest scire rationem, ob quam conclusio vel sententia, quam tenet, vera sit, idque propter rerum sublimitatem & imperscrutabilitatem. Atque ita summatim fides insinuat 1. imperfectionem inevidentiæ & obscuritatis. 2. dependentiam ad autoritatem dicentis. Dei autem cognitio est ipsi Deo clarissima & evidentissima, & prorsus independens ad alterius autoritatem. Dico ad alterius: Nam respectu sui ipsius non est creditio, ut scilicet quis assentiatur verbis suis ob sui autoritatem. Indéque nulla relinquitur autoritas, cujus respectu Deo tribuenda sit fides, hoc est, quâ ipse credat, vel eam cognitionem habeat, quam nos fidem vocamus. Nam inferior autoritas ex se fallibilis est, & proinde Deum non potest ad assensum movere. Et si quando dictis hominum assentitur, non facit id credendo, sed sciendo. Sibi autem non credit, quia locutio, qua sibi loquitur Deus, est perfectissima sui & rerum omnium comprehensio. Vide *Suarez in Metaph. disp.* 30. *s.*15. *num.*37.

496 *Opinio Deo non convenit.*

Opinio notat in hominibus assensum fluctuantem, indeterminatum & probabilem. Ita opinamur, cras fore serenitatem, quia nunc est vespertina rubedo; opinamur aliquem fore doctum vel divitem, quia videmus ipsum pro tempore diligenter studere, vel inhiare opibus. Différtque adeò opinio à scientia in eo, quod scientia est de rebus certis. Opinio autem est de incertis, & quæ possunt secus habere. Imperfectio igitur manifestè insinuatur per opinionem. Unde etiam Deo non convenit, ut cognoscat aliqua per opinionem. Atque hinc etiam suprà rejectum est, in hypotheticis futuris, Deum habere de istis certitudinem moralem, hoc est, probabilitatem. Nam ista absolutè non est certitudo. Vide *hoc titulo art.* 2. *puncto* 5.

497 *Consilium an Deo conveniat?*

Consilium & *consultatio* primò etiam significant imperfectionem. Nam insinuant multitudinem cogitationum vel intellectionum. Consultamus enim conferendo diversas sententias. At pluralitas intellectionis imperfectio est, Deóque repugnat, qui omnia intelligit intellectione unâ. Atque inde illa etiam imperfectio est in consultatione, quòd scil. in consultando animus primùm dubius est, quid tenendum sit in mediis propositis. Consultamus enim, ut in dubio videamus, quid tutius vel verius sit. Vide *Aristot. lib.* 3. *Ethic. cap.* 3. *Nemes. lib.* 5. *Phil. cap.* 5. *Thomam*, 1, 2. *q.*14. *a.*4, 5, 6. Ubi & interpp. Vide & nominatim *Valentiam*; *tom.* 2. *disp.* 2. *q.*9. *punct.*2, 3. Dubitare autem similiter notat imperfectionem. Atque hinc *Scal. Exerc.*365. *s.*8. ait, tam impiam esse vocem consilii in divinis, ac est Deitatis pluralitas. Confer & *Pelarg. in Damasc. pag.*77. & *Suarez Disp.*30. *sect.*15. *num.*39.

498

Nihilominus non est diffitendum: quòd consilium aliquando notet simplicem assensum, ut ex consilio dicatur factum, quod non est factum temerè vel præcipitanter,

tanter, vel imprudenter. Et hoc sensu dicitur, *Eph.* 1. *v.* 11. Deum omnia operari ex consilio voluntatis suæ. Et *Jer.* 23. *v.* 18. Dicitur Deus magnus consilio. Patétque adeò: sic Deo convenire, ut ei tribuatur consilium.

TITULUS XV.
De Voluntate Dei.

499 Hac in re id præsuppono, quod omninò Deo conveniat voluntas. Ita enim sequitur ex iis, quæ de Dei intellectu dicta sunt. Cuicunque enim convenit intellectus, ei etiam convenit voluntas. Fertur enim unaquæque res in suum bonum. Inclinatio autem ad bonum est per appetitum. Ergo unicuique rei suus convenit appetitus. Proinde si res ferantur ad bonum suum per naturalem instinctum, erit appetitus naturalis: Sin ferantur ad bonum suum per notitiam sensitivam, appetitus erit sensitivus & animalis. Ergo & si ferantur res ad bonum suum per notitiam intellectualem, competit eis etiam appetitus intellectualis, quod nihil aliud est quàm voluntas. Proindéque hinc maximè connexa sunt, habere intellectum & voluntatem. Unde si iste Deo convenit, eidem etiam conveniet voluntas. Plura vide apud *Thom.* 1. *p. q.* 19. *n.* 1. *& p.* 3. *q.* 18. *n.* 1. ubi & interpp. vide, & adde sententiarios 1. *d.* 45. 36.

Deo convenire voluntatem.

500 Hoc præsuppositò dicendum est. 1. Quid sit voluntas Dei? 2. Quod sit objectum voluntatis divinæ? 3. Qualis sit voluntas Dei, seu quomodo velit? 4. De distinctionibus divinæ voluntatis. Et denique de virtutibus & affectibus nostræ voluntati tribui solitis.

Proponuntur dicenda.

ARTICULUS. I.
Quid sit Voluntas Dei?

Voluntas aliquando significat rem volitam, hoc est, objectum voluntatis. Ut voluntas regis est, suspendi latronem. Id etiam est in divinis: Sic in *Psal.* dicitur *in capite libri scriptum est, ut facerem voluntatem tuam*, hoc est, id quod vis, & 1. *Thess.* 4. *Voluntas Dei est sanctificatio vestra.* Vide *Armand. de Bello Visu. l. 2. Term. c.* 145. Hæc significatio voluntatis à præsenti instituto est aliena. Quærimus enim quid sit illud, unde Deus formaliter & ab intrinseco dicatur volens. Hæc igitur res descidenda est, juxta ea, quæ de intellectu divino dicta sunt, in præcedenti *titulo* 14. *hujus capitis a.* 1. Attamen melioris lucis causâ duo dico.

501 *I. Voluntas divina est idem quod ipsa essentia divina, eandem inadæquatè, seu inadæquato conceptu significans.* Ita inprimis patet, ex iis quæ generatim de divinis attributis suprà constituta sunt. Nulla enim ratio est, cur voluntas debeat esse aliquid realiter distinctum in Deo, ab ejus essentia, & non sit idem de æternitate, vel bonitate, vel attributis aliis. Inadæquatus autem conceptus, quo voluntas significat essentiam Dei, in eo consistit, quòd voluntas addit inclinationem ad bonum. Atque ita voluntas divina, adæquatè loquendo, est idem quod essentia divina, ad bonum propensa.

Voluntatem divinam esse eandem cum ipsius essentia.

502 *II. Voluntas Dei est in eo non per modum potentiæ, sed per modum actus ultimi, seu, est nihil aliud quàm volitio.* Prius patet Nam si voluntas Dei esset in eo per modum potentiæ, tum volitio esset in eo per modum effectûs. Actus enim sunt potentiarum suarum effecta. At hoc est absurdum. Nam volitio Dei est ejus essentia, ut mox patebit. Essentia autem divina est infactibilis. Relinquitúrque adeò: Potentiam

Voluntatem esse in Deo per modum actus ultimi.

etiam volendi non significari per voluntatem Dei. Atque ità non probo, quod *Armand. de Bello Visu, d. l. 2. Termin. c. 145.* ait: voluntatem etiam in divinis aliquando significare per modum potentiæ, & aliquando per modum actûs.

Quod autem volitio, seu actus volendi sit idem, quod essentia Dei, patet inde: quia in istâ actuali volitione, seu complacentiâ & amore sui, consistit magna pars beatitudinis divinæ, inde usque ab æterno. Unde si volitio Dei, saltem qua Deus per actualem amorem conjungitur quasi sibi ipsi, non esset ipsa Dei essentia, consisteret beatitudo Dei in aliquo creato, quod absurdum est, & pugnat contra ἀυτάρκειαν divinam, & aliquid creatum fuisset ab æterno, quod iterum absurdum, & pugnat contra fidem. Neque enim quod essentialiter à Deo distinguitur, aliud potest esse, quam Ens creatum. *Omnis res quæ Deus non est, creatura est*, ait *Aug. l. 1. de Trin c. 6.* Et *Just. Martyr, in Expos. Fidei: in id quod creatum est, & id quod non creatum est, dividuntur omnia.* 503 *Volitionem Dei esse ejus essentiam.*

Atque hoc ipsum est etiam dicendum de actu volendi, quo Deus actualiter vult creaturas, prout scilicet est iste actus à parte Dei. Nempe & actus iste volendi est idem quod essentia Dei. Sicut enim actus quo se intelligit Deus, est idem cum eo actu, quo intelligit creaturas, (ut præcedente visum est, *art. 4. in init.*) ita etiam ille actus, quo Deus vult & amat se, est idem cum actu isto, quo Deus vult & amat creaturas suas. Et confirmatur, non solùm, quòd nulla ratio disparitatis dari potest: sed etiam, quia actus voluntatis sequitur (ut loquamur de divinis modo loquendi nostro) actum intelligendi. Neque enim amamus incognitum. Ad istam igitur proportionem sequitur, quod ubi intellectio est una & eadem etiam sit volitio una. 504 *Volitionem creaturarum esse divinam essentiam.*

Deinde: potest idem speciali argumento probari. Inprimis certum est: Productionem creaturarum præsupponere in Deo volitionem earum. Hoc est, nihil de facto Deus producit, nisi quod antea voluerit producere, volitione, inquam, eâ, quam ab æterno habuerit. Aut igitur illa volitio creaturarum, & profluctionis earum, est aliquid creatum, aut non. 505

Si primum dicatur, duplex absurdum sequitur. Prius est, quod ista actualis volitio est proxima dispositio (ut sic loquamur) causæ agentis per intellectum, indéque sine istâ, causa est insufficiens in causando. Nisi enim illa accedat, nihil creabitur. Si igitur ista est aliquid creatum. Ergo Deus, ad causandum, complebitur per aliquid creatum, & in se ipso, ad hoc, citra additionem alicujus creati, erit insufficiens. Absurdè. Citius credetur, non esse Deum, quàm eum tàm impotentem esse, ut non possit agere nisi dependenter ad aliquid creatum. Posterius absurdum est: Quod si illa volitio est aliquid creatum. Ergo & ista est ex præsuppositâ aliâ volitione. Simpliciter enim impossibile est: Deum producere aliquid creatum, præter id, quod vult producere. Ergo vel in istis volitionibus creaturarum dabitur processus in infinitum, quod repugnat; vel sistendum, est in aliqua volitione increata, atque hoc est quod intendo.

Atque hinc si postremum dicatur, hoc est, quòd volitio creaturarum, ea, inquam, quâ Deus eas vult, sit aliquid increatum, tum habetur intentum, nempè quod etiam volitio rerum creatarum sit idem quod Deus. Nam non datur nisi unum increatum, & hoc est Deus. Confer *Scotum 1. d. 2. q. 1.* & *Lychet. ibid. fol. 44. Col. 3. & seqq.* & plures alios, quos retuli superiùs *hoc cap. n. 268. seqq.* ubi vide. 506

Atque ita ex dictis summatim constat de duobus. *I.* Quod voluntas Dei non sit in Deo potentia quædam, sed quod sit actus purus & ultimus. *II.* Quódque

adeò voluntas sive volitio Dei, tùm quâ se, tùm quâ creaturas amat, sit idem, quod ipsius essentia.

Obiectio, quæ contra hanc rem fieri solet, ex consideratione libertatis, quæ est in actionibus voluntatis divinæ, suprà examinata est, *priùs citato loco.*

ARTICULUS II.

De obiecto voluntatis divinæ.

507 Viso, quid sit voluntas divina, nunc videndum est, de ejus obiecto, non quasi putemus esse aliquid, quod actuet quasi voluntatem divinam, (quod officium aliàs solet esse obiectorum, in ordine ad habitus & potentias) sed quia apprehendimus voluntatem divinam terminari ad aliquid, quod hactenus habet rationem obiecti. Est enim ad rationem obiecti satis, si terminet actum aliquem. Dico igitur primò.

PUNCTUM I.

Deus amat seipsum primariò.

508 Hic dico: obiectum voluntatis divinæ esse Deum ipsum. Amare enim est actus voluntatis. Igitur, quòd Deus velit seipsum, inde inprimis patet, quia Deo convenit bonitas summa, ut suprà patuit, *hoc cap. tit.* 8. *q.* 3. Bonitati autem proportionatur appetitus. Ergo quod summè bonum est, summè etiam appetibile est.

Dices: Id appeti quod non habetur. *Appetitus est affectio ejus, quo caremus, potiundi.* ait *Scal. l. d. plant. p.* 37. *& Exerc.* 274. *p.* 837. Appetitus, *inquit*, est affectus habendi: At quod habetur non appetitur. Similia sunt, *Exer.* 307. *sect.* 27. *pag.* 978. *& l.* 5. *de C. ling. lat. c.* 114. 123. At certè Deus ipse à seipso non abest. Ergo non potest voluntas seu appetitus Dei terminari ad seipsum.

509 *Quomodo voluntas Dei terminetur ad seipsum?*

Respond. Ad propositionem: distinguendo. Appetitus scilicet duplex est, alius dicitur appetitus desiderii, alius est appetitus complacentiæ. Ille terminatur ad bonum non habitum; hic verò significat quietationem in bono habito. Sic materiæ, v. g. tribuitur universalis appetitus ad formas, & tamen non potest omni formâ carere, quin alicui formæ de facto sit unita. Ad formam igitur, quam habet, habet appetitum complacentiæ. Vide *Colleg. Conimbr. lib* 1. *Phys. cap.* 6. *q.* 5. *a.* 1. Sic etiam omnia dicuntur appetere suum esse. Et *Aristoteles* ait amabile bonum unicuique esse, suum esse proprium. Atque sic voluntas Dei terminatur ad ipsam essentiam divinam, non per appetitum desiderii, sed per appetitum complacentiæ.

PUNCTUM II.

Dei voluntas terminatur etiam ad res creatas.

510 Ita patet 1. per Scripturas 1. *Thess.* 4. *Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra, Sap.* 11. *v.* 26. *quomodo potest aliquid permanere, nisi tu voluisses, Psal.* 115. *v.* 3. *Omnia quæ voluit fecit,* 1. *Cor.* 12. *v.* 11. *Dividit dona prout vult.* Alia in Scripturis sunt plurima.

Patet idem etiam per rationem. Inprimis Deus producit creaturas. Ergo vel vult & amat illas creaturas, vel eas non vult & amat. Hoc dici non potest. Nam agens per intellectum nihil producit nisi volitum. Voluntas enim in eo est principium practicum. Ergo relinquitur: quòd Deus eas creaturas velit. Deinde est

in rebus creatis bonitas aliqua. Ergo illa est amabilis. Ergo maximè per divinam voluntatem.

Sed quæritur:

An Deus velit res creatas in se, an in esse ipsorum proprio?

511 Hæc quæstio proportionaliter judicanda & decidenda est ex eis, quæ de Dei intellectu dicta sunt, *in priori tit. 14. art. 2. punctо 3.*

Igitur dico *I. Vult res creatas Deus in esse ipsorum proprio.* Ita patet. Nam ipsæ res creatæ sunt effecta divina, secundum esse proprium. At non producit Deus effectum, nisi quod vult producere, ut antè argumentabar.

II. Vult Deus res creatas, non tamen ultimatè. Ita patet ex *Prov. 15.* omnia *propter semetipsum* operatus est. Omnia igitur quæ cupiuntur à Deo, cupiuntur non ultimatè, sed propter aliud, hoc est, Dei gloriam. Atque hinc etiam est, quod Deus eo actu volitionis, quo amat se, amat etiam creaturas tanquam media destinata ad suam gloriam. Confer *Valentiam tom. 1. disp. 1. q. 19. punctо 3.*

PUNCTUM III.

Deus non vult peccatum seu malum culpæ.

512 *Quinam dixerint Deum autorem peccati.* Qui Deum peccati autorem faciunt, iis consequenter asserendum est, quòd Deus peccatum velit. Nihil enim facit Deus involitum, ut ex prædictis constat. Autorem autem malorum faciunt Deum multi ex Hæreticis. Manichæi, apud *Augustin. de hæres. cap. 49. Marcion, apud Irenæum lib. 1. adversus hæres. cap. 19. Florinus apud Euseb. l. 5. hist. Eccles. cap. 20. Albigenses, apud Antonin. part. 4. sum. tit. 11. cap. 7. 8. 5.* & ante hos omnes, primus hæreticorum, *Simon Magus*, apud *Vincent. Lyr. c. 34.* Et hos sequuntur in præcedente assertione, *Zuinglius, Calvinus, Beza*, & eorum assecla, ut ex eorum verbis multi è nostris ostendunt, quibus adde *Bellarmin. lib. 2. de amiss. grat. cap. 3.*

513 *Quid nunc per malum intelligatur.* Per peccatum autem sive malum, in præsenti non intelligo seorsim & præcisè, actum positivum, qui subest ipsi malitiæ: sed totum id complexum, quod peccatum vocamus, id nunc intelligo: An scilicet totum illud, quod per fornicationem vel adulterium intelligitur, sit à Deo; ubi implicatur etiam ἀνομία vel ἀταξία.

Formavi etiam propositam sententiam *de malo culpæ*, quia de malo pœnæ secus est. Potest enim id malum, sicut & naturalis defectus, conjungi cum alio bono magis appetibili. Unde rectâ ratione, quanquam intentione secundariâ, à Deo appeti potest: prout & Scriptura docet, *Isaiæ 45. Hier. 36. Amos 3. & Deut. 32.*

514 *Deum non velle malum culpæ.* Igitur: quòd malum illud culpæ, non velit Deus, disertè docet Scriptura passim, *Ps. 5. & 45. Ose. 13. Prov. 15. Sap. 14.* Et hinc inde id Scriptura insinuat. *Deinde* idem patet per rationem. Malum formaliter consistit in inordinatione ad voluntatem divinam. Malum, inquam, vocamus unumquodque, in quantum est difforme Dei voluntati. Ergo, si Deus vellet malum, vellet aliquid difforme suæ voluntati, hoc est, involitum à se, vel involibile. Hæc autem manifesta est pugnantia.

Deinde: si Deus vult peccatum, tum etiam licitè poterit se conformare homo divinæ voluntati, volendo id, eâ ratione, quâ id Deus vult, & consequenter, non peccabit volendo malum, quod est absurdissimum. Consequentia tamen patet: quia est perfectio simpliciter, conformare se divinæ voluntati. Huc pertinet quod *Fulgentius* ait, *lib. 1. ad Monim.* posset peccatum aliquod ex Dei prædestinatione esse, si posset aliquis hominum justè peccare.

315 *Tertiò*: Egregia hanc ad rem ratio est, *D. August. l. 83. qq. q. 3.* Nullo sapiente homine autore, fit homo deterior. At Deus est sapientissimus. Ergo multo minus Deo autore fit aliquis hominum deterior. At id esset maximè, si Deus vellet peccatum. Peccatum enim per se maculat & dedecorat.

Quartò: Quicunque vult malum, ille vult aliquid ἄτοπον, seu recedit à regula legis æternæ, quæ est justitia & sapientia Dei. Repugnat autem, Deum recedere à justitia & sapientia sua. Ergo Deus non vult malum. Vide plura apud *Irenæum lib. 4. cap. 47. Gregor. Nazian. in orat. 1. contra Julian. Fulgent. lib. 1. ad Monimum. cap. 21, 22, 23. Ambros. lib. 1. Exaëm. cap. 8. Anshelm. l. de lib. arbit. cap. 8. Greg. Magn. l. 29. moral. c. 21. Basil. in homil. quòd Deus non sit autor peccati*, ubi inter alia ait: *Idem est Deum asserere peccati autorem, & negare esse Deum.* Vide & *Lomb. l. d. 46.* Et sententiarios *ibidem.*

DISPUTATUR:
Deum non esse causam peccati, atque adeò non velle etiam peccatum per accidens.

316 *Dices*: per se quidem Deus non vult peccatum. Vult tamen illud per accidens in quantum scilicet Deus id potest ordinare ad suam gloriam.

Deum non posse esse causam per accidens mali.

Resp. Ne sic quidem, Deum velle peccatum. Nam inprimis nunquam appetitur malum, nisi per conjunctionem ad aliquod bonum. Cùm Leo occidit aliquod animal, intendit cibum, cum quo conjungitur occisio istius animalis, & cùm homo fornicatur, conjungitur deformitati actus, delectatio sensûs. Ut igitur malum bonâ cum ratione, seu rectè appetatur, nempè sub boni ratione, oportet ut id bonum malo adhærens, vel eidem annexum, sit magis appetibile, quàm bonum aliud, quo privat. Sed nullum bonum, cum quo sit coniunctum malum culpæ, est magis appetibile quàm istud bonum quo privat malum culpæ. Ergo malum culpæ prorsus non potest rectè appeti, vel à Deo, vel ab homine: Assumptio patet. Nam nullum bonum (ut rectè discurrit *Valent. tom. 1. Disput. 1. q. 19. punct. 3.*) est magis appetibile, quàm bonum ipsum divinum, & rectus ordo creaturæ ad illud, quippe cùm in hoc ordine ad Deum, contineatur ratio ipsius boni honesti, quod est omnium appetibilissimum. Hac autem boni honesti ratione, privat malum culpæ. Imò etiam quantum est ex se, tollit bonum divinum, vel quia per malum culpæ constituit sibi homo alium finem ultimum, vel etiam, quia quantum est ex se, Deum contristat & privat summâ felicitate, quæ est illi naturalis & intima: Confer etiam ipsum *Thom. 1. p. q. 19. a. 9.* Et Clariss. *Meisnerum part. 1. Sobriæ Philos. s. 2. quæst. 5. & s. 4. q. 6.* Vide etiam quæ ad hanc rem in Topic. dixi, *ad caput 3. num. 75. seqq.*

Objectiones, quæ contra hanc rem esse possint, pleræque continent dicta aliqua Scripturæ. Istarum igitur objectionum expositionem Theologis relinquo.

ARTICULUS III.
Qualis sit voluntas Dei? seu: quomodo velit Deus?

317 Duo sunt, quæ principaliter attribuuntur divinæ voluntati, libertas & immutabilitas, quibus quasi modus volitionis divinæ significatur. De utroque igitur videndum est.

Quæstio 1.
An & quatenus voluntas Dei sit libera?

Ad hanc quæstionem distinguenda sunt obiecta divinæ voluntatis, juxta ea quæ prius recensita sunt. Continetur nempe inter ista & Deus ipse, & alia ab eo creata.

Igitur *I.* dico: ***Deum seipsum amare & necessariò.*** Ita patet, quia quicquid est in ista volitione, necessariò est semper, tum ex parte voluntatis ipsius, tùm ex parte obiecti volibilis. Oportet igitur ut ipsa etiam volitio seu amatio necessaria sit. Antecedens patet. Nam ipsa essentia divina habet in se hanc perfectionem, per quam ipsa eadem voluntas etiam est obiectum sui ipsius, in quantum ipsa essentiale bonum est, in quo quietari possit voluntas Dei. Hæc autem essentia divina est Ens necessarium, & necessariò per se existit. Cum igitur per hanc ipsam entitatem Deus se velit, necessariò seipsum simpliciter vult, non modò, quia se aversari nunquam potest, sed etiam quia non potest unquam intermittere sui volitionem & amationem. Confer *Greg. de Valent. Tom. 1. disp. 1. q. 19. punct. 4.* 518 *Deus amat se necessariò.*

Dico *II. Voluntas divina in terminatione ad externa obiecta est libera.* Ita patet passim per Scripturas, & confirmatur per rationem, quam eleganter persequitur *Thomas 1. p. quæst. 19. a. 3.* Alia à se vult Deus, in quantum ordinantur ad sui gloriam tanquam finem. Ea autem quæ sunt ad finem, non ex necessitate volumus, volentes finem, nisi sint talia, sine quibus finis esse non potest, sicut volumus cibum, volentes conservationem vitæ, & navim, volentes transfretare. Non sic autem ex necessitate volumus ea, sine quibus finis esse potest, sicut equum ad peregrinandum, quia sine hoc possumus ire. Hinc igitur argumentor: Quæ appetuntur ut media ad finem, quæque non sunt ad eum necessaria, ea non appetuntur actu necessario, ut hactenus visum est. At tales sunt omnes res creatæ, in ordine ad Deum. Deus enim est Ens αὐταρκέστατον, unde nec indiget ullo nostrûm. Voluntas igitur Dei non fertur ad ista, actu necessario. 519 *Voluntas Dei ad externa obiecta est libera.*

Dices: Cognitio, quâ Deus cognoscit res creatas, est necessaria. Ergo & volitio. Utriusque enim videtur esse eadem ratio. *Deinde* volitio, qua Deus vult se, & res creatas, à parte rei est eadem, ut suprà concluſimus. Non potest igitur dici simul & necessarius, & liber actus, qui est indivisibiliter unus. 520 *Obiectiones.*

Ad primum respondeo: negando paritatem. Estque diversitas in eo, quod voluntas fertur ad res, juxta esse actuale illarum, ut vel esse actuale accipiant, vel in eo conserventur. Intellectus autem Dei pertingit etiam ad res possibiles, apprehenditque eas etiam, cum sunt sub non esse, ut suprà patuit. Cùm igitur esse actuale res creatæ habeant contingenter & amissibiliter, utique amor etiam istorum obiectorum non erit necessarius, quoad istam, de qua loquor, terminationem ad obiectum. *Suarez Disp. 30. s. 15. n. 37.* Distinguit voluntatem à scientia sic: Obiectum scibile, inquit, etiam creatum necessariò scitur à Deo, non autem omne diligibile necessariò diligitur. Et ratio discriminis propria est hæc, quod voluntas est formaliter libera, scientia verò non est formaliter libera. Atque inde fit, ut scientia naturaliter ac necessariò repræsentet, quicquid repræsentabile aut scibile est; Voluntas verò non necessariò amet, quod amabile. Advertit etiam varietatem statuum in rebus amabilibus & scibilibus, & subtiliter persequitur eam rem ad hoc propositum: sed id ibi vide. 521 *Solvuntur. Diversitas volitionis & intellectionis divinæ.*

Ad alterum in præcedentibus responsum est. Vide suprà *num. 272.*

522 *Deum esse agens liberum.*

Dico *III.* Atque hinc summatim relinquitur: *Deum esse agens liberum, vel non agens ex necessitate naturæ.* Et patet. Nam potest Deus volitionem suam terminare & non terminare ad extra, hoc est, potest creare mundum & non creare, destruere eum, & non destruere, hoc momento punire peccatorem & non punire. At hæc omnia significant libertatem in agendo. *Deinde* idem patet inde, quod liberè agere vel causare, simpliciter est perfectionis, agere autem ex necessitate naturæ, est imperfectionis. Ergo non hoc, sed istud Deo competit. Antecedens patet. Quæ enim agunt ex necessitate naturæ, agunt per directionem superioris agentis, quod ipsum ad finem suum ordinat, unde id hoc ipso agit dependenter. Hæ autem omnes sunt imperfectiones maximæ. *Tertiò* idem patet, quòd, interrogando de rebus creatis, ultima resolutio est ad Dei beneplacitum, veluti: Cur fecit Deus hominem tantæ molis, & non majoris, veluti qualis est arboris, nec minoris, qualis est ovis alteriusvé animalis. Nulla hîc ratio alia est, nisi quia sic Deus liberè voluerit.

Objectiones contra Libertatem Dei.

523 Objici contra hæc solet. *I.* Si Deo tribuatur liberum arbitrium, quod tùm Deus possit etiam deflecti ad malum. Si enim solùm bene ageret Deus, nec secus agere posset, non liberè, sed necessariò ageret. *II.* Sic actiones ejus fient contingentes. *III.* Ipse aget, aliquo determinante ipsius indifferentiam, ut hoc agat & non aliud. *Denique* is fiet mutabilis.

524 *Solvuntur Objectiones.*

Sed nihil horum procedit: Nam 1. liberum arbitrium est quidem ad opposita, sed ea non sunt necessariò, bonum & malum, ut libertas versetur inter benè & malè agere. Imò in oppositum, quò minus malè agere potest agens aliquid, eò liberius est, unde Deus vocatur agens liberrimum. Atque ita libertas in Deo satis indicatur, si possit creare & non creare, & qui sunt actus alii, quibus bonitatem suam communicat. Vide *Lombard. l. 2. d. 24. 25.* & *Aug. l. 22. de Civ. Dei, c. 30.*

Libertas non est restricta solùm ad bonum & malum.

Ad *secundum* respondeo: Malle aliquos Philosophos dicere, quòd Deus agat liberè, quàm ut dicant, agere contingenter, quia vox hæc aliquam imperfectionem insinuet. Sed si vox rectè explicetur, ut scilicet contingenter agere sit idem, quod indifferenter agere, hoc est, non necessariò sic, vel aliter: actiones Dei contingentes dici possunt. Neque aliud exposcit agendi libertas. Ita etiam sentit *Scotus 1. d. 2. n. 38. 39.* & *Pererius l. 9. phys. c. 11.* Videantur de eodem, *Conimb. 8. Phys. c. 2. q. 5. a. 1.*

525

526 Ad *tertium* respondeo: Agens liberum è creaturarum genere eget determinante, sed quia est Ens imperfectum: nempe quia ipsum agit ex præsuppositâ potentiâ, quæ actuanda est. Deus est agens liberum, non per potentiam volendi, sed per purum & ultimum actum volendi, ut suprà conclusum est. Nullo igitur opus est hîc determinante. Itaque Deus per eminentiam & sufficientiam potestatis suæ, seipsum determinare potest. Confer *Thom. l. 1. contra gent. cap. 82.* plenius de tota hac re dixi, *in Topic. cap. 3. num. 38. seqq.*

Ad *quartum* de immutabilitate voluntatis divinæ statim respondebo.

QUÆSTIO II.

An & quatenus voluntas Dei sit immutabilis?

527 Inprimis Scripturæ passim tribuunt voluntati divinæ immutabilitatem, *Num. 23. Jacob. 1. Hebr. 6. & alibi.* Ea igitur dextrè explicanda est.

Igitur

Igitur *I. Immutabilitas voluntatis divinæ non est intelligenda objectivè, hoc est, quasi Deus non possit velle mutationem vel varietatem rerum.* Nam hoc ipsum pertinet ad libertatem Dei, quod potest velle, ut mundus, v.g. pro tempore sit, & paulò pòst non sit. Sic in V.T. voluit Deus observari ceremonias & judicia, hoc est, Leviticas & forenses leges, quas in N.T. non vult teneri amplius. Neque ista mutabilitas objectiva facit simpliciter mutabilem voluntatem, ut etiam in nobis apparet. Nam quis putet eum hominem habere voluntatem mutabilem, qui hâc hora decerneret, quòd cras velit domum ædificare, & post biennium velit eandem destruere, si hæc exequeretur. Non habet inquam, Deus mutabilem voluntatem, sed tamen mutationem vult, ait *Thom. 1. p. q. 19. a. 7. ad tertium.* *Immutabilitas voluntatis divinæ non est intelligenda objectivè.*

II. Nec immutabilitas voluntatis divinæ est intelligenda in sensu diviso, hoc est, antequam quasi uni oppositorum conjuncta est. Antequam enim Deus decernit punire hominem aliquem, poterat utique non decernere. Et hæc ipsa est radix libertatis. Unde si aliquod agens diceretur immutabile, in sensu diviso, revera non esset liberum, quia libertas consistit in hoc, ut possit quis divisivè velle & non velle idem.

Igitur *III. Immutabilitas voluntatis divinæ intelligenda est in sensu composito, hoc est si Deus actuali volitione se ad aliquam rem determinaverit, est constans & tenax propositi.* Veluti decrevit Deus ab æterno mundum aliquo tempore creare. Eo autem, quo tùm definivit eum fieri debere, tempore, eundem fecit. Decrevit Deus, aliquo temporis puncto annihilare hunc mundum. Id igitur eo, quo sibi præstituit tempore, Deus exequetur. Atque hæc est immutabilitas voluntatis, quæ nihil pugnat cum ejusdem libertate. Nam & nos qui agentia libera sumus, possumus constantes manere in proposito, atque ita in sensu composito habere voluntatis immutabilitatem, non decedente quoquam de libertate. 528 *In quo consistat Dei immutabilitas.*

Quòd autem ista Deo immutabilitas conveniat, patet ex textibus Scripturæ, priùs allegatis, qui nihil aliud volunt, quàm talem immutabilitatem, quam nunc definivi. 529 *Probatur Dei immutabilitas.*

Principaliter contra hæc *objici* solet: Quod in Scriptura Deo tribuitur pœnitentia, *Gen. 6. pœnitet me fecisse hominem.* Pœnitentia autem est signum mutatæ voluntatis. 530 *Quomodo Deo tribuatur pœnitentia.*

Resp. Hæc intelligenda esse per ἀνθρωποπάθειαν, & Metaphoram. Nos, inquam, dicit pœnitere, quando id destruimus quod feceramus. Id ipsum igitur significatur etiam per pœnitentiam de Deo. Quæ tamen absolutè, ut de Deo usurpatur, non dicit nisi mutabilitatem objectivam, de qua in prima assertione loquebar. Nam facta destruere non semper etiam in homine, notat mutabilitatem voluntatis. Potest enim & homo sine voluntatis mutatione, aliquid facere, simul intendens, eandem rem, ex interuallo, destruere, quod maximè procedit de Deo, qui ex lumine intellectûs sui, intimè videt, antequam eas faciat, quid rebus suis superventurum sit. Unde nulla causa est, cur decernendo creationem, non possit decernere, quid ad hanc vel illam circumstantiam, porrò velit agere, ut pœnitentiâ propriè dictâ, atque adeò mutibilitate, opus non sit. Huc pertinet, quod eleganter ait *Augustin. lib. 17. de Civitat. Dei, cap. 7.* ubi legitur: quòd, Deum cùm pœniteat, mutatio rerum significetur, immutabili præsentiâ divinâ manente. Et *Justin. Martyr. tom. 3. in qq. Christianorum, quæst. 36.* Si in divinitatem non cadit mutatio, cur Deus de Saulis unctione dicit, se pœnitentiâ duci, & de eversione Ninivæ aliud

statuit. *Respondet:* Dominus Deus, tùm eò quòd existit, tùm eò quòd actiones se decentes agit, immutabilis est. Prospiciens autem mutationi obnoxiis, utilitati eorum, quibus prospicit, consulit, & res ipsas mutat. Proinde & cùm ignoscit, & cùm non ignoscit, immutabilitatem retinet: Siquidem his, qui delicta sua corrigunt, ita ut non mutetur, ignoscit. His autem, qui in vitiis suis absque emendatione perseverant, ita ut non mutetur non ignoscit. Itaque illud: *Pœnitentiâ ducor*, immutabilitatem ejus, eò quod ignoscit, designat. Et illud: *Aliud statuit Dominus*, immutabilitatem ejus, eò quod ignoscit, significat. Immutabilis namque est Deus, & semper in eis, quæ se decent, faciendis perdurat, mutabilitatémque, ad id, quod se non decet, faciendum, nunquam admittit. *Haslenus Justinus.*

ARTICULUS IV.
De divisionibus divinæ voluntatis.

PUNCTUM I.
Volitionem in Deo unam esse.

531 In hac re inprimis præsupponendum est, quòd volitio Dei, prout est à parte rei, sit una numero & indivisibilis. Ita relinquitur ex iis, quæ *ad art. 1. in 2. prop.* dicta sunt: Volitio, inquam, creaturarum, est eadem, cum illa, qua Deus vult seipsum. Et hæc est eadem cum essentia divina, ut de singulis patuit *d. l.* At essentia Dei est una. Ergo & volitio est una.

532 *Dices:* Cum volitio rerum creatarum mutetur, vel multiplicetur in homine, v.g. juxta multiplicationem obiectorum, cur non est idem etiam in volitione qua Deus vult?

533 *Resp.* 1. Volitio nostra fit per actuationem potentiæ volentis, quæ fit ab objectis volibilibus: ideò hinc etiam est alia atque alia volitio juxta diversitatem obiectorum. Id autem non est, de voluntate divina. Nam voluntas divina non est in Deo, per modum potentiæ, sed per modum actûs ultimi, ut suprà probatum: Et hæc etiam ratio est, cur intellectio divina, non multiplicetur ab obiectis, sed sit una & indivisibilis, cum tamen intellectio nostra multiplicetur juxta multiplicationem objectorum. Nempe nostra intellectio est similiter sic, ut potentia intellectiva actuetur ab obiecto intelligibili. Divina autem intellectio, est primò actualis, & nullam dependentiam habet, ad obiectum intelligibile. Nulla igitur hinc enasci potest varietas. Sed hac de re ex instituto fuit, *præced. tit. art. 4. in initio.*

2. *Resp.* Et in creata volitione, aliquando uno actu appeti plura obiecta, veluti cum quid absolutè habet rationem medii, & non habet propriam bonitatem, vel appetibilitatem, juxta quam terminet potentiam appetentem: Cum igitur Deus appetat omnia, ut media seu destinata ad suam gloriam, nec habeant ea propriam bonitatem, secundùm quam ultimò terminent volitionem divinam. Ergo non appetuntur, nisi volitione unâ, eâ scil. quâ finis eorum, hoc est, Deus amatur. Antecedens patet, in amaris Pharmacis vel remediis. Neque enim ustio, v.g. vel sectio corporis, amatur amore alio, quàm eo, quo sanitas, cui destinantur ista, amatur.

534 Etsi igitur prædicto modo voluntas divina eadem sit: solet ea tamen per inæquatos conceptus distingui. Eas igitur distinctiones propono. *Valentianus, Disput. 1. q. 19. punct. 2.* existimat, istas distinctiones insinuari in scripturis, quando numero plurali dicuntur voluntates, *Ps. 103. & 111. Et Actor. 13.* Quanquam

Quomodo possit distingui voluntas divina?

quam videri poteſt, & notari ibi, vel multa ſignificata voluntatis, vel multos actus voluntatis, ad quem modum & miſericordiam, Scriptura vocat *miſericordias*. Ita *Lomb.* 1. *d.* 45. *F. ſeqq.* *Voluntates Dei, quid ſint in Scriptura.*

Sunt autem duæ ſpeciales voluntatis diſtinctiones, quæ vulgò occurrere ſolent. *Primò*: quòd voluntas diſtinguitur in voluntatem ſigni, & voluntatem beneplaciti. *Deinde*: quòd voluntas diſtinguitur in antecedentem & conſequentem.

PUNCTUM II.

De diviſione voluntatis in voluntatem ſigni & beneplaciti

535 Diviſio hæc traditur à *Lombard.* 1. *d.* 45. *& ſeqq.* Hæc non eſt diviſio rei, ſed ſolùm diſtinctio vocis. ut rectè cenſet *Cajet.* 1. *p. q.* 19. *a.* 11. Cum quo coincidit, quod alii doctores vocant eam diſtinctionem analogi in analogata. Intelligunt enim eam analogiam, quæ eſt per extrinſecam habitudinem & denominationem. Voluntas enim ſigni vocatur voluntas, extrinſecâ denominatione, in quantum ſcilicet ſignificat beneplacitum divinum, quod abſolutè eſt voluntas Dei, ad eum modum quo multa dicuntur ſana, per habitudinem ad ſanitatem animalis, quæ primò talis eſt. Vide *Valent. diſp.* 1. *quæſt.* 19 *punct.* 2. *in init.* *Qualis ſit hæc voluntatis diſtinctio?*

536 *D. Hutterus l. concord. p.* 1063. Sententiam Scholaſticorum in hac diſtinctione ſic explicat, ut voluntatem ſigni dicat effectum Dei, quando ipſe foras progreditur, ad nos, nobiſcum agens, per aliquid involucrum, puta per verbum & Sacramenta: Voluntatem autem beneplaciti eſſe ſubſtantialem Dei voluntatem ſive nudam majeſtatem, quæ eſt Deus ipſe. Alii explicant aliter. *Explicatur ſenſus illius.*

537 Omnium commodiſſimè tamen poterit explicari diſtinctio iſta, ſi priùs partiamur voluntatem ſigni. Igitur voluntas ſigni Scholaſticis quintuplex eſt, *ex Lomb.* 1. *d.* 14. Præceptum, prohibitio, permiſſio, conſilium & operatio, hoc eſt. Voluntas ſigni dicitur, cùm Deus *Diviſio voluntatis ſigni.*

Præcipit, & prohibet, permittit, conſulit, implet.

538 Iſti igitur actus ſignant, quid placeat Deo, ſeu quæ ſit Dei εὐδοκία, ſive beneplacitum. Et hinc quia ſunt ſignum beneplaciti, vel voluntatis divinæ, ideò per ambiguitatem vocis dicuntur voluntas Dei. *Dicitur*, inquam, *unumquodque eorum voluntas* (verba ſunt *Lombard. d. l.* 1. *diſt.* 45. *H.*) *quia iſta ſunt ſigna voluntatis, quemadmodum & ſigna iræ dicuntur ira, & ſigna dilectionis dicuntur dilectio.*

Eſtque hinc porrò obſervandum: cùm *operatio* Dei dicatur voluntas ſigni, hoc eſt ſignificet voluntatem ejus, quòd tum aliquando, in modo ſignificandi, ſit diverſitas aliqua, inter voluntatem ſigni, & voluntatem beneplaciti. Veluti cùm exterius operatur, atque adeò ſignat voluntatem auſteram (jubendo, v.g. ut mulier Chananæa recedat, aut ut *Abraham* immolet filium) interiùs tamen intimum & maximè paternum habet affectum. Neque enim hoc quicquam eſt, quod viri boni officio repugnet. Optimus enim pater poteſt exteriùs præ ſe ferre auſteritatem & ſeveritatem in filios, interius poteſt eſſe in eoſdem affectuoſiſſimus. Sícque eſt in iſtis exemplis, ubi ſub voluntate ſigni, (quæ ibi eſt Dei operatio) latuit abſconditum Dei paternum beneplacitum, ut *Hutterus* loquitur *in lib. Concord. art.* 11. *p.* 1068.

539 Ex his quæ hactenus dicta ſunt apparet: *Calvinianos* illâ diſtinctione dupliciter abuti. 1. Diſtinguunt voluntatẽ ſigni à voluntate beneplaciti, in eo, quòd voluntas ſigni ſit revelata, voluntas autem beneplaciti ſit occulta, abſcondita & arcana. Vitioſiſſimè, ut ſola ratio ſigni docet. Voluntas enim ſigni dicitur, quia eſt ſignũ beneplaciti *Duplex abuſus hujus diſtinctionis apud Calvinianos.*

placiti divini, seu quia significat, atque adeò *manifestat* beneplacitum divinum, ut antea ex verbis *Lombardi* recitavi, & ipsa vox insinuat. Signum enim est, quod aliud facit *in cognitionem* venire, vel quod animo aliquod *manifestat* & repræsentat, ut *August.* definit, *lib. 2. de doct. Christ. cap. 1. & lib. 1. De princ. Dial. c. 5.* & confer suprà, *lib. 1. cap. 25. n. 9. 11. seqq.* Cùm igitur voluntas signi, sit signum, interrogo cujus rei sit signum? Resp. esse signum beneplaciti divini: seu voluntatis beneplaciti, seu, ut specialiùs loquar, per id quod præcipit Deus, vel prohibet, vel consulit, vel permittit, (ubi tamen de permissione cautè loquendum est, ut posteà indicabo) vel operatur; indicat vel signat, (ista enim dicuntur voluntates per modum signi) sibi aliquid placere. Differunt igitur. Voluntas signi & beneplaciti, sicut signum & signatum: vel sicut revelans & revelatum, manifestum & manifestatum. Hæc diligenter observanda sunt.

Non differunt in ratione revelati, & absconditi.

540 *Dices*: Sæpè latet beneplacitum divinum: *Resp.* tum etiam signum illius beneplaciti, sive voluntas signi, latet: servatâ eâdem proportione. Veluti convertit Deus *Saulum* furentem, in medio furore. Hæc est operatio. At operatio signi est voluntas signi. Eáque nota est. Ergo etiam voluntas beneplaciti nota est, quod scilicet Deo placeat conversio *Sauli* furentis. Cur autem Deus *Saulum* furentem convertat & non alium? Sicut in ipso beneplacito nobis ignotum est, ita etiam nobis ignotum est in signo, hoc est, operatio Dei, (quæ voluntas signi est ut dixi) non indicat, cur hoc & non aliud velit Deus.

541 *Deinde*: abutuntur eâdem distinctione *Calviniani*, quoniam non solùm generatim dicunt: Id quod in voluntate Dei latet, aliquando convenire, aliquando differre, à voluntate signi, (id, quod aliquo modo admitti potest, juxta ea quæ priùs dixi, *num.* 513.) sed etiam speciatim aiunt: Deum aliquando, in voluntate signi, præ se ferre animum benevolum: In beneplacito autem suo habere animum inimicum. Veluti cùm Deus ait. Venite ad me omnes, *Matth.* 11. Et cum lachrymis etiam conatur congregare Judæos, *Matth.* 23. tùm voluntatem signi quidem esse, quòd homines debeant venire, beneplacitũ autem ejus esse quòd debeant illi homines excæcari, indurari, &c. Vide *Bez. resp. 2. ad Colloq. Mompelg. p.* 137. 174. Quæ res indignissima est, quæ de Deo dicatur: & ne quidem fert ipsam appellationem, voluntatis signi. Ex hoc enim dicitur voluntas signi, quia debet signare, quid placeat Deo. Specialem tamen ejus refutationem Theologis relinquo. Interim notari potest illud *Homeri*, Iliad. 1.

Alter abusus Calvinisticus.

Ἐχθρὸς γὰρ μοὶ κεῖνος ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσιν,
Ὅς κ' ἕτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ βάζῃ.

Hoc est: *Infensus ille mihi est, ut porta inferorum, qui aliud quidem in corde sentit, & aliud ore loquitur*, seu qui, *amica* loquitur, *inimica* sentit.

Hactenus generatim de voluntate signi satis dictum est. Speciatim autem voluntas signi, seu (quod eodem redit) signum voluntatis erat quintuplex. *Præceptum, prohibitio, permissio, consilium & operatio.* Igitur quæ voluntas vel beneplacitum Dei sit, signatur, si quid Deus præcipiat, vel prohibeat, vel consulat, vel operetur. Et hoc per se planum est. De permissione autem nonnihil dubii est. De ea igitur seorsim videndum est.

542 *De voluntate signi speciatim.*

An permissio rectè dicatur voluntas signi, seu signum divinæ voluntatis?

Ratio

Ratio dubitandi est, quòd permissio est ad peccatum. Peccatum autem non vult Deus, seu non est Deo beneplacitum de peccato. 543

Scal. Exerc. 307. *sect.* 23. *p.* 967. ait: permissionem esse signum remissæ voluntatis, sicut & si quis dissuadeat, cùm possit cogere, id quoque remissi animi nota est.

Durand. 1. *d.* 45. *q.* 3. *num.* 7. ait: Permissionem cùm inter voluntates signi referatur, significare etiam divinam voluntatem erga peccatum, ut rectè animadvertit *Valent. disp.* 1. *q.* 19. *punct.* 2. 544

Quam igitur volitionem respectu peccati, signat permissio? *Resp.* Signat voluntatem non impediendi, sicut *Augustin.* ait, *in Enchiridi. cap.* 69. Nihil fit, quod omnipotens non velit, vel sinendo ut fiat, vel faciendo. Vide *Lombard.* 1. *dist.* 45. I. *Et cap.* 100. Ibid. *Augustinus* inquit, ineffabili modo non fit, præter ejus voluntatem, quod etiam fit contra voluntatem, quia non fieret, nisi sineret, nec utique nolens sinit, sed volens, hoc sineret bonus fieri malè, nisi omnipotens, & de malis possit facere bene.

Quanquam Permissio etiam non semper est respectu peccati. Nam & bona permittuntur, & pœnæ, in quibus malitia moralis non est. Unde hoc saltem respectu permissio rectè dicitur signum beneplaciti divini, ut connumerari possit aliis voluntatibus signi.

PUNCTUM I.

De divisione voluntatis Dei, in voluntatem antecedentem & consequentem.

Hæc distinctio loquitur de beneplaciti voluntate. Hæc enim absolutè est voluntas. *Bonavent. in compend. cap.* 30. Vocat voluntatem primam & secundam. Traditur autem illa distinctio, à *Damasc. lib.* 2. *de orth. fid. cap.* 29. ubi & commentatores ejus eam declarant. 545

Est igitur voluntas *antecedens* & prima, ea, qua Deus absolutè, hoc est, citra intuitum conditionum vel dispositionum in homine quid vult. Voluntas autem *consequens* est, quâ Deus vult, eas dispositiones attendendo. Sic in parabola Evangelica, antecedente voluntate vult Deus omnes homines convenire ad cœnam suam. Sed, voluntate consequente, aliquos non vult esse convivas, eos nempè, qui prætextus emansionis suæ sibi quæsiverunt. Sic etiam, voluntate antecedente Deus vult omnes homines salvos fieri, 1. *Tim.* 2. Sed, voluntate consequente, aliquos solùm vult salvos fieri, non infideles, sed fideles solùm. Sicut præceptor, voluntate antecedente, omnibus discipulis vult præmia conferre, voluntate autem consequente, vult punire aliquos. *Quid sit voluntas antecedens & consequens.*

Calviniste frequenter hanc distinctionem oppugnare solent, & operosè istud instituitur à *Perkins. de prædest. pag.* 80. *& seqq. Witackero*, in peculiari oratione, quæ addita est *lib de Concil. contra Bellarm. p.* 327. alíque, à quibus tamen recessit *Vorstius, in Not. ad disp.* 6. *de Deo, p.* 206. Sed illorum argumenta attingunt materias Theologicas, imprimis v. argumentum de prædestinatione. Hæc igitur Theologis relinquo. 546

Gregor. Valent. d. q. 19. *punct.* 2. triplicem ponit sensum illius distinctionis. Sed istos apud ipsum vide. Agitúrque hac de re frequenter à sententiariis, *ad.* 1. *d.* 45, 46, 47. 547

ARTIC.

ARTICULUS V.
De virtutibus & affectibus divinæ voluntatis.

Voluntati noſtræ attribuuntur aliquæ virtutes & affectus, unde frequenter etiam iſta Deo attribui ſolent, humana ad Deum tranſumendo.

PUNCTUM I.
De virtutibus voluntatis.

Virtutes morales (quæ ad voluntatem pertinent) ab *Ariſtotele* nominantur undecim, *l.* 3. *Eth.* Súntque fortitudo, temperantia, liberalitas, magnificentia, modeſtia, magnanimitas, manſuetudo, veracitas, urbanitas, affabilitas & juſtitia, quibus annexa eſt amicitia.

548 Hac in re dico *I. Non eſſe in Deo ullam virtutem ad eum modum quo eſt in nobis*, hoc eſt, ut ſit ejus habitus & qualitas. Nullum enim accidens eſt in Deo, ut probatum eſt ſuprà, *n.* 245. *ſeqq.*

549 *II. Et proinde non ſunt virtutes in Deo ſecundùm iſtas imperfectiones quas in nobis habent.* De imperfectione, quæ eſt ex natura accidentis jam viſum eſt. Sic neque hoc Deo convenit, quod ſint in eo ἄλογοι affectus, qui coërcendi ſint, per iſtas virtutes, prout iſti aliàs in nobis reperiuntur. Rurſus, cùm in nobis *magnificentia* ſit per ordinem ad objectum arduum & difficile, in Deo tamen iſta difficilis & ardua ratio ceſſat. Neque enim Deo metuendum eſt, quòd indigens futurus ſit, ſi liberaliùs eroget bona ſua, Idem eſt in aliis ſimilibus.

550 *III.* Virtutes, quæ ſimpliciter imperfectionem involvunt, prorſus removendæ ſunt à Deo. Tales ſunt, quæ involvunt ordinem ad ſuperiorem, veluti ſunt *obſervantia, religio, cultus adorationis*, & quæ his ſimiles ſunt.

Idem etiam cenſet *Suarez diſp.* 30. *ſ.* 15. *n.* 67. *de fortitudine, & patientia*; quia iſtæ virtutes inferunt paſſiones, unde ſubjicit eas non niſi Metaphoricè poſſe Deo convenire.

551 *An Deo conveniat juſtitia & quatenus?*

Quæri hîc ſolet, an in eo ordine etiam ponenda ſit *Juſtitia*, hoc eſt, ut ea à Deo prorſus removeatur? Hac in re diſtinguendum eſt. Alia nimirum eſt juſtitia diſtributiva, alia commutativa. Hic igitur Deo convenire juſtitiam diſtributivam certum eſt. Eſt enim is Judex juſtiſſimus. Idem etiam de juſtitia commutativa aſſerunt aliqui. Huc pertinet vox illa celebris Monachi cujuſdam Argentinenſis, Deo in agone dicentis: *Redde mihi quod debes.* Cui modo loquendi viciniſſimus eſt *Gregorius de Valent. diſp.* 1. *q.* 21. *punct.* 1. Diſputans, in Deum cadere juſtitiam commutativam, in contributione vitæ æternæ. *Si*, inquit, *conſideretur juſtitia commutativa ſecundùm illud, quod eſt in ea æqualitas dati & accepti, dici poteſt propriè & formaliter eſſe juſtitiam commutativam in Deo reſpectu hominis juſti, quatenus mercede vitæ æternæ remunerat eius merita.*

552 *Deum non exercere juſtitiam commutativam.*

Rectiùs tamen alii ſentiunt: negantes, commutativam juſtitiam Deo convenire, quod & *Ariſtoteles* docet, *l.* 10. *Eth. cap.* 8. *Ridiculi*, inquit, *videbuntur Dii, ſi commutant & depoſita reddunt & agunt hujuſmodi cætera.* Patet autem manifeſtè. Nam ſummatim injuſtitia commutativa continentur duo. *Unum* eſt, ut ultro citróque detur & accipiatur intra commutantes ſeu intra agentes. *Alterum* eſt, ut in iſto contractu vel actu perſonæ iſtæ exequentur, in dato & accepto. Neutrum autem procedit de Deo. Nos enim nihil Deo damus, ſed ſumus egeni mendici, nec habemus

mus, nisi qnod ab eo accipiamus in vita naturæ, gratiæ, & gloriæ. *Quid prodesi Deo si justus fueris, aut quid ei conferes, si fuerit immaculata vita tua?* ait Elephaz *Job.* 22. Et rursus *Job.* 35. *Si juste egeris quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet*, quod primò in justitia commutativa requirebatur. Multo verò minùs intervenit æqualitas, inter ea; quæ à Deo gratiosè glorificantur, quæque per justitiam commutativam Deus compensat; & ipsum Dei donum. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis*, ait Apostolus *ad Rom.* 8. Sed hanc rem pleniùs persequuntur Theologi.

IV. *Quæ ex virtutibus moralibus Deo conveniunt, tribuuntur Deo, quatenus in eo volumus significare perfectionem actuum, quos exercet Deus.* Ita tribuitur Deo veracitas, quatenus ejus sermo verissimus est à fraude, mendacio, hypocrisi, jactantiâ alienus. Tribuitur ei liberalitas, quatenus intenditur hoc, quod Deus in actibus suis nullam habeat avaritiam, vel prodigalitatem & idem est in aliis. 553

PUNCTUM II.

De affectibus voluntatis divinæ.

Nobis conveniunt varii affectus, veluti sunt, amor, odium, desiderium, fuga, gaudium, dolor, spes, desperatio, audacia, timor, zelus, pœnitentia, & similes. Ex his igitur aliqui Deo tribuuntur, aliqui non. 554

Dico *I. Nulli affectui conveniunt Deo per modum qualitatum.* In Deum enim nullum cadit accidens, ut visum est suprà, *n.* 245 *seqq.*

II. Affectus, qui non nisi imperfectionem significant, non conveniunt Deo. Tales sunt, desperatio, timor, fuga, & his similes. Hi enim affectus immediatè insinuant perturbationem & impotentiam.

III. Affectus, qui tribuuntur Deo, sunt cum moderatione & ἀνωμαλίας intelligendi. Sic *August. l. cont. ad leg. & Porph.* Non pœnitet, *inquit*, Deum sicut hominem, sicut homo miseretur, irascitur, zelat. *Pœnitentia* Dei non est post errorem. *Ira* Dei non habet perturbati animi ardorem. *Misericordia* non habet compatientis miserum cor, unde in latina lingua nomen accepit. *Zelus* Dei non habet mentis horrorem. Sed *pœnitentia* Dei, dicitur rerum in ejus potestate constitutarum, hominibus inopinata mutatio. *Ira* Dei, vindicta peccati. *Misericordia* Dei, bonitas opitulantis. *Zelus* Dei, providentia, quâ non finit eos, quos subditos habet, impunè amare, quod prohibet. *Sic & lib. 1. de Trinit. cap. 16.* Cùm Deus iratus dicitur malis, & placidus bonis, illi mutantur, non ipse, sicut lux infirmis oculis aspera est, firmis lenis, ipsorum scilicet mutatione, non suâ. Similia sunt *lib. 22. de Civitate Dei, cap. 1.* Sic & *Tertull. lib. 2. adversus Marcion.* Pœnitentia, *inquit*, Dei neque ex providentia, neque ex levitate, neque ex ulla boni aut mali operis Dei nominatione reputatur, sicut humana. Neque enim ea ad humanas conditiones referenda est. *Anshel.* generatim ait *in lib. de expos. membrorum & actuum Dei.* Ubicunque Scriptura in Deo motus animæ describit, ut iram, furorem, oblivionem, recordationem, pœnitentiam, & alia his similia; non communiter iuxta historiam, à rectè intelligentibus scienda sunt. Si quis enim Deo humana membra, aut motus animæ, more humano inesse credit, proculdubio in corde suo idolum fecit. His adde quæ dicta sunt, sub hoc *tit. c. 3. q. 2. ad finem.* 555 *Differentia in affectibus divinis & humanis.*

TITULUS

TITULUS XVI.
De potentia Dei.

556 Quia in proximè sequentibus titulis agendum est de actionibus Dei externis, prius videntur est, de potentia Dei, quam isti actus præsupponunt. Sunt autem tractanda quatuor, 1. An in Deo sit potentia, & quid sit ea? 2. Qualis sit potentia Dei? 3. Quod sit objectum potentiæ Dei? Et denique de distinctione potentiæ agendum est.

ARTICULUS I.
An in Deo sit potentia, & quid ea sit.

Hac in re dico *I. Non convenire Deo potentiam passivam.* Ita patet. Nam Deus vocatur actus purissimus. Igitur caret omni potentiâ passivâ. Hanc enim removet actûs puritas, ut suprà visum est, *l. 1. c. 13. art. 4 dist. 5.* Et patet porrò, quia unumquodque patitur (loquendo de reali & intrinseca passione) cum vel destruitur, vel perficitur. Unde utroque in casu passio insinuat imperfectionem, ibi, quia conveniret patienti perfectio amissibiliter: Hîc quia augmentum perfectionis, in termino à quo, supponit perfectionem minorem. Dixi *de reali & intrinseca passione.* Nam passiones, quæ per extrinsecam denominationem Deo conveniant, frequenter Deo tribuuntur, quales sunt, cognosci, coli, adorari, blasphemari & his similes.

557 *Deo non convenire potentiam passivam.*

558 *Deo convenire potentiam activam.*

II. Dimissâ igitur potentiâ passivâ in præsenti sermo est, de potentia activa. Hæc igitur, quod Deo conveniat, inde primùm patet, quod actiones de facto Deo conveniunt, ut sunt creare & conservare. Non ageret autem Deus nisi posset agere. Actio igitur ipsa præsupponit in agente potentiam ad agendum. Et patet porrò, quia agere est perfectio simpliciter. Neque ex ullo indicio apparet, unde actio imperfectionem significet. At ea, quæ simpliciter sunt perfectionis, à Deo removeri non debent. Sic & Scriptura passim Deo tribuit potentiam, *Psalm. 89. 106. Luc. 1. Rom. 9.* & multis locis aliis. Et hæc de prima parte propositi tituli, satis sunto. Venio ad partem alteram.

559 *Quid sit divina potentia?*

Ut igitur declaretur, *quid sit potentia divina:* Inprimis præsupponendum est, quòd potentia illa realiter idem sit cum essentia divina, & consequenter, cum attributis cæteris divinis. Ita enim patuit suprà, in communi, de attributis divinis. Unde speciatim etiam sequitur: quòd potentia divina realiter idem sit cum intellectu & voluntate Dei.

560 *An simpliciter idem sit, quod intellectus vel voluntas Dei?*

Id autem quæritur: An ne quidem per rationem distinguatur potentia Dei ab ejus intellectu & voluntate? Ita enim videtur. Nam potentia Dei à nobis apprehenditur, ut significemus essentiam Dei, cum ordine ad operationes exercendas. At hæ referuntur ad voluntatem & scientiam Dei. Facit enim Deus res per velle suum. Atqui hoc videtur velle illud, *Ps. 148.* Ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit & creata sunt. Dicere autem & mandare sunt actus intellectûs & voluntatis. Et distinctiùs ait *August. in meditat. c. 29.* Cujus *voluntas opus, cuius velle, posse esse. Qui omnia de nihilo creâsti, quæ solâ tuâ voluntate feciſti.* Tuetúrque hanc sententiam *Valent. in Thom. disp. 1. q. 25. punct. 1.* Potentia Dei activa, *inquit*, secundum propriam, & quasi specificam sui rationem, est ipse Dei intellectus & voluntas. Sic & *Cajet. ibid.*

561 *probatur eorum diversitas.*

In oppositum tamen rectiùs existimatur: Potentiam Dei ratione distingui ab intellectu & voluntate Dei, prout & *Suarez* existimat *disp. 3. s. 17. num. 38. seqq. & inprimis*

inprimis num. 47. & seqq. Patet autem veritas multipliciter. Nam 1. ostendunt hoc plerique Theologi & Philosophi, qui sub diversis titulis agunt de Dei voluntate, ac intellectu, & de potentia. Unde certè significant alium conceptum se habere de istis, & alium de hac. At diversitas conceptuum, satis est ad distinctionem rationis. Deinde distinctio rationis inter attributa divina habetur sumptâ occasione, vel fundamento ex similibus attributis, quæ sunt in nobis. Ea nempè, quæ in nobis distinguuntur realiter, cùm referuntur ad Deum, juxta analogiam ad hæc, distinguuntur intellectione nostrâ. Ad hunc modum, v.g, nos distinguimus misericordiam & justitiam in Deo. At voluntas, scientia, & potentia in nobis distinguuntur realiter. Ergo in Deo saltem distinguuntur ratione. Sicut aliud est in nobis potentia loc-omotiva, exequens motum; & aliud appetitus seu voluntas imperans motum, & aliud cognitio dirigens motum. Et hoc clarè docet *Thomas 1. p. q. 25. art. 1. ad quartum:* Potentia, *inquit*, non ponitur in Deo, ut aliquid differens à scientia & voluntate secundùm rem: sed solùm secundùm rationem, in quantum scilicet importat rationem principii exequentis id quod voluntas imperat, & id quod scientia dirigit.

562 Et ex his etiam patet summatim: quid sit potentia Dei? Nempè est nihil aliud quàm ipsa essentia Dei, secundùm quod ipsa apprehenditur, ut exequens id, quod cognovit & voluit faciendum esse.

563 Neque obiectiones de identitate potentiæ ad intellectum & voluntatem efficaces sunt. Solâ enim voluntate dicitur Deus agere, excludendo per particulam *sola*, non potentiam, vel etiam intellectum, sed operosum conatum & laborem. Dictum Psalmi autem refert quidem actiones Dei ad intellectum & voluntatem, sed id non est exclusivè dictum. Et similiter ibi intendit dicere Propheta, quòd actiones Deo sint facillimæ, neque exposcant laboriosum conatum, sed ad nutum & voluntatem & mandatum Dei præstò sint omnia.

ARTICULUS II.

Qualis sit Dei potentia?

564 Ad hanc rem duo solent dici à Doctoribus. 1. *Dei potentiam esse infinitam.* De hoc patuit suprà satis, *hoc cap. tit. 10. punct. 1. in assert. 4.*

Dei potentiam esse omnipotentiam.

II. Dico: *Dei potentiam esse omnipotentiam.* Ita patet, præsuppositâ vocis significatione. Inprimis omnipotentiam dicimus eam potentiam, quæ potest omnia, atque adeò, quæ extenditur ad omne possibile. Nunc igitur probo Deum omnipotentem esse. Quicquid est possibile, id per denominationem ad aliquam potentiam est possibile, ut suprà patuit *lib. 1. cap. 14.* Dicitur nempè possibile illud, quod tale est, ut ab aliqua potentia actuari, atque adeò de potentia extrahi possit. At non est ulla potentia, ad quam omnia quæ possibilia sunt, dicantur possibilia, (ut patet de illuminatione cæcorum, resuscitatione mortuorum, & similibus.) Ergo omnia illa dicuntur possibilia per ordinem ad divinam potentiam. Ergo divina potentia est omnipotentia.

565 *Dices:* Omnia quidem, quæ possibilia sunt, dicuntur talia per ordinem ad potentiam agentis, sed id non est necessariò ad potentiam unius agentis, sed id esse divisim ad plura agentia. E. nondum inde extrui potest Dei omnipotentia.

Obiectio.

566 *Resp.* 1. Dicuntur aliqua possibilia, per ordinem ad potentiam creatam, quia scil. potentia creata possit ea actuare. Ergo à fortiori hæc dicuntur possibilia Deo. Ita

Solvitur.

ex

ex duobus patet. Nam *primùm* Deus est causa æquivoca rerum creatarum. Ergo in eo eminens perfectio est, ad omnes actus rerum creatarum. Id enim est de ratione causæ æquivocæ. *Deinde:* Deus immediatè etiam concurrit ad producendas actiones & effectus causarum secundarum. Est enim causa universalis, indèque præbet universalem influxum ad causas secundas, in actiones & effectus. Ergo in eodem concursu, quod est possibile per ordinem ad potentiam creatam, similiter possibile est respectu Dei ibidem concurrentis. Ergo summatim, quicquid possibile est ad potentiam creatam, possibile etiam est ad potentiam divinam. Jam præterea sunt aliqua, quæ dicuntur possibilia, non tamen ad potentiam creatam, veluti erant, quæ priùs referebantur. Dicentur igitur ista possibilia per ordinem ad potentiam divinam. Ergò, utrumque possibilium genus complectendo, omnia quæ possibilia sunt in universum, dicuntur possibilia per ordinem ad divinam potentiam. Ergo sic iterum divina potentia erit omnipotentia.

567 *Deinde:* si aliquid est possibile, non tamen est possibile divinâ potentiâ (ut ex hoc capite dici non possit omnipotentia) tum potentia divina non erit infinita. At consequens est absurdum, ut priori assertione visum est. Ergo & antecedens. Connexio patet, quia per defectum istius potentiæ haberet ea potentia limites & fines. Et cogitari non potest, quomodo non fiat Maior, si extendi possit ad illud aliud possibile. At hæc omnia pugnant cum infinitate virtutis.

Obiectiones, quæ detrahere videntur omnipotentiæ divinæ, attingunt obiectum divinæ potentiæ. De iis igitur commodiùs agetur sequenti articulo.

ARTICULUS III.

Quodnam sit obiectum divinæ potentiæ.

568 Ut hæc res rectiùs explicari possit priùs inferam obiectiones, quæ aliqua eximunt à potentia Dei, quæque adeò adstruere videntur, quod non sit omnipotens, hoc est, quod non possit omnia.

Proponuntur obiectiones.

569 *Obiectiones contra omnipotentiam Dei.*

Nam *I.* Deus non potest facere quid infinitum, hoc est, alium Deum. At illa est valdè magna perfectio, facere posse rem sibi similem in specie. Per illius igitur defectum, Deus non erit omnipotens.

II. Deus non potest facere, ut præteritum non sit præteritum. Sic *August.* ait *l. 6. cont. Faust. cap. 5.* Quisquis dicit, si omnipotens est Deus, faciat, ut quæ facta sunt, facta non fuerint, non videt, hoc se dicere, faciat, ut quæ non sunt, eo ipso quo vera sunt, falsa sint. Et *Hieron Epist ad Eustoch.* Audenter loquor, *inquit*, cùm omnia possit Deus, suscitare non potest virginem post ruinam, hoc est, ut lapsa non sit è virginitate, quæ lapsa est.

III. Non potest Deus peccare, mori, destrui annihilari. Addo & actus positivos. Non potest Deus informare materiam, sustentare formam, atque adeò intrinsecè constituere compositum, crescere, alimentum concoquere, generare, sentire, ambulare, discurrere. Ergo non est omnipotens. Nam hæc omnia sunt possibilia: ergo vel dicendum est, Deum non esse omnipotentem, vel ad omnipotentiam non pertinere, posse omne possibile, quorum posterius absurdum est, ut ex ipsa vi vocis patet. Atque ex his exemplis *Timplerus l. 5. Met. c. 7. q. 19.* dicit: Non omnia possibilia cadere sub omnipotentiam Dei.

570 *IV.* Omnipotentia Dei non extenditur ad impossibilia. Ergo illa potentia non est

est infinita potentia absolutè, sed respectu nostri solùm. Ita argumentatur *Vorstius Disp. 3. de Deo in Not. p. 238.* Sin autem potentia Dei infinita non est, tum ne quidem omnipotentia est.

V. Videri potest, solùm in objecto divinæ potentiæ contineri res eas, quæ factæ sunt. Nihil enim potest Deus facere, nisi quod præordinavit & præscivit se facturum. At illud nondum satis est, pro objecto omnipotentiæ. Ergò Deo non convenit omnipotentia, aut poterit Deus facere, quæ non fecit. Et hinc etiam sequitur, quòd Deus non possit, nisi quod vult. Utique enim non vult, nisi quæ facit.

VI. Denique, non potest Deus facere res meliores ac nunc sunt. Aliàs enim non feciſſet optimum. Objectum igitur potentiæ divinæ solùm sunt res, secundùm istam perfectionem, quam nunc habent. At hoc nondum satis est, ad ponendam omnipotentiam. Aut igitur Deus omnipotens non est, aut aliter id objectum constituendum est, ut scilicet etiam Deus possit rem meliorem facere, secùs, quàm fieri posse probatum est.

Constituitur objectum divinæ potentiæ, atque adeò omnipotentiæ.

Objectum divinæ potentiæ aliqui dicunt esse omne id, quod est possibile.

Sed quid est esse possibile? Possibile denominatur à potentia. E. id sumitur vel in ordine ad potentiam creatam, vel in ordine ad potentiam increatam. Si priùs dicatur? Poterit Deus facere omne id quod creatura potest. Sed hæc reverà est potentia finita. Sic igitur objectum potentiæ divinæ non rectè constituetur, quippe quæ infinita est. Si autem illud possibile dicatur per ordinem ad divinam potentiam, tum reverà committitur circulus. Potentiam enim Dei extendi ad omne possibile, est idem, quod eam extendi ad omne, quod potest facere. Et proinde si quis negaret, Deum posse creare aliquid præter mundum, posset nihilominùs dicere, Deum esse omnipotentem, quia possit omne possibile, eò quòd nihil, præter hoc universum ab ejus potentia possibile denominetur, ut rectè infert *Suarez, Disp. 30. sect. 17. num. 10.* 571

Ad hanc rem igitur tenenda est alia possibilis distinctio, quam tradit *Thomas 1. p. q. 25. a. 3.* ex *Aristotele 5. Metaph. text. 17.* Aliquando igitur possibile sumitur per denominationem ad aliquam potentiam. Et hæc significatio non est pro hoc instituto, ut visum est. Aliquando autem possibile sumitur absolutè, & negativè, citra respectum ad potentiam. Estque tum possibile ex habitudine terminorum, id, quod non involvit repugnantiam. Atque sic, dimissâ voce possibilis, objectum divinæ potentiæ solet dici illud, quod non involvit contradictionem, seu repugnantiam. 572 *Possibile quid sit?*

Cæterùm illa repugnantia intelligenda est, tum respectu rei factibilis, tum respectu ipsius facientis. Atque ita extra objectum divinæ potentiæ *primùm* sunt ea, quæ in se involvunt repugnantiam. Veluti, sic Deus non potest facere hominem irrationalem. Faceret enim hominem & non hominem. *Deinde* extra objectum divinæ potentiæ sunt, quoad modum agendi, ea, quæ cùm ex genere suo sint possibilia, implicant tamen imperfectionem, per quam repugnant, quò minùs à Deo sint. Huc pertinent pleraque quæ in tertio argumento dicta sunt. Deus enim non potest generare, vel concoquere, vel crescere, vel videre, vel audire, quia hi actus materiales sunt, & proinde poscunt dependentiam ad materiam. Unde consequenter Deo tribui intrinsecè non possunt, quia ipse est prorsùs spiritualis & immaterialis. 573 *Quænam sint extra objectum divinæ potentiæ.*

574 Dixi: *quoad modum agendi*, hoc est, ut isti actus ipsi Deo conveniant, in eo agendi modo, quo sunt à causis secundis. Nam aliàs isti actus, præcisè sumpti, sunt in sphæra possibilium, & habent ordinem ad divinam potentiam, in quantum Deus per universalem suum influxum, cum causis secundis concurrit ad istas naturales, & materiales motus. Deus, inquam, non generat quidem, vel concoquit cibum, vel ambulat. Nihilominùs efficit generationem, vel concoctionem, vel ambulationem. Et proinde, quia Deus istos actus efficit, utique ad eos etiam efficiendos potentiam habet, ut simpliciter Deo isti actus sint possibiles. Atque hoc diligenter observandum est, ne, per exempla istorum actuum, rebus creatis possibilium, detrahamus aliquid de divina omnipotentia, quod *Timplerus* facit. Sed hac de re etiam posteà erit, ad objectionem tertiam.

575 *Unde sumatur repugnantia ẽs posse esse?* *Soto* ait: illam repugnantiam, cujus defectus requiritur ad objectum potentiæ divinæ, sumendam esse per ordinem ad naturale lumen intellectûs. Vide ipsum 3. *Phys. q.* 4. Hoc, inquam, dicit, quòd divina potentia non extendatur ad id, quod tale est, ut quàm primùm resiliat intellectus, si illi proponatur. Sed hac in re justissimè deseritur *Soto* ab omnibus aliis, qui repugnantiam illam non sumunt ex parte intellectûs, sed ex parte rei. Et patet veritas. Nam si illa omnia dicerentur esse Deo impossibilia, quæ non à parte rei repugnantiam involvunt, sed solùm repugnant lumini intellectûs nostri, tum multa essent impossibilia, quæ de facto novimus esse in mundo, per miraculosas Dei actiones, & in mysteriis. Vide *Valent. Disp. 1. q. 25. punct. 5. Suarez disp. 30. s. 17. n. 11. 12.*

576 Summatim igitur quicquid non involvit repugnantiam, id tale est, ut per Dei potentiam possit accipere illam essentiam, quæ ei non repugnat: Atque sic est Deo possibile. Ita docet *Thom. 1. p. q. 25. a. 3. & 4. & l. 2, contragent. c. 25.* & *Lombard. 1. d. 42.* ubi videantur utriusque Interpretes.

577 *Difficultas in invenienda repugnantia.* Est autem hîc tandem diligenter observandum: quòd etsi divinâ potentiâ fieri non possit, quod repugnantiam involvit: tamen in particulari non sit facilè semper invenire illam repugnantiam. Et proinde, si maximè quandoque intellectus noster putet esse in terminis contradictionem, cavenda tamen diligenter est temeritas, ne præcipitanter dicamus: *Deum hoc vel illud non posse.* Nam disertè Scriptura elevat potentiam Dei ultra nostrum intellectum. *Potest Deus abundantiùs facere, quàm intelligimus*, ait Apostolus *Eph. 3.*

Calviniani taxantur. Unde per se clarum est, faciliùs & graviùs peccari in defectu, quàm in excessu. Ibi enim detrahitur potentiæ Dei: Hic autem detrahitur intellectui nostro solùm, qui videre non possit repugnantiam in terminis, quam Deus videt. Proinde maximè temerariæ sunt voces *Calvinianorum: Deus omni suâ potentiâ facere non potest, ut unum corpus sit in pluribus locis.* Posito, sed non concesso, quod ostendi non possit, quòd hæc repugnantiam non habeant, mirum certè est, cur non (antequam tam audacter limitent divinam potentiam) cogitetur ab istis, quòd Deus facere possit aliqua, quæ nos non intelligimus, eum facere posse, ut jam ex *Eph. 3.* dictum est. Sic & *1 Cor. 1.* dicitur: *Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi*, ubi glossa ex *Ambrosio* in *h. l.* ait: *Sapientiam hujus mundi fecit Deus stultitiam, ostendendo possibile esse, quod ille impossibile judicabat.*

Ego pro vitanda ista temeritate, ob ista, quæ sunt dicta, cùm quæritur: *An Deus hoc vel illud possit*, libentiùs aio, quàm nego; &, si purè affirmare non possim, libentiùs suspendo negationem, quàm ut temere negem, subítque semper cogitatio:

fortassè

fortasse hoc aut illud esse ex istis reservatis, quæ è possibilium numero quidem sunt, superant tamen intellectum nostrum, quò minùs putemus ea possibilia esse.

Solvuntur objectiones, & quæstiones discutiuntur.

In *prima objectione* quæritur: 578

An Deus possit facere infinitum, atque adeò alium Deum?

Respondeo id involvere repugnantiam clarissimè. Non igitur continetur in genere possibilium. Ita patet. Nam per Deum omnes intelligimus primum ens, & independens. Quod autem est factum, id non est primum ens & independens, sed est participatum & dependens. Et proinde Deus factus, est Deus, non Deus: Quo sensu in Symb. *Nicæno* etiam dicitur filium à patre *genitum, non factum esse*, quia scilicet esse factum repugnat Deitati.

Facere autem rem sibi similem, est perfectionis, in rebus creatis. Deo autem id tribui non potest, propter eminentiam essentiæ, & infinitatem, quæ in Deo postulant unitatem numeralem, ut suprà patuit, disputando de unitate Dei.

In *secunda objectione* quæritur:

An possit Deus facere, ut præteritum non sit præteritum:

Affirmant id *Greg. Arimin. 1. d. 44.* & *Altisiodorensis l. 1. summ. c. 12. de potentia Dei, q. 6.* Alii tamen communiter negant, cum *August.* & *Hieron.* quorum sententias anteà allegavi. Consentit eis *Thom. 2. cont. gent. c. 25.* & *1. p. q. 25. a. 4.* & *22. q. 152. a. 3.* 579

Et omninò ea in re est clara repugnantia, Fuisse, & non fuisse. Proinde, quia Dei potentia non extenditur ad ea, quæ repugnantiam involvunt, absolutè dicendum est, impossibile esse, ut factum sit infectum. *Negatur quæstio.*

Est autem hac in re notanda distinctio, per quam etiam conciliari possunt jam relatæ discrepantes opiniones. Possumus autem de re præterita loqui in sensu composito, vel in sensu diviso. *In sensu composito* loquimur de re præterita, cùm supponimus, eam factam esse, seu in tempore præterito extitisse. In *sensu* autem *diviso* loquimur de præteritis, cùm solùm & præcisè est sermo de re præterita, veluti *Adamo*, vel *Davide*, non addendo circumstantiam temporis. 580 *Distinctio quæstionis.*

Atque hìc in sensu composito, (de quo etiam, nisi quid addatur, absolutè supponit sermo de præterito) Deus non potest facere, ut quod factum est, sit infectum, ut anteà probatum est. In sensu autem diviso, secùs est. Loquendo enim de re quæ fuit in tempore præterito, utique illa talis est, ut Deus, qui liberrimum agens est, potuerit ei conferre essentiam, in tempore præterito, & potuerit non conferre essentiam. Ergò, hoc sensu, etiam *Adam* potuit non fuisse.

Idémque judicandum est de præsentibus. Nam præsentia etiam habent hypotheticam necessitatem. Unde, in sensu composito, ad ea non est potentia divina, ut faciat rem quæ est, non esse. In sensu tamen diviso secus est, ut de præteritis dictum est. Vide *Valentiam Disp. 1. q. 25. punct. 3. n. 2.* 581 *An quod est, possit non esse?*

In *tertia objectione* quæritur: 582

An potentia Dei extendatur ad peccandum, moriendum, aliósque naturales actus?

Hac in re distinctè respondendum est. Igitur I. dico: *Deus non posse peccare: h. e. potentia Dei non extenditur ad peccandum.* Ita patet. Nam peccatum, formaliter loquendo, est positum in defectu. Potentia autem, ut de ea Metaphysici in rigore loquuntur, non est ad defectus (ad quos est impotentia) sed ad actus, qui utique *Deum non posse peccare.*

aliquid positivum & bonum sunt. Eleganter hanc ad rem ait *Aug. l. 15. de Trin. c. 15. Magna Dei potentia est, non posse mentiri. Sunt enim quædam, quæ in aliis rebus potentiæ deputanda sunt, in aliis verò minimè. Non ergò ideò Deus minùs potens est, quia peccare non potest, cùm omnipotens nullatenus esse possit, qui hoc potest. Et lib. 1. de symbolo ad Catechumenos c. 1. Non ideò omnipotentiæ Dei in aliquo detrahitur, vel derogatur, si peccare non posse dicatur, quia non esset hoc potentiæ, sed infirmitatis. Si enim hoc posset, omnipotens non esset. Non ergò impotentiæ, sed potentiæ imputandum est, quod non potest peccare.*

583 *Deum non posse mori.*

II. Dei potentia non est ad moriendum, vel destrui & annihilari. Ita patet, quia hi actus sunt actus potentiæ passivæ. Potentia autem passiva non est in Deo: & omnipotentia, ut initio constitutum est, purissimè significat potentiam activam. Isti igitur actus sicut & ipsa potentia passiva, manifestè insinuant imperfectionem. A Deo itaque alienissimi sunt. Hæc iterum eleganter expressit *Aug. dicto lib. 1. de symb. ad catechum. c. 1. Deus omnipotens*, inquit, *non potest mori, non potest falli, non potest mori, vel vinci. Hæc utique, & hujusmodi, absit ut possit omnipotens. Si enim hujusmodi passionibus & defectibus subjici posset, omnipotens minimè foret. Et ideò monstratur omnipotens, quia hæc ei propinquare non valent: Potest tamen hæc in aliis operari.*

584 *Dei potentia quatenus sit ad naturales actus.*

III. Dei potentia non est ad actus naturales, ut eos in se exerceat: Non sunt tamen illi exempti à divina potentia. Utrumque priùs patuit, *n.* 573. constituendo objectum divinæ potentiæ. Et nunc iterum manifestum est. Nam quod Deus non possit istos actus *in se* exercere, vel eos *sibi* connaturales habere, id inde est, quia omnes illi imperfectionem insinuant. Plerique enim sunt actus materiales, & postulant, ut fiant in materia; Indéque non sunt connaturales, nisi rebus corporeis. Deus autem spiritus est. Discurrere autem, etsi sit actio immaterialis, tamen aliunde habet imperfectionem, ut Deo convenire non possit. Neque implicat multitudinem intellectionum, ac processum notitiæ à noto ad ignotum, prout suprà visum est, *hoc cap. tit. 14. art. 3. punct. 3.*

585

Quòd tamen isti actus non sint excepti à Dei potentia, inde manifestum est, quòd Deus ad istos actus concurrit effectivè, seu per modum causæ universalis. Non dicendus autem est efficere Deus, nisi quod possit efficere. Sic & *Lomb. l. d. 42. B. Quomodo*, inquit, *omnia posse, dicitur Deus, cùm nos quædam possimus, quæ ipse non potest. Non potest enim ambulare, loqui, & hujusmodi, &c. Quibus id respondendum arbitror: quòd hujusmodi actiones ambulatio scilicet, & locutio, & hujusmodi à Dei potentia alienæ non sint, sed ad ipsam pertineant. Licèt enim hujusmodi actiones in se Deus habere non possit, eas tamen in creaturis potest operari. Facit enim ut homo ambulet, & loquatur, & hujusmodi.* Non igitur per istas actiones divinæ potentiæ detrahitur aliquid, quia & hæc facere potest omnipotens.

586 *Quatenus sub Dei potentia contineatur, sustentare formam, vel informare materiam.*

Atque hæc etiam dici possunt, de actu informandi materiam (qui formæ convenit) & actu sustentandi formam (qui materiæ convenit) atq; adeò de actu constituendi compositum, qui convenit utriq;. Nam *principio* quidem isti actus à præsenti negotio alieni sunt. Nam potentiam divinam apprehendimus ut potentiam activam, vel effectivam, hoc est, talem, quæ debeatur causæ efficienti. Isti autem actus non sunt effectivi, sed formales & materiales, hoc est, è genere aliarum causarum. *Deinde* admitti potest, quòd Deus istos actus non præstet per se. Actus enim

isti

isti postulant fieri à forma & materia, hoc est, ab entibus incompletis, partialibus, & perfectibilibus, unde manifestam imperfectionem involvunt. Proindéque quia Deus non potest esse ens incompletum & partiale, & proinde nec materia, nec forma: hinc etiam ipse non potest aliam rem informare: aut materialiter constituere. Egi hac de re suprà plenius *hoc cap. tit. 6. art. 2. punct. 7.* Nihilominùs *Tertiò* Respondeo: Istos actus non esse prorsùs exceptos à divina potentia. Nam Deus ad eos concurrit efficienter, quatenus formam & materiam in esse suo sustentat, & eas per influxum effectivum juvat, atque hinc extrinsecè & efficienter (quod istæ causæ intrinsecè faciunt) compositum constituit & componit, quod quidem nobilius est, quàm si per intrinsecam unionem conveniret ad rerum structuram.

Quarta objectio inquirit:

An Dei potentia extendatur ad impossibilia?

Negandum id est. Et patet ex terminis. Dei enim potentia extenditur ad id quod per eam actuari potest. Potentia enim ad actum dicitur relativè. At quod impossibile est, non potest actuari. Ex hoc enim dicitur impossibile, quia ei repugnat omninò essentia, atque adeò omnis actualitas.

Neque exinde potentia Dei finita est, ut inquit *Vorstius*. Nam unuscujusque agentis potentia æstimatur ex proprio objecto. Proprium autem objectum divinæ potentiæ id est, quod repugnantiam non involvit. Sed hac de re dictum est suprà. Tenendúmque est summatim, quòd cùm Deus dicatur esse omnipotens, & proinde possit omnia, quod particula illa *omnia* non distribuat, nisi in entia, sub quibus impossibilia non continentur.

Quinta objectio de duobus inquirit: primò, 588

An Deus possit aliquid quod non fecit?

Hac in re negativa sententia fuit *Wiclephi*, ut vulgò referri solet, ex *Waldens. l. 1. de doctr. fid c. 10.* Eandémque sententiam tribuit aliis, *Bern. Epist. 190.* Et *Calvino, Gregor. de Valent. Disp. 1. q. 25. punct. 3.*

Nihilominùs certum est: posse Dium facere, quæ tamen non fecit, indéq; ejus potentiam non esse restrictam ad res factas, aut deinceps faciendas. Ita diserté docet Scriptura *Matth. 26. An putas*, inquit Christus, *quia non possum rogare Patrem, ut exhibeat mihi plùs quàm duodecim legiones Angelorum.* Hîc filius poterat rogare, & non rogavit, & pater poterat mittere angelos, & non misit. Ex factis igitur non habet limites divina potentia. Eodémque de exemplo, eleganter ait *August. l. 1. de spirit. & lit. cap. 1.* Omnipotentis voluntas multa potest facere, quæ non vult, nec fecit. Potuit enim facere, ut Angelorum Legiones duodecim pugnarent contra illos, qui Christum ceperunt. Vide & eundem, *in Enchirid. c. 95. & lib. de nat. & grat. c. 7.* 589 *Posse Deum facere, quæ non facit.*

Et patet veritas illa, etiam per rationem. Igitur si Deus non posset facere, nisi quæ facit, tolleretur infinitas potentiæ divinæ, & ejusdem libertas, quorum utrumque absurdum est, per ea, quæ de uroque attributa dicta sunt in prioribus. Consequentia autem propositionis manifesta est. Quia omnia, quæ facit Deus, finita sunt omni modo. Si ergò ad ea solùm extenditur divina potentia, tum ea absolutè finita est. Libertas autem Dei tollitur juxta eandem sententiam, quia de ratione agentis liberi est, posse agere, & non agere. Ergò etiam, quod non agit agens liberum, agere tamen potest; quódque de facto hoc vel illud non facit, non est ex 590

defectu potestatis, sed ex defectu voluntatis, quæ ad hoc vel illud agendum determinatè in agente libero prærequiritur.

591 *Objectio.* *Objicitur*, prout & suprà relatum est: id solùm potest Deus facere, quod ab æterno præscivit & decrevit se facturum. Sed illa solùm, quæ aliquando facit, præscivit & decrevit Deus se facturum, ut ostendit immutabilitas voluntatis divinæ. Ergò illa solùm, & non aliud potest facere Deus.

592 *Solvitur.* *Vocula* potest *est ambigua.* R. Negando propositionem. Nam quod possit Deus facere, quæ nunquam præordinavit facienda, patuit ex dictis. Sed tamen respondeo: Propositionem ambiguam esse, propter verbum *potest*. Hoc enim verbum aliquando significat potentiam, ut præcisam ab actu. Quomodo dicimus hominem posse loqui, v.g. cùm tamen non loquitur, imò nec, ob impedimentum aliquod, actualem locutionem habiturus est. Potest itaque loqui hoc sensu qui potentiam habet distinctam ad actum loquendi. Aliquando verò verbum [*potest*] connotat actum potentiæ. Veluti sic etiam dicimus hominem posse loqui, qui actu loquitur; & posse disputare, qui actu disputat. Vide *Arist. in fine l. de Interp. Themist. l. 2. de anim. t. 8. Zabarell. in 2. de anim. ad 8. 6. fol. 136. l. 1. de prim. mat. c. 9. & lib. 1. de mot. grav. & lev. c. 11.*

593 Proinde si τὸ *posse* sumamus primo modo, utique in Deo potentia est ad ea, quæ non ordinavit se facturum. Si autem τὸ *posse* sumatur ex posteriori modo loquendi, verum est id non posse Deum, quod non prævidit se facturum. Hoc enim posse loquitur de exercitio vel executione potentiæ. Potentiam autem suam non exequitur Deus, nisi in cognito objecto. Aliam responsionem *Thomas* habet 4. *p. q. 25. a. 5. ad primum*, ubi vide. Et adde alia ex *Lomb. 1. d. 43.* & sententiariis *ibid.*

594 Altera quæstio, quæ in ista *quinta objectione* tangitur, est:

An Deus solùm possit facere quæ vult?

Ita videri potest, quod sentiat *Augustinus*, sic enim ait, *in lib. de spirit. & liter.* Omnipotens, ait, *est Deus, non quòd possit omnia facere, sed quia quicquid vult, potest efficere, ita ut ipsius voluntati nihil possit resistere.* Sic & in *Enchirid. c. 96. Non ob aliud veraciter vocatur omnipotens, nisi quoniam, quicquid vult potest efficere, nec voluntate cujusquam creaturæ, voluntatis spiritualis impeditur effectum.* Ad eundem modum & *Chrysostom.* ait, *in hom. de Symbol.* Ipse est Omnipotens, quia totum quod vult potest.

595 *Posse Deum quæ non vult.* Nihilominùs, in oppositum dicendum: potentiam divinam non definiri per ejus volitionem, quódq; adeò possit Deus multa, quæ non vult. Et apparet ex prioribus. Nam si facere Dei non terminat ejus essentiam. Ergò nec velle Dei: quia non facit Deus nisi volitum. Et confirmatur, quòd voluntas Dei non terminatur nisi ad actuale esse rerum, ut suprà habitum est, distinguendo voluntatem ab intellectu. At potentia Dei non dat esse actuale omnibus possibilibus, hoc ipso, quia Deus multa potest & non facit. Ergò voluntas & potentia Dei non sunt æqualiter coextensa ad objecta.

596 Ad testimonia *ex Patribus n. 594.* objecta. R. 1. *Aug.* sub *omnibus*, ad quæ Dei omnipotentiam declarat, comprehendere etiam mala. Et in hac generalitate, Dei omnipotentia non consistit in eo, quòd possit omnia promiscuè, sed quòd possit ea, quæ voluntati suæ sunt consentanea. Posteà, cùm idem *August.* & *Chrysost.* declarant Dei omnipotentiam, per ejus voluntatem, loquuntur de ea inadæquatè, & intendunt à Deo removere eam nostram imperfectionem, quòd nos multa volumus quæ tamen non possumus. Sicut milites volunt vincere hostes suos, quos tamen

tamen perſæpè non poſſunt vincere. Hæc igitur eſt perfectio divinæ potentiæ, adeóque indicium omnipotentiæ, quod Deus in poſſe ſuo non eſt ita diminutus, quominùs poſſit illa omnia, quæ vult. Confer *Lomb.* 1. *d.* 42. *G.*

In ſexta Objectione attingitur illa frequenter diſputata quæſtio. 597

An Deus poſſit meliùs facere quod fecit, ac quomodo fecit?

Odioſa eſt hæc quæſtio, inquit de ea *Scal. Exerc.* 249 *ſ.* 3. novo huic vulgo, qui in ſuperficie, atque ſupinitate, quam ipſi ſimpliciratem vocant, intellectionem contemplationis noſtræ poſuerunt. Itaque curioſos nos vocant & Scholaſticos, cùm ipſi hoc, quod benè dicunt, amant ſeſe neſcire, quare aut quomodo dicant. Aſinis ſimiles ſunt, qui triticum ad molas ferunt: Recti tamen officii ſui ignorant finem, &c. Igitur negat *d. exerc.* 249. *ſect.* 5. ut & *lib.* 1. *de plant. p.* 141. *Scaliger*, quod poſſit Deus facere quid melius. Idémque tenuit *Durandus* 1. *d.* 44. *q.* 2. 3. & *Aureol. ibidem.* Oppoſitum tamen hujus opinionis plurimi alii tenent. Vide *Lombardum* 1. *d.* 44. *Thom.* 1. *q.* 25. *a.* 6. & utrobique eorum Interpp. Et adde *Suarez Diſp.* 30. *ſ.* 10. *n.* 10.

Expediam rem hanc per diſtinctiones. *Primò.* Vox illa [*Melius*] in hac quæſtione ſumi poteſt bifariàm. 1. ut notet modum ex parte facientis, quod eſt ſi adverbialiter ſumatur. 2. ut notet ipſum objectum, vel rem meliorem. 598 *Poteſt Deus aliquid melius, non meliùs.*

Proinde, quia modus agendi, qui Deo tribuitur, neceſſariò eſt optimus & perfectiſſimus, hactenus non poteſt Deus facere quid melius. Meliùs enim dicit exceſſum ſupra minùs bonum. Ergò actiones Dei priores minùs benè, vel bonæ eſſent, ſi aliud diceretur meliùs ab eo fieri. Et juxta hæc ait *Scalig. exercitat.* 249. *ſect.* 3. *In unaquaque actione unum tantùm rectum eſt, idque à recto, hoc eſt, ſummo recto, Deo ipſo conſtitutum. Quare, quodcunque præter illud rectum eſt, non eſt Dei, ſed non Dei, propterea quod minùs benè facere capeſſit privationem ſummi boni, & ſummæ poteſtatis.* Dimiſſo igitur hoc ſenſu, dico: poſſe Deum melius aliquod, hoc eſt, rem meliorem facere, quod in ſequentibus pleniùs dicetur, & probabitur.

Secundò: Loquendo igitur de melioritate ex parte objecti, poſſumus eam bifariàm intelligere, vel ſiſtendo intra rem eandem, vel comparando ad aliam: Et intra rem eandem ſiſtendo, poteſt intelligi vel melioritas ejus in eſſentialibus, vel in accidentalibus.

Quibus præmiſſis ad hæc dico primum: *Non poteſt Deus facere rem unamquamque meliorem in eſſentialibus,* Eſſentia enim poſita eſt in indiviſibili. Melioratio igitur in eſſentia cujuſcunque, non eſſet, niſi per rationem eſſentiæ, eſſentialiter nobilioris, priori: qualis eſſet, ſi lapis, v. g. acciperet eſſentiam intelligentem. Illa autem reverà non eſt melioratio, ſed diſtinctio eſſentiæ. Proinde, non poteſt Deus, rem ita manentem meliorare in eſſentialibus. Et quoad hanc partem, rectè loquitur *Scalig. de Plant. l.* 1. *p.* 142. Claſſes, inquit, & gradus conſtituit (Deus) & attribuit ſuum cuique. Quod verò præter hæc eſt, monſtrum eſt. Quid enim eſſet arbor, ſi loqueretur? Haud profectò eſſet perfectior. Eſt enim id præter illius genus. Non eſſet autem id quod eſſet. Itaque actio, tametſi perfectionem arguit animalis, lapidi tamen nulla eſt perfectio. *Hæc ille.* 599 *Res non poteſt meliorari in eſſentialibus.*

Deinde: *Poteſt Deus rem unamquamque facere meliorem in accidentalibus.* Veluti, hominem potuiſſet Deus creare, vel facere in juſtitia confirmatum; potuiſſet etiam perſpicaciorem dare intellectum, & potuiſſet ei dare acutiorem viſum, vel 600 *Res poteſt meliorari in accidentalibus.*

majorem sagacitatem, melius ingenium vel judicium. In his omnibus enim nulla est repugnantia. Nec aliunde apparet indicium ullum, cur ista potestas Deo non conveniat. Atque hactenus locutus sum de re meliori, quàm Deus producere possit, sistendo intra eam, quam produxit. Nunc loquor de comparatione rei productæ ad aliam & diversam.

601 Igitur tertiò dico: *Potest Deus res alias facere meliores his, quas fecit in essentialibus, & in accidentalibus.* Nam 1. Cùm Deus fecerit species plures sub genere plantarum, & specialiùs, sub genere herbarum vel arborum; species etiam plurimas sub genere bestiarum, & specialiùs sub genere avium vel piscium, v.g. cur non possit etiam species multiplicare sub genere naturæ intellectualis, ubi nunc de facto duæ solùm dantur, Angeli scilicet & homines, supponendo, quòd angeli non specie, sed numero differunt.

Deinde: si Deus non potest producere plures & meliores res, tum illud non posse, vel est propter repugnantiam, quæ sit à parte rerum, vel est propter defectum potentiæ. Alterutrum enim horum dicendum est impossibile, si quid sit impossibile. At primum non est. Nam singulæ res, quæ jam sunt in mundo, sunt finitæ. At finitum est, extra quod semper est aliud accipere, ut *Aristot.* definit. Ergò quod est finitum in perfectione & essendi modo, extra illud potest accipi aliud melius in perfectione, & modo essendi. Ergò à parte rerum productarum, non est repugnantia, cur extra eas non possint meliores res produci. Oportet igitur, ut illa repugnantia sit ex defectu potentiæ. At defectus potentiæ, significat utique impotentiam, & tollit omnipotentiam.

602 *Objectio:* Potissima *objectio* contra hanc assertionem est, quod eâ positâ, detur processus in infinitum. Nam qualibet creaturâ meliori datâ semper poterit melior dari, quia & ista sit finita. Extra finitum autem semper sit accipere aliud. Iste autem processus in infinitum videtur esse absurdus.

Sed *Respondeo:* hac in re, processum in infinitum, non esse absurdum. Nam in hoc consistit etiam infinitas potentiæ divinæ, quòd illa non habet fines, ultra quos progredi non possit. Síque istos haberet, jam non infinita esset, sed finita. E. in ea cùm finitus non sit processus, relinquitur, quòd in ea esse possit processus in infinitum. Loquor de illa infinitate, quæ non sit in esse illius, quòd ultimò sit producibile, quasi Deus tandem producere possit rem infinitam (hoc enim repugnat, ut in prima objectione visum est) sed quòd, in numero producibilium, non sit aliquid ultimum, ultra quod non possit Deus producere aliud, quod melius quidem sit priori, sed tamen è sphæra entium finitorum. Adeò nempe inexhaustam dicimus infinitam Dei potentiam, ut quâlibet re productâ, possit aliam eâ meliorem producere. Et patet in simili, de processu in multitudine, & magnitudine. Nullus enim numerus dari potest, quo Deus non possit majorem dare, nullum corpus datur, quo Deus non possit facere majus. Vide etiam *Suarez Disp. 30. Met. sect. 17. nu. 20.* & prolixiùs *Valentiam, Disp. 1. q. 25. punct. 3.*

In executione potentiæ Dei, est processus in infinitum.

ARTICULUS IV.
De distinctione potentiæ divinæ.

603 *Una Dei potentia.* Inprimis hîc certum est: Potentiam Dei à parte rei unam esse. Est enim realiter eadem, cum essentia divina. Hæc autem una est. Distinctio igitur potentiæ illius, est solùm juxta inadæquatos conceptus. In quibus fundatur distinctio rationis.

Igitur

Igitur *primò* distinguitur potentia Dei, per ordinem ad actus. Atque sic, quia actus potentiæ divinæ est creare, res creatas conservare, & cum iisdem concurrere, ad exercendos actus: idcircò hinc potentia divina dicitur creativa, conservativa, & quæ sunt nomina alia. *Distinctio potentiæ Dei per ordinem ad actus.*

De distinctione potentiæ divinæ in absolutam & ordinatam.

604 *Secundò*: distinguitur potentia divina in absolutam & ordinatam. Ad quem modum & alterius liberi agentis potentia solet absoluta dici, vel ordinata. Nam & in his invenitur ratio absolutæ & ordinatæ potentiæ, ut *Scotus* docet, 1. *d.* 44. *q. unic.* Veluti, ut ipse inquit, si Legis-lator vel imperator agat secundùm leges à se positas, agit secundùm potentiam ordinatam. Si autem agat ex reservatis, aut ex jure Majestatis suę, vel etiam de facto, supra, vel præter, vel contra leges, agit secundùm potentiam absolutam.

605 Proinde *ordinata* vocatur Dei *potestas*, quam exercet, agendo conformiter ordini & legibus, à se statutis, veluti, cùm conservat hominem, sed assumentem alimentum: cùm hominem convertit, sed utentem mediis à se destinatis ad conversionem, veluti si verbum suum audiat. Sic & *Scotus*, ubi suprà: *Potentia ordinata dicitur*, inquit, *in quantum est, principium exequendi alia, conformiter legi rectæ, secundùm ordinem præfixum ab illa lege.* *Ordinata potestas quæ?*

606 Absoluta autem potentia dicit cur, (quæque simpliciter est omnipotentia) quæ absolutè & simpliciter respicit omne, non includens contradictionem. Unde Voluntas divina dicitur agere secundùm potentiam absolutam, quando, non habitâ ratione ordinis, quem Deus constituit in mundo, facit simpliciter, quod non involvit contradictionem, veluti ea quæ sunt contra aut supra naturam. Ut, cùm hominem sustentat, sine cibo & potu per dies quadraginta vel ampliùs; cùm hominem, in medio furore adversus ipsum, atque in medio contemptu, & proculcatione mediorum salutis, prosternit & convertit, & quæ sunt his similia, quæ crebrò facit Deus, in ostensionem absolutæ suæ potestatis. *Absoluta potentia quæ?*

607 Atque ex his apparet 1. Ratio appellationis, de utraque potentia. Illa enim dicitur ordinata, quia continet executionem potentiæ divinæ secundùm ordinem à Deo, in mundo, institutum. Hæc autem vocatur *absoluta*, absoluta, inquam, ab ordine. Ita enim evincit oppositio, vel potiùs distinctio contra potentiam ordinatam. Sed à quo ordine? Respondeo ab ordine, qui in mundo cernitur. Nam alias nullus actus divinus est inordinatus, sive ἄτακτος. Ad istum igitur ordinem, qui de facto est in mundo, quæ divina potentia adstricta non est, vocatur absoluta. *Neque enim* (ut ad hanc distinctionem *Scal.* ait *Exercit.* 365. *sect.* 8.) *ordine distinguitur, aut disponitur ejus potentia, sed ipse ordinis autor est, cujus ordinis necessitas omnis ab eo pendet. Ipse namque rebus ordinem præfixit, per sapientiam, & bonitatem.* *Unde dicatur absoluta & ordinata potestas?*

608 2. Ex his apparet: & ordinatam, & absolutam Dei potentiam non significare duas potentias sed istam hujus quasi partem esse: vel etiam, significari per eam distinctionem, solùm duplicem agendi modum. Patet ita. Nam absolutæ potentiæ objectum est omne possibile, seu omne, quod pugnantiam non involvit. At talia sunt omnia illa, quæ juxta ordinem & legem naturæ fiunt. Ergò hæc etiam sub objecto absolutę potestatis continentur, ut ad hæc etiam ipsa Dei potentia absoluta extendatur. Nisi fortè præcisè sumere velimus absolutam Dei potentiam, *Quomodo comparentur ad invicem?*

in ordine

in ordine ad actus, solùm supra, aut contra-Naturales. Sed prior modus loquendi usitatior est, ut potentia absoluta æstimetur simpliciter ad omne possibile. Atque hinc & *Scalig.* ait, *exerc.* 365. *sect.* 8. Mortales duplicem Deo potentiam tribuerunt, alteram quam vocant ordinariam, alteram quam vocant absolutam (vide & eundem, *Exerc.* 244. *s.* 3. Una tamen in ipso est. *Namque ordinaria est absolutæ pars, &c.* Sic & *Lychet.* 1. *d.* 44. *q. unic.* Potentia, inquit, absoluta & ordinata in Deo non sunt duæ potentiæ, distinctæ ex natura rei, vel formaliter. Imò propriè cùm dicitur potentia, vel absoluta, vel ordinata, non dicitur aliqua potentia, sed magis quidem modus agendi, absolutè scilicet, vel ordinatè. *Hæc ille.*

Et hactenus fuit de attributis divinis & internis actibus. Sequitur, ut deinceps aganus de externis Dei actionibus, quas vocant.

TITULUS XVII.
De Creatione.

609 *Actus externi qui?*

Summa capita Doctrinæ de Deo in initio hujus commentarii, constituta sunt quatuor, è quib. ultimum erat de actionib. Dei externis. De istis igitur ad concludendam hanc de Deo tractationem, tandem agendum est. Dicuntúrque illi actus externi, per quos Deus aliquid operatur extra se. Solet autem de tribus potissimùm à Philosophis disputari, nempe de *creatione, conservatione, & concursu Dei*, quem præbet causis secundis ad operationes earum.

Distinctio creationis, conservationis, & concursûs Dei.

Agam autem de iis hoc ordine, quo eos recensui. Fundatúrque iste ordo in natura ipsa. Nam oportet, ut res priùs accipiat esse, antequam ejus esse continuationem habeat. Et utrumque necessarium est, antequam res operetur. Atque ex his etiam aliquod istorum actuum discrimen apparet, quod optimè sumitur ex triplici, quam res creatæ habent, imperfectione vel indigentiâ.

610 Igitur 1. res creatæ non sunt entia purè actualia, sed possunt esse sub esse possibili, ad hanc igitur actualitatem, quam habent, extrahuntur primùm de potentia, vel esse potestativo, *per creationem*, quæ reducit eas à non esse ad esse. Secundò, res creatæ essentialiter includunt dependentiam ad Deum, tanquam primum ens, per cujus continuum influxum, retinent esse, quod acceperunt, esse, inquam, illud, quod amitterent ilicò, nisi id aliunde sustentaretur. Huic igitur indigentiæ rerum creatarum subvenit Deus, eâ operatione, quæ dicitur *conservatio*. Tandem etiam res creatæ sunt sicut in essendo, ita in operando aliunde dependentes, neq; possunt per se sufficere, ad suos actus. Postulant igitur aliunde sufficientiam ad actus suos, Atque huic indigentiæ medetur Deus *per concursum suum*, qui proximè destinatur, ad juvanda entia, in ordine ad actus quos exercent.

611 *Tractanda de creatione.*

Est igitur de creatione primùm dicendum, idque sub his articulis. *Primò* agendum est de voce creationis. *Deinde*, de definitione, & quidditate creationis. *Tertiò*, cujus sit creare? & *Quartò*, cujus sit creari? Et *Denique*, An demonstrari possit, aliquid creatum esse?

ARTICULUS I.
De voce Creationis.

612 *Unde dicitur creatio?*

Etymologia vocis hujus *creatio* juxta *Festum*, est hæc, ut creare sit quasi *cernere*: Quando enim aliquid creatum est, tunc tandem cernitur. Vide *Chemn. part.* 1. *loc. Theologicorum, p.* 278.

Quoad

Quoad vocis ambiguitatem sciendum est, vocem creandi inprimis bifariàm sumi. Aliquando enim creatio significat generationem omnem, effectionem, vel productionem, ut *Ps.* 51. *crea in me cor novum*: Sic *August. l.* 2. *contra adverss. legis & Prophetarum, c.* 23. Si, inquit, verbum *creare* ex consuetudine consideremus locutionis humanæ, creari non solùm filii, sed etiam magistratus dicuntur & urbes. Et juxta hunc sensum etiam filii Dei æternam generationem, posse vocari creationem, *Bellarm.* ex *Hilario* docet, *lib.* 2. *de Christ. c.* 18. *versus finem*. Sed hanc rem Theologis relinquo. Aliter igitur creatio sumitur pro ea productione, quæ constituit è nihilo rem, ut sit, quæ antè à prorsùs non erat, nisi in potentia (non materiæ, sed) efficientis. Et juxta hanc acceptionem nunc sermo est de creatione, ut postea ex ejus definitione clarius erit.

613 *Vox creationis tripliciter sumitur.*

Ex alia ambiguitate iterum tripliciter sumitur vox creationis: quod ut intelligatur, prænotandum est: quòd particularia nomina actionum soleant etiam significare passionem, veluti calefactio significat & calefacere, & calefieri. Atque eo, ut existimatur, consilio, *Arist. l. categ. cap.* 9. non nomina sed verba adhibuit, ad significandam actionem & passionem; Sic igitur creatio sumitur vel *activè*, & notat actum creantis: vel sumitur *passivè*, & notat actum creati. Id vulgò solet exprimi sub nomine creationis activæ, vel passivæ. Tandem verò creatio notat *relationem* inde resultantem. Creator enim & creatura dicuntur secundum aliquam relationem. Hæc igitur relatio etiam exprimitur voce creationis. Quódque hæc significatio diversa sit à prioribus, patet, quia relatio creantis & creati fundatur in activa & passiva creatione. Sicut igitur relatio à fundamento differt, ita differt creatio, activè accepta, ab illius relationis fundamento, hoc est, actione, quâ quis creat, & passione, quâ quid creatur, quæ tamen singula idem nomen habent & dicuntur creatio. Et hæc diligenter notanda sunt. Loquimur enim non de creatione in quantum relationem, sed in quantum actionem significat.

614 *Vox creationis tripliciter sumitur.*

Denique: distinguisolet creatio in mediatam & immediatam, sub qua divisione non continetur nisi vocis distinctio: estq; sensus illius, quòd vox creationis aliter atque aliter sumatur, ut istas denominationes accipiat. Potest autem *mediata creatio* ex duobus dici. *Primò*, creatio mediata est, cùm primum agens per veram ac propriè dictam creationem, unum producit, & illi imprimit connaturalem, vel supernaturalem virtutem producendi aliud. In hoc igitur casu hoc ultimum dicitur creari creatione mediatâ. Veluti creavit Deus immediatâ creatione cœlum, non autem animalcula quædam, aut herbas quasdam. Indidit tamen cœlo sufficientem vim, res istas producendi. Res istæ igitur dicentur produci productione vel creatione mediatâ, quia ab initio solùm fuerunt potentialiter, & materialiter. Vide *August. lib.* 3. *de Genes. ad liter. in princip.* & adde *Lombard.* 2. *dist.* 15. *D*. aliter mediata creatio vocatur, cùm Deus rem aliquam producit ex materia, sed non habili, veluti cùm Deus ex lapide panem vel hominem facit, ex costa mulierem, ex aqua vinum. In istis igitur casibus materia, quæ præsupponitur, mediat quasi ad istam actionem, unde ista actio vocatur *mediata*. Dicitur autem idem actus *creatio*: quia materia, quæ illi actioni præsupponitur, est inhabilis, & ex consequentia non est verè materia. Nam in materia præsupponitur habilitas, seu potentia ad accipiendam formam. E. ubi illa potentia non est, nec verè materia est. Ergò ex inhabili materia producere, perinde est, ac ex nulla materia, adeóque ex nihilo producere. Et sic iste actus vocatur creatio. Vox enim creationis propriè tribuitur isti actioni

615 *Distinctio creationis in mediatam & immediatam. Creatio mediata est dupliciter*

in qua

in qua substantia ex nihilo, hoc est, ex nulla præjacente materia constituitur, ut videbimus.

616 *Quid creatio immediata?* Atque ex his apparet: quid sit creatio immediata. Nempe immediata creatio est, per quam Deus, citra interventum alterius, immediatè agit, quasi in nihilum, evocando ex eo, ea, quæ realem & positivam essentiam habent.

ARTICULUS II.
De definitione & quidditate creationis.

617 In hoc articulo constituenda nobis est *primò* definitio creationis. *Deinde* inquirendum est: quomodo creatio se habeat respectu Dei? seu, quid sit respectu Dei creantis? *Tertiò*, quid sit ea respectu rei creatæ? *Quartò*, an possit ea dici mutatio? *Quintò*, an creatio possit dici actio & quidem transiens? Et *denique*, an de ratione ipsius sit novitas essendi, quam vocant? hoc est: An quod creatur, necessariò præsupponat aliquod tempus (imaginarium) quo non fuerit, seu, quod idem est, an aliquid creari possit ab æterno?

PUNCTUM I.
In quo constituitur definitio creationis.

618 *Chemnitii definitio.* *Chemn. part. 1. Loc. Theol. p. 281.* Definit creationem sic: *Creatio est actio unius & solius Dei, ac indivisum trium personarum divinitatis opus, quo pater una cum filio coæterno, & Spiritu Sancto coæterno condidit omnia visibilia & invisibilia, extra suam divinitatis essentiam, non ex materia ab æterno existente, sed ex nihilo.* Hæc tamen definitio διλογικωτέρα est, in quantum implicat distinctam mentionem personarum divinitatis. Unde cùm illud Triadis mysterium, non constet, nisi ex revelatione, atque inde Philosophi non soleant loqui de Deo, ut Trinus est, sed ut est unus: hinc igitur ipsi, citra distinctam mentionem divinarum personarum, creationem definire solent.

619 *Thomæ definitio.* Ex *Thoma* solet creatio ita definiri: *Creatio est emanatio entis universalis ex nihilo.* Quæ definitio sumitur ex *1. p. q. 45. a. 1.* ubi *Emanationem*, inquit, *totius entis à causa universali, quæ Deus est, designamus nomine creationis.* Sed obscurior est ista definitio.

620 *Pererii definitio.* *Pererius l. 5. Phys. c. 5.* Creatio, inquit, est productio rei immaterialis, & incorruptibilis, ex nihilo, quæ immediatè fit à Deo. Sed hîc non apparet causa cur creatio restringatur ad solum ens immateriale, & incorruptibile. Creatio enim ex se præscindit ab istis differentiis entis, ut creari possint & materialia & immaterialia, & corruptibilia & incorruptibilia.

621 *Scaligeri.* *Scaliger* omnium optimè dicit, *Exerc. 6. s. 13.* creationem esse constitutionem substantiæ ex nihilo. Solentq; ad eundem modum creationem definire Patres. Vide *Ambros. l. 1. Hexaëm. c. 4 Aug. l. 1. de Genes. contra Manichæos c. 2. & lib. de Nat. Boni contra Manichæos, c. 16. l. 1. contra adver. legis & Prophet. c. 23.*

622 *Explicatur definitio Scaligeri.* Usurpat autem *1. Scaliger* vocem *constitutionis*, quia vocabula imperfectiones quasdam insinuare videntur, unde & ab aliquibus à quidditate creationis removentur. Talia sunt, nomina mutationis, actionis, & quæ his correspondent. Sed de his specialiter inferius ago, an & quatenus creationi tribui possint?

Deinde dicit: Constitutio *substantiæ*. Accidentia enim non dicuntur creari, sed concreari: indéque specialiter restringitur vox creationis ad substantias. Distinguitúrque

guitúrq; adeò in productionibus rerum, creatio, contra generationem, quæ & ipsa solùm dicit productionem substantiarum, ut ex Physicis notum est.

Denique dicitur: Creationem esse constitutionem substantiæ *ex nihilo*. Ex nihilo autem dicuntur res creari, non quasi nihilum sit materia, unde Deus creët: sed isto modo loquendi removetur omnis materia. E nihilo creat Deus, non ut est materia, sed ut est terminus. Vide & *Lychet. in Scotum. 2. d. 1. q. 2. in initio. Anſh. in Monolog. c. 7, 8.* & *Taurel. de rer. æter. p. 211.* Desumitúrque illa particula è Scripturis, quæ aiunt creationem è nihilo factam. *Esa. 41.* & *2. Maccab. 7.*

623 *Creatio quomodo fiat ex esse intelligibili.*

Gregor. de Valent. disp. 3. in Thom. q. 2. punct. 1. refert ex *Thomæ Waldensis, tom. 1. c. 17.* de *Wiclepho*, quod ait ille: creationem non fieri ex nihilo, sed ex esse intelligibili procedere creationem, ad esse essentiale, extra Deum.

Sed est in iis *Elenchus* oppositorum. Res igitur creabiles procedunt ex esse intelligibili, ad esse essentiale: Per esse intelligibile, intelligendo ideam vel exemplar, quod rebus creandis præsupponitur in mente divina, ad quem modum *Aristoteles* ait *l. 7. Met. c. 7. tex. 23.* sanitatem fieri ex sanitate, & domum materialem ex domo immateriali, quarum locutionum sensus est, quòd res producantur conformiter illi ideæ, quæ illi præexistit in mente divina. Dum verò res dicuntur fieri ex nihilo: Ex nihilo, non removet exemplar rerum creandarum, sed removet materiam, ut dictum est. Producuntúrque adeò summatim res creandæ ex aliquo, ut exemplari: ex nihilo verò, ut materiâ.

PUNCTUM II.

Quid sit creatio respectu Dei creantis, vel in Deo?

624

Existimant aliqui creationem respectu Dei nihil aliud esse, quàm ejus volitionem vel imperium, quo res producit. Hanc sententiam *Thomæ* tribuit *Cajetanus, ad 1. p. q. 45. a. 3.* & sequitur *Greg. de Valent. Disp. 3. q. 2. punct. 1. §. Si autem.*

625 *Argumenta, quòd creatio sit volitio Dei.*

Solet autem hæc sententia probari variè. 1. Inprimis certum est, voce creationis significari actum, vel actionem Dei. Ille autem non est actus transiens. Nam in quod subjectum transiret, cùm omne subjectum fiat demum per creationem? Ergò est actus immanens respectu Dei: At non sunt alii actus immanentes Dei, nisi intellectio & volitio. Ergò cum his identificatur creatio. Idque procedet inprimis, si actus ille (formaliter immanens) dicatur virtualiter & effectivè, vel eminenter transiens, quatenus scilicet per illam Dei volitionem ponitur aliquid extra Deum.

626

Deinde: si creatio non est idem cum volitione Dei, & consequenter cum essentia Dei, tum est aliquid creatum. Nam quicquid ens est præter Deum, id est ens creatum. At ipsa creatio non est ens creatum. Nam res creatæ demum sunt terminus creationis, unde sicut ædificatio non est domus, ita creatio non est creata. Ergò in oppositum sequitur creationem, aut nihil esse, aut esse ens increatum. Inter hæc enim non datur medium. Et confirmatur, quia, si creatio sit aliquid creatum, ergò & ipsa creatio fiet per creationem. Nam quicquid creatum est, fit per creationem. Ergò sic dabitur processus in infinitum.

627 *Creationem non esse volitionem Dei.*

Nihilominùs hæc sententia non procedit, quòd creatio sumpta respectu Dei, sive ipsa activa creatio, vel creativa actio, sit idem cum essentia, aut volitione Dei. Hanc sententiam plurimi Metaphysici elegerunt. Vide *Occam 1. dist. 43. quæst. 3. Thomas de Argent. 2. dist. 29. quæst. 1. artic. 1. Ægid. 2. d. 1. quæst. 3. art. 2.*

Suarez

Suarez disp. 20. s. 5. num. 11. seqq. Clariss. Martini disp. 11. Metaph. q. 3.

628 Et hæc vera est sententia. Nam si illi actus externi essent idem cum volitione Dei, nulla esset causa, cur, inter attributa divina, distinguerentur potentia & voluntas? Illud enim discrimen non sumitur, nisi ex distinctione actuum. Possumus igitur in actione divina duo discernere: *Primum* est, volitio alicujus rei. Hæc est actus immanens Dei. *Alterum* est, executio istius volitionis: atque hæc jam refertur ad potentiam Dei. Proinde: sicut in nobis aliud est ipsum velle, sive volitio: & aliud voluntatis executio. Ita etiam in Deo. Neque enim apparet hac in parte discrimen. Nam connexio executionis cum volitione non satis est ad ponendam istam identitatem cum Deo. Nam hi actus in nobis etiam frequenter sunt connexi sive conjuncti, quoties scilicet id exequimur, quod volumus. Neque tamen idem est volitio & executio nostra.

629 In *prima objectione* petitur difficultas, de creatione: unde possit actio transiens dici. Id enim incommodum putatur in objectione. Sed hanc rem persequor posteà in puncto quinto. Unde hujus solutio ad præsens peti potest.

Objectiones solvuntur.

630 *Ad secundum* respondeo: Esse ambiguitatem in voce *creati entis*. Creatum enim ens quandóque dicitur id solum, quod per actionem creativam incipit esse, quódque est quasi creationis terminus. Et sic creatio non est aliquid creatum: Quandóque verò creatum ens dicitur, omne illud, quod dependenter est ab ente increato, sive id sit per modum actionis, sive per modum rei factæ per actionem. Et hoc modo creatio est quid creatum. Simile quid est in voce effecti, vel effectus. Dicitur enim quandoque effectum pro eo, quod est quasi actionis terminus, quomodo domus, v.g. est effectum. Aliquando verò sumitur communiùs, ut dicatur effectum, quicquid à causa est, sive id sit per modum actionis, seu motûs; sive per modum rei per motum factæ. Et sic etiam ipsæ actiones dicuntur effecta, ut ædificatio, generatio (& non solùm domus, filius, &c.) sunt effecta. Atque ita sicut nostræ actiones sunt effecta, ipsæ tamen non postulant, ut per alias actiones fiant, ad evitandum processum in infinitum. Ita etiam creatio est aliquid creatum, ipsa tamen non postulat fieri per aliam creationem. Et patet: quia actio, & sic etiam creatio, non mediant quasi ad omnem effectum, sed ad eum, qui ad creationem & actionem consequitur, ubi tamen prima emanatio, & prima ratio effecti, est in ipsa actione. Vide *Suarez Disp. 20. sect. 5. num. 31. & disp. 18. s. 10. num. 2. & 8.*

Ens creatum ambiguè dicitur.

Effectum ambiguè dicitur.

631 Patétque adeò summatim: quòd creatio sit aliquid realiter distinctum à Deo. Non tamen tanquam aliquid in Deo existens, sed tanquam aliquid à Deo emanans. In Deo enim nihil est, quod non sit ipse Deus, requirente id ejus simplicitate. A Deo tamen quæ sunt, illam identitatem ad essentiam Dei non postulant. Neq; enim illa tollunt simplicitatem Dei. Simplicitatem enim non tollit nisi compositio. Compositio enim non est nisi ex talibus terminis, qui intra rem sint, quale quid non sunt actiones, quæ non sunt in agente, sed ab agente.

Creatio realiter differt à Deo.

PUNCTUM III.

Quid sit creatio ex parte rei creatæ?

632 Hac in re principaliter duæ sunt sententiæ. *Prima* est: quòd creatio sit realiter idem cum re creata, nullo modo ab eo differens. Ergò aiunt creationem esse nihil aliud quàm ipsam creaturam, in quantum ea apprehenditur juxta fieri suum. *Aliqui* tamen existimant creationem non esse idem quod creaturam, sed aliquid addere.

Variæ sententiæ.

Ubi

Ubi tamen rursus discrepant scientiæ. Secundùm aliquos enim creatio addit essentialem modum dependentiæ, secundùm alios autem significat additam relationem creandi, ut *Pererius* autumat, *l. 5. Phys. c. 5.*

Hic dico *I. Creatio ex parte rei creatæ, non potest formaliter significare relationem.* Ita patet quia relatio ista creati ad creatorem resultat, vel exurgit ex actione & passione, quâ aliud creat, aliud creatur. Creatio igitur, in quantum relationem significat, est aliquid consequens ad creationem, in quantum ea significat actionem creativam, vel etiam passionem, quâ quid creatur. 633 *Creatio non potest significare relationem.*

II. Creatio significat ipsam rem creatam cum modo dependentiæ. Ita patet: Nam *inprimis* certum est, per creationem significari dependentiam rei creatæ à creatore. Ibi enim intervenit vera causalitas. At ea proximè significatur per dependentiam. *Deinde:* sufficienter, etiam explicatur creatio per istiusmodi dependentiam. Sicut enim actio in communi significat dependentiam effecti à causa: Ita etiam hæc actio, significabit hanc dependentiam, veluti creatio à re creante. *Vertiò:* quod autem dependentia illa non sit res diversa à re creata, patet, quia in aliis dependentia etiam non significat rem diversam à dependente. *Denique:* quòd dependentia significet modum in re creata, inde evidens est, quia illa dependentia est variabilis, si universaliter loquamur. Potest enim aliqua res creata dependere à solo Deo, in sua creatione, & potest etiam dependere à Deo & instrumento, quod Deus adhibere potest ad creandum, ut infrà disputo. At istæ dependentiæ variant. Vide plenius *Suarez, disp. 20. s. 5. n. 10. seqq.* 634

PUNCTUM IV.

An creatio possit dici mutatio?

Video hac in re variare Philosophos. *Perer. l. 5. Phys. c. 5. Suarez disp. 20. s. 5. n. 17.* Negant eam esse veram mutationem. *Aug.* tamen *lib. 5. de Trin. c. ult.* Eam mutationem vocat, ubi docet, cùm creatura aliqua creatur, tum eam novâ relatione referri ad Deum, non per *mutationem* Dei, sed *creaturæ*. Sic & *Scal. Exerc. 6. s. 13.* ait, creationem esse mutationem, & addit: eam esse mutationem contradictoriam, quatenus est inter *est simpliciter, & non est simpliciter.* 635

Hæc res componi potest per distinctionem vocis. Igitur vox mutationis bifariam sumitur: *Aliquando* dicitur per ordinem ad subjectum, ubi mutari dicitur res, quæ aliter se habet nunc ac priùs. Dicitúrque adeò mutatio per ordinem (non ad terminum, sed) ad subjectum πρωτάρχον. Ita calefactio est mutatio, mutatio, inquam, non caloris, sed rei calefactibilis. Sicut etiam generatio dicitur mutatio, non quia res genita mutetur, sed quia in generatione materia mutetur, quæ aliter atque aliter se habeat, sub diversis formis existens, quanquam & hoc est secundariò. Nam vox mutationis primò pertinet ad mutationes accidentales, hoc est, eas quæ ad accidentia terminantur. Et sic creatio non est mutatio. 636 *Vox mutationis ambiguè dicitur.*

Aliter autem sumitur vox mutationis, & generaliter significat omnem novitatem in essendo. omnis igitur acceptio essentiæ, sic est mutatio. Mutatio, inquam, à non esse ad esse. Et hoc modo creatio significat mutationem, quia per eam creatura educitur ad esse à non esse. Et hoc intuens. *Scal. d. loc.* ait, creationem esse mutationem contradictoriam, quatenus scilicet termini inter quos est creatio, sunt esse & non esse, qui termini contradictorii sunt. Confer & *Suarez disp. 20. s. 5. n. 18. & Thom. 1. part. q. 34. art. 2. ad secundum.* *Creatio quatenus mutatio sit contradictoria.*

PUNCT.

PUNCTUM V.

An creatio possit dici actio, & quidem actio transiens?

637 Ad priorem partem hujus quæstionis; an scilicet creatio sit actio, negant id aliqui. Ita expressè facit *Perer. l. 5. Phys. c. 5.* Et sumitur ex *Aristotelica* definitione actionis. *Aristoteli* enim *lib. Categ. cap. 9.* actio est id, secundùm quod res in id, quod subjicitur, agere dicuntur. Unde actio exposcit aliquod subiectum (non in quo sit ipsa. Actio enim per se, & pro se non exposcit subiectum: sed dicit solùm modum essendi Ax, sed solum) in quod terminetur. Tale autem subiectum non habet creatio, quia id non est aliud quàm materia. Creatio autem est ex nihilo & in nihilum, non autem ex materia.

638 *Quatenus creatio sit actio?* Duo igitur hac in re sunt probabiles dicendi modi, quos *Suarez* attingit, *Disp. 20. Metaph. s. 5. n. 28. & 3. tom. in 3 part. Disp. 50. sect. 5.* Primò dici potest: illam dependentiam creativam, ut habet rationem actionis, non esse actionem accidentalem, cuiusmodi est illa, quæ indiget subiecto, sed esse actionem substantialem: ideóque non collocari in prædicamento actionis, sed reduci ad prædicamentum substantiæ. *Aliter* dicunt aliqui, quòd in prædicamentis accidentium non tantùm locentur ea, quæ sunt vera & propria accidentia, habentia veram inhæsionem in subiecto: sed etiam multa, quæ solùm imitantur qualitercunque modum substantiam afficiendi, illum, qui accidentibus convenit. Atq; ita, quia dependentia creativa (etsi aliàs sit substantialis) tamen in ordine ad agens, induit rationem actionis, indéque creantem denominat, ita, sicut actiones solent agentia denominare:

Hinc ergò & creatio, sive dependentia creaturæ, in ordine ad Creatorem, ex parte Dei creantis, eius potest vocari actio.

Quantum ad alteram partem quæstionis attinet; an scil. creatio dici possit actio transiens? Similiter displicet aliquibus: eam vocare actionem transeuntem.

639 *An creatio sit actio transiens?* Iterum videtur res solùm componi posse per distinctionem vocis. Si enim actionem transeuntem placeat dicere, quæ in externum subiectum transit, verùm est, creationem non esse transeuntem. Actio enim creantis, antevertit omne subiectum, quia illa est ex nihilo.

Creatio non est actus immanens, Sed tamen nec sic actio illa creativa potest immanens dici. Nam actiones immanentes, quales vulgò nobis notæ sunt, non ponunt effectum aliquem extra agens, & revera non sunt illæ in intellectuali natura, magis quàm intellectio & volitio. Non admittimus autē creationem esse idem cum intellectione & volitione divina, quia ista proximè refertur ad potentiam Dei.

640 Quòd si igitur adæquatè actio immanens & transiens debeant dividere actionem, supposito, quòd creatio sit actio, dicenda ea est actio transiens: indéque actio transiens communius concipienda est, quàm ut ea solùm transiens dicatur, quæ in externum subjectum transit.

Creatio quomodo sit actio transiens. Igitur *Arist. l. Metaph. 9. tex. 16.* istas actiones transeuntes dicit, quæ referuntur ad terminum, vel eum producunt, qui sit extra causam agentem. Attendendo igitur, quòd creatio sit talis actio Dei, per quam non producat ipse aliquid in se, sed extra se: creatio potest dici actio transiens. Et cùm res est plana, facilè convenire oportebit in vocibus.

Estque generaliter recordandum; quòd verba debeant expurgari ab imperfectionibus, cùm ea à nostratibus ad divina transferuntur, omninò sicut crines & ungues præcidendi

præcidendi erant, ex lege Veteris Testamenti, iis, qui ad Ecclesiam accedebant. Vide & hac de re *Suarez Disp.20.s.5 num.20.seqq & num.29.seqq.* Ubi disputat adeò non inconveniens esse, ut Deo actio transiens tribuatur, ut potiùs, omnis actio transiens sit actio Dei. Nam si illa actio sit à creatura, est à Deo per generalem concursum. Proinde sicut causa secunda ad actionem suam transeuntem concurrit, ita Deus etiam per istum generalem concursum suum ad eandem actionem concurrit. Ergo sicut ista sumpta ad causam secundam, transiens est, ita etiam respectu Dei transiens est, quia illa fluit extra utrumque agens. Rursus & ad actiones immanentes concurrit Deus, ex vi generalis concursûs sui, quia igitur istæ dicuntur immanentes, respectu causæ secundæ, in qua istæ ponuntur. E. & hæ respectu Dei, à quo, ut prima causa universali, fluunt, sunt transeuntes. Nulla itaque imperfectio metuenda est, si Deo actio transiens tribuatur.

Actio transiens potest Deo attribui.

PUNCTUM VI.

An ad rationem creationis sit necessaria novitas essendi?

Novum & vetus dicuntur per ordinem ad tempus. Novitas igitur dicit inchoationem in tempore, & excludit aliquod tempus ante actum. Sensus igitur propositæ quæstionis est, an aliquid possit creari ab æterno; an verò omnis creatio ponat aliquid novum in tempore: quod scilicet præcedenti tempore non fuerit. Loquimur autem hac in re, non de facto, (sic enim certum est: mundum non fuisse ab æterno, nec quicquam quod in mundo est) sed de posse. An scilicet *possit* quicquam ab æterno creari? ubi rursus, ut verba ipsa insinuant, non est sermo de esse simpliciter: an scilicet quicquam, præter Deum, possit ab æterno esse, veluti per essentiam productam, sed supposito, quod essentiam productam vel creatam habeat, quæritur, an ab æterno talem productam essentiam accipere potuerit per creationem. 641

Explicatur sensus quæstionis.

Hæc igitur in re duas principaliter invenio sententias. Prima est eorum, qui aiunt simpliciter repugnare creaturæ, ut ab æterno creetur. Ita tenent *Gandaven. quodlib. 1.q.7. & quodlib.9.q.17. Philoponus l. contra argumenta Procli, de mundi æternitate, c.3. Alb.Magnus 1.d.1.a.6. & 10. & 8.Phys.c.1. Bonav.2.d.1.a.6.q.2. Toletus, 8.Phys. c.2.q.2.* Hi ergo autores dicunt: de ratione creationis esse, quòd quicquid creatur, ponatur in mundo, per temporaneam inceptionem. 642

Variæ sententiæ.

Alii autem autores in oppositum aiunt: creationem posse ab æterno esse. Ita docet *Thomas 1.p.quæst.46.a.2.* quem ibi sequuntur interpp. *Ferrar.8. phys.q.3.* & plurimi sententiarii *ad 1.d.1.* Abeunt tamen & hi autores in diversas opiniones. Aiunt enim aliqui verum id esse, de solis Entibus incorruptibilibus, quale quid est Angelus. Unde in oppositum negant, res corruptibiles posse incipere per æternam creationem. Ita opinatur *Durand.2.d.1.q.2.* Alii autem latiùs extendunt, ad res corruptibiles & incorruptibiles, modò permanentes sint. Unde aiunt, motui, qui Ens successivum est, repugnare, ut habeat esse ab æterno. Ita novissimè sentit *Perer. lib.15. phys. de mund. æternit. cap. ult. prop.4.* Idémque tribui solet *Arim.2.d.1. & aliis.*

Ergo hac in re non descendam ad particularia, ut disputem, cuinam Enti conveniat illud, ab æterno posse creari: Id enim prolixum foret & oporteret multa attingere, quæ ad rationem motûs alioquin pertinent. Manens igitur in generalioribus ostendam, solùm in communi saltem, non repugnari Enti, ut ab æterno accipiat esse per creationem. 643

644 Igitur ad hanc rem, (quod *Suarez* monet, *Disput. 20. Met. s. 6. n. 5.*) præsupponendum est, quod duobus modis intelligi possit rei alicujus productio ab æterno: *uno* modo, ut sit æterna, per intrinsecam necessitatem, sic, ut repugnet eam fieri in tempore, (quomodo generatio filii est æterna;) *alio* modo, ut sit æterna, solùm ex libero placito primæ causæ, utque adeò simpliciter & extra illud divinum placitum, possit non esse ab æterno.

645 *Nulla creatura per intrinsecam necessitatem est ab æterno.*

Nunc dico *I. Nulla res potest creari ab æterno per intrinsecam necessitatem.* Ita patet. Nam Deus ad extra agit liberè, & non ex necessitate naturæ. Proinde quod Deus creat, potest & non creare. Ergo quod nunc creat, potest nunc non creare. Ergo quod ab æterno crearet, posset ab æterno non creare. At quod potest esse & non esse, non est necessarium.

II. Dico: *Potest Deus rem aliquam ab æterno creare; Et proinde ad creationem non requiritur novitas essendi*, id quod nunc disputare intendimus. Ita patet: quia nec in hoc repugnantia est ex parte creantis, nec ex parte creati, nec ex parte ipsius creationis. At quæ talia sunt, ut non involvant repugnantiam, Deo possibilia sunt. Antecedens patebit, solvendo varias repugnantias, quas oppositæ sententiæ defensores ad hanc rem conquirunt, & comminiscuntur.

De Objectionibus.

646 *Objicitur* 1. Quicquid fit, est posterius faciente, sive causâ suâ. At quod ab æterno creatur, non potest esse alio posterius. Est igitur in eo repugnantia, si quid fit ab æterno creatum. Si enim sit creatum recognoscit aliquid prius. Si autem sit ab æterno, non recognoscit aliquid prius. Æterno enim non potest aliquid esse prius.

Resp. 1. Effectus necessariò posterior est suâ causâ, attendendo ordinem naturæ, non autem ordinem temporis. Ordine enim temporis effectus, & causa sunt simul, sive σύγχρονα. Ita ignis & combustio, sol & lumen, anima & dimanatio risibilitatis ab ea, sunt simul: 2. Æternitati autem repugnat prioritas, sed illa, quæ est secundum successionem temporis. Hoc, inquam, non dicit, potest ab æterno esse, quod aliquo tempore non fuit. Prioritas autem illa, quæ est in ordine naturæ, non tollit simultaneam durationem. Hinc enim effectus aliqui dicuntur coævi ad suas causas. Coævitas enim notat simultaneam durationem. Ergo simul durabunt, quæ etiam differunt, ut prius & posterius naturâ, qualia sunt causâ & effectus. Atque ita repugnantia nulla fuit.

647 *Objicitur* 2. Ex definitione creationis. Quod creatur, id priùs est sub nihilo. Est enim creatio substantiæ constitutio ex nihilo. Interrogo igitur, id quod ab æterno creatur, quando sit sub nihilo? Aliud nihil dici potest, quàm quod ab æterno fuerit sub nihilo. Ergo ab æterno fuit sub nihilo, & etiam ab æterno fuit sub esse. Accepit autem esse ab æterno. Hæc autem sunt pugnantia, esse sub nihilo, & esse sub propriâ essentiâ, hoc est, esse & non esse.

648 *Res creata quomodo fuerit sub nihilo.*

Respondeo: cùm res creatæ dicuntur constitui ex nihilo, tum non est sensus ille, quasi *aliquo tempore* latuerit in non esse quod creatur, sed illud *ex nihilo* præcisè notat carentiam materiæ. Indéque creari ex nihilo, nihil aliud est, quam non creari, ex aliqua præjacente & præexistente materia. Quod si aliqua prioritas ipsius nihili ante esse rei creatæ per acceptionem creationis importatur, ea solùm est prioritas naturæ, ut bene notavit *Suarez Disput. 20. sect. 6. num. 11.* Prioritate inquam naturæ eâ, quam ibi *Scotus 2. distinct. quæst. 2.* vocat prioritatem naturæ privativam. Ergo creatura erit ab æterno sub esse, loquendo de momentis temporis, quia

quia nullum momentum temporis designari potest, in quo non fuerit. Fuit tamen aliquando sub nihilo, partiendo momenta naturæ. Quódque ea in re, sic expositâ, non sit repugnantia, patet, quia idem argumentum fieri potest de omnibus effectis, quæ causis suis σύγχρονα sunt. Nam & illa, in primo instanti, quo est causa illius, non sunt, loquendo de instanti naturæ, qui effecta sunt. Et sunt tamen in eodem instanti, quo est causa, loquendo de instanti temporis. Sunt enim σύγχρονα.

649 *III. Objicitur*: si quid sit ab æterno, erit æternum. At si est æternum, est interminabile & indefectibile. Æternitas enim est interminabilis & simultanea vitæ possessio, ut *Boëthius* definit, *lib. 5. de consol. phil. Prof. 6.* Repugnat autem ut aliquid creatum sit indefectibile, quia, quod creatur, subordinatur, ad potentiam agentis creantis. Unde sicut per eam potuit in esse constitui. Ita per eandem potest de Entitate sua deponi. Esse igitur creatum, & tamen esse indefectibile, vel æternum, repugnantia sunt.

Respondeo negando primam propositionem, quòd scilicet res creata *æterna* sit, si sit *ab æterno* creata. Nam ad æternitatem non satis est carentia initii, (in ordine temporis falsem imaginarii) sed ad eam requiritur, ut, quod æternum dicitur, quódque adeò per æternitatem durat, non *possit* habere initium, nec possit habere finem, ut suprà disputatum est, *l. 1. c. 16.* de durationibus. Hoc autem longè abest à rebus creatis. Quia, ut maximè ponantur facta aliqua ab æterno, nihilominus potuerunt in tempore incipere. At hoc tollit æternitatem. Ad æternitatem enim pertinet *non posse* incipere, ut dictum est. Sic *August. l. 12. de Civit. Dei. c. 15.* docet, si vel maximè Angeli ab æterno creati essent, non tamen eos æternos fore, sicut Deus, quia ille æternus sit æternitate immutabili, isti autem facti sint.

650 *IV. Objicitur*: si Deus crearet mundum ab æterno, non ageret ex libertate, sed ex naturæ necessitate, quod implicat.

Respondeo 1. Verum est, quod clariùs pateat libertas Dei, exinde, si prout & factum est, in tempore creet mundum, prout & alibi dictum est. Nihilominus per istam æternam alicujus productionem, si ea daretur, non tollitur ejus libertas, quia antequam Deus id faceret, intelligitur Deus ut indifferens ad agendum & non agendum, quod libertatem satis indicat. Quódque ista determinatio voluntatis divinæ, ab æterno facta, non tollat ejus libertatem, inde est evidentissimum, quòd ipsa divina volitio rerum, quas in tempore Deus esse vult, sit etiam æterna: Executio solùm istius volitionis est in tempore.

651 *Denique* objiciuntur varia patrum dicta: *Ambros. l. 1. Hexaëm. c. 3.* Quid tam absurdum est, *inquit*, quàm ut æternitas operis jungatur æternitati creatoris. Et *Aug. l. contra Felicianum*: Creatura est ex eo quod nondum est, vel aliquando non fuit, corruptibilis rei, quantum in se est, Omnipotentis Dei voluntate facta substantia. Et *Damasc. l. 1. de Orthodox. fid. c. 8.* Quoniam creatio, *inquit*, divinæ voluntatis opus est, non est coæterna Deo. Neque enim, quod à non esse ad esse traducitur, capax est, ut coæternum sit suo principio. Sic & *Hugo l. 1. de Sacram. c. 10.* Fugit, *inquit*, divinam voluntatem, ut aliquid sibi coæternum faciat. *De dictis Patrum.*

Explicantur. Ad hæc & similia patrum testimonia, quæ frequenter occurrunt, duplex est responsio. *Primò* loquuntur patres illi, de creatione, ut de facto ea contingit. Et autem facta est cum novitate essendi. De tali igitur creatione loquendo, non potest ea ab æterno esse. Nam novitas, ut initio hujus puncti dictum est, excludit tempus, quo quid non fuerit.

Deinde, loquuntur illi patres de æternitate, prout durationem interminabilem significat, juxta quem sensum & à nobis admissum est, si quæ creatura ab æterno facta esset, eam tamen non esse dicendam æternam. Vide *num.* 648. & adde *Durand. 2. d. 1. q. 1.* & *Thom. de potentia Dei, q. 8. art. 14.*

ARTICULUS. III.
Cujus est creare?

652 *Deum posse creare.*

Hæc in re tria dico. *I. Deus potest creare.* Ita patet, quia Deus si non posset creare, virtus ejus penderet ab aliquo præsupposito, nempe à materia. Absurdum autem est Ens illud, quod simpliciter independens est, non posse operari, nisi dependenter ad materiam.

Deinde: Si Deus non posset creare. Ergo daretur aliquid improductum præter Deum. At hoc est absurdum, quia, per esse incausatum apprehendimus nos Deum. Unde hæc adæquantur & reciprocantur, habere esse increatum & esse Deum. Non possunt autem plures Dii esse. Et si maximè plures Dii darentur, non posset tamen alter alterius actioni præsupponi, per modum materiæ. Consequentia autem est evidens. Nam omnis mutatio, diversa à creatione, fit in materia. Ita autem materia, quæ actioni Dei præsupponitur, vel est producta, vel non. Primum dici non potest, dimissâ creatione, quia sic materia haberet materiam, & sic daretur processus in infinitum. Materia igitur ista haberet esse improductum, quod absurdum esse ostendimus. Et patet porrò, quia sic Enti imperfectissimo, quale est materia, conveniret, & summa imperfectio, & summa perfectio. Summa imperfectio, quia materia est Ens potentialissimum. Summa perfectio autem, quia esset incausatum, adeóque esset Ens independens, idque maxima est perfectio, ut inter attributa divina mereatur recenseri.

Atque hæc assertio etiam certa est de fide. Passim enim Scriptura Deo tribuit opus creationis.

An creatura possit esse creationis causa principalis?

653 Dico *II. Nulla res, præter Deum, potest creare, ut causa principalis. Atque ita solius Dei est creare.* Loquor autem nunc de causa principali. Nam variant hac in re sententiæ. Aliqui enim existimant, posse creaturam aliquam esse instrumentum Dei, ad creandum, ut postea attingam.

Explicatur sensus quæstionis.

Potest autem id, quod nunc de causa principali dico, duplicem habere sensum. An scilicet creatura, ut causa principalis, creare possit? *Primò*, ut id tribuatur illi tanquam prorsus independenti, ab alia superiori causa: *Secundò*, ut intelligatur aliqua creatura creare posse, ut causa principalis, supposito generali Dei concursu, quem & aliàs præsupponunt creaturæ, cùm sint causæ principales, in ordine ad suos effectus.

654 In utroque igitur casu, creatura non potest aliquid creare, per modum causæ principalis. De priori patet, quia dimisso Dei influxu & concursu, res quælibet cadit in nihilum. In hoc enim consistit rerum creatarum conservatio, quòd Deus perpetuò influit ad eorum conservationem. Ergo à priori vel fortiori, etiam concurrit Deus ad rerum productionem. Proinde, dimisso illo Dei concursu, nec persistere posset ullum agens; nec ulla actio vel effectus ab eo dimanare. Atque in hoc facilis est consensus.

655 Quòd autem nec conveniat ulli creaturæ, aliquid creare per modum causæ principalis,

principalis, ſuppoſito Dei concurſu generali, communiter ferè aſſerunt doctores. Ita *Lombard. 4. d. 5.* & *Thom. 1. p. quæſt. 45. a. 5.* & ubi utriuſque interpp. Vide & *Occam quodlib. 2. quæſt. 9.* & *Henric. quodlib. 4. quæſt. 37. Ægid. quodlib. 5. quæſt. 1. Suarez diſp. 20. ſect. 2. nu. 12. Perer. l. 5. phyſ. 6. & l. 15. c. 7. ad ſecundum.*

Contrariam opinionem tribuunt *Gabrieli, 2. d. 1. q. 4. a. 3.* ſed revera illius mens ea non eſt. Nam & ipſe dicit: creaturam non poſſe creare. Senſit autem ita *Avicenna*, qui (ut *Thom.* refert *1. part. q. 45. a. 5.*) docet, quod prima ſubſtantia ſeparata creetur à Deo, & hæc deinceps creet aliam poſt ſe, & ſubſtantiam orbis, & animam ejus, & rurſus deinceps illa ſubſtantia orbis creet materiam inferiorum corporum.

Rationes ad hanc aſſertionem demonſtrandam, difficulter erui poſſe, contendunt omnes, ut apparet ex diſcurſu *Suarezii d. loco.* Noſtri inſtituti ratio non fert omnes illas rationes diverſorum autorum excutere. Ea autem videtur ſatis probabilis hujus rei ratio eſſe, quod per creationem id actuatur quod ſimpliciter nihil ſive non eſt. Hinc ſic argumentor: Quò major eſt diſtantia potentiæ ab actu, eò major virtus in agente requiritur. At inter Ens & non-Ens, inter quos terminos verſatur creatio, eſt maxima diſtantia, imò infinita: Nam adeſſe ibi nulla prorſus potentia, ad formam rei creandæ, recipiendam ſupponitur. Ergo ad creandum infinita virtus requiritur. At nulli creaturæ convenit infinita virtus. Ergo nulla creatura creare poteſt. Atque hoc etiam docet *Auguſtin. l. 3. de Trin. c. 8.* Ubi docet, quod neque boni, neque mali angeli poſſint eſſe creatores. Unde à fortiori id ſequitur de creaturis aliis, utpote quæ ſint minoris perfectionis. 656 *Sententia Autoris probatur.*

Dices: ſuppoſito concurſu Dei, eſt in cauſa rei iſtius infinita virtus. Nam creatura non eſt adæquata cauſa ſui effectûs, unde per reſpectum ad ipſam, non eſt æſtimanda ſolùm conditio cauſæ, in ordine ad producendum hunc vel alium effectum. 657

Reſpondeo: concurſus Dei, quem ſupponimus, eſt generalis ſolùm: adeóq; pertinet ad potentiam Dei non abſolutam, ſed ordinatam. Hîc autem Deus non agit niſi congruenter naturis rerum, juvando quaſi actus iſtos, ad quos cauſæ ſunt proportionatæ. Non igitur, per ordinem, ad iſtum Dei concurſum, ſumendum eſt, quid creatura poſſit, vel non: ſed ex virtute vel viribus iſtius creaturæ. In hac igitur ſi non ſit infinita virtus, creare non poterit, ut dictum eſt.

An aliqua creatura poſſit eſſe cauſa inſtrumentalis creationis?

III. Poteſt aliqua creatura creare inſtrumentaliter, non juxta diſpoſitiones naturales, ſed elevata à virtute ſuperioris agentis. Ita docet *Lombard. l. 4. diſtinct. 5.* Et probabile exiſtimat *Suarez diſp. 20. ſect. 5.* Quanquam non deſunt aliàs, qui negant creaturam creationis inſtrumentum eſſe poſſe. *Thom. 1. p. q. 45. art. 5. & 3. p. q. 13. a. 2. & l. 2. cont gent. c. 21.* Sic & faciunt multi ſententiarii *ad 2. d. 1. & l. 4. diſt. 5.* quibus adde *Pererium lib. 5. phyſ. cap. 6.* 658

Nihilominus patet veritas aſſertionis propoſitæ. Inprimis ejuſdem virtutis eſt, κτίζειν καὶ ἀνακτίζειν, hoc eſt, creare & regenerare, ſive creare ex nihilo, & creare ex inhabili materia, veluti ex lapide panem facere, vel ex pulvere hominem. Si igitur hoc (regenerare, aut aliquid ex inhabili materia facere) poteſt convenire rebus creatis, ut inſtrumentis primæ cauſæ: Ergo idem poteſt eſſe in creatione. Præſertim, quia iſtis actibus nihil videtur deeſſe, ad rationem creationis. Quod autem iſta conveniant rebus creatis, paſſim hiſtoriæ ſacræ teſtantur, ubi ſancti leguntur ex baculis feciſſe ſerpentes, ex petra aquam elicuiſſe, reſuſcitaſſe mortuos, & in operibus ἀναστάσεως manifeſtè dicuntur θεοῦ συνεργοὶ, & cooperarii, miniſtri, 659

ministri, dispensatores. Et confirmatur de Humanitate Christi, quæ utique est finitæ naturæ: quæ ad istas miraculosas actiones (quæ creationi æquiparantur) dicitur instrumentum verbi Dei, sibi personaliter uniti, ab ipso *Thoma 3. part. q. 13. art. 2. in corpor.*

660 Cæterùm: quod ista virtus instrumentalis sit, quæ in istis actibus cernitur, est evidens.

Nam inprimis: quòd aliqua causalitas effectiva significetur, clarum est, ex voce ἐνεργείας, quam Scriptura usurpat. Quod autem ea non major sit quàm instrumentalis, hoc est, quod non sit virtus causæ principalis, inde patet, quia in istis actibus elevatur res creata, ultra agendi modum, sibi proportionatum; nempe ad effectum, qui per se est infinitæ virtutis. At ex hoc dignoscitur aliquid esse instrumentum, si quid elevetur ad effectum naturâ & causalitate suâ superiorem. Tùm enim indicium est, istum effectum, ab aliquo dirigente, & superiori causâ, pendere, qui dare possit id, quod istud dare non poterat.

Atque inde etiam patet: quod nihil instrumentum possit esse ad istos actus, nisi (quod in assertione dicebamus) elevetur à Deo, ad supranaturalem quendam statum, non autem sit tale instrumentum, secundum purè naturalia.

661 *Objectio Thomæ.* Objicit *Thomas, 1. part. quæst. 45. art. 5.* causa secunda instrumentalis non participat actionem causæ superioris, nisi in quantum per aliquid sibi proprium dispositivè operatur, ad istum principalis causæ effectum. Illud autem quod est proprium effectûs Dei creantis, est illud, quod præsupponitur omnibus aliis, quod est, esse absolutè: Non potest igitur aliquid operari dispositivè, & instrumentaliter ad hunc effectum: cùm creatio non sit ex aliquo præsuppositio, quod possit disponi per actionem instrumentalis agentis. Sic igitur impossibile est, quod alicui creaturæ conveniat creare, neque virtute propriâ, neque instrumentaliter sive per ministerium. *Hæc ille.*

662 *Solvitur.* Sed in hac objectione aliqua dicuntur gratis, quæ non admittuntur.

Nam *primò* non necessarium est, ut causa instrumentalis agat per aliquid sibi proprium. Supponimus enim nunc, cùm quid est instrumentum creationis, tum id habere rationem instrumenti, non per aliquid sibi naturale & proprium, sed elevari.

Deinde etiam, non necessariò instrumentum debet agere dispositivè. Si enim effectus producatur in instanti, prædispositionibus opus non est. Confer *Suarez disp. 20. sect. 5. num. 5.* Si quis tamen meliora docuerit, non refragabor. Neque enim adhuc hâc in re satis mihi fido.

ARTICULUS IV.
Cujus sit creari?

663 *Non est solùm Entis immaterialis & incorruptibilis.* *Pererius l. 5. Phys. c. 5.* Creationem dicit solùm esse productionem rei immaterialis & incorruptibilis. *Sed* hæc sententia non procedit, & sine dubio per incogitantiam excidit *Pererio.* Scriptura enim universalius de creatione loquitur, quàm ut eam restringat ad sola Entia immaterialia & incorruptibilia.

Dices: Id quod creatur caret materia. Creatur enim ex nihilo, hoc est, non ex aliqua materia. At Entia materialia non possunt carere materia. Esset enim in hoc repugnantia, ut ipsæ voces indicant. Ergo sola Entia immaterialia creantur.

664 *Objectio. Materialia, quo-*

Respondeo: Entia materialia non possunt carere materiâ in facto esse. Ab intrin-

seco enim materia pertinet ad essentiam materiati. Indéq; adeò non potest res materiata esse sine materia, ac animatum non potest esse sine anima. At nihilominus Entia materialia possunt carere materiâ, in fieri. Et hoc satis est, ad eorum creationem. Non creantur igitur res materiales, ex materia, sed tamen per creationem accipiunt materiam, ex qua intrinsecè componuntur & constituuntur. Unde materia rebus materialibus accidentalis est in fieri, essentialis in facto esse. *modo carere materiâ possint.*

Dimissâ igitur istâ *Pererii* sententiâ. Tria dico: Primò: 665

Si creari significat omnem dependentiam, per quam aliquid constituitur diversum à Deo, tum, quicquid non est Deus, dicetur creari, modo habeat aliquam essentiam. Nam si nihil sit, facilè patet, tum id non creari. Creatio enim est modus, per quem creans tribuit aliquod esse. Et juxta hæc, & substantia, & accidentia, & Entia completa & incompleta, imò ipsa creatio, sic potest dici creatum quid.

II. Si creari significet mutationem, relatum quasi ad aliquem terminum, ad quem quasi mediat creatio, sicut generatio ad rem genitam; tum creari, sive res creata id omne dicitur, quod cùm antea non esset, incipit per creationem, sive quod post actionem creativam remanet. Atque adeò tum omnia prius enumerata dicentur creari, solâ ipsa actione creativâ exceptâ, prout & suprà dictum est, *art. 2. punct. 2. ad secundum.* 666

III. Si creari strictè sumatur prout opponitur ei, quod concreatur, sicut & generari aliquando opponitur ei, quod congeneratur, vel ingeneratur; tum solis Entibus completis, iisque substantialibus & singularibus, hoc est, solis suppositis convenit creari. Idque exinde, quia actiones & passiones, in isto rigore, sunt suppositorum. 667

ARTICULUS V.

An probari possit: quod aliquid de facto sit creatum?

Hactenus ferè actum est, de quidditate creationis, & potentia creativa: Nunc inquiro: An ea de facto data sit, sive an quicquam sit creatum? Ubi non divagabor ad considerationem mundi, ut inquiram: An mundus inceperit per creationem, an non: sed in generalioribus manebo. Unde nec inquiro, an aliqua creatio facta sit ab æterno, an in tempore? Quanquam id demonstrari non posse opinor, suppositâ libertate primæ causæ. Ex nullo enim indicio patere posse autumo, an libertas divina elegerit rem aliquam creare ab æterno, an verò in tempore. Nihil enim horum involvit pugnantiam, ut visum est. 668 *Sensus quæstionis.*

Igitur existimant aliqui: lumine naturæ non posse ostendi, quod creatio aliqua facta sit. Ita docet *Gregor. 2. dist. 1. q. 2. Bassolis 1. dist. 1. q. 1. art. 3.* aliique. Oppositum tamen plerique tenent. Vide *Suarez disp. 20. Metaph. sect. 1. n. 15.* & autores, quos allegat, *n. 7. ibid.*

Igitur hâc in re præsuppono, quòd nulla res præter Deum possit habere essentiam improductam. Ita variis argumentis confirmat *Thom. 1 part. quæst. 44 artic. 1.* & *Greg. de Valent. disp. 3. quæst. 1 punct. 1. & 2.* aliique. Et patet breviter: quia si darentur plura improducta, tum ordo mundi non esset aliquid unum, & sic reverâ non esset ordo. Omnis enim ordo est ad aliquid primum, idémque unum. 669 *Opinio aliorum.*

Deinde à posteriori id patet. Omnia Entia præter Deum, subjacent divinæ potentiæ, ut per eam annihilari possint, Ergo omnes res in essentia sua pendent à Deo, & ab eo sunt productæ. Antecedens patet ex infinitate potentiæ divinæ. Consequentia autem est evidens. Deus enim non annihilat, nisi suspendendo influxum 670 *Nulla res præter Deum potest habere esse improductum.*

fluxum suum conservativum. Ergo quicquid annihilat, antea ab eo conservatum est. Conservat autem Dominus per continuum influxum ipsius esse, unde & conservatio dicitur continuata productio. Ergo & id ipsum produxit Deus quod conservat. Ergo sic nihil est præter Deum improductum. Nunc pergo.

671 Aut produxit igitur Deus res per generationem, aut creationem: (loquor de substantiis. Illæ enim si inceperint per creationem, satis est. Nam accidentia, tanquam Entia accessoria, sequuntur suum principale.) Non per generationem. Ergo per creationem. Propositio patet, quia isti duo modi solùm sunt producendarum substantiarum. Assumptio autem similiter manifesta est. Nam omnis generatio est ex præsuppositio. Ergo tandem standum est in aliquo ingenerabili, quod est materia, quæ per nullam generationem fieri potest. Ergo si præter generationem non est alius modus producendi substantias, sistendum est in aliquo improducto. Ostendimus autem, non posse quicquam præter Deum esse quid improductum. Oportet igitur ut id sit per creationem, per quam ipsa materia inceperit, cui ex novo indicio repugnat, ut sit improducta. Nam ita conveniret illi, & perfectio summa, & imperfectio summa, ut anteà argumentabar *in art. 3. ad assert. 1.* unde relinquitur quòd esse habeat per creationem, cùm illud habere non possit per generationem, ut dictum est. Speciales probationes de talibus Entibus prolixè inducit *Suarez disp. 20. sect. 1. num. 15. & seqq.* & adde *Thom.* cum interpp. *1 part. quæst. 44. 45.* Videturque hæc sententia satis conformis sacris literis, in quantum docent, quòd tantùm non clament creaturæ, Deum esse autorem & factorem suum, de quibus suprà fuit, ut in quæstionibus procemialibus.

De Objectionibus.

672 *Objicitur* contra hanc sententiam. 1. Si lumine naturæ cognosci posset, quòd aliqua creatio facta sit, sine dubio cognovisse id *Aristotelem, Platonem*, aliósque graves Philosophos, qui diligentissimè scrutati sunt naturam. *Deinde* notitiam factæ creationis scriptura clarè refert ad fidem. *Hebr. 11. Fide intelligimus aptata esse secula.* Quæ autem μὴ sunt, non sunt ἐπιστά, hoc est, quæ sunt objecta per fidem cognita, non cognoscuntur per rationem seu scientiam, vel lumen naturæ.

673 *Solvuntur objectiones.* *Ad primum* respondeo: Graves autores dicere, *Platoni* & *Aristoteli* cognitum fuisse Deum, conditorem mundi. Ita *Scalig. exerc. 61. sect. 13. Suarez disp. 20. sect. 1. num. 23.* Et ex vetustioribus *Thom. 1. p. quæst. 44. & l 2. contragentes, c. 15. Scotus in quodlib. q. 7. & 2. d. 1. quæst. 3.* alique. Sed fateor rem incertam esse. Et multi negant, præsertim de *Arist.* creationem cognitam fuisse. *Perer. l. 5. phys. c. 7.* audacter ait: *Nihil reperiri aut fingi posse, quod sit magis contrarium doctrinæ Aristotelis, & quod omnes ejus artus & nervos vehementius elidat, quàm creationem in eo admittere.* Postea & ponit quid *Plato* senserit. Ergo istas criticas contentiones, de sensibus vel sententiis autorum, non magnoperè curo.

674 Directè igitur respondeo: 1. Quæ lumine naturæ cognita sunt, non ilico requirere assensum apud omnes, ut superiùs confirmatum est; & patet, tum de Deo, quòd sit Deus, tum quod unus sit, quæ naturaliter cognosci possunt: Neque tamen omnes eis conclusionibus assentiuntur, & ne quidem est illud, loquendo de sapientioribus Ethnicis, nam & quandóque *magnus* (quæ multiplex imperfectio nostra est) *dormitat Homerus.*

675 *Ad secundum* respondeo: 1. Non esse absolutè pugnantiam in eo, ut sit quid cognitum

cognitum fide & ratione. Ea enim cognoscuntur per fidem, quibus assentimur ob autoritatem testis. Cur igitur ea, quæ Deus dicit, quæque adeò credimus, assentiendo testimonio Dei, non possumus etiam nosse, per propriam demonstrationem? *proinde*, sicut dependentia assensûs ad testimonium humanum, non impedit, quò minùs aliquid demonstrati possit: ita etiam dependentia assensus, ad testimonium divinum, in quantum tale est, non impedit, quò minùs id scientificè cognoscamus, assentiendo divinis testimoniis. Dixi: *in quantum tale est*, quia aliunde fieri potest, nempè ex rerum, vel sublimitate, vel obscuritate, vel intellectûs hebetudine, ut quæ certâ fide tenemus, ob revelationem nobis factam, demonstrare non possimus. Et patet id ipsum. Nam fide tenemus: Deum esse, Deum esse unum, Deum esse ens primum; & immortale, corpus habere carnem & ossa; regnum contra se divisum non posse consistere; & quæ sunt infinita alia: de quibus tamen potest esse scientia, ut constat.

Solutio ad secundum.

Posse aliquid cognosci per fidem & rationem.

Deinde: Est tamen, circa creationem rerum, aliquid peculiariter tribuendum fidei, quòd nullâ ratione constat, veluti, quod *omnes res* creatæ sint in tempore: quódque ista creatio facta sit intra sex dies, quod hoc die hoc, alio die aliud fit factum, & quæ sunt alia. Ad hæc enim nulla ratio pertingere potest, quòd sic facta sint omnia. Et de hoc loquitur autor Epist. ad Hebræos. Inprimis certè in his actibus dominatur Dei libertas. Non potest autem, nisi ex sola revelatione, nobis constare, quodnam ex oppositis istis, ad, quæ Deus, juxta libertatem Voluntatis, indifferens est, de facto & in particulari elegerit.

Quid sit quod de creatione ex tota Scriptura habeatur?

Sed de creatione satis esto: pergimus ad conservationem.

TITULUS XVIII.
De conservatione.

676 Cùm res, postquàm esse cœperunt, perseverant deinceps in suo esse, ideò viso de creatione, deinceps videndum est, de conservatione. Per illam enim res apprehenduntur primum accipere esse; per conservationem retinent esse acceptum. Est autem de duobus videndum. 1. Quid sit conservatio? 2. An & quomodo Deo conveniat res conservare?

ARTICULUS I.
Quid sit conservatio? & quotuplex? & quomodo se habeat ad creationem?

677 Inprimis conservatio significat, in communi actum agentis, secundùm quem res defenditur in esse accepto. Dico autem *agentis*. Nam conservatio pertinet ad causam efficientem, indéque conservans est efficiens. Efficientis autem causalitas est actio. *Timpler. Metaph. c. 2. q. 47.* negat causam conservantem esse efficientem: sed contra id satis dixi suprà *lib. 1. cap. 22.* Additur autem: *quòd per conservationem res defendatur in esse accepto.* In quo continetur distinctio creationis à conservatione. Per creationem enim res primò accipit esse. Per conservationem igitur notatur continuitas illius esse, quod priùs acceptum est. Unde etiam insinuatur conditio alia illius rei, quæ conservatur, quòd scilicet, illa non possit esse ens primum, sed ens dependens, & per participationem: quódque adeò rebus conveniat conservari ab imperfectione aliqua.

Quid conservatio?

Cæterùm

678 *Distinctio conservationis in eam, quæ est per se, & quæ est per accidens.*

Cæterùm conservatio variè distinguitur: primò conservatio alia est per se, simpliciter & directè: alia per accidens, & secundùm quid, apud *Thom.* 1. *part. q.* 104, *art.* 1. 2.

Directè conservari dicitur illud, quod dependet à conservante, ita ut sine eo esse non possit. Vel, directè id conservat illud, quod influit esse in aliud: quomodo Sol conservat lumen, continuè spargendo radios, & quasi aggenerando lumen. Indirectè autem dicitur illud conservare, quod removet prohibens, indéque non influit in ipsum esse, quod conservatur: sed in aliquid extrinsecum: Puta? quod rei contrarium est. Idemque est, si influat in dispositiones rei connaturales, an illæ maneant proportionatæ naturæ illi, quæ conservanda est. Dicitúrque ista conservatio *indirecta*, quia directè influxus est in aliquid extrinsecum: exinde tamen resultat permansio alterius rei in esse suo. Et ex hoc est *conservatio*: ex illa autem *indirecta est*. Sic Magistratus conservat Rempub. componendo seditiones & factiones, arcendo hostes, prohibendo usuras, censendo otiosos, aliáque Reipub. nocumenta removendo. Sic sal conservat carnes, arcendo putredinem. Idémque est in aliis.

679 *Deinde* conservatio duplex est, alia *positiva*, alia *negativa*, quam alio nomine *permissivam* nominat *Suarez disp.* 2. *sect.* 1. *n.* 14.

Conservatio privativa, & positiva quid.

Positiva est: quando conservans conservat per positivum & realem influxum, ut erat in prius relatis exemplis. *Privativa est*, cùm id dicitur conservare, quod non destruit: veluti, hoc posteriore genere Deus dicitur conservare mundum, quatenus mundum non destruit, vel privat illo esse, quod ipse habet. Quanquam non diffiteor, satis catachrestícè istam dici conservationem, quæ citra influxum est. Estque adeò ista solùm conservatio nominetenus. Alias distinctiones mitto, neque enim sunt ad propositum. Harum autem usus erit in sequentibus.

Ex dictis igitur dico: *Cùm Deus dicitur conservare res creatas, intelligi conservationem illam, quæ directa nominatur & positiva.* Deum igitur rem conservare, nihil aliud est, quàm eum, per positivum influxum, in ipsum esse rei ejus (non autem, in ea quæ extraneantur rebus) quæ conservanda est, influere. Quòd autem Deo conveniat, poste à disputo. Nunc enim solùm terminum *conservationis* declaro, quid per eum intelligatur: quando Deus conservare dicitur.

Atque ex his facilis est dijudicatio istius quæstionis,

An & quomodo differant, creatio & conservatio?

680 *Diversæ sententiæ recensentur.*

Hanc igitur ad rem *Henric. Quodlib.* 1. *quæst.* 7. disputat. Creationem & conservationem esse duas actiones, quod ut admitti posset, dualitatem illam intelligendo, juxta inadæquatos conceptus, unam actionem apprehendendo, per modum duarum: ita loquendo de iis, prout sunt à parte rei, verè est una actio. Idque docet *Thom.* 1 *p. q.* 104. *a.* 1. Et de potentia, *quæst.* 3. *Suarez disp.* 21. *Met s.* 2. *num.* 4. *& seqq.* aliíque. Estque ferè recepta sententia. Ex qua & *Scaliger* ait, *exerc.* 31. conservationem esse nihil aliud, quàm essendi continuationem, & esse quandam veluti perpetuatam generationem. Vide & *exerc.* 250 *sect.* 1. *p.* 768. *& exerc.* 307. *sect.* 27. *p.* 978. Et *Zabar. lib. de calore cœlest. c.* 3. *fol.* 561, ait: generari calorem, dum continuè conservatur.

681 Hæc igitur sententia, quæ vera est, hunc ad modum probatur: Conservatio nihil addit creationi, nisi permansionem in influxu semel inchoato. Supponimus enim nunc: Deum per influxum positivum conservare, quod postea probatur. Permansio autem non addit novam entitatem. Ita patet: Nam aliâs oporteret fingere tot conservationes,

conſervationes, quot ſunt momenta, ſi permanſio agentis in aliquâ actione patereretur ſecum realem diſtinctionem. Et fit hoc evidentius exemplis aliis. Sol illuminat in primo inſtanti, & permanet in illuminando, ſive continuat actionem illam illuminandi. Hic utique una eſt actio. Eadem enim actio, citra interruptionem continuatur. Continuitas autem unitatem notat. Sic incipimus videre vel intelligere, & permanemus in videndo vel intelligendo. Hîc una eſt viſio, intellectio una, quæ poſtquam cœpit, aliquandiu durat. In his omnibus gratis finguntur duæ actiones, viſio in primo inſtanti, & permanſio in videndo. Ergo idem eſt etiam de creatione & conſervatione. Ubi creatio ſignificat inchoationem divini influxus: conſervatio autem notat ejuſdem realis influxus continuationem. Et iterum patet, exemplo durationis, quæ non realiter diſtinguitur ab exiſtentia, ut ſuprà viſum eſt, quia exiſtentia non addit, niſi permanſionem. Summatim igitur concludo: creationem & conſervationem non differre realiter.

Atque hoc ipſum etiam procedit de generatione & conſervatione, loquendo de ea conſervatione, qua id, quod genuit, conſervat, per continuum influxum in ipſum eſſe rei. Ratio enim & hîc militat, quæ allata eſt. Sicut ſol gignit lumen, ſpargendo radios, & continuando iſtam ſuam ſparſionem radiorum, conſervat lumen. Hic igitur non eſt alia actio, quâ Sol gignit lumen, & alia, quâ conſervat, ſed eſt una & eadem. Dixi: *quâ id quod genuit, conſervat.* Nam ſi aliud ſit gignens, & aliud conſervans, utique differunt generatio & conſervatio. Ita enim alia ratio eſt parentis & nutricis. Rurſus dixi: *Quâ quid conſervat per continuum influxum*, hoc eſt, qua quid conſervat, conſervatione directâ, quam priùs dixi. Nam conſervatio, quæ talis dicitur per accidens non habet identitatem ad generationem. 682

Poſito autem: quòd creatio & conſervatio ſint realiter idem, ut hactenus concluſum eſt: nihilominus iſti actus differunt ratione, idque per & propter inadæquatos conceptus unius & ejuſdem rei, juxta aliam atq; aliam connotationem. Eſt, *inquam*, una actio Dei. Hæc, in quantum rei confert primum eſſe, vocatur *creatio*: In quantum autem ea confert rei productæ continuationem in eſſendo, dicitur *conſervatio*. 683 *Quomodo ratione diſtinguuntur creatio & conſervatio?*

Duo autem ſolent potiſſimum ex *Henrico objici*, contra iſtam realem creationis, & conſervationis identitatem. *Primum eſt*: Si conſervatio eſt idem, quod creatio. Ergo res creata ſemper erit in fieri. Nam creatio ipſum fieri ſignificat. At hoc eſt abſurdum, ergo & antecedens. *Deinde*: creatio eſt inſtantanea & indiviſibilis. Conſervatio autem eſt ſucceſſiva & diviſibilis. Sicut *Scalig. exerc.* 307. *ſect.* 27. inquit: Conſervatio atque perpetuatio nihil eſt aliud, quàm conjunctio multorum præſentium, & influxio futurorum. 684 *Objectiones Henrici.*

Ad utrumque *primò generaliter* reſpondeo: Diverſitas attributorum, non ilicò facit realem diſtinctionem. Poteſt enim ea provenire ex inadæquatis conceptibus unius rei. In iſta enim conceptuum diverſitate ſufficienter fundari poteſt iſta diverſitas. 685

Deinde ſpecialiter *ad primum* dico: aſſumptionem ambiguam eſſe, qua dicitur: *creaturam non poſſe ſemper fieri.* Fieri enim aliquando ſignificat primam inceptionem in eſſendo, ſive novitatem eſſendi. Et ſic verum eſt creaturam non ſemper fieri, hoc eſt, de novo incipere. Aliter autem Tò fieri poteſt ſignificare dependentiam actualem in eſſe. Ergò hoc in ſenſu creatura ſemper fit, hoc eſt, actualiter à Deo pendet, & recipit eſſe per iſtum actualem influxum, quo ſemel producta eſt à Deo. 686

Confer *Suarez diſp.* 21. *ſ.* 2. *n.* 13.

Ad

687 Ad *alterum* respondeo: illam objectionem confirmare solùm distinctionem rationis, inter creationen & conservationem. Ista enim satis est ad eam distinctionem, quæ ibi traditur. Ita patet, sic loquendo: Una est Dei actio, quæ, quoad primum instans, à nobis dicitur creatio, & proinde est indivisibilis & instantanea: Et eadem dicitur conservatio, & proinde suo modo successiva & divisibilis: in quantum continuatur. Simile est in existentia & duratione; in illuminatione & conservatione luminis, & sic in aliis.

ARTICULUS II.

An & quomodo Deo conveniat res conservare?

688 *Sententia Scripturæ & Patrum.* Quòd Deus conservet res naturales, ex Scripturis certum est, *Hebr. 1. Portat omnia verbo virtutis suæ.* Alia mitto. Idem & Patres docent, *August. lib. de immortal. anim. cap. 8.* Hæc vis, *inquit*, & natura incorporea effecti, corporis universi, præsente potentiâ tenet universum. Non enim fecit, & discessit effectúmque deseruit. Et postea: *Illa effectoria vis vacare non potest, quin id, quod ab ea factum est, tueatur.* Et *lib. 4. super Genes. ad lit. cap. 12. Neque enim*, inquit, *sicut structuram ædium, cùm fabricaverit quis, abscedit, atque illo cessante, atque abscedente stat opus ejus: ita mundus vel ictu oculi stare poterit, si & Deus regimen sui subtraxerit. Proinde & quod Dominus, ait, Johan. 6. pater meus usque modo operatur, continuationem quandam operis ejus, quo universam creaturam continet, atque ministrat, ostendit.* Et *Gregor. lib. 16. moral. c. 18. Res*, inquit, *in semetipsis minimè subsistunt, & nisi gubernantis manu teneantur, esse nequaquam possunt. Cuncta namque in illo subsistunt, à quo creata sunt.* Et postea: *Nam ex nihilo facta sunt: Eorúmque essentia rursus ad nihilum tenderet, nisi eam autor omnium regiminis manu teneret.* Vide *Damasc. lib. 1. de orth. fid. c. 3. Greg. Nazianz. orat. 2. de Theolog p. 36. Anshel. in monolog. c. 12.* Idémque docere Philosophos gentiles inducit *Justin. Martyr. in orat. parænet. ad gent. Eugubinus, lib. 1. de peren. Phil. c. 6.* Et adde alios Philosophos, quorum sententias recenset *Suarez disp. 21. s. 1. n. 15.*

689 *Idem probatur rationibus. De permissiva conservatione.* Atque hæc etiam sententia probari potest per rationem. In primis certum est: Deum res conservare permissivè, hoc est, res permanere, quia permittit eas vivere & esse. Cùm enim Deus sit summus Dominus suarum creaturarum, potest eas destruere. Ergo, quod eæ non intereunt, vel destruuntur, est ex placito divino, & ejus permissione. Hactenus igitur Deo convenit primus modus conservandi, juxta distinctionem superius propositam.

Quod tamen & conveniat Deo conservatio, per positivum influxum, eúmque directum, in ipsum esse rei creatæ, patet: quia secus non posset Deus res annihilare. Annihilatio enim non potest consistere in positivo, quia tendit in non esse simpliciter. At omnis actio positiva tendit ad esse. Unde & corruptio Physica non est motus positivus, nisi in quantum exclusâ formâ unâ, concomitanter introducitur alia. Consistit igitur annihilatio in aliquo privativo, quod non est aliud, quàm suspensio influxus divini, quo rem conservabat. Præexistebat igitur annihilationi ille positivus influxus, ad rei conservationem: Et quod in ista suspensione influxus divini, consistat rerum annihilatio, etiam scriptura docet, *Job. 6. Solvat manum suam*, inquit *Job, & dissecet vel succidat me.* Ubi indicatur: quòd rerum succisio, vel interitus sit per solutionem, vel retractionem manûs tenentis, vel sustentantis, ut eum locum explicat *Valentia, disp. 8. quæst. 2. art. 1.* Alias rationes vide apud

Thom.

Thom. 1. p. q. 104. art. 1. 2. ubi & Interpp. *Suarez disput. 21. sect. 1. num. 6. seqq.*

Atque ex his apparet etiam: quis modus sit divinæ conservationis. Conservat 690
nempè Deus, non solùm permittendo, ut res sint, sed etiam positivè influendo, & continuando illud esse, quod semel dedit, omninò sicut Sol conservat lumen suum. Id primùm procreat spargendo radios, & continuatâ istâ radiorum sparsione idem etiam lumen conservat. Eo enim exemplo in hac materia Doctores frequenter utuntur.

Diluuntur objectiones.

Objicitur: ad perfectionem artificis pertinere, si possit effectum adeò stabile fa- 691
cere, ut non opus sit illi effecto, perpetuâ artificis assistentiâ, qui servet ædificium, ne corruat. E. ad imperfectionem Dei, & divinę actionis verget, si non possit, nisi tale ædificium facere, quod collaberetur ilicò, si Deus manum sustentantem retraheret.

Videri argui imperfectionem artificis, si faciat opus cui perpetuò assistere debeat.

Respondeo 1. retorquendo. Imò ad maximam amplitudinem divinæ potentiæ, & eminentiam essentiæ illius facit, si quæcunque sunt, ipsius manu sustententur, vel verbo virtutis ejus portentur. Ad istam enim potentię amplitudinem pertinet, quod, ut & *Suarez disp. 21. s. 1. n. 17.* meminit, habet plenum dominium omnium creaturarum, & intrinsecam potestatem annihilandi eas per solam suspensionem influxûs sui: Et rursus ad eminentiam essentiæ divinæ pertinet, quòd Deus solus est ens αὐθυπόστατον, hoc est, in seipso stans vel subsistens, & prorsus ens αὐτάρκες, à quibus perfectionibus recedunt à Deo res creatæ. 692

Solvitur.

Unde 2. Respondetur. Stabilitatem operis commendare perfectionem artificis, si illud, remotâ artificis actione, persistat: sed id est, suppositâ aliâ ejus imperfectione, quòd, scil. artifex non potest facere rem secundùm proprium esse, sed solùm secundùm accidentalem coordinationem rerum naturalium, veluti lignorum vel lapidum, &c. Hac igitur imperfectione præsuppositâ ad perfectionem artificis pertinet, si istas partes arctissimè & validissimè conjungere & unire possit. Idem etiam est in multis attributis aliis. Immutabilitas vel immobilitas est perfectio simpliciter in Deo. Et tamen suppositâ aliquâ imperfectione in rebus creatis, pertinet ad perfectionem rerum creatarum, si sint mobiliores. Nobiliores enim sunt res mobiles, quàm quiescentes, veluti animalia, quàm stirpes, & sic etiam est in aliis, ut aliquoties dictum est.

II. Objicitur. Si Deus per continuum influxum conservat res naturales, vel omnes creaturas suas, tum omnes res creatæ habent esse per fluxum quendam, & proinde sunt entia successiva, non permanentia.

Resp. Non qualiscunque fluxus vel successio facit ens successivum, sed illa solùm, 693
in qua res acquirit partem post partem, ad essentialem suam integritatem: atque inde essentiam suam non potest habere totam simul, sicut, id est in hora, verbi gratiâ, quæ in nullo momento habet totum esse horæ simul. At tale quid non est in isto influxu conservatio. Nam per illum in uno momento totum illud, quod ad essentiam rei pertinet per continuationem influxûs divini accipitur: Sicut & id est in illuminatione vel lumine. Sicut igitur lumen, per continuatam aggenerationem luminis, conservatum, non est ens successivum, sed permanens: ita etiam id est in rebus creatis, loquendo de iis in ordine ad divinam conservationem, sed ea de re etiam dictum est, *l. 1. c. 16. n. 9. 7. seqq. & c. 19. ferè toto.*

III. Objicitur: Sunt aliquæ res naturâ incorruptibiles, veluti, cœlum, angeli, & anima nostra, prout de his quidem particulatim disputatur, *seq. c. 4. num. 67. & c. 5. n. 20. seqq.* ergo ista entia non egent positivo influxu Dei.

Respondeo

694 *Respondeo* ad antecedens: Angelos esse naturâ incorruptibiles, quia suppositio Dei concursu generali, nulla res est, quæ eos destruere possit. Idémque est de anima, ut citatis locis disputatum est. Eâ tamen naturali incorruptibilitate præsuppositâ, nihilominus Angeli, & anima ita subsunt divino dominio & potestati, ut per eandem annullari, vel annihilari possint. Non autem annihilat Deus, nisi per suspensionem conservativi influxûs, ut antea probatum est. Proinde in singulis istis conservativus influxus præsupponitur.

TITULUS XIX.

De cooperatione sive concursu Dei cum causis secundis.

695 Actum est de actu divinæ conservationis, per quem influit Deus in esse rerum creatarum, continuando illud ne intereat. Nunc igitur agitur de divina cooperatione sive concursu, per quem Deus explet insufficientiam rerum creatarum, quam habent in ordine ad exercendas operationes suas. Ubi & apparet: hanc cooperationem Dei posteriorem esse conservatione, sicut in quibusque rebus operatio posterior est essentiâ rei. Egi autem de tota hac re, prolixiusculè *in Topic. cap. 3. n. 97. & seqq. in comment.* Et inde hîc ea de re nunc compendiosè ago.

Proponuntur dicenda. Igitur *principiò* ad hanc rem quæritur: An causæ secundæ sive res creatæ aliquid agant. Ita enim, (quod scilicet agant,) præsupponendum est, quia nisi ita esset, Deus non concurreret vel cooperaretur, sed simpliciter operaretur. Concursus enim vel cooperatio notat societatem ad aliud. Quo posito *secundò* inquirendum est: an Deus concurrat ad causas particulares, sive ad actiones causarum secundarum. *Tertiò:* Quomodo Deus concurrat? Seu: In quo consistat iste concursus Dei?

ARTICULUS I.

An res creatæ aliquid verè agant?

Necessitas hujus quæstionis sub hoc titulo patet ex prioribus.

696 *Variæ sententiæ.* Igitur fuerunt aliqui Philosophi, qui negarunt causas secundas, sive res creatas aliquid agere, sed actionem omnem Deo transcripserunt: Indéque ad actiones, quæ istis tribuuntur, dixerunt eas habere se prorsus per accidens, & non magis esse causas earum, ac ingrediens in hypocaustum est causa ruinæ, si eo ingrediente paries, vel pavimentum ruat. Ita quòd senserint *Aliacensis lib. 4 sent. dist. 1. q. 1.* & *Gabriel. 4. dist. 2. q. 23.* referunt plerique autores. Et Mahometis sectatoribus idem ascribitur à *Thom q. 3. de potentia, art. 7.* Alii admittunt res spirituales solùm aliquid operari, non autem res corporeas & materiales, quas solùm videri agere, cùm in iis agit Deus, asseruit *Avicembron. in lib. fontis*, ut *Thomas* recenset, 1. *part. quæst. 115. art. 1.*

Nihilominus oppositum plerique autores tenent, & rectè. Vide *Albert. 2. phys. tract. 2 cap. 3. Averroëm. 9 phys. comment. 5. & lib. 2. comment. 18. Thom. dict. loco. Suarez disp. 18. sect. 1. Colleg. Conimb. 2. phys. c. 7. q. 11. a. 1. Fonsec. lib. 5. Metaph. cap. 2. quæst. 5.* aliósque.

697 *Creaturas verè aliquid efficere.* Igitur: quòd creaturæ verè aliquid efficiant, multis rationibus probari potest. Nam *primò*, secus frustra darentur potentiæ activæ in rebus creatis. Potentiæ enim sunt propter actus. *Deinde*: Non possent distingui viventia à non viventibus. Horum enim discrimen sumitur inde, quia illa intra se habent principium suorum actuum, hæc non. *Tertiò*: Sensus judicat, ignem calefacere, verbi gratiâ, & alias

res

res alios actus exercere. Sensum autem dimittere in iis, quæ per eum manifesta sunt, ἀφροσία διανοίας est, ut ait *Aristot.* 8. *Phys. t.* 22. *Rursus* sic, homo, verbi gratiâ, non peccaret, sed Deus, quoties peccatum consistit in commissione. Et *denique* sic periret libertas hominis. Ea enim in illo consistit, quòd homo ex se potest suam operationem elicere, vel non elicere.

Atque ista argumenta etiam confirmant, quòd corporeis rebus conveniant operationes, quas ipsæ per se efficiant. Pleraque enim, quæ inducta fuerunt, de corporibus loquuntur, aut saltem communiter attingunt omne ens creatum, veluti quod ex natura potentiarum activarum sumitur. 698 *Etiam corpora agere.*

Solvuntur objectiones.

Objicitur I. Quod Scripturæ aiunt: Deum operari omnia in omnibus.

Resp. Operatur Deus omnia in omnibus, sed ille non est adæquatum vel solitarium principium istorum actuum. Operatur, *inquam*, sed non solus operatur. Positio unius non est exclusio alterius. 699

II. Objicitur: Deus non potest omnes actus rerum creatarum se solo efficere, ergo frustra adhibentur causæ secundæ, vel creaturæ ad istos actus.

Respondeo, negando consequentiam. Frustrà enim id esse dicitur: cujus nullus est finis. Quod autem res creatæ suas aliquas operationes habent, non caret fine. Nam *primò*, istæ operationes ad hoc adsunt, ut indicent rerum creatarum perfectionem. Perfectio enim rei est, operari posse. *Deinde*: illæ operationes rerum creatarum illustrant gloriam & bonitatem Dei, ex hoc, quod Deus se communicavit, non solùm, ut alia haberent esse, sicut ipse ens, sed etiam, ut alia sint activa, sicut ipse activus est. 700

III. Objicitur: Saltem corpora non posse agere. Nam corporibus convenit quantitas. Quantitas autem est admodum iners ens, & vulgò ea dicitur nullius esse efficaciæ. Impediet ergo actionem rerum corporearum. *Deinde*: eâdem quantitate in rebus materialibus suppositâ non possunt ea habere sufficientem immeationem, & propinquitatem ad patiens. Quantitas enim non admittit penetrationem. Atqui ad agendum omninò necessaria est approximatio agentis ad patiens. 701 *Objectiones de corporibus.*

Resp. ad *primam* partem hujus objectionis. Quantitatem quidem nullius esse efficaciæ. In quanto tamen non est sola quantitas, sed præterea forma substantialis, qualitates, veluti habitus, potentiæ, aliáque quæ satis sunt actuosa. Gratis autem dicitur, si quantitas nullius sit efficaciæ, quòd idcircò impediat actionem. 702 *Solvuntur.*

Ad *alteram* partem illius objectionis respondeo. Agentis ad patiens debere esse aliquem contactum, ut *Aristoteles* requirit 2. *lib. de gen. & corr.* & aliâs. Ille tamen contactus non necessariò requirit immeationem vel penetrationem agentis in patiens, (quam solùm prohibet quantitas) sed potest esse vel in diffusione virtutis ad patiens, quali contactu Sol calefacit terram; vel etiam si contactus corporalis sit, consistit an approximatione agentis ad patiens, quam corpora facilè habere possunt, non obstante quantitate. Manus mea percutit mensam, atque adeò unitur ad mensam, non immeando, vel penetrando ipsam, sed attingendo superficiem solùm.

ARTICULUS II.

An Deus concurrat ad quosvis actus rerum creatarum?

Supposito, quòd res creatæ aliquid agant: nunc inquirendum est, an per se 703

solas

solas sufficientes sint ad istas actiones suas, atque adeò, an etiam Deus ad actiones illas concurrat, quas ex se eliciunt causæ naturales.

Pelagianorum sententia.

Igitur hac in re Pelagiani dicebant: posse se, sine auxilio Dei, movere manum, curare digitum, sedere, stare, ambulare, ut refert *Hieron lib. 1. contra Pelag. & Aug. lib. de Genes. ad lit c. 20. & lib. de grat. Christ. cap. 4.* hoc est, dicebant illi; res creatas peragere motus suos naturales (de iis enim nunc loquimur) citra concursum Dei. Idem docuit *Durandus 2. sent. dist. 1. quæst. 5. & dist. 37. quæst. 1. & Taurell. de rer. ætern. part. 2. q. 451.* & alii.

Aliorum sententia.

Oppositam autem sententiam communiùs tenent Doctores Theologi & Philosophi. Vide *Augustin.* & *Hieron. d. l.* & ad *August. Epist. 146. ad Consentium. Lombard. 2. d. 37.* & *Thom. 1. p. q. 105. & 1. 2. q. 109. & l. 3. contra gent. c. 70.* Ubi & utriusque Interpp. vide. Et adde *Suarez disp. 22. totam. Perer. lib. 8. Phys. c. 7. Bellarm. l. 4. de lib. arbitr. c. 4.* alios mitto.

704 *Probatur affirmans sententia.*

Et principiò quidem patet id ipsum, per dicta Scripturæ, *Esa. 26. v. 12. Job. 10. 8. Matth. 5. v. 45. Psal. 146. v. 8. Jerem. 10. v. 13. Act. 17. v. 20.* Quæ dicta brevitatis causâ non adscribo. Tribuitur autem in iis Deo, quòd omnia nostra opera operetur, quod pluat met hominem, pluat, producat fœnum, congreget nubes, fulguret, foveat in esse & motu. Isti igitur actus, qui aliâs à causis secundis proveniunt, cùm ipsi Deo assignentur, indicant, quòd intimè Deus ad ipsos influat. At iste influxus non est solitarius, quasi adæquatè isti actus à Deo provenirent. Ergo id est per concursum cum causis secundis.

705 *Deinde* probatur per rationem. Res creatæ postulant Dei influxum ad sui conservationem. Ergò à fortiori ad suum fieri, atque adeò ad operationes rerum creatarum. Antecedens patuit in præcedenti titulo. Prima consequentia confirmatur. Nam, si non majoris, certè æqualis saltem virtutis est, rem fieri & sustentari, vel conservari. Nam antecedente conservatione, res jamdum habet esse. Per suum fieri autem accipit esse, post non esse; quod etiam in generationibus verum est, quæ ex non esse privativo procedunt ad esse. Si autem concurrit Deus, (quæ secunda erat consequentia) ad res in fieri, utique etiam concurrit ad rerum operationes. Nam per operationes rerum creatarum, sive causarum secundarum res fiunt, veluti per operationem gignentis res genita. Illa igitur res genita in fieri dependebit à Deo, ut priùs confirmabatur. Et eadem etiam dependet ab actione agentis proximi, sive gignentis. Ergo actio gignentis sumpta per se, & sola, non sufficit ad productionem effecti. Ergo ea indiget concursu Dei, ad eundem effectum suum producendum. Et eodem discursu etiam sequitur, quòd concursus Dei requiratur ad producendam istam actionem. Nam & ad illius conservationem opus est Dei concursu, ut priùs confirmatum est.

706 *Denique* sequitur idem, ex subordinatione rerum creatarum ad Deum. Res creatæ in esse subordinantur Deo, atque hinc in essendo dependent à Deo. Ergo & dependent ab eodem in operationibus. Operari enim sequitur esse, & modus operandi, sequitur modum essendi. At ista rerum creatarum à Deo dependentia in operando, insinuat concursum Dei, ad producendas istas actiones.

Solvuntur objectiones.

707 *Objicitur* primò: *Quievit Deus ab omni opere suo, Gen. 2. v. 2.* Ergo non amplius operatur.

Resp. Quievit Deus ab omni opere suo, *Gen. 2.* & tamen Deus etiam usq; modo operatur,

operatur, *Joh* 5. Quievit igitur Deus à creando, operatur adhuc administrando res creatas, fovendo naturas, explendo insufficientias in agendo. Nulla hîc contrarietas. Vide *August Epist.*28. *ad Hieron. Cessavit*, inquit, *Deus novas naturas instituendo, non institutas administrando, & Justin. qq. Christ. q.*49. *Cessavit, sed ab iis, quæ non sunt, creandis.*

II. Objicitur: Si Deus concurrit ad actus causarum secundarum. Ergo & ad actus hominis, atque adeò voluntatis humanæ. Ergo voluntas humana non est libera, quia per istum concursum movet Deus voluntatem. Mota autem non potest resistere Deo. Ergo deinceps necessitatur ad suos actus. Deinde libertas est in eo, quòd agens liberum potest agere, & non agere. At, supposito concursu Dei, non potest res agere & non agere. Concursus enim Dei est per modum actualis influxûs in effectum, qui procedit à causa secunda. Ergo & effectus, posito isto concursu, dimanat à causa secunda. Ergo tum illa causa secunda etiam est actualis. At contradictio est: Causam actualem posse non agere. 708 *De libertate hominis.*

Resp. Inprimis multa disputant Dd. de concordantia libertatis humanæ cum cooperatione divina. Vide *Thom. l.*3 *cont. gent. c.*67. *& 1. p. q.* 105. *a.* 5. *Perer. lib.*8. *Phys. c.*8. *Colleg. Conimb. l.*2. *Phys. c.*7. *q.* 10. 12. *Suarez disp.* 22. *Metaph.* & alios. Sed ea res attingit modum, quo Deus concurrit cum causis secundis, veluti, quòd Deus concurrat cum rebus creatis eas movendo ad agendum, ut & in objectione proposita insinuatur: Proinde, quoad hoc, solutio patebit, *ex seqq. quæst.* 709 *De concordantia illius cum cooperatione Dei.*

Secundò: Libertas autem voluntatis non tollitur, inde, quòd supposito Dei concursu, res creatæ non possint non agere. Nam indifferentia ad agendum, quæ ad libertatem requiritur, non est in ordine ad concomitantia actionem, sed ad prærequisita. Nempè liberum agens, positis omnibus ad agendum *prærequisitis*, potest non agere. Concursus autem Dei est aliquid concomitans actionem, non aliquid prærequisitum. Proinde iste concursus non magis tollit libertatem, quàm quòd unumquodque agens, cùm de præsenti agit, non potest non agere, & cùm egit, non potest non egisse.

III. Objicitur: Aut non potuit Deus creare res sufficientes ad actus suos, aut non voluit: neutrum dici potest. *Non primum*: quia id manifestè esset impotentiæ. *Non secundum*; cur enim non voluisset Deus illud, quo facto sublevâsset se Deus tanto onere cooperandi cum rebus, & explendi indigentiam earum, quam ad operandum habent? Ita *Taurellus de rer. ætern. part.*2. *q.*45. *Magna, profecto*, inquit, *est indignitas, Deum, qui naturam faceret, naturæ socium esse ad abjectas etiam operas perpetuúmque laborem, Magna etiam Dei conditoris fuit impotentia & imprudentia, qui naturam ita condere non potuit, ut sola, quod suum esset, facere non posset officium. Si voluit Deus, semper operari, cur naturam fecit? An putas Deum si quid facere velit concausâ indigere naturâ.* Hæc ille. 710

Resp. 1. Non potuit Deus facere rem creatam independentem à Deo, in operatione sua, non per defectum suæ potentiæ, sed per impossibilitatem objecti. Unde non tam debet dici, Deum eam non posse facere, quàm eam non posse fieri. Sicut & impossibile est, ut Deus faciat vel creet Deum. Et patet: quia istud manifestam involvit repugnantiam. Illa enim entia, atq; adeò etiam actiones, dependentia essent entia, & non essent dependentia. Dependentia sunt, quia creata sunt. Et tamen independentia sunt, quia excluso Deo operantur, & suos motus habere possunt. 711

Atque hinc sequitur 2. quòd Deus etiam non voluerit talem rem facere. Voluntas

enim Dei ordinatissima est. Voluntas autem ordinata, non est ad impossibile.

Neque 3. quicquam hac in re indignum Deo est, vel imprudens, ut *Taurellus* satis profanè dicit. Quæ enim indignitas est major in eo, si Deus cooperetur ad abjectas operas, quàm quòd res abjectissimas, (quę solùm per ordinem ad voluntatem nostram sic dicuntur) fecit & adhuc conservat in esse suo.

712 Nec 4. laboriosus est iste concursus. Nam in actionibus immaterialibus non est defatigatio vel delassatio, ut acutè disputat *Scal. exerc. 76. sect. 4.* Quod etiam de mentis nostræ actionibus, præcisè loquendo de iis, prout à mente proveniunt, verum est. At actiones Dei sunt immateriales, & per se independentes ab omni materia.

V. Cur autem ita Deus naturam facere voluerit? Si maximè sciri non possit, non propterea negandum est, quod factum sit. Ratio enim divinorum consiliorum, non semper est nobis cognita. Dici tamen potest Deum ita egisse ad illustrandam gloriam suam, quæ certè ex rerum creatarum dependentia satis apparet. Nam inde relinquitur Deo summa eáque absolutissima independentia ad actiones suas. Unde relinquitur gloria eminentiæ divinæ. Alia mitto.

VI. Neque propterea semper Deus eget naturâ, & concursu, si juxta ordinem mundi, à se institutum, nunc agat cum causis secundis. Potest enim dimissâ naturâ, & absolutâ suâ potestate agere, quando & quoties vult.

ARTICULUS III.

Quomodo Deus concurrat ad actus rerum creatarum.

713 Hactenus ostensum est concursum Dei esse necessarium, nunc videndum est, quomodo istum concursum suum præbeat Deus? Vel: in quo iste influxus consistat? Qua in re admodum variè loquuntur Philosophi, ut videre est ex *Suarez disp. 21. Metaph. sect. 1, 2.* prolixè & Clariss. *Martin. disp. 11. Metaph. quæst. 5. 7. Lombard. 2. dist. 37. Thom. 1. p. q. 105.* & utriusque Interpretetes. Solentque eam rem etiam Theologi tractare, in doctrina de libero arbitrio.

714 *Concursus Dei, an sit volitio ejus?* Igitur *primo* aliqui ponunt istum concursum Dei, in ejus volitione. Proinde his, concurrere Deum cum causis secundis, nihil aliud est, quàm eum velle actus causarum.

Sed hæc sententia proba non est, & à fortiori, vel saltem à pari relinquitur ex istis, quæ de creatione dicta sunt, *tit. 17. art. 2. punct. 2.* Sicut igitur Deum creare non est idem, quod eum velle ut res sit. Ita etiam eum cooperari non est idem, quod eum velle rerum actum, vel quòd res operetur. Et patet, quia volitio est actus immanens. Concursus autem iste, vel cooperatio est actus ad extra, unde volitio Dei, modo intelligendi nostro, eum concursum præcedit. *Primò* igitur est volitio actualis: *Deinde*, istius volitionis executio. Et hæc executio per ordinem ad alium atq; alium terminum, dicitur vel creatio, vel conservatio, vel cooperatio seu concursus. Concursus igitur hactenus æquiparatur creationi & conservationi. Unde sicut isti actus non sunt formaliter volitio, sed volitionis executio ita & concursus, sive cooperatio ejus non est formaliter volitio, sed volitionis executio.

715 *Concursus Dei nõ est in virtute aliqua addita.* *Deinde*: aliqui ponunt istum concursum Dei in virtute aliqua superaddita, quâ virtute additâ, aiunt, creaturam sufficientem esse ad actum suum.

Sed neque hæc sententia bona est. Nam inprimis actio Dei ad extra est libera. Ergo istam virtutem (quæ sine dubio esset per modum qualitatis in agente) potest dare

dare ſtatim in primo inſtanti, in quo rei dedit eſſe. Ergo in particularibus actionibus ſuis tum non egeret concurſu Dei. Ergo ſic de facto daretur aliqua creatura independens à Deo in operationibus. At id antea ex ratione creati induximus repugnantiam involvere. *Deinde* dependentia illa in agendo convenit rebus creatis ex eo, quia creata ſunt. Ergo convenit omni enti creato. Ergo etiam illa virtus ſuperaddita eſt ad exercendum actum ſuum, iſto modo dependens à Deo. Ergo ante concurſum Dei eſt inſufficiens ad actum ſuum. Egebit ergo & iſta aliâ ſuperadditâ virtute. Et ſic dabitur progreſſus in infinitum. Patet igitur, quòd in additione talis virtutis non poſſit conſiſtere Dei concurſus ſive cooperatio.

Tertiò: ponunt aliqui iſtum concurſum in motione rerum creatarum. Concurrit igitur Deus, juxta hanc opinionem, cum rebus creatis, hoc eſt, movet res creatas ad iſtos actus ſuos.

Sed nec hæc ſententia vera eſt, ſi motionem propriè accipiamus, pro impulſu, vel incitatione, vel excitatione agentis. Nam inprimis iſte concurſus ſic ſolùm terminaretur ad cauſam, & non ad actionem, vel effectum illius cauſæ. Actio igitur iſta vel effectus cauſæ, nondum penderet per ipſum concurſum à Deo, ſed cauſa ſolum. Vel ſaltem Deus attingeret effectum ſolùm remotè, & non per modum cauſæ phyſicæ, ſed moralis, indéque effectus non referretur ad Deum per influxum proprium, ſed ſolùm per imputationem, ſicut, qui applicat vel movet ignem, ad accendendam domum, phyſicè non eſt cauſa combuſtionis, ſed ſolùm moraliter & remotè. Et ex hoc exemplo etiam apparet, ſi ponatur concurſus ipſe ſolùm in applicatione ſeu motione cauſæ ſecundæ, quòd tum nondum ſatisfiat dictis Scripturæ, quæ de Dei concurſu loquuntur. Ibi enim effecta creaturarum intimè tribuuntur Deo, ut homine generante, ipſe dicatur generare, vel plaſmare hominem. Et ſic in aliis. Ille autem qui applicat, vel movet aliud ad agendum, non dicitur hoc, ſi propriè loquamur, agere, quod poſt iſtam motionem fit. Veluti movens ignem ad urendum, aut hominem ad occidendum, non dicitur urere vel occidere. 716

Dixi: *Si motionem propriè accipimus.* Poteſt enim motio illa per improprietatem aliquam ſignificare cauſæ ſecundæ dependentiam à prima: Ita aliqui dicunt. Non movet cauſa ſecunda, niſi mota à prima, hoc eſt, dependenter à prima cauſa, ut exponit *Fonſeca, lib. 5. Metaph. cap. 2. q. 9. ſect. 2. Suarez diſp. 22. ſ. 2, n. 47. Bellarm. lib. 4. de lib. arbitr. cap. 15. p. 967.* Atque hoc verum eſt, & coincidit cum iis, quæ mox dicam. 717

Dimiſſis igitur iſtis variis modis explicandi concurſum Dei, reſtat, ut Dei concurſus ſit nihil aliud quàm poſitivus influxus, quem præbet immediatè ad effectum, vel actionem cauſæ ſecundæ. Concurrit igitur Deus non efficiendo aliquid in cauſa ſecunda, quicquid id ſit, ſed efficiendo aliquid cum cauſa ſecunda. Ita enim inſinuat ipſa vox *concurſus*. Differtque hæc ſententia à prioribus, quòd concurſum iſtum ponit, non in actu immanente divinæ volitionis, ſed in actu tranſeunte, ſeu quæ exercetur ad extra, quod in prima fiebat opinione: Et rurſus differt ab ultimis recenſitis ſententiis, in quibus ille concurſus explicabatur per aliquid, quod faciat Deus in cauſa, veluti virtutem aliquam ulteriorem vel motionem ejus. Patet bonitas hujus ſententiæ, quòd non ſolùm, ſic loquendo, indicatur inſufficientia creatæ rei ad actum ſuum: ſed etiam intrinſeca dependentia (prout ea ad rationem creati entis pertinet) actionis & effecti (quippe quod & ipſa ſint entia creata) à Deo. Nihil igitur nunc neceſſe eſt addere. 718 *Propria ſententia de Dei concurſu.*

Quia aliquoties facta est mentio orationis, de Deo, proinde hîc eam interserere placuit, quia aliqua prolixiùs in ea continentur, ac nunc recitata sunt.

ORATIO.

719 *In promotione Magistrali habita Anno* 1614. 9. *Jun. in qua solvuntur Metaphysica Photinianorum argumenta contra Trinitatem.*

Non conscendi nunc solennem hanc cathedram, Magnif. Domine Rector, Viri Reverendi, Consultiss. Experientiss. Excellentiss. Studiosi Nobilissimi, Præstantissimi, Doctissimi, Humanissimi, non, *inquam*, nunc cathedram conscendi, quòd ipse prolix â aliquâ oratione tempus insumere, vósque detinere constituerim, sed quòd præsentibus his XVI. Philosophiæ Candidatis debita ipsius studiorum, & diligentię suę præmia, honorum scilicet gradus, Volente ita venerando Collegio Philosophorum, conferre decreverim. Hoc opus, hic labor est. Ne tamen ab eo, quod diuturnâ consuetudine introductum est, nunc consultò descíscere videar, idcircò brevem sermonem præmittam huic solennitati, & eum quidem nec nostro tempori incongruum, nec à mea professione alienum: nec vobis, ut spero, ingratum, injucundúmve.

Est hodie novum quoddam hæreticorum genus, quos à veteri autore hæreseos *Photinianos*, ab interpolatore ejusdem *Socinianos*, à similitudine dogmatum *Arrianos*, à dogmatis qualitate *Antitrinitarios* dicimus. Hi igitur existimant unam numero personam esse in essentia divina, indéque filium non fuisse ante sui ex utero matris nativitatem. Sp. S. autem dicunt significare, vel operationem divinam, vel etiam ipsum patrem, prout determinatur ad aliquam operationem vel officium: indéque spiritum Dei dicunt, tale quid esse, quale quid est dextra Dei, vel virtus Dei, & quæ sunt his similia.

Depravant, ad obtinendam hanc causam suam, aliquot Scripturæ dicta. Horum considerationem Theologis relinquo, & meritò. Depravant eodem scopo, etiam Philosophiam nostram, inprimísque in Metaphysicis existimant se invenire non quod pueri in faba. Admodum gloriantur Philosophiam causæ suæ favere, indéque dictitant à communi ratione dejectos, notitiis naturalibus spoliatos, atque adeò in cœcitate obduratos esse eos, qui Trinitatem primò defendere cupiant. Indigna res, hæc, indigna oratio, indignum facinus.

720 Non permittendum est ullo modo: Philosophiam, atque adeò naturales notitias, hæresium velamen fieri: non dandum est fanaticis, Deum per notitias naturales docentem sibi ipsi, aperto verbo docenti, contrarium esse. Horum alterutrum eligeneum est, ut vel dicamus nequaquam Philosophicam veritatem esse, quam obtendunt, sed errores Philosophorum: vel ostendamus, quomodo amicè consentiant, Deus docens per notitias insitas, adeóque lumen rationis, sive Philosophiam, & idem docens, per vocem suam in Scriptura nobis revelatam. *Hoc indubitanter tenendum est*, inquit gravissimè *August. lib.* 1. *de gen. ad lit. c.* 21. *ut quicquid sapientes hujus mundi de natura rerum veraciter demonstrare potuerunt, ostendamus, nostris literis non esse contrarium. Quicquid autem illi in suis voluminibus contrarium sacris literis docent, sine ulla dubitatione credamus id falsissimum esse, & quoquo modo etiam ostendamus. Quo ita teneamus fidem Domini nostri, in quo sunt absconditi omnes thesauri sapientiæ, ut neque falsæ philosophiæ loquacitate seducamur, neque simulatâ religionis superstitione terreamur*, & sic

alibi

alibi (*lib.4. de Trinit.cap.6.*) ait *neminem sobrium, contra rationem aliquid dicere, aut statuere.*

Proinde operæ-precium facturum me confido, si breviculum sermonem habeam de argumentis memoratorum Hæreticorum, quæ ab ipsis contra Sacrosanctum Trinitatis mysterium, ex Metaphysicis afferri solent, ostensurus, (suppositâ veritate Trinitatis, tanquam satis per Scripturas demonstratâ) Philosophiam contrarium isti mysterio nihil habere, esto aliâs illud sit κατὰ νοῦν ἢ κατάληψιν nostram. Disputaturus autem sum, non declamaturus, stylo simplici & Philosophico, non grandiloquo & oratorio, verbisque non tam *Ciceronianis*, quàm ad hanc rem exprimendam idoneis. Quod ipsum dum facio, à vobis AUDITORES, omnium ordinum honoratissimi; benevolentiam & attentionem peto.

Principio autem necessariò mihi protestandum est: quòd nolim nunc, hâc oratione meâ, singulis Christianæ religionis defensoribus, necessitatem imponere, respondendi argutiis & tricis istis hæreticorum, quas mirâ arte texunt, ex subtilioribus Philosophorum placitis. Non hæc quivis capit, nec quivis aptus est, ad concertandum cum astuto hæretico, neque efficacia convertendi pertinacem consistit in refutatione talium sophismatum. 721

Nota est memorabilis historia, quæ in tomis conciliorum ex *Ruffino* recitatur de Philosopho & Dialectico astutissimo, qui ad concilium cum aliis venerat *Niceam*. Is singulis diebus conflictus summi certaminis movebat, cum Episcopis Christianæ religionis, contra mysterium fidei nostræ. At nullo dicendi genere à nostris Philosophis concludi & constringi poterat. Ubi maximè hærere videretur, eâ tamen dicendi arte instructus erat, ut velut lubricus anguis elaberetur. *Historia de Philosopho in concilio Niceno.*

Hoc viso surgit simplex quidam confessor nostrorum, qui cum initiali verecundia & pudore alloquitur Philosophum. *In nomine Jesu Christi*, inquit, *audi Philosophe, quæ vera sunt, Deus unus est, qui fecit cœlum & terram; quique homini, quem de limo terræ formaverat, spiritum dedit, universa, quæ videntur, & non videntur, virtute verbi sui creavit, & Spiritûs sui sanctificatione firmavit. Hoc verbum & sapientia, quem nos filium vocamus, ex virgine natum est; & per passionem mortis à perpetua morte liberavit, ac resurrectione suâ æternam nobis vitam contulit; Quem & nos expectamus judicem omnium, quæ gerimus, esse venturum. Credis hoc ita esse Philosophe;* Ille verò efficaci, etsi simplici sermone prostratus, & quasi mutus factus ad omne contradicendi studium. Ita sibi videri respondit, & continuò cum confessore isto abit, & baptizari se voluit, inquiens: *Donec verbis mecum gesta res est, verbis verba opposui, & quæ dicebantur dicendi arte subverti. Ubi verò pro verbis virtus processit ex ore dicentis, non potuerunt verba virtuti resistere, nec homo adversari Deo.* Hoc scilicet memorabili exemplo ostendere voluit Deus, neque simplices & sublimis scientiæ ignaros homines ineptos esse, ut contra hæreticos loquantur, neque ejusdem gnaros, semper fructuosiùs loqui, quàm istos. Aliis adeò dictum est: *Stulto responde secundùm stultitiam suam, &c.* Et aliis: *Quod solvere non potest humana ratio, illudat fides.* Nunc rem ipsam persequor.

Multa igitur sunt, quæ in Mysterio Trinitatis aiunt non consistere posse cum Metaphysicis principiis. 722

1. *De singularitate Dei.*

Primò aiunt: Rem singularem non posse esse aliquid communicabile. Veluti: *hic homo*, non potest communicari pluribus suppositis humanis. Nam si communi-

caretur, inde prædicaretur etiam de istis suppositis. At si prædicaretur: hoc ipso, cognosceretur aliquid esse prædicabile, vel universale. Universalium enim est prædicari, non singularium. *Atqui* (subsumunt) divina essentia est singularis. Ergo & ipsa est incommunicabilis. At hoc absurdum est ex hypothesibus nostris. Nam nos personæ & essentiæ discrimen in eo ponimus, quòd essentia est communicabilis, persona non. Aut igitur inferunt, porrò divina natura communicabilis est, aut non. Si illud, Jam est aliquid universale: Et proinde, Deus non est unus numero, sed specie, aut genere. Unde porrò non absurdum est: plures numero esse Deos. Si autem essentia divina non est communicabilis, tum in una essentia divina non possiune esse plures personæ. Nam pluralitas personarum, non sumitur aliunde, nisi ex communicabilitate divinæ essentiæ. *Hactenus isti.* Videantur inprimis de hoc & sequentibus objectionibus *Gosselius in part. 3. refutat Kecker. c. 4. seqq.*

723 Hæres satis intricata est: sed facilè tamen, ut confido, dissolvetur.

Explicandum autem solùm est: quomodo individuum sive singulare sit incommunicabile. Universale autem sit communicabile.

Singulare potest esse communicabile.

Igitur præsciendum est: non omnem communicabilitatem rei singulari repugnare. Nam forma hæc, hoc est, singularis communicatur materiæ huic, hoc est, singulari, adeóque composito huic. Unde sic apparet: individuum posse se communicare alii, ut supposito. Atque hoc jam satis est. Nam divina etiam natura non est communicabilis ad plures personas, aliter ac ut forma (esto multæ interveniunt dissimilitudines) ad suppositum.

724 *Divinam essentiam non esse aliquid universalè.*

Deinde: quòd communicabilitas illa, quâ divina essentia est communicabilis divinis suppositis, non faciat divinam essentiam, esse aliquid universale, apparet: quia quod communicat se aliis ut universale, necessariò est suorum inferiorum vel genus, ut specierum; vel species, ut individuorum. Unde istius inferiora distinguuntur vel numero, vel specie. Aliam universalitatem ignorat universa Philosophia.

At Pater, Filius, & Spiritus Sanctus non sunt species vel individua Dei. Ut *Aug.* docet eleganter *lib. 7. de Trin. c. 6. Essentia*, inquit, *prædicatur de patre, Filio, & Spiritu sancto, non ut genus de speciebus, nec ut species de individuis, nec ut totum de partibus; sed alio quodam ineffabili & incomprehensibili modo.*

Neque hoc dicunt nostri solùm; sed probari potest ex nostris hypothesibus, ex Scriptura extructis manifestissimè. Si enim Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus essent ved individua, ved species essentiæ divinæ. Hoc ipso distinguerentur consequenter, vel species, vel numero. At absurdum hoc: Nam differentia naturalis & specifica, sunt essentiales differentiæ. At personæ Trinitatis non distinguuntur, secundùm nostras hypotheses essentialiter. Atque sic apparet: Neque communicabilitatem divinæ essentiæ repugnare naturæ singulari: neq; eandem stare cum natura universali, qualem Philosophi nosse, adeóque objicere possunt. Ad alia venio.

725 2. *Argumentum ex unitate infiniti,*

Igitur *II.* objiciunt. Ex Trinitate sequi, quòd tria sint infinita. Id sic conficiunt. Inprimis immediatè opponuntur in Metaphysicis, ens finitum & infinitum. Ergo, quicquid est ens, hoc vel finitum est, vel infinitum. Igitur tres relationes personales (vel quicquid sit per quod ab invicem distinguantur personæ SS. τρία ὑπ. &) erunt etiam infinitæ vel finitæ. Non sunt finitæ: tum quia nihil in Deo potest esse finitum: tum quia personalitates in singulis personis identificantur ad divinam essentiam, quæ sine dubio infinita est. Si autem dicantur entia infinita: tum quia tres relationes sunt, idcircò erunt tria entia, & consequenter tria entia infinita. Dici enim

enim non potest, quòd illæ relationes non sint entia. At si illæ notiones characteristicæ faciunt reale discrimen personarum, certè si istæ non ens vel nihil sunt, personæ etiam nihil differunt, quod Noëtianum est.

726 *Non posse esse plura infinita.*

Hac in re inprimis certum est: non posse dari plura infinita. Nam infinitum ens habet etiam infinitam perfectionem, seu est ens perfectissimum. At plura entia tale quid esse non possunt: Ponamus, verbi gratiâ, duo infinita, *A* & *B*. Hic igitur si *A* est infinitum, tum habebit omnem summam perfectionẽ, ideóq; includet etiam perfectionem illam omnem, quam *B* habet. Si enim non habet omnem perfectionem, jam statim per defectum illius perfectionis, relinquitur imperfectum, adeóq; finitum. At si includit omnem perfectionem tũ *B*, quomodo adhuc *B* distinguitur ab *A*. Nam nihil relinquitur in eo, quod propter infinitatem tũ *A*, non includatur in *A*. Si autem *B* nihil habet præ *A*, tum jam nan est distinctum ab *A*, & sic tandem relinquitur unum iufinitum.

727 *Relationes divinæ, sintne finitæ, an infinitæ?*

Deinde, animadvertendum est: Etsi in intellectu nostro, præcisè apprehendi possint divinæ relationes, per inadæquatum conceptum, ut istis apprehensis non apprehendatur totum, quod significant (significant enim etiam ipsam essentiam, in singulis inclusam, ut sic loquamur) tamen ut sic relationes istæ non non sunt in re, sed ut reipsa sunt, sic semper sunt, ut sic loquamur, conjunctæ cum essentia divina. Atq; sic prout sunt, convenit eis infinitas. Nam tunc includunt essentiam divinam, quæ infinita est. Quid aliud est paternitas, quàm ipsa essentia subsistens, sub hoc Charactere? Et quid aliud est filialitas, quàm ipsa essentia divina, subsistens sub hoc Charactere? Ex quibus nunc relinquitur, nondum per exemplum divinarum relationum, dari aliquod medium inter ens finitum & infinitum. Fuerunt enim infinitæ. 2. Neque tamen tunc tria fiunt infinita. Nam singulæ relationes habent infinitatem, quia identificantur ad essentiam divinam, quæ una eademque est numero in singulis.

728 *Præcisè loquendo de istis quid sint?*

Sed *inquies*: Quando intellectus noster præcisè apprehendit relationes divinas, an in isto statu sunt finitæ, an infinitæ?

Resp. 1. Magnis Metaphysicis placuit, sic istas relationes esse finitas. Finitas, *inquã*, non positivè, quasi habeant talem entitatem, cui repugnet infinitas, sed infinitas negativè, quia ut sic conceptæ, eam infinitatem non includant, aut eam significent, etsi aliàs eam in re ipsa verè habeant. Hæc sententia non usque adeò incommoda est.

Sed tamen 2. *Resp.* Divisionem entis, in infinitum, & finitum, non debere entia cõplecti, secundùm omnes status, quos habent vel in re, vel post varias abstractiones, in mente nostra: sed satis esse, si in re ipsa, vel secundũ objectivum conceptum, non dentur entia, quæ non sint finita vel infinita. Et ita esse apparet. Nam ipsum ens universalissimè sumptũ, apprehendi utiq; potest à mente nostra. Tum quæro: An illud in isto statu sit infinitũ, vel finitũ. Rectè dico: quòd neutrũ horum sit. Nam si in ista generalitate esset finitũ, jam nõ possemus dicere: infinitũ est ens. Rursus: si illud ens isto in statu esset infinitũ; tum finitũ non poset dici ens; ac proinde summatim, quia in isto statu ens significat talem naturam, quæ repetiri possit in finito & infinito, idcircò signum est, ens, ut sic, nec finitatem includere, nec infinitatem. Satis de hoc.

729 *3. Argumentum ex simplicitate Dei.*

III. Aiunt: Trinitatem tollere Dei simplicitatem, quæ tamen naturâ cognita sit. Sunt enim, inquiunt, in Deo tres realiter distinctæ personalitates. At conjunctio realiter distinctorum est compositio.

730

Hanc objectionem, quomodo solvant alii, priùs referam. Postea quid mihi videatur

Opinio Gregorii.

videatur exponam: 1. Igitur *Gregor. l. 1. d. 26. concl. 3.* negat personas divinitatis distingui per relationes, & quidvis aliud incomplexum: Atque sic nullum relinqui compositum in Trinitate. Ait autem has personas distingui his complexis: *Filius natus est à Patre. Pater genuit Filium.*

Rejicitur.

Nihilominus sic nondum effugit *Gregorius*, incidítque revera in sententiam, quam declinat. Nam in istis complexis insinuat relationes personales per *nasci à patre*, & *gignere filium*. Quòd si igitur in hoc exemplo, (*filius natus est à patre*) filio assignatur Tò nasci à patre, quod patri non convenit, utique convenit filio aliquid, nempè ista relatio, quæ non convenit patri. Atq; sic relinquitur fundamentum compositionis, unde Antitrinitarii argumentantur, nempè multiplicitas relationum.

731 *Responsio Keckermanni expenditur.*

2. *Kecker. in Syst. Theol. l. 1.* respondet ad illud argumentum, quod compositio non fiat ex re & modo, sed solùm ex re & re. Veluti calor ad gradus tres, non minùs est simplex forma, ac calor simpliciter. In Trinitate autem ait esse solùm rem, h. e. divinam essentiam, & modum subsistendi. Sic igitur ait, ibi non esse inde compositionem. Addit etiam relationes non benè dici entia, sed meliùs dici ordines entium.

Atque hoc posterius refutatur à *Gostavio Keckermanni* adversario. Quòd autem dicit compositionem non esse ex re & modo, similiter firmum non esse existimo. *Suarez disp. 34. s. 5. n. 3.* disertè docet, compositionem ex re & modo esse compositionem, quia datur compositio ex natura & supposito, quæ non aliunde est, quàm ex re & modo. Et aliâs probat hoc ipsum, *disp. 30. s. 5. n. 11.* quia compositio nihil fit, quàm distinctorum, quicquid illa sint, unio per realem conjunctionem, & quia non possit cogitari, quomodo res non fiat simplicior, per separationem vel abjunctionem modi, inde signum est, modum dedisse compositionem. Ut nunc non dicam, magnis Theologis improbari hoc *Keckermanni* placitum, quòd personalitates divinas *modos* vocavit.

732 *Vorstii responsio.*

3. Aliam prorsus viam ingreditur *Vorstius*. Is non laborat, quomodo positis pluribus relationibus adhuc defendat simplicitatem Dei, sed (*in not. ad disp. 3. de Deo p. 207.*) ait: Deo non repugnare compositionem. Audétque pro hac sententia allegare *Justinum*, qui idem senserit.

733 *Justinus non dicit Deum esse compositum.*

Hac in re non possum non primum vindicare innocentiam *Justini*. Fuit enim is Philosophus insignis, ut ex principio sermonis cum *Tryphone* apparet. Unde ejus autoritas, hac in re aliâs nos plurimùm gravaret. Is igitur *t. 1. in confut. Graec. responsionum, ad Christianas qq. quæst. 3.* disputat quidem, distingui in Deo essentiam & voluntatem, at noluit ea distingui realiter, nec proinde his ipsis insinuat ullam in Deo compositionem, *Tom. 3. in qq. Christ. q. 144.* Quærit: *Si Deus habet subsistentiam existentem, & voluntatem existentem, & filium existentem, Quomodo tot modis compositus, simplex dicatur?* Respondet his verbis: *Sicuti Deus ubique est totus in seipso atque id fide nostrâ probamus. Ita etiam simplicitas ejus tota filius est, & tota voluntatem habens est. Non enim ad instar creatæ naturæ Deus est, ut id quod sit, & id quod habeat, per compositionem intelligatur: Verum pro eo atque naturam obtinet, ita etiam intelligendus est, & quod sit, & id quod habeat, obtinere supra compositionem.*

Quid quòd *Justinus* idem *quæst. 129.* docet, quomodò multitudo personarum non tollat Dei simplicitatem: sic ibi quærit: *Quomodo Deus incompositus dicatur è duabus personis, quæ intelligentia consubstantiales esse percipiuntur. Patris dico & Filii, & unius personæ, quæ facilè peculiaris subsistentiæ rationem præbet, sancti,* inquam,

inquam, *Spiritus, obtinens compositionem, unus & incircumscriptus vocatur, cùm tanta ejus & mens sit substantiarum, sive personarum distinctio & discrimen.*

Respondet inter alia his verbis: *Qui componentem non habet, neque compositus est, Quocirca in Deo quidem esse dicimus æternam συνύπαξιν, hoc est, coëxistentiam, non autem compositionem. Ideoque unus est Deus, Trinitas ipsa, essentiæ unitate, citra omnem, quantum ad hoc pertinet, discretionem & distinctionem. Sicut unum est π* (Nam cùm 3. Græcorum confert essentiam, & cum π, eo quòd duobus: 1. pendulis, & uno, suprà in transversum posito, scribitur, comparat Trinitatem personarum) *unitate lineæ, citra omnem, quemadmodum ad hoc pertinet, distinctionem & discretionem.* Hæc *Justinus*. Ex quibus liquidum esse confido, *S. Justinum* nequaquam istius in Deo compositionis patronum esse.

Aliâs hæc, de Dei compositione, absurdissima, adeóque *Vorstio* digna est sententia, quia compositio est nomen multiplicis imperfectionis. 734 *Deus non est aliquid compositum.*

Dicit enim 1. dependentem perfectionem, idque tripliciter: uno modo à partibus intrinsecè componentibus. Hæ partes non possunt non esse essentiales compositio. Ergo sic dabunt compositio illi esse, adeóque illud compositum ab istis suis partibus dependebit. Sic & *Scalig. Exerc. 359. f. 12. Omnia*, inquit, *quæcunque sub Deo sunt, sunt composita etiam materia prima. Solus Deus purus actus ac verè simplex, si esset compositus, non esset primum Ens. Nam partes priores toto.* Altero modo, id est, per dependentiam ab aliquo, quod effectivè componat, hoc est, quod uniat & conjungat partes, sicut ait *Justinus qq. Christ. q. 129. Qui componentem non habet, quomodo compositus est?* Repugnat enim ut aliquod compositum jungat sibi suas essentiales partes. Ita enim esset antequam esset. Nam esset, quia operaretur, jungendo suas partes: Et tamen non esset, quia compositum non est, nisi partibus suis coalitis vel conjunctis. Hîc igitur sic manifestè est repugnantia, inprimis, quia compositio, quam *Vorstius* ponit in Deo, est essentialis, sive per terminos personis essentiales. Rursus *tertiò* in composito (quod non est unum per accidens) est dependentia partis unius ab alia. Porrò clarum est, quod dependenter esse, imperfectius sit quàm esse independenter. *Compositio quæ imperfectionem importet.*

Ex his sequitur *alia* imperfectio, quàm dicit compositio, nempe, quod compositum est, non posse esse primum. Nam omne compositum est naturâ posterius suis partibus componentibus, & à priori eo, quod ipsum effectivè componit. 735

Tertia imperfectio est, quod quicquid per compositionem unum est, id necessariò habet aliquid potentiæ. Nam si utrumque componentium esset actus, tum inde non consurgeret Ens per se, sed per aggregationem, hoc autem aliunde imperfectum est, quia deficit ab unitate. Unde sic absurdum est, Deum esse Ens per aggregationem, atque adeò ex duobus actibus esse compositum. At potentia etiam nomen imperfectionis est, indéque vulgò dicitur Deum esse actum purissimum. Confer *Thom. 1. part. q. 3. a. 7.* & *Suarez in Met. disp. 30. s. 3. n. 4.*

Quomodo igitur tandem salvamus Dei simplicitatem positâ Trinitate? Resp. per verba Doctissimi *Lychetti in comment. in Scot. ad 1. p. d. 2. q. 4. Persona divina*, inquit, *est summè simplex, & nullo modo composita, tum, quia ibi proprietas transit in perfectam identitatem realem essentiæ divinæ: tum, quia essentia divina ex se est simpliciter in ultima actualitate.* 736 *Quomodo constet Trinitas cum simplicitate Dei?*

Possum hanc rem illustrare. Ens dicitur unum, & verum, & bonum. Et tamen istæ affectiones, repertæ in Ente, non faciunt in eo compositionem. Quare? quia unitas,

unitas, & veritas, & bonitas per realem identitatem conveniunt cum Ente. Vulgarius est, quod ex potentiis animæ sumitur, supposito, quòd illæ realiter non distinguantur anima, ut *Scotus* voluit, & hodie multi alii. Illæ igitur (veluti intellectus & voluntas) nullam realem compositionem in anima faciunt, neque anima, cum, aut sine illis, est magis minúsve composita, quia per realem identitatem conjunguntur cum anima. Quanquam facilè largior esse aliquam in istis exemplis diversitatem. Sed satis diu immoratus sum huic de Dei simplicitate materiæ. Ad alia propero.

737 *4. Argumentum, ex ratione causæ.*

Igitur *IV.* Antitrinitarii nostri assumunt distinctionem Entis, in causam & causatum. Aiúntque, quia Deus genuit filium, & utraque persona spiravit Spiritum S. Igitur Pater Filii, & utraque persona Spiritûs sancti causa est. Ergo filius est causatum, itidémque Sp. S. At repugnantia est, Deum dicere causatum. Nam causatum est aliquid naturâ posterius causâ, & est Ens dependens à causa. At Deus non est Ens dependens, nec eo aliud prius est.

738 *Patres aliqui quomodo patrẽ dicant causam filii?*

Hâc in re brevis ero. Patres aliqui patrem dicunt causam filiis in divinis. Ita facit *Damasc. lib. 1. de Orthod. fid. cap. 8. 9. 11. 13. Athanas. in Act. Nicen. Synodi*, & *Nazianzenus Orat. 29. de dogmat. & constit. Episcop.* Id ego sic accipio: quòd voce causæ usi sint suo modo latè, & ἀκριβολόγως.

739 *Non est id propriè.*

Aliâs existimo: Patrem non posse dici causam filii, eo modo loquendi, quo voce causæ in Philosophia utimur. Nam *primò* causatum dependet à causa. At filius non potest dici Ens dependens, tum, quia Deum & Ens dependens esse, implicant contradictionem; tum, quia dependere infert distinctionem Entitatum, ut bene *Suarez* definivit, *disp. 12. s. 2. n. 6. Deinde* causa, saltem ordine naturæ, est prior effecto, ut ex terminis patet. At absurdum est, Deo (filio puta) esse aliquid naturâ prius, tum, quia est simpliciter Ens, tum, quia si pater sit prior filio, erit id, vel secundùm essentiam, vel secundùm hoc, quod pater est. Non secundam essentiam, quia hæc una numero est in patre & filio. Nec secundùm, quod pater est, quia in tantum dicitur relativè ad filium. Relativa autem simul sunt naturâ. Deficit igitur utringue prioritas & posterioritas. *Denique*: secundùm quod effecta causæ assimilantur, habemus solùm causam univocam vel æquivocam. At pater causa filii æquivoca non est. Nam hujus effectus non dicitur nomine causæ. Scrinium non dicitur Arcularius: nec rana, Sol. Filius autem habet nomen essentiale patris, nempe hoc ipso, quòd Deus est. Neque tamen est etiam pater univoca causa, etsi ibi Deus Deum generet, sicut in Symbolo Niceno dicitur: *Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, &c.* Nam univoca causa est, quæ assimilat sibi effectum in specie, aliâs differentem à se numero. At Deus pater gignendo filium, non gignit alium numero Deum: sed generat eandem numero essentiam communicando. Et sic per hoc ipsum transcenditur ratio causæ. Intra cujus latitudinem non continetur quicquam, quod assimilet ibi effectum in eadem numero essentia; sed quod vel eam assimilet in specie, & est causa univoca; vel in genere, & est causa æquivoca; in cæteris, ut dixi, ratio causæ transcenditur.

Pater nec univoca, nec æquivoca causa filii est.

740

Sed, *inquù*, quid est pater gignens filium, si causa non est.

Resp. Melius generaliori voce dicitur *principium*. Hæc enim vox, hoc ipso, quia latior est causâ, à multis specialibus conditionibus, & imperfectionibus causarum præscindit. Quanquam autem etiam principium prius sit principiato, tamen hæc prioritas non necessariò est prioritas naturæ, sed sufficit, si qualiscunque sit,

sint

ſicut in divinis perſonis prioritas eſt, quam alii originis, alii enumerationis vocant. Eſtque hic accuratè obſervandum. Aliquid principium apud Philoſophos dici etiam eorum, quæ tamen ab ipſo eſſentialiter non differunt, quomodo eſſentiam dicimus principium affectionum Entis, quæ tamen ab eſſentia realiter non differunt, ut notum eſt tyronibus Metaphyſicæ. Imò inter ipſa attributa divina (quæ nec inter ſe, nec ab eſſentia realiter differunt) invenitur ratio principii. Nam independentia Dei eſt principium, ex quo ſequitur, quòd Deus ſit immortalis. Sic *Scaliger* bonitatem Dei facit principium communicabilitatis. Atque inde communicabilitas per bonitatem, & immortalitas per independentiam demonſtratur. Ex quibus apparet prioritatem, quam dicit principium, ſuperioris ordinis eſſe, quàm ut ſit prioritas naturæ, & conſequenter invenire poſſe talem prioritatem, inter ea etiam, quæ non eſſentialiter, imò quæ nec realiter differunt, ut ſic ſine incommodo pater principium filii dici poſſit.

Solent & alii quædam ex Metaphyſicis diſputari ab Anti-trinitariis, ſed quò minùs ea percenſeam ſingula, facit & actus, cujus gratiâ hic conventus eſt inſtitutus, & quod, currente calamo, prolixior factus ſum, ſuperiorum commemoratione, quam initio putâram. Spero autem ex iis, quæ circa arduas has res balbutire licuit, manifeſtum eſſe: nec communicabilitatem eſſentiæ divinæ facere, ut ea deſinat eſſe ſingularis, neque Trinitatem divinarum relationum facere tria infinita: neque multitudinem earundem relationum facere in Deo compoſitionem: nec denique generationem filii efficere, ut filius Ens dependens, adeóque non Deus ſit. 741 *Epilogus.*

Deus confirmet nos in veritate, faciátque, ut quæ ab ipſius benignitate conceſſa ſunt, viciſſim erogemus in illius gloriam, conſervet nos ab omni errore, & quæ nondum ſcimus, doceat nos, *Amen*.

CAPUT IV.
DE ANGELIS.

1. *Secundò: inter ſpirituales ſubſtantias in Metaphyſicis agendum eſt de Angelis.*
2. *Angelus eſt ſpiritus finitus independens à corpore.*

COMMENTARIUS.

In hoc capite agendum eſt principiò, de aliquibus, quaſi proœmii loco, quibus poſitis, progrediendum eſt, ad explicandam definitionem angeli. *Deinceps* ſpecialiùs excutienda ſunt attributa angelorum. Et *denique* eorum actus ſive operationes ſunt tractandæ.

TITULUS I.
De Proœmialibus.

In hoc proœmio tria tractantur. Nempe 1, de voce *Angeli*. 2. An angeli dentur? Et *denique*, in quâ diſciplina de iis tractari debeat.

ARTICULUS I.

ARTICULUS I.

De voce Angeli.

2 *Unde dicatur nomen Angeli?*

Angelus vox Græca est, dicta ἀπὸ τῦ ἀγγέλλειν, à nunciando. Estque adeò vox hæc sumpta, non à natura angeli, sed ab officio ejus.

Estque ex hac notatione sumpta ambiguitas, quæ est in voce *Angeli*, ut significet quemvis internuncium. Hinc in Scriptura angelus aliquando significat ipsum filium Dei. Veluti *Exod.* 3. *v.* 2. Ubi qui angelus apparet *Mosi*, mox vocatur, Deus *Abraham, Isaac, Jacob*, v. 6. Quæ est periphrasis *Jehovæ*, ut notat etiam *Theodoretus quæst.* 91. *in Genes.* Idem filius Dei, vocatur angelus fœderis, *Malach.* 3.

II. Angelus significat ministrum Ecclesiæ. Ita *Johannes Baptista* vocatur angelus præparans viam Messiæ, *Malach.* 3. Et Pastores in Apocalypsi vocantur angeli, *c.* 1. *v.* 10. *&* *c.* 2. passim.

III. Significat in genere, quemvis nuncium vel legatum. Sic exploratores vocantur ἄγγελοι, *Jacob.* 2. 25. Item nuncii, quos *Jacob* misit ad *Esau*, *Gen.* 32.

Alia tamen ab his est significatio, secundùm quam angelus speciatim significat spiritum creatum, qui à Deo mittitur ad nunciandum aliquid. Quâ periphrasi & præscinduntur aliæ significationes, (quæ enim prioribus significationibus angeli dicuntur, non sunt spiritus: Dei filius autem non est spiritus creatus) & simul etiam redditur ratio appellationis, cur hæ creaturæ *Angeli* dicantur.

3 Gentiles, & inde Philosophi, vocant eos frequenter *intelligentias* & *mentes*, ab intelligendo. Græcè dicuntur δαίμονες, quasi δαήμονες, scientes vel sapientes, ut ex *Tertull. Lactant.* & *Platone* tradit *Martyr. Class.* 1. *c.* 9. *n.* 15. Et hinc pro diversitate angelorum facta sunt specialia nomina. Alii enim sunt εὐδαίμονες, alii κακοδαίμονες. Occurrit tamen apud eos etiam nomen *Angeli*. Trismegistus enim Dæmones vocavit malos angelos, ut refert *Langus in Annotat. ad Justin. Martyr. tom.* 3. *in lib. qq.* & *resp. q.* 2.

ARTICULUS II.

Angeli an dentur.

4 *Sadducæi* negarunt esse angelos. Dari tamen eos certum est. Inprimis ex Scripturis, quæ meminerunt, & quòd creati sint, & quòd aliqui steterint aliquibus lapsis: item, quòd administrent Deo in obeundis legationibus variis, quæ passim occurrunt.

Deinde etiam gentibus notum fuit: dari angelos, sive, ut ipsi vocant, intelligentias & dæmones, ut patet ex *Platone* & *Aristotele* passim.

5 *Probatur Angelos dari.*

Possúnteque ad hanc rem aliquæ probationes ex natura sumi. 1. Essentia angelica, prout definiri solet, non involvit repugnantiam. Ergo saltem divinâ potentiâ est possibilis. Id enim omne Deo est possibile, quod nullam contradictionem involvit. Antecedens autem patet: quia quæ in essentia angelica ponuntur, ferè omnia reperiuntur de facto in anima rationali. Hæc enim etiam est spiritus intelligens, unde clarum est, quòd non repugnet in creatura hæc conjungi. Iterum anima de facto subsistit extra corpus. Unde rursus clarum est, quòd spiritus servare possit suum esse, si maximè non sit in materia, quódque adeò ad naturam spiritualem, ut talis est, per accidens sit, an sit in materia, sive non? Unde & hoc relinquitur, si de facto careat tale Ens naturali aptitudine, secundùm quam destinetur ad complementum

plementum alterius, quod nihilominus tamen id subsistere possit. Et sic apparet in tota angelica essentia nullam esse repugnantiam.

Posito autem quòd natura angelica sit possibilis, satis benè elicitur, quod etiam de facto sit in mundo. Duabus de causis: Nam *primò*, ad perfectionem mundi, requiruntur omnes species possibiles. Unde si ei deessent angeli, mundus perfectus non esset, inprimis, quia isti supponuntur esse res nobilissimæ. 2. In essentia angelica significatur maxima angelorum assimilatio ad Deum. Et nulla creatura est, quæ plus participet de attributis divinis. At non est credibile ullo modo, Deum, cùm aliàs res viles intulerit mundo, eidem non addidisse angelos, tanquam nobilissimum sui speculum, in quo scilicet tot divinæ perfectiones reluceant. 6

Aliud judicium potest sumi ex hominibus arreptitiis & obsessis. Hi sæpè sunt idiotæ, & tamen loquuntur variis linguis, de rebus aliâs incognitis, blasphemando, quandóque etiam mentiendo. Illorum igitur actuum necessariò est danda aliqua causa. Non autem sufficiunt ad eam idiotæ ipsi, quos supponimus esse ignaros talium rerum, & imperitos in linguis. Neque ii actus referendi sunt ad Deum, quia, ut supponimus, sunt illi cum blasphemiis & cum mendaciis. Ergo est alia quædam natura intelligens præter hominem & Deum, quæ istos actus cieat. At hæc non est alia, quàm angelus. 7

Unicum videtur responderi posse: tales actus fieri à mentibus separatis, & egressis è corpore. At 1. tale quid gratis dicitur, & sine causa, & indicio ullo. *Deinde*: assumptâ Scripturâ, apparet id esse falsum. Quia tale quid factum est, ex corpore serpentis in Paradiso, cum nulla anima separata adhuc esset. Neque enim tum quisquam hominum mortuus erat. Potest ad idem proferri robur, quod sæpè apparet in obsessis: id certè extrinsecum est: Et non est aliunde, nisi à dæmone. Vide *Iust. qq. Christ. q.* 41. *tom.* 1. Plura omitto. 8

ARTICULUS III.

Cujus disciplinæ sit agere de Angelis?

Hactenus duo præcognita sunt exposita, nempe quid vox angeli significet, & an angelus detur? Unde statim digrediendum erat, ad definitionem eorum. Sed quia supposito, quòd angeli sint, adhuc dubium est, quænam disciplina hoc Entis genus tractare debeat. Ideò id priùs constituendum est. 9

Sunt autem hac in quæstione tres sententiæ: *Aliqui* angelorum doctrinam referunt ad Physicã, quod, si rectè memini, fecit etiam *Goclenius in Phys. completa*: *Alii* faciunt peculiarem disciplicam de angelis, quam illi vocant ἀγγελογραφίαν: *Alii denique* referunt eam ad Metaph. junctim, ad doctrinam transcendentium, Dei, & cæterorum. De singulis videndum. 10

PUNCTUM I.

An & quatenus Physici sit agere de intelligentiis.

Physici est, non solùm cognoscere corpora naturalia, sed etiam principia eorum, & passionum eisdem competentium. Unde etiam supposito, quòd Physicæ subjectum sit corpus naturale, si angeli impertiuntur cœlo motum, hactenus de eis in Physicis agendum est, ut & *Aristoteles* fecit 7. & 8. *phys.* Eodem modo, si angeli sunt datores formarum substantialium, ut *Avicenna* putavit, in Physicis agendum est de angelis. 11

Quatenus Physica possit agere de Angelis?

Uterque

Uterque autem modus esset indirectus. Venirent enim angeli sic ad Physicam, non ut species, sed ut principia subjecti, vel passionum. Unde, cùm præter istos respectus, aliquid etiam haberent angeli, quod sit scibile, in quantum scilicet tractantur quidditativè, & juxta propria & absoluta attributa: Ideò ista tractatio angelis adæquata non est, relinquendáque adeo disciplina alia, quæ de angelis quidditativè agat, ut in simili patet de Deo, de quo ut motore agit Physicus, interim tamen alibi cognoscitur juxta attributa absoluta. Vide *Zabarell. lib. de invent. ætern. motus, cap. 5.* Quanquam suprà dicti respectus reverâ spurii sunt. Unde ne quidem prædicto modo Physicus agere potest de angelis. Particularim tamen in Physicis potest incidere mentio dæmonum in doctrina Meteorologica, ubi agitur de externis causis tempestatum.

12 *An directè possit de iis in physica agi?*

Dimissâ autem istâ respectivâ consideratione, inquirendum est: *An Physicus possit agere directè de angelis?* Id quod juxta duplicem sensum intelligi potest. *Prior* est: si supponatur, angelos esse corporeos, quo posito, directè continebuntur sub objecto Physicæ, & proinde directè pertinebunt ad Physicam. *Posterior* est, si subjectum Physicè amplietur, dicatúrque id esse substantia naturalis, non autem corpus naturale, ut *Scotistæ* fecerunt.

13 Prior modus subsistere non potest. Nam infrà demonstrabo: Angelos esse spiritus, ac proinde incorporeos. Quòd si angeli aliquo sensu possunt dici corpora, tamen id est æquivocè, comparando eos ad corpora alia naturalia, quæ juxta eam significationem non dicuntur corpora, quâ significatione angeli corpora dicuntur. Unde si corpus in ea amplitudine sumeretur, ut comprehenderet angelos, & ea, quæ vulgò corpora dicuntur, revera Physica non haberet unum subjectum, & sic non esset una scientia. Æquivocum enim non significat quid unum.

14 Posterior autem modus iterum supponit erroneam opinionem, quòd scilicet corpus naturale non sit subjectum Physicæ, sed substantia naturalis, de quo Physici prolixiùs disputant. Nobis satis est hoc loco, quod juxta communem constitutionem Physicæ, angeli ad eam non pertineant directè. Unde nec dici possunt substantiæ naturales, si terminum *naturalis* rigorosè intelligamus, hoc est, ad eum modum, quo jungitur corpori. Ita enim *Scotus* non obscurè eam vocem intelligi vult, quòd vocem *naturalis* ex vulgari subjecto retinet, mutat autem solùm nomen *corporis*, in nomen substantiæ. Indéque pro eo, quod alii dicunt *corpus naturale*, ipse dicit substantiam naturalem.

Angeli propriè an dicantur naturales?

Nunc patet antecedens. Nam naturale dicitur, quod naturam habet. (Non quatenus natura generatim idem est, quod essentia. Sic enim omne Ens est naturale, & proinde hoc sensu omne Ens pertineret ad Physicam, sed) quatenus natura Physicè sumitur. Ibi autem natura est principium motûs passivum, inquam, & activum, ut *Aristoteles* insinuat, *2. phys. cap. 1.* Unde natura nihil aliud est, quàm materia (quæ passivum) & forma (quæ activum principium est,) in quantum referuntur ad motum producendum. Ergo quod naturale est, hoc sensu, est materiatum & formatum. Unde relinquitur: quòd naturale non dicatur, nisi corpus. Indéque, quia angeli non sunt corpora naturalia, relinquitur, quòd nec sint substantiæ naturales, sicut, quod non est animal rationale, etiam communiori nomine non potest vocari substantia rationalis, quia rationalitas infert animalitatem.

15 Relinquitur itaque summatim, quòd Physici non sit agere de angelis directè, hoc est, tanquam de speciebus subjecti sui.

PUNCTUM

PUNCTUM II.

An ἀγγελογραφία sit peculiaris scientia?

Ita faciunt aliqui propter varietatem abstractionis, quæ alia sit in transcendentibus, alia in Deo, alia in angelis, sed contra hanc sententiam satis dixi superiori *lib. cap.* 1. & plenius *ad introduct. Log. in tract. de Philosophia, n.* 97, 98, 99. 16

Conclusio Articuli.

Atque ex his relinquitur: quòd ἀγγελογραφία rectè conjungatur cum doctrina transcendentium Dei & aliorum. Inprimis enim in genere abstractionis hæc omnia conveniunt, hoc est, sunt abstracta à materia secundùm rem & rationem. Esto specialis aliqua diversitas hîc interveniat, ut alia sint abstracta secundùm essentiam, indéque implicent repugnantiam, ut sint materialia; Alia autem sint abstracta, secundùm indifferentiam, indéque ad esse materiale, & immateriale se indifferenter habeant. Ut ibi plenius dictum est. His igitur præmissis tractemus de angelo. 17

TITULUS II.

De definitione Angeli.

Solet ab aliquibus angelus definiri per collectionem plurimorum attributorum. Quia tamen maximè in definitione commendatur brevitas, ideò ea solùm selegi attributa, quæ satis essent ad aperiendum, quid sit angelus? 18

Definitio hæc est: apud *Damasc. lib.* 2. *de Orthod. fid. c.* 3. *Angelus est substantia intellectualis, semper mobilis, suæ potestatis, arbitriique liberi, incorporea, Dei ministra, per gratiam non naturam, immortalitatem adepta, cujus substantiæ speciem, terminumque solus novit creator.* 19

Brevior est hæc nostra: *Angelus est spiritus finitus independens à corpore.* Ubi per hoc, quod angelus dicitur *spiritus*, significatur ejus convenientia cum Deo, & animâ separatâ. Distinguitur autem eodem attributo angelus à quovis corpore, cui immediatè opponitur spiritus: item à quovis accidente, quia spiritus est nomen substantiæ. Per vocem *finiti*, distinguitur angelus à Deo: cui aliâs convenit & esse spiritum, & esse independentem à corpore. Per *independentiam autem à corpore* distinguitur angelus ab anima, quæ cùm sit forma hominis, implicat dependentiam istam ad corpus, quod informare debet.

Nunc autem & ista & alia attributa angelorum speciatim explico.

TITULUS III.

De attributis Angelorum quidditativis iisque generalibus.

Hæc tria attributa consideranda: sunt quòd scilicet angeli sint entia, & substantiæ, & spiritus; juxta ea, quæ etiam de Deo, sub simili titulo, sunt tractata. 20

ARTICULUS I.

Angeli sunt Entia.

Ita patet: qnia angelica natura, quæ eis tribui solet, nullam involvit repugnantiam. Et aliâs etiam tribuuntur angelis reales operationes, quæ indicant reale esse. 21

Porrò antea etiam *num.* 3. probatum est: quòd conveniat iisdem entitas actualis, seu, quòd de facto sint in mundo, unde id hîc repetendum non est.

ARTIC.

ARTICULUS II.

Angelos esse substantias.

22 Ita patet, quia angeli sunt nobiliores quovis corpore, & apprehenduntur, tanquam Entia intellectualia, sive intelligentia. At hæc non conveniunt, nisi substantiis. *Deinde*: si angeli essent accidentia. Ergo inhærerent alicui substantiæ. At non inhærent substantiæ materiali, quia ad hanc hactenus sunt improportionati, cùm sint ordinis superioris, quàm sunt substantiæ materiales. Neque etiam possunt esse in substantia immateriali. Nam Deus, qui immaterialis est, est incapax accidentium. Anima autem, quantum ad hoc, ejusdem rationis est, quæ non magis habet esse substantiale ac angelus, ut proinde fundare possit accidentia. Si ergo sunt aliæ immateriales substantiæ, in quibus sint angeli, tum hæ ipsæ sunt, quas nos angelos dicimus. Accedit, quod prius probabatur, dari substantias immateriales, *n. 5. seqq.* Has enim possibiles esse, & sic esse de facto in mundo, ibi concludebatur.

ARTICULUS III.

Angeli an sint spiritus, an corpora.

Priùs hîc vocabula declaranda sunt.

23 Spiritus *vox quot modis dicatur.*

Igitur *spiritus* vox bifariam, quod ad hanc rem pertinet, sumitur. *Primò*, spiritus est idem, quod corpus tenue & subtile, quo sensu ventus vocatur spiritus. Pertinétque huc ista significatio, secundùm quam spiritus à Physico distinguitur, in vitalem, & animalem spiritum. Hæc significatio non est hujus loci. Nam spiritus juxta hanc significationem, est corpus, scilicet tenue & subtile. At nunc loquimur de spiritu, prout corpori opponitur.

Igitur *secundò*, spiritus significat id, quod est expers materiæ, quo sensu Deus vocatur Spiritus, *Ioh. 4.* Unde sic spiritus est idem, quòd substantia immaterialis, vel incorporea, vel res non habens carnem & ossa, ut Christus ait, *Luc. 24.* Et juxta hunc sensum nunc loquimur, cùm interrogamus, sintne angeli spiritus?

24 *Corporis vox multipliciter sumitur.*

Deinde: Vox corporis etiam ambiguè sumitur. unde potest aliquod corpus dici tripliciter: 1. Corpus opponitur umbræ, vel φάσει sive φαντάσματι. Hoc sensu etiam Deus corpus vocatur à *Tertulliano*. Unde sic angeli etiam corpora vocari possunt. *Deinde* corpus & corporeum sumitur pro omni eo, quod est compositum & mutabile. Et sic omnis substantia creata iterum est corpus, etiam anima & angeli; Ita *Augustin. tom. 2. in l. de spir. & an. c. 8.* Anima, *inquit*, respectu incorporei Dei, corporea est. Nihil enim invisibile & incorporeum naturâ credendum est, præter solum Deum, qui ex eo incorporeus & invisibilis dicitur, quia infinitus & incircumscriptus est, & simplex, & sibi omnibus modis sufficiens se ipso, & per seipsum. Omnis verò rationalis creatura corporea est: Angeli & omnes virtutes corporeæ sunt, licèt non subsistunt in carne. *Denique*: corpus sumitur pro ea substantia, quæ materiam & formam habet; & in hac significatione opponitur spiritui. Unde corporea substantia est idem, quod materialis substantia. Et hoc sensu nunc disputatur: An angelus sit corpus?

25 *Augustin. l. 1. de orig. an. ad Hieron. c. 3.* singulas has significationes posuit, quærens: an anima (idem enim est de angelo) sit corporea. *Si corpus est, omnis substantia (vel essentia,* quæ prima est significatio corporis) *corpus est anima.* Item: *Si eam solum placet incorpoream naturam dicere, quæ summè incommunicabilis & ubique tota*

non est, corpus est anima Hæc secunda est significatio corporis. *Porrò*, (quæ tertia est significatio magis propria.) *Si corpus non est, nisi quod per loci spatium, aliquâ longitudine, latitudine, altitudine, ita sistitur & movetur, ut majore sui parte majorem locum obtineat, & breviore minorem, minúsque sit in parte, quam in toto, anima corpus non est.*

Hæc ideò prolixiùs recitare volui, ut intelligatur, quo sensu angeli corpora vocari possint: Id quod frequenter apud Patres occurrit. Patuit enim ex prioribus posse id duobus modis fieri, ut corpora dicantur. 26 *Angeli quomodo possint dici corpora.*

Dico igitur: *Accuratè loquendo angelos non esse corpora, sed spiritus.* Ita assero contra *Vorstium, qui in Apologet. Exeg. contra Becanum*, ait sibi *plus quàm verisimile videri, Angelos esse corporeos.* Tenuit idem *Niphus de Dæmonibus, lib. 3. c. 3.* Et *Eugub. lib. 8. de perenni Philosophia, c. 27. & 41.* 27

Hæc sententia non potest subsistere. Nam 1. Scriptura angelos disertè vocat *spiritus. Λειτουργικὰ πνεύματα*: *Spiritus mendax* in ore, &c. *Spiritus immundus* perertans, &c. Septem alii *spiritus:* Deinde: si angeli essent corpora, & proinde materiales, tum haberent etiam quantitatem, & proinde essent impenetrabiles, nec possent naturaliter esse plures, in eodem ubi, nec etiam cum alio corpore essent simul. Quantitas enim istam impenetrabilitatem ponit. At antecedens absurdum est. Nam angeli in carcere undiquaque clauso possunt comparere, ibíq; sui præsentiam exhibere. Apparet igitur, quòd quantitas januæ aut murorum, angelis non obsistat. Legimus etiam legionem Dæmonum fuisse in uno obsesso. Legio autem solet æstimari 6500. personis. Unde incredibile est: Si quisque Dæmonum sibi suum ubi vendicet, ex quo excludat angelum alium, & corpus aliud; addo & ipsam animam, quæ non est majori jure spiritus ac angelus, quomodo tanta multitudo potuerit esse in uno homine? 28 *Angelos propriè non esse corporeos.*

Denique, si angeli essent corporei, tum sine dubio haberent corpora homogenea, sive dissimilaria: Nam similaria corpora non sunt apta ad tam varias operationes, quæ angelis tribuuntur. Oportet enim, ut sit varietas organorum, per quæ operationes istæ exerantur. Nam concurrit etiam corpus ad operationes rei materiales, quod sine organorũ dispositione fieri non potest. At repugnat: esse aliquid organũ, & tamen similaris naturæ. At absurdum est, angelis tribuere dissimilare corpus. Sic enim angelus esset coagmentatus ex rebus diversis & contrariis, & proinde esset naturâ corruptibilis, quod absurdum est, quia sic angelus dignitate superaretur ab anima rationali, quæ est incorruptibilis. Alia mitto. 29

Docent idem Patres. Vide *Chrysost. hom. 22. in Gen. Ignat. in Epist. ad Trall. Nazianz. Orat. 2. de Theol. Fulgent. de fide ad Petr. c. 3. Damasc. l. 2. de Orth. fide, c. 3. 4.* 30 *Angelos malos non esse corporeos.*

Relinquitur autem ex isto generali discursu, quòd nec Dæmones mali sint corporei, quod aliquibus in mentem venit. Et præterea, quòd lapsus angeli non mutaverit eum in essentialibus. Aliàs enim alius punitus fuisset, & alius peccâsset. Unde *Damasc.* ait, *l. 2. de Orth. fid. c. 3.* Angelos moribus non naturâ differre. At si angeli boni essent spiritus: Mali autem essent corporei, distantia esset in quidditativis prædicatis, & proinde Dæmon, antè à spiritualis, per lapsum factus corporeus, non esset ampliùs id, quod fuerat.

Objectiones contra hanc sententiam variæ fiunt. Tres earum proposui & solvi *in Top. c. 4. n. 21. seq.* quas idcircò tantò breviùs hîc repeto. 31

Patres, angelos corpora vocant.

Igitur primò *objicitur*: Autoritas Patrum, qui frequenter angelos corporeos dicunt. Vide *Orig. lib. 2. de princ. c. 23. Tertull. l. de carne Christi. August. Epist. 115. & lib. 2. de Genes. ad lit. c. 17. & lib. 11. de civ. Dei, c. 28.*

Respondeo primò per instantiam. Et plurimi Patres angelos incorporeos vocârunt, ut priùs patuit *nu. 29.* Deinde angeli possunt corpora dici, duobus modis: 1. Si corpus idem sit quod ens. 2. Si corpus idem sit quod compositum, per priùs dicta *ad n. 24.*

De apparitione angelorum.

II. Objicitur: quòd angeli frequenter appareant hominibus, ab iisque tanganter & videantur, quæ sunt proprietates corporum.

Respondeo: Angeli apparent, atque adeò tanguntur etiam, verùm non in corpore suo, sed in corpore assumpto, sicut Diabolus, *Gen. 3.* legitur apparuisse, in corpore naturalis serpentis. Et confirmatur, quia si angelorum illa corpora essent propria, tùm illi haberent corpora organica & dissimilaria, & proinde ex varia elementorum concretione creata. Aliunde enim non potest partium dissimilaritas provenire. Et sic etiam angeli essent per se, & naturâ suâ corruptibiles. Absurdè. Relinquitur igitur: quòd illa corpora non sint propria, sed assumpta, consequens est, quòd apparitio & tactio angelis per accidens solùm conveniat.

De generatione angelorum.

III. Objicitur: Angeli generant. Ergò sunt corporei. Antecedens patet de angelis bonis quidem, *ex Gen. 6. vers. 2. 4.* ubi per filios Dei angeli boni intelliguntur, apud *Justin. Apol. 1. pro Christ. tom. 1. fol. 87. & 88. & 109. edit. Langi. Lactant. lib. 2. divin. instit. cap. 15. Clement. l. 3. stromat.* & alios. Et de angelis malis idem confirmant Dæmones succubi & incubi.

Resp. 1. Dubium est, an angeli generare possint, & certum est, quòd in puritate essentiæ ab iis fieri id non possit, ut infrà disputabitur *num. 239.* Quòd si igitur generant angeli, fit id solùm in assumpto corpore, ex quo non magis sequitur, eos esse corporeos: ac ex eorum contrectatione. Locum *Gen. 6.* alii aliter interpretantur: plerique per filios Dei sanctos intelligunt de posteritate *Sethi.* Vide *Chrysost. homil. 22. in Genes. Theodor. q. 47. in Genes. Cyrill. l. 9. contra Julian. Perer. in Genes. l. 8. de causis diluvii, ad c. 6. à n. 14. ad 84.*

32

De ustulatione Dæmonum in inferno.

IV. Objicitur: Quòd angeli ustulentur in inferno, ab igne corporali: Spirituale autem non potest pati à corporeo.

Respondeo 1. ad antecedens: Non admodum certum esse, Sitne ignis corporeus, qui dicitur ignis infernalis, necne? 2. Si tamen est ibi ignis corporeus, tum inde non magis erit angelus corporeus, ac animæ sunt corporeæ. Nam animæ patiuntur ab eodem igne. Absurdum tamen est, animam esse corpoream, quia est naturaliter in eodem spacio cum corpore, penetrando illud totum: Id autem corpori naturaliter non convenit. 3. De utrisque igitur, hoc est, de anima & angelis dicendum est, supposito, quòd sit corporalis ibi ignis, fieri actionem illam ab igne in spiritus, modo prorsus incognito, ut & *August.* respondet *l. 22. de civ. Dei, c. 10.* utitur tamen similitudine, quâ id declarare vult: *Quis capiat,* inquit, *quomodo spiritus sit forma corporis, cùm inter corpus & spiritum nulla sit proportio? Sicut ergò potuit spiritus uniri carni, ut illi vitam communicaret: ita potest uniri spiritus igni, ut ab illa pœnam trahat, licèt modus utriusque unionis sit prorsùs incognitus.* Confer *Durand. 4. d. 44. q. ult.* & *Bellarm. l. 2. de purgator. c. 11. 12.*

33

De eorum loco, & motu locali.

V. Objicitur: Angeli sunt in loco. Sunt enim hìc, & non alibi. Et proindè moventur localiter. At quod est in loco, & localiter movetur, id est corporeum.

Resp.

Resp. Angeli sunt in loco, latè sumendo phrasin istam, prout subdividitur per esse in loco definitivè & circumscriptivè. Modus autem quo aliqua definitivè sunt in loco, convenit entibus incorporeis. Ex quo apparet: cùm esse in loco sumitur juxta prædictam generalitatem, quod sit indifferens ad esse materiale & immateriale, sive spirituale.

Motus autem localis non convenit angelis realiter, nisi in quantum omnis is motus localis dicitur, in quo, dimisso ubi uno, acquititur ubi aliud. Id autem sic non necessariò involvit, ut solùm sit in esse corporeo. Nam si quid sit in ubi finito, ergò poterit illud relinquere, & esse in ubi alio. At ubi finitum non convenit solis corporibus. Hæc posteà clariora erunt. 34

VI. Angeli sunt extensi & figurati. Ergò sunt materiales. Consequentia patet, quia extensio & figura solùm conveniunt quantitati. Quantitas autem est indicium materiæ. Probatur autem antecedens. Nam angelus non necessariò exhibet sui præsentiam puncto indivisibili, sed potest esse præsens toti alicubi conclavi, & omnibus partibus ejus. At id fingi non potest, quomodo sit sine quantitate. Eosdem autem esse figuratos; exinde sequitur. Figura enim est dispositio extremitatis. At angelus in spatio extenso existens, habet partes, ut sic loquar, extremas. Ergò sic habet figuram. Tribuítque eam nominatim angelis, *Scalig. exerc.* 359. *s.* 4. 35 *De extensione & figura angelorum.*

Respondeo 1. De extensione. 1. Non omnis extensio indicat quantitatem. Est enim quædam extensio entitativa, quæ juxta partium multitudinem est in corpore, remotâ quantitate. 2. Inprimis autem quantitativa extensio non probatur per existentiam in spatio extenso. Quantitativa enim extensio ponit partem extra partem, & proinde quod eam habet, est totum in toto, & pars ejus in parte spatii. Vnde si quid sit totum in toto spatio, & totum in qualibet parte spatii, hoc ipso quantum non est. Aliàs enim Deus quantus esset, qui cùm sit ubique, utique est in spatio extenso. Atque hinc dico: Angelos, cùm exhibent præsentiam suam toti alicui conclavi, esse totos in qualibet parte spatii, quod ipsum est naturæ non corporeæ, sed spiritualis. Sicut & anima nostra corporea non est, quia etsi sit in corpore extenso, ipsa tamen tota, & non per partes est in qualibet parte spatii sui, sive corporis. 36 *Quatenus extensio eis conveniat?*

Deinde de figura respondeo: Esse aliquos, quibus non placet, angelis tribuere figuram. Aiúntque in angelis esse solùm terminos essentiæ. *Sed* reverà sententia *Scalig.* satis commodè explicatur. Nam termini essendi, non sunt alii, quàm qui significantur per inceptionem, sive dependentiam ab alio, item desitionem. Præter eam autem finitatem, est in ente creato finitas (ut sic dicam) adessendi, juxta quam aliquid non est immensum, sed determinatum ad finitum spatium. Vnde, si illud spatium sit extensum (potest enim alioqui ens spirituale subsistere in ubi indivisibili) tum juxta fines spatii apprehenduntur etiam fines in ipso spiritu, quos fines in corporibus vocamus figuram. Vnde isto sensu, quatenus scilicet angeli determinatam præsentiam habent in extenso spatio, figurati dici possunt. Atque tum respondeo, figuratum esse, non consequi simpliciter ad quantitatem, sed ad essentiæ finitudinem. Quicquid enim essentiam finitam habet, consequenter etiam finitam, sive non immensam præsentiam habet. 37 *Quatenus eis figura conveniat?*

VII. Angeli delectantur rebus corporeis. Ergò angeli sunt corporei. Consequentia est evidens. Solet autem accidens bifariàm probari: 1. Quòd angeli delectentur rebus venereis. Hac de re satis responsum est ad tertiam objectionem, superiùs 38 *De delectatione rebus corporeis.*

perius citato loco. 2. Quòd angeli delectentur odoribus sensibilibus, ut *August.* refert ex *Gentilibus*, *l. 8. de civ. Dei*, *c.* 16. & alii.

39 *Quatenus delectentur odoribus?*

Ad hoc respondeo: Quòd Dæmones odoribus delectentur, non sensibiliter, sed intelligibiliter. Non, inquam, quia odoratu percipiant tales odores, sed quia intelligunt odores aliquos. Veluti, qui in sacrificiis adhibentur apud gentiles, institutis ad dæmonolatriam, spirituali affectu istis complacent. Quod autem unius rei odor Diabolo magis placet, quàm alius, id simpliciter est ex placito Diaboli, qui, ut *Cornelius Agrippa* de eo scribit, est veluti simia Dei. Sicut enim Deus peculiares & definitas res elegit, veluti aquam in Sacramento Baptismi; & panem & vinum ad Cœnam, amputationem præputii in signum fœderis; non quasi absolutè hæ magis, quàm aliæ placeant. Ita etiam facit Diabolus, qui res aliquas definitas eligit, in quibus colatur, simpliciter ex placito, & non quia hæc res vel illa magis afficiat eum, quàm alia. Adde *Suarez disp.* 35. *s.* 3. *n.* 11.

TITULUS IV.

Angelos esse intellectuales.

40 Ita patet 1. ex ipso nomine *Angeli*, secundùm quod *intelligentiæ* dicuntur. *Deinde* idem probatur ex actibus angelorum, qui sunt deprehensi, quia scilicet homines tentant, habent linguarum variarum peritiam, ut suprà inductum est, mittuntur à Deo ad obeundas quasi legationes apud homines, quæ omnia sine intellectu angelis convenire non possunt.

Cur dicantur intellectuales, non autem rationales?

Dicuntur autem angeli intellectuales, non *rationales*. Intelligere enim, ut *Thomas* tradit 1. *p. q.* 79. *art.* 8. est simpliciter intelligibilem veritatem apprehendere. Ratiocinari autem est procedere de uno intellecto ad aliud (à noto scilicet ad ignotum) ad veritatem intelligibilem cognoscendam. Unde sic angeli dicuntur intelligentes & intellectuales. Homo autem dicitur rationalis. Sed de hoc infrà plenius.

41 Juxta quod angelis convenit intellectualitas, consequenter iisdem convenit actus intelligendi, sive intellectio, de qua multæ quæstiones sunt, tum quoad objectum istius intellectionis, tum quoad ejusdem modum. Sed hæ commodiùs explicantur inferiùs, ubi de actibus angelicis differemus.

TITULUS V.

Angelos finitos esse.

42 Finitas & infinitas à Metaphysico intelliguntur secundùm essentiam: Angeli ergò finiti sunt, quia finitam habent essentiam. Id autem patet, quia essentia angelica est dependens à primo ente, & proinde ad nutum primi entis mutabilis. Non enim datur, nisi unum infinitum, ut ex priori capite relinquitur.

43 *Angeli multipliciter finiti.*

Scalig exerc. 359. *s.* 3. angelos multipliciter esse finitos ait. Nempe ait eos esse finitos potestate: finitos essentiâ: finitos quantitate, hoc est, non esse immensos: finitos denique numero. De quibus seorsim dicendum posteà. Finitas autem potestatis apparebit ex dicendis de potentia angelorum, quam considerabimus inter actus angelicos.

TITULUS VI.

De simplicitate angelorum.

44 Ex superioris libri *cap.* 5. patuit esse varia genera simplicitatis & compositionis. Principa-

Principaliores sunt: Compositio ex esse & essentia, ex natura & supposito, ex genere & differentia, ex materia & forma, ex partibus quantitativis, item ex subjecto & accidente. De singulis videndum.

ARTICULUS I.

Angeli an sint compositi ex esse & essentiâ?

Sunt. Nam quia angeli non sunt entia per essentiam, sed per participationem. Ergò essentia illorum, ut sic & præcisè sumpta abstrahit ab actuali & possibili, sicut & de facto, aliquando angelica essentia fuit, in potestate objectiva Dei producturi eam. Ergò cùm angelus de facto & actu est, comparatur ad essentiam angelicam, illa existentia per modum advenientis actûs. At in hoc consistit ratio compositionis ex esse & essentia. Omne enim id, quod habet essentiam actualem, cui aliàs non repugnat, ut sit possibile, compositum est ex esse & essentia. 45

ARTICULUS II.

An angeli sint compositi ex natura & supposito?

Sunt. Et probo. In homine est compositio ex natura & supposito. Ergò ea est etiam in angelo. Antecedens vulgò admittitur, & patet id, quia de facto humano natura in Christo non subsistit propriâ subsistentiâ, sed τῦ λόγυ. Ergò hæc solùm habet naturam humanam, & non habet subsistentiam humanam. Ergò alii homines utrumque habent, hoc est, humanam naturam, & subsistentiam, sive suppositalitatem, aut personalitatem humanam. Atque ita hi sunt compositi ex natura & supposito, sive substantiâ. 46

Ex his etiam patet consequentia in argumento proposito. Inprimis enim pertinet ad perfectionem rei creatæ, posse subsistere (dimissâ subsistentiâ suâ) subsistentiâ divinâ. Ergò si id fieri potest in homine, à fortiori sequitur, quòd id fieri possit in angelo. Angelus enim majoris perfectionis est, quàm homo. Nec apparet aliunde, cur repugnet angelo supposita per divinam subsistentiam, cùm humanæ naturæ ista assumptio in personam τῦ λόγυ evenerit. At si angelica natura potest subsistere sine propria subsistentia. Ergò subsistentia angelica, & ejus natura aliquo modo distinguuntur. Quia, quæ simpliciter eadem sunt, non possunt à se invicem abesse. Quæ autem distincta sunt, ea faciunt compositionem, cùm in eodem concurrunt, ut est per se clarum. 47 *Angelos suppositari posse per divinam subsistentiam.*

ARTICULUS III.

Angeli an sint compositi ex genere & differentiâ?

Resp. Esse eos sic compositos ex genere & differentia: Nam inprimis patet, quòd in angelis & corporibus sint aliquæ communes proprietates & operationes. Veluti in angelis & hominibus est potentia intelligendi & volendi, & proinde actus intelligendi, & volendi. Ergò convenit eis communis essentia. Proprietates enim & operationes indicant essentiam. Ergò communes operationes, & proprietates indicant communem essentiam. At nullum est indicium, cur illa communis essentia non sit communis per modum genericæ naturæ, quod aliàs fateor esse posse, ut sæpiùs docui. Ergò reverà angelis convenit genus. Et consequenter etiam differentia. Paucis etiam ea de re dictum est suprà, hoc *lib. cap. 1. num. 12.* 48

Solet *objici*; Angelis non convenire genus: 1. quia sunt actus puri apud *Arist. 5. Metaph.* 49

Objectiones

Metaph. 16. II. quia habentia genus & differentiam, habeant etiam materiam & formam. III. quia corpus sit summum genus, quódque inde non habeat se ut genus, quod de eo & spiritu dicitur per modum generis. IV. quia quod commune est angelo & corporibus, nec possit esse corporeum, nec incorporeum. Unde inferunt: nihil esse substantiale. Et proinde nihil relinqui, quod sit genus istarum substantiarum.

Sed hæc argumenta satis dilucidavi, & refutavi *in Introd. Log. c. 2. in comm. nu. 57. seqq.* unde ad ea paucis hîc respondeo.

Solvuntur:

An & quatenus angeli sint actus puri?

Ad primum respondeo: admittendo quòd genus inferat aliquid potentiæ. Est enim aliquid actuabile per differentiam. Unde quod genus includit, non potest absolutissimè esse purus actus. Hoc igitur supposito, duplex est responsio. *Una* est, quòd angeli non sint actus puri, ita *Fonseca* docet *l. 5. Met. c. 8. q. 4. sect. 5.* Juxta hæc igitur negatur absurditas consequentis. *Altera* responsio est: quòd angeli sint actus puri, quomodolibet solùm & secundùm quid, & hoc sensu; quod non reperiatur in iis omnis generis potentialitas, veluti, quam materia infert. Hoc igitur modo angeli possunt dici actus puri, & tamen eis genus convenire poterit.

Ad secundum respondeo: negando, quòd habentia genus & differentiam, ilicò habeant materiam & formam. Nisi fortasse ἐναλόγως, & per similitudinem intelligatur. Multiplex enim est inter genus & materiam, inter formam & differentiam convenientia, ut genus materia dici possit, sed sicut homo bulla est. Vide de istis convenientiis *Zabarel. l. 1. de prim. nat. c. 18. Gerhard. de Monte in l. hom. de ente & essentia, fol. 10. fac. 2.* & *Perer. l. 5. Phys. c. 17.*

Ad tertium respondeo: negando, quòd corpus sit summum genus. Secus enim substantia non esset prædicamentum, sed corpus. Sicut accidens, cùm non sit genus ad quantitatem & qualitatem, non est prædicamentum, sed, quæ infra ipsum sunt, quantitas & qualitas, &c. At hujus contrarium communissimè tenetur. Genus igitur corporis substantia est, quæ consequenter etiam rationem generis habet ad id, quod corpori est ἀντιδιηρημένον, nempe ad angelum, quia is sub substantia spirituali sumitur.

Quarta argumentatio *Plotini* est *ad 6. l. 1 c. 2.* Sed facilè respondetur, id quod genus est, ad corporeum & incorporeum, nec esse corporeum nec incorporeum, quia de ratione generis est, esse denudatum à differentiis contrahentibus, eásque solùm in potestate sua includere. Nec verò hinc sequitur, quòd id consequenter non sit aliquid substantiale. Nam omnis substantia est corporea & incorporea, loquendo de ea, ut est à parte rei, cùm interim facilè ab istis differentiis præscindi possit, quod ad rationem generis satis est.

ARTICULUS IV.

Angeli an sint compositi ex materia & forma?

50 Quia materia & forma sunt adæquata principia corporis, ideò argumenta, quibus probatur, angelos corpora non esse, sed spiritus, iisdem probatur: Angelos non esse compositos ex materia & forma. Unde rursus, quæ obiectiones sunt contra spiritualitatem angelorum, eædem sunt pro ista compositione ex materia & forma. Repetenda igitur hîc sunt, quæ anteà dicta sunt, *num. 23. seqq.*

51 *Respondent* aliqui: Angelis non convenire materiam crassam, sed valdè subtilem.

Respondeo primò: Etiam subtilis materia prohibet penetrationem, ut apparet exemplo

exemplo aëris, item spirituum subtilissimorum in corpore nostro, qui neque penetrari possunt ab aliis crassioribus, neque ipsi penetrare possunt alia crassiora corpora, sed simpliciter omne corpus, non habitâ ratione subtilitatis vel crassitiei, cedit alii subeunti. At istam cessionem probavimus non esse in natura angelorum, *num.* 28. 29.

Unde 2. respondeo, si aliqua materia tam subtilis sit, ut non prohibeat penetrationem, tum ne quidem materiam esse, nisi æquivocè. Id enim juxta *Aristotelem* materia vocari non solet, nec vulgò ita dici receptum est.

Si quis tamen generaliter loqui velit, existimo: dici posse duobus modis angelos habere materiam, & proinde esse compositos ex materia & forma istis modis. Igitur 1. genus frequenter solet vocari materia: sicut & differentia vocatur forma, propter similitudinem, quam habet genus ad materiam, & differentia ad formam. Unde quia in angelis datur compositio ex genere & differentiâ; ideò consequenter etiam dici potest dari in iisdem compositionem ex materia & forma. Nam propter æquipollentiam terminorum, hæc compositio cum illa, juxta ea, quæ dicta sunt, coincidit. 52 *Angeli duobus modis habent materiam.*

Aliter: quia potissimùm materia est quid passivum, & forma actus. Hinc, cui convenit potentia passiva, convenit materia per analogiam, sive similitudinem, & juxta eandem analogiam, ejusdem actus vocari potest forma. At in angelis datur actus, ut liquidum est, & præterea potentia passiva, juxta quam potest recipere ulteriores perfectiones, vel incrementum connatarum qualitatum. Non incommodè igitur dici potest: Angelum esse compositum ex materia & forma, hoc est, ex potestate & actu. 53

ARTICULUS V.

An angeli sint compositi ex partibus quantitativis.

Non sunt, si rigorosè loquamur. Nam compositio ex partibus quantitativis insequitur compositionem ex materia & forma, quia sic esse compositum, est nihil aliud, quàm esse compositum ex pluribus partibus ejusdem materiæ, qualis compositio in homine est ex capite, pedibus, brachiis, &c, & in aqua ex pluribus guttis, quæ omnes sunt partes materiæ. At ex prioribus relinquitur: Angelos non habere materiam. Nec igitur habent partes quantitativas. 54

Si quis tamen ampliare velit terminum quantivativæ partis, sano sensu, benè id fieri potest. Inprimis potest angelus existere, ut anteà etiam dicebamus, in spacio divisibili & quanto; veluti, si præsens sit toti alicui conclavi, cujus intuitu *Scalig. exerc.* 359. *s.* 3, Angelis tribuit quantitatem intelligibilem. Estque simile quid in anima, quæ non existit in solo vel corde, vel cerebro, sed est in qualibet parte animalis, unde simili sensu ei quantitatem tribuit *Zabarell. l. de anim. part. c.* 1. *&* 10. Igitur intuendo istam quantitatem & angeli, & animæ, utique possunt partes quantitativæ pro isto statu eis tribui: dixi *pro isto statu*, quia non repugnat, angelum & animam esse præsentem uni puncto indivisibili: unde sic nullam retinet quantitatem, etiam intelligibilem. 55

Inquies: Hæc confirmant: quòd angeli (idem autem est de anima) reverà sint, juxta dicta, compositi ex partibus quantitativis. Quid enim deest iis ad rationem quantitativæ partis, propriè dictæ? 56

Respondeo: partem quantitativam 1. ponere partem extra partem, & proinde 57

non posse totum integrale esse in parte spacii, sed totum esse in toto spacio, & partem ejus in parte spacii. Vnde sequitur 2. quòd totum quantitativum non possit contrahere partes suas ad idem spacium. Vtraque conditio declaratur exemplo hominis. Is totus est in suo toto spacio. At totus homo non est in qualibet parte spacii. Neq; enim illud, quod existit in spacio pedis humani, potest dici homo, vel totus homo. Deinde idem homo non potest contrahere partes suas, ut nunc sint in spacio minori, quàm anteà: multóq; minùs, ut sint in indivisibili puncto omnes, propter impenetrabilitatem quantitatis, quæ facit, ut quâ parte spacii est pes, eâ non sit pes alter, & manus, & caput simul.

Neutrum autem horum est de angelo. Si maximè enim angelus existat in spacio divisibili, tamen totus est in parte spacii, non minùs ac est in toto spacio. Vbi anteà, exemplo Dei, per immensitatem suam existentis, in spacio divisibili ostensum est, *num.* 36. spacii divisibilitatem non repugnare isti modo existendi, quo quid existat totum in parte spacii. Deinde etiam angelus potest contrahere præsentiam ad indivisibile, ut posteà dicetur.

Atque ita per defectum utriusq; conditionis patet: rigorosè loquendo: Angelum non habere partes quantitativas, & proinde ex iis compositum non esse.

ARTICULUS VI.

An angeli sint compositi ex subjecto, & accidente.

58 Ita aio: Et patet, quia dantur in angelis accidentia, realiter distincta, à substantia angeli. Idque dupliciter patet: 1. de Habitibus. 2. de Potentiis naturalibus, ut alia mittam.

59 De *Habitibus* patet. Nam salvâ essentiâ angelicâ abjicit angelus bonitatem & integritatem suam, ut patet ex lapsu Dæmonum. Neque enim Dæmon per lapsum transiit in essentiam, substantialiter diversam à priori, ut clarum est. Integritatem tamen non retinuit. Ergò integritas anteà habita fuit illius accidens. Non loquor nunc de bonitate transcendentali, quam Diabolus etiam retinuit, quæque accidens non est, sed de morali bonitate, quam confirmavi, acccidens esse.

60 Per *potentias* autem *naturales* intelligo potentiam intelligendi, & volendi: Quod igitur istæ sint accidentia, & non substantiæ, patet, quia nullum indicium est, cur potentiæ naturales in angelo requirant identitatem ad essentiam angelicam, cùm eam non habeant potentiæ naturales in anima rationali ad ipsam. Sunt enim hæ veræ qualitates, atque adeò accidentia animæ, ut nunc maxima pars Philosophorum censet. Confer de potentiæ intellectivæ diversitate ab essentia angelica, *Thom.* 1. *p. quæst.* 54. *art.* 3.

TITULUS VII.

De duratione angelorum.

61 Tria hîc consideranda sunt: 1. An angeli sint æterni? 2. Si non sint æterni, an saltem sint incorruptibiles, postquam cœperunt esse? 3. Quænam sit duratio esse angelici?

ARTICULUS I.

An angeli sint æterni?

Æternitas in rigore, significat durationem undiquaq; indefectibilem, ut suprà concluſimus,

concluſimus, *l.*1.*c.*16.*n.* 38. Indéque æternum dicitur, id ſolùm, quòd nec initium, nec finem habere poteſt. Vnde ſic nulli rei finitæ, ſive creatæ poteſt convenire æternitas, quia πᾶν κτιστὸν τρεπτόν, *quicquid creatum eſt, eſt mutabile*, & potuit propter libertatem cauſæ primæ non fieri, & poteſt deſinere ad placitum ejuſdem.

Et hinc ſequitur: ſi maximè de facto angelus fuiſſet ab æterno, quòd tamen ei non conveniat duratio illa, quæ dicitur æternitas, ut clarius eſſe poteſt, collatis iis, quæ ſuprà dicta ſunt de durationibus, *d.l.* 63

Si autem quæſtio intelligatur hoc ſenſu: An angeli ſint, vel extiterint ab æterno, vel facti ſint ab æterno (quod non eſt idem, ac ſi angeli æterni dicantur) tum duo dico: 64

I. *Lumine naturæ non conſtat, quòd facti ſint in tempore, & non fuerint ab æterno.* Nam inprimis per lumen naturæ cognoſcimus, exemplo Solis & luminis effectum poſſe eſſe coævum ſuæ cauſæ, unde nulla repugnantia eſt, vel ex parte Dei, vel ex parte creaturæ, ut hæc ſit Deo coæva. Atque ita, etſi de angelo cognoſcere poſſimus: quòd non habeant eſſe improductum: nihilominùs fieri poteſt, ut acceperint illud eſſe, vel ab æterno, vel etiam in tempore. Neutrum enim involvit repugnantiam. Vnde naturali lumine non poſſumus devenire ad hoc, ut dicatur angelos, vel ſic, vel aliter accepiſſe eſſe. Ita docet etiam *Durand.* 1.*diſt.*1.*Greg. Arim.*2.*diſt.*1.*Thom.*1.*p.q.*46.*in corpore*, *Perer. l.*15.*in Phyſ. cap.* 12. 13. *Suarez diſp.*35. *Metaph. ſ.*3.*n.*51. 56. 65 *Lumine naturæ non conſtat; An angeli facti ſint in tempore.*

II. *De fide autem certum eſt: angelos non eſſe ab æterno, ſed factos in tempore, & quidem non ante creationem mundi.* Ita patet, quia per exiſtentiam ante mundum, ſimpliciter Scriptura circumloquitur æternitatem, ſoli Deo competentem. *Antequam jacerentur fundamenta mundi, &c.* Item: *antequam montes fierent*, &c. quam habui apud te *antequam mundus fieret*, hoc eſt, ab æterno. At Scripturæ paſſim negant de angelis, quòd ab æterno ſint. Et nominatim *Prov.* 8. dicitur, quòd ſapientia, hoc eſt, filius Dei fuerit antequam Deus *quicquam* faceret. Ergò perſtitit Deus aliquamdiu, antequam inciperet res facere & creare. Angelos autem factos eſſe, clarè docet Scriptura, *Coloſſ.* 1. & alibi. De qua re prolixiùs aguns Theologi. 66 *Quando Scriptura doceat angelos factos?*

ARTICULUS II.

An angeli ſint incorruptibiles?

Pro determinanda duratione angelorum, hujus quæſtionis deciſio eſt neceſſaria. Nam ſpecificatio durationum ſumitur juxta diverſitatem in incorruptibilitate, & corruptibilitate entium, ut conſtat ex dictis ſuprà *cap.* 16. 67

Prænotandum autem eſt: quòd incorruptibile dicatur bifariàm: 1. Incorruptibile vocatur, quod nullo prorsùs modo deſinere poteſt, quicunque is ſit, quod etiam dicitur incorruptibile ſimpliciter. Ita ſoli Deo convenit eſſe incorruptibilem, 1. *Timoth.* 6. *v.* 16. Deinde incorruptibile dicitur ſecundùm quid, quod pro certo aliquo ſtatu, vel juxta peculiarem modum corruptionis ejus eſt incapax. Et ſic quærimus, de incorruptibilitate angelorum: Nemini enim in mentem venire poteſt, quòd angelus ſit incorruptibilis, ut Deus. 68 *Incorruptibile dicitur bifariam.*

Aliter: dicitur aliquid incorruptibile per naturam, vel per gratiam, qui termini tamen ambigui ſunt. Igitur aliquando incorruptibile *per naturam vocatur*, 69

cujus

& naturam & gratiam quid sit?

cujus natura non potest admittere corruptionem, vel juxta naturalem, vel juxta obedientialem potentiam, ideóque per comparationem etiam ad quodvis extrinsecum. Talis igitur incorruptibilitas secundùm naturam coincidit cum incorruptibilitate illa, à qua ens dicebamus incorruptibile simpliciter. Unde ista soli Deo convenit, & in hac oppositione, si aliquod ens creatum perstet, & non desinat, dicitur incorruptibile, vel immortale per *gratiam*. Ita *Damasc. lib. 2. de Orth. fid c. 3. & 12. Cyrill. 1. Thess. cap. 2 Hieron. lib. 2. cont. Pelag. Synod. 6. Sess. 1. Justin. quæst. 13. 14. Scalig. ex 307. s. 20.* Et plures alii.

70 Patet autem: Angelos juxta hunc sensum non esse incorruptibiles secundùm naturam, quia habent naturam à Deo dependentem. At is est liberum agens in creatione & conservatione. Unde potuit & angelos non creare, & potest etiam eosdem creatos non conservare, quo utroq; casu non erunt. Et hoc ipso argumento utitur *Damascen d. loc. Immortalis*, inquit, *est angelus, non naturâ, sed gratiâ. Nam omne, quod cœpit, & desinere suâpte naturâ potest. Solus enim Deus semper ens.* Et *Scalig. exerc. 307. s. 20. Unum est primum*, inquit elegantissimè, *alia dependent igitur. Ergò suâ naturâ omnia præter unum corruptibilia. Tametsi enim sunt entia absoluta à subjecto, & à termino: Tamen non sunt absoluta à causa. Sunt igitur per aliud, & ab alio. At omne dependens ab eo, à quo dependet, si est voluntarium principium, mutari potest. Ergò ipsæ quoque mentes immateriales, etsi ponantur à Peripateticis coæternæ Deo, tamen ut à primo pendent, à primi nutu deponi poss. sunt, ab ea entitate, in qua sunt ab illo constitutæ.*

71 Ad eundem modum *Pererius* interpretatur, *lib. 4. in Genes. n. 19.* Dixerunt, *inquit*, angelos & animas non esse naturâ suâ immortales, sed gratiâ: sic, quòd habent ex se, & à se immortalitatem, & possint esse, vel non esse extrinsecùs, hoc est, respectu habito ad omnipotentiam Dei, qui potuit ea creare, & non creare, & nunc potest sustentare, & potest non sustentare.

72 *Angeli quando dicantur naturâ corruptibiles.*

Dices: Juxta dicta, angeli solùm sint corruptibiles, per respectum extrinsecum, referendo scilicet eos ad omnipotentiam Dei. Ergò in angelis non est, nisi obedientialis potentia ad corruptionem. Ergò non possunt dici naturâ corruptibiles. Obedientialis enim potentia opponitur naturali.

Obedientialis potentia potest dici naturalis.

Resp. Verum esse, quòd potentia, quam angeli habent ad corruptionem, non sit nisi obedientialis potentia. Obedientialis autem potentia, etsi opponatur naturali, quia ista non consistit in addito ad essentiam, positivâ proprietate, sed solùm in non repugnantia: Nihilominùs obedientialis potentia potest dici naturalis, quatenus ea vel est naturæ consentanea, vel in ea fundatur. Confer *Suarez disp. 43. Met. s. 4. n. 2.* Angeli igitur dicuntur naturâ corruptibiles & mortales, quia in natura illorum, quippe quæ à libero agente dependens est, fundatur desinere posse.

73 Fuitque hactenus prima significatio, secundùm quam dicimus aliquid incorruptibile per naturam, vel gratiam.

74 *Alia significatio τῶ incorruptibilis per naturam, & per gratiam.*

Igitur nunc aliter etiam sumitur incorruptibile per naturam, & per gratiam. Incorruptibile per naturam dicitur, quod per naturam, sive à natura, prout Deo contradistinguitur, (ita enim fit sæpè, veluti, cùm dicimus, Deum & naturam nihil frustrà facere) non corrumpitur. Tale quid est omne illud, quod non corrumpitur, nisi per retractionem manûs, vel, ut Philosophi loqui solent, per suspensionem generalis influxûs divini. Atque ita in oppositum corruptibile per naturam vocatur, quod intra naturam habet aliquid sui corruptivum, quódque tandem desinit, si

maximè

maximè ſpeciali voluntate, Deus generalem ſuum influxum non ſubtrahat. Tale quid eſt animal, quod non ſolùm ab extrinſeco corrumpi poteſt, ſed etiam quod ex contemperatione naturæ ſuæ tale eſt, ut tandem deſinat, ſi maximè Deus non ſuſpendat influxum ſuum. Eſt enim in eo calor, & is quidem conſumptivus humidi, cujus depaſtu concidit animal, non ſecus ac candela extinguitur (non ſolùm per ventum, vel extrinſecam deletionem, ſed) quando omne humidum, ſive oleum vi caloris conſumptum eſt. Vnde iſtam mortem animalis, *Ariſtoteles* naturalem vocat, *l. de vita & mort. c. 4. & 5.* Tale quid igitur, ſi perpetuò maneat incorruptum, neceſſariò id habet per gratiam, & ſpecialem Dei voluntatem.

Vnde rurſus liquidum eſt, quid dicatur incorruptibile per gratiam. Id nempe eſt incorruptibile per gratiam, quod cùm ex vi naturæ ſuæ tandem collaberetur, vel etiam intra naturam ab aliquo agente deperdi poſſet, tamen ſpeciali procuratione alterius, ab interitu defenditur, ut *Macrobius* loquitur *lib. 2. in ſom. Scip. cap. 13.* Veluti, ſi perſiſteret equus, aut aliud animal in æternum, id eſſet incorruptibile per gratiam, non autem per naturam. 75

Juxta hunc igitur ſenſum: *Angeli dicuntur incorruptibiles per naturam.* Ita dicunt & loquuntur *Dionyſ. de divin nom. c. 4. Auguſt. de Eccleſ. dogmat. c. 12. Greg. lib. 5. moral. cap. 25. Eugub. lib. 8. phil. perenn. Thom. 1. p. q. 50. a. 5. Vaſqu. diſp. 182. c. 2. Suarez. diſp. 35. ſ. 3. n. 52.* Eſtque ſenſus illius propoſitionis, tradendo eum per comparationem; hîc ſcilicet, quòd angelus non ſit incorruptibilis, ſicut equus eſſet incorruptibilis, ſi in æternum perſiſteret: Aut, ſimpliciter loquendo, quòd natura angeli talis ſit, ut, ſuppoſito generali concurſu, citra additionem ſpecialis gratiæ, nec ipſe per ſe collabi; nec etiam aliunde vi creatâ corrumpi, vel interimi poſſit. 76 *Angeli quomodo incorruptibiles per naturam?*

Nunc patet veritas iſtius propoſitionis. Igitur *primò*, angelos non poſſe aliunde corrumpi, patet 1. à minori. Anima humana occidi non poteſt, *Matth. 7.* Ergò multò minùs angelus: Eſt enim angelus majoris perfectionis, quàm anima. At indefectibilitas ſimpliciter pertinet ad perfectionem rei. 77 *Angelos non poſſe aliunde corrumpi.*

Deinde: ſi angeli poſſunt aliunde, virtute creatâ, corrumpi, tum id eſt, vel per annihilationem, per quam fiat, ut deſtruatur & angelus, & quicquid in eo ens eſt, ut nihil prorsùs remaneat: vel id eſt, citra annihilationem, ſed per phyſicam corruptionem. Primum dici non poteſt, quia annihilare non eſt, niſi virtutis infinitæ. Neque poſtremum dici poteſt, quia talis corruptio non eſt, niſi illius, quod eſt compoſitum ex partibus Phyſicis, hoc eſt, materia & forma, quorum diſſolutio facit ſpeciei interitum. At iſtæ partes non ſunt in angelo. 78

Atque hinc ſequitur *ſecundò*: quòd angeli non poſſint deſinere, per ſpontaneam collabentiam, ut ſic dicam. Talis enim interitus non eſt, niſi ex intemperie partium & humorum, unde fiat, ut ipſæ non poſſint cohærere, & forma non habeat, pro ulteriore permanſione; commodas diſpoſitiones in materia. At hæc longiſſimè abſunt à natura ſpirituali. 79 *Angeli non poſſunt deſinere per collabentiam naturæ.*

Relinquitur igitur ſummatim: 1. Angelos non eſſe incorruptibiles ſimpliciter, conſiderando etiam eos in ordine ad divinam potentiam. 2. Et proinde, poſſe eos dici corruptibiles per naturam, incorruptibiles per gratiam, quatenus ſcilicet naturam habent, quæ aliunde ſit defectibilis. 3. Alio tamen ſenſu, angelos poſſe dici incorruptibiles per naturam, quatenus per *gratiam* divinam (ita etiam placet loqui, ut quoad hanc quæſtionem intelligatur ſubordinatio gratiæ & naturæ) ipſis 80

natura

natura talis data est, quæ nec per seipsam collabi possint, nec ab ullo agente creato deperdi.

ARTICULUS III.

Quâ duratione duret angelus.

81 Rerum naturâ indefectibilium, sive incorruptibilium, duratio vocatur ævum, ut patuit suprà *l.* 1. *c.* 16. At angeli sunt naturâ suâ indefectibiles, ex priori quæstione. Ergò iis convenit durare ævo.

TITULUS VIII.

De loco, sive ubi & præsentiâ angeli.

82 Sub hoc titulo plures itidem quæstiones continentur: 1. An angeli sint immensi, & proinde in omnibus locis? 2. An angeli sint in loco physico? 3. An angeli sint alicubi, & quomodo?

ARTICULUS. I.

An angeli sint immensi, & proinde in omnibus locis?

83 Vulgò meminerunt Metaphysici, quòd *Durand.* 1. *d* 37. & *Hervæus ibid q.* 2. *a.* 2. statuerint intelligentias esse ubique. *Alii* tamen ad negandam istam ubiquitatem angelorum, eosdem circumscriptos vocant. Ita *Ambrosius* apud *Lombard.* 1. *d.* 37. *lit. A.* Et *Damascen. l.* 2. *de O. f. c.* 3. qui etiam disertè dicit: Angelos, dum sunt in cœlo, non esse in terra.

84 *Angelos non esse in omni loco.*

Probatur autem: Angelos non esse in omni loco, quia moventur localiter, ut posteà videbimus. At quod movetur localiter amittit unum spacium, & acquirit aliud, cui antè non aderat. At quod tale est, non est immensum. Ergò quod est loco mutabile, non est immensum.

ART CULUS II.

An angelus sit in loco physicè?

85 *Non sunt in loco physicè.*

Non est. Nam talis modus, essendi in loco, sequitur quantitatem. Et proinde non convenit, nisi substantiis materialibus, sive corporeis, quibus solis convenit quantitas. Cùmque vox *loci* soleat per excellentiam, & κατ' ἀντονομασίαν sumi, pro loco physico, hinc absolutè melius est dicere: Angelum non esse in loco, sed in ubi, quæ vox generalior est, & de se non implicat aliquam imperfectionem, quæ debeat abesse à rebus spiritualibus, quod facit nomen loci, dum quantitatem locati implicat. Indéque ad præsentiam angeli describendam rectiùs nominatur *ubi*, quàm *locus*.

ARTCULUS III.

Quomodo angeli sint alicubi.

85 Suprà *lib.* 1. *c.* 17. *n.* 7. *seq.* probatum est, quòd esse alicubi non consistat formaliter in extrinseca denominatione, vel in operatione transeunte, &c.

86 Ex quibus sine ulteriore probatione concidit opinio dicentium, quòd angelus sit alicubi in loco, per operationem transeuntem. Vide inprimis *ibi n.* 9.

Dicendum autem est: Angelum esse alicubi definitivè; Estque is modus alicubitatis,

sive præsentiæ, *eod.c.17.n.37.seqq.* expositus. Ex quibus intelligi potest, quid sit, angelum esse alicubi definitivè? *Adest angelus definitivè.*

Porrò: quia is modus adessendi distinctus est ab omnipræsentia, ideò sequitur: 89
Angelum definitivè adesse spatio determinato, non cui perpetuò sit affixus, sed quod sibi pro tempore vendicet.

Atque hinc, versus maximum, præsentia angeli fines habet, quanquam innominatos. Prius patet: quia si angelus possit esse in magno spatio, & quovis majori, atque adeò tandem in maximo, tum reverà esset tandem in omnibus locis. Id autem absolutè est maximum spacium, quod omnia loca complectitur. At conclusum est anteà: Angelum non esse in omnibus locis. Id tamen fortassè absurdum non est, si putetur divinâ potentiâ fieri posse, ut angelus sistat sui præsentiam ad quodvis spatium, cujus rei & suprà meminimus. 90 *Præsentia angeli fines habet*

Posterius patet: Quia non oportet, ut magis limitatus sit angelus in præsentia sua, quàm animâ. At anima habet innominatos, & formaliter, ut sic dicam, illimitatos fines præsentiæ: Potest enim ipsa adesse corpori pueri; Et potest esse in majori corpore, virilis staturæ vulgatioris. Et potest esse tota etiam in corpore Cyclopico. Unde liquidum est, determinatos fines præsentiæ suæ eam sibi non vendicare. 91

Descendendo autem & loquendo, de q. contractione angeli, ipse potest existere in spatio indivisibili. Ita patet. Nam quod est alicubi definitivè, illud est totum in qualibet parte. Ergò totus angelus est in qualibet parte spatii. Ergò & in indivisibilibus punctis totus est. Ergò ex parte angeli nulla est repugnantia, si dimissâ diffusione (ut in hac materia liceat nobis vocabulis quantitativis uti) ponatur in indivisibili. Imò per propriam vim id posse fieri ab angelo patet, quia dilatio & contractio in præsentia, est res meri arbitrii angelici. Eodem argumento utitur *Becanus, part.1.Theol.Schol.tr.3.c.1.q.5. Cùm*, inquit, *angelus sit totus in toto, & totus in singulis partibus minimis, neque ullam habeat ab iis independentiam, potest manere in quacunque parte minimâ, & non in aliis.* 92 *Angelum posse esse in spatio indivisibili.*

Inquis: Anima humana non potest existere in spatio indivisibili. Ergò nec angelus. Consequentia est evidens, quia is modus existendi convenit angelo, ex hoc, quia spiritualis est. Ergò si spiritualitas non præstet istum effectum in anima, consequens est, quòd idem effectus sit spurius in angelo. Antecedens patet, quia ne quidem essentia humana persistere potest in quantitate pulicis, multóque minùs in puncto indivisibili. 93

Respondeo ad antecedens, per distinctionem. Anima humana potest considerari bifariàm: 1. in se, & juxta propriam essentiam. Et sic ex hoc, quia spiritualis est, convenit ei non miuùs ac angelo, posse esse in ubi indivisibili. *Deinde:* anima humana consideratur in quantum est forma, & de facto concurrit ad constituendam speciem. Hoc autem facere non potest, nisi cum materia. In utraque enim juncta consistit essentia compositi. Materia autem propter quantitatem, adeóq; impenetrabilitatem partium non potest subsistere in puncto indivisibili. Hinc ergò pro isto statu, anima non est vel esse potest in spatio indivisibili, quia ad constitutionem speciei requiritur, ut forma sit diffusa per totam materiam. Indéq; repugnantia ad ubi indivisibile, non convenit animæ ex se, sed aliunde, nempe, quia essentia hominis simul implicans materiam, nequit esse in indivisibili. 94

Denique: de modo præsentiæ angelicæ dico: quòd angeli plures possint esse in eodem ☞: Quódque adeò angelus non sit alicubi, per occupationem spatii, & proinde 95 *Plures angeli*

posse esse in uno spatio.

proinde nec à loco, in quo est, excludat corpus quodvis. Sic & *Bernard. homil. 3. in fest. annunc. Angelis spiritibus*, inquit, *parietes non obsistunt, sed cuncta illis visibilia cedunt, cuncta æquè corpora, quantumvis solida vel spissa penetrabilia eis sunt ac pervia.*

96 Hæc omnia sequuntur ex eo, quia angelus spiritualis est. Nam repugnantia, juxta quam plura nequeant esse in eodem πῦ, præcisè sumitur ex utriusque quantitate, quæ causat impenetrabilitatem. At quantitas non convenit, nisi corporibus. Quæ anteà *nu.* 28. 36. 55. 56. 57. dicta sunt de præsentia angelica, hîc ad meliorem intelligentiam repeti possunt.

97 *Thomas* 1. *p. q.* 52. *art.* 3. disputat plures angelos non posse esse in eodem loco. Sed ejus opinio nititur falsâ hypothesi, quòd scilicet angelus sit in loco, non nisi per operationem transeuntem. Sed hoc lubricum est fundamentum, quod suprà refutavi, *l.* 1. *c.* 17. *n.* 9. unde nunc nihil hîc addendum est.

TITULUS IX.

De numero angelorum.

98 De numero angelorum id est certum: *quòd non sint infiniti numero.* Repugnat enim tale infinitum actu dari, cùm non sit ullus numerus, quantuscunque sit, quo non possit dari major. Per *Arist. 3. Phys. c. 6. t. 58. seqq.*

Angeli non sunt infiniti numero.

99 Deinde id etiam certum est: *Numerum angelorum esse valdè magnum.* Ita per Scripturam patet, *Dan 7. v. 10.* Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant illi. Et hinc *Thomas* 1. *p q.* 50. *a.* 3. rectè rejicit sententiam *Aristotelis*, qui ad numerum primorum motuum conatus est invenire numerum substantiarum separatarum, *l.* 12. *Metaph. text.* 43.

100 Alia ferè omnia sunt incerta: veluti quantus eorum numerus sit exactè. Item, an plures eorum sint quàm hominum, an vice versâ? Aliqui existimant tot homines salvandos, quot sunt angeli in cœlo, ut *Gregor. homil.* 34. *in Evang. Parisiensis l.* 2. *de universo.* Alii existimant, tot homines esse salvandos, quot angeli ceciderunt, ad restaurandam istam ruinam, à qua sententia alienus non est *Augustin. in Enchirid. c.* 29. *& l.* 22. *de civ. Dei, c.* 2. Juxta has sententias numerus hominum major esset, quàm angelorum. Alii autem autumant, majorem esse numerum angelorum, quia singulis hominibus deputatus sit angelus bonus, & præterea sit angelus malus, qui tentet & exerceat. Sed hæ opiniones nihil probabilitatis habent, unde istis non immoramur. Inprimis, quia tota hæc res magis decidenda est ex Scripturis, quàm ex Philosophia.

Dubia de numero angelorum

TITULUS X.

De distinctione angelorum.

101 Tria hîc dicenda sunt: 1. De distinctione eorum numerali. 2. de distinctione specifica. 3. de distinctione per bonum & malum.

ARTICULUS II.

An angeli possint solo numero differre?

102 Negat id *Thomas* 2. *d.* 3. *q.* 1. *art.* 4. *& l.* 2. *contra gent. c.* 91. 92. 93. *& p.* 1. *q.* 50. *art.* 4. Ejus fundamentum est, quia quæ differunt numero, ea conveniunt specie, conveniunt in forma, & distinguuntur materialiter. Si igitur angeli non sunt com-

Thomæ sententia.

com-

positi ex materia & forma, sequitur, quòd impossibile sit, esse duos angelos unius speciei. Atque ita vult *Thomas*: Omnes angelos inter se specie differre, quemadmodum in genere avium differt hic passer ab hac hirundine, & hæc aquila ad hoc psittaco, quæ omnia individua sunt diversæ speciei.

Nihilominùs in oppositum certum est: Angelos posse solo numero differre. Neq; enim ullum indicium est, cur id implicet repugnantiam. Nam individuationis principium, ut malè opinatur *Thomas*, non est materia, sed in rebus simplicibus est propria cujusque entitas, ut suprà disputavi, *l. 1. c. 7. numbr. 4 comment. q. 2.* Quódque ex materia non possit sumi individuatio in angelis, inde clarissimum est, quòd sive angeli solo numero differant, sive non, nihilominùs differunt numero, & reverà sunt singulares. Ergò sunt per aliquod principium singulares. At id non potest esse materia, cujus expertes sunt, fatente *Thomâ*. Ergò aliud principium habent, per quod singulares sint. Indéque singularitatis adæquatum principium non potest esse materia. 103 *Posse angelos solo numero differre?*

Dixi autem: Angelos solo numero *posse* differre. Quia non videtur certum esse, neque per Scripturas constat, an sint aliqui angeli ejusdem speciei, & proinde solo numero differentes, quia non repugnat, omnes esse diversæ speciei, hoc est, distingui angelos, sicut dicebam, distingui hunc psittacum ab hac aquila: sicut neque fortasse repugnare videtur, quòd sequenti quæstione disputo, quòd sint omnes ejusdem speciei, indéque differant, ut hic psittacus (non ab hac aquila, sed) ab alio psittaco. 104

ARTICULUS II.
An angeli possint differre specie?

Angelos omnes esse diversæ speciei, dixit *Thomas*, quod priori quæstione rejecimus. In oppositum aliis visum est, omnes angelos esse unius speciei, indéq; angelum comparari ad individua angelica, sicut homo comparatur ad individua sua, vel eos differre ab invicem, sicut (quo exemplo anteà utebar,) psittacus ad hunc vel illum psittacum. Ita *Damascen. de placit. prim. inst. c. 1. & 7.* ait: inter angelos non esse essentialem, hoc est, specificam, sed personalem, hoc est, numericam differentiam. Sic & *Basil. l. 3. contra Eunomium.* Pro eadem sententia allegatur *Athanasius q. 3. & 4. ad Antioch. Albert. in sum. 2. p. tract. 2. q. 8. Bonav. 2. d. 3. p. 1. art. 2. q. 1.* apud *Suarez disp. 35. s. 3. n. 42.* 105

Hac in re dico duo: 1. *Angeli possunt esse diversæ speciei.* Ita patet: Cùm enim angeli conveniant in natura intellectuali completa, non repugnat, eos eam naturam communem habere, juxta varios modos essentiales, cùm in intelligendo, possint intelligi varii modi intelligendi, unde ista specificatio & diversitas fiat: Sicut in genere avium, natura avis participatur ad diversas species, veluti speciem aquilæ, cygni, anseris: Et in genere piscium, natura piscis participatur ad diversas species piscium, veluti sunt carpio, lupus, balæna, &c. Neque enim ullum indicium apparet: cur illa ad diversas species multiplicatio angelicæ naturæ repugnet. 106 *Angelos posse esse diversæ speciei.*

II. *Incertum est: An angeli de facto sint specie diversi.* Ita dubitat etiam *Aug. in Enchirid. cap. 58. & lib. contra Priscil. ad Oros. c. 11.* & *Bernard. l. 5. de consid. ad Eugen.* Ita patet: Nam inprimis certum est: Deum esse agens liberum. Unde fieri potest, ut quod potest producere non produxerit. Neque ulla necessitas est ad hoc, ut produxerit, quod producere potest. Aliunde etiam nobis non constat, an 107

ista

ista productio actu facta sit, præsertim, quia per revelationem in Scripturâ ea de re nihil est.

108 *Objicitur* 1. quod possibile est, oportere etiam de facto esse in mundo, præsertim loquendo de speciebus, quia per earum defectum mundus est imperfectus.

Respondeo: verisimile quidem esse & probabile, per hanc rationem, esse in mundo omnes species possibiles, in angelica natura, ut suprà etiam argumentabamur, ex hoc principio, quod angeli dentur. Nihilominùs tamen absolutè id certum non est, suppositâ libertate primi agentis, & quod aliunde non constet eas mundo illatas esse.

109 *II. Objicit Thomas* 1. p. q. 50. a. 4. Quæ sunt unius speciei, in iis non est invenire prius & posterius, ut dicitur 3 *Met.* t. 11. Sed in angelis etiam unius ordinis, sunt primi, medii, & ultimi, ut dicit *Dionys.* c. 4. & 10. *angelicæ Hierarch.* Ergò angeli etiam sunt ejusdem speciei.

110 *Resp.* 1. Quòd angeli distinguuntur in ordines, ut fit. *Coloss.* 1. *vers.* 16. ubi nominantur *throni*, *dominationes*, *principatus*, & *potestates* Item: quòd angeli distinguuntur in *archangelos*, & *angelos* simpliciter, id non fit necessariò, secundùm diversitatem specificam, sed potest id esse juxta distinctionem officiorum, quomodo in Ecclesia alii homines dicuntur Pastores, alii Prophetæ, alii Evangelistæ, *Eph.* 4. *v.* 11. Item: quomodo homines alii dicuntur Episcopi, alii Archepiscopi. Ex quibus etiam intelligitur, quòd non omnis ordo, in qua sit primum medium & ultimum, inducat diversitatem essentialem, sed contentus sit diversitate accidentali. Unde nec *Aristoteles* censendus est omnem modum prioritatis intelligere voluisse.

ARTICULUS III.

De angelorum distinctione in bonos & malos:

111 Angelorum hæc distinctio ex Scripturis certa est. Eandem tamen etiam gentiles tradiderunt, ut *Cyprianus in lib. de idol. vanit.* meminit ex *Socrate* & Poëtis gentilibus, & ex *Platone lib.* 10. *de legib.* recitat *Eusebius lib.* 11. *de præpar. Evang. cap.* 13. & *lib.* 13. *c.* 7. & 9. Unde apparet: aliquid lumine naturæ posse de istis cognosci, inprimísque ex diversitate effectuum. Inprimis enim compertum fuit Ethnicis, aliquos Dæmones, (ita ipsi generatim vocant *Angelos*) homines decepisse, item improbos fuisse mulieribus (saltem excitando varia phantasmata) instigasse ad facinora varia, & quæ sunt mille alia. In oppositum viderunt alios Dæmones succurrere miseris, tutari in periculis, & quæ sunt alia. Et sic, quia actus alii Dæmonum sint boni, alii mali, ad eundem modum angelos ipsos vocabant malos, vel bonos.

Quanquam id nondum est evidens ex lumine naturæ, an prorsùs distincti sint boni à malis. Inprimis enim existimari potest, unum eundémq; angelum, nunc benè, nunc malè agere; aut etiam, si quis solùm agat benè, posse tamen agere malè, & contrà, quomodo homines boni sunt, vel mali. Istam igitur differentiam statuum solùm habemus, ex revelatione cognitam, unde nihil de his addo.

Si solùm notetur, angelos malos à bonis distingui, non naturâ, vel essentiâ, sed moribus solùm, ut suprà, ex *Damasceno*, loquebamur.

TITULUS XI.

De actibus angelorum, ubi primò est de cognitione angelorum.

Titulus hic potissimùm comprehendit: 1. Cognitionem sive intellectionem, quâ angeli intelligunt. 2. Actum volendi. 3. Eorum locutionem. 4. Eorum motum. 5. Actiones transeuntes. 6. Et tandem assumptionem corporum. 112

De cognitione sive intellectione angelorum.

Potissimùm de tribus hîc agendum est: 1. De principio cognitionis angelicæ. 2. De obiecto abipsis cognoscibili. 3. De modo cognitionis angelicæ. 113

Primò igitur expediam priores quæstiones, posteà dicturus de reliquis. Ante quæ omnia sciendum est: omninò angelis convenire, quòd intelligant, quod suprà confirmavi, *n.* 20. *seqq.*

ARTICULUS I.

De principio cognitionis angelicæ.

Quod ad principia cognitionis attinet, sunt ea, in humana cognitione ista; Homo, anima humana, potentia cognoscitiva, species, & habitus, de quibus singulis videndum est, an ista eâdem ratione sint in angelis. 114

PUNCTUM I.

An Angeli intelligant per animam?

Non sic intelligunt. Anima enim non convenit rei, nisi per modum formæ. Unde ubi est anima, ibi exigit aliam compartem. Forma enim non sola constituit speciem: Sed exigit materiam, cum qua id faciat. Unde si angeli haberent animam, haberent & corpus sive materiam, & proinde essent compositi ex materia & forma, id quod suprà sæpè refutatum est. 115

PUNCTUM II.

An intellectio Angeli sit ejus esse?

Negandum id est: quia intellectio est actio. Actio autem est quasi actuàlis virtus. Ergo virtus, antequam actio superveniat, est possibilis in ordine ad eliciendam actionem. Ergò à fortiori etiam ipsa essentia vel substantia angeli. Ergo virtus agendi, adeòque ipsa essentia, sunt ab actione, hoc est, intellectione distincta. Impossibile est, inquit, *Thomas* 1. *p. q.* 54. *a.* 1. ut aliquid, quod non est purus actus, sed aliquid habet de potentia admixtum, fit sua actualitas, quia actualitas potentialitati repugnat. Et inde solus Deus est actus purus. Inque eo solo sua substantia est suum esse, & suum intelligere. Confer *Suarez disp.* 35. *Metaph. s.* 4. *num.* 10. *Scot.* 4. *d.* 1. *q.* 1. & *Lychet.* 1. *d.* 8. *q.* 1. *p.* 2. *fol.* 109. *q.* 1. inde probat, quia si intelligentiæ volitio & intellectio essent formaliter ipsarum substantia. Ergo intelligentiæ essent formaliter beatæ, & per se ipsas, seu ex vi quidditatis ipsarum: Quia in intellectione earum consistat beatitudo earum. At id est absurdum. 116

Objicitur: Vivere viventibus est esse, apud *Arist.* 2. *de an.* At intelligere est quoddam vivere, *l.* 2. *de an. tex.* 13. Ergo intelligere viventi, sive intelligenti est esse. 117

Respondeo: Esse ambiguitatem in voce *vivere.* Vivere igitur aliquando sumitur per modum actûs primi, quem possis dicere *vitalitatem.* Et hoc sensu vivere, hoc est, vitalitas, est esse viventis; & specialiùs, sensualitas est esse sentientis, &

intellectualitas est esse intelligentis. Deinde autem vivere sumitur per modum actûs secundi, sive pro actione vitali, qualis est, crescere, sentire, &c. Et hoc sensu ipsum intelligere est quoddam vivere. Sicut *Aristot. l. 2. de an. c. 1. tex. 5.* etiam ipsam accretionem & mutationem vocat vitam, & vivere. Et sic apparet, propter istam ambiguitatem, argumentum factum esse ἀσυλλόγιστον. Plura vide apud *Thomam 1. part. quæst. 35. art. 2.*

PUNCTUM III.

An in angelo sit potentia cognoscitiva, distincta ab ejus essentia.

118 *Probatur pars affirmativa.*

Ita aio, probavi suprà *num. 60.* quia etiam in anima potentia intellectiva sit ejus qualitas, & proinde accidens. Nulla autem ratio est, cur angelo simplicitas major debeatur, quàm animæ, aut cur in anima vis intelligendi sit accidens, id verò non sit in angelo. *Deinde* in aliis rebus creatis, virtutes seu potentiæ activæ sunt realiter distinctæ ab essentiis earum. Ergo & id est in angelis. Inprimis enim ferè omnia, quæ nobis nota sunt de angelis, ea hactenus cognita sunt ex proportione à rebus nostris. Confer *Suarez in Met. disp. 18. s. 3. n. 13. & seqq.* Et *disp. 35. s. 4. n. 16. Zabar. de facult. anim. c. 2. Colleg. Conimbr. l. 2. de anim. c. 3. quæst. 4. art. 2. Thom. 1. p. q. 45. a. 5. & q. 77. a. 1.*

119 *Objicitur 1.* Angeli sunt res simplices. Ergo eis non conveniunt accidentia. Accidentia enim addita subiecto faciunt in eo compositionem. Unde *Boëthius in lib. de Trinit.* ait: Forma simplex subiectum esse nequit.

Respondeo ad antecedens: Angeli sunt simplices, non removendo ab iis omnem compositionem, ut suprà patuit, sed removendo ab iis compositionem ex materia & forma. Est enim aliquid simplex, solùm secundùm quid. Id autem quod absolutè simplex est, ut est Deus solus, est accidentium incapax.

120 *II. Objicitur:* Quod angeli præcisè vocantur mentes & intellectus. Unde significatur omnimoda identitas essentiæ angelicæ, ad vim intelligendi.

Resp. 1. Denominationes rerum, sive compositiones nominum sunt liberæ. Non igitur exinde desumitur ratio essentiæ ilicò. 2. Ideò autem dicitur angelus, intellectus & mens, quia tota ejus cognitio est intellectualis. Animæ autem cognitio est partim intellectualis, partim sensitiva. Vide *Thom. 1. p. quæst. 45. art. 3. ad primam, & quæst. 59. art. 2.*

PUNCTUM IV.

An Angelus ad intelligendum requirat species?

121 *Angelum intelligere per species.*

Omninò. Nam si angelus intelligeret omnia per substantiam suam, tum omnia contineret substantia angeli. At id absurdum est. Nam etsi substantia angelica sit nobilior aliis rebus creatis: tamen simpliciter est finita, & determinata ad finitas perfectiones. At quod eminenter omnium aliorum perfectiones continet, infinitum debet esse, quod è quorumvis generum perfectionibus habeat eminentiorem. Unde soli Deo reservatum est, dimissis speciebus omnia intelligere per propriam suam substantiam.

122 *Denique:* si angelus non uteretur specie ad intelligendum, tum non posset intelligere aliquid distans ab ea. At consequens est absurdum. Ergo & antecedens. Connexio patet. Quia ut fiat intellectio obiecti cognoscibilis requiritur, ut obiectum cognoscibile uniatur cum potentia cognoscente. Indéque quotiescunque

illud

illud secundùm substantiam absens est, requiritur species illud repræsentans, in potentia cognoscente. Hac enim de causa, & anima nostra ad intelligendum requirit species, ut ex Physicis constat. Assumptio autem probatur: Quia angelo non debet minor perfectio in intelligendo tribui, quàm animæ humanæ, quæ illud etiam intelligere potest, quod absens est. Maximè autem pertinet ad perfectionem naturæ intellectualis, multitudo intelligendorum, in qua consistit perfectio illa, quam vulgo perfectionem extensivam vocant. Vide *Thom. 1. part. quæst. 55. art. 1. & 2. d. 12. art. 3. Ægid. lib. 3. de an. cap. 8. quæst. 3. art. 1. Suarez disp. 35. s. 4. nu. 17. & seqq.* Sic & *Dionys.* ait, *de divin. nom. cap. 4.* Angelos illuminari rationibus, hoc est, speciebus rerum.

123 *Angelum aliquando non uti specie.*

Cæterùm ex ista proportione ad species, quibus anima in intelligendo utitur, rectè sequitur, quòd in quibus casibus anima non eget specie intelligibili, in iisdem casibus nec angelus eâ indigeat. Ita sequitur, quia intelligere per speciem simpliciter est imperfectionis, quia divina intellectio eam non exigit. Ergo & intelligere sine specie simpliciter est perfectionis. At absurdum est, Angelo tanquam superiori naturæ intellectuali, denegare id, quod animæ convenit.

124

Porrò: anima nostra non utitur specie in se ipsa cognoscenda. Est enim anima sibi satis propinqua. Deinde etiam cum anima speciem cognoscit, per quam alia intelligit. Neque enim datur processus in infinitum, qui non evitaretur, si ad cognoscendam speciem requireretur species alia, utrumque docet *Scalig. exerc. 298. s. 14. & 307. s. 13. in fine ferè.* Idem etiam est de Deo, qui non potest cognosci per speciem ab homine, cujus rationem ponit *Scalig. hac exerc. 310. sect. 8.* quia cùm ipse sit immensus, non potest à se ipso quasi egredi, ut sui speciem offerat intellectui.

125

Ergo sic etiam angelus non egebit specie, in cognoscendo vel se ipso, vel specie, quâ intelligit, vel etiam in cognoscendo Deo. Confer *Sonsin. 12. Metaph. q. 59. Suarez disp. 35. s. 4. n. 18.* & autores ibi citatos.

126

Objicitur: quòd secundùm *Aristot. 12. Metaph. t. 51. & 3. de anim. t. 15.* In illis, quæ immaterialia sunt, idem est intellectus, & res intellecta, quod si ita est, intellectûs angeli non intelligit, nisi substantiam suam, & in ea essentias rerum aliarum, & proinde sine specie. Nam substantiam suam non intelligit per speciem, ut dictum est.

Intellectus & res intellecta quomodo sint idem?

Respondeo ad antecedens. Intellectum & rem intellectam esse unum, quando est actualis intellectio, non per identitatem essentialem, sed per identitatem accidentalem, quia scilicet species intelligibilis de re intellecta actualem intellectionem faciens, est intimè & propinquissimè unita intellectui. Ita etiam *Thomas* exponit *1. p. q. 55. a. 2. ad secundum, & locis aliis.*

PUNCTUM V.

An cognitio sive intellectio angelica fiat ex habitu?

127 *Dari in angelis habitus.*

Nostra cognitio fit juxta habitus intellectuales, de quibus quærimus, an in angelis dentur. Inprimis valdè mihi probabile videtur, dari habitus cognoscitivos in angelis. Nam 1. dantur in angelis habitus morales, veluti, ut sint misericordes, veraces, justi, &c. Ergo probabile est, esse etiam in iis habitus intellectuales. Antecedens patet. Nam imprimis certum est, istas denominationes angelis competere, nempe esse misericordes, veraces, &c. Aut igitur misericordes sunt per realem iden-

titatem misericordiæ ad essentiam illorum, ut misericordia in adæquato concepta significet essentiam angeli, quomodo Deus dicitur misericors: Aut dicuntur misericordes, tanquam essentialis eorum proprietas sit misericordia, &c. Aut quia isti sint habitus angelici: aliud excogitari non videtur posse. At priora duo absurda sunt, quia misericordia, veritas, &c. habent se ad essentiam angelicam mutabiliter, ut apparet; quia de facto absunt ista à Dæmonibus: At quod est essentiale, est immutabile. Relinquitur igitur ut per ista significentur habitus in angelis. Confer *Thom.* 1 *part. q.* 50. *a.* 6. Et autores ibi.

128 Jam verò consequentia est evidens inde, quòd habitus morales ordinentur ad perficiendos actus voluntatis. Ergo si voluntas angelica in appetendo juvatur habitibus, cur intellectus in intelligendo iisdem destitueretur?

129 Deinde de facto contigit error in intellectu angelico. Ergo intellectus angelicus est capax habituum. Ergo & eosdem habet, si non ampliùs in intelligendo erret.

130 Quoad antecedens valdè tenuiter loquitur *Suarez disp.* 35. *f.* 4. *n.* 24. Habitus, *inquit*, sunt necessarii, quia potentia, vel propter inclinationem oppositam non est satis propensa in actum suum, vel propter aliquam imperfectionem non est sufficiens & prompta, ad benè & facilè operandum. Nulla autem ex dictis causis reperitur in intelligentiis, quoad prædictos virtutum intellectualium habitus, quia earum intellectuale lumen omninò est propensum in actum, & alioquin est satis expeditum ad operandum. Unde subjicit: dari in angelis solùm habitus, quoad ea, quæ ab eis cognoscuntur per conjecturam.

131 Nihilominus veritas antecedentis apparet, ex lapsu dæmonis. Cùm enim is factus sit, ex apparentia sublimioris gloriæ, necessarium est, præcessisse errorem in judicio. Voluntas enim non fertur, nisi ad cognitum, & quidem quod cognitum sit tanquam quod bonum sit & congruum. Ergo si voluntas feratur ad id, quod bonum non est revera, oportet, ut intellectus judicaverit id esse bonum, quod tamen non fuerat bonum revera.

132 Jam verò consequentia istius Enthymematis etiam evidens est, quia, ut *Suarez* jam fatebatur, necessitas habituandi potentias, infertur ex eo, si potentia ante additionem habitûs, non satis benè & promptè operetur. Quod verò infertur, eos habitus de facto in angelis esse, id satis sequitur, quia immunitas ab errando aliunde sumi non potest, quàm ex obfirmatione potentiæ ad bene agendum. At hoc ipsum est habituatum esse, si quid sit in bene agendo obfirmatum.

133 Quòd enim de facto angeli non acquisiverunt eos habitus, sed Deus, cadentibus aliis angelis, iisdem infudit: Nihil impedit. Inprimis enim potuisse eos habitus acquirere, inde sequitur, quòd aliâs minoris perfectionis essent in intelligendo, quàm homines. Hi enim quadantenus se ab erroribus intelligendi liberare potuerunt, acquirendo habitûs intelligendi, quod iuxta oppositam hypothesin angelis negatur.

134 Et hactenus quidem actum est, de principio angelicæ cognitionis: Pergimus ad eiusdem cognitionis obiectum.

ARTICULUS II.

De objecto cognitionis angelicæ?

135 *Thomas* 1. *part. q.* 56. *in initio*, partitus est disputationem de obiecto angelicæ cogni-

cognitionis juxta diversitatem rerum materialium scilicet & immaterialium, de quibus singulis videndum est. Totam hanc rem complectar sequentibus quæstionibus.

PUNCTUM I.

An Angelus seipsum cognoscat?

Tractatur & affirmatur hæc quæstio à *Thoma d. loc. art.* 1. & alibi, & à *Thomistis ibid. Becan. tract.* 2. *Schol. Theol. c.* 1. *q.* 7. 136

Est autem illius quæstionis decisio, & probatio facilis. Inprimis non decet, ut angelus sit minoris perfectionis in intelligendo, quàm est anima humana, ut est per se liquidum. At id esset, si angelus non cognosceret seipsum. Ita patet. Nam reflexè cognoscere, simpliciter est perfectio. Unde in hoc superat homo bruta. At eâ sic careret angeli. Sequitur igitur, si anima nostra possit seipsum cognoscere, quod in nobis de facto experimur, quòd etiam angelus possit seipsum cognoscere. *Deinde:* ex nullo indicio apparet, cur ista cognitio angelis neganda sit. Inprimis enim id obiectum angelo satis proportionatum est, & satis propinquum est, & non desunt ibi conditiones aliæ, ad cognoscendum requisitæ. 137

Objectiones quasdam contra hanc assertionem objicit sibi *Thomas*, ubi suprà: quæ si conficerent: Angelum seipsum non cognoscere; tum etiam humana anima seipsum non cognosceret, cujus falsitatem in nobis experimur. 138

PUNCTUM II.

An Angelus unus cognoscat alium?

Dubitari solet inprimis in particulari hac de re. Veluti, an angeli superiores cognoscant inferiores, & viciſſim? Negârunt id veteres Peripatetici, ut meminit *Scalig. Exerc.* 359. *s.* 9. 139

Dico 1. *Angelus unus cognoscit alium.* Ita infertur iterum, comparando intellectionem angelorum cum humana. Ista enim cùm superet hanc, utique quicquid in humana intellectione perfectionis est, à fortiori oportet, ut id sit in intellectione angelica. At unus homo cognoscit alium. Ergo à fortiori, angelus unus cognoscit alium. 140 *Quòd unus angelus alium cognoscat.*

Deinde: Angeli sunt cives unius Reipublicæ. Ergo oportet ut se invicem cognoscant. Ista enim unitas & communio conjungit angelos ad communia officia; ad quæ si agerentur solùm & moverentur, non verò seipsos etiam disponerent, essent instar bruti pecoris, quod absurdum est. Confer *Thom.* 1. *p. q.* 56. *a.* 2. *& l.* 2. *contragentes, c.* 96. 141

2. *Et angelus inferior potest cognosci à superiori, & superior ab inferiori.* Et primum: quòd inferior angelus possit cognoscere superiorem, patet: quia si secus esset, tum id eveniret propter excessum perfectionis, quæ sit in perfectiori angelo, unde fiat ut angelus superior sit improportionatus ad potentiam cognoscitivam angeli inferioris. At id nihil est. Nam inprimis incertum est, an quæ major perfectio est in angelo alio, sit solùm accidentalis, & in diversitate donorum: an verò essentialis sit & specifica? Si primum sit, tum cessat statim proportionis diversitas. Quia sic essentia inferioris & superioris angeli sunt in eadem specie. Sin verò posterius dicatur: tum, si maximè angeli sint diversæ speciei, conveniunt tamen in genere. At hæc ipsa convenientia in genere indicat, quòd etiam superior 142 *Non habito respectu ordinis.*

intelligentia sit proportionata cognitioni inferioris intelligentiæ, ut inde sequitur, quia cognitio hominis potest transcendere ad ea etiam, quæ supra suum genus sunt, veluti est, cùm cognoscit angelos. Quod si igitur homo angelum, hoc est, rem diversi generis potest intelligere, à fortiori sequitur, quòd angelus alium angelum generis ejusdem possit intelligere.

143 *Quod superior cognoscat inferiorem.*

Quòd verò etiam angelus superior possit cognoscere inferiorem, inde apparet: quia si id non esset, tùm esset id inde, quia aliàs vilesceret intellectus superioris angeli, & fieret imperfectior, demittendo se ad res viliores. Ita enim argumentabantur veteres Peripatetici, ut refert *Scalig. Exercit. 395. sect. 9, 10.* At id nihil est. Nam inprimis angelus iste superior cognoscit rem materialem. At res quælibet materialis ignobilior est quovis angelo. Antecedens apparet, quia intelligentia, quæ movet orbem *Saturni*, (ut ad mentem Peripateticorum loquamur) cognoscit orbem *Saturni*. Neque enim putandum est: angelos alligari orbibus, sicut boves sunt ad molas trusatiles, sine cognitione actûs sui. At non potest angelus, movens cœlum, cognoscere actum suum, nisi cognoscat obiectum illius, quia ad illud actus respectum implicat, hoc est, cœlum ipsum, quod movet. Orbis autem *Saturni* sine dubio ignobilior est, quàm intelligentia, quæ movere dicitur orbem lunæ. Quod si igitur intelligentia superior (movens orbem *Saturni*) potest cognoscere orbem *Saturni*, à fortiori potest cognoscere intelligentiam inferiorem, veluti motricem orbis lunæ. Atque ita summatim relinquitur: quòd, ex intellectione rerum vilium, non vilescat nobilitas intellectûs, ut etiam ex intellectu humano conspicitur, quia nullatenus vilescit, sed magis perficitur, si in rerum vilium, veluti insectorum, aliarumvé rerum similium, contemplatione exerceatur.

PUNCTUM III.

An Angeli cognoscant animas separatas?

144 Quòd eas cognoscere *possint*, lumine naturæ cognosci potest. Inprimis enim non datur repugnantia inter intellectum angelicum & perceptionem istius obiecti.

Quòd etiam ea *de facto* detur, de fide certum est. Scriptura enim docet: Animas portari ab angelis, & eas ad eandem quasi Rempublicam assumi, in consortium Angelorum, quæ omnia nequeunt esse, sine animarum cognitione.

PUNCTUM IV.

An Angeli naturaliter possint cognoscere Deum?

145 Loquor de angelo, juxta pura naturalia, seu secundùm perfectionem, sumpto, quæ ei per naturam convenit, extra considerationem additorum donorum gratiosorum.

146 Quòd igitur angeli in puris naturalibus possint aliquid de Deo cognoscere, iterum concludi potest, ex proportione ad intellectionem humanam, ex qua semper ferè Philosophandum est, de cognitione intelligentiarum. Igitur intellectus humanus, juxta purè naturalia, potest aliquid cognoscere de Deo. Ergo multo magis oportet, ut id sit in angelo: quia ut sæpè dictum, non oportet, ut minor sit perfectio, naturalis & essentialis, in intellectu angelico, quàm est in intellectu humano. Antecedens autem evidens est, ex *Rom. 1. c.* Ubi Ethnicis dicitur *cognitus* fuisse invisibilis Deus, ex cognitione rerum visibilium. Et confirmatur: quòd ferè quæcunque traduntur à Philosophis de Deo, talia sunt, ut iis, juxta factis demonstrationes,

monstrationes, assentiri possit intellectus hominis gentilis. Imò, de facto, talia multa admissa sunt ab Ethnicis, ut superiori capite visum est.

Solet *objici*: quomodo Deus est infinitum Ens. Intellectus autem angelorum est finitus. E. inter ista non datur proportio. E. hic istum naturaliter intelligere nequit. 147

Resp. 1. Si maximè intellectus angelicus illuminatur per gratiam spiritualem, nihilominus manet finitus, & semper est Deus aliquid infinitum. Ergo si ista proportionis negatio obstat, quo minùs angelus Deum naturaliter cognosceret, tum neque angelus illuminatus posset Deum cognoscere. Absurdum. Tum 2. *Resp.* eâdem de causâ intellectum humanum non posse cognoscere Deum, quia hîc eadem causa. Id autem antea monstravi esse falsum. Igitur *tertiò* respondeo disproportionem istam Entis finiti & infiniti facere solùm, ne Deus cognoscatur comprehensivè, (ut loquuntur) ab intellectu creato, hoc est, per intellectionem quæ adæquetur essentiæ & perfectionibus divinis. Hanc autem nos angelo non tribuimus, sed solùm qualemcunque, quam ista disproportio non impedit. Confer *Thom. 2. d. 25. q. 2. a. 1. & 1. part. q. 5. 6. art. 3. & l. 2. cont. gent. c. 49. & 52. Becanum in Theol. Schol. part. 1. tract. 3. c. 1. q. 4.*

PUNCTUM V.

An Angeli possint cognoscere res materiales?

Si intelligentiæ movent cœlos, tum necessarium est, eosdem cognoscere cœlos, & proinde rem materialem proportionatam esse intellectui angelico, ut deduxi antea *num.* 143. Nunc autem id probo generaliter dimissâ ista hypothesi. 148

Intelligentiæ cognoscunt res immateriales, ut antea ostensum est. Ergo à fortiori cognoscere possunt res materiales, tanquam minoris perfectionis Entia, ad quæ minor virtus cognoscitiva est necessaria, quàm ad cognoscendas res spirituales. Unde de facto, ut experimur, intellectus humanus ad illas percipiendas satis est. 149 *Affirmativa probatur.*

Deinde: non apparet indicium, cur intellectus angelorum non possit cognoscere res materiales. Nam, si quicquam esset, inprimis id esset, inde, quòd res materiales sint diversi generis ab angelis. Ad id nihil efficit. Nam illa exacta homogeneitas inter intellectum & rem intelligibilem, non requiritur. Intellectus enim humanus, cùm sit immaterialis, intelligit tamen res materiales: & cùm sit substantialis, intelligit tamen accidentia, & cum sit humanus, intelligit tamen angelicum intellectum. Et sic in aliis. 150

Solet *objici*: Res materiales non posse cognosci, nisi sensu & imaginatione. Sensus autem & imaginatio in angelis non sunt 151

Respondeo: negando antecedens, quod in seipso continet sui refutationem. Nam si sensus & imaginatio possunt cognoscere res materiales, ut ibi dicitur. A fortiori sequitur, quòd virtus cognoscitiva, quæ est superior sensu, possit cognoscere res materiales. Quod enim potest virtus inferior, id omne potest virtus superior, ut indicatur per locum à minori, apud *Aristot. 2. Topic. c. 10. §. 3, 4.*

Cæterùm, quod dixi de rebus materialibus, indifferenter intelligo, de rebus materialibus, tam universalibus quàm singularibus, hoc est, angelus & intelligere potest naturam hominis in communi, & naturam hujus hominis, veluti *Petri*. Atque ita non probamus eorum opinionem, qui, ut refert *Thomas 1. p. q. 57. a. 2. in Corp.* senserunt, angelos singularia non cognoscere. Constátque adeò hujus opinionis falsitas, ex rationibus priùs factis. *Thom. d. l.* hâc etiam utitur ratione 152 *Intelligunt & universalia & singularia.*

angeli sunt administratorii spiritûs, in rebus his inferioribus. Ergo cognoscunt singularia. Administratio enim & motus, & providentia sunt circa singularia, hoc est, res prout hîc & nunc sunt.

PUNCTUM VI.

An Angeli futura cognoscant?

153 *Futurorum discrimen.*

Ad quæstionem hanc respondendum est, præmissis aliquot distinctionibus. 1. Futura sunt in triplici discrimine. *Alia* sunt necessaria, quia pendent ex causis necessariis, qualis est Eclipsis, quæ futura est adhuc, vel hoc, vel alio sequentium annorum. Item: quòd Sol intra decursum 24 horarum interim occupaturus sit eum locum quem jam habet. *Alia* futura sunt contingentia, sed ita tamen, ut fiant ut plurimùm. Ita futurum est, ut cras quis dolorem capitis habeat, si hodie inebrietur: Et futurum est ut quis moriatur, si hoc vel alio modo dispositus sit in ægritudine. *Tertiò* alia futura sunt prorsus casualia & fortuita, veluti collapsuras esse ædes aliquas ex tempestate, & quæ sunt alia. Et his, quoad fieri & non fieri, æquiparantur actus liberi agentium liberorum, qui non magis præsciri possunt ab alio, quàm casualia & fortuita.

154 *Notitiæ diversitas.*

Deinde: alia notitia est conjecturalis, & quasi per modum opinionis: *Alia* vero est certa evidens & infallibilis, & quasi per modum scientiæ.

Tertiò, alia est notitia revelata aliunde: *alia* sumitur ex proprio lumine cujúsque intellectus, ejusdémque perspicacitate.

155

156

Quartò: Actus liberi, qui præsciuntur, alii sunt sunt actus proprii, alii sunt actus alieni.

157

Denique: alia præsciuntur, quæ *revera* futura sunt, & nondum sunt de facto. Alia verò solùm *quasi* præsciuntur: quæ scilicet verè sunt actualia, putantur autem à nobis esse solum futura.

158 *Soli Deo, quomodo proprium sit præscire futura.*

His positis dico *1. Solius Dei proprium esse, 1. cujuscunque generis futura, 2. notitiâ infallibili & certâ, 3. expropria sua perspicacitate, 4. tum quoad actus proprios, tum quoad actus alienos, præscire.*

Ita patet: quia quæcunque futura sunt (de Entibus loquor, & quæ quid positivum sunt) fiunt per Dei concursum, saltem generalem: qui cum sit independens ab alio, consequenter utique omnes actus suos præscit, & sic etiam ea cum quibus conjungendi sunt. Nam & nos ipsi possemus præscire infallibiliter actus nostros, si aliunde independentes essemus, & proinde non possemus, ex defectu aliarum conditionum, ad actus nostros requisitarum, vel etiam concursûs divini suspensione impediri.

Cur nullus intellectus habeat infallibilem futurorum scientiam.

Atque hinc in oppositum sequitur: quòd nulli creato intellectui possit præscientia infallibilis quorumvis futurorum tribui, quia, quæcunque futura sunt dependent ex Dei concursu. Is autem, cum liber sit, pro arbitrio divino suspendi potest, ut ea quæ maximè naturalia sunt non eveniant, veluti, igni naturalissimum est, comburere viscosum corpus, illúdque in cineres redigere. Hinc ergo naturalis scientia concludit, si quid in ignem projiciatur, id combustum iri. Nihilominus Deus suspendendo concursum suum, facit, ut injecta aliquando non comburantur, exemplo trium virorum apud *Danielem*. Idémque est de præscientia propriorum actuum, qui ipsi, vel maximè intenti & cupiti, aliquando tamen non succedunt, ut exempla docent. Indéque clarum est: nihil horum infallibiliter fieri. Ergo nec infallibiliter

præsciri

præsciri potest. Expressè etiam Scriptura talem præscientiam soli Deo vendicat, *Esa.41.v.22,22. Venite*, ait Dominus, ad idola gentium, *& annunciate nobis quæ ventura sunt, & sciemus quia Dii estis vos.* Quod quidem dictum non intelligitur de qualicunque prædictione, sed infallibili, & quidem quorumvis futurorum prædictione.

II. Angeli possunt ex proprio lumine præcognoscere futura illa, quæ pendent ex causis necessariis, vel saltem fiunt ut plurimùm. 159 Ita patet: quia ad talem prædictionem, etiam intellectûs humani lumen sufficit, quod tamen minus est, quàm lumen intellectûs angelici. Mathematici enim habent sua prognostica de Eclipsibus, de tempestatibus, de futuris dispositionibus aëris, indéque orientibus febribus, peste, morbísque aliis, & quæ sunt alia. Sic & Medici. Prognostica & conjecturales prædictiones suas habent de infirmis, vel sanitate, vel ægritudine, ubi quò quis peritior est medicus, eò exactius & certius prædicit, unde rectè infert *Thom. 1. p. q. 57. a. 3.* Quia angeli peritissimi sunt rerum naturalium, & earum vires ac dispositiones, nunc ultra aliquot annorũ millia, intuiti sunt, prætereáq; longè majori intellectûs lumine valeant quàm homines, quod longè exactiùs de istiusmodi futuris judicare possunt, quàm quisque mortalium.

Tertiò: *Actus liberi Angelo cuique proprii, possunt ab eo præsciri notitiâ conjecturali.* 160 Conjecturaliter, inquam, quia actus cujusque agentis creati impediri possunt divinitus, unde quia hoc intuitu possunt non fieri, Ergo nec infallibiliter possunt præsciri. Diabolus insidens in tibia alicuius, & impediens usum illius membri, h.e. claudum faciens (ut *Tertull. in Apolog. c. 22.* de miraculo *Vespasiano* scribit) potest prædicere, quod post octiduum, plus minus claudus iste sit ambulaturus, quo scilicet Diabolus proposuit sibi, desistere ab occupatione tibiæ. Huc etiam referri solet, quòd Diabolus, in persona excitati *Samuelis*, prædicit *Sauli* & filiis eius interitum, *1. Sam. 28.* quia scilicet demandata fuerat ei executio à Domino adversus *Saulem*. & quæ sunt similia huius generis. *Diabolus, quando dicat futura.*

Quartò: *Actus liberi alieni, ii, ad quos prævidentur dispositiones in agentibus, præsciri possunt ab angelis, notitiâ coniecturali. Cæteri autem nullo modo.* 161 Prioris veritas patet, quiâ suppositâ dispositione ad agendum, actus ille qualitercunque videtur in causa sua. Dispositiones enim sunt causæ instrumentales actionum. At rem prædicere per intuitum causarum, cadit in intellectum creatum. Quòd autem ista præscientia adhuc solùm sit coniecturalis, inde patet: quia suppositis dispositionibus in agente creato libero, adhuc fieri potest, ut actus non sequatur, vel quia is divinitus impeditur, quia ipsum agens mutat consilium. Agens enim liberum, positis omnibus prærequisitis ad agendum, potest agere vel non agere. Alterum patet etiam: Quia actus, ad quos non prævidentur dispositiones, simpliciter non prævidentur, nisi in ipsa voluntate. Omnis enim prævisio futurorum, fit ab intellectu creato, per intuitum causæ, ex qua quod futurum est, egreditur. At remotis istis dispositionibus, nulla relinquitur actuum causa, nisi voluntas. Voluntas autem per se non magis propendet ad agere hoc, quàm aliud; Hoc ipso, quia est potestas libera. Unde non magis prævideri potest, quòd voluntas sit electura hoc, quàm quòd non sit electura.

Quintò: *Quæ sunt purè casualia & fortuita, ne quidem coniecturali notitiâ possunt præsciri ab angelis, ex proprio intellectûs lumine*: 162 Ita patet: quia intellectus creatus non potest prædicere futura, nisi intuendo causas rerum futurarum, ex quibus consequuntur, *De Casualibus.*

consequuntur. Alius enim modus nobis naturali lumine notus non est. At quæ sunt purè casualia & fortuita, illa causas definitas non habent. Ergo nec intellectus creatus quicquam, tanquam causam effecti fortuiti intueri potest. Confer de hoc *Suarez disp. 34. s. 4. n. 9.*

163 *Diaboli fraus in prædictione casualium.*

Fitque hinc etiam, ut *Martyr* monet. 1. *Classe Locor. c. 9. num. 17.* ut Diabolus tentans prædicere ea, quæ vires ejus superant, id est, casualia & fortuita, utatur fucis, & insidiis, veluti in his.

Aio te, Æacida, Romanos vincere posse.

Et:

Crœsus *Halym penetrans magnam pervertet opum vim.*

164 Sextò: *Ea quæ revera actualia sunt, & solùm occulta, vel futura, quoad opinionem nostram, ea satis præsciri, vel potiùs sciri possunt ab Angelo.* Nam hoc ipso, quia actualia sunt, ideò satis habent, ut intellectum angelicum actuare possint, utq; proinde earum, hac de re, aliqua sit notitia. Pertinet huc historia, cujus *August.* meminit *in lib. de Gen. ad lit. D.* Et inde *Martyr, loco priùs citato n. 16.* arreptitius quidam, à nemine voluit cibum capere, nisi à quodam sacerdote. Is igitur sacerdos procul habitavit ad quinque milliaria, & de hoc sacerdote pronunciavit is arreptitius, quòd vellet egredi, quando futurus sit in itinere, in taberna, in fundo, præ foribus. Diabolus ibi, ex illo arreptitio loquens, partim celeritate motûs, partim, tanquam princeps aëris, ex aëre, tanquam altâ speculâ potuit, illius pastoris motum actualem intueri, & sic, non, quæ à parte rei futura erant prædicere, sed quæ putabantur futura opinione hominum. Simile est, si speculator ex turri è longè videret advenientem turbam militum, & postea diceret: eam circa definitum tempus affuturam civitati.

Historia arreptitii.

165 *De revelata notitia Angelorum.*

Et hactenus quidem locuti sumus, de eo, quid possit Angelus ex lumine proprio intellectûs sui: Nunc dicam de notitia revelata.

Ubi interveniente revelatione, certum est: *Angelos multa præscire, quæ solius Dei propria sunt.* Nam id etiam multis hominibus datum, veluti qui Prophetæ celebrantur in Scriptura, sicut & qui fideles sunt, certo nôrunt futurum esse aliquod extremum judicium & mortuorum vivificationem, quæ aliâs præsciri non nisi intellectu divino possunt. Et ex hoc capite explicari debent Prophetiæ Sibyllinæ & aliorum oraculorum, de nativitate Christi & aliis. Quia enim diabolo cognita est Scriptura, & prædictiones in ea contentæ, ideò, ad conciliandam sibi autoritatem, ex eventu responsorum, versutè attemperavit suas prædictiones prædictionibus Scripturarum. Quanquam aliis videtur: cùm dæmones, vel oracula Ethnicorum tale quid prædixerunt, peculiari, sive speciali id factum est ad diabolos revelatione, sicut & per vatem *Balaam* Deus vaticinatus est, & benedixit populo suo, etsi ipse aliâs vir nequam esset. Vide *Just. Martyr. tom. 3. in qq. & respons. q. 2.* & *August. serm. 103. de tempore.*

PUNCTUM VII.

An Angeli cognoscant cognitiones humanas?

166 De quæstione hac, quæ magis Theologica esse videtur, respondeo breviter per distinctionem traditam à *Thoma. 1. p. q. 57. art. 4. & 1. contra gent. cap. 68. & lib. 3. cap. 158.*

167 Igitur cognitio cordis potest cognosci dupliciter; *uno modo* in suo effectu. Et sic non

non solùm ab angelo, sed etiam ab homine cognosci potest, & tantò quidem manifestiùs, quanto magis manifestus erit effectus, & rursus tantò subtiliùs, quantò effectus fuerit occultior. *Cogitatio cordis potest bifariam cognosci.*

Cognoscitur autem cogitatio interdum, non solùm per actum exteriorem, sed etiam per immutationem vultûs, vel aliunde. Unde medici aliquas affectiones animi per pulsum cognoscere possunt. Indéque multò magis angeli, vel etiam Dæmones, quantò subtiliùs hujusmodi immutationes corporales perpendunt. Sic & *Aug. lib. de divin. dæmon. c.* 5. docet, quòd aliquando hominum dispositiones, non solùm voce prolatas, verum etiam cognitione conceptas, cùm signa quædam ex animo in corpore exprimuntur, totâ facilitate perdiscunt.

Alio modo cognoscuntur cogitationes, prout sunt in intellectu, & affectiones, prout sunt in voluntate, nec se exteriùs produnt. Et hoc modo solius Dei est cognoscere cogitationes cordis, & inclinationes voluntatis, ut passim in Scriptura docetur. Vide 2. *paral. cap.* 6. *v.* 19. *Jerem.* 17. *v.* 9. *Roman.* 8. *v.* 26. cujus rationem hanc reddit *Thom. d. l.* quia voluntas rationalis creaturæ soli Deo subjacet, & ipse solus in eam potest operari, quia est principale ejus objectum, & ultimus finis: Et ideò, quæ ex voluntate sola dependent, vel in ea sola sunt, soli Deo sunt nota. Ex sola autem voluntate dependent, si quis actu aliqua consideret. 168 *Cur Deus solus καρδιογνώστης.*

Objicitur: Si angelus potest acquirere speciem hominis vel parietis, indéque cognoscere hominem & parietem. Ergo etiam potest acquirere species cogitationum humanarum. Non enim hîc est diversitas, in ratione intelligibilis, præsertim quia cognitio tanquam ens spirituale magis est proportionata intellectui angelico, ut eum moveat, quàm homo vel paries, quæ sunt aliquid materiale. 169

Resp. 1. Dubitant aliqui: an de re immateriali sive spirituali possit sumi species, sicut sumitur à re materiali. Unde juxta hanc sententiam satis commodè dari posset ratio diversitatis. 2. Ponendo tamen, ab utroque sumi posse speciem, nihilominus requiritur, ut utrinque objectum concurrat ad eliciendam vel producendam speciem. Effectivè enim dependet species ab objecto. Ergo & cogitatio cordis, si intelligi debeat per sui speciem, debet concurrere ad impressionem illius speciei. At actus intellectûs, propter concursum cum voluntate, sunt liberi, non naturales. Non igitur fiet ista impressio nisi ex consensu mentis. At mens ordinariè & naturaliter non consentit aperire alii sua cogitata, nisi per externa signa, vel vocem, &c. Ergo nec species intelligibilis cogitatorum istorum fieri potest, nisi per signa. Confer *Becan. part.* 1. *Theol. Scholast. tract.* 3. *cap.* 1. *quæst.* 10. Et adde *Colleg. Conimb. de anim. separat. disp.* 5. *num.* 2. *in initio.* Denique in distantia ad intellectionem satis non est, sed prætereà inquiritur; ut sit proportio inter intellectum & intelligibile. Intelligibile autem non est proportionatum intellectui (quod aliâs per speciem cognoscitur) nisi sub ratione speciei intelligibilis, quæ, cur non detur ibi, antè dixi. 170

Durandus, 2. *dist.* 3. *quæst.* 5. Existimat: Angelos cognoscere cogitationes, quæ de præsenti sunt in intellectu; non autem cognoscere eas quæ de futuro sunt in intellectu, & harum cogitationum cognitionem reservatam esse soli Deo. 171 *Durandi sententia.*

Sed hæc sententia consistere non potest, tum quia generaliter ostensum est, Angelum non posse præsentes cogitationes cognoscere, tum etiam, quia sic nulla causa esset, cur Deus specialiter dicatur καρδιογνώστης, cognitor, vel scrutator cordis, quia præcellentia scientiæ divinæ non sumitur juxta *Durandi* sententiam, ex ordine ad cogitationes. 172 *Rejicitur.*

cogitationes præcisè, sed ad cogitationes ut futuræ sunt: unde in tantum ista præcellentia non consistit in χαριτι γνώσεως, sed in præscientia.

ARTICULUS III.
De modo cognitionis Angelicæ.

173 Hactenus, quoad angelicam cognitionem, de duobus actum est, nimirum, de ejus principio, & de ejus objectis: restat ut aggrediar membrum tertium suprà propositum, quod est de modo cognitionis angelicæ; ad quem intelligendum, dico sequentia.

PUNCTUM I.
Angeli cognoscunt per species.

174 Hoc relinquitur ex suprà dictis, ubi probatum est: Speciem requiri, ut principium cognitionis Angelicæ. Vide suprà, *n.* 121. *seqq.*

PUNCTUM II.
Angeli cognoscunt sic, ut modò sint actu intelligentes, modò potestate.

175 *Intellectus bifariam potest esse in potestate.*

Thomas 1. *p. q.* 58. *art.* 1. notat bifariam intellectum posse esse in potestate, quoad intellectionem. *Uno* modo: sicut, qui habitum scientiæ habet, non tamen actu contemplatur. *Altero* modo, sicut, qui potest acquirere notitiam, quam nondum habet. Ubi prior potestas est solùm & præcisè ad intelligendum: posterior est ad intelligendum & ad habitum sive notitiam.

176 *probatur facta propositio.*

Utroque modo dico: Intellectum Angelicum posse esse in potestate. Nam primò intellectum angelicum non omnia actu considerare quæ sunt, inde appareret, quia aliâs omnia naturalia simul, juxta distinctos conceptus apprehenderet, & proinde de facto intelligeret multa, quod absurdum est. Non *contingit*, inquit *Arist.* 2. *Top. cap.* 4. *multa simul scire, sed unum tantùm intelligimus.* Apparebitque ejus absurditas posteà specialiter.

177 *Deinde*: Intellectum angelicum posse acquirere notitiam ejus rei, quam antea non habuit, ex rationibus certum est. Nam 1. intellectus angelicus potest divinitùs illuminari, notitiâ alicujus rei, quæ excedit naturalem capacitatem intellectûs sui, veluti ut revelet ei Deus, quo die, aut horâ, aut anno mori debeat, qui nunc nascitur, aliúdve futurum, quod soli scientiæ divinæ reservatum est. *Deinde*: potest id fieri etiam in naturali intellectione. Angelus, ut priùs conclusum est, novit cogitationem cordis, sed non antequam ea reveletur Angelo, per vocem aut aliud signum. Unde si homo revelet aliquam cogitationem quam ante habuit occultam, angelus incipiet naturaliter intelligere id, quod antea non intellexit, & proinde antea fuit intelligens potestate solùm.

PUNCTUM III.
An Angeli simul possint multa intelligere.

178 Tractat hanc quæstionem *Thomas*, ubi suprà, *q.* 2. & de intellectu humano 1. *p. q.* 85. *a.* 4. Et adde 2. *d.* 3. *q.* 3. *a.* 4. *&* 3. *d.* 14. *a.* 2. *q.* 4.

179 Est autem respondendum per distinctionem. Igitur quæ multa sunt consideran-

ut vel ut multa sunt, vel ut uniuntur ad aliquod totum, sive id sit unum per se, sive unum per accidens. *Quæstio distinguitur.*

Igitur multa, ut multa sunt, una intellectione, nec humanâ, nec angelicâ apprehendi possunt, quia quæ multa sunt habent etiam multas essentias, adeóque multos conceptus objectivos. At conceptibus objectivis conformantur conceptus formales sive conceptus mentis. Unde si isti sint multi, necessarium est etiam conceptus mentis esse multos. At conceptuum multitudo infert multitudinem intellectionis. Neq; apparet ullâ ratione, cur id non sit in Angelo, cùm sit in homine. In Deo autem id non est, quia is non intelligit per speciem, sed per intuitum substantiæ suæ quæ una est, in quo omnium rerum sunt exemplaria.

Quando autem multa uniuntur ad aliquod totum, tum quia hoc ipso sortiuntur aliquam unitatem, atque ita habent unum conceptum objectivum: ideò sic etiam unâ intellectione percipi possunt ab angelo. Nam tale quid etiam fieri potest ab intellectu humano, quia non oportet ut magis multiplex intellectio sit in Angelo ac est in homine, cùm multiplicitas intelligendi sit ab imperfectione, ut inde appareat, quia in Deo est intellectio una, à parte rei loquendo, etiamsi nos apprehendimus plures intellectiones in Deo, juxta diversitatem particularium objectorum, sive intelligibilium diversitatem. 180

PUNCTUM IV.

An intellectus Angelicus omnia intelligat verè?

Angeli boni, ut jam confirmati sunt in bono, satis consequenter muniti sunt ab ab errore, ne scilicet errent intelligendo, quia si quis posset in iis esse error, in intelligendo, consequenter posset etiam esse error in volendo sive appetendo. Appetitus enim sequitur judicium intellectûs. Unde si intellectus judicaverit aliquid esse bonum, sive sit revera sive non sit, voluntas ad illud fertur, sine ulteriori discretione, aut disquisitione, quę præcisè ad intellectũ pertinet. At si potest esse error in appetitu angelico, ilicò pravi & mali essent. Id autem non esset sine inordinatione voluntatis angelicæ. Ab inordinatione autem voluntatis ad objectum incongruum sumitur denominatio malitiæ. 181

Intellectus tamen angelicus, ex naturâ suâ, & citra additamentum ulterioris gratiæ, non est incapax falsitatis, sive falsæ intellectionis, ut apparuit, quia de facto lapsus est angelus, non immutatâ essentialiter naturâ angelicâ. Ille autem lapsus non potuit esse nisi ex prævia falsa intellectione, ut suprà argumentabar n. 131. Unde & quia ista confirmatio ad benè & rectè intelligendũ non est facta in dęmonibus, idcò præcisè eis non repugnat, adhuc dum habere falsas intellectiones. Ita & *Dion. c. 7. de divin. nominibus* ait, angelos cecidisse à veritate, & habere depravatam rationem. 182

PUNCTUM V.

An Angelus intelligat componendo & dividendo?

Hac in re inprimis certum est. 1. *Angelos cognoscere propositiones.* Propositiones enim continentur in genere entium, latè loquendo. At quicquid tale est, est intelligibile, præsertim ab angelo, qui habet quandam in intelligendo præcellentiam. 183 *Angeli intelligunt propositiones.*

2. Certum est: *Intelligere componendo & dividendo, absolutè esse imperfectionis.* Ita apparet, quia is modus intelligendi Deo non convenit. Dei enim cognitio est simplex & intuitiva. Componendo autem & dividendo intelligere, est intellectio 184

composita,

Quid sit intelligere componendo & dividendo.

compositа. Unde porrò cautè definiendum est, quid sit intelligerè componendo & dividendo, ne id Deo attribuatur. Atque inde dico: quod non sit intellectio per compositionem & divisionem, quando intelliguntur extrema propositionum, eorúmque vel convenientia vel disconvenientia. Nam Deus etiam cognoscit naturam hominis, & naturam risibilitatis, quódque ea consentiant, hoc est, quod homo sit risibilis, vel quod risibilitas insit homini. At Deo non convenit compositio & divisio in intelligendo, ut probatum est. Ait *Thom.* 1. *p. q.* 58. *a.* 4. Si intellectus statim in apprehensione quidditatis subjecti, haberet notitiam de omnibus quæ possunt attribui subjecto, vel removeri ab eo, nunquam intelligeret componendo, & dividendo, sed solùm intelligendo quod quid est. Hinc ergò componendo & dividendo intelligit intellectus, cùm distinctâ vel diversâ notitiâ apprehendit subjectum, & illius prædicatum.

185 *Deus sic non intelligit.*

Atq; hinc infero: *Deum non cognoscere componendo & dividendo*, quia res creatas ipse non apprehendit distinctè, hoc est, aliâ atque aliâ cognitione, quia omnia intelligit per substantiam suam, quatenus est speculum vel exemplar omnium rerum creatarum. Unde, quia substantia Dei una est, ideò una etiam est intellectio divina, & proinde nec distinctâ intellectione subjectum & prædicatum apprehenduntur à Deo, quod erat intelligere componendo & dividendo.

186

Unde porrò infero: *probabile esse, quòd angeli intelligant componendo & dividendo*: Quia enim angeli non intelligunt per substantiam, ut suprà probavi, sed per species intelligibiles, quas multas habet intellectus angelicus, ideò non apparet quomodo idem intellectus non feratur distinctâ sive diversâ intellectione ad cognoscendum subjectum & prædicatum. At hoc nobis est intelligere componendo & dividendo,

187

Objicit Thom. 1. *p. q.* 58. *a.* 4. In angelo esse lumen intellectuale perfectum. E. non intelligere componendo & dividendo.

Resp. Negando consequentiam, quia perfectio, quæ convenit intellectui angelico, non est nisi finita. Unde hoc ipso in essentia angelica non possunt resplendere imagines omnium rerum, quia hoc non potest esse, nisi eo, quod eminenter continet perfectiones omnium rerum, quod non convenit nisi enti infinito. E. etiam intellectus angelicus non potest intelligere omnia, intuendo substantiam suam. Ergò intelligit per multitudinem specierum. Et proinde intelligit componendo & dividendo, quia intelligi non potest, quomodo intellectis multis speciebus, non sit compositio & divisio in intellectu, ut dictum est.

PUNCTUM VI.

An Angeli cognitio sit discursiva & Dianoëtica?

188

De διανοίας & discursûs nomine & naturâ plusculа trado in Logicis ad doctrinam syllogisticam *c.* 1. *in comment. n.* 17. *& seqq.* unde paucula ad intelligentiam terminorum pro presenti quæstione repeto.

189 *Vox διανοίας, sive discursus ambigua.*

Primò igitur διάνοια generaliter (quanquam per κατάχρησιν) significat omnem intellectionem, etiam simplicem. Magis tamen propriè significat intellectionem compositam. Διὰ enim significat quandam transmissionem notitiarum, ut & præpositio *Dis* in voce discursus, ut & vocem istam interpretatur *Scalig. exercit.* 307. *s.* 3. *& Zabarell.* 1. *post. ad t.* 1. *fol.* 621. *& de mente humana cap.* 7. Unde sic ad omnem discursum, sive διάνοιαν requiruntur plures cognitiones, ut rectè

disputat

disputat contra *Scotum Caietanus* 1. *p. q.* 58. *a.* 3. *& Colleg. Conimb.* 1. *prior. cap.* 1. *quæst.* 2. *a.* 1.

Porrò, ut ibidem tradidi, discursus posteriori modo sumptus, duplex est. *Alius* habet successionem notitiarum discretam, quando scilicet uno cognito progredimur ad cognoscendum aliud, sine pependentia huius ab alio. *Alius* autem discursus habet successionem notitiarum continuam, quod est cùm posterior notitia dependet ex priori, fitque clara & illustris ex priori, cùm antea ignota esset. Et hoc modo facere syllogismum est discurrere. 190 *Discursus duplicis generis.*

His positis extra controversiam & certum est. 1. *Angelos διανοεῖν, quatenus διάνοια significat omnem intellectionem.* Sunt enim angeli intellectualis naturæ. 2. *Angelos discurrere discursu discreto.* Possunt enim Angeli omnia naturalia cognoscere, & tamen non possunt omna simul cognoscere, ut distinctim patuit in prioribus. Ergò, necessariò cognoscunt illa omnia successivè. At is est discursus discretus. 191

De discursu autem continuo, quem dixi, nunc quæstio est. Hîc igitur *Thom.* 1. *p. q.* 58. *a.* 3. & alibi: aliíque multi existimant: Angelis non competere discursum. Rationes *Thomæ, in prima parte* sunt: Angeli illum gradum tenent in substantiis spiritualibus, quem corpora cœlestia habent in substantiis corporeis. Est autem hæc differentia inter cœlestia & terrena corpora, quod corpora terrena per mutationem & motum adipiscuntur suam ultimam perfectionem; Corpora verò cœlestia, statim ex ipsa sua natura suam ultimam perfectionem habent. Sic igitur & inferiores intellectus, scilicet hominum, per quendam motum & discursum intellectualis operationis accipiunt perfectionem, in veritatis cognitione, dum ex uno cognito in aliud cognitum, vel potiùs cognoscendum, procedunt. Angeli autem in iis quæ primò naturaliter cognoscunt, statim inspiciunt omnia quæcunque in eis cognosci possunt. 192 *De discursu continuo.* *Sententiæ Thomæ cum argumentis.*

Alteram rationem sumit *Thomas*, ex nomine, quod scilicet Angeli *intellectuales* item *intelligentiæ* dicuntur. Animæ verò humanæ dicuntur *rationales.* Intelligere autem est simpliciter veritatem intelligibilem apprehendere. Ratio vero est vis qua procedimus ab uno ad aliud. Confer eundem 1. *p. q.* 79. *a.* 8.

Neutra tamen rationum istarum firma est satis. Nam *prima* fundatur in similitudine vel comparatione, quæ per se inefficax est, ad probandum, habétque solùm vim illustrandi veritatem aliunde probatam, ut alia taceam. 193 *Solvuntur argumenta Thomæ.*

Quod ad *alteram* attinet, hoc ipso, quia ex nomine sumpta est, non est satis efficax. A nomine enim non dicuntur argumenta necessaria, præsertim quia satis commodè alia ratio nominis dari potest. Dicuntur igitur Angeli *intellectuales*, non quia non utuntur ratione, sed quia solùm cognoscunt per rationem, & non per sensum. Homines autem particulariter dicuntur rationales, sumendo rationalitatem pro differentia animalis, unde quod sic rationale est, hoc ipso est animal. Angeli autem non sunt animalia rationalia, quia animalitas implicat corpus, quod angelis non convenit, ut suprà patuit. *August. lib.* 3. *de Gen ad lit. cap.* 20. æquipollentia sunt: mens, ratio & intelligentia. *Quomodò Angeli non sint rationales?*

Magis igitur placet sententia: quòd angeli utantur discursu. Nam 1. nihil in ratione discursûs videtur implicari, quod repugnet angelis. Nam discursus ratione generis significat multitudinem intellectionum, & earum successionem. Utrumque convenit angelo, ut probatum est, n. 189. & 191. In formali autem suo discursus significat: 194 *Angelos discurrere probatur.*

significat dependentiam unius intellectionis, tanquam ignotioris, ab alia tanquam notiori. Hæc omnia angelo conveniunt. Nam signa externa indicant Angelo cogitationem cordis. Ergo cogitatio cordis ignota erat angelo, antequam cognoscerētur signū, saltem secundùm ordinem naturæ. Non esse autem in istis intellectionibus, unius ab altera dependentiam, pugnat contra rerum naturā, in quantū ejusmodi necessariam connexionem habent, ut operationes indicent essentiam, & essentia per resultantiam producat naturales proprietates. Unde cum distinctis intellectionibus mens angelica apprehendat ista extrema, fieri non potest, requirente id naturâ rerum, ut non sit dependentia in intellectionibus. Modus enim cognoscendi sequitur modum essendi.

195 *Deinde:* Angelis convenit cognitio experimentalis, ut suprà indicabamus, *n.* 159. & frequenter docent Autores. *Isidor. l.* 1. *de sum. bon. c.* 2. Et *Thomas* ipse insinuat, 1. *p. quæst.* 57, *a.* 3. & aliâs. Experientia autem fit per discursum, colligendo scilicet ex multis singularibus notitiam universalem, ut *Aristoteles* docet 1. *post. text.* 104. & 1. *Metaph. cap.* 1. Et patet. Experientia enim non fit, nisi inducendo. Inductio autem est species discursûs. Alia mitto.

TITULUS XII.
De volitione Angelica.

196 Hac de re non adeò multa dicenda sunt, quia servatâ proportione, hîc ferè omnia, quæ de potentia intellectiva dicta sunt, recurrunt.

ARTICULUS I.
Angelos habere voluntatem, & proinde velle.

197 *Angelos habere voluntatem.* Igitur primò certum est: *Angelis competere voluntatem.* Intellectus enim non datur sine voluntate, sed pertinent ad eandem entis speciem. Repugnat enim ut à quoquam intelligatur bonum, & tamen non ametur ab eodem. Est enim de ratione boni κηλεῖν vel κηλεῖν, (unde & κηλὸν dicitur) appetitum rei intelligentis. At in angelis datur intellectus, ut suprà patuit, indéque & cognitio boni. Ergò & in eis datur voluntas.

198 Atque hinc sequitur; etiam Angelis convenire volitionem, sive actum volendi. Non solùm, quia tales potentiæ proximè dantur propter actum, unde eo ablato frustra sunt: sed etiam, quia in angelis datur actualis intellectio. Unde fieri non potest, ut angelus non velit saltem intellectionem ipsam. Idem autem est de actuali intellectione rei bonæ, ad quam fieri non potest, ut non consequatur actualis amor (rei amabili proportionatus) ipsius rei cognitæ. Actualis autem amor pertinet ad actus voluntatis.

ARTICULUS II.
De principio volitionis Angelicæ.

199 Sicut in intellectione angelica, distinguebam principium, actum, & modum, & objectum ejus: ita oportet etiam id fieri, in volitione angelica.

200 De principio igitur Angelicæ volitionis dico: *Eam fieri ab essentia angelicâ, mediante potentiâ volendi, & aliquibus etiam habitibus.*

201 De *essentia* res est liquida. Omnes enim actus referendi sunt ad essentiam agentis, ut ab ea prodeant.

De

De *potentiâ* autem volendi patet iis argumentis, quibus probatum est, Angelum ad intellectionem exigere potentiam intelligendi, à substantia sua distinctam. De quo vide *n.* 118. 202

An autem ea potentia volendi sit distincta, à potentia intelligendi: an v. sit unum idémque accidens, sive potentia angeli, quæ, juxta habitudinem ad diversos actus, modò dicatur voluntas, modò intellectus, sicut una eadémque virtus Solis, modò illuminativa, modò calefactiva dicitur; peculiaris quæstio est. 203 *An differat voluntas Angeli ab ejus intellectu.*

De qua omninò existimo: diversas potentias esse, intellectum & voluntatem in angelo, quia actus sint ferè generum oppositorum. Intellectus enim agit attrahendo sibi objectum, sibíque illud uniendo, quod fit per speciem intelligibilem. Voluntas autem agit quasi egrediendo ad objectum, vel per modum tendentiæ ad aliud, unde nulla specie eget, per quam voluntati repræsentetur res volita, quæ erat intellectui necessaria, ut priùs patuit, unde hactenus etiam inter voluntatem & intellectum diversitas est. 204

Porrò: habitus esse in voluntate angelica, vel saltem eam haud incapacem esse habituum, liquet iis argumentis, quibus probatum est, eos dari in intellectu angeli. Vide suprà, *n.* 127. *seqq.* 205

ARTICULUS III.
De actu & modo voluntatis Angelicæ.

Inprimis volitio angelica non est ejus substantia vel esse, ut relinquitur in proportione ex dictis de intellectu angeli, *per num.* 116. Est igitur iste actus superveniens naturæ ipsius angeli. 206 *Volitio Angeli non est ejus substantia.*

Porrò, volitioni angelicæ conjungitur libertas. Ita patet, 1. quia angelus habet radicem libertatis, hoc est judicium intellectus. Deinde liberè agere est perfectio simpliciter, ut inde apparet, quod Deus est agens liberrimum. Incongruum autem est, ut ulla creatura magis approximet Deo in perfectionibus suis, quàm angelus, qui est creatura nobilissima. At id esset, si angeli non essent agentia libera, quia experimur in nobis ipsis, actus nostros esse liberos. Sed hac de re prolixiùs dixi *in Topic. c. 3. in comment. n. 45. seq.* in materia, de causis liberis, quò vitandæ prolixitatis causâ lectorem remitto. 207 *Eam esse liberam.*

ARTICULUS IV.
De objecto volitionis Angelicæ.

Inprimis eo usque patet objectum voluntatis quousq; patet objectum intellectus: sed tamen, in quantum in eo invenitur ratio boni. Voluntas enim non refertur ad aliquid nisi sub ratione boni. In genere enim repugnat contra rationem appetitus, ferri ad malum: quâ malum, unde à fortiori procedit id de appetitu angelico, qui perfectior debet esse quovis appetitu alio. At sine dubio imperfectionis est, si quis appetitus feratur ad malum. Si quid huic assertioni objici possit, id solutum est *in Topic. c. 6. de fine, in comment. n. 25. seqq.* ubi vide. 208

TITULUS XIII.
De Angelorum loquutione.

Sub hoc titulo de duobus videndum est. *Primò*, An angeli loquantur. *Secundò*, Quomodo loquantur. 209

ARTICULUS I.
An Angeli loquantur?

210 Per angelum nunc intelligimus angelum, juxta naturam suam præcisè & citra assumptionem corporis: In quo, cum habeat membra organica, utique sicut illud unitum corpus movere potest, ita potest etiam partes sive organa illius corporis movere, & sic excitare vocem, & proinde loqui.

211 Deinde Tò loqui nunc intelligimus indifferenter, ad quemcunq; ista locutio fiat, sive sit ad Deum, sive angelum alium, vel superiorem vel inferiorem, vel hominem, in qua re aliàs speciales controversiæ sunt, ut patet ex *Thom.* 1. *p.q.* 107.

212 Hac in re dico I. *Angelis non convenire loquelam per vocis efformationem, ut nos loquimur.* Est per se clarum, quia ad vocis efformationem requiruntur distinctæ partes corporeæ, veluti sunt pulmo, larynx, fauces, lingua, dentes, labra. Unde hæc omnia in sermone humano requiruntur. Est enim sermo vocum articulatarum dispositio, ut *Scal.* definit, 1. *de causs. ling lat. c.* 4. Partes autem corporeæ in angelo non sunt, ut satis suprà patuit.

213 *II. Nihilominus Angelo convenit loquela purificando nomen loquelæ vel sermonis, ab imperfectionibus.* Nam cum angelis locutionem tribuimus, *dignum est*, ut *Greg.* inquit, *l.* 2. *Moral. c.* 5. *ut mens nostra qualitatem corporeæ locutionis excedens, ad sublimes & incognitos modos locutionis intimæ suspendatur.* Et ipsa scriptura, angelis loquelam tribuit, 1. *Corinth.* 13. *Si loquar linguis Angelorum, &c.* & *Zech.* 1. *Respondit Angelus Deo & dixit, &c.* Et passim alibi.

Loqui in genere quid sit?

214 Id igitur ut explicemus, oportet ut denudemus à nostra locutione, id quod qualitatis corporeæ, adeóq; organa corporea, aëris verberationem, & quæ sunt alia. His remotis, sermo noster habet manifestationem conceptuum. Loqui igitur in genere, & præscindendo à speciali sermone, veluti angelico vel humano, est nihil aliud quam manifestare conceptus. Intelligimus igitur angelum loqui, cùm apprehendimus eum conceptus suos manifestare. Sic & *Thom.* 1. *p.q.* 107. *a.* 1. ait: *Ex hoc quod conceptus mentis angelicæ ordinantur ad manifestandum alteri, per voluntatem ipsius Angeli conceptus mentis unius Angeli innotescit alteri. Et sic loquitur unus Angelus alteri. Nihil est enim aliud loqui ad alterum, quàm conceptum mentis alteri manifestare.*

215 Atque hoc modo declarato termino *loquendi*, evidens est: Angelos loqui. Nam homines loquuntur. Ergò à fortiori id convenit angelis. Consequentia est evidens, quia loqui posse, est perfectio simpliciter. Nam Deo convenit loqui posse, hoc est, manifestare conceptum suum sive voluntatem suam. Unde si id angelis negaretur, homines magis approximarent Deo in perfectionibus, quàm angeli. Ergo cùm Deus sit mensura perfectionum creatarum, angeli simpliciter essent imperfectiores hominibus, quod absurdum est.

ARTICULUS II.
Quomodo Angeli loquantur?

216 Angelos loqui nihil aliud erat, quàm eos manifestare conceptus suos. Hoc igitur nunc quæro: quomodo angeli loquantur, hoc est, quomodo conceptus suos manifestant?

217 Igitur de modo locutionis angelicæ variant Doctores. *Thom. d. l.* existimat: Angelos

Angelos loqui, si per voluntatem suam ordinent conceptus suos, ut sint aperti alii angelo, qui velit eos intueri. Et hoc satis est ad rationem loquelæ. *Variæ opiniones*

Scotus 2. *d.* 9 *q.* 2. opinatur: Angelum unum loqui alii, si de re aliqua effectivè imprimat menti alterius angeli, conceptum, similem conceptui suo.

Durand. 2. *d.* 11. *quæst.* 2. Existimat: Angelos colloqui, sicut & nos, & ipsi ad nos loquuntur, hoc est, efformando voces ex aëre, ubi refert *Durandus*, alios opinari, quòd colloquantur, formando characteres in cœlo: Alii aliter opinati sunt.

Ego in hac re nihil temerè decerno. Quod loquantur Angeli, ex priori quæstione certum est. Quomodo id fiat, non existimo naturali ratione satis constare. Sic & *August.* ait: *in Enchirid. cap.* 59. *nec sciri, nec affirmari posse, quânam ratione Angeli vel ad aurem forinsecus, vel ad animum hominibus intus loquantur.* Vide eundem, *lib. de Civ. Dei*, 16. *c.* 16. 218

TITULUS XIII.
De motu Angelorum.

Quoad motum Angelorum similiter de duobus videndum est. Nempè an angeli moveantur? & quomodo moveantur. 219

ARTICULUS. I.
An Angeli moveantur?

In hujus affirmatione communiter ferè Dd. consentiunt. Vide *August. Epist.* 57. *ad Dard. Bernh serm.* 5. *in cant. Ambros. l.* 1. *de Spir. Sanct. cap.* 10. *Lombard.* 8. *d.* 6. Et sententiarios *ibidem. Thom.* 1. *p. q.* 53. ejusque interpp. *Suarez disp.* 35. *Metaph. s.* 3. *n.* 48. *& disp.* 51. *s.* 4. *n.* 11. *seq.* aliósque. Estque hæc sententia absolutè vera, & de fide etiam certa. Quanquam eosdem immobiles esse, docuit *Aristoteles*, ut ex 12. *Metaph. text.* 43. deducunt *Soncinas*, 12. *Metaph. q.* 6. Et *Javell. ibid. q.* 4. Quod tamen ad intelligentias, motrices orbium, restrinxit *Suarez disp.* 35. *s.* 3. *num.* 49. 220 Aristotelis sententia.

Igitur Scriptura satis declarat Angelos moveri, quia sæpè facit mentionem, ascensus & descensus eorum, quæ ad literam sunt specialia nomina mutuum localium. 221

Neque aliunde apparet, ulla ratio, cur hîc literam deserere debeamus, & interpretari ea per ἀνθρωποπάθειαν quâ utimur in explicando motu Dei. Nam aliunde constat, ex multis Scripturis, quòd Deus sit immutabilis & ubique præsens. At quod ubiq; est, non potest moveri localiter. Motus enim localis semper fit per amissionem termini, & acquisitionem alterius non habiti, quæ simpliciter repugnant ei, quod immensum est. *Deum esse immobilem.*

Deinde: idem probatur ex motu animæ. Antecedens patet, saltem cum anima egreditur corpus, & id deserit. Tum enim amittit realem præsentiam ad corpus, quod informavit. At mutatio præsentiæ, est nihil aliud quàm motus localis. Indéque cogitari non potest, quòd quicquam mutet præsentiam, citra motum localem, nisi fortasse id fit per extrinsecam denominationem, veluti, ut quid mutet præsentiam ad aliquid, si illud aliud retrocedat, quomodo arbor in flumine existens mutat præsentiam ad aquam præterlabentem. Talis autem mutatio præsentiæ in anima locum non habet. Corpus enim non fugit & deserit animam alibi relictam. Illud ipsum enim fugere, non convenit corpori nisi per influxum animæ. 222 *Animam moveri.*

Consequentia autem istius argumenti patet, quia, recedendo ab immensitate, 223

Etiam Angelos moveri.

simpliciter est perfectionis, posse mutare locum. At non oportet, ut major sit perfectio in anima, quàm in angelo.

Immobile aliquid est dupliciter.

Ut, quod dixi, intelligatur, notandum est: Esse aliquid immobile dupliciter, uno modo si sit immensum, & sic ubique, quod localiter moveri non potest, ut antè probavi, *num.* 221. *Alio* modo, si sit affixum alicui finito & determinato spatio, unde non egredi possit, quomodo animalia quædam, & res cæteræ immobiles sunt. Jam primus modus immobilitatis angelis non convenit, quia hi ubique non sunt. Posteriorem autem modum immobilitatis dico esse maximæ imperfectionis. Ita patet comparando animalia. Nam sine dubio perfectiora sunt animalia mobilia ἀκινήτοις, quia habent omnes immobilium perfectiones, & præterea motum. Et hinc homini, qui perfectissimus est in genere animalium, & proinde mensura perfectionis in cæteris animalibus, etiam motus convenit.

Et hinc nunc peculiaris ratio sumi potest. Angelus exhibet præsentiam spatio finito, ut patet ex remota ab eo immensitate. Et non est affixus spatio, ut proximè patuit, *num. præced.* Ergo potest moveri localiter. Consequentia patet, quia dimisso spatio habiti non potest esse citra motum localem.

324

Objectiones, quæ contra hanc doctrinam speciosè fieri possint, non sunt, nisi quæ sumuntur ex conditionibus *Aristotelicis* motûs Physici, quem ultro fateor Angelis non convenire. Patebitque id mox plenius sequente quæstione.

325

ARTICULUS II.
Quomodo Angeli moveantur.

326

In hoc titulo multæ particulares quæstiones continentur, quæ distinctim excutiendæ sunt, ut intelligatur, qualisnam sit motus angeli. Ante quæ dico: Angelum moveri simpliciter movendo ubi suum, & sic exhibendo præsentiam spatio uni, dimisso spatio alio. Nunc quæritur.

PUNCTUM I.
An motus Angeli sit motus Physicus?

327

Scotistæ angelis tribuunt motum Physicum, ut refert *Pererius l. 2. de Philos. nat. cap. 2.* Unde iidem Physicæ subjectum constituebant non corpus naturale, sed substantiam naturalem.

Ab hac tamen opinione alii communiter recesserunt. Et nominatim Angelis non convenire Physicum motum, docent *Thomas 1 p. q. 53. ad primum. Perer. d. l. & Scalig. Exerc. 359 s. 12.* aliique plurimi.

Requisita motus Physici, quæ absunt.

Igitur multa desunt angelis, quæ requiruntur ad motum Physicum, hoc est, qualis est in rebus Physicis. Primò motus Physicus requirit subjectum partibile, & divisibile, per *Arist. 6. Phys. t. 32. & 86. seqq.* At angeli non sunt divisibiles, hoc ipso, quia sunt immateriales.

Deinde: quod Physicè est mobile, etiam Physicè est in loco, loquimur enim de motu locali, unde proportio inter motum & locum Physicum necessaria est. At angelis non convenit locus Physicus. Locus enim Physicus continet & circumscribit locatum, & quæ aliæ sunt conditiones 4. *Phys. cap.* 4. Hæc autem longè absunt à natura angelica.

Tertiò: principium motûs Physici est materia & forma, ut *Aristoteles* clarè docet, unde in mobili Physico, quod in se movetur, requirit *Aristoteles*, partem motam & partem

& partim moventem, hoc est, materiam & formam. At hæc propriè non conveniunt angelo; quia is non est corporeus. Alia mitto.

PUNCTUM II.

An Angelis motus conveniat per extrinsecam denominationem?

228 Ita censuit *Cajetanus, ad 1. part. q. 53. a. 1.* Et *Hervæus 1. d. 17. q. 1. a. 2.* Et alii quos enumerat *Suarez disp. 51. Metaph s. 4. n. 13.* Illi igitur existimârunt: Angelum non esse proprium motûs subjectum, sed intelligi eum moveri cùm moventur alia.

229 Hæc sententia subsistere non potest. Nam 1. fieri potest, ut angelus moveatur non moto alio, cui propinquus est. Veluti quiescente & manente materiâ in eodem loco: angelus tamen potest recedere ab illa. 2. Si angelus non moveret, nisi per denominationem extrinsecam, tum revera ipse, præcisè & juxta naturam suam, remotóque omni extrinseco, esset spatio affixus, quod probavimus antea esse imperfectionis. 3. Et rursus non moveretur nisi impropriè & per magnam κατάχρησιν, ad eum modum, si quis diceret arborem in flumine moveri, quia semper aqua recedit ab illa; aut sicut arbor movetur in ripa, prætereunte navi.

Rejicitur affirmans sententia.

230 *Denique*: si vel maximè angelus moveatur in assumpto corpore, tum tamen in illo non movetur per extrinsecam denominationem & per accidens, vel ad motum corporis, sed potius corpus movetur ad motum ipsius, indéque, à priori, angelo convenit motus ipse, ut bene disputat *Suarez, disp. 51. sect. 4. n. 18.* Nam licet, quoad nos, seu in externa specie, videatur angelus moveri, per accidens: quia totum illud apparet per modum unius corporis viventis, tamen revera id, quod movetur, non est unum per se, sed duo, quæ non habent inter se unionem, nisi motoris & moti: Et ideò angelus non propriè movetur ad motum corporis, sed seipsum dum movet, secum defert tale corpus quod vocatur assumptum accidentaliter, propter motionem, in eo ab angelo exercitam.

Ne quidem in assumpto corpore movetur per accidens.

Simile est, cùm corpus portatur ab angelo, per aërem; veluti, cùm angelus portabat *Philippum* aut *Habacuc*, ubi angelus non fertur ab homine, sed homo fertur ab angelo; Et proinde primò motus convenit angelo, consequenter autem homini.

PUNCTUM III.

An Angeli motus sit instantaneus?

231 Dico *I. Angelum posse mutare præsentiam suam in instanti.* Veluti si præsens sit angelus toti conclavi, facere potest, ut in momento præsens sit uni parti illius conclavis. Ita patet, quia non apparet repugnantia ulla in isto modo subitaneo contrahendi præsentiam. Revera enim ibi non est motus localis, sed solùm ut loquebar, contractio præsentiæ.

232 *II. Probabile est, Angelum in spacium distans non movere in instanti*, veluti ut ejus motus Gissâ Venetias sit instantaneus. Ita apparet, quia secus videntur eidem rei convenire contradictoria. Nam Venetiæ, quæ sunt terminus ad quem illius motûs, sunt in potentia ad terminandum illum motum. E. de facto tum non terminant. Et tamen si motus sit instantaneus, eodem momento, quo angelus est Gissæ,

Instans non moveri in instanti.

est etiam Venetiis. Et sic Venetiæ eodem momento quo in potentia erant ad terminandum motum, adeóque non terminabant, de facto tamen terminant.

233 Solet *objici* exemplum de illuminatione, quæ fit in instanti, ubi non est repugnantia.

Resp. Exemplum esse dissimile, ut *Thom.* probat 1.*p.q.* 53.*a.* 3. quia lumen in aëre est terminus motûs localis solaris. Non repugnat autem terminũ motûs incipere in instanti, quod etiam est in generatione substantiali, cujus terminus incipit in instanti. Eodémque sensu illuminatiò dicitur in instanti. At motus localis Angeli non est terminus alterius motûs, sed est motus præcisè. Confer & *Colleg. Conimb. lib.* 6. *phys. c.* 6. *q.* 1. *a. ult.*

234 *Tarditas motus in corporibus unde fit.*

III. Celerrimus est motus Angeli, atque inde videtur esse quasi instantaneus. Ita patet, quia tarditas motus provenit in corporibus, vel ex resistentia medii, unde tardior est motus per aquam, quàm per aërem: vel ex impenetrabilitate partium mobilis, unde si quid in vacuo moveretur, moveretur tamen successivè & non in instanti, quia quo tempore hoc spatium occupat, v.g. pes hominis cadentis, in uno & eodem tempore non potest illud spatium occupari à capite hominis. At neutra causa datur in angelo. Nam nec ipsi ullum corpus resistit, nec etiam habet quantitatem, unde ei conveniat partium impenetrabilitas.

Celeritas in motu Angelico est tanta, ut putetur ob id ubique esse.

Et propter istam motus celeritatem, aliqui dicunt: Angeli motum esse instantaneum: Imò angelum (non moveri, sed) esse ubique. *Origines* in *cap. Jobi: Dæmon ubique est, totum mundum subitò pervolans.* Ubi quòd non vera ubiquitas intelligitur indicatur per vocem *subito pervolare*. Quod tamen indicetur celerrimus motus, indicatur inde, quod vel hinc ubique putetur esse angelus.

PUNCTUM IV.

An Angelus transiens ab extremo ad extremum, necessariò transeat per medium.

235 *Thomæ sententia.*

Thom. 1.*p.q.* 53. *a.* 2. respondet per distinctionem. Ait igitur angelum aliquando moveri motu continuo, aliquando motu non continuo. Et primo modo non posse angelum moveri, ab extremo ad extremum, nisi per medium. Estque id per se evidens. Nam continuitas motûs angelici, ferè non aliunde desumitur, quàm ex continuitate spatii. *Ferè* dixi, quia potest illa continuitas etiam sumi ex continuitate durationis. Motum autem non continuum ait fieri posse, ab uno extremo ad aliud, non pertransito medio.

Unde apparet: quòd de sententia *Thomæ*, motus angeli non necessariò fiat per medium, quódque adeò secus fieri possit. Veluti angelus potest Gissâ moveri Francofurtum, vel Spiram, non transeundo per media loca, veluti Fridbergam, vel alia interjacentia. Non solum autem loquitur de continuitate, quæ sit secundùm lineam rectam, sed de omni continuitate, quæ excludat transitum per medium quale cunque. Ita docent etiam alii *Thomistæ*.

236 *Rejicitur.*

Hæc tamen sententia ab aliis non admittitur, quia nititur falsâ hypothesi, quòd scilicet angelus sit in loco non aliter, quàm per operationem. Unde juxta illam hypothesin congruè dicitur, si aliquis angelus hîc operetur, & postea operetur Francofurti, nec tamen operetur in ullo spatio interjecto, quod moveatur de loco Gisseno, ad locum Francofurtensem, non transeundo per medium. Contra istam autem

autem hypotheſin ſatis fuit, ſuprà, *lib.* 1. *c.* 17. *n.* 9. Iſtâ autem hypotheſi dimiſſâ, nulla relinquitur veriſimilitudo, juxta quam talis motus angelis tribuendus ſit.

TITULUS XV.

De actionibus tranſeuntibus Angelorum.

Sub hoc titulo de tribus videndum eſt controverſiis, nempè an poſſint angeli producere ſubſtantias? An poſſint qualitates materiales producere? Et quomodo alia corpora moveant? 237

ARTICULUS I.

An Angeli poſſint producere ſubſtantias?

Loquor nunc de Angelo, juxta naturam illius, & qualis eſt citra aſſumtionem corporis. Poſtea enim videbitur ſequenti titulo: An angelus generare poſſit in aſſumpto corpore. 238 *Præcognita.*

Deinde loquor de tali productione, in qua ipſe angelus influat producendo aliud, non vero ſit ſolùm cauſa applicans activa paſſivis, ut hoc modo det occaſionem progenerandis ſubſtantiis, à propriis ſuis cauſis. Nam hoc modo poſſe angelos producere ſubſtantias, certum eſt. In tali enim actu nihil facit Angelus niſi quod movet corpus unum ad aliud, veluti ſi moveat uſtile ad ignem, gignetur ignis. Et ſic in aliis. Angelos autem habere vim movendi corpora per ſe planum eſt, & poſtea etiam magis dilucidabitur. Cæterùm: ſic angelus non eſt Phyſica (ut loqui ſolent Metaphyſici) cauſa productionis ſubſtantiarum, ſed moralis ſolùm, ut ei effectus imputetur. Ipſe enim non attingit productionem formæ, niſi diſpoſitivè & remotè. Ignis enim (ut propoſito exemplo utar) in ſe ſufficiens eſt, ad producendum ignem, unde per accidens eſt, ut ei ab angelo extrinſecus jungatur aliquid uſtile, quod æquè benè poſſet fieri à vento, vel homine, &c. 239

Loquendo igitur de Phyſico influxu ad productiones rerum. Dico *I. Angelum non poſſe producere ullam ſubſtantiam per creationem.* Duo enim ſunt modi producendi ſubſtantias, alter eſt per creationem, alter per generationem. E quibus priorem nunc removeo, de quo patet. Nam inprimis, ut priori capite patuit, ad creandum requiritur infinita virtus, propter modum agendi, qui eſt in creatione: quippè cùm agens per creationem agat in non-ens. At virtus infinita non convenit angelo. 240 *Angelum non poſſe creare.*

II. Angelus non poteſt generare corpora. Ita frequenter Doctores docent. Vide *Thom.* 1. *p. q.* 110. *a.* 2. *& l.* 6 *contra gent. cap.* 103. *Quodlib.* 9. *art.* 10. *Durand.* 2. *ſent. d.* 7. *q.* 4. *Suarez, diſp.* 35. *ſ.* 6. *n.* 2. *ſeqq.* Difficulter tamen datur adæquata ejus rei ratio. 241 *Nec generare.*

Durandi ratio hæc eſt: quia in natura nihil eſt ſupervacaneum & fruſtra. At id eſſet, ſi angeli poſſent producere corpora, cùm alioquin etiam ſufficiens virtus ea producendi ſit jamdum in natura. *Sed* hæc ratio ſufficiens non eſt. Nam frequenter in natura fit, ut plures cauſæ ſint ſufficientes ad unum effectum. Ignis ab alio igni produci poteſt, & poteſt etiam produci ex percuſſione ferramenti ad ſilicem. Ranæ ranas gignunt, & eædem etiam gignuntur per influxum ſolis. Et ſic etiam in aliis. Pertinétque hoc ipſum, non ad ſuperfluitionem naturæ, ſed ad naturæ divitias & fœcunditatem, (ut *Suarez* loquitur) in eum finem, ut ſi quod agens non ſit ſatis applicatum, aliud ſit, ut ſufficienter res iſta conſervari poſſit in ſpecie ſua. 242 *Rationes aliorum examinantur.*

Thom. in prima parte probat id inde, quia ſi angelus poſſet producere aliquod 243

corpus naturale, tum vel ei in ſpecie eſſet ſimilis, vel contineret naturam corporis eminenter & in virtute ſua. Non *primum*, quia angelus eſt incorporeus. Non *poſtremum*, quia id ſoli Deo convenit. Sed tamen nec hanc rationem *Durandus*, ubi ſuprà, exiſtimat ſufficientem eſſe. Et certè cœlo non eſt in ſpecie ſimilis rana, nec etiam cœlum Deus eſt, & tamen poteſt producere ranam.

244 *Ratio Suarez.* *Suarez* igitur, quaſi explicans *Thomam*, hanc ponit rationem: Inprimis angelus non continet eſſentias rerum naturalium eminenter. Ad hoc enim requiritur infinitas, ut & ſuprà indicabamus, concludentes ideò non convenire Angelis, quòd intelligant per ſubſtantiam, quia ex defectu infinitatis non continent eſſentias omnium rerum eminenter. Atque hinc angelus non eſt ſufficiens ad producenda corpora, ſicut Deus ſufficiens eſt propter eminentiam virtutis infinitæ. Ex alia autem parte angelus eſt valde diſſimilis & diſproportionatus, quia materiam & formam non habet, quæ ſunt generaliſſima principia corporum. Unde ſi in iſtis generalibus non convenit angelo, cum aliqua re naturali, quomodo proportionatus poteſt eſſe, ad producendum, verbi gratiâ, leonem, vel muſcam, vel aliud. In omni enim agente requiritur ſimilitudo, & ea quidem non adeò remota cum re genita. Unde hactenus cœlum magis proportionatum eſt ad producenda corpora, quàm angelus, qui eſt res merè ſpiritualis.

245 Solet *objici*: Quicquid poteſt virtus inferior, id etiam poteſt virtus ſuperior. At inferior virtus, hoc eſt, corporalis, producere poteſt corpus, veluti ignis ignem. Ergo multò magis id poteſt virtus ſuperior, hoc eſt, ſpiritualis in angelis.

Reſp. Quod poteſt virtus inferior, id poteſt etiam virtus ſuperior, ſervando tamen objectum hujus virtutis, & non egrediendo totam latitudinem ejus. Aliâs enim rana ranam producere poteſt, homo tamen etſi ſit virtutis ſuperioris, ranam producere nequit. Et ſic etiam in aliis. Producere autem corpus aliquod oſtendimus eſſe extra latitudinem objectorum poſſibilium ab Angelo, propter diſproportionem ejus ad corpora.

246 *Angelos non generare animas.* *III. Angeli non generant animas.* Ita patet, quia animæ, cum ſint formæ, non producuntur, ſed comproducuntur & ingenerantur. Unde ſi angeli generarent animas, etiam generarent animata, adeóque homines. Patuit autem id eſſe falſum, ex priori propoſitione.

247 *Vel Angelos.* *IV. Angeli non generant Angelos.* Ita primò certum eſt ex Scripturis, *Matth. 22, verſ. 30.* Unde & ἄγαμοι dicuntur à *Damaſcen. l. 2. de orthod. fid. c. 3.* Et demonſtratur id à fine. Generatio eſt propter conſervandam ſpeciem, ne ſcilicet ipſa intereat, deficientibus individuis. At angeli ſunt naturâ incorruptibiles, ut ſuprà vidimus. Unde & nos, cùm in futura vita habituri ſimus ἀφθαρσίαν, non generabimus vel generabimur in ea, per *d. c. 22. Matthæi.*

ARTICULUS II.

An Angeli poſſint producere qualitates materiales?

248 Per qualitates materiales intelligo, calorem, frigus, ægritudinem, ſanitatem, humiditatem, ſiccitatem, &c. De qualitatibus enim ſpiritualibus indubium eſt: Eas poſſe produci ab angelis. Angelus enim poteſt docere hominem de ſuis conceptibus & de divina voluntate, unde ſic menti humanæ poteſt inferre notitiam, quæ eſt qualitas ſpiritualis.

249 Loquor autem & hîc de productione immediata angeli, non eâ, quæ fit applicando

cando activa passivis, hoc est, urens ustili, & humectans humectabili, & herbam sanantem morbo. Ideo hoc sensu potest producere calorem, humiditatem, sanitatem. Extra hunc sensum.

Dico: *Angelum non posse producere qualitates materiales.* Hæ enim qualitates habent naturam cohærentem, cum rebus corporeis, sive materialibus. Unde si quid prorsus improportionatum sit, ad productionem corporis, erit etiam prorsus improportionatum, ad productionem qualitatis materialis. Antecedens verò probatum est de angelis antea. 250

Objici solet. Animam posse qualitates materiales producere. Ergo à fortiori posse id angelum. Anima enim attentè considerando res, infert calorem capiti. Item fortis imaginatio, quæ est actus animæ, mutat animal in calore & frigore, rubedine & nigredine, sanitate & morbo. Notum est, quod cura, (quæ est actus mentis) canos facit, idémque est in innumeris aliis. 251

Respondeo: esse hac in re disparem rationem animæ & angeli. Ista enim omnia non conveniunt animæ, ut præcisè spiritualis est, quo in casu, à fortiori conveniret angelis, quod animæ convenit: Sed convenit ei inde, quia est forma corporis. Unde consequitur: ut intimam habeat cum corpore coniunctionem, & eodem etiam tanquam organo utatur, in multis operationibus suis. Clarum id inprimis est de operationibus sensitivis & appetitivis, quæ omnes fiunt ab anima, per commercium cum corpore. In istis autem frequentissimè obveniunt istæ transmutationes. Intellectio autem: etsi sit quoad judicationem specierum immaterialis: tamen intellectus quoad specierum receptionem, utitur organis corporeis. Unde ex attentâ speculatione κακοχυμία oriri solet, propter elevationem caloris ad cerebrum, ut ibi specierum receptio juvetur, unde & calor sequitur. Ita & *Thom. 1. p. q. 110. a. 2. ad primum.* 252

ARTICULUS III.
De Angelorum vi motiva.

Hâc de re duo tractanda sunt. 1. An angeli moveant aut movere possint aliqua corpora? 2. Per quid moveant? 253

PUNCTUM I.
An Angeli moveant aliqua corpora?

Huius quæstionis non adeò difficilis est decisio. Inprimis enim scripturæ clarè id docent, quando meminerunt angelos transportare homines, veluti *Philippum* & *Habacuc*, & alios. Ex hypothesi etiam Peripateticorum id certum est, quia dicunt angelos movere cœlum & orbes cœlestes. Quanquam hac de re valdè ambigo. Inprimis enim videtur natura cœli ad hoc sufficiens esse: neque apparet: cur non potuerit Deus facere rem aliquam inanimatam, quæ seipsam ex natura sua moveat, in loco suo, ut potrò opus non sit externo motore. Sed hæc res pertinet ad Physicam. 254

Cœlum non indiget motrice intelligentia.

Dimissâ igitur ista hypothesi, aliter ex Philosophia probari potest: quòd angeli possint corpora moveri. Id sic conficio. Angeli possunt se movere, ut priùs patuit n. 221. Ergo etiam possunt movere corpora. Consequentia apparet, quia ex hoc, quod angeli seipsos movent, apparet: quòd efficientia motus, sit proportionata naturæ & perfectioni angelicæ. Vnde clarè sequitur: quod movere non excedat 255

virtutem.

virtutem angeli. Inter omnes autem motus, nobilissimus est istè, quo angeli se movent. Ergo à fortiori sunt proportionati ad motus imperfectiores, ut sunt motus corporum. *Si ineſt id quod majus est, etiam inerit id* (intra idem genus loquendo) *quod minus est*, ait *Aristot* 2. *Top.* c. 10. Alii alias rationes afferunt, de quibus vide *Thom.* 1. p. q. 110. n. 3. *Suarez* disp. 53. s. 6. n. 15. *& seqq.*

256 *Objicitur:* Angeli non possunt producere qualitates materiales, ut priori quæstione patuit. Ergo nec possunt producere motum localem in corporibus. Neque enim videtur inter ista diversa ratio inveniri posse. Cùm hic non minus sit connexus cum materia, ac est iste.

Cur Angelus possit motũ producere, & non etiam qualitates materiales?

Respond. Ratio diversitatis est in isto, quòd motus localis ex genere suo præscindit à motu corporis, unde motus corporis non est tam materialis ac est calor: cum nullus calor possit esse in re immateriali. Est autem idem etiam de qualitatibus materialibus aliis. Atque hinc fit, ut motus localis magis proportionatus sit virtuti angelicæ, quàm est ulla materialis qualitas. Alias differentias afferunt alii. Ergo hanc probo maximè.

PUNCTUM II.

Per quid Angeli moveant corpora?

257 Interrogo de principio motûs angelici, quæ de re quæstio est, tum ex parte ipsius angeli, per quam scilicet isti potentiam moveant: tum ex parte mobilis, an scilicet illi necessariò imprimant impetum aliquem per quem moveatur corpus, sicut projiciens projecto solet impetum imprimere.

Quæstio I.

An in Angelo sit peculiaris potentia motiva?

258 Igitur quantum ad primum, existimant aliqui. Angelos movere corpora per voluntatem suam, nec esse in iis peculiarem potentiam, secundùm quam conveniat eis movere. Et probatur, quia in angelis datur solùm intellectus & voluntas. Jam intellectûs opera non est movere. Ipsius enim actus non est per modum tendentiæ ad aliud: quod oportet ut sit in facultate motiva, sed qua attrahendo obiectum ad se, ut & suprà constituimus. Relinquitur igitur ut motio illa fiat ab angelo per voluntatem. Ita docet *Soncinas* 12. *Metaph. q.* 35. & *Durand.* 1. *d.* 45. *q.* 2. *Capreol.* 2. *d. q.* 2. *art.* 1. *Argent. d.* 8. *q.* 1. *art.* 1. aliique.

259 *Angelum movere per potentiam.*

Alii tamen, præter intellectum & voluntatem, ponunt in angelo (quod proportionaliter etiam de anima concedunt) facultatem motivã, quâ angelus & se & aliud movere possit. Ita tenet *Colleg. Conimb.* 2. *de cœl. c.* 5. *q.* 7. *& de anim. separ. disp.* 6. *art.* 3. *ad finem. Suarez in Metaph. disp.* 35. *s.* 6. *n.* 22, 23. *art.* 7. *ad* 12.

Ejus rationes hæ sunt. *I.* Quia etiam divinum velle, ut sic & præcisè conceptum non operatur ad extra, sed modo intelligendi nostro operatur ad extra, cùm Deus per voluntatem suam applicat potentiam, quam habet ad sic agendum. *II.* Voluntatis actus, ut sic, est actus immanens, nec est operativus extra se: Nec apparet ratio, cur id debeat tribui voluntati angelicæ, cùm non conveniat voluntati nostræ: *III.* Anima nostra proprium suum corpus non potest movere per simplicem volitionem, sed facit id juxta voluntatem suam, applicando vim motricem. Ergo multò magis ista vis requiritur ad movendum corpus alienum.

IV. Si voluntas angelica esset sufficiens ad movenda corpora, tum id esset inde, quia

quia movet angelus per voluntatem suam. At hoc inprimis est insufficiens. Nam etiam per voluntatem intellectus angelicus vult intelligere. Et tamen ibi non est identitas intellectûs & voluntatis, ut admittitur. Vnde sicut intellectus intelligit per voluntatem, quatenus scilicet voluntas movet potentiam intelligendi (à se distinctam) ad opus vel actum suum, hoc est, intellectionem. Ita etiam movet angelus per voluntatem suam, quatenus scilicet voluntas excitat vel applicat virtutem motivam (à se distinctam) ad actum suum, hoc est, motionem. *Quomodo angelus moveat per voluntatem?*

260 Utrámque potentiam esse probabilem video. Priorem tamen simpliciter probabiliorem existimo, propter communem modum loquendi, & sententiam receptam de numero facultatum animæ, & proinde Angelorum, quæ vulgò duæ solùm ponuntur. Juxta *Suarezii* sententiam autem numerus iste multiplicatur, additâ tertiâ facultate, quæ sit facultas motiva. Existimo tamen rationes *Suarezii* satis difficiles esse, unde nec hanc sententiam improbo, ejúsque rationes insolutas relinquo. *Sententia Autoris.*

Quæstio II.

An Angelus movendo inprimat impetum mobili?

261

Resp. Per distinctionem 1. *Cum angelus movet corpus, cui continuè adest, nullo opus est impetu.* Ita patet, quia impetus requiritur ad explendum defectum præsentiæ motoris, h.e. cum motor non adest mobili, & tamen motus in mobili continuatur, oportet ut sit aliqua causa continuans istum motum in mobili. Hæc igitur causa est impetus. Unde nullo opus est impetu, cùm homo movet lapidem per aërem portans illum manu suâ. Ibi enim motor (homo) proximè adest mobili. Unde nullo opus est impetu, qui solùm requiritur in continuationem motus, causa non contingente vel tangente ipsum mobile. Unde à fortiori id procedit, cùm angelus movet aliquod corpus sibi proximum, veluti quod portat angelus, non imprimi scilicet tunc aliquem impetum ab eo.

262 2. *Cùm autem angelus movet aliquod corpus distans, veluti projiciendo quid sursum, tum necessariò imprimit aliquem impetum.* Nulla enim aliâs causa dari potest perpetuati motus, si hic impetus negetur. *Quomodo imprimat impetũ.*

263 Solet *objicì*: Impetum esse qualitatem materialem. Suprà autem dictum est, angelum non posse producere qualitatem materialem. *Respondeo*: Impetus ex se ordinatur ad motum localem. Unde sicut motus localis, ut sic, præscindebat à motu materiali, ita etiam est in impetu. Sic enim angelus, præsertim minoris virtutis movetur ab angelo, potentiæ superioris, (quod fieri posse docet *Suarez in Met. disp.* 35. *s.* 6. *n.* 28.) tum si motus iste continuatur, absente angelo movente, necessariò etiam impetus imprimetur angelo mobili. Atque sic impetus ex genere suo non est qualitas materialis; indéque proportionatus est virtuti angelicæ, sicut & ipse motus localis. Vide suprà *citato*, *n.* 257.

TITULUS XVI.

De assumptione corporum.

264 Loquor nunc de corporibus, in quibus apparere solent angeli, sub quo titulo de quatuor videndum est. 1. An assumant corpora? 2. Qualia sint ea corpora? 3. Quomodo eis uniantur? & 4. Quos actus in illis possint exercere?

ARTICULUS I.

ARTICULUS I.
An Angeli assumant corpora?

265 De Scripturæ sententia facilis est responsio. Nam ea tradit, angelos esse spiritus, & proinde expertes materiæ. Unde consequenter ex proprietate naturæ suæ sunt invisibiles. Nihilominus de facto aliquando sunt visi & tacti. At

Tangere vel tangi nisi corpus nulla potest res.

ut *Lucretius* ait. Relinquitur igitur, quòd saltem pro tempore se velârint corporibus. Atque hoc etiam in notitiam gentilium venire potuit, quibus etiam multi ejusmodi apparitiones factæ sunt. Et tamen angelis non potest, ex principiis Philosophiæ, natura corporea attribui.

266 Sunt aliqui, qui apparitiones angelorum in corporibus interpretantur ad modum visionum Propheticarum, quæ sunt secundum imaginationem. Sed si ita esset, non facta esset illa apparitio promiscuè ad homines. Vide *Thom. 1. p. q. 51. a. 2.*

ARTICULUS II.
Qualia sint ea corpora?

267 *Resp. 1.* Cùm angeli possint movere corpora. Ergo & movere possunt cadavera hominum defunctorum, & sic consequenter in iis apparere.

Cadavera defunctorum.

2. Nihilominus alio etiam modo possunt assumere sibi corpora, aliunde ea fabricando, & conjungendo corpora. Ut plurimùm autem dici solet, quòd illa corpora sint *aërea*, idque propter subitaneam evanescentiam, & quia ista etiam corpora visa sunt solvi & iterum coire. Et quæ sunt id genus indicia alia. Sicut enim aqua aliquando concrescit in glaciem, & aliquando durescit in crystallum: ita aër, quo se vestiunt angeli, densari potest in corpus aspectabile. Ubi etiam non displicet aliquibus: si aër solus non videatur satis esse, ad varietatem colorum, quod possit angelus admiscere aliquid aquæ aut vaporis, unde existat, sicut id fit in iride. Namque iris.

268 *Quomodo dicantur aërea.*

269 *Mille trahit varios adverso sole colores.*

Vide *Petrum Martyrem Class. Loc. cap. 9. num. 13. 25. & 26.*

Objicis: Ita angelum facere corpus, quod suprà negabamus, *num. 243.*

Respondeo: fabricatio illa corporis, non fit per veram generationem, sed solùm, aërem dispersum congregando, ejúsque partes uniendo, vel etiam cum vaporibus aqueis conjungendo, quæ omnia potest exequi angelus, non generando: sed movendo corpora. Unde etiam specie non differt tale corpus angelicum, à reliquo aëre, sed solùm accidentaliter, hoc est, secundùm varietatem & densitatem, quæ essentiale discrimen non faciunt, ut patet de aëre subtili sive tenui, & aëre obscuro & nebuloso. At concluſum est suprà: angelum habere vim movendi corpora.

ARTICULUS III.
Quomodo Angelus uniatur corpori?

270 Inprimis intelligi potest angelum uniri corpori tripliciter. 1. *Hypostaticè*, sicut ὁ λόγος assumpsit corpus. 2. *Essentialiter*, sicut anima unitur corpori. 3. *Per unionem accidentalem*, ut uniatur corpori, sicut motor unitur mobili.

271 Igitur *Tertull. lib. de carne Christ.* ait, angelum unire sibi corpus hypostaticè. *Aureolus* verò apud *Capreol. 2. d. 3. q. 1. a. 2.* censet angelum uniri corpori, per modum

modum formæ, ut refert *Pelarg. in Damascen. lib. 2. cap. 3. p. 29.*

Utraque sententia improbabilis est, unde frequenter contemni solet à Philosophis, nec eget refutatione. Inprimis quia suprà patuit: Angelum non debere esse quid incompletum, unde nequit esse forma. Nullum etiam indicium est, veniendi ad unionem hypostaticam, cum satis sit unio per modum motoris & mobilis.

Atque hæc sententia de tali unione, posteriùs memoratâ, acceptanda est, quæ requirit tres conditiones, ut colligit *Becanus p. 1. tract. 2. Theol. Schol. cap. 1. q. 46.* Nempe requirit illa unio, ut 1. angeli substantialiter existant in corporibus. 2. ut existant per modum talem, quali modo motor est in mobili. 3. ut utantur iis corporibus, tanquam instrumentis ad se manifestandos. Unde alterius generis unio est, cùm angelus unit se corpori solùm ob operationem quandam, & non ad sui manifestationem, qualis fuit, cum angelus assumpsit linguam asinæ ad loquendum. 272 *Unio Angeli ad corpus tria requirit.*

ARTICULUS IV.

Quos actus possit Angelus exercere in assumpto corpore?

Resp. I. *Angelus in assumpto corpore potest exercere omnes actus, quos potest exequi vis locomotiva, quatenus talis est.* Ita patet: quia movere corpus est actus angelo satis proportionatus, ut suprà patuit: tum etiam, quia angelus unit se corpori, ut motor se unit mobili. Ita ergo angelus in corpore assumpto potest progredi, movere manum ad os, ori ingerere cibum, aperire labia, movere linguam, & sic comedere, & loqui, & quæ sunt hujusmodi. 273

Dixi: *quatenus talis est*, hoc est, in quantum tales actus proficisci possunt à vi motiva. Nam quicquid in istis aliâs est vitalitatis, angelis non potest convenire in assumptis corporibus, ut mox dicam. 274

II. *Actus vitales non possunt exerceri ab angelis in corporibus assumptis.* Veluti angelus in corpore assumpto, non potest cibum concoquere, eum vertere in substantiam corporis, ut inde augescat, &c. Ita patet: quia corpus illud assumptum, suppositâ unione accidentali angeli ad ipsum, nihil cooperatur ad actus angeli, ne quidem per modum instrumenti, sed est merè παθητικὸν. Ergo in corpore non potest angelus actum exercere, ad quem aliâs secundum naturam suam est improportionatus. Tota enim operatio angeli exercita in tali corpore adæquatè vendicatur angelo. At idem est angelus, unitus corpori & recedens à corpore. At angelus extra corpus non potest exercere actus vitales suprà dictos, qui simpliciter requirunt commercium cum corpore. Ergo nec eos exercere potest intra corpus. 275

III. Atque hinc simpliciter sequitur: angelos in corpore assumpto non posse generare. Generationis enim eadem est ratio, quæ & cæterarum vitalium actionum. Sed hac de re satis dixi, superiùs *ad nu. 31.* cum quibus confer *Thomam 1. p. q. 51. a. 3. 2. d. 8. a. 4.* Et de potentia *quæst. 6. art. 8.* & alios. 276

CAPUT V.

DE ANIMA SEPARATA.

1. *TErtiò inter spirituales substantias in Metaphysicis agitur de anima separata.*

2. *Anima*

2. *Anima separata est nihil aliud quàm anima hominis, postquam è corpore est egressa.*

3. *Anima igitur est spiritus finitus intelligens, includens naturalem propensionem ad corpus.*

COMMENTARIUS.

1 Principio hîc, antequam progrediar, constituendum est, procœmii loco: animæ rationalis aliquam considerationem Metaphysicam esse.

TITULUS I.

An Metaphysici sit agere de anima rationali.

Rationes dubitandi. Ratio dubitandi duplex est. Nam 1. videtur nihil sciri posse, lumine naturæ de anima separata, quia nec novimus inde: esse vitam æternam, vel æternam damnationem, vel æternum judicium, vel resurrectionem mortuorum, quæ omnia pertinent ad considerationem animæ separatæ. Indéque sequitur, si quid de anima, taliter existente, sciamus, id solùm esse per revelationem. At quæ talia sunt, transcendunt Philosophiam, & tractantur in Theologica.

2 Ex alio capite videtur: quicquid de anima scibile est, pertinere ad Physicam: Nam anima est forma hominis, atque ideo principium corporis naturalis. At principia tractantur in eadem disciplina cum principiato. De principiato autem, h. e. de homine, non tractatur nisi in Physicis.

3 *Anima quadrifariam potest considerari.* Ergo hac in re existimo opus esse distinctione. Potest igitur anima rationalis quadrifariam considerari. 1. quoad attributa quædam, quæ ex sola revelatione constant, veluti quòd anima separata iterum aliquando sit unienda corpori: quod de singulis futurum sit judicium, ad vitam vel damnationem: & quæ sunt alia. Hæc autem pertinent ad Philosophiam nullo modo, sed ad Theologiam: cujus proprium est, considerare ea, quæ solâ divinâ revelatione constant.

4 *Animæ consideratio physicæ quæ?* *II.* Potest anima considerari, ut forma corporis, & ut principium operationum humanarum, & functionum naturalium. Hactenus animæ rationalis consideratio pertinet ad Physicam. Sicut & de ea in Physicis ab *Aristotele* actum est, *lib. 3. de anima.* Et patet. Nam nulla scientia agit scientificè de homine, declarando ejus naturam, & proprietates, & actiones naturales, præter Physicam. At scientifica tractatio non est sine cognitione causarum & præsertim formæ. Scire enim unumquodque tum arbitramur, cùm ejus causas novimus: ut *Aristot.* ait, 1. *post.* 7. 2. *Phys.* 3. & aliâs sæpè. Sic & *Plato* in *Thæeteto*: ἀκ ἴσμεν τὸ ἀληθὲς ἄνευ τῆς αἰτίας, *veritatem non novimus sine causa.*

5 *III.* Potest anima considerari, quoad attributa quidditativa, veluti, quòd sit substantia, intelligens, volens, &c. Hæc etiam consideratio pertinet ad Physicam. Nam ad Physicam sine dubio pertinet agere de homine, quia est corpus naturale. Ergo Physicus debet considerare naturam, & proprietates, & actiones naturales hominis. At hominis natura nihil aliud est, à parte rei loquendo, quàm natura animæ & corporis. Ergo summatim considerare essentiam, actiones & proprietates hominis est considerare essentiam, proprietates & actus animæ & corporis.

6 *Metaphysica consideratio.* *IV.* Potest anima considerari secundùm attributa quæ conveniunt à materia separata, & sunt naturaliter cognita. Veluti erunt ea, quæ deinceps tractabimus. Et horum

sorum consideratio necessariò pertinet ad Metaphysicam. Nam anima sic est prorsus alienata & separata à materia: Et sic in se etiam nihil materialitatis implicat. Ergo sic à materia est abstracta secundùm essentiam. At quæ talia sunt, sunt considerationis Metaphysicæ. Sicut igitur Dei consideratio pertinet ad Physicam, in quantum efficit vel concurrit ad actus corporum naturalium; vel in quantum est primus motor; cæteroquin autem tractatur in Metaphysicis: Ita etiam anima ad Physicam pertinet, quoad est causa corporis, proprietatum & actionum corporis alicujus naturalis: cæteroquin autem ad Metaphysicam pertinet.

Relinquitur autem ex superioribus: quod ad Metaphysicam non pertineat, agere absolutè, de essentia animæ, vel de ejus potentiis, & numero earum, vel earum distinctione inter se & ab essentia, & quæ sunt alia. Hæc omnia enim remisimus ad Physicam. 7

Constituuntur deinceps tractanda.

Inprimis autem, cùm tota ratio considerandi animam in Metaphysicis, sumatur ex eius immortalitate & separatione: Ideo *primò* tractabo de animæ immortalitate: *Deinceps* obtento: quod ea sit immortalis, inquiram: quomodo servet istam immortalitatem, an scilicet in statu quodam separato, an vero transeundo in mortem *Petri*, v.g. ad corpus aliud, & sic deinceps; quod vulgò μετεμψύχωσιν vocant. *Tertiò* obtento, quod anima separatim à corpore subsistat, inquirendum est: Qualis sit is status separationis, & an nihilominus propensionem ad corpus habeat? *Tum* 4. an sic separata sit eiusdem speciei & dignitatis cum angelis? Et *denique* 6. considerabo: quas potentias, vel habitus, vel actus habeat separata à corpore? 8

TITULUS II.

De anima immortalitate.

ARTICULUS I.

In quo referuntur opiniones.

De animæ immortalitate, variæ fuerunt olim sententiæ. Epicuræi eam negarunt, quod *Plinius* sequitur, *lib. 7. Natural. Histor. cap. 55.* & *Galenus lib. quòd Animi mores sequantur temperamentum corporis*, reprehendit *Platonem*, quòd defenderit immortalitatem animæ, quanquam is aliter loquatur aliis locis. Idem etiam docuisse *Aristotelem*, referunt, *Plutarch. de placit. Philosoph. cap. 11. Simon Portius in lib. de ment. humana. Cajetanus lib. 3. de anima, cap. 2.* aliique plurimi. Plures tamen sunt, qui negent *Aristotelem* ita sensisse. Qua de re disquirere meâ non admodum refert. 9 *Variæ sententiæ.*

In Ecclesia etiam aliqui immortalitatem animæ negarunt. Et de Sadducæis quidem id probari solet, ex *Matth. 22. v. 23. Act. 22. v. 8.* Sed ibi solùm dicitur, eos negare mortuorum resurrectionem, de qua loqui aliud est, quàm de immortalitate animæ. Disertè tamen *Josephus l. 18. de Antiquit. Judaic. c. 2.* eos animæ immortalitatem negare docet. Eosdémque alii hæretici sequuti sunt, ut meminerunt *Aug. lib. de hæres. hæres 85.* & *Euseb. l. 6. Histor. Eccles. c. 27.* aliique. 10

Deinceps: supposito, quod anima quidem de facto non moriatur, quæsitum est: an illam immortalitatem habeat ex naturâ, an verò ex speciali gratia? ubi docuerunt aliqui, animam ex natura sua mortalem esse, non mori tamen ex peculiari beneplacito, & voluntate Dei. Unde cum potuisset Deus non ita velle, & per lumen gratiæ 11 *Sine immortalitate naturâ an gratiâ?*

naturæ.

naturæ non pateat, elegeritné Deus interitum animæ rationalis, an non? ideo per lumen naturæ non posse probari animam esse immortalem, sed solùm ex verbo revelato, in quo patefactum nobis sit Deum nolle eam interire. Ita tribuitur *Scoto 4. d. 43. q. 2. & Cajetano ad Epist. ad Rom. c. 9.*

ARTICULUS II.
Ponuntur quædam præcognita.

12 *Immortale bifariàm dicitur.*

Inprimis hîc notandum est: Immortale bifariàm dici. Aliud dicitur immortale per naturam, aliud per gratiam: quam distinctionem, explicans incorruptibilitatem angelorum, suprà latiùs tradidi, *cap. 4. hujus libri, num. 68. 69. seqq. & 74. seqq.* ubi vide.

13 Aliter immortale dicitur bifariàm. Aliud dicitur immortale, *à parte antè*, quod scilicet ita est, ut ne quidem cæperit esse. Aliud autem dicitur immortale *à parte pòst*, hoc sensu, ut non intereat, postquam semel cæpit esse. Et hoc modo nunc quæritur de immortalitate animæ.

ARTICULUS III.
In quo ponuntur assertiones.

14 *Non est simpliciter immortalis.*

Hac in re dico *I. Anima humana non est omnimodo immortalis, ut nullo prorsus modo possit desinere.* Ita patet. Nam anima est aliquid creatum. Ergo ad sui conservationem requirit influxum divinum. At influxus divinus est liber, & proinde potest Deus non influere. At cessante influxu divino non potest persistere creatura. Deinde, si anima prorsus immortalis esset, tum haberet tantam vim, ut cuivis corrumpenti posset resistere sufficienter. At absurdum est: esse in quoque agente creato, tantam vim, ut Deo resistere possit. Docétque idem Scriptura, *1. Tim. 6.* ubi dicitur, quod solus Deus habeat immortalitatem.

Potéstque hujus intuitu dici, animam naturâ esse mortalem, per gratiam verò solùm immortalem, juxta ea, quæ in simile de angelis dicta sunt, *cap. 4. nu. 69. 70. & 74. 75. 76.*

15 *Non est immortalis à parte ante.*

Dico *II. Anima non est immortalis à parte antè.* Ita patet, quia anima rationalis est forma hominis. Ergo homini comproducitur & propter eum. At homines non sunt immortales à parte ante, sed incipiunt per generationes. Ergo & anima. Unde nec existimo aliquo tempore animas extitisse ante productionem hominis, quasi scilicet simul creatæ sint omnes, & deinceps immittantur corporibus, ut tenuit *Plato*, & eum sequutus *Origines l. 1. περὶ ἀρχῶν cap. 7.* Damnata & refutata est hæc opinio, in Concilio *Brac. 1. c. 6.* & à Leone *ad Turbium c. 10. & Epist. 11. ad Julianum*, *Aug. Epist. 28. ad Hieron* & prolixè à *Cyrillo Alex. l. 1. in Joh. c. 9.*

16 Dico *III. Anima rationalis est naturâ immortalis, indéque naturali lumine, & ex principiis naturæ potest doceri probabiliter, eam non interire. Idem autem de fide certum est.* Hæc assertio continet principalem decisionem propositæ controversiæ: quam priùs explico. Dico igitur: *animam naturâ immortalem*, in oppositione ad ea, quæ possent quidem manere incorrupta, sed non nisi per specialem Dei actionem, quæ hinc dicuntur immortalia gratiâ. Qualis esset equus, si per divinam voluntatem maneret incorruptus & immortalis. Animam autem humanam ita intelligo esse immortalem, quòd solùm præsuppositio generali influxu Dei ipsa non desinat, nec sit desitura, atque adeò quod non desinat, nisi Deus specialiter, & quasi miraculosè

miraculosè suspendat influxum suum generalem, quomodo superiori capite disputabam de immortalitate angelorum. Posteà autem id ipsum probabo. Nunc pergo declarare factam propositionem.

Dico igitur porrò: *Naturali lumine posse probari immortalitatem animæ.* Ita 17
sequitur ex priori. Nam quia nos naturaliter cognoscimus naturam & essentiam animæ, ut patet: isti naturæ autem, ut supponimus, est indita immortalitas. Ideò apparet sistendo in puris naturalibus, posse nos aliquid scire de immortalitate animæ: Sicut & hinc plurimi gentiles in istius notitiam devenerunt. *Plato* & alii.

Addidi autem, posse id doceri *solùm probabiliter*, eam non interire. Nam quia 18
supponimus ex prima propositione, Deum, qui agens liberum est, posse animam corrumpere, nobis autem ex natura non prorsùs certum est, quid Deus ex consilio voluntatis suæ velit, vel non, ideò infallibiliter ex principiis Philosophicis sciri non potest, intereátne anima (de actu loquor) abiens à corpore, an non. Et hoc indicat etiam *Antonius*, apud *Cicer. lib. 1. Tuscul. qq. Evolve*, inquit *Cicero* ad *Antonium*, *diligenter librum Platonis, qui est de anima, amplius quod desideres nihil est.* At *Antonius, feci*, inquit *me hercle, & quidem sæpiùs, sed nescio, quomodo dum lego assentior, cùm posui librum, & mecum ipse de immortalitate animarum cogitare incipio, omnis illa assensio labitur.* Sic & *Theombrotus*, cùm legisset eundem librum *Platonis*, probabat quidem, dum legebat, statim tamen vacillabat iterum: & tandem ut videret, veráne essent, quæ *Plato* disputârat, de muro se præcipitavit, ut hinc moreretur. Vide *Aug. l. 1. de Civ. Dei, c. 22.*

Addo denique: *Certum esse de fide, animam non interire.* Scriptura enim testatur, 19
animam humanam, homine moriente, aliò portari, & vivere vel in gaudio, vel in damnatione. Imò *Matth.* 10. dicitur: Animam occidi *non posse*, ex quibus verbis plurimi inferunt: animam naturâ immortalem esse, nec id immeritò. Significant enim ista verba, nullam virtutem esse, quæ sufficiat ad procurandum interitum animæ. Nunc afferemus ad hanc rem probationes Philosophicas.

ARTICULUS IV.

Probatur animæ rationalis immortalitas ex Natura.

Plato in *Phædro*, *Phædone*, *Thimæo*, *Philebo*, in *Menone*, & libris aliis rationes 20
multas proposuit, quarum decem repetitæ sunt inde, à *Pereriolib. 6. Phys. c. 18. & c. 20.* adjecit plurimas suas. Sic & *Colleg. Conimb. disp. 1. de anim. separ. a. 3. Ruvio de anim. separ. q. 4. Thom. 1. p q. 76. a. 6. Fortunius Licet. l. 2. de anim. c. 3. 4. Patritius in nova philos. lib. 12. c. 1. Vallesius de sacra Phil. c. 4.* aliíque Pauciores, quæque solidiores videntur, ego seligam, quarum duæ sunt potissimùm.

Prima desumitur ex Providentia Dei. Inprimis naturaliter nobis notum est, 45
quòd omnia generantur ex Dei providentia, unde in omnium hominum animis nascitur aliqua erga Deum religio & reverentia, & aliquando concutitur conscientia, & cùm calamitas singularis imminet, nemo est, qui non optet & imploret Dei auxilium. Experimur etiam aliquando causas naturales dimittere actus suos, veluti non urere ignem, & ferrum natare, & quæ sunt his similia. At hæc omnia arguunt, alicujus supremi numinis directione, ista omnia gubernari. Pugnat autem contra Dei, sapientissimi provisoris dispositionem, non reddere benè merentibus præmia; sceleratis autem & facinorosis, pœnas. At experimur viris facinorosis in hoc mundo evenire benè: fideles autem perpeti varias calamitates, persecutiones, &c. *Ratio ex providentia Dei.*

Relinquitur igitur quòd anima post mortem superstes maneat, ubi tum fiat compensatio virtutum & vitiorum. Huc pertinet quod *Clemens* ait *l.3. Recog. Si Deus justus est. Ergò anima immortalis est.*

22 *Ratio ex operationibus animæ.*

Secunda ratio desumitur ex operationibus animæ. Operationes aliquæ animæ rationalis sunt independentes à materia. Ergò & essentia animę rationalis est independens à materia. Ergò ea est naturâ suâ immortalis. Prima consequentia patet: quia operationes indicant essentiam, & modus operandi sequitur modum essendi. Altera v, consequentia probatur: quia animam naturâ suâ esse immortalem, est nihil aliud, quàm eam habere naturam talem, quæ sit à materia independens, quæque non necessariò desinat, materiâ factâ indispositâ, sicut sunt formæ accidentales, ut calor & frigus, item formæ brutorum, ut equi, asini, &c. quæ corrumpuntur desinente subjecto, & materiâ factâ indispositâ, in qua tales formæ existunt.

23 *Operationes animæ rationalis esse independentes à materia.*

Jam verò operationes animæ esse independentes à materia (quod antecedens erat propositi argumenti) probatur inde, quòd illæ principaliter sunt intellectio & volitio. At hos actus immortales esse, apparet ex genere illorum, quo tales sunt, ut etiam Deo & Angelis conveniant, quibus nihil materiæ inest. Tum etiam pro istis actibus non potest nominari ullum organum, per quod magis ii exerceantur quàm per aliud, sicut ad visionem, & auditionem (qui sunt actus materiales) natura deputavit oculum & aures.

24 Elucet autem ista immaterialitas horum actuum in nobis multipliciter. Etenim humana cognitio adeò est subtilis, ut ad intimas etiam rerum spiritualium, & aliarum quidditates penetret, vel penetrare contendat: Adeò est sagax, ut quæcunque sunt reipsa conjuncta, discernat, dijudicétque, quidnam ad earum pertineat essentiam, aut quid ex ea profluat, quid contingenter insit. Est enim adeò potens, ut quæ neq; sunt, neq; esse possunt, & apud se fingat, & varios modos atque habitudines inter ea excogitet, ut à minimis effectis ad summas causas discurrendo progrediatur, ut in se quoq; animadvertat, quàm certò vel evidenter objectum attigerit seipsum, à quacunque re aliâ, atq; adeò ab objecto distinguat, & quæ sunt alia, quæ eruditè attinguntur à *Colleg. Conimb. disp. de anim. separ art. 3.*

25 Referunt huc etiam aliqui id, quod in raptu experimur, ubi anima nostra, dimisso omni sensu, omnes vires suas applicat ad actum intelligendi, & volendi ea quę objiciuntur. Unde pro isto statu anima prorsùs intelligit independenter à sensu: plura mitto.

ARTICULUS V.

Solvuntur objectiones.

26 Superest ut explicemus objectiones, quæ huic doctrinæ contrariari videntur.

I. *Objicitur*: quòd passim anima dicitur immortalis, non per naturam, sed per gratiam. Sic ex Seraphin dicitur *Synod. 6. act. 11. Intellectualia, & invisibilia nullatenus quidem moriuntur & corrumpuntur: non tamen sunt immortalia per naturam, sed gratiam eis largitus est Deus.* Sic & alii loquuntur.

Sed est ambiguitas solùm in phrasi, *esse naturâ vel gratiâ immortale*, de qua dixi præcedente c. *n.* 68. *seq.* Unde repetatur. Liquétque ex istis: animam esse & naturâ, & gratiâ immortalem, sano sensu.

27 II. *Objicitur* dictum *Ecclesiastæ. 3. v. 19. Unus est interitus hominis, & jumentorum*

rorum, & æquâ utriusq; conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur. Et poste à *v.* 21. *Quis novit an Spiritus filiorum hominum ascendat sursùm, & Spiritus jumentorum descendat?*

R. 1. Certum est: per Scripturas animam esse immortalem, ut priùs patuit *Num.* 19. At non contrariatur sibi Scriptura. 2. Ad hoc igitur dictum duplex est responsio, aliqui interpretantur ea, tanquam per prosopopœiam dicta à *Salomone*, quia scil. Deus loquatur sub persona impii. Ita censet *Greg. l. 4. c. 4.* Probátque in *Thom. 1. p. q. 76. a. 6. ad primum* ex propositione facta, *in cap. 2.* ubi sic orditur *Salomon: Dixi in corde meo, videam & affluam delitiis, &c.* Alii autem explicant dictũ illud de externis eventibus, ut fecit *Osiand. in glossa*, & *Martyr Class. 3. Loc. cap. 15. art.* 13. Nempe extrinsecus non apparet differentia inter mortem hominis & bruti. Et præcisè loquitur *Salomon*, non de conditione animæ in homine & bruto, sed de ipso homine & bruto, corundémq; morte. Nempe sicut bestia (non comparando secundùm qualitatem moriendi, sed comparando in ipso genere, hoc est, morte) moritur, ita & homo, vel sicut bestia non est libera à moriendo, ita nec homo. 28

III. Objicitur dictum *Sap. 2. v. 2. Ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam non fuerimus.* 29

R. Dici id ex persona insipientium, & id quidem ibi culpatur. Sic enim ait sapiens: *Dixerunt impii, cogitantes apud se non rectè*, & quæ sequuntur.

TITULUS III.

An anima persistit in statu quodam à corpore separato?

Hoc secundum est, quod proposui. Postquam enim visum est, animam immortalem esse: nunc videndum est, an servet immortalitatem suam, separatim subsistendo, an verò subeundo, in morte hominis hujus, ad corpus alterius. 30

Hac in re vetus opinio est, quòd sit quædam *μετεμψύχωσις*, sive transmutatio, hoc est, transitus animæ hujus, in corpus aliud. Hujus opinionis assertores consequenter immortalitatem animæ ponunt in ista transitione ad corpora alia. Ita docuisse legitur *Empedocles, Plato, Apollonius Tyanæus*, & *Pythagoras*. Idem se ante conversionem tenuisse, *Justinus Martyr* meminit, *Dial. cum Tryphone, pag.* (*mihi*) 32. 33. Et *Manichæis* eandem transmutationis defensionem tribuit *Augustin. l. de hæres. cap. 46. & lib. 5. contra Faustum, c. 10.* Pertinet & huc quod *Æneas* ad *Anchisen* ait, in inferno, *lib. 1. Æneid. apud Virg.* 31 *De μετεμψυχώσει.*

O Pater anne aliquos ad cœlum hinc ire putandum est,
Sublimes animas, iterúmque ad tarda reverti,
Corpora, &c.

Vt refert *August. serm. 143. de tempore.*

Quanquam variant autores harum opinionum. Aliqui enim dixerunt id solùm esse, de anima impiorum, & facinorosorum hominum, unde & *Æneas* interrogat solùm de sublimibus animis, redeántne ad corpora. Animos enim magnorum virorum ponebant in stellis. Rursus variant autores. Aliqui enim aiunt transitum solùm esse animæ humanæ ad hominem alium. Alii verò transire eas aiebant, ad corpora belluina, ut insinuat *Aug. d. loc.* Et id quidem, juxta conditionem vitæ anteactæ, veluti porcos fieri, qui indulsissent libidinibus: leones & lupos fieri, qui fuissent crudeles: Luscinias, aliásque cantatrices fieri aves, qui fuissent Musici; in vulpes degenerare, qui fuissent astuti.

32 Atque hinc *August. l. 7. de Genes. ad lit. cap. 10.* & *Philoponus lib. 1. de anim. ad text. 53.* autumant: hæc à Philosophis istis dicta solùm μυστικωδῶς καὶ ἀλληγορικῶς: quòd scil. Philosophi illi voluerunt significare, homines juxta vitæ conditionem per vitia & virtutes assimilari brutis, sic vel vituperari, vel celebrari solitis, quódque per vitia quasi deponant naturam humanam, & naturam porcorum, & luporum induant: quomodo à parte rei non significatur transitus animæ, ad membra belluina: sed ad affectus belluinos.

μετεμψύχωσις Allegorica.

33 Et eo quidem modo intellecta ista μετεμψύχωσις, facilè admitti potest, nec aliquid mali habet: si tamen intelligatur de Physico, & non morali transitu, accipi non debet. Inprimis enim Scriptura clarè testatur animas à corpore discedentes, seorsim ab omni corpore subsistere, & non nisi corpori proprio, uniendas, tum, cùm hominum futura est παλιγγενεσία.

34 Ex ratione etiam patet: non posse *primò* animam humanam transire in corpora brutorum; quia cùm sic eadem numero esset anima hominis, & anima bruti, ideò absolutè & præcisè dicendum esset, etiam animam bruti esse immortalem. *Deinde*: si bruto conveniret anima rationalis, quæ scilicet hominis alicujus fuit, tum etiam in bruto intelligeret. Consequentia est evidens, quia intellectio est naturalis operatio istius animæ.

Improbatur Physica μετεμψύχωσις.

35 *Dices*: Esse ibi impedimentum, cur causa ista naturalis non habeat ibi effectum suum naturalem, hoc nempe, quòd ibi ista anima sit in corpore porci, quod non est habile ad intellectionem.

At hoc nihil est. Nam determinationem, & specificationem ad operandum non habet forma à materia: sed contrà, omnis determinatio ista provenit à forma ad materiam, quia materia est, propter formam. Veluti, quòd ex hoc corpore est latratus, ex alio hinnitus, id non est inde, quia dispositiones corporis necessitent animam ad hos actus: sed contrà: in materia scilicet sunt dispositiones talibus actibus congruæ, quia anima hos actus vult exercere.

36 *Deinde*: etiam anima humana non potest transire in aliud numero distinctum individuum. Nam individuatio, (ut superiùs de singularitate concludebamus,) substantiæ corporeæ sumitur ex individuitate formæ, quæ est principalis pars essentiæ. Ergò idem individuum est, quod eandem numero formam habet. Ergò repugnantia est in terminis: esse individua alia numero, & tamen esse, formam (non aliam, sed) eandem numero. At nihilominùs absurdum est, individuum utrobique idem esse, veluti si anima hæc eat in corpus aliud. Nam id individuum, quod hactenus informavit anima, jam corruptum est, & eo ipso momento, quo anima ab hoc corpore exiit, debet subire aliud corpus, ut sic perpetuetur. At hæc ipsa res erit viva per ingressum animæ. Ergò eadem numero erit res genita & corrupta, quod absurdius est, quàm si idem numero, quod semel deletum est, dicatur redire in vitam, quod tamen *Aristoteli* non placet, & humanæ rationi primò satis difficile est.

Animam humanam non posse transire in aliud humanum corpus.

37 Summatim sic concludo: Si anima est immortalis, non separatim subsistendo, sed transeundo ad corpus aliud: Tum vel transit & perpetuatur in corpore alicujus bruti, vel in alio corpore humano. Non primum, ut patuit *num.* 34, nec secundum, per *num.* 36. Nullo modo igitur perpetuatur, per μετεμψύχωσιν, sed per separatam subsistentiam, quam tam diu retinet, donec summus Monarcha corpus ex pulvere terræ resuscitet, quod ante à informaverat anima. Sed de hac re prolixiùs agunt Theologi, in materia de resurrectione.

TITULUS III.

An animæ sit separationis status naturalis, necne?

ARTICULUS I.

Declarans terminos hujus quæstionis:

Inprimis termini rectè sunt principia intelligendi. Separatio igitur alia est realis, alia mentalis. *Mentalis* est, cùm abstractione mentis unum ab alio separamus, quod est inter res maximè unitas, imò aliquando id fit, in re prorsùs eâdem, si juxta varios ejusdem rei inadæquatos conceptus rem apprehendamus, secundùm hunc conceptum, dimisso alio. Sicut apprehendimus essentiam corvi, dimissâ nigredine, & æternitatem Dei dimissâ potentiâ. Et de hac mentali separatione nunc sermo non est. Loquimur enim de reali separatione. 38 *Separatio realis & mentalis quid?*

Realis autem separatio alia est positiva, alia privativa. *Privativa* separatio est, cùm alterutrius, quod separatur, interitu. Sic calor separatur ab aqua, non per positionem ad aliud ubi, in quo servet esse suum, sed, quia manente igni ipse desinit. *Positiva* autem separatio est, cùm utrumque separatorum post separationem subsistit, quomodo separantur materiales partes antè unitæ: Veluti caput à trunco, manus à brachio, & sic in aliis. Et hanc separationem tribuimus peculiariter animæ rationali. 39 *Separatio positiva, vel privativa.*

Ex quibus obiter colligitur: cùm Philosophi aiunt, *Mortem esse separationem animæ à corpore*, quòd separationem intelligant generatim, & cum indifferentia ad Privativam & positivam separationem. Animarum enim plantalium & bestialium separatio fit, cum eorum interitu. Vnde Privativâ separatione separantur. An anima humana, ut relinquitur ex defensa ejus immortalitate, est post illam separationem superstes, unde separatur separatione positivâ. 40 *Mors quomodo sit separatio animæ.*

Id verò diligenter notandum est: quòd separatio illa non necessariò fiat per distantiam localem, quod sic intelliges. Separatio illa opponitur unioni. Unio autem, quam habet forma ad materiam, non est nuda præsentia ad locum materiæ: sed (istâ præsuppositâ) est nihil aliud, quàm substantialis χωρησις, vel immeatio, quæ à parte rei nihil aliud est, quàm informatio. Informat autem anima, cùm ipsa, in legitimè disposita materia, dat esse composito. Ergò separatur à materia, cùm desinit habere istam unionem, hoc est, cùm desinit informare: quod fit, si materia reddatur inidonea, in qua porrò persistat, veluti, si in ea non sit amplius proportio debita calidi & humidi. Atque adeò hinc animal mori dicitur, si ista unio amittatur, si vel maximè anima pro tempore velit in eodem ubi manere aliquamdiu, ad quod ex parte animæ non est repugnantia, ut apparet inde, quia anima, suppositâ ejus immortalitate, potest esse in corpore (per localem præsentiam) prorsùs inorganico, ut de facto contingit cùm per aërem transit à corpore in cœlum. Ex qua hypothesi id quod dixi clariùs evadit. Nam si divina potentia cadaver emortuum elevaretur ad illud spatium aëris, per quod transitura est anima, tum anima transiret, etiam naturaliter (neque enim cur anima in isto motu suo non possit, aut debeat transire) per ubi illud, ad quod esset elevatum proprium corpus. Indéque locali præsentiâ uniretur suo corpori, & tamen propter defectum dubitarum dispositionum in corpore, non posset illud vivificare. 41 *Separatio animæ non fit necessariò per distantiam localem.*

Unde clarissimè apparet: quòd separatio animæ à corpore non consistat formaliter in absentia locali animæ á corpore, sed solùm in desistentia illius substantialis unionis, de qua dixi. Etsi credamus, & de fide certum sit, de facto eam semper conjungi cum hac, animásque ilicò in morte hominis aliò abscedere, vel portari.

Declaratur vox Naturalis.

43 Vocem hanc alibi prolixiùs declaravi. In hac tamen materia solet poni ejus triplex significatio. Igitur 1. naturale dicitur omne illud, quod non est hyperphysicum, sive supernaturale, seu *super naturam*. 2. Naturale opponitur violento, éstque id violentum, quod est ab extrinseco, & est contra inclinationem naturæ, eámque destruit, unde & *contra naturam* dicitur. 3. Naturale dicitur id omne, quod est naturæ congruum & consentaneum cui contrà distinguitur id quod est *præter naturam*. Quibus ita propositis, nunc sunt variæ opiniones ad hanc rem tractandæ.

ARTICULUS II.

In quo proponuntur variæ opiniones, cum fundamentis earum.

Igitur quoad hanc quæstionem tres principaliter sunt opiniones. *Primò* exist-
44 mant aliqui: statum separationis esse animæ violentum, & contra naturam ani-
Animæ statum esse violentum. mæ. Ita frequenter tribuitur *Ferrarienſ. l. 2. contra gentes, cap.* 83. Ita & *Thomas* loquitur 1. *p. quæst.* 118. *a.* 3. *& l.* 4. *contra gent. c.* 89. Quanquam alii *Thomam* interpretantur aliter. Aliquibus enim in verbis istius *Thomæ*, idem est, contra Naturam, quod præter naturam, quomodo *Aristoteles* etiam hac voce usus est, 1. *decæl. c.* 2. *text.* 15. *& l.* 2. *cap.* 3. *text.* 8. Aliis autem contra naturam ibi idem est, quod, non ex prima intentione naturæ. Ita nempe anima contra naturam suam est separata, quia ex prima intentione naturæ suæ est forma, atque adeò unita materiæ Hanc conciliationem ego non valdè curo, neque ad veritatem refert quid *Thomas* senserit.

Nititur autem hæc opinio principaliter hoc fundamento, quòd anima, cùm sepa-
45 ratur, privatur aliquibus perfectionibus, naturaliter sibi debitis. Quia enim anima
Fundamenta hujus opinionis. ex prima intentione naturæ, ut omnes admittunt, est forma corporis: ideò sine dubio, ad illius perfectionem pertinet, se corpori communicare, & illud animare, & per illud actus naturales exercere, unde & adhuc anima naturalem inclinationem habet. At hæc omnia amittit anima cùm separatur. Est igitur tum in statu violento. Hæc ratio solvetur, *num.* 54.

Secunda sententia est eorum: qui aiunt, animæ statum separatum, esse quidem
46 naturalem, quatenus naturale opponitur violento: absolutè tamen non esse natu-
Secunda sententia. ralem, quatenus (juxta tertiam significationem) naturale opponitur ei, quod est præter naturam. Dicunt igitur animam separatam esse in statu non naturali, sed præter naturam. Ita docent *Colleg Conimb. lib.* 3. *de gener. & corrupt. c.* 11. *quæst.* 1. *art.* 4. *De anim. separ. Disp.* 2. *art.* 2. & (quos *Conimb.* allegant) *Henricus quodl. lib.* 7. *p.* 13. *Cajetan.* 1. *p. q.* 89. Estque à fortiori etiam *Ferrarienſis* hæc opinio, in quantum is docuit, animæ non esse istum statum naturalem, Quanquam is in eo differt ab hac opinione, quòd ille adeò dixit istum statum non esse naturalem, ut etiam violentum dixerit, quod non faciunt autores prædicti. Sequutus sum eandem

dem opinionem, *part.* 3. *de anim Disp.* 3. *num.* 20.

Hujus opinionis fundamenta, à *Conimbb* enumerata sunt hæc. 1. Affectiones privativè oppositæ non possunt eidem rei connaturales esse. At tales sunt, uniri corpori, & separatum esse à corpore. 2. Id quod in totius perniciem cedit, non debet esse naturale formæ, à qua non est nisi compositi perfectio. At certè ista separatio cedit in perniciem compositi, quod decedente animâ moritur. 3. Separatio ad naturam formæ nihil interest. Sicut ergò cæteræ formæ non habent propensionem ad statum alium, qui iis sit naturalis. Ita nec anima humana. 4. Quia omnia, quæ sunt in separatione animæ, ei adversantur, velut noxiæ dispositiones & mortiferę. Non possunt igitur eam ad statum Naturalem impellere. Hæ rationes solventur, *Num.* 57. 47 *Ejus fundamenta.*

Tertia opinio est eorum, qui aiunt: animæ statum separatum esse prorsùs naturalem, & nec contra naturam, nec præter eam. Ita docet *Seneca Epist.* 102. *ad Lucilium. Rubeus in tract. de anim. separ. q.* 6. & alii. Juxta quorum hypotheses, anima, & in corpore subsistens, & extra illud, naturales status habet. Id quod variis exemplis declarari potest. Naturale est homini pro tempore esse pilosum in capite, eidem tamen non minùs naturale est in senectute, habere Calvitium. Arboribus naturale est in æstate, habere frondes & folia; in hyeme, iisdem carere, iterum ei naturale est. Aëri naturale est, interdiu esse illuminatum; noctu, esse caliginosum: Animali utrumque naturale est, vigilare, & dormire. Inprimis verò elegans est simile, quod *Seneca* habet, *d. l.* ubi docet sic: *Sicut nobis primum naturale est, latitare aliquamdiu in utero matris, & ibi præparari; deinceps verò non minùs naturale est, extra uterum: Sic etiam per hoc spatium, quod ab infantia patet ad senectutem, in alium naturæ partum sumimur, aliáque nos origo expectat, alius rerum status. Nondum cœlum, nisi ex intervallo,* inquit, *pati possumus, proinde horam illam decretoriam prospice, non est animo suprema, sed corpori. Transeundum est; excutit natura redeuntem, sicut intrantem.* 48 *Tertia opinio.* *Exempla ad hanc opinionem.*

Atque hanc sententiam nunc video satis etiam probabilem, etsi nec mediam prorsùs sperno. Probabo omni modo animam ibi esse in statu naturali, idque juxta tres significationes, τῶ *naturalis*, suprà propositas. 49

TITULUS III.

Ponuntur assertiones, & defenduntur.

Dico *I. Anima separata est in statu Naturali, non Supernaturali.* Sumo nunc naturale, juxta primam significationem superiùs propositam, ut ostendit oppositio ad supernaturale. Atque tum hæc propositio certa est, & communiter admittitur, & probatur. Nam supernaturale id esse dicitur, quod non convenit nisi ex superveniente actione Dei speciali, quam vocant; quomodo supernaturale est, si ferrum natet, aut virgo pariat, aut si forma bruti in morte bruti persistat separata, tunc illi is status separatus esset supernaturalis. Cùm enim tales formæ exigant (indicio sumpto ex earum operationibus) dependentiam & connexionem ad materiam, utique eâ (materiâ) remotâ interirent, nisi aliunde eæ per specialem Dei actionem confirmarentur, & quasi fulcirentur. At id non est de anima rationali, quia, ut superiùs visum est, anima est Naturâ immortalis Unde, ex vi terminorum relinquitur, eam in persistendo non egere aliquo extrinseco, præter generalem Dei actionem, quâ naturas, ut sunt, sustentat. Et patet porrò, quia nisi id esset, animæ rationali 50 *Animæ separatæ statum non esse supra naturam.*

tionali non magis conveniret, posse esse in statu separato, ac animæ alii. Nam aliæ animæ supernaturaliter etiam possunt seorsim subsistere: solùm esset differentia, quòd anima humana separetur de facto, aliæ non. At id discrimen esse prorsùs ab extrinseco, & non esset ex natura animæ, sed speciali Dei gratiâ.

Secunda assertio.

51 *Nec est contra naturam.*

II. Dico: *Anima separata est in statu sibi naturali, & non violento.* Hic loquor de secunda significatione τῦ naturalis, contra primam opinionem. Estque ad eam assertionem intelligendam, advertendum, quòd sermo sit de separatione in facto esse, non fieri. Nam loquendo de separatione in fieri, verum est indubiè, separationem illam aliquando fieri violentè, veluti cum gladio, laqueo, suffocatione, &c: cogitur quasi anima egredi domicilium, in quo aliàs diutiùs habitare poterat, & habitâsset, intuendo præexistentes corporis dispositiones. Quo sensu & Philosophi mortem istam viventis, quæ sic obtingit, violentam vocant.

52 Loquendo igitur de separatione animæ, in facto esse, nunc probatur: eam animæ violentam non esse. Nam inprimis, quod violentum est, id tale est, per respectum ad agens extrinsecum, quod prohibet à tendendo ad actum naturalem. Unde quicquid violentum est, remoto isto agente extrinseco, tendit ad naturalem actum. Veluti lapidi violenta est persistentia in aëre, quæ non obvenit ei nisi aliunde, veluti à manu eam tenente: Unde &, remotâ manu, ilicò cadit deorsum, non procurante ulteriori agente, sed præcisè per impetum naturæ. At tale quid non est in anima rationali. Nam si ibi iste status ei violentus esset. Ergò aliunde detineretur in isto statu, & remoto isto impediente, naturaliter rediret ad corpus, & illud vivificaret. Unde naturaliter daretur resurrectio mortuorum, essétq; adeò non tam illud opus divinum, resuscitare mortuos, quàm detinere aliquamdiu animam, ne ad corpus redeat, & illud vivificet; sicut id non est opus (specialiter loquendo) divinum, si ignis urat, sed si detineatur aliquando vis ustiva, ne urat. At hæc maximè impingunt in principia fidei.

53 *Deinde:* etiam juxta hanc sententiam non posset persistere naturalis animæ immortalitas. Anima enim dicitur immortalis naturâ, quia naturam talem habet, quæ absolutè est independens in essendo ab alio, supposito generali Dei concursu. At quod est in statu violento, id non est sic independens ab alio. Est enim de ratione violenti, esse ab extrinseco; unde naturalis rei impetus impediatur. Ponamus igitur: Deum, violentè detinentem animam, suspendere istum specialem actum, violentæ detentionis. Tum igitur anima interiret, vel non. Si non interiret. Ergò animæ naturale esset (remoto quippe omni externo violentè detinente) sic subsistere. Si interiret: reverà non esset naturâ immortalis, sed ita solùm, sicut equus, si quem Deus præservaret ab omni interitu.

54 Ad objectionem contra hanc sententiam, suprà, *nu.* 45. propositum. *Respondeo:* Nihil absurdi esse: animam deperdere aliquas perfectiones, quæ ei conveniebant pro tempore, cùm acquirit alias, non minùs ei naturales, & quidem majores, veluti intelligere purissimè, cùm anteà fuerit in intelligibilium apprehensione annexa sensibus & phantasmatib. Ita cùm naturalis sit perfectio vigilare aliquamdiu, & sic exercere Spiritus animales, in sensu & motu. Nihilominùs postea itidem naturale est animali, aliquamdiu dormire, & interea restaurare, & regignere Spiritus tales. Ex quo apparet, quòd dimissio perfectionum, aliquo tempore habitarum, non ilico indicet statum rei isti innaturalem.

Quod

Quod de inclinatione ibi tactum est, ad id sciendum, quòd inclinatio naturalis sit duplex, ut *Lychetus* notat *lib. 3. d. 13. quæst. 4. fol. 35.* Alia igitur est naturalis inclinatio ad determinatam formam vel statum, unde si quid sit sub opposito ejus, est ibi violentè. Sicut grave naturaliter inclinatur ad ubi deorsum, unde si ubi habeat sursum, erit ibi violentè. *Alia* autem inclinatio naturalis est, quæ est absolutè ad formam, sive perfectionem, & non est sic determinata ad istam, ut si sit sub opposito, ibi sit violentè. Sic materia naturaliter inclinatur ad formam etiam ignis, & tamen si fiat sub forma aquæ, non erit ibi violentè. Sic animal naturaliter propendet ad dormiendum, & tamen si vigilet æquè est in statu naturali. Et hoc est de animæ propensione ad informandum corpus. *Naturalis inclinatio duplex*

Tertia assertio.

III. Dico: *Anima separata non est in statu præter naturam.* Hic loquor juxta tertiam significationem τῶ naturalis, contra secundam opinionem. Et patet præsentis assertionis veritas, suppositò, quòd animâ sit naturâ immortalis, quod suprà conclusum est. Quicquid enim præter naturam tale est, id tale est per respectum ad aliquid extrinsecum, ut ipsa phrasis evincit. Id enim præter naturam dicitur esse, quod est non à natura, sed aliunde. Convenitq; in hoc cum isto, quod est contra naturam. At suppositâ immortalitate animæ, anima non habet esse suum per dependentiam ab ullo extrinseco, (solùm suppositò generali Dei concursu, qui semper implicatur & intelligitur necessariò ad esse cujusvis entis creati.) At id esset maximè si anima separata esset in statu præter naturam, hoc est, si in ista permansione sua aliunde penderet. 55 *Animæ separatæ statum non esse præter naturam.*

Eâdem ratione etiam *Rubeus* utitur dict. l. *Anima rationalis*, inquit, *suâ naturâ immortalis est, & perpetua. Ergò debetur ei naturaliter perpetua conservatio in proprio esse. Sed conservatio perpetua includit utrumque statum. Ergò uterque est ei naturalis. Minor probatur. Nam anima rationalis non potest naturaliter habere conservationem in corpore, utpotè quod modo amissibili ab ea informatur, & ad illud habet talem unionem, quæ de facto sit solvenda aliquamdiu propter corpus, quod tales dispositiones habet, quæ facilè possunt fieri improportionatæ, ut cum eis porrò non possit esse anima. Naturale igitur etiam est animæ conservari sine corpore. Aliàs enim continuata, sive perpetua ipsius animæ permansio, ex semisse esset ei naturalis, ex semisse non, quod revera non est esse naturâ immortale.* 56

Ad objectiones autem priùs *nu.* 47. propositas nunc respondeo. 57

In *prima* ratione negatur propositio, cujus falsitas priùs patuit, per exempla proposita, *num.* 48. & ex parte *per num.* 54. 58

Ad *secundum* similiter negatur propositio, quæ idoneâ ratione non probatur. Nec habet compositum, præcisè loquendo, majorem perniciem, ex eo, si anima naturaliter persistat, quàm si vel intereat, vel persistat, præter aut contra naturam. Anima autem intra corpus existens, satis exequitur officium formæ, & munit ab omni pernicie compositum, dum alimenta idoneè præparat, ea, quæ excrementitia sunt, ejicit, si quæ vulnera infliguntur corpori, sanat, & sic deinceps: ut quæcunque sunt perniciosa, & tandem mortifera, proveniant ex conditione corporis. 59

Ad *tertium* dico: Ad rationem formæ quidem nihil interesse, an aliqua forma separetur, an non; cùm separabilis forma æquè officia sua, & actus exerceat in composito, ac forma inseparabilis: Sed tamen valdè differunt entia illa, quæ hos respectus suscipiunt, ut formæ sint. Aliqua enim eorum sunt, naturâ suâ immortalia, alia

alia v. sunt naturâ suâ mortalia. Et ex hac diversitate, ut visum est, sequitur, quod animæ rationali naturaliter conveniat aliquis status separatus, cæteris autem formis non ita.

61 *Quartum* argumentum si quicquam evincit, id solùm evincit, quòd animæ separatio quoad fieri non sit naturalis, de quo casu nunc non loquimur. Isto tamen non obstante potest anima habere statum separatum sibi naturalem in facto esse. De quo prius erat. *Num.* 51. 52.

Quarta assertio.

62 Relinquitur ita *IV. Quòd animæ status uterque & in corpore & extra corpus sit status connaturalis*: id quod aliis argumentis, præter facta, non necesse est, ut concludatur, cùm eadem hanc assertionem inferant. Anima igitur quia forma corporis est, naturaliter est in corpore (qui est primus ejus status.) Et tamen quia corpus illud est corruptibile, neque in perpetuum potest habere dispositiones congruas, animæ actib: ideò consequenter nec anima potest perpetuò ibi manere, & sic, supposità naturali immortalitate animæ, perpetuatur in esse suo extra corpus. Et hic est alter ejus status.

Patétque ex eodem ordine, & hactenus dictis, quòd magis naturaliter conveniat animæ status in corpore, ac extra corpus. Principaliter enim anima ista est facta adesse composito, hoc est, homini tribuendum.

TITULUS IV.

An anima separata retineat propensionem ad corpus?

63 *Variæ sententiæ.* Hac de quæstione controversia est inter *Thomam* & *Scotum*, & utriusq; assecias, *Thom.* ait, 1. *p. q.* 75. *a.* 1. *ad sextum: Anima humana*, inquit, *manet in suo esse, cùm fuerit à corpore separata, habens aptitudinem & inclinationem naturalem ad corporis unionem.* Hanc sententiam sequuntur & argumentis probant *Conimb. de anim. separ. disp.* 2. *a.* 3. *Rubeus de eadem materia quæst.* 7. alíque: Et loquuntur eodem modo *Abulens. in* 22. *cap. Matth. q.* 222. *ad* 4. Et *Aug. l.* 12. *super Gen. ad lit. c.* 35. ubi disertè scribit, animæ separatæ inesse naturalem quendam appetitum corporis administrandi, Argumenta posteà afferam, *num.* 69.

64 *Scotus* autem istum appetitum negat 4. *d. quæst.* 2. *a.* 3. *Ferrar.* 2. *cont. gent. c.* 6. *Bannes* 1. *p. q.* 26. *a.* 1. *dub.* 5. *Major* 5. *sent. q.* 3. *a.* 4. Argumenta posteà proponam, statim ea solvendo.

Explicatur quæstio proposita.

65 *Appetitus naturalis, vel elicitus.* Ad hujus quæstionis intelligentiam & decisionem, necessariò præcognoscenda est distinctio appetitûs in naturalem & elicitum, quam frequenter Dd. tradunt & explicant 1. *Met. c.* 1. *& l.* 1. *Eth. c.* 4.

66 *Appetitus naturalis.* Dicitur igitur sic *appetitus naturalis* is, qui nihil aliud est, quàm inclinatio naturæ, secundùm quam res in aliquod bonum sunt propensæ, absque prævia cognitione. Sic materia appetit formam, unaquæque res suum bonum, intellectus intellectionem, voluntas volitionem, & summatim quævis potentia sic appetit exercere suum actum, & uniri cum suo actu. E quibus exemplis patet: quòd defectus præviæ cognitionis non intelligatur sic, quasi res quæ talem appetitum habet, debeat esse expers omnis cognitionis, sed quòd etiam dimissâ cognitione, si quæ res eam aliàs habet, nihilominùs adhuc res aliqua est propensa ad tale objectum, veluti est in prioribus exemplis. Nam si maximè homo non intueatur, sive cognoscat actu, quod

quod bonum sit suæ intellectivæ potentiæ, ipsum intelligere, nihilominùs tamen ipsius intellectiva potentia propendet ad intelligendum. Et hoc vocamus appetitum & naturalem, & innatum.

Et hinc rectè infert *Fonseca lib* 1. *Metaph. c.* 1. *q.* 1. *s.* 8. quòd appetitus innatus non sit res distincta à re appetente. Ita gravitas est propensa ad tendendum ad suum locum, non per aliquid additum, in quo formaliter consistat ratio propensionis, sed per seipsam. Et potentia intellectiva ad intelligendum, ac sensitiva ad sentiendum propensæ sunt, similiter sine ullo addito, per seipsas. Vnde removendo omne extraneum ab istis, & purissimè considerando essentias earum, nihilominùs implicant istam habitudinem, sive propensionem ad actus istos. 67

Appetitus autem *elicitus*, est actus appetendi, quo res præviâ cognitione feruntur in bonum cognitum, quales sunt in hominibus, cùm homo appetit deambulare, vel edere, vel bibere. Istis enim exemplis appetitûs eliciti placet uti, quia in istis appetitus maximè liber est, & quoad specificationem, & quoad exercitium, inde maximè sunt evidentia. Dicitúrque ipse appetitus *elicitus*, quia elicitur ex cognitione. Est enim hic ordo. Intellectus nempe, intelligit, & cognoscit rem aliquam; cognoscit etiam in ea aliquam bonitatem, secundùm quam ista res homini sit consentanea. Istâ cognitione præsuppositâ, voluntas desiderat bonum præcognitum. Et sic elicitur aliquis appetitus boni. Vnde statim apparet: eum appetitum non habere realem identitatem ad essentiam appetentis, quia de facto is potest abesse. Estque nunc inprimis sermo de priori appetitu. 68 *Appetitus elicitus.*

Deciditur proposita quæstio.

Quibus positis dico: *In anima separata esse appetitum innatum ad informandum corpus.* Ita patet, quia anima est forma. Ergò habet essentiam propendentem ad informandum. At illa propensio non est in forma ulla aliquid additum, sed, à parte rei loquendo, est ipsa essentia formæ. Ergò anima separata, quia animæ essentiam retinet, retinet etiam istam propensionem, tanquam realiter eandem cum essentia. 69

Nihil in toto hoc discursu ferè est, quod porrò probandum sit. Vt tamen illustrius sit, quod dixi, inprimis notandum est: Propensionem, quam formæ (in communi loquendo) habent ad informandum, importari per hoc ipsum, quòd entitatem habent naturâ suâ partialem & incompletam, quæque actuare possit compartem. Istam propensionem exercent formæ, quando actu informant, id autem non faciunt mediante aliquo accidente, sed faciunt id immediatè per seipsas, ac propriam suam entitatem exhibendo & uniendo materiæ. Aliàs enim fieret unio per accidens, quod absurdum. Isto supposito, relinquitur, quod inter actum informandi, & inter essentiam formæ, non interjaceat accidens, per quod ipsa disponatur, & apta sit ad informandum. Et patet porrò, quia quicquid dicitur, frustrà ponitur, & reverà fingitur, quia non potest præscindi essentia ejus, quod forma dicitur, ab ista propensione ad materiam, unde purissimè apprehendendo essentiam, adhuc ea essentia talis est, ut, quia scilicet naturâ suâ partialis est entitatis, (quæ denominatio non advenit ab accidente ullo) sit apta quæ materiam informet. 70

Quòd si igitur ista propensio ad materiam minimè includitur in essentia ejus rei, quæ forma dicitur. Ergò quamdiu manet essentia rei illius, tamdiu manet etiam propensio. Quæ enim realiter eadem sunt, illorum unum non corrumpitur, manente alio, per *Aristot. 7. Top. cap.* 1. §. 3. Vtique enim anima separata adhuc 71

habet

habet essentiam animæ. Relinquuntúrque ista omnia ex superiori etiam discursu *ad num.* 66. Ubi probatum est, propensionem quam habeant potentiæ ad actus suos (qualis est animæ, tanquam potentiæ activæ, ad animationem, & in genere formæ, ad informationem) esse appetitum innatum: Hunc autem realiter identificari ad essentiam appetentis, & proinde ab essentia esse prorsùs inseparabilem.

Objectiones proponuntur & solvuntur.

72 *Objicitur* à *Scoto* & *Scotistis.* 1. Si anima separata haberet propensionem ad corpus informandum, tum tamdiu pateretur violentiam, quamdiu est in isto statu.

73 *Respondeo* I. negando consequentiam, ut per exempla ostenditur. Nam potentia auctrix & generatrix habent propensiones ad suos actus, hoc est, accretionem & generationem. Et tamen postquam operam suam expleverunt, non patiuntur violentiam, si porrò non exerceant actus ad quos propendent, quod de potentia auctrice solet in homine contingere circa 30. annum, in generatrice circa 50. aut 60. II. Estque ratio utriusque eadem, quia scilicet violentum non dicitur omne illud, quod est contra inclinationem naturalem, (cœcitas enim à nemine dicitur violenta in oculo animalis, & sic in aliis) sed quod est contra inclinationem effectivam. Hoc est, violentum illud solùm dicitur, quod est ab externo principio, & cui res activè & effectivè resistit, & obluctatur. Vide *Colleg. Conimb. l. 2. de cœl. c. 5. q. 5. a. 5. ad secundum, & lib. 2. de gen & Int. c. 11. q. 1. a. 4. ad secundum, & de an. separ. Disp. 2. a. 3. ferè ad fin. & adde super. lib. c. 18. n. 92.* Anima autem isti statui non obluctatur, & resistit, ut priori quæstione visum.

74 *II. Objicitur:* Si anima haberet appetitum corporis innatum & naturalem, tum naturaliter posset fieri resurrectio, si nempe anima expleret appetitum suum, hoc est, rediret ad corpus. At id fieri non posse inde patet, quòd omnes Ethnici Philosophi negarunt resurrectionem mortuorum, ut refert *Tertull. lib. de præs. hæret. c. 7.* & latè *Conimb. l. 2. de gen. & Int. c. 1. q. 1. art. 1.*

75 *Cur resurrectio corporum non fit naturaliter notat.* R. Negando consequentiam, quia ad vivificationem corporis non requiritur solùm aptitudo in anima ad vivificandum, sed requiruntur etiam dispositiones corporis, quæ necessariò exiguntur ab anima ad exercendos actus vitales. Neque enim isti in quolibet corpore exerceri possunt. Istas autem dispositiones nemo potest dare corpori demortuo, nisi solus Deus, idque liberè. Tales enim sunt actus divini. Atque inde vi istius libertatis divinæ in agendo, sequitur nec necessariò animam uniendam esse corpori, atque adeò debere esse mortuorum resurrectionem: neque etiam lumine rationis ad id certò probandum deveniri posse: præsertim cùm anima separetur ad habendam beatitudinem. Beatitudo autem ista consistit in visione Dei; quam anima sine consortio corporis habere potest, indéque perfectè, (de esse beatitudinis loquendo) beata est etiam sine isto, ut frequenter Doctores disputant. Vide *Thomam* 12. *q.* 4. *a.* 5. *& locis ibi citatis.*

III. Objicitur: Si anima habet naturalem potentiam, & propensionem ad corpus. Ergò datur etiam naturalis aliqua potentia activa, quæ actuet illam animæ propensionem, seu, quæ animam uniat corpori, quod iterum absurdum est, & pugnat contra id quod resurrectio non potest procurari, nisi virtute increatâ, & divinâ. Consequentia tamen probatur: quia omni potentiæ activæ correspondet potentia passiva, & vicissim, ut sumi solet ex *Aristotele. lib. 2. de anim c. 5.* & frequenter admittitur.

77 R. Negando consequentiam in connexione. Nam potentia visiva, quæ etiam in cœco

in cœco nato est, naturalem habet propensionem ad videndum, & tamen à nullo agente naturali potest actuari, ut constat. Sic & materia quia habet universalem potentiam ad omnes formas. E. & dimissâ formâ aliquâ, habet potentiam ut informetur iterum ab eadem, neque ex parte ipsius est pugnantia, ut & formam, & dispositiones priùs habitas recipiat. Et tamen nullum est agens naturale quod actuare possit talem propensionem materiæ.

Ad rationem autem in contrarium (factam ex illo principio: *quòd potentiæ passivæ respondere debeat potentia activa*) respondeo, istam propositionem veram esse, loquendo per se: sed tamen quasi per accidens, & aliunde, & ex defectu alicujus circumstantiæ, aliquando fit (ut priùs adducta exempla ostendunt, súntq; alia quamplurima) ut potentiæ naturali passivè non correspondeat activa & viciss̃m, præsertim ad particularem aliquem actum, & juxta peculiarem ac determinatum aliquem statum. Per se enim satis est, si potentia aliqua, absolutè sumpta, possit ad suum actum dici, quocunque tandem tempore sit. Et maximè non est necesse, ut potentia passiva, quæ adæquatè respicit aliquem gradum comprehendentem plures actus numero distinctos, ut illa potentia naturaliter actuetur per omnes istiusmodi numericos actus, ut eleganter docet *Suarez Disp.23.Met.sect.2.nu.12.* Atque ita de anima satis fuit, quod ipsa aliquando per agens naturale unita fuit, ut factum est in generatione hominis. 78 *Omni potentiæ an & quatenus respondeat passiva.*

Animæ separatæ an conveniat appetitus elicitus?

Quoad elicitum appetitum, hoc est, actum appetitionis alia quæstio est, de qua *Soarius* existimat. *3.part.q.53.disp.44.sect.ad finem*, eum in anima non esse: Aliis tamen hæc displicet sententia, & *Conimb.* nominatim illius argumenta refutant *de anima separata disp.2.art.3.* Estque hæc ipsa sententia mihi admodum probabilis, quòd scilicet anima actu elicito desideret uniri cum corpore. Cùm enim anima ad hoc habeat innatam propensionem, ut visum est, & præterea habeat voluntatem, cur non actuali appetitu desideret, ad quod naturaliter propensa est. Quanquam naturali lumine id non satis efficaciter concludi potest. 79

Solet allegari locus ex *Apoc.c.6.v.9.10.* ubi animæ Martyrum in cœlo clamant, hoc est, ferventissimè petunt, ut Deus judicet & vendicet sanguinem ipsorum, ubi sine incommodo vox judicandi exponitur de generali judicio extremo, & sub voce vindicandi, &c. intelligitur specialiter pœna persecutorum. Imò fortassè necessariò, ita intelligi debet. Deus enim respondens illi clamori, indicat causas, cur differat judicium illud universale, nempe ut priùs compleantur conservi illorum. Et ad hunc modum etiam exposuit locum istum Clariss. noster *Wynckelmannus in Apocal.c.6. part.3.in paraph. Proficiscitur*, inquit, *hæc ratio ex desiderio restitutionis omnium, & beatæ resurrectionis. Nondum enim animæ beatæ in eo perfectionis statu sunt, in quo post novissimam diem, adsociatæ suis corporibus, collocandæ sunt, quia corpus altera scilicet hominis pars adhuc in corruptione hæret, quod & ipsum unindè instaurari exoptat.* Et posteà loco 1. *Clamare*, inquit, *dicuntur, desiderio resurrectionis, & restitutionis corporum.* 80 *Apoc 6. expenditur.*

TITULUS V.

De comparatione angelorum, & animarum separatarum.

Dupliciter inprimis, cum aliqua controversia, solent Angeli comparari cum 81

Anima. Nempe: an isti & hæc sint ejusdem speciei? Deinde quæritur de comparata eorum dignitate.

ARTICULUS I.

An animæ & angeli sint ejusdem speciei?

82 Hæc quæstio, quantum ad priorem partem, quæ est de identitate specifica, ex præcedenti facilimè deciditur. Nam essentia animæ, ex natura sua, est incompleta & partialis, & proinde implicat naturalem propensionem ad materiam, sive informandum, ut priùs visum est: At v. tale quid essentiæ angelicæ non convenit, quæ est totalis & completa, & proinde ei rei repugnat ut sit cujusque forma informans. Id ergò indicium manifestum est diversitatis specificæ. Et patet porrò, quia aliàs tantùm conveniret cum angelo, anima separata hæc, quantum cum anima separata alia. Suppositâ enim identitate specificâ, non remaneret discrimen, nisi numerale, quòd non minùs habet anima hæc ad animam aliam, ac ad angelum. Absurdum autem est, similem utrobique esse identitatem, cùm anima separata hæc, conveniat cùm alia anima in entitate incompleta, quod non est de angelo. Confer *Thom.* 1. *p. q.* 75. *art.* 7. *Scotum* & *Bonavent.* 2. *d.* 1. *Alens.* 2. *p. q.* 20. *memb.* 5 Est autem contraria huic, opinio *Origenis l.* 1. περὶ ἀρχῶν, *c.* 5. & 8. ut ibi *Thomas* meminit.

Objectiones proponuntur & solvuntur.

83 Objiciuntur duo. I. Anima non distinguitur ab angelo, nisi quòd illa est unita, vel unibilis materiæ. Angelus non. At hæc est denominatio extrinseca, quæ non potest constituere discrimen specificum.

Respondeo: Discrimen illud sumi quidem ab extrinseco, sed tanquam à posteriori, & magis nobis noto. Nihilominùs illud involvit discrimen intra ipsam essentiam animæ, quòd hæc habeat entitatem incompletam, illa completam. Et in hac diversitate fundatur discrimen specificum.

84 *II. Objicitur:* Ultimum quod est in angelo & anima, est intellectualitas. Ergò secundùm intellectualitatem maximè distinguerentur isti spiritus si distinguerentur. At intellectualitas utrobique est ejusdem speciei. Ergò & ipse Angelus & anima sunt ejusdem speciei.

Resp. 1. Verum est, Angelum & animam esse ejusdem speciei. Si hanc denominationem sumamus ex specie subalterna, idque hoc ipso, quia utrumque eorum est naturæ intellectualis. Nam cùm substantia per intellectualem, & non intellectualem dividitur, tum intellectualitas contrahit rationem substantiæ ad hanc speciem. Ergò sic angelus & anima in specie conveniunt. Sic autem non solet quæri nunc, de identitate specifica. Nam specie nunc eadem dicuntur, quæ conveniunt in specie ultima, & porrò non distinguuntur, nisi distinctione numerali, quomodo *Paulus* & *Petrus* distinguuntur. Unde hoc sensu. II. Respondeo: Intellectualitatem non esse ejusdem speciei in angelo & anima, id quod nec ullo indicio probatur. Sicut enim brutalitas, vel irrationalitas, vel intellectualitas variatur ad diversas species (utiq; enim diversæ speciei sunt, equus & canis & alia) ita etiam non repugnat ut intellectualitas multiplicetur ad diversas species, ut proinde diversæ speciei sit intellectualitas animæ ab intellectualitate angeli.

Nunc venio ad alteram partem propositæ quæstionis, de collatione dignitatis.

ARTICULUS II.

An anima separata sit dignior, seu nobilior angelo?

Affirmavit id *Greg. Venetus de Harm. mundi cantic. 3. tom. 3. c. 2.* his rationibus. 85
I. Quia in genere animarum anima Christi, propter unionem hypostaticam ad λόγον, nobilior est, quàm quisquam angelus. At, cùm duo genera ad invicem comparantur, illud est nobilius, in quo id quod eminet præstantius est eo, quod eminet in genere altero, per *Arist. 10. Eth. c. 1.* II. Quia angeli sunt ministratorii spiritus in ordine ad humanas mentes. At ratio ministri vilior est quàm ejus, cui fit talis administratio. III. Quia homo & deinceps anima humana ultimò creata est. At quod est ultimum in executione, solet esse nobilissimum.

Hæc tamen opinio communiter rejicitur, latéq; eam impugnant *Conimb. de an. separ. disp. 1. a. 7.* Vide & *Aug. l. 11. de Civ. Dei, c. 15. Hieron. ad c. 11. Matth. ad verba: qui minor est in regno, &c.* aliósque illic citatos. 86

Estque hæc sententia vera, quòd angeli animâ sint nobiliores. Nam entitas completa, ut ex sono verborum apparet, est nobilior entitate incompleta, comparando res ejusdem ordinis. Anima autem habet entitatem incompletam, & angelus ens completum est, ut sæpè patuit. 87

Ad *primam* rationem in contrarium respondeo: Istam eminentiam esse in anima Christi, non ex naturalibus conditionibus, sed ex supernaturali gratiâ. Extraordinariam autem gratiam & eminentiam, Deus, tanquam liberrimum agens, æquè benè potest tribuere rei viliori ac digniori. Præsertim cùm speciales causæ sint, cur hominem Christus assumpserit, atque adeò humanitati tributa sit gratia unionis hypostaticæ, non autem naturæ angelicæ, de quibus latè meminerunt Theologi. 88

Et ex hoc quod dixi, de Dei libertate, in contribuendis istis donis, concidit etiam quod *Venetus* excipit ad hanc responsionem, quòd scilicet Deus istiusmodi dona attemperet naturis rerum. Neque enim ad hoc necessitas ulla est, quin secus fieri possit, istâ libertate Dei suppositâ.

Ad *secundum* respondeo: Angelos esse *ministros Dei* ad homines defendendos, &c. Non ergò angeli sunt ministri hominum, sed ad homines, ministri, inquam, Dei. Deus ergò Dominus est istorum ministrorum. E. iste est nobilior angelis. Neque anima aut homo inde magis est nobilis quàm angelus ac rusticus, vel quivis idiota nobilior est bellicoso, ac forti aliquo Capitaneo, qui minister est alicujus principis, ad defendendum rusticum, vel idiotam quemvis, à latronibus, vel injuriis aliquibus. 89

Ad *tertium* dico: ultimum esse nobilius cæteris, si sit sermo de subordinatione mediorum & finium, & finium non ultimorum ad ultimos. Non autem admittitur: Angelos esse creatos propter homines. Tum etiam non sumitur inde essentialis nobilitas, si quid sit propter alterum. Est præceptor propter discipulum, & tamen non est discipulus supra Magistrum. 90

TITULUS VI.

Quas potentias, vel habitus, vel actus habeat anima à corpore separata?

Titulus hic comprehendit tria, nempe potentias, habitus & actus: de quibus singulis videndum. 91

ARTIC.

ARTICULUS I.
De potentiis animæ separatæ.

92 Inprimis certum est. Quarum potentiarum actus sunt in anima separata, quòd potentiæ ipsæ quoq; sint in anima separata. Actus enim non est nisi cujus est potentia, ut *Arist.* ait *l. de somn. & vigil. cap.* 1. Cùm igitur anima separata habeat actum intelligendi, & volendi, & movendi: consequens est, convenire etiam ei potentiam intellectivam, & reliquas. De quibus quæ disputari solent, quoad harum distinctionem ab anima, & ad invicem, ex Physicis huc repetenda sunt, per ea quæ constituta sunt, *Num. 5. hujus capitis.* Id hîc quæritur:

An animam separatam comitentur potentiæ vitales, & animales?

93 In hac quæstione id inprimis certum est, ex omni parte, actus, sive operationes harum potentiarum non esse in anima separata. Actus enim isti non exeruntur nisi in corpore. Per facultates enim vitales intelligimus facultates animæ vegetantis, hoc est, potentiam nutritivam, auctricem, & generatricem: per facultates autem animales, potentiam sensitivam, appetitivam, & loco motivam (eam, quâ corpus movetur motu animali.) At harum potentiarum actus sunt per commercium corporis.

De ipsis igitur potentiis quæstio est, non de actibus illarum.

94 *Qui dicant animam separatam eas non retinere*

Igitur istas potentias in anima separata negant *Thomas* 1. *p. q.* 77. *a.* 8. ubi & *Summistæ* vide. Et adde *Durand.* 4. *d.* 44. *q.* 11. *art.* 2. *Conimb. de an. separ. disp.* 3. *a.* 1. *Rubeum de anim sep. q.* 8. Docéntq; ferè communiter id recentiores. Estque illorum principale fundamentum. 1. quia, cùm actus earum potentiarum sint materiales, indicium est, quòd & ipsæ sint materiales. At quod tale est, id propter dependentiam ad materiam, interit cùm à materia separatur. Unde porrò. II inferunt, talium potentiarum subjectum proprium esse non animam, sed animal, id est, conjunctum ex anima & corpore, & proinde illas potentias intereunte animali, interire. Destructo enim subjecto, destruuntur etiam accidentia.

95 *Alia opinio.*

Hanc sententiam etsi temere rejicere nolim, propter multitudinem autorum eam defendentium; (Nam non potest non multitudo Doctorum afferre saltem verisimilitudinem alicui conclusioni.) Nihilominùs mihi absolutè probatur alia opinio, quòd scilicet cum anima omnes potentiæ vitales, animales, & intellectivæ remaneant, hoc est, quòd anima humana separata talis sit, ut possit nutrire, augere, generare, audire, videre, &c. Dico: *possit.* Nunc enim præcisè sermo est *de posse*, sive de potentia. Ita docet *Greg. Arimin.* 2. *d.* 17. *q.* 3. Tenentúrque idem docere omnes illi, qui postquam admittunt unam animam esse in corpore, etiam porrò docent, potentias esse realiter easdem cum anima.

96 *Animam unam esse in homine.*

Ratio, cur potissimùm hanc sententiam amplectar, innititur huic hypothesi, quòd anima unica est in homine. Idq; patet. Si enim alia anima esset, quæ hominem constitueret in esse hominis, hoc est, in esse specifico, alia in esse animalis, alia in esse viventis, tum vivens à parte rei ab animali, & animal ab homine intra idem suppositum essent realiter distincta, hoc est, universale à minus universali, & consequenter à singulari, quod suprà monstratum est esse falsum. Pleniùs hanc rem consideravi *in Topic. cap.* 5. *num.* 41. *seqq.* Et suprà *l.* 1. *cap.* 22. Ex quo relinquitur, cùm homini tribuimus animam vegetantem, & sentientem, & rationalem,

nalem, quod sit prorsus una & eadem anima, quæ secundum quod diversa (juxta apprehensionem mentis nostræ) prædicata essentialia suscipit, vocatur etiam diversis nominibus. Nempe una eadémque anima quatenus dat denominationem viventis, vocatur vegetans, & rursus eadem res, quatenus dat denominationem animalis vocatur sentiens, & quatenus dat denominationem hominis vocatur rationalis.

Et, propter hanc realem identitatem ipsarum animarum sequitur, cùm anima rationalis separatur, quòd etiam separetur anima hominis sentiens, & anima vegetans. Eorum enim quæ realiter eadem sint, non potest unum manere altero corrupto, per *Arist. 7. Topic. cap. 1.* Neque tamen id habet anima sentiens (idémque est de vegetante) ex se, ut seperari possit, sed propter idenditatem ad animam rationalem. Unde cum anima sentiens est in specie alia, & istam identitatem ad animam rationalem non habet, sed ad animam bestialem, etiam non separatur, sed re animatâ intereunte, interit. Probatúrque ea assertio, etiam ex scripturis, quæ indiscriminatim & generaliter dicunt, animam hominis occidi non posse. At anima sentiens quæ in homine est, utique est anima hominis. 97 *Hominis animam sentientem & vegetantem etiam separari.*

Sic igitur argumentor: Si anima sentiens & vegetans hominis separantur. Ergo etiam separantur earum potentiæ. Consequentia patet multipliciter. Hoc satis sit. Potentiæ animæ rationalis cum anima ista non magis sunt connexæ, ac potentiæ animæ sentientis & vegetantis cum animis his. At vi istius connexionis istæ potentiæ ibi cum anima separantur. Ergo & hic. 98 *Et proinde potentias vitales & animales.*

Dicitur 1. esse diversitatem, quia potentiæ animæ sentientis & vegetantis sunt materiales. Quod non est de potentiis animæ rationalis. 99

Respondeo ad antecedens: Non minus animas ipsas (vegetantem & sentientem) esse materiales, ac sunt earum potentiæ, & nihilominus propter identitatem ad animam rationalem, ut visum est, istæ etiam separantur, non obstante materialitate sua. De quo porrò observandum est, quod anima sentiens, v.g. sit forma hominis, in conceptu inadæquato concipiendo formam hominis, juxta quod scilicet anima apprehenditur, ut conferens homini essentiam animalis, in quo conceptu anima hominis est materialis. Apprehendendo autem eandem in conceptu adæquato, sic absolutè dicitur animam hominis esse immaterialem, quia ad hoc indicium sufficiens sumitur, si illa res quæ anima humana dicitur, exerceat aliquos actus immateriales à materia independentes. Unde hoc ipso indicatur, eam rem extra materiam subsistere, etsi aliquos, ut sic dicam, per ordinem ad apprehensionem nostram gradus anima habeat, & proinde aliquas potentias, quæ materialiores sunt, quæ omnes tanquam accessoriæ sequuntur suum principale. Et sic etiam soluta est prima objectio, *n. 93.* tacta.

Dicitur *II.* esse diversitatem, quod potentiæ animæ rationalis sunt animæ adjuncta propria: at potentiæ cæterarum animarum sint adjuncta propria viventis & animalis.

Resp. Non agnosco hic diversitatem hactenus. Nam anima ab *Aristot. 2. de an. tex. 24.* dicitur indiscriminatim principium, unde vivimus, sentimus, movemur, & intelligimus. Ergo non minus ei conveniunt potentiæ vitales, & sensitivæ ac intellectivæ. Anima igitur singularum potentiarum est subjectum *Quo*, sive inhærentiæ. Loquendo autem de subiecto denominationis, sive subiecto *Quod*, sic iterum facilè admitto, non animam, sed vivens, animal, hominem, esse tale subiectum. Unde 100

& sub hoc loquendi genere non anima intelligit & sentit, (est enim & hic æqualitas) sed animal vel homo intelligit vel sentit. Intelligit tamen & sentit per animam, ut *Arist.* ait, 1. *de anim. tex.* 65. Et sic soluta est secunda obiectio.

ARTICULUS II.

De Habitibus animæ separatæ.

101 Loquar inprimis de anima separata beatorum, unde transferri hæc res potest, & ad animas cæteras, servatâ debitâ proportione.

Hac in re id certum est. *I. Quorum habituum actus sunt in futura vita, quod etiam habitus ipsi sint futuri in ista vita.* Effectus enim non est sine sua causa. At habitus causæ sunt suorum actuum. Ergo erit ibi in anima habitus charitatis, & dilectionis. Conjungitur enim anima separata Deo & angelis actuali amore. Et sic de aliis.

102 *II. Certum est: In anima separata non mansuros habitus, qui sunt ex imperfectione naturæ & statûs hujus mundi.* Tales sunt opiniones, hoc est debiles assensus conclusionum, habitus intellectûs erronei, inclinatio qualiscunque (habitus enim fortes vitiosi, non erunt in anima beata, cum separatur à corpore) ad vitia, &c. Cùm enim ad perfectionem intellectus pertineat certa notitia veri, & ad perfectionem voluntatis determinata cupiditas boni, utique cum in futura vita perficiendus sit intellectus & voluntas, nihil tale superesse poterit. Dicuntúrque hi habitus corrumpi, per introductionem contrariorum.

103 *Habitus linguarum variarum.* *III. Habitus aliqui poterunt manere quoad entitatem, deficient tamen quoad usum.* Veluti qui hîc cognoverat multas linguas, sine repugnantia potest ibi retinere talem habitum. Non tamen usurpabit locutionem variarum linguarum, sed credibile est, sermonem animam separatam non habituram, per expressionem vocum, sed per communicationem conceptuum, ut de angelis Philosophati sumus superiori capite. Cùm autem anima redierit ad corpus, (quem reditum ex sola revelatione novimus) verisimile est sermonem alium præter Hebræum non futurum. Sed certi nihil habemus. Videtur autem ipse Apostolus, 1. *Cor.* 13. 8. idipsum velle, quod usus linguarum sit periturus: si tamen absolutè & Categoricè intelligi debet, quod ipse ait hypothetice, *sive linguæ cessabunt, & Prophetiæ, & scientiæ, charitas non excidet.* Sic cùm, ut *August.* ait, *l.* 14. *de Trin. c.* 9. *Justitia sit in subveniendo miseris: Prudentia in præcavendis insidiis: Fortitudo in perferendis molestiis: Temperantia in coërcendis delectationibus pravis; utique tales eorum actus non erunt in patria.* Entitas igitur istorum manet, non tamen actus vel usus iste præsertim. Possunt enim habere usus alios, ut etiam ex *Beda* docet *Lombard. l.* 3. *d.* 33. *lit. A.* Et adde *Thom.* 1. *p. q.* 89. *art.* 5. & utrobique Commentatores.

104 Atque ita ex hactenus dictis patet. 1. Animam separatam habituram esse aliquos habitus. 2. Subituram tamen esse eam, aliquam, quoad habitus, mutationem. Nam quidam, per introductionem contrariorum, tollentur, quidam hîc habiti, ibi perficientur: quidam hîc habiti & quoad esse, & quoad usum, ibi erunt quoad esse, non quoad usum, saltem in toto. Et sic deinceps.

Obiectiones proponuntur & solvuntur.

105 Sed *objicitur* 1. dictum Apostoli, 1. *Cor.* 13. *scientia destruetur.* Inde sic colligitur. Scientia maximè perficit intellectum. Ergo maximè præ cæteris habitibus verisimile est, eam manere in anima separata. Unde si illa destruatur, à fortiori sequi-

tur,

tur, cæteros habitus destrui. Et confirmatur, quòd aliàs etiam intellectûs angelici perfectio, est scientia quarumvis rerum, veluti naturæ lapidum, plantarum, metallorum, hominum, & sic deinceps. Unde apparet: absolutè loquendo, scientiam non esse aliquid repugnans statui gloriæ, & beatitudini. Indéque cum homines futuri sint ἰσάγγελοι, potius videtur talis scientia perficienda esse, quàm destruenda.

Respondeo: Videtur omninò verisimile esse per prædicta, quod talis scientia maneat in anima separata. Ad dictum autem *Pauli* duplex solet dari responsio. Aliqui scientiam intelligunt generatim, atque ita illa destruitur non absolutè, sed secundum quid, veluti quoad necessitatem ministerii sensualis, quæ non egebit scientia in cœlis. Ita exposuit *Thomas 9. p. qu. 89. art. 5.* & alii, ut recitat *Colleg. Conimb. Disp. 3. de anim. separ. art. 3. ad tertium.* Sic & *D. Hunnius 1. Corinth. 13. part. 2. §. Charitas. Abolebitur scientia*, inquit, *hoc est, ille sciendi modus, qui in docendo discendóque consistit, & ab infimo gradu ad ulteriorem subinde per incrementa contendit, nec tamen ad perfectionis fastigium in hac vita pertingit. Hic successivæ scientiæ habitus, hic cognoscendi modus, hæc manca & imperfecta cognitio in illa æternitatis luce locum habebit nullum.* Hæc ille. 106 *Scientiam quomodo dicat Apostolus destrui.*

Alii aiunt, specialiter ibi intelligi per scientiam Theologiam, quam hîc habemus, quam dicunt tollendam esse in Patria, quia sit cum discursu, & habeat certitudinem quidem, sed tamen inevidentem, & alia patriæ non convenientia, cum ibi Theologia nostra futura sit in visione & intuitu, qui est notitia simplex & evidens. Unde per introductionem sive infusionem eminentioris habitûs cognoscendi res divinas, prior abolebitur. Ita iidem *Conimb.* docent, & multi alii. 107

Mihi tamen non videtur *Paulum*, vel generatim de scientia, vel speciatim de nostra Theologia dicere, quòd ea sit abolenda. Verba enim sunt hæc: *Charitas nunquam excidet, sive prophetiæ abolebuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur:* qui modus loquendi non categoricus est, sed hypotheticus. Vult scilicet *Paulus* commendare charitatem præ omnibus aliis habitibus. Id inter alia etiam facit à duratione & perpetuitate, quod sit ad hunc modum. Charitas istiusmodi virtus est, ut nunquam sit desitura, si vel maximè omnia cætera pereant, ut prophetiæ & linguæ, & scientiæ. Hypothetica autem propositio nihil ponit in esse.

II. Objicitur: dictum ex *Ecclesiaste, cap. 9. vers. 15. Mortui nihil noverunt amplius, nec habent ultrà mercedem.* Et *v. 10. Quodcunque potest facere manus tua, viriliter operare, quia nec ratio, nec industria, nec sapientia erunt apud inferos, vel in sepulchro.* 108

Respondeo: Cùm alibi dicat Scriptura, animam debere recordari, &c. *Luc. 16.* Utique animæ separatæ non convenit ulla notitia sive scientia. Dicta ergo illa sic intelligenda sunt, quòd post hanc vitam non sit locus ubi pœnitentia, & tale quid fieri possit. Sic *Hieron.* in h. l. *Donec vivunt*, inquit, *homines, possunt fieri justi, post mortem verò nulla datur boni operis occasio.* Et postea: *Vivente metu mortis possunt bona opera perpetrare. Mortui verò nihil valent ad id adiicere, quod secum tulêre de vita.* Hoc sensu etiam dicitur, *Joh. 9. Operamini dum dies est, venit nox, in qua nemo potest operari.* Alii *Salomonem* aiunt loqui, per prosopopœiam, sub persona impiorum, ut *Hieron. ibid.* attingit.

Cæterùm quia sub habitibus etiam comprehenduntur species, ut alibi docui, ideircò de iis peculiariter sub hoc titulo quærendum est. 109

An anima assortet secum species intelligibiles.

110 *Ratio dubitandi.* Ratio dubitandi est, quia species intelligibiles, quas hîc anima habet, dependent in fieri à phantasmatibus, atque ideò à sensibus; cúmque habeant entitatem valdè debilem, consequenter infertur, quod etiam in conservari dependeant inde. Cúmque anima separata nullam habeat connexionem cum istis, consequenter nec videtur habere species.

111 *Alia sententia.* Oppositum tamen plerique Doctores tenent. Vide *Thom. 1. p. q. 89. a. 5. 6. 12. q. 53. art. 1. 2. Coll. Conimb. disp. 3. de anim. separ. art. 3.* & *Rubeus de anim. separ. q. 8.* & alios. Et hæc vera est sententia. Nam inprimis, in anima separata, datur recordatio, ut ex Scriptura certum est. At recordatio non est nisi per cogitationem specierum, in mente præexistentium, ad quas intelligendas cum actu applicatur mens, propriè dicitur recordari; unde recordatio non posset dici, si Deus infunderet alicui animæ cogitationem alicujus rei anteà cognitæ, sed simpliciter esset cognitio. Alia mitto.

112 Ratio, in contrarium proposita, nititur falso fundamento, quod scil. species intelligibiles dependeant etiam in conservari à phantasmatibus & sensibus. Nam ne quidem species sensibiles, quas inferiores sensus apprehendunt, in conservari dependent à sensibus externis, etsi ab iis dependeant in fieri. Ita apparet, quia ligatis externis sensibus, sensus interim possunt in apprehensis speciebus negotiari, ut apparet in somniis. Unde manifestissimum est, quod entitas specierum non sit tam debilis, ut egeant perpetuo influxu causæ efficientis. Quo destructo, nulla necessitas est, cur in conservari à sensibus species intelligibiles dependere debeant.

ARTICULUS III.

De Actibus animæ separatæ.

113 Hîc primò generaliter animadvertendum est: Non ilicò convenire animæ separatæ actum, cujus vel potentia, vel habitus in ea est. Est enim in anima separata etiam potentia, quâ possit, & in se sufficiens sit ad nutriendum, ad sentiendum, &c. ut prius visum est. Et tamen eâ separatâ non exercent actum nutriendi vel sentiendi. Et in anima separata similiter est habitus temperantiæ, qua posset coërcere ebullientes voluptates corporis, & tamen eum actum ibi non exercebit, ut similiter visum est antea. Explodítque *Aristoteles lib. 9. Metaph. cap. 7.* generatim sententiam Megaricorum, qui potentias negabant, ubi non essent actus. Vide & *Scaliz. Exercit. 6. sect. 1.* & de potentiâ auctrice manente, cum cessat ab opera, *Exerc. 101. s. 1.* Ad eundem modum etiam habitus non cessant, cum cessatur ab opere, ut nominatim docet *Thom. 1. 2. q. 23. a. 3.*

Tres autem potissimùm actus sunt, de quibus peculiariter sub hoc titulo dispici solet: nempe actus intelligendi, actus volendi, & actus movendi; in quibus tribus punctis præsens articulus consistit.

PUNCTUM I.

De cognitione animæ separatæ.

114 In cognitione angelica suprà, *cap. præced. n. 113.* Tria proponebam considerando, nempe ejus principium, modum, & obiectum.

115 Et de principio quidem cognitionis in anima separata nunc nihil necesse est, hîc

hic aliquid addere, quia in priori hujus tituli articulo, satis constitit, dari in anima separata habitus & species, qui consequenter sunt principia illius cognitionis, quæ fit ab anima separata. Alia, quæ ibi dicta sunt de angelis, hic proportionaliter recurrunt. Quod enim negatur de intellectione angelica, tanquam excedens naturam ejus, à fortiori etiam negatur de intellectione animæ. Veluti, sic intellectio animæ non est ejus esse, & ejus potentia cognoscitiva est ab ipsa realiter distincta, & quæ sunt alia ibi disputata.

Tria autem peculiariter hîc videnda sunt. 1. An anima separata actualiter cog- 116
noscat? 2. De illius cognitionis subjecto. 3. De ejus modo:

Quæstio I.

An anima separata actualiter cognoscat?

E quidem non existimo esse, qui, admissâ animæ immortalitate, negent, ani- 117
mam separatam actualiter cognoscere, & eam in æternum instar gliris immobilem torpentémq; esse, ut *Hier. ad Pammach.* ait. Nihilominus aliquæ sunt difficultates quæ contra affirmativam partem afferri solent, atque has ipsas, dimissâ rei certæ probatione, expediam.

I. Objicitur: Actiones sunt suppositorum. At anima, etiam separata, non est 118
suppositum, quia ex natura sua, & primâ intentione naturæ, est forma corporis, & proinde habet entitatem partialem & incompletam: Id quod supposito repugnat. Et ex hoc etiam fundamento *Aristot.* ait: 1. *de anim. tex. 67.* Animam non intelligere, sed hominem: & dicere animam intelligere, perinde esse, ac si dicatur, animam ædificare, vel texere.

Respond. Animam in corpore esse principium quidem operationis, sed non prin- 119
cipium *Quod*, sed principium *Quo*. Unde, etsi ipsa agat, (dicitur enim principium operationis) tamen in rigore juxta talem statum, non denominatur operans, sed id, quod est principium *Quod*. Et hoc voluit *Aristot. d. l.* Eodémque sensu actiones sunt solùm suppositorum, loquendo de principio *Quod*, sive de subiecto denominationis. Cùm aliâs etiam partibus suppositi conveniat operatio, ut alibi ex *Aristotele* ostendi. Summum bonum certè dicitur actio animi: animi utique, in corpore existentis. Atque ita à fortiori non repugnat, animæ separatæ tribui actionem. In eo enim statu quàm maximè assimilatur suppositis, unde & tum dici potest principium *Quod*, harum operationum.

II. Objicitur: Anima impeditur in intelligendo sensibus perturbatis. Ergo iis 120
destructis prorsus, prorsus etiam videtur perire intellectio. Consequentia probatur, quia antecedens indicat intellectionis dependentiam ad sensus. At non potest actus aliquis manere, remotis iis à quibus necessariò dependet:

Respond. Ad antecedens: Intellectionem dependere à sensibus, de ea loquen- 121
do, quæ est per intuitum phantasmatum, de qua admittitur etiam consequens, quod ille modus intelligendi pereat, qui est per conversionem ad phantasmata. At cùm intellectus retineat species, cessantibus phantasmatibus, & extra corpus possit acquirere species, citra ministerium sensuum: hactenus igitur anima rationalis retinere potest actum intellectûs extra corpus: Ita *Thomas* 1. *p. q.* 89. *a.* 1. *ad primum.* Cui adde *Coll. Conimb. de anim. separ. disp.* 4. *a.* 1. *ad tertium.*

Alia argumenta attingunt modum intelligendi, veluti quod non possit intelligere 122
per species; item de discurrendo: quæ commodè satis intelligentur, ex dicendis, de modo intellectionis.

Quæstio II.

De obiecto cognitionis animæ.

123 Hac in re dico *I. Quæcunque non sunt intelligibilia per intellectum Angelicum, ea etiam non sunt intelligibilia per intellectum animæ separatæ.* Ita patet, quia perfectior intellectus convenit angelo, quàm animæ. Atque ita non possunt animæ præcognoscere obiecta casualia & fortuita, nec possunt cognoscere cogitationes alterius animæ, & quæ præcedente capite remota sunt de angelis.

124 *II. Anima separata potest ea cognoscere, quæ hîc in terra cognovit, adeóque res materiales & singulares.* Cum enim earum species asportet secum, & proinde, rerum hîc actarum, possit recordari & amare corpus, quod anteà sibi unitum fuit, ad illúdque actuali & elicito appetitu propendere, quæ singula in prioribus probata sunt, utique intellectus illius animæ separatæ ad hæc omnia improportionatus non est.

125 *Animas non acquirere notitiam eorum, quæ hic geruntur.* *III. Particularem tamen notitiam earum rerum, quæ hîc geruntur post animarum discessum, animæ separatæ non acquirunt per seipsas.* Veluti, quòd his annis erecta sit Academia *Gissena*, quod eadem, hoc Anno 1615. dotata sit, ab Illustriss. nostro Principe, quod hic vel iste homo eat ad forum, vel Templum, &c. Id probat *Thom. 1. p. q. 89. a. 8.* inde, quia animæ mortuorum ex ordinatione divina, & secundùm modum essendi, segregatæ sunt à conversatione viventium, & conjunctæ conversationi spiritualium substantiarum, quæ à corpore sunt segregatæ. Sic & *Gregor. lib. 12. Moral. c. 13.* ait, mortuos vitam in carne viventium, & post eos qualiter disponatur, nescire, quia vita spiritûs longè est à vita carnis, &c. Confer etiam *Colleg. Conimb. disp. 5. a. 1. ad Tert.* Proceditque id ipsum, non solùm de anima damnatorum, sed etiam de anima sanctorum, ut rectè docet *August. l. de cura pro mort. c. 13. 16.* Et probatur ex *Esaiæ cap. 63.* ubi dicitur etiam *Abraham nescivit nos.* Item ex 4. *Reg. 12.* Ubi *Josiæ* promittitur mors, ne videat mala superventura populo. Et addit: Si animæ sciant status hominum, matrem suam Monicam, utique se visitaturam, & in tristitiis consolaturam. Sed plenius hæc tractanda Theologicis relinquo, ad materiam de invocatione sanctorum.

127 *Pontificii pugnantia docent de invocatione sanctorum.* Dixi autem *per se ipsas*: Neque enim repugnat animas posse cognoscere aliquid nostratium, per angelos hinc & inde venientes, item per Dei revelationem. Neque enim ad hoc ulla est per se ex parte animæ, & ex parte angeli & Dei, repugnantia. An tamen actu fiat talis manifestatio, & de quibus rebus, similiter incertum est. Unde, quoad hoc, nihil definio. Imò valdè verisimile est, actu istam manifestationem non fieri, quia ut ex *Thoma* loquuntur *Conimb. d. l.* singularium materialium cognitio ad perfectionem intellectûs non spectat, sed ad operandum potius conducit. Operatio autem circa eas res aliena est à separatis animis. Quomodo autem hæc cohæreant cum invocatione mortuorum, pontificii dispiciant.

128 *IV. Anima separata cognoscit animas alias & angelos.* Ad horum enim societatem assumitur, & cum iis constituit quasi unam Rempubl. quod sine notitia fieri non potest. Vide suprà, *c. 4. n. 139. seqq. & 114.*

129 *V.* Denique: *anima separata cognoscit Deum.* Est enim ibi in statu beato. At beatitudo illa consistit in Dei cognitione.

Quæstio III.

De modo cognitionis animæ separatæ.

Ad hanc quæstionem Dico *I. Certum est: Animam non intelligere per phantasmata.* Phantasmata enim pertinent ad exercitium sensuum, & à sensibus intellectui offeruntur. Anima autem separata nullum commercium cum sensibus habet. 130

II. Modus intelligendi, qui non pugnat contra perfectionem cognitionis angelicæ, multò minus pugnat contra perfectionem cognitionis animæ. Angelus enim superioris ordinis est, è genere rerum intellectualium. Et proinde cum non repugnet, angelum modò intelligentem esse actu, modò potestate, item cum intelligere componendo, & dividendo, & discurrendo, quæ singula *præced. c. n.* 174 *seqq.* disputata sunt: ideò nec animæ nostræ is modus intelligendi discongruet. Sequitúrque ex eodem fundamento, quòd anima intelligat per species. 131

III. Modum intelligendi (dimisso ministerio sensuum) quem anima habet hîc, habebit etiam in statu separato: servatâ tamen proportione, juxta differentiam statuum, qui efficiunt, ut accuratior & rectior, nec ita laboriosus modus intelligendi sit ibi, ac hîc est: Et ut ibi cognoscamus per evidentem visionem, dum hic multa cognoscamus per fidem, sæpè inevidenter quidem, sed tamen certò & infallibiliter, ut sunt pleraque mysteria. Patet autem veritas istius propositionis: Quia intellectio & modus intelligendi præcisè insequuntur naturam & essentiam animæ, unde cùm una & eadem sit essentia hic & ibi, etiam intellectio erit una & eadem, hic & ibi. 132

Punctum II.

De volitione animæ separatæ.

I. Hic certum est: *animæ separatæ convenire voluntatem, hoc est, potentiam volendi.* Cum enim anima separata, & unita corpori sit ejusdem essentiæ. Ergo quæ semel proprietates sunt animę, in quocunque statu eæ primùm apprehenduntur, eæ ab anima non deponuntur in ullo statu. At voluntas est proprietas, sive potentia naturalis animæ, ut ex Physicis suppono. 133 *Esse in anima separata potentiam volendi.*

II. Neque verò solùm anima separata habet voluntatem, hoc est, potentiam volendi: Sed *convenit etiam illi proisto statu actualis volitio.* Cùm enim anima separata actu cognoscat, ut prius visum est, *nu.* 117. utique etiam cognoscit bonitates rerum. At bonum cognitum non potest non amari. Amare autem est actus voluntatis, ut liquidum est. 134 *Et actualem volitionem.*

III. Atque hujus volitionis principium esse, ipsam *animam* mediante *potentiâ*, per quam ejus indifferentia restringatur ad volendum, satis intelligitur ex Physicis. Juvatúrque in multis actibus volitionis anima per *habitus* infusos, vel hic acquisitos, ut ex prioribus potest liquere, præsertim *ex num.* 100. *seqq. huius capitis.* 135 *Quodnam principium ejus?*

IV. Porrò volitio animæ separatæ est *libera.* Est enim homo agens liberum: at libertas radicatur in voluntate, supposito judicio intellectivo. Unde cum anima separata retineat, & judicium intellectivum, & actus voluntatis, fieri non potest quin actus ejus sint liberi. 136 *Eam esse liberam.*

Objicitur: Animam separatam (justorum) non posse peccare: confirmatur enim per hunc statum in bono. Libertas autem ponit indifferentiam in agendo. 137

Respondeo 1. Indifferentiam, quæ requiritur ad libertatem, non consistere inter agere bene & agere male, ut inde est evidens, quia Deus est agens libertimum, & tamen is nullo modo potest agere malè & peccare. Estque adeò in ista alternatione, inter bene & malè agere, non tam libertas, quàm servitus. 2. Est autem volitio animæ nostræ libera, quia exercendo actus bonos, nunc hunc, nunc alium actum potest velle anima. Vide *August. lib. 22. de Civit. Dei, cap. 30.* & *Lombard. 2. d. 25. C.*

PUNCTUM III.

De actu movendi anima separatæ.

238 Inprimis animæ separatæ convenit potentia motiva, quia, ut mox videbimus, convenit illi motus. Quod si aliqua sunt argumenta, ex quibus negari potest illa potentia, illa inprimis inde sumuntur, quod animæ non debeatur aliquis motus, unde talis potentia sit frustranea. Ista autem in seqq. quæst. videbuntur. An tamen illa potentia motiva sit distincta ab intellectu & voluntate, judicari potest ex dictis, *d. n. 259. in prior. c.* Similis enim in angelis & anima est ratio, quoad hoc.

239 Supposità autem vi motivâ in angelis, loquendo de actu motionis, de tribus quæstio est. 1. an anima separata moveatur, & quomodo? 2. an per se, an per accidens? 3. an possit movere etiam alia corpora?

Quæstio I.

An anima separata moveatur?

240 Negatio propositæ quæstionis tribui solet *Durando 3. d. 22. q. 3.* & *Pico Mirandulano q. 1. Apolog.* quia aiunt: animam Christi non descendisse ad inferos, secundùm substantiam: sed secundùm effectum, idque propterea, quia immateriales substantiæ sunt loci proprii incapaces, proinde etiam motûs localis, quia & motus & locus non competant nisi rei indivisibili. Ita refert *Suarez in Thom. 3 p. tom. 2. disp. 43. s. 2.*

241 Hæc tamen sententia admitti non debet. Nam inprimis anima in morte hominis amittit realem præsentiam ad corpus, nec manet in eo ubi in quo erat prius: Abiit enim in cœlum. At amissio ubi & acquisitio alterius ubi non possunt cogitari fieri, nisi per notum localem.

242 *Deinde:* Anima ex se postulat sibi definitum aliquod ubi, ideóq; præsentiam restrictam ad aliquod ubi particulare, inde, quia non est omnipræsens & immensa. At recedendo à tali modo adessendi, qui est per immensitatem, (quæ ἀνυπόστατον facit) simpliciter perfectionis est, posse rem aliquam mutare ubi. Veluti sic animata sunt nobiliora inanimatis, & animalia mobilia, nobiliora sunt iis, quæ sunt immobilia, qualia sunt *Ostreæ*. Unde nisi ad infimæ perfectionis entia relegare velimus animam nostram, oportet ut concedamus ei motum aliquem. Confer, quæ ad hanc rem dicta sunt de motu angeli, *superiori capite, n. 221. seqq.*

243 Ad *obiectionem* prius insinuatam, *num. 140. Respondeo*, negando, quòd motus localis absolutè requirat subiectum divisibile seu partibile. Est enim id solùm verum de motu Physico, ut visum est *priori cap. n. 229.*

244 *II. Obiicitur:* Nullam posse assignari causam, cur anima debeat moveri. Ergo hoc ipso esse frustraneum, assignare illi motum. Antecedens confirmatur, variis causas removendo, quæ afferri possunt. Veluti animæ non moventur propterea, ut fugiant

fugiant res noxias. Cùm enim sint immortales, nihil ipsis noxium esse potest. Rursus, non moventur animæ, ut acquirant indistantiam ad objecta intelligibilia, quia probabile est eas non accipere species ab objectis, sed à Deo per infusionem. Et quæ sunt istiusmodi causæ aliæ.

Resp. Istius motus causam sufficientem dari posse. Et primò quidem efficiens illius satis prænonstrata est, ex debita animæ perfectione, per *n.* 142. Finalis a. causa hæc est, ut scil. animæ in Repub. vel societate tam ampla possint hinc inde cum angelis & aliis animabus congredi, ne tanquam saxa in medio mari immota sint istæ perpetim, aut sint instar regis ex antro aulæ intuentis omnia, quæ in ea geruntur, sine ulla digressione. Non etiam satis est mihi evidens, quod animæ separatæ non intelligant per species receptas ab objectis. Hoc autem supposito similiter necessarius est eis motus, quia indistantia ad hanc rem necessaria est objecti & intellectûs. 145

Quæstio II.

An Animæ separatæ moveantur per se, an per accidens.

Inprimis videntur Animæ moveri per accidens, & non per se, quia Scriptura motum animæ describit per portationem, ut patet de anima *Lazari*, *Luc.* 16. Portatio a. sive vectio est motus per accidens, sicut tractio: ut patet per *Arist.* 7. *Phys. c.* 2. *tex.* 10. 146 *Aliorum opinio.*

Deinde: Si anima esset mobilis per se & non ad motum corporis, vel alterius rei, cum sine repugnantia posset abire aliquandiu sivè expatiari extra corpus suum, & deinceps ad illud redire. Consequentia patet: quia supposito, quod anima per se mobilis sit, jam ex se satis est ad ciendum motum sui, quoties vult. Est enim agens liberi arbitrii. Nunquam tamen compertum est, tale quid obtigisse. 147

Atque hæc hactenus probata sententia probabilis visa est *Evodio*, qui inde ad *Aug.* scribit, *in Epist.* 10. *apud Aug.* & quærit, an fortasse anima ex corpore egrediatur cum corpore aliquo, in quo feratur ad suum locum? 148

Nihilominus hæc sententia bona non est, *& ibid.* etiam ab *Aug.* rejicitur. Et patet, quia ad perfectionem entium, dimissâ immensitate, pertinet, seipsam movere posse. At illi perfectioni plurimum decederet, si motum non haberet, nisi ab extrinseco. Esset enim, veluti claudus aliquis, qui non promovetur, nisi in lecto, vel curru portetur, vehatúrve. 149 *Contraria sententiæ probatur.*

Ad *primum* respondeo: quòd angeli portent animas, non, quasi seipsas movere non possint: sed ad significandam dignitatem earum. Nam & homines alioquin, *Psal.* 91. *v.* 12. portantur manibus angelorum, qui tamen non dicuntur mobiles per accidens. Aut etiam angeli junguntur animabus, ut hodegetici, ut quo eundum sit, animæ monstretur; per *Chrysost. hom.* 29. *in Matth.* 150

Ad *secundum* respondeo: Negando consequentiam propositionis, & ad ejus probationem dico: quòd animæ motus sit quidem liber: libertas tamen illa non attenditur in actibus contra naturalibus. Homo est agens liberum, & tamen non appetit malum quâ malum est. Est enim contra naturam appetitus, ferri ad malum, quâ malum est. Sic igitur, cùm anima tanquam forma, & naturaliter incompletum ens, habeat naturalem unionem ad materiam, utique non appetit exire à corpore, multóque minùs de facto exit, dimisso corpore. Non, inquam, exit nisi expulsa anima à corpore. Deinceps autem, liberum habet motum. Sicut ex utero non exit, spontaneo motu, sed genetricis nisu: Deinceps tamen ambulat, quò vult, huc & illuc, juxta simile *Conimbricensium de anim. separ. disp.* 6. *a.* 3. 151

Quæst.

Quæstio III.

An Anima separata possit movere alia corpora?

152 *Sententia Conimbricensium.*

Affirmat *Colleg. Conimb. de an. sep. disp. 6. a. 2. §. Est nihilominus*, aliíque. Videntque id probari posse. *primò*, quia angeli possunt movere corpora, ut superius visum est. Ergo eodem modo & animæ corpora possunt movere. Neque enim apparet ratio diversitatis, cùm utrumque eorum sit naturæ incorporeæ & spiritualis.

153 *Deinde*: ad motum localem faciendum satis est, si, quod se movere potest, conjungitur locali præsentiâ ad aliud, ut Conimbricences ibi argumentantur. At istam localem præsentiam facilè habere potest anima, suppositio ejus motu.

154 *Denique*: argumentantur ab apparitionibus animarum, quas aiunt fieri in corporibus assumptis. Ad hoc autem prorsus necessarium est, ut animæ habeant vim movendi, ista saltem corpora.

155 *Alia sententia.*

Hanc tamen sententiam rejiciunt alii Autores: aientes animam quidem seipsam movere posse, non v. corpora alia. Ita sentiunt *Thom. 1. part. q. 117. a. 4. & de malo q. 16. a. 10. Suarez in Met. disp. 36. sect. 7. n. 23.* aliíque.

156 *Thomæ* argumenta hæc sunt, 1. quia secundùm *Arist. l. 2. de an. text. 26.* anima non potest movere quodcunque corpus, sed solùm proprium. Quia anima corpori unita non movet nisi corpus vivificatum. Unde si aliquod membrum corporis mortificetur, non obedit animæ ad motum localem. At ab anima separata nullum corpus vivificatur.

157 Hæc tamen argumenta satis ponderosa & efficacia non sunt. Id enim solùm conficiunt, quòd anima nulli rei possit dare motum vitalem vel animalem, nisi quæ ab eo vivificetur vel informetur, id quod facilè admittitur. Nunc autem sermo est de externo motu, quem tribuere potest anima ei rei, quæ per ipsam animata non est, ut apparet in projectione lapidis, & aliis motibus ab anima transeuntibus.

158 Ego hac de re certiferè nihil habeo, quod asseram. Videtur tamen prior sententia probabilior esse, præsertim propter primum argumentum. Et conferendo paritatem rationis in motu angelico & animæ, *ex n. 256. prior. capitis.*

159 *Apparitio animarum rejicitur etiam à* Thoma.

Ultima autem *Conimbricensium* ratio prorsus inefficax est. Nam juxta veriorem sententiam non animæ sunt, quæ apparent, sed Dæmones, fingentes personas animarum, ut confirmet Gentilium, (sic enim *Thomas* refert, 1 *p q. 117. a. 5.*) addo ego & Papistarum, errores eorum reditum credentium. Vide & eleganter *Chrys. hom. 29 in Matth. Nonnunquam audivisti*, inquit *Chrysost. anima talis ego sum. Verùm hæc oratio à fraude & deceptione Diabolica est. Non enim anima defuncti est, quæ ista dicit, sed Dæmon, &c.* Et posteà: *Vetularum hæc verba sunt & desipientium, imò puerorum ludibria. Nec enim potest anima à corpore separato in his regionibus errare*, & quæ sequuntur.

Epilogus doctrinæ de substantia.

160 *De corpore cur non agat Metaphysica.*

Et hactenus quidem fuit de substantiis spiritualibus; nunc dicendum erat etiam de substantiis corporeis: sed quia hæ descendunt infra abstractionem Metaphysicam, ideò nihil de iis in Metaphysicis dicendum est, præter ea, quæ suprà ad divisionem substantiæ, in incorpoream & corpoream sunt proposita. Exquisita enim & scientifica doctrina de corpore, ad Physicam pertinet. Atque ita etiam summatim absoluta est Metaphysica doctrina de substantiis generatim & speciatim. Sequitur de accidentibus.

CAP.

CAPUT. VI.

DE ACCIDENTIBUS IN GENERE.

1. *FVit hactenus de Substantiis: sequitur ut deinceps agatur de Accidentibus.*

2. *Accidens est Ens extra-essentialiter afficiens substantiam.*

3. *Ejus genera sunt novem: Quantitas, Qualitas, Relatio, Actio, Passio, Quando, Ubi, Situs, & Habitus.*

COMMENTARIUS.

1 Totam accidentium doctrinam generatim & speciatim tradidi in introductione Logicæ, *cap.* 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15. Unde ne hîc mancus sim, aliqua repetenda sunt inde, additis iis, quæ ad pleniorem eorum considerationem pertinent.

In hoc capite agendum *primò* est, de nomine Accidentis. *Posteà* consideranda est definitio accidentis. *Tertiò* pleniùs inquirendum est de essentia accidentis. *Quartò* agendum est, de quibusdam attributis accidentium. *Quintò*: de divisione accidentium. Et *denique*: quis ordo sit inter illa servandus.

TITULUS I.
De voce Accidentis.

2 *Necessitas doctrinæ de accidente.*

Necessitas hujus considerationis, de voce accidentis, vel ex eo sufficienter sumi posset, quòd error ille, quod peccatum originis substantia sit, provenit, ex non observatis variis acceptionibus, in voce accidentis. Cùm enim *Flacius* non videret, quomodo peccatum originale adesse & abesse possit citra subjecti corruptionem, (quæ accidentis definitio est,) hinc intulit: peccatum originis non esse accidens, & proinde esse substantiam: cùm tamen accidens, juxta eam definitionem, non opponatur substantiæ, sed proprio. Ideóque rectiùs illatum fuisset: peccatum originis esse proprium, quàm id esse substantiam. Sed ad rem.

Notatio Accidentis.

3 *Accidens unde dicatur.*

Igitur accidens, ex vi nominis, & juxta vocis impositionem dicitur quasi *adcadens*, quod scil. cadat ad substantiam. Unde existimari potest, quod in Philosophiæ primordiis, (quæ, sicut omnium rerum, tenuia & rudia fuerunt,) accidentia cognita primùm sint inde, quod aliqua fuerunt, quæ adhæserunt substantiæ, ea consequenter fuerunt à substantiis distincta. Hinc consequenter vox accidentis, propter rationis identitatem, (hoc est, quia in aliis inventa est extra-essentialis habitudo ad substantiam) tracta est ad omnia ista, in quibus tale quid repertum est. Ut nunc vice versâ usus obtineat, ut famosiùs dicatur accidens de iis, quæ inhærent, quàm quæ adhærent, ut mox attingam.

Æquipollentia Accidentis.

4 *Dicitur etiam πάθος.*

Græci accidens πάθος vocant in communi. Castigat hanc vocem *Scalig. l. 5. de C. ling. lat. cap.* 110. *p.* 283. quia nimis specialis sit. *Neque enim*, inquit, *accidens significat solùm πάθος, sed etiam ἐνέργειαν, commodiore autem nomine, διάθεσις dicitur. Afficimur enim & ad agendum & ad patiendum.*

Sed tamen neque censura proba est, neque nomen, quod substituitur, melius est.

Nam.

Nam satis frequens est, ut in nominibus sit synecdoche. Unde à determinata specie frequenter sumuntur nomina generalia. *Deinde*, διαθέσεως sive dispositionis vox, ex speciali usu, appropriata est solis qualitatibus. Nec apparet, quomodo Quantitas, Relatio, Passio, Actio, Quando, &c. possint dici dispositiones ad agendum & patiendum. Unde vox διαθέσεως æquè specialis est, ac vox πάθος.

Et Συμβεβηκὸς. Frequentius *Aristoteles* accidens nominat συμβεβηκὸς. Quanquam & συμβεβηκὸς *Aristoteli* sæpè sit idem quod contingens, ut cùm ait 6. *Metaph.* 2. 5. ἡ ὕλη ἔσχατον αἴτια ἐνδεχομένη περὶ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄλλως τῷ συμβεβηκότι, hoc est, *materia est causa illius, quod potest aliter contingere.*

5 *Attributum & adiunctum.* Dicitur & accidens alio nomine *attributum* & *adjunctum*. Quanquam hæc potiùs dicuntur æquipollenter ad accidens, quatenus subjecto, quàm quatenus substantiæ, contradistinguitur. Et aliàs etiam, solent Dd. voce attributi, tanquam mitiore uti, ubi accidentis voce non utuntur. Ita Dei attributa, & entis attributa, & entis attributa dicimus frequenter, non item accidentia. *Armand. de bello visu. l. 2. Termin. c. 292.* attributum dictum putat, tanquam *attributum*, seu tanquam *ab alio tributum*. Ut cùm aliquis illud, quod videt in aliquo, attribuit alicui, propterea, quod ex illa re visa & cognita cognoscitur tale quid esse in illo, cui illud attribuitur. Sunt etiam aliqua de voce attributi tacta suprà, *c. 3. n. 87.* ubi vide.

Explicatur ambiguitas, quæ est in voce accidentis.

6 *Ex* Aristotele. Porrò ambiguitatem, quæ est in voce accidentis, varii variè proponunt. *Aristot.* 5. *Met. c. 30.* docet: accidens duobus modis dici. *Primò*, accidens dicitur id, quod inest quidem alicui & verè dicitur, non tamen vel necessariò, vel maiori ex parte (sed rarò.) Sic accidens est, effodienti scrobem, invenire thesaurum: *Sic etiam accidit, si quis*, inquit *Aristoteles, in Ægiram veniat, si non ea de causa illuc appulit, ut illuc veniret, sed à tempestate pulsus, aut à prædonibus captus.* Deinde alio modo accidens dicitur. Nempe omnia illa dicuntur accidentia quæ per se (hoc est, non necessarium est, ut fortuitò insint) cuiquam insunt, nec sunt tamen de substantia, sive essentiâ. Vide *& lib. 6. Met. c. 2 & lib. 11. c. 7.*

7 *Ex* Ramo. *Ramus lib. 3. Schol. Dial c. 10.* tradit apud *Aristotelem* accidens trifariam sumi. *Accidentis*, inquit, *nomine, facta, adiuncta & rerum inter se comparationes comprehenduntur. Deinde: accidens significat fortuitum, infinitum, inordinatum. Denique Aristotelis iudicio accidens est fortuna seu casus, & causa per accidens.*

8 *Ex* Zabarella. *Zabarella 1. post. ad text. 94. & lib. 1. de prim. mat. cap. 14. in init.* ait: accidens quandoque sumi, prout significat novem categorias, à categoria substantiæ distinctas, aliquando pro eo quod accidentale vocari solet, cui opponitur essentiale.

Ex Scoto. *Scotus 1. sent. dist. 2. circa fin.* accidentale, ait, accipi vel pro extraneo, vel pro eo, quod quasi perficit aliquid accidentaliter, quod præexistit in se perfectum.

9 *Distinctio propria.* Colligam varias ad hanc rem significationes in summam: & primùm quidem eas attingam, quæ à præsenti tractatione sunt alieniores.

Igitur principio observandum est, quod aliud sit *per accidens*, & aliud *accidens*. Per accidens dicimus, vel ratione subiecti, vel ratione causæ, vel in ratione effectûs, vel in ratione unitatis. Sed hæc nunc non curo, sed simplicem terminum accidentis declarare propono.

10 Proinde: Accidens 1. sumitur pro eo, quod est contingens & fortuitum, sicut & Græcum συμβεβηκὸς. Est igitur sic accidens, quod accidit, hoc est, evenit, vel contingit, **daß ich zutreffe.** Exempla anteà posita sunt. Ex *Arist. 5. Metaph. c. 30.*

Sic

Sic accidentis non est scientia, τῦ συμβεβηκότ☉ μὴ ὄντιν ἐπιστήμη, accidentis, hoc est, fortuiti. Vide *Aristot. 8. Metaph. 2.* ubi etiam accidens sic definit: *Quodcunque*, inquit, *neque semper, neque ut plurimum est, hoc accidens dico.* In hac significatione accidens opponitur illi, quod necesse est.

Deinde: aliquando accidens sumitur χατηῶς, & opponitur illi, quod subjectum est. Sicut enim quandoque substantia sumitur pro subjecto, veluti cùm *Aristoteles 1. posteriorum t. 178.* etiam quantitatem (prout in Matheſi consideratur) substantiam vocat, interprete *Zabarella lib. 4. de Method. cap. 13.* Ita vicissim quandoque accidens sumitur, pro adjuncto. Sic sumit *Aristoteles* hanc vocem, cùm ait: Τῦ συμβεβηκότ☉ τὸ συμβεβηκὸς ὅταν ἄμφω συμβεβηκε παντῶς, hoc est, *accidentia esse accidens* (hoc est, aliud accidens esse alterius adjunctum,) *cùm ambo eidem accidunt.*

Atque ex hac significatione sumitur *tertiò* significatio illa, quâ omne attributum, sive sit ex Categoriis accidentium, sive non, vocatur accidens. Ad quem sensum, & divina attributa *accidentia* dicuntur, ut eleganter expressit *Cyrillus lib. 11. Thesauri. Sapienter*, inquit, *dicitur; nihil accidere substantiæ Dei, quoniam in se ipsa perfecta est: sed tamen cogimur nonnunquam quasi accidentia, etiamsi non omninò ea accidant Deo, dicere, & mente accidentium modo concipere.* Pertinet huc quod *Aristoteles 1. post. t. 57.* Omne illud, quod de alio demonstratur, vocat affectionem vel accidens.

Quartò: Accidens opponitur proprio. Ita est in divisione prædicabilium. Ibi enim contradistinguuntur genus, species, differentia, *proprium*, & *accidens*. Estque ibi accidens id quod abesse & adesse potest citra subjecti interitum, apud *Porph. in Isagog. cap. 5. §. 1.* Et *Aristoteles 1. Top cap. 4. §. 8.* inquit, *Accidens est, quod nec est definitio, nec proprium, nec genus; ineſt tamen rei. Vel, quod cuivis uni & eidem potest ineſſe & non ineſſe. Ut sedere potest eidem ineſſe & non ineſſe, similitérque album. Nihil enim prohibet, quò minus idem modò sit album, modò non.* Atque hoc accidens hâc significatione sumptum, dicitur *accidens prædicabile*, sicut accidens juxta sequentem significationem dicitur *accidens prædicamentale*. Cùm enim accidens in prædicamentale & prædicabile distinguitur, non est distributio rei, sed distinctio vocis, ad hunc sensum, quod accidentis vox aliter sumatur in doctrina prædicamentorum, aliter in doctrina prædicabilium. Discrimen autem evidens est. In prædicamentis accidens opponitur substantiæ: in prædicabilibus accidens opponitur proprio. *Accidens prædicamentale & prædicabile quid?*

Igitur nunc *quintò* accidens opponitur substantiæ, hoc est, constituit genus entis, oppositum substantiæ, in divisione entis, cùm scil. dicimus, ens esse substantiam vel accidens. Dicitúrque tum accidens in communi illud, quod ad nullam substantiam habet essentialem habitudinem ut eam intrinsecè constituat: sed quicquid substantiam extra essentialiter afficit, id accidens nunc dicitur. Ad istum modum & *Aristot. priùs d. lib. 5. Metaph. cap. ult.* circumloquebatur naturam accidentis. Accidens enim ibi dicebat, *quod ineſt, nec tamen est de substantia, sive essentia*, intellige substantiæ.

Sextò: cùm frequens sit, ut generalia vocabula, quæ de rebus nobilitate differentibus prædicantur, sumantur quandoque, simpliciter posita, pro suis speciebus, (propriè vel quasi sic dictis,) hinc fit, ut idem etiam sit in voce accidentis. Ejus principaliora genera sunt, quæ substantiam informant per inhærentiam: qualia

sunt

sunt quantitas & qualitas, &c. Sic igitur accidens aliquando sumitur, ad significandū illa principaliora genera, veluti cùm dicitur: *Accidentis esse est inesse.* Hic accidens non potest generaliter sumi, quia non omnia accidentia insunt, sed aliqua denominant substantiam per modum essendi *ad*, vel *circa*, vel *ab*, ut specialiùs attingetur *in seqq.* Nisi fortasse ampliare velimus terminum *ineſſendi*, quod non incommodè fieri potest, ut iterum *in seqq.* patebit. Unde de vocabulo accidentis quoad hanc significationem non admodum contendo. Propositum autem mihi nunc est agere de accidente, juxta quintam significationem, juxta quam adæquatè, junctum substantiæ, exhaurit rationem entis.

TITULUS II.
De definitione Accidentis.

11 Post nomen statim res ipsa atque adeò rei definitio investiganda est. De ea igitur statim ago, constitutis illis, quæ ad vocem accidentis scienda erant.

Igitur principiò spuria hîc est illa definitio, quâ accidens definitur, *quod abesse, vel adesse potest citra subjecti corruptionem.* Nam ea concepta est de accidente prædicabili, hoc est, quod proprio opponitur, non autem de accidente prædicamentali, hoc est, eo, quod substantiæ opponitur, ut & priùs visum est. Nunc autem loquimur de accidente hoc posteriore.

Communiter definitur accidens quod sit *ens in alio.* Ita commentator *lib.* 12. *Met comment.* 3. *Scal. exerc.* 19. Et nemo non ita loqui solet.

12 *Accidens quomodo dicatur ens in alio?*

Hîc primò observandum est: non esse hunc illius definitionis sensum, quasi scilicet accidens sit, quod quâcunque ratione est in alio. Nam inprimis dantur varii modi essendi in alio, quorum multi sunt, secundùm quos etiam substantiæ possunt & dicuntur esse in in alio. Sic apud *Arist. lib.* 5. *Phys. cap.* 3. & *Damasc. in Dial. c.* 38. Dicitur aliquid esse in alio, etiam ut pars in toto, quomodo digitus est in manu, folium in libro. *Deinde* & totum est in partibus, veluti cùm hominem in anima & corpore substistere dicimus. *Tertio*, & species est in genere, & substantia prima in secunda, ab *Arist. lib. Categ. c.* 5. §. 2. dicitur esse, ut suprà declaravimus. Veluti sic *Socrates* est in homine, vel in humano genere. *Quartò*: etiam genus est in specie, per identitatem essentiæ ad ipsum. Sic animal est in homine. *Quintò*: etiam forma substantialis est in materia, ut anima in corpore. Iterum, effectus est in causa, locatum in loco. Atque ita non soli accidenti, juxta omnem modum loquendi, convenit, ut sit in alio.

Varii modi essendi in alio, qui substantiis conveniunt.

Esse in alio quomodo appropriętur accidenti?

Proinde hîc sciendum est: cum accidentibus appropriatur *esse in alio*, quòd tum phrasis illa sumatur famosè, & juxta sensum, quem habere potest in oppositione ad substantiam, quatenus ea dicitur per se substistere. Atque tum esse in alio supponit pro informatione prorsus accidentali.

13 *Deinde*: observandum est: quòd, si rigorosè loquamur, non omnibus accidentibus conveniat esse in alio. Neque enim omnia accidentia inhærent substantiæ. Sed aliquod est ab illa, ut *ab alio*: aliud dicit adjacentiam, ut *Habitus*, & sic in aliis. Unde, ut generaliter teneatur illa definitio, dicendum est, esse in alio hîc latè sumi, sic, ut significet omnem accidentalem informationem, in ordine ad substantiam, sive ea sit per modum inhærentiæ, sive per modum adjacentiæ, sive per modum essendi ab, & sic deinceps.

Et hæc amplitudo in phrasi illa satis usitata est, apud *Aristotelem*, 1. *Topic. cap.* 4.

cap. 4. §. 8. qui locus & anteà relatus est, Τὸ sedere ibi dicit inesse sedenti.

Ut res hæc planior sit, non incommodè distingui potest, quòd esse in alio, sive inhærere bifariam sumatur. Aliquando inhærere opponitur τῷ adhærere. Sic non omnibus accidentibus convenit inhærere, ut exempla paulò antè fuerunt. Aliquando v. inhærere opponitur τῷ ἀυθυπαρξίᾳ, sive τῷ per se subsistere. Et hoc posteriori modo dicuntur inhærere substantiæ, quæcunque eam afficiunt, extra essentiam illius existentia, sive id sit per inhærentiam (rigorosè loquendo) sive per adhæsionem, sive per circumsistentiam. *Esse in alio bifariam sumitur.*

Quia tamen difficilè est cavere obscuritatem phraseos illius *in alio esse*; ideò melius formari potest definitio accidentis sic: *Accidens est ens, extra essentialiter efficiens substantiam.* 14 *Propria definitio traditur.*

Primò hic accidens dicitur *Ens*, quia ei convenit positiva entitas. Deinde dicitur *efficere substantiam.* Cùm enim accidens sit posterius analogatum entis, & proinde sit ens per dependentiam ad substantiam: Hinc etiam necessariò definiendum est, per ordinem ad substantiam, ut *Arist.* docet, 7. *Met. c.* 1. *&* 4. *t.* 12. *&* *cap.* 5. *t.* 19. Denique dicitur eam *extra essentialiter* (liceat enim mihi vocem hanc ad augendam rem literariam, & evitandam ambiguitatem fingere) *afficere*: Quia quæ essentialiter, & quidditativè afficiunt substantiam, hæc substantiæ sunt. Est igitur de ratione accidentis substantiam extra essentialiter afficere: Atque adeò quicquid afficit substantiam, nunquam tamen potest de ulla substantia quidditativè dici, id accidens est. Sed de his etiam pleniùs erit sequenti titulo.

Cæterùm ex hactenus dictis apparet, non posse accidens ex genere suo ad substantiam idem esse, ut aliquos *Thomistas* sensisse refert *Suarez disp.* 16. *s.* 1. *n.* 12. Et imputatur *Aureolo ibid. n.* 2. Et apparet porrò, saltem in qualitatibus, quarum plurimæ à substantiis separantur. Separatio autem est indicium diversitatis.

TITULUS III.
De essentia Accidentis.

Quæ ad definitionem accidentis disputata sunt, ea utique declarant essentiam accidentis. Nunc tamen pleniùs ea de re inquirendum. 15

ARTICULUS I.
Quod Accidenti conveniat essentia.

Igitur *I.* dico: *Accidens habere essentiam, & proinde esse ens.* Ita patet. Nam quantitas verè extendit substantiam: qualitas continet naturalem vel habitualem aptitudinem ad actum. Et sic in aliis. At illa certissima sunt essendi indicia.

Scalig. Exerc. 75. *s.* 1. Controversum esse ait: An accidentia habeant essentiam: Et *exerc.* 307. *s.* 24. ait: Accidens esse non ens. Diminutiùs tamen loquitur, *exerc.* 10. Cùm ait: Accidens esse *vicinum* non enti. Si enim vicinum demum est non enti. Ergo non est simpliciter non ens. *Soto in Antepræd. cap.* 4 *q.* 1. censet, absolutè accidens esse non ens, dicendúmque potiùs esse *entis*, quàm *ens*: Et probat, quia ens est Analogum ad substantiam & accidens. Analogum autem per se positum stat pro suo significato famosiori. *Quinam dicant accidens esse non ens.*

Nihilominus inprimis, quòd absolutè loquendo accidens ens sit, clarum est, partim ex indiciis essentiæ, quæ paulò antè tacta sunt, partim ex iis quæ *c.* 1. *hujus libri* 2. disputata sunt, de unitate conceptûs, quem habet ens ad substantiam & accidens. 16

Proinde,

17 *Quomodo id sit?*

Proinde, cùm accidens dicitur *non-ens*, sciendum est: Non ens bifariam dici. Aliquando dicitur pro eo, quod simpliciter nihil est. Et ad hunc modum accidens non potest dici non ens. Aliter sumitur non ens comparatè, significatque tum esse diminutum, indeterminatum, imperfectum, in comparatione ad entia perfectiora. Sic igitur accidens est non ens, quia est diminutius & imperfectius ens quàm substantia. Atque tum non ens non opponitur enti simpliciter, sed enti κατ' ἀντονομασίαν. Vide *Scal. exerc.* 307. *s.* 24. & *Perer. l.* 4 *de antiq. Phil. cap.* 15. Et simili modo, omnia entia creata dicuntur non-entia, per defectum entitatis, tam excellentis, ac est in Deo. Sic *August. lib.* 7. *Confess. c.* 11. *Id*, inquit, *verè est, quod incommutabiliter manet.* Et *lib.* 8. *de Civ. Dei, cap.* 11. *Quæ creata sunt*, inquit, *etsi videntur esse, non sunt tamen.* Et posteà: *Deus solus qui æternus est, verè essentiæ nomen habet.* Et tamen res creatæ non sunt absolutè & simpliciter nihil. Sic etiam frequenter materia solet vocari non ens. Id similiter non potest in sensu absoluto intelligi, sed verum est solùm in sensu comparato. Nam aliâs fieri ex materia, esset ex nihilo fieri, & Physicè corrumpi, hoc est, resolvi in partes materiales, quæ priùs integrabant aliquam speciem, esset annihilari, & quod sustentaret formam esset nihilum, quæ omnia implicant. Et hinc *August. lib.* 12. *Confess. cap.* 7. ait, materiam (non esse nihil, est) esse *propè* nihil, & *penè* nullam rem. Et *Arist. l. Phys. t.* 66. 69. aito materiam non esse ens *sicut hoc aliquid*: Ubi clarè indicat ut, sensus comparatus. Et aliâs omninò *Aristoteles* materiam substantiam, & à fortiori ens vocat *lib.* 8. *Met. t.* 3. *& l.* 12. *Met. t.* 14. *l.* 2. *de anim. t.* 2. 1. *Phys. t.* 79. Idémque docent Philosophi alii in communi. Sicut igitur res creatæ, & materia vocantur non-entia, non quia nihil sint, sed quia non sunt tam nobilia entia ac sunt entia alia, ut visum est. Ita etiam accidens dicitur non-ens, non quia nihil sit, sed quia non habeat tam excellentem gradum essendi, ac habet substantia.

Entia creata quomodo dicantur non entia.

Quomodo materia.

Explicatur regula: Analogum per se positum stat pro suo significato famosiori.

Ad argumentum *Soti* autem respondeo: Illam propositionem. *Analogum per se positum*, hoc est, sine aliquo addito, *stat pro significato famosiori*, valere solùm de analogo proportionis, hoc est, quod de uno prædicatur propriè, de alio impropriè, per similitudinem, vel Metaphoram, id positum sine addito significat suum principale analogatum, veluti cùm de risu loquor, intelligo eum de risu hominis non de risu prati. Tale autem analogum ens non est, ut superiùs visum est.

ARTICULUS II.

Quod accidens dicat unam essentiam.

18 *Assertio aliorum.*

Constituto, quod accidens habeat aliquam essentiam, nunc deinceps.

II. Dico: *Accidens significare unam essentiam, in qua conveniant omnia accidentia genera.* Hæc assertio est partim contra eos, qui cùm accidens analogum dicant ad sua novem genera, consequenter aiunt, accidens non significare unum conceptum: Supponentes, quòd analogia pugnet cum unitate conceptûs: Partim etiam contra eos est, qui cùm admittant, quòd analogum significet unum quid, nihilominus aiunt, accidens non significare quid unum, sed esse æquivocum. Ita *Suarez disp.* 37. *Metaph. sect.* 1. *num.* 5. distinguit inter accidens prædicabile & Physicum, hoc est, ut ipse interpretatur, quod dicit veram entitatem aut modum accidentalem. Et subjungit: Accidens prædimentale, seu, quod in novem prædicamenta dividitur, non posse habere unum conceptum objectivum, quia multa complectitur, quæ vera ac propria accidentia non sunt. Accidens autem Physicum ait habere unum conceptum objectivum.

Sed

Sed neuter modus, negandi propositum assertionem, procedit, quod antequam eam directè probem, priùs declaro. Nam *inprimis* analogiæ genus triplex est, aliud est in analogia, hoc est, similitudine & proportione, quomodo os per analogiam prædicatur de ore animalis, & de radice plantæ. Hoc analogum non potest fundare unum conceptum, & revera coincidit cum æquivoco. *Deinde* aliud genus analogiæ est in attributione extrinseca, cùm scil. aliqua participant unum nomen, non nisi per habitudinem ad aliud, in quo tale attributum reperitur. Quomodo sanum dicimus aërem, & cibum, & potum, & medicinam & urinam, per extrinsecam denominationem, & ordinem ad animal, cui soli inhærenter & formaliter convenit sanitas. Hoc igitur analogum, in quantum tale est, similiter non potest fundare unum conceptum, & est etiam æquivocum. *Deniq;* est analogum, quod tale dicitur per intrinsecam attributionem, hoc est, cùm unum participat entitatem per dependentiam ad aliud. Atque hæc analogia non tollit unitatem conceptûs, ut suprà apparuit de ente. Id enim unum conceptum habet, in ordine ad substantiam & accidens, & tamen de iis dicitur analogicè, quorum utrumque suprà demonstratum est, partim *l.* 1. *c.* 2. partim *l.* 2 *c.* 1. 19 *Impugnatur.*

Suarezii autem sententia similiter stare non potest. Nam 1. Physica accidentia sunt illa, quæ veram entitatem habent, adeóque sub prædicamentalibus accidentibus sunt aliqua, quæ eam non habent, tum ne quidem in Metaph. ea doceri debent, quia non continentur sub objecto illius. Deinde ipse *Suarez* declarat, dictâ *disp.* 37. *s.* 2. communem rationem accidentis, in qua omnia accidentia conveniunt; nempe ponit eam in hoc, accidentia afficiunt substantiam, extra rationem ejus existentia. Id certè omnibus accidentium generibus ex hoc convenit, quia accidentia sunt. E. accidentis hactenus est unus conceptus ad omnia ista. 20

Atque hoc argumentum etiam directè probat assertionem propositam. Quam porrò 2. probo ab experientia, quam quisque habet in mente sua. Quilibet enim experitur, sive dicamus: Quantitas est accidens, sive Qualitas est accidens; sive situs est accidens; sive habitus est accidens, quod tum in mente nostra formetur unus conceptus, quem sub voce accidentis apprehendimus, in singulis istis propositionibus. Deinde: si accciden non habet unum communem conceptum: quæro quot igitur implicet conceptus. An novem? Quot scil. sunt genera accidentis. An hos duos? absolutum & respectivum. An hos duos? Simplex & aliud connotans? An hos conceptus: inhærere, adhærere, circumsistere, esse ab alio, esse ad aliud: At neutrum horum dici potest. Quis enim unquam concipiens significatum hujus propositionis. *Relatio est accidens:* apprehendit illud sic: *Relatio est aliquid inhærens, vel ad aliud, vel ab alio.* Et quæ erant alia. Potius dicentes relationem esse accidens, apprehendimus simpliciter voce accidentis, quod & aliâs sub ea voce apprehendimus, nempè relationem esse ens substantiam extra essentialiter afficiens. Maximè autem nugatoriæ essent tales propositiones, si accidens statim supponeret pro suis novem generibus: Tum enim dicendo, relationem esse accidens, nihil aliud diceremus, quam relationem esse quantitatem, vel relationem, &c. aut Relationem esse relationem. 21

Objicitur contra hanc assertionem: Si accidens diceret unum conceptum, indéque quantitas & qualitas, &c. in eo convenirent: tum accidens esset genus accidentis. Ergo ista non essent summa genera, sed potiùs accidens essent summum genus. E. sic etiam non essent decem prædicamenta, sed duo solùm, hoc est, substantia & 22

accidens. Ubi porrò continerentur sub accidente, quantitas, qualitas, &c. sicut corpus & spiritus sub substantia.

23 *Respondeo*: Negando connexionem, primæ propositionis: Non enim sequitur, si accidens unum conceptum significet, quod is conceptus debeat ilicò esse genericus, ut aliquoties concluſi. Exemplum clarum est in ente, quod unum conceptum significat ad substantiam & accidens finitum & infinitum. Et tamen horum genus non est. Sic etiam quantitas de bicubita & tricubita; & animal de mare & fœminâ prædicatur, & tamen nihil istorum ad ista genus est. Et ratio est, quia ista, de quibus ista communia prædicata enunciantur, non differunt specie, (quod ad rationem generis requiritur) sed sunt vel primò diversa, vel differentia accidentaliter. Atq; hoc est jam de accidente, cùm ad sua inferiora refertur. Prædicatur enim de iis, ut primò diversis. Et proinde sic accidens non est genus eorum, sed ista sunt summa genera. Atque sic etiam remanent decem prædicamenta hactenus, ut accidens non possit stare pro suis inferioribus, ut unum prædicamentum faciat.

24 *Objectio de primò diversis.* *Dices*: Non possunt esse primò diversa, quæ in aliquo conveniunt. Nam primò diversa *Aristoteles* dicit ea, quæ in nullo conveniunt. Vide 5. *Met.* t. 12. & *lib.* 10. *text.* 14. & alibi. Ergo aut novem accidentium genera non erunt primò diversa; aut non convenient in communi ratione accidentis. Sic enim utique in aliquo conveniunt.

25 *Respondeo*, Per instantiam: Deus & res creatæ sunt primò diversa. Et tamen conveniunt in communi ratione entis, ut alibi ostendi. Sic & substantia & accidens conveniunt eodem modo in communi nomine entis, & tamen ista non sunt differentia, sed primo diversa. Rationale & irrationale, & omnes aliæ differentiæ, dicuntur primò diversæ. Et tamen illæ conveniunt in communi ratione differentiæ. Proinde ut aliqua dicantur primò diversa, non necessariò requiritur, ut in nullo prorsus, quocunque id modo sit, conveniant.

Deus & creaturæ quomodo sint primò diversa? Possumus autem *secundò* ejus rei solutionem sumere, ex iis, quæ disputat *Scotus* 1. *d.* 8. *q.* 2. Ubi & *Lychetus fol.* 110. & idem ad 1. *d.* 2. *q.* 1. Ibi dicit: *Deum & creaturas non esse primò diversa in conceptu. Conveniunt enim in aliquo abstracto conceptu. Sed solùm sunt primò diversa in realitate, quia in nulla re conveniunt.* Sic igitur & genera accidentium sunt primò diversa, non à parte alicujus abstracti conceptus (sic enim conveniunt in communi ratione accidentis, ut nunc ex probatis suppono) sed à parte rei, quia in nulla realitate conveniunt.

Aliter vim instantiæ illius declinat *Soncinas*. Dicit igitur primò diversa non debere convenire in aliquo, quod scilicet habeat rationem generis univoci. Id autem non est in accidente. Nam id nec genus est, nec univocum est, ad sua inferiora. Vide ipsum 4. *Met. q.* 1. *ad primum*, & *lib.* 12. *q.* 47. *ad primum.*

ARTICULUS III.

In quo disputatur qualis sit essentia accidentis in ordine ad sua inferiora, an sit univoca vel analoga?

26 Postquam *præced. art.* constitutum est, accidens significare unum conceptum in ordine ad sua inferiora, exinde clarè relinquitur, quod accidens non sit æquivocum ad sua inferiora. Æquivocum enim dicit solùm ad res essentiâ & definitione diversas communitatem nominis. Communitas autem nominis non satis est ad unitatem

rem conceptus: Præsertim, cùm ostensum sit in eâdem essentiâ, sub voce accidentis, convenire omnia accidentia, in quantum ea subjectum extra essentialiter afficere intelliguntur.

Porrò igitur hinc sequitur: quod nunc quæstio solùm sit de analogia illa, quæ consistit in intrinseca attributione, ut paulò antè declarabam. Nam omnis alia analogia continetur sub æquivocatione, & proinde pugnat cum unitate conceptûs, ut idem in prioribus tactum est, *num.* 19. 27

Dico igitur: *Accidens, simul sumendo omnia quæ sub illo continentur, non esse univocum ad ea, sed analogum.* Dico: *simul sumendo omnia.* Nam si particulatim sermo sit de hoc vel isto accidente, facilè admittitur, quod accidens de talibus univocè dici possit. Sic accidens univocè prædicatur de calore & frigore; de scientia & temperantia; de mollitie & justitia. Neque ista particularis univocatio tollit analogiam. Nam ens etiam est analogum ad sua inferiora, & tamen particulatim dantur aliqua sub ente, de quibus ipsum non analogè, sed univocè prædicatur. Univocè, inquam, dicitur de homine & bestia; de igni & aqua; de auro & argento; & sic in aliis. Atque ita ex hoc clarum est, quod ad analogiam satis sit, si aliqua contineatur sub eo, quod analogum dicitur, in quibus servet talem analogiam. 28 *Accidens de aliquibus prædicatur univocè.*

Hoc igitur nunc probo de accidente. Inprimis certum est, quod accidens sub se comprehendat talia etiam accidentia, quæ sint aliorum modi. Ita clarum est de figura & quantitate. Ex his figura est modus quantitatis. Prædicatur autem de iis communiter accidens. Porrò modus non est nisi afficiendo rem modificatam, ut & communiter existimetur, ne quidem per divinam potentiam fieri, ut à tali modo tollatur dependentia ad rem modificatam, utque ita modus seorsim subsistat, extra rem modificatam. Ergo modus omninò est dependenter à re modificata. Ergo & præsupponit rem, quam modificat. At hæc sufficiunt ad talem analogiam. Id enim vocamus analogum, quod cùm unum conceptum habeat, tribuit tamen eum inferioribus cum dependentia unius ab alio. In hoc enim etiam consistebat analogia entis ad substantiam & accidens, similitérque ad Deum & creaturas. Ergo etiam accidens est analogum ad illud quod res est, & id quod ejus rei modus est, veluti ad quantitatem & figuram. Atque hanc sententiam etiam tuetur *Cajetanus de ente & essent. cap. 7. q. 15. ad 4.* Et insinuat *Soncinas 4. Metaph. q. 1. Suarez disp. 89. Met. s. 3. n. 12.* 29 *Prædicatur de aliquibus analogicè.*

In oppositum autem existimant aliqui, accidens esse univocum. Ita *Soto cap. 4. Anteprædicamentorum q. 2. ad 1.* Et tribuitur *Javello, ad 7. Metaph. q. 1.* Et tuetur *Templerus lib. 5. Metap. cap. 1. q. 13.* Fundamentum illorum hoc est, quia accidens dicat communem rationem, ita quidem, ut ea æquè primò à singulis suis generibus participetur, sine ulla unius ab alio dependentia. Et confirmatur, quod accidentia dicuntur entis entia, quo significatur quidem eorum dependentia, sed non, quam habeant ad invicem, sed quam habeant ad substantiam. Unde solùm ex eo sequitur: Substantiam & accidens convenire in analogo. Non autem quod accidentis genera conveniant in præcisa ratione accidentis, tanquam analoga ad ipsa. Ita ipsi. 30 *Sententia eorum qui accidens univocum dicunt.*

Sed falsum est quod assumitur: quòd communis ratio accidentis æque primò participetur singulis generibus accidentium. Nam, ut patuit, modi accidentales non sunt accidentia, nisi præsuppositâ entitate rerum modificandarum. Ergo illi per posterius habent esse. Porrò ex eo, quod accidentia dicuntur entia entis, non infertur

accidens esse analogum ad sua inferiora. Nam ut rectè illatum est: Accidentia dicuntur *entia entis*, entis, inquam, hoc est, substantiæ. Unde solùm is modus loquendi indicat, accidentia esse posteriora substantiâ. Et per hoc ens de substantia & accidente *ἀναλόγως* dici.

ARTICULUS IV.

In quo constituitur, quæ sit essentia accidentis.

31 Hactenus confusè & indistinctè actum est de essentia accidentis. Et *principiò* quidem concluſum est, accidens omninò habere aliquam entitatem. *Deinde*, quæcunque tandem illa sit, debere eam esse unam, & ad inferiora sua analogam. Nunc igitur distinctè videndum est: quænam sit essentia generalis accidentis? ubi *prius* removebo aliorum opinionem: *Deinde* juxta propriam sententiam dicam, quæ sit accidentis essentia. Esto igitur.

32 *Essentia accidentis non est inhærentia.*

Prima propositio. *Generalis essentia accidentis prædicamentalis non consistit in inhærentia, vel actuali, vel aptitudinali, vel prout ab utraque præscindit.* Dico *accidentis prædicamentalis.* Loquor enim hîc non de accidente *κατ' ἐξαίρετον* sic dicto, cujus essentia poni posset in inhærentia: sed de accidente, prout generatim respicit sua novem genera. Et in ista latitudine sumendo accidens; dico ejus essentiam non posse consistere in inhærentia.

Inhærentia actualis & aptitudinalis quæ?

Porrò distinctio inhærentiæ, (quæ in proposita propositione insinuatur) in inhærentiam actualem & aptitudinalem, est intellectu facilis ex terminis. Inhærentia igitur actualis est, quâ accidens actu inhæret in substantia. Inhærentia autem aptitudinalis est, quâ accidens potest, vel quâ aptum est inhærere in substantia. Et in neutra istarum dico positam esse essentiam accidentis. Id nunc probo, præmissâ terminorum declaratione.

33 *De inhærentia actuali.*

Igitur primò: *Essentia accidentis non potest posita esse in inhærentia actuali.* Nam actualis connotat existentiam, ut constitit ex dictis superiori libro, de ente actu & existentia. Essentia autem, ut sic, præscindit ab existentia. Unde definitiones, quæ essentias declarant, veræ sunt, sive res quæ definiuntur, sint sub statu actuali, sive possibili. Nam & antequam homo in mundo esset, nihilominus vera erat hominis definitio: *Homo est animal rationale.* Inhærentia igitur actualis non potest esse essentia accidentis.

34 *De aptitudinali.*

Deinde: *Nec inhærentia aptitudinalis potest esse essentia generalis accidentis.* Primò quidem (quod & contra inhærentiam actualem procedit) quia sunt aliqua accidentia, quibus prorsus non convenit inhærentia, ut postea patebit. At essentia generis (idem autem est in iis, quæ sunt quasi genera) debet esse diffusa ad quaslibet suas species. *Deinde*: specialiter idē patet inde: quòd aliqua accidētia statim poscunt inhærentiam actualem, illa nempè, quæ sunt modi accidentales: quale quid erat figura respectu quantitatis. Non ergo isti modi ad rationem accidentis satis habent, habere inhærentiam potentialem sive aptitudinalem, & utrumq; quidem à fortiori docebitur ex seqq. ubi ostendendum est, inhærentiam simpliciter non posse esse essentiam accidentis, si maximè præcisè, & indifferenter intelligatur.

35 *De inhærentia præcisè.*

Igitur: quòd essentia accidentis nec possit consistere in inhærentia, abstractè & præcisè, sive indifferenter de ea loquendo, nec determinando, an inhærentia actualis an aptitudinalis intelligatur, id inde apparet, quòd sunt aliqua accidentia, quibus prorsus non convenit inhærere, si propriè utamur voce inhærendi. Nam de abusivâ

abusivâ ejus vocis significatione jam dum in præcedentibus dictum est, *num.* 13.

Patet autem veritas assumptionis, ex iis primùm accidentibus, quæ connotant 36
aliquid extrinsecum. Quale inprimis est prædicamentum habitûs, qui connotat adjacens corpus. Dicit igitur habitus adjacentiam, non inhærentiam. At species non debet habere conditionem vel differentiam repugnantem generi. Idémque est de iis quæ sunt quasi talia.

Deinde: idem apparet de actione. Illa est sub accidente. Et tamen in quantum 37
talis est, non est in subjecto. Quamprimum enim in subjecto recipitur, jam mutat nomen, ut quod ab agente egrediebatur & dicebatur actio: statim fit & dicatur passio, per receptionem in subjecto. Unde ad rationem actionis, præcisè loquendo, satis est, esse à substantia. Non autem necessariò requiritur, ut sit *in* substantia. Illustrant hoc aliqui per exempla creationis, sive actionis creativæ. Illa suo modo potest dici actio prædicamentalis, ut in superioribus disputavi. Illa tamē non potest habere subjectum ullum. Nam actio creativa non est in Deo, Deus enim solùm inde denominatur creans, unde ad Deum significatur non habitudo adjuncti ad subiectum, sed effecti ad causam. Res autem creata etiam non potest esse subiectum illius actionis. Res enim creata est posterior creatione, quippe quæ per creationem demum producitur. E. actio creativa nullum habet subiectum inhærentiæ. E. actio simpliciter, quâ talis est, non postulat illam inhærentiam. E. nec accidens, quâ talis est, postulat illam inhærentiam. Nam à *quatenus* ad *de omni* valet consequentia. Ergo si accidens quâ accidens, postulat inhærentiam, omne accidens eam postularet, & proinde etiam actio. Et si actio, quâ talis est, eam postularet, postularet eandem etiam omnis actio. At hæc falsa esse ostensum est.

Atque ita ex dictis relinquitur: Essentiam accidentis generalem non posse poni 38
in inhærentia, quomodocunque ea intelligatur.

Quæ sit propria essentia accidentis?

II. Propositio: *Tota essentia accidentis generatim loquendo, consistit in hoc, quod* 39
est ens extrinsecè, h. e. *extra essentialiter afficiens substantiam.* Ita patet. Nam in- *Explicatur sen-*
primis accidentia sunt entia, per dependentiam ad substantiam. E. illa dependentia *propositionis.*
in exprimenda eorum essentia connotari debet. Rursus quia dependent à substantia, sustentante ac fulciente accidentia, ideò ea sunt posteriora substantiâ. Non possunt igitur substantiam afficere, nisi à posteriori, hoc est, extrinsecè. Non quatenus illud *extrinsecè* sumitur per ordinem ad subiectum, quasi accidentia debeant extra subiectum, & non ei inhærere. (Dantur enim utique aliqua accidentia, quæ substantiis inhærent, atque adeò hactenus substantiis intrinseca sunt) sed sumendo eam vocem per ordinem ad essentiam, hoc sensu, quod accidentia debeant substantiam afficere, eius tamen essentiam, vel essentialem constitutionem non debeant ingredi. Atque hoc indicavi alio, non ita æquivoco vocabulo *extra essentialiter.* Quanquam idem etiam colligi & inferri potest ex voce *afficere.* Nam *afficere*, & *effectio*, & quæ his coniugata sunt, notant ea, quæ essentiam consequuntur. Igitur tandem in exprimenda essentia accidentis dico: quod *afficit* substantiam. Neque enim occurrit vox commodior, quæque extendi possit ad omnes particulares modos, quibus varia accidentium genera ad substantiam dependent. Ea autem facilè comprehenduntur sub voce afficiendi. Igitur hactenus accidentia sunt quæ afficiunt substantiam, sive eam afficiant inhærendo in ipsa: sive ei adiacendo: sive ab ea fluendo: vel quicunque esse possunt alii particulares modi,

habitudinis istius extra essentialis ad substantiam. Atq; adeò nunc summatim id accidens dico: quod, cùm ens sit, afficit substantiam, nec tamen illius substantiæ essentiam sive essentialem constitutionem ingreditur.

40 Id unum solet hîc *objici*. Sic etiam privationes fieri accidentia, quia & ipsæ afficiunt substantias, veluti cæcitas oculum, tenebræ aërem, & sic in aliis.

41 *Resp.* ad antecedens: esse in eo Elenchum compositionis & divisionis. Antecedentis enim essentia tota hæc est: *Esse ens afficiens substantiam, &c.* Privationes autem non sunt entia, sed sunt defectus entium. Deinde privationes cum iis entitas tribuitur, habent entitatem rationis. Entia autem rationis, per modum similarum, imitantur entia realia. Unde quod entibus realibus (de accidentibus loquor) per se convenit, ut afficiant substantias, id Entibus rationis, quæ per modum accidentium apprehenduntur, convenit umbratiliter, & secundariò. Id autem propositæ definitioni nihil obest. Nam & entia rationis, quæ concipiuntur ad modum substantiarum, concipiuntur ut per se subsistentia: & nihilominus per se subsistere manet proprium substantiarum.

ARTICULUS V.

An essentia accidentium requirat etiam materiam?

42 Suarez. *sententia.* *Suarez disp. 14. Metaph. sect. 1.* ponit hanc ad rem tres conclusiones. 1. *Certum est in genere dari causam materialem accidentium.* 2. *Entitas accidentalis in abstracto sumpta non habet causam ex qua intrinsecè componatur, sed hoc modo datur causa materialis accidentis in concreto seu compositi accidentis.* 3. *Accidens, quoad suam entitatem accidentalem præcisè & abstractè sumptam, habet materialem causam, non ex qua componatur, sed à qua sustentetur in suo esse. Unde illa non est tantùm materialis causa accidentis quoad unionem, sed etiam quoad entitatem ejus, quam in suo genere causat mediante unione. Neque etiam est causa solùm in facto esse, sed etiam in fieri.* Hæc ille.

43 Dicit igitur in his *Suarez*: omnibus accidentibus convenire materialem causam, istam tamen causalitatem explicat, solùm, per hoc quod ipsa egeant aliquo sustentante, idque propter imperfectam & diminutam entitatem ipsorum. Ea tamen in re satis contradictoriè disputat, ut apparebit.

44 *præcognita.* Igitur observandum est *primò*: Materiam esse in qua, vel ex qua, vel circa quam. Ex his materia *in qua*, & *circa quam* sunt subjecta. Sola autem materia *ex qua* est causa materialis. Cúmque materiæ vox in tanta, quam indicavi, ambiguitate sumatur, ad eam ambiguitatem evitandam dicimus, causam materialem, ut sensus sit, quòd materiam nunc sumere velimus, pro ea, quæ causa est. Simile est in nomine *causæ formalis*, & *causæ finalis*. Cùm enim forma & finis dicantur, etiam de non causis, istâ periphrasi utimur, ut definitè intelligamur loqui de forma & fine, ut causas significant.

Materiam in qua non esse causam. Cæterùm, quod materia *in qua* non sit materialis causa, evidens est primùm ex nomine illius materiæ. Materia enim illa vocatur materia *in qua* quia nihil aliud præstat, quàm ut *in ea* recipiatur aliquid. In aliquo enim quid recipi, notat extrinsecam, & non essentialem habitudinem. At materiæ habitudo ad suum materiatum (alio enim referri non potest) intrinseca est & essentialis. Deinde confirmatur idem ex forma substantiali & motu. Illa etiam recipiuntur in materia. Neque tamen materia istorum respectu est causa materialis, sed est subjectum formæ & motus.

motus. Unde & ab *Ariſt.* 1. *Met. t.* 24. materia hactenus vocatur *fundamentum* formarum. Et à *Platone*, in reſpectu ad formas, materia vocatur χώρα, ὑποδοχή, & πανδέχης. Confer *Scalig. exerc.* 17. *& l.* 1. *de plant. pag.* 38. Iſta autem omnia non notant habitudinem cauſalem, & in ſpecie cauſæ materialis: ſed ſolùm ſignificant habitudinem ſubjecti.

Deinde: obſervandum eſt de accidente poſſe nos bifariam loqui, vel enim loquimur de eo in abſtracto, quale quid eſt *albedo*: vel in concreto, quale quid eſt *album*. His poſitis nunc dico. 45

Primò: *Accidentia in concreto ſumpta habent cauſam materialem, ſive materiam ex qua.* Ita apparet, quia accidens in concreto ſumptum, eſt aliquid compoſitum, & quidem ex aliquo tanquam actu, & ex aliquo tanquam potentiâ, iiſque realiter diſtinctis. Ergo ſine incommodo dici poteſt hîc compoſitio ex materia & forma, exempli gratiâ. Album eſt concretum accidentale. Forma, unde quid album dicitur, eſt *albedo*. Ergo albedo implicatur in albo, tanquam forma illius. Jam porrò (ex generali natura concretorum) album connotat etiam ſubjectum illius albedinis. Album enim, adæquatè loquendo, eſt res habens albedinem. Id autem quod eſt ſubjectum formæ, eſt materia, reſpectu compoſiti, quod iſtâ formâ informatur. Sicut apparet in compoſito ſubſtantiali. Ibi enim quod ſuſtentat formam, materia eſt (non quidem ſuſtentatæ formæ, ſed) compoſiti ſubſtantialis. Ergo idem etiam eſt in compoſito accidentali. E. compoſiti accidentalis, ſeu quod idem eſt, accidentis in concreto ſumpti, materia eſt ſubjectum formæ accidentalis. 46 *Accidentia in concretio habent materiam.*

Secundò: *Non omnia accidentia habent materiam in qua: & quæ eam habent, ita tamen materia in qua non eſt pro cauſa materiali.* Prior pars hujus concluſionis apparet, quia materia in qua eſt nihil aliud quàm ſubjectum. Non poſtulant autem omnia accidentia ſubjecta, ut ſaltem de actione patet, quæ in quantum actio eſt, non eſt niſi ab agente, & nullum habet modum ineſſendi. 47

Unde non video quomodo ſibi *Suarez* conſtet, qui *diſp.* 14. *Metaph. ſect.* 1. *n.* 7. ait: Accidentibus præcisè & abſtractè loquendo convenire materiam in qua. Et tamen *diſp.* 37. *ſect.* 2. *num.* 8. negat actionibus inhærentiam.

Porrò altera etiam pars illius concluſionis facilè patet ex iis, quæ anteà dicta ſunt, inde ſcilicet: quòd materia in qua non eſt cauſa, & proinde nec materialis cauſa, ſed ſolùm eſt ſubjectum. Unde clara eſt repugnantia: Subſtantiam ſolùm ſuſtentare accidentia, & ſic eſſe materiam in qua: & tamen eam eſſe materialem cauſam. Prout de iis priùs ſatis dixi *n.* 44. 48

Tertiò: *Accidens, quâ tale eſt, non poſtulat materiâ ex qua, ſive cauſam materialē. In particulari tamen dantur accidentia, quæ eam habent.* Prior pars hujus cōcluſionis patet. Nam qualitates, v. g. ſunt formæ ſimplices. Unde, ſicut formæ ſubſtantiales non poſtulant compoſitionem ex materia & forma. Ita nec iſtæ qualitates poſtulant materiam & formam. Altera autem pars patet de quantitate inprimis. Ibi enim in triangulo, v. g. dantur tres lineæ. In parallelogrammo dantur tres lineæ parallelæ. Ex iſtis iſtæ quantitates componuntur. Et proinde ibi vera ratio cauſæ materialis intervenit. Materia enim vocatur illa cauſa, ex qua aliud fit vel conſtituitur. 49

TITULUS IV.
De attributis accidentium.

50 Inter attributa accidentium, potissimum de tribus agendum est. *Primò*, de posterioritate eorum in ordine ad substantiam. *Deinde*, de modo productionis quo accidentia producuntur. Et *denique* de vi eorum causativa.

ARTICULUS I.
An & quomodo accidens sit posterius substantiâ?

51 *Aristot. lib. 7. Metaph. cap. 1.* ait: *Substantiam esse priorem accidente, & ratione, & cognitione, & tempore, & naturâ.* Proinde juxta istos diversos modos prioritatis ista res consideranda est.

52 *De prioritate rationis.* Igitur 1. *Substantia prior est accidente, ratione, hoc est, definitione.* Ita patet, quia cùm accidentia sint entia, dependenter à materia, ideò etiam definiuntur mentione subjecti, sive ἐν ὑποκειμένῳ, per *Arist. cap. 10. t. 45. & multis locis aliis.* Substantiæ autem, quia in modo essendi sibi proprio, non habent dependentiam ad accidentia: Ideò nec per accidentia definiuntur: & proinde vi istius ὑποκειμένου quam accidentia ad suam definitionem exquirunt, utique definitione posteriora sunt substantiis.

53 *De prioritate cognitionis.* Deinde quoad *prioritatem cognitionis*: Observandum est, dici aliquid alio notius bifariam, secundùm se & quoad nos, ut *Aristoteles* distinguit *6. Top. cap. 3. & 1. post. tex. 5.* Et latè exponit *Perer. lib. 3. de via & ord. doct. Phys. cap. 6.* Ex his notitia illa, quæ est secundùm nos, est per accidens ad res. Nulla enim diversitas æstimari potest in re, ex varietate vel diversitate nostræ intellectionis, quæ quandoque ad arbitrium potest variari.

54 Atque ita verum quidem est, quòd in ordine cognitionis nostræ, vel notitiæ, secundùm nos accidentia soleant priùs cognita esse, quàm substantia, imò sæpe illa cognitâ sive ignotâ substantiâ (cognovimus enim ex motu naturam, & ex operationibus vitalibus animam; & ex intuitu ordinis & gubernationis in mundo, hoc est, ex visibilibus gentiles cognoverunt Deum invisibilem: Et circa naturam elementorum, ignotâ propriâ ipsorum formâ, balbutimus circa qualitates eorum, & sic in aliis.) Nihilominus illa prioritas in notitia secundùm nos, propter dicta, hic locum non habet. Proinde substantia accidentibus est prior in notitia, eâ intellige, quæ est secundùm naturam. De qua patet. Nam sicut se res habet in essendo ita & in cognoscendo. At substantia in essendo prior est. Ergo & in cognoscendo. Utrumque confirmatur ex analogia entis ad substantiam & accidens. Nam sub isto analogo substantia est prius analogatum. In analogis autem posterioris analogati declaratio dependet ex declaratione & cognitione prioris analogati, indéque *Aristot.* aiunt plurima scripsisse de substantiis, de accidente autem non item. Ita *Perer. lib. 2. de Philos. natur. cap. 2. ad finem.*

55 *De prioritate naturæ.* Tertiò: *prioritatem naturæ*, quod attinet, patet de ea satis, quod secundùm ordinem naturæ loquendo, substantia prior sit accidente. Idque ex prius dictis de prioritate in cognitione relinquitur. Prioritas enim cognitionis, quæ est secundum naturam, fundatur in prioritate naturæ. Unde una aliam infert.

56 *De prioritate temporis.* Quartò: quoad *prioritatem temporis*, quomodo substantia prior sit accidente admodum anxiè disquirunt Philosophi: Inprimis juxta mentem Philosophi. Nam

suppositâ

suppositâ mundi æternitate, quam *Aristoteles* tuetur, æqualis durationis sunt substantiæ & accidentia. Nullum enim tempus fuit, in quo substantiæ aliquæ fuerint quin etiam fuerint accidentia. Quod si sermo sit seorsim, de unaquaque substantia ad sua accidentia; tum similiter falsum est, substantiam sic esse priorem accidentibus. Nam inter accidentia continentur etiam proprietates sive adjuncta propria. Illa autem sunt ordine temporis simul, cum suis subiectis, & solùm sunt posteriora illis, ordine naturæ, ut facilè admittunt omnes.

Hæc igitur in re dico *I. Dimissâ mente Aristotelis, loquendo juxta veritatem.* 57
Substantiam priorem esse tempore accidente. Utrobique: si universum genus intelligamus, hoc est, in genere substantiarum datur substantia, quæ antecesserit sive tempore prior sit omni accidente. Ita patet de Deo (qui substantia est) antegrediente omnia accidentia. *Mens autoris.*

II. Comparando unamquamque substantiam ad sua accidentia, sic istis prior est tempore in sensu diviso. Sic, substantia est prior accidente tempore, vel saltem naturâ, definitione & cognitione. Ita exponit *Pererius l. 5. Phys. c. 20. ad secundum.*

III. Comparando substantiam hanc ad alterius accidentia, sic per accidens est, & extra præsentem considerationem, an substantia sit prior accidente. Utique enim accidentia cœli, sunt priora substantiis illis, quæ hodie nascuntur. Et accidentia hominis, qui nunc quinquagenarius est, priora sunt substantiâ ejus, qui nunc adolescens est.

Plurimas alias expositiones *Aristot.* refert, & ex parte refutat *Suarez, disp. 38. s. 1.* Eas ibi vide. Et adde interpp. *ad 7. Metaph. cap. 1.*

ARTICULUS II.

De modo productionis quo accidentia producuntur.

Igitur *Respondeo*: ad hanc rem esse inprimis duplicem modum quo accidentia producuntur. 58

PUNCTUM I.

Explicatur productio accidentium per resultantiam à substantia.

Primus modus, quo accidentia producuntur est per resultantiam è natura subjecti. Sequuntúrque adeò isto modo accidentia substantiam, non secus ac umbra corpus. Unde & παρεπόμενα τῇ φύσει & ἐπισκιάσεις, dicuntur ista accidentia. 59

Istius autem resultantiæ evidentissimum signum est, in aquæ calefactæ reductione, ad pristinum frigus. Ibi frigus paulatim, dimisso calore, iterum incipit esse in aqua. Ergo per aliquam efficientem causam. At causa alia ibi nominari non potest, præter ipsam formam, vel essentiam aquæ. Ergo ab ea est per istiusmodi naturalem resultantiam. Assumptio patet discurrendo per varias causas, quæ excogitari possunt, pro causis reducti illius frigoris. *Resultantia accidentium probatur.*

Nam inprimis pro causa istius reductionis nominari non potest aër *ambiens.* Is enim potest esse æquè calidus, ultra naturale debitum, ac aqua: veluti contingit in vaporariis, unde & ipse eget reductione. Quis ergo ipsum reducit: Deinde aër ex naturâ suâ est calidior aquâ. Ergo ex se insufficiens est ad dandum frigus, aquæ naturæ congruum. 60 *Unde reducatur frigus in aquam calefactam.*

Deinde nec nominari potest *cœlum.* Nam cœlum, cùm sit causa universalis, ex se indeterminatum est, ad istos particulares actus exercendos.

Neque

Neque *tertiò* dici potest: intensum frigus, *in aliquibus aquæ partibus remanere*, à quo postea in societatem quasi retrahantur reliquæ partes aquæ calefactæ, ut *Cajetano* visum est, 1. *p. q.* 54. *a.* 3. Et *Averroi l.* 2. *de an. comm.* 1. Nam aqua est simplex corpus & homogeneum. Unde nulla causa est, cur aliis partibus inhæreat frigus nativum: aliis autem addatur adventitius calor. Pugnátque ista assertio, contra sensum, qui testatur, omnes partes aquæ esse æquali intentione calidas. Denique absurdissimum est in eodem simplici subiecto ponere contraria in excellenti gradu, quod juxta istam hypothesin contingeret.

Neque tandem dici posset, quod *nunquam de aqua expellatur frigus totum*, sed quod in ea semper remaneant aliqui gradus frigoris, qui se recolligant ad revocandum debitum frigus abscedente externo calefaciente. Nam, admissâ hypothesi, isti superstites gradus frigoris ob imbecillitatem suam insufficientes erunt ad istum effectum. Agerent enim ultra vires, supponendo, quod gradus frigoris remanserint, ut *duo*, amissi autem sint gradus frigoris ut *sex*. Relinquitúrque adeò evidenter, quod accidentia possint produci per naturalem resultantiam à subiectis.

61 *Resultantia accidentium duplex.*

Porrò: ista naturalis resultantia contingit bifariam. Alia est immediata, alia mediata. Illa igitur accidentia immediatè resultant à substantiis, quæ proximè connexa sunt cum essentiis rerum, sicut in elementis sunt qualitates primæ. Illa autem mediatè & interventu aliorum accidentium à substantiis resultant, quæ mediantibus aliis accidentibus conveniunt substantiis, ut in elementis sunt qualitates secundæ.

PUNCTUM II.

In quo proponuntur & solvuntur objectiones.

62 *An proprietates emanent ab essentia subiecti: An ab agente?*

Pererius l. 8. *de causis, cap.* 13. *ad quartam*, oppugnat hunc modum productionis accidentium: dicens, proprietates non dimanare ab essentia subiecti, sed ab agente, vel generante subiectum, ipsa pendere. Ubi obiter notandum est, quod vis veritatis eum coëgerit, ut cum maximè nollet, approbaret istam naturalem resultantiam à subiecto. Ait enim ibi, *eandem esse causam efficientem, subiecti & passionis. Eadem enim actione*, inquit, *utrumque producitur, sed illud per se primò, hæc autem per modum naturalis & necessariæ consequentiæ*. Hæc enim naturalis & necessaria consequentia non potest definiri, nisi per ordinem ad essentiam subiecti.

63

Porrò argumenta *Pererii* duo sunt: *Primò*: si subiectum esset causa efficiens propriæ passionis, tum vel eam produceret per eandem actionem, quâ ipsum (subiectum) producitur, vel actionem diversam. *Primum* facilè admittitur, quia actio qua subiectum producitur non est actio subiecti, sed actio generantis. *Alterum* probat, quia si subiectum produceret passionem, sive proprietatem, actione diversâ, tum propria passio esset tempore posterior subiecto, & non flueret ex quidditate subiecti simpliciter: sed ex quidditate subiecti *existentis*, quod falsum.

Respondeo 1. Affectiones fluunt ab essentia subiecti, præscindendo ab ejus statu producto, vel producibili. Proinde disjunctum non est bonum. Aut passio producitur actione quâ subiectum producitur, aut per actionem diversam, idque à re postquam producta est. *II.* Etsi passio simpliciter non pendet ab essentia subiecti, ut existentis: tamen passio actualis pendet à subiecto existente. *III.* Mala est consequentia: si passio à subiecto producitur per actionem diversam (eam, inquam, quam dicimus naturalem dimanationem vel resultantiam,) quod tum passio debeat esse

esse tempore posterior subiecto. Nam inprimis certum est, quòd motus sive actus transeuntes non producantur à generante, ut *Pererius* fatetur & disputat de motu elementorum, *l.7.phys.c.15,16.* Et nihilominus isti non necessariò sunt tempore posteriores agente: sed sufficit ibi posterioritas naturæ. Illuminatio, inquam, sole, & calefactio igne, non tempore sed naturâ solùm posteriores sunt. A fortiori igitur id est in proprietatibus, ut ad illorum à subiecto dimanationem satis sit posterioritas naturæ. Nam proprietates intimiùs connexæ sunt cum essentia subiecti, ac actus sive effectus naturales.

64 *Secundum Pererii argumentum.*

Secundò argumentatur *Pererius*, ex natura potentiæ passivæ. *Subiectum*, inquit, *non est in potentia passiva physica ad propriam passionem.* Nam id dicitur Physicè esse in potentia passiva respectu alicujus, quod nondum actu habet, aptum tamen est ab agente naturali transmutari ad illud. *Arist.* enim *in 5. & 9. Metaph.* Principium rei, quod est transmutabilis ab alio, ut aliud est, potentiam passivam definit. Si igitur subiectum est in potentia passiva, ad suam propriam passionem, necesse est cogitare subiectum, prius esse, & tum ab aliquo agente transmutari, ad suam passionem, quod falsum est, cùm subiectum & propria passio simul sint, &c.

65 *Solvitur.*

Respondeo 1. Per deductionem ad absurdum. Inprimis enim sequitur juxta illud argumentum, quod subiectum non solùm non habeat potentiam passivam, ad accipiendum à se passionem: Sed etiam, quod potentiam passivam non habeat respectu generantis, ut ab eo accipiat propriam passionem. Nam nec illius respectu, datur tempus, in quo subiectum à passione nudum sit: ut deinceps eam successu temporis, per sui transmutationem accipiat. Et tamen absurdum est: subiectum aliquid accipere, (undéque fit) nec tamen ad id recipiendum habere potentiam passivam, cum receptio utique sit passio. Et confirmatur, quod suppositâ dependentiâ accidentis ad gignens, accidens dicetur ingenerari. Ingenerari autem passionem significat. At sicut actio activam potentiam, ita necessariò passio passivam potentiam præsupponit. *Deinde* respondeo: definitionem potentiæ passivæ *Aristotelicam*, videri satis angustam, quod si omninò ea retinenda sit, juxta aliquem latum sensum, etiam agentibus per emanationem, convenit ut habeant potentiam passivam, & quod se transmutent, cum sibi ipsis dent aliquas proprietates, quod cum prolixè deduxerim suprà, *lib.1. c.14. num.19. & seqq.* hic illud repetere nolo.

PUNCTUM III.

In quo explicatur alius modus quo producuntur accidentia.

66 *De productione accidentium per transmutationē.*

Sicut immediatè ab essentia cujúsque rei ostensum est, dimanare accidentia illa, quæ proprietates sunt. Ita nunc alius modus est quo producuntur accidentia mediis aliis accidentibus.

67

Hinc igitur Dico: *Quando accidens fit, per propriam actionem à naturali resultantia distinctam, principium proximum efficiendi illud semper est aliquod accidens.* Hanc propositionem latè explicat & probat *Suarez disp.18. Metaph. s.3. n.13.* Et sensus istius propositionis facilè intelligitur. Esto ignis: Ab illius essentia per naturalem resultantiam est calor. Quotiescunque autem deinceps ignis est causa calefactionis (actionis) vel caloris (qualitatis) in aliquo subiecto calefactibili, tum illa accidentia (actio scilicet ista & qualitas) non producuntur immediatè, ab essentia ignis, sed ab ipso calore ignis, qui primum ab istius essentia dimanavit. Idémque consequenter est in actibus immanentibus. Hic igitur primùm potentiæ naturales

turales emanant ab essentiis subiectorum. Deinceps actus fiunt non immediatè à forma vel essentia subiecti, sed ab istis potentiis. Sumitúrque hinc consequenter etiam ab essentiis subiectorum, quòd, v.g. potentiæ sensitivæ vel vegetativæ sint realiter distinctæ ab anima. Difficile autem est, à priori, ista omnia demonstrari, & ferè non supereſt ad hanc rem probatio, nisi ex particularibus indiciis in his vel istis substantiis, unde conjectura sumitur, idem etiam esse in cæteris substantiis. Quia autem plæráque, quæ ad hanc rem faciunt, sumuntur ex materia de potentiis animæ, ideò hic ea dimitto. Videri potest *Thom. 1. p. q. 54. a. 3. & q. 77. a. 1. & q. 79. a. 1.* ubi & interpp. & *Zabarell. de facult. an. c. 2. seqq. Colleg. Conimb. l. 2. de an. c. 3. q. 4. a. 2. Scalig. Exerc. 346.* Disputant & eâ de re frequenter interpp. *Lombard. ad l. 2. dist. 16.*

68 *Accidentia an sint à generante?*

Sunt & aliqui, qui tertium modum productionis accidentium ponunt. Admisso enim quod aliqua sint ab essentia subiecti per resultantiam, nihilominus aiunt aliqua fieri in subiecto per generans. Ita inprimis aiunt esse quantitatem in materia. *Sed* nulla ratio est, cur quantitatem non possimus dicere resultare, ab essentia materiæ, atque adeò, eam habere modum conformem, ad productionem aliarum proprietatum. Nullum igitur ulteriorem modum, ad accidentium productionem agnosco, præter eos, qui tacti sunt.

ARTICULUS III.
De vi causativa accidentium.

69 Hanc ad rem de quatuor videndum est, de influxu, quem possunt præstare, & ut efficientia, & ut formæ, atque adeò summatim quæritur: *Primùm*, an omnibus accidentibus conveniat actio? *Deinde*: quantæ virtutis sit actio eorum, quibus convenit, an scilicet & per eam possint principali virtute, vel instrumentali producere substantiam? aut *Tertiò*: An & quomodo producant accidentia? & *denique* an & quomodo possint esse formæ?

PUNCTUM I.
An omnibus accidentibus conveniat actio?

70 *Arist. l. categ.* frequenter subjungit in proprietatibus accidentium, quænam activa sint, quæ non, proinde ea de re etiam aliquid dicendum est.

Quantitati an & quomodo actio conveniat?

Intelligi autem solet hæc quæstio, de actione, per excellentiam sic dictâ, quæ scilicet contra naturalem resultantiam & spiritualem actionem contradistinguitur. Sic *quantitati* vulgò dicitur nullam esse actionem: & tamen si in omni latitudine loquamur, quantitati multiplex convenit actio. Nam apud *Arist. l. 2. de anim. & lib. de sens. & sensili*, quantitas refertur inter objecta sensilia. De ratione autem sensilis est, agere in sensorium, atque ita sensorii potentiam excitare. Hæc actio est spiritualis. Præterea à quantitate est figura, item relatio æqualitatis & inæqualitatis. Hæc actio est per resultantiam. Proinde, ut dixi, nunc sermo est de actione κατ' ἀντονομασίαν dicta.

71 Igitur inprimis certum est: non omnibus accidentibus competere vim activam, seu, non omnia accidentia posse agere. Nam inprimis quantitatis nulla est actio, ut modo dixi. Estque illius ratio, quia resultat à materia, unde naturam illius imitatur. Materiæ autem nulla convenit actio.

72 Deinde *relationis* etiam nulla est actio. Ita patet. Nam inprimis entia absoluta excedunt

excedunt virtutem relationum, quia relationes sunt debilissimæ entitatis. Non igitur relatio potest efficere quid absolutum. Hinc verò consequitur: quod neque relativum quid, sive relationem producere possit. Relatio enim non producitur nisi producto fundamento. Fundamentum autem relationis est aliquid absolutum, quod à relatione produci non posse probatum est. *Relationum non esse actionem.*

Præterea nec *actionis* est actio. Et patet, quia sic non esset actio sed agens. Id enim cui actio competit agens dicitur. Et ex hoc principio *Scalig. Exerc. 102. sect. 2.* impugnat *Ludov. Vivem*, qui vitam dixit actionem, quia vitæ sint actiones, veluti generare, nutrire, &c. Porrò hic observandum est: quia agentia per actus attingunt terminos suos, hinc fieri, ut, si isti termini activi sint, actionibus quandóque tribuatur mediantibus istis terminis actio aliqua. Sic, v.g. in Ethicis dicitur: *actiones antecedentes quemque habitum, eundem producere.* Rursus: cùm ad calefactionem sequatur attenuatio & rarefactio, ista horum causa dici solet. Sic etiam contemplatio dicitur efficere delectationem, cognitio desiderium, appetitus finis volitionem eorum quæ ad finem sunt. In his igitur potiùs qualitatibus, ex istis actionibus resultantibus, tribuimus actionem, quàm ipsis actionibus, secus ac facit *Colleg. Conimb 2. Phys. cap. 7. q. 19. art. 19.* Contrà vide *Suarez Disp. 18. s. 4. & 44. s. 8. n. 13. & vide infrà, cap. 8.* 73 *Nec actionis. Actionis non esse actionem.*

Atque ex his etiam sequitur: quòd nec *passionis* sit actio. Passio enim non sit, nisi per illationem actionis. Actio autem quæ passioni conjungitur, ab ea realiter non differt. Si igitur actionis non est actio. Ergo nec passionis. De iisdem enim idem est judicium. 74 *Passionis non esse actionem.*

Solet *objici*: quod moveri localiter (quæ passio est) varios actus habeat. Motus enim res viventes calefacit, alias res etiam solet refrigerare, attritio lapidum similiter gignit calorem, & sic deinceps. *Respondet, Suarez disp. 18. sect. 4. n. 6.* motum localem per se nihil efficere, sed esse tantùm viam ad ubi, deservire tamen ad actiones per modum necessariæ, vel utilis conditionis ad applicandum principium agendi, aut ad removenda impedimenta: Et sic tribui motui locali per accidens, causare calorem vel frigus. 75

Tandem de *Quando, Ubi, Situ & Habitu* patet, quod non sint activa. Vel enim dicunt solùm modum aliquem, vel extrinsecam denominationem. Neutri autem convenit vera actio. 76 *Quando, Ubi, Situs, & Habitus non sunt activa.*

Dimissis igitur aliis accidentibus reliquum est: quod *soli qualitati* conveniat posse agere. Solétque ejus rei communiter hæc ratio reddi, quia ipsa quam maximè conjuncta est cum forma, eámque consequitur, & ejus naturam imitatur. Unde sicut ista, quæ est substantialis forma, sola actuosa est, non autem materia: ita ex accidentibus qualitas, cum sit quasi forma accidentalis, actuosa est, præ cæteris accidentibus. 77 *Sola qualitas est activa.*

Possunt tamen specialia inpedimenta in particulari esse, cur aliquæ qualitates activæ non sint. Ita ex habitibus sanitas (supposito quod ea sit habitus) nihil efficit. Inter potentias naturales continentur etiam potentiæ passivæ, quæ ordinantur non ad agendum sed ad patiendum. Qualitates patibiles plurimæ sunt, quæ nihil agunt, veluti mollities, durities, densitas, raritas, & similes. Denique figura etiam actuosa non est propter dependentiam quam habet ad quantitatem, cujus modus est. Quantitatis enim, ut priùs patuit, nulla est efficacia. 78

PUNCT.

PUNCTUM II.

An accidens possit producere substantiam, & quomodo?

PRIMÒ:
Referuntur opiniones.

Ad hanc quæstionem tres sunt opiniones.

Prima est *Scoti 4. sent. d. 12. q. 3.* & *Occami l. 2. q. 23. Durand. 1. d. 2. q. 2.* & aliorum Scotistarum. Illi aiunt: Substantiam immediatè produci à substantia, nec ad illius productionem ullum influxum præstare accidentia.

79 *Argumenta Scotistarum.*

Rationes illorum sunt, quia. *Primò*, nullum agens agit ultra vires suas. Substantia autem utique est aliquid excellentius quàm sit accidens. Confirmatur discursus. Si enim effectus posset esse nobilior causâ suâ, tum dividatur effectus, in id, in quo causæ æquatur, & in quo excedit causam. Primum dare possit causa. At postremum hoc, unde habet effectus? Non à se. Nihil enim producit seipsum: Loquor enim de essentiali perfectione, quæ non accipitur, nisi per primam productionem. Nec etiam à causa, hoc est, accidente. Nam accidentis virtutem, hoc, de quo sermo est, excedit. Oportet igitur ut substantia non dependeat ab accidente, sed à sola substantia. *Deinde:* aiunt sic tolli omnem univocam generationem, quia in univoca generatione gignens debet esse simile genito. Porrò terminus generationis non est nisi substantia, non autem substantia & accidens. Hæc enim duo juncta, sunt Ens per accidens. Unde unum motum terminare non possunt. Gignens autem juxta oppositam hypothesin, est & substantia, & accidens, quâ in re dissimilitudo manifesta est. *Tertiò*: Si substantia non potest producere substantiam, nisi interventu accidentis, tum id vel est ob perfectionem substantiæ, quasi eam non deceat operari sine ministris: vel est ob ejus imperfectionem: Neutrum tamen dici potest. Nam Deus, qui perfectissimus est, agit citra interventum accidentium, & accidentia cum sint sufficienter perfecta ad producenda sui generis accidentia, veluti calor ad calorem, cur desit substantiæ sufficiens perfectio ad producendam immediatè substantiam?

80 *Pererii opinio.*

In oppositum est *alia* prorsus extrema sententia *Pererii*, *in lib. 8. physic. cap. 13, 14.* quod accidentia suâ virtute producant substantias, quódque ipsæ substantiæ ad hoc non præstent causalem influxum ullum. Non probat autem aliter hanc suam sententiam, quàm removendo opiniones. *Si*, inquit, *substantia producitur ab accidente, ut demonstratum est contra* Scotum, *& non in virtute substantiæ, ut ostensum est*, ita ipse ait, *contra* Thomistas. *Relinquitur igitur ut accidens virtute suâ producat substantiam.*

81 *Opinio Thomæ.*

Tertia igitur, quæ modò insinuata est, est *Thomæ* sententia, qui sentit accidens quidem concurrere ad productionem substantiæ, quod *Scotus negabat*, ab ea tamen productione non esse removendam substantiam, sed eam per modum causæ principalis influere ad substantiæ productionem. Accidens autem in hoc actu esse instrumentum: Indéque accidens dicit producere substantiam, in virtute substantiæ. Ita docet *Thom. 1. p. q. 77. a. 1. & 3. p. q. 77. art. 3. Capreolus* & *Cajetanus* eam sequuntur ad *1. p. q. 77. a. 1.* aliique. Hæc verior est sententia. Relinquenturque ex remotis aliis opinionibus.

SECUNDÒ:

SECUNDÒ:

Probatur contra Scotum: *Substantiam non producere substantiam aliam immediatè: sed interventu accidentis: eiúsque rationes solvuntur.*

Quod igitur accidentia excludenda non sint, à productione substantiæ; patet primùm per manifestam experientiam. Videmus enim, v. g. gallinam ovis incubantem calefaciendo ea, excludere pullos. Ita calefactio proximè terminatur ad productionem caloris. Ergo per calorem excludit pullos. Ergo calor saltem est instrumentum gallinæ, ad producendum pullum, ut ipse modus loquendi indicat. Et confirmatur, quod idem est agens disponens materiam & introducens formam, ut celebri axiomate dicitur, ex *Averroë 7. Metaph. com. 31. & 32. & l. 12. com. 18.* Ergo cum per accidens disponatur materia ad receptionem formæ, etiam per illud ipsæ formæ introducentur: Similia exempla sunt, quòd sol calore suo producit insecta; quòd ignis gignitur per reflexionem luminis ad speculum, & quòd animalia producunt fœtus suos, per calorem vitalem eos fovendo. 82

Quod accidentia non sint excludenda à productione substantiæ.

Deinde: eadem sententia impugnatur testimoniis *Aristot. Lib. de sens. & sensil. cap. 4.* dicit, quod ignis agat, ut calidus est. Et *lib. 1. de gener. c. 7. t. 50.* ad actionem requirit contrarietatem. Contrarietatem autem ipse docet non esse in substantiis, sed in suis qualitatibus, *lib. Categ. c. 5. 8.* 83

Rationes *Scoti* & eorum, qui eum sequuntur, quæ paulò antè relatæ sunt, non adeò difficiles sunt.

Rationes Scotistarum solvuntur.

Ad primam respondeo: committi in ea ignorantiam *Elenchi.* Supposito enim quod accidens concurrat ad productionem substantiæ, influxu solùm instrumentario, nihil incommodi est, effectum, hoc est, producendam substantiam excedere illius virtutem: tum, quòd in quo effectus excedit virtutem accidentis, referri potest acceptum agenti principali, hoc est, substantiæ producenti: tum, quia de ratione instrumenti est, elevari à causa principali ad effectum, virtute privatâ sublimiorem. Cæterùm autem quomodo se hic extricet (negans dependentiam accidentis à substantia, ut à causa principali) non video, ut postea etiam attingam.

Ad secundam rationem respondeo: Denominationem effecti, sumi à causa non instrumentali sed principali. Instrumentum enim cum deserviat solùm ad actionem principalis agentis: hinc ipsum in tali denominatione non curatur. Proinde cùm effectum, hoc est, genitum denominamus simile causæ, hoc est, gignenti, ista similitudo geniti non debet æstimari, nisi ad causam principalem, quæ est substantia. Ergo leo genitus, est similis suæ causæ, hoc est, leoni gignenti; Ursus genitus est similis urso gignenti. Atque hoc intellexit *Aristot.* cum dicit: gignens gignenti *in specie* simile esse debere, *l. 2. de anim. c. 4. t. 49.* 84

Ad tertiam objectionem respondeo: quòd substantia creata eget accidentibus, in productione substantiarum, id esse ab imperfectione. Nec officit, quod accidentia possint accidentia se solis producere. Nam, admisso hoc, certum est: quod aliquando accessus ad divinas perfectiones (qualis est immediatè agere) facto recessu ab infinitate indicium sit imperfectionis, ut de ipsis accidentibus patet. Ea enim cùm sint simpliciora substantiis, non tamen, ob istam simplicitatem, (quâ Deo approximant) sunt substantiis perfectiora. Ad eundem igitur modum, nec accidentia sunt substantiis nobiliora vel perfectiora, si ista immediatè producant accidentia. Substantiæ autem creatæ non producant immediatè substantias. 85

Bona

Bona est responsio *Fonsecæ, lib. 5. Metaph. c. 2. q. 6. s. 5.* Ait ibi: formam substantialem, propter mediam quandam perfectionem, quam habet inter formam accidentalem & primam formam, quæ purus actus est, duo sibi vendicare. *Unum* est, ut sit principale principium productivum substantiæ, qua ratione superat conditionem formæ accidentalis. *Alterum:* ut non sit principium proximum & immediatum, quâ ratione deficit à conditione divinæ naturæ, quæ est principalissimum & proximum principium cujusque actus. Proinde, quòd forma substantialis agit mediante accidente, pertinet ad perfectionem, non simpliciter, sed ad perfectionem mediam.

TERTIÒ:

Probatur contra Pererium: *solùm accidens non posse producere substantiam suâ virtute, hoc est, independenter ad substantiam, ejusdémque exceptiones solvuntur.*

86 1. *Argumentum.* Ita probatur 1. efficaciter illo primo argumento, quod initio pro sententia *Scoti* proposui. Non debet, inquam, effectus esse dignior & nobilior suâ causâ. Quomodo autem quid dare potest illud, quod quid non habet. At nihil potest effectus habere, quod non accipiat à causa sua.

87 *Exceptio Pererii.* Sed respondet *Pererius, lib. 8. phys. cap. 13. dupliciter.* 1. Substantiam & accidens posse comparari bifariam, 1. in ratione Entis, & sic substantiam esse nobiliorem accidente: Deinde in ratione productivi & producibilis, & sic esse proportionem inter ea. Probat. *Nam sicut*, inquit, *accidens naturaliter est productivum substantiæ; ita substantia naturaliter est producibilis ab accidente. Nec in hoc est inequalitas. Et sanè utrumque est ejusdem ordinis, cum sit quippiam naturale & materiale, & corruptibile.* Altera responsio est, quòd agens habeat duplicem effectum: unum intrinsecum actui agentis, utpote qui per ejus actionem attingitur, alterum externum actioni agentis, qui quoniam habet naturalem & necessariam connexionem cum primo illo intrinseco effectu: iccircò, cum hic internus producitur, ille externus quoque per modum naturalis sequelæ, producitur ab agente. Exempli causa: calefactionis intrinsecus & immediatus effectus est calor, mediatus autem & hunc naturaliter consequens est raritas & levitas. Inter hæc igitur duo genera effectuum hoc interest, quod prior non potest esse nobilior agente: posteriorem autem esse nobiliorem vel ignobiliorem nihil prohibet. Et ratio est: quia ille, cum producatur ab agente per se, necessariò sequitur modum & mensuram virtutis activæ: Hic autem cum non producatur per se, minimè commensurari & correspondere debet virtuti & perfectioni agentis, siquidem præstantia agentis & actionis æstimari debet ex primo & immediato termino atque effectu, non autem ex aliis, quæ propter naturalem rerum consequentiam & connexionem producuntur. Hinc subjungit: Quòd substantia sit effectus accidentis non priori, sed posteriori modo. Nam cum in materia est calor ut octo, necessariò erumpit & existit forma ignis. Non enim possunt hæc duo ab invicem separari, ex quo fit, ut calor, producendo in materia calorem, ut octo, consequenter producat substantiam ignis. Et ex hac causa fit, ut quamvis accidens sit ignobilius substantiâ, eam tamen possit producere. *Hæc ille.*

88 *Refellitur.* *Sed* neutra responsio satis facit. Non *prima.* Nam 1. admisso, quod substantia, ratione entitatis, sit nobilior, ut fatetur *Pererius*, interrogo: unde sit illa quasi pars essentialis perfectionis, quâ excedit substantia producta accidens. Accidens enim

enim illam dare non potest, vi istius accessûs, ut in argumento confirmatum est. Relinquitur igitur, ut in productione substantiæ, sit aliquid præter accidens, quod perfectioni substantiæ producibilis, vel formaliter adæquetur, vel eam eminenter contineat. *Deinde:* proportio quam instituit *Pererius*, petit principium ut facilè patet. *Tertiò*, non satis est proportio, sive proportionalis identitas, ad productionem, quæ potest esse cum excessu & defectu: sed talis requiritur ibi identitas, quæ in effecto non relinquat excessum in essendo, qualis non est inter substantiam & accidens. *Denique*, instituta comparatio inter substantiam & accidens, quoad esse utriusque corruptibile, materiale, &c. impugnat distinctionem *Pererii*, quia ea loquimur de convenientiâ in essendo: Non autem in ratione productionis. Neque tamen ista in essendo convenientia ad propositum satis est, quia solùm est per generalia attributa. Specialia autem attributa possunt facere tantam diversitatem, suppositis isdem generalibus attributis, ut vi istorum specialium attributorum, unum excedat vim productivam alterius. Id quod in substantia esse dicimus, & *Pererius* istum in essendo excessum agnoscit.

Altera etiam evasio, per distinctionem effectûs interni & externi, frivola est: quòd dicitur, effectum externum posse esse nobiliorem, vel ignobiliorem causâ. Et de ignobilitate quidem facilè admittimus. Nam fieri potest, ut causa non communicet totam perfectionem suam effectui. Indéq; dici solet (non: effectum non posse esse ignobiliorem causâ, sed) effectum *toto genere* non posse esse causâ deteriorem. *Secundò*: quòd effectus externus possit excedere causam in essentiali perfectione, non admitto, & gratis à *Pererio* dicitur. Nam effectus externus nihilominùs effectus est. Ergò transumit omnem perfectionem suam à causa. Causa enim quod non habuit ullo modo, quomodo dare potuit? *Tertiò*: non apparet diversitas, cùm primus & immediatus effectus accidentis non possit excedere virtutem accidentis: cur externus & remotus possit? Videtur autem à fortiori contrarium sequi. Nam cùm accidens intimiùs & propinquiùs attingat propinquum & internum suum effectum, quàm externum: certè etiam validiùs vim suam extendere deberet in interno quàm in externo effecto. Virtus enim naturalis in remotius solet esse debilior & remissior, quàm in propinquius. 89

Secundum argumentum: Si accidentia sola producerent substantiam, forma simpliciter nihil ageret, & sic nec esset natura. Utrumque est absurdum: Ergò & antecedens. Connexio patet. Nam inprimis formæ posset tribui triplex actio: nempè, *Primò* per naturalem resultantiam producere accidentia. *Deinde* per veram actionem producere accidentia ad extra. *Tertiò* producere substantias. Prima actio ei secundùm *Pererium* non convenit. Nam ut suprà visum est, ipse disputat proprias passiones non esse ab essentia subjecti, sed à generante. Deinde accidentia alia dicit fieri ab accidentibus, & ad eundem modum substantias. Ergò nihil relinquitur formæ quod ipsa agat, atque ex hoc sequitur alterum, nempe formam non esse naturam. Nam natura dicitur non nisi per respectum ad motum, ut ex ejus definitione apparet, 2. *Phys. c.* 1. *tex.* 3. 90 *Secundum argumentum contra Pererium.*

Absurditas autem istorum (quæ assumptionis est probatio) facilè patet. Nam frequentissimè formis transcribunt operationes compositi. Sic *Arist. l.* 1. *de an. text.* 65. ait, intelligere nos per animam. Et 1. *Eth. c.* 5. Felicitatem vocat actionem animi. Alia infinita taceo. Pertinètque huc: quòd vulgò formæ officia tria numerantur: rem constituere, eam ab aliis distinguere, & in composito operari. Quòd autem 91

forma naturà sit, *Arist.* clarè docet: confirmans eam magis naturam esse, quàm materiam *l.2. Phys. c.1. tex.13.* Et confirmatur: quia si forma natura non esset, nullum corpus naturale, naturale esset. Nam naturale, definitore ipso *Pererio, l.7. Phys. c.1.* dicitur, quod habet in se insitum principium, & propensionem ad eum motum, quo ipsum movetur. Naturalitas autem motus non sumitur nisi à formâ. Nam materia cùm ex se sit indifferens ad omnia ubi, hinc ex ea non magis sumitur propensio ad ubi superum, quàm ad ubi inferum. Ut igitur lapidi v.g. naturale sit descendere, non id est à materia, sed à forma.

92 *Exceptio Pererii.*

Respondet ad hoc argumentum *Perer. l.8. Phys. c.14. Forma substantialis*, inquit, *est natura & principium motûs, non effectivè, sed illis tribus modis quos in solutione primæ rationis posuimus.* Ibi autem exposuerat, quomodo accidens agat in virtute substantiæ. Dixerat id esse tribus modis. 1. *Denominativè.* Nam licèt, inquit, actio effectivè procedat ab accidente tamen quia actiones denominativè sunt suppositorum, non denominatur agens, nisi quod est per se subsistens. Hujusmodi autem non est accidens, sed substantia aliquo accidente affecta. II. *Sustentativè.* Nam quia operari sequitur esse. Accidens autem habet esse, in virtute substantiæ, quatenus ab ea sustentatur, ob eam quoque dici potest agere in virtute substantiæ. III. *Determinativè.* Nam substantia ignis non producitur per calorem ut calor est, sed ut tantus calor est. Hæc autem determinatio subjectivè provenit ex substantia in qua accidens inhæret.

93 *Refellitur.*

Sed *respondeo* ad hanc exceptionem. 1. absurdè dicitur: Formam esse principium motûs, non tamen effectivè. *Arist.* enim 2. *Phys. c.1. t.13.* ait: Naturam esse principium & causam motûs. Causalitas autem ibi alia non potest intelligi, quàm ea, quæ fit per modum efficientis, præsertim cùm illa particula *(causa)* in definitione naturæ necessariò intelligatur de forma. II. Quod *Perer.* phrasin illam, quâ accidens dicitur producere substantiam *in virtute substantiæ* in qua inhæret, vult explicare sic, ut nulla effectivitas interveniat superioris substantiæ: id subsistere non potest. Nam inprimis propterea dicitur accidens in virtute substantiæ agere, quia substantia excedit perfectionem accidentis, ideóque ad ejus productionem, accidens exquirit virtutem aliquam superiorem, quæ simul influat ad effectum, ad dandum effecto illud, quod accidens dare non potest. Atque ita III. Relinquitur, quòd per istos tres modos insufficienter explicetur, quòd accidens in virtute substantiæ agat. Is enim potissimus modus est, quod accidens in virtute substantiæ agat, tanquam causæ principalis, cui subserviat accidens per modum instrumenti. Ita eleganter ad hanc rem *Scaliger* ait *lib.2. de plant. pag.332. A qualitate sunt actiones, tanquam ab instrumento, à certa v. forma tanquam à principio perficiuntur.* Et rursus p.409. *Forma est cum mero mistóque imperio tum creandi tum sistendi limites accretionum. Ea jussu primi summi unius opificis normalem dirigit lineam, cujus ad directionem metatur omnia. Ei calor & humor pro instrumentis, frigus & siccitas ad instrumentorum temperationem comparata sunt ab artifice cunctisicio, cunctipotente. Iis illa utitur, jura dat, non ab istis accipit.*

94 *Tertium argumentum.*

III. Si accidens etiam in productione accidentium, aliquorum saltem, agit dependenter à substantia, tanquam causâ principali: à fortiori sequitur, quòd id sit in productione substantiæ. Consequentia clara est. Antecedens autem patebit *seq. puncto.*

QUARTÒ,

QUARTÒ.

Probatur: *Accidens in virtute ſubſtantiæ aliam ſubſtantiam producere.*

Et ex hactenus dictis relinquitur veritas tertiæ ſententiæ, quam initio referebam. Nempe, quod accidens producat ſubſtantiã, in virtute ſubſtantiæ. Nam ſi ſubſtantia, in productione ſubſtantiæ, non agit immediatè, ut contra *Scotum* probatum eſt: Nec etiam accidens ſolùm ſufficiens eſt ad producendam ſubſtantiam. E. oportet ut illa quoad productionem ſubſtantię concurrant: atq; adeò, ut accidens, producendo ſubſtantiam, in virtute ſubſtantiæ agat. Agere autem in virtute ſubſtantię non dicit ſolùm denominationem, vel ſuſtentationem, vel determinationem, ut *Perer.* quod paulò antè retuli, exponit: ſed eſt idem quod agere ex prę ſuppoſito influxu ſubſtantiæ, tanquam cauſæ principalis, regentis, & moventis quaſi illud accidens, quo ſubſtantia tanquam inſtrumento ſuo ad hunc actum utitur. 95

Quid ſit agere in virtute ſubſtantiæ.

Objectiones contra hanc ſententiam non ſunt, niſi quæ priores opiniones confirmant. Nihil igitur nunc his addendum ſupereſt.

PUNCTUM III.

An & quomodo accidentia producant accidentia?

Ad quæſtionem, *an ſit*, hîc facilis eſt reſponſio. Nam quia accidentibus omninò convenit vis activa, ut in ſuperioribus confirmatum eſt, vel maximè eam vim exercebunt, in productione accidentium, quia nihil eis magis proportionatum eſt, quàm aliud accidens. Sunt autem præterea duæ quæſtiones. I. An cùm accidentia producunt accidentia, veluti calor calorem, an tum etiam id fieri debeat dependenter à ſubſtantia, vel in virtute ſubſtantiæ, ſicut de productione ſubſtantiæ dictum eſt? an verò poſſit id præſtare accidens, citra cauſalem influxum formæ, ſive ſubſtantiæ, cui accidens inhæret? Et II. Quicquid ſit hac in re: An accidens in accidentis productione debeat dici inſtrumentum ſubſtantiæ? De utraque quæſtione paucis videndum eſt. 96

QUÆSTIO I.

An accidens in productione accidentis neceſſariò exigat influxum formæ?

Inprimis hîc certum eſt: Formam eſſe originale, & radicale principium omnium operationum in compoſito, atque inde etiam operationum accidentalium. Quia ſi maximè forma actu non influat in actus accidentales: accidens tamen habet eſſe à forma. Unde remotè forma eſſet cauſa etiam talium actuum. Sed id nunc non diſputatur, ſed potius de influxu actuali: an eum ſubſtantia præbeat ad productionem accidentium? 97

Tum igitur videtur hæc res tollenda eſſe per diſtinctionem, qua & *Suarez* utitur, *Diſp.* 18. *ſ.* 5. *n.* 2. Nempe alia eſt ratio actionum vitalium, & actionum non vitalium. De actionibus non vitalibus dico, poſſe eas ab accidentibus exerceri ſine dependentia à forma. Ita apparet in calore, qui non ſolùm calefacit in igne; ſed etiam in aqua. In aqua tamen non poteſt calefacere per formam aliquam. Nam à 98

Actiones non vitales non exigunt dependentiam à forma.

forma ignis ibi separatus est. Forma autem aquæ non habet vim calefaciendi, sed frigefaciendi. Idémque est in qualitatibus aliis.

99 *De actionibus vitalibus.*

Actiones autem vitales exigunt omninò dependentiam à forma. Ejus rei clarum indicium est, quod animâ aliorsum occupatâ, non potest exerceri alia actio vitalis, cujus rei nulla alia ratio est, nisi quia deficit ad talem actionem influxus animæ. Nam esto objectum aliquod visibile, illud objectum uniatur cum sensorio. Ibi igitur conjungitur cum potentia visiva, hoc est, illo accidente, quod de se aptum est exercere visionem. Nec tamen eam semper exercet, veluti si anima, in profundâ quâdam speculatione hæreat, tum enim quæ oculis sunt obvia, non tamen videntur. Apparet igitur, quòd potentia visiva in se sola insufficiens sit ad suum actum, extra influxum & concursum animæ.

QUÆSTIO: II.

An accidens in accidentis productione debeat dici instrumentum substantiæ?

Ad hanc quæstionem ex priori facilis est responsio. Nam accidentia, quæ ex
100 se sufficientia sunt ad actus suos, non erunt instrumenta formarum. Ad rationem enim instrumenti requiruntur, tum ut elevetur ad effectum suâ virtute superiorem, tum etiam ut non operetur solùm, sed quasi concausando ad operationem causæ principalis. At neutrum est ex dictis, in illa accidentium actione, quâ producunt alia accidentia independenter à formis.

101 Atque sic in universum non admittitur sententia *Thomæ*, qui generatim, & indiscretè ad quemvis actum accidens formæ instrumentum appellat, 1. *dist.* 3. *quæst.* 4. *art.* 3. *ad* 2.

Ex alia parte cùm fuerint aliqua accidentia, quæ non potuerunt actus suos exercere citra concursum formarum, ut erat de actibus vitalibus. Hinc igitur accidentia, sive potentiæ ad istos actus destinatæ, potuerunt formarum instrumenta dici. Ita ex duobus oppositis indiciis patet. Nam istæ potentiæ concurrunt ad actum virtuti suæ inadæquatum, eámq; excedentem. Deinde potentiæ illæ agunt, & etiam forma agit. Non autem agunt in eodem ordine, ut sint causæ coordinatæ. Ergò sunt causæ subordinatæ. Non apparet autem, quænam alia subordinatio hîc interveniat præter eam, quæ est in instrumentis ad causam principalem.

102 Atque sic non admittatur aliorum opinio, generatim dicentium: Accidens non est instrumentem formæ ad actus accidentales. Ita tenuerunt *Scotus* 4. *dist.* 12 *q.* 3. *Palud. q.* 4. *concl.* 1. *Major. q.* 1. *Ægid. quodl.* 3. *q.* 1. recensente *Suarez disp.* 18. *s.* 6. *n.* 2. Consentit iisdem autoribus etiam *Fonsec.* 5. *Met. c.* 2. *q.* 6. *s.* 6.

PUNCTUM IV.

An & quomodo accidentia sint formæ?

103 Fuit hactenus de vi causativa accidentium, quam habent *efficiendo*: sequitur, ut videamus etiam, an aliquam causalitatem exerceant *informando*: sive, an alicujus rei formæ sint? Igitur vulgatissimè accidentia dicuntur *formæ*, item *formæ accidentales*, sed quo sensu?

104 *Accidentia non*

Dico 1. *Accidentia non esse formas æquivocè, & per Metaphoram.* Ita apparet, quia non solo nomine sunt formæ, sed etiam juxta definitionem formæ. Forma enim

enim est actus, per quem res habet esse. At album, verbi gratiâ, per albedinem intrinsecè habet esse. Ergò albedo albi forma est. Deinde substantiæ sunt verè in potentia passiva ad recipienda accidentia. Ita enim de facto apparet, quòd de facto accidentia in subjecto recipiuntur. Si igitur substantia est in potentia passiva ad accidentia. Ergò accidentia habent rationem actuum, qui scilicet istam potentiam actuent. Actus autem actuans potentiam verè passivam vocatur forma. *esse æquivocè formas.*

Loquor autem hactenus de accidente confusè & indistinctè. Nam in particulari dantur aliqua accidentia, quæ non propriè possunt dici formæ. Talia sunt, quæ dicunt solùm denominationem extrinsecam, ut est *habitus*. Nam esse formam, & tamen esse quid extrinsecum, sive extra rem pugnantia sunt. Et patet ampliùs, quòd vera forma non informet, nisi per internam unionem ad materiam. Ea autem accidentia, quæ solam extrinsecam denominationem dicunt, hoc ipso, quia extrinsecam denominationem dicunt, non habent istiusmodi internam unionem: sed ad summam satis habent in adjacentia, vel adhæsione, unde & habitus definitur per adjacentiam à *Porretano* & aliis. Atque hoc ipsum etiam dicendum est de actione. Nam illa non recipitur in agente, sed solùm ab illo procedit. Non habet igitur internam unionem ad agens. Ergo nec agentis forma esse potest. 105 *Habitus propriè non potest dici forma.*

Atque ita ad veritatem superioris propositionis mihi sufficit, si, quod intendo, accidenti generatim non repugnet, esse formam, vel si ratio formæ possit etiam salvari in genere accidentium, id quod dimissis aliquibus generibus accidentium in aliis vi superiorum rationum satis constat. 106

II. Dico: *Accidens non est forma univocè cum substantiali forma.* Ita apparet: quia informatio, quam præstat accidentalis forma, necessariò præsupponit informationem, quam præstat substantialis forma. Sequitúrque id clarissimè ex analogia entis ad substantiam & accidens. Nam si ens dicitur ἀναλόγως de substantia & accidente, & sub ista analogia ens per prius dicitur de substantia, quàm de accidente. Ergò oportet, ut substantia per prius informata sit à forma substantiali, quàm possit forma accidentalis ullum officium exercere. Dependentia autem ista formæ accidentalis ad substantialem æquè tollit univocationem istarum formarum sub ratione formæ, ac dependentiâ accidentis ad substantiam tollit eorum univocationem sub ratione entis. 107 *Forma dicitur analogicè de substantia, & accidente.*

III. Dico, & ex dictis relinquitur: *quòd forma de accidentali, & substantiali dicatur per analogiam attributionis.* Nam si accidentia sint formæ: non tamen univocè, nec æquivocè: aliud nihil supereſt, quàm ut formæ sint ἀναλόγως, eâ, inquam, analogiâ, quæ est per attributionem, ejusdem intellige essentiæ. Nam alia genera analogiæ coincidunt cum æquivocatione. Ostensum autem est: accidens non esse formam æquivocè. 108

Sed hîc solet inquiri: *Quidnam igitur informet accidens?* seu, quod idem est: *quis sit effectus formalis accidentis?*

Resp. Sub nomine informationis est ambiguitas, quæ clarè apparet in diversis modis loquendi. Dicimus enim formam informare materiam, & formam informare compositum, vel speciem. Ex his informatio, quæ est ad materiam, nunc non attenditur: quia materia præsupponitur formæ. Forma autem illius propriè forma est, cui dat esse, atque adeò, quo naturâ prior est. Atque ita, ad evitandam ambiguitatem, addidi quærendo: quis sit *formalis effectus* accidentis? 109 *Quis sit effectus formalis accidentis?*

Atque tum dico primò: *Accidentis formalem effectum, sive formatum non esse* 110

Non subjectum. subjectum. Ita patet, quia ad subjectum accidens non habet nisi relationem adjuncti, ut reciprocatio in relationibus insinuat. Nunc autem inquirimus tale quid: cujus respectu accidens formalis causa sit, quódq; adeò sit effectum accidentis. Deinde: subjectum accidentis, quod non est aliud quàm substantia, est naturâ prius eo. At formatum non prius, sed naturâ posterius debet esse formâ.

111 *Secundò:* igitur formalis effectus, sive formatum accidentis, erit ipsum compo-
Sed compositum. situm ex subjecto accidentis, & ipso accidente; quod una voce significari solet in appellationibus concretivis accidentium. Ergò formatum albedinis est album: formatum doctrinæ est doctus: formatum caloris est calidum: & sic in aliis. Et confirmatur. Nam quia subjectum, sive substantia habet potentiam passivam, ad recipiendum accidens. Ergò ea habet rationem materiæ, in ordine ad illud compositum. Ergò actus illi potentiæ respondens, (qui est accidens) habet rationem formæ ad idem compositum. Et illustratur hoc ipsum, ex conformatione substantiali. Ibi enim forma non est, nisi forma illius, cujus etiam est materia. Proinde quod materiatur (ut mihi sic barbarè loqui liceat) per materiam, hoc ipsum etiam informatur per formam. At quod significatur per concretum accidentale, id materiatur per subjectum, vel in eo subjectum habet rationem materiæ. Ergò in eodem, & non in alio accidens habet rationem formæ.

TITULUS V.
De divisione accidentium.

112 Accidentis divisio est in hæc novem: nempe in *quantitatem, qualitatem, relationem, actionem, passionem, quando, ubi, situm,* & *habitum,* de qua divisione principio id in communi notandum est: quòd ea non sit ut in speciem. Nam accidens non est ad ista, jam enumerata genus, cùm per hanc distinctionem constituantur novem prædicamenta. Prædicamenta autem sunt summa genera, nec se superiora genera habent. Secus enim non decem prædicamenta essent, sed unum, nempe ens. Et hoc ipsum, quòd accidens non sit genus ad hæc inferiora sua, prolixè disputatum vide apud *Suarez d. Met. 39. s. 3. n. 7.* & *Fonsec. l. 5. Met. c. 7. q. 2. s. 4.* aliósque.

Nunc igitur inquirendum est:

An bona sit distributio accidentis in novem vulgata genera?

Divisio ista accidentis in novem genera, sub nomine decem prædicamentorum (quæ fiunt substantiæ prædicamento addito) vetustissima & vulgatissima est. Solet tamen ea ex tribus capitibus culpari.

ARTICULUS I.
In quo referuntur objectiones.

113 *Primò:* quod inter membra dividentia non sit justa ac debita distinctio. Ita probatur de actione & passione, quæ realiter idem sunt.

114 *Secundò:* quòd illa divisio sit abundans. Ita *primum* relinquitur ex præcedenti. Nam si actio & passio realiter idem sint, fieri debent octo genera accidentium, istis duobus in unum conjunctis, quod sub nomine motûs fecit *Nicostratus* referente Simplicio, & novissimè *Themistius l. 5. Met. c. 1. & 4.*

Deinde probatur à *Valla l. 1. Dial. cap. 13. & 17.* (ubi duo solùm accidentia constituit, nempe qualitatem & actionem) inde, quòd alia accidentia sub aliis contineantur. Dicit igitur *quantitatem,* & *relationem,* & *habitum* sub prædicamento

mento qualitatis contineri, quia prædicantur in quale est. Deinde ait *situm* esse aut actionem, quia semper ibi aliquid agimus, aut qualitatem, quia ad certum modum formata sint membra. Tertiò: *Ubi quid* aliud est, quàm substantia vel qualitas, vel actio? inquit. Quartò: *Quando*, sive tempus facit actionem. Denique *passionem* dicit esse actionem, quia pati sit nihil aliud, quàm servire actioni.

Tertiò etiam probatur ista abundantia inde, quòd locus & tempus ab *Aristotele* referuntur ad quantitatem, *l. Categ. c. 6. §. 2.* Non igitur debebant ex istis fieri peculiaria accidentium genera, sub nominibus *ubi* & *quando*.

Denique corpus est substantia. Ergò & corpus adjacens est substantia. At habitus est nihil aliud, quàm corpus adjacens. Ergò ad substantiam pertinet. Ex hoc igitur capite abundat accidentis divisio.

Tertiò: culpatur illa divisio ex alio capite, quòd illa divisio sit deficiens, & probatur 1. Nam ponitur peculiare genus accidentis, pro causalitate efficientis. Ergò etiam peculiare genus poni debet, pro causalitatibus aliarum causarum. Earum enim causalitates sunt diversæ à causalitate efficientis. Neque tamen apparet: sub quo genere accidentis alio contineantur. 115

Deinde: inprimis apparet ex distinctis generibus accidentium, quòd etiam denominationes extrinsecæ sufficiant ad rationem accidentis: quò igitur pertinent hæ denominationes, quibus objecta à potentiis denominantur, veluti visa, audita, cognita, amata, spectata, &c.

Tertiò: ex habitu videtur constituendum esse duplex prædicamentum. Habitus enim est medium quid inter hominem, verbi gratiâ, qui vestitur, & ipsam vestem, non secus ac motus est medium quid inter agens & patiens, quod *Aristoteles* dicit *l. 5. Met. c. 20. t. 25.* At motus constituit hinc duo prædicamenta actionis, scilicet, & passionis. Ergò idem etiam erit in habitu.

ARTICULUS II.
Defenditur proposita divisio.

Nihilominùs in oppositum omninò tenendum est, quòd bona sit ista accidentium divisio. Quod optimè conficitur: supponendo, quòd accidentium numerus sit colligendus per ordinem ad substantiam primam, quæ hypothesis facilè potest probari. Nam inprimis accidentium generalis essentia consistit in afficiendo substantiam. Ergò varietas accidentium, sumitur ex varietate afficiendi substantiam. Porrò, omnia prædicata substantiarum secundarum coincidunt in primas, quia istæ in his sunt, & realiter cum eis eædem sunt. Ergò ista varietas afficiendi substantiam, sumetur per ordinem ad substantiam primam. 116 *Numerum prædicamentorum sumi per ordinem ad substantiam primam.*

Hoc igitur posito sic argumentor: Quot sunt genera accidentaliter afficiendi substantiam primam, tot sunt accidentia, ex data & probata hypothesi. At novem sunt talia entium genera, non plura, non pauciora. Ergò novem, non plura, non pauciora sunt accidentium genera. Assumptionis veritas consistit in destructione eorum, quæ objiciuntur. 117 *Probatur novem esse genera accidentium.*

Alia valdè celebrata est probatio ad hanc rem, per varias divisiones, quòd alia accidentia formam, alia materiam sequantur: alia significant mensuram, alia non, & quæ alia in isto modo probandi includuntur. Autor illius probationis dicitur esse, *Thom. 5. Met. lect. 7.* quem sequuntur *Colonien. in Hisp. tr. 3. fol. 112. fac. 2. Fonseca 5. Met. c. 7. q. 2. s. 3. Armand. de Bello Visu, tract. 3. term. c. 30.* Sed tamen

in ista *Thomæ* deductione multa falsa immiscentur, unde eam, quæ prolixa est, hic recensere nolui, quod *in introd. Log.* feci, *cap.* 4. *n* 34. Recensuerunt istas inconvenientias *Suarez disp.* 36. *Metaphys. s.* 2. *n.* 12. 13. & *Colleg. Conimb. l. Categ. c.* 4. *q.* 2. *a.* 3.

ARTICULUS III.
In quo solvuntur objectiones.

118 Varia erant objectionum capita, quæ divisim considerandæ sunt distinctis punctis.

PUNCTUM I.
Quo disquiritur, quanta distinctio requiratur ad distinctionem prædicamentorum?

Non est necessaria realis distinctio inter prædicamenta.

In primo capite objectionum attingitur speciales quæstio, quanta distinctio requiratur ad prædicamentorum diversitatem. Supposito enim, quòd quantitas, qualitas, &c. non sint species accidentis, sed summa genera prædicamentalia non est inter ea exigenda distinctio specifica, sed tanta, quanta ad varietatem prædicamentorum requiritur. Porrò ad prædicamentorum distinctionem, non est necessaria realis distinctio, ut putavit *P. Venetus. in Matth. c.* 31. Nam figura & quantitas sunt in diversis prædicamentis, quæ tamen realem distinctionem non habent, sed modalem solùm. Et ita docuerunt *Thom.* 11. *Met. cap. de motu, lect.* 9. *Occamus quodl.* 5. *quæst.* 22. & aliis locis. *Capreol. l. d.* 8. *q.* 2. *ad* 18. Proinde prædicamenta distinguuntur per varios modos essendi & prædicandi de substantiis primis, ut colligitur ex ratione priùs facta ad defensionem propositæ divisionis, & prolixiùs persequitur *Fonseca l.* 5. *Metaph. c.* 6. *q.* 3. *s.* 3. & *Suarez. disp.* 39 *Met. s.* 2 *n.* 18. *seqq.* quibus adde *Armand. de Bello Viso, tract.* 2. *term c.* 291. Porrò, actio & passio diversimodè afficiunt substantiam primam. Aliud enim est *Socratem* verberare, & aliud *Socratem* verberari. Hinc igitur dimissâ actionis & passionis identitate, nihilominùs ea satis habent ad hoc, ut diversa prædicamenta, atque sic etiam diversa accidentium genera constituant.

PUNCTUM II.
An accidentium divisio sit abundans?

Quantitas, relatio, & habitus non rectè dicuntur qualitates.

119 Secundum caput objectionum, quoad distinctionis propositæ abundantiam, quantum ad primum membrum, ex dictis solutum requiritur. Probatur enim ibi ex actione & passione fieri debere unum genus accidentis, quia idem sint. Sed cur id fieri non possit, jam patuit.

In quale est bifariam sumitur.

Deinde in discursu Vallæ multa falsa sunt, & ἀσυλλόγιστα. Nam primum, quòd quantitas, relatio, & habitus referuntur ad qualitatem, quia in quale est prædicentur, ad id respondeo per distinctionem: ***Prædicari in quale est***, bifariàm sumitur. Aliquando *in quale est*, prædicari opponitur τῷ prædicari *in quid est*. Sic omnia accidentia prædicantur in quale est: in quale, inquam, & non in quid, quia accidentia non dant esse simpliciter, sed solùm esse tale. Et hoc modo verum est, quantitatem, &c. prædicari in quale est: Sed inde non magis qualitates dici possunt, quàm actio. Nam & hæc in quale est dicitur, & eam tamen à qualitate distinguit

stinguit Valla. Deinde *in quale est prædicari* sumitur strictè, prædicantúrque tum in quale est, quæ sunt habitus, vel potentiæ naturales, vel qualitates patibiles, vel figuræ: Et huic quali correspondet Qualitas prout speciale prædicamentum facit. Patétque tum quantitatem, relationem, & habitum qualitates non esse. Quòd si latiùs sumendum putet Valla vocabulum *Qualitatis*, cur ludit in vocabulis & terminos mutat ad rerum confusionem?

Secundò, situs non potest esse actio vel qualitas. Nam inprimis possumus stando, sedendo, jacendo, &c, otiosi esse, hoc est, nihil agere. Ergò situs indifferenter se habet ad agendum, & non agendum. Proinde si quis sedens, v.g. agat, tum actio est per accidens ad sessionem, & ab ea abesse potest. Consistítque consequenter formalis ratio situs, non in agendo, sed in positu partium in ordine ad ubi. Ad qualitatem autem non potest pertinere situs, ob objectionem à Valla insinuatam, quia figuratio quidem pertinet ad qualitatem, sed ea, qua designantur limites in quantitate. Per situm autem designatur solùm positus partium in ubi. Possúntque adeò in re situata duo observari. Primum est, quòd cùm situs soli corpori conveniat, consequenter omne situatum habet quantitatem, & proinde terminos quantitatis. Alterum est, quod habet alium atque alium positum in ordine ad ubi. Atq; sic positus potest variari, servatis iisdem quantitatis terminis. Unde apparet: non esse ea unum & idem. Prius horum, sub nomine figuræ, pertinet ad qualitates. In hoc autem formaliter consistit ratio situs. 120 *Situs non potest actio, vel qualitas.*

Tertiò, non probat Valla reductionem τῦ *ubi*, sed interrogat solùm. Respondeat. Ergò sibi ipsi. 121 *De ubi.*

Quartò τὸ Quando, sive tempus, ut ipse loquitur, non est actio. Nam actio est agentis actio. At nullum denominari potest agens, cujus quasi formalis ratio, hoc est, unde agens denominetur sit tempus. Quin & quiescentes & nihil agentes duramus, & sumus in tempore. 122 *De Quando.*

Deniq; *passio* non potest referri ad actionem. Neq; etiam, si quid actioni deserviat statim actio est. Incus deservit ad cudendum ferrum. Neq; tamen actio est. Et multæ substantiæ similiter deserviunt actioni agentis, nec tamen actiones sunt. Quid? Aquam ab igne calefieri, éstne eam aliquid agere? Ἄλογον. 123 *Passio non potest referri ad actionem.*

Ad *tertium* de motu & loco respondeo: ea ab *Arist.* quantitati annumerari, populari sermone, & inaccurato, prout in libro categoriarum multa dixit. Ita colligitur ex 5. *Met* c. 13. Ubi quasi hanc sententiam retractavit. Videbimus id seq. cap. 124

Quartum membrum facilè solveretur de habitu, si habitus non esset corpus adjacens, sed corporis adjacentia, ut aliqui dicunt: sed tamen quia verior sententia est: Habitum esse corpus adjacens, ut suo loco videbitur: Idcircò nunc dico: Corpus adjacens esse quidem substantiam: Sed tamen in quantum illud afficit substantiam aliam extra essentialiter, hactenus non immeritò vocatur accidens. Vide infrà *cap. ult. tit.* 2. Habitus ergò hactenus ex numero accidentium ejici non debet. 125

PUNCTUM III.

An divisio accidentium deficiat?

Venio nunc ad tertium caput objectionum, in quo putabatur propositam divisionem defectivam esse, particulatim igitur ad ejus membra respondeo. 126

Ad primum membrum de causalitatibus aliarum causarum resp. 1, Dici posse, 127

quòd

Causalitates non effectivæ quò pertineant?

quòd eæ per reductionem pertineant ad actionem, ut insinuat *Suarez disp. 16. s. 1. nu. 9.* Sed tamen melius erit, si partiamur hanc rem. Inprimis igitur de causalitate finis dico: quia *finis* imitatur causalitatem efficientis, quòd idcircò ejus causalitas non possit incommodè referri ad actionem. De causalitate autem *materiæ* & *formæ* respondeo: cùm materia & forma ipsa, propter entitatem suam incompletam, non sint in prædicamento per se, multò minùs earum causalitates facere specialia prædicamenta. Ratio autem, quæ ab efficientis causalitate, tanquam à pari putatur sumi, reverà non est à pari. Nam efficientis causalitas, hoc est, actio denominat substantiam primam. Actiones enim potissimùm vendicantur suppositis. At suppositi non possunt exercere causalitatem materialem, & formalem, quia ad hoc requiritur entitas incompleta. Suppositum autem debet habere entitatem completam. Porrò ex habitudine ad substantiam primam, ut aliquoties dictum, sumitur numerus, & varietas prædicamentorum.

128 *Extrinsecæ denominationes an pertineant ad prædicamentum?*

Ad *secundum* membrum de extrinsecis denominationibus respondeo: exempla, quæ afferuntur, esse differentia. Igitur illæ denominationes, quæ sumuntur à potentiis vitalibus, non possunt facere ullum genus accidentis, quia nullam entitatem dicunt in subjecto, quod denominant. Veluti, cùm pomum aliquod amarum, vel cognitum dicitur: non significatur his denominationibus entitas circa pomum; sed solùm actus potentiæ appetitivæ, vel intellectivæ in anima, qui referatur ad istud objectum, tanquam terminum suum. Hi autem actus animæ suum prædicamentum habent. De cætero, quia nihil entitatis est, consequenter etiam nullum prædicamentum requiritur, vel genus accidentis. Nam omne accidens est ens. Determinationes autem dealbati, deaurati, & similes ad prædicamentum habitûs pertinent, ut suis locis dicetur.

129 *Habitus non constituit duo prædicamenta.*

Ad *tertium* dico: ex habitu non posse constitui duo prædicamenta, sicut id fit ex motu: etsi habitus sit medium quid inter rem vestitam, verbi gratiâ, & vestem. Nam motus utrinque denominat & agens, & patiens. Res autem vestita non denominat vestem, ut ullam speciem formæ inducat, quod in accidentibus requiritur, nisi hominem formam vestis dicere velimus, sicut formam calcei dicimus, quod intra calceum continetur, dum primùm consuitur, ut *Fonseca* loquitur *5. Metaph. c. 7. q. 2 s. 3. ad sextum.* Ista autem locutio est impropriissima, nec à Philosophis curatur.

TITULUS VI.

De ordine quo docenda sint accidentia?

Hanc ad rem, quæ Methodum concernit, pauca repeto *ex introd. Log. c. 6. n. 22.*

130 *Intrinseca accidentia præferuntur extrinsecis.*

Primò: *Accidentia intrinseca rectè præponuntur extrinsecis.* Nam potissimus & nobilissimus modus accidendi, sive afficiendi substantiam, est per inhærentiam. Unde is quasi est mensura aliorum. Habitus enim qui extrinsecum accidens significat, in tantum accidens est, in quantum quodammodo induit rationem formæ, in ordine ad rem habituatam. Mensura autem prior est mensurato.

131 *Quantitas cæteris.*

Deinde *inter accidentia, quæ subjectis suis interna sunt, rectè primo loco dicetur de quantitate.* Nam inprimis notter modus cognoscendi, sicut est à temporalibus ad æterna: ita est à materialibus ad immaterialia. In substantiis autem materialibus inter omnia accidentia prima est quantitas. Ipsa enim radicatur in materia. Materia autem omni corpori naturali præsupponitur, & formâ etiam ipsâ prior est, tanquam

tanquam subjectum ejus. Unde consequens est, ut quæ accidentia materiam consequuntur (qualis est quantitas) priora sint iis, quæ formam consequuntur.

Sed quis ordo servandus est inter relationem & qualitatem? *Aristoteles* enim *in Met. lib. 5.* qualitatem relationi: At *in lib. Categ.* Relationem qualitati præposuit. *Respondeo:* qualitatem præponendam relationi, quia illa continet fundamentum cujusdam relationis, nempe similitudinis & dissimilitudinis, ut *Aristoteles* docet *lib Categ. c. 8.* Fundamentum autem prius est relatione. 132 *Qualitas an relatio prior sit?*

Cur autem *Aristoteles in Categ.* docuerit de relatione ante qualitatem ejus rei causam aiunt Interpp. esse hanc: quia scilicet ipse mentionem fecerit relationis, *in cap. de quanto,* & proinde ipse voluerit statim explicare naturam relationis.

Hoc igitur summatim ordine deinceps tractanda sunt accidentia: 1. *De quantitate.* 2. *De qualitate.* 3. *De relatione.* 4. *De actione.* 5. *De passione.* 6. *De quando.* 7. *de ubi.* 8. *De situ.* & 9. *De habitu.*

CAPUT VII.
DE QUANTITATE.

1. *In genere accidentium primò est quantitas:*
2. *Quantitas est accidens, secundùm quod res dicitur extensa.*
3. *Est q; continua, vel discreta.*
4. *Quantitas continua est, secundùm quam res est extensa secundùm magnitudinem, hoc est, longitudinem, latitudinem, profunditatem.*
5. *Quantitas discreta est, secundùm quam res sunt extensa secundùm multitudinem. Vulgò dicitur* Numerus.

COMMENTARIUS.

Cur primò de quantitate agatur inter accidentia? Jam dum tactum est *præced. cap. nit. 6.* Nunc autem id principio hîc constituendum est: *an & quatenus Metaphysici sit agere de quantitate?* Inde enim sumetur mensura dicendorum de hac materia.

TITULUS I.
De Proœmialibus.

Sub hoc titulo de duobus ago: 1. *Cujus disciplinæ sit agere de quantitate?* 2. *De vocabulo* quanti *& quantitatis.* 1.

ARTICULUS I.
Cujus disciplinæ sit agere de quantitate?

Inprimis ad hanc rem certum est: quòd aliæ à Metaphysica disciplinæ agant de quantitate. Veluti *Logicus* agit de ea, prout est tertium comparationis, in quo res dicantur pares vel impares, aut etiam prout est pars objecti Logici, quo sensu Logicus de eo in prædicamentis agit. *Physica* agit de quantitate, in quantum ea est affectio 2 *Quomodo de quantitate agat Physicus.*

Matheſis. affectio corporis naturalis. *Matheſis* agit de quantitate, in quantum ea eſt abſtracta à materia ſenſili, atque adcò in quantum ea conſideratur juxta propria attributa, inconfusè concepta materia quâpiam intelligibili, qualis putatur eſſe materia prima, à *Zab. in com. ad 2. Phyſ. t. 18. Soncin. 6 Met. q. 11.* de qua re diſſerui *in introd. Log. de philoſ. nu. 84. Scalig.* ait *Mathematicum de quantitate agere ſub ratione æqualitatis, inæqualitatis, ſimilitudinis, proportionis, continentis, contenti, productibilis, curabilis, unitatis, pluralitatis, ſimplicitatis, rationalis, irrationalis, fortuitæ, neceſſariæ, conceſſæ, confeſſæ ſumptæ, datæ, deductæ, concluſæ.* Vide ipſum *lib. 2. de plant. pag. 458. 459.* Et adde *Zabar. l. de nat. ſcient. conſtit. c. 12. p. 37.*

3 *Metaphyſicus.* Jam præterea dico 1. *oportere Metaphyſicum etiam agere de Quantitate.* Ita patet, non ſolùm autoritate *Ariſtotelis*, (quide quando agit, *l. 5. Met. c. 13.*) aliorúmque Metaphyſicorum, ſed etiam duplici ratione. Nam 1. Met. officium eſt præſcribere inferioribus diſciplinis objecta. Quantitas autem eſt objectum alicujus particularis diſciplinæ, nempe Matheſeos. Porrò, illa ſubjecti præſcriptio fit ſpeculativè. Non eſt igitur citra omnem ſubjecti illius inferioris cognitionem. Deinde aliud munus Metaphyſicę eſt perſequi, vel ſaltem attingere, omnia ſumma genera entium. Ita enim ſequitur inde, quòd ipſa eſt univerſaliſſima ſcientia. At quantitas conſtituit ſummum genus entis.

4. *Quomodo & quatenus Metaphyſica agat de quantitate.* 2. *Metaphyſicus non poteſt per ſe agere de quantitate, ſub cognitione plenâ & ſcientificâ, nec in genere, nec in ſpecie.* Ita apparet clariſſimè ex priori propoſitione. Nam ex ea ſuppono, quòd quantitas generatim, & in tota ſua latitudine ſit objectum Matheſeos. Nullius autem ſcientiæ particularis objectum poteſt diſtinctè cognoſcere Metaphyſica. Aliàs enim & diſciplinæ, & abſtractiones confunderentur: Siquidem uniuſquiſq; diſciplinæ proprium officium eſt, conſiderare ſcientificè ſubjectum ſuum. Abſtractiones autem neceſſariò confunderentur: Quia ſubjectum diſciplinæ utiq; habebit abſtractionem illi diſciplinæ convenientem. Ergò habeat eam diſcrepantem ab abſtractione alterius. Ergò ſi Mathematicus, (ut ad propoſitum applicemus) ageret de quantitate, ageret de eo, quòd ſibi deputatæ abſtractioni repugnat.

Unde porrò, ut res clarior ſit, *Secundò* argumentor: Quæcunque in ſolis rebus materialibus (quæ per Phyſicam materiam tales ſunt) reperiuntur, illa non poſſunt in Metaphyſicis per ſe conſiderari. Patet. Nam Mataphyſica ea ſolùm tractat, quæ vel abſtracta ſunt à materia, ſecundùm eſſentiam, vel ſunt indifferentia ad res materiales, & immateriales, *ut l. 1. c. 1.* conſtitutum eſt. At quantitas ſolùm reperitur in rebus materialibus. Primò enim inſequitur materiam. Ergò de illa etiam non poteſt per ſe agi in Metaphyſicis.

Objectiones.

5 Sed *objicitur* ad aſſumptionem bifariàm. *Primò:* Sub quantitate continetur etiam quantitas intelligibilis. Quantitas autem intelligibilis tribuitur rebus immaterialibus, veluti angelo exiſtenti in ſpatio diviſibili. Ibi enim ob extenſionem ſpatii, in quo eſt angelus, apprehendimus quandam extenſionem etiam ipſius angeli. Extenſio autem eſt vel formalis effectus, vel eſſentia quantitatis. Quantitates igitur, ut ſic, dicuntur indifferenter ad res materiales, & immateriales. At quæ talia ſunt, ſunt contemplationis Metaphyſicæ.

Deinde quantitas, ut ſic, præſcindit à quantitate continua & diſcreta. Jam diſcreta

discreti quantitas convenit rebus materialibus, & immaterialibus. Dicimus enim, verbi gratiâ, tres homines, & tres angelos. Ergò à fortiori quantitas, ut sic, indifferenter dicitur, ad res materiales, & immateriales. Sola autem quantitas continua maneret in rebus materialibus.

Solationes.

Ad *primum* respondeo: cùm quantitas intelligibilis dicitur, τὸ *intelligibile* diminuit de ratione quantitatis, & improprietatem significat, hoc sensu, quòd eæ res habeant quantitatem intelligibilem, hoc est, quòd eæ res non habeant quidem quantitatem, noster tamen intellectus in iis, ex intelligendi imperfectione, intelligat & apprehendat aliquid per modum quantitatis. Atq; hoc satis indicat *Scalig. exerc. 359. f. 3.* cùm quantitatem intelligibilem opponit quantitati prædicamentali. *Quantæ*, inquit, *sunt intelligentiæ*, haud quantitate prædicamenti, sed quantitate intelligibili, ut *intellectus intelligat unam partem, quæ non sit alia.* In præsenti autem est sermo de quantitate prædicamentali solùm.

6. *Quantitas intelligibilis non est verè quantitas.*

Ad *secundum* respondeo: quantitatem discretam (quicquid sit de potestate, & ambiguitate vocis tamen) prout ea in prædicamento quantitatis intelligitur, non convenire rebus immaterialibus, atque ita nec quantitatem discretam, nec quantitatem simpliciter dici indifferenter ad res materiales & immateriales. Ita docet *Favell. l. 8. Met. q. 11. Soncin. 10. Met. q. 13. Suarez disp. Met. 41. f. 2.* aliíq; autores, quos ibi vide *n. 4.* Ad hæc igitur observandum est: quòd quantitas discreta, ut ex vi vocis apparet, duo significet & implicet, primò discretionem, sive divisionem, vel multitudinem: Deinde quantitatem, hoc est, significat in quantitate multitudinem. Discretum enim additum ad quantitatem, non est vox diminuens de ratione quantitatis, sed quasi specificans eam, unde oportet, ut quantitas discreta simpliciter & sine addito sit quantitas. Ergò quibus ea tribuitur, ea etiam simpliciter, & sine addito sunt quanta. At res immateriales non solemus simpliciter, & sine addito, & propriè quantas dicere.

7 *Quantitas discreta an conveniat immaterialibus?*

Unde rursus relinquitur, quòd non omnis multitudo sumatur secundùm quantitatem discretam, prout ea rigorosè, & in prædicamento intelligitur. Talis est omnis ea, quæ attribuitur rebus immaterialibus, veluti cùm *tres* personas divinitatis, *multa* Dei attributa, *mille* angelos, *mille* animas, &c. dicimus. Nempe ista omnia dicuntur multa per multitudinem transcendentalem, quæ, sicut nec unitas transcendentalis, ad rationem entis nihil reale addit. Indéq; accidens aliquod prædicamentale non constituit. Atque ita apparet, quòd quantitas discreta, quæ cum quantitate continua dividit prædicamentum quantitatis, non reperiatur, nisi in rebus materialibus, hoc est, habentibus quantitatem continuam. Proinde si quantitas continua non pertinet per se ad Metaphysicam, quoad scientificam tractationem, ut nunc supponitur, & facilè patet ex ejus adæquatione ad solas res materiales, omninò idem censendum etiam de quantitate discreta, & proinde de quantitate simpliciter. Nam si nulla quasi species quantitatis attribui potest rebus immaterialibus. Ergò quantitas ut sic, statim habet repugnantiam ad res immateriales. Et proinde, quod de quantitate in particulari hactenus concluſum est, sequitur eodem rigore de quantitate in communi.

Non omnis multitudo est vox prædicamentalis.

Atque hinc, ut id obiter dicam, probabilem existimo sententiam, Clariss. Mathematici *Dn. Ioachimi Iungii*, antehac Professoris & Collegæ nostri dilecti, quâ existimat: dandam esse generalem quandam Mathesin, in qua agatur de quantitate in com-

8 *Mathesis generalis probatur.*

in communi. Geometria enim & Arithmetica ſtatim agunt particulatim de quantitate. Dantur autem aliqua communia prædicata, quę de quantitate demonſtranda ſunt Mathematico. Neq; tamen id intendo, quaſi in iſta generali Matheſi omnia de quantitate doceri debeant. Phyſica enim cùm diſtinctè cognoſcat affectiones ſui ſubjecti, perſequi eas oportet etiam, quæ non conveniunt quantitati, ut à materia ſenſili abjunctæ.

Proponuntur tractanda.

9 Ex hactenus dictis facilè apparet: quatenus Metaphyſica debeat agere de quantitate. Nempe, quia ipſa eſt ſubjectum inferioris diſciplinæ, debet ſolùm de ea agere, præcognoſcendo eam. Præcognitio autem in duobus eſt, nempe in cognitione nominis, & τῦ an ſit. Nihilominùs, quia dubium eſt: an quantitas diſcreta ens, atq; adeò quantitas ſit, ideò, ut conſtet Arithmeticæ ſubjectum ſuum, præter ea, quæ propoſita ſunt, agendum eſt breviter de definitione quantitatis, ejúſque in quantitatem continuam & diſcretam diviſione: quæq; adeò ad rationem entitatis in quantitate diſcreta neceſſaria erunt. Et tandem de attributis quantitatis.

ARTICULUS II.

De voce quantitatis & quanti.

10 *Cur Ariſtoteles quantum dixerit, & non quantitatem?*

Ariſtoteles agens de quantitate, ut & alii vetuſtiores Philoſophi, *quantum* dixerunt, non quantitatem: idque duabus, ut aiunt, de cauſis. *Primò*, quòd quantitas reddat ſeipſam quantam. Quia enim iſtius (ut dictum eſt) extendere ſubſtantiam: hinc fieri non poteſt, quia ipſa etiam coëxtenditur illi. Unde ſicut alia accidentia, veluti albedo, nigredo, calor, &c. quanta dicuntur, quia in quanto ſive extenſo ſubjecto recipiuntur: Ita etiam eâdem de cauſa quantitas quanta dicitur. Alteram cauſam, quæ prior eſt, aiunt eſſe hanc, quòd concreta ſolent eſſe notiora abſtractis. Qua de cauſa & pro nomine qualitatis antiquitus *quale* dicebatur.

Præfertur vox abſtracta.

Nihilominus, quia abſtracta purius indicant eſſentiam rerum, quàm concreta: hinc creſcente ſtudio Philoſophiæ pleraque vocabula concretiva dimiſſa ſunt, aſſumptis abſtractis: quomodo nunc non quantum, nec quale: ſed quantitatem & qualitatem dicimus, cùm de iſtis accidentibus purè & præcisè loqui volumus.

11 *Ambiguitas in voce quantitatis.*

Porrò vox *quantitatis* ambigua eſt, *Perer. l. 12. de tempore, c. 5.* numerat quinq; ſignificata (ipſe ſpecies vocat) quantitatis: Nempe quantitatem magnitudinis, multitudinis, ponderis, perfectionis, & durationis. Celebrior eſt diſtinctio quantitatis, (quæ itidem nominalis diſtinctio eſt) in quantitatem intenſivam & extenſivam. Ubi quantitas *extenſiva* eſt, quâ ſubjectum extenſum dicitur. *Intenſiva* autem eſt, ſecundùm quam aliquid dicitur majoris vel minoris virtutis. Majus enim & minus ex prima inſtitutione, & impoſitione quantitatem ſignificant. Vnde quibus iſta applicantur, in iis aliqua ratio quantitatis apprehenditur. Huc pertinent, quod *Auguſtinus* ait, *lib. de Trin. c. 8. In iis, quæ non ſunt magna mole, hoc eſt majus eſſe, quod eſt melius eſſe.*

Porrò nunc ſub nomine quantitatis non agimus in tanta latitudine: ſed præſcindendo à quantitate intenſiva. Quantitas enim intenſiva, ſive virtutis & perfectionis (prout aliis nominibus ſignificatur) magis qualitatem, & gradus in ea, quàm quantitatem ſignificat.

12 Aliter quantitas ſumitur aliquando impropriè, prout accommodatur iis, quæ reverà quantitatem non habent, concipiuntur tamen eam habere: Hæc dicitur

quantitas

quantitas intelligibilis. Aliquando verò propriè ſumitur pro quantitate prædicamentali, ſed de hac diſtinctione ſatis dictum eſt, *art. 1. ad 1 object. in præced. tit.*

TITULUS II.

De eſſentia & definitione quantitatis in genere.

Ariſt. in Categ. nullam generalem tradidit definitionem: ſed ilicò eam in continuam & diſcretam diſtinxit. Id ea de cauſa factum putatur, quòd in Logicis non tam natura rerum ſcrutanda ſit, quàm earum diſponenda ſeries, ut *Cajetanus* autumat, referente *Colleg. Conimbr. l. Categ. c. 6. ad lit. a in explan. tex.* Alii autem putant, ideò id factum eſſe, quia quantitas æquivocè dicitur de continua, & diſcreta quantitate. Sed nihilominùs aliquatenus continuam & diſcretam quantitatem convenire, propter quam convenientiam aliqua communis definitio aſſignari poſſit, mox apparebit. 13 *Cur Ariſtoteles in Categ. non definiverit quantitatem?*

Solet hîc frequenter à Dd. diſputari: *An quantitatis eſſentia ſit eadem cum eſſentia ſubſtantiæ?* Item: *In qua extenſione conſiſtat?* Rurſus: *An ea ſit poſita in ratione menſuræ?* Sed hæc inprimis intelliguntur de quantitate continua. Vnde hîc ab iſtis quæſtionibus abſtineo. Poterunt autem attingi in ſeqq. qq. per digreſſionem. 14

Igitur *Ariſtoteles l. 5. Met. cap. 15.* ait: *Quantum eſſe, quod eſt diviſibile in ea, quæ inſunt, quorum utrumq; vel unumquodq; unum quid, & hoc aliquid aptum eſt eſſe.* Sed illa definitio non tam quantitatis, quàm quanti eſt. Et ſatis eſt intricata: quanquam ad bonum ſenſum eam exponi poſſe non nego: ut ex iis apparet, quæ à *Suarez* diſputantur *diſp. 40. ſ. 1. n. 2. ſeqq.* 15 *Quanti definitio Ariſtotelica.*

Porrò id inprimis ſciendum eſt: quòd quantitas perfectè definiri non poſſit. Eſt enim ſummum genus, ſicut cætera omnia prædicamenta. Vnde quantitas rigorosè loquendo, nec genus habet, nec differentiam: ſed à parte rei convenit ei conceptus ſimplex & indiviſibilis. Et proinde ſpecies non eſt. At ſolæ ſpecies perfectè definiuntur. Vt *Damaſcenus* ait *in Dial. c. 5.* Et *Ariſt. 7. Met. c. 4. Non erit*, inquit, *ulli eorum, quæ non ſunt ſpecies generis, quod quid erit eſſe, ſed his ſolùm.* 16 *Quantitas perfectè definiri non poteſt.*

Hoc poſito: nihilominùs qualiſcunque deſcriptiuncula dari poteſt quantitatis. Solent autem frequenter iſtæ definitiones nominaliter fieri, & per nomina concretiva. Ita qualitas dicitur, à qua res denominatur qualis. Actio eſt ſecundùm quam in id, quod ſubjicitur, agere dicimur: Et ſic in aliis. Ad hunc modum igitur *quantitas eſt accidens, à quo ſubſtantia denominatur quanta.* Porrò eſſe quantum, & eſſe extenſum idem ſunt. Quantitas igitur eodem ſenſu dicetur accidens, à quo res denominatur extenſa: 17 *Traditur ejus deſcriptio.*

TITULUS III.

De diviſione quantitatis in continuam, & diſcretam.

Τὸ ποσὸν τὸ μὲν ἔστι διωρισμένον, τὸ δὲ συνεχές, ait *Ariſt. l. Categ. cap. 6. §. 1. & l. 5. Met. c. 13.* agens de quantitate, facit mentionem ἀριθμοῦ καὶ μεγέθους. Atque hæc eſt iſta diviſio quantitatis, quâ diſtinguitur in continuam, & diſcretam. 18

Continua igitur quantitas dicitur, cujus extrema copulantur ad terminum. Dum *ad unum terminum* dico, diſtinguo continuum à contiguo. Contigua autem autore *Scalig. lib. 2. de plant. p. 354. 355.* ſunt: quorum extrema ſunt ἅμα, ſive *ſimul*, (ubi diverſitas notatur) continua autem ſunt, quorum extrema copulantur ad ἓν 19 *Quantitas continua quid? Continuum &*

non

contiguum quomodo differant.

non ad ἅμα. Sive quorum punctum, in quo conjunguntur, est *unum*. In contignis autem punctum non est unum, sed puncta sunt simul. Sic & *Aristoteles* 5 *Met.* ait: ἁπτόμενα, ὧν τὰ ἄκρα ἅμα. Et 6. *Phys.* Συνεχῆ ὧν τὰ ἔσχατα ἕν. Porrò contiguorum quantitas huc non pertinet. Nam quæ contigua sunt, à parte rei non unum, sed multa sunt, & reverà constituunt ens per accidens. Proinde etiam quantitas, verbi gratiâ, duarum tabularum conglutinatarum non est una, sed duplex. Contiguitas igitur non pertinet ad quantitatem prædicamentalem. Dum autem porrò dictum est in definitione quantitatis continuæ, *quòd ejus extrema copulentur*: In eo constituitur ejus à quantitate discreta differentia. Nam ad rationem quantitatis discretæ pertinet (non ut habeat partes copulatas, vel conjunctas, sed) ut habeat partes diversas, discretas & separatas.

20 Mittendo quantitatem continuam, quantitas discreta nunc est, cujus partes sunt extensæ secundùm multitudinem. Porrò multitudo fit ex divisione. Sicut igitur multitudo transcendentalis consistit, vel fit ex divisione, vel separatione entium. Ita multitudo prædicamentalis fit ex divisione quantitatis continuæ. Nunc declaratis terminis,

QUÆRITUR:

An quantitas benè dividatur in continuam & discretam?

21 *Argumenta Timpleri contra hanc divisionem*

Ex duplici capite hanc distinctionem impugnat *Timplerus*, *l.* 5. *Metaph. c.* 2 *q.* 4. *Primò*: quia continuum & discontinuum, sive discretum propriè dicuntur de corporibus quantis. Ideóq; quantitati sine tropo attribui non possunt. *Secundò*: quia licèt, *inquit*, concedamus, per quantitatem continuam nihil aliud intelligi à Philosophis, quàm magnitudinem; per discretam, multitudinem, quemadmodum *Aristoteles* utitur his terminis 5. *Metaph. c.* 13. tamen divisio illa non est adæquata suo diviso, sed eo angustior: siquidem non omnes species quantitatis generaliter sumptæ suo ambitu complectitur, verùm duntaxat species quantitatis absolutæ (facit enim ipse aliquam quantitatem comparatam, veluti æqualitatem, inæqualitatem, paritatem, imparitatem esse magnum vel parvum, longum vel breve, latum vel angustum) eásque non omnes, sed illas tantùm, quæ dicuntur magnitudo extensiva, & numerus. Intensivam igitur quantitatem, sicut & comparatam ista divisio omittit.

Sed alia his gravior difficultas est, quâ *tertiò* objicitur, quòd ea divisio mala sit, quia quantitas discreta non sit unum quid, sed aliquid per aggregationem. Addunt aliqui, quod solùm sit ens rationis. At quæ talia sunt, non possunt in eodem genere convenire cum entibus per se, & entibus realibus.

22 *Non esse bonam illam divisionem rigorosè loquendo.*

Et hoc quidem posterius argumentum satis arguit: non adeò bonam esse istam divisionem, sed quia attingit specialiter aliqua pertinentia ad naturam quantitatis discretæ, proinde ex dicendis de quantitate discreta plenius judicium hac de re formari potest, quod scilicet non satis exacta sit ista divisio. *Timplerus* tamen eo argumento uti non potest. Nam ipse etiam absolutam extensivam quantitatem dividit in magnitudinem, & numerum, quę nihil aliud sunt, quàm quantitas continua & discreta, ut *Arist.* ista *ex lib. Categ.* vocabula interpretatur *lib.* 5. *Met. c.* 13. Argumenta autem *Timpleri* nihil officiunt.

Ad

Ad *primum* respondeo: negando consequentiam. Continuum enim & discretum, vel discontinuum, ut loquitur *Timplerus*, non magis dicuntur de corporibus, quàm est quantum. Imò hoc est de ratione accidentis, ut concretivè dicatur de substantia. Unde sicut à calore & frigore corpora dicuntur calida & frigida. Ita à quantitate corpus formaliter denominatur quantum, & speciatim continuum, discontinuum. Deinde *Timplerus* miror quem sensum sibi imaginetur sub vocibus continui & discreti. Ait enim per prolixam concessionem, & quasi hypothesin: *Si concedamus per quantitatem continuam significari magnitudinem, & per discretam numerum.* Quid igitur aliud volunt Philosophi, quoties istis terminis utuntur: Aut quid aliud tu sub istis apprehendis? 23 *Solvuntur argumenta* Timpleri.

Ad *secundum* respondeo 1. de quantitate comparata, eam non pertinere ad prædicamentum quantitatis. Nam quantitas comparata notat quantitatē & relationem, sive relationem in quantitate fundatam. Ideóque quantitas comparata sub nomine concretivo, veluti æquale, inæquale, magnum, parvum, &c. est ens per accidens, & diversorum prædicamentorum, ut ipsa vox *quantitatis* comparatæ indicat. Quod si tamen abstractiva nomina adhibeamus, simpliciter significant relationes, ut *Aristoteles* clarè docet, *lib. categ. cap.* 6. §. 19, 20. *Si quis* (inquit ad propositum axioma, quod relatis nihil sit contrarium) *dicat multum pauco esse contrarium, vel magnum parvo.* Respondet: *horum nullum esse quantum, sed potius ad aliquid. Nihil enim per se magnum dicitur vel parvum. Sed eo quod ad alterum refertur.* 24 *Quantitas comparata non pertinet ad prædicamentum quantitatis.*

Deinde: de quantitate intensiva respondeo: similiter eam non pertinere ad prædicamentum quantitatis, ut initio dictum est, & nunc probatur. Nam inprimis intensio & remissio reperiuntur solùm in qualitate, per *Aristot. l. Categ. c.* 8. §. 26. Esto igitur calor. Is est qualitas, cùm est in tanto, vel tanto gradu, significatur ejus intensio & remissio. Jam si intensio & remissio adderent ad qualitatem istam aliquod Ens, veluti quantitatem, tum nulla talis qualitas esset simplex, sed omnis esset ens per accidens, quia nulla qualitas intensibilis datur sine gradibus uno vel pluribus. Tum etiam non patitur hoc unitas motus. Nam alterationis unitas requirit unitatem termini. Et tamen ea fit ad calorem intensum. Calor igitur intensus non significat duo entia simul, quantitatem scilicet & qualitatem. Et tandem quam causam hic habet *Timplerus*, multiplicandi entia, hoc est, è calore, verbi gratiâ, intenso faciendi quantitatem & qualitatem, Entia sine necessitate multiplicanda non sunt. 25 *Nec intensus.*

TITULUS IV.

De Quantitate continua.

De quantitate continua præcedente titulo confusè dictum est, nunc perquirendum est distinctè, in quo illius essentia consistat, quod quatuor quæstionibus vel articulis fieri potest. *primò*: An essentia quantitatis eadem sit cum essentia substantiæ, nempe corporeæ? *Deinde*: An essentia illius consistat in ratione mensuræ? *Tertiò*: An consistat in divisibilitate? *Denique*: Quomodo consistat in extensione? 26

ARTICULUS I.

An essentia quantitatis eadem sit cum essentia substantiæ?

Per substantiam nunc determinatè intelligitur substantia corporea. In rebus enim incorporeis non reperitur quantitas continua. 27

PUNCTUM I.

Opinio dicentium: quantitatem non distingui à substantia.

28 Igitur cum illa substantia eandem essentiam habere quantitatem, multis visum est, quibus ita se habet quantitas ad corpus, sicut attributa transcendentalia ad ens. Atque ita illis corpus significat essentiam præcisè. Quantitas autem significat eandem essentiam corporis cum connotato, nempe, ut habentem partem extra partem. Tenuerunt hanc sententiam *Aureolus* apud *Capreol. 2. dist. 18. a. 2. Occamus 4. q. 4. & quodl. 4. q. 29. seq. Gabriel. 2. dist. 10. Major, ibid. d. 2. q. 2.* aliique, quos *Suarez* refert *disp. 40. Met. s. 2. n. 2. Pererius* etiam contendit, *l. 10. Phys. c. 2.* nullâ ratione naturali evidenter ac demonstrativè posse probari oppositam sententiam, quam tamen ipse tenet, argumento sumpto ex Eucharistia, ubi quantitatem panis à substantia separatam esse ait, & sic ibi indicari entitates realiter diversas.

29 *Argumenta negativæ sententiæ.* Argumenta pro hac sententia varia afferri solent. *Primum*: non sunt multiplicanda entia sine manifesta necessitate, quæ hic non apparet. Videntur enim omnia expediri posse, solùm si quantitas ad essentiam corporis connotet istam extensionem partis extra partem. *Deinde*: quod realiter distinctum est ab alio, à Deo separari potest ab eo. At quantitas non potest separari à corpore. Ergo quantitas ab ea realiter distincta non est. Assumptio patet. Nam si separet Deus quantitatem, quæro: an non post illam separationem corpus retineat multas partes? utique. Nam corporis essentia est composita ex multis partibus integrantibus. Essentialia autem supponimus remanere in corpore separatâ quantitate. Tum porrò quæro: An illarum multarum partium una possit esse extra aliam? Potest autem sine dubio. Nam nulla necessitas est, cur omnes illæ partes collabantur in punctum, cùm & spiritus, hoc est, res quantitate expertes possint habere extensam præsentiam. Ergo separatâ quantitate adhuc remanet formalis effectus quantitatis, hoc est, extensio & positio partium extra partem. Ergo non opus est, addere aliquod accidens, quod istam extensionem præstet. 3. Confirmatur autoritate *Aristotelis*, qui 1. *post. t.* 178. & punctum, & unitatem vocat substantias. *Unitas*, inquit, *est substantia sine positione. Punctum verò est substantia cum positione.*

PUNCTUM II.

In quo proponitur & approbatur alia sententia.

30 *Autores affirmativæ sententiæ.* In oppositum plurimi Philosophi & Theologi sentiunt: quantitatem esse entitatem à substantia distinctam. Plurimisque argumentis eam sententiam confirmant *Alb. Magn. 1. Phys. tract. 2. c. 4. Burlæus 1. Phys. ad t. 15. Hervæus quodl. 1. q. 15. Thom. 3. p. q. 77. a. 4. & 4. d. 12. q. 1. a. 1. Scotus ibid. q. 2. & 2. d. 2. q. 9. Soncin. 5. Met. q. 15. Fonseca 5. Met. c. 13. q. 2. s. 2. Suarez disp. 40. sect. 2. Pereir. l. 10. Phys. qui est de quantitate, c. 1, 2, 3.* aliique plurimi.

31 *Ejus argumenta.* Pauca nobis pro hac sententia, quam veram putamus, sufficiunt. *Primò* variatur quantitas corporis, essentialiter ipso nihil mutato. Ergo signum est quantitatem & essentiam corporis non esse idem. Quæ enim eadem sunt, iis eadem accidunt; & si non eadem accidunt, sunt diversa, ait *Aristoteles 7. Topic. cap. 1. §. 7.* Antecedens autem patet in argumentatione & diminutione. Per istos motus mutatur quantitas corporum. Essentia autem corporum nihil mutatur. Imò de ratione mutationum accidentalium est, ut essentia subiecti sive corporis naturalis nihil mutetur.

mutetur. Idémque est in condensatione & rarefactione ejusdem corporis. Hic rarefactio disponit ad ampliorem locum & quantitatem: condensatio autem contrahit ad quantitatem minorem. Eadem igitur species sub quantitate majore & minore est.

Deinde: in rebus materialibus vel est una quantitas, à qua & corpus & omnia, 32
quæ in eo sunt, dicuntur extensa; aut tot sunt ibi quantitates, quot extensa, ut, v.g. corpus sit extensum per quantitatem suam, quæ sit eadem cum ipso, & rursus calor sit extensus per suam propriam quantitatem, quæ sit eadem cum ipso. Atque hoc posterius necessariò ponendum est adversæ partis defensoribus, quippe Pontificiis. Nam in hostia, quæ vocatur, *consecrata*, dicitur remanere quantitas. Et patet, quia hostiæ sunt impenetrabiles. Impenetrabilitatem autem non præstat, nisi quantitas. Non possunt tamen dicere, quod remaneat quantitas corporis. Nam essentia corporis, & consequenter omnia quæ cum illa identitatem habent, per consecrationem corporis transeunt. Est igitur solùm ibi quantitas propria albedinis, & saporis, & aliorum accidentium. Et tamen nec hoc dici potest: quod in corpore uno plures sint qualitates. Quantitates enim ponunt impenetrabilitatem quantorum ad idem ubi. At penitissimè permeant & penetrant se varia accidentia. Stante ergo istâ hypothesi de transubstantiatione, quam oppositæ partis defensores tenent, non potest quantitas cum substantia eadem esse.

Tertiò arguit *Suarez d. l. num.* 18. Si quantitas corporis est eadem cum corpore, 33
cum vel eadem cum materia illius, vel cum materiali forma illius, vel cum utraque. Non cum materia sola, vel forma sola, quia utraque est naturâ suâ ita composita in sua entitate, ut apta sit extendi in loco secundùm partes. Ergo hactenus uni id non magis convenit quàm alii, habere identitatem ad quantitatem. Neque alterum dici potest: quòd illa habeat realem identitatem cum materia & forma, sive cum composito. Nam ita darentur, sicut duæ partiales essentiæ, ita duæ partiales quantitates in eodem corpore. Ergo forma impediente quantitate suâ, non posset immeare in materiam, hoc est, non posset esse forma. Absurdè: *adeò scilicet divina res est forma, ut, cùm sit substantia, aliam totam substantiam se impleat*, inquit *Scal. Exercit.* 307. *s.* 29.

Accedunt denique clarissima *Aristotelis* testimonia 7. *Met. t.* 1. *Longitudo*, in- 34
quit, *latitudo & profunditas, quantitates quidem sunt, non substantiæ. Quantitas enim non est substantia.* Sic ex instituto contra *Platonicos* & *Pythagoricos*, aliquando id probat *Aristoteles*. Vide *lib.* 3. *Metaph. t.* 1. *& l.* 13. *t.* 14. Alia loca prolixè recensentur apud Dd. alios.

PUNCTUM III.

In quo solvuntur argumenta contraria primo articulo proposita.

Ad *primam* respondeo: Indicia distinguendæ quantitatis à substantia sat multa 35
esse, ut priori articulo constitit. Non igitur temerè hîc entia multiplicantur.

Ad *secundum* respondent aliqui: quantitatem à corpore separari non posse, indé- 36
que nec omnia realiter distincta per divinam potentiam separari posse. Placet tamen magis eorum sententia, qui ad istam separationem etiam divinam potentiam extendunt. Nam inprimis quantitas est à corpore per naturalem dimanationem, vel

Quantitatem posse Dei potentiâ abesse à corpore.

vel resultantiam. Resultantia illa implicat efficientiam corporis. Porrò ad omnem efficientiam concurrit Deus, tanquam causa universalis, & id quidem liberè. Unde ad istam resultantiam, sicut & ad conservationem unionis, quam habet quantitas ad substantiam, suspendere potest Deum concursum & influxum suum. Ergo tum remanebit essentia corporis, non autem erit quantitas. Disputavi ea de re prolixiùs *in Top. cap.* 8. *n.* 140. quibus adde *Fonsec.* 8. *Metaph c.* 5. *q.* 1. *s.* 5. & *Suarez disp.* 7. *Metaph. s.* 5. *n.* 22.

37 Supposito igitur: quòd quantitas à substantia separari possit. Inprimis dico: Post illam separationem, omninò manere in substantia multitudinem partium. Ea enim ut rectè inferebatur, pertinet ad essentiale complementum substantiæ. Essentiam autem substantiæ, remotâ quantitate, manere supponimus. Deinde & hoc certum est, quod substantia in eo statu possit habere partes situ separatas, hoc est, quod in ordine etiam ad locum possit substantia habere partem extra partem. Nam ad extensam præsentiam, etiam spirituales substantiæ se definire & exhibere possunt. Proinde extensio præsentiæ non proficiscitur adæquatè ex quantitate. Atque ita hactenus nondum relinquitur formalis effectus quantitatis in corpore, sic à quantitate denudato. Nam inprimis ille quantitatis formalis effectus est, ponere impenetrabilitatem, hoc est, repugnantiam, propter quam substantia ne quidem possit habere partem extra partem. Substantia autem denudata à quantitate, etsi habeat actu extensionem partium, tamen in ea non est repugnantia, quò minus esse possit in spacio vel indivisibili, vel etiam minori, ac priùs habita quantitas exegisset. Hæc igitur repugnantia, sublatâ quantitate, sublata est. Atque hanc præstat quantitas quamdiu est in corpore.

38 *Quantitas quomodo dicatur substantia ab Aristotele.*

Ad *tertium* respondeo: *Aristotelem* satis clarè, & quidem sæpiùs docuisse: quantitatem non esse substantiam, prout loca, præcedente articulo dicta sunt. Quod igitur 1. *post. cap.* 23. *cont.* 178. quantitatem substantiam vocat, hoc *aliqui* dictum putant, ex opinione *Platonicorum* & *Pythagoricorum*, qui res Mathematicas asserebant esse substantias. *Alii*ùs placet substantiam (οὐσίαν) hic essentiam significare. Denique *alii* aiunt *Arist.* res Mathematicas vocasse substantias, quia licèt accidentia sint, tamen in iis scientiis non considerentur, prout aliis inhærent, sed prout substant affectionibus suis, atq; adeò non prout accidentia, sed prout subjecta sunt. Vide *Zabar. in expl. ad hunc text. & lib.* 4. *de Method. c.* 13.

ARTICULUS II.

An essentia quantitatis consistat in ratione mensuræ?

39 Ad hanc rem tria facienda sunt: *primò*, ut declaretur sententia affirmans. *Deinde*, ut ea refutetur. Et *tertiò*, ut argumenta opposita dissolvantur.

PUNCTUM I.

In quo declaratur sententia affirmans.

40 Quantitatis essentiam in ratione mensuræ consistere. docet *Thom. Opusc.* 52. *de natura loci in fin.* *Fonseca* etiam meminit *lib.* 5. *Metaph. c.* 13. *q.* 1. *s.* 1. idem ab eo doceri 1. *p. q.* 20. *art.* 1. Sed ibi nihil invenio. Et alii autores frequenter insinuant, quod aliis locis *Thomas* ab hac sententia desciverit.

41 *Mensura duplicis generis.*

Porrò: ut rectè intelligatur illa opinio: inprimis sciendum est: mensuram esse duplicis generis. Alia est mensura perfectionis, alia mensura extensionis. Mensura

sura perfectionis mensurat rerum perfectiones, unde perfectissimum in unoquoque genere dicitur reliquorum mensura, talis mensura in præsenti non intelligitur.

Rursus mensura extensionis, (hoc est, quæ extensionem mensurat) est duplex: Alia mensurat per repetitionem: alia per accommodationem vel adæquationem. Ex his mensura per repetitionem metiens, propriè & primò pertinet ad unitatem, quæ sua iteratione vel repetitione alios numeros metitur. Dixi *propriè & primò*. Nam ex consequenti, in applicatione unitatis, convenit etiam id genus mensuræ aliis rebus, sic ulna aliquotâ (atque adeò unitatum) repetitione metitur pannum: passus metitur milliare: Gradus æquatoris metitur horam, & sic in aliis.

Dimissis igitur istis mensurarum generibus, essentia quantitatis putatur posita in ratione mensuræ, quatenus mensura adæquationis intelligitur. Sic ulna quantitate suâ metitur pannum, similiter habentem tantam quantitatem, quæ ulnæ extensionem non excedat. De hac ratione mensuræ inprimis certum est: quod soli quantitati continuæ conveniat. Quod si aliis entibus conveniat, sic mensurare, non convenit eis, quia talia entia sunt: sed quia quanta sunt. Atque ita radicaliter & primò convenit quantitati mensurare. Atqs de hoc ex omni parte convenit. Sed hoc inquiritur: an igitur illa ratio mensuræ conveniat quantitati per modũ passionis aut proprietatis? An verò conveniat ei formaliter, ita, ut ipsa quantitatis quidditas, & essentia in ea consistat? 42 *In qua mensura intelligatur posita quantitas.*

PUNCTUM II.

In quo probatur: quantitatis essentiam non consistere in ratione mensuræ.

Igitur quod quantitatis essentia in ratione mensuræ non consistat, variè probari potest. Inprimis, vel putatur essentia quantitatis posita esse in ratione mensuræ activè vel passivè, hoc est, vel ut ipsa mensuret; vel in mensurabilitate, secundùm quam intelligatur mensurari. At neutrum potest esse, quanquam de mensura, passivè acceptâ, non sit nunc contentio. Ergo simpliciter non consistit ejus essentia in ratione mensuræ. 43

Assumptum patet. Nam ratio mensuræ exposcit aliquid extrinsecum. Mensura enim dicitur ad mensuratum. At remoto omni extrinseco est quantitas, & corpora habent suam quantitatem. 44

Deinde esse mensuram, dicitur per ordinem ad intellectum, sicut in genere signum (sub quo mensura comprehenditur, ut superiori libro visum est, *cap.* 26.) est id, quod potentiæ cognoscenti aliquid repræsentat apud *Augustin. de prin. Dial. cap.* 5. *& lib.* 2. *de doctr. Christ. cap.* 1. Ergo mensura dicetur aliquid, in quantum assumitur ab intellectu, ad cognoscendam alterius quantitatem. Mensurabile autem dicitur in quantum beneficio alicujus quantitatis cognoscitur. Porrò esse medium, quo intellectus utatur, ad aliam rem cognoscendam, non potest esse cujusquam rei essentia. Neque apparet: cur ad hoc major ratio sit in quantitate, quàm in entibus aliis: cur, *inquam*, essentia quantitatis sit in hoc, quod est medium, quo intellectus utitur, ad cognoscendam aliam quantitatem; & actionis essentia non sit in hoc, quod ipsa soleat esse medium, per quod intellectus cognoscit formam. Et sic in aliis.

45 *Est aliquid prius in quantitate, quàm ratio mensuræ.*

Deinde in quantitate est aliquid priùs, quàm ratio *mensuræ*. Ergo mensuram esse, non potest esse ejus formalis ratio. Forma enim in unaquaque re, est illud primum, unde cætera omnia fluunt & pendent. Antecedens patet. Nam in primis esse mensuram, præsupponit in quantitate, quod secundùm eam possit esse æqualitas vel inæqualitas. Nisi, inquam, quantitas adæquari posset alii, non posset mensurare. Ergo æqualitas & inæqualitas prius conveniunt quantitati continuæ, quàm esse mensuram. Sic & *Scotus* 5. *Metaph. q.* 9. ordinem inter attributa quantitatis facit hunc, ut *primò* sit divisibilitas in partes ejusdem rationis. *Deinde* finitas & infinitas. *Tertiò* æqualitas & inæqualitas, & *denique* esse mensuram. At hæc ipsa æqualitas & inæqualitas nondùm constituunt essentiam quantitatis, sed ejus sunt proprietates, per *Aristot. l. Categ. c.* 6. Ergo & istæ præsupponunt aliud, quod in quantitate sit per modum essentiæ. Ergo à fortiori tale quid præsupponet ratio mensuræ. Nempe utrumque hoc attributum præsupponit in quantitate, quod ipsa dat extensionem. Plura argumenta qui volet, videat *Capreol.* 2. *d.* 18. *q.* 1. & 2. *d.* 3. *q.* 1. *Fandun.* 5. *Met. q.* 20. *Fonsec.* 5. *Met. c.* 13. *q.* 1. *s.* 1. *Suarez in Met. disp.* 40. *s.* 3. aliósque. Frequenter enim Metaphys. oppositam sententiam refutant.

46 Argumenta contraria speciosa nulla ferè sunt. Potissimum est, quod ex *Aristotelis* autoritate sumitur. Is igitur in prædicamento quantitatis probat, orationem esse quantitatem, ex ratione mensuræ, quia, *inquit*, mensuratur syllabâ longâ & brevi. *Deinde* & locum & superficiem distinguit ibi *Aristoteles*, ut diversas species quantitatis, cujus rationem ait *Thomas* aliam non esse, nisi ex ratione mensuræ, nempe, quia superficies est mensura intrinseca; Locus autem extrinseca.

47 Sed hoc argumentum infirmum est. Nam non necessariò sumuntur probationes, solùm ex forma rei: sed possunt etiam illæ, sicut & rerum distinctiones, aliunde sumi, veluti ex rerum proprietatibus. Mensuram autem esse, etsi non sit formalis ratio quantitatis, tamen est proprietas, vel (si ita malis) attributum quantitatis. Soli autem quantitati convenit, ut secundùm eam res per adæquationem mensurentur.

ARTICULUS III.

An essentia quantitatis consistat in divisibilitate?

48 Alii de essentia quantitatis aliter philosophantur: aiúntque ejus formalem rationem consistere, ut reddat rem quantam divisibilem in partes ejusdem rationis. Ita tenent *Capreol.* 2. *dist.* 3. *q.* 1. *ad* 11. *Scotus in prædic. q.* 17; *Albel.* 1. *Phys. tract.* 2. *cap.* 4. *Javell.* 5. *Met. q.* 20. *Soncin.* 5. *Met. q.* 21. aliique. Probant autem hanc suam sententiam, inde, quia omnia alia sunt divisibilia propter quantitatem, ut ipsa substantia, calor, albedo, dulcedo, aliáque accidentia. Ergo quantitati primò convenit, dare divisibilitatem. Ergo in illa divisibilitate est essentia quantitatis. *Deinde* etiam *Aristoteles* species quantitatis ex varietate divisibilitatis sumpsit. Imò ex divisibilitate *Aristoteles* quantitatem definivit. Quantum, inquit, *l.* 5. *Metaph. c.* 13. dicitur, *quod divisibile est in ea, quæ insunt*, &c.

49 Nihilominus nec hæc sententia procedit. Quia aliqua prior ratio reddi potest, cur quantitas sit divisibilis, vel habeat divisibilitatem. At hoc est contra rationem formæ rei, ut vidimus *præced. art.* 2. *punct.* 2. Antecedens patet, quia cur res secundùm quantitatem sit divisibilis, id inde est, quia per quantitatem habet extensionem, quæ extensio consequenter infert, ut subiectum quantum, hoc est; talem partium

partium extensionem habens, sit divisibile in partes ejusmodi rationis. Alii aliis rationibus nituntur, quæ multiplicibus impugnationibus occasionem præbent, ut inprimis videre est apud *Fonsecam lib.5. Metaph. cap.13. quæst.1. sect.2.* Unde eas consultò omitto.

Ad argumenta in oppositum respondeo: divisibilitatem convenire quidem primò quantitati, sed ad hoc satis est, si sit illud per modum proprietatis. Idemque est de distinctione specierum quantitatis, & generali definitione quantitatis. Illa enim singula frequenter sumuntur, non ex rationibus formalibus, sed ex rerum proprietatibus. At diversitas illa utique proprietas est rerum quantarum, ipsam quantitatem consequens. 50

ARTICULUS IV.

Quomodo essentia quantitatis consistat in extensione.

Refutatis prioribus opinionibus, restat, ut veram & propriam essentiam quantitatis declarem. Dico igitur: *Essentiam quantitatis consistere in extensione.* Atq; hæc sententia satis relinquitur ex superioribus, in quibus patuit, alias omnes quantitatis proprietates supponere extensionem, & per eam de quantitate probari. Id autem signum clarum est, quod in extensione consistat essentia quantitatis. 51

Sed quomodo, & in qua extensione consistit essentia quantitatis? *Respondeo:* Extensionis genera tria esse: Alia sunt extrema, aliud medium. Igitur *unum* genus extensionis est, quo quid dicitur extensum actualiter in loco, per talem vel talem situationem aut positionem partium. Hæc extensio non pertinet ad prædicamentum quantitatis, sed ad prædicamentum situs. Indéque de eo nunc nullus uberior sermo est. *Alterum* extremum genus extensionis est, quod significat solùm multitudinem partium in corpore, si etiam ab eo divinâ potentiâ auferretur quantitas. Quanquam aliqui hanc partium multitudinem, nolunt *extensionem* dicere, sed simpliciter *multitudinem partium*: item, quòd corpus habeat essentialiter partem & partem, non autem partem *extra* partem, ut docet *Paulus Venetus in Met. c.12.* & *Fonseca* insinuat, *lib.5. Metaph. c.13. quæst.2. s.3.* quanquam in vocabulis curiosi esse non debeamus. Ad evitandam æquivocationem, potest statim cum addito dici, extensio *quidditativa.* 52 *Tria genera extensionis.*

Inter hæc igitur genera extensionis mediat ea, quam ad formalem rationem quantitatis requirimus. Ergo quantitatis formalis effectus est, dare aptitudinalem extensionem in ordine ad locum. Hoc est, Quantitas dat ad illam extensionem, quæ ordinariè in situ cujusque corporis esse solet, aptitudinem, habétque adeò se situalis vel localis extensio ad quantitatem, tanquam actus ejus, seu sicut se habet calefacere ad calidum esse. Atque ita hanc quantitatis naturam declarat *Fonseca d.l.* & *Suarez disp.40. Met. s.4. n.5.* & *seqq.* inprimísque *n.15. seqq.* aliíque plurimi Metaphysici. 53 *In qua extensione posita sit quantitatis essentia?*

Solent *objicere*: Extensio remanet in corpore separatâ quantitate? Ergo formalis effectus quantitatis non est, extendere substantiam. 54 *Objectio.*

Respondeo ad antecedens (missâ ἀνωμαλίᾳ in voce extensionis, de qua antea dixi) negando illud: Extensio quæ in isto casu remanet, non est, nisi entitativa, vel quidditativa extensio. Nam quòd desierit quantitativa extensio apparet, quia illam sequitur impenetrabilitas partium. At cùm per divinam potentiam ablata est de corpore quantitas, tum illa impenetrabilitas cessat, & proinde potest esse in mi-

in minori loco, ac ejus ordinarius & naturalis situs exposcit.

55 Alia, quæ de quantitate continua, ejúsque divisionibus tractari solent ab aliis Metaphysicis, ego hic libens omitto: Quia per procemialem discursum patuit: ea quæ de quantitate continua hic dicuntur, dici propter quantitatem discretam, ut de ea intelligatur: an & quomodo quantitas sit. Non oportet igitur de quantitate continua omnes minutias distinctè persequi.

TITULUS V.
De Quantitate discreta.

56 *Multitudo prædicamentalis est solùm in rebus materialibus.* Quid quantitas discreta sit, confusè superiùs indicatum est, *tit. 3.* Nempe quantitas discreta nihil aliud est, quàm numerus. Numerum tamen accipiendo specialiter, pro multitudine prædicamentali, quam vocant, quæ solùm æstimatur in rebus corporeis, sive habentibus quantitatem continuam, quemadmodum & *Aristoteles* docet 3. *Phys. c. 6. & 7. t. 64.* inquiens, *numerum effici divisione quantitatis continuæ.* Et confirmatur porrò ex *Aristotele*, inde, quod ubicunque loquitur de abstractione rerum Mathematicarum ait, eas non esse re ipsa separatas à rebus materialibus, sed consideratione solâ. Vide *Aristot. lib. 3. Metaph. cap. 1. t. 78. & 3. Phys. t. 41.* & aliis locis. Res igitur Mathematicæ à parte rei non sunt, nisi in corporibus naturalibus. Ergo & multitudo prædicamentalis non est, nisi in rebus materialibus. Unde quantitatis discretæ diversitas à numero sive multitudine transcendentali diligenter observanda est.

Ejus diversitas à multitudine transcendente.

57 Porrò id nunc speciatim inquirendum est: *An quantitas discreta rectè collocetur sub genere quantitatis?* Quam ad rem ex duobus capitibus disputari solet: *primò*, quod quantitas discreta non sit aliquid reale: *Deinde*, quod non sit aliquid unum. De utroque horum videndum est, fluétque ex illis decisio propositæ quæstionis.

ARTICULUS I.
An Quantitas discreta sit verè Ens reale?

58 *Rationes: quòd numerus sit ens rationis.* Visum est aliquibus: numerum esse aliquid rationis, non autem Ens reale. Ita probant, quia ad rationem numeri pertinet congregatio vel collectio unitatum. At colligere unitates est actus mentis. Numerus ergo entitatem habet dependenter à mente. At hoc est entium rationis. *Deinde:* Numerus implicat ordinem, ut *Aristoteles* docet *lib. Categ. c. 6.* Et facilè apparet. Debet enim in eo secerni peculiaris unitas, quæ sit ultima. Hæc enim debet numero dare speciem & ejus forma esse, per *Aristot. l. 8. Met. c. 3. t. 10. & c. 6. t. 15.* Ultimum autem non dicitur sine ordine ad primum. At ordo inter unitates non datur, seclusâ mentis operatione. Ergo entitas in numero est per dependentiam ad operationem mentis. Ergo est ens rationis. *Denique* aiunt: numerum nihil aliud esse quàm collectionem unitatum. Porrò unitas includit indivisionem, quæ cùm sit negatio, est ens rationis. Ergo numerus sit ex collectione entium rationis. Ergo etiam ipse non est, nisi ens rationis. Numerus enim, ut sequenti articulo patebit, est aliquid unum per aggregationem. Tale autem ens simpliciter non habet naturam diversam à partibus suis.

59 *Contraria sententia probatur.* Nihilominus in oppositum rectiùs dicitur: Numerum est ens reale. Idque patet *primò* inde, quòd aliqua scientia speculativa, nempe Arithmetica, agit de numero. At illæ scientiæ sunt reales. Ergo debent habere reale obiectum. Ex realitate enim obiecti sumitur realitas disciplinæ.

Excipit

Excipit *Fonseca*, 5. *Met. c.* 13. *q.* 4. *s.* 5. quòd scientiæ reales dicantur, per oppositionem ad *sermocinales*. Et sic disciplinas sermocinales esse de sermone: reales autem de rebus, hoc est, de iis, quæ sermonis nomine non comprehenduntur, etsi non sint verè entia realia. 60 *Exceptio.*

Sed hæc exceptio levicula. Nam sic Logica esset disciplina realis, quia non agit de sermone. Id autem inauditum est. *Deinde*: si aliqua scientia speculativa posset habere subjectum non reale, opponendo illud enti rationis: falsum tum esset, quod alia conditione dicitur subjectum scientiæ debere esse quid necessarium: Entia enim rationis non sunt necessaria, sed ad attributum mentis nostræ possunt esse & non esse. Oportet igitur ut realis scientia dicatur à realitate subjecti. 61 *Unde dicatur reales disciplinæ?*

Secundò probatur, quòd numerus sit ens reale, inde, quia numerus est aliquod sensile, & quidem per se. Nam sensilia communia sunt sensilia per se. At quæ sentiuntur per se, non possunt esse entia rationis. Sensus enim non apprehendit entia rationis. Antecedens autem est apud *Aristot. lib.* 2. *de an. cap.* 6. *t.* 64. *& lib.* 3. *cap.* 2. *t.* 132, 133. 62 *Secundum argumentum.*

Dices: Antecedens falsum esse: quia si numerus sit *aliquid sensile*. E. etiam brutis conveniet numerare. At id soli homini convenit, per *Aristot. in probl. s.* 30. 63 *Exceptio.*

Resp. Aliud esse numerare, & aliud numerum percipere, sive sentire. Numeramus numerum replicando supra numerum alium, vel subtrahendo, vel numeros multiplicando, vel dividendo, &c. Hoc modo bruta numerum non cognoscunt, proindéque, nec numerare dicuntur. At percipere numerum, est nihil aliud quàm percipere plura discreta, veluti cognoscere tres lineas, vel superficies. Et hoc brutis convenit. Estque id ad realitatem numeri satis. *Bruta quomodo non numerent.*

Solvuntur argumenta contraria.

Nunc respondeo ad argumenta priùs in partem contrariam objecta. 64

Ad *primum* dico: rationem numeri non consistere in actuali numeratione, sed in numerabilitate. Unde est utique aliquis numerus arenæ maris, etsi eam nemo hominum numerârit. Porrò, etsi actualis numeratio sit dependenter ab intellectu, non est tamen id de numerabilitate. Confer & *Suarez disp.* 41. *sect.* 2. *n.* 19. ut nunc non dicam. Non omnem actum mentis statim facere ens rationis. Id quod suprà constitit, tractando de ente rationis.

Ad *secundum* dico 1. κατα χρησιν & æquivocè, ultimam unitatem dici fomam numeri. Singulæ enim unitates comparantur ad numerum, ut eum integrantes, & proinde per modum partium numeralium. Solet autem sic id explicari, quòd forma numeri sit ultima, per similitudinem. Sicut enim forma ultimò determinat rem, & eâ positâ species est absoluta. Ita enim per accessum unius unitatis ad binarium fit hæc species numeri, nempè ternarius. Hæc, *inquam*, similitudo, ultimæ unitati tribuit nomen formæ. Exequitur tamen unitas id officium, absolutè loquendo, non sicut forma in formato, sed sicut domus est absoluta, cùm ei tectum est impositum. Confer hac de re *Suarez disp.* 41. *s.* 4. *n.* 13. 65 *Numeri forma quomodo dicatur ultima unitas?*

Ll. Sicut dictum est, ad rationem numeri non requiri actualem numerationem: Ita nec ad eum requiritur actualis ordinatio, sed sufficit ordinabilitas, ut scilicet aliquid possit apprehendi ut primum, aliud ut secundum, &c. Hanc autem ordinabilitatem non affert rebus intellectus, sed immediatè consequitur ex multitudine & discretione rerum.

Ad *tertium* respondeo: Admittendo, quòd unitas in suo adæquato conceptu complicet indivisionem, & proinde ens rationis. Nihilominus tamen numerus non 66

est.

est inde ens rationis. Nam præter istam indivisionem unitas notat quantitatem. Et sic adæquatè unum, unitate prædicamentali dicitur, quod quantitatem (continuam. Ad hanc enim refertur quantitas discreta) habet indivisè. Porrò sic numerus non magis est ens rationis, ac omne ens reale est ens rationis. Nam ens reale ut sic, utique reale est, etsi non realia includat. Unitatem enim, & proinde indivisionem includit. Et tamen utique ens reale, reale ens est, & non ens rationis. Idémq; declarari posset in aliis.

ARTICULUS II.

An quantitas discreta sit aliquid unum, & quomodo?

67 *Affirmativæ sententiæ argumenta.*

Quod numerus sive quantitas discreta sit aliquid per se unum, probant aliqui inde primùm: quòd aliqua scientia eum pro subjecto habeat, nempe Arithmetica. At quod non est unum per se, sed per accidens, id non cadit sub scientiam, per *Aristot. 6. Metaph. cap. 2.* Ita enim hunc locum *Aristotelis* interpretatur *Suarez disp. 3. Metaph. sect. 1. num. 4.* & frequenter autores alii. Deinde numerus continetur suo ordine & formâ, nempè ultima unitate, quam formam numeri *Thomas* appellat 8. *Metaph. ad text. 10.*

Denique hoc videtur indicare *Aristoteles*, cùm numerum simpliciter vocat quantitatem, *in Categ. cap. 6. 5. Metaph. cap. 13. & 14.* Et sæpè aliâs. Et *Plato in Sophista* ait: Si quid in ordine eorum, quæ sunt, ponendum est, id certè est universum numerorum genus. Tribuitur hæc sententia *Thomæ 1. p. q. 11. a. 1, 2. & quæst. 30. a. 3. Egid. Roman. 5. Metaph. q. 2. Soncin. 10. Metaph. q. 7. Avicen. 3. Metaph. cap. 4. Scotus 3. Metaph. q. 9.* sequuntúrque *Thomam*, & *Scotum*, alii multi eorum Interpp.

68 *Negativa approbatur.*

Nihilominus hanc sententiam veram non puto, quam etiam impugnat *Gregor. 1. disp. 24. q. 2. a. 2. Albert. 8. Metaph. tract. 5. cap. 8. Occam. 1. dist. 24. q. 2.* Ubi & Scholastici alii. *Fonseca 5. Metaph. cap. 13. q. 4. s. 2. & 4. Suarez disp. 41. sect. 1. num. 14. seqq.*

69

Probatúrque hæc sententia variis rationibus. Quodcunque compositum est aliquod unum per se, id istam unitatem habet vel in continuitate, ut partes sint per modum eorum, quæ tandem quantitatem integrant: vel intensione, ut partes illius totius habeant rationem graduum: vel in compositione ex materia & forma. At horum nihil est in numero. Numerus enim discretus dicitur, & proinde contra continuum distinguitur. Per intensionem autem unus non est. Nam qualitati soli convenit intensio & remissio. Non etiam numerus unus est per unitatem formæ. Nam forma non informat, nisi partes continuas. Unde & in corpore nostro ab anima non informantur partes illæ, quæ ad alias non continuantur. Estque evidens. Nam forma non informat, nisi exhibendo se præsentem parti informandæ. Si igitur exhiberet se partibus non continuis, tùm ex singulis faceret peculiaria entia, & peculiares species. At nunc forma non potest plura entia speciésve facere.

70

Deinde: Numerus est nihil aliud, quàm multitudo unitatum, ut *Aristoteles* clarè docet 10. *Metaph. cap. 3.* Jam nec multitudo, nec unitas addunt aliquid reale (unde peculiaris species constituatur) ad entitates, quibus attribuuntur. Nam unitas solùm addit indivisionem. Multitudo autem consistit in hoc formaliter, quod unius entitas, non est alterius entitas, seu quod hoc ens non est illud ens. Porrò multitudo entitatum quam numerus dicit, sumitur ex quantitate continua, ut initio

hujus

aliàs probavi. Ergo numerus à parte rei nihil aliud est, quàm multæ quantitates continuæ. At plures quantitates continuæ, veluti hujus mensæ, & alterius mensæ, non sunt unum per se. *Fonseca* prolixiùs est *d. l.* in formandis rationibus aliis: ubi aliàs, si placet, videre potes.

Solvuntur objectiones.

Nunc ad objectiones initio hujus articuli propositas respondeo.

Ad primum respondeo: falsum esse, quòd de eo, quod est unum per accidens, non possit ulla scientia (atque sic ne quidem Arithmetica de numero, si sit ens per accidens) tractare. Neque id docet *Aristoteles citat. 6. Metaph. cap. 2.* Ptius patet, in omnibus scientiis subalternatis, quæ utique sunt scientiæ. Et tamen non habent subjectum, nisi quod sit ens per accidens, veluti est in Musica *numerus sonorum*; in Optica *linea visibilis*. Vide *Collegium Conimb. ad l. 1. post. c. 10. quæst. 2. a. 1.* Quod autem nec mens ea sit *Aristotelis*, nunc facilè probo, & aio: *Arist.* Ibi loqui de eo, quod est ens per accidens: non quatenus ens per accidens significat id, quòd est unum per accidens: sed quatenus ens per accidens dicitur id, quod est rarum, aut quod rarò ad causam sequitur, ad quam aliquando sequitur. 71 *Scientia potest agere de ente per accidens.*

Patet autem id variè. Nam *Aristoteles ibi* valde generaliter loquitur: non solùm de speculativis scientiis, sed etiam de disciplinis aliis. *Nulli*, inquit *Aristoteles, scientiarum est id, quod est per accidens, nec activæ, nec factivæ, nec speculativæ.* At sine dubio aliquæ istarum sunt de ente sive uno per accidens. Veluti de *subalternantibus speculativis* dictum est. Et patet etiam de Republ. de qua est *Politica*, & de corpore sanabili agit *Medicina*, & sic in aliis. Deinde patet ex exemplis *Aristotelis*. Sic in Architectonica, quæ de domo (quæ & ipsa est unum per accidens) agit, ait, non curari, si sit quibusdam delectabilis, quibusdam noxia, quibusdam utilis. Sic per accidens esse ait, si sub canicula frigus, aut tempestas fiat; item, si faber sanet, & quæ sunt exempla alia. Quinimò: *Aristoteles* expressè satis docet, quod dico, nempe per τὸ per accidens, hìc non intelligi illud, quod dicitur per accidens in ratione *unius*. *Quodcunque* inquit ibi, *non semper, neque ut plurimum est, hoc dicimus accidens.* Et postea: *eorum, quæ secundùm accidens aut sunt, aut fiunt, causa quoque secundùm accidens est.* Et paulò inferiùs: *Quod*, inquit, *accidentis non sit scientia, patet, quia omnis scientia ejus est, quod est aut semper, aut ut plurimum.* Atque ita apparet, neque verè, nec ad mentem *Aristotelis* id, quod est unum per accidens, arceri à scientia. *Quodnam per accidens arceat* Aristoteles à *scientia.*

Ad secundam objectionem resp. Ultimam unitatem dici formam numeri, solùm impropriè, & per Metaphoram, ut exposui *hoc tit. art. 1. ad secundum.* Non potest igitur illa unitatem dare numero, ut una species sit. Hoc enim est officium formæ propriè dictæ. *Deinde* ordo unitatum, qui est in numero, non potest ex eo facere unum per se. Nam etiam ordo est in exercitu in mundo, in Republ. &c. Et tamen ista sunt entia per accidens. Accedit: quòd actualis ordo non est in numeris per se. Si enim sumas denarium, nulla unitas potest præ alia dici prima vel ultima: veluti apparet etiam si numerus rebus applicetur. In congregatis mille (qui numerus est) granis filiginis, vel arenulis, ubi primum est, ubi ultimum. Proinde prioritas & posteritas in numero abstracto, sive numerante, quem vocant, nulla est à parte rei. In numero autem numerato, sive rebus concreto, si quis ordo est, est in eo vel ab extrinseco, veluti à loco, vel dignitate, vel aliunde, vel est à ratione concipiente & numerante hoc ante aliud. At in neutro casu ordo iste actus est, ut dare possit unitatem per se. 72 *Ultima unitas an & quomodo dicatur forma numeri?*

Tertiò

73 *Tertia objectio* attingit quæstionem: *An & quomodo numerus ens vel quantitas sit?* Eam autem rem jam statim declaro, unde etiam hic potest istius solutio peti.

ARTICULUS III.

An numerus rectè ponatur sub quantitate tanquam species ejus?

74 Quæ hactenus de quantitate discreta disputavi: eo fine disputata sunt, ut præsens quæstio eò rectiùs decideretur. Proinde primò dico: *Numerum non rectè negari, quòd sit species quantitatis, quia sit ens rationis*: ut multi opinantur. Ostensum enim est *art. 1. hujus tit.* quod numerus omnino realem entitatem habeat: quod etiam confirmatur ex secundo articulo inde: quia ibi confirmatum est, quòd numerus nullam entitatem dicat, præter eam, quæ est quantitatis continuæ. At certè quantitas continua est ens reale.

75 *Quantitas discreta non est propriè species quantitatis.*

Secundò dico: *Rigorosè loquendo, numerum sive quantitatem discretam non esse speciem quantitatis.* Hoc evidenter colligitur ex præcedente articulo. Ibi enim confirmatum est: quòd numerus sit ens per accidens, non autem unum per se. Ergo numerus non est quantitas, sed quantitates. At quantitas prædicamentalis est ens per se. Sicut ea generalis conditio est omnium entium prædicamentalium. Unde nihil directè, & ad modum speciei sub se, rigorosè loquendo, continet, nisi quod sit ens per se.

76 Tertiò dicò: *Etsi numerus, rigorosè loquendo, non sit species quantitatis,* (ut visum est) *tamen ob communem modum loquendi, retineri potest quantitas discreta sub quantitate.* Loquor de modo loquendi. In modo autem loquendi faciles esse debemus. Et perutile est loqui cum multis, sentire tamen cum paucis. Neque is communis modus loquendi est citra fundamentum. Nos enim concipimus numerum, ut aliquid unum, hoc ipso, quia ipse constituitur objectum Arithmeticæ. Subjectum enim scientiæ solet apprehendi, ut quid unum, ut de eo passiones demonstrentur. Præterea loquendo de numeris speciatim, assignamus eis peculiares proprietates, veluti numero pari, quòd sit divisibilis in partes æquales. At id non potest esse, nisi apprehensâ aliquâ unitate in numero, unde consequenter quantitas dici possit. Confer. *Fons. 5. M. c. 13. q. 4. s. 4. Suarez in Met. disp. 41. sult. n. 17.*

77 *Objectiones.*

Sed *objicitur*: Numerum sive quantitatem discretam exactè esse quantitatem. Primùm quia *Aristoteles* frequenter quantitatem discretam, sive numerum simpliciter vocat quantitatem. Et priori articulo relatum est quod *Plato in Sophista* ait: *si quid in ordine eorum, quæ sunt, ponendum est, id certè est universum numerorum genus.*

Denique: convenit numero generalis definitio quantitatis. Ergo & verè est quantitas. Ita patet, quia cui convenit definitio, eidem & definitum. Antecedens autem clarum est. Nam quantitas definitur, quod sit accidens, à quo ens vel substantia dicitur extensa. At quantitas discreta certè extensionem dicit, eam nempe, quæ est secundùm multitudinem.

Denique etiam proprietates quantitatis simpliciter conveniunt quantitati discretæ. Sumitur enim secundùm eam etiam divisibilitas, æqualitas, inæqualitas, finitas, mensurare & mensurabile esse. Imò ratio mensuræ & mensurati priùs convenit quantitati discretæ, quàm continuæ, ut constitutum est, *lib. 1. c. 26. n. 29.* & confirmat *Soncin. 10. Met. q. 2.* Quæ omnia videntur ostendere, quantitatem discretam accuratè loquendo, quantitatem vel speciem quantitatis esse.

Ad

Ad horum *primum* bifariam responderi solet. *Primum*: *Aristotelem* non ausum esse quantitatem discretam ejicere è prædicamentis, aut speciebus quantitatis, quia tum Mathematici communissimè de ea locuti sint, ut quantitatis specie, atque ita in modo loquendi, solùm cum iis concordâsse. Quoad rem ipsam verò satis eum exposuisse sententiam suam, locis aliis. Ait enim 8. *Met cap.* 3. *t.* 10. Aut numerus unum non est, sed velut cumulus, aut si sic dicendum est, quidnam illud sit, quod ipsum efficit unum ex multis. Et 3. *Phys cap.* 7 *t.* 68. Numerus est una quantáve quædam. Et rursus 10. *Metaph. c.* 9. *t.* 20. Numerus est multa una. Ita *Fonseca* 5. *Metaph. c.* 13. *q.* 4. *s.* 5. 78 *Solvuntur.*

Aliter respondet *Suarez disp.* 41. *s. in.* 20. ubi existimat: ad coordinationem prædicamentalem non requiri in omnibus entibus exactissimam unitatem, quam à parte rei, & per se habeant. Et proinde, cùm qualemcunque unitatem etiam numerus habeat (binarius enim, verbi gratiâ, non est binarii,) ideò *Aristotelem* sub quantitate, discretam quantitatem retinuisse.

Platonem autem *Fonseca, ubi suprà*, ait: per numerum intellexisse rerum sensibilium essentias, quas ponebat à sensilibus separatas: Et addit: frequenter eum solere per numeros intelligere res numeratas, seu numerum numeratum, qui est rebus applicatus. 79

Ad *secundum* respondeo: si rigorosè loquamur, definitionem quantitatis non convenire numero, idque ob multas causas. Nam *primò* in illa definitione dicitur, quod quantitas sit accidens. Accidens autem est ens. At numerus non est ens, sed entia, per ea quæ dicta sunt, quod numerus non sit aliquid per se unum. *Deinde* Numerus quodnam ens extendit? Ita enim definitur quantitas, *à qua ens sit extensum.* Certè numerus quam extensionem dicit, non ea reperitur in ente, sed entibus. Quantitas numeralis non convenit homini aut lapidi, sed hominibus & lapidibus. Est enim numerus plurium unorum collectio, ut *Aristoteles* ait, *lib.* 10. *Met. cap.* 3. *Denique*, propriè loquendo, numero non convenit extendere rem, sed multiplicare. multiplicatio autem illa solùm per κατὰ χρησιν est extensio, & vulgò ita numerari solet: qua de causa etiam quantitas discreta imitatur rationem, ut sub ea contineri possit quodammodo. 80 *An definitio quantitatis conveniat numero?*

Ad *tertium* de proprietatibus quantitatis: *Resp.* eas ad quantitatem discretam suo modo applicari posse. Nam & hoc intendo, quod quantitas illa discreta suo modo sub quantitate contineri possit & debeat. Nihilominus est aliqua diversitas in applicatione istarum proprietatum, ad quantitatem continuam, & ad quantitatem discretam. 81 *Numero an conveniant proprietates quantitatis?*

Nam primò, quantitas continua est divisibilis, per realem separationem partis à parte. Divisibilitas autem quæ secundùm numerum sumitur, est per separationem mentis: quatenus scilicet mens non vult unam unitatem aliis connumerare.

Deinde æqualitas & inæqualitas inter numeros, non est vera relatio, sed prout collectio, vel multitudo unitatum est major vel minor, vel tanta, quanta in collectione alia, censetur etiam æqualitas vel inæqualitas. In quantitate autem per intrinsecam terminorum designationem, est illa æqualitas & inæqualitas.

Idémque tertiò est de finitate & infinitate. Quantitati continuæ conveniunt ista attributa per intrinsecam terminorum designationem, & quia in re ipsa suis extremis clauditur finita quantitas, servátque in omni statu suam unitatem. Numerus autem,

autem ut finitus dicatur, non requirit unitatem realem, sed solùm definitam unitatum multitudinem.

Denique ratio mensuræ, verè quidem & primò, convenit numero: sed mensura quid dicitur, in quantum ab intellectu assumitur, ut medium, cognoscendi alterius quantitatem. Hinc igitur non potest absolutè sumi indicium, quòd quantitas discreta rigorosè sit quantitas, vel quantitatis species.

TITULUS VI.
De attributis quantitatis.

82 Attributa quantitatis varia sunt: veluti, quòd secundùm eam datur rerum divisibilitas, finitas, infinitas; æqualitas, inæqualitas; quod ea est mensura alterius quantitatis, &c. sed ea nunc solùm persequar attributa, quæ *Aristoteles* ei attribuit *lib. Categ. cap. 6.* Sunt autem ibi tria, quæ ordine considero.

ARTICULUS I.
Quantitati nihil est contrarium.

83 Ita docet *Aristoteles lib. Categ. cap. 6. §. 18.* Solentque id frequenter Interpp. confirmare inde, quia quantitatis nulla sit actio. Contrarietas autem consistit in adversaria actione & passione. Deinde aiunt, contraria dici, quæ ab eodem subjecto se expellunt: Unde inferunt, quod quæcunque contraria sunt, eam vim expellendi habere debeant, & esse in subjecto. At quantitati non convenit vis expulsiva, & potius ipsa subjectum est contrariorum, quàm ut alii contrarietur. *Ramus* tamen oppugnat hac in parte *Aristotelem* dicens, quantitati posse aliquid esse contrarium, *l. 4. Schol. Dial. cap. 7.*

84 *Quatenus quantitati detur aliquid contrarium.*

Ut igitur veritas utrinque constet, sciendum est: contrarium multipliciter dici. *Primò* vox contrariorum sumitur Logicè. Dicuntúrque tum contraria, quæ sub eodem genere absolutè & maximè distant. Τὰ ἐν τῷ αὐτῷ γένει, πλεῖστον ἀλλήλων ἀφεστῶτα, ut *Galenus* definit, *lib. 1. de opt. sect.* & consonat *Aristoteles* 10. *Metaph. cap. 4. Cicero* & *Ramus* ea *adversa* vocant. Hoc modo certum est, quantitati esse aliquid contrarium, Logicè, *inquam*, sumendo vocem contrarii. Nam in Geometria hæ quantitatis species, curvilineum & rectilineum, rectangulum & obliquangulum non opponuntur, nisi hac specie oppositionis. Sed de his in Logicis egi, *c. 17. Topic. num: 29.*

85 Deinde apud Physicos contraria dicuntur quandoque, quæ inter se aliquam distantiam habent, ut inter ea possit esse aliqua mutatio, transeundo ab hoc ad illud. Hoc modo *Aristoteles lib. 5. Physic.* sæpè ait: motum omnem esse inter contraria. Ergo & augmentatio est inter contraria. At augmentatio, pro utroque termino, habet quantitatem. Ergo quantitas ad quantitatem est contraria. Est, *inquam*, quantitas quantitati contraria, quatenus contrarietas, ut dictum est, quamvis contrariantium distantiam significat. Utique enim quantitas parva & magna distant. Confer *Perer. lib. 14. de variet. & divis. motus, cap. 1, 2. pag. 731. 733. 735.*

86 Denique (quod ad præsens attinet, nam aliâs plures sunt significationes) contraria apud Physicos dicuntur, quæ ad invicem agunt & patiuntur, & sic sunt corruptiva ad invicem, ut *Aristoteles* definit 10, *Metaph. cap. 4.* Et *Suarez* de Physica contrarietate interpretatur *disp. 45. Metaph.* Ubi cùm proposuisset istam contrariorum

riorum definitionem, de mutuo expulsu, *sect.* 2. *num.* 2. tamen subjicit, *sect.* 3 *n.* 8. se de Physica contrarietate loqui. Estque juxta hanc significationem quantitati nihil contrarium. Nam quantitatis nulla est Physica actio, ut suprà probatum est hoc *lib. cap. 6. tit. 4. art. 1. punct. 1.* Estque ad hunc sensum *Arist. loco superius citato* explicandus.

ARTICULUS II.

Quantum non recipit intensionem & remissionem. Seu: *Quantitas non suscipit magis & minus.*

87 Secundum attributum Quantitatis apud *Aristotelem lib. Categ. cap. 6. §. 25.* est, quod quantitas non suscipit intensionem & remissionem, *Ramus lib. 4. Schol. Dial. cap. 7.* hanc sententiam oppugnat, sed facile ejus veritas obtinetur, si termini rectè intelligantur. Igitur intensio est ejusdem formæ, vel attributi fortior & firmior radicatio in eodem subjecto, vel est plurium graduum ejusdem attributi unitio ad idem subjectum, vel eandem subjecti partem. Solétque illa intensio significari per *magis* convenire, vel *magis suscipere*. Ita colligi solet ex *Aristotele* 8. *Metaph. & lib.* 1 *de generat.* Inde in oppositum, quid remissio sit, facilè apparet.

88 Atque si in hac proprietate, & rigore verborum, loquamur de intensione & remissione: tum quantitati ea non possunt convenire. Nam si quantitas posset intendi, tum id maximè esset in denso, ubi videtur quantitas unitior esse, quàm in tenui. At id non est. Ergo simpliciter non potest intendi quantitas. Consequentia firma est. Nam si quid ei non inest, cui magis videtur inesse, nec illi inerit, cui minùs videtur inesse, per *Aristot. 2. Top. cap. 10. §. 4.* Assumptio autem patet. Quia si densum esset magis quantum, quàm tenue: tum etiam esset magis impenetrabile, quàm tenue. Impenetrabilitas enim est proximus effectus quantitatis. Inde necessariò quantitati proportionatur. At impenetrabilitas non magis convenit denso, quàm tenui. Tenue enim æquè secum non patitur alterius dimensiones, ac densum. Quod autem tenue faciliùs perrumpitur, aut scinditur ab extrinseco corpore, id non est ob quantitatem vel penetrabilitatem secundùm magis & minùs dictam, sed ex propria ratione densitatis & tenuitatis, quæ qualitates sunt. Quantitas autem ut sic, æquè in utroque præstat impenetrabilitatem. Et confirmatur: quòd attributum intensius, ad significandam quantitatem perfectionis, solet dici majus remissiori. Ita enim dicimus majorem & minorem calorem. At densum post condensationem rei tenuis simpliciter dicitur non majus tenui, sed eò minus. Densum igitur non constituitur per intensionem quantitatis.

89 Atque ita apparet: minùs benè philosophari *Fonsecam l. 5. Met. c. 28. q. 19. s. 4. ad secundum*, dum disputans, quòd proprietates aliquæ suscipiant magis & minus, probat id inde: quia extensum etiam sit proprietas substantiæ corporeæ, & tamen dicatur secundùm magis & minus. *Non*, inquit, *illo modo, quo corpora additione novæ materiæ, quantitatisque accrescunt, & detractione decrescunt: verùm illo, quo eadem quantitas sit major vel minor, cùm in rarefactione majorem locum occupat, in condensatione minorem.*

90 Posito igitur: quòd quantitas, rigorosè loquendo, non suscipiat magis & minus, quod *Aristoteles* dixit: nihilominus tres modi sunt, secundùm quos potest ei convenire intensio & remissio.

Primus

Attribus modis poteſt quantitati tribui intenſio & remiſſio.

Primus modus eſt: ſi voces *magis* & *minus* (his enim ſolet circumſcribi intenſio & remiſſio) latè ſumuntur. Solent enim iſtæ voces aliquando adeò latè ſumi, ut omnis comparata diverſitas per eas ſignificetur: ad quem modum Grammatici, omnem comparativum, quem vocant, aut etiam defectum comparativi, ſolent ſignificare per voces illas, etiam ubi intenſio & remiſſio propriè dicta eſſe non poteſt. Et hoc modo quantitati etiam accommodari eæ voces poſſunt; dicimus enim magis longum, & maximè longum. Quod tamen ibi vox *magis* impropriè ſumatur, apparet: quia *magis* alioquin non eſt idem quod *majus*, ut ex variis differentiis appareat, quas inter ea ponit *Armand. de Bello Viſu, lib. 2, term. cap. 260.* Magis tamen longum nihil aliud eſt, dicitúrque non alio ſenſu, quàm habent majorem longitudinem: & magis latum idem eſt, ac habens majorem latitudinem, & ſic in cæteris.

Secundus modus, quo quantitas poteſt dici intendi, eſt, ſi vox intenſionis ſumatur
91 per ſimilitudinem. Solent, enim res eorum, quibus ſimiles ſunt, nomina accipere. Sic igitur rarefactio ſolet dici intenſio quantitatis, ex *Thom. 1, 2. quæſt. 24. artic. 5. adprimum.* Eſt, *inquam*, rarefactio intenſio, ſolùm ſecundùm ſimilitudinem. Sicut enim intenſio fit ſine additione novæ rei: ita & rarefactio. Ita *Thomam* etiam interpretatur *Soncinas 8. Metaph. q. 27. adprimum.*

Tertiò: Suſcipere magis & minùs aliquando ſignificat qualemcunque ſtatûs mutationem. Hoc modo terminus cujuſque motus ſuſcipit magis & minùs, ut *Ariſtoteles* paſſim docet. Suſcipit autem terminus motus magis & minùs, ſeu id ſit per intenſionem propriè dictam, ſeu extenſionem, ſeu majorem vel minorem ad locum appropinquationem, ut explicat *Perer. lib. 14. de ſpec. motus, cap. 3. ad ſecundum.* Porrò ſpecies motûs ſunt argumentatio & diminutio, terminantúrque illi motus intra quantitatem. Ergò quantitati etiam hactenus convenit ſuſcipere magis & minùs.

ARTICULUS III.

Maximè proprium eſt quantitati, dici æquale & inæquale.

92 Hoc tertium eſt quantitatis attributum, quod *Ariſtoteles* proponit *l. Categ. cap. 6. §. 21.* Sunt autem ad illius intelligentiam aliqua notanda.

Primò dicitur: quod hoc ſit *maximè proprium quantitati.* Unde ſicut in aliis proprietatibus eſt, ut quæ ſunt maximè propria huic, ſecundariò, & per communicationem conveniant entibus aliis. Ita etiam eſt de æqualitate & inæqualitate. Quantitas, *inquam*, primò eſt æqualis vel inæqualis, per communicationem tamen ad ſubjectum ſuum etiam ſubſtantiæ dicuntur æquales & inæquales, quibus tamen hoc convenit, quia quantæ ſunt. Ergo quantitati convenit illa æqualitas & inæqualitas primò. Ergò hoc ipſo quantitati, ea maximè propria ſunt.

Deinde: Quantitatis vox ambiguè dicitur, & à propriè dicta quantitate ſolet vox ea tranſſumi ad quantitatem perfectionis, quæ Metaphoricè, & per ſimilitudinem dicitur quantitas. Ad hunc igitur modum etiam æqualitas & inæqualitas primò intelliguntur de adæquatione, vel inadæquatione quantitatis (modi) unius ad quantitatem alterius. Deinceps tamen ampliantur & extenduntur illi termini ad æqualitatem & inæqualitatem, quæ eſt in perfectione & virtute, quomodo diverſas ſubſtantias dicimus calore, doctrinâ, robore, æquales vel inæquales. Proinde: cùm æqualitas & inæqualitas dicuntur *maximè propria quantitati*, intelliguntur

illi:

illi termini juxta propriam significationem, & primam sui impositionem. Nam secus, juxta ea, quæ dicta sunt, æqualitas & inæqualitas etiam reperiuntur extra quantitatem.

Denique æqualitas & inæqualitas hîc non intelliguntur ut actuales, sed de posse. Nam si daretur corpus unum, illud revera quantum esset. Ergo & haberet id quod est quanto maximè proprium, hoc est, esset æquale vel inæquale. Et tamen juxta factam hypothesin id non posset esse actu & de facto. Nam æquale & inæquale *alteri* tale est. Sermo autem est de corpore (si ita in mundo daretur) unico. Hîc igitur est maximè proprium quantitatis, ut res secundùm eam *possint* esse æquales vel inæquales. Aliorum attributorum considerationem dimitto.

Caput. VIII.

DE QUALITATE.

1. Hactenus *fuit de* quantitate, *tanquam primo accidentis genere: sequitur de* qualitate.

2. *Qualitas est accidens, à quo substantia dicitur qualis.*

3. *Ejus species sunt quatuor:* Habitus, potentia naturalis, qualitas patibilis, & figura.

4. Habitus *est qualitas, juvans aliquam naturalem potentiam ad actum suum.*

5. *Habitus I. dividitur in virtutem & vitium.*

6. *Virtus est habitus, juvans potentiam naturalem ad actum bonum, ut liberalitas.*

7. *Vitium est habitus, juvans potentiam naturalem ad actum malum, ut prodigalitas.*

8. *II. Habitus est infusus vel acquisitus.*

9. *Habitus infusus est, qui ex natura sua non est producibilis, nisi per actionem extraneam agentis: Tales habitus sunt* fides, spes, charitas, peccatum originale.

10. *Habitus acquisitus est, qui aptus est produci per operationem propriam possidentis eum.*

11. *III. Habitus est speculativus vel practicus.*

12. *Habitus speculativus est, qui ultimò refertur ad subjecti cognitionem.*

13. *Habitus practicus est, qui ultimò refertur ad operationem, vel opus.*

14. *IV. Habitus (acquisitus) est vel moralis vel intellectualis.*

15. *Habitus moralis est, qui juvat voluntatem ad actus suos, quò pertinet fortitudo, temperantia, justitia, &c. & vitia istis opposita.*

16. *Habitus intellectivus est, qui juvat intellectum ad actus suos, quales sunt* intelligentia, scientia, sapientia, prudentia, & ars.

17. Potentia naturalis *est qualitas à natura sua primò ordinata ad id, ut sit principium alicujus actus. Huc pertinent potentiæ tum manifestæ, tum occultæ, communes vel propriæ, sive peculiares. Excellunt autem inter alias potentias animæ.*

18. Qualitas patibilis *est qualitas ab intra (hoc est, non in ordine ad actus) perficiens substantiam. Huc pertinet tum affectus animæ: ut* lætitia, tristitia, *& similes: tum qualitates corporis, veluti quæ diversis sensibus objiciuntur ; ut* lux, color, sonus, odor, sapor, calor, frigus, humiditas, siccitas, *quæque ab istis oriuntur.*

19. Figura *est qualitas modificans terminos quantitatis, ut* rotunditas, oblongitas, &c.

20. *Ex his multa sunt, quæ in particulari distinctiùs considerando remittuntur ad Philosophiam inferiorem, partim speculativam, partim practicam.*

COMMENTARIUS.

1 Quia qualitatis doctrina majori merito ad Metaphysicam pertinet, quàm quantitatis, ideò prolixiùs de istis agendum est ; præsertim cùm ex se etiam latioris sit amplitudinis, quàm quantitas.

Summatim autem agendum est nunc *primò*, de nomine qualitatis. *Deinde*, ejus definitione. *Tertiò*, de ejus distributione. *Quartò*, de habitu in genere. *Tum quintò*, de divisione habitûs in virtutem & vitium : In habitum acquisitum & infusum : in speculativum & practicum : in moralem & intellectualem. *Sextò*, de potentiis naturalibus. *Septimò*, de qualitate patibili. *Octavò*, de figura. Et *denique* de aliquibus attributis qualitatum, quorum *Aristoteles* mentionem fecit *in Categ.* 8.

TITULUS I.

De voce qualis & qualitatis.

2 *Aristoteles* ποῖον dicit, & *quale*, sed Interpp. posteriores sequuti Ciceronem, *qualitatem* vocarunt, nomine abstractivo. *Cicero* enim se primum qualitatem dixisse ait, *lib. 1. qq. Acad. ad Varronem*, ut refert *Scalig. de caus. ling. Lat. cap.* 70. Et id quidem satis commodè. Nam abstractiva vocabula apuora sunt in accidentibus, ad indicandas essentias, quàm concretiva.

Ambiguitas vocis exponitur.

3 Porrò vox *qualis* & *qualitatis* ambiguè dicuntur, ut docet *Aristoteles* 5. *Metaph. cap.* 4. *Thom.* 1, 2. *quæst.* 49. *art.* 2. *Zabarel.* 1. *post. t.* 149. *p.* 912. *Scal. exerc.* 307. *sect.* 28. *Titelm. l.* 2. *Dial. confid. c.* 18 *Scaynus in lib. prædic. p.* 129. Commentatores

tatores *in Hisp. tract.* 3. *copul. Logic. fol.* 135. *fac.* 2. *Armand. de Bello Visu tract.* 1. *cap.* 5. *& tract.* 2. *c* 66. comprehendam summatim.

Igitur *quale* 1. sumitur substantialiter sive essentialiter. Sic differentiæ substantiales dicuntur dici *in quale*, apud *Porph. in Isagog. cap.* 3. §. 17. Et rursus *Aristotelis lib. Categ. cap.* 5. §. 16. ait: Substantias secundas *in quale* prædicari, non autem, ut ibi addit, simpliciter in *quale*, sicut album, sed in quale *quid*, hoc est, in quale quidditativum, vel essentiam significans: Et ad hunc modum formæ etiam qualitates vocantur, apud *Aristot.* 4. *Metaph. cap.* 5. Sicut enim illud, quo determinatur potentia subjecti, vocatur *qualitas* accidentalis: ita illud quo determinatur potentia materiæ, vocatur qualitas substantialis. Vide *Armand. de Bello Visu tract.* 2. *cap.* 66.

Deinde *quale* opponitur *quidditativo*: Hoc modo prædicationes aliæ dicuntur esse *in quid*, aliæ *in quale*, ubi prædicata in quale, sunt omnia ista, quæ non sunt essentialia, sed accidentalia. Ita igitur agere aliquid, esse tantum vel quantum, &c. etiam sunt denominationes in quale, & non in quid. Atque ita apparet: neutram significationem huc facere. Non primam, quia secundùm essentiam substantiæ dant denominationem *qualis*. At qualitas nunc substantiæ opponitur. Non etiam secundam. Nam nunc qualitas distinguitur contra alia accidentium genera, & non opponitur adæquatè ad substantiam. *Tertia* igitur & à prioribus distincta est significatio, cùm qualitas peculiare genus accidentis significat. Unde quod sic qualitas est, debet non in quid, sed in quale est prædicari, hoc est, accidentaliter. Deinde debet prædicari in quale est (speciatim sumendo vocem) hoc est, non ad quantum est? vel quid agit? vel quid patitur? & sic in cæteris. 4

TITULUS II.

De Definitione & quidditate qualitatis.

ARTICULUS I.

In quo examinantur definitiones aliorum.

Qualitas variè definiri solet: *Thom.* 1, 2. *q.* 49. *art.* 2. qualitatem sic definit: *Qualitas est modus substantiæ determinans illius potentiam accidentalem.* Sed hæc definitio bona non est. Aut igitur vox *modi* accipitur hic specialiter, prout *modus* contra ens distinguitur, ut aliud sit ens, aliud modus entis: Aut modus significat omne id, quod aliud quomodolibet afficit vel modificat, sive id aliâs speciatim loquendo sit modus entis, sive ens, prout hæc in voce modi ambiguitas explicata est suprà, *lib.* 1. *c.* 8. *num.* 65. Si primum: Mala est definitio, quia è qualitatibus sola figura est modus, strictè vocem modi sumendo. Sin postremum dicatur: mala definitio, quia convenit omnibus accidentibus, omnia enim accidentia determinant potentiam accidentalem substantiæ. Atque ita ex primo capite definitio est angustior, ex posteriori latior. 5 *Definitio Thomæ.*

Colleg. Conimbr. ad lib. Categ. c. 8. *q.* 1. *art.* 1. *Qualitas*, inquit, *est ens complens & perficiens substantiam creatam in essendo vel operando.* Et *Suarez disp.* 42. *Met. s.* 1. *n.* 5. *Qualitas*, inquit, *est accidens absolutum adjunctum substantiæ creatæ ad complementum perfectionis ejus, tam in existendo, quam in agendo.* Hæc definitio similiter mala est. Aut enim illæ particulæ: *In essendo vel operando*, intelliguntur conjunctim, sive copulativè, aut disjunctivè. Hoc quidem modo, ut quod alterutrum 6 Suarez & Conimbricensium.

illorum præstat, dicatur qualitas. Illo verò modo, ut intelligatur id solùm esse qualitas, quod utrumq; facit, h.e. quod perficit substantiam in esse & operari. Utroq; tamen modo vitiosa est definitio. Nam si qualitas sit, divisim loquendo, quod substantiam perficit, vel in agendo, *vel* in essendo: sic etiam locus, tempus, &c. erunt qualitates, quæ in existendo substantiam perficiunt: Item actio, quia ipsa forma est, unde substantia agens denominatur. Sin verò qualitas sit demum, quæ utrumque præstet, tùm multæ qualitates non erunt qualitates. Multæ enim qualitates nullam actionem exercent: veluti ex habitibus sanitas, si ea sit habitus; ex potentiis naturalibus, potentiæ passivæ; plurimæ ex qualitatibus patibilibus; quæ ipsæ in universum, si quid operentur, est id secundariò solùm, & quasi eventualiter. Ac denique etiam figura, quippe quæ activa non est, non erit qualitas. Fuit autem ea de re pleniùs suprà *cap. 6. tit. 4. art. 3. punct. 1.*

7 Alberti. *Albertus* docet: alia accidentium genera data esse ad hoc, ut addant peculiarem aliquem modum substantiæ. Alia autem data esse, ad ulteriorem perfectionem. Et sub hoc genere ponit qualitates, aliis accidentibus remissis ad prius genus; Ac, hinc in prædicamentis, *c.* 1 definit qualitatem, quod sit *accidens perficiens substantiam.* Sed hypothesis *Alberti* lubrica est, inde, quòd maxima substantiarum perfectio est *operari*: dicúntque adeò minorem perfectionem qualitates, quàm operationes, quia unaquæque potentia (qualitas) est propter operationem suam tanquam finem. Confer *Arist. l. 2. de cœlo, c. 3. t. 17.* Et aliunde etiam confirmatur falsitas ejusdem hypotheseos: quod omne ens est perfectum quid, ut suprà disputatum est, *l. 1. c. 11. num. 51.* Ergo quicquid addit substantiæ entitatem, addit & perfectionem. Ergo omne accidens perficit substantiam.

ARTICULUS II.

In quo proponitur & explicatur definitio propria.

8 *Explicatur propria definitio.* Dimissis igitur istis definitionibus accepto vulgarem illam: qua qualitas definitur, quòd sit *accidens, à quo substantia denominatur qualis.* Sumitur ea ex *Aristot. lib. Categ. c. 8.* Et accidens quidem hîc est, quasi genus, quia est commune quidditivum prædicatum qualitatis. Revera tamen genus non est, quia prædicamenta sunt primò diversa. Non igitur conveniunt in ullo aliquo attributo, quod verè habeat rationem generis.

9 In differentia autem quam hæc habet definitio, duo insinuantur: *primò*, quod qualitas definitur per habitudinem ad substantiam. Rectè quidem: quia omne accidens involvit transcendentalem respectum ad substantiam, ex quo etiam inhærentia & entia entis dicuntur. Quanquam autem aliquæ qualitates proximè recipiuntur in accidentibus, veluti figura in quantitate, item habitus in potentiis naturalibus, ut superiùs disputavi *lib. 1. cap. 23.* Absolutè tamen substantia est subjectum denominationis, in ordine etiam ad istas qualitates, ut per respectum ad eam accidentia, & in specie qualitates sint definienda. Accidentium enim non sunt accidentia, nisi cum subjecto eidem (scilicet substantiæ) accidant, per *Arist. lib. 4. Met. t. 13. 14.*

10 Alterum, quod loco differentiæ insinuatur, est denominatio *qualis.* Nec id incongruè, quia concreta sunt formæ abstractorum. Hactenus igitur dum *qualitas* per *quale* definitur, definitur ea per effectum formalem. Sumenda autem est vox *qualis* in ea specialitate, quæ priori articulo tacta est.

Hîc

Hìc autem id eſt diligenter obſervandum: cùm dicimus ſubſtantiam à qualitate qualem denominari: non tamen id ſemper eſſe uno & eodem modo. Igitur 1. obſervandum eſt, quòd aliquæ qualitates ſimpliciter denominent ſubſtantiam qualem: Aliæ autem id faciunt ſolùm ſecundùm quid, & cùm addito. 11 *Qualitates non denominant eodem modo ſubjectum quale.*

Igitur ut qualitas aliqua ſimpliciter denominet ſuum ſubjectum quale, tria requiri aiunt: *primò*, ut aliqua qualitas inſit ſatis *intensè*, hoc eſt, ultra medium. Ita igitur non denominamus aliquid calidum, ſi habeat duos gradus caloris, quatuor autem habeat frigoris gradus: ſed tum denominatur frigidum. *II.* Ut qualitas inſit ſatis *extensè*, hoc eſt, pro majori parte ſubjecti. Ita Æthiopem non vocamus album, ex albedine dentium, quia plures partes nigræ ſunt in Æthiope. Excipiunt tamen hìc eas qualitates, quæ determinatè poſtulant peculiarem aliquam totius partem. Ita enim *criſpus* vocatur à ſola criſpitudine, quæ eſt in capite, Criſpitudo enim non poſtulat, ut ſit alibi quàm in crinibus. *III.* Ea qualitas debet eſſe ſatis *protensè*, hoc eſt, pro notabili aliqua differentia temporis: unde hominem alioquin pallidum, cùm deſcribimus, non dicimus eſſe rubicundum, ſi fortaſſe aliquando ruborem concipiat per verecundiam, vel ſi aſtet igni, aut incaleſcat vino. Eſt autem id ſolùm tunc, ſi alioquin qualitas talis diutiùs durare poſſit. Nam ſonus, etſi citò tranſeat, tamen denominat ſubjectum ſonans, quia non habet alium eſſendi modum, quàm eum qui ſit ſubitò tranſiens. Atque ita qualitates, quæ inſunt quidem, non tamen ſatis intensè, vel ſatis extensè, vel ſatis protensè, denominant quidem ſubjectum quale; non tamen niſi ſecundùm quid, ut ex dictis haberi poteſt. Vide *Comment. in Hiſp. tract. 3. copul. log. fol. 140. fac. 1.* Et poſt eos *Colleg. Conimbr. ad lib. Categ. cap. 8.*

Deinde obſervandum eſt: quòd qualitates *aliquando* ſubſtantias *quales* denominent à nomine proprio, veluti calidum à calore, frigidum à frigore. *Aliquando* verò denominant ſubjectum nomine communi alióve. Id quod eſt in duobus caſibus: *primò* quidem, ſi non ſit nomen concretum correſpondens abſtracto. Sic virtus qualitas eſt. Huic nomini non correſpondet nomen concretum: Neque enim dicimus virtuoſum, niſi barbarè. Virtus igitur denominat ſubjectum quale, ſub nomine alieno, veluti *ſtudioſi*, alitérve. *Deinde*, id eſt in pleriſque qualitatibus ſpiritualibus, ſive intentionalibus: quales ſunt ſpecies ſenſibiles & intelligibiles: Neque enim ſi oculus recipiat ſpeciem coloris purpurei, ipſe dicitur purpureus. Nec manus eſt aſpera, vel dura, vel tenuis, ſi recipiat ſpeciem aſperæ, duræ, vel tenuis. Nec intellectus eſt ruber, ſi intelligat rem rubram, atque ita in ſe recipiat ſpeciem rei rubræ. Hæ igitur qualitates dant denominationem ſub nomine communi: veluti ut dicatur abilis intellectus, vel ſenſus aliquis informatus, vel actuatus, & quæ ſunt his ſimilia. Dixi autem id eſſe *in pleriſque*. Nam lumen in aëre non habet, niſi eſſe ſpirituale. Et tamen ab illius receptione aër illuminatus dicitur, docente *Scoto lib. 2. ſent. diſt. 13. §. ad argumenta.* 12 *Duobus in caſibus accidentia denominant ſubjectum nomine communi.*

ARTICULUS III.

In quo proponuntur & ſolvuntur objectiones contra qualitatis definitionem.

Suarez diſp. 42. Metaph. ſect. 1. n. 1. contra hactenus propoſitam & explicatam definitionem qualitatis duas objectiones proponit. *Prima* eſt, quod hæc definitio 13 *Objectiones Suarezii.*

æquè obscura sit, ac est ipsum definitum. *Altera* est, quòd interdum obscurissimum sit discernere, an per aliquam denominationem res dicatur qualis, nec ne? Veluti cùm homo dicitur amans vel videns. Cùm verò dicitur res sapiens in creatura censetur denominatio qualis, non tamen in creatore. Item, cùm aliqua res dicitur alba vel dealbata? aut quæ potest hujus rei, *inquit*, differentia assignari? Hæ objectiones breviter expediendæ sunt.

14 Ad *primam* igitur respondeo: Negando, quod æquè obscurum sit, esse qualitatem & esse quale. Nobis enim abstracta sunt notiora concretis. Satis autem est, si summa genera, quæ capacia non sunt perfectarum definitionum, definiantur per ea, quæ sunt notiora nobis. Sic *Scal. de caus. Lat. ling. c.* 70. docet, antiquis propterea dictum esse *quale*, & non *qualitatem*, item *pingue*, & non *pinguedinem*: quia ista his sint notiora. Confer *Titelm. lib. 2. consid. Dial. c. 41.*

15 Ad *alteram* particulatim respondeo: Dubium quidem & obscurum est: an amans & videns denominent *quale*? Sed tamen non minùs dubium est: an sint qualitates? aliquibus enim placet: actus immanentes pertinere ad prædicamentum actionis: alii autem eos referunt ad qualitates. Hactenus igitur eadem utriusque est ratio. Ea tamen de re videbitur *seqq. c.* 10.

Deinde: Sapientia in Deo, etsi quoquomodo Deum qualem denominet, tamen non est qualitas, ut nunc de ea loquimur, neque convenit ei definitio nostræ qualitatis. Neque enim illa sapientia est *accidens*, quòd in definitione accidentis, pro ejus genere accipitur: Sapientia autem creata indubiè est qualitas, & dat denominationem qualis.

Tertiò: etsi albedo sit qualitas, & proinde album denominet in quale est: tamen esse dealbatum non est denominatio qualis. Dealbatum enim non dicimus, ex inhærente aliquo, sed ex adjacente corpore albo, veluti calce, vel cretâ, vel corpore alio. Denominatio autem quæ sumitur ab adjacente corpore, non est ad modum qualis, sed ad modum habitûs. Atque sic illæ denominationes dealbati, & similes ab eodem *Suarez* referuntur ad prædicamentum habitûs, *disp. 39. Met. sect. 2. num. 3.* & Confer *Colleg. Conimb. l. Categ. c. 9. quæst. 3. art. 2.*

TITULUS III.
De divisione Qualitatis.

16 *Aristoteles lib. Categ. c. 8.* Qualitatem dividit in quatuor species, sub octo nominibus: ubi singula duo unam speciem significant. Nempe sic primò sunt *habitus & dispositio*. Deinde, *naturalis potentia & impotentia*. Tertiò, *qualitas patibilis & passio*: & denique, *forma & figura*. In Theorematibus eandem distributionem proposui quatuor nominibus, *habitûs, potentiæ naturalis, qualitatis patibilis, & figuræ*. Quæ res, ut postea videbitur, eôdem redit.

ARTICULUS I.

In quo proponitur & refutatur aliorum sententia de divisione Qualitatum.

17 *Timplerus 5. Metaph. cap. 3. q. 4.* ait non leves subesse rationes, quòd illa distributio non sit amplectenda. Rationes autem ponit has quatuor: *1.* Quia angustior est divisio, cùm ad quatuor illas species haudquaquam possint omnes qualitates revocari.

Timpleri *argumenta contra*

revocuri, quemadmodum ipse etiam *Aristoteles* innuit: dum inquit: *Fortasse quidam alius modus qualitatis esse videtur, sed hi, quos recensui, sunt verè principales.* *hanc divisionem.*

II. Quia membra distributionis inter se non dissentiunt. Nam primum membrum quandoque coincidit cum secundo, secundum cum tertio, tertiũ cum quarto. *III.* Quia secundum membrum, quatenus sub se comprehendit impotentiam naturalem, pugnat cum natura distributi: cum nulla potentia propriè sit qualitas, sed vel pura negatio, vel privatio potentiæ. *IV.* Quia nullus est verus ordo inter membra distributionis, sive naturæ, sive doctrinæ: sed qualitates sensibiles confunduntur cum insensilibus, innatæ cum adventitiis. Hæc ille.

piccolomineus etiam *grad. 2. phil. moral. cap. 8.* Impugnat hanc qualitatum divisionem. *Censeo*, inquit, *dicendum: non quatuor, sed duas tantùm qualitatis species esse. Nam secunda species, quæ est potentia vel impotentia, rejicienda est; quoniam potentia à suo fundamento non distinguitur: propterea, si fundamentum fuerit substantia, quale est fundamentum potentiarum animæ, & primæ materiæ, ea quæque erit substantia: si fuerit qualitas de tertia specie, similiter reducetur ad tertiam speciem illa potentia; Non autem constituet distinctam speciem. Habitus autem & dispositio revera distinctam speciem qualitatis non constituunt, quoniam hæc dupliciter considerantur, vel absolutè, ut habitus & dispositio, & ita ad relationem pertinent, ut* in 7. Phys. context. 17. *patefecit Aristoteles, vel, ut talis qualitatis habitus, & ita non ut habitus, sed ut talis qualitas est, ad qualitatem pertinebit, quæ si fuerit qualitas de tertia specie qualitatis, ut calor firmus & constans, similiter sanitas ad tertiam speciem qualitatis pertinebit & redigetur. Nam esse difficilè & facilè mobile qualitas non est, sed modus, vel qualitas, vel aliud aliquid, veluti figura* (quibus verbis & figuram ejicit è numero qualitatum, & proinde de facto solùm relinquit unam speciem, & proinde qualitas, & qualitas patibilis illi sunt æquipollentia) *& quantitas inest sub effo.* Hactenus *Piccolomineus.* 18 *Argumenta Piccolominei.*

Nihilominus præsupposita qualitatum divisio satis bona est: prout constabit ex dicendis, de ejus divisionis sufficientia, & partium distinctione. Ex quibus etiam constabit solutio eorum, quæ *primâ* & *secundâ* objectione à *Timplero* sunt proposita. 19 *Defenditur proposita divisio.*

Ad *tertium* respondeo: Impotentiam nunc non esse nudam carentiam potentiæ: sed impotentia, in prædicamentorum, vel qualitatum distinctione est nihil aliud, quàm potentia ea, quæ difficulter suum actum exercet. Per potentiam enim illam qualitatem *Aristoteles* intelligit, quæ actum suum facilè & benè præstat. Atque ita sine incommodo talis impotentia qualitas dicitur, nec habet naturam repugnantem qualitati. Vide suprà *lib. 1. c. 14 n. 39.* 20 *Impotentia quid nunc sit.*

Ad *quartam* respondeo 1. Ad bonitatem divisionis in species, non est necessarium ut inter eas ordo sit. Quid enim refert, cùm metallum dividitur in aurum, argentum, cuprum, &c. ponatúrne argentum an aurum primo loco. *Deinde*: ordo inter illas species ab *Aristotele* observatus est ordo dignitatis. Nobilissimæ enim qualitates sunt habitus: & deinceps potentiæ naturales: dehinc qualitates patibiles, & tandem figuræ. Quæ autem de sufficientia & distinctione opponuntur commodiùs insequentibus solventur.

Ad opinionem & argumenta *Piccolominei*, quod attinet, distinctè respondendum est. Igitur 1. quod potentias naturales ejicit è numero qualitatum, nititur falsâ hypothesi, quòd potentiæ non distinguantur à forma, cujus sunt potentiæ, quæ 21 *An potentia naturales rectè*

ponatur in prædicamento qualitatis.

res alibi disputatur, & potissimum in Physicis, quoad facultates animæ. Et admisso, quòd potentiæ habeant realem identitatem cum formis, possent nihilominus illæ poni in prædicamentis qualitatis, ut opinor, sine incommodo. Nam ad prædicamenta non est necessaria, nec supponitur realis distinctio: sed satis est distinctio in modo prædicandi. Unde, quia potentiæ prædicantur, non quidditativè de substantia: idcircò qualitates non incommodè dicuntur. Et confirmatur: quod actio & passio sunt una res, & tamen diversa prædicamenta faciunt. Et hinc ferè in communi Doctores aiunt: non esse sufficiens indicium, quod quantitas & substantia (corporea) realiter differant, quia diversa prædicamenta constituunt. Unde relinquitur: quòd ex hoc modo loquendi possit esse aliquid in prædicamento accidentis, & tamen habere realem identitatem cum substantia.

22 Habitus sinè qualitas an relatio?

II. Quod ait: Habitum esse non qualitatem, sed relationem: falsum est, quia habitus sunt activi & effectivi, hoc est, veros & propriè dictos actus exercent. At actiones non conveniunt relationibus. Et confirmatur: quòd quicquid rationem relationis insinuat in habitu, id sufficienter explicatur per transcendentalem relationem. E. non opus est devenire ad relationem prædicamentalem.

Ab Aristotele quomodo dicatur relatio?

Quod autem *Aristoteles* aliquando *habitus* vocat relationes, id (cùm diserte *Arist. lib. Categ. cap.* 8. Habitum referat inter species qualitatis,) vel intelligendum est, dici ab *Aristotele* ad aliorum opinionem, ut *Scotus* vult *quodlib.* 13. vel dicit qualitatibus advenire aliquas relationes, cùm interim essentia illorum sit per modum Qualitatum, ut *Suarez* docet *disp.* 44. *Metaph. sect.* 5. *n.* 11.

Denique etiam non potest subsistere reductio habituum, quam *Piccolomineus* instituit. Nam si habitus, qui adduntur qualitatibus tertiæ speciei qualitatis, sunt in tertia specie qualitatis: Ergo qui adduntur potentiis (quæ ad ipsius opinionem, habent realem identitatem cum substantiis) erunt in prædicamento substantiæ. Imò cùm omnes habitus adduntur naturalibus potentiis, ut deinceps patebit; revera omnes habitus erunt substantiæ: Absurdè.

ARTICULUS II.

De distinctione qualitatum, in ista divisione Qualitatis, in habitum, potentiam naturalem, patibilem qualitatem, & figuram.

23 Timplerio opinio. Qualis dissensio debeat esse inter partes distributionis?

Timplerus, ut visum est priori articulo, accusat hanc distinctionem ob nullam partium dissentionem, quia una eadémq; qualitas modò hæc, modò alia qualitas sit.

Sed hæc accusatio frivola est. Nam dissentio, quæ inter partes debet esse in legitima distributione, non est semper in re substrata, sive in materia distributionis: sed satis est aliquando, ut partes dissentiant formaliter. Unde illæ distributiones dicuntur fieri in diversos modos vel status, non autem in diversas res. Tale quid est, dividendo ens in idem & diversum; in universale & singulare; causam in procreantem & conservantem; & sic in aliis. Hîc igitur ad dissensionem partium satis est, si, cùm una res est susceptura utrosque status, solùm id sit, cùm alia atque alia ratione modóve. Hoc, *inquam*, ad partium dissentionem in distributione requisitam, satis est: Etsi alia de causa existimem, majorem hic debere esse partium distinctionem. Nam ne quidem secundùm alium atque alium statum existimo qualitatem hujus generis, fieri qualitatem alterius generis.

Ergo

Ergo nunc dico: *Divisionem qualitatis in habitum, potentiam naturalem, qualitatem patibilem, & figuram, non esse distributionem in diversos modos, sed in diversas species.* Ita patet, quia hæc est potissima prædicamentalis distinctio *qualitatis*: Prædicamentales autem distributiones inprimis debent esse in species. Nam prædicamentum est series generum & specierum. 24 *Distributionem hanc esse in species.*

Atque hinc infero: *Quod non possit una eadémque qualitas modò hujus, modò alterius generis esse, solum sub diverso modo considerandi.* Nam alius atque alius modus non potest variare species. Ita impossibile est, ut quod est piscis, solùm sub alio considerandi modo sit avis, vel bos, vel aliud è genere bestiarum: Et sic est in speciebus aliis. Et patet: quia alietas in modo alio atque alio, est solùm differentia accidentalis. Inter species autem est differentia essentialis. Unde non definit aliquid esse in hac specie, nisi per definitionem prioris essentiæ. Nec incipit esse in specie alia, nisi per acquisitionem alterius essentiæ. Dissentit *Tolet. ad lib. Categ. c. q. 1. fol. 85. col. 1.* 25 *Non potest una qualitas esse sub diversis speciebus.*

Id solet *objici*: quod *Aristoteles lib. Categ. c. 8. §. 4.* ad primam speciem qualitatis retulit calorem & frigus: quæ tamen etiam sunt in tertia specie, hoc est, qualitates patibiles. 26 *Objectio.*

Respondeo 1. *Aristoteles* frequenter *in Categ.* loquitur, ὡς ἐπὶ πλάτει. Unde aliqua eorum, quæ *in cap. 8.* ab *Aristotele* relata sunt ad species qualitatis, in Metaphysicis, ubi accuratiùs rem consideravit, exinde ejecit. *Deinde* videri potest: calorem & frigus ab *Aristotele* non referri ad primam speciem qualitatis, sed solùm dispositiones (quæ sunt in illa specie) esse similes calori & frigori, quæ sunt in aqua, & in eo quidem, quod dispositiones facilè mutentur in subjectis, sicut & frigus & calor in aqua facilè acquiritur, & facilè amittitur. Sic enim loquitur *d. l.* Διαθέσεις λέγονται αἱ ὅτιν δυνίητα καὶ ταχὺ μεταβάλλοντα: οἷον θερμότης καὶ ψυχρότης. *Dispositiones dicuntur, quæ sunt facilè mobiles, ut calor & frigus*, ubi particula illa οἷον, non necessariò intelligitur, tanquam proponens exemplum dispositionis: sed potest etiam significare similitudinem, quasi, quæ subjiciuntur, sint similia dispositionibus.

Porrò: Quomodo illæ qualitates distinguantur, dilucidius quidem erit, postquam singulæ pertractatæ fuerint: tamen nunc etiam earum discrimina breviter patent. 27 *Quomodo qualitatum species distinguantur?*

Igitur habitus & potentia naturalis in communi in eo distinguuntur à qualitate patibili & figura, quod illæ qualitates primò destinantur ad actus aliquos, quod non est de reliquis. In eo tamen differunt potentia naturalis & habitus, quòd potentia est principium primum alicujus actus, veluti potentia intelligendi intellectionis. Habitus autem est principium actus, superadditum naturali potentiæ, qui consequenter potentiam naturalem juvat & facilitat ad actum suum, quale quid est scientia vel ars, quibus potentia naturalis intelligendi perficitur, ut dextrè, expeditè, facilè, & sine errore feratur ad actum suum. Discrimen igitur inter istas qualitates hactenus est satis evidens.

Jam porrò qualitates patibiles, & figura in eo primùm conveniunt, quod neutra illorum primò destinatur ad agendum: sed referuntur ad perfectionem subjecti ab intra, hoc est, extra destinationem ad actum aliquem. Unde si quando actus aliquis istas etiam qualitates consequatur, tamen id est secundariâ destinatione, adeò, ut propterea illæ qualitates frustrà non sint, si maximè actibus careant. In hoc igitur utraque illa qualitas à prima & secunda specie qualitatis distinguitur.

Ab

Ab invicem autem satis clarè distinguuntur. Nam figura significat qualitatem illam, quæ modificat extrema, vel terminos in in quantitate. Id autem non faciunt qualitates patibiles. Atque ita apparet satis specifica inter qualitates distinctio & repugnantia.

ARTICULUS III.

An divisio qualitatis in istas quatuor species sit sufficiens?

28 Sufficientem ajo istam divisionem: inprimis à posteriori, quia nulla qualitas nominari potest, quæ non contineatur sub aliqua illarum specierum. Alii tamen speciales modos & rationes sufficientiæ illius designant, Vide *Thom.* 1, 2. *q.* 49. *a.* 2. *Ammon. Simplicium, Toletum, Conimbr.* & alios, *ad lib. Categ c.* 8. *Suarez disp.* 42. *Met. s.* 5. Dn. *Jacob. Martin. in disp. Metaph. disp.* 22. *q.* 2. Et alii plurimi idem docent.

29 *Via Thom.* Igitur *Thomas* sic procedit: Ait igitur: qualitatem esse modum, sive determinationem subjectum secundùm esse accidentale. Jam autem determinationem posse accipi, vel in ordine ad ipsam naturam subjecti: vel in ordine ad actionem & passionem, quæ consequuntur principia naturæ, ut sunt materia & forma: vel secundùm quantitatem. Si igitur accipiatur illa determinatio secundùm quantitatem: sic esse figuram, hoc est, quartam speciem qualitatis. Modus autem & determinatio subjecti, secundùm actionem & passionem attenditur in secunda & tertia specie. Et denique modus, ex quo sumitur ratio boni & mali, sive qui determinat subjectum in ordine ad naturam ejus, facit primam speciem qualitatis.

30 *Via Simplicii.* *Simplicius* sic procedit: Qualitates ait esse in duplici differentia: *Quædam* igitur sunt adventitiæ sive acquisitæ, & istæ faciunt *primam speciem.* *Quædam* sunt naturales. Quæ autem naturales sunt, significant vel potentiam, vel actum: si potentiam, sic esse *secundam speciem.* Si actum, tunc id esse bifariam: vel enim id esse in profundo subjecti, & sic esse *tertiam speciem:* vel in exteriori superficie, & sic esse *quartam speciem.*

31 *Processus Tolet.* *Toletus* sic procedit: Qualitas, *inquit*, est nihil aliud, quàm modus & determinatio ejus, quod est indifferens. Igitur deinceps *primò* res secundùm suum esse, solitariè considerata manet indifferens, ut bene vel male se habeat: & determinatur, quantum ad hoc per qualitates primæ speciei, quæ sunt habitus vel dispositiones, quæ modificant rem, ut bene vel malè se habeat in se. Manet *præterea* res indifferens, ut possit operari, vel non possit operari. *Tertiò* manet indifferens etiam quantum ad operationes, quæ dicuntur passiones sensûs, quia scilicet vel illas efficiunt, vel ex illis procedunt, & quantum ad hoc modificatur à qualitatibus tertiæ speciei. *Tandem* modificatur res in sua quantitate à figura vel forma. Quantitas enim tenderet in infinitum, nisi à figurâ terminaretur & concluderetur. Nec alius modus intrinsecus in ipso subjecto manet. Nam quod sit in loco, in tempore ad aliud illa sunt ab extrinseco.

32 Alii istas sufficientias aliter tradunt. Quæ singulæ suos nævos habent, & non libenter immoror istis otiosè refellendis. Mihi ratio sufficientiæ ea satis bona est, quæ à posteriori sumitur, quod scilicet nulla qualitas nominari possit, quæ non contineatur sub aliqua illarum specierum.

Proponuntur objectiones.

Sed sunt aliqua, quæ contra sufficientiam illius distributionis objici possunt.

Primò

Primò igitur objiciuntur illa verba *Aristotelis lib. Categ. cap. 8. §. 6. Fortassis,* 33
inquit, *& quidam alius qualitatis modus esse videbitur: sed hi* (loquitur de istis speciebus qualitatis) *sunt, qui maximè in usu versantur.* Ex quo loco *Simplerus* etiam, ut antea *art.* 1. relatum est, hujus distributionis insufficientiam concludebat.

Deinde aiunt: actus immanentes esse qualitates. At quo pertinent? Idem interrogatur de speciebus intelligibilibus. *Denique* dubitatur: quomodo quatuor tantùm sint species qualitatis, cum *Aristoteles* de speciebus qualitatis loquatur sub octo nominibus.

Solutiones.

Ad *primum* horum respondeo: quòd *Aristoteles* istis verbis non ponat plures 34
species qualitatis, sed dubitat solùm, ut indicat particula *fortassis.* Dubitatio autem continet indifferentiam ad affirmationem & negationem. Dubitat autem propterea *Aristoteles*, quia nondum invenerat causam, cur plures esse non possint. Nunc autem ubi tanto tempore non potuit nominari qualitas, quæ sit diversæ speciei ab istis, nulla ratio porrò est, cur de insufficientia illius divisionis dubitemus.

Ad *secundum* respondeo: Actus immanentes non esse qualitates, sed actiones, 35
ut suo loco videbitur.

De qualitatibus intelligibilibus judicia variant. *Cardanus* ait: eas nec substan- 36
tiam, nec accidens, adeóque nihil esse. Sed hæc sententia vana est, quia istæ species intelligibiles positivum actum exercent, quod non potest non entibus convenire. Vide contra eum *Scalig. exerc.* 307. *s.* 16. *p.* 948. *Species intelligibiles quid sint?*

Admisso autem, quod istæ species sint entia, nemo non vocat eas qualitates. Sunt enim quasi formæ inhærentes menti, & modificantes eam ad peculiares actus. Sed sub qua specie, inquis, sunt illæ species intelligibiles.

Aliqui eas referunt ad tertiam speciem qualitatis, ut *Goclenius* fecit *in prodrom. lex. Philosoph. quæst.* 31. Sed nec hæc opinio bona est. Quia sub illa tertia specie ponuntur illæ qualitates, quæ ordinantur primò, solùm ad subjecti perfectionem: Non autem destinantur primò ad operandum, ut prius patuit, *art.* 2. Species autem intelligibiles primò habent officium non aliud, quàm ut destinentur ad agendum, sive ad actuandam potentiam intellectivam ad agendum.

Atque ex hoc statim sequitur: quòd illæ species optimè referantur ad primam 37
speciem qualitatis. Id enim, ut ex iisdem patet, nunc in communi vocamus habitum, quod cùm sit principium operandi, non est tamen principium, nisi ut superadditum alicui potentiæ naturali. Utrumque autem convenit speciei intelligibili. Nam *primò* proprium officium illius speciei est, ut sit principium actionis. Hactenus ergo oportet, ut sit vel habitus, vel potentia. *Deinde* illa species est principium alicujus actionis: sed tanquam aliquid superadditum ad naturalem aliquam potentiam. Hactenus ergo non est potentia naturalis, sed habitus. Atque hanc sententiam tenet etiam *Ægid. Rom. lib. 5. Met. c. 14. q. 2. Titelm. l. 2. consid. Log. c. 48. & Suarez disp. 42. s. 5. n. 16.* & alii: Et speciatim quidem istas species *Suarez* refert ad habitus infusos, *ibid. s. 13. n. 5.* *Esse habitus.*

De duplicatis nominibus singularum specierum qualitatis statim seorsim videbo.

ARTIC.

ARTICULUS IV.

In quo explicantur duplicata nomina ſpecierum qualitatis ab Ariſtotele *propoſita.*

38 *Ariſtoteles*, ut ſuprà referebam: primam ſpeciem qualitatis nominat *habitum & diſpoſitionem*. Secundam: *potentiam & impotentiam*. Tertiam: *qualitatem paſſibilem & paſſionem*. Quartam: *figuram & formam*. Sub quibus octo nominibus aio: ſolùm quatuor ſpecies qualitatis comprehendi, indéque duo vocabula ſigillatim adhiberi, ad ſignificandam unam ſpeciem: ídque propterea, quia vel quæ *Ariſtoteles* diſtinctè nominat, accidentaliter ſolùm diſtinguuntur: vel etiam, ſi ſpecifica differentia interveniat, quia per commodam abſtractionem commune aliquod nomen præſcindi poteſt ab ipſis ſpecificis differentiis, quod quaſi rationem generis ad utrumque iſtorum habeat, & ſic conſtituat, in iſta abſtractione, unam quandam qualitatis ſpeciem. Ita cenſeo ampliandum, propter varietatem opinionum Doctorum, de diſtinctione inter *habitum* & *diſpoſitionem*.

39 *De nomine* habitus *&* diſpoſitionis. In prima igitur ſpecie ponitur *diſpoſitio* & *habitus*. Ubi ſub nomine *diſpoſitionis* non intelligitur nunc, in communi omnis illa qualitas, quæ diſponit ad aliam ulteriorem formam, quomodo, quæ in materia prærequiruntur ad introductionem formæ, dicuntur diſpoſitiones ad iſtam formam: ſed ſpeciatim nunc diſpoſitiones dicuntur, quæ diſponunt ſubjectum ad recipiendos habitus. Unde diſpoſitiones nunc dicuntur: quæ ſunt imperfecti habitus, veluti ſunt obedientia, tolerantia, continentia, & ſimiles ſemivirtutes. Sub nomine autem habituum intelliguntur perfecti habitus, quibus ſubiectum habituatum eſt omnino promptum, ad actus ſuos facile & bene exercendos.

40 Hoc igitur præmiſſo apparet: unam qualitatis ſpeciem conſtitui per diſpoſitionem & habitum, ſive eſſentialiter, ſive accidentaliter, ab invicem diſtinguantur. Si enim accidentaliter ſolùm diſtinguuntur, ut aliqui volunt. Ergo ibi non variatur ſpecies. Accidentale enim diſcrimen minus eſt, quàm ut ſpecies variet. Sin verò diſtinguuntur eſſentialiter, tum nihilominus conveniunt habitus & diſpoſitio aliquo communi quidditativo prædicato, veluti, quod ſint qualitates, ſecundùm quas bene & male agimus. Et in ea communitate ſumi poteſt habitus, qui ut ſic præciſè ſumi poteſt, ab habitu perfecto & imperfecto.

41 *De nomine* potentiæ *&* impotentiæ. Secunda ſpecies qualitatis ſignificatur per *naturalem potentiam & impotentiam*. Ibi igitur impotentia eſt nihil aliud, quàm potentia agendi, ſed debilis, vel debilitata. Potentia verò naturalis eſt qualitas ad agendum facilè, ut *Ariſtoteles* ipſe diſtinguit, *lib. Categ. cap.* 8. At in ratione facilis & difficilis, per ſe non fundatur plus quàm accidentale diſcrimen. Atque ſic præſcindendo & abſtrahendo vocabulum potentiæ, à ratione facilis, ſine incommodo apprehendi poteſt potentia: ut ſignificet omnem illam qualitatem, quæ naturaliter præſtat actum aliquem. Atque ſic debilis potentia, (quam *Ariſtoteles impotentiam* vocat) eſt etiam potentia, in ea generalitate loquendo.

42 *De nomine* paſſionis *&* qualitatis patibilis. Tertia ſpecies qualitatis circumſcribitur nomine *paſſibilis qualitatis & paſſionis*. Paſſibilis igitur qualitas ſic dicitur ea, quæ eſt diuturna, & permanens quale quid eſt rubedo in eo, qui eſt temperamenti ſanguinei. Per paſſionem autem intelligitur qualitas ea, quæ eſt citò tranſiens: quale quid eſt rubedo, orta ex verecundia vel propin-

propinquitatè ad ignem, vel ex morbo aliquo, vel aliunde. Passio igitur & patibilis qualitas non differunt, nisi κατὰ τὸ χρονιώτερον καὶ μονιμώτερον, hoc est, *secundùm majorem vel minorem durabilitatem.* Diuturnior autem duratio, vel minus diuturna, nullam specificam distinctionem infert. Communi autem nomine, sine incommodo, potest *illa species* qualitatis dici *passibilis qualitas:* sed tum præscinditur vox ab illa à speciali significatione, vel conditione, quam habet in oppositione ad passionem. Si displicet vocabulum, quære aliud. Vocant aliqui *afficientem qualitatem.* In nominibus tamen hactenus non admodum litigandum est.

Inter formam deinceps & figuram, quibus exprimitur quarta qualitatis species, nullum est essentiale discrimen, imò nullum prorsus, nisi fortasse in usu vocis. De quo tamen non convenit inter autores: 43 *De nomine* formæ & figuræ.

Formam viventis, picti dic esse figuram

Inquiunt aliqui. Sed in ratione modificandæ quantitatis nulla hactenus est essentialis, seu in picto, seu in vivente sit.

Aliqui per formam intelligunt modificationem quantitatis, prout est à parte rei in corpore naturali: per figuram autem intelligunt eandem quantitatis modificationem, si sumatur sub abstractione Mathematica. Sed tamen nec sic est essentialis diversitas: Aliâs enim etiam quantitas faceret duas species, in quantum ea sumitur, ut hærens in re naturali, & ut abstracta à materia sensili. Simpliciter abstractio, hoc est, peculiaris quidam actus intelligendi, non variat rerum essentias.

Nunc specialiùs videndum est de singulis speciebus qualitatum, inter quas primò erit habitus.

TITULUS IV.

De Habitu in genere.

Generalis habituum doctrina in pluribus partibus consistit. Atque ita *primò* agendum est de nomine habitûs & dispositionis. *Secundò*, de essentia & definitione habitus. *Tertiò*, de subjecto habituum. *Quartò*, de eorundem causa. *Quintò*, de actibus qui ab ipsis fiunt. Et *Sextò*, de augmento habituum. Et *denique*, de eorum corruptione & diminutione. His expositis constabit de generali natura habituum. 44

ARTICULUS I.

De voce habitus & dispositionis.

Utrumque hoc vocabulum hic declarandum est, quia istis conjunctim explicat *Aristoteles* primam speciem qualitatis, ut dictum est in præcedentibus. 45

Porrò: vox *habitus* ambigua est, ut ipse *Aristoteles* docet, *lib. Categ. cap.* 15. & *lib.* 5. *Metaph. cap.* 20. 23. Ubi frequenter idem etiam fit ab Interpp. Summatim igitur habitus 1. sumi potest adjectivè. Estque enim habitus id omne, quod à substantia habetur. Sic omne ens habet essentiam. Ergo essentia est ab omni ente habita. Et sic in aliis. Congruitq; hæc significatio vocis ad ejus impositionem. Habitus enim ab habendo dicitur, apud *August. lib.* 83. *qq. q.* 73. Confer *Thom.* 1. *p. q.* 49. *art.* 1. *II.* Habitus apud Medicos frequenter significat peculiarem constitutionem corporis, sive struem aliquam, vel compositionem, ut *Hippocrates* loquitur, & refert *Galenus in Hippocrat. lib. de morb. acut. controver.* 2. *p.* 47. *III.* In oppositorum doctrina, habitus opponitur privationi. Et hoc modo omnis forma subjecto naturaliter *Variæ significationes in voce habitus.*

naturaliter debitâ dicitur habitus, ſicut carentia illius dicitûr privatio. Sic videre eſt habitus in animali: cœcitas autem eſt privatio. *IV.* Habitus conſtituit peculiare prædicamentum, & ſignificat extranei corporis adjacentiam. Hoc modo eſſe veſtitum vel armatum, vel tunicatum ſunt habitus. *V.* Significat habitus qualitatem excellenter, & perfectè radicatam & intenſam in ſubiecto, quo ſenſu habitus diſtinguitur contra diſpoſitionem ab *Ariſtotele l. Categ. c.* 8. Denique in communi habitus ſignificat qualitatem, per quam ſubiectum diſponitur ad bene vel malè agendum, ſive id ſit perfecto, ſive imperfecto modo. Unde in ea latitudine habitus præſcindit à perfecto & imperfecto. Et conſequenter ſic habitus comprehendit ſub ſe etiam diſpoſitiones. Facítque ſic nomen habitus in eadem latitudine unam eamque primam qualitatis ſpeciem.

46 *Diſpoſitionis vox quot modis ſumatur?*

Diſpoſitionis vox ſimiliter ambigua eſt, docente *Ariſtot. lib.* 5. *Metaph. cap.* 19. *Armand. de Bello Viſu tract.* 2. *term. c.* 68. Sumitur autem *I. diſpoſitio* pro affectione in communi. Sicut & Græca vox διάθεσις. In qua latitudine *Ariſtoteles l.* 5. *Metaph.* Diſpoſitionem facit genus habitûs, ut *Armand. d. l.* annotat. *Deinde:* Diſpoſitio ſignificat diſtinctarum partium coordinationem. Et ſic coordinatio partium in oratione, theſium in diſputatione; conclavium in ædificio, vocatur diſpoſitio Orationis, diſputationis, ædificii. Et ſic in aliis. Atque huc pertinet etiam, cum ſitus (qui nonum prædicamentum conſtituit) dicitur diſpoſitio. Continet enim coordinationem partium corporis in ordine ad locum. *Tertiò,* omnis præparatio ad ulteriorem formam vocatur diſpoſitio ad ipſam. Ita putreſcentia ovi, ex calore gallinæ incubantis, eſt diſpoſitio ad generationem pulli: præparatio ſeminis per calorem, eſt diſpoſitio ad generationem animalis. Et ad hunc modum diſtingui ſolet cauſa efficiens in eam, quæ eſt perficiens, & quæ eſt diſponens. Et de tali diſpoſitione intelligitur vulgatum illud: Idem eſt agens, *diſponens* materiam, & introducens formam, ex *Averroë*, unde *Perer. lib.* 8. *de cauſ. cap.* 11. Vide de tali agente diſponente, *Armand de Bello Viſu tract.* 2. *term. c.* 240. *Denique* diſpoſitio contradiſtinguitur ſub prima ſpecie qualitatis ab habitu. Id quod etiam duobus modis fieri poſſe, docet *Armand. prius citato loco.* Vel enim habitus & diſpoſitio poſſunt intelligi, ut perfectum & imperfectum, *inquit*, in eadem ſpecie, ſicut albedo magis intenſa, & minus intenſa: Et tum dicitur diſpoſitio, quando imperfectè & minus intenſè ineſt. Alio modo diſpoſitio intelligi, *inquit*, poteſt tanquam ſpecies condiviſa habitui, ut ſic diſpoſitiones dicantur qualitates primæ ſpeciei illæ, quibus ſecundùm rationem propriæ ſpeciei convenit, ut de facili amittantur, quia habent cauſas tranſmutabiles, quales ſunt ipſa ſanitas & ægritudo. Habitus autem in illa oppoſitione dicentur illæ qualitates, quæ ex genere ſuo non amittuntur facilè; quales ſunt ſcientiæ & virtutes morales.

ARTICULUS II.
De eſſentia & definitione habitus.

47 *Dari habitus.*

Inprimis dari habitus rectè ab experientia ex humanis actibus deſumpta, probat *Suarez diſp.* 44. *Metaph. ſ.* 1. *n.* 2. Experimur enim uſu & conſuetudine actuum, acquirere nos facilitatem in operando, quæ facilitas, cum realis in nobis affectus ſit, ac permaneat tranſactis actibus, aliquam formam realem permanentem requirit, quæ in nobis ſit, cùm antea non eſſet. Hanc autem formam vocamus habitum. Neceſſarium igitur eſt ob iſtam experientiam eſſe in nobis habitus. Confer *Thom.* 1, 2. *q.* 49. *art.* 4.

Poſito

Posito igitur, quòd sint habitus: videndum est, quid ipsi sint? Ergo primò certum est; *Habitus esse qualitates*, prout nunc sumitur vox *habitus*. Nam, qui habitus dicuntur, accidentaliter qualificant substantiam, in quo consistit ratio qualitatis. 48 *Habitus esse qualitates.*

Piccolominem tamen disputat, *grad. 2. Phil. moral. c. 6. & 8.* quòd habitus non sint qualitates, sed relationes: Inprimis autem de habitibus intellectivis id asserit, juxta eam habitudinem, quam ad mentem habent. Sed hæc habitudo non facit relationem prædicamentalem, sed transcendentalem, quæ in qualitatibus manet, & in ipsarum genere non repugnat. 49 Piccolominei *sententia.*

Cæterùm, ut superiori titulo visum est, habitus distinguitur à qualitate patibili & figura, inde, quòd hæ qualitates *primò* non ordinantur ad actus. Habituum autem primarium officium consistit in destinatione ad actus. A potentiis autem naturalibus, quæ & ipsæ primò sunt principia actuum distinguuntur ex iisdem, quæ dicta sunt. Nempe: potentiæ sunt primum principium operandi. Habitus autem principium sunt operandi, sed superadditum naturali potentiæ. 50 *Differentia constitutiva habituum.*

Ex his igitur apparet: ad differentiam habituum constituendam duo requiri: *Primò*, quòd sint principia operandi: *Secundò*, quod ad operationem referantur, ut principia naturali facultati superaddita. Rotundè autem significabitur hoc totum, si dicatur: *Habitus esse qualitas naturalem potentiam, ad operandum facilitans.*

Enucleatur definitio habitus, & quæritur:

An omnis habitus sit operativus?

Dicam clariùs: 1. *Omnis habitus debet esse operativus.* Ita apparet ex fine habituum. Finis enim habituum non est alius, quàm juvare potentiam naturalem, in ordine ad actum suum, vel reddere potentias faciliores & promptiores ad certas quasdam & determinatas operationes, ut *Fonseca* loquitur, *lib. 5. Metaph. cap. 5. quæst. 4. sect. 2.* 51 *Omnis habitus debet esse operativus.*

Sed *tria* hìc objici possunt: *Primò*, quòd sanitas & ægritudo, & pulchritudo dicantur habitus ab *Aristotele lib. Categ. c. 8. & l. 7. phys. t. 7.* quorum tamen nulla est operatio. *Deinde* sunt aliqui habitus, qui consistere magis videntur in patiendo, quàm in agendo, veluti est fortitudo, tolerantia, patientia. Non igitur videtur rectè dici: quòd omnis habitus sit operativus. *Denique* habitus, ut deinceps etiam videtur, distinguitur in speculativum & practicum, hoc est, operativum. Si ergo non omnis habitus est practicus, etiam non omni habitui convenit operatio. Et in oppositum: si omnis habitus est operativus, repugnantia erit dicere, habitum speculativum esse habitum. 52 *Objectiones.*

Sed respondeo ad *primum*: Sanitas & ægritudo accuratè & rigorosè loquendo non sunt habitus, hac ipsa de causa, quia non sunt operativi, ut & *Alexander* & *Simplicius* docuerunt, ut refert *Thom. 1, 2. q. 50. art. 1.* Ubi idem etiam ait, sanitatem, pulchritudinem, & huiusmodi dispositiones non habere perfectè rationes habituum. Unde magis propriè sanitas & ægritudo dicuntur passibiles qualitates, ut insinuat *Suarez disp. 44. Met. s. 2. n. 17.* & repetit *s. 13. n. 7.* Ego malim dicere aggregatum quid, ex variis qualitatibus & earum ἁρμονίᾳ vel ἀναρμοστίᾳ. 53 *Sanitas & ægritudo propriè non sunt habitus.*

Sicut idipsum etiam de *pulchritudine* magis placet, ut dicatur aliquid aggregatum. Pertinet enim ad pulchritudinem, mixtura diversorum colorum, peculiaris determinatio, vel modus quantitatis, definita quædam partium συμμετρία & proportio, ut *Aristoteles* docet *in Poët. cap. 7.* & *Augustinus lib. 22. de civit. Dei c. 19.* *Nec pulchritudo.*

Videtúrque

Videtúrque idipsum velle *Scalig. Exerc.* 307. *sect.* 27. *p.* 979. *Pulchritudo*, inquit, *est qualitas conflata ex modo quantitatis, temperatur qualitatum & partium situ convenienti.*

Ad *Aristotelem* igitur, qui istos habitus dixit, dicendum, vel id impropriè factum, & ob similitudinẽ, quam istæ corporales dispositiones habent ad habitus: vel etiam nec ipsum habitus vocasse, sed ita eorum mentionem fecisse sub habitibus, sicut caloris & frigoris, de quibus suprà, vide *h. c. tit.* 3. *art.* 2. *n.* 20.

54 Ad *secundum* respondeo: Etsi fortis, tolerans, & patiens aliquid patiantur à formidabilibus objectis: tamen animus secundùm istos habitus etiam agit, reluctando perturbationibus, quæ circa perpessionem τῶν φοβερῶν occurrere possent. Atque ita sufficienter isti habitus sunt operativi. Proinde illa mixtura illorum ad patiendum, non tollit hanc eorum activitatem: Sicut neque potentia sensitiva est expers activitatis, etsi quodammodo sensio fiat patiendo.

55 Ad *tertium* respondeo *I.* Vocem actionis esse ambiguam: Aliquando enim sumitur generaliter, & in communi significat omnem influxum agentis, veluti est, cùm actio peculiare prædicamentum constituit. Unde hoc sensu speculatio & cognitio etiam est actio, & non alterius alicujus prædicamenti. Hoc igitur sensu omni habitui convenit, ut disponat ad actionem vel operationem, etiam speculativo. Si enim cognitio hoc sensu est actio, & habitus contemplativi ordinantur ad cognitionem: utique hoc ipso ordinantur ad actionem. Atque ita hinc porrò apparet: Habitum practicum non denominari ab operatione, sumendo operationem in ea communitate, qua dictum est. Alia igitur significatio est, quâ actio cognitioni opponitur, qualis est, quæ regulatur per usum moralem, vel ex arte aliqua. Et ex tali actione denominatur habitus practicus. Atque hinc consequenter nulla repugnantia relinquitur, aliquem habitum dari, qui non sit practicus, sed speculativus.

Quod omnis habitus superaddatur alicui naturali potentiæ.

56 *II. Omnis habitus additur ad aliquam naturalem potentiam.* Ita ex eodem habituum fine relinquitur, qui est, ut perficiat rudem & imperfectum actum alicujus potentiæ. Sic habitus cytharisandi supraponitur naturali potentiæ motivæ: eodem modo habitus saltandi, digladiandi, & similes.

57 Et ex hoc sequitur 1. *Quod ubi non subest naturalis potentia, non possit habitus ullus superstrui.* Ita cùm non sit in homine naturalis potentia ad volandum, in lapide ad saltandum, &c. Ergo ibi nullus potest etiam habitus supervenire.

2. Ex eodem sequitur: *Quod nullus habitus possit esse naturalis potentia.* Ita apparet: quòd omnes sub voce *habitus*, id principium operandi apprehendimus, quod est naturæ superadditum. Sub ratione autem naturalis potentiæ apprehendimus primum & radicale principium operandi.

58 *Objectio de habitu principiorum.*

Sed contra hæc *ob, icitur* vulgò de intelligentia, sive habitu principiorum. Is enim videtur esse naturalis potentia. Est enim is hactenus de primis principiis. At ista principia dicuntur naturâ nota.

Resp. De intelligentia variant opiniones. Aliqui aiunt: eam eandem esse cum naturali facultate intellendi. Juxta hanc igitur opinionem, intelligentia non est habitus: & proinde per illam nondum habetur exemplum cujusquam habitus, cui non supponatur naturalis potentia. Alii autem & melius quidem aiunt: intelligentiam esse habitum, præeunte *Aristotele lib.* 6. *Eth. c.* 6. & 2 *post. c. ult.* Et patet: quia

quia per intelligentiam non intelligimus qualemcunque notitiam primorum principiorum, ſed eam qualitatem, ſecundùm quam promptè & facilè iis principiis aſſentiamur: Unde hoc ipſo intelligentia illa eſt acquiſitum quid, & non naturale. Acquiſitum, *inquam*, non per diſcurſum, ſed per ſimplices actus, ex ſola nimirum terminorum apprehenſione & intelligentia, ut colligitur ex *Ariſtot. t. 1. dictis locis.* Et Confer *Suarez diſp. 1. ſ. 4. n. 14, 15.*

59 *Principia quo modo naturâ nota.*

Principia autem prima dicuntur *naturâ nota:* intelligendo illam notitiam, de notitia ſolùm inchoata, quæ deinceps per habitum principiorum, quem vocant, *conſummatur & perficitur.* Unde ad eundem modum habitus principiorum poteſt naturalis dici, ſcilicet inchoatione aliqua. Vide *Thom. 1, 2. q. 51. art. 1.*

Habitus juvat actus naturalium potentiarum.

Hactenus dictum eſt: Habitus eſſe principia actuum. Et eoſdem addi naturalibus potentiis: Nunc autem dicendum eſt, quid præſtent in naturalibus potentiis?

60 *Quid habitus præſtent in naturalibus potentiis?*

Igitur *III.* dico: *Habitus perficere, juvare, & facilitare actiones potentiarum naturalium.* Veluti: naturalis eſt potentia intelligendi, illa ut actum ſuum promptè facilè exerceat, juvatur ab habitibus ſpeculativis. Naturalis potentia eſt in manu ad motum: Ut autem manus moveat ſe congruenter ad diſtinctionem chordarum, pro faciendo æquabili & harmonico ſono præſtatur ab arte cytharizandi. Sic iterum naturalis potentia in manu eſt ad ſecandum, dolandum, &c. ut autem manus illos actus prompè & facilè, & artificioſè præſtet, faciunt habitus manuarii, veluti ars ſculptoria, architectonica, arcularia, & ſimiles.

61 *Quæ potentia ſit incapax habitus?*

Et ex hac habituum conditione ſequitur: *Si qua potentia naturaliter præſtet actum ſuum, ſecundùm ultimam perfectionem, quod ea habituari non poſſit.* Habitus enim additur ad actum porrò perficiendum. Sic & *Thom. 1, 2. q. 50. art. 5. ad prim.* Ad quæ, *inquit*, ſufficienter inclinamur per naturam ipſius potentiæ, non indigemus aliquâ qualitate inclinante. Tales ſunt omnes potentiæ, inprimis quæ non ſunt rationales, nec per eſſentiam, nec per participationem. Si igitur habituari non poſſunt potentiæ vitales; veluti potentia nutrix & generatrix. Ac neque potentia viſiva habituari poteſt, quia & ipſa ex naturalibus ſatis habet, ut actum ſuum exhibeat, quàm poteſt fieri, modo perfectiſſimo.

62 *Species intelligibiles, &c. poſſe dici habitus.*

Atque in his tribus, quæ hactenus tractata ſunt, conſiſtit generalis habituum eſſentia & definitio. Atq; ita juxta hæc apparet, ſpecies intelligibiles & ſenſiles poſſe dici habitus. Loquimur tamen deinceps ſolùm de habitibus, illis ſepoſitis, ut & alii Metaphyſici facere ſolent. Alii enim ſunt principaliores.

ARTICULUS III.
De ſubjectis habituum.

63

De ſubiecto habituum *primò* in communi quæri ſolet: quodnam ſit primum illorum ſubiectum. *Secundò*, in particulari inquirendum eſt: An habitus ſint in brutis? *Tertiò*, an ſint in potentia motiva? *Quartò*, an ſint in appetitu ſenſitivo? *Quintò*, an ſint in voluntate? Et *Sextò*, an ſint in intellectu? Ex quibus *Septimò*, poterimus generalia Theoremata conſtituere de ſubiecto habituum. Solet ad hanc rem quæri: An in angelis dentur habitus? Sed in ea de re alibi egi. Vide ſuprà hoc, *lib. 2, cap. 4. num. 127. & num. 206.* De prioribus igitur ſolùm videndum eſt in præſenti.

PUNCTUM I.

Quodnam sit primum & proximum subjectum habituum?

64 Quæstio hæc duas implicat quæstiones: Primò: *An habitus proximè recipiantur in supposito, num verò in aliqua parte suppositi?* Deinde: si in aliqua parte suppositi recipiantur: *An recipiantur in ea secundùm essentiam ejus, an verò secundùm potentiam* aliquam activam, ut ita proximè recipiantur habitus in aliqua potentia? Variant enim ad utrumque modum Doctorum opiniones, ut videri potest apud *Simplic. ad l. prædic. cap. 8. Thom. 1, 2. q. 50. a. 2. & a. 4. ad primum, & q. 56. a. 2. Suarez disp. 44. Met. s. 1. n. 9. & disp. 14. s. 4. n. 7. ferè ad finem.*

65 Hanc igitur ad rem 1. dico: *Subiectum primum habituum non esse suppositum.* Ita apparet, quia habitus significat proximè dispositionem potentiæ ad objectum vel actum. Potentiæ, *inquam*, illius, quæ activa est. Potentiæ autem activæ competunt rebus secundùm formas.

Primum subjectum habituum non esse suppositum.

Objici solet: operationem esse conjuncti sive suppositi, per *Aristot. 1. de an. t. 12. & 66.* Sed *respondeo* id solùm verum esse de principio *quod*, vel de principio denominationis. Non autem intelligitur de principio *quo*, & radicali, quod est forma suppositi. Proinde: cùm anima sit, v. g. principium *quo* intelligimus & volumus: oportet, si quidem bene debeamus intelligere & velle, ut ex parte animæ sit aliquod principium, illam portò actuans ad istos actus suos bene exercendos.

Nunc igitur determinandum est, postquam constat, habitus requiri ex parte animæ. An illi immediatè recipiantur in ipsam animam; an verò proximè afficiant ipsas potentias.

66 Hinc igitur *II.* dico: *Habitus proximè recipi in ipsis potentiis.* Ita patet, quia habitus illi proximè ordinantur ad hoc, ut potentias faciant promptiores & faciliores ad operandum. Id autem non faciunt per aliquod tertium, sed per seipsos. Ergo informant ipsas potentias, & in iis subjectivè recipiuntur. Fuit & hac de re suprà *lib. 1. cap. 23.* ubi ostendebam accidentia proximè recipi posse in aliis accidentibus.

Habitus proximè recipi in potentia.

67 *Objici* hic solet: Quod accidentium non sit accidens. Sed in eodem loco id explicatum est. Et falsitas illius pronunciati, si fine addito intelligatur, inde satis apparet, quod accidentia materialia proximè recipiuntur in quantitate, quæ etiam est accidens.

PUNCTUM II.

An Habitus sint in brutis.

68 Ita videtur ex duobus: *I.* Quod distinctis brutis solent aliquæ virtutes attribui, veluti Ciconiæ gratitudo; Turturi castitas; Serpenti prudentia; Leoni fortitudo, & sic in aliis. *II.* Quod bruta assuescunt ad aliquas operationes, quas successu temporis, & per consuetudinem aliquam faciliùs & promptiùs exercent, quàm antea. At in hoc est ratio habitus, ut scilicet aliquid sit qualitas, secundùm quam promptiùs & faciliùs exercentur actus alicujus naturalis potentiæ. Et videtur huc facere, quod *Aristoteles 1. Metaph. cap. 1.* animalibus aliquibus tribuit experientiam. Experientia autem non potest non terminari ad notitiam perfectiorem. At hæc habet rationem habitûs. Sic & *Augustinus* ait, *lib. 83. qq. q. 36.* Animalia fera *consuetudine* fieri *mansueta*. Hic *Augustinus* non solùm illa animalia *mansueta* vocat, quod

Objectiones.

quod est nomen virtutis, atque adeò habitus: sed etiam ut intelligatur esse mansuetudo propriè dicta, ait, eam comparari *consuetudine*, hoc est, per iteratos actus. Iterati enim actus introducunt habitum. Et hæc sententia consequenter non displicebit illis, qui brutis rationem attribuunt, ut fecerunt *Valla*, *Plutarchus*, *Vallesius*, aliique.

69 *Confirmatur, quod brutis non conveniat ratio*

Hac in re id inprimis certum est: ***Brutis non convenire rationem.*** Per rationem enim intelligimus eam vim, quâ nos movemur ad cognitionem causarum, verbi gratiâ, ex effectorum cognitione: Et ad cognitionem effectorum, ex cognitione causarum; ad cognitionem universalium, ex cognitione singularium, ut *Scalig.* docet, *Exerc. 307. sect. 2.* Hic autem modus intelligendi non potest formæ materiali, quæ in cognoscendo unicè sit organis corporeis alligata, convenire. Nam universalia & formæ, v. g. quæ ex effectis cognoscuntur per rationem, non possunt secundùm se organo corporeo intelligi. Et confirmatur, quod agentia bruta sunt prorsus determinata ad quid unum, & non possunt non appetere, quod phantasia appetendum judicavit, ut apparet in *naturalibus* quidem exinde, quod omnes bestiæ ejusdem speciei idem operantur, ídque eodem modo: In illis autem quæ *assuetudine* comparantur, similiter id patet, quod ad quæ assueverunt bestiæ, non possunt non facere, juxta id quod sibi imaginatur. Atque ita nulla est in bestiis libertas, & indifferentia in agendo, & proinde ratio nulla. Specialius eam rem persequuntur Physici.

70 *Non etiam habitus.*

Atque hinc sequitur: ***Brutis non posse convenire habitus.*** Illis enim non possunt esse, nisi suppositâ indifferentiâ & libertate agendi, atque adeò ratione ipsâ, quæ, ut visum est, brutis non conveniunt. Atque ita etiam *Suarez disp. 44. s. 4. n. 3.* generalem rationem, cur in brutis non sint habitus, ait esse, quod in omnibus actibus suis determinantur ad unum, ex vi obiectorum, prout eis repræsentantur. Et hoc quidem evidens, & per se clarum est, ***in sensibus externis.*** De aliis etiam probatur: ***In appetitu*** igitur ipsorum non potest esse habitus, quia non possunt aliquid appetere, nisi phantasia determinârit prius, sitné aliquid appetendum vel fugiendum? Et autem phantasiæ determinatione præsuppositâ non possunt, non agere hoc ipsum. Ergo cessat eo in casu in brutis indifferentia in agendo, & per consequens nullo opus est habitu ad appetendum. Quod autem similiter in ***imaginatione*** sive phantasiâ suâ nullo egeant habitu, similiter apparet: quia, ut ex appetitu & cognitione hominum apparet, major est indifferentia in facultate appetitiva, quàm intellectivâ: Unde ad eundem modum, si in appetitu bruti non sit indifferentia, ad habitudinem necessaria, à fortiori nec idem erit in bruto.

Nunc solvenda sunt argumenta prius proposita.

71 *Solvuntur obiectiones.*

Ad *primum* igitur respondeo: quod aliquæ virtutes tribuantur brutis, solùm per similitudinem & metaphoram. Sumitur enim virtutis nomen quandoque pro eo, quod virtutis umbram vel imaginem continet. Ita docet *Aristoteles lib. 8. de hist. anim. cap. 1.* ubi ait: in jumentis & feris inveniri morales virtutes, & vitia, quatenus in eis insunt *vestigia* morum hominis, & pro exemplo istarum umbratilium virtutum, *inest*, inquit, *eis urbanitas, feritas, clementia, acerbitas, fortitudo, ignavia, metus, fiducia, ira, malitia, atque etiam prudentiæ imago*, inquit, *inest multis.* Et postea: *ut in homine est ars, sapientia, prudentia, sic in nonnullis brutis est quædam eiusmodi alterа naturalis. Constat hoc ita esse planè argumento puerilis ætatis in qua futurorum habituum quasi semina & vestigia videtis: Et tamen nihil per id*

Brutis virtutem quomodo tribuat Aristoteles.

tempus animam hominis à brutorum anima differre propè dixerim. Hæc ille, ubi satis clarè indicat *Aristoteles*, propriè loquendo, in brutis habitus istiusmodi non esse, quòd *imaginem* dicit, item *vim naturalem*; & præterea à puerili ætate adducit exemplum, ubi solùm ait esse *vestigia* futurorum habituum. Et patet, quod ahâs *Aristoteles* disertè negat virtutes brutis, *lib. 1. Ethic. Nicom. cap. 1. In feris*, inquit, *nec virtus, nec vitium est.* Confer *Piccolom. grad. 4. phil. moral. cap. 3.*

72 *Actus assuefactitii in brutis non indicant habitus. Illis tamen assimilantur.*

Ad *secundum* respondeo: actus assuefactitios in brutis, indicare quidem aliquam assimilationem ad habitus: revera tamen non esse inde in iis habitus. Prius apparet, quia actus illi sunt ultra primam illorum naturam, & tribuunt naturis brutorum peculiarem quandam promptitudinem & facilitatem in operando. Atque hinc *Thom. 1, 2. q. 50. art. 3. ad secundum*, ait: in brutis animalibus *quodammodo habitus* poni posse.

Quod autem illi non sunt veri & propriè dicti habitus, declarari solet bifariam: Nempe ex duobus defectibus eorum, quæ aliâs ad rationem veri habitus requiruntur. *Thom.* igitur *d. l.* ait: in istis brutorum actionibus ad rationem habitus deesse *usum voluntatis*: Eum autem ad rationem habitus pertinere, probatur ex *Commentat. lib. 3. de anim. tex. 18.* ubi ait: Habitum esse, quo quis agit *cùm voluerit*. Volitio autem in bestiis propriè non est. Ergo nec habitus. *Suarez* autem *disp. 44. Met. s. 3. n. 5.* hoc ait, deesse ad rationem habitus, quod quæcunque præstantur à brutis, satis commodè præstantur in brutis per phantasmata. Unde signum est, nihil in iis esse, quod sit ad rationem operandi additum ultra naturam. Nam phantasmata requiruntur, ut principium primum & naturale ad operandum. Patet autem antecedens, quia phantasmata per repetitionem actuum faciliùs hærent in memoria, & tenaciùs, & sic etiam promptiora fiunt ad actuandam phantasiam, & determinandam eam ad agendum vel judicandum. Atque ita si species illa sive phantasmata representent obiectum cum omnibus circumstantiis, naturaliter determinabitur phantasia, etiam si non habeat habitum. Atque ita nullum est indicium ulterioris habitus. Et sic consuetudo agendi in istis non efficit habitum: sed solùm efficit, ut species repræsentet obiectum cum his vel aliis substantiis.

PUNCTUM III.

An habitus sint in potentia motiva?

73 *Rationes dubitandi.*

Ratio dubitandi est, quia experientia docet, quod per iterationem & repetitionem actuum, etiam membris corporis solent induci aliqua major facilitas & promptitudo ad actum: veluti est in digitis pulsantis cytharam, testitudinem, vel organum, & sic in aliis. Eáque de causa membris corporis attribuuntur habitus à *Scoto 3. d. 33. q. un. Gabr. 3. d. 23. q. 1. a. 3.* & aliis. Et confirmatur: quòd hinc aliquæ artes dicuntur manuariæ, tanquam residentes in manu.

74 *Aliorum sententia.*

Nihilominus aliis secus videtur, qui aiunt nullum habitum in potentia motiva suscipi. Vide *Thom. 1, 2. q. 50. a. 3.* ejusdémque Interpp. Et adde *Suarez disp. 44. s. 2. n. 3.* Ratio illorum principalis est: quia habitus solùm conveniunt potentiis, quæ eliciunt actus immanentes. Et confirmatur ab iisdem amplius: Quia ille habitus, qui in potentia motiva statuitur, vel recipitur immediatè in ipsa potentia motiva, vel non. *Posterius* dici non potest: quia de ratione habitus est, juvare potentiam per seipsum, quod non potest fieri, nisi informando ipsas potentias, ut priùs visum est *ad 1. punct.* Neq; *prius* dici potest: quia potentia motiva necessitate naturæ est

obediens

obediens appetitui, unde de se nullam indifferentiam & indeterminationem habet ad agendum sic, vel aliter. Potentiæ autem quarum actus sunt necessarii, habituari non possunt. Solùm habent quandam indifferentiam passivam, ut sic vel aliter ab appetitu moveantur. Illa autem indifferentia non postulat habitum in ista motiva potentia: sed satis est, si potentia dirigens motum habeat habitum, juxta quem possit variare in motu.

75 *Solvuntur rationes dubitandi.*

Atque ex hoc etiam apparet solutio ad rationem dubitandi prius positam, quia illa facilitas & promptitudo in motibus aliquibus non postulat, ut ipsa potentia motiva habitum acquirat: sed satis ista facilitas in motu præstabitur, si, quod dirigit vel imperat motum, habeat habitum. Et confirmatur: quia secus & actum memoriæ oporteret poni in digitis vel pedibus, quod absurdum est, quia memoriæ instrumenta & conditoria non sunt in digitis. Vide *Scalig. Exerc.* 307. *sect.* 37.

76 *Quomodo artes aliquæ dicantur manuariæ?*

Quod autem artes aliquæ *manuariæ* dicantur, id non est sic, quasi ars sit, in manu vel potentia motiva manus: sed quod artes illæ in mente existentes, exerceantur manibus. Nam & urbanitas ex parte exercetur & exprimitur gestibus, & tamen non est in manibus vel pedibus ipse habitus urbanitatis, sed iis membris solùm quadantenus exercetur.

PUNCTUM IV.

An possint dari habitus in appetitu sensitivo.

77 *Ratio dubitandi.*

Ratio dubitandi est: quòd appetitum sensitivum habemus cum brutis communem. Unde si in eo possent dari habitus, possent etiam esse in brutis, quod falsum esse prius patuit.

Nihilominus *Aristoteles* docet: aliquas virtutes, & proinde habitus aliquos esse irrationabilium partium, *lib.* 3. *Ethic. cap.* 10. Sic, verbi gratiâ, temperantia & fortitudo sunt in appetitu sensitivo, quia per eas componuntur perturbationes sensitivæ, veluti, quæ sunt in gustu & tactu. Confer & *Thom.* 1, 2. *q.* 50. *a.* 3. *& q.* 56. *a.* 4. & *Piccol. grad.* 4. *Phil. moral. c* 7. *seqq. Colleg. Conimb. in Ethic. disp.* 7. *q.* 5. & autores ibi citatos.

Atque hæc etiam posterior sententia rectè eligitur propter dicta, & latius defendi & confirmari solet ab Ethicis.

78 *Appetitus sensitivus quatenus sit subiectum habituum*

Ad rationem autem dubitandi respondeo: Appetitum sensitivum posse bifariam considerari. *Primò* in se, & secundùm se. *Deinde* in quantum subest rationi, & sic per obedientiam ad mentem fit ἕλλογον, sive rationalis. Ex quibus porrò dico: quod appetitus sensitivus solùm capax sit habitum, in quantum per rationem dirigitur. Nam, ut rectè *Piccolomineus* ait, *grad.* 4. *Phil. moral. cap.* 10. Cùm mens primò, & ex se sit rationis compos, virtutes omnes pertinere ad mentem, ut ad ducem & principium, ad quam munere sapientiæ, judicare verum; munere voluntatis, finem optimum velle; munere consultationis & prudentiæ, congruentia media invenire, medium circumscribere, & aurigæ more, appetitiones sensuum, quasi equos dirigere. Atque hinc fit, quòd, tum in brutis non possunt esse habitus in appetitu sensitivo, possint tamen esse in hominis appetitu sensitivo, quia hic est rationalis participatione, ille autem nullo modo.

PUNCTUM V.

An in voluntate possint esse habitus?

79 Gravis & prolixa hanc ad rem disputatio est in Ethicis, de virtutibus moralibus, quas aliqui aiunt esse in voluntate: aliqui autem aiunt, voluntatem esse incapacem habituum, & proinde eas aliqui retulerunt ad intellectum, ut fecit *Scotus 3. dist. 33.* Alii autem retulerunt eas ad appetitum sensitivum. In ea tamen specialitate non quæro hac de re. Sed solùm inquiro: An voluntas habituari possit, sive: An in ea habitus possit poni, quicunque ille sit?

80 *Habitum posse esse in voluntate.* Atque tum dico: *Habitus potest esse in voluntate.* Et ita patet, quia in voluntate inprimis est indifferentia aliqua ad actus suos. Et iterum ad actus illos potest disponi, ut melius aliquid ab ea & facilius fiat, ac per naturalem propensionem fieri potest & solet. Ergo ea habituum non est incapax. Et confirmatur: quod sunt aliqui habitus, qui moderantur affectus non sensitivos. Hi ergo non possunt esse in appetitu sensitivo. Ergo nec virtus eos moderans potest esse in appetitu sensitivo. Ita videri potest de cupiditate gloriæ, item in actibus justitiæ, & sic in aliis. Ratio consequentiæ evidens est: quia sicut perturbationes sensitivæ postulant, ut sint aliqui habitus in appetitu sensitivo, veluti temperantia & fortitudo: Ita perturbationes non sensitivæ postulant, ut sint in appetitu intellectivo, hoc est, in voluntate.

81 Quæ hic in contrarium disputari solent, potissimùm inde desumi solent, quod justitia, aut etiam omnes morales virtutes sint in appetitu sensitivo, vel etiam in intellectu. Prinde, cùm illa materia sit ἠθικωτέρα: Ideò hic ejus generis argumenta considerare & refutare nolo. Videri possunt, pro alterutra opinione. *Thom. 1, 2. q. 50. a. 5. & q. 56. art. ult. Colleg. Conimb. in Eth. disp. 7. q. 5. Piccol. grad. 4. Philos. moral. c. 7. seqq. Dn. Crugerius in Horto virtutum, q. 29.*

PUNCTUM VI.

An habitus possint esse in intellectu.

82 *Sententia negans.* In præsenti quæstione non quæritur de speciebus intelligibilibus, quæ & ipsæ sunt habitus. An illæ dentur in intellectu, sed ut initio protestatus sum, inprimis loquor de habitibus, istis dimissis. Hoc igitur est, de quo quæritur: *An præter species intelligibiles, dentur aliqui habitus in intellectu.* Et ratio dubitandi est, quod ad actus intellectus videntur satis esse istæ species intelligibiles. Nam si illæ satis representant objectum, tum intellectus satis assentitur. Ergo non opus est ultra eas aliquo habitu. Sin verò illæ species objectum insufficienter repræsentent, tum vel intellectus non assentitur, vel non nisi cum proportione ad species repræsentantes. Declarari id solet in habitu intelligentiæ. Ibi igitur si extrema, ex quibus principia constant, sufficienter repræsententur, per species intelligibiles; nihil præterea ad rationem habitus illius porrò requiritur. Ergo is satis habet, in speciebus intelligibilibus. Atque ita docet *Soncinas lib. 5. Met. q. 9.* & alii *Thomistæ.* Videtur enim & *Thomas* id sentire *1, 2. q. 50. art. 4. & q. 24. de veritate, art. 4.* & locis aliis.

83 Ad eundem modum etiam intellectui negant habitus, illi, qui aiunt in omnibus hominibus esse eundem intellectum possibilem. Nam cùm habitus non recipiantur in intellectu agente, illi consequenter coacti sunt dicere, quod habitus cognoscitivi

scitivi non sint in ipso intellectu, sed in viribus interioribus sensitivis. Manifestum enim est, quod homines varient ratione habituum. Non possunt igitur habitus in eo esse, quod unum numero est in omnibus. Ita colligit *Thomas d. q. 50. a. 4. 1, 2.* Cæterùm cùm disputatio illa de unitate intellectus patientis Physica sit, & opinio per se satis absurda sit: proinde juxta illam hypothesin non est necesse ea de re nunc agere, vel argumenta referendo vel refutando.

Absolutè autem necessarium est: dari aliquos habitus in intellectu, quod inde clarissimum erit, si ostendatur ad ea, quæ horum habituum indicia sunt, non sufficere species intelligibiles. Ad hanc rem igitur id inprimis certum est, quod intellectus possit fieri promptior & facilior, & perfectior in intelligendo, ac est per naturam. Hæc autem non possunt dari per species intelligibiles. Ergo opus est ad hanc rem habitibus. Consequentia est evidens, quia nullum aliud potest esse principium illius facultatis & promptitudinis in actibus intellectivis. Assumptum autem probatur, quia species intelligibiles referuntur ad actum intelligendi, non nisi ex parte objectorum, supplendo scilicet illum influxum, quem præbet objectum. At experimur ipsas potentias fieri faciliores & promptiores ad operandum, vel intelligendum. Oportet igitur ut ex parte potentiæ intellectivæ sit aliquod principium, unde ipsa disponatur ad meliùs operandum. Et confirmatur: quòd intellectus post acquisitas species & cognitos terminos adhuc potest dubitari, de connexione eorum, ut non assentiatur statim, atque adeò perceptis illis speciebus potest adhuc manere difficultas intelligendi. Ideóque quod tollit illam difficultatem, & præbet facilitatem in intelligendo, non potest esse species, sed oportet, ut sit aliquid ultra speciem, hoc est, peculiaris habitus. 84 *Dari habitus in intellectu.*

Atque ita etiam relinquitur solutio objectionis, in ratione dubitandi prius propositæ. Confer *Suarez disp. 44. s. 4. Capreolus, Cajetanus, Ferrariensis,* & alios *ibi citatos.*

PUNCTUM VII.

Continens generalia Theoremata de subjectis habituum.

Ex dictis hactenus patet 1. ***Nullum habitum recipi in materia sive corpore.*** Habitus enim apprehenditur tanquam principium agendi. Materia autem, quâ talis non est effectiva. Et hinc porrò sequitur: sanitatem, pulchritudinem, & similia, accuratè loquendo non esse habitus, prout & prius visum est. 85 *Habitus non est in corpore.*

2. ***Habitus non potest recipi in potentia naturali, hoc est, determinatâ ad unum oppositorum, & nullam indifferentiam habente ad diversos actus.*** Nam de ratione habitus est, juvare potentiam insitam ad peculiarem speciem actus, qui secundùm se aptus erat ab illa potentia aliter fieri. Alietas autem illa non convenit illis potentiis, quæ sunt naturales. Naturales autem strictè intelligo: quatenus significant illud principium agendi, quod distinguitur contra agens voluntate & consilio. Aliâs enim omnis habitus recipitur in naturali potentia, prout naturalis potentia, secundùm speciem qualitatis significat, ut est aliquoties dictum. 86 *Nec in naturali potentia.*

3. Atque hinc sequitur: ***Nullum habitum posse recipi in brutis,*** quia, accuratè loquendo, nulla est indifferentia & libertas in actione bruti. 87 *Vel brutis.*

4. Eodémque rigore: ***Illæ potentiæ in hominibus nullos habitus accipere possunt, quæ non sunt participes rationis, seu, quæ non sunt, saltem per obedientiam ad rationem, participatione rationales.*** Nam & nullam indifferentiam habent. 88 *Vel irrationalibus potentiis* Secus *hominis.*

Secus tamen est in aliis potentiis. Nam illæ, sicut participatione rationales sunt, ita etiam consequenter sunt in agendo indifferentes, & proinde habituum non sunt incapaces.

89 *Sed in potentia intelligendi & volendi.*

5. Denique: *Potentia intellectiva & volendi potest esse subiectum habitus.* Nam & in illis est indifferentia ad agendum: Et secundùm se aptæ sunt, ut quos actus naturaliter sic faciunt, possint per iterationem & repetitionem actuum melius & faciliùs facere. Hæc singula ex hactenus dictis plenius constant.

ARTICULUS IV.
De causa habituum.

90 Quoad causam habituum quæri solet, tum de causa efficiente eorum, tum de causa finali eorum. Et quoad causam *efficientem* quæritur *primò*: An aliquis habitus possit esse à natura? *Deinde*, habitus acquisiti quomodo fiant ex actibus? Et *denique*: An possunt fieri ex uno actu? Quoad *finalem* verò *causam* quæritur: an habitus sint propter actus?

PUNCTUM I.
An aliquis habitus possit esse à natura?

91 *Habitus non est à natura.*

Hæc res facilis est, proinde eam paucis expedio. *Primò* dico: *Nullum habitum esse à natura, hoc est, pendere ab intrinseca rei habituatæ essentia.* Ita patet, quia sic tale quid revera non esset habitus, sed naturalis potentia: Nam sub nomine naturalis potentiæ intelligimus, id operandi principium, quod statim à natura, hoc est, per dimanationem & resultantiam naturalem inest. Atque hoc ipsum etiam docet *Aristoteles*, inprimis *l. 2. Ethic. c. 1. Perspicuum est, nullam virtutem moralem insitam nobis esse à natura*, inquit. *Nihil enim eorum, quæ naturâ insunt, aliter atque naturâ est, assuefieri potest, ut lapis, qui deorsum fertur naturâ, nullâ ratione assuefieri potest, ut sursum moveatur, ne quidem, si decies milles quis eum sursum jaciens, assuefacere conetur. Neque ignis unquam deorsum feretur, neque quicquam aliud eorum, quæ aliter à natura comparata sunt, aliter assuefieri poterit.*

92 *Habitus duobus modis potest esse à natura.*

Deinde: Nihilominus duobus modis dici potest, quod habitus aliquis possit esse à natura. *Primum*, ut intelligatur inchoatio ejus esse naturalis, quomodo habitus principiorum dicitur esse naturalis, & principia prima dicuntur naturaliter nota. Vide *Thom. 1, 2. q. 51. art. 1. Secundò*, si à natura sit idem, quod à nativitate, ut à natura habitum dicatur, quod ilicò in nativitate adest, & non demum acquiritur. Atque sic habitus infusi, qui dicuntur, possunt statim adesse in prima nativitate, & proinde hoc sensu sunt à natura. Ita peccatum originale etiam est habitus, ut docet *Arimin. l. 2. sent. dist. 30. quæst. 1. Henric. quodl. 2. quæst. 11. Driedo Pontificius l. 1. de grat. & lib. arb.* & ex *Thoma, Bonaventura, & Hugone, Augustana Confessio in Apolog. art. 2. p. 55. edit. Lipsi. anno* 1606. Et tamen secundùm illum habitum dicimur *naturâ* filii iræ, *Eph. 2. v. 3.* Naturâ, *inquam*, sumus φύσει, non ἔθει, hoc est, non demum per consuetudinem & iterationem actuum, ut *Chemnit.* interpretatur *part. 3. loc. com. p. 569, 570.*

PUNCTUM II.
An & quomodo actus sint causa habituum?

93 Loquor de istis habitibus, qui per actus acquiruntur, non autem de habitibus in uni-

in universum. Neque enim omnes habitus pendent ex actibus, ut apparet de speciebus intelligibilibus, aliisque infusis habitibus.

Hac igitur in re dico 1. *Habitus istos dependere ex actibus.* Ita clarè docet *Aristoteles lib. 2. Eth. cap. 1.* Ædificando, inquit, *fiunt ædium ædificandarum artifices, & fidibus canendo fidicines: Itemque iustis actionibus exercendis iusti, temperantibus temperantes, fortibus fortes efficimur.* Et postea ibidem inquit: *Agendis rebus quæ ab hominibus inter ipsos contrahi solent, alii iusti, alii iniusti efficimur. Et cùm ea, quæ in rebus horribilibus & periculosis habentur, agimus ac subimus, assuescimúsque ea, aut timere, aut præsenti animo ferre, aliàs fortes, aliàs timidi evadimus. Similis est cupiditatum irarúmque ratio. Alii enim temperantes & mansueti, alii intemperantes & iracundi efficiuntur, hi quia sic, illi quia aliter in illis versantur. Atque, ut uno verbo dicam, ex similibus munerum functionibus atque actionibus similes habitus oriuntur.* Atq; hoc ipsum etiam *Arist.* variè probat, nempe ex nomine, quod virtutes dicuntur *morales*, quia ἔθει acquirantur. Item ex intensione legum & legumlatorum, tum etiam, quod nisi res ita se haberet, nec magistro, qui doceret, opus esset, sed omnes boni & mali artifices nascerentur. 94 *Habitus ab actibus pendere.*

Hoc igitur posito, quod actus præsupponantur ad habitus, inquirendum est, *quomodo ad eos præsupponantur?* An scilicet præsupponantur solùm per modum dispositionum, an sic, ut ipsi sint causalitas, per quam substantia agens influat in productionem habitûs, an verò ipsi actus per se & variè causa sint. His enim modis variant sententiæ. Quidque nunc hanc ad rem porrò sentiendum sit, nunc explicandum est. 95

Igitur *II.* dico: *Actus non prærequiri ad habitus, tanquam dispositiones ad eos.* Ita assero contra *Durandum*, qui 3. *dist.* 33. *quæst.* 2. ait: Ex parte subiecti habituabilis requiri aliquas dispositiones, sicut ad formæ substantialis productionem prærequiruntur aliquæ dispositiones, Istos igitur esse actus. Atque ita, si illi actus ponantur in potentia activa, resultare inde habitum, ut hoc modo actus non causent habitum, sed solùm sint prærequisitæ conditiones & circumstantiæ, quale quid est approximatio agentis ad patiens. 96 *Actus non prærequiruntur, ut dispositiones.*

Ut igitur hæc sententia destruatur, & assertio proposita confirmetur, inprimis notandum est: esse duo genera dispositionum. *Aliæ* dispositiones sunt per se & positivè necessariæ. *Aliæ* verò solùm sunt necessariæ eventualiter, & quasi negativè. Prioris generis sunt illæ, quæ & requiruntur ad introductionem formæ, & eiusdem in materia conservationem & persistentiam: Qualis est dispositio materiæ per calorem, ad recipiendam formam ignis, & sic in aliis. Quodque hoc requiratur in istiusmodi dispositionibus acutè probat *Suarez disp. 44. s. 8. n. 7.* quia non est alia unio, quæ primo instanti fit ab ea, quæ postea perseverat. Ergo si dispositio aquæ est necessaria propter unionem formæ cum subiecto, erit necessaria quandiu durat unio. Neque maior est ratio de primo instanti, quàm de cæteris. 97 *Duo genera dispositionum.*

Alterius generis dispositiones sunt: quæ non requiruntur ad unionem formæ cum subiecto, aut eiusdem in materia persistentiam, sed solùm ad removendum aliquod impedimentum, sive dispositionem formæ introducendæ contrariam, quomodo ad inducendam parti læsæ sanitatem, pro dispositione requiritur, remotio puruletiæ à vulnere: Unde hæ dispositiones solùm eo in casu prærequiruntur, si talis contraria forma adsit, unde & *eventualem* dixi. Vulnus enim quod nullam puruletiam habet, tali dispositione non eget ad sui sanationem. 98

Jam

99 *Probatur assertio.*

Jam quòd actus, in neutro genere, dispositiones possint dici ad habitus, facilè patet, nam inprimis illi non sunt dispositiones per se, & positivè necessariæ, quia habitus persistunt desistentibus actibus. Neque enim si quis dormiat, aut alia de causa non exerceat habitum justitiæ, vel mansuetudinis, ex defectu actionis desinit habere habitum justitiæ vel mansuetudinis. Neque posterioris generis dispositiones possunt esse actus, quia fieri potest, ut subjectum habituabile careat dispositionibus contrariantibus habitui introducendo. Neq; enim, qui justus sit, oportet ut priùs fuerit positivè sive habitualiter injustus, & sic in aliis. Tum igitur potentia activa posset producere habitum, non intervenientibus actibus. At experimur nunquam id fieri. Non igitur actus requiruntur, ut istiusmodi dispositiones ad habitum.

100 *Objectio Durandi.*

Objectio Durandi hæc est: Si actus essent causa habituum, tum per se ad habitus esset alteratio. At ad habitum non esse per se alterationem, docet *Aristoteles 7. Phys. cap. 3.*

Solvuntur.

Respondeo: I. *Aristoteles* de alteratione & mutatione Physicè loquitur, quomodo alteratio significat sensilem, & Physicam mutationem. Hactenus igitur ea ad habitus non est. Habitus enim non sunt proprietates sensiles, imò ne quidem sunt affectiones Physicæ. Alias igitur si alteratio in communi sit alteratio subjecti, secundùm qualitatem, cujuscunque ea generis sit, sic eam in habitibus dari non repugnat. Et II. confirmatur, quod ne ipse *Durandus* pôtest hanc responsionem evitare. Nam cùm habitus incipiant esse, cùm antè à non fuissent, utique oportet eos aliquam causam habere, seu actus sint, seu alia causa sit. Hæc igitur alia causa, cùm referatur ad productionem habitûs, fieri non potest, quin (suo modo) alterando subjectum, eum producat.

101 *Actus non prærequiruntur ad habitus, ut causalitates.*

III. Dico: *Actus non prærequiritur ad habitum, ut causalitas vel via ad eum.* Assertio hæc est contra *Burid. l. 2. Ethic q. 3.* Patet autem, quia, ut maximè actio sit causalitas, tamen id solùm est loquendo de ea in respectu ad intrinsecum terminum illius, qui non potest esse habitus, cùm singulis actionibus sui intrinseci termini respondeant, distincti ad distinctionem actionum. At plures actus possunt uni habitui præsupponi. Confer *Suarez disp. 44. s. 8. n. 12.*

102 *Sed ut causæ.*

IV. Dico *Actus veram & effectivam causalitatem habere ad productionem habituum.* Ita relinquitur ex remotione priorum opinionum. Neque enim apparet, si actus prærequiruntur ad habitus, & tamen non sint dispositiones, vel causalitates, quomodo aliud quid esse possint, quàm causa.

103 *Objectiones.*

Sed hîc tria objiciuntur: *Primò*: Quod actus est aliquid consequens habitum, Non igitur actus est causa habitûs. *Secundò*: Actionis non est actio. Ergò nec actio potest esse causa alterius. Causa enim efficiens talis non est formaliter, nisi per actionem. *Tertiò*: Effectus non est nobilior suâ causâ. At habitus nobilior est actibus præcedentibus ipsum. Quandiu enim præcedunt habitum, sunt adhuc imperfecti, & deest eis absoluta integritas & perfectio: unde & successu temporis crescunt in perfectionibus.

104 *Actiones antecedentes vel consequentes habitum.*

Ad *primum* respondeo: Actiones esse duplices in respectu ad habitum, aliæ sunt antecedentes eum, aliæ consequentes. Istæ igitur sunt causæ habituum, ut nunc dico. Hæ verò sunt effecta habituum. Utrumque eleganter expressit *Scalig. exer. 307. sect. 4. pag. 925. Affectus*, inquit, *est motus animi nondum exiens in actum: velut misericordia aut ira. Ex aliis educitur actio, vel ad sublevandum inopem, vel ad opprimendum autorem offensionis. Ita sanè, si prius appetivero sublevationem,*

vel

vel oppressionem. Is igitur est ordo: Primò: πάθος, affectus. Deinde est ὄρεξις, appetitus. Tertiò est ὁρμὴ, incitatio motus illius interni ad actionem. Dehinc πρᾶξις, actio, quæ est sublevatio, cujus multiplici repetitione quasi fabricatur habitus, qui ejusdem nominis eum affectus est, quo ritè dicar, & ero misericors. Actiones igitur, quæ hactenus fuerunt, sunt antecedens, quæ per modum causæ comparantur ad habitus. Jam verò subjicit *Scal. A quo deinde habitu certa atque impræpedita fluunt actiones, non autem incertæ, quales ante ipsum fiebant, bona quidem, sed non bene.* Atque hæ actiones sunt consequentes, & sic effecta habituum.

Ad *secundum* respondeo: Actus immanentes, per quos fiunt habitus, posse bifariam æstimari, nempe vel simpliciter in ratione actionis, vel quantum ad intrinsecum terminum suum quantitativum. Actio igitur illis convenit hoc solùm posteriori respectu, sunt, ut *Suarez* determinat *disp. 18. Met. s. 4. & d. 44. sect. 8. n. 23.* Actionis autem non est actio immediatè & ex vi sua, seu in quantum talis est, & dimisso respectu ad qualitativum terminum. Vide suprà *cap. 6. tit. 4. artic. 5. punct. 1.* 105

Ad *tertium* respondeo: Effectum non posse esse nobiliorem suâ causâ, si adæquatè de ea loquamur, sive conjunctim de omni eo, quod concurrit ad effecti productionem. Nam in particulari potest una aliquâ causa esse (si plures concurrant) ignobilior effectu, si effectus cæteroquin etiam à causa nobiliori pendeat. Actus autem sunt causa inadæquata ad habitum, quia aliunde etiam sit, nempe ab ipsa essentia rei agentis. Vide *Thom. 1. 2. q. 5. art. 2. ad tertium.* Atque hæc responsio militabit, si supponatur: quod habitus sit nobilior actu, id quod non omnibus probatur. Placet enim aliquibus viceversa actum esse nobiliorem habitu, inter quos est & *Suarez disp. 44. s. 8. n. 18, 19, 20.* 106

PUNCTUM III.

An habitus possit fieri ex uno actu?

Duplex sensus est præsentis quæstionis: *Primus* est: An possit esse habitus, ad quem non prærequirantur plures actus, sed quem unus solùm antegrediatur. *Alter* est: An, si maximè plures actus antegrediantur habitum, unus tamen solùm sit causa habitûs. Cæteri autem præcedentes non attingant habitum effectivè, sed dispositivè solùm. Variant enim de utroque sententiæ. Complectar rem summatim. 107

Igitur 1. dico: *posse habitum aliquem produci per unum actum, ita ut non prærequirantur plures.* Non dico, quod id sit in omni genere habituum, sed quod id esse *possit*, non repugnante naturâ habitûs. Patet autem id inprimis de scientia, verbi gratiâ, alicujus conclusionis. Illa est habitus, & tamen ex una firma & solida demonstratione potest pendere. Ita *Thomas* docet 1. 2. *quæst.* 51. *art.* 1. & Confer *Suarez disp. 44. s. 9. num. ult.* Differunt adeò hactenus habitus intellectivi à moralibus, quod hi uno actu non requiruntur, cujus rei hæc causa est, ut *Thom. d. l.* assignat, quia ratio non potest uno actu totam potentiam appetitivam vincere, cùm ea ex vi libertatis suæ, se admodum diversimodè, & ad multa habeat. 108 *Posse habitum pendere ex uno actu.*

Sed *objicitur*, quod *Aristoteles lib. 2. Eth. cap. 12.* in communi ait, homines acquirere habitus per plures actus, tam loquendo de moralibus, quàm de intellectivis. 109

Sed *respondeo*: Verum id esse de habitibus intellectivis, quatenus in tota sua extensione sumuntur. Neque enim habitus Physicus, verbi gratiâ, acquiritur unâ demonstratione,

demonstratione, sed varias oportet esse demonstrationes, juxta varietatem & diversitatem objectorum, unde pendeat habitus iste. Ego autem in priore assertione locutus sum de habitu simpliciter, non autem de tota ejus extensione, vel amplitudine extensiva, ut loqui solent.

110 *Omnes habitus prærequisitos esse effectivos.*

II. Dico: *Cùm plures actus prærequiruntur ad habitum aliquem, tum singuli illi concurrunt ad eum effectivè.* Hoc est, quod dico. Cùm decem actiones prærequiruntur ad habitum, tum non solùm decimus actus efficienter concurrit ad habitum, sed singuli priores novem actus præbent efficientiam suam ad illum habitum, sic, ut post singulos illos actus relinquatur in anima vel subjecto habituabili aliqua permanens qualitas, quæ per successionem in sequentibus augeatur, donec decimus actus ultimam quasi manum apponat, ut absolvat illam qualitatem in esse habitus.

111 Patet autem consequentia, quià aliâs nulla ratio est, cur plus operetur decimus actus, quàm actus præcedentes, cùm sint ejusdem rationis. Et confirmatur: quod in exemplis, quibus contrarium sentientes utuntur, prorsus idem est. *Gutta*, inquiunt, *cavat lapidem (non vi, sed) sæpè cadendo.* Nam etsi ultima quasi gutta cavitatem introducat: tamen omnes præcedentes etiam relinquunt aliquid positivum, & introducunt aliquid in lapidem, humectando illum, & emolliendo: Donec tandem emollita particula lapidis una post aliam excutiatur lapidi, & sic cavitas introducatur in lapidem. Simile est etiam in qualitatum sensilium productione. Ibi enim sensus testatur per actionem calefactivam ignis, successivè produci calorem, ita tamen ut singulis momentis actionum accrescat aliquid de calore, vel alia forma producibili.

112 Atque hinc porrò sequitur: Quòd dispositio ab habitu essentialiter non differat, sed dispositio transit in habitum, si magis intendatur, & ita radicetur in subjecto habituabili, ut in eo tenaciter & immobiliter hæreat. Confer inprimis *Suarez disp. 44. s. 9. n. 6.*

PUNCTUM IV.

Quanam sit finalis causa habituum?

113 Hac in re facilis est responsio, quod scilicet habitus dati sint ad juvandas naturales potentias, in ordine ad actus suos, prout plenius id deductum est suprà *hoc tit. 4. art. 2.* Solet autem inquiri hanc ad rem: An istud adjumentum, quod habitus præstat potentiis naturalibus, sit hoc modo, ut potentiæ per eos, solùm tanquam per dispositiones, sint faciliores ad actus suos: An verò etiam ipsi effectivè concurrant ad actus; sed ea de re meliùs agitur sequenti titulo.

ARTICULUS IV.

De actibus, qui ab habitibus fiunt.

114 Quoad hanc rem de tribus videndum est. *Primò*: An habituum sint aliqui actus? *Deinde*: Si habitus concurrant ad actus, an concurrant etiam ad substantiam actus? Et *denique*: An respectu actus sint primum principium?

PUNCTUM I.

An habitus sint causa efficiens aliquorum actuum?

115 *Referuntur sententiæ.*

In hac quæstione variant sententiæ Philosophorum. Aiunt enim aliqui: potentiam esse adæquatum principium cujusvis actus. Habitum autem nullum influxum effectivum

effectivum præstare ad istum actum, sed solùm esse dispositionem ex parte potentiæ, ut scilicet ipsa cùm tali dispositione meliùs & faciliùs operetur. Ita disputat *Durandus* 3. *d.* 23 *q.* 2. 3. 4. *Capreol.* etiam idem docuisse *Aureolum* refert 1. *d.* 17. *q.* 1. *art.* 1. *Palud.* 3. *d.* 23. *quæst.* 2. idem tenet, sic & alii.

Alii verò aiunt: Habitum simul cum potentia illum actum præstare, sic ut utrumque eorum effectivè concurrat ad actum, veluti potentia motiva in pede vel manu, cum habitu saltandi, vel cytharisandi, efficit conjunctim saltationem & cytharisationem. Atque hoc tenet *Arist. c.* 5. *Met. cap.* 12. *&* 5. *Eth.* 1. 6. & alibi, tenétque *Thom.* 1, 2 *q.* 49. *a.* 3. *&* *q.* 51. *a.* 2. *Capreol. cit. loc. Occamus quodl.* 3. *q.* 30. & multi Scholastici *c. ad* 3. *d.* 23. *Suarez disp.* 44 *Met. s.* 5 *n.* 6.

Atque hæc sententia ab istis autoribus satis probatur inde: quod adjumentum quod habitus præstat potentiis, aliter explicari verè non potest, quàm quòd sit per coëfficientiam cum ipso. Potest enim, ut ferè *Suarez* argumentatur *dicto loco*, quatuor modis intelligi: quòd efficiens juvetur ab habitu, nempe, *vel* tollendo impedimentum aliquod in potentia; *vel* disponendo patiens; *vel* augendo virtutem agentis; *vel* aliquid illi coëfficiendo. At nihil istorum locum habet præter ultimum, vel etiam tertium, si augmentum illud explicetur per coëfficientiam. Nam potest habitus introduci, verbi gratiâ, virtutis, cùm positivum vitium non præfuit. Quod ergo tandem impedimentum auferretur à potentia per habitum. Deinde fingi non potest quomodo per habitum disponatur patiens? Nam plerique habitus non sunt ad aliquid extrinsecum. Quod ergò tandem patiens est, quod disponatur per habitus. Si intelligatur id de approximatione objecti ad potentiam, nihil dicitur. Nam objectum, in quo virtus occupatur, propinquum est potentiæ, operanti sine habitu. Neque enim dici potest, quod habitus augeat vim activam. Quia, si vis activa potentiæ intrinsecè augeri, hoc est, intendi posset: non opus esset habitu, quia per potentiam sufficienter intensam id omne posset præstari, quod præstat habitus, sine necessitate igitur multiplicarentur hactenus entia, habitus addendo potentiis. Oportet igitur, ut habitus juvent potentias coëfficiendo, hoc est, ut habitus etiam influant effectivè in ipsum actum, quem elicet potentia. 116

Objici hîc solet: Si habitus concurrat ad actum potentiæ, quod tum vel concurrat ad substantiam actus, vel ad aliquid aliud. At nihil horum dici potest. Nam ad substantiam actus sufficiens virtus est in potentia naturali præcisè sumptâ. Quod autem est præter substantiam actus, veluti facilitas actus, vel delectabilitas, non sunt ea res addita. Sed hujus objectionis solutio pendet ex dicendis *seq. puncto.* 117

PUNCTUM II.

An habitus concurrat ad substantiam actus?

Ad hoc intelligendum. Notandum est quod in actione artificiosa possint duo considerari: Veluti in pulsatione cytharæ, *primum* est ipse motus manus, & hîc dicitur *substantia actus*, qui aliâs & secundùm se posset etiam à potentia solâ fieri, eâ q; non habituatâ. Deinde etiam in particulari est quasi modus aliquis, qui ultra naturalem actum facultatis motivæ, accedit porrò. Hoc ergo est, de quo nunc quæritur: An habitus etiam effectivè concurrant ad substantiam actus, an verò efficiant solùm illum ulteriorem modum. 118

Hac in re inprimis certum est: *Quod neque sola potentia, neque solus habitus possint* 119

efficere

efficere actum, qui est, verbi gratiâ, artificiosus. Nam sola potentia, cùm naturalis sit, non operatur, nisi naturaliter, & proinde ruditer, & imperfectè. Habitus autem non est principium operandi, nisi superadditum potentiæ.

120 Jam porrò dico: *Quod in actu habituali non possit discerni aliud quidem, quod ab habitu sit, & aliud, quod sit à naturali potentia. Sed totus iste actus inadæquatè est ab utraque illa causa.* Sicut in essentia hominis à parte rei loquendo, non est aliud, quod sit à forma, & aliud, quod sit à materia: sed tota essentia inadæquatè est ab utraque. Idem est: cùm duo equi currum trahunt, aut cùm anima & manus coefficiunt scriptionem.

121 Patet autem: quia, ut præcedenti puncto visum est: Habitus omninò sunt causa actuum. An non apparet: quidnam efficiant, si non totum actum (quanquam inadæquatè) efficiant, & proinde etiam substantiam ejus. Nam *intensio* quam actus habituales habent præ actibus naturalibus, non est aliquid essentialiter distinctum ab esse rei: sicut in universum id est, in qualitatibus intensibilibus: Fieri igitur non potest, ut habitus producat intensionem actus, & non actum ipsum. Sic neque illud additum seorsim potest esse *bonitas*. Nam inprimis bonitas (juxta quam ex habitu dicimur bene agere) non est moralis, cùm habitus intellectivi non denominent moraliter bonum. Est ergo transcendens bonitas. At nec hæc est aliquid realiter distinctum ab essentia rei, quæ bona est. Fieri igitur hactenus non potest, ut habitus producat bonitatem, & non habitum, cui illa bonitas identificatur. Nec denique *facultatem & promptitudinem* habitus possunt producere in illis actibus. Nam facilitas & promptitudo præcisè sunt ex parte potentiæ. Actibus ergo facilitas non convenit, nisi per extrinsecam denominationem. In ipsis ergo ea nihil reale est, quod per realem & positivum influxum habitûs fieri debeat.

122 Ad *objectionem* in fine prioris puncti propositam. *Respondeo.* Etsi potentia naturalis sit sufficiens ad actum, quoad substantiam ejus, tamen non est sufficiens ad actum habitualem. Unde cùm Tò *habituale* præcisè effici non possit, quin coëfficiatur etiam actus, quoad substantiam suam: Hinc cùm in illud consortium potentia admittit habitum, oportet etiam ab habitu id effici, quod aliâs efficitur à solâ potentia. Sicut cùm unus equus traheret currum, & addito alio equo velociùs trahitur currus: Hîc à superaddito equo non est solùm celeritas, ut à priori equo solùm sit motus: sed & ipse additus equus concurrit ad illius actus substantiam, nempe ad motum currus simpliciter.

PUNCTUM III.

An habitus sit principium primum operationis?

123 Ratio dubitandi est in utramque partem. Nam primò: Habitus est principium operandi, sed additum naturæ vel naturali potentiæ, ut sæpè dictum & probatum. Naturalis igitur potentia est primum principium actus, non autem habitus.

Nihilominus in oppositum *Aristoteles* disertè artem vocat *primam* causam in architectando. *Oportet semper*, inquit, 2. *Phys. c.* 38. *causam uniuscujusque primam quærere, ut homo ædificet, quia ædificator est.* Ædificator autem est per artem ædificandi. Hæc igitur prima causa est, & ita in aliis. Et confirmatur, quod cùm causam cognoscimus, semper debemus dare primam causam, ut constat ex 1. *Phys. & 1. post.* At cùm de attributo artificioso quærimus, causa prima non est alia, quàm ars.

Ad hanc rem respondetur per distinctionem. Habitum nempe possum referre, vel

vel ad opus adæquatè, & sub tota illa essentia quam significat: vel ad opus artificiosum, verbi gratiâ, in quantum tale est. Priori modo habitus est principium operandi, non primum, sed secundum. Posteriori verò modo habitus est causa prima. Conser *Piccolom. grad. 2. Phil. Moral. c. 7.*

ARTICULUS VI.
De extensivo augmento habituum.

Inprimis duplex est augmentum habituum intensivum & extensivum. Etsi enim aliqui autores omne habituum augmentum dicant esse per intensionem. Tamen secus esse patebit ex dicendis. *Augmentum* igitur *intensivum* habitus est, si idem habitus fiat in subjecto, vel potentia radicatior & facilior ad exercendum: veluti, si ex opinione fiat scientia, vel ex qualicunque temperantia, vel fortitudine fiat, quis temperatissimus vel fortissimus. Aliud igitur est habituum *augmentum*, quod *extensivum* vocant, sumitur id non à subjecto, sed ab objecto. Cùm enim habitus, de quibus nunc loquimur, non recipiantur, nisi in anima eáque sit indivisibilis, hinc etiam habitus non recipiunt extensionem in anima, quasi cùm anteà fuerint, tanquam in particula animæ postea sint in pluribus partibus, (ut sic dicam) animæ, ac deinceps in tota anima. Augmentum igitur illum extensivum est ex parte objecti, ut dixi, estque tum, quando habitus extendit sese ad plura obiecta. Veluti sic in aliquo augetur habitus per extensionem, si ad notitiam de elementis, accadat notitia de cœlo, vel homine. Per intensionem augebitur ille habitus, si qualiscunque notitia, quæ erat de elementis, de iisdem fiat solidior, fertior, & exactior. 124 *Intensivum & extensivum augmentum quid sint?*

Porrò, cùm intensivum augmentum, quod in habitus est, sit eiusdem rationis cum intensione, quæ est in aliis qualitatibus, idcircò de eo nihil hic necessariò dicendum est, cùm infrà dicendum sit aliquid, de qualitatum intensione. Solùm igitur nunc dicendum est de habituum extensivo augmento, de quo plurimùm disputari solet. Vide *Thom. 1, 2 quæst. 54.* Et Interpp *ib.* Comment. *in Lombard. in prol. Fonsec. 5. Met. c. 7. q. 5. Suarez in Met. disp. 1. s. 3. & disp. 44 s. 11.* aliósque autores. Paucis hanc rem, quantum fieri potest, contraham. 125

An hanc rem igitur 1. dico: *Omnino dari aliquam habituum extensionem.* Neque enim omnia per intensionem explicari possunt. Intensio enim significat perfectionem statum rei sistendo in eodem. At habitus perficiuntur non solùm cùm radicatiùs & tenaciùs hærent in subiecto: sed etiam per ordinem ad diversa & plura obiecta, ut in præcedentibus iamdum constitit. 126

II. Habitus, ut sic, non postulat, ut habeat talem extensionem, sed potest tota ratio habitus consistere cum unitate simplici. Ita patet: Nam, ut videbimus, dantur habitus, qui sint unum, quid per agregationem, si ergo aggregantur ex pluribus habitibus, hi ipsi habitus non possunt, nisi simplicis entitatis esse. Ratio ergo habitus potest in simplici entitate consistere. Et confirmatur: Nam unius conclusionis, per demonstrationem cognitæ, notitia potest vocari sine incommodo habitus scientificus. Et tamen ibi in ratione habitus nulla est compositio. 127 *Habitus potest esse quid prorsus simplex.*

III. Non quævis multitudo obiectorum (ad quæ habitus refertur) confert habitui extensivum augmentum, de quo loquimur. Neque enim si per fortitudinem bellicam nunc aggrediatur quis Turcam, nunc hostem alium: aut si quis nunc per liberalitatem elargiatur pecuniam, mox frumentum vel oleum extensive augebitur habitus fortitudinis vel liberalitatis. Et patet, quia absolutè & simpliciter considerando obiectum, 128 *Multitudo obiectorum non confert semper habitui compositionem.*

objectum citrà peculiarem rationem, quæ continet rationem tendendi ad ipsum, objectum confert solùm distinctionem materialem, juxta quam non possunt discerni habitus: tum diversi habitus possint in uno objecto (materialiter, ut factum est, de eo loquendo) versari, veluti prudentia & scientia in affectibus; Scientia est ars in ferro & auro, & sic in aliis. Et nulla ratio est hactenus: cur una simplex & indivisibilis potentia possit ad plura (materialiter solùm distincta) objecta ferri, veluti visus ad apprehendendam albedinem, nigredinem, rubedinem, &c. Non autem possit id esse in habitu, ut ipse per qualemcunque multitudinem objectorum necessariò statim dicendus sit augeri debere.

129 *Simplex habitus potest ad plura ferri duobus modis.*

Cæterùm unus ille & simplex habitus, servando simplicitatem essentiæ, potest ad plura ferri duobus modis. *Primò:* Si ratio attingendi illud objectum, (quod quasi formale est) sit ad singula illa objecta eadem. Veluti cùm eadem ratio sit, per actionem liberalem attingendi frumentum, vel pecuniam; non oportet, ut extensivè multiplicetur habitus liberalitatis, juxta talem obiectorum varietatem, quæ non est secundùm modi diversitatem, sed solùm materialiter. Sicut in oppositum, etsi scientia & ars in eodem, verbigratiâ, ferro versentur, tamen sunt diversi habitus, quia sub illa identitate quasi materiali obiecti, subest diversitas in formali. Alio enim modo scientia ferrum attingit, nempe cognoscendo illud; & alio modo ars, nempe operando in illo.

Secundò: potest etiam habitus unus, isque simplex & indivisibilis ad plura objecta ferri, sub ratione diversa, si sit connexio & subordinatio partium, permissivè loquendo. Veluti, si quis per habitum aliquem feratur ad amandum medium & finem, vel ad bonum universale & particulare, aut primarium & secundarium, idque per amorem; deinceps per desiderium, (quod significat fervidiorem amorem) & tandem per gaudium. Entia enim non sunt multiplicanda sine necessitate, quæ hîc nulla est.

130 Dixi: *permissivè loquendo*. Nam non omnis subordinatio in actibus sufficit ad unitatem & simplicitatem habitus. Frequenter enim contingit, ut una conclusio sequatur ad conclusionem aliam. Et tamen oportet, ut ibi sint distincti habitus. Nam alia conclusio non est, per aliquetatem terminorum, & connexionis eorum. Oportet igitur, ut assensus ad hanc connexionem alius sit ab assensu eo, qui est ad priorem conclusionem. Atque ita hactenus est diversus habitus. Hic ipse enim assensus est aliquid permanens in anima per modum habitûs. Diversus ergò assensus, est diversus habitus.

Et hactenus quidem fuit de qualicunque extensione (virtualem aliqui eam vocant & eminentem. Alia autem dicitur formalis) habituum ad plura obiecta, quæ consistit cum unitate & simplicitate habitus. Et hæc simplicitas consequenter iuxta dicta tollitur, cùm habitus extenditur ad plura obiecta, nec habentia eandem rationem, secundùm quam objiciantur potentiæ, nec etiam habentia subordinationem aliquam, veluti est, cùm habitus Physicus augetur, dum ad notitiam metallorum accedit notitia animalium, vel Planetarum, vel Meteororum, vel vice versa. Ad hanc igitur rem porrò dico.

131 *Non omne extensivè augmentum potest stare*

IV. Non potest omne extensivum augmentum habituum stare cùm simplicitate habitûs. Ita patet: quia illa extensio potest esse cum alio atque alio modo attingendi objectum. At sic ex unitate objecti formaliter sumpti sumitur unitas habitus; Ita ex obiecti, formaliter sumpti, diversitate, oportet, ut sumatur habitus diversitas.

Atque

Atque ita, cùm diversus, ísque multiplex sit assensus iste, qui est ad conclusiones aliquas de auro & argento, verbi gratiâ, ab eis, quæ sunt de planta vel avibus: iccircò hactenus non apparet: quomodo habitus Physicus (ad quem istæ notitiæ pertinent) sit simplex & indivisibilis prorsus, idémque est in aliis. *cum simplicitate habitus.*

Relinquitur ergo hactenus: quòd habitus, qui tale argumentum habent, sint compositi. Nunc autem explicandum est: qualis sit illa compositio? An habitus sit, ex illa compositione aliquid unum per se? An verò sit, quid unum per accidens: Igitur dico:

V. Habitus qui tale argumentum extensivum habent, sunt compositi ex pluribus habitibus, & sic non sunt aliquid per se unum, sed per accidens, sive sunt entia per aggregationem. De singulis patet. Nam, quòd sint compositi istiusmodi habitus, patuit ex priori assertione. Quod autem singuli illi termini componentes, (ut sic dicam) unde isti habitus componuntur, sint veri habitus, patuit in prima assertione. Nulla enim ratio est: cur assensus alicujus conclusionis è demonstratione genitus, non dicatur habitus vel notitia scientifica illius conclusionis. Dehinc relinquitur: quòd habitus illi non sint compositi ad modum ejus, quod est unum per se, sed ejus, quod est unum per accidens. Entia enim per accidens tum semper fiunt, quando quid componitur ex entibus integris & completis. 133 *Habitus isti sunt entia per accidens.*

Et confirmatur: Si habitus istiusmodi esset compositus, ad modum ejus, quod est unum per se: tum id esset, vel per partium continuationem, vel inde, quod alia pars haberet rationem actus, alia potestatis. His enim modis, quod compositum est, potest esse quid per se unum. At neutrum hic militat, quia *continuatio* propriè loquendo locum non habet, nisi in rebus habentibus quantitatem & extensionem in subjecto, quæ nec animæ, nec habitibus convenit. Nec illud argumentum extensivum sic fit, quasi animâ una sui parte, verbi gratiâ, in corde informetur per habitus, qui sunt de animali, & alia parte, verbi gratiâ, in jecore aut cerebro informetur habitu alio. *Ratio* autem *actus & potestatis* inter istos partiales habitus sic nulla esse potest, quia illi possunt esse de rebus diversissimis, veluti musca & elephanto, vel arenula, & sic in aliis: quæ conclusiones consequenter ad summum non possunt habere convenientiam, nisi quòd continentur sub uno objecto scibili vel fine, & non potest quicquam habere, quasi actus informantis rationem, ad singulas istas partiales notitias. Unde unitas, quæ sumitur per ordinem ad subiectum vel finem, non potest, nisi ad summum esse accidentalis.

Visum igitur hactenus est: quòd habitus illi sint aliquid compositum per aggregationem. 134 Nunc igitur, quia nihilominus Metaphysicam, *unam*, & Physicam *unam, &c. scientiam* dicimus, videndum est, quinam debeant esse partiales habitus, qui ad unam istiusmodi scientiam pertineant, ne vagum chaos hactenus relinquamus. Ad hanc igitur rem dico.

VI. Unitas in habitibus practicis sumitur per ordinem omnium ad unum finem. Et unitas in scientia sumitur per ordinem omnium ad idem obiectum, junctâ abstractione, quæ cuique scientiæ propria. Ad unam igitur artem pertinent omnes illæ conclusiones, quæ pertinent ad modos sciendi. Rursus ad unam artem pertinent omnes illæ conclusiones & præceptiones, quæ pertinent ad bene dicendum: Iterum ad unam disciplinam pertinent omnia illa, quæ faciunt ad administrationem Reipublicæ. Et hinc (loquendo de scientiis) omnia illa ad Metaphysicam pertinent, quæ sunt entia abstracta à materia secundùm rem & rationem: Ad Physicam: 135 *Unitas disciplinarum unde sumatur.*

corpora naturalia, quæ abstracta sunt à materia signata. Ad *Matheſin* quantitas, quatenus adstrahit à materia (non intelligibili, sed) sensili. Sed hæc res pertinet ad discretionem scientiarum, de qua est alibi.

ARTICULUS VII.

De diminutione & corruptione habituum.

136 Inprimis habitus diminui, & tandem corrumpi satis docet experientia. Qua de re id inprimis præmittendum est: quòd quæ sunt causæ remissionis in habitibus, eædem sint causæ corruptionis. De his igitur aliquas assertiones pono:

Desinunt habitus cessatione ab actibus.

I. Minuuntur & tandem corrumpuntur habitus per cessationem ab actibus. Sic *Aristot. in lib. de long. & brev. vit. cap. 2.* ait: scientiam desinere per oblivionem. Oblivio autem est nihil aliud, quàm cessatio vel dimissio notitiæ.

137 *An id sit per se, an per accidens.*

An autem cessatio illa sit causa per se, an verò per accidens, quæsitum est, ut prolixiùs **Suarez**, recensendo autores, persequitur *disp. 44. s. 12. num. 4. seqq.* Et patet id esse per accidens, quia inprimis habitus non postulat conservari per continuitatem actuum. Ergo per desistentiam actuum per se non corrumpetur. Et consequentia patet, quia illa solùm per cessationem actus per se corrumpuntur, quæ conservantur per continuationem actus: veluti, cùm corrumpitur lumen, per cessationem illuminationis, quod per conservationem illius illuminationis conferebatur: Ita est, & cùm corrumpitur creatura à Deo per annihilationem, quæ per continuum influxum conservativum persistebat. Jam, quòd habitus non conservetur per continuationem actuum, patet clarè, quia actus frequenter intermittuntur, manentibus habitibus, veluti, si quis dormiat, vel in casibus aliis.

138 Atque ita relinquitur: quòd per cessationem ab actu minuatur & corrumpatur habitus per accidens: quatenus scilicet positâ istorum actuum intermissione exercentur actus, ab actibus istis contrarii: per quos cùm contrarius generetur habitus, præexistentem minui, & tandem corrumpi oportet.

139 *II. Minuuntur & tandem corrumpuntur habitus, per actus contrarios, & habitus contrarios.* Utrumque ex prædictis sequitur. Et de habitibus contrariis facilè patet. Quia enim contraria non possunt simul esse in eodem subiecto, ideò nec potest id esse in contrariis habitibus. Cùm igitur contrarius habitus, v. g. vitium introducitur, oportet cedere præexistentem habitum, hoc est, virtutem. De actibus autem similiter patet ex his. Nam per actus contrarios acquiritur habitus contrarius, qui, ut visum est, est alii præexistenti habitui incompossibilis.

140 Ex his facilè apparet etiam diversitas inter actus & habitus contrarios, quoad officium diminuendi & corrumpendi præexistentem habitum. Nempe habitus iste contrarius expellit priorem, expulsione formali, hoc est, per contrariam potentiæ informationem. Actus autem contrarius expellit habitum expulsione effectivâ, hoc est, efficienter producendo istum contrarium habitum, à quo proximè sumitur ratio, cur abeat prior habitus.

141 *III. An habitus minuantur & corrumpantur ex defectu causæ materialis*, (quam vocant, meliùs ex defectu subiecti) etiam hic quæri solet. Solent enim multa accidentia interire per interitum subiecti: veluti calor ignis, si corrumpatur ignis, & sic in aliis. Quam ad rem dicendum est: aliquos habitus hoc modo non posse corrumpi. Sunt enim aliqui habitus in subiecto incorruptibili, veluti sunt habitus intellectivi. Alii autem habitus, qui recipiuntur in potentia appetitiva sen-

suum,

suum, sine dubiò etiam isto modo desinere possunt. Vide *Suarez disp. loc. num.* 13. & *Thom.* 1, 2. *quæst.* 53. *tota, ubi & Interpp.*

TITULUS V.
De divisionibus habituum.

Principales habituum divisiones quatuor sunt. Atque ita *primò:* Habitus est virtus vel vitium. *Deinde,* dividuntur habitus in infusos & acquisitos. *Tertiò,* in morales & intellectivos. Et *quartò,* in speculativos & practicos, quæ divisiones nunc explicandæ sunt. 142

ARTICULUS I.
De divisione habitus in virtutem & vitium.

Plena tractatio de virtutibus & vitiis ad Ethicam pertinet, quia materia practica est. Nunc igitur solùm explicandum est nomen *virtutis* & *vitii.* Et deinceps considerandum est: An bona sit illa habituum distributio? 143

Explicatur nomen virtutis.

Igitur nomen *virtutis* est ambiguum. Aliquando sumitur pro naturali potentia, vel quovis principio, quod potest esse ad actus, vel etiam pro influxu ipso. Et sic animæ facultates dicuntur ejusdem virtutes: Et causæ secundæ dicuntur agere in virtute primæ. Hæc significatio non est hujus loci, ubi virtutem tantùm sumimus sub prima qualitatis specie. Virtutis *nomen quot modis dicatur?*

Deinde: Virtus sumitur pro eminentissimo bonarum actionum principio, quomodo virtutes Deo tribuimus, in quo tamen nulla est qualitas. *Tertiò,* in oppositum virtus sumitur pro qualicunque similitudine, vel umbrâ virtutis. Sic *Aristot. l.* 8. *de hist. an. c.* 1. brutis etiam virtutes tribuit, quas propriè loquendo iisdem denegat, *lib.* 7. *Eth. c.* 1. Solet & *quartò,* virtus quandoque distingui, contra semivirtutem. Estque tum semivirtus per modum dispositionis, virtus autem est qualitas per modum habitus consummati. Solet & *quintò,* virtus quandoque id dici, unde moraliter boni dicimur: cúmque id sit solùm per habitus morales, iccircò habitus intellectivi hoc modo virtutes non sunt. *Denique,* quæ hujus loci est significatio, virtus sumitur pro omni qualitate, quæ ad naturalem potentiam addita, juvat eam ad actus *melius* exercendos. Unde in oppositum vitium sic adæquatè accipitur, pro habitu eo, per quem naturalis potentia disponitur ad pejùs operandum. Atque hoc vult etiam definitio illa celebris ex *August. l.* 2. *de lib. arb. c.* 18. *Virtus est bona qualitas mentis, quâ rectè vivitur, &c.* de qua re vide *Thom.* 1, 2. *quæst.* 55. *a.* 4. & Confer *Arist. l.* 2. *Eth. c.* 5, 6. & *Piccol. grad.* 4. *Phil. moral. c.* 2. & *Armand. de Bello Visu, l.* 2. *term. c.* 72. 88. 107. *& alibi.* *Virtus quid?*

Cæterùm id hic diligenter notandum est: quod rectitudo illa vel bonitas non sit intelligenda de rectitudine morali. Neque enim à quovis habitu boni vocamur moraliter: Sed bonitas illa est generalius intelligenda, ut significet omnem perfectionem, quæ superadditur naturalibus potentiis, in ordine ad actus earum. 144 *Bonitas quæ intelligatur in definitione virtutis?*

Porrò vocem *virtutis, Armand. d. l.* deducit à *vi* vel *violentia.* Sed prior Etymologia est, ut *virtus* à *viro* dicatur: tum quatenus hæc vox ætatem, tum quatenus sexum significat: Nam virtus viris & non pueris convenit: Et rursus viris convenit potiùs quàm fœminis. 145 *Vox virtutis unde dicatur?*

Atque ex his etiam intelligitur: quid nunc sit vitium. Nempe per vitium nunc 146

Vitium quid sit? intelligitur habitus virtuti oppositus: Unde quæ vitia dicuntur, cùm sint naturales imperfectiones, vel quæ sunt puræ negationes, ut est ignorantia, quam puræ negationis vocant, huc non pertinent. Habitus enim debet esse quid positivum.

An bene dividatur habitus in virtutem & vitium?

147 *Probatur bonitas illius divisionis.* Bonitas & adæquatio hujus divisionis facilè apparet: Quam ad rem supponendum est, quod sæpè ostensum est, quòd habitus addantur naturalibus potentiis in ordine ad actus facilitando eas. Aut igitur dant illi habitus facilitatem & majorem promptitudinem ad actus pejores, vel ad actus perfectiores: Si primum, sunt vitia: Si postremum, sunt virtutes. Omnis igitur habitus est virtus vel vitium. Atque ita etiam docet *Aristot. 7. Phys. cap. 3. t. 17.* ἕξεων αἱ μὲν ἀρεταὶ, αἱ δ' κακίαι. *Habituum alii quidem virtutes, alii vitia.*

148 *Objectiones contra eam.* Nihilominus videri potest: hanc divisionem non esse bonam. Nam sanitas & pulchritudo sunt habitus, apud *Aristot. l. Categ. c. 8.* Et tamen illæ non sunt virtutes vel vitia: Cùm virtus & vitium solùm sint in anima. Sanitas autem & pulchritudo sunt corporis.

Deinde: nullum vitium videtur habitus, quia 1. omnis habitus est difficulter mobilis, per *Aristot. d. l.* At vitium facilè est mobile, quia falsis principiis nititur, error, v.g. Lubrico autem fundamento nihil firmiter superstrui potest. 2. Omnis habitus est positivum quid. At nullum vitium est positivum quid. Nam omne positivum, quia ens est, bonum est. At vitium bonum non est. Ergo nec est quid positivum. Ergo nec est habitus.

Denique: videtur illa divisio insufficiens esse. Nam opinio vera, nec virtus est, nec vitium. Non illud, quia opinio, quantum est ex se potest ad falsum inclinare. Non hoc, quia non inclinat ad malum illius potentiæ, (intellectivæ) sed ad bonum, licèt imperfecto modo. Atque hoc argumento utitur contra hanc divisionem *Suarez disp. 44. Met. s. 13. n. 15.* ubi docet; quòd habitus non debeat dividi in virtutem & vitium, sed in virtutem & non vitium.

149 *Solvuntur.* Nihilominus hæc argumenta firma non sunt: & proinde ad *primum* respondeo: Sanitatem & pulchritudinem vocari habitus, sed per similitudinem: quatenus scilicet ob difficilem de subiecto mobilitatem, iisdem assimilantur: Aliâs autem, propriè loquendo, sunt entia per aggregationem, ut suprà visum est.

150 *Vitia rectè dici habitus.* Ad *secundum* argumentum duplicatò respondeo: Proinde, quod ad primum attinet, experientia ostendit, vitia esse difficulter mobilia, ob consuetudinem & invalescentiam naturæ in vitiis. Quod autem vitia lubrico fundamento nituntur, efficit quidem, ut ea ratione non sint per se immobilia. At ad rationem habitus satis est qualiscunque immobilitas. Quoad bonitatem verò vitiorum, de qua erat altera pars illius argumenti, vide supra *lib. 1. cap. 9.*

151 Ad *tertium* respondeo: dividendo habitus in virtutem & vitium, sumitur habitus cum indifferentia ad inchoatum & consummatum habitum. Ut igitur servatâ proportione, aliquid virtus etiam dicatur, sufficit, si sit virtus imperfecta. At tale quid utique est vera opinio, quia ad bonum potentiæ inclinat, etsi imperfecto modo, ut fatetur *Suarez*. Non potest igitur vera opinio esse sub extremo virtuti oppositio, seu dicatur *vitium*, seu *non virtus*.

ARTICULUS

ARTICULUS II.

De divisione habitûs in infusum, & acquisitum.

Hæc *secunda* est divisio habituum, & inprimis in ea intelliguntur habitus humani, quíque specialiter habitus dicuntur, in qua specialitate habitus à speciebus intelligibilibus distinguitur, ut sæpè dictum: quanquam sine incommodo, servatâ proportione, possit etiam ea divisio ampliari ad habitum in communi. 152

Explicando tamen vocem *habitûs*, juxta priorem intentionem. Habitus illi dicuntur infusi, qui non sunt apti produci per operationes agentis, sed qui aliunde insunt. Ita fides, spes, charitas, atque adeò justitia & sanctitas non comparantur actionibus nostris, imò nec comparari quidem possunt, sed postulant, ut per divinam gratiam infundantur nobis. 153 *Habitus infusi quid?*

Atq; ita apparet, si quis habitus de facto quidem infundatur à Deo, possit tamen etiam actibus nostris acquiri, quòd is non sit habitus infusus, sed acquisitus.

Hanc ad rem solent aliqui distinguere habitus infusos. Sic igitur aliqui eorum sunt infusi *per se*, alii sunt infusi *per accidens*. Infusi per se illi dicuntur, quos dixi: nempe, qui ex genere & naturâ suâ non sunt producibiles, nisi ab extrinseco. Infusi autem per accidens sunt, qui, etsi sint ab extrinseco, tamen ex genere & naturâ suâ talem productionem non postulant. Sic habitus pingendi & sculpendi in *Bezeleele* erat infusus: sed per accidens dicitur habitus infusus, quia & propriis actionibus potest acquiri talis habitus. Atque ita habitus, qui hujus generis sunt, absolutè dicuntur habitus acquisiti, etsi pro isto statu sint per infusionem, non per acquisitionem. De habitibus istis infusis plurima tractari solent ab Interpp. *ad 2. secundæ in Thomam.* 154 *Eorum distinctio.*

Atque ita in oppositum nunc constat: Quinam habitus sunt acquisiti; nempe: qui vel de facto acquiruntur, vel saltem naturam habent, ut non repugnet eis per proprios actus agentis, nempe ipsius hominis, acquiri: quales sunt habitus morales, vulgò dicti, artes, prudentia, & similes. 155

ARTICULUS III.

De divisione habitûs in moralem, & intellectualem.

Hæc *tertia* est divisio habituum, & principaliter intenditur, tanquam subdivisio habituum acquisitorum. Sumitur autem juxta diversitatem potentiarum, quæ per illas afficiuntur. Alii nempe perficiunt appetentem, alii cognoscentem facultatem. Illi dicuntur *morales*; hi verò dicuntur *intellectuales*. Ubi id porrò observa: quòd moralis virtus quandoque dicatur in respectu ad actum: Et hoc modo etiam prudentia solet moralis virtus dici, quia ejus ad bonitatem morum multum interest. Non, inquam, illa moralis est ratione subjecti: sed ratione actûs. Vnde priori respectu, unde hæc divisio sumitur, simpliciter intellectiva est. Vide *Armand. de Bello Visu 2. term. c. 93.* 156 *Prudentia quatenus possit moralis virtus dici?*

Cæterùm: Morales virtutes dividuntur in undecim species ab *Aristotele lib. 3. Ethic.* quæ sunt: *Fortitudo, temperantia, modestia, magnanimitas, liberalitas, magnificentia, modestia, affabilitas, urbanitas, veracitas & justitia:* quæ distributio intelligenda est, facta esse, non in species infimas, sed subalternas: Potest enim sub justitia, verbi gratiâ, gratitudo; sub temperantia, sobrietas, &c. comprehendi. Et rursus, ad adæquationem hujus divisionis comprehendendæ sunt etiam semi- 157 *Divisio virtutum moralium.*

virtutes, veluti sub temperantia, continentia; & sub fortitudine, tolerantia; & sic deinceps, sed de his, porrò agunt Ethici. Et in proportione, hæc etiam extendenda sunt ad habitus vitiosos.

158 *Divisio virtutum intellectivarum.*

Virtutes intellectivæ nunc sunt, quæ perficiunt intellectum nostrum. Et numerantur ab *Arist. quinq; in lib. 6. Ethic. c. 2.* nempe *intelligentia scientia, sapientia, ars, & prudentia.* Aliqui addunt habitus alios, sed hæc res ab Ethicis tractari solet & meritò: Nam finis Ethicæ est, beare hominem, sive perducere hominem ad beatitudinem, vel felicitatem civilem. Felicitas autem illa ex gradibus duobus est. Implicat nempe felicitatem speculativam, & felicitatem practicam. Unde sicut Ethica de virtutibus moralibus agit, tanquam mediis ad felicitatem practicam. Ita eadem agere debet de virtutibus intellectivis, tanquam mediis ad felicitatem contemplativam. Sed de hac re est alibi.

Pertinent ad Ethicam.

ARTICULUS IV.

De divisione habitûs in speculativum & practicum.

159 *Practicum dicitur bifariàm.*

Hæc *quarta* est habituum divisio: Ad quam *primò* observandum est: quòd vox *practici* sit ambigua. Aliquando enim practicum adæquatè opponitur speculativo, aliquando verò opponitur & speculativo, & effectivo. Unde, qui hîc sunt effectivi, priori modo sunt etiam practici. Hoc igitur posteriori modo habitus practici ii dicuntur, qui ultra cognitionem habent quidem aliquam operationem, sed non tendentem ad opus. Si tamen ultra cognitionem operatio tendat ad opus, habitus dicitur non practicus, sed ποιητικὸς. Et sic *Arist. l. 6. Eth.* artem à prudentia distinguit, quòd ars sit factibilium (ποιητῶν) prudentia autem sit agibilium) πρακτῶν.) Atque ita nunc non sumitur habitus practicus, quia habitus practicus nunc adæquatè opponitur speculativo, sive comtemplativo.

160 *Habitus speculativus quid sit?*

Ad præsentem igitur divisionem sumitur habitus practicus generatim, sicut & accipitur ea vox, cùm intellectus dividitur in speculativum & practicum, *l. 3. de an. c. 7. 6. 29. 20.* Et similiter felicitas, *l. 10. Eth. ad Nicom.*

Sic igitur habitus *speculativus* est, qui ultimò sistitur in cognitione; vel cujus finis ultimus est cognitio. Talis est Physica, Metaphysica, Mathesis. Habitus *practicus* autem est, cujus finis ultimus est, ex cognitione operari, vel porrò tendendo ad productionem operis, vel non. Sic habitus practicus est Ethica, Politica, Logica, Jurisprudentia, Medicina, ars fabrilis, pictoria, sculptoria, & similes.

161 *Habitus speculativus & practicus ex fine, non verò objecto dicuntur.*

Ut hæc res pleniùs intelligatur, tria sunt observanda: 1. *Denominationes speculativi & practici in ratione habitûs, ex fine, ut dixi, sumi, & non ex sub, ecto,* quod *Algazel* voluit *lib. 1. de Phil. c. 1.* Nam habitus speculativus & practicus possunt in eodem objecto versari: objectum igitur, ut sic, non potest discernere habitus speculativos & practicos. Antecedens patet: Nam Physica & Ethica versantur in iisdem affectibus. Metaphysica & Logica in omni ente. Medicina & Physica in corpore humano. Ars fabrilis & Physica in auro, vel ferro, vel metallo alio, vel ligno. Et sic est in aliis. At in singulis istis combinationibus commiscentur habitus speculativi & practici. In uno igitur atque in eodem objecto, cùm versentur plures disciplinæ, una tamen est practica, alia speculativa, quia alia tractat illud objectum solius cognitionis causâ, (& sic speculativa est) alia autem in eodem objecto occupatur, ut circa illud operetur: & sic practica est.

162 2. Observandum est ? *quòd finis, ex quo sumitur denominatio habitûs speculativi*

lativi & practici, sit intelligendus de fine ultimo solùm. hoc est, habitus, qui ultimò refertur ad cognitionem, est speculativus: qui autem talis non est, est practicus. Et confirmatur: quòd aliàs etiam habitus practici involvunt cognitionem. Secus enim non essent habitus intellectivi. Debet enim omnis habitus intellectivus disponere saltem quomodolibet ad cognitionem. Unde etiam aliqui habitus practici dicuntur *scientiæ* practicæ. At si scientiæ sunt, utique saltem quomodolibet ad sciendum facere debent. Oportet igitur ut illa pugnantia in ratione cognitionis & praxeos, sit in habitu speculativo & practico, solùm quoad finem ultimum. Sic ergò habitus speculativus est, qui ultimò refertur ad cognitionem. Habitus practicus autem est, qui etsi subjectum suum cognoscat, tamen eam cognitionem refert ad operationem. Ita speculativus habitus est Physica, quæ ultimò acquiescit in notitia rerum naturalium. Habitus autem practicus est Ethica, quæ non satis habet in eo, si quis sciat quid sit fortitudo, vel temperantia, &c. Sed requirit, ut temperanter, & fortiter agamus.

Et quidem fine ultimo.

Atque hinc porrò observandum est: quòd illa destinatio ad operationem, non sit idem, quòd destinatio ad usum aliquem. Neque enim ulla scientia, etiam ex speculativis scientiis est, quæ nullum habeat usum. Est enim Physicæ usus in Medicina, Matheseos in rebus mechanicis, Metaphys. in omnium rerum cognitione. Et tamen isti habitus speculativi sunt. Illa ergò cognitio intelligitur destinari ad operationem, quæ instituitur sub ea ratione, ut sub ea doceamur agere. Ita ergò cognitio practica est, verbi gratiâ, quâ docemur, quomodo debeamus agere temperanter, & nos gerere in rebus terribilibus, quomodo debeamus facere Syllogismum, vel definitionem, vel elegantem orationem. Si autem aliquis habitus non constituat modum aliquid faciendi, agendive, esto aliàs usum habeat, tamen simpliciter est speculativus.

163 *Destinatio ad usum non facit habitum practicum.*

Ex dictis duo colliguntur: 1. *Quòd non possit aliquis unus habitus esse & speculativus, & practicus.* Implicat enim aliquid ultimò versari in operando, & etiam ultimò versari in cognoscendo. Errant ergò, qui Logicam aiunt & speculativum, & practicum habitum esse.

164 *Non potest unus habitus esse speculativus, & practicus.*

2. Etiam ex his colligitur: quòd aliter sumatur denominatio speculativi & practici, cùm sumuntur ad designandas partes varias unius habitûs: veluti, cùm Medicinæ pars alia dicitur speculativa, alia practica. Id enim non est attendendo ultimum finem (juxta quem Medicina simpliciter est habitus practicus) sed quòd alia pars à praxi in ea disciplina remotior sit, quàm altera.

165 *Medicina quomodo distinguatur in partem speculativam, & practicam.*

3. *Ultimus ille finis, ex quo habitus vocatur speculativus, vel practicus, non desumendus est ex intentione discendentis, sed ex natura, & juxta exigentiam disciplinæ.* Intentio enim discentis per accidens est ad disciplinas ipsas. Ex ista igitur non potest discrimen constans habituum transsumi. Atq; ita, Medicina est simpliciter habitus practicus, etsi hic vel iste, discens eam, non intendat in studio illius praxin Medicam, sed solùm, quod putet, jucundum esse, nôsse causas & differentias morborum. Et sic in aliis. Pluribus hac de re egi *in tract. de Philos. n. 27. seqq.* Et frequenter hæc res tractari solet à Philosophis *in Proœm. scient.* & apud Sententiarios *in Prolog. ad Magist.* & à *Thomistis* 1 *p q.* 1.

166

Et pertinuerunt quidem ea, quæ hactenus sunt dicta, ferè solùm ad discernendum speculativum & practicum in disciplinis: Ex iisdem tamen sumi potest explicatio de habitibus in communi, quatenus speculativi & practici dicantur.

TITULUS VI.

De potentia naturali.

167 Quæ ad considerationem potentiæ pertinent, & aliàs ab autoribus hîc tractari solent, ea maximam partem declarata sunt, *lib.* 1. *cap.* 14. in doctrina de actu & potentia. Hîc igitur hæc tria solùm declaranda supersunt: 1. Nomen potentiæ naturalis. 2. Ejusdem potentiæ definitio tradenda & explicanda est. 3. Tractanda est quæstio: An potentia naturalis rectè dicatur accidens?

ARTICULUS I.

In quo declaratur nomen potentiæ naturalis.

Igitur inprimis vox *potentiæ* est ambigua. Aliquando est quasi differentia entis, quatenus scilicet ens dicitur actu vel potentiâ. Hæc potentia transcendens est, & huc non pertinet. Loquimur enim nunc de potentia prædicamentali, non transcendente. Rursus aliqua potentia est, quam Logicam vocamus, quæ non est vera & positiva affectio, sed consistit solùm in non repugnantia. Hæc etiam huc non pertinet. Nam species entis (quales sunt, quæ sub prædicamentis ponuntur) non sunt negationes. Et vocatur hæc ipsa potentia *naturalis*, ad contradistinctionem ab illa negativa, & Logica potentia, qualis est in lapide, quatenus ex eo panis potest fieri, vel filius *Abrahæ*, & sic in aliis. Alia ad hanc rem pertinentia posita sunt *dict. lib.* 1. *cap.* 14.

168 *Ambiguitas in voce potentiæ.*

169 *Quatenus opponatur impotentiæ?*

Nunc ad hanc rem inprimis hæc duo porrò notanda sunt: Primò, quòd potentia naturalis possit sumi, vel prout opponitur impotentiæ (sic enim *Aristoteles* conjunctim loquitur, *l. Categ. c.* 8.) vel, ut potentia naturalis significet adæquatè secundam speciem qualitatis. *Primo modo* potentia significat principium facilè & benè operandi (non intelligendo facilitatem illam, de facilitate habituali, sed quæ sit per εὐφυίαν aliquam.) Impotentia autem est principium actûs alicujus, qui difficulter exerceatur: Nunc autem posterior significatio amplectenda est. Atque ita potentia naturalis nunc dicitur, quæ naturaliter actum exercet, seu id facilè, seu difficulter sit.

170 *Cur hæc potentia dicatur naturalis.*

Deinde notandum: cur hæc potentia *naturalis* dicatur? Et *respondeo*, posse id esse trifariam: *Primò* certum est, etiam habitus posse dici potentias. Sic enim & *Aristoteles* 5. *Met. c.* 12. artes fecit exempla potentiæ activæ. Dicitur igitur hactenus secunda species qualitatis, potentia *naturalis*, ad distinctionem ab habitu, quia habitus, etsi potentia est, tamen non potentia naturalis, sed adventitia. *Deinde*: potentia illa naturalis dicitur, ad distinctionem à potentia Logica, ut modo dictum est. *Denique*, inprimis potentia naturalis vocatur per ordinem ad actum suum, quem naturaliter, sive juxta exigentiam naturæ suæ exercet. Ita potentia visiva, intellectiva, appetitiva, trahendi ferrum in magnete, item impetus in lapide projecto sunt potentiæ naturales, quia actus illos, quos præstant, præstant juxta exigentiam, & destinationem naturæ suæ.

171 Atque ex his porrò apparet: quòd potentia naturalis non dicatur talis per ordinem ad subjectum suum. Nam impetus ille in lapide projecto ad ascensionem, præstat quidam istam ascensionem, juxta exigentiam & destinationem naturæ suæ, unde ratione actûs naturalis est: Nihilominùs impetus iste non est naturalis ratione subjecti, sed est violentus, qua de re vide *Suarez disp.* 43. *sect.* 4. *num.* 22.

ARTIC.

ARTICULUS II.

De definitione potentiæ naturalis.

Vulgata eáque optima potentiæ naturalis definitio hæc est: ***Potentia naturalis est qualitas à natura primo ordinata, ut sit principium primum alicujus actus.*** Hic primò potentia naturalis dicitur *qualitas*. Distinguitur igitur hactenus potentia ab omni eo, quod accidens vel etiam qualitas non est. Si vel maximè aliâs potentia dicatur. Excluditur igitur hactenus *potentia transcendens*. Hæc enim hoc ipso, quia transcendens est, transcendit prædicamenta latitudine & universalitate suâ, & proinde nullum prædicamentale genus, multóque minus aliquid sub eo de ea prædicari potest. Excluditur etiam *Logica potentia*, quia ea negatio solùm est. Ac *denique* excludi solet sub hac particula omnis illa potentia, quę realiter eadem est cum essentia subiecti sui, qualis est potentia activa Dei, & secundùm aliquos etiam potentia universalis, quæ est in materia, ad suscipiendas formas, item potentia sive propensio, quæ in separata anima est ad re-unionem cum materia. Hanc enim realiter non differre ab anima, sed convenire ei vel vi essentiæ suæ incompletæ superiùs disputatum est, *cap.* 5. 172 *Propria definitio potentiæ naturalis.*

Deinde dicitur: quòd potentia illa sit *principium actus*. In hoc distinguitur hæc qualitatis species à figura. Cùm enim figura sequatur quantitatem, quæ est ens otiosum & inefficax, hinc neque ipsa figura actum exercet, nisi fortè spiritualem, veluti cùm est obiectum sensile, quo in casu speciem sui producit. 173

Tertiò dicitur: quòd sit *primò ordinata*, ad præstandum actum. In hoc distinguitur illa potentia à qualitate patibili. Qualitas enim patibilis primò comparatur ad perfectionem subiecti, quasi ab intra, hoc est, præcisè à operatione: Et si qua patibilis qualitas præstet aliquem actum: tamen non est, nisi concomitanter & alterutra primarium ejus officium, quod dixi, esse in perficiendo subiecto. Indéque hujus generis qualitates, si maximè actus non præstent, non tamen frustra sunt, sicut potentiæ, quæ cùm primò & unicè destinentur ad actus, utique frustra sunt, si isto fine careant. Et ex his *Suarez disp.* 43. *sect.* 3. *n.* 5. sumit indicium: an quid sit potentia naturalis, an non? Nempe, si secluso actu ponat aliquam perfectionem in substantia, potentia naturalis non est, sed qualitas patibilis: Si autem secluso actu nullum amplius usum habet, potentia est. 174

Denique dicitur: quòd potentia sit *primum principium* actus. In hoc distinguitur potentia ab habitu. Habitus enim est quidem principium actus, verùm non primum, sed superadditum potentiæ, eandémque juvans ad naturalem actum suum, ut in superioribus visum est, *tit.* 4. *art.* 5. *punct.* 3. 175

Dices: addendum esse in definitione potentiæ, quòd sit principium facilè operandi, ut *Aristoteles* fecit. *l. Categ. c.* 8. *§.* 7. 176

Sed respondeo: particulam illam *Aristotelem* addere solum, cum potentiam naturalem ab impotentia distinguit. Nos autem impotentiam illam etiam sub potentia comprehendimus, prout adæquatè significat secundam qualitatis speciem. Perinde igitur nunc est, seu sit ad facilè operandum, seu ad operandum difficilè. Confer Interpp. *Categorearum* & *Zabarell. lib. de facult. anim. cap.* 3. *& lib.* 1. *de prim. mater. cap.* 9.

ARTICULUS III.

An potentia naturalis sit accidens?

177 Inprimis certum est, non omnem naturalem potentiam esse accidens, ut priùs patuit *in præced. artic. in princ.* Atque hæ potentiæ consequenter non sunt in specie qualitatis. Estque id inprimis liquidum de potentia activa Dei.

Status quæstionis, & variæ ad eam opiniones.

Hocigitur nunc inprimis quæritur: *An ulla sit naturalis potentia, quæ accidens sit?* Id enim negat *Piccolom. grad. 3. Phil. moral.* ut suprà relatum est, ad divisionem qualitatis. Idémq; docet *Scotus Ariminens.* aliíque *Scoti* Interpp *ad 2. dist. 16.* quibus consentit *Scal. exerc. 307. s. 15.* ubi isti autores docent, potentias animæ esse realiter easdem cum anima. Nulla enim ratio est, cur, si id sit in potentiis animæ, secus debeat esse in potentiis aliis. Ergò omnes naturales potentiæ, juxta hanc hypothesin, habent realem identitatem cum subjectis suis. Ergò propriè & Physicè loquendo, nulla erit accidens.

Nihilominùs oppositasententia vulgatior est, distinguens potentias ab essentia rei creatæ, & consequenter asserens: quòd illæ potentiæ sint accidentia. Ita docet *Thom. 1. p. q. 77. a. 1. Ægid. Roman. l. 2. de an. c. 2. q. 2. 1. Capreol. 1. dist. 3. q. 4. Hervæus quodl. 1. q. 9. Zabar. l. de facult. anim. c. 34. Colleg. Conimbr 2. Phys. cap 7. q. 18. & l. 2. de anim. c. 3. quæst. 4. Suarez disp. 13. sect. 3. num. 13. seq.* aliique. Et pertinet huc, quòd in rebus spiritualibus etiam virtus ab essentia distinguatur à *Dionys. de cæles. Hierarch. cap. 11.*

176 Atque hanc sententiam veriorem puto. Et probatur 1. Actus est nobilior potentiâ, cùm hæc sit propter illum. Ergò si potentia illa est substantia, actus, qui accidens est, erit nobilior substantiâ. At hoc est absurdum. Ergò & illud.

Deinde: si potentia est idem, quod essentia subjecti in rebus creatis. Ergò etiam operatio est in rebus creatis idem quod esse earum, loquendo de operatione immanente, consequentia videtur sumi inde, quod hinc etiam essentia divina est realiter eadem cum actibus immanentibus, inde, quòd ejusdem essentiæ est realis identitas ad potentiam.

Tertiò: in elementis sunt virtutes realiter distinctæ ab essentiis illorum, veluti
179 calor, frigus, humiditas, siccitas, & levitas, adeò quidem, ut etiam divinâ potentiâ saltem separari possint à subjectis istis. Nulla igitur causa est, cur non possit, debeátve id esse in anima, vel angelo, aliísque similibus. Alia mitto, quæ prolixiùs dicti autores persequuntur.

180 *Objicitur* 1. Quòd entia non sint multiplicanda sine necessitate. At necessitas jamdum ostensa est, cur debeant istæ potentiæ differre ab essentiis suorum subjectorum.

Objicitur 2. Quòd animæ conveniat definitio potentiæ, quam *Aristoteles* tradit *9. Metaph. Sic potentia activa est principium transmutandi aliud.* At tale quid est forma. Ergò ipsa est potentia. Ergò non distinguitur realiter à potentia. Ad hoc *responderi* potest ex suprà *d. lib. 1. c. 14. n. 29. & 30.*

181 *Objicitur* 3. Potentia passiva est idem quod materia. Ergò idem est etiam in potentia activa formæ. *Respondet Zab. lib. de facult. an. c. 5.* negando antecedens. Sed tamen admisso: quòd potentia passiva sit idem quod materia, tamen secus esset de forma; loquendo de ejus potentia, quæ est ad operationes, quia potentia, quæ est in materia, est ad formam recipiendam, unde hactenus solùm procedit similitudo

similitudo inter materiam & formam: sicut potentia, quæ est in materia ad suscipiendam formam, non est distinctum quid ab essentia materiæ, ita etiam potentia formæ, quam habet ad informandam materiam, non est aliquid distinctum ab ea. Nunc autem sermo non est de potentia, quæ est ad informandam materiam, sed quæ est in ordine ad actus, sive effectus, veluti est potentia nutritiva, visiva, motiva, & similes.

TITULUS VII.

De qualitate patibili.

Tertia species qualitatis dicitur *qualitas patibilis*. *Aristoteles* adjungit passionem, de quorum discrimine dictum fuit in superioribus. Nunc autem qualitas patibilis etiam complectitur passionem eam, quam *Aristoteles* hîc intelligit. 182

Ex dictis autem in universum liquet, quid sit qualitas patibilis. Nempe est *illa, quæ ex prima intentione ordinatur ad dandam intrinsecam aliquam perfectionem substantiæ, hoc est, talem, quæ non sit per ordinem ad actus*, ut erat de potentia & habitu. Tales qualitates sunt colores, soni, qualitates tactiles, affectus animæ, odores, sapores, & similes. 183 *Quid sit qualitas patibilis.*

TITULUS VIII.

De Figura.

Hæc quarta est qualitatis species, quę conjunctim ab *Aristotele* dicitur *figura & forma*, de quorum discrimine etiam aliquid fuit in prioribus. Nunc tamen figura adæquatè ponitur ad significandam illam speciem, & proinde includit, quicquid tandem illud sit, quod debeat intelligi sub voce *formæ*, hoc loco. 184

Est igitur figura hîc nihil aliud, quàm externorum lineamentorum dispositio, vel qualitas modificans quantitatis terminos. Unde cui non convenit quantitas, ei consequenter nec figura, quæ modus illius est, convenire potest. Atque sic in angelis, qua tales sunt, figura nulla reperiri potest.

TITULUS IX.

De attributis qualitatum.

Attributa qualitatum *Aristoteles* tria recenset *l. Categ. cap.* 8. Primò: *Contrarietas est in qualitate*. Secundò: *Suscipiunt, qualia intensionem & remissionem*. Tertiò: *similia & dissimilia secundùm solas qualitates dicuntur*. Hæc attributa nunc sigillatim pro coronide explicanda sunt. 185

ARTICULUS I.

De qualitatum contrarietate.

Primò: *Aristoteles* ut modò dixi, contrarietatem tribuit qualitatibus. Est autem inprimis hanc ad rem observandum, quòd vox *contrarietatis* sit ambigua, ut alibi plenius explico. Et nunc quidem contrarietas sumitur pro positiva pugnantia duorum extremorum, secundùm quam nempe unumquodque agat in alterum, corrumpendo, ut definiri solet ex *Aristotele l.* 10. *Met. c.* 6. Atque hæc ipsa contrarietas sic sumpta, Physica est potiùs quàm Logica. 186

Hæc igitur sic exposita contrarietas est inter qualitates, hoc sensu, quòd iis cumprimis ea conveniat, & radicaliter quasi in quantum scilicet actiones & passiones, in quibus 187

in quibus consequenter reperitur contrarietas, eandem habent ratione terminorum, veluti calefactio & frigefactio, quatenus sunt in frigore & calore, qui termini sunt illarum mutationum.

188 Atque ita apparet: generatim & indifferenter loquendo, solis qualitatibus convenire contrarietatem. Eodémque modo etiam non convenit omnibus qualitatibus istiusmodi contrarietas. Nam species rerum contrariarum, veluti coloris albi & nigri, sunt in eodem subjecto compossibiles. Non ergo habet una in aliam actionem destructivam. At istæ species qualitates sunt. Sic & est in pluribus aliis. Ita multi habitus contrarietatem non habent, item potentiæ naturales.

ARTICULUS II.

De qualitatum intensione & remissione.

189 Quoad hanc materiam de qualitatum intensione & remissione quatuor videndum est. *Primò*, explicandum est vocabulum intensionis & remissionis. *Deinde* quæritur: An detur remissio & intensio? *Tertio*, quid sit? *Quartò*, cui conveniat? Et *denique* qualitas cui convenit, simplexne an composita sit?

PUNCTUM I.

De voce intensionis & remissionis.

190 Voces illas Metaphoricas esse, & à funicularibus sumi, docet *Scal. exerc. 12. s. 2.* Propriè igitur intendi dicitur arcus aut funis, quoties extrema coguntur plus distare. Ita arcus intenditur flexurâ, funis in rectum. Atque hic ex vi vocis intensio est per accessum ad superius quid: Remissio autem est, per recessum ab eo quod summum est.

191 *Intensio formaliter vel efficienter dicitur.*

Est autem porrò vox illa ambigua. Sumitur enim quandoque *efficienter*. Et nihil aliud est, quàm actio causæ illius, quæ aliquam qualitatem intendit. Unde ipsa intensio ad qualitatem per accidens est, sicut calefactio ad calorem. Aliter intensio sumitur *formaliter*, estque tum nihil aliud quàm actus formalis, unde intensum est. Simile quid est in voce compositionis, quæ aliquando sumitur efficienter pro influxu causæ efficientis componentis. Aliquando verò est actus formalis, unde compositum est, & dicitur compositum. Idémque est in voce remissionis.

PUNCTUM II.

An detur intensio & remissio.

192 Scaligeri *opinionem non esse intensionem sed accretionem.*

Hæc quæstio ex duplici principio negari potest. *Primò*: quod, quæ vulgò dicitur intensio, non sit intensio, sed accretio. Ita *Scalig.* disputat *exerc. 12. sect. 2. Non fit*, inquit, *intensio qualitatum, seu accretio sicut & qualitatis.* Declarat hoc naturæ exemplo: *Sint*, inquit, *raræ ferri partes nondum laborati, A. B. C. D. in quarum singulis, verbi gratia, totidem sint ignis partes, E. F. G. H. Malleo condensati ferri partes coëant in unum quod sit I. Sic igitur ignis partes coibunt, & agent actione quadrupla in ipso I. Ea actio appelletur K. Manifestum est eosdem gradus esse, qui priùs, verùm ob conjunctionem efficaciores. Hæc igitur & actio & auctio fit ob subjectorum coactionem. Quin etiam fit propter ipsius ignis partium unionem. Accipiatur enim ferri pars A. In eam introduci potest pars ignis E primùm. Deinde pars F. Tertiò G. Postremò H. Atq; tunc A sola efficiet actionem illam quadruplam, quæ erat K. Non est igitur calor major intensione ejusdem partis, sed aliorum partium accessione.* Hactenus *Scalig.*

Sed

Sed non ſatis benè. Neque enim ſemper intervenit, ad intenſionem, quam vulgò dicimus, partium ſubjecti condenſatio, veluti eſt in propoſito exemplo, ſed ut plurimum ſit ſecus. Veluti cùm in aërem, eundem manentem, vel aquam ſimiliter eandem, introducuntur ſucceſſivè plures gradus caloris, ut aqua, quæ primùm erat tepida, poſtea incaleſcat ſummè. Neque etiam *ſecundò* efficacior & valentior operatio, ſemper arguit intentionem iſtiuſmodi. Nam fieri poteſt, ut aliunde major ſit operatio. Sic, verbi gratia, calor in igne ſemper eſt ejuſdem gradus, non intenſior vel remiſſior, & tamen efficacius urit in ferro vel lapide (propter unionem partium, citra intenſionem) quàm in ſtipula: Et aër eſt humidior aquâ, nihilominus non tam humectat, quàm aqua, quia ad actum humectandi requiritur adhæſio ad objectum humectabile, quæ non ita præſtari poteſt à corpore tenui, quale quid eſt aër. Sic & magis ponderat vel gravitat parvus lapis, quàm ingens lignum, utpote quod in aqua natat, illa ſuccumbente, & tamen lapillus talis tantum pondus non habet, quantum ingens lignum. *Tertiò*: Illa contractio partium caloris propriè loquendo, in tali ferro non poteſt accretio dici. Accretio enim propriè eſt per extenſionem. Ibi autem termini qualitatum non dilatantur vel extenduntur, ſed contrahuntur. *Denique* admitti poteſt: quòd Metaphoricè loquendo, omnis intenſio poſſit dici accretio, propter acceſſionem plurium graduum. 193 *Refutatur Scaliger.*

Alterum principium, ex quo propoſita quæſto negari poteſt, eſt: ſi dicatur, in intenſione, quæ dicitur, non remanere eandem eſſentiam, ſed ſemper abjici priorem qualitatem, & introduci fortiorem. Ex quo ſequitur, non eſſe intenſionem, ſed novam productionem. Per intenſionem enim intelligitur partibilis acquiſitio eiuſdem formæ. Atque ſic tenet *Godfred. quodlib.* 11. *quæſt.* 3. *Durand.* 1. *d.* 17. *q.* 7. *num.* 25. aliíque. 194

Sed tamen nec hæc ſententia procedit: quia actio corruptiva eſt à contrario, & non à ſimili. Nempe, calor non poteſt corrumpi à calore, & frigus à frigore. Eius autem contrarium ſequitur ex hac ſententia. Ita enim ignis intendens calorem in aqua, atque ſic producens calorem maiorem, & eſſentialiter corrumpens calorem minorem, neceſſariò corrumperet iſtum calorem, ſecundùm calorem ſuum. E. ſimile corrumperet ſimile, quod eſt abſurdum. 195 *In intenſione non produci ſemper novas ſpecies.*

Deinde: ſic alteratio non eſſet continua. Nam inprimis, non poteſt ſingulis inſtantibus ſive momentis produci alia qualitas, quia duo inſtantia immediatè copulari non poſſunt. Oportet igitur ut agens producens calorem, iuxta hanc ſententiam, producat in inſtanti primum gradum caloris. Deinde aliquamdiu ceſſat ab agendo. Et dehinc producat eſſentiam, quæ fit ut calor ad gradus duos, & ſic deinceps: At toties intermittendo actionem, utique periret continuatio. At de ratione motus eſt, ut ſit continuus, per *Ariſt.* 3. *Phyſ.* 196

Denique: ſi extenſio eſt per productionem, verbi gratiâ, maioris caloris, eſſentialiter converſi à priori: Ergo remiſſio eſt per productionem, verbi gratiâ, minoris caloris. At hoc abſurdè dicitur. Nam aqua, verbi gratiâ, remota ab igne, remittit calorem. Si ergo ibi producitur aliquis calor minor priori, tùm quæro: quodnam ſit principium productivum illius. Ignis eſſe non poteſt illud principium, quia, ut ſuppono, ab eo iam eſt illa remota. Nec aqua illius poteſt principium eſſe. Aquæ enim forma non eſt ad productionem caloris diſpoſita, cùm eius qualitatibus contrarietur calor. Non producitur autem quicquam a ſuo contrario, ſed à ſimili. Atque hæc communior eſt ſententia, & propter allatas rationes rectè præfertur. 197

Obiectio,

198 *Objectio*, pro utraque hactenus refutata opinione, solet inde sumi: quòd secus intenderetur essentia, ut *Scalig.* infert suprà *d. 1.* At hoc est absurdum, quia essentia consistit in indivisibili.

199 Sed hæc objectio attingit modum, quo fiat intensio. Proinde ea, ex dicendis sequenti puncto intelligi poterit. Interim tamen observa: Essentiam ita esse indivisibilem, ut tamen ei non repugnet extensio, ut omnes fatentur. At intensio non magis infert divisibilitatem, quàm extensio. Unde si propter repugnantiam ad divisionem essentia intendi non potest, tum ne quidem extendi potest. Quo posito, dico, essentiam indivisibilem esse, sed solùm considerando partes essentiales; non autem quasi integrales ejus. Essentia igitur est in indivisibili, non excludendo multitudinem partium integrantium, sed quòd, si plures ad unius essentiæ integritatem requirantur, indivisibiliter requirantur: Et unum non possit explere essentiam, dimisso alio. Atque hoc modo etiam qualitates illæ esse suum in indivisibili habent. Vide *Niphum* 8. *Metaph disp.* 11. *cap.* 4. & *Suarez disp.* 45. *Metaph. sect.* 1 *n.* 12.

Essentia quomodo sit indivisibilis?

PUNCTUM III.

Quid sit intensio & remissio, & quomodo ea fiat?

200 Hac in re 1. dico: *Quod intensio & remissio non sint coactio sive condensatio & diffusio qualitatis: Quod etiam non sint idem, quod productio essentiæ fortioris, vel majoris, aut productio minoris, vel imbecillioris essentiæ.* Hæc enim tollebant rationem intensionis & remissionis, ut priori puncto visum est.

201 Neque secundò *Intensio est idem, quod productio existentiæ perfectioris.* Ponunt aliqui in una re unam essentiam, sed existentiam perfectiorem, vel minùs perfectam. Aiunt igitur isti intendi calorem, verbi gratiâ, cùm acquirit nobiliorem & perfectiorem existentiam. Unde consequenter aiunt: qualitates non intendi ratione essentiæ, sed existentiæ. Tribuitur hæc sententia *Capreol.* 1 *d.* 17. *q.* 1. *a.* 2. & *Ægid. quodl.* 2. *quæst.* 14. Hanc igitur sententiam rejicio præsenti propositione, & sequitur satis ex iis, quæ suprà dicta sunt, de reali identitate essentiæ & existentiæ. Unde consequens est: non posse esse productionem novæ existentiæ, citra productionem essentiæ. Et confirmatur: quòd productio non terminatur nisi, ad essentiam existentem, hoc est, prout ipsa essentia ponitur in esse actuali. Si ergo intensio consistit in eo, quòd semper in eo acquiratur qualitatis nova existentia, tum simpliciter illa intensio est productio, hoc est, aggregatio alterius essentiæ, quod priori puncto refutatum est.

202 Neque *III. Intensionis essentia consistit in remotione contrariarum dispositionum, ut loquuntur.* Sic enim intensio illa non esset quid positivum, sed privativum. Absurdum autem hoc est, quia experientia docet intensionem caloris, v. g. esse ad positivum esse caloris. Et confirmatur: quòd fieri potest intensio, cùm nihil est contrarium termino intensibili. Veluti est in intensione scientiæ, quæ non habet aliquid contrarium, sed opponitur ignorantiæ, quæ privatio est. Privationes autem cùm non entia sint, non dicuntur per se abjici. Unde hoc in casu intensio scientiæ non tam est per abjectionem ignorantiæ, quàm abjectio ignorantiæ est per introductionem scientiæ, sicut neque Sol illuminat, abjiciendo tenebras, sed positivè influendo, & lumen producendo. Idemque est in privationibus aliis.

203 Atque hinc etiam sequitur: quod illa abjectio contrarii, ne quidem conditio sit necessaria, ad intensionem requisita. Nam, ut visum est, datur aliqua intensio, cujus

ejus terminus non habet positivum contrarium, quod absolutè & solùm phrasi *Aristotelicâ* contrarium est.

Igitur *I V. Intensio formaliter consistit in eo, quod est ejusdem formæ, eductio ulterior è potentia subjecti, & consequenter est per majorem radicationem eiusdem formæ in eodem subiecto, quæ maior radicatio fit per unionem plurium graduum eiusdem formæ in subiecto.* Atque ita in intensione concurrunt & *additio* aliqua (non novæ essentiæ simpliciter, ut priùs visum est, sed) gradus ad illam essentiam præexistentem. Est etiam *eductio* aliqua, qua intensio illa fit dependenter è subiecto. Id autem significat illa vox *eductionis* de potentia subiecti. Denique & *maior radicatio*, quia qualitas, quæ plures habet gradus in subiecto, quod est in intensione, plenius & perfectius est in subiecto, quàm antea; unde etiam tum subiectum perfectius, secundùm eiusmodi qualitatem operari potest, ac prius poterat. Atque hæc omnia ex prioribus relinquuntur. 204

PUNCTUM IV.

Cui conveniat intensio & remissio?

Igitur ad hanc rem porrò dico 1. *Quod substantia non intendatur & remittatur, seu quod non suscipiat magis & minùs.* Ita docet clarè *Aristoteles lib. Categ. c. 5.* Fuit ea de re suprà hoc *lib. c. 1.* Et nunc patet breviter: quia intensio significat mutationem in subiecto. Substantiæ autem non sunt in subiecto, ut *Aristoteles* docet *d. l.* Atque hoc inprimis procedit de composito & materia: Idem tamen etiam obtinet in forma: quia si forma susciperet magis & minùs, tum id redundaret etiam ad compositum. Ita nempe, quod magis haberet formam ignis vel aquæ, etiam magis esset ignis vel aqua. 205 *Substantiæ non est intensio & remissio.*

Averroës, Zabarella, aliique docent: quod forma elementorum suscipiant magis & minùs, sive intendantur, vel remittantur: aiúntque remissionem illarum esse in mixto: Vide *Zabarell. de mistione, cap. 6, seqq.* Aiunt enim intensionem & remissionem esse duplicem, aliam cum variatione speciei, aliam sine variatione speciei. Et illam esse in elementorum formis. Sed illa remissio, quæ est cum variatione speciei, est æquivoce solùm remissio, & non iuxta præsentem acceptionem. Intensio enim nunc est eiusdem formæ radicatior status in subiecto. Atque ita, quia formæ istæ intendi dicuntur cum variatione speciei prioris; Ideò nihil hactenus inde est contrarium huic doctrinæ. 206 *Intensio cum variatione speciei est æquivocè intensio.*

2. *Quantitas non suscipit magis & minùs, sive non intenditur & remittitur.* Hoc enim docet *Aristoteles l. Categ. c. 6.* Et fuit hac de re *in præced. cap.* Et patet hîc etiam breviter: quia effectus quantitatis est partium impenetrabilitas. Unde non possunt plures partes quantitatis, intra eandem subiecti partem coniungi. At intensio aliter non fit, quàm plures formæ intensibilis partes uniendo & coniungendo ad eandem subiecti partem. Plenius fuit *d. l.* hâc de re. 207 *Intensio non convenit quantitati.*

3. *In solo genere qualitatis datur per se intensio & remissio.* Hoc etiam docuit *Aristot. lib. Categ. c. 8.* Dixi autem in genere qualitatis: quia in particulari dantur aliquæ qualitates, quæ non intenduntur & remittuntur, veluti est figura & potentia naturalis. Illa quidem, quia est modus quantitatis, unde sequitur naturam eius: Hęc verò quia naturales potentiæ solent esse adiuncta propria. Proprietates autem non suscipiunt magis & minùs ut *Porphyr.* docet *in Isagog.* Et plenius patuit suprà *l. 1. cap. 28.* Inprimis igitur in habitibus & qualitatibus patibilibus datur intensio & remissio, 208

remissio, quanquam & hoc sit particulatim. Neque enim ea est in omnibus. Dixi etiam *per se*: quia mediante qualitate etiam in aliis prædicamentis reperitur intensio & remissio, ut statim dicam.

209 4. *In relatione, actione, passione datur intensio & remissio secundariò, & mediante qualitate.* Id etiam docet *Arist. l. Categ. c. 9.* Ita alius alio similior est alicui tertio. Hîc intensio non est in similitudine præcisè, sed quatenus est in alio maior minórve doctrina, vel calor, vel alia qualitas, in qua fundatur similitudo. Atque ita relationum intensio, est secundum fundamentum earum. Idem est in actionibus & passionibus. Ita frigefactio & calefactio dicuntur intensiores vel remissiores, ratione terminorum, quos producunt, caloris scilicet vel frigoris, & sic in aliis.

PUNCTUM V.

Qualis sit qualitas intensibilis, simplex an composita?

210 *Variæ sententiæ.* Variant in hac quæstione sententiæ Philosophorum. Aiunt aliqui: Qualitatem esse prorsus simplicem & indivisibilem in quocunque statu sit. Ita tenet *Soncinas 8. Met. q. 21. Javel. ibid. q. 6. Cajet. ad 12. q. 52. a. 1. & 2. & q. 54. a. 4. & locis aliis. Capreol. 1. dist. 27. q. 2. Henric. quodl. 5. q. 5. & quodl 9. q. 13.* alíque.

Alii autem docent qualitatem intensibilem esse compositam ex pluribus partibus, ex quibus quasi integratur qualitas, quæ istam intensionem suscipit, vocántq; istas partes eius *gradus*. Ita multi Sententiarii docent *ad 1. d. 17. Anton. Andr. 8. Met. q. 6. Niph. 8. Metaph. disp. 5. seqq. Suarez disp. 46. s. 1. num. 34. seqq. Fonsec. 5. Met. c. 14. Tolet. l. 1. de gen. & Inter. c. 3. q. 4.*

211 *Qualitatem intensibilem esse compositam.* Estque hæc sententia vera & tenenda. Neque enim apparet: quomodo simplex & indivisibilis entitas possit maiorem vel minorem effectum formalem largiri. Semper n. formalis effectus proportionatur ad formam ipsam. At omnes formæ intensibiles largiuntur maiorem & minorem effectum formalem, iuxta diversos status, nempe calor facit & magis calidum, & minùs calidum. Deinde: alteratio intensiva est unus motus. Ergo habet unum terminum, quem continuè acquirit. Hinc ergo sequitur 1. si incipiat per intensionem istam primò produci qualitas, quòd deinceps non possit per eandem actionem produci aliquid specie diversum. Unitas enim motus postulat unitatem termini. E. una alteratio intensiva semper habet unum terminum. Non potest igitur formalis effectus (magis calidum) tribui à novo calore demum producto, qui antea in initio intensionis non fuerit. Requiritur igitur ut successivè producantur alii atque alii gradus eiusdem formæ, qui integrent eandem formam, prout plures vel pauciores istiusmodi gradus habet, etiam maiorem vel minorem effectum formalem conferat.

Id *obiicere* solent: quod qualitas intelligi non possit esse composita, ex pluribus quasi partialibus entitatibus. Sed facilè solvitur: considerando extensionem qualitatum. Nam & hîc sunt plures partes caloris, eundem extensivè integrantes. Ita calor aëris integratur ex calore, qui propè me, & prope te, & in medijs interstitiis est. Ex quo apparet: qualitatibus simpliciter nō repugnare integrales partes. At hactenus intensionis & extensionis eadem est ratio. Nam quas partes extensio ponit in plures partes eiusdem subiecti: eas partes intensio ponit intra eandem partem subiecti. Hactenus igitur in ratione partium, & proinde compositione ex illis nulla est differentia. Atque ita: si qualitati non repugnent partes in extensione, hoc est, in pluribus partibus subiecti, etiam non repugnabunt in intensione, hoc est, in eadem parte subiecti.

ARTICULUS

ARTICULUS III.
De qualitatum similitudine, & dissimilitudine.

Tertium attributum qualitatum ex *Aristotele* erat; quòd *secundùm qualitates res dicuntur similes & dissimiles.* Id quod intelligendum est prorsus juxta ea, quæ de quantitate, quoad æqualitatem & inæqualitatem *in priori cap.* dicta sunt. Unde nihil necesse est hic aliquid addi. Atque ita hactenus absoluta sunt ea, quæ de qualitatibus dicenda erant.

CAPUT. IX.
DE RELATIONE.

1. *TErtium genus accidentis est Relatio.*

2. *Relatio est accidens secundùm quod, aliquid quicquid est, alterius est.*

3. *Ad eam pertinet subjectum, fundamentum, terminus, & fundandi ratio.*

4. Subjectum *est, quod suscipit relationem: veluti Anchises est subjectum paternitatis.*

5. Fundamentum *est, cui innititur relatio, sic albedo est fundamentum similitudinis, quæ est inter nivem & cygnum.*

6. Terminus *est, id ad quod respicit relatio, & ex cujus positione resultat. Ita relatio patris terminatur ad essentiam genitam. Et relatio similis ad aliam, verbi gratiâ, albedinem.*

7. Fundandi ratio *est causa, cur relatio suo fundamento innitatur, qualis est actio generativa, ad fundandam paternitatem.*

8. *Porrò: relatio alia est in esse substantiali, ut patris & filii.*

9. *Alia est in quantitate: ut* æquale, *&* inæquale.

10. *Alia est in qualitate; veluti,* similitudo *(rigidè dicta) &* dissimilitudo.

11. *Alia est in actione & passione, &c. quando res conveniunt, verbi gratia, in aliquo istorum.*

COMMENTARIUS.

Cùm intellectus noster sit perfectionis cujusdam mediæ, hinc fit, ut aliqua non facilè intelligantur à nobis, vel propter excessum perfectionis, vel propter perfectionis defectum. Ex utroque enim casu objecta fiunt improportionata intellectui. Sicut igitur intellectus noster cœcutit ad agnitionem Dei, tanquam entis perfectissimi: ita etiam hæret in cognitione relationum tanquam entium debilissimorum. 1 *Duplex causa in difficultate intelligendi.*

proponuntur tractanda.

Sunt tamen de iis nobis sequentia capita pertractanda. 1. Dicendum est nobis de voce *relationis*, ubi etiam divisiones nominis explicandæ sunt. 2. Inquirendum est: an omnia illa relationum genera sub relatione prædicamentali intelligantur? 3. Explicanda est generalis essentia prædicamentalis relationis. Atque hinc 4. extruenda ejus definitio. Tum 5. explicanda sunt requisita relationis prædicamentalis. 6. Ejusdem distributiones. Et *denique*, ejusdem attributa varia, qualia sunt, quæ *Aristoteles lib. Categ. cap. 7.* recensuit. Ubi hac de materia agit, sicut & *lib. 5. Metaph. cap. 15.*

TITULUS I.

De voce Relationis *ejusdémque distinctionibus nominalibus.*

2. Relatio *melius dicitur, quàm* relatum.

Igitur quod ad vocem attinet, *Albert. c. 2. Categ.* existimat, melius dici *relatum*, quàm relationem. Sed non placet sententia. Nam concreta ex accidentibus sunt entia per accidens, quia notant & formam & subjectum. At entia per accidens non sunt in prædicamentis. Proinde, melior est vox abstractiva *relatio*, quàm *relatum*.

3 *Explicatur vox* respectus, *&* ad aliquid.

Dicitur relatio alio nomine *respectus*, & *ad aliquid*. Quanquam vox hæc *ad aliquid*, potest ambiguè dici, ut significet vel ipsam relationem, vel etiam relatum. Sic igitur pater est ad aliquid, & etiam paternitas est ad aliquid. Ubi ex posteriori genere loquendi, relatio & ad aliquid æquipollent. Unde & vocem relationis potiùs usurpo, ad evitandam istam æquivocationem, quæ est ad vocem ad aliquid. Etsi aliâs clariùs significatur respectus, per vocem *ad aliquid*, quàm per vocem *relationis*. Vocula enim *ad* respectum insinuat. Vocula autem *aliquid* eundem terminat. Ut benè explicat *Armand. de Bello Visu lib. 2. term. c. 171.*

4 *Vox relationis ambigua.*

Porrò etiam uox relationis est ambigua. Potest enim efficienter sumi & formaliter. Primo modo relatio est nihil aliud quàm actio quâ unum ab aliquo, (veluti eo qui unum cum alio comparat) ad aliud refertur. Et sic de ea non est sermo in præsenti. Sumenda est igitur vox relationis formaliter, quatenus scil. ea est intrinseca ratio, unde quid intrinsecè tale est, ut relatum dicatur.

Nunc etiam explicandæ sunt aliquæ distinctiones relationis, quæ ad rationem nominis pertinent.

De distinctione Relationis in realem, & eam quæ est rationis.

5 Igitur nunc 1. distinguitur relatio in *relationem realem* & *rationis*. Quæ distinctio nominalis solùm est, vocis ambiguæ, quia de re & ipsius imagine, nihil univocè prædicatur, sive secundum unum conceptum.

Relatio realis quid?

Per relationem igitur *realem* ea intelligitur, quæ verè est relatio. Relatio igitur *rationis* erit, quæ cùm non sit relatio, apprehenditur tamen & concipitur à nobis tanquam relatio. Ita *Petrus* cùm simpliciter sit quid absolutum, apprehenditur tamen ut aliquid relativum: quatenus dicitur *idem sibi ipsi*. Quæ identitatis relatio realis non est. Sic & animal est simpliciter quid absolutum, apprehenditur tamen ut aliquid relativum, quatenus, (quæ relatio est generis) apprehenditur ut constituens speciem humanam. Hîc relatio generis realis non est, quia non est nisi accedente mentis operâ, quæ purificat rem aliquam à conditionibus specificis, per præcisionem, & sic apprehendit eam tanquam genus: traduntque hanc distinctionem

Dd. communiter. Vide imprimis *Armand. de bello visu lib. 2. term. cap. 177. seqq.* ubi ipse quatuor ad relationem realem conditiones requirit. Prima est, ut quod refertur relatione reali, sit aliquid reale. *II.* Ut in eo quod sic refertur, sit aliquid positivum, per quod sic referatur. *III.* Ut terminus, ad quem est relatio, sit realis. Deniq; ut terminus, qui refertur, sit realiter distinctus à termino opposito.

De distinctione Relatorum secundùm dici & secundùm esse.

Hæc distinctio sumitur ex *Aristotele, l. Categ. c. 7.* Ex his igitur *relatio secundùm dici* non est ea, quæ dicitur relatio. Nam & ea quæ realis est, dicitur relatio, sed ea solùm est relatio secundùm dici, quæ (ut evincit oppositio ad esse) non revera, sed nomine tenus solùm relatio est. Talis est, cùm refertur ala ad alatum, & caput ad capitatum. Relatio igitur secundùm esse est illa, quæ & est, & dicitur relatio. 6

Videtur hæc distinctio cum præcedente coincidere, prout & *Avicennæ l. 3. Met.* & *Henrico quodl. 3. q. 4.* visum est: Nihilominus hactenus eæ distinctiones differunt, quòd relatio rationis, semper eo modo quo concipitur, est relatio. Identitas enim & genus (quæ exempla erant relationis rationis) sunt istiusmodi. Indéque relationes rationis assimilantur relationibus realibus. Sed id secus est in relationibus secundùm dici, quæ non habent nisi nomen relationis, nihil autem relationi prædicamentali simile. Dicimus enim potentiam *referri* ad aliquid possibile. Intellectum *referri* ad verum. Voluntatem *referri* ad bonum. Hic usurpatur vox *referri*, sive relationis. Nihil autem hîc concipitur tanquam relatio, quod secus esset in relationibus rationis. *Differunt relatio rationis & secundùm dici.*

De distinctione relationis in transcendentem & prædicamentalem.

Distinctio relationis in transcendentalem & prædicamentalem vulgaris est, & latè explicatur à *Cajetano, in lib. de ente & essentia, c. 7. q. 15.* & *Suarez disp. 47. Metaph. s. 3. n. 10. & seq. 4 tota.* 7

Intelligitur autem illa relationum divisio, accurate loquendo, solùm de relatione, quæ est secundùm esse. Et videtur habere hunc sensum, quòd alia sit relatio, quæ inter prædicamenta recensetur: Alia verò quæ intelligitur in transcendentali entium divisione per absolutum & respectivum. *Sed* hoc discrimen bonum non est. Nam ens respectivum ibi dicitur cum indifferentia ad respectum transcendentem & prædicamentalem, ut vidimus suprà *lib. 1. cap. 2. num. 13. seqq.* Optimum igitur discrimen est, quod ibidem notavi, *num. 24.* quod relatio transcendens convenit rei ex vi essentiæ suæ, & sine ullo addito. Relatio autem prædicamentalis addit aliquid realiter distinctum, ad rem, quæ refertur (non hoc sensu, quasi ipsa relatio sit aliquid realiter distinctum semper, sed) quia addit aliquid extraneum, coëxistens, ex qua alterius coëxistentia resultat quasi relatio, quæ secus non adesset. At relatio transcendens, utpote intimè implicata in essentia, semper est in ea, seu terminus sit coëxistens, seu non. Veluti paternitas significat relationem prædicamentalem. Ut igitur pater aliquis sit, requiritur aliquid reale extra patrem, quod hanc relationem terminet, hoc est, filius. Potentia autem implicat respectum ad actum suum, veluti potentia visiva ad visionem: respectum, inquam, transcendentem, qui respectus ipsi simpliciter convenit ex vi essentiæ istius potentialis, & non attento quoquam extraneo, seu scilicet sit visio coëxistens, seu non sit. *Discrimen relationis transcendentis, & prædicamentalis.*

8

Colleg. Conimb. lib. Categ. c. 7. Transcendentem & prædicamentalem relationem distinguit bifariam. *Altero* discrimine sumpto ex termino: *altero* ex subjecto. *Duplex discrimen earum.*

Prius est, quod relatum prædicamentale respicit aliud, ut purum terminum, hoc est, non sub ratione alicujus causæ, vel ut aliquem effectum circa illum exerceat, veluti est simile & simile, æquale & aliud æquale, &c. Transcendens verò relatio, non respicit aliud, ut purum terminum, & quasi gratis, sed intuitu alicujus muneris præstandi vel recipiendi, quomodo affectæ sunt potentiæ ad actus & objecta sua, item materia ad formam, accidens ad subjectum, &c. *posterius* discrimen, quod à subjecto sumitur, hoc est, quod relatio transcendens non supponit subjectum cui adveniat, tanquam forma, quódque referat, sed includitur essentialiter in eo quod refertur. Prædicamentalis autem relatio est rerum creatarum accidentaria quædam forma, adjacens subjecto quod relatum denominat; ut ex prioribus exemplis liquet.

Atque hæc potissimum sunt distinctiones relationis, quæ ad constituendum hoc prædicamentum relationis necessariò præponendæ sunt. Nunc igitur quæritur,

TITULUS II.

An omnes relationes pertineant ad prædicamentum relationis.

9 [Ut de hac re constet, videndum est de singulis distinctionibus hactenus recensitis, quod ut fiat, sequentes statuo propositiones.

Reperiuntur relationes rationis.

I. Ad prædicamentum relationis non debent referri relationes rationis. Ita statuo contra *Capreol.* 1. *d.* 33. *q.* 1. *Cajetan.* 1. *p. q.* 13. *a.* 7. *Soncin.* 5. *Metaph. q.* 26. *Ferrar.* 4. *cont. gent. cap.* 14. Et alios, qui & relationem realem & rationis huc referunt.

Veritas tamen assertionis inde certa est, quòd subjectum Metaphysicæ, ut suprà *l.* 1. *c.* 1. visum est, non debet comprehendere entia, & realia, & rationis, quia secus periret unitas hujus disciplinæ. Et nulla ratio est, cur ad relationem pertinere debeat relatio rationis, & non etiam ad substantiam debeat pertinere substantia per rationem ficta. Unde vice versa, sicut absurdum est hoc, ita & illud. Docéntque ita alii ferè communiter.

10 *Et secundùm dici.*

II. Relata secundùm dici non pertinent ad prædicamentum relationis. Ita assero contra *Boëthium, Simpl. & Albert.* quos ita sentire, refert *Soto l. Categ. cap.* 7. *q.* 1. Eosdémque recens secutus est *Tolletus ad lib. Categ. cap.* 7. Et patet, quia divisio in substantiam & accidens non est eorum, quæ *dicuntur*, sed eorum quæ *sunt*, ut patet ex *l. Categ. cap.* 2. Et confirmatur ex vi vocis. Ea enim quæ dicuntur relata secundum *dici*, dicuntur solùm relata, & non sunt relata. Si igitur non *sunt* relata. E. nec competit eis essentia, & proinde nec definitio relationis. Voces enim hæc *sunt* & *essentia* conjugata sunt. Sicut igitur absurdum est, id quod nomine tenus solùm aurum est, continere in doctrina auri: & doctrinam boni extendere ad id quod ὄνομα & φαινόμενον bonum est: item doctrinam totius, ad id omne quod aliquo modo loquendi totum est: Ita similiter absurdum est: Relationis doctrinam extendere, tam ad ea quæ verè relata sunt, quàm ad ea, quæ talia non sunt. Atque sic *Arist.* etiam satisclarè rejicit istiusmodi relata à relatis prædicamentalibus. Propterea enim ait (non, quæ dicuntur, sed) quæ *sunt* aliorum, ea esse relata.

11 *III. Nec omnis relatio secundùm esse pertinet ad prædicamentum relationis.* Ita patet, quia relationis divisio in transcendentalem & prædicamentalem, est subdivisio relationis secundum esse, ut prius visum est. Relationes autem transcendentes

ad

ad prædicamentum non pertinent, ut statim dico:

IV. *Relationes transcendentes non pertinent ad prædicamentum relationis.* Ita sequitur tum ex oppositione (transcendentales enim prædicamentalibus opponuntur,) tum ex natura & conditione transcendentium. Transcendentia enim dicuntur à transcendendo, quia scilicet scalas prædicamentales transcendant, & communitate sua superent, ut visum est suprà *lib.* 1. *cap.* 3. Sicut igitur absurdum est bonitatem transcendentem vocare qualitatem, aut multitudinem transcendentem dicere quantitatem: Ita similiter absurdum est, respectum transcendentem vocare prędicamentalem. 12 *Et transcendentes.*

His igitur dimissis, quæ supersunt erunt relationes prędicamentales. Nempe quæ relationes sunt, nec tamen sunt relationes rationis, aut secundum dici, aut transcendentales, ut mox clariùs dicetur. 13 *Quænam sint relationes prædicamentales.*

TITULUS III.

Quanam sit generalis essentia relationis prædicamentalis.

Ad hanc rem de duob. videndum est breviter. I. An relatio ens sit. *Deinde*, an accidens sit? Loquor enim de generica quasi essentia relationis prædicamentalis.

ARTICULUS. I.

An relatio prædicamentalis sit.

Autores *ad lib. Categ. cap.* 7. *& lib.* 8. *Metaph. c.* 15. frequenter meminerunt, qui primus negarit prædicamentum relationis, fuisse *Zenonem Eleaten.* Imò omnes ante *Platonem* eam negasse, refert *Albert. Magnus in prædic. cap.* 1. 14

Principio igitur probo, esse aliquas reales relationes prædicamentales. Primum argumentum est. Dantur aliquæ reales denominationes accidentales, (hoc est, non sumptæ ex essentiis rerum) & respectivæ, veluti esse patrem, vel filium, vel simile vel æquale alii. Ergo oportet, ut sit aliqua forma, unde sumantur tales denominationes. Neque enim sunt prorsus extrinsecæ. At non est alia forma, à qua sint istiusmodi denominationes, quàm relatio. Relatio igitur est verum genus entis realis. Quòd autem eadem illa relatio constituat distinctum prædicamentum, inde patet: quia differentia prædicamentorum sumitur ex diversa habitudine entium ad substantiam primam. Sine dubio autem alia est habitudo similitudinis, v. g. & alia caloris ad substantiam. In alio igitur prædicamento est similitudo: Et in alio calor. 15 *Dari relationes reales.*

Addunt aliqui fundamentum ex relationibus divinis: ex quibus cùm distinguantur divinæ personæ, aiunt, inde apparere, quod relatio, ut sic, non dicat solùm aliquid rationis. Priori tamen argumento potiùs immoror. 16

Objectiones.

Objicitur I: Denominationes relativæ adveniunt rebus, absque ulla eorum mutatione & innovatione 5. *Phys. t.* 10. Et pater, si cui filius nascatur in Hassia: & pater sit in Hungaria: tunc hic incipit esse pater, & tamen non advenit ei nova entitas. Et proinde relatio nova non est nova entitas. 17

Respondeo objectionem non esse ad propositum. Nam non quæritur nunc: an relatio sit peculiare, hoc est, ab omni prorsus ente distinctum ens: sed simpliciter: an sit ens? Quod ipsum facilè obtinebitur. Si habeat realem identitatem ad suum fundamentum. Sine dubio enim albedo, quæ est similitudinis fundamentum verè aliquid est. Suppositâ autem illa reali identitate ejus ad fundamentum, de qua

infrà videbo, non debet nova mutatio advenire, sed sufficit ad eam ponendam, coexistentia alterius.

18 *II. Objicitur*: Omnes denominationes relativas sufficienter sumi posse ab absolutis. Ergo non opus esse prædicamento relationis. Consequentia est evidens, quia ob diversitatem denominationum introducitur prædicamentum relationis. Antecedens a probatur. Si enim ponantur duo calida, tum non addendo aliud quid, ista erunt similia. *Respondeo* esse æquivocationem in terminis. *Non addendo aliud*. Utique enim non addendo aliud, tanquam fundamentum, ista sunt similia. Sistendo tamen in caliditate simpliciter, nihil istorum denominabitur formaliter simile, sed calidum solùm. Hinc enim solùm est formalis effectus caliditatis.

Alia quæ objici solent, his similia sunt.

ARTICULUS II.

An relatio sit accidens.

19 *Rationes dubitandi.* Ratio dubitandi est duplex. Prima est, quod relationes videntur esse nihil aliud, quàm transcendentales quædam habitudines, ut sensisse Zenonem refert *Soto in initio ad cap. 7. categ.* ex *Alexandro* & *Alberto ad hunc locum*.

Altera dubitandi ratio est: quòd omne accidens est in alio. At relationes non sunt in alio, sed ad aliud. Non igitur sunt accidentia.

20 *Solvuntur.* Neutra tamen dubitatio evincit id, quod intendit. Nam transcendentia non denominant entia contingenter, quod faciunt relationes. Et in superioribus, distinguendo relationem transcendentem à prædicamentali patuit, non omnem relationem habere naturam entis prædicamentalis.

21 Altera vero ratio solvitur ex iis, quæ suprà dicta sunt, ad definitionem & essentiam accidentis in genere. Ibi enim patuit, quod accidentis prædicamentalis essentia in eo posita sit, ut substantiam afficiat extra essentialiter, quomodocunque id fit: sive per modum essendi *In*, sive per modum essendi *Ab*, sive per modum essendi *Ad*, & qui erant alii. Unde si relationes afficiant substantiam, nec tamen sint de essentia illius: Hactenus satis habent ad esse accidentis prædicamentalis. Deinde etiam relationibus convenit esse *In*, permissivè loquendo. Nam relationes in conceptu suo adæquato implicant fundamenta. Pleraque autem relationum fundamenta sunt inhærentia.

TITULUS IV.

In quo proponitur & explicatur definitio relationis prædicamentalis.

22 *Aliorum definitiones.* Veteres ita definiebant relationem, *quod sit id, secundùm quod unum ad aliud dicitur*. Hanc definitionem repudiat *Aristot. lib. Categ. c. 7. t. 7. 8.* inde, quia conveniat aliquibus, quæ nullam habent prædimentalem relationem. Manus enim & caput, dicuntur alicujus manus & caput, & tamen istiusmodi relationem non habent.

23 Alii definitionem relationis sumunt ex initio illius capitis. Sed revera *Aristoteles* ibi non definivit relationem prædicamentalem. Sed solùm distinxit Relationes, ut non solùm verba ipsa, sed etiam subjecta exempla (multa enim non sunt veræ relationes) ostendunt. Sic inquit ibi *Aristoteles*. *Ea ad aliquid dicuntur, quæcunque*

unque id quod sunt aliorum esse dicuntur, vel quocunque alio modo ad aliud referuntur. Proinde hactenus circumlocutus est *Aristoteles* omne illud, quod quoquo modo nomen relationis suscipit. Sumetúrque adeò optimè definitio relationis ad mentem *Arist.* ex comparatione veteris definitionis, & suæ *ad t.7.8. &c.* Discrimen ibi constituitur in *dici* & *esse.* Sic enim ait *t.8. Prior* (veterum) *definitio, sequitur quidem ea, quæ sunt ad aliquid, omnia: non tamen idem est, quod ipsorum ad aliquid esse, id quod sunt aliorum dici.*

Sic igitur *Relatio est accidens secundùm quod aliquid quicquid est, alterius est.* Hic relatio dicitur *accidens*, quod quo jure fiat, jam *expraced. art. 2.* patuit. Et vi illius particulæ à præsenti definitione excluduntur relationes *transcendentes*: Item relationes *personales* in divinis, quæ accidentia non sunt. 24 *Definitio propria.*

Deinde: particula illa *secundùm quod*, est intelligenda sic, ut particula *secundùm* notet principium formale, hoc sensu, quod illud, per quod aliquid dicitur formaliter relatum, vel ad aliquid, sit ipsa relatio. Ita paternitas est formalis ratio, unde pater, alicujus pater dicatur. Paternitas igitur hactenus est relatio. Simili modo sumitur vox illa *secundùm* in actionis definitione. Actio est *secundùm quam* agere dicimur, hoc est, formalis ratio, ut aliquid agens denominatur, est ipsa actio. 25

Tertiò: particula illa *alterius*, notat terminum, sive correlatum. Sic filius cùm sit terminus, ad quem refertur pater: Et vicissim cùm pater sit terminus ad quem referatur filius: Hactenus ergo quicquid pater est, in quantum est pater, totum est in ordine ad filium. Et filius quicquid est, in quantum est filius, id totum est in ordine ad patrem. Et sic in aliis. Et per hoc relatio à cæteris omnibus accidentibus distinguitur. 26

Denique dicitur: Alterius *est:* Quæ particula exponit differentiam veræ relationis à relatione, quæ solùm nomine tenus est relatio, seu à relatione secundùm dici, prout & *Aristoteles d.l. Categ c.7.t.8.* expressit.

TITULUS V.
De requisitis Relationis prædicamentalis.

De requisitis relationis; *primùm* est agendum generaliter, *tùm* seorsim est aliquid agendum de relationum fundamento, termino, & subjecto. 27

ARTICULUS I.
De requisitis relationis generatim.

In enumerandis requisitis ad relationem, quoad numerum, variant Autores. Aliqui *quinque* requirunt: nempe subjectum, fundamentum, terminum, relatum, & correlatum: Alii requirunt *tria*, nempe subjectum, fundamentum, & terminum: alii his tribus addunt rationem fundandi, ex quibus hæc ultima enumeratio optima est. Nam optimè sub termino intelligitur correlatum. Quod enim alii per terminum intelligunt, per accidens est ad rationem relationis, & non magis appropriatur Relationi quàm aliis. Relatum autem non requisitum vel conditio relationis, sed est ipsum quasi formatum relationis, indéque relatione ipsâ quasi posterius. Sed tamen hâc de re non magnoperè contendo, quomodocunq; vocibus utamur, modò res ipsa declaretur. 28

Igitur *1.* per *subiectum* hîc intelligi solet id, quod suscipit relationem, quod frequenter est aliquid absolutum. Ita homo est subjectum relationum harum, 29 *Quid intelligatur.*

tur per ſubjectum?

nempe paternitatis & filialitatis. Nix & cygnus ſunt ſubjecta ſimilitudinum.

Id hic obſervandum eſt: quod ſubjectum & fundamentum relationis aliquando in eandem rem coincidant. Veluti, cùm dicimus, nivem & cygnum eſſe res ſimiles; tum fundamentum ſimilitudinis (relationis,) hoc eſt, albedo, diverſum quid eſt, à ſubjectis ejus, hoc eſt, cygno & nive. At cùm albedines ſimiles dicimus, tum albedo & ſubjectum & fundamentum eſt ſimilitudinis.

30 *De fundamento.*

II. Fundamentum requiritur: eſtque nihil aliud, quàm id cui innititur relatio, quodque eſt quaſi ratio, cur aliud ad aliud referatur, unde & à *Scal.* vocatur ratio referendi *lib. 4. de cauſ. ling. lat. c. 95. p. 227.* Sic *Ariſt. lib. Categ. c. 6.* ait: maximè proprium eſſe quantitati, ſecundùm eam dici æquale & inæquale, *& cap. 8.* Maximè proprium eſſe qualitati, ſecundùm eam ſimile & diſſimile dici. Fundamentum igitur æqualitatis & inæqualitatis eſt quantitas: at ſimilitudinis, eſt qualitas, ſi maximè propriè loquamur.

31 *De ratione fundamenti.*

III. Requiritur ad relationem *ratio fundandi*, ſpecialiter ſumendo vocem. Solet enim quandoque æquipollenter ſumi ad fundamentum. Eſtque tum, ut ipſa vox inſinuat nihil aliud, quàm conditio ex parte fundamenti requiſita, ipſum quaſi porrò qualificans, ut proximè ab eo reſultet quaſi relatio. Sic fundamentum cui innititur relatio paternitatis eſt ipſum eſſe & natura parentis. Hæc tamen, niſi aliquid accedat, non fundabit relationem. Oportet igitur ut accedat actio generandi, quæ neceſſaria conditio eſt, ut fundamentum quaſi ultimò compleatur in ratione fundamenti. Hæc igitur generatio, ſive conditio illa vocatur nunc ratio fundandi: Et idem eſt in aliquibus aliis relationibus.

Dixi: *in aliquibus.* Nam non requiritur ad omnem relationem, ſemper illa ulterior fundandi ratio, ſed frequenter fundamentum ſtatim & immediatè, ac ſine addito aptum eſt, ut relationem, ut & *Suarez* obſervavit *diſp. 47. ſ. 7. n. 13.* Et hinc fortaſſe factum eſt: cur aliqui in enumerandis requiſitis relationis, rationem fundandi prætermittant.

32

Denique ad relationem hanc requiritur terminus, quem exprimit definitio relationis, ſub voce *ad aliquid.* Illa enim particula *ad*, aliorſum refert, ut in initio notabatur. Terminus igitur eſt id, ad quod terminatur relatio, hoc eſt, correlatum, hoc enim terminat relationem unius, abſtrahendo nunc, an ſit formalis terminus, an ſolùm terminet materialiter & concomitanter, quod infrà conſidero. Eſt enim in hoc aliqua differentia termini & correlati, ut *Suarez* attigit *Diſp. 47. ſect. 8. num. 11.* Eſtque adeò terminus conditio maximè neceſſaria ad relationem, quia tota eſſentia relationis conſiſtit in eſſe *ad.* Sic *Auguſtin. ſerm. 181. De tempore.* Patrem cùm audis, agnoſce, quod filium habeat: quomodo poſſeſſor dicitur qui aliquid poſſidet: & Dominus, qui alicui dominatur. Et *Ariſtot. lib. Categ. cap. 7. t. 1.* Duplum, *inquit*, id, quod eſt cujuſpiam dicitur. Duplum alterius ſcilicet. Et quod eſt majus, ſimiliter & cætera quæ iſtiuſmodi ſunt.

ARTICULUS II.

De ſubjecto relationis prædicamentalis.

33

Quod ſit ſubjectum relationum, jam in priori articulo conſtitit, id autem nunc quæritur?

An

An unum sit subiectum inter utrumque terminum, hoc est, relatum & correlatum.

Veluti: Estné unum subiectum similitudinis, quæ est inter cygnum & nivem ratione albedinis. Hic affirmativam tenuit *Henricus quodl. 9. quæst. 3.* qui, sicut una via est, *Thebis Athenas* & *Athenis Thebas*, ita existimat unam esse relationem, quæ ultrò citróque est inter duo relata.

Sed hæc sententia subsistere non potest, & inprimis clarè apparet id in relatis diversi nominis, ex quibus eadem ratio ampliari potest ad relata unius nominis. Nam 34
patrem oportet habere aliquid formale sibi intrinsecum, unde pater sit, & hoc ipsum est paternitas. Et hoc quia patri intrinsecum est, non potest esse in eo, quod essentiâ & loco longissimè potest à patre distans esse. Et confirmatur: Relatio paternitatis, v. g. est vel unum quid simpliciter, vel per aggregationem. Si hoc, quæro ea, ex quibus illa vel alia relatio aggregatur, quidnam sint? Certè nihil melius dici poterit, quàm quod sint plures relationes. Ergo illæ relationes seorsim, & ante ejusmodi aggregationem erunt relationes, & proinde ad esse relationis simpliciter non exposcetur istiusmodi aggregatio. Si autem primum dicatur. Ergo simpliciter est aliquid indivisum. At non potest quid indivisum esse, quod ad subiecta longissimè quandoq; distantia extensum, & sic per ea divisum est. Confer *Suarez disp. 47. s. 6. n. 3. seqq.*

ARTICULUS III.

De fundamento relationis prædicamentalis.

In hac materia de duobus videndum est. *Primò:* quænám in particulari possint 35
esse fundamenta relationum? *Secundò:* quomodo fundamentum se habeat ad relationem, sitné aliquid realiter idem cum ipsa, an diversum?

PUNCTUM I.

Quænâm in particulari possint esse fundamenta relationum.

In enumerandis fundamentis relationum variant autores. Aliqui relationes po- 36
nunt in tribus, nempe in quantitate, qualitate, & motu, hoc est, actione & passione. Ita sentit *Thom.* ut ex dicendis constabit, & *Toletus lib. Categ. cap. 7. quæst. 1.* *Variæ sententiæ.*
Timpl. lib. Metaph. cap. 5. in Theoremat. & quæst. 5. Alii præterea addunt relationem fundari in substantia etiam, ut docet *Suarez Disp. 47. s. 7. n. 4.* Ubi *n. 3.* inducitur *Thomas*, ab hac sententia dissentiens, qui ait, relationem tam debile esse habere, ut semper præexigat, non solùm esse substantiæ, sed etiam accidentium, *lib. 4. contragent. cap. 4.* Et idem *Thomas ad lib. 5. Metaph. lect. 17.* ait, nec in ultimis quatuor prædicamentis posse esse relationes prædicamentales, quia potiùs consequantur relationem, quàm ut possint eam causare.

Armand. de Bello Visu, lib. 2. term. c. 178. quinque ponit fundamenta relatio- 37
num. Alias igitur ait fundari in substantia: alias in quantitate; alias in qualitate; alias in pertinentibus ad actionem & passionem: alias denique in mensura & mensurato, ubi deinceps mensuram hanc interpretatur de mensura perfectionis.

Aristot. l. 5. Metaph. c. 15. Triplex fundamentum ponit relationis prædicamentalis, atque aliam esse in unitate & multitudine; aliam in actione & passione: Et

aliam

aliam in mensura & mensurato, de qua divisione seorsim erit *seq. titulo.*

38 Deinceps variant etiam Autores in prædicamento relationis: *An scilicet una relatio possit in alia fundari?* Negat id *Thomas* 1. *p. q.* 42. *a.* 4. & locis aliis *Ferrar. l.* 2. *contra gentes, c.* 11, *Sonsin.* 5. *Metaph. q.* 29. *ad.* 1. Alii autem id affirmant, ut *Scotus* 2. *d.* 1. *q.* 4. *&* 5. ubi & *Lychetus* & *Mairon.* Item *Anton. Andr.* 5. *Metaph. q.* 13. quibus consequenter assentiuntur, qui existimant, relationem posse fundari in omnibus prædicamentis, ut *Fonseca* docet, *l.* 5. *Metaph. c.* 15. *q.* 1. *s.* 3. Et *Suarez disp.* 47. *s.* 11. *n.* 4. Ubi etsi speciatim loquatur de relatione unitatis: tamen ad rem nostram nunc satis est, quum aliquam relationem ponat in omnibus generibus prædicamentalibus. Apparétque adeò ex hactenus dictis, plurimum variare Doctores in hac controversia. Ut igitur quid sentiendum sit rectè teneatur, particulares aliquas conclusiones subiiciam.

Relatio in quantitate, qualitate, actione, & passione fundatur.

39 *I.* Assertio. *Relationum fundamenta possunt esse, quantitas, qualitas, actio, & passio.* Hæc assertio inprimis certa est, & neminem, si rectè memini, adversantem habet. Ita relatio æqualitatis & inæqualitatis, ideóq; minoris, maioris, tripli, &c. fundatur in quantitate. Similitudo & dissimilitudo in qualitate. Efficiens & effectum in facere & fieri, in agere & pati.

An relationes fundari possint in substantia?

40 *II. Potest etiam aliqua relatio fundari in substantia.* Loquor de substantia, non eo sensu, quasi sit qualicunque ratione fundamentum quasi remotum. (Nam ipsa in communi est basis & fundamentum eiusmodi omnium accidentium) sed loquor de fundamento proximo, quòd scilicet proximè relatio aliqua possit in substantia fundari, & non mediante aliquo accidente: Atque ita hoc dico: substantiam esse aliquibus relationibus, quod quantitas, v.g. est æqualitati, vel qualitas similitudini.

Exempla relationis in substantia. Ita patet in variis exemplis: Talis igitur relatio est illa convenientia, quam duo aliqua animalia habent in anima. Cur enim convenientia illa duorum animalium, quæ est in albedine vel calore, possit esse relatio, & non etiam possit illa convenientia esse relatio, quæ est in anima?

41 *Creaturæ ad Deum relatio est in substantia eius.* *Deinde:* huc pertinet etiam relatio creaturæ ad Deum, quæ ex communi doctrina Doctorum est realis, quicquid sit de relatione Dei ad creaturas, sitné realis nec ne. Hæc igitur relatio creaturæ, v. g. hominis creati ad Deum, non potest fundari, nisi in substantia ipsius creaturæ, quia dimisso quolibet eo, quod est extraneum ad essentiam hominis, adhuc homo, præcisè sistendo in essentialibus, est aliquid creatum, & sic involvit relationem ad creans. Ergo relatio creaturæ ad Deum non potest fundari in medio aliquo accidente. Et confirmatur, quòd hoc ipsum rei creatæ accidens, est etiam creatum quid, unde & ipsum ex vi essentiæ suæ, fundat hanc ipsam relationem, quà istiusmodi accidens creatum dicitur. Cur igitur, cùm accidens fundet huiusmodi respectum (ex quo creatum quid dicitur) per seipsum, non possit substantia per seipsam, eandem relationem, qua ipsa creatum quid dicitur, fundare.

42 *Paternitatis relatio est in substantia.* Addunt & aliqui relationem patris & filii. Et rectè. Interrogo enim, quod sit huius relationis fundamentum? Nihil dici hic potest, quàm quòd talis relatio fundetur, vel in potentia generandi, vel in actione generativa, vel in essentia simpliciter, suppositâ tamen generatione, tanquam ratione fundandi. Nullum autem è prioribus dici potest. Nam *primò* relatio patris & filii non possit fundari in actuali

actuali generatione, patet, quia actuali generatione cessante, actu pater manet pater, quamdiu vivit filius. At impossibile est relationem manere, fundamento ablato, veluti similitudinem, inter cygnum & nivem, si cygnus denigretur. *Deinde*: quod nec relatio illa possit esse in potentia generandi, patet, quia per Dei potentiam auferri potest ab homine quodvis extraneum ab essentia eius. Ergo si eadem potentiâ divinâ auferatur ab homine, qui genuit, qualitas illa sive potentia gignendi, quæro eo in casu, an manere queat pater, an non? Posterius ex nullo indicio dici poterit. Si autem manet pater, remotâ potentiâ generandi. Ergo potentia generandi non potest fundamentum esse istius relationis vi prioris argumentationis. Et sic summatim relinquitur: Relationem patris & filii pro fundamento habere essentiam gignentis, quæ est substantia; Atque ita iterum relinquitur in substantia fundari posse relationem

An in relatione possit fundari relatio?

III. Potest relatio una fundari in alia. Ita pater per exempla. Nam paternitas est 43
relatio, quâ scil. pater refertur ad filium. In ea tamen paternitate potest fundari similitudo. Ita nempè duo parentes sunt similes, in relatione patris, sive paternitate. Et confirmatur ex exemplis similitudinum comparatarum. Ibi n. comparatio illa, quæ relatio est, sumitur tanquam fundata in similitudine rationum. Sicut se habent tria ad sex, ita quatuor ad octo, sic illa similitudo fundatur in proportione dupla.

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum:
Tempore sic duro est experienda fides.

Hinc etiam similitudo illa fundatur in proportione aliqua. At proportio est relatio.

Hic solet *obiici*. Quod procedendo à *Quod* in *quo*, sit sistendum *in quo*, quia secus 44
fiat processus in infinitum. Veluti corpus habet essentiam per formam. Sed forma *Obiectio.*
iterum non habet essentiam per formam. Superficies est alba propter albedinem. Sed albedo non est talis per aliam albedinem, sed per seipsam. Proinde etiam subiecta referuntur quidem per relationem. Relatio autem porrò non referetur per relationem ulteriorem, sed per seipsam. Secus enim hactenus daretur progressus in infinitum, quia super hanc addita relatione, rursum possent fundari relationes aliæ, & sic deinceps.

Sed *Resp.* Progrediendo à quod in quo sistendum est in Quo, loquendo de eius 45
(ut sic dicam) proprio & formali effectu. Unde applicando eam regulam ad relationes, vera etiam est. Nempe pater destinatur ad filium, per paternitatem. Jam paternitas non per aliquid aliud, sed per seipsam destinatur ad filium. Quod si autem paternitatem æstimemus non in ordine ad suum terminum, sed ad terminum alium, veluti quatenus paternitas terminatur (non ad filium, sed) ad aliam personam quæ pater est, & proinde in ratione paternitatis isti patri similis sit, tum quia terminus relationis alius est, oportet etiam relationem subesse; quam rationem etiam insinuat *Suarez Disp. 47. s. 11. n. 8.* Et addit *n. 12.* Non dari progressum in infinitum, quia sistendum sit in ea relatione, quæ eandem denominationem suscipit, quam habet fundamentum, & necessariò ac intrinsecè illam secum fert. Ut, v. g. quamvis paternitas referatur similitudine, & illa similitudo sit similis alteri speciei ejusdem, non oportet ut sit similis per aliam relationem, sed seipsâ, quia illa denominatio est eiusdem rationis, in quibus denominationibus non est progrediendum, ut dictum est, ad aliud *quo*. Proinde cum paternitas ad filialitatem, refertur, una relatio

est:

est: Cùm autem paternitas ad aliam paternitatem refertur, tanquam similem illi, alia relatio est. Deinceps autem progrediendum non est.

An relationes fundentur in ultimis prædicamentis?

46 *IV. Relationes fundari possunt in quatuor ultimis prædicamentis.* Possunt enim duo equi aliáve animalia, v.g. convenire in duratione. Sic distantia relatio est ad prædicamentum Ubi pertinens. Similitérque potest esse convenientia in situ & habitu, quæ convenientia non minus potest similitudo dici ac in aliis entibus. Similitudo enim etsi maximè propriè & rigidè loquendo sit in qualitatibus, tamen quo jure extenditur ad actionem & passionem, eodem jure extendi etiam potest ad situm & habitum. Prius autem est apud *Aristot. l.5. Metaph. c.9.* Ubi similia dicit ταυτὰ πεπονθότα, hoc est, *idem passa.*

Generalis decisio.

47 *V.* Atque ita summatim hactenus relinquitur. *Relationem prædicamentalem fundari posse in omnibus prædicamentis*, prout particulatim hactenus constitit.

PUNCTUM II.

Relatio prædicamentalis & ejus fundamentum quomodo conveniant vel differant?

48 *Variæ sententiæ.* Quatuor ad hanc quæstionem, sententias invenio apud Philosophos. Igitur *I.* aliqui ponunt discrimen reale, sumendo realem distinctionẽ pro ea, quæ est inter rem & rem, sive inter duas entitates. Ita *Cajetanus* tenet in *Thom. 1.p.q.28.a.2. Ferrar. l.4. contra gent. c.14. Capreol. 1. d.30. q.1.*

II. Alii ponunt discrimen modale, aiúntque relationem non esse peculiarem entitatem à fundamento distinctam, sed tamen esse ejus modum, sicut figura est modus quantitatis. Ita tribuitur *Scoto in l. Categ. c.7. q.2. Favello 5. Met. 22.* & aliis.

III. Alii distinguunt relationes, aiúntque eas, quoad distinctionem à fundamento, non esse ejusdem generis. Igitur *Scotus 2. d.1. q.3. & l.3. d.8. q.1.* ait: alias relationes esse à fundamento inseparabiles, veluti est relatio creaturæ ad creaturam: Alias autem esse separabiles, veluti est similitudo in albedine vel calore: Has igitur distingui realiter. Illas v. non. Sic & *Durand. 1. d.30. q.2.* aliquas relationes distingui ait, aliquas non, quanquam ex alio principio.

49 *IV.* Denique alii ponunt distinctionem rationis inter fundamentum & relationem, rationis inquam ratiocinatæ. Ita tenet *Occamus 1. d.30. q.1. & 31. quæst.1. Ægid 1. d.26. q.4. Greg.* ibid. *d.28. q.2. a.2.* Eandémque sententiam sequitur *Suarez disp.47. s.2. n.22.* ubi ait: Relationem non esse rem aliquam vel modum, ex natura rei distinctam ab omni forma absoluta: sed esse in re formam aliquam absolutam, non tamen absolutè sumptam, sed ut respicientem aliam, quam denominatio relativa includit seu connotat, ita ut similitudo, v.g. sit aliqua forma realis existens in re, quæ denominatur similis: Illa tamen non sit in re distincta ab albedine, quantum ad id, quod ponit in re, quæ dicitur similis; sed solùm quantum ad terminum, quem connnotat. Et ita similitudo in re istis non est aliud, quàm ipsamet albedo, v.g. ut respiciens aliam albedinem, tanquam ejusdem vel similis rationis.

50 *Propria sententia.* Hac igitur in re existimo: hanc posteriorem sententiam, veram, vel saltem probabiliorem esse: quòd scilicet relatio sit realiter idem cum suo fundamento, adeò, ut nec ab eo distinguatur tanquam res à re, neque tanquam realis modus à re modificata,

dificata, ſed ſolùm ratione ratiocinatâ. Ita patet, quia nulla poteſt cauſa efficiens dari illius relativæ entitatis, quæ peculiariter producat eam, & fundamento quaſi apponit: At nihil prorſus fieri poteſt ſine cauſa. Veluti, ſi quis hoc loco cygnus ſit, erit albus. Jam ſi quis de novo naſcatur cygnus in Auſtria, hic noſter cygnus acquirit ſimilitudinem ad iſtum cygnum, quam antea eo cygno nondum exiſtente, non habebat. Si igitur hæc ſimilitudo habet peculiarem, & ab omni alia diſtinctam entitatem, quæro quæ cauſa hanc ſimilitudinis entitatem in hoc cygno noſtro producat? Ille qui in Auſtria eſt cygnus, eam non producet efficienter. Quomodo enim aget in rem adeò diſtantem? Unaquæque ſcilicet res habet ſphæram activitatis ſuæ, quæ in tàm longum ſpatium eſſe non poteſt. Neque dici poteſt, quod tum illa entitas dimanet à fundamento ſuo, nempe ab albedine hujus cygni. Nam quos Phyſicos effectus præſtat albedo, eos ſemper præſtat. Utique autem eſſet Phyſicus influxus, quo produceretur nova aliqua entitas. Et porrò nihil aliud dici poteſt, quod efficienter producat illam entitatem. Conſequitur igitur infallibiliter, quod relatio non ſit realis modus, vel etiam peculiaris quædã & à fundamento diſtincta res. Alia argumenta nolo addere. Hoc enim ſatis eſt ad rem hanc demonſtrandam, & evincunt etiam idem ea quæ ſunt priùs, *tit.* 3. *art.* 1.

In quo igitur hactenus conſiſtit eſſentia relationis prædicamentalis? *Reſp.* à parte rei nihil aliud expoſcit, quàm in re, quæ refertur, fundamentum, quod, ſi ponatur terminus aliquis, ſine addito, eundem terminum reſpicit. Unde terminus iſte hactenus ab aliquibus dicitur *de eſſentia relationis:* Cujus hic ſenſus non eſt, quaſi relationem intrinſecè conſtituat. Neque enim eſt intra relationem ipſam, ut pars eam componens: ſed frequenter loco diſtans quàm longiſſimè. Dicitúrque adeò terminus ſolùm eſſe de eſſentia relationis, quia relatio non poteſt abſolvi à tali termino, ſed in proprio conceptu ſuo involvit reſpectum ad ipſum. Et hinc cautiùs loquuntur, quia aiunt (non, terminum pertinere ad eſſentiam relationis, ſed) eum pertinere ad *quidditatem* ejus. Per *quidditatem* enim intelligitur eſſentia, quatenus conceptu noſtro, vel definitione exprimitur. Vide inprimis hac de re *Soncin.* 5. *Met. q.* 33. & *Suarez Diſp.* 47. *ſ.* 8. *n.* 9. 51

Terminus an & quatenus ſit de eſſentia relationis.

Obiectiones.

Contra hactenus propoſitam ſententiam *objicitur* 1. Quod alia entitas ſit, quam ſignificat relatio, & alia quam ſignificat fundamentum relationis, quia prędicamentis differunt. Similitudo enim eſt in prædicamento relationis. At albedo, v.g. quæ ejus fundamentum eſt, eſt in prædicamento qualitatis. Et ſic in aliis. 52

Argumentum ex diſtinctione prædicamentorum.

Reſpondeo: Negando conſequentiam. Nam prædicamentorum diſtinctio non ſumitur à reali diſtinctione: Ita apparet clariſſimè in actione & paſſione. Neque enim alia eſt res, v.g. quæ quaſi egreditur ab igne, & alia quæ recipitur in aqua: Sed hæc ipſa, quæ ab igne egreditur, ea ipſa, inquam, recipitur in aqua. Et tamen, in quantum illa res denominat ignem calefacientem, pertinet ad prædicamentum actionis: Et in quantum denominat eadem res, ab igne egreſſa, aquam calefactam, vocatur paſſio: Ita nempè prædicamenta non differunt, juxta differentiã entitatum, ſed ſolùm juxta alium atque alium modum denominandi ſubſtantiam. Indéque quia aliter denominat albedo rem ſimpliciter: Et aliter, ſumpta, ut reſpiciens aliam ſimilem albedinem: Hinc igitur, cùm ſit à parte rei eadem, tamen iuxta primum ſtatum denominat rem albam, ſecundùm poſteriorem ſtatum eadem res denominat ſimilem, Et ita eadem res iuxta diverſas habitudines ad ſubſtantias, etiam diverſa

prædicamenta

prædicamenta ingreditur. Fuit de ea prædicamentorum distinctione etiam alibi.

53 *Argumentum ex separatione relationis à suo fundamento.*

II. Objicitur: Relatio separatur à suo fundamento. Ergo distinguitur à fundamento realiter, vel saltem modaliter. Consequentia patet ex dictis supra *t.1. c.8.* Ubi patuit indicium realis distinctionis esse, si qua separentur: vel saltem indicare distinctionem modalem, si separatio illa non sit mutua. Antecedens autem patet. Nam ab albedine cygni, v.g. potest separari similitudo ejus ad meum album parietem, si hic denigretur. Et relatio patris, v.g. potest separari ab *Æneæ*, si moriatur filius ejus *Ascanius*. Et sic in aliis. Hæc ergo separabilitas ad minimum indicat distinctionem modalem relationis à fundamento, per ea quæ dicto loco inducta sunt.

54 *Respondeo I.* Ad antecedens, illud esse particulare. Nam non omnis relatio est à suo fundamento separabilis, ut est relatio creaturæ ad Deum. Et tamen est relatio realis, ut communiter admittitur. Ergo de hac relatione nullum est indicium, vel modaliter, vel realiter eam distinguendi à fundamento. Ergo relatio prædicamentalis, ut sic, non postulat realem distinctionem à fundamento. Imò ex hac apparet, per accidens esse ad relationem, si separetur à fundamento suo: Et consequenter per argumentum à simili, nec cæteras relationes à suo fundamento actualiter distingui. Et confirmatur *II.* Nam quod relatio creaturæ ad Deum est inseparabilis, est propterea, quia terminum habet indefectibilem. Refertur enim creatum, vi istius relationis ad creatorem. Creator autem simpliciter est ens indefectibile & necessarium. Unde *III.* respondeo, quòd aliquæ relationes sint separabiles, id est, non, quòd decedat fundamento aliqua entitas, quam priùs habuerit, sed solùm quod desinat terminus relationis. Veluti: est in *Petro* relatio paternitatis. Hæc in *Petro* desinit, si filius desinat vel moriatur. A filio igitur pater, & in genere à termino relatio habet actualem distinctionem. Hîc igitur desinit relatio paternitatis, non quia aliquid præexistens in *Petro* pereat, (quid enim corrumpit illam entitatem?) sed quia essentia *Petri* non aliter vocatur paternitas, quàm prout existit aliquis terminus quem respicit. Ad eundem modum est in hoc albo corpore similitudo ad aliud album. Hæc similitudo perit, si illud aliud album pereat, quia hoc est terminus illius relationis. Relatio autem non potest consistere sine termino. Similitudo igitur sic separatur, non quantum ad id, quod amittitur ex parte albi, sed quia coëxistens vel terminus desinit. Albedo enim solùm sub ea ratione similitudo dicitur, quatenus ipsa est respiciens extrinsecum terminum. Ad summum igitur ex ista separatione sequitur, quod fundamentum distinguatur à termino relationis, non autem quod distinguatur à relatione ipsa. Nihil enim decessit fundamento, per istiusmodi desistentiam relationis, quod antè habuerit, præcisè sistendo in ipso, sed solùm decessit terminus sive correlatum

ARTICULUS IV.

De Termino Relationis.

55 Quid intelligatur per terminum relationis jam dictum est *in priori art. 1. hujus tituli.* Rursus: quomodo se ad relationem habeat similiter dictum, *art. 3.* Unde & patuit: quatenus terminus dicatur esse de essentia relationis. Nunc igitur solùm disquirendum restat: qualis sit ille terminus? Quam ad rem tria pertinent. Ergo 1. disquirendum est: An ille terminus debeat esse existens? An sit quid absolutum? Et denique; quomodo à fundamento relationis distinguatur. Hæc ordine persequor

PUNCT. I.

PUNCTUM I.

An terminus relationis semper debeat esse quid existens?

Terminum relationis debere esse quid actu existens, ferè communis est Doctorum sententia loquendo de prædicamentali relatione. De relatione enim transcendentali certum est, eam non postulare terminum aliquem actu existentem. Scientia enim quæ istiusmodi habitudinem habet ad scibile, potest etiam esse per ordinem ad illud, quod nondum est, veluti ad Eclipsim, quæ sequenti anno est futura. Videantur hac de re Interpp. ad *Aristot. l. Categ. c. 7. & l. 5. Metaph. c. 15.* quibus locis *Aristoteles* de relatione agit, & adde *Scotum* 1 *d. 7. Capreol. 1. d. 7. q. 2. & dist. 13. ibid.* aliósque. Et sumitur ex *Aristotele* qui passim ait: relata esse ὁμοῦ χρόνα, hoc est simul tempore. Estque ejus ratio à priori hæc, secundùm *Suarez disp. 44. s. 8. num. 7.* quod essentia hujus relationis consistit in puro respectu ad terminum, neque aliud munus habet in natura. Et ideo non est per se intenta, sed merè resultans, tanquam quid accidens rebus, præter omne id, quod ex se & intentione naturæ ei convenit. Atque sic relatio illa, ut sic, non est, nisi supponatur fundamentum & termini coëxistentia, ex qua ipsa quasi resultat, quia hac solùm ratione potest habere rationem accidentis. Nam alii respectus, qui possunt esse ad non-entia, sunt essentiales, & præciso quovis extraneo ipsis, quæ sic referuntur, conveniunt. Unde clara ratio etiam dari potest, inter respectum transcendentalem & prædicamentalem: cur hic poscat coëxistentiam termini, ille non: quia scilicet, hic respectus secus non tueretur rationem accidentis.

56 *Affirmativa probatur.*

Sed objicitur: quod *Aristot. lib. 5. Metaph. cap. 15.* docet: etiam illam esse relationem, quâ quid refertur ad actionem futuram, veluti calefactivum ad actionem quam potest ex intervallo præstare. Loquitur autem ibi *Aristoteles* ex intentione, de relatione prædicamentali. Sed Resp. *Aristotelem* intendere quidem ibi declarare relationem prædicamentalem: Sed tamen frequenter admiscere ad explicandam vocis hujus ambiguitatem exempla, quæ secundùm relationem prædicamentalem non referuntur. Dicit enim etiam impossibile esse relativum: Item scientiam ad scibile, & sic in aliis: Et tamen neutrum horum potest dici relatio prædicamentalis, vel relativum relatione prædicamentali, illud, quia negativum est: Hoc, quia habitudines habituum ad obiecta sunt respectus transcendentes. Scientia autem & scibile habent se, ut habitus, & obiectum illius habitus.

57 *Obiectio.*

PUNCTUM II.

An terminus relationis prædicamentalis sit quid absolutum an respectivum?

Hac in re tres sunt sententiæ. Igitur *aliqui* in relatione requirunt terminum relativum. Ita, v.g. terminum paternitatis aiunt esse filialitatem. Sic sentit *Fonseca 6. Met. c. 15. q. 5. s. 1. Cajetan. in Thom. 1. p. q. 13. a. 7. Hispal. 1. d. 13. q. 1.* aliique. *Alii* autem terminum relationis aiunt esse quid absolutum, ut, v. g. terminus relationis, paternitatis sit, non filialitas, sed essentia genita. Ita tenet *Scotus 1. d. 30. q. 2. art. 1. Suarez Disp. 47. s. 15. n. 6. seq.* Alii *denique* distinguunt relationes. Aiúntq; aliquas terminari ad absolutum, veluti relationem creaturæ, ad Dei creantem essentiam: Alias terminari ad relativum, veluti relationem patris ad filium.

58 *Variæ sententiæ.*

Has

59 *Præcognita.*

Hæc in re duo cognoscenda sunt. I. *Quod sermo sit de termino formaliter, non autem quoad ea, quæ concomitantia sunt, vel quoquo modo juncta ei, quod rationem termini habet, in ordine ad relationem.* Nam de eo nullum dubium est, quod ipsum relativum terminum concomitari saltem debeat, si maximè non sit formalis ratio terminandi aliquam relationem. Unde quoad hoc nulla potest esse controversia. Eáque de causa ad æquivocationem vitandam, quærunt aliqui: quis sit *formalis terminus* relationis.

60 *Quid sit, esse terminum relationis?*

II. Præcognoscendum est: *quid sit esse terminum relationis.* Igitur esse terminum relationis, hic non sumitur ab actuali officio terminandi, sic enim esse terminum, est denominatio prorsus extrinseca, & non dicit aliquid in ipso, quod terminat, sed solùm dicit actionem alterius tendentis in ipsum. Sicut terminus visionis est color parietis, & scopus est Sagittario terminus. Ubi paries non denominatur, nisi extrinsecè, ab oculi scilicet officio vel operatione, per quam tendit in videndum istum parietem. Quod igitur sub isto actuali officio terminandi, non possit sumi terminus relationis, patet, quia terminus in relatione requisitus non est de subsequentibus ipsam, sed de prærequisitis ad ipsam. Requiritur enim ad constitutionem relationis, & ex ejus positione resultat. Cùm autem aliquid actu terminat relationem, tum utique est jamdum relatio. Terminus enim tum non aliud officium habet quàm ut admittat quasi actum alterius ad se.

61

Inquirimus autem de termino sub esse aptitudinali. Nempe non quævis relatio terminatur ad quidvis. Neque enim similitudo albi, v.g. tendit ad essentiam genitam, & quæ sunt hujus generis alia: Sed terminatur ad aliud sibi homogeneum. Hoc igitur quod deest, v.g. essentiæ genitæ, quo minus ipsa terminare possit similitudinem albi, vocamus terminum illius similitudinis. Et hoc ipsum natum erit, terminare illam relationem. Veluti, si quid aliud album detur, illud poterit albi illius similitudinem terminare, & sic constituere similitudinem. Ex hac igitur albedine cùm resultet, & quasi compleatur illa relatio unius albi ad aliud. Iccircò illa albedo hactenus commodè dicetur terminus. Ut igitur hoc plenius constet, pono distinctas assertiones.

62 *De relatione non mutua.*

I. In relationibus non mutuis certum est relationem realem non terminari ad aliquid relativum: sed terminatur ad aliquid absolutum. Veluti relatio creaturæ ad Deum non potest terminari ad aliquid relativum. Et patet clarè, quia relatio non mutua exinde nomen habet, quia desit ex alterutra parte relatio vera & realis. Si ergo Deus non habet relationem realem ad creaturas, quomodo relatio creaturæ ad Deum potest terminari in aliquo relativo, quod sit in Deo?

63

Aiunt sufficere: quòd ex parte Dei sit relatio rationis, ad quam terminetur relatio creaturæ. *Sed* hoc prorsus gratis dicitur, quia relatio realis ad terminum refertur, per resultantiam quasi ab ipso, ut prius constitit. Impossibile autem est, realem relationem posse resultare ab eo, quod rationis est. Entia enim rationis à parte rei nullam habent entitatem. Et confirmatur: quòd, cùm relatio creaturæ sit fundata in esse ipsius, consequenter ipsum esse rei creaturæ saltem ex semisse aliqua, esset à relatione rationis, junctâ essentiæ divinæ.

64

Atque ex his id saltem sequitur: quòd ad relationem prædicamentalem, ut sic, non requiratur pro formali termino aliquid relativum. Nam illa relatio creaturæ ad Deum absolutè & simpliciter est vera relatio prædicamentalis. Et tamen ea, ut visum est, habet terminum absolutum. Atque ita, loquendo de relatione prædicamentali

mentali generatim, saltem per accidens est, eum terminari ad aliquid relativum.

Nunc *II.* Dico: *Relationis terminum semper esse quid absolutum.* Permissivè loquor; Nam quando relationes fundantur in aliis pluribus relationibus, (quod fieri posse patuit *præced. art. punct.* 1.) sine dubio terminus earum est quid relativum. Loquor ergo, dimissis istis relationibus, de cæteris, quæ fundantur in entibus absolutis. Et in his aio: terminum non esse quid relativum, sed absolutum. Veluti: similitudinis cygni v. g. terminum aio esse qualitatem, quæ in nive est, albedinem. Non autem terminus illius est similitudo. 65 *Relationis terminus est quid absolutum.*

Hanc igitur assertionem probo. *I.* Terminus est naturâ prior relatione. Debet n. relatio ex illius positione demum resultare, quo sensu & de essentia relationis dicitur. At relatio opposita non est naturâ prior relatione hac. Relata enim sunt simul naturâ. Relatio igitur opposita non potest esse hujus relationis terminus, sed quid absolutum. 66 *Probatur assertio.*

Nempe *II.* quod est fundamentum, v. g. ut innitatur ei relatio paternitatis: Id ipsum est terminus, ut ad eam feratur relatio filialitatis. Et vicissim, quod est fundamentum filialitatis in hoc, id est terminus alterius relationis, quæ est in patre. Hoc ipso enim quia fundamentum fundat aliquam relationem, facit eam rem aptam, ut aliorsum referatur, & sic vicissim, ut oppositi relativi relationem terminet. Sed fundamentum in istiusmodi relationibus est quid absolutum. Ergo etiam terminus est quid absolutum. 67

III. Id est terminus relationis, quod facit ut aliquid aptum sit, quod respiciat aliud: sed hujus causa non potest dari ex relativo, sed ex absoluto. Oportet igitur, ut terminus etiam sit quid absolutum, & non aliquid relativum. Assumptum patet. Nam si interrogetur: cur pater referatur ad filium? non respondetur accommodè: quia filius refertur ad ipsum. Sic enim fiet nugatio, & committetur circulus. Sed dicendum est: filium referri ad patrem, quia genitus est à patre, sicut vicissim pater refertur ad filium, quia iste hunc genuit. Terminus igitur unde resultat relatio patris, est essentia genita: sicut terminus unde relatio filii, est essentia gignens. 68

Id frequenter huic sententiæ opponi solet: quod unumquodque relatum eum habeat terminum, ex quo definitur. Sed definitur ex suo correlato. Ergo terminus ejus est correlatum. *Resp.* Admittendo conclusionem. Terminatur enim ad correlatum tanquam concomitans quid terminum absolutum. Terminatur inquam ad correlatum, non autem quâ tale est, hoc est, sub esse respectivo, ut visum est, sed quatenus implicat aliquid absolutum, quod relationis in isto correlato fundamentum est, & consequenter terminativum istius, quæ in altero relatorum est relationis. Et ex hoc possunt judicari argumenta alia, quæ huic similia sunt. 69 *Objectio.*

PUNCTUM III.

Terminus relationis quomodo ab ipsa debeat distingui.

Respondeo breviter: debere eum à Relatione ipsa distingui realiter. Tenétque ita *Thom. 1. p. q. 42. art. 4. Soncin. 5. Met quæst. 29. Armand. de Bello Visu lib. 2. Termin. cap. 100. Suarez disput. 47. Metaphysic. sect. 9. Colleg. Conimb. lib. Categ. cap. 7. quæst. 1. art. 4.* Et confirmatur: quia distinctio relationum est oppositio. Semper enim dividendo opposita, numerantur relata apud *Aristotelem libr. Categor. cap. 10. & lib. 2. Topicorum cap. 8. & lib. 8. cap. 6. & lib. 5. Metaph. cap. 10.* Opposita autem utique differunt realiter. Et sic realiter differunt saltem 70

paternitas & filiatio. Sed paternitas includit terminum filiationis: Et filiatio includit terminũ paternitatis. Dum igitur filiatio realiter distinguitur à paternitate, etiam realiter distinguitur à suo termino: Et vicissim: dum paternitas realiter distinguitur à filiatione, hoc ipso etiam realiter distinguitur à termino suo, qui in filiatione includitur.

Et per hoc sequitur: quod non possit esse relatio realis identitatis, quâ quid sibi ipsi idem esse dicitur, ut est in identitate numerali, prout & prædicti autores, dictis locis, speciatim inferunt.

TITULUS VI.

De divisionibus relationis prædicamentalis.

71 Variæ sunt divisiones Relationis, quarum aliæ nominales sunt. Et hæ considerate sunt in principio hujus capitis. Sunt deinceps etiam aliquæ distinctiones reales, quæ qualemcunque relationum diversitatem insinuant, vel saltem insinuare videntur. Et hæ nunc sunt videndæ.

ARTICULUS I.

De divisione Relationum Aristotelica, *in eas, quæ fundantur in unitate vel multitudine*: vel *in actione & passione*: vel *in mensura & mensurato.*

72 Aristotelica divisio exponitur.

In hæc tria relationum genera *Aristoteles* distribuit relationem, *l. 5. Met. c. 15.* Ait igitur *I. Aliquas relationes dici, ut duplum ad dimidium: Et triplum ad tertiam partem simpliciter, multiplex ad multiplicati partem, & excedens ad excessum.* Has relationes dicunt esse secundùm unitatem vel numerum. Pergit jam *Aristot.* addere secundum genus: *Quædam* (ad aliquid dicuntur) *ut calefactivum ad calefactibile, & sectivum ad secabile, & simpliciter activum ad passivum. Quædam* (quod tertium genus dicitur) *ut mensurabile ad mensuram, scibile ad scientiam: Et sensibile ad sensum.* Et hanc quidem divisionem communissimè non minùs ac laboriosissimè defendunt Autores ferè communiter, ad *b. l. Aristotelis*, & *Lombard. 1 d. 30.* & *Thom. 1. p q. 28. Suarez* eandem prolixè defendit & explicat *disp. 47 sect. 10 & seqq. usq; ad 15.* & *Colleg. Conimb.* eandem defendit, *l. Categ. c. 7.* Inconstanter tamen, Ait enim duriusculum esse: relationem scientiæ ad scibile, intellectûs ad intellectibile, visûs ad visibile esse relationem prædicamentalem.

73 Sententia Autoris de ea.

Mea de hac divisione sententia est: quod ea non conveniat soli prædicamentali relationi: Sed *Aristotelem*, numerando varia exempla eorum, quæ relativa dicuntur, voluisse omnem vocis ambiguitatem comprehendere: & proinde non voluisse dividere relationem prædicamentalem, sed solùm distinguere vocem relationis.

Ita ut sentiam inde adducor, quòd video I. ab *Aristotele* varia exempla enumerari, quæ non possunt habere veræ relationis prædicamentalis rationem. Ita speciatim patet, quia ad secundum genus relationum illarum etiam ab *Aristotele* referuntur, quæ dicuntur secundum privationem potentiæ, ut *impossibile* & *invisibile*. De quibus nullo modo apparet, quomodo relatione prædicamentali dicantur talia. II. Eodem referuntur ea, quæ sunt ad terminum nondum existentem. Ait enim *Aristoteles* in secundo genere relationum, etiam secundùm tempora dicuntur ad aliquid, veluti qui facit ad id quod factum est. Patuit autem in superioribus: Relationem prædicamentalem exigere terminum existentem. Vide *tit. 5. art. 4. punct. 1.*

Denique

Denique quod Iuriusculum dicebant *Conimb.* revera ita est. Nam scientia ad scibile; item intellectus ad intelligibile referuntur solùm relatione transcendentali. Habitus enim & naturales potentiæ, quæ respectus habent ad actus & objecta, eos habent ex vi essentiæ suæ. Ergo non referuntur per relationem prædicamentalem, sed transcendentalem, per ea quæ de hujus & illius distinctionibus dicta sunt, in præcedentibus. Pertinéntque ad hanc classem relatorum transcendentalium etiam illa exempla, quæ in secundo genere ponit *Arist.* nempè calefactivum & calefactibile: Sectivum & secabile. Sunt enim hæc etiam exempla naturalium potentiarum, & earum objectorum, quæ, ut visum, transcendentalem respectum habent.

Possent & alia vitia in illa divisione notari, si debeat pro exacta divisione relationis prædicamentalis æstimari. Sed quæ enumerata sunt, satis id quod intendo evincunt. Alia igitur addere opus non est.

ARTICULUS II.

De divisione relatorum in relata æquiparantiæ & disquiparantiæ.

74 Hæc est qualiscunque distinctio relationum prædicamentalium, quanquam absolutè loquendo & juxta omnes sensus, quos habere potest, relationi prædicamentali non sit adæquata.

75 *Varii sensus illius divisionis.* Potest autem & solet illius divisionis sensus triplex esse: *Primò*: solent membra illa exponi secundùm *dignitatem* vel nobilitatem relatorum. Igitur sic relata *æquiparantiæ* sunt, quæ æqualem dignitatem vel nobilitatem habent, ut similia, amici, &c. Relata autem *disquiparantiæ* sunt, ubi dignitas relatorum est diversa, qualis relatio est inter creatorem & creaturam, patrem & filium, & sic in aliis. Ita exponunt hanc distinctionem *Lovanienses, in lib. Categ. c. 7. fol. 78.* Unde iidem malè aiunt *d. l.* hanc esse divisionem relationis prædicamentalis in species. Ex varietate enim nobilitatis non potest specificum discrimen sumi.

76 Aliter solet illa distinctio intelligi quoad identitatem vel diversitatem *nominis*. Sunt enim aliqua relata unius nominis, ut similia, opposita, affines, &c. Alia autem sunt nominum diversorum, ut pater & filius, signum & signatum, principium & principiatum. Ista igitur dicuntur relata æquiparantiæ. Hæc v. dicuntur relata disquiparantiæ. Ita interpretatur hanc divisionem *Damasc. in Dial. c. 34. Colleg. Conimb. in l. categ. cap. 7. q. 2. a. 2.* aliique.

77 Denique: Alii illam distinctionem interpretantur, juxta *identitatem vel diversitatem* relationis. Veluti pater reali relatione refertur ad filium: Et filius vicissim ad patrem. Est igitur in hoc exemplo eadem ratio ab utroque extremo. Hæc igitur hactenus dicuntur relata æquiparantiæ. Alia v. relata istiusmodi sunt, ut non sit ab utroque extremo eadem relatio. Veluti creatura ad creatorem refertur relatione reali. At creator ad creaturam non refertur relatione reali. Ad hanc igitur diversitatem referendi significandam, dicuntur relata disquiparantiæ. Idémque est, si alia aliqua diversitas interveniat. Et hoc modo explicat eam divisionem *Suar. disp. 47. s. 1. n. 2.*

78 *Relatio mutua vel non mutua.* Et ad hunc ultimum sensum intelligi potest distinctio relationis in mutuam & non mutuam. *Mutua* enim est, cùm ex utroq; termino est realis. *Non mutua*, quando secus est, veluti cùm ex uno termino realis, ex alio, rationis relatio est.

ARTICULUS III.
De divisione relationis juxta diversitatem fundamentorum.

79 Quænam fundamenta relationum sint, priùs visum est *tit. 5. art. 3. punct. 1.* Ubi etiam *puncto secundo* patuit; quod fundamenta habeant realem identitatem cum relationibus, quæ in eis sunt.

Unde nunc sequitur: quòd satis commodè distingui possint relationes, juxta diversitatem fundamentorum: ut scil. alia sit in substantia; alia in quantitate, alia in qualitate, & sic deinceps, prout in Theorematibus hujus capitis patuit. Et confirmatur; quòd propterea ferè tantoperè curetur divisio *Aristotelica*, (quam *art. 1.* consideravi) quia fit juxta diversitatem fundamentorum.

80 Id *objici* potest: quòd meliùs dividantur relationes, juxta diversitatem terminorum, quàm juxta diversitatem fundamentorum, quia terminus, est quid ultimum quasi in constitutione relationis. Potest enim fundamentum esse, nec tamen esse similitudo, quæ ilicò erit, si terminus coëxistens ponatur.

Sed *respondeo*: In diversitate fundamentorum implicari diversitatem terminorum, tum quia fundamentum hujus relationis, est terminus relationis oppositæ, ut priùs constitit, *tit. 5. art. 4. p. 2.* tum etiam, quia fundamentum termino qualitercunque homogeneum esse debet. Confer *Colleg. Conimb. l. Categ. cap. 7. quæst. 2. art. 2. col. 478.*

TITULUS VII.
De attributis relationum & relatorum.

Nunc pro coronide referenda & explicanda sunt attributa, quæ *Aristoteles* re-
81 latis attribuit *lib. Categ. cap. 7. §. 5. seq.* Sunt eorum quinque quæ distinctis articulis persequor.

ARTICULUS. I.
Contrarietas est in Relatis.

82 *Inest contrarietas in his, quæ sunt ad aliquid, ut virtus vitio contraria est, cùm utrumque eorum sit ad aliquid. Et scientia ignorantiæ.* Inquit *Aristoteles, lib Categ. cap 7. §. 6.* Sed exempla non sunt ad propositum. Loquimur enim de relatione prædicamentali. At virtus & vitium sunt entia absoluta, de prædicamento qualitatis. Et quanquam habent aliquem respectum, sicut & alii habitus, ad actus & objecta sua; tamen is respectus transcendens est, non prædicamentalis: Et non est inter virtutem & vitium ad invicem: sed ad alia, ut visum est. Idem est de scientia & ignorantia, quæ non relativè, sed privativè opponuntur. Et quanquam scientia respectum habeat ad scibile, tamen nec is est prædicamentalis, sed transcendens respectus.

83 *Vox contrariorum exponitur.* Nihilominus axioma verum est, si distinctio attendetur. Possumus enim contrariorum vocem sumere, vel Physicè, vel Logicè, vel Metaphysicè. *Primo modo* contrarietas significat repugnantiam unius contra aliud: consistitque adeò in actione & passione ad invicem. Talis Physica contrarietas relativis non convenit, neque enim relationibus convenit istiusmodi Physica actio. *Secundo modo* relata possunt habere contrarietatem, si contrarietas sumatur pro oppositione eorum, quæ *Ciceroni Adversa* dicuntur, sic, inquam, in relatis potest esse contrarietas: non æstimando relatum ad correlatum, (horum enim oppositio non est ex adversis, sed ex relatis,

relatis, si sic sumantur) sed si æstimetur una relatio ad aliam diversi ordinis. Veluti sic simile ad simile relativè dicitur. At similitudo ad dissimilitudinem dicitur contrariè, contrarietate adversorum. Et æquale ad aliud æquale, opponitur oppositione relativâ. At æquale ad inæquale opponitur oppositione contrariâ.

ARTICULUS II.

Relata suscipiunt intensionem & remissionem.

Videntur ea quæ sunt ad aliquid. ascipere intensionem & remissionem Nam, simile & dissimile dicitur magis & minùs: Æquale quoque & inæquale dicitur magis & minùs, cum utrumque eorum sit ad aliquid. Inquit *Aristoteles l. Categ. c. 1. §. 7.* 84

Ad hoc observandum est, 1. quod intensionem & remissionem aliqui intelligant hic ratione fundamentorum. Et ut maximè id procedat de similitudine quatenus ea in qualitate fundatur, (qualitas enim magis & minùs suscipit) tamen non potest id in genere dici de omnibus relatis. Fundantur enim aliqua in esse substantiali, & aliqua in esse quantitatis. At nec substantia nec quantitas magis & minùs suscipiunt, per *Arist. l. Categ. c. 5. & 6.* ut in prioribus visum est. 85

Atque sic *II.* Dico: quod etiam relata ex parte sui, hoc est, secundùm esse relationis ipsius, non suscipiant magis & minùs. Intensio enim facit, ut entitas subjecto conveniat perfectiori modo: & remissio, ut modo imperfectiori. At similitudo & æqualitas, v.g. consistunt in indivisibili. Veluti si quæ conveniant simpliciter in forma aliqua, dicuntur similia. Et si habeant eandem quantitatem dicuntur paria. Et hinc paritas vel æqualitas, adeò exactam convevientiam significant, ut nullam prorsus latitudinem admittat illa æqualitas. Vide *lib. 10. Metaph. cap. 3.* 86

Atque hinc inprimis hoc dictum *Aristotelis* intelligendum est, juxta popularem modum loquendi, quo *Aristoteles* sæpè in categoriis usus est, prout & interpretatur *Toletus & Conimb. ad h. l. & Fonseca l. 5. Met. c. 15 s. 2.* 87

Axioma intelligendum ex popularĕ sermone.

Potest autem istud loquendi genus fundari in similitudinibus, verbi gratiâ, discretis. Veluti conveniunt alicui rei plura attributa, veluti homini, esse, vivere, intelligere, &c. Hinc igitur Homo v.g. est similior Deo quàm lapis, quia in pluribus attributis cum Deo convenit quàm lapis. Sic, si qui conveniant in eadem ætate & statura, & doctrina: æqualiores sunt, quàm si in sola ætate æquentur.

Secundò potest illa æqualitatis (de ea enim potissima est difficultas) intensio & remissio fundari in majori recessu ab extremo. Etsi enim æqualitas præcisè sit quasi in centro posita: tamen isto populari genere loquendi, illud censebitur æqualius alii, quod ab extremo magis ad centrum vergit. Veluti si numerus aliquis sit, ut, decem, in duobus extremis, est æqualitas. Item si in duobus sit extensio decem pedum, iterum est æqualitas. Hîc igitur numerus ad novem æqualior est istis, quàm numerus ad quatuor, quia novem magis recedunt ab extremo, hoc est, ab uno, quàm quatuor, v.g. vel alius aliquis numerus infra novem. Cùm aliâs absolutè & Philosophicè loquendo hic nulla simpliciter sit æqualitas. 88

ARTICULUS III.

Relata dicuntur reciprocè.

Πάντα τὰ πρός τι πρός ἀντιστρέφοντα λέγεσθαι, hoc est, *omnia relata ad convertentiam, & reciprocè dicuntur*, ait *Arist. l. Categ. c. 7. §. 9.* 89

Octo significationes τοῦ ἀντιστρέφειν καὶ ἀντιστρέφοντος, tradit *Monlorius*, 1. *prior.* Ἀντιστρέφειν *cap. 2.*

Vox exponitur.

cap. 2. ad Schol. 1. pag. 25. Igitur ut alias significationes mittam, ἀντίσταθμον aliquando est, id quod æqualis est ponderis. Ita ἀντίδοτος dicitur quasi ἰσόδοτος, ut sic etiam ἀντίσταθμον sit idem quod ἰσόσταθμον, quo sensu *Aristoteles l. 1. Rhetor. in initio*, ait: ῥητορικὴν ἀντίστροφον τῇ διαλεκτικῇ, hoc est, *æqualis dignitatis & ponderis*, ut interpretatur *Alex. Aphrodisæus in præfat. comment. in Topic.* Et hunc ad modum etiam vocem ἀντιστρόφους interpretatur *Ammonius, ad l. Categ. h. l.* ut relata dicuntur ἀντιστρέφοντα, hoc sensu, quòd æqualem habeant relationem, veluti, quòd non magis pater ad filium, quàm filius ad patrem referatur.

Deinde particula illa ἀντὶ potest significare vicissitudinem. Sic ergo relata sunt ἀντιστρέφοντα, hoc est, habent relationem mutuam & vicissitudinariam. Ita pater refertur ad filium, & vice versâ filius ad patrem, & sic in aliis. Et hoc videtur inprimis *Aristoteles* intendisse. Indéque talis interpretatio communior est.

90 *Duæ cautelæ ad propositum axioma.*

Atque tum *Aristoteles dicto loco* duas cautelas adhibet sive observationes. *Prima* est, quòd ista mutua σχέσις non semper significetur casibus iisdem, sed quandoque diversis. Exempla tamen subjiciuntur, quæ ex relatione transcendentali sumuntur; veluti scientia est scibilis scientia. Non dicimus autem vice versâ, in genitivo casu: & scibile est *scientiæ* scibile; sed scibile est *scientiâ* scibile. Ex quo & similibus ab *Aristotele* positis exemplis patet: illam vicissitudinem debere qualiter intelligi in relatis. Alias enim hæ relationes, quæ tertii generis sunt, dicuntur ab *Aristotele* non mutuæ *lib. 5. Metaph. c. 15.*

Altera observatio *Aristotelis* est: quòd illa σχέσις quandoque exprimatur per ὀνοματοποιίαν: cum vocabula idonea non sunt. Caput enim, v. g. non refertur ad animal, vicissitudinariâ relatione, sed ad capitatum. Et sic in aliis.

ARTICULUS IV.

Relata sunt simul naturâ.

91 Ita ait *Aristot. lib. Categ. cap. 7. §. 1.* Addit tamen *Aristoteles*, ut detrahat universalitati ejus regulæ, καὶ ἐπὶ μὲν τῶν πρός τι ἀναιρούντων ἀλλήλους ἅμα ἐστί. Et subjicit postea exempla scientiæ & scibilis, sensus & sensibilis, ubi id non fit, cùm scibile & sensibile sint priora scientiâ & sensu.

92 *Simul naturâ quid sit.*

Igitur ut hæc etiam propositio intelligatur: *Inprimis* sciendum est: Ea esse simul naturâ, quorum uno posito alterum ponitur, in essendi consequentia, ut intelligitur ex superius dictis, *l. 1. c. 26. n. 22. seqq.* Relata igitur sunt simul naturâ, quia eorum uno posito vel remoto, alterum quoque ponitur vel removetur per essendi consequentiam.

93 Quibus positis, *secundò* observandum est, quòd axioma hoc universale sit, sed loquendo de relatione prædicamentali, non autem transcendentali. Relatio enim transcendens potest terminari ad id quod nondum est, veluti actualis scientia ad Eclipsin futuram, & sic in aliis, ut notat *Suarez in Met. disp. 47. s. 4. n. 2.* In relatione igitur prædicamentali id specialiter procedit, quia ipsa simpliciter & purè est ad terminum, atque ita hæc relata sunt simul naturâ, quia cùm resultat una ex fundamento & termino, resultat & alia, omninò concomitanter, absque ullo ordine prioris & posterioris inter se. Fundatúrq; adeò hæc simultas naturæ, non in formali habitudine earum inter se, sed in necessaria connexione, quam habent in fundamento & termino, quia neutra insurgere potest, nisi jam posito fundamento & termino, & illis positis ambæ statim necessariò consurgunt. Vide *Suar. disp. disp. 47. s. 16 n. 24.*

Atque

Atque hinc apparet: frustrà laborare *Thom. 1. p. q. 13. a. 7. Ammon. in prædicab. & Zabar. in tab. Log. fol. 119.* & alios: ut ostendant: quomodo & scibile, & scientia, & sensibile ac sensus sint simul naturâ, veluti, quod id sit loquendo de iis sub eodē modo essendi, aliténve. Nam inter ista non est relatio prædicamentalis, sed transcendens, ut visum est priùs, *tit. 6. a. 1.* At relatio transcendens non exigit, ut ejus correlatum sit naturâ simul cum eo, ut modo visum est. Confer *Autor. Sagm. in Categ. cap. 7.* 94 *Censura aliorum.*

Atque de his relatis porrò, quæ relatione prædicamentali relata sunt, intelligitur illa simultas, quatenus sunt sub esse relativo, non autem in esse absoluto. Ita pater, quâ pater, est naturâ simul cum filio. At pater, quâ homo, prior est, quàm sit ille homo, qui filius dicitur. Sic *Damasc c. 50.* ait, *patrem cointerimi & comproduci filio, non quoad ὑπόστασιν sive substantiam, sed quoad σχέσιν sive respectū & relationem.* 95

Atque sic ex hoc relatorum attributo sequitur: *Earum uno posito & alterum ponì, & uno sublato, alterum etiam auferri,* & hoc est illud συνεπάρειν, καὶ συνεπαίρεσθαι συναναιρεῖν καὶ συναναιρεῖσθαι in relatis, de quo agit *Aristot. d. l. Categ. cap. 8. §. 17, 18, 19.*

ARTICULUS V.

Qui novit unum relatorum, novit & alterum.

Hoc quidem relatorum attributum est, apud *Aristot. lib. Categ. cap. 7. §. 26.* Solet autem intelligi tribus modis. 96 *Triplex sensus illius attributi.*

Aliqui intelligunt de notitia existentiæ, hoc sensu, qui novit unum relatorum *esse*: is novit etiam alterum relatorum esse. Et vera est hæc conditio, quia relata relatione prædicamentali exigunt terminum coëxistentem, ut priùs visum est. Sed tamen verba *Aristotelis*, hoc, ut contextus indicat, non videntur intendere.

Alii frequentiùs id intelligunt, de notitia essentiæ & definitionis. Veluti qui novit definitionem patris, novit etiam definitionem filii. Hæc conditio etiam verè relatis convenit: Sed tamen nec ista videtur nunc intendi ab *Aristotele.* 97

Hoc igitur præcisè videtur velle *Aristoteles*, quòd, qui novit aliquid relatum, hoc ipso sciat aliquem terminum vel correlatum, cujus respectu relatum dicatur. Veluti si nôris patrem esse terminum relativum, oportet te nosse aliquid ad quod referatur pater. Et si nosti Dominum relativè dici, oportet te nosse aliquem terminum vel correlatum, ad quod dicatur relativè. Verba *Aristotelis*, quæ id ipsum insinuant, hæc sunt *dict. l. Categ. c. 7. perspicuum est*, inquit, *quod si quis novit, hoc aliquid esse relatum, relatorum autem essentia nihil aliud est, quàm ad aliud quid modo quopiam esse affectum: etiam illud novit, ad quod hoc est aliquo modo affectum. Etenim si omninò ignoret, ad quod hoc est aliquo modo affectum ne quidem an sit aliquo modo ad aliquid affectum cognoscet. Sed & in singulis hoc est perspicuum, ut si quis definitè nôrit, hoc esse duplum, etiam cujus duplum sit statim definitè nôrit, quia si nullius definitè scivit hoc esse duplum, neque an duplum sit omninò novit.* 98

Et hæc attributa sunt, quæ specialiter *Aristoteles* persequitur. Alia ex his cognosci possunt, quæ hactenus de relationibus tradita sunt.

CAPUT. X.

DE ACTIONE.

1. *Quartum genus Accidentis est Actio.*

2. *Actio est accidens secundùm quod, res agere dicitur: seu secundùm quod principium activum in actum reducitur.*

COMMENTARIUS.

1 In hoc capite agendum *primò* est de voce actionis: *Tum* de ejusdem definitione; *Tertiò* plenius de essentia actionis. *Quartò*, generatim de divisione actionum, unde scilicet earum divisio, sumenda sit? *Denique* agendum est de divisionibus variis actionum. Attributa autem actionum commodiùs explicabuntur *seq. cap.* conjunctim cum voce passionis.

TITULUS I.
De voce Actionis.

2 *In voce* agere *quæ incommoda?*

Aristoteles l. Categ. c. 9. utitur verbo *agere*. Frequentius est nomen *actionis*. Utrumque horum satis commodè conjungitur, ad evitandum incommodum, quod utrinque esse potest. Verbum igitur *agere* hactenus commodum non est satis, quia verba significant actualitatem ut *Arist.* docet *l. de interp c. 3. §. 1.* inde, quia adsignificant determinatam differentiam temporis. Tempus a. sumitur secundùm esse actuale rerum. At in prædicamentis res sunt cum indifferentia ad esse actuale & possibile. Ita in prædicamento substantiæ est homo, præscindendo, sitnè actu an potentiâ. Ad eundem ergo modum in prædicamento actionis est calefactio v. g. præscindendo, sitnè aliquid actuale, an possibile, quia hoc ipsum præcisè ei convenit, ex vi essentiæ suæ. Atque ad hoc insinuandum meliora sunt nomina quàm verba, atque adeò *actio*, quàm *agere*. Nam nomina non continent actum in significato suo. Unde superiori libro dictum est, *ens perfectum, completum, &c.* nominaliter sumi, & non ad modum verborum vel participiorum.

3 *De voce actio.*

Ex alia tamen parte aliud incommodum est in nominibus, quod non est in verbis. Nomina enim specialia actionum ambigua sunt, ad significandam tum actionem, tum passionem. Sic calefactio est tum activa & passiva. Et frigefactio item induratio, & emollitio, & exiccatio, &c. possunt intelligi & activè & passivè. Hæc autem ambiguitas non est in verbis. Calefacere enim, frigefacere, exiccare, &c. non possunt passivè sumi. Hactenus igitur verba sunt commodiora nominibus. Dixi *de specialibus nominibus actionum*. Nam in isto generali nomine *actionis* illa ambiguitas non est. Unde & generatim loquendo de actione, absolutè melior est vox *actionis*, quàm ῦ *agere*.

4 *Ambiguitas in voce actionis.*

Cæterùm vox actionis ambiguè sumitur, idque valdè variè. Igitur *primò* actio generatim aliquando sumitur, & significat omne illud, per quòd, saltem more loquendi nostro, actuatur aliqua potentia activa. Et hoc modo frequenter etiam intellectio & volitio in Deo, vocantur actiones Dei, quia potentiam intelligendi & volendi in Deo, intelligimus per hæc actuari quasi, quod tamen à parte rei non est.

Cùm

Cùm intellectus in Deo non sit per modum potentiæ, sed per modum actus puri & ultimi, idque per identitatem ad essentiam divinam, ut prius visum est, *c.3. t.14.* Unde istas actiones in præsenti non complectimur. Actio enim est extra essentiale prædicatum, de qua nunc sermo est.

Aliter vox actionis valdè generaliter sumitur: Et notat cujusque causæ causalitatem. Vnde frequenter ista occurrunt: Quod omnis causa agat. Et in specie, quod materia non sit causa, si non ageret. Vide *Scalig. lib.2. de Plant. pag. 293.* Et *Exerc. 307. s.27. pag 977.* Atque ita juxta hunc modum loquendi, & materia, & forma, & finis agunt. Non est tamen ea significatio hujus loci, sed præcisè actio hîc significat influxum effectivum. Et proinde cæteris causis solùm convenit actio, per Metaphoram & similitudinem ad actionem effectivam, ut de fine *Scalig.* docet *Exerc.254.* Et *Aristot. lib. 1. de gener. c.7. t.55. Cujus gratiâ*, inquit, *cætera fiunt, activum non est. Quapropter sanitas ipsa non est activa, nisi per transiationem.* Atque hinc malè speciatim causalitates materiæ & formæ, vocavit actiones immanentes *Hervæus quodlib.2. q.8.* ut notavit *Javell. lib.9. Metaph. quæst.16. & Suarez disp.48. s.2. n.8.* 5 *Omnis causa an & quomodo agat?*

Aque hæ significationes latiores fuerunt actione prædicamentali. Nunc & de aliis videndum est, quæ sunt angustiores. Atque sic *tertiò* actio aliquando sumitur quasi per excellentiam, quæ evidentissimo & q. nobilissimo modo, in hoc quidem genere entium sit actio. Atq; ita solet nomen actionis speciatim vindicari actionib. transmutativis, iisque, quæ non sunt spirituales, sed reales & materiales. Et hoc modo loquendi agens per emanationem, quod dicitur, non agit: non agit, inquam, in tali excellentia sumendo vocem actionis. Vide *Zabar. l.2. de med. demonst. c.5. & l.1. de motu grav. & lev. c.11.* Et ad eundem modum vulgò receptum est, quod quantitatis & figuræ nulla actio: Et tamen dimissâ hac significatione, absolutè istis convenit aliqua actio, nempè spiritualis. Referuntur enim inter obiecta sensilia, ab *Aristot. l.2. de anim. c.6.* At obiecta sensilia debent agere in sensoria. 6 *Actio quatenus vendicetur solè agëti per transmutationem.*

Jam *quartò* actio aliquando sumitur pro tali impressione, quæ fit cum finali victoria adversus patiens. Veluti si habeas particulam glaciei intra manum tuam, illa aliquam actionem præstat utique, infrigidando manum tuam: Et sic absolutè convenit ei vera actio. Quia tamen tandem nihil efficit, ut vincat calorem manus, sed in contrarium vincitur à calore manus, & tota resolvitur, hinc aliquo modo loquendi, ea glacies censetur non egisse. Et ad hunc modum sumitur vox actionis, cum vulgò dicitur: Actiones fieri à valentiori. Non, inquam, simpliciter omnis actio fit à valentiori, sed quæ est cum victoria adversus passum, ut bene interpretatur *Zabar. in lib. de Reactione, cap.4. & 7.* 7 *Actio quomodo fiat à valentiori.*

Quintò: sumitur vox actionis anguste, pro ea solùm quæ est in qualitatibus, & aliàs alteratio dicitur. Et hoc modo sumitur vox actionis ab *Aristotele*, cum ait *l.1. de gener. t.45.* quod motus latiùs pateat, quam actio, ut Interpretatur *Perer. l.13. de motu, cap.7.* 8

Sextò: Actio opponitur speculationi. Idque bifariam, adæquatè, inquam, vel inadæquatè. Inadæquatè, quatenus inter actionem & speculationem sive cognitionem mediat effectio. Græcis πόησις. Adæquatè: cum effectio dimittitur, veluti cùm habitus alius dicitur Practicus, (activus) alius Speculativus, & ad eundem modum dividitur intellectus, *lib.3. de anim. cap.7. t.29,30.* & felicitas, *lib.10. Eth. Nicomach.* 9 *Actio quomodo opponatur speculationi.*

Hactenus

Hactenus igitur cum actio adæquatè opponitur speculationi, notat in communi omnem illam operationem, quæ est ultra cognitionem, seu propriè tendat ad ἔργον, sive opus quoddam, seu non. Quando verò actio opponitur, & effectioni, & speculationi, tum actio significat illam operationem, quæ ad nullum opus tendit, ut est actus liberalitatis, temperantiæ, veracitatis, &c. Effectio autem dicitur operatio, quæ ad opus tendit, qualis est operatio architecti facientis domum, & sic in aliis. Et per hæc discernuntur ars & prudentia apud *Aristotelem, lib. 6 Eth. cap. 3.* quod prudentia dicitur habitus *agendi*: Ars verò dicitur habitus *efficiendi*.

10 *Propria huius loci significatio.*

Hæ igitur nunc recensitæ significationes angustiores sunt pro præsenti significatione: Dicitúrque nunc in universum omne id nomine actionis, per quod aliqua efficiens causa constituitur: quódque adeò aptum est & sufficiens, ad hoc, ut aliquid abinde denominetur efficiens, id juxta præsentem significationem actio est, & dicitur.

ARTICULUS II.

De definitione actionis.

11 Porretani *definitio examinatur.*

Gilbertus Porretanus libr. de sex princip. Actionem sic definit: *Actio est secundùm quam in id quod subjicitur, agere dicimur.* Sed rigorosè & Metaphysicè loquendo illa definitio bona non est. *Primò*, quod sub voce, *dicimur*, actio restringitur ad homines, cum ex genere suo actio latiùs pateat, quàm ut ad homines restringi possit, ut observat *Armand. de Bello Visu, l. 2. term. c. 187.* *Deinde* non apparet, quomodo ea definitio accommodari possit actionibus immanentibus, item creationi. Illud, quia actiones immanentes non sunt in passum: Hoc, quia creatio non est actio ex subiecto, sive in id quod subjicitur, sed in nihilum, quod subiecto contradistinguitur. Unde, etsi actio sic definiri possit. Logicè loquendo, (neque enim in prædicamentis Logicis, oportet ut omnia sint limatissima & exactissima, tamen rigidè & Metaph. loquendo bona non est, ex dictis.

12 *De definitione* Melanchthonis *& aliorum.*

Eodémque modo definitio *Melanchthonis, in Dial. lib. 1.* nimis est angusta, nec actionibus immanentibus convenit: *Actio est applicatio agentis ad patiens, quâ fit mutatio aliqua in patiente.*

Sic rursus *Conimb. lib. Categ. cap. 9.* angustè definiunt actionem. *Actio est ultimus actus agentis, ut agens est, quo mediante aliquid efficit.* Neq; enim omne agens est ποιητικὸν, sive effectivum, hoc est, alicujus operis productivum, ut constat ex prius dictis. Ubi tamen non diffiteor vocem *efficiendi*, aliquando latè sumi, sicut & *Arist. lib. Categ. cap. 9.* Prædicamentum actionis constituit sub voce ποιεῖν. Unde & ista definitio sub hac ampliatione, commodè explicari potest, quo in casu concordabit cum nostra, quam mox refero.

Suarez sic definit *Disp. 48. sect. 5. num. 1.* *Actio est forma, quâ principium activum primò in actum reducitur:* Seu: *est forma, quæ primò ac per seipsam fluit, & per quam id quod propriè fit, ab agente manat & pendet.* Et ex his quidem prior definitio satis commoda est. Ea autem quæ additur tanquam æquipollens priori, mihi non æquè probatur. Neque enim per omnem actionem aliquid fit, quod sit quasi ultra actionem, sed consistit aliqua præcisè in eo, ut actuet principium activum, citra productionem alterius, ut posteà dicam, loquendo de termino actionis. Vnde oportet ut optima sit illa definitio, quæ præscindit ab istiusmodi specialibus conditionibus.

Igitur

Igitur actionis propria definitio hæc est: *Actio est accidens secundum quod res agere dicitur*: Seu. *Actio est accidens, secundùm quod principium activum in actum producitur.* Hoc est, quod dico, quod actio tale quid sit, ex quo formaliter aliquid agens dicitur, seu, actio est tale quid, per quod aliquid actu agere dicitur, cùm antè, ante scilicet huius actionis præsentiam, diceretur posse agere. Veluti sic actiones sunt, procreare, enutrire, &c. quia his positis est aliquid actu procreans vel conservans. Et sic deinceps. Sed videamus seorsim de singulis. 13 *Definitio propria.*

Primò: Actio dicitur *accidens*. Est enim extra essentiale prædicatum substantiarum. At in hoc generatim consistit ratio accidentis, ut suprà visum est. An vero ad hoc requiratur etiam ut sit in subiecto, de eo posteà aliquid dicendum est, præter ea quæ ad hanc rem, *hoc l. 2. c. 6.* suprà dicta sunt. 14 *Exponitur.*

Deinde dicitur: *secundùm quod, &c.* Potest autem hæc particula ambiguè sumi. Potest enim vox hæc *secundùm* sumi & formaliter, & ad modum determinandi subiectum vel principium, prout *Aristoteles* hanc vocem explicat, *lib. 5. Met. cap. 18.* Veluti: homo est albus secundùm albedinem. Hic particula *secundùm* notat formalè principium. Formalis enim ratio unde sumitur denominatio albi, est albedo. Aliter dicimus: Hominem intelligere secundùm animam. Hîc particula *secundùm* determinat ad principium Quo: Et adhuc aliter dicamus: Hominem esse immortalem secundùm animam. Hic particula *secundùm* determinat ad subiectum Quo. Actio igitur est id, *secundùm* quod agimus, non, ut particula *secundùm* determinat ad principium Quo (sic enim intelligimus, v. g. secundùm animam, & tamen anima non est actio) aliterve. Sed prout particula *secundùm* determinat formale principium, unde quid dicatur agere vel agens. Sicut priori capite dicebamus. Relationem esse id accidens, *secundùm* quod aliquid aliorsum dicitur. 15 Secundùm *ambiguè dicitur.*

Tertiò ponitur in definitione vocula *Res*. Notátque ea principium agens. Et malui rem dicere, quàm vel substantiam vel suppositum, quibus vendicantur specialiter actiones, quatenus de primo & radicali principio operationum loquimur, vel eo, quod est principium Quod. Aliâs autem loquendo de principio actionis simpliciter & illimitatè, sic actio non solùm convenit suppositis, sed etiam substantiis incompletis; imò & accidentibus. Sic *Aristot. l. 2. Eth. c. 5.* definit beatitudinem esse actionem animi. Animus autem suppositum non est. Sic & *l. 3. de anim. com. 1.* ait: animam intelligere, *& ibid. t. 4.* ait: intellectum intelligere. Sic & passim *Aristoteles* ait, qualitates esse activas vel actuosas, & *Damasc.* ex hoc distinguit ἐνεργητικὰ & ἐνεργείας, dicítque suppositа esse ἐνεργοῦντα. Alia esse ἐνεργητικά. 16

Quia ergo actio hactenus totuplex principium habet, iccircò meliùs in definitione actionis ponitur nomen communius *rei*, quàm nomen *substantiæ*, quod magis ad hanc rem angustum est.

Denique additur particula *dicitur*. Ubi illa particula non est intelligenda per oppositionem ad esse, sicut ea vocula sumitur in oppositione relatorum secundùm esse, & secundùm dici, de quo prius erat *in cap.* 8. Sed tale *dici* hic intelligitur, cui res subsit, ad quem modum frequenter etiam ea vox sumitur: Veluti cum universale illud esse definitur, quod *dicitur* de plurib. *lib. de Interpp. cap. 7.* & sic in aliis. Cur autem adhibeatur particula, *Dicitur*, & non *dicimur*, quod *Porretanus* habebat, de eo fuit in initio huius tituli. 17

TITULUS III.

TITULUS III.
De essentia actionis.

18 Quæ sit essentia actionis, ex his constare potest. Dicam tamen paulò plenius hac de re. Inquirendum igitur hic *primò* est de eo: An actio sit quid respectivum? *Deinde*, de ejus respectu ad principium activum: *Tertiò*, de ejus respectu ad terminum. Et *Quartò*, de ejus respectu ad subiectum.

ARTICULUS I.
An actio sit aliquid respectivum?

19 *Actionis vox bifariam sumitur.*

Inprimis sciendum est, quantum ad hujus quæstionis decisionem, quòd vox actionis possit ambiguè sumi. Igitur potest sumi vox actionis pro relatione, per quam agens refertur ad patiens, veluti causa efficiens ad effectum. Sic nunc non accipitur vox actionis. Relatio enim ordine naturæ est posterior termino suo, utpote ex quo posito resultat. Hactenus igitur quia terminus relationis, quo refertur agens ad patiens est passio, passio est aliquid prius actione. At nunc apprehendimus actionem tanquam aliquid prius passione, unde passio vocatur *effectus* actionis, vel ejus receptio à *Porretano, in lib. de sex principiis.* Actio igitur nunc non est relatio agentis ad patiens, ut contra *Capreol.* docet *Suarez disp.* 48. *s.* 2. *n.* 18.

20 *Actio implicat multiplicem respectum.*

Sistendo igitur in hac alia significatione, aio: actionem esse quid respectivum. Implicátque actio (permissivè loquendo. Neque enim id est in omnibus) multiplicem respectum. *Primus* est ad aliquod principium activum. Sic visio, v.g. dicit respectum ad potentiam visivam. *Secundò*, actio implicat respectum quandoque ad terminum, hoc est, formam per actionem producibilem: Veluti calefactio ad calorem, frigefactio ad frigus. *Tertiò*, implicat respectum ad objectum, hoc ipso, quia dicit respectum ad potentiam. Potentiæ enim implicant ordinem sive respectum ad obiectum. Sic visio dicitur per ordinem ad aliquid visibile, veluti colorem vel lumen. Implicant & aliquæ actiones respectum ad subiectum, veluti calefactio ad calefactibile. Atque ita hactenus actio utique est quid respectivum.

21 Cæterùm, ille respectus non est prædicamentalis, sed transcendens. Nam includitur in unaquaque actione, ex vi essentiæ illius. At hic est transcendens respectus. Confer *Suarez disp. dict.* 48. *s.* 2. *n.* 17.

22 Argumenta contra hanc sententiam non sunt, nisi quæ sumuntur ex neglecto discrimine, inter relationem transcendentem & prædicamentalem. De aliquibus tamen respectibus seorsim dicendum est. In quibus etiam attingentur, quæ ad hanc rem pertinere videbuntur.

ARTICULUS II.
De respectu actionis ad principium agens.

23 Hunc respectum in actione negant *Hervæus quodl.* 1. *q.* 9. *& quòdl.* 8. *q.* 14. *Javellus l.* 5. *Metaph. q.* 23. aliíque: aientes: actionem calefactivam, v.g. esse simpliciter nihil aliud, quàm calorem productum: Et ab hoc calore ignem denominari agentem, solùm per extrinsecam denominationem, quemadmodum paries ab actu oculi in ipsum visus denominatur.

Hæc tamen sententia ex eo non potest producere, quia datur aliqua actio quæ in nullo patiente recipitur, veluti est de actionibus immanentibus, ut postea dicam.

Et

Et nihilominus actio, v.g. intelligendi vel volendi, denominat animal. Non potest igitur denominatio illa extrinseca esse, sumpta à patiente. Idem etiam patet de cæteris actionibus. Igitur neque ignis calefaciens denominatur denominatione extrinseca, hoc est, calor per ipsum producto, quia ut posteà videbitur, actio non est simpliciter idem quod terminus, sed est ex parte agentis causalitas ejus, quâ influit formaliter, ad productionem illius termini.

Et ex his etiam solvitur obiectio adversantium. Aiunt enim actionem dicere denominationem extrinsecam ad agens, quia per hanc sufficienter explicetur natura ejus. Patuit enim nequaquam eam ad hoc sufficere. Atque ita relinquitur, respectum, quem habet actio ad agens, non esse quid extrinsecum actioni, sed intimè in ejus essentia includi. Confer *Suarez Disp.* 48. *s.* 1. *n.* 9. 24

ARTICULUS III.

De respectu actionis ad terminum.

Inprimis ne labamur in usu vocum in errorem, præsciendum est, Philosophos *termino actionis* bifariam uti. Igitur aliquando terminus actionis est idem quod obiectum. De ratione enim obiecti est, terminare actionem potentiæ activæ. Et ad hunc modum dici solet, visionis terminum esse colorem, & sic in actionibus aliis. Ad hunc modum nunc sermo non est de actionis termino. Igitur aliter sumitur terminus, pro eo qui aliâs terminus ad quem dicitur, hoc est, pro forma quæ per motum producitur sive acquiritur. Sic calefactionis, v.g. terminus est calor, frigefactionis frigus. Et de hoc termino nunc quæritur. 25 *Terminus actionis dupliciter dicitur.*

Sunt autem duo inprimis, quæ de tali actionum termino disputantur: *Primum* est: An omnis actio habeat terminum? *Alterum* est: Quomodo actio compareat ad terminum?

PUNCTUM I.

An omnis actio habeat terminum?

Ad hanc quæstionem inprimis tres sunt sententiæ. *Prima* est eorum: qui aiunt, omnem actionem habere terminum, sed sic, ut nunc à numero actionum prædicamentalium excludantur actus immanentes, qui dicuntur: Ex hoc ipso, quia termino careant. Ita frequenter *Thomistæ* docent, & nominatim *Soncinas l.* 5. *Metaph. quæst.* 26. 26 *Variæ sententiæ.*

Jam *secundò* aliorum sententia est: omnem actionem habere terminum, itque esse etiam de actionibus immanentibus, nempè quod & istæ terminos habeant, intra agens ipsum. Ita tenet *Scotus* 1. *d.* 27. *q.* 3. *& ibid. Gabriel*, & *Durand. Bonavent.* 1. *d.* 3. *art.* 1. *q.* 1. *Ant. And.* 9. *Met. q.* 4. *Suarez disp.* 48 *s.* 2. *n.* 8. *seqq.*

Denique aliorum sententia est: Quod non omnis actio habeat terminum, sic, ut actiones immanentes simpliciter & propriè sint actiones, atque adeò consequenter loquendo de actione in genere, sit ei per accidens habere aliquem terminum vel secus.

Ego, quod mihi videatur hac in re, per distinctas propositiones propono.

I. Dico: *Actiones immanentes revera sunt actiones.* Ita teneo contra primam sententiam *Soncinatis dicto loco, Ferrar. l.* 2. *de an. quæst.* 22. *& l.* 2. *contra gent. c.* 82. *Thom. opusc* 48. *Scotum in quodl. quæst.* 13. Aliósque quos referunt *Conimb. lib.* 3. *Phys. cap.* 3. *quæst.* 1. *art.* 1. Nam in universum id sine incommodo potest dici 27 *Actiones immanentes verè esse actiones.*

actio,

actio, quod sufficit ad constituendam causalitatem causæ efficientis. Atqui dantur causæ efficientes, quibus non convenit causalitas alia, quàm quæ sit actio immanens. Ergo actio immanens verè est actio. Propositio patet, quia prædicamentum actionis ponitur ad locandam causalitatem efficientis causæ, in genere entium, ut suprà disputatum est, explicando divisionem prædicamentorum: Et confirmatur quod actio est adæquata causalitas efficientis ut suprà visum est, *lib. 1. cap. 12.* Assumptio patet. Nam homo absolutè est causa efficiens, in quantum denominatur videre vel intelligere. Et tamen isti sunt actus immanentes. Et hoc à fortiori appareret, cùm etiam per actus immanentes aliquis terminus producitur, veluti per intellectionem scientia, per visionem, amor & odium, & sic in aliis. Hæc enim dum fiunt, necessariò exposcunt aliquam efficientem causam. Nihil enim fit sine causa. At actio hic non intervenit nisi actio immanens. Ergo actio immanens sufficienter est actio. Deinde ad actus immanentes sunt potentiæ activæ. Sed potentiæ activæ sunt per ordinem ad veras actiones, ergo actus immanentes sunt veræ actiones. Et si hæ solùm titulo tenus sunt actiones. Ergo etiam potentiæ illæ activæ titulo tenus sunt potentiæ activæ. Quæro igitur quid revera sint?

28 *Objiciuntur* varia contra hanc assertionem. *Primò*, omnis actio est ad terminum. At talis non est actio immanens. Sed *respondeo*, antecedens in præsenti esse ipsum κενόδοξον.

Aiunt *secundò*, omnem actionem esse successivam. At talis non est actio immanens. *Resp.* negando antecedens. Cur enim generatio non possit dici actio gignentis: Et illuminatio, actio luminosi sive corporis lucidi, præsertim cum per istos actus producantur alia entia, indéque suos terminos habeant. Unde hac in parte meritò refutatur *Soncinas* à *Suarez Disp. 48. s. 2. n. 22.*

Alia argumenta sunt ejusdem generis, quæ ex modò allatis decidi possunt:

29 *II.* Dico: *Actiones immanentes aliquæ non habent terminos: aliquæ eosdem habent.* Hæc assertio recedit tum ab iis, qui omnibus actibus immanentibus terminos assignant, ut faciunt Autores in secunda sententia citati, tum etiam ab iis, qui omni actioni immanenti adimunt terminum, ut faciunt autores tertiæ sententiæ.

Actiones immanentes aliquæ habent terminos, aliquæ non.

Patet autem utrumque. Nam *inprimis* datur aliquis actus immanens ποιητικὸς, sive effectivus, quo agens aliquid facit in seipso, veluti est operatio, qua facimus syllogismum in mente nostra. Hæc utique est operatio sive actio. Syllogismus enim debet habere aliquam effectivam dependentiam à Syllogisante. Deinde clarè illa actio habet terminum, nempe ipsum syllogismum qui per illam actionem fit. Datúrque adeò hactenus aliqua actio immanens quæ habeat aliquem terminum. Illustrat hæc egregia *Scaligeri* sententia, *Exerc. 307. s. 23. Sunt*, inquit, *quædam* (disciplinæ) *quæ extra contemplationem quidem sese extendunt, extra hominem haud semper exeunt: Ut ars ratiocinandi. Ei namque non accidit opera exterior: sed intus secum, in seipso, ad sese, pro semet, potest homo facere syllogismum.* Similia habet *Exerc. 1. s. 3.*

30 *Secundò:* quòd non omnes actus immanentes habeant terminos, patet, quia secus omnes actus immanentes essent ποιητικοὶ, sive effectivi. Per terminum enim nunc ille intelligitur qui per actionem producitur. At actio postquam aliud relinquitur ποιητικὴ est, sive effectrix. Absurdum autem est omnes actiones esse ποιητικὰς, ut saltem patet ex discrimine artis & prudentiæ apud *Aristot. lib. 6. Ethic.* quæ per agere & facere distinguuntur: Et confirmatur quòd nullus possit dari terminus,

minus, qui producatur per actiones aliquas immanentes. Quid enim producit, v.g. intellectio, vel visio? Nihil hic dici speciosè potest, quàm quod per istos actus producatur notitia habitualis. Sed hæc inprimis per accidens est ad actus illos, ut hic etiam fatetur *Suarez d.l.* aliique.

Objicit tactâ *Disp.* 48. *s.* 2. *n.* 16. Quod omnis actio ut actio, si vera sit & propria, nihil aliud sit, quàm effectio, vel productio, aut causalitas efficientis causæ. Sed impossibile est, vel mente concipere veram productionem, quin per eam aliud sit productum: vel causalitatem actualem sine re aliqua causata. Ergo impossibile est etiam intelligere actionem sine termino. *Deinde:* si quæ essent actiones sine termino, maximè essent immateriales. Sed hæ non, quia actiones immanentes sunt qualitates, quæ habere possunt propriam rationem termini producti, per propriam actionem, etiamsi talis actio in agente maneat. *Tum* etiam si actus immanens esset purè actio, esset immutabilis & invariabilis. *Deinde:* Actio ut actio non dicit formam quæ habet propriam entitatem, sed modum alicujus formæ vel entitatis. Nimirum dependentiam ejus ab agente. De ratione modi autem est, ut sit alicujus rei modus, neque aliter reperiri possit. Ergo in præsenti dependentia non potest esse, nisi alicujus, quod pendeat, & illud vocamus terminum actionis, seu dependentiæ, prout est ab agente. 31 *Objectiones.*

Ad *primum* respondeo: omnem actionem esse causalitatem. Sed non omnis causalitas est per modum productionis propriè & rigorosè, per quam scilicet producatur, aliquid post actionem remanens. Nam & ipsæ actiones dicentur effectus præcisè & in se, quia habent esse dependens aliunde, ut fatetur *Suarez disp.* 18. *Met. s.* 10. *n.* 8. Ex quo etiam apparet: nullam in eo repugnantiam esse, si aliqua sit causalitas, neque tamen sit aliqua res causata, distincta a causalitate, quia causalitas ipsa potest esse hoc ipsum causatum. 32 *Solvuntur.*

In *secundo argumento* petitur principium. Neque videntur satis commodè actus immanentes posse dici qualitates agentis, quia simpliciter eis convenit definitio actionis, & de substantia prædicantur in quid agere: non, in qualis est. At ex his denominationibus sumuntur prædicamenta. 33

Quomodo verò sequatur (quæ *tertia* erat objectio) quod actio immanens non possit esse variabilis, si purè sit actio & non habeat ordinem ad terminum, non video, quia supposita, v.g. hominis libertate poterit convertere oculos ad aliquod objectum, ut illud apprehendat. Sic ergò erit actio visiva. Rursus poterit oculos recludere, ut non ampliùs immutentur ab objecto. Ergo sic desinet visio. Atque ita est in aliis actibus immanentibus. Possunt igitur præcisè sistendo in actionis essentia, mutari & variari. 34

Respondeo ad *quartum*, quod modalis natura actionis, æstimetur non per ordinem ad terminum, sed per ordinem ad agens, quod afficitur per actionem: Loquendo de actione, ut sic. Visum enim est, quod actio dicat respectum ad agens. 35

III. Dico: *Actio ut sic non dicit respectum ad terminum.* Ista assertio relinquitur ex priori. Nam quod alicui, quatenus ipsum, convenit, convenit omni. At non omni actioni convenit terminus, ut visum est in aliquibus actibus immanentibus. 36 *Actio non necessario postulat respectum ad terminum.*

PUNCT. II.

PUNCTUM II.

Quomodo actio comparatur ad terminum.

37 Ad hanc rem Dico *I. Actioni, ut sic, respectum ad terminum esse accidentalem.* Ita patet, quia in specie datur aliqua actio, quæ non exigit terminum qui per actionem producatur, ut visum est. At ea generibus accidentalia sunt, quæ non reperiuntur in omnibus speciebus.

38 *II. Illis vero actionibus quæ terminum habent respectus ad terminum essentialis est.* Veluti calefactio essentialiter implicat respectum ad calorem, generatio ad aliquid gignendum, illuminatio ad lumen. Patet autem quia supposito eodem principio ad actiones, nihilominus actiones possunt specie differre, quod non potest aliunde esse, quàm ex diversitate terminorum. Ita emollitio & exiccatio fiunt ab uno principio, veluti virtute calefactiva Solis. Et tamen emollitio & exiccatio specie differunt. Idémque est in aliis.

Locutus autem sum nunc non de termino ipso, sed de respectu qui est ad terminum. Quomodo igitur nunc ipse terminus se habeat videndum nunc est.

39 *III. Actiones quæ tendunt ad terminum non sunt realiter idem cum termino.* Ita teneo cum *Colleg. Conimb. lib. 5. Phys. cap. 2. q 1. artic. 1.* & *Suarez Disput. 48. s. 1. n. 10.* docuítque ita *Aureol.* & *Venetus*, ut *Perer.* meminit *in Phys. l. 13. c. 9. q. 10.* Dissentiunt autem, *Perer. d. l. Averroës l. 5. Phys. com. 9. Albertus* & *Simplic. ad l. 3. Phys. c. 2.* Et tribuitur commentatori, *l. 3. Phys. com. 4. & 5. Phys. com. 9.* aliísque. Hi ergo posteriores Autores aiunt calefactionem, v.g. idem esse cum calore, frigefactionem cum frigore, addúntque se loqui non de forma, ut forma est, sed ut est in fluxu aliquo.

Actio non est idem quod terminus.

40 Atque ex hac addita determinatione primum refutari ea potest. Nam dantur aliquæ actiones terminum habentes, quarum terminus in nullo fluxu consistit, veluti est in actionibus instantaneis; qualis est generatio substantialis & illuminatio. Si igitur solùm motus realiter idem est cum forma, quatenus est in fluxu ista forma, sive terminus, & non absolutè, quatenus forma vel terminus est. Ergo illuminatio, v.g. non habet realem identitatem ad lumen. At quæ tandem causa est, cur illuminatio realiter differat à lumine, calor autem realiter idem sit cum calefactione?

Deinde: calor, v.g. fluens simpliciter est ens permanens. Nam in quodlibet indivisibili momento fluxûs illius simpliciter calor habet totum esse simul, nihilque deest ei ad integritatem & complementum essentiæ suæ, ut suprà visum est, *l. 1. c. 19.* At motus ipse calefactionis simpliciter est quid successivum, & non habet totum suum esse simul. Ea enim actualitas, quam motus dicit, semper est cum possibilitate ad ulteriorem gradum formæ.

Tertiò: patet hoc clarissimè in motu locali. Ejus enim terminus est ubi. Ubi autem etsi sit forma quædam intrinseca, tamen completur per denominationem extrinsecam ad spatium. Non potest igitur motus localis *Petri* realiter idem esse cum termino ad quem illius motus. Alia mitto, & summatim ex his dico: Motum vel actionem non esse terminum ipsum, sed tendentiam seu viam ad ipsum.

41 Argumenta *Pererii* potissima duo sunt. *Primum* est: Si calefactio, v.g. habet esse distinctum à calore. Ergo oportet ipsam productam esse per actionem aliam. Ergo sic dabitur progressus in infinitum. De hac enim ulteriori actione eadem redibit argumen-

Objectiones.

argumentatio. Consequentia patet, quia calefactio utique habet esse causatum & participatum. At non potest causa aliqua alii esse tribuere, nisi per actionem.

Respondeo: Id *quod* producitur est calor, id *quo* producitur est calefactio. Procedendo autem à *quod* ad *quo* sistendum est in *quo*. Calefactio igitur habet esse à calefaciente, non per ulteriorem calefactionem vel actionem, sed per seipsam. Sicut id erat in istis actionibus, quæ terminis carebant. Evitatur igitur hactenus processus in infinitum. 42

Alterum argumentum est: Si calefactio differat realiter à calore, tum vel differrent numero solùm, vel etiam specie. At neutrum dici potest. Non numero tantùm, tum quia duo accidentia, *inquit*, solo numero differentia non possunt simul esse in eodem subiecto. At tàm calefactio aquæ, quàm calor, qui per calefactionem aquæ producitur, subiectivè sunt in aqua. Tum: quia unum est ens permanens, alterum successivum. Non etiam specie. Nam quî possunt specie distingui, cùm ambo producuntur ab eodem numero igne, & per idem numero principium, nempe calorem qui est in igne? 43

Respond. Calefactionem à calore specie distingui. Neque ratio *Pererii* militat. Nam idem numero agens facilè potest producere effectus specie differentes. Ita est una simplex virtus in sole, nempè illuminativa. Ab hac tamen sunt specie distincti effectus, veluti calefactio, illuminatio, exiccatio, emollitio. Et hoc à fortiori est in rebus productis. Producit enim hic idem numero agens, & ranas, & vermes, & herbas, & alia. 44

ARTICULUS IV.

De respectu Actionis ad subjectum.

Quoad respectum actionis ad subiectum, de duobus videndum est. *Primò:* An actio transiens sit in agente: *Deinde* agendum est de actione immanente, atque adeò de actione in communi, & quatenus exposcat subiectum. Hæc igitur distinctè sunt consideranda. 45

PUNCTUM I.

An actio transiens sit in agente?

Per actionem transeuntem, quid intelligatur, postea specialiter edisseram. Nunc satis sit, per actionem transeuntem eam intelligi, quæ ab agente transit in extraneam materiam, veluti est calefactio, quæ ab igne transit in lignum vel aquam. 46 *Actio transiens quid?*

De hac igitur actione existimárunt aliqui: eam esse in agente, quod à fortiori dixerunt illi autores de actione immanente, & sic de actione in universum. Differenter tamen id fit, ab autoribus. Intelligunt enim aliqui per actionem, relationem quæ sit agentis ad patiens. Ita *Scotus* 4. *dist.* 13. *q.* 1. *Anton. Andreas l. de princ. c. de actione.* Docéntque ita plurimi alii *Scotistæ*. *Alii* autem per actionem intelligunt ipsum agentis influxum, seu dependentiam ipsam, quam habet calor, v.g. à calefaciente. Ita *Cajetan.* 1. *p. q* 25. *art.* 1. & alii. 47 *Variæ sententiæ.*

Alii tamen existimant: Actionem transeuntem non esse in agente, veluti calefactionem non esse in igne: Et illuminationem non esse in sole illuminante. Ita tenet *Capreol.* 2. *d.* 1. *q.* 2. *a.* 3. *& l.* 4. *d.* 49. *q.* 1. *a.* 3. *Hervæus quodl.* 4. *q.* 4. *Soncin. l.* 5. *Met. q.* 17 *Colleg. Conimb. l.* 3. *c.* 3. *q.* 1. *a.* 2. *Ferrar. ibid. q.* 4. *Favellus l.* 9. *Met. q.* 15. *Suarez disp.* 48. *Met. s.* 4. *art.* 6. *Perer. l.* 13. *phys.* 6. *c. seq.* aliíque.

48 *Autoris sententia.* Atque hanc etiam sententiam veriorem puto. Nam *primò* quoad priorem modum loquendi, quo actio dicebatur relatio, caret is fundamento, ut priùs visum est, *tit.* 3. *c.* 1. Et si omninò inter agens & patiens deberet intervenire aliquid per modum relationis, tamen actio ipsa non esset hæc relatio: sed potiùs esset fundamentum illius, vel potius ratio fundandi. Et passio esset terminus oppositus hujus relationis. Unde ad istam relationem agentis ad patiens actio & passio præsupponerentur, sic ut ex iis demum resultaret hæc relatio.

49 Jam *secundò* quòd etiam actio sub esse actionis (& dimisso respectu sive relatione) non sit in agente. Variè probari potest. Et primò argumentor, à voce actionis *transeuntis*. Quæro igitur quomodo dicatur ista actio transiens. Aut, intelligendus est ille transitus ab agente in subiectum, tanquam à subiecto ad subiectum, aut tanquam à causa ad subiectum. Primum dici non potest. Nam impossibilis est transitus de subiecto in subiectum. Si autem postremum dicatur, ut omninò dicendum est, jam actio non est in agente. Nam habitudo effecti ad causam non explicatur per *esse in*, sed per *esse ab*. Et tota intentio adversariorum est, agens ad actionem habere respectum subiecti.

50 Et confirmatur per *Aristot. l.* 3. *Phys. t.* 20. ubi ait eundem actum esse agentis tanquam à quo, & patientis tanquam in quo, hoc est, ibi habet respectum effecti, hîc vero habet respectum adjuncti.

II. Actio, v.g. calefactiva est motus: At motus non est in movente, sed in mobili. Ergo nec actio est in calefaciente, sed in calefactibili, & proinde generatim non est in agente, sed in patiente. Propositio patet. Illa enim actio est alteratio. Assumptum enim patet. Quia si motus esset in movente, tum movens moveretur eo motu, quo movet aliud. Impossibile autem est, calefactionem, v. g. esse in aliquo, quin calefiat; sicut impossibile est esse in aliquo calorem, quin sit calidum.

Tertiò: Actio transiens, & passio sunt idem realiter, ut constabit sequenti cap. Sed passio non est in agente. Ergò nec actio est in agente. Consequentia bona est, quia quæ sunt in distinctis, sive separatis subiectis, realiter differunt. Plura argumenta vide apud citatos autores.

51 Sed varia sunt quæ *objiciuntur*? Actio transiens est accidens. At omne accidens est in alio. Ergo & actio transiens est in alio. At actio transiens non est in patiente. Ergo est in agente. Assumptio prosyllogismi (cætera enim sunt plana) patet, quia in patiente amittit nomen & dicitur passio, quia omnis receptio est passio.

Respondeo primò ad assumptionem principalis syllogismi: Accidens esse in alio, loquendo per κατὰ χρόνον. Omne scilicet accidens est in alio, sensu negativo, quatenus non habet esse ἀνυπόστατον, sive per se subsistens. Aliâs autem loquendo de generali essentia accidentis, non est ea in inhærendo, si rigorosè loquamur, sed in eo quòd id quod accidens est, afficit substantiam extra essentialiter, sive extra essentiam, aut rationem ejus existendo. Proinde etsi actio rigorosè loquendo non inhæreat, tamen satis habet de ratione accidentis, quia substantiam afficit & denominat extra essentialiter. Unde porrò respondeo ad assumptionem prosyllogismi, admittendo, quod actio transiens non sit in patiente, loquendo de actione ut sic, & sub esse actionis. Quod igitur actio transiens dicitur esse in patiente, id non est intelligendum formaliter, sed materialiter. Nempe illa res quæ est actio est in patiente, non tamen sub formali actionis, sed sub formali passionis. Eadem enim res quæ actio est, est etiam passio.

II. Objicitur:

II. Objicitur: Cujus est actus, ejus est & potentia, apud *Aristotelem lib. de som. & vigil. cap.* 1. Sed potentia est in agente. Ergo & actus est in agente. *Respondeo:* cujus est actus, ejus est & potentia. Non autem hoc dicitur: *In quo* est potentia, *in eo* est actus. Proinde sensus propositionis hic est, quod ei tribuenda sit operatio, cui convenit potentia: id autem non necessariò est utrobique, per *inesse*: sed sufficit etiamsi illa potentia sit alterius generis, nempè juxta exigentiam entitatis, quæ est in unoquoque. 52

Tertiò: Omnis realis relatio exigit fundamentum, quod sit intra rem, ut priori cap. constitit. Ergo & relatio agentis ad patiens. Hæc enim verè est relatio per *Aristot. lib. 5. Metaph. cap.* 15. At fundamentum hujus relationis est actio. Ergò actio est in agente. Et hoc à fortiori procedit, si actio sit relatio ipsa. 53

Respondeo 1. Quod actio non sit relatio ipsa, ut antea visum est in initio hujus puncti. 2. Neque secundò in universum ea quæ *Aristoteles d. l.* inter genera relationum recenset, omnia sunt talia, relatione prædicamentali, ut visum est præcedenti capite. Nec denique fundamentum istius relationis est actio: sed potentia activa. Actio igitur solùm est ratio fundandi. Et ex his iudicari potest de aliis quæ sunt his similia.

PUNCTUM II.

De subjecto actionis immanentis: Atque adeò de subjecto actionis in communi.

Quod ad actionem immanentem attinet: Dicitur ea immanens ab *immanendo*, quod scilicet in agente maneat. Existimo tamen eam non esse intelligendam positivè, sed negativè. Nempe actio immanens, quâ talis est, est in agente, hoc sensu, quia non transit ad patiens. In ipso autem agente non est per modum adiuncti, sed simpliciter ad ipsum comparatur ut ad causam. Unde hæc propositio. Homo intelligit, vel disputat, non est ut adiuncti de subiecto, sed ut effecti de causa. Et patet. Nam actio transiens, nullum habet subiectum, ne quidem ipsum patiens ut visum est. Ergo etiam actio immanens à fortiori non postulat subiectum. Consequentia firma est, quia actio transiens magis est ex subiecto, & magis postulat subiectum, quàm actio immanens. Sed actio transiens in esse actionis nullum habuit subiectum, ut visum est. Ergo idem à fortiori est in actione immanente. Et confirmatur, quod actio ut sic non dicit, nisi egressum à virtute activa alicuius agentis. *Egressus* autem opponitur τῷ *esse in*. 54 *Immanens actio quomodo dicatur immanens.*

Et hinc relinquitur: generatim loquendo de actione ut sic, eam non postulare subiectum. Neque enim genus debet habere naturam repugnantem suis speciebus. At neque immanens est in subiecto, neque actio transiens est in subiecto. Ergo nec actio simpliciter. Sufficit igitur ad entitatem actionis habere modum essendi ab aliquo, ut maximè non sit in aliquo. 55

TITULUS IV.

Unde sumenda sit specificatio, atq; adeò divisio actionum?

Hac in re triplex est sententia. *Alii* igitur sumunt specificationem, atque adeò specificam divisionem actionum ex termino: *Alii* ex principio activo: *Alii* ex utroque simul. Hanc igitur rem ut persequar, distinctas assertiones propono. 56 *Variæ sententiæ.*

Atque ita dico *I. Specificatio actionum atque adeò generalis divisio earum, non* 57

Non potest generatim sumi ex habitudine ad terminum.

potest sumi ex habitudine ad terminum. Ita patet, quia multæ sunt actiones, quæ non habent terminum, quem producant, ut ostensum est *præced. tit. art.* 1. Et patet per exempla: Cur enim nomen & speciem accipiunt calefactio & frigefactio ex terminis, hoc est, calore & frigore: Actiones autem vitales, verbi gratiâ, videre & audire, sumunt nomen non à termino (quippe quem non habent) sed à principio activo. Sumit enim actio visiva nomen à principio illius actionis, hoc est, à facultate visiva: Et auditio à facultate audiendi. *Deinde* idem probatur inde, quòd etiam loquendo de actionibus transeuntibus possint diversæ specie actiones esse ad eundem specie terminum. Sic, verbi gratiâ, specie differentes actiones sunt gignere (hominem) & resuscitare (hominem) à mortuis. Et tamen utriusque est idem numero terminus. Nempe *Johannes* à parentibus genitus primum, is idem numero per resuscitationem talem redit in vitam. Sic & diversæ specie actiones, non sunt necessariò ad diversos specie terminos. Et alia specie actio est, quâ Deus creavit *Adamum*. Et alia specie actio est, quâ *Adam* genuit *Abelem*. Et tamen *Adam* & *Abel* non sunt diversæ speciei. Nam modus producendi est rebus extrinsecus, unde non potest, præcisè in eo sistendo, inde sumi specificum discrimen, vid. *August. Epist.* 49. *ad Deo gratias*, *q.* 1. Et *Perer. lib.* 7. *Phys. c.* 1. Atque hinc etiam probabile videri potest, specie differre illam calefactionem, quæ est à sole, & illam quæ ab igne, prout & *Suarez* asserit *Disp.* 48. *s.* 3. *n.* 17. contrarium non facilè convinci posse, etsi aliâs opinatur, specificam distinctionem actionum desumendam esse ex termino.

58 *Obiectio Suarez*

Excipit *Suarez* ad exemplum de creatione & generatione, *dict. loc. n.* 10. *&* 18. creationem & generationem non habere simpliciter eundem terminum, quia creatio sit, & ad productionem formæ & materiæ, sed generatio sit solùm ad productionem formæ.

Sed *Resp.* Mutationum illarum terminum non esse partes compositi, sed compositum ipsum sive speciem. Et patet, quia secus creatio hominis non esset una mutatio sed duplex, quod absurdum est. Porrò species utrobique eadem est, sive idem compositum: Nempe generationis & resuscitationis, terminus erit idem numero, quia *Johannes*, v.g. idem numero est. Et creationis *Adami*, & generationis *Abelis* terminus est idem specie, quia *Adam* & *Abel* (qui termini sunt) sunt res specie eædem.

59 *Nec ex activo principio.*

II. Dico. *Ex solo principio activo non potest sumi specificatio, atque adeò specifica divisio actionum.* Ita patet. Nam illuminatio, & calefactio, & emollitio, & exiccatio sunt actiones specie differentes, & tamen principium activum ad omnes istos actus in sole est unum idémque. Et ex hoc etiam specie diversæ sunt actiones, productio ranæ & herbæ. Et tamen principium activum in sole idem est. Atque ita hinc apparet, respectum ad terminum, in actione inprimis transeunte seponendum non esse. Et hoc videtur inde non obscurè insinuari, quod actiones istiusmodi soleant nomen suum sortiri à termino, veluti quod actio ad calorem dicitur calefactio: Actio ad frigus dicitur refrigeratio, & sic in aliis. Vide *Aristotelem* ea de re *l.* 3. *Phys. c.* 1. *t.* 4. *& c.* 5. *t.* 48. Quod speciosum sit contra istam propositionem non invenio. Igitur pergo & dico.

60

III. Actionum specificatio, & proinde earum specifica distinctio sumitur ex utroque sic, ut alterutro eorum variato sufficiens sit occasio specificè distinguendi actionem. Sic, etsi principium agendi in sole sit idem ad exiccationem, & illuminatio-

nem:

nem: tamen hæ actiones ſpecie differunt, quia terminus illius eſt ſiccitas, hujus verò terminus eſt lumen, quæ entia ſpecie differunt. Sic cum terminus in creatione & generatione ſit idem, actiones tamen iſtæ ſpecie differunt, quia principium activum differens eſt, nempe virtus activa infinita Dei, & eſſentia gignentis. Et hæc aſſertio ex prioribus relinquitur, videtúrque idem velle *Thomas* 1. *part. quæſt.* 77. *artic.* 3. *Ex his duobus*, inquit, *actio ſpeciem recipit, ſcilicet ex principio, vel ex fine ſeu termino.*

TITULUS V.

De diviſionibus actionum.

Inprimis multæ actionum diviſiones ſumi & intelligi poſſunt, ex diviſionibus cauſæ efficientis. Quia enim actio eſt cauſalitas efficientis, ut viſum eſt, *l.* 1. *c.* 22. Iccircò ad varietatem cauſarum efficientium ſumitur etiam varietas actionum. Atque ſic intelligi poteſt, quid ſit actio generans & conſervans principalis, vel inſtrumentalis, univoca, vel æquivoca: Et ſic in cæteris. Nunc igitur aliæ quædam diviſiones ſolùm ſunt explicandæ. 61

ARTICULUS I.

De diviſione actionis in immanentem & tranſeuntem.

Diſtributionem hanc undíque inculcat *Ariſtoteles*. Vide *l.* 9. *Met. c.* 9. *& l.* 6. *Eth. c.* 4. *& l.* 1. *Magn. moral. c. ult. & l.* 10. *Eth. c.* 3, 4, 5, 6. & alibi. 62

Igitur inprimis certum eſt: quòd hæc diviſio ex vi terminorum latior ſit quàm actio prædicamentalis. Nam frequenter etiam intellectio & volitio divina dicuntur actus immanentes, & tamen non ſunt actiones de prædicamento actionis, quia ſunt idem quod eſſentia divina, ut viſum eſt prius, *hoc lib. cap.* 3. 63 *Ad quæ ſit extendenda illa diviſio.*

Cur verò diſtributio hæc coangustari debeat ad ſolas actiones accidentales (ad mentem *Suarez Diſp.* 48. *ſect.* 6. *num.* 6.) non video. Cur enim actio quâ gignens producit aliud, non ſit tranſiens? Egreditur enim è virtute activa gignentis in materiam, ex qua fit compoſitum.

Cæterùm actio immanens dicitur *immanens* negativè. Immanens enim actio eſt in agente, non per poſitivam inhærentiam in ipſo, ſed quatenus non datur extraneum ſubiectum, in quod tranſeat. Vide prius dicta, *tit.* 3. *art.* 3. *p.* 2. Ergo in oppoſitum actio tranſiens eſt, quæ habet externum patiens. Actio immanens hominis, v.g. eſt ejus intellectio: Actio autem tranſiens ejus, eſt verberatio, & ſic in aliis. 64 *Immanens actio cur ſic dicatur? Et quid ſit?*

Porrò illud extraneum patiens, ex quo diſcrimen ſumitur actionis immanentis à tranſeunte, intelligi poteſt bifariam: Nempe tum de externo ſuppoſito, (quale quid eſt, ſi actio ab igne tranſeat in aquam) tum de alia parte ejuſdem ſuppoſiti, ſi ſcilicet in una parte ſit potentia activa; In alia autem ſuppoſiti parte recipiatur illa actio, (quale quid eſt motio, quæ, ab anima egreſſa, recipitur in corpore) & utroque in caſu, rigoroſè & Philoſophicè loquendo, ſimpliciter eſt actio tranſiens. Atque ita relinquitur actio immanens, eo ſolùm in caſu, ſi ab agente non egrediatur ad aliud ſuppoſitum, vel etiam ad aliam compartem. Atque hic eſt propius ſenſus illius diviſionis. 65 *Externum patiens actionis tranſeuntis explicatur.*

Herveus quodlib. 2. *queſt.* 8. valdè catachreſticè explicat hanc diſtinctionem. Ait igitur omnem cauſalitatem effectivam eſſe tranſeuntem, quia potentia activa (ex qua ſumitur effectiva cauſalitas) definitur ab *Ariſtotele lib.* 9. *Metaphyſ.* 66 Hervæi *ſenſus.*

quòd sit principium transmutandi aliud. Dum igitur actiones transeuntes solùm possint esse in genere causæ efficientis, infert, quod actio immanens sit ea, quæ exercetur à materia & forma, dum essentialiter constituunt compositum. Unde consequenter actio immanens, illi dicitur secundùm essentialem immanentiam. Sed inprimis patuit suprà, *hoc cap. num. 5.* quod prædicamentum actionis solùm comprehendat actiones effectivas. Actio igitur immanens non debet ampliari ad causalitatem formæ & materiæ. Neque fundamentum *Hervæi* satis forte est, quia definitio illa *Aristotelica* activæ potentiæ satis bona non est, rigorosè loquendo, ut visum est, *lib. 1. cap. 14.* Vide pluta ad hanc rem contra *Hervæum*, apud *Favell. l. 9. Met. q. 16.* & *Suarez Disp. 48. s. 2. n. 8.*

Causalitas materiæ & formæ non debet dici actio immanens.

67 Discrimen actionis transeuntis & immanentis vulgò solet hoc constitui, ex *Aristotele lib. 9. Met. cap. 9. t. 16.* quod per illam fit aliquid, per hanc vero non ita. Sed & actionem immanentem aliquando terminum habere, priùs visum est, in exemplo effectionis Syllogismi. Ubi etiam disputatum est: An actiones immanentes verè sint actiones, quod ibi contra *Soncinatem* confirmatum est. Alia igitur addenda non sunt.

Discrimen spurium actionis immanentis & transeuntis.

ARTICULUS II.

De divisione actionis in instantaneam & successivam.

68 Quid ens successivum sit, suprà declaratum, *lib. 1. c. 19.* Ex quibus nunc actio successiva erit illa, quæ partes habet, sibi per fluxum quendam succedentes. Unde actio instantanea erit, per defectum istiusmodi fluxûs. Ergo actio instantanea est, veluti illuminatio, generatio, & sic in aliis. Actio autem successiva est, veluti argumentatio, calefactio, frigefactio, & deinceps.

Incidit hîc quæstio.

An actio instantanea verè sit actio?

69 Negat id *Soncin. l. 5. Met q. 26.* Argumentum ejus hoc est, quia omnis actio sit motus per *Aristotelem l. 3. phys. t. 19.* Motus autem est ens successivum.

Sed neque sententia vera est, neque argumentum est firmum. Non primum. Nam quicquid fit postulat efficientem causam, ut ex terminis notum est. Nulla autem datur vera efficiens sine vera causalitate. At causalitas efficientis est actio. Ergo omne efficiens postulat aliquam veram actionem. At datur aliquod efficiens, quod non agit, nisi per actionem instantaneam, veluti est in productione luminis, vel formæ substantialis. Ergo actio instantanea vera est actio.

Non etiam sat firmum esse argumentum, patet: quia non omnis motus est quid successivum, ut probavi suprà *lib. 1. c. 19. n. 27, 28.*

ARTICULUS III.

De divisione actionis in materialem & spiritualem.

70 Inprimis actio materialis potest bifariam sumi. *primùm* actio materialis dicitur ea, quæ requirit dependentiam ad materiam, & non potest fieri, nisi in materia. Ita actio materialis est nutritio, accretio, generatio, & similes. At actio immaterialis est, intelligere & velle. Sumiturque tunc distinctio actionis in materialem & immaterialem, juxta similes harum vocum significationes, cùm per eas dividitur forma, de quibus alio loco fuit.

71 Nunc autem non ita sumitur hæc vox. Spiritualis igitur actio nunc dicitur, quâ quid

quid producit sui imaginem vel speciem. Ita homo stans coram speculo, agit actione spirituali, producendo sui imaginem in speculo, idémque est in ordine ad quemvis intuentem. Et ad hunc modum agunt etiam cætera sensilia (in quantum talia sunt) in suos sensus, item intelligibilia in intellectum. Hactenus igitur est actio spiritualis, quæ alio nomine solet *intentionalis* dici. Atque sic in oppositum actio materialis erit ea, quâ quid agit, (non sui speciem, sed) rem aliquam producendo, veluti calor in aquam agit actione materiali. Ibi enim producit calorem. In intellectum verò idem calor agit, actione spirituali, quia hic sui imaginem producit, solétque hæc actio alio nomine etiam *realis* dici, non quasi actio spiritualis sit per rationem, sed eo modo loquendi, quo res & signa distinguuntur, per ea quæ dixi *in initio cap.* 24. *l.* 1. Actio enim materialis rem producit: Spiritualis verò actio producit signum rei. Et eo intuitu ista realis dicitur. Confer *Ægid. lib.* 2. *de anim. c.* 7. *q.* 7. *art.* 2. Et *Zabar. de sensu agente, cap.* 4, 5.

Actio spiritualis quid?

Materialis actio, quomodo dicatur realis.

ARTICULUS IV.

De divisione actionis in mutuam & non mutuam.

72 Divisio hæc frequens est. Igitur per actionem mutuam, significatur ea, quâ agens agit in patiens, & patiens agit vicissim in agens. Solet hæc actio dici specialibus nominibus *reactio & repassio.* Ea igitur erit actio non mutua, sed tale quid non sit. Sic calor manus agit in glaciem, calefaciendo & liquefaciendo eam. Vicissim glacies agit in manum refrigerando eam. Ita in ventriculo agit calor illius in vinum, qualitercunque alterando illud idémque attenuando, ut Spiritûs vini educantur. Quo facto vinum, acceptâ prius calefactione à ventriculo, vicissim calefacit ventriculum. Hæc ergo exempla sunt actionis mutuæ. Actio autem non mutua est, qua, v.g. sol illuminat aërem. Is enim nihil reparitur ab isto suo lumine vel aëre. Item qua generans generat. Et sic in aliis.

73 Cæterùm istæ reactiones possunt esse trifariam. *Primò* secundùm actionem eandem specie. Sic vinum à ventriculo calefactum, eundem vicissim calefacit. Idémque est de plumis, quæ calefactæ à corpore animalis, vicissim idem intensiùs calefaciunt. *Deinde:* alia reactio est secundùm actionem contrariam. Veluti si glacies calefacta à manu, reagat in manum, refrigerando eam. *Denique* est secundùm actionem disparatam; veluti si serra agat in lignum, secando ipsum, lignum autem reagat in serram, hebetando ipsam. Prolixè & diligenter de hac materia agit *Zabarella peculiari libro de reactione.* Sed quia controversia illa maximam partem Physica est, hic eam persequi nolo specialius.

Reactio est trifariam.

74 *Suessanus*, aliíque, distinguunt reactionem, in privativam & positivam. *Positivam* igitur aiunt eam esse, quâ agit, v.g. calidum in frigidum, imprimendo aliquos gradus caloris, & vicissim frigidum in calidum, imprimendo gradus aliquos frigoris. *Privativam* autem reactionem aiunt eam, quæ consistit in resistentia, qualis est, v.g. in lapide ad sectionem, aliámve comminutionem. Sed resistentia, ut sic non est reactio. Nam quod reagit, (ut ex vi vocis apparet) utique debet aliquid *agere*, resistentia autem, purè loquendo de ea, solùm consistit in defectu vel carentia actionis extraneæ, ut visum est suprà, *lib.* 1. *cap.* 14. *nu.* 42. *seqq.* Atque ita positiva resistentia, quam dicunt, solùm est, propriè loquendo, reactio.

Reactionis divisio in positivam & privativam.

Aliæ divisiones actionum, ut initio hujus articuli dictum est, intelligi possunt ex divisione causarum efficientium.

CAPUT XI.
DE PASSIONE.

1. *Quinque genus accidentium continet passiones.*
2. *Passio est actionis illatio sive receptio.*

COMMENTARIUS.

1 In hoc capite agendum, *primò* est de nomine passionis. *Deinde* de ejusdem definitione. *Tum* de ejusdem essentia. Atque sic an faciat peculiare prædicamentum. Et *porrò* de ejusdem distributionibus. *Denique* de actionis & passionis attributis.

TITULUS I.
De voce Passionis.

2 *Arist.* in hoc prædicamento non usurpat nomen *passio*, sed verbum *pati*. De eo autem quid judicandum sit, colligi potest ex dictis, in præced. cap. in initio.

Perpessio. Usurpant aliqui vocem, *perpessionis*. *Sed ridiculi sunt*, inquit, *Scal. Exerc. 345. sect. 2. qui passionis vocabulum Romana tribu amoverunt, censore* M.T. Cicerone, *perpessionem ejus in locum succenturiarunt. Nam passio levis non potest dici perpessio, & multa patimur, quæ non perpetimur.*

3 Aliâs vox passionis ambigua est. *Aristot. lib. 5. Metaphys. cap. 21.* enumerat significationes quatuor. Igitur: *Passio*, inquit, *dicitur uno quidem modo qualitas, secundùm quam alterari contingit, ut album & nigrum, dulce & amarum, gravitas & levitas, & quæcunque alia similia*, (ubi quidem, ut exempla indicant, intelliguntur qualitates tertiæ speciei, non autem naturales potentiæ, ut *Averroës* vult *comment. 26.*) *Alio modo*, inquit, *horum actiones & alterationes. Item horum magis, quæ noxiæ alterationes, & maximè quæ tristes & dolorosæ, item calamitatum & tristium magnitudines passiones dicuntur.* Hæc ille: Sed tamen plures sunt significationes, quas iccircò distinctius propono, inprimis verò eas quæ frequentiores sunt.

Ambiguitas in in voce passionis.

4 Igitur vox passionis potest *primò* generatim sumi. (Sicut & Græca vox πάθος) pro affectione in communi. Sic scientia dicitur considerare passiones subiecti sui, apud *Arist. 1. post. t. 76.* & alibi. Et sic consequenter omnia idiomata sive proprietates possunt dici πάθη, sive *passiones*. Idémque est in attributis aliis. Sic enim cùm conceptus sint in anima, illi dicuntur *passiones* animæ, *lib. de interp. cap. 1.* Et ex eadem generalitate affectus animæ, veluti, ira, amor, odium, tristitia, gaudium, &c. dicuntur *passiones* animæ.

II. Passio aliquando significat qualitatem tertiæ speciei, eam, qui cito transit. Quomodo *Aristot. lib. Categ. cap. 8.* in ea specie qualitatis distinguit, passionem & patibilem qualitatem. Fuítque de hac significatione supra *cap. 8.*

III. Passio significat quandoque receptionem rei, dolorem, tristitiam, vel nocumentum afferentis. Ad quam significationem ferè solùm usurpatur nostrum Germanicum, **Leiden.**

IV. Significat etiam quandoque eam passionem, quæ est cum finali succumbentia. Sicut actio quandoque ita specialiter sumitur, ut significet eam solùm, quæ est

cum

cum finali victoria. Ita *Scal. Exerc.* 12. *s.* 3. docet, quicquid patitur à potiori pati, & proinde omnem actionem fieri à valentiori. Quatenus enim passio significat quamlibet actionis receptionem, sic ea non solùm potest inferri à valentiori, sed etiam infirmiori, ut ostendit materia reactionum. Confer *Zabar. l. de React. c.* 4. *&* 7.

Denique, Passio significat cujusvis actionis receptionem. Atque hoc modo nunc accipitur vox passionis. Confer *Armand de Bello Visu l.* 2. *term. c.* 148. *Comment. in Hist. tract.* 3. *fol.* 147.

TITULUS II.
De Passionis definitione.

Lovanienſ. ad l Categ. c de passione, eam sic simpliciter & apertè definiri aiunt. *Passio est secundùm quam ab eo, quod viribus superius est, quid pati dicitur.* Sed hæc definitio generalis non est. Nam non omnis passio est a valentiori, sive viribus superiori illata. Agit enim & calor ad gradus sex, in frigus ad gradus duos, & in id quod est ad gradus octo, ut ostendit doctrina de reactionibus. Et proinde patitur etiam frigus à fortiori calore & ab imbeciliori. Vide pleniùs *Zabar. d. l. react. c.* 2. 4. *&* 7. videtúrque adeò occasio erroneæ illius definitionis solùm esse sumpta ex quadam vocis ambiguitate, quam paulò antè retuli. 5

Gilbertus Porretanus l. de sex princip. sic definit: *Passio est effectus illatióq; actionis, secundùm quam aliquid pati dicitur.* In ea definitione, si vox *effectus* accipiatur rigidè, vitiosa est ipsa. Actio enim non est causa efficiens passionis. Sin verò particula illa accipiatur quomodolibet, ut sit æquipollens ad vocem alteram *illationis*, tùm coincidit sensus illius cum definitione nostra, modò particula illationis non sumatur activè. Neque enim sic inferre actionem est pati. Particula autem *secundùm*, est ibi intelligenda formaliter, sicut ad definitionem actionis distinctum est. 6

TITULUS III.
De essentia Passionis.

Quæ essentia sit passionis, ex ejus definitione tradita, aliquantulum patet: ut tamen ea de re pleniùs constet, speciatim de aliquibus, hanc rem concernentibus, dicendum est: 1. An essentia passionis eadem sit, quæ est essentia actionis? 2. An eandem cum motu habeat essentiam? 3. An ad essentiam passionis requiratur actualis inhæsio vel etiam successio? 7

ARTICULUS. I.
An actio & passio idem sint?

Negat id in universum *Scotus, l.* 4. *d.* 13. *q.* 1. *& quodl.* 11. sequuntúrq; eum plurimi ejus asseclæ. Hypothesis tamen *Scotistarum* lubrica est. Existimant enim actionem significare relationem, quâ agens referatur ad patiens. Unde consequenter sequeretur discrimen actionis à passione. Sed per actionem nunc non intelligimus relationem, sed ipsum actualem influxum agentis, prout priùs constitit *c.* 10. 8

Ut igitur quid de hac quæstione statuendum sit, dextrè intelligatur, distinctas propositiones pono. 1. *Non omnis actio est passio, loquendo de iis realiter.* Ita patet: Nam sunt aliquæ actiones, quibus nulla correspondet passio, nisi per extrinsecam denominationem. Ita patet in actibus immanentibus. Nam videre est actus vitalis immanens. Id autem quod denominatur videri, non fit tale per receptionẽ actionis visivæ, 9 *Non omnis actio est passio.*

visivæ, sed solùm est hîc extrinseca denominatio: dicitúrque aliquid videri solùm, quatenus ad id terminatur visio aliqua aliâs ex agente vidente non egrediens.

10 Neque hîc dari potest aliqua passio, ad quam illa videndi actio identificetur, intra principium quod denominatur videre. Nam passio illa ne fingi quidem posset alia, quàm si dicantur actiones immanentes esse productivæ alicujus termini immanentis. Sed hoc jam suprà rejectum est, *in præcedenti cap.* Summatim cum nulla realis passio consequatur ad *videre* (videri enim non notat realem passionem, sed extrinsecam denominationem) idcircò *tò videre* non identificatur alicui passioni. Idémque est in actione intelligendi, appetendi, vel amandi, aliísque actibus appetitivis & cognoscitivis.

Dixi autem *loquendi de iis materialiter*. Nam si sub proprio formali loquamur de
11 actione & passione: in universum actio non est passio, hoc est. Id quod formaliter
Actio & passio formaliter non sunt idem. significat actio, id non significat passio. Actio enim dicit egressionem ab agente. Passio non dicit egressionem ab agente. In oppositum, passio formaliter significat receptionem actionis. At actio non significat receptionem actionis, unde simpliciter & sine addito: falsæ sunt hæ propositiones: *Actio est passio*, vel in specie, *calefacere est calefieri*. Ad istiusmodi n. prędicationes nõ sufficit idẽtitas à parte rei, ut alibi visũ est.

12 Dico II. *Actio & passio loquendo de iis disparatè differunt realiter.* Hæc res est expedita & à nemine in dubium vocatur. Loquimur autem de actione disparatè, si loquamur de actione hac, & passione alterius ordinis. Aliud igitur est videre & aliud calefieri. Aliud est generare & aliud humectari. Et sic in simili, progrediendo ad actiones & passiones diversorum ordinum.

13 *III. Actio & passio ei correspondens, non sunt duæ res, sed una sub inadæquatis*
Principalis controversia. *conceptibus.* Dico: *passio ei correspondens*, ad removendam passionem disparatam, de qua priori propositione dixi. Hoc igitur est quod dico, quod non sint duæ res, quarum una egrediatur ex igne: & alia ingrediatur in aquam. Sed hoc ipsum, quod ab igne egreditur (& sic ejus respectu *actio* dicitur) hoc ipsum, inquam, & non aliud in aquam recipitur, (& hujus aquæ respectu, *passio* dicitur.) Indéque addo: distingui solùm actionem & passionem per inadæquatos conceptus. Quatenus enim illa res apprehenditur, ut egrediens ab agente, vocatur actio: Et quatenus ea res apprehenditur, ut ingrediens vel recepta in aquam, vocatur passio. Sicut unus motus est Giessâ Francofurtum, qui per inadæquatos conceptus duo sortitur nomina. Quatenus enim is motus apprehenditur ad terminum à quo vocatur *recessus* à Giessâ. Quatenus autem is motus apprehenditur in ordine ad terminum ad quem, vocatur *accessus* Francofurtum versus. Et tamen simpliciter est unus & idem motus. Et de hoc inprimis est controversia, solétque vulgatiùs ita teneri, ut propositum est. Vide interpp. *ad l. Categ. c. 9. & l. 5. Met. c. 21. & l. 3. Phys t. 18. seqq.* ubi *Aristoteles* clarè hanc sententiam tenet. *Unus*, inquit, *amborum* (agentis & patientis) *æquè est actus, ut enim inter unum ac duo, & duo ac unum, idem est intervallum: Utique unum idémque sunt acclive & declivè (hæc enim unum quidem sunt, ratio tamen una non est) ita & in movente, & eo quod movetur res habet.* Idémque probat postea *Aristoteles.*

15 Patet autem ejusdem veritas inde: quòd nullum sufficiens indicium dari potest, majoris distinctionis, inter actionem & respondentem ei passionem. Tamdiu autem standum est in unitate rei. Neque enim entia, citra necessitatem, sunt multiplicanda. Hoc autem non patebit meliùs, quàm solvendo objectiones.

Igitur

Igitur I. *objicitur*: actionem differre à passione, quia actio sit actus agentis: Passio autem sit actus patientis. 16 *Objectiones.*

Respondeo: hinc sequi quidem diversitatem in conceptu actionis & passionis: Non autem in reipsa. *Neque necesse* est (verba sunt *Aristot.* in ejusdem solutione l. 3. *Phys. t.* 21.) *eum qui docet discere, et si facere & pati idem sint. Sunt enim unum, sicut via Thebis Athenas, & Athenis Thebas idem sunt.* Et addit *Aristot.* generalem regulam. *Non eadem omnia his congruunt quæ quovis modo eadem sunt.* Et confirmatur. Nam potentia Dei est in ordine ad possibile: Scientia autem in ordine ad scibile. Et tamen idem est à parte rei, potentia & scientia Dei, solùm sub differenti conceptu. Idémque est in omnibus, distinctis ratione, præsertim raciocinatâ.

II. *Objicitur*: quòd actio & passio constituant distincta prædicamenta. Unde inferunt ea realiter distingui. Sed consequentia non est bona. Nam distinctio prædicamentorum adæquatè sumitur ex diversa habitudine afficiendi substantiam primam, ut alibi dictum est. Unde cùm actio & passio aliter atque aliter substantiam primam afficiant: Ideò ea diversa prædicamenta constituunt. Et confirmatur: quòd aliâs etiam, quæ in diversis prædicamentis constituuntur, possunt habere realem identitatem. Ita patuit in relatione & fundamento ejus, veluti similitudine & qualitate: æqualitate & quantitate, de quibus erat *priori c.* 9. Idem docent multi de corpore & quantitate: Item de forma substantiali & potentia naturali, ut suis locis visum est. Idémque tenent plurimi de præsentia & duratione rerum creatarũ, quæ significantur per prædicamentum *ubi* & *quando*, quod ea à rebus ipsis non distinguantur realiter. 17

III. *Objicitur*: Potentia activa & passiva realiter distinguuntur. E. etiam distinguuntur actio & passio. *Resp.* ad antecedens. Potentia activa & passiva distinguuntur, quatenus sunt ad terminos dispatatos. Alia nempe est potentia activa, quâ intelligimus: Et alia potentia passiva, qua verberamur. Idem autem etiam esse de actione & passione priùs patuit, *propositione secundâ*. Secundò cùm potentia activa & passiva intelliguntur ad eosdem terminos (veluti potentia secundùm quam quid calefaciens, & secundùm quam quid calefactibile dicitur) adhuc eæ sunt distinctæ, nec proceditabiis consequentia ad ipsam actionem & passionem, quia istæ sunt in diversis subjectis, veluti, igne & aquâ. Unde essentias habent etiam loco separatas. Estque adeò sic in illis satis manifestum signum realis distinctionis. Id autem non est in actione & passione, quæ non sunt in diversis subjectis. Neq; enim actio est in agente, & passio est in patiente, sed actio est abillo in hoc, unde non est diversitas subjectorum, sed ad summum est diversitas in modo denominandi, sicut & similia exempla anteà dabantur. Apparuítque adeò hactenus: nullum fuisse indicium verum realis distinctionis. Unde firmissimè realis identitas, per ea quæ dicta sunt, stabilitur, 18

ARTICULUS II.

An passio & motus idem sint?

Dimissâ vocum ambiguitate, juxta quam potest facilè inveniri differentia inter passionem & motum: de re ipsa loquendo, duo dico. 19

I. *Motus & passio, quoad rationem significandi, non sunt idem.* Ita patet, quia passio præcisè non adsignificat nisi patiens. Motus autem habet indifferentiam, ad connotandum respectum vel ad agens, vel ad patiens, dicitur enim motus & actus moventis, & actus mobilis. At passio non est actus moventis sive agentis. 20

II. Si

II. Si motus sumatur ex parte mobilis, est nihil aliud quàm passio. Ita patet, quia si motus sumatur ex parte moventis est nihil aliud quàm actio. Et præterea: quia non potest tu fficiens discrimen assignari. At entia non sunt multiplicanda sine necessitate & sufficientibus distinctionis indiciis.

22 Relinquitúrque adeò ad summum: si aliqua distinctio hîc sit, eam non esse aliam, quàm quæ est rationis ratiocinatæ. Potest autem hæc distinctio rationis bifariam sumi. Nam *primò* potest intellectus influxum illum præcisè considerare, ut est via ad terminum, abstrahendo præcisè, ab hoc, quod afficiat aliquod subjectum, vel manet ab aliquo principio. Sic igitur apprehensus ille fluxus, dicetur motus. Prout autem apprehenditur, ut afficiens subjectum dicetur passio. Aliter alii explicant hanc distinctionem, quod scilicet motus connotet antegressam privationem, Omnis enim motus est à fuisse. Hanc autem privationem non connotat passio. Confer *Suarez disp. 49. s. 2. n. 12. seqq.* Atq; ex his etiam, quæ hactenus hoc titulo dicta sunt, potest sumi decisio illius quæstionis sequentis:

ARTICULUS III.

An passio faciat peculiare prædicamentum.

23 *Rationes dubitandi.* Principalis dubitandi ratio est: quod actio & passio idem sint, unde videntur ea debere unum prædicamentum fieri, quod sub nomine *motus* (sub quo & actio & passio comprehenditur) factum est à *Timplero lib. 5. Metaphys. cap. 4.* Alio modo nec actio, nec passio videntur facere prædicamentum, sed solùm species relationum.

24 *Affirmativa defenditur.* Neutra tamen sententia procedit. Nam quod actio & passio facere debeant diversa prædicamenta, inde necessariò sequitur, quòd secundùm aliam denominationem actio afficit & denominat substantiam: & secundùm aliam denominationem, eandem afficit passio. At ex varietate afficiendi substantiam, sumitur varietas vel diversitas accidentalium prædicamentorum, ut suprà visum est. Deinde: si maximè actio & passio facerent unum prædicamentum: tamen id non posset fieri sub voce *motus*. Motus enim dicitur quasi æquivocè ad actionem & passionem. Secundum aliud enim actio dicitur motus, & secundùm aliud passio. Prædicamentalia autem genera non debent esse æquivoca ad sua inferiora. Et confirmatur: quod secus oporteret actionem & passionem specie differre. Sub generibus enim prædicamentalibus (rigorosè loquendo) non continentur nisi species. At actio & passio adeò non differunt specie, ut potiùs idem sint, ut jam visum est, *art. 1.*

25 Non etiam altera procedit sententia. Nam ut maximè actio & passio dicant relationes: tamen istæ relationes solum sunt transcendentes: Non autem de genere relationis prædicamentalis, ut visum est *priori capite*. Relationes autem transcendentes, ut ex ipsa voce apparet, non sumuntur sub relationibus prædicamentalibus. Sic enim omnia accidentia essent relationes. Nam accidens, ut sic, involvit transcendentem relationem ad substantiam.

ARTICULUS IV.

An ad essentiam passionis requiratur inhæsio actualis in subjecto, vel etiam successio?

26 Ad hanc rem dico *I. Passio non postulat inhæsionem actualem, quia accidens sit.*

Patet:

Patet: Nam ut suprà visum est, accidens, ut sic, non postulat inhærentiam, nec actualem nec aptitudinalem. Exinde ergo, quia quid accidens sit, non potest sumi, quod habeat actualem inhærentiam.

II. Nec actio postulat actualem inhæsionem ad subjectum, quia sit modus. Nam admisso, quod passio habeat rationem modi: tamen non est modus, non autem est modus subjecti. Veluti sic calefieri erit modus caloris, non autem est modus aquæ. Sicut figura non est modus substantiæ, sed quantitatis. Modus autem postulat actualem conjunctionem cum re modificata solùm, non autem cũ alio. Non potest igitur figura esse nisi in actuali quantitate. At si daretur quantitas extra substantiam, tum nihilominus ea posset esse figurata: Et proinde hactenus non diceret figura essentialem habitudinem ad substantiam, quæ est pro radicali subjecto. 27

III. passio nec ex conditione naturæ propriæ postulat actualem inhæsionem in subjecto. Ita patet, actualis inhæsio passionis non est nisi per illationem termini, ad quem destinatur actio in subjectum. At non omnis actionis terminus est capax subjecti. Ita patet: Nam terminus productionis substantialis est species, veluti homo vel canis. At species istiusmodi (quicquid sit de formis substantialibus) non sunt in subjecto. Generari igitur non significat passionem, quæ subjecto inferatur, sed simpliciter, quâ aliquid fiat quod non erat. 28

IV. Passio quæ sumitur secundùm motus accidentales, dicit actualem inhæsionem in subjecto. Ita patet, quia hi motus non sunt nisi per unionem formæ ad subjectum. Veluti ut *Petro* inferatur qualitas, vel calor, vel præsentia (juxta diversas species motuum,) quæ antea in eo non fuerunt. Et hactenus fuit de priori parte hujus quæstionis: sequitur etiam ut de successione dicatur. 29

V. Ad essentiam passionis non requiritur, ut sit successiva. Hoc patet ex iis, quæ de actione dicta sunt, *superiori capite.* Datur, inquam, actio transiens momentanea. Ergo etiam datur passio momentanea. Consequentia patet, quia actio transiens non dicitur nisi per receptionem in extraneum subjectum. Non potest igitur actio transiens dari, cui non respondeat passio. Unde si in illo genere dantur actiones instantaneæ, oportet ut iisdem etiam correspondeant passiones instantaneæ. Id autem patet: Nam non solùm intellectio & volitio (qui actus immanentes sunt, & proinde à præsenti probatione alieniores) sed etiam illuminatio est actio instantanea per *Aristot. lib 2. de anim. cap. 6.* Ergo illumininari fit in instanti. Ergo passio aliqua est in instanti. Et proinde, loquendo de passione ut sic, præscindit ea ab esse instantaneo & successivo, sicut & actio, de qua re fuit priori capite pleniùs. 30 *De successione passionum.*

TITULUS IV.
De distributionibus Passionis.

Distributiones passionis primum sumi possunt ex iis, quæ de actionum distributione dicta sunt *priori capite*, mutatâ proportione & habitudine: Et ex iis quæ modò dicta sunt *præced. tit. 3.* Similiter relinquitur nota distributio passionis, in instantaneam & successivam. 31

Alia distributio est, quâ passio distinguitur in perfectivam & corruptivam. Hæc igitur distributio inprimis non est intelligenda, juxta impositionem vocis. Sic enim passio potius damnum vel nocumentum significat, quàm perfectionem, per *Aristot. lib. 5. Metaph. cap. 21.* deviavit tamen hæc vox passionis ab hac impositione, ut nunc etiam passio sumatur pro illatione perfectionis. Unde consequenter passio 32 *Passio corruptiva vel perfectiva.*

dividitur

dividitur in perfectivam & corruptivam, præeunte *Aristotele lib. 2. de anim. cap. 5. t. 57. At verò*, inquit, *neque ipsum pati simplex esse videtur. Sed aliud est à contrario, corruptio quædam. Aliud est salus potius, ejus quod est in potentia, ab eo quod est actu*. Ex quo textu apparet quid utraque, perfectiva scilicet & corruptiva passio sit,

33 Et ex hac distinctione expediri potest dubium, quod *Aristoteles* proponit *lib. 3. de anim. cap. 4. t. 12.* quomodo nempe intellectus intelligat, cùm intelligere sit quoddam pati? Ipse tamen sit simplex & passionis expers, nihilque habeat cùm illa re (per modum materiæ) commune? Nempè: intellectus est expers passionis corruptivæ, quâ scilicet ipse debeat desinere, ad quam etiam communitas materiæ necessaria est. Ipsum autem intelligere est pati quoddam perfectivum, quatenus scilicet per intellectionem acquiritur & in mente recipitur aliqua notitia, quæ non præextiterat. Confer *Colleg. Conimb lib. 3. de anim c. 4. ad t. 15: lit. n.*

TITULUS V.

De actionis & passionis attributis Aristotelicis.

34 *Arist. lib. Categ. c. 9.* duo actioni & passioni attribuit. Primum est: *suscipit & ipsum agere patique contrarietatem.* Secundum est: *Gradus quoque suscipiunt agere & pati, ut magis & minùs dicatur*, utrumque probat *Arist.* exemplis *Calefacere*, namque, inquit, *& frigefacere, calefieri & frigefieri, Voluptate & dolore affici, contraria sunt.* Et posteà ad alterum attributum. *Fit*, inquit, *ut magis quippiam minúsve calefaciat, vel calefiat. Et doleat magis minúsve.*

35 Et *contrarietas* quidem convenit actioni & passioni: susceptio item τῶ magis & minùs, ratione terminorum. Sic igitur contraria sunt, & secundùm magis & minùs dicuntur, calefacere & calefieri, item frigefacere & frigefieri, quia tale quid convenit calori & frigori. Unde in quantum in terminis non est contrarietas vel intensio & remissio: in eisdem etiam non est susceptio ista vel contrarietas, nisi servata proportione, ut vel rigidè id, vel etiam populariter, & quomodolibet intelligatur.

36 Possunt tamen & actiones & passiones dici secundùm magis & minùs, attendendo principium actionum: quatenus scilicet id est vel sola naturalis potentia, vel adjuta ab habitu. Habitus enim addit bonitatem actioni, & ulteriorem sive intensiorem perfectionem.

CAPUT. XII.

DE QUANDO.

1. *Extus genus accidentium continet durationes finitas, sub nomine* Quando.

2. *Quando est igitur accidens notans finitam durationem.*

3. *Finita duratio est, vel in ævo, vel in tempore esse.*

COMMENT.

COMMENTARIUS.

Tota doctrina de durationibus suprà proposita est, *lib.* 1. *cap.* 16. Ibi igitur sufficienter tractatum est, tum in genere, quid sit duratio rei? Tum etiam quæ sit infinita vel finita duratio? Similitérque quænam in particulari sint finitæ durationes? Indéque prolixè ibi de ævo & tempore actum est, sicut & hoc ibi ostensum est: non esse plures finitas durationes præter ævum & tempus. De tribus igitur ultra ea, hîc solùm tractandum superest. *primò* de nomine Quando. *Deinde*, quænam nunc sub prædicamento Quando contineantur? De hoc enim peculiaris dubitatio est, ad hunc locum pertinens. Et sic deinceps: quomodo definiendum sit prædicamentum *Quando*. 1

TITULUS I.
De nomine Quando.

Communiter Doctores notare solent: quòd vox illa *Quando* possit trifariam sumi. 1. Interrogativè: ut, Quando venies? 2. Indefinitè: ut, Quando venit plenitudo temporis, misit Deus filium. Harum significationum neutra est ad propositum: Adverbia enim non possunt significare peculiaria entia. Aliter igitur *tertiò* sumitur per modum nominis cujusdam indeclinabilis, quale est vocabulum, *pondo*. Possétque adeò ad vitandam illam æquivocationem, non incommodè *τὸ Quando* dici *duratio*: si aliunde hæc vox non importaret hanc inconvenientiam, ut existimandum sit: ad hoc prædicamentum pertinere quamvis durationem. Proinde sicut esse *nunc* vel *cras* significant aliquam durationem, ita significant aliquod Quando. Hactenus enim durationem & quando æquipollentia facimus. Notificatur tamen hoc *nominale Quando*, per *interrogativum Quando*, sicut ad interrogationem qualis est? vel quantus est? &c. manifestatur qualitas & quantitas. 2 *Vox Quando trifariam sumitur.*

TITULUS II.
Quænam duratio pertineat ad prædicamentum Quando.

Ad hanc quæstionem variant sententiæ. Aliqui enim omnem durationem in hoc prædicamento ponunt: Et proinde etiam æternitatem. Ita sentit *Albertus Magnus in prædicamentis tract.* 4. *c.* 1. Alii autem in oppositum huc ponunt, valdè anguste, solam durationem temporis. Ita *Fonsec.* docet *lib.* 5. *Metaph. cap.* 15. *q.* 10. *sect.* 2. *conclus.* 1. Alii denique mediâ viâ procedunt: removentes à prædicamento *quando* durationem infinitam, hoc est, æternitatem: cæteras autem omnes excludunt. Quanquam de tempore, tum porrò hæc etiam incidit dubitatio: *An sub prædicamento quando intelligatur tum tempus intrinsecum.* Complectar hanc rem paucis propositionibus. 3 *Variæ sententiæ.*

De duratione temporali.

Igitur 1. dico: *Durationem temporalem comprehendi in prædicamento Quando.* Ita fatentur omnes. Nec ulla hac de re est dubitatio. Dico autem *durationem*: Ad insinuandum, quod loquar de tempore intrinseco, quod vocant. Nam tempus extrinsecum non est duratio, sed solùm ejus mensura. Undè scil. duratio rerum, sive tempus intrinsecum, cognoscitur solùm. Et proinde summatim non dat talem denominationem, qualis requiritur ad denominationes prædicamentales. Id enim 4

quod

quod tale est, debet esse quasi forma rei denominatæ. Unde superiùs conclusum est, quòd denominationes à potentiis cognoscitivis & appetitivis non possint pertinere ad prædicamenta, quia sint prorsus extrinsecæ. Atque hinc id consequitur: quòd tempus extrinsecum, sub ea ratione, quâ est extrinsecum, non possit pertinere ad prædicamentum Quando. Dixi: *sub ea ratione quâ est extrinsecum.* Nam si duratio cœli (quæ est hoc ipsum extrinsecum tempus in ordine ad res naturales alias) sumatur ut est ipsi cœlo conveniens: Sic omninò illa pertinet ad prædicamentum *Quando.*

De duratione ævi.

5 *II. Etiam duratio ævi rectè refertur ad prædicamentum Quando.* Ita assero contra *Fonsecam*, qui secus sentit *prius dicto loco.* Patet autem: quia nulla firma causa dari potest, cùm alia accidentia communiter conveniant angelis & aliis rebus creatis, cur id non debeat esse in prædicamento isto? Prius autem apparet. Nam in eodem prædicamento sunt potentia, quæ est in angelo & homine. Item habitus, item intellectio, & volitio, & sic in aliis. Cur igitur non sit in eodem prædicamento duratio Angelorum & rerum Naturalium?

6 Contra hanc assertionem aliqua opponuntur à *Fonseca citat. loco.* Hæc igitur nunc sunt consideranda.

Objectiones Fonsecæ. Igitur 1. *objicitur*, quod *Aristot.* Ubi vocat prædicamentum loci: & Quando vocat prædicamentum temporis, *l. 1. Eth. c. 6.* Ad solùm igitur *tempus* voluit *Aristoteles τὸ* quando restringere. *Deinde Arist.* hoc prædicamentum dicit unum ex manifestis, *lib. Categ. c. 9.* At id non est, si includat durationem ævi, quæ satis obscura est. *Tertiò*, quia hoc prædicamentum constituitur per solas differentias temporis, veluti sunt, præsens, præteritum, & futurum. Id autem probatur per exempla, quæ ad prædicamentum *quando* posuit *Aristoteles lib. Categ c. 4.* Quando, inquit, *ibi significatur ut heri, superiore anno. Quartò*: quia sex ultima prædicamenta non conficiuntur, nisi ex iis, quę aliâ ratione ponuntur in alio prædicamento. Sed ævum & aliæ rationes non habent locum in alio prædicamento.

Hæc tamen argumenta firma non sunt.

7 *Solvuntur.* Ad *primum* respondeo: A nomine non duci firmum argumentum. Potest enim nomen esse synecdochicum, & proinde ex vi impositionis, latius est vel angustius, ipsâ re nominatâ. Et confirmatur, quod etiam Ubi, ab *Aristotele* vocetur prædicamentum *loci.* Et tamen continet aliqua quibus non convenit locus. Inprimis juxta *Fonsecæ* opinionem, qui etiam præsentiam Dei collocat in prædicamento *Ubi, l. 5. Metaph. c. 15. q. 9. s. 3. & 7.* Quid quod tempus aliquando adeò generaliter sumitur, ut comprehendat omnem durationem? ut tradit *Dounam. l. 1. Comment. Logic. c. 11. p. 207.* ut relatum est suprà *lib. 1. c. 17. n. 72.* Sic igitur & ævum poterit dici tempus: Et inprimis quia frequenter tempus solet adæquatè opponi æternitati, & temporale æterno.

8 Ad *secundum* respondeo. Prædicamentum *quando* dici esse ex manifestis. Dici autem idem etiam de prædicamento *Ubi. De cæteris verò*, inquit, *lib. Categ. cap. 9. ut de Quando, de Ubi & de Habere, quia sunt manifesta, nil aliud dicitur.* Proinde sicut prædicamentum *Ubi* manifestum dicitur, etsi contineat præsentiam spirituum (quæ in se satis obscura.) Ita etiam prædicamentum quando perspicuum est, etsi contineat durationem Spirituum, quæ & ipsa satis obscura est. Nempe utrumque eorum

eorum dicitur manifestum, quia potissimum, quod in utroque attenditur, hoc est, præsentia & duratio, rerum materialium, (quæ significantur nomine locis & temporis) sunt valdè nota, saltem quantum Logico sufficit, ad prædicamentorum constitutionem. Cùm aliàs etiam acquisita & accurata notitia loci & temporis sit intricatissima, ut ex physicis constat, & ex parte etiam ex Metaph. quatenus hîc tractatur de duratione & præsentia in communi, & porrò etiam ea extenditur ad res in particulari.

Ad *tertium* respondeo: Exempla non debere esse necessariò adæquata. Ad definitionem artis *Aristoteles lib. 6. Eth. c. 4.* solùm posuit exempla artium illiberalium: nec tamen hinc sequitur, quod ea definitio non possit extendi ad artes liberales, velut Logicam vel Medicinam. Et confirmatur: quod eodem loco, nempe *lib. Categ c.4.* pro exemplis *Ubi*, *Aristoteles* ponit solùm hæc: *esse in foro*, *& esse in Lyceo*, quibus significatur præsentia corporum. Et tamen admittit *Fonseca* in prædicamento, ubi contineri posse etiam præsentiam Spirituum, *loco priùs citato*: Et patet porrò: quòd exempla frequenter soleant afferri, ex iis quæ notiora sunt. Atque hoc consilio & in prædicamento *quando*, & in prædicamento *ubi* afferuntur ab *Aristotele* exempla à præsentia & duratione corporum. 9

Secundò respondeo: Illa exempla τῶ quando, *fuisse heri*, vel *superiori anno*, æquè posse accommodari æviternis ac temporalibus. Sumuntur n. precisé solùm istæ denominationes per coëxistentiam alterius, et sic ab extrinseco. Dicitur enim v.g. flos *fuisse heri*, vel *superiori anno* quia coëxtitit motui cœli, qui fuit heri vel superiori anno. At idem est etiam in Angelis. Nam etiam coëxtiterunt motui hesterno cœli, & ei qui fuit superiori anno. Nulla igitur causa est: cur peculiariter hæ denominationes adstringantur ad tempus, hoc est durationem rebus corruptibilibus intrinsecam: Et non etiam ad eam quæ convenit rebus incorruptibilibus. 10

Ad *quartum* respondeo I. Gratis dici, quòd sex ultima prædicamenta sumantur ex aliis. II. Si tempus sumendum sit ex alio prædicamento, nulla causa est, cur duratio ævi non ponatur in prædicamento eodem, in quo est tempus. 11

De duratione æternitatis.

III. Dico: *Durationem æternitatis non posse esse in prædicamento* quando. Ita teneo contra *Albert. prius cit. loc.* Et patet: quia attributa divina non possunt dici accidentia, ut visum est suprà: tum etiam quia æternitas est quid infinitum, & realiter idẽ cum Deo ipso. At quod infinitum est, per se non est in prædicamento: Et multò minùs in prædicamento accidentis. Ita enim conveniret ei & perfectio summa, & summa imperfectio. Illud quia esse infinitum est maximæ perfectionis. Hoc, quia esse accidens est maximæ imperfectionis. 12

Sed *objicitur* hîc: quod potest responderi ad quæstionem, *quando* est? id est, in prædicamento *Quando*. At Æternitas potest responderi ad quæstionem, quando est? Ergo est in prædicamento *Quando*. Assumptio patet. Si enim interrogem: Quando facta sit Electio hominum? rectè respondetur, *ab æterno*: & sic in similibus. Et confirmatur, quòd Deus dicitur *heri*, *hodie*, *&c.* At hæc sunt nomina temporis. 13

Resp. Particulam *Quando* ambiguam esse unde non adæquatur ea ad prædicamentum *quando*, juxta omnem ambiguitatem suam. Et confirmatur, quia in communi solemus loqui de divinis, per nomina rerum nostrarũ, veluti materialia applicando 14 *Solvitur.*

cando ad ſpiritualia, & temporalia ad æterna. Ita enim & intellectio divina vocatur actio ejus, & ei exiſtenti in univerſo mundo, attribuitur quædam extenſio & tamen illa intellectio non eſt in prædicamento actionis, nec Deus vi iſtius extenſionis habet quantitatem ullam. Et ſic in aliis.

Atque hoc etiam porrò dicendum: de applicatione temporalium nominum, ☞ *heri*, hodie, & ſimilium. Quanquam de his etiam non incommodè dici poteſt: quòd ea intelligantur accommodari Deo, per extinſecam denominationem, quatenus ſcilicet nos cognoſcimus durationem Dei per coëxiſtentiam ad motum cœli. Quatenus enim Deus coëxtitit heſterno cœli motui dicitur fuiſſe heri. Et quatenus coëxiſtit hodierno motui, dicitur eſſe hodie: ſecundùm illas extrinſecas denominationes verò non ponitur aliquid in prædicamento.

Generalis determinatio quæſtionis.

15 *IV.* Dico: *Ea omnia & ſola eſſe in prædicamento quando, quibus ſignificatur finita duratio. Sola* inquam ea, ad excludendam æternitatem, quæ eſt duratio infinita. Quod enim hæc non pertineat ad prædicamentum hoc, viſum eſt *propoſitione tertia. Omnia* etiam ea dico: quia etiam ad hoc prædicamentum pertinet duratio ævi & duratio temporis, ut viſum eſt *propoſitione prima & ſecunda.* At non datur duratio aliqua, quæ finita ſit, præter has. Proinde veritas hujus propoſitionis ex prioribus relinquitur, & quadantenus illuſtrabitur ex iis quæ ſtatim addo.

TITULUS III.

Quomodo definiendum ſit prædicamentum quando?

16 *Aliorum definitiones.*

Porretanus in lib. de ſex princip. Quando, inquit, *ſignificat rationem ex inſidentia temporis relictam, non tempus ipſum.* Hoc vult *Porretanus* dicere: quòd quando ſit affectio quædam rebus addita, unde dicuntur *eſſe, fuiſſe*, & *fore.* Atque inde *Them.* ſic definit, *in opuſc.* 48. *Quando eſt id quod ex adjacentia temporis relinquitur.*

Sed definitiones iſtæ obſcuriores ſunt, inprimis propter involutam ambiguitatem in voce temporis, quod frequenter ſignificat tempus extrinſecum, aut etiam ſolùm durationem rerum corruptibilium naturâ. Ne igitur putetur ad prædicamentum *quando*, vel includere illud extrinſecum tempus, vel etiam ſolùm ſignificare durationem rerum corruptibilium, quàm Metaphyſ. tempus vocant: Idcircò melior eſt definitio in Theorematibus poſita.

17 *Definitio propria.*

Nempè: *Quando eſt accidens notans finitam durationem.* Hîc quando dicitur *accidens.* Quod eſt q. genus ☞ quando. Intelligiturque per hoc, quòd duratio dicat habitudinem non eſſentialem ad ſubſtantiam. Per *finitam* autem *durationem* in ſpecie intelligitur ævum & tempus. Quæ dicuntur finitæ durationes, quæ deficiunt ab æternitate, quæ eſt infinita duratio. Sunt autem finitæ, quoad inceptionem, vel deſitionem aptitudinalem. Æviternis enim (ſi maximè ponantur eſſe ab æterno, tamen) non repugnat habere initium in tempore, nec repugnat eis habere finem: Attendendo: quòd Deus generalem concurſum ſuum ſuſpendere poſſit. Idemq; eſt in iis, quæ ſunt temporalia. Nempe & iſta poſſunt incipere & deſinere. At hi ſunt fines durandi. Indéque durationem aliquam finitam denominant.

CAPUT

Caput. XIII.

DE UBI.

1, *Septimum acccidentis genus est* Ubi.
2. *Ubi est accidens, notans finitam rei præsentiam.*
3. *Estque vel circumscriptivum vel definitivum.*
4. *Ubi circumscriptivum est accidens, secundùm quod aliquid dicitur esse totum in toto spatio, & pars ejus in parte spatii.*
5. *Ubi definitivum est accidens, secundùm quod aliquid est totum in toto spatio, & totum in qualibet parte spatii.*

COMMENTARIUS.

Tota doctrina de rerum præsentia, tradita est suprà, *l.1. cap.17.* Ibi igitur sufficienter tractatum est, tum quid sit alicubi esse, tum quo genere adessendi unumquodque sit alicubi. Expositi etiam sunt speciales modi adessendi, adeoque præter omnipræsentiam etiam ibi tractatum est, de Ubi circumscriptivo & definitivo, peculiari consilio, ut ibi dixi, *num.35.* Etsi aliâs eorum doctrina propriè huc pertinear. Proinde ad complendam doctrinam prædicamenti Ubi, ad ea, quæ ibi dicta sunt, solùm ea tria quæ jam ad prædicamentum quando tractabantur, recurrunt. Nempè *primò* explicandum est nomen τοῦ ubi. *Secundò*, inquirendum est in particulari; quænam pertineant ad prædicamentum *Ubi*? Et *denique*: ex his extruenda est definitio Ubi prædicamentalis. 1

TITULUS I.
De voce Ubi.

Vocula *Ubi* est ambigua, ad eum modum quo de voce *quando* dictum est. Potest enim sumi interrogativè, ut *Matth. 2. Ubi* est, qui natus est Rex Judæorum. *Deinde* sumitur absolutè, & non per modum interrogationis. Ut *ubi* cadaver ibi & æquilæ. Et utrobique quidem habet significationem adverbialem. *Nunc* autem sumitur per modum nominis ut indicat constructio, cum præpositione, esse *in Ubi*. Item moveri *ab Ubi* uno, *ad Ubi* aliud. Et hæc nominalis significatio ad hunc locum pertinet, quæ tamen significatur per illud ubi interrogativum; ut in simili de voce *quando* prius dictum est. 2 *Primò.*

TITULUS II.
Quænam præsentia in particulari pertineat ad prædicamentum Ubi.

Ad hanc quæstionem variæ sunt sententiæ. Aliqui enim omnem modum essendi in hoc prædicamento complectuntur. Ex quo generaliter etiam, divinam præsentiam sub hoc prædicamento contineri docetur à *Fonseca l.5. Met c.15.q.9.s.3.* & 7. Aliqui verò in oppositum nimis coarctant hoc prædicamentum, qui solùm in 3 *Variæ sententiæ.*

ponunt præsentiam corporum, indeque negant, Angelos aliósque spiritus habere Ubi prædicamentale. Ita facit *Cajet 1.p in Thom.q.52.53. Ferrar.l.3.cont.gentes, c.68. Armand.de Bello Visu, tract. 2. termin.c.198. Capreol.2 dist.2.q.1.* Denique alii medio modo progrediuntur, &, Deo excepto, singulis entibus tribuunt ubi prædicamentale. Ita sentit *Scal.Exerc.5.s.6.& 359.s.5 & 5.s.2.p.26. Suarez in Meta. disp.51.s.3.* aliique.

4 Hanc igitur ad rem dico *I. Præsentia circumscriptiva, sive ea quæ est corporum pertinet ad prædicamentum Ubi.* Ita inprimis certum est, nec à quoquam negatur. Et si hæc non esset in hoc prædicamento, à fortiori id esset de præsentia rerum spiritualium, & proinde sic in universum tolleretur hoc prædicamentum.

5 *II. Etiam ubi Angelorum est verum Ubi prædicamentale.* Ita patet inprimis, quod angelo convenit motus, ut suprà visum est, *c.4.* At motus localis non est nisi attendendo ubi prædicamentale. Unde *Aristoteles* augmentationem, alterationem, & motum localem distinguit, juxta diversitatem prædicamentorum, quòd alius illorum motuum est in quantitate, alius in qualitate, alius in Ubi. Deinde cum quando spirituum & corporum sint in eodem prædicamento, & sic in attributis alius, ista entia conveniunt in eodem prædicamento; cur non erit in eodem prædicamento præsentia corporum & spirituum?

6 *Objicitur:* quod ubi prædicamentale requirat quantitatem, extensionem, situm & distantiam. Hæc autem non possunt convenire Angelis.

Sed *resp:* Omnia illa sine sufficiente probatione dici. Nam quantitas, extensio, & situs, solùm requiruntur ad ubi circumscriptivum. Et confirmatur. Si enim motus localis potest convenire rei citra extensionem, vel quantitatem & situm, oportet, ut etiam ubi (quippe cùm sine eo non possit esse motus localis) prædicamentale posset esse sine tali extensione, quantitate, & situ. Distantia autem prorsus per accidens ad rationem ꝗ̃ ubi. Si enim unum corpus esset solùm, nihilominus illud haberet suum ubi. Et tamen juxta hanc hypothesin non haberet distantiam. Distantia enim semper est inter duo. At loquimur nunc de aliquo corpore solitario. Tum etiam nulla ratio est: cur Angelis non possit convenire distantia. Distantia enim simpliciter significat discontinuationem. At utique Angelus, qui v.g. Gissæ est, & qui est Francofurti discontinuati sunt.

7 *III.* Dico: *Deo non convenit Ubi prædicamentale, nec præsentia ejus significatur per ubi prædicamentale.* Ita patet: quia præsentia divina est quid infinitum. Infinitum autem non potest esse in prædicamento per se, multóque minùs in prædicamento accidentis. Ita relinquitur ex iis, quæ *præcidenti cap.* dicta sunt *lib.2. ad propositionem tertiam.*

8 Sed *objicit Fonseca*, ubi suprà, Quod Deus dicatur ubique sive in omnibus locis. Si sic: certò præsens est alicui spatio. At præsentiæ modus est ubi. Alii, ut *Fonsec. d.l.* meminit, sic argumentantur. Quæcunque sunt, inveniri & quæri possunt. At quæ quæri & inveniri possunt, sunt *alicubi.* Ergo & Deus est alicubi. At quid est aliud esse alicubi, & esse in Ubi?

Objectiones Fonsecæ.

Resp. ad *primum.* Deus est quidem præsens omnibus spatiis vel locis. Non tamen propterea est ejus præsentia in *Ubi*, sicut, cùm Deus perduret per omne tempus, non est tamen ejus duratio in prædicamento *quando*, ut *Fonseca* non diffitetur, ut *priori capite* visum est.

Ad *secundum* respondeo. Phrasin, *esse alicubi*, ambiguam esse. Igitur *esse alicubi*

alicubi

aliquando idem est, quod non est nusquam. Et hoc modo Deus dicitur esse alicubi. Quatenus verò esse alicubi designat *Ubi* prædicamentum, sic Deus non dicitur alicubi, sed in seipso, ut *August.* docet *lib.* 8. 3 *qq* 20. *Chrysost. Hom.* 5 *in Epist. ad Coloss. Lombard. lib.* 1. *dist.* 38. *lit. C.* Et vide suprà *lib.* 1. *c* 17. *num.* 6. 11. Quæritur autem & investigatur Deus: non tam investigando locum, vel ubi, in quo sit, quàm cognoscendo essentiam, proprietates & actus ejus, quibus nihil commercii est, cum ubi. Unde istud argumentum hactenus est inefficax, eodem *Fonsec.* judice, *lib.* 5. *Metaph. cap* 15. *q.* 9. *s.* 7.

IV. Dico: *Ea omnia & sola esse in prædicamento Ubi, quibus significatur finita præsentia.* Hæc propositio sumitur ex prioribus, & confirmatur ad eum modum, quo id factum est de *quando* in prioris capitis *tit.* 2. *ad propos.* 4. 9

TITULUS II.

Quomodo definiendum sit prædicamentum Ubi.

Gilbert. Porret. lib. sex princ. & Armand. de Bello Vis tract. 2. *c.* 197. Ubi sic definit. *Ubi est circumscriptio corporis à loci circumscriptione procedens.* Sed hæc definitio mala est, quia per eam ubi restringitur ad *locum*, & *corpora*, & *circumscriptivam præsentiam.* 10 *Aliorum sententiæ.*

Tolet. lib. Categ. c 10. *fol.* 89. *colum.* 1. ait: Ubi esse aliquid extrinsecum, videlicet locum, hoc est, superficiem corporis ambientis. Itidem malè. Locus enim pro ambiente superficie sumptus, est veluti indumentum vel tunica locati. Unde rectè placuit Metaphysicis, eum propter identitatem habitudinis, ponere in prædicamento habitus. Et confirmatur: quòd, remoto omni extraneo, adhuc res dicitur esse alicubi, sed hac de re fusè plenius, *l.* 1. *c.* 17. *n.* 7. *seqq.*

Optima est igitur hæc definitio, quod *ubi sit accidens notans finitam præsentiam.* Hic τὸ ubi quasi genus est quod illud *accidens* dicitur, quâ voce, sicut & in cæteris, significatur hoc loco, quod ubi sit extra essentiale prædicatum substantiæ. Hæc enim suprà erat generalis natura accidentis. Per *finitam* autem *præsentiam* intelligitur ea, quæ designatur per ubi definitivum & circumscriptivum: vocatúrque utraque præsentia finita, ad differentiam ab omnipræsentia, quæ nullos fines habet, & proinde est infinita præsentia. Hæc autem ad prædicamentum Ubi non pertinet, ut prius visum est, *in præcedenti titulo.* 11 *Definitio proprie.*

CAPUT. XIV.

DE SITU.

1. *Octavum genus accidentis est situs.*

4. *Situs est accidens secundùm quod corpus habet ordinem suarum partium in suo ubi.*

3. *Estque rectus vel inflexus.*

4. *Rectus, ut stare, facere, inflexus, ut sedere.*

COMMENTARIUS.

In hoc capite de paucis agendum est. Est enim materia sterilis. *Principiò* igitur tractandum 1

tractandum est de nomine Situs & æquipollentibus. *Deinde*, de definitione & quidditate Situs. *Tertiò*, de ejus divisione, & *denique*, An rectè Metaphysicus agat de Situ?

TITULUS I.
De voce Situs & aequipollentibus.

2 *Ambiguitas in voce Situs.*

Igitur vox Situs ambigua est, & sumitur tribus modis, apud *Suarez disp. 52. s. n. n. 1.* Primò dicit: generatim significare locum illum extrinsecum, in quo res sita est, quæ non est forma vel accidens rei, sed quasi sustentaculum ejus, ut si dicas portionem terræ, in qua arbor plantata est, esse situm ejus. Hæc significatio huc non pertinet. *Deinde*: Situs potest significare quandam relationem ordinis, ut esse sursum, deorsum: aut in priori vel posteriori loco, seu in digniori, vel minus digno; quæ relationes sunt: Et proinde huc etiam non pertinet hæc significatio. *Tertiò*, significat Situs positionem partium in ordine ad locum: Et sic censetur constituere peculiare prædicamentum.

3

Pro voce *Situs* alii usurpant vocem *positionis*, quam modis variis sumi, tradunt ferè communiter Dd. ad hunc locum, & nominatim *Armand. de Bello Visu tract. 2. term. c. 200.* Igitur *primò* positio solet sumi pro immediato principio demonstrationis: quomodo *Aristoteles 1. post.* dividit principium demonstrationis in supopositionem & positionem. *Deinde*, (sicut Græca vox θέσις,) significat vox positionis, assertionem, vel sententiam, aut conclusionem alicujus disputantis. Ita Thesis *Heracliti* fuit: *contradictoria posse esse simul vera.* Et *Copernici* positio erat, *Terram moveri. Tertiò*, aliquando positio significat fundamentum disputantis: *Quartò*, notat ordinationem partium in suo toto. Et *quintò*, notat ordinationem partium in loco. Et hanc significationem in præsenti habet vox positionis.

TITULUS II.
De quidditate & definitione Situs.

4

De quidditate Situs variant sententiæ Doctorum.

Non significat extrinsecam denominationem.

Igitur 1. aliqui aiunt situm significare denominationem extrinsecam, sicut est id de Habitu. Ita docet *Fonseca lib. 5. Met. c. 15. q. 7.*

Sed hæc sententia mala est. Nam remoto omni extraneo considerari potest & reperiri peculiaris quædam positio partium in re, veluti si ponatur in vacuo. Si enim ad rationem sessionis v. g. quæ ex hoc prædicamento sumitur, non sumitur ista denominatio à sella, in qua quis sedet, sed simpliciter sistendo inter rem sedentem, consistit in inflexo, vel curvato positu partium.

5 *Nec relationem.*

Jam igitur *II.* Aliorum sententia est: quòd situs sit relatio. Ita *Scotus* docet, & fundatur opinio hæc in *Aristot.* qui recubationem & sessionem relationes vocat *l. Categ. c. 7.* Et repetit *cap. 9.* Sed neque hæc sententia vera est, neque *Aristotelica. Non hoc*: quia ad mentem *Aristot.* decem sunt Categoriæ, ut patet *lib. Categ. c. 4.* Sic autem situs esset exemplum speciale relationis, & proinde non faceret peculiare prædicamentum. Et hinc sumitur etiam probatio prioris partis. Nam omninò oportet, ut maneant decem prædicamenta, per ea, quæ in initio hujus libri disputata sunt. At sic non fierent nisi novem prædicamenta.

6 *Nec absolutum.*

III. Et ex iisdem fundamentis concidit etiam sententia eorum, qui aiunt: situm significare absolutum cum respectivo, veluti ut absolutum in sessione sit locus: Respectivum

respectivum

spectivum autem sit habitudo ad locum, in quo quisq; situm sit. Sic enim situs esset ens per accidens. Et proinde ne sic quidem posset esse prædicamentum. In prædicamentis enim per se non sunt entia per accidens, confer *Javellum l. 5. Met. q. 23.* *& respectivum simul.*

IV. Ad eundem modum cadit sententia *Vallæ*, qui *l. 1. Dial. c. 13. & 17.* docet: Situm non esse peculiare prædicamentum, sed esse vel actionem, quia ibi semper agimus, aut qualitatem, quia per situm ad certum modum formata sunt membra. Et patet specialiter falsitas hujus sententiæ, quia ne fingi quidem potest, quomodo jacere v. g. vel *pendere* significent influxum aliquem. At influxus ad actionem requiritur. Deinde deficit situs à qualitate, quod situs significat ordinem partium in respectu ad ubi. At id non est in qualitate. Et pugnantia dicit *Valla*, quod situm refert ad actionem & qualitatem. Sed hac de re etiam suprà fuit. 7 *Sententia Vallæ rejicitur.*

Argumenta autem, quæ insinuantur in iis, quæ modo allegata sunt, non sunt satis efficacia. Nam neque verum est situm semper connotare actionem, neque si connotaret eam, proinde actio esset. Non etiam omnis forma pertinet ad qualitatem, Omnia enim accidentia dicuntur formæ, inprimis, quæ intra subjectum recipiuntur, ut suprà visum est, *hoc lib. c. 6.* 8

V. Igitur juxta propriam sententiam explicando *quid sit situs?* Existimo: situm non significare peculiarem entitatem, sed significare modum quendam in ea re, quæ denominatur. Neq; enim inprimis apparet indicium, unde sumatur realis distinctio. 9 *Propria sententia.*

Atque hoc ipsum etiam exprimit hæc definitio. *Situs est accidens, secundū quod corpus habet ordinem suarum partiū in ubi.* Veluti, potest aliquis habere talem ordinem partium, in aliquo ubi, ut superior pars corporis porrigatur in lineam rectam, crura autem obliquentur: Et deinceps pedes rursus in directum porrigantur. Hic ordo vocatur *sessio*; Talis ergo sessio est situs sedentis, sic & in exemplis aliis. Restringitur autem in hac definitione situs *ad corpus*. Ad situationem requiritur extensio, & multitudo partium materialium: At extensio & materiales partes non repetiuntur, nisi in rebus materialibus.

TITULUS III.
De divisione Sitûs.

Titelmann. l. 2 consid. Dial. & *Tolet. ad lib. Categ. cap.* 10. dividunt situm in naturalem, & non naturalem sive accidentalem. Naturalem vocant eum, quem postulat natura cujusque rei. Ita naturalis situs hominis est, quemque in quavis alia positione retinet, quod caput habet erectum, & in sublimi, dehinc collum, postea humeros, & ad latus annexa brachia, dehinc thoracem, abdomen, crura, genua, tibias, pedem. In bruto hæc naturalis est positio, veluti in æquo, quod declive & ad terram prospiciens habet caput, quod per qualitercunque porrectum collum jungitur tergo, in transversum posito, cui æqualiter subjaceat venter, cui etiam pedes quatuor æqualiter, terram versus, conjunguntur, & sic in aliis. Accidentalem autem & non naturalem, vel conditionalem vocant eum situm, quem voluntas humana præfigit, vel saltem præfigere potest, veluti sunt stare, sedere, jacere, obliquari, erigi, & similes. 10

Et bona quidem est illa divisio: sed non videtur insinuari ubi specifica diversitas, per situm naturalem, & non naturalem. Neq; enim differunt specie stationes, v. g. si arbor habeat erectum positum, qui ei naturalis est, & si homo stet, quod stare homini est accidentalis situs. Specifica autem diversitas situum sumitur ex rectitudine & obliquitate, unde in tabulis prædicamentalibus potius poni solet divisio situs in 11

rectum & obliquum, quàm ea, quæ est in naturalem & non naturalem, prout & in theorematibus factum est. Confer *Albert. l de sex princ. tract. de posit. c. 1.*

TITULUS IV.

An recte Metaphysicus agat de Situ?

82 Quid Situs sit, hactenus ostensum est; Et similiter suprà *l. 1. c. 1.* patuit: quænam in Metaphys. tractanda sint. Nempe ea solùm, quæ sunt abstracta à materia secundùm rem & rationem, tractanda sunt in Metaph. ubi tamen & id patuit, quòd Metaphysicus aliquando possit egredi ex abstractione sua, & sic facere opus alienum, ut faciat proprium.

Quibus positis dico: Situm non comprehendi sub abstractione Metaphysica. Est enim solùm accidens rei corporeæ, ut visum est *tit. 2. hujus capitis.* Ea autem quæ solùm sunt rerum corporearum, à materia secundùm rem & rationem non abstrahunt. Nihilominus quia officium Metaphysici est, declarare summa entium genera, è quibus est situs, idcirco ad complementum illorum summorum generum, de situ porrò tractat, præsertim, quia cùm pauca de situ tractanda sint, nihil ferè (si solùm in Metaphys. fieret præcognitio) de situ porrò tractandum relinquitur. Vide dicto *l. 1. cap. 1 n. 58.*

CAPUT XV.
DE HABITU.

1. *Nonum genus accidentis est Habitus.*

2. *Habitus est accidens corporis, notans adjacentiam corporis alterius.*

3. *Tales habitus sunt:* Esse indutum habitu regio: esse tunicatum, vel palliatum: esse galeatum, vel cataphractum: esse circumdatum locante corpore: esse deauratum, vel dealbatum, &c.

COMMENTARIUS.

83 Cùm Habitus sit accidens corporis, non minùs ac Situs, inde & de ipso an & quatenus in Metaphysica tractari possit, intelligi potest, ex dictis, *præced. c. 4.* Quot item modis sumatur vox habitus, jamdum suprà dictum est in prædicamento qualitatis. Proinde tria solùm hìc supersunt tractanda. *Primò*: cui subjecto conveniat habitus? *Deinde*: An habitus sit adjacentia corporis, an verò ipsum corpus adjacens? *Tertiò*, ex his constituenda & explicanda est definitio habitûs.

TITULUS I.

Cui subjecto conveniat Habitus.

84 *Armand de Bell. Visu lib. 2. Term. c. 204.* Habitum coarctat ad sola corpora viventia, eorúmq; exteriores partes. *Habitus*, inquit, *non est accidentium, sed substantiarum,*

stantiarum nec substantiarum omnium, sed corporalium: nec corporalium omnium, sed earum quæ habent partium diversitatem, quales sunt corpora viventia: Idque non secundùm omnes partes, sed solùm secundùm exteriores & organisatas. Ita & *Thom. in opusc.* 48. Non est tamen prædicamentum habitûs adeò coarctandum.

Igitur duo dico: 1 *Habitus est rerum corporearum solùm.* Ita patet: Nam habitus requirit adjacentiam. Adjacentia autem dicit corporalem contactum, qui non est nisi in corpore.

Objicis: Etiam angelis convenire habitum, ídque bifariam, tum, quod apparent vestibus induti: tum quod ipsum corpus in quo apparent est quasi vestis eorum. Hactenus igitur habituari dicuntur. *Respondeo* 1. Cùm angeli apparent induti vestibus, vestis non tam est habitus angeli, quàm corporis, quod angelus assumpsit. Nam ad corpus illud vestis habet corporalem contactum. 2. Neque corpus assumptum potest dici habitus angeli. Nam aliâs posset dici corpus organicum etiam esse vestimentum, & proinde habitus animæ. Quod si utrobique placeat ita loqui, dicetur id solùm esse catachresticè. Ex istis autem catachresticis locutionibus non debet extrui prædicamentalis denominatio. 4

II. Dico. *Habitus non est viventium solùm, sed quorumvis corporum.* Ita assero contra *Armand. de Bello Visu*, & *Thom. citatis locis.* Patet autem. Nam (quicquid sit de vocis impositione) in rebus non viventibus dantur habitudines eædem ex adjacentia aliorum, quæ etiam reperiuntur in viventibus. At exinde denominantur habituata viventia. Ergo idem etiam erit in rebus non viventibus. Ita patet. Nam non minus ipsa statua vel imago Mariæ potest indui tunicâ, vel vestimentis aliis, ac Maria ipsa. Nulla igitur causa est, cur ex istiusmodi adjacentiâ Mariæ imago non dicatur habituata. Accedit, quod circumdatum esse ab ambiente superficie ponitur in prædicamento habitus, ut rectè docet *Suarez Disp.* 51. *s.* 2. *n.* 10. & *Colleg. Conimb. lib. Categ. c.* 9. *q.* 3. *art.* 2. Hæc autem denominatio locati, qua quid tale denominatur ex ambiente superficie, cadit in quodvis corpus. Sic etiam ex adjacentia albi, veluti calcis vel cretæ, denominatur quid dealbatum: Item ex adjacentia auri vocatur quid inauratum. Et hæ denominationes sunt ex prædicamento habitus. Et tamen cadunt illæ etiam in res non viventes. 5

Argumenta quæ huic assertioni contrarientur, non invenio. Ubi interim non diffiteor, quod priùs etiam insinuavi, impositionem vocis esse inventam primò ad habitus rerum viventium, & in specie, hominum. Exinde autem postea vox illa derivata est, propter identitatem habitudinis, ad res etiam alias. 6

TITULUS II.

An Habitus sit ipsum corpus adjacens, an verò corporis adjacentia?

Hic variant sententiæ. Aliqui igitur aiunt habitum esse non, v.g. tunicam, sed adiacentiam tunicæ. Ita *Colonienſ.* docent *in Hisp. tractat.* 3. *copul. Logicor. f.* 351. *fac.* 1. *Gilb. Porret. in lib. de sex princip.* quos secutus sum *in introduct. Log. c.* 15. *n.* 6. Alii autem habitum dicunt esse ipsum corpus adiacens. Ita *Suarez Disp.* 53. *sect.* 1. *num.* 3. *Thom. in opusc.* 48. *Ægid. Roman. l.* 5. *Metaph. c.* 15. *q. unic. Colleg. Conimb. lib. Categ. cap.* 9. *q.* 3 *art.* 2. & plurimi alii. 7

Et hanc etiam sententiam nunc probabiliorem existimo. Nam inprimis ipsum 8

adiacens

adjacens corpus dat denominationem accidentalem corpori alii. Ergo oportet, ut id significetur per aliquod prædicamentum. Modus autem afficiendi subiectum illud, solùm designatur per adjacentiam. Et confirmatur. Sicut enim in prædicamento qualitatis est calor, non verò inhærentia caloris, ut per inhærentiam solùm significetur modus, quo hoc accidens afficit subiectum: Ita etiam in prædicamento habitus erit tunica, v. g. non verò adjacentia tunicæ, ut per adjacentiam solùm significetur modus, quo hoc accidens afficit subiectum.

9 Principale argumentum contra hanc sententiam est illud, quod prædicamentum habitus non sit prædicamentum, si sit corpus adjacens, quia prædicamentum debeat esse genus summum. Genus summum autem non habet supra se genus. At corpus adjacens habet supra se genus. Nempe corpus simpliciter. Corpus adjacens igitur non potest esse prædicamentum.

Resp. Prædicamentum non habet quidem supra se genus. At nihilominus potest supra se habere aliquod latius prædicatum. Ut vel ex hoc patet, quod qualitas, v. g. & ens & accidens communi nomine dicitur. Esto igitur corpus adjacens, dicatur corpus, tamen corpus non est genus corporis adjacentis. Neque enim specie differunt corpus adiacens & non adiacens. Et aliàs patuit, diversitatem in prædicamentis non necessariò debere esse realem. Unde sequeretur à parte rei, nomen unius prædicamenti posse dici de re ex prædicamento alio.

TITULUS III.

In quo constituitur & explicatur definitio habitus.

10 *Gilbert. Porretanus lib. de sex princip.* Habitus, inquit, est corporum & eorum, quæ circa corpus sunt, adiacentia. *Sed* hæc definitio exinde bona non est, quia insinuat, quod habitus non sit corpus adiacens, sed corporis adiacentia. Id quod modò refutatum est.

Definitio nostra hæc est: *Habitus est accidens corporis, notans adiacentiam corporis alterius.* Hic primò habitus dicicitur *accidens*. Est enim prædicatum non essentiale substantiæ. At in eo consistit generatim ratio accidentis.

Dices: Habitum non esse in alio, & proinde non esse accidens. *Resp.* Non omne accidens debet esse in alio, rigidè loquendo, ut sæpe patuit. Satis nempe est ad rationem accidentis, si quid substantiã extra-essentialiter afficiat. At tale quid est habitus.

Deinde: Habitus dicitur accidens *corporis*. Hoc enim proprium habitus subiectum est, ut *titulo primo* visum est.

Tertiò dicitur: *notare adjacentiam corporis alterius.* Non, inquam, est adiacentia ipsa, sed eandem solùm notat. Nisi enim corpus adiaceat, sed separatum sit, non habet rationem habitus. In universum igitur ad hoc prædicamentum pertinent omnes illæ denominationes, quæ constituuntur & sumuntur ab extrinsecè adiacentibus corporibus. Unde ad prædicamentum habitus, ut priùs induxi, pertinent etiam hæ denominationes, si quid dicatur dealbatum vel inauratum, vel loco circumdatum, seu, quod idem est, locatum. Cur autem hæc extrinseca denominatio prædicamentum faciat, & idem non sit in aliis extrinsecis denominationibus, de eo prius fuit, *hoc lib. 2. cap. 6. tit. 5. art. 3. punct 3.* Atque ita hactenus etiam declarata sunt singula novem accidentium genera: & proinde specialis Metaphysica, quæ consistit in doctrina de substantiis & accidentibus, in universum sic absoluta est.

Præpotenti Deo sit laus & honor in seculorum secula, AMEN.

FINIS.

INDEX RERVM ALPHABETICVS.

PRIOR NUMERUS CAPUT, POSTERIOR NUMERUM MARGINALEM in Commentario indicat.

A

Accidens.

Quomodo dicatur non ens? 1. 13
Absolutè est ens ibid.
In ejus definitione quomodo subiectum ponatur τὸ τί ἐστι ὄν 3.93
Necessitas doctrinæ de accidente 6.2
Accidens unde dicatur? 6. 3
Ejus æquipollentia 6.4
Ambiguitas in voce accidentis explicatur 6.6
Accidens & per accidens non sunt idem 6. 9
Accidens prædicamentale & prædicabile quid differant? 6. 10
De definitione accidentis 6. 11
Accidens quomodo dicatur ens in alio? 6. 12
Accidens habet essentiam 6.15
Quomodo id sit 6.17
Quod accidens dicat unam essentiam 6.13
Accidens de aliquibus dicitur univocè 6.28
De aliis analogicè 6.29
Non esse univocum 6.30
Accidentis essentia non est inhærentia, 6.32
Accidentis essentia quidnam sit? 6.39
Accidentia an habeant materiam? 6.42
In concreto habent materiam 6.46
Accidens quomodo sit prius substantiâ, 6. 50
Prius cognitione eâ quomodo sit? 6. 53
Accidentium productio per resultantias à subiecto explicatur 6. 59
Resultantia eorum duplex 6.61
Eorum productio per transmutationem. 6.66
An sint ab agente? 6.68
Omni accidenti an conveniat actio? 6. 70
Accidens an possit producere substantiam? 6.78
Quod accidentia non sint ab hoc excludenda. 6.82
Accidens non posse producere substantiam sua virtute 6.86
Accidens in virtute substantiæ agere, quid sit, male docetur à Peterio, 6.95
Posse accidens in virtute substantiæ producere substantiam ibid.
Accidentia an & quomodo producant accidens 6.96
An tum necessariò postulent influxum formæ? 6. 97
Accidens in accidentis productione, an debeat dici instrumentum substantiæ? 6. 100
Accidentia verè & non æquivocè esse formas 6.103
Non tamen univocè cum forma substantiali 6.107
Accidens quid informet? 6. 109
De distributione Accidentis in quantitatem, qualitatem, &c. 6.112
Non est genus eorum ibid.
Accidentium esse novem genera probatur. 6.117

Accidentia.

Accidentia quo ordine sint docenda? 6. (130
Accidentia duobus in casibus substantiam denominant ratione communi. 8.12
Accidentium posse esse accidens. 8.66, (& 67
Accidens quomodo dicatur esse in alio? (10.51

Actio.

Non facit compositionem in agente. 3. (97. & 247
Ne quidem immanens ibid.
Quomodo ea dicatur immanens? ibid.
Ad agendum qualis requiratur contactus? 3.702
Actiones quomodo suppositorum? 3.119
Actioni non convenit cohærentia 6.37
Actionis non esse actionem 6.73
Ea etiam convenit partibus suppositorum 6.91
Quod actiones non vitales non exigant dependentiam à forma 6.98
Secus est in actionibus vitalibus 6.99
Ambiguitas in voce actionis 8.55
Quod sit suppositorum 8.65
Actiones habituum antecedentes & consequentes quæ? 8.104
Actus immanentes bifariam considerantur 8.105
Quatenus eis conveniat actio? ibid.
Actio an sit nobilior habitu? 8.106
Actio valentior non semper indicat intensionem in agente 8.193
In actione quomodo non detur intensio? (8.209
De actione est cap. 10. toto.
Meliùsne dicatur hoc prædicamentum actio, an agere? 10.2
Vox actionis multipliciter dicitur 10.4
Quatenus actio vendicatur soli agenti per transmutationem 10.6
Actio quatenus sit solùm à valentiori, (10.7
Actio quomodo opponatur Speculationi. 10.9
Actionis definitio secundum Porretanum rejicitur 10.11
An actio sit aliquid respectivum. 10.19
Actionis vox bifariam sumitur ibid.
Actio implicat multiplicem respectum. (10.20
De respectu actionis ad principium agens 10.23
Explicatur respectus actionis ad terminum 10.25
Actionis terminus dupliciter dicitur. ibid.
An omnis actio habeat terminum 10.26
Actiones immanentes verè esse actiones. (10.27
Aliquæ earum habent terminos, aliquæ non 10.29
Actio non necessariò postulat respectum ad terminum 10.36
Actioni respectus ad terminum est accidentalis 10.37
Actioni, quæ terminum habet, terminus est essentialis 10.38
Non est realiter idem quod terminus, 10. (39
Solvuntur ad hanc rem obiectiones. 10.41
Explicantur respectus actionis ad substantiam 10.45
An actio transiens sit in agente 10.46
Actio transiens quid? ibid.
Eam non esse in agente 10.48
Actio immanens quomodo dicatur immanens? 10.54
Unde sumenda sit specificatio actionum, (10.56
Non potest generatio sumi ex habitudine ad terminum 10.57
Nec ex proprio activo 10.59
Sumitur ex utroque 10.60
De divisionibus actionum 10.61
De divisione actionis in immanentem & transeuntem 10.62
Actio immanens unde, & cur sic dicatur 10.64
Extraneum patiens actionis transeuntis explicatur 10.65
Causalitas materiæ & formæ non potest dici actio immanens. 10.65

Actionis immanentis & transeuntis discrimen ex Aristotele *rejicitur* 10.67
De divisione actionis in instantaneam & successivam 10.68
Actionem instantaneam, verè esse actionem 10.69
Divisio actionis in materialem & spiritualem exponitur 10.70
Materialis actio quomodo dicatur realis. (10.71
De divisione actionis in mutuam & non mutuam 10.72
Actio & passio an sint idem 11.8
In actionibus quomodo sit contrarietas. (11.34
Quomodo suscipiant magis & minus. ib.

Ævum.

Ævi durationem pertinere ad prædicamentum Quando 12.5

Æquivocum.

Æquivoca non sunt per se in prædicamento 1.19
Æquivocum activè & passivè quid. (ibid.
Bifariàm dicitur 3.159. & 128
Æquivocum quid 3.144

Æquale & inæquale.

Quomodo soli quantitati conveniat, secundum eam dici æquale & inæquale. 7.92
Quomodo suscipiant magis & minus. (9.88

Æternitas.

De Dei æternitate est. c.3.n.347
Æternitatis duratio non est in prædicamento Quando 12.12

Analogum.

Quid sit 1.34
Quomodo dicatur ab uno ad unum. 1.34
Unde distinguatur ab univoco 1.35
Analogum proportionis & attributionis quid 1.38
Analogum attributionis duplex est. 1.40. (& 3.158
Analogi duæ conditiones 3.169
Analogum per se positum stat pro suo significato famosiori 6.17
Analogi triplex genus 6.19

Angelus.

Angeli an sint in prædicamento 1.12
Quomodo dicantur corpora 2.101
Quomodo dicantur simplices 3.74
Quatenus dicantur naturâ incorruptibiles 3.694
Angeli nomen unde dicatur 4.2
Alia angelorum nomina 4.3
Eos dari probatur 4.5
An Physica de iis agere possit 4.11
Propriè an dicantur naturales 4.14
Ἀγγελογραφία, non est peculiaris scientia 4.16
De angeli definitione 4.18
Sunt Entia 4.21
Esse substantias 4.22
An sint corporei 4.23
Non esse propriè corporeos 4.28
Patres quomodo eos corporeos dicant. (4.30
Eorum apparitio non indicat corporeitatem 4.33
An generent 4.32
De ustulatione dæmonum in inferno, Quatenus iis locus & localis motus conveniat. 4.33
An habeant extensionem & figuram. 4. (35. *seqq.*
An & quatenus delectetur rebus corporeis, veluti, odoribus, &c. 4.38
Esse eos intellectuales 4.40
Cur non dicantur rationales. 4.40. & (193
Angeli sunt multipliciter finiti 4.42
An sint compositi ex esse & essentia. (4.45
Ex natura & supposito 4.46
Angelos supponi posse per divinam subsistentiam 4.47
An sint compositi ex genere & differentia 4.48
An & quatenus Angeli sint actus puri? 4.49

An

An sint compositi ex materia & forma? 4.50
Ne subtilem quidem materiam habent. (4.51
Duobus modis habent materiam 4.52
An sint compositi ex partibus quantitativis? 4.54
Item ex subiecto & accidente 4.58
Angeli an sint æterni 4.61
Lumine naturæ non constat, an sint ab æterno facti an in tempore? 4.65
Angelos secundum scripturas factos in tempore? 4.66
An sint incorruptibiles? 4.67
Possunt dici naturâ corruptibiles 4.72
Et naturâ incorruptibiles? 4.76
Non possunt aliunde corrumpi 4.77
Non possunt definere per collapsum naturæ 4.79
Qua duratione duret Angelus? 4.81
Non esse eos immensos 4.83
Non esse in omni loco 4.84
Non esse in loco Physicè 4.85
Quomodo Angeli sint alicubi? 4.86
Esse alicubi definitivè Angelos 4.88
Præsentia Angeli habet fines 4.90
Potest Angelus in spatio indivisibili esse. (4.92
Plures angelos posse esse in uno spatio. (4.95
Angeli non sunt infiniti numero 4.98
An Angeli possint differre solo numero? (4.102
An angeli possint differre specie & non solo numero 4.105
Posse angelos esse diversæ speciei, 4.106
Ordines angelorum unde sumantur. 4.110
Distinctio angelorum in bonos & malos exponitur. 4.111
Quomodo dicantur simplices? 4.119
Angelus cur dicatur mens & intellectus? 4.120
In angelis dari habitus, probatur. 4.127
Et morales & intellectivos 4.128
Angeli an loquantur? 4.210
Non efformant voces 4.212
Convenit iis loqui propriè 4.213
Quomodo? 4.216
Angeli an moveantur? 4.220
Non moventur physicè 4.227
Non per extrinsecam denominationem. (4.228
Non quidem in assumpto corpore moventur per accidens 4.229
Angeli motus an sit instantaneus? 4.231
Ejus motus celerrimus 4.234
An transiens ab uno extremo ad aliud necessariò transcat per medium? 4.235
An angelus possit producere substantias? (4.238
Non potest creare 4.240
Nec generare corpus 4.241
Nec animas 4.246
Nec angelos 4.247
An possit producere qualitates materiales? 4.248
Angeli an possint movere corpora? 4.254
Cur possint motũ producere, & non etiam materiales qualitates 4.256
In angelo an detur peculiaris potentia motiva? 4.258
Quomodo per voluntatem? 4.259
An imprimat mobili impetum? 4.261
An assumat corpus? 4.265
Qualia sint ea corpora? 4.267
Quomodo dicantur aërea? ibid.
Quomodo faciat angelus corpus? 4.269
Quomodo uniatur corpori? 4.270
Unio ea tria requirit 4.272
Quos actus possit in assumpto corpore exercere? 4.273
Non potest ibi exercere actus vitales. 4. (275
Nec generare 4.276
Angelus & anima rationalis an sint e usdem speciei? 5.82
An angelus sit nobilior animâ rationali? 5.85
Angelis an conveniat habitus, qui ultimum prædicamentum significat. 15.4

Angeli intellectio.

An intelligant per animam? 4.115

An intellectio ejus sit esse? 4.116
Potentiam cognoscitivam in ipso esse distinctam ab ejus essentia 4.118
Angelum intelligere per species. 4.121. (& 174
Aliquando non opus habet specie. 4.123
Angelica intellectio an fiat ex habitu intellectivo? 4.127
Angelus cognoscit seipsum 4.136
Et quemvis alium angelum 4.139
Inferiorem & superiorem 4.141
Et res materiales 4.143
Et separatas animas. 4.144. & 148
An naturaliter cognoscat Deum? 4.145
Cognoscunt singularia & universalia. (4.152
An cognoscant futura & quænam? 4.153
Aliqua futura præsciunt 4.159
Angelos non cognoscere cogitationis cordis 4.166
Intellectum angelicum non semper esse actu 4.175
An simul multa possit cognoscere. 4.178
An omnia mere intelligat 4.181
An intelligat componendo & dividendo. 4.183
Intelligantur discurrendo 4.188
Cur non dicantur rationales. 4.193. & 40
Quod ipsi discurrant 4.194

Angeli volitio.

Angelos habere voluntatem 4.197
Quodnam sit proprium illius 4.199
An differat ejus voluntas ab intellectu. (4.203
Volitio angeli non est ejus substantia. 4. (206
Ea est libera 4.207
Obiectum ejus 4.208
Angelus quomodo moveat per voluntatem 4.259

Anima.

Separata non est suppositum 2.85
Quomodo dicatur corpus? 2.101
Anima habet præsentiam indivisibilem. (3.496
Quomodo tota sit in qualibet corporis parte 3.408
Tota est etiam in pede 3.410
Substantia, an & quatenus sit corporea? (4.24
Substantia an possit esse in ubi indivisibili 4.93
Aliquando non utitur specie intelligibili 4.124
Anima cur moveatur? 4.221
Anima cur possit producere qualitates materiales, & non possit id angelus. (4.267
An de anima rationali debeat agere Metaphysicus 5.1
Potest ea quadrifariam considerari. 5.3
Ejus Physica consideratio quæ. 5.4
Consideratio ejus Metaphysica 5.6
De animæ immortalitate disputatur. 5.9
Sitne immortalis naturâ an gratiâ. 5.11
Non est simpliciter immortalis 5.14
Non est immortalis à parte ante 5.15
Quomodo dicatur naturâ immortalis. 5.16
Posse ejus immortalitatem naturali lumine probari 5.17
Variæ ejus probationes. 5.20
Operationes animæ indicant ejus immortalitatem. 5.22
Sunt illæ independentes à materia 5.22
Obiectiones contra immortalitatem animæ 5.26
Animarum μετεμψύχωσις improbatur. (5.31
Μετεμψύχωσις allegorica quæ 5.32
Animam humanam non posse transire in aliud corpus humanum. 5.36
Animæ an status separationis sit naturalis. 5.38
An sit ei violentus 5.44
An sit præter ejus naturam 5.46
Non esse supra naturam 5.50
Non esse contra naturam 5.51
Animæ separatæ statum non esse præter naturam 5.55
Utrumque statum est animæ naturalem 5.62
Anima separata an retineat propensio-

nem

uem ad corpus 5.63
Esse in ea appetitum ad corpus 5.69
An conveniat ei appetitus elicitus. 5.79
Ejus potentiæ an sint accidentia 8.177
Anima & angelus an sint ejusdem speciei 5.82
An sit angelo nobilior 5.85
De potentiis animæ separatæ 5.92
An comitentur eam potentiæ vitales & animales 5.93
Animam unam esse in homine 5.96
Animam sentientem & vegetantem hominis separari 5.97
Animæ separatæ an moveantur per se, an per accidens 5.146
Potentias vitales & animales separari. (5.98
Habitus linguarum an maneat. 5.103
Scientia animæ quomodo dicatur destrui 5.105
Anima an asportet secum species intelligibiles 5.110
De animæ separatæ cognitione 5.141
Quod ea actualiter cognoscat 1.17
De objecto cognitionis illius 5.123
Animas non acquirere notitiam earum quæ hic geruntur 5.125
De modo quo cognoscit anima separata. (5.130
De volitione animæ separatæ 5.133
Eam esse liberam 5.137
An anima separata moveatur 5.140
An id sit per se, an per accidens 5.146
An cum anima egrediatur aliquid corporis 5.148
Animæ quomodo dicantur portari. 5.150
An possint movere aliqua corpora. 5.152
Animarum apparitio post mortem rejicitur 5.159

Annihilatio.

Quomodo Deus res annihilet 3.669

Appetitus.

An in appetitu sensitivo possit esse habitus 8.77
Est ad non habitum 3.509
Appetitus sine inclinatione naturali duplex 5.54
Naturalis & elicitus appetitus quid. 5.65
Appetitus innatus, non est res distincta ab essentia 5.67

Aqua.

Quodnam principium reducat eam calefactam ad frigus pristinum 6.60

Ars, Artificium.

Artificiosorum duo genera 1.20
An sint per se in prædicamento ibid.
Artificem quatenus commendet operis stabilitas 3.691
Artes aliquæ quomodo dicantur manuariæ 8.76
Artis exempla qualia apud Aristotelem 12.9

Attributum.

Unde dicatur 3.87. & 6.5

B

Bonum.

Bonum est quod omnia appetunt 3.307
Esse bonum per essentiam quid sit. 3.309

Brutum.

Quomodo non dicatur numerare 7.63
An ei conveniant habitus 8.68
Non convenire brutis rationem 8.69
Nec habitus 8.70. & 87
Quomodo eis virtutes tribuat Aristoteles 8.71
Actus assuefactitii in brutis non indicant habitus in illis 8.72
Ratione eorum habet aliquid habitui simile. ibid.
Quid desit eis ad rationem habitus. ibid.

C

Corpus.

Corporum resurrectio naturaliter non potest cognosci. 5.75

Continuum.

Et contiguum, quomodo differant 7.19
Vide vocem Quantitatis.

Causa.

In per se subordinatis non potest produci in infinito 3.34. & 37
Per se subordinatæ quid sint ibid.
Earum tres conditiones 3.35

Causalitates non effectivæ in quo sint prædicamento 6.127
Omnis causa an & quomodo agat. 10.5

Christus.

Univocè est homo, cum hominibus aliis 2.96
An & quatenus debeat dici compositus ex humana & divina natura. 3.283

Cœlum.

Quomodo simplicissimum dicatur. 3.220
Non indiget motrice intelligentia, 4.254

Cogitatio, cognitio.

Comprehensiva quæ. 3.21. & 25
Quidditativè cognoscere quid sit? 3.24
Cognitio nulla etiam esse purè negativa. 3.27
Cognitio ejusdem rei potest esse per fidem & per rationem 3.675
Conjecturalis est vel certa 4.154
Cogitatio cordis potest bifariam cognosci 4.167

Compositio.

Vide de Dei simplicitate.
Extrinseca non faciunt compositionem. (3.249
An sit compositio ex re & modo 3.731
Multiplicem imperfectionem importat. (3.734. *seqq.*

Concretum.

Concreta accidentia non sunt per se in prædicamentis 1.17
Cur non idem sit de concretis substantialibus ibid.

Concursus sive cooperatio.

Est de concursu Dei cum causis secundis. cap. 3. n. 695
An concurrat Deus ad quosvis actus causarum secundarum 3.703
Concursus iste non est indignus Deo. (3.711
Nec laboriosus 3.713
Quomodo præstet eum concursum. 3.713
Non est idem quod volitio ejus 3.714
Non est in virtute aliqua addita 3.715
An dici possit motio rerum creatarum. 3.716
Quid sit iste concursus 3.718

Conservatio.

Quid sit 3.677
Distinctio conservationis in eam quæ est per se, & eâ quæ est per accidens. 3.678
Conservatio positiva & negativa quæ? (3.679
Quâ conservatione Deus res conservet ibid.
Conservatio & creatio an & quomodo differant 3.680
Esse unam rem 3.681
Quomodo ea ratione distinguantur? 3. 683. (688
An & quomodo Deus res conservet? 3.
Conservatio permissiva 3.689

Consilium.

An & quatenus Deo conveniat? 3.497

Contingens.

Contingens res bifariam cognoscitur. 3. (441

Contradictio.

Extrema contradictoria, quomodo non possint convenire in eodem conceptu. (3.152

Contrarium.

Quot modis dicatur 1.62
Contraria aliqua dicuntur dupliciter. (1.64
Contrariorum vox ambigua. 7.84. (& 9.83
Ad quantitati sit aliquid contrarium? 7.83
An & quomodo qualitatibus conveniat contrarietas? 8.186

Corpus.

Habituum capax corpus non est.
Quot modis sumatur vox corporis. 2.100
Sumitur ad modum partis & totius. ibid.
Quid sit cum dividit substantiam. 2.103
Quatenus de eo agat Metaphysica. 2.104
Fit id bifariam 2.106. & 5.160
Corpus infinitum vel immensum cur non possit dari 3.340
Corpora cur non habeant præsentiam indivisibilem. 3.405

Corpora posse agere probatur 3.698
Corporis vox multipliciter dicitur. 4.24
Corporis est tangere vel tangi 4.265

Creatio.

Unde dicatur 3.622
Ambiguitas in hac voce 3.613
Eius distinctio in mediatam & immediatam 3.615
Variæ creationis definitiones 3.618
Explicatur definitio Scaligeriana. 3.612
Quomodo fiat ex esse intelligibili. 3.623
Non esse idem quod volitionẽ Dei. 3.625
Realiter differre à Deo 3.631
Non signat relationem 3.633
An possit dici mutatio 3.635
Quomodo dicatur mutatio contradictoria 3.636
Quatenus sit actio 3.638
An sit actio 3.639
An ad rationem creationis necessaria sit novitas essendi 3.641
Posse Deum rem aliquam ab æterno creare 3.645
Deum posse creare 3.652
An creatura possit esse creationis causa principalis 3.653
An possit esse causa instrumentalis. 3.658
Non solùm creantur entia immaterialia. (3.663
An probari possit quòd aliquid de facto sit creatum 3.668
Aliqua de ea ex sola scriptura habentur 3.675

Creatum & increatum.

Quomodo creatum dicatur non ens. 3.153 (& 6.17
Cur ea componantur ex esse & essentia, non vero Deus 3.239
In rebus creatis quodnam sit fundamentum compositionis ex natura & supposito 3.242
Inter creatum & increatum non datur medium 3.254. & 280
Res creatæ an sint bonæ bonitate divinâ, atque adeo extrinsecâ 3.311
In rerum creatarum essentiis duplex est successio 3.358
Creatum ens ambiguè dicitur 3.630
Creatura an possit creare 3.613
An possit semper fieri 3.685
Res creatæ an aliquid verè agant. 3.696
Relatio creaturæ ad Deum fundatur in essentia creaturæ. 9.41

D

Definitio.

Ad perfectam definitionem postulatur genus & differentia 3.64

Densum.

Non esse intensius raro 7.88

Deus.

An sit in prædicamento & quatenus. 1.11
Deus non dicitur de personis ut de subjecto 1.27
Quomodo sit corpus 2.100
Eius tractatio an pertineat Metaphysicam 3.2
Quænam de Deo ad Theologiam pertineant 3.4
Quænam ad Philosophiam 3.5
Quænam, in specie, de eo debeant in Metaphysicis tractari 3.7
Non necesse est ut fiat specialis doctrina de Deo 3.101
An naturaliter cognosci possit 3.17
Qui negârint esse Deum 3.18
Posse Deum naturaliter cognosci 3.19
Quomodo Dei notitia sit naturalis. ibid.
Notitia Dei comprehensiva quæ. 3.21
An ea detur ibid. & 25
Nec est quidditativa 3.24
Deus cognoscitur tripl. negativè, viâ eminentiæ, & ex effectu. 3.27. & 71
Cur melior sit Dei cognitio negativa, quàm positiva 3.28
Deum esse probatur 3.31
Dei confusus conceptus quid 3.33
Dei nomen Hebræum, Græcum, Germanicum, & Latinum exponitur. 3.45. seq.
Dei gentilia nomina non sunt usurpanda. 3.48
Vocis Dei variæ notationes. 3.50 (3.54
Vox illa an sit nomen essentiæ an officii.

Quomodo Deus dicatur Deus Deorum 3.56
Ambiguitas in voce Dei exponitur. 3.58
An Deus definiri possit 3.60
De hac re Simonidis historia 3.70
Deo non convenire differentiam probatur 3.66
Deus cur non differens, sed diversus ab aliis 5.67
Non convenire Deo genus probatur. 3.61
Deum describi posse 3.71
Quomodo & qualiter Deus definiri possit 3.75
Variæ descriptiones Dei recensentur. (3.79
Minùs rectè Deus dicitur animal. 3.81
Descriptio propria 3.85
Deum esse Ens 3.139
Deus potest Ens & essentia dici. 3.141
Quomodo Ens prædicetur de Deo & creaturis, æquivocè, univocè, an analogicè 3.142
Deo omnia conveniunt, quibus generativa indicatur ratio Entis 3.145
Ens dici de Deo & creaturis secundum unum conceptum 3.147
Deus à creaturis cur dicatur primò diversus, cùm conveniat cum iis in conceptu in Entis 3.151
Entis istum communem conceptum ad Deum & creaturas non esse analogum per proportionem vel denominationem extrinsecam 3.154
Deus an sit substantia 3.175
Quomodo dicatur ἐνυπόστατος 3.178
Quomodo Deus sit substantia? 3.181
Non est substantia prædicamētalis 3.182
Nisi per reductionem 3.183
An Deus sit spiritus 3.185
Probatur: Deum esse essentiæ spiritualis 3.186
Divina natura quomodo dicatur communis à Damasceno? 3.215
Cur sit immobilis? 4.221
Dei providentia arguit animam esse immortalem 5.21
Deus & creatura quomodo dicantur primò diversa 6.25
Divina essentia etsi distinctis suppositis sit communicabilis, tamen non est universalis 3.724
Non habet rationem generis ibid.
Deus pater ab aliquibus quomodo dicatur causa filii. 3.738
Nec univoca, nec æquivoca, causa filii est 3.739
Melius dicitur proprium filii 3.740
Deo an conveniat anima 3.192
Rerum corporearum partes & attributa, quomodo Deo tribuantur 3.195
Possitné Deus dici aliquid singulare. 3. (200
Substantia cur non sit genus Dei 3.231
Deus aut persona cur non sit genus divinarum personarum 3.235
Cur Deus non possit apprehendi, ut latens in potentia 3.238
De ejus essentia est existere ibid.
In Deo non dari subsistentiam absolutam. 3.241. (3.251
Deo non convenire accidentia, probatur.
Quod accidentia divina non possint habere esse increatum 3.253
Increatum propter Deum nihil est. 3.254
Quod nec essent illa quid creatum. 3.255
Sententia Vorstii de accidentalibus Dei refellitur 3.256
De decretis divinis 3.257. seqq.
Quid ea sint 3.165
Approximatio ad Deum, an & quatenus sit indicium perfectionis 3.196
Deus quomodo sit ens à se 3.342
Quomodo sit actus purissimus 3.344
Nulla convenit ei potentia passiva. ibid.
Est ens purè necessarium 3.345
Est ens incircumscriptum 3.346
An Deus sit autor peccati 3.512
An id sit saltem per accidens 3.516
Deo quomodo attribuatur pœnitentia. (3.530
Deo an & quatenus conveniant virtutes morales. 3.547

An Deus exerceat justitiam commutativam 3.551
Deo an & quo sensu tribuantur effectus 3.554
Eorum ab humanis effectibus differentia 3.555
Actus æterni Dei qui 3.609
Nulla res præter Deum potest habere esse improductum 3.690

Dei attributa.

Attributorum negativorum quis sensus. 3.76
Dicuntur accidentia & quomodo. 3.88
Dicuntur perfectiones simpliciter. 3.89
An Deo conveniant attributa 3.90
Attributa Dei quidditativa 3.91
Alia attributa sunt Dei effectiones. 3.92
Attributa divina non esse accidentia. (3.97. & 246
Esse inadæquatos conceptus essentiæ divinæ 3.100
Implicare essentiam divinam 3.101
Observatio de adæquato conceptu divinorum attributorum 3.102
Quid addant attributa illa ad essentiam 3.106
Nihil reale addere 3.107
Esse realiter eadem cum essentia divina. (3.110
Nec inter se realiter distingui. 3.111
Removentur indicia majoris distinctionis 3.112
Distingui inter se ratione ratiocinata. 3.113
Occasiones distinguendi illa attributa. (3.125
Attributa divina cùm de Deo enuncian-tur, non intelligi efficienter 3.118
Non omnia esse metaphorica 3.119
Posse ea bifariam apprehendi 3.120
Quænam de Deo dicantur Metaphoricè ibid.
Posse enunciari de Deo, & in abstracto, & in concreto 3.121
Sintné abstractivæ & concretivæ meliores 3.122
Sunt illæ conjungendæ 3.126
Attributorum divinorũ divisiones. 3.127
Eorum aliqua sunt quidditativa, alia naturam circumstantia 3.127
Alia propria, alia communia 3.129
Alia positiva alia negativa 3.128
Qualis sit negatio in attributis negativis 3.130
Quomodo ea dicant negationem 3.131
Illorum alia sunt ἐπεξγητικὰ, alia ἀνέπεξγητα. 3.132
Alia absoluta, alia respectiva. 3.133
Alia propria, alia tropica 3.134
Attributa divina è parte rei non habent ordinem. 3.136
Qualis sit eorum ordo in nostra intellectione 3.137
Attributa divina quomodo dicantur accidentia 6.10

Dei bonitas.

De ea quid Manichæi senserint? 3.301
Ea probatur. 3.302 (304
An & quatenus Deus solus bonus sit. 3.
Dupliciter soli Deo convenit esse bonum per essentiam. 3.310

Dei perfectio.

Quomodo Deus dicatur perfectus? 3.315
Ea dupliciter intelligitur 3.316
Non convenit ei imperfectio privativa. 3.318
Quomodo Deus contineat aliarum rerum perfectiones? 3.320
Perfectiones simpliciter, quomodo sint in Deo? 3.322
Quomodo intelligenda sit convenientia in ils, cum rebus creatis? ibid.
Quomodo Deus habeat perfectiones, secundum quid? 3.323
Quomodo aliquas habeat eminenter? 3.324
Infinitas perfectionum divinarum declaratur 3.331

Dei infinitas.

Est de ea cap. 3. n. 327
Infinitas in essentia declaratur 3.328
Nec per intrinsecum, nec per extrinsecum Deus desinere potest 3.329

Infinitas ejus in duratione 3.330
Et in operatione 3.332
Infinitæ virtutis quomodo sit Deus multipliciter declaratur 3.334
Infinitas multiplicem imperfectionem à Deo removet 3.341
Quomodo conveniat Deo? 3.383
Est secundum quid infinitus Vorstio. 3.396

Dei æternitas.

*Est de ea cap.3.n.*347.
An Deus æternus sit 3.148
Soli Deo convenire æternitatem 3.349
Quid egerit Deus ab æterno 3.351
Non fuisse ab æterno otiosum 3.352
Cur ab æterno mundū non creârit? 3.352
Dei æternitas qualis sit? 3.152
Esse totam simul & non successivam. 3.354
An & quomodo ea sit successiva, vel non 3.356
Quomodo ea dicatur tota simul? 3.359

Dei præsentia.

Est de ea, cap.3.n 360.
Et vide Præsentia, & Ubi.
Nihil detrahit ejus majestati præsentia ad res sordidas 3.387
Nec inde Deus sit pars rerum 3.387
An & quomodo Deus sit alicubi? 13.8

De vita.

*Est de ea cap.3.n.*411. *Et vide ad vocem Vita.*

Dei visio.

*Est de ea cap.3.n.*388.
Non videtur oculis corporis 3.389
Visio ejus non tollit ejus infinitatē. 3.390

Dei potentia.

Potentiæ Dei distinctio in absolutam & ordinatam 3.604
De potentiæ Dei distinctione 3.603
Eam Vorstius *finitam constituit* 3.395
Deo non convenire potentiam passivam 3.557
Convenire ei potentiam activam 3.551
An potentia Dei sit idem quod intellectus vel voluntas 3.560
Dei potentiam esse omnipotentiam probatur 3.564
Potentiæ divinæ objectū quodnam? 3.571
Quænam sint extra illud? 3.573
Unde sumatur repugnantia p̄ posse esse 3.575
An Deus possit facere aliquid infinitum, vel alium Deum? 3.578
Non posse peccare 3.582
Ut præteritum non sit præteritum 3.579
Non posse mori 3.583
Quatenus ejus potentia sit ad materiales actus? 3.584
Quatenus sub ejus potentia continentur, sustentare formam, vel informare materiam 3.586
An ea extendatur ad impossibilia? 3.587
An possit facere quod nondum fecit? 3.589
An possit solum facere quæ vult? 3.594
An possit facere melius? 3.598

Dei concursus sive cooperatio.

Vide concursus.

Dei simplicitas.

An Deus sit componibilis cum aliis? 3.282
Deum non posse esse genus 3.285
Non potest esse differentia cujusquam. 3.286
Nullius rei est materia 3.287
Nullius rei est forma 3.290
Qui Deum animam mundi dicant. 3.390
Intuitu plurium relationum sitne Deus dicendus compositus 3.729
Deum non esse compositum. 3.733. *seq.*
Quomodo trinitas cum ejus simplicitate consistat 3.436
Deus quomodo dicatur quid simplicissimum 3.69
Deum non habere materiam & formam 3.189
Deus simplex 3.213
Cur ei repugnet aliqua rationis compositio 3.221
Removetur ab eo compositio ex materia & forma. 3.224

Ex genere & differentia 3. 225
Deo non convenit genus. 3.68. & 225
Obiectiones ad hanc rem proponuntur & solvuntur 3.226
Ex esse & essentia 3. 236
Cur ea compositio ibi non sit 3.237
Removetur compositio ex natura & supposito. 3.240
An ita sit Deus compositus attendendo pluralitatem personarum 3.244
Removetur compositio ex subiecto & accidente 3. 246

De Dei unitate.

Unitas ejus transcendens probatur. 3.198
Plures Deos qui introduxerint 3.201
Probatur esse Deum unum numero ex scripturis 3.204
Ad idem, rationes 3.205
Non posse esse plures Deos coordinatos 3. 206
Nec subordinatos ibid.
Gentilium testimonia de unitate Dei. 3. (208
Orpheus πολυθεότητα primum introduxit 3.209
Solvuntur obiectiones contra Dei unitatem 3.213
Trinitas quomodo non evertat unitatem 3.216
Dii multi quomodo dicantur in scriptura. 3.217

Dei Decreta.

Quid sint? 5.265. & 257
Non facere realem compositionem. 3.274
Quomodo differant 3.276
Quatenus sint in Deo ibid.
Quatenus sint libera 3.277

Dei intellectus & intellectio.

Intellectio Dei est idem quod essentia divina 3.268
Etiam ea quâ cognoscit res creatas. 3. 270
Intellectionem Dei esse unam respectu omnium obiectorum. 3.272
Eâ, quâ se cognoscit, cognoscit omnia. (3.273
Deum esse naturæ intellectualis. 3.417
Intellectus non est in eo per modum potentiæ 3.418
Nec per modum habitus 3.419
Esse ibi per modum actus ultimi 3.420
Esse divinam essentiam 3.421
Deum cognoscere seipsum, & quæ in se sunt 3.423
Cognoscit se comprehensivè ibid.
Etiam cognoscit omnes res creatas. 3.424
De bobus quomodo Deo non dicantur esse cura 3.424
Aristoteles *quid senserit de Dei intellectu in ordine ad res creatas* 3.427
Deum non solùm res in communi cognoscere 3.429
Cognoscit res materiales & immateriales 3.429
Cognoscit eas juxta proprias earum essentias 3.434
Cognoscit eas in esse proprio 3.437
Non tamen nisi cognoscendo essentiam suam ibid.
Cognoscit etiam res contingentes 3.441
Cognoscit eas in esse proprio 3.442
Cognoscit & ea quæ nunquam fiunt. (3.444
Qualis sit talium cognitio 3.446
Cognoscit etiam non entia 3.447
Et possibilia 3.448
Cognoscit etiam entia rationis non autem formal ea 3.450
Et negationes 3.453
Et impossibilia 3.454
Et mala 3.455
Et ipsam malitiam 3.458
Scientia Dei quomodo sit causa rerum 3.459
Ea est perfectissima 3.460
Certa & infallibilis 3.461
Non est per speciem 3.464
An Deo conveniat prævisio & recordatio? 3.494
Deus an cognoscat per fidem 3.495
Deo non convenit opinio 3.496
Consilium an & quatenus Deo conveniat 3.497

Scriptura Deo tribuit consilium 3.498
Non convenit Deo scientia à posteriori 3.490
Quatenus ei conveniat scientia à priori 3.491
An Deo conveniat judicium & quatenus 3.493
Deus non cognoscit componendo & dividendo 3.465. & 4.185
Cognoscit complexa 3.466
Non cognoscit discurrendo 3.468
Nec discursu continuo nec discreto. 3.469
Cognitionem Dei esse unam 3.473
Quomodo intelligendæ sunt divisiones cognitionis 3.474
Distinctio scientiæ Dei, in simplicem & scientiam approbationis, explicatur 3.495
De divisione in scientiam visionis & intelligentiæ 3.476
Deus quomodo dicatur videre 3.479
De divisione in scientiam, practicam, & speculativam 3.481
Se cognoscit Deus speculativè. 3.485
Respectu malorum quomodo sit practicum 3.488
Deo non convenit scientia confusa & inadæquata 3.489
Deus solus cur præcognoscat futura. 4.158
Solus Deus præcognoscit causalia. 4.162
Deus solus cur προγνώσης 4.168

Voluntas & volitio Dei.

Volitio Dei est idem quod essentia Dei. (3.268
Etiam eâ quâ amat & vult res creatas 3.270
Una est quâ vult omnia 3.272
Qua scilicet amat se ibid.
In volitione Dei quomodo sit libertas, cùm sit eadem cum divina essentia 3.273
Deũ sine addito esse quid liberum. 3.279
Deum habere voluntatem 3.499
Quid ea sit 3.500
Eam esse eandẽ cum ejus essentia. 3.501
Esse in eo per modum actus ultimi. 3.502
Volitionem creaturarum etiam esse divinam essentiam 3.304
Quatenus divina voluntas habeat aliquod objectum 3.507
Terminatur ad seipsum 3.509
An etiam terminetur ad res creatas. 3. (510
Et quidem in esse earum proprio 3.511
An Deus velit perfectum, & proinde an ejus autor sit 3.512
Quod nec per accidens Deus sit peccati causa 3.516
Deum se necessariò amare 3.518
Alia liberè 3.519
Volitionis & intellectionis divinæ hac in re diversitas 3.521
Deum esse agens liberum 3.522
Volitionem Dei unam esse 3.531
Diversitas ea in re nostræ & divinæ volitionis 3.532
Quomodo possit distingui voluntas. 3.534
Voluntatis divisio in voluntatem signi & beneplaciti exponitur 3.535
Voluntatis signi divisio 3.537
Duplex abusus illius divisionis taxatur in Calvinianis 3.539
Permissio an rectè dicatur voluntas signi 3.543
Divisio voluntatis in antecedentem & consequentem exponitur 3.545

Diabolus.

Ejus fraus in prædicendis futuris. 4.163

Διάνοια.

Vox hæc exponitur 4.188. & 191

Dialectica.

Quomodo dicatur ἀντίστροφος Rhetoricæ 9.89
Est ars 12.9

Dispositio.

Ab habitu quomodo differat. 8.39. & (46. & 112
Ambiguitas in voce dispositionis. 8.46
Dispositionum duo genera 8.97

Distinctio.

Realis non necessariò sumitur ex diversitate operationum, negationum, conceptuum, vel respectuum. 3.112

Distingui virtualiter quid sit? 3.115

Diversa.

primò diversa quænam 6.24
Possunt ea in aliquo convenire 6.25

Differentia.

Differentia nec genus, nec speciem quam constituit, includit 3.66

Duratio.

Unde dicatur successiva 3.355
Non habet rationem mensuræ. 3.350

E

Effectum.

Nullum potest esse infinitum 3.338
Vox effecti ambigua 3.630
Effectus externi & interni discrimen apud Pererium 6.87
Et externus effectus non potest esse nobilior causa 6.89
Effectus quomodo possit esse nobilior causa. 8.106

Ἐνεργῶν, ἐνεργητικόν.

Quid differant 10.16

Ens, essentia.

Quomodo prædicetur de Deo & creaturis univocè, æquivocè, & analogicè. 3.144
Essentia indicatur per operationem. 3.140
Esse ens quid sit 3.144
Ens non est genus ad simplex & compositum 3.150
Non esse univocum ad Deum & creaturas 3.164
Quomodo univocum dici possit? 3.161
Esse analogum 3.168
Quomodo contrahatur ad inferiora. 3.233
Essentia quomodo iudicetur ex effectis? (3.338
Essentia quomodo dicatur indivisibilis. 8.199

Ens rationis.

Non sunt directè in prædicamento. 1.15
Sunt ibi per reductionem ibid.
Cognoscit Deus 3.450
Non autem format ens rationis. 3.450

Entis divisio in substantiam & accidens.

Eius divisio in substantiam & accidens, cur faciat specialem partem Metaphysicæ 1.6
Quid in ista divisione intelligatur per Ens 1.8
An in ea divisione contineatur incorruptibile 1.10
Item Deus, Angeli, entia, incompleta, negationes, æquivoca, &c. ibid. *n. seqq.*
An ea divisio bona sit? 1.2
Eius duplex sensus 1.23
An illa divisio sit univoca, an analoga, an æquivoca? 1.25. *prolixè.*
Ens non esse æquivocum 1.28
Merè æquivocum non est 1.29
Non esse merè univocum 1.33
Esse analogum 1.38
Ea analogia deducitur 1.42
Aristotelis *locus de Analogia attributionis quam habeat Ens, explicatur* 3.159
Ens univocum esse tribus modis non incommodè dicitur 3.160

Ens incompletum.

Non est per se in prædicamentis. 1.18

Ens per accidens.

Non est per se in prædicamento. 1.16

Extensio.

Habet tria genera 7.52
In quo posita sit essentia quantitatis. 7.53

F

Fides.

Notitia per fidem quid sit? 3.495

Figura & forma.

An possit convenire rei spirituali? 4.37
Figura & forma inter species qualitatis quid differant? 8.42
Quid sint? 8.184
Figuræ quomodo non sit actio? 10.6

Finitum.

Vide infinitum.
Finitum in virtute quid sit? 3.333
Ens finitum unde dicatur 3.339
Finitas & infinitas primò reperiuntur in quantitate 3.341

Forma.

Forma spiritualis quid dicatur 2.115
Formæ & non soli supposito convenire actionem.

actionem 6.91
Informationis vox ambigua 6.109
Formæ quomodo dicantur qualitates 8.(43
Forma quid sit inter species qualitatis (8.43
Formæ causalitas non potest dici actio immanens 10.5. & 66

Futurum.

Futurarum rerum discrimen quoad provisionem vel præscientiam 4.153

G.

Genus.

Generis definitio 3.68
Non omnis communis conceptus habet rationem generis 3.73. & 150. & (250. & 6.25
Habentia genus & differentiam non ilicò habent materiam & formam 4.40
Genus quomodo dicatur materia ibid.

H.

Habitus.

Sitne qualitas an relatio 8.21
Ab Aristotele quomodo dicatur relatio 8.)21
Habitus & dispositio quomodo distinguantur 8.39
Ambiguitas in voce habitus 8.45
Habitus essentia et definitio quæ ã 8.47
Habitus dari probatur 8.47
Esse qualitates & non relationes 8.48
Vnde discernãtur à qualitatib. aliis 8.50
An omnis habitus sit operativus 8.51
Sanitas & ægritudo propriè non sunt habitus 8.53
Nec pulchritudo 8.54
Omnem habitum superaddi alicui naturali potentiæ 8.56
Habitus principiorum. vid. intelligentia.
Quid habitus præstet in naturalibus potentiis 8.60
Quæ potentia sit incapax habitus 8.61
Habituum proximum subjectum quodnam (8.63
Primum subiectum eorum non esse suppositum 8.65
Esse eos in potentia activa 8.66
An sint in brutis 8.68. & 87
An sint in pötentia motiva 8.73
An in appetitu sensitivo 8.77
Quatenus is sit habituum subjectum 8.(78
An in voluntate possit esse habitus 8.(79
Generalia Theoremata de subjectis habituum 8.85
Habitus an possit esse à natura 8.91
Actiones non prærequiri ad habitus, tanquam dispositiones 8.96
Nec ut causalitates 8.101
Sed ut causas 8.102
Ad habitus quomodo dicatur non esse alteratio 8.100
Actiones aliæ antecedunt, aliæ consequuntur habitum 8.104
Habitus an sit nobilior actu 8.106
Habitus duobus modis potest esse à natura 8.92
Habitus ab actibus pendere 8.94
Cum plures actus prærequirantur ad habitum, quod tum singuli concurrant ad eum effectivè, & non solùm ultimus actus 8.110
Habituum quæ sit finalis causa 8.113
Habitus an sit causa aliorum actuum 8.(115
Habitum verè esse effectivum 8.116
Quatuor modis intelligi potest, quod habitus juvet potentias ib.
Quod habitus etiam concurrat ad substantiam actus 8.118
Nihil efficeret habitus, si non efficeret substantiam actus 8.121
Habitus quomodo sit principium actionis vel non 8.123
Habituum argumentum intensivum quodnam 1.124
Non posse in habitibus omnia explicarì per intensionem eorum 8.126
Habitus non necessariò postulat extensionem, sed habet consistere in unitate simplici. 8.127

Mul titudo

Multitudo objectorum non semper confert habitui compositionem 8.128
Diversi habitus possunt in uno objecto occupari ibid.
Unus simplex habitus potest ad plura ferri duobus modis 8.129
Subordinatio actuum quatenus indicet unum habitum 8.130
Non omne extensivum augmentum potest stare cum simplicitate habitus 8. (132
Habitus istos esse entia per accidens. 8. (133
Habituum practicorum & speculativorum unitas unde sumatur 8.135
Habitus desinere per cessationem ab actu (8.163
An id sit per se an per accidens 8.137
De desitione vel diminutione habituum per actus, & habitus contrarios 8. 136
Item ex defectu subjecti 8.141
Habitus intellectivi non deficiunt ex defectu subjecti ibid.
De divisionibus habituum 8.142

Habitus in specie.

Habitus practici unde sumant unitatem 8.135
Unde speculativi ib.
Habitus principiorum, vid. intelligentia.
De habitus divisione in virtutem & vitium, vid Virtus.
De divisione habitus in infusos & acquisitos 8.152
Quomodo illi distinguantur 8.153
Infusi per accidens qui dicantur 8.154
De divisione habitus in moralem & intellectivum 8.156
De divisione habitus in speculativum & practicum 8.15
Habitus speculativus & practicus quid? 8 160
Dicuntur sic non ex subjecto sed ex fine 8.161
Et quidem fine ultimo 8.162
Habitus practici etiam speculãtur 8.162
In eadem re possunt versari habitus speculativus & practicus 8.161
Destinatio ad usum non facit habitum practicum 8.162
Non potest unus habitus esse speculativus v. l practicus 8.164
Ultimus finis, ex quo sumitur speculativi & practici habitus designatio, non sumendus est ex intentione discentis, sed ex natura disciplinæ 8.166

Habius pro ultimo prædicamento.

Propriè non potest dici forma 6.105
Non recte dicitur qualitas 6.119
Non constituit duo prædicamenta 1.129
De illo habitu an possit Metaphys. agere (15.1
Cui subjecto conveniat habitus 15.2
Habitus non est rerum incorporearum, sed corporearum 15.3
Non est solùm viventium 15.5
Habitum esse ipsum corpus ad, acens, & non ejus ad, acentiam 15.7
Habitus definitio traditur & exponitur 15.10

Hoc aliquid.

Quid sit? & ejus conditiones 1.61
Quid sit? 2.37

Homo.

Ex natura & conditione hominis quomodo arguatur esse Deum; 3.43
De hominis libertate 3.708
Quomodo consistat cum divina cooperatione 3.709

Hypostasis.

Vox hæc quot modis dicatur 2.47
Unde dicatur, & quid sit 2.48

I.

Jchova.

Nomen hoc exponitur 3.45
Est Dei proprium ib.

Illuminatio.

Quatenus sit motus instantaneus 4.333

Illuminatio.

Quot modis dicatur 2.111
Subjecti quid sit? 2.119
Substantiæ immaterialis cõditiones 2.127

Quænam substantiæ in particulari sint immateriales 2.132

Immortales.

Duplex distinctio 3.12. & 13

Imperfectio.

Negativa & privativa quid 3.317

Impotentia.

Quid sit inter species qualitatis 8.20

A potentia naturali quomodo distinguatur 8.41

In alio

Esse in alio multipliciter dicitur 6.12

Quomodo approprietur accidenti ib.

Bifariam sumitur 6.13

Incommunicabile.

Bifariam dicitur 2.67

Quomodo persona est incommunicabilis (2.66

Incorporeum.

Quot modis dicatur 2.111

Quid sit? 2.119

Incorruptibile.

Quid sit? 1.10

An sit in prædicamento ibid.

Incorruptibile & corruptibile quomodo differant 1.10

Dicitur bifariam 4.68

Incorruptibile per naturam & gratiam quid dicatur 4.69 & 74

Individuum.

Individuationis proprium non est sola materia 4.103

Infinitum.

Cur non possit definiri 3.74

Non potest fieri 3.578

Infinita non posse esse plura probatur 3. (205

Vide Finitum, & Dei finitas.

Infinitum numero an cognosci possit 3. (432

Plura infinita cur esse non possint? 3.726

Inhærentia.

Actualis vel aptitudinalis 6.32

Quid utraque sit 6.33. & 34

Non est in ea essentia accidentis ib.

Invocatio Sanctorum.

Pugnantia loquuntur de ea pontificii 5. (127

Intellectus & intellectio.

De intellectione Dei, vide Dei intellectio.

Inter intellectum & intelligibile qualis debeat esse proportio? 3.433

Intellectionis humanæ tres gradus 4.65

Tripliciter ea dicitur speculativa vel practica 5.482

Intellectus & res intellecta quomodo sint idem? 4.126

Intellectus certus an possit cognoscere infinitum Deum 4.147

Cur non habere possit notitiam futurorum 4.158

Intellectus bifariam potest esse in potestate 4.175

Intelligere componendo & dividendo quid? 4.184

Intellectio quomodo pendeat à sensibus? (5.121

An intellectu possint esse habitus 8.82

Intellectus patiens an in omnibus habitibus idem sit? 8.82

In difficultate intelligendi duplex causa (9.1

Intellectus quomodo intelligat, cùm intelligere sit quoddam pati 11.33

Intelligentia sive habitus principiorum.

Non est idem quod naturalis vis intelligendi 8.58

Est verè habitus ibid.

Non acquiritur per discursum, sed per actus simplices 8.58

Quomodo habitus principiorum dicatur Materialis? 8.92

Intensio & remissio.

Quid sint? 7.87

Unde dicatur intensio? 8.190

Dupliciter dicitur 8.191

An detur intensio & remissio 8.191

Intensio non est idem quod accretio 8. (192

In intensione non semper produci novas species

ſpecies 8.195
Quid ſit intenſio & remiſſio? 8.200
Intenſio non eſt idem quod productio exiſtentiæ perfectionis 8.201
Intenſionis eſſentia non conſiſtit in remotione contrariarum diſpoſitionum 8.202
In quo conſiſtat formaliter 8.204
Cui conveniat intenſio et remiſſio 8.205
Intenſio cum variatione ſpeciei eſt æquivocè intenſio. 8.206
Qualis ſit intenſa qualitas, ſimpléxne an compoſita 8.210

L.

Libertas.

Convenit Deo 3.522
Non eſt ſolùm reſtricta ad bonum & malum 3.524

Locus.

Loci denominatio pertinet ad prædicamentum habitus 15.2

Loquutio.

Quid ſit loqui generatim loquendo 4.214
An conveniat Angelis 4.212

M.

Malum.

Poteſt trifariam conſiderari 3.456
Autor mali an ſit Deus 3.513
Reſponſiones ad hoc negandum 3.514

Materia.

Materia prima cur non dicatur incorporea 2.134
Materia quas imperfectiones implicet 3.188
Materia non eſt idem quod Deus 3.287
Materialia quomodo materia carere poſſint 3.664
Quomodo dicatur non Ens 6.17
Materia in qua non eſt cauſa 6.44
Materiæ cauſalitas non poteſt dici actio 10.5. & 66

Matheſis.

Matheſis generalis probatur 7.8
Ea quomodo agat de Quantitate 7.2

Medicina.

Quomodo ejus pars aliqua ſpeculativa, alia practica 8.165
Simpliciter eſt diſciplina Practica 8.166

Menſura, menſuratum.

Non ſunt neceſſariò ſub eodem genere 3.232
Menſura duplicis generis 7.41
Menſuræ ratio non poſtulat aliquid extrinſecum 7.44
Menſura dicitur per ordinem ad intellectum ibid.

Metaphyſica.

An ei liceat deſcendere ad ſpecialia 1.2
Poſſe id fieri 1.3
Quomodo dicatur generaliſſima ſcientia 1.4
Quouſque liceat ei deſcendere 1.5
Ex qua Entis diviſione conſtituatur ſpecialis ejus pars 1.6
Non poteſt ſcientificè agere de corpore 2.104
Cur id ſit, cùm agat de ſpiritu 2.105
Quomodo ſit ſcientia univerſalis 3.16

Miracula.

Quæ in mundo ſunt indicant eſſe Deum 3.42

Mors.

Quomodo dicatur ſeparatio animæ à corpore 5.40
Animæ ſeparatio in morte non eſt neceſſariò per diſtantiam localem 5.41

Multitudo.

Prædicamentalis multitudo eſt ſolùm in materialibus 7.56
Ejus diverſitas à Multitudine tranſcendente 7.57
Quid ſit 7.70

Mundus.

Ejus conſtitutio quomodo indicet eſſe Deum 3.39
Alia aliis in eo quomodo deſerviant 3.41

Mutatio, Motus.

Vox hæc quot modis dicatur 3.636
Immobile aliquid dupliciter 4.223
An & quatenus immobilis ſit perfectionis

nũ 4.223.& 5.141
Motus physici requisita 4.227
Non convenit Angelis ibid.
Motus tarditas in corporibus unde sit 4.234
Motus omnis quomodo sit inter contraria 7.85
Motus cuiusque terminus quomodo suscipiat magis & minùs 7.91
Potentia motiva an sit capax habitus 8.73
Motus & passio an & quomodo differant 11.22
Motus non constituit prædicamentum 11.24

N.

Naturale.
Quot modis dicatur 5.43
Negatio.
Negationes an & quomodo sint in prædicamentis 1.14
Non possunt esse genera vel species ib.
Negationum differentia 3.27
Non-Ens.
Multifariam dicitur 3.447
Notatio.
Non est necessariò adæquata 1.50
Notius.
Dicitur quid bifariam 6.53
Numerus.
An sit ens rationis 7.58
Vide multitudo & quantitas continua.
Est numerus Ens reale 7.59
Numerare quomodo conveniat brutis 7.65
Numeri forma quomodo dicatur unitas 7.65.& 72
An ei conveniat definitio quantitatis 7.80
An eius proprietas 7.81

O.

Opinio.
Quid sit? 3.496
Opinio vera sitne virtus an vitiũ 8.151
Oratio.
Orantes cur elevent oculos ad cœlũ 3.385
Cur ad Orientem 3.385

P.

Pars.
Pars quantitativa quæ 4.57
Partes distributionis quatenus debent dissentire 8.23
Passio.
Passionis non esse actionem 6.74
Non potest referri ad actionem 6.123
A quantitate patibili quid differat passio inter species qualitatis 8.11
In passione quomodo detur intensio 8.209
Vox passionis quot modis sumatur 11.3
Malè dicitur perpessio 11.2
Malè definitur passio quod solùm inferatur à valentiori 11.5
Definitio passionis ex Porretano 11.6
Passio & actio an sint idem 11.8
Non sunt idem formaliter 11.11
Non sunt duæ res 11.13
Passio & motus an & quatenus sint idem 11.19
Quod passio faciat peculiare prædicamentum 11.23
Passio, an & quatenus postulet inhæsionem 11.26
Non ad omnem passionem requiri successionem 11.30
Passio corruptiva & perfectiva quæ 11.32
In passionibus quomodo sit contrarietas 11.34
Quomodo suscipiant magis & minùs ib.
Perfectio.
Perfectio simpliciter quid sit 1.79
Eius indicium, an & quatenus sit indicium perfectionis 3.296
Perfectum dupliciter dicitur 3.315
Perfectiones simpliciter & secundùm quid prædicantur 3.321
Perfectionem aliquam eminenter habere quid sit 3.324
Permissio.
An rectè dicatur voluntas signi 3.543

Persona.

Unde dicatur 2.50
Quot modis dicatur. 2.51
An persona sit nomen substantiale 2.52
Vallæ *sententia hac de re* 2.53
Quod vox personæ substantiam notet 2. (56
Persona est substantia. Nec tamen tres personæ sunt tres substantiæ 2.60
Personæ conditiones 2.64
Persona est quid communicabile 2.66
Personæ propria definitio traditur 2.69
Definitio Boëtiana *examinatur* 2.70

Philosophia, Philosophus.

Non contrariantur Scripturæ 3.720
Philosophi in Niceno concilio historia 3. (723

Physica.

An possit agere de Angelis 4.11
Directè id ibi fieri non posse 4.12
Ejus subiectum est corpus naturale 4.14

Positio.

Idem est quod Situs 14.3
Ambiguitas in voce positionis ib.

Potentia, Possibile.

Possibile quid dicatur 3.572
Vox potest *est ambigua* 3.592
Potentia obedientialis potest dici naturalis 4.72
Potentiæ activæ an, & quatenus respondeat passiva 5.78
Potentia potest esse ubi non est actus 3. (113
Potentiæ passivæ Aristotelica definitio est augusta 6.65
Potentia naturalis an rectè constituat speciem qualitatis 8.21
Potentia naturalis, & impotentia quomodo distinguantur 8.41
Quæ potentiæ sint incapaces habituum (8.61
De potentia naturali, cur pauca tractentur in prædicamento qualitatis 8.167
Ambiguitas in voce potentiæ explicatur (8.168
Quatenus opponitur impotentiæ 8.169
Cur hæc potentia dicatur naturalis 8. (170
Non dicitur sic per ordinem ad substantiam 8.171
Potentiæ naturalis propria definitio explicatur 8.172
Potentiæ naturales an sint accidentia 8. (177
Cuius est actus, eius est potentia, exponitur 10.52
Potentiæ activæ & passivæ differentia (11.18

Practicum.

Bifariam dicitur 8.159
Vide habitus practicus

Prædicamentum.

Potest etiam prædicamentum supra se habere commune prædicatum, modò non sit genus 15.9
Quænam in Prdicamento 1.9. *& vide tit. Entis divisio in substantiam & accidens.*
Prædicamentum signi rejicitur 1.15
Prædicamenta cur non possint perfectè definiri 3.64
Prædicamentorum numerum sumi ad substantiam primam 6.116
Inter prædicamenta quanta debet esse distinctio 6.118. *&* 9 52 *& n.*17
Non necessariò est realis 6.118. *&* 82
An ad prædicamentum pertineant extrinseca denominationes 6.128

Præsentia.

De Dei præsentia 3.360
An Deus sit omnipræsens 3.361
Quid sit omnipræsentia 3.360
De præsentia Dei Aristotelis *sententia* (3.361
Sententia Vorstii 3.363
Deum omnipræsentem esse ratione essentiæ suæ 3.364
Deum esse præsentem omnibus partibus mundi 3.367
Deum etiam esse extra mundum 3.376
Obiectiones pro partiali Dei præsentia solvuntur 3.380

Scriptura non docet Deum esse in solo cœlo 3.382
præsentia divisibilis est imperfectionis (3.387
præsentia non consistit in operatione transeunte 3.399
præsentia potest esse remoto omni extrinseco 3.402
præsentiam Dei esse indivisibilem 3. (403
Male negat Vorstius, Deum totum esse, ubi est. 3.404
Vide plura ad vocem Ubi.

Principium.

A principiato non necessariò distinguitur realiter 3.740
principiorum habitus quid sit 8.58
Principia quomodo dicantur naturâ nota (8.59

Proprium.

proprietates an emanent ab essentia subjecti, an verò sint ab agente 6.62
Subjectum est efficiens passionis ibid.

Prudentia.

Quatenus possit moralis virtus dici 8. (156

Q.

Qualitas.

Qualitates spirituales habere indivisibilem præsentiam 3.407
Sola qualitas est activa 6.77
In quale est bifariam dicitur 6.119
Qualitas an sit prior relatione 6.132
De Qualitate est toto cap. 8.
Ambiguitas in voce qualis 5.3
Qualitatis definitiones aliquæ rejiciuntur 8.5. seqq.
Non solas qualitates dari ad ulteriorem perfectionem substantiæ 8.7
Qualitas est accidens unde substantia denominatur qualis 8.8
Qualitates non denominant eodem modo subjectum quale 8.11
De divisione qualitatis in habitum, potentiam naturalem qualitatem patibilem, & figuram 8.16
Timpleri & Piccolominei argumenta contra illam divisionem 8.17. seq.
Quis ordo inter illas species servatus 8. (20
Quomodo istæ species qualitatis ab invicem distinguantur 8.32. & 17
Illam distributionem esse in species non in modos 8.24
Non potest una qualitas esse sub diversis speciebus 8.25
Ad primam speciem qualitatis non pertinet calor & frigus 8.26
De sufficientia illius divisionis 8.28
Explicantur duplicata nomina specierum qualitatis Aristotelica 8.38
Qualitas patibilis & passio, quomodo distinguantur 8.42
Quid sit qualitas patibilis 8.183
Qualitatibus quomodo conveniat contrarietas 8.186
De qualitatum intensione & remissione (8.190
Vide intensio & remissio 8.295
Intensionem per se esse in solo genere qualitatis 8.208
Quod qualitas intensa non sit simplex sed composita 8.210
De qualitatum similitudine & dissimilitudine 8.213

Quando.

Non est actio 6.122
Vox Quando quot modis sumatur 12.2
Quænam duratio pertineat ad prædicamentum Quando 12.3
Pertinere huc tempus 12.4
Et durationem ævi 12.5
Non tempus extrinsecum 12.4
Quomodo dicatur prædicamentum temporis 12.6. & 7
Quomodo dicatur manifestum 12.8
Non pertinere huc æternitatem 12.12
De definitione huius prædicamenti 12. (16

Quantitas.

Non impedit actionem 3.702
An & quomodo ei conveniat actio 6.70

Quantitas non rectè dicitur qualitas 6. (119
Quantitas cur prior sit aliis accidentibus
De quantitate est cap. 7. toto. (6.131
De ea cuius disciplinæ sit agere 7.2
Quomodo, & quatenus id fiat in Metaphysica 7.3. & 4
Quantitas intelligibilis non est verè quantitas 7.6. & 12
Quantitas discreta an conveniat rebus immaterialibus 7 7
Cur Aristoteles quantum dixit & non quantitatem 7.19
Quantitatis vox ambigua 7.11
Cur Aristoteles in Categoriis non definierit quantitatem 7.13
Quanti definitio Aristotelica expenditur
Eius descriptio 7. 17. (7.15
Divisio quantitatis in continuam & discretam exponitur 7.18
An bona sit illa divisio 7.21
Non esse absolute bonam 7.22
Quantitas comparata non pertinet ad prædicamentum quantitatis 7.24
Nec intensiva 7.25
De quantitate continua 7.26
An eius essentia sit eadem cum essentia substantiæ 7.27
Non esse 7.30
Potest ea divinâ potentiâ abesse à corpore 7.36
Quomodo dicatur ab Arist. substãtia 7.38
An essentia quantitatis consistit in ratione mensuræ 7.39
Quantitatis quomodo non sit actio 10.6
Non consistit in ullius mensuræ ratione 7(.43
Est aliquid prius in quantitate quàm ratio mensuræ 7.45
Inter attributa quãtitatis quis ordo 7.45
Eius essentia an sit posita in indivisibilitate 7.48
Quomodo essentia quantitatis consistat in extensione 7.51
De quantitate discreta 7.56
An verè sit ens reale 7.58
An sit aliquid unum & quomodo 7.57
Non est propriè species quantitatis 7.75
Aristoteles cur retinuerit quantitatem discretam in prædicamentis 7.78
An ei conveniat definitio quãtitatis 7.80
An eius proprietates 7.81
Quantitati, an & quatenus nihil sit contrarium 7.83
Quantitas non recipit intensionem & remissionem 7.78. & 8.107
Tribus modis potest id esse 8.90
Quantitati maximè proprium secundùm eam æquale & inæquale dici Quomodo 7.92

R.

Ratio, Rationale.

Rationale quid sit 1.70

Reactio.

Est trifariam 10.73
Quid ea sit 10,72
Eius divisio in positivam & privativam (10 74
Non esse idem quod resistentia ib.

Relatio, Respectus.

De divinarum relationum finitate vel infinitate 3. 725. 727
Quid sint, præcisè de illis loquendo 3 728
Relationum non esse actionem 6.72
Relatio non rectè dicitur qualitas 6.119
An prior sit qualitate 6.132
In relatione quomodo datur intẽsio 8.209
De relatione est toto cap. 9.
In prædicamento relationis melius dicitur relatio quàm relatum 9.2
Æquipollentia relationi sunt, respectus & ad aliquid 9.3
Vox relationis est ambigua ibid.
Divisio relationis in relationem realem & rationis 9.5
Relationis realis conditiones ibid.
Distinctio relationum secundùm dici & secundùm esse 9.6
Relatio rationis & secundùm dici non sunt idem ibid.
Distinctio relationis in relationem transcendentalem & prædicamentalem 9 7

Quid

Quid differant 9.7
An omnes rationes pertineant ad prædicamentum relationis 9.9
Relationes rationis huc non pertinere ib.
Nec relatio secundùm dici 9.10
Nec omnis relatio secundùm esse 9.11
Non transcendentes relationes 9.12
Quænam sint relationes prædicamentales (9.13
An relatio prædicamentalis sit 9.14
Dari relationes 9.15
An relatio sit accidens 9.19
Ad denominationes relativas non sufficit relatio transcendens 9.20
Aliorum definitiones relationis examinantur 9.22
Propria definitio exponitur 9.24
Quot generatim requirantur ad relationem 9.21
Quid subjectum relationis 9.29
Quid ejus fundamentum 9.30
Quid ratio fundandi 9.31
Quid terminus. 9.32

Relatio. Relatum.

An unum sit subjectum inter utrumque terminum, hoc est, relatum & correlatum 9.33
Quænam possint esse fundamenta relationum 9.35
Debilis essentia in relationibus 9.36
Variæ sententiæ de numero fundamentorum relationis 9.36
Relationem esse in quantitate, qualitate, actione & passione 9.39
Exẽpla relationis in substantia fundatæ (9.40
Talis est relatio creaturæ ad Deum 9.41
Patris ad filium 9.42
Fundari etiam aliquam relationem in relatione 9.43
Fundari aliquas in quando, ubi, situ, & habitu 9.46
Variæ sententiæ de relationis & fundamenti ejus distinctione 9.48
Non differre realiter 9.50
Terminus, an & quatenus sit essentia relationis 9.51
An relatio separetur à suo fundamento (9.52
Quod terminus relationis semper debeat esse quid existens 9.56
Id non esse in relatione transcendente 9.56
Relatio actionis ad futurum non est realis 9.57
Terminum relationis esse quid absolutum 9.58
Quid sit esse terminum relationis 9.60
In relationibus non mutuis terminum esse quid absolutum 9.62. *Et in mutuis* (9.65
Non sufficit ad eam relatio rationis (9.63
Correlatum quomodo sit terminus 9.69

Relatio.

Terminum relationis à relatione distingui realiter 2.70
Exponitur, & reprobatur divisio relationum in eas quæ fundantur in unitate & multitudine, & eas quæ sunt in actione & passione, & eas quæ sunt in mensura & mensurato 9.72
Continet ea divisio aliqua relationum exempla minus commoda 9.73
De divisione relatorum in relata æquiparantiæ, & disquiparantiæ 9.74
Multiplex ejus divisionis sensus exponitur 9.75
Relatio mutua & non mutua quæ 9.78
De divisione relationis juxta diversitatem fundamentorum 9.79
Relatis quomodo conveniat contrarietas (9.82
Relata quomodo suscipiant intentionem & remissionem 9.84
Non est id in omnibus ratione fundamentorum 9.85
Intelligitur id axioma populariter 9.87
Relata quomodo dicantur reciproca, & ἀνυπερέχοντα 9.89
Relata quomodo sint simul naturâ 9.91
Non est id in relatione trãscendenti 9.93

Qui novit unum relatorum, novit & alterum, quomodo sit intelligendum (9.96

Remissio.

Vide Intensio.

S.

Scientia.

Ejus subjectum qualem debeat habere unitatem 3.12
Quatenus requirat species 3.14
Quales requirat affectiones 3.92
Non debent eæ necessariò realiter distincta esse 3.92
Scientia quomodo dicatur destrui in futura vita 4.106
Scientia unde dicatur realis 7.61
Scientia speculativa non potest habere pro subjecto Ens rationis 7,61
Scientia potest agere de Ente per accidens (7.71
Quodnam per accidens Aristoteles arceat à scientia ib.
Scientia etsi sit habitus, tamen potest esse ex uno actu 8.108
Scientiarum unitas unde sumatur 8. (135
Scientia speculativa & practica, vide, habitus speculativus & practicus
Scientiam & scibile non referri relatione prædicamentali, sed transcendente 6.73

Scientia Dei.

Vide, Dei Intellectus.

Secundùm.

Vox hæc bifariam dicitur 10.15

Sensus.

Non apprehendit Ens rationis 7.62

Separatio.

Realis & mentalis quid 5.38
Separatio positiva & privativa quid 5. (39

Simul.

Simul natura esse quid sit 9 92

Simplex.

Simplicissimum bifariam dicitur 3.220
Potest in eo esse comparatio rationis 3.221
Simplicitas summa duo removet 3.222
Simplex unde dicatur 3.293
Ares quæ est simplicior sit præstantior (3.294
Simplicitas majorem perfectionem signat quam compositio 3.295

Singulare.

Quomodo non definiri dicatur 2.28
Quomodo ejus non sit scientia 3.15
Qualis communicabilitas ei repugnet (3.215
An sit incommunicabile 3.722. *seqq.*

Situs.

Non rectè dicitur actio vel qualitas 6. (120
Ambiguitas in voce situs 14.2
Situs non significat extrinsecam denominationem 14.4
Nec relationem 14.5
Nec absolutum & respectivum simul (14.6
Nec esse actionem aut qualitatem 14.7
Propria definitio situs 14 9
Divisio situs in naturalem & accidentalem exponitur 14 10
Divisio situs in rectum & obliquum 14: (11
Metaphysicus an rectè agat de situ 14.12

Spatium.

Extra cœlum malè à Vorstio increatum dicitur (3.254
An sit aliquid vel nihil 3.400
Esse Ens rationis probatur 3.401

Species intelligibilis.

Ejus officium quodnam 3.464
Non semper est in nostra intellectione necessaria ibid.
Ad intelligendum cur requiratur 4.122
An species etiam sumi possit à re immateriali 4 170
Species intelligibiles non esse nihil 8.36
Esse habitus 8.37 & 62
Species intelligibiles ad intelligendum non satis esse 8.81

Spiritus. Spirituale.

Spiritu vox quot modis dicatur 2.111

Vnde vox ea sit imposita 2.113
Quod præcipuè sit Spiritus 2.114
Ens spirituale quid sit in doctrina de anima 2.118
Quid sit substantia spiritualis 2.119
An sicut ea expers est materiæ ita etiam expers sit formæ 2.124
Spiritus non sunt quanti 2.128
Nec sunt alicubi circumscriptivè 2.139
Nec Physicè mobiles 2.130
Res spirituales totæ sunt ubi sunt. 3.406
Spiritus vox dicitur multifariam. 4.23

Suppositum.

Est ea vox ambigua 1.39
Vnde dicatur 1.40
Suppositum est quid bifariàm ibid.
Suppositi definitio Thomæ, *rejicitur.* 1. (41
Suppositorum quatuor conditiones 1.43
Definitio suppositi propria 1.44
Suppositum an sit idem quod substantia prima vel persona 2.45
Suppositum quid addat naturæ, & quomodo distinguantur 2.72
Variæ ad hanc rem sententiæ 2.74
Suppositum includere naturam 2.77
Suppositalitatem posse abesse à natura. (2.78
Non distingui solâ ratione 2.79
Non addere rem peculiarem 2.80
Non distingui realiter 2.81
Non est negatio 2.83
In quo consistat suppositalitas 2.84
Quænam aptitudo dependendi repugnet supposito 2.87
Non addit naturæ singularitatem 2.89
Non accidentia individualia 2.90
Nec existentiam 2.91
Nec denominationem extrinsecam. 2.92

Substantia.

Vox hæc quadrifariàm sumitur 1.48
Vnde dicatur substantia 1.49
Ejus definitio exponitur 1.51
Quomodo substantiæ non sint in subjecto. 1.55
Prædicatur Synonymicè 1.58
Significat hoc aliquid quomodo 1.59
An non habeat contrarium 1.62
Non suscipiunt intensionem & remissionem 1.65
Substantiæ primæ quomodo sint magis substantia quàm secundæ 1.67
Ei maximè proprium est contraria suscipere posse 1.68
Substantiæ divisio in incompletam & completam exponitur 2.2
Ejus divisio in materiam, formam & compositum an bona sit 2.5
Ibi compositum non est idem quod substantia completa 2.7
Deus & Angeli ibi non continentur sub composito 2.9
Nec sub forma 2.10
Explicatur divisio substantiæ in primam & secundam 2.17
Quid intelligatur per substantiam primam & secundam ibid.
Explicatur definitio substantiæ primæ. (2.18
Cur substantia singularis dicatur prima substantia. 2.19
Dupliciter prima substantia prius subsistit quàm secunda 2.22
De substantia secunda 2.23
An substantia prima comprehendat quamvis singularem substantiam 2.24
An bene dividatur substantia in primam & secundam 2.30
Substantiæ divisio in corpus & spiritum exponitur 2.99
Substantia non dicitur à subsistendo. 3. (178
Subsistere bifariàm exponitur 3.179
Substantia multipliciter est accidente prior 6.50
Est eodem nobilior 6.88
Quod non suscipiat magis & minus. (8.205

Subjectum.

In subjecto esse bifariàm sumitur 1.55
Quid sit Aristoteli: *in subjecto esse.* 1.57
Subjecti præcognitio est in rebus 2.107

Subsistere.
Ambiguè dicitur 1.53
Subsistere per se, quid sit 1.54
T
Tempus.
Durationem temporalem pertinere ad prædicamentum quando 12.4
Non autem tempus extrinsecum ibid.
Aliquando tempus comprehendit omnem durationem 12.7
Θεὸς.
Unde dicatur 3.46
Variæ notationes ibid.
Transcendens.
Unde dicatur 1.13
An sit in prædicamentis ibid.
Non signant accidentia ibid.
V.
Ubi.
Vox ubi est ambigua 13.2
Quænam præsentia pertineat ad prædicamentum ubi 13.3
Præsentia divina non significatur per prædicamentum ubi 13.3. & 7
Pertinet huc præsentia corporum 13.4
Et Angelorum 13.5
Ubi prædicamentale non requirit quantitatem, extensionem, situm, &c. 13.6
Distantia est per accidens ad rationem ubi ibid.
Esse alicubi bifariàm dicitur 13 8
Ubi malè definitur, mentione loci & corporum 13.10
Ejus definitio propria 13.11
Ubi dicitur prædicamentum loci, quomodo 12.6. & 7.
Virtus, vitium.
Vocabulum hoc ambiguum 8.71
Brutis quomodo conveniat vel non. 8.71 (& 143
De divisione habitus in virtutem & vitium 8.143
Virtutis nomen quot modis dicatur ibid.
Quæ bonitas intelligatur in definitione virtutis 8.144
Virtus unde dicatur 8.145
Vitium quid sit 8.146
An bona sit divisio habitus in virtutem & vitium 8.148
Vitia rectè dici habitus 8.15
Habitus in illa divisione includit etiam dispositionem 8.151
Virtutes intellectivæ & morales, quæ? (8.156
Divisio moralium virtutum 8.157
Non est in species infimas ibid.
Divisio virtutum intellectivarum. 8.158
Vita.
Unde dicatur 3.413
Deo quomodo conveniat 3.414
Rerum creatarum quas imperfectiones habeat 3.415
Deo propriè convenit 3.414
Quam perfectionem significet 3.417
Vivere bifariàm dicitur 4.117
Vitales actiones exigunt dependentiam à forma 6.99
Violentum.
Quid dicatur 5.73
Univocum.
Quid sit 1.26. & 34
Univocorum definitio Aristotelica exponitur 1.43
Univocatio non est judicanda ex præciso conceptu 1.45
Univocum ambiguè dicitur 3.161
Ab analogo unde distinguitur 3.164
Unum.
Unum per se quot modis sit 8.133
Voluntas.
Voluntas Dei an sit immutabilis 3.517
Quomodo id sit 3.527
In quo ea consistat 3.529
Vide plura Dei voluntas.
An in voluntate possit esse habitus. 8.79
Z
Zεὺς.
Unde dicatur. 3.47

FINIS.

EXERCITATIONES
ALIQUOT
METAPHYSICÆ,
DE DEO:

Quôd sit objectum Metaphysicæ. Quòd sit naturaliter cognoscibilis, quousque, & quibus mediis. Quòd sit Æternus, & Immensus (contra *Vorstium*) & quomodo, &c.

Per THOMAM BARLOW *Artium Magistrum, & Collegij Reginæ* OXON: *Socium.*

Johan: 17. 3.

Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν.

Pythagoras apud *Jamblicum.*

Ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τέ ἐστι, καὶ σοφία, καὶ εὐδαιμονία.

OXONIÆ,
Excudebat GUILIELMUS TURNER.
M. DC. XXXVII.

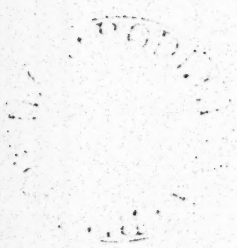

LECTORI.

ECce tibi (Lector benigne) abortivam infirmi parentis progeniem, quam in lucem hanc, nudam, & tutelâ omni, & tutore orbatam emisimus. Nempe illi precamur, & vovemus pacatum pelagus, Deos propitios, & compositos fluctus; ut Neptuno viam secundante, naufragii secura, tranquillè naviget. Quod si non contingat, obnubilatam cœli inclementiam, & turbatos fluctus vel ferat proles nostra, vel (per me licet) pereat. Ut sicut in publicum immaturè prodibat, sic & immaturè exeat. Patronum certè non meruit, (inconcinnum enim foret, minutias usque adeò misellas, nomini magno inscribere) nec revera ullo indiget patrocinio. Ea enim infirmorum conditio, ut sibi in patrocinium sufficiat sua ipsorum imbecillitas; & ideò ab injuriis tuta esse queant, quia semet tutari nequeant. Hæc enim perpetua infirmitatis fœlicitas, ut infra minorum invidiam posita, & magnorum odia, utcunque obscurè delitescit, securè tamen. Hostem minorem dedignatur nobilior spiritus: *Bellum cum captivis, & fœminis gerere non possum*, (inquit *Alexander* [a]) *armatus sit oportet quem ego persequor*. Idem *Ascanii* animus apud *Maronem*; prædam

[a] *Apud Q. Curt. in vita Alexandri.*

prædam imbellem contemnit, ferámque expectat, non sine periculo debellandam ---- *Optat aprum, aut fulvum de monte leonem.* Est & in brutis illa indoles: feram minorem nec occidere dignatur leoninus furor:

In tauros ruunt Lybici leones,
Non sunt papilionibus molesti.

Infirmitate ideò suâ munitus partus hic noster, securè prodeat; nec magnorum odia aut censuras perhorrescat, utpotè infra talium amorem pariter, & iram positus. Quod si minorum aliquis in conatus nostros, tantillos scilicet, severiori criticâ, & censurâ nimio felle attemperatâ animadvertat, *Egregiam verò laudem, & spolia ampla reportabit.* Certissimum hoc erit degeneris animi, & spiritus vulgaris indicium, sævire in appendicem, & infirmum aggredi: *Calcat jacentem vulgus*, nempe quia vulgus. Sed sciat ignobilis illa animadversorum progenies, quod conatus noster eorum iras non metuit, forsan nec meruit. Exercitationibus his παρεργίαις invenias fateor, forsan & errata: At hîc ingenioso Poëtæ apologia, erit nostra,

Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala multa
Quæ legis: hic aliter non fit Avite liber.

Martial. Epigram. lib. 1. Epig. 17.

Sed ut errata nostra judicio perspicaci cognoscat, sic erranti ignoscat benignè, nobilior indoles: & si non hominem, commune tamen humanitatis fatum, & intellectus tenebras industriâ nullâ excutiendas, miserabitur. Si quis scripta errore nullo infirmata expectet, Utopiam adeat; alibi enim talia quærat fortassis, at in æternum non inveniat. Nempe (si liceat mihi exemplo errare) non ego primus errores [illegible]misi in publicum: sed (ut olim in Epigrammatis sui apologiam *Martialis:*) *Sic scribit Catullus, sic Marsus, sic Pedo, sic Getulicus.*

In præfat. ad lib. 1. Epigram.

Et multos habeo, & nominis magni authores, & judicii, quos

quos ex præscripto sequerer: Sic scripsit *Suarez*, sic *Mendoza*, sic *Vasquez*. Incommunicatum Deitatis privilegium sit, ab errato omni absoluta immunitas; paginam nullam errori non obnoxiam agnosco, nisi sacram, nisi θεόπνευστον. Si ideò discursus noster à recto veritatis tramite, diligentiùs quæsito, deflexerit; sit hæc aliqualis apologia,

----Hominem pagina nostra sapit.

Unum hoc addam ab *Aristotele* nostro, τῷ πάνυ mutuatum: λοιπὸν ἂν εἴη πάντων ὑμῶν ἔργον, τοῖς μὲ προδιηλεγμένοις συγγνώμην, τοῖς δὲ ἐυπειθέσιν πλὴν χάριν ἔχειν. *Arist. de soph. Elench: cap. 34. text 10. verbis ultimis.*

Tuus T. B.

EXERCIT.

EXERCITATIONVM, & eorum quæ in iis continentur Syllabus.

EXERCITATIO I.

In qua discutitur πολυθρύλλητον *illud quæsitum, An præstet non esse, quàm miserum esse: ubi ad examen revocantur rationes* Durandi *asserentis, quòd melius est, & per regulas rationis rectæ eligibilius miserum esse, quàm simpliciter non esse.* Pag. 1

EXERCITATIO II.

De naturâ mali.

In qua ostenditur qualis sit natura mali; 1. Negativè contra Pythagoricos, Manichæos, *&* Priscillianistas *ex antiquis; &* Franciscum de Mayronis, Cajetanum, *& alios è recentioribus. Quorum aliqui malum esse Ens absolutum vellent, alii relativum; alii reale propriè, alii modale, omnes tamen positivum: ostenditur, (inquam) malum positivum non esse; & thesin illam esse erroneam, & solùm non hæreticam demonstratur. 2. Affirmativè ostenditur, quòd malum est formaliter privativum: & hoc 1. in genere: 2. in specie, singulas ejus species percurrendo, eásque pro formali esse privationes perfectionis debitæ demonstrando. 1. Ex communi antiquitatis* ὁμοφωνίᾳ. *2. Ratione. 3. Objectiones (quas putant* Gordias, *& in victoriam valituras) sunt adductæ, & solutæ. Ultimo, commentum illud* Flacii Illyrici (*in clavi scripturæ, tract. 6. pag. 479.*) *quo malum originale in ipsa animæ essentiâ, & substantiâ consistere comminiscitur, ad examen revocatur, & erroris manifesti conscium esse evincitur.* 15

EXERCITATIO III.

In qua quæritur, an agere de Deo spectat ad Metaphysicum, an Theologum solùm? Et contra Zachariam Pasqualigum *Romanum, ostenditur, Deum intra limites objecti formalis Metaphysicæ comprehendi. Quòd lumine naturali intellectus, & per principia à ratione naturali petita, sit cognoscibilis: Dein, quòd ad scientiam naturalem spectat agere de Deo (in quantum est naturaliter cognoscibilis) in thesi ostenditur; & in hypothesi ad Metaphysicam solùm. Ultimo objectiones* Pasqualigi *propositæ sunt, & solutæ.* 52

EXERCITATIO IV.

De existentia Dei.

In qua ostenditur 1, Quot modis Deum esse cognoscamus, dum hic sumus in viâ. 2. Quinam ex istis sit proprie Metaphysicus. Et 3. Quod sit naturaliter cognoscibile

bile Deum esse. 4. Objectio ab Atheis petita proponitur, & solvitur. 5. In specie ostenditur cognitionem illam de Deo naturalem, non esse à priori, & ὅτι; sed solùm à posteriori. 6. Quod sit imperfecta, nec sufficiens per se ad cultum Dei legitimum instituendum. 7. Specialiùs ostenditur lumen naturale non attingere 1. ὑποστάσεις illas divinas, seu distinctas subsistentias personales in Deo. 2. Nec ipsam Dei essentiam adæquatè, & comprehensivè. 3. Nec opera redemptionis. 4. Nec opus ullum Dei liberè faciendum. 8. Ostenditur, quòd existentiam Dei, quòd essentiam, (licet imperfectè) quòd attributa ejus absoluta cognoscat, & quibus mediis hoc fiat. 9. Quod etiam in esse relativo cognoscat Deum, in quantum est mundi opifex: ubi dubia in oppositum proponuntur, & solvuntur. 10. Rationes speciales, quibus Deum esse ostendat Metaphysica proponuntur, & explicantur. 11. Objectiones in oppositum adductæ sunt, & solutæ. 67

EXERCITATIO V.

De Æternitate.

In qua 1. agitur de nomine. Ubi nomina æternitatis, à Philosophis usitata paucis explicantur. 2. De reipsa. Ubi 1. ostenditur quid sit æternitas. 2. Quomodo à Deo differat. 3. Quod Deo conveniat. 4. Quod hoc ratione naturali cognosci possit. 5. Quibus mediis hoc fit. 3. Contra Conradum Vorstium, & Nicol: Taurellum ostenditur, 1. Quod æternitas non est mensura divisibilis. 2. Quod non sit accidens Dei. 4. Explicatur modus quo futura contingentia in æternitate sunt quamdiu futura sunt: & illa, non actu & per propias existentias, (quod volunt Alvarez, Ferrariensis, & alii) sed objectivè solùm æternitati inesse demonstratur. 5. Objectiones quæ veritatem reddant suspectam propositæ sunt, & solutæ. 102

EXERCITATIO VI.

De Immensitate.

In qua 1. agitur de spatio Scholasticorum imaginario; Ubi 1. ostenditur, quod sit tale spatium. 2. Quid sit. 3. Quod immensitas propriè æstimatur ex ordine ad tale spatium. 4. Quod immensitas ex ordine ad spatium, vel locum Physicum, & realem æstimari non possit. 5. Digressione brevi ostenditur, 1. Positivè locum etiam in ordine ad hoc spatium commodissimè explicari posse. 2. Negativè, quod in ordine ad superficiem explicari non possit adæquatè, aut propriè 3. Rationes in contrarium adductæ sunt. & solutæ. 6. Ostenditur, Deum esse actu immensum, (i. e.) spacio omni reali vel imaginario, actuali, vel possibili intimè præsentem; idque per ipsum esse suum indivisibile. 7. Quod hoc lumine naturali sit cognoscibile. 8. Quibus mediis sit cognoscibile. 9. Ἀπαρέμπτα Conradi Vorstii deliramenta examini subjiciuntur, (errores enim Vorstii de immensitate sunt δεήλατοι, & insanum magni) Ubi 1. Quid statuit per theses ostenditur. 2. Rationes ejus adducuntur. 3. Solvuntur. 10. Ostenditur immensitatem esse incommunicabilem creaturæ, præsertim corpori. 1. Contra Lutheranos, ostendendo suam ubiquitatem esse impossibilem. 2. Contra Pontificios, ostendendo suam πολυτοπίαν, esse etiam impossibilem. 136

EXERCIT:

EXERCITATIO PRIMA.

In qua discutitur πολυθρύλλητον *illud quæsitum, An præstet non esse, quàm miserum esse? ubi ad examen revocantur rationes* Durandi *asserentis, quòd melius est, & per regulas rationis rectæ eligibilius miserum esse, quàm simpliciter non esse.*

Gnoscat mihi benignus Lector, si stilus noster hirsutus sibi videatur, & inconcinnus; talis nimirum *Aristotelis peripatus* plus sapit, quàm *Tusculanum Tullii:* Philosophum enim hic ago, non Rhetoricum; & veritatem fucis nullis, aut conquisitis eloquentiæ lenociniis adulteratam, sed simplicem, sed nudam & invenirem, & exponerem. Susurros planè nullos moraturus, quòd inconcinniùs hoc præsto, modò fieri possit evidentiùs. Pergo, & duo erunt distinctiùs explicanda.

1. An absolutè loquendo, τὸ *non esse* sit bonum, seu bonitatem ullam in se includat: hoc enim exposito, aditus ad quæsitum principale paratior futurus est.

2. An comparativè loquendo, melius & eligibilius sit miserum esse, quàm simpliciter non esse.

Pro quæsito priori sit hæc conclusio: Τὸ *non esse*, absolutè loquendo bonitatem omninò nullam includit, nec per se sumptum possit appetitum terminare, vel ad sui prosecutionem movere. Hoc ut evidentiùs evincam: sciendum 1. quòd non nego quin τὸ *non esse* possit habere bonitatem illam φαινομένην, κατ' ἔμφασιν, scil. seu apparentem, quæ est solùm denominatio extrinseca ei ab intellectu erroneo imposita. Sic cùm aliquis vult impossibile, illud quod vult est non ens simpliciter, tamen cùm ab intellectu errante apprehenditur ut aliquid possibile sibi conveniens, apparet bonum; & ideò illud quod est in se impossibile, & non ens, potest habere bonitatem illam apparentem sibi ab intellectu imposita: sic annorum præteritorum restitutio fuit impossibilis, et non ens, *Evandro* tamen apud Poëtam, ut bonum apprehenditur, & desideratur. Sed de tali bonitate non quæritur, cùm in concesso sit ipsum non esse posse habere rationem hujusmodi boni apparentis. 2. Igitur quæritur solùm an τὸ *non esse* sit in se bonum bonitate verâ, sive nos cogitamus de tali bono sive non, ita ut in se per regulas rationis rectæ possit præeligi, appetitum movendo. Et hoc sensu negamus quod τὸ *non esse* sit bonum, & sic evincimus. *Concl. 1.*

1. Quia bonum ex natura sua dicit perfectionem aliquam positivam, ut nervosè satis ostendit *Vasq. in 1. Aquin. q. 5. disp. 23. cap. 5.* & notissimis rationis rectæ principiis deduci possit ex eo, quòd malum omne est privatio perfectionis debitæ, at malum omne est privatio boni, & ideò necesse est ut bonum sit perfectio rei debita, *Ratio 1.*

debita: & positiva, cùm manifestum est, quod non est positivum, non potest esse perfectio alicujus. Sed τὸ *non esse* aliquam perfectionem positivam includere, absurdius est, quàm ut evincerem. Quæ enim perfectio positiva vel fingi poterat in mera negatione, seu non ente? Et ideò manifestum erit, quod τὸ *non esse* bonitatem nullam includit.

Ratio 2. 2. Sicut malum semper præsupponit fundamentum cui sit malum, non potest enim esse privatio boni debiti, nisi sit fundamentum aliquid cui sit debitum: sic pari passu, bonum semper præsupponit aliquid cui sit bonum, nam cùm bonitas sit adjunctum ejus quod est bonum, necesse est ut sit fundamentum aliquod, vel subjectum cui adjungatur hæc bonitas; & quia fundamentum quod sustentat hoc bonum non potest esse minoris perfectionis, quàm bonum illud quod sustentat, consequentiâ evidenti sequetur, quod τὸ *non esse*, non potest esse bonitatis fundamentum: nec possit ulla bonitas esse non entis adjunctum, & per consequens τὸ *non esse*, bonum omninò non erit, quod erat demonstrandum.

Ratio 3. 3. Si non solùm *ens*, sed & ejus contradictorium, scil. *non ens*, bonitatem aliquam includeret, tum contradictoria non essent maximè opposita: ratio est, quia illa quæ bonitate revera conveniunt maximè distare non possunt, cùm convenientia vel minima distantiam maximam necessariò impedit. Sed clarior est hæc thesis, quàm ut probatione aliquâ operosâ indigeat: & à Scholasticis receptissima, ut videre est ex *Aquar.* ex *Aquin. in addit. ad Capreol. in* 4. *dist.* 50. & apud *Bonav. Durand. Bassol. Francis. de Mayronis in eandem distinctionem, & Ariminens. in* 2. *dist.* 34.

His positis, illud quod secundo proposui aggredior. An comparativè loquendo melius sit, & eligibilius τὸ *non esse*, quàm miserum esse? Et hoc quæri potest sensu duplici. 1. Respectu manifestationis gloriæ divinæ, utrum melius sit, & eligibilius ad manifestandam Dei gloriam; & tum huc redit quæstio: An magis glorificetur Deus in annihilatione creaturæ, an in æterna ejusdem damnatione? 2. Respectu rei ipsius: An in ipsa sine respectu ad aliquid extrinsecum, sit melius & eligibilius puniri, quàm annihilari? sit ideò Conclusio secunda hæc,

Conclus. 2. 2. Respectu manifestationis gloriæ divinæ melius est & eligibilius puniri, quàm annihilari, miserum esse quàm non esse: nimirum plus manifestatur Dei gloria in justa creaturæ peccatricis pœna, quàm si illam manu omnipotenti in antiquum nihil reduceret.

Ratio 1. Ratio est 1. Quia in annihilatione est solùm manifestatio omnipotentiæ divinæ in annihilando creaturam: nam sicut necessariò requiritur omnipotentia ad creandum (attestante communi Scholasticorum suffragio) sic eadem omnipotentia ad annihilandum requiritur. At in justa creaturæ pœnâ, non solùm est manifestatio omnipotentiæ divinæ in conservando creaturam in esse; (nam solùm potentia illa quæ creaturam facit, creatam in esse custodiat.) Sed porrò est manifestatio justitiæ divinæ in meritissima peccantis creaturæ pœnâ. Ergo, cum per pœnam creaturæ perpetuam manifestatur & omnipotentia Dei, & justitia, melius erit respectu manifestationis gloriæ divinæ, puniri, quàm annihilari, miserum esse, quàm non esse. Necesse enim est ut illud magis cedat in gloriam Dei, saltem extensivè, per quod plura ejus attributa glorificantur, & ideò majus erit & omnipotentiam, & justitiam glorificâsse in justa creaturæ damnatione, quàm omnipotentiam solùm in ejus annihilatione.

2. In

2. In damnatione creaturæ manifestatio omnipotentiæ, & justitiæ divinæ est perpetua, & in omnem æternitatem duratura; nam cùm pœna damnati sit æterna, necesse est ut manifestatio gloriæ divinę, tùm omnipotentiæ scil. tùm justitiæ, sit pariter perpetua: At in annihilatione creaturæ post ipsam annihilationem desinit manifestatio gloriæ divinæ cum ipsâ creaturâ in quâ manifestabatur. Et ideò hoc sensu scil. in ordine ad manifestationem gloriæ divinæ, melius erit miserum esse, quàm non esse. *Ratio 2.*

Et hic si in rationis hujus præjudicium urgeas, quod non desinit manifestatio gloriæ divinæ post annihilationem: sed annihilato homine, istius facti gloria potest perpetuò manere in renovatâ hominum memoriâ. Adeò ut licet actus annihilandi momento desinat, tamen memoria ipsius actus potest perpetuò cedere in gloriæ divinæ manifestationem. Sic *Homerus Iliada* suam, & *Odysseam* non adeò diuturno temporis curriculo composuit; sic fortia *Alexandri* facta, & *Cæsaris*, brevi gesta; tamen ultra funus, & sepulchrum victura: etiam & adhuc virescit *Homeri*, *Cæsaris*, & *Alexandri* gloria. Pariter post annihilationem potest Dei gloria perpetuò manifestari in victurâ illius facti memoriâ. *Dub. 1.*

Fateor quod potest manere gloria istius actus post annihilationem: At hoc concesso, tamen multò magis manifestatur Dei gloria in æternâ, pariter & iustâ creaturæ pœnâ: cùm non solùm est manifestatio omnipotentiæ in conservando, sed & iustitiæ in puniendo: & quod maximum est, hæc manifestatio est æternò duratura, eáque positiva. Cùm ille qui pœnam subit æternam manet positivum exemplar tum iustitiæ, tum omnipotentiæ divinæ: quod non accidit in annihilato. Nam si homo esset intensissimâ pœnâ solùm pro uno die punitus, esset manifestatio gloriæ Dei, æque ac si annihilaretur: Quia esset manifestatio omnipotentiæ in conservando creaturam pro uno die, & iustitiæ in puniendo; & huius facti memoria potuit etiam in perpetuum continuari: at cùm hi actus, scil. conservatio creaturæ in esse, & iustitiæ executio, non solùm in memoriis hominum, sed in se perpetuò continuantur multo illustriorem reddant Dei gloriam necesse est, quàm si homo esset annihilatus. *Sol.*

2. At hic rursus quærit Scholasticorum non minimus, an non magis detrahatur de gloria Dei per peccata eorum qui perpetuam patiantur miseriam, quàm ei apponitur per iustam eorundem pœnam? nam quòd peccant usque ad blasphemiam postea probaturus sum. Quod si ita, tum non erit melius respectu gloriæ divinæ miserum esse quàm non esse, si ii qui talem miseriam subeunt, de gloria Dei plus detrahunt per peccata, quàm addunt per supplicia. *Dub. 2.*

Ut obiectioni huic paucis satisfaciam, & perspicuis: Dico, quod tantum non detrahitur per peccata quantum apponitur gloriæ divinę per meritissima eorum supplicia. *Sol.*

Et ratio ut mihi videtur apertissima hoc evincit. Quia cum gloria Dei sit ultimus Dei finis, quem in puniendo intendit, & in quo frustrari non possit: dico quod est impossibile, ut ii qui æternâ morte puniuntur, de gloria Dei plus detraherent per peccata, quàm ei apponunt per supplicia: tum enim frustraretur Deus suo fine. Quis enim dicat illum honorare *Cæsarem*, qui aliqua dicit in ejus laudem, at plura in eius dedecus, & vituperium? & quis iustè dicat aquam illam calidam, quæ habet forsan binos caloris gradus, & quatuor frigoris? præsertim cùm denominatio sequitur majorem partem. Sic pari passu, quis congruè dicat Deum obtinuisse finem suum, scil. *Ratio 4.*

manifestationem gloriæ suæ, in puniendo æternâ morte impium; Si per peccata sua plus detraheretur de gloria Dei, quàm apponitur per supplicium?

Damus ideò, quòd respectu manifestationis gloriæ divinæ melius est, & eligibilius miserum esse quàm non esse. sc. plus manifestatur gloria Dei in iusta peccatoria pœna, quàm si annihilaretur. Ita enim philosophatur *Bonav. in 4. d. 50. q. 2. Mart: Ledesma in 2. Quart: quæst. 100.* & Scholastici communiter in 4. *dist. ult.* Sed quæstio hoc modo non proponitur, nimirum, utrum melius sit non esse, quàm miserum esse, respectu gloriæ divinæ? Sed sic: An in re ipsa absolutè considerata, melius sit *miserum esse*, quàm *non esse*? & hoc rursus potest esse dupliciter.

Nempe { 1. In judicio ipsius miseri; an scil. ille qui est intensissimâ miseriâ oppressus, melius judicat *τὸ non esse*, quàm *ita esse*.
2. In judicio per rationem rectam regulato, an per rei veritatem præstat *non esse*, quàm *miserum esse*?

Conclus. 3. Sit ideò Conclus. 3. hæc. Certissimum est, quod in judicio hominis miseri melius est annihilari, quàm perpetuâ miseriâ cruciari. Vellet enim damnatus potiùs *non esse* quàm *talis esse*, qui miseriâ intensissimâ, eáque æternò duraturâ urgeretur.

Ratio 1. Quod patet 1. quia experiundo novimus multos etiam ob minutiores hujus vitæ miserias, semet è medio tollentes, solùm quia putant melius non esse, quàm in tali conditione esse, puta in infamia, aut penuria. Sic fœnerator in historia, cùm aliquis sibi pecuniam abstuliisset furto, ille vitam laqueo.

Ratio 2. 2. Hoc etiam expressè probat *Aquar. in addit. ad Capreol. in 4. dist. 50. ex Aquin.* qui citat illud *Apocalyps. 9. 6. In die illa desiderabunt mori, & mors fugiet ab ipsis.* Hanc conclus. probat etiam *Bassol. in 4. dist. 50. q. 1.* Notandum, quod *Durand. in 4. dist. 50. q. 2.* & alii apud *Bonavent. ibid. quæst. 1.* asserunt eos qui sunt sub æternæ pœnæ cruciatu, judicare quidem melius esse si annihilarentur, quàm sub tali pœnâ viverent; sed hoc faciunt, judicio erroneo, non ex rei veritate, sed pœnæ violentiâ orto, vel ex judicio inordinato, indiscreto, & phantastico, ut ibidem *Bonaventura*.

Ratio 3. 4. Sed his omnibus prætermissis, quæstio est solùm hoc sensu instituenda: An in reipsa melius sit & eligibilius puniri, quàm annihilari? scil. an per solidum rationis rectæ judicium præstet puniri, & habere essentiæ bonitatem, an annihilari, & carere illo essentiæ bono: nimirum carere omni bono, & *τῷ esse*, & *τῷ benè esse*, modò & malo annexo careat? Et hîc ulteriùs observandum:

Ratio 4. 5. Quod illa bonitas, quam habent illi qui æternâ pœnâ puniuntur, potest considerari dupliciter,

Nempe { 1. Absolutè, & in se præcisè, in quantum est bonum essentiæ.
2. Relativè in ordine ad malum cùm quo conjungitur in iis qui mortem illam æternam subeunt.

Conclus. 4. Quibus positis, sit conclusio 4. hæc: Certum est, quod habere bonitatem essentiæ, quam habent miseri, si per se solùm sumatur sine malo annexo, est melius quàm annihilari. *Ratio 1.* Ratio est, Quia meliùs est habere aliquem bonitatis gradum, quàm simpliciter nullum, & ideò meliùs erit habere bonum essentiæ, quam habent damnati, quàm annihilari: cùm illi qui annihilantur bonitatem omnino nullam possident, ut manifestum est. Sed nec hoc modo instituenda est præsens quæstio: sed sic: An præstet habere illam aliqualem essentiæ bonitatem, licèt cum malo æterno conjunctam: an carere illâ bonitate, modò & malo illo careat? Hic

ideò

ideò est nodus & cardo quæstionis : An malo illo quod subeunt damnati, & bono essentiæ in lance positis : Quæritur (inquam) an bonum præponderet, an malum? nam si bonum illud essentiæ præponderet, tum melius erit puniri æternâ morte, modò bonum illud essentiæ habeat, licèt sit cum malo illo conjunctum, quod est minus : at si malum præponderet, tum melius erit annihilari, & carere illâ bonitate essentiæ, modò & malo annexo careat, quod est majus.

Quibus positis sit hæc conclusio 5. Melius est & per rationem rectam eligibilius annihilari, quàm in æternum cruciari, non obstante illâ essentiæ bonitate, quam impii etiam sub pœna adhuc retinent : & hoc rationes subsequentes suadere videntur fortiùs, si non evincere. *Conclus. 5.*

1. Ille status est melior, & per rationem rectam eligibilior, in quo qui est non subjicitur iræ divinæ, quàm ille status in quo qui est, æternâ Dei iracundiâ urgetur : at cum eo qui annihilatur non omnino irascitur Deus, ira enim divina non terminatur ad non ens : at ille qui mortis æternæ cruciatum subit, in illum perpetuò excandescit ira Dei. Ergo meliùs erit annilari, quàm damnari. Propositio hinc erit manifesta, quia sicut amor Dei & fruitio eius exinde infallibiliter secutura, est bonum creaturæ summum cuius capax est. Sic ira Dei, & illo non frui, quod inde necessariò sequitur, est malum summum cuius creatura rationalis capax est : tum sic deduco, si ira Dei, & non fruitio eius inde secutura, sit malum creaturæ summum, tum melius erit annihilari, quàm iræ divinæ æternò subesse : quia in creaturâ bonum nullum esse possit quod huic malo æquivalet : nam bonum aliquod ordinis inferioris malo summo non æquivalet : & bonum summum (quod solùm malo summo æquivalet) cum malo summo in creatura simul esse non possit. Cùm ideò damnatus iræ divinæ, & malo summo subest, & bonum illud quod habet cum malo illo coniunctum summum esse non possit, melius erit annihilari & carere malo illo summo, quàm damnari & habere malum illud, cum bono minori copulatum. *Ratio 1.*

2. Status ille, seu conditio est longè eligibilior per rationem rectam, in quo qui est non omnino peccat, quàm conditio in qua qui est etiam usque ad blaspemiam & odium Dei ex malitia destinata peccat : At annihilatus omnino non peccat, imò, nec possit quidem, cùm legi non subest, utpote non ens : lex enim non obligat nisi creaturam rationalem, sed homo annihilatus talis non est : ex quo impossibile est, ut sit peccato obnoxius : At damnati qui pœnam illam æternam subeunt, horrendum in modum peccant : ut ex professo probat ex *Aquinate Aquarius in addit. ad Capreol. in 4. Dist. 50. & Bassol. ibid q. 1. & Bonavent. Art. 1. q. 1. 2.* Et alii. *Durand. in 4. dist. 16. q. 5.* expresè probat, quòd per regulas rationis rectæ eligibilius est non esse, quàm peccare. Et *Anselm. lib.* Cur Deus homo, *Debemus potius velle mundum universum annihilari, quàm aliquid fieri contra voluntatem Dei.* *Ratio 2.*

Solùm hîc de propositione prima occurrit scrupulus solutione non indignus : Nam si annihilari melius sit, quàm damnari, quia annihilatus non peccat, damnatus peccat; tum pari rationis analogiâ sequetur, præstat annihilari, quàm esse hîc in vivis, quia annihilatus non peccat, & unusquisque dum hîc est in vivis, sæpè, & graviter peccat. Ergo ex hac ratione præstat annihilari, quàm vivere : hoc tamen nullus de iure asserat. Cùm ideò hoc posterius sit manifestò incongruum, erit & prius. *Sol.*

Ut huic dubio paucis satisfaciam : 1. Nego suppositam illam rationis similitudinem. Nam utcunque certissimum sit, quod dum hic sumus in via, multâ peccati labe polluimur, tamen non est eligibilius non esse, quàm in hoc statu esse : Ratio est *Refell.*

quia dum ſumus in via, licet in peccata ſæpius prolabimur, tamen per pœnitentiam ſeriam amiſſam Dei benevolentiam recuperare, & debemus & poſſumus: poſſumus (inquam) peccata abluere, & poſtea in Dei gloriam, & animarum ſalutem vitam degere magis immaculatam: at damnati, cum iam de facto ſint in termino, ſunt in ſtatu immutabili, ita ut voluntatem habent in malo perpetuò, & immutabiliter confirmatam: nam 1. Sicut voluntas glorificati eſt immutabiliter bona, ſic voluntas damnati immutabiliter mala. 2. Sine gratia Dei voluntas nulla poſſit eſſe bona, bonitate morali, verâ, & propriè dictâ: at damnati gratiam Dei eorum corda ſanctificantem, nec habere poſſunt, nec ſperare, ſed malitiâ æternâ implicantur. Et hoc communi calculo approbant Scholaſtici. *Aquin. cont. Gent. lib. 4. cap. 93. ibid. Ferrarienſis.* Et *Aquin. in 4. diſt. 50. q. 2. art. 1. Aquar. in addit. ad Capreol. in 4. diſt. 50. Concluſ. 1.* Quibus conceſſis ratio priùs poſita adhuc manet inconcuſſa, & quod propoſuimus firmiùs evincit, & evidentiùs: ſic; illa conditio eſt per rationem rectam eligibilior, in qua qui eſt non peccat, nec poſſit quidem: quã illa in quâ qui ſunt, animo malitiâ æternâ immutabiliter obfirmato, non poſſunt non peccare, ſed annihilatus peccare non poteſt, damnatus non poteſt non peccare? Ergo conditio annihilati eſt eligibilior.

Ratio 3. 3. Eſſe, quod habent illi qui morte æternâ urgentur, non ideò ipſis relinquitur ut ſit ipſis bonum, ſed ſolùm ut ſit fundamentum æterni cruciatus; & ideò per rationem rectam melius eſt non habere eſſentiam, quàm ad hoc ſolùm habere, ut ſint infiniti cruciatus, & vindictæ æternæ capaces. Quis non mallet (& hoc iuſtè) potius linguam non habere, quàm (ut *Dives* in parabola) eo ſolùm fine habere, ut tormentis ſempiternis lanietur?

Ratio 4. 4. Id maius malum ſit neceſſe eſt, quod bonum maius tollit (hoc enim manifeſtum eſt, quia mali magnitudo à termino æſtimatur cui opponitur: ſic cœcitas eſt minus malum quàm infidelitas, quia bonitas per infidelitatem privata, nimirum fides eſt bonum maius quam viſio, quàm tollit cæcitas, cùm hæc ſit ſolùm bonitas naturalis, illa ſupernaturalis, & theologica,) at damnatio bonum maius tollit, quàm annihilatio. Hoc etiam æquali evidentiâ perſpicuum eſt: quia annihilatio opponitur ſolùm bono creaturæ finito, ſcil. & creato, hoc enim ſolùm per annihilationem tollitur; at damnatio bonum majus, increatum, & ſummum privat, ſiquidem 1. privationem viſionis beatificæ, qua Deo ipſo fruimur, neceſſariò includit: & 2. damnatio includit malum culpæ, nimirum malitiam illam perpetuam, qua voluntas damnati in Deum ipſum peccat: & per conſequens, cùm damnatio privat bonum majus, quàm annihilatio, erit malum intenſius. Quod erat demonſtrandum.

Dub. At inquies, quod in annihilato eſt privatio viſionis beatificæ, æquè ac in damnato: & ideò cùm annihilati careant bono τῷ *eſſe*, & τῷ *benè eſſe*, & etiam Deo non fruuntur plus quàm damnati; ſequetur, quod annihilati ſunt in pejori ſtatu, quàm damnati, cùm illi habent bonum eſſentiæ, quod non habent annihilati.

Sol. His prædictis dico: quòd in annihilato eſt negatio viſionis beatificæ, non privatio; ſeu carentia ejus negativa, non privativa. Jam notiſſimum eſt, vel ipſis Philoſophiæ catechumenis, quòd carentia viſionis beatificæ quævis non eſt mala, ſed ſolùm carentia privativa: v. g. in lapide eſt carentia viſionis beatificæ negativa, (i.e.) lapis viſione illâ non fruitur; at hoc non eſt malum lapidi, quia malum eſt carentia boni in ſubjecto capaci, quale ſubjectum non eſt lapis reſpectu viſionis beatificæ. Sic in homine annihilato eſt negatio, & non-fruitio negativa ſummi boni, cùm annihilatus

annihilatus positivè non fruitur: at non est privatio boni summi, seu carentia privativa, quæ sola est mala. Ratio est manifesta, quia annihilatus est non ens simpliciter, quod non est capax boni; cùm bonitas, & ens sint ἀντιστροφα, ita ut ubi non est ulla entitas (quod in annihilato contingit) ibi nec esse possit aliqua bonitas. Et per consequens manifestum erit quod carentia visionis beatificæ in annihilato, non sit omnino mala, cum non sit privativa, sed solùm negativa.

5. Annihilationem non esse malum damnatione pejus, possumus ulteriùs probare, Sic: Non est aliquid malum majus summo malo; (implicat enim, malum aliquod esse pejus pessimo, cùm illud non est pessimum quo dari possit pejus:) At in damnato est malum summum, quia est carentia visionis beatificæ nimirum boni summi: at privatio boni summi est summum malum, cùm magnitudo mali æstimatur ab objecto, seu termino privato; & per consequens si damnari includat malum summum (quod manifestum est) tum annihilari non potest includere majus malum, & ideo non erit pejus annihilari, quàm damnari, quod erat dicendum. *Ratio 5.*

6. Sequitur ratio ultima, in quâ 1. quædam præmitto. 2. Rationem deduco. *Ratio 6.*
1. Igitur, malum, quod subeunt impii qui perpetuæ mortis pænâ involvuntur, est penè infinitum, in specie duplex, 1. Culpæ: 2. Pœnæ.

1. Malum culpæ quod subeunt, vel faciunt potius, est blasphemia in Deum perpetua (quod probant Scholasticorum nonnulli ex *Apocal.* 16. 11. *Et blasphemârunt Deum cæli præ doloribus, & vulneribus suis*: Qui locus utcunque de pœnis infernalibus non sit dictus, sed de pœnis membris Antichristi inflictis; tamen ex hoc loco proportione quadam, & analogiâ deduci posse videtur, Sic: si dolores & vulnera hominibus in viâ inflictis, eos ad eructandas immundo ore blasphemias in ipsum Deum impellunt, tum multò magis dolor, & cruciatus infernalis hoc efficiet: nam si è dolore oriatur blasphemia (quod textus inquit) tum quò dolor & cruciatus est intensior, eò erit blasphemia major: at cruciatus creaturæ maximus est in inferno, & ideò Deum ibidem blasphemant magis) desperatio, & æternum Dei odium, quo Deum perpetuò insectantur impii. Vide *Aquin. contra Gent. lib.* 4. *cap.* 93. *ibid. Ferrar: & in* 4 *dist.* 50. *q.* 2. *art.* 1. *Aquar. in addit. ad Capreol. in* 4. *dist.* 50. *Concl:* 1. *&c.*

2. Subeunt impii malum pœnæ, & hoc est

duplex, { 1. Sensûs, & hoc est intensissimus cruciatus positivus, vel saltem magnus, naturæ peccati proportionatus, *Durand. in* 2. *dist.* 21. *quæst.* 3. ad secundum.
2. Damni, & est carentia summi boni, scil. visionis beatificæ.

Quibus positis, dico, quòd unumquodque ex his malis est aliquo modo infinitum: quia

1. Malum illud culpæ (cùm sit adversus Deum, bonum, summum, & infinitum) est infinitum saltem per denominationem extrinsecam ab objecto.

2. Malum pœnæ, (de pœna damni loquor) erit eodem modo infinitum, cùm sit carentia visionis beatificæ.

3. Pœna sensûs, licèt non sit infinita ratione intensionis, talis enim creatura non est capax tamen est cruciatus positivus intensissimus, & æternus.

4. Hæc omnia ratione durationis sunt infinita, nimirum in omnem æternitatem perpetuò duratura.

Jam ex his omnibus simul sumptis facilè intelligas, quantum sit illum malum, quod damnati in æternum subeunt. 2. Præmitto

Conclus. 2. Præmittò conclus. hanc: in statu annihilationis nullum est malum omninò; dico nullum est malum, sed simplex, & nuda boni negatio: quod ut evidentiùs innotescat. Notandum quod malum omne est carentia bonitatis, seu perfectionis: carentia autem perfectionis potest esse duplex. 1. Negativa, quæ est mera negatio perfectionis cujuscunque non existentis: in Leone est carentia negativa fœlicitatis, fidei, rationis, hæc enim in Leone non insunt: at hæc carentia non est malum aliquod, quia non sunt perfectiones Leoni debitæ, nec requisitæ, imo nec ei ineſſe possibiles. 2. Carentia perfectionis est privativa, quæ non est carentia perfectionis promiscuè cujuslibet, sed solùm perfectionis debitæ: Et talis carentia est propriè malum creaturæ. Sic si homo careat visu, est carentia privativa, & homini mala, quia visus est perfectio homini debita. Sed & lapis visu caret, at hoc non est lapidi malum, quia visio non est perfectio lapidi debita. Sic pari passu dico, quod in annihilato est carentia boni, (bonum enim ibi nullum est, nec esse possit, cum bonitas & entitas sint reciproca) sed negativa solùm, non privativa, & per consequens in annihilato nullum erit malum. Quod ulterius pateat. 2. Quia omne malum necessariò præsupponit subjectum cui sit malum; unde notissimum illud Scholasticorum ἀξίωμα, *Omne malum est in bono.* Quod et probatione solidâ domonstrat *Suarez Met. to.* 1. *disp.* 11 *Aquin.* 1. *p. q.* 48. *Ariminens. Durand. Estius, & Bassolis in* 2. *dist.* 34. Jam ex his per se manifestis & ratione solidâ fundatis conclusionem priùs positam sic demonstro.

Ratio 1. 1. Si omne malum præsupponit durationem subjecti cui sit malum, tum annihilatio non erit mala omninò, cùm in annihilato subjectum maneat nullum, sed & ipsum esse destruitur: at verum est prius, ergo & posterius.

Ratio 2. 2. Si annihilatio *Petri* (v.g.) esset mala, tum (quia omne malum est alicui malum) vel erit *Petro* mala, vel alteri: non *Petro*, quia *Petrus* annihilatus est simpliciter non ens, & ergo sicut non ens non est capax bonitatis, cùm bonitas sit entis passio, sic nec est capax mali, quia malum & bonum, ut et omnia privativa, sunt circa idem subjectum; ut si visio sit solum in oculo, tum cœcitas non potest esse in alio, nisi solo oculo: sic si bonitas sit in ente solo, malum in alio esse non possit, vel sic: si annilatio *Petri* esset *Petro* mala; tum, vel dum est *Petrus*, vel dum non est: non prius, quia dum est, non annihilatur, & ideo impossibile est ut adnihilatio sit mala *Petro* dum adhuc existat *Petrus*: nam dum *Petrus* est, annihilatio ejus non est: & per consequens ex ea *Petrus* non est malus. Non posterius: scil. annihilatio non est mala *Petro*, cùm non existit *Petrus*, quia malum (ut suprà) in non ente esse no npossit. 2. Et si dicas quod annihilatio est mala alteri, hoc erit extra quæsitum. Quæritur enim, an melius sit damnato damnari, an annihilari, non an alteri hoc sit melius.

Ratio prim. 3. 3. Quod non est, non malè est: cùm malè esse necessariò præsupponit esse: sicut homo non potest benè esse, nisi habeat esse quod sit benè. At *Petrus* annihilatus simpliciter non est, ergo non potest malè esse. E. annihilatio non erit *Petro* mala. Vel sic: *Petrus* non malè est per id, per quod simpliciter non est, at per annihilationem simpliciter non est, ergo. Quod ulterius confirmat *Aquin. in Quodlib.* 4. 5. *art.* 3. Si omnia annihilarentur nullum esset malum, sicut non erat ullum malum ante creationem. His positis ratio principalis sexta sic procedit.

Ratio 6. 6. Illud est secundùm rationem rectam eligibilius, in quo est malum omnino nullum, quàm illud quo mala penè infinita continentur, at in statu annihilationis

malum

malum simpliciter nullum vel ineſt, vel ineſſe poſſit; in ſtatu damnationis ſunt mala penè infinita (propoſitio utraque ſuperiùs erat demonſtrata.) Ergo annihilatio eſt eligibilior, quàm damnatio; & per conſequens, præſtat non eſſe, quàm miſerum eſſe; ὅπερ ἔδει δεῖξαι, quod erat demonſtrandum.

Hîc notandum velim, cùm dicimus, quod non eſſe eſt eligibilius, quàm eſſe, quod aliquis poteſt velle non eſſe, ſenſu duplici,

1. Ita ut ipſe paratus ſit hoc efficere, & ſeipſum annihilare quantũ in ſe eſt, & hoc ſenſu nullus debet velle non eſſe, ipſo ſc. hoc procurante; Ratio eſt, quia αὐτοφονία, ſuiipſius occiſio, eſt ſuperlativum nefas, quod ſicut non poſſumus facere, Sic nec velle facere: & hoc modo nullus debet eligere non eſſe, potiùs quàm in miſeria eſſe:

2. Ita, ut ipſe hoc non faceret, ſed ſolùm (ſi Deus optionem liberam concederet) paratus ſit hoc ferre alio efficiente.

Et hoc eſt quod dicimus, eligibilius eſt non eſſe, quàm miſerum eſſe, ſi utrumque in ſe abſolutè conſideraretur; vel ſi Deus votum damnato liberum indulgeret: non quod de facto hoc poſſit velle. Vid. *Johan. Major; in 4. Sent. diſt. 50. q. 2.* Et *Baſſol.* etiam in *4. diſt. 50. q. 1.*

Sequuntur objectiones *Durandi*, in oppoſitum militantes; quas 1. ponam, & 2. Solvam, paucis, & quantum poſſum perſpicuis. Et primò ſic ratiocinatur: Si voluntas poſſit præeligere non eſſe, tum vel quà eſt appetitus naturalis, vel quà eſt facultas deliberativa: non prius, quia appetitus naturalis ſemper fertur in ſui conſervationem propenſione naturali & immutabili: ergo non poteſt velle annihilationẽ, per quam ſimpliciter non eſt. Nec hoc poteſt in quantum eſt facultas deliberativa, quia quod quis præeligit cum ad illud pervenerit, melius eſt, quàm priùs fuerat, at homo annihilatus non eſt melius, quàm priùs fuerat; cùm non ſolùm non acquirit novam bonitatem, ſed priorem amittit, ergo nemo rectè poſſit præeligere annihilationem, quamvis pœnis ſummis torqueatur. Ita *Durand. in 4. Diſt. 50. q. 1.* *Ob. 1.*

Huic object. dico 1. Quod voluntas ut eſt facultas naturalis, ſcil. ut fertur in objectum appetitu innato, non poteſt velle non eſſe, ut rectè probat argumentum. Et hoc concedit *Franciſ. de Mayron. in 4. diſt. 50. q. 1.* licèt ſententiam *Durando* oppoſitam tueatur. At voluntas hoc poſſit tamen, in quantum eſt facultas deliberativa. ad probationem oppoſitam, (ſcil. quod homo cum annihilatur non eſt melius quàm ante fuit, ergo non poteſt deliberatè præeligere non eſſe) dico quod annihilatus poteſt dici meliùs ſe habere, quam priùs. *Sol.*

1. Abſolutè & in ſe, ut ſi per annihilationem acquireret aliquod bonum poſitivum ei ſuperadditum, quod prius non habuit; & hoc modo non poteſt dici ſtatus melior annihilari, quàm damnari, quia per annihilationem nulla omnino bonitas acquiritur, cum per annihilationem potius amittit bonitatem antiquam, quàm acquirit novam.

2. Comparativè & hoc modo melius ſe habet qui malum minus ſubit, utcunque bonum nullum acquirat. Sic ſupponamus hominem ſub malo pœnę intenſo. Si unus aut alter gradus huius mali dematur, homo prædictus erit melior quã prius, non abſolutè, per acquiſitionem boni alicuius quod prius non habuit, ſed comparativè, per diminutionem mali: Sic dicimus plumam ferro leviorem, hoc eſt minus gravem; cum nec in hoc, nec illâ ſit abſoluta levitas, pari paſſu, dicimus annihilatum melius ſe habere, quàm ſi eſſet in ſtatu damnationis; non abſolutè, per additionem boni, ſed comparativè, per ablationem mali; quia annihilatus malum nullum ſubit,

ſubit, imò nec poſſibile eſt ut ſubeat, cùm tamen damnatus malum penè infinitum ſubit, ut ſuprà dictum eſt.

Inſtat *Durandus* 2. Sic: Quod tollit majus bonum, eſt majus malum; at annihilatio tollit majus bonum: Quia tollit omne bonum ſimpliciter, & τῷ benè eſſe, & τῷ eſſe: cum miſeria utcunque intenſiſſima, ſolùm tollit benè eſſe, bonum enim eſſentiæ non tollit. Ergo. Nam cùm certiſſimum ſit, quod illud quod bonum vel minutum tollit eſt malum, & quod majus tollit eſt majus malum: ſequitur ut illud quod omne bonum tollit ſit maximum malum; at annihilatio omne bonum tollit, (ut manifeſtum eſt) E. erit malum maximum, & per conſequens non erit pejus damnari, quàm annihilari, cùm pejus peſſimo dari non poſſit. *Ob. 2.*

Scilicet ratio hæc eſt, μέγας τελαμώνιος Αἴας, quo dogma ſuum *Durand.* fortius muniret, *Achilleum* hoc telum in certiſſimam (ut putat) theſis ſuæ ὑπόδειξιν valiturum: Sed & *Ajacem* utcunque fortem, inſanum fuiſſe novimus; *Achillem* fuiſſe magnanimum concedimus, at non erat ἔξω βέλων, καὶ ἄτρωτος: fato ſuo & hic, & ille occubuit. Idem de argumento hoc judicium, quod ſi penitius diſcuteres, inſolidum opinionis hujus fundamentum, & imbelle deprehenderes: quod ut evidentiùs appareat, dico; Quod tollit majus bonum (ſuppoſitâ ſemper ſubiecti duratione) eſt maius malũ; at ſi ipſum ſubjectũ tollatur, adeò non eſt majus malum, ut mal omnino non ſit: hoc manifeſtum eſt, & ratione firmâ innititur, nam cum omne malum ſit privatio, neceſſe eſt ut fundamentum aliquod habeat in quo ſit privatio illa, illúdque reale; quia malitia & bonitas, (ut & omnia privativa) ſunt circa idem: at bonitas non poteſt eſſe niſi in ente reali, cùm ſit ejus paſſio, ergo nec poſſit malitia eſſe in ullo niſi in ente etiam reali. 2. Omne malum eſt alicui malum, ergo cùm annihilato *Petro*, nihil ſit cui annihilatio ſit mala, mala utique non erit. 3. Malum eſt privatio perfectionis debitæ, pro eo tempore, pro quo eſt debita, at pro eo tempore, quo annihilatur *Petrus*, ei perfectio nulla debetur. Ergo nec pro eo tempore malum ullum *Petro* annihilato conveniat. Concedo igitur, quòd ablatio boni eſt malum, & ablatio majoris boni majus malum, & ſic deinceps, quamdiu ſubiectum durat; at non ita, ſi ipſum ſubiectum auferatur: & hinc eſt quod *Capreol. in* 2. *d.* 34. *q.* 1. Et *Baſſ. ib.* aſſerant, quod eſſentia (v.g.) *Platonis* malum nullum habet ſibi oppoſitum, & ideò annihilatio non erit ei mala: exemplo uno, aut altero hoc fiat clarius. Dico igitur (ſimilitudine ab *Ariminenſi* mutuatâ, *in* 2. *diſt.* 34.) Sicut tardè, tardiùs, tardiſſimè, præſupponunt motum, qui ſit tardus, tardior, tardiſſimus: ſic malum, peius, peſſimum, præſupponunt ſubiectum cui ſit malum, peius, peſſimum. Nam ſi dicam qui tranſit parvum ſpatium magno tempore movet tardè, qui minus ſpatium eodem tempore movet tardiùs: hucuſque ſequitur; at ſi dico, ergo qui tranſit nullum ſpatium movet tardiſſimè, hoc non ſequitur; quia qui ſpatium nullum tranſit, non movet omnino. Sic ſi dicam, ubi eſt privatio alicuius gradus luminis, ibi eſt umbra, ubi privatio maioris gradus, maior umbra: hoc ſequitur; quia umbra eſt privatio luminis: at ſi addas, ergo ubi eſt privatio omnis luminis, ibi eſt maxima umbra, hoc non ſequitur, quia ubi nullum eſt lumen ſimpliciter, ibi nec umbra, ſed tenebræ denſiores & perpetuæ: Cùm umbra ſemper præſupponit lumen ſecundarium. Sic pari paſſu aſſero, quod privatio alicuius boni eſt malum, & maioris boni maius malum, hoc enim ſequitur: at ſi ſubiungas, ergo ubi eſt privatio) ſeu carentia omnis boni, ibi eſt maximum malum, hoc non ſequitur; quia cùm omne malum ſit in bono, tanquam fundamento, neceſſe eſt ut re-

Sol.

linquatur

linquatur subiectum, aliâs malum nullum esse possit. Quod & fatetur *Durand.* ubi supra; & efficaciter probat *Suarez Metaphys. to.* 1. *disp.* 11. *Aquin.* 1. *p. q.* 48.

3. Pergit *Durandus*: Annihilatio nullo ~~malo~~ modo est eligibilis, ergo non potest rectè præeligi, miseriâ relictâ: Antec. probat, quia annihilatio nullâ habet rationem boni, cùm omne bonum præsupponat subiectum cui sit bonum, & in quo bonum illud fundatur: quod non accidit in annihilatione, quæ est adæquatus subiecti interitus. *Ob.* 3.

Dico 1. Si omne bonum præsupponat subiectum cui sit bonum, (quod verissimum) tum exactâ paritatis analogiâ, omne malum præsupponit subiectum cui sit malum: & cùm annihilatio non præsupponit subiectum, sed destruit, non erit omnino mala, & per consequens non maximum malum, quod vult *Durand.* *Sol.*

2. Dico, quod aliquid potest dici bonum 1. Absolute, & positivè. 2. Relativè & comparativè in ordine ad aliud. Priori modo illud est bonum, quod in se bonitatem aliquam positivè continet; & hoc modo annihilatio non est bona, ut argumentum evincit. Posteriori modo illud est bonum, non quod bonitatem ullam includat, sed quod est minus malum: Sic annihilatio utcunque in se non sit bona: tamen comparativè in ordine ad damnationem, maius malum, dici possit bona: non quod bonitatem ullam habeat absolutam, sed solùm quia est minus malum. Sic media aëris regio dicitur frigidissima, quia minimè calida. Sic vulgo dicimus aquam esse terrâ leviorem, & plumbum auro; non quod vel aqua vel plumbum sit absolutè levè, (sunt enim corpora positivè, & absolutè gravia) sed comparativè, aqua enim est minus gravis, quàm terra: & plumbum quàm aurum, & ex hoc solùm dicuntur leviora. Pari passu annihilatio dicitur melior damnatione, non absolutè, quasi ulla bonitas annihilationi inesset, sed solùm comparativè, quia minùs mala, vel non omnino mala.

4. Sed adhuc instat durandus ubi supra. Sic: melius est habere bonitatem, & perfectionem aliquam, quam omnino nullam: at miseri aliquam habent perfectionem, (scilic. essentiam substantialem) annihilati nullam, ut manifestum est, ergo præstat miserum esse, quàm omninò non esse. *Ob.* 4.

Dico igitur, quod perfectio illa, seu bonitas in iis relicta, qui æternâ miseriâ urgentur, potest considerari, vel *Sol.*

1. Absolutè & in se, in quantum est perfectio substantialis, & hoc modo certum est, quod melius est habere istam perfectionem potiùs, quàm nullam, nimirum si per se præcisè consideretur.

2. Relativè, & ratione adjuncti, scilicet, in ordine ad malum illud cùm quo coniungitur, & sic melius esset carere tali bonitate, quàm eam habere cum tali, ac tanto malo coniunctam. Præsertim cùm illa perfectio sit ipsis relicta, solùm in hunc finem, ut sit fundamentum æterni cruciatus, & miseriæ ultra omnem hyperbolen intensæ, perpetuóque duraturæ.

Tandem verò in causæ suæ patrocinium sic statuat *Durandus*: quod in miseria illa, quam subeunt qui æternâ morte urgentur, duplex est malum, 1. Culpæ, ut peccata quæ in inferno committunt: & hoc malum inest damnationi per accidens, & secundariò; non enim effectivè est à Deo, aut voluntate damnantis, sed ex obfirmatâ damnati malitiâ. 2. Pœnæ, & hoc primariò, & per se ipsis convenit, & ab ipso Deo tanquam authore iustè infligitur.

Jam subsumat *Durandus*, & dicat, quod miseria quam patiuntur impii, in

quantum utrumq; malum includit, & pœnæ, & culpæ; & talis est, ut longè melius esset annihilari, quàm utroque illo malo involui. At si miseria illa sumatur quæ est propriè pœna, & impios reddit miseros miseriâ pœnali solùm, non criminali, tum (dicat forsan *Durandus*) quod melius est, & eligibilius miseriam illam subire, quam annihilari. Et hic dico 1. Quod revera illa est *Durandi* opinio, utcunq; non adeò ab omnibus animadversa; ut aperte patet ex ipso *Durando, in* 4. *dist.* 16. *q.* 5. Ubi multis probat, quòd *melius est annihilari, quam peccare.*

2. Ut mihi videtur, hoc non est quæstionem cautiùs statuere, sed concedere: Nam manifestum est, quæsitum hoc sic institui; An melius sit damnari, (hoc est, statum illum, quem de facto impii subeunt, ferre) quàm annihilari: At cum omnis damnatus malum culpæ etiam subit, idque necessariò, ita ut damnari non possit, & malum illud non subire; sequetur, quod si melius sit annihilari, quàm peccare, quod admittit *Durandus*; tum melius erit annihilari, quam damnari; quia damnatus non potest non peccare, ut manifestum est, & superius probatum.

3. Ad hominem sic arguo: si peccare sit majus malum, quàm annihilari, (quod vult *Durandus*) tum hoc erit vel ratione offensæ deo datæ, vel ratione iræ divinæ peccatum & offensam secutæ, vel ratione pœnæ sensus, vel damni exinde peccatori inflictæ, vel tandem ratione ipsius peccati in se considerati, ita ut ipsum peccatum in se sit majus malum, quam annihilatio: Jam membrum ex his quodcunque sumat *Durandus*, thesin suam firmis rationum momentis evertam. Nam 1. si dicat, quod melius est annihilari, quam peccare, ob offensam Dei, quia Deus opt. max. peccato offenditur: tum eâdem ratione dico, melius est annihilari, quàm damnari; Quia cum damnatis perpetuò offenditur Deus, ut manifestum est: Et ideò si offensa Dei peccatum sequutæ, faciat peccatum majus malum, quam sit annihilatio; pari passu offensa Dei, quæ damnatis æternò incumbit, efficiet damnationem majus malum, quàm sit annihilatio: quo concesso, melius erit annihilari, quam damnari, quod *Durandus* ex professo negat. 2. Si dicat quod peccatum est majus malum quàm anihilatio ratione iræ divinæ peccatum insecutæ; tum iterum, pari rationis analogiâ, dico; damnari erit majus malum, quam annihilatio, quia in damnatum etiam ira Dei in æternum excandescit: adeò ut ex hoc argumento æquè probatur, quod damnari est majus malum quàm annihilari, ac quod peccatum est majus; cum ira Dei revera peccatorem omnem sequitur, (non reconciliatum in Christo) præsertim damnatum. 3. Si peccare sit majus malum quàm annihilatio, ratione pœnæ peccatori inflictæ; tum iterum damnari erit majus malum, quàm annihilatio: nam si ulla pœna peccatum insecuta, peccatum efficiat malum annihilatione pejus: tum eadem ratione erit damnatio annihilatione peior, cum omnis damnatus pœnam subit summam. 4. Si dicat *Durand.* (quod solùm est reliquum) quod peccatum in se est malum majus quàm annihilatio: concedo hoc esse verum; sed tum rursus subsumo, pœna quam damnati subeunt est majus malum creaturæ, quam peccatum in se præcisè consideratum: Ergo si pejus sit peccare quàm annihilari, (quod vult *Durandus*) tum etiam pejus erit damnari, quam annihilari, quod non vult. Antecedens sic evincitur: magnitudo mali semper æstimatur à magnitudine boni per tale malum ablati, at pœna impii privat creaturam majori bono, quam peccatum in se consideratum; ratio est, quia peccatum in se formaliter consideratum, est solùm privatio rectitudinis debitæ inesse creaturæ, scilicet boni finiti, ut per se manifestum est: at pœna damni (mitto pœnam sensus)

est

est privatio boni summi, quâ amor Dei, & fruitio boni summi à damnatis æternò tollitur. Et per consequens cum pœna damni tollit amorem Dei, & fruitionem summi boni, erit majus malum creaturæ, quam peccatum in se consideratum; cum peccatum formaliter sumptum solum sit privatio boni creaturæ debiti inesse, nimirum boni finiti: & ideo si Durandus recte asserat, (asserit enim) quod peccare est majus malum, quam annihilari, tum etiam quod damnari sit malum annihilatione majus, asserat necesse est, quod erat demonstrandum.

Sed tandem, ut Durando (etiam pro voluntate suâ) omnia concedamus: peccatum omne, & malum criminale è damnatis excludimus, & solum malum illud pœnale quod subeunt consideramus. Et tum quærimus, An malum pœnæ (excluso malo culpæ) quod subeunt impii tantum sit, ut præstat annihilari, quam damnari. Quærimus (inquam) an malum pœnale quod impii subeunt majus sit in genere mali, quam bonum essentiæ, in genere boni: nam si sit, melius erit annihilari, & carere illo malo, quod est majus; quàm damnari & habere bonum essentiæ quod est minus, cum tanto malo conjunctum. Sit ideo Conclusio hæc ultima.

7. Melius est, & per rationem rectam eligibilius, annihilari, quàm solum malum pœnæ subire, omni malo culpæ excluso. *Conclus. ultim.* Conclusionem hanc 1. explico, 2. probo.

1. Malum illud pœnæ, quod subeunt impii, consideronem duplicem admittit; 1. In quantum subest voluntati divinæ, justè ordinanti, & volenti impios illam miseriam æternò subire: & hoc modo certum est, miserum non posse, voluntate secundum rationem rectam regulatâ, velle annihilari. Ratio aperta: Quia sic vellet contra illud, quod justè vult Deus; nam cum Deus justissimè vult, ut perpetuò subirent illud supplicium, illi vellent tamen annihilari, & non subire, quod justè non poterant, ut recte *Bonav. in 4 dist. 50. q. 2. & Joh. Mai. in 4. Etiam dist. 50. quæst. etiam 2.* Secundo potest illud malum pœnæ considerari præscisè, & in se solum, sine ullo ordine ad constitutionem divinam; & hoc modo statuendum est, quod rectius eligeret quis annihilari, quam tali pœnâ cruciari.

Quæstionem ideo, (quoniam *Durando* sic visum est) hoc modo statuimus: *Quæst.* An, malum pœnæ quod subeunt impii (excluso malo culpæ, & constitutione divinâ, de eo in perpetuum subeundo) An (inquam) malum illud pœnæ tantum, (si optio libera alicui à Deo concederetur) adeo grave sit, ut rectè eligeret annihilationem, quàm istius pœnæ perpessionem? Affir: Malum illud pœnæ tantum esse, ut annihilatio justè possit præeligi, tanquam minus malum. Quod sic ostendo.

1. Quia annihilatio in tali casu est minus malum, & ideo rectè possit præeligi. Patet sic: Bonum essentiæ quod habent damnati, est minus in ratione boni, quàm malum pœnæ quod subeunt in ratione mali: Ratio est, Quia malum pœnæ æquivalet bono privato per illud malum, (cum tantum sit omne malum, quantum est bonum quod tollit) at bonum quod malum pœnæ tollit est majus quam bonum essentiæ, ergo, malum quod tollit illud bonum est majus in genere mali, quam bonum essentiæ in genere boni. Minorem probo: scil: bonum, quod malum pœnæ tollit, esse majus quam bonum essentiæ; Quia bonum essentiæ est solum bonum finitum, & creatum; bonum autem quod malum pœnæ tollit est fruitio Dei, qui est bonitas summa, infinita, & increata; & ideo cum bonum quod malum pœnæ tollit, sit bonum summum, majus sit necesse est quam bonum essentiæ; quia bonum nullum summo æquale dari possit. Cum ideo bonum quod malum pœnæ *Ratio 1.*

tollit, sit maius quam bonum essentiæ; necesse est, ut malum quod hoc bonum tollit, sit etiam maius in genere mali, quam bonum essentiæ in genere boni: quo dato melius erit annihilari, quam damnari, licet solum malum illud pœnæ subiret. quod erat dicendum.

Ratio 2. 2. Idem etiam secundo ex eo ostenditur, quod si bonum essentiæ esset maius bonum, quàm visio beatifica, & fruitio Dei opt: maximi: tum vel dæmones æternis Tartari suppliciis involuti, haberent aliquod bonum maius, quàm bonum quodvis quo sancti in cœlis fruuntur: Cum & ipsi essentiam habent essentiâ humanâ nobiliorem: nam si essentiæ humanæ bonitas sit ipsâ visione beatificâ melior; certè bonitas essentiæ angelicæ nobilioris, erit etiam melior. At hoc incongruum videtur, ut ipsi dæmones δὶς καὶ τρὶς κατάρατοι, bonum aliquid possiderent maius, quam sanctorum fœlicitas, quam visio beatifica, quam amor Dei optimi maximi æternò duraturus.

Ratio 3. 3. Ex his etiam ulterius sequitur, quod si in damnatis bonum essentiæ reliquum, sit maius in genere boni, quam malum quod subeunt in genere mali; sequitur (inquam) quod summè miseri non sunt; imò nec malè se habere iustè dici possunt. Nam cum denominatio sequitur maiorem partem, quomodo iustè dici possit aliquis malè se habere, qui plures gradus bonitatis habet, quam mali. Ut (v.g.) illa aqua dici frigida iuste non possit in quâ sunt plures gradus caloris quam frigoris: Sed potius diceretur calida, à calore, qui est intensior; quam frigida, à frigore, quod supponitur remissius. Sic si in damnatis bonum essentiæ quod habent maius sit in genere boni, quam malum quod subeunt in genere mali; potius dici possunt bene se habere à bonitate maiore; quam malè se habere, à malo illo quod supponitur minus. Sed certum est quod damnati malè se habent, nec maior est illa bonitas essentiæ in ratione boni, quam malum pœnæ, in ratione mali (ut supra) ergo, melius erit annihilari, & carere malo maiori; quam damnari, reservato illo malo, cum bonitate minori coniuncto. Quod erat demonstrandum.

His ita demonstratis, manifestum erit. 1. Quod annihilari, seu τὸ non esse bonitatem omninò nullam includit: 2. Quod respectu manifestationis gloriæ divinæ, melius erit miserum esse, & damnari, quam simpliciter non esse; Quia plus manifestatur gloria Dei in justâ peccatricis creaturæ miseriâ, quam si simpliciter non esset. 3. Quod in judicio hominis miseri melius erit simpliciter non esse, quàm talis esse, qui cruciatu æterno premeretur: etiam ulterius 4. manifestum erit, quod si esse illud, quod habent damnati, per se solum consideretur sine malo annexo, melius erit habere illam essentiam, quam annihilari. Sed 5. si illa essentia sumatur cum malo annexo, melius esse evincitur annihilari, & carere illâ essentiâ, modo & malo annexo careat; quam habere essentiâ cum tanto malo conjunctâ; Et hoc rationibus sex ostenditur. 6. Dubia in oppositum militantia proposita sunt, & soluta. 7. (Cum *Durand.* in causæ suæ subsidium dicit, quod melius est damnari, quam annihilari, si in damnatione solùm malum pœnale sumatur) ostenditur hoc non esse causæ suæ jamjam ruituræ, profuturum. 1. Quia hoc non est quæstionem cautiùs statuere sed concedere. 2. Quia, illo (quod vult *Durandus*) concesso, tamen adhuc erroris manifesti arguitur, quia melius est annihilari, quam vel malum pœnæ subire, malo culpæ excluso. Et 8. ostenditur 1. Quod non est eligibilius, nec possit damnatus velle annihilari, potius quàm miserũ esse suppositâ voluntate divinâ, & proposito damnatum cruciandi æternâ miseriâ: Sed 2. malum damnationis, (si

in se

in se consideretur) tantùm esse ostenditur; ut si Deus alicui liberam optionem indulgeret; justè, & per rationem judicio solido regulatam, annihilationem damnationi præeligeret.

Sic tandem per varios pariter & involutos hujus quæsiti *Mæandros*, rationis filo nosmet extricavimus: & si cui conclusiones nostræ ratione solidâ fundatæ videntur, illas admittat; si non, liberè repudiat. Rationes meas, quas duco probabiles, lectori examinandas propono, audaci ψηφίσματι quæsitum non determino. Novi enim *Durandum*, & alios magni nominis, & judicii viros, contrarium docuisse, & ideò sententiam meam habeo suspectam: siquidem αἰδέομαι γεραιὰς, tantis viris assurgo, & (ut olim *Gfranadius* ad Presbyterum Thessalonicensem in re aliâ,) fateor οὐχ οἷον πλανᾶσθαι διδασκάλους περὶ τοῦτο πλανηθῆναι, nimirum, οὐχ οἷον, ἀλλ' οὐχ ἁλώβατον: forsan non est probabile, sed nec impossibile. An in hac thesi erraverint, aliorum sit judicium, non meum: benignus lector, (modò cognoscat) per me licet, judicet. ε

Exercitatio Secunda.

De naturâ mali.

In quâ ostenditur qualis sit natura mali; 1. *Negativè contra* Pythagoricos, Manichæos, & Priscillianistas *ex antiquis*; & Franciscum de Mayronis, Cajetanum, & *alios è recentioribus. Quorum aliqui malum esse Ens absolutum vellent, alii relativum; alii reale propriè, alii modale, omnes tamen positivum: ostenditur, (inquam) malum positivum non esse; & thesin illam esse erroneam, & solùm non hæreticam demonstratur.* 2. *Affirmativè ostenditur, quod malum est formaliter privativum: & hoc* 1. *in genere:* 2. *in specie, singulæ ejus species percurrendo, eásque pro formali esse privationes perfectionis debitæ demonstrando.* 1. *Ex communi antiquitatis* ὁμοφωνίᾳ. 2. *Ratione.* 3. *Objectiones (quas putant* Gordias, *& in victoriam valituras) sunt adductæ, & solutæ. Ultimo, commentum illud* Flacii Illirici (*in clavi scripturæ, tract. 6. pag. 479.*) *quo malum originale in ipsâ animæ essentiâ, & substantiâ consistere comminiscitur, ad examen revocatur, & erroris manifesti conscium esse evincitur.*

De malo dicturus sum, vereor ne & malè: obscura siquidem est mali natura, & densis tenebris involuta; quod utcunque quivis facilitate summâ committat, eâdem tamen facilitate non cognoscat. Usque adeò malum *De Malo.*

explicare difficilius; quàm facere. Si hujus difficultatis causam quæras, dicam: Larvata semper incedit malitia, pigmentis utitur, & astutiâ planè meretriciâ, vultu non suo progreditur, & simulatâ bonitatis specie deformitati suæ superinductâ, aspectu adblandiente incautos opprimit. Circe similis apud *Homerum*, veneno suo aliquid jucundius immiscet, & fallacem hamum escâ in perniciem placiturâ, abscondit: Quantâ cum voluptate pereunt *Ulyssis* socii, jucunditate illius poculi dementati, cujus venenum si noviſſent, forsan in æternum non bibiſſent? Nam πολύμητις, δῖος ὀδυσσεύς, quia *Circes* toxia in perniciem composita novit, respuit. Usque adeò profutura est nobis mali θεωρία, si detractâ nequitiæ larvâ, propriam mali faciem contemplemur; cum malum odiat necesse est, qui distinctè videat. Pergo igitur naturam mali expositurus; & ut confusum ἀμεθοδίας vitium devitemus: De malo quæram

Tria, { 1. Respectu sui, quid sit.
2. Respectu subjecti, in quo sit.
3. Respectu principii, à quo sit.

1. In 1. occurrit tractanda mali entitas, natura, seu essentia; in quo scil. ejus natura & essentia consistit, an in reali aliquo, & positivo, an in aliquo privativo solum; vel an sit negativum, & merè nihil? 2. In 2. quærendum, in quo sit subiecto, an possit esse in non ente, vel an semper requirat aliquod ens, & bonum in quo subjectivè inhæreat? Ubi etiam de modo, quo inest, disputandum. 3. In 3. quærendum de causa mali efficiente; scilicet à quo parente propagatur soboles adeò infœliciter deformata: ubi occurrit disputatio curiosa satis, sed & Metaphysica, de causalitate Dei in ordine ad malum; nimirum quousque causæ primæ concursus, & efficacia se extendit in productione mali. Sed exercitatione hac, solum de primo agam, reliqua deinceps aggressurus. 1. Igitur hic quæram de natura mali, an privativa sit, an positiva? ubi methodo procedam usitatâ, sed & facili. 1. Terminos paucis explicando. 2. Conclusiones deducendo, & probando. 3. Objectiones, quæ veritatem reddant suspectam, adducam, & qua possum perspicuitate solvam.

1. *Malum.* Terminus primus explicandus est [*Malum*] & hoc est duplex: 1. Malum quod est in se tale. 2. Malum, quod dicitur alteri malum. Quam distinctionem explicat *Suarez Metaph. to. 1. disp. 11. Sect. 1. n. 8. 9. 10. & Joh. Martin: in expos: brevi in sent: P. Lomb. lib. 2. dist. 35. conclus. 3. pag. 338.* Sed quoniam multis potius hoc faciunt, quàm solidis, veritatem per Theses quasdam redditurus sum pro virili manifestam: quarum prima sit hæc.

Thesis 1. Malum alteri illud dicimus, quod cum in se sit positivè, & absolutè bonum; tamen relativè, & in ordine ad aliud dicitur malum, in quantum aliud aliquod subiectum perfectione aliquâ sibi debitâ privat. Sic calor, qui in se absolutè consideratus est ens positivum, & formaliter bonum; (cùm nihil ei desit ad debitam ejus perfectionem requisitum,) tamen in ordine ad aquam dicitur malum: scil. alteri malum, nimirum aquæ: Et hoc quia aquam privat perfectione sibi debitâ, frigore scilicet. Et hoc modo quod est malum alteri, (ut calor aquæ) dicitur malum, non denominatione intrinsecâ, quasi in seipso esset aliqua malitia subiectivè. Sed solùm denominatione extrinsecâ, ratione causalitatis, & efficientiæ: Quia causat malum in alio; ut calor v. g. causat privationem frigoris in aqua: & per consequens calor est *malum* effectivè, ad modum principii; non formaliter, ad modum subiecti.

2. *Suarez*

2. *Suarez Metaph. to. 1. disp. 11. sect. 1. num. 14.* explicat malum alteri sic, ut non dicatur malum alteri respectu entitatis suæ positivæ, sed respectu privationis adiunctæ; quam statuit esse duplicem. Siquidem cum calor dicitur aquæ malus, est duplex privatio (inquit) ob quam dicitur malus. 1. Una habet se ad modum causati, quæ causatur à calore in aqua: & est carentia frigoris, calor enim frigus aquæ naturale expellit: & ratione huius privationis calor dicitur aquæ malus effectivè, quia malum in aqua producit. 2. Vult tamen *Suarez* calorem esse aquæ malum, non solùm quia causat privationem frigoris in aqua; sed quia in ipso calore, qui dicitur aquæ malus, est privatio perfectionis aquæ convenientis: quæ licèt respectu caloris absolutè considerati videtur esse negatio, tamen respectu subiecti, in quo est calor talis, privatio dicitur, cum forma illa sit tali subiecto debita. Sed (qd vulgo dicitur) magister hic non tenetur; *μεταφυσικώτατον Suar.* in hac re à recto veritatis tramite aberrantem arbitror: quod ut firmis rationũ momentis ostendam: dico, calorẽ non esse malum alteri, (idem de similibus iudicium) putà aquæ, ob ullam privationem in calore ipso existentem; sed solùm quia aquam privat, & perfectionem sibi debitam tollit. Quod sic evinco; 1. Quia calor in aqua habet omnia requisita ad naturam caloris absolutè considerati: quod & fatetur *Suarez*, & probat ubi suprà *disp. 11. sect. 1. n. 14.* 2. Quia, si calori deesset aliqua perfectio sibi debita, esset in se malus; cùm illud sit propriè, & formaliter in se malum, cui perfectio deest propria, & debita: & ideò ex hoc capite calor non esset alteri malus, sed in se absolutè consideratus. 3. In calore in aqua non est privatio perfectionis alicuius ipsi debitæ prout est in aqua: (quod unicè vult *Suarez*) 1. Quia ipse calor non est aquæ debitus, sed omninò præternaturalis, ergo nulla perfectio est calori naturaliter debita, prout est in aqua: Quæ enim perfectio potest esse calori naturaliter debita, prout est in aqua, cùm esse in aqua non est calori naturale? 2. Nulla perfectio vel fingi possit calori debita in aqua existenti, quâ possit fieri aquæ conveniens, quin naturæ caloris sit disconveniens: & ideò incongruum erit, & *ἀφιλόσοφον* dicere aliquid calori debitum, quod calori ipsi disconvenit, & naturam eius corrumpit; cùm perfectio omnis debita perficeret illud cui convenit, non corrumperet. Dicimus ideò in calore in aqua, est negatio perfectionis aquæ convenientis, calor enim non habet perfectionem talem quæ aquæ congruat; sed non est privatio perfectionis aquæ convenientis, cùm nulla talis perfectio possit esse calori debita. Erit ideò calor aquæ malus in hoc solùm, quia effectivè tollit perfectionem aquæ debitam, nempè frigus, non quia in calore ipso est ullus perfectionis debitæ defectus.

Thesis 2.

Ratio 1.

Ratio 2.

3. Malum in se est illud, quod non est tale solùm per denominationem externam, ab aliquo extrinseco desumptam, sed per denominationem internam, quia ipsum in se perfectione sibi debita privatur. Sic actus homicidii est malus, non per denominationem ullam extrinsecam, sed quia formaliter sibi inest privatio rectitudinis debitæ. Sic oculus malus est in se, qui cæcus; quia ei formaliter inest cæcitas, seu privatio visionis sibi naturaliter debitæ. Quod ut ulteriùs evidentiâ maiori pateat, dico

Thesis 3.

4. Perfectio aliqua potest dici alicui debita dupliciter. 1. Immediatè, & proximè: sic habitus charitatis est voluntati immediatè debitus, cùm in ea proximè, & immediatè fundatur. Vid: *Durand. in 2. dist. 26. q. 2. Aquin. 1, 2 q. 50. art. 2. & in 2. dist. 26. art. 3. ad 4. & 5. & 1, 2. q. 110.* 2. Mediatè & remotè, sic charitas est animæ rationali debita mediatè, & remotè: cùm virtus hæc immediatiùs,

Thes. 4.

& proximiùs voluntati insit, & eâ mediante in anima; & hinc ex vi oppositionis privatio charitatis immediatè erit in voluntate, & voluntate mediâ in ipsa anima: Et ideò licèt & voluntas, & anima possit dici mala in se, ex defectu charitatis, ex quo utrique ineſt privatio perfectionis debitæ: tamen in casu prædicto voluntas dicitur mala immediatiùs, quàm anima: Quia defectus prædictus primò ineſt in voluntate, quâ mediâ & animæ ineſt. His positis dico rursus.

Thesis 5. 5. Malum est triplex. 1. Naturale & Physicum. 2. Morale & Ethicum. 3. Transcendentale, & Metaphysicum. Quæ mali species fusius eplicantur apud *Bassolium in 1. dist. 43. q. 3. Suarezium, Metaph. to. 1. disp. 11.* & alios. Sed ut compendiosiùs explicem (forsan etiam & verius) quod illi longâ ambage prosequuntur: dico 1. quod hæc omnia scil. malum naturale, morale, transcendentale, sic dicuntur non respectu sui, vel subiecti in quo sunt; sed solùm respectu oppositi, boni scil: quod tollunt: Ita ut illud sit malum naturale quod bonum naturale è subiecto tollit; illud morale, quod est privatio bonitatis moralis: & sic de transcendentali statuendum. Ratio autem huius veritatis est manifesta: Quia cùm privationes (malum autem omne est privatio, ut iam suppono, postea probaturus) in se non sunt entia propriè dicta, nec veritatem ullam includunt; sequetur, quod non sunt per se, & directè cognoscibilia, sed solùm ratione oppositi: sic tenebras cognoscimus in ordine ad lucem, silentium in ordine ad sonum: Hinc est (inquam) quod mala hęc æstimantur ex suis oppositis, & in ordine ad illa describuntur. Quibus concessis, sequitur 1. Quod malum naturale, & physicum illud est, quod bonum naturale privat; sic cæcitas est malum hominis naturale quia perfectionem tollit naturalem, nempe visum. Bonum autem naturale (ut rectè *Ferrariensis Cont Gent: lib. 3. cap. 10*) est duplex. 1. Integritatis, & dicitur bonum substantiale; sic habere omnes partes integrales est bonum naturale, & parte aliquâ integrali carere est malum naturale. Sic manu carere est malum naturale, quia habere duas manus est perfectio homini naturaliter debita. 2. Bonum naturale est bonum legitimæ dispositionis, & perfectionis accidentalis: Sic frigus est aquæ bonum, ei à natura debitum: & ideò illo privari est malum. Sic cùm *Minerva* apud *Homerum*, in prælio ad Troiam gesto, Venerem vulnerâsset in manu, ita ut ἀ θάνατον ῥέεν ἄιμα, malum illud erat naturale; quo dispositio partium legitima tolleretur, quæ ei aliâs esset debita. Et licèt malum illud potuit dici violentum respectu principii externi inferentis, tamen (cùm malum omne æstimatur ab obiecto, seu termino cui opponitur, bono nimirum,) dicitur malum naturale, quia bonitas, seu dispositio partium per illum sublata fuit naturalis.

1. Malum naturale.

Gratia non est bonum naturale. 3. *Bassolis in 1. sent. dist. 46.* voluit carentiam gratiæ esse malum naturale: Quia gratia est bonum naturæ conveniens, utcunque non sit intra eius vires ut illam assequatur. Non rectè, me iudice. Ratio est, Quia bonum dicitur naturale non à modo convenientiæ, quasi omne illud esset naturale bonum, quod naturæ humanæ convenit: Sic enim ipsa gloria esset bonum naturale, cùm & ipsa sit naturæ nostræ conveniens. Imo omne bonum, quod vel habet quis, vel habiturus est, esset naturale; cùm certissimum sit illud esse homini conveniens: hoc tamen nullus unquam cogitavit, nedum asseruit. Dico igitur quod bonum dicitur naturale, non à modo convenientiæ, bona enim supernaturalia sunt naturæ nostræ convenientia, sed à modo ineſſentiæ; ita ut illud sit bonum naturale, quod à principiis naturalibus ineſt. Bonum autem potest dici ineſſe à principiis naturalibus dupliciter.

1. Modo

3. Modo actuali, ut illud quod de facto naturâ producente ineſt; ſic in homine videnti ineſt viſio: Et hoc modo non requiritur, ut omne illud bonum, quod malum naturale privat, ſit aliquando actu in ſubiecto illo, cui ineſt malum illud quod eſt eius privatio: Nam in homine ab incunabulis cæco, cæcitas eſt malum naturale, licet viſio, ſcilicet bonum privatum, tali viro actu nunquam inerat. 2. Requiritur tamen, ut omnis perfectio, quæ dicitur bonum naturale, (& cuius privatio eſt malum naturale,) inſit ſubiecto cuius eſt bonum, ſaltem modo aptitudinali, ita ut ſubiectum illud ſi non habet, nec unquam habuit illud bonum, tamen debet eſſe aptum natum ut habeat. Sic ſi quis ab ortu ſurdeſcit, illa ſurditas erit malum propriè naturale, licet auditus illi ſubiecto actu nunquam inerat, quia auditus eſt perfectio cuius homo omnis eſt naturaliter capax, & quæ ineſſe debuit.

2. Malum tranſcendentale cognomen obtinuit à termino ſuo, nempe à bonitate tranſcendentali, & metaphyſicâ, quâ privat ſubjectum. De hoc malo dico 1. Quod Metaphyſici de eo tractant ſolum ex hypotheſi, & ſuppoſitivè, eo modo quo phyſici de vacuo, & infinito actu; non quod vel ſit vacuum vel infinitum actu, vel malum aliquod tranſcendentale, vel eſſe poſſint; ſed ſolum ex hypotheſi, ſi eſſent, talia eſſent. 2. Malum igitur bonitati tranſcendentali oppoſitum, nullum actu eſt, nec eſſe poſſit; quod optime probat nobilior Scholaſticus *Greg. Ariminenſ. in 2. diſt. 34. q. 1. pag. 120.* ratione multiplici, pariter & efficaci; ſed rationes hæ in ſequenti exercitatione de ſubjecto mali erunt commodiùs proponendæ, & opportuniùs. Pro præſenti ſufficiat, quòd malum tranſcendentale (modo eſſet tale malum) eſt privatio bonitatis entitativæ: Sed revera talis privatio eſſe nequeat, ſiquidem bonitas eſſentiæ poteſt tolli (fateor) negativè, ſeu non eſſe: ut ſi *Plato* annihilaretur, non eſſet eſſentiæ ſuæ bonitas: Sed privativè tolli non poteſt, ita ut ablatio ejus ſit malum: Nam cum omne malum ſit alicui malum, neceſſe eſt ut ſemper maneat ſubjectum aliquod cui ſit malum, (quod nervoſe probat *Ferrarienſis in Aquin. cont. Gent. lib. 3. cap. 11. Et Aquin. 1. p. q. 48. art. 2, 3, 4. Capreol: in 2. diſt. 34. Et ibid.* Scholaſtici communi voto.) At clarum eſt quod bonitate eſſentiæ ſublatâ, nullum manet ſubjectum cui ſit malum, & per conſequens ablatio bonitatis entitativæ erit negatio ſolùm, non privatio bonitatis, & ideo non omnino mala. 2. *Malum tranſcendentale.*

3. Malum morale eſt privatio rectitudinis debitæ creaturæ rationali, qua rationalis. Sic *Baſſolis in 1. diſt. 48. & Suarez metaph. to. 1. diſp. 11. &c.* Et hic dico 1. Quod malum morale eſt carentia rectitudinis debitæ *creaturæ rationali*, in genere, & indeterminatè ſumptæ; quia non ſolum homo eſt ſubjectum capax hujus mali, ſed & angelus; cum & hic, & ille poteſt à rectâ juſtitiæ regulâ declinare; quod ſub ipsâ naſcentis mundi infantiâ, & incunabulis, infœlici exemplo docuit protoplaſtes, qui angelo ſeducente cecidit, & poſteritatem ſuam univerſam, ante ortum peccatricem, epilepſiâ perpetuâ implicavit. 2. Malum naturale & morale conveniunt inter ſe: 1. Quia utrumq; eſt carentia alicujus in ſubjecto ſuo; Quia quod nullo careat non eſt malum. 2. Quia utrumque eſt carentia perfectionis: Quævis enim carentia non eſt mala, ſed ſolum carentia perfectionis alicujus. Sic carentia cæcitatis non eſt homini mala, quia non eſt ſubjecti ſui perfectio. 3. Conveniunt, quia & malum naturæ, & moris, eſt carentia perfectionis non promiſcuè cujuſlibet, ſed ſolum perfectionis debitæ; ſic carentia immenſitatis in homine, utcunque ſit carentia perfectionis, tamen non eſt malum, quia immenſitas non eſt perfectio homini debita. 4. Utrumque etiam eſt carentia perfectionis debitæ, 3. *Malum morale.*

cæcitas

non pro quovis tempore indiscriminatim, sed solum pro eo tempore pro quo est debita. Sic carentia roboris virilis non est in infante malum; Quia licet robur virile sit perfectio homini debita, tamen non est debita pro eo tempore quo infantiam patitur nugis & quisquiliis occupatam. Differunt tamen hæc duo. 1. In latitudine subjecti; Quia malum naturale potest esse in quolibet ente naturali, æquè ac in homine; sic pedibus truncari, non solum homini, sed et equo, & cervo, & leoni malum est. At malum morale creaturæ nulli, nisi rationali convenit, & liberæ. 2. In termino privato, Quia malum naturale est privatio perfectionis naturalis, malum autem morale est privatio perfectionis moralis ex legis mandato requisitæ. Hoc intelligi velim de malo culpæ, quod est proprie morale: nam quod multi dividunt malum morale in malum culpæ, & pœnæ, sat novi; ita ut apud illos malum pœnæ propriam mali moralis speciem constituat. At hoc usitatiùs fit (me judice) quàm veriùs. Ratio est, Quia malum pœnæ non est distincta species mali, à malo naturali, aut morali; sed idem potest esse malum naturale & pœnale; idem (inquam) quoad esse, quod ex respectu diverso dicitur malum naturale, & pœnale. Nam si quis in loco sacro hominem feriat & in justam tanti sceleris vindictam manu mulctetur: Dico quod carentia manûs (casu prædicto) est malum naturale, quia privat hominem perfectione naturali: & eadem manûs carentia est malum pœnæ, quia ob injustum facinus justè inflictum. Ita ut si consideretur respectu termini, seu oppositi, nempe bonitatis naturalis privativæ, dicetur malum naturæ, seu naturale. At si respectu causæ istius mali meritoriæ (sceleris nempe) tum rectè dicitur malum pœnæ. 2. Etiam illud idem quod est malum culpæ, potest esse malum pœnæ diverso respectu; si verum sit, quod toties ingerunt, & multis probare satagunt scholastici communi operâ: nempe, quod peccatum potest esse pœna peccati. Vid. *Vasq. tom* 1. *disp.* 150. *art.* 2. *cap.* 1. *cap.* 913. *Bonav. in* 2. *dist.* 36 *art.* 1. *q.* 1. *Valent. to.* 2. *disp.* 6. *q.* 17. *p.* 3. *&c.* Et per consequens manifestum erit quod malum pœnæ non erit malum, à malo naturali, vel à malo culpæ specie distinctum, sed solum per respectus diversos. Naturam autem utriusque specialiùs explicabimus, industriâ (uti spero) aliquibus profuturâ.

Malum pœnæ. 1. De malo pœnæ, quod sic definit *Bassol. in* 1. *dist.* 46. (*vide Aquin.* 1. *p. q.* 48. *art.* 5. *& in* 2. *dist.* 35 *art.* 1. 3. *Et Suarez Met. to.* 1. *disp.* 11. *sect.* 2. *num.* 3.) Quod sit privatio perfectionis debitæ illi cui inest, inflicta ob culpam, vel assumpta, & cognita. In qua definitione dicit 1. Quod malum pœnæ est privatio perfectionis, & ideo non erit quid positivum: Et hoc rectè, ut postea (licet in contrarium philosophantur Scholasticorum nonnulli) firmis rationum momentis probaturus sum. Nam utcunque malum pœnæ aliquod videtur quid positivum, ut pœna sensus, quę vsitatè dicitur cruciatus positivus; tamen hoc solum est quoad materiale, nam ipsa pœnæ formalitas consistit in privatione; scil. in hoc quod privat subjectum, cui inest perfectione aliquâ: ut optimè disputat *Gregor. Ariminens. in* 2. *dist.* 34. *q.* 1. Nam si quis flammis intensissimis in pœnam committeretur: Dico quod licet flammæ, & calor ille intensus, sint materia pœnæ, tamen formalitas pœnæ in hoc consistit; quod calor ille perfectionem aliquam ab homine tollit. Ratio est, quia si homo in flammis esse poterat, ita ut perfectionem nullam amitteret, certe flammæ non essent omnino homini malæ: Cum impossibile sit, ut illud sit homini malum, quod illum non reddit deteriorem: at quod nullam tollit hominis perfectionẽ, non reddit eum deteriorem, & per consequens non erit ei malum.

2. Sed

Sed in præsenti hoc insinuasse sufficiat, postea justo demonstrationum agmine distinctiùs ostendam. 2. Cum dicitur in definitione, quod malum pœnæ est carentia perfectionis inflicta, & cognita: meritò quæri possit, an requiratur ad naturam pœnæ, ut cognoscatur? Cui quæsito ut cumulatiùs satisfaciam, dico 1. quod malum pœnæ potest cognosci,

vel { 1. A puniente.
{ 2. A punito, qui malum illud patitur.

Sit ideò thesis hæc: Malum pœnæ si sit propriè pœna alicui inflicta ex justitiâ, cognosci debet ab infligente, & puniente. Ratio est, quia inflictio pœnæ est executio iustitiæ vindicativæ; at ibi nulla est iustitiæ executio, ubi non est culpæ cognitio, pariter & pœnæ; Quia ad executionem iustitiæ requiritur, ut pœna delicto proportionetur, quod fieri non possit, nisi cognoscatur pœna. Ut in hoc casu; supponamus *Titium* ob crimen læsæ maiestatis necem iustè meruisse, ita tamen ut crimen hoc nemini innotescat; dein supponamus *Cæsarem* irâ commotum occidere *Titium*, crimine eius nec considerato, nec cognito: dico in tali casu, mors *Titii* (utcunque sit malum naturale, tamen) non est propriè pœna in ordine ad *Cæsarem*, cum non sit executio iustitiæ, nec cum respectu ad culpam: licet in ordine ad Deum forsan sit, qui novit *Titium* necem illam non solum habuisse, sed & meruisse. In universum enim tria requiruntur ad constitutionem pœnæ, (saltem pœnæ sensus.) 1. Cruciatus aliquis positivus, qui est pœnæ materiale: ut si quis flammis periret, illæ flammæ possunt dici materiale pœnæ. 2. Requiritur impressio iustitiæ vindicativæ, ut cruciatus ille positivus infligatur cum respectu ad culpam vel veram, vel saltem apparentem, aliàs pœna non est, licet cruciatus sit vel intensissimus. Sic si quis tibiam tabe aliquâ putrescentem amputaret, *ne pars sincera trahatur*; utcunque dolorem vel intensum subeat, tamen dolorem, vel cruciatum illum esse pœnam nullus unquam dixerat; cum non sit ob culpam ullam, sed in medelam potius, quam vindictam. 3. Requiritur ad pœnam, ut punitum perfectione aliqua spoliet, aliàs non erit omnino malum: Cum illud non est malum homini per quod homo non est peior, at homo non potest esse in statu peiori, nisi bonitas aliqua & perfectio auferatur, & per consequens necesse est, ut per malum pœnæ aliqua à punito auferatur bonitas, aliàs pœna malum aliquod non erit.

Thesis. *Ratio.* *Tria ad naturam pœnæ constituendam requisita.* 1. 2. 3.

2. Potest illud in definitione, (cum dicit pœnam privationem perfectionis *cognitæ*) intelligi respectu puniti, qui pœnam patitur: & tum quæstio erit. An necesse sit ad naturam pœnæ, ut ille qui pœnam subit, cognoscat hoc esse malum pœnæ. Et hoc vult *Bassol: in* 2. *dist.* 34. & in 1. *dist.* 46. Dico igitur 1. quod punitus cognoscat malum pœnæ quod subit, vel 1. quoad formale, scilicet quoad respectum illum quem habet ad culpam, ad modum demerentis, & ad iudicem ad modum vindicantis: & hoc modo non necesse est, ut ille qui malum pœnæ subit formalitatem pœnæ cognoscat, nimirum quod sit malum sibi ob culpam inflictum. Dico, non necesse est ad naturam pœnæ, cum potest esse pœna in illo qui hoc non novit. Siquidem in Theologiâ certum est, quod impii multi, ubi in scelere infœlici progressu matuerescunt, insensibiles fiunt; nec peccata sua vel cognoscunt, vel agnoscunt; nec pœnam iis inflictam, in ratione pœnæ sentiunt. Et hoc est quod toties querebatur Deus per prophetam, se gladio dedisse populum suum, & pesti; se induraſse cœlum, & æreum effeciſſe, ita ut fames esset insecuta, *& tamen hoc non novit populus meus* *. Nimirum non novit hoc à Deo fuisse ob peccata sua

* *Hoseæ 7. 9. vid. locum confid. dignum, & Comment. ibid.*

2. Pœna potest cognosci à punito quoad materiale, cruciatum scilicet positivum; & hoc modo vix puniri possit quispiam, quin hoc sentiat: Et sic Judæi gladium, pestem, & famem sat senserunt, utcunque à Deo esse ob peccata sua non agnoscebant, nec revera cognoscebant, peccato nimirum eos occæcante.

3. Malum hoc pœnæ est vel 1. damni, qui consistit in carentia, & privatione gratiæ, & gloriæ: (*Aquinas 1. p. q. 48. art. 6.*) 2. Sensus, & est cruciatus positivus, positivus scilicet quoad materiale, cum & hæc pœna quoad formale sit privativum, ut ex *Greg. Ariminensi. discas, in 2. dist. 34. vid. Vasq. tom. 1. disp. 150.*

Malum culpæ. 4. Præter mala superius exposita, est malum culpæ, reliquis maius & nequius. Et est *ἀνομία*, & inordinatio ad legem comparata; Sic enim ex Apostolo rectè definit, & fusiùs explicat *Suarez: tom. 1. disp. 11. sect. 2. n. 3, 4, 5.* & sequentibus: & *Bassolis in 1. dist. 46.* ubi dicunt malum culpæ esse voluntariam perfectionis debitæ carentiam: Et per perfectionem debitam intelligenda est perfectio moralis, non naturalis; Quia potest esse voluntaria carentia perfectionis naturalis sine omni culpâ; ut si quis corpus vulneraret eo fine, ut sanet, vulnus inducit privationem aliquam perfectionis naturalis, at hoc fit sine omni culpâ, ut manifestum est: & per consequens malum culpæ consistit in carentia perfectionis moralis, non naturalis. Ultimò hoc malum culpæ, sive sit originale, seu actuale, seu commissionis, seu omissionis, potest considerari dupliciter. 1. Concretivè pro aggregato ex malitiâ & eius fundamento, & hoc modo non inviti concedimus malum includere aliquid positivum; fundamentum scil. quod aliquando est actus, aliquando habitus positivus. 2. Abstractivè, pro ipsâ malitiâ, seu pro illo à quo subiectum dicitur malum formaliter, & hoc esse quid privativum jam probaturi sumus. Singulis enim mali speciebus expositis, restat ut ad illud quod secundò proposuimus, accedamus: Ut malum in genere, & singulas eius species esse naturæ privativæ ratione firmâ, & (quantum fieri potest) manifestâ ostendamus. 1. Igitur in genere malum esse essentialiter, & quidditativè *στέρησιν*, & rectitudinis debitæ privationem ostendam: Conclusio itaque prima hæc esto.

Consl. 1. 1. Natura mali non est realis aut positiva, sed solùm privativa; scilicet, perfectionis subjecto suo debitæ carentia: per malum hîc non intelligo malum fundamentaliter sumptum, & pro materiali, seu malum in concreto (ut *Arim. in 2. dist. 34.*) ut cum dicimus hominem malum, actum malum: nam hoc modo manifestum est, malum esse quid reale, & positivum: imò aliter esse impossibile est, cùm necesse est ut omne malum in bono fundetur, nimirum in entitate aliqua reali, & positivâ, ut postea probaturus sum. Sed hîc malum intelligo abstractivè, & formaliter sumptum, pro ipsa malitia ut sic, & hanc malitiam esse propriè, & formaliter privativam. 1. Ex communi & perpetuâ Antiquitatis *ὁμολογία*. 2. Valituro rationum agmine demonstrabimus.

Ratio 1. Ab authoritate.
a Coc: Cens. Script. vet. pag: 51:
b River: Crit: Sacr. l: 1 c: 9.
c Casaub. exerc. 16. num. 41. p. 383. col: 2.
d Scal: de emendat. temporum: lib. 6.

1. Igitur, ut quid de natura mali senserit antiquitas, exponam: non opus est, ut ruspata antiquitatis testimonia curiosiùs corraderem; cum illustria hujus veritatis indicia, reperta potiùs, quam quæsita, labore nullo invenias. Et primò prodeat *πολυθρύλλητος* ille *Dionysius Areopagita*, apud Scholasticos hac de re toties citatus: qui utcunque non sit antiquissimus ille Areopagita *Paulo* cognitus, ut optimè evincunt [a] Cocus noster, & [b] Rivettus; tamen doctum antiquioris seculi hominem fatentur: Quod & [c] *Casaubonus ὁ θαυμάσιος* agnoscit, & *d Scaliger* illum putat scripsisse circa tempora *Valentiniani* secundi.

Dionysius

Dionysius igitur, *lib. de divin. nom. cap: 4. pag: 315. edit: Græcæ*, Sic Philosophatur, τὸ δὲ κακὸν οὔτε ὄν ὅτι (id est) malum autem neque ens est, & paulò post τὸ δὲ κακὸν οὔτε ἐν τοῖς οὖσιν, οὔτε ἐν τοῖς μὴ οὖσιν (id est) malum autem nec ex eorum numero est quæ sunt, nec eorum quæ simpliciter non sunt: paulò infrà *pag: 317.* τὸ κακὸν ἢ κακὸν οὐδεμίαν οὐσίαν, ἢ γίνεσιν ποιεῖ, μόνον δὲ κακοῖ, καὶ φθείρει πλὴν τῶν ὄντων ὑποστάσιν. quod *Ful. Sereno interprete lib: 8. de fato cap: 20.* ita sonat: Malum, quà malum, nullam substantiã aut generationem efficit, sed solùm vitiat, & corrumpit rerum substantiam. Et adhuc apertiùs, & in terminis: τὸ κακὸν ἡ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ, malum est boni privatio. In quæ verba ejus Scholiastes *Maximus* sic commentatur: θαυμασίως ἔδειξεν ἀνυπόστατον τὸ κακὸν, στέρησιν ὑποδείξας τῶν ἐν τάξει, καὶ φύσει, ἡ δὲ στέρησις οὐκ αὐτοὔποστατος &c. (id est) mirabiliter ostendit *Dionysius* malum per se non esse aliquid subsistens, dum malum privationem eorum dixit, quæ ordinariè, & naturaliter inessent; privatio enim non est per se subsistens. Eodem modo *Dionysii* Paraphrastes *Gregorius Pachymera pag: 268. edit: Græcæ*, τὸ δὲ κακὸν μὴ μόνον τῶν ὄντων ἀλλότριον, ἂν γοῦν μετεῖχεν ἄν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ ὄντων ἀλλότριον καὶ ἀνυσιώτερον. Adeo malum non modo naturam esse positivam, & realem negabant, sed ipso non ente minus (si fieri potuit) esse voluerunt. ὁμόφρων accedit *Magnus Athanasius, to. 1. pag. 5. in orat: cont. Gentes:* ὄντα γὰρ ὅτι τὰ καλὰ οὐκ ὄντα τὰ φαῦλα· ὄντα δὲ φημὶ τὰ καλὰ, καθότι ἐκ τοῦ ὄντος τοῦ τὰ ὡραῖα δείγματα ἔχει· οὐκ ὄντα τὰ κακὰ λέγω καθὸ ἐπινοίαις ἀνθρώπων οὐκ ὄντα ἀναπέπλασται. Quæ sic reddit *P: Nann:* ea enim quæ sunt, appello bona; quæ non sunt, mala: quæ sunt, ideò à me vocantur bona, quia à Deo, qui est essentia exemplar trahunt: quæ non sunt mala nuncupamus, eò quod cùm nullâ essentiâ subsistunt hominum commentis efficta sunt. Et eodem *lib.* paulò infrà ὅτι τὸ κακὸν οὔτε ἐξ ἀρχῆς γέγονεν, οὔτε οὐσία τίς ὅτιν ἀυτὸ, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι κατὰ στέρησιν τοῦ καλοῦ φαντασίας ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν ἤρξαντο (id est) Malum ab initio non extitisse, nec ullam ejus esse substantiam, sed homines per privationem cogitandi bonum, illud quod malum est comminisci cæperunt. Post *Athanasium Greg: Nyssenus* hanc mali naturam eleganter explicat *Hom. 5.* In Ecclesiasten, *pag: 417.* ubi de tenebris loquens, & ostendens vitium in Scripturis tenebris esse assimilatum, subjungit: δείκνυσι τῷ ὑποδείγματι ὅτι ἡ κακία καθ' ἑαυτὴν οὐκ ὑφίστη, τὸ γὰρ ἐναντίον τοῦ ἀγαθοῦ νοούμενον κατ' οὐσίαν οὐκ ὅτιν, στέρησις γὰρ τοῦ ὄντος ἡ κακία, καὶ οὐκ ὑπαρξις. *Gentianus Hervetus* sic reddit: Exemplo ostendit, quod per se non consistit vitium, sed consistit ex privatione boni. Quod enim intelligitur ex eo quod est bono contrarium, non est ex essentia (seu essentiam non habet) vitium enim est ejus quod est privatio, non est subsistentis. Post illum S: *Prosper Aquatanicus, l: Sent: ex Aug: Sent: 144.* ait, *Sola bona esse alicubi, mala autem nusquam; quoniã etiam illæ naturæ quæ vitiatæ sunt, in quantum vitiatæ, sunt malæ, sed in quantum naturæ sunt bonæ.* Et idem paulo pòst eodem libro sent: 296. *Non potest esse ullum malum nisi in aliquo bono, quia non potest esse nisi in aliqua natura: omnis autem natura bona est.*

Nimirum hæc quæstio de natura mali celebris extitit apud antiquos à tempore *Probi* Imperatoris, circa An: Christi 280. Quo tempore insanus ille hæreticus *Manes*, infœlici ausu, sua orbi Christiano dogmata propinavit. Siquidem cum *Pythagoras*, & *Empedocles*, bonum & malum duo esse genera asserebant summa pariter, & positiva, ut post *Aristotelem*, observavit *Simplicius* ex *Iamblico*, & ex utris-

quæ

que nobilior Scholasticus *Ferrar. cont. Gent. lib. 3. cap. 8.* Cruda hæc, & [illegible] *Pythagoræ* effata, tum demum ab orco revocabat infœlix *Manes*; malitiâ sane in proprium sui ipsius perniciem cessurâ, & dolendam ecclesiæ & reipub: Christianæ inquietudinem. Sed quamprimum in herba esset hæc hæresis, & incremento (ea est natura mali) festino nimium pallulabat, & infausta maturitate adoleteceret, statim insurgunt Patres, veritatis Christianæ assertiores, simul & vindices: Et non solum ex Theologiæ, sed & Metaphysicæ nostræ principiis malum privativum esse demonstrabant. Sic *Epiphanius adver. hæres. lib. 2. to. 2. hæres. 66.* (quæ est hæresis Manichæa) *pag. 622.* Ubi proposuisset quærendum, Ἐπιὸν ἐστὶ τὸ κακὸν καὶ ἐν τίνι γίνεται, καὶ εἰ ὄζι ἐμπεφυκὸς τι, ἢ σῶμα, ὡς εἴπεῖν, ἢ οὐσίαν ἔχει, ἢ κακὴ ῥίζαν ἰδίαν; κακῆς. Postquam (inquam) quæsivisset quale esset malum, & in quo esset, & respondet sic, ὅταν ταῦτα ἐν ἑαυτοῖς διασκοπώμεν, ἀνευρίσκομεν ἐυρηθήσεται τὸ κακὸν, μηδεμίαν ῥίζαν ἔχον. scil. cum hæc considerabimus (inquit) malum nullam habere subsistentiam inveniemus. At quid ego *Epiphanium* indigito? cum post natos Manichæos Patrum unusquisque, qui de malo quicquam dixerit, contra insanos illos hæreticos illud privativum dixerit, modo *Suaresio* fides *Met. ph. tom. 1. disp. 11. sect. 1. num. 3.* Patres insequuntur Scholastici pene unanimi consensu hoc dogma approbantes. *Lombardus*, & sui sequaces *in 2. distinct: 34, 35. & 40. Aquin: 1. p. q. 48. & 2. 2. q. 54.* & ibidem ejus asseclæ. Adeo non est cur quis sententiam nostrâ temerariâ argueret, quæ summos omni ævo viros sui assertores habuit: qui utcunque consequentiâ necessariâ non evincunt, quod volumus, (siquidem falli possit humana authoritas) tamen abundè suadent, & in partes suas solum non cogunt.

Ratio 2. 2. Malum esse privativum rationibus nonnullis evinco, quarum prima hæc esto. Si res quævis, quę est mala, sit ideo præscisè mala, quia caret aliquo bono sibi debito; & ideo non sit mala, quia non caret bono aliquo sibi debito; tum malitia formaliter erit in carentia, seu privatione boni; at ideo res est mala, quia caret bono debito; & ideo non est mala, quia non caret: & per consequens malum formaliter erit privativum. Patet assumptum, quia res quævis, si careat perfectione debitâ, quodcunque aliud habet, tamen ex eo defectu præscisè est defectuosa, & vitiosa, & per consequens necessariò mala; cum ex primariâ mali notione, clarum est, quod illud cui aliquid debitum deficit, malè se habet, & per consequens ex tali defectu præscisè erit mala: Et contra: si res aliqua non careat bono sibi debito, sed habet omnia requisita, tum non possibile est, ut sit defectuosa, cum ei nihil deficit: Et ideo certissimâ consequentiâ sequetur, rem talem non esse malam; et ideo solum defectus boni debiti potest constituere rem malam formaliter; quod erat demonstrandum. Hanc rationem fusè, et ut solet nervosè urget *Greg. Ariminens. in 2. dist. 34. q. 1. art. 1. conclus. 1.* procedit hæc ratio de malo, (quod dicitur malum in se) in genere considerato. De iis quæ sunt alteri mala sit ratio tertia hæc.

Ratio 3. 3. Si malum alteri solum in hoc sit malum, quod aliud privat perfectione debitâ, tum malum alteri erit formaliter privativum: at malum alteri solum in hoc est malum, quia debitam alteri perfectionem tollit: ergo. propositio est per se manifesta: Minor sic ostenditur; Quia venenum (v. g.) est ideo solum homini malum, quia privat hominem debitâ corporis temperie, & perfectione; nam si venenum ab homine receptum, nullam in eo intemperiem causaret, nec perfectionem sibi naturaliter debitam tolleret, non esset magis homini malum, quàm serpenti: Cum certissi-

certissimum sit venenum, & similia, quæ sunt alteri mala, esse in se positiva, realia, & formaliter bona: nec dicuntur mala denominatione passivâ, quasi in se formaliter aliquod malum includerent, sed solum denominatione activâ, quia malum in alio causant, bonum, & perfectionem aliquam tollendo: quod rectè observat, & nervosè ostendit vir magnus, *lib. 3. de Eccles. cap. 23.* ubi de malo multa disputat.

4. Quod malum non sit natura aliqua positiva, patet sic: quicquid est reale & positivum in bonum naturaliter fertur, & illud appetit, ipsâ ratione hoc dictante, & Philosopho summo approbante, *Ethic. 1. c. 1.* πᾶσα τέχνη, καὶ πᾶσα μέθοδος, &c. ἀγαθοῦ τινος ἐφίεσθαι δοκεῖ· διὸ καλῶς ἀπεφήναντο τἀγαθόν, οὗ πάντα ἐφίεται. At malum, seu malitia ipsa formaliter sumpta bonum non appetit, ergo malitia, ut sic, non est natura, aliqua realis & positiva. Minor clarior est quam ut multâ probatione egeat; quia cum bonum sit malo formaliter oppositum, mali etiam corruptivum, impossibile est, ut malum appeteret bonum, sic enim sui corruptionem appeteret: cum tamen certissimum sit unumquodque perfectionem suam, & conservationem instinctu naturali appetere, non corruptionem. Et per consequens malum bonum non appetat, & ideo nec reale, aut positivum esse possit. Rationem hanc fusiùs urget *Aquin: in 2. dist: 34. art: 2.* Et multo ante illum *Dionys: Areopagita lib: de divin: nom: cap: 4.* Et ibidem scholiastes eius *Maximus*, & *Paraphrastes Gregor: Pachymera* idem argumentum eleganter explicant. *Ratio 4.*

5. Si malitia aliqua esset ens positivum, & reale, tum esset bonum, ratio est, quia bonitas est passio entis reciproca, ut ex communi omnium consensu, & manifestis rationis rectæ principiis evidentissimum est, & ideo probationem operosam non instituo, ne otio meo abuterer. Qui rationes vellet, *Suaresium* videat *Metaph. tom. 1. disp. 10. sect. 3. pag. 172. Aquin. 1. p. q. 5. art. 5.* Jam subsumo, at ipsa malitia non est bona; hoc enim ab omni sensu sobrio abhorret, ut manifestum est; & ideo malum non est aliqua natura positiva, & realis; quod erat dicendum. Novi quod *Manes*, * ὁ τὰς φρένας μανεὶς, ὃς καὶ τῇ βλασφημίᾳ τὸ λοιπὸν κἀδοκιμάσθη, τοῖς τῆς δαιμονιώδους αἱρέσεως ῥήμασιν, ἐπὶ λύμῃ καὶ πολλῶν εἰσεφθάρη· Nimirum insanus *Manes*, qui pro depravatæ mentis perversitate, linguâ etiam ar mata, verbis diabolicæ hæresis venenatis, se in multorum animos ad eorum perniciem insinuavit: Novi (inquam) quod *Manes* malum aliquod positivum, & reale esse voluit, ut ex *Nicephoro* discas ubi suprà, & ex *Eusebio Hist. Eccl. lib. 7. cap. xxx.* Et alios apud *Suaresium Metaph. to. 1. disp 10. sect. 3. n. 6.* at si quis insanum illud dogma toties damnatum iterum ab orco revocaret, illum non solum ἑτεροδοξον appello, sed & hæreticum: Quem ulterius non oppugno, sed diris tot conciliorum anathematismis ἐμβεβύντιτον pœnitentiæ relinquo, & misericordiæ. *Ratio 5.*

* *Niceph: Call: Eccles: Hist: lib: 6. cap: 24. pag: 427.*

6. Si malum aliquod abstractivè sumptum, scil. ipsa malitia, esset ens reale & positivum, tum quæro, unde sit illa entitas? nam vel erit à se, & per se, & à principio extra se nullo dependens; at hoc apertè impium, & *Manichæum* plus sapit, quam Christianum; cum solus Deus sit ens per se & independens, quod & scimus certò, & credimus. Vel 2. Illa entitas erit ab alio; & tum iterum quæro, de illo mali principio, annon sit à Deo? & cum certissimum sit, quod tandem ad Deum primam omnis entitatis realis causam deveniendum est; sequetur quod malum ad Deum, tanquam ad causam primam per se erit reducendum; nam si ipsa malitia sit entitas realis, necesse est, ut habeat causam aliquam per se, à quâ sit & *Ratio 6.*

& illa aliam, donec ad Deum pervenias; At in causis per se, causa causæ est causa causati, ut manifestum est; & per consequens necesse est, malum esse per se, & directè à Deo, si sit quid reale & positivum: Quod de malo culpæ vel cogitare impium, nedum asserere. Pergo igitur ad illud quod secundo proposui, ut singulas mali species esse privativas, specialiùs ostendam & distinctiùs.

Conclus. 2. 2. Malum naturale, ut sumitur abstractivè pro ipsâ malitiâ, ut sic, non est entitas aliqua realis, & positiva, sed solum privatio rectitudinis debitæ. Quod patet

Ratio 1. sic: Illud malum est de formali suo quid privativum, quod consistit in privatione perfectionis debitæ; at malum naturale ita, ergo. Assumptum patet ex eo, quod, illud est formaliter malum naturale, quo solo posito, sine ullo alio quocunque, subjectum est naturaliter malum, sed positâ privatione perfectionis naturalis, sine alio quocunque, res malè habet naturaliter: Ergo malum naturale in tali privatione formaliter consistit. Supponamus enim in homine esse privationem visus; Dico, quod ex ea privatione solâ, (omnibus aliis benè se habentibus, & nullo positivo superaddito) homo erit naturaliter malus, & per consequens malum naturale erit præcisè in privatione boni debiti: quod erat demonstrandum.

Dub. At inquies; Ex his forsan sequetur, quod aliquod malum naturale est privativum solum, at non quod omne: nam utcunque demus, malum naturale in defectu (ut carentiam visus, &c.) esse privativum; tamen ex hoc non sequetur, quin malum naturale in excessu, ut digitus sextus, possit esse positivum, & reale.

Solutio. Dico quod in his etiam est eadem ratio mali naturalis formaliter, & abstractivè sumpti. Quod ut evidentiùs pateat, dico, quod malum illud naturale, quod est in excessu, non consistit formaliter in illo positivo reali superaddito; puta, in essentiâ digiti sexti, sed solùm & præcisè in privatione debitæ perfectionis. Quod sic ostendo: (& sit ratio conclusionis nostræ secunda.) Quia digitus sextus in casu

Ratio 2. prædicto, seu illud positivum, quod manui ultra, id quod par est, additur, in se non est malum aliquod: cum certissimum sit, quod illa entitas positiva, est entitas substantialis, & formaliter bona; & per consequens, homo non est ideo formaliter malus, quia illam naturam positivam habet. Quod ulterius sic evinco: Quia digitus sextus est solum in hoc homini malus, quia tollit ab eo perfectionem debitam: Nam si digitus sextus potuit homini adesse, ita ut perfectio nulla tolleretur, tum homo per digitum sextum non esset malus; & per consequens digitus sextus ut entitas positiva, & realis non est homini malum. Ratio est, quia si additio digiti sexti nullam tolleret perfectionem ab homine, tum homo esset æquè perfectus post adventum digiti sexti, ac antè fuerat; cum supponitur, quod digitus sextus adveniens bonitatem nullam tollit: Quo posito, dico, quod digitus sextus per se consideratus, non est malum hominis; quia malo quocunque homini adveniente, homo fit pejor, at si digitus adveniens nullam tolleret perfectionem, homo non esset pejor, cum omnem habeat bonitatem, quam prius habuit: Et per consequens digitus sextus non est malum, in quantum est natura positiva, & realis; sed solum prout perfectionem aliquam subjecto debitam tollit. Breviter sic: Malum omne adveniens reddit subjectum, cui advenit, pejus, at quocunque positivo adveniente subjectum non est pejus, nisi aliquod bonum subjecti tollat. Ergo nil positivum est per se malum. Minor suâ luce clara est; quia illud non est pejus nunc, quam ante fuit, quod æquè est bonum nunc, ac antea fuerat; at si positivum adveniens bonum nullum tollat, subjectum (ut manifestum est) erit æquè

bonum,

bonum, & per consequens natura illa positiva non erit mala. Sic de malo naturali patet quod proposuimus: sequitur malum morale. Et hîc 1. de malo pœnæ. 2. De malo culpæ agendum.

Sit ideò Concluſ. 3. hæc : Malum pœnæ formaliter, & abstractivè sumptum, pro ipsa malitia pœnali, ut sic, non est quid reale, & positivum, sed adæquatè, & formaliter privativum. *Concluſ. 3.*

Patet 1. de pœna damni: Hoc enim (nullo quod sciam diffitente) est solùm privatio bonitatis debitæ, scil: visionis beatificæ, vel gratiæ. Quod clarius est, quàm ut probatione egeat: Solum explicatione dignum est quod hîc occurrit dubium. Scil. qua ratione visio beatifica possit dici bonum debitum peccatori, damnato scilicet: nam si visio illa non sit damnato bonum debitum, tum carentia ejus non erit carentia boni debiti; & ideò ex nostris principiis carentia visionis illius non erit mala, cùm omne malum sit carentia boni debiti. *Ratio 1.*

Dub.

Ratio dubitandi hæc est. Quia illud quod alicui debetur, jure aliquo debetur, ita ut si visio beatifica sit debita damnato, ex jure aliquo erit debita: & ideò si damnatus habeat jus ad visionem illam beatificam, contra jus esse videtur impedire illum à fruitione illius ad quod jus habet: & per consequens injustum erit damnatum visione beatificâ privare. Breviter sic: Visio beatifica, vel est bonum damnato de jure debitum, vel non. Si sit debitum, tum damnatus à fruitione ejus injustè detinetur, cùm ad illam possidendam jus habet. Si non sit debitum; tum carentia visionis non erit malum, quia est carentia boni non debiti: at & hoc & illud est absurdum. Ergo.

2. Visio beatifica est damnatis omnino indebita ob peccata sua: & ideò licèt damnati visione illâ carent, tamen ex hoc non sunt mali, quia visio beatifica est illis omnino indebita.

Sol.

Scil: hic nodus est dignus vindice, & ideò, ut ei cuneum adeptemus efficacem, dico, 1. quod homines possunt habere jus ad visionem beatificam, vel 1. Jure Redemptionis: 2. Jure Creationis. Per redemptionem hominibus acquiritur. 1. Possessio visionis beatificæ, ita ut eam nullus actu possideat, nisi redemptus; ille scil: qui è potestate tenebrarum liberatus est pretiosissimo mediatoris sanguine, utpote λύτρῳ ultra omne aurum πολυτελεστάτῳ. Sed 2. ut acquiritur possessio visionis beatificæ per redemptionem, ita & jus ad eam possidendam; nam certissimum est, Christum homines redimendo, multos actu constituisse filios Dei, & regni cœlorum hæredes: adeò ut ea ratione quâ filii, quâ hæredes, jus ad hæreditatem habeant necesse est.

3. Redemptio non est propriè novi simpliciter juris acquisitio ad regnum cœlorum, & visionem beatificam possidendam; sed potiùs juris priùs deperditi acquisitio. Siquidem in *Adamo* omnes in universum homines jus ad cœlũ habebant, & si ipse stetisset, ipsum cœlum unusquisque habuisset. Adeò ut jus ad cœlum in *Adamo* habuimus primævum, à Christo jus restitutum. 4. Homo jure creationis præcisè in quantum creatura rationalis, & intellectu pariter ac voluntate præditus, habuit capacitatem visionis beatificæ; quæ capacitas cùm esset simpliciter naturalis, nec per lapsum est omnino amissa, licèt multum debilitata, & per peccatum indisposita. Sed aliud est ius ad visionem beatificam fruendam, aliud capacitas fruendæ eiusdem. Hæc enim fuit homini naturalis, & congenita, quà creatura rationalis: Illud, scilicet, ius actuale ad visionem beatificam homini creato adveniebat, idque non ex creaturæ merito, sed Dei dono. Quibus ita constitutis, argumenti

prius positi solutio erit facilis. Nam cùm dicitur quod damnati non habent ius ad visionem beatificam, & ideò carentia visionis beatificæ non est carentia boni debiti, & per consequens nec mala: Dico, quod verum est quod de præsenti visio beatifica non est damnato debita, cùm sit peccator malitiâ æternâ obduratus; tamen in *Adamo* saltem ius habuit, quod tamen peccando perdidit. Siquidem ius ad visionem beatificam non dependebat à natura humana præcisè, quâ natura humana; sed in quantum iusta, & ad imaginem Dei efformata: Quod ex eo manifestum est, quia amissâ iustitiâ, & ius ad cœlum amisimus. Et ideò ut pœna damni sit malum, sufficit quod visio beatifica, scil: bonum privatum, vel sit de præsenti debitum; vel quod originaliter fuit ei debitum, & æternò ita perstitisset, si homo spontaneo, & infælici lapsu ius illud non perdidisset.

Repl: Quod si igitur urgeas, quod malum est privatio boni debiti, solùm pro illo tempore, pro quo est debitum, ex hoc enim est quod Philosophus negat catulum esse cœcum ante nonum diem, quia visus non est ei ante illum diem naturaliter debitus. Et ideò si damnato pro eo tempore quo est damnatus, visio beatifica non sit debita, tum pro eo tempore non est malum damnato, si illâ careat: cùm malum sit solùm privatio boni debiti, pro eo tempore, pro quo est debitum.

Sol. Huic argumento paucis respondeo: Quod satis est ad naturam mali, si bonum privatum vel tum debitum esset, vel tum debitum fuisset, modo culpâ propriâ ius suum non perdidisset

Conclus. 4. 4. Sic de malo pœnæ, quod dicitur pœna damni. De malo pœnæ, quod dicitur pœna sensus, sit Concluſ. 4. hæc: Pœna sensus, seu malitia illa pœnalis abstractivè sumpta, non est entitas aliqua positiva, & realis, sed solùm privatio rectitudinis, & perfectionis debitæ. Conclusionem hanc solus non affero, multos habeo melioris notæ Scholasticos, Thesis nostræ Patronos simul, & vindices. *Suar. scil. Metaph t. 1. disp. 11. sect. 2. Penott: in Propug: lib. Human. lib. 8. cap. 11. num: 2. Capreol. in 2. dist: 34. q. 2. Conclus: 4. & Aquin: in 2. dist: 37. q. 3. art: 1:* Sed & ratio hanc veritatem manifesta ostendit.

Ratio 1. 1. Sic: Quia pœna sensus est solùm homini malum in quantum privat hominem perfectione debitâ: Pœna enim sensus eâ ratione tantum est homini mala, qua hominem lædit, eique est nociva: malum enim omne subiectum lædat necesse est. At subiectum suum non lædit pœna sensus, nisi in quantum bonum aliquod tollit; nam si bonitatem nullam tollat, manifestum est quod subiectum non lædit; nullâ enim rationis verisimilitudine subiectum illud læsum dicas, cui sua bonitas manet integra, & inviolata. Cùm ideò pœna sensus solùm sit homini mala in quantum hominem perfectione debita privat, non erit malitia istius mali positiva, & realis, sed solùm privativa.

Ratio 2. 2. Secundùm illud solum est pœna sensus malum, secundùm quod formaliter denominat subiectum suum malè se habere: at hoc tantum fit, quia bonum aliquod à subiecto tollit, & ideò talis pœna ex eo solum erit malum, quia privat subiectum perfectione debita: & per consequens, natura eius erit solùm privativa: Assumptum sic demonstro: subiectum non potest dici malè se habere cui bonum nullum debitum deest; cùm necesse sit, ut tale subiectum perfectè, & integrè se habeat, & completè, cùm nihil ei desit quod requiritur. Ergò ex eo solùm denominat subiectum malè se habere, quia perfectionem debitam tollit: quod erat demonstrandum: ex quibus patet pœnam sensus esse malum denominatione activâ solum

ſolum, quia boni στέρησιν, & privationem cauſat in eo cui accidit; non denominatione paſſivâ, quaſi ipſa in ſe malitiam aliquam formaliter includeret. Sic de malo pœnæ diximus, ſequitur malum culpæ: de quo agendum 1. In genere, oſtendendo naturam eius eſſe privativam. 2. In ſpecie, idem de ſingulis eius ſpeciebus demonſtrando. Sit ideò concluſ. 5. hæc

5. Malum culpæ in genere, ut ſumitur abſtractivè, pro ipsâ morali malitiâ, non eſt natura aliqua poſitiva & realis, ſed ſolum privatio rectitudinis debitæ rationali creaturæ, ut rationalis. Vid: *Suar: Metaph: to.* 1. *diſp.* 11. *ſect.* 2. *num.* 3, 4, 5 *&c. Aquin.* 1. *p. q.* 48. *ar.* 5, 6. *& c.* Concluſionem hanc 1. explico. 2. probo. 1. Igitur per malum culpæ (ut varias ejus definitiones conſulto præteream, apud *Aquin: & Suareſium ubi ſupra*; *& Capreol: in* 2. *diſt.* 34. *q.* 2.) per malum culpæ (inquam) intelligo ἀνομίαν, ſeu legis tranſgreſſionem; quam Græci aliâs κακίαν, voce appoſitâ ſatis appellabant: à κάζω, vel κάζομαι recedo, ſeu retrocedo: ut ex *Heſychio*, & *Euſtathio* rectè obſervat ἐλλιπινωτάτῳ & *Stephanus*. Ita ut quod Apoſtolo erat ἀνομία legis tranſgreſſio, etiam Ethnicis erat κακία receſſio, ſive retrogreſſio à lege. Dico 2. Omne malum morale, ſeu malum culpæ eſt contra dictamen rationis rectæ: Cumque apud me idem ſunt lex naturæ, & dictamen rationis rectæ: dico 3. Quod omne malum culpæ, quodcunque demum illud ſit, eſt contra legem naturæ, & illius legis violatio. Et hoc poteſt eſſe dupliciter. 1. Immediatè, & proximè, quod eſt immediatè, & directè, & per ſe contra dictamen rationis rectæ, & legem naturæ: & hoc modo homicidium, odium Dei, & ſimilia ſunt contra legem naturæ, ita ut ſi lex alia eſſet nulla, tamen eſſent peccata præſcisè ex hoc quod legem naturæ violant. Et hoc modo non dicimus omne malum culpæ eſſe contra legem naturæ, & dictamen rationis rectæ; nimirum immediatè, & proximè nullo alio interveniente. 2. Aliquid eſt contra legem naturæ mediatè, quod non violat legem naturæ per ſe & proximè, ſed ſolum ex interventu legis poſitivæ. Sic qui peccabat apud Judæos filios non circumſcindendo, aut agnum paſchalem non edendo, contra legem naturę, & rationis rectę dictamen peccabant. Sed non immediatè, & proximè; (Quia lex naturæ per ſe præſcisè non mandabat circumciſionem, aut agni paſchalis manducationem) ſed ſolum ex interventu legis poſitivæ, à Deo latæ. Tum lege latâ, quia recta ratio dictat, ut Deo in omnibus obſequium, & obedientiam præſtemus paratam, dictat etiam, ut in hoc obediamus: Ita ut qui obedientiam non præſtat legi poſitivæ, non ſolum legem poſitivam violat, ſed & naturæ legem, quæ nos ad legis poſitivæ obedientiam obligat. Manifeſtum ideo erit malum culpæ, quodcunque demum illud ſit, eſſe contra legem naturæ, vel immediatè & proximè, vel ſaltem mediatè, & ex interventu legis poſitivæ.

Concluſ. 5.

1

2

3

Ipſam autem talis culpę malitiam & obliquitatem, privationem eſſe rectitudinis debitæ, jam probaturus ſum. Idque primo authoritate. Secundo ratione. Primo igitur, non opus eſt ut numeroſum Antiquorum catalogum adducerem, ut ex eorum teſtimonio malum culpæ eſſe quid privativum oſtenderem; cum hoc cumulatè præſtitit *Vaſquez in* 1. *p. Aquin. diſp.* 23 *num.* 16. *& Suarez Metaph. to.* 1. *diſp.* 11. *ſect.* 1. *num.* 3. *Et S. Auguſt.* de malo omni apertè pronunciat *lib. de natura boni, cap.* 10. non longe ab initio: ubi ſic ait: *Non ergo mala eſt natura ulla, in quantum natura; ſed unicuique naturæ non eſt malum niſi minui, & privari bono.* Idem eleganter exprimit ῥητορικώτατος *Nazian: orat:*

40. *pag:* 671. contra Manichæos disputans; ubi auditores suos sic affertur: πρεσβύτε μὴ ὑσίαν τινα τῦ κακῦ εἶναι, μήτε βασιλείαν, ἢ ἄναρχον, ἢ παρ' ἑαυτῆς ὑφεστᾶσαν, ἢ παρὰ τῦ Θεῦ γινομένην, ἀλλ' ἡμέτερον ἔργον εἶναι, καὶ τῦ πονηρῦ: hoc est, *Jacobo Billio* interprete: *Credite nullam esse mali essentiam, aut naturam*, nec regnum, nec quod sit principii expers, aut à seipso subsistens, aut à Deo creatum, sed nostrum opus hoc esse, & pravi illius. *Nicetas* etiam *Heraclienſis* in eundem *Nazianzenum* idem expressè asserit, in *orat:* 38. *pag:* 994. *Neque enim est ulla alia natura mali, quam separatio à bono.* Multus in hac re est *Dionysius Areopagita, lib: de divinis nom: cap:* 4. *& ibid:* Scholiastes ejus *Maximus*, & paraphrastes *Greg: Pachymera.* Inter Scholasticos invaluit hæc opinio, qui naturam peccati esse privativam, communi suffragio asseruerunt. Sic *Penot. propug: lib: Human: l:* 8. *c:* 11. *num.* 3. Ubi asserit Scholasticos veteres pene omnes tenuisse malum culpæ esse privativum, & quatuordecim enumerat. Mitto cæteros; & utcunque unanimis Antiquorum consensus assensum non cogat, fortiùs tamen suadeat: A me Antiquitas nunquam erit neglecta, nisi ubi ab illa veritas: quam in hac re sartam tectam tenuisse, jam (quod secundo proposui) probaturus sum. Et 1. Quod non

Conclus. 6. sit relatio rationis positiva, scil: relatio disconvenientiæ cum naturâ rationali,

Ratio 1. quatenus rationalis est; quod velle videtur *Vasquez in* 1. 2. *q.* 95. *cap:* 9. Patet 1. Sic: Si malum formaliter sumptum esset relatio rationis, tum vel in ordine ad intellectum divinum, humanum, aut angelicum. At horum nihil congruè dici possit, ergo. Nam 1. Non est relatio rationis in ordine ad intellectum divinum: Ratio est, quia ens rationis habet suum esse ab intellectu illo in ordine ad quem est ens rationis, & ideo necesse est, ut peccatum si sit ens rationis in ordine ad intellectum divinum, totum suum esse habeat ab intellectu divino: ex quo sequetur, Deum esse authorem peccati; nec tam in nobis peccata invenire, quam cognoscendo facere. At hoc non solum absurdum, sed & impium; nec tam ἑτεροδόξον censeri debet, quam summè hæreticum. Et ideo malum culpæ non erit relatio rationis in ordine ad intellectum divinum. 2. Malum morale non est relatio rationis in ordine ad intellectum nostrum; Quia sic, cum omne ens rationis sit subjectivè in intellectu, nullum omnino peccatum esset in voluntate. At hoc incongruum, ergo. & illud. 3. Si malum culpæ esset relatio rationis in ordine ad intellectum humanum, tum nulla haberemus peccata nisi cognita: Ratio est, Quia entis rationis esse est cognosci; Et hoc modo idem esset aliquem peccata sua non cognoscere, ac non habere. At hujus assertionis veritatem vovere facilius possum, quam credere: cum peccata nostra obliviscendo adeo non amittimus, ut augemus potius. 4. Nec possit malum morale esse ens rationis in ordine ad intellectum angelicum solum, Quia sic in homine malum morale nullum esset; cum omne ens rationis (quale jam fingitur malum morale) sit in intellectu, in ordine ad quem est ens rationis.

Conclus: 7. 7. Malum morale non est positivum aliquod reale, nec relativum; ut vult *Fran: de Mayron: in* 2. *dist:* 43. *q* 3. nec absolutum, ut *Caietan: in* 1. 2. *q.* 18. *art:* 5. &

Ratio 1. *Medina in* 1. 2. *q.* 71. *art:* 6. Quod sic evincitur. 1; Quia omnis entitas positiva, & realis, sive sit absoluta, sive relativa, est bona; bonitas enim est adjunctum entis proprium, & ἀντίστροφον, (ut in confesso est) At malum morale abstractivè sumptum, seu ipsa malitia non est bona: ut per se manifestum est, ergo, malitia moralis, ut sic, non erit realis.

2. Omne ens bonum appetit; per *Aristotelem Ethic. lib.* 1. *cap.* 1. ubi etiam bonum

bonum definit: ὃ πάντα ἐφίεται, quod omnia appetunt. At malitia ipsa, seu malum morale formaliter sumptum non appetit bonum: Ratio est, quia illud quod ens quodvis naturaliter appetit, appetitu quocunque, vel innato, vel illicito, debet esse perfectio appetentis (saltem apparens, quod aliquando accidit in homine appetente libero.) At quomodo bonum sit perfectio ipsius malitiæ moralis ut sic, nec fingi possit. Et per consequens, cum ipsa malitia non potest appetere bonum, non erit ens reale: quod erat dicendum.

3. Ratio tertia sic procedit: Omnis entitas realis, & positiva est à Deo entitatis omnis authore, & causâ primâ: At peccatum seu malitia moralis formaliter sumpta non est à Deo, tanquam à causa prima. Ergo non est entitas realis & positiva. Nimirum argumentum hoc est *Achillæum* illud munimentum, & μέγας τελαμώνιος Αἴας, quo omnis usa est Antiquitas, ad infamem illam Manichæorum hæresin radicitùs evellendam: Ratio ideo hæc, (des veniam benigne lector) paulò ulterius erit confirmanda, & fortiùs. Et 1. de minori, scil. Deum non esse authorem peccati, seu mali moralis, ut sumitur pro malitiâ ipsâ, non est cur multis ostendere; cum vix ullus unquam extitit adeo superlativè impius, qui hoc asseruit: nec Ethnicus quidem nedum Christianus. De Ethnicis clarum est, se non solum *maximum* agnovisse suum *Jovem*, sed & *optimum*: Quibus & minores Dii, δωτῆρες ἐάων videbantur. Ὁλοκληραὶ ἀρεταὶ θεῶν γεννήματα, inquit doctissimus Philo Judæus; virtus scilicet deorum soboles, non vitium. Et post illum *Greg: Nazianzenus*, τὸ παρανομεῖν, καὶ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπινον, ἀναμάρτητος δὲ ὁ θεός. Labi humanum est, & miseræ mortalitatis infœlix privilegium, cujus nec capax esse possit æterna deitas: Prohibet mala Deus, non facit. Sed de majore solum dubitatur; An scilicet omnis entitas realis, & positiva necessariò sit à Deo? Et hic 1. ostendam, thesin hanc non esse nuperum aliquod recentiorum commentum, pridianæ novitatis conscium, sed receptissimum Antiquorum axioma. 2. Ejus veritatem ratione (quâ possum) solidâ evincam. 1. Igitur Magnus *Athanasius* hujus veritatis se assertorem præbet, & vindicem: Qui *Tom. 1. in orat. contra gentes*, non longè ab initio, sic concionatur. ὄντα δὲ ὅτι τὰ καλὰ, οὐκ ὄντα τὰ φαῦλα· ὄντα δὲ φήμι τὰ καλὰ, καθότι ἐκ τοῦ ὄντος θεοῦ τὰ ὑποδείγματα ἔχει. Quæ verba sic reddit *P. Nannius*: *Entia, bona sunt, non entia mala; Entia autem appello bona, quia à Deo, qui est essentia ipsa, exemplar trahunt.* Et idem adhuc apertius, & in terminis: *tom 1. de Incarnat: verbi, pag. 57.* οὐκ ὄντα γὰρ ὅτι τὰ κακὰ, ὄντα δὲ τὰ καλὰ, ὅτι ἀπὸ ὄντος θεοῦ γεγόνασι. (i.e.) *Mala non entia dicenda sunt, entia autem bona, ut quæ verum Deum authorem habent.* Idem *S. Prosper* asserit, *lib. senten. ex Augustin: sent. 144. & 296.* Ubi non semel illud inculcat, quod naturæ vitiosæ, in quantum vitiosæ, malæ sunt; at in quantum naturæ, à Deo sunt, & bonæ. Scholiastici communi calculo approbant thesin hanc à patribus receptam: *Bonavent: in 2. dist: 37. q. 1.* Licet fatetur diversas eâ de re fuisse opiniones; statim tamen subjungit: *Nunc communiter tenetur, quod illa opinio est verior, quæ dicit quod omnis actio, seu substrata peccato, seu non, secundum id quod est actio, sit à Deo.* Quam opinionem & ipse *Bonaventura* ibidem approbat. Et *Aquin: in 2. dist. 37. q. 2. art. 2.* Asserit: *Nullos esse, aut paucissimos, suo tempore, qui negare audebant omnem actum malum quoad entitatem suam realem esse à Deo.* Sed & hoc ratione naturali efficaciter ostendi possit. 1. Quia impossibile est, ut sit entitas aliqua finita, & creata; quæ non dependeat, & habeat esse suum ab entitate infinitâ,

Ratio 3.

infinita, & increata, Deo scil. nam necesse est (si sit ulla entitas à Deo non causata) ut illa entitas sit independens à Deo, tanquam à causa prima; & per consequens Deus non erit causa prima in ordine ad illam entitatem. Ex quibus sequetur. 1. Quod possit esse ens aliquod reale quod est ens per participationem (suppono enim omne ens finitum esse ens per participationem) & tamen non habet esse ab ente primo participatum. 2. Quod possit esse ens reale quod non dependet à Deo, nec in fieri, nec in conservari; ita ut erit ens aliquod existens, quod nec causatur, nec conservatur à Deo. Nam qui dicunt malitiam moralem esse ens reale, concedunt quod non fit à Deo; ergo (inquam) potest conservari in esse sine Deo: Quia manifestum est, virtutem divinam non magis requiri ad conservationem, quàm ad productionem: Nam quod producat ens aliquod Deo non producente; conservat etiam, Deo non conservante. At creatura nulla potest conservare aliam entitatem realem Deo non conservante, ergo nec producere Deo non producente. Minor sic erit manifesta: Quia creatura nulla potest semet, ne per momentum conservare, Deo non conservante. Ergo nec potest aliud ens conservare, Deo non conservante: In illo enim vivimus, movemur, & sumus. Summa huc redit: Si ipsa malitia moralis (puta peccatum aliquod) sit entitas realis: tum 1. Deus non erit causa istius entis; Quia partûs adeo deformis parens esse non possit divina bonitas. 2. Hoc dato, sequetur 1. Quod sit entitas secundaria, & per participationem, quæ tamen ab ente primo esse non participat. 2. Quod sit ens aliquod finitum, à Deo independens, & quoad productionem, & conservationem. Quæ omnia non solùm Philosophiæ, sed & Theologiæ contraria esse, & scimus, & credimus.

Locum *Augustini* apponam. *lib: de lib. arbit. cap.* 19. ubi quærens, quomodo movetur voluntas cùm se convertit ad malum: unde scil: ei est iste motus, qui est malus? Respondet *cap.* 20. *Omne bonum est à Deo; Nulla ergo natura, est, quæ non est à Deo, &c.* ex quibus manifestum est, omnem entitatem realem esse à Deo efficiente, tanquam à causa prima; & per consequens malum morale, seu peccatum non esse ens reale, cùm impossibile est ut à Deo producatur. Qui plura vellet, *Aquin.* videat *Cont: Gent: lib.* 3. *cap.* 65, 66, 67. *& ibid. Ferrarien. Capreol. in.* 2. *dist.* 37. *art.* 3. *ad* 2. *prin. Alvarem de auxil: divin: grat: lib:* 3. *disp:* 18. *Halens:* 1. *p. q.* 9. *memb:* 2. *Scot. in* 2. *dist.* 37. *Suarez Metaph. part:* 2. *disp:* 22. *sect:* 1. *&c:* Ubi hanc thesin affirmativam, nimirum omnem entitatem esse à Deo; veritatem catholicam esse asserit; & contrarium, *in fide* erroneum. Sic de malo culpæ in genere diximus; illúdque esse privativum demonstravimus. Sequitur, ut de singulis eius speciebus idem ostendamus: & 1. de malo Originali. 2. De Actuali. Sit ideò Conclusio octava hæc,

Conclus: 8: 8. Malum originale non est aliquid positivum, & reale, sed solùm privatio rectitudinis debitæ. Hanc Conclus: 1. explico. 2. Probo. Primò igitur per malum originale, non intelligo malum aliquod nobis adnatum, seu acquisitum; (Hoc enim à Scholasticis, & Theologis malum actuale cognominatur:) sed innatum illud nobis ab incunabulis inhærens; quod à primo parente nostro derivatum possidemus; qui non solùm naturæ ejus sumus hæredes, sed & culpæ; infœlicis culpæ, quâ vitam nobis abstulit priusquam dedit, cùm universa ejus posteritas, non modo nascitur ægrota, sed & mortua. 2. Malũ hoc originale nomen suum habet, vel 1. Ratione inhærentiæ, & à modo ineffendi: quia ab ortu nobis ineſt, Adeò ut mali sumus penè priusquam sumus; nec prius latera accipimus à natura formata: *Quin hæret*

lateri

lateri lethalis arundo. 2. Vel potest dici originale, ratione efficientiæ; Quia ipsa hæc culpa est radix, & origo unde reliqua mala infausto ortu enascuntur. Vel 3. ratione termini, nempe boni privati, prout est privatio justitiæ originalis debitæ inesse. Quod fusè tractant Scholastici: *Aquin: 1, 2. q. 82. art: 3. tom: 2. Commentat: ibid:* Item *in 2. dist: 30. q. 1: art. 2. Soto lib de natura & gratia: c: 9. Alvarez de Aux. divin: grat: lib: 6. disp. 44, 45.* Et ut mihi videtur, causa primaria, & principalis, cur hoc malum dicatur *Originale*, est hæc ultima. Ratio est: Quia mala omnia, cum non sint propriè entia, & ideo per se intelligibilia Θεωρητὰ & νοητὰ (ut cum *Platone* loquar) non sint: cognoscuntur, & æstimantur à terminis suis, bono sc. quod è subjecto tollunt, à quo & nomen (ut plurimum) & naturam accipiunt. Sic dicimus malum naturale in ordine ad bonũ naturale quod tollit: sic malum morale in ordine ad bonum morale quod privat, & pari rationis analogiâ, malum originale illud erit, quod bonum originale, seu justitiam originalem tollit. Ita ut dicatur hoc malum originale denominatione externâ à termino, cui opponitur, desumptâ. Et 3. hoc malum convenienter definiri possit, definitione ab *Anselmo* traditâ ante annos quingentos plus minus: Sic: malum originale est privatio justitiæ originalis debitæ inesse. Quam definitionem admittunt penè omnes antiquiores Scolastici. *Aquin. 1, 2. q. 82. Art. 3. & quæst. 4. de malo art. 2. ad 4. prin. Ferr. contra Gent. lib. 4. cap. 52. Hi spal: in 2. dist. 20. art: 3. not. 4.* & inter recentiores *Alvarez*, (& multi apud eum) *De Auxil. divin. grat. lib: 6. disp. 44, 45.* Quibus positis conclusio præposita demonstrari potuit omnibus rationibus, quibus malum in genere esse privativum ostendimus: sed actum non agam, & ideo ratione unâ aut alterâ thesis nostrę veritatem specialius evincam, & distinctius. Sit idcò ratio prima hæc quæ sequitur.

1. Quod consistit in privatione justitiæ originalis, sine ullo positivo in se incluso, illud necessariò erit quid privativum: at malum originale ita; ergo. Propositio luce suâ patet. Assumpt. Sic ostenditur. Si præter privationem justitiæ originalis, entitas aliqua esset malo originali intrinseca; tum entitas illa vel erit ipsa natura, vel ejus adjunctũ aliquod accidentale, (cũ nil aliud probabilitate ullâ vel fingi poterat) At ex his nullum dici possit: ergo. 1. Enim ipsam animam esse peccato originali intrinsecam, ab omni ratione sobria abhorret; (utcunq; *Flacius Illyricus* illud etiã asseruit) siquidem 1. hoc insanam Manichæorum hæresin toties à Patribus damnatam, nimium saperet, qui malum substantiam esse asserebant. Et ideò qui hoc asserit, antiquam illam hæresin tot Conciliorum anathematismis percussam ab orco revocet, necesse est. 2. Anima est illud quod peccat, ergo non est ipsum peccatum. 3. Anima est illud quod peccati originalis pœnam subit, ergo non est ipsum malum ob quod punitur: cùm ipsum peccatum non punit Deus, sed peccatorem. 4. Anima tenetur legem implere, ergo non est ipsum peccatum: Quia ipsum peccatum ad hoc teneri est impossibile. Sic enim ipsa legis violatio (hoc enim est peccatum) teneretur legem implere. Sed insanum hoc dogma, & ultra sobrietatem omnem παρίδξον, refutatione longiori indignum. 2. Non est aliquod adiunctum animæ accidentale, quod est malo originali intrinsecum: esset enim vel potentia, vel habitus, vel actus, vel aliqua alia qualitas. 1. Non potentia animæ, quia illæ omnes eædem potentiæ (quoad esse) quæ sunt in homine corrupto, præfuere in integro. 2. Quia Deus Optim. Max: est causa per se animæ, & anima per se causa potentiæ suæ; & per consequens, si malum hoc originale consisteret in potentia aliqua, ipse Deus

Ratio 1.

esset eius causa cum sit animæ; causa, enim causæ, in causis per se, est causa causati. At hoc nec Ethnicus assereret, nedum Christianus. 3. Nullus habitus potest esse malo originali intrinsecus: non infusus; quia hic à Deo immediatè, & adæquatè infunditur, qui peccatum producere omnipotenter non potest, ut olim a *Augustinus*. Non acquisitus; quia cùm hoc vitium ab ortu nobis insit, omnem usum liberum voluntatis præcedit, & per consequens omnem habitum acquisitum: Et ob hanc rationem nec possit actus aliquis esse peccato originali intrinsecus, quia præcedit omnem actum liberum voluntatis. 4. Nec fingi potest ulla alia qualitas realis liberum voluntatis exercitium antecedens, quæ possit malo originali esse intrinseca; cùm necesse sit illam ad Deum reduci tanquam ad causam omnis entitatis primam, (ut suprà probavimus) quod vel cogitare impium, nedum asserere. 2. Illa qualitas, quæcunque demum fingatur, si sit realis, causam habeat efficientem necesse est; cùm effectus realis sine efficiente esse, est impossibile: tum dico, illa causa efficiens, vel erit Deus; at Deus peccati author esse nequeat, (ut suprà) vel ipsa anima in qua illa qualitas est: (ab alio enim efficiente produci probabilitate nullâ dici possit.) At anima ipsa istius qualitatis causa esse non possit: Nam 1. si sit, tum vel liberè producit illam qualitatem, vel non: si dicatur, quod anima illam qualitatem liberè producit, tum infero, quod illa qualitas non est peccato originali intrinseca; quia malum originale omnem usum liberum voluntatis antecedit, ut manifestũ est. Si dicatur, quod illa qualitas non producitur liberè à voluntate; tum iterũ dico, quod in illa qualitate peccatũ moriginale esse nequeat: cum certissimum sit, quod voluntati illud nunquã imputabitur in culpã, quod non est in potestate suâ ut faciat, vel non; & per consequens, si voluntas qualitatem illam liberè non producat, peccatum originale in tali qualitate consistere nequeat. Ex quibus omnibus manifestum erit malum originale esse solùm, & formaliter privativum, quod erat demonstrandum.

a *Augustin. lib. 1. de Symb: ad Catech:*

Ratio 2. 2. Malum originale consistit in eo, quo posito in homine, homo habet peccatum originale, alio quocunque non posito; & quo ablato peccatum originale non habet alio quocunque non ablato: At positâ privatione justitiæ originalis, homo habet peccatum originale, & ablatâ illâ privatione præcisè, non habet illud peccatum: ergo in privatione illa consistat necesse est: & per consequens erit privativum. Minorem sic evinco: quia positâ in homine iustitiæ originalis privatione, homo est peccator; cùm caret perfectione ex lege debitâ; at nullo alio peccato, nisi originali: ergo in illa privatione consistit malum originale: dein positâ in homine iustitiâ originali peccatum originale ibi esse non possit: ergo. Sic de malo originali: Sequitur actuale, & hoc est duplex. 1. Omissionis. 2. Commissionis: Quorum utrumque esse privativum proximè declarabitur.

Conclus. 9. 9. Conclus: 9. sit hæc. Malum omissionis est formaliter, & adæquatè privativum, scil: carentia boni alicuius ex lege debiti.

Quam conclus: 1. explico: 2. Probo. 1. Igitur dico, quod malum omissionis non est contra præceptum negativum, (v. g.) non occides, non dices falsum testimonium: sed contra præceptum affirmativum, quod aliquod agendum imperat. Ratio est, quia ubicunque est omissio vitiosa, ibi necesse est, ut omittamus aliquid faciendum, at præcepta affirmativa solum imperant facienda: ergo omissio erit solùm contra hoc præceptum. 2. Malum omissionis consistit solùm in carentia actus requisiti. Ita *Aquin.* 1. 2. *q.* 71. *art.* 1. & 2. 2. *q.* 79. *art.* 3. *ad* 5. *Facob. Almain tract:*

tract: de lib: volunt: circa arg: 2. *Vasquez* 1. 2. *disp:* 92. *c.* 2. *Et Mendoza de Anima, disp:* 15. *sect:* 7. *subsect:* 1. *pag:* 940. 3. Malum omissionis est carentia actus debiti, non simpliciter pro omni tempore, sed solum pro eo tempore, pro quo est debitus. Ratio est, quia præceptum affirmativum non obligat ad semper, & ideo, si careo actu in illo tempore, pro quo non obligat præceptum, ut actum illum habeam, non est malum omissionis: Nam licet tum sit carentia actus, tamen non est carentia actus debiti, quia lex non obligat me ut illo tempore hunc actum habeam, & ideo si non habeam, non pecco. Ut si mandatum sit, ut superpellicium die Dominicâ induam, sed si die illâ non induam, omissio illa est vitiosa: At si feriâ 3. vel 4. non induam, omissio hæc non est mala, quia lex non obligat pro eo tempore.

Et hic dubium vindice non indignum occurrit, paucis explicandum, & quantum possum perspicuis. Nonnulli enim negant omissionem consistere in purâ omissione actus debiti, sed & eam ponunt in actu aliquo indebito, vel saltem negant posse esse omissionem puram: ut aliqui apud *Durand: in* 2. *dist:* 35. *q.* 2. & pro hac opinione adducuntur, *Caiet:* 1. 2 *q.* 6. *art:* 3. *& q.* 71. *art:* 5. *Gabriel:* 2. *dist:* 41. *q. unica.* Et alii apud *P. Hurtad:* De Anima, *disp:* 15. *sect:* 2. *num:* 66. Quorum aliqui ponebant omissionem in actu interiori, apud quos non velle facere præceptum, idem erat ac velle non facere. Et hoc probabant 1. Quia peccatum omissionis est peccatum actuale, & ideo requirit actum. 2. Quia voluntas cum omittit id quod actu faceret, est in actu secundo; sed exire in actum secundum non potest nihil faciendo. ergo requirit actum per quem exeat in actum secundum. *Dub.*

Hic duo agam 1. opinionẽ hanc esse falsam ostendã, 2. objectionibus satisfaciam. 1. Igitur sic: Omissio non consistit in actu interiori; (ut volunt illi apud *Durandum*, apud quos non velle facere, est idem ac velle non facere.) Ratio est, quia aliquando est omissio ipsius actus interni, scil: volitionis; at talis omissio in actu aliquo interno consistere congruè dici non possit: Quod in hoc casu evidentius appareat. Suppono aliquem, qui legitimum dominium habet in *Johannem*, mandatum dare *Johanni*, ut horâ duodecimâ aliquid scribat. Dico hoc mandato durante tenetur Johannes horâ 12. non solum scribere, sed & velle scribere. Jam suppono iterum *Johannem* ab horâ undecimâ ad primam altiùs dormire, & mandatum domini negligere, tum palam est, quod horâ duodecimâ non solum omittit scriptionem mandatam, sed etiam ejus volitionem; cum supponitur securiùs dormire. Nec tamen omissio consistebat in voluntate, seu volitione non scribendi, cum casu prædicto suppono *Johannem* somno altiori sepultum, adeo ut de scriptione ne per somnium quidem cogitet. 2. Si voluntas, cum tenetur ad volendum, solum non vult, sine ullo actu quocunque; dico, quod in tali casu peccaret peccatum omissionis, ergo. peccatum omissionis non requirit actum. Patet, quia voluntas in illo casu legem violat, non volendo, cum lex jubet velle; at peccatum illud aliud esse non possit, nisi omissionis, ut manifestum est. ergo. argumentum hoc sic urget *Durandus* in 2. *dist:* 35. *q.* 2. Omnis transgressio præcepti affirmativi est peccatum omissionis, at pura omissio actionis debitæ est transgressio præcepti affirmativi, ergo ipsa actus omissio, omni actu circumscripto erit peccatum omissionis. *Sol.*

2. Ad illud quod objiciunt, quod voluntas sine actu non potest esse in actu secundo. ergo, cum voluntas omittendo sit in actu secundo, requiritur actus ad omissionem; Dico, quod potentia est duplex. 1. Naturalis, quæ ad unum determi- *Ratio 2.*

terminatur, ut ignis ad urendum, & talis potentia nunquam est in actu secundo, nisi per actum aliquem positivum. 2. Moralis, ut voluntas, quæ est potentia libera; & talis potentia quoniam ex ratione intrinsecâ libertatis suæ ordinatur ad contradictoria, puta, ad velle, & non velle; non semper requiritur actio potentiæ, ut in actum secundum exeat. Cum enim ad opposita ordinatur, nempe ad velle, & non velle; necesse est ut modo oppositò exeat in actum secundum circa hæc opposita; scilicet volendo ex unâ parte, & non volendo ex alterâ. Et hoc est quod acutus Scholasticus, utcumque obscurus,* *Pet: Hurtado* de Mendoza vult; cum dicat, quod exercitium voluntatis, sive actus secundus est duplex. 1. Positivus, ut velle, per quod est in actu secundo positivè; 2. Negativus, ut non velle, per quod est in actu secundo negativè. Ita ut secundum illum, voluntas est æquè in actu secundo non volendo quod debet, ac volendo quod non debet.

* *P. Hurtado disp: de Anima, 5. sect. 2. num. 69.*

§

5. Dico quod malum omissionis est carentia actus debiti, etiam & habitus; sed cum hoc discrimine, ut sit carentia actûs immediatius, & proximè; habitûs solum mediatiùs, & remotè; scilicet in quantum per actum medium tenemur habere habitum. Ratio est, Quia non solum tenemur ad bonum faciendum simpliciter, ex parte rei, quod ad actum spectat; sed etiam ex parte modi tenemur alacriter, sine reluctantiâ, & toto pectore bonum facere, quod spectat ad habitum. Sed cum actus crebri sint media naturaliter ordinata ad habitum operandi, & facilitatem acquirendum, tenemur immediatius ad exercitium actus, ex quo habitus fit, quam ad habitum ipsum. Sic tenemur esse in templo die dominicâ, sed immediatius tenemur spatium transire interjectum inter nos, & templum, cum hoc sit medium necessarium per quod ad templum pervenitur. Et ideo omissio est carentia actus immediatiùs, & proximiùs; & carentia habitus mediatè solum, & secundario. Ex quibus omnibus ita demonstratis, conclusionis præpositæ ratio erit manifesta, sic: Mera carentia actûs, vel habitûs debiti non est quid positivum, sed solum privatio; at malum omissionis est mera carentia actus, vel habitus debiti inesse, ut ex prædictis patet: ergo. omissio erit malum, & solummodo privativum.

6. Sic de malo omissionis diximus: sequitur malum commissionis, quod non esse positivum, aut reale vice proximâ demonstrandum est. Nimirum malum hoc est, μέγας χορυδαλὸς Ἤπιτος in quo nimium fidunt, qui malum vellent esse positivum; & Rhetoricâ meliori, quam ratione, homicidium, adulterium, Dei odium, quasi mala extra omnem dubitandi aleam positiva indigitant: quasi causa nostra jam victa esset, & triumphata; & nos attoniti, & nescio quo fulmine ἐμβεβιωμένοι staremus, manus æternò captivas daturi. Et ut quod res est fatear, malum commissionis est ultimum hujus Hydræ caput, & pessimum, utpotè malitiâ magis lethali venenatum. Sed si malum hoc etiam esse privativum ostendamus, malorum *Lernam* verè superavimus. Hoc ut præstemus, sit hæc conclusio ultima.

Conclus. 10. 10. Malum commissionis non est natura aliqua positiva, sed solum privatio rectitudinis debitæ. Hanc conclus. 1. Explico. 2. Probo. 1. Igitur ut innoteseat quid sit malum commissionis, dico quod malum commissionis, & omissionis in aliquibus conveniunt, & in aliquibus differunt. Conveniunt 1. Quod utrumque est contra legem; 2. Quod utrumque etiam est privatio rectitudinis debitæ, & per legem requisitæ. Differunt tamen 1. Quia malum omissionis est contra præceptum affirmativum: Commissionis contra præceptum negativum. 2. Differunt ratione fundamenti; quia malum commissionis immediatè semper fundatur

in

in actu aliquo, aut habitu; malum omissionis non ita, sed in ipsâ animâ, nullo actu, aut habitu medio. Ratio est: Quia cum omissionis malum sit ipsius actus omissio, non possibile est, ut in actu fundetur, cum formaliter dicit carentiam actus. 3. Notan: nonnullos conclusionem hanc nostram negasse apud *Cumel: in* 1. 2. *pag:* 140. Sic *Cajet:* 1. 2. *q.* 71. *art:* 6. Sic *Occam in* 3. *dist:* 12. & alii apud *Jacob: Almain: in opus: tract:* 3. *cap:* 15. His tamen non obstantibus, ad promissam conclusionis ἀπόδειξιν procedo. Et hîc rationes illæ generales, quibus malum in genere esse privativum demonstravimus, idem de hoc commissionis malo evincerent: sed illas omitto, & ratione unâ, aut alterâ speciali dictæ conclusionis veritatem stabiliam. Sit ideo ratio prima hæc.

1. Si in peccato commissionis malitia formaliter non consistat in naturâ actus positivâ, sed solum in privatione boni debiti, tum peccatum commissionis non erit positivum: sed verum est prius. E. & posterius. Minorem sic evinco: Illud quod potest esse, & non esse malum, in eo non consistit malitia formaliter, (apertè enim sequetur, si substantia actus potest esse & non esse mala, quod tum malitia non consistit in ipsa entitate, & substantia actus; ut si possibile sit actum odii, quo Deum odio habeo, quoad substantiam consideratum, esse posse, & non esse malum, sequetur inquam, talem actum non esse essentialiter malum, quoad ejus esse positivum, & physicum,) sed possibile est, ut quivis actus commissionis, quoad naturam suam, & entitatem positivam, actu sit, & tamen non sit malus. Ergo ipsa ejus entitas positiva non erit mala. Minor sic patet; Quia Deus liberè prohibet hunc actum, ergo secluså prohibitione, non erit peccatum: Nam cum omne peccatum sit ἀνομία, necesse est, ut secluså lege, actus talis non sit peccatum, nec moraliter malum. At Deus, qui liberè tulit legem, liberè potest eam abrogare; & per consequens, actus ille, qui stante lege erat malus, lege abrogatâ malus nec erit, nec esse possit. Huic argumento *Jacob: Almain: tract:* 3. *cap.* 15. Respond: 1. concedendo, quod verum est, actum omnem esse malum, quia prohibitum. 2. Dicendo, quod sunt aliqui actus, qui non possunt non esse prohibiti, ut adulterium facere, Deum odio habere, &c. Et hic 3. statuit prohibitionem duplicem. 1. Indicativam, quâ recta ratio indicat hoc non esse faciendum: & hoc modo dicit, quod non potest esse, quin furtum, adulterium, odium Dei, & similia sint prohibita. 2. Imperativam, quâ Deus imperat hoc non esse faciendum; Et sic fatetur, quod actus, qui est solum malus in ordine ad hanc prohibitionem, potest esse, & non esse malus, quia tolli possit hæc prohibitio.

Ratio 1.

Respons.

Huic solutioni dico 1. quod malè dividit prohibitionem legalem in imperativam, & indicativam, quasi in membra opposita: Cum sit omni legi intrinsecum & indicare quid faciendum sit, & imperare ut fiat. Sic lex hæc *non occides* indicat occisionem esse malam, & imperat non faciendam: sic illa *Deum coles* indicat hoc esse bonum & faciendum. 2. Hoc est forsan quod vult; scil: Deum posse abrogare legem positivam liberè, ut liberè eam tulit: non autem legem naturalem, cum homo esse non possit, & non judicare tales actus esse malos. Sed hic dico 3. Quod nec hoc satisfacit. Nam licet naturale sit igni ut urat, modo habeat materiam capacem sibi approximatam; tamen si Deus naturæ volet, ut non urat, hoc officium non præstat; ut patet in tribus illis pueris in medium ignis à *Nebuchadnezzar* injectis: Et cur non pari rationis analogiâ, licet homo naturaliter judicat furtum esse malum; tamen si Deus naturæ vellet, hoc non judicaret: & tum, (cum lex

Refell. 1.

2

3

naturæ sit rationis dictamen) ille non peccaret, si actum furti educeret, cum in casu illo hoc esse malum ratio non dictaret. Nec ullam rationem video, cur Deus naturæ, cum lege naturæ non possit dispensare: Nam si mandet Deus *Abrahamo*, ut filium occidat; dico si tali casu occidat, adeo non peccat, ut obedientem potius se præstat, quam peccatorem. Et hic habemus exemplum omni exceptione majus, quo ostendamus actum illum, qui substernitur vitio homicidii, quoad suam essentiam, & substantiam, non esse malum: Nam certum est, licet *Abrahamus* non occidebat filium, tamen habuit volitionem actualem occidendi, (nam ex præparatione altaris, & ligni, & extensione manûs ut occideret, hoc manifestum est,) quæ volitio stante mandato Dei, *vade, & occide filium*, erat bona; at si illud mandatum abfuisset, idem numero actus horrendum fuisset homicidium; cum homicidium sit non solum facto occidere, sed & voto. Cum ideo idem actus, substantiâ invariatâ potuit esse bonus, & malus, manifestum est, quod ille actus quoad substantiam non est malus. 4. Concedit *Almain* ubi suprà; & *Capreolus in 2. dist. 37. q. 1.* Quod si Deus actum illum produceret quoad substantiam, non esset malus: Ergo ipsa actus substantia non est mala, seu malitia non consistit in ipsa actûs substantiâ: Quia tum impossibile est, ut actus substantia esset, & malitia non esset. 5. Aliam habet rationem *P. Hurtad. de Mendoza disp. Metaph. 7. sect. 3. num. 31.* quo ostendat actum odii Dei, non esse malum quoad entitatem positivam. Quia (inquit) supponamus hominem odio habere Deum, & tum amentem factum illum actum continuare; dicit, illum actum manere quoad substantiam in amente, at non quoad malitiam; cum ut actus sit malus requiritur ut liberè fiat, & sit actus rationalis, qualis in amente esse nequeat. Ergo malitia potest separari ab odio Dei manente actu, & per consequens actus non erit quoad entitatem suam, & substantiam positivam malus: quod erat demonstrandum. 6. Aliam rationem adducit, *Gul. de Rub. in 2. dist. 35. q. 1.* quo ostendat odium Dei quoad esse ejus physicum non esse malum, sic: Quia iste actus est solum malus quia transit super objectum indebitum, adeo ut si eodem actu quo quis nunc Deum odit, postea oderet peccatum, talis actus quantum ad substantiam actus invariatus, esset moraliter bonus, qui tamen priùs fuit malus, ergo talis actus quoad esse physicum, non est malus: q. erat d. Sic tandem quæsiti superius positi terminos exposuimus, & mali naturam esse privationem, rationis evidentiâ, quantâ potuimus maximâ demonstravimus. Sequuntur argumenta quæ in contrarium militant, eaque numerosa: Hoc enim veritatis triste privilegium, ut hostes perpetuò habeat, non solum pugnam minaturos, sed telis amentatis in ipsam veritatis perniciem armatos. Sed Magna est veritas, & prævalebit; tempestates nullas metuit, sed φέλμ῾ ὡς ἀβάπτιστος, *Nat super, non immersabilis undis.* Pergam igitur, & rationes in veritatis hujus præjudicium cessuras. 1. Ponam. 2. Solvam paucis, sed quantum valeo, manifestis.

Object. 1. 1. *Ferrar. contra Gent. lib. 3. cap. 9. pag. 244.* & *Gregor. Arim. in 2. dist. 34. q. 1.* probant malum esse quid reale 1. authoritate Philosophi, 6. *Metaph.* ubi dicit malum esse in rebus. 2. Ratione, sic: Illud quod est in entitate reali est reale, at malum ita: ergo. Minor per se est manifesta, cum in confesso sit malum omne esse in entitate reali, ut intemperantia in anima, cæcitas in oculo. Majorē ideo ostendo. 1. Quia inesse in alio, seu inhærentia est modus intrinsecus accidentis, entis nimirum realis; & ideo necesse est, ut illud sit reale, & accidens, cui modus accidentis

dentis intrinsecus convenit. Cum in Metaphysicis sit æquè impossibile, invenire subjectum sine modo suo intrinseco, vel modum talem sine subjecto suo; (putà substantiam sine subsistentia per se, aut subsistentiam per se sine substantiâ) æquè impossibile est (inquam,) ac in Physicis invenire subjectum sine differentiâ suâ; puta hominem sine rationali, aut rationale sine homine. Quod autem inesse in alio sit talis modus accidenti intrinsecus, notum est; nam cum ens reale apud Metaphysicos in substantiam & accidens dividitur, inhærentia seu esse in alio, est modus intrinsecus, & differentia transcendentalis per quam ens reale in genere determinatur ad accidens; sicut subsistentia per se est modus oppositus, quo ens reale determinatur ad substantiam. Et ideo sicut in Physicis impossibile est, ut rationale sit in alio quàm in homine; Quia est differentia quæ proximè, & immediatè determinat naturam animalis ad hominem: Ita in Metaphysica impossibile est, ut inhærentia in alio sit quàm in accidente, quia est differentia transcendentalis, quę immediatè determinat naturam entis realis ad accidens. Et per consequens, si malum in subjecto sit, seu inhæreat, necesse est, ut sit accidens, & ideo reale quid, & ideo non erit privativum; quod erat dicendum. 3. Sic urget *Ferrariensis*: Hæc propositio [*Malum est*] est vera, ergo aliquid ei in re respondet; quia compositio intellectus non est vera, nisi ei in re aliquid respondeat; & ideo si malum non habeat esse reale existentiæ actualis, tum propositio hæc [*Malum est*] non erit vera.

Ut huic argumento cumulatius satisfaciam, quod revera non esset tanti, nisi quod à tantis urgetur: Dico 1. Illud *Aristotelis*, [*Malum esse in rebus*] admitto: at inde non sequetur malum esse ens reale. Nam utcunque sequetur, malum esse ens reale ratione fundamenti, scil: denominatione extrinsecà, à fundamento suo reali petitâ: tamen non sequetur, quod ratione sui est quid reale, nimirum denominatione intrinsecâ. Siquidem esse in rebus apud *Aristotelem* hoc solum importat; scilicet esse extra intellectum; ita ut illud quod dicitur esse in rebus, non dependeat ab intellectu, sicut entia rationis; sed sit, sive nos cogitamus, sive non. Et hoc est quod vult *Arist.* nimirum malum non esse ens rationis; sed in rebus esse, sive nos cogitamus, sive non: Quod volenti animo concedimus. Nam in naturalibus cæcitas est in oculo, si nullus hoc cogitet: & in moralibus peccatum est in anima, licet intellectus nullus hoc cognosceret. Aliâs, si malum non esset in anima, nisi aliquo cogitante, sequeretur, quod qui non cogitaret de vitiis, non haberet; & idem esset non meminisse mali, & malum non habuisse. Erit ideo malum extra intellectum, ita tamen, ut non sit positivum, sed solùm privativum. 2. Igitur ad illud *Arim.* ubi dicit quod malum est in subjecto, & inesse est modus intrinsecus accidentis; qui solum accidenti inest, & ergo si malũ subjecto insit, erit accidens, & quid reale. Huic solutionem adhibet *Capreol. in 2. dist. 34. q. 2. art. 1.* ubi dicit, quod, cum dicimus malum inesse, hoc solum intelligendum est, bonum non inesse. Quam expositionem ex *Augustino* desumptam agnoscit, super *Genesin* ad literam, ubi sic philosophatur *Hipponensis* senex: *Cum dicitur* (inquit) *tenebræ erant super abyssum, nil aliud intelligitur quam hoc, lumen non erat.* Et idem *lib. de vitâ beatâ*, verbum *habeo* eodem modo explicat; ita ut habere vitium, apud illum idem est, ac virtutem non habere. Sicut habere egestatem, idem est, ac non habere divitias. Eodem modo *Ferrariens. contr. Gent. lib 3. cap. 9. pag. 244.* Dico 3. Forsan concinnius erit illud quod respondet *Suarez, ex Aquin. 1, 2. q. 85.* hoc modo. Aliquid

Solutio.

2

3

quid dicitur esse in subjecto, vel 1. per positionem sui; sic calor est in aqua; & lux in sole, nimirum per sui positionẽ; & quod hoc modo ineſt, positivum sit necesse est. 2. Per remotionem oppositi; sic tenebræ sunt in aëre per remotionem luminis; & cæcitas in oculo per remotionem visus. Sic malum omne ineſt per remotionẽ boni; & qd hoc modo ineſt, non necesse est ut sit positivú. 4. Dicimus malum ineſſe in subjecto, non tamen propriè inhærere. Ineſſe enim generalius est, quam inhærere: cum secundùm *Arist.* modi ineſſendi sunt octo, è quibus inhærere est unus modus specialis, qui malo formaliter sumpto convenire non possit. Ratio est, quia cum inhærentia propriè, & in rigore philosophico sit dependentia subjectiva, scil. modus quo accidens à subjecto suo depẽdeat; impossibile est, ut hic modus privationi communicetur: modus enim intrinsecus entis positivi privationi non conveniat. 5. Ad illud quod ultimo urget *Arim.* loco suprà citato; scil. quod hæc propositio [*Malum est*] non esset vera, nisi malum habeat esse reale: Nego. Ad probationem dico; quia huic propositioni [*Malum est*] aliquid in re respondet, hoc est, revera ita est sicut per propositionem significatur. Nam hæc propositio [*Malum est*] non significat malum habere esse reale, sed solum malum esse, indeterminatè scilicet, & confusè. Et ideo si malum aliquale habeat esse, sive illud positivum sit, seu privativum, parum refert, propositio illa erit vera. Cum ideo malum habet esse privativum, hoc sat est ut hæc propositio vera sit, [*Malum est.*] Et hoc etiam rectè explicat *Ferrariensis* ubi supra; ubi dicit, quod compositioni intellectus non semper respondet aliquid in re, quod est reale, & esse habet extra intellectum; ut apertè patet in his propositionibus etiam verissimis, *Chimæra est ens fictitium, Negatio est non ens:* sed solum requiritur rem significatam proportionari compositioni intellectus.

Ob. 2. 2. Odium Dei est malum morale, & quid positivum, quod probo non solum de ipsâ actus obliquitate, sed de actu ipso: idque primò, medio à *Johan: Rada* mutuato in contr: inter *Thomam* & *Scotum, part:* 2. *controv:* 16. ubi sic argumentatur: Odium Dei, ex communi omnium consensu, est intrinsecè malum: ergo, non est malum ob privationem ullam, quia impossibile est, ut privatio aliqua sit actui positivo intrinseca. 2. *Gul: de Rubeone in* 2. *dist:* 35. *q.* 1. Idem argumentum de odio Dei sic urget: Odium Dei est absolutè, & in se malum, quia nullâ circumstantiâ sibi adveniente possit esse bonum moraliter. Arg: probat, Quia actus positivus, qui sic est malus, ut nullâ circumstantiâ adveniente potest non esse malus, non est malus ob defectum aliquem, aut privationem, sed præscisè propter substantiam actus: Quia si ob privationem circumstantiæ debitæ esset talis actus malus, cum adveniente circumstantiâ illâ esset bonus: at odium Dei (ut manifestum est) ex circumstantiâ nullâ potest fieri moraliter bonum: ergo. Et hoc est quod ulterius urget, & fortius, doctus (si quis alius) ecclesiæ nostræ scriptor, *lib: 3. de Eccles: cap:* 32. sic: Odium Dei est in se malum, non ob privationem ullam boni debiti; Quia (inquit) bonum nullum est odio Dei debitum: & ideo secundum illum non est alia formalis malitia in odio Dei, quam ipse actus positivus. Quod & *Occham* apertè profitetur in 3 *sent: q.* 12. *Deformitas* (inquit) *in actu commissionis non est nisi ipse actus elicitus contra præceptum divinum*; & nihil penitus aliud dicit. Et paucis interjectis; *Cum aliquis elicit actum quem non debet, deformitas non est carentia rectitudinis debitæ inesse, nec illi actui, nec voluntati.* Eodem modo philosophatur *Cajetanus* 1. 2. *q.* 71. *art:* 6. & ulterius confirmatur. 4. Quia odium Dei non

non est malum à circumstantiis: ergo, est in se malum quoad substantiam actus: nam si esset malum à circumstantiis, tum maximè ab objecto indebito, at hoc dici non possit; quia cum Deus (nempe bonitas summa) sit objectum odii Dei, non potest habere malitiam ullam moralem à tali objecto: siquidem à summo bono malitia moralis non potest derivari in actum ullum: & per consequens, odium Dei, cum non sit malum à circumstantiis, erit in se malum, quoad ipsam actûs substantiam.

Nimirum ratio hæc *Achillea*, nodus hic *Gordius* aliquibus videtur, sed videtur tantum: quod ut manifestius ostendam; 1. Rutione unâ, aut alterâ evincam, ipsum actum quoad substantiam non esse malũ. 2. Objectionibus satisfaciam. 1. Igitur actum illum odii in Deum terminati non esse quoad substantiam malum, abundè probari possit ex iis rationibus, quas supra attulimus, ad probandum malum in genere esse privativum; & ex iis, quibus malum commissionis esse privativum specialius demonstravimus: sed actum non agam, illas suprà positas repetat benignus lector. Rutionem afferam è *Vasque* desumptam, quæ sic se habet: actus adulterii non est quoad substantiam malus: ergo, nec actus odii in Deum terminati. Consequentia est manifesta, cum eadem sit actus utriusque ratio, cum illa eadem lex naturalis quæ odium Dei prohibet, etiam & adulterium prohibet. Ant: Sic ostendit *Vasquez*, Quia ille actus, qui est actus adulterii & moraliter malus, potest fieri non malus substantiâ ejus invariatâ, solum si mulier ex aliena fiat tua, (ut manifestum est) ergo. ipse actus quoad esse suum, & substantiam non est malus. 2. Si ille actus odii Dei sit quoad esse suum malus, hoc est si ipsa malitia moralis istius actus consistat formaliter in entitate reali, & positiva actûs; tum dico, entitas illa est à Deo effectivè producta, vel non: si sit, tum Deus erit author peccati, quod vel cogitare impium, nedum asserere. Nec causam adjuvat, si cum *Durando* dicas, talem actum esse immediatè à voluntate solùm, & solum mediatè à Deo, in quantum voluntas ipsa est à Deo: Nam si ipsa voluntas sit à Deo, directè & per se efficiente, & actus ille à voluntate directè etiam, & per se, tanquam à causa efficiente (quod manifestum est.) Cum causa causæ, in causis per se sit causa causati, semper sequitur Deum ex illâ thesi esse authorem peccati: quod nec Ethnicus concederet, nedum Christianus. Vel 2. si actus ille (putà) odium Dei non sit à Deo tanquam à causa prima, tum erit aliqua entitas realis, & finita, quæ non erit per participationem à Deo, nec erit dependens à Deo, tanquam à causa prima, nec requirit providentiam Dei ut causam conservantem; (Cum certissimum sit, quod non dependet à Deo efficiente, nec dependet ab illo conservante.) Quæ omnia esse heterodoxa & *Manichæum* plus sapere, quàm Christianum, superiùs demonstravimus, ex communi antiquitatis consensu. Sed his omissis, ad ea quæ objiciuntur, dico 1: Quod cum objicitur, quod odium Dei, adulterium, & similia, sunt intrinsecè mala: ergo, quoad substantiam actus. Dico (inquam) cum *Johanne de Rada in controv: inter Thom: & Scot: p. 2. cont:* 16. Quod actus illi dicuntur intrinsecè mali, non quod malitia est de eorum naturâ, & essentiâ; sed quod talis malitia ipsis inest ablata omni lege positivâ: id est, etiamsi legi naturali alia lex nulla esset superaddita, tamen hi actus essent ex lege naturali per se mali. Vel 2. Quia isti actus non solum sunt mali ex defectu circumstantiæ alicujus, sed ex genere & objecto, quod aliis malis non convenit; ut ambulare ob finem debitum, tempore debito, loco conveniente, erit bona; & iis circumstantiis non debitis, mala: At adulterium

Sol. 1.

semper est malum, loco nullo, tempore nullo, aut fine ejus naturam mutante.
3. Ad illud quod urget *Gul: de Rub:* nimirum, quod odium Dei est malum, non ob defectum ullius circumstantiæ debitæ, cum nulla circumstantia potest ei advenire, ita ut ex eâ fiat bonum: & per consequens erit quoad substantiam malum. Dico, 1. Quod odium Dei est malum solum ob defectum objecti debiti; nam si odium illud terminaretur ad peccatum, esset bonum, cum peccatum esset objectum debitum, & odio illi proportionatum. Hic ideo notandum 4. Quod, cum dicimus odium Dei ex positione circumstantiæ debitæ posse esse bonum, odium Dei hic non sumitur aggregatè, & connotativè, in quantum omnibus istis circumstantiis est vestitum: nam sic manifestum est, odium Dei in quantum involvit objectum illud indebitum, Deum scilicet, & reliquas circumstantias, non posse esse bonum ex ullâ aliâ circumstantiâ adveniente, (ipso scilicet manente odio Dei.) Sed 2. si sumatur præscisè, pro entitate istius actus per se considerati; dicimus, quod ei possunt advenire circumstantiæ debitæ, ex quibus actus ille fiat bonus. Adeo ut, si arguas odium Dei, dum est odium Dei, nimirum in quantum limitatur ad tale objectum, non potest ex ullâ circumstantiâ fieri bonum: ergo est quoad essentiam malum: Non sequetur. Quia ambulatio ad mœchandum, determinatè ad talem finẽ, scil: dum est ambulatio ad mœchandum, non potest ex ullâ circumstantiâ fieri bona: & tamen in confesso est, hunc actũ non esse essentialiter, & quoad substantiam malum. Cum ambulationi per se sumptæ possint advenire circumstantiæ debitæ, ex quibus esse possit actus bonus moraliter. Sic ego de odio Dei pronuntio; quod odium Dei in quantum odium Dei, non potest esse bonum ex ullâ circumstantiâ; sicut nec ambulatio ad mœchandum, in quantum talis, possit ex ullâ circumstantiâ fieri bona. Sed sicut ambulatio per se sumpta potest esse bona; sic odium per se sumptum potest esse bonum; & per consequens, ipsum esse actûs non erit per se malum. 5. Ad illud quod urget doctiss: noster *Field: lib: 3. de Eccles: cap: 23.* scil: quod malitia in odio Dei non est carentia bonitatis debitæ, quia nulla bonitas est tali actui debita: Dico ut prius: Quod odio Dei in quantum ad tale objectum (Deum scilicet) limitatur, nulla bonitas est debita. Sicut pari passu, ambulationi ad mœchandum, vel occidendum innocentem, in quantum ad tale objectum limitatur, bonitas nulla est debita; actui enim malo, ut malus est, non debetur bonitas; tamen ambulationi, ut sic, sua debetur bonitas. Et sic hoc argumentum, quod tanti faciunt, non magis probat odium Dei esse quoad substantiam malum, quàm ambulationem aliquam ob finem indebitum. 6. Ad illud quod ultimò urgetur, quod odium Dei non est malum ex objecto, vel circumstantiâ aliquâ; præsertim non ex objecto; quia cum Deus est objectum qui est bonitas summa, ab eo malitia nulla esse possit; & per consequens, odium Dei est in se malum, & non ab objecto. Huic dico, 1. Quod verum est, licet in odio Dei objectum sit bonum summum, tamen malitia actûs est ab objecto. Et hoc potest esse dupliciter; 1. Physicè, & effectivè, quasi Deus aliquam malitiam in actu illo effectivè produceret; & hoc modo impossibile est, ut ulla malitia in actu sit à Deo effectivè producta; cum perpetuò verum sit illud *Philonis Judæi*, ὁλοκληρὸν ἀρετὴ θεῶν γέννημα· scilicet virtus deorum progenies, non vitium. 2. Ethice, & objectivè, & hoc modo malitia potest esse à Deo: hoc tamen cautè intelligendum est: Nam Deus non est objectum odii ex naturâ suâ, nec odium nostrum excitat per se; sed solùm ex malitiâ nostrâ, & per accidens. Et ideo potest Deus optimus maximus esse causa, vel occasio moralis

talis, & objectiva malitiæ in actu odii ad eum terminati, at hoc est solùm per accidens, ex malitia nostra, non per se ex natura suâ: cùm Deus optimus maximus se solùm passivè habet actum odii terminando, non activè eum excitando: Ita ut nostrum hoc crimen est, non Dei.

3. Videtur, quod malum pœnæ sit propriè positivum: Quia licèt pœna damni sit privatio visionis beatificæ, & ideò in confesso quid privativum; tamen pœna sensus ex communi Scholasticorum consensu consistit in cruciatu positivo. Quod ulterius probat *Greg. Arimin. in 2. dist. 34 q. 1. art:* 1. sic: quia dolor in homine esset malus, si perfectionem nullã tolleret. Nam tristitia secundùm se est pœna: ergò secundùm se est mala. Quia si tristitia ideò solùm esset mala quia privat bono debito, tum sequeretur, quod si ab homine tolleretur illa bonitas sine tristitiâ, quæ à tristitia tollitur; quod talis homo esset æquè malus sine tristitiâ, ac si præter carentiam boni privati, actu habuit tristitiam in se. At hoc videtur incongruum, ergo & illud. 3. Urget sic: Quia si malum pœnæ omne consistat solùm in privatione boni debiti, tum omnis pœna esset formaliter pœna damni, cùm non consisteret formaliter in positione indebiti, sed solùm in damno, seu privatione boni debiti. Hoc etiam urget *Capreol in 2. dist. 34. q. 2. art. 2.* Quod etiam ulterius prosequitur *Bonavent. in 2. dist. 34. q. 3.* Quia pœna sensus potest intendi & remitti, at mera privatio non ita; & per consequens pœna sensus non consistit in privatione boni solùm, sed in positione alicujus positivi indebiti. Apud Scholasticos enim semper invaluit illud dogma, quod & verissimum est, nempe pœnam damni esse in omnibus æqualem, & gradus nullos admittere; pœnam autem sensus admittere gradus, nec esse in omnibus æqualiter; sed major vel minor pro ratione culpæ ob quam infligitur. *Ob. 3.*

Ut dubio huic cumulatius satisfaciam. 1. Naturam pœnæ sensus paucis explico. 2. Solutionem objectioni accommodo. 1. Igitur dico, quod pœna sensus propriè est cruciatus ille positivus, quem subeunt impii ultra visionis beatificæ privationem, Et dicitur pœna sensus in ordine ad sensum nostrum, nimirum denominatione extrinsecâ à potentia apprehendente, desumptâ: cùm homo mediante sensu hoc malum subeat, & cruciatum ejus sentiat. Ad primum ideò quod objiciunt, scilicet pœnam sensus cùm consistat in cruciatu positivo, non esse privativum, sed positivum; & ideò omne malum non esse privativum: Dico malum illud pœnæ considerari tripliciter. 1. Respectu Dei, nimirum in ordine ad principium à quo infligitur, & hoc modo clarum est pœnam sensus non habere rationem mali, sed boni, in quantum inflictio istius pœnæ sit justitiæ divinæ executio; dum in obfirmatum vitio peccatorem animadvertit severus aliquando Deus, semper justus. 2. Respectu subjecti, scilicet in ordine ad illum qui cruciatum illum patitur; & sic est malum propriè, nimirum alteri malum, ut postea declarabitur. 3. Respectu sui, & hoc modo pœna sensus duo includit. 1. Aliquid fundamentale, & semper est aliquid positivum; & hoc est quod intelligunt Scholastici, cum definiunt hanc pœnam esse cruciatum positivum: ut *Durand: in 2. dist: 33. q. 1.* 2. Includit aliquid formale, & est ratio seu formalitas cur hæc natura, seu entitas positiva sit homini mala formaliter: & hoc modo, dico, quod illud positivum quod est in pœna sensus, per se consideratum, quoad esse absolutum, non est homini malum: sed solùm in hoc, quia illa entitas positiva privat hominem aliqua perfectione, & bonitate sibi debitâ. Nam cùm pœna sensus in eo genere mali sit, quod dicitur malum alteri *Sol. 1.*

solùm, non in se; necesse est, ut ex eo solùm sit homini mala, quia bono eum aliquo privat. Sic si quis ob scelera sua comburatur, ignis ille est ideò solùm homini comburendo malus, quia eum privat perfectione debitâ; nam si ignis hominem non læderet, nec perfectionem ullam tolleret, non video cur esse in igni esset homini magis malum, quàm esse in aëre. Et hinc est qd doctissimus noster *Field* observat *l: 3. de Eccl: c: 23. ex Arim: in 2. d. 34. q. 1.* Quod malum pœnæ, (pœnam sensus intelligit) dicitur malum, non denominatione passiva (ut ibidem loquitur) seu intrinsecâ, quasi illud positivum, quod pœnam dicimus, esset in se malum: sed solùm denominatione activâ & extrinsecâ, quia cruciatus ille positivus è subjecto tollit bonitatem aliquam. Ex quibus pateat, pœnam sensus dici positivum quid, quoad suum fundamentale solùm, & id quod habet rationem materialis in pœna sensus, non quoad formale, illud nimirum in quo ipsa malitia istius pœnæ formaliter consistit.

2. Ad illud *Ariminens:* ubi dicit, quod dolor per se, si bonum ab homine nullum tolleret, esset homini malus; Quia pejor esset homo cum tristitia, quàm sine illâ: Nego. Siquidem si tristitia esset in homine, ita ut nullam omnino perfectionem ab eo tolleret, non potuit ulla rationis verisimilitudine dici malum hominis. Quod etiam ratione manifestâ ostendi potest; Sic.

Ratio 1. Dolor (verbi gratiâ) est ideò solùm homini malus, in quantum hominem lædit; eíque est nocivus: (malum enim omne, qua tale, subjectum lædat necesse est) at subjectum suum non lædit dolor vel ulla sensus pœna, nisi in quantum bonum aliquod tollit; nam si bonum non tollat, utique nec lædat: Cùm certum sit, quod subjectum illud esse læsum justè non dicas, cui sua bonitas manet integra, & inviolata.

Ratio 2. 2. Secundùm illud solùm est pœna sensus homini mala, secundùm quod denominat subjectum suum malè se habere; at hoc solùm, & præcisè ex eo fit: quia bonum aliquod è subjecto tollit: & ideò talis pœna ex eo solùm erit malum, quia privat subjectum bonitate aliquâ. Et per consequens natura ejus erit privativa. Propositio est luce suâ manifesta. Minor sic pateat; Quia subjectum non potest dici malè se habere, cui bonum debitum nullum deest: cùm necesse est, ut tale subjectum perfectè, integrè, & completè se habeat, cùm nihil ei desit, quod requiritur. Ergò ex eo solùm erit malum, quia est boni alicujus privativum. Quod ulterius pateat.

Ratio 3. 3. Quia si dolor, vel tristitia esset per se mala; tum necesse est, ut per se solùm reddat subjectum suum pejus: at subjectum cui advenit non reddit pejus seipsum solùm ponendo, si bonum nullum tollat: Quomodo enim erit illud subjectum pejus nunc quàm priùs fuit, si omne bonum nunc habeat, quod prius habuit? cùm necesse sit ut aliquid pejus fiat, ut aliquod amittat. Ex quibus pateat bonum quod malum pœnæ (pœnæ sensus scilicet) utcunq; includit aliquid positivum, ad modum fundamenti: tamen pro formali ex eo solùm esse malum, quia subjectum suum cui advenit perfectione debitâ privat. 3. Ad illud quod objicitur; Si malum quod est in pœna sensus, in hoc solùm consistat, quod privat subjectum cui advenit perfectione aliquâ: tum omnis talis pœna esset pœna damni. Dico, cum *Capreol. in 2. dist: 34. q: 2. Et Ariminens: q: 1. art: 1.* quod verum est, pœnam omnem, imò malum omne, posse dici damnum sensu generali; scilicet, ut dictio illa *damnum* in latitudine sua usurpatur. Si quidem malum quodcunque est damnum, noxa, nocumentum

nocumentum ſubjecti ſui, cujus eſt malum. Et hoc modo non diffitemur pœnam ſenſus poſſe dici damnum, vel pœnam damni. Sed 2. ut pœna damni ſumitur ſpecialiùs, & determinatè, pro privatione gratiæ, vel gloriæ; ſic negamus pœnam ſenſus poſſe dici pœnam damni: Quia per illam nec gratia, nec gloria tollitur, ſed perfectiones aliæ naturales. Et hoc eſt quod vult *Capreolus*, cum vocat pœnam ſenſus damnum cauſativè, quia ſcilicet damnum in ſubjecto cauſat, bonum aliquod tollendo, licet formaliter non ſit damnum. Quod etiam intelligendum eſt de pœnâ ſenſus ſolum quoad ejus eſſe fundamentale, ſic enim cauſat damnũ in ſubjecto; non quoad eſſe formale, quia ſic eſt damnum ſubjecti ſui, ſenſu ſcilicet generali ſuperius expoſito. 4. Ad illud quod ultimò urget *Bonavent. in 2. diſt. 33.* Quod pœna ſenſus admittit gradus, ergo eſt quid poſitivum, & non mera privatio. Dico, quòd privatio poteſt habere magis, & minus, vel 1. Ratione ſui, quaſi privatio ipſa per ſe præſcisè eſſet capax intenſionis, & remiſſionis: & hoc modo habere gradus non aſſerimus. 2. Ratione termini privati, boni ſcilicet quod tollit; & hoc modo aſſerimus privationem non ſolum poſſe habere gradus, ſed & actu habere. Sic utillam pœnam majorem dicimus, quæ majorem ſubjecti perfectionem tollit: Sic in naturalibus illa cæcitas quæ tollit viſum in uno oculo eſt mala; & illa quæ in utroque eſt magis mala; ex hoc, quod bonum naturale majus tollit. Et in moralibus illud vitium eſt majus, quod bonum morale majus tollit, ut manifeſtum eſt: & ideo malũ hoc pœnæ habebit gradus, pro gradibus boni oppoſiti quod tollit.

4. Malum morale eſt quid poſitivum: ergo. Omne malum non eſt privatio: *Ob. 4.* probatur, quia vitium opponitur virtuti contrariè, aſſerente Philoſopho *lib: Cat: c: 10. p. 1.* at contrariorum uterque terminus eſt poſitivus. ergo. malum erit quid poſitivum. 2. Virtus & vitium differunt ſpecie prædicamentali, cùm ſunt ſpecies oppoſitæ in prædicamento qualitatis; ſed omnes ſpecies prædicamentales ſint poſitivæ, ut ex ipſis Logicæ principiis vel tyrones cognoſcunt. ergo. vitium morale erit quid poſitivum. Hoc argumentum fuſiùs urget *Aquin: 1 p. q. 48. art. 1. & cont: Gent: lib: 3. cap: 7.* ubi etiam *Ferrarienſis* idem multis premit. Illos videat, qui plura vellet. Nobis nec libet omnia urgere, nec licet; ad ſolutionem igitur accedo paucis adhibendam. Et 1. huic argumento abundè ſatisfecit *Fran: Suarez ad 1. p. Aquin:* in tractu de virtutibus, & vitiis, ad quem lectorem, qui ſolutionem vellet cumulatam, remitto. 2. Ad id quod primò urgetur reſpondeo, (ex *Johan: de Radâ, in Reconcil: Cont: inter Thomam & Scotum p. 2. Cont: 16.*) Primò concedendo virtutem & vitium eſſe contraria. Secundò, diſtinguendo cum eodem *Rada*, ſic: Virtus & vitium conſiderantur vel 1. ratione ſignificati materialis, fundamenti ſcilicet, ſeu habitus, in quo ipſa malitia, & bonitas moralis immediatè fundatur. Et hoc modo fatetur, quod virtus & vitium ſunt contraria poſitiva, & ſpecie diſtincta. Quia, avaritia (v.g.) de materiali ſignificat habitum poſitivum ex nimio amore pecuniæ refugientem, non ſolum è ſuperfluis, ſed & neceſſariis ſumptibus: prodigalitas verò habitum poſitivum inclinantẽ animũ ad ſumptus etiã ſuperfluos. 2. Si ſumantur ratione ſignificati formalis, ſcilicet, pro ipſâ malitiâ, & bonitate morali, ut ſic: tum fatetur *Rada*, quod non differunt ſpecie prædicamentali, nec ſunt contraria, ſed privativè oppoſita. Et hoc eſt quod alio modo explicat *Aquin. lib 3. contra Gent. cap. 8.* dicendo, Quod virtus & vitium, ſi ſumantur concretivè, eſſe contraria, & ſpecies poſitivæ. Sed ſi ſumantur abſtractivè, non ita: ſed ſolum opponi, ut privatio & habitus.

Rspl: Contra solutionem hanc sic disputat *Ferrariensis*: Habitus vitii pro materiali, scilicet ipse habitus, malitiâ abstractâ, est bonus. ergo non contrariatur virtuti, nec est species opposita, ut pro materiali sumitur, seu pro habitu illo positivo malitiâ demptâ. Patet antecedens, quod malitiâ demptâ ab habitu vitii, habitus ille sit bonus; quia habitus malum esse non possit, nisi à malitiâ; & ideo malitiâ demptâ non erit habitus ille malus, & per consequens non erit virtuti oppositus, & contrarius; cum bonum bono non contrariatur.

Sol. Cui paucis interjectis sic respondet idem *Ferrariensis*: Quod verum est, si habitus vitii sumatur per se præscisè, sine ullo ordine ad ipsam malitiam, tum non opponitur contrariè virtuti: Sed si habitus ille sumatur connotativè, nimirum in ordine ad malitiam, in quantum hic habitus habet talem malitiam in se fundatam: sic erit virtuti contrarius. Adeò ut licet nec ipse habitus vitii per se præscisè contrarietur virtuti; nec ipsa malitia per se; tamen habitus in quantum tali malitiæ substat, virtuti erit contrarius. 2. Cum dicit Philosophus bonum & malum contrariari, & esse ipsa genera, non sub genere ullo: *Aquin. 1. pq. 48 art. 1.* dicit, illum hoc habuisse ex *Pythagoræ* placitis, qui duo statuebat principia æqualiter prima; scilicet bonum, & malum. Quod idem asserit *Simplicius* ex *Iamblico*, ut rectè observat *Ferrariensis Cont. Gent: lib. 3. cap. 8.*

Dub. Sed si malum morale sit solum privativum, tum ubi est eadem privatio, erit idem malum; at hoc falsum. ergo & illud. Patet 1. Quia est eadem privatio boni in avaritiâ, & prodigalitate; quia cùm unitas, & distinctio privationis dependet ab unitate, & distinctione boni privati; necesse est, ut ubi idem bonum privatur, eadem sit privatio; at in prodigalitate, & avaritiâ est privatio ejusdē boni, nempe liberalitatis; ergo, si malitia horum extremorum consistat in privatione boni, scil: liberalitatis, erit eadem malitia in utroque extremo, quia est privatio ejusdem boni in utroque, nempe liberalitatis. At manifestum est, quod eadē malitia non est in utrisq; illis extremis, ergo malitia utriusque non consistat in nuda privatione boni debiti; & per consequens erit quid positivum.

Sol. Huic dubio cumulatè satisfecit *Fran: Suarez* ubi supra. Unum addam è *Johan: de Rada*; qui statuit privationes in avaritiâ, & prodigalitate esse distinctas. Non quod bonitates, aut rectitudines diversas tollant ex parte rei; cum manifestum sit eandem bonitatem, & per prodigalitatem, & per avaritiam tolli, nimirum bonitatem medii à quo recedunt, nempe liberalitatis: Sed ex parte modi, illam eandem bonitatem, alio, & alio modo privant. Siquidem liberalitas convenit cum prodigalitate in hoc, quod utrumque inclinet ad sumptus necessarios: unde *Ethicorum 2. cap. 8.* Avarus vocat liberalem prodigum: Convenit etiam cum avaritiâ in hoc, quod utrumque refugit à sumptu superfluo, & ita prodigus vocat liberalem avarum. Dico igitur quod prodigalitas dicit privationem liberalitatis in quantum à superfluis sumptibus liberalitas abstinet. Avaritia vero dicit privationem liberalitatis, in quantum liberalitas inclinat ad sumptus necessarios. Et hinc est, quod licet ex parte rei, idem bonum ab utrisque privatur, scilicet liberalitas; tamen ex parte modi formalis, manifestum est ex prædictis, quod modo diverso hoc fit. Et hoc sufficit, ut malitia in prodigalitate sit distincta à malitiâ in avaro: & per consequens non necesse est, ut in positivo aliquo consistat, vel hujus, vel illius extremi obliquitas.

Ob. 5. 5. Malum commissionis est quid positivum: ergo omne malum non est priva-

tio rectitudinis debitæ. Ant: Probat *Guliel: de Rub: in 2. dist. 35. q. 1.* Sic; quia in hoc solum distinguitur peccatum omissionis, & commissionis; quia omissio dicit nudam carentiam actus: At commissio necessariò requirit actum. Ergo peccatum commissionis cùm actum positivum necessariò requirit, & per illum etiam distinguatur à peccato omissionis, manifestum erit quod aliquid positivum includit, & per consequens omne malum non erit privativum. Idem urget *Francis. de Mayron: in 2. dist. 43. q. 3. pag. 27.* & *Ockam in 3. sent. q. 12.* Quod & approbat Doctiss: noster *Field: de Ecclesia lib. 3. cap. 23.* Et ulterius suaderi possit, quia illud est peccatum formaliter, quod est prohibitum à lege, sed ipse actus adulterii, (verbi gratiâ) est prohibitus. Ergo ipse actus erit per se malum; qui actus cum sit positivus, sequetur, quòd omne malum non sit privativum, quod erat demonstrandum.

Nonnulla huic argumento satisfactura superius exposuimus; ubi malum commissionis esse quid privativum demonstravimus. Unum solùm, aut alterum addam, quo veritas his tenebris involuta distinctius appareat, & manifestius. 1. Igitur nonnulla præmitto. 2. Solutionem adhibeo. 1. Malum omissionis & commissionis conveniunt in generali ratione mali, cùm utrumque sit legis παράβασις, & ἀνομία transgressio legis. Differunt tamen. 1. Quod omissio omnis sit legis affirmativæ violatio; commissio præcepti negativi. Ita ut omitto propriè, non faciendo imperatum; committo, faciendo prohibitum. 2. Differunt, quia malum omissionis in ipsa anima rationali, seu potentiâ ejus aliquâ immediatè fundatur, non in actu aliquo, aut habitu. Ratio est, quia omissio necessariò dicit carentiam actus; & ideo impossibile est, ut in actu fundetur: Malum autem commissionis in potentia ipsa immediatè fundari nequit, sed in actu aliquo, aut habitu, in quo tanquam fundamento proximo, & immediato consistit. Ubi notatu non indignum est, omissionem non solum ad actum terminari, sed & ad habitum; Ita ut malum omissionis potest consistere, in carentia vel actus debiti, vel habitus. Ratio est, quia omissio formaliter consistit in carentia ejus, quod per præceptum affirmativum tenemur habere; at per præceptum affirmativum tenemur, non solum habere actum, sed & habitum. Certissimum enim est, nos non solum teneri ad opera virtutis facienda simpliciter, quod ad actum spectat: Sed etiam ex parte modi, tenemur hoc promptè, alacriter, & prono pectore facere, quod ad habitum spectat. Hoc enim non est adæquatum legis præceptum, ut quis Deum, & proximum diligat ex parte rei; sed requiritur ex parte modi, ut hoc toto pectore, toto corde, & omnibus viribus faciat. Cum ideo legis præceptum affirmativum nos obligat ad actum faciendum ex parte rei, & ex parte modi ut alacriter, & promptè fiat, quod pertinet ad habitum; manifestum erit, quòd præceptum violamus, si vel actum requisitum non faciamus, vel eo modo non faciamus quo lex requirit: Et ideo cum præceptum affirmativum violatur omittendo, omissio terminari possit, vel ad actum, vel habitum. Sed cum hoc discrimine, quod priùs, & immediatiùs tenemur ad actum; & secundariò, & mediatiùs ad habitum. Ratio est, quia actus est medium necessariò requisitum, ad habitum acquirendum; & ideo cum necesse est, ut actum habeamus, antequam habitum habere possumus, certum erit nos prius teneri ad actum, dein ad habitum. 3. Malum omissionis, & commissionis non differunt specie formali, ratione ipsius malitiæ, ut sic: sed solum specie materiali, ratione actus vel fundamenti, in quo fundatur illa malitia. Sic *Aquin: 1. 2. q. 72.*

q:72. art:6. quod & Scholastici communi consensu asserunt, Ratio etiam evidens evincit: quia omissio, & commissio possunt esse in eadem specie peccati formaliter sumpti, pro malitia ipsa: sic avarus, accipiendo ubi non debet, committit; & non dando ubi debet, omittit: tamen & omissio illa, & commissio, utrumque scilicet est peccatum ejusdem speciei, nempè avaritiæ. 4. Malum commissionis duo includit. 1. Unum, quod est fundamentale, nempe actum, vel habitum. 2. Alterum formale, privationem scil. rectitudinis debitæ. *Aquin:* 1.2. q. 71. art. 6. & q. 72. art. 6. Ubi sic Philosophatur Scholasticorum κορυφαιότατος. *August:* (inquit) in definitione peccati duo posuit; unum quod pertinet ad substantiam actus humani, quod est materiale peccati commissionis: & hoc modo est dictum, factum, aut concupitum. Aliud quod est formale, & pertinet ad rationem mali intrinsecam, ut esse contra legem Dei. Illum insequitur *Gul. de Rubeone, in 2. dist. 35. q. 1. & Durandus ibid.* 5. In malo commissionis formalitas est privatio rectitudinis debitæ. Et hæc rectitudo est debita. 1. Actui ipsi commissionis: hoc enim est discrimen inter malum alteri, & malum simpliciter; quod malum alteri non dicitur malum alteri, ob defectum ullum in se, subjectivè: (Siquidem calor qui est aquæ malus, in se non deficit) sed solùm effectivè, quia in alio causat defectum, & boni debiti carentiam. Malum autem simpliciter est illud quod est in se malum; hoc est caret bono aliquo sibiipsi debito, ad modum perfectionis propriæ: quale est omne peccatum præsertim commissionis. Ut rectè *Fran Suarez Metaph. to. 1, disp: 11. ex Aquin: q. 1. de malo art. 1.* Si in actu quo quis dat pauperi ob propriam gloriam, est defectus boni debiti tali actui; nempe defectus debiti finis; ex quo defectu ille actus est in se malus. Iste actus tamen deficit solùm in genere moris, quia non est talis, qualis esse à lege requiritur: non deficit in genere naturæ; quia ille actus quo quis dat ob suam gloriam, potest esse æquè bonus & perfectus quoad esse actus physicum, ac actus ille, quo quis dat pauperi ob gloriam Dei. 2. In malo commissionis est etiam privatio rectitudinis voluntati debitæ; quia actus talis (puta homicidium) privat voluntatem bono moraliter debito. Et hîc notatu dignum est illud quod habet *Bonav. in 2. dist. 35 q. 1.* Ubi ait, tria esse in anima. 1. Ipsam potentiam (puta voluntatem) & hanc non tollit malum commissionis, nec possit quidem. 2. In anima est habitus, & hanc potest malum commissionis tollere. 3. Est (inquit) habilitas media inter potentiam, & habitum; & hanc habilitatem minuat malum omne commissionis; cùm manifestum est quod malum istiusmodi reddit nos minus habiles ad bonum faciendum. Ex quibus pateat malum commissionis pro formali, consistere in privatione boni debiti: Debiti (inquam) sibimetipsi proximè, & immediatè, & boni voluntati debiti secundariò, & remotè. Ita ut prior privatio sit in ipso actu subjectivè, posterior ab actu effectivè. Quibus positis solutio argumenti prioris erit facilis. Nam 1. cùm dicitur, quod malum commissionis non distingueretur à malo omissionis, nisi sit positivum. Nego: quia hoc concesso, quod malum commissionis sit propriè privativum, tamen malum omissionis & commissionis possunt distingui commodè; idque distinctione multiplici. 1. In ordine ad legem violatam, cùm omissio sit præcepti affirmativi transgressio: commissio præcepti negativi. 2. In ordine ad fundamentum proximum, in quod recipiuntur; cùm omissio immediatè in anima, vel potentia ejus aliquâ fundetur: Commissio in actu vel habitu. 3. In ordine ad se invicem, quia omissio dicit privationem simplicem boni omissi: at commissio semper dicit privationem duplicem; unam actui debitam

debitam, quæ est in actu subjectivè, alteram voluntati debitam, quæ est ab actu effectivè. Ita ut, si malum omissionis,& commissionis considerantur connotativè, in quantum & malitiam,& ejus fundamentum connotant, ea specie diversa asseras: At si quidditativè pro ipsâ malitiâ morali sumantur; tum dico, quod solum numero differunt. Cum manifestum sit, quod intra ejusdem speciei latitudinem,& omissio, & commissio esse possit. Sic avarus non dando cum debet, omittit moraliter; & accipiendo cum non debet, committit: Ita tamen ut culpa utraque sit avaritiæ vitium. *Vid: Aquin: 1.2.q.2.art.6. Et in 2.dist.42.q.72.art.2.* 2. Cum objicitur quod ipse actus prohibetur, ergo, ipse actus est malitia illa moralis, &c. Dico, Quod actus per se præscisè sumptus, quoad esse physicum,& in quantū est positivus actus non prohibetur. In homicidio enim actus ille quoad esse physicū seu occisio ut sic, non prohibetur; quia tum non liceret hominem justè condemnatū occidere. Sed actus prohibetur solum in quantum deficit à regulâ rationis rectæ, vel in quantum substat privationi rectitudinis debitæ (ut superius demonstravimus) & ideo non sequetur, malitiam ejus consistere in entitate actus positivâ.

Et jam tandem destinatas exercitationis nostræ metas attigimus; nisi quod * *Flacii Illyrici* argumenta occurrunt examinanda, quibus malum originale, non modo positivum esse astrueret; sed nec ab ipsâ animæ essentiâ distingui infœlici ausu pronunciat, & oratione longâ pariter, & importunâ demonstrare satagit. Quod ad me spectat opinionem *Flacii* redarguo, non hominem: qui à Pontificiis (in calumnias, & opprobria pronis) abundè vapulat: dum illum dicteriis lacerant, & hæreticum, damnatum hæreticum, oratione indignabundâ pronuntiant. At non probo atramentum quod nimio felle attemperatum nigrescit in contumelias: *Parcere personis* mihi semper placuit, qui veritatem quæro, non victoriam. Pergo igitur,& argumenta *Flacii* 1. ponam: 2. solvam. * *Flacius Illyricus in clav: Script. tract.6. pag.479.*

1. Primò igitur sic disputat. Ipsa anima nostra rationalis est peccatum originale: ergo, hoc malum erit positivum. Ants probat 1. ex analogia inter animam post lapsum, & peccatum originale; seu ex prædicatis utrisque communibus. Quia sicut malum originale odio habet Deus, sicut inest nobis à natura, & est causa omnis mali actualis: sic anima ipsa post lapsum est Deo odiosa, inest nobis à natura, & est causa omnis mali actualis. ergo. ex hac attributorum κοινωνία, idtm esse videtur malum originale & anima. 2. Summus Dei hostis qui pugnat cum lege Dei, est malum originale; at anima ipsa est summus Dei hostis, qui pugnat cum lege Dei. ergo. Argumentum hoc pluribus urget, & de eo tanquam *Achillæo* gloriatur, jamjam triumphaturus: & ad solutionem ejus non unum aliquem, sed orbem universum provocat. Quamvis revera tale non sit, quin illud ex inferiori subsellio Philosophus non eludat modo, sed & solvat. 3. Malum originale in Scriptura habet nomina substantialia, dicitur vetus homo, cor durum, animalis caro, cor lapideum, &c. ergo, vel est ipsa anima, vel saltem quid positivum. 4. Malum hoc esse positivum urgeri possit, sic: Quia malum originale duo includit; defectum justitiæ originalis, & affectum pravum, (quod communiter asserunt non solum Pontificii varii, sed & reformati.) Cum ideo includit defectum, seu carentiam debiti; & affectum, seu positionem in debiti, (non enim solum caremus bono illo quod habere tenemur; sed insuper natura nostra malo illo vitiata est, quod tenemur non habere.) erit saltem ex parte positivum, & per consequens omne malum non erit solum privativum, quod nostra thesis asserit. Et hinc est, quod è nostris *Ob. Flacii Illyricii.*

* *Alvarez. de Auxil. divin. grat. diſp. 44. num. 20. & Cajet. 1. 2 q. 82. art. 2. & q. 83. art. 3. Sot. l. 1 de na & grat. cap. 9.*

* *Ferrar. cont: Gen: l. 4. c. 52. Aquin: 1, 2. q. 82. art. 3. & q. 4. de malo art. 2. ad 4. Sol. 1.*

ſtris nonnulli negant vulgatam illam Scholaſticorum * definitionem ab *Anſelmo* mutuatam; qua malum originale definiunt, *Carentiam juſtitiæ originalis debitæ ineſſe.* Cum definitio hæc (ſecundum illos) explicat ſolum unam partem mali originalis, ſcil. defectum debiti; & omittit alteram, nempe poſitionem indebiti: cum explicat defectum ſolum, & præterit affectum, quem aliquando concupiſcentiam *, pronitatem in malum, appetitum deordinatum &c. cognominant. Argumenta multò plura habet *Flacius* his ſimilia; quæ ſpecioſo nomine rationes demonſtrativas appellat: orationes tamen rectius diceres, quam rationes: cum in hac controverſia, ita ſe gerit *Flacius*, ac ſi perorare mallet quam diſſerere. Mitto igitur reliqua; & ad ſolutionem feſtino.

Ad illud quod 1. urget *Flacius*; nempe, ipſam animam, & malum originale idem eſſe, ſequi ex attributorum κοινωνίᾳ. Quia ſicut peccatum originale nobis ab ortu ineſt, ſic anima: ſicut malum originale eſt cauſa omnis mali, ſic anima: ſicut malum illud odio habet Deus, ſic animam. Ad hæc (inquam) dico, ea eſſe ἀναλόλκθα, & ἀπροσδιόνυσα: nam 1. hoc dato, quòd in his attributis conveniunt anima, & malum originale, tamen non ſequetur ex hac convenientiâ, quod anima, & malum originale ſunt idem: niſi oſtendatur hæc attributa eſſe utriſque intrinſeca, & eſſentialia. Sic enim ſequetur, ſi conveniunt in attributis eſſentialibus, tum ſunt eſſentialiter idem, ſaltem in quantum conveniunt. At certum eſt hæc attributa non eſſe utriſque eſſentialia. Nam 1. quod anima, vel peccatum originale ſit cauſa mali actualis, hoc eſt utriſque accidentale; quia certum eſt, & animam, & peccatum originale poſſe eſſe, & non producere malum actuale, cum homo non ſemper actualiter peccat. 2. Quod animam odio habet Deus, eſt etiam accidentale, quia anima poſſit eſſe, & non eſſe Deo odioſa; ut manifeſtum eſt, in verè pœnitente. 3. Verum eſt, quod Deus odio habet & animam, & peccatum originale, at non hinc ſequetur quod ſunt idem. Sicut non ſequetur, video colorem & parietem: ergo color, & paries ſunt idem. Siquidem ſicut color eſt per ſe viſibilis, & motivus viſus, non autem paries: pari paſſu malum originale eſt per ſe motivum odii divini, ipſa autem anima, non per ſe, ſed ſolum in quantum eſt vitiata. 4. Cum vult malum originale eſſe ſubſtantiale quid, quia nominibus ſubſtantialibus in ſcriptura exprimitur, (ut cum dicitur cor durum, cor lapideum, & ſimilia.) Non eſt tanti, ut ſolutione indigeat. Siquidem nemini ignota hac ex parte ſcripturæ phraſiologia, quæ tropos ſuos, & metaphoras uſu frequenti adhibet; & attributis ſubſtantialibus utitur, cum non ſubſtantiam ipſam, ſed qualitates indigitat. Sic *Paſce oves meas*, inquit Chriſtus; hic non eſſentiam ovis ſuis attribuit, ſed innocentiam. Et certè, ſi has phraſes, *cor durum, cor lapideum*, propriè, & ad verbum intelligi vellet *Flacius*; dura eſſet hæc locutio: & nos genuinam *Deucalionis*, & *Pyrrhæ* ſobolem evinceret; nimirum è lapidibus poſt tergum rejectis oriundam. Adeo ut nec mirum erit quod Poëta ſubjungit: *Inde genus durum ſumus, &c.* 5. Ad illud quod ultimò urgetur de malo originali, quod duo continet, (ex noſtrorum ſententiâ) ſcil. defectum ſeu carentiam juſtitiæ originalis: Et affectum ſeu concupiſcentiam, quæ eſt quid poſitivum; & per conſequens ipſum erit ſaltem ex parte poſitivum. Dico quod verum eſt malum originale concupiſcentiam illam continere ex parte rei; hoc enim ſæpius aſſerunt noſtri, nec inviti fatemur. Sed 2. ex parte modi, non dicunt contineri tanquam pars eſſentialis, aut principium intrinſecum. Dico igitur 2. (Nec hic audacius

ejus determino, ſed ſolum opinionem liberè profero) concupiſcentiam contineri in malo originali, non 1. per modum principii interni, quod eſſentialiter conſtituit malum illud: ſed 2. per modum cauſati, quia concupiſcentia illa, ſeu pronitas in malum neceſſario ſequitur defectum, & privationem juſtitiæ originalis. Et (ut mihi videtur) ratio ſatis efficax hoc evincit. Nam ſi concupiſcentia illa eſſet malo originali intrinſeca; tum vel 1. ipſa potentia, vel 2. ejus actus, vel 3. diſpoſitio aliqua ſub eo nomine, vel 4. habitus aliquis. At horum nihil ullâ rationis veriſimilitudine dici poſſit. Nam 1. ipſa potentia (ut in confeſſo eſt) eſt perfectio hominis naturalis, quæ poteſt eſſe bona vel mala moraliter, prout rationi rectæ obſequitur, vel ejus mandatis famulam ſe præbet immorigeram. 2. Actus concupiſcentiæ non poteſt eſſe malo originali intrinſecus; quia cum malum originale nobis ab ortu ineſt, adeo ut non prius ſumus, quam mali ſumus; neceſſe eſt malum originale omnem uſum liberum voluntatis, & actum ejus moralem antecedat, & per conſequens actus non poteſt eſſe malo originali intrinſecus. 2. Actus quilibet concupiſcentiæ eſt peccatum actuale, ut manifeſtum eſt. Ergo non poteſt eſſe malo originali intrinſecus. 3. Nec poſſit habitus ullus eſſe malo originali intrinſecus; quia tum vel infuſus, at cum hic ſit immediatè, & ſolum à Deo, non poteſt eſſe malo originali intrinſecus; aliâs malum hoc Deum agnoſceret authorem, quod vel cogitare impium, nedum aſſerere. Vel erit habitus acquiſitus; at cum omnis habitus acquiſitus per actus liberos repetitos producatur, & malum originale omnem talem actum antecedit, impoſſibile erit, ut habitus talis ſit malo huic intrinſecus. Et ob eandem rationem, nec poſſit diſpoſitio ulla eſſe malo originali intrinſeca; cum & diſpoſitio per actus liberos acquiritur, quos omnes antecedit malum originale. Et per conſequens malum originale non conſiſtet in aliquo poſitivo, ſed ſolum in privatione juſtitiæ originalis debitæ ineſſe. Quod erat dicendum. Sic de naturâ mali fuſiùs diſputavimus, vellem & utiliùs. Nimirum difficile eſt de malo benè dicere; & ideo ſi per cognatas rebus apparentias deluſus, alicubi à recto veritatis tramite aberravero, commune humanitatis fatum agnoſcat benignus lector, & veniam indulgeat. ---*Sunt mala multa quæ legis, aliter non fit Avite liber.* Voto major ſum, quam viribus, cui pronum eſt voluiſſe optima, non ita perfeciſſe. Tamen nonnulla forſan invenias ita expoſita, ut non injuſtè dicas ---*Aliquiſque malo fuit uſus in illo.*

EXERCITATIO TERTIA.

In qua quæritur, an agere de Deo spectat ad Metaphysicum, an Theologum solùm? Et contra Zachariam Pasqualigum * *Romanum, ostenditur, Deum intra limites objecti formalis Metaphysicæ comprehendi. Quòd lumine naturali intellectus, & per principia à ratione naturali petita, sit cognoscibilis: Dein, quod ad scientiam naturalem spectat agere de Deo (in quantum est naturaliter cognoscibilis) in thesi ostenditur; & in hypothesi ad Metaphysicam solùm. Ultimo objectiones* Pasqualigi *propositæ sunt, & solutæ.*

* *Zachar. Pasq: Metaph. p. 1. disp. 8. p. 133.*

DE DEO dicturus sum ζωὴ θεῷ: nimirum, *laboriosæ plenum opus aleæ*, quod ingenium summum, & industriam (quantum fieri possit) accuratam meretur. Si in alio Metaphysicæ capite à vero imprudens aberraveris, audies heterodoxus, si de Deo, hæreticus; error iste periculum ferat, hic perniciem. Hic ideò cautiùs disputandum, & modestiùs, ne inconsulta nostra temeritas vanum aliquid, & Deo indignum audaciùs affirmet, quam verius. *Maximus Tyrius* *, nobilior *Platonicus*, cum de Deo dicturus erat, mirabundus exclamat. Νῦν ἔ πίςευμαι, πεὶ θεῦ λέγων; ποῖον κάλλος ῥημάτων περιβαλόμενος; ἢ ποῖον φῶς ἐξ ὀνομάτων σαφεςάτων πεισάμενος; ἢ ποίαν ἁρμονίαν ᾠδῆς ἐκ λόγε ἁρμοσάμενος, δείξαι μι ἂν ἔμαυτῷ, ἢ ἄλλῳ τὸ νῦν ζητέμενον; &c. Scilicet nullæ verborum elegantiæ, perspicuitas nulla Deum ex condigno exprimat; cùm ea sit superlativa Deitatis excellentia, ut vel elaboratam transcendit rhetoricam. At licèt de Deo cognoscenda pro merito non exponamus, tamen pro modulo; cognitionem Deitatis qui non assequetur perfectam, possit aliquã: modestos nostros conatus amat Deus, & defectus, vel ignoscat benignè, vel suppleat. Pergam ideò, & ostendam Deum esse considerationis Metaphysicæ; quod supposuissem potius, quàm probassem, nisi quod nuperrimus Metaphysicus *Zacharias Pasqualigus*, è scientia nostra Metaphysica Deum eximit, judicio acuto magis, quàm solido. *Theologi*, (inquit a) *est de Deo disputare, non Metaphysici*: & pro thesi suâ animosè militat, nec elumbi (fateor) nec inordinato demonstrationum agmine; subtiliùs tamen, quàm fœliciùs. Quis enim injuriam adeo manifestam, sanguine, & ferro luendam scientiæ nostræ fieri pateretur? Malum enim Metaphysicæ pejus nec cogitâsse potuit *Pasqual*: nedum fecisse; cum bonum sũmum aufert, qui Deum; eóq; malum erit majus, quo illud quod aufertur melius. Sed Metaphysica nostra non erit inulta, rationes *Pasqualigi* aggrediar, nodos suos non tam secare conabor, quàm solvere: Quod si faciam, scientiæ nostræ sua constabit dignitas; si non, mihi imputetur, non Metaphysicæ; quæ hyperaspisten victurum, si non habuit, meruit tamen. Sit ideo thesis nostra *Pasqualigo* opposita, hæc---

* 2. *Orat.* 1. πεὶ τῦ τίς ὁ θεὸς κατ' ἀλ: *pag:* 1.

a *Metaph: p:* 1. *disp:* 18.

Thesis principalis.

Agere de Deo, propriè spectat ad Metaphysicam: seu Deus intra latitudinem subjecti

subjecti Metaphysicæ directè continetur. In qua discutiendâ methodo procedam usitatâ, sed & utili: ubi 1. Terminos exponam paucis, & (quantum possum) perspicuis. 2. Conclusiones deducam, & stabiliam. 3. Objectiones *Pasqualigi*. 1. Ponam. 2. Solvam.

Dico igitur 1. Quod cùm de Deo loquimur, notum est, quod non intelligimus Deum κατ' ἔμφασιν, aut fictitium, ex vanâ hominum superstitione ortum; qualia .. *Nascuntur in hortis numina*. Sed de Deo vero: Eoque non per delegationem voluntariam representativo, (si ita loqui liceat) quales Dii, Reges, & magistratus dicuntur; sed de Deo optimo maximo, qui omnia condidit, & omnipotenti manu sustentat. 2. Deus hoc modo consideratus, rationem iterum duplicem admittit. 1 Relativam, in ordine ad creaturam, in quantum est principium effectivum entitatis omnis. Et hoc modo potest Deus tractari in Physicâ, ut primus motor, qui ingentes cœlorum orbes fecit, & manu forti circumvolvit: In Politica, ut author imperii, cùm per ipsum reges regnant, nam, *Inipsos Cæsares imperium est Jovis.* 2. Absolutam quoad esse ejus, & attributa in se considerata, quoad hæc enim cognosci potest Deus etiam à viatore[a]; utcunque imperfectè, ἐν αἰνίγματι, καὶ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ: hanc Dei cognitionem dum hic sumus in via ordinariò duplici medio assequimur. 1. per lumen gratiæ specialioris, seu per revelationem nobis in Scriptura factam, per quam multa de Deo, & Christo arcana cognoscimus, etiam tremendum illud trinitatis mysterium, quod credas tutiùs, quàm scias. 2. Per lumen naturale intellectus, nimirum per minutas illas lucis rationalis reliquias post lapsum in nobis nondum extinctas. Dico igitur 1. quod consideratio Dei opt. max: in quantum lumine naturali intellectus percipi potest, propriè spectat ad Metaphysicam; (ut postea probaturus sum) 2. dico, quicquid lumen naturale per se, vel arte, & scientiâ acuminatum, de Deo percipiat, illud omne spectat ad Metaphysicam.

[a] *Vid: Aquin: l. 1: Cont. Gent: cap. 3. Ferrar: ibib. Ad Rom. 1. vers: 19. 20. Estium super locum. Nazar: in p. 1. Aquin. cont. 3. &c.*

4. Cùm dicimus Deum esse subjectum Metaphysicæ, novimus quod sub subjectum est duplex. 1. Inhæsionis, in quo scientia aliqua inhæret, sic anima humana est Metaphysicæ subjectum: in qua, scientia etiam omnis subjectatur. 2. Tractationis, quod & objectum usitatè dicitur, & hoc modo asserimus Deum esse Metaphysicæ subjectum. Et hoc iterum est duplex. 1. Adæquatum, quod adæquate subsitet omnibus in scientia aliqua tractatis; quomodo corpus in communi est Physicæ subjectum, numerus *Arithmeticæ*. 2. Inadæquatum, & partiale, quod intra subjecti adæquati latitudinem continetur. Et hoc modo dicimus Deum Metaphysicæ subjectum, vel intra subjecti adæquati latitudinem directè contineri. His ita constitutis Concluſ. 1. hæc erit,

Agere de Deo tanquam de principio externo, seu quoad ejus esse relativum in ordine ad creaturas in quantum est causa omnium effectiva; utcunque spectat ad Metaphysicam, tamen non est ei proprium, sed aliis scientiis commune. Et hoc manifestum est, 1. (nempe ad Metaphysicam spectare de Deo agere, ut de principio externo) ex communi omnium consensu; nam qui negant Deum considerari in Metaphysicâ, ut subjectum, fatentur tamen ibi tractari ut principium. Sic Dom: à Flandria[b] Metaphysicus mole magnus, non pondere: quem assimilare soleo *Euphrati* apud *Callimachum*. [c] Ἀσυφὲς ποταμοῖο μέγας ῥόος, πολλὰ δὲ λύματα, καὶ συφετὸν ἕλκει. Scilicet, Euphrates ingens fluvius, sed colluviem, & sordes multas secum volut: sic ille, multa congessit, sed parum solida, sed inutilia. Fatetur tamen Deum in Metaphysica tractari, ut principium externum. Quin & illi qui volunt

Concluſ. 1.

Ratio 1.

[b] *Dom: à Flandria Metaph: lib. 1. q: 1.*

[c] *Callimach: in hym: εἰς Ἀπόλλων: sub fine.*

volunt Deum tractari ut subjectum, etiam ut principium tractari asserunt. Sic *Suarez Metaph. part. 1. disp. 1. sect. 1. Pet. Hurtad. disput Metaph. 1. sect. 3. Soncin. lib. 4. Metaph q. 10.* & alii (quantum scio) omnes. Sed & ratio idem evincit. Quia
2 solenne est scientiis omnibus tractare non solum de principiis subjecti sui internis, sed etiam de externis, vel subjecti sui, vel alicujus proprii: sic scientia Physica de Deo motore primo, qui est principium externum, & subjecti sui, scilicet corporis; &
3 proprii, nimirum motus. Et ideo sequetur 3. Quod non spectat solum ad Metaphysicam de Deo agere, ut de principio externo, cum de eo hoc modo etiam scientia Physica agit, ut suprà diximus, & manifestum est ex *Aristotele Phys. lib. 8.* ubi de motore primo multa disputat.

Conclus: 2: 2. Tractare de Deo quoad suum esse absolutum spectat etiam ad Theologiam, non solum ad Metaphysicam. Ubi per Theologiam intelligo, non Theologiam Gentium, ratione naturali fundatam; (de quâ multa habet *Raymundus Breganius* (a), *Raymundus de Sabunde* (b), & ante illos ævo pariter, & ingenio, πολυμαθέστατος *Steuchus Eugubinus* (c), & alii.) sed Theologiam illam χορυφαιοτάτην, revelatione divinâ fundatam. Nam & nostra Metaphysica *Theologia* appellatur, ab *Arist. Met. lib. 6. cap. 1.* sub finem. & *lib. 11. cap. 6.* & usitatè apud *Aphrodisæum, Themistium, Suarezium.* 2. Notan: quod medium, regula, seu principium cui innititur hæc Theologia suprema, est revelatio divina, nobis gratuitò indulta (*vid: Fonsecam in lib. 6. Metaph. Aristotelis cap. 1. quæst. 6. sect. 5. pag. 61.*) At medium, regula, seu principium cui innititur Theologia naturalis, seu Metaphysica, est recta ratio, vel illæ rationis rectæ scintillulæ in nobis post lapsum reliquæ. 3. Hinc est quod Metaphysica dicitur scientia naturalis, ἐπιστήμη φυσικὴ, ab *Aristotele Metaph. lib 6. cap. 1.* (*vide Fran. Suar. metaphys. p. 1. disp. 1. sect. 1. num. 17.*) Nempe scientia naturalis, non 1. Quoad modum inhæsionis, quasi Metaphysica nobis à naturâ inesset; naturâ enim non sumus docti, sed industriâ; nec abortu, & incunabulis scientiam ullam possidemus, nedum Metaphysicam. Sed 2. dicitur naturalis, per denominationem extrinsecam à medio, regulâ, seu principio cui innititur: nimirum à rationis lumine naturali cujus ope acquiritur. Quibus præsuppositis, ratio conclusionis erit manifesta.

(a) *Raymund. Bregan. Theol. Gentium.*

(b) *Raymund. de Sabund. in Theolog. suâ naturali.*

(c) *August. Steu. Eugubin. in Perenni Philosoph.*

Ratio 1: 1. Si multa cognoscamus de Deo, ejus essentiâ absolutâ, & attributis, per revelationem divinam nobis in Scripturâ factam, tum agere de Deo spectabit ad Theologiam, (cui soli cognitio, Dei revelatione divinâ fundata, spectat,) sed multa cognoscimus de Deo, ejus essentiâ, & attributis per revelationem divinam (ut manifestum est:) ergo, quoad hoc saltem erit Theologi munus de Deo agere, non Metaphysici.

Ratio 2. 2. Vel sic: Si multa de Deo cognoscimus, quæ lumine naturali non attingimus, nec possumus quidem; tum non solum erit Metaphysici munus de Deo agere, sed etiam Theologi; at verum est prius, ergo & posterius. Maj: erit in confesso apud eos qui nôrunt Metaphysicam agere de Deo, solum in quantum lumine naturali intellectus cognosci possit, cum ex hoc ipso scientia naturalis appellatur. Et ideo, si multa de Deo cognoscamus, quæ per hoc lumen non attingimus, manifestum erit, quod quoad hæc Metaphysica non aget de Deo, sed Theologia. Minor etiam luce suâ est abundè perspicua; cum de Deo novimus quod sit trinus, & unus: scilicet quod habeat naturæ unitatem, & personæ trinitatem; quod sit μονὰς πρὸ φύσιν, καὶ πρὸ οὐσίαν, (ut loquuntur Patres Græci) sed τριὰς πρὸ ὑπόστασιν. Unde apud illos

τριαρὸ-

πατρόσωπος, καὶ πνευματόφορος sæpissimè appellatur. **Novimus Filium** esse à Patre per æternam generationem, & Sp: Sanctum ab utrisque procedere, (ut Latini) vel saltem esse, (ut Græci.) Et hic obiter, & in transcursu liceat mihi unum annotare, cognitione tuâ non indignum, utcunque ἐξω πράγματος, nec directè Metaphysicum: nimirum Ecclesiæ Romanæ ἀβλεψίαν, vel dolum malum, in hoc articulo de processione Spiritus Sancti à Filio; Siquidem in tralatione Latinâ Symboli *Athanasii*, ab ipsis editi (a), sic habetur: *Spiritus Sanctus à Patre & Filio procedens*: quin & in Indice istius operis, idem posuerunt, sic: *Spiritus Sanctus à Patre & Filio procedit*, & ad locum prædictum referunt: Cum tamen 1. certum sit Ecclesiam Græcam Sp: Sancti processionem à Filio non asseruisse; & 2. in contextu *Athanasii* Græco (b), illa verba, ἀπὸ τοῦ υἱοῦ non sunt, sed solum πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἐκπορευτὸν, (i.) Spiritus Sanctus à Patre procedens. Quin apud *Athanasium* nunquam occurrit hæc locutio, *Spiritum Sanctum à Filio procedere*: sed cum de processione ejus loquitur, dicit eum procedere à Patre, ὁ ἐκπορευόμενος παρὰ τοῦ πατρὸς· & dari à Filio ὁ παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνων (c). Et rursus (d), ἐκ πατρὸς λέγεται πορεύεσθαι à Patre dicitur procedere. ὁ δὲ υἱὸς τὸ πνεῦμα ἀποστέλλει, Filius autem Spiritum mittit. Quod & alibi sæpè occurrit, & in opusculis *Athanasio* ascriptis, *De* (e) *Arianâ, & Cathol: fidei confess. lib.* 8. ex quibus manifestum est illos, verba illa [à Filio] inseruisse, ut argumentum habeant, (utcunque ἀποκρυφαῖον, & spurium) quo apud incautos asserant ipsum *Athanasium* hoc docuisse. Sed hoc obiter monuisse sat est; illos prætereo, & eorum fraudes, orbi non ignotas. Sed ut ad illud unde digressus sum redeam; dico, quod prædicta de Deo capita, scil: Personarum trinitas, æterna Filii generatio, & incarnatio, Spiritus Sancti processio, & similia, ratio naturalis non attingit, & ideo Theologiæ erunt propria, non Metaphysicæ. Quod rectè probat *Aquin: Cont. Gent. lib.* 1 *cap.* 3. *& ibid. Fran. Ferrariensis*. Quod etiam ulterius potest ostendi. 1. Sic: Si personarum trinitas, æterna Filii generatio, & incarnatio, Sp: Sancti processio, & similia, lumine naturali potuissent apprehendi, probabile est, vel *Platonem*, vel *Aristotelem*, *Homerum*, *Hesiodum*, vel *Tullium*, (illa naturæ miracula) vel saltem Ethnicorum aliquem de capitibus hisce aliquid dixisse: at in eorum scriptis οὐδὲ γρῦ, nimirum nil tale extat, sed perpetuum de Trinitate, de Christo, de Spiritus processione, &c. silentium; quod indicium est illos prædicta capita non omnino cognovisse; aliâs certè exposuissent, præsertim cum de Deo multa disputant. Novi virum doctum *Augustinum Steuchum Eugubinum*, in pulcherrimo illo tractatu, de *Perenni* Philosophiâ, (qui liber Gallum quendam atheum, ad fidē revocavit, cum illud nullo argumentorum pondere præstare potuit magnus *Scaliger*) ex Oraculis *Sibyllinis*, *Mercurio Trismegisto Hydaspe*, & aliis probationem instituere, ut ostendat, etiam Gentes Personarum Trinitatem, Filii generationem, & similia fidei nostræ mysteria cognovisse: At erroneum esse hoc *Eugubini* dogma, postea efficaciter ostendam. Et quod ad locos attinet, ex Oraculis *Sibyllinis*, *Trismegisto*, *Hydaspe*, *&c.* allatos, partim esse supposititios, partim invalidos, si hujus loci esset, vel pensi facilè demonstrarem.

(a) *Inter opera Athan: Paris. anno* 1627. *to.* 2 *pag.* 32. *C. D.*

(b) *In ed. par. anno* 1627. *supra citat.*

(c) *Athanas. to.* 1. *epist. ad Serap. spirit. sanct. non esse creat. pag.* 175. *C.*

(d) *Ibid. pag.* 195. *C. D.*

(e) *Apud Athanas. to.* 2. *pag.* 580, 581.

Ratio 1.

2. Quicquid per lumen naturale cognoscimus, illud vel est nobis per se notum, cum ipsis propositionis alicujus terminis propositis, statim assensum præbemus, sine ullo medio assensum inducente, sed solum veritatis luce manifestâ illum causante. Sic hanc propositionem [*Impossibile est idem simul esse, & non esse*] per, & propter se, immediatè ut veram admittimus, nullis mediis ad hoc probandum adhibitis:

Ratio 2.

adhibitis: Et hoc modo prædicta capita esse nobis naturali lumine cognita, nemo sanus asserat, nedum sobrius. 2. Aliquid lumine naturali cognoscimus non per se, & immediatè, sed propter aliud; cum scil: natura nobis præbet media, & præmissas, ex quibus illud inferamus. Sic licet Deum esse æternum per, & propter se immediatè non cognoscimus, tamen natura ipsa sine ulla revelatione divinâ, nobis talia media, & præmissas suggerit, ex quibus evidenter concludamus Deum esse æternum, (ut postea Deo volente probaturus sum) & ideo, nos lumine naturali scire Deum esse æternum, justè asserimus; cum lumen naturale intellectus præmissas ita disponat, ut conclusionem illam idem lumen directè inferat. Sic triangulum omne (sphætico excepto) habere tres angulos æquales duobus rectis, immediatè, & per se non novimus, tamen ex præmissis manifestis, lumine naturali hoc deducat Mathematicus. Sed prædicta capita, nec hoc modo cognoscimus: Natura enim principia nulla nobis suggerit, aut præmissas, ex quibus vel Trinitatem, vel æternam filii generationem deducamus. Nam ut in Trinitate instem *, quæ principia, aut præmissas, nobis suggerat natura, ex quibus Unitatem in Trinitate, & Trinitatem in Unitate, τριάδα ἐν μονάδι, & μονάδα ἐν τριάδι, (ut loquitur *Athanasius* in symbolo) concludamus? Cum certissimum sit, tremendum istud Triadis mysterium, si rationi naturali non contradicat, illam transcendit tamen. Aut quæ principia nobis suggerat natura, ut ex iis deducamus morte Christi nos liberari à peccato? Cum hoc sit Gentibus stultitia, etiam eorum sapientissimis, (ut ait Apostolus, ad *Corinth: 1. cap. 1.*) postquam ipsis innotescit; unde vox illa *Catonis* plane impia, & à diabolo dictata †; *Per mortem alterius stultum est sperare salutem* Cum ideo hæc capita rationi naturali non innotescunt, manifestum erit, quod quoad hæc Deus non consideratur in Metaphysica, sed Theologia.

* *Vid: Aquin: 1. p. q. 32. art: 1. & in 1. sent: dist: 3. q: 1 art: 4. Suarez to. 1. in 3 p. d 27. sect 1. & alios apud Joh: Martinez in 1. sent: dist: 2. q: 2.*

† *Piscat: in Respon: ad amicam dupl: Conrad: Vorstii, part: 2. pag. 303.*

Ratio 3.

3. Manet etiam in firmum hujus veritatis argumentum, id quod dicit Apostolus de Incarnatione Christi; quod fuit *mysterium à seculis absconditum, & nobis in filio revelatum:* Et per consequens, illud saltem lumine naturali non cognoscamus. Quomodo enim erat à seculis absconditum, & nobis solum in filio revelatum, si etiam Gentibus lumine naturali fuit cognitum? Rationem hanc fusiùs urget, & fortius *Isaac: Casaub: ὁ δαυμάσιος, in Exercit: 1. ad Apparat: Cardinal: Baronii, cap: 10. num: 18.* Et hyperatpistes ejus *Jacob: Capell: in vindiciis pro Is: Casaub: lib: 2. cap: 5.*

Ratio 4.

4. Incarnatio Christi, & totum mysterium redemptionis ex mero Dei beneplacito pendebat, ita ut homine in peccatum provoluto, potuit Deus pro libitu suo, vel in statum integrũ restituisse illũ, vel in peccato æternò reliquisse: & ideo illum talia redemptionis media ordinasse, lumine naturali intellectus nunquam cognovisset homo, si Deus, pro summâ suâ in hominem benevolentiâ, propositum suum gratuitum non revelasset: media enim natura nulla administrat, ex quibus institutum, & propositum Dei liberum investigemus. Et per consequens, manifestum erit hæc de Deo capita ad Theologiam spectare, non Metaphysicam.

Conclus. 3.

3. Deus quoad essentiam suam absolutam potest cognosci naturaliter, sive per lumen intellectus naturale: & secundum hanc cognitionem spectat ad Metaphysicum agere de Deo. Ubi notandum 1. Quod in Deo duo sunt; 1. subsistentia, scilicet modus subsistendi personarum distinctivus, ut paternitas, filiatio, processio, quæ sunt perfectiones relativæ, & notæ personarum characteristicæ: de quibus multa

multa disputant Scholastici *in 1. sent: dist: 2. & ibid: dist: 4. & ibid: Scotus, Durandus, Occham, Bassolis, Ariminensis*, alii: Et *Aquin: 1. p. q. 27, 28, 29.* & passim alibi; curiosiùs fateor, quàm utiliùs. Sed de his conclusio nostra non loquitur, nec possunt lumine naturali intellectus apprehendi. 2. Essentia, seu ipsa deitas, & attributa ejus intrinseca, & absoluta, ut æternitas, infinitas, immensitas, immortalitas; & de his loquitur conclusio nostra. Cujus partes duæ sunt, 1. Quod Deus lumine naturali sit cognoscibilis quoad prædicta capita. 2. Quod, quantum ad hoc, spectat ad Metaphysicam.

Pars prior probari possit evidenter, ex perpetuo consensu omnis ævi & populi; omnes Deum agnoscentes, & colentes, etiam illi quibus artes nullæ suppetunt, aut literæ: ut abunde patet de *Americæ* incolis ipsâ barbarie magis barbaris, apud *Benzonum Hist: de repertâ occident: Indiâ à Christophoro Columb: & in Hist: Nov: orbis. apud Christ: Acostam Epist: de Rebus Ind: Eman: Acost: comment: rerum in Indiâ gestarum.* Apud *Joseph: Acostam* etiam, & alios. Adeo ut rectè *Tullius lib: 1. quæst: Tuscul: Nulla gens tam barbara, nemo omnium tam est immanis, cujus mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de diis prava sentiunt, (id enim vitioso more effici solet) omnes tamen esse vim, & naturam divinam arbitrantur. Nec verò id collocutio hominum, aut consensus efficit; non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem re consensio omnium gentium lex naturæ putanda est.* Et alibi: *Gentes licet Deum qualem haberent ignorant, tamen habendum sciunt.* Potuit etiam hoc demonstrari ex principiis nobis lumine naturali cognitis; sed jam suppono; postea probaturus, Exercitatione scilicet sequente; ubi Deum esse naturaliter cognoscibilem, & quousque lumine naturali cognosci possit ostensurus sum. Nunc ideo supposito, quod lumine naturali cognosci possit Deus quoad esse suum absolutum; Dico (quod secundò proposui) quod quantum ad hoc spectat ad Metaphysicum de Deo agere. Et hoc suaderi possit. *Ratio.*

1. Ex communi Metaphysicorum consensu; quia omnes (præter Dom: *A. Flandriâ; Zach: Pasquiligum*, & alium forsan aliquem) hoc asserunt, & de Deo, ut de subjecto Metaphysicæ multa disputant. Ut videre est apud *Suarez: tom: Metaphys: 2. disp: 30. sect: 1, 2, 3.* &c. *Fonsecam in Metaphys: Aristotelis lib: 4. cap: 1. quæst: 1. sect: 2. P. Hurt: de Mendoz: Metaph: disp: 1. sect: 3, 4.* & alios. *Ratio 1.*

2. Sed hoc manifestiùs patet ex *Aristotele*, qui *lib: 6. Metaphys: cap: 1. & 11. Metaphys: cap: 6.* appellat Metaphysicam θεολογικὴν φυσικὴν, Theologiam naturalem; nimirum Theologiam appellat, ἐπὶ θεῦ à Deo *, qui ut subjectum ibi tractatur: & φυσικὴν appellat, seu naturalem, à medio per quod Deum cognoscimus in Metaphysica, nempe à lumine naturali. Nec obstat quod reponit *Zacharias Pasquilig: Metaphys: suæ p. 1. disp: 18. sect: 1. num: 5.* Deum tractari solùm in Metaphysica, ut prima causa, ad modum principii externi; & ideo apud *Aristotelem* Metaphysicam dici Theologiam, non quod tractat de Deo, ut de subjecto; sed quia de eo tractat, ut de principio. Dico, hoc non obstat rationi factæ, nec vires ejus ullatenus minuat. Siquidem secundum hanc *Pasquiligi* rationem, & Physica possit dici Theologia naturalis; Quia ibi etiam agitur de Deo, ut de principio externo, & motore primo: sed scientia Physica apud *Aristotelem* illo nomine nunquam insignitur, sed solum Metaphysica; & ideo secundum philosophum, Deus ut subjectum Metaphysicæ erit tractandus, non solum ut principium. *Ratio 2.*

* *Pet: Hurt: disp: 1. sect. 3. n. 17. Suar: p. 1: Met: disp: 1. p: 1. Fonsec: in l. 4. c. 1. sect. 2. pag. 643. Dub. Sol.*

3. Sed & adhuc fortius possit hoc deduci ex Philosopho 4. *Metaphys: text: 7.* *Ratio 3.*

Ubi ait Metaphyſicam ſuperare Philoſophiam, quia conſiderat primam ſubſtantiam, Deum ſcilicet: nempe ut ſubjectum; aliàs Philoſophiam naturalem non ſuperaret, cum & Phyſica primam ſubſtantiam conſiderat ut principium; ut ſuprà demonſtravimus.

Ratio 4. 4. Deus abſolutè conſideratus eſt naturaliter cognoſcibilis, ut poſtea probaturus ſum; Ergo ad ſcientiam aliquam naturalem ſpectat, de Deo agere, non ſolum, ut de principio, ſed ut de ſubjecto: & ideo ad hanc ſcientiam Metaphyſicam. Conſeq: probat *Suarez Metaph: p.* 1. *diſp:* 1. *num:* 17. 1. Quia Metaphyſica eſt ſcientia nobiliſſima. 2. Quia Deus altiori modo inveſtigari non poſſit, quàm in hac ſcientiâ. 3. Quia hæc ſcientia conſiderat de principiis univerſaliſſimis, quæ ipſum Deum comprehendunt, ut quodlibet eſt, vel non eſt. Sed rationes has quas urget μεταφυσικώτατος *Suareſius*, cogentes non puto, & apodicticas; & conſequentiam illam fortiùs probari poſſe arbitror. 1. Sic: Deus non continetur ſub ſubjecto ſcientiæ alicujus naturalis, niſi ſolius Metaphyſicæ; Ergo ſi ſcientia ulla naturalis de Deo agat, ut de ſubjecto, erit Metaphyſica. Propoſitio eſt manifeſta, quia nec continetur ſub objecto Phyſicæ, ſcilicet ſub corpore; nec ſub objecto Mathematicæ, Quantitate; nec ſub objecto ſcientiæ alterius cujuſcunque, ut inductione patet. Cum tamen directè cadat ſub ente; ſcientiæ noſtræ ſubjecto, cujus eſt ſpecies, utcunque non univoca, analoga tamen, quod ſufficit ad unitatem ſcientiæ ſtatuendam; ut oſtendit *Suarez Metaph: p.* 1. *diſp:* 1. *ſect:* 3. Et *Ruv:* in Anteprædicamenta *Ariſtotelis, tract: de Analogiâ*: Et per conſequens cum Deus directè cadat ſub objecto Metaphyſicæ, & non ſub objecto ſcientiæ alterius cujuſcunque naturalis, neceſſe eſt, ut ſi ſcientia ulla naturalis de Deo agat, illa ſit Metaphyſica. Si hic dicas quod ſpectat ad Theologiam de Deo agere; fateor, ſed non quâ lumine naturali cognoſcitur, ſed per revelationem divinam: ſiquidem concluſiones propriè Theologicæ revelatione divinâ nituntur, ut manifeſtum eſt. 2. Si dicas, quod conſtituit ſcientiam peculiarem agere de Deo, in quantum naturaliter cognoſcibilis: nec hoc erit rationi congruum; Cum ſcientiæ non ſunt multiplicandæ ſine neceſſitate; & nulla eſt neceſſitas, ut alia conſtituatur ſcientia de Deo; præſertim cum cadit directè ſub objecto Metaphyſicæ. *Novi Pererium*, contrarium ſtatuere, ſcilicet Deum conſtituere ſubjectum ſcientiæ ſpecialis, quam Θεοσοφίαν φυσικὴν appellaret; ſed quæ ad hujus aſſertionem adducit, talia ſunt quæ ſolutionem ſeriam nec merentur, nec à me habebunt. Pergo igitur, & conſequentiam prædictam ulterius oſtendo, ſic: Illud quod directè continetur ſub objecto Metaphyſicæ, & in abſtractione ſcientiæ illi propriâ, cum objecto Metaphyſicæ convenit, illud (inquam) ad ſcientiam Metaphyſicam ſpectat, ut ſubjectum, & non ad aliam: Ratio eſt, quia ſcientiæ per abſtractionem diſtinguuntur; ut communi calculo confirmant Philoſophi, & Metaphyſici, ut videre eſt apud *Suareſium*, & *Pet: Hurtad: de Mendoza Metaph: diſp:* 1. *ſect:* 7. *num:* 41, 42. Et ideo ſi Deus conveniat cum objecto Metaphyſicæ in abſtractione, & ſub eo contineatur, erit Metaphyſicæ opus de Deo agere, ut de ſubjecto. At Deus ita continetur ſub ente, quod eſt Metaphyſicæ objectum, ut abſtractionem habeat Metaphyſicæ propriam. Ergo. Phyſica enim abſtrahit à materia ſingulari, & individuâ, non tamen à materiâ ſenſibili: Mathematica, à materiâ tum ſingulari, tum ſenſibili: Metaphyſica à materiâ omni ſimpliciter; nempe à materiâ ſingulari, ſenſibili, & intelligibili: quod optimè explicat *Hurtado*, ubi ſuprà *num.* 41. Cum ideo Deus abſtrahit

abstrahit ab omni materiâ singulari sensibili, & intelligibili, conveniet in abstractione formali cum objecto Metaphysicæ, & per consequens ad Metaphysicam spectat potius; quam ad scientiam aliam naturalem quamcunque. Et hic notandum, quod objecta scientiarum prædictarum possunt dici abstrahere à materia dupliciter. 1. Ex parte rei, & quoad modum essendi; sic illud abstrahit à materia singulari, sensibili & intelligibili, quod talem materiam nullam in se vel includit, vel in tali de facto est: & hoc modo in Metaphysicâ Deus propriissimè abstrahit ab omni materiâ simpliciter, cùm in se materiam omnino nullam includit, nec in materia ulla sit. 2. Ex parte modi tractandi; ut illud, quod licèt in se materiam revera includat, tamen modo immateriali consideratur in tali scientia. Quibus positis; Dico 1. Scientias prædictas abstrahere à materiâ, non semper ex parte rei, quasi nihil in Physicâ tractatum, revera includeret, materiam singularẽ; vel nihil in Mathematica, materiã sensibilem; vel nihil in Metaphysica, materiam intelligibilem: hoc enim manifestè falsum: ut nervosè probat *Zach: Pasquil: Metaph: p. 1. disp: 18.* & potest ulterius ratione solidâ evinci: quia corpus omne in naturali Philosophiâ tractatum, ex parte rei est singulare, & individuum propriè dictum; cùm nihil ex natura rei sit universale, sed solũ per opus intellectus, ut in confesso est apud Logicos, & Metaphysicos probatiores: & optimè ostendit *Suarez Metaph. p: 1. disp. 5. sect. 1. p. 70. 71.* omne enim ens, quodcunq; demum illud sit, vel est singulare, vel (si sit aliquod universale) in singulari actu inest: & per consequens singulare esse manifestum erit. Et ideo si omne corpus naturale sit actu, & ex parte rei singulare, clarum erit Physicam non abstrahere à materia singulari ex parte rei 2. In Mathematica cùm figura omnis ex parte rei sit actu in corpore aliquo, & corpus omne sit ex parte rei singulare, manifestum erit, & figuram talem ex parte rei esse singularem, & per consequens non abstrahere à materia singulari ex parte rei. Quin nec à materia sensibili; nam cùm omnis figura sit in quarta specie qualitatis, & objectum sensûs commune, manifestum erit, quod non abstrahit à materia sensibili, nec ex parte sui, cùm ipsa sit per se objectum sensus, utcunq; commune; nec ex parte subjecti, cùm vel semper, vel sæpissimè sit in subjecto per se sensibili, & singulari: suppono enim omnem figuram, ut & ejus subjectũ esse ex parte rei rem singularẽ, & per consequens, nec à materia singulari nec sensibili abstrahere. 3. Ipsa etiã Metaphysica causã materialẽ considerat, & per consequẽs nõ abstrahit à materia omni ex parte rei tractatæ, cũ impossibile sit, ut causa materialis ab omni materiâ abstrahat ex parte rei. 2. Dicimus igitur quod hæ scientiæ prædictæ abstrahunt à materia singulari, sensibili, vel intelligibili, licèt non quoad modum essendi, & constitutionis, tamen quoad modũ tractandi & considerationis. Sic in scientia Physica licèt corpus illud quod speculatur, sit actu singulare ex parte rei, tamen considerat illud corpus sub ratione universali, & communi: & Mathematica, v. g. Geometria, considerat figuras suas, puta Scalenum, Trapezium, & similia, non in quantum sunt in subjectâ materiâ quacunque; sed absolutè, & in se. Ex quibus patet (ut id obiter moneam) quàm infirmum sit illud argumentum, quod multi urgent zelo majori, quàm judicio, contra eos qui vellent materiam primam esse summum genus in prædicamento substantiæ, sic; si sit summum genus, tum est in Angelis; si ita, tum angeli erunt materiales; si ita, tum tractari non possunt in Metaphysica, quia hæc abstrahit ab omni materia. Nempe fatemur Metaphysicam abstrahere ab omni materia, sed quoad modum tractationis solùm, considerat enim objectum suum modo immateriali,

materiali, non quoad modum essendi, & constitutionis; possit enim objectum Metaphysicæ esse essentialiter materiale, sic ipsa causa materialis in Metaphysica tractatur, quamvis impossibile sit ut abstrahat à materia quoad modum essendi. Sic potest angelus considerari à Metaphysico, licèt essentialiter includeret materiam; ejus abstractione non obstante; cùm abstrahat à materia solùm quoad modum considerandi; ita ut possit considerare rem materialem modo immateriali.

Dub. At contra ea quæ de abstractione disputavimus acriùs insurgit *Zacharias Pasquiligus Metaphys. p. 1. disp:* 18. ubi ait, quod abstractio Metaphysicæ propria, non convenit Deo; ergo, ea quæ priùs diximus erunt manifestæ falsitatis conscia; nec tractari possit in Metaphysicâ Deus, si abstractionem objecto Metaphysicæ propriam non admittat. Ant: Probat, quia (inquit) intellectus est illud quod abstrahit objectum Metaphysicæ à materiâ; non enim repugnat objecto Metaphysicæ esse in materiâ, ut notum est; cùm ens communissimè sumptum, ex parte rei semper sit intrinsecè in corpore, & in ipsa materia physica, & sensibili: & per consequens ens reale communissimè sumptum, quod est objectum Metaphysicæ, abstrahit à materia solùm per intellectum, & quoad modum tractandi, non quoad esse. At Deus abstrahit à materia quoad esse, cùm nec materiâ ullam in entitate sua includat, nec in ulla includatur; & per consequens, Deus non conveniet cum objecto metaphysicę in abstractione; quo dato, corruant necesse est, quæ de abstractione disputavimus.

Sol. Ut huic argumẽto cumulatius satisfaciã. Dico 1. qd abstractio est duplex. 1. Activa, & est actio abstrahẽtis, opus sc. intellectus, seu intellectio quâ objectũ tali modo considero. Et hæc abstractio non distinguit scientias, nisi forsan effectivè, efficiendo, scil. ut objecta sub diversa consideratione, sint formaliter diversa, ex quibus ita diversis oritur scientiarum distinctio. 2. Passiva, & formalis quæ est qualificatio objecti ab intellectu imposita, seu modus quo objectum extra materiam concipitur, & de hac nunc agitur. 2. Abstractio hæc non distinguit scientias primariò, distinctione ullâ à priori, seu intrinsecâ, (ut manifestum est) cùm abstractio non sit differentia scientiæ interna, & quidditativa: sed à posteriori, & in ordine ad nos; nec hoc directè, & per se, (sic enim objecta ipsa scientias distinguunt) sed solùm ex consequenti, cùm abstractio hæc sit objecti formalis adjunctum, & conditio annexa. 3. Nec tamen distinguit scientias distinctione ullâ propriâ, & necessariâ; ita ut necesse sit scientias illas esse easdem quæ sunt circa objectum idem, eodem modo abstractum, vel eas esse diversas quarum objecta habent abstractionem diversam. Patet 1. quia scientiæ toto genere distinctæ possunt habere idem objectum eodem modo abstractum. Nam hæc conclusio, Deus est, semper est in eadem abstractione à materia omni, & tamen attingitur, & à Theologo, & Metaphysico, in scientiis genere distinctis. Theologus enim acquirit scientiam istius conclusionis per medium à revelatione divinâ petitum; & Metaphysicus per medium à lumine naturali deductum. Per consequens Deus sub eâdem abstractione cognoscitur & à Theologo, & Metaphysico. 2. In eâdem scientia sunt diversæ abstractiones; quod patet 1. In physica quæ considerat hominem, & cœlum, tamen in diversa abstractione: nam homo ut in Physica consideratur abstrahit à materia singulari, & individuâ; at non ita cœlũ, quod etiã in singulari, & in individuo consideratur in illa scientia: Quod abunde patet ex omnibus de cœlo in scientiâ Physica demonstratis. Quicquid n. demonstratur de cœlo in scientia naturali, convenit cœlo in individuo solũ, nõ in universali. Siquidẽ *in li: de Cœl:* inquiritur de magnitudine

ordine, de numero, de figura, de motu orbium, & astrorum, quæ cælo in universali non conveniunt: nam cum orbes dicuntur esse decem, vel undecim, cum planetæ dicuntur septem, &c. planum est agi de iis numero, & in particulari, & per consequens esse posse abstractionem diversam in eadem scientia. Ex quibus argumentum *Pasqualigi* facilè solvi possit; Quia dato, quod alia esset abstractio entis ut sic, alia Dei, tamen non sequetur, quin Deus possit in Metaphysica tractari. Sicut non sequetur, alia est abstractio hominis in scientia naturali, alia cœli, ergo utrumque ibi non tractatur. 2. Damus quod urget *Zachar: Pasqualigus*, quod ens in Metaphysica abstrahit solum à materia intelligibili quoad intellectum, & Deus quoad essentiam; tamen cum conveniunt in eadem specie abstractionis, (utrumque enim abstrahit à materia intelligibili) & differunt solum in gradu, & modo quo abstrahunt à materia intelligibili, hoc non sufficit ut in diversis scientiis tractarentur; & ut è Metaphysica nostra excludatur Deus. Quod instantiâ duplici evidentiùs elucescat. 1. In scientiâ naturali consideratur homo, & corpus in communi; quorum utrumque abstrahit à materia singulari, differunt tamen in gradu abstractionis; siquidem corpus est magis abstractum, in eâdem specie abstractionis, quam homo. Ratio est, Quia quod est communius, & superius est magis abstractum, sed corpus est communius, & superius quam homo, ergo erit magis abstractum: tamen utrumque in eâdem scientiâ consideratur. Et ideo quidni Deus consideretur in Metaphysica, licet differat ab ente in gradu abstractionis à materia, intra eandem speciem? Sed 2. ut adhuc fortiùs ostendi possit, & evidentiùs; dico, quod illa eadem abstractionis diversitas ob quam Deum excluderet è Metaphysica, est inter objecta scientiæ, quam ipse scientiam unam fatetur, nempe inter objecta Arithmeticæ. Nam sicut Ens quod est objectum Metaphysicæ, ut est in corpore abstrahit à materia intelligibili solum quoad intellectum, sed ut est in Deo, quoad essentiam: Sic exactâ paritatis analogiâ contingit in Arithmeticâ. Siquidem numerus qui est subjectum Arithmeticæ, in quantum est in rebus materialibus, (v. g.) in decem hominibus, abstrahit solum à materia sensibili, & singulari quoad intellectum: sed in quantum est in rebus immaterialibus (puta decem Angelis) abstrahit à materia singulari, & sensibili quoad essentiam; & per consequens, si hæc abstractionis inæqualitas non impediat numerum esse Arithmeticæ subjectum, tum nec illa alia impediet Deum esse Metaphysicæ subjectum. 3. Sed ut etiam adhuc propiùs accedam; sicut ens, quod est objectum Metaphysicæ, in quantum est in corpore, abstrahit solum à materia sensibili quoad intellectum, & in quantum est in Deo, quoad essentiam: sic numerus ternarius, (qui est partiale objectum Arithmeticæ) in quantũ est in rebus materialibus (puta in ~~decem~~ hominibus) abstrahit à materia solum quoad intellectum, at in quantum est in Deo, in Trinitate personarum, abstrahit quoad essentiam; eodem modo per omnia, quo ens in Deo abstrahit à materia. ergo sicut hæc abstractionis diversitas non impedit quò minus numerus ternarius sit objectum Arithmeticæ; sic nec illa, quò minus Deus sit objectum Metaphysicæ: quod erat demonstrandum.

Sic de illo quod 1. proposuimus diximus: sequitur jam, ut rationes *Pasqualigi* veritati oppositas, 1. ponam, 2. solvam. Objectiones quas urget partim ab authoritate petuntur, partim à ratione. 1. Argumentatur ab authoritate *Aristotelis Metaph. lib.* 12. ubi de Deo præcipuè disputat Philosophus: & sic argumentum

deducit: si Deus consideraretur ab *Aristotele* ut subjectum in illo *Metaph. lib.* 12. tum ejus naturam ibidem explicuisset; quia in scientiâ omni necesse est ut cognoscatur quid sit subjectum, cum subjecti principia intrinseca in scientiâ tractantur: sic in Physicâ materia, & forma, ex quibus corpus scientiæ istius subjectum immediatè, & proximè componitur. At in Metaphysicâ naturam Dei non explicat *Aristoteles*. ergo non tractat Deum, ut subjectum. 2. Hoc probaret ex *Aquinate in proœm Metaph. & opusc.* 70. *super Boëth: de Trinit: quæst: de divisione specul: Scientiæ, art.* 4. *vid: Zachar: Pasqual: Metaph: p.* 1. *disp.* 18. *Sect.* 1. *num.* 5. ubi hæc habet.

Sol. Ut huic argumento paucis satisfaciam, dico 1. Quod *Aristotelem* & *Aquinatem* falsò citat in sententiæ suæ patrocinium: & pro *Aristotele*, non est cur multis ostendere, cum illud abundè præstitit *Pasqualigi ὁμόφυλ& Pet Fonseca Metaphys lib.* 4. *cap.* 1. *q.* 1. *sect.* 2. *pag.* 643. Et clarum est apud *Aristotelem lib.* 12. *Metaph. c.* 9. ubi apertè asserit Philosophus Deum esse intellectionem suam, esse actum purum, & similia: & ideo falsò dixit, *Aristotelem* nunquam explicâsse quid sit Deus. Quod ad *Aquinatem* spectat, parum refert an sic, an aliàs sentiat: interim tamen opinionem suam esse *Pasqualigo* oppositam, fusè pariter, & nervosè ostendit *Suarez Metaph. p.* 1. *disp* 1 *ibid. Pet Hurtad. de Mendozâ. & Soncin. Metaph. lib* 4. *quæst.* 10. 2. Sed hoc dato, [nempe *Aristotelem* & *Aquinatem* asseruisse, Deum non considerari in Metaphysica ut subjectum] tamen argumentum esset omnimodo invalidum; cum argumentum ab authoritate humana ductum nunquam est necessarium, sed nec probabile, nisi vel omnes, vel plerique, vel sapientes, iique vel omnes, vel plerique, vel sapientissimi idem asserunt: (sic enim probabile definitur ab *Aristotele, lib.* 1. *Topicorum,*) at Antiquos, vel omnes, vel plerosque, idem cum *Pasqualigo* asseruisse, nec ipse affirmat, nec justè poterat. Et per consequens nullam habet rationis verisimilitudinem, si authoritate agatur, ut sententiam duorum (quos tamen invitos, & obtorto collo in sententiæ suæ patrocinium adducit) sequeretur *Pasqualigus*, universa antiquitate posthabita. Sed pergo ad rationes *Pasqualigi*, quarum prima sit hæc.

Object. 2. Quod non participat de ratione formali objecti Metaphysicæ illud non spectat ad Metaphysicam, ut subjectum; at Deus non participat de ratione formali objecti Metaphysicæ. ergo non spectat ad Metaphysicam agere de Deo. Min: probatur 1. Quia Deus non est ens, sed aliquid supereminentialius, (ut loquitur) & probat ratione duplici. 1. Sic; Si Deus, & creatura sint entia realia, ita ut in ratione entis realis conveniunt, tum necesse est ut ens illud in quo conveniunt, sit utrisque superius, & universalius; quia quod est superius, & communius, est etiam universalius. Ut v.g. Quia animal est commune homini, & bruto, ideo est superius, & universalius. Quo dato sic rursus deduco: Si ens reale, quod est subjectum Metaphysicæ, (in quo supponitur Deum, & creaturam convenire) sit superius & universalius Deo, & creaturis, tum erit etiam simplicius: Ratio est, Quia illud quod est superius, & universalius, caret differentia contrahente, quam in se actu habet inferius, (ut manifestum est in prædicamentis omnibus) sic homo actu habet in se rationale, differentiam scil: per quam animal contrahitur ad speciem hominis, quam differentiam animal in se non includit: quod ex ipsis Logicæ principiis novimus, cum omne superius in quavis serie, habet differentias se contrahentes, solum sub se

modo

modo virtuali contenetas; cum tamen ſpecies, ſeu illud quod eſt inferius eas habeat in ſe actu. Et ideo ſi ens reale ſit Deo & creaturis ſuperius, erit etiam ſimplicius: at hoc non ſolum abſurdum, ſed & impium; cum Deus eſt ens ſimplicitatis ſummæ, & compoſitionem iſtiuſmodi omnem excludat. Ex quibus ſequetur, quod ens reale, quod eſt Metaphyſicæ ſubjectum, non eſt Deo commune, & per conſequens, Deus non conveniet cum creaturâ in entitate, & ideo nec erit tractandus in Metaphyſicâ ut ſubjectum. 2. Quod eſt communius eſt naturâ prius eo, quo eſt communius, & ideo ſi ens reale quod eſt Metaphyſicæ ſubjectum ſit Deo, & creaturæ commune, erit utique Deo prius, quod vel cogitare impium, nedum aſſerere; cum Deus ſit ens ſimpliciter primum. Patet propoſitio; quia ſubſtantia, corpus, vivens animal, homo, horum (inquam) unumquodque eſt *Platone* prius, quia communius. Et ulterius patet, quia in eſſentialiter ſubordinatis (qualia ſunt Deus & creatura in ordine ad ens) illud quod eſt ſuperius habet rationem principii eſſentialiter conſtituentis inferius, & ideo neceſſariò erit naturâ prius. Et per conſequens, ſi ens quod eſt Metaphyſicæ objectum, ſit Deo communius, erit etiam natura prius. At hoc incongruum, ergo & illud. 3. Quæ infinitè diſtant non conveniunt in ente reali; quia diſtantia infinita, eſt diſtantia maxima, & ideo excludit convenientiam realem: ea enim non diſtant maximè, quæ realiter conveniunt, cum ſit major diſtantia inter illa quæ non conveniunt ulla convenientia reali; ut inter ens, & non ens. Sed inter Deum, & creaturam datur diſtantia infinita, & maxima, ut communiter aſſerunt Philoſophi, cum habent ſe ut finitum, & infinitum, ergo. 4. Deus non continetur ſub ente, ut aliqua ejus ſpecies, & per conſequens non eſt partiale ſubjectum Metaphyſicæ. Patet, quia ſi Deus contineretur ſub ente ut ejus ſpecies, tum non ſequeretur exiſtendi conſecutio ab ente ad Deum: Quia apud *Ariſtotelem* certiſſimum eſt, à genere ad ſpeciem unam, non ſequi exiſtendi conſecutionem. Nam licet ſequetur, homo eſt, ergo eſt animal; tamen non ſequetur, animal eſt, ergo eſt homo. Quia animal poteſt eſſe ſine homine, in bruto. Sic non ſequetur, eſt ſubſtantia, ergo eſt ſpiritus. Quia ſubſtantia potuit eſſe, ſi ſpiritus non eſſet. At ab ente ad Deum ſequitur exiſtendi conſecutio; ſequetur enim, Deus eſt, ergo eſt ens. Et retrò, ens eſt, ergo eſt Deus. Et per conſequens Deus non erit entis ſpecies, & ideo nec objectum partiale Metaphyſicæ: ὅπερ ἔδει δεῖξαι, quod erit demonſtrandum.

Scilicet argumentum hoc ſolutionem meretur ſeriam; & ideo ejus conſequentias diſtinctiùs diſcutiam, & exactiùs. 1. Igitur cum dicit *Paſquiligus* Deum non eſſe ens, *ſed aliquid ente, vel ſubſtantiâ ſupereminentialius*; (ut loquitur) fatecr hoc Antiquis nonnullis etiam placuiſſe: qui nollent Deum ens, aut ſubſtantiam appellare, ſed Deum eſſe quid ſubſtantiâ majus vellent, & excellentius. Quam opinionem è *Platone*, & *platonicis* ortum habuiſſe arbitror, ut ex iis optimè philoſophatur πολυμαθέστατος *Mirandula, de Ente, & uno: cap:* 3. & 4. Sic enim ante annos mille quadringentos ſcripſit *Platonicus* magis ſæpè, quàm Theologus, *lib: cont: Celſum: 6.* ἀλλ' οὐδὲ οὐσίας μετέχει ὁ θεὸς, μετέχεται γὰρ μᾶλλον ἢ μετέχει: (i.e.) Sed nec ſubſtantiæ particeps eſt Deus, magis participatur, quàm participat. Et paulo infrà; Quærendum (ait) an non Deus nominandus ſit οὐσία οὐσιῶν, ἰδέα ἰδεῶν; Et in eandem ſententiam πλατωνικώτατος *Syneſius*, ſic habet: προαιώνιον νοῦ, κόσμου ῥίζα, &c. Quæ ante ſubſtantiam es mens, mundi radix. Et rurſus: φύσις ἀφθέγκτος τὸ προούσιον ὄν: (i.e.) natura ineffabilis, id quod

Sol.

quod ante omne ens existit. Quod etiam eleganter expressit *Dionysius Areopagita de divin: nom: cap:* 5. *in prin: cap:* Ubi Deus ὑπερούσιον appellat. In quæ verba *paraphrastes* ejus *Pachymera* sic commentatur: καθώς γὰρ οὐσία ἐστὶ θεὸς ἐκ ἂν λέγοιτο, ὅτι γὲ ὑπερούσιος. Et paulo infrà, Deum super ipsum ens esse dicit: ὑπὲρ ταῦτα μὲ ὄντα, ὑπὲρ τὸ ὂν μὲ, ὅτι ἐκ ὄντι τι ἢ ὄντων. Quæ illa eadem verba habet etiam *Maximus Dionysii Scholiastes in prædictum, cap:* 5. *de divin: nom:* Qui plura vellet *Suarez:* videat, *Metaph: tom:* 2. *disp:* 28. *sect:* 3. *num:* 13. & *Casaubonum, τὸν θαυμάσιον: Exercit:* 1. *cap:* 10. *ad num: Apparat:* 18. *pag:* 62. Sed his omnibus non obstantibus, Deum salvâ fide, pariter & Philosophiâ, dici posse ens, manifestum est. 1. Quia ipse Deus sibi hoc nomen assumit: *Exod:* 3. 14, 15. Ubi *Jehova*, & *Ehjeh* appellatur, nominibus ipsum esse significantibus; ac si diceret τὸν ὄντα, seu τὸ ὄν. Et hinc est quod in novo fœdere, *Apocal:* 1. 4. dicitur Christus, prout Deus; ὁ ἦν, καὶ ὁ ὢν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. Dein novimus πολυθρύλλητον, illud Symbolum Nicænum, Christum quoad deitatem, Patri ὁμοούσιον appellare, seu consubstantialem, voce à Catholicis Ecclesiæ Doctoribus perpetuò approbatâ. Adeo ut jam nullus dubitandi locus nobis supereſt, (inquit *Casaubonus*) quo minus Deum vel substantiam, vel ens intrepidè pronuntiemus. Quin & *Aristoteles** Deum, τὸ ὂν τὸ πρῶτον, ens primum, & ens entium non rarò cognominat: Et ideo de nomine securi, ad rem ipsam accedamus. Et hic ad illud quod urget *Pasquiligus*, [Si ens sit commune Deo, & creaturis, tum erit Deo simplicius, & naturâ prius] Respondeo 1. Quod non sequetur, ens est prius naturâ Deo; sed solum quod est prius secundùm abstractionem intellectus. Nam sicut potest esse convenientia aliqua imperfecta inter Deum, & creaturas, in ratione entis, aut substantiæ; sic potest dari conceptus secundum rationem, prior Deo in universalitate prædicationis: Dico in universalitate prædicationis, non est tamen prioritas naturæ, aut causalitatis, nec independentiæ, vel in essendo. Quod optimè patet ex eo, quod conceptus entis objectivus prout in re existit, non est aliquid à naturâ rei distinctum, aut præcisum ab inferioribus in quibus existit, ut rectè *Suarez Met: p.* 1. *disp:* 2. *s:* 3. *n:* 7, 8, 9, 10. Quibus positis dicimus 2. quod illud quod est superius, & universalius ita, ut sit conceptus ab inferioribus reipsâ distinctus, illud est prius, & simplicius: at hoc fieri nequit, cum talis conceptus superior non est à suis inferioribus distinctus, quod in hoc casu contingit. Quam solutionem ulterius explicat *Fons: in l.* 4. *Met: cap:* 1. *q:* 1. *s:* 8. 4 Cum dicitur Deum & creaturam infinitè distare, & proinde non convenire in ente, objecto scil: Metaphysicæ, sic enim maximè non distarent, cum in ente convenirent: Imò minus distarent quam aliquæ creaturæ inter se, cum multæ sunt creaturæ quæ non conveniunt in objecto formali Metaphysicæ. Dico 1. quod Deus potest considerari, vel 1. quoad esse absolutum, prout in se est; & hoc modo certum est, Deum non plus convenire cum creaturis, quàm creaturæ inter se; cum omnes creaturæ sint finitæ, & Deus infinitus: & certissimum sit inter esse finitum, & finitum, majorem esse convenientiam; quàm inter esse finitum, & infinitum. 2. Quoad esse cognitum, secundum ea quæ manifestari possunt de ipso scientiâ naturali: Et sic fatemur, quod Deus in ratione objecti potest magis convenire cum creaturâ aliquâ, quàm creaturæ inter se; cum possit Deus & creatura convenire in ratione formali objectivâ alicujus scientiæ, puta Metaphysicæ, in quâ possunt esse duæ creaturæ quæ non conveniunt. 2. Cum dicitur Deum, & creaturam maximè, & infinitè distare; hoc cautiùs erit intelligendum;

Justin: Mart: orat: ad Gent: docet idem esse τὸ ὄν, sive id quod est, & Deum. Et apud Platon: Deus dicitur, ὁ ὤν, vel ille qui est, κατ' ἐξοχὴν. vid. Aug: l. 13. *Confess: cap:* 3. *Et multæ apud Jacob: Martini Metaph: lib.* 2. *theor:* 3, 4, 5. &c.

* *Aristot: Met: lib.* 12. *cap.* 7.

gendum, aliàs communius erit effatum, quàm verius. **Dico igitur** 1. Quod distantia possit dici infinita 1. Respectu spatii, quæ est distantia localis, sic res duæ maximè, & infinitè distarent, si spatium infinitum esset inter res tales interjectum. Et hoc modo Entia nulla infinitè distant, nec possunt quidem. Nam 1. Inter creaturam, & creaturam spatium infinitum esse non potest, cum contradictionem implicat manifestam, ut spatium illud sit infinitum, quod supponitur entitate finitâ utrinque terminatum. 2. Inter Deum & creaturam spatium esse infinitum æquè est impossibile. Quia Deus cum sit absolutè immensus, inter illum & creaturam spatium intercedat nullum, nedum infinitum. 2. Distantia potest esse respectu essentiæ, & naturæ, & dici possit distantia naturalis, cum sit distantia inter naturam, & naturam, sive inter essentiam, & essentiam, non respectu spatii interjecti, sed respectu sui. Et hæc possit esse duplex. 1. Negativa, ut inter Ens, & non Ens. 2. Positiva, ut inter Ens unum & aliud. De quibus dico. 1. Quod neutra distantia consistit in indivisibili, sed admittit gradus. Patet apertè, nam 1. major est distantia positiva inter Deum, & creaturam, quàm inter creaturam unam, & aliam: Et hæc distantia dicitur positiva, non respectu sui, quasi ipsa distantia esset propriè positiva; (cum distantia omnis formaliter dicit negationem convenientiæ,) sed respectu termini, quia est inter terminos positivos. 3. Distantia negativa (quæ ita dicta est ab altero termino negativo) admittit gradus; quia manifestum est, esse divinum & non esse magis distare; quàm esse hominis, & non esse. Ratio est; quia esse quò est perfectius, eò longiùs recedit à non esse; & quò est imperfectius, eò propius ad non esse accedit: cum ideo essentia divina sit absolutè perfectissima, necesse est, ut à non esse maximè recedat: Et per consequens, major erit distantia inter non esse, & esse divinum, quam inter non esse, & esse hominis. 4. Distantia negativa semper est major positivâ. Ratio est, quia ea quæ negativè distant, entitate nullâ conveniunt, cum distantia illa sit inter Ens & non Ens: Sed ea quæ positivè distant semper in Entitate aliquâ conveniunt, & per consequens minus distant. 5. Deus magis distat ab unâ creaturâ, quàm ab alia: Ratio est, quia una creatura est aliâ perfectior, & cum Deus sit Ens perfectissimum, necesse est ut creatura quò est perfectior, eò accedat Deo propiùs; & quò imperfectior, ab eo recedat magis: & ideo creatura perfectior à Deo minus distat, quam creatura imperfectior. 6. Hinc sequetur distantiam inter Deum, & creaturam non esse maximam. 1. Quia possit esse distantia major positiva, quam nunc est inter Deum & creaturam imperfectissimam. Nam possit Deus vel 1. creare creaturam, omnibus de facto creatis, imperfectiorem; at illa magis distaret à Deo, quam ulla creatura in statu quo nunc; cum supponitur omnibus imperfectior esse. Vel 2. Potuit Deus efficere creaturam imperfectissimam, adhuc imperfectiorem; perfectionem aliquam ejus tollendo. Ergo talis creatura in illo casu, magis à Deo distaret, quam nunc distat: & per consequens possit esse major distantia positiva inter Deum, & creaturam, quàm nunc est; & ideo jam inter Deum, & creaturam non est distantia maxima. 2. De facto est distantia major, quam illa inter Deum & creaturam: Quia esse divinum, & simpliciter non esse magis distant, quam Deus & creatura quæcunque; quia hæc Entitate aliquâ conveniunt, illa nullâ. Ex quibus pateat evidenter Deum & creaturam posse in objecto formali Metaphysicæ convenire, non obstante illâ inter ipsos distantiâ: quod erat dicendum. 6. Ad illud quod ultimo urget, [scil: Deum non contineri sub objecto Metaphysicæ, ni-

mirum ſub Ente reali, ut ſpecies; quia tum non ſequeretur exiſtendi conſecutio ab Ente ad Deum; hoc modo, Ens eſt, ergo eſt Deus: cum à genere ad ſpeciem unam non ſequitur talis conſecutio, ſicut non ſequitur, eſt animal, ergo eſt homo.] Reſpond: Quod regula illa Philoſophi non eſt intelligenda de genere & ſpeciebus ſimpliciter, & ſummè tranſcendentalibus; quia manifeſtum eſt conſecutionem in his ſequi à genere, ad unam ſpeciem. Sic in his, omne Ens vel eſt finitum, vel infinitum; dependens, vel independens; creator, vel creatura; & dico, in his omnibus ſequitur conſecutio à genere ad unam ſpeciem. Sequitur enim, eſt Ens, ergo eſt Ens infinitum, independens, creator: Et ratio eſt, quia ſpecies altera alteram neceſſariò præſupponit. Sed 2. Regula illa eſt propriè intelligenda de genere, & ſpeciebus prædicamentalibus: iiſque non omnibus ſimpliciter, ſed de iis ſolum, quando ſpecies una, non dependet neceſſariò, & intrinſecè ab alterâ. Sic non ſequitur, eſt animal, ergo eſt homo: Quia animal habet aliam ſpeciem in quâ eſſe poſſit; & hæ ſpecies à ſe invicem neceſſariò non dependent, nec una alteram neceſſariò præſupponit. Sed ex adverſo ſequetur argumentum à genere, ad unam ſpeciem, ubi una neceſſariò includit, aut ſupponit alteram. Sic cum corpus dividitur in corpus ſimplex, & miſtum; dico, quod argumentum ſequetur à genere, ad alteram ſpeciem, ſic: Eſt corpus, ergo eſt corpus ſimplex: Ratio eſt, quia corpus miſtum eſſentialiter, & intrinſecè includit corpus ſimplex. 2. Solutionem etiam adhibet *Pet: Fonſeca in 4. lib. Met. cap. 1. q. 1. ſect.* 8. Sed prætermitto, ne in his diuturniùs immorari videar, quàm utiliùs.

Ob. 3. 3. Objicit *Zachar: Paſqualigus* ſic: Deus non poteſt conſiderari in Metaphyſicâ niſi ut ſingulare, cum ſingularitas ſit de eſſentiâ Dei, & ideo natura Dei non poteſt conſiderari, quin & ejus etiam ſingularitas conſideretur. At nec objectum Metaphyſicæ, ut nec objectum ullius ſcientiæ debet eſſe ſingulare. Ergo, nec Deus erit Metaphyſicæ objectum.

Sol. Huic dubio paucis ſatisfaciam, ſed (ut ſpero) manifeſtis. 1. Igitur concedo Deum eſſe eſſentialiter ſingulare. 2. Nego ſingularitatem impedire, quin ſubjectum Metaphyſicæ eſſe poſſit. Quod evidenter oſtendit *Pet: Hurtad: de Mendozâ Met. diſp. 1. ſect. 6. num. 44. pag. 1020.* Et *P. Ruvio Log. pag. 476. num. 15.* Et de facto ita eſſe apertè conſtat: Cum in Aſtronomia eclipſis demonſtratur de Lunâ, demonſtratione propter quid, per interpoſitionem terræ; Cum tamen certum ſit, Lunam eſſe corpus ſingulare, & eclipſin demonſtrari de Lunâ, prout eſt ſingulare. Et hoc ratio manifeſta evincit. 1. Quia eclipſis demonſtratur de Lunâ illâ, inter quam, & ſolem terra interponitur, (ille enim eſt medius terminus, quo oſtenditur eclipſin lunæ ineſſe) at inter ſolem in particulari, & lunam in particulari ſolum, terra interponitur, (ut manifeſtum eſt) & per conſequens luna in ſingulari erit ſubjectum iſtius demonſtrationis. 2. Eclipſis de illa luna demonſtratur, à quâ lumen tollitur per interpoſitionem terræ: at ſolum è lunâ in particulari, nimirum ex hac lunâ ſingulari, tollitur lumen per interpoſitionem terræ. Et ideo eclipſis de lunâ ſingulari demonſtrabitur: & per conſequens ſicut ſingularitas lunæ non impedit, quin poſſit eſſe ſubjectum demonſtrationis potiſſimæ in Aſtronomia; ſic nec ſingularitas Dei impediat, quin poſſit eſſe ſubjectum Metaphyſicæ.

Sic tandem rationes *Paſqualigi* aliquas examinavimus, non omnes: aliæ ſuperſunt, quas nec proponere libet, nec diſcutere. Argumenta quæ ipſe putabat fortiora debellavimus, nec vacat minimis. Infirmiores veritatis hoſtes vivant per me licet,

licet, cùm illos nec occidere dignabimur. Magna est veritas, & imbelles illos sui adversarios nobiliori fastu contemnit. Quod ad me spectat nollem in minutiis diutiùs immorari, aut tempus, nullo ære redimendum, incassum disperdere. Majora supersunt, & necessaria, de Deo, & attributis; quæ animo tantæ majestatis venerabundo proximè aggressurus sum.

EXERCITATIO QUARTA.

De existentia DEI.

IN qua ostenditur 1, *Quot modis Deum esse cognoscamus, dum hic sumus in via.* 2. *Quinã existis sit propriè Metaphysicº. Et* 3. *Quod sit naturaliter cognoscibile* Deum esse. 4. *Objectio ab Atheis petita proponitur, & solvitur.* 5. *In specie ostenditur cognitionem illam de Deo naturalem, non esse â priori, & διότι; sed solùm à posteriori.* 6. *Quod sit imperfecta, nec sufficiens per se ad cultum Dei legitimum instituendum.* 7. *Specialiùs ostenditur lumen naturale non attingere* 1. ἀποστάσεις *illas divinas, seu distinctas subsistentias personales in Deo.* 2. *Nec ipsam Dei essentiam adæquatè, & comprehensivè.* 3. *Nec opera redemptionis.* 4. *Nec opus ullum Dei liberè faciendum.* 8. *Ostenditur, quod existentiam Dei, quod essentiam, (licèt imperfectè) quod attributa ejus absoluta cognoscat, & quibus mediis hoc fiat.* 9. *Quod etiam in esse relativo cognoscat Deum, in quantum est mundi opifex: ubi dubia in oppositum proponuntur, & solvuntur.* 10. *Rationes speciales, quibus Deum esse ostendat Metaphysica, proponuntur, & explicantur.* 11. *Objectiones in oppositum adductæ sunt, & solutæ.*

Deum esse Metaphysicæ subjectum conatu superiori demonstravimus: adeò ut jam fælicem justè dicamus Metaphysicam, quæ Deum & cognoscat, & aliis exponat. Scientiam nostram θεῖον τι, καὶ θαυμάσιον cognomine meritissimo olim insignivit *Aphrodisæus*: apud quem honoraria illa epitheta non habuit solùm, sed meruit; cùm divina sit necesse est scientia illa, quæ de Deo disputat. Inventionem suam jactet elegantior Rhetorica, at Deum artificio nullo inveniat, nec inventum, universis verborum elegantiis, ex condigno exprimat. Sit hoc incommunicatum Metaphysicæ privilegium, fortunato demonstrationum agmine Deum invenire posse, & exprimere. De bono suo morali, multa concionatur Ethicus; cognoscat tamen scientiam nostram bonum tractare fœlicitate suâ, & majus, & melius; etiam summo ejus bono superius, & augustius. Scientia nostra finem ostendit ultimo suo fine ulteriorem: Deum scilicet, quem si non cognoscas, misera erit moralis

fœlicitas: cùm tamen illum novisse, sit fœlicitatem habuisse cumulatam. Pergò igitur ad propositum distinctiùs explicandum; & hîc tria specialiùs exponam.

1. Quod solo lumine naturali intellectus, sine revelatione ulla, possumus aliqualem Dei notitiam assequi.

2. Quibus mediis adjuti ad hanc Dei notitiam pertingimus.

3. Quousque cognitio hæc naturalis Dei, se extendit: An solùm ad cognoscendum esse Dei respectivum, in quantum est primum principium à quo omnia effectivè pendent; vel etiam ad intelligendum ipsum esse Dei absolutum? & si ita, quæ Dei attributa cognoscat? & an personas etiam in Deitate distinctas apprehendat.

ĩ 1. Pro primo sciendum est, quod à principio triplici adduci possumus ad veritatem hanc cognoscendam; scilicet, *Quod sit Deus.* 1. Per infusionem supernaturalem, nimirum per opus Dei assensum in nobis immediatè operantis, ut hanc veritatem [Deum esse] libenti animo admittamus. Certissimum enim est, posse Deum omnipotentissimâ facilitate hoc præstare: nam cùm usitatè assensum illum quo Deum esse admittimus, mediis producit, posse illum sine mediis eundem assensum producere manifestum est; quia mediis nullis alligatur potentia divina ex necessitate, aut indigentia, sed solùm ex *οἰκονομίᾳ* illâ prudentissimâ, & voluntariâ, à consilio suo sibi ipsi præfinitâ. Et hic modus ad Metaphysicam nostram non spectat. 2. Cognoscere possumus Deum esse, per revelationem divinam, nobis in scriptura factam: in quâ voluit Deus Ecclesiæ suæ multa gratioſè exponere, de seipso, & voluntate suâ: sed nec hic modus cognoscendi Deum est Metaphysicus. 3. Per lumen naturale intellectus in nobis post lapsum reliquum, possumus hoc idem scire: & hic modus solùm est propriè Metaphysicus. Huic ideò principio discursus noster futurus innititur. à principiis enim naturalibus procedendum est; in libro naturæ, non gratiæ; in libro creaturæ, non Scripturæ, legenda Deitas. Sit ideò conclusio nostra prima hæc,

Conclus. 1. Deus lumine naturali intellectus est à nobis cognoscibilis naturaliter, dum hic sumus in via. Hanc conclusionem. 1. Explico. 2. Probo. 1. Per Deum intelligo Deum opt: maxim. qui & fecit omnia, & manu omnipotenti sustentat. Qui est Deus *ὄντως*, revera & *κατ' ἐξουσίαν*, in oppositione ad Gentium Idola, quæ *φαινομένως*, & vanâ hominum superstitione Dii dicuntur, *Qualia, (in Ægypto) nascuntur in hortis numina.* 2. Dico, quod per lumen naturale hic excluditur lumen gloriæ, per quod Deum in cœlo manifestiùs cognoscemus, & clariùs; *πρόσωπον πρὸς πρόσωπον*, (ut divinâ utar phraseologiâ) De quo lumine *Aquin. 1. p. q. 12. art. 5. & contr. Gent lib. 3. cap. 51, 52. 53, 55. & in 4. dist. 49. q. 2. art. 7. Nazarius in 1. p. q. 12. art. 5. Contr. 1. & Ferrariensis in Aquin: cont: Gent. l. 3. cap prædict: & Comment. communiter in. 1. p. Aquin. q. 12, art. 5.* 2. Per lumen naturale hic excludo lumen gratiæ, dum hic sumus in via, infusæ, cujus boni solùm participant: de quo lumine vid. *Durand. in 1. Sent. q. proœm: 2. pag. 6.* Et cùm assensus ex hoc principio productus sit purè Theologicus, & supernaturalis, ad Metaphysicam nostram non spectat. 3. Per lumen naturale excludo lumen illud quod per scripturam acquiritur, quod & mali habere possunt. 4. Cum dicimus cognitionem hanc Dei esse naturalem: hoc intelligo; Non 1. respectu subjecti, seu modi inhæsionis, quo subjecto suo inest, quasi ab ipsis incunabulis, & statim ab ortu nobis inesset: cùm certum sit. 1. Cognitionem illam naturalem, si sit habitualis, acquiri, non à natura inesse; cùm omnis habitus subjecto in esse constituto, vel per infu-

sionem

sionem, vel per acquisitionem & industriam advenit, non innascitur. 2. Si cognitio illa sit actualis non potest dici naturalis, eo sensu ut ab ortu insit; cùm usum rationis nullum statim ab ortu habemus, nedum circa Deum. 3. Dicitur ideò naturalis cognitio, respectu medii, principii, seu regulæ, cui innititur, & unde æstimatur, nempe respectu luminis intellectus naturalis, & congeniti: ita ut ideo sit cognitio naturalis, quia lumine naturali acquisita. Dico igitur, quod Deus, verus scilicet, & æternus, lumine naturali, in oppositione ad lumen gloriæ, gratiæ, & Scripturæ, est à nobis cognoscibilis etiam in via. Quam thesin asserunt, & multis probare operosè satagunt Scholastici. *Vid: Joh. Martin. disp. 20. de Ente supernaturali. à sect. 12. ad 17. & disput. 63. Sect. 4. 5. & in 1. Sent: distinct: 3. Conclus. 1. ibid. Durand. q. 1. Aquin. contra Gent. lib. 1. cap. 10, 11, 12.* & præcipuè 13. *ibid Ferrariensem. Suarez Metaph: p 2. disp. 29. sect: 1, 2, 3. & Nazariumin. 1. p. Aquin: q. 12.* præsertim *art: 12.* Et commentatores ibid. qui consensu unanimi asserunt, lumine naturali Deum esse cognoscibilem: Quod ratione unâ aut alterâ in genere, sic ostendo.

1. Ex loco illo illustri, & ad thesin nostram confirmandam evidentissimo, apud Apostolum δεσπέσιον, ad *Rom: 1: vers. 19.* Ubi de Gentibus loquens, dicit, quod τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ὄστιν ἐν αὐτοῖς, ὁ γὰρ θεὸς ἐφανέρωσε: scilic: quod de Deo cognosci potest, in ipsis manifestum est, (inquit) Deus enim revelavit: ex quo loco manifestè sequetur, Deum fuisse Gentibus etiam lumine naturali cognitum. Nam 1. Aliquid Dei fuisse Gentibus γνωστὸν, perspicuum est ex ipsis textus terminis adeò ut probatione nullâ egeat, ut ejus consequentia manifestetur. 2. Quod illud γνωστὸν τοῦ θεοῦ erat cognitione naturali notum, non revelatione aliquâ, evidenter deduci possit. 1. Sic: Gentes revelationem nullam habuere ex quâ Deum cognoscerent, ergo: Si Deum cognoverunt, erat cognitione naturali. Nam si revelationem ullam habuerunt, tum illa vel erat immediatè à Deo ipsis facta; at hoc fundamento nullo nititur; Demum enim Sibyllas, & alios nonnullos talem revelationem habuisse, (quod multi iique magni Theologi fatentur) tamen omnibus in universum Gentibus, omni ævo existentibus, revelationem hanc immediatam esse à Deo factam; nullus (quod scio) vel cogitavit unquam, vel asseruit. Cùm tamen illud γνωστὸν τοῦ θεοῦ in textu, universis fuisse manifestum *Paulus* asserat. 2. Non habuerunt revelationem per scripturam, ut manifestum est: & ideò necesse est, ut illud γνωστὸν τοῦ θεοῦ intelligatur respectu cognitionis naturalis, & per cõsequens Deum lumine naturali cognoverunt. 3. *Estius* super locum sic argumentatur (& ante illum *Cajetanus*) quod cognitio illa Gentium erat naturalis per demonstrationem, non supernaturalis per revelationem, quia (inquit) cognitio illa Gentium evidentiam habuit, quam non habet fides revelatione divinâ fundata: Dicit enim textus, quod Gentibus τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ, erat ipsis φανερὸν, manifestum; & rursus αὐτοῖς ἐφανέρωσε ὁ θεὸς, ipsis manifestavit Deus. At hæc evidentia ostendit (inquit *Estius*) cognitionem illam fuisse naturalem per demonstrationem, non supernaturalem per revelationem, cùm hæc sit inevidens, ut notum est. Ergo. 3. Ipse Apostolus hanc litem dirimit, cùm medium ostendit ex quo cognitionem hanc habuerunt, nempe contemplatione creaturæ; *versu 20. cap. 1. ad Rom.* τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται (i. e.) Invisibilia Dei, à factis mundi fundamentis per ea quæ facta sunt intelliguntur, &c. at talis cognitio à creaturis petita erit naturalis solùm, ut manifestum est, ergo. Rationem hanc urget *Aquin.* *Ratio 1.*

Opuſ. 70. q. 1. art. 2. p. 829. Col. 1. Et Nazarius, ubi ſuprà in 1. p. q. 12. art. 12 pag. 332. Joh: Schroderus Opuſ. Theolog. cap. 2. De naturali Dei notitia, pag. 181. 183.

2 2. Cùm manifeſtum eſt ex prædictis, quod Gentes (ſaltem ſi de omnibus promiſcuè loquamur, & ordinariè) Deum non cognoverunt ex revelatione aliquâ; ſequetur, quod ſi Deum cognoverunt, lumine ſolùm naturali cognoverunt: at Deum cognoverunt: Nam ut rectè dixit olim *Tullius*, [a] *Nulla gens tam barbara, neque tam immanſueta, quæ non etiamſi ignoret qualem Deum habere debeat, tamen habendum ſciat.* Imò vix ullum Dei attributum eſt, (de abſolutis præcipuè loquor) quin cognoverunt, & ſuis ſcriptis explicarunt. Si Deum immortalem agnoſcamus, & æternum; Sic illi: Ἀθάνατοι θεοὶ αἰὲν ἐόντες, notiſſima ſunt Deorum epitheta apud *Homerum*, & *Heſiodum*. Et apud *Platonem* [b] ſic legimus: ὁ θεός ὅτι αὐτὸ τὸ ἴσον, αὐτὸ τὸ καλὸν, αὐτὸ ἕκαστον, ὅ ὅτι τὸ ὄν, μήποτε μεταβολὴν, καὶ ὥπτιν ἂν ἐνδέχεσθαι, καὶ ἀδέποτε, ἀδαμῆ, ἀδαμῶς ἀλλοίωσιν ἀδεμίαν ἐνδέχεται· ſcil: Deus eſt ipſa æquitas, ipſa bonitas, ipſum unumquodque, ipſum ens, nec mutationem ullam ſuſcipit, nec variationem ullam, ullatenus, ullo tempore admittit. Nempe effata hæc ſunt orthodoxa, & ſolùm non θεόπνευστα. Et *Zoroaſtres* (longè ante *Homerum* natum, ſi *Plutarcho* fides; & circa tempora *Nini* ſecundùm [c] *Petavium*, paulò poſt diluvium circa ann: mundi 1670. vel ut *Helvicus* [d] an: 100. poſt Trojam captam, circa ann. mundi 2870. ex *Xantho Lydio* apud *Diogenem Laërtium*, qui *Zoroaſtrem* ponit ann: 600. ante tranſitum *Xerxis*) hic (inquam) *Zoroaſtres* inter fragmenta oraculorum apud *Opſopæum* [e], ex *Euſebio* [f] de Deo ſic Philoſophatur, ὁ θεός ὅτι ὁ νοερὸς, ἄφθαρτος, ἀίδιος, ἀγένητος, ἀμερὴς, ἀνομοιότατος, ἰδίοχρως πάντως καλὸς, καὶ ἀδιαιρέτος, αὐτοδίδακτος· &c. Sed non opus eſt ut plura ejuſmodi ex ſtriâ curioſâ corraderem; cùm hoc abunde præſtiterunt viri multi, & magni: *Auguſt. Steuchus Eugubin:* in perenni ſua philoſophia. *Raimundus Breganius* in ſuâ Gentium Theologia. Reverend: Sarisburiæ Epiſcop. *Martin: Fotherb. in Atheomaſt: Jacob: Martini Exercit. Metaph lib 2. Theorem. 1. & pag: 595.* & deinceps. Et longè ante illos natos, *Juſtinus in Cohortat: ad Græcos. Athenagoras in legat: pro Chriſtianis. Theoph. ad Autolycum. Tatianus orat: cont: Græcos. Lactan. Inſtit. lib. præſertim lib. 1.* & alii, quos conſulat qui plura velit. Cùm ideò Gentes Deum cognoverunt, & non ex Revelatione, illos Deum naturali intellectus lumine cognoviſſe erit manifeſtum.

Ratio 3. 3. Quod lex naturæ immutabilis dictat eſſe, illud poſſumus cognoſcere eſſe lumine naturali intellectus: at lex naturæ nobis dictat Deum eſſe; ergo Deum eſſe eſt naturaliter cognoſcibile. Argum: hoc tali diſcurſu manifeſtiùs oſtenditur. 1. Certum eſt legẽ naturæ eſſe immutabilẽ; ut optimè probat *Suar: de legibus l. 2. c. 13.* [f]. Cùm lex naturæ ſit dictamen rationis rectæ, & hæc ratio in omnibus dictat *Deum eſſe colendum*, neceſſe eſt ut dictet etiam *Deum eſſe*. Cùm impoſſibile ſit, ut ratio juſtè jubeat ut illud colas, quod nõ cognoſcas. Et per conſequẽs, ſi ratio tua dictet Deum eſſe colendum, neceſſe eſt, ut illa eadem ratio cognoſcat Deum eſſe quem judicat colendum. Nam ſicut nullus cognoſcat parietẽ eſſe albũ, niſi parietẽ cognoſcat, ſic nullus *Deum eſſe colendũ* ſciat, niſi & *Deum eſſe* noverat. Quod autem lex naturæ, ſeu ratio recta in omnibus dictat Deum eſſe colendum, certiſſimũ eſt. 1. Quia hoc dictabat in ſtatu integro, ut manifeſtum eſt, & in confeſſo. 2. In ſtatu corrupto. Dico in ſtatu etiam corrupto, lumen naturale, ſeu illæ rationis rectæ reliquiæ, in nobis nondum

Ratio hanc urget Aquin. opuſ. 70. ſuper Boëth: de Trinit. q. 1. art. 2. p. 829. C.

a *Tullius lib. 1. de legibus.*

b *Plato in Phæd. tom. 1. edit: græco-lat. Hen: Steph. pag. 78.*

c *Dionyſ: Petav. in Ration: Temp: p. 1. l. 1. pag. 8.*

d *Chriſtophor: Helv. Theatr. hiſt: pag. 9.*

e *Joh: Opſop: inter Oracula Mag: Zoroaſt: pag: 15.*

f *Euſeb: de præpar. Evang. l. 1. cap: ultimo.*

nondum extinctæ dictant Deum esse colendum. Et hic 1. Cum dico, quod hoc dictat omnibus, insanos, rationis usum non habentes, nondum adultos excipio. 2. Et omnibus, quibus ordinarium rationis usum Deus concesserit, hoc rationem dictare affirmo. 3. Nec hoc tamen semper, aut eodem semper gradu, sed ordinariè tamen, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, & ut plurimùm, vel saltem tempore uno, aut alio. Quod patet 1. De facto, quia Gentes omnes, (etiam illæ, quæ barbarie perpetuâ erant involutæ, quibus artes nullæ, nec literæ, sed solum collapsa rationis rectæ rudera;) suos semper habuerunt Deos, & coluerunt: ut ex perpetuâ omnis ævi historiâ manifestum est: & ætate hac nostrâ de *Indiis* occidentalibus, ipsâ barbarie magis barbaris, abunde constat; ex iis * qui populi istius in miseriam nati, mores præsentes cognoverunt, & scriptis posteritati perennârunt. Dico quod manifestum est, legem ipsam naturæ, & rationem rectam ipsis dictasse; primò in genere Deum esse colendum, hoc enim primum, & immutabile naturæ dictatum; licet in hypothesi non dictabat ratio recta Deum tali modo esse colendum, quali Gentes illum coluerunt. 2. Quia licet lapsus intellectui nostro densissimas tenebras superinduxit, tamen manet semper intellectus, & Deum esse, & esse colendum, sunt principia prima, seu veritates primæ circa quas intellectus noster versatur: Et ideo, sicut impossibile est tactum, quamdiu est tactus, non sentire ignem esse calidum, si ei admoveatur, cum illud sit objectum tactus fortissimè motivum: sic dico, quod intellectus quamdiu est intellectus, non potest non judicare Deum esse, & esse colendum, cum hoc sit objectum ejus primarium, & fortissimè motivum, cum sit veritas prima in cordibus inscripta, & firmissimè radicata. Nec enim legis naturæ aliud axioma animis hominum firmiùs inhæret, & altiùs, quàm hoc, *Deum esse*, & *esse colendum*: quod eleganter expressit Apostolus ad *Rom.* 2. 14 15. cum dicit, *Gentes quæ legem non habent*, (nempe ut à *Mose* data erat, exponente *Francisco Suarez* †) *legem tamen faciunt*; quod ostendit νόμον γεγραπτὸν, legem cordibus inscriptam. Adeo ut certissimum sit, legem hanc naturæ, (cujus dictatum primum est *Deum esse*, & *esse colendum*) post lapsum in hominum animis adhuc esse inscriptam; quæ utcunque sit multum obliterata, non tamen penitus deleta, nec possit quidem. Et hinc est quod Scholastici pariter & Theologi uno ore asserunt legis naturalis ignorantiam non posse esse invincibilem; (*vid: Halens: p.* 2 *q.* 153. *art.* 3. *Durand: in* 3. *dist.* 25. *q.* 1. & *Aquin:* 1, 2. *q.* 76. & Commentatores ibidem) & *Suarez* negat principia illa prima posse ignorari, multò minùs invincibiliter ignorari; & probat *De legib: lib.* 2. *cap.* 8. *num.* 7. *pag.* 77.

* *Vid: Hieron: Benzo. Novam novi orbis hist. Joh: Lorii Navigat: in Americam. Jo: Acost: de naturâ novi orbis. Thom. Hariot: & Joh: Petr: Maffeii Hist: Judicam. & multos apud Hen: Salmuth in Res memorabiles Guid: Pancirolli part* 2. *tit:* 1. *pag.* 26.

† *Suarez de Legibus lib.* 9. *cap.* 11. *num.* 26. *pag.* 656. *col.* 1.

Sed huic veritati (ut mihi videtur) manifestæ, contradicere videtur, quòd *Athei* Deum negant; & per consequens lex naturæ non est adeo firmiter in cordibus eorum inscripta, quin deleri possit, ita ut non dictet Deum esse, nedum illum esse colendum. *Duk.*

De *Atheis* postea locus erit distinctiùs agendi, & fusiùs: pro præsenti dixisse sufficiat. 1. Quod hoc dato, quod *Athei* negarent Deum esse, nec in ipsis lex naturæ contrarium dictaret, tamen hoc non cedit in ullum thesis nostræ præjudicium: quæ hæc fuit, *Deum esse naturaliter cognoscibilem*, lumine naturali intellectus; quod verissimum esse potuit in aliis, licet non sit in *Atheis*. 2. Sed nec de ipsis *Atheis* quicquid contra thesin nostram sequetur; Qui diximus soùlm, *Deum lumine naturali esse cognoscibilem*, non actu cognitum; (licet & hoc verum sit) Quod etiam in *Atheis* obtinet, cum & illi potuissent Deum actu cognoscere, modo *Sol.*

mediis, quæ natura ipsis administrat, rectè (prout possunt, & debent) uterentur. Quibus tamen si non utantur, solùm sequetur Deum ab ipsis non esse actu cognitum, sed non sequetur illum non esse cognoscibilem. 3. Sed adhuc ulterius, puto nullum *Atheum* vel esse, vel unquam fuisse, quin in illo lex naturæ hoc infallibiliter dictabat, *Deum esse*. Quod ut evidentiùs pateat; dico quadruplicem esse *Atheismi* gradum. 1. Quidam facto solum sunt *Athei*; quorum ἀθεότητα dicas practicam, qui ita vivunt quasi Deus nullus esset, aut judex divinus in peccata sua animadversurus; & de his non est dubium. 2. Alii sunt & facto, & dicto *Athei*, qui non solum vivunt ἀθεότητα, sed & asserunt; qui Deum & facto, & dicto negant, licet forsan non animo. Nec de his quæritur. 3. Alii tales sunt non solum facto, aut dicto solum, sed & voto, qui utcunque Deum esse abunde cognoscunt, tamen illum non esse vellent: nec de his quæritur. 4. Alii sunt *Athei* judicio, quos *Atheos* speculativos cognominare poteras, qui judicant Deum nullum esse; ut de *Diagorâ*, & *Theodoro* quodam testatur *Tullius lib. 1. de Nat: Deorum*. Et hi possunt ita judicare vel 1. ad tempus, passione aliquâ, vel vitio animam in perniciem rapiente. Vel 2. possunt hoc judicare judicio continuo, per ætatem totam sine interruptione duraturo. Dico igitur, quod possit forsan *Atheus* quispiam speculativus, pro tempore aliquo judicare Deum non esse. Sed 2. hoc judicare judicio perpetuo, & per ætatem non interrupto, neminem posse arbitror; quin aliquando tandem lex illa ἔγγραφος, & ἐν ταῖς καρδίαις γεγραμμὴ, (*Rom.* 2. 15.) Lex illa (inquam) naturalis cordibus inscripta, tali *Atheo* infallibiliter dictabit Deum esse, eumque justum esse, talem scil: qui non solum cognoscat scelera, sed & puniat. Invenient accusationem συμμαρτυρούσης τῆς συνειδήσεως, & λογισμῶν κατηγορούντων, ut ibidem Apostolus. Qui de *Atheis* plura vellet, videat doctiss: Academiæ nostræ Theologum *tract. de origine infidelitatis, & cap.* 4. 5. 6. ubi multa de *Atheis*, & infidelitate (more suo) nervosè disputat.

Ratio 4. 4. In statu integro potuimus per lumen naturale Deum cognoscere. Ergo, & in hoc statu corrupto idem possumus. Ubi sciendum, quod in cognitione Dei duo occurrunt; 1. ipsa Dei cognitio. 2. Gradus, & mensura istius cognitionis. Non dico nos posse in statu corrupto Deum cognoscere eodem gradu, & mensurâ, quâ statu integro potuissemus; sed solum nos posse etiam in hoc statu illum cognoscere, utcunque modo imperfecto, & gradu debiliori. Ratio est, quia per lapsum non amissimus lumen naturæ universum, sed solum gradus ejus nonullos: ita ut etiam in hoc statu lumen naturale aliquod est nobis reliquum, utcunque diminutum. Sic ideo: ubi est ullus istius luminis gradus, qui naturaliter ordinatur ad cognoscendum Deum; ibi per gradum illum potest Deus cognosci, utcunque imperfectè. At in omni homine etiam in hoc statu corrupto est aliquis luminis naturalis gradus. Ergo, per illum gradum possit cognosci Deus, utcunque imperfectè: v. g. supponamus visum perfectissimum ordinatum ad videndum solem, & omnia sidera: Dico, quod talis visus, dum talis, & solem, & sidera perfectè apprehendat, & distinctè cognoscat. Jam si multis perfectionis gradibus ablatis, in visu hoc diminuatur virtus visiva; ita ut gradus unus solum, aut alius relinquatur: tum manifestum est, quod per illum unum, aut alterum gradum solem videat, utcunque imperfectè; licet forsan minutiora sidera non videat. Ratio est, quia cum illo casu, sol sit objectum visus primum, & fortissimè motivum, necesse est, ut visus ad illum apprehendendum primò ordinatus, illum apprehendat, donec ullus visionis gradus

gradus illi est reliquus. Nam minimum facultatis visivæ gradum aliquod apprehendere posse manifestum est, & ideo erit objectum illud primum, & fortissimè motivum; nam minutiora sidera, cum visum debilius movent, apprehendi non possunt. Pari rationis analogiâ, dico, quod lumen naturale intellectus, primariò, & principaliter ad apprehendendum Deum ordinabatur, (qui est veritas simpliciter prima, & intellectus fortissimè motiva) & ideo quamdiu est ullus istius luminis gradus in nobis reliquus, per illum gradum, Deum veritatem primam, & justitiæ solem apprehendamus, (licet imperfectè) quamvis forsan veritates alias multas minutiores non possumus. Et ideo licet in hoc statu lumen naturale in nobis reliquum sit valdè imperfectum, tale tamen, quod pro mensura sua nostrum nobis Deum ostendat. Et hoc eleganter (ut solet omnia) expressit *Nazianzenus.** τῶ μὲν γὰρ εἶναι θεὸν, καὶ τῶν πάντων ποιητικὸν τε, καὶ συνεκτικὸν αἰτίαν, καὶ ὄψις διδάσκαλος, καὶ ὁ φυσικὸς νόμος. Nimirum, *quod sit Deus, qui est omnium causa efficiens, & conservans, & sensus, & lex naturæ demonstrat.* * *Greg. Nazianz. Orat. 34.*

Sic constat, ex parte rei nos posse Deum lumine naturali cognoscere: 2. Videndum est ex parte modi, qualis sit hæc cognitio à lumine naturali profecta; & hoc paucis expediam, & quantum possum perspicuis: sit ideo conclusio hæc.

Conclus. 2.

Hæc nostra de Deo cognitio, à lumine naturali orta, non est à priori, & δι' ὅτι. Ratio est, quia sic Deus non esset æternus, modo esset aliquod principium Deo prius; ipsa enim æternitas intrinsecè dicit negationem principii. Et per consequens, si Deus sit æternus, non possit esse aliquod principium prius, per quod à priori cognoscatur. Sed Deum esse æternum, nos fide indubitatâ credimus; & Gentes lumine solùm naturali edocti, certissimè cognoverunt. Sic apud Poëtas Deum. ἀθάνατον, ἀέναόν τε invenias. Et apud *Homerum* sæpius, occurrunt μάκαρες θεοὶ αἰὲν ἐόντες. *Themistius,** tria dicit esse in quibus excellit Deus, ἀϊδιότητι ζωῆς, ἀπειρίᾳ δυνάμεως, καὶ τῷ μὴ διαλείπειν εὐποιεῖν ἀνθρώπους, scil: *æternitate vitæ, potestatis magnitudine, & perpetuâ erga homines benevolentiâ.* 2. Si esset aliquod principium quo Deum à priori cognosceremus; tum 1. Deus non esset principium primum, & causa prima; utpote, quâ alia causa esset prior. At Deus est causa prima, ut in confesso est, & ideo non est aliquod principium prius Deo, per quod à priori cognosci possit †. 2. Principium prius, ex quo probari possit à priori Deum esse; vel erit externum, finale, vel efficiens; vel internum, scil: materiale, vel formale. Non primum, quia cum Deus sit finis ultimus, non possit esse causa finalis prior, per quam demonstrari possit, δι' ὅτι, Deum esse. Non secundum, quia si Deus habuisset causam efficientem priorem; tum Deus esset 1. Effectus, & causatum ab alia causa, & per consequens non causa prima. 2. Esset finitum, cum impossibile sit, ut sit causatum aliquod, quod non est finitum; repugnat enim infinitum aliquando non fuisse, vel produci, & ab alio dependere. 3. Non esset æternus, utpote qui habet principium durationis; nam impossibile est, ut Deus habeat principium essentiæ, & non durationis; cum manifestum est, quod si essentia rei incipiat, quod & ejus duratio incipiat. Nec dici possit, quod illa causa sit materialis, aut formalis; quia summa Dei simplicitas tales causas non admittit, ut manifestum est; & per consequens, non est causa ulla per quam à priori demonstrari possit Deum esse.

Ratio 1.

* *Themist. orat. 16. Valenti & Valentiniano dicta.*

Ratio 2.

† *Vid: Aquin: 1. p. q. 3. art: 5. Ubi dicit nihil esse prius Deo nec quoad rem, nec quoad rationem. Et ibid: P. Nazarium dub: 4. p. 119.*

3. Novi quod *Suarez** putat, nos posse aliquo modo à priori demonstrare Deum esse; *non per quidditatem Dei, ut sic; sed ex quodam attributo quod reipsa est*

* *Franc: Suarez Metaph part. 2. disp. 29. sect. 3. num. 2. pag. 28.*

essentia Dei, à nobis autem abstractiùs consideratur, ut modus entis non causati, &c. Sed ut quod res est dicam, non probo hoc docti Jesuitæ audax pronunciatum: 1. Quia manifestè implicat, *Deum esse*, demonstrari posse à priori per attributum quodcunque, cum attributum omne, quà tale, intrinsecè dicit aliquid essentiâ illâ posterius, cujus est attributum; ut manifestum est. Et per consequens, *Deum esse*, non potest demonstrari à priori per attributum Dei quodcunque. Dico, omne attributum est essentiâ illâ posterius, cujus est attributum: nam si sit attributum re distinctum, tum revera est posterius; si sit attributum solum ratione distinctum, (quod in divinis accidit) tum est etiam ratione essentiâ illâ posterius cujus attributum concipitur: cum attributum nec fingi possit, quin præsupponatur essentia aliqua cujus est attributum. Et per consequens Deum esse, non nisi à posteriori cognoscimus; tales enim sunt demonstrationes omnes, à Metaphysicis, & Scholasticis adductæ, ad ostendendum Deum esse; ut videre est apud *Fran: Suarez Metaphys: p. 2. disp. 29. sect. 2. num. 1. 2, 3, 4, 5. &c. Aquin: contr: Gent: lib. 1. cap. 13. pag. 11.* Et *Ferrariensem ibid. Nazarium in 1. p. q. 2. art. 3 cont: 1. pag. 71.* Et apud *Aquinat: 1. p. q. 2. art. 2, 3.* & Commentatores ibid.

Conclus. 3. 3. Cognitio, quam de Deo habemus per lumen naturale intellectus, non est comprehensiva, & adæquata; talis scil: quæ perfectiones Dei omnes, vel potius

Ratio 1. omnem ejus perfectionem adæquatè comprehendat. Ratio est, 1. quia impossibile est, ut potentia ulla finita (qualis est intellectus) Deum infinitum adæquatè com-

* *Aristoteles de cœlo, lib. 1. c. 7.* prehendat; cum inter potentiam, & objectum adæquatè comprehendendum, requiritur ut sit proportio talis, qualis inter finitum & infinitum esse impossibile est*.

2 2. Ratio recta, & lumen naturale in *Adamo* integro (ob rationem factam) Deum adæquatè non comprehendebat: Ergo in nobis lumen naturale hoc multò minùs poterat; cum infælici lapsu rationis lumen in nobis, licet non sit amissum penitus,

August. lib. 2. de ordine, c. 18. tamen multùm diminutum; utpote in quibus solum ejus luminis strictura non-

Ibid. cap. 16. nullæ, & scintillulæ sunt adhuc reliquæ. Et per consequens, si lumen naturale integrum, Deum comprehensivè non cognosceret, multò minùs hoc præstabit idem

3 lumen tot gradibus infælici lapsu diminutum. 3. Quia plus de se cognoscat intellectus divinus, illúdque perfectiùs, quam humanus: Ergo intellectus humanus Deum adæquatè non cognoscat; præsertim lumine naturali. 4. Quia creatura per quam lumen naturale ad Deum cognoscendum ascendit, non est effectus Deo adæquatus, (posset enim vel mille mundos creasse, modo voluisset) & ideo ex creaturâ notitiam Dei perfectam, & essentiæ suæ adæquatam assequi impossibile est: *Vid: Aquin: opusc: 70. super Boëth: de Trinit: q. 1. art. 2. pag. 829. col. 2. A.* 5. Nec herbæ, vel graminis minutioris essentiam, & proprietates perfectè cognoscat, vel acutissimi intellectus acies, nedum Dei. Et ideo rectè philosophatur *Acmon*, apud *Justinum*: ὅτι πάγκρυφος ὁ θεὸς, penitus occulta deitas: & *Sybilla* apud *Theophilum Antiochenum*,

Τίς γὰρ σὰρξ δύναται τὸν ἐπουράνιον, καὶ ἀληθῆ
Ὀφθαλμοῖσιν ἰδεῖν θεὸν ἄμβροτον:

Theoph: Antiochen: ad Antolycum, lib. 1. pag. 72. C. Scil: caro nulla Deum immortalem, oculo mortali conspiciat. Quod & alibi elegantiùs exprimit idem *Theophilus*; ubi de Deo loquens, sic alloquitur *Autolycum*. ὃ θεωρεῖται ὀφθαλμοῖς σαρκίνοις· διὰ τὸ αὐτὸν ἀχώρητον εἶναι. εἰ γὰρ τὸ ἡλίῳ ἐλαχίστῳ ὄντι στοιχείῳ, ὃ δύναται ἄνθρωπος ἀτενίσαι, διὰ πλῆ ὑπερβάλλουσαν θερμότητα, καὶ δύναμιν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῇ τοῦ θεοῦ δόξῃ ἀνεκφράστῳ οὔσῃ ἄνθρωπος

θνητὸς

Ἀνητὸς ἐ δυνάτα ἀντωπῆσαι. (id est) *Oculis carnalibus eum non assequimur, qui nullo modo percipi potest. Nam si in solem elementum minimum, homo non intendat oculos, propter caloris, & potentiæ excellentiam; multò minùs gloriam Dei, quæ ineffabilis, homo mortalis contueri possit.* Rectissimè *Hipponensis* senex [a]: *Nulla est scientia Dei in animo nisi scire quod eum nescias.* Et iterum [b] ille, melius scitur nesciendo. Visne de Deo dicere quid sit? Audi eundem Patrem [c]; *Omnes opes linguarum, ineffabili sublimitate præcedit*: visne illum intelligere? Audi iterum *Augustinum*: [d] *Quomodo intellectu Deum capiat homo, qui ipsum intellectum suum, quo cum vult capere, nondum capit.* Et ibidem rursus; *semper Deum cogitare debemus, de quo tamen dignè cogitare non possumus.* Nimirum hæc veritas etiam Gentibus cognita, pariter & confessa: *Simonides* diem de die postulat, & tandem quid sit Deus nec concipiat, nedum ex condigno exprimat. *Harpocrates* [e] digito ad simulacrum *Isidis* labiis impresso, significari voluit, quid sit Deus explicari non posse. Et Sibylla Deum sic affatur, [f] ὃς μόνος ὅτι θεὸς ἀπέραντος ὑπάρχων. Quod sic reddit *Castalio*: *Qui solus Deus es, incomprehensus creator.* Et infra de Deo sic loquitur Sibylla, Αλλ' οὐ ἰδεῖν ἐκ ὅσιν ἀπὸ χθονὸς ἐδὲ μετρῆσαι, ὁμιλεῖν ἐν θνητοῖσι· ὃς καθορῶν ἅπαντας, ὑπ' ἐδενὸς αὐτὸς ὁρᾶται. Quæ sic reddit prædictus Sebast: *Castalio* [g].

Sed quem de terra mortali lumine non est
Cernere ---
Omnes qui cernens, à nullo cernitur ipse.

Et rectè nuntius *Menalao* apud *Euripidem*, * Θεὸς ὅτι δυσέκμαρτος, *Deus est conjectu difficilis*; talis nimirum, quem si modestè quæres, invenias, sed in æternum non comprehendis.

[a] *Aug lib. 2. de ordine, cap 18.*
[b] *Ibid. cap: 16.*
[c] *August: Cont: Adiman: c. 7.*
[d] *Aug: l. 5. de Trin: cap. 1.*
[e] *Varro lib. 4. de ling: lat: & Aug: lib. 18. de civit. Dei. c. 5.*
[f] *Apud Joh. Opsop. inter Oracul: Sibyl. p. 159*
[g] *Apud Opsop: inter Oracul: Sibyll. lib. 4. p. 285.*
* *Eurip: in Helen. inter Poët: Græc. tom: 1. p. 510. vers. 717.*

Sed veritas hæc manifesta est, adeò ut probatio ejus prolixa & operosa parum esset necessaria, si non superflua. Pergo igitur, ad thesim quartam, quæ hæc erit.

Conclus. 4.

4. Ut cognitio nostra lumine naturali fundata, non comprehendat Deum adæquatè, sed solùm illum imperfectè cognoscat; sic non sufficit (nimirum illæ luminis naturalis scintillulæ in nobis post lapsum reliquæ) ad perfectè, & completè cognoscendum cultum Deo huic debitum. Hoc est lumen naturale intellectus tantillum est, ut licèt per illud cognoscamus Deum esse, & cultum aliquem esse ei debitum ex parte rei; tamen ex parte modi ad perfectum ejus modum, & mensuram ad amussim intelligendam non sufficit. [a] Hoc ut paucis ostendam. Dico 1. Quod ut cultus aliquis sit Deo debitus, & ab eo requisitus, hoc ex voluntate ipsius Dei dependet, qui per cultum illum est honorandus: ita ut ille solum cultum Deo legitimum, & acceptum præstat, qui cultum à Deo volitum, & mandatum præstat. Adeò ut si quis vanâ ἐθελοθρησκείᾳ ductus, cultum novum, & à Deo non præscriptum, Deo exhibet, (quod Gentes præstitere, ut multis explicat *Raimundus Breganius* in in sua Gentium Theologia: præsertim *enarrat: 3. cap: 1, 2, 3, 4, &c.*) Dico melius esset illum Deum non omnino coluisse, quàm tali modo coluisse. Ratio est, Quia in non colente, est solùm privatio cultus debiti: at in illo, qui superstitiosè Deum colit, & Idololatricè, non est solùm privatio cultus debiti, sed & positio indebiti. 2. Dico quod voluntas Dei ex qua cognoscendum est, qui cultus sit Deo debitus, qui non, ex fœdere cum humano genere petenda est. Ratio est, quia Deus in fœdere suo nobis aliquid promittit, & ut hoc habeamus, cultum sibi debitum, & à se præscriptum, à nobis justissimè exigit. Et ideò ex vi fœderis, ad talem cultum

[a] *Vid: Doctiss: Thom: Jackson: in tract: de origine infidelitat. & cap. 50. pag. 441. & deinceps, ubi ostendit cognitionem Ethnicorum sapientiss: fuisse in hoc capite defectuosam: & in quibus.*

obligamur, qualem in fœdere suo, à nobis exigit Deus. 3. Cùm ideò duo solùm fœdera cùm humano genere inivit Deus, scilicet fœdus operum, seu naturæ; & fœdus gratiæ, ut manifestum est. Dico 4. quod lumen naturæ in nobis adhuc reliquum, per se non sufficit ad præstandum cultum Deo debitum, nec in hoc, nec illo fœdere; nec in fœdere naturæ, nec gratiæ. Dico, non sufficit ad præstandum cultum exactè, & ad amussim, completum scilicet in fœdere justissimè requisitum. Nimirum hæc est veritas ab omnibus confessa, at non adeò fœliciter ab omnibus probata: & ideò ratione unâ, aut altera distinctiùs ostendam, & evidentiùs.

Ratio 1. 1. Sic: lumen naturæ in nobis adhuc reliquum, non sufficit ad cultum Deo præstandum, ex fœdere operum, & naturæ debitum. Ratio est, quia cultus Deo debitus ex vi hujus fœderis, est completa, & exactissima obedientia legi naturali præstita; ut notissimum est, & in confesso apud omnes: at ad obedientiam hanc præstandam modo debito, & per legem illam æternam requisito, non sufficit lumen naturale in nobis reliquum. Quod patet 1. quia lumen illud non sufficit ad exactam Deo obedientiam præstandam secundùm legem naturæ, quod legem naturæ & omnia ejus mandata exactè, & ἀκριβῶς non cognoscat, (cùm impossibile sit, ut ope luminis naturalis legem illam impleat quis, quam per lumen illud non cognoscat.) At nullus legem naturæ, & omnia in eo mandata per lumen naturæ exactè cognoscat, quod unicuique perspicuum est, qui novit quantillæ luminis primævi reliquiæ nobis post lapsum insunt: & seriò consideret, quàm miserè etiam Ethnicorum sapientissimi de Deo & ejus cultu erraverant. Cùm Romanos, cùm Græcos, cùm Chaldæos, cùm Ægyptios (Gentium literatissimas) Idololatriâ perpetuâ involutos videat; cùm sapientissimos eorum Oracula consulentes, & tot muneribus, & sacrificiis ipsum diabolum honorantes; (munera enim illa Delphis posita, & sacrificia illa μυσικὰ *Apollini* oblata, Dœmoni esse oblata, non Deo justè pronuntiant Theologi, super illud Apostoli[a] ad Corinthios suos: [ἀλλ' ὅτι ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει, καὶ οὐ θεῷ·] Quæ tamen non solùm faciunt, sed approbant; iique non Ethnicorum indoctissimi, aut vitiis occæcati, sed & ὁι σοφοὶ, & eorum prudentissimi; nec hoc passione aliquâ rationem captivante, sed semper, sed seriò, sed consultò. Et *Pythagoras*, *Socrates*, *Plato*, & *Aristoteles* hoc faciunt, & dum superstitiosi hæc agunt, obsequium se Deo gratissimum præstitisse autumant. Nobilis est ille *Josephi* locus, qui ob hæc flagitia Lacedæmonios sic insimulat, [b] πῶς ἂν Λάκωνες &c. *Lacedæmonii quomodo non sunt ob inhospitalitatem reprehendendi; fœdúmque neglectum nuptiarum? Eleënses verò, & Thebani ob coitum cùm masculis planè impudentem & contra naturam; quem tamen rectè & utiliter exercere putabant? Cúmque hæc perpetrarent, etiam suis legibus miscuere. Apud Germanos* (inquit *Aquinas*) *lex naturæ sic corrupta fuit, ut Latrocicinium non reputarent peccatum.* Idem optimè explicat vir summus[c], ex *Aquinate*, & *Augustino* vel Authore (quisquis demum ille fuerit) *lib: de quæst: novi & vet: Testamenti*. Et doctissimus *Thomas Jackson* supràcitatus, *tractat: de origine Infidelitatis, &c. cap. 50. pag. 441.* & sequentibus.

[a] 1. *Cor.* 10. 20. *Vid: ib: cõment: Aquin: Pareum, P. Martyr: Heshusium, &c.*

[b] *Joseph: contr: Appion: lib: 2.*

[c] *Richardus Hooker: de Eccles: polit. l. 1. p. 38, 39, &c.*

Ratio 2. 2. Sed adhuc evidentiùs possit suaderi, & fortiùs; sic: Si lumen intellectus naturale in statu integro solùm esset sufficiens ad ostendendum homini qui cultus esset debitus Deo, tum lumen in nobis post lapsum reliquum non est sufficiens: Ratio est, quia lumen naturale in nobis reliquum, est multis gradibus imperfectius; & per consequens, si perfectissimum illud lumen in statu integro solùm era:

erat sufficiens; certissimum erit, imperfectum hoc naturæ lumen in nobis adhuc reliquum non esse sufficiens: At illud lumen erat solum sufficiens. 1. Quia si *Adam* in statu integro obedientiam, quam per lumen naturæ potuit, summam, & perfectissimam Deo præstitisset, totum hoc fuisset debitum, idque ex lege naturali. 2. Quia *Adamo* in statu integro inerat lumen sufficiens solùm, non superfluum: ex his ideò sequetur, si excellens illud lumen intellectus in *Adamo* solùm fuit sufficiens ad indicandam obedientiam ex lege naturali præstandam; tum minutum illud lumen in nobis adhuc reliquum, non est sufficiens. Præsertim cùm lex obedientiam æquè exactam à nobis exigit, ac ab illo: & ideo lumen æquale haberemus, ut obedientiam æqualem præstaremus. At hoc cùm non habemus, (lapsu nostro infœlici hoc efficiente) manifestum erit, lumen in nobis diminutum & imperfectum post lapsum reliquum, non esse sufficiens ad cultum Deo præstandum, ex lege naturæ exactissimè debitum. 3. Multò minùs sufficiet hoc lumen naturæ, ad cultum Deo præstandum ex novo fœdere debitum: Ratio etiam manifesta hoc evincit; quia cum obedientia in novo fœdere requisita, sit obedientia fidei in Christum, & promissiones nobis in Christo factas, quas ratio naturalis solum, in æternum non apprehendat, [a] (ut postea distinctius evincam) impossibile erit, ut cultum illum Deo dignè præstemus, per solum lumen naturæ, cùm lumen naturæ nec objectum, nec modum istius cultus comprehendat, vel ullatenus cognoscat. Et per consequens, insufficiens sit necesse est, lumen naturæ, ad cultum ex novo fœdere debitum Deo præstandum. ὅπερ ἔδει δεῖξαι, quod erat demonstrandum. *Ratio 3.*

a *Vid. D. T. I. de cognit. Fes. Christi, sect. 1. c. 3. num 4. Aquin. in Opusc. 70. super Boeth. de Trinit. q. 1 art. 1. pag. 828. Col. 1. D. & contr. Gent. lib. 1. c. 4. 5. 6. ibid. Fran. Ferrariensem, & Jacob. Armin. Orat. 1. de objecto Theolog. inter opera sua pag. 33, 34 35.*

4. Sed non opus est ut plura adderem, aut industriâ curiosâ potius, quàm necessariâ vel ex antiquis, vel Scholasticis multa apportarem, ut luminis naturalis imperfectionem, & ἀδυναμίαν per se manifestam ostenderem. Notissimum est, quod doctissima illa, & sagacissima naturæ progenies, quòd *Plato*, quòd *Pythagoras*, quòd *Homerus*, & *Aristoteles* dogmata impia planè, & delira, de Deo & ejus cultu protulerunt. Quoties suum Jovem immortalem appellat *Homerus*, & alii ejusdem furfuris Ethnici, & tamen ortum ejus narrant, & interitum? quasi busta, & sepulchrum pateretur immortalitas, & illi essent μάκαρες θεοὶ αἰὲν ἐόντες, qui aliquando esse desinunt. Similes Ethnicorum ineptias ingenio eleganti ridet *Minutius Fœlix*, qui de luctu *Isidis* ob filium amissum, [b] *Stultissimum*, ait, *vel lugere quod colas, vel colere quod lugeas.* Quam ridiculum est claudicantes putare Deos, ut Vulcanum; vel exules, ut Saturnum dixit eorum superstitio, & credidit? Quæ omnia nunquam fecissent Ethnici, nisi densissimam insciticæ noctem, & tenebras ignorantiæ penè perpetuas, infœlici lapsu causatas, intellectus eorum pateretur. Ex quibus manifestum erit, quod lumen intellectus post lapsum in nobis reliquum, non est sufficiens ad cultum Deo debitum, perfectè, & completè præstandum.

b *Minut. Fœl. in Octavio pag. 65.*

5. Homo solùm lumine naturali intellectus adjutus, sine revelatione divina, tremendum illud Trinitatis mysterium, nimirum distinctam Patris, Filii, & Spiritus Sancti ὑπόστασιν in æternum non cognoscat, nedum comprehendat. Hanc Concl. mecum asserunt, *Aquin. Opusc. 70. super Boëth: de Trinit: q. 1. art. 4. pag. 831. Col. 2. P. Johan: Martin: in 1. dist: 3. Concl. 3, pag: 12 ibid, Aquin: q. 1. art. 4. Ockam q. 4. Bonav: art. 3. q. 3. Et Aquin. 1. p. q. 32. art. 1.* Et cum eo interpretes recentiores *Bannes, Zumel, Nazarius, Torres, Molina* & item *Suarez. 1. tom. in 3. p. d. 27. sect. 1.* & multi apud *Joh. Martin: in 1. sent. dist. 2. q. 2. Et Concl. 2.* De conclusione hac exercitatione superiori nonnulla diximus, & ideo in præsenti

Concl. 5.

Ratio 1. præsenti illam paucis demonstratam præteream. 1. Igitur si personarum Trinitas lumine naturali cognosci poterat, probabile est, vel *Homerum*, vel *Hesiodum*, vel *Pythagoram*, vel *Platonem*, vel *Aristotelem*, *Tullium*, aut saltem Ethnicorum aliquem hoc cognovisse: sed cùm in eorum scriptis, οὐδὲ γεὺ, οὐδὲ μὺ, nec vola, nec vestigium extat hujusmodi cognitionis, sed perpetuum de Trinitate silentium: probabile est illos lumine naturali nullam Trinitatis cognitionem assequi potuisse.

Ratio 2. 2. Si personarum Trinitatem pussumus lumine naturali intellectus cognoscere, tum vel immediatè, & per se, ita ut propositis solùm terminis assensum præbeamus, sicut huic propositioni, [omne totum est est majus suâ parte] quæ cum sit evidentissima, intellectus immediatè, medio nullo ad ejus probationem adhibito illam amplectitur: & hoc modo nos cognoscere personarum Trinitatem in essentiæ unitate, nemo sanus affirmaret, nedum sobrius. Præsertim cùm notum sit, nobiliores Scholasticos negare hanc propositionem [Deus est] esse hoc modo immediatè & per se notam, ut videre est apud *Aquin. Cont. Gent. lib.* 1 *cap.* 11. & *Fran. Ferrariensem ibid.* & *Aquin.* 1 *p. q.* 2. *art.* 1. & *Nazarium ibid* & alios: [a] probationem apud illos videas, ex iis enim jam suppono illam propositionem [Deus est] non esse per se notam; quod si ita sit, tum nec hæc erit per se nota; *Deus est trinus.* Nam impossibile est, ut intellectui humano per se, & immediatè innotesceret Deum esse trinum, & unum; si Deum simpliciter esse non sit hoc modo cognitum. nam Deum esse trinum, præsupponit Deum esse; & ideò non possum evidentius cognoscere *Deum esse trinum*, quàm cognosco *Deum esse*. Et ideo sequetur, si *Deum esse*, non sit per se notum, & immediatè; quod nec *Deum esse trinum*, erit per se notum. 2. Aliquid cognoscimus lumine naturali, per aliud, cùm propositio non sit adeò manifesta, ut statim sine dubitatione ulla assensum præbemus; tamen talis est, ut ipsa natura media nobis suggerit & præmissas, ex quibus certò concludamus talem propositionem esse veram. Sic propositionem hanc, *Deus est infinitus*, utcunque non sit per se nota immediatè & ex ipsis terminis, sine ullo medio ad ejus probationem adhibito; tamen quia natura media nobis suggerit, ex quibus hoc manifestè deducamus, ideò dicitur propositio illa nobis lumine naturali cognita. Sed trinitatis mysterium, nec hoc modo cognoscimus lumine naturali: siquidem natura principia nobis nulla suggerit, media planè nulla, ex quibus concludamus hanc veritatem, nempe, *Deum esse trinum quoad personas*; cùm certissimum sit, quod stupendum illud trinitatis mysterium, si rationi naturali non contradicat, illam transcendit tamen. Quod fortiùs deduci possit ex *Aquinate p.* 1. *q.* 32. *art* 1. *& Radâ Controv.* 8. *inter Thom: & Scot. p.* 307. Sic: cognitio illa, quam lumine naturali de Deo acquirimus, petenda est à creaturis; cùm illæ solùm sunt media, quorum ope intellectus noster lumine naturali ad cognitionem Dei pervenit. Sed creaturæ non deducunt nos ad cognitionem Trinitatis, Quia quodcunque de Deo cognoscimus per creaturas, est per modum causalitatis, arguendo ab effectu, ad causam. tali discursu; quia est talis effectus, ut mundus hic, ergo est talis causa, ut Deus. At posito mundo, & universâ creaturarum omnium compage, non sequetur quod sit personarú trinitas. E. à creaturis deducere non possumus Deum esse trinum in subsistentiâ, & unum in essentia. Minor probatur consequentiâ manifestâ, sic: Si omnibus creaturis positis non sequetur Deum esse quoad personas trinum, tum ex creaturis viâ causalitatis, non possumus trinitatem certò concludere: quomodo enim evidenter concludamus ex creaturis, Deum esse trinum, cùm creaturæ, eo modo quo sunt

[a] *Vid. Scot: in* 1. *dist.* 2. *q.* 2. *ibid. Arim: q.* 1. *art.* 1. *Bannez. & Molin. in* 1. *p q.* 2. *art.* 1. *& alios apud Joh. Martin. in* 1. *sent. dist.* 2. *q.* 1.

ſunt, eſſe poſſunt, ſi Deus non eſſet trinus? Siquidem eſſentia divina per ſe in quantum eſt in Patre ſolum, eſt ſuppoſitum virtutis infinitæ; & per conſequens potuit creaturas omnes producere eo modo quo nunc ſunt, ſi perſona alia eſſet nulla. Et ideo ex creaturis nullâ rationis evidentiâ Trinitatem eſſe evincamus.

Novi nonnullos apud *Durand. in* 1. *diſtinct.* 2. *q.* 4. Et apud *Nazarium* 1. *p. q.* 32. *art.* 1. *Controv: unicâ. pag* 129. *tom.* 2. qui aſſerunt, quod myſterium Trinitatis poſſit non ſolum lumine naturali probabiliter oſtendi, ſed & demonſtrativè. Quin & *Vaſquez diſp.* 133. refert ſententiam *Raimundi Lullii* dicentis, inveniri poſſe demonſtrationem evidentem Trinitatis, ſéque demonſtrationes adeo evidenter excogitaſſe, ut vel Gentilem, vel Mahumetanum convincere valeant, modò ſemel vellet eas perpendere. Cujus rationes nec proponere vacat, nec ſolvere: videat, qui vellet, *Vaſquem* ubi ſuprà, & *Suareſium de Trinit. lib.* 1. *cap.* 11. *num.* 3. & ſequentibus. Pergo.

6. Homo lumine naturali intellectus opera Deitatis in perſona ſecunda (κατὰ τρόπον θεάξεως) adminiſtrata: nempe opera Chriſti, in redimendo populum è captivitate ſpirituali, mirandam ejus ἐνσαρκωσιν, mortem, reſurrectionem, &c. homo (inquam) lumine naturali intellectus ſolum adjutus, hæc in æternum non cognoſceret. Hæc enim myſteria vires rationis naturalis excedunt, & ſunt inter ea Theologiæ capita, quæ revelatione divinâ nituntur: ut in confeſſo eſt apud omnes penè. *Vid: Aquin:* 2. 2. *q.* 3. *art.* 3. Et Commentatores ibid: *Dom. Bannem, Cajetanum, Suarez, Johan. Schröderum opuſcul: Theologicis, cap.* 2. *de naturali notitiâ Dei, num* 3. *pag.* 298. *Aquin: ſuper cap.* 16. *ad Rom. verſ.* 25. 26. 27. *& ſuper Coloſs.* 1. *verſ.* 26. 27. *Facob. Armin. orat.* 1. *De objecto Theologiæ inter opera ſua, pag.* 33. 34. *&c.* Sed hæc veritas ratione naturali ſtabiliri poſſit evidenti. 1. Sic: ſuppono ut manifeſtum, & ſuperius probatum, quod tres Deitatis perſonæ lumine naturali cognoſci non poſſunt: tum ſic deduco. Si tres perſonæ Deitatis lumine naturali cognoſci non poſſunt, tum nec Chriſtus illo lumine cognoſci poterat, cum Chriſtus ſit perſona ſecunda; & ſi ita, tunc nec opera redemptionis à Chriſto facta cognoſci poſſunt lumine naturali. Siquidem quî fieri poſſit, ut ratio naturalis opera Chriſti apprehendat, cum ipſum Chriſtum non apprehendat, cujus opera ſunt? Et hic ſi dicas, quod opera redemptionis ſunt opera ad extra, & ideo non magis filii, quam Patris: ſed ſunt opera ipſius Deitatis, quia opera ad extra ſunt omnibus perſonis communia. Et ideo forſan poſſumus opera redemptionis cognoſcere lumine naturali ut opera Dei, quamvis nec Chriſtum, nec perſonam ullam eodem lumine cognoſcamus. Sicut poſſumus creationem mundi lumine naturali intellectus cognoſcere, quamvis perſonam Patris (cui ſpecialiter attribuitur opus illud) eodem lumine non cognoſcamus. Nimirum fateor opera Trinitatis ad extra eſſe perſonis omnibus communia: tamen in operibus illis duo ſunt conſideranda. 1. θεάξις ipſa, ſeu res facta: 2. τρόπος θεάξεως, ſeu modus faciendi. Et ideo licet θεάξις ipſa, ſeu res facta ſit omnibus communis, tamen modus faciendi non ita: Quod maximè apparet in operibus redemptionis: nam licet tota Trinitas poſſit dici ſenſu generali nos redimiſſe, tamen τρόπος θεάξεως, modus ſpecialis, & οἰκονομία illa, ſecundum quam opera illa exequebatur Chriſtus, erat incommunicabilis: Et ideo quoad modum ſpecialem quo illa operabatur Chriſtus, ratio naturalis illa non cognoſceret, quia nec ipſum Chriſtum ſcire

Concluſ. 6. *Res fidei, non ſolum humanas mentes, ſed etiam angelorum excedunt: à nobis autem creduntur, quia ab ipſo Deo revelata. Aquin: opuſc* 3. *cap.* 2. *pag.* 91. *col.* 1. *D. Ratio* 1.

Dub.

Sol.

scire potuit. 2. Sed cum multa redemptionis opera in natura humana sola erant administrata, ut passio, resurrectio, &c. manifestum est hæc cognosci non potuisse ratione naturali, quin Christi humanitas, & miraculosa ejus ἐνσάρκωσις simul esset cognita; quam cum lumine naturali intellectus cognosci fuit impossibile, nec opera illa lumen illud cognosceret.

Ratio 2.

2. Si Christum, & mysterium redemptionis ratione naturali cognosci potuissent; probabile est, quod ex Ethnicis aliquis hæc exposuisset; apud acutissimos tamen naturæ indagatores nihil tale extat, & per consequens probabile est illos illa fidei capita non cognovisse. Scio *Mornæum* 1, *Steuchum*, *Eugubinum* 2, & alios nonnullos contrarium docuisse, qui non paucis probare satagunt, ipsos Ethnicos, & Trinitatem, & Christum cognovisse: sed de his postea.

1 *Phil. Mornæ: de verit: Rel: Christ: cap. 5. 6.*

2 *Augustinus, Steuchus, Eugubin: in perenni suâ Philosoph.*

3. Illæ luminis naturalis minutiæ, in nobis post lapsum reliquæ, non plus cognoscant de Deo, & Christo; quàm idem lumen, cum esset adhuc integrum, & inviolatum: (siquidem si oculus lippitudine nullâ infirmatus solem non videat, certè idem oculus lippiens, & solùm non cæcus hoc non faciat) at lumen naturale in statu integro, dum erat meridianum, nihil de morte Christi pro peccatis, aut de redemptione nostra à peccato, vel per somnium cognosceret, (ut in confesso est) * Ergo lumen naturale in statu corrupto, in crepuscula diminutum, hoc præstare non possit.

Ratio 3.

* *Aquin: 2. 2. q. 2 art. 7. pag. 7. in corp.*

4. Quod pendet ex mero Dei beneplacito, & libero decreto voluntatis suæ, hoc homo lumine intellectus naturali nec cognoscat faciendum, nec sciat factum, nisi Deus se fecisse revelatione aliquâ ostendat. Quî enim fieri possit, ut ea quæ apud se libere statuit Deus, ulla creatura naturaliter cognosceret? Nam quicquid lumine naturali intellectus cognoscimus de Deo, est per modum causalitatis, & à posteriori, arguendo ab effectu ad causam; ita ut quicquid necessariò sequetur de Deo ex positione creaturæ, illud omne lumine naturali cognoscimus: At propositum *D*ei de mundo redimendo per Christum ex positione creaturæ nullius deduci possit: (ut manifestum est) Ergo. Nam si dicas quod deduci possit ex positione hominis peccatoris, & miseri; sic: est homo peccator, & miser, ergo habet *D*eus propositum liberandi per Christum. Dico, quod ex hoc deduci non possit ullâ rationis verisimilitudine, nedum consequentiâ certâ, & evidenti. 1. Quia non magis sequetur ex ratione naturali: homo est peccator, & miser: ergo Deus habet propositum redimendi eum per Christum; quàm sequetur, Angelus est peccator, ergo *D*eus habet propositum illum redimendi. At hoc non sequetur, ut manifestum est, ergo nec illud. 2. Quia posito homine peccatore, (cum homo lapsu spontaneo, se in miseriam illam infælicem sponte præcipitasset) non sequetur Deum teneri ex lege ullâ, ad restituendum creaturam culpâ propriâ collapsam. Nam si voluisset, creaturam peccatricem miseriâ illâ in volutam in æternum justè reliquisse poterat & per consequens ex miseria creaturæ hoc deduci non possit. 3. Posito, quod ex miseria hominis deduci possit Deum velle illum liberare: tamen non sequetur, illum velle hominem liberare per Christum; cum aliis modis (modò divinæ suæ sapientiæ sic visum fuisset) pro beneplacito suo, omnipotentissimâ facilitate hominem in miseriam provolutum liberasse poterat. 4. Nec liberum hominis propositum mediis ullis cognoscamus, nisi ille ipse aliquo modo, vel verbo, vel signo suum nobis propositum revelet; & ideo multò minus Dei propositum

positum; cujus consilia esse fatetur Apostolus, & ἀνεξερεύνητα, nempe viæ ejus imperveſtigabiles, quas conatu curioso in æternum quæras, nec invenias: Cum similes sunt *Nili* fontibus apud *Lucanum* *.

ἀνεξιχνίαστα

* *Lucan: Pharsal: lib. 9.*

----- Natura maluit ortus
Mirari, quam nosse tuos.

5. Si lumine naturali intellectus decretum Dei liberum unum cognoscamus, possumus & omnia; cum major ratio reddi non possit, cur hoc potius, quàm illud cognosceremus, cum sint omnia æquè libera, ita ut illa faciat, vel non. Sed nos posse omnia decreta Dei libera cognoscere, idque lumine naturali, est manifestè falsum. Ergo nulla possumus, nisi in quantum illa nobis revelare dignabitur divina bonitas. Et per consequens, cum datio Christi, & totum mysterium redemptionis à libero Dei decreto pendebat, lumine naturali intellectus cognosci non poterat, quod erat demonstrandum.

6. Quia hoc incarnationis, & redemptionis * miraculum, dicitur ab Apostolo, *Mysterium à seculis absconditum, & nobis in filio revelatum.* Et prædicatio Evangelii, ab eodem Apostolo dicitur: † *sapientia in Mysterio, quæ abscondita est, quam nemo principum hujus seculi cognovit: Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. Ex his subsumit* Johan: Schröderus *. *Profecto si in sapientia seculari fuit sitam hoc mysterium, ita ut mentis humanæ naturali indagine inveniri potuisset, quorsum opus est fide? Siquidem quod credimus, authoritati, quod scimus, rationi debetur; modò* S. Augustino * *fides. Quippe Mysterium, si mysterium sit, sub rationis naturalis captum non cadit; at si cadat sub illam, non est mysterium. Hoc enim mysteriorum est proprium, ut aliunde quàm ex revelatione cognosci nequeant.* De argumento hoc vide plura, apud † *Isaac. Casaubonum* τὸν πάνυ, καὶ θαυμάσιον in exercitat: ad apparatum *Baronii*; & * *Jacobum Capellum* in vindiciis pro *Casaubono*. Et revera novimus ex eodem Apostolo, quod stupenda hæc fidei nostræ mysteria, Gentibus erant stultitia. Adeo ut Ἀστεῖα Ethnicorum judicia, Christi ἐνσάρκωσιν, passionem, & resurrectionem risu, & sannis dignam judicarent. Notissimus est ille locus, & in hanc rem appositissimus. *Act.* 17. 18, 19, 20, 32. Ubi cum *Athenienſibus*, (nimirum orbis terrarum doctissimis) Christum Jesum locutus esset; ipsis videbatur ξένων δαιμονίων καταγγελεὺς εἶναι· scil: *ipsis videbatur novorum Dæmoniorum annuntiator esse*, (ut reddit vulgatus interpres) & rationem reddit Apostolus. ὅτι τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζατο, *Quia Jesum & resurrectionem annuntiabat.* Adeo manifestum est, Jesum, & resurrectionem, ipsis nova, & inaudita visa fuisse; & ideo lumine naturali non erant prius cognita. Et rursus, *vers.* 19. doctrina Evangelii, ab ipsis dicitur, καινὴ διδαχὴ doctrina nova. Et *vers.* 20. Ξενίζοντα γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν, *Nova sunt quæ auribus nostris infers.* Nimirum ipse *Paulus* tanquam novator impius insimulatur, (ea enim nequitiæ factiosæ perpetua perversitas) licet ipsum Christum, æternum Dei filium, πρὸ τῆς καταβολῆς κόσμου *, ad munus hoc ordinatum, ipsis annuntiabat. Et *versu* 32. ipsum Apostolum, ἐχλεύαζον, irridebant: Nec hoc solum οἱ πολλοὶ, è plebe, aut vulgo aliqui fecêrunt; τινὲς δὲ τῶν Ἐπικουρείων, καὶ τῶν Στοϊκῶν φιλοσόφων, ipsi nempe Philosophi, Epicurei, & Stoici. Adeo Athenis, in Areopago, inter ipsos Philosophos, inter ipsos Stoicos (quorum doctrinam insigniori encomio honoravit Ethnicorum optimus.)

* *Colos.* 1. 26. 27.

† 1. *Corinth:* 2. *vers.* 7, 8, 9, 10.

vid: Aquin: ib. & Paræum.

* *Ioh. Schrod. opusc. Theol. cap.* 2. *p.* 300.

* *Aguſtin: lib.* 1. *de utilitate credendi.*

† *Is. Casaub. in exer:* 1. *ad Apparat: Baron: cap.* 10. *num.* 18.

* *Iacob. Capell. in vindiciis pro Is. Casaub. l.* 2. *cap.* 5.

* *Epheſ.* 1. 4.

optimus *.) Doctrina Christi non modò non erat naturaliter cognita, sed & nova, & vana videbatur. Sic *Athenis* ignota redemptionis mysteria: nec saniora de hac re *Romanorum* judicia; Quod ex *Judæis* discas *Romæ* degentibus, *Act.* 28.22. qui *Paulum* sic alloquuntur: περὶ μὲν τῆς αἱρέσεως ταύτης, γνωστὸν ὄντιν ἡμῖν ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται. Nimirum doctrinam Evangelii ubique contradictioni esse obnoxiam cognoverunt; quam si lumine naturali intellectus veram fuisse novissent, illam adeo communi calculo non improbâssent. Certè magnus *Cato* fidenter pronuntiat.

Per mortem alterius stultum est sperare salutem.

Quam vocem à diabolo profectam asserit *Jo. Piscator, in Reduplicat. ad Conrad. Vorstium, p.2. pag.303.* Sed hæc mitto ut abunde manifesta, & à Metaphysicis, & Theologis communi suffragio approbata. Nam si ulla fidei nostra capita rationem naturalem superant, hæc illa erunt de redemptione per Christum mysteria: Et hinc est, quod antiquæ hæreses novi vindices, mysterium redemptionis per satisfactionem Christi, ore blasphemo, *Commentum* † *quod à sacris literis, ipsóque sensu humano, & divino abhorret, errorem fœdum, & execrabilem* a, *& Satanæ* b *impostoram* (horresco referens) pronuntiant. Sèd sciant hæretici infames, & antiquitùs meritissimo anathematum fulmine ἐμβεβυτισμένοι, quod utcunque ratio naturalis Evangelii mysteria nondum revelata, non inveniat; revelata tamen justè admittat: cum rationem naturalem utcunque superant, ei tamen non contradicunt. Obedientiam fidei discant, & illa Evangelii συνόντα, si occurrant aliqua, credant, si non capiant. Valeant objectionum minutiæ, cum in Deum, & ejus verbum militant; & si quid durius occurrat, & ut tibi videatur impossibilius, spiritu majori & nobiliori zelo animati dicas cum magno Patre. *Ideo credo quia est impossibile.*

* Sed hic dubio occurrenti paucis satisfaciendum, quo expeditior fiat progressus, & successus fœlicior. Multi enim magni nominis, & ingenii, eo propendent, ut etiam Gentes lumine naturali, & Trinitatem, & Christum, & multa de Deo cognovisse asserunt, quæ illas non cognovisse superius demonstravimus. Sic *Raymundus Lullius* (apud *Nazarium* c, & *Vasquem* d) asserit se media inveniisse varia, in manifestam Trinitatis ἀπόδειξιν, valitura. Multa habet clarissimus *Mornæus de veritate Relig. Christianæ, cap. 5. & 6.* ex quibus ostendere conatur Gentes etiam, non obscuram Trinitatis, & Christi notitiam habuisse. Idem etiam conatur πολυμαθέστατος *Steuchus Eugubinus, de perenni Philosophiâ.* Idque ex oraculis *Sibyllinis*, è fragmentis magicis *Zoroastris*, (ut supponitur) *Bactrianorum* regis; quorum nonnulla cum scholiis *Plethonis*, & *Pselli*, edita sunt à *Johanne Opsopæo*, una cum Oraculis *Sibyllinis Paris: ann.1607.* & à *Francis. Patricio, in Zoroast.* & ejus 320. *Oracul. Chald. Hamburg.* 1595. Quorum omnium testimonia fideliter collecta invenias, apud *Jacob. Martini Exercit. Metaph. lib.2. Theor.9. p.730.* & deinceps: ubi multa collegit è *Sibyllis, Zoroastro, Trismegisto, Hydaspe, Orpheo, &c.* Illum videat, qui illa. Et ut quod res est dicam, multa habent prædicti authores, de Trinitate, de Christo, & variis Evangelii ca-

* ὁ δὲ Σπινὸς λόγος, βαθεῖ, καὶ πεφιφωκεφαλυμμένος ἤθει, μάλιστα εἰς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν ἐπιδίδωσι, quæ sic reddit Cruserius: *Disciplina verò Stoica, si cum gravi & mansueto animo temperata sit, assurgit imprimis, & reddit fructum suum peculiarem. Plutarch: in vit: Agid: & Cleom: p.805. D De quibus etiâ majus quid pronuntiat: vir Plutarchi major, Justinus Martyr, qui dicit eos de moribus præclarè docuisse, & ideo cæsos fuisse.* καὶ τὰς ἀπὸ τῆς Στοϊκῶν δογμάτων, ἐπειδὴ καὶ τὸν ἠθικὸν λόγον κόσμιον γυμνάσιν, μιμεῖσθαι, καὶ προνεῦσθαι οἰόμεν. *Apol. 1. pro Christianis. pag.46. B. C.*

† *Faust: Socin: Dialog. de justific: pag.16.*

a *Vid: Socinum de servat: lib.4. cap.1,2,3,4,6,11.* b *Smalc: disp 4. contra Frantz.* * *Dub.* c *P. Nazarium in 1. p. q.32. art.1. pag.132.* d *Vasquez etiam in 1. p. disput.133.*

pitibus

pitibus; ut videre est ex variis eorum testimoniis à Patribus adductis: *Justino, Athenagorâ, Clemente, Lactantio*; & præsertim in versibus illis notissimis (apud *Eusebium* c, & *Augustinum* d) quorum literæ initiales hæc verba exhibebant; Ἰησοῦς. Χριστὸς. Θεοῦ. Υἱὸς. Σωτήρ. Ex quibus deduci posse videtur, theses nostras priores esse erroris manifesti conscias, in quibus posse gentes ullam Trinitatis, aut Christi notitiam lumine naturali acquirere, fidenter negavimus.

c *Euseb. in Orat. ad Sanct. Cœt. c.* 18.

d *Aug. de Civit. Dei, l.* 18, *c.* 23. *Sol.*

Ut huic argumento nonnulla in genere saltem respondeamus, (nam ad testimonia omnia in particulari adducta respondere nec libet, nec licet) Dico 1. de Sibyllis quod, utcunque certissimum sit Sibyllas multas ante natum Christum fuisse, eâsque vaticinia multa edidisse; tamen omnia quæ Sybillarum nomine hodie circumferuntur non sunt genuina; sed multa & olim, & hodie supposititia sub tanto nomine prodibant. Nam 1. inter Oracula Sibyllina per *Opsopæum* edita, *lib:* 3. *pag.* 183. Dicit Sibylla se in arca fuisse cum *Noe* in Diluvio, quod insolens planè, & rationi incongruum: cùm ex communi consensu scriptorum probatissimorum receptissimum sit, *Mosem* esse scriptorem antiquissimum; quod omnino fieri non potuit, si Sibylla hæc nostra in arca cum *Noe* fuerat. Quia sic *Mosem* illam præ- c *eo esse.*
cedere necesse sit. 2. Ipsa Sybylla *pag:* 261. dicit Oracula hæc conscripta esse mille quingentis annis post Græcorum imperium: incertum est fateor, quodnam imperii Græci initium facit Sibylla, sed undecunque illud sumatur, sive à regno Argivorum, seu Sicyoniorum, sive Athenienſium, de regno *Solomonis*, de quatuor imperiis, &c. vana sint necesse est Sibyllæ Oracula, utpote post res gestas prolata. Sed & *l.* 5. *p.* 332. Dicit Sibylla se alterum incendium ædis Vestalis vidisse: hoc autem, (teste *Eusebio in Chron:*) contigit ann. Dom: 199. sub imperatore *Commodo.* Vide plura apud *Joh: Opsopæum* a. Quin & *Dionysius Halicar:* dicit etiam suo tempore inter Oracula *Sibyllina* nonnulla fuisse suppositia, b ἐν οἷς (inquit) ἐνεισκυκλεῖταί τινες ἐμπεποιημένοι τοῖς Σιβυλλείοις. Quod idem confirmat locus illustris apud *Cornel. Tacit. Annal.* 6. Ubi cùm relatum fuit ad Senatum de libro Sibyllæ, quem *Caninius Gallus* Quindecimvir inter cæteros ejusdem vatis recipi vellet; misit literas *Cæsar*, quibus *Quintilium* Tribunum commonefecit; *Quia multa vana sub nomine celebri vagabantur.* Sed manifestius est, quàm ut probatione operosâ indigeat, nonnulla & olim, & hodie circumferri Oracula Sibyllis ascripta, quæ tamen spuria sunt, & suppositicia. Nec hoc diffitetur Reverendiss. *Ciceſt:* Episcopus *Montacutius* ὁ πάνυ, καὶ θαυμάσιος. *Apparat.* 3. *p.* 134. 4. Sicut in confesso est nonnullos versus Sibyllæ ascriptos esse spurios; sic & multos esse genuinos; & legitimam Sibyllæ sobolem. Hoc etiam agnoscunt ii qui eos oppugnant. Nempe *Opsopæus in præfat. ad Oracula Sibyll: Isaac: Casaub: ad Apparat. Card: Baron. num.* 18. Quin & fatentur Sibyllas de Christo etiam aliqua prædixisse: Sic *Jacob: Capellus in vind: pro Isaac: Casaub: lib.* 2. *cap.* 5. Dicit *Casaubonum* non negare Sibyllas fuisse, nec earum vaticinia, eaque de Christo: sed solùm negat apertiora illa earum Oracula ipsis scriptis propheticis clariora. Quod & ipse *Casaubonus* rotundè profitetur *Exercit:* 2. *cap.* 8. *ad ann.* 1. *num.* 15. Sed ulterius. 5. Concedo quod oracula illa clariora, quæ ipsum Christum * nominatim indigitant, (aliqua saltem) ut versus illi, qui Ἀκροστιχίδες dicuntur, ab *Eusebio* citati *in Orat: Constant: ad Sanctum Cœtum cap:* 18. possunt pro genuino Sibyllæ fœtu, salvis fidei, & historiæ principiis reputari: Imo aliter reputari salvâ antiquitatis reverentiâ vix posse, Nam 1. Certum est quartam *Virgilii* Eclogam à Christiano nullo fingi potuisse, utpote

a *Joh. Opsopæus in præfat: Oracul. Sibyll: præfixâ.*

b *Dionys. Halicarn. Ant. lib.* 4.

* In quibus (*de Sibyll. carminibus loquitur*) de Deo & Christo, & gẽtibus multa scripsisse manifestissimè cõprobãtur. *Isiod: orig. lib.* 8. *c.* 8. *pag.* 1019.

ante Christum natum à Poëta compositam. 2. Certum est etiam illum in Eclogâ illa versuum *Sibyllæ Cumææ* paraphrasin instituere. 3. Certum est ea quæ in Eclogâ illa dicuntur, Christum manifestè indicare, nec alii cuiquam quàm Christo applicari posse ullâ rationis verisimilitudine: utcunq; Poëta non intelligens de quo Sibylla loquebatur, *Salonino Pollionis* filio adaptabat, licèt illi nequaquam convenientia; cùm tamen Christo applicata ad amussim quadrant. ut fusè & appositissimè explicat *Eusebius* in *Orat. Constan. ad Sanct. Cœt. cap.* 20 Et hanc Eclogæ *Virgilianæ* cum Christo congruentiam adeo manifestam putabant duo Romani (si verum sit quod narrat *P. Ramus* † in suis ad Ecclogam prædictam notis, *pag.* 76.) Et ii adhuc Ethnici, ut post Eclogam perlectam, & analogiam attentiùs consideratam, ad Christi fidem conversi sunt; quem illâ Eclogâ manifestè prædictum colligebant. 4. Ἀκροστιχὶς illa in quâ literæ initiales has voces efficiunt; Ἰησοῦς. Χριστὸς. Θεοῦ. Υἱὸς. Σωτὴρ. Σταυρὸς. genuinam fuisse Sibyllæ *Erythrææ* sobolem nullus dubito, cùm Authoritatem habeat adeò indubitatam cui innitatur. *Euseb.* enim loco citato, dicit illos mendacii manifestè convinci, qui negant hæc esse Sibyllæ carmina, sed â Christianis in causæ suæ subsidium efficta. Est enim in confessio (inquit) τὸν Κικέρωνα ὀφθεντα χρόνοις τοῖς ποιήμασι, μεταγεγραφέναι τε αὐτὸ εἰς τὴν Ῥωμαίων διάλεκτον, nempe *Ciceronem* poëma illud legisse, & in linguam Latinam transtulisse; & suis scriptis inseruisse. Quod utcunque in ejus scriptis hodie non apparet, tempore tamen *Eusebii* extitisse nulla est dubitandi ratio. Nam si aliter, ad *Ciceronem* nunquam provocâsset *Eusebius*, sic enim ansam calumniandi manifestam Ethnicis dedisset; illúmque falsitatis adeò apertæ justè redarguissent, si nil tale apud *Ciceronem* eo tempore extitisset. sed & ipse *Tullius lib. adhuc superstite de Divinat* 2. Sic ait. *Neque est illud carmen furentis, quod poëma ipsum declarat, est enim artis & diligentiæ potius, quam concitationis motus: tum verò ea quæ ἀκροστιχὶς dicuntur; ea certè magis attenti animi sunt, quam furentis. Atque in Sibyllinù* (inquit) *ex primo versu cujusque sententiæ, primis illiuliteris illius sententiæ carmen omne prætexitur.* Ita ut Ἀκροστιχὶς illa potius videtur Sibyllæ opus, quàm ulla è reliquis carmina. Quod ulterius suadeat optimæ fidei Historicus *Dionys. Halicarnassæus Ant. lib.* 4. qui cum dixisset inter Sibyllinos versus nonnullos esse suppositititios, subjungit, ἐλέγχονται δὲ ταῖς καλουμέναις ἀκροστιχίσι, *deprehenduntur tamen* (inquit) *Acrostichidum discrimine.*: Adeo ut *Halicarnassæo* Ἀκροστιχὶς illa erat quasi κριτήριον, & indicium ad dignoscenda genuina & γνήσια Sibyllæ carmina, à spuriis, & suppositititiis. 5. Dato hoc, quod carmina illa, quæ Christum manifestiùs prædicunt, sunt genuina Sibyllæ oracula; tamen penitus negamus illam lumine naturali hæc cognovisse. Sed solùm revelatione [a]: & ideò si hæc noverat, tamen non sequetur, quod lumine naturali cognoverat, ex quo manifestum erit thesin nostram manere inviolatam. Siquidem omnis retro antiquitas Sibyllas fœminas fatidicas, prophetissas, & Deo plenas esse arbitrabatur: nec scribere illa quæ lumine naturali cognita inveniissent, sed quæ numine inspirante revelatione habuissent. Et hinc est quod *Lactantius* [b], & *Eustathius* [c] volebant omnes fœminas numine correptas, & afflatas, & Θεοφορημένας Sibyllas dici. Idem etiam *Isiodorus* [d]:

† *Salonino Pollionis filio multa attribuit Virgil. quæ Christo dicuntur à Sibyllis attributa. Quæ Christianis ita probata sunt, ut Græci hanc Eclogã Græcè cõverterent. Et D. Hieronym. ad Paulinum affirmat Maronem fuisse sine Christo Christianũ. Quin & D. Aug sentit Sp. Sanctum locutũ per os inimicorum; & satis constat Secundianum pictorẽ, & Marcellianum oratorem, hujus eclogæ versibus consideratis, factos esse Christianos. Hæc P. Ramus in Virgil. 4. Eclog. p. 76.*

[a] *Just. Mart. in Cohort. ad Græcos p.* 34. *ubi dicit Sibyllam illos docere* ἐκ τῆς ἐνθουσιαστικῆς ἐπιπνοίας διὰ χρησμῶν· *ex afflatu potenti per sortes. &c.* [b] *Lactan. Instit. lib.* 1. *pag.* 23. [c] *Eustath. ad Homer:* β. ῥαψῳδ. [d] *Isiodor. Orig. lib.* 8. *cap.* 8. *pag.* 1019. *num.* 30.

Proinde

proinde igitur, quia divinam voluntatem hominibus interpretari solebant, Sibyllæ nominatæ sunt; sicut enim omnis vir prophetans, vel vates, vel propheta dicitur: ita Omnis fœmina prophetans Sibylla vocatur. *Strabo* e de Sibylla Erythræa sic loquitur: ἐν δὲ ἐρυθραῖς Σίβυλλα ὄζιν ἔνθεος, καὶ μαντικὴ γυνὴ τῶν ἀρχαίων τις. κατ' Ἀλέξανδρον δὲ ἄλλη ὡσαύτως τόπον μαντικὴ, καλουμένη Ἀθηναΐς &c. *In Erythris est Sibylla quædam Numine efflata, & divinatrix antiqua sane mulier tempore Alexandri alia quædam fuit, eodem modo divinatrix, nomine Athenaïs. &c.* Et idem *Strabo* f alibi appellat carmina Sibyllæ non rationis naturalis inventa, sed χρησμὰς, Oracula à Deo profecta. Et apud *Suidam* Σιβυλλιᾶν occurrit, ἀντὶ τῆς χρησμῶν ἐπιθυμεῖ, μαντικῶς ἔχει, χρησμὰς φαντίζεται, pro oracula desiderare, &c. χρησμολόγος γὰρ ἡ Σίβυλλα, ἃ μέλλα φθέγγεται καὶ ἐπαίρεται. *Sibylla namque vates erat, grandia quædam prætendens, elatoque animo prædita.* Et adhuc expressiùs, & in terminis apud *Eusebium. in Oration. Constant. ad Sanct. Cœtum cap.* 18. καὶ ταῦτα τῇ παρθένῳ δηλαδὴ θεόθεν ἐπέσπετο προκηρύξαι (i.e.) *Atque ista in virginis animum Divinitus illabebantur.* g Et hinc est quod Sibylla apud Scriptores græcos, ἔνθεος, θεοφόρος, θέορτος, θεόπνους, θεορρήμων, θεοφόπος, &c. appellabatur. Adeò manifestum est, si etiam omnia Sybillæ oracula essent genuina, tamen ex iis concludi non possit, illas lumine naturali Christum cognovisse, ex eo quod de Christo nonnulla prædixerunt, cùm in confesso sit, illas non ratione naturali hæc cognovisse, sed revelatione divinâ, θεόθεν scilicet, ut cum *Eusebio* loquar. Vid πάνυ *R. Montacutium in Apparat.* 3. *& doctiss. Th. Jackson. de cognitione Jesu Christi. c.*8,9. Et hîc si objicias (cum *Casaubono ad apparat: Cardinal. Baron: num.* 11. Et *Jacob: Capello in vindiciis pro Isaac: Casaub. lib.*2 *cap.*5.) Si genuina sint illa Sibyllæ oracula, quæ de Christo adeò clarè pronunciant, tum videtur verum non esse quod dixit Psalmista, *Ps.* 147. 19,20. *Indicat verba sua Jacob: Statuta sua, & judicia Israel: non sic fecit genti ulli, &c.* Nec quod dicit Apostolus ad *Col.*1. 26,27. ubi incarnatio Christi dicitur mysterium à seculis absconditum, &c. Cùm Sibylla nonnulla clariùs eloquitur, quàm ullus prophetarum. Nempe huic objectioni abunde satisfecit Doctissim. *Th. Jackson.* ubi suprà *cap.*9. *pag.* 47,48, *&c.* Illam igitur paucis expediam. Dico 1. Quod Sibylla hæc de Christo oracula, vel ita potuit pronunciare, ut ipsa intelligeret, & sibi accommodaret in salutis æternæ subsidium: & hoc omnino sentire videtur *Eusebius* loco toties citato: ubi illam ideò beatum pronunciat: μακαρίαν δὲ ἔγωγε αὐτὴν κρίνω (inquit) ὡς ὁ σωτὴρ ἐξελέξατο προφῆτιν τῆς ἑαυτοῦ περὶ ἡμῶν προμηθείας, &c. hoc est, *Beatam eam puto, quam servator vatem, ad divinandum de sua in nos providentia selegit.* Nec ulla ex hoc dogmate sequetur inconvenientia; cùm Deus quos, & quando vult, etiam extra visibilem Ecclesiæ cœtum facilitate omnipotentissimâ ad se trahat, & veritatis notitiam benignè impartiat. 2. Potuit Sibylla oracula hæc ita pronuntiare, ut ipsa tamen non intelligeret, sed (gratiosâ Dei providentiâ ita ordinante) ut in Ecclesiæ futuræ commodum essent cessura, potiùs quàm suum. Sed & hoc etiam esse justè potuit; sed an ita, an aliâs fuit non statuo. Quamvis & hoc posterius *Justinus* asserere videtur, sic enim ille a θεῖας γὰρ ὥσπερ ἡμῶν προνοίας ἔργον γέγονε τὸ καὶ ἀκοντας (de *Orpheo*, Sibyllis, & aliis Gentilium scriptoribus, loquitur qui de Christo, & Deo rectè pronuntiârunt) τέτους, τὰ ὑπὲρ τῶν προφητῶν περὶ ἑνὸς θεοῦ εἰρημένα ἀληθῆ εἶ). Quæ sic reddit ejus interpres: *Divinæ namque providentiæ de nobis hoc opus fuit, ut illi vel ingratiis ea quæ à prophetis de Deo uno dicta sunt, testimonio*

e *Strabo Geogr. lib.*14 *p.*614.

f *Lib.* 17. 771. τῶν Ρωμαίων ἀρκεμένων τῆς Σιβύλλης χρησμοῖς *&c.*

g *Vid Reverend: Montac. Appar. 3. num.*28.

a *Justin: Mart. in Cohort: ad Gent. pag.*34. *Vid. Pet: Ramum in Eclog: Virgil:* 4. *ubi inducit D. Aug: dicentẽ Sp: Sanctum locutum fuisse per os inimicorum.*

suo vera esse comprobarent. Et Sibyllæ eodem modo vaticinatæ putantur à *Basilio*, ut olim jumentum *Balaam*[b]. 2. Cùm dicit Apostolus doctrinam de Christo fuisse mysterium à seculis absconditum; hoc non potest intelligi. 1. Quod cognitio illa erat absolutè abscondita, nullo eam assequente: novimus enim Patres sub antiquo fœdere Christum cognovisse, idque notitiâ expressâ, utcunque non distinctâ, sed valdè imperfectâ. Quod manifestum est ex Apostolo ad Hæbræos. 11. ubi cùm longum fidelium catalogum enumerasset, subjungit: Hi omnes mortui sunt in fide, & promissiones (seu Christum promissum) non accepêrunt, sed πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες, è longinquo videntes. Ubi eleganti metaphorâ cognitionis eorum imperfectionem exprimit, cùm ea quæ è longinquo vidimus, imperfectiùs cognoscimus, & indistinctiùs. Nec solum Judæi aliqualem Christi notitiam ante ejus nativitatem, Deo revelante, assecuti sunt; sed etiam Gentes quod manifestum esse probat *Aquinas*[c], Quia *Job* 19. dicit Sanctus *Job*, *Novi quod Redemptor meus vivit.* 2. Ex dicto Sibyllæ, apud *August tom.* 6. *lib.* 13. *contra Faustum Manichæum. cap*: 15, *August*: ibidem & *Aquinatem* qui velit, videat. 2. Igitur dicendum, quod licet cognitio Christi non erat absolutè mysterium, & prorsus abscondita, nempè ex parte rei; tamen quoad gradum ejus sub Evangelio revelatum, adeò clarè jam illum, naturas ejus, & officium cognoscimus; ut revera quoad hunc gradum, & modum possit justè dici mysterium, & antiquis illis ante Christum natum abscondita. 3. Cùm dicit Psalmista, quod Gentes legis divinæ notitiam non habuerunt: si de lege judiciali, & ceremoniali intelligatur, fateor, eas nullam hubuisse nisi à Judæis mutuatam. At si de lege naturæ, & morali intelligatur, certum est, illos cognitionem ejus aliquam habuisse; cùm lex naturæ sit cordibus omnium inscripta, charactere adeo duraturo, & firmiter impresso, ut nec post lapsum, necdum ulla manent rationis, & humanitatis vestigia, sit totaliter obliteranda. Sed Judæi præter hanc legis moralis notitiam ipsis innatam, totam legem moralem accipêre digito Dei in tabulis inscriptam. Ita ut maxima hîc est inter Judæos, & Gentes distantia, respectu cognitionis; dato hoc, quod vera, & genuina sint omnia prædicta Sibyllæ Oracula. Nam 1. Judæi habuerunt legem judicialem, & ceremonialem sibi à Deo ipso datam: Gentes non sic. 2. Habuerunt legis moralis cognitionem, non solum innatam illam, & imperfectam quam omnes naturaliter habemus; sed & revelatam à Deo, mandata ejus moralia distinctè scribente, & ipsis tradente: Gentes non sic. 3. Judæi habuerunt Sacerdotium ab ipso Deo institutum, in quo omni tempore, populum suum ad veritatis cognitionem adduci voluit: Gentes non sic. 4. Deus Prophetas suos ad Judæos perpetuò misit, ut de voluntate ejus ab iis cognoscendâ manifestiùs intelligerent. Gentes non sic docuit Deus. Adeò ut jam si perpetuam hanc Dei παιδαγωγίαν, qua populum suum Deus ad sui notitiam perduxit, cum Gentium Sibyllis, & earum de Deo notitia conferas; (quarum una, aut altera solùm fuit, eáque seculo uno, aut altero, hæc etiam Oracula sua tantâ obscuritate involvens, ut illa alii non intelligerent, ut patet in doctissimo omnium poêtâ *Virgilio*, ea quæ de Christo dicta sunt, *Salonino Pollionis* filio applicante; imò forsan nec sibi ipsi cognita.) Si (inquam) hanc Gentium de Deo notitiam imperfectam valdè, & non ultra crepuscula provectam, cum cognitione Judæorum meridianâ, claro jubare effulgente, conferas: satis apparebit quàm justè dixit Psalmista, *Ps.* 147. 19, 20. *Annuntiat verbum suum Jacob: & judicia sua Israel. Non fecit Taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit*

ii

b *Vid doctiss. Montacut. Appara.* 3 *num.* 28. *p.* 135.

c *Aquin.* 2. 2. *quæst*: 2. *art.* 7. *ad tertium.*

ait. Nempe manifestum est, quòd *taliter* non fecit; talem gradum, & mensuram cognitionis Gentibus communicando: tamen hoc non impedit, quin gradum cognitionis aliquem ipsis pro beneplacito communicare poterat.

Hæc de *Sibyllis* dicta sunto. Quod ad scriptores reliquos (*Trismegistum, Orpheum, Hydaspem*, & alios in hunc finem adductos, ut probent Gentes lumine naturali nonnulla de Trinitate, & Christo cognovisse) spectat: Dico, 1. Quod non vacat singula eorum testimonia sigillatim examinare. 2. Dato, quod omnia illa quæ adducuntur testimonia, essent genuina, & tantorum parentum progenies indubitata (cujus contrarium tamen de *M. Trismegisto* ostendit *Is: Casaub: exercit. 1. num. 18.*) tamen fidenter nego illa, quæ de Trinitate, aut Christo Philosophantur, fuisse naturaliter cognita. At inquies, unde ideo, si non à lumine naturali habuerunt? Dico, 1. Vel ex revelatione divinâ, ipsis gratuitò indultâ: Deo Ecclesiæ suæ sic prospiciente, ut ex ipsis Ethnicorum scriptis haberet tela, in ipsos Ethnicos valitura. Quod *Justinus* observavit, ubi suprà: nempe in cohortat: ad *Græcos, pag. 34. E.* Vel 2. Cognitionem illam habuerunt à *Judæis* mutuatam. Sic magnus *Clement: Alexandrinus Pædag: lib. 1. pag. 116.* Cum multa de Deo dixisset è *Deuteronomio*; subjungit, & *Platonem* idem inde habuisse: καὶ ἐντεῦθεν καλῶς καὶ ὁ Πλάτων μαθὼν, &c. Et *Basil: Magnus tom. 1. pag. 502.* In verba illa, [*In principio erat verbum*] dicit; ταῦτα οἶδα πολλοὺς, καὶ ἔξω τῆς λόγου τῆς ἀληθείας θαυμάζοντας, καὶ τοῖς ἑαυτῶν συντάγμασιν ἐγχαράττειν τολμήσαντες, κλέπτης γὰρ ὁ διάβολος, &c. Ubi dicit aperte Gentes multa è scripturâ in sua scripta transtulisse; dicit enim se hoc novisse; & rationem subjungit: κλέπτης γάρ ὁ διάβολος. Quia fur est Diabolus, & divina impiè furatur. Notus etiam est ille locus *Diodori Siculi* d; Qui cum verba facit de legumlatoribus antiquis, qui simularunt se Deorum munere acceptas leges popularibus suis constituisse; hæc confestim subjicit. φασὶ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις Μωσῆν τὸν Ἰαὼ ἐπικαλούμενον θεὸν ἐξηγήσασθαι τοὺς νόμους αὐτῷ δοθῆναι. (i. e.) *Apud Judæos Mosem finxisse Deum illum qui Jao cognominatur, leges ipsi tradidisse.* Adeo manifestum est *Græcos Mosen* cognitum habuisse, & nomen *Jehovæ*; *Jehova* enim ipsis erat Ἰαὼ e. Nam & ipse Diabolus in Oraculis *Apollinis Clarii*, hoc nomen Deo summo attribuit: Is enim consultus, quis Deorum esset qui vocatur Ἰαὼ, hæc inter alia respondet *f*.

Φρίζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν Ἰαὼ.
Cunctorum summum Divorum habeatur Jao.

Sed notum est Gentes Diis suis nomina tribuere, ab *Hebræis* mutuata. Sic *Bacchum* suum Ἴακχον appellant, voce ab *Hebræâ Jah*, deductâ; solum terminatione, & pronunciatione *Græcâ* adhibitâ. Et hinc in *Bacchi* sacrificiis, ἐλελεῦ Ἴακχε ingeminabant: Quod loquendi genus certissimum est ab *Hebræis* mutuatum. Nam licet *Æsculus* vocat ἐλελεῦ Ἴακχε, θρηνῶδες ἐπίφθεγμα; vocem lamentantis; tamen dubium mihi subest nullum, quin sit lætantis vox; Ita ut sicut *Judæi* dixêrunt *Hallelu-jah*, Deum laudate; Ita & Gentes, (Dæmone sic instigante, & Dei cognomenta impiè assumente) *Judæorum* simias se præstiterunt, dicentes; ἐλελεῦ Ἴακχε. *Justinus* enim, seu quis alius sit author libelli, cui titulus: *Quæst: & Respon: Orthodox:* postquam quæsivit, quid sibi vellet Ἀλληλούϊα, tandem respondit μετὰ μέλους ὑμνήσατε τὸ ὄν. *Vid: Dan: Heins: in Aristar: Sacro in Nonnum. Exercitat: 1. cap. 1. pag. 12.* Cum ideo manifestum sit

1. Deum

d *Diodor. Sicul. Bibl: Hist: lib. 1. part. 2.*

e *Vid: Miscel: sacr: Nicol: Fuller: lib. 2. cap. 6. pag. 192, 193.*

f *Macrob. Satur. lib. 1. cap. 18.*

Quod Gentium philosophi, & poëtæ multa à Mose & prophetis hauserunt. Vid: Ray: Breganium in Theolog: Gent. Enarrat: 4 cap: 18, 19. p. 155. & deinceps.

1. Deum multa Gentibus revelasse; & 2. Quod multa à *Judæis*, nimirum Dei populo acceperunt, & in scripta sua transtulerunt; dicimus, si quæ apud ipsos occurrunt de Trinitate, de Christo, & similibus fidei nostræ capitibus, quod hæc vel revelationi divinæ, vel *Judæis* debent accepta referre. Et per consequens illa ex iis testimonia, quæ usitatè adducuntur, id quod volunt, nec suadent probabiliter, nedum evincunt. Si quis specialiorem locorum solutionem desiderat *Jacob: Martini videat Exercit: Metaphys: lib. 2. Theorem: 9. pag. 759.* & deinceps.

3 His ita constitutis videndum: 1. Quibus mediis Deum esse naturaliter cognoscamus. Et 2. Quousque ex illis mediis Deum cognoscamus. 3. Objectiones sunt ponendæ, & solvendæ. 1. Igitur media quibus Deum esse ostendamus, sunt vel 1. Inartificialia, seu ἄτεχνα (ut loquitur *Aristoteles* *) quæ ex arte nullâ, aut disciplinâ dependent: 2. Alia sunt media artificialia, quæ suam arti originem debent, quæ ἔντεχνα à Philosopho dicuntur. Sit ideo thesis 1.

* *Arist: Rhet: lib. 1. cap 2.*

Thesis 1. Deus est naturaliter cognoscibilis mediis inartificialibus. Notan: tamen hæc media non dici inartificialia in quantum à Metaphysicis proponuntur; illi enim rationem in se inartificialem modo artificiali proponunt. Sed dicuntur inartificialia in ordine ad illos, qui sine arte ullâ aut disciplinâ, his mediis Deum cognoverunt. Quod autem mediis hisce inartificialibus Deum naturaliter cognoscamus, firmissimâ discursus evidentis consequentiâ deduci possit; Sic: si ii Deum & cognoverunt, & coluerunt, quibus artes nullæ erant notæ, sed sub perpetuâ barbarie eâque summâ ingemiscerent; tum necesse est, ut mediis inartificialibus ad cognitionem illam assurgerent, cum artes nullas habuerunt quorum adjumento Deum cognoscerent. At verum est prius, ergo & posterius. Propositio est per se manifesta. Min: confirmatur ex longa omnis ævi experientiâ, cum manifestum sit gentem nullam adeo fuisse barbaram, & literarum omnium ignaram, quin Deum agnovit, & coluit. Sic enim *Tullius lib. 1. de Legibus. Nulla gens tam immansuetæ est, tam fera, quæ tametsi ignoret qualem Deum habere debeat, tamen habendum sciat.* Et idem *Tullius lib. 1. de naturâ Deorum. In omnium animis Deorum notionem natura impressit; quæ enim gens hominum, quod non habeat sine doctrinâ anticipationem quandam Deorum.* Nec hoc solum asseruit *Tullius*, sed mutuatum è *Crysippo* & *Stoicis* dogma proposuit: qui apertè asserunt, πρὸ τῆς θεότητος φύλλιψίν τινα, quandam deitatis præsentionem, universas artis regulas, & præcepta antecedere. Et hinc est quod *Dion Prusæensis* apud *Plutarch.* dixit, persuasionem de Deo esse vel acquisitam, ἐπίκτητον; vel innatam, nobis à natura insitam, quam vocat πάλαιαν πίστιν, ἣ ἐκ ὄζιν εἰπεῖν, ἐφ' ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐνεργέστερον, ἔδ ἔχειν, κὴ βάσιν ὑφεστῶσαν κοινῶ θεοῖς εὐσέβειαν. Nempe, *cognitionem illam Dei insitam* appellat, *Antiquam persuasionem, quâ nullum haberi, aut dici possit argumentum certius, fundamentum in communi pietatis positum.* Hæc autem veritas ulterius pateat ex *Acosta* a, *Benzono* b, & aliis, de rebus *Indicis*; apud quos certissimum est miseros illos *Indiæ* incolas, præsertim Occidentalis, (quos nec homines esse cognovissent, nisi aspectu magis humano, quàm ingenio) & Templa, & Sacerdotes, & Deos habuisse, simul & coluisse. Qui utcunque Deos multos esse cogitabant, (intellectu infœlici lapsu multùm occœcato) tamen de Deo suo summo digniùs cogitabant, & augustiùs: Dum deitatem ejus immensam putabant, & omnipotentem; & ideo ejus templo tectum nullum superinducebant, cum *Illum tectis comprehendi non posse crederent*; nec Sacerdotibus summi Dei stipendia

a *Christophorus Acost: in Epist. Ecclesiast. de rebus Indicis. Et apud Emman: Acost: Comment: rerum in India gestarum. Et Joseph: Acost: de Christo revel: tempor: novissimis*

b *Hieron Benzon: in Histor: de repert: Occident: India à Christophoro Columbo: & in hist: novi orbis.*

alii

aliis conceſſa indulgebant, quia in cumulatam ſuorum alimoniam, potentiam iſtius Dei abunde ſuffecturam pronuntiabant: cum ideo certum ſit miſeros illos homines, quibus artes nullæ ſuppetebant, Deum cognoviſſe; neceſſe eſt ut mediis inartificialibus hanc Dei notitiam acquirerent. Adeo innata eſt homini deitatis notio, ut humanitatem exuat neceſſe eſt, qui Deum. Sed de notione hac Dei innatâ ſuperiùs diximus, cum Deum eſſe naturaliter cognoſcibilem demonſtravimus. 2. Cum ideo homo mediis inartificialibus Deum cognoſcat; manifeſtum erit, illum multò magis poſſe Deum cognoſcere mediis artificialibus, & ἐντέχνοις. Ratio eſt, quia quicquid homo ſine arte cognoſcat, illud cum arte perfectiùs apprehendat, & evidentiùs: cum artes naturam perficiunt, & ideo generi humano poſt lapſum ſunt conceſſæ, ut ſubobſcuram rationis ſcintillulam, in flammam puriorem expergefacerent. Pergam ideo ad media artificialia, quibus Deum eſſe ſcimus. Et hic (quod olim dixit ad *Lucilium* ſuum *Seneca.*) *Rem haud difficilem facturus ſum, cauſum Deorum ago.* Nempe manifeſta deitatis veſtigia in creaturis, & providentiâ illas perpetuò ſuſtentante, non obſcurè videat vel lippiens intellectûs oculus: *Præſentem refert quælibet herba Deum*; (inquit Poëta.) Quod etiam elegantèr expreſſit *Theoph: Antioch:* † ἡ γὰρ πάντα ὁ θεὸς ἐποίησεν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι, ἵνα διὰ τῶν ἔργων γινώσκεται καὶ νοῆται τὸ μέγεθος αὐτοῦ. καθάπερ γὰρ ψυχὴ ἐν ἀνθρώπῳ οὐ βλέπεται, ἀόρατος οὖσα ἀνθρώποις, διὰ δὲ τῆς κινήσεως τοῦ σώματος θεωρεῖται ἡ ψυχή. οὕτως ἔχοι ἂν καὶ τὸν θεὸν μὴ δύνασθαι ὁρᾶσθαι τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀνθρωπίνοις, διὰ δὲ τῆς προνοίας, καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ βλέπεται, καὶ νοεῖται, &c. *Nempe Deus univerſa cum non erant creavit, ut ex operibus ſuis quàm magnus ſit homini innoteſceret. Ut anima in humano corpore non videtur inviſibilis exiſtens, verum ex corporis motu cognoſcitur: ſic nec Deus humanis oculis videri poteſt; cæterùm ex providentiâ, quâ ſingula ordinat, ſuíſque operibus aſpicitur, & apprehenditur. Quemadmodum ſi quis cernat navem ſuis ornamentis inſtructam mare ſulcare, & portum appellere, certè credit aliquem à quo gubernetur, in eâ eſſe gubernatorem. Et certè nemo eſt adeo abjecti animi, quin credat Deum eſſe gubernatorem omnium, quamvis oculis carnalibus eum non aſſequamur.* Nimirum argumenta ad probandum Deum eſſe multa adducuntur ab antiquis contra Gentes diſputantibus; ab *Arnobio, Lactantio, Athenagora, Juſtino, Tatiano, Theophilo Antiocheno*, & aliis: quorum rationes adducit *Pet: de Alliaco in 1. ſent. q. 3.* eáſque non ſolum non cogentes, ſed & ſophiſticas eſſe fidenter pronuntiat. Cenſura dura certè, ſi non & immodeſta: quamvis (ut quod res eſt fateor) etiam apud Patres illos rationes multas ſuadentes potius, quàm cogentes invenias: tales ſcilicet quæ animum adhuc dubitabundum alliciant ad aſſenſum, non cogant. Sed recentiores veritatem hanc preſſiùs demonſtrarunt, & nervoſiùs. Qui ſcire vellet, videat *Fran: Suareſ: Met. to 2. diſp. 29 Nazarium in 1. p. q. 2. art. 1, 2, 3.* præſertim *art. 3. controv: 2. Ferrarienſ: contr: Gentes, lib 1. cap. 13. Aquin: 1. p. q. 2. art 1, 2, 3. Durands in 1. diſt: 3. q 1, 2, 3, 4. Et Scholaſt: communiter in 1. p. q. 2. Et in 1. ſent diſt. 3.* Et multi apud *Johan: Martinez in 1. ſent. diſt. 2, 3.* Mihi omnia nec legiſſe vacat, nedum propoſuiſſe. Rationem unam, aut alteram ſubjungam, quam preſſiùs exponam, & ſi poſſim evidentiùs. Ac ut varia illa capita, & locos varios omittam, unde argumenta ſua deducunt Scholaſtici, & Theologi, ad probandum Deum eſſe: Illud *F. C. Vavini* * mihi placet: Nempe, *Deum eſſe manifeſtiùs oſtendi non poſſit, quàm ex primis Entis diviſionibus.* Idcirco hac viâ progrediar.

† *Theoph: Ant: ad Autolycum, lib. 1. pag. 72. A. B.*

Vid: Anſelm: in lib. ſuo cont: Inſipien. dicent: in corde ſuo non eſt Deus.

I. Cæſ. Vavinus in Amphitheat: provident: divin: c. 1. vel 2.

1. Cum igitur per Deum, Ens infinitum simpliciter, increatum, independens omnino, &c. intelligimus; manifestum est, quod si Ens aliquod esse infinitum, increatum, aut simpliciter independens ostendamus ratione naturali, quod tum eâdem operâ, & Deum esse demonstrabimus: Cum hæc sint adjuncta Dei ἐνεργεῖα, & naturæ suæ comites individuæ. 2. hoc fundamento posito, & concesso, rationem primam per theses deducam. Quarum prima sit hæc. Entia omnia vel facta sunt, vel non. Hoc notissimum est, cum impossibile sit, ut alterum contradictionis membrum non sit verum. 2. Entia omnia non possunt esse facta; Ratio est, quia si omnia facta sunt; tum vel à se, vel ab alio. Non à se; quia impossibile est, ut res à seipsâ fiat. Sic enim, 1. Idem esset causa, & causatum suiipsius. 2. Idem esset naturâ prius seipso. 3. Idem esset priusquam esset: nam si res aliqua seipsam produceret; tum necesse est, ut ipsum sit, saltem naturâ, antequam producat se; & sic esset antequam produceretur, nimirum antequam esset: At hoc absurdum penitus, & irrationale. Ergo, sequetur Entia à seipsis fieri non posse. Ergo necesse est ut ea quæ fiunt ab alio fiunt. Tum 3. quæro de illo alio, an factum fuit, vel non; si factum non fuit, tum habeo propositum: cum Ens non factum, & increatum, Deum esse intelligimus. Si factum fuit, tum etiam ab alio fieri necesse est, & de illo iterum idem quæro; & quia processus fieri non possit in infinitum, necesse est, ut tandem in Ente aliquo non facto sistamus: Et cum Ens non factum, seu increatum sit illud quod Deum dicimus, manifestum erit Deum esse: quod erat dicendum. Rationem hanc firmam puto, & directè Metaphysicam; & sic à *Suaresio* æstimatur, *Metaph. suæ. p. 1. disp. 29. sect. 2. num. 20, 21. pag. 18.* Licet illam ut invalidam, & plane sophisticam rejicit Metaphysicus doctus sane, & πολυμαθὴς, *Jacob: Mart: lib. 2. Exer: 4. theor: 1. p. 614. ex populari suo Hen: Arnisæo disput: suâ Metaph: de Deo, theor: 13, 14.* Sed quæ objicit *Arnisæus* contra rationem prædictam, minutiæ sunt, nec ad infirmandam rationis consequentiam ullatenus valituræ; & ideo tanquam solutione seriâ indigna transeo.

Ratio 1.

2. Omne Ens vel est dependens ab alio, vel non. Hoc etiam manifestum est, nimirum aut hoc, aut illud esse, cum membra sint directè contradictoria; ita ut positio unius, sit remotio alterius; & ex remotione unius sequitur positio alterius. Quo posito dico. 1. Quod si concedas esse Ens aliquod quod est independens; quod tum habetur propositum, cum Ens omnimodò independens Deum dicimus. Hoc ideo concesso, sequetur Deum esse: quod erat demonstrandum. 2. Si neges ullum Ens esse omnino independens; tum necesse est, ut asseras Ens omne esse dependens ab alio. Et tum quæro; illud aliud, vel est dependens, vel non; si non, tum iterum habetur propositum. Si sit dependens ab alio; tum iterum quæro de illo alio; & quia processus in infinitum non est possibilis, necesse erit, ut tandem aliquando pervenias ad Ens aliquod omnimodò independens. Quod erat dicendum. Vel sic: si tota Entium collectio sit dependens, tum (cum omne dependens ab alio dependet) illud aliud, vel erit extra totam Entium collectionem; at impossibile est, ut Ens aliquod sit extra totam Entium collectionem. Vel 2. Si tota Entium collectio dependet ab alio, illud aliud erit intra illam collectionem, (quæ tota supponitur dependens) & si ita, tum illud à quo reliqua dependent, vel à se solum dependet, at hoc impossibile; quia quicquid dependet, ab alio dependet; ita ut qui dicit Ens aliquod à se solum dependere, idem dicit, ac si illud Ens omnimodo independens diceret. Vel erit circulus admitten-

Ratio 2.

admittendus, ita ut hoc ab illo dependeat, & rursus illud ab hoc. At talis circulus est simpliciter impossibilis; cùm manifestum, sit quod illud quod dependet ab alio, sit posterius illo à quo dependet, & per consequens non possunt invicem, & in circulo dependere à se mutuò: aliâs idem esset & priùs, & posterius respectu ejusdem, quod etiam impossibile. Et hoc ulteriùs confirmari possit tali discursu; tota entium collectio constat ex accidentibus, & substantiis, sed sive sit accidens, seu substantia, quæ ab alio dependet, posterius est illo, à quo dependet: Ergo, quicquid ab alio dependet est posterius eo à quo dependet. Patet assumptum, Quia 1. manifestum est, omne accidens dependere à substantia, & substantiam illam esse saltem naturâ priorem suo accidente. 2. Inter substantias ipsas non video quomodò una ab aliâ necessariò dependeat, nisi sit dependentiâ causali: vel tanquam ab efficiente, ut ignis productus ab igni producente: vel tanquam à materiali, ut corpus à materia: vel tanquam à formali, ut homo ab anima rationali: vel tanquam à finali. At cùm omnis causa sit naturâ prior causato, manifestum erit, quod quæcunque substantia dependet ab alia dependentia causali, erit posterior illâ à qua dependet; sequetur quod entia non dependent à se mutuò, & in circulo, nam sic idem esset & prius, & posterius in ordine ad idem. At hoc non est possibile, ergo nec illud. Horum summa hæc est. 1. Si sit aliquod ens independens, ita ut à nullo dependeat; tum manifestum erit, quod hoc ens causam habeat nullam; quia, quod causam habet, à causa dependeat necesse est. 2. Si ens illud causam non habeat; tum primò, est absolutè simplex, adeò ut compositionem nullam admittat, quia omne compositum à causis internis est compositum. 2. Erit absolutè æternum; quia quod incipit esse, à causa aliqua esse habeat, necesse est: Et per consequens, si sit ens quod causam non habet, illud ens nunquam incepit, & ideò erit absolutè æternum. Sed quod est absolutè simplex, & absolutè æternum erit Deus, (ut manifestum est) & per consequens si admittatur ens aliquod esse omnino independens, sequetur Deum esse; quod erat demonstrandum. 2. Si negetur ullum ens esse independens, & dicatur quod tota entium collectio sit ab alio dependens; tum illud à quo dependet, vel erit extra totam entium collectionem: at hoc impossibile, cum extra totam entium collectionem ens aliud esse, sit contradictio manifesta. Quia illa non erit tota collectio entium, si vel ens unum extra illam sit. Vel 2. Illud ens à quo dependet tota entium collectio erit intra illam collectionem, & ideo cum tota collectio dicitur dependens, & illud necessariò erit dependens: non à se; quia quod dependet, ab alio dependet. Non ab alio; Quia sic esset circulus; ita ut hoc dependeret ab illo, & illud rursus ab hoc: Sed & hoc impossibile; quia sic idem esset & prius, & posterius in ordine ad idem; cùm ex prædictis manifestum sit, illud quod ab alio dependet, esse posterius eo, à quo dependet. *Vid. Fran: Suarezium Metaphys: part. 2. disput. 29. sect. 1. num. 26, 27, 28, & pag. 19.* ubi nonnulla in majorem hujus veritatis evidentiam nervosè exposuit.

3. In causis impossibilis est progressus in infinitum, & ideò necessariò sistendum est in aliqua causa prima, quæ causam priorem nullam admittat, & per consequens sit independens à causa ulla priori, ex quo sequetur illam esse simpliciter, & absolutè æternam, & non productam; Deum scil. de quo quæritur: omnes hujus rationes consequentias explicat, & fortiùs premit *Francis. Suar. Met. part. 2. d. 29. sect. 1.* qui plura vellet illum videat. Hanc rationē firmissimam putat *P. de Alliaco*, *Ratio 3.*

& ante illum *Guil. Occham. in dist.* 2. vid. *Ferrarienſem cont. Gent, lib.* 1. *cap.* 13. Et hîc ſi dicas eas rationes probare forſan, quod ſit aliquod ens increatum, quod independens, quod eſt cauſa prima; tamen non probant, ens hoc eſſe unum, & ideò non inferunt Deum unum eſſe; cùm in illis nihil impedit quo minùs poſſint eſſe multa entia increata, independentia, cauſæ primæ: & per conſequens non videtur ex his rationibus diſtinctè probari Deum eſſe. Dico 1. Hoc dato quod non oſtendunt Deum eſſe unum, tamen & adhuc erunt argumenta prædicta ſatis valida, & in demonſtrationem theſis antedictæ valitura, quia in præſenti hoc ſolùm demonſtrandum ſuſcepimus, nempe eſſe aliquod ens quod Deum dicimus, infinitum, æternum, increatum, & independens; ſed an hoc ens unum ſit, an multiplex, alterius eſt loci, & quæſiti opus demonſtrare. 2. Dicimus attributa illa unitatem neceſſariò, & conſequentiâ manifeſtâ inferre. ita ut ens illud cui attributa illa conveniunt multiplicari non poſſit. Quod certiſſimum putat *Franc: Suarez Metaph. part.* 2. *diſput:* 29. *ſect.* 3. *à num.* 1. *ad* 22. *pag.* 28. *& deinceps* Et *diſp.* 30 *ſect.* 10 *p.* 72. *& Aquin. Contra Gen. lib.* 1. *cap.* 42. *ibid. Ferrarienſ. &* 1. *p. q.* 11. *art.* 3. 4. *& in* 1. *ſent. diſt.* 2. *art.* 1. *&c.* 3 Sed & hoc ratione naturali evinci poſſit: unam, aut alteram ſubjungam. 1. Certiſſimum eſt ens infinitum, increatum, æternum, & independens eſſe perfectionis ſummæ, & infinitæ, cùm perfectio nulla ei deeſt, nec deeſſe poſſit: jam ſi talia entia duo eſſent, manifeſtum eſt duo eſſe quorum utrumq; eſſet perfectionis infinitæ, ita ut neutri perfectio ulla deeſſet: at hoc impoſſibile, ergo. Aſſumptum patet, Quia ſi eorum neutri perfectio ulla deeſſet, non erit aliquid in quo diſtingui poſſunt illa duo. Nam 1. cùm dicimus duo, ſupponimus diſtincta; aliâs ſi non eſſent diſtincta, utique nec duo, ſed ſimpliciter unum. 2. Si ſint diſtincta, per aliquod diſtinguantur neceſſe eſt; tum quæro, illud quod hæc duo diſtinguit, vel eſt in utriſque, vel non? ſi ſit, tum per hoc conveniunt, (ut manifeſtum eſt) non diſtinguuntur. ſi illud quod diſtinguit non ſit in utriſque (quod neceſſe eſt, ſi diſtinguit) tum illud quod habet illud diſtinguens, perfectionem aliquam habebit, quam alterum non habet. Dico perfectionem aliquam habebit; quia talia entia diſtingui non poſſunt, niſi per perfectionem aliquam. Nam cùm ſupponuntur entia, quibus imperfectio nulla ineſt, aut ineſſe poſſit, utpote perfectionis infinitæ: manifeſtum eſt, quod per imperfectionem aliquam diſtingui nequeant: & ideò perfectio illa ſit neceſſe eſt, per quam differunt. Dico iterum, quod illa perfectio quæ ſupponitur in uno, in alio non erit. Nec 1. formaliter, quia ſi eſſet formaliter in utriſque, per illud non diſtinguerentur. Nec 2. eminenter, Quia ſi illa perfectio quæ in uno eſſe ſupponitur, eſſet in altero eminenter, tum eſſet in altero ut in cauſa: & ſi ita, tum manifeſtum eſt quod antequam illud diſtinguens fuit cauſatum, (nimirum in priori naturæ) eſſent ſimpliciter idem; & per conſequens nullo cauſato, ut duo diſtingui poterant. Vide plura apud *Ferrarienſ. in Aquin. cont. Gent, lib.* 1 *c.* 42. *Scot. in* 1. *ſect. diſt.* 2. *q.* 3. *Ibid: Durand, q.* 1. *Ockam q.* 10. *Tanner:* 1 *p. diſput.* 2. *q.* 5. *dub.* 3.

Ob. 1. Supereſt nunc, ut quod ultimò propoſui paucis abſolverē. Sit ideò objectio prima huic veritati oppoſita, hæc. Deus non eſt naturaliter cognoſcibilis (quod nos tanto conatu demōſtrare contēdimus) nam cū Deus ſit omnimodo ſimplex, & indiviſibilis, neceſſe eſt ut ſi intellectus noſter in via illum cognoſcat, quod etiam adæquatè cognoſcat, & comprehendat. Ratio eſt, quia indiviſibile non poteſt cognoſci quin adæquatè cognoſcatur, & etiam cōprehendatur. Nā qui aliquid rei indiviſibilis cognoſcit,

ſcit, omne cognoſcit; cùm partes habeat nullas quarum aliqua cognoſci poterat aliâ non cognitâ. Sic quod tangit punctũ, neceſſe eſt ut ſecundũ ſe totũ tangat, cũ punctũ indiviſibile exiſtens partes non habet, quarũ aliquæ tangi poſſunt, reliquis intactis. Et ideò neceſſe eſt, ut qui punctum tangit, adæquatè tangat, & ſecundùm ſe totum, quia eſt indiviſibile. Sic pari paſſu, qui Deũ intellectu cognoſcit, adæquatè cognoſcat neceſſe eſt, & ſecundũ ſe totũ, quia eſt indiviſibilis, & non poteſt cognoſci ſecundũ aliud & ignorari ſecundũ aliud, cũ in ente tantæ ſimplicitatis non occurrunt aliud, & aliud, ſed totus Deus ſit una entitas indiviſibilis, & ſimpliciſſima. Nam ſicut punctum ſe habet ad tactum, & partes tangibiles, & quantitativas nullas omnino habet; Sic Deus ad intellectum, nec partes intelligibiles ullas habet. Sed eſt entitas ſimpliciſſima, compoſitionem excludens omnimodam. At manifeſtum eſt Deum non eſſe à nobis naturaliter comprehenſibilem, ergo, nec naturaliter cognoſcibilem: cùm ens indiviſibile, & omnino ſimplex cognoſci non poteſt quin adæquatè cognoſcatur. Et ideò vana erant ſuperius adducta, & à veritate aliena.

vid. Franciſ. Valleſ. De ſacra philoſ. c. 58. p. 328. Vbi rationes eorum qui Deum negant ponit, & ſolvit.

Huic objectioni ſolutionem adhibet *Pet. de Alliaco in 1. ſent. q. 3. art. 1.* Sed ut quod res eſt dicam, argumentum hoc proponit fortius, quàm ſolvit fœliciùs: dum forſan maluit hoſtem nobiliorem non vicille, quàm non habuiſſe. Dico igitur 1. quod certiſſimum eſt, & extra omnem dubitandi aleam, nos immenſam illam infinitæ majeſtatis ἐξοχὴν nec in patria comprehendere poſſe adæquatè, nedum in via, ídque naturaliter. Hoc enim non ſolùm credimus, ſed & ſcimus. Siquidem ex ſcriptura diſcimus, quod nec ipſe *Moſes* ὁ θεσπιῳ & θεόφιλῳ anteriora Dei cognoſceret, (Deo licèt ſeipſum familiariùs oſtendente, & cùm illo, στόμα κατὰ στόμα colloquente) & ideò impoſſibile eſt, ut nos tantis tenebris cœcæcati Deitatem adæquatè cognoſceremus. Imò ipſe *Paulus*, (quamvis in cœlum tertium raptus) ad *Rom.* 11. 33. fatetur multa de Deo eſſe ἀνεξερεύνητα, & ἀνεξιχνίαστα, talia quæ intellectus nullus capiat, nedum comprehendat. Et ratio hoc evincit, quia eſt impoſſibile, ut intellectus finitus, præſertim poſt lapſum tot tenebris involutus, Deitatem infinitam comprehenderet. Et ideò non antiquius eſt illud *Ariſtotelis* effatum, quàm verius, quàm modeſtius; quod oculi noſtri ita ſe habent ad Deum, ut noctuæ oculi ad ſolem: lippiunt nimirum, ſi non cæcutiant. Et ideò dato, quod rationem unam aut alteram habuiſſemus, cui ſolutionem manifeſtam adhibere non potuimus; cùm tamen certòſcimus, & fide non violandâ credimus Deum comprehendi non poſſe: adverſantes rationum minutias perrumpat pius animus, & cum *Alexandro* nodos illos ſecet, quos non ſolvat. Sed revera nodus hic non eſt adeò *Gordius*, quin ſolutionem admittat ſine difficultate manifeſtam. Dicimus itaque. 2. Cùm dicunt Deum ſimpliciter indiviſibilem, & ideò neceſſarium eſſe, ut ſecundum ſe totum adæquatè cognoſcatur, modò cognoſcatur. Dico (inquam) quod contrarium potius ſequetur. Nam eo ipſo quod eſt ſimpliciter indiviſibilis, & abſolutè ſimplex, ſecundùm ſe totum cognoſci non poteſt: cùm quod eſt indiviſibile, & ſimplex, totum dici non poſſit, ſine ſummâ ἀκαταλογίᾳ. Ratio eſt, quia omne totũ in ordine ad partes dicitur totum, & ideò quod partes nullas habet, nec totum dici poteſt. 2. Reſpon. *P. de Alliaco in 1. ſent. q 3.* Quod eſſentia illa Dei ſimplex, & indiviſa ab intellectu cognoſci poteſt aliquo modo ſecundùm ſe totam, at omnes veritates de Deo enunciabiles non poſſunt cognoſci. Et hoc manifeſtum eſt, quia nec omnes veritates de creatura minima enunciabiles cognoſcat intellectus humanus dum hîc ſumus, multò minùs de Deo hoc poſſu-

mus. 4. Intellectus humanus potest cognoscere, *quod sit* essentia divina, etiam tota; (si ita loqui liceat) at quid sit, secundùm se totam non cognoscat. Ratio prioris est, quia cognoscere *quod sit Deus* (utcunque infinitus, & immensus) non requirit intellectum infinitum, aut intellectum qui omnes veritates de Deo enuntiabiles cognosceret; Nam sicut cognoscam, quod totus *Plato* hic est, licèt omnes veritates de eo enuntiabiles non cognoscam: Sic *quod sit Deus*, & essentia infinita, & quod totum illud esse infinitum nunc existat cognoscam, at *quid sit* secundum se totum non cognoscam. Ratio est: Quia cognitio nostra naturalis de Deo est solùm à posteriori, & imperfecta, nimirum à creatura petita, quâ mediâ ad cognoscendum Deum assurgimus. Cùm autem creatura non sit effectus causæ suæ adæquatus, Deo scilicet; creaturas enim infinitò plures producere potuit Deus, (modò voluit, eásque perfectiores;) impossibile est ut ex illis Deum adæquatè cognoscere-mus. Quî enim fieri possit ut ex effectu inadæquato, causam adæquatè cognosceret quis? Dum ideo hîc sumus, & Deum ex effectu, creaturâ nimirum, cognoscimus; illum adæquatè, & quoad perfectionem in Deo omnem impossibile est ut cognosceremus. 5. Possit ideò cognitio nostra naturalis esse, vel 1. Sensitiva, objecti alicujus sensibilis, & hoc modo fateor quod indivisibile non potest cognosci, quin secundum se totum cognoscatur; ut non possibile est, ut quis punctum vel videat, vel tangat, & non secundùm se totum vel videat, & tangat, ob rationem factam. At hoc modo Deum non cognoscimus, nec possumus quidem; cùm ad æternum illud lumen cœcutiret potiùs humanus oculus, quàm illud comprehenderet. 2. Cognitio nostra est intellectiva: & hic dico. 6. Deum dici posse intellectui humano objici, vel 1. Prout in se est, & hoc modo fateor Deum & infinitum, & simpliciter indivisibilem; sed hoc modo illum non cognoscimus, certè naturaliter non cognoscimus. 2. Prout in via à nobis cognoscitur; & sic licèt novimus, quod sit absolutè simplex, & indivisibilis, tamen quia illum modo humano apprehendimus, sub ista simplicitate nobis non objicitur: sed in conceptus multos inadæquatos essentiam illam simplicem præscindimus. Sic in Deo justitiam, intellectum, æternitatem, & similes perfectiones, ut aliquo modo diversas apprehendimus. Non quod in Deo sit ulla perfectionum diversitas, cùm in illo sit omnimoda, & perpetua simplicitas; sed quia à nobis infinita illa & plusquam superlativa majestatis divinæ ἕξοχὴ aliâs concipi non possit. 7. Sic ideo rationi factæ dici possit; forsan sequetur, quod illud quod est indivisibile, & simplex, secundùm se totum cognoscitur, si, prout in se est, cognoscatur: sed hoc modo manifestum est, quod Deum nostrum non cognoscimus. Sed cùm illud quod est in se simplex, & indivisibile, à nobis cognoscitur modo divisibili, per multos conceptus inadæquatos, in æternum non sequetur, illum secundùm se totum cognosci. præsertim cùm Deus non sit ita indivisibilis ut punctum, quod spatium nullum occupat; sed ita est indivisibilis ut & cœlum, & terram impleat, nec comprehendatur. Ratum ideò sit, Deum à nobis lumine naturali apprehendi posse, comprehendi tamen non posse. Quod erat dicendum.

Ob. 2. 2. Videtur, quod Deum esse, nec sciri possit per Metaphysicam, nec credi per Theologiam; & ideò industriâ parum profuturâ hoc demonstrare conamur. Antecedentis partem primam probat *Rada. Contr:* 21. *inter Thomam & Scotum, art.* 1. Sic: Deum esse est articulus fidei, ut in confesso est, ísque primarius, & ideò rationibus metaphysicis naturaliter cognosci non possit, siquidem objectum fidei

fidei est veritas supernaturalis revelatione divinâ nobis patefacta: & per consequens, talem veritatem supernaturalem, rationibus naturalibus & Metaphysicis cognosci, & inveniri posse, contradictionem implicare videtur manifestam. Siquidem si rationibus naturalibus invenri possit hæc veritas, quomodo erit veritas supernaturalis? Et si non possit ratione naturali cognosci, tum cedat in vanum labor ille necesse est, quo hoc demonstrare satagimus. Partem antecedentis 2. [Nempe quod nec fide credere possumus Deum esse] probat *Theodor: Smising: de Deo uno, tract.* 1. *disp.* 1. *q.* 3. ratione subtili sane, & verisimili, sic: Deum esse non possumus fide credere; Quia fides nititur testimonio Dei, cum illud sit motivum fidei, & ratio formalis cur assensum fidei veritati alicui præbeo. At testimonium hoc Dei præsupponit Deum esse, qui ita testatur: & per consequens erit impossibile ut fide credam Deum esse: sed necessariò præsupponendum est Deum esse, & tum testari aliquid esse verum; & his positis, & cognitis; nempe 1. Deum esse, 2. Illum testari hoc esse verum, tum demum sequitur fides quæ huic testimonio fidem adhibet: Cum ideo hic ordo sit naturalis & manifestus, ut fides necessariò prærequirat testimonium divinum, & hoc cognitum; & 2. Quod testimonium hoc non potest cognosci esse divinum, nisi & Deum esse præcognoscatur: clarum erit, & per se manifestum, quod fides non credat Deum esse, sed ante assensum esse præsupponat. Nam si quis credat Deum esse fide divinâ, (de quâ hîc agitur) necesse est ob testimonium Dei hoc credat, cum hoc sit formale motivum fidei, & ideo cognoscendum antequam actum fidei eliciat, at hoc esse testimonium divinum cognosci non possit, nisi Deum esse priùs cognoscatur, ut manifestum est: Ergo impossibile est, ut quis credat Deum esse, cum antequam credat requiritur ut testimonium divinum cognoscat, & hoc fieri non possit, nisi Deum esse prius cognoscatur. Et hoc est quod dicit *Aquinas* 1. *part. quæst.* 2. *art.* 2. *ad* 1. Quod *Deum esse*, non est articulus fidei, sed præambulum commune ad articulos omnes, & præsuppositum tanquam omnium fundamentum.

Ut huic argumento cumulatiùs satisfaciam, & distinctiùs; Dico, 1. Quod non sequetur quod urget *Rada*, Deum esse, est articulus fidei, Ergo ratione naturali non potest probari. Siquidem nil obstat, quin *Deum esse*, & fide credam, & mediis naturalibus evincam. Cum certissimum sit, multa in scripturis contineri de cœlo, de elementis, de plantis, de animalibus, (ut abunde patet apud *Francis: Vallesium, de sacrâ philosophiâ*; & *Levin: Lemnium, de herbis, & animalibus biblicis*, & alios) quæ omnia ratio naturalis apprehendat, & demonstret. Nihilominus veritates has omnes, in quantum testimonio divino in scripturâ patefacto, confirmatas, fide credo, æquè ac scientia naturali cognosco. *Vid: Fran: Ferrariensem* super *Aquin: contr: Gent: lib.* 1. *cap.* 4. Ubi de hac veritate *Aquinas*, & *Ferrariensis* multa disputant. 2. Dico, quod fides divina, & scientia naturalis possunt convenire in re cognitâ, seu objecto materiali: hoc est veritatem eandem, & credam, & naturaliter cognoscam. Et hoc ratione solidâ, non solum suaderi posse arbitror, sed & evinci. Sic: Deum esse honorandum, adulterium non esse faciendum, parentes esse honorandos, & similia lumine naturali cognoscam; cum sint primaria rationis rectæ, & legis naturæ dictata, ipsis Ethnicis apertè cognita. Tamen hæc omnia fide divinâ credo, utpote verbo Dei revelata, & nobis testificata: Ergo fides, & scientia in re cognitâ seu objecto materiali conveniant. 2. Sed in objecto formali, & assensûs motivo primario non conveniunt. Assensus enim

Sol.

specie

ſpecie diſtincti (quales ſunt aſſenſus fidei, & ſcientiæ) objecto, & motivo formali non conveniant, cum per hoc objectum diſtinguuntur. Dico, igitur 3. Quod formalitas objecti petenda eſt à motivo aſſenſus principali, quod eſt medium ob quod aſſenſum præbeo. Cum ideo in fide & ſcientiâ naturali hæc ſunt diverſa, ideo fides, & ſcientia naturalis erunt formaliter diverſa: Cum aſſenſus ſcientificus demonſtratione innititur, tanquam medio, & motivo aſſenſûs formali; & fides revelatione divinâ. Aſſenſus igitur huic propoſitioni, [*Deus eſt*] in quantum à revelatione divinâ cauſatur, eſt aſſenſus fidei; & in quantum à demonſtratione naturali, eſt aſſenſus ſcientificus. Et hinc eſt 4. Quod aſſenſus fidei dicitur, aſſenſus veritati ſupernaturali; non quod veritas omnis, cui per fidem divinam aſſenſum præbeo, ſit ſupra captum intellectûs, ſolo naturali lumine adjuti; (Contrarium enim ſuperius demonſtravimus.) Sed ideo dicitur veritas ſupernaturalis, quia revelatione divinâ mihi eſt patefacta, quæ revelatio, aut teſtimonium divinum revelatum, eſt medium ſupernaturale. Et hinc eſt, quod fides ipſa dicitur aſſenſus ſupernaturalis. Vel 1. Reſpectu principii effectivi, Dei ſcilicet; à quo fides divina immediatiùs provenit, & ſpecialiùs, quàm ſcientia, aut aſſenſus merè naturalis. Vel 2. Ratione regulæ, aut motivi formalis à quo cauſatur, & cui innititur, ſcil: revelationis divinæ. Ex his ideo manifeſtum erit, quod illa propoſitio *Deus eſt*, poteſt eſſe objectum fidei, & ſcientiæ naturalis in ordine ad diverſa media aſſenſus cauſativa: nempe objectum fidei reſpectu revelationis divinæ; objectum ſcientiæ reſpectu demonſtrationis ſcientificæ.

Et hic ſi dices, quod objectum fidei debet eſſe inevidens, cum fides ſit aſſenſus inevidens: quod tamen eſſe nequit in hoc caſu, ſi demonſtratione, & lumine naturali cognoſcam Deum eſſe, quia tum evidens erit Deum eſſe. Dico, 5. Quod in aſſenſu noſtro tria ſunt diſtinguenda. 1. Aſſenſûs firmitas. 2. Certitudo. 3. Evidentia. Firmitas excludit dubitationem ex parte ſubjecti. Certitudo requirit infallibilitatem in fundamento cui aſſenſum præbeo. Evidentia requirit perſpicuitatem, & manifeſtationem veritatis cui aſſenſum præbeo. Ita ut poſſit eſſe aſſenſus firmus, & non certus; ſic hæretici erroribus ſuis firmiter credunt, cum tamen fundamento certo nullo nituntur. Rurſus aliquid poteſt eſſe certum quod non eſt evidens; ſic res fidei ſunt certiſſimæ, utpote quæ fundamento certo, & immutabili, teſtimonio divino nituntur: at non ſunt evidentes, quia teſtimonio tali nituntur. Eſt autem evidentia duplex *: 1. Senſitiva, ſic omne illud eſt ſenſui evidens quod eſt objectum ejus proportionatum & directum, in debitâ diſtantiâ poſitum, & per ſpeciem apprehenſum. Sic eclipſis Lunæ eſt evidens ruſtico videnti. 2. Intellectiva, ſic eclipſis eſt Aſtronomo non videnti evidens ex vi demonſtrationis naturalis. Porro notandum, quædam eſſe intellectui evidentia immediatè & per ſe, ut ea quæ intellectui, nullo diſcurſu medio, ſunt manifeſta; ut principia illa nobis inſita & innata, nempe κοιναὶ illæ ἔννοιαι, & principia illa univerſaliſſima, ad quæ cognoſcenda non edocti ſumus, ſed nati: ſive practica ſint, ut Deus eſt colendus, parentes honorandi: ſive ſpeculativa; ut omne totum eſt majus ſuâ parte. Hæc enim immediatè, & per ſe ſunt evidentia. 2. Quædam ſunt evidentia intellectui, non immediatè, & per ſe; ſed medio diſcurſu, & ratione naturali. Sic omne triangulum (excepto ſphærico) habere tres angulos æquales duobus rectis, eſt evidens intellectui, ſed non niſi medio diſcurſu Mathematico. Adeo ut in his, evidentia non dependet à re ipſâ, ſed à medio per quod oſtenditur. Et hic tandem cautiùs

* *Vid: Durand: in 1. ſent: Qu: in Prolog: ſenten: 2. fol: 6. col: 2. C. Et quæ de evidentiâ diſputat: P. Hurtad: de Mendoz: de Animâ diſput: 8. ſect. 1, 2, 3. &c.*

cautiùs advertendum, quod, cum dicimus quod nonnullorum evidentia dependet à medio per quod intellectui oſtenduntur; advertendum (inquam) quod medium illud quod inducit evidentiam, ſemper debet eſſe medium naturale, à natura rei petitum; non morale, ſeu teſtimonium, utcunque certiſſimum. Aliâs, & omnia fidei myſteria eſſent nobis evidentia, cum medium habent morale certiſſimum, ex quo nobis oſtenduntur, nempe teſtimonium divinum. Quibus ſic conſtitutis, dico. 6. Quod objectum fidei (de divina loquor) eſt duplex. 1. Primarium, ut perſonarum Trinitas, Chriſtus Θεάνθρωπος, & totum redemptionis noſtræ myſterium: & quoad hæc, fides eſt prorſus inevidens; cum ratio naturalis ad horum cognitionem ſine revelatione divinâ nunquam aſſurgeret. Et ideo circa objecta hæc, & ſimilia, perpetuam concedimus fidei inevidentiam. Sed 2. In aliis nonnullis fidei objectis hoc eodem modo non contingit. Nam manifeſtum eſt, quod hoc objectum fidei, *Deus eſt*, ſit rationi naturali evidens. 6. Objectum ideo fidei conſideratur, vel 1. Per ſe in quantum eſt objectum fidei, & aliquid creditum; & quantum ad hoc non requirit evidentiam, nec admittit: Cum objectum fidei, ut tale, ſolùm teſtimonio revelantis innititur. At 2. Per accidens contingat, ut objectum illud, quod eſt reſpectu revelationis divinæ creditum, ſit reſpectu demonſtrationis evidenter cognitum. Tamen (hoc non obſtante) objectum fidei, ut tale, ſemper eſt inevidens. Et evidentia illa quæ eſt in objecto fidei, in tali caſu, non eſt evidentia fidei, ſed ſcientiæ: nec oritur à teſtimonio, quæ fidem producit; ſed à demonſtratione, quæ ſcientiam.

2. Ad illud quod urget *Theodorus Smiſing:* loco ſuprà citato: nempe, *Deum eſſe*, nec credi poſſe; Quia fides innititur teſtimonio divino, quod præſupponit Deum eſſe, qui ita teſtatur. Dico, quod ratio hæc non exiguam habet veritatis ſpeciem, ſed tamen non niſi ſpeciem habet. Nam cum dicit, fides nititur teſtimonio divino: Ergo non cognoſcit *Deum eſſe*, ſed præſupponit: Dico, quod contrarium ſequetur, ſic: Fides nititur teſtimonio divino, ergo cognoſcit *Deum eſſe*. Ratio eſt, quia cum teſtimonium divinum ſit formale motivum fidei, neceſſe eſt, ut fides illud cognoſcat, & apprehendat; ſicut neceſſe eſt, ut qui parietem videt, colorem etiam videat, & ejus ſpeciem quæ eſt formale motivum viſionis. At impoſſibile eſt ut fides cognoſcat hoc teſtimonium eſſe divinum, ſi non cognoſcat *Deum eſſe*. Nam cum certiſſimum ſit, quod teſtimonium divinum intrinſecè includit, vel connotat Deum, ejus authorem, à quo habet ut ſit divinum: ſequetur, teſtimonium cognoſci non poſſe eſſe divinum, niſi cognoſcatur Deus. Sicut cognoſci nequeat hoc teſtimonium eſſe humanum, ab eo qui non novit hominem. 2. Hinc rectè dicit *Theodorus Smiſing:* ubi ſupra, quod eodem actu fidei & teſtimonium Dei cognoſcitur, & Deus ipſe: ſicut cum *Plato* loquitur, eodem actu ſimplici & loquelam audio, & loquentem. 3. Omnia credo propter teſtimonium divinum; ita ut teſtimonium divinum ſit ratio, & motivum formale cur credo. Nempe in omnibus aliis extra Deum, eſt ratio à priori. Nam ſi quæras, cur credo doctrinam redemptionis? dico, ob teſtimonium divinum, & hæc eſt ratio à priori. Rurſus ſi quæras, cur teſtimonio divino fidem adhibeo? Ratio alia reddi non poſſit, quàm hæc; quia eſt teſtimonium divinum. Sicut ſi quæras, cur parietem video? dico, propter colorem; ſi rurſus, cur colorem video? dico propter ſpeciem: ſi rurſus, cur ſpeciem video? dico propter ſeipſam: ſicut ideo omnia alia ſentio propter ſpeciem, & ſpeciem propter ſe; ſic omnia alia credo propter teſtimonium divinum, &

teſtimonium propter ſe? Vel ſi diſtinctiùs loqui velles cum aliquibus; ſic ſtatuas: Sicut ea quæ dicit *Livius* credo ob teſtimonium *Livii*, fide humanâ; & illud ipſum teſtimonium ob teſtantem fide dignum. Sic credo ea quæ Deus teſtatur, ob ejus teſtimonium; & illud ipſum teſtimonium, credo, quia eſt Dei teſtimonium, qui eſt veritas abſolutè prima. Quibus ita conſtitutis ſi ſic urgeas: quod non poſſum credere *Deum eſſe* propter teſtimonium divinum, quia cognitio teſtimonii divini, quæ cauſat fidem, præſupponit exiſtentiam Dei jam cognitam. Dico non ſequetur: Quia ante teſtimonium divinum cognoſco, poſſum ſcire exiſtentiam Dei per demonſtrationem; at hoc non impedit, quo minùs per cognitum Dei teſtimonium Deum eſſe credam. Nam ſi Deus nunquam aliquid homini poſt lapſum revelâſſet, nec ullum de exiſtentiâ ſuâ teſtimonium ipſis communicâſſet; tamen lumine naturali hoc cognoviſſe poterant. Sic ut ante revelationem habuiſſent ſcientiam de exiſtentia Dei; non fidem. Sed ſi tum poſtea teſtetur Deus ſe eſſe, & hoc populo ſuo manifeſtet in verbo; tum exiſtentiam Dei antea ſcitam, nunc habeant creditam. Cum ideo neceſſe ſit, ut fides objectum ſuum formale apprehendat, & cum objectum ejus formale ſit teſtimonium divinum, neceſſe eſt, ut hoc teſtimonium ipſa fides cognoſcat. Et rurſus, cum hoc teſtimonium divinum cognoſci non poſſit, ut divinum, quin eodem actu & Deum eſſe cognoſcatur, manifeſtum erit ipſam fidem apprehendere Deum eſſe: & propoſitio illa, *Deus eſt*, credi poſſit. Quod erat dicendum.

Ob. 3. 3. Objiciunt *Ferrarienſ.* & *Nazarius* è *Scoto*, ſic: Deus non poteſt cognoſci naturaliter niſi à poſteriori per creaturam ſicut per effectum. At intellectus lumine naturali non novit mundum eſſe effectum Dei: & per conſequens Deum eſſe à poſteriori per creaturam non cognoſcamus. Ergo eum eſſe lumine naturali omnino non cognoſcamus, quia alius modus non eſt: manifeſtum enim eſt, quod ſi Deum eſſe, per mundum, tanquam per effectum cognoſco, quod debeo mundum cognoſcere, quod ſit Dei effectus; & per conſequens Deum eſſe mundi cauſam. At hoc non poſſumus (inquiunt) naturaliter. 1. Quia Philoſophi creationem mundi non noverunt, & ideo mundum fuiſſe æternum ſomniârunt. 2. Quia dicit Apoſtolus ad *Hebræos* 11. *Quod per fidem apprehendimus mundum eſſe factum.* Ergo lumine naturali non ſcimus. Cum fides ſit aſſenſus veritati ſupernaturali.

Sol. Ut huic argumento paucis ſatisfaciam. Dico, 1. Quod certiſſimum eſt, quod Gentes lumine naturali intellectus, & cognoviſſe poterant, & cognoverunt Deum fuiſſe mundi opificem, & conditorem. Ut abundè oſtendunt *Suarez Metaph: p. 2. diſput: 20. ſect. 1. num. 23, 24, 25. & Aquin: 1. p. q. 44. Et contra Gent: lib. 2. cap. 15. ibid: Ferrarienſis Scot: in quodlib: q. 3. Vid: Auguſt: Steuch: Eugub: de Peren: Philoſ: lib. 7.* Et hinc eſt quod apud *Ariſtotelem* Deus toties appellatur πρῶτον τὸ ὄν, *&c.* Ens primum, cauſa prima, motor primus. Et *Metaph. lib. 12 cap. 2.* ὁ γὰρ θεὸς δοκεῖ τὸ ἄριστον πᾶσιν εἶναι, καὶ ἀρχή πως· hoc eſt, Deus videtur eſſe omnium cauſa, & principium quoddam. Et apertiùs *lib. eod. cap. 3.* verbis penultimis: νῦν δ' τις εἶπων εἶναι, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει, τὸν ἄριστον τῷ κόσμῳ καὶ τῆς τάξεως πάσης. Et quæ ſequuntur: ſcilicet, *Ut in animalibus ita & in natura intellectum eſſe cauſam mundi, totiúſque ordinis, ſi quis dixerit, illum ſobrium eſſe apparebit,* (inquit) *& antiquiores qui aliter dixerunt, vana ſentire.* Hujus ſententiæ *Anaxagoram* fuiſſe ait, & *Hermotimum.* ἀφ' ἁυτῆς

τῆς

τῆς ἀληθείας ἀναγκαζομένους, ab ipsâ enim veritate coacti fuerunt ad hoc confitendum. Et ante illum, *Plato* in *Timæo, tom: 3. pag. 31.* ὅτε ἀπείρους ἐποίησεν ὁ ποιῶν κόσμους, ἀλλ' εἷς ὅδε ὁ μονογενὴς θεσμός· (i. e) mundos non fecit infinitos, sed unum. Et *Plutarchus* * laudat *Alexandrum*, quasi de Deo rectiùs sentientem, & orthodoxiùs; Quia illum omnium parentem pronunciabat. ὅτι δεῖ τὸν φιλοσοφώτερον δοξάζειν τὸν Ἀλέξανδρον, ὡς πάντων μὲν ὄντα κοινὸν πατέρα, &c. Quoties apud *Homerum*, & Poëtas occurrit illud de Jove suo πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε? Et apud *Ovid. Ille opifex rerum.* Inter χρύσια ἔπη *Pythagoræ*, sic legimus. Ζεῦ πατὴρ, ἢ πόλλων, &c. Ubi sic commentatur *Hierocles.* τὸν ποιητὴν, καὶ πατέρα τοῦ ὅλου τοῦ παντὸς εἴδους ἐν τοῖς πυθαγορείοις τὸν τοῦ Ζηνὸς ὀνόμα τι σημαίνειν, (i.e.) *Mos fuit Pythagoræ discipulis opificem, & parentem universi, Jovis nomine ornare.* Mitto plura apud Scriptores Ethnicos omnes obvia. *Vide Augustin. Steuch: Eugubin: de Perenni Philosph: lib. 7. Estium in 1. ad Roman. vers. 19* & authores suprà citatos, ex quibus manifestum erit, illos cognovisse Deum fuisse mundi opificem ex parte rei; utcunque ex parte modi, quod verbo fecit, quod spatio sex dierum, quod ex nihilo, hæc capita fidei dictata sunt, non naturæ. Et hinc erat quod *Galenus* alicubi *Mosen* sannis excipit, de creatione loquentem, illúmque multa dicere ait, pauca probare. 3. Igitur dico, quod non repugnat, quod Deum fide apprehendimus, quin & ratione naturali illum cognoscamus. Siquidem fides & scientia non semper differunt objecto materiali, cum idem possit sciri, ratione naturali id demonstrante; & credi fide illud suadente. Et cum dicitur, quod fides est assensus supernaturalis, vel veritati supernaturali; & ideo naturaliter non cognoscimus illud, quod fide credimus. Dico, fidem esse assensum veritati supernaturali, non semper ex parte rei, quasi veritas omnis quam credimus, esset in se supernaturalis; sed dicitur propriè supernaturalis respectu medii, ob quod fides veritati illi assensum præbet, quod semper est revelatio divina. Ita, ut licet ex parte rei cognitæ conveniunt aliquando fides, & scientia, & utrumque Deum cognoscat: Differunt tamen ex parte modi. 1. Quia fides semper respicit revelationem: Scientia demonstrationem. 2. Fides novit Deum esse, & quod sit creator, distinctiùs. Scientia naturalis confusè solum, & in genere. Sed hæc omitto superius explicata.

* *Plutarch: in Alexand: Mag: pag. 681.*

Hoc ostendit Suàrez Aquin: contra Gentes, l. 1. cap. 4. Ferrariensis ibid.

4. Si cognitio Deitatis sit nobis adeo naturaliter indita, & impressa, ut prætendimus; tum nec tolli potuit, nec minui. Ratio est, quia ea quæ alicui à naturâ insunt consuetudine nullâ variantur, nedum amitti, aut extirpari poterant. Sic, quia naturale est lapidi descendere; si sursum projicias, vel millies, tamen ascendere assuescendo non discit; sed innatam descendendi propensionem in perpetuum servat invariatam. Quod & *Aristoteles Ethicorum 3.* observavit, nimirum consuetudinem nullam illud quod est naturale mutare, vel minuere. At videmus, quod in multis vel ob malorum consortium, & inveteratam in vitiis consuetudinem, si cognitio Dei non extinguatur penitus, multum tamen minuitur, quod fieri posse non videtur, si cognitio Dei esset naturalis. Hanc rationem urget, & nervosè solvit vir magnus, tractatu suo de origine infidelitatis, *cap. 3. sect. 1. pag. 12, 13, 14.* Et ideo paucis agam, ne actum agere videar.

Dub. 4.

Dico igitur 1. cùm dicitur, quod consuetudo naturam non mutat, hoc possit intelligi. Vel 1. Quantum ad actus naturales. Vel 2. quantum ad potentias, inclinationes, seu propensiones naturales ad actum eliciendum ordinatas. Jam quod ad actus naturales spectat, manifestum est, illos non solùm variari posse, aut mutari,

Sol.

tari, vel minui, sed & omnino tolli. Sic moveri deorsum est actus lapidi naturalis; at certum est lapidem inhiberi posse, ne producat actum hunc. Sic dico, quod Deum cognoscere est actus intellectus naturalis (sensu superius à nobis exposito) tamen intellectum posse ab hoc actu impediri; idque ob tempus etiam diuturnum, miserâ omnis ævi experientia manifestum est. Actus autem hi impediri possunt. Vel 1. ab extrinseco impedimento aliquo potentiæ objecto, ne in actum exeat: sic cùm actus descendendi in lapide sit actus naturalis, & Physicus, admittit impedimentum physicum: & cognitio Dei, cùm sit actus moralis, & Ethicus, admittat impedimentũ Ethicum, & morale: nam intellectus peccato usq; adeò occœcari potest, & obnubilari, ut ipsum justitiæ solem sine difficultate non videat; & de facto, ad tempus saltem, omninò non videat. 2. Ab intrinseco, ut cum ipsa potentia, quæ naturaliter de præsenti, ad hunc actum propendet: postea ad alium actum oppositum inclinaret. Et hoc modo actus potentiæ naturalis nunquam impeditur, nec possit quidem. Ratio est, quia cùm potentia naturalis, (ut potentia tendendi deorsum in lapide) sit absolutè determinata ad unum, non possit ex ullo principio finito effici, ut ipsa illa potentia inclinet ad aliud. At non ita in potentia morali; nam licèt naturale esset *Adamo* in statu integro velle bonũ verum; hoc est, voluntas *Adami*, dum in illo statu esset, naturaliter ferebatur in bonũ honestum; tamen peccato inducto, illa ipsa voluntas non solùm in malũ, alio trahente, ferebatur; sed ipsâ etiam per se in illud inclinante, & propendente. At cùm dicimus quod consuetudo naturam non mutat; hoc non est intelligendum quantum ad actus naturales, cùm ex variis principiis effici possit, ut potentia actus suos etiam naturales non producat. Sed 2. intelligendum est, quantum ad inclinationes, & propensiones internas ad actus naturales. Et de his solùm verum est, quòd consuetudo naturæ non præjudicat; hoc est, consuetudo nulla mutat propensiones rei alicujus naturales, & inclinationes internas. Sic, Quia est in lapide inclinatio naturalis, & propensio interna ad movendum deorsum; dico, quod consuetudo nulla, vel mutet hanc inclinationem, vel variet. Manifestum enim est, quod si lapidem centies millies sursum projicias; actum forsan potentiæ motivæ naturalem, adhibitâ violentiâ impedias vel tollas: at inclinationem naturalem, & propensionem ejus internam quâ deorsum verget, non possis ne per momentum quidem; sed etiam dum lapis, (vi impressâ hoc efficiente,) sursum fertur, propendet deorsum non minus, quàm cùm deorsum actu fertur. Propensiones autem hæ possunt esse. Vel 1. merè naturales & physicæ, sine ulla cognitione; qualis est potentia movendi deorsum in lapide: Et de his primariò, & principaliter est illud intelligendum, quod consuetudo naturæ non præjudicat; in his enim veritatem obtinet perpetuam. 2. Inclinationes illæ, & propensiones naturales possunt ita esse naturales, ut sint etiam morales, & Ethicæ; (nam æquè naturale est voluntati liberè ferri in bonum sensu morali, & Ethico, ac lapidi ad centrum ferri, sensu physico) quales sunt propensio intellectus in verum, & voluntatis in bonum. Et de his regula prædicta veritatem non obtinet usque adeò catholicam. Peccatum enim, & longa in vitiis consuetudo ipsas has inclinationes mutat, & in aliud, quàm in quod inclinatione primævâ ferebantur, abripiat. Propensiones autem hæ, rursus possunt esse, vel 1. Generales, & remotæ: ut in voluntate (verbi gratiâ) propensio illa, qua in bonum indeterminatè propendebat. Et inclinatio hæc à consuetudine nulla, ullum patiatur præjudicium: sed quamdiu est voluntas in aliud quàm bonum ferri non possit.

2. Propensio

2. Propensio est specialior, & limitata magis: ut illa (v.g.) quâ voluntas in bonum debitum, & verum ferebatur. & quamvis propensio hæc erat voluntati naturalis, tamen continuata in vitiis consuetudo illam, si non tollat, multum tamen immutet. Ratio autem fundamentalis cur hæ propensiones, & inclinatianes naturales in genere Ethico, & morali, variationem â consuetudine admittant, cùm inclinationes naturales in genere physico non admittunt, hęc est. quia hæ inclinationes morales non sunt adeò immutabiliter determinatæ ad unum, quin variationem aliquam admittant circa objecta particularia, inter latitudinem objecti sui generalis contenta. Nam licèt necesse sit, ut voluntas feratur in bonum; tamen non necesse est, ut in hoc bonum debitum, & conveniens feratur: sed pro libertate suâ innatâ possit in indebitum bonum ferri, sive jucundum illud sit, sive utile. Sic intellectus, licèt non possit non ferri in verum; tamen non necesse est, ut in talem veritatis speciem feratur. Sed pro sua mutabilitate, vel si mavis libertate, (sive innata illa sit, sive à voluntate derivata) possit veritatem illam contemplari, quam minimè debuisset. Sic pronum est intellectui peccatis occœcato, (præsertim voluntate vitiatâ, & passionibus inordinatis ad hoc protrudentibus) salutarem Dei cognitionem tanquam inutilem rejicere; & in vanâ creaturæ contemplatione diuturniùs quã par est immorari. At in propensionibus rei merè naturalis, verbi gratiâ, lapidis, nulla talis varietas ineſt, sed constans immutabilitas, & inclinatio ad unum simpliciter invariata; & hinc est, quod his posterioribus nulla consuetudo præjudicat; cùm tamen in prioribus suam consuetudo tyrannidem exerceat. Et hic 4. Si ulterius quærarur, cur ratio naturalis multò plus errat circa principia practica; Qualia sunt, *Deus est*, *Deus est colendus*, &c. circa quæ mirabiliter hallucinatur multorum intellectus; cùm circa principia speculativa non omnino fallitur; nullus enim adeò absurdè ignarus, qui non novit, *Omne totum esse majus suâ parte*: Et *impossibile esse, idem simul esse, & non esse*. Dico, quod rationem hujus diversitatis natura ipsa suggerat manifestam. Nam dum hîc sumus in viâ, omnis cognitio nostra intellectiva, originaliter à sensibus dependet; Et ideò intellectus illa manifestiùs, & certiùs apprehẽdit, ad quæ cognoscenda in sensibus fundamenta habuit evidentiora. Cùm ideò veritas hujus propositionis, [*Omne totum est majus suâ parte*] intellectui innotescit ex particularibus, sensui directè & evidentissimè cognitis, (manifestè enim cognoscat sensus leonem totum esse parte majorem &c.) impossibile est, ut de illa erraret intellectus. Sed cùm hæc propositio, & principium practicum, [*Deus est*] in particulari sensibus nullatenus innotescat, sed rationum consequentiis (hominibus vitio occæcatis, forsan non adeò manifestis) est deducenda; mirum non est, si intellectus multoties fallatur: præsertim in iis, qui ad hoc cognoscendum, industriam debitam, & requisitam diligentiam vel non omnino, vel segniùs adhibent.

Ex his ideò demonstratis manifestum erit, quod scire possumus lumine rationis naturali [*Deum esse*] quod sit causa prima: & quia causa prima est, ideò sequètur illum esse absolutè æternum. Et 2. sequetur, quia est causa prima, quod ideò est absolutè simplex. Et 3. quod sit absolutè independens. 4. Quod sit omnipotens. 5. Quod infinitus &c. Hæc enim necessariò sequuntur. Nam si sit causa prima, necesse est ut sit æternum quid, cum causa prima nec à se, nec alio produci poterat. Si ita; sequetur rursus quod sit essentia simplicissima, quia quod causam non habet producentem, nec constituentem habeat. Rursus ex his sequetur, illum esse independentẽ, quia primũ non habet à quo dependeat. Adeò ut hîc rationi naturali

turali manifestum erit Deum esse æternum, independentem, absolutè simplicem: hæc enim lumine naturali cognoscimus manifestè. Et ideò quæcunque lumine naturali, ex his datis certâ consequentiâ deduci possunt, ea omnia erant etiam à nobis naturaliter cognita. Quot autem, aut quæ illa sunt, non est hujus loci disquisitio, aut pensi.

Sic Deum esse tandem demonstravimus; fusiùs scilicet, quàm concinniùs; pro modulo nostro potius, quàm subjecti merito. Siquidem, ut rectè olim Magnus *Nazianzi* Episcopus, μέγα τὸ περὶ θεοῦ θεὸν λέγειν. Magnum est de Deo dicere: Cùm Majestatem tantam nostra imbecillitas neccapiat dignè, nedum exprimat. Amet ideò modestus animus Deitatem illam, quam non explicet: siquidem Deus multum amari se mallet, quàm curiosiùs cognosci.

Exercitatio Quinta.

De Æternitate.

In qua 1. *agitur de nomine. Ubi nomina æternitatis, à Philosophis usitata paucis explicantur.* 2. *De reipsa. Ubi* 1. *ostenditur quid sit æternitas.* 2. *Quomodo à Deo differat.* 3. *Quod Deo conveniat.* 4. *Quod hoc ratione naturali cognosci possit.* 5. *Quibus mediis hoc fit.* 3. *Contra Conradum Vorstium, et Nichol: Taurellum ostenditur,* 1. *Quod æternitas non est mensura divisibilis.* 2. *Quod non sit accidens Dei.* 4. *Explicatur modus quo futura contingentia in æternitate sunt quamdiu futura sunt: et illa, non actu, & per propriasexistentias, (quod volunt Alvarez, Ferrariensis, & alii) sed objectivè solùm æternitati ineſſe demonstratur.* 5. *Objectiones quæ veritatem reddant suspectam propositæ sunt, et solutæ.*

DE Æternitate dicturus hæret venerabundus animus; & inextricabili durationis quaquaversum infinitæ labyrintho involutus, nec ingressum inveniat, nec exitum. Circulum agnoscit immensum, in quo nec ubi incipiat habet, nec desinat. Infinita enim sunt illa æternitatis spatia: quæ nec percurrat intellectus noster, nec capiat. Hic ideò à conatu incepto desisterem: nec --- *Æterni minorem consiliis animum fatigarem*, nisi probe noviſſem, quod vellet cognosci divina bonitas: Cùm Deum eò diligimus intentiùs necesse est, quo cognoscimus. Nisi noviſſem nonnullos disputationes de æternitate Dei indignas, industriâ, non nisi in errorem profuturâ edidisse, *Vorstium* intelligo, & *Taurellum*: quorum Scripta cautius legat juventus studiosa, sic & utiliùs: ne si securiùs evolvant, opera infœlici nonnulla imbibant postmodum dediscenda. Quibus præmonitis ad pensum festino paucis absolvendum.

1. De nomine: nomina enim sunt rerum notæ εἰς δήλωσιν rei ipsius, & δήλωσιν

γνωσιν institutæ; Et ideo necesse est, ut rem ipsam nunquam distinctè cognoscat, qui rationem nominis non intelligat. Ideo rectè monet magnus Philosophus. Θεῖον ἐξετάζειν δεῖ τι τὰ ὀνόματα σημαίνει, primò inquirendum quid nomina significant. Primò igitur notissimum est *Platonem*, *Aristotelem*, & Philosophos Græcos, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀΐδιον, in concreto dixisse, cum æternitatem exprimerent; & aliquando in abstracto, τὸν αἰῶνα, & τὴν ἀϊδιότητα. Sed verbum illud αἰὼν usitatius occurrit apud authores, sed sensu vario; est enim valde πολύσημον. Nam quandoque spatium septuaginta annorum significat, quod nonnulli seculum appellant, ut ex *Hieronymo* notat *Stephanus*. Quandoque vitam significat. *Hom: Iliad: 5.* αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τὸν γε λίπεν ψυχή τε, καὶ αἰών· (id est) *illum anima, & vita reliquit*, hoc est moriebatur. Et *Archias* in Epigram: ὅσους αἰῶνα λιπόντας, (i.e.) *morientes*. Aliquando animam significat: *Hesychius.* Αἰῶνα; ψυχήν. Ex *Sophocle in Philoct:* ἐξέπνευσεν αἰῶνα, *expiravit, efflavit animam.* Apud *Hellenistas* (septuaginta, & scriptores sacros) mundum significat: sic in Evangelio, μερίμναις τοῦ αἰῶνος τούτου, rectè reddunt hujus mundi curas, & sollicitudines. Sed apud Philosophos, & Metaphysicos, æternitatem usitatiùs significat. Et hoc modo Αἰών, quasi ἀεὶ ὤν, semper existens; ut *Eustathius in π. Iliad: pag. 1075.* ex *Aristot: 1. de Cœlo*, annotavit. Et apud Poëtas, cum Deos αἰωνίους, & æternos appellarent, per circumlocutionem hanc ἀεὶ ἐόντας, sæpissime hoc faciunt. Sic *Hesiodus* non longe à principio Θεογονίας asserit se ὑμνεῖν μακάρων γένος ἀεὶ ἐόντων. Ex eadem stirpe suam ducit originem dictio illa alia, qua æternitatem usitatè exprimunt Philosophi, nempe ἀΐδιος. Et ideo fallitur *Danæus** quando contra *Chemnit: pag. 40.* αἰώνιον creaturis, & ἀΐδιον Deo quasi certo discrimine aptat: Cum certissimum sit, αἰώνιον non minus quam ἀΐδιον, Deo attribui apud scriptores probatos. Ita ut αἰὼν sit ipsa Dei indivisibilis æternitas. *Philo de Mundo.* ἐν αἰῶνι οὔτε παρελήλυθεν ἐδέν, ἔτε μέλλει, ἀλλὰ μόνον ὑφέστηκε. *In æternitate nec est præteritum, nec futurum, &c.* quæ de duratione creaturæ dici non poterant, & in Symbolo *Athanasii*: ὁ πατὴρ αἰώνιος, æternus Pater, filius æternus, &c. Nec ἀΐδιον est Dei proprium; cum apud *Aristotelem* motus primi mobilis dicitur κίνησις ἀΐδιος: & apud *Plutarchum in Pericle*, ἀΐδιος δόξα occurrit de gloria hominibus ob egregias animi dotes attributa. Fallitur etiam *Hieron: Zanchius, cum lib. 2. de divin: attributis, cap. 3.* *Danæo* è diametro contradicit, & vult αἰώνιον, solius Dei esse, & ἀΐδιον creaturæ. Cum rursus manifestum sit, τὸ ἀΐδιον, Deo etiam convenire. Sic ad *Rom: 1. vers. 20.* occurrit. ἀΐδιος θεῖα δύναμις, καὶ θειότης, nempe æterna Dei potentia, & Deitas. Et revera apud scriptores probatissimos τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸ αἰώνιον, promiscuè utuntur, ad æternitatem Dei undequaque interminatam significandam. Apud *Phavorinum* ut synonyma ponuntur; sic enim ille. ἀΐδιος, ὁ αἰών. Et *Gregor: Nazianz:* ἐς τὸ ἅγιον πάσχα: Αἰὼν δὲ ὅτε χρόνος, ὅτε χρόνου μέρος, οὐδὲ δὲ μετρητὸν, ἀλλ' ὅπερ ἡμῖν ὁ χρόνος ἡλίου φορᾷ μετρούμενος, τοῦτο τοῖς ἀϊδίοις αἰὼν, *&c.* scil: Αἰὼν, *non tempus est, nec pars temporis; sed quod nobis tempus est motu solis mensuratum, illud æternis est* Αἰών. Scilicet hanc opinionem *Hieron: Zanchio*, affigit *Jacob: Martini*†, cum tamen in ipso loco * ab illo citato, contrarium evidenter appareat; Qui vellet, videat.

2. Nempe Manifestum est, quod Metaphysici, simul & Theologi cum de Deo loquuntur, per has voces αἰώνιον, & ἀΐδιον, naturæ divinæ perpetuam in esse permanentiam,

* *Vid: Jacob: Martin: Exercitat: Metaph: lib. 2. theor: 13. pag. 794, 795.*

† *Jacob: Martini Exercit: Metaph: lib 2. Exercit. 4. theorem: 13. pag. 795.*

* *Hier: Zanchius operum tomo 2. De naturâ Dei, lib. 2. cap. 3. thes. 1. pag. 73.*

manentiam, & durationem ejus denotant, ſine omni principio, aut fine interminabilem. Apud *Latinos*, ex hac voce Αἰών, *Ævum* deducitur: ſiquidem Antiquiores *Græci*, præſertim *Æoles*, αἰὼν ſcripſerunt per digamma *Æolicum* in medio, ut ex *Dionyſ: Halicarnaſſæo* Ἀρχαιολ: 1. rectè obſervat *Æmylius Portus Cretenſis, in Lexico ſuo Jonico*, voce Αἰών. Jam digamma hoc *Æolicum* Latini aliquando in *b.* aliquando in *u.* mutârunt, Ita ex ΑἸFών, cum digammate *Æolico* in medio in *v.* mutato fit Latinorum ævum: ſicut ex ωF cum eodem digammate fit ovum. Sic ἔνετοι, cum digammate Fενετοὶ, Latinè *Veneti*. Et multa his ſimilia apud πολυμαθέστατον, *Claud: Salmaſium, in notis ſuis ad conſecrationem templi, in agro Herodis Attici, pag.* 46, 47. Et apud *Dionyſ: Petavium in Not. ad Orat.* 2. *Juliani pag.* 262. 263. *ad pag Juliani* 126. Ævum autem hoc modo ab αἰών deductum, eodem ſenſu non accipiunt Latini, quo Græci ſuum αἰῶνα; præſertim Scholaſtici, qui per ævum intelligunt durationem inter æternitatem, & tempus mediam, creaturæ incorruptibili propriam. Sed hæc notiora ſunt, quàm ut probatione longâ indigeant. Ex his ideo ita demonſtratis abunde pateat, quòd per ἀιώνιον, ἀΐδιον, & æternitatem, Metaphyſici intelligunt durationem perpetuam principio nullo, aut fine terminatam.

3. Quod æternitas hac notione Deo conveniat, nobis certiſſimum eſt, & inter ipſos fidei articulos receptum. Sic in Symbolo *Athanaſii*, ὁ πατὴρ ἀιώνιος, *&c.* Sed à nobis de æternitate tractandum, in quantum lumine naturali intellectus cognoſci poſſit. Hic ideo tria erunt diſtinctiùs explicanda. 1: Potuiſſe gentes (& ideo nos poſſe) lumine naturali intellectûs, cognoſcere Deum eſſe æternum. 2. Hoc de facto cognoviſſe. 3. Quibus mediis cognitionem hanc aſſecuti ſunt.

4. Duo priora, unâ, & eâdem operâ oſtendamus: nam ſi ullâ rationis evidentiâ appareat, gentes lumine naturali cognoviſſe Deum eſſe æternum de facto, conſequentiâ manifeſtâ ſequetur, illos hoc ſcire potuiſſe. 1. Igitur quod Gentes Deum eſſe æternum lumine naturali intellectus cognoverunt, certiſſimum eſt ex loco illo Apoſtoli appoſitiſſimo ad *Rom.* 1. 19, 20, 21. qui locus modum, & menſuram cognitionis noſtræ naturalis de Deo, ὡς ἐν τύπῳ complectitur. Ibi enim inter τὰ τοῦ θεοῦ γνωστὰ, nempe inter illa quæ de Deo ſunt naturaliter cognoſcibilia, enumerantur, ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις, καὶ θειότης, *Æterna ejus potentia, & Deitas*: Et modus apponitur, ex quo hæc cognoverunt. *verſ.* 20. Ubi prædicta capita, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, è rebus factis, ſeu creaturâ, cognoſci aſſerit. Hoc etiam ex Ethicorum ſcriptis clariùs eluceſcat, cum conſenſu unanimi Deum eſſe æternum perpetuò aſſerunt. *Telemachus Antinoo* apud * *Homerum*, dicit ſe *Deos Æternos* in vindictam vocare: ἐγὼ δ' θεοὺς ἐπιβώσομαι αἰὲν ἐόντας. Et alibi; ὡσεὶ ὄλυμπον ἴσαν θεοὶ αἰὲν ἐόντες. Inter Oracula *Sibyllina* apud *Opſopæum* ſæpiſſimè occurrit hoc Dei attributum. Sic in *Proœmio pag.* 152. *ex Theophilo ad Autolychum.*

Gentes lumine naturali Deum eſſe æternum cognoviſſe.

* *Homer: Odyſſ. β pag.* 56.

Αὐτὸν τὸν μόνον ὄντα σέβεσθ' ἡγήτορα κόσμου,
Ὃς μόνος εἰς αἰῶνα, καὶ ἐξ αἰῶνος ἐτύχθη
Αὐτογενὴς, ἀγένητος ἐών.

Hoc eſt *Deum colite qui ſolus ab æternitate in æternitatem durat*, &c. Et paulo infra, θεὸν ἀληθινὸν, ἀεναόν τε pronuntiat. *Strabo Geogr. l.* 17. *p.* 779. de *Æthiopiæ* incolis obſervat, *quod licet Imperatores ſuos, & omnes* ἐνεργέτας *Deos vocare ſolebant: tamen* (inquit) *Deum alium agnoſcunt,* ἀθάνατον, ἀιώνιον, τέτον δ' εἶναι

τὸν

τὴν ἀΐδιον καὶ πάντων, (i. e.) *æternum & immortalem, hunc etiam omnium creatorem, & parentem.* Optimè *Themistius* hoc exprimit *Orat:* 16. *Valenti dicta:* Ubi sic ait. τιμῶν ὄντων ὅις ὁ θεὸς διαφέρων ὄξιν, αἰδιότητι ζωῆς ἀρετῇ δυνάμεως, καὶ τῷ μὴ διαλείπειν εὐποιεῖν ἀνθρώπους. *Tria* (inquit) *sunt in quibus excellit Deus; æternitate vitæ, potentiæ magnitudine, & erga homines benevolentiâ.* Et tandem *Aristoteles lib. de Cœlo 2. cap. 3.* θεῦ ἡ ἐνέργεια ἀθανασία, ἥτις ἐστὶ ζωὴ ἀΐδιος, *&c.* Scilicet, *Dei operatio est immortalitas, quæ est vita æterna, & interminabilis.*

5. At licet ipsa ratio naturalis Ethnicis dictabat in thesi, Deum esse æternum, & immortalem; tamen in hypothesi, (superstitione intellectum occæcante) deitatem rebus sæpenumero applicabant, quas æternas non esse abunde cognoverunt. Sic *Jovem* summum eorum Deum, & ortum habuisse, & mortalem esse asserit *Mercurius* apud *Plautum in Amphit:*

----Etenim ille cujus jussu huc venio
Jupiter, non minus quam nostrum quivis formidat malum;
Humanâ matre natus, humano patre.

Et *Homerus* alicubi. *Iliad:* 5. Reddit rationem, cur Deos æternos, & immortales crederent; nempe, *quia nec edunt, nec bibunt, nec habent corpora, vel sanguinem:*

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσ', ἐρυθρὸν πίνουσ' αἴθοπα οἶνον·
Τὴνεκ' ἀναίμονες εἰσὶ καὶ ἀθάνατοι καλέονται.

Idem tamen qui jam asserit Deos cibum nullum edere, (ea superstitionis, & impietatis insania) dicit paulo post, *Jovem*, & Deos reliquos in *Æthiopiam* recessisse ad convivium. μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας, ἐς δαῖτα. Et ille idem *Homerus*, qui Deos æternos, ἀιὲν ἐόντας; qui immortales, & sine corpore esse voluit; postea tamen *Venerem* narrat in manu vulneratam, ita ut sanguis fluebat in terram casurus. Et tamen ut sartam tectam teneat Deorum immortalitatem, vocat sanguinem etiam illum immortalem. ῥέε δὲ ἄμβροτον αἷμα θεοῖο. Ex quibus notatu dignum est, Ethnicos cum in thesi, & speculativè de Diis loquuntur, multa orthodoxa, & veritati congrua, asserere; ipso rationis naturalis lumine in ipsis nondum extincto, hoc dictante: Sed cum ad hypothesin deventum est, intellectu eorum, malitiâ, & impietate obsesso, multa de Deo impia, & tantâ majestate indigna, pronunciant. Quod & olim observabant, & eleganter redarguebant magni illi nominis Christiani vindices, *Lactantius in lib. Institutionum, Fastinus in cohortatione ad Græcos, Athenagoras in legatione pro Christianis, Theophilus Antiochenus ad Autolychum, Arnobius, Minutius*, alii, &c. Cum ideo manifestum sit, *Deum esse æternum*, esse veritatem naturaliter cognoscibilem, & gentes solo lumine naturali intellectus instructas, hoc de facto cognovisse. Videndum 3. Quibus mediis hæc veritas demonstrari possit.

6. *Deum esse æternum*, à priori demonstrari non possit: siquidem medium nullum, aut principium nobis suppetit æternitate prius, ex quo Deum esse æternum à priori concludamus. Ratio est, 1. Quia omnis cognitio nostra naturalis de Deo, à creaturâ dependet ita ut creatura sit unicum, & solum medium per quod ad cognoscendum Deum intellectus noster assurgat. Cognitio enim nostra naturalis cum sit originaliter à sensibus derivata; & Deus, prout in se est, sensibus nostris non sit objectus, nec possit quidem, necesse est, ut per objecta creata, & sensibilia,

Thesis 1.

Ratio.

sibilia, ad cognoscendum Deum invisibilem perveniamus. At certum est, quod omnis discursus à creaturâ ad Deum factus, est à posteriori solum, scil: ab effectu ad causam; & per consequens si dum sumus in viâ, Deum solum per creaturam cognoscimus, nempe per effectum, manifestum erit cognitionem nostram non esse à priori.

Et si hic dicas, quòd verum est, nos ex solâ creaturâ ad notitiam Dei naturalem deduci, tamen hoc non obstante, cum ex creatura novimus Deum esse, & quod sit infinitus, &c. ex his per creaturam cognitis, forsan deduci possit à priori, hunc Deum esse æternum: ut cum argumento à posteriori demonstravimus Deum esse immutabilem, ex hac immutabilitate possumus à priori inferre, Deum eundem esse immortalem.

His tamen non obstantibus, Deum esse æternum à priori demonstrari non posse arbitror. Ratio est, Quia inter Deum & attributa sua distinctio realis nulla intercedit, sed est omnimoda, & perpetua identitas; ut in confesso est apud Scholasticos, (*Vid: Aquin: 1. p. q. 1. art. 6. & 1. p. q. 28. Scot. in 1. sent. dist. 2. q. 7. ibid. Ockam q. 2. Banez: Zumel: Nazarium, Vasquez: in 1 p. q. 28. art. 1, 2.* Et multos apud *Johan. Martinez in 1. dist. 2. quæst. 6, 7.*) & per consequens non possit esse aliquod principium æternitate prius, per quod inferri potest, Deum esse æternum. Nam cum ipsa essentia divina sit entitas absolutè, & simpliciter prima, quâ aliquid prius nec fingi possit, & æternitas sit simpliciter eadem cum deitate illâ, seu essentia divinâ: manifestum erit, non posse esse medium aliquod æternitate prius, ex quo inferri possit à priori, Deum esse æternum. Et hic si rursus dicas, quod licet non possit demonstrari à priori Deum esse æternum, quoad rem ipsam; tamen quoad rationem potest esse medium æternitate prius; ex quo
2 demonstratione à priori ostendi possit, Deum esse æternum. *Respond:* 1. Quod notissimum est, medium nullum vel fingi posse revera æternitate prius, ex quo inferri potest à priori Deum esse æternum: Ratio est, quia non solum æternitas est eadem cum essentiâ divina, & ideo ipsum esse divinum non sit æternitate prius; sed etiam identificatur cum omni attributo Dei absoluto: (ut nervosè ostendit *Suarez Metaph: disput. 30. sect. 6. num 10. &c. part. 2. pag. 50. col. 1.*) ita ut non est ulla Dei perfectio æternitate prior, à quâ à priori inferri possit Deum esse æternum; cum illa perfectio, (quæcunque demum sumatur) sit ex parte rei ipsa æternitas, & perfectio illa, & æternitas etiam sit simplex illa deitas, quæ perfectionum pluralitatem admittit nullam. 2. Fateor *Suaresium*, & Scholasticos usitatè affirmare æternitatem (ut & alia nonnulla attributa Dei) demonstrari posse à priori; & admittere medium ratione prius; ita ut illud medium licet in re ipsâ non sit æternitate prius, tamen quoad modum nostrum concipiendi imperfectum, possit esse prius. Sed ut quod sentio, liberè proferam; minutias has Scholasticas non probo; & tutius esse judico, & Deo dignius, si de Deo, & perfectionibus suis loquamur prout sunt, non prout ab intellectu nostro fingantur: Et sic rectiùs dicas, *æternitatem à priori demonstrari non posse*, quia in re ipsa ita est, prout affirmatur: quàm, *æternitatem posse à priori demonstrari*; cum in re ipsa hoc non ita sit, nec esse possit medium ullum in re prius; ut suprà demonstravimus. His ideo ita constitutis, medium unum, aut alterum, quo Deum esse æternum, ratio naturalis ostendat, specialiùs exponam. Nempe rationes multas adducunt Scholastici, & Metaphysici, ad hanc veritatem evidentiùs demonstrandam; ut videre est apud

Aquinat:

Aquinat: lib. 1. contra Gentes. cap. 15. & Ferrariensem ibid. & 1. part. q. 10. art. 2. Vasq: Balthazar: Navarett: Suar. Meratium, Theodorum Smising. & alios. *Hier. Zanch. de natura Dei tom 2. l. 2. c. 3. & Jacob: Martin: Exerc: Metaph l. 2. Exercit. 4. Theorem. 13. Suarez. Metaph. part. 2. disput. 30.* & alios. Illos videat qui argumenta vellet multa, eáque fusiùs explicata. Pergo, & ad omnimodam Dei æternitatem demonstrandam, ratio prima sit hæc:

Illud quod nec initium admittit, nec finem, illud est æternum æternitate simpliciter sic dictâ; at Deus optimus max: nec initium habet nec finem, ergo æternus sit necesse est. *Ratio 1.*

Propositio prima est ex ipsis terminis manifesta; secunda sic evincitur; & primò, quod non habet initium: nam si habeat, tum vel à se necesse est, vel ab alio. Non ab alio; quia tum illud aliud à quo Deus habet esse, esset Deo prius, cùm necesse sit ut causa causatum præcedat. 2. Esset à Deo independens, cùm impossibile est, ut prius à posteriori dependeat. 3. Esset Deo perfectius: quia causa non potest perfectionem majorem communicare, quàm ipsa habet; & ideò si Deus initium ab alio sumeret, illud aliud esset quoad esse ad minimum æquè perfectum, ac causatum suum; & cùm quoad modum essendi esset independens, esset absolutè perfectius: At hæc omnia ipsam Deitatem penitus tollunt, cùm Deus non est qui habet causam priorem, cum sit causa prima: nec qui habet aliud perfectiùs, cùm sit ens absolutè perfectissimum: nec ab alio dependet, cùm ab ipso dependent omnia. Et per consequens, Deus ab alio esse non possit. Nec à à seipso initium sumat, cùm impossibile sit, ut aliquid seipsum producat. Sic enim esset antequam produceretur: nam quod producit semper est naturâ prius, quàm illud quod producit. & ideò si Deus seipsum produceret, esset priusquam produceretur: at hoc impossibile, cùm contradictionem implicet manifestam, Ergo et illud. Et per consequens Deus à se initium non habet; cùm ideò nec à se initium habeat, nec ab alio, æternus sit necesse est; saltem à priori, cum non incipiat esse. At quod nullum habet initium, nec finem habeat, ut manifestum est; & optimè exposuit *Hierocles* in χρύσεα ἔπη *Pythagoræ, pag.* 138. ἐ γὰρ ὅσ πέ ὄζιν ἀπό τινος χρόνε πεφελδύνπ εἰς γένεσιν ἐις ἀεὶ διαμένειν ὥσπερ ἀδὲ τὸ ἐξ ἀϊδίε τιὼ ὑπόσασιν ἔχον ποτε φθορὰν ἀναδέχεδ. (id est) *Nec fieri potest, ut perpetuò maneat illud quod in tempore principium habuit: sicut nec pereat illud aliquando, quod ab æterno subsistebat.* Et per consequens Deus erit absolutè æternus, sine ortu, & exitu, seu ἀπ' ἀιῶνος εἰς ἀιῶνα duraturus: quod erat demonstrandum.

Hîc in transitu hoc scias: quod, cùm dico Deum à seipso initium non sumere, hoc nullum patitur præjudicium ex eo quod antiquorum nonnulli dicunt, Deum Patrem à seipso esse: dicunt enim Deum Filium, & Spiritum sanctum à Patre esse, at Patrem à seipso esse. Quæ locutio innuere videtur, Deum à seipso initium habere, quod nos negamus. *Dub.*

Respond: 1. Cùm dicitur, quod Filius est à Patre, novimus ex ipsis fidei nostræ principiis hoc ita esse explicandum, ut Filius sit à Patre quoad personalitatem, nimirum secundùm quod est filius, non quoad Deitatem, & secundùm quod est Deus. Siquidem cùm Deitas filii sit una illa simplex, & ipsissima Patris Deitas, ab alio esse non possit: Nam & Filius justè αὐτόθεος dicitur. Cùm ideò in symbolo *Nicæno* de Christo occurrit: quod sit, φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ. Hoc sensu Catholico intelligendum: ut sit *Deus de Deo*, non quoad Deitatem, & essentiam, sed potius quoad personalitatem, & subsistentiam, cùm certissimè credimus, *Sol.*

dimus, quod Filius, secundùm quod est filius, & genitus, à Patre differt: at quoad Deitatem Patris & filii nulla est differentia, sed perpetua, & simplicissima identitas & ideò ipsa Deitas filii non est genita propriè, sed persona secundum quam, Pater, & Filius habent se, ut alius & alius, ut generans, & genitus; licèt quoad essentiam & deitatem sint absolutè, & simpliciter unum. 2. Cùm dicunt multi ex antiquis pariter, & recentioribus Deum esse à seipso: hoc intelligendum est negativè a, ad excludendum principium externum: ita ut Deus dicitur esse à seipso, hoc est, ab alio nullo habeat esse: Non autem positivè, seu affirmativè, ponendo principium internum, quasi revera à se duceret originem: cùm manifestum sit, Deum esse absolutè, & simpliciter ἄναρχον, & initium omnino nullum habere posse, vel à se, vel ab alio. Nam τὸ incipere, aut initium habere, à quocunque demum sit, Deitatem directè destruit. Et certè mihi videtur *Lactantium* parum commodè fuisse locutum, cùm Deum dicit *à seipso procreatum, & seipsum fecisse*: & illud *Apollonis* approbat, quod Deus sit αὐτοφυὴς, & illud Sibyllæ, quod Deus sit αὐτογενὴς, ἀπάτωρ. Sic enim prædictus Pater b, *Verum quia fieri non potest quin id quod sit aliquando esse cœperit: consequens est, ut quando nihil ante ipsum fuit, ipse ante omnia à seipso sit procreatus: ideóque ab Apollone, αὐτοφυὴς, à Sibylla αὐτογενὴς, & ἀγέννητος, & ἀπάτωρ nominatur.* Et paucis interjectis: *Alius nos edidit, alius instruxit, Deus ipse se fecit.* Nempè *Clemens* apud *P. Fabrum* c, istas Dei appellationes à Gentilibus ortas, & usurpatas improbat, dum Deum ἀπάτορα, & αὐτογένεθλον pronunciat: nec vult Deum sui ipsius causam dici, aut sui genitorem. Rectiùs ideò *Justinus* (in *Parænet.*) de Deo scribit, sic: αὐτὸς γάρ ὅτι μόνος ἀεὶ ὢν, γένεσιν δὲ μὴ ἔχων. *Nempe solus Deus semper est sed generationē non habet.* Quin & usitata sunt apud Patres Græcos illa Dei Epitheta, quod sit μόνος ἄναρχος μόνος ἀγέννητος, φύσει μὴ προσκείμενος. Illumq; non rarò ἀναίτιον, καὶ πάσης αἰτίας, καὶ φύσεως κρείττονα appellant. Vide multa his similia apud *Pet: Fab:* ubi suprà: & etiam apud eundem in *Append. ad lib. prædictum, lect. Sacrar. lit. Stud: pag:* 300. 301. & deinceps. Et apud *Daniel: Heinsium in Aristarch. sacro in Nonni Paraph: Johan: cap: 3. pag.* 68, 69, 70, *&c.* Ubi *Nonni* paraphrasin non injustè notat vir magnus: *Nonnus* enim de Christo loquens, sic ait: υἱὸς ἀμήτωρ, καὶ λόγος αὐτοφύτοιο θεοῦ. Hic *Nonnus* Deum αὐτόφυτον appellat, quod non probat *Heinsius.* Nempe Deus πέφυκε, καὶ ἔφυ: non autem φύεται ὁ θεός. Ἀυτόφυτοι (inquit) *herbæ sunt, quæ sponte proveniunt; ut* ναὶ μὰ αὐτόφυτος *in Epigrammatis. Quis autem provenisse dicat Deum? aut ex se provenisse, aut ex se natum? nam qui ita loquitur* ἐν τῷ ἀνάρχῳ *statuit principium.* Et illud à *pet: Fabro* annotatum approbat; nempe Philosophos, Paganos (non Christianos) primam in Trinitate personam, αὐτοφυῆ, αὐτόγονον, & αὐτογενῆ dixisse. Adeò ut locutio illa *Deus est à seipso*, mihi videtur minus commoda: & dici posse commodius, quod *Deus est*, cum *Cyrillo* δοκεῖ μὲν οὖν κυριώτερον πάντων ἡμῖν ὅτι θεοῦ ὀνομάτων, εἶναι τὸ ὄν. *Nullum magis Deo nomen convenire, quam cùm ens vocatur.* Et probo illud, quod habet *Jul. Cæs. Scalig. Exercit. 365. cap. 2.* Ubi Deum vocat αὐτανὸν, *ipsum ipsum, vel ipsum se*: licèt non probo ambitiosam inventionis propriæ jactantiam, cùm subjungit. *Adde quod nos admirabili ambitu, significatus excogitavimus, & Deum* αὐτανὸν, *primi appellavimus.*

a *Vid. Suarez Metaph. pag. 2. disp. 28. sect. 1. num. 6. 7. p. 6.*

b *Lactant. de fals. Relig. l. 1. cap. 7. p. 29.*

c *P. Fab. in Dodecam. cap. 12. pag. 224, 225.*

Ratio 2. In ratione secunda 1. Unum suppono. 2. Rationem deduco. Suppono Deum quoad esse suum, & Deitatem, esse absolutè infinitum, quod & Gentibus fuit cognitum,

mum, utpote rationi naturali manifestum; asserente Apostolo ad *Rom.* 1. 20. vid. *Suarez. Metaph: part* 1 2. *disp:* 30. *Bassol. in* 1 *dist.* 2. *q.* 2. *art.* 1. *Jacob. Martin. Exercit. Metaphys. lib.* 2. *Exercit:* 4. *Theorem:* 11. *pag.* 778. & deinceps. Quo supposito, sic argumentum deduco: Deus est infinitus quoad essentiam: ergo est absolutè æternus quoad durationem. Antecedens est ex suppositione concessa evidens. Consequentiam sic ostendo: Illud quod est absolutè infinitum quoad essentiam, principium essendi habet nullum. E. est absolutè æternum. Consequentia iterum est manifesta, quia necesse est ut illud quod principium nullum habet, à quo esse incipiat, sit ab æterno & per consequens absolutè æternum; nam quod est, & nunquam incepit, ab æterno fuisse ipsâ luce clarius est. Jam subsumo, at illud quod est quoad esse infinitum, à principio nullo incepit esse: nam primò impossibile est ut infinitum sibiipsi daret initium, & contradictionem implicat manifestam. sic enim idem est prius & posterius seipso. 2. Idem esset causa & causatum suiipsius. 3 Idem penderet, & non penderet à seipso. Quin causa nō dependet à causato, causatum autem dependet à causa: & ideò si suiipsius causa esset, & penderet à seipso, & non penderet. 2. Infinitum quoad essentiam non potest fieri ab alio extra se; nam illud principium à quo fit, vel erit finitum, vel infinitum: prius dici non possit. Quia impossibile est ut principium finitum effectum producat infinitum: cū talis effectus perfectio, virtutem talis causæ penè infinitè superat. Non posterius; Quia si illud principium sit infinitum, tum quæro, an habuit ipsum aliud principium, vel non: si non habuit, tum illud erit infinitum quoad esse, & cùm conceditur nunquam incepisse, erit absolutè æternum, & per consequens erit Deus ille de quo quærimus. Et si dicas quod habuit principium se prius, tum semper recurrit eadem quæstio; ita ut necesse sit, ut vel concedas progressum in infinitum in istis principiis, vel in principio aliquo & quoad essentiam, & durationem infinito sistendum: at hoc erit Deus, & per consequens manifestum erit Deum esse absolutè æternum, quod erat demonstrandum.

Ratio 3.

3. In ratione tertia etiam unum suppono, & tum argumentum deduco. Suppono Deum esse ens perfectissimum; hoc enim manifestum est, cùm & omnes omni tempore admittunt, & tanquam conceptum Dei intrinsecum agnoscunt, quod sit ens perfectionis summæ, quo nec majus aliquid esse possit, nec melius. Ratio enim recta in unoquoque hoc immutabiliter dictat, nimirum inter universam entium multitudinē, illud esse Dei, quod reliquis perfectius est, & melius. Quo supposito, sic infero: Deus est ens perfectissimum. E. æternū. Consequent: sic ostendo: Ens perfectissimum non potest incipere esse. Ergò est absolutè æternum. Ratio antecedentis est; Quia si ens perfectissimum inciperet, tum vel à se, vel ab alio: quòd nullum ens sibiipsi dare possit initium, superiùs demonstravimus; quod autem ens perfectissimum ab alio incipere non possit, manifestum est: Quia illud ipsum ens quod supponitur ens perfectissimum producere, esset perfectius ente producto: Ratio est, quia necesse est ut ens producens quoad esse absolutum sit saltem æquè perfectum, ac ens productum; (cùm impossibile sit, ut perfectio major contineatur in virtute productivâ alicujus causæ, quam est in ipsa causa quæ produceret:) & quoad modum essendi erit perfectius, quia producens est independens à re producta, & ideò quoad independentiam illam, seu modum essendi nobiliorem, erit perfectius ente producto, cùm ens productum à producente necessariò dependeat. Quibus concessis sequetur, quod ens illud producens ens perfectissimum, erit

saltem æquè perfectum quoad essentiam; & quoad modum essendi independentem, erit perfectius quàm ens productum: adeò ut si ens perfectissimum producatur & incipiat esse, sequetur quod est aliquod ens perfectissimo perfectius, (Quia producens erit perfectius, producto) at hoc contradictionem implicat manifestam; nam si ens aliquod sit perfectissimum, quî fieri possit, ut sit aliquod ens perfectius? Fatendum ideò si Deus optimus maximus sit ens perfectissimum (quod nullus unquam negaverat) quod principium habere non possit, & ideò nunquam essendi initium habuit, & per consequens sit absolutè, & simpliciter æternum. Quod erat demonstrandum. 2. Repugnat, ut ens perfectionis summæ ab aliquo dependeat, cùm dependentia ab aliquo tanquam à causa excludit gradum perfectionis non exiguum, (nempe independentiam) Et ideò si Deus sit ens perfectissimum, necesse est, ut sit independens; & ideò sine causa efficiente, & ideò sine exordio, & omni essendi principio, & ideo simpliciter æternus: nam quod nec esse, nec durare incipit, est æternum. Et ideò si Deus nunquam incepit esse, nunquam habuit durationis principium, & per consequens erit æternus. 3. Necesse est, ut ens perfectissimum habeat durationem perfectissimam, at æternitas est duratio perfectissima, & ideò si Deus sit ens perfectissimum, erit æternus. Nam si Deus non sit æternus, utique perfectionis summæ esse non possit, cùm ei desit aliqua perfectio nempe æternitas: nec ullâ rationis verisimilitudine affirmari possit, durationem finitam, & imperfectam (qualis omnis esse necesse est, æternitate solâ exceptâ) enti infinito, & perfectissimo convenire. Nam sicut enti finito, dum est ens finitum necessariò convenit duratio finita (cùm duratio infinita absolutè, in ente finito fundari non possit,) sic enti infinito necessariò convenit duratio proportionata, nempe duratio infinita, seu æternitas; & ideo concesso hoc, quod Deus est infinitus, sequetur manifestè, quod sit æternus. Superius enim demonstravimus, quod illud quod est infinitũ non potest incipere esse, & ideò erit æternum; nam certissimum est, quòd illud quod non habet principium essentiæ, & constitutionis, non habet, imò nec habere possit principium permanentiæ, & durationis: sicut è contrario, quod habet principium essentiæ, principium durationis habeat necesse est: nam mihi videtur impossibile, ut ens aliquod quoad esse incipiat, nimirum ut ipsa entis essentia initium habeat, & duratio ejus non habeat: Nam cùm illud quod initium nullum habet, præcedit illud quod habet initium; sequetur quod si ens aliquod habeat initium quoad essentiam, & non habet quoad durationem, quod duratio ipsum ens cujus est duratio antecedat: at hoc impossibile, qui enim fieri potest ut duratio antecedat illud cujus est duratio? Omnis enim duratio à re durante necessariò dependet, ita ut contradictionem implicat *Socratem* esse, & durationem ejus non esse; vel durationem *Socratis* esse, & *Socratem* non esse. Quomodo enim esse possit hæc duratio *Socratis*, antequam sit *Socrates* cujus est duratio?

Ratio 4. 4. Eadem veritas ex immutabilitate Dei deduci potest. Sic, Deus est simpliciter immutabilis. Ergo. Est æternus. *Anteced demonstrat. Aquinat. 1. part. quæst. 3. articul. 1. & in 1. dist. 8. quæst. 3. articul. 1. & Suarez. Metaphys. part. 2. disput. 30. sect. 8.* Jam suppono ut certam, probationem qui vellet apud illos videat. consequentiam probo; quia cùm incipere, & desinere non possit aliquid nisi per mutationem, seu motum, sequetur, quod si Deus sit omnino immutabilis, quod nec incipiat esse, nec desinat: & per consequens erit absolutè æternus, quod erat dicendum. Hanc rationem urget *Aquin. Contr. Gentes lib. 1. cap. 15.*

in

in prin: cap. eamque fusiùs ibid: explicat *Francisc: Ferrarienſis.* Sed mitto reliqua, cum *Deum esse æternum*, veritatem adeo rationi naturali manifestam judico, ut superfluum esset ad ejus demonstrationem probationem instituere operosam.

Huic veritati objicit *Aquin:* 1. *part. quæst.* 10. *art.* 2. Et *Molina* etiam in 1. *p.* *Dub.*
q. 10. *disp.* 3. Sic: Æternitas est mensura quædam, at Deo non convenit esse mensuratum, cum sit infinitus simpliciter, incomprehensibilis, & immensurabilis. 2. Mensura, & mensuratum debent distingui inter se, at æternitas ab essentiâ Dei non distinguitur; quicquid enim est in Deo, est ipse Deus.

De hac re multa disputant *Vasquez in* 1. *part. disp.* 31. *cap.* 3. Et *Balthazar Na-* *Sol.*
varett in 1. *part:* etiam, *Controvers.* 28. Ubi concedunt 1. Quod Æternitas congruè dici possit mensura; usitatè enim æternitas dicitur mensura communis, & à Metaphysicis, & Theologis, quæ mensuras omnes inferiores, & durationes comprehendit; ita tamen ut ipsa, nec ab omnibus aliis comprehendatur. Et hoc explicat *Alvarez*, (*De Auxil. divin: grat: lib.* 2. *disp.* 8. *num.* 2. *pag.* 49. *col.* 1. *B.*) & dicit quod intelligi possit quomodo æternitas, seu mensura illa universalis, & communis, se habet ad durationes particulares; ex ordine quem habet locus communis, & universalis ad locos particulares: nam sicut locus communis se habet ad particulares respectu spatii, sic æternitas ad durationes particulares, (puta ævum & tempus) respectu durationis. Et ideo sicut locus communis (v. g. superficies cœli ultimi) omnes locos particulares includit, & tanquam mensura communior comprehendit; ipsa tamen non comprehendatur. Sic pari passu, æternitas, cum sit mensura universalis & communis permanentiæ in esse, includit, & comprehendit omnes durationes particulares, ævum, tempus, annum, diem, horam, &c. Ita tamen, ut ipsa non comprehendatur. 2. Æternitas non includit rationem mensuræ formaliter, nec in ordine ad Deum, nec in ordine ad creaturam. 1. Quia omnis mensura formaliter dicit respectum ad rem mensuratam; ita ut quamdiu est mensura, respectum ad mensuratum habeat necesse est. At si creatura nulla unquam fuisset, Deus non fuisset minus æternus quam nunc est: Et ideo sicut ante creaturam productam æternitas non formaliter includebat rationem mensuræ in ordine ad creaturam; sic nec nunc includit. Fateor tamen cum *Balthaz: Navaret.* Ubi suprà, quod æternitas radicaliter includit rationem mensuræ (i. e.) est talis perfectio quæ per intellectum applicari possit ad res mensurandas, & durationes eorum aliquatenus æstimandas. 2. Æternitas in ordine ad Deum non includit rationem mensuræ formaliter. Ratio est, quia æternitas est attributum Dei reale, omnis autem mensura respectu Dei est solum Ens rationis, nimirum quoad formale mensuræ: Ratio est, quia necesse est ut mensura aliquo modo distinguatur à re mensuratâ, pro formali scilicet; quia impossibile est, ut mensuratum & mensura sint formaliter idem; alia enim est formalitas mensuræ ut sic, alia formalitas mensurati. Sed inter Deum & æternitatem distinctio nulla esse possit, nisi distinctio rationis, ut manifestum est; Ergo, æternitas formaliter non includit rationem mensuræ, sed solum radicaliter. Et hoc est quod dicit *Aquin: in solutione hujus argumenti* 1 *part. q.* 10. *art.* 2. *ad tertium.* Quod cum æternitas dicitur mensura Dei, *ibi ratio mensuræ accipitur secundum intellectum nostrum tantùm.* 3. Concedit ideo *Navarretæ* æternitatem radicaliter includere rationem mensuræ, etiam in ordine ad Deum, & Deum posse dici mensurabilem, & ab æternitate mensuratum:

& tamen

& tamen ex hoc non sequetur, Deum non esse infinitum, sed potius contrarium. Nam cum æternitas sit mensura absolutè infinita, non sequetur Deum non esse infinitum, quia æternitate mensuratur, sed potius est infinitus, quia mensurâ infinitâ mensuratur, eíque proportionatur. Ut cum dicimus, quod Deus seipsum comprehendit propter infinitam cognitionis divinæ perfectionem: non sequetur, quod Deus ideo non est infinitus, quia cognitione illâ suâ infinitâ comprehenditur, sed potius inferatur, quod ideo est absolutè infinitus, quia non nisi cognitione suâ infinitâ comprehendi possit. Adeo ut sicut Deum seipsum comprehendere sit absque omni termino seipsum cognoscere; nimirum cognoscere se esse absolutè infinitum: Sic æternitatem Deum metiri, est absque omni termino ipsam Deo adæquari. 4. Cum dicit *Molina* quod mensura distinguitur à re mensuratâ: Respondet *Balthaz: Navaret*, ubi supra; Quod mensura infinita non distinguitur, à re quam adæquatè mensurat, sed est omnino ejusdem perfectionis cum eâ. Sic cognitio divina quâ seipsum Deus comprehendit, non distinguitur à Deo distinctione ullâ reali, ut manifestum est, sed solum distinctione rationis. Quin nec in rebus finitis, & creatis semper distinguitur mensura à re mensuratâ, sed aliquando contingit, ut & mensura, & res mensurata idem sint ex parte rei. Sic duratio rei permanentis ex parte rei non distinguitur à re ipsâ cujus est duratio; (ut evidenter probat *Suarez Metaph. to. 2. disp. 50. sect. 1. num 5. & Capreolus in 2. dist. 2. quæst. 2. art. 1. Conclus. 5. 6.* & alii apud *Suarezium* supra.) Ratio est, quia duratio rei permanentis formaliter, & intrinsecè notat permanentiam in essendo, at Ens aliquod permanens potest permanere in esse per ipsum suum esse præscisè, nullo reali aut modali superaddito: Nam ut ipsum esse *Platonis* permaneat, non est necesse ut ei aliquid addatur, hæc enim non esset sola permanentia, sed augmentatio quædam: Ergo cum permanentia in esse possit esse, nullo alio essentiæ superaddito; sequetur quod & duratio rei permanentis potest esse in re permanente, nullo essentiæ ejus superaddito; cum permanentia in esse, & duratio idem sunt. Et per consequens duratio etiam rei finitæ non erit distincta à re cujus est duratio: Quo dato non necesse erit ut duratio Dei opt: maximi, nempe æternitas à Deo distinguatur, nisi solum ratione; quod etiam sufficit ad naturam mensuræ. 5. Nec repugnat ut Ens infinitum habeat mensuram; Quia uno infinito possumus uti ad cognoscendum perfectionem ejusdem infiniti in alio genere; & tum illud quo talem perfectionem cognoscimus potest dici mensura. *Vid: Balthazar: Navaret* ubi sup. à: & *Controvers. 22. sect. 4. in 1 part. Aquinatis.*

* *Nonni Paraphrast. in Joh: vers: 1.*
† *Justin: Mart: in Paræner.*

6. Ratum ideo & fixum sit, Deum esse absolutè æternum, sine omni durationis exordio, aut epilogo: sitque Deus noster ἄχρονος, (ut *Nonni* utar epitheto*) ἄναρχος † (ut *Justini Martyris*) Alpha, & Omega, τὸ νῦν τὸ ἀιώνιον, καὶ ἀπέραντον, æternum nunc, in perpetuum duraturus. Jam proximo in loco de naturâ hujus æternitatis videndum, quæ, & qualis sit: & hic multa de naturâ æternitatis sciens prætereo, utpote à Metaphysicis fusiùs explicata, quorum veritas recepta magis, & indubitata; & de æternitate ostendam. 1. Quod respectu sui sit mensura simplex, & indivisibilis, quæ partes nullas admittit; nempe contra *Vorstium*, & *Taurellum*, qui conatu magno, sed & irrito, æternitatem esse mensuram divisibilem demonstrare satagunt. 2. De æternitate agendum in ordine ad creaturam; & hic ostendam modum quo futura æternitati insunt, nempe quod non insunt modo

modo actuali per existentias proprias, quod vult *Alvarez de Divin: Auxil: lib. 2. disp. 8.* & *Thomistæ* communiter; sed modo virtuali, & objectivè, quod *Scot: in 1. dist. 39.* asserit, & Scotistæ. Pro priori igitur, sit hæc thesis prima.

Æternitas est mensura simplex, & absolutè indivisibilis, ita ut in illâ nullum sit prius, aut posterius, sed est tota simul, quasi immensa quædam, & infinita indivisibilitas. *Thesis 1.* Hanc thesin 1. Explico. 2. Probo. 3. Objectionibus in oppositum à *Vorstio*, & *Taurello* adductis satisfaciam. 1. Igitur per æternitatem intelligo æternitatem simpliciter sic dictam, non diminutam illam à posteriori, quomodo in symbolo Apostolico, & *Johan: 17. 3.* dicitur αἰώνιος ζωὴ, vita æterna, de vitâ principium admittente; & ἀΐδιος δόξα apud *Plutarch:* de gloriâ hominibus attributâ. 2. Hæc æternitas partes admittit nullas, vel essentiales, vel integrales, vel subjectivas. 3. Cum dico, quod in æternitate non est prius & posterius; hoc ita intelligi velim, quod non sit in æternitate prius, & posterius intrinsecè, ad modum principii ex quo vel constituatur æternitas, vel integra efficiatur: licet non nego quin prius & posterius sit in æternitate extrinsecè, ad modum mensurati. Ratio est, quia æternitas, cum sit mensura simpliciter prima, & primum in unoquoque genere sit regula & mensura reliquorum; necesse est ut mensuras inferiores, ævum, & tempus comprehendat. Ita ut æternitas habeat in se prius, & posterius non per denominationem intrinsecam, seu subjectivè; sed solum per denominationem extrinsecam, seu comprehensivè: utpote mensuras inferiores comprehendens, in quibus prius & posterius revera insunt. 4. Cum dico æternitatem esse totam simul, ἀκυρολογίαν mihi ignoscat benignus lector: agnosco enim æternitatem totum quid dici non posse, nisi impropriè; totum enim dici non possit aliquid quod partes non habet; cum totum omne ex natura sua intrinsecè dicit ordinem ad partes. Sed hoc tantùm volo, quòd tota æternitas, universa æternitas, seu æternitas quanta quanta est, simul est. His ideo præmissis ad præmissam thesis nostræ ἀπόδειξιν accedo.

1. *Becanus Theologiæ Schol: part: 1. cap 8.* probat æternitatem esse indivisibilem ex *Psal: 27.* ubi dicitur, *hodie genui te*, de æternâ filii generatione loquente Psalmistâ. Quia licet ab omni æternitate genuit, tamen dicit *Hodie*, quia universa æternitas est unum τὸ νῦν, unum nunc, unum hodie. Et certè hoc est, quod universa Antiquitas communi calculo approbavit, & asseruit. Sic enim *Hipponensis* senex in *Psal. 101.* ut illud citat *Balthazar: Navarett: in 1 part controv. 28. Ibi* (de æternitate loquitur) *nihil est præteritum, quasi jam non sit, nihil est futurum, quasi nondum sit, sed non est ibi, nisi est.* Vide *Becanum & Navarett.* locis citatis. Quin & *Plotinus Enead: 3. lib. 7. num. 2. pag 327.* æternitatem sic nobis reliquit definitam. ζωὴ μένουσαν ἐν τῷ αὐτῷ, ἀεὶ παρὸν τὸ πᾶν ἔχουσαν· ἀλλ' ἐ νῦν ἢ τόδε, ἢ ὕυδις δ' ἕτερον, ἀλλ' ἅμα πάντα: hoc est, *æternitas est vita permanens in seipsa, tota semper præsens, non autem nunc hoc, nunc aliud, sed tota simul.* Et paucis interjectis: μένοντος ἐν τῷ αὐτῷ (de æternitate loquitur) καὶ ἐ μεταβάλλοντος, ὄντος ἢ ἐν τῷ παρόντι ἀεὶ, ὅπ. ὐδὲν αὐτῷ παρῆλθεν, ἐδ' ἂν γένηται, ἀλλὰ τῦθ' ὅπερ ἔζι, τῦτο καὶ ὄντος. (i. e.) *Æternitas semper manet immutata, semper præsens, utpote cujus nihil præterit, nihil futurum est, sed quanta quanta est, simul est.* *Ratio 1.*

2. Si æternitas esset mensura divisibilis, tum partes in quas dividitur vel erunt finitæ, vel infinitæ, partes enim quæ nec finitæ sunt, nec infinitæ, ne fingi quidem *Ratio 2.*

Possunt. At partes in quas æternitatem dividi vellent, nec finitæ esse possunt, nec infinitæ. E. partes ejus nullę sunt. Ut assumptio manifestiùs ostendatur; dico primò, quod partes illæ non possunt esse finitæ quoad numerum. 1. Quia partes proportionales, unius semi-horæ sunt quoad numerum infinitæ, quia omnis pars continui est divisibilis in infinitũ, quod fieri nõ potuit, nisi partes habuisset infinitas quoad numerum; cum omnis numerus partium finitus facile pertransiri potest, ita ut nulla sit reliqua. *Vid: Ant: Ruv: in 6. phys: tract: de compos: continui, n. 17.* & passim per tractatum illum. *P. Hurtad: de Mendoza disp: Phys: 15. sect. 4.* & *Suarez Met: part. 2. disp. 40. sect. 5. pag. 276.* Cum ideo apud Philosophos omnes saniores receptissimum sit, quòd in quavis parte continui sunt partes proportionales infinitæ quoad numerum; Imo (ut loquitur *Ruvio*) infinities infinitæ; cum & ratio manifesta hoc evincit, ut apud authores prædictos videre est: impossibile est, & plane incongruum, ut tota æternitas dividatur in partes quoad numerum finitas. 2. Numerus partium finitus facilè pertransiri potest, & per consequens, si partes in quas æternitas dividitur, essent quoad numerum finitæ, ipsa æternitas non esset mensura, aut duratio undequaque interminabilis; cum inter numerum partium finitum, (quantumcunque demum numerum illum statuas) à quacunque parte incipias, percurrendo tandem ad ultimam pervenias necesse est; quod in æternitate fieri non posse manifestum est: Et per consequens partes æternitatis non erunt finitæ quoad numerum. 2. Nec erunt finitæ quoad durationem; nam 1. manifestè repugnat rationi rectæ, ut ex partibus quoad durationem finitis, fiat duratio infinita. Nam supponamus unam partem durationis finitam, & tum, si huic parti finitæ plures finitæ etiam addantur, quantum universa patitur Arithmetica, & hoc in æternum continuetur; tamen cum sit additio finitæ partis ad finitam, impossibile erit, ut unquam ex istis finitis durationibus fiat duratio infinita. Finitum enim finito additum non producat aliquid nisi finitum. Nam sicut evidens est, & per se perspicuum, quod ex infinitis indivisibilibus non fit unum divisibile, nec ex infinitis non-calidis, fiat unum calidum: Sic, si durationes finitæ in æternum adderentur durationibus finitis, non constituant nisi durationem finitam. Cum ideo æternitas est duratio infinita (ut manifestum est, & in confesso) impossibile est ut ex partibus finitis, seu durationibus finitis constet: Et per consequens, in partes quoad durationem finitâs dividi non possit, quod erat dicendum. 2. Partes æternitatis cum sunt successivæ secundum *Vorstium*, ab æterno esse non possunt*; cum non sit possibile, nec per potentiam Dei absolutam, ut ullum successivum sit ab æterno. Quod nervosè probat (ut solet reliqua) magnus Philosophus *Ant: Ruv: in 8. phys: tract: de æternitate mundi. Quæst: 3. p. 700. Vid: Durand: etiam in 2. dist. 1. quæst: 2 articul: 3. Scot: lib. Phys. 8. q. 3. &c.* Et ratio manifesta hoc evincit; Quia 1. Cum statuit *Vorstius*† inter partes æternitatis esse prius & posterius, impossibile est, ut omnes sint ab æterno: Quia quod est ab æterno non admittit aliquid prius, & per consequens, si inter partes æternitatis sit prius & posterius, non possunt omnes esse ab æterno. 2. Nec potest ulla una pars determinata esse ab æterno; Ratio est, quia si sumatur hora, vel semi-hora, vel semi-horæ quadrans, vel pars alia, vel minima; dico, quod nec illa pars potest esse ab æterno secundum se totam; quia cum illa pars quæcunque demum sit, sit continua, & successiva; necesse est ut habeat in se prius & posterius, & per consequens secundum se totam ab æternitate esse non possit. Nam illud

* *Vid: Petrum Hurtad: de Mendoz: disp: Phys: 18. sect. 2. pag. 518.*

† *Vorstius de Deo in not: ad disp. 3. pag. 223. 224. 225.*

illud posterius non erit ab æterno, cum æterno prius esse non possit. Et si dicas quod illa pars secundùm se totam non est ab æterno, sed habet primum instans post quod omnes partes sequuntur. Tum 1. Illud instans erit principiũ à quo incipit æternitas (ut manifestum est) at hoc directè repugnat naturæ æternitatis, ut incipiat, & per consequens esse instans primum in æternitate impossibile est. 2. Si esset aliquod instans ante omnem æternitatis partẽ, tum nulla æternitatis pars esset ab æterno, cùm esset instans omni æternitatis parte prius: Et per consequens dici non posset, quod æternitas sit divisibilis in tales partes quarum nulla possit esse ab æterno: hoc enim naturæ æternitatis manifestè repugnat. E. 3. vel tandẽ illæ partes in quas dividitur æternitas erunt infinitæ quoad durationem; & tum æternitas composita erit ex multis durationibus infinitis; at hoc evidenter absurdũ. 1. Quia sic (cùm quælibet) pars supponitur esse infinita quoad durationẽ quælibet pars erit æqualis toti æternitati; quia ipsa æternitas est solũ duratio infinita, & ideò si quælibet ejus pars sit infinita quoad durationem, tum quævis ex istis partibus erit toti æternitati æqualis: At hoc ipsis rationis rectæ principiis directè contradicit: cum inter principia cõmunia, & ipsas κοινὰς ἔννοιας semper habebatur illud, *Omne totũ est majus sua parte*: ita ut necesse est, ut linea tota sit major dimidiâ, hora tota major semisse, & sic æternitas tota (præsertim cùm constet ex partibus divisibilibus, & successivis secundum *Vorstium*) major erit quavis suâ parte. Quod tamen fieri non possit, si pars ejus quavis esset infinita. Et per consequens partes æternitatis non possunt esse infinitæ. 2. Si quælibet pars esset infinita quoad durationem, tum impossibile esset, ut una pars esset aliâ prior (quod vult *Vorstius*:) quî enim fieri possit, ut inter illas partes, una aliam antecedat, cùm earum quævis supponitur infinita, sine principio, aut fine? 3. Si quævis æternitatis pars esset quoad durationem infinita, tum tot essent æternitates quot partes, (non una æternitas) cùm quælibet duratio infinita sit æternitas. Cùm ideò ex prædictis manifestum, sit quod partes æternitatis nec finitæ esse possunt, nec infinitæ, sequetur, quod sunt omninò nullæ; & per consequens æternitas erit duratio simplex & indivisibilis. Quod erat demonstrandum.

3. Ipsa Dei essentia est simpliciter indivisibilis, nec partes ullas admittit; at æternitas est ipsissima Dei essentia. Ergo, erit omnimodo indivisibilis. Propositio prima est apud omnes receptissima. Vid: *Aquin. 1. part. q. 3. articul. 7. & in 1. dist. 8. q 4. Ferrarien. contra Gent. lib. 1. cap. 18. Suarez Metaph. part. 2. disp: 30. sect. 3, 4, 5, &c. Vasquez in 1. part. disp. 22. cap. 3. Tanner: 1. part. disp. 2. q. 3. dub. 1. num. 9.* Et multos apud *Joh Martin. in 1. sent. dist. 8.* Sed & ratio naturalis evidentissima, propositionem illam esse verissimam demonstrat. Nam 1. Si essentia Dei haberet partes ex quibus constaret, tum necesse est ut sint Deo priores, & ab iis tanquam à causis Deus ipse penderet; quia necesse est, ut causæ constituentes sint prius constituto, & ut constitutum ab illis in esse pendeat. At horum utrumque impium est. & ipsam Deitatis rationem penitùs evertit. Cùm manifestum sit si aliquid sit Deo prius, quod Deus nec est causa prima, nec æternus, nec independens, &c. At hæc omnia in conceptu Dei essentiali includuntur, & per consequens essentia divina non erit composita, sed omnino simplex: quod erat demonstrandum. 2. Si Deus partes tales habeat ex quibus essentia ejus sit, tum vel erunt finitæ, vel infinitæ: non finitæ, quia tum Deus non esset infinitus, (quod tamen negat *Vorstius* qui Deum infinitum statuit) quia ex partibus finitis quod sit, finitum sit necesse est. At Deus noster optim: maxim: non est finitus, ergo. 2. Vel erunt in- *Ratio 3.*

finitæ illæ partes; at hoc etiam impossibile. 1. Quia ex duobus infinitis fieri non possit unum. 2. Si partes illæ essent infinitæ; tum vel essent diversę, vel non: si non, tum non essent plures partes; quia impossibile est ut sit partium pluralitas, ubi non est diversitas. Si sint diversæ (quod necessariò dicendum) tum per perfectionem aliquam differant necesse est, & sic erit perfectio aliqua in unâ parte quæ non est in alia. At hoc manifestè repugnat cum natura infiniti; Quia cum omne ens infinitum sit necessariò perfectionis infinitę, sequetur, quod omne infinitum perfectionem omnem possibilẽ includat, hoc aut fieri nequeat, si sint plura infinita diversa; Quia eorum neutrũ perfectionẽ illam includat in qua differunt. Et per consequens, utrumq; carebit aliquâ perfectione actuali & ideò neutrum erit infinitum, & perfectionis sũmę; illud enim qd est perfectionis infinitę perfectionẽ omnem possibilem includat necesse est. Ex his ideò manifestum erit, essentiã divinam non esse cõpositam, sed omnino simplicem. Jam subsumo; at æternitas est ipsissima hæc essentia; hæc erat propositio secunda, quæ sic fiat manifesta. 1. Certissimum est æternitatem esse attributum Dei internum, quod Deo inerat ante creaturam omnem: quod & admittit *Vorstius*. Tum sic: Hoc attributum Dei vel erit idem cum ipsa Dei essentia, vel diversum. Si sit idem, habetur propositum; & cum essentia Dei sit indivisibilis, erit & æternitas etiam indivisibilis, quæ est eadem cum essentia. Si non sit idem cum essentia Dei, tum adjunctum aliquod essentiæ divinæ, extra ejus essentiam sit necesse est: Quo dato, sequetur 1a Quia omne adjunctum est saltem naturâ posterius eo cujus est adjunctum, quod æternitas erit Deo posterior, & per consequens erit aliquid ipsa æternitate prius. 2. Si sit adjunctum Dei extra ejus essentiam, tum erit finitum, & dependens, & à Deo productum: Quia sola essentia divina est infinita, & increata, & independens, & entia reliqua omnia finita, creata, & dependentia, (ut manifestum est:) & per consequens si sit adjunctum Dei extra ejus essentiam erit finitum, creatum, dependens. At hæc omnia naturam æternitatis evertunt; quia æternitas est duratio Deo infinito adæquata; at quod duratio finita, creata, dependens, Deo infinito, increato, independenti adæquata sit, est omnino impossibile. 3. Si esset æternitas adjunctum Dei extra ejus essentiam; tum illud adjunctum habeat necesse est, vel à causa aliqua externa, vel à se: Non prius; quia est contra rationem primæ causæ, ut ab alia causa quidquam recipiat; aliâs illa alia esset superior, & prior, saltem secundùm eam rationem, qua adjunctum illud in Deo producit. 2. Quia saltem quoad illam perfectionem penderet Deus ab illa causa extrinseca. 3. Quia tale accidens, seu adjunctum quodcunque, seu qualecunque sit, esset attributum commune, non proprium; unde quantum est ex se posset abesse, vel adesse; & tum primò, Deus esset mutabilis. 2. Non esset perfectionis summæ; quia illud non est summæ perfectionis, quod quoad aliquam perfectionem depenset ab alio. 3. Quia sic Deus potuit non esse æternus; quia cùm ex hac thesi æternitas esset adjunctum commune, quod abesse poterat à subjecto, ideò æternitas in tali casu abesse possit salvo subjecto; at Deum esse, & non esse æternum, contradictionem implicat manifestam, ut suprà demonstravimus. Nec secundum dici possit; nempe quod Deus causat illud adjunctum in seipso; nam si ita, tum vel liberè hoc producit, & tum potest non producere salvâ Deitate; quia quicquid liberè fecit Deus, potuit non fecisse salvâ deitate; & ideò si æternitas sit adjunctum Dei quod liberè in se causavit, tum potuit esse Deus sine illo adjuncto, nempè sine æternitate & sic esset Deus, & non æternus; at hoc impossibile;

possibile; ergo & illud. Vel 2. Adjunctum illud necessariò producit; & si ita; tum 1. Quia adjunctum illud producit, ideò erit Deus adjuncto illo, scilicet æternitate prior; at hoc impossibile, ergo & illud. 2 Quia illa interna emanatio, seu productio adjuncti illius, revera esset aliqua efficientia, quia per illam adjunctum istud esse acciperet, quod prius non habuit: inde manifestum erit, quod esse talis adjuncti erit participatum: & sic esset in Deo ab æterno quædam quasi mutatio, & receptio alterius rei, seu entitatis participatæ, & effectæ; hoc autem dicit manifestum imperfectionem; quod optimè expositit μεταφυσικώτατος. *Suar: Metaph. part. 2. disp: 30 sect. 5. num. 7, 8. pag. 48.* Sed 3. attributum illud quodcunque demum sit, sive reale, sive modale, si essentiam Dei consequatur, & ab eâ tanquam à causa dependeat, necesse est ut habeat principium, (ut per se manifestum est) & per consequens æternitas tale essentiæ divinę adjunctum esse nequeat, cùm æternitas sit duratio quę principium omne necessariò excludit. Sic certissimâ rationis evidentiâ constat, æternitatem esse durationem indivisibilem. Adeò ut veritatem hanc manifestam hostes habuisse, nullus crederet, habet tamen eosque ὁμοφωνίαν planè impiâ conjuratos. Nec Ethnicos dico, miseris infelicis ignorantię tenebris occœcatos, sed (quod dolendum) Christianos: *Vorstium* nimirum, in tractatu de Deo, in quo multa habet opinionum portenta potiùs, quàm dogmata; qualia in hac veritatis luce nullum tenuisse crederes, nedum *Vorstium*. Dum æternitatem Dei divisibilem asserit, dum immensitatem, infinitatem, simplicitatem Dei vel aperte negat, vel commentis suis Deo indignis, evertat. Quod & ante annos aliquot apud prępotentes Belgię fœderatæ ordines, per legatum suum conquestus est æternę memorię *Jacobus* Rex. Sed & ante *Vorstium* eundem errorem erravit *Nicolaus Taurellus* medicus, libro de rerum æternitate conscripto. Audax temeritas! annon satis medico fuisset, quod multorum vitam in discrimen ducat, nisi & æternitatem; ut de *Galeno* erraret, nisi & de deo? Sed pergam; Et 1. Quid de Æternitate statuunt ostendam. 2. Quo fundamento innituntur. 3. Fundamenta illa evertam, ut sic errores superstructi *mole ruant suâ*

1. *Vorstius de Deo, in Not: ad disp: 3. pag: 222. 223. 224. &c.* sic statuit: 1. Quod Dei æternitas nihil aliud est quàm perennis duratio. 2. Quod duratio nihil aliud est, quàm tempus in genere acceptum. 3. Hoc tempus ex *Nicolao Taurello* definit, (cujus definitionem ut doctam & veram ipse approbat) definit (inquam) *Quod hoc tempus in genere, sit duratio præsens præterita, & futura.* 4. Statuit æternitatem esse durationem in qua etiam est pręsens, pręteritum, & futurum. Ita ut in æternitate (secundùm *Vorstium*, & *Taurellum*.) sit prius, & posterius, sit pręteritum, & futurum, sint partes extra partes non minùs quàm in tempore. 5. *pag.* 226. putat sententiam illam quę statuit æternitatem esse indivisibilem, & totâ simul esse veritati contradictoriâ & tandem quod hęc sententia Ubiquitariorũ errori viam præparat; & ideò paginâ prædictâ. 226. *inter Not: ad d.* 3. Opinionem illam, quę æternitatem statuit indivisibilem, omnino falsam pronuntiat. Nempe hę sunt κυνοδοξίαι, hęc effata *Vorstii*, & *Taurelli*, pro quibus, tanquam pro aris, et focis militant, conatu nempe majori, quàm successu. Restat ideò ut fundamenta eorũ ponerẽ, super quętantam erroris molem ædificant, eaq; ita posita convellam.

Rationes Conv:

Sic ideò procedit *Vorstius. In Not. ad d.* 3. *De Deo. p.* 226. 227. Si ęternitas sit indivisibilis, et tota simul, tum singulę partes temporis simul essent, & non essent: scil: simul essent respectu ęternitatis, et non essent simul respectu temporis: et

Vorstii cont: æternitatis indivisibilitatem.

ideo quęvis temporis pars ſemper erit, quia coexiſtit toti æternitati, quæ eſt menſura indiviſibilis, & tota ſimul. 2. Si æternitas ſit menſura indiviſibilis, & tota ſimul, tum ratione æternitatis efficiat Deus, ut præteritum non ſit præteritum, nec futurum futurum. Nam præteritum jam amplius non eſt, & futurum nondum eſt; & tamen utrumque præſens eſt in æternitate, ſi utrumque æternitati coexiſtat. 3. Sequetur (inquit) ſi æternitas ſit indiviſibilis, & tota ſimul, quod primus mundi dies, & hic dies labens coexiſterent: Quia utrumque eſſet in æternitate, & cum æternitas ſit indiviſibilis, coexiſtant neceſſe eſt, cum in eodem inſtanti, ſeu duratione eâdem indiviſibili ſint. 4. Tandem loca ſcripturę aliqua adducit, in quibus differentię temporis Deo ſunt accommodatę, ut quod ſit *Alpha, & Omega, primus, & ultimus*: quod ſit, ὁ ὢν, ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, *Qui eſt, erat, & futurus eſt. Apocal.* 1. Quod ſit *antiquus dierum*: & ſimilia. Nec hoc dogma unquam retractavit *Vorſtius*, ſed potius pertinaci errore occœcatus, ejuſdem ſe patronum præſtitit, & vindicem. Ut abunde pateat, ex ſua (quam dicit modeſtam) reſponſione, ad *Articul: ex Anglia tranſmiſſos. Et ex Specim: Veracit: Conr: Vorſtii per Paſtor: Leowardenſes. Et ex Examine Reſponſ: Vorſtii*, Anno 1612. *edito.* Nempe hęc ſunt quę confidentiâ tantâ producit *Vorſtius*, & univerſam antiquitatem aliter ſentientem, quaſi denſâ ignorantię nube involutam miſeretur. Nimirum veriſſimum eſt, quod olim dixit magnus Pater*: τὸ θράσος ἀμαθίας ἔκγονον, Confidentia inſcitiæ filia; & ante illum nobilior Hiſtoricus† ἀμαθία μὲν θράσος, λόγισμος δ' ὄκνον φέρει, nempe eo audaciùs pronuntiamus, quo indoctiùs. Videamus ideo

** Gregor: Nazianz: orat: 26.*
† Thucydides lib. 1.

-----Quid tanto ferat hic promiſſor hiatu
Dignum.-----

Et an conſequentias adduxit firmas, in manifeſtam theſis ſuæ ἀπόδειξιν vibraturas.

Sol: Arg: Conrad: Vorſtii.

1. Dico igitur 1. cum *Becano Theolog: ſuæ Scholaſt: p. 1. cap. 8.* quòd argumenta hæc nihil novum ſapiunt, ſed cramben ſolum repetitam; cum è Scholaſticis illa habuit, ubi & ſolutiones eorum ſolidas habuiſſet, modò voluit. 2 Tria hæc argumenta quæ urget, ſunt revera non niſi unum, Arithmeticâ in cauſæ ſuæ ſubſidium non profuturâ, multiplicatum. Nam omnia ex hac conſequentiâ pendent: Si æternitas ſit indiviſibilis, tum quæ ſemel ſunt in æternitate, ſimul ſunt, & ſemper ſunt in æternitate, quia toti æternitati coëxiſtunt. Dico igitur 3. hanc conſequentiam eſſe omnino invalidam: Ratio eſt, Quia tota æternitas non coëxiſtit omnibus partibus temporis ſimul, ut ſupponit *Vorſtius*: Quaſi Dies mundi primus, & ultimus in æternitate jam actu ſimul ineſſent. Hoc enim impoſſibile, nam cum Dies mundi ultimus nondum exiſtat, impoſſibile eſt ut æternitati coëxiſtat, cum nihil æternitati ineſſe poſſit priuſquam habet eſſe; Quomodo enim ineſt illud in æternitate, quod ſimpliciter non eſt? Sed hoc poſtea evidentiùs probaturus ſum, & fuſiùs, ubi ad quæſitum illud, *de modo quo futura æternitati inſunt*, devenio. 4. Æternitas coëxiſtit ſingulis partibus temporis non ſimul, ſed diviſim ſumptis: Ita ut hodie tota æternitas coëxiſtit hodierno die, cras tota coëxiſtit die craſtino, perendie, perendino. Ita ut ſicut partes temporis in ordine ad ſe invicem ſimul non ſunt, ſic nec in ordine ad æternitatem: Sed ut partes temporis ſecundum prius, & poſterius ſunt, non omnes ſimul; ſic ſecundum prius, & poſterius, in æternitate ſunt: eodem enim modo quo ſunt, menſuræ ſuæ

propriæ,

propriæ, & æternitati etiam insunt. Et secundum has hypotheses dicimus, quod diei hujus hora prima cum actu est, actu etiam æternitati inest, eíque toti coëxistit; at postquam hora secunda advenerit, jam hora illa toti æternitati coëxistit, & hora prima non modo non est simul cum horâ secundâ in æternitate: Sed omnino æternitati non inest: Ratio hujus veritatis manifesta est; Quia hora prima, secundâ actu existente, non est, ergo æternitati non inest: Inesse enim necessariò supponit esse, & per consequens, si horâ secundâ existente, prima hora simpliciter non sit, tum impossibile est ut æternitati insit. Veritatem hanc tali exemplo illustrat *Becanus* ubi supra. Hoc die (inquit) totum cœlum quantum quantum est coëxistit *Vorstio*: eo mortuo totum etiam coëxistit filio *Vorstii*; quo defuncto, totum iterum nepoti ejus coëxistit, & sic deinceps per singulas generationes. At hinc non sequetur, quia toti cœlo, & *Vorstius*, & filius, & nepos coëxistunt, quod ideo simul coëxistunt. Quia unus hodie, alius postea, & tertius deinceps toti cœlo coëxistit. Sic dies anni primus æternitati coëxistit, & dies vicesimus, & centesimus; sed non hinc sequetur, quod simul æternitati insunt, sed suo ordine, primus primò, & sic deinceps. §. Sed hoc adhuc evidentiùs pateat, ex alio exemplo magis appositò, à coëxistentiâ rerum in spatio desumpto: Sic, anima rationalis (ex communi Scholasticorum dogmate) cum sit indivisibilis, ubicunque est, tota erit; ita ut quicquid ei coëxistit, ei toti coëxistat necesse est. Ita ut & manus animę huic toti coëxistat, & pes, & caput: tamen non sequetur, quia anima est indivisibilis, & pes, manus, & caput ei toti coëxistunt respectu spatii, quod ideo inter se coëxistunt respectu spatii; cum distantia non exigua intercedit inter spatia illa, in quibus pes, manus, & caput insunt. Vel melius sic; sicut æternitas se habet ad tempus respectu durationis: sic immensitas ad locum respectu spatii. Dico igitur, quod sicut locus hic, & locus *Romæ* eidem Deo indivisibili, & immenso coexistunt; ita ut eadem simplex immensitas cum loco hoc, & cum loco *Romæ* coexistat; nec tamen sequetur, hos locos inter se coexistere, cum sint tantis intervallis inter se dissita: sic pari passu, primus mundi dies cum fuit, æternitati toti coexistebat, & hic dies eidem æternitati indivisibili, & toti coexistit; tamen nullis consequentiarum machinis sequetur, primum mundi diem, & hunc diem præsentem inter se coexistere; cum inter hos dies tot secula intercedunt: Vel sic, *Plato* quando existit, toti immensitati indivisibili coexistit, tamen non sequetur: Ergo ubi est immensitas, ibi est *Plato* respectu spatii: Sic hora dum existit, toti æternitati indivisibili coexistit, tamen nec sequetur, Ergo quandocunque est æternitas, etiam & hora hęc est, respectu durationis. Ratio est, quia sicut Dei immensitas indivisibilis non solum est, ubi est *Plato*, sed etiam ubique: sic indivisibilis Dei æternitas non solum est nunc cum hac horâ, sed & eodem modo indivisibili erit cum omni horâ postmodùm secuturâ. Ex prędictis ideo solutio argumentorum *Vorstii* erit facilis, cum omnia supponunt duo entia, quorum unum aliud tempore sit prius æternitati indivisibili inesse non posse, nisi & simul insint: Quod manifestè falsum est: Cum æternitas non sit temporaria, (qualis est instans) sed æterna indivisibilitas; quæ non solum instanti, sed universis temporum particulis adęquata est, etiam & infinito major. Ita ut primus mundi dies cum æternitate illâ indivisibili coexistat, & post multa annorum millia alius dies eidem æternitati coexistat; ipsâ interim æternitate, die primo, & ultimo, & omnibus annorum centuriis interjectis, eâdem manente, simplici scil: & indivisibili-

nas

nec hinc sequetur, quod in æternitate sit prius & posterius, quia una dies prior æternitati inest, alia posterior: Quia hęc prioritas, & posterioritas rebus ipsis insunt sub æternitate contentis, non ipsi æternitati; quę semper est simplex & indivisibilis, sine ulla partium successione. Sicut locus *Romæ*, & locus *Cordubæ* immensitati simplici, & indivisibili insunt, & inter se longè distant: Ita tamen ut illa distantia sit in rebus ipsis sub immensitate contentis, non in immensitate ipsâ quæ perpetuo simplex est, & indivisibilis, & summam dicit ad res omnes indistantiam Nam sicut locis omnibus, quantumcunque distantibus, non solum æqualis est, sed & major indivisibilis immensitas; sic universis temporum periodis major est indivisibilis æternitas, nempe æterna illa indivisibilitas. Vel 6. Prius & posterius possunt esse in æternitate per denominationem externam inclusivè; non per denominationem internâ subjectivè, vel formaliter. Sic dicimus, quod elementa corruptibilia sunt in cœlo inclusivè scilicet, tanquam in superiori comprehendente: non subjectivè, vel formaliter. Sic tempus & omnes ejus differentiæ sunt in æternitate, nempe præsens, præteritum, & futurum; non subjectivè, aut formaliter, quasi in æternitate ipsâ essent formaliter partes quarũ unâ prior esset, alia posterior: Sed solum comprehensivè, per denominationem externam à re contentâ desumptam: Nam æternitas cum sit duratio prima, & suprema, necesse est, ut omnes temporis differentias in se comprehendat modo prędicto. 7. Tandem cum usitatã scripturę phrasiologiam urget *Vorstius*, quâ temporis differentiæ Deo tribuuntur; hujus solutio Theologi munus est, non Metaphysici: Solum hoc dico, quod & unicuique notissimum; nempe ea quæ in scripturâ ἀνθρωποπαθῶς dicuntur, θεοπρεπῶς intelligenda sunt. Nec si digitum Dei, vel brachium, vel oculum legimus; ideo membra illa corporea in Deo esse concludamus, ne in damnatam antiquitùs hæresin incidamus, & Deum ἀνθρωπομορφον somniamus. Nec si differentię aliquę temporis in scriptura Deo attribuantur, statim Deum esse temporalem concludendum, hoc enim apertè impium; Sed potius infinita Dei benignitas laudanda est, qui durationem suam infinitam per conceptus nobis familiares exprimit. Et revera ex istis scripturę locis à *Vorstio* allegatis, in quibus temporis differentię Deo attribuuntur, aliud nihil ullâ rationis verisimilitudine colligat *Vorstius*, nisi Deum esse temporalem, quod tamen sequi ex locis ipsis, & ipse *Vorstius* justè diffitetur.

Ex his ita demonstratis manifestum erit, æternitatem non esse divisibilem, nec posse quidem: non obstantibus *Taurelli* sophismatis, aut *Vorstii*. Jam proximè videndum esset, an æternitas sit accidens Dei, hoc enim volunt *Vorstius* quia accidentia in Deo multa constituit ab essentia ejus longe diversa: *In not: ad disp: 3. pag. 206, 207.* Et ipsam æternitatem divisibilem esse vult. *In notis ad disput: 3. pag. 226. 227.* cum tamen essentiam statuit in Deo indivisibilem. Et alibi *Nicolai Taurelli* philosophiam probat, qui in *Triumph: Philosophiæ, pag. 273.* sic philosophatur: *Accidentia* (inquit) *à Deo quam alienissima sunt, quæ substantiam aut circumscribunt, aut definiunt; non est tamen cur Deum accidentia simpliciter nulla admittere judicemus. Accidentia igitur Deo tribuimus, sed talia quæ substantiam ejus non definiunt. Eum enim justum dicamus, & misericordem, quæ accidentia sunt, &c.* quę sequuntur. Nempe hunc locum citat *Vorstius in Respon: suâ Pseudo-modestâ ad articulos quosdam ex Anglia transmissos, pag 32. 33.* Nempe hęc *Taurelli* ῥαλληρήματα, & *Vorstii*, quibus thesin hanc nostram paucis demonstrandam opponimus.

2. Æternitas

2. Æternitas accidens Dei non est, nec revera accidens ullum admittat perfectionis divinę absoluta infinitas. Not: 1. Cum dico accidens nullum Deo in esse, nec in esse posse; hoc non intelligo de denominatione extrinsecâ, quæ temporaria cum sit, Deo in esse constituto, in tempore adveniat. Sic Deum verè dicimus creatorem, & redemptorem; cum tamen manifestum est, Deum attributa hęc habere, non ut intrinseca & essentialia, quasi Deo intrinsecum esset, esse creator, aut redemptor; sed hęc sunt attributa, seu denominationes extrinsecę, quę Deo in tempore accidunt. Nam 1. manifestum est, quòd Deus fuit antequam creator fuit, aut redemptor; ergo quòd sit creator, aut redemptor Deo accidit. 2. Deus ęquè fuisset, si creatura nunquam fuisset, nam ut creaturam liberè condidit, sic potuit liberè non condidisse; & ita potuit fuisse, si creatura non fuisset: & per consequens, esse creator Deo accidit ut denominatio externa, quę in Deo nihil ponit. 3. Suppositâ creaturâ, tamen statim redemptor non fuit, (liquidem dum stetit in innocentiâ suâ *Adam*, nec redemptor fuit Deus, nec esse potuit in ordine ad hominem; cum redemptio, sit à malo aliquo redemptio, quod homini innocentiâ primevâ vestito, nec inerat, nec inesse poterat: Ergo quod sit redemptor Deo accidit. 4. Imo etiam lapsu præsupposito, non necesse erat, ut Deus esset redemptor; cum redemptio fuit opus liberum, misericordiæ, non naturæ; (aliâs etiam & angelos redemisset). Et per consequens, quòd sit redemptor, Deo accidit, ut denominatio externa, quæ in Deo nihil ponit, sed est solum respectus extrinsecus ad creaturam. 2. Igitur cum negamus accidentia in Deo ulla inesse, hoc intelligimus de accidente Physico, propriè inhærente, & aliquid in Deo ponente. Talia enim Deo nulla insunt. *Vid: Aquin: 1 parte, quæst: 3. art: 6. Nazarium, Vasquez, & Commentatores ibid:* Et *contr: Gentes lib. 1. cap 23. & 31. Ferrarienſ: ibid. Et Opusc: 3, cap. 13. 23. 57. 65. 66.* & multos apud *Johan: Martinez in 1. sent. dist. 8.* Sed quia notum est Scholasticos: *Ne brevibus pereat sua charta libellis*, multa congetere, quorum aliqua invalida, alia sæpenumero laxiùs proposita sunt: ideo multiplices eorum discursus omittam, & rationem unam aut alteram adducam, eámque pressiùs, & (si fieri possit,) evidentiùs proponam. Sit ideo ratio prima hæc.

Thesis 2.

1. Si in Deo Æternitas esset accidens, tum vel fit, & causatur à Deo, vel non: si à Deo causetur, & tanquam principio producatur, tum 1 Æternitas habebit principium; quod naturę æternitatis repugnat immediatè, & directè; Quia æternitas essentialiter dicit negationem principii omnis, & finis, non solum actualis, sed possibilis. (*Vid: Suarez Metaph: disp: 50. part: 2. sect. 3. num: 5. pag 459. col. 1. G. Aquin: 1. part: quæst: 10. art: 1. Ibid: Nazarium*, alios.) Et per consequens, æternitatem à Deo produci erit impossibile, cum hoc naturam ejus directè destruit. 2. Si æternitas esset accidens à Deo productum, tum essentia divina saltem naturâ prius esset, quàm esset æternitas: at aliquid ipsâ æternitate prius, nec fingi possit; cum sit essentialiter duratio interminabilis, & Deo adæquata, quod fieri nequeat, si Deo esset posterius vel tempore, vel naturâ solùm. 3. Si à Deo produceretur, tum finitum, & creatum sit, necesse est, cum manifestè repugnat, ut Ens aliquod sit infinitum, & increatum, & tamen ab alio produci, & fieri. At durationem finitam, & creatam, Deo infinito, & increato adæquari, aut proportionari impossibile. Ergo, Æternitas talis duratio esse non possit. 4. Si æternitas esset accidens Dei à Deo productum, tum manifestum est essentiam Dei comple-

Ratio 1.

tam esse naturâ prius quàm sit æternitas; tum dico, si essentia illa divina, sicut est naturâ prius quàm illud accidens, si permaneret sine illo accidente, esset per se præscisè, sine illo accidente æterna: Ergo illud accidens (quodcunque demum sit) non est æternitas. Ratio consequentiæ est; quia contradictionem implicat manifestam, Deum esse æternum, sine æternitate. Et per consequens si essentia divina per se præscisè esset æterna sine illo accidente, tum illud accidens non erit æternitas. Anteced: sic ostendo: Essentia divina si per se præscisè, sine accidente ullo, in esse permaneret, esset absolutè æterna; Quia cum essentia illa esset improducta, nec inciperet, (ut manifestum est,) nec desineret; at essentia talis quæ nec incipiat, nec desinet, si per se solum, sine accidente quovis addito, in esse permaneret, esset æterna: nam primò, essentia illa ex eo præscisè quod in esse persisteret, durationem habet; Quia duratio intrinsecè, & essentialiter considerata, non est aliud, quàm permanentia in esse. 2. Illa permanentia in esse, seu duratio esset æterna, quia illud quod durat, in tali casu, esset sine principio & fine: Ergo ejus duratio esset æternitas. Et per consequens, si essentia divina, omni accidente excluso, solum ex vi essentiæ permanentis in esse, esset æterna; manifestum erit, æternitatem in accidente nullo esse posse. Cum essentiam divinam ut æternam, sine æternitate, nec concipiat intellectus; at sine accidente quovis intellectus concipiat essentiam divinam ut æternam; quia ipsa essentia divina, sine accidente omni, ex eo solùm quod essentia illa in esse permanet, esset formaliter æterna: Ergo æternitas Dei accidens esse non possit, præsertim ab ipso Deo productum; quod erat demonstrandum. 2. Si æternitas non producatur à Deo, tum vel 1. Erit improductum, & à se solum; at hoc impossibile. 1. Quia quod non est productum est absolutè infinitum; (ut superiùs demonstravimus) & ideo independens, quod cum naturâ accidentis directè pugnat: cum accidens quodcunque quoad modum essendi intrinsecum, sit dependens à subjecto, cujus est accidens. Et ideo cum accidens, quà tale, sit dependens, impossibile erit ut æternitas sit Dei accidens, si non sit producta. Vel 2. Si æternitas sit accidens Dei, nec à Deo productum, nec omnino sine principio; tum necesse est, ut ab alio extra Deum producatur: At hoc etiam æquè impossibile. 1. Quia tum illud accidens esset solum accidens commune respectu Dei, quia quod inest in subjecto à principio externo, proprium ejus esse non possit, (ut per se patet) At si æternitas esset accidens Dei commune, tum salvâ Deitate abesse potuit: Sed hoc manifestè falsum, nempe ut æternitas à Deo abesset, cum contradictorium sit, Deum esse, & non esse æternum. Et per consequens à principio externo inesse Deo non possit. 2. Si esset à principio externo, tum Deus quoad perfectionem illam ab alio penderet. 3. Esset mutabilis: at hæc omnia incongrua, & rationi rectæ manifestè contradictoria. Ergo & illud à quo consequuntur.

Ratio 2. 2. Si æternitas esset Dei accidens, tum vel finitum sit necesse est, vel infinitum: At neutrum dici potest, ergo. Propositio est per se manifesta. Min: Sic ostendo. 1. Non potest esse accidens infinitum ob rationes antea adductas: nec 2. finitum. 1. Quia omne finitum principium habeat, necesse est. 2. Quia duratio finita non esset Deo proportionata; Quorum utrumque naturam æternitatis directè destruit: & per consequens, non potest æternitas esse Dei accidens. At de his nonnulla superius; & cum sint manifesta, à reliquis supersedeo.

Dub. Quid rationibus his per se perspicuis opponi possit non video, nisi hoc. Quod licet

licèt æternitas ſtatuatur accidens Dei, & ita finitum quoad eſſe, tamen quoad durationem poſſit eſſe æterna; & ita Deo adæquari, non quoad eſſe, (quod finitum ſupponitur) tamen quoad durationem, quod ad rationem æternitatis ſufficiat. Et hoc eo probabiliùs aſſeritur, quia doctiores Scholaſtici ſtatuunt, *Poſſe ens aliquod finitum eſſe ab æterno*; Ut ſi Deus ab æterno creâſſet Angelum. Sic *P. Hurtad. de Mendoz: diſp. phyſ.* 16. *Sect.* 1. *Aquin.* 1. *part. quæſt.* 46. *art.* 2. Sic *Vaſq. tom.* 2. *in prim. part. Aquin. diſp.* 177. Et *Molina* etiam *in* 1. *part. quæſt.* 46. *art.* 2. *Ferrarienſ. lib.* 2. *Cont. Gent. cap.* 38. Et multi apud *Ruv. in* 8 *lib. phyſ. tract: de æternit. quæſt.* 2. At ſi Angelus potuit eſſe ab æterno, licèt ſit finitus; quidni & ipſa æternitas, finitudine ejus non obſtante? Et ita poſſit Deus adæquari quoad durationem, licèt non quoad eſſe, (quod ſupponitur finitum:) utpote cùm æquè ac Deus, æternè durer.

Nimirum argumentum hoc difficultatem non exiguam involvit, at cauſæ *Vorſtianæ* nullatenus erit profuturum. Siquidem ſecundùm Theſes ſuas, æternitas eſt duratio diviſibilis, in qua eſt prius, & poſterius, & ſucceſſio propriè dicta. Sic enim in notis *ad diſp.* 3. *de Deo. pag.* 222. & alibi paſſim, dicit tempus in genere eſſe durationem rerum præteritam, præſentem, & futuram; cujus temporis ſpeciem primam ſtatuit æternitatem. Jam verò licèt fatentur Scholaſtici, quod ens permanens, ut Angelus, potuit eſſe ab æterno; tamen conſtanter negant, & ſolidè evincunt ens ſucceſſivum ab æterno eſſe non poſſe. Sic *Vaſquez in* 1. *part. diſp.* 177. *cap.* 4. Sic *Ariminenſ.* & *Occam* apud *Mendoz. diſp. phyſ.* 18. *ſect.* 1. Sic *Ruv. in* 8. *lib. Phyſ: tract. de æternit. quæſt.* 3. *pag.* 700. Et ideò cùm *Vorſtius & Taurellus* æternitatem eſſe ſucceſſivam volunt, & diviſibilem, ab æterno eſſe non poſſit, ut ſolidè demonſtrant authores prædicti locis prædictis. Et per conſequens Deo æquari nullo modo poſſit: nec quoad eſſe, cùm ſupponitur accidens finitum; nec quoad durationem, cùm ens ſucceſſivum, quale æternitatem eſſe vult *Vorſtius*, ab æterno eſſe ſit impoſſibile. Et ideò manifeſtum eſt argumentum hoc in cauſæ *Vorſtianæ* patrocinium non omnino valiturum. 2. Nobis tamen aliâ viâ incedendum, qui æternitatem permanentem novimus, & indiviſibilem. Cùm ideò objiciunt, quod æternitas, cùm ſit ens permanens (licèt accidens, & finitum) poteſt eſſe ab æterno: & ita Deo proportionari quoad durationem; hoc enim Scholaſtici communi calculo approbant. Dico 1. Me nunquam probâſſe audacem illam Scholaſticorum aſſertionem, nempe, *Creaturam poſſe eſſe Deo æqualem quoad durationem, ſive eſſe æternam*: ſed inter effata eorum temeraria, & Deo indigna numerâſſe. Quę enim inter creaturam, tantillam ſcilicet, & infinitam Deitatis immenſæ ἐξοχὴν, vel convenientia fingi poſſit, nedum æqualitas? Nec ideò in Deo impotentiam ullam ponimus, cùm negamus illum poſſe facere creaturam æternam; cùm illum abſolutè, & ultra quàm dici poſſit omnipotentem venerabundo corde agnoſcimus: ſed creaturę conditionem finitam æternitatis omnimodo incapacem dicimus. Quod & firmis rationum momentis demonſtrari poſſit. Sic 1. Suppono æternitatem ex natura ſua, & conceptu proprio, denotare durationem ſimpliciter interminabilem, omnis principii, & finis abſolutè incapacem: ut ex receptiſſima illa æterniatis definitione patet, *Æternitas eſt interminabilis vitæ, tota ſimul perfecta poſſeſſio.* Apud *Boët. de conſol. Phil. lib.* 3. *proſ.* 2. quam definitionem adducit, approbat, & rationibus nonnullis probat *Aquin.* 1. *part. quæſt.* 10. *art.* 1. Et ibid. *Nazarius*, & commentatores ibid: communi ſuffragio. Quo fundamento

Sol.

posito, nullam creaturam seu ens finitum posse esse æternum, sic evincitur. Illud non est æternum simpliciter, quod principium admittit; cùm æternitas ex natura sua principium omne, vel possibile excludit, ut rectè *Suarez Metaph part: 2. disp. 50. sect. 3. num. 5. pag. 459. col. 1. G.* At omne ens finitum, seu creatura necessariò habet principium à quo fit finitum, & creatum, & per consequens nullum finitum potest esse æternum. Et si hîc in casu præsenti dicas, quòd licèt æternitas sit Dei accidens, & habeat principium essentiæ, tamen non habet forsan principium durationis, & ideò potest esse Deo adæquata respectu durationis. Dico hoc esse omnimodo incongruum. Nam primo, quod habet principium essentiæ, principium etiam durationis habeat necesse est; cum impossibile sit, ut res duret antequam sit; sed eodem momento et esse, et durare incipit; præsertim cum duratio sit mora rei in esse, ideóque necessariò præsupponat esse quod durer. Unde sequetur, quod illud quod habet principium essentiæ, habebit etiam & durationis principium. 2. Sed responsio hæc æternitati nullo modo aptari possit, ita ut dicas illam habere essentiæ principiũ, & non durationis. Ratio est, quia æternitas est essentialiter duratio, & ideò impossibile est, ut ejus esse incipiat, duratione ejus non incipiente. His ideò ita demonstratis manifestum erit æternitatem Dei accidens esse non posse: quod erat dicendũ.

Novi *Vorstium. in not: ad disput: 3. de Deo p. 207. Justinum Martyrem* in erroris sui patrocinium adducere, ut magno tanti patris nomine errori suo authoritatem conciliet speratam. *Justinus* enim (si sit *Justinus*) In quæstionibus, & Respon: πρὸς Ἕλληνας, talia revera habet, qualia profert *Vorstius in confut: solut:* non rectè instituæ ad quæstionem 3. Ibi enim *p. 177.* sic legimus: Ἄλλο τι ὑπάρχειν ἢ ἄλλο τὸ ἐνυπάρχειν ὑπάρχει μὲν τῷ θεῷ ἡ οὐσία, ἐνυπάρχει δὲ τῇ οὐσίᾳ ἡ βουλή. Inde concludit, ἄλλη μὲν οὖν ἡ οὐσία θεοῦ ἄλλη δὲ βουλή· Nempe aliud est esse, aliud inesse; & est quidem Dei essentia, inest verò essentiæ voluntas; *Alia igitur est essentia Dei alia voluntas.* Multa his similia ibidem occurrunt, quæ accuratè dicta esse pronunciat *Vorstius pag 207.* Nempe quia in causæ subsidium sperat profutura. Sed misera hæc sunt causæ jamjam ruituræ fulcimenta; cùm manifestum est librum illum Quæst: & Respon. πρὸς Ἕλληνας esse spurium, & ὑποβολιμαῖον; supposititium scilicet & ψευδεπίγραφον, nec *Justini Magni* opus γνήσιον, & genuinum. Quod etiam fatentur *Possevinus, Bellarminus, Cocus, Rivettus*, omnes. Et ratio manifesta evincit; quia istius libri author Manichæos sæpè nominat, ut videre est *in Resp. ad quæst. 1. pag 161. D. & 162. B C.* & alibi passim; cùm tamen certissimum sit, *Justinum* scripsisse annos centum, & aliquid amplius, ante exortos Manichæos. Scribit enim *Justinus*, ipso teste) Apologiam suam sub *Antonino pio*, circa ann: Dom. 150. Cum tamen Manichæi non exorti sunt ante annum 2. vel 3. *Probi* Imperatoris circa an. Dom. 278. si *Eusebio* fides. Quomodo igitur fieri potuit, ut *Justinus* Manichæos oppugnaret, cùm scripsit an: 128. ὡς ἔγγιστα, ante ipsa istius erroris incunabula? Sed consentaneum est, ut spuria *Vorstii* dogmata, authoritate pari suffulciantur.

6. Sic constat quid non sit æternitas, negativè loquendo; nempè quod non sit divisibilis, quod non sit accidens. Jam ut quid sit paucis exponam, Dico 1. cùm ex superioribus manifestum est, æternitatem Deo realiter inesse, eique ut attributum convenire, & quod non sit accidens Dei; sequetur, quod sit de essentia Dei; cùm hæc omnimodo simplex est, ut ex prius dictis innotescat, sequetur quod æternitas sit ipsum Dei esse. 2. Æternitas ideò significat ipsum Dei esse in abstra-

&o consideratum, inadæquatè tamen, in quantum connotat infinitam ejus permanentiam in essendo. 1. Quod æternitas sit ipsum Dei esse patet; Quia æternitas Deo revera inest, & accidens ejus esse non possit. 2. Quod essentiam illam inadæquatè significat, non est minus manifestum: quia essentiam divinam non significat secundũ perfectionem ejus omnem, sed aliquam solùm; Estenim essentia divina, immensus multarum perfectionum oceanus, adeò ut per attributum unum, una solùm perfectio significatur. Ut (verbi gratiâ) omnipotentia significat perfectionem divinam in ordine ad possibile producendum; immensitas perfectionem divinam in ordine ad spatium, illámque spatio nullo limitatam esse indigitat: & sic de reliquis. Quod & adhuc apertiùs patet: Quia si attributa illa Dei, verbi gratiâ, æternitas, omnipotentia, &c. significarent essentiam divinam adæquatè, tum non essent attributa,, sed alia nomina Deo æquipollentia, & synonyma: cùm in confesso sit, Dei synonymum non posse esse ejus attributum. 3. Cùm dico, quod attributum Dei significat essentiam Dei inadæquatè, nempe quodvis attributum perfectionem Dei unam aliquam, non omnem: hoc non ita intelligendum, quasi ex parte rei esset in Deo perfectio una, & altera; hoc enim impossibile; cùm Deus ex parte rei, prout in se est, sit solùm perfectio una, infinita, & simplicissima: sed hoc intelligendum est in ordine ad conceptum nostrum imperfectum, qui cùm Deum opt: max: prout in se est non apprehendamus, pro modo nostro intelligendi imperfecto apprehendimus, Ita tamen ut imperfectionem hanc in Deo, seu re conceptâ, nec agnoscimus, nec concipimus; sed solùm in intellectu nostro concipiente, qui infinitam illam Dei essentiam, & ultra quàm dici possit perfectã, pro modulo nostro apprehendimus, nõ pro merito suo. 4. Manifestum est ideò, quod attributa Dei ab essentia divina distinguuntur. Essentia enim divina una est, attributa ejus multa, at illa eorum multiplicitas distinctionẽ aliqualem inducat, necesse est. Nam si non sunt distincta, nec possunt esse multa. Et cùm hæc distinctio non potest esse realis (hanc enim sũma Dei simplicitas excludit) erit solùm distinctio rationis. E. eritetiã hęc distinctio rationis ratiocinatę, (ut loquuntur) quia occasio, seu fundamentũ istius distinctionis è re ipsa desumitur. Possit autẽ fundamentũ illud esse triplex. 1 Enim occasio distinguendi attributa divina possit desumi ex distinctione perfectionũ positivarum, quæ per Attributa Dei negativa removentur. Sic Æternitas negat omnem durationis terminum: Immensitas determinationem ad particulare Ubi. Aliud autem est permanentiæ terminus, & durationis, quem negat æternitas; aliud præsentię terminus in ordine ad spatium, quem à Deo removet immensitas. Ex his ideò occasio præbetur, ex qua ipsa æternitas, & immensitas distinguantur. 2. Alia occasio desumi possit ex operationum diversitate; Sic differunt misericordia, & justitia; Quia aliud est punire, aliud misereri. Et ad hunc modum possumus in sole distinguere vim illam quâ emollit butyrum, & lutum indurat, quæ tamen est realiter una in sole. 3. Ultimus distinguendi modus ex eo desumi potest, quod ea quę illis respondent in rebus creatis, habent distinctionem realem, ut intellectus, & voluntas, justitia & misericordia in homine reipsâ distinguuntur; & (secundùm nostrum concipiendi modum) ideò ex his occasionem accipimus distinguendi attributa Dei.

Sic de æternitate respectu sui, nempè quid, & qualis sit nonnulla disputavimus: sequitur, ut quomodo se habet ad res extra Deum, paucis exponerem. Et hic occurrit quęsitum illud πλυσθρύλλητον, de futuris contingentibus, quomodo æterni-

tati insunt. [a] *An objectivè solùm, an per proprias existentias, per quas cùm sunt, tempori coëxistunt?* Et hic 1. Terminos expono. 2. Conclusiones deduco, & probo. 3. Objectionibus satisfacio.

[a] *Quid sit futurum, & quid possibile.*

2. Igitur ut quid sit *futurum*, appareat, sciendum est, quod aliud est *Possibile*, aliud *futurum*. Possibile illud dico quicquid Deus potentiâ absolutâ faciat, licèt actu nunquam fiat. Sic mundum alium, & alios homines puto possibiles; quia potuit Deus pro omnipotentiâ suâ, eâdem facilitate mundum alium condidisse, quâ hunc de facto condidit. Et ideò nullibi absurdiùs philosophatur *Aristoteles* aut ineptiùs, quàm *lib. de Cœlo*; Ubi alium mundum esse non posse argumentis ridiculis demonstrare conatur. Siquidem quod non sunt plures mundi ratio nulla impedit, nisi conditoris voluntas, qui plura potuit, modò voluit. 2. Illud autem futurum dicitur, non quod potest esse solùm, sed quod aliquando actu erit, nempe propriâ temporis differentiâ. Sic finis mundi dicitur futurus, non ex eo præscisè quia est possibilis, (Nam possibile etiam est ut finem non habeat, hoc autem non est futurum) sed quia suâ temporis differentiâ actu erit. Hinc futurum rectè definit *Pet. Hurtado de Mendoz. disp. 9. de Animâ* Quod *Futurum sit illud quod erit in instanti sequente, connotando carentiam sui in instante præsente.* 3. Hic ideò paucis videndum, unde est quod res aliqua sit futura; seu à quo principio oritur futuritio, ex qua res antea solùm possibilis, fiat futura. Sit ideò thesis 1. Hæc.

Thes. 1. 1. Res nulla habet futuritionem à seipsa: seu non est sibiipsi causa cur ex possibili sit futura. Ratio est 1. Quia res nulla habet esse à seipsa. Ergo nec futurum esse. Impossibile enim est ut aliquid sibiipsi daret esse futurum, & non daret esse: cùm esse futurum, necessariò præsupponit esse. Sicut impossibile est, ut aliquis causaret parietem album, & non causaret parietem, cùm paries albus necessariò supponit parietem. 2. Si aliquid potuit sibiipsi dare futuritionem; tum vel antequam sit, vel post, vel dum fit. Non primum, quia impossibile est ut quid agat, vel effectum aliquod producat antequam sit: non secundum, aut tertium, quia res solùm est futura antequam fit, eo enim instanti quo actu est, præsens est, non futurum: & cùm incipit simpliciter esse, desinit futurum esse. Et per consequens, non est aliquid futurum à se. 3. quicquid est futurum ab æterno erat futurum, (ut manifestum est) quia sup posito quod mundus finem habitutus est, tum dico finis mundi fuit ab æterno futurus: Nam de quocunque verum est dicere de præsenti est, de eo ab omni æternitate dici potuit, erit. Et per consequens quicquid aliquando actu est, ab æterno erat futurum. 2. Deus ab æterno novit *Paulum* esse convertendum, ergo conversio *pauli* erat futura ab æterno. At res non potuit sibi dare futuritionem ab æterno, utpote quæ ab æterno non fuit. Et per consequens res nulla est à se, & per se futura. 4. Si unum possibile potest dare sibi futuritionem, cur non omne possibile hoc faciat? Ita ut cùm mille mundos novimus fuisse possibiles, cur non omnis mundus possibilis daret sibi futuritionem? cùm major ratio nulla dari possit, cur non omnis æquè daret sibi futuritionem, ac aliquis. At certò novimus, quod ex mundis mille possibilibus unus solùm erat futurus. Ergo futuritio non est è re ipsa, sed à causa aliqua externa. Quod erat dicendum.

Ratio 1.

Ratio 2.

Ratio 3.

Thesis 2. 2. Cognitio Dei per se sumpta non est causa futuritionis, seu, cur res aliqua est futura. Ratio est, 1. Quia cognitio Dei per se præscisè non est activa; ergo ab eâ non est quod res è possibili fiat futura. 2. Si cognitio Dei esset causa futuritionis, nempe causa cur *Plato*, vel Ens aliud sit futurum; tum omne cognitum cog-

Ratio 1.

nitione

nitione divinâ, esset futurum. At hoc manifestè falsum. Quia infinita possibilia cognoscit Deus: quæ tamen non sunt futura, & ideo à cognitione non erit futuritio. Consequentię ratio est, quia cum cognitio Dei non sit libera, ita ut possit cognoscere, vel non ad libitum: Ratio nulla assignari possit, cur potius ex hac cognitione Ens unum, è mille possibilibus, potius sit futurum, quàm aliud: & ideo cum omne possibile non est futurum à cognitione divinâ, nullum erit futurum. Quod erat demonstrandum.

3. Sicut res dicuntur possibiles in ordine ad potentiam divinam, ita ut omne illud sit possibile propriè, quod Deus potest facere; sic puto rem esse futuram in ordine ad voluntatem Dei; Ita ut ideo res est futura, quia voluit Deus ut sit futura. Ratio, (ut mihi videtur) manifesta hoc evincit; Nam cum ante mundum conditum homines mille erant respectu Dei possibiles, æquè ac *Adam*; ita ut eodem instanti quo *Adamum* creabat potuit vel homines mille creâsse; Dico, ratio nulla vel fingi possit, cur ex istis mille possibilibus, solus *Adam* erat futurus; nisi quòd voluit Deus, ut ille futurus esset, quod de aliis non voluit. Sic cum mundi multi erant Deo possibiles ab æterno, ratio nulla extra voluntatem divinam reddi possit, cur unus solum esset futurus: Nam verissimum est quod olim dixit *Augustinus*, *Hic mundus est, quia voluit; plures non sunt, quia non voluit.* 2. Certissimum est omne futurum ab æterno esse futurum, ut suprà demonstravimus; & per consequens, impossibile est, ut futuritio sit à creatura ulla; Ergo erit à Deo. Sed non à cognitione, (ut suprà) nec ab alio Dei attributo quocunque, Ergo à voluntate. Si dicas futurum esse futurum à potentiâ Dei; nego. Et hunc esse ordinem arbitror inter possibile, futurum, & Ens actu existens, & eorum causas: Ut 1. res sit possibilis per potentiam Dei præscisè: Quia quicquid omnipotentia efficiat est possibile, sive voluntas vult ut fiat, sive non. Ideo enim res est possibilis, quia à potentia Dei producibilis. 2. Res ex possibili sit futura ex voluntate Dei prescisè; Quia ideo res est futura, quia voluntas Dei vult, ut suâ temporis differentiâ producatur. 3. Res ex possibili, & futurâ sit actu existens, nec ex potentia solùm, nec voluntate solum, sed ex voluntate potentiam applicante ad hunc effectum producendum. Sed hæc manifesta sunt, & demonstratione prolixâ non indigent. *Thesis 3.*

Sed hæc intelligi velim de futuritione effectûs realis, & positivi; cujus futuritionem ab aliquo extra Deum pendere non posse evidentissimum arbitror, & rationi naturali manifestum; ut pluribus evidentiùs demonstrari potuit, modo vel propositi necessitas, vel temporis opportunitas pateretur. De futuritione mali, præsertim moralis, alii statuant; non ego: qui rem tot difficultatibus perplexam determinare, nec volo, nec valeo. Solum hoc firmum maneat, & immotum; nempe mali moralis futuritionem ita statuendam, ut hypotheses nostræ peccati originem in Deum non rejiciant. Siquidem spuria illa, & deformis soboles, nostri progenies est, non Dei; qui peccatum placido vultu, nec videat quidem, nedum faciat. Scilicet insaniam Ethnicorum superlativam arguit, quòd *Jovem* Deum agnoverunt, & adulterum; ut non injustè *Cæcilio* suo objicit *Octavius* apud *Minutium*. Et miratur *Athenagoras* quî fieri potuit, ut illum tanquam Deum colerent, quem ἐπίκλοπον, & ἀκέρδημον, *furem*, & *superbum cognoverunt*. Certè Deus non est, nisi omnino bonus, malitiâ nullâ vitiatus. Rectè magnus *Nazianzi* Episcopus, ἀναμάρτητος ὁ θεὸς, *Deus peccati nescius*. Cum impossibile est

ut vitiis

ut vitiis succumbat ipsa bonitas. Ὁλοκληρὰ ἀρεταὶ θεῶν γέννημα, (inquit *Philo*) *virtus Deorum progenies*, non vitium. Quod & *Homerus* oculo occœcato videat, dum apud illum, Dii δωτῆρες ἐάων, bonorum largitores toties audiunt. Æternus justitiæ sol innocentiæ eclipsin nullam patitur, maculas nullas; sed puritate ipsâ purior, immoto justitiæ meridiano in æternum effulgescit.

2. Quid sit contingens, & in ordine ad quid sit contingens.

7. Terminus proximò explicandus est *Contingens*, de quo videndum 1. Quid sit, 2. A quo sit contingens. Primò, contingens illud dico, *Quod potest esse vel non esse.* Et hoc est duplex. Vel 1. ad esse. Vel 2. ad actum. Illud dico contingens ad esse, cujus essentia possit durare, vel desinere. Sic creatura omnis in ordine ad Deum, est contingens quoad esse; Quia cum creaturæ omnis essentia à libero Dei influxu, & providentiâ sustentante dependet, si influxum suum retraheret, manifestum est, quòd universa creaturarum compages, moles tota in antiquum chaos prono impetu relaberetur. Licet Angeli, & anima rationalis ex naturâ suâ sint Entia necessaria, supposito ordinario Dei concursu. 2. Contingens ad actum illud dico, cujus actus potest esse, vel non. Et hæc contingentia est iterum duplex; 1. Intrinseca, cum quod actus sit contingens ab ipsis subjecti sui principiis dependet, quæ talia sunt, ut actum pro suo beneplacito producant, vel non. Sic omnis actus voluntatis est contingens, contingentiâ intrinsecâ: Quia in potentia voluntatis est actum illum producere, vel non, ad libitum suum. 2. Contingentia est extrinseca, cum actum fieri, & non fieri, non dependet à principiis internis sui subjecti, sed ab aliquo extrinseco. Verbi gratiâ, quod ignis urat, est contingens, non contingentiâ intrinsecâ; Quia non est in potestate ignis ut urat, vel non, ad libitum: sed contingentiâ extrinsecâ. Quia à principio extrinseco possit fieri ut non urat. Nam utcunque ignis ex naturâ suâ, & principiis propriis non potest non urere; tamen si aquam injicias, vel materiam seponas, non urit. Et hinc est quod actus iste dicitur contingens contingentiâ extrinsecâ, quia à principio extrinseco possit fieri ut non urat; nempe à principio externo fieri potest, ut actum illum non producat, quem aliâs produceret. Quibus positis, ut in ordine ad quid talis effectus dicitur contingens innotescat, Dico.

Thesis 4.

4. Effectus dicitur contingens (loquor præcipuè de contingenti intrinseco) in ordine ad causam secundam principalem à qua profluit: Ita ut contingentia talis effectûs æstimanda sit ex habitudine ad talem causam.

Ratio.

Ratio est, quia (cum contingentia effectûs semper oriatur ex habitudine ad causam aliquam à qua contingenter fit,) necesse est ut effectus dicatur contingens, vel in ordine ad causam primam, vel secundam, vel utramque simul sumptam. Si in ordine ad causam secundam æstimatur effectûs contingentia, habeo propositum. 2. Si dicas, quòd effectûs contingentia æstimanda est ex habitudine ad causam primam solùm; hoc erit omnino incongruum, quia cum omnis creaturæ effectus, in quantum à causa prima producitur, liberè exeat è potentiâ suæ causæ; ita ut quantum ad Deum spectat talis effectus possit esse, vel non esse; major ratio assignari non possit cur unus effectus potius dicatur contingens, quàm alius, nempe in ordine ad causam primam; cum effectus omnis ab ea causa liberrimè exeat. Nam ignis urit, cœlum movet, & voluntas vult, scilicet hæc liberè, & contingenter; voluntas enim est perpetuò libera: illa necessariò, & naturaliter, cum nec sit in potestate ignis, ut non urat, nec cœli ut non moveat. At omnes hi actus in quantum sunt à Deo, sunt absolutè, & simpliciter liberi.

Nam

Nam calefactio ignis æquè liberè producitur à Deo, ac velle voluntatis. Et per consequens quod calefactio sit necessaria, & volitio libera, ex habitudine ad causam primam desumi non possit: Et ideo quod calefactio sit necessaria, erit ex natura ignis ad talem agendi modum naturaliter determinati: & quod volitio sit libera, erit pariter ex natura voluntatis, quæ actus suos liberè producit. 3. Si dicas, quod talis effectus contingentia, à causâ primâ, & secundâ simul sit petenda: nec hoc ullâ rationis verisimilitudine dici possit: Ratio est, quia si contingentia effectuum æstimatur ex habitudine ad causam primam, & secundam simul: tum etiam effectus necessitas erit ab utrisque desumenda, & ex habitudine ad utraisque causas mensuranda; Cum ratio nulla reddi possit, cur potius libertas effectus, & contingentia, ex ordine ad causas utrasque desumatur, quam necessitas: Adeo ut si ex utrisque causis sit, quod in effectu aliquo sit libertas, etiam ex utrisque æquè erit quod in effectu alio sit necessitas; Sed cum in omnibus effectis necessariis, ut in calefactione ignis, effectus talis sit necessariò à causâ secundâ, & liberè à Deo, causâ primâ; Quî fieri possit, ut necessitas istius effectus ab utrisque causis petatur, cum ab unâ contingenter, & liberè, ab alterâ necessariò profluit? Nempe manifestum est, quod effectus non possit dici necessarius in ordine ad causam liberam, quia effectus omnis in quantum est à causa libera, & ipse est liber, & contingens. Et per consequens, effectus nullus possit dici necessarius in ordine ad Deum; & ideo necessitas effectus non potest desumi ex habitudine ad causam primam, & secundam simul, sed præscisè ex ordine ad causam secundam, à quâ necessariò producitur. Cum itaque certum sit, quod necessitas effectus non omnino æstimatur ex habitudine ad causam primam, sed solum ex habitudine ad causam suam secundam principalem; pari rationis analogiâ sequetur, quod contingentia, & libertas effectus non æstimatur à causa prima, & secunda simul; sed præscisè ex habitudine quam dicit ad causam suam proximam. Quod erat Demonstrandum.

His ita expositis summa quæstionis huc redit: An futura contingentia (ut suprà exposita) sint in æternitate, (ut mensuratum in mensura communi) non solum objectivè, & modo potentiali, sed etiam actu, per existentias illas actuales quas in tempore habent: Ita ut *Plato* sit actu in æternitate ante mundum conditum, per existentiam illam per quam in tempore est, dum actu est. In cujus quæsiti determinatione 1. Thesin pono. 2. Probo. Thesis hæc esto.

5. Futura contingentia non sunt in æternitate per existentias proprias, & actuales, sed solum objectivè, & modo potentiali. Hanc thesin unà mecum asserunt *P. Hurtado de Mendoz. de Animâ, disput: 9. sect: 6. subsect: 3. pag. 838. Alens: 1. part: Sum: q. 23. num. 4. art. 3. Bonav: in 1 sent: dist: 35. & distinct: 39. art 2. quæst: 3. Durand: distinct: 38. q. 3. Arim: in 1. dist: 38. quæst: 2. art. 2. Scot: in 1. distinct: 39. & alii apud Nazarium in 1. part: quæst: 14. art. 13. Controv. 3. pag. 437.* Sed & multi etiam hanc thesin nostram industriâ laboriosâ oppugnant,* illos videat qui multa vellet. Pro instituto nostro sat erit 1. Thesin nostram rationibus nonnullis firmatam reliquisse. 2. Objectiones eorum præcipuas, solutione paucis adhibitâ, diluisse.

Scilicet ea est in thesi hac negandâ *Aluarii*, & aliorum intentio, ut scientiæ divinæ circa futura contingentia infallibilitas staruatur inviolata; nempe malum medium bono fini ordinatum. At scientiæ divinæ summa infallibilitas, *Nec tali auxilio, nec defensoribus istis indiget.* Veritas non est mendacii indiga, nec in

* *Alvarez de Auxil: divin: gratiæ, lib. 2. disp. 8. P. Nazar: in 1. part: qu. 14 art. 13. controv: 3. alii apud illum ibid. pag. 437. & sequen: Ferrar: contra Gentes, lib. 1, c. 66, 67. Cajet: in 1. p. q. 14. art. 3. alii apud Alvar: suprà pag. 49.*

ſui patrocinium errores convocat. Ipſa auxiliis propriis munita, manet in perpetuum immota; & mentita falſitatis ſubſidia, animo nobiliori dedignatur. Pergam ideo & ratione unâ, aut alterâ oſtendam, futura contingentia non eſſe in æternitate actu, per exiſtentias illas actuales, quibus cum ſunt tempori inſunt. Ratio 1. ſit hæc.

Ratio 1. 1. Futura contingentia inſunt in æternitate eo modo quo ſunt: manifeſtum enim eſt, quod ineſſe præſupponit eſſe. Quomodo enim fieri poſſit, ut albedo (v. g.) parieti ineſſet, niſi prius eſſet? ita ut ineſſe ex parte rei ſemper præſupponit eſſe: & etiam ex parte modi, quia impoſſibile eſt ut res alio modo alicui inſit, quàm in re ipſa ſit. Sic fieri non poſſit, ut albedo parieti accidentaliter ineſſet, niſi & accidens eſſet; vel ut ſecundum eſſe actuale ineſſet, ſi eſſe tale non haburſſet. Jam ſubſumo; at futura contingentia jam non ſunt, ſecundum eſſentiam actualem, & exiſtentiam propriam, & realem. Ratio manifeſta eſt, quia ſi futurum nunc actu exiſteret, non eſſet futurum; cum illud, & illud ſolum ſit futurum, quod nondum exiſtit, ut ex ipſa futuri definitione manifeſtum eſt. Et ideo ſi futura contingentia æternitati nunc ineſſent per exiſtentias actuales, neceſſe eſt, ut nunc habeant exiſtentias actuales quæ æternitati inſunt: Et hoc dato, nempe quod futura contingentia nunc habent exiſtentias actuales, manifeſtũ erit, qd nunc exiſtunt, (cum impoſſibile ſit, ut res exiſtentiã actualẽ habeat & non exiſtat, ſicut impoſſibile eſt, ut paries habeat in ſe actualem albedinẽ, & non ſit albus). At quod nunc exiſtit non eſt futurũ, ſed præſens. Et per conſequens cum futura contingentia ſine contradictione directâ non poſſunt dici præſentia, (nempe ſecundum actualem exiſtentiam, ſecundum quam ſunt futura) ideo nec poſſunt dici æternitati per exiſtentiam actualem inexiſtere, cum id quod nunc habet exiſtentiam actualem, (parum refert, an intempore, an in æternitate) ſit de facto præſens: Hoc autem cum futurum non poſſit, manifeſtum eſt quod æternitati non inerit tale futurum per exiſtentiam actualem. Quod erat demonſtrandum.

Ratio 2. 2. Vel ſic: Ea non coëxiſtunt æternitati per exiſtentias actuales, quæ actualiter non exiſtunt; cum coëxiſtentia neceſſariò præſupponit exiſtentiam, ſicut paries albus præſupponit parietem. At futura contingentia ab æterno non exiſtunt exiſtentia actuali. Cum certò novimus, & fide credimus indubitatâ, creaturam omnem initium habuiſſe, & cum antecedenter actu non fuit, poſt modum incepiſſe; ita ut tunc actu erat, quod prius non fuerat. Et per conſequens futura, dum futura, per exiſtentias actuales æternitati ineſſe non poterant.

Ratio 3. 3. Si omne futurum ſit in æternitate per propriam, & actualem exiſtentiam, tum tempus futurum eſt in æternitate ſecundum exiſtentiam actualem: ſi ita, tum 1. verum erit dicere, quod tempus futurum in ipſo hoc τῷ νυν, in ipſo hoc Nunc, exiſtit in æternitate; & tum verum erit dicere, quod futurum tempus eſt actu præſens, quia quod nunc actu exiſtit, eſt actu præſens: at hoc manifeſtè implicat, ut futurum dum eſt futurum ſit præſens. Ergo: Si dicas, quod eſt præſens in *Nunc* æternitatis, non in *Nunc* temporis, & ideo non implicare; Quia tempus dicitur futurum in ordine ad ſuum *Nunc*, ſeu *præſens illud*, quod eſt in tempore; non in ordine ad æternitatem. Dico quod hoc nec tollit dubium, nec evadit: Ratio eſt, quia ſi verum ſit dicere, quod futurum tempus, nunc ſit in æternitate per exiſtentiam actuaem, (quod concedant neceſſe eſt, quia ſi nunc non ſit in æternitate, tum futurum non eſt ſemper in æternitate quod aſſerunt) tum in hoc inſtanti

temporis

temporis, futurũ tempus erit in æternitate actu existens: E. erit futurum tempus, actu existens cum hoc *Nunc*, seu hoc instans temporis est; at quod actu existit cum hoc instans temporis existit, est præsens, non solum æternitati, sed & tempori: E. Si tempus futurum nunc insit in æternitate, erit præsens, non solùm æternitati, sed & tempori. At hoc manifestè implicat, E. Tempus futurum æternitati nunc non ineſt per existentiam actualem. E. omne futurum non ineſt per existentiam actualem, quod erat dicendum. 2. Si tempus futurum æternitati insit per existentiam actualem; tum, (ut ex eorum principiis arguam) quia, quod semel ineſt æternitati sẽper ineſt, necesse est ut tẽpus futurũ æternitati ineſſet ab æterno. At hoc impossibile, ipsis fatentibus, cùm omnes consensu unanimi negant, & ratione solidâ evincunt, nullum successivum posse esse ab æterno; ergo, manifestum erit, quod tempus futurũ æternitati non inerat ab æterno, per existentiam propriam. Et ideo non sequetur, ut illud quod semel ineſt in æternitate, semper ineſt: & per consequens thesis sua corruat necesse est, utpote super fundamentum hoc ædificata.

4. Si futura sint actu in æternitate per propriasexistentias; tum, quia ante mundum conditum creaturæ omnes erant futuræ, necesse est, ut (ex hac thesi,) omnes creaturæ per existentias proprias æternitati ineſſent, antequam tempori ineſſent, cùm ante mundum conditum tempus nullum fuit. Tum sic: Si creaturæ essent per existentias reales ante mundum conditum, tum durarent necesse est; Quia impossibile est, ens aliquod reale esse, & non durare. Si ita, tum quæro; futura ante mundum conditum in æternitate existentia, durabant vel duratione temporali, vel ævo, vel æternitate ipsâ. Non duratione temporali, quia tempus ante mundum conditum nullum fuit. Non ævo, quia ante mundum conditum, ex istis futuris multa erant corruptibilia, quibus ævum convenire non potuit. Nam cum existentia *Platonis* (verbi gratiâ) dum in tempore est, ævum pro mensurâ suâ non admittat; nec ut est in æternitate ante mundum conditum, ævum pro mensura sua admittat. Nam cùm supponitur eandem simpliciter, *Platonis* existentiam æternitati ineſſe ante mundum conditum, quæ tempori ineſt, cùm *Plato* in vivis est; manifestum erit, ævum non posse esse mensura existentiæ *Platonis* ante mundum conditum; sicut nec potuit esse mensuram ejusdem existentiæ, seu durationis ejus dum *Plato* in vivis fuerat. Et per consequens, cùm nec tempus potest esse duratio futuri in æternitate existentis ante mundum conditum, nec ævum: necesse est, ut æternitas sit futurorum in æternitate existentium duratio: At hoc impossibile: quia æternitas est duratio Dei propria, & creaturæ penitus incommunicabilis. Essentiam enim finitam duratione infinitâ durare implicat: Cùm impossibile sit, ut esse finitum habeat principium, & duratio ejus non habeat principium: (ut suprà probavimus.) Ergo, impossibile est, ut futura finita habeant æternitatem pro duratione suâ: Ergo ante mundum conditum in æternitate non sunt per proprias existentias; quod erat dicendum. *Ratio 4.*

5 Ex eorum hypothesibus, qui volunt futura æternitati actu ineſſe per existentias proprias, sequetur omne futurum esse absolutè æternum: at hoc manifestè falsum. Ergo & illud. Antecedens tali discursu evidenter confirmari possit: secundùm notissimum eorum axioma contra quos disputo: *Quod semel æternitati ineſt, semper ineſt*: quia æternitas est indivisibilis, ita ut quod hodie in æternitate est, æternitati est adæquatum, quia æternitati toti coëxistit. Siquidem nulla pars æternitatis præcessit, quia est indivisibilis: nec tota æternitas, quia secundùm il- *Ratio 5.*

los) impossibile est, ut *Petrus* hodie æternitati toti coëxistat, & tamen tota æternitas existentiam illam *Petri* præcedat. Nam si tota æternitas fuit antè *Petrus* in ea existebat, tum (inquiunt) erit prius & posterius in æternitate, quod non admittendum. Jam ex hoc fundamento apud illos receptissimo, sic argumentum deduco: si futura ita æternitati coëxistunt ut instans nullum fuerit, cùm futurum in æternitate non fuerit: tum omnino futura erunt quoad existentias reales, actuales, absolutè æterna: at hoc manifestè absurdum. Ergo & illud. Conseq: sic ostendo: ea omnia sunt absolutè æterna, quæ semper sunt ita ut duratio nulla, nec durationis particula ulla præcesserit. At (secundùm illos) ita est de futuris omnibus: quia æternitati adæquatè coëxistunt, utpote indivisibili; & per consequens, ex hac thesi futura omnia erunt æterna: quod non solùm Philosophiæ repugnat, sed & fidei: cùm novimus creaturam omnem initium habuisse.

Ratio 6.

6. Si futura sint actu per existentias reales in æternitate antequam sint in tempore, (ut si *Adam* fuit in æternitate die primo) tum existens illud actuale in æternitate, antequam sit in tempore, vel est existens per existentiam creatam, vel increatam. Si dicas, quod existentia illa realis quam habuit *Adam* in æternitate die primo, fuit increata: tum 1. non fuit existentia creaturæ; cùm implicat, ut existentia creaturæ sit increata. 2. Non erat illa eadem existentia, quâ die sexto fuit in tempore, (quod volunt tamen) quia manifestum est hanc esse creatam. 2. Si dicas, quod existentia illa *Adami* in æternitate fuit creata, tum manifestè sequetur *Adamum* habuisse existentiam actualem creatam, antequam creabatur: & sic fuit creatura ante creationem: quæ omnia πλωσεια sunt opinionum prodigia, à nullo, nisi qui *Anticyras* duplicatò meruit, admittenda. 3. Si *Adam* per existentiam realem æternitati inerat die primo: tum die sexto, cùm Deus *Adamum* creabat, vel eandem numero existentiam rursus creabat, vel aliam, vel nullam. Non primum, quia impossibile est ut existentia realis, dum actu est, crearetur; Cùm creatio sit entis prius non existentis productio. Non secundum; quia si alia *Adami* existentia creabatur, quàm illa qua æternitati die primo coëxistebat, tum *Adam* non coexistebat æternitati per eandem existentiam, qua tempori; hoc tamen unicè volunt. 2. Ex hac thesi *Adam* existentiam realem duplicem haberet; unam, qua æternitate die primo fuit, & aliam die sexto creatam. At hæc sunt manifestè absurda. Ergo, & illud ex quo sequuntur.

Ratio 7.

7. Primum peccatum *Adæ*, vel erat in æternitate ante mundum conditum, vel non: Si non, tum omne futurum contingens non fuit in æternitate per existentiam realem quam habet in tempore. Si fuit, tum quæro, cujus fuit illud peccatum? non *Adami*, quia impossibile est ut *Adamus* peccaret antequam fuit, nempe ante creationem. Non Dei, hoc enim vel cogitare impium, nedum asserere; ἀναμάρτητος ὁ θεὸς, Deus enim peccare non possit, cùm ipsius bonitatis progenies nulla esse possit, nisi bonitas. Mitto reliqua: qui plura vellet *P: Hurt: de Mend:* videat *de anim: d: 6. sect. 6. subsect: 3 p: 838.* & multos de hac re scribentes apud *Joh: Martin: in 1. sent. dist. 8. q. 4. p. 27, 28.* & *Theodorum Smising tract. 2. De Deo uno. disp. 4. q. 3.*

Ob.

Sequitur ut objectionem unam aut alteram 1. Ponam. 2. Solvam. Sic ideò *Alvarez de auxil: divin: gratiæ. lib. 2. disp. 8. pag. 50. col. 1.* Deus habet claram, & distinctam cognitionem intuitivam omnium futurorum. ergo sunt æternitati præsentia per existentias proprias, & non objectivè. Consequent: probat, quia cognitio intuitiva est rei præsentis, prout præsens est secundùm existentiam propriam.

Ant:

ant: probat, quia cognitio quam Deus habet futurorum contingentium est perfectissima. Ergo Intuitiva. Aliâs mutaretur Dei cognitio quando futura producuntur in esse: nam inciperet cognoscere intuitivè, quod prius cognoscebat abstractivè.

Argumentum hoc inconsequentia multiplici laborat: quod & ratione evidenti ostendam. Nam 1. fateor Deum omnia clarè & distinctè cognoscere: quod ostendit *Durand. in* 1. *dist.* 36 *quæst.* 1. & probat *Suarez Metaph. p.* 2. *disp.* 30. *sect* 15. *num.* 34. ex eo quod cognitio divina sit perfectissima: nam si cognitiò divina confusa esset, aut indistincta, non esset perfectissima: cum modi illi confusè & indistinctè cognoscendi imperfectionem implicant manifestam. 2. Admitto distinctionem illam cognitionis divinæ in intuitivam seu visionis, & abstractivam, seu simplicis intelligentiæ: quam multis explicat *Alvarez de Auxil. divin. grat. l* 2. *disput.* 6 *& commentat. in* 1. *part. Aquinat. quæst.* 14. *art.* 9. *& Ferrarienſ. in* 1. *lib.* 1. *Cont. Gent. c* 66. *&* 69. 3. Sed cùm dicit, quòd cognitio illa quâ futura contingentia cognoscit, est perfectissima: Ergo, intuitiva & visionis. Hoc nullâ rationis verisimilitudine sequetur. Nam 1. Æquè dixisse poterat: cognitio, quâ futura cognoscit Deus, est abstractiva, & simplicis intelligentiæ. Ergo est perfectissima. Ratio est, quia cognitio Dei omnis est perfectissima: nam cùm cognitio illa intuitiva, & visionis, & cognitio abstractiva & simplicis intelligentiæ, sint cognitio absolutè & simpliciter una, (ut nervosè probat *Aquin.* 1. *part. quæst.* 14. *art.* 4. *& Suarez Metaph: part.* 2. *disp.* 30. *Sect.* 15. *num.* 33.) manifestum erit, quod cognitio Dei intuitiva non erit perfectior, quàm abstractiva; cùm cognitio una & eadem non est seipsâ perfectior. 4. Cùm dicit, quod cognitio Dei mutaretur, si illa quæ prius fuit abstractiva, fiat intuitiva, re productâ. Dico, hoc non sequetur; Ratio est, quia mutatio illa est solùm in objecto cognito, non in cognoscente, seu cognitione; cùm cognitio divina ab objecto non dependet, nec ad mutationem objecti mutationem ullam patitur; Deus enim est simpliciter immutabilis, nec vel ἀποτέλεσμα ἔσπης, mutationis umbram admittit, nedum mutationem. Sed & 5. hoc & ipse *Alvarez*, (modo principiis suis constabit) asserat necesse est. Quia Deus (secundùm illum) saltem aliquo modo prius cognoscit res ut possibiles, per cognitionem abstractivam, & simplicis intelligentiæ, quàm illas cognoscit ut actu existentes per cognitionem intuitivam & visionis. Ratio est, Quia cognoscit res eo modo quo sunt, at prius sunt possibiles ipso fatente, & tum postea per decretum efficax (ut ipse loquitur) fiunt futuræ, & actu existentes. Cùm ideò admittit *Alvarez*, res primò esse possibiles solùm in ordine ad potentiam, & tum futuræ in ordine ad voluntatem; necesse est, ut prius cognoscat cognitione abstractivâ (quia ut possibiles eâ solùm cognitione cognosci possunt) & postea, cùm per voluntatem fiunt futuræ, & etiam actu existentes, illas cognitione intuitivâ cognoscet Deus. At hinc nulla in Deo mutatio sequetur, sed solùm in objecto, (ut fateatur necesse est.) Et per consequens hoc dato, quod scientia Dei ab abstractiva in intuitivam mutaretur, tamen non sequetur Deum esse mutabilem, vel cognitionem suam ex parte rei; sed solùm, quod objecto variato, intellectus noster varias ei denominationes attribuit; ut quod sit intuitiva, quod abstractiva, quæ sunt solum denominationes variæ cognitioni divinæ ab intellectu nostro impositæ, pro diverso respectu ad creaturam, cùm in se sit omnino simplex, & invariata. 6. Cùm *Alvarez* ubi supra *num.* 4. *pag.* 50. *col.* 1. Scientiam visionis definit. *Quod sit de objecto per existentiam propriam præsente*, (existentiam actualem intelligit) *Aquin:* suum relinquit:

Qui 1.*part. quæst.*14.*art.* 9.*in corp.* Sic statuit. *Quædam* (inquit) *non sunt nunc in actu, tamen vel fuerunt, vel erunt: & omnia ista dicitur Deus scire scientiâ visionis. Quædam verò sunt in potentia Dei vel creaturæ, quæ tamen nec sunt, nec erunt, nec fuerunt: & respectu horum habet scientiam non visionis, sed simplicis intelligentiæ.*

Ob. 2. Pergit *Alvar.* ubi suprà *d.* 8.*n* 4 *p.* 50. *Adam & Antichristus vel coëxistunt in æternitate, vel non: si prius, habetur propositum. Si non, & Adam prius erit in æternitate, & Antichristus posterius: & ita, in æternitate erit præteritum, & futurũ nihil enim dicitur præteritũ et futurũ in ordine ad durationẽ, nisi duratio illa habeat partes præteritas, & futuras. At æternitas tales partes non habet. Vt Aquin.* 1.*part. quæst.* 10. *art.* 4. *&* 5. Ergo. 2. Illud quod aliquando coëxistit æternitati, semper coëxistit; quia æternitas est tota simul. Sed nato Antchristo, verum erit dicere quod æternitati coëxistit per existentiam realem: ergo ab æterno habet hanc coexistentiam in æternitate. Nempe hæc illa sunt *Alvarez*, & sui sequacium argumenta *Achillæa*; hæc tela (quæ putant) in victoriam valitura. Sed revera imbellia sunt, & adversus veritatem conatu irrito incassum vibrata: ut ex solutione proximè secuturâ, evidentiùs (spero) innotescet, & clariùs.

Sol. Dico igitur 1. Quod *Adam*, & Antichristus non sunt simul in æternitate: Ratio est, quia cùm *Adam* in æternitate actu est; Antichristus simpliciter non est; & per consequens æternitati non inest. Cùm impossibile sit, ut Antichristus in æternitate actu insit, priusquam actu sit; cùm inesse præsupponit esse, ex parte rei; & inesse per existentiam actualem, præsupponit existentiam actualem quæ inesse poterat, ut manifestum est, & suprà demonstratum. 2. Concedo igitur, quod Antichristus est in æternitate posterius quam *Adam*: nec hinc sequetur quod sit prius & posterius in æternitate formaliter, seu quod æternitas habeat partes quarum una est alterâ prior. Hoc ut fiat manifestum, dico. 3. Quod *Adam* prius est in æternitate, & Antichristus posterius, non tamen ut *Adam* sit in una ejus parte quæ sit Physicè prior; & Antichristus in aliâ, quæ sit posterior. Sed *Adam* cùm est æternitati toti coëxistit, & posteà Antichristus cùm actu est, æternitati etiam toti, & indivisibili coëxistit. Nec hic totum aliud, & aliud cogitandum est; sed una simplex, & indivisibilis æternitas, & *Adamo* coëxistit, cùm est *Adamus*, & Antichristo, cùm Antichristus fuerit. 4. Ideò illa prioritas, & posterioritas inter *Adamum*, & Antichristum, non petenda est ab æternitate, quasi ipsa æternitas priùs, & posterius in se formaliter habuit, ex quibus *Adam* dici potuit Antichristo prior: sed in ordine ad se invicem, & mensuram propriam. Nam æternitas est quasi instans simplex, indivisibile, & perpetuo permanens: supponamus ideò idem instans indivisibile per annum continuari, (sive per possibile, sive per impossibile hoc fiat) dico, quod huic instanti hodie unum, cras aliud coëxistet; & sic aliud post aliud. At hinc non sequetur, quia unumquodque horum cùm est, instanti illi coëxistit, quod ideò simul ei coëxistunt; cùm unum hodie, aliud heri prædicto instanti insunt. Sic si homines decem, (unus post alium) punctum aliquod indivisibile transirent. Dico quod eorum quilibet cùm ad punctum illud advenit ei toti, (utpote indivisibili) coëxistit; tamen non sequetur, quod vel simul ei coëxistunt, vel quod partes habeat in quibus successivè inesse poterant. Sic æternitas est quasi punctum aliquod indivisibile, vel instans æternum, & permanens, cui toti coëxistunt res, cùm existunt. At non ideò sequetur, quod ei simul res insunt, sed tempore suo unumquodque, & pro modo illo

do illo quo est, æternitati ineſt. Ita ut dum res eſt in potentia, poſſibilis nempe; & futura, æternitati ineſt ſolum quoad modum illum quo eſt: Cùm ideò ſit ſolùm in potentia, modo potentiali ſolùm æternitati inerit. Sed quando actu eſt, modo actuali æternitati coëxiſtet. 4. Hæc omnia optimè explicari poſſunt, ſic: ſicut æternitas ſe habet ad ævum & tempus; ſic immenſitas ad omnes locos particulares, & diſtinctos. Cum ideo immenſitas ſit ſimplex & indiviſibilis, ita ut in illa non ſit hîc, & illic reſpectu loci; nempe nulla loci, aut ſpatii diverſitas; ſed ipſa immenſitas ſit quaſi præſentia indiviſibilis, quæ locum omnem comprehendit, & quaſi unum ſimplex *ubi*. Sic æternitas eſt quaſi unum ſimplex *nunc*, quod tamen omnes temporis differentias comprehendit. 2. Sicut immenſitas utcunque indiviſibilis, & una ſit præſentia ſimplex ad ſpatium, tamen comprehendit locos multos, & in ordine ad ſpatia diverſa diſtinctos, & diſtantes. Sic æternitas utcunque indiviſibilis, tamen comprehendit tempora diverſa, & ſecundum prius, & poſterius diſſita. 3. Sicut immenſitati ſimplici & indiviſibili ineſt locus *Romæ*, & *Cordubæ*, qui longe diſtant, & ſunt hîc & illic reſpectu ſpatii; ita tamen ut in ipſa immenſitate non ſit hîc, & illic, aut ulla omnino diſtantia; ſed ſimplex & abſoluta ad res omnes indiſtantia. Ita, æternitati ſimplici, & indiviſibili inſunt omnes temporis partes, quarum una eſt prior alîa; ita tamen inſunt, ut in æternitate ipſâ prius & poſterius non inſit, nec ſucceſſio ulla, ſed perpetua indiviſibilitas. 4. Sicut non ſequetur, quia locus *Romæ*, & *Cordubæ* immenſitati indiviſibili inſunt quod ideo ſimul inſunt reſpectu ſpatii: Sic non ſequetur annus mundi primus, & ultimus æternitati inſunt indiviſibili: E. ſimul inſunt reſpectu durationis. 5. Sed ſicut corpus *Romæ*, & corpus *Cordubæ* longe diſtant, licet immenſitati indiviſibili inſunt; ita tamen ut illa diſtantia non fundatur in immenſitate, quæ eſt abſolutè indiviſibilis, & ſummam dicit ad res omnes indiſtantiam, ſed in locis propriis revera diſtantibus. Sic dies mundi primus, & ultimus licet æternitati indiviſibili inſunt, tamen longè diſtant reſpectu temporis, ſeu durationis propriæ: Ita tamen ut hęc diſtantia non fundetur in æternitate, quæ eſt ſimpliciter indiviſibilis; ſed in tempore, quod eſt hujus diſtantiæ capax, & prioris, & poſterioris fundamentum. 6. Cum dicit igitur, quod ea quæ æternitati ſemel coëxiſtunt, ſimul coëxiſtunt, quia eſt indiviſibilis; pari rationis analogiâ concludam ego: Quòd illa quæ immenſitati ſemel inſunt, ſimul inſunt, quia immenſitas eſt æquè ſimplex, & indiviſibilis ac æternitas. At hoc poſterius manifeſtè falſum, ergo & illud prius. Sed hujus argumenti inconſequentiam ſuperiùs demonſtravimus, & ideo à pluribus abſtineo. Minuta illa anguſti temporis ſpatia, quibus circumſcripta eſt humana imbecillitas, non permittat, ut infinita æternitatis involucra vel capiam, vel explicatione dignâ expediam. Ignoſcet mihi (ſpero) benignus lector, & defectus noſtros (triſte hoc eſt mortalitatis fatum defeciſſe) cognoſcat, & amicè ſuppleat.

EXERCIT.

Exercitatio Sexta.

De Immensitate.

In qua 1. *agitur de spatio Scholasticorum imaginario; Ubi,* 1. *ostenditur, quod sit tale spatium.* 2. *Quid sit.* 3. *Quod immensitas propriè æstimatur ex ordine ad tale spatium.* 4. *Quod immensitas ex ordine ad spatium, vel locum Physicum, & realem æstimari non possit.* 5. *Digressione brevi ostenditur,* 1. *Positivè, locum etiam in ordine ad hoc spatium commodissimè explicari posse.* 2. *Negativè, quod in ordine ad superficiem explicari non possit adæquatè, aut propriè.* 3. *Rationes in contrarium adductæ sunt, & solutæ.* 6. *Ostenditur, Deum esse actu immensum, (i.e.) spatio omni, reali, vel imaginario, actuali, vel possibili intimè præsentem; idque per ipsum esse suum indivisibile.* 7. *Quod hoc lumine naturali sit cognoscibile.* 8. *Quibus mediis sit cognoscibile.* 9. Ἀπαράιτητα Conradii Vorstii *deliramenta examini subjiciuntur, (errores enim* Vorstii *de immensitate sunt* θεήλατοι, *& insanum magni) Ubi* 1. *Quid statuit per theses ostenditur.* 2. *Rationes ejus adducuntur.* 3. *Solvuntur.* 10. *Ostenditur immensitatem esse incommunicabilem creaturæ, præsertim corpori.* 1. *Contra Lutheranos, ostendendo suam ubiquitatem esse impossibilem.* 2. *Contra Pontificios, ostendendo suam* πολυτυπίαν, *esse etiam impossibilem.*

NUnquam sine hoste veritas; quæ ut adversarios plane nullos meruit, ita multos in immeritam sui perniciem conjuratos, perpetuo habeat. Nonnullos ex insciti potius, quam malitiâ; quibus dum veritatem sequi se arbitrantur, contingit persequi. Alii majori nequitiâ, & odio magis diuturno illam insequuntur, & quod olim de *Pompeio* magno, & *Cæsare* dixit Historicus. *Non prius hostes esse desinunt, quàm esse desinunt. Nestorios, Eunomios, Arios* antiquitus passa est Christiana veritas, quibus multum luctata est, & tandem prævaluit: ac φέλλος ὡς ἀβάπτιστος, turbatis errorum undis immergi non poterat. Ea tamen erroris infœlix diuturnitas, ut Hæretico defuncto, non statim occumbit hæresis: sed vigore novo, mortuo parente adolescit, urnis superstes, & funeri, patronos lucratur, & vindices. Usque adeo erroris infœlix fœcunditas, ut ejus parens non simul errare desinit, & vivere: sed post funera & sepulchrum alios seducat, cum nec ipse ab errore redeat. Sic *Arii, Photini, Samosateni,* errores adhuc vigentes patimur sera eorum posteritas. Sed nec sic oppressa veritas, quæ diuturnis tempestatum procellis, exitium minaturis jactari possit, non obrui: *Nat super non immersabilis undis.* Triumphum serum aliquando lucratur, sed certum: eóque glorio-

sius

glorioſiùs exurgit, quò periculoſiùs. Adeo ut tot adverſariis urgeri, veritati tandem profuit; cum majus ſit animo triumphali hoſtes viciſſe, quàm non habuiſſe. Nimirum hæc veritatis victoria, non hominis; cum homines multi ab errore triumphari poſſunt, etiam tum cum vincit veritas. Nobis ideo ſeriò cavendum, ne dum animo in novitatem prono, per literarum campos expatiamur, in herbas noxias incidamus; quæ utcunque mel habent, tamen veneno immiſtum, adeo ut non tam ex melle commodum ſperemus, quàm ex veneno exitium. Scil: herbas tales habet campus literarius, (fœlix ſi non habuiſſet) libros intelligo; qui honeſtâ fronte, & ſimulatâ veritatis ſpecie, errores obtegunt, in perniciem profuturos. Sic infœlices *Fauſtos*, ſic *Smalcios*, ſic *Vajodivos*, ſic *Moskorovios*, ſic *Vorſtios* nobis dedere ultima hæc ſeneſcentis mundi tempora; qui mutuatâ pietatis larvâ, errores ultra *Circes* pocula lethales nobis obtrudunt; qui non ſolum τὰ ἔξω, & ipſa fidei ſuburbia, inſidiis clandeſtinis, & aſtutiâ hæreticâ aggrediuntur; ſed ipſam religionis metropolin, ipſa veritatis Chriſtianæ ἀκρωτήρια, γυμῇ τῇ κεφαλῇ, & vultu audaci impudentiâ indurato invadunt. Nimirum fœlix futura eſſet Reſpub: literaria, ſi ſcriptores tales vel non habuiſſet, vel oſtraciſmo in perpetuum duraturo, & æternis tenebris condemnaret. Sed cum extent, legas per me licet, quicunque intelligas; qui venenum cognoſcas, & caveas: Legas (inquam) ſed cum *Epicharmo* μέμνησο ὑπνεῖν, nec in errorem te trahat nimia credulitas. Quod ne fiat, errores *Vorſtii* de æternitate exercitatione ſuperiori indicavimus; ſequitur jam, ut quæ de immenſitate deliraverat, ſtilo vindice ulciſcamur. De immenſitate igitur oſtendendum

1. Quid ſit.
2. Quod Deo inſit.
3. Quod hoc lumine naturali intellectus cognoſci poſſit.
4. Quibus mediis hoc fiat.

1. Quid ſit immenſitas videndum; cumque Scholaſtici omnes & Metaphyſici immenſitatem ex ordine, & habitudine ad ſpatium definiunt, (ut videre eſt, apud *Suarez Metaphyſ: tom: 2. diſput:* 30. *Ludovic: Molin:* 1. *p. quæſt:* 8. *art.* 1. *Vaſquez diſp:* 29. *num:* 14. *Et Scholaſticos communiter in* 1. *lib. ſent: diſt:* 37. *& in* 1. *part: Aquin: quæſt:* 8.) Cum (inquam) ex habitudine ad ſpatium immenſitatem definiunt, 1. videndum quid ipſum ſpatium ſit, in ordine ad quod immenſitatem explicant; & hoc cognito immenſitatem ipſam diſtinctiùs apprehendamus. 1.

2. Dico igiturq, uod ſpatium eſt duplex. 1. Reale, quod in corpore aliquo fundatur. Sic ſpatium inter *Oxoniam* noſtram, & *Lutetiam* dicimus reale; Quia fundatur in quantitate reali corporis interjecti: ex quo fit, ut tot mille paſſus revera intercedunt inter hunc locum, & *Lutetiam*. 2. Spatium eſt imaginarium, quod non fundatur in ullo corpore quocunque, nec quantitate, aut Ente alio creato quocunque, nec ullo modo dependet ab Ente ullo finito. Sic univerſa orbis fabrica, τὸ πᾶν, eſt in ſpatio illo quod occupat; quod ſpatium idem eſſet, ſi mundus non eſſet. Sic ſpatium inter parietes alicujus domus idem eſſet, ſi aër, qui ſpatium illud implet, annihilaretur: Hoc enim rationi manifeſtum eſt, quia aëre annihilato inter alicujus domus parietes, diſtantia inter parietes prædictos erit eadem exactè quæ prius fuit: ex quo ſequetur, ſpatium idem manere. Nam ſi aëre annihilato ſpatium idem non maneat, tum vel majus, vel minus, vel nullum ſit 2. *Spatium imaginarium, & reale.*

necesse est: At horum nihil congruè dici possit. Ergo idem erit spatium. Propositio secunda sic fiat manifesta. 1. Si nullum esset spatium inter parietes illos, casu prædicto, tum nec ulla esset distantia; Cum perspicuum sit, quod distantia nulla inter parietes illos intercedat, inter quos spatium nullum est interjectum. Distantia enim perpetuò æstimatur à spatio inter res distantes interposito. Sic centrum & cœlum *Empyræum* magis distant, quàm centrum, & orbis lunæ, Ex hoc præsciscè, quia spatium majus inter cœlum illud, & centrum interponitur, quàm inter idem centrum, & lunam. 2. Ex quo sequetur, quod si spatium illud, vel esset minus, vel majus, quod distantia etiam pro ratione spatii, esset major, vel minor. Sed cum patet distantiam inter parietes duos, aëre annihilato, esse absolutè eandem; sequetur & spatium esse idem, quod erat demonstrandum. De spatio reali hîc non quæritur, de imaginario videndum: de quo sit hæc thesis prima.

Thesis 1:

Dari aliquod spatium imaginarium ostenditur.

3. Datur aliquod spatium imaginarium (quod aiunt) ab omni spatio reali distinctum: scil. tale spatium quod in corpore nullo fundatur, nec ab aliquo dependet, ipsum tamen est distantiæ fundamentum. Thesin hanc Scholastici multis probare satagunt; nempe magno rationum numero sæpiùs, quàm pondere: dum nec chartæ suæ parcunt, nec lectoris patientiæ. Qui multa vellet illos videat: *Mendozam disput: phys:* 14. *sect:* 3. *pag.* 463. *Suarez Metaphys: tom:* 2. *disp.* 30. *sect.* 7. *à num* 28. *ad* 44. *Molin:* 1. *part: q.* 8. *Becan: Theol: Scholast: part:* 1. *cap.* 6. *quæst:* 2. Et alios apud *Vasq:* 1. *p. disput.* 29. *cap.* 23. *&c. Nazarium in* 1. *part: quæst:* 8. *art:* 2. *Controv: unicâ, pag.* 185. Et *Joh: Martinez in* 1. *sent: dist:* 37. *quæst:* 5. Ubi multos enumerat hac de re disputantes, mihi sufficiat rationem unam, aut alteram proposuisse pressiùs, & si fieri possit evidentiùs.

Ratio 1.

1. In ratione primâ, unum suppono. 2. Rationem deduco. Suppono Deum esse absolutè immensum, (i. e.) non solum esse infinitum ratione essentiæ, & perfectionis: sed etiam ratione præsentiæ, (ut loquuntur) ita ut essentia ejus nulli spatio finito limitari poterat; & hic gradus infinitatis divinæ dicitur immensitas. Nempe suppositum hoc admittunt omnes Scholastici, & Metaphysici probatiores, & ὀρθογνώμονες, & ideo argumentum ab eo deductum, apud ipsos erit valiturum: Negat (fateor) *Vorstius*, & sui similes, apud quos pro præsenti sit postulatum, quod postea firmis rationum consequentiis demonstraturus sum. Hoc posito sic argumentum deduco: Deus opt: max: est in spatiis imaginariis extra cœlum ultimum, & hunc mundum universum: Ergo sunt spatia aliqua imaginaria, ab omni spatio reali distincta. Consequentia, est luce suâ evidens. *Ant:* sic evinco: Deus optimus maximus, vel est extra universum hunc mundum finitum, vel non. Si non sit extra creaturam universam, τὸ πᾶν, seu molem hanc Entium finitam; tum manifestum erit, quod vel intra hoc universum continetur Deus, vel ad plurimum ei exactè solum adæquetur. At sive hoc, sive illud asserat, necesse est, ut Dei immensitas directè evertatur, contrà hypothesin priùs factam: Quod sic fiat manifestum. Quia essentia immensa *, formaliter, & per se dicit negationem

* ὁ γὰρ ἄῤῥητος πατὴρ καὶ κύριος πάντων ὅτε που ἀφῖκται, ὅτε που περιπατεῖ, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ ὅπου ποτὲ μένει. ... ὅτε κινούμενος, ὁ πάντα τε ἀχώρητος καὶ τῷ κόσμῳ ὅλῳ, (i.e.) *Ineffabilis pater, & dominus omnium non venit in locum aliquem, nec ambulat: sed in regione suâ (seu spatio) quæcunque tandem ea sit, manet: immobilis enim, nec toto mundo comprehensibilis. Justin: Martyr: in Dialog. cum Tryph: Judæo. pag.* 357. *A.*

determina-

determinationis ad ſpatium finitum, vel incluſionis in ſpatio finito, & etiam adæquationis cum tali ſpatio; (ut ex ipſis terminis pateat) & per conſequens, ſi Deus Opt: Max: vel intra univerſum includatur, vel ei ſolùm adæquetur, (cùm ſit abſolutè finitum) manifeſtum erit eſſentiam divinam habere præſentiam finitam ſolum, ad ſpatium finitum; & ideò impoſſibile erit, ut eſſentia illa ſit immenſa, utpote ad ſpatium finitum limitata. At hoc eſt evidenter incongruum. Ergo, & illud. 2. Si Deus ſit extra totũ univerſum; cùm in confeſſo ſit, quod extra hunc mundum ſpatiũ reale non ſit, erit in ſpatio imaginario, non reali; quod erat demonſtrandum.

At inquies Deus eſt extra hunc mundum non in ſpatio ullo, ſed ſeipſo ſolùm: (Quod reſpondere videtur *Vaſquez in 1. part. Aquin: diſp. 39.*) & ideò non ſequetur Deus Opt: Max: eſt extra hunc mundum, ergo, ſunt ſpatia imaginaria in quibus eſt, cùm in ſeipſo ſolum ſit, non in ſpatiis ullis. *Sol.*

Nempè fateor veriſſimum eſſe, Deum ita eſſe extra hunc mundum, ut in ſeipſo ſit. Et ideò illud *Halenſis* effatum (*part. 1. quæſt. 1.*) non antiquius eſſe, quàm verius. *Deus eſt in rebus, & extra res; Unde intra non eſt incluſus, & extra non eſt excluſus: & idem eſt dicere Deus eſt extra res, ac dicere Deus eſt in ſe.* At non minus verum eſt, & rationis rectæ principiis congruum, ut Deus dicatur eſſe in ſpatio extra hunc mundum viſibilem univerſum, ac eſſe in ſe extra huuc mundum. Ratio eſt, Quia ſi Deus ſecum crearet aliud corpus extra hunc mundum, nullo alio quocunque creato, corpus illud eſſet actu in ſpatio: & etiam Deus eſſet intimè præſens & corpori ita creato, & ſpatio in quo corpus illud ineſt. Ergo, ante creationem iſtius corporis erat ibi illud ſpatium, & in illo Deus. 1. Deum poſſe aliud corpus extra hunc mundum creare certiſſimum eſt, & in confeſſo, etiam apud illos qui ſpatium imaginarium negant. *Vid paul Nazar. in 1. part. Aquin. quæſt. 8. art. 2. Controv. unicâ pag. 186. Col. 1. C. 2.* Illud corpus ſic creatum eſſet in ſpatio: quia impoſſibile eſt, ut ſit corpus formaliter quantum, & ſpatium non occupare: nam ſupponamus corpus illud eſſe hominem, manifeſtum eſt in illo homine caput, & pedes diſtare: at hoc ſine ſpatio fieri non potuit: quia nulla poſſibilis eſt rerum diſtantia, niſi ubi eſt ſpatium aliquod interjectum; & ideò ſequetur, ſi in homine illo extra mundum creato, caput & pedes diſtant, quod ex ſpatio interjecto diſtent. Et per conſequens erit ſpatium extra cœlum. Et cùm ſupponitur ſpatium illud non fieri, facto corpore illo, ſed corpus illud ſolùm à Deo creari; manifeſtum erit ſpatium illud præfuiſſe: & cùm ſpatium reale eſſe non potuit, erit ſpatium imaginarium de quo quæritur. Sit ideo ratio ſecunda hæc. *Refelt.*

2. Poteſt Deus Opt: Maxim. facilitate omnipotentiſſimâ, aliud corpus creare extra hoc τὸ πᾶν, ſeu mundum hunc univerſum; idque ita, ut corpus illud ſolùm producat, aliâ re nullâ productâ: & ulteriùs, poteſt Deus corpus illud ita producere ut à mundo hoc diſtet plus minus, pro potentiſſimo creatoris arbitrio, nec ſolùm à mundo hoc, ſed etiam ab aliis corporibus; quæ etiam extra hunc mundum producat, ut in hoc ſchemate. Sit α. centrum univerſi β. γ. δ. ε. univerſi ſuperficies ultima, intra quam univerſã creaturarum molem ſupponimus incluſam. Jam dico, & in confeſſo eſt, poſſe Deum aliud corpus creare extra hunc mundum ubi ζ. aliud, ubi η. aliud. ubi ϑ. Ita ut aliud nihil creat, ſed corpora illa præciſè. Tum ſic; corpora illa diſtant (ut manifeſtum eſt,) & à ſe invicem, & à mundo extra quem ſitunt. Ergo, eſt aliquod ſpatium interjectum ex quo eſt quod diſtant; cùm per ſe ſit evidens, quod ea non diſtant inter quæ ſpatium nullum intercedit. Et cùm ſuppo- *Ratio 2.*

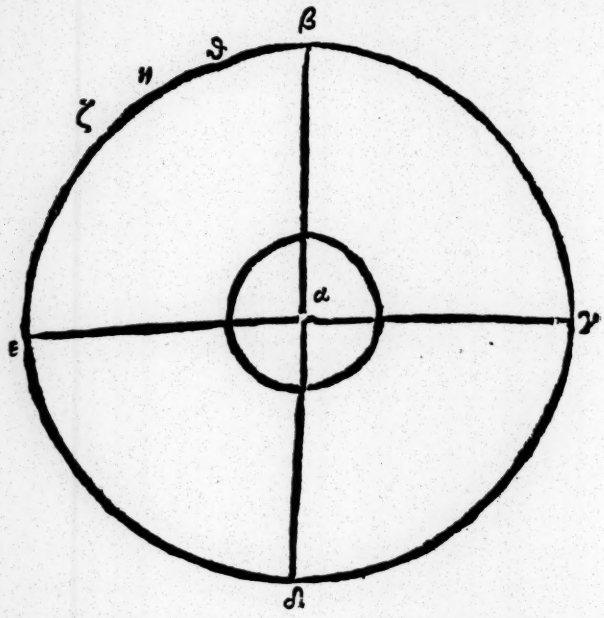

nitur in hoc casu solùm corpora illa à Deo creari, re aliâ nullâ creatâ, manifestum erit spatium illud non creari, cum corporibus illis, sed præfuisse: & per consequens erit aliquod spatium extra cœlum, quod dicimus imaginariũ: quod erat dicendum. Et hic si dicas, quod non sit ibi spatium aliquod ab ipsis corporibus distinctum[a]; hoc manifestè refellitur. 1. Quia corpora illa ζ. η. ϑ. cùm à seinvicem, & à mundo distant, hoc non erit per semet, sed per spatium interjectum; at illud spatium interjectum ab utrisque distinguitur. Quia si Deus illa corpora, ζ. η. ϑ. conjungeret, non omnino distarent à seinvicem, (ut per se patet) & ideò non erat à seipsis quod distarent, sed à spatio, & per consequens spatium illud erat à corporibus illis distinctum. Aliàs si spatium illud in quo distantia fundatur non esset aliud à corporibus ipsis distantibus, seu eorum extensione, tum illa corpora æquè distarent conjuncta, ac separata: (quia corpora illa conjuncta sunt eadẽ in se, quæ antea fuerunt & eorum extensio eadem) at hoc manifestè falsum. Ergò, & illud. 2 Si orbis *Saturnĩ* destrueretur, idem esset omnino spatium inter cœlum stellatum, & *Jovem*, ac nunc est *Saturno* existente. Ergo spatium illud est à corpore illo distinctum. Sic spatium inter latera alicujus vasis interjectum non potest esse idem cum corpore ipso: quia si idem esset cum corpore illo; tum vel idem erit cùm vase, vel cum corpore in vase contento. Non hoc, quia corpore illo quocunque annihilato, idem erit spatium inter vasis latera contentum. (ut patet) ergo spatium illud non est idem cum corpore contento: quia tum necesse est ut uno destructo aliud pereat. Non illud, quia si spatium inter latera alicujus vasis esset idem cum extensione ipsius vasis, tum non potuit vas illud destrui, quin & spatium illud destrueretur; at hoc manifestè falsum. Supponamus enim vas aliquod auro plenum, tum certum est quod aurum occupat spatium inter latera vasis contentum; Jam si vas illud annihilaretur, auro immoto, perspicuum est quod aurum esset in eodem spatio ubi prius;

[a] *Hoc enim dicit Paul. Nazarius, qui sic philosophatur. Falsum supponit argumentũ, scil. spatiũ esse distinctum à corpore: cùm spacium nihil aliud sit, quàm ipsamet corporum extensio, quæ secum non compatitur aliud corpus. Vid: Paul. Nazar. in 1. part. Aquin. quæst. 8. art. 2. Controv. unica. p. 187. col. 2. B.*

prius; at hoc esset impossibile, si spatiũ illud fuisset idem cum vase, seu corpore continente. E. spatium non erit idẽ cum corpore, seu extensione ejus: quod vult *Nazar.*

3. Ipse hic mundus, seu τὸ πᾶν est in spatio; nam cùm sit moles corporea, & formaliter extensa, impossibile est ut spatium non occupet. At illud spatium in quo totus hic mundus est, extra mundum esse necesse est, cùm mundum continet: & per consequens erit spatium extra hunc mundum, quod cum reale esse nequeat, erit imaginarium. Quod erat dicendum. Et hîc si iterum dicas cum *Nazario*, quod mundum esse in spatio, non est aliud, quàm mundum esse intra propriam superficiem, vel esse in se. Hoc ratione manifestè falsum esse evincitur; Quia, mundo inter propriam superficiem, & in se eodem modo manente, possit Deus mundum universum in aliud spatium movere. Et per consequens manifestum erit, spatium hoc in quo jam est, esse ab ipsa mundi entitate distinctum, & ideo erit spatium aliquod extra mundum, quod dicimus imaginarium. Siquidem, si mundus à Deo motus spatium mutet, (quod etiam necessarium est) impossibile est ut ejus superficies, aut aliud quodcunque in mundo existens, sit illud spatium; cum mundus quocunque demum moveatur, superficiem suam non ~~non~~ mutat, nec aliud absolutum quodcunque ei inhærens. Ergò spatium in quo hîc mundus est, erit spatium imaginarium, cùm sit extrà mundum. *Ratio 3.*

4. Si Deus omnia corpora à centro, usque ad cœlum octavum annihilaret, spatium idem esset inter centrum, & cœlum quod prius fuit, quia esset eadem distantia inter centrum & cœlum octavum quæ prius fuerat. Sicut si Deus annihilaret aerem inter domus alicujus parietes, manifestum est spatium inter parietes manere idem, & distantiam eandem. Nam cum in casu prædicto supponitur aërem solùm annihilari inter parietes, ita ut ipsi parietes eodem spatio exactè insunt quo prius: sequetur parietes illos æquè distare post aëris annihilationem, ac ante; nam si non æquè distarent, tum necesse est ut unus paries alteri propiùs accederet, (cùm aliâs distantia tolli non possit) At cùm supponitur, quod aëre annihilato, uterque paries est in eodem spatio, quo prius: impossibile est, ut unus alteri accedat propius. Nam supponamus decem cubitos inter parietes illos esse interjectos; tum spatia illa in quibus sunt, distant per cubitos illos decem: & per consequens, quamdiu manent in istis spatiis minus distare non possunt: & ideò aëre annihilato distantia inter parietes erit eadem; & exinde sequetur spatium esse idem aëre annihilato, quod prius fuerat aëre existente. 2. Erit ideò hoc spatium à corpore omnimodo independens; Quia idem est, ut patet sive corpus ei insit, seu non. 3. Erit fundamentum distantiæ; quia ex hoc spatio interjecto res distant, etiam cùm corpus nullum spatium illud occupat; ut patet, si inter vasis alicujus latera, Deus aërem contentum annihilaret; latera enim illa æquè distarent aëre annihilato, ac ante ejus annihilationem. 4. Cùm ideò manifestum sit, spatium illud non esse reale, erit imaginarium; quod cùm idem sit sive corpus ei insit, sive non; sequetur quod aër jam est in spatio imaginario, & ideò etiam totus mundus. Et per consequens totus mundus erit in tali spatio, & ideò spatium aliquod imaginarium esse: quod erat dicendum. 4 *Ratio.*

Sic quod sit tale spatium imaginarium in ordine ad quod immensitatem Dei explicare possumus, probavimus: restat ut ostendam quid sit. Et hoc 1. negativè per remotionem indebiti. 2. positivè, & per positionem eorum quæ ei conveniunt. Sit ideò Thesis secunda hæc.

Thesis 2. 2. Spatium hoc imaginarium non est entitas ulla realis. *Suarez Metaphys: part: 2. disp: 30. sect: 7. pag. 56, 57. Petr: Hurtad: de Mendoz: disp: Phys: 14. sect: 3.* Sic *Zumel, Molina, Valentia*, alii apud *Nazarium in 1. part: Aquin: q 8. art: 2. contr: unica, pag. 185.* Quod & ratione solidâ evinci possit; sic: Spatia imaginaria sunt extra hanc universitatem rerum, seu τὸ πᾶν creaturarum: Ergo illa spatia non sunt Entia realia. Quia 1. non possunt esse Ens aliquod creatum, & finitum, cum Ens tale non sit extra universum. 2. Non increatum & infinitum, quia cum nihil increatum sit, nisi solus Deus, spatium increatum aliquod, & infinitum in quo Deus sit, dici non possit. 2. Spatium illud in quo mundus jam est, idem omnino fuit ante mundum conditum, & ideo non est Entitas aliqua realis. Nam cum omnis entitas realis, præter Deum, sit creatura, ex hoc sequetur creaturam aliquam fuisse ante creationem; quod ἀτοπίαν involvit manifestam. Quod autem spatium illud, in quo mundus jam est, idem erat ante mundum conditum; patet sic: Quia, si spatium hoc in quo mundus jam est non fuit idem ante mundum conditum, tum sequetur Deum ante mundum conditum in hoc spatio non fuisse. Quia spatio illi inesse non poterat, quod omnino non fuit; & cum Deus in hoc spatio nunc actu sit; sequetur, Deum nunc hoc spatio inesse cui prius non inerat; & sic Deus erit in ordine ad spatium mutabilis. At nobis certissimum est, Deum spatium non mutare, ita ut nunc incipiat esse, ubi prius non fuerat: Sic enim 1. esset mutabilis, cum tamen illum nec ὑποκείσθαι τροπῆς admittere firmiter credimus. 2. Nec esset immensus; Quia quod est immensum spatio omni actu, & necessariò inest, (ut postea ostendemus) & ideo impossibile est, ut immensum aliquod, spatium suum mutet. Nam 1. si desineret esse ubi prius fuit, tum omni spatio non inesset; spatio enim relicto non inerit. 2. Si inciperet esse, ubi prius non fuit, Ergo aliquod spatium esset, quod ipsa immensitas non includeret: at hoc impossibile cum immensitas dicit præsentiam intimam ad omne spatium simpliciter.

Ratio 1.

Ratio 2.

Thesis 3. 3. Spatium hoc non ideo dicitur imaginarium, quasi esset Ens rationis, quod ex nostra imaginatione sola penderet; siquidem est, modo suo sive nos cogitamus, sive non. Ratio est, 1. Quia si aër inter parietes alicujus domus annihilaretur; spatium illud imaginarium idem esset, sive nos cogitemus de illo, sive non: ut manifestum est, ergo. 2. Sic, totus hic mundus est in spatio imaginario, (ut suprà probavimus) at hoc spatium non est Ens rationis, nec ab intellectu nostro penderet, quia mundus est in hoc spatio sive nos cogitamus, seu non: Nam hic mundus revera fuit in hoc spatio, in quo nunc est, ante hominem conditum; & si Deus nunc omnem hominem annihilaret, non minus esset in spatio, quàm nunc est. Et per consequens hoc spatium non est Ens rationis, seu ita imaginarium ac si à ratione nostrâ penderet. 4. Deus optimus maximus est extra cœlum in spatiis imaginariis independenter ab ullo intellectu, Ita ut in istis spatiis esset, si intellectus nullus de hoc cogitaret. Ergo spatia illa non ideo dicuntur imaginaria, quasi ex intellectu solo pendentia. In evidentiam propositionis ostendam. 1. Quod Deus sit in talibus spatiis extra cœlum. 2. Quod independenter ab ullo intellectu insit. 1. Quod Deus sit in talibus spatiis imaginariis extra cœlum, manifestum puto; siquidem 1. in confesto est, posse Deum alium mundum extra hunc creare, ita ut ab hoc mundo distet, tum sic; vel erit in illo mundo de novo producto, vel non. Si non, tum non est immensus; (quod falsum esse jam supponimus;

mus, poſtea probaturi) cum illud immenſum eſſe non poſſit, quod ſpatio omni non ineſt. Si ſit in mundo ita ab eo producto, (quod neceſſariò fatendum eſt) tum vel ita erit in eo, ut ſimul ſit in ſpatio medio inter mundum priorem, & nuper productum, vel non. Ut (*v. g.*) ſi Deus producat novum mundum ubi *C.* vel *D.* diſtantem à mundo priori, *a. b. e. f. g.* tum (inquam) vel ita ineſt in novo mundo ubi *D.* ponitur, ut ſimul ſit in ſpatio illo inter *D.* & *b.* vel ita ut illo ſpatio non inſit: Si prius, habeo propoſitum, quia tum Deus erit in ſpatio illo inter *D.* & *b.* quod cum ſit imaginarium, erit Deus in ſpatio imaginario. Si dicas quod ita eſt in mundo ubi *D.* ut non ſit in ſpatio medio inter *D.* & *b.* Tum dico quod hoc cum unitate Dei ſummâ, & ſimplicitate ejus directè pugnat, cum nec fingi poſſit quomodo ille unus, & ſimpliciſſimus Deus ſit in mundo uno ubi eſt *D.* & in alio ubi eſt *b.* & non ſit in medio. *Suarez Metaphyſ: tom: 2. diſput: 30. ſect. 7. pag. 56. col 2. H. I.* Si dicas, quod non poſſit Deus creare alium mundum diſtantem, niſi ſit aliquod reale medians, in quo fundetur diſtantia illa. Dico hoc eſſe manifeſtè falſum; ſed demus ita eſſe, & tum creat Deus novum mundum, ubi *D.* diſtantem à mundo priori, ubi eſt *b.* per corpus aliquod medium; tum poteſt Deus annihilare illud corpus medium; quo annihilato, mundus ubi eſt *D.* non minus diſtabit à mundo priori ubi eſt *b.* quàm antea dum corpus medium intercedebat. Et tum ſequetur 1. Quod eſt ſpatium aliquod inter iſtos mundos, quia diſtant à ſe invicem. 2. Quod Deus ſit in illo ſpatio, quia abſolutè immenſus. 3. Quod illud ſpatium eſt ſolum imaginarium, utpote in corpore nullo fundatum. 4. Quod Deus in illo ſpatio ab æterno inerat; Quia neceſſe eſt, ut ſpatio illo quo ſemel ineſt, ſemper inſit, cum ſit abſolutè immenſus, ex quo ſequetur, illum eſſe ſecundum ſpatium omni modo immutabilem. Erit ideo Deus ab æterno in ſpatiis imaginariis; & per conſequens manifeſtum erit talia ſpatia eſſe ab æterno. Et hinc ſequetur quod ſpatia illa erunt, ſive nos cogitamus, ſive non, cum erant ante hominem conditum: non ideo ab intellectu ullo pendebant. Et hic ſi dicas ex diſcurſu priori ſequi forſan quod non dependent ab intellectu ullo finito, & creato; tamen non ſequi, quin ab intellectu divino dependere poſſint. *Reſp:* Etiam & hoc ſequi, quia Dei immenſitas & præſentia illa ad ſpatium omne non dependet ab intellectu ullo modo, ſed eſſentiam divinam immediatè, & neceſſariò ſequitur, utpote quæ infinita eſt per ſe, nec ſpatiis terminata, nec ab ullis excluſa.

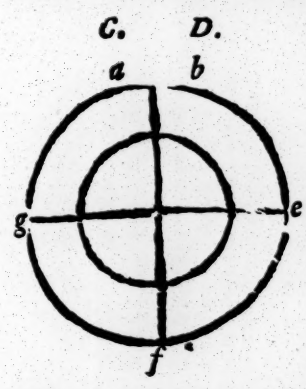

Sic quid ſpatium hoc non ſit expoſuimus; ſequitur ut quid ſit paucis oſtendamus: nempe hoc difficilius multò, & obſcurius; cum ea ſit intellectûs noſtri tot tenebris involuti conditio, ut potius quid res non ſit negativè oſtendat, quàm quid ſit poſitivè aſſerat; ὡς ἀδὲν ἴσμεν πραγές, (ut rectè ille apud *Sophoclem* *) ſed per cognatas rebus apparentias illuſi, utcunque cognitionem aſſequamur aliquam, tamen imperfectam. Adeo ut non inconcinnè dixit magnus criticus; Res menti oblatas, nec ignorare perfectè poſſumus, nec cognoſcere. Pro modulo tamen, quid ſit hoc ſpatium, attributa ei nonnulla adaptando declarabimus.

* *In Ajace Maſtigophoro.*

1. Ex *Pet: Hurtad: de Mendoz: diſput: Phyſic: 14. ſect: 2. num: 12. pag. 462.* ***Propoſitio 5.*** Obſervandum, quod licet ſpatium hoc imaginarium nihil reale ſit, tamen ſic eam

declaramus

declaramus per propositiones affirmantes aliquid de spatio, acsi esset aliquid reale. Sic si aër omnis inter parietes alicujus domus annihilaretur, dicimus inter illos parietes interjici intervallum, seu intercapedinẽ viginti cubitorũ, vel decem cubitorũ? Non quia spatium illud sit aliquod reale, sed quia aptitudo quæ est, ut inter parietes interjiciatur corpus viginti, vel decem cubitorum, non potest rectè explicari, nisi per hos terminos positivos, *intervallum*, *spatium*, *intercapedinem*. Quam ob causam vocatur spatium imaginarium, quia illud imaginamur ut immensum versus omnem loci differentiam, fixum, permanens, immobile, duorum corporum simul non capax. Sic si inter cœlum & terram omnia annihilaret Deus; manifestum est, quod inter cœlum, & terram esset spatium, seu intervallum, capax corporis (modò aliquod crearet Deus) licet de facto corpus nullum inesset.

Propositio 2.

Vid: Paul: Nazarium in 1. p. Aquin: quæst: 8: art: 2. Controv: unica. pag. 165.

2. Dicimus cum *Scalig. Exercit. 5. in Cardan: cap. 2.* Spatium hoc imaginarium esse vacuum, seu inane ingens, à centro versus omnem dimensionem quaquaversum, infinitis spatiis extensum; tale scil: quod non requirit corpus ullum in eo actu esse, (cum idem esset ante mundi creationem, quod nunc est) capax tamen corporis; ita ut potuit Deus si vellet, mundum alium extra hunc creare, cui esset intimè præsens, per eandem omnino præsentiam, quâ spatio illi imaginario ab æterno fuit præsens, in quo corpus illud creat. Sicut Deus hodie huic mundo est actu præsens, per eandem illam præsentiam quâ spatio in quo mundus est, ab æterno fuit præsens. Siquidem mundo creato, præsentiam novam ad spatium non acquirit Deus, ita ut mundo creato, jam sit in spatio, in quo prius non fuit; (sic enim secundùm spatium esset mutabilis) Sed mundo creato, fit iste mundus Deo actu præsens in spatio illo in quo Deus ab æterno fuit, & in æternum erit. Ita ut mundo creato mutatio nulla est in Deo respectu præsentiæ in ordine ad spatium; sed Deo opt: max: eodem modo immutabiliter se habente, fit mundus de novo, in eo spatio in quo mundus prius non fuerat; licet Deus illo ipso spatio ante mundum conditum eodem modo inerat, & post ejus creationem in æternum inerit. Sic si Deus omnia corpora inter centrum & cœlum annihilaret, non minus est Deus nunc in illo spatio corporibus annihilatis, quàm prius fuit ante eorum annihilationem. Et rursus, si Deus alia corpora eodem spatio crearet, hoc mutationem in Deo nullam argueret, sed solum in corporibus; cum Deus ante, & post annihilationem corporis prioris, & etiam post creationem posterioris, immobiliter, immutabiliter, & intimè fuit præsens spatio illi semper, & corpori spatium illud occupanti, dum sit tale aliquod corpus. Sic *Oxoniæ* nostræ multa hominum millia, successivis temporum vicibus, fuere præsentes, nempe alii centuriâ hac, prioribus aliis; & tamen *Oxonia* in spatio suo, quod primùm occupabat, manet immutabiliter immota.

Propositio 3.

3. Dicimus spatium hoc esse fundamentum distantiæ; ita ut corporum distantiæ ex hoc exactè æstimari possint, quod tantum spatii hujus imaginarii est inter ea interjectum. Sic si inter parietes alicujus domus cubitus viginti intercedunt, fundamentum hujus distantiæ primarium dependet à spatio inter hos parietes interjecto. Dico, fundamentum primarium; quia dum aër, vel aliud corpus reale inter parietes illos intercedit, distant illi parietes spatio reali in quantitate corporis interjecti fundato; Si aër ille vel corpus aliud quodcunque interjectum annihiletur, dico quod parietes prædicti æquè distant ac prius, præscisè ex hoc, quod tantum spatii imaginarii inter parietes illos est interjectum, ut capax sit corporis viginti

cubitorum.

cubitorum. Et hinc pateat manifestè, hallucinatum fuisse *Aristotelem Physi lib. 4. cap. 5.* dum ait spatium alicujus vasis lateribus inclusum, non distingui à corpore inter illa latera contento, cum tamen certissimum sit, spatium illud inter vasis alicujus latera interceptum, idem esse, si corpus nullum intercederet. Nam 1. Si spatium inter poculi alicujus latera interceptum, non distingueretur à corpore in eo contento; tum corpore illo annihilato, spatium inter latera illa nullum esset: At hoc manifestè falsum, quia corpore annihilato non sequetur quod latera illa conveniunt. 2. Si non distingueretur à corpore interjecto; tum aliud esset spatium inter latera alicujus poculi, cum vinum ei ineſt, aliud cum aqua, aliud cum aër; & sic quoties mutaretur corpus contentum, mutaretur & spatium. Sed & hoc manifestè incongruum, quia spatium idem immutabiliter manens, nunc hoc corpus, nunc illud capiat. 3. Si spatium non distingueretur à corpore contento, tum illud corpus contentum nunquam potuit mutare spatium suum: Nam cum ex hac hypothesi istius corporis spatium ab ipso corpore non distinguitur; sequetur, quod sicut corpus illud non possit à se movere, sic nec à spatio illo in quo nunc est; cum supponitur spatium illud à se non distingui. At hæc omnia absurda, Ergo & illud unde deducuntur. Ratum ideo sit, spatium hoc imaginarium, esse vacuum, intervallum, intercapedinem, capacitatem, quæ non necessariò requirit, ut actu habeat in se corpus, (cum spatium hoc creaturâ omni prius fuit; & jam extra creaturam universam sit) talis tamen sit, ut corpus ei inesse possit. Sic spatiis extra cœlum imaginariis corpus nullum ineſt; at si Deus voluisset, mundum alium, & alium creare poterat, extra hunc modum de præsenti conditum: Et tum mundi illi de novo producti essent Deo in spatiis illis imaginariis actu præsentes.

4. Hoc optimè explicari possit per proportionem divinæ æternitatis in ordine ad tempus. Ita enim comparatur Deus per immensitatem in ordine ad spatium; sicut per æternitatem ad tempora. Nam æquè infinita est immensitas in ratione suâ, ac æternitas in ratione suâ. Sicut igitur æternitas est in omnibus finitis temporibus, & infinitè excedit illa; Ita immensitas est in omnibus finitis locis, seu spatiis, & infinitè, illa superat. Sicut ideo Dei æternitas finitis temporibus comprehendi non possit, sed est extra illa (i. e.) antecedit, & est ante illa, & omnia à parte post sequitur; sic etiam se habet immensitas in ordine ad finita loca, seu spatia. Rursus hac ratione verè dicitur Deus extitisse ante reale tempus, in omni tempore imaginario, etiamsi cum infinita successione apprehendatur: in quo non fingitur imaginarium tempus esse aliquid reale, aut Deum esse in illo per realem coëxistentiam, aut habitudinem aliquam; sed solùm utimur illâ comparatione, & apprehensione ad declarandam infinitatem divinæ durationis, quia non possumus illam infinitatem, nisi per ordinem ad quantitatem, & successionem declarare. Et revera, quia ante omne tempus reale intelligimus potuisse esse aliud, & aliud in infinitum cum quo fuisset Deus; ideo æternitatem concipimus in ordine ad tempora imaginaria infinita, quia Dei æternitas à nobis commodiùs explicari non possit. Idem omnino de immensitate dicendum in ordine ad spatia imaginaria. Sic quòd sit spatium reale, & etiam imaginarium, & etiam quid sint, paucis exposuimus. Sequitur ut quomodo se habent ad immensitatem exponamus, ut sic quid sit immensitas evidentiùs enotescat. Sit ideo *conclus.* 4. hæc

Propositio 4.

Vid: Francis: Suarez Metaph: tom: 2. disp: 30. sect. 7. num. 38. pag. 57. col. 2. C. D.

4. Immensitas Dei propriè, & primariò non æstimatur è spatio reali, nec possit natura immensitatis per spatium reale adæquatè explicari, sed solùm inadæ-

Conclus. 4.

quatè, & ex accidente. Et hoc ratio manifesta evincit.

Ratio 1. 1. Quia si immensitas esset præsentia ad spatium reale solum, idque adæquatè; sequetur immensitatem esse solum præsentiam finitam; quia cum spatium omne reale sit finitum, & creatum, præsentia à tali spatio adæquatè æstimata necessariò erit finita. Aliâs si immensitas sit infinita, fieri non possit ut spatium finitum ei adæquetur. At immensitas non est præsentia finita, ut postea demonstrabimus; Ergo in ordine ad spatium reale, & finitum adæquatè æstimari non potest.

2 2. Deus fuit immensus antequam ullum erat spatium reale; nam cum omne spatium reale sit creatum, necesse est ut prius sit Deus quàm tale aliquod spatium, cum sit absolutè æternus. At si Deus ab æterno fuit, etiam & immensus ab æterno fuit, cum immensitas sit attributum Dei absolutum, ab essentia ejus non distinctum: & per consequens immensitas Dei primariò, & adæquatè à spatio reali æstimari non possit; utpote quæ spatio omni reali æternò præfuit.

3 3. Si Deus creaturam universam in antiquum nihil reduceret, non minus immensus esset, quàm nunc est, (nam aliâs Deus solùm esset temporaliter immensus, nempe non ex natura sua, sed ex positione creaturæ) at tum spatium reale nullum esset in ordine ad quod æstimari possit ejus immensitas, Ergo in ordine ad tale spatium primariò æstimari non possit.

4 4. Si immensitas Dei adæquatè æstimari poterat è spatio reali, & creato, tum immensitas Dei esset capax graduum, ita aliquando potuit esse major, aliquando minor. Nam possit Deus aliud spatium reale spatiis jam existentibus superadderè; tum quæro, an Deus sit in illo spatio reali, vel non? Si non, tum non erit immensus, utpote è spatio aliquo excluſus. 2. Nec erit spatium reale mensura præsentiæ divinæ adæquata, cum sit majus; spatio nempe aliquo existente cui Deus non erit præsens. Si Deus sit in illo spatio reali præexistentibus superaddito, tum manifestum erit, quòd præsentia sua in ordine ad spatium reale admittet gradus, Quia possit esse in majori, vel minori spatio reali. Siquidem si Deus annihilaret corpus jam factum, tum esset in spatio reali minori quam prius, cum spatii pars annihilatur. Et si addat corpus novum, erit in spatio majori, cum spatio priori aliud superadditur. At hæc omnia naturam immensitatis directè evertunt; nam cum supponimus jam immensitatem esse infinitam, (quod postea probabimus) impossibile erit ut admittat gradus. Et per consequens immensitas in ordine ad spatium reale non possit æstimari. Nam cum manifestum sit, Deum ante omne spatium reale, fuisse immensum, & postquam sit spatium reale, illud excedere, & etiam postea posse tale spatium omne annihilare, salvâ immensitate; manifestum etiam erit, immensitatem in ordine ad tale spatium per se, primariò, & adæquatè æstimari non posse: cum spatium tale immensitati accidat. Cum ideo perspicuum sit, immensitatem in ordine ad spatium reale æstimari non posse, sequitur, ut quomodo in ordine ad spatium imaginarium explicari possit ostenderem. Et hîc ignoscat mihi benignus lector, si digressione non intempestivâ, forsan, nec inutili ostendam 1. Quomodo in ordine ad spatium imaginarium explicari possit locabilitas, & tum postea quomodo immensitas.

5 1. Igitur notandum: Præsentiam ad spatium hoc esse duplicem. 1. Infinitam & illimitatam, nempe creatoris, & dicitur immensitas. 2. Finitam, limitatam, & creaturæ, & dicitur locabilitas, seu locatio, & positio rei in uno loco. Dico, itaque, quod & immensitas, quæ est præsentia ad omnem locum; & locabilitas, seu

seu locatio, quæ est præsentia ad locum unum; utrumque scil: in ordine ad spatium imaginarium optimè explicari posse. Cùm ideò tota penè philosophorum cohors, communi calculo asserit superficiem esse locum, in ordine ad quem locatio corporis æstimatur contra dogma hoc vulgatum fateor, sed & erroneum, ostendam.

1. Negativè, superficiem locum esse non posse.
2. Positivè, quòd spatium (de quo disputamus) imaginarium sit locus.
3. Objectiones quæ suspectam reddunt veritatem proponam, & evidentiâ quantâ possum solvam.

2. Suppono igitur tamquam ex principiis Peripateticis manifestum. 1. Quòd, cùm dicunt superficiē esse locū, intelligunt superficiē continentis, non contenti. 2. Intelligunt superficiem non planam, convexam, sed concavam. 3. Hanc superficiem, si sit remota, & corpora multa includat; dicunt locum communē: sic superficies concava Lunæ est locus communis animalium omnium. Sed si sit superficies proxima locato tū dicitur locus proprius. Quibus positis, locū non esse superficiē suaderi possit; Sic,

1. Illud non est locus, quo non mutato possit locatum movere ex hoc loco Romam usque. Ratio manifesta est, Quia motus localis (de quo hîc agitur) est mutatio loci, & per consequens ubicunque est motus localis, ibi locum mutari necesse est: (nempè de motu recto hoc intelligo, non sphærico; concedo enim motum sphæricum esse posse sine mutatione loci, ut rectè probat *Facob. Martin. de Loco lib. 1. c. 38.*) Et ideo illud non erit locus, quod in motu locali non mutetur. At superficie proximâ non mutatâ potest corpus movere ex hoc loco Romam usque. Nam, verbi gratiâ, sit cultellus aliquis panno involutus, & deferatur ex hoc loco Romam usque; dico, quòd cultellus casu prædicto erit & hîc, & in toto spatio medio in eâdem superficie proxima panni circum-ambientis, (ut manifestum est) movere ideò possit superficie proximâ circum-ambiente non mutatâ, & per consequens illa superficies non erit locus: quia impossibile est ut corpus moveat loco non mutato, cùm motus localis sit propriè mutatio loci. *Ratio 1.*

Et hîc si dicas quod in casu prædicto: licèt cultellus non mutet locum proprium, quia non mutat superficiem proximam; (ut probatum est) mutat tamen locum communem, nempe superficiem remotam, aëris scilicet. Dico hoc incassum dici- *Sol.*
tur, nec causæ ruituræ subsidium ullum afferat ullatenus profuturum: Cùm ex ipsis philosophiæ principiis manifestum sit motum localem esse mutationem loci proprii, non communis, nisi ex consequente, & secundariò. Nam omnis motus localis est proximè, & immediatiùs mutatio loci proprii, & secundariò solùm loci communis. Sic si aliquis in domo ambulet, non necesse est, ut mutet locum communem, cùm in eadem domûs superficie semper sit, & per consequens in eodem loco communi; sed mutat proprium, cùm hîc unâ aëris superficie insit, illic aliâ.

2. Igitur evidentiùs deduci possit, & fortiùs, sic: si possit corpus movere ita ut superficies nulla mutetur, tum superficies non erit locus. At hoc possit. Ergo. Consequentîa suâ luce manifesta; 1. Quia si motus localis sit mutatio loci, & superficies locus; tum fieri non possit, ut moveatur corpus superficie non mutatâ. *Ant:* (scilicet posse corpus movere, immò posse omnia corpora movere superficie nullâ mutatâ,) sic evincitur. Potest Deus Opt: Max: mundum universum è loco in quo jam est movere, idque omnipotentissimâ facilitate; ita ut manifestum erit, mundum universum, & omnia in eo corpora locum suum mutare; siquidem impossibile est, ut mundus totus localiter moveat, & locum non mutet. At in tali casu superficies nulla

mutatur. Nam 1. Mundus totus superficiem nullam habet in qua includatur, cùm nullum circumambiens admittit; & ideò quocunq; feratur superficiem nullam mutet, cùm nullam habet, nempe externam. Habet (fateor) internam, sed hanc non mutat, nec possit quidem; sicut *Plato* dum movet, superficiem internam, & propriam non mutat, sed circumambientem. Et per consequens, totus mundus possit movere localiter superficie nullâ mutatâ, (ut patet) & ideò superficies non erit locus: cùm directè implicat, ut sit motus localis loco non mutato. 2. Nec aliud corpus quodcunque mundo contentum locum mutet; Quia cùm supponimus totum mundum posse moveri, omni corpori particulari suâ superficie manente; sequetur, si superficies sit locus, quòd corpus nullum locum mutet. At hoc manifestè absurdum, ut totus mundus moveret motu locali, & omnia corpora in eo particularia, & tamen locum non mutent: hoc tamen fieri necesse est, si superficies sit locus. Et per consequens sequetur superficiem locum non esse.

Ratio 5.

3. Suppono ex *Aristotele Phys. 4. cap. 2.* locum esse immobilem: quod & ratio manifesta evincit, quia si locus una cùm locato moveret, loci mutatio esset impossibilis; sic locatum non amitteret locum, sed secum portaret. Quo supposito, sic subsumo: Locus est immobilis, ex supposito priori. Ergo Superficies non est locus. Conseq. Sic ostenditur. Superficies omnis necessariò movetur cum eo cujus est superficies, ut si aër moveatur, vel aqua, necesse est ut omnis superficies in aëre, aut aquâ fundata, simul cum subjecto suo moveatur. Cùm ideò necesse sit, ut omnis superficies in corpore subjectetur, manifestum erit talem superficiem ad motum subjecti esse mobilem. Et per consequens, locus non erit immobilis si sit superficies. Et hîc si cùm *Ferrariensi*, & aliis regeras, quòd superficies est per se immobilis, & solùm mobilis per accidens. Dico, quod medelam adhibes morbo non profuturam; Nam si superficies ex parte rei sit mobilis, (parum refert ex parte modi an hoc fiat per se, an per accidens) manifesta illâ ἀτοπία necessariò sequetur, scilicet posse corpus movere, loco non mutato; hoc est, loco non mutato, locum mutare. Nam si superficies vel per accidens, una cum corpore quod includit moveatur. tum manifestum erit locatum movere, loco non mutato, cùm superficies una moveatur. 2. Si cùm Cardinale *Toleto* dicas (*Phys 4. c. 5. quæst: 3. ex Aquin: supra text: 41.*) quòd locus est immobilis secundùm distantiam à centro, & reliquis mundi partibus. Fateor hoc verum esse in thesi, locum esse immobilem secundùm distantiam in ordine ad locum alium, & centrum; Ita ut hic locus necessariò includat distantiam fixam, & immobilem ad locum alium omnem: ut probatione justâ evincit *Pet. Hurtad. de Mendoza, disput. phys. 14. sect. 2. num 9. pag. 461.* Nam licet superficiem aëris domum aliquam includentis ----*Venti secum ferunt rapidi, verrúntque per auras*: tamen certissimum est, locum hujus domus eandem perpetuò servare distantiam ad locos alios quoscunque. Sed in hypothesi si superficies sit locus, tum locus non possit esse immobilis secundùm distantiam ad alios locos. Ratio est; quia cùm superficies ipsa sit mutabilis, necesse est, ut distantia in superficie fundata sit mutabilis. Siquidem nec fingi possit quomodo superficies quæ est locus, alteri superficiei propiùs accederet distantiâ invariatâ. Sic in hoc schemate $\alpha. \beta\ \gamma.$ Si locus $\alpha.$ sit superficies aëris circum-ambientis, tum dico non est, nec esse possit immobilis quoad distantiam, à loco $\beta.$ vel $\gamma.$ Ratio est, quia si aër circa $\alpha.$ versus $\beta.$ feratur, (quod facilè fieri possit à vento quovis, vel minuto) tum manifestum erit, quòd etiam superficies aëris, quæ supponitur locus $\alpha.$ versus

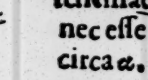

$\beta.$ feretur

ℭ. feretur: at hoc supposito impossibile est ut locus τῆς α. servet eandem distantiam ad locũ τῆς β. cùm illa superficies quæ est locus τῆς α. potest ferri usque ad ℭ. cùm ideò manifestum sit, quod locus, vel superficies τῆς α. possit appropinquare τῇ β. sequetur quòd locus ille non sit immobilis secundùm distantiam. Quod erat demonstrandum. Huic argumento solutiones varias adhibet *Fac: Martin: Halberstadiensis*, qui integrum volumen scripsit de loco contra *Keckermannum*, ubi sententiæ *Aristotelicæ* hyperaspisten se præbet, & vindicem, sed animo majori quàm successu; ut videre est apud illum in solutione rationis prædictæ. *Lib. 1. De Loco c. 17. p. 84. 85.* Ubi etiam *Scaligerum* oppugnat *Exercit. 5. c 3 pag. 14.* Sed solutiones ejus tanti non sunt ut refellerem; hoc sciat, qui solutiones ejus loco citato legat.

4. Possit etiam hoc ulterius explicari, & confirmari, sic: Si superficies esset locus, tum possit aliquid mutare locum dum quiescit. Nam quiescat avis in aëre, certum est quod etiam dum quiescit possit alia, atq; alia aëris superficies avi accedere; ita ut ipsâ quiescente nunc superficies una illam circumambiet, nunc alia: ex quo sequetur si superficies aëris proxima esset locus, quod tum avis dum quiescit mutabit locum. At hoc manifestè absurdum. Quia 1. impossibile est ut dum avis quiescit, eodem loco non quiescat. 2. Quia si dum quiescit mutet locum, tum quia mutatio loci sit motus localis, moveat necesse est etiam dum quiescat. At hoc nemo sanus unquam asseruit, nedum sobrius. Ulteriùs, si superficies esset locus, tum Pyramides Ægypti non sunt in eodem loco hodie in quo heri; cùm non sint in eadem aëris superficie, aëris enim superficies quovis vento mutatur. At hoc παράδοξον agnoscis inauditum, cùm nullus cui ἄρτι φρενὲς negaret, *Barbara illa Pyramidum miracula*, eodem loco esse hodie, ubi primò prodiga Ægyptorum ambitio illa posuit. Nempe mira est hæc philosophia, & ultra omnes magorum præstigias portentosa; quæ stupendam Pyramidis molem, etiam dum quiescit moveat: & turris locum mutet, etiam dum eodem loco immota hæreat. Quin & ulterius ostendi possit locum non esse superficiem, ex hoc schemate. In quo sit superficies terræ *a, b, c, d,* dein in aperto aëre sit avis aliqua, ubi est litera *e.* tum,

Ratio 4.

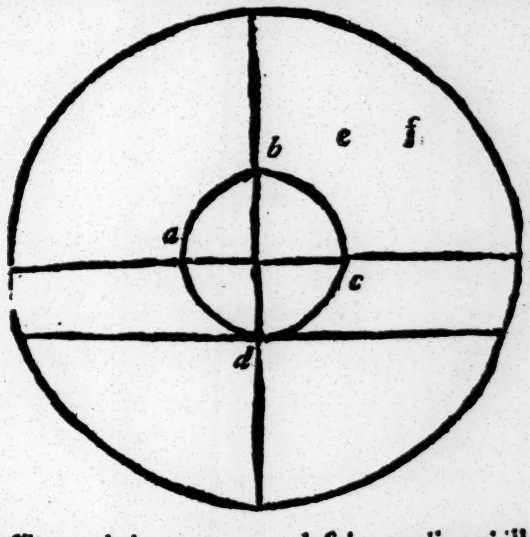

dico, quod fieri possit ut avis in *e.* moveat ad *f.* ita ut aër qui illam proximè inclu-

dit simul moveatur. Et tum manifestum erit 1. quod avis illa cùm est in *f.* non est in eodem loco quo fuit cùm erat in *e.* cùm locus ubi *e*, & locus ubi *f*, inter se distant. 2. Quod tamen avis & in *e*, & *f*, sit in eadem superficie evidens est; quia supponitur, quod aër proximè includens avem illam secum movet à *e* ad *f*. 3. Cùm ideò avis sit in eadem superficie, & in *e*, & in *f*, & non in eodem loco; certissimum erit, superficiem non esse locum. Imò ex hac philosophia, nec terra in loco eodem manet hodie quo prius fuit. Nam sit *a. b. c. d.* superficies aëris terræ proxima; manifestum est, quòd hæc superficies non solùm possit removeri, ita ut alia ei succedat, sed quod etiam sæpè (vento eam dissipante) actu removetur: Et ideò si superficies esset locus, cùm manifestum sit, terram non esse in eadem superficie proximâ, in qua prius fuit, nec erit in eodem loco quo prius inerat. At terram (quæ immota in perpetuum manet) locum mutare incongruum puto, & rationi rectæ contrarium, (non moror ingeniosa Copernici commenta, quæ nervosè convellit *Libert. Fromondus* in sua Vesta; ubi Copernici, Galilei, Kepleri, Mœstlini, Lanbergii, Hortensii sophismata, & σκιαὶεια κατατετριμμένα, (ut ipse è *Platone* loquitur) ad examen revocat, & suam terræ quietem restituit,) & per consequens superficies non erit locus. Quod erat dicendum. Argumenta alia multa suppetunt, aliâs forsan commodiùs premenda, ex quibus (ut mihi videtur) firmis rationis rectæ consequentiis deduci possit, locum non esse superficiem: mihi nec libet omnia proposuisse, nec licet. Qui plura vellet, videat *P. Hurtad. de Mend. d. phys.* 14. *Sect.* 1, 2, 3, *&c. Scal. Exercit.* 5. *cap:* 3. *Frederic. Windelinum Controv phys. sect.* 1. *part.* 1. *c.* 8. & alios. His ideò omissis, ad illud pergo quod loco secundo proposui demonstrandum: nimirum spatium esse locum: in cujus evidentiam sit hæc ratio prima.

Spatium imaginarium est locus.

Ratio 1.

1. Igitur, cùm in confesso sit apud omnes (quòd possibili posito in esse nil absurdi sequetur) suppono Deum omnem aërem inter cœlum & terram annihilare, quod facilitate omnipotentissimâ possit. 2. Corpus aliquod in tali vacuo potest movere, & hoc successivè: quod firmis rationum momentis evincit *Ant. Ruvio phys.* 4. *tract. de vacuo quæst.* 2. *& Aquin. in* 4. *distinct.* 44. *quæst.* 2. 3. Iste motus esset localis, (ut manifestum est) 1. Quia est impossibile ut corpus per spatium feratur successivè, & non per motum localem. 2. Quia corpus ita movens aëre annihilato, varia *Ubi* acquireret, & modo esset sursum, modo deorsum. Ex quibus manifestum est quod si aër annihilaretur, potuit corpus movere in illo spatio, idque motu locali. At impossibile est, ut sit motus localis sine loco. ergo in illo casu spatium erit locus: Cum aëre annihilato aliud nihil sit quod loci rationem habere possit. 2. Supponamus homines decem in templo sedentes, manifestum est quod locum ibi occupant, tum dico, si aër in templo illo universus annihilaretur, illi homines decem non minus sunt in loco quàm prius: Ratio est, quia aëre annihilato distant æquè ac prius. 2. *Ubi* suum distinctum quilibet habet æquè, ac prius; cùm manifestum sit quod eorum quivis est alicubi, idque exactè, ubi prius fuerat. At omnis distantia corporum, & eorum ubicationes dependent necessariò à loco, ergo. Si aëre annihilato, decem illi homines habeant distincta *Ubi*, eáque distantia secundùm aliquam loci differentiam, nempe dextrorsum, vel sinistrorsum, &c. sequetur, quod aëre annihilato & loca sua occupant Ergo. spatium illud imaginarium erit locus, cùm aliud nihil sit, quod loci naturam induat. 3. Dein, si aër annihilatus esset reinductus: dico, quod decem homines prædicti in templo sedentes erunt exactè in eodem loco, quo prius fuerant aëre annihilato.

Cùm ratiò nulla aſſignàri poſſit, quomodo locum mutarent, dum quietè ſedeant; cum mutatio loci ſine motu locali eſſe non poſſit: At ſi ſuperficies eſſet locus, non eſſent in eodem loco quo prius, ſed aëre reinducto eſſent in loco novo, quia in ſuperficie novâ. Cum ideo manifeſtum eſt, quòd illi homines decem dum immoti ſedeant, ſunt in eodem loco, ſive aëre circumſcribantur, vel non: ſequetur, quòd ſuperficies aëris eorum locus non ſit, ſed ſpatium illud quod dicimus imaginarium. Quæ omnia pene, ex Schemate ſubjecto πρὸς ἀῤῥησιν appareant.

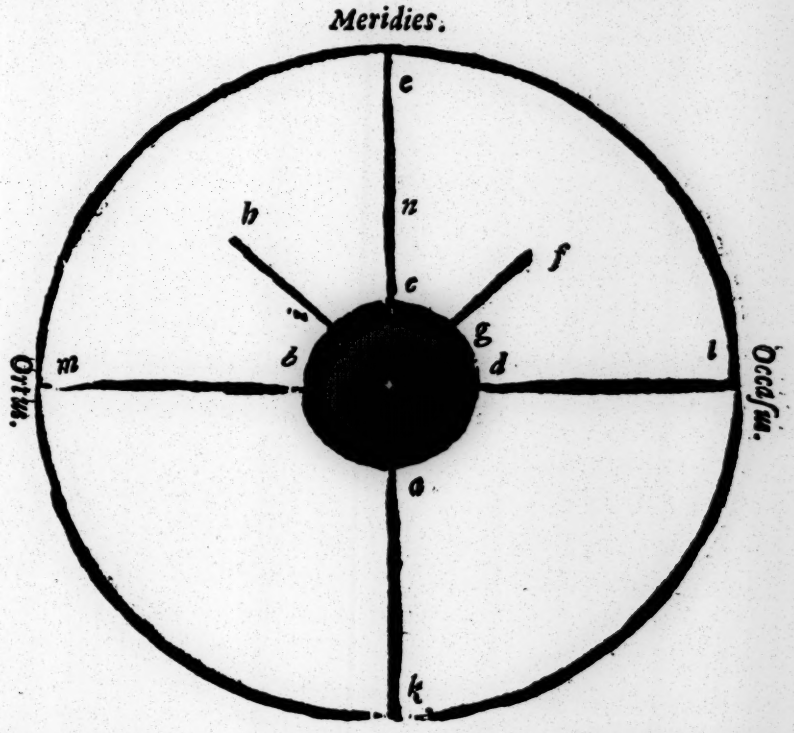

In hoc Schemate ſit *a. b. c. d.* terra, *m. e. l. k.* ſuperficies concava lunæ. Tum aëre annihilato, ſit totum illud ſpatium inter concavam lunæ ſuperficiem, & terram κενὸν, ſeu vacuum. Dein ſit corpus ubi eſt litera *e.* manifeſtum eſt, quod corpus illud ſi ſit grave deſcendet, & deorſum verſus terram cadet; cum ab interno habet principium ſufficiens ad motum producendum, nempe gravitatem, nec ab externo ſit ullum impediens. 2. Motus hîc erit neceſſariò ſucceſſivus, ut nervoſè probat *Ant: Ruvio*, ubi ſuprà. Quia ſi corpus illud in *e.* movere incipiat, neceſſe eſt, ut prius ſit in *n.* ſpatio medio, quàm in *c.* termino. At ubi eſt prius, & poſterius, ibi eſt ſucceſſio; & per conſequens, ſi prius ſit corpus illud in *e.* tum in *n.* Et ultimo in *c.* neceſſe eſt, ut ſucceſſivè moveat. Cum ideo motus corporis ſucceſſivus per ſpatium factus neceſſario ſit localis, ſequetur, quod corpus illud erit in loco; quia motus localis ſine loco nec fingi poſſit: & ſi ſit in loco, ſequetur quod ſpatium ſit locus. Cum aëre annihilato aliud nihil ſit, quod locus eſſe poterat. 2. Si dicas, quod in tali caſu, aëre annihilato, corpus in inſtanti ab *e.* uſque ad *c.* deſcendit, quia in

vacuo

vacuo illo nulla erit resistentia. Quod velle videtur *Aristoteles in 4. Phys: de vacuo agens.* Dico, quod hoc est omnimodo incongruum, nec possibile, ut optimè ostendit *Ruvio*, ubi suprà. Ratio est, quia si corpus illud ab *e.* per *n.* usque ad *c.* in instanti moveret, tum necesse est, ut eodem instanti sit in *e. n.* & *c.* Sit ideo corpus illud descendens nux, vel corpus similis magnitudinis; quod si in instanti feratur ab *e.* in *c.* necesse est, ut eodem instanti spatio toti inter *e.* & *c.* sit præsens, spatium autem illud continet semidiametrum concavi lunæ, (unâ terræ semidiametro demptâ) & semidiameter concavi lunæ, secundùm computum *Christoph: Clavii* *, ex *Francisc: Maurolyco*, continet semidiametros terræ $33\frac{7}{10}$ hoc est milliaria $120630\frac{15}{22}$ Si ideo nux vel aliud corpus ab *e.* ad *c.* in instanti moveat, sequetur quod erit præsens simul semidiametro concavi lunæ, hoc est milliaribus $120630\frac{15}{22}$ (demptâ solum unica terræ semidiametro.) At hoc manifestè impossibile, ut nux una spatio usque adeo ingenti simul, & semel sit præsens. Et per consequens, corpus in casu prædicto non movebit in instanti, sed successivè quod erat dicendum. Rursus, si in casu prædicto aër omnis à concavo lunæ ad terram annihilaretur, essent omnes loci differentiæ, sursum, & deorsum, ante & retro, dextrorsum & sinistrorsum. Supponamus enim hominem, ubi *h. i.* sit *h.* caput, *i.* pedes, manifestum est *h.* esse sursum & *i.* deorsum. 2. Supponamus hominem prædictum *h. i.* faciem habere in meridiem versam; dico iterum, quod tum respectu istius hominis: Ortus ubi *m.* erit à sinistra, & occasus ubi *l.* à dextra. 3. Si idem homo ubi *h. i.* versus occasum perspiciat, tum ortus ubi *m.* erit retro; & occasus ubi *l.* erit ante. Cum ideo manifestum sit, in vacuo illo, aëre annihilato, corpus quodvis habere loci differentias, sequetur quod corpus habet etiam & locum, Quia sine loco istæ loci differentiæ esse non possunt. Quo concesso, nempe in vacuo illo esse locum aëre annihilato, sequetur, spatium imaginarium esse locum illum, cum aliud non sit quod loci rationem habere poterat.

* *Christophorus Clavius in Johan: de sacro Bosco, in 1. cap. sphæræ. p. 232. Et Franciscum Maurolycum in Append: Dial: de Cosmograph.*

Ratio 2. 2. Universa hujus mundi fabrica, & moles tota est in loco, at non in alio, nisi spatio nostro imaginario, (ut manifestum est) Quia nulla est superficies quæ universum, seu τὸ πᾶν creaturarum includat; quomodo enim erit τὸ πᾶν. & universum, si habeat aliquid extra, quod illud includat. Ergo spatium erit locus, non superficies. Quod autem mundus totus sit in loco manifestius puto, quàm ut probatione egeat operosâ. Nam 1. mihi impossibile videtur, ut sit corpus aliquod actu existens, spatium occupans, & finitum, quod non sit in loco. 2. Cum *ubi* sit accidens ortum ex applicatione locati ad locum, sequetur quod quicquid habet *ubi*, & locum habeat necesse est, (cum *ubi* necessariò præsupponat locum in quo fundatur.) At totus mundus habet suum *ubi*. Quod sic ostendo, quod est alicubi, habet suum *ubi* à quo dicatur esse alicubi, at totus mundus est alicubi; nam quod alicubi non est, nusquam est; & per consequens simpliciter non est. Et hoc *Aristoteli* adeo manifestum videtur, ut *omne Ens esse alicubi*, inter κοιναὶς ἐννοίας, communia illa rationis rectæ dicta, omnibus naturaliter insita reponit. — τὰ γὰρ ὄντα πάντες ὑπολαμβάνουσιν εἶναι πού, τὸ δὲ μὴ ὂν οὐδαμοῦ εἶναι. *Phys. 4. cap. 1. p. 2.* (i. e.) *Ea quæ sunt omnes existimant esse alicubi, & quæ non sunt nusquam.* Cum ideo mundus hic totus sit inter ea quæ sunt, alicubi esse necesse est: Ergo in loco; Quia Enti nulli convenire possit *ubi*, cui locus non convenit in quo fundatur. At totus mundus in loco alio esse non possit, (ut patet) quàm spatio imaginario: Ergo spatium erit locus. Quod erat demonstrandum. 3. Potest Deus

univer-

univerſum hunc mundum movere lineâ rectâ, vel verſus Boream, vel verſus meridiem; Et hic manifeſtum eſt, 1. Quod mundus ſic motus mutet ſpatium, cum impoſſibile ſit, ut mundus moveat lineâ rectâ, & ſpatium non mutet. 2. Quod hic motus ſit motus localis; quia corpus à ſpatio in ſpatium movere motu recto, & non motu locali impoſſibile ſit; præſertim cum motus rectus ſit ſpecies motus localis. 3. Si ideo mundus moveat, idque motu locali, manifeſtum erit, quod mundus locum occupat; At locus hic aliud eſſe non poterat quàm ſpatium imaginarium, Ergo illud ſpatium erit locus: quod erat dicendum.

Ratio 3. 3. Annihilato aëre circa *Pyramidem*, *Pyramis* eſt in eodem loco quo prius. Ergo ſpatium eſt ejus locus. Conſ: eſt per ſe manifeſta; quia ſi ſuperficies eſſet locus, tum aëre annihilato, non potuit eſſe in eodem loco; cum ſic locus ejus cum aëre eſſet annihilatus. 2. Idem non manet aliud, ante, & poſt annihilationem aëris, quod poteſt eſſe locus, niſi ſpatium. Ergo ſi *Pyramis* aëre annihilato, ſit in eodem loco quo priùs; manifeſtum erit ſpatium imaginarium eſſe ejus locum. Quod autem *Pyramis* tali caſu ſit in loco eodem quo priùs, pateat, ſic: Quia 1. eſt in loco aëre annihilato, cum habet ſurſum, & deorſum, nempe loci differentias; cum ſic etiam aëre annihilato, dicit diſtantiam eandem ad quodvis cœli punctum, & ad centrum: Quæ omnia ſine loco eſſe non poſſunt. 2. Erit in eodem loco quo priùs; quia *Pyramis*, (ut nec aliud corpus quodcunque) ſine motu locali locum mutet, at ſupponimus *Pyramidem* manere immotam, ſolo aëre annihilato. Ergo erit in eodem loco quo priùs fuerat aëre nondum annihilato. At aëre annihilato non eſt in loco ullo, niſi ſpatio imaginario: Ergo nec ante annihilationem aëris in loco alio fuit. Et per conſequens, ſpatium erit locus: quod erat demonſtrandum.

Ob. 1. Sic ſpatium eſſe locum demonſtravimus; ſequitur ut objectionem unam aut alteram 1. ponam, 2. ſolvam paucis, & quantum valeo perſpicuis. 1. Igitur ſic argumentatur *Nazarius*: Spatium non eſt Ens reale, ergo non eſt locus. Antecedens eſt in confeſſo. Conſeq: ſic oſtenditur. Locus eſt terminus motus realis, lationis nempe; cum ideo terminus motus, ſit illud quod motum ſpecificat, & diſtinguit, videtur impoſſibile, ut motus realis habeat terminum non realem. Quî enim fieri poſſit ut illud quod non eſt reale, daret ſpeciem, & diſtinctionem realem? videtur enim manifeſtum, quòd natura diſtinctionis pendet à naturâ diſtinguentis, adeo ut ſi diſtinguens ſit ſubſtantiale, erit & diſtinctio ſubſtantialis; ſi illud quod diſtinguit ſit accidens, erit & ipſa diſtinctio accidentalis; ſi illud quod diſtinguit ſit Ens rationis, erit & diſtinctio proportionata: Et ſic conſequenter, ſi diſtingens non ſit reale, nec diſtinctio realis eſſe poterit: Et per conſequens cum locus ſit terminus motus realis, à quo motus ſpecificatur, & diſtinguitur, videtur quod locus neceſſariò realis eſſe debeat: quo conceſſo, ſpatium non erit locus, cum reale non ſit; Ergo hypotheſes noſtræ ſuprà poſitæ corruant neceſſe eſt.

Sol. Nempe objectio hæc tanti non erat, niſi quod à tantis urgetur: ut autem illi cumulatiùs ſatisfaciam, dico 1. Quod locus non eſt terminus motus localis, ſed *ubi*. φορὰ enim apud *Ariſtotelem*, ſeu latio, aut motus localis eſt in prædicamento *ubi*, non in prædicamento *quantitatis* in quo eſt ſuperficies, quæ eſt locus: nempe motus, apud *Ariſtotelem*, quoad eſſentiam, & reſpectu ſui, eſt in prædicamento nullo; ſed cum apud illum ſit imperfectum quid, inter poſt-prædicamenta motum

posuit. At quoad tendentiam, & respectu termini in quem fertur, idem *Aristoteles* vult generationem esse in prædicamento substantiæ, augmentationem in prædicamento quantitatis, lationem, seu motum localem in prædicamento *ubi*. Cum ideo *ubi*, sit illud ad quod motus localis terminatur, erit & *ubi* ejus terminus, non locus. Et ideo ad specificationem motûs parum refert, an locus sit realis, an non: cum locus non sit terminus motus localis primarius, & ultimus, sed solum secundarius ad plurimum, & ultimatus. 2. Non requiritur ut terminus ad quem motûs, vel potentiæ, vel actus realis, sit etiam realis. Dico, non requiritur, ut cum potentia, vel motus, vel actus aliquis sit realis, ut ejus objectum, vel terminus sit realis. Ratio est, quia objectum formale, & specificativum intellectus, & voluntatis, ut & actuum istarum facultatum non est reale, sed solum modale, nempe bonitas voluntatis, & ejus actus; & veritas intellectus: Et tamen potentiæ illæ sunt propriæ reales, licet earum objecta non sint. Quin & malitia moralis, quæ est solum privatio rectitudinis debitæ, terminat voluntatem quoad ejus actus aversationis, & odii, & tamen actus illi sunt propriè reales, & positivi, licet eorum objectum sit privativum. 3. Cum dicitur, terminus motus motum specificat, & distinguit; & ideo si terminus det speciem realem motui illum specificando, necesse est, ut & ipse terminus sit realis, aliâs speciem realem dare non possit. Dico, quod terminus motus motum specificat solum specificatione externâ, notificativâ, & ex parte nostri: hoc est, nos colligimus motum esse in tali, vel tali specie, per ejus terminum, circa quem versatur. Sed non specificat motum specificatione internâ, quidditativâ, & ex parte rei, cum fieri non possit, ut terminus motus sit ei intrinsecus. Sic enim motus ad calorem, calorem essentialiter includeret; & motus ad quantitatem esset essentialiter quantitas; Imo cum corruptio sit mutatio inter esse, & non esse, ita ut non esse sit terminus ad quem, ex hac Philosophiâ sequetur, ipsum *non esse*, esse corruptioni intrinsecum; & sic corruptio erit intrinsecè, & essentialiter non Ens. At omnia hæc cum principiis Philosophiæ, & rationis rectæ directè pugnant: Ergo & illud ex quo sequuntur. 4. Et hinc adhuc manifestiùs sequetur, posse spatium esse terminum motus localis, utcunque spatium non sit reale: Siquidem in confesso est. Quod corruptio terminatur ad non Ens simpliciter, ipsum enim non esse, est ejus terminus ad quem; tamen hoc non impedit quò minùs corruptio sit motus (vel mutatio, ut loqui vellent nonnulli) realis. Et per consequens, non repugnat lationem esse motum realem, quamvis concedamus terminum ejus esse spatium, quod reale aliquid non est.

Ob. 2. 2. Si spatium hoc imaginarium esset locus, tum inter locum circumscriptivum, & definitivum, inter locum communem, & proprium, &c. nullum esset discrimen. Nam cum spatium hoc imaginarium sit non-Ens, discrimen nullum subeat ex quo distingui possit in locum circumscriptivum, & definitivum, communem, & proprium. Et per consequens videtur quod spatium illud locus esse non possit.

Sol. Dico quod ex hisce nostris de loco hypothesibus, facilitate summâ omnia quæ loco naturaliter conveniunt, possunt explicari. Nam 1. dicimus quod locus vel est communis, & est spatium illud quod corpora plura includit, sic spatium templi est locus communis respectu hominum in eo existentium. Dico quod spatium illud est locus communis, non respectu essentiæ, aut prædicationis, quasi hoc spatium esset aliquod universale; sed respectu continentiæ, & inclusionis, quia corpora multa communiter

communiter includit. 2. Locus proprius (ſecundùm hypotheſes noſtras) eſt illud ſpatium quod corpus unum tantum, ſeu locatum unum adæquatè includit. Sic ſpatium illud quod *Plato* occupat, eſt locus proprius *Platonis* Et hìc locus proprius ex duobus æſtimatur. 1. Ex adæquatione cùm locato, ita ut locatum exactè, & adæquatè includat, nec plus, nec minus. 2. Ex diſtantia fixâ, & immobili ad alios locos omnes. Ita ut immutabiliter à loco alio quocunq; ſiſtet. Sic ſpatium quod nunc occupat Pyramis, diſtantiam eandem ſimpliciter habet, & perpetuò habebit ad alia ſpatia univerſa. 3. Si ſpatium hoc concedatur eſſe locus, tum ea dubia quæ ab iis ſolvi non poterant, qui ſuperficiem volunt eſſe locum, ex noſtris hypotheſibus commodè ſolvantur. Nam ſi ipſum cœlum ſummum non erit è loco omni excluſum, (quod tamen ab iis fit qui volunt ſuperficiem eſſe locum) ſed ut locum ſummum meruit, ſic habeat. Cùm cœlum ſummum ſpatium ſuum admittit, æquè ac reliqua corpora. Sic ex ſpatio loci immobilitas optimè explicari poſſit: Nam cùm ſpatium hoc noſtrum ſit fixum immutabilitate in æternum duraturâ; licèt contingat ut quivis ventus Pyramidis ſuperficiem circùmſcribentem removeat, ſpatium tamen in quo eſt, non poſſit; cùm ſpatium illud, ſeu in eo ſit Pyramis, ſeu non, ſẽper manet immotum. Poſſit ideò loci immobilitas è ſpatio commodiùs explicari, quàm à ſuperficie. 4. Ex noſtris hypotheſibus non neceſſe eſt, ut locum ullum circumſcriptivum admittamus; nam cùm negamus ſuperficiem circumſcribentem eſſe locum, etiam & hoc negare poſſumus, nempe locum ullum eſſe circumſcriptivum. Cùm locum eſſe circumſcriptivum, ſupponere videtur ſuperficiem eſſe locum, & tum demum locum illum circumſcriptivum appellat, quia ſuperficies illa locatum circumſcribit. Sed diſtinctionem illam admittimus, & ex theſi noſtra dicimus, quod ſpatium circumſcribit corpus non circumſcriptione reali, cùm ipſum ſpatium reale non ſit; ſed imaginariâ (ut alicubi loquitur *Mendoza*) ex eo quod locatum tali certo ſpatio inſit, & includatur, nec majori, nec minori. Vel 2. locus corporis (ſuppoſito quod ſpatium ſit locus,) poteſt dici circumſcriptivus, vel 1. ex parte ſui, quaſi ſpatium ipſum circumſcriberet locatum: & ſic forſan non poteſt locus dici circumſcriptivus propriè, cùm ſpatium, (quod locum eſſe ſupponimus) non ſit res aliqua quæ propriè locatum circumſcribat. 2. Reſpectu locati, & ſic locus propriè poteſt dici circumſcriptivus, ex eo quod corpus in tali ſpatio conſtitutum, habet ſuperficiem determinatam quâ circumſcribitur, quam ſpiritus in loco definitivo non habet. Ideò dici poſſit locus circumſcriptivus non denominatione interna reſpectu ſpatii, ſed externâ reſpectu locati: Ita ut ſpatium illud ſit locus circumſcriptivus, quod locatum ſuperficie circumſcriptum includit; & locus ille non ſit circumſcriptivus, qui locatum tale non continet. 5. Poſſit ideò locus circumſcriptivus ſic explicatus, ex duobus diſtinctiùs explicari: Nam 1. Spatium illud, quod locum dicimus circumſcriptivum, neceſſariò habet diſtantiam immutabilem ad locos alios omnes quoſcunque; Sic ſpatium in quo eſt domus aliqua, diſtantiam dicit fixam, & immutabilem ad locos alios omnes. 2. Locus circumſcriptivus (ex hypotheſi noſtra) dicit diſtantiam non ſolùm ad locum omnem alium, ſed etiam ad omne aliud locatum. Ita ut in hoc ſpatio, ſeu loco circumſcriptivo locatum nullum ſimul, & ſemel ineſſe poſſit, niſi unum. Sic *Platone* in hoc ſpatio determinato exiſtente, impoſſibile eſt ut eodem ſpatio ſimul aliud corpus inſit. Vid. *Pet: Hurtad: de Mendoza diſp: phyſ. 14. ſect. 2. pag. 461. &c.* 6. Locus definitivus ex theſi noſtra, eſt ſpatium illud in quo ſpiritus aliquis finitus exiſtit: & hic locus dicit diſtantiam ad omnem alium locum definitivum; ita ut impoſſibile ſit eun-

dem spiritum finitum esse simul, & semel in binis locis definitivis, nempe in hoc spatio definitivè, & etiam in alio. Sed locus definitius, seu spatium illud quod dicimus locum definitivum non dicit distantiam ad aliud locatum; cùm in confesso sit, quòd angeli multi in eodem spatio esse possunt. Hoc ideò erit discrimen manifestum (ex nostra hypothesi) inter locum circumscriptivum, & definitivum; quia spatium illud quod dicimus locum circumscriptivum dicit distantiam, non solùm ad alium locum, seu spatium, sed etiam ad aliud locatum; cum corpora duo eodem spatio, seu loco circumscriptivo inesse sit impossibile. At locus definitivus dicit distantiam ad alium locum solum, non ad aliud locatum; cùm in eodem spatio Angeli plures esse possint. Qui plura vellet, videat *P. Nazarium in 1. part. Aquin. q. 8. art. 2. Controv. unica. Pet. Hurtad. de Mendoza. disput. phys. 14. sect. 2, 3. Suarez. Metaph: to. 2. disput. 30. sect. 7. Vasquez: in 1. part. disput. 29. num. 14. Molin. in 1. part. quæst. 8. art. 1. disput. 3. Conclus. 2. &c.*

§ 5. His ideo ita demonstratis, manifestum erit, quòd omne ens finitum, seu corpus, seu spiritus, erit in spatio finito, & determinato; ita ut præsentia ejus ad tale spatium possit dici ubietas, aut ubicatio. (ut loquitur *Hurtado.*) Sed præsentia Dei, (cùm sit omni spatio simpliciter, actu, & intimè, ac immutabiliter præsens) dicitur Ubiquitas; aut immensitas. Quæ in ordine ad spatia hæc imaginaria commodissimè æstimari possit. Ita ut Deus jam sit in spatio illo toto, quo mundus jam est, & in eo ab æterno fuit; & etiam in spatiis imaginariis infinitis extra cœlum, adeò ut si mundos mille pro potentia sua infinita, extra hunc mundum, de novo crearet, iis omnibus esset Deus intimè præsens; non per mutationem in se ullam, sed solùm per productionem eorum in spatiis illis imaginariis Ubi Deus jam est de facto, ab æterno fuit, & in æternum erit: Ita ut corpus omne ex eo solum quod fit, Deo sit præsens, cùm extra Deum fieri sit impossibile. Nam si Deus alium mundum extra mundum hunc crearet, esset ei intimè præsens, solùm per positionem mundi cùm Deo, ubi prius non fuit mundus; non per positionem sui, ubi prius non fuit Deus.

[a] *Aquin. 1. part. quæst. 8. art. 3. Et in 1. dist. 37. quæst. 1. art. 2.*

6. Cùm igitur Deus à Scholasticis [a] dicitur esse ubique tribus modis, 1. Per essentiam. 2. Per præsentiam. 3. Per potentiam: quos ubiquitatis modos barbarè (more suo) explicant, tali versu:

Enter, præsenter, Deus hîc, & ubique potenter.

Videndum erit quisnam ex his modis sit, in quo Dei immensitatem formaliter constitutam esse dicamus: si ideò conclusio quinta hæc,

Conclus. 5. Dei immensitas non consistit in hoc, quod potentia ejus sit ubique, seu quod per potentiam ubique operatur Novi *Isiod. Hispalens. Origin. lib. 7. cap. 1. p. 980. num. 20.* Dei immensitatem sic describere quasi in hoc consisteret, quod Deus ubique est per potentiam. Sic enim Philosophatur: *Deus est immensus quia cuncta concludit, & omnia intra ejus omnipotentiam coarctantur.* At hoc rationi rectæ minus congruum judico; 1. Quia cùm dicit potentiam Dei esse ubique, vel intelligit potentiam Dei esse ubique respectu sui, ita ut potentia ipsa sit simpliciter ubique; & tum quia potentia Dei est ipse Deus, idem erit ex parte rei dicere potentiam Dei esse ubique, & essentiam Dei esse ubique At hoc nolunt Scholastici, cùm dicunt Deum esse ubique quoad potentiam; cùm apud illos, esse ubique quoad potentiam, & essentiam, ut modi distincti essendi ubique enumerantur. 2. Vel per potentiam Dei intelligunt effe-

ctus

ctus potentiæ divinæ, ita ut Deus dicatur esse ubique per potentiam, quia potentiæ ejus effectus sunt ubique. At nec hoc quadrat, quia omnis effectus potentiæ divinæ actualis, & possibilis est finitus, & limitatus, & quoad essentiam, & præsentiam; & per consequens, necesse est ut spatio finito insit. Ideo damus libenter, Deum esse per potentiam ubicunque est effectus potentiæ, at ex hoc non possit dici immensus: Ratio est, quia omnis potentiæ divinæ effectus, est finitus, & spatium finitum occupat, & ideo licèt Deus omni tali effectui, & per essentiam & potentiam esset præsens, (quod fatemur, & credimus) tamen ex hoc non est immensus. Cùm manifestum sit quod in ordine ad effectum finitum, & spatium finitum nihil justè dici possit immensum.

7. Cùm dicunt Deum esse ubique per præsentiam, non intelligunt de præsentia essentiæ; Ita ut Deus dicatur esse ubique per præsentiam, quia ejus essentia est ubique: Sic enim idem esset esse ubique essentialiter, & præsentialiter, quod negant. Sed apud illos esse ubique per presentiam est omnia cognoscere. Sic enim *Aquin. 1. part. Quæst. 8. art. 3. in Conclus. Deus* (inquit) *est ubique per præsentiam, quia omnia cognoscit.* Sit ideo Conclus. 6. hæc

Deus non rectè dicitur ubique esse per præsentiam, quia omnia cognoscit, nec possit Dei immensitas in hoc consistere. Nam 1. nos cœlum & sidera cognoscimus, tamen non sumus illis præsentes ex eo quòd cognoscimus. Sic enim Romæ præsens essem quia cognoscerem. 2. Omne præsens, vel est respectu durationis, & opponitur præterito, & futuro; vel respectu spatii, & opponitur distanti. At neutro modo congruè dici possit aliquid rei præsens, ex eo quod cognoscit: Nam 1. cognosco rem esse præteritam, & futuram, at non ideo sum rei præsens respectu durationis; sic enim res esset mihi præsens, quia cognosco illam non esse præsentem. 2. Respectu spatii cognosco rem esse distantẽ; At si ideò res esset mihi præsens quia cognosco, tum res illa esset ideò mihi præsens, quia illam cognosco distantem; hoc est, quia cognosco quod non est præsens. Fateor rem nullam esse à Deo distantem, nec posse quidem: sed hoc non est ex eo, quod cognoscit rem quamcunque, sed ex essentia sua formaliter immensa, quæ enti omni non possit non esse intimè præsens. Ex quibus ulteriùs sequetur. 3. Quod Dei immensitas ex hoc sumi non possit, quòd omnia cognoscit. 1. Quia aliud est immensitas Dei, quæ formaliter excludit omnem determinationem, & limitationem ad spatium. Aliud cognitio Dei infinita quæ excludit ignorantiam. 2. Si Deus esset loco aliquo finito incluſus (ut vult *Vorstius*) ita ut non esset immensus; tamen potuit omnia cognoscere. Quia cùm omnia extra Deum sint finita, non repugnat, quin Deus si esset & quoad essentiam, & præsentiam finitus, potuit illa cognoscere. Nulla enim est repugnantia, ut potentia vel finita, objecta finita comprehendat. Et per consequens manifestum erit immensitatem non consistere in cognitione omnium, nec ideò illum rebus esse præsentem, quia illas cognoscit. Quod erat dicendum. *Conclus. 6.*

8. Sic immensitatem Dei, in eo, quod ubique est per potentiam, vel quod omnia cognoscit non consistere demonstravimus. Reliquum ideo erit, ut in eo consistat, quod Deus ubique est per essentiam: Nempe quod essentia divina infinita, & immutabilis, omne spatium imaginarium ab æterno in æternum immutabiliter replet, & spatio etiam reali, cùm est, intimè est præsens. Quæ immensitas, seu præsentia Dei infinita, si consideretur in ordine ad spatium nostrum imaginarium, non est præsentia libera, (ita ut possit Deus pro beneplacito suo tali spatio imaginario

vel ineſſe, vel non; vel ut poſſit ſpatio majori, vel minori ineſſe:) ſed naturalis, & abſolutè neceſſaria; Ita ut repugnat Deum infinitum eſſe, & infinitis ſpatiis imaginariis immutabiliter non ineſſe. Sed 2. Hæc Dei præſentia in ordine ad ſpatium reale, eſt libera antecedenter ad creationem ſpatii; Quia potuit pro ſuo beneplacito, tale ſpatium vel creâſſe, vel non. Ex quo ſequetur quod ſpatio reali ineſſe Deo ſit liberum antecedenter, cum potuit ſpatium illud non creâſſe, & ſic potuit non infuiſſe. At conſequenter, nempe poſtquam tale ſpatium reale, actu creavit; non amplius à voluntate ſuâ dependet, an tali ſpatio inerit, vel non: ſed jam ſpatio producto illi neceſſariò, & naturaliter ineſt. Ratio hujus veritatis eſt manifeſta; Quia, cùm immenſitas ſit perfectio Dei abſoluta, & intrinſeca, non poſſit non eſſe immenſus: At ſi eſſet ſpatium quodcunque in quo Deus non eſſet, immenſus non eſſet, (cum immenſitas per ſe & directè dicit præſentiam intimam ad ſpatium omne abſolutè, & univerſaliter; immenſitatem enim præſentiam infinitam concipimus, & ideo nullibi excluſam) & per conſequens, Deus tali ſpatio actu producto neceſſariò inerit, & naturaliter. Quod erat dicendum.

8 8. Quod autem Deus opt: max: ſit hoc modo immenſus ex ipſis Theologiæ principiis, facilè demonſtrari poterat: Hinc enim eſt quòd regum ſapientiſſimus dixit, *Nec cælum, aut cælum cælorum Deum capere poſſe. 2. Reg. 38.* Et Eccleſiæ Patres ἄπιερον, ἀκατάλημπτον, ἀπερίγραπτον eſſe Deum, uno ore, & communi ὁμοφωνίᾳ aſſerunt. Ita ut Dei immenſitatem unuſquiſque crederet, licet ratione naturali non evinceret. Sed rationes è Theologiâ petitas illis relinquo, quorum intereſt: nollem in alienâ republicâ eſſe curioſus, nec in meſſem non meam, falcem mittere. Noſtra nobis ſufficiat Metaphyſica, quæ media nobis abunde ſuggerit, in juſtam hujus veritatis ἀπόδειξιν, valitura. Pergam ideo, & oſtendam 1. Gentes etiam lumine naturali cognoviſſe Deum eſſe immenſum. 2. Quibus mediis ratione naturali fundatis, & illi cognitionem illam acquiſiverunt, & nos acquirere poſſumus.

10 10. Quod igitur Gentes lumine naturali, Deum eſſe immenſum cognoverunt, manifeſta eorum ſcriptis extant indicia. Siquidem *Orpheus* (poëtarum antiquiſſimus, ſi genuinus; nempe circa tempora *Herculis*, & expeditionis *Argonauticæ*; vel ſi opera illa *Orpheo* aſcripta, ſint *Onomacriti Athenienſis*, quod vult *Tatianus*, τὰ εἰς αὐτὸν ἐπιφερόμενα φασὶν ὑπὸ ὀνομακρίτου τοῦ Ἀθηναίου συντεταχθαι *: tamen & adhuc poëmata illa erunt antiquitatis venerandæ, cum (ut ibidem *Tatianus*) *Onomacritus* vixit circa exitum *Tarquinii Priſci Olympiade* 50) *in Saturni hymno*, ait Deum in omni parte mundi habitare,

Quod Gentes lumine naturali Deum eſſe immenſum cognovêre.

* *Vid: Tatianum Aſſyrium in Orat: contra Græcos, pag.* 173. D.

Ὃς ναίεις χθὶ πάντα μέρη κόσμοιο γυάρχα,
Ἀγκυλομῆτα, φέεσσι· κλυὼν ἱκετηίδα φώνην.

Hoc eſt,

Qui habitas in omnibus partibus mundi propagator,
Verſute, excellentiſſime; audiens ſupplicatoriam vocem.

Et ob hanc cauſam *Pythagoras* appellat Deum *univerſi animationem.* Ψύχωσιν τοῦ παντὸς. Et adhuc clariùs effatur poëtarum maximus, *Georgic:* 4.

-----Deum namque ire per omnes
Terrásque, tractúſque maris, cœlúmque profundum, &c.

Et iterum *Ænead:* 6.

Spiritus intus alit, totámque infuſa per artus,

Mens

Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Et *Manilius lib. 2.* Ἀστρονομικῶν, *Spiritus unus per totas habitat partes, atque irrigat orbem.* Et iterum *Orpheus* apud *Clement: Alexandr:* *

Χεῖρα δ' ὑπ' ἀριστερὴν ἐπὶ πέρματος ὠκεανοῖο
Πάντοθεν ἐκτέτακται, γαῖα δ' ὑπὸ ποσὶ βέβηκεν.
Oceani ad fines expanſa eſt & manus illi
Undique dextra, ſub pedibus ſubjectaque terra eſt

Et *Menander* apud eundem, *ibid: pag.606.* ad virtutem hortatur; *Quia Deus tibi præſens eſt.* ὁ γὰρ θεὸς βλέπει σε πλησίον πρόσω. Notiſſimum eſt illud *Arati* † exordium, ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα, & paulo poſt ſubjungit;

----μεσταὶ δ' ἰοῦ πᾶσαι μὲν ἀγυιαὶ,
πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγορηὶ· μεστὴ δὲ θάλασσα,
καὶ λιμένες.
----*Plena vero Jovis omnia quidem compita;*
Omnes verò hominum cœtus; plenum verò mare,
Et portus.

Ex quo *Virgilius* ſuum illud habuiſſe videtur. *A Jove principium muſæ, Jovis omnia plena.* Et hinc eſt quod Deus ὑπερμεγέθης, ſuper quàm dici poſſit magnus appellatur, à *Sibylla*, apud *Johan: Opſopæum*, εἷς θεὸς ὃς μόνος ὑπερμεγέθης, &c. Quod ad *Ariſtotelem* ſpectat, manifeſtum eſt illum negaſſe Deum eſſe immenſum, (ſi liber ille de mundo ſit *Ariſtotelis* opus γνήσιον, & genuinum) ibi enim Deum in cœlo ponit; idque ita, ut eum in mundo eſſe negat: πλὴν ὅτε μέσος ὢν, ἐνθα ἡ γῆ τε, καὶ ὕστος ὁ δολερὸς τόπος· ἀλλ' ἄνω, καὶ καθαρὸς ἐν καθαρῷ τόπῳ βεβηκως, ὃν καλοῦμεν ἐτύμως οὐρανόν. (i.e.) *Deus in medio loco non eſt, in terrâ ſcilicet, ubi turbidus locus eſt; ſed in excelſo ſitus eſt, purus ipſe in puro loco, &c.* Et *Homerus* inducit dicentem, *Quod ſedes Dei eſt in cœlo:* ὄλυμπον δ' ὅδι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ ἔμμεναι. Et ſubjungit generalem omnium conſenſum hoc confirmantem; *Quia omnes dum erant manus ad cœlum tollunt*, tanquam ad locum ubi Deum eſſe exiſtimant: Sic enim ait, πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀνατείνομεν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχὰς ποιέμενοι. Quam *Ariſtot:* ſententiam olim obſervavit *Juſtinus Philoſophus in cohort. ad Græcos, p. 6, 7.* Sed librum hunc de mundo eſſe ſpurium, & ὑποβολιμαῖον, nec Philoſophi opus γνήσιον, ſed plane ψευδεπίγραφον, viri multi, & magni volunt. Quin & Philoſophi multi, aliique (*Vid: ſimplic: ſuper l. 8. Phyſ. Com. 84. & Auguſt: Steuch: Eugubin: de perenni Philoſ: l. 4. c. 1.* & deinceps: *Ficin: lib. 2. de Immort: animæ, cap. 6. Tolet: lib 8. Phyſ: cap. 10. quæſt: 7. Jacob: Martin: Exerc: Metaph: lib. 2. Theor: 12. pag. 790, 791.*) Ex genuinis, & indubitatis Philoſophi ſcriptis oſtendere ſatagunt, *Ariſtotelem* Deum eſſe immenſum, & cognoviſſe, & docuiſſe. Et in hunc finem adducunt locum è *lib. 1. de part: Animal: cap. 5.* Ubi dictum *Heracliti* laudat Philoſophus, qui domum furnariam ingreſſus, & rogatus cur domum adeo vilem ingredi vellet, reſpondet, καὶ ἐνταῦθα ὁ θεὸς, quod *& ibi eſſet Deus.* Nempe Gentes Deum peculiari modo in cœlis poſuerunt, ex quo eſt, quod illum οὐράνιον, πανυπέρτατον, ὀλύμπον appellárunt; & *Heſiodus* ſuum *Jovem* ſic deſcribit: ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει. Ex hoc tamen non ſequetur quod immenſitatem ejus negabant; nam cò quod in cœlo modo ſpeciali collocant, illum eſſe extra cœlum non negant. Quod ad Philoſophos Chriſtianos attinet, illi hanc veritatem, uno ore, rotundè aſſerunt, *Juſtinus,*

* *Vid: Clement: Alex: Strom: lib. 5. pag. 609.*

† *Arat: Phænom: in principio.*

stinus, (seu quis alius sit author libri *Quæst: & Respon: ad Græcos.*) *in respons: quæst:* 5. *ad Græc:* Deum agnoscit, πανταχῶς ἀπερίγραπτον, καὶ ἀπερίεργον. Et *Clem: Alexandr:* 2. *Strom:* pag. 36. dicit, *Quod licet cœlum dicatur Dei sedes, thronus, domus, tamen in eo non continetur:* κἂν ὁ οὐρανὸς θρόνος καὶ αὐτὸς λέγεται, οὐδὲ ὅπου περιέχεται, ἀχώρητος ὤν: nempe, *talis cum sit, qui comprehendi nequit;* οὐ γὰρ ἐν τόπῳ ὁ θεὸς, ἀλλ' ὑπεράνω καὶ τούτου, καὶ χρόνου, καὶ τῆς τῶν γεγονότων οὐσιότητος: οὐδὲ περιέχων, οὐδὲ περιεχόμενος, ἢ κατ' ὅρισμόν τινα, ἢ κατ' ἀποτομήν: (i. e.) *non est in loco Deus, sed super locum, & tempus & proprietatem eorum quæ facta sunt; neque continens, neque contentus, vel per circumscriptionem vel sectionem, &c.* Et *Minutius Fœlix*, pag. 75. *Deo cuncta plena sunt, ubique cum sit non solum nobis proximus, sed infusus.* Sed testimonia hæc pro instituti nostri ratione abunde sufficiant: Si quis plura vellet, *August: Steuch: Eugubin:* videat ubi suprà. *Suarez Metaphys: tom* 2. *disput:* 30. *sect:* 7. *Jacob: Martin: Metaphys: lib.* 2. *theorem:* 12. *& Hieron: Zanch: de naturâ Dei, lib.* 2. *cap.* 6. *quæst:* 1.

11. Sed pergo ad illud quod secundò proposui, ut ostendam quibus mediis naturæ lumine fundatis, hæc veritas demonstrari possit. Et hic hostes habeo multos, & (nisi quod adversus veritatem militant) valituros. *Scotum*, scil: *in* 1. *sent. dist.* 37. *q. unicâ.* Quod idem cum eo asserunt ibidem *Ockam Bassolii, & Gul: de Rubione quæst.* 2. Et tandem *Theodorus Smising: de Deo uno tract:* 2. *disp.* 5. *quæst:* 1. Qui licet Deum agnoscunt esse immensum, & tanquam fidei fundamentum certissimè credunt; negant tamen, hoc ratione naturali demonstrari posse. Contra *Suarez Metaphys: part:* 2. *disp.* 30. *sect.* 7. *Vasquez in* 1. *part: despt:* 28. *cap.* 4. Et alii, prioribus nec numero inferiores, nec judicio: Quibus assentior, & rationem primam ad Dei immensitatem demonstrandam sic instituo.

Ratio 1. 1. Suppono Deum esse secundum locum immutabilem, ita ut motu locali movere non possit: quod agnoscunt uno ore illi contra quos disputo; & ratio manifesta evincit. Quia si Deus Opt: Max: moveret motu locali, tum 1. Non esset immutabilis, cum tamen & scimus, & credimus apud Deum, nec esse ἀποσκίασμα τροπῆς, nec mutationis umbram, nedum veram mutationem. *Vid: Fran: Suarez Metaphys: part:* 2. *disput:* 30. *sect:* 8. *pag.* 56. Et *Aquin:* 1 *part: qu.* 9. *art:* 1. *Nazarium ibid:* et Commentatores. *Et in* 1. *dist:* 8. *q.* 3. *Et opuscul:* 3. *cap.* 4. 2. Nec esset absolutè simplex, nam cùm motus sit in mobili, sitque quid reale, Deo advenire non possit; quin in Deo sit compositio ex essentia, & motu adveniente. At ex hoc Dei simplicitas manifestè evertitur, & per consequens talis motus Deo inesse non poterat. 3. Si Deus potuit locum mutare; tum vel erit motu libero, & voluntario, aut motu naturali, & necessario. Non necessariò; Quia tum non possit non movere, nisi impediatur, vel sit in proprio loco: sequetur ideo, si Deus necessariò moveatur motu locali; Quod vel semper movet: At hoc manifestè falsum, nam ubi? aut quo? aut cur semper moveret? rursus si naturaliter, & necessariò movcatur; tum non possit quiescere, nisi impediatur ab aliquo ejus motus: (At quis tandem Deum omnipotentissimum impediat, ne moveat, si ad motum necessariò, & naturaliter propendeat?) At Deum ita movere, ut non possit quiescere, idque naturaliter, est rationi naturali contrarium; ita ut ipse *Aristoteles Phys:* 8. Motorem primum simpliciter immobilem statuit, & multis

probare

probare ſatagit. Dein ſi Deus aliquando quieſcat, tum vel violenter quieſcit; at quis Deum ad quietem cogeret? aut naturaliter in loco ſuo quieſcit, tum non poſſit movere, (nempe ſi ſit movens naturale, & neceſſarium) niſi extra locum illum ponatur; at quis Deum à loco ſuo naturali extraheret? Sed Deum naturaliter, & neceſſariò movere abſurdum duco vel maximè, & refutatione ſeriâ indignum. 2. Igitur ſi Deus moveat motu locali, tum erit liberè, & ſpontaneè; ita ut ex voluntate ſit quod moveat. At & hoc non minus incongruum, & rationi rectæ contrarium. Nam ſi Deus voluntariè moveat ab uno loco, in alium: tum neceſſe eſt ut voluntas præeligat eſſe in loco illo ad quem movet; Et ſi ita, tum vel, prudenter, & ſecundum rationis rectæ judicium hoc facit, vel non: Poſterius ſine impietate ſummâ, nec cogitare poſſumus, nedum aſſerere; nam cum Deus ſit agens ſapientiſſimum, impoſſibile eſt, ut quid imprudenter faceret. Non prius; quia ſi Deus prudentur eligat eſſe in alio loco, quàm quo nunc eſt, tum neceſſe eſt, ut meliùs ſit, cum ad locum illum pervenerit: Sed cum Deus ſit Ens abſolutè optimum, & perfectiſſimum, impoſſibile eſt, ut in uno loco meliùs ſe habeat, quàm in alio. Et per conſequens non omnino moveat motu locali. Hoc igitur ſuppoſito, (quod & manifeſtum duco) *quod Deus ſecundum locum movere non poſſit*; ſic ſubſumo: Vel Deus eſt ſimpliciter immenſus, ſpatio nullo incluſus; & ſi hoc concedatur, vicimus; hæc enim eſt illa immenſitas quam demonſtrare intendimus. Vel 2. Erit Deus in ſpatio aliquo finito incluſus: horum enim alterum fateare neceſſe eſt, ſiquidem vel erit Deus in ſpatio finito, vel non. Si non, tum erit abſolutè immenſus, quod volumus. Si ſit in ſpatio finito; tum ſumatur ſpatium quodcunque, dico, quod poſſit Deus extra hoc ſpatium, in quo eſſe ſupponitur, mundum alium creare, ita ut iſte mundus de novo productus, à ſpatio illo in quo eſſe ſupponitur diſtabit.

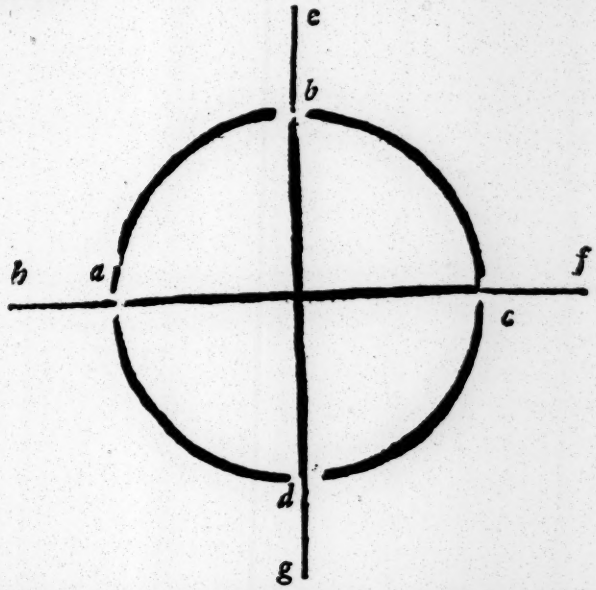

Ut ſi ſpatium finitum in quo eſſe ſupponitur, ſit ſphæra *a. b. c. d.* tum manifeſtum eſt quod Deus opt: max: facilitate ſummâ, pro eâ quâ pollet omnipotentiâ

poſſit alium mundum creare extra hunc mundum, vel ſpatium hoc in quo eſſe ſupponitur, nempe in *e.* vel *f.* vel *g.* Creat ideo Deus alium mundum in *e.* diſtantem à ſpatio *a.b.c.d.* in quo eſſe ſupponitur; tum quæro an Deus poſſit eſſe præſens mundo producto, vel non? Poſterius dici non poſſit, quia ſi Deus ſpatio illo *a.b.c.d.* ita inſit, ut exire non poſſit etiamſi vellet; hoc imperfectionem magnam (qualem nec natura humana, vel Angelica patitur) in Deo poneret, cum & homines & angeli, imò & bruta poſſunt locum ſuum, pro arbitrio ſuo mutare. Sed cum naturam divinam tantæ imperfectionis incapacem novimus, manifeſtum eſt, quod dici non poſſit Deum ſpatio *a.b.c.d.* ita eſſe incluſum, ut non exeat. Fateor quod Deus è ſpatio illo in quo jam eſt, exire non poſſit; & hoc etiam perfectionem ejus ſummam oſtendit, quia ſpatio abſolutè omni eſt intimè præſens, ita ut ſpatium aliud non ſit in quod exeat. At ſi eſſet ſpatio aliquo finito incluſus, ita ut in ſpatium aliud exire non poſſit, (ſpatio alio reali exiſtente) hoc impotentiam in Deo ſuperlativam argueret: Nam ſi homo ſpatio finito incluſus, pro arbitrio ſuo in aliud exire poſſit; quî fieri poſſit, ut Deus omnipotens, ſi ſpatio finito includeretur, exire non poterat? 2. Ideo, ſi dicas quod ſi mundus producatur in *e.* aut *f.* poſſit Deus ei eſſe præſens; tum neceſſe eſt, quod per motum localem ſit præſens: cum impoſſibile ſit, ut dum in ſpatio *a.b.c.d.* quieſcat, ad alium mundum diſtantem in *e.* aut *f.* perveniat. At ex fundamento priùs poſito impoſſibile eſt, ut Deus moveat motu locali. Ergo impoſſibile erit, ut ſpatio ullo finito includatur: quod erat dicendum.

Reſpond: Theodori Smiſing. & Gul. de Rubeone ad argumentum prædictum.

Novi quod *Theodorus Smiſing. de Deo uno, tract: 2. diſput: 5. quæſt. 1. & Gul. de Rubion: in 1. diſt: 37. quæſt: 2.* huic argumento reſpondent; Quod in caſu prædicto non ſequetur Deum eſſe mutabilem ſecundum locum, ex eo quod in mundo noviter producto incipit eſſe, quo prius non inerat. Quia (inquiunt) non magis ſequetur, Deum eſſe localiter mobilem, ſi exiſtens in uno loco, incipit de novo eſſe in alio, in quo priùs non fuit; quàm quia de novo incepit eſſe in mundo hoc cum creabatur, in quo priùs non erat. At conſtat, quod Deus de novo incepit eſſe in toto univerſo, & quavis ejus parte, cum ante creationem in eo non fuerat; & tamen hinc non ſequetur illum eſſe mobilem ſecundum locum, aut ullo modo mutabilem, (ut in confeſſo eſt) & ideo, ſi de novo inciperet eſſe in alio mundo, extra hunc condito, in quo prius non inerat, mutari ſecundum locum non dicendum eſt.

Refellitur ſolutio prædicta.

At ſolutio hæc utcunque ſpecioſa, tamen parum valida, nec in juſtam argumenti prius poſiti ſolutionem ſuffectura. Ratio eſt manifeſta; Quia certum eſt Deum non mutari ſecundum locum, ex eo quod in mundo eſſe incepit, in quo ante creationem non inerat; quia Deus in ſpatio illo, in quo mundum condidit, ab æterno inerat. Ita ut mundo creato, in eodem ſpatio immobiliter manebat, in quo ab æterno fuit; & mundo noviter creato præſens factus eſt, non per mutationem ſpatii, ſed per creationem mundi in illo ſpatio, in quo ipſe prius erat, idque ab æterno, & in æternum erit. Ita ut mutatio non fuit in Deo producente, ſed in mundo producto, qui eſſe cæpit in ſpatio, ubi priùs non fuerat: cum Deus eodem ſpatio fuit ante mundum productum, quo eſt poſt ejus productionem. Sic ſi *Paulus* immotus ſederet, eique *Petrus* accederet, in caſu illo *Petrus* eſt factus *Paulo* præſens, qui priùs aberat; hoc tamen fit per motum *Petri* accedentis, non *Pauli* immobiliter ſedentis. Vel ut exemplo magis appoſito utar; ſicut corpus humanum,

humanum, v g. corpus *Adami*, ante adventum animæ rationalis, manens immotũ animæ rationali fit præsens, cui prius præsens non erat; non per motum sui, quasi ipsum corpus esse inciperet, ubi priùs non fuit. sed per mutationẽ animæ potius corpori quiescenti accedentis. Sic in creatione mundi, Mundus Deo factus est præsens, non per mutationem Dei, quasi ille in spatio esse inciperet ubi prius non fuerat; sed per appositionem mundi, & positionẽ ejus cum Deo, ubi prius mundus non fuerat. At in casu prædicto causa est omnino alia,[a] quia supponitur Deus incipere esse, non solùm cum corpore, in spatio quo Deus antea fuit, creato: sed & in spatio ipso: Ita ut jam de novo incipit esse in tali spatio, in quo non modò non fuit prius, sed & ab eo distabat. At hoc fieri non potest sine mutatione loci, & spatii in Deo, ut manifestum est. Nam in schemate priori, si Deus (ut supponitur) includatur spatio finito, nempe intra circulum *a.b.c.d.* Manifestum est, quod non est in spatio illo ubi *e.* vel *f.* & quomodo ad spatium illud perveniret Deus sine omni motu locali nec fingi possit. Est ideò hic discrimen manifestum inter modum quo Deus incepit esse in mundo in creatione, & modum illum quo supponitur incipere in mundo alio, si mundum ab hoc distantem crearet Deus. Supponamus enim (ut prius) *a.b.c d.* esse spatium illud finitum in quo Deum esse volunt, nempe sit spatium hoc mundus universus; tum dico, quod Deus ante mundum conditum erat in spatio illo, idque ab æterno; ita ut creatio mundi erat solùm positio corporis in eo spatio in quo prius fuerat Deus, & ideò ex creatione mundi manifestum est, Deum mutationem, secundum spatium, nullam pati. At 1 si Deus crearet alium mundũ in *e* aut *f.* nempe in spatio in quo ipse prius non fuerat; nec cogitari possit quomodo sine motu illuc veniat. Adeò ut confitendum sit, vel Deum ita spatio finito illo inclusum esse, ut non exeat: vel corpori extra spatium illud creato, præsens esse possit; vel si admittatur illum posse spatio alteri fieri præsentem, in quo prius non fuit, sequetur illum locum mutare, vel saltem loco movere.

[a] *Vid. Franciscum Suar: Met: part: 2. disp. 30. sect. 7. num. 33. pag. 56.*

Sed & hoc, & illud incongruum, & rationi rectæ contrarium. Ergo, & illud unde sequuntur.

2. Ex *Bradwardina* * nostro (qui ante annos 300. erat Academiæ procurator, & tandem Cantuariæ Archiepiscopus) sic urgeo, Deus Opt: Max: vel est in aliquo spatio finito, & determinato, vel non? si non, erit absolutè immensus, (ut manifestum est) cum illud quod est & spatio nullo finito aut determinato inest, est formaliter immensum. Si sit in spatio finito aliquo, & determinato, tum spatium hoc vel erit extra hunc mundum, vel intra: si extra, tum vel ita erit extra hunc mundum ut ei inesse non possit, & tum erit impotens, ut suprà; vel possit esse ei præsens, & tum erit mutabilis secundùm locum cùm aliâs ei inesse non poterat. Vel 2. spatium illud determinatum, in quo supponitur esse, erit intra mundum hunc; si ita, tum vel erit pars aliqua mundi, & tum dubia prius exposita recurrunt, nam si non possit esse in reliquis partibus erit impotens; si possit, erit localiter mutabilis. Vel si spatium illud determinatum, in quo esse supponitur, sit totus mundus: tum dico 1. Deum posse movere hunc mundum totum in spatium aliud in quo nunc de facto non est; & tum vel simul cum illo movetur Deus, vel non: si moveatur tum, erit mutabilis, quod fieri non posse superius demonstravimus. Vel non movetur mundo moto, & si ita iterum recurrunt dubia priora; nam vel possit ei præsens fieri, & tum erit mutabilis; vel non possit, & tum erit impotens. Ergo.

Ratio 2.

* *Thom. Bradwardin. de caus. Dei cap. 5. Coroll. part. 1, 2, & deinceps.*

Novi virum magnum ex Academia nostra oriundum, huic argumento *Bradwardinæ* *Respon.*

wardinæ respondere, sic: quod in tali casu Deus non possit totum mundum in spatium aliud movere, extra hoc in quo jam est: quia extra hunc mundum nihil simpliciter est in quod mundum hunc moveat.

Refell. Sed hoc esse infirmum nullus dubitet, qui novit Deum posse alium mundum extra hunc creare, licèt jam de facto nihil sit in quo creet; nempe non reale aliquid, sed solum spatium nostrum imaginarium. Nec revera requiritur ut sit: Ratio est, quia sicut non impediebat, quo minus mundum crearet, quod nihil fuit antecedenter in quo crearet; sic non impedit, quo minùs alium mundum creare possit extra hunc, quod nihil est extra hunc mundum in quo alium creare possit. Subsumo igitur, si mundum alium extra hunc creare possit Deus; cur non & hunc movere in spatium aliud æquè poterat? Et ulterius, hoc dato, quod nunc mundum hunc in spatium aliquod extra non moveret, ex eo quod extra hunc mundum nihil sit: tamen supponamus Deum aërem ingentem creare mundo huic contiguum, & circumfusum, & tum ratio nulla vel fingi possit, cur non possit Deus mundum hunc per aërem illum mobilis capacem transferre.

Ratio 3. 3. Deus est absolutè & simpliciter infinitus. Ergo, est immensus. Hanc consequentiam firmissimam putat *Paul. Nazarius in 1 part Aquin quæst. 8. artic. 1. Conclus. 2. & Francisc. Suarez. Metaph part 2. disput. 30. sect. 7. num. 45. pag. 58.* Fateor quod propriè, & formaliter loquendo aliud est infinitum quoad essentiam, cùm hoc solùm dicit perfectionem essentiæ omnimodam. Aliud infinitum quoad præsentiam localem. Ita ut dicant, qui ex adverso sunt, Deum esse infinitum quoad essentiam, ita ut perfectionem omnimodam contineat; licèt quoad præsentiam ad spatium non sit infinitus, sed finito spatio inclusus. At hoc incongruum justè putat *Suarez*, ubi suprà *disput: 30. sect. 7. num. 45. & 46.* 1. Quia in Deo perfectio est aliqua quod tali spatio finito (secundùm illos) est præsens. Ergo major esset perfectio si spatio omni esset præsens. Nam si perfectio sit esse in minori spatio, major erit, esse in hoc, & majori. Et hoc in creatura semper tenet (quicquid in contrarium adducit *Scot. in 1. Sent. dist. 37. & Gul. de Rubione ib.*) In creaturâ (inquam) semper tenet, *Quo spatium majus quid occupat eò est perfectius.* Quod non intelligi velim de rebus in diverso genere; quia anima rationalis est perfectior cœlo, licet non sit quoad spatium quod occupat, major; & homo est perfectior monte, licèt mons spatium majus occupet. Sed in eodem genere semper tenet, cæteris paribus. Sic aurum cæteris paribus, quò majus, eò melius; sic lignum, sic cœlum (semper servatâ proportione, & cæteris paribus) quò majus, eò præstantius. Et sic Deus, si ejus perfectio sit quod in tali spatio finito insit, major erit perfectio, si illa eadem essentia, & illo finito spatio, & aliis infinitis insit. 2. Si essentia Dei infinita, esset in spatio finito & determinato, tum erit Deus in loco definitivè, æquè ac Angelus, aut spiritus quivis finitus, (ut manifestum est) quia esset in spatio finito æquè, ac Angelus, & in spatio illo adæquatè includeretur, ex *Vorstii* hypothesibus. Imò ulteriùs, 3. Angelus potuit superare Deum, & esse Deo major quoad præsentiam ad spatium. Quia si Deus esset in spatio finito, potuit omnipotentissimâ facilitate creare vel Angelum, vel corpus actu præsens tali spatio, cùm finitum esse supponitur. Imò potest creare Angelum spatio decies majori præsentem, quia manifestum est, posse Deum creare Angelum spatio cuivis finito æqualem. Et per consequens esse possit Angelus, vel etiam corpus aliquod imperfectissimum Deo majus quoad præsentiam ad spatium. Quæ omnia distorta sunt cerebri

rebri tenebris densioribus circum fusi γεννήματα, non absurda solum, sed & impia; à majestate Dei nostri, ultra omnem eloquentiæ, etiam elaboratæ hyperbolen, infiniti aliena.

Qui rationes plures vellet *Thom: Bradwardin.* videat de causa Dei *lib. 1. cap. 5. Corollar. part. 1, 2, 3, 4, 5. pag. 177.* & deinceps. *Suarez Metaph: part. 2. disp. 30 sect: 7. Paul: Nazarium in 1. part. quæst. 8. art. 1. Ferrarien. Contra Gent: lib. 3. cap. 68. Jacob. Martin. Exercit. Metaph: lib. 2. Theorem. 12. & Scholast: in 1 part: quæst: 8. & 1. sent dist. 37.*

11. Sequitur ut jam objectiones *Vorstii* paucis adducam, & solvam. Primò igitur sic procedit *Vorstius*: Scriptura Deum in cœlo collocat. *Esa. 66. 1. Psalm 2. 4. Matth. 6. 9. &c:* Ergo ibi solùm est. 2. *Accedit* (inquit) *tacitus quidam naturæ, & populorum omnium consensus, omnes enim dum orant, ad cœlum & animum, & oculos, & manus elevant.* 3. *Majestas Dei requirit ut à rebus sordidis abstrahatur essentia divina, alioqui rebus ipsis immisceri, & earum pars effici videbitur: & annon indignum erit Deo, si dicatur esse in antro formicæ, aut locis sordidis.* 4. *Essentia Dei videtur ab Angelis: ergo non est simpliciter infinita; quia talis à re finita aut sensu nullo apprehendi possit, quia nulla inter rem cognitam, & potentiam cognoscentem intercedit proportio.* 5. *Quicquid est habet essentiam certam, & definitam: Quia quod est hoc aliquid, in seipso finitum, & ad certum genus entis contractum est Non quod Deus ab alio Deo finitus aut limitatus sit: sed quod à seipso, sive naturâ sua habeat specificam formam seu differentiam, quæ ipsum subjectum necessario limitat & restringit.* 6 *Dei potentia est finita, quia non potest facere impossibile: ergo & essentia ejus est finita.* 7. *Scriptura vocat Deum magnum, elatum, excelsum Psal. 95. 3. 96. 4. &c ergo.* 11 *Objectiones Vorstii in not: ad disp: 3. De Deo pag. 235, 236, 237, 238.*

Nempe hæc sunt monstriosa illa *Vorstii* pronuntiata, blasphema nimirum, nec solùm ultrici stilo, sed ferro luenda, & sanguine. Videamus ideò quibus fulcris tantam errorum molem suffulciat; & an cogentes rationum consequentias adduxerit, quibus thesin suam vel demonstret, vel suadeat. Ad 1. igitur dico Scripturam Deum in cœlo collocare, ex quo sequetur, Deum in cœlo esse, quod verissimum esse & scimus, & agnoscimus: At non sequetur illud quod inde deducere conatur *Vorstius*; nempe Deum alibi non esse; sive quod in cœlo ita sit, ut extra non sit. Cùm enim scripturæ dicunt Deum esse in cœlo, hoc intelligendũ est positivè solũ & affirmativè, quod ibi sit: non exclusivè, quasi alibi non sit. Ut qui dicit animam rationalem esse in capite, vera dicit, cum anima revera ibi sit: sed non sequetur. Ergo anima non est in corde, cùm illic æquè ac in capite reperiatur. Si quis dicit Deum esse in cœlo, verum asserit: cùm ibi revera Deus sit. At non inde sequetur quod non est in terra, vel alibi extra cœlum, cùm & ipsa scriptura apertè asserit, quod cœlum, & cœlum cœlorum illum non comprehendat. 1. *Reg. 8. 37.* 2. Deus est in cœlo κατ' ὑπερογὴν, (ut loquuntur Patres Græci) secundum excellentiam, & eminentiam: nempe modo eminentiori, Angelis & sanctis revelatus. Sed non est in cœlo κατ' ἀποκλεισιν, ἢ ἀπάρνησιν, non secundùm exclusionem, aut negationem: quasi ibi solùm esset, & non alibi. Ad 2. fateor, quod inter orandum omnes manus ad cœlum tendunt, ceremoniâ antiquâ, & apud omnes usitatâ. Unde est quod apud *Aristotelem de Mundo ad Alexandrum* legas ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀνατείνουσι τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχὰς ποιούμενοι (id est) *quod omnes inter orandum manus ad cœlum elevant.* Et apud *Homerum* Θεοῖσι δ' ὄχεῖρας ἀνέσχον, quod

Solutiones objecti: Conradi Vorstii.

1.

2. 1

apud *Virgilium* idem sonat, ac *Duplices tendens ad sydera palmas.* At hinc aliud non sequetur, nisi solum hoc: Deum scilicet, modo speciali in cœlo esse, unde illum ὀλύμπον, & ἐρώνιον dixerunt; & cœlum, Θεῶν ἕδος ἄσφαλες αἰεὶ ἔμμεναι· Et quod Deus ibi habitaret, ὃς ἀστερόεντα δώματα ναίει, non quod Deum cœlo inclusum vellent, cum contrarium (ut superius demonstravimus) docuerunt: Sed quod Deum modo speciliori illic excellentiùs præsentem crederent. *Vid. Scheibl. lib. 2. cap. 3. De Deo, art. 3. punct. 1. num. 381. 2, 3, 4, 5.* 3. Majestas Dei requirit, (inquit) ut à rebus sordidis abstrahatur, ne pollutionem aliquam contrahat: Sed non est cur formidaret *Vorstius*, aut inani timore inhorresceret. Nam 1. Non magis Deo indignum est rebus illis sordidis adesse, quam illas fecisse. Cur enim entitati illi præsens esse non poterat sine ulla indignitate, quam & fecit primulùm, & postea conservat. 2. Spiritus est Deus, & pollui non possit: Aër corruptissimus solis radium non polluet, nec animam corpus, & Deum polluat? 3. Res sordidissimæ sunt Dei ipsius opera, nempe valdè bona, & suo genere perfecta, & solum in ordine ad nos sordida, non in se. Objecta illa quæ sunt olfactui sordida, & sensum illum malè afficiunt, in ordine ad intellectum talia non sunt: Odores sordidissimos sine offensa quacunque intelligas, licet non ita olfacias. *Vid. Scheibl. lib. 2. cap. 3. punct. 1. num 387. pag 130.* 4. Essentia Dei videtur ab Angelis in cœlo, & sanctis, idque clarè πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, à facie ad faciem: sed hoc intelligendum est comparativè, in ordine ad nos *in viâ*, qui Deum dum hic sumus, ἐν αἰνίγματι, καὶ ὡς ἐν ἐσόπτρῳ: obscurè nempe videmus, & cognoscimus. Nam respectu cognitionis nostræ imperfectæ, clarè cognoscunt Deum, sed non comprehendunt. Quod & superiùs demonstravimus exercit. 3. & optimè ostendit *Suarez. Metaph. part. 2 disput. 30. sect. 11. Aquin. 1. part. quæst. 12, art 7. Ferrar: in lib. 3. Cont. Gent. cap. 53. Durand: in 4. dist. 49. quæst. 3. Ibid. Aquin. quæst. 2. art. 3.* Vide quæ habet *Schieb:* ubi suprà *n.* 388. 5. & 6 *Vorstii* argumento abunde satisfecit *Scheib:* ubi suprà *num:* 392. 3, 4, 5. actum non agam. 7. Cùm Deus in Scriptura dicitur magnus, hoc intelligendum esse ratione virtutis, non quantitatis fatetur *Vorstius.* 2. Sciret *Vorstius* multa in Scriptura dici per ἀνθρωποπάθειαν, & ad captum nostrum: Sic cum dicit Scriptura cœlum esse thronum Dei, & terra scabellum pedum ejus, malè argueret *Vorstius*, si inde concluderet Deum (ad modum regis terreni) & thronum habere ubi sedeat propriè, & scabellum ubi pedes ponat. Rectè *Isiodor: Hispal: Origin. lib. 7. cap. 1. Sunt multa in Scripturis vocabula, ex usu nostro ad Deum sumpta de membris nostris: ut more locutionis nostræ facilius se insinuet.* Sic cum à Poëtis dicitur Deus παντερχὲς ὄμμα. ὅλῳ ὄφθαλμος, & à Scriptoribus Ecclesiasticis παντεπίσκοπος, & παντεπόπτης, male colligeret quis exinde sequi Deum propriè habere oculum: sed quæ de Deo per ἀνθρωποπάθειαν dicuntur, non sunt intelligenda κατὰ τὸ ῥητὸν, & ad literam, sed juxta θεοπρέπειαν, & divinam condecentiam, ne in damnatam illam & multo anâthematum fulmine ἐμβρόντητον, Anthropomorphitarum hæresin incidamus. Certè nisi errat *Daniel Cramerus de Hæresibus Class 1. cap. 8. Vorstius* noster hæreseos. Anthropomorphitarum reus peragetur, cùm inter primaria istius hæreseos capita hæc enumerat, *Deum immensum esse negare, & loco, vel spatio finito illum includere.*

12 *De modo quo immensitas Deo convenit.*

12. Sic tandem immensitatem Deo inesse (*Vorstio* nequicquam reluctante) demonstravimus: sequitur ut modum quo ei inest exponerem. Nempe an incommunicabiliter

municabiliter Deo inſit, ita ut alteri communicari non poſſit: An ita ſolùm, ut non repugnet rem aliam (puta creaturam) eſſe immenſam. Et hîc primò cum *Lutheranis* congrediendum qui ubiquitatem creaturæ *actu* attribuunt; Secundò, cum Pontificiis, qui illam creaturæ convenire *poſſe* aſſerunt. Primò igitur quid ſtatuunt *Lutherani* in hoc quæſito exponam; nempe, quomodo & cui vellent immenſitatem eſſe communicatam. 2. Opinionem illam non eſſe veritati conſonam, argumentis, è rationis rectæ, & Metaphyſicæ principiis, deductis, oſtendam. Varia enim Theologorum argumenta, quæ in juſtas veritatis vindicias abunde ſufficiant, majori cathedræ relinquo, ne in alienâ republicâ curioſus videar. 3. Eorum objectiones ponam, & ſolvam.

1. Quid in hac re *Lutherani* ſtatuunt, ex eorum ſcriptis cognoſcendum; qui vacat, videat *Johan:* a *Giſenium*, *Chemnitium* b, *Johan: Gerardum* c, *Jacob: Martini* d, *Eckardum* e, *Tileman: Heſhuſium* f, *Mich: Schæferum* g. Et tandem compilatores *Tubingenſes* (apud *Paræum tom. 2. pag. 577.*) *contr: orthod: conf. p. 649.* Pro inſtituti noſtri ratione eorum opinionem paucis, per theſes exponam: Quarum prima ſit hæc

1. Dicunt quod immenſitas, aut ubiquitas corpori nulli naturaliter conveniat, ita ut ex ſe primò, & per ſe ſit immenſum, aut ubique. Ita *Giſenius* ubi ſuprà, *pag. 232. num. 24. Eckard: Heſſus faſciculo controverſ: cap. 6. pag. 169.*
2. Volunt tamen omnipræſentiam, & ubiquitatem non ſolum poſſe communicari corpori, ſed & actu naturæ humanæ Chriſti convenire.
3. Volunt hanc omnipræſentiam corpori Chriſti convenire ex vi unionis hypoſtaticæ, & ſeſſionis ad dextram Dei. *Giſenius* ubi ſuprà. *Schæferus diſp. 2. cap. 10. num. 139.*
4. Licet corpus Chriſti eſſe omnipræſens ſtatuunt, tamen à modo quo ubique eſt, explicando omnino refugiunt: nempe quia illum nullâ rationis apparentiâ explicare poſſint. *Corpus Chriſti eſſe in multis locis ſimul præſens, notum eſt;* ſed de modò, *eum eſſe myſticum*, ait *Eckard: faſcicul: controverſ: cap. 6. pag. 169.* Et *Chemnit Exam: p. 2. pag. 72.* *Non* (inquit) *definimus certum modum præſentiæ, ſed eum commendamus humiliter ſapientiæ, & omnipotentiæ Dei. Et Compil: Tubing:* ubi ſuprà, *pag. 649.* *Corpus Chriſti eſt eo loco ubicunque eſt panis conſecratus, ſed non localiter.*
5. Dicunt tamen ita ſe ſtatuere corpus Chriſti eſſe ubique: *ut nullum inducant expanſionem, vel extenſionem, vel multiplicationem, vel diffuſionem; (quæ omnia ſunt abſurda rationis cogitata,* inquit magnus *Lutheranus*) *ſed potentiſſimam, & præſentiſſimam cœli, & terræ gubernationem*: etiam homini Chriſto competentem. *Joh: Gerard: tom: 1. cap. ult. theſi 121.*

Vide plura hac de re apud *Eckardum faſcicul. controv: cap. 4. quæſt: 1. pag. 43.* *Et Schæferum diſput: 1. de perſonali unione, cap. 6. pag. 26, 27.* Sed (ut quod res eſt dicam) quid hac in re ſentiunt invenire difficilius, quàm refellere: Uſque adeo obſcurè de omnipræſentiâ corporis Chriſti pronuntiant, & theſes ſuas tot *Mæandris*, & ambiguitatum involucris perplexas, proponunt, ut errorem illum minori operâ redarguat quis, quàm cognoſcat. Sed pergam, & veritatem per theſes deducam, & ſtabiliam. Quarum prima hæc erit,

1. Omnipræſentia in creatura aliqua non poſſit ineſſe per ſe, primò, & independenter

a *Jo: Giſen: de Zuinglio-Calviniſmo fugiendo diſp. 7. p 1. num. 15. pag. 230. &c.*
b *In exam: Concil: Trid: p. 2. circa pag. 72. & alibi paſſim.*
c *Gerrad. locorum com: tom: 1. cap. ult. theſ: 121.*
d *Jacob: Mart: de loco, cap. 34. lib. 2.*
e *In Faſcicul: controv. cap. 6. quæſt 14. p. 148. & alibi ſæpe.*
f *In exam Theolog: loc: 2. de duab: nat: in Chriſto. pag. 66. 70.*
g *In Ἀκεφαλ: Relig: Chriſt diſp 2. de communicat: Idiom: cap. 10. pag. 101, 102, &c.*

Ratio 1. Pendenter; & ideò nec in corpore Christi. Hoc manifestum est. 1. Ex confesso, hoc enim admittunt *Lutherani*. *Eckard: cap. 3. q 2. in sol. 1.* Et *Gisenius* ubi suprà, *pag. 232. num: 24.* 2. Ratio etiam manifesta idem evincit; Quia omnis creatura & quoad essentiam, & præsentiam; nempe quoad esse, & omnia in eo fundata à Deo creatore dependet; & ideo sicut omnis creatura habet essentiam à Deo dependenter, sic etiam & modum sui esse, & præsentiam ad spatium habebit dependenter à Deo: Ergo omnipræsentia creaturæ primò inesse non possit, & independenter. 3. Non video quomodo præsentia ad spatium infinita, qualis est immensitas, Enti finito primariò, & per se inesse possit; cum modus præsentiæ in ordine ad spatium sequitur modum essentiæ in se. Ita ut, sicut essentia infinita, (ut superius demonstravimus) non possit esse in spatio finito, sic essentia finita non potest esse in spatio infinito, saltem per se, & primariò, ac independenter.

Thesis 2: 2. Immensitas illa, seu omnipræsentia, & ubiquitas, quæ est attributum Dei, non potest creaturæ ulli convenire, nec ita communicari, ut ex eâ creatura sit actu immensa, & in ordine ad spatium omnipræsens. *Ratio.* Ratio est, quia immensitas hoc modo considerata, est proprium Dei; nempe attributum ejus ἀντίστροφον, & reciprocum: Ergo non est creaturæ ulli communicabilis. Anteced: est certissima, & veritatis indubitatæ, nec ab illis contra quos disputo negata; ut manifestum est apud *Eckardum in fascicul. controvers. cap. 6. in solut. Arg. 1. pag. 107. 8. 9.* Et *Gisenum de Calvinis. disput. 5. thesi 3. & 4.* Et ideo ab ulteriore ejus probatione supersedeo. Consequentia etiam non est minus manifesta: Quia proprium formaliter, & intrinsecè dicit adjunctum incommunicabile; Ita ut si quid sit proprium, non erit communicabile; & si quid communicabile, non erit proprium. Et per consequens si immensitas sit Dei proprium, illam creaturæ communicari, sine contradictione nullus asserat. Nam cum proprium formaliter dicit quid incommunicabile, (proprium enim & commune immediatè opponuntur) qui dicit proprium communicari, idem est, ac si divisèt illud communicari, quod est incommunicabile. At cum hoc contradictionem implicat manifestam, sequetur proprium communicari non posse; & per consequens, nec possit immensitas illa quæ est Dei attributum corpori cujuscunque convenire. Novi quod *Eckardus* loco citato, in solut: argument: 1. sic respondet: Quod propria non possunt ita communicari, ut è subjecto proprio transeant in subjectum alienum, eique formaliter inhæreant; communicantur tamen aliquo modo, nam ὑπόστασις τῦ λόγυ, propriè communicatur naturæ humanæ Christi, itemque proprietates animæ corpori. Erunt ideo propria aliquo modo communicabilia, propter mutuam περιχώρησιν, & συνδύασιν, (ut loqui amat *Eckardus*) & per consequens non erunt omnino ἀκοινώνητα. Similia sunt quæ huic argumento reponunt *Gisenius*, & *Gerardus* locis suprà citatis.

Solut. Argumenti prædicti ab Eckardo ubi suprà, & Gisenio adhibita.

Refell. Sed Medicina hæc est morbo pejor, nec rationem prius positam, vel evadat probabiliter, nedum solvat. Nam 1. Concedunt quod nulla proprietas Dei ita communicatur naturæ humanæ, ut in illam tanquam in subjectum aliud transeat, eique formaliter inhæreat. *Quod propria non egrediantur sua subjecta, ipsi quoque affirmamus*: Inquit *Eckardus*, ubi suprà, *pag. 107. Vocabulum communicationis usurpatur hoc loco, non activè, seu transitivè; Quia proprium non transit de subjecto, in subjectum, non fit multis commune, non inter multos distribuitur. Sed passivè,*

sivè, & intransitivè, &c. Gisenius disput. 5. de Calvinismo. thesi 4. Ex his ideo in confesso erit, quod immensitas non possit ita communicari corpori Christi ut ei formaliter insit, aut inhæreat tanquam in subjecto. Quo dato, sequetur quod corpus Christi non possit esse spatio omni præsens actu, & formaliter: Ratio est, quia immensitas, seu omnipræsentia est modus rei intrinsecus, à re ipsâ cujus est modus, realiter non distinctus. Hoc ex eo erit manifestum, quia res omnis ex vi naturæ suæ, & essentiæ in quantum talis est, spatio est præsens sine ullo addito quocunque. Sic Deus ex vi essentiæ infinitæ, sine additione adjuncti cujuscunque ex natura rei distincti, est præsens spatiis omnibus absolutè: sic Angelus ex vi essentiæ sine alio quocunque, modo suo est aëri præsens, si in aëre sit; & corpus etiam præscisè, & ex eo solùm quod esse corporeum habet, si sit in spatio, est spatio præsens. Ita ut impossibile sit, idque absolutè, ut vel corpus, vel Angelus, vel Deus in spatio actu sit, & ei præsens non sit. Et per consequens præsentia ad spatium non erit distincta ex naturâ rei, à subjecto illo quod dicitur præsens; sed Ens unumquodque per ipsum suum esse necessariò erit præsens spatio illi in quo est; nempe ex parte rei: Et ex parte modi, hujus præsentiæ modus ex essentiæ modo dependet. Ita ut Deus quia est essentia absolutè infinita, ideo habet præsentiam in spatio proportionatam: & angelus quia est substantia finita spiritualis, ideo habet præsentiam in spatio finitam, & spiritualem; & pari passu corpus, ex vi essentiæ sine alio quocunque, ex eo præscisè quod in spatio est, ei præsens est, præsentiâ essentiæ suæ proportionatâ, nempe corporeâ. Et ex hoc fundamento evidenti, & per se manifesto, sequetur, quod corpus Christi non possit dici præsens, vel omnipræsens in ordine ad spatium, ab omnipræsentiâ illâ, quæ revera in corpore illo non sit. Et per consequens, omnipræsentia illa, à quâ corpus Christi dicitur, & est omnipræsens, debet actu & formaliter ei inesse: Cum ideo omnipræsentia sit ipsa immensitas, necesse erit ipsam immensitatem corpori Christi formaliter inesse; quod cum διαρρήδην, & expresè negant *Lutherani*, manifestum est quod corpus Christi non habet immensitatē ita communicatam, ut ex eâ revera sit omnipræsens. Nam sicut impossibile est, ut paries rectè dicatur albus ab albedine illa, quæ parieti reverâ non inest; aut ut aqua justè dicatur calida, à calore illo, qui aquæ non inest; ita impossibile duco, ut corpus Christi dicatur actu præsens spatiis omnibus à præsentiâ illâ, quæ ejus corpori non inest. Nam utcunq; admitto denominationes externas, ita ut nonnulla denominant subjecta, in quibus non sunt subjectivè; (quomodo locus denominat locatū, cū tamen ipse locus, sive sit superficies, ut vult *Arist.* sive spatium, ut alii rectiùs, non est in locato subjectivè, sed nec esse possit) tamen de immensitate hoc dici non possit, cum ipsa immensitas non sit locus, (vel denominatio ulla externa) sed præsentia ad omnē locum, seu spatium; quæ præsentia est modus intrinsecus rei præsentis ab ejus esse non distinctus: Et per consequens impossibile erit hanc omnipræsentiā in alio esse, quàm in eo cujus est omnipræsentia: vel corpus aliquod dici posse omnipræsens à præsentiâ illâ, quæ non est formaliter, & subjectivè sua. Ex quibus ulterius sequetur. 3. Quod cum essentia corporis Christi, sit creata, finita, corporea, præsentia etiam ejus in spatio, erit finita, & corporea. Essentia enim ex parte rei non distinguitur à præsentiâ: & per consequens, si essentia corporis Christi sit creata, finita, & corporea, impossibile est, ut ejus præsentia in spatio talis non sit: cum ea quæ sunt realiter idem, potentiâ nullâ separari possunt. Et ulterius 4. sequetur, quod nec corpus Christi, nec

Ens aliud quodcunque potest habere præsentiam duplicem: Nam cum Ens quodcunque, dummodo sit unum, & simplex (quale est corpus Christi) essentiam unam, & simplicem habet; necesse est, ut & præsentiam ad spatium unam habeat, & simplicem. Cum enim Entis cujuscunque essentia, & præsentia ad spatium ex parte rei non distinguuntur; necesse est, ut si essentia sit una, & simplex, præsentia ad spatium similiter una sit, & simplex. Et per consequens, præsentia corporis Christi ad spatium erit una solùm, & cum hæc sit finita, corporea, & limitata, pro ratione essentiæ ejus, manifestum erit, immensitatem, seu omnipræsentiam illi convenire non posse. Quod erat demonstrandum. 5. Sed & ratio evidens idem evincit, cum sit directè contradictorium, ut idem numero corpus habeat præsentiam in spatio duplicem; nempe ut sit omnipræsens per immensitatem, & etiam in quantum est Ens finitum, & creatum habeat præsentiam finitam, & spatio certo, & determinato limitatam. Horum enim unum alterum immediatè destruit; nam si corpus Christi ad spatium finitum limitetur, manifestè repugnat, ut dum ita limitatur, sit omnipræsens, & in omni spatio absolutè, & simpliciter: Et vice versâ si sit in omni spatio, qui fieri possit, ut ad spatium certum limitetur?

Ratio 2. 2. Statuunt *Lutherani* hanc corporis Christi omnipræsentiam in unione hypostaticâ esse fundatam, ita ut ex unione sit, quod deitas nec sit uspiam extra humanitatem Christi, nec absque eâ. *Pervenit igitur humanitas in realem κοινωνίαν gloriæ, & proprietatum τοῦ λόγου: ex quibus humanitati etiam communicata est omnipræsentia. Nam filius Dei post unionem nuspiam est extra carnem, absque aut sine illâ.* Michael Schæferus in Ἀκεφαλ. Religi. Christianæ, Disput. 2. de Communicatione Idiomatum, cap 10 num. 139. p. 101. *Est igitur secundum genus Communicationis Idiomatum, vera, & realis communicatio; qua filius Dei suam majestatem & gloriam assumptæ carni communicat; ita ut quæcunque λόγος habet per naturam, assumpta caro habet per unionis gratiam.* Gisenius de Calvinis. disp. 6. num. 4. Et paulò infrà num. 6. *Communicatio respondet unioni, cujus est immediatus effectus.* His positis, argumentum sic deduco: Si omnipræsentia corporis Christi sit immediatus effectus unionis hypostaticæ, tum quandocunque fuit unio corporis Christi cum Deitate, ἐν ὑποστάσει τοῦ λόγου, erat etiam corpus Christi immensum, seu omnipræsens. At hoc manifestè falsum: Ergo & illud. Propositio secunda sic pateat: Natura humana Christi, ab eo instante quo primò fuit, Deitati τοῦ λόγου erat indivisibiliter, & ἀδιαιρέτως (ut loquitur Concilium *Chalcedonense*) unita; at ex eo instante non fuit omnipræsens Christi humanitas. Et per consequens sequetur, quod ex positione unionis hypostaticæ non necessario infertur omnipræsentia corporis Christi. Assump: sic ostendo, si ab instante primo unionis, corpus Christi fuisset omnipræsens, ita ut actu spatium omne occupâsset: tum 1. Christus nasci non potuit, quia si nasci potuit, & utero matris exire, tum vel ita exibat, ut simul in utero manebat, vel non: Si non manebat in utero, tum non fuit omnipræsens, utpote qui in utero non fuit. Si ita exibat, ut etiam simul, & semel in utero manebat; tum possibile erit unum, & idem numero corpus, ab eodem utero, eodem tempore, & exire, & in eodem utero, eodem tempore manere: Sic ut ipsissimum idem numero corpus moveat, & ab utero exeat, eo instante quo in utero immobiliter quiescit. Quæ omnia contradictionem implicant manifestam.

* *Mich: Schæferus in* Ἀκεφαλ: *Religionis Christ: disp. 2. c. 10. num. 156. pag. 107.*

Sed huic respondet *Schæferus**, quod *omnipræsentia non necessariò sequitur unionem*

nem hypostaticam, sed per οἰκονομίαν exinanitionis in statu humilitatis, locis eorumque conditionibus subjecta fuit humanitas. Nempe hoc est quod volumus directè, & in terminis concedere: nam si in statu humilitatis, loci conditionibus subjecta fuit Humanitas Christi, non obstante unione hypostaticâ: tum manifestum erit, quod nunc non necesse erit, ut corpus Christi sit omnipræsens ex vi unionis istius. Siquidem ratio nulla reddi possit, cur unio hypostatica potius induceret omnipræsentiam corporis Christi hodie, quàm heri: cur potius in statu exinanitionis, quàm exaltationis. Et per consequens non sequetur ex unione hypostaticâ corpus Christi esse immensum, cum unione illa non obstante, Christi corpus aliquando non sit immensum, & omnipræsens, quod in statu exinanitionis fateri videtur *Sheferus.* 2. Vel forsan dicat corpus Christi in statu exinanitionis ita esse limitatum ad locum, ut etiam simul sit omnipræsens: sed hoc est absolutè impossibile, cum omnipræsentia in ordine in spatium, limitationem omnem ad spatium quodcunque formaliter excludit; & limitatio omnipræsentiam. Hæc enim adeò immediatè opponuntur, ut eidem simul, & semel inesse, sine contradictione manifestâ dici non possit. Quomodo enim ab intellectu ullo vel fingi possit, idem numero corpus ad spatium certum, & determinatum limitari, eodem tempore quo spatiis omnibus simpliciter præsens est?

3. Si immensitas illa quæ est Dei attributum corpori communicari potuit, tum & ipsa Dei essentia eodem modo communicari poterat. Ratio est, quia perfectiones illæ absolutæ quales sunt immensitas, bonitas, omnipotentia, & similia; idem sunt realiter cum ipsa essentia divina; ita ut verè dicas, immensitas est ipsa Dei essentia: cùm inter hæc duo differentia intercedit nulla realis, aut modalis. Ex receptissimo enim illo scholasticorum dogmate, [*Quicquid est in Deo est ipse Deus.*] Metaphysici pariter, & Theologi asserunt proprietates, & attributa Dei de Deo etiam in abstracto prædicari: ita ut bonitas Dei sit ipse Deus bonus, & immensitas Dei sit ipse Deus immensus. Quod ex summâ Dei simplicitate, ratione naturali evidenter demonstrari poterat (modo hujus loci esset, aut pensi), quæ in Deo subjecti & attributi distinctionem talem non patitur. [a] Hoc ideò concesso, nempe immensitatem Dei esse idem cum essentia ejus; sequetur, quod si immensitas communicetur humanitati Christi, quod & ipsa Deitas possit etiam communicari: Ita ut sicut ab omnipræsentia divina, seu immensitate corpus Christi dicitur immensum à *Lutheranis*; sic pari rationis analogiâ, à Deitate communicatâ dici possit Deus. At hoc posterius est omnimodo absurdum, nec ab ipsis ullatenus admissum. Ergo. Et illud unde sequetur. Cùm ideò manifestum sit, & in confesso Deitatem corpori Christi communicari non posse: sequitur, nec immensitatem posse communicari; cùm hæc sunt realiter idem.

Ratio 3.

[a] *Vid. Suarez Metaph: tom. 2. disp: 30. sect. 3, 4. pag. 40. & deinceps. Aquin. 1. part. quæst. 3. per totum præcipuè art. 7. & Ferrar. contrà Gent: lib. 1. cap. 16 18.*

Scio *Joh. Gerardum Orat. de communicat: Idiomatum, ad finem tom. 1. locorum Theolog: & Gisenium*, ubi supra, rationi huic solutionem adhibere, Sic: Hujus argumenti (inquiunt) nervus in hoc consistit, *quod eorum quæ sunt realiter unum, communicato uno, communicatur alterum*; tamen pronuntiatum hoc putant falsum, & ostendunt. Quia apud nos in confesso est, hypostasin filii, & personalitatem, naturæ humanæ esse communicatam; tamen illa ipsa hypostasis, & persona filii est idem cùm essentiâ divinâ ex parte rei; cùm summa Dei simplicitas hoc necessariò requirit. Ergò, si hypostasis filii, quæ realiter est idem cum essentia divina, possit naturæ humanæ Christi communicari Deitate non communicata, quod nos

Respond.

fatemur, possit etiam immensitas Dei communicari eidem naturæ, essentiâ divinâ non communicatâ. Quod erat dicendum. Immensitas enim, & Deitas non sunt magis unum, quàm hypostasis filii, & Deitas. Ergò si unitas immensitatis, & Deitatis impediat, quò minùs unum sine altero communicari possit: pari passu, unitas inter Deitatem, & hypostasin impediet, quò minùs unum sine altero cõmunicetur. At fatemur hypostasin communicari corpori Christi Deitate non cõmunicata. E. fatendum est, Immensitatem posse cõmunicari, Deitate non communicatâ.

Refell.

Scilicet argumentum hoc curiosum satis lubenti animo præterirem: de Deo, vel vera dicere periculosum: cum mysteria illa mirari tutiùs, quàm scrutari poteras. In divinis ὃ δεῖ πολυπραγμονεῖν, ἀλλὰ πιστεύειν, credere debemus potius, quàm quærere. Tamen cùm hujusmodi difficultates in ipsum veritatis præjudicium incrustat audax perversitas, veritatem prodit, qui non respondet. Tali casu modesta erit omnis audacia in veritatis subsidium ventura: cognoscant veritatis hostes, quod fidem irrationalem non colimus; sed talem quæ forsan intellectus nostri aciem, tot tenebris involutam, transcendat; rationi tamen rectæ in æternum non contradicat. Pergam ideò, ut solutionem superius objectis adhibeam, fidei antiquitùs receptæ, & rationis rectæ principiis consonam. Dico igitur 1. Quod propositio illa in qua quæstionis cardo vertitur, nimirum hæc; [*Eorum quæ sunt realiter unum, uno communicato, communicatur alterum*] est veritatis necessariæ & (ut mihi videtur) indubitatæ. Nam si eorum quæ sunt realiter idem uno communicato, fieri possit, ut non communicetur alterum; tum fieri possit, ut res aliqua communicetur seipsâ non communicatâ: quod manifestè implicat. Et ideò firmum erit argumentum; *Immensitas, & Deitas sunt realiter idem. E. si Deitas non communicetur naturæ humanæ, tum nec immensitas communicari possit.* At fatentur Deitatem non communicari. E. nec communicari possit immensitas. 2. Cùm dicunt quod hypostasis τῷ λόγῳ communicatur naturæ humanæ, hoc non obstante, quod sit idem cum Deitate; ergo immensitas etiam communicari possit, &c. Dico, 1. cum *Becano Theologiæ Scholast: part. 1. cap. 6. quæst. 3.* Quòd non est eadem ratio inter immensitatem Dei, & ὑπόστασιν, seu proprietatem personalem. Ratio est, quia immensitas est perfectio Dei absoluta, cùm essentia Dei identificata; & ideo sicut ipsa essentia Dei infinita creaturæ communicari non possit; cum creatura ideò non erit immensitatis capax, quia nec Deitatis, hæc enim unum, & idem sunt. At (inquit *Becanus*) subsistentia relativa, seu personalis filii ὑπόστασις non est de essentia Dei, & proinde per illam præcisè sumptam non constituitur aliquid in ratione Dei, sed solùm in ratione subsistentis: ac proinde (secundùm illum) ὑπόστασις τῷ λόγῳ communicari possit essentiâ non communicatâ; at non ita immensitas, quæ in se necessariò involvit ipsum esse Dei. In hujus solutionis explicationem conducit illud quod habet *Suar: Metaph. part. 2. disp. 30. sect. 4. n. 4.* ubi dicit, quod Theologi plurimi, & doctissimi statuunt personalem ὑπόστασιν non esse de essentia Dei. Nam si personalis filii subsistentia esset eadem cum essentia Dei, necessariò sequeretur, quod sicut essentia Dei est tribus personis communis, sic etiam subsistentia personalis esset omnibus personis communis: Et hoc modo personæ per subsistentias eorum personales non distinguerentur; quod sine manifesto fidei nostræ præjudicio admitti non possit. 3. Sed dato quod immensitas eo modo communicaretur, quo ὑπόστασις personalis; tamen non sequetur, corpus Christi esse immensum, aut omnipræsens. Quod ut evidentiùs appareat, dico 4. Quod ὑπόστασις personalis seu persona τῷ λόγῳ,

λόγε possit naturæ humanæ communicari. Vel 1. Respectu inhæsionis [a]. Quod ita communicatur ut reipsa inhæreat in te illa cui communicatur. Et hoc potest esse dupliciter. 1. Cùm illud idem quod fuit in communicante, postea sit actu in re illa cui communicatur: & hoc modo ὑπόστασις personalis τῦ λόγε naturæ Christi humanæ communicari, omnino impossibile duco. 1. Quia quod semel est in Deo semper est in eo, cùm sit omninò immutabilis. Ergò subsistentia personalis non potest ita communicari, ut in natura humana actu inhæreat. 2. Si subsistentia illa personalis ita communicaretur naturæ humanæ, ut ei actu inesset; tum necesse est ut hoc vel ita fiat, ut ὑπόστασις illa desinat esse in Deitate, cùm incipit esse in natura humana: & ex hoc sequetur non esse tres personas in Deitate, (cùm supponitur personam filii in naturam humanam transiisse) At hoc fidei nostrę principiis directè contrarium. Ergo. Ita communicari non possit. Vel 2. ita communicatur, ut simul in Deitate maneat & in naturam humanam transeat. At hoc non minus impossibile, ut illa una simplicissima λόγε ὑπόστασις dum in Deitate manet, in naturam humanam transiret; ita ut actu, & subjectivè in natura utraque sit. Vel 3. Ita communicabitur, ut non illa ipsa ὑπόστασις quæ est in filio, sit in natura humana, sed alia similis in specie: sic ignis communicat calorem suum aquæ; non tamen illum eundem, qui in igne est, sed alium. At nec hoc modo possit τῦ λόγε ὑπόστασις humanæ naturæ communicari: quia tum, (cùm una esset ὑπόστασις personalis in Deitate, & alia in humanitate) Christus nō esset persona una, sed duplex: esseteq; in Christo personæ pluralitas, æquè ac naturæ; at hoc ut hæreticum meritissimo anathemate damnabat Ecclesia * antiqua, & nostra approbat. Et per consequens persona filii, seu ὑπόστασις personalis non posset ita communicari, ut naturæ humanæ actu inhæreat. Sed hoc ipsi etiam *Lutherani* approbant. *Gisenius*: [b] *Humana igitur Christi natura est receptaculum infinitorum donorum, non inhæsivè* δεκτικὸν, *sed* ὑποστατικὸν. *Habet ea non subjectivè in se, sed in persona: phrasis enim* [*inesse*] *dupliciter sumitur.* 1. *Habitualiter, & subjectivè.* 2. *personaliter.* 2. Illa τῦ λόγε ὑπόστασις dici potest communicari respectu denominationis, & prædicationis solùm, non inhæsionis: quo modo reges, & imperatores communicant imperii dignitatem uxoribus; dicuntur enim imperatrices; tamen revera authoritatem imperialem nec exercent, nec habent. Sed nec hoc modo communicatur hypostasis filii personalis naturæ humanæ: ὑπόστασις enim personalis τῦ λόγε non prædicatur de natura humana, nec justè dici possit, quod *natura humana Christi sit persona*: Vel quod Christus, secundùm quod homo sit persona. Quod probat *Aquinas*, sic *Christus secundum quod homo non est persona æterna*: *Si ergo Christus secundùm quod est homo, sit persona, sequeretur quod in Christo sint duæ personæ, una temporalis, & alia æterna. Quod est erroneum.* 3. Dici possit ὑπόστασις τῦ λόγε communicari naturæ humanæ respectu sustentationis: quo modo subjectum accidenti communicatur, non respectu inhæsionis, aut prædicationis; (quia subjectum accidenti suo non inest nec de eo prædicatur) sed sustentationis, quia subjectum accidens suum sustentat. sic ὑπόστασις τῦ λόγε naturæ humanæ Christi communicatur, non respectu inhæsionis, aut prædicationis (ut suprà) sed sustentationis. Quia post naturarum unionem fit, ut æterna filii ὑπόστασις naturam humanam Christi sustentat. Hoc ideò concesso, *quod immensitas eo modo communicatur quo* ὑπόστασις, tamen non sequetur naturam humanam esse immensam, & revera omnipræsentem: cùm nec hæc, nec illa per inhæsionem realem,

[a] *Vid. Baron. Exercit. 1. philos. Ancill. pag. 64. 65 & deinceps.*

* *Vid. Concil. Ephesinum sub. Theodos. Junican. 2. 3. 4. Aquin. 3. p. qu. 2. art. 2.*

[b] *Gisenius de Calvinism. disp. 6. num. 20. vid. Eckard. in fascicul. Controv. cap. 6. de commun. Idiomat. q. 9. in fol. arg. 1. pag 107.*

[a] *Aquin in 3. part. quart. 16. a. 12. vid. Joh. Martin. in 3. sent. dist. 10. in expositione art. & quos ibid. citat. quæst. 3.*

lem, aut prædicationem communicetur: sed per sustentationem. Vid. *Baronium* ubi suprà, *Exer:* 1 *pag:* 64. 65. ex quibus manifestum est, quod communicatio idiomatum ex unione orta non sit alternata idiomatum infusio, aut permixtio in naturis. Sed est τρόπος ἀντιδόσεως, *modus alternationis idiomatum*, naturarum propria alternatim tribuens, humana Deo, & divina homini Christo, non juxta utramvis, sed juxta illam naturam, cujus sunt propria. Sic *filius Dei factus est ex Davide Ad Rom.* 1. 3. Sed non secundùm utramvis naturam promiscuè: sed ut sequitur ibidem, *secundùm carnem.* Nempè secundùm naturam istius attributi capacem. Sic pari passu Christus est immensus, infinitus, æternus, at secundùm naturam perfectionis istiusmodi capacem, Deitatem scilicet. Rursus est finitus, creatus, compositus, sed secundùm humanitatem attributorum talium capacem. Nempè una illa, & eadem Christi persona, est infinita, immensa, omniscions, finita, limitata, creata: sed non secundùm unum, & idem: sed pro varia naturarum in persona illa existentium, exigentiâ. Sic in naturalibus, homo est quantus, coloratus, volens, intelligens, &c. (omnia enim hæc supposito humano conveniunt) at non secundùm unum & idem: sed volens, & intelligens secundùm animam: quantus, & coloratus secundùm corpus. Ideò sicut non sequetur, homo est coloratus, & quantus. Ergo. Anima est colorata, aut quanta. Sic non sequetur, Christus est infinitus, & immensus. Ergo, humanitas est immensa. Quia sicut in homine est aliud præter animam, à quo dicitur coloratus. Sic in Christo est aliud præter humanitatem à quo dicitur immensus.

Ratio 4. 4. Si immensitas illa quæ est Dei attributum corpori Christi communicaretur, ita ut ex illa corpus Christi esset actu omnipræsens, ex vi unionis hypostaticæ: tum etiam & attributa Dei reliqua, ut æternitas, simplicitas, infinitas, erunt communicata; (cum ratio nulla reddi possit, cur ex vi istius unionis, immensitas potius communicaretur, quàm æternitas, aut infinitas. At manifestum est, hæc non posse communicari corpori Christi: cum sit absolutè impossibile, ut corpus Christi finitum habeat infinitatem, temporarium habeat æternitatem, & ut mistum habeat omnimodam simplicitatem sibi communicatam: cum inter tale subjectum & attributa talia, sit repugnantia potentiâ nullâ reconcilianda. Cum ideo manifestum sit, attributa Dei omnia naturæ humanæ Christi non esse communicata, (de absolutis loquor) sequetur quod nullum. Cum ratio nulla vel fingi possit, cur potius hoc, quàm illud reipsâ communicaretur; præsertim cum omnia illa Dei attributa, ex parte rei, sint una illa simplex, & æterna Deitas. Et ideo si non sequetur ex vi unionis hypostaticæ, quod corpus Christi est æternum, infinitum, summè simplex; tum nec sequetur, quod sit immensum, & omnipræsens.

Respon: Jacobi Martini Lutherani, Rationi superiori, In lib. de loco 2. cap. 34. Vide Eckvrdum in fasculo controv. cap. 6. quæst: 9. in sol: arg: 2. pag. 110, 111. Novi quod *Jacob: Martini* libro citato, *pag. ejus* 452. putat immensitatem non esse essentiale Dei attributum, quale est omnipotentia, aut æternitas. Sic enim ille: *Deinde adhuc sub judice lis est, an ubiquitas, seu omnipræsentia sit ejusmodi essentiale attributum Dei, quale est omnipotentia, omniscientia, & æternitas, &c. Nam meo quidem judicio ubiquitas nihil aliud est quàm externa locorum seu τῶν ὅπου Ubi creatorum relatio ad Deum, quæ ante creationem actu non erat, uti jam post creationem actu est.* 2. *Eckardus* loco citato negat illud sequi; *Vel omnia τὰ λόγῳ attributa communicantur, vel nulla: Quia* (inquit) *communicatio idiomatum non est Physica quædam transfusio, sed libera εὐδοκίας divinæ dispensatio.* 3. Dicit, *quod animæ corpori communicat vitam, potentiam videndi, & sentiendi; tamen*

immateri-

immaterialitatem non communicat. Sic ignis ferro calorem, & lucem impartit, sed non levitatem. Ergo pari ratione possit filius Dei ὑπόστασιν, naturæ humanæ communicare, & immensitatem, attributis aliis non communicatis.

His, ut paucis satisfaciam, dico 1. Quod *Lutherani* doctiores multi, (cum de communicatione idiomatum loquuntur) fatentur attributa Deitatis omnia absolutè ex vi unionis hypostaticæ naturæ humanæ communicari. *Facob: Martini* ubi suprà, *lib. 2. cap. 5. quæst. 4.* Sic Philosophatur: *Et deinde hypostasis ab essentiâ divinâ nudâ ratione distinguitur, cum in Deo non detur ἄλλο καὶ ἄλλο.* Ergo *si communicata hypostasis est; divina natura etiam communicata est: Si hæc, & ipsa idiomata divina; cum omnia ista (uti diximus) re idem sunt, &c.* Ubi ex hoc nostro fundamento probat, non solum hypostasin, sed & Deitatem, & attributa ejus naturæ humanæ communicari: Quia in re idem sunt, adeo ut si hypostasis communicetur, etiam & attributa alia erunt communicata. *Eckardus* etiam ubi suprà, *pag. 111. Cum in illâ* (naturâ humanâ) *tota Deitatis plenitudo inhabitet σωματικῶς, omnésque sapientiæ, & scientiæ thesauri abscónditi in eâ lateant, Col: 2. Nihil ergo Idiomatum divinorum hic excipimus, quod λόγος assumptæ carni suæ per unionem non communicaverit.* Nempe hæc in thesi admittunt, (quæ etiam ex principiis suis necessariò consequuntur) at in hypothesi, cum hinc concluditur: Ergo æternitas naturæ humanæ communicatur, & infinitas, &c. non admittunt; sed varia solutionum subterfugia comminiscuntur, quibus ostendere satagunt, immensitatem posse naturæ humanæ communicari, æternitate, vel infinitate non communicatâ. 2. Cum negat *Facob: Martin:* immensitatem esse attributum Dei essentiale, quale est infinitas, aut æternitas: Dico hoc nec esse in se vetum, nec principiis suis congruum. 1. Non est in se verum, (ut suprà fusiùs demonstravimus) cum Deus non esset minùs immensus quàm nunc est, si creatura nulla unquam fuisset: Et per consequens, *immensitas non est externa relatio Ubi creatorum ad Deum, quæ ante creationem non erat*; Quod vult *Facob: Martini.* Immensitas enim non æstimatur in ordine ad locum ullum, aut *Ubi* reale, sed in ordine ad spatium, est enim præsentia ad spatium; Adeo ut si creatura universa annihilaretur, Deus non esset minus immensus, quàm nunc est: Quia eodem spatio immutabiliter inesset, quo prius inerat. Sic Deus jam est intimè præsens toti spatio inter centrum, & cœlum octavum; jam si omnia corpora quæ hoc spatium occupant annihilaret Deus, manifestum est, 1. quod idem esset spatium inter centrum, & cœlum corporibus omnibus annihilatis, quod prius fuerat: quia est eadem distantia inter centrum, & cœlum corporibus annihilatis, quæ fuerat iisdem existentibus. 2. Manifestum est, Deum spatio illo inesse, quia prius inerat; cum spatium mutare non possit. Quibus concessis, nempe corporibus illis annihilatis manere idem spatium; & Deum huic spatio esse præsentem: sequetur, præsentiam Dei non æstimari ex ordine ad *Ubi*, vel locum realem, aut creatum, sed ex ordine ad spatium. Cum autem Deus alicui præsens esse non possit, nisi per immensitatem, (præsentia enim Dei est omnipræsentia) sequetur Deum esse immensum ex ordine ad spatium, quod ab æterno in æternum immutabiliter occupat, & non in relatione actuali ad creaturam. Sed hoc ex iis quæ superiùs demonstravimus, abunde innotescat, nempe immensitatem esse Dei attributum reale, & propriè dictum. 3. Sed & hoc asserat necesse est *Facob: Martini*, si principiis suis congruenter loqui vellet; siquidem idem ille *Facob: Martini*, qui *pag. lib.*

Refell: Solut: ab Eckardo, & Facob. Martini prius posita.

lib. citat. 452. negat *immensitatem esse attributum Dei proprium, quale est æternitas*, eodem lib: eodem cap: & penè eâdem pag: nempe pag: 451. dicit immensitatem esse idem ex parte rei cum hypostasi τῷ λόγῳ. Ergo: Dico ego, quòd est attributum quod non dependet ex creatura, nec consistit in relatione externâ ad creaturam, ita ut ante creationem actu non fuit (quod vult prædictus author.) Nam si immensitas ante creationem actu non fuit, (quod asserit *Jacob: Martini*) tum nec ὑπόστασις τῷ λόγῳ, ante creationem actu fuit; cum secundum illum immensitas, & ὑπόστασις illa sunt revera unum, & idem ex parte rei: & per consequens, si unum eorum non fuit ante creationem, tum nec aliud; at ὑπόστασιν τῷ λόγῳ fuisse ante creationem mundi certò credimus, utpote qui ex ipsis fidei principiis Trinitatem æternam agnoscimus. *Vid: Sanctum Athanasium in Symbolo.* Quia eorum quæ sunt realiter idem, impossibile est unum sine altero esse. 2. Idem *Jacob: Martini ibid. pag.* 451. 452. asserit immensitatem idem esse cum hypostasi τῷ λόγῳ, & ὑπόστασιν illam idem esse quoad rem, cum essentiâ divinâ: Ergo immensitas idem erit cum essentiâ divinâ ex parte rei: Et per consequens, sicut essentia divina nullo modo dependet à creaturis, aut ex relatione ullâ ad creaturam terminatâ; sic nec immensitas possit: cùm (secundum illum) realiter non differant. Cum ideo manifestum est, & à *Jacobo Martini* in terminis, & διαῤῥήδην affirmatum, omnipræsentiam Dei esse realiter idem cum essentiâ divinâ; necesse est, ut idem asserat (modò principiis suis congruenter loqui vellet) immensitatem esse attributum Dei propriè dictum, æquè ac æternitas, aut infinitas; & per consequens si ex vi unionis hypostaticæ sequetur, naturam humanam habere immensitatem sibi communicatam; sequetur etiam æternitatem, & infinitatem communicari: cum ratio nulla reddi possit, cur ex vi istius unionis immensitas potius communicaretur, quàm æternitas, aut infinitas. At manifestum est æternitatem & infinitatem communicari non posse; & per consequens, nec erit immensitas communicata. Quod erat dicendum. 3. Cum dicit *Eckardus* ubi suprà, *quod communicatio idiomatum non est Physica quædam transfusio, sed libera* εὐδοκίας *divinæ dispensatio*; hypothesin suam, *de omnipræsentiâ ex vi unionis hypostaticæ communicatâ*, manifestè evertit. Siquidem si communicatio idiomatum dependeat ex liberâ εὐδοκίας divinæ dispensatione, argumenta illa omnia, quæ ex unione petuntur, aut sessione ad dextram Dei, corruant necesse est. Nam si sic urgeret *Eckardus*: Natura Christi humana est τῷ λόγῳ personaliter unita, & sedet ad dextram Dei: Ergo est immensa, & omnipræsens. Nego consequentiam: & negationis rationem ab ipso mutuatam reddo; Quia communicatio idiomatum pendet ex liberâ εὐδοκίας divinæ dispensatione. Nam manifestum est, quod illud, quod ex libera εὐδοκίας divinæ dispensatione dependet, *ex unione*, aut *ad dextram Dei sessione* necessariò inferri non poterat. 4. Cum de animâ corpori unitâ urget, quod corpori communicat potentiam sensitivam; sed non immortalitatem, &c. Dico, 1. quod non quadrat. Ratio est manifesta, quia immortalitas, & potentia sentiendi in anima non sunt unum, & idem adjunctum ex parte rei; sed adjuncta realiter diversa. Et ideo non sequetur, si possibile sit unum eorum communicari, non communicato altero; quod ideo immensitas possit communicari, non communicatâ infinitate, aut æternitate. Cum immensitas, & infinitas, (ut in confesso est) ex parte rei non differant. 2. Fateor quod ex unione illâ substantiali inter animam, & corpus sequitur propriorum communicatio; nempe compositio, non partis, oppositæ.

oppositæ. Sic intellectus, & voluntas licet sint propriæ animæ, tamen composito communicantur, & quoad denominationem, (homo enim dicitur intelligens, & volens) & quoad inhæsionem; (potentia enim intellectiva, & volitiva de homine demonstrantur, tanquam de subjecto in quo sunt) at cum dico quod homo est volens, aut intelligens, hoc intelligendum secundum partem istarum perfectionum capacem, nempe secundum animam. Perfectiones enim istæ corpori non insunt, nec ei communicantur. Sic esse organicum, quantum, corruptibile, sunt adjuncta corporis, quæ ex vi unionis compositio communicantur; Ita ut rectè dicas, homo est quantus, corruptibilis, &c. Sed hoc intelligendum secundum partem adjunctorum istiusmodi capacem, corpus scilicet; animæ enim non communicantur. Sic in unione illâ hypostaticâ. (*Sic parvis componere magna solebam*) Utriusque naturæ propria communicantur personæ, sed non parti oppositæ: Sic Christus est æternus, infinitus, increatus, sed quoad naturam istarum perfectionum capacem, Deitatem scilicet, non quoad humanitatem; cum absolutè impossibile sit, & directè contradictorium, ut natura humana Christi creata, finita, temporaria, sit increata, infinita, æterna. Sic Christus est mortalis, finitus, divisibilis, sed quoad naturam attributorum istiusmodi capacem, humanitatem nempe. Cum ita uniuntur naturæ, ut proprietates utriusque manent illæsæ, & inconfusæ *; ita ut licet idem Christus, & Dei, & hominis munia exequitur, & opera perficit; tamen hoc fit secundum naturam operibus proportionatam. Sic Christus unus, & idem mundum manu omnipotenti sustentat, miracula, & opera, quæ potentiam finitam superant, producit, moritur, & loco finito circumscriptus est; sed hæc omnia non secundum naturam unam, & eandem: sed quæ Deitatis sunt, Deus peragit, & homo quæ humanitatis. Nam secundum naturam humanam mori potuit, secundum divinam non potuit: quî enim fieri potuit, ut ipsa moriatur immortalitas? Sed manum de tabula: hæc Theologi sunt, potius quàm Metaphysici; & ideo illos videat, qui plura vellet. Restat solum dubium unum ponendum, & paucis solvendum. Quod sic se habet.

* *Vid: Synod: Chalcedonensis Symbolum. Nicephor: Histor: Eccles: lib. 1: pag. 103. D. Et lib. 14. pag. 506. Et quæ ibid: annot: Fr: Dacæus n. 4. Et quæ Scholast. in 3. part. q. 16. hac de re disputant.*

Dub.

Corpus Christi per unionem hypostaticam Deitati toti, & indivisibili est unitum: Ergo Corpus Christi est, ubicunque est Deitas. Nam si Deitas esset alicubi extra naturam humanam Christi: tum 1. Esset simul humanitati præsens, & non præsens. 2. Unitus, & non unitus. 3. Incarnatus, & non incarnatus. *Michaël Schæferus in Ἀνεπιλ: Relig: Christianæ, disput: 1. De personali duarum Nat: in Christo unione, cap. 6. num 84. pag. 27. Gisenius, Eckardus, Heshusius, Gerardus, Chemnitius*; omnes ex eodem fundamento naturæ humanæ omnipræsentiam concluderent.

Sol.

Nempe manifesta hujus rationis inconsequentia ex supra dictis, non obscurè pateat: & ideo solutionem ejus paucis absolvam. Dico igitur. 1. Quod eorum nihil sequetur; quæ ex negata naturæ humanæ Christi omnipræsentiâ *Schæferus* concluderet: possit enim infinita τῦ λόγυ Deitas esse extra naturam humanam, Unione hypostaticâ manente inviolata. Quod ut pateat, hujus veritatis naturam in ordine ad res alias mihi explicare liceat. 2. Ideo sicut dies hodierna æternitati toti, simplici, & indivisibili coëxistit; tamen non sequetur æternitatem illam indivisibilem, non esse extra hanc diem, vel respectu durationis non esse quando hæc dies non est, (cum manifestum est, & exercitat: superiori demonstratum, æternitatem ante hanc diem fuisse, & post hanc diem fore in æternum.)

Sic non sequetur, corpus Christi Deitati τῷ λόγῳ indivisibili unitur in cœlo ubi est, Ergo Deitas non est extra hoc corpus Christi. Cum immensa illa Deitas non solùm ibi, sed alibi, sed absolutè ubique sit. 3. Sicut non sequetur, Quia Deitas tota, & indivisibilis est *Petro* præsens in spatio illo finito, quod *Petrus* occupat; quòd ideo non sit in alio spatio extra *Petrum* illa Deitas: cum manifestum sit, illam eandem, simplicem, & indivisibilem Deitatem non solum *Petro* esse præsentem, sed & esse extra *Petrum* in spatiis universis. Sic nec sequetur corpus Christi unitur toti Deitati τῷ λόγῳ; Ergo illa Deitas extra corpus Christi non est. Fateor Deitatem τῷ λόγῳ naturæ humanæ Christi hypostaticè uniri, non ita corpori humano *Petri*: tamen ratio nulla assignari possit ex unione, cur potius consequentia hæc sit firma; *Natura humana Christi est præsens, & unita Deitati τῷ λόγῳ toti, & indivisibili: Ergo Deitas non est extra naturam humanam Christi.* Quàm hæc: *Natura humana Petri est præsens toti Deitati τῷ λόγῳ, & indivisibili: Ergo Deitas non est extra naturam humanam Petri.* Cum manifestum sit, posse naturas duas præsentialiter coëxistentes uniri posse, præsentiis ad spatium simpliciter invariatis. 4. Apud illos qui admittunt *animam rationalem esse totam in toto, & totam in qualibet parte*; (admittunt autem omnes penè) sic urgeo: tota anima, simplex, & indivisibilis unitur capiti, tamen non sequetur. Ergo anima non est extra caput: Cum manifestum sit & in confesso, animam illam eandem, simplicem, & indivisibilem esse etiam in pede, & manu, æquè ac in capite. 5. Corpus Christi cui Deitas τῷ λόγῳ unitur, vel est organicum, & divisibile, ita ut habeat partem extra partem; nempe caput, & collum, & pectus, & crura, & pedes, quæ ordinatè, & secundum naturam humani corporis disponuntur: Et si ita, tum manifestum erit, totam τῷ λόγῳ Deitatem esse capiti unitam; & tamen æquè manifestum erit, illam eandem Deitatem esse extra caput, in collo, in pectore, & sic deinceps in reliquis partibus. Et ideo sicut non sequetur, *tota Deitas hypostaticè unitur capiti Christi*: Ergo *non est extra caput*. (cum manifestum sit, eandem Deitatem esse etiam in corde, &c.) Sic non sequetur, *tota Deitas τῷ λόγῳ, unitur toti corpori Christi*: Ergo, *non est extra illud corpus*. Cum ratio nulla, vel fingi possit, cur è consequentiis illis potius hæc, quàm illa esset valida. Vel 2. Si dicas, quod Christi corpus λόγῳ unitum, sit indivisibile, & inorganicum, ita ut nec caput, nec pedes, nec cor, nec crura habeat: hoc erit manifestè absurdum, & (ne quid pejus dicam) impium. Cum manifestum sit corpus Christi & caput, & pedes, & latera, & manus habuisse. Quod non solum admittat necesse est, sed & certissimâ non fluctuantis animi fiduciâ credat; Qui scripturam sacram, & authoritatem ejus θεόπνευστον non indignè violat. Ibi enim legimus divinum ejus caput (imperio æterno, & augustiori diademate dignum) spinis coronatum *: Ibi maxillas suas, venustate ipsâ pulchriores, crudelitate inhumana colaphis pulsatas legimus; turbâ universâ in hoc scelus confluente. Rectè *Nonnus*

* *Joh:* 19. *v.* 2. *Et Nonnus in istius versus paraph:*

..... κὴ ἤιεν ἄλλῳ ἐπ' ἄλλῳ
Χερσὶν ἀμοιβαίνσι παρηΐδος ἀκρὸν ἀεῖρων.

Sed & latera, & pedes, & manus, quæ vulnera patiebantur in salutem nostram profutura, abunde testantur, illum & pedes, & latera, & manus habuisse. 6. Sed fatentur †, quod in statu exinanitionis corpus ejus fuit ad spatium finitum limitatum, ita ut caput ejus erat sursum, & pedes deorsum. Tum sic, in illo statu manifestum est, quòd tota Deitas erit capiti Christi unita hypostaticè; & tamen erat

† *Mich: Schæferus Acrop: Relig: Christ: disp.* 2. *cap.* 10. *num.* 156. *pag.* 107.

extra

extra caput in corde, & cæteris membris: & per consequens, non possit nllâ rationis rectę verisimilitudine inferri, Deitatẽ non esse extra id, cui hypostaticè unitur. Cùm isto statu tota Deitas fuit capiti hypostaticè unita, ita tamen, ut & tota esset extrà, in aliis corporis istius membris. 7. Ex hoc ideò *quod Deitas est alicubi extra humanitatem*, non sequetur, Deitatem humanitati esse præsentem, & non esse præsentem; cùm Deitas humanitati sit perpetuò præsens. Sed solùm sequetur, Deitatem non esse humanitati præsentem extra cœlum, vel in spatio illo, ubi humanitas non est; quod concedimus. Nec ex hoc concesso inconvenientia ulla erit secutura: Nam licèt hæc [*Natura humana est Deitati præsens: Natura humana non est Deitati præsens*] absolutè & per se sunt contradictoria, & repugnantiam involvunt manifestam: tamen hæc [*Natura humana est Deitati præsens in cœlo, Natura humana non est Deitati præsens in terra*:] non repugnant, nec contradictionem ullam implicant, cùm non sint ad idem, quod ad contradictionem omnem necessariò requiritur. Sic hæc [*Sol est Deo præsens: Sol non est Deo præsens,*] si absolutè & per se sumantur repugnant: tamen hæc, [*Sol est Deo præsens in orbe suo, & Sol non est Deo præsens in profundo maris*] non repugnant, sed veritatem habent manifestam. Et ex hoc reliquas Schæferi consequentias, esse omnino inconsequentes facile innotescat. Sic tandem immensitatem absolutam non esse creaturæ communicabilem demonstravimus; sequitur jam ut illum immensitatis absolutæ radium πολυτοπίαν, corpori creato communicari non posse ostenderem; quo absoluto, manifestum erit immensitatem Dei esse omnimodo incommunicabilem. Nempe omnia quæ hac de re Scriptores Pontificii delirârunt, ad incudem revocare, nec libet, nec licet: in transcursu solùm fundamentum unum aut alterum ponam, ex quibus specialem πολυτοπίας, repugnantiam fortiùs evincam, & evidentiùs. Sit ideò thesis ultima hæc,

Thesis ultima.

Corpus idem numero esse simul, & semel, in pluribus lõcis distantibus, est omnimodo impossibile, & contradictionem implicat manifestam. Narrat *Jacob. Martin.* [a] *ex Antonino, 2. part. tit. 10. cap. 11. § 4. Ambrosium* simul *Mediolani* divinis rebus astitisse, & *Thuronæ* exequiis D. *Martini* interfuisse. Sed, *credat Judæus Apella*, non ego. Scilicet istiusmodi occurrunt multa apud Scriptores Pontificios, in legendis suis, per antiphrasin aureis, quæ fidem postulant plusquam miraculosam, non ut ea faciat quis, sed ut credat. Insana nimirum delirantis cerebri insomnia, effata plusquam dici possit παραδοξα, & à sensu communi abhorrentia. *Socia* apud *Plautum* [b], non persuadeat *Amphitrioni*, se domi esse, & foris hero adesse, Sic enim iratus *Amphitruo*,

Tu me verbero audes herum ludificare?
Tun' id dicere audes, quod nemo unquam antehac
Vidit? nec potest fieri tempore uno
Homo idem duobus locis ut simul sit.

[a] *Facob. Mart. de loco lib. 2. c 35. p. 455. talem fabulã habet Johan. de Lugo. de sacrt Eucharist. disp. 5 sect. 2 p. 258: de S. Francis: Xaverio.*

[b] *plaut. in Amphitr. Act. 2.*

Nempe & hoc fatentur Pontificii, potentiam naturalem nullam hoc efficere posse, ut idem numero corpus pluribus locis simul sit: Ac ipsam Dei omnipotentiam in absurdi dogmatis patrocinium adducunt. Et (ut olim Hæretici apud *Athanasium*, seu potius apud Maximum Monachum) ὅπω κείσις αὐτοὺς ἐμφιλόνεικ☉ τὰ μὴ ἀπρεπῶς παρ' αὐτῶν καινοτομούμενα βεβαιῶν τῷ λέγειν, ὅτι πάντα δυνατὰ ὁ θεός [c]. (id est) *Ita pervicaci sunt animo, ut quæ à se novantur absurdè, ea Divinæ argumento omnipotentiæ corroborent.* Nempe jam ad Triarios deventum est, & ultimum

[c] *Apud Athanã oper. to. 2. In Orat πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι τὸ ὁμολογεῖν φύσιν τὴν σάρκα, &c. pag: 301. D. hi-*

causæ desperatæ κρεισσούμενον; nam cùm in monstrosi illius de transubstantiatione deliramenti patrocinium, idem corpus locis pluribus *actu ineſſe*, nulla rationis verisimilitudine ostendant, hoc *esse possibile* probare satagunt. Sed & hoc conatu irrito, nec in impii dogmatis vindicias ullatenus profuturo. Siquidem apud ipsos in confesso est, tantum esse inter contradictoria dissidium, ut reconciliationem omnino nullam admittit, sed universam potentiæ omnis ἐνέργειαν transcendit: Si ideò solidâ rationis rectæ consequentiâ ostendamus, contradictoriũ esse, *ut idem corpus locis pluribus simul ineſſet*; eâdem operâ absolutam illius dogmatis impossibilitatẽ demonstrabimus. Pergo igitur, & in hujus veritatis evidentiâ, ratio prima hæc est:

eet revera sunt Maximi Monachi Constantinopolitani qui obiit anno 657. vid. Abrah. Scultet. p. 2. Medul. Patrum. Rivet. Critica sacr pag 254. 255.

Ratio 1.

1. Esse unum, & non unum contradictionem implicat manifestam; at ex hoc dogmate sequetur, idem numero corpus esse unum, & non unum. Ergo. Propositionem sic intelligo: Nempe idem corpus quod est essentialiter unum, unitate numericâ, esse simul, & semel, non unum unitate numericâ contradictionem implicat. Verbi gratiâ, Corpus Christi eodem illo instanti quo est essentialiter, & numericè unum, non esse numericè unum, manifestè implicat. At ex positione unius numero corporis in pluribus locis simul hoc sequetur. Ergo. Minorem sic ostendo. 1. In confesso est corpus Christi esse absolute, & numericè unum. Ex hoc dogmate supponamus hoc Christi corpus esse Romæ, & Oxoniæ: dico in hoc casu simul est numericè unum, & non est unum. Verbi gratiâ, sit spatium *a*___*b*___*c* in quo sit *a*. Roma, & *c*. Oxonia. Tum dico, si corpus Christi sit simul in *a*. & *c*. quod ejus unitas numerica directè evertitur: cùm sit manifesta impossibilitas, ut idem numero corpus sit in *a*. & *c*. locis longe distantibus, & discretis, ita etiam ut non sit in spatio medio, ubi *b* & tamen esse unum. Quæ enim unio vel fingi possit inter corpus ubi *a*. Romæ; & ubi *c* Oxoniæ: cùm inter *a*. & *c*. tantum spatii sit interjectum, in quo corpus illud non esse conceditur? Cùm ideò corpus illud in *a*. & in *c*. tot spatiis, & locorum intervallis distet à se, & separetur, (ut manifestum est) quomodo sit unum, aut quomodo unitas ejus cum actuali discretione, separatione & distantia consistat, nec intellectus fingat male feriatus. Nempe hæc veritas *Suarezio* τῷ πάνυ manifesta videbatur, (licèt in re alia prolata) & assertionem oppositam ratione nullâ intelligibilem reputabat. Sic enim μετα-φυσικώτατος *Suarez* [a]. *Potéstque amplius urgeri, & confirmari ratio illa desumpta ex alio mundo possibili; nam possit Deus ita creare alium mundum extra hunc, ut se non contingerent, nec essent contigui, sed disjuncti & distantes: tunc ergo esset Deus in utroque mundo. Ergo in spatio interjecto. Quia non possunt intelligi in Deo illa duæ præsentiæ in duobus mundis tanquam discretæ. Si enim unus Angelus non potest esse in duobus locis discretis, nisi aliquo modo sit præsens medio spatio, quomodo potest id tribui Deo, qui omnino est immutabilis, maximè unus, & simplex.* Si ideo intelligi non possit, quomodo Deus unus, & simplex in locis distantibus esset, si non sit in spatio medio; (quod rectè asserit *Suarez*) tum nec intelligi possit quomodo corpus Christi, unum cùm sit, in locis distantibus esse possit, salva unitate, ita ut in spatio interjecto non sit.

[a] *Suar Metaph. part. 2. disp. 30. sect 7. num: 34. p. 56. col. 2. H. I.*

Respon.

Sed huic argumento respondet *Bellarminus*, [b] Sic, *ad illud de unitate, jam antea responsum est, unitatem essentialem rei non pendere ex unitate loci: cùm prius sit rem esse unam, quàm esse in loco; sed pendere ab internis suis principiis. Et sicut Deus, & anima rationalis sunt in diversis locis, unitate eorum non obstante, sic possit corpus Christi esse in pluribus locis, salvâ ejus unitate.* His similia habet *Joh:*

[b] *Bellar tom. 3. de sacr. Euchar. l. 3. c. 4 p. 224. col. 1. A. & lb. c. 3 p. 222 col. 1. A. B. C. D. Idẽ Parson: asserit in Revisione 10 d. Publ c. 3. s. 27. p 174.*

de

de Lugo in Collegio Romano Societatis Jesu Theologiæ professor, de Sacrament: Eucharist. disp. 5. sect. 1. & alii.

Scilicet minutiæ hæ sunt, in argumenti priùs positi solutionem, vel verisimilem nequaquam valituræ. Nam 1. cùm dicit *Bellarm.* Quod unitas essentialis non dependet à loco. Ergo non repugnat corpus unum esse simul in duobus locis: mera est inconsequentia, & effatum ἀπροσδιόνυσον. Nam pari rationis analogiâ & ego arguerem; unitas rei essentialis non dependet à tempore, cùm prius sit rem esse, quàm in tempore esse. Ergo non repugnat rem unam esse in diversis temporibus simul. Sed hanc consequentiam negat *Bellarminus*, & justè. Ergo & illam etiam negaret. Et tum sic regero: rem unam & eandem numero esse simul in præterito, & futuro, seu in diversis temporibus repugnat, (ipso fatente) Ergo rem eandem numero esse simul in locis distantibus repugnat. Non enim magis repugnat duo tempora distantia respectu durationis, coincidere, & eodem subjecto temporario simul inesse: quàm duo spatia distantia eidem locato simul inesse. Nam 1. Duo spatia diversa, seu ubicationes duæ adeo essentialiter distant, ut nec per potentiam divinam, vel uniri possint, vel distantia earum minui: ut nervosè probat *pet. Hurtado de Mendoz. disp. phys. 14. sect. 2: num 8. pag 461.* Ita ut non minus repugnat duo spatia distantia uniri in eodem numero locato; quàm duo tempora distantia uniri in eodem subjecto temporario. At hoc posterius est in confesso impossibile. Ergò & prius. 2. Cùm dicit Deum & animam rationalem simul esse in locis diversis, & tamen ex hoc non tollitur eorum unitas. Dico 1. Animam rationalem non esse simul in duobus locis tota, ut facile esset demonstrari, modo hujus esset loci opus, aut pensi. 2. Sed hoc dato, nempe animam esse totam in capite & pede, sicut Deus est totus in cœlo, & terrâ, & in omni loco: tamen adhuc instantiæ hæ sunt omnimodò incongruæ. Cùm manifestum sit, quod nec Deus Opt. Max: nec anima rationalis ita sunt in locis diversis, ut non sint in spatio medio, Nam 1. Anima (hoc enim pro præsenti dabimus) est tota in capite, & tota in pede: sed ita ut etiam sit in toto spatio inter caput & pedes interjecto. 2. Deus Opt. Max. est totus in cœlo, totus in terrâ, ita tamen ut sit etiam in medio spatio: cùm sit absolutè impossibile, ut sit spatium illum quod actu non occupat divina immensitas. Ex quibus patet, quàm absurda sit *Bellarmini* inconsequentia: Deus est in pluribus locis simul, ita ut etiam sit in spatio toto interjecto.) Ergo corpus potest esse in pluribus simul (licet in spatio medio non sit.) Sed regerit *Bellarmin.* 1. manu abscissâ potest Deus servare animam in manu abscissâ, æquè ac prius in manu unita corpori. Nimirum, mera hæc est petitio principii, & λῆψις τοῦ ἐν ἀρχῇ (ut cùm philosopho loquar) cùm æquè impossibile esse pronuntiamus, ut anima una sit in locis distantibus unitate servatâ: Ac ut corpus unum sit modo suo in pluribus. 2. Dicit, posse Deum alium mundũ extra hunc creare, qui ab hoc distaret. E. possit Deus saltẽ esse in locis distantibus. Resp. Fateor posse Deum Opt. Max, alium mundum omnipotentissimâ facilitate, extra hunc creare, 2. Fateor Deum esse huic mundo noviter producto, intimè præsentem. Sed tum quæro à *Bellarmino*, an putat Deum ita esse in mundo illo nuper producto, ut sit etiam in spatio inter istos mundos interjecto? Si ita, tum manifestum erit hoc esse ἐδὲν πρὸς Διόνυσον, nihil ad rem illam pro qua urget. Siquidem ineptum esset, ita collationem instituere; Deus potest esse in duobus mundis distantibus, ita ut simul sit in spatio interjecto. Ergo potest corpus esse in locis duobus distantibus, ita ut non sit in spatio medio: Hoc enim ostensurus erat *Refell. 1.*

Bellarminus, nempè non repugnare unum corpus sic esse in locis distantibus, ut non sit in spatio interjecto. At in hujus dogmatis evidentiam, dicere Deum posse esse in mundis dissitis, ita ut etiam sit in spatio interjecto, ineptum esset manifestè, & incongruum. 2. Vel putat ***Bellarminus*** Deum ita esse in mundo illo distanti, ut non sit in spatio interjecto: (quod urgere videtur, quodque solùm in rem suam facit) & si ita, tum effatum hoc ***Bellarmini*** erit apertè impium; cùm ex hoc absoluta Dei immensitas directè evertitur. Siquidem si sit spatium ullum inter mundos illos interjectum in quo Deus non est, absolute immensus non est. Cùm immensitas (ut suprà demonstravimus) essentialiter, & intrinsecè dicit præsentiam intimam ad sparium omne quodcunque. Ex his ideò manifestum erit instantias illas de Deo, & anima rationali, omnimodo esse incongruas, ad ostendendum quòd corpus unum (salvâ unitate numericâ) possit esse in locis distantibus, ita ut non sit in spatio medio. Nam hoc concesso, quod Deus, & anima rationalis sint in locis distantibus; tamen manifestum est, quod etiam in omni spatio inter locos illos interjecto insunt. 3. Si ideò concedatur, *idem corpus esse posse simul Oxoniæ, & Romæ*; sequetur necessariò idem numero corpus à seipso distare: At hoc omnino impossibile: Ergo & illud. Dicit *Suarez*[a], quod non repugnat idem numero corpus à seipso distare in hac ubicatione, in quantum est in alia ubicatione. At quàm absurdum sit, & ab omni sobrio sensu abhorrens, ut idem corpus numericum a seipso distaret, nullus non videat, cui sanum sinciput, & ἄρτιαι φρενές. Certè tales ineptias, nec somniâsset *Suarez*, nedum seriò scripsisset, nisi in monstrosi illius dogmatis de transubstantiatione patrocinium, ingenium magnum indignè mancipâsset. 2. Sed rursus, ut sit ubicatio duplex, ubi ubicatum esse numericè unum, est omnino impossibile: cùm unitas ubicationis, ab unitate ubicati (date veniam Manes *Ciceroniani*, nam de dogmate usque adeò superlativè incongruo, congruè nec loqui possumus) necessariò dependet. Nam sicut impossibile est, ut ubicatio sit una, ubi duplex est ubicatum, quorum unum ab altero distat. Sic impossibile est ut ubicatio sit duplex, seu ut duæ sint ubicationes à se invicem distantes, ubi ubicatum est simpliciter, & numericè unum. 3. Sed hanc *Suaresii* Philosophiam non probat ὁμόφυλος suus *Johan: de Lugo Professor Theologiæ Societatis Jesu in Coll. Romano*: Negat enim, (idque juste) corpus numericè unum à seipso distare posse. *disp. 5. de Sacramento Eucharist sect. 1. n. 20. pag. 256.* Et probat, *Quia distantia dicit distinctionem duorum quæ distant, &c.* Nempè hoc rectè, cùm impossibile sit, ut sit distantia, & non sint aliqua quæ distant. Et jam subsumo. At corpus Christi si esset Oxoniæ, & Romæ, à seipso distaret; cùm ideò (ut rectè *Joh. de de Lugo*) ad distantiam necessariò requiruntur duo quæ distent, sequetur corpus Christi (si à seipso distet) esse duo, (cùm inter unum, & idem distantia non intercedat.) Et per consequens, corpus Christi numericum erit unum & non unum: Quod erat demonstrandum. Quod autem in tali casu corpus Christi à seipso distaret, manifestum duco: Nam in hoc diagrammate *a*——*b*——*c* sit *a.* spatium Romæ quod corpus Christi (quod ibi esse supponitur) occupat; & *c.* spatium Oxoniæ, quod idem Christi corpus, pro supposita sua πολυτοπία, etiam occupat. Quo posito manifestum erit, quod spatium *a.* distet à spatio *c.* Ergo, dico ego quod corpus Christi in spatio *a.* Oxoniæ, distabit à seipso in spatio *c*, Romæ. Nam si spatium Romæ, & spatium Oxoniæ distent, necesse est ut ea quæ in istis spatiis sunt etiam distent. At si corpus Christi Oxoniæ distaret à seipso Romæ, (quod ita esse demonstravimus)

[a] *Fran. Suar. in 3 part. Aquin. disp. 48. sect. 4. in respon: ad 2. vid. Joh de Lugo Hispal: de Sacram: Eucharist: disp. 5. sect. 1. n. 20. p. 256. col. 2.*

monstravimus) tum numericum Christi corpus erit duo, (fatente *Johan: de Lugo*) & per consequens, idem corpus numericum erit unum, & duo; hoc est unum, & non unum: (duo enim non sunt unum) hoc autem est manifestè contradictorium. Quod erat demonstrandum.

2. Quod corpus idem numero, eodem tempore, habeat visum, & non habeat, contradictionem implicat. At hoc dogmate admisso, nempe idem corpus numero posse simul esse in duobus locis, hoc sequetur, Ergo. Propositio prima est per se manifesta. Secunda sic ostenditur: Scil: corpus *Petri*, v. g. *Oxoniæ* & *Romæ*: Dico, quod corpus *Petri Romæ* possit visum amittere, aliquo oculos ejus effodiente; & *Oxoniæ* non amittere, nullo nempe violentiam ei ullam inferente: Ergo. Nam supponamus aliquem oculos *Petri Romæ* existentis effodere, (violentiâ nullâ *Petro Oxoniæ* existenti illatâ) tum quæro, an *Petrus Oxoniæ* existens amittat visum, vel non? Si non, tum manifestum erit *Petrum* simul, & semel esse videns, & non videns; Quia supponitur oculos ejus *Romæ* erui, ita ut *Oxoniæ* non eruantur, nec amittat visum. At hinc contradictio sequitur manifesta; nempe, eundem numero *Petrum* simul habere visum, & non habere. 2. Vel dicendum est, Quod si quis oculos *Petri Romæ* existentis erueret, quod *Petrus Oxoniæ* etiam oculos amitteret, & sic utrobique esset cœcus. At hoc dici congruè non possit, ullâ rationis verisimilitudine. Nam à quo principio oculis privaretur *Petrus Oxoniæ* existens, non à principio aliquo *Oxoniæ* existente; Quia supponitur quod *Oxoniæ* violentiam nullam patitur, à principio aliquo *Oxoniæ* existente. Non à principio aliquo *Romæ* existente, hoc est, agens illud quod oculos *Petri Romæ* existententis eruat, oculos *Petri Oxoniæ* existentis non eruat. Quomodo enim vel fingi possit, aliquod agens *Romæ* existens, posse *Petrum Oxoniæ* existentem oculis privare? Sed dicunt aliqui *, Quod hoc non est contradictorium, ut *Petrus* in ordine ad locos diversos sit, & videns, & cœcus: Quia contradictio debet esse ad idem, de eodem, pro eodem tempore, & pro eodem loco. Cum ideo in hoc casu *Petrus* supponitur esse cœcus *Romæ*, & non cœcus *Oxoniæ*, non erit contradictio, quia non est respectu ejusdem loci. *Resp*: Scil: nugæ hæ sunt in argumenti solutionem probabilitate nullâ adductæ: nam visus, & cœcitas sunt attributa absoluta, quæ homini insunt independenter à loco; Et ideo ut affirmatio & negatio visûs de eodem subjecto, sit contradictoria, non requiritur, ut sit pro eodem loco. Quod & asserit *Ruvio* loco citato, *num*: 80. *pag.* 487. Et nervosè probat; actum non agam, qui vellet, illum videat. Aliter ideo respondet *Ruvio* ibid: *num*: 83. *pag.* 489. *Quod in tali casu, possit corpus in uno loco amittere visum, per actionem alicujus agentis contrarii circa ipsum, & non amittere in alio loco; sed utrobique esset privatus visu, utrobique cœcus.* *Resp*: Misera ingenii in absurdi dogmatis patrocinium jurati, servitus! quis enim unquam credidisset Philosophum judicio magnum, usque adeo ἀσύγατα, & ab omni ratione sobriâ abhorrentia, seriò protulisse? Sic enim ille: *Possit in uno loco visum amittere, & non in alio; sed utrobique foret privatus visu, utrobique cœcus.* At hîc sobrium quemvis appello judicem, quomodo possit corpus esse cœcum in loco illo, ubi visum non amittit? An possit *Petrus* visu privari, & visum non amittere? certè necesse est, ut visum priùs inexistentem, si non amittat, habeat: At ut corpus aliquod sit cœcum, & visu privatum, etiam dum visum habeat, contradictionem manifestam implicat. At inquies, si corpus *Romæ* visum amittat, aliquo oculos ejus effodiente; necesse est, ut etiam idem corpus

Ratio 2.

* *Vid: Anton: Ruv. in Phys: lib. 4. tract: de naturâ Loci. quæst: 7. n. 8. pag. 487.*

Pus *Oxoniæ* exiſtens, etiam viſum amittat: Ratio eſt, quia corpus *Romæ*, & *Oxoniæ* ſupponitur eſſe numericè idem; & ideo qui oculum *Petri Romæ* tollit, tollit & *Oxoniæ*, cum eſt idem oculus numericè. *Reſp:* 1. fingi non poſſit quomodo agens *Romæ* oculum *Petri Oxoniæ* exiſtentis tollat. 2. Sed hoc mitto, experientia ipſa quotidiana exceptione omni major, teſtatur hoc non fieri. Nam conſecretur Euchariſtia *Romæ*, & *Oxoniæ*; tum manifeſtum eſt, & in confeſſo, quod corpus Chriſti numericum eſt ſimul *Romę*, & *Oxonię*; tum ſi corpus Chriſti *Romę* moveatur, ſi in fruſta cultello dividatur, ſi in os impoſitum comedatur; tamen manifeſtum eſt, quod idem corpus *Oxoniæ* exiſtens, (ex theſi ſuâ) nec movetur, nec cultello dividitur, nec comeditur. Et perconſequens impoſſibile erit, corpus *Oxoniæ* exiſtens viſum amittere, ex eo quod idem corpus *Romę* exiſtens oculis privatur. Sit ideo ratio tertia hæc.

Ratio 3. 3. Idem corpus numero, eodem tempore ſimul eſſe & non eſſe, eſt abſolutè impoſſibile, & contradictionem implicat manifeſtam. Ita *Suarez in 3. partem, quæſt:* 85. *diſput:* 47. *ſect:* 5. *Conimb: in* 4. *lib. Phyſ: cap.* 1. *Halenſ.* 4. *part: quæſt:* 44. *memb:* 7: *Major. in* 4. *diſt:* 10. *quæſt:* 4. Et alii apud *Ruv: in* 4. *Phyſ: quæſt:* 7. *num:* 77. *pag:* 486. Quod & evincit *Ruvio ibid: num:* 79. 80. At ex hoc dogmate, de corpore uno locis pluribus exiſtente, hoc ſequetur: Ergo contradictorium erit, idem corpus locis diverſis ineſſe. & per conſequens abſolutè impoſſibile. Aſſump: ſic evincitur. Sit *Petrus Romę*, & *Oxonię*; dico poſſe *Petrum Romę* occidi gladio, ita ut moriatur; & interim *Oxonię* violentiam nullam patiatur. Et per conſequens *Petrus*, corpus nempe idem numero, eodem tempore erit homo, & non homo: Erit homo *Oxonię*, (ubi non occiditur) & non homo *Romę*, (ubi ſupponitur illum occidi) quia homo mortuus non eſt homo. Et quod hoc ſit manifeſtè contradictorium, *Petrum ſimul, & ſemel eſſe hominem, & non eſſe hominem*, (utcunque ſit in ordine ad locos diverſos) optimè evincit *Ruvio*, ubi ſuprà, *num* 80. *pag.* 487. Et tandem *ibid: num:* 83. *pag.* 489. *dicit Petrum poſſe occidi in uno loco, & non in alio, ſed utrobique moreretur.* At hæc medicina eſt eſt morbo pejor, & abſurdiùs incongrua, (ſi fieri poſſit) & evidentiùs. Nam in caſu prædicto, cum fatetur *Ruvio, quod Petrus utrobique moreretur, tamen ſolùm in uno loco occideretur.* Quæro an utrobique per occiſionem moriatur, vel non? Si prius, tum evidenter ſequitur *Petrum* illic mori per occiſionem, ubi non occiditur. At hoc eſt evidenter abſurdum: Ergo. Si poſterius, nempe ſi non moriatur per occiſionem utrobique; tum quæro, à quâ cauſâ ſit quod moriatur, ubi non occiditur? verbi gratiâ; *Petrus* eſt ſimul *Romę*, & *Oxonię*; jam ſupponitur illum, nec hîc, nec illic intemperiem ullam pati ab interno. 2. Quod *Romę* ſolum occiditur, & *Oxonię* violentiam nullam patiatur externam. Hic dicit *Ruvio*, quod occiditur ſolùm *Romę*, ſed moritur etiam *Oxonię*. At hoc impoſſibile eſt; cum ſupponitur cauſam mortis nullam eſſe, nec ab interno, nec externo, exceptâ occiſione: Ergo. Si moriatur utrobique neceſſe eſt, ut occidatur utrobique, (quod negat *Ruvio*) cum ſupponitur cauſam mortis aliam nullam eſſe, nec ab interno, nec ab externo. Hoc etiam ab experientia ſupradicta erit adhuc evidentius; Quia ſi panis Sacramentalis conſecretur *Romę*, & *Oxonię*, ſi panis ille conſecratus (ſub cujus ſpecie ipſum Chriſti corpus contineri ſupponitur) moveatur, populo diſtribuatur, comedatur, comburatur *Romę*, vel aliud quodcunque patiatur, tamen manifeſtum eſt, quod corpus Chriſti idem numero (ut ſupponitur) *Oxonię*; mutationem nullam ſubit. Et hoc ſignum evidens erit, vel corpus in altari *Romę*, & *Oxonię*

non

non esse idem; vel si sit idem, posse destrui Romæ, ita ut tamen idem numero maneat Oxoniæ. Quorum prius est illud quod probare intendimus, posterius contradictionem implicat manifestam; (ipsis etiam fatentibus:) Quod erat demonstrandum.

4. Fatetur *Johan: de Lugo, de Sacram: Eucharist: disput: 2. num: 35. sect: 2. num: 35. pag. 259. Col. 1.* & reliqui; *Quòd necessarium est, ut in tali casu, præsentiam localem quam corpus habet in uno loco, non habeat in alio.* Quod eorum pronuntiatum veritissimum est, & non negandâ rationis solidæ evidentiâ demonstrabile, modò ultro non concederent. Ex concessis igitur sic arguo: Corpus Christi Romæ, & Oxoniæ præsentiam localem habet duplicem. Ergo, & essentiam duplicem: & per consequens, non est idem numero corpus Oxoniæ, & Romæ. Cum quod est numericè unum essentiam duplicem non habet. Consequen: primam sic evinco: essentia locati, & præsentia ad spatium sunt realiter idem: Ergo si corpus idem numero in diversis locis habet diversam præsentiam ad spatium, habebit etiam essentiam diversam in talibus spatiis. Anteced: Quia corpus per ipsum suum esse præscisè, (omni reali alio quocunque, aut modali excluso) est spatio præsens, & per consequens, præsentia ad spatium non erit distincta ab essentia corporis, quod dicitur præsens. Patet 1. Quia si Deus corpus aliquod organicum crearet; ita ut solum ipsum ejus esse produceret, alio nullo, vel reali, vel modali producto: tum dico quòd corpus illud sic productum, ex vi essentiæ, (sine alio quocunque superaddito) esset spatio in quo creatur præsens: (cum absolutè impossibile sit, ut corpus aliquod in spatio sit actu, & ei præsens non sit:) Et per consequens, præsentia ejus ab essentia non erit distincta. Et ideo si præsentia sit duplex, essentia etiam erit duplex, quod erat dicendum. 2. Si Deus annihilaret omnia quæ sunt in *Petro*, solâ essentiâ ejus corporeâ relictâ, ita ut aliud nihil sit, nisi essentia corporea Petri in spatio reliquum: (quod Deum facillimè posse nullus dubitat.) Tum dico, quod tali casu manifestum est, quod corpus *Petri* spatio illo insit: Ergo eriam quod præsens sit. Quia impossibile est corpus aliquod spatio inesse, & ei præsens non esse. At cum in hoc casu nihil sit, ex quo dici possit præsens, nisi ipsum esse *Petri*, manifestum erit præsentiam ejus ad spatium, & essentiam non distingui. 3. Eadem est ratio præsentiæ corporis ad tempus respectu durationis; & ad spatium respectu locationis: at corpus ex vi essentiæ, nullo simpliciter superaddito, cum est, tempori præsens est: Ergo corpus ex vi essentiæ, sine alio superaddito, cum est, spatio præsens est. Assump: Quia corpus ex eo præscisè, quòd hac horâ est, ei præsens est, sine alio quocunque superaddito; cum tempori inesse actu, & ei præsens non esse sit penitus impossibile. Et per consequens, si corpus ex vi essentiæ, nullo superaddito, sit præsens tempori, in ratione durationis: cur non idem corpus ex vi essentiæ nullo superaddito, erit præsens spatio, respectu locarionis? At hoc concesso manifestum erit essentiam, & præsentiam esse realiter idem. Et per consequens, si idem corpus diversis locis existens habeat præsentiam diversam, (quod non solum concedunt, sed necessarium esse asserunt) habebit etiam essentiam diversam. Et sic idem numero non erit idem numero; quod manifestè implicat: Ergo. *Ratio 4.*

5. *Vasquez in 3. part: disput:* 189. sic urget; si idem corpus, vel de potentiâ Dei absolutâ esset in pluribus locis simul: tum supponamus lapidem eundem poni in loco duplici extra centrum, in aperto aëre: tum quæro, an lapis ita positus *Ratio 5.*

possit naturaliter movere versus centrum, vel non. Quod non possit, nec fingi possit: Quid enim impediret lapidem, corpus naturaliter grave, in aperto aëre existentem, descendere? Lapis ante ejus positionem in diversis locis, ex naturâ suâ, inclinatione naturali, & absolutâ in centrum propendebat, & si in aëre aperto esset, moveret: ergo hoc faciet cum est in diversis locis; cùm apud ipsos in confesso sit omnes inclinationes naturales & attributa corporis absoluta ei competere in diversis locis posito. 2. Si dicas quod lapis ita in duobus locis positus possit naturaliter movere versus centrum: tum evidenter sequetur, lapidem posse naturaliter acquirere duas præsentias à se invicem distantes: At hoc absolutè impossibile rectè judicat *Vasquez*, ut idem numero corpus haberet virtutem naturalem ad præsentias duas distantes producendum. Ergo. 2. Sit superficies terræ *a. b.* jam supra hanc terræ superficiem ponatur idem numero corpus in *c. d.* & *e.* locis secundùm sub, & suprà ordinatis. Tum quiescat hoc corpus in *d.* loco medio: & idem corpus in *c.* descendat versus *d.* & idem in *e.* deorsum versus terræ superficiem *a. b.* feratur. Hic manifestum est idem numero corpus dum quiescit in *d.* ad seipsum accedere in *c.* (quod supponitur descendere) à seipso recedere in *e* quod etiam supponitur descendere versus *a. b.* terræ superficiem, Ex quibus sequetur idem numero corpus, dum quiescit, posse ad seipsum movendo accedere, & simul à seipso recedere longiùs. At hæc omnia superlativè contradictoria. Ergò & illud ex quo sequuntur. Huic argumento solutionem longâ ineptiarum ambage comminiscitur *Joh: de Lugo* (*De Sacram: Eucharist. disp. 5. sect. 1. num. 24. 25. 26. &c pag. 257.*) talem nempè quam nec refellere dignabor, nec proponere: ne si seriò absurdis suis inconsequentiis responderem, responsionem meruisse viderentur. Nempe veritas perpetuò sibi erit consona; & ad modum circuli, pars ejus quævis suppetias alteri, & firmamentum allatura est. At non ita falsitas, cujus perpetua simul est, & justa infœlicitas; ut sibiipsi nunquam consentiat. Quod nullibi manifestiùs appareat, quàm in prolixis Pontificiorum disputationibus, de absurda unius corporis πολυτοπίᾳ. Ubi dogmata plusquam dici possit ἀσύστατα, & adversis cornubus pugnantia, usque adeò fidenter incrustant, ut delirare illos ex professo crederes, potiùs quàm differere. Dogmata (inquam) proli Cadmææ simillima, hastis amentatis in mutuam suipsius perniciem armata. Adeò ut de illis justè pronuntiare poteras, quod olim de similibus Græcorum commentis magnus Antiochiæ Archiepiscopus [a] --ἐδεῖς γὰρ παρ' αὐτοῖς ἔστηκε λόγος ἀκίνητος, ἀεὶ τὸ δεύτερον πρὸς αὐτὸν καταβάλλοντος. ὥστε μηδὲν ἔργον εἶ τοῖς, τἀκείνων ἐλέγχειν· ἀρκέντων ἐκείνων ἀλλήλοις πρὸς πλὴν οἰκείαν ἀναίρεσιν. Hoc est, *Leon. Allatio interprete. Nulla quippe sententia apud ipsos immota manet, semper primum oppugnante secundo: Ita ut eos refellere nihil sit negotii, cùm illi propriis dogmatibus evertendis sufficiant.*

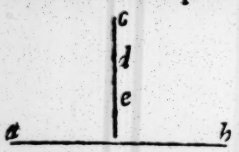

[a] *Eustath: Antioch: Com. in Hexam pag. 7.*

FINIS.

Benevol: lect: nonnulla quæ occurrunt festinantis prælι παρεόμαρτα, cognoscas scio, & manu amicâ sic restituas.

PAg. 4. in marg. dele Ratio 4. Ratio 5. *pag.* 8. in marg. pro Ratio princ. 3. *lege* Ratio 3. & ibid: in marg. pro Ratio 6. *leg.* Ratio princ. 6. *pag.* 10. *lin.* 19. pro mal: *leg.* malum. *pag.* 12. *lin.* 1. pro & talis *leg.* talis. Ibid: *lin.* 20. pro firmiùs *leg.* firmis. *pag.* 16. *lin.* 7. pro venenam *leg.* venenum. *pag.* 64. *lin.* 2. pro Deus *leg.* Deum. *pag.* 69. *lin.* 25. pro Deus *leg.* Deum. ibid: *lin.* 27. pro demum *leg.* demus. *pag.* 71. in marg. pro Nancirol: *leg.* Pancirol: &c. *Errata alia, quæ prælι in periodum anhelantis incuriâ passim sunt elapsa, ut cognovisse ingenium lectoris acutum arguet, sic ignovisse benevolum.*